Universidad de Deusto
Biblioteca

TOLEDO S. J.

IN EVANGELIUM

IOANNIS

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

D. OCTORIS

FRANCISCI TOLETI CORDVBENSIS E SOCIETATE IESV,

IN SACROSANCTVM IOANNIS EVANGELIVM COMMENTARII.

ADIECTI SVNT TRES INDICES, VNVS RERVM, ALTER eorum scripturæ locorum, qui vel ex professo, vel obiter explicantur. Tertius hæresum, quæ in hoc volumine confutantur.

AD S. D. N. SIXTVM V. PONT. MAX.

BIBLIOTECA PONTIFICIA DE COMILLAS
UNIVERSIDAD PONTIFICIA DE COMILLAS
BIBLIOTECA
MADRID
118068

ROMÆ Apud Iacobum Tornerium. M. D. XIIC. 1588.

CVM PRIVILEGIO. ET FACVLTATE SVPERIORVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATISSIMO SANCTISSIMOQVE PATRI SIXTO V. PONT. MAX.

FRANCISCVS TOLETVS.

VNdeuigesimus iam agitur annus BEATISSIME PATER ex quo in Apostolicum Palatium translatus à scholis, in quibus theologiam publice profitebar, grauem hanc & laboriosam de rebus diuinis concionandi prouinciam vtcunq; sustineo: ac proinde necessario in sacrosancta vtriusque paginę volumina quàm accuratissimè perlegenda: necnon veterum æquè, ac recentiorū libros tùm græcorum, tùm latinorum, summo studio peruoluendos incumbo. Quod ego dum facio, multa me interea scripsisse, & ad veteris pariter ac noui testamenti præcipuas partes adnotasse fateor; nihil tamen minus fore cogitabam, quàm vt ea, quæ mihi priuatim scripseram, in manus hominum aliquando peruenirent; neque enim illa post tam multa doctissimorū hominum scripta, aut aliqua ex parte necessaria, aut omnino digna credebam, quę in lucem prodirent. Si quid vero edendum esset, statueram ab ijs maxime ordiri, quæ olim de scholastica theologia conscripseram; fecerunt tamen multi summo iudicio & auctoritate viri, non assidua tantùm exhortatione, sed quotidiano fere conuicio, vt sententiam mutarem: putabant enim fore, si, quę diuturna commentatione, ac studio in sacros libros notata habebam, paulo accuratius descripta in commentariorum ordinem redegissem; vt eius rei ad communem multorum vsum, atque adeo ad publicam rem ecclesiæ, non modica (vt illi quidem dicebant) vtilitas permanaret: Hanc si

Universidad de Deusto
Biblioteca

diutius hominibus inuiderem,nec religioſe,nec pie,& ſuſceptæ vitæ ra tioni parum congruenter eſſe facturum. Ego quamquam in hiſce meis laboribus non tantùm eſſe momẽti exiſtimabam,malui tamen ſententiam mutare, quàm dum in ſuſcepto conſilio perſeuero, parũ talibus viris obſequens,& in retinendo animi propoſito pertinax potius,ac durus, quàm conſtans iudicari. Dum igitur ad rem animum adijcio, primùm mihi Ioannis Euangelium occurrit, quod; tùm ob rerum altitudinem & difficultatem; tùm ob verborum obſcuritatem, accurata & diligenti explicatione indigere videbatur: qua in re quantum præſtiterim,iudicabunt qui legent. Hoc quidem affirmare poſſum, me multũ in ea laboris,multum ſtudij, plurimum temporis inſumpſiſſe. Cæterũ quale quale opus euaſit, tibi in primis, ac tuo nomini P. B. multis de cauſis dicandum fuit Primùm,vt re ipſa omnibus teſtatum eſſet, nihil me penitus ex meis ſcriptis probatum cuiquam eſſe velle,niſi tuo prius iudicio, & iſtius ſanctiſſimæ ſedis ſententia probaretur: & quidem ad res huiuſmodi iudicãdas, quamuis illa in te auctoritas non eſſet,quam Deus Optimus Maximus ſummam eſſe voluit,tamen ea præcellis rerũ diuinarum cognitione, aſſiduo quodam ſtudio, & incredibili ingenij magnitudine comparata,vt opus theologicis myſterijs pleniſſimũ nulli potius,quam tibi,hoc eſt ſummo & acutiſſimo theologo. offerendũ eſſet. Verùm hæc fortaſſe ratio communis mihi cum cæteris videri poteſt.illa peculiaris eſt, quod non publico tantum noſtræ ſocietatis nomine (quam ſuo inſtituto tibi deinctam ſingulari benignitate tueris) ſed Beatitudini tuæ etiam priuatim multis acceptis à te beneficijs obſtrictus, grati animi quoquo modo ſignificandi commodiorẽ in præſentia rationem nullam omnino reperiebam. Atque hoc munus non iniucundum Beatitudini tuæ, nec ingratum futurum, vel ex eo etiam facile conijcio,quòd multa in hoc opere agnoſces, quę in meis concionibus tanta aſſiduitate audiſti; vt toto hoc fere iam triennio ab ijs, nec te maximæ,& grauiſſimæ occupationes tuæ, nec affecta interdum, & infirma valetudo auocare potuerint; vt non ſolum eximiæ cuiuſdam pietatis populo Chriſtiano exẽplum prębueris, ſed aperte etiam oſtenderis, in audiendo Dei verbo non te tam concionatoris eloquentiam in dicendo, quàm ipſius verbi præſtantiam, veritatemque requirere. Quod reliquum eſt, Deum omnipotentem, cuius perſonam ſuſtines in terris,enixe precor, vt eccleſiæ ſuæ ſanctæ Beatitudinem tuam difficillimis hiſce temporibus,quam diutiſſimè tueatur incolumem.

FRANCISCVS RODERICVS
E SOCIETATE IESV
LECTORI.

CVM & mandato ſuperiorum & rogatu ipſius Patris Franciſci Toleti, hoc eius opus in Ioannis Euãgelium perlegerem, quædam obſeruaui, quæ ſi in hoc libri initio apponerentur, aliquid lucis etiam cæteris allatura credidi. Primum autem illud eſt, auctorem ne vel legentibus tædium, vel doctrinæ ipſi confuſionem afferret & obſcuritatem, ſic opus hoc diſtribuiſſe, vt priori loco commentarium, deinde annotationes apponeret. Ac commentarius quidem nudam ac ſimplicem ipſorum verborum interpretationem continet, vt ſi quis relictis alijs ſenſum tantum cuiuſque loci deſideret, eum ad manum habere poſſit. In annotationibus autem quæ ſemper circa proxime præcedentia verba verſantur, complura afferuntur, aliæ quæ ad variam multiplicemque eruditionem, vel ſanctorum Patrum intelligentiam, vel etiam errorum confutationem pertinent. Quibus etiam non pauca ſæpe aſperſa ſunt ad mores ſpectantia, idque potiſſimum ad concionatorum vſum, quæ quidem vt vere dicam auctor inuitus addidit, quod alienum à ſcripturæ interprete iudicaret concionum materiam immiſcere: ſed tamen fecit compulſus & pene coactus amicorum precibus, in qua re ei perſuadenda me quoque ipſum & aliquid elaboraſſe, & aliquid effeciſſe non diffiteor. Porro in annotationibus ipſis quid tractetur breuis poſtilla ſeu ſumma vniuſcuiuſque initio ad marginem affixa, indicat. Inſuper quæ vel ex ſacra ſcriptura, vel antiquorum Patrum fontibus hauſta ſunt, quæ quidem ſunt multa, eorum loca diligentiſſimè ac veriſſimè afferuntur. Recentiorum autem, melius auctori viſum eſt, & vt in tali libro aptius, nullam omnino mentionem facere, ſed eorum ſententias ſi quæ incidant, tacitis nominibus adducere. Caterum nec illud quidem omittendum, illum etſi quamplurima & nouo & magno labore conquiſita, & omnino notata vel etiam admira-

Universidad de Deusto
Biblioteca

admiratione dignissima afferat, eam tamen vbique seruare, tum grauitatem, tum modestiam, vt nihil propterea sibi arroget, aut sua venditet; hoc vno contentus si hic eius labor Dei gloriæ & communi seruiat vtilitati. mihi tamen visum est de hoc etiam ipso lectorem admonere, ne idcirco segnius hoc opus percurrens, minorem perciperet vtilitatem, sed potius eam attentionem studiumque adhiberet, quod merito tantæ lucubrationi debetur.

PRIVILEGIVM SVMMI PONTIFICIS.

SIXTVS PP. QVINTVS.

AD FVTVRAM REI MEMORIAM.

QVM publice multum interfit, & Nos eam ob causam valdè cupiamus; vt Commentaria illa cum Annotationibus in Diui Ioannis Euangelium, in Epistolam Pauli ad Romanos, & Summa casuum conscientiæ; quæ dilectus filius Franciscus Toletus Presbyter Societatis Iesu Theologus noster nuper confecit, quàm diligentissimè fieri possit typis excudantur; & ne à quoquam seu negligentia, seu malitia mendis deformari, aut aliter deprauari possint: ac præterea indemnitati eorum, quibus ille hoc imprimendi negocium dederit prouidere volentes. Motu proprio, & ex certa nostra scientia; omnibus Christifidelibus, præsertim librorum Impressoribus, ac Bibliopolis quouis nomine nuncupatis, tam in Vrbe, & illius districtu, ac statu, & ditione temporalis Nobis & Sanctæ Rom. Ecclesiæ mediatè vel immediatè subiecta, quam etiam per totam Italiam, & extra eam vbiuis gentium ac locorum constitutis, sub excõmunicationis maioris latæ sententiæ pœna, à qua nisi à Nobis, vel Romano Pontifice, præterquam in mortis articulo, absolui possint; ac etiam Quingentorum Ducatorum auri de camera, pro vna eidem cameræ Apostolicæ, pro alia Accusatori, & pro reliqua tertijs partibus Impressoribus ab ipso Francisco Commentariorũ auctore deputatis, seu deputandis, vel eorum hæredibus, aut ab eis causam habentibus: necnon amissionis huiusmodi typorum, & librorum in totum eisdem Auctoris Impressoribus applicandis pœnis auctoritate Apostolica tenore præsentium interdicimus & inhibemus; ne per Viginti annos à Data præsentium computandos, Commentaria prædicta cum annotationibus, vt prefertur, aut illorum partem, etiam quocunque alio idiomate inuersa, absque licentia Impressorum à dicto Francisco pro tempore deputatorum imprimere, aut impressa vendere, seu venalia tenere audeant, vel præsumant. Mandantes vniuersis & singulis venerabilibus fratribus Patriarchis. Archiepiscopis, Episcopis, & alijs locorũ Ordinarijs, eorumque Vicarijs, seu officialibus, in spiritualibus, generalibus, aç in dicto statu nostro Ecclesiastico Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, Potestatibus, & alijs officialibus, vt quãdo, & quoties pro parte dictorũ Impressorum à dicto Francisco auctore deputatorum requisiti fuerint, præmissa contra inobedientes exequantur, & obseruari faciant; inuocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachij secularis. Non obstantibus constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ac statutis & consuetudinibus, iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis; priuilegijs quoque, indultis, & litteris Apostolicis quibusuis personis quomodolibet concessis, & confirmatis. Quibus omnibus illorum tenores, ac si ad verbum insererentur præsentibus pro sufficienter expressis habentes, hac vice duntaxat specialiter, & expresse derogamus, cæterisque contrarijs quibuscunque. Volumus autem, vt præsentium exemplis, etiam in ipsis voluminibus impressis, eadem vbique fides habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum Sub Annulo Piscatoris. Die XI. Nouembris, M. D. LXXXVII.

Pontificatus Nostri Anno Tertio.

Tho. Thom. Gualterutius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARGVMENTVM.

IOANNES Iacobi maioris frater, Zebedei filius, à vico Bethsaida Galilææ regionis, arte piscator, Discipulus à Domino inter primos electus; vnà cum cæteris vndecim Apostolus creatus, Euangelium vltimus omnium scripsit. Hic cùm in tria aliorum Euangelia, quæ à quibusdam fidelibus ad ipsum allata erant, incidisset, vidissetq; hos tres in eo maxime sermone versatos, qui de Saluatoris erat humanitate, dogmata vero de eius diuinitate prætermisisse, ipsa quidem Euangelia admiratus laudauit, veraq; eos, & digna fide dixisse testatus est, ipse vero diuino motus spiritu de diuina Christi natura plura scribere, & quæ ab alijs præterita fuerant, enarrare decreuit. Hoc enim propter illius temporis hæreses, maxime Cherinthi diuinitatem Christi negantis, purumque hominem, qui à Ioseph & Maria initium accepisset, affirmantis, necessarium iudicauit. Multis annis post captam Hierosolymam, fide iam patescente, capacioribusque fidelibus effectis ac multiplicatis, Euangelium in Asia conscripsit; id in causa fuit, cur altiora dogmata, & secretiorem doctrinam traderet, eaque ratione motus tandiu Euangelium hoc edere in lucem differret. Minus quam cæteri Euangelistæ Græcè locutus est; Hebraicis phrasibus abundat, vnde fit, vt Hebraici sermonis peritia, non minus quam Græci ad sensum sententiarum assequendum sit necessaria. Sunt autem duo alia in hoc Euangelio attendenda. Vnum est maximam vim in particulis causalibus, illatiuis, continuatiuis, cæterisque eiusmodi esse positam, vt interdum vna particula integrum sententiæ sensum contineat, & ostendat. Alterũ est in enarrandis Christi sermonibus, & concionibus, quod huic Euangelistæ maxime familiare ac proprium est, non omnes aut integras semper sententias, vti à Domino habitæ sunt, sed quæ præcipua, & ad rem maxime facere videbantur Ioannem descripsisse, & velut in epilogum redegisse, vt in ijs Christus agnosceretur. Hinc videre licet nonnunquam in eis connectendis, ac copulandis difficultatem, vt sibi non cohærere prima facie videantur, quæ re vera multum consona, & cohærentia sunt. Hæc omnia in ipsa pertractatione manifesta fient.

DOCTORIS

FRANCISCI TOLETI

E SOCIETATE IESV

IN SACROSANCTVM IOANNIS EVANGELIVM COMMENTARII.

CAPVT PRIMVM.

IN principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil, quod factũ est. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimoniũ, vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum. Non erat ille lux: sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit: & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. ET VERBVM CARO FACTVM EST: & habitauit in nobis (& vidimus gloriã eius, gloriam quasi vnigeniti à patre) plenum gratiæ & veritatis. Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat dicens: Hic erat quem dixi, Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat. Et de plenitudine eius, nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit vnquã. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et hoc est testimoniũ Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes & Leuitas ad eũ, vt interrogarent eum; Tu quis es? Et confessus est, & nõ negauit. Et confessus est, Quia non sum ego Christus. Et interrogauerũt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit nõ sum, Propheta es tu? Et respondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es? vt responsum demus his qui miserunt nos. Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto, dirigite viã Domini, sicut dixit Isaias Propheta. Et qui missi fuerant, erant ex Phariseis. Et interrogauerũt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neq; Elias, neque Propheta? Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est, cuius ego non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans. Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait: Ec-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi, Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat, & ego nesciebam eum: sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Et ego vidi: & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dicit: Ecce agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum, Magister) vbi habitas? Dicit eis: Venite & videte. Venerunt & viderunt vbi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem quasi erat decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus, qui audierant à Ioanne & secuti fuerant eum. Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Ionæ: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In crastinũ voluit exire in Galilęam: & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege & Prophetis, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, & vide. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israel. Respondit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.

QVæ gesta Christi narraturus Ioannes, cõuenienti methodo ab ipsius Christi, velut descriptione quadam, exordium sumpsit: cùm autẽ Christus in vnica persona, & diuinam, & humanam complecteretur naturã, vtriusque considerationem perfecta doctrina exigebat. A diuina ergo, vt à priori, & potiori incipiens, ad humanam descendit perscribendam naturam. In quatuor autem partes hoc primum Caput diuidere possumus. in prima, quę ad diuinam Christi naturam; in secunda, quę ad humanitatem, & incarnationem eius spectant, traduntur: in tertia huius mysterij aliqua adduntur testimonia: in quarta denique nonnullorum discipulorum ad Christum narratur accessus. Incipit ergo, quæ ad Christi diuinitatem spectant, exponere.

In prin-

In principio erat verbum.

COMMENTARIVS.

MOses in principio Deum verbo suo omnia creasse promulgãs, verbi huius antiquitatem, qualitatem, & naturam nõ expressit. Hæ enim veritates quia populi illius capacitatem, ac testamenti veteris dignitatem superabant. Euangelicæ perfectioni, erant reseruatæ. Euangelista ergo noster supplens, quod veteri defuit, has palàm enunciat, & præueniens exordium illud vetus, quod a creatione incępit, quę ante creationem erant, reuelat. Vt si initium hoc Ioannis, illi Geneſis principio cõferamus, Euangelium supplementum esse veteris instrumenti, cum Tertul. lib. aduersus Hermogenem, liceat affirmare. Verbis igitur propositis prima veritas, nempe antiquitas verbi reuelatur. *In principio, inquit, erat uerbum* Principium appellat, quando, quod factum est, esse incępit, & ante quod nihil factum est. In hoc principio verbum erat. Si verbum tunc incępisset, dicendum erat, in principio factum est verbum; at dictum est, in principio erat, quasi ante omne principium creaturæ semper existens: hęc est ęternitas verbi. Si enim aliquando incępit, in principio non erat, quod enim in principio erat, ipso principio antiquius esse necesse est. Nõ igitur decipiatur Iudęus, existimans illud verbum, quo Deus fecit cœlum & terram, cæteraque omnia, tunc incępisse, quando facta sunt. erat enim antiquius principio omnium, quæ facta sunt, & esse incęperunt. Est autem cum articulo grecè vox illa verbum, vt eximium, & primum illud Verbum, quo facta sunt omnia, significetur.

Genes. 1.

ANNOTATIO PRIMA.

Hoc loco cum vulgata legendum verbũ, non sermo aut ratio.

CVm λόγος apud Græcos multiplicem habeat significationẽ, factum est, vt nõ omnes eodem modo hãc vocem interpretentur. Quidam enim legunt loco Verbi sermonem, nempe Hilar. lib. 2. de trinit. & Ambro. lib. de fid. con. Arian. cap. 2. Cypri. lib. 2. con. Iudę. c. 3. & 6. Tertul. aũt in Apolo. c. 21. legit sermonem, & rationem. tamen lib. aduersus Praxeã affirmat per simpliciratem catholicorum inductum esse, vt legatur sermo, cum potius legendum esset, in principio erat ratio: nam ratio est ante sermonem. Et Origen. rom. 1. in Io. vtroq; exponit modo, & rationem, & sermonem. Augu. etiam tract. 118. illud. Ioan. 13. sermo tuus veritas est, exponit de filio, de quo dictum est, in principio erat verbum. idem Augu. tracta. 1. & Ambr. lib. 1. de fid. ca. 5. & Hila. li. 1. de trin. legunt verbum. Nam apud antiquos Doctores modo vnum, modo alterum reperitur. Causa autem huius rei est, quia, vti diximus, uerbum λόγος varia significat: nempe, verbum, sermonẽ, orationem, rationem, virtutem, formam, definitionem, pactum, opus, & alia multa: tamen conuenientissimum omnium est nomen uerbi, quod, latina Ecclesia iàm communissime recepit. Aug. lib. 83. quęst. cap. 63. dicit rectius dici, in principio erat verbum, quam, in principio erat ratio: cuius causam assignat, quia rationis nomen non designat processionem a Deo, A quam vim habet nomen Verbi. Nam verbũ, loquentis verbum est, quod Deo magis proprium est, cuius verbum ab ipso procedit. Adde, rationem reperiri in eo, qui adhuc non actu intelligit, at verbum non est, nisi in intelligentibus actu, quod maxime Deo conuenit: nec ratio est prior verbo interiori in Deo, qui actu, semper, & ab æterno intelligit. Adde etiam, sermonem quandam compositionem significare, verbum autem simplicitatem: hæc autem magis conuenit Dei locutioni, quæ vnica, & simplicissima est, nec pluribus constat verbis: nec obstat, sermonem esse perfectionem, quia totus sensus B sermone clauditur. Nam vnicum etiam verbũ aliquando integram sententiam complectitur: & verborum multitudo ex imperfectione audientium, & loquentium procedit. Præterea, quia verbum, quod est conceptus mentis, & similitudo quędam rei intellectæ, diuino Verbo maxime congruit, quod est Dei imago perfectissima.

ANNOTATIO. II.

C VErbum ad locutionem pertinet. Tria autem personarum genera locutionem, seu sermonem habere frequentissime ex scriptura didicimus. Primus est Deus, qui locutus sæpe legitur: secundus Angelus, cuius voces

Loqui solius est intellectualis naturæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Loqui, solius est intellectualis naturæ.

passim narrantur: tertius homo, cuius locutionem experientia demonstrat. Legitur aliquando in scriptura irrationale animal voces prorumpisse humanas, sed non est ea locutio censenda, si vox ad ipsum referatur, sed sonus quidam similis humanę voci: loqui enim eorum est, qui, quæ loquuntur, apti sunt percipere intellectu: vbi igitur intelligentia deest, locutio propria non est. Est autem locutio duplex, vna exterior, altera interior; quod in homine facile experimur. Exterior est, quæ sensibili voce fit, & ad aures pertingit: Interior est, quæ intra cor hominis exercetur, qua secum ipsemet homo loquitur: & hæc ad intellectum præcipuè, & per eũ ad imaginationem pertinet. de qua Psal. 9. dicitur, Dixit in corde suo, non mouebor. et Eccles iast. 1. locutus sum in corde meo dicens. Si has conferamus inuicem, illa posterior, hæc prior est: quæ enim interius locuti sumus prius, postea proferimus exterius. Præterea, illa huius est causa: nisi enim interius loqueremur, exterior cessaret locutio: vt autem interior causa est exterioris, sic & exterior nota est, & signũ interioris. Vtimur enim exteriori, vt ea, quæ interius occulta sunt, explicemus, & alijs nota faciamus. Rursus interior sine exteriori aliquãdo fieri potest, imo sæpe fit, exterior autem sine illa, nullo pacto fieri potest. Hæ eædem duæ locutiones de Angelo leguntur: exterius enim sæpe locutum scriptura testatur, voces enim eius, perceptæ sunt, sicut hominum: quod non fieret, nisi exterius loqueretur, quamuis hanc non vt homo, habeat locutionem. Homo enim instrumentis proprij corporis ad eam proferendam vtitur; at Angelus corpore proprio carẽs, non instrumentis proprij corporis, sed sua virtute spirituali eas format voces & sonos, in aere, aut intra auditum, aut imaginarionem audientiũ. Hac locutione vsus est Angelus, quando B. Virgini Luc. 1. mysterium incarnationis annunciauit. Interiorem autem locutionem necesse est Angelum habere, vt enim diximus, exterior esse non potest, nisi præcedat interior. quę enim prius intra intellectum concepimus, & locuti sumus, postea exterius pronũtiamus. Loquitur igitur Angelus intra se suo intellectu, & inde fit, vt extra se aliquando loquatur. Ascendentes ergo ad altiora, dicimus Deum etiam habere locutionem exteriorem, quam non corpore exercet, qui incorporeus est; sed sua virtute, aut in animis hominum formar, aut in exteriori medio, vt sensibiliter audiatur. Sic illa verba Matth. 3. & 17. à Deo sunt prolata: hic est filius meus dilectus: & hac exteriori locutione, locutus est Deus Adæ, & multis antiquis patribus, & prophetis. Ex qua locutione exteriori, necesse est colligere, & inferre, esse etiam Deo locutionem internam. nec enim extra se loqui posset, nisi intra se loqueretur, & conciperet, quæ nota facere exterius vult. Interior enim locutio esse sine exteriori potest: hæc autem sine interiori esse nulla ratione potest. De qua interiori, & diuina locutione, est illud Psal. 2. ego dixi, filius meus es tu. Nemini enim extra se dixit Deus, filius meus es tu: quia nemo extra Deum filius est verus, & naturalis Dei. Cum igitur triplex sit locutio, hominum, angelorum, & Dei, eaque exterior, & interior, sequitur esse triplex verbum, hominum scilicet, angelorum, & Dei: & hoc adhuc duplex, interius, & exterius. Noster Euangelista dicens in principio erat verbum, non de humano, nec de Angelico loquitur: Si enim homo, & Angelus non erant in principio, nec verba eorum esse poterãt: sed loquitur de verbo Dei. nec adhuc de externo verbo. hoc enim incepit esse, quæ enim extra se Deus verba profert, creata sunt, vnde non erant in principio, sed facta sunt. Verbum igitur illud internum Dei, quo intra se loquitur, quod in seipso concipit, & quo intelligit, illud est, de quo dicitur, in principio erat Verbum, hoc est, æternum, antiquitate vincens omnia, quæ extra Deum sunt. Vt enim necessarium est Deum ab æterno intelligere; ita necessarium est eius verbum, & mentis conceptum, sine quo intelligentia non est, ante omnia, & ab æterno esse.

ANNOTATIO III.

Verbum Dei multipliciter differt ab humano, & angelico. 1.

EST autem multiplex differẽtia inter verbum hoc Dei, eiusque internam locutionem, & nostram, atque etiam Angelicam. Verbum enim nostrum, non est coæuum suo principio: antiquior enim est mens nostra, quam eius intelligentia, & locutio: prius enim fuimus, quam intelligeremus. Et quamuis Angelus creatus sit intelligens; tamen multa postea intellexit, quæ ante non intelligebat. At verbũ, & locutio Dei coęua & coęterna est ipsi Deo. si enim aliquãdo nõ intelligere Deus, & postea intelligeret, vtiq; de nõ intelligẽte fieret intelligens, mutabilisq; esset, quod eius naturæ repugnat. De hac coęternitate exponunt Aug. li. 6. de Trin. cap. 2. & Ambro. lib 5. de Fide, cap. 5. præsentem sententiam Ioannis, In principio erat verbum. Vt enim semper Deus intelligens est, sic semper verbum eius est, nec vnum altero est antiquius. Secunda, verbum Angeli, & nostrum substantia non est, sed accidens quoddam menti inhærens; at in Deo omnino id esse non potest. cum enim simplicissima sit natura, accidens non admittit in se, vnde verbum eius subsistens est, & substantia. Hanc differentiam notauit Athanas. orat. 1. con. Arrian. & lib. de definitionibus, vbi triplex distinguit verbum, substantiale, internũ, & enunciatiuũ: substãtiale appellat Dei verbũ. Idem notauit Orig. lib. 1. Periar. ca. 2. & Damas. li. 1. de fide, ca. 7. Tertia est, verbum nostrũ, & Angelicum, cũ accidentia sint,

sint, non sunt natura ipsa Angeli, aut nostra, nã natura substantia est, at verbum Dei idem est cum ipsa natura, & essentia Dei, cum enim sit substantia, & in Deo nihil possit esse alienum a Dei substantia, necesse est esse eandem substantiam cum Deo, quam differentiam aduertit Ansel. lib. monolog. cap. 28. Quarta est, Angelorum, & hominum multa sunt verba, quod quidem ex duplici defectu procedit. Alter est virtus eorum limitata; non enim omnia simul cognoscere vno actu possumus, ideo necesse est multiplici actu multa cognoscere, quamuis enim contingat vno multa percipere, non tamẽ tot, vt omnia simul intelligere valeamus. Alter est mutabilitas, mutabilis enim naturæ cum simus, ab hoc actu, & intelligentia cessamus, & ad alia conuertimur; Dei autem verbum vnicum est semper existens, quia mutabilis non est Deus, omnia complectens, quæ valent cognosci, quia diuinus intellectus virtutis est infinitæ, vno ergo actu, & verbo semper existenti, & totam suam essentiam, & quæ potest cuncta facere, cognoscit. quam differentiam probat Athana. orat. 1. citata, ex duabus his a nobis adductis causis, docet etiam Ansel. lib. monolog. cap. 29. Quinta est, uerba nostra, & Angelica infirma sunt, quantuncunque enim multiplicemus verba, non fiunt, quę uolumus, uerbis, sed viribus, at verbum diuinum omnipotens est, cum sit eiusdem naturæ cum ipso Deo, cuius est verbum. Hoc igitur verbum est, de quo Ioannes enunciat (In principio erat verbum.)

ANNOTATIO IIII.

Quid Ioãnes nomine Principij significet.

QVamuis in commentario, quid vox illa (principio) significet, explicuerimus, tamẽ vt expositio magis confirmetur, considerandũ est, qualiter a sacris exponatur doctoribus, quorum sunt uariæ expositiones. Vna est affirmantium hoc principium esse Patrem, primam Trinitatis personam, à qua processio Filij, & Spiritus sancti originem habet, quique principium est Filij, vnàque cum Filio principium est Spiritus sancti, sic exponunt Orig. hom. 2. in diuersos, siue auctor illarum homiliarum. Cyril. li. 1. in Ioan. cap. 1. & Aug. li. 6. de trini. cap. 2. & tũc sensus est. In primo omnium principio, qui est æternus Pater, verbum erat. Sed huic expositioni illud obstat, quod verbum (erat) quandam antecessionẽ respectu principij importat, ut sit sensus ipsomet principio prius erat, quod de Patre dici non potest. Altera est, hoc principium esse ipsummet Filium, qui principium est, quia per ipsum facta sunt omnia, ut sit sensus. In principio erat verbum, id est, ipsum verbum erat principium. Sic exponit Orige. tom. 1. in Ioan. & hom. 1. in Genes. quam expositionem insinuat Hiero. in illud Psal. 109. Tecum principium, sed violenta est locutio hæc, & inusitata. Tertia est, cuius meminit Orig. tom. 1. in Ioan. in fine, principium hoc esse sapientiam, sitque sensus. In sapientia erat sermo, quia sermo, seu verbum ex sapientia est, tamen cum uerbum Dei sit ipsa sapientia non recte dicitur in sapientia est uerbum. Quarta est, principiũ hoc esse, generale principium existentiæ, quando incipit esse, quod factum est, ante quod nihil factum erat, vt sit sensus, In principio quando incæpit esse quidquid factum est, iam verbum erat, vt nullum sit principium existentiæ eorum, quæ sunt extra Deum, quod non præcesserit verbum, ista expositio est Basilij hom. in hæc uerba Ioannis. Chrysos. hom. 2. in hoc loco, & Aug. lib. 6 trini. cap. 2. & eam approbat lib. quæstio. ex vtroque testam. cap. 122. & Ambro. lib. 1. de fid. cap. 5. & hæc est legitima. Idem enim est in principio erat verbum, id est, ante quodcunque principium, in quo aliquid factum est, verbum erat. Vnde sequitur non incępisse verbum, si enim incępisset esse, iam nõ erat in principio, quia tale principium non antecessit, illud enim verbum (erat) quandam antecessionem, vti sacri Doctores prædicti notant, ad principium, quo cuncta existere incęperunt, importat.

Aduerte tamen sacros Doctores excludere, & reijcere ab hoc loco quandam significationem principij; aliquando enim sumitur pro principio operis, sicut dicimus, principio fiunt fundamenta domus, id est, primum, quod fit, quando domus ædificatur, fundamentum est. quo modo Aug. lib. quæstio. in vtroque test. cap. 122. exposuit illud Genes. 1. In principio creauit Deus cœlum, & terram, id est, prima, quæ creauit, fuerunt cœlum, & terra, hoc in loco nõ sic posse sumi notant Origen. tom. 1. & Chrysos. hom. 2. in Ioan. & Aug. loco proximè citato, & ratio est Aug. manifesta, quia tunc non diceretur, in principio erat verbum, sed in principio factum est verbum, sicut non dictum est in principio fuit cœlum, & terra, sed in principio creauit Deus cœlum, & terram. Verbum igitur quod sequitur, (erat) conuincit non posse principium accipi pro principio operis, & hoc probat verbum non esse factum, sicut facta sunt cœlum, & terra.

Et Verbum erat apud Deum.

COMMENTARIVS.

VErbi existentia in præcedenti enunciatione exposita, verbum nempè in principio, & ab æterno erat, secundam Euangelista adiungit enunciationem, quæ ve

Universidad de Deusto
Biblioteca

ritatem alteram continet, & quasdam velut substantiæ verbi differentias describit. Verbum, inquit, erat apud Deum, sensus est, verbum hoc non erat solitarium, sed ad Deum ipsum referebatur, cuius erat verbum; sine dicente enim, verbum esse non potest. Nec etiam erat ab ipso Deo seiunctum, aut separatum, intellectuale nanq; verbum ab intellectu, cuius est verbum, non seiungitur. Non quidem tanquam res adiacens, aut inhærens, sed velut aliquid subsistens, à Deo ipso, cuius verbum erat, distinctum. Erat ergo verbum apud Deum. Hæc omnia Ioannes breuissima sententia complexus est, nimirum verbum hoc æternum, esse Dei ipsius verbum, non Angeli, aut hominis, creaturæve alicuius, erat enim ante omnem creaturam. Rursus verbum hoc non esse extra Deum, sicut sunt creaturæ, sed intra ipsum, & in ipso. Præterea non esse in Deo, quasi accidens aliquod, quod non per se subsistit, verbum enim hoc erat persona subsistens, sicut & Deus, cuius verbum erat, ab eo tamen distincta. propter hæc omnia dictum est. verbum erat apud Deum.

ANNOTATIO V.

Expendũt Patres ex proximis Euangelistæ verbis, diuini verbi naturam.

NON aduersantur expositioni nostræ ea, quæ Doctores sacri varijs in locis adnotarunt, sed potius illam confirmant, & illustrant, qua de causa illa in medium adducam. Primo, dum verbum apud Deum dicitur, non esse verbum hoc, sicut hæc verba nostra prolata, demõstratur, nam quæ exterius proferuntur, transeunt, at verbum illud permanet indiuisum semper a Deo, ita Hila. li. 2. de trinit. aduertit. Loquentium, inquit, sermo, nec est antequam loquantur, & cum locuti erunt, non erit, in eo autem ipso quod loquuntur, dum finiunt, iam nõ erit id, vnde ceperunt, sed piscator meus aliter pro se, & obiurgauit te prius, cur negligenter audieris, nam & si sententiam primam rudis auditor amiseris, in principio erat verbum, de sequenti quid quæreris, & verbũ erat apud Deũ, id quod in principio erat, nõ in altero prædicatur esse, sed cum altero. Hæc Hila. qui significat, ideo verbum dici apud Deum, quia cum Deo semper est, & permanet. Secundo, dum apud Deum dicitur, significatur non esse verbum hoc, sicut verbum, quod locutus est Deus ad Prophetas, de quibus sæpe dicitur, Audite uerbum Domini, hoc enim extra Dei substantiam est, & creatum quid, finem, & principium habens, at verbum illud apud Deum est, idest, intra Dei substantiam, & ipsa met ipsius natura, & ob id apud Deum erat, ita exposuit Epiph. hæresi. 93. sic inquit. Ne in prolatione, sed in substantia solida, passionis experte Deum verbum ex patre intelligamus, dicitur, erat apud Deum. Tertio, quod apud Deum erat, quandã habet distinctionem ab eo, apud quem erat, nemo enim recte apud se esse dicitur, vnde verbũ distinctum est ab eo, apud quem est, non quidẽ distinctione substantię, sed personæ, seu hypostasis, alia enim persona verbum, alia persona illa, apud quam erat uerbum, quod recte Ioãnes docuit, vt hanc personam hominem esse factã, A non illam, apud quam erat, demonstraret. Hoc annotat Basilius. hom. in hæc verba Ioan.) Verbum erat apud Deum) admirare, inquit, cuiuslibet uocis virtutem, non enim in Deo verbũ erat, sed apud Deum, vt hypostaseos proprietas consistat, non enim dixit in Deo, ne auferendæ hypostaseos occasionem daret, hæc Basilius. & aduerrenda est ex Basilio causa, cur non Dei, aut in Deo esse, cum id vere dici potuisset, sed apud Deum dictum sit, nam hac loquendi forma hypostaseos distinctio significabatur. Quar B to cum, apud Deum, dicitur, quandam verbi a Deo processionem significat, quod Tertul. aduer. Praxeam considerauit, sermo inquit, in principio apud Patrem non patet apud sermonem, nam & si Deus sermo, sed apud Deum, quia ex Deo Deus, quia cum patre apud patrem. hæc Tertul. Quinto, dum dicitur apud Deum, quandam etiam æqualitatem verbi cum Deo ipso demonstrat, quod subtiliter aduertit Greg. Nise. hom. de fide, sic dicens, Apud Deum significat, quod nihil desit filio in C comparatione patris, cum toto namque Deo totum simul consideratur verbum, nam si quid Deo deesset in sua magnitudine, vt non posset apud totum Deum esse, prorsus necesse esset, vt existimaremus absque verbo esse eam Dei partem, quæ verbo superior est, ac maior. Cum tota igitur Dei maiestate verbi maiestas simul consideratur, & locum non habet in diuinis doctrinis, vt maius vel minus dicamus. hæc Greg. nec huius Doctoris intelligas verba, quasi Deum diuisibilem, & partes habere sentiat, D sciebat enim optime Deum impartibilem esse, sed in vna impartibili essentia, & natura infinitas continet perfectiones, quas omnes, & singulas verbo non comprehenderet, nisi idipsum æqualẽ haberet infinitatẽ, ex his ergo sacris Doctoribus quot, & quã graues sub breuibus verbis sententias Euangelista concludat, manifestũ est.

Et

Et Deus erat verbum.

COMMENTARIVS.

HAec est tertia veritas, naturam, & substantiam verbi manifestans, & sic legenda est quantum ad sensum. Verbũ erat Deus, ut enim inciperet Ioãnes a voce præcedẽti, quę erat, Verbũ erat apud Deũ, vsus est cõuersa enũciatione, & Deus erat verbum ab ea enim voce, in qua desinit, incipere voluit. Ordoq; prolationis distinctus est ab ordine constructionis, vt fieri aliquando solet. Nõ solum autem Ioannes verbum Deum esse, & naturam increatam habere pronuntiat, sed tacite alias duas sententias, & veritates insinuat. Vna est, eiusdem esse naturæ, & consubstantiale ei, apud quem est, hanc veritatem eo insinuat, quia doctrinam Moysis perficiens, eundem cum ipso Moyse Deum profitetur, verbum enim apud hunc Deum erat, cumq; non sit nisi vnus Deus, vt ipse Moyses postea cõfessus est, consequitur, si verbum Deus est, vt sit vnius, & eiusdem substantiæ cum eo, apud quem est. Altera est, sic esse vnius, & eiusdem substantiæ cum eo, vt sit ab ipso procedens. Ea enim de causa cum dixisset (verbum erat apud Deum) articulum posuit, nempe apud ipsum Deum, vt intelligeremus patrem, & Deum, a quo verbum procedit. Quando autem dixit, verbum erat Deus, remouit articulum a Deo, non vt inæqualitatem naturæ significaret, quod peruerse Arriani intulerunt, sed vt processionem ipsius insinuaret, quia licet verbum sit Deus, & eiusdem substantię cum eo, apud quem est, ab eo tamen producitur, Deus de Deo, idem quidem cum patre sed procedens a patre, habens eandem substantiam, sed quam pater a nemine, verbum a patre accipit.

ANNOTATIO VI.

Confutat hæresim Eunomij negantis filij Diuinitatem.

IN maiorem harum trium sententiarum declarationem considerandum est, an verbum hoc, quod erat in principio, & erat apud Deũ, sit Dei filius. Antiqua fuit hæresis Eunomij, & aliorum affirmãtium verbum, & filium duo esse distincta. Dicebat enim Eunomius duo esse verba Dei, vnum internum, & cõnaturale Deo, alterum externum, quod verbum dici affirmabat, quia recipit verba Dei ab ipso Deo, & annũtiat nobis, hoc existimabat nõ esse connaturale, seu consubstãtiale Deo, sed creatum, & tale verbum esse filium Dei, nõ autem illud prius. Expo B nebat autem verbã Ioãnis sic, vt illæ duæ sententiæ, In princio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, de priori verbo procederẽt. tertia autem (Deus erat verbum) de posteriori, quod verbũ est Dei filius, & interpretabatur Deum dici, nõ quidem secũdum naturam, sed secundum similitudinem quãdam. Huius hæresis meminerũt, & eam impugnarunt. Ciril. lib. 1. Ioan. ca. 4. & lib. 7. Thesau. ca. 2. & 4. & per totum illum librum. similiter Athanas. serm. 4. con. Arian. & aliis in locis, & Ambr. lib. de incarnationis Do C minicę sacramento. cap. 6. Vtebatur Eunomius aliquibus argumentis ad hæresim suam confirmandam, quę Ciril. adducit, & soluit, quorum vnum in præsenti proponam ex illo Psal. 2. sumptũ. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu. si A igitur dominus, nempe pater loquitur filio, si hius non est verbum, quo loquitur pater, sed is, cui loquitur pater, verbum autem medium est inter patrem, & filium. Iudicabat iste hæreticus de rebus diuinis, vt de humanis, cum diuina lõgé distent, & infinitè superent humana, & patrem loqui ad filium, vt pulchre docuit Augu. tract. 40. in Ioan. non aliud sit, quam ipsum gignere scientem, & intelligentem, patet enim filium generat, & ipsa generatione communicat totam scientiam suam, & hoc est loqui ad eum. B Filium autem accipere generatione substantiã, est generari; accipere autem scientiam eandem patris, est audire a patre. Filius ergo procedens a patre ipsum est verbum, quo loquitur pater, & ipse est, qui audit, & cui loquitur pater. Catholica ergo fides tenet vnicum esse verbum, quod erat in principio, & quod erat apud patrem, & quod erat Deus, & hoc est consubstantiale patri, & Dei filius. Refellunt etiam eandem hæresim verba eiusdem Ioan. 1. Epist. ca. 1. *1. Ioan. 1.* quę erat, inquit, apud patrẽ, & apparuit nobis, C quibus expresse docet, quod erat apud patrem, seu Deũ, illud idẽ Verbũ factũ hominẽ, & apparuisse nobis. Ipsemet enim Euãgelista seipsum explicat, modo verbum, modo filium, modo vnigenitum vocans, nec opus est amplius huius hæresis impugnationem prosequi.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO VII.

Quare filius Dei dicatur verbum.

CVm Dei filius simul verbum sit, dubitare aliquis posset, cur a Ioanne potius Verbū, quàm filius, dictus sit. Pro huius solutione aduerti debet, aliud esse interrogare, quare filius Dei verbum dicatur, aliud quare Ioannes hoc in loco verbum potius, quam filium appellet, non enim easdem rationes, & causas vtrumque habet, nempe, & quod verbum sit, & quòd ab Euangelista potius verbum, quàm filius sit dictum. In hac Annotatione, quare filius dictus sit verbum, in sequenti verò, quare verbi nomine Euangelista vsus sit, discutiemus. Cyril. lib. 7. thesau. cap. 4. refert Eunomium dicentem filium dici verbum improprie, quia audit, & recipit verba, & reuelationes a patre, & nuntiat nobis, vnde verbum ab effectu dici existimabat. Hic hæreticus consubstantialitatem filij ad patrem, esseque verbum eius internum negabat, quam hæresim in præcedenti Annotatione reiecimus: Qui autem filium patri consubstantialē confitentur, aliter huic interrogationi satisfacere videntur. Inprimis Orige: tom. 1. in Ioan. affirmat filium Dei dici Verbū, sicut dicitur lux, & resurrectio nostra, nempe eo quòd causa est lucis, & resurrectionis nostræ. Dupliciter autē hoc nomen Græcum λόγος interpretatur, & pro ratione, & pro sermone, dicitque filium Dei dici rationem, & dici sermonem ab effectu, rationem quidem, quia ab hominibus, quòd a ratione alienum est, expellit, ipsos veritati susciendæ disponit, eiusdemque capaces facit; sermonē autem, quia occulta patris reuelat, & manifestat, sicut inferius dicitur, Vnigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarrauit nobis. Non discordat ab hoc Aug. lib. quæstion. ex vtroque testam. capi. 122. qui filium Dei sermonem dici affirmat, quia per eum nobis pater loquitur, quæcunque vult. Aliqui moderni dici verbum asserūt, quia promissus est, & pronuntiatus verbis Prophetarum. Rationes hæ veram causam, cur filius Dei Verbum sit, non exprimunt, nam, & Sp. Sanctus verbū filij dici posset, quia, quæ filij sunt, nobis reuelauit. Ioan. 14 De meo accipiet, & annuntiabit vobis, imò Basil. lib. 5. cont. Eunomi Sp. Sanctum verbum filij hac de causa appellauit, similiter Sp. Sanctus promissus est, & per Prophetas, & a Christo; at filius Dei particulari, propria, æterna, absolutaque ratione verbū est, & hanc nunc quærimus rationē, seu causam, Cyril. lib. 7. thesau. cap. 1. respondet, sicut filius proprie, & per se filius est, quia genitus est, non autem quia filios facit homines, ita & verbum est per se non facta comparatione ad nos, sed in se, & ab æterno, quia mente, & intellectu paterno producitur, & rem cognitam exprimit. Hæc ratio Cyril. est verissima, vt enim filius dicitur Dei, quia de eius substantia est genitus, sic Verbum, quia ex eius mente, & intellectu procedit. Ob id Ioannes Verbum, inquit, erat in principio, & apud Deum, quia ab æterno filius, ab æterno Verbum patris. Qui autem Catholici Doctores verbum ab effectu appellarūt, id tantum voluerunt affirmare etiam verbum dici tali ratione posse, non quod ista sit prima, & præcipua, sed accessoria, & hoc verum est. Verbum enim est filius Dei, in quo nobis locutus est pater, vt dicitur ad Hebr. 1. Nouissime locutus est nobis in filio. Hac de causa Ambr. lib. de fide con. Aria. ca. 6. vtramque assignauit causam, Verbum, inquit, dicitur, quia ex ore altissimi processit, & pater sine eo nihil iussit, aut fecit.

Quatuor de causis filius Dei dicitur Verbum.

Basil. in homi. super hæc verba Ioannis, cur filius Dei Verbum sit dictum, quatuor dat causas, prima est, vt filium Dei mente patris productū significetur, hæc est præcipua, & propria: altera est, vt significetur filium Dei sine motu processisse. tertia est, quia imago est genitoris totum in se monstrans genitorem, sicut verbum nostrum totius cogitationis nostræ imaginem refert: quarta est, vt consubstantialitas ad patrem significetur, verbum enim manet intra ipsam mentem producentem. Hæ rationes Basil. cur filius Dei Verbum sit, perfecte explicant, quę non ab effectu, sed ab ipsa re absoluta sumptę sunt. Verbum enim mente producitur, sine motu procedit, in mente manet, rem cognitam exprimit, tanquam imago quędam, talis est Dei filius ab ęterno, ob id verbum dicitur, & est patris. Eadem fere dicit Grego. Nazian. orat. 4. theolog. cuius verba sunt. Filius mihi dici videtur, quoniam essentia idem est cum patre, cum etiam, quia ex illo est; vnigenitus autem non quia solus ex solo, & solum, sed etiam quia peculiari quodam modo, & non vt corpora; verbum, porrò, quia ita se habet ad patrem, vt sermo ad mentem, non modo propter generationem passionis omnis expertem, verumetiā propter coniunctionem ipsius cum patre, vimque enunciatricem, fortasse etiam, quia eodem modo se habet ad patrem, quo definitio cum definito, qui videt filium, videt & patrem Ioan. 14. breuis enim, & compendiosa, facilisque naturę declaratio patris, est filius hęc Grego. quāuis igitur filius uerbum dici possit ab effectu, quia patrem nobis manifestat, quia in eo nobis locutus est pater, quia promissum est uentūrū in carne, tamen propria, & vera ratio est, quia ab ęterno procedit ex mente patris, uera imago, & notitia ipsius. Nec hoc Augustinum latuit, qui quamuis loco citato ab effectu causam assignauerit non propriam, tamen lib. 7. de trini. cap. 1. veram, & propriam cognouit, & docuit rationem, nempe verbum esse, quia intellectu paterno procedit. Iuxta quam Catholicam doctrinam Theologi verbum nomen esse personale docuerunt.

Ioan. 14.

ANNO-

ANNOTATIO. VIII.

PRiori interrogationi, & difficultati, satisfecimus; nempe cur Dei filius sit verbum vocatus: nūc posteriori satisfaciendum est, scilicet quare Ioānes, potius Verbi nomine, quàm filij sit vsus. Et quia communiter Doctores cōiungunt causas vtrasque, vt illæ, ob quas dictū sit verbum, sint eædem cum ijs, ob quas ab euangelista sit tali nomine vocatus, nobis autem aliæ distinctæ, & peculiares videntur, ob id in presentia eas commemorandas duximus.

Quare Ioānes nō filij sed Verbi nomine vsus sit.

1. Ratio.

Prima, & præcipua mihi videtur, quia hæc veritas (*In principio erat verbum*), notior est, & apparet rationi conformior, quàm hæc: in principio erat filius. Hæc enim sola fide noscitur. nulla enim ratio fidei lumine destituta, Deum filium coæternum sibi habere assequitur: at illa veritas etiamsi fide perfecte noscatur, tāmen videtur rationi satis consormis. Si enim naturalis ratio dictat vnum esse Deum ęternum, & ante omne principium, eumque substantiam esse mente præditam, & intellectualem, necesse est eum eadem ratione in seipso intelligere, & loqui ab ęterno. Vnde verbum, quod ęternę mentis notitiam, & conceptum significat, ęternum erit: & sic notior est veritas (in principio erat verbum) quam, in principio erat filius. Si autem ad res creatas respicias, ab hoc Deo procedentes, notior etiam est hæc eadem veritas. Nam in principio rerum omnium, fuisse verbum, sapientiam, mentis conceptum, rationi planè videtur consentaneum: mundi enim hæc fabrica variè auctorem eius sapientem, & mente præditum, & ratione, ac sapientia considerare, & gubernare cuncta probat. Casu enim, aut ab agente mētis experte fieri non potuisse, naturalis ratio conuincit. Idque multi gentiles philosophi noluerunt. quod etiam Dauid Psal. 18. docuit dicens, Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam, id est, ordo, & vicissitudo hæc dierum & noctium, ostendit auctorē scientia præditum, & verbo rationis vti. Tertullia: in Apologet: c. 21. docet aliquos philosophos ethnicos, λόγον, id est, rationem, & sapientiam, artificem fuisse vniuersorum affirmasse. Platonicis etiam quibusdam hoc Ioannis exordium placuisse refert August. lib. 10. ciui: cap. 29. quos nō alium ex his verbis percepisse sensum existimo, quam scientia, & ratione primum principium omnium præditum esse, & hoc Deum esse. Notiorem ergo istā veritatem esse constat, & hac de causa euangelistam hoc nomine vsum. Ex quo, vt arbitror inferre licet, quam contra rationem, & veritatem fuerit, hæresis quorundam negantium Verbum in Deo, ob idque dicti sunt Alogiani, quasi sine verbo, quorum meminit Augustinus lib: de hæresi cap: 30. qui etiam negabant hoc initium esse Ioannis: quasi isti non conuincerentur etiam alijs testimonijs eiusdem. 1. Epist: 1. Audiuimus de verbo vitæ. Apoca: 29. Nomen eius verbum Dei. Sunt etiam alia multa scripturæ testimonia pro hac veritate. Hi profecto & fidei, & naturali quodammodo rationi contradicebant. Alteram causam etiam eiusdem rei esse arbitror, quia statim per hoc Verbū omnia facta esse enunciaturus erat Euangelista: at expressior, & significantior est ista veritas, Per Verbum facta sunt omnia, quam Per filium. Quia illa locutione significatur facta esse cum consilio, & cum sapientia, & sine labore, ac difficultate: quia verbo facta sunt: quæ tamen in hac sententia (per filium facta sunt) non explicantur. Tertiam causam adiungere possumus, quia vti diximus, connectebat nouum veteri testamento, in hoc autem verbo cuncta fecisse Deum narratum est. Volens ergo Euangelista, quid hoc Verbum, & quale sit, & alia de ipso narrare, vsus est nomine Verbi: vt hoc illud esse idem doceret, quod factum est caro, & reparauit vniuersa, cum eo, quod principiò cuncta creauit. Quarta adhuc causa est, vt dignitatem euangelij significaret, illi enim Prophetas habuerunt doctores, nos Dei filium, & Verbum Patris, illeq; locutus est nobis, quo, & in quo loquitur in se Deus, ad Heb: 1. loquens olim Deus Patribus in Prophetis, nouissime locutus est nobis in Filio. Vt ergo Filium nobis doctorē extitisse significaret, ipsum Filium Verbum appellat. Quinta, & vltima huius causa est, vt originē filij adhuc distinctius exprimeret, qui à Patre, & ex mente Patris, & sine motu, & intra Patrem, seu consubstantialis illi procedit, vt dictum est ex Basil: in annotatione præcedenti. Hoc enim nomen Verbi, modum & æqualitatem, huius æternæ, spiritualis, & intellectualis generationis exprimit.

2. Ratio.

3

4.

5.

ANNOTATIO IX.

EX ijs, quæ in precedenti annotatione dicta sunt, facile solui potest dubitatio quædam maxime ad textus declarationem necessaria; est autem talis. Cur Euangelista ab antiquitate verbi, & quasi à quadam eius qualitate potius, quàm à substantia incepit? nō enim dixit, Verbum erat Deus, &, erat in principio Verbū, & erat apud Deū. Est causa huius duplex. Vna est, quia notiores erant veritates istæ (in principio erat Verbum) quàm illa sola considerata, Verbum erat Deus. Vt enim diximus, ratio naturalis quodāmodo eam assequitur sententiā, in principio erat Verbum, non autē ita facile illā, & Verbū erat apud Deum, & minus, Verbū erat Deus, si singulę p se cōsiderētur. Nec solū notior est, sed p eā sequēs ēt probatur, si enim Verbum in principio erat, & omnia præcessit,

Cur non à natura Verbi, sed quasi ab eius qualitate orsus sit Ioānes.

Ratio 1.

sequitur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sequitur (quod erat Apud Deum) apud alium enim esse non potuit, quia nihil extra Deũ erat; si autem in principio erat, & apud Deum erat, infertur quòd erat Deus. Nihil enim intra Deũ esse potest, quod sit alterius naturæ, sed necesse est Deum ipsum esse. Ioannes ergo a notioribus nos ducens, ad ea progreditur, quæ ignotiora sunt, & ex præcedentium cognitione fiunt manifestiora. Hunc igitur seruauit ordinem in his tribus veritatibus enuntiandis, qui nostro intellectui accommodatior est. Quamuis enim fidē his debeamus adhibere veritatibus, & Euangelista fidem a nobis expoſcat, iuuat tamen naturalis cognitio aliquando ipsi fidei ministrans, nec in fide tradenda, cognitionis naturalis modus omninò deseritur, sed eius ratio in multis habetur. Altera etiam huius ordinis causa est, vt initium Euangelij illi antiquo veteris instrumenti, respondeat exordio, & hanc doctrinam, illius esse perfectionem omnibus velut è vestibulo innotesceret.

ANNOTATIO. X.

Trin quæ ad diuini Verbi naturam spectant, ex superioribus Euangelista verbis deducuntur.

POstremo circa has sententias considerandũ est, an per hæc verba Ioannis, verbi æternitas, distinctio hypostaseos a patre, & cõsubstãtialitas probentur. Aduertendum est, Arrianos sentiẽtes se his verbis conuinci, quæsiuisse modos, quibus possent euadere. Nec est præsentis instituti omnes has hæreses referre, aut ipsarum vanitatem late arguere, aut technas, & euasiones proponere, sed aliqua breuiter, quæ ad declarationem textus faciunt, attingere. Aliqui Arrianorum, vt æternitatem Verbi negarẽt, Verbum fuisse ab æterno, potestate loquentis, non actu affirmabant: & sic quantum ad potestatẽ, fuit æternum verbum. Ita refert Athana. Tamẽ hi aperte conuincuntur; nam mundus etiã iste, & quæuis creatura, esset æterna, quia potestas faciẽtis æterna est, nec Verbum haberet maiorem antiquitatem, quàm mundus hic, si non alia ratione, quàm potestate æternum esset. Præterea quia ab æterno esset Deus sine Verbo, & sine intelligentia, vt argumẽtatur Athana. cõtra eos. Huc accedit, quia posse loqui, nõ est loqui, posse esse, non est esse: at Verbum ipsum, in principio erat, æternũ ergo erat. Alij Arriani, vt cõsubstantialitatem, & Verbum esse Deum verũ negarent, textum hunc corrumpebant, diuidẽtes sic, In principio erat Verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat, hic finiebant: postea continuabant, Verbum hoc erat in principio apud Deum, & hac via euadere se existimabãt, dum non legebãt, Deus erat verbum. ita refert Aug. lib. 3. de doct. Christ. ca. 2. Sed hoc est vanissimum. nam Ioannes has sententias de Verbo enuntiat, vt sit in principio, & sit apud Deũ, & sit Deus: nec est enuntiatio illa, Deus erat, cõsona textui. Non enim de Deo, sed de Verbo enuntiabat: hoc enim carnem sumpsisse, docere intendebat. Alij Arriani videntes esse hanc lectionem fictitiam, admittebant, Deus erat verbum, tamen cum hoc in loco Deus, sine articulo, & in præcedenti, Verbum erat apud Deum, cum articulo legeretur, inferebãt, Verbum nõ esse eundem Deum, nec eiusdem substantiæ cũ eo, apud quem erat: hoc notat Chrysost. hom. 3. in Ioan. sed errorem talem vel hoc argumentum aperte cõuincit. Si enim Deus verus intelligitur tantum, quando est cum articulo, tunc nec pater esset verus Deus. Nam loquens Ioannes de Deo vero, & patre, dicit, fuit homo missus a Deo, & rursus, qui non ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt, & rursus, Deum nemo vidit vnquam. Quibus in locis, Deus legitur sine articulo, & tamẽ nemo in eis agi de vero Deo negare potest. ita respondet Chrysost. & simul adducit testimonia, in quibus, filius Deus cum articulo legitur: non ergo ex hoc inferunt Arriani bene, nõ esse verum Deum. Nec sine mysterio, cum pater Deus cũ articulo dictus sit, Verbum Deus nõ apposito articulo dicitur, nempe, (quod notauimus in commentario) vt filius sic Deus intelligatur, vt procedens a patre, sitque Deus de Deo, lumen de lumine. Quam enim naturam, & substãtiam habet pater a se, eandem habet filius, sed a patre. Ita notat Orig. tom. 2. in Ioan. dicens, omissum articulum esse, vt insinuaretur Verbum esse Deum per communicationem. Quamuis Origenes impropriè loquatur, vocans participationem, quæ communicatio dicenda esset, forsan vitium est interpretis: nisi velimus Origenem errorem Arianorum asseruisse. Quamuis autem, non, vbicunque legitur sine articulo, filius intelligatur, tamen hoc in loco, vbi de natura verbi agebatur, & dum patris mentio facta erat, existimãdum est nõ sine mysterio omissum esse articulum. Potest etiam altera huius esse causa, nempe omissum fuisse articulum, vt significaretur illud (Deus) non subiectum esse, sed prædicatũ. simile illud est Ioan. 4. Spiritus est Deus, vbi legitur spiritus sine articulo, vt enũtiationis prædicatum, non subiectum esse agnoscatur. Prior autem causa est magis legitima. Ex quo etiam apparet aliorum Arrianorum vanitas, qui ita filium vocatum Deum affirmarunt, sicut Moses dictus est Deus Pharaonis; quos confutant, & conuincunt Ambro. lib. de fide con. Aria. & Hilar. lib. 7. de trini. Verbum ergo verus Deus est, vt ipsemet Ioannes. 1. epist. cap. 5 simus, inquit, in vero filio eius, hic est verus Deus, & vita æterna.

His igitur suppositis, sentiendum est cum sacris Doctoribus, hisce verbis Ioannis tres illas veritates confirmari, & omissis multis aliorum testimoniis, breuiter aliquorum sententias enarrabo. Prima veritas est. In principio erat verbum. Magnam vim faciũt Doctores in illo verbo

bo (erat) conjuncto cum principio. si enim in principio incepisset, dictum esset; In principio factum est, aut saltem; In principio fuit, at dum dicitur; In principio erat, & non esse factum, ante principium esse deducitur: & hoc est, æternum esse. Si enim principium, Omne præcessit, sine principio esse, necesse est, omnes enim creaturæ inceperunt esse. Cape ergo illud initium, quo primum, quod factum est, incepit; si hoc præcesserit Verbum, ipsum non est factum, sed æternum. Ex hoc verbo æternitatem, vti dictũ est, deducunt Athan. ser. 4. con. Arian. Basilius hom. in hæc verba, Aug. in multis locis. Hilar. 2. de Trin. qui hoc argumento vruntur, sicuti vsi sumus. Verba Hilar. sunt hæc: In principio erat verbum: transeuntur tẽpora, transcenduntur sæcula, tollũtur ætates. Pone aliquid, quod voles, tua principium opinione, non tenes tempore: erat enim vnde tractatur. Hæc, & alia Hilar. & communiter Sancti, quæ libens prætermitto, quia passim legũntur. Secunda veritas, *Verbum erat apud Deum*, distinctionem conuincit, vt non sit omnino idem, quod apud alterum est, cum ipso, apud quod est. Et cum nõ sit verbum alterius substantiæ ab eo, cuius est verbum, colligunt sancti hypostaseos distinctionem: vnde & his verbis vruntur contra Sabellium, negantem personarum trinitatem, asserentemq; vnam, & eandem esse personam Patrem, Filiũ, & Spiritum sanctum: contra quem hæc verba sunt opposita à doctoribus. Si enim verbum eadem est persona cum Deo, à quo est, quomodo apud eũ esse dici potest? nemo enim dicitur apud se esse. Ita Basil. & Tertul. deducebant, vt in commentarijs dictum est. Tertia veritas, *Deus erat verbum*, consubstantialitatem conuincit pro ijs qui vnum Dũ confitentur, vt principio huius dubitationis, & in commentario dictum est. & hoc loco sancti ad id confirmandum vruntur. Multa possunt testimonia eorum produci, sed superuacaneũ id est: verba tantum Ambrosij proponam circa has tres veritates, qui l. 1. de fide, cap 5. sic inquit. Omnes hæreses hoc capitulo breui præcisot nostet exclusit. Quod enim erat in principio, nõ includitur tempore, non principio præuenitur, ergo Arrius conticescat. Quod autem erat apud Deum, non cõmistione confunditur, sed manentis verbi apud patrem, solida perfectione distinguitur, vt Sabellius obmutescat. Et Deus erat verbum, non ergo in prolatione sermonis hoc verbum est, sed in illa cælestis designatione virtutis, vt confutetur Fotinus. Hæc Ambrosius.

Hoc erat in principio apud Deum.

COMMENTARIVS.

VErbi natura & existentia expositis transit Euangelista ad statum quendam Verbi describendum, ob idq; particulam copulantem (et) prætermittit, quæ tem ad conditionem, seu statum quendam pertinere significet: sic enim solet Euangelista ea, quæ narrat, diuidere. Sẽsus est, hoc Verbum in principio antequam quicquã factum esset, erat apud Deum: idest, tantùm erat apud Deum, nimirum nondum carnem susceperat, nondum se manifestauerat, sed erat solum apud ipsum Deum, absconditum, inuisibile, & nõ manifestum, neq; ad quicquã aliud referebatur, quàm ad Deũ ipsum, à quo procedebat. Huius sententiæ sensum idem Ioannes 1. epist. 1. clarioribus verbis indicauit. Annunciamus, inquit, vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. quasi diceret, quòd tãtùm apud Patrem erat ab æterno, inuisibile, & occultum, postea nobis manifestatũ est, & in carne apparuit. Habet hæc sententia tacitè particulam excludentẽ. Solùm, siuè, tantùm. Est enim huiusmodi phrasis communis scripturæ. Rom. 4. Beatitudo hęc in circuncisione manet, an etiàm in præputio? grẽce non est illa particula (tantùm) tamen supplenda est, quod recte fecit interpres. Rom. 2. Non enim, qui in manifesto, Iudęus est: neque qui manifesto in carne, circuncisio est. Oportet in vtroq; particulam (tantum) supplere, non qui in manifesto tantùm Iudęus est, neque qui manifesto in carne tantùm, circuncisio est. Sunt multa alia huiusmodi loca, etiam apud Ioannem, quę in progressu enarrationis huius nota fient. In hunc sensum est præsens sententia exponenda, nimirum hoc verbum in principio erat tantùm apud Deum, non autem apud nos, quale fuit carne assumpta. Vtitur aũt Euangelista pronomine demõstratiuo, ad eãdẽ naturã Verbi significandã.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XI.

Patrũ authoritate expositio tradita confirmatur.

DVbitare posset aliquis, illud relatiuum (hoc) referat ne Verbũ, an Deum: quamuis enim in latino textu non sit ambiguitas, tamen in græco est masculini generis, & referri potest ad Verbum, & ad Deum, qui erat verbũ. vtrunque enim nomen masculini generis est. Orig. tom. 2. ad vtrumq; refert, tamen omnes & græci, & latini expositores, ad Verbum, vt & versio latina ab Ecclesia recepta apertè refert, & sic planè referendum censeo, sicut etiam sequens relatiuum; Omnia per ipsum facta sunt: & contextus talẽ probat sensum. Omnes enim hę enunciationes de Verbo (sunt.) Quãtum autem ad sensum attinet, aduertẽdum est, quam in Commentario attuli expositionem, antiquos patres præsensisse. Tertull. aduersus Praxeam: Sermo, inquit, à principio tantùm apud patrem erat. adiungens illam particulam excludentem (tantùm) nostram indicat expositionẽ. Clemens etiam Alexan. in orat. exhor. ad gentes: Verbum, inquit, quod erat apud patrem, doctor apparuit. hisce verbis insinuat idẽ esse apud patrẽ, qđ erat i principio, & ad patrẽ tantùm referebatur; postea verò etiam ad nos, quando in carne apparuit. Greg. lib. 5. mora. c. 19 exponens verbũ illud Iob. (verbum absconditum) probat id esse verbum diuinum, quod absconditum erat: quia apud patrem erat nempè in principio, carne nondum accepta.

Diuersa alia Patrum expositiones referũtur.

Quamuis expositio allata sit méo iudicio legitima, nõ desunt tamẽ expositiones alię Doctorũ, quas in medium adferre non inutile erit, vt earũ collatione magis appareat vera & legitima. Origen. hom. 2. in diuersos locos, & Cyril. lib. 1. in Ioannem, cap. 4. exponunt sic, vt referatur ad verbum, sitq; sensus; hoc verbum, qui Deus erat, erat illud idem, quod erat in principio, & erat apud Deum. quod dictum est, ne quis aliud existimaret verbũ, quod erat in principio, & erat apud Deũ, ab eo, quod erat Deus. Imo Eunomius ita, vti diximus, existimauit: Id autẽ præcauẽs Euangelista, Hoc adiunxit, vt vnum, & idem esse ostenderet. Altero modo exponit Theophilac. alios, dicens, sic esse fabulatos: Si Deus erat verbum, separabit se a diuersus eum, apud quem erat: vt igitur hoc remoueat, dicit Euangelista; Hoc verbũ erat in principio apud Deũ: quasi diceret; nulla est timenda separatio, cum semper fuerit summa cõiunctio. Nõ alienus est ab ista expositione Ambro. qui lib. 1. de fide, cap. 5. sic exponit; Quod erat in principio apud Deum, sempiternę diuinitatis in patre, & filio inseparabilis vnitas edocetur. Basil. hom. in hæc verba idem dicit, nempe his verbis significari semper filium cum patre esse, & verbum apud Deum, nã dictum est semper verbum esse, & esse apud patrem, & esse Deum: dicitur ergo semper etiam esse cum patre, sicut sẽper est. Tertio modo exponit Hilar. lib. 2. de Trinit. nempe per hanc sententiam, vnitatem Dei declarari: cũ enim dictum esset, Deus erat verbum, vt vnitas, inquit, Dei tuaretur, adiunxit; Hoc erat in principio apud Deum. Aliqui repetitionem esse quandam existimant, alij alijs etiam modis exponunt, qui omnes ad eandem, & vnam referunt sententiã cũ præcedentibus tribus enunciationibus coniũgentes. Nobis autem expositio nostra maximè cõformis videtur, vt ad alterã pertineat sententiã, id quod prætermissio copulæ indicat.

Vltra prædictas expositiones, non inutile fore iudicaui referre expositionem, quandam, quæ mihi olim placebat, re tamen diligentius considerata, quam in commentario explicui, magis probaui. Illud enim (verbum erat apud Deum) sic exponebam. Verbum nempe apud Deum erat, quia ad solum Deum referebatur, nõdum carnem induerat, nec se manifestum fecerat. quod autem sequitur; Hoc erat in principio apud Deum, sic explicabam: In principio, quando Deus cuncta fecit, aderat hoc idem verbum apud Deum ipsum. non solum enim ante omnia, sed tunc quãdo facta sunt omnia, apud Patrem aderat, ab eo indiuisum, & voluntatis, & consiliorum, ac operum omnium eius consciũ. Hanc sententiam Salomon, Sap. 9. expressit, dicens; Tecum sapietia tua, quę nouit opera tua, & quæ affuit tunc, cum orbem terrarum faceres, & sciebat, quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. hęc Salomon, hoc est, quod Ioannes pronunciat; Hoc erat in principio apud Deum. Sed multo magis elucesceret hic sensus, si verba Salomonis conferamus; Prouerb. 8. duos status verbi, & diuinæ sapientiæ describentis; Dominus, inquit, possedit me in initio viarum suarũ antequam quicquam faceret a principio, ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret: nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram, nondum fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole constiterant: ante omnes colles ego parturiebar, adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ. Omnia hæc ad priorem statum pertinent, quod ordinata sit, quod concepta, quod parturiretur, &c. Sap. 9. Prouerb. 8.

oía, inquã, hęc æternã generationẽ, qua filius est, & æternam locutionẽ, qua verbum est, significãt. Quæ eadem Ioannes expressit his verbis; In principio erat verbum, &c. statim adiunxit. Salomon; Quando præparabat cœlos aderam, quando certa lege, & gyro vallabat abyssos, quãdo æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum: quando circundabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens. hæc ad statum Verbi alterum pertinẽt: In quo aduerte

uerte duo verba. Vnũ est, *Quando præparabat cęlos, aderã.* Alterũ est, *Cum eo erã cuncta cõponens.* Quod Salomon dicit, *aderam*, id nunc Ioannes exprimit: *Hoc in principio erat apud Deum.* Quod aũt Salomon dicit, *Cuncta cũ eo componens*, Ioannes significat, dicens, *Omnia per ipsum facta sunt.*

Omnia per ipsum facta sunt.

COMMENTARIVS.

PRogreditur Ioan. & explicat statũ secundũ Verbi, quando nõ tantùm apud Patrem erat, sed ad creaturas etiam cœpit se cõuertere: *Omnia*, inquit *per ipsum facta sunt*: quasi diceret; Erat quidẽ hoc Verbũ apud Patrem, quãdo omnia fecit, nec tantũ erat apud illũ, sed per ipsum Pater omnia fecit. Aduerte quàm breui verbo Ioan. expressit, quę Moses longo sermone cõclusit, vt adnotauit Chrysost. hom. 4. in Ioan. Nam Moses per sex dies rerũ creationẽ distribuit, *Fiat lux, Fiat firmamentũ, &c.* At Ioan. vno verbo complexus est, dicẽs; *Omnia per ipsum facta sunt.* Adde, plura significasse, quam Mosem. Hic enim spiritualiũ substantiarum expressam nõ fecit significationẽ, sed sensibilium, quę populi oculis subiacebant: atnoster Ioan. generali voce cuncta cõclusit. Nec sine mysterio Euangelista breui vsus epilogo, vnico comprehendit verbo, quę multis descripsit Moses. Beneficium enim creationis narrãs illi populo, qui nondum redemptionẽ acceperat, multis amplificauit verbis, vtpote omnium acceptorũ maximũ: sed Ioan. ad quiddam maius narrandum properans, nempè redemptionis opus, propter quod Deus homo factus est, cuius collatione illud iam minus censebatur, breuiter, & velut summatim ad maiora progrediens, illius fecit mentionẽ. Euangeliũ enim Deum redemptorẽ, sicut vetus Testamentum creatorẽ, prędicat. Multo autem maius, & dignius est, Deum hominẽ esse factũ, quàm cũcta à principio creasse, in quo Ioan. tacitè insinuat, vnũ esse, & eundẽ Deum creatorem, & redemptorẽ, cũ vtrunq; Verbo perfecerit, eundemq; auctorẽ veteris, & noui Testamẽti: in quo conuincitur error Manichęi & aliorũ, vt benè notauit Ambr. lib. 1. de fide, cap. 5. Hi enim aliũ auctorẽ Testamẽti veteris; & creatorem posuerũt; aliũ autem noui, & redemptionis operatorem: at Ioan. vno, & eodẽ verbo, eundẽ docet vtrũq; perfecisse, ac ob id creationis meminit, vt per eũ recreata, & reparata omnia noscamus, per quẽ fuerũt & facta.

ANNOTATIO XII.

VErùm diligentius sunt hæc verba considerãda, & examinandũ est, quid vox *omnia*, significet. Non defuerũt, qui plus, quàm par est, eius vocis significationẽ extenderũt, alij arctius quàm veritas postulabat, contraxerũt. Sed & illi dilatãtes, & isti coarctãtes, à veritate Catholica, quę in horũ medio consistit, aberrarunt. Primò igitur Macedonius diuinitatẽ Spiritus sãcti tollere adnitẽs, hoc loco vtebatur, in eũ modũ argumentãs; Omnia per ipsum facta sunt, igitur Spiritus sanctus factus est; nã vox *omnia* cõcludit vniuersa. huiꝰ argumẽtationis, quę erat etiã Arianorũ, Ambr. lib. de Spiritu san. c. 2. Greg. Nazia. orat. 5. theolog. Cyril. li. 1. in Ioã. c. 5. & Chrys. hom. 4. meminerunt, illiq, respondẽt, nõ absolutè omnia esse facta, aliàs ipse & Pater factus esset: sed omnia, quę facta sunt, per ipsũ facta sunt. Spiritus sanctus aũt factus nõ est. Adde, omnia dici facta, quę sunt extra facientẽ, at Spiritus S. est ex parte facientis. Nam opera Trinitatis sunt indiuisa, & quę facit Pater, facit Filius, facit Spiritus sanctus. Ab hac ergo generalitate semper factor excipiendus est: aliàs cum dicitur 1. Corint. 8. *Vnus est nobis Pater, ex quo omnia*, liceret inferre, ergo Filius est factꝰ. Quòd si dicas excludi Filium à voce *Omnia*, isto loco, quia habemus locũ Ioannis dicentis; *Per filium omnia facta*; respondebo & ego, haberi locũ in diuinis literis, qui omniũ auctorem Spiritũ S. esse attestatur, Psal. 32. Verbo Domini cæli firmati sunt. & Spiritu oris eius omnis virtꝰ eorũ. Ambr. lib. 2. de Spiritu sancto, per totũ librum doctè admodùm probat, omnia Patris, & Filij opera, etiã in scriptura tribui Spiritui S. igitur Spiritus cũ factore est, & excluditur ab omniũ numero, quæ facta sũt. Isti ergo plus iusto significationem vocis *Omnia* extendebant. *Hæreses nonnullę refutantur.*

Alij in altero extremo significationẽ coarctarũt. Orig. tom. 2. in Ioã. refert Heracleonta familiarẽ Valentini per hãc vocẽ *Omnia* intellexisse sensibilia ista, quæ tantũ per Verbum affirmabat esse facta: sæcula verò, & ea quæ sunt in sæculis, per Verbum facta fuisse negabat. Ab hoc errore dissentiebant alij, qui horũ sensibiliũ Verbũ auctorẽ esse negabãt, & ad inuisibilia *Omnia* referebãt. Horũ meminit Irenæus lib. 3. con. hęres. c. 11. quod etiam Manichæi dixerunt, vt auctor est August. lib. de hæres. at Ioannes omnes ipsa verbi significatione cõuincit, *Omnia facta sunt per ipsum*: quidquid extra Deum factorẽ est, factũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

est, & ab ipso per Verbum factum est; cuius Ver A
bi amplam & debitam significationem Paulus
declarauit ad Colos. 1. vbi de Verbo hoc lo-
quens sic inquit; Quoniam in ipso condita sunt
vniuersa in cęlis, & in terra, visibilia, & inuisibi
lia, siue Throni, siue Dominationes, siue Princi-
patus, siue Potestates, omnia per ipsum, & in ip
so creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia
in ipso constant: Hæc verba, omnia includunt
extra Deum, & quotquot sunt figmenta Ma-
nichæorum, Valentinianorum, & aliorum simi
liũ euertunt. De hoc ipso Verbo loquens Apost.
ad Hebr. 2. Per quẽ, inquit, fecit & sæcula. Quic B
quid igitur præter Deum est, siue spirituale, siue
corporale, per Verbum factum est: vt optimum
interpretẽ Ioannis, Paulum esse insidiari nõ pos-
simus, qui præclare exponit, quæ sint ista *omnia*,
quæ per Verbũ facta sunt: atq; ita inter extrema
hæreticorum, catholica veritas media consistit.

ANNOTATIO XIII.

Quid particula Per, denotet.

COnsideranda est secundo loco particula, *Per*. impegerunt enim in eam Arriani, qui
putantes particulam hanc denotare instrumen-
tum, & ministerium, affirmarunt filium mino-
rem esse Patre, vtpote per quem tanquam mini C
strum, & instrumentum fecit omnia. Memi-
nerunt huius argumentationis Basil. lib. de Spiri
tu sancto, cap. 5. & Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 5.
Chrysost. Hom. 4. & alij antiqui patres, inter
quos est Ambro. lib. 4. de fide, cap. 6. Sed quàm
vanum sit hoc eorum argumentandi genus, scri
ptura demonstrat. Nam de Patre loquens, hac
etiam particula vtitur. 1. Cor. 1. Fidelis Deus
per quem vocati estis in consortium Filij sui,
& initio posterioris ad eosdem; Paulus Aposto-
lus Iesu Christi per voluntatem Dei; & ad Ga-
lat. 4. Si filius, & hæres per Deum. Quare si ar- D
gumentatio Arriana valeret, esset etiam Pater
minister, & instrumentum, & proinde minor Fi
lio. Quamquam hæc eadem argumentatio, Ar
rianos insignis arguit ignorantiæ: cùm particu-
la, *Per*, multis causarum generibus accõmodetur, vt modò efficienti principali, modò instru-
mentali tribuatur. Vnde vanum est, ex tali par-
ticula talem inferre cõclusionem. Certè hoc in
loco non ministrũ, non instrumentum, sed caus-
sam significat principalem, sicut & ipsum Ver-
bum, Prouerb. 8. dicit; per me Reges regnãt. Id E
si verum est, vt est vtissimum, cum dici potue-
rit, Verbũ omnia fecit, seu, ab ipso omnia facta
sunt, cur *Per ipsum omnia facta sunt*, dictum est?
Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 10. exponẽs verba illa,
Mundus per ipsum factus est, inquit; cum per
Filium mundum factum esse affirmat, ad Patris
nos memoriam facilè reducit: cũ enim *per quem*
dicitur, *ex quo* etiam intelligitur. Vniuersa enim
ex Patre per Filium in Spiritu sancto sunt. hæc
Cyril. Responsio igitur cum Cyril. ad ista simi-
lia verba esse potest; Dictum esse, *Per ipsum*, vt
non excludatur Pater, ab hac creatione omniũ:
cùm Pater per Filium omnia condiderit.

Auctoris interpretatio.

Libet addere aliquid amplius, quod hac par-
ticula *Per* significari mihi videtur. Aduerte igi-
tur vnicam esse actionẽ, qua pater, & filius crea-
ant; cum vnica sit vtriusq; essentia, virtus, & po-
tẽtia: Hoc tamen est discriminis, quod licèt vni
casit essentia, & virtus in vtroque, tamen filius
habet à patre essentiam, & virtutẽ; ita quamuis
vnica est actio, qua vterque creat; tamen filius
habet à patre quòd creet, sicut habet virtutem,
& essentiam, qua creat. Creare ergo patrem per
filium, est, patrem vnà cum filio creare, sed cõ-
municãdo filio essentiam, & virtutem, qua vnà
cum ipso patre creat: & proinde quadã ratione
assimilatur instrumẽto, nempe in hoc, quod si-
cut agens cõmunicat virtutem instrumento, vt
vna cũ ipso operetur, ita pater filio virtutem cõ
municat. At est maxima differentia; quia agens
non cõmunicat suam substantiã, nec suammet
virtutem, quam habet, instrumento, & ob id in-
strumentũ est inferius agente: at pater cõmuni-
cat suammet substantiam, & virtutem filio; quæ
vterq; agit: & ideo non est minor filius patre, in
quo decepti sunt Arriani. Ioannes ergo cũ insi-
nuasset in prima sententia filium esse Deum, &
quidem de Deo, volẽs hoc etiam significare in
ipsa creatione, vsus est hac loquendi formula,
Omnia per ipsum facta esse, vt insinuaret patrẽ om
nia facere cũ filio, cõmunicando eandem virtu
tem suã filio, vt vna vterq; actione creare dica-
tur, ita docuit Basil. lib. de Spiritu sancto, ca. 8.
Omnia, inquit, per ipsum facta sunt, non quòd
instrumẽtali, ac seruili quodam ministerio fun-
gatur, sed quod tanquam conditor paternã im
pleat voluntatẽ. hæc Basil. Non igitur cõcedẽ-
dum est à Catholico, filium esse instrumentũ pa
tris, propter rationem dictã; & si qui Catholici
affirmarunt, inter quos est Clemens Alexan. in
orat. exhor. ad gen. ipso fere principio, imitatus
forsan Philonem, lib. de opificio, impropriè lo
cuti sunt, & dicere voluerunt; patrem creare per
filium, quia cõmunicauit essentiam, & virtutẽ
suam filio, qua vnà cum ipso creat, nec crearet,
nisi cõmunicata essẽtia, & virtute tali. Hac ergo
ratione existimo Ioannẽ hoc in loco, tali dicen-
di modo vsum esse. Eodem modo exponendus
est Tertul. lib. aduer. Hermogenem, vbi Verbũ
ministrũ, & arbitrum vocauit: quæ quidem lo-
cutiones quia imperfectæ sunt, ab eis abstinen-
dum est. Germanus ergo Euangelistæ is erit sen
sus, qui propria Verbi (quia de Verbo tractat)
considerans, non dixit; Omnia fecit; seu, Omnia
ab ipso facta sunt, (quamuis enim hoc verè di-
catur, tamen totum hoc cõmune est patri) at di
cens; *Per ipsum facta sunt omnia* (nempè à Deo,
apud quem erat) quod Verbi propriũ est, signi-
ficauit. Nam solius Verbi est, patrem per ip-
sum cuncta creasse, & ipsum esse, per quem cun
cta à patre facta sunt. Hic tamen superest dubi-
tatio: Nunquid etiã per Spiritum sanctum non
sunt omnia facta, cum & is procedat à Patre?

Et hoc

Et hoc quidem verum est: sed cum Deus impe A
rio creauerit omnia; (Dixit enim, & facta sunt,
mandauit, & creata sunt) imperare autem cùm
sit intellectus, rectissimè sicut verbum, ita etiam
imperium tribuitur filio: vnde filij est, esse ver-
bum, & imperium, per quod omnia sunt facta:
quanquam & per Spiritum sanctum, tanquam
per virtutem, omnia facta esse profitemur.

ANNOTATIO XIV.

Meritò Euangelistã, omnia per ipsum facta; non creata, dixisse.

HOc enim verò nunc indagãdum supereſt,
cur nõ dictum sit; Omnia per ipsum crea-
ta sunt, sed vsus est Euangelista verbo faciendi:
cùm re vera ex nihilo, non ex materia aliqua B
cuncta sint facta? At planum est, verbum facien
di commune esse, ad ea, quę ex aliquo, & ad ea,
quæ ex nihilo fiunt, & sicut cœlum, & terra, di-
cuntur creata, ita etiam facta, Genes. 1. Creauit
Deus cœlum, & terram; vbi legimus verbum
בָּרָא & psal. 124. Qui fecit cœlum, & terram:
hoc in loco est verbum עָשָׂה quod latinè significat, facere. Verbum ποιέω itidem Grę
cum quo vsus est Ioannes, commune est, sicut
& Latinum. Quo circa scriptura sacra, tam ini-
tio Geneseos, quàm in hoc Ioannis exordio,
omnia ex nihilo esse facta, vt egregiè Tertull.
lib. aduersus Hermogenem aduertit, in eo esse
ostensum, significauit; quod cùm sit narratio
perfecta, nulla tamen est de materia facta men
tio. Tria enim esse debent in legitima operis
narratione; Factor, species facti, & materia
ex qua factum est. Cùm igitur Moses perfectè
narrauerit mundi initium, nec materiæ memi-
nerit, sed solius factoris, & factorum, euidentis-
simum argumentum est, non interuenisse ma-
teriam vllam, sed ex nihilo facta esse vniuersa.
Quod & in præsenti loco factum affirmatur,
vbi describitur factor, & per quem, & quod fa-
ctum est; porrò materiæ nulla est consideratio,
ac proinde nec in rerum prima molitione inter-
cessit. Adiungamus dictis, illa vniuersali voce
omnia, probari ex nihilo esse facta. Si enim mate
ria fuisset, ex qua cætera fecit Deus, aut facta es-
set, aut non: si non, ergo non omnia facta sunt
per ipsum; si facta est, profectò ex nihilo facta
sunt. Non enim idcirco negãdum est, ex nihilo
fecisse Deum omnia, quamuis prius materiam
fecerit, & ex hac postea reliqua, vt aliqui sense-
runt. Itaque siue materiam prius ex nihilo, siue
vna cũ rebus corporeis ipsã fecerit, sẽper Deus
creator est, eũq; ex nihilo fecisse omnia, cõstan-
tissimè, verissimeq; Catholica sensit ecclesia.

Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.

COMMENTARIVS.

AD eandem sententiam pertinent hæc verba. Vt enim magis exprimatur præce-
dens rerum omnium comprehensio, quod dictum est per affirmationem, confir-
matur per negationem, & per numerum singularem, ne quis dictum esse, fecisse om-
nia, arbitraretur, quia plurima fecit. Aliquãdo enim solemus generatim loqui ad mul
titudinem significandam, quamuis non omnes partes multitudinis cõprehendantur:
qua etiam phrasi vtitur aliquando scriptura. 1. Cor. 9. Omnis, qui in agone contendit,
ab omnibus se abstinet; ad Philip. 2. Omnes, quæ sua sunt quęrunt. Sunt multæ huius-
modi locutiones, quæ non vniuersitatem omninò denotant: ideò ne quis ita putaret
dictum, omnia facta per Verbum, adiunxit generalem negationẽ in singulari, vt nec
vnum singulare excludi significaret, quod non esset per Verbum factũ. *Sine ipso factum
est nihil, quod factum est.* id est, nulla res est facta, quæ non sit per ipsum facta, seu quę
sit sine ipso facta. Est autem hęc frequens Hebręis phrasis. 1. Reg. 3. Indicauit ei Sa-
muel vniuersos sermones, & non abscondit ab eo. Isa. 39. Omnia quę in domo mea
sunt, viderunt, non fuit res, quam non ostenderim eis. Adiecit autem, *quod factum est*,
vt hęc verba ad præcedentia, nempè ad ea, quę facta sunt, referret, essetq; sensus, *sine
ipso factum est nihil, quod factum est*, id est, ex his quę facta sunt, nihil est, quod non sit per
ipsum factum: quæ etiam est Hebręa phrasis. 1. Reg. 1. Cõmodaui eum Domino cun-
ctis diebus, quibus fuerit cõmodatus Domino. Latet etiam in his verbis alia phrasis
Hebręa: Non enim dictum est, sine ipso factũ est nihil, οὐδέν, Sicut Ioan. 18. est dictũ:
In occulto locutus sum nihil, & Ioã. 15. Sine me potestis facere nihil (sic enim in Grę
co textu habetur) sed hoc in loco legitur οὐδὲ ἕν sine ipso factũ est, nec vnum quod fa-
ctum est: quod quidem magis exprimit vniuersitatẽ, quę phrasis est Hebręa. Psal. 138.
Dies formabuntur, & nemo in eis; in Hebręo, Et non vnus in eis: quasi dicat; nec
vnus erit dies, qui non sit scriptus in libro tuo. 1. Mach. 7. Non est relictus ex eis nec
vnus: sic in pręsenti loco; Sine ipso factum est, nec vnum, quod factum est.

Universidad de Deusto

ANNOTATIO XV.

Triplex lectio superiorū verborum.

MVlta in his verbis annotanda occurrunt. Primum est, quod ad textus lectionē attinet. Triplex enim lectio apud Doctores sacros habetur: Vna est, vt sententia in voce *nihil* terminetur sic; *sine ipso factum est nihil*: reliquum autem iungatur sequentibus, sic; quod factum est in ipso vita erat: ita legit maior pars latinorum: Augustinus in præsenti, Ambrosius libro 3. de fide cap. 3. Tertullianus, libro aduersus Hermogenem, & inter græcos B Origen. tom. 3. Clemens Alex. libro 1. pædag. cap. 6. & Cyril. libro 1. in Ioan. cap. 6. & Athana. in multis locis, in rescripto ad Liberium Papam, in orat. in illud; Omnia tradita sunt mihi à Patre meo, & Epistol. de sententia Dionis. Episcopi, contra Arianum, & in epistola ad Serapionem de Spiritu sancto, & alijs in locis. ita etiam legit Gregorius Nazianzenus, oratione de fide: & inter latinos Cyprianus, libro 2. contra Iudæos. capit. 3. Secunda est, vt sententia finem habeat in illo, quod factum est, sic; *sine ipso factum est nihil, quod factum* C *est*. Sic legit Irenæus libro 3. contra hæres. cap. 11. Chrysostomus, homil. 4. referens hæreticos auctores fuisse, vt hæc sententia diuideretur, & legeretur iuxta primam lectionem. ita etiam legit Hieronym. Amos 6. quam lectionem sequitur Greg. Nazian. orat. 5. theolog. nam soluens argumentum hæreticorum affirmātium Spiritum sanctum esse factum, quia dictum est, omnia per ipsum facta sunt; respōdet non esse dictum, omnia facta esse; sed omnia, quæ facta sunt, per ipsum facta esse. ex quo E Greg. videtur legisse, sine ipso factum est nihil, quod factum est. Hanc enim lectionem passim sequebantur Catholici, soluentes argumenta Hæreticorum, qui Spiritum sanctum factū esse probabāt; quia dictū est; omnia per ipsum facta sunt. quibus Catholici respondebāt, non absolute omnia, sed quæ facta sunt, per ipsum facta sunt: & sic Chrysost. etiam soluit. Quamuis reuera, etiam si lectionem teneamus priorem, non procedat argumentum, vt superius diximus, & soluimus. Semper enim excipitur ipse, qui fecit: alias & verba Pauli Colo. 1. Omnia D per ipsum, & in ipso condita sunt, non recte se haberent, quia nō additū est, quę condita sunt: non ergo propter hæreticos coniunctim legendum est, sed quia cum sequentibus nō aptè cohæret. Ambro. lib. 3. de fide, ca. 3. dicit, pleroſq; doctos, & fideles, hanc secundam sequi lectionem, & in enarra. psal. 36. dicit Alexandrinos, & Aegyptios eam amplecti. Tertia est, vt nec ibi quidem sententia, sed in sequentibus terminetur, vt dicamus. *sine illo factum est nihil, quod factum est in ipso*: sic Epiphan. in Anchorato, & dicit hæreticos separasse hæc verba à præcedentibus, & legisse; sine ipso factum est nihil, vt blasphemiam inferrent Spiritui sancto, cū sit legendum, sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso. Hanc lectionem Theoph. nomine quorundā orthodoxorū recitat, eamq; sequitur Hilar. lib. 2. de Trini. & exponit vti paulò inferius dicemus. In hac lectionis varietate mihi magis placuit media, quā & in commentario sumus secuti; tum quia in singulari dictum est (quod factum est) ob idq; referendum ad illud (nihil) quod præcessit, videtur. Si enim Euangelista sequentibus connectere vellet, diceret; quæ facta sunt, in ipso vita erant: sicut etiam dixerat; omnia per ipsum facta esse; tum etiam, quia si coniungamus illud (quod factum est) sequentibus, non erit sensus ita proprius, atq; si incipiat sentētia ab illis verbis; in ipso vita erat, ita tamen hanc sequor lectionē, vt primam etiā reputem probabilem, cui tamen mediam anteferendam arbitror, quam tot etiam, ac tam graues Doctores amplexati sunt, propter causas prędictas, & eas, quas inferius paulò post dicemus. Tertia autem quę est Hilar. non videtur admodum probabilis. Esset enim sensus, nihil factum C est sine ipso ex ijs, quæ facta sunt per ipsum: qui sensus non conuenit vniuersitati absolutæ, qua dictum est, omnia per ipsum esse facta.

ANNOTATIO XVI.

Quid vox illa, Nihil hoc loco significet.

IAm verò vocem illam *nihil*, siue ibi lectio sistat, siue vlterius procedat, variè exposuerūt olim, & hæretici, & catholici. Primo Hæretici per hanc vocem creaturas has sensibiles, & mūdum hunc visibilem significari dixerunt, & affirmabant faciebant locutionē, nempè, sine verbo factum est nihil, id est; sine Verbo factus est hic mundus. Hunc enim mundum visibilem, non à Verbo, sed à Diabolo, & à Principe tenebrarum factum affirmabant. Tales fuerunt Manichęi, vt refert Aug. lib. de nat. Boni. c. 25. vbi irridet, dicentes, non posse legi verba negatiuè, sine ipso nihil est factū: quia illud nihil, est post verbum, quasi intersit dicere factum est nihil, & nihil factum est. Meritò autē eos irridet Aug. parum enim refert, siue ante siue postponatur, vt aperte probat ex illo Ioa. 18. In occulto locutus sum nihil, quod idem significat, ac nihil locutus sum. Secūdo Aliqui catholici legunt etiā affirmatiuè, & per nihil exponunt Diabolum, quasi sine verbo factus esset Diabolus. Hāc expositionem, se in quibusdam commentarijs legisse refert Hieronymus Miche. 2. super illa verba (fugerunt nemine persequente) vbi etiam per neminem, aliqui exposuerunt Diabolum. Quam expositionem extortam esse, & non secundum simplicitatem sacræ scripturę, merito censet. Non est autem intelligenda expositio istorum, quasi velint dicere; Diabolum, quantum ad substantiam, non esse factum per verbum

verbum, sed non esse factum Diabolum. Nam A ratione peccati dicitur Diabolus. Sic Basil. in hom. Quod non sit Deus auctor malorū, Deum non fecisse Diabolum, sed ipsum sua se fecisse voluntate docet: non quòd Deus non fecerit substantiam, sed quod non fuerit malitiæ auctor, per quam Diabolus dicitur. ita sunt isti exponendi, quo etiam modo eos exponit Orig. tom. 2. Quia ergo malitia, & peccatum est nihil, ob id dictum est, sine eo factum est nihil, id est, Diabolus. Tertio adhuc catholici alij affimatè exponunt, tamen per *nihil*, non Diabo- B lum, sed peccatum ipsum interpretantur, quod non fit auctore Deo: quam expositionem licet attingat Augustinus super hunc locum, non tamen videtur probare, imo lib. de nat. boni. cap. 25. & hoc ipso loco exponit, vt expositum est communiter: nihil factum est sine ipso. Illa tamen est expositio Origę. tom. 2. qui hoc, *nihil*, ad peccatum refert, per quod qui peccat, non ens fit: qua ratione enim peccator est, non ens est, & nihil dicitur. Sed omnes istæ expositiones, vt rectè indicauit Hieron. sunt violentæ, & C non secundum simplicitatem scripturæ, imo contra communes loquendi modos. Sunt igitur verba negatiua, vt sit sensus; nihil horum quæ facta sunt, sine ipso Verbo factum est: quod magis apertum erit, si legamus vti diximus; sine ipso nec vnum factum est. Aduertendum est autem, Heracleonta, vt superius attigimus legisse quidem negatiuè, tamen exposuisse, sine ipso factum est nihil, id est, nihil ex sensibilibus. nam negabat inuisibilia esse facta à Verbo, vt refert Origen. tom. 2. sed iam hęresis hæc D conuicta est, in superiorum verborū expositione: generaliter igitur est intelligendum, nihil est eorum, quæ facta sunt, & extra Deum sunt, quod non sit à Verbo, seu per Verbum, factum.

ANNOTATIO XVII.

Quid particula illa Sine, & Ipso significet.

EXpendendæ restant duæ particulæ, Vna est sine, Græce χωρὶς Orig. hom. 2. in diuersos exponit extra ipsum, & sensum putat esse; nihil est factum extra ipsum, seu nihil factum est, quod non sit in ipso: vt omnia non solum E per ipsum, sed etiam in ipso facta sint, quod Paulus ad Colos. 1. docuit. Omnia, inquit, per ipsum, & in ipso creata sunt. Quæ verba, Verbum non solum auctorem omnium significant, sed etiam conseruatorem factorum: qui nisi conseruaret omnia facta, protinus in nihilum redigerentur. & hoc est, quòd per ipsum, & in ipso cuncta sint, nempe creauit omnia, eaque sua præsentia conseruat. Ista lectio adiuncta hac nostra declaratione non est spernenda: tamen quia communis lectio est, vt legamus, *sine*, quod & Græci expositores in eo sensu exponunt, id sequendum est, sicq; nos exposuimus. In eadem particula *sine*, Hilar. lib. 2. Trini. significari adnotat, Filium fecisse omnia, non solum, sed vnà cum Patre, vbi inquit. Ne dum dixit omnia per ipsum esse facta, intelligeretur etiam Pater factus (nam *omnia* nihil videbatur excludere) ob id addit, sine ipso factum est nihil. In quo verbo significatur quædam concomitantia, & associatio, vt inde intelligatur etiam alia persona socia, nempè Pater: quasi diceret, sine eo à Patre nihil est factum. nam C significatur persona, quæ fecit, & sine qua non fecit. hactenus Hilarius. & quidem verum est id significari, tamen causa, propter quam, id significatum dicit Hilarius, non probatur. Dum enim dicitur *per ipsum facta sunt omnia*, ab his omnibus Pater excluditur, qui per ipsum fecit, & Spiritus, q cū eo fecit, vti superius diximus.

Alterum verbum est *ipso*: Origen. tom. 2. meminit, aliquos non retulisse ad Verbum illud, de quo dictum est, erat ī principio, & apud Deum, & per ipsum facta sunt omnia, sed ad D verbum, & humanam rationem. Verbum enim & ratio hominis etiā dicitur λόγος. Et exponunt sic; sine verbo factum est nihil, adeo vt nec peccatum etiam factum sit sine ratione. nisi enim esset lex, & ratio in homine, peccatum non esset. Sed talis expositio, reijcitur meritò ab Orig. nec vlla ratione defendi potest. Quis enim non cōsiderat, quam sit absonum in verbis istis tanta vti amphibologia, vt modò de vno, modò de altero Verbo loquatur Euangelista? cum eius intentio non sit alia, quàm Verbum hoc, quod E caro factum est, exponere, & origenem eius, ac naturam, & operationem describere.

In ipso vita erat.

COMMENTARIVS.

PRosequitur Euangelista Verbi opera, & effectus enarrare, & à rerū omnium creatione, quæ per Verbum perfecta est, ad reparationē hominis, quæ in ipso Verbo est facta, describendam se conuertit. *in ipso*, inquit, *vita erat*. sensus talis est, non tantū per verbum Deus omnia fecit, sed etiam in eodem verbo vitā spiritualem, cœlestē, & ęternam operatus est. Homo enim, quē Deus per verbū creauerat, seipsum, omnemq; suam posteritatē peccato infecit, æternæ mortis in anima, & corpore factus reus. Hūc ergo in ipso verbo viuificare voluit, vt eodē Verbo, per quod omnia facta erāt, homo, qui omnia quodam modo cōplectebatur, ad vitā reuocaretur. in ipso igitur vita erat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quam sententiam apertioribus verbis idem Ioannes expresit. 1. epist. cap. 5. Vitam, inquit, æternam dedit nobis Pater, & hæc in filio eius est, id est, huius æternæ vitę, filius, qui Verbum nunc dicitur, auctor est. Sapienter autem Euangelista locutionem diuersam fecit. nam per quod Verbum omnia facta dixerat, in ipso verbo vitam esse pronunciauit: vt hac mutatione, & diuersitate loquendi, nempe *per ipsum, & in ipso* susceptæ carnis significaret mysterium. Verbum enim, quod sola sua diuinitate, omnium creator erat, ratione carnis in se acceptæ, & diuinitati coniunctæ, auctor est vitæ. Non enim aliter fecit hominem viuere, nisi per carnem, non quia non posset, sed quia id ita facere ab æterno voluntarie disposuit. Illud (*erat*) duo nobis significat. Vnũ est, æterna Dei dispositio, & voluntas. Præuidens enim Deus hominem à se formandum ab accipienda perfectione, & vita casurum, reumq; æternę mortis futurũ, Verbo suo carne induto eum reparare, & vitæ reddere decreuit. quam quidem æternam diuinæ mentis dispositionem, Paulus pluribus verbis exposuit, dicens. 2. Timoth. 1. Liberauit nos, & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo, ante tempora secularia. Et ad Ephes. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Alterum est à mundi principio, etiam ante carnem assumptam in Verbo datam esse hominibus vitam. Quamuis enim nemo vnquam sit à peccato liberatus, nec ad vitam hanc reuocatus, nisi propter Christum Deum, & hominem; tamen tanta huius mysterij virtus est, vt etiam ante carnem assumptam illi, qui eius aduentum in carnem præcesserunt, in Verbo, propter futurum incarnationis mysterium, per fidem vitę restituerentur: de quibus dicitur. 1. Cor. 10. Bibebant de consequente eos petra: petra autem erat Christus, vt non immeritò Apoc. 13 dicatur, Agnus occisus ab origine mundi. In ipso ergo vita erat. Sed quid Vitę nomine alij intellexerint, operę precium est exponere.

Erat quid significet.

ANNOTATIO XVIII.

Quid nomine Vita, significetur.

VArij sunt doctores, in expositione huius nominis *vita*. Principio Chrysost. hom. 4. vitam exponit uirtutem ipsam Verbi, quæ non per compositionem ipsi ineſt, sed per simplicitatem est ipsummet Verbum, qua virture cuncta creat, conseruat, & gubernat. Secundo Cyri. lib. 1. cap. 6. Vitam rerum omnium creatarum durationem, & permanentiam esse dicit, quæ ab ipso verbo est. in sensu enim causali hanc interpretatur sententiam, vt vita sit in ipso, quia vitam donat, conseruat, seu dat conseruari, & permanere rebus omnibus. in hac significatione in tota scriptura non inuenitur hoc nomen (vita) acceptum. Tertio Aug. tract. 1. vitam hãc exponit ipsammet Verbi substantiam, quæ vita est. Omnium enim creaturarum idea est ipsa essentia diuina, omnia enim creata sunt vita in Deo, quia ratione ideæ dicũtur esse in Deo, idea autẽ est ipsa essentia & vita Dei. Quarto Ambr. lib. 3. de fide, cap. 3. & Athanas. lib. 3. de homine, hanc vitam spiritualem, quæ per gratiam est, interpretantur. Vltimo recentiores vitam viuentium exponunt. Verbum enim ijs, quæ viuunt, vitam dat. quæ sententia desumpta est ex Clem. Alex. in exhortat. ad gentes, vbi eleganter dicit: Verbum, quod erat apud Deum, doctor apparuit: Verbum, per quod omnia sunt fabricata, & quod cum eo, qui finxit, vitam simul præbuit, vt opifex; bene viuere docuit, cũ apparuisset, vt magister: vt postea semper viuere suppeditaret, vt Deus. Inter hos doctores aliqui illud *ipso* ad verbum ratione solius diuinitatis, aliqui ad ipsum carne indutum referunt: ijdem tamen quia varias, & diuersas lectiones sequuntur, diuersè quoque & variè hæc verba exponunt, quorum opiniones, lectiones, & sensus in sequenti annotatione referam, in præsenti sufficiat eorum sententias in vitæ huius explicatione proposuisse. Mihi cũ Ambro. & Athan. sentiendum videtur. Vita enim hæc, quæ in Verbo esse dicitur, est, qua homo viuit secundum Deum, quæ fit per gratiam, & consummatur in æternum per gloriam: & ad hanc nobis largiendam verbum caro factum est. hæc est, quam Euangelium annunciat, & quam ipse Ioannes, vt in commentario retulimus, semetipsum exponens, nos docuit, dicens. 1. epistola, cap. 5. Vitam æternam dedit nobis Pater, & hæc in Filio eius est. propter hanc Petrus Act. 3. Christum auctorem vitæ, & Ioannes ipse in eadem epist. cap. 1. Verbum vitæ, Filium Dei appellauerunt; Quod perspeximus, inquit, de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Quid clarius hisce verbis adduci potuit? Constat profectò hoc Ioannis exordium confectum esse magna ex parte ex ijs, quæ ipse in Euangelio suo à Christo esse dicta, & pronunciata narrauit, & quę in epistolis proprijs exposuit, in quibus omnibus locis, de hac vita sermo totus est. Ioan. 3. Vt omnis, qui credit in eum, nõ pereat, sed habeat vitam æternam. Ioan. 4. Fiet in eo fons aquæ viuæ, salientis in vitam æternam. Ioan. 5. Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Ioan. 6. Qui credit in me, habet vitam æternam. Ioan. 8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ, Ioa. 10. Ego veni, vt vitam habeant, Ioann. 11. Ego sum resurrectio, & vita, Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita, Ioan. 17. Vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam ęternam. Sunt ixcenta huiusmodi testimonia. De hac ipsa vita in epistolis suis Ioannes frequenter agit, & hanc prædixerunt prophetæ, & maxime est illud oraculum, Psal. 35. Apud te est fons vitę, nempè apud Patrem Filius, in quo vita nunc esse dicitur. illud autẽ *ipso* significat, Verbum in carne, Christum Deum, & hominem. Quamuis enim credentibus ante carnem assumptam, vitam dabat, dabat tamen quia caro assumenda erat, vti in commentario explicuimus, magisq; in sequentibus fiet manifestum. Euangelista enim sermonem facit de ijs solum, quæ Verbi propria sunt. Est autem phrasis scripturæ vsitata, effectum causæ nomine substantiuo, vt vocant, significare, Act. 4. Non est in aliquo alio salus, id est, non est aliquis alius salutis causa. Et Psal. 3. Non est ipsi salus in Deo eius, ita & hic, In ipso vita erat.

Vita spiritualem illam quæ per gratiam efficitur, significat.

in ipso, vita erat: in qua lectione sunt multi sensus, tam catholicorum, quàm hęreticorum. In primis Manichęi sic legebant, vt inferrent omnia viuere, etiam ipsos lapides, & quę philosophi inanimata vocant. Si enim quod est in ipso factum, viuit, omnia vitam habent, quia omnia in ipso facta sunt: sic isti deducebant, vt refert August. tract. 1. in Ioan. Secundo, ijdem Manichæi, vt Ambro. lib. 3. de fid. cap. 3. meminit, ex hac lectione inferebant esse alia, quę non sunt à Verbo facta, & horum esse aliud principium. Nam dicebant, si quidquid est in ipso factum, vita est, igitur aliqua alia sunt, quæ non sunt ab ipso facta, vtpote mors, & mala, atque ita erunt duo principia, vnum malorum, bonorum alterum: sic argumentabantur Manichæi. Sed quis non videt illorum illationes esse vanissimas? Tertio, Ariani hanc etiam sequebantur lectionem, vt ibidem refert Ambro. & in enarra. Psal. 36. Vt inde verbum esse factum inferrent; Si quod in ipso factum est; dicebant isti, vita erat, ergo ipsum verbum factum est. Sed & id vanũ esse ostendit Ambros. cum Ioan. 3. dicatur, vt manifestẽtur opera eius, quia in Deo facta sunt: certè stultũ esset inferre opera facta sũt in Deo, ergo Deus factus est, & cum Psal. 103. legitur; omnia in sapientia fecisti, non rectè infertur, ergo sapientia est facta. Sunt multa loca in scriptura similia: imo si attentius dispiciamus, ex hac locutione potius infertur, ipsum non esse factum. Quarto, eodem modo Macedoniani legebant, & inde inferebant Spiritum sanctum esse factum: dicebant enim; si quod factum est in ipso, erat vita, ergo vita est in ipso facta, & per hanc vitã intelligebant Spiritum sanctum. ita Theophylact. quæ etiam vana est expositio. Falso enim asseritur Spiritum sanctum esse hãc vitam, quę in nobis per Verbum facta est. Quinto. Origen. tom. 3. Heracleonta refert ita legisse, & illud *in ipso* exponebat homines spirituales, vt esset sensus; quod factum est in spiritualibus hominibus, vita erat: sed nimium violenta est istius hæretici expositio, cuius supra quoque reminimus. Habes quatuor hereticos vnã quidem lectionem, at variam expositionem sequentes. Ad Catholicos, & graues quosdam doctores qui eandem lectionem amplectuntur, veniamus: hi varios adhibent sensus; pios tamen, & catholicos. Sexto, ergo B. Ambro. locis paulò ante citatis sic exponit, *quod factum est in ipso*, nempè Christo, *vita erat*; in Verbo autem seu Christo, *vita erat*; & in Verbo seu Christo facta est caro, passio, mors, &c. Hæc autem vita nobis sunt. Septimo Orige. tom. 3. aliter, vt & Athanas. de vnit. trinit. substantia, lib. 3. qui est de assumptione hominis, exponunt; *Quod factum est in ipso*, id est, quod per ipsum factum est, *vita est*, ac si apertius Euangelista diceret; per ipsum, seu in ipso vita facta est. Loquitur autem Athanas. de vita spirituali, sicut Ambro. & Origc.

Verbũ illud, in ipso, diuersè legitur, & exponitur.

ANNOTATIO XIX.

MAgna est varietas, & lectionum, & expositionum horum verborum: Epipha. & Hilar. lib. 2. de Trini. vti iam diximus, priora verba (quod factum est in ipso) referebant ad antecedentia, & hanc sententiam incipiebant sic (vita erat,) & sic exponebat Hilar. nihil factum est sine ipso ex his, quæ facta sunt in ipso, id est, per ipsum: cuius causa est, quia vita erat. verba igitur ista, (vita erat) continent causam. quare sine eo factum est nihil, quod factum est in ipso. Opinatur autem, dictum esse *in ipso*, ne cum dixisset *sine ipso*, arbitraremur esse causam, sine qua nihil creatum fuisset. Dicens autem *in ipso*, significat verbum esse causam efficientem. Sed mittamus hanc lectionem cum expositione Hilarij, quia ad præcedens cõmentarium pertinet. Consideremus verò lectiones, hæc verba (quod factum est) cum sequentibus connectentes, nempè *quod factum est, in ipso vita erat*. Et cũ sit triplex duntaxat lectio, multiplex expositio inuenitur, si diligenter obseruemus.

Prima est, vt illud (in ipso) coniũgatur cum illo (factũ est) sitque lectio talis. *Quod factum est*

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Orige. Hęc eſt prima lectio, in qua ſeptem A vidimus expoſitiones. Hanc tamen lectionem Auguſt. lib. 5. ſuper Genes. ad litter. cap. 14. & tract. 1. in Ioan. reijcit hoc argumento: quia ſi quod factum eſt in ipſo eſt vita, cum omnia facta in ipſo ſint, omnia viuent; quod tamen falſum eſſe Catholicus non dubitat. Eſſe autem omnia non ſolum per ipſum, ſed in ipſo etiam facta, docet Paulus Coloſ. 1. In ipſo inquit, cõdita ſunt vniuerſa in cælis, & in terra, viſibilia, & inuiſibilia. Hoc quidem verum eſt: at cum Euangeliſta mutauerit locutionẽ, & per ipſum B omnia facta, in ipſo autem vitam eſſe dixerit, aliquid ſingulare ſignificare voluit, vt nos in Commentario diximus.

Eſt igitur altera lectio, quã ipſe ſequitur Auguſtinus, vt illud (in ipſo) adiungatur ſequentibus, & legatur, *quod factum eſt, erat vita in ipſo.* Sequitur eandem lectionem Cyrillus. libro 1. in Ioan. cap. 6. & 7. tamen non eodem modo exponit. Primò igitur Auguſt. facit hunc ſenſum, vt omnia facta, qua ratione ſunt in Verbo, vita ſint. Sunt enim omnia in verbo, vt in exem C plari quodã eminentiſſimo, & perfectiſſimo, & vt in cauſa omnium efficienti, & quatenus in eo ſunt, vita ſunt; quia hoc eſſe non eſt aliud, quàm diuina natura, quæ eſt vita, vt aiunt eſſentialis, & ſubſtãtialis: ſicuti dicimus effectus omnes eſſe in ſuis cauſis, quod quidem eſſe nõ aliud eſt, quàm eſſe ipſarum cauſarum. ſic omnia in Deo erant, ſed vt erant in eo, vita erant, quæ eſt ipſemet Deus. Quare Auguſt. illud (*in ipſo*) refert ad Verbum. iſta eſt expoſitio Auguſt. cuius meminit ante Orige. tom 3. & ſequitur D in hom. 2. in diuerſos. Secundo loco Cyril. quãuis eodem legat modo, tamen aliter exponit, nempe, in ipſo vita erat, id eſt, verbum dat vitam ijs, quæ facta ſunt. Hæc enim locutio; *quod factum eſt, vita erat in ipſo*, ad hanc reducitur; verbum eſt, quod dat vitam ei, quod factum eſt: vt non ſolum ſit Verbum cauſa, vt ſint, ſed etiam vt viuant. Vides Cyril. illud (*in ipſo*) referre ad (*quod factum eſt*) vt ſit ſenſus; Verbum erat vita in ipſo quod factum eſt, ſeu dat vitam, omni rei, quæ facta eſt: id verò vitam intelligit, quo res conſeruantur, & durant, vt Verbum non ſolum omnia faciat, ſed etiam omnibus det perſiſtere, & conſeruari; quia ſine Verbo omnia in nihilum redigerentur. Inde tamẽ nõ recte intuleris, ergo omnia viuunt vita propria ſumpta. Cyril. enim intelligit per hanc vitam, vt ita loquamur, durationem, & conſeruationem, quæ quidem omnibus rebus exiſtentibus communis eſt. Tertio Clemens Alex. lib 1. pædag. cap. 6. eandem ſequitur lectionem, ſed in alio ſenſu, vt ſit ſermo de vita ſpirituali; vt quod factum eſt, per Verbum habeat vitam gratiæ. Sed ipſum loquentem audiamus; Chriſtum ſequi ſalus eſt. quod enim factum eſt in ipſo, vita eſt; Amen amen dico vobis, qui ſermones meos audit, & credit ei, qui me miſit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, ſed tranſit de morte ad vitam. hæc Clem. vbi illud, (*in ipſo*) de Verbo intelligit, & hæc expoſitio conuenit in ſenſu cum illa Athanaſij, ſed differt in lectione, & vtraque eſt apta lectioni, in qua (*quod factum eſt*) connectitur ſequentibus.

Adhuc eſt tertia lectio eorum verborum, vt illud (*in ipſo*) nec vni, nec alteri iungatur extremo, ſed ſit per ſe: vt ſit ſenſus; quod factũ eſt, in ipſo, ſupple, eſt, vt non tantum facta ſint per ipſum, & cum ipſo, ſed etiam in ipſo: & ſtatim ſequatur; Vita erat, id eſt, hoc etiam verbum vita erat. Hanc lectionem refert Ambroſius lib. 3. de fide. cap. 3. & re vera non eſt violẽta. Frequens enim eſt hebræis ſupprimere verbũ ſubſtantiuum: ac ſi dictum eſſet, quod factum eſt, in ipſo eſt, nempe in ipſo Verbo: & ſtatim ſequatur; vita erat, & vita erat lux hominũ. Breuiter conſideremus totum contextum, & Ioannis conſilium, exiſtimo non inueniri poſſe lectionem, ac expoſitionem æque cõuenientem, atque ea eſt, quàm in commentario ſumus ſecuti: libuit tamen omnes lectiones, & expoſitiones in mediũ proferre, vt facilius vnuſquiſq; intelligeret Doctores, & quid ſinguli ſentiant, perciperet: quia non omnes, qui ſcribunt, fideliter ſententias eorum referunt.

Et vita erat lux hominum.

COMMENTARIVS.

EIuſdem Verbi alium effectum exponit Euangeliſta, *Vita*, inquit, *erat lux hominum*; ac ſi diceret, Verbum in quo vita erat, hominibus ſe manifeſtauit, & ſplendentes radios, vt ab hominibus agnoſceretur, & per hanc agnitionem vitã conſequerentur, ſparſit. Nemo enim à Verbo vitam conſecutus eſt, niſi per fidem eius, in quo vita erat. Ideo verbum lux erat hominum. omne enim, quod manifeſtatur, lux eſt. Eph. 5. & de hac luce dicit Dominus Ioan. 8. Ego lux ſum mundi, tam eorum, qui meam

meam carnem præceſſerunt, quam eorum, qui ſecuti ſunt. Attende ſingula. Vita hoc in loco poſita eſt cum articulo, vt ipſum verbum ſignificetur: in ſcriptura enim aliquando Verbum vita, aliquando in Verbo dicitur eſſe vita: & quamuis in vtraque locutione idem ſit ſenſus, nempe Verbum eſſe auctorem, & cauſam vitæ noſtræ, tamẽ non eſt eadem nominum ſignificatio. quando enim Verbum dicitur vita, tunc vita accipitur pro ipſo Verbo, qua ratione eſt vitę cauſa. Ioan. 14. ego ſum veritas, & vita. Colo. 3. Cùm apparuerit Chriſtus, vita veſtra. quando autem in Verbo dicitur eſſe vita, tunc Vita accipitur pro ipſamet vita, quæ datur in Verbo, & cuius cauſa eſt Verbum. 1. Ioan. 5. hęc vita in filio eius eſt. Ideoque magno conſilio vtraque locutione Ioannes in præſenti vſus eſt; dixit enim, *in ipſo Vita erat*, vbi vita pro ea, quam Verbum efficit, & dat nobis, ponitur: poſtea ſubiunxit; *& Vita erat lux*, vbi vita pro ipſo Verbo, quod eſt cauſa vitæ accipitur: at vt hæc diſtingueret, priorem vitam ſine articulo, poſteriorem cum articulo pronunciauit. Illa vita erat lux, nempè illud Verbum in quo vita erat, ideòque vita dicitur, hęc inquit, lux erat. ſimili etiam ratione articulum appoſuit luci. erat illa lux, vt ipſum idem Verbum ſignificaret. Attẽde pręterea, non dictum eſſe, *in ipſo vita erat*, & lux hominum: neque ſic; in ipſo erat vita, & ipſum erat lux hominum; ſed vita erat lux hominum, vt nimirum hac locutione, Euangeliſta ſignificaret ad vitam aſſequendam, neceſſarium eſſe lumen, quo Verbum hoc luceat in cordibus noſtris. non enim viuere facit, niſi quos fide ſua illuminat Chriſtus, ideò Ioan. 8. dicebat: Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. quod planius. Ioan. 17. expoſuit; Hæc eſt vita ęterna, vt cognoſcant te ſolum verũ Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum; ac ſi diceret, vita non ſum, niſi ijs, quibus lux ſum. vnde rectè Greg. Nazi. orat. 4. theolog. hęc verba Ioannis ſic interpretatus eſt; quia lux erat, vita erat. Porro illud (*erat*) verbi æternitatem indicat: quamuis enim in tempore apparuerit in carne, perſona tamen quę apparebat, ęterna erat. inſinuat etiam Euangeliſta hoc verbo (erat) non tunc Chriſtum incepiſſe illuminare, & lumen eſſe, quando carnem accepit, & viſibilis apparuit: cùm ab ipſo mundi exordio aduentum ſuum multis ad vitam manifeſtauerit. venturi enim fide iuſti fiebant, quotquot ante eius carnem fuerunt.

ANNOTATIO XX.

Quid lucis nomine ſignificetur.

ANtiqui patres non conſentiunt in exponenda hac luce hominum: ſunt enim tres eorum ſentẽtiæ. Prima eſt, verbum dici lucem, ratione luminis naturalis, quod hominibus à natura ineſt, & ipſos efficit rationis capaces, & hoc à verbo eſt. Erit ergo ſenſus huius cõtextus, per Verbũ omnia facta ſunt, & in verbo omnia facta cõſeruantur, & verbũ hominibus auctor eſt luminis, quo capaces ſunt rationis, & intelligunt. hęc ſententia eſt Origen. tom. 3. & Cyril. lib. 1. cap. 7. in Ioan. Altera ſententia eſt, verbum dici lucem hominum, propter ſuperna turale fidei lumen, quod cordibus hominum infundit, non ſolum poſt aduentum in carnem, ſed ante aduentum etiam. Omnes enim illuminati fide à principio mundi, à verbo illuminati ſunt. ita Aug. tract. 1. vbi affirmat hac luce eſſe vtrunque Ioannem illuminatum, nempe Baptiſtam, & Euangeliſtam. Tertia eſt, lucem hãc eſſe Verbum factum iam carnem, dicique lucẽ à lumine quidem ſupernaturali, ſed quod poſt aduentum ſparſit. hæc ſententia eſt Grego. Nazian. orat. 4. theolog. & Ambro. lib. de fide con. Arian. cap. 3. Chryſoſt. hom. 4. in Ioan Mihi tamen in hac parte probabiliora videntur, quę ſubiungo. Primũ eſt, non agi hoc loco de lumine naturali, ſed de ſupernaturali: tum quia vti expoſuimus ſupra, vita dicitur lux, quoniam illuminat ad vitam æternam, lumen autem, ſeu cognitio naturalis, non eſt lumen vitæ huius, ſed lumen fidei, ſine quo nemo viuit; tum quia lumen naturale nõ eſt ſolius Verbi effectus, ſed totius Trinitatis, at lumen fidei aliquo modo ad Verbum ſpectat, quia propter aduẽtum eius in carnem datum eſt; tum etiam, quia in progreſſu Euangelij, in quo Chriſtus lux dicitur, & frequens de lumine ſermo eſt, non de naturali lumine, quod incredulis etiam eſt commune, ſed de ſupernaturali oratio habetur. quæ autem Ioannes in ſuo exordio propoſuit, reſpondent ijs, quæ poſtea in ſua hiſtoria Euangelica diffuſius narrat. demum quia poſt hæc proſequitur Euangeliſta, dicens de Ioanne Baptiſta; Hic venit, vt teſtimonium perhiberet de lumine

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne: Ioannes autem non venit, vt testimonium perhiberet de Verbo, vt est lux naturalis, quod habet ratione solius diuinitatis, sed ratione supernaturalis luminis, quod habet propter carnem. Alterum est, Verbum dici lucẽ ratione luminis supernaturalis, quod etiam ante aduentũ suum in carnem, Verbum sparsit in omnes fideles àmundi principio. & in hoc Aug. cõsentio, idque Ioãnes ipse satis significauit, dicens; Erat vita, & erat lux. Vox enim *erat*; antiquitatẽ indicat: idipsum rei veritas comprobat. Christus enim Deus, & homo, nõ solum post aduentum suum, sed etiam ante, sui radios emisit, & sicut pro omnibus prioribus, & posterioribus mortuus est, ita etiam eos illuminauit, vt fructum mortis, perciperent. Lux ergo dicitur Verbum in carne, qui Christus est, ita tamen, vt nondum carne suscepta lux sit, sicut sol, qui antequã Orizontem ascendat, solet radios emittere, & mundum illuminare. Quanquam fatẽdum est, multo magis illuxisse hominibus, lucidiusq; splenduisse post aduentum, sicut sol post ascensum suum. Tertium est, verba sequentia; *Lux lucet in tenebris*; enunciata esse de Verbo lucente, & manifestato in carne iam suscepta; & sic intelligendi sunt Doctores tertio loco allegati, & Ambros. expresse id significat. Sic enim inter alia dicit, Lux lucet in tenebris, id est, Christus in cælo, sicq; conuenire possunt secunda, & tertia sententia, & Ioannes absolutus in sua narratione iudicabitur, qui Verbum in carne ante, & post aduentum illuxisse descripsit. Hac doctrina soluitur facilè dubium propositum ab Orig. tom.

A 3. in Ioan. cur non dictum sit Verbum lux Angelorum, cùm etiam Angeli ratione polleant, lumenque naturale habeant: ad quod ipse dupliciter respondet. Primò quidem eò, quòd lux hominum dicitur, non excludi, quin sit etiam Angelorum, sicut cùm dicitur Deus Abraham, Isaac, Iacob, non negatur eum esse etiam Deum cæterorum; quæ tamen solutio non satisfacit: oportebat enim assignare causam, cur potius sit Verbum dictum hominum lux, & non Angelorum, cùm hi sint perfectiores. Altero modo respondet, hoc nomine *hominum* etiam Angelos significari, qui aliquando in scriptura homi-
B nes appellãtur. At neq; in hac responsione conquiescit animus; Angeli enim vocantur homines, quando apparent in forma humana, aut aliquod officium hominis peragunt, quod hoc loco non dicitur. Præterea etiam homines appellantur Angeli, cur ergo non dictum est, Lux Angelorũ, vt nomine Angelorum etiam homines significarentur? Hæc dubitatio in expositione Orige. & Cyril. locum habet, qui de lumine naturali loquuntur: at in nostra facile cũ Chryso. soluitur hom. 4. Verbum enim ratione carnis
C non erat lux Angelorum, cum non Angeli sint redempti, sed homines, quorum causa Verbum carnem sumpsit, & eorum Doctor, Lux, & Vita, & Magister est factum: potius ergo ex hoc colligendum est, non de luce naturali, quæ Angelis est communis, sed de supernaturali, quæ hominibus solis datur à Verbo, ratione carnis assumptæ, Euangelistam loqui.

Verbũ cur non dictum est lux Angelorum.

Et lux in tenebris lucet.

COMMENTARIVS.

VErbum in quo vita erat, & quod lux erat hominum ad vitam, etiam nondum carne suscepta, visibile tandem apparuit, & suscepta carne lucet. Hoc Ioannes 1. epist. cap. 1. alijs verbis expressit, dicens; Vita æterna manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. Vitam manifestatam esse, & apparuisse, dicit nunc Ioannes, lucem lucere. Erat priùs lux inuisibilis, & spiritualibus oculis per fidem tantùm cernebatur: at ia m lucet, & visibilis facta est etiam oculis, & sensibus corporeis; exteriori verbo & operibus suæ potentiæ illustrans homines. & impletur illud Isa. 52. Ego ipse, qui loquebar, ecce adsum: ac si diceret; Ego, qui priùs me patribus manifestaui inuisibiliter loquendo, ecce iam visibilis adsum, & luceo. & Baruc. 3. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ, post hæc in terris visus est: hoc idem Paul. 2. Timo. 1. Gratia, inquit, quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia, manifestata est autem per reuelationem Domini nostri Iesu Christi: quasi dicere voluisset; Iam Christus carne suscepta lucet in mundo, nos docens, & viuificans. Hęc autem lux lucet, sed in tenebris: quia veniens Christus in mundum, ignorantes Deum, & à via salutis aberrantes inuenit, his se visibilem Doctorem veritatis exhibuit; & impletu m est, quod Isa: 9. prænunciatum erat; Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit

dit lucem magnam. Tenebras appellat homines, Deum, & viam salutis ignorantes: qua appellatione vsus etiam est Paulus, Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ: Tales & inter Iudæos multi tunc erant, de quibus Math. 15. dictum est, Cęci sunt, & duces cęcorum. & Matth. 22. Erratis nescientes scripturas, neque virtutem Dei. Vsus est autem Euangelista verbo *lucet*, ad significandam præsentem quidem in carne, sed perpetuam, & indesinentem illuminationem. Christus enim, etiam post suam ascensionem, per suos Apostolos, & eorum successores, totamque Ecclesiam, etiam inter infidelitatis tenebras, semper in vniuerso lucet.

Et tenebræ eam non comprehenderunt.

COMMENTARIVS.

NOn omnes ex ijs, qui in tenebris erant, venientem Christum, & lucentem agnouerunt, nec eius salutarem susceperunt doctrinam, vitio, & culpa propria ipsorum: & hę tenebrę sunt, quę non comprehenderunt lucem illam lucentem. quod ipse Dominus Ioan. 3. significauit dicens, Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem. Non dicit autem Ioannes, nullas tenebras lucem comprehendisse, cùm non defuerint multi priùs in tenebris ambulantes, qui lucem admiserunt, & crediderunt, & ex tenebris facti sunt lux, iuxta illud Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: & Act. 26. Mitto te aperire oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem; plurimi tamen Iudęorum dilexerunt magis tenebras, volentes in suis permanere vitijs: & hę sunt tenebrę, quæ non comprehenderunt lucem. Verbum *Comprehenderunt* idem significat, atque, non perceperunt, neq; apprehenderunt, sicut illud Rom. 9. Israel legem iustitiæ non apprehendit. Vtrobique idem est verbum Græcum. Quod si inquiras; cum multi, quibus Verbum in carne apparuit, ipsum non agnouerint, qua ratione illis lucere dictum est? Respondeo, duo hæc esse inter se longè diuersa; Lucem lucere, & ipsam percipi. Sol namque nemine aspiciente lux est, & lucet, quia radios splendoris emittit, quamuis multi locis subterraneis se abdentes, aut oculos aperire nolentes, lucem eius non percipiant; sic lux illa, Verbum in carne, radios cęlestes, & salutem afferentis doctrinæ inter incredulos sparsit, etiam si illi noluerint mentis oculos aperire, vt crederent.

ANNOTATIO XXI.

Tenebrarum nomine quid significetur, diuersa nouem sententia.

NOn eodem modo doctores tenebras exponunt, nec in eadem significatione verbum illud, *comprehenderunt* accipiunt. Primo quidem Origen. tom. 4. in Ioan. aliud per tenebras; in quibus lux lucet; aliud per tenebras, quę lucem non comprehenderunt, intelligit. Prioribus dicit significari, carnem patibilem, & mortalem, & quę erat in similitudinem peccati, in qua Verbum apparuit; posterioribus autem significari Dæmonia, & aduersarias potestates, quę contra Dominum insurrexerunt, & eum sunt persecutæ: vt sit sensus; Lux in tenebris lucet, id est, Verbum apparuit in carne
B mortali, & patibili, & in similitudinem peccati inter nos; tamen omnes infesti potestates non potuerunt prævalere contra illud; sed superatæ, & victæ sunt. Hæc est expositio Origę. & eam secutus est Gregor. Nazianzen. orat. in
A sancta lumina; quamuis eam applicet fidelibus & iustis hominibus, quorum caro in hoc seculo exposita est inimici contradictionibus, tamen prævalet lux interior animæ: sed hoc magis dicit per accõmodationem quàm dum. Christo enim hæc verba conuenire sciebat. Secundo Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 7. non idem etiam per vtraq; tenebras interpretatur; sed per priores naturam rationalem, in quantum ex se non habet lumen intelligentiæ, & rationis, nisi à Deo donetur, vnde ex se tenebricosa est: cum autem Verbum ei intellectum, & vim rationis communicat, fit rationalis, & luminosa. In his ergo
B tenebris lux, nempe Verbum, lucet infundẽdo, & communicando vim intellectiuam, & rationalem, quod omnibus est hominibus commune: at per tenebras posteriores exponit eos, qui cum lumen accepissent, non cognouerun Deũ, & huius luminis ilatorem, sed creaturas coluerunt: quamuis non abstulerint lucem rationis de

tam

Universidad de Deusto
Biblioteca

tam à Verbo: hæc est expositio Cyrilli. Tertio A
Origen. hom, 2. in diuersos, siue auctoris illarum homiliarum, eodem modo exponit priores tenebras, sicut Cyril. tamen posteriores aliter interpretatur, vt sint eædem tenebræ, quæ quamuis lumen rationis acceperunt à Verbo, tamen non potuerunt ipsum comprehendere, quia incomprehensibile est; nec totam lucem acceperunt, quia infinita est. Natura igitur rationalis ex se non habet vim rationis, & intelligentiæ, ob id ex se obscura est, sed eam à Verbo accepit, & Verbum in ea splenduit: neque ta B
men totum lumen, seu lucem Verbi potuit capere, & ideò tenebræ eam non comprehenderunt: nõ enim creatura rationalis potest Deum cognoscere, quantum ipse cognoscibilis est. Hanc secundam partem sequitur etiam Hilar. lib. 2. de Trini. dicens; Tenebræ non comprehenderunt, quia inenarrabilem Verbi generationem nemo comprehendit. Quarto Chrysost. hom. 4. in Ioannem, per priores tenebras mortem & errorem intelligit. In his lucet Chri stus, qui mortem subijt, & eius prædicatio C
inter errores innumeros propagata est. Hæ tenebræ non potuerunt efficere, quo minus hæc lux luceret: nam mors deuicta est resurrectione Christi, & errores omnes diuina ipsius doctrina depulsi sunt, & sic lucet in tenebris. Per tenebras autem posteriores, homines peccatores interpretatur; qui dum suis peccatis inhærent, nolunt lucis huius lumen recipere: Quinto Ab hac B. Chrysost. expositione videtur discedere Theophylactus, qui per vtrasque tenebras idem intelligit: mors enim & error non potue- D
runt comprehendere lucem; quia nec mors, nec error impedire potuerunt, quo minus lux Christi, & fides eius in mundum induceretur. Sexto August. tract. 1. in Ioan. & lib. 4. Trinit. cap. 2. & epist. 120. ad Honoratum, cap. 3. & alijs in locis, vtrasque tenebras, eandem interpretatur rem, homines nempè ignorantes, & sedentes in vmbra mortis; his Verbum lumen suæ fidei, & cognitionis expandit. At qui nolunt recipere, dicuntur non comprehendere lucem: qui verò recipiunt, illuminantur. De na- E
tura ergo sua, omnes carent luce hac supernaturali fidei, sed Verbum est, quod infundit, & lumen spargit: qui recipit, illuminatur; qui non recipit, in suis manet tenebris: & hoc est, quod tenebræ dicuntur non comprehendisse lucem. Augustinus autem loquitur de lumine spiri-
tuali, etiam ante aduentum Verbi in carne, hominũ cordibus per ipsum infuso. Septimo Augustinum sequitur Ambros. lib. de fide, contra Arian. cap. 3. tamen in hoc differt, quod exponit de Christo post ascensum, qui per mundum suæ fidei radios emittit. Lux, inquit, in tenebris lucet, id est, Christus è cælo illuminat: & tenebræ eam non sunt assecutę, hi scilicet homines, quorum cor ignorantiæ tenebris est obcæcatum: hæc Ambros. quibus in verbis videtur de lumine euangelicæ prædicationis loqui. Exposi B
tio Gregor. Nazianzen. in orat. de fide, quam octauo & vltimo loco reseruaui, meo iudicio cæteris est verior, quam & in cõmentario sum prosecutus. Lux, inquit, lucet in tenebris, Christus nempè in hoc sæculo, & tenebræ eam non apprehenderunt: hi scilicet homines, quorum ignorantiæ tenebris cor excæcatum, Christum Deum, & verum Dei filiũ non agnouit. His verbis significat Greg. lucem Christum esse, quia in carne veniens lucis suæ radijs, & doctrinæ splendore, illuxit mundo, qui erat in tenebris ignorantiæ, & peccati; sed tenebræ, id est, qui C
voluerunt in sua manere ignorantia, & vitijs, nõ apprehenderunt lumen hoc: sicut sole lucẽte super terram, qui oculos claudit, non apprehendit lumen. Reliquæ expositiones non videntur ad mentẽ Euangelistæ, maximè illæ, quæ de lumine naturali, & quæ de lumine ante aduentũ fidei procedunt, cum re vera Euangelistę sermo sit de doctrina, quam in mundo suo Christus aduentu docuit: & de vita, quam veniens largitus est, quæ duo ab æterno per ipsum facienda D
esse, decretum erat. Sed iam ad aliam capitis partem explicandã, progrediamur; si tamen recentioris cuiusdam expositionem adiunxero, quæ talis est; vt per tenebras intelligantur omnes creaturæ sensibiles, rationis, & intellectus expertes: in his lux lucet, quia per earũ cognitionem, in Dei cognitionem ascẽdimus. Inuisibilia Romæ. 1.
enim Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; tamen ipsæ non cõprehendunt: quia lucem hanc & Verbum non valent cognoscere. quæ expositio prorsus est aliena à verbis Ioan- E
nis, qui lucem Christum vocat ea ratione, qua ipsemet sępe in Euangelio lucem se appellauit, propter doctrinam & fidem, quam mundo attulit: pręterea quia sermo est de cognitione & lumine, per quod vitam, quæ in Verbo est, assequimur: hanc autem non ex creaturis, sed à Spiritu sancto per infusionem accipimus.

Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes.

COMMENTARIVS.

DIxerat Euangelista tenebras lucem non comprehendisse, quia Iudæi cæci non cognouerunt Christum, nec fidẽ eius prædicationi adhibuerunt. Adiungit nunc Deum

Deum ex parte sua ea media, ob quæ credere illi, & cognoscere potuissent, non prętermisisse: misit enim hominem, cui nomen erat Ioannes, cui munus à Deo hoc iniunctum erat, vt populum prępararet, & disponeret, eoque dispositio, & præparato indicaret Christum, ac de ipso redderet testimonium. Noster igitur Euangelista non solùm Ioannis describit historiam, sed simul Euangelij veritatem, Ioannis auctoritate confirmat. Erat enim magni nominis & opinionis apud Iudęos, ita vt propter eandem causam, omnes Euangelistæ Ioannis Baptistę perhonorificam fecerint mentionem. Dicit ergo à Deo missum, vt commendet eius testimonium: probatio enim testimonij Ioannis, est probatio doctrinæ, & veritatis Christi: Erat enim celebre nomen, & per quandam antonomasiam nomen Ioannis illum magnum Baptistam significabat. Nomen autem hoc plenum est mysterij, cum idem significet, quod Dei gratia: illum enim, qui gratię auctor est, indicare veniebat. Circa illud, (*à Deo*) notat Chrysost. hom. 5. esse sine articulo, & tamen verum Deum significare, nemo negare potest, cum Malach. 3. dicat ipse Deus de Ioanne: Ecce ego mitto Angelum meum: quo conuincitur Arrianorum vanitas, qui, vti supra diximus, ea ratione Verbum esse verum Deum negabant, quia dictum est sine articulo, *& Deus erat Verbum*: Sed libet eadem paulò fusius in sequentibus prosequi.

ANNOTATIO XXII.

Expendumtur magis Euangelista verba.

TRia sunt in superiori sententia adnotanda. Vnum est, quod Cyrillus, lib. 1. cap. 7. animaduertit, nempè Euangelistam, dum de Verbo loquitur, vsum esse verbo (erat) dum autem de Ioanne agit, verbo (fuit) vtitur: in illo dicit insinuari Verbum factum non esse, sed æternum; in hoc, Ioannẽ, vt alios homines, esse factum. Et certè discrimen Cyrilli non consistit in temporibus, quòd vnum verbum sit imperfectum (erat) alterum perfectum (fuit) Nam in Græco non est perfectum, sed aoristos. Verum discrimen est in verbis, quòd vnum est substantiuum ἦν erat: alterum adiectiuum γέγονε factus est, quamuis aliquando pro substantiuo accipiatur. Hanc Cyrilli annotationem Chrysost. hom. 5. non recipit, licèt neminem citet auctorem: negat tamen hoc verbum hic significare factum esse, de eo quod nõ fuit; sed cum verbo (missus) coniungendum affirmat, in eum modum: *fuit missus*; seu, *factus est missus*: vt verbi significatio ad missionem referatur: ex quo nõ sequitur, quod sit is qui mittitur factus, licet re uera factus sit, & nobis hoc probatur. Nam de Verbo Deo dicitur; Est factum caro, tamen non inde infertur, in se factum esse: non ergò est mysterium aliquod in verbo (fuit.)

Origenis errores notantur.

Alterum est adnotandum circa illud *homo*, errasse Orige. tom. 5. in Ioan. dixit enim Ioannẽ non fuisse hominem natura, sed vnum ex Angelis cælestibus, qui missus est, vt assumpto corpore testimonium de Christo perhiberet: probatque illo Malach. 3. vbi de Ioanne loquens Deus per Prophetam dicit; Ecce ego mitto Angelum meum. Quę doctrina nõ est consona fidei Catholicę, quam meritò, quamuis tacito auctoris nomine, refutat Cyril. lib. 1. cap. 7. satisq; conuincitur ipsa voce *homo*. Et verò si Angelus esset natura, Euangelistę id minimè dissimulas-
sent. Cùm ergo Angelus dicitur, non naturam sed officium significatur, quia nunciabat aduentum Christi: qua ratione etiam Christus Angelus testamenti dictus est, ab eodem Propheta: & homines etiam Angeli in Apocalypsi dicuntur. Vt igitur Euangelista purum hominem significaret, vocem, *homo*, sine articulo posuit, vt in Græco textu apparet, ne homo, vt alter Christus, putaretur, qui fuit simul homo & Deus. Adnotandum est præterea, quod circa verbum *Missus* idem Orige. tom. 5 dubium tale mouet; Si missus, inquit, est, ergo ab aliquo loco missus est; ergo præcesit Ioannes, antequam in hunc mundum veniret. Propter quod argumentum ipse inductus est, vt assereret esse Angelum vnũ de cęlestibus, vt iam retulimus: Quãquam ipse Origenes solutionem aliam adhibet, iuxta sententiam eorũ, qui censent animas corpora præcessisse in cęlo, & inde in corpora demitti, hocq; responso existimat dubitationi satisfactũ esse, etiam si merus homo fuisset Ioannes, vt missus dicatur, quia de cęlo aduenit corpori anima, vt perhiberet hoc testimonium. Hic tamen error non est minor priori, cùm aduersetur doctrinæ Catholicæ, quæ tenet & docet, animas hominũ non esse ante corpora creatas, sed fieri, quando corporibus vniuntur. Neq; tamen hac ratione solueretur eius dubitatio. Nam si qui mittitur, debet præcedere in termino, à quo mittitur; cũ homo dicatur missus, debuit homo prius esse in cęlo, quàm esset missus: at anima non est homo, nec dicitur missa, necesse ergo esset hominẽ esse in cęlo, vt mitti inde posset, nisi velit affirmare animas esse homines, secundum philosophiam Platonicam, quæ tradit formas rerum esse totam naturam: quod vanum esse Aristoteles ostendit, vt aliquando in Metaphysicis discussimus. Quamobrem solutio dubitationis hæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

est: Quando factus est homo, non dicitur missus, nec Euangelista dicit factum esse Ioannem, sed missum: quia supponit factum hominem & natum, & ordinarum à Deo ad hoc munus exequendum: nec quærendi sunt termini locales, sed vt homo, qui ex se non habebat tale munus, à Deo instituatur ad id muneris, & officij. Igitur mitti à Deo Ioannem, nõ aliud est, quàm Ioannem institutum esse, vt tale munus exerceret: sicut dicebantur etiam mitti prophetæ, quãdo eis iniũgebatur, vt quæ à Deo edocti erant, populis annunciarent. Non prius ergo munus hoc iniunctum est Ioanni, quàm fuit homo conceptus, licèt in mente diuina, id quod futurum erat in tempore, ab æterno fuerit ordinatum. Quando autem sit Ioanni datũ hoc diuinum præceptum, vt testimonium perhiberet, Lucas cap. 3. narrat. sed de his satis.

Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine.

COMMENTARIVS.

EXplicat officium, ad quod missus est Ioannes à Deo: nimirum, vt perhiberet testimonium de luce, nempè Christo: ostendendo, & significando populo Iudæorum, eum esse verum Messiam. In Latinis codicibus nõ ita aperta & clara est sententia, sicut in Græco sermone: vno enim vocabulo Græci vtuntur, nempè φῶς quod Latinè modò lucem, modò lumen verterũt: tamen eadem est vtriusq; significatio: & hæc verba probant, per lucem Christum significari, quando dictum est, Lux hominũ, & lux in tenebris lucet: de hac enim luce Ioannes testimonium perhibuit, nimirum de Christo Messia, vero Deo, & homine: priora igitur verba, missionem Ioannis à Deo, hæc autem, finem eiusdem missionis explicant.

ANNOTATIO XXIIII.

Quare Christus testimonio Ioannis vsus sit.

POsset aliquis non immeritò interrogare, A quare Dominus hoc Ioannis testimonium de se exhiberi voluit. Aliquot causas sacri Doctores adferunt. Vna est ex parte ipsius Christi. perspicuum enim est, primum Christi aduentũ in paupertate, & abiectione, non in splendore, & maiestate fuisse: quod Zachar. 9. prædictum erat, Ipse, inquit, pauper ascendens super asinam: & ob id in Euangelio Christus grano sinapis comparatur, quod in principio minimum, creuit postea in arborem magnam; & fermento abscondito in farinæ satis tribus, quod totam B massam fermentauit; & lapidi paruo Cadenti de monte apud Danielem, qui factus est mons, & repleuit totam terram. Hæc demissio & humilitas Christi principio aduentus, occasio quædam fuit Iudæis non cognoscendi Messiam. quod præuidens Deus, voluit eos per propheras, & scripturas, multo antè, huius humilitatis præmonere: nec hoc satis esse duxit, sed multas præterea huius aduentus descripsit circunstantias, nempè tempus, locum natiuitatis, tribum, ex qua venturus erat, opera per ipsum patranda, & alia permulta: quæ si Iudæi attentius considerassent, C non vtique Christi humilitatem despexissent. Non his contentus Deus optimus, testem quendam, hominem vtique omnibus numeris absolutissimum, & ab ipsomet Deo ante prædictum, qui sua voce ipsum Christum designáret, adhibuit; nullam vt Iudæi conquerendi, nec se excusandi, causam habere possent, quod humilis, & abiectus, & indignissima ferre pa-

Matth. 13.

ratus, venisset. Hęc est vna causa, cur venerit Ioannes ad testimonium perhibẽdum de Christo, quam August. tract. 35. in Ioan. his verbis amplificat; Venit, inquit, Christus contemnendus, & honorandus: venit negandus, & confitendus: talis ergo venit, vt oporteret ei lucernam testimonium perhibere. Nunquid opus erat, vt Ioannes tanquam lucerna perhiberet testimonium diei, si dies ipse ab infirmitate nostra posset videri? hęc Augustinus. Altera huius testimonij fuit occasio ex parte Iudęorum: non enim omnes intelligebant prophetias, nec scripturarum ita percipiebant sensum, vt signa data aduentus discernerent: & qui studijs scripturę vacabant, multis peccatis detinebantur: ob quę à legis obseruantia & scripturę meditatione, auersi erant. Vnde Ioan. 5. Dominus ad hoc studium eos exhortabatur; Scrutamini scripturas. Prœmissus est ergo Ioannes, magnus propheta, qui instar scripturę viuę Christum indicaret, scripturas declararet, & Iudęos ad pœnitentiam induceret, vt à peccatis liberi, animis radium veritatis, & lucis perciperent. Erant enim peccata velamina quędam, & impedimenta, quo minus veritatis fierent capaces: & ideò sępe Dominus, peccatorum eos arguebat, non aliud ratus, quo minus veritatem reciperent, impedimentũ. Hinc Ioan. 5. Quomodo potestis credere, qui gloriã capitis ab inuicẽ? Hãc ipsam huius testimonij rationẽ August. tradit serm. 20. de sanctis. Iudęi, inquit errauerũt à ventre, id est à lege, quę Christo grauida erat, ideò venit vt testimoniũ perhi-

perhiberet Ioannes de lumine: & paulo inferius: Vt mundo ignorantiæ nocte possesso, lumen salutis ostenderet, & quasi inter densissimas delictorum tenebras, splendidissimum Solem iustitiæ lucis suæ radio demonstraret: hæc Augustinus. Tertiã causam assignat Chrysost. hom. 5. vt sui, inquit, homines per eum crederent; quasi diceret; Christus venit, ex parte Dei se ipsum, Filium Dei prædicans: voluit Deus vt ex parte Iudęorum, qui crediturí erãt, vnus etiam esset, qui redderet testimonium: talis fuit Ioannes planè homo Iudæus, de numero eorum, qui crediturí erant. Habuerunt ergo etiam Iudæi testem ex parte sua, omni fide dignum. Causa denique quarta est Orig. tom. 5. vt testimoniorum esset abundantia, vt alij ob vnum, alij ob aliud crederent. Deus enim noster non necessaria tantùm ad salutem, sed cumulata etiam media exhibuit. Hę in præsentia quamuis aliæ non desint, causæ sufficiant.

A perhibuit, nondum lucebat Christus per opera miranda, quæ postea fecit. Quòd si necessarium intelligamus ex quadam suppositione, certè necessarium fuit Ioannis testimonium; quia prædictum erat per Prophetas ipsum venturum, & cũ prophetiam recipiamus, necessariũ fuit eius testimonium: quanquã vt diximus, non sic prędictum est futurum, quasi Christi grauissimo testimonio aliquid Ioannes addere potuisset.

ANNOTATIO XXV.

B VNicum hoc loco inquirendum superest; an testimonium hoc Ioannis ita fuerit idoneum, vt Iudæi ei testificanti credere debuerint, & non habentes fidem peccauerint? Ego certe sic iudico, Ioannis testimonium adeò idoneum, & dignum fide fuisse, vt Iudæi, & fidẽ illi habentes, non modò leuitatis nõ arguendi fuerint, sed maximã prudentię laudẽ adepisci potuerint. Si enim à Deo missus est ad testificandum de Christo, habuit à Deo omnia necessaria, vt fide dignus inueniretur. Non enim ipse Deus mittit aliquem ad munus, quin ei necessaria ad idem obeundum conferat. Sic fecit, C quando Moysem misit ad Pharaonem: sic etiã quando misit Prophetas. Idem ex ipsa scriptura comprobatur. Cum enim tria sint necessaria, vt fide dignus testis habeatur; Primo quidem scientia: nemo enim, quæ ignorat, testificatur; Ioannes autem Propheta, & plusquàm Propheta, scientia diuina fuit plenus. Secũdò fidelitas, vt quæ scit, loquatur, nec velit mentiri, aut decipere: hæc etiam magna in Ioanne fuit, quandoquidem pro veritate, quam libere Herodi loquebatur, dum ipsum arguebat, mortem subiit; Iudęorum quoq; vitia eadem fidei constantia reprehendit. Deniq; opinio & auctoritas, vt talis nimirum ab alijs habeatur, qualis est: hæc profectò de Ioanne fuit tanta apud omnes, vt Christus putaretur, vt paulo inferius dicemus. Nec opinio hæc vana ex causa, sed maximis argumentis fuit comparata. Primum fuit scripturę prędictio, qua multo ante per Spiritum sanctum, præcursor Christi futurus, prędictus est. Malach. 3. Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: quo testimonio Dominus ipse Matth. 11. Ioannem cõmendat. Similiter eius prędicatio fuit enũciata. Isa. 40. Vox clamantis in deserto. quo testimonio ipsemet Ioan. Baptista suã probat auctoritatem. Secũdò, argumento fuit eius conceptio, & partus supra naturã & miraculis plenus, prout describitur Lucæ. 1. Ex patre enim admodũ sene, matreq; sterili, atq; ętate prouecta natus est; in eius ortu mutus pater loquitur; nomẽ ei imponitur, quo nemo in eius cognatione vocabatur, Angelo illud prenũciante; fuit præterea omnibus manifestus hic tã mirus partus: Nã timor cœpit omnes in mõtanis degentes, vt prę admi-

Quæ ratione Ioannis testimonium necessarium fuerit.

POsset, insuper aliquis interrogare; Concesso iam conueniens fuisse hoc testimonium, an quoq; fuerit necessarium? Respondeo; Si necessarium testimoniũ sic intelligamus, quod Christi testimonium de seipso minimè sufficisset, nisi & Ioannis testimonium accessisset, hac ratione dico necessarium non fuisse. Opera enim Christi, fuerunt ex se testimonium sufficientissimum, ad probandum eum esse Filium Dei, & Messiam: & idcircò ipsemet dicit, Ioannis. 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, excusationem haberent de peccato suo, nunc autem excusationem non habent: & Ioan. 14. Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est, alioquin propter opera D ipsa credite: Ioan. 5. Ego habeo testimonium maius Ioanne: opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me: & iterum; Ego testimonium ab homine non accipio: quasi diceret, non est mihi necessarium hominis testimoniũ, nec propter me Ioannes testis inductus est: Cõstat igitur Ioannis testimonium necessarium, propter Christum, non ita fuisse requisitum, quasi non ipsius opera sufficissent. sentit idem Cyrill. lib. 2. in Ioan. cap. 149. Nullius, inquit, hominis testimonio sibi necessario opus fuit, cũ à splendore signorum, & gloria, Deus natura E demonstraretur. Hoc idem Chryso. hom. 5. affirmat; Ne, inquit, putes hac causa venisse Ioannem testificatum, vt fidei ratione aliquid Domino adderet, vt proinde existimẽ dictum esse, *vt testimonium perhiberet de lumine*: non dictum est de Verbo, sed de lumine, vt insinuaret Christum propterea non indiguisse hoc testimonio, sicut lumen non indiget alio lumine, vt videatur. Quapropter, antequàm Christus sui testimonium præberet, Ioannis præcessit testimonium. Nam quando Ioannes testimonium

Ioãnis testimonio debuerunt Iudæi fidẽ habere.

Testi sunt tria necessaria.

Vnde Baptistæ opinio tanta fuerit apud Iudæos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratione dicerent; Quis, putas, puer iste erit? etenim manus Domini erat cum illo. Tertiũ eiusdem rei argumentum fuit, ipsius vitę innocentia, omni ex parte inuiolata: tanta, & tam dura pœnitentia, vt diceretur, nec comedens nec bibens, atque adeo vix esset humana. Hæc igitur tria magnam omnium Iudæorum illi opinionẽ & existimationem compararunt, vt eius testimonium dignum fide, quod tanta scientia, tanta veritas, tanta opinio commendarunt, iure optimo admitti debuerit. Quare egregiè Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 7. dicit; Quomodo auctoritati eius credendum non erat, qui tanto cumulo virtutis præfulsit, vt lux ipsa à nõnullis crederetur? Possumus secũdo propositæ dubitationi respondere: non solùm enim Ioannis testimonium fuit ea fide dignum, vt sine leuitatis nota credere ei Iudæi potuerint; sed etiam fuit tantum & tale, vt non credentes, peccauerint grauiter: hoc patebit cũ ad ca. 5 Ioã. explicandũ peruenerimus, vbi Dominus hanc Iudęorum in credendo tarditatem grauissime reprehendit; Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Quod si peccabant, qui prophetis à Deo missis fidem nõ adhibebant, quantò magis, qui plusquàm prophetæ credere noluerunt? Addamus tertio, potentius fuisse testimonium, quod postea de se Christus per opera sua perhibuit, testimonio Ioannis: quod apertè per Euangelistam nostrum Dominus affirmat. Ioan. 5. Ego testimoniũ habeo maius Ioanne: opera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me: quod etiam Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 149. annotauit. Quarto respõdeo sapienter Dominus in proferendis testimonijs processit: sapientis enim est ordinatè operari, & cuncta disponere. Ordo autem est in testimonijs exhibendis, vt ab infirmioribus ad firmiora progressio fiat, vt crescente in credendo difficultate, crescat etiam veritatis confirmatio: sic & in medicamẽtis euenire videmus, quorum leuiora prius admouentur. Præmissum igitur est Ioannis testimonium, vt infimum, quo cum Iudaici cordis durities non emolliretur, adhibuit Dominus operum testimonium: & inter hęc minora prius sunt exhibita, at crescente in fide recipiẽda pertinacia, Dominus maiora operatus est, quando morti proximus cæco à natiuitate visum, & quatriduano Lazaro vitam restituit. Ex his omnibus notum est, fuisse idoneum, & summa fide dignum testimonium Ioannis, & cui admittendo non aliud quam Iudæorum obstitit peruersitas.

Vt omnes crederent per illum.

COMMENTARIVS.

DIctum est, venisse Ioannem, vt testimonium perhiberet. Nunc finem testimonij explicat; vt omnes per illum crederent, nempè, vt esset medium quoddam, per quod Christum cognoscerent, & illi fidem adhiberent. Dum ergò dicitur hoc testimonium Ioannis esse, vt crederent Iudęi per illum; significatur non Christi causa, sed propter Iudæorum imbecillitatem, & malitiam, eius testimonium fuisse necessarium. Neque verò dictum est, vt crederent in illum: quia Ioannes non erat, in quem credendum erat, sed per quem credendũ erat in Christum: Ioannes erat instrumentũ & medium quoddam, sicut Ioan. 4. dicitur de Samaritana; Multi crediderunt propter verbũ mulieris. *Vt omnes*, inquit, *crederent. Omnes* intellige, quibus missus est. Ioannes enim est missus soli populo Iudaico. Si aũt non oẽs crediderunt, ipsorum fuit culpa; cum omnibus illis missus sit, & necessariam omnibus credendi rationem exhibuerit.

Per illum, non Christum, sed Ioannẽ refert.

ANNOTATIO XXVI.

ARticulus Græcus (illum) est generis communis, qui & neutri, & masculino accõmodari potest, inde est, posse referri & ad lumẽ & ad Ioannem: vt sit sensus; vt testimoniũ perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illud, nempè lumen, qui Christus est; aut per illum, scilicet Ioãnem. Theophylac. refert ad lumen, nempè vt omnes crederent in lumen, & Christum: quæ expositio aliquibus hoc tempore non displicuit: Cyril. tamen Chrysost. & reliqui tam Latini quam Græci Doctores, ad Ioannem referunt, qui fuit minister, per quem Iudæi credere debuerunt. Et hunc sensum latina editio recepit, & est verus sensus. Nam obiectum fidei est Christus, in quẽ credimus, prædicatores autẽ & ministri sunt, per quos credimus: quod quidam ex recentioribus aduertens, addere ausus est, in hunc modum; Vt oẽs crederent per Christum in Deũ. sed hoc de suo cõmentus est cerebro. Nã & Christus est, in quem credimus, Ioan. 14. Creditis in Deũ, & in me credite. Hic tamen, vt intelligatur textus, illud in primis in memoriã reuocandũ est, quòd fides Iudęorum ante Christi aduentum, erat fides futuri: quia in Messiam venturum credebãt. Hæc autem fides in aduentu ipsius non erat destruenda, sed solum status eius mutandus, vt quem venturum credebant, venisse crederent. Et hic est status nostrę fidei, iuxta illud Rom. 1. Reuelatur in eo, id est, Euangelio, iustitia Dei de fide in fidem.

Qui

igitur ante in venturum credentes; postea A
venisse Messiam crediderunt, fideles manserunt, statu fidei mutato; qui autem non crediderunt, fidem amiserunt, quia credere venturum eum, qui iam venerat, non fides, sed error erat. Cum igitur fides transitum hunc receptura esset, de obiecto futuro, in præsens & præteritum: venit Ioannes medius, vt per eum Iudæi transirent de fide in fidem, hoc est, vt quem prius venturũ credebant, præcone Baptista iam venisse faterẽtur.

Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.

COMMENTARIVS.

Baptistam Iudæi Christum fuisse arbitrati sunt.

MVlti Ioannem fuisse Messiam, & Christum existimarunt. Dicitur enim Luc. 3. Existimãte populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne fortè esset Christus. Ad hunc igitur errorem submouendum, & confirmandam priorem sententiam adiunxit Euangelista; *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine* supple, sed venerat, seu missus erat, vt testimonium perhiberet de lumine. Græcè vtrunque nomen, lux & lumen, vt ante monuimus, vno exprimuntur vocabulo. Non autem absolutè dicitur; non erat lux, sed cum articulo; *Non erat ille lux*, illa nempe, de qua dictum est, erat lux hominum, & lux in tenebris lucet: propterea Ioannes ad distinctionem dictus est lucerna ardens, vt inferius dicitur. Nec obstat Mathæi 5. Apostolos dictos esse lucem mundi: erant quippe lux, sed lux à luce Christo, qui eos fecit lucem. Sic Ioannes lux etiam fuit, sed quia hoc in loco comparatus est Christo, ob id negatur esse lux: sicut etiam de Apostolis Christo collatis, verum est dicere; non erant illi lux illa. Admiranda profectò sanctitas Ioannis, vt Christus putaretur, quod Augustin. sermone 23. de sanctis. & Gregor. hom. 7. in Euang. ponderantes dixerunt: Tantæ eum fuisse sanctitatis, vt Christus credi potuisset. Magna etiam commendatio Ioannis ab Euangelista insinuatur, Non, inquit, erat lux ille, quasi diceret, tantæ fuit opinionis, & tantæ virtutis, vt illum non fuisse Christum, declarare perneccessarium videatur, Non enim negamus de aliquo, nisi quæ aliqua ratione, ei inesse apparent.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Lucis diuinæ proprietates.

DIxit Ioannem non esse lucem, sed qui testimonium perhiberet de ea: huius rationem adhibet, ex proprietatibus lucis sumptam. Sunt autem tres lucis illius proprietates; antiquitas, veritas, & communitas, quæ cum Ioanni non insint, rectè concluditur illum lucem illam non esse. Verbum *Erat* æternitatem significat. *Veram* dicit, quia non ab alio illuminatur vt luceat, sed ex se lucet: *Quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, non in Iudæos solum, sed & in omnes gentes lumen suum diffundit. hæc tria Ioannes non habuit, nec enim erat, quia merus homo initium habuit, & aliquando non erat, nec dici potest vera lux, quia ab alio lumen, vt luceret, accepit; nec omnem illuminat hominem, sed propter Iudæos venit: immo, vt rectè argumentatur Augustinus tract. 1. in Ioan. & epist 120. ad Honoratum cap. 3. si lux vera illuminat omnem hominem, ergo & Ioannem ipsum, non ergo Ioannes erat lux illa. *Lux*, cum articulo ponitur vt excellentia personæ, quæ lux est, significetur: rursus *Vera* cum articulo est, vt doctrinæ & luminis ab hac luce diffusi eminentia exprimatur. Aliqui verba sic componunt, vt repetant nomen, lux illa erat, lux illa vera: sed id non probo. Nam verbi suppositum est, quod sequitur, lux vera: verbum tamen *Erat*, præmittitur, nullo alio præposito, vt æternitas magis significetur. Dicitur autem lux illa omnem hominem illuminare, sicut & Sol, qui sufficiens lumen expandit, vt omnes illuminet, & omnibus propositus est, vt videant: quod si qui non vident, defectus solis non est. sic Christus in hoc mundo, omnibus quidem hominibus, quantum est in se, & ex efficacia lucis suæ lucet. Si autem non omnes illuminantur, non est defectus lucis huius, & sermo est de luce supernaturali, quæ est per fidem Christi, in quo est salus. Dicitur autem illuminare venientem in mundum,

 quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia sermo est de illuminatione per fidem, quæ datur in hoc sæculo, non in altero. sic Ioan. 3. Ego sum lux mundi: homines autem cum in mundo nascuntur, venire in mundum dicimus. Græcè non habetur, *hunc*, sed absolutè dicitur; *Venientem in mundum*.

ANNOTATIO XXVII.

Notanda huius loci elegans verborũ connexio.

ADuertendum est, textum Græcum ambiguam facere locutionem: illud enim *venientem*, potest referri ad hominem, vt habet Latinus codex, & potest etiam referri ad lucem; vt sit sensus; vera lux veniens in hunc mundum, illuminat omnem hominem: hanc ambiguitatem notat Cyrillus libr. 1. in Ioan. & quamuis vtroque modo posse legi censeat, tamen probat communem lectionem, quæ latina est. Augustin. etiam lib. 1. de peccat. merit. cap. 25 vtranq; refert lectionem; & re uera non est contemnenda: immo, nisi obstaret cõmunis expositio, probanda videretur: nam consona est verbis ipsius Christi. Ioan. 3. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. & Ioannis 12. Ego lux in mundum veni, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Quibus in locis idem videtur sensus, ac in isto præsenti, lux vera veniens in mundum, illuminat omnem hominem. Nec argumentum Cyrilli conuincit, quo communem lectionem veriorem esse contendit, quia, inquit, statim sequitur, in mundo erat. Non ergo dicta nunc esset lux venire in mundum, quia vnum horum esset superuacaneum: respondere enim possumus id potius fauere alteri lectioni. Venit enim in mundum illuminare, postquam autem in mundo erat, mundus eum non cognouit. Hæc autem licet ita se habeant, tamen a communi lectione, cum & sic legi rectè possit, & sensus verus, ac consonus sit, non est recedendum.

ANNOTATIO XXVIII.

Proxima Euangelistæ verba, ac Verbo carne induto esse intelligenda.

NOn omnes Doctores conformes sunt in exponendo, quæ sit illa lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Ambrosius lib. de fide contra Aria. cap. 3. de Patre dictum esse affirmat, illuminat omnem hominem venientem in mundum; de Christo autem lux in tenebris lucet. Athanasius in oratione quo Deus ex Deo est Verbum, hæc verba dicta esse asserit de filio, seu Verbo. Gregorius Nazian. oratione de fide idem cum Athana. dicit. similiter Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 8. & Chryso. hom 6. at idem Grego. Nazianz. orat. de Spiritu sancto, quæ est quinta inter Theologicas, toti Trinitati tribuit, & distinctè de Patre, Filio, & Spiritu sancto, hæc verba pronuntiat. Augustin. autem de Deo hæc intelligit, non discernendo personas. Et re vera si consideremus actionem hanc illuminandi mentes hominum, siue naturali, siue supernaturali lumine, totius est Trinitatis. Omnis enim exterior actio, indiuidua est Trinitati, & tam Pater, quam Filius, quam Spiritus sanctus dant gratiam, infundunt fidem, illuminant hominem lumine, tam naturali, quam supernaturali. Et hoc est, quod Gregor. illuminationem hanc toti Trinitati tribuit, vt demonstret Spiritum sanctũ esse Deum, vnum cũ Patre, & Filio; Veruntamẽ si consideremus Ioannis contextum, in quo de Verbo sermonem instituit. (illud namq; est lux hominum, illud vita, illud per quod omnia facta, illud de quo proximè est dictum; Non erat Ioannes illa lux) profectò negari non potest, quin hæc verba sint de eodem Verbo prolata, vt idem sit lux illuminans omnem hominem. Et in hoc verè sentiunt Athanasi. Cyril. & illi, qui hanc lucem Verbum esse exponunt: hi tamen videntur intelligere has voces de Verbo, ratione suæ diuinitatis. Erat enim Verbum, vt Deus, lux illuminans omnem hominem, cum ab ipso mundi principio illuminauerit homines, vt paulo post dicemus. Sed mihi probabilius videtur sermonem esse de illuminatione, quam fecit veniens in carne: nam cõtextus hoc postulat; Quãdo enim dicitur de Ioanne, Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de illa luce, certè inficiari non possumus, per lucem hanc Verbum in carne intelligi, de hac enim testimonium perhibuit Ioannes, & hac eadem ratione Christus se lucem mundi vocauit. Cũ igitur ista verba contineãtur, & rationem, & ac causam contineant, cur Ioannes non fit illa lux, profectò de eadem luce intelligenda sunt, vt sit sensus; Lux vera de qua testimonium perhibuit Ioannes, illuminat omnem hominem venientem in mundum hunc: & rursus, Hæc lux vera erat: id est, non habuit principium sicut Ioannes; vt in his tribus a Ioanne differat; Quod erat, id est, Verbũ hoc non tũc incœpit, quando apparuit, vt luceret in carne assumpta, sed ante erat; rursus vera lux erat, quia ex se lumen habebat; denique omnem hominem illuminat. Fateor Christum, vt Deum lucem esse, & illuminasse à mundi exordio, & hoc esse commune illi cum Patre, & Spiritu sancto; tamen non omne quod verum est, scribentis menti consonat, sed id, quod ad rationem contextus facit: in præsenti autem Euangelista de Verbo loquitur, quæ, ei propria sunt describendo, non quæ communia cum Patre, & Spiritu sancto: de qua re etiam superius egimus.

Christus Ioannes non habuit.

ANNOTATIO XXIX.

De qua illuminatione Euangelista hæc verba intelligendo.

NEque omnes Doctores consentiunt in explicando, quæ sit illuminatio ista. Quidam illuminationem naturalem intelligunt, vt tunc illuminati homo dicatur, cũ vis rationalis, & intellectiua homini datur: quæ illuminatio fit in ipsa animæ creatione, & infusione in corpus, seu quãdo incipit homo esse, in primo suæ conceptionis instanti. Ita exponit Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 9. & ex recentioribus aliqui. Alij de illuminatione, quæ est per fidem, & supernaturalis, hoc intelligunt dictum esse. Omnis enim illuminatio supernaturalis, à luce ista est. Ita Chryso. hom. 7. & Aug. tract. 2. Et quia hæc illuminatio non est ita communis, sicut prior, (non enim omnis homo supernaturali illuminatione illuminatur) dicit nihilominus Chryso. illuminari omnem hominem, quia omnibus lux ista lucet, quantum ex se est; quòd si aliqui non illuminantur, non ex lucis defectu, sed ex ipsis procedit. Aug. aliter, vniuersalem hãc propositionem, *omnem hominem illuminat*, intellexit. Nemo est qui illuminetur, qui nõ sit ab hac luce illuminatus: seu, omnis, qui illuminatur, à luce hac illuminatur: quæ phrasis est aliquando in vsu: cũ Aug. aliqui ex recẽtioribus sentiunt. Et certè dubium non est, si veritatem doctrinæ spectemus, esse verum, quod vtriq; Doctores asseuerant. Illuminat enim Verbum, vt Deus, omnem hominem generaliter sine exceptione naturali lumine; illuminat etiam omnem hominem illuminatione supernaturali, siue quãtum est ex se, siue, vt dicit Aug. Omnis qui illuminatur, à Deo illuminatur: Hoc tamen loco nõ crediderim id cogitasse Ioannem, qui agit de illuminatione facta à Verbo incarnato, & de aduẽtu suo in hunc mundum, vbi per se, & per suos prædicatores toti orbi veritatem suam, & Euangelium salutis annunciauit. Nec obstat communis illa loquendi forma, quia re ipsa non omnes illuminantur. Hoc enim, vti iam diximus, non est ex defectu lucis: & in hoc bene Chryso. dicit; licet responsio Aug. huic illuminationi accommodari etiam possit.

dum generatur homo, tunc illuminatur; quia vim intellectiuam recipit, ob id illuminatur veniens in hunc mundum. Ambros. verò in enarrat. Psal. 36. de illuminatione per gratiam hunc locum exponit: Dicitur autem homo illuminatus, veniens in hunc mundum, qui sic viuit, ac si mundo superueniret, qui mundum non sequitur, nec affectat, quæ in mundo sunt. Orige. seu auctor homiliarum in diuersos, hom. 2. mundum interpretatur vitam à vitijs remotam: qui ergo in hunc mundum veniunt, & à mundo vitiorum recedunt, illuminantur ab ista luce illuminatione gratiæ & supernaturali. Quinto & postremò dicunt alij; hominem venientem in mundum dici, quando cõcipitur. Tunc enim illuminatur naturali lumine: sed dicitur venire in sua conceptione, quia anima rationalis ab extrinseco est principio, & non educitur de potentia materiæ, vt Philosophi dicunt. His enumeratis, sensus legitimus, si lectionem hanc sequamur, is erit; vt per hominem venientem in hunc mundum, intelligantur homines dũ sunt in hoc sæculo, in quo peregrinantur, nec habent ciuitatem permanentem, nec degunt tanquàm permãsuri. Quod si nimis philosophicè vrgeas, vnde veniunt? Dico, à principio, à quo facti sunt, nempè à Deo. Venire enim ab aliquo, est, factũ esse, seu procedere ab alio: hæ tamen subtilitates non sunt ad rem. Dicitur enim gratia Dei venire ad hominẽ, quia producitur in homine: nec quærendum est, a quo loco venit. Similiter omne bonum venit à Deo, quia à Deo procedit: ita cum producitur homo in mundo, dicitur venire in mundum, ab eo, à quo productus est.

Alterius sententia.

Duæ hæreses supersunt cauendæ, quas his verbis auctores earum confirmabant. Prior est, cuius meminit Aug. li. 1. de peccat. meri. cap. 25. asserebant quidam, infantes habere vsum rationis, etiam recens natos. Si enim Deus illumina omnem hominem venientem in hunc mundũ & infantes sunt illuminati. Horum error appareret ex sensu iam exposito. Non enim de illuminatione agitur naturali, sed supernaturali. Quo autem pacto omnis dicatur illuminari homo, id quoque expositum est: Quamuis autem de illuminatione naturali sermo esset, adhuc nihil hæreticus ex hoc loco concluderet: quia, vti rectè Augustin. respondet, illuminantur infantes, quia vim rationalem & intellectiuam accipiunt, etiamsi vsum tunc non habeant. Posterior est eorum, qui animas ante corpora fuisse affirmant: quæ ob id dicuntur in mundum venire, quia antequam in corpora venirent, erant alibi. Huius meminit Cyrillus, libro primo in Ioannem, capite nono. Sed paulo superius eundem errorem refutauimus; vbi quam vana sit eorum collectio, ostendimus, & ex his quæ iam diximus, satis constat. Nunc ad alia transeamus.

Hæreses duæ.

ANNOTATIO XXX.

Quid sit hominem venire in hunc mundũ.

CVr autem dictum sit, *venientem in hunc mundum*, non minus variè respondent Doctores. Aug. lib. de pec. merit. & remiss. cap. 25. duo dicit; vnum est, additum esse ad sermonis vbertatem, vt idem sit, quasi tantùm dictum esset; Illuminat omnem hominem. Alterum est, positum esse ad distinctionem luminis huius sensibilis: corporalis enim lux non dicitur illuminare venientes in hunc mundum; sed spiritualis, quæ est animarum, & interior. Nam animæ dicuntur venire in hunc mundum, id est, creari in corpore isto materiali, & sensibili. Aliter Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 9. respondet: Hominem dici venientem in hunc mundum, quia de non esse ad esse producitur: quasi duo sint termini, & à nõ esse tanquam ab vno termino, venit ad esse, tanquam ad alterum terminum. Quoniam igitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.

COMMENTARIVS.

Orationis contextus.

SEntentia hæc ad Verbum refertur, non ad lucem, quod indicat illud relatiuum *eum*, quod græcè est masculinum, nec potest accommodari luci, quę est generis neutrius, sed ad λόγον: latinè dicendum erat, Mundus illud non cognouit, vt responderet Verbo. Hæc autem sententia cũ sequenti, perfectum efficit sensum. Porrò contextus orationis & sensus verborum talis est. Hactenus diuino de Verbo, duo enunciata sunt; vnum est, omnia per ipsum facta esse; alterum, ipsum vitam esse & lucem hominum, in tenebrisq; lucere, neque ab eis esse comprehensum. Illud ratione diuinitatis, hoc ratione carnis assumptæ habet. Euangelista hęc duo nunc confert: de priori dicit; Verbum illud, per quod omnia facta sunt, erat in mundo, & mundus per illud factus est, & tamen ipsũ mundus non cognouit, nec ex præsentia, cùm in omnibus esset, nec ex operatione, cùm omnia per ipsum facta sint: de posteriori mox subdet; venit in propria per carnem, vt vitã conferret, & illuminaret, & idem ferè euenit: nam sui non receperunt ipsum, quamuis visibile in carne fuerit, & ad sua propria venerit: hæc tamen posteriora verba, posteà declaranda sunt. Non est autem intentio Euangelistæ tantùm conferre hęc duo, sed etiam docere, vnum alterius causam esse: quasi diceret; quia mundus non cognouit ex sua præsentia, & operatione Verbum, propterea venit in carne. Simile est illud Paul. 1. Corint. 1. Nam, quia in Dei sapientia mundus non cognouit per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prędicationis saluos facere credentes. Magno autem consilio id factum est. Nam in ipso vita erat: hoc est, in ipso homo vita donandus erat, quam consequi non potuit, nisi illuminaretur, & cognosceret vitę suę auctorem: cum autem non cognouerit illud ex eo, quòd per ipsum mundus factus est, nec ex eo, quòd in mundo erat, ipsummet Verbũ ad illuminandum, & docendum, carne assumpta venire decreuit. Verbum in mundo esse, non tantùm dicit præsentiam quandam: sed omnium conseruationem, gubernationem, & cooperationem cum omnibus agentibus, vt sint, permaneant, & operentur. Quod Actorum 17. Paulus expressit, Non longè ab vno quoque nostrum est: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Similiter in eo, quòd omnia per ipsum facta sunt, nõ tantùm consideratur creatio, sed creaturarum varietas, perfectio, earum ordo, & dispositio, partium omnium consensus, & harmonia. Ex his duobus mundus non cognouit, Verbum in sua diuinitate. Mundus in duobus primis locis, nempè *in mundo erat*, & *mundus per ipsum factus est*, totam hanc sensibilem machinam significat: in tertio autem loco homines Dei ignorationem habentes, quibus mundus abundabat, ante Christi aduentum, quamuis aliqui semper fideles fuerint, à maxima tamen parte mundus nominabatur. Aduertendum autem, mundum non cognouisse Verbũ quod in mũdo erat, & à quo mũdus factus est, id partim excusatione, partim reprehensione dignum fuisse: Nam non cognouisse Verbum, vt distinctam à Patre personam, nec mysterium Trinitatis, tolerabile fuit. non enim per illa duo, potuit Trinitas cognosci, & ita Athanas. lib. de communi essent. Patris, & Filij, & Spiritus sancti probat ex his verbis, non potuisse mysteriũ Trinitatis per creaturas cognosci. At verò potuit mũdus cognoscere aliquo modo Verbũ ratione diuinitatis, dũ vnius Dei, sapiẽtis, æterni, primi omniũ principij, omnia disponentis, & gubernantis, ac cõseruãtis potuit assequi ex creaturis cognitionẽ: & quia neq; hoc cognouit, ideo reprehẽsione fuit dignissimus. Quod & Paulus vitio dat hominibus, Ro. 1. Inuisibilia, inquit, ipsius, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, ita vt sint inexcusabiles: Quia ergo mundus nulla ratione cognouit Verbũ, propterea in carne venire voluit.

ANNO-

ANNOTATIO XXXI.

An verba Euangelista sint de Verbo, vt Deus est, intelligenda?

CYpria. lib. 1. con. Iudę. cap. 7. hanc sententiã de Verbo post suum aduentũ exponit. erat enim Christus in hoc seculo, per quem mũdus factus est, & tamen mundus eum non cognouit. Mundus autem hic Iudæos significat, iuxta vaticinium Isa. 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Israel autẽ nõ cognouit, & populus non intellexit. hęc expositio non videtur satis accõmodata. Primo quidem, vti diximus in commentario, hęc sententia ad Verbum, non ad lucem refertur. Secũdo illud (mundus per eum factus est) ratione diuinitatis Verbo conuenit. Tertio, quia si de Christo homine sermo est, non satis accommodabitur hæc pars (mundus per ipsum factus est). nam ad Christum agnoscendum in sua humanitate, nihil facere videtur, quod per ipsum, vt Deum, mundus factus fuerit. Quarto quia iam dictum est, tenebras non cõprehendisse lucem illam. Cyril. lib 1. in Ioan. cap. 9. & 10. verba posita sic continuat & exponit; quia dictum est, veram illam lucem illuminare omnem hominem venientem in hũc mundum, huius reddit causam; in mundo erat: quasi diceret; illuminat hominem venientem in mundum, quia lux hæc & verbum in mundo est: quæ igitur in mundo sunt, ab ipso illuminantur. At ne quis arbitraretur, sic esse in mundo, quasi vnum de mundo; siuè vt aliquam eius partem, quasi solem, aut stellam, aut aliud simile, addit Chrysost. hom. 7. Ne quis arbitraretur esse in mundo tanquam æquale mundo, ob id adiunxit Euangelista, & mundus per ipsum factus est. lux ergo illa, erat quidem in mundo, non vt pars, non vt æqualis, sed vt factor mũdi. At quia adhuc poterat aliquis dubitare; quomodo si in mundo erat, & lux erat, non erat omnibus nota lux hæc? addidit Euangelista, & mundus eum non cognouit, quasi diceret, culpa fuit mũdi ipsius. ita hoc connectit Cyril. cap. 11. qui cum Chrysost. de Verbo ratione diuinitatis, ante aduentum in carnem, hanc sententiam exponit, quòd non cognitum à mundo interpretantur, quia ignorauerunt Deum homines, quem naturali lumine assequi poterant. Quę connexio duriuscula mihi videtur, magisque accõmodatam existimo, quam in commentario proposui. Similiter causam, cur dictum sit (& mundus eum non cognouit) non probo. puto enim esse id appositum, tanquam argumentum, quo mundus poterat cognoscere Verbum, vt inde reprehensibilis sit, quod non agnouerit: quod in sequenti annotatione declarabitur. Conuenio autem cum his Doctoribus, de naturali cognitione hic sermonem instituisse. Præterea aduertendum est, aliquos distinguere varias mundi significationes, tamen non est nisi vna; mũdus enim hanc creaturarũ molem sensibilem significat, sed ratione diuersarum partium eius, varia recipit prædicata: sicut homo idem est, qui audire, loqui, ambulare dicitur, tamen ratione diuersarum partium operatur diuersa: sic mundus idem est, tamen consideratione totius fabricæ, & integritatis suæ, dicitur factus per Verbum, & in eo esse Verbum, vt Deus est; ratione autem hominum ignorantium, & vitijs deditorum, dicitur non cognouisse Verbum; at respectu aliarum partium, in scripturis diuersa etiam habet attributa. omnium enim hominũ ratione dicitur; Non misit Deus Filium suum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. hæc tamen non ad ambiguitatem nominis huius, quod vnius est significationis, sed ad diuersitatem partium, vnius mundi pertinent, ratione quarum varia & aliquando contraria recipit prædicata, & hic modus dicendi, magis ad nominis declarationẽ, quam ad multiplicandas significationes, & amphibologiã fingendam deseruit. *Ioan. 3.*

ANNOTATIO XXXII.

Potuit Dei cognitio, sed nõ personarũ distinctio, ex creaturis deduci.

EX eodem Ioannis loco Athanasius lib. de communi essentia Patris, Filij, & Spiritus S. concludit, neminem sola naturali cognitione, & lumine, mysterium Trinitatis assequi posse. Mundus enim Verbum non cognouit. vbi duo videmus Athanas. tradere: vnum est, neminem solo naturali lumine, mysterium Trinitatis inuestigare posse. Alterum, id ex hoc loco probari. horũ prius, verum est. Naturale enim lumen ex creaturis omnem accipit cognitionẽ, ex quibus mysterium Trinitatis nequit deduci: Sunt enim vniuersæ creaturæ à Deo vnica & indiuidua Trinitatis actione & operatione productæ, ac si vnum esset agens: ideo distinctio personarum, non potest ex creaturis indagari. quamuis enim sint aliqua velut vestigia huius mysterij in creaturis, tamen eadẽ signa, nõ sunt adeò certa, vt firmum & constans efficiant argumentum. Posterius autem, quod Athanasius docet, nempe ex hoc loco probari neminẽ posse naturali lumine hoc mysterium assequi, minus probo; imo locus hic contrariũ potius persuadere videtur. vitio enim datur, & culpa mundo ascribitur, quòd cùm sit per Verbum factus, ex hoc tam admirabili eius opificio, non ipsum agnouerit: quemadmodum etiam atrox eorum crimen fuit, in quos tanquam in propria venit, & tamen non receperunt eum. Sanè mũdus ignorationis Verbi minimè reprehenderetur, nisi Verbum ipsum eo, quod per ipsum factus est, potuisset cognoscere. Nõ ergo locus hic probat. quod Atha. probari affirmat, nisi

Universidad de Deusto
Biblioteca

nisi dicas, verba hæc, nullam mundi reprehenhenſionem continere, quod non video quo pacto contextui, vel verbis ipſis poſſit accommodari. Hinc tamen minus rectè intuleris: quod ſi mundus potuit Verbũ cognoſcere ex ipſa creaturarum ſpeculatione, poterit & ipſum Trinitatis myſterium naturaliter cognoſci, nõ inquam id rectè conſequitur. Cùm enim duplex ſit rei cognitio, vna imperfecta, altera perfecta; contingit ſæpè nos aliquem hominem, vel rem quampiam cognoſcere, cum non omnia tamen quæ illius ſunt cognoſcamus, tuncque imperfecta eſt illius cognitio, quæ tũ demũ perfecta eſſet, ſi omnes partes, vel propria illius aſſecuti eſſemus. Igitur ex creaturarum cõtemplatione, lumen naturale aſſequi poteſt, diuinam ſapientiam, & virtutem qua facte ſunt, & hoc eſt, Verbum Dei noſſe, ſed modo imperfecto: cum agnoſcatur id, quod eſt Verbum ipſum; tamen hanc ſapientiam & virtutem, eſſe diſtinctam perſonam ab eo, cuius eſt, procedere; tãquam Filium conſubſtantialem à Patre Deo, id verò eſt, quod lumen naturale poſſe attingere negamus, & proinde diuiniſſimum Trinitatis myſterium, naturaliter cognoſci, aut inueſtigari non poteſt. Eandem Verbi imperfectam notitiam, lumine naturali ex creaturarum cognitione deduci, docet Dauid. Pſal. 18. Dies, inquit, diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam: id eſt; ordo temporum ſibi inuicem ſuccedẽtium, & rerum pro varietate temporum diſpoſitio eructat, & abundanter ſignificat, & indicat nobis verbum & ſcientiam, quibus facta ſunt omnia. Vbi attende Moyſem deſcribentem modũ, quo Deus omnia fecit, vſum eſſe verbo אמר latinè, dixit, hoc Dauid repetijt אמר ideſt, verbum; ſignificare per hoc vocẽs, Deum ſapientia ſua omnia feciſſe, ex rebus ipſis inueſtigari poſſe; hoc ergo eſt, quod vitio datur & culpæ mundo, quod cum per Verbum ſit factus, non cognouerit ex ipſa fabricatione ſui, diuinam ſapientiam, quæ verbum eſt: vt meritò ſapientia, quæ filius Dei, & verbum Patris eſt, dicatur Clamitare & dare vocem ſuam in ſummis, excelſiſque verticibus ſupra viam: quia in cunctis creaturis lucet ſapientia Dei, per quam mirabili artificio ſunt procreatæ.

Geneſ. 1.

Prouerb. 1.

In propria venit, & ſui eum non receperunt.

COMMENTARIVS.

ALteram partem de Verbo ratione carnis aſſumptæ, ſacer Euangeliſta proſequitur. Vt igitur Verbũ qua Deus eſt in mundo erat, & mũdus factus per ipſum eſt, & tamen mundus ipſum nõ cognouit; ſic etiã ratione carnis aſſumptæ, venit in propria, & ſui eum non receperunt. Vocat propria & ſuos: Populum illũ Iudaicũ, qui erat populus Dei, cui erat Verbi aduentus promiſſus, qui ipſum expectabat; qui in ipſum futurũ credebat, qui ipſum lege, ſacrificijs, cerimonijs, annis plurimis figurabat, cui vaticinio tot Prophetarum erat prænunciatus: hi tamen ipſi venientem eum non receperunt. Attende obſecro hanc partem optimè reſpondere priori. Sicut enim dictum eſt; erat in mundo, & mundus per eum factus eſt, ex quibus duobus potuit, & debuit mundus Verbum cognoſcere, ita hic dicitur; venit nempe viſibilis in carne, apparens operibus & prædicatione; venit autem in propria: ex quibus duobus, potuerunt & debuerunt eum ſui recipere, & nihilominus non receperunt, nec fidem ei habuerunt, ſicut nec prius cognouit eum mundus. Attende etiam, ex verbis ſequentibus, declarari vim, & efficaciã horum verborũ: In propria enim venit, vt filios Dei eos faceret, venit ſaluare, vitam dare, eos exaltare, & tamen ſui eum non receperunt. in Græco verba ſunt explicatiora: nam vtrobiq; idem eſt vocabulum, ac ſi latinè dicas; in propria venit, & proprij ipſum non receperunt, ſiue magis Latinè loquendo; In ſua venit, & ſui eum non receperunt. Hoc exprobrauit Dominus Iudæis, Ioann. 5. Ego, inquit, veni in nomine Patris mei, & non accepiſtis me: & quod idem eſt, in propria venit, & ſui eum non receperunt. Perpende primo qualiter his verbis culpa augeatur in eo, quòd proprius populus erat ille, tot ac tantis beneficijs affectus, & cæteris nationibus prælatus: rurſus, quòd non ſolum non agnouiſſe, ſed nec recepiſſe dicitur: quod verbum inſinuat, non ſolam incredulitatem populi, ſed grauem, & multiplicem iniuriam, qua venientem ad ſe Dominum repellentes affecerunt. Sed quomodo hæc ipſa verba à ſanctis Doctoribus intelligantur, videamus.

ANNO-

ANNOTATIO XXXIII.

Referũtur diuerſæ Patrum expoſitiones.

AVguſtinus tractatu 2. in Ioan. per *propria* mundum exponit, qui opus eſt ipſius Verbi, & cuius dominus Verbum eſt; per ſuos autem, Iudæos intelligit, qui Dei populus peculiaris erant, propter cultum, legem, prophetias, promiſſiones, & alia multa. Venit ergo in Propria, id eſt, in hunc mundum per carnem aſſumptam, & Iudæi, qui ſui erant, non receperunt eum. Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 11. per vtrunque, Iudæorum populum vult accipi. Venit in populum ſuum, & ſui eum non receperunt. Theoph. vtrãque expoſitionem amplectitur. Greg. etiam lib. 14. moral. cap. 19. per ſuos, exponit Iudæos. At idem Auguſt. epiſt. 120. ad Honorat. cap. 3. affirmat poſſe etiam vtrunque vniuerſè intelligi de omnibus tàm Iudæis, quàm gentilibus: vt venerit in hunc mundum, & mundus eum non receperit: cui aliqui recentiorũ ſubſcribũt. Tamen verius iudico, vt vtrunque ad Iudæos referatur. Quamuis enim in mundum venerit per carnem aſſumptam, quia tamen caro illa ſumpta eſt de illo populo, & rurſus illi populo carne aſſumpta præſens prædicaturus venerat, Math. 15. Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael; ob id conuenienter dictus eſt, veniſſe ad propria, id eſt, ad illum populum: & quamuis etiam gentes incredulæ fuerint, tamen hic ſermo eſt, de illa prima peruicacia, qua Iudæi Chriſto Domino prædicanti, & ſeipſum annuncianti, credere recuſauerunt; & de illa negatione, qua eum Meſsiam ſibi promiſſum negarunt, ipſumque occidentes repulerunt, ſecundum parabolam Math. 21. in qua coloni, eiectum extra vineam hæredem, trucidarunt.

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.

COMMENTARIVS.

ALios à ſuis eum recepiſſe inſinuat: ac ſi diceret; Quamuis ſui eũ non receperunt, permulti tamen fuerunt, qui receperunt eũ, & erunt qui recipient, in eũ credentes; quibus talis receptio perhonorifica & fructuoſa eſt. Data quippe eſt eis poteſtas à Verbo, vt filij Dei fiant, & denuo naſcantur ex ſpiritu, non iam caro, ſed ſpiritus, non iterum filij hominum, ſed filij Dei. Per baptiſmum enim, quò credentes in Chriſtũ regenerantur, filij Dei fiunt, & talis poteſtas cõceditur omnibus, qui eũ recipiunt per fidem; cæteris verò minimè. Ex tribus igitur aduentus Verbi finibus, quos notat Cyril. lib. 9. in Ioan. cap. 47. ſcilicet peccatũ abolere, mortem deſtruere, filios adoptionis facere, ſolum tertij mentionem facit Ioannes, in quo facilè reliqui duo concluduntur. Senſus porrò ac continuatio verborum talis eſt. Venit in propria, & ſui eum non receperũt, venit aũt, vt filios Dei faceret recipientes ſe: ſi quos ergo inuenit qui eum reciperent, his dedit poteſtatem filios Dei fieri. Notat Chryſoſt. hom. 9. dici generaliter, *quotquot* ſiuè nobiles, ſiuè ignobiles, ſiuè Iudęi, ſiue barbari, & gentiles, & quicunq; ſint, qui Chriſtũ receperunt & recipient eos, in adoptionem filiorum mancipari. His verbis ſi attentè conſideremus, gentium vocatio, & Iudæorum reprobatio inſinuatur, vt notat Cyril. lib. 1. cap. 13. quaſi diceret; poſtquam ſui non receperunt eum; ad alios, qui eum receperunt, illis relictis, conuerſus eſt; iuxta illud Actor. 13. Vobis oportebat primùm loqui verbũ Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Verumtamen cum dicimus, à Iudaico populo receptum non fuiſſe, non ſingulos de populo intelligas: nam à multis ex ſuis receptus eſt: ſed maiorem partem, à qua totus populus denominatur. Conſonat ijſdem verbis (quotquot receperunt) illud parabolæ Luc. 14. in qua excuſantibus ſe à cęna illis, qui inuitati fuerant, per quos Iudæi ſignificati ſunt, dictum eſt, Exi in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes ac debiles & claudos, introduc huc; & rurſus exi in vias & ſepes, & compelle intrare. hoc eſt, quod nunc dicitur, quotquot receperunt. Pœna etiam nõ recipientium inſinuatur, vt Chryſoſt. hom. 9. notat. Qui enim non eum receperunt, adoptionem filiorum adepti non ſunt, ſed in ſeruitute peccati remanſerunt.

Fines aduentus Chriſti.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXXIV.

Cur dictū est: filios Dei fieri, huius causa assignantur.

PErdifficile dubium est; cur non dictum sit, dedit eis, qui Christum receperunt, filios Dei esse; aut fecit eos filios Dei: sed *potestatem dedit eis filios Dei fieri*, quasi non statim ac eum receperunt per fidem, filij sint Dei, sed potestatem habeant, vt filij Dei fiant. Theophylactus tres causas, cur sic dictum sit, profert; Vna est, quamuis recipientes Christum, filij Dei statim sint, tamen necessaria est custodia & vigilantia, vt conseruentur, ne acceptam adoptionem filij amittant: dicūtur ergo habere potestatem filios Dei fieri, quia etiam si tunc, dum recipiunt Christum, filij sint; tamen eorum in potestate est, hanc filiationem habere, & conseruare. Ista responsio parum aptè verbis accommodatur; dedit, inquit, potestatem fieri filios, non conseruari. Altera est, vt per recipientes intelligamus catechumenos, qui fidem habent, ante baptismum, per quem gratia adoptionis datur: hi ergo per fidem nondum regenerati sunt, nec filij Dei facti, quousque baptizentur. Baptismus enim est, quo homines renascuntur in spiritu, & fiunt filij Dei: habent tamen credentes potestatem, & facultatem suscipiendi baptismum, & per eum renascendi. Nec obstat huic, quòd aliquando accipiunt: id enim fit per baptismum in voto susceptum: eius enim tanta est efficacia, vt antequam re suscipiatur, operetur per votū in credentibus. Hanc expositionem sic explicatam secuti sumus in commentario. Tertia est, vt per hanc potestatem intelligamus adoptionem filiorum perfectam, quæ in gloria datur: sunt quidem in hoc seculo filij, adhuc tamen minus perfectè adoptati: & propterea dictum est, recepisse potestatem filios Dei fieri, quia id nondum consecuti sunt. Cui expositioni consonare videtur locus Pauli Rom. 8. Intra nos gemimus, adoptionem filiorum expectantes. & tamen Apostolos in hoc seculo filios fuisse, nemo negauerit. Hæc responsio vt conuenientior, placet nonnullis ex recentioribus, verè tamen non soluit difficultatem. Nam Euangelista loquitur de prima filiorum adoptione, quam accipiunt eum recipientes: de qua cùm nōdum quidquam dictum esset, non erat cur de adoptione futura loqueretur, maxime quia dicitur fieri filios Dei: quando autem gloriam consequitur iustus, nō tunc primùm, sed ante fit Dei filius, tunc verò consequitur hereditatem filio debitam, quam vocant Paulus adoptionem filiorum. Nulla ergo Theophylacti solutionum satisfacere videtur. Chrysost. hom. 9. in Ioan. asserit dictum esse, *dedit eis potestatem fieri filios Dei*, vt significetur motus liberi arbitrij: sic enim homo adultus fit Dei filius, vt libero arbitrio concurrat, ad credendum, vt fiat filius Dei. At & hoc verbis Euangelistæ minus congruum est. Potestas enim arbitrij, præcedit arbitrium, at hic dicitur, potestas hæc dari, vt fiat filius Dei, cum dicendum foret, posuit in potestate eorum fieri filios Dei. Quinto Ambros. lib. 4. de fid. cap. 4. respondet, cum August. lib. 2. de consen. euang. cap. 3. & in epist. 120. ad Honorat. cap. 3. hanc particulam esse positam, vt hominum filiatio distinguatur ab illa Verbi, qua Verbum filius etiam Dei est. nostra quippe filiatio adoptionis est, Verbi verò naturæ: nostra potestatis, illius est proprietatis. Deum enim nos filios habere, potestatis est, quia voluit facere: at habere Verbum filium, est proprietatis & naturæ ipsius Dei. Sensus ergo erit, dedit eis potestatē, vt sint filij Dei, quia natura non sunt filij, sed gratia: Verbum natura filius est, ob id non habet potestatem filiationis. Athan. verò serm. 3. cont. Arrian. cui contentit Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 14. dicit: hanc potestatem esse gratiam, vt sint filii ex gratia, non ex natura. Doctrina hæc vera est, sed ad hanc significandam sufficit verbum (fieri) Verbum enim non est factum filius Dei, homo autē fit filius: quia Verbum est natura filius, homo autem adoptione, & gratia. Gregor. hom. 6. in Ezechie. adhuc aliter exponit: vt per potestatem dignitas & excellentia significetur: vt sit sensus; dedit eis hanc dignitatem & excellentiam, vt filij sint Dei. Verba ipsius sunt. Qui eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri: quid hac potestate altius? quid hac altitudine sublimius dici potest? in qua creatus quisque efficitur filius creatoris. hæc placet aliquibus nostro seculo, sed neque hæc plenè satisfacit. Tunc enim non erat dicendum, potestatem dedit filios Dei fieri, sed filios Dei esse. Aetate nostra nōnulli ita respondent. Antequàm reciperent Christum, ijs, qui receperunt, datam esse à Verbo potestatem, vt reciperent, & recipientes filij Dei fierent: nisi enim diuina virtus iuuisset, nemo id cōsequi potuisset. Alij dicunt, Etiam si tunc, cum fidem accipiunt, filij Dei fiant: tamen hoc habet fides ex gratia & dono Dei, vt possit filios Dei facere.

In tanta respōsionū varietate, mihi dicendū cōgruentius fortasse videtur, quod superius etiam adnotaui: scilicet per fidem hominem nō fieri, nec renasci filium Dei: sed per Baptismū, qui dat gratiam filiorum, per fidem autem solùm datur potestas renascendi per baptismum, qui regenerat, & facit filios Dei, solos credentes in in Christum: ij enim soli gratiam adoptionis reciptunt, quam Baptismus solet dare, etiam votò susceptus. Quid autem sit fieri filios Dei, & renasci, & qua ratione hoc fit intelligendū, in sequenti annotatione copiosius explicabo.

ANNOTATIO XXXV.

PRoponunt Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 14. & Theophy. in presenti hanc dubitationem: Cùm iusti in veteri lege etiam filij Dei adoptionis

nis essent, fides enim, & gratia, quæ tunc erat; quamuis non legis virtute, sed Christi futuri, faciebant homines filios Dei, & tales eos scriptura appellat: quid ergo noui Euangelium attulit, cum dicitur, eis qui receperunt, dedisse potestatem filios Dei fieri? Respondent verum esse, nempè tunc fideles iustos filios dici adoptionis Dei, tamen in figura: illorum enim adoptio, figura erat nostræ adoptionis. Quæ responsio placet recentioribus, ego tamen non inuenio, cur debeat iure placere: cum hæc non sit doctrina vera; si enim illi figura erant filij, non ergo verè erant filij, nam quod in figura tale est, non est in veritate, & simpliciter tale: At re vera illi erant filij ex fide & gratia futuri: tunc Christi, quod Paulus ad Galat. 4. docet, Quanto tēpore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium. Hoc de ijs, qui in lege iusti erant, dictum esse nemo dubitat. Erant ergo illi paruuli, & licet à seruis in aliquibus non differrent, tamen à Paulo domini omnium appellantur. Quod certè aliud non est, nisi, cum sit filius & hæres omnium paruulus, quamuis sub tutoribus sit & actoribus, vt seruus, tamen filius est & hæres. Recentiores soliciti sunt in dubitatione ista enodanda, at vera solutio sit.

Elegans multorum expositio.

Aliud est filium esse, aliud autem habere statum filij; infantes & pueri filij sunt, tamen statum filij nondum habent; status filiorum est libertas, & quòd sui iuris sint, possintque pro arbitrio disponere de suis, quod non habent filij, nisi ætate legitima. hoc idem reperitur in ista adoptione Dei. In lege iusti, filij veri erant, vt nos, tamen paruuli; his enim comparat eos Paulus; statum filiorum nondum habebant, erant sub lege timoris, vt sub pædagogo & sub actore, vt quantum ad statum serui fierint; longè autem differunt hæc duo esse seruum conditione, aut esse seruum statu & forma viuendi: erant illi conditione filij, statu serui propter legem, sicuti infantes: at in Euangelio per Christum remota est lex, recessit pedagogus, peruenit ad ætatem iustus, in Christo libertate donatus est, de qua ad Galatas 4. Liberi sumus, qua libertate Christus nos liberauit. Ob id statum filiorum habemus. hoc totum diuinè docet Paulus in eo capitulo, iustos illos sub lege comparans filio ancillæ Abraham, nos filio liberæ, vterque tamen filius est: sed illi ancillæ, propter statum seruitutis, nos liberæ propter statum libertatis & potestatis: vnde dicit; iam non estis filij ancillæ, sed liberæ; vtrique tamen filij erant Abrahæ. Adoptio igitur etiam Euangelio perfecta, quantum ad statum libertatis, ob id Euangelio datur hæc adoptio: veruntamen non est completa in hoc seculo, quia iustus mente

Galat. 4.

liber est, carne tamen seruit, in gloria autem consummatam ab omni peccato, & miseria consequetur libertatem. & ob id dicitur iustus expectare adoptionem filiorum, Roman. 8. non quod non sit filius adoptionis in hoc seculo: sed quia nondum vt diximus integram consecutus est libertatem. At vero iustus sub lege, filius quidem erat, tamen eum adoptionis statum consecutus non erat, qui est in Euangelio. Ipsemet Paulus id explicuit: quando enim dixit, iustos etiam nunc gemere, & expectare adoptionem filiorum, ne quis putaret eos non esse nunc filios adoptionis, paulo ante hoc verbum declarauit; liberabitur creatura, inquit, à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. quasi dicat; Filius est nunc iustus in Euangelio, tamen nondum toram libertatem, nempè à corruptione consecutus est, donec perueniat ad gloriam: & hoc est expectare adoptionem filiorum, quomodo autem intelligendum sit, quando dicitur in Euangelio esse adoptionem, explicuit idem Paulus ad Galatas, cap. 5. In libertatem, inquit, vocati estis fratres: quasi diceret, in lege quidem eratis filij, sed subiecti legi, vt pædagogo, & seruiebatis sub elementis mundi huius; iam verò haberis libertatem, & statum filiorum: sicut pueris iam ad ætatem peruenientibus, & emancipatis dicere solemus; iam liberi estis: hic est igitur sensus, & dubitationis resolutio. Quapropter Euangelium nobis libertatem filiorum, & spem libertatis perfectè attulit, statumque adoptionis, quę recipientibus Christum dantur. Vnde Cyrillus superius allegatus sic intelligi debet; vi legis iustos fuisse in figura filios, tamen ratione fidei futuri Christi filios fuisse, quod ad Euangelium pertinebat; & simul erant in statu seruitutis propter legem, à qua nondum erant liberi, donec veniret Christus. Ex hac doctrina solutio alterius dubitationis sequitur: cur nimirum iustis sub lege, etiam purgatis, non patuerit ianua cælestis, sicut modò patet, ex modò dictis constat responsio. Illi etenim paruuli erant, & paruulis non datur hæreditas, etiam mortuis parentibus, donec veniant ad legitimam ætatem: hæc autem lex tim ætas, fuit plenitudo illa temporis, in qua Deus misit filium suum, vt adoptionem filiorum reciperemus. Hæc doctrina est vera, & legitimum scripturarum continet sensum, quam breuissimis verbis insinuauit Chrysostomus, homil. 13. in Ioannem, dicens, Iudæos habuisse adoptionem filiorum, sed spiritum seruitutis. Ex his omnibus facile deducitur sensus huius loci, quem interpretati sumus: dicitur siquidem Christus credentibus in eum, dedisse potestatem filios Dei fieri; quia non solum eos facit filios, sed etiam in statu & libertate filiorum Dei collocat, quod alijs ver-

Cur iustis qui Christi aduentum præcesserunt non patuerit cœlum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bis, Ioan. 1. epist. 3. dixit, Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & simus; non dixit solum, simus, sed, nominemur etiam. hæc nominatio est propter statum filiorum, propter quem etiam Math. 5. Christus docens orare, iussit nos Deum nomine patris vocare, quasi iam in statu filiorum collocatos. Bene ex hoc loco Cyrillus, lib. de recta fide ad Reginas deducit, Christum esse Deum. Certè solus Deus filios Dei adoptionis facere potest: cùm adoptare illius sit, cui adoptatio sit. Sicut igitur adoptare Deo, Dei est; ita adoptionis libertatem, & filiorum potestatem dare, eiusdem omninò erit.

His qui credunt in nomine eius.

COMMENTARIVS.

DIxerat, ijs, qui receperunt eum dedisse potestatem filios Dei fieri: modò explicat, qui dicantur recipere: ijs, inquit, eam potestatem dedit, qui credunt in nomine eius: græce legitur credentibus in nomen eius. Credere in nomen eius est, credere ipsum esse verum Christum in lege promissum, & credere ipsum esse Dei filium, qui venit nos redempturus. ita explicuit Ioannes ipse. 1. epist. cap. 5. Omnis, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est: id est, iste est filius Dei adoptionis: Quare credere Iesum esse Christum, non aliud est, quam credere illum, qui dictus est Iesus, esse Christum, & Messiam promissum. Et iterum adiungit in eadem epistola; Hæc est, inquit, victoria quę vincit mundum fides nostra: quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? ex his pendet tota fides Christi, & Euangelica. Præpositio (in) voluntatis affectum indicat. non enim dicitur, credere in Deum, nisi, qui simul fide per intellectum, & charitate per voluntatem, fertur in Deum: ita notat Augustinus, sermone 61. de verbis Domini, vbi ponit differentiam inter credere Deo, Deum, & in Deum: quod discrimen quamuis non sit perpetuum; nihil tamen ex hoc loco habent hęretici, in sola fide iustitiam ponentes: nam credentibus datur potestas, vt filij Dei fiant, non quod fides sola eos tales faciat; sed Baptismus, per quem rectè suscipientibus infunduntur gratia, & charitas, cæteræque virtutes, in quibus vnà cum fide tanquam cæterorum fundamento, formalis iustitia consistit: quod idem Ioannes, in eadem epistola, cap. 5. declarat; Hoc est, inquit, mandatum, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis, & qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo. hæc Ioannes. Si per solam fidem filius Dei efficeretur homo, non in eo qui diligit, sed in eo qui credit, Deus diceretur manere.

Qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

COMMENTARIVS.

EXplicat, quare isti fiant filij Dei: & dicit; quia non carnali, & naturali generatione, seu ex sanguine, & concupiscentia carnis & viri, sed ex Deo nati sunt: id est, habẽt alium quendam partum dissimilem naturali, per quem nascuntur ex Deo, non ex carne & sanguine. Si autem ex Deo nati sunt, filij Dei sunt. Consimilis est sententia, quam inferius dicit Dominus Ioan. 3. Quod natum est ex carne, caro est.

quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non negat esse homines natos ex carnis, & viri voluntate, & sanguinibus; sed dicit, eos, qui Christum recipiunt, iterum nasci, non quidem ex sanguinibus, nec voluntate carnis, nec voluntate viri; si enim sic nascerentur iterum, adhuc filij hominum essent; sed nascuntur ex Deo, & ob id filij Dei sunt. Quod debet sic intelligi, Quia non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, vt prius: sed ex Deo nati sunt: habet enim illud relatiuum (qui) vim causæ. hic est legitimus sensus. Notant benè Cyrillus, libro primo in Ioan. cap. 14. & Chrysostomus, homil. 9. super eundem, meminisse carnalis generationis, vt magnitudo gratiæ exprimatur, per quam ex tam vilibus nati principijs, in tantam & tam excellentem excoluntur natiuitatem, vt filij Dei, & ex Deo nati sint. Et aduerte Ioannem numerare omnia, quæ in generatione naturali inueniuntur: ex sanguinibus quidem nasci commune est omnibus hominibus. Omnes enim ex sanguinibus formantur, vt ex materia: quę autem sequuntur, sunt duo modi generationum, ex parte principij: quidam enim ex iniquo & inhonesto nascuntur concubitu, & ij dicuntur ex voluntate, seu concupiscentia carnis generari: quidam autem ex iusto & honesto, & hi dicuntur ex voluntate viri nasci. Concupiscentia enim carnis est, quę inducit ad illicitam generationem, in qua quæritur delectatio: viri autem voluntas quæ consona rationi & honesta respicit, mouet ad generationem honestam & iustam. Vt ergo Ioannes vtranque generationem complecteretur, dixit; non nascuntur ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, vtriusque autem commune est, ex sanguinibus nasci. Nec sine causa Ioannes meminit vtriusque modi, sed vt significet tam hos, quam illos ex Deo, nasci posse: quantumcunq; enim sint illegitimi, & nati cum peccato, & ex peccato, possunt nasci ex Deo, & esse filij Dei. Præterea meminit Euangelista huius duplicis partus, quia & in genealogia Saluatoris vterque reperitur, & in scriptura frequens est vtriusque mentio. Qui ergo recipit Christum, siue parentum probro, siue commendatione natus sit, ex Deo iterum nouo nascitur fœtu, & nouo prorsus modo, vt fiat Dei filius. Denique illa prępositione (ex) quando dicitur; *ex sanguinibus nati sunt*, principium materiale designatur, at quando dicitur; *ex voluntate viri, & carnis*, atque etiam, *ex Deo nati sunt*, Efficiens causa denotatur.

Euãgelista curat eorũ meminit, quæ ad naturalem generationem, concurrunt.

ANNOTATIO XXXVI.

MVlti in exponendis illis tribus verbis, *ex sanguinibus*, *ex voluntate carnis*, & *voluntate viri* laborant. Augustinus tractat. 2. in Ioannem, & Theophylactus dicunt, per carnem fœminam; per voluntatem viri, virum significari: qui duo sunt principia ortus naturalis. Alij alia dicunt, sed quia materia hæc non multum ad rem facit, estque philosophica: ideo referre, aut plura prosequi in hac parte inutile iudico, præsertim cum expositio superior legitima mihi videatur. Quod autem ad verba attinet, miror expositores, quotquot hunc locum interpretati sunt, ex his, quos legi, prætermisisse quiddam consideratione forasse non indignum, quod nimirum aliter hunc locum graues & antiqui Doctores legerint. Athanas. enim libr. 2. de vnica deitate Trinit. & Tertullianus, libr. de carne Christi; legerunt in singulari; *qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo natus est*, quamuis Athanasius alibi legat, vt nos communiter legimus. Et hæc lectio sensui est valde consona, & mysterij plena. Continuatur autem præcedentibus sic, vt ratio quædam sit, quare credentes filij Dei fiant; nempe dedit potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius, qui filius Dei est naturalis, & verus, & non natus ex sanguinibus, cum voluntate carnis, & voluntate viri, qui Christus est: quasi dicat; ob id sunt filij Dei isti facti, quia credunt in eum, qui est verus & naturalis Dei filius, & non filius tantum hominis, vt cæteri nati ex sanguinibus & concupiscentia carnis, & viri: quia ergo credunt in filium verum Dei & naturalem, filij etiam fiunt Dei, quamuis longè aliter quam ille, in quem credunt. Huic lectioni respondent, quæ sequuntur; *Et Verbum caro factum est*, id est, hic, qui non ex sanguinibus non

Vt legãt hunc locum Athan. & Tertul.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex voluntate carnis & viri, sed ex Deo diuina generatione natus est, factus est homo. At quia lectio nostra est communissima, ea est tenenda, & sequenda: satis sit tantorum Doctorum retulisse lectionem, & iuxta eam sensum consequentem explanasse. Nunc ad præcipuam huius capitis partem, transeat oratio.

ET VERBVM CARO FACTVM EST.

COMMENTARIVS.

HActenus de Verbi aduentu & incarnatione tacitè locutus est, perhibens Verbum lucere in tenebris, & in propria venisse: nunc modum aduentus explicatè docet. *Verbum*, inquit, *caro factum est*, &, vt notant Chrysost. hom. 10. & Theoph. sunt hæc verba causa antecedentis sententiæ; Dedit potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in ipsum: quia Verbum factum est caro. Si enim filius Dei, filius hominis factus non fuisset, vtique homo non factus esset filius Dei. Hanc eandem continuationem insinuat Augustinus, libr. 2. de peccat. mer. & remis. cap. 24. per hoc, inquit, factum est, vt nati de carne caro, postea nascendo de spiritu, spiritus essemus, hoc est, Verbum caro factum est. Particula enim (et) pro (quia) sæpe à Ioanne ponitur, iuxta hebræorum consuetudinem, vt inferius adnotabimus. His etiam verbis, vt notat Augustinus, epist. 120. ad Honoratum, cap. 4. & libr. 2. de consen. Euangelist. cap. 3. cuidam obiectioni occurrit Euangelista. Posset enim aliquis dicere; quomodo, qui ex sanguinibus, & voluntate carnis, & voluntate viri, natus est, fieri potest filius Dei? Respondet ipse; nolite admirari: quia Verbum caro factum est, & verus Dei filius factus est homo ex carne & sanguine. Maius est hoc profectò, & illo multò mirabilius. Est autem cum articulo Verbum, vt intelligamus illud idem esse, de quo dictum est; in principio erat, & apud Deum, &c. Hoc idem caro factum est. Caro pro toto homine sumitur, ex anima & carne, vt idem sit, ac Verbum homo factum est. Figura enim est frequens, vt pars pro toto accipiatur. Non autem dictum est, Verbum venit in carnem, vt notat Cyrillus, libro primo in Ioan. cap. 15. ne sic Verbum esse in Christo intelligeremus, sicut est in Prophetis & iustis. In hos enim per lumen prophetiæ, aut per gratiam venisse dicitur. At in hoc, quòd Verbum factum est caro, vnio realis naturarum duarum Verbi & hominis, in vna persona significatur, secundum quam dicitur; Deus est homo, & homo est Deus. Quod dici non potest in illis coniunctionibus.

ANNOTATIO XXXVII.

Hæreses duæ circa vocem Verbum olim fuerunt.

SVnt hæc tria verba præ cæteris attentè consideranda; duo nimirum extrema (*Verbum* caro) & vnum medium, quo coniunguntur (*factum est*) Quantùm igitur ad alterum extremorum attinet, nempè *Verbum*, duę extiterunt hæreses: vna est, cuius meminit Athanas. in hom. in Euangelio; Missus est Angelus. Docebant aliqui; verbum illud Angeli, quo locutus est beatę Virgini in annunciatione, esse incarnatum, & factum carnem. Hęc hæresis est ab omni ratione aliena. Illud enim verbum fuit sensibile, in aere formatum, transitorium, sicut nostrum, & quoddam accidens, quia sonus erat; at Verbum factum caro, substantia est permanens & insensibilis. Verba autem Ioannis hunc errorem conuincunt. Nam hoc Verbum, quod caro factum est, idem est: quod in principio erat apud Deum, & Deus erat, & per quod omnia sunt facta. Ioannes enim de eodem Verbo texit suam narrationem, & de Verbo quę dicta sunt præmisit, vt nō tunc cùm caro factū est, illud cępisse demonstraret. Altera hæresis fuit Eunomij, & aliorum quorundam, quam recenset Athanas. in oratione

Quod

Quod ex Deo Deus est Verbum, & in multis alijs locis; & Ambros. lib. de domi. incar. sacra. cap. 6. & Cyril. lib. 7. Thesau. cap. 2. & 4. hi dicebant verbum duplex esse Dei; vnum internum, in ipsa mente Dei existens, de quo dictum est, in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum: Alterum erat impropriè verbum, sic tamen dictum, non quod per illud Deus intelligat, sed quia per ipsum locutus est nobis, sicut locutus est per Prophetas, & hoc verbum dicunt esse filium Dei, de quo dictum est, Verbum erat Deus. Cæterum exponebant, Deus erat non natura, sed imitatione: hoc verbum, dicunt isti esse, quod caro factum est, non illud prius internum & Deo consubstantiale. Hæc isti impiè affirmabant, vt Christum verum esse Deum negarent. Meminimus & superius huius hæresis, & eam confutauimus, cùm ostendimus, Ioannis sententiam non posse nisi de vnico Verbo intelligi. Vnum igitur est Verbum, quod erat in principio, & quod erat apud Deū, & quod erat Deus, & per quod omnia facta sūt: & hoc idem est, quod caro factum dicitur, quod est Dei filius Patri consubstantialis. Hac doctrina Catholici satisfaciunt, si quis percunctetur; Cur B. Euangelista non dixerit; Filius Dei caro factus est, sed potius caro factum est? Ex iam dictis constat responsio. Id enim, quod caro factum est, illud idem esse significat, quod erat in principio apud Deum, & per quod omnia sunt facta. Si namque post illas sententias ennunciasset; filius homo factus est, facilius errarent aliqui, distinctionem ponentes inter eum, qui caro factus est, & eum, qui erat Verbum in principio apud Deum: & ea loquendi ratione, veluti quadam specie, suum confirmassent errorem: At dum eadem vox conseruatur, non modo eadem res significata dilucidè demonstratur, sed & hæresis manifestius reprobatur. Addi his potest: dici Verbum carnem factum, vt significaretur, quòd non solùm redemptor futurus erat, per carnem; sed doctor noster, qui carne salutē est operatus, & viam consequendæ salutis Verbo edocuit vniuersos.

ANNOTATIO IIXL.

Diuersè errauit hæretici in significatione vocis, Caro.

ALterum extremum est *caro*, in quo cauendę sunt duæ alię hæreses. impegerūt enim hæretici olim in hac voce, ac in primis Arrius, vt meminit Ambros. lib. de incar. Domin. sacr. cap. 7. meminerunt etiam multi alij & Græci, & Latini auctores: asserebat hic Verbum carnem solam sumpsisse, non animam, sed Verbum esse loco animæ. hæresis ista multis oecumenicis concilijs damnata, & à Doctoribus sacris est argumentis conuicta. Verbum enim vtramque partem naturæ nostræ, animam nempè & carnem sumpsisse, scriptura apertè docet: Ioan. 12. Anima mea turbata est. Math. 27. Tristis est anima mea. nec potest hæc turbatio & tristitia conuenire Verbo, quod sua natura est impassibile. Alio argumento vtuntur Doctores sacri contra eandem hæresim; Verbum sumpsit naturam nostram, vt eam sanaret, potius igitur ea pars debuit assumi, quę plus indigebat sanitate; sed hęc erat anima, quæ est causa prima peccati: sicut ergo & corpora & animas saluare venit, ita vtramque partem naturæ assumpsit. Altera hæresis fuit Apollinaris, contra quem scribit Greg. Nazian. epist. 1. ad Clidon. quam refert etiam Euseb. lib. 11. Histor. cap. 20 retulerunt etiam, & impugnarunt alij multi. Asserebat iste, Verbum sumpsisse carnem animatam: sciebat hæreticus carnem propriè, si non animata sit, dici non posse: affirmabat tamen animam nō rationalem, sed tātùm sensitiuam ab eo assumptam fuisse. Quę hæresis est multis damnata concilijs, & ipso scripturæ testimonio conuincitur, Lucę 23. In manus tuas commendo spiritum meum: habebat ergo & sensum & spiritum. imo vnica est anima, quæ in substantia est sensitiua, rationalis, & intellectiua. & eadem ratio, quæ facta est contra Arrium, Apollinarem iugulat. Indigebat enim anima rationalis nō minus reparatione, quàm sensitiua. Porrò nō minus prior hæresis, quàm hæc posterior vnico argumēto conuincuntur. Si solam animam sensitiuam, aut solam carnem sine anima, Dei filius sumpsisset, nullatenus homo dici posset. Deficiente enim propria forma substantiali, & propria differentia, nulla ratione dici homo posset: nec enim quod assumptum fuit humana natura est, nec hominem facit, nisi caro & anima sint perfecta: at scriptura apertis & multis testimonijs docet Christum esse hominem, & filium hominis: ad Rom. 5. In gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit. 1. Cor. 15. Primus homo de terra terrestris, secundus homo de cælo cęlestis: &; per hominem mors, & per hominē resurrectio mortuorum. Et attende hanc collationem inter Adam & Christum: homo ille, homo & iste, vt significaret Apostolus, quantum ad substantiam, nullam partem defuisse Christo, sicut nec Adę: hic tamē mortis, Christus autem vitę principium fuit. Multa contra errores hos adduci possent, si vellemus ab instituto digredi: quæ ad intelligentiam loci presentis quem exponimus faciunt, satis sit attigisse. Apertum est hereticos istos verbo illo, caro, deceptos, quia non considerabant frequens esse in scriptura diuina, totum hominem carnem vocari. Gen. 8. Omnis caro corruperat viā suā. Isa. 40. Videbit omnis caro salutare Dei, Psal. 64. Ad te omnis caro veniet, Rom 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. & vt his in locis, absque dubitatione vlla, totum hominem caro significat, ita etiam in presenti, vt sensus sit; Verbum factum est homo.

Caro, totū hominem frequēter in scriptura significat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO IXL.

Quare Euangelista non dixerit, Verbum homo, sed caro factum est.

CVm probatum sit, carnem hoc in loco totum quiddam ex anima, & corpore conflatum, quod humana natura est, significare, non est existimandum Euangelistam, Verbum carnem factum esse, absque mysterio dixisse, cum potuisset facilius, & nulla errandi oblata occasione dicere: Verbum homo factum est. Sacri igitur Doctores aliquas huius locutionis causas inuestigatũt. Vna est Cyril. lib. 1. in Ioan. ca. 15. Verbũ sumpsit naturã nostrã, vt repararet damna, quæ pro peccato est passa. præcipuum autem damnum mors est, quæ minus in anima, quàm in corpore regnat. Anima siquidem immortalis est, corpus est quod resoluitur, & caro quæ corrũpitur: ob id expressa est ista assumptio in carne. Hęc ratio licet congruens videatur, tamen non est vndequaque absoluta: nã Christus præcipue venit, vt liberaret mortalium genus ab ipso peccato, quod magis est in anima: Præterea damnum maius est in anima, quę plus punitur, quàm caro, quæ pœnam sensus patitur, at anima etiam pœnam damni sustinet. Alterã causam tradit August. in epist. 120. ad Honorat. cap. 4. vt Christi humilitas in hoc potissimum commendaretur, qui carnis, nomen non tanquam indignum, nostrę salutis causa refugit. Possumus & nos assignare alias causas, quę ad rem fortasse nõ minus faciant. Vna est; vt extremorum distantia magis exprimeretur: sicut enim cum dixit Verbum; natura intellectualis significatur, quam vox (filius) non indicabat: sic etiã dum dicit caro, quod sensibilius est, & magis remotum à natura intellectuali, ostẽditur. Atque ita duorum extremorum distantia maxime describitur, dum verbum intellectuale, spirituale, & inuisibile, ad carnem sensibilẽ, corporalem, & visibilem descendit: sitque vnio duorum extremorum tanta dissimilitudine distantium. Altera causa est, quia sic magis Verbi cum natura nostra declaratur coniunctio. Si enim tantum dictum esset; Verbum homo factum est, posset existimari, hoc esse factum, quia animam sumpsit, quæ in carne est, non tamen quia ipsam carnem sibi immediatè vnierit: at dum dicitur; caro factum est, non relinquitur dubitandi locus: si enim sibi carnẽ, quę remotior & dissimilior est, Verbum vniuit; etiam animam, quę vicinior est, & similior, cum sit spiritualis & immortalis, vniuisse non dubitabitur. Tertia ratio constabit, si supponamus prius, hominem ante peccatum, nunquam dictũ fuisse carnem. Illud enim Gen. Caro de carne mea, & os ex ossibus meis, non probat Euam ipsam dictam esse carnem, sicut nec dicta est os; neq; Adam seipsum carnem dixit, sed carnẽ Euæ signauit, & ossa, quę sumpta erant de carne sua: post peccatum verò, homo vocatus est caro in contemptum quendam,

Gen. 2.

A vt quantum per peccatum homo de sua amisit dignitate, & quòd spreta ratione, ac diuino mandato, carni subiectus esset, doceremur: propterea dicitur Gen. 6. Corruperat omnis caro viam suam; &, non permanebit spiritus meus cum homine, quia caro est. Vt ergo indicaret Euangelista, quod carnem Verbũ assumpserit, illam quę erat de peccatoribus, & quam venerat reparare, sine peccato quidem, sed in similitudinem carnis peccati, vt dicitur Rom. 8. ob id Verbũ factum esse carnem pronunciat, idest, Verbum naturam humanam assumpsit, ex illa B eadem massa, in qua erat peccatum, venit in similitudinem peccati, patibilis, & mortalis, similis nobis, expers tamen peccati. hoc mysterium voluisse Euangelistam hac oratione significare, iudico

ANNOTATIO XL.

Eutiches refutatur.

ADditur *factum est*. quod actionem & vnionem significat, qua diuina Verbi natura, in vnitate personæ Verbi, humanę est copulata, manente integra, & impermista vtraq; natura, C ita vt sit vnica persona, in duplici natura, diuina scilicet & humana, simulq; sit Deus & homo. In hoc verbũ impegit Eutiches hęreticus, qui naturam diuinam permistam esse carni, asserebat, vt veluti tertia quędam natura resultaret ex vtraque. Meminit huius Ambro. lib. de incarn. domi. sac. cap. 6. deceptus hoc verbo, factum est caro; inferebat, ergo conuersum est in carnem. Sed ista illatio vana est, nam hominem factum esse sanum dicimus, & nõ infertur conuersum esse in sanitatem, sed recepisse sanitatẽ manente natura hominis, & natura sanitatis: & D cum Gen. 2. dicitur, Factus est homo in animã viuentem; non sequitur, ergo conuersus est in animam viuentem: sic quia Verbum factum est caro, non sequitur, ergo conuersum est in carnem, sed manente natura propria, Verbum sub vnitate personę suę susceptt carnem, seu naturam humanam. Quod mysterium Gregor. lib. 9. epist. 61. contra hanc hęresim disputans, his verbis pulchrè explicuit; Verbum carnem dicimus factum, non immutando quod erat, sed suscipiendo, quod non erat; nostra auxit, sua non minuit. Ratio etiam idipsum conuincit. E Nam, vt refert Leo, serm. 8. de natiuit. dum iste hęreticus vtramque confundit naturam, diuinam & humanam, ac resultare tertiam affirmat, hoc verbũ contra eum potius erit: Si enim Verbum factum est caro, id est (vt ipse dicebat) conuersum in carnem, non erit ergo mista natura tertia, sed vna caro, scilicet in quam Verbum est conuersum. adde, si natura tertia resultans est ex vtraque, iam nec erit diuina nec humana, & sic Christus nec Deus esset, nec homo, quod Christianorum animi audire perhorrescunt.

ANNO-

ANNOTATIO. XLI.

Singulis Euangelistæ verbis, hæresis aliquã conuincitur.

PLures, vti diximus, hæretici Diuini Euangelistæ verbis se tueri frustra conabantur, quos breuiter refutauimus, sensum legitimum verborum aperiendo: videamus iam quã ingeniosè eisdem verbis, multos hæresum & errorum suorum, Doctores sacri conuicerunt. Prima fuit Cherinti; hic vt refert Irenæ: lib. 1. cap. 25. Christum purum hominem, & tunc incępisse, quando natus seu conceptus homo est, impiè affirmabat. contra hunc Ioãnes scripsit Euãgelium, vti alias diximus, eaque hæresis coarguitur prima voce, *Verbũ*. Christus nõ homo tãtũ, B sed Verbũ erat, Verbum autẽ, quod erat Deus, & quod erat in principio, & apud Deũ. Præterea Ioan. 8. ipse Dominus dixit, antequam Abrahã fieret, ego sum. Secũda fuit Nestorij; de quo Greg. lib. 4. epist. 32. perhibet, is duas personas in Christo fatebatur, diuinam & humanam, naturamq; in vnitate personę negabat cõmunionẽ: Sed hanc hęresim euertit alterũ verbum, nẽpe, *factũ est*. Si duæ personæ sunt in Christo, fieri non potest, vt homo sit Deus, aut Deus homo: sicut vnus homo non potest esse alter homo, qui est distinctus in persona, nec verè dici potest; Verbum factum carnem. Tertia fuit Ma- C nichęorum, de quibus narrat Aug. lib. de hęres: cap. 46. quod veritatem carnis negauerint in Christo, affirmantes illam carnem apparentem fuisse, non veram: sed hanc hæresim confutat Ioannes dicens; *factum est caro*. Si non fuit vera caro, sed apparens & ficta, non ergo verbum factũ est caro. Simili argumento coarguit Athan. Epist. ad Epiter. & Ambro. lib. de incar. Domini sac. cap. 6. eos, qui affirmabant ad Chtistum factum esse Dei verbum, tanquam ad vnum Prophetarum, non tamen quòd ipse sit verbũ Dei; Eruditè argumentatur Ambro, tunc non posse dici, Verbum factum est caro, sed verbum factũ D carni, seu ad carnem; sicut non fuit dictum; factum est verbum Propheta, sed ad Prophetam:

A & hæc est quarta hæresis, quæ his verbis conuincitur. Quinta & vltima fuit Valentini, hic Tertul. lib. de carne Christi narrante, dicebat, corpus Christi esse naturæ & substantiæ cælestis, non de nostra substantia; sed hanc cõuincit vox illa caro. non enim Verbum corpus tantum sed etiam caro factum est; caro autem non esset, si naturæ cælestis corpus illud esset. Præterea paulo ante declarauit Ioannes, de qua carne loquebatur; quæ inquit, non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis: hæc autem est caro nostræ substantiæ. Plurima alia possent dici contra has hæreses, & de augustissimo incarnationis Sacramento; sed hæc breuiter pro intelligentia loci, suffecerit annotasse.

ANNOTATIO XLII.

Aquo, verbum caro factũ sit.

VNica & breuis dubitatio, circa eundem locum supereſt, si Verbum caro factum est, à quo factũ est; aliquẽ enim eum fecisse carnẽ seu hominẽ necesse est. Respondeo, solũ filiũ Dei hominem esse factũ, quia in sola persona filij Dei, natura humana cũ diuina sociata est, & ipse solus homo factus est, seu incarnatus est; tamen actionem ipsam vniendi naturam humanã in persona filij, tres personę Trinitatis perfecerũt: nimirum filius, Pater, & Spiritus sanctus. Carne enim induere filiũ, opus & actio totius est Trinitatis, licet solus Filius ea sit indutus: perinde ac si essent tres homines, vnũ ex seipsis vestiẽtes, ipse se vestit, & alij duo eundẽ vestiũt, ita vt tres sint, qui amiciãt, seu induant, vnus tamẽ vestitus euadat: Doctrina est August. lib. de fide ad Petrũ cap. 2. solum Verbũ, inquit, carnẽ ipsa Trinitas fecit. & Innocent. 3. in Concil. Later. in confessione fidei, Filius inquit à tota Trinitate cõmuniter est incarnatus. Quod pulchre prosequitur Hugo à Sancto Victore lib. 2. de sacram. par. 1. cap. 3. habes igitur, à quo Verbum caro factum est, ad alia Euangelistæ verba progrediamur.

Et habitauit in nobis.

COMMENTARIVS.

NE quis existimaret carnem hanc à Verbo sumptam absconditè, vt à nemine videretur, & cũ nemine conuersaretur, adiunxit, *& habitauit in nobis*; conuersando, commorando, cõuiuendo, vt vnus ex nobis: sic prędictum erat Baruch. 3. In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est: & Zacha. 2. Lętare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui: sic paulo inferius dicitur; In medio vestrum stetit, quem vos nescitis. vox græca sumpta est à tabernaculo, quasi fecit tbernaculum internos; quia commoratus est nobiscum, & conuersatus est, ac vitam nobiscum egit communem. Significatur etiam hoc vocabulo sic venisse, & nobiscum hic habitasse, vt non esset oculis mortalium aspectabilis permansurus, sed opere suo consummato

reuer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rouersurus, Ioan. 16. Exiui a patre, & veni in mundum; iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. tabernaculum enim non diuturnam habitationem significat. Quod autem dicitur in nobis, potest etiam legi, inter nos.

Diuerse Patrũ expositiones.

ANNOTATIO XLIII.

MVlti graues, & antiqui Doctores, hæc verba aliter exponunt, nempè vt ad ipsam carnem Christi referantur, in qua Verbum habitat, velut in tabernaculo quodam: & quia naturæ eiusdem est cum nostra, dicitur habitare in nobis, quasi diceret Euangelista; habitauit in carne eiusdem naturæ cum nostra. ita exponunt. Hila. lib. 12. de Trini. Chryso. hom. 10. & Cyril. lib. 1. cap. 16. & Ambro. lib. de incar. Dom. sacr. cap. 6. vtuntur autem Hila. Zyril. & Ambro: his verbis contra eos, qui affirmabant Verbum conuersum in carnem, propterea quia dictum est (Verbum caro factum est) si enim (habitauit in nobis) non est profectò conuersum in carnem, sed manet; aliter non habitaret in nobis, & Cyril. vlterius dicit; Ioannem ideo hæc verba adiunxisse, vt nemo sic Verbum carnem factum esse intelligeret, quasi Verbi natura mutata esset: quod etiam notat Ambro. affirmans etiam propterea dictũ esse Isa. 7. Christum Emanuelem, quasi nobiscum Deum, quia Deus in carne, seu humana natura habitauit. huic consonat quod tabernaculum dicta est natura humana, respectu Verbi inhabitantis. Psal. 45. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. vbi Basil. hom. in eundem Psal. exponit tabernaculum de carne, & natura illa humana, quæ coniunctã sibi habet diuinitatem. Non est expositio ista temerè contemnenda, quæ tantorum Doctorum auctoritate fulcitur: habet tamen aliquam difficultatem: quia tabernaculũ est breuissimi temporis habitatio, at Verbum non sic est naturæ humanæ copulatum, quasi eam dimissurum aliquando esset, sed velut perpetuò in ea permansurum. Quod enim semel assumpsit, nunquam dimittit. Corpus quidem in hoc sæculo tabernaculum animæ vocauit Petrus. 2. Pet. 1. quia ab anima dimittitur; tamen non sic natura humana se habet ad Verbum, sicut corpus ad animam. illud verò Psal. 45. potius ad B. Virginẽ pertinet, in qua breui commoratus est Christus, quando in eius ventre genitus est, & per nouem menses mansit. & sic intellexerũt locum illum graues Doctores, vt alias diximus. Præterea quamuis non negem dici posse aliquo modo tabernaculum Verbi, humanitatem illam, quia aliquando tabernaculum pro perpetua sumitur habitatione; tamen cum in eo, quod dixerat Euangelista, Verbum carnem factum, declarauerit mysterium incarnationis, nempè Verbum carni vnitum, non erat, quod hanc coniunctionem repeteret. Quod enim ad hæreticos pertinet, satis confutantur eisdem verbis expositis, vt in commentario dictum est. Si enim commoratum, conuersatum, & nobiscum conuixisse Verbum dicitur; vtique non est conuersum in carnem, sed manet. At in expositione, quam secuti sumus, multa alia exprimuntur, à Ioanne necessario referẽda, quæ in commentario explicuimus, quæ tamen in ista expositione locum non habent: propterea illam vt probabiliorem amplexi sumus. Athana. autem in serm. 3. con. Arria. aliter exponit hęc verba; Dicit enim in eis exprimi causam, cur verbum factũ sit caro; nimirũ, vt habitaret in nobis. diuersum aliquid dicit à Doctoribus allegatis, in eo, quòd hęc verba causam, cur Verbum caro factum sit, exprimere affirmat, quid autem ista verba significent, non aperit. Si tamen coniectari licet, forsan hoc dicere voluit; Verbum naturam humanam sumpsisse, vt per associationem eius, dici verè posset, esse nobis cõiunctum. nos enim sibi quodã modo vniuit in ea natura, quam sibi proximè copulauit, sed tunc hæc verba causam, non continerẽt, cur sit factus homo. nõ enim vnio hæc & coniũctio causa fuit, cur homo fieret, sed redemptio nostra. Forsan etiam intellexit, quod nonnulli recentiores sequuntur. Exponentes hæc verba spiritualiter (*habitauit in nobis*) nempè per fidem & gratiam, iuxta illud Ephe. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris; sed verba sequentia difficilem reddunt hanc expositionem. de visibili enim habitatione sermo est; cum statim addatur, (vidimus gloriam eius.) Præterea quia non apparet causa, propter quam nunc de spirituali habitatione fiat mentio, cum de incarnatione, quæ Verbum caro visibilis & corporalis factum sit, agat Euangelista. quæ igitur dicta sunt in commentario, probabiliora sunto.

Psal. 45.

Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.

COMMENTARIVS.

EVangelista narrati mysterij reddit testimonium ex visu. Posset enim peti ab eo, quomodo scis Verbum factum carnem, & habitasse in nobis? Vidimus, inquit, testes sumus oculati. Verbum Græcum visum diligentem, & attentum significat, quasi aspeximus, & considerate vidimus, non quidem ipsum Verbum in se, quia corporeis oculis

oculis videri non potest, sed in sua gloria & splendore ab eo procedente. sicut ergo qui splendorem solis videt in terra, solem esse supra orizonta certus est, sic ex gloria Verbi in carne, quam vidimus, certi fuimus, Verbum carnem factum, & Deum esse hominem. gloria enim illa erat filij Dei, non meri alicuius hominis. ob id postquam dixit *gloriam*, ne putaremus vulgarem eam fuisse, addidit *gloriam vnigeniti*, id est filij naturalis Dei, qui vnicus est, cùm adoptionis filij multi sint. Illud (*quasi*) non similitudinem denotat, quasi alius sit vnigenitus, cui similis sit in gloria; sed veritatem, id est gloriam, qualem filium Dei habere decet. ad Ephes. 5. vt filij lucis ambulate, id est, vt congruit filijs lucis. quod annotauit Hiero. eodem in loco. & Chryso. hom. 15. in Io. His etiam verbis declarat Ioannes non sic Verbum carnem factum in nobis habitasse, vt occultaret se Dei Verbum, & filium esse, sed splendorem suæ diuinitatis multifariam dedisse, nempè prædicatione, innumeris, & inauditis miraculis, morte, resurrectione sua, transfiguratione, baptismo, vita & innumeris alijs, ac prope infinitis argumentis, quæ omnia erant splendor diuinitatis eius: nec enim merus homo sic potuit splendere, sicut nulla lucerna aut fax splendet vt sol: quo fit, vt ex suo splendore sol ab omnibus agnoscatur. de hac gloria Ioã. 2. post miraculũ aquę in vinum cõuersæ dicitur; & (manifestauit gloriã suã) Ioan. 11. (Non est infirmitas hæc ad mortẽ, sed vt glorificetur filius Dei per eam) & sunt multa huiusmodi loca. Attende adhuc circa sensum, Moysem in lege danda in gloria, & splendore tanto apparuisse, vt filij Israel intendere in faciem eius nõ possent, vt habetur Exod. 34. Christus etiam Euãgelium daturus apparet in gloria: at multo maior gloria hæc est, quàm illa. Moyses enim seruus erat, Christus Dominus est. Quod Ioannes insinuans dicit gloriam, inquit, non Angeli, non Moysis, non prophetæ alicuius, non serui, sed ipsius filij vnigeniti. quod Paulus etiam annotauit, noui testamenti supra vetus perfectionem docens 2. Corint. 3. Si ministratio, inquit, mortis in gloria, multo magis ministratio spiritus. & quemadmodum Moyses velauit faciem, vt possent filij Israel intendere in eum; sic Verbum se velauit humanitate: velatus tamen, multò maiorem quàm Moyses, gloriam sparsit, vt filius verus Dei. Illud (*à patre*) coniungi potest cum nomine vnigeniti, supplendo participium; vnigeniti procedentis scilicet à patre; aut potest coniungi cum nomine gloriæ; vidimus gloriam à patre, quam scilicet à patre habuit vt vnigenitus, quamuis melius coniungatur cum vnigenito: & sic exponit etiam Athana. serm. 3. con. Arria. Gloriam, inquit, eius, vt gloriam vnigeniti patris sui. hic est sensus horũ verborum, quibus consonat illud. 1. Ioan. 1. Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, & vidimus, & attestamur, & annunciamus vobis.

Ephes. 5.

Collatio Christi cum Moyse legislatore.

ANNOTATIO XLIV.

Quomodo proxima Euangelistæ Verba superioribus sint connectenda.

NON omnes eodem modo verba exposita præcedentibus cõnectunt. Chryso. hom. 11. duas dicit vtilitates ab Euangelista narrari, prouenientes ex eo, quòd Verbum caro factum est: vna erat; credentes filios Dei fieri; altera nũc proponitur, nempè (vidimus gloriã eius) Aug. tract. 2. eodem modo connectit, quãuis non eodem modo hãc gloriam exponat. Sed difficilis est hæc connexio: Nam illa vtilitas communis est omnium credentium in eum; hæc vero Apostolorũ propria, qui Christum in carne viderũt: debuerat autem esse generalis, vt inter vtilitates poneretur. Expositio. Augu. facilior est, qui, vti paulo post dicemus, gloriam cælestẽ intelligit. quamuis hæc expositio de gloria difficilior sit. Cyril. lib. 1. cap. 17. aliter connectit; nempè, cum dictum esset, Verbum carnem factum esse, ne quis putaret Verbum aliquid detrimenti in se passum, aut dignitatem suam minus retinuisse, ad unxit; *vidimus gloriam eius*; vt sit sensus; quamuis Verbum caro factum est, non tamen ab infirmitate carnis superatũ est, nec de antiqua maiestate, ac omnipotẽtia decidit: vidimus enim gloriam eius. Hanc connexionem etiam Aug. lib. 13. Trini. cap. 19. innuit, & est satis cõueniens; sed magis illa, mea quidem sententia, quæ in commentario posita est.

Nec omnes conueniunt in exponenda hac gloria vnigeniti. Athan: lib. de communi essent: Patris, Filij, & Spiritus S. hanc gloriam exponit ipsum

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum filium Dei. Filius enim gloria dicitur, & A gloria à gloria. Sed verbis hic accommodari nõ potest. non enim diceret, vidimus gloriam eius, si ipse esset gloria. Alii exponunt de splendore & maiestate, quæ in eius transfiguratione apparuit, cuius expositionis meminit hic Theophy. Augustus autem tract. 2. de gloria videtur exponere, quam speramus, cuius spes nobis data est, quia Verbum caro factum est. verior tamen expositio est, quam secuti sumus in commẽtario, quę est Basil. in hom. de fide, Chrysost. & Cyril. & Theophy. vt gloria sit totum illud, quo Christus in hoc seculo suam comprobauit diuinitatem, & se Dei filium esse mundo ostendit, quod B non solam transfigurationem, sed omnia miracula, & gesta mirabilia, & prędicationem ipsam Christi complectitur, de qua etiam dictum est Ioan. 7. (nunquã sic locutus est homo) & Ioan. 6. verba vitæ æternæ habes.

ANNOTATIO XLV.

Quare Christus in scriptura Vnigenitus, dicatur.

ADuertendum est in scriptura Christũ dici vnigenitum, & primogenitum. Vnigenitus in hoc loco dicitur, & paulo inferius: Vnigenitus, qui est in sinu patris: & Ioan. 3. vt vnigenitum filium suum daret. Primogenitus autem C Rom. 8. vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. ad Colossen. 1. qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: & iterum; qui est primogenitus ex mortuis. Catholici Doctores vtuntur hoc nomine vnigeniti contra hæreticos Arrianos, vt probent diuinitatem, & cõsubstantialitatẽ Verbi cum Patre. si enim Filius creatura esset, vnigenitus Patris non diceretur, cum multæ sint creaturæ. hoc argumento sumpto ex vnigeniti nomine vtitur Athana. serm. 3. con. Arria. Ambro. lib. 1. de fide cap. 4. Cyril. lib. 10. thesau. cap. 4. & Hila. lib. 12. de Trini. Arriani respondere ad hoc argumentũ catholicorum conati sunt quatuor modis, vt commemorat Cyril. loco citato. Primo quidem vnigenitum dici, quia solus à Patre creatus est, cætera omnia à Patre per ipsum. hac responsione vtebatur Eunomius, vt refert Basil. lib. 2. con. eundẽ, sed vana esse conuincitur, quia vti dicunt Basil. & Cyril. vnigenitus in communi loquendi modo, non dicitur quia à solo, vel quia solus sit; sed quia ab vno vnicus natus est. Altera eorum solutio erat, dici vnigenitum ab excellentia, quia est creatura omnium suprema. hac etiam vtebatur Eunomius, referente Basilio loco citato; sed refutatur. Nam quãtumuis excellentissima esset, nõ excederet esse & statum creaturæ, vnde non vnigenitus, sed vnicreatus diceretur. Tertio asseuerabant isti dici vnigenitum, quia ipse solus nunc est responsio: tunc enim non vnigenitus, sed vniangelus, vel aliqua simili voce non ad generationem pertinente appellandus erat: quia vnigeniti nomen, non solum vnitatem, sed ortum indicat, quorum neutrum creaturæ conuenit. generatio enim propria, & vera non est, nisi qui generatur, eiusdem sit substantię cum genitore. Quarto denique aiebant dici vnigenitum, quia solus ipse inter creaturas creator est. Sed neque id satisfacit. hoc enim esset vnicreatorem, sed non vnigenitum dici. Firmum ergo manet Catholicorum argumentum, ex nomine vnigeniti diuinitatem, & cõsubstantialitatem Verbi cum Patre probantium; & sic vere, & propriè vnigenitus Patris est, quia solus ipse filius est.

Quemadmodum Catholici Arrianos nomine vnigeniti arguebant, ita Arriani conati sunt nomine primogeniti Catholicos oppugnare, non tamen ex eis parem potuerunt reportare victoriã: Dicebant Arriani, si primogenitus est, ergo multi alij sunt quorum iste primus est; atqui multitudo esse nõ potest, nisi ratione creaturarũ; si ergo est primus omniũ creaturarũ, creatura ipse est. huius Arrianę perfidię meminit Cyri lib. 10. Thesau. cap. 4. & adhibet tres cõueniẽtissimas responsiones. Prima est, Christũ primogenitũ dici, secundũ humanã naturã, ob quã fratres habet multos, quorũ primus ipse dicitur, quia in ipso multi sunt in filios Dei adoptati. adhibet autẽ Cyrill. quod etiam est Athanasij, tale documẽtũ: Quoties in scriptura dicitur primogenitus Christus, adiungitur ibi vox aliqua, quæ indicet id secundũ naturã humanã dici, vt patet in locis allegatis. Primogenitus est in multis fratribus, quia primus potestatem adoptionis filiorũ dedit, & ratione humanitatis fratres habet. primogenitus ex mortuis, quia primus morte superata resurrexit, & primus carnẽ nostram in cœlos induxit. At vnigenitus simpliciter dicitur, vt intelligamus id esse dictũ tantum secundũ naturam diuinam. hanc doctrinam recipiunt etiã Hila. lib. 12. Trini. & Augu. cont. epist. Manichæ. cap. 37. vbi aduertunt Christum secũdum diuinam naturam vnigenitum, secundum humanam primogenitum dici. Altera Cyrilli solutio est etiam secundum diuinam naturam Filiũ Dei dici posse primogenitũ, nec inde aliquid habere in suum fauorem Arrianos. Non enim nomen primogeniti habet relationem ad alios, quorum ipse primus sit, sed significat tantum ipsum primo esse natum: quod Lucæ 2. apertè significatur. nam Beata Virgo peperisse dicitur filium suum primogenitum, tamen nullum alium habuit filium, etiam secundum Arrianos. & Exod. 13. dicitur, Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam. Certè primogenitum erat, etiam ante ortum aliud; quin etiam, si nullum aliud nasceretur. Dici igitur potest filius primogenitus Patris vt Deus, licut Matris, vt homo, quia ipse primus natus est, non quod post eũ alij nati, aut geniti sint. Tertio Cyril. dicit, etiam si cõparationẽ aliorũ inducere, adhuc Dei filius dici potest primogenitus, secũ-

Quare Christus Primogenitus dicatur.

Luc. 2.

dum

dum diuinam naturam: nec inde infertur esse A ipsum creaturam, sed est comparatio causę ad effectum. Vt enim dicitur Deus primus Pater, à quo omnis paternitas denominatur, & est; non tamen ipsius paternitas creata est, sed primus dicitur, quia prima causa est reliquorum: ita filius primogenitus hominum, quia omnis filiatio ab ipso est. in eo enim adoptati sumus: non tamen sequitur, ipsum creaturam, aut filiũ adoptionis esse, sed causam cęterarũ creaturarum. Vnde quando Paulus dixit primogenitum Christum omnis creaturę, iuxta hanc solutionem dici potest, sic dictum esse, quia per ipsum omnia creata sunt, non tamen quòd ipse creatus sit. Si enim creatura esset, non posset dici generaliter primogenitus omnis creaturę, quia sui ipsius primogenitus non est: ita cum dicitur; in ipso condita sunt vniuersa; non conditus ipse est, quia ipse in se condi non potuit. Vnde Ambros. lib. 1. de fide, cap. 4. Primogenitus, inquit, omnis creaturę, non primo creatus, vt & genitus pro natura, & primus pro perpetuitate credatur. Ex his omnibus habemus explicationem huius nominis Vnigeniti, & qualiter ex eo Arrianorum hęresis olim conuicta sit.

Plenum gratiæ, & veritatis.

COMMENTARIVS.

TEstimonio de Verbo carne facto, & habitante in nobis, exhibito, duos huius incarnationis effectus narrat. Nam verba hæc referuntur ad Verbum, quod caro factum est, & in nobis habitauit: vt sit sensus; plenum erat hoc Verbum, caro factum, gratiæ & veritatis: illud autem *plenum* in recto casu legendum est, vt communis editio græca habet. & est hebraismus. Sępe enim apud hebræos verbum substantiuum deest, vt idem sit *plenum gratiæ*, ac plenum erat gratiæ. Dicitur autem plenum gratiæ & veritatis, ab effectu, & redundantia in nos, quia nobis gratiam, & veritatem communicauit. Hi duo effectus respondent duobus superius explicatis: Vita, & lux erat; gratia ad vitam, veritas ad lucem refertur. plenum ergo erat gratiæ, quia nos Patri gratificauit, ad Ephes. 5. Gratificauit nos in dilecto filio suo: plenum veritatis propter doctrinã, quia viam salutis docuit, & secreta diuinitatis aperuit: quod inferius perhibetur; vnigenitus, qui est in sinu Patris, enarrauit nobis. hęc enim sententia eadem est cum illa, gratia, & veritas per Christum facta est. Plenitudo hæc redun- *Ioan. 1.* datię, Christi fuit propria. Nemo enim hominum, alium gratum Deo potuit facere, nec veritatem Dei enarrare ex scientia & visu, sicut Christus fecit: & hæc plenitudo redundantię processit ex affluentia perfectionis, quam in se habuit Christus, non solum ratione diuinitatis, quia Deus erat; sed ratione etiam humanitatis, quæ plena fuit omnibus Dei donis, virtutibus, & gratijs, tanquam omnium hominum caput, à quo in reliqua membra omnis gratiæ vbertas est deriuata. Sunt autem effectus hi ad Euangelium pertinentes. Lex enim gratiam non conferebat virtute sua, nec occultam diuinitatis veritatem; sed in vmbris indicabat: Euangelium autem Christi gratiam, & veritatem non modo continet, sed & copiosissimè præstat.

ANNOTATIO XLVI.

Vox illa plenum quid referat.

DIuersæ lectiones huius nominis *plenum*, & A secundum diuersas lectiones, variæ etiam sunt expositiones Doctorum. In græco textu, qui communis nunc habetur, legitur in recto casu, & masculini generis, vnde aliqui nostro tempore connectunt cum sequentibus verbis; plenus gratiæ, & veritatis Ioannes, testimonium perhibet de ipso: vt ad Ioannem, non ad Christum referatur: sed lectio hæc probari non potest: nam paulo inferius de Verbo dicitur; de plenitudine eius omnes accepimus. vbi alludit Euangelista ad verba, hoc in loco posita. non ergo ad Ioannem, sed ad Christum sunt referenda, vti omnes fere referunt. Eorum autem, qui de Christo hæc legunt, aliqui cum Verbo coniungunt, quod græcè est masculini generis λόγος, & ad verbum *habitauit*, vt sit sensus; habitauit λόγος in nobis, plenus gratiæ & veritatis. Illud autem *vidimus gloriam*, &c. per quandam parenthesin dictum exponunt. Alij legunt etiam in recto, sed legunt separatim: habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre: plenum enim erat Verbum hoc gratię & veritatis, quasi redderent

hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc verba rationem gloriæ perspectæ, & diffusæ, quia plenus erat gratiæ. Sic legunt Cyrillus, lib. 1. in Ioan. cap. 17. Quare eorum qui legunt in recto, alij sequentibus, alij antecedentibus cõnectunt: horum etiam qui ad Verbum, quod habitauit in nobis, referunt, quidã legunt tanquam rationem explicent præcedentium. Alij verò sunt, qui in casu accusandi legunt, vt coniungatur verbo *vidimus*, nempè: vidimus eum plenum gratiæ: quam lectionem insinuat Chrysost. hom. 11. alij in gignendi casu, vt referatur ad vnigeniti, nempè, vnigeniti à Patre pleni gratiæ & veritatis. sic legere videtur Theophyl. imò & Athanas. orat. ad maximum Philosophum de diuinitate. dummodo tamen ad Verbum incarnatum referatur, siue hoc, siue illo legas modo, sensus idem ferè est. Expositionum autem varietas argumento est, non omnes textus græcos olim eandem habuisse lectionem: at quę nunc extat, sensum & lectionem, quam secuti sumus, magis indicat. Continet enim hæc sententia duas causas aduẽtus Verbi in carnem, vt in commentario, (sequentes lectionem communem, exposuimus. In explicandis autem duobus his, & ipsorum verborum, cum præcedentibus connexione variant recentiores, qui legitimum sensum meo iudicio nõ assequuntur.

A efficiebat, vt homo ille Dei filius esset: & ex hac duæ superiores procedebant. Aduerte ergo hoc in loco gratia plenum dici Verbum, non solum ratione humanitatis, propter coniunctionem ad Verbum, per quam præcipuè nos Patri gratificauit, & nobis gratiam promeruit: sed etiam quia tanquam caput, gratiam nobis qua Deo grati efficeremur, communicauit: & cum gratia simul intelligimus dona omnia spiritualia ex ea procedentia.

Christus multis nominibus dicitur plenus veritatis.

Plenus etiam veritatis multifariam Christus erat. Primo quia in ipso, & per ipsum, omnes
B Dei promissiones humano generi factæ impletæ sunt, 2. Cor. 1. Quotquot promissiones Dei, sunt in illo. Est enim veritas, qua quod promissum est, completur. Psal. 84. Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi. ex misericordia promisit Deus, sed veritate promissa adimpleuit. Psa. 88. Misericordiam meam non auferam ab eo, neq; nocebo in veritate mea. Secundo plenus fuit veritatis, quia vmbrę & figurę veteres; in ipso, & per ipsum explicatę, & declaratę sunt. Math. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Veri-
C tas enim aliquando figurę, & vmbrę opponitur. Ioan. 4. In spiritu & veritate adorare oportet. Tertio plenus erat veritatis, quia mendacium in ore eius nunquam fuit: cum veritas sępius opponatur mendacio. 1. Ioan. 2. Omne mendacium ex veritate non est. 1. Ioan 1. Ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Quarto plenus veritatis, id est, cognitionis Dei: veritas enim cognitio Dei, sapientia, & scientia, & fides Dei dicitur. 2. Tim. 2. Qui à veritate exciderũt. Hebr. 10. post acceptam notitiam veritatis. Colos. 2. In quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ Dei abscõditi. hanc veritatem Christus
D nobis aperuit, & propter hanc in mundum delapsus est. Ioan. 19. Ad hoc natus sum, & propter hoc veni in mundũ, vt testimonium perhibeam veritati. de hac veritate, verba hęc sunt intelligenda. Plenus etiam erat Christus veritatis, quia Dei cognitionem, & fidem perfectã nobis tradidit. Quis enim Deum rectè nosceret, atque is qui Deus erat? & qui, vt homo, ab ipso incarnationis exordio Deum videbat. August. lib. 13. trinit. cap. 19. per gratiam scientiam; per veritatem sapiẽtiam exponit: cuius vtriusq; Christus fuit nobis causa. Sapientiam vocat re-
E rum cognitionem, quę ad diuinitatem, scientiã verò notitiam eorum, quę ad humanitatem spectant. Cognoscere enim verbum ęternum Patri consubstantiale, & Dei filium, sapientia esse, verò hominem, mortuum, crucifixum, resurrexisse, scientia est. Vtramque nobis Christus communicauit. Sed conuenientior est data expositio: Gratia enim maior est scientia, & sapientia. Nam maius est gratum esse Deo; quod per Christum nobis datum est. Sed ad alia veniamus.

Vox illa, Clamat, tria indicat.

Psal. 84.

ANNOTATIO XLVII.

Christus quomodo plenus gratię dicatur.

Vltiplex gratiæ vbertas in Christo erat: In primis enim gratia habitualis tanta, quanta in anima illa sanctissima recipi potuit ab ipso incarnationis instanti, illi inerat: secus autem nobis accidit. Nam gratia quæ nobis confertur, ex inimicis facit nos amicos & gratos; & illa etiam quæ data est Adæ in sua creatione, aut Angelis, ex non amicis, & non gratis Deo, fecit gratos & amicos. Illi enim nisi cum gratia fuissent creati, amici Deo, & grati nequaquam fuissent. Rursus omnis hæc gratia indebita est, cui datur: non enim Angelo, non Adamo, nec peccatori debetur: at verò gratia Christi humanitati, collata non fecit eum gratũ Deo, cum gratissimus & charissimus fuerit, propter vnionem ad Verbum, quia filius Dei, ille homo erat: ex qua coniunctione ad verbum eadem in humanitatem gratia dimanabat. Quod Damas. lib. 3. de fide, cap. 22. expressit dicens; Ditata est illa humanitas, propter vnionem ad Verbum, omni sapientia & gratia. gratia ergo talis Christo propria erat, & ex interiori principio deriuabatur. Erat in eo præterea gratia capitis, quia caput erat totius Ecclesię, & tanquam ex capite diffundebat virtutem in membra. Nemo enim alijs gratiam de condigno sicut Christus nobis promeruit. Denique in eo fuit gratia vnionis: nam humanitas illa Verbo copulata

Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens.

COMMENTARIVS.

TEstimonium de Verbo facto carne perhibuit Euangelista, sumpto argumento ex gloria eius, quã viderat, quasi vnigeniti à patre: nunc Ioannis Baptistæ testimonio, hoc idem cõfirmat, qui etiam diuinitati Christi, & effectibus aduẽtus ipsius, testimoniũ reddidit. Fuit autem conueniens eius vti testimonio: tùm quia eum ideò venisse, vt testimonium perhiberet, dictũ est; tùm quia Ioannes Baptista maximę erat apud Iudęos auctoritatis, nõ quòd auctoritas illius maior esset, quam Euangelistæ, sed quia pluris à Iudæis fiebat. propter quam causam etiã 2. Pet. 2. dicitur. Nos firmiorem habemus propheticũ sermonem. Prophetas vocat Petrus firmiores suomet testimonio, nõ quod absolutè Prophetę maioris sint firmitatis, sed quòd ab alijs, quibus persuadendum erat, fide digniores haberentur: sicut etiã Christus eodẽ testimonio vsus est, quãdo ipse minoris ęstimabatur à populo: Dicit ergo Euangelista, Ioannes tanti habitus, testimoniũ perhibet, & clamat. In verbo *clamat* tria insinuãtur. Vnũ est, testimonium Ioannis notum & manifestũ omnibus tunc fuisse, sicut clamor ab omnibus percipitur: quasi diceret, eius testimonium nõ fuit in occulto, aut in obscuro, sed apertum, vt posset ab omnibus percipi, & hoc notat Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 18. Alterũ est, constantia testificantis: fidenter enim & liberè, omni abiecta formidine, Christum prædicauit. Clamor namq; est audentis, & liberè loquentis. hoc notat Chrysost. hom. 12. Tertium deniq; est allusio quædam ad prophetiam, Isa. 40. Ego vox clamãtis in deserto: quasi diceret, Ioannes clamat, quia erat illa vox clamans in deserto. In Græco textu primum verbum est præsentis tẽporis (perhibet) secundũ præteriti (clamauit): in quo nihil est mysterij, sed tẽpus pro tẽpore aliquando ponitur: nisi velit aliquis dicere; Ioannem dici perhibere testimoniũ de Christo, quia semper manet eius testimonium, etiam nunc. Quãdo autem additum est (& clamauit) narratur quod gestum erat, & quomodo testatus sit, nempè clamans.

Verba hęc Ioannis, superioribus connectuntur.

ANNOTATIO XLIIX.

CYrillus lib. 1. cap. 18. hæc verba sic antecedentibus connectit; quia dictum erat ab Euãgelista *vidimus gloriam eius*, quia tamen vni personæ nõ rectè accõmodatur pluralis numerus; alterum tãm nomine, quàm pietate simile citat testẽ, nempè Io. Baptistam. ista connexio non satis firmo nititur fundamento. nam Euãgelista vtitur verbo plurali, quia suo nomine, & condiscipulorum, qui cum Christo erant, loquitur. quemadmodũ & 1. epist. 1. Quod vidimus, quod audiuimus, & 2. Pet. 1. hanc, inquit, vocẽ audiuimus de cœlo allatam, cum essemus cũ ipso in monte: & tamen in his locis non adnũgitur aliquis alius testis. Petrus ergo & Ioannes, vt non
A vnum solũ, sed plures hæc vidisse, & audiuisse significaret, vtuntur verbo multitudinis. Cõnexio igitur hinc videtur sumẽda; cum iam Verbum carnem factum narrasset, & diuinitatem eius ex gloria, quam viderat, cõfirmasset; addidit testimonium Ioannis, tum vt veritatem tanto testimonio comprobaret, tum vt initiũ historiæ ab hoc testimonio sumeret. Cęteri enim Euãgelistæ, quę ante baptismum gesta sunt, & quæ Ioannes ante baptismum testimonia perhibuit, scripserũt; at noster Ioannes à testimonio Ioannis post baptismũ exorditur, & quæ Christus ab eo tempore vsq; ad carcerem Ioannis gessit, & ab alijs Euangelistis omittuntur, describit.

Hic erat, quẽ dixi, q post me veturus est, ante me factus est, quia prior me erat.

COMMENTARIVS.

IN testificando de Christo hunc Ioannes ordinem obseruauit, vt prius venturum annunciaret, postea quem vẽturum prædixerat, presentem velut digito demonstraret. disposito enim populus illo testimonio, facilius hoc acceptare poterat. Prioris testimonij meminerũt tres Euangelistæ, Math. 3. Marc. 1. Luc. cap. 3. posterius autem solus Ioannes nunc refert. Sensus est; *hic est* (ostendebat enim præsentem Christum) *quem dixi*, ideò, de quo prius testificatus sum; *Qui post me venturus est*, id est, qui post meam predicationẽ apparebit, & manifestabitur, *ante me factus est*, siue mihi præferetur, & anteponẽtur, erit gloria & splẽdor eius maior; vnde ab omnibus pluris fiet. Hoc idem Ioannes inferius cap. 3. alijs verbis significauit, dicens, Illum oportet crescere, me autem minui. Cõnectit autem propter antithesim illa duo, aduerbia, *post me*, &, *ante me*: tempore quidem post me apparebit; at gloria & honore ante me erit. subdit causam, *quia prior me erat*, seu potior & præstãtior, maior, & antiquior-

Universidad de Deusto
Biblioteca

erat enim Deus. non ergo mirum si mihi præferendus est, eiusq; gloria maior futura, quàm mea, cum sit verè me maior & præstantior, vt potè Deus & homo. Hæc verba diuinitatem Christi indicant, illisq; insinuat Ioannes gloriam Christi maiorem futurã, quam suam; cum ipse seruus, ille autem Deus sit: & conuenit cum testimonio Euangelistæ. Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre. Quod nunc dicitur *prior me erat* cæteri Euangelistæ dixerunt (fortior me est) non solum quia in se maior est, sed etiam quia maiora faciet, nempè peccatum delebit, Dæmonem superabit, mortem destruet, mũdum saluabit, diuinaq; operabitur.

ANNOTATIO XLIX.

Quæ ratione Christus dicitur post Ioannẽ venturus.

ILlud *vẽturus est* Græcè participium est, quod præsenti, & futuro accõmodari potest, ac si dictum esset: post me veniens, ante me factus est: & in eo tẽpore idem alijs in locis legimus. nam Marci 1. dicitur; Venit, in præsenti. Aliqui etiã Doctores legunt, qui post me venit, inter quos est Ambro. lib. 3. de fid. cap. 5. At Cyril. & Chrysost. magis ad tẽpus referunt futurũ, sed parum refert: sensus enim nõ variatur. Quare autem Christus post Ioannẽ venire, aut venturus dictus sit, non omnes modo eodem exponunt. Ambrosius proximè allegatus, & Epiphan. hære. 69. contra Arriomanitas, quos sequitur Theophyl. hoc dictum exponunt propter conceptionẽ, & ortum Christi, quę sex mẽsibus post Ioan. acciderunt: hanc causã nec Chrysost. hom. 12. nec Cyril. lib. 1. cap. 19. admittunt: tum, vt dicit Chrysost. quia quo tẽpore loquebatur hęc Baptista, non erat venturus Christus, qui iam pridem natus fuerat: tum etiam, vt dicit Cyril. iã citatus, quia Ioannes nõ est productus in testem, vt Christo tempore se priorem affirmaret, propterea ipsi Cyrillo videtur contextui hoc accõmodari non posse: sed hę rationes nõ sunt multum efficaces, & Theophyl. soluit rationẽ Chrysost. Aliter ergo Chrysost. exponit, vt referatur ad baptismũ & prædicationem, quia prædicatio, & manifestatio Christi, fuit post baptismũ & prædicationem Ioãnis: quasi dicat; qui post me manifestabitur: & hãc secuti sumus expositionem. Cyril. autem loco citato ita hæc interpretatur, *post me venturus est*, id est, qui à principio me inferior honore reputabitur, glorioſior euadet postea: refert ergo illud, post me ad honorẽ & dignitatẽ: quia Christus venturus erat à principio minor & inferior Ioanne hominũ opinione, tamen glorioſior factus est postea: non est improbanda expositio hęc. illa tamen Chrysostomi, & verior & accommodatior censetur.

Christus quomodo dicitur ante Ioãnem factus.

Circa illud *ante me factus est*, aliqui hoc ad diuinam generationẽ referunt, & illud *factus est* exponunt, genitus est. Verbum enim Græcum vtranque habet significationem, quamobrẽ sensus talis erit; qui post me venturus est secundũ carnis ortũ, ante me genitus est, quia filius Dei est æternus. huius expositionis meminerunt Chrysost. hom. 12. & Theophyl. & eã hoc argumento refutant: quia uerba sequentia non aptantur huic sensui, ante me genitus est, quia prior me erat; cũ contra potius dicendum esset, prior me erat, quia ante me genitus est. Quare Epipha. loco citato aliter legit, nempè, qui ante me fuit. nam verbum etiã hoc significare potest, & ad dignitatem refert in mundo existentem: ut sit sensus; qui post me venit secundum carnis natiuitatem, ante me fuit, in mundo, secundum diuinitatem. Deus enim erat æternus, & ideo fuit ante me in mundo, quãuis secundũ carnem post me venit. Arriani vt refert Ambro. lib. 5. de fid. cap. 5. vbi hunc locũ latius examinat, amplectebantur illam lectionem: *ante me factus est*, & inde inferebant Christũ etiam secundum diuinitatẽ creaturam esse. at expositio cõmunior est, quã Chrysost. Cyril. Theophyl. Ambros. eo loco, & Augu. tract. 3. sequuntur, vt illud: *ante me*, non tempus, non diuinitatẽ; sed honorem & dignitatem significet: quia Christus glorioſior & honoratior est eo habitus. & est ratio Augu. & Cyril. quia hoc producitur ab Euangelista tanquã suo testimonio cõforme. Nam dixerat; Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à Patre: gloria autẽ hæc in hoc testimonio producto nõ exprimeretur, nisi *ante me factus est* ponatur pro, mihi antepositus & pluris, quam ego habitus est, quippe qui maiorẽ sui splendorẽ sparsit. Neq; tamen habent ex hoc Arriani, quod contra veritatẽ opponant. Si inquiras, cur in præterito locutus est, cum nondũ fuisset Christus Ioanni antepositus, quando hoc proferebat: nondum enim se manifestauerat; Respõdebunt Chrysost. & Cyril. persæpè solere Prophetas præterito vti pro futuro ad rei certitudinem significandã. Alij respõdent, diuina voluntate id iam fuisse determinatũ, vt glorioſior futurus esset. Vtrunq; verum est: facilius tamen dici potest esse hebraismum; quo præteritum pro futuro, & futurũ pro præterito accipitur. Illud denig; *prior me erat*, aliqui ad dignitatẽ & excellentiã referunt, quasi dictũ sit, mihi prælatus est, quia excellẽtior me erat: rectius tamen dicimus his verbis nõ solam præstantiã, qua vt homo maior erat Christus; sed etiã ipsius diuinitatẽ significari: Christus enim multis nominibus erat prior Ioãne, & sic cõuenit testimoniũ hoc, cũ testimonio Euãgelistæ, vidimus gloriam vt vnigeniti, seu vt Dei filij.

Et de plenitudine eius omnes accepimus.

COMMENTARIVS.

PRosequitur testimonium Baptistæ, cuius verba, non vt superiora, quasi prius dicta, sed tanquam noua pronunciat, & illis, quæ ante baptismum dixerat, adiungit: quasi diceret; dixi prius illum esse me priorem, & præstantiorem; nunc dico etiam omnibus esse

esse priorem. Nam de plenitudine eius nos omnes accepimus. Magna profectò confessio: fatetur Baptista non solũ se, sed omnes præsentes, & eos, qui præcesserũt Patres, de plenitudine Christi, quidquid boni in eis fuit, accepisse. quod Paulus postea confirmauit, dicens; Bibebant de consequenti eos petra: petra autem erat Christus. quo testimonio Christum supra omnes esse palàm confitetur. Huius autem explicatio sententiæ hæc est: Omnem gratiam, & donũ spirituale fidelibus data, à Christo dimanasse, vt à fonte: quia ipse est, qui omnibus ante, & post se hominibus, suo aduentu omnẽ benedictionẽ à Deo obtinuit. Loquitur autem de Christo simul Deo, & homine, nõ vt de Deo tantùm. solus enim Deus nõ meruit, sed homo factus. Plenitudo autẽ hæc, est ipsa diuinitas vnita humanitati, de qua dicitur Colos. 2. In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Est etiam gratia ex vnione diuinitatis in humanitatem deriuata, quæ vt fons quidã in ea residet, vnde in membra, quorũ Christus caput est, diffunditur: propterea in Christo est plenitudo redundantiæ in alios, soli Christo propria. Nemo enim alius peccati remissionem, conciliationem cũ Deo, fidem, & alia mereri sibi, nec alijs potuit, nisi Christus. de qua vbertate dicitur Ephes. 1. Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cęlestibus in Christo. Dum autẽ dicitur *de plenitudine eius omnes accepimus.* non autem (plenitudinem accepimus) neminẽ totam plenitudinem habuisse significat, sed singuli partem aliquam habuerunt: sicut dicimus, bibimus de fonte, quod longè aliud est, quam bibimus fontẽ. Conforme est ergo hoc Baptistæ testimonium, verbis Euangelistæ; quando dixit; plenum gratiæ & veritatis. Sicut ergo præcedẽtibus cõfirmauit, quod dixerat; vidimus gloriam vt vnigeniti à Patre, ita istis confirmat causas enarratas aduentus, plenũ gratiæ, & veritatis. atq; hæc est ratio, cur Euangelista ab hoc testimonio exorsus est. nam quę dicta erant de incarn atione Verbi, hoc testimonio Ioannis Baptistæ egregiè cõfirmantur. 1. Cor. 10.

ANNOTATIO L.

Proxima; verba à Ioanne Baptista fuisse prolata.

CYrillus lib. 1. cap. 20. & Chrysost. hom. 23. hæc, & sequentia vsq; ad alterũ Ioannis Baptistæ testimonium, tanquã verba Euangelistæ legunt, tamen cõmunis antiquorum Patrũ sententia est, hæc omnia vsq; ad sequens testimonium esse eiusdẽ Baptistæ. In primis Athan. lib. de nat. hum. susceptа, con. Apollinarẽ, tanquam Io. baptistę recitat verba exposita; de plenitudine eius omnes accepimus. & in orat. con. Arriã. Quòd ex Deo Deus est Verbũ, Exclamauit, inquit, Ioãnes, lex per Moysem data est, gratia autem & veritas per Christũ facta est. Vtitur eodẽ verbo, quo de Io. Baptista vsus erat Euangelista noster: clamauit, inquit, qui post me venit, &c. vt ad eundem clamorẽ etiam referãtur, quę sequuntur. Basil. hom. 2. in Psal. 28. à Io. Baptista refert dicta hæc omnia; de plenitudine eius accepimus omnes, & gratiam pro gratia; &, Deũ nemo vidit vnquam, Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Epiphan. etiam hęresi. 51. *De plenitudine eius omnes accepimus* verba Baptistę esse docet, et his vetustior Origen. tom. 5. in Ioan. omnia hęc verba vsq; ad illud *enarrauit no bis* tanquam Baptistę testimoniũ interpretatur. idem Theoph. Inter Latinos autẽ Cypria. lib. de Baptismo, paulo post principium, nomine Baptistę legit, de plenitudine oẽs accepimus. Augu. item lib. 5. de Baptismo cont. Donat. cap. 9. & tract. 13. in Ioan. cum igitur tãtus sit Patrũ consensus, non ab eo discedendũ, sine vrgenti vlla ratione, ex istimaui, præsertim quia sic cõtextus facilior fit, & cõmodior expositio. Nam Verbi incarnationẽ, & plenitudinẽ gratiæ & veritatis, quę Euãgelista narrauerat, testimonio Baptistæ cõfirmat, vt verè eũ à Deo missum esse ad testimonium de luce perhibendũ constet: sicq; tanti mysterij incredulos Iudęos, qui multũ Ioanni deferebant, conuincat, & credentes tam insigni testimonio corroboret. Illud (et) Nonnus loco causę exponit, nempè, nã de plenitudine eius, &c. causã enim, cur sibi sit prælatus Christus, curq; eo prior, adiungit Ioannes Baptista, dicẽs; quia de plenitudine eius, &c, accõmodatior tamen est sẽsus in cõmentario expositus: ijs enim, quę prius Ioannes Baptista dixerat, adiunxit, quę sequuntur, ideo copulanti particula vtitur.

Et gratiam pro gratia.

COMMENTARIVS.

CAusam adfert, cur dictum sit, de plenitudine eius nos omnes accepisse (& gratiam, inquit, omnes accepimus pro gratia) quia in ipsius Christi gratia, nos su-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mus omnes gratiam consecuti, & per eum grati facti Deo. Idem est sensus cum illis verbis ad Rom. 5. Multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi, in plures abundauit. Quod ergo Paulus dicit, gratia abūdauit in plures, in gratia vnius hominis Iesu Christi, hoc est, quod dicit Ioannes, gratiam pro gratia accepimus: & hanc causam esse reor, cur dictum sit, de plenitudine eius omnes accepimus. Fuit enim Christus ita Deo Patri gratus, vt sua gratia nobis meruerit, & cōsecutus sit gratiam. Ad Ephes. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo, ac si dicat; in gratia filij sui nos gratos, effecit. hoc est gratiam pro gratia accepimus. Hic est sensus legitimus, vt magis ex sequenti annotatione constabit.

ANNOTATIO LI.

Diuersa huius loci expositiones traduntur.

SVperiorem sententiam Doctores diuersè exponunt: quidam gratiam priorem, Euangelium, posteriorem legem antiquam interpretantur, in hunc sensum: gratiam pro gratia, seu loco veteris legis, accepimus Euāgelium. Nec mirum videri debet, si vetus lex gratia dicitur. nā ex gratia Dei fuit data lex, & figura erat gratiæ Euangelicæ. Hæc est Cyril. lib. 1. cap. 21. Chrysost. hom. 13. & cōmunis expositio, quæ tamen accōmodata non videtur: quia quamuis ex dono Dei sit lex, & sit figura Euangelij; non tamen vocatur in scriptura gratia, cum semper gratia opponatur legi, ne scilicet legis virtute, gratia dari existimetur. imo in verbis proximè sequentibus, distinguitur lex contra gratiā, *lex*, inquit, *per Moysem data est, gratia autem per Christum facta est*: ergo gratia, quæ paulo ante dicta erat, non comprehendebat legem. Certè Ioannis est consilium, discernere inter Christū & Moysem, Euangeliū & legem; eo quòd ex Euangelio, & per Christum, sit gratia, non autē per Moysem, nec ex lege. Secundo loco exponit Aug. tract. 3. in Ioan. vt gratia prior, sit gratia gloriæ; & posterior sit fides & dilectio, quibus viuit iustus, & operatur in Christo. et tūc est sensus; accepimus per gratiam fidei, dilectionis, & operū, gratiam gloriæ, & vitæ æternæ. Nec mirū, inquit, si vita æterna dicatur gratia, quia merces quidem est, sed fidei & dilectionis, atq; operū, quę ex gratia Dei sunt. Hæc expositio magis accedit ad verū sensum in hoc, quod vtramq; gratiā ad Euangelium refert. notat etiā Aug. illam coniunctionē, & (*& gratiam pro gratia*) hunc sensum facere; de plenitudine accepimus, gratiam, & fidem, quæ per dilectionem operatur: & rursus pro hac gratia, gratiam gloriæ & retributionis: idem sentit Bernar. serm. 5. de Assump. B. Virginis. Sed hæc annotatio non est magni momenti: tū quia particula (et) vt diximus in cōmentario, causæ loco posita est; tum quia solet etiā aliquando poni ad designanda ea, quæ in generali dicta sunt, cum enim dixisset generaliter, *de plenitudine eius accepimus*, docet modò, quæ sit hęc plenitudo, *& gratiam pro gratia*, paulò infertius adiunctum aliud, quod etiā de plenitudine acceptū est, nēpe veritatem, vt postea patebit. Ista expositio Augustini nō mihi visa est cōueniens, quia vita æterna, quę pro meritis datur, rarò gratia dicitur: quod si dicta est gratia aliquādo, sumitur simulcū toto merito, vt gratia Dei dicatur vita æterna, & cū ea simul sint, fides, dilectio, opera, & merces. gratia enim Dei est, hominē vocare per fidē, dilectionē, & opera, ad vitam æternā: tamen quando distinguitur vita æterna à dilectione, fide, & operibus, vt hic debet fieri, iuxta August. expositionē, nunquam vocatur gratia, sed merces. Tertio exponūt alij oppositō modo vt prior gratia sit fides, & dilectio; posterior verò sit vita æterna. Sitq; sensus, *gratiam pro gratia*, idest, accipimus fidem, & dilectionem propter vitam æternam cōsequendam. Vt *pro* causam finalem significet, vt idem sit ac propter in August. autem interpretatione idem significat cum prępositione (pro) longè tamen aliud est dicere, vnum propter aliud, & vnū pro alio: & huic expositioni, eadem ratio aduersatur, quę pręcedēti. Alij ex recētioribus aliter exponunt, vt gratia pro gratia idem sit, ac gratiā super gratiā, idest, omnem gratiā: ut sit sensus; omnis gratia, quę accepta est, ab illo accepta est, sitq; hebraismus quidam חֵן עַל חֵן

Duæ vltimæ expositiones, quæ recentiorum sunt, difficile admitti possunt. Quod vt ostendam, considerare oportet, prępositioni (pro) Græce *ἀντὶ* in hebręo non legi in tota scriptura sacra respōdere עַל, sed תַּחַת quod latinè dicitur (pro), & sic Septuaginta ꝛuerterunt illud תַּחַת per *ἀντὶ* dentem pro dente, oculū pro oculo, ubi Leuitici habetur תַּחַת, similiter in alijs locis omnibus, quos mox citabimus. Cum igitur Ioannes tali græca prępositione sit usus, nemo debet dubitare uoluisse eum ponere loco hebręę תַּחַת, hęc autem in hebręo sicut in græco illi respondente, duas tantum habet significationes; vna est quod latinè dicitur, loco alterius, sicut Genes. 4. Posuit mihi Dominus semen pro Abel, id est, loco Abel occisi, dedit mihi Dominus alium filium: vbi in hebręo est תַּחַת & græcè *ἀντὶ*. similiter Psal. 44. Pro patribus nati sunt tibi filij; idem habetur in hebræo & græco. similiter Isa. 3. Pro suaui odore fætor, pro zona funiculus, pro crispanti crine ca-

Prępositio illa pro, duobus modis in scriptura usurpata.

ne caluitium, pro fascia pectorali cilicium. in his locis habetur תַּחַת, & Septuaginta verterūt *ἀντὶ* & vna est significatio; loco vnius succedet alterū: & latina prępositio hoc idē significat. Altera est, vt idē significet, quod, propter, nō vt causa finalis, sed prout dicimus ratione vnius alterum dari, sicut pro merito præmium, pro culpa pœna; & denique quod dicimus, causa vnius alterum fieri aut dari, sic Rom. 12. Nulli malum pro malo. & 1. Pet. 3. Non malum pro malo, nec maledictū pro maledicto: in quibus locis, hæc habetur prępositio græca. Gen. 30. Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui; multa sunt huiusmodi testimonia vbi tàm prępositio hebræa, quàm græca in hac sumuntur significatione, nullusq; est locus in scriptura tàm veteri, quā noua, vbi תַּחַת & *ἀντὶ* sumātur pro עַל seu super. constat igitur ex his, recentiorū expositiones alienas esse à cōsueta scripturarū phrasi & modo loquēdi: & in hoc duæ primæ expositiones rectè procedunt. nam prępositionem interpretantur iuxta duas istas significationes, prior quidem in priori significatione, nempè loco legis Euangelium, altera vero in posteriori; nimirum ratione dilectionis, datí gloriam, quam etiam vocis acceptionem nos sumus secuti: aliter tamen literam exponentes, nempè, vt ratione gratię Christi, & propter eam nobis gratia sit data. Eadē ratione expositio refellitur tertia; nam prępositiones illę non sumuntur in scriptura in ea significatione; vndē quantū ex Greco sermone licet colligere, Euangelista vsus est Gręca prępositione, sicut Septuaginta etiā vsi sunt. hi autem pro hębrea תַּחַת posuerunt. tenendum est ergo Ioannem idem voluisse significare, ac si in hębreo dixisset חֵן תַּחַת חֵן latine gratiam pro gratia, non autem gratiam super gratiam.

Quia lex per Moysem data est; gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.

COMMENTARIVS.

IAm de plenitudine Christi gratiā omnes accepisse probat, & discrimen inter Moysem, & Christum constituit, quod Christi proprium est, distinguendo. Moyses fuit legislator tantum, imò legis promulgator: nam per ipsum lex data est à Deo; gratia autem, & veritas per Christum facta est, & Christus vtriusque auctor est. Excedit ergo Christus Moysem, quia hic legem dedit, nec tamen auctor ipsius legis, aut factor fuit, sed per ipsum Deus, qui auctor est, dedit eam. at Christus dator gratiæ, ac veritatis, & factor est. Gratiam vocat, qua remissio peccatorum fit, qua conciliamur Deo, qua introitum habemus in æternum regnum, qua denique legem ipsam, & mandata implere possumus, & sine qua lex occasio peccati est; quia præcipit, neque tamen dat virtutem, qua impleri valeat præceptum. Veritatem autem appellat, qua Deus ipse, & fidei mysteria reuelātur & manifestantur. horū duorum Christus est auctor. nos enim sua gratia, & iustitia Patri gratificauit, & sic auctor est gratiæ: ipse etiā nobis Patrē, & seipsū manifestauit, viāq; reuelauit peruenièdi ad Deū. Nā ante aduentū Christi nemo Dei veritatē consecutus est, nisi propter Verbum in carne futurū, & per ipsūmet Verbū. Math. 11. Nemo nouit Patrē, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Quocirca cū sit auctor veritatis, rectè dictū est supra, plenū esse gratiæ, & veritatis, & consequēter omnes de eius plenitudine accepisse gratiā; quia auctor est gratiæ, & veritatis, per quā peruenitur ad gratiā. Hic attende, legi opponi duo, gratiā, & veritatē. nā lex præcipiebat, & prohibebat ea, quæ sine gratia impleri non poterant, nec tamen habebat virtutē, aut efficaciā donandi gratiā: Si enim tunc dabatur gratia, id nō virtute legis, sed fide futuri Christi fiebat; in lege ergo nō erat gratia. rursus in lege erāt tantū promissiones, vmbræ & figuræ futurorū; erat absconditus Deus, quia Verbū, & Trinitas non agnoscebatur, quāuis particulari priuilegio propter futurū Christū aliquibus reuelabatur. Nec etiā fides Dei vera data est, nisi propter Christum, & per Verbum. nomine ergo legis, & gratia, & veritas excludūtur, quæ ad Christū pertinēt. Vides igitur legē à gratia & veritate distingui: quod superius diximus argumēto esse, nō vocari legē nomine gratiæ, quando dictū est, gratia pro gratia. Longū esset, & à nostro instituto alienū, si agere vellemus de lege, & gratia: sufficiat dixisse nūc, legis nomine omnia pręcepta illa ceremonialia, iudicialia, & etiā moralia intelligi: nemini enim virtute legis totius gratia data est, nec remissio peccatorum, sed virtute Christi, qui fidē &

Legem gratiæ & veritati opponi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lectionem communicat, & certè nisi Christus suo merito, & iustitia nos Deo conciliasset, quantumcunque homo omnia implesset præcepta iudicialia, ceremonialia & moralia, (si tamen id fieri potuisset) nunquam obtinuisset gratiam, & iustificationem à Deo, quam Christus facit, qui nobis, & omnibus iustis à mundi principio eam promeruit, & consequutus est. Appellat autem Baptista Iesum Christum, vt eum, qui Iesu nomine cognitus erat, Christum esse, & Messiam fateatur, & est elegans collatio inter duos mediatores Moysem, & Christum: ille mediator fuit Dei, & hominum, ad dandam legem, quæ nullam in se iustificandi, & saluandi virtutem habuit, sed potius occasio peccati, & mortis facta est, Christus mediator etiam est, sed vitæ æternę, & gratiæ, & veritatis, per quæ omnia ad vitam peruenitur æternam.

ANNOTATIO LII.

Quomodo de Christo dicatur gratiam, & veritatem fecisse.

CIRCA superiora verba, aliqua sunt breuiter consideranda. Clemens Alexan. lib. 1. pædago. cap. 7. Christum etiam legis illius auctorem fuisse asserit, qui vt Deus auctor fuit etiam veteris testamenti, eaque de causa legem per Moysem non factam, sed datam, dictum esse cēset; quia Verbum auctor, Moyses autem eius promulgator fuit. at Christus gratiæ auctor est, & veritatis, & addit Clemēs, Christū dici auctorē gratiæ, & per ipsū factā gratiā, quia sine ipso factū est nihil. ratio hęc Clemen. nō est ad rem; nā Christus non sic gratiā dicitur fecisse, sicut fecit vniuersa, vt Deus est, sine quo nihil factum est; nam hac ratione Pater, & Spiritus sanctus gratiam pariter fecerunt: hic autem est sermo de Christo mediatore, & de opere eius proprio. nam sic gratiæ auctor est: quia per humanitatē suam nos redemit, nobis conciliationem, & remissionem, & vitam meruit: hoc non Pater, nec Spiritus sanctus per se fecerunt: quia ipsi nō induerunt carnem, propterea nō meruit Pater, nec Spiritus sanctus, nec Redemptores dicuntur; quamuis tota Trinitas gratiam ipsam, & remissionem, & vitam quam Christus meruit, & obtinuit nobis, faciant & operentur: Filius ergo vt Deus vna cum Patre, & Spiritu sancto gratiā facit, tamen Christus Deus, & homo, solus eam nobis meruit; & antequam carnem sumeret, nō solum vt Deus gratiam operabatur, sed virtute meriti futuri in carne, eam dabat. fide enim viua apprehensus, quamuis tunc nondum carne indutus, auctor erat gratiæ, & omnis veritatis supernaturalis, quæ tunc reuelabatur; imo etiā dationis ipsius legis, quæ per Moysem data est. nam nunquam illam Deus faceret, nec daret, nisi propter Christum. ita est intelligenda præsens sententia, nempè de opere proprio Christi, quia solus conciliauit homines, & eos gratificauit Patri, redemptionemque perfecit. Attende rursus. Athanas. orat. 2. contra Arrian. veritatem vmbræ opposuisse, cum diceret lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est; melior gratia, quàm lex, præstantior veritas, quam vmbra illa, hæc autē præstantia nō poterat per alium nisi per filium, qui sedet ad dexteram Patris, effici. hæc Athan. At August. lib. 22. contra Faust. cap. 6. veritatem hāc exposuit, vt opponitur vmbris legis, & promissionibus Prophetarum. sic enim habet; per Moysem lex data est, gratia autē per Christum facta est, gratia scilicet, vt data indulgentia peccatorum, quod præceptū erat, ex Dei dono custodiretur; veritas autem, vt ablata obseruatione vmbrarū, quod promissum erat, ex fide Dei præsentaretur. hęc ibi. & in lib. 17. con. eundem cap. 6. inquit, lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Christum facta est; ipsa lex cum impleta est, gratia, & veritas facta est. gratia pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum impletionem. hæc August. ex quibus collige veritatem esse, per quam vmbra legis illuminata est, quia quæ obscurè, & in figura sub ea continebantur, aperta sunt in Euangelio per Christum, & rursus per quam, quæ promissa sunt, implentur: nam Christus compleuit, & in ipso completur, & complebitur quidquid à Deo nobis promissum fuit per legem, & Prophetas, ad nostram pertinens salutem. Omnia hæc vera sunt. Christus enim auctor est veritatis his modis, vt superius diximus; tamen hoc in loco præcipuè pro cognitione diuinorum, & mysteriorum fidei, vt exposuimus in commentario, sumitur: sicut etiam superius, quando dictum est à Ioāne, plenum gratiæ, & veritatis. nā hoc Baptistæ testimonium producitur à Ioāne, tanquam ijs, quæ ipse docuerat, conforme.

Deum nemo vidit vnquam; vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.

COMMENTARIVS.

COnnexio hæc est. A veritate, sicut & à gratia, excluserat Moysem, tanquam eū, qui auctor gratiæ & veritatis non fuerit; hoc posterius de veritate confirmat propositis verbis: posset enim aliquis opponere, Moysem vidisse Deum facie ad faciē, potuit ergo veritatem Dei nobis enarrare: hoc reijcit, dicens; *Deum nemo vidit vnquam*, non solum Moyses, sed nec vllus alius: nemo igitur auctor veritatis esse potest, nisi is, qui rem ipsam vidit: at vnigenitus in sinu Patris existens vidit & nouit Deum, ipse ergo narrare potuit nobis Dei veritatem; & ideo præter alia accepimus de eius plenitudine etiam veritatem, & ipse auctor est eius. Ecce quomodo Baptistæ testimonium verba cōprobant Euangelij, illa scilicet, quibus plenum gratiæ, & veritatis, vnigenitumque Patris Christum Ioannes confitetur. illa igitur verba *Deum nemo vidit vnquam*, enunciata sunt ad probandum, nec Moysem, nec vllum alium potuisse auctorem esse veritatis Dei, sed eum solum, qui vidit, & narrauit; hic autem est Christus. qui vidit, quia in sinu est Patris, & fecit eam, quia nobis reuelauit, dum per eum, & propter eum data est, quibus à principio communicata est: præcipuè tamen enarrasse dicitur, quando factus homo eam perfectè aperuit. de plenitudine ergo eius accepimus gratiam, & veritatem; gratiam quidem pro gratia sua, veritatem autem, quia per eum omnis diuina reuelatio facta est, & ipse eam docere venit, quia solus vidit, & nemo alius.

ANNOTATIO LIII.

Vt intelligendū, quod Deū nemo vnquam vidit.

MAgnum Doctoribus locus hic facessit negotium; dubitant enim qua ratione hęc verba vera sint, *Deum nemo vidit vnquam*, cum ex veteri testamento constet, Patriarchas & Prophetas vidisse Deum. Vidit Deum Iacob, Gen. 31. Vidi, inquit, Dominum facie ad faciem. vidit Moyses Deum, Exod. 33. Loquebatur, inquit, ad Moysem Dominus facie ad faciem. Et Isa. 6. Vidi Dominum; multi etiam alij vidisse Deum leguntur. Hoc argumento ducebantur Manichęi, vt refert Augustin. lib. con. Adiman. cap. 9. ad affirmandum nouum testamētum esse contrarium veteri, quia in hoc multi vidisse Deum dicti sunt, in illo vero scriptum est, Deum nemo vidit vnquam; quibus verbis patres omnes veteris testamenti comprehensos esse, nemo dubitat. Multifariam sacri Doctores respondere, & locum hunc explicare studuerunt. Primo loco respondet Irenæ. lib. 4. cap. 37. hęc verba de Patre intelligenda, quasi dictum sit, Patrem nemo vidit vnquam. Fuit autem in veteri testamento nō solus Filius, sed etiam Pater visus, non quidem quantum ad diuinitatis plenitudinem, sic enim dictum est, *Exod. 33.* Non videbit me homo, & viuet; Exod. 33. sed in figuris, & vmbris exterioribus, aut interioribus, sicut visus est à Patriarchis, & Prophetis; nemo tamen eum vidit, nisi cui Verbum reuelauit; & hoc est quod nūc dicitur, Deum, id est, Patrem, nemo vidit vnquam, nisi quibus filius manifestauit: ex se enim nemo, etiam hoc modo potuit videre Patrem. Hanc responsionem sequitur August. lib. con. Adiman. cap. 9. Secundo Hilar. lib. 5. Trinit. tenet quidem hunc locum esse de Patre intelligendum, vt sensus sit Patrem nemo vidit vnquam; tamen negat Patrem in veteri testamento vlli visum, etiam sub illis figuris, vmbris, & locutionibus; sed quot quot factæ sunt apparitiones Dei in veteri testamento, sub quibuscunque figuris, non Patris, sed Verbi fuisse affirmat: qui enim apparuit nobis in carne, ille idem est, qui à principio mundi Patribus varijs modis apparuit: Pater tamen nemini apparuit; & sic illi veteres Deum vidisse dicti sunt, nempè filium, at Patrem nemo eorum vidit vnquam, sed Vnigenitus apparens in carne nobis de illo enarrauit. Ioan. 17. Manifestaui nomen tuum hominibus. hoc loco sic exposito vtitur Hilar. con. Arrianos sic ratiocinatus; in veteri testamento Deus est visus, filius autem, non Pater tum visus est. Patrem enim nemo vnquam vidit, ergo filius Deus est. Ista expositio fuit Tertul. lib. con. Praxeam negantem personarum distinctionem, contra quem argumentatur Tertul. Deus visus est, vt ex veteri testamento constat: Deus etiam inuisus est, quia nemo vidit Deum, ergo alius est ille, qui inuisus est, & hic est Pater, alius qui visus est tunc, & hic est filius; & connectit hęc verba Euangelij, dicens, quia dictum fuit, vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre, vt inuisibilitatē Patris defenderet, adiunxit, Deum nemo vidit vnquam, & loquitur de hoc genere visionis figuralis, & ænigmaticæ: nam de visione essentiæ ipsius, & plenitudinis diuinitatis, nemo vidit neque Patrem, nèque filium. hanc expositionem refert Ambros. lib. 1. in Lucam, cap. de apparitione Angeli sacerdoti Zachariæ, nec refutat, quamuis alteram adhibeat. verba Ambrosij refert, & sequitur August. Epist. 112. de videndo Deo, cap. 5. & 6. Tertio Epiphan. Hæres. 70. aliter respondet. non enim distinguit Patrem à filio in hoc, sed absolutè prolatum affirmat, Deum nemo vidit vnquam, nempè neque Patrem, neque Filium, neque Spiritum sanctum, & exponit hoc dupliciter. Vno modo de comprehen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

prehensiua visione. nemo enim vidit Deum comprehendendo eum, & quantus quantus est videndo, sicut qui per foramen (ait ille) videt cœlum, dici potest videre, & non videre; videre, quia partem videt, non videre, quia totum non videt; sic Deus visus, & non visus dictus est à prioribus. Altero modo, quia nemo id quod de Deo vidit, sua propria virtute vidit, sed diuina voluntate, quantũ Deus, & quo modo, & quando voluit. nec tantum Epiphan. loquitur de ea visione, quæ est in figuris, vmbris, apparitione, aut reuelatione prophetica; sed etiam de illa qua beati vident in gloria, qui etiam non eum comprehendunt, sed quantum Deus vult videt de eo. In genere ergo, loquitur de visione Dei, siue sit in figuris, vt viderunt Prophetæ, siue in humanitate assumpta, vt viderunt Apostoli, siue in essentia, vt vident beati, & viderunt Angeli. Visus est ergo Deus olim, tamen comprehensiuè nemo vidit, imò nec illo modo, nisi Dei voluntate, non naturæ propriæ virtute. Idè sentit Ambros. loco citato super Luc. quem, vti diximus, refert, & probat Augustin. nempè Deum neminem vidisse vnquam, quantum ad diuinitatis plenitudinem, præter filiũ, qui vt Deus comprehendit diuinitatem. Deus autem visus est olim in specie, non in se; & videbitur beatis in se, quantum ipse voluerit, sed nemo Deum comprehendit. Idem Ambros. lib. primo de Spiritu sancto, cap. primo iuxta hanc doctrinam, in his verbis, Deum nemo vidit vnquam, omnem creaturam excluſam esse affirmat. Nam nec Angeli Deum vident comprehendendo: non tamen excluditur Spiritus sanctus, qui Deus est vnus cum Filio, sic cõcordat, & exponit Ambros. vt visus, & non visus sit dictus. Quarto Chrysost. hom. 14 & Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 22. respondent, hoc loco dictum esse neminem Deum aperta visione, & per essentiam vidisse. Hanc enim nemo Propherarum, & Patriarcharum consecutus erat: hi enim omnes dicti sunt Deum vidisse in similitudine, & specie aliqua. ita etiam respondet Gregor. Nyse. in lib. beatitudinum super illud; Beati mundo corde: & Gregor. lib. 18. Moral. cap. 28. Atque hæc sunt quæ antiqui patres de visione Dei sentiunt. Porrò quid nobis dicendum videatur, vbi aliqua prius notauerimus, explicabo.

Quinque modis Deus in scriptura dicitur videri.

Principio igitur memoria repetendum est, in scriptura facta quinque modos, quibus Deus videri dicitur, inueniri. Primus est, quo non in se, sed in operibus suis videtur. Vt enim in opere artifex aliquomodo noscitur, quatenus in eo ars eius manifestatur; sic in rebus creatis multæ Dei perfectiones cognoscuntur, vt sunt eius sapientia, prudentia, virtus, immortalitas, & æternitas, &c. & de hoc Deum uidendi modo, loquitur Iob. Omnes homines uident eum, & unusquisque intuetur procul. Et de tali uisione hunc locum exponit Gregor. lib. 27. Moral. cap. 3. qui autem sic uident, procul uidere dicuntur, quia Deum non in se, sed in opere uident quod distat infinitè à Dei perfectione & natura. de hac etiam visione pronunciat Paulus illud Rom. 1. Inuisibilia ipsius, à creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque uirtus eius & diuinitas. de eadem locutus est Gregor. Nyse. lib. beatitudinum in cap. Beati mundo corde. hæc visio est intellectus. Altera est, qua Deus in aliqua specie, & figura corporea videtur, siue à sensu exteriore, siue ab imaginatione videatur. Deus enim aliquando vsus est aliqua figura, in qua appareret hominibus, siue illa sit hominis, siue ignis, siue alterius corporis: & hac visione sæpe dictus est visus in scriptura veteri à Prophetis, non solum interioribus, sed etiam exterioribus oculis: sic dixit Isaias, cap. 6. Vidi Dominum sedentem: & Gen. 32. Iacob dicit, Vidi Dominum facie ad faciem. non quòd Deus in seipso, & sua natura sit visus, sed in his speciebus, quæ eum repræsentabant. Tertia visio est, qua videtur per fidem, vel aliquod lumen spirituale reuelatum, & sine specie, & imagine vlla. Sic dixit Paulus. 1. Cor. 13. Videmus nunc per speciem in ænigmate. Quarta est, qua videtur per humanitatem assumptã, qui enim Christum hominem videbant, Deum dicebantur videre, qui erat vnitus illi humanitati. de hac dictum est Ioan. 14. Qui videt me, videt & Patrẽ meum, quia Pater in me est. Si enim, qui figuras illas, in quibus apparebat Deus, videbant, dicti sunt Deum vidisse, cum illæ non essent vnitæ diuinitati; multo magis, qui viderunt humanitatem illam, cui Deus ita vnitus erat, vt homo Deus, & Deus diceretur & esset homo, dicendi sunt vidisse Deum: & sic Deus dictus est apparuisse, & verbum visibile factum fuisse. de qua visione dictum est Baruch. 3. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est: quæ visio dignior, & excellentior est, quàm illa, quę facta fuit Prophetis in illis speciebus, de qua excellentia dicitur Luc. 10. Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis: dico enim vobis, quòd multi Prophetæ & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. Quinta visio est omnium suprema, qua Deus non in imagine aliqua, non in humanitate assumpta, non in creatura, sed in suamet essentia apertè & clarè videtur, sicut homo hominem videt: & hæc intellectu fit, quia Deus spiritus est. hæc est visio beatorum, de qua dictum est Math. 18. Angeli eorum semper vident faciem Patris mei. Math. 5. Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt. 1. Cor. 13. Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum. 1. Ioan. 3. Videbimus eũ, sicuti est. Vbi cauenda est hæresis quorundam, cuius meminit Grego lib. 18. Moral. cap. 28. Qui Deum non videri in sua essentia, sed in quodam splendore suæ essentię, quæ dicitur

Iob. 36. *Isa. 6.* *Gen. 32.* *Ioan. 14.*

citur gloria, tradebant; tamen scripturæ hunc errorem conuincunt. dicit enim Ioannes, videbimus sicuti est, & similes ei erimus. Si ergo nos similes sumus, & ipse seipsum videt in sua essentia, & nos vtiq; videbimus eum in sua essentia; similes quidem, sed non æquales. nemo enim ipsum valet comprehendere, nec quantũ in ipso cognoscibile est, assequi. Hæ sunt quinq; visiones ex scriptura collectę, & hoc est primũ quod aduertendum diximus.

Alterũ est, quando dictum est à Ioanne *Deum nemo vidit vnquam* non de primis tribus visionibus loquebatur. multi enim viderunt Deũ in creaturis, multi in imaginibus, & speciebus, multi per fidem, antequã veniſſet in carne, nec rursus loquebatur de quarto modo: quamuis enim nunquam sit visus Deus in carne, antequã eam assumeret, tamen cũ dicat *Vnigenitus enarrauit nobis* significat se non de hoc modo videndi loqui, quia cũ omnibus in carne visibilis apparuisset, absq; hac enarratione videbatur. Videbant enim Deum in humanitate credentes, & increduli, quia prædictum est Isa. 40. Videbit omnis caro salutare Dei. cum igitur non loquatur de illis quatuor visionibus, supereſt, vt de quinta sit sermo, quæ est visio Dei in essentia, & substantia propria: sic enim Deum nemo vidit vnquam, non solum comprehensiuè, cùm sic nec videre potuit, sed nec aperta, & clara visione. Vnde cessat locorum scripturæ oppositio, quia Deus visus dicitur modis prioribus, hic autem negatur visus aperta visione: & in hoc placet sententia Cyril: Chrysost: & Grego: etc: ex quo etiam sequitur, vt quando dicitur, *Deum nemo vidit vnquam*, non solus Pater, sed tota Trinitas intelligatur. nemo enim viderat Deum, nec Patrem, nec Filium, nec Spiritum sanctum, tali visione, Matth. 11. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, neq; Filiũ nisi Pater, & cui Filius voluerit reuelare. nec est sermo in præsenti de Angelis, sed de hominibus: de his enim loquitur Ioannes. nec verum est, quod aliqui affirmant, Moysen vidisse Deum in essentia sua, quod alio in loco discussimus, & probauimus, & modo ob breuitatem prætermittimus, quia ad propositum nostrum parum id refert. Sed dicet aliquis, quomodo igitur ista sententia sic exposita ad cõtextum Ioannis facit? Rectè quidẽ id quęritur, & in tertio quod considerandum supereſt, ostendetur; illud verò est, quod Ioannes ostẽdere intendit, Christum auctorem esse veritatis, per quam Deum cognoscimus fide in hoc seculo; & ad hoc probandum affirmat, neminem Deum vidisse. Si ergo nemo uidit, nemo potuit esse auctor doctrinę, & ueritatis Dei: quomodo enim docebit, & manifestabit, quæ non uidit? Dices audiuit ab aliquo, qui uidit, & postea ipse aperuit alijs; iam ergo iste non est auctor veritatis, nec per ipsum facta est ueritas, & doctrina, sed tradita; at qui uidit, & narrauit, ipse est auctor; talis ergo est Christus, filius Dei; qui uidit Patrem, uidit Deum aperta notitia, & ideo non ex auditu, sed quę uidit, testatur, quæ uidit, docuit. Ioan. 3. Quod uidimus testamur, ergo per ipsum facta est veritas, & cognitio, & fides, & doctrina Dei; Moyses uero, Propheræ, & Apostoli audierunt ab eo, qui uiderat, & uidet, nempè Verbo; & tradiderunt alijs: propterea nõ sunt ueritatis auctores. præterea qui uidit, perfectius, & apertius narrat, quam qui audiuit; sic Christus enarrauit nobis sine vmbris, sine figuris, sed perfectius, & distinctius quæ Dei sunt, quia illa videt. ipse ergo est, per quem facta est veritas. & quamuis Moyses Deum uidisset, &, postea narrasset, adhuc non esset facta ueritas per eum; quia uidere, & dicere ab alio habuit, nempè Verbo. Verbum enim illi reuelauit; Filius tamen ex natura sua habet uidere Deum, quia est in sinu Patris, vna cum eo substantia; per ipsum ergo facta est veritas.

ANNOTATIO LIV.

Quid sit, in sinu Patris esse.

Quid sit in sinu Patris esse, considerandum supereſt. est enim locutio metaphorica. Arriani, ut refert Cyril. lib. 1. Ioan. cap. 22. ne à Catholicis de consubstantialitate Filij conuincerentur, per sinum dilectionẽ exponebant, ut idem sit in dilectione Patris, quod in sinu Patris esse; &, quod magis mirandum est, non desunt nostra ætate catholici, qui inconsideratè ita exponunt: contra quos argumentatur optimè Cyril. ex illo Ioan. 3. Deus dicitur mundum diligere, & tamen mundus non dicitur esse in sinu Patris: addamus; erant iusti, & sunt, dilecti Deo, & manent in eius dilectione, ut dicitur Ioan. 15. tamen non sunt in sinu. Addo adhuc; Christus ut homo est dilectissimus Patri, tamen non dicitur ut homo, esse in sinu Patris. Cyril. ergo per sinum intelligit substantiam; &, esse in sinu eius, est esse eiusdem cum ipso substantiæ, & ab eo esse, & procedere; idem Chrysost. hom. 14. ubi sic inquit; Euangelista sinus meminit, quo uno uerbo multa, substantię cognationem, propinquitatem, parem Patri, cognitionem, potestatem ostendit. Non enim diuersam substantiã in sinu haberet Pater, sed nec ipse auderet, si seruus esset, si ex multitudine unus esset, in sinu domini uersari: hoc namq; filij est, qui multum genitori suo fidit, neq; ipso ulla parte est inferior. hæc Chrysost. non ergo est in dilectione esse, ut illi existimabant. Mihi ideo in sinu esse videtur, quia talẽ coniunctionẽ, & propinquitatẽ habet, ut Dei occulta ei sint manifesta. Quæ enim occultamus, in sinu reponimus. hęc propinquitas, & uicinitas nõ est alia, quàm identitas eiusdem naturæ, & substantiæ. Quis enim nouit, quæ sũt Dei, nisi Spiritus Dei, qui est intra Deum? Sinus ergo Dei est diuinitatis arcanum, in quo est filius: unde Sancti Patres bene contra Arrianos,

hinc

Universidad de Deusto
Biblioteca

hinc intulerunt filij consubstantialitatem. Sic etiã Ambro. lib. de benedict. Patriarch. cap. 11. & sermo. 18. explicat sinum hunc, vt sit intimum naturę secretum. Annotat autem Athan. lib. 3. de vnica Trinit. substan. dictum esse Vnigenitum in sinu esse Patris, ne per hoc, quòd caro factus est, diuisus esse credatur à Patre; cum reuera maneat, & etiam sit apud Patrem, sicut erat in principio, & semper. nec argumentum Arrianorum vllam habet efficaciã. objciebant enim illud Lucæ 16. Erat Lazarus in sinu Abrahę, non tamen inde infertur, esse illi cõsubstantialem. Respondet Cyril. potius hunc locum nostram confirmare veritatem; nam in sinu esse Abrahæ, erat inter filios Abrahæ Lazarum esse receptum; si ergo Christus in sinu Dei est, filius Dei est, & non seruus. cõfirmatur expositio data; nam ex eo, quòd filius in sinu Patris est, Euangelista vult ostendere Deum vidisse, & omnia quæ Dei sunt, per seipsum nosse, non ex alterius relatione, aut manifestatione, quod nõ sequeretur, si esse in sinu non aliud esset, quàm in dilectione Dei esse: intra Deum ergo, & apud Deũ est verbũ, cũ noscat omnia, quæ Dei sunt.

Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes, & leuitas, vt interrogarent eum, tu qui es?

COMMENTARIVS.

ALiud testimonium Ioannis Baptistæ Euangelista describit, vt incredulos Iudæos confundat, & fideles confirmet. Fuit autem hoc testimonium insigne, & clarissimum; propterea multæ eius describuntur circumstantiæ. *Et hoc*, inquit, *est testimonium Ioannis*, ideſt, etiam vltra prędcedens est hoc testimonium, quod modò describitur. tempus autem fuit, quando miserunt Iudæi ad eum; non enim propria motus voluntate, sed interrogatus, & inquisitus hoc perhibuit: rursus qui miserunt, erant Iudæi de tribu Iuda, hi erant primi Iudæorum, & quibus hoc negotium maximè incumbebat, cum de eorum tribu futurus esset secundum carnem Christus. Locus, vnde miserunt, erat Hierusalem, quæ erat metropolis totius terrę Iudęorum, vbi residebant sacerdotes maximi, & Reges Iuda, erat templum, & sacrificium, & iudices septuaginta dicti sanhedrin. Qui missi sunt, erant sacerdotes, & leuitæ, personæ ecclesiasticæ, & religiosę, & in precio habitę apud populum. hęc enim legatio ad religionem spectabat, vtpotè tractans de impletione promissionis Dei, & complemento Prophetiarum, & de futuro non solùm Rege, sed etiam summo sacerdote. Mandatum autem acceperant, qui missi fuerant, interrogandi eum, quis esset. *Tu quis es?* sunt ista verba, *tu quis es?* connectenda cum verbo, *interrogarent*, quasi habuerint in mãdatis, vt, quis esset, interrogarent, & studerẽt ipsius confessione intelligere, quisnam esset. hebraismus est, solent enim hebręi mittentes aliquem, verba quibus vti debet, exprimere. Exod. 3. Sic dices filijs Israel, qui est, misit me ad vos. 4. Reg. 4. Vade in occursum eius, & dic ei, rectè ne agitur circa te, & circa virum tuum? non dixit, vide an recte agatur circa illam, & virum eius; sed vtitur verbis, quibus vsurus est nuntius: sic Ioan. 11. habetur. Miserunt sorores ad eum, dicentes; Ecce, quem amas, infirmatur. multa sunt exempla huius rei; sic in hoc loco dicitur, vt interrogarent, quis es tu? multum Iudæi confunduntur testimonio, adeò celebri, quod ipsimet publico, & communi consilio, à Ioanne quęsierunt; ob id tot eius circunstantię describuntur, loci, temporis, mittentium personarum, & missarum, & mandati, ac interrogationis ipsius.

Hebraa phrasis. Exod. 3. 4. Reg. 4.

ANNOTATIO LV.

Diuersum esse hoc à prædenti testimonio.

THeophy: hoc testimonium non esse aliud à superiori existimat, sed illud idem explicatius enarratum, quod etiam insinuare videtur Cyril. lib. 1. cap. 23. idq; placet aliquibus nostro tẽpore. Sed aliud esse testimoniũ à priori sentiũt Orige. tom. 6. & Euthimi. hoc loco, & ratio ipsa comprobat sumpta ex verbis ipsis. Nam & circumstantiæ. & ea, quæ Ioannes nũc testificatur, longè sunt diuersa ab his, quæ in prædcedenti testimonio relata sunt. Nam hoc testimonium non sponte sua, sed interrogatus, tu quis es reddidit: & ideo Christum non demonstrat, dicens, hic est, sed potius quis ipse sit. prętcrea ipse Euangelista hoc à prædcedente distinguit,

guit, dicęs, & hoc est testimonium, quasi aliud adiungens ad prædcedens testimonium, imo illud pronomen *hoc* & illa coniunctio, & quę non solùm copulatiua, sed etiam augmentatiua est, ostendunt superaddi sequentia, ac si dictum sit; etiam hoc, quod modò describitur, testimonium est Ioannis.

Quæ de causa Iudæi miserint legatos ad Ioãnem.

Aliud tamen difficilius est, quod non est silentio prætereundum, nempè, quid induxerit Iudæos, & quę eorum fuerit intentio in hac legatione ad Ioannem mittẽda. Chryso. hom. 15 in Ioan. dicit, Iudęos non esse motos opinione, aut suspitione vlla, qua Ioannem Christum esse suspicarentur. sciebant enim nõ esse Christum, sed odio potius, quo Christum persequebãtur, & inde erat vt ægre ferrent quòd Ioannes sibi Christum præponeret. Veniunt ergo, & adulatione quadã eum inducere tentant, vt se Christum esse fateatur, vt hac ratione opinio Christi obscuraretur. hęc causa fuit, quæ eos mouit, vt legationem hanc ad illum mitterent. Idem Chryso. hom. 11. Matth. non sibi constans affirmat odio in ipsum Ioannem motos esse, vt mitterent ad eum, si fortè illum in sermone caperent. sciebant enim non esse Christum, cum de Leuitica esset tribu; vtraq; Chrysostomi assertio improbabilis videtur: Cum enim Ioannes tantę esset apud eos sanctitatis, non sibi tam stultè persuasissent, eum in tantum scelus induci posse, vt Christi dignitatem sibi vsurparet, quod nec de viro vel mediocriter bono, & honesto credi posset. Nec Euãgelista tantam eorũ malitiam dissimulasset, sicut nec dolos, quibus ad Christum accesserũt, Mathæus, & alij Euangelistæ prætermiserunt. Præterea si hoc intendissent, non erat cur alias de Helia, aut Prophęta interrogationes facerent, nec tandem dixissent, quis es tu, vt responsum demus ijs, qui nos miserunt? non igitur, hæc eos causa mouit, vt ad Ioannem mitterent. Communis sententia est, hos ductos esse suspicione, & dubio, quo, an Christus esset tenebantur; maximè quia populum, & omnes ferè hanc opinionem concepisse videbant. dicitur enim Lucæ 3. Existimante populo, & cogitantibus omnibus, ne forte esset Christus. hoc eos induxisse videtur, vt ex ore, & propria confessione ipsius, quis ipse esset, intelligere vellent. ista est sententia Orige. tom. 7. Cyril. lib. 1. Ioan. cap. 7. Aug. tract. 4. Ioan. & Gregor. hom. 7. in Euangelia.

ANNOTATIO LVI.

Qua ratione Ioannes potuerit existimari Messias.

DIfficilius tamen est determinate, qua ratione fieri potuerit, vt Ioannes Christus existimaretur: siuè enim hac opinione, siuè quacunque alia ratione, & causa moti Iudæi legatos miserint, id certum est, multos, an esset Christus dubitasse, & in hanc cogitationem, & opinionem inductos esse, vt patet ex Lucæ testimonio citato. quod autem difficultatem facit, illud est, quia cunctis Iudæis Christum de tribu Iuda venturum, in Bethlehem nasciturũ, & miracula multa facturum, notum erat; hęc enim tria per Prophetas erãt prędicta Gen. 49. Nõ auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat, qui mittendus est, & Miche. 5. Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te exibit dux. & Isa. 35. Ecce veniet, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. at Ioannem de tribu Leuitica esse, & natum in montanis Iudææ, & nullum fecisse miraculum, certum erat apud omnes. qua igitur ratione potuit hęc vel saltem dubitatio, aut suspicio in animos eorum cadere? præsertim cum iam ipsemet testimonium de vero Christo perhibuisset, dicens; Post me veniet vir, etc. hæc forsan induxerunt Chrysostomum in eam sententiam, quæ superius expositа est. tamen nec ipse difficultatem hanc in sua sententia euadit; nam, vti diximus, constat ex Luc. 3. populum existimasse, & omnes cogitasse, ne fortè esset Christus.

Genes. 49. Michæ. 5. Isai. 35.

Respõdeo ergo tria esse, quę animos eorũ in dubiũ hoc inducere potuerunt. Vnum ex parte ipsius Ioannis, Alterũ ex parte Christi, Tertiũ ex parte eorũ, quæ in contrariam partem posuimus. Ex parte Ioannis aliqua erãt magnifica, & insolita, quæ poterãt hanc generare suspitionẽ. Primum fuit Natiuitas miraculo manifesto illustrata; ex matre sterili, & prouecta, & ex patre grandæuo, qui in conceptione obmutuit, & in natiuitate loquelam recepit; nomẽ nouum, quo nemo in eius cognatione nũcupatus erat. hæc omnia non obscura, sed omnibus nota fuerunt, adeo, vt in natiuitate omnes admirati proclamarent; quis putas, puer iste erit? nulla natiuitas fuerat tam illustris illi populo ab initio mundi. Secundo vita ipsius ab ipsa eius infantia admirabilis, & supra humanas vires, victus, & vestitus qualem nemo ante ipsum habuerat, ita vt diceretur, neq; manducans, neq; bibens; solitudo, quia in deserto degebat à puritia: vita ergo integerrima, & supra modum omnem austera, & ab humana conuersatione semota, eum mirabilem fecit. Tertio, eius Baptismus: baptizabat enim, quod nullus Prophęta, neq; Moyses fecerat, & ex Ezechi. 36. nouerant tempore Christi Baptismum aquę futurũ; Effundam, inquit, super vos aquam mundam, & mundabimini ab vniuersis inquinationibus vestris: de Baptismo dicit Aug. tract. 4. Non ad ipsum mitterent, nisi excellentia auctoritatis eius moti essent, quia ausus erat baptizare. hęc erant quę ex parte Ioannis tem maximè faciebant probabilem. Ex parte autem veri Christi erant nonnulla, quę poterant illos tunc à vera eius cognitione auertere, & hæc magis animos eorum, vt Ioannem Christum esse arbitrarentur, impellebant. Primũ, quia putabant eum esse Ga-

Universidad de Deusto
Biblioteca

se Galilęum,& de Nazareth: ignotus enim erat ortus eius in Bethleem. propterea audiens Nathanael,illum esse Christum,dixit; à Nazareth aliquid boni potest esse? & Ioan 7. obiecerunt Iudęi hoc idem; scrutate scripturas, quia à Galilęa Propheta non surgit. Secundo, reputabatur ignobilis, & sic Math.13. dicebant, Nonne est hic fabri filius? Tertio eius conuersatio erat communis cum alijs hominibus: nõdum enim erat miraculis illustris factus. Quàrto deniq; conceptio, & natiuitas eius communis existimabatur. hæc sunt quæ animos eorum à vera Christi cognitione retardare poterant, & conuertere ad Ioannẽ. Iam enim omnes ex eo quod prophetarum quamplurima signa videbant expleta, suspicabantur tempora aduentus Messiæ instare, eaq; de causa diebus proximis nonnullos se Messiam prędicantes receperant, donec eorum fictio fuit tandem detecta: neq; ad recipiendum ita faciles essent, nisi tempus Messiæ aduentasse cognoscerent: (quod contra Iudæos nostri temporis argumentum est maximum,) tempore ergo aduentus Messię, hominem adeo mirabilem, & insolitum apparere, inducere potuit Iudæos, vt dubitarẽt, an Ioannes esset Messias, præsertim cum Christus, in multis inferior illo videretur. Ex parte etiam eorum, quę obstare videbantur, poterat esse aliqua veri similitudo, cum singula eorum aliquam, saltem apparentem euasionem admittant. primum illud de tribu, euaderent fortè dicentes (tantis præsertim signis ex parte Ioannis concurrentibus) quod Baptista quamuis esset de tribu Leuitica & Aaron, poterat esse etiam de tribu Iuda, quia hæ tribus quandoq; miscebãtur. Elisabet enim quæ erat de tribu Aaron, cognata erat Beatissimæ Virginis, quæ de tribu Iuda & familia Dauid orta fuit: Vnde poterant similiter suspicari, Messiam ita futurum de tribu Iuda, vt esset etiã de tribu Leui: præsertim cum non desint doctissimi viri, qui hoc tempore in ea sint sententia, vt credant, tempore Machabæorum non fuisse ablatum sceptrum de Iuda, sicut promissum fuerat Gene. 49. quia quamuis Machabæi ex patre, orirentur à Leui, ex matre tamen, ortum ducebant à Iuda. Nec difficilius eis erat se expedire ab illo loco Micheæ quo promittitur Messias in Bethleem nasciturus: siquidẽ existimare poterant id de vrbe ipsa, vel de circumvicinis pagis intelligi: & Ioannes in sorte Iudæ & nõ longe à Bethleem natus est; imo sic intelle xisse videtur Herodes, qui cum audisset nouum regem natũ in Bethleem, hac de causa non tantum infantes, qui in ipsamet ciuitate, sed illos etiã qui in finibus Bethleem nati sunt, iussit interfici. Quod tertio loco de miraculis opponebatur, euadere poterant, sperantes quod ille esset facturus, quamuis vsq; ad illud tempus, nulla fecisset. Testimonium denique quod de Christo reddidit, vel nondum ad illos peruenerat, vel ipsius modestię & humilitati ascribebant, quòd tantam dignitatem recusaret. Quamuis ergo Iudæi odio forte Christi, & inuidia ducti miserint hos legatos ad Ioannem; tamen ex modo dictis, vehementer illi suspicabantur, vt credo, Ioannem verum esse Messiã.

Et confessus est, & non negauit.

COMMENTARIVS.

Quorsum affirmatione & negatione vtatur Ioannes.

Iob. 15. 4. Reg. 7.

RElulit Euangelista legationem factam Ioanni à Iudæis, & eius causam: refert modò quid Ioannes interrogatus fecerit, ac si diceret illi; missi sunt interrogare, quis esset? hic apertè significauit, & aperuit, quis esset: post hæc in sequentibus interrogata, & responsa singula describit. Est autem hebræa phrasis ad explicandam exactam, & disertam responsionem, vti affirmatione, & negatione. sic Iob. 15. Sapientes confitentur, & non abscondunt Patres suos. 4. Regum 7. Si tacuerimus, & no luerimus reuelare. 4. Reg. 18. Tacuit populus & non respondit. Sic nunc dicitur *(confessus est, & non negauit.* id est disertè, & constanter, apertèq; respondit, & declarauit, quis esset, & interrogationibus satisfecit. Gregorius ad diuersa hæc retulit, homilia 7. in Euangelia: Confessus est se non esse Christum; & non negauit, se vocem esse clamantis.

Et confessus est, quia non sum ego Christus.

HIs verbis Euangelista primam responsionem Ioannis refert, & responsionem referens, tacitè interrogationem insinuat: Fuit autem interrogatio; Es tu Christus? ipse autem confessus est, non sum ego Christus. Quamuis enim Euangelista superius

perius dixerit eos missos, vt quis esset interrogarent, non sic intelligendum est, vt hoc tantum interrogarent, sed vt quærerent, an Christus, an Helias, an Propheta esset; & quare, cum talis non esset, baptizaret: & tandem, quis esset. tamen Euangelista non narrat omnia, ne bis eadem repetantur: sat ei fuit vltimam retulisse interrogationem, nempè missos esse, vt interrogarent, quis esset: quia hæc generalis & communis interrogatio, reliquas singulares comprehendit: de cæteris vero quo ordine sunt factæ describit; & hic mos est etiam scripturæ: ne enim bis eadem repetantur, quæ nuntius dicenda suscepit, narrantur, quando nuntiata describuntur. Magna profectò opinio de Ioanne concepta erat: siquidem testimonium de seipso in re tanti momenti ab ipsomet quærebatur.

ANNOTATIO LVII.

CHrysost. hom. 15. in Ioan. primam interrogationem generalẽ fuisse arbitratur, nempè, *quis es tu?* ea tamen intentione, & animo factam, vt de Christo interrogarent. Ioannem autem ad eorũ respondisse intentionem dicit. hæc Chrysostomi expositio non satis textui accommodata videtur: quia indignum erat tanti viri modestia, vt, cum non interrogaretur an Christus esset, ipse responderet, non sum ego Christus. errori autem illorum obuiare posset, si explicaret, quis esset, sicut fecit postea, quando rogatus est, *quis es tu?* & quę sequuntur, petitiones, Helias es tu? Propheta es tu? quid baptizas, si non es Christus? illos perijsse, an Christus esset, insinuant. Quinimo cum soli Christo, corda hominum penetrare, & intentioni eorum respondere conueniat; si Ioannes id fecisset, eorum errorem cõfirmasset: eum enim, qui etiam occulta cordis cognosceret, & reuelaret, multo amplius Christum esse credidissent. Existimo ergo illos primo loco petijsse, an Christus esset, ob id apertè respondisse, non sum ego Christus. ita Hieron. Ita. 40. & Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 7. affirmant,

Et interrogauerunt eum. Quid ergo? Helias es tu? & dixit non sum.

COMMENTARIVS.

SEcundo interrogatur, an sit Helias, & respondet, se non esse Heliam. & notanda sunt verba. audientes enim responsum aliud ab eo, quam sperabant, & forsan desiderabãt, dicunt, *quid ergo?* vox est cuiusdã admirationis. mirati enim sunt illũ se Christum esse negasse. est etiam cum illatione. inferunt enim; Si non es Christus, ergo eris Helias, ac si dicerent; tua insignis, & excellens virtus non patitur te communem esse hominem, adeo vt, si Christus non sis, saltem sis illius præcursor illustris; *ergo Helias es tu?* Respondit Ioannes, non sum Helias.

ANNOTATIO LIIX.

Vnde Iudæi existimarint Ioannem esse Heliam.

HAec interrogatio ex duobus erroribus, & vna veritate procedebat. Prior error erat, quod Iudæi non distinguebant duos Christi aduẽtus, quorum scriptura meminit, vnum humilem ad saluandum, de quo Zach. 9. dictum est; Ecce rex tuus venit, & ipse pauper: alterum glorioſum ad iudicandum, de quo Esa. 66. Ecce Dominus in igne veniet. at Iudæi decipiebantur, quia vnum tantum aduentum, & hunc glorioſum ad regnandum in maiestate & potestate expectabãt, eos idcirco errasse docet Tertul. Apolog. cap. 21. cõstat etiam ex Euãgelio. nam Matth. 26. cum à summo sacerdote interrogaretur, an esset Christus, respondit Dominus, ego sum, verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis à dextris virtutis Dei, veniẽtem in nubibus cęli; quasi diceret; ego sum, ne decipiamini me humilem & abiectum videntes, & propterea credentes me non esse Christum; supereſt enim mihi alius aduẽtus glorioſus & illustris: & quando sic venero, videbitis me venientem in nubibus cęli, modò autem sic oportuit venire in humilitate & paupertate. hic est sensus illius loci, & alterius Lucę, 24. Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israel. ex hoc priori errore procedebat posterior; cum enim vnum aduentum expectarent, vnum tantum pręcursorem futurum credebant, & hunc Heliam, iuxta illud Malach. 4. Ecce ego mittam vobis Heliam Thesbitem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: errabãt ergo etiam in hoc. nam sicut duo futuri erant aduentus, ita duo futuri erant pręcursores, & sicut Helias secundum, ita primum Ioannes Baptista debuit prędecedere. de quo dixerat idem Malach. cap. 3. Ecce ego mitto Angelum meum,

Matth. 26.

Luc. 24.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui præparabit viam ante faciem meam. Isti A
igitur duos confundentes aduentus, confundebant etiam præcursores,& vnum tantum spe
rabant, credentes hunc fore Heliam, qui ad-
uentus secundi vere præcursor est futurus. hu-
Matt.11. ius erroris arguit eos Dominus, Matth.11. Pro-
phetæ vsque ad Ioannem prophetauerunt, & si
vultis recipere, ipse est Helias, qui venturus est;
qui habet aures audiendi, audiat. Sensus ho-
rum verborũ hic est; non credebant Iudæi Chri
stum esse, quia Helias nondum venerat, quo-
rum errorem arguit, dicens; Helias, qui ventu-
rus est, iam venit: id est, præcursor, qui meum B
hunc primum aduẽtum præuenire debuit, iam
venit,& hic est Ioannes. Ille Helias verus ad al-
terum pertinet aduentum; ob id attendat vnus-
quisque, ne erret. quando autem Ioannem vo-
cat Heliam, non significat ipsum esse Heliam,
sed vtitur sermone Iudæorum; dicebant Iudæi,
Helias debet primus venire, & non venit. dicit
Christus. Iste Helias, id est, iste præcursor, quem
vocatis Heliam, iam venit, & hic est Ioannes
Matth.17. Baptista. hic etiam est sensus, Matth.17. quan-
do in transfiguratione apparente Helia dicunt
discipuli; Quid ergo dicunt Scribæ Heliam de- C
bere primum venire? quasi dicerent; Nouimus
nunc te esse Messiam, quomodo Helias venit
non ante, sed post te, cum Scribæ doceant de-
bere præcedere? quos Dominus edocens, dicit;
Helias quidem venturus est, & restituet omnia:
dico vobis, quia Helias iam venit, & non cogno
uerunt eum, ac si diceret; supererat alter aduen-
tus, & ante hunc veniet Helias; ille autẽ Helias,
qui nunc debuit præcedere, iam venit, & non co
gnouerunt eum, hic erat Ioannes Baptista. Ecce
duo illa in quibus errabant Iudæi. Veritas au-
tem, ex qua diximus hanc interrogationem D
oriri, hæc est. quod tempus aduentus Christi
proximum existimabant, indies; eum expecta
bant: quia multę prophetię impletæ iam erant,
in quibus signa aduentus eius data fuerant. Ex
his ergo tribus, interrogatio procedit; si non es
Christus, qui indies expectatur, eris forsan præ-
cursor eius Helias? aduentum enim eius, Helias
præcedere debet: hi enim, vti diximus, non di-
stinguentes aduentum secundum à primo, He-
liam expectabant ante Christum, & ideo Ioan-
nem interrogant si est Helias: Ad hanc interro
gationem non solum prouocarunt eos, quæ
dicta sunt; sed quia Ioannes multum Heliæ in
vitæ austeritate, in reprehendendo populo, &
in vestitu similis erat.

ANNOTATIO LIX.

Pharisæi non habuisse errorem de transmigratione animarum.

DVbium occurrit, qua ratione Heliam esse Ioannem Iudęi existimare potuerũt, cum Heliam iam multo ante vixisse, Ioannem autem à triginta annis ex Patre Zacharia natum esse scirent. Recentiores aliqui ad hanc difficultatẽ soluendam Pharisęos animarum illam de cor-
pore in corpus transmigrationem credidisse af-
firmant. idque videtur illis ex Euangelio deduci. nam Mar.6. dicebat Herodes, quem ego de-
collaui Ioannem, surrexit à mortuis, & virtutes
operantur in eo; & Matth.16. Alij Heliam, alij
Ieremiam, aut vnum ex Prophetis esse Chri-
stum dicebant. Per hanc transmigrationem fa-
cile intelligitur, quomodo Ioannes potuerit es-
se Helias, vt ipsi putant. Sed hęc responsio nulla
ratione potest cõsistere: imo quamuis daremus
illis hanc transmigrationem, difficultas hæc nõ
euacuatur. nam Heliã sciebant viuere, & nondũ
esse mortuum; qua ergo ratione anima eius in
aliud corpus transmigrare potuit? adde testi-
monium scripturæ esse contra hanc responsio-
nem. nam Lucæ 9. dum quis esset Christus, di-
scuteretur, quidam dicebant, Ioannes surrexit à
mortuis, quidam verò, quia Helias apparuit, alij
autem, quia Propheta vnus de antiquis surrexit
à mortuis. discrimen nota, de Ioanne & alijs
Prophetis mortuis, dixerunt eos surrexisse; at
de Helia non, sed apparuisse, quia verè viuebat,
& in proprio erat corpore. non igitur per hanc
transmigrationem animarum satisfieri potest
difficultati propositæ. his adiungimus, falsum C
esse, & sine fundamento affirmari Pharisęos
hunc habuisse errorem. primo probatur ex scri
ptura ipsa, cui isti, qui sic opinantur, nituntur.
Luc.9. Matth.14. in quibus locis aliquem Pro-
phetam, vel etiam Ioannem iam decollatum à
mortuis surrexisse, Iudæos dixisse legimus. At
longè aliud, imo contrarium est surrexisse à
mortuis, & animas transmigrasse in corpora.
transmigratio enim non est resurrectio, & re-
surrectio repugnat transmigrationi. corporum
enim, quæ ceciderunt, resurrectio est, non ani-
marum, quę immortales sunt; si ergo proprium
corpus non recipiunt, nulla ratione resurrexis-
se dici possunt. Secundo id etiam confirmatur,
quia insignis adeo, & pernicios̃us error, si illis
viguisset temporibus, à Domino fuisset repre-
hensus, & ab Euangelista descriptus, sicut Do-
minus arguit, & Euangelista notauit, Saducæos
erroris, eo quòd non crediderint mortuorum
resurrectionem; at nullibi hoc legimus factum,
cum toties, & de tot vitijs arguerit eos Domi-
nus. Addo etiam tertio, quia Actorum 23.
Paulus inter Pharisęos & Saducęos constitu-
E tus dixit; De resurrectione mortuorum iudi-
cor. quo verbo Pharisæis fauit, & inde magna
facta est dissensio inter Pharisæos & Saducæos;
at si hæc trãsmigratio in corpora ab eis esset cre
dita, neutris fauisset, quia trãsmigratio vtrique
repugnat, & animarũ mortalitati cõtra Saducę-
os, & corporũ resurrectioni contra Pharisæos.
Addo etiam quarto, antiquos Doctores referen
tes sectas, & opiniones Pharisęorum, nihil ta-
le eis imputasse, vt patet ex Clem. Rom. lib.6.
constit. cap.6. & Epiphan. hęr.16. nec facit pro
hac recentiorum sententia Iosephus, qui lib.2.
de bello

de bell. Iuda. cap.7. Pharisęos existimare bono-
rum animas in corpora trãsmigrare refert. nam
ipsemet postea lib.18. Antiquit. cap.2. id decla-
rat, dicens eos affirmare bonorum animas faci-
le redire in corpora; vnde, quam illic vocauerat
transmigrationem, vocat, & declarat postea re-
ditum ad corpora: & hoc cõsonat Euangelistis,
qui dicunt Iudęos arbitratos esse Prophetas re-
surrexisse. Sine fundamento igitur ista transmi-
gratio illis imponitur, & adhuc imposita non
aufert difficultatem, vti prius diximus. Acce-
dat Hieron. Matth.16. tractans, quomodo illi B
Christum, Heliam, Ieremiam, aut vnum ex
Prophetis putare potuerunt, dicit errasse eos,
sicut errauit Herodes, existimans Ioannẽ à mor
tuis surrexisse, non de transmigratione anima-
rum, sed de resurrectione Hieronymus locutus
est: nec etiam facit pro ea sententia, hunc transmigrationis errorem inter Iudęos modernos
vigere. nam si hoc argumentum probaret ali-
quid, etiam probaret tunc Pharisæos credidisse
transmigrationem omnium bonorum & ma-
lorum, non solum in humana, sed etiam in qua
rumcunque corpora bestiarum; ita enim nunc C
Iudęi sentiunt, quod nemo tunc Pharisęos affir
maret sensisse. multos etiam Iudęos nostri tem
poris habere errores, quos antiqui illi nec som-
niarunt, manifestissimum est. erit igitur iste
vnus illorum.

Vnde decepti fuerint Iudæi, quærentes à Ioanne, an esset Helias.

Dicendum ergo est, Iudæos dubitasse, num
Helias esset Ioannes, quia apparere posse puta-
runt sub specie & figura hominis illius qui Io-
annes putabatur, in suo tamen vero corpore: &
quamuis Ioannis esset nota natiuitas ex Zacha
ria, cum ipse tot annis vixisset in deserto ab om-
ni conuersatione semotus, dubitari potuit hunc
qui apparebat, non esse illum eundem, sed rap-
tum, aut mortuum, & Heliam sub illius nomi
ne se occultasse, & venisse, maximè quia multis
annis latuerat in deserto. De his autem, qui
mortui erant Prophetæ, potuit eodem modo
dubitari, num aliquis in proprio corpore surre-
xisset, & loco Ioannis venisset; sic etiã de Chri
sto arbitrati sunt, num Ieremias, aut vnus ex
mortuis resurrexerit: non enim obseruatum est
à populo, an ille esset idem, qui natus est de B.
Virgine, quia hæc non omnes aduerterant, &
arbitrari poterant illum non esse, sed loco eius
Prophetam apparere. Quando autem Herodes
Christum putauit Ioannem esse, nihil, aut pa-
rum audierat ante de Christo, nisi postquam oc
cidit Ioannem, vnde opinari, aut dubitare po- C
terat, si ille esset Ioannes: si enim opere huma-
no similes fallaciæ accidere possunt, quanto ma
gis vbi diuina virtus est, quam in Ioanne, & in
Christo splẽdere videbant, poterant allucinari?
præsertim cum ignotum sit quomodo appare-
bit Helias, quando re vera veniet.

Propheta es tu? & dixit, non.

COMMENTARIVS.

POstquam audierunt nec Christum, nec Heliam esse, tertiam adhibent interroga
tionem, an sit Propheta, & Ioannes se non esse Prophetam respondet. Deute.18.
Deus populo se Prophetam similem Moysi de medio fratrum eius suscitaturum, &
in ore eius positurum verba sua promiserat. hic erat re vera Ckristus ipse, tamen Iu-
dæi errantes arbitrabantur Prophetam insignem tempore Messiæ futurum ab eo di-
stinctum, sicut & nunc existimant. cum autem intellexerint Ioannem non esse He-
liam, interrogant, an sit Propheta ille insignis promissus à Deo; existimantes si Chri-
stus non erat, fieri non posse, quominus vel esset Helias, vel insignis ille Propheta,
vterque enim vt illi credebant, futurus erat tempore Messię. Vnde in Græco cum
articulo describitur Propheta, vt non quicunque intelligatur; sed ille à Deo promis-
sus: cui interrogationi respondet Ioannes, se non esse Prophetam illum.

ANNOTATIO LX.

Quam intellexerint Iudæi nomine Prophetæ.

CYrillus lib.1. in Ioan. cap.24. Chrysost. A
hom.15. & Orige. tom.7. exponunt, sicuti
in cõmentario expoluimus, locum hunc. at re-
centiores non hoc admittunt, sed per Prophe-
tam intelligunt vnum de antiquis illis Prophe-
tis, qui in precio & veneratione habiti sunt, sicut
de Christo existimarunt. Luc.9. quia Propheta
vnus de antiquis resurrexit. & Matth.16. Alij
Heliam, aut Hieremiam, aut vnum ex Prophe-
tis antiquis, esse dicebant. Vtuntur autem argu-
mento hoc contra datam expositionem. Nam si
de illo Propheta interrogatio esset facta, post-
quam intellexerunt à Ioanne se talem non esse,
interrogassent iterum, an esset Propheta aliquis
ex antiquis. Sed hoc argumentum debile est;
nam tanti faciebant Ioannem, vt si Christus nõ
esset, non alium esse putarent, nisi aut Heliam,
aut illum promissum, & insignem Prophetam,
quos tempore Christi venturos sperabant, aut
quia vnum ex antiquis illum futurũ credebant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eaque est causa, cur postquam audierunt nec esse Heliam, nec Prophetam illum, non amplius determinatam quæstionem, aut interrogationẽ fecerint; sed in generali, quis esset, quæsierint. quæ etiam ratione postquam nouerunt non esse Heliam, nec Prophetam illum, non amplius interrogarunt, an saltem esset Propheta: maius enim aliquid & sublimius de Ioanne cogitabãt. Et ne sine scripturæ testimonio videamur hanc refutare sententiam, considerandæ sunt nonnulæ eius loca: ex ijs enim expositio nostra magis constabit. Ioan. 6. Turbę saturatæ panibus à Domino, clamarunt; Hic est ille Propheta, qui venturus est in mundum: est enim cum articulo; igitur expectabant certum aliquem Prophetam venturum, nec Messiam hunc esse intelligebãt, alioquin dixissent, hic est Messias. Adde, Ioan. 7. alij dicebãt; hic est verè ille Propheta, alij hic est Christus: distinguebant ergo illum Prophetam à Christo. Huic eorum errori alter erat coniunctus: nam Prophetam hunc promissum aliqui vnum ex antiquis futurum esse, & tunc temporis ad hoc munus obeundum resurrectu rum putabant. quis autem ille esset futurus, non certo constabat, sed diuersi diuersa sentiebant: propterea Christum alij Hieremiam, alij alium ex prioribus Prophetis esse dicebant: ideoque Luc. 7. dicitur. Propheta magnus surrexit in nobis: non autem Hieremiam, aut aliquem ex Prophetis prioribus Christum esse dicerent, nisi illo loco Deuteronomij decepti, vnum eorum

Ioan. 7.

venturum expectarent. Ex his, loca scripturæ declarantur, & expositio data confirmatur; Quęrunt enim, an sit ille Propheta, quem vérum sperabant tempore Christi, quem vnum ex antiquis futurum multi credebant: & ex hoc duplici eorũ errore, interrogatio procedit, nec amplius in particulari interrogant: quia præter Christum & hunc Prophetam, neminem aliũ insignem virum expectabant: Ioannem autem vnum eorum esse sibi persuadebant. Scio Augusſ. tract. 4. in Ioan. interrogationem hanc de Propheta in genere intellexisse: Ioannes autem negauit, ait Augusſ. quia plus, quam Propheta, erat; Prophetæ enim futurum, at ipse præsentẽ Christum prædicabat. Sed re uera hæc expositio satisfacere non videtur; quia Ioannem esse Prophetam nemo dubitabat, nec Ioannes ipse negasset: Negare enim quæ erant notissima, sufficeret, vt illi magis suspicarentur, quod nec verè respondisset ad priores eorum interrogationes: quamuis autem Christus eũ plusquam Prophetã Matth. 11. asseruerit, tamen esse Prophetam non negauit, cum dixerit; quid existis videre? Prophetam? etiã dico vobis, plus quam Prophetam. illa particula, etiam, non negandi, sed potius affirmandi, & augendi est, nempè esse Prophetam, & etiam plus quam Prophetam, & Luc. 1. Tu puer Propheta altissimi vocaberis. probabilior ergo expositio Cyril. & Chrysoſt. est, & magis consonat his, quæ sequuntur in textu.

Dixerunt ergo ei, quis es, vt responsum demus ijs, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?

COMMENTARIVS.

NOn aliam particularem interrogationem Legati faciunt, quia, vti diximus tanti Ioannem faciebant, vt si Christus non esset, alter duorum, qui circa tempora Christi venturi putabantur, futurus necessario videbatur. Cum autem neutrum esse intellexissent, generaliter percontantur, dicentes *quis es?* nam ab his, qui nos miserũt, vt intelligeremus, quis esses nobis, iniunctum est; nos autem, quem te esse opinabamur explicuimus, quorum cum neminem te esse responderis, dic tu de teipso, non expectata interrogatione alia particulari, quis alius præter propositos sis (*quid dicis de te ipso?*

Ait, ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta.

QVis ipse sit, Ioannes manifestat, & scripturæ testimonio suam confirmat confessionem, simulque illos arguit ignorantiæ. quasi diceret; vos quæritis, an sim Helias, an ille Propheta, quia in scriptura illos venturos vobis legisse vidēmini; sed non consideratis alium præter hos supereſſe, qui etiam in scriptura prophetatur venturus. Isaias enim cap. 40. alium prænunciauit præcursorem dicens: *vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini.* ego igitur sum ille, de quo scriptum est, vox clamantis in deserto, non Helias, non Propheta ille, non Christus, sed Christi præcur-

præcursor sum. Poterat Ioannes allegare locum Malachiæ 3. Ecce ego mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem meam: quem Dominus pro ipso Ioanne citauit: maluit tamen vti testimonio Isaię; tum quia maior erat Propheta; tum quia conformior erat hæc eius prophetia vitæ, & prædicationi ipsius; quia ipse in deserto clamabat, sicut Isaias prædixerat; tum etiam, vt dum textum hunc adducit, Iudæos ad dirigendam viam Domini, & ad obseruandam legem, obiter exhortaretur. Testimonium Isaiæ integrum Euangelista non ponit: nec enim solent Euangelistę referre omnia; Ioannem tamen integrum retulisse arbitror, vt ex Luc. 3. colligitur: aut si tunc non integrum retulit, id factum credo, quia scriptura illa erat Iudęis notissima. In textu autem cõcludit Isaias; Videbit omnis caro salutare Dei, iuxta nostram interpretationem, seu quod os Domini locutum est, aut vtrumque simul; quod ad Christum refertur. vnde hoc loco Ioannes aperte se esse Christi præcursorem, & prænuntium respondit. Expendenda sunt verba Isaię, *vox clamantis*. hebraismus est, quasi dicat, vox clamans: id est, prędicator publicè & manifestè docens, & exhortans omnes in deserto, in quo habitabat, & quo omnes, vt ipsum audirent, conueniebant. Clem. Alexan. in exhort. ad gent. legit, vox clamans. Hieron. epist. ad Mineri. & Alex. quia clamabat, ideo affirmat dictum esse, vox clamantis: Clamare enim etiam voci tribui solet Apoca. 14. Audiui de cœlo vocem dicentem mihi. Exhortatio autem est, *dirigite viam Domini*: hoc est vnum ex muneribus, quę præcursor obiuit; populum præparare, & disponere, vt venientem reciperet Christum. Est autem locutio metaphorica. vt enim via recta est breuior & facilior ad iter peragendum; sic dirigere viã, est facilem se exhibere ad recipiendum Dominum, quod erat legem, vt debuerant, obseruare, prophetias considerare, vitia omnia, quę impedimenta sunt vię, & causa ne venientem reciperent, ne etiam agnoscerent, omnino abijcere: hoc erat viam Domini dirigere, & præparare, & hoc clamabat Ioannes in deserto.

ANNOTATIO LXI.

Ioannes, quare vox dictus sit.

BAsilius hom. 2. in Psal. 28. Vox Domini super aquas, &c. ferè omnia, quæ in illo Psal. prædicta sunt de Domini voce, Ioanni Bap. accommodat, qui vox dictus est. Augu. serm. 10. de sanctis, & Gregor. hom. 7. Euang. Ioannem cõuenienter vocem esse dictum exponunt. Vt enim vox, quę sonus est, verbum, & conceptum in mente absconditum manifestat; sic Ioannes verbum æternum Dei in carne absconditum manifestauit. Possumus his adiungere, dici etiam vocem, quia totum, quod erat in Ioanne, vox erat, inducens Iudæos ad pœnitentiam, ad obseruationem, & fidem: si spectare velis eius natiuitatem, conuersationem, vitam, vestitum, & prædicationem; inuenies Ioannem non solum loqui, sed omnibus ijs & eorũ singulis clamare, & ideo meritò vocem clamantem appellari. Non ergo sine particulari mysterio dictus est vox. nemo enim in scriptura nec prædicator, nec propheta, nec vllus alius vox dictus est; forsan propter ea, quę dicta sunt. Alia etiam est huius rei causa, nempè quia præsente Domino, ipse prædicabat, quasi dominus esset, qui per eum loqueretur, ipseq; vox esset Christi per eum loquentis, & se manifestãtis. Quamuis, vt ego existimo, apud Esaiam non dicitur Ioannes vox, sed clamans. nam sensus hic est; vox clamantis id est, ecce vox Ioannis clamantis: quę autem sit vox hæc exponit; parate viam Domini, &c. Quãdo autem Ioannes dicit, *ego vox clamantis*, sensus est, ego sum ille, de quo Isaias prædixit, vox clamantis, &c. Clamor hic significat apertam, manifestam, & omnibus communem esse eius prædicationem, insinuat etiam infidelitatem, & duriciem audientium, quibus vt surdis clamore opus erat. Annotandum etiam hoc desertum explicari ab Hilario, Matth. 3. Iudæam gentem, quæ erat à gratia Dei deserta. Hieron. autem Isa. 40. & Ambros. Luc. 3. significari gentilitatem affirmant, quæ tunc erat deserta, aduentu tamen Domini implenda fidelibus. Isa. 25. Lætabitur deserta, & inuia. Hæ expositiones sensum continent spiritualem. Literalis est, dici *clamantis in deserto*, quia in deserto loco Iudeæ prædicabat, & ad eum populus veniebat; iuxta illud Matth. 11. Quid existis videre in desertum? ita exponit Hieron. epist. ad Mineri. & Alexand. Notanda sunt demum verba Augusſ. commendantis Ioannis confessionem, tract. 4. in Ioan. Nullum, inquit, tantum meritum habuit Ioannes, quam de hac humilitate, quod cum posset fallere homines, & reputari Christus, confessus est apertè se non esse Christum.

In deserto clamare, quid sit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis, & interrogauerunt eum, & dixerunt ei.

COMMENTARIVS.

HAEC verborum à superioribus separatio (primo enim Sacerdotes, & Leuitæ missi à Iudæis, nunc verò ante quintam interrogationem, qui missi fuerant ex Pharisæis fuisse, dicuntur) aliquid particulare significat; hoc autem est: percunctationem, quæ sequitur, à Iudæis mittentibus non fuisse his legatis iniunctam, sed id tantùm, vt quis esset intelligerent; at quia, qui missi sunt, erant ex Pharisæis, legis zelum præ se ferentes, se aliis omnibus in legis obseruantia anteponentes, nec quicquam contra legem fieri permittentes; non vt Legati, sed vt superstitiosi, & ambitiosi Pharisæi interrogant, quæ sequuntur: quædam enim legis transgressio Ioannis baptismus eis videbatur, si nec Christus, nec Helias, nec Propheta ille erat. Quod autem dicitur, *qui missi fuerant, erant ex Pharisæis*, significat omnes missos, Phariseos fuisse: si enim aliqui eorum essent, non autem omnes, potius dicendum erat: eorum qui missi fuerant, Pharisæi interrogauerunt. Rursus in eo, quòd non tantum dicitur: *interrogauerunt eum*; sed additur, *& dixerunt ei*; significat Euangelista, quæ sequuntur, non tantum esse interrogationem simplicem, sicut quando, an Christus, an Helias, an Propheta esset, interrogauerunt: sed per modum cuiusdam accusationis & reprehensionis simul esse prolatum, eo, quod baptizaret, cum non esset Christus, nec Helias, nec Propheta. Habes quid significent hæc verba *interrogauerunt eum, & dixerunt ei*: non enim dicit tantum interrogauerunt, sed addit, & dixerunt.

Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neq; Helias, neq; Propheta?

SEnsus est, si neque Christus, neque Helias, neque ille Propheta tu es, ergo non debes baptizare: illa enim interrogatio illatiua, *quid ergo baptizas*, sensum facit absolutum negatiuum: quasi dicerent; sine ratione baptizas, & non debes baptizare. quamuis autem talis interrogatio sensum faciat absolutum, habet tamen admistã interrogationem causæ: cur baptizet; ac si dicerent, quam causam habes baptizandi? Nam tibi baptizare, si non es vnus ex prædictis, non licet. Exactiorem huius sententiæ expositionem in sequenti annotatione perlege.

ANNOTATIO LXII.

Qua ratione Iudæi Ioannẽ reprehẽderint, quod cum nõ esset Christus, nec Helias, baptizaret.

QVæret aliquis, vnde hæc consecutio deducatur, & cui innitatur fundamento; Si non es Christus, neque Helias, neque Propheta, non debes baptizare. Sunt duo aduertenda; Vnum est, Baptismum Ioannis nouum quid fuisse, nec in lege contentum; vt enim dicit August. lib. 5. con. Donat. cap. 9. In scripturis veteris testamenti, nulli Prophetę, nec vlli vnquam hominum fuit concessum alios baptizare baptismo pœnitentiæ, nec vlla ceremoniarũ veteris legis erat talis baptismus. Alterum est, prædictum esse per Prophetas, temporibus Christi futurum aquæ baptismum in remissionem peccatorum, *Ezech. 36.* Ezech. 36 Effundam super vos aquam mundã, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & Isa. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Syon, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius, in spiritu iudicij, & spiritu ardoris: vbi Hieronymus baptismum Christi docet prædici. Sunt etiam alia testimonia Prophetarum. Ex his Iudæi sperabant Baptismum aquæ tempore Messiæ, & hæc fuit causa vna, vt notat August. loco citato, cur Ioannes venit baptizans; vt omnium nempè animos intentos faceret, ad cogitandum Domini aduentum. Iudæi ergo non ita perfectè scripturas de futuris mysterijs intelligentes, hunc baptismum prædictum, aut per Christum, aut per vnum eorum, quos cum Christo venturos sperabant, ministrandum existimabant; cum autem ex Ioanne audissent, nec Christum ipsum esse, neque Heliam, neque Prophetam, argumentum insinuandi se habuisse arbitrati sunt, dicentes; cur ergo baptizas, si non es vllus horum trium? quasi dicerent; hactenus nemini vnquam sic baptizare licuit: Baptismus enim tẽpore Messiæ futurus, aut per ipsum, aut per alterum illorum, qui venturi sunt, ministrandus est, te autem

autem nullum eorum affirmasti, cur ergo baptizas? Ex his comprobatur, quod superius diximus, nimirum hoc in loco Prophetam, non significare Prophetam in vniuersum, nec etiam vnum ex præteritis tantum, sed illum eundem quem isti putabant promissum, Deuterono. 18. tempore Christi venturum, siuè existimauerint eum ex prioribus suscitandum, siuè aliunde aliquem denuo futurum. Nam si tantum locuti essent de Propheta aliquo antiquo, non consisterent hæc verba; quia nulli eorum licuit sic baptizare: quando enim dicunt, si non es Propheta, quid baptizas? significant si Propheta esset, licuisset baptizare. at non hoc de quouis Propheta, etiam ex prioribus sentiebant: sciebant enim nec Isaiæ, nec Hieremiæ, nec vlli id vnquam licuisse: loquebantur ergo de Propheta venturo cum Christo, & Helia, ob id cum Helia Prophetam coniunxerunt, hic est verborum sensus legitimus: ex quo sequitur etiam intelligentia illius sententiæ Matthæ. 21. dixit enim Dominus. Baptismus Ioannis erat è cœlo, an ex hominibus? quasi diceret, licebat illi baptizare, an non? erat inuentum proprium, an Dei mandatum? non sunt ausi respondere Iudæi: negare enim, quod de cœlo sit, non audebant propter turbas: concedere autem noluerunt, ne statim conuincerentur illum esse verum præcursorem Messiæ, qui per aquæ veniebat baptismum, & consequenter eum Christum esse demonstrabat. Isti enim Iudæi quamuis nescirent baptismi differentiam, & errarent non cognoscentes, quis præcursor venturus esset, tamen rectè sentiebant, credentes præcursorem futurum, & aduentum Christi per aquæ baptismum dignoscendum. *Matth. 21.*

Respondit eis Ioannes, dicens, ego baptizo vos in aqua.

COMMENTARIVS.

IOannes causam reddit sui baptismi. *Ego*, inquit, *baptizo vos aqua, medius autem vestrum stetit, &c.* id est, baptizo, quia precursor sum Christi, qui inter vos est, & nescitis eum; ipse autem est, qui venturus est. ac si clarius dixisset; rectè cogitatis baptismum futurum tempore Christi, & ad eum & eius præcursorem tantum pertinere, sed non est quod me accusetis; quia si baptizo, Christus iam adest, & hunc ego præcurro, & ostendo vobis, & ipse est, qui venturus est. idem est sensus cum verbis sequentis testimonij, (vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans) dicit autem baptizo vos aqua, vt insinuet differentiam sui baptismi à baptismo Christi: quasi diceret; meus baptismus in aqua sola est, nec efficaciam purificandi animam habet, sed præuenit, & prænunciat illum Christi baptismum, qui erit in Spiritu sancto, qui purificabit & sanctificabit animas: non tamen adijcit illam sententiam, quam alias protulit; ille vos baptizabit in spiritu sancto, vt alij Euangelistæ narrant: quia non ex professo assignare volebat discrimen baptismi sui, à baptismo Christi: sed causam solum reddere, quare, cum non esset neque Helias, neque Propheta, baptizaret: ad quam quæstionem sufficienter respondet; Baptizo vos aqua, quia ecce iam Christus adest, cuius sum præcursor, vos autem baptismum existimastis ad solum Christum, aut eius præcursorem pertinere. dum autem dicit *In aqua*, insinuat Baptismum Christi, qui est in Spiritu sancto sibi non vsurpare; sed solum in aqua, quia præcursor est, baptizare. ac si diceret; baptizo, quia præcursor sum, & ideo in aqua sola, nec baptismum Christi, qui est in spiritu, mihi vsurpo. *Ioan. 1.*

ANNOTATIO LXIII.

Baptismus Ioannis non secundum, sed supra legem erat.

NOn est sensus superiorum verborum, quê aliqui putãt, quod Ioannes scilicet respondeat ad accusationem; quare baptizas, si non es Christus, neque Helias, neque Propheta? sitque sensus, meus baptismus in aqua est sola, non autem in Spiritu sancto. Nam per hanc responsionem non satisfaceret accusationi, quia nec hoc modo baptismum vlli licere, nisi Christo, aut præcursori, Iudæi putabant; nec in hoc errabant: sed est sensus, ille quem explicuimus in cõmentario: Hac enim de causa non adiecit sententiam illam, quam ipse prius protulerat, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, vt dictum est, sed dixit, medius vestrum stetit, quem vos nescitis, ille est, qui venturus est. iuxta illorum expositionem dicendum erat, ille est, qui baptizat in aqua, & Spiritu sancto: at non dicit, nisi eum esse, qui venturus est, & eum esse Messiam, significans se esse præcursorem, ideoque baptizare. Sciendum præterea Ioannis baptismum non fuisse secundum legem, quia talis baptismus nullatenus in lege continebatur: tamen non sequitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quitur fuisse contra legem, sed supra legem, eo quod à Deo ordinatus est, quod ipsemet paulò inferius testatur, dicens: qui misit me baptizare, ille mihi dixit. propterea nulli vnquam licuit baptizare, nisi ei, qui Dei mandatum habuit, quale habuit Ioannes, qui præcursor erat Christi, & suo baptismo ad Christi disponebat baptismum. Ea etiam de causa Dominus Matth. 21. proposuit Iudæis interrogationem, an baptismus Ioannis esset ex hominibus, an de cœlo: non dixit, an ex lege, quia certa res erat, non esse secundum legem, sed ex particulari Dei mandato. ob id isti Legati opponunt cur baptizaret, cum non esset de numero eorum, quibus isti æstimabant licere baptizare, propter prophetiam baptismi futuri Christi. Ioannes autem respondet se esse præcursorem, iuxta prophetiam Isaiæ, quamuis non sit Helias, neque ille Propheta: illo enim textu Isaiæ eos erroris conuincerat, probans futurum vnum, qui vox clamantis esset in deserto. vnde recte Iustinus Mar. in explicat. quæstion. genti. respondi. 37. Baptismum Ioannis non dixit esse secundum, nec contra, sed supra legem. Basil. homi. 2. in Psalm. 28. notat baptismum Ioannis prophetatum esse à Dauide, in illo verbo, Vox Domini super aquas, tamen non est hoc omnino certum. Alij enim graues, & antiqui Doctores aliter eum explicât locum: multa dici possent, de differentia baptismi Ioannis, à baptismo Christi, & de ratione vtriusque, sed opportuniorem hæc exigunt locum, & ideo ab illis abstineo.

Matth. 21.

Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis: ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est.

COMMENTARIVS.

VErba hæc superioribus vti diximus connexa sunt, quasi in his explicetur causa, cur baptizet: sitque sensus causalis, ac si dicat; quia iam est inter vos Christus, quem ego vt præcursor ostendi, & ostendo, *Medius*, inquit, *vestrum stetit*. Græcè legitur in præsenti stat: & sic legunt Ambrosius enarrat. Psal. 47. & Hieron. cap. 34. Ezechiel. & Cypri. lib. 2. contra Iud. cap. 19. id est, inter vos est, conuersatur vobiscum, vt vnus ex vobis, non est in loco abscondito, non viuit ab hominibus separatus, vobiscum agit. Isaiæ 12. dicitur; Magnus in medio tui sanctus Israel, & ipse est Christus, ipse est Messias, & vos, cum vobiscum agat, & inter vos sit, nescitis eum, adhuc non agnoscitis, & tamen ipse est, *Qui post me venturus est, qui ante me factus est*: id est, ipse est, cuius ego sum præcursor; hoc est dicere, post me venturus est, & qui mihi prælatus & antepositus est, siue, quo ego sum multo inferior, quia ipse est Christus. Verba hæc superius explanauimus. Illud verbum, *Nescitis vos*, habet quandam tacitam reprehensionẽ. iam enim Ioannes Christum baptizauerat, iamq. de eo testimoniũ perhibuerat: quasi diceret inter vos est, & vos non vultis eum recipere, nec eum Christum agnoscere, & tamen ipse est cuius ego sum præcursor, ipse est, quo ego sum inferior, quippe qui Christus verus est.

Cuius ego non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti.

QVanto magis à legatis Iudæorum elatus fuerat, dum Christus reputatus est, tantò se magis deprimit Ioannes; ob id dixit, ante me factus est, illè mihi est antepositus, me est superior: & ne ex collatione ista exiguus reputaretur excessus, adiunxit, adeò me superat & excedit, vt nec eius seruus ego esse dignus sim: maior est inter me & ipsum excessus, quàm inter dominos temporales, & eorundem seruos, quandoquidem ego nec minimus seruus, qui eius soluã calceamenta, esse mereor. Egregia conclusione Ioannes responsum suũ concludit, si principio interrogationis conferatur. Legati enim primo quærunt, an sit Christus, ille concludit: nec dignus sum soluere calceamenta eius. Hic est verborum sensus.

ANNOTATIO LXIV.

Omnes Euangelistæ diuersis tamen verbis hanc eandem referunt sententiam.

ADvertendum autem est, alios tres Euangelistas huius sententiæ meminisse, Matth. 3. Cuius, inquit, non sum dignus calceamẽta portare, Mar. 1. Cuius non sũ dignus procumbẽs A soluere corrigiã calceamentorũ eius. Lu. 3. Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius. in quibus Euangelistis aliqua diuersitas, & inter se, & à Ioanne apparet: Ioannes enim vsus est

vsus est numero singulari calceamenti, alij tres plurali. Præterea Matthæus dixit, calceamenta portare, at alij duo, & Ioannes, soluere corrigiã. Præterea Marcus addidit, procumbens soluere, alij omiserunt: & secundum Græcum textum apparet alia etiam diuersitas. nam tres Euangelistæ dixerunt ἱκανὸς id est, non sum idoneus, & sufficiens. Vnde Cypr. lib. 1. contra Iudæos, cap. 12. citans Matth. verba, legit non sum idoneus. Ioannes dixit solum ἄξιος id est, non sum dignus, & sic Cypria. lib. 2. cont. Iud. cap. 19. citans Ioannem legit, non sum dignus. Tamen nulla est contradictio, quia quod vnus omittit, alter solet narrare, & differentia numeri parum refert: solet enim numerus pro numero poni: tamen rei veritas hæc est; hanc, quam refert Ioannes, non esse eandem historiam cum ea, quam alij narrant. Ioannes enim Baptista hanc sententiam non semel dixit, sed aliquoties repetijt, & dum prædicabat, & dum legatis hisce respondit: vnde fieri potuit, vt nõ semper eisdẽ vteretur verbis, sed aliquantulum immutatis, vt referunt Euangelistę: sensus tamen idem est. est enim figuralis modus loquendi, quo se multo inferiorem Christo manifestat. Hanc sententiã variè sacri Doctores exponunt. Clemens Alex. lib. 5. Stromat. duas adhibet interpretationes, Vna est, qua ad Baptismum refert, vt sit sensus, non sum dignus tantam baptizare potestatem, nempè Christum. Vocat autem soluere corrigiam calceamenti eius, quia qui baptizat, animam exsoluit à peccatis, vt pedem à calceo: sed hæc extorta valde apparet expositio. nihil enim de baptismo agitur, & licet ageretur, baptismus Ioannis non soluebat à peccatis; & quamuis solueret, Christus non habebat peccatum, vt dici posset soluere corrigiam calceamenti eius. Altera eius expositio magis est propria, erat enim vt ipse dicit, Christus in Prophetis absconditus, & in symbolis, & figuris cõtentus, vt pes in calceamentis conclusus; at Ioannes ipsum apertè indicat, & remotis vmbris ostendit: soluere ergo corrigiam calceamenti eius est, Christum apertè, & disertè demonstrare, quo officio Ioannes se vocat indignum. Gregor. Nazianzen. in orat. in sancta lumina, aliter exponit, vt per calceamẽtum, eius incarnatio, & carnis assumptio, per corrigiam verò minora mysteria eius incarnationis intelligantur, sitq; sensus; non sum dignus, nec valeo vel minima incarnationis eius explicare mysteria. Ambro. lib. de institu. virginis, cap. 14. paulo aliter interpretatur, vt per corrigiam calceamenti, totum mysterium incarnationis intelligat, sitq; sensus; mysterium incarnationis eius angustijs humanæ mentis, & inopis sermonis vilitate, comprehendere non possum. Grego. hom. 7. in Euang. duas adhibet expositiones. Vna est, vt per calceamentum humanitatẽ intelligat Verbi, soluere autem corrigiã calceamenti, sit mysterium incarnationis explicare, & comprehendere, sitq; sensus; Quid mirum, si ille mihi prælatus est, quem post me quidem natum considero, sed natiuitatis eius mysterium non apprehendo? hęc expositio est eadem cum expositione Ambro. Alteram adhibet Grego. quæ est etiam Ambr. lib. 3. de fid. cap. 5. vt alludat ad illud Ruth. 4. quando aliquis moriebatur sine liberis, qui magis illi consanguinitate proximus erat, loco de mortui accipiebat eius vxorem, vt susciteret semen fratris sui; at quando erat alter minus proximus, eiq; prior, cui de iure incumbebat, cedere volebat, vt ipsam assumeret in vxorem, soluebat sibi calceamentum, & dabat accipienti in vxorem. Cum ergo Christus sit sponsus Ecclesię, non Ioannes, nec vllus alius; ob id nemo calceamentũ Christi soluit, quia id esset, sponsũ se Ecclesię facere. Ioan. 3. qui habet sponsam, sponsus est: Ioannes sponsus non est, propterea ipse dicit, non sum dignus soluere calceamenti corrigiam: ac si dicat; ego Christi vestigia denudare non valeo, quia sponsi nomen mihi immeritò non vsurpo. Sed hoc non videtur rectè accommodari; nam qui nolebat vxorem, ipse sibi calceamentum soluebat, & dabat minus proximo accipienti eam: & si Ioannes sponsam sibi assumeret, non erat ipsius Christi calceamentum soluere; sed à Christo solutum accipere. Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. vlt. aliter exponit, vt sit figuralis loquendi modus, significans se indignum, vt vel seruus eius sit. vnde Chrysost. hom. 11. in Matth. dicit; Quia dictum erat mihi prælatus est, ne ex comparatione paruus videretur excessus, subdidit; non sum dignus &c. id est, adeo sum eo inferior, vt nec ei seruire, vel in infimis sim dignus: quod nos secuti sumus in commentatio, & quantum ad præcipuum intentum, omnes expositiones cõueniunt. per hęc enim Ioannes respondet, se tantum abesse, vt Christus sit, vt nec eius præcursor esse sit dignus. Humilis quidem, sed vera cõfessio, vt dicit Cyril. quis enim hominum dignus esse potuit, si dignitatem omnimodam, & absolutam consideres, vnigenitum Dei filium omnium creatorem digito signare, & præcursor eius fieri?

Ruth. 4.

Diuersa Patrũ expositiones.

ANNOTATIO LXV.

An Christus Dominus vsus sit calceis?

REcentioribus quibusdam Christum nudipedem fuisse affirmantibus, locus hic negotium facessere videtur, quia dictum est, *dignus non sum calceamenti eius soluere corrigiam*: nec: eorum solutiones satisfacere arbitror: quarum vna est; Ioannem, quando hoc pronunciauit, non nouisse Christum de facie, quia nondum viderat, propterea arbitratum esse calceamenta portare: quę responsio idem significat, ac si clarius dicerent; deceptum esse Ioannem: quam profecto rem non auderem ego affirmare. Vbi enim testimonium tantę veritatis perhi-

perhibetur, vel vnum minimum falsum magnum esse fidei, & veritatis illius detrimentum. Dici enim ei poterat, quomodo Christum esse scis, qui nec, an calceatus sit, cognouisti? Altera responsio est, hunc esse modum prouerbialem loquendi ad significandum, se non esse dignum nec in vilibus officijs Christo inseruire: Neque hæc responsio satisfacit, quamuis aptior sit præcedente: quamuis enim sit, seu esse possit figuralis modus loquendi, tamen re vera in tota verborum proprietate dicebatur, quia non se sentiebat dignum calceamentum soluere Christi; & vbi de veritate tanti testimonij agebatur, nihil dictum esse debuit nec per figuram, aut prouerbium, quòd non etiam in re ipsa verum esset. Saltem hoc negari non potest, si modus prouerbialis loquendi est, communem hominum vsum illius temporis fuisse calceamenta corrigijs accommodata portare, aliter apud eos communis seu prouerbialis loquendi modus non esset: quòd si verum est communes tunc hominibus fuisse calceos, inferri debet etiam Christum gestasse. nam vita, & conuersatio Christi in his, quæ ad victum, & vestitum pertinebant, communis fuit cum alijs, vt scriptura, & sacri Patres passim ostendunt; esse autem valde nouum & singulare sine calceis tunc incedere, ex eo constat, quòd quando Dominus misit Isaiam cap. 20. ad terrendum populũ, & nouum quid, ac horribile significandum, iussit eum sine calceis incedere, & in hebræo est חָלַץ quod calceatum significat, & est illud idem vocabulum, quod Exod. 3. quando dictum est Moysi, vt solueret calceamentum de pedibus suis, & Deuteron. 25. quando mulier tollit calceamentum de pede fratris viri sui mortui, nolentis eam accipere in vxorẽ, & Septuag. verterunt græcè Σανδάλια. Si ergo magnũ portentũ erat, sine calceis incedere, profectò Christus calceatus erat, qui in exterioribus vitam communem agebat. Adde quòd multa itinera Christus cõfecit prædicationis causa, quæ erant aspera & montuosa, & tempore hyemali & æstuo, nec est credibile nudis incessisse pedibus, nec id decebat. Præterea, quia Ioannes Baptista vsus est calceis, qui tamen asperrimam profitebatur vitam; si enim calceis vsus non esset, non dissimulassent Euangelistę id describere, qui vsq; ad zonam pelliceam, eius vestitũ descripserunt. Adde discipulos, & Apostolos vsos esse calceis, quod patet Act. 12. vbi nos legimus dictum Petro ab Angelo: calcea te caligas, legitur Græce σανδάλια quæ, vti diximus paulo ante, pro calceis vertunt in veteri testamento Septuaginta interpretes; ac si dictum esset, calcea te calceos tuos, & quamuis Hieron. dicat significare græcè caligas, tamen Euthym. & alij Græci auctores calceos significare tradunt, non quoscunq; sed eos, qui non totum operiunt pedem, sed supernam partem relinquunt apertam: & in antiquissimis, & authenticis picturis, Apostolos & Christum esse depictos cum huiusmodi calceis videmus; quamuis si caligas habuit, satis ex eo colligitur etiam calceos habuisse. quis enim caligis sine calceis vtitur? August. etiam lib. 2. de consen. Euang. cap. 30. Apostolos non integros calceos, sed sandalia gestasse affirmat. idem dicit Beda Mar. 6. vbi ipse Euangelista refert Apostolos esse sãdalijs calceatos; quòd si Matth. 10. iubentur ire sine calceamentis, oportet intelligere iuxta verbum Marci cum sandalijs, sed sine calceis, qui totum cooperiũt pedem. Tertul. Christianos sui temporis his vsos esse affirmat, non autem calceis, qui totum operiunt pedem. & probabile est tempore Christi horum vsum communem fuisse. Scio Hieronymum in epist. ad Eustoch. de custodia Virgin. Christum calceos habuisse negare, tamen mihi propter rationes dictas contraria opinio videtur probabilior: nec sine mysterio vsus est Christus sandalijs, non autem calceis. Nam hoc calceamento eius humanitatem superius diximus significari, in qua diuinitas partim aperta, partim occulta erat: humanitatis operibus velut calceamentis eam velabat, sed diuinis miraculis manifestabat.

Matth. 10. *Marc. 6. Christus sandalijs vsus est.*

Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans.

COMMENTARIVS.

CVm esset insigne, & admodum solemne testimonium hoc Ioannis, locus vbi factum sit describitur. Locus autem est Bethania, locus quidem trans Iordanem, vbi Ioannes ad se venientes populos baptizabat: qua etiam de causa Euangelista meminit loci, vt testimonium hoc omnibus publicum fuisse ostenderet. Locus enim ille erat publicus, vbi erat Iordanis transitus.

ANNOTATIO LXVI.

An sit legendũ Bethania, an vero cum alijs Bethabara?

ORigen. tom. 2. asserit omnia antiqua exemplaria habere Bethaniam, tamen esse mendosum locum, legendumq; Bethabaram. Chrysost. hom. 16. idem notat, dicens Bethaniam non

non esse trans Iordanem, sed propè Hierusalem quindecim distantem stadijs, at Bethabaram Vrbem esse trans Iordanem; hęc erat in tribu Beniamin, cuius fit mentio Iosu. 18. Hiero. lib. de locis hebraicis habet Bethabaram esse sitam trans Iordanem, vbi Ioannes Baptista baptizabat, & Christus ab eo baptizatus est, refertq; tempore suo eos, qui baptizari volebant, religionis causa eo in loco baptismum suscipere. hæc sententia confirmatur ex antiquis scriptoribus, qui vnam tantum Bethaniam, & eam propè Hierusalem commemorant. Epipha. hær. 51. legit in Bethabara; dicit tamen in alijs exemplaribus legi in Bethania. Moderni sequuntur hanc sententiam, & legendum existimant non Bethaniam, sed Bethabaram, & aliqui eorum notant Iudæos reuertentes de Aegypto hac via & loco transisse Iordanem. in quo mysterium est aduertendum. Vbi enim consecratus est baptismus noster, eo loci siccis pedibus hinc inde aquis consistentibus transierunt mirabiliter Iudæi, nostrum in hoc figurantes baptismum. Alijs modernis hoc non placet, sed duas affirmant Bethanias, vnam propè Hierusalem, alteram, quæ sit trans Iordanem; sed opinio nullo solido consistit fundamento. Certum enim est, non esse nisi vnicam Bethaniam, sicut certum etiam est, Bethabaram esse locum, vbi Ioannes baptizabat, quæ erat trans Iordanem, & propè fluuium, quo loco erat transitus ipsius fluuij. Non est tamen parui faciendum, quod etiã antiqui Doctores consentiantur, omnia exemplaria habere Bethaniam tam Græca, quam Latina: & ita legit Cyril. nec mihi credibile, aut probabile videtur, mendosum esse locum, qui tanta antiquitate & tot exemplarium conformitate receptus est: vt igitur ab hac antiquitate & communitate non recedamus, & ex alia etiã parte non fingamus, nec multiplicemus loca, quæ non sunt, dico esse legendum Bethaniam; tamen hęc Bethania non est illa, quæ est propè Hierusalem, sed est eadem, quæ Bethabara. tota obscuritas ex Græco, & Latino sermone procedit, quæ non semper eam literarum distinctionem habet, quæ est apud Hebræos. Bethania, quæ est propè Hierusalem, scribitur cum ע ain, at Bethania hęc scribitur cum א aleph, & significat idem, quòd domus nauis, id est, locus, vbi nauicula est, qua transitur flumen, quod idem est, ac Bethabara, id est domus transitus: nisi velis Bethaniam significare illum locum, vbi propè fluuium erat nauis, & nauta habitabat, prout fieri solet, quæ erat propè Bethabaram vrbẽ, & vocabatur Bethania cum א id est, domus nauis, Latinè autem & Græcè, ex defectu literarũ vtranque scribunt cum alpha, & inde ambiguitas processit. Simile quid habetur Matth. 1. vbi dicitur, genuit Ieconiam, Ieconias autem genuit; idem videtur vterque Ieconias Latinè & Græcè, tamen notat ibi Hieronymus esse distinctos, & in hebræo distinctis scribi literis, vnum cum ק & ם in vltimo; alterum cum ה & ן ita nunc in præsenti accidit, & Euangelista voluit non Bethabaram, sed locum ipsum immediatum, & propriũ describere, vbi gesta sunt hæc: erat enim extra vrbem in loco illo Iordani proximo, vbi erat domus nauiculæ transitus, & puto esse hunc legitimum sensum & lectionẽ. Nec obstat, quod posset aliquis obijcere, apud hebræos אֳנִי non significare nisi nauem magnam & maritimã, quia re uera non ita est: nam etiam paruam, & fluuialem significat. Isa. 33. Non transibit per eam nauis remigum, vbi paraphrasis Caldæa exponit, nauim piscatoriã, & de tali ibi est sermo.

Idem est hoc loco Bethania & Bethabara.

Matth. 1.

Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait.

COMMENTARIVS.

TErtium testimonium Ioannis refert Euangelista, cuius tres annotat circunstantias, duas expressè, vnam tacitè: quę tacitè insinuatur, est, Ioannem sponte, & nõ interrogatum hoc perhibuisse testimonium, in quo à præcedenti differt, quòd à legatis Iudæorum interrogatus illud perhibuit; circunstantia vna de expressis est tempus, quando hoc testimonium redditum est. *Altera*, inquit, *die* Græcè magis exprimitur significatio ἐπαύριον quasi postridie, die sequenti post diem, quo præcedens perhibuit testimonium. Altera circunstãtia est, tunc Dominum venisse ad Ioannem, quem Ioannes videns, testimonium perhibet de illo. Græcè in præsenti est, *videt*; Venit autem Dominus ad Ioannem, adhuc in loco, vbi solebat baptizare, manentem. Venit autem, vt occasionem perhibendi testimonium hoc Ioanni offerret, quod quidem post baptismum susceptum, & eius à deserto regressum factum est.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO LXVII.

Per diem alterũ, sequentem diem significari hoc loco.

NOnnulli illud, quod dicitur *altera die* amplè dictum intelligunt, vt significetur die quodam post præcedens testimonium factum; quia illud ante baptismum, quod autem modo narratur, post baptismum factum esse existimant: vnde inter hoc, & illud testimonium multi dies intercesserunt: nam vt habetur Marc. 1. Statim à baptismo ductus est in desertum, vbi per dies quadraginta mansit. hoc quidem dici probabiliter potest: sed multò probabilius est etiam, post baptismum superius testimonium perhibuisse ante regressum à deserto; absens erat Christus, quando Ioannes legatis Iudæorum respondit: erat enim in deserto, quo se post baptismum receperat; inde autem reuersus ad Ioannem venit, tuncq; hoc redditum est testimonium; & sic in sua propria significatione vox interpretanda est *altera die* nempè à die, quando superius testimonij est perhibitum. in his enim quorum ratio certa statui non potest, securius verborum proprietas conseruatur, à qua non est recedendum, nisi graui ratione in contrarium vrgente, quæ in hac re non reperitur.

Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

COMMENTARIVS.

BAptizarat Ioannes Christum; ne autem, vt cæteris, baptismum ei esse collatum populus existimaret, testimonio hoc eam omnino tollit suspitionem, cum mundi peccata eum tollere testetur. Vox *ecce* determinatam & distinctam indicat personam, de qua perhibet testimonium: quasi diceret; sæpè vobis dixi, post me venit, medius

Quare Ioannes agnũ Dei, Christum appellet.

vestrum stat &c. nunc, qui sit iste, vobis digito demonstro, *ecce*. his verbis insinuat Ioannes Christum sua morte mundum à peccato liberaturum; agnum enim vocans, sacrificium mortis eius prænunciauit, vt rectè Origen. hom. 24. in Numer. & Chrysost. hom. 37. in Matth. dixerunt: estq; cum articulo, ecce agnus ille, cuius vnius sacrificio mundus à peccato purgatur. Agnum etiam illum dicens, insinuat Christum figuratum in lege; agni enim sanguine aspersi sunt postes Iudæorum in Aegypto, ne ab Angelo percutiente paruuli eorum occiderentur. Agnus etiam Paschalis quotannis magna pompa offerebatur. Agnus insuper singulis diebus, mane, & vespere in templo sacrificabatur. Agnum præterea illum appellans, eum esse, quem Prophetæ prædixerunt. insinuat Isa. 53. Tanquam agnus coram tondente se obmutuit; & Iere 11. Ego tanquam agnus mansuetus, qui portatur ad victimam: quasi diceret; ecce agnus ille in lege figuratus, & à Prophetis prænunciatus. Agnum illum tandem vocans, eius innocentiam, & candorem significat, qui nullius peccati maculam habens, mundi maculas abluit. Hebr. 7. Talis enim decebat, vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus. Græcè semel legitur *ecce*, in principio. *ecce agnus ille tollens peccatum mundi*, mundi peccata tollere dicitur; quia sanguine ipsius nostrorum peccatorum maculæ deletæ & mundatæ sunt; sicut medicamento adhibito tolluntur morbi. Dum autem *mundi peccatum* dicit, non Iudæorum tantum, sed omnium hominum peccata significantur auferri, iuxta illud, 1. Ioan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantum, sed pro totius mundi. Quòd autem in singulari dicitur, *peccatum*, non minuit significationem, sed potius auget: nam tota species rei significatæ singulari numero exprimitur: sicut quando dicimus, lactuca frigida est, non hanc, aut illam, sed totam speciem significamus: dicens autem; ecce Agnus ille tollens peccatum mundi, tacitè insinuat sacrificiorum omnium antiquorum insufficientiam, & ineficaciam, quæ peccata tollere non valebant. hic agnus est, qui verè tollit: quibus verbis Christum sua morte totius mundi redemptorem esse prædicat, sicut figuratum in lege, & per prophetas prædictum erat.

Isa. 53. *Ierem. 11.*

1. Ioan. 2.

ANNOTATIO LXVIII.

Diuersa huius loci lectiones nihil minuũt de veritate rei ipsius.

DVbium non est, Græca exemplaria varia fuisse; nam Chrysost. hom 16. legit in plurali peccata; Theophy. autem in singulari. Aug. lib. 12. cont. Faust. cap. 30. & Ambro. lib. 3. de fide

fide, cap. 5. legunt in singulari. Orige. vero ho. 24. in Num. legit in plurali. Cypr. lib. de duplici martyr. legit in singulari. at lib. 2. con. Iudę. cap. 15. & lib. de baptismo legit in plurali. hęc varietas nihil mutat de sẽsu. Christi passio medicina fuit, & propitiatio sufficientissima ad mundi tollenda peccata; quorum autẽ non tolluntur, ipsorum est defectus, quia sibi nõ applicant medicinam; nec enim virtus medicamenti minor est, si nõ applicata infirmo, morbũ non tollit. verbum *tollit seu tollens*, quod in præsenti est, perpetuam virtutem Christi vsq; in mundi finem tollẽtis peccata significat, vt ait Origẽ. in hoc loco. nam præsentis verbi tempore perpetuas rerum naturas, & indeficientes earũ virtutes exprimimus, vt cum dicimus, ignis calefacit, aqua humectat, reubarbarum purgat cholera, quod adnotauit Chrysost. hom. 17. in Ioan. quanquam & aliam esse causam existimo, nempè vt aduẽtum Christi ad redẽptionem mundi, in ipsius sanguine adesse insinuaret: quasi diceret; ecce, Agnus est iam præsens, qui venit ad mundi peccata tollẽda: si enim diceret, tollet de futuro, non exprimeret hoc ne, an futuro aduentu id esset facturus. Quare autẽ Agnus dictus sit, explicuimus in cõmentario. Adde quod Clem. Alex. lib. 1. pædago. ca. 5. annotauit, agnum esse dictum, vt significet Christum in omnibus assimilatũ nobis, qui etiam infans & puer factus est; pueros enim agnos vocamus. Verba Clem. hęc sunt; Quoniam scriptura pueros & infantes agnos vocat, Deum, qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocauit agnum Dei, Filium Dei, infantẽ patris: hęc Clem. In hac expositione illud placet, agnum dici Dei, vt significetur filius Dei esse, agnus enim filiũ notat; sicut Genes. 49. Catulus leonis dicitur, vt filius significetur Dei, quod multi antiqui aduerterũt; ita hic, non ouem, nõ bouem, sed agnum vocat, vt hominem hunc filium Dei, non Patrem, non Spiritum sanctum insinuet. Illud autem verbũ (infantẽ patris) latinè impropriè dicitur: æqualis enim Patri non rectè dicitur infans Patris, vt Deus est.

Quare Ioannes vsus sit verbo, tollit, in præsenti tempore.

Quare Christus dictus sit agnus ex Clemen. Alex.

Genes. 49.

Hic est de quo dixi, post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.

QVæ de absente Christo prius Pharisæis, & ante etiã dixerat turbis, applicat Christo præsenti *hic est*, inquit, *de quo dixi, qui venit post me*, &c. Hæc superius sunt exposita, hoc in loco additũ est nomen, *post me venit vir*, ; quia, vt homo, post Ioannẽ natus est, siue quia, vt homo prædicauit, & apparuit mundo post Ioannẽ. magnam habet illa vox *vir* energiam. non enim tantùm propter humanam naturam, & sexus significationem, & magnam perfectionẽ Christi hominis posita est, sed simul etiam propter prophetias multas in quibus Christus vir prædictus est. Iere. 3. Ego vir vester, & assumã vos. Iere. 31. Mulier circundabit virum. Zacha. 6. Ecce vir oriens nomen eius. Isa. 53. Virum dolorum, & scientem infirmitatẽ, & similia loca: ob id Euangelistę etiam, & Apostoli ipsum vocarunt virum. Luc. 24. Qui fuit vir Propheta. Act. 2. Iesum Nazarenum, virum approbatũ. Fuit autem prędictus vir, quia futurus sponsus Ecclesiæ. 2. Cor. 11. Despondi vos vni viro: sic nunc vir dicitur venisse. Cypria. lib. 2. cont. Iudæ. cap. 19. legit, homo, qui post me veniens homo, sed rectior est nostra interpretatio.

Christus in scripturis vir appellatus.

2. Cor. 11.

ANNOTATIO LXIX.

Quare Baptista hoc loco virum appellauerit Christũ.

AMbro. lib. 3. de fid. ca. 5. laborat multũ contra Arrian. in reddenda ratione, cur modo vocetur vir, & paulò superius in similibus verbis non dictũ sit, nisi; qui post me venturus est; respondet id factum, quia illic iam dictum erat, Verbum caro factum est, & ex præcedentibus de incarnato Verbo dici; *post me venit*, constabat: at quia in præsenti non id præcesserat, vt de verbo, ratione carnis dictum esse, *post me venit*, intelligeretur; adiuncta est vox hęc *vir*. sed responsio non satisfacit. nã si hęc verba essent Euangelistæ, rectè id responderetur, at sunt Baptistæ, & vt talia recitãtur ab Euãgelista; quãdo autem dicta sunt à Baptista absolutè dicta sunt, & nõ præcessit verbũ illud, Verbum caro factum est. hæc enim, quæ dicit Ambro. ad contextũ narrationis pertinent, nisi velit à Baptista sẽper adiũctam esse vocem illam, sed ab Euangelista semel omissam, semel appositam ob prędictam causam. Sed siuè apponatur, siuè non, nihil ex hoc loco habent Arriani contra nos, imo ipsi conuincuntur verbo illo *quia prior me erat*, quo eius diuinitas manifestatur.

Et ego nesciebam eum, sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.

NE quis forsan obijceret Ioanni, quomodo illum, quem ostenderat, Christum esse sciret, quaue ratione de eo tantum testimonium perhiberet; totius rei seriem, & quo gesta sit modo, enarrat; *ego*, inquit, *nesciebam eum*, nempè à principio, quando eram in deserto, & nondum aliquem baptizaueram. Propterea autem veni baptizare

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt ille manifestaretur populo. meus enim baptismus in aqua ad hunc finem dirigebatur, vt ille populo Israel notus fieret. Non dicit, vt manifestarem eũ, sed vt manifestaretur: nã non solũ testimonio Ioannis, sed voce etiã Patris, & operibus diuinitatis suæ Christus est manifestatus. Illa coniunctio *Et* cõmunem facit causam cũ populo Israel: ac si diceret; etiam ego, sicut & populus Israel, nesciebamus hunc esse Christum, sed ego solus missus sum baptizare, vt manifestaretur populo. Dicit, *venit in aqua baptizans*; ac si diceret; non ego veni, vt peccata meo baptismo tollerem, sed vt ipsum tollentẽ peccata, meo baptismo notum facerem. prudenter dicit *nesciebam eum*: sicut etiam prudentissimè Deus Ioannem testimonium perhibiturũ Christo vitam egisse solitariã, & remotam ab omni humana conuersatione disposuit; ne quis humano affectui testimonium hoc tribueret, maxime quia Christus illi secũdum carnem coniunctus erat: propterea dicit, & repetit iterum *nesciebam eum*, id est, ego nec noueram eum, ne me humano affectu ductum esse existimetis. Quando dicit Ioannes *nesciebam eum*: non omnimodam ignorationem significat: sciebat enim Christum esse natum, & inter homines degere: in vtero enim existens agnouerat, quòd quidem etiam in his verbis insinuatur: si enim venit baptizare, vt Christus manifestaretur in Israel, sciebat ergo Christum iam adesse: sed significat ignorationem determinatam, sicut scimus esse Regem, antequam videamus, tamen cum nondum vidimus, dicimur nescire, quia quis sit, determinatè & distinctè non nouimus. sicut quando 1. Reg. 16. missus est Samuel à Deo ad vngendũ in Regem vnũ ex filijs Isai, sciebat quidẽ vnum eorum vngẽdum, tamen nesciebat quis esset illorum, donec à Deo signum accepit; ita & Ioannes, quando egressus est de deserto, & baptizare incepit, sciebat Christum esse inter homines, sciebat se venire, vt per baptismum suum Christum manifestaret; tamen tunc nesciebat, quis esset in particulari. hinc factum est, vt, antequam Christũ in particulari agnosceret, quia ipsum iam venisse, & ipsummet suo baptismo notum futurum nouerat, sæpe de ipso testimonium perhibuerit, dicẽdo, qui post me venit, seu venturus est, &c. & attende, quando dicitur *nesciebam eum* restringendum hoc est, nempè tunc, quãdo baptizare primum venit: postea enim nouit, etiam ante signum à Deo datũ. Percontabitur aliquis qua ratione suo baptismo dicitur Ioannes manifestasse Christũ? Respondeo quadrupliciter id accidisse. Vno modo, quia Christus, dũ à Ioanne baptizatur, manifestatur à Patre; hic est filius meus. Altero modo, vt nouitate baptismi Ioannis Iudæi cõmoti tempus aduentus imminẽs Christi, & aquam iam illam adesse, qua iuxta Ezech. 36. mundandi erant ab omnibus inquinamentis, & peccatis suis, intelligerent. Tertio, vt populus per pœnitentiam in baptismo prædicatam disponeretur, vt remoto impedimento peccatorum, Christum facilius annunciatum reciperet. Quarto, Chrysost. hom. 16. vt ratione baptismi maior fieret concursus ad Ioannem, & hac ratione eius testimonium esset manifestius.

1. Reg. 16.

Quatuor modis baptismo Ioannis manifestatus est Christus.

Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens; quia vidi spiritum descendentem, quasi columbam de cœlo, & mansit super eum.

PRosequitur Ioannes suam narrationem; nesciebam, inquit, eum; veni tamen baptizare, vt is manifestarẽtur populo; in baptismo autem *vidi Spiritum descendentem, quasi columbam de Cælo, & mansit super eum.* nesciebam ego primo eum, postea missus sum baptizare, vt meo baptismo notus fieret, tandem vidi super eum spiritum descendentem in specie columbę. Obscurum faciunt hunc contextum verba Euangelistæ interposita *& testimonium perhibuit*, est tamen hebraismus, mutans personas in vnico contextu. ita legimus Marc. 4. aliud, inquit, cecidit in terram bonam, & dabat fructum, &c. postea adiunxit, & dicebat, qui habet aures audiendi, audiat. sensus tamen idẽ est: perinde ac si non mutata persona diceret, vt manifestaretur in Israel, ego veni in aqua baptizans. & vidi spiritum descendentẽ, &c. hunc descensum spiritus in specie columbæ vidit Ioannes, quando Christum baptizauit, vt constat ex Matth. 3.

Et ego

Et ego nesciebam eũ, sed qui misit me baptizare in aquà, ille mihi dixit, super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.

POsset aliquis obijcere, vidisti quidem spiritum descendentem in specie columbæ super eum, sed vnde habes illud esse signum Christi, qui venturus erat, vt tu testimonium de eo perhibeas? respondet Ioannes, & complet totam suam enarrationem, *ego nesciebam eum*, id est, quando ego veni baptizare, nesciebam; Deus autem qui misit me, hoc tunc mihi signum dedit, *super quem*, inquit, *videris spiritum descendentem, & manentem*, scito illum esse, qui baptizabit in Spiritu sancto, non in aqua tantum, vt tu: id est, illum esse Christum & Messiam, qui manifestandus est populo. non igitur extra rem dixi vobis me vidisse Spiritum descẽdentem vt columbam, & manentem super eum; quia hoc est signum à Deo mihi datum, vt eum distinctè, & determinatè agnoscerem, & populo manifestarem. Attende verba; *qui misit*, inquit, *me baptizare, ille mihi dixit*; quasi diceret, si meo baptismo datis fidem, & eum recepistis tanquã à Deo, sciatis illum eundem à quo missus sum baptizare. mihi hoc signum dedisse: si creditis baptismo, vt credidistis, credite signo dato ab eodem: si creditis mihi baptizanti, credite mihi testificanti. Quia autem turbis prius dixerat venturum eum, qui baptizaret eos in Spiritu sancto, de Christo loquens, ob id dicit nunc, ille est, qui baptizabit in Spiritu sancto.

Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.

SIcut mihi à Deo prædictum, ita impletum est: vidi enim signum, & ideo testimonium perhibui, hunc esse filium Dei, & verum Christum; non dicit, vidi, & agnoui, sed vidi, & testimonium perhibui, quia signum hoc non ad cognitionem propriam Ioanni, sed vt eum populo manifestaret præcipuè datum est. Filium Dei Christum appellat, quia Patris voce in baptismo, filius Dei vocatus est.

ANNOTATIO LXX.

An columba quę supra Christum descẽdit vera columba fuerit.

SPiritus in sua substantia nec descendit, quia vbique est, neq; visus est à Ioanne, quia oculo corporeo videri nõ potest, sed descendere dicitur ratione signi, quia columba signum erat Spiritus sancti, & hæc descendebat: & eadem ratione visus dicitur, sicut olim Deus videri à Prophetis dictus est ratione imaginum & figurarũ, quę Deum repręsentabãt: est enim metonymia, per quam signum pro signato in locutione vsurpatur. Columbam autem, quę signum fuit Spiritus sancti, veram & realem fuisse, oculis corporeis obiectam, tunc de nouo à Deo factã, vt inseruiret creatori; non tamen à Spiritu sancto assumptam in vnitatem personę, sicut assumpta fuit à Verbo caro, & propterea non dici Spiritũ sanctum columbã, sicuti affirmamus, Verbũ esse hominẽ, docet, Aug. lib. 2. de Trini. cap. 6. & de veritate colũbę apertius in li. de agone Christi. cap. 22. cum enim signum esset Spiritus sancti, debuit esse res vera, & existens. idem docet Chrysost. hom. 12. super Matth. & ho. 4. in Acta: addens dictum esse, quasi columbam, nõ quod columba vera nõ esset, sed ne spiritus columba

A

esse crederetur, ob id spiritus quasi columba descendisse dictus est. Mihi nõ veram columbam, & viuum animal, sed figuram columbæ fuisse probabiliter dici posse videtur: sicut & quando in vetere testamẽto Deus sub humana figura apparebat, non verus homo ille erat, nec etiã aliæ figuræ olim exhibitæ; nec propterea falsũ erat, quod significabatur. ad significationem enim satis est vera & realis repræsentatio. erat enim ibi verum corpus, & vera figura columbæ, non est autem necessaria ipsa substantia columbæ. Non nego oppositam sententiam esse valde probabilem. Cur autẽ spiritus sub specie columbæ

B

apparuerit, rectè docet Gregorius Nazian. orat. in sancta lumina; vt columba, inquit, olim ad Arcam reuersa corporei diluuij sedati nuntium attulit; eodem modo Spiritus sanctus in columbæ specie apparens repressum esse diluuiũ spirituale indicat. hæc Greg. idem Ambr. serm. 21. Cauendum vero est à tribus hæresibus, quę huic columbæ apparitioni nituntur. Prima est antiqua asserentium Iesum, & Christum duos esse non vnum, sed Iesum purum hominem

Probabile est, columbam nõ veram, sed tantum apparentem fuisse.

Quare Spiritus sanctus sub specie columbę apparuerit.

Hæreses tres vitandæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

natum ex Ioseph & Maria, Christum autem esse spiritum Dei multò ante existentem, & hunc Christum tempore baptismi descendisse in specie huius columbæ in Iesum, manifestasseq; ei Patrem incognitum prius, & per illum alijs, & operatum esse in eo miracula, quæ facta sunt: at tempore passionis auolasse iterum, & solum Iesum passum esse, & resurrexisse. Hæc hæresis fuit Cherinti, vt refert Epiphan. hæres. 28. & Irenæus lib. 1. cap. 25. & eadem ferè fuit Ebion. vt refert idem Epiphan. her. 30. Altera hæresis fuit Arrianorum, vt refert Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 3. hi affirmabant filium Dei incarnatum, & factum hominem, negabant tamen eum Patri consubstantialem, ideoque dicebant in hoc descensu accepisse nouam à Spiritu santo perfectionem, etiam secundum naturam diuinam. contra quam hæresim disputat Athana. orat. 2. contra Arrian. ostendens sanctificationem non esse factam in Christo secundum diuinam, sed secundum humanam naturam, quod etiam hic Cyril. ostendit. Contra primam hæresim possent quamplurima adduci, tamen locus Ioannis sufficiat, qui manifestè illos errores conuincit. Nam iam verbum caro factum erat, cum Ioannes de eo protulit testimonium, & antequā columba descenderet, dixerat, Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat. Tertia hæresis est eorum, qui nostro hoc tempore exemplo columbæ putant se argumentorum efficaciam euasisse, quibus nos veritatem sacræ Eucharistiæ, & præsentiam Christi contra eos irrefragabiliter probamus. dicunt enim; ecce Spiritus sanctus vbique est, nec moueri potest, tamen quia columba est signum eius, dicitur descendere, & videri, sic corpus Christi est in pane, vt in signo, & ratione signi dicitur manducari. Quamuis multis ista inepta similitudo refelli posset, tamen quia alienum esset à nostro instituto in hoc multum vagari, suis verbis tantum & suomet exemplo, illos conuincamus. Si Spiritus sanctus, qui vbique est, non esset præsens in columba illa, nec descendere, nec videri diceretur; ergo si Christi corpus manducari dicitur, & tangi in specie panis, necesse est vt præsens sit in pane illo, alioquin cibus nec esse posset, nec dici.

A
B
C
D
E

ANNOTATIO LXXI.

Caute legendi Patres explicãtes ritus quo Christi humanitas vncta fuit à Deo.

DOctores sacri cautè legendi sunt, dum verbi citat sententiam affirmantium prædictionem illius vnctionis complendam in mundi occasu: quod videtur sensisse Origen. lib. 1. contra Celsum, tamen ipse Hieron. tenet impleram esse in baptismo, quando Spiritus sanctus descendit in specie columbæ, & probat; quia Luc. 4. postquam est baptizatus, ingressus dicitur synagogam, & legens illud Isa. 61. Spiritus Domini super me, eo quòd vnxit me, dixit; hodie impleta est hæc prophetia, quæ tamen eadem videtur cum illa prophetia Psal. Cæterum Damas. lib. 4. de fide, cap. 6. tenet hanc vnctionem factam in ipsa incarnatione, tunc que vnctam esse humanitatem illam diuinitate, tunc impletam omni gratia Spiritus sancti, & denique completam prophetiam Psalmi 1. Idem tenet Grego. epist. 61. lib. 9. dicens, concipi de Spiritu sancto esse illud vngi, de quo Psal. loquitur. Augus. etiam libr. quæstion. nou. & vet. test. cap. 49. tenet in incarnatione vnctum esse, vnde rectè dicit Damas. loco citato in incarnatione sua fuisse Messiam & Christum, id est, vnctum. Ista sententia vera est, & tenenda. nam omnis gratia & virtus illi communicata humanitati, ex vnione verbi emanauit, nullumque accreuit postea illi donum scientiæ, aut gratiæ infusæ: sed à principio incarnationis habuit Spiritum sanctum secum manentem. Sacri autem isti Doctores sic interpretandi sunt, vt vnctionem factam in baptismo, id est, declaratam, & ab eo tempore exerceri ceptam, significent: Spiritus sanctus enim suo aduentu declarauit vnctionē antiquam, & exercendam per doctrinæ, & miraculorum manifestationem; in qua vnctione errant Iudei putantes dici non posse Christum, sine vnctione sensibili; quorum errorem conuincit Hieron. Isa. 61. probans Christos dici in scriptura ob vnctionem spiritualem. hac etiam ratione intelligendi sunt Doctores expēdentes illud verbum *manentem super eum*. Hieron. enim Ezech. 35. exponit, dici manentem spiritum super Christum, quia nunquam ab eo recedit, sed omnia opera spiritus habet, quādo vult, & quo modo vult; nō sic in Prophetis, quia ad tempus recedere solebat spiritus, nec semper intelligentiam prophetiæ habebant. Ambro. lib. de Arca & Noe, cap. 3. dicit spiritum ideo dici manentē in Christo, quia nunquam ab illo, sicut à nobis interdum propter peccata recedit. Grego. lib. 2. moral. cap. 28. & 29. idem cum Hieron. sentit; exponit enim de iustis, seu fidelibus, quibus ali quando spiritus datur, & dantur etiam gratiæ quas gratis datas dicimus; vt prophetare, miracula facere; & alia huiusmodi, in quibus nō manet, quia nō quoties volunt, talia opera faciunt; sed ad tempus pro vtilitate aliorum. Objcit sibi Greg. illud Ioan. 14. apud vos manebit, & in vobis erit; & respondet spiritum manere quidem in fidelibus, tamen non sicut in Christo, tū quia in Christo manet semper, & ab eo non seiungitur,

Dominus Christus in incarnatione vnctus fuit.

Quid sit Spiritum sanctum manere super Christum.

gitur, quia ab illo semper procedit, tum etiam quia in eo manet quantum ad omnia dona, & opera gratiarum plenissimè, quæ duo nemini cōueniunt: & hanc commorationem spiritus dicit datam in signum Ioanni, vt Christum cognosceret. Omnia hæc mihi videntur intelligi debere, quantum ad significationem, vt hæc columbæ commoratio significaret Spiritum sanctum esse in Christo permanentem, non autem quòd de nouo tunc descenderet inuisibiliter, quantum ad aliquod donum, sed solum in signum, sicut quando à Patre dictum est; hic est Filius meus, non tunc filius factus est, vt impiè intelligebat Faustus, referēte. Aug. lib. 23. cont. eundem, cap. 3. sed quòd iam erat, tunc significatum est: sic in descensu isto dicimus significatum esse, quod iam erat: columbaq; manens est data Ioanni in signum, non ipsa inuisibilis permanentia. hæc enim signum non erat, cum videri non posset.

An columba ab omnibus qui aderant, visa fuerit.

Dubitare posset aliquis an columba hęc, non tantum à Ioanne, sed etiam à Iudæis visa sit? quia Matth. 3. dicitur; Aperti sunt cœli, & vidit spiritum; vbi nihil de alijs, sed de solo Ioanne narrat Euangelista. Chrysost. hom. 16. refert aliquos affirmasse, visam esse columbam soli Ioanni, & paucis cum eo bonis & iustis. Sed contrarium tenet ipse, & verè sentiendum est, visam esse illis omnibus, qui tunc aderāt, siuè bonis, siuè malis, sicut & vox Patris, hic est Filius meus, ab omnibus etiam fuit audita. Quamuis Hilar. lib. 9. Trinit. solum Ioannem audisse affirmet: quia non solum fuit hoc factum in signum Ioanni; sed vt etiam Christus alijs manifestaretur. Si enim propter solum Ioannem esset, non erat necessarium, vt superadderetur vox Patris, cum sola columba in signum Ioanni fuerit promissa. Nec præterea, vt in tanto concursu hominum signum illud acciperet, imo quia auditum est, hic est filius meus, ne turba Ioannem filium dici arbitraretur, (vt rectè notat Chrysost.) columba mittitur ad Christum, & aliquanto tempore manet super eum, vt inde ipsum esse filium Dei cognosceret, & non tanquam peccatorem accessisse ad baptismū arbitraretur. Quod si Euangelista de Ioanne solo refert spiritū descendentem vidisse, non ideo cęteros prætermisit, quod non viderint, sed solius Ioannis meminit, quia soli ipsi illud signum datum est, vt cognosceret, & manifestaret Christum: quamuis enim turba audisset, & vidisset, non tamen illum esse Christum, & verum Messiam inde cognouit. Ob id testimonium perhibet Ioannes; non solum, quia vidit, sed etiam, quia sibi in signum data est columba, per quam illum esse Christum discerneret. Adde quòd non omnes Iudæi tunc aderant, nec viderant columbam; ob id hæc duo testatur Ioannes, & se vidisse, & sibi à Deo signum hoc datum esse, & hac ratione se nouisse determinatè Christum ipsum.

A
B
C
D
E

ANNOTATIO LXXII.

Quomodo Ioannes Christū nescisse dicatur.

PRæcipua huius loci difficultas est, quomodo dixerit Baptista, & ego nesciebam eū &c. Significans columbam datam ei fuisse in signū quo Christum cognosceret, quasi non cognouisset ante columbæ descensum. Cum tamen ex cap. 3. Matth. constet columbam non ante, sed post baptismum peractum descendisse, & Ioannem ante baptismum cognouisse Christū: ideo enim recusauit eum baptizare, dicens; ego à te debeo baptizari. Cum ergo ante baptismū cognouerit Christum, non per columbam cognouit, siquidem illa non ante, sed post baptismum descendit. Origen. in præsenti loco respondet verbum illud *nesciebam* referendum esse ad tempus, antequam Christus in carne apparuisset; tunc enim Ioannes nesciebat eum: postquam autem in carne apparuit, nouit eum in vtero, quando Beatissima Virgo sanctam Elisabeth visitauit. hęc responsio nō potest accommodari contextui. nam Ioannes hanc ignorationem refert ad tempus, quo signum à Deo accepit, & missus est baptizare. Secunda responsio est eiusdem Origē. qui ad tempus postquā in carne apparuit, refert, asseritq; Ioannem nouisse quidem Christum, antequam baptizaret, esse verum Christum, & Messiam; propterea q; venienti dixisse; ego à te habeo baptizari: ignorasse tamen adhuc, an baptizaturus esset in Spiritu sancto. hoc enim intellexit, postquam spiritus in specie columbæ super eum descendit. huic responsioni illud fauere videtur, quod dicitur; super quem videris spiritum descendentem, ipse est, qui baptizat in Spiritu sancto. hoc igitur est, quòd Ioannes ignorabat, & signo cognouit. Sed contra eam est, quia ante Baptismum, imo etiam prius, quàm vidisset Christū, id ipsum sciebat. nam dicebat turbis multò ante baptismum Matth. 3. Qui post me venturus est, fortior me est, ille vos baptizabit in Spiritu sancto: non igitur hoc ignorabat, quando Christus venit ad ipsum: quod etiam confirmatur, quia dixit; ego à te habeo baptizari, & tu venis ad me; quæ verba non solum Christum, sed etiam baptismum eius cognouisse, suoque prætulisse probant. Ego, inquit, à te habeo baptizari, quasi diceret; tuus baptismus meo est præstantior, quia tuus in spiritu, meus in aqua est: vnde non tu à me, sed ego à te debeo baptizari. Tertio August. lib. 2. de consens. Euang. cap. 15. & libr. 5. de baptism. contra Donatist. cap. 13. respondet; ignorasse Ioannem, & ex descensu spiritus cognouisse Christum sic instituturum baptismum, vt siuè per hunc, siuè per illum ministraretur, semper, qui baptizat, Christus esset: propterea, siuè bonus, siue malus sit minister baptizans, baptismus est idem, & æqualis efficaciæ: quia baptismus est Christi, & ipse est qui baptizat. nemini enim dedit auctoritatē instituendi

Universidad de Deusto
Biblioteca

di baptismum, sed ipse instituit, & ipsius est baptismus. & hoc nesciebat Ioannes ante descensum Spiritus, nouerat tamen prius Christum esse. acuta quidem & ingeniosa August. solutio, tamen adhuc Ioannem hoc idem nouisse probatur, si verba Euangelij etiam subtiliter examinemus. Vnde enim August. colligit Ioannem non nouisse? profectò non alia ratione, nisi quia dicitur; super quem videris spiritum descendentem, ipse est, qui baptizat in spiritu sancto: in eo quòd dicitur, ipse est, qui baptizat; ergo ipsius est baptismus, non ministrorum. Sed ex eisdem verbis colligitur etiam ante baptismum hoc nouisse, quia ante baptismum dixit, ipse est, qui baptizabit in spiritu sancto: vtrobique verba sunt eadem; ergo quod ipse ex vltimis infert, poterimus nos ex prioribus verbis etiam deducere. adde etiam quia non dictum est, *ego nesciebam* baptismum, sed *eum*, quod ad personam refertur, non ad baptismum, quod etiam facit contra expositionem secundam. Quarto loco Cyrillus lib. 2. in Ioannem, cap. 2. difficultatem euadere conatur, dicens Ioannem Christum ignorasse, quia ex suis viribus, non potuit cognoscere, sed diuina virtute & reuelatione eum nouit. quando ergo dixit, *ego nesciebam*, intelligit ex me, & ex mea virtute nesciebam: noueram tamen ex diuina virtute & reuelatione. Sed obstat huic responsioni, tum quia signũ datum est ei, vt illum cognosceret; tum præterea quia solutio difficultatem nõ euacuat: nam si hanc reuelationem habuit ante baptismum, quomodo accepit signum cognoscendi post baptismum? iam enim cognoscenti signo non erat opus; si autem non habuit, quomodo ante baptismum dixit, ego à te habeo baptizari? Præterea si hac ratione dixit *nesciebam eum*, etiam post descensum, imo etiam modò posset dicere, nescio, quia, non sua virtute, sed diuina sciuit, & scit. Quinto loco Chrysost. hom. 16. asserit, quando dicitur, *nesciebam*, referendum esse ad tempus ante baptismum; in baptismo enim nouit eum, non solum per signum exterius columbæ, baptismo iam peracto, sed etiam antequam baptizaret, per reuelationem, quando dixit, ego à te habeo baptizari. Sed non explicat Chrysost. quomodo dictus sit Ioannes ignorasse Christum ante baptismum, cum in vtero cognouerit, & eum stantem in medio populi etiam ante baptismũ annunciauerit. Sexto loco Beda super hoc cap. dicit Baptistam cognouisse Christum ante baptismum; tamen quia in baptismo ita perfectè cognouit, vt prior cognitio respectu posterioris, ignoratio dicatur, propterea quamuis ex priori cognitione dixerit, ego à te habeo baptizari, se tamen nesciuisse dicit, respectu cognitionis perfectæ, quę secuta est, quando Spiritus sanctus descendit: hęc expositio à verborum proprietate recedit. Septimo loco Neoterici multa dicunt; quidam columbam bis descendisse affirmant, semel ante baptismum, & tunc cognouit Ioannes Christũ, & dixit, ego habeo à te baptizari: iterum post baptismum, & hunc posteriorem descensum describit Matthæus: Ioannes autem de priori loquitur, quem nemo cęterorum Euangelistarum descripsit. Audacter tamen hi comminiscuntur quod nullus Euangelistarum scripsit, & magis scripturam ingenio suo, quam ingenium (vt par esset) scripturæ accommodant, sin gentes historiam, quæ cum tanti momenti sit, mirum esset, ab Euangelistis fuisse prętermissam. Alij ex recentioribus ante baptismum cognouisse Christum affirmant, non vt Messiam, & Christum, sed vt hominem sanctum, & Saluatorem mortalium, & ea ratione dixisse, ego habeo à te baptizari. sed hoc etiam figmentum est, & difficilius creditu. quomodo enim Saluatorem cognouit, & non Christum? nam ignorare Christum esse saluatorẽ, seu alium à Christo saluatorem existimare, indignum erat tanto Præcursore. Præterea verba ipsa, ego à te habeo baptizari, significant nouisse eum esse Christũ, qui baptizaturus erat in spiritu sancto. Alij denique dicunt, verbum *nesciebam* non indicare ignorantiam, quia ante baptismum sciebat etiã determinatè Christum, sed se nescire dicit, vt eum populo manifestaret. cæterum cum absolutè dixerit Baptista, *ego nesciebam eum*, non video qua ratione dici possit, quod ignorauit, vt populo manifestaret: absolutè enim dicit *nesciebam*. Pro ea igitur difficultatis resolutione, quã ego veriorem credo, pauca quædam dicam.

Propositi difficultatis resolutio.

Primum est, ignorationẽ hanc referri ad tempus, quãdo degens in deserto missus est baptizare. de hoc enim tẽpore loquebatur, quãdo dixit, *ego nesciebam eũ*, vt ex verbis sequentibus cõstat. adiunxit enim, *sed qui misit me baptizare, dixit mihi*. Alterum est quod dicitur ignorasse eũ, vti in cõmentario dictum est, quia non determinatè sciebat, quis esset. nondum enim eum viderat, nec signa exteriora aliqua, vt eum distinctè posset agnoscere, audierat: sciebat quidem præsentem esse, & venisse, at inter multos homines quis determinatè esset ignorabat adhuc quando mandatum baptizandi accepit. Vulgare enim est, vt inter loquendum nos dicamus nescire hominem, quem non vidimus, quamuis ex nomine eius & celebri fama illum cognoscamus. Sciebat ergo Christum; quia missus est, vt eum manifestaret; ignorabat tamen, quia de facie, & determinatè nondum nouerat. Tertiũ est hanc ignorationem determinatam perdurasse vsque ad baptismi tempus, quando Christus baptizandus accessit; tunc incepit determinatè agnoscere illum esse Christum, prius quidem reuelatione interiori, sicut nouit in vtero existens; post baptismum verò signo descensus columbæ à Deo dato, vt perfectiori illustraretur agnitione: talis enim cognitio conueniebat illi

illi, qui populo testificaturus erat de Christo, vt hac ratione audientium animos facilius ad fidem perttraheret. Quartum & maxime notandum, est signum descensus spiritus in specie columbę, non fuisse datum tantum ad cognitionẽ, vt nimirum agnosceret Messiam, & verũ Christum, sed etiam ad testimonium de eo reddendum, & populo manifestandum; ideoq; etiam iam cognoscenti superuenit: quod verba ipsius Ioannis indicant. prius enim dixit; ego nesciebam eum: sed vt manifestetur in Israel, propterea ego veni in aqua baptizans: ac si diceret; ego in deserto, quando eum de facie non noueram, iussus sum descendere, & baptizare in aqua, vt manifestarem eum, & testimonium perhiberẽ: postea subiunxit; ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare, ipse mihi dixit; super quẽ videris spiritum &c. ipse est, qui baptizat in spiritu sancto, ac si diceret; ipse est, de quo debes testificari, & quẽ manifestare mitteris; illudq: erit tempus exequendi munus tibi iniunctum: ex his concludit; ego vidi, & testimonium perhibui. Nota non dixisse, vidi, & agnoui, sed vidi, & testimonium perhibui. significat enim signum præcipuè datum ad testimonium perhibendum, quamuis eodem signo perfectius nouerit Christum, quem se nesciuisse dicit, quando hæc iniuncta sunt ei à Deo in deserto. Exemplum est 1. Reg. 16. quando Samuel missus est Bethlehem, vt vngeret vnum ex filijs Isai, illum videlicet quem Deus illi ostenderet, abijt Propheta, & repulsis cæteris, vltimus Dauid supererat, quem cum vidisset Samuel, cognouit illum esse quem vngere debebat: sed non vnxit donec diuina voce fuit admonitus. Simile huic est quod accidit hoc in loco Baptistæ.

Ioan. 1.

1. Reg. 16.

Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo.

COMMENTARIVS.

QVartum adhuc describitur testimonium Ioannis, quod dicit altera, seu postera à præcedenti exhibitum est; hoc autem non solis discipulis duobus, sed publicè multis adstantibus redditum est. Si enim verba hæc, & sequentia consideramus, non referuntur hi duo discipuli, tanquam ij, quibus solis testificatum est; sed vt ij, qui præsentes erant, & audierunt loquentem Ioannem multis, qui tunc aderant. inexcusabilis profecto est Iudæorum duritia & negligentia, qui cum pridie audissent magnificum testimonium à Ioanne de Christo exhibitum, & tunc viderent Ioannem ab omnibus negotijs expeditum, & respõdere paratum, nihil prorsus ab eo de Christo quæsierunt: propterea Ioannes ipse sponte sua iterum de illo testificatur. Et notat Euthymius, alios multos tunc adfuisse, quando hoc perhibitum est testimonium.

Et respiciens Iesum ambulantem, dicit; Ecce agnus Dei.

CVm staret Ioannes, Christum aliquantum loco distantem, & ambulantem respexit. Verbum hoc energiam habet, ac si diceret; fixis, & intẽtis oculis intuebatur eum, sicut solemus inspicere, quæ etiam intus attenta mente cõsideramus: & sic oportebat, vt intueretur, qui fidem viuam & perfectam, tanti mysterij intus habebat, & qui de eo tantum testimonium perhibiturus erat. Nec sine causa illum adeo fixis oculis aspiciebat, sed ideo, ne circunstantes ea re animaduersa, testimonium quod ille paulo post Christo redditurus erat, minus certum existimarent, quasi imprudentia, vel oculorum errore deceptus fuisset. Postquam autem sic intuitus est, ait; *Ecce agnus Dei*, repetens quod prius dixerat. vt enim dicit Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 4. munus docentis est, quod adhuc non rectè intellexerunt auditores, diligenter repetere, quod confirmat illo Pauli ad Philip. 3. Eadem vobis dicere, tùm mihi pigrum non est, tùm vobis necessarium. in quo & constantia Ioannis in perhibendo testimonio, & in docendo, & instruendo populo prudentia, maxime lucent. Chrysost. hom. 17. & Cyril. lib. 2. cap. 4. legunt integrum testimonium, Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi; at Euangelista solummodo dicit, *Ecce Agnus Dei*, nec existimo hos Doctores ita legere, quasi velint Euangelistam ea scripsisse. Non enim textus vllus habetur, in quo aliud sit scriptum, præter *Ecce Agnus Dei*; sed existimo illos significare Ioannem Baptistam integrum testimonium reddidisse: ab Euangelista tamen prætermissa sunt vlti-

ma

Universidad de Deusto
Biblioteca

ma verba,ne bis repeteret,quæ paulo superius retulerat,& quamuis ita fieri potuerit, vt probabilius tamen credo,illa solũmodo verba protulisse Baptistam,quæ ab Euangelista scripta sunt:maxime cum illa sufficiens essent testimonium; imo nec Euangelistã in re tanti momenti omittere vllum verbum, quia testimonia sunt omnino fideliter referenda. Cum articulo habetur vox in græco (Ecce agnus ille) notandum est Euangelium referre Ioannem stantem,Christum ambulãtem; ille stabat, quia omnes ad eum veniebant, Christus vero ambulabat, quia adueſperascente iam die,domum se recipiebat, prudenterque id factum est, ne alij vt à Ioanne laudaretur ibi manere eum suspicarentur.

Et audierunt eum duo discipuli loquentem,& secuti sunt Iesum.

NOn sine fructu hoc fuit iteratum testimonium:audieutes enim duo discipuli Iannis, illum esse Agnum Dei, secuti sunt Christum; ex modo enim testificandi nouerunt,Ioanni gratum fore, si ad Christum accederent. Attende, quod si Christus staret, vti stabat Ioannes, discipuli ad eum venisse, & ei adhæsisse, dicerentur, tamen quia Christus ambulabat,iam à loco recedens, propterea secuti eum dicuntur. Chrysost.hom. 17. dicit, ipsos secutos esse animo sequendi eum vsque ad hospitium,vt scirent,vbi maneret; ibi enim cum eo loqui volebant.hunc enim sensum indicant verba,quæ sequuntur; nam interroganti Domino, quid quærerent,dixerunt, vbi habitas? Horum discipulorum docilitas, multitudinem Iudæorum adstantium, & nullam tanto testimonio fidem adhibentium, condemnat.

Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis.

COnuersus Dominus respicit retro, eosque videt sequentes se: conuersus est autem,aut quia ab aliquo de sequela duorum admonitus fuit, aut quia ipse nullo docente cognouit, & voluit misericorditer eos intueri, & alloqui. Postquam verò conuersus est, non solum diuina cognitione,sed ex vultu,& incessu illos ad se venire, intellexit, & propterea locutus eis est. Misericordiæ, & benignitatis fuit ad eos se conuertere,antequam accederent:quo facto eandem benignitatem, quam nobis impertitur, significauit, dum præuenit nos, incepta opera nostra, necdum finita, acceptans,& complens, sicut ille Pater Luc. 16. qui filio prodigo redeunti, antequam accederet,occurrit.quamuis autem conuersus sit corporaliter, postquam illi secuti sunt eum,tamen sua diuina virtute præuenerat, vt illi sequerentur, sicut & nos præuenit, vt etiam incipiamus.

Quid quæritis? qui dixerunt ei. Rabbi,quod dicitur interpretatum, Magister,vbi habitas?

PRobabile est aliquantulum stetisse, vt eos expectaret,& cum eis loqueretur: *Quid quæritis?* interrogat humano more, non quòd ignoret, sed secundum Cyrillum, libro 2. capite 7. vt colloquendi principium interrogatio illa faceret; & secundum Chrysost. hom. 17.amouendæ verecundiæ, & timoris gratia: credibile enim erat eos subuereri,& formidare tanquam ignotos, maxime cum se rudes intelligerent, & tantum de illo magistri sui accepissent testimonium: interrogando ergo eos sibi conciliat,& familiares, ac audentiores facit, seque suo eos dignari colloquio ostendit. Respõdent illi;*magister vbi habitas?* Magistrũ vocant,quia ab eo discere volebãt,vt notat Cyril. lib. 2. cap. 8. quia vero rem magni momenti scire cupiebant, locum quietum, & tempus commodum quærebant. Non enim res graues vbique sunt tractandæ, nec quouis tempore. iam enim Christus recedebat à loco, & in via erat, & iam declinabat

bat in vesperum dies, quærunt, *vbi habitas?* quasi dicerent, cupimus scire nunc abs te,vbi habites, vt mansione cognita,opportunius tecum colloquamur: & à te discere, vt à magistro, valeamus.

ANNOTATIO LXXIII.

CHrysost. hom. 17. dicit eos statim voluisse A interrogare, non in aliud tempus differre, locum tamen aptum quærebant, nempè hospitium. Magis placet, quod dictum est; sciebant enim horam seram esse,& dubitabant, ne magistro essent molesti. Iam eorum incipit elucere fides, magistrum vocant, quem nunquam sic vocatum audierant, dignum etiam fide profitentur. Est autem apud Hebræos significationis excellentioris Rabbi, quàm apud Latinos Magister,& apud Græcos διδασκάλος. quia est a verbo רַב quòd significat multiplicare, quasi homo B multa scientia, & virtute præditus: propterea ab Euangelista retentum est, & interpretatum Græco sermone. nec est verum, quod aliqui dicunt, significare idem, quod magister meus. putant enim illud Iod esse affixum, quod ex imperitia hebræi sermonis procedit; Nam Iod est de nominis integritate, nec est in hoc loco affixum, quod sæpè fit in multis nominibus, & Euangelistæ authoritas id probat. nam interpretatus est Magistrum, non autem magistrum meum. Illud autem verbum *habitas* μένεις significat, vbi manes, quod ad mansionem hospitij pertinet; & eodem verbo vsus est Euangelista, quando dixit de his duobus, mansisse illo die apud Christum, quod non habitationem, sed quandam diuersionem,& hospitium importat, & hac ratione soluit Chrysost. hom. 17 dubitationem, quę suboriri poterat ex illo Luc. 9. Filius hominis non habet, vbi reclinet caput suum. Christus enim non habebat domum, aut diuersorium proprium: & hoc dicitur à Luca; non tamen negat, quin maneret, aut diuerteret ad domum, aut hospitium aliquod.

Quid significet Rabbi.

Dixit eis, venite, & videte.

COMMENTARIVS.

NOn iudicauit Dominus intempestiuum aliquid, quod ad salutem spiritualem pertinebat,sed statim allicit eos, & inuitat ad colloquium & doctrinam, *venite*, inquit, *& videte* vbi maneam. Nulla mora in quærenda salute spirituali laudanda est: vtilitatis enim retardatio,vt probè dicit Cyril.lib.2.cap.9. detrimentum adfert semper. docemur hic, inquit Chrysost.hom. 17. ad diuinarum rerum doctrinam,nullum tempus esse intempestiuum, quamuis aliena domus ingredienda sit, & magnus, ac clarus vir ab obscuro petendus, & intempestiuè. Nunquam enim huius doctrinæ occasio contemnenda est.

Venerunt,& viderunt, vbi maneret; & apud eum manserunt die illo. hora autem erat quasi decima.

INuitati discipuli tanta Magistri benignitate venerunt cum illo, & viderunt, vbi maneret,& illo die manserunt apud eum; vt autem, quantum temporis manserint Euangelista declaret,tempus,quando venerunt,describit,*erat hora quasi decima*, quod intellige à solis ortu; nam Iudæi ab ortu ad occasum solis numerabant diem,& duodecim horis, totidemque, noctem diuidebant: decima ergo hora ab ortu iam propè ad occasum est solis,manserunt ergo cum Domino tota illa nocte, à decima vsque ad ortum sequentem. quid audierint à tanto Magistro, & Domino, & tam benignè eos accipiente,Euangelista non narrat: tamen effectus indicat; sic enim edocti fuerunt, vt alios ad Magistrum condiscipulos trahere,& allicere procurarent. Chrysost.hom. 17. legit causaliter illa verba vltima,sic, *erat enim hora*, & refert ad tempus, quando Dominus dixit;venite,& videte, tanquam causa sit,cur Dominus nõ expresserit, vbi habitaret, sed tantum ad videndum inuitaret. Mihi videtur, si causaliter sunt verba legenda,potius causam significare, cur manserint cum illo eo die, nempè nocte, quia

dies

Universidad de Deusto
Biblioteca

dies aduesperascebat, nec tempus erat colloquēdi, nisi mansissent illa nocte: communiter continuandi co niunctio legitur, & sic in commentario exposuimus.

Erat autem Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus, qui audierant à Ioanne, & secuti fuerant eum.

VNum discipulorum, qui secuti sunt Dominum, nomine proprio indicat Euangelista, alterius tacito nomine. Causa huius rei est, quia qua ratione Petrus sit vocatus, & ad Dominum venerit, describere intendebat, propterea que non à principio nomen eius declarauit, sed postquam à Christo edoctus est, & fratrem allicere studuit. Erat primo Andreas Ioannis discipulus, magnumque magistrum, cum multò maiori commutauit, tantumque fuit noui magistri doctrina illustratus, & delectatus, vt non priori magistro fratrem Simonem, sed Christo Domino lucrifecerit, & quem non ad priorem magistrum allexit, ad posteriorem solicitè inuitauit, & perduxit.

ANNOTATIO LXIV.

Quis fuerit comes Andreæ, quando apud Christū mansit.

EVthymius, alterius nomen siluisse Euangelistam affirmat, quia vel insignis non erat, nec notus, vel quia ipsemet erat, qui hæc scripsit, vt dicunt aliqui. Epiphan. hær. 51. dicit hunc esse aut ipsum Ioannem, aut Iacobum fratrem, filios Zebedæi. Attende rursus duo hæc nomina Simon, & Simeon valde esse diuersa, tàm in significatione, quàm in Ethimologia; Simon enim apud Hebræos שִׁימְכוֹן à verbo שָׁמַךְ quòd impinguari significat, quasi pinguedo, aut impinguatus, & hoc nomen reperitur. 1. Paralip. 4. Simeon autem est apud Hebræos שִׁמְעוֹן à verbo שָׁמַע quod significat auscultare, aut obedire, quasi obediens, seu obedientia, & hoc erat nomen vnius ex filijs Iacob. Gene. 49. & illius Simeonis. Luc. 2 qui Christum infantem in vlnas accepit. Petrus autem non hoc, sed prius nomen sortitus est, rectèque illi conuenit: Fuit enim gratia, donis, & prærogatiuis spiritu, alde à Christo impinguatus.

Simon & Simeon diuersa significant.

Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei, inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus.

COMMENTARIVS.

DIscedens domo, in qua cum Christo vna manserat nocte, primum inuenit fratrem suum Simonem. vox illa *primum* comparationem quandam insinuat, & ali qui legunt, prior, seu primus inuenit, & Euthym. & Epiphan. hær. 51. sic legunt, & tunc sensus est. Vnus illorum discipulorum, qui Andreas dicitur, prior altero inuenit Simonem, quasi diuisi essent & separati duo illi, & Simonem quærerent, iuuenit autem eum prior frater eius Andreas, & inuento dicit *inuenimus Messiam, qui dicitur Christus*. Potest etiam illud primum referri ad Simonem, sitque sensus; discedenti Andreæ à Christo primus occurrit Simon: melior, & magis proprius est prior sensus. *inuenimus* vt notat Chrysost. hom. 17. verbum est animi desiderantis & expectantis Christi aduentum. cum enim iam audissent à Ioanne prius, Christum statim venturum, & medium stare inter eos, desiderabant magno affectu agnoscere quis esset. prolatum est autem hoc verbum ab Andrea cum exultatione quadam, vt notat Euthym. Messias Latinè vnctus, Græcè Christus dicitur, & est cum articulo; quia multi in scriptura dicti sunt Messiæ propter vnctionem, per quandam tamen excellentiam, & antonomasiam, qui promissus erat & expectabatur Christus, dictus est ille Messias. Euangelista interpretationem adhibet, qui Græcè Christus dicitur: retinuit autem nomen hebræum, tum ob nominis reuerentiam, quia in scriptura sic appellatus est, tùm propter Iudæos, qui sub hoc nomine eum intelligebant, & expectabant: vt venisse credatur ille idem, qui expectabatur. in eo autem, quòd voce plurali vtitur, nō se solum sed

sed alios etiam inuenisse Christum insinuat, vt vel sic sibi à fratre fidem conciliet, aut etiam quia tanquam commune fratri inuentum bonum nuncier. Chrysost. hom. 17. dicit etiam tunc adfuisse cum Andrea illum alium discipulum, qui cum eo secutus erat Christum, quamobrem rectè numero plurali locutus est, quia suo, & alterius, qui aderat nomine loquebatur; sed verior est prior expositio. nam ille alius non aderat, quando Andreas inuenit fratrem.

ANNOTATIO LXXV.

De nominibus Christi Domini.

ADuertendum est, Messiam nomen esse hebræū, idem significans, quod Græcè Christum, vtrumque autem idem, quod Latinè vnctum. Est autem in veteri scriptura nomen commune appellatiuum: qui enim sacro vnguento vngebantur, Christi & Messiæ nomen sortiebantur. Erant autem tria genera personarum vnctione sacra vnctarum; Summi Sacerdotes, vt constat Exod. 29. Reges, vt habetur. 1. Reg. 10. 16. & alijs in locis. Et Prophetæ aliqui insignes. Elisæus enim vnctus est. 3. Reg. 19. Omnes hi Christi, seu Messiæ nomine appellabantur: per quandam verò antonomasiam & excellentiam nomen Christi seu Messiæ accommodabatur Christo nostro promisso inlege, in quo omnes gentes erant benedicendæ, qui venturus à Iudæis credebatur, & expectabatur. Psal. 2. Aduersum Dominum, & aduersum Christum eius. Dani. 9. Post sexaginta duas hebdomadas occidetur Christus. multa sunt huiusmodi testimonia, in quibus Christus per excellentiam significat verum Christum & Saluatorem. Hoc autem factum est duabus de causis, quarum prior est, quia Christus noster in se vno completur omnes vnctionis causas. ipse enim Rex est. Psal. 2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo: ipse est summus sacerdos. Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: ipse etiam est Propheta. Deuter. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, nec præter ipsum, quispiam alius fuit, qui simul haberet tres istas dignitates. Fuerūt quidem Reges, & Prophetæ, fuerunt Saerdotes, & Prophetæ, nemo tamen simul Sacerdos, Rex, & Propheta, præter Christum nostrum inuenitur: ideo nomen Christi & Messiæ ipsi accommodatum, & vt ita dicam, appropriatum est. Posterior causa est, eius singularis vnctio: illi enim in veteri testamento vngebantur vnguento materiali, & si qui spirituali vnguento, nimirum gratia, vncti erant, quales Patriarchæ ante legem, de quibus dictum est Psal. 104. Nolite tangere Christos meos (hoc enim loco vtuntur Basil. & Hieron. contra Iudæos, vt probent Christos dici ab vnguento etiam spirituali) erat tamen gratia finita & infusa, qualis datur hominibus meris: At Christus noster multò aliter vnctus fuit. illa enim humanitas vncta est ipsa diuinitate, quę illi vnita erat: quantum ergo superat diuinitas creaturam, tantum superat vnctio Christi cęteras vnctiones, de qua vnctione dictum est. Act. 10. quomodo eum vnxit Dominus Spiritu sancto. & Isa. 61. Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me. dicitur super me, quia diuinitas, illi humanitati verè vnita erat, & per eam sanctificabatur; ideoque Psal. 44. dicitur vnctus prę participibus suis. Hanc vnctionē doctè explicat Origen. lib. 2. de princip. cap. 6. Hinc factum est, vt gratia infusa Christi sit sine mensura, & super omnes gratias, imo à qua cęteræ dimanarunt, & dimanant: propter has duas causas Christi & Messiæ nomen Christo Saluatori nostro accōmodatum est, & velut proprium factū.

Duabus de causis Dominus, per excellentiam dicitur Christus.

Psal. 104.

Isa. 61.

Psal. 44.

Cur non retinuerit hebraū nomē Messias, sed in græcū, Christus, mutauerit.

Interrogabit aliquis, cur non est retentum nomen hebręum, vt diceretur Messias, sed in Gręcum translatum est? appellamus enim Christum. Huius rei causa mihi ea videtur esse, vt per id significetur Christus Saluator Iudęorum & gentium, Euangeliumque esse commune omnibus. Rom. 10. Christus ad iustitiam omni credenti. hoc autem significatum est nomine hebręo Iesu, quod Domini Saluatoris proprium est, retento, & nomine hebręo altero in Gręcū mutato: vt sicut nomen hebręum, & gręcum est, nempè Iesus Christus, sic ipse gentibus, & Iudęis Saluator agnoscatur. hac eadem de causa August. lib. de spiritu & litera, cap. 32. & ser. 13. de verb. apost. dicit à Paulo Rom. 8. & Galat. 4. dictum esse, Abba Pater, gręcè, & hebraicè. Hęc de hoc nomine.

De nomine Iesus.

Quandoquidem autem huius nominis mentio facta est, non erit abs re totius nominis rationem exponere. Aduertendum ergo est, in nouo testamento quatuor modis Christum nominari, nempè Christum, Iesum, Christum Iesū, & Iesum Christum. de primo, nempè Christi nomine hactenus diximus, reliqua explicanda sunt. Iesus nomen est propriū & distinctiuum Christi, sicut inter nos vnus Petrus, alter Franciscus vocatur, & vnusquisq; suum nomen proprium habet, ita Christo impositum est nomen propriū IESVS. Est autem hebręum nomen, idem significans, quod Saluator. Sic enim Matth. 1. habemus ab Angelo expositum; Vocabis, inquit, nomen eius Iesum; ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Circa quod nomen duo posset aliquis quęrere. Vnum, cū totius Trinitatis sit saluare, tam enim Pater, quam Filius, & Spiritus sanctus simul, & indiuisè salutem efficiunt, remittunt peccata,

dant

Universidad de Deusto
Biblioteca

dant gratiam & gloriam. Quid est, cur nomen Saluatoris imponitur tanquam proprium Christo, nempè filio Dei incarnato? Respondeo, id esse factum ad significandum verè quidem Deum salutem efficere, tamen modum eam efficiendi exhibitum esse per Christum Dei filiũ & hominem. Ipse enim est, qui satisfecit pro criminibus nostris, factus propitiatio pro mundi peccatis. 1. Ioan. 2. Ipse est qui meruit veniam, & gratiam nobis, ipse factus est nobis sapientia à Deo, iustitia, & sanctificatio, & redemptio. 1. Cor. 1. Ipse mediator Dei & hominum, in quo instaurata sunt omnia. Ephes. 1. Propter hæc nomen Iesu proprium sibi obtinuit; quia hæc non communia Trinitati, sed propria opera eius sunt. Alterum est, cum non tantum sit Saluator, sed etiam iudex hominum, vt Act. 10. Ipse est, qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum. Ioan. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: cur nomen potius à saluando, quàm à iudicando sumptum est, maximè quia omnes iudicabit, non autem omnes saluauit effectu, quia multi peribunt? Responderi posset, nomen à saluando impositum, quia prius venit saluare, postea iudicaturus est omnes. Rectè id respondetur, tamen nondum est perfecta responsio, nec integra causa. Dicẽdum ergo est, nomen acceptum à saluando, quia quamuis venturus sit iudicare, tamen non assumpsit carnem patibilem, nec factus est homo, nisi vt saluaret. Si enim non voluisset saluare, non erat cur ad iudicium faciendum indueret carnem: hoc enim carne non assumpta potuit fieri perfectissimè; ad saluandum autem & redimendum, eo modo quo saluati sumus, carnem induere oportuit. Et ideo ab hoc munere accepit nomen, quod Ioan. 3. dictum est. Non, inquit, misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. hæc de nomine IESV.

Quare non à iudicando, sed à saluãdo Dominus nomen assumpserit.

Cur Iesus Christus, & quandoq; in uerso ordine Christus Iesus dicatur.

Dicitur etiam vtrumque simul, nempè Iesus Christus, seu Christus Iesus propter Iudæos, Hæreticos, & Catholicos, varijs tamen ex causis. propter Iudæos quidem sic dictus est, in confusionem eorum, vt significemus eundem esse Messiam, seu Christum in lege promissum, & eum, qui Iesus dictus est: dicentes ergo Christum Iesum, seu Iesum Christum, fatemur Iesum, quem colimus in nouo testamento esse illum Christum, qui promissus erat. 1. Ioan. 5. Qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. & Matth. 1. De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. rectè ergo Ambr. Phil. 2. adnotauit, hoc nomine Iesu Christi, aduentum eius in carne esse iam completum significari. Aduersus hæreticos etiam hoc nomen proferimus, quia fuerũt olim, qui alium Iesum, alium Christum esse dicerent, vnumque passum, alterum miracula fecisse affirmarent. cuius hæresis meminerunt Tertul. libr. de carne Christi, & Irenæ. lib. 3. cap. 11. contra quam dicitur. 1. Ioan. 4. Omnis, qui soluit Christum, ex Deo natus non est. Soluere Christum est, vnum Christum, alterum Iesum fuisse, dicere; at nos vnũ, & eundem confitentes dicimus, Iesum Christum, seu Christum Iesum. Hoc etiam nomen propter Catholicos proferimus, quia per ipsum integram & perfectam fidem Christi confitemur. quamuis enim Iesus & Christus vnum & eundem significent Dei filium & hominem, tamen Iesus propter diuinitatem dicitur; non enim ille homo saluaret, nisi Deus esset; Christus autem propter humanitatem: non enim vnctus est, nisi ratione humanitatis, vt docet Hilar. lib. 11. Trinitat. qui ergo Iesum Christum dicit, Christum Deum & hominem confitetur: atquæ hæc fides est nostra, ad salutem necessaria. Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum. Demum dicitur Iesus Christus, & Christus Iesus: Christus Iesus propter ordinem temporis. præcessit enim lex, & promissio Euangelium & veritatem. Philip. 2. Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu. Gala. 5. In Christo Iesu nec circuncisio aliquid valet. Iesu enim nomen ad Euangelium, Christi verò ad legem pertinet. Iesus Christus autem dicitur propter ordinem dignitatis: nam perfectius est Euangelium lege, & veritas promissione. Matth. 1. Liber generationis Iesu Christi.

1. Ioan. 4.

Et adduxit eum ad Iesum.

COMMENTARIVS.

DVbium non est, vt rectè dicit Chrysost. hom. 17. Andream Simoni omnia, quæ facta sunt, & quæ à Christo audiuit, narrasse, & vsum esse verbis, quibus eum inuitaret ad Christum; at Euangelista effectum describit, alijs silentio prætereitis, *adduxit*, inquit, *eum ad Iesum*: forsan quæ Andreas Simoni narrauit, siluit; ne Simonem efficacia potius persuasionis Andreæ, quàm Christi iam secreta, ac occulta virtute trahentis motum, & excitatum esse arbitraremur. Adduxit autem eum ad Iesum à quo perfectè instruendum sperabat. hoc fraterni animi, cognati amoris, & sinceri affectus officium est, vt in spiritualibus quam diligentissimam curam adhibeamus, vt inuicem opitu-

opitulemur: Admiranda est hoc loco profectò diuina sapientia, Simonem, qui maior Andrea futurus erat, per minorem instrui, & ad se adduci voluit, ne maior à minori discere erubescat, & vt dignitatem Petro non ob sua merita, sed ex gratia ei datam fuisse ostenderet.

Intuitus autem eum Iesus, dixit, Tu es Simon filius Ionæ, tu vocaberis Cephas quod interpretatur Petrus.

NOn oculis tantum corporis, sed etiam internis Dominus Petrum intuetur. qua autem de causa Dominus intuitus sit eũ, sequentia explicant: occulta enim manifestat. *Tu es Simon, filius Ionæ*: quem nunquam viderat, nec audierat, nomine proprio vocare, nomen Patris indicare, virtutis supernaturalis erat: intuitus ergo est eũ, rursus quæ futura erant, prædicit, *vocaberis Cephas*, quod Euãgelista interpretatur significare lapidem. Petrus enim Græcè, significat petram, seu lapidem Latinè: quibus verbis dignitatem & prælationẽ Simonis super omnes Apostolos prænunciat, & primatũ futurum eius, in ipso nomine insinuat. Nomen antiquũ eius reuelat, & nomen nouũ super imponit. Vbi attende Petrũ nõ mutasse nomen, sed antiquo superadditum esse nouũ: dictus est semper Simon Petrus. in nomine antiquo conuenit cũ alijs Apostolis, qui suis nominibus nominati sunt, super id verò additum est hoc nouum: vt Petrus Apostolus etiam vt alij esse significetur, & super apostolicam dignitatem vltra alios auctus esse primatu noscatur. nam inter Apostolos primus est dignitate & prælatione, *Tu*, inquit, *es Simon*, nomen hoc non amittes, sed vltra vocaberis Cephas. Meminit etiã Dominus nominis Patris eius, non solum, vt ex reuelatione nominis proprij, & Patris, quod occultum videbatur, fidem sibi conciliaret; sed vt se certam cognitionẽ habere de eo indicaret, nẽ audiens Petrus tam honorificũ nomen, dubitaret intra se. an fortè Christus nouerit quis ipse esset, erat enim homo inferioris conditionis, propterea dicit Dominus, noui te perfectè, tu es Simon, tu es filius Ionę, & etiã si talis sis, vocaberis Cephas. quod nomen est Syriacum, significans non qualemcunq; lapidem, sed magnum lapidem, qualis in fundamento ponitur, & hoc idem significat Græcè πέτρος. est enim nomen appellatiuum etiam Græcè, Latinè autem est tantũ proprium. Lapidem enim non vocamus petrum, sed petram. Ex hoc nomine, Cephas, sumimus argumentum, tempore Christi multa vocabula iam esse ex Chaldaico sermone sumpta ab Hebręis: post captiuitatem enim Babylonicam hebræa lingua suam amisit puritatem. Quòd autem Ioan. vltimo, dicitur filius Ioannis, hic autem filius Ionę, & similiter Matth. 16. nulla est contradictio. Ionas enim idem est, quod Ioannes, sed abbreuiatum nomen, vt solet fieri in vulgari sermone sæpè, vbi abiecta littera, aut syllaba aliqua, idem nomen breuius pronunciamus.

Simoni nouũ nomen imponitur, priori etiã retento.

Quare Patris Simonis Christus mentionẽ fecerit.

ANNOTATIO LXXVI.

An Christus nomen Simoni imposuerit, an vero imponendum prædixerit.

DVbitatio occurrit, an hoc in loco Christus imponat nomẽ Petro ita, vt ex nunc vocetur Petrus, an potius prædicat nominis impositionem, quo postea sit appellãdus Petrus. Aug. lib. 2. de cons. Euan. ca. 17. & 53. & lib. 4. cap. 3. tenet, nomen hoc in loco ei esse impositũ, vt ex nũc Cephas, seu Petrus sit dictus. At Cyril. lib. 2. ca. 12. & Chrysost. hom. 18. affirmare videtur hæc verba esse promissionem & prædictionem eorum, quę futura erant. Hilar. ca. 19. in Math. dicere videtur, tunc impositum, quãdo dictum ei est; Tu es Petrus, & super hãc petram ædificabo Ecclesiam meam. Contra vtranque sententiam videtur facere, quod dicitur Mar. 3. Fecit, inquit, vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prędicare, & dedit eis potestatẽ curandi infirmitates, & eijciẽdi dęmonia, & imposuit Simoni nomẽ Petrus. ad hoc respondet Aug. loco citato. Hęc narrata à Marco per quandã recapitulationem, qua narrauit, non quod tunc temporis factũ fuit, sed quod iam antea factum erat. Potest iterum opponi contra sententiam Augu. quia dictum est de futuro, vocaberis; videtur igitur non tunc esse impositum nomen, sed promissum: at hæc obiectio nullius est momenti. nam Genes. dixit Deus, non vocaberis Abram, sed ap- *Gene. 17.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gen. 17. pellaberis Abraham; & tamen tũc nomen ei est impositum, quia tunc incepit, quod futurum erat, nec aliter potuit loqui, nisi de futuro, quasi diceret; ex nunc te vocabunt Petrum. Mihi placet sententia Augustini, quamuis nõ careat probabilitate opposita sententia. Hoc tamen aduertendum, quod in commentario annotauimus, Simoni non esse mutatum nomen, sed amplificatum; nec enim dictũ est, nõ vocaberis Simon, sed vocaberis Petrus: At Gen. 17. quãdo mutata sũt nomina Abrahę & Sarę, vtrunq; dixit Deus, nõ vocaberis Abram, sed appellaberis Abrahã, & vxor tua non vocabitur Sarai, sed Sara.

ANNOTATIO LXXVII.

Vocatio hæc Simonis & Andreæ alia est ab illa quæ postea ad Apostolatum vocati sunt.

HAec vocatio Andreæ & Simonis distincta est ab his, quæ narrantur Matth. 4. Mar. 1. Luc. 5. nec in hoc vlla est controuersia inter Doctores; imo non est dicenda propriè vocatio: quãuis enim spiritu suo, & virtute Christus ad se traxerit vtũque, sitq; interior vocatio; tamen exterius non sunt vocati à Christo, sed venerunt ipsi. quæ autem narrantur ab alijs Euangelistis, vocationes sunt exteriores, quando ad officium discipulorum & Apostolorum vocati sunt. & hæc propriè vocatio dicitur, cum de vocatione Apostolorum agitur. Intetior enim vocatio cõmunis est omni fideli: nemo enim potest venire ad Christum, nisi ab ipso interius tactus, & tractus; & hæc vocatio quædam est, qua vocatione nunc vocati sunt, nõ tamen exteriori, qua Christus eos postea ad discipulatum & apostolatum, vt firmiter ei adhærerent, vocauit. Sequebantur ergo nunc Christũ vt discipuli quidam, tamen non firmiter adhærentes, vt postea. Controuersia præcipua ea est, an historia narrata à Matth. & Mar. de vocatione horum duorum, sit distincta ab ea, quæ Luc. 5. narratur; sed ad hunc locum eam discutere non spectat, cum constet historiam præsentem ab alijs esse, etiam nemine contradicente, diuersam.

B

In crastinum voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum.

COMMENTARIVS

ALiam vocationem describit Euangelista eodem fermè tempore factam, *Voluit*, inquit, *exire in Galilæam*. Quæ hactenus narrauit, in Iudæa facta sunt: at nunc placuit Christo redire in Galilæam. Dicit autẽ *voluit exire* quia sponte, & proprio motus arbitrio, seu nulla persecutione impulsus voluit reuerti; præterea vt quod statim narratur, non casu aliquo, sed diuino consilio & voluntate factum Euangelista subindicet, nẽpe Philippum inuenisse, & vocasse. Dicitur autem hoc factum in crastinũ, seu crastina die, ab illa nempè die, in qua Petro dixit, tu vocaberis Cephas; non autẽ à die, quando illi duo secuti sunt eũ: nam illa nocte cum eo manserunt, die orto Andreas recessit, & inueniẽs Simonẽ, adduxit eum ad Dominũ. hoc igitur die non recessit in Galilæam, sed die crastina à die, quando venit ad eum Petrus: vtrum autem eodẽ die venerit ad Christum Petrus, quo ab Andrea inuentus est, an alio, incertũ est: tamen probabilius est, eodẽ die venisse, & postridie Dominum in Galilæam exisse. dicitur autẽ exire, quia relicta Iudæa ibat in Galilæam. Epipha. hær. 51. dicit illa die, qua secutus Andreas venit ad Dũm, inuenisse Simonẽ, sed id fieri non potuisse ex eo patet, quia illa nocte mansit cũ Christo. Epiph. tamen forsan dicẽ ab occasu in occasũ cõputauit.

Et dicit ei Iesus, sequere me.

VOcatione exteriori ad se vocat Philippũ, nec tamen defuit interior, tãto maior, & efficacior, quãto minus Philippus instructus erat exteriori magisterio. Nec leuitatis fuit Philippũ sequi Dũm, sed efficacię verbi Dei: nõ aliud audiuit Matthęus, vt refert ipse, ca. 9. quando relictis omnibus secutus est eũ; quàm, sequere me. Irridebat Iulianus Apostolos, vt refert Hiero. Matth 9. & leuitatis arguebat, quod tàm citò secuti essent Christum simplici verbo vocantem; nec considerabat impius, fortius, & efficacius, omni syllogismo & ratione esse verbum Dei. Si leues fuerunt Apostoli obediendo voci diuinæ, appellet Iulianus leuem Lazarum, qui quatriduanus surrexit vnica voce Christi. Appellet etiam leues, infirmos, & cęcos; quos verbo simplici Christus sanauit; si ergo non leuitas hæc, sed efficacia est verbi Christi, profectò nec leues erant Apostoli, qui verbo audito, secuti sunt eum: rectius dixisset Iulianus; si nimis rebelles, & duros, & insensatos eos appellasset, qui tanto verbo credere

Virtus & potentia vocatis, non leuitas vocatorũ, eos trahebat ad Christum.

credere, & obedire noluerunt, & tunc incredulos Iudæos, & seipsum merito damnasset. Euthym. asserit Philippum vidisse illos, qui Christum sequebantur, & eo esse ipsum adductum ad fidem. Melius dicit Cyril. lib. 2. ca. 13. id verbi efficaciæ tribuens, & bonæ dispositioni Philippi, quæ tamen à Deo erat. non enim Philippus à Petro, aut Andrea aliquid ex gestis intellexerat, quia breuitas tẽporis id impedire videtur.

Erat autem Philippus à Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri.

GAlilæus erat Philippus, & eiusdem patriæ cum Andrea & Petro, quæ dicebatur Bethsaida. huius ciuitatis nequitiam exprobrauit Dominus, & ei valde cõminatus est. Matth. 11. mitiusq; fore terræ Sodomorum, quam illi, iudicium prædixit. Væ, inquit, tibi Bethsaida, vę tibi Corozain, &c. & è medio tãtę prauitatis tres Apostolos insignes eduxit, vt vbi abundauit malitia, superabũdet gratia, quę nõ meritis proprijs vocatorum, sed vocantis benignitati tribuatur. Memorat autem Euangelista hos esse tres de Galilæa, & Bethsaida in opprobrium Iudęorũ: nemo enim ex tribu illa venit ad Dominũ, ex qua nasciturus expectabatur. Primi, qui ad ipsum venerunt, & vocem eius audierunt, Galilęi fuerunt, & de ciuitate, vbi peccata abundabant: atque hac de causa adiunxit Andream & Petrum etiam de eadem esse ciuitate, vt impleri iam insinuet, quod prędictum erat per Isaiam cap. 9. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephtalim via maris trans Iordanẽ Galilęę gentium, populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Terra, quæ prius passa est flagellum, recepit primò misericordiam, & vbi prius regnauit peccatũ, abundauit gratia in primis Apostolis & fidelibus. Erat Bethsaida pagus in tribu Isachar ad litus maris Galilęę inter Capharnaum & Magdalum. Apud Hebræos idem significat, quòd apud Latinos domus venationis.

Tres Apostoli de Ciuitate Bethsaida vocati.

Isa. 9.

Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei.

NOn casu, sed studio diligenti conquisitum, vt dicit Cyril lib. 2. cap. 14. Philippus inuenit Nathanael sibi familiarem & amicum, vt tanti thesauri inuenti participem faciat: vt enim Andreas fratrẽ, sic Philipus Christo lucratur amicum. Erat autẽ Nathanael de Cana Galilęę, vt habetur Ioan. 21. Vir in scrutandis scripturis diligentissimus, vt Chrysho. 19. & Cyril. lib. 2. ca. 14. annotant, & eodẽ aduẽtus Christi, quo Philippus tenebatur desiderio. Aliqui fratrem ipsius Philippi existimant, sed sine fundamento: si enim frater esset, non id dissimulasset Euangelista, sicut nec dissimulauit Andream fratrẽ esse Petri; nec id verisimile est. nam Nathanael de Cana Galilęę. Philippus de Bethsaida erat. Ex narratis, hæc omnia; nõ in Iudęa, sed postquam Christus in Galilæam peruenit, facta esse deducimus: nam dictum est, Christum voluisse exire in Galilæã, & iussisse Philippum sequi, & sine dubio tunc Christum euntem in Galilæam secutus est. cum autem peruenisset Canam, tunc quæsitũ iuit Nathanaelẽ, qui erat de ciuitate illa, & inuentum ad Christum duxit, vt in sequentibus refertur.

Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, inuenimus Iesum, filium Ioseph à Nazareth.

ANnunciat Christum venisse, & sensus est, inuenimus Messiam prædictum & promissum in lege à Moyse, & à Prophetis, & is est Iesus filius Ioseph à Nazareth; *inuenimus*: vox est annunciantis rem nouam & magni momenti, ac vtilitatis, sicut qui magno & insperato inuento thesauro cum gaudio alijs nunciat, eosque participes facit. Inuenimus thesaurum, quasi non ego solus, sed & tu, & omnes qui sperabamus, inuenimus, quod tanto desiderio expectatum est. Sciebat Philippus Nathanaelem virum doctum, & in scripturis versatum; propterea sic cum eo loquitur, *de quo Moyses scripsit, & Prophetæ*: simul etiam, vt per hæc verba explicet illum eundem Messiam, qui à Iudęis expectabatur, nec solum Messiam inuentum, sed quis sit, etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

enunciat, & circunstantias accumulat (vt quis sit, intelligat) nominis, parentis, ciuitatis: est inquit. Iesus, filius Ioseph à Nazareth. vocat filium Ioseph, quoniam nondũ erat in fidei mysterijs plenè instructus: vulgò autem filius Ioseph reputabatur, & quia educatus Nazareth, Galilæus, & Nazaræus existimabatur.

Et dicit ei Nathanael, à Nazareth potest aliquid boni esse?

NAthanael peritus scripturarum, sciebat Christum venturum de Bethleem Iudæ; sic enim Mich. 5. scriptum erat; & id Scribæ & Principes Sacerdotum Herodi quærenti respondérant. Audiens autem esse à Nazareth Galilæa, obiecit non negando, sed admirando potius, & dubitando, *à Nazareth aliquid boni esse potest?* quasi diceret; à Nazareth nihil insigne, nihil egregium speratur; quomodo ergo Christus verus de Nazareth exire potuit? Inferius Iudæi hoc idem respondérunt Nicodemo. Ioan. 7. Scrutare scripturas, quia de Galilæa Propheta non surgit. Non est silentio prætereunda docta, & prudens humilitas Nathanaelis, vir doctus, in scripturis versatus, audit ab homine illiterato rem nouam, & summi momenti: scit scriptum per Prophetã, qui errare non poterat, Christum de Bethleem Iudæ venturum; audit Galilæum, & de ciuitate infima, admiratur ac dubitat; non tamen omnino negat, nec exprobrat Philippo ipsum deceptum esse, idque fieri non posse, sed cum admiratione quadam, quamuis dubitando, respondet: *à Nazareth potest esse aliquid boni?* humilitatis verbum est, sed doctæ & prudentis: quia quamuis prima facie hoc cõtrarium prophetiæ videretur, reuera non erat, sed maximè conforme: nam oriundus, & ortus est in Bethleem, conceptus, & educatus in Nazareth, & vtrumq; prædictũ erat per Prophetas: vt enim per Micheam dictum est futurum de Bethleem, ita futurum Nazaræum, vt habetur Matth. 2. prædictum est. nouit vir doctus & humilis rem difficilẽ, tamen non de genere earum, quæ fieri non poterant, ob id admiratus & dubitans respondet. Multò aliter se habent hæretici, & maximè nostri temporis, statim ac vnam voculam scripturæ suo iudicio intellectam, & expositam habent, contemnunt non vnum, non illiteratum hominem, sed omnes Doctores, totam antiquitatem, totam Ecclesiam. Non tale testimonium habent hæretici pro suis erroribus, quale habuit Nathanael contra ea, quæ dicebat Philippus: & tamen pertinacissimè & imprudentissimè suum iudiciũ Ecclesiæ toti præferunt. Stulti hominis est, quod aliter, quàm putat, fieri potest, contra commune hominum iudicium tueri, & defendere velle. merito à Christo Nathanael laudatus, & famæ celebritatem consecutus est.

Christus Nazarenus dictus.

ANNOTATIO LXXIIX.

Qua sensu intelligenda responsio Nathanaelis.

AVgust. tract. 17. superiorem sententiam duobus modis dictam esse posse affirmat. Vnus est interrogandi. Alter est affirmandi. ipse Augustin. affirmanter dictam esse magis probat, quasi Nathanael Philippo consentiens, asserat a Nazareth posse exire Christum. At Cyril. lib. 2. cap. 15. & Chrysost. hom. 19. per modum dubitationis, & interrogationis sententiam legũt, & ea videtur legitima expositio. Viro enim perito in scriptura difficultatem faciebat sermo Prophetæ Christum de Bethleem futurum prædicentis. huic expositioni fauet, quod sequitur à Philippo dictũ; Veni, & vide: quasi diceret; veni, & experientia cognosces veritatẽ, & acquiesces.

Dicit ei Philippus, veni, & vide.

COMMENTARIVS.

Philippi humilitas & prudẽtia.

NOn defuit Philippo humilitas & prudentia, dum admiranti, & dubitanti Nathanaeli respondet; humilitas quidẽ, dum non se in ea quæ nescit ingerit, sed suam ignorantiam fatetur. nesciebat tunc Philippus scripturas, adhuc difficultates soluere non valebat, ab ijs, quę nescit, abstinet. Prudentia vero, dum ad Christum, qui verus doctor erat, venire inuitat, à quo nodi solutionem accepturum Nathanaelem non dubitabat.

bitabat imò subtiliter vtitur illius admiratione ac dubitatione, vt eum ad Christum alliciat, quasi dicat; tu admiraris rem grandem & difficilem, *veni, & vide*, facilime te ab hac admiratione, & dubio liberabis, *veni, & vide*, additum facilem & breuem veritatis tantæ intelligendæ habes, *veni, & vide*, & experientia, si venis, comperies, quæ tibi nuntiaui, vera esse. Sperabat Philippus benignè recipiendum Nathanaelem à Christo, quia eius iam benignitatem & mansuetudinem erat expertus: propterea securè promittit Nathanaeli omnia, *veni*, inquit, *& vide*.

Vidit Iesus Nathanael venientem ad se; & dicit de eo: ecce vere Israelita, in quo dolus non est.

ALlectus à Philippo Nathanael venit ad Christũ: aderant ibi alij quando accessit Nathanael; dum autem eum vidit venientẽ, ijs, qui aderant, de eo pronunciauit, *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.* hæc verba sunt à Christo prolata, quãdo proximus iam erat Nathanael, ita vt verba eadẽ audierit. Non adulandi, solumue laudandi eum gratia hæc affirmauit Dominus, sed præcipuè, vt occulta cordis eius manifestando, eum illuminaret, & ad fidẽ pertraheret. Dei enim solius est, quæ in corde sunt hominum, nosse: vocat eum verum Israelitam, id est; legis illius obseruatorem, sicut nunc qui legem Christi obseruat, vt oportet, dicitur verus & perfectus Christianus. Simplicitatem verò cordis eius cõmendat, *in quo*, inquit, *dolus non est*; tum quia vir doctus cum esset, non est vsus argutijs argumentorũ contra Philippum, sed admiratur potius, & credit fieri posse, quod Philippus nũciabat, quãuis sacræ scripturæ repugnare videbatur; tum, ne circunstantes arbitrarentur illum, quem doctorẽ nouerant, calumniandi, aut cõtradicendi studio accessisse; tum demum, quia carere dolo virtus est maximè ad intimum pertinens cordis, & idcirco eum laudat, vt se cordis scrutatorem ostendat. alluditq; ad illud Psal. Beatus vir cui non imputabit Dominus peccatũ, nec est in spiritu eius dolus. in eo quòd verus Israelita prędicatur, non imputabit ei Dominus peccatum; alterum verbum expressum est, nec est in eo dolus. Duos Paulus ad Rom. 9. Israelitas descripsit, quidã sunt secundum carnem, qui ex Abraham & Iacob secundum carnem descendunt; quidã sunt secundum spiritum, qui fidem Abraham & Iacob sequuntur veram & viuam: non autem omnes, qui sunt Israelitæ secundum carnem, sunt secundum spiritum; nec contra, qui sunt secundum spiritum, omnes sunt secundum carnem. Nathanael secundum carnem, & secundum spiritum erat, ob id à Christo verè Israelita prædicatur.

Psal. 31.

Vere Israelita quis dicatur.

Dicit ei Nathanael, vnde me nosti?

MIratur Nathanael occulta cordis sibi reuelata ab eo, cui nec de facie notum se esse arbitrabatur, & cũ admiratione interrogat, *vnde me nosti?* Si Nathanael se talem nõ esse, qualem Christus pronunciauerat, cognouisset, non, vnde me nosti? sed non me nosti, respondisset. Si non desiderio Christum cognoscendi flagrasset, laudem humilibus verbis refutasset. At quia veritatis amator erat, negare nõ est ausus, quod auctor veritatis affirmauerat: & quoniam humilitati studebat, id expresè non confirmauit, sed Christum cupiens cognoscere, admirationis interrogatione est vsus; in qua non negatur veritas, & dum tacitè approbatur, nõ lęditur humilitas, simul etiam Christi cognoscendi non deseritur via, dum interrogatione responsum postulat, per quod veritatem assequendi aperitur via.

Respondit Iesus, & dixit ei, prius, quàm te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidite.

MIrabilis est Christi respõsio. interrogatus de modo, quo nouerit Nathanaelem, occulta ei duo manifestat, dicitq; *antequam te Philippus vocaret, cum esses* &c. id est,

Universidad de Deusto Biblioteca

vidi Philippum te vocantem,& antequam te vocaret,quando tu eras sub ficu,ego te vidi;non dicit noui te;sed vidi,præsentiam diuinitatis suæ insinuans,qua cunctis adstat,& præsens omnia videt. Quantum ex verbis deduci potest,antequam à Philippo vocaretur, Nathanael in loco aliquo occulto sub ficu, vbi à nemine videri poterat, fuit,& probabile est,aliquid tunc notatu dignum fecisse : forsan orabat Deum,sacræ alicui meditationi incumbebat,vel aliquid simile spirituale operabatur, quod Dominus insinuat dum dicit, *cum esses sub ficu vidite*. Modus enim loquendi est, quando alicui,quid in occulto loco egerit, significare volumus, locum tantùm notamus, per eum simul quid factum sit insinuantes; ita in præsenti factum puto. Non respondet Dominus interrogationi eius verbis tantùm,sed factis; quasi dicat,vis scire vnde te noui; scito te à me visum sub ficu, & à me visum Philippum, cũ vocaret te, quando sub ficu fuisti. qui hæc vidit,non est ei difficile te etiam nosse, qualis sis. Perinde fuit ac si clarioribus verbis dixisset ei, Te noui quia Deus sum qui video omnia. Cum autem dicit, *vidi te*,non solam exprimit cognitionem,sed insinuat virtutem,qua mouit, vt veniret, quasi diceret, nisi te vidissem, meaque virtute iuuissem, nunquam ad me, quamuis à Philippo vocatus, venisses. Obijcies, nonne maius fuit reuelasse occulta cordis, quod factum est in principio, quam hæc exteriora? quomodo igitur maius probatur per minus? Respondeo vere ita esse, illud videlicet esse maius in se, tamen Nathanaeli non fuit maius, quia poterat suspicari Christum coniectura humana vsum esse,vel ab alijs audisse. Solemus enim ex operibus,& vita iudicare corda, & sæpe non fallimur. ita potuit suspicari Nathanael, se Christo fuisse notum, tamen quia nesciebat quomodo Christus cognouisset eum, maximè quia se ei esse ignotum arbitrabatur, miratus est. at modo audit, quæ non ex humana coniectura, nec ex alterius relatione, sed supernaturali cognitione sola nota esse poterant. Propterea hoc illi maius multo visum est, atque ea de causa Christus suam sententiam hoc secundo miraculo confirmat,seque illi magis manifestat. Grego. lib.17. Moral.cap. 20. exponit, *cum esses sub ficu vidite*; id est, cum esses sub vmbra legis, elegi te. sed hoc ad sensum spiritualem spectat.

Quæ sum dicit Christus sub ficu vidi te.

Christus, maiori suæ diuinitatis argumento, minus hoc addidit.

Respondit ei Nathanael,& ait: Rabbi tu es filius Dei, tu es Rex Israel.

TAnto miraculo Nathanael persuasus in mirã Christi prorupit confessionem, *Rabbi,tu es filius Dei,tu es Rex Israel*. quibus verbis nõ solum eum verum Messiam, & Christum expectatum affirmat,sed tria de eo pronunciat,quæ ex scripturis earum diligens scrutator didicerat; Doctorem & Magistrum vocat, quia de eo legerat prophetatum Ioel 2. Dedit vobis doctorem iustitiæ. Filium Dei prædicat, quia legerat de eo dictum Psal. 2. Filius meus es tu : & additur articulus; *tu es ille filius Dei*, vt non quomodocũque filium Dei,sed insignem filium super omnes, qualis futurus erat Messias,ostendat. Regẽ Israel appellat,quia de eo legerat Zacha.9. Ecce Rex tuus venit. Mira profectò confessio,plura,& maiora prædicat,quàm à Philippo audierat. Philippus filiũ Ioseph,at hic filiũ Dei: Philippus à Nazareth,at hic Regẽ Israel cõfitetur.

Nathanael tria de Christo confitetur.

ANNOTATIO LXXIX.

An Nathanael confessus fuerit, Christũ filium esse Dei naturalem.

CYril. lib. 2. cap. 19. hanc confessionem sic exponit, vt Nathanael Christum verum Deum, & Dei filium naturalem cõfessus fuerit, quia sciebat ex Psal. 7. Deum scrutatorem cordium & renum. Idem sentit Tertul. lib. aduersus Praxeam, affirmans Nathanaelem confessum fuisse Christum filium Dei, sicut confessus est Petrus. huic consentire videtur Irenę. lib. 3. cap. 11. & id probabile videtur. tamen magis mihi probatur,non tanta adhuc fide Nathanaelem imbutũ fuisse, sed filium Dei vocasse Christum eo modo, quo Iudæi communiter futurũ Dei filium Messiam credebant. Illi enim, quibus Trinitatis mysteriũ adhuc non erat reuelatum, filium Dei credebant futurum eminenti quadam filiatione supra omnem adoptionem Angelorum & hominum; non autem distinctè intelligebant filium esse naturalem, & consubstantialem. quamuis enim id in scripturis antiquis esset contentum, tamen ita occultè, vt non omnibus communiter is sensus pateret. propterea filium Dei credebant super omnes alios, nõ vlterius procedentes. Prophetis autem, & jis, quibus ex diuina gratia, Trinitatis, & incarnationis mysterium erat reuelatũ, id notum erat. Sic existimo Nathanaelem vocasse filium Dei, quod ex sequenti confessione manifestius fit. Si enim filium Dei nouisset, vt Petrus Matth. 16. quando dixit, Tu es filiũs Dei viui, non Regem Israel, sed totius orbis Regem & Dominum proclamasset. At Nathanael cõmunem sequens opinionem Iudæorum existimantium Regem temporalem in Israel futurum, vocat Regem Israel his enim verbis sola confessio Christi exprimitur, ac si diceret,tu es ille Christus, qui est filius Dei super omnes alios,& rex Israel. Et profectò laudanda,& miranda confessio est, quam post tot, ac tanta miracula Iudæi postea non sunt assecuti. ita sentit Chrysost. hom. 20. vbi quæ diximus expresse docet, affirmans eisdem vsum esse verbis cum Petro, sed non idem sensisse cum eo, quia merum hominem Christum credebat. Primordia enim fidei non fuerunt ita perfecta, sed paulatim augmentum suscepere, & in Nathanaele, & in Apostolis, cæterisque discipulis. Nec argumentum Cyrillum habet, non enim Christum ita scrutatorem cordium credebat, vt Deum. potuit enim existimare Deo reuelãte id illi innotuisse. Nolo negare, sententiam priorem propter tantorum Patrum auctoritatem valde esse probabilem.

Respondit Iesus, & dixit ei, quia dixi tibi, vidi te sub ficu, credis? maius his videbis.

COMMENTARIVS

DOminus non arguit eum leuitatis, quia citò credidit, sed potius commendat eius fidem & augmentum, fideique perfectionem promittit, ac sperare eum iubet: ac si diceret; pauca sunt,& parua signa, quæ vidisti, & his ita profecisti, vt tanta de me sis confessus; multò maiora videbis: inferendum reliquit, ergo maiora de me tunc confiteberis. Quibus verbis tacitè insinuat eius confessionẽ laudandam quidem, sed imperfectam esse; quia verum Deum ille ignorabat esse Christum: postea tamen maiora se editurum opera prænunciat, quibus suam aperiat, & comprobet diuinitatem, quibus instructus Nathanael maiora erat crediturus de Christo. Quod autem sit his maius, quod visurum Nathanaelem promittit, verbis sequentibus explicat. In his vocationibus discipulorum aduerte, consilio factum esse diuino, vt tàm paucis argumentis, & tanta facilitate hi primi venirent ad Christum, vt scilicet virtus, & diuinitas ipsius magis nota fieret. hàc enim non operante interius, nec verbum Ioannis, *Ecce agnus Dei*, Andream; nec verbum Andreæ Petrum; nec verbum exterius Christi Philippum; nec sermo Philippi Nathanaelem; nec Christi miraculum, eundem traxissent ad fidem.

Quare in principio vocati, tã facilè Christo crediderint.

Et dicit ei; Amen amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes supra filium hominis.

EXplicat Christus, quod dixerat, maius his videbis, & sermonem conuertit ad Nathanaelem, & simul ad astantes, & dicit, videbitis Angelos mihi ministrantes, ac si diceret; hoc tibi magnum, ò Nathanael, visum est, quia dixi, vidi te sub ficu, & propterea me Regem Israel confessus es, videbis profectò non tu solus, sed & vos, qui adestis, cœlum apertum, & illinc Angelos in meum ministerium descendentes, & rursus ascendentes, vt ex hoc ministerio intelligatis hunc, quem videtis hominem, Dominum esse Angelorum, & Regem cœlorum, & consequenter Deum esse verum. non dixit supra me, sed *supra filium hominis*, vt fidem imperfectam illorum insinuaret. quasi diceret; huic, qui homo vobis videtur, Angelos ministrantes videbitis, vt in eo plus aliquid & supra hominem, nempè Dei verum filium esse confiteamini. Insinuat hisce verbis, se nõ solum apud Nathanaelem, sed & apud alios maiorẽ & perfectiorem fidẽ sibi conciliaturum, quàm hactenus conciliauerit: videbitis, inquit, maiora sum opera facturus, quibus mundo me non solum hominem, sed Deum esse manifestabo. Ecclesiæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

siæ enim Euangelicæ ædificium, & perfectionem prædicit. Per Angelos ascendentes, & descendentes, vt latius annotatione sequenti, ministerium significat Angelorum, vt Cyril. lib. 2. cap 21. & Chrysost. hom 20. exponunt. Cœlum apertum dicit, quia Angeli illinc descensuri, & illuc ascensuri prędicuntur. Vox illa geminata, *amen amen*: certitudinem & veritatem rei insinuat: denique consideratione dignum est, familiare fuisse Christo Domino, vt de se loquens, filium hominis seipsum appellet. quibus vero de causis frequens illi fuerit hęc phrasis, latè tractatur Annotat. 19. cap. 3.

ANNOTATIO LXXX.

Augustinus, quomodo locũ hunc exponat.

Genes. 28.

AVgust. lib. 12. con. Faustum, cap. 26. & lib. 16. de ciui. cap. 38. hunc locum latè exponit, & his verbis Christum illud, quod factum fuit in Iacob Gen. 28. insinuasse docet. Iacob enim olim super lapidem dormiens, vidit scalam à terra pertingentem vsque ad cœlos, & in eius summitate Dominum incumbentem, Angelosq; ascendentes, & descendentes per scalã. Euigilans autem vnxit petram, supra quam dormierat, & erexit in titulum, ædificauitq; ibi, & vocauit locum domum Dei. Petra illa vncta ipsius Christi figura fuit, supra quem Ecclesia fundata est, & quia Nathanael Christum confessus erat, qui illa vncta petra significabatur, historiã illam Dominus insinuat, prædicẽs Ecclesiæ ædificationem, & Angelos ascendentes, & descendentes, id est, prædicatores verbum cœleste terrenis hominibus annunciãtes. Multa alia circa hoc refert Aug. quę potius ad explicationem loci illius Gen. quàm ad præsentẽ pertinent: quãuis enim illam historiam Dominus subindicare voluerit, & in se complendam docere; tamen ad literam Angelorum significare ministerium intendit, vt se Dominum Angelorũ esse significet. Non tamen in hoc sistit sensus, sed etiã per hęc significat, se esse, per quem cęli ianua aperienda est; qui pacem Dei cum hominibus facturus est, vt sit cõmunicatio iam cęlestium & terrestrium; sedenique esse, qui in sua dispensatione Angelorum ministerio vsurus erat, vt reuera factũ est. Ecclesiã enim suam Angelis ministrantibus gubernat, ac regit. Quærunt Doctores, quando cælum apertũ, ac Angelos descendentes, & ascendentes viderint. Chrys. ho. 20. in resurrectione, & ascensione id factum, & visum dicit; Angeli enim tunc visi sunt. Aliqui ex recẽtioribus id factum esse, tamen omissum ab Euangelistis, sicut & alia multa, affirmãt. Cyril. lib. 2. ca. 21. magis ad rem mihi respondere videtur, nõ ad visionẽ aliquam singularem hoc pertinere, sed ad totam Christi dispensationẽ. nam in Ecclesia gubernãda Angelorum vtitur ministerio, Angelis etiam fideles suos custodit: Angeli orationes fidelium deferũt; per eos illuminationes fiunt, & multa alia à principio vsq; in finem Angelorũ opera Christus facit. Angeli etiam in die iudicij descendent, & ministrabunt. hoc est supra filiũ hominis, id est, hæc omnia Angeli faciunt, & facient in obsequium, & ministerium Christi, illa enim verba non ad illos solum, sed ad omnes dirigebantur etiam futuros.

Quid sit Angelos descendẽtes, & ascendẽtes videre.

ANNOTATIO LXXXI.

AVgu. tract. 7. in Ioan. de Nathanaele inuestigat, cur nõ sit in Apostolũ electus à Domino. Debet, inquit, iste esse primus inter Apostolos, & non solum primus non est, sed nec medius, nec vltimus inter duodecim. quæritur causa, quantum Dñs intimat, inuenitur. intelligere enim debemus ipsum Nathanaelẽ eruditum, & peritum legis fuisse; propterea noluit eum Dñs inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde confunderet mundum. Si doctus eligeretur fortasse ideo se diceret electum, quia doctrina eius meruerit eligi. Dominus noster volens superborum frangere ceruices, non quæsiuit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. hæc August. Si ratio Augustini vniuersum probaret, nec Paulus eligendus videretur, qui doctior multo Nathanaele erat. Recentiores moti pietate cõfessionis huius viri, eum esse volunt Apostolum, & hunc, quem alio nomine Bartholomæum vocamus: quod etiam Ruperto visum est. hoc persuadere nituntur, quia tanta confessio Nathanaelis digna videbatur Apostolatu. hoc tamen argumentum inualidum est, cum constet Apostolatum nec dari propter merita, nec indignis denegari, imo potius vt ex gratuito dono Dei esse cognosceremus indignioribus quandoque collatus fuit: vt in Paulo, qui persecutor fuerat Ecclesię vidomus. Addunt argumentum aliud, quia Ioannes non nominauit vnquam Bartholomęum in suo Euangelio, videtur ergo hic Nathanael Bartholomęus esse. quod argumentum si valeret, nec Matthæus, nec Simon, nec Iacobus Alphæus essent Apostoli, quia non sunt nominati à Ioanne: si enim omnia, quæ gessit Christus, Ioannes narrasset, vtique Bartholomæi mentionem fecisset. Sine fundamento igitur hi se opponunt Augustino, & opinioni communi. quod enim dicunt, post Philippum in numero Apostolorum describi Bartholomęum, ex quo ipsum esse Nathanaelem colligunt, nihil probat. nam & Act. 1. disociantur, & quamuis non disociarentur, friuolum est argumentum. Dicunt rursus Bartholomæum nomen esse cõmune, quasi idem

Nathanael nõ fuit Bartholomeus Apostolus.

idem sit, quod filius Ptolomæi, quod si aliquid probaret, nec Barnabas, nec Barsabas essent nomina propria. Denique quia Ioannis, vltimo inter eos, quibus apparuit Dominus, numeratur Nathanael, quasi non apparuerit etiam alijs discipulis, qui Apostoli non erant. Non habent robur rationes hæ, ad rem tàm grauem, & contra communem sententiam confirmandam, plus roboris contra illorum sententiam habet, quod in nouo testamento quater ponitur Apostolorum catalogus. Math. 10. Mar. 3. Luc. 6 Act. 1. & nullibi mentio Nathanaelis facta est, quod si fuisset binomius, explicassent Euangelistæ, sicut & fecerunt in Thoma, & Matthæo, maxime Ioannes, qui vltimus scripsit, & eius historiã narrauit. Quod autem ad Apostolatum vocatus nõ fuerit, Dei iudicio relinquamus. nulla enim ratio plena huius rei dari potest. Satis magnum beneficium accepit, quod de numero eorum fuerit, qui Christum confessi sunt, & æternum meruit suæ confessionis accipere præmium; nomenque eius in Ecclesia factum est gloriosum, & illustre.

IOANNIS CAPVT SECVNDVM.

ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum, Vinum non habent. Et dicit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater eius ministris; quodcunque dixerit vobis facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex, positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas, vel ternas. Dicit eis Iesus; implete hidrias aqua. Et impleuerunt eas vsque ad summum Et dicit eis Iesus. Haurite nunc, & ferte Architriclino. & tulerunt. Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquã; vocat sponsum Architriclinus, & dicit ei, Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius est: Tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc. Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. Post hæc descendit Capharnaum ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius: & ibi manserunt non multis diebus. Et prope erat pascha Iudæorum: & ascendit Iesus Hierosolymam, & inuenit in templo vendentes boues & oues & columbas, & numularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque & boues, & numulariorum effudit æs, & mensas subuertit. Et his, qui columbas vendebant, dixit Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negociationis. Recordati sunt verò discipuli eius, quia scriptum est; Zelus domus tuæ comedit me. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei. Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudei. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ, & sermoni quem dixit Iesus. Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis: eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

Et die

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.

COMMENTARIVS.

INcarnationis mysterio, & testimonijs Baptistę de Christo vero Messia primo cap. expositis, Euangelista primum Christi miraculum, quo suam incepit manifestare gloriam, hoc secundo describit. Dies autem numerat ab ea, quæ in fine superioris capitis est signata; nimirum qua exiens in Galilæam, Philippum vocauit: atq; ita tępus tępori coniungens *Die tertia*, inquit, *factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ*; vt prima dies sit vocationis Philippi, altera accessus Nathanaelis in Canam, & tertia quando ibidem hæ nuptiæ sunt celebratæ. Porrò Cana, vt refert Hieron. de locis Hebraicis duplex erat; vna minor in tribu Zabulon, nõ longè à finibus Asser, decẽ milliaribus distans à Nazareth ad occidentem, & septentrionem, atque in hac nuptiæ peractæ sunt: altera Cana maior, proxima Sidoni in tribu Asser, de qua fit mentio Iosue. 9. & ad huius distinctionem, illa dicta est Cana Galileę, nempè inferioris, quæ quoniam erat vicina Nazareth, nihil mirum matrem Domini, ibidem fuisse.

ANNOTATIO I.

Quæ fuerit ea dies tertia, de qua hic Ioan.

QVæ sit hæc dies tertia, variè Doctores exponunt. Orige. tom. 9. in Ioan. quem sumus in Commentario sęcuti, diem tertiam à Philippi vocatione, & Christi profectione in Galilęam numerat: hoc enim fuit vltimum tempus ab Euangelista descriptum; In crastinum, inquit, voluit exire in Galilæam; & hęc est prima & legitima expositio. Secunda est Epipha. hæres. 51. hanc esse diem tertia ab illa, qua duo illi discipuli voce Ioannis permoti Christo sese associauerunt. Sed contra expositionem hanc illud facere videtur, quod illa nocte manserunt duo discipuli apud Dominum, & die sequenti Andreas Petrum inueniens, adduxit ad Dominum: post vocationem autem Petri dictum est, in crastinum voluit exire in Galilæam; nec est verisimile, eadem die omnia hæc facta esse, nẽpè peruenisse cum Philippo in Galilæam, & à Philippo vocatum Nathanaelem, & ad Christũ adductum, & denique eo ipso die nuptias esse factas. Superius autem recessimus ab ea Epiphanij opinione, qua censuit eadẽ die veniisse duos illos ad Christum, & simul Petrum vocatum esse. Tertia expositio est recentiorum diem hãc tertiam numerari ab ea, in qua Nathanael venit ad Christum: hoc enim est tempus vltimo loco ab Euangelista descriptum. Et quamuis hęc expositio probabilitate non careat, hoc tamen difficultatis habet, quòd Euangelista tempus vocationis Philippi significasset illis verbis; In crastinum voluit exire in Galilęam, historiam autem Nathanaelis ad diem sequentem retulisset, tertiam autem diem nuptijs adscripsisset. Non enim est verisimile, quod aliqui eius interpretationis authores difficultate prędicta asseruerunt, eadem die Philippum vocatum, & Nathanaelem ad Dominum peruenisse. Quarta recentiorum quoq; expositio est, hanc diem hebdomadis esse tertiam, quę à Sabbato sumebat initium, vt sit eadem, quę apud Latinos dies Lunę dicitur. At verò & hęc expositio difficultatem habet, quia diceret tunc Euangelista die tertia sabbati. nam quoties dies hebdomadis signatur, addi solet in scriptura, sabbati prima, aut secunda &c. Quinta & postrema etiã recentiorũ auctorũ est, tertiam hanc diem esse, ex quo in Galilęam peruenerat: sed & hic ea est difficultas, quòd cum dies cœperimus numerare à fine prędicentis capitis, & hoc illi continuetur, non videtur rationi consonum numerum dierum sumi ab ingressu in Galilæam; sed à tempore prædicenti capite significato, quod Christi in Galilæam aduentũ antecessit. Quod vero brevi à loco, vbi Ioannes baptizabat, & à quo veniebat Christus, Canam Galilææ peruenerit, mirum non est, cum ea loca, non multum distarẽt. Harum expositionum probabilissima, quam Origenes sequitur, nobis est visa.

Et erat mater Iesu ibi.

COMMENTARIVS.

Matris Christi cur hic meminerit.

MAtrem Domini ibi adfuisse Euangelista narrat, tùm vt præsentiam tantæ personæ non prætereat, tùm quia in miraculo quod accidit ipsa interuenit (nam & filio defectum vini indicauit, & preces suas interposuit) tùm quia in responsione Christi ad matrem doctrina non vulgaris continetur. Ex verbis autem propositis, mater

mater Dei non vocata, nec inuitata ibi adfuisse cuiquã videri posse: & re uera vocata fuit, & vocatam esse refert Euangelista: nam verba sequentia sic habent (vocatus est autem, & Iesus, & discipuli) id est, vocatus est etiam Iesus; illa augendi particula (etiam) vocatam matrem insinuat: quod recte aduertens Chrysost. hom. 20. sic exponit; quemadmodum illam, ita & Iesum vocauerunt. At Euangelista præmittens matrem ibi fuisse, significare voluit matrem venisse ad nuptias primam. Solent enim ad nuptias mulieres notæ & familiares citius accedere, vt debita charitate cognatas, & familiares adiuuent, & quæ necessaria sunt ad futurum conuiuium præparẽt, ideoque conuiuij & nuptiarum diem præueniunt; quod & B. Virginem pro summa humilitate, & charitate fecisse, non est improbabile; ob idque dictum est erat ibi mater Iesu, quasi ad præstandum auxilium in ministerio, diem nuptiarum præuenerit. Has enim nuptias consanguineorum, ac familiarium, & notorum B. Virginis fuisse nemo dubitat.

Vocatus est etiam & Iesus, & discipuli eius ad nuptias.

Christus cur nuptijs interesse voluerit.

CHristus ad nuptias venit, & vocatus venit; Venit autem primò propter quandam ciuilem comitatem, communem si quidem uitam in his exterioribus elegit, vt se omnibus magis affabilem exhiberet. Id eleganter annotat Chryso. hom. 20. qui non dedignatus est, inquit, formam serui accipere, longè minus seruorum nuptijs interesse; qui cum publicanis, & peccatoribus versabatur multò minus nuptias recusasset. Secundò venit, vt suo interuentu confirmaret, & sanctificaret nuptias, quas Deus in primo homine instituit, quod Aug. tract. 9 in Ioan persequitur, dicens: Quòd venerit ad nuptias, confirmare voluit, quod ipse eas fecit: futuri enim erant, de quibus dixit, Apostolus 1. Timo. 4. prohibentes nubere, & dicentes, quòd malum essent nuptiæ, & Diabolus eas fecisset, hæc August. Tertiò venit præcipuè, vt haberet occasionem edendi miraculi, quo iam mundo suam diuinitatem demonstrare, & fidem hominum conciliare sibi, & confirmare inciperet, ipsorum consulens vtilitati. ita Cyril. lib. 2. cap. 22. miraculi potiùs inquit quod acturus erat, quàm conuiuij gratia profectus est. Adiungit & rationẽ, quam secundo loco ex August. attulimus. Non tàm ergo propter celebritatem & apparatũ nuptiarum, quàm vt lucrifaceret mortaliũ animas Dominus in terrestribus humanam sequebatur conuersationẽ; quod imitatus Paulus dicebat. 1. Cor. 9. Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem. Inuitatus autem venit, vt modestiam, & decorum seruaret; Erat enim Christi conuersatio perurbana, & omni naturali virtute ornata; qua de causa etiam discipulos secum ad nuptias, non nisi inuitatos, adduxit.

ANNOTATIO II.

Ioseph nuptijs Canæ non interfuit.

HIc posset aliquis percunctari, cur nõ & Ioseph fuerit vocatus, cũ Christus, eiusq; mater sanctissima, & discipuli interfuerint; nec. n. verisimile est, si vocatus esset, Euangelistam id prætermissurum fuisse. Epiphan. hær. 78. generalem adhibet responsionem: nam à tempore, quo Christum duodecimum annum agentem in templo cũ B. Virgine inuenisse refertur, nulla deinceps mentio fit ipsius, quamuis interdũ & discipulorum, & fratrum, & B. Virginis tractetur historia: quæ omnia eò dicit esse facta, quia obierat paulò post duodecimũ ætatis Christi annum: cùm igitur iam trigesimum Christus attingens annum ad nuptias inuitatus fuerit, Ioseph vocari non potuit, quia complures ante annos è viuis excesserat. E contrario verò graues Doctores eum etiam tempore passionis superstitẽ fuisse affirmãt; inter quos est Cyprian. de passione Domini dicens, Ioseph æquanimiter esse passum Ioannem sibi præponi, quando B. Virginem illi comendauit in cruce Christus; quam sententiam sequitur Ambrosius Luc. 23. Mihi certe probabilius est, quod Epiha. sentit nempe, quòd nec passionis, nec nuptiarum tempore superstes fuerit. Et vero me multum illud mouet, nullam mentionem hoc tempore eius factam esse; imò nec postea, cùm tamen frequens non defuerit eius commemorandi occasio. Cętera tamen, quę Epipha. affirmat de Iosephi ætate, & de tempore, quo nato Seruatore

nostro

Universidad de Deusto
Biblioteca

nostro vixit, vt, & de primo eius sponsalitio, non probo. Locus autem hic ea tractare, aut discutere non permittit.

Qui discipuli cum conuiuæ fuerint.

ANNOTATIO III.

DIfficilius est, qui ex discipulis, interfuerint nuptijs definire. Chryso. hom. 20. legit, fratres, at communiter textus etiam Græci discipulos habent; & sic exponunt Doctores. Epipha. hær. 51. vnum affirmat, vt certum, alterũ sub dubio relinquit. Certum putat Petrum, & Andream nõ interfuisse, quia postquam à Christo recesserant, ad suam redierunt piscationem, dubius autem est an Philippus, & Nathanael aut quispiã alius adfuerit; rectius mihi loqui visus esset, si nec prius, vt certũ affirmasset: nam fieri potuit, vt quamuis tunc à Christo recesserint, die altera ad eum redierint, maxime quia non piscandi causa in Iudęam, vbi vocati sunt, venerant: nam in Galilęa piscatum exercebãt, vnde crediderim eos vocatos esse ad nuptias. Chryso. hom. 47. in Ioan. inter inuitatos Iacobum, & Iudam numerat. Res hęc incerta est, nec affirmari aliquid constanter potest. Verisimilius est Philippum, & Nathanaelem adfuisse eosque discipulos Christi vocatos esse: nec tamen negauerim Andream, & Petrum, & forte aliquem alium interfuisse, quamuis id temporis nondum isti Christo perfectè adhęserint: nuptię enim hæ celebrate sunt antequam Ioannes in carcerẽ missus esset; quod autem Matth. 4. narratur de horum vocatione, post Ioannis vincula accidisse constat. Quod verò Amb. ser. 20. Apostolos ibi interfuisse affirmat, intellige, qui postea Apostoli fuerunt electi, qui autem, et quot fuerint, non explicat.

Et deficiente vino.

COMMENTARIVS.

DIximus nuptijs voluisse Christũ adesse, vt patrandi miraculum, & fidei cõcilian dæ occasionem acciperet. nunc ergo sacer Euangelista ut miraculum narret, nuptiarum texit historiam, ac cæteris pręmissis ad illud describendum peruenit. *Deficiente*, inquit, *vino*. Grecè aoristus est cum deficeret vinũ, vtiq; ante finẽ cõuiuij vnde Aug. ser. 4. detẽpore, nõdum penitus totũ vinũ defecisse putat; vt sensus sit: cùm vinum iã deficere incepisset, antequam omnino deficeret, ministros fecisse certiores eos, quibus incumbebat necessaria prouidere, & vocẽ hanc ad B. Virginem peruenisse credendũ est. Neq; verò immoderatum conuiuantium potum defectionis vini causam esse, sed potius paupertatem inuitantium, certò mihi persuadeo. Vbi enim Christus, cum sua matre aderant, luxum omnẽ & intemperãtiam abfuisse dubitare nemo debet. Nec tamen imprudentiæ taxandi sunt inuitantes, qui necessaria non prępararuerint, vel quòd plures quàm pascere possent inuitarint; sed pauperes cùm essent, quę pro sua tenuitate potuerũt, compararunt, & quoniam nullum ex amicis non inuitatũ relinquere uoluerunt, prius poculis quam officio defuerunt. His addo, euenire posse in his nuptijs, quod in alijs accidere solet; aut enim plures personę accedunt, quàm expectabantur, quando conuiuium instruebatur; aut ministri in distribuendo minus prouidi & fideles præsunt; aut casu aliquo perit aliqua vini pars. pauperes autem omni euentui subitò occurrere non possunt. Nec intemperantiæ ergo conuiuę, nec imprudentię sunt inuitantes arguendi. Quanquam & ab hoc negotio non excludenda est diuina prouidentia, imò locum primum tenet, quæ vinum deficere conuiuis permisit, vt per eum defectum Vnigenitus Dei filius, sicut & per infirmitatem Lazari, glorificaretur.

Vini defectus unde.

Dicit mater Iesu ad eum.

QVoniam mater Domini defectum vini ex suggerentium administrorum relatione perceperat, maximè cùm ad sponsæ familiares fœminas id iam deferretur, instanti necessitati per filium prouidere volens, accessit, & dixit ei, quę sequuntur. Commendanda est hoc loco misericordia B. Virginis perfecta, & opportuna misericordia quidem, qua proximorum indigentię subuenire studuit; perfecta autem, quia à nemine rogata, sed sponte ad succurrendum se exhibet efficacem. Cùm enim pauper & ipsa esset, & filius nondum Deus ab alijs crederetur, neminem ab ipsa ut pecunijs, aut filij miraculo auxiliaretur, petijsse certum est. ipsa est, quæ rogante nemine

Beatissima V. Maria misericordia perfecta.

nemine subuenire nouit: eaq; est perfecta misericordia, quæ etiam petitiones & preces præuenit. Etenim tantò misericordia perfectior, quantò liberalior: tantò autem liberalior est, quãtò minus rogari expectat. petitionis enim expectatio apud homines, precii quędam est acceptatio, nec perfecte misericors petitionẽ expectat, nisi in quantum per eam defectus ignotus ei manifestatur. Deus autẽ noster, si peti vult, id facit, quia & petitio in nostram cedit vtilitatem, & adhuc, vt petamus, misericordiæ beneficiũ est: secus inter homines accidit. Fuit igitur perfecta hæc B. Virginis misericordia. Nec minus opportuna, quod plurimum in accipienda, & conferenda misericordia refert. vt enim infirmo medicina debito tempore adhibita prodest, quo præterito inutilis est; sic misericordia exhibita conuenienti tempore, auxilio est. opportunè aũt B. Virgo subuenire studet, prius quam defectus vini conuiuis innotescat: quando adhuc honori inuitantium prospici potuit, tunc mater filium alloquitur, & præsenti indigentiæ subuenire procurat. Existimo autem B. Virginem locum, quem inter mulieres tenebat, deseruisse, & ad filium, vt quæ sequuntur loqueretur, accessisse.

Vinum non habent.

MAgna fides, eximia prudentia in his verbis elucet. Fides quidẽ, quia vt rectè aduertit Cyril. li. 2. in Ioan. cap. 22. Omnia credidit filio possibilia, nõ vt pecunias ad emendum vinum eroget, non vt sponso & conuiuis tędium, quo ob vini defectum affici poterant, verbis consolatoriis eximat, vt ineptè aliqui hęretici commentantur, sed vt sua potentia, qui filius Dei est, sit subsidio, precatur. Quamuis enim nondũ Christus miracula edidisset, B. tamen Virgini eum posse quæcunque vellet, non erat ignotum, quem filium Dei verũ credebat. Fides ergo magna in his verbis ostenditur. Nec minor prudentia, quam verbis Bernar. ser. 46. super Cantica explicare possumus. *Vinum*, inquit, *non habent*, non precatur Dominum, non imperat filio, defectum vini tantum nuntiasse contenta. cum beneficis. & ad liberalitatem propẽsis, ita est agendum; non enim gratia violenter exprimenda, sed proponenda occasio hæc Bernar. prudenter ergo B. Virgo se gessit. Nec nũciat, vt ignaro, quem enim Dei filium credebat, omnia ei nota esse non dubitabat: sed simul dum nuntiat, tacitè suam interponit intercessionem. Simile quid Ioan. 11 in illis sororibus legitur. Ecce, quem amas, infirmatur.

Fides & prudentia B. Virginis.

Et dicit ei Iesus, quid mihi & tibi est mulier?

HAbebat Christus opera quædam cõmunia, ut alii homines: habebat & propria, vt Redemptor erat, nempè prædicare, miracula edere, discipulos congregare. & alia huiusmodi: in illis parentibus subiectus esse, & humanos admittere affectus voluit. rogatus enim & inuitatus iure consanguinitatis & amicitiæ, & humanæ cõuersationis multa fecit. at in his diuinæ tantùm subdebatur uoluntati, nec obsequium ullum aut respectũ admisit humanum, nisi quòd à Patre pręscriptum & mandatum habuit; quod matri, Luc. 2. significauit, dicẽs, In his quæ Patris mei sunt, oportet me esse. quasi dicat; ne miremini, si uestra facultate minime requisita mansi Hierosolymis, quia opus Patris mei, & ad redemptionem pertinens exercere debui, in quo humanum non specto obsequium, sed diuinam seruo Patris uoluntatem. Tale opus erat præsens, quod B. Virgo petebat, cui similibus respondet uerbis, *quid mihi & tibi?* Hebraismus est usitatus, latinè dicendum erat, quid mihi tecum? uel sine interrogatione, nihil in hoc mihi tecum, id est, opus quod petis non ex humano pendet obsequio, non iure filiationis humanæ, nec amicitiæ aut consanguinitatis vllius exhibẽdum est ratione; sed ex diuina pendet uoluntate. in cęteris, quę communia mihi cum hominibus sunt, humanum seruo obsequium, quę uero ad redemptionem pertinent, & ob quę ueni implenda, diuinum seruo præscriptum. Verba hęc instructionis sunt, qua non indiguisse B. Virginem, sed propter circunstantes, & propter nos dicta suspicor, ut Christum in his, quæ Patris sunt, nõ humanos carnis aut sanguinis seruasse respectus intelligeremus, sed prout à Patre accepit faciẽda. Potuissent enim circunstãtes suspicari obsequio matris, & iure sanguinis permotũ filium, opus, quod postea diuinè operatus est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

patrasse, atque in hoc similibusq; prodigijs humanas preces, & iura hominum obseruasse. Simile quid habemus Matt. 12. uolentibus enim eũ quibusdã à prędicatione abducere, eaq; de causa dicentibus; Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quęrentes te; respondit, quę est mater mea, & qui sunt fratres mei? ac si dixisset, in his operibus, quę ad Deum spectant, & quæ manifestationis meæ, & humanę salutis sunt, propter quam veni; non hominum voluntatem, aut humana obsequia, sed Dei respicio decretum & beneplacitum. quæ verba non propter matrem, sed propter illos, qui tunc aderant, protulit. Vnde Ioan. 11. Gratias ago, quia audisti me, scio quia semper me audis, sed propter populũ, qui circũstat, dixi, vt credãt, quia tu me misisti. & Ioan. 12. cũ vox Patris ad eũ facta esset (& clarificaui, & iterũ clarificabo) dixit Christus, nõ propter me venit hæc vox. Sic in præsenti (quid mihi tecũ) non propter eam, sed propter adstãtes, & eos, qui aduituri erant, dicta sunt: vt iam his verbis se Dei filium incipiat declarare.

ANNOTATIO IV.

Ex hoc loco Pagani & Hæretici erãdi sũpserunt occasionem: Catholici vero, loquẽdi non vt parerat de B. Virgine.

IN sacra scriptura hæc phrasis, seu loquendi modus, quid mihi & tibi, idẽ significat, quod latinè, quid mihi? recũ 2. Reg. 16 quid mihi, & vobis, fili Saruię? Iohe. 3. quid mihi & vobis Tyrus & Sidon. Matth. 8. quid nobis & tibi, Iesu fili Dei? Luc. 8. quid mihi & tibi, Iesu fili Dei altissimi? In hunc sensum hanc nostrã sententiam graues & multi Doctores exposuerunt, quod nos etiam secuti sumus in commentario. Hinc Pagani quidem blasphemandi contra Christũ, Catholici vero nõnulli loquendi de B. Virgine, non vt par erat, Hęretici etiam errãdi in fide occasionẽ sumpserunt. quæ omnia breuiter discutienda sunt. Primo ergo loco Gentiles seu Pagani hęc verba olim Christianis opposuerunt contra Christũ, quasi matrem contempserit, & iniuria affecerit, cõtra Dei præceptum, parentes honorare iubentis, vti refert Iusti. Mart. lib. quæst. Gent resp. 136. Sed grauiter in hoc erratũ; Primò, quia hęc phrasis non est contemptus alicuius: nam Matth. 8. & Luc. 8. Dæmon dixit Christo, quid mihi & tibi? quem tamen non contemnebat, sed potius deprecabatur. Secundo ex causa adducta, nondum venit hora mea: nam diuinam declarare ordinationẽ, non est contemnere, sed instruere: diuinum etiam mandatũ præponere voluntati hominum, nõ est spernere homines; sed debitum inter Deum & hominẽ seruare ordinem. Verbis enim his docet Christus opera huiusmodi diuinitatis non esse humanis subiecta obsequijs, sicut etiam quando Luc. 2. respondit, In ijs, quæ Patris mei sunt, oportet me esse; nõ parentes contempsit, quia statim adiunxit Euãgelista; & erat subditus illis, sed quod Deo Patri debebatur, exposuit. Nõ igitur in his verbis, quæ eundem continent sensum, contemptus vllus erit. Adde tertio, verbis, quæ sequuntur, non solum matrem non contẽptam, sed honoratam fuisse conuincimus; nondum, inquit, venit hora mea; si contẽpsisset, rationem, & causam quare tunc petita nõ faceret, non attulisset, & rursum spem faciendi conuenienti tempore, non dedisset: quæ tamen in prædictis verbis, vt paulo post explicabimus, insinuantur. Sed & in sequentium expositione hęc blasphema Paganorum impietas magis cõuincetur. Vnde Iustin. loco citato, & Cyril. lib. 2. cap. 23. nulla iniuria, aut contemptu hac responsione matrem affectam esse non minus rectè, quam religiosè docuerunt. Hęc de Paganis. Ad nostros veniamus.

ANNOTATIO V.

Catholicorum sententia, & eam vindicans rationes confutantur.

CAtholici quidam Doctores verba hæc esse cuiusdã obiurgationis & reprehẽsionis affirmarunt. Athana. ser. 4. cont. Arrian. per hæc verba, à Christo matrem increpitã dicit. Augu. lib. 2. de Symb. ad Catechu. ca. 6. verba esse admonitionis seu reprehensionis dicit. Chrysost. hom. 20. esse verba indignationis contra matrẽ asseruit. Irenæ. lib. 3. cap. 18. dicit esse uerba repulsæ: matris enim repulit petitionem. similiter & Grego. Nisse. orat. in illud dictum Apostoli; Tũc erit & ipse subiectus, &c. Quamuis autem hi Doctores in his conuenire videantur; tamen non omnes eandem causam reprehẽsionis, siue repulsę, siuè indignationis assignãt. Athanasius nullam increpationis causam expressit. Augustinus vero vnam dumtaxat explicuit, quia nẽpè mater id petebat existimãs se iure maternitatis id posse filio præcipere: eandẽ assignat Chrysost. sed insuper duas addit, vt secunda ordine sit, quia intempestiuè miraculũ petebat; nondum enim erat aptum tempus, quando vini defectus nondũ erat notus, vt tali miraculo Christus manifestaretur: tertia est, quia fortasse, inquit, aliquo humano vanæ gloriæ affectu mouebatur, per opera filij propriam apud alios gloriã quęrens. Greg. Nisse. primam, quę et Augustini est, explicat causam. Irenæus autem secundam, Euthymius sequitur tertiam. Quare ex omnibus Doctoribus, affirmantibus verba hęc esse reprehensionis, increpationis, indignationis, aut repulsę tres tantum causas colligimus.

Pro veritatis huius declaratione, sunt aliquot responsiones annotandæ. Prima est, vt Catholicos à Paganis discernamus; quamuis verba hæc essent reprehensionis, aut increpationis, non propterea censendus est Christus, matrem contempsisse, aut inhonorasse. Multùm enim interest reprehensionem, & contemptum interest; vnde licet

licet aliquando minoribus & inferioribus ex debita charitate reprehendere maiores & superiores: vt docet August. Epist. 119. ad Hiero. quod illo Gala. 2. probat, vbi Paulus inferior, & subditus Petro, ipsum etiam publicè reprehendit. In faciem, inquit, restiti, quia reprehensibilis erat; non tamen propterea dictus est eum contempsisse: quod & ratione probat. Correctio enim charitatis est; si igitur superiores diligendi sunt charitate, ergo & corrigendi, quando ratio postulat, reuerenter tamen & humiliter. Propterea August. lib. 4. de orig. animæ, cap. 1. rectè intulit: Si turpe est, inquit, ouibus non corrigere pastores, quãto turpius erit Prælatis, & maioribus non corrigere inferiores. Admonitio ergo & reprehensio, contra parentũ honorem nõ est, sicut nec dilectio. malitia autem & peruersitate hominũ effectũ est, vt correctio reputetur iniuria. propterea recte Greg. li. 10. Mora. ca. 5. inquit, sicut boni correctionis vocem, charitatis ministerium æstimãt, sic peruersi contumeliam derisionis putant. Probatum igitur est contra Paganos, quamuis Christus reprehendisset matrem, vt Doctores Catholici affirmant, non propterea eam contempsisse, nec contra honorem debitum parentibus aliquid egisse.

Secunda responsio, Verè non sunt reprehensionis, aut increpationis vllius verba hæc. ita expresse affirmat Iustin. expl. quæst. gen. resp. 136. Imò Augu. qui loco citato verba reprehẽsionis fuisse affirmauit, eadem verba iterum exponens tract. 8. in Ioan. à tali abstinuit sententia. In primis hęc phrasis, sicut contra Paganos diximus, nec contemptum, nec reprehensionem, aut indignationem semper significat. Dæmon enim non contemnens, nec indignans, nec reprehendẽs dixit Christo Luc. 8. & Matt. 8. quid mihi & tibi? sed potius timens, & obsecrans. Ac ne sine ratione & fundamento rẽ tanti momenti, & contra graues videamur affirmare Doctores, liber responsionem nostram ratione vrgenti cõfirmare. Est aũt hęc, quia nulla causa reprehensionis, occurrebat; sine causa autem matrẽ reprehensam esse nemo asseret. Iam si tres illas causas superius à Doctoribus adductas singulatim discutiamus, nullam earum inueniemus esse legitimam.

Rationis primæ confutatio.

Ea in primis causa asserebatur, quia iubere, & iure materno præcipere miraculum tentauit; at vnde isti Doctores hoc sibi persuaserint, non apparet; sed potius contrarium, nam Euangelista simplici vsus est verbo; *dicit mater Iesu ad eum*: si iussisset, non id vtiq; dissimulasset Ioannes, cum ex eo penderet tota Christi responsio. præterea de tanta B. Virginis humilitate, non est præsumendum, ei præcipere voluisse, quem filium Dei credebat, & cui se ancillam in Angeli annuntiatione obtulerat, & confessa erat. Ad hæc ignorantia erat indigna tanta fide, quanta in ea splẽduit, si existimasset in miraculis, & diuinitatis operibus Christum sibi esse subiectum. Huc accedit quia verba sunt rogantis, & deprecantis, Vinum nõ habent, imò tantæ erga filium reuerentię, vt nec preces expresserit, ne filium ad aliquid faciendũ obligare videretur. Ita affirmarunt Hilari. lib. 3. Trin. & Ambro. sermo. 16. in Psal. 118. versu. 6. & Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 23. nempè verba hæc, Vinum non habent, rogantis esse ac proinde Christum rogatum à matre. Quis autẽ rogasse, & preces pro miraculo effudisse, vitio & nõ potius laudi tribuendũ esse iudicet? Similiter existimate preces suas, quia mater erat, multum apud filium valituras, certum & verum erat. Si enim Apostoli rogabãt, & obtinebãt Matth. 15. Accedentes discipuli rogabant eum. Seniores etiam Luc. 7. pro Centurione rogarunt, & sæpe legimus in Euangelio rogatum Christum fecisse miracula; cur non licuit matri, quod licuit inferioribus, & minoribus? non ergo hæc prima causa reprehensionis solida est.

Secunda ratio refellitur.

Quid de secunda dicemus? intẽpestiue petijsse illã asserunt. At vt quod sentio fatear hæc causa nulla est. Principio; quomodo eam intẽpestiue, petiuisse iudicabimus, quę non statim miraculum fieri, sed solam subuentionem petijt à filio; quando autem, & quomodo, non præscripsit? Secundo quia etiam si tunc petijsset, vt subueniret, non erat vitiosa petitio: ipsa enim nec sciebat, nec scire tenebatur tempus diuina voluntate statutum; satis ei erat rem iustam, & dignã tali filio petijsse. Paulus sibi carnis stimulum rogat auferri, & rem, quæ non secundum voluntatem diuinam erat, petebat; tamen petitio eius laude fuit digna; & responsum obtinuit à Deo. Licet enim petamus aliquando ea, quæ nõ sunt secundum diuinam voluntatem, non sequitur petitionem ipsam esse vitiosam, quia Deus petere nos vult, quæ honesta & iusta sunt: diuino autem suo relinquit consilio, an sint concedenda nec ne, propterea Rom. 8. dicebat Paulus. Quid oremus, sicut oportet, nescimus. non tamen oratio ob id vitiosa fit. multo ergo minus in hac petitione est, quod suggerat causam reprehendendi, quandoquidem, & quod petitur, fit à Christo, & conceditur, quod rogatur.

... ratio non ferenda.

Vltima certè reprehensionis causa allegata, à Catholico iam proferenda non est: ex decreto enim Concil. Trid. nullum actuale peccatum, nec etiam veniale B. Virginem vnquam commisisse, certissimo tenendum est. absit ergo eam vlla ambitione moram, aut vanaglotia deceptam; & in hoc Chrysost. probandus non est. Quanto rectius August. lib. de nat. & gra. cap. 36. quando de peccato agitur, matrem Dei propter honorem filij excipiendam censuit. Ex qua veritate euidenter sequitur, contra opiniones omnes prædictas, non esse verba reprehensionis, aut increpationis diuinę matris. vbi enim culpa nulla est, nec reprehensio, aut increpatio locũ habent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Constat ex his omnibus nulla cum sit reprehen A
sionis causa, verba prædicta non esse reprehen-
sionis alicuius, aut increpationis in matrem.

Tertia responsio sit. Verba eadem non sunt alicuius repulsæ, quod verbis sequentibus con-
firmatur; Nondum venit hora mea. si repulisset matrem, non reddidisset causam, cur statim nō
faceret, quia nondum hora erat, multoque mi-
nus spem faciendi, quod petebat, dedisset. Cum
igitur, cur statim non faciat, exposuerit, & faci-
endi spem & promissionem dederit, non pos-
sunt esse verba repulsæ. Præterea, si petitio iusta
est, vti probauimus, & nulla reprehensione, sed
laude digna, vtpotè quæ ex tanta fide & mise-
ricordia proficiscebatur, non erat, quod repul- B
sam aliquam mater pateretur. Adde, quod gra-
ues doctores, ob matris intercessionem Chri-
stum citius miraculum fecisse, quàm facturus
erat, affirmant. ita Ambro. ser. 16. in Psal. 118.
Cyril. lib. 2. cap. 23. & idem Chrysost. hom. 21.
& ego ita existimo factum. quod qua ratione
sit intelligendum, in verborum sequentium ex-
positione declarabitur. Longè igitur abest re-
pulsa à verbis, quæ rem tantam à filio impetra-
runt. Quarta & vltima responsio sit: Verba hęc
sunt instructionis & cautelę, & non propter ma
trem, sed propter circunstantes, & eos, qui audi C
turi erant; ne quis miracula hęc ob humanos re
spectus faciēda putaret, sicut alia humana fiunt:
vt latius in commentario prosecuti sumus: & in
hoc mihi valde sentētia Bernar. probatur Ser. 2.
in Dom. prim. post Octa. Epiph. asserentis, hęc
Christum nō propter matrem, sed propter nos
protulisse. quod optimo consilio factum est, vt
in hoc etiam Christus se esse Dei filium demon
straret. verba igitur hęc potius sunt ad diuini-
tatis demonstrationem, & ad instructionem fi-
dei, & hoc propter alios; nullamq; reprehensio
nem, increpationē, repulsam precum matris, sed
potiùs honorem, & dilectionem continent. D

ANNOTATIO VI.

Patrum expositiones expenduntur.

SVperiorem sententiam antiqui Patres non
eodem modo exponunt, vt ex supradictis cō
stat. Sunt quippe tres expositiones. Vna Aug.
tract. 8. in Ioan. alijsq; etiam in locis, qui phra-
sim illam tenet. quid mihi & tibi? idest, quid
mihi tecum: tamen sic explicat; habebat quidē
Christus naturam diuinā, simul & humanā ope
ra tamen miraculosa, quę edebat, à diuina pro-
cedebat, eaq; operabatur pręcipue vt Deus, non
vt homo: sicut è contrario cōmunia opera vt am
bulare, comedere cęteraque humana, precipuè E
faciebat, vt homo. Cum ergo B. Virgo opus
peteret, quod non secundum humanam natu-
ram, in qua Christus matrem, sed secundum di
uinam, in qua Patrem tantum habebat, facien-
dum erat, respondet; *quid mihi & tibi?* id est,
petis opus, quod non vt homo, in quo tecum
mihi commune aliquid est, quia filius tuus sū,
sed vt Deus in quo matrem te non agnosco, fa-
cturus sum. nihil mihi tecum in hoc. hęc ex-
positio supponit vnum, nempè Beatam Virgi-
nem iure materno petisse miraculum, ob id re
spondet Christus, in hoc non te matrem agno-
sco, quia hoc opus mihi incumbit, vt Deo, in
qua natura nihil mihi tecum, non eam à te, sed
ab æterno à Patre accepi. Sequitur hanc expo-
sitionem Grego. lib. 8 epist. 42. Et August. qui-
dem sic Christum respondisse matri existimat,
quia matrem iure materno miraculū ab eo fie-
ri requisiuisse putat; ideoque à filio reprehendi
affirmat: quod nos in annotatione superiori gra
ui confutauimus argumento.

Altera est expositio Greg. Nisse. orat. in dictū
Apostoli; Tunc & ipse erit subiectus &c. quæ
licet eandem retineat phrasim tamen procedit
de Christo etiam vt homine, & est talis; vt ve-
lit per hęc verba Christus se in his, quę ad mi-
racula spectant, matri subditum non esse, sicut
erat in alijs: quasi dicat, quid mihi tecum? non
in his subiectus sum tibi, vt in alijs. hęc eadē est
expositio Chryso. hom. 20. & quam nos secuti *Auctoris sen-*
sumus in cōmentario; relinquentes tamen alia, *tentia declara-*
quæ Grego. & Chryso. adiunxerunt nēpe verba *tur.*
esse indignationis contra matrē, quasi ambitio
ne aliqua inductā ad petendum miraculū. vt di
cebat Chryso. similiter verba esse reprehen-
nis, aut repulsæ eo, quod iure materno id po-
stularet, vt existimauit Greg. Nisse. Quę quidē
cum superius improbauerimus retinemus solū
meram expositionem, nempè hæc dicta esse, vt
significaret Christus suę diuinitatis opera, non
ex humano pendere obsequio, nec se in his vl-
lum matris imperium, sed solam patris volun-
tatem recognoscere. & hic est sensus: *quid mihi,*
& tibi, id est; in his non ab obsequio humano
pendeo, non ob hominum sunt hęc facienda
respectus, sed secundū patris decretum. Non
sunt tamen hæc verba propter matrē dicta, sed
vt superius attigi propter aliorum instructionē,
ne humano obsequio hæc faciēda, existimarēt;
nec B. Virgo iure vllo materno, aut humano id
petebat, sed vt filiū Dei non humanis, sed spiri
tualibus precibus rogabat: ar ne alij iure mater-
no, & humanis precibus id factum crederent,
ob id ita respondit: & vt etiam hoc verbo diui-
nitatem iam suam inciperet confirmare. hæc
mihi, sic intellecta, visa est legitima expositio.

Tertia expositio est itidem grauium Docto- *Cōmunis sen-*
rum, & quam nos sæpè publicè in concionibus *tentia propo-*
secuti sumus, & adhuc valde probabilem exi- *nitur.*
stimamus, quæ est Iustin. explicat. quæstion.
gent. resp. 136. Epiphan. hæres. 51. & 79. &
Euthymij. vt talis sit sensus: nec meæ, nec tuæ
curæ est prouidere de vino, non nostrum id
est, sed inuitantium. Et quia hæc expositio
est accommoda, & placere aliquibus potest,
vt nobis placuit, & placet, & tam grauium
Doctorum auctoritate fulcitur, paulo fusius

eam

eam libet explicare. In confesso est curam de A
uino prouidendo ad sponsum & eos qui conui-
uas inuitarunt, iure, & debito pertinere; non ad
inuitatos qua ratione nec ad B. Virginem, nec
ad Christum, qui uocati erant, id pertinuit:
ex quadam tamen misericordia, & charitate
hanc susciperе curam uocati potuerunt: & non
alter est à B. Virgine susceptā. Quamuis enim
diues non esset, ut pecunia posset supplere de-
fectum, cogitauit tamen, & credidit per filiū,
quem omnia posse sciebat, subuenire.
Notum & illud est tempus, seu opportunita-
tem supplendi defectum vini, ijs, quibus B
iure incumbebat esse, antequam inuitatis
manifestum esset vinum defeciisse: sic enim
eorum consulebat honori; at opportunitas
Christi ea erat, cum iam defectus esset no-
tus, & occultari non posset. Hac enim uia
miraculi uirtus publicabatur, & Christi diui-
nitas ostendebatur, & fides præsentium conci
habatur, Is enim finis erat, propter quem e-
denda erant miracula. B. ergo Virgo magna
misericordia commota defectum uini, quasi id
sibi ex debito incumberet, supplere uolens fi-
lium adit, & ut subueniat rogat; cui Christus
C
respondet; *Quid mihi & tibi?* id est, non est meæ,
nec tuæ curæ prouidere, non nobis iure incum
bit hęc cura; quasi diceret, adhuc tempus non
est mihi opportunum, quia nondum est ma-
nifestus defectus: eorū est modo prouidere, qui
inuitarunt, at quādo mea fuerit opportunitas,
non deero, proindeque addit; *Nondum uenit ho-*
ra mea: quibus verbis matrem plurimum hono-
rat: *Quid mihi, & tibi*: ac si diceret; si mihi aut
tibi cura iure incumberet, iam iam prouiderem
& defectum supplerē, quando adhuc reliquos D
latet, Sed quia nec mihi, nec tibi incumbit, expe
ctanda est opportunitas alia, & hęc erit quidē,
sed modo non est. B. autem Virgo, cum nullum
filius miraculum adhuc esset operatus, nesciе-
bat qualis foret miraculorum opportunitas,
nec quibus de causis filius ea esset editurus. Sē-
per enim in fide proficiebat, propterea recte, &
laudabiliter rogat filiū vt subueniat presenti, &
vrgenti necessitati. Hic est horum verborum sē
sus iuxta expositionem horum Doctorum, &
non est improbabilis: mihi magis ad literam
facere videtur expositio, quam sumus in com-
mentario prosecuti, quia illa Phrasis; *Quid mihi,* E
& tibi, hebręa est, nec in tota scriptura reperitur
in sensu alio præter eum, quem diximus quid
mihi tecum? Sed de his satis, nunc diuersas hę-
reticorum opiniones excutiamus.

ANNOTATIO. VII.

Hæreses uitan-
da.

CAuendę sunt hęreses, quas verbis presen-
tibus hęretici tueri conati sunt. Vna est,
quam refert Aug. tract. 8. Manichæorum, qui
B. Virginem, matrem esse Christi negabant;
Si enim mater esset, inquiunt, nequaquā respon
disset Christus, quid mihi, & tibi? hi enim hære
tici eandem phrasim obseruarunt, ac si hic di-
ctum esset; nihil mihi tecum. Negauerunt ean-
dem veritatem Marcion, Valentinus, & alij hę-
retici, sed recte Aug. hac eadem lectione eos erro-
ris cōuincit. nam dicitur expresse mater Iesu.
est hæc insignis in hereticis proteruia, qui cum
haberent eandem Euangelij lectionem æqua-
lis, & vnius auctoritatis, verbo expresso nolue
runt credere: verbum autem obscurum, & quod
varios recipere poterat sensus, suo iudicio in de-
teriorem partem interpretati, recipiunt. Quod
argumento est, eos non veritatem, sed propriam
voluntatem, & iudicium quærere. plus potuit
apud eos *quid mihi, & tibi* quod nulla ratione
facit ad excludendam maternitatē, quam ver-
bum expressum *Erat mater Iesu ibi* & iterum di-
cit mater Iesu. Altera hæresis eorum est qui dū
B. Virginem in hoc & alijs scripturæ locis mu-
lieris vocabulo legerent nuncupatā, temerè eius
virginitatem negarunt. cuius quidem hæresis,
& ipsius fundamenti meminit Origen. hom. 8.
in Leuit. Existimarunt enim mulieris nomen so
lis corruptis tribuendum, sed quantum deci- *Mulieris nomē*
piantur notant Orige. & Hiero. ad Gala. 4. cum *etiam uirgini-*
nomen hoc sexus sit, sicut & fœminæ: addit Ori *bus in scriptu-*
ge. hoc ipsū nomen ætati tribui, quæ. n. est annis *ra tributum.*
prouectior dicitur mulier, vt in altero sexu di-
citur Vir. quod ex Gen. 3. perspicuū est, vbi Eua
necdū à viro cognita, dicta est mulier, Vidit in-
quit mulier, quod lignū esset bonū: & dixit ser-
pens ad mulierem: & mulier quam dedisti mi-
hi. Quare autem Christus mulieris vocabulo
vsus sit, existimo causam fuisse consuetudinem,
& loquendi modum eo tempore communem.
Absit enim vt ex contemptu aliquo id factum
esse in animum inducamus nostrum; quando
quidem & in cruce pendēs, & præ summo amo
re eam Ioanni commendans, dixit; Mulier ecce *Cur Christus*
filius tuus. Recte Epiphan. hæresi 79. affirmat, *matrem mulie-*
sic matrē Domini uocatā quia consulere, & pro *rem uocauerit.*
uidere futuris uoluit. Fuerunt enim quidam
postea, qui B. Virginem, vt Deam venerati sunt
eique sacrificauerunt, qui certe hoc verbo con-
uincuntur *mulier* quod substantiæ, & naturæ
creatæ, sicut & aliæ sunt, eam fuisse probat. si-
ue ergo Christus id intenderit, siue nō, hoc sane
vocabulo tales hæretici confutantur. Nesciunt
miseri medium tenere, quod quidē propriū est
omniū à via, & veritate aberrantiū. Illi nimium
deprimebant B. Virginem, eius virginitatem, e-
iusque maternitatem negantes: hi supra modū
efferebant, ipsi diuinitatē tribuentes. quemad-
modum & alij Christum adeo deprimebant vt
diuinitatē eius negauerint, alij eum sine modo
suo iudicio extollere volentes, humanitatē non
recognouerint; indignum Deo rati quod ho-
mo factus sit. Veritas Catholica medium tenet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nondum venit hora mea.

COMMENTARIVS.

CVm uerbis præcedentibus, se non humanis obsequijs miracula, & opera diuinitatis facturum, propter nostram, & circumstantium instructionem significasset; matrem tamen spe eius quod petebat consequendi, priuare noluit: imò rationem, & causam quandam tacitè, cur quod petierat non statim faciat, reddit. *Nondum*, inquit, *venit hora mea*. nondũ est opportunitas mea: vbi placitũ Patris aduenerit hoc sũ opus facturus. faciam ergo quod petis, sed opportuno tempore, & cum venerit hora mea.

Christi opera ab æterno ordinata.

Sciendum Christum secundum suam diuinitatem, vna cum Patre ab æterno non solum instituisse, ac decreuisse omnia opera, quæ pro salute nostra in carne suscipienda facturus erat, sed & singula suis temporibus, & locis disposuisse, & ordinasse, eaque cuncta suę humanitati susceptę in ipso vnionis instanti reuelasse. de qua dispositione Actorum primo dicitur; Non est vestrum nosse tempora, & momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. hanc igitur horam suam hoc loco uocat, quia qua Deus erat, multo iam ante hoc opus facere disposuerat. Rursus suam dicit, ad significandum dominium, & potentiam diuinam, per quam Dominus est, & conditor temporum, & quando vult, operatur. nemo quidem hominum horam habet suam, nec certam potest horam eligere, in qua opus aliquod suum constituat, & disponat. At Christus Dei filius omnia, & singula tempora in sua potestate habens, certa potuit eligere momenta; quibus diuina opera pro sua voluntate certis horis, atque momentis exercebat. Hac igitur de causa horã suã dicit *Nondum uenit hora mea*, in qua secundum meam ęternam dispositionem, hoc opus facere decreui. Est & illud hoc loco aduertendum, Dei filium, cum omnium antequam fierent esset pręscius, infinita sua sapientia, & prudentia, ea suis operibus exequendis elegisse tempora; quæ ad fines, per talia opera intentos, consequendos, erant aptissima, maximeque opportuna. Erat autem miraculorum is finis, vt per ea se toti mundo filium esse Dei manifestaret: quia in hac illuminatione, vniuersorum salus posita erat. Ioann. 3. Vt omnis, qui credit in eum, non pereat. Hac igitur de causa opus hoc pręsens fieri debuit manifestò, non in occulto; ut nimirum homines opere tam miro cognito, eius uirtutem admirati, crederent filium Dei esse. Quare vt opus hoc manifestum esset, & non humano negotio, sed diuinę tribui posset virtuti, expectari debuit vini defectio, qua cognita, opus Christi omnes confiterentur. Hęc itaque est hora, quam Christus expectabat: hæc est hora, quę nondum venerat, quando B. Virgo accessit. hæc est hora in æterna mente disposita, & ad Christi manifestationem opportuna, & quam ipse, vt Deus, sibi vt homini præscripserat. *Nondum* igitur *venit hora mea*. Non mirùm si Beatam Virginem, quę quidem magnæ fidei tunc erat, sed adhuc in filij mysterijs cognoscendis proficiens, hoc secretum latebat: quod tunc didicit à filio quem super omnes diligebat, & à quo super omnes est honorata, & exaltata. *Nondum uenit hora mea*. Verbum ergo est potestatis diuinæ, quia dominus temporum eligere potuit, quæ uoluit: Verbum est prouidentiæ, quia ab æterno disposuit, quæ fecit in carne: Verbum est prudentiæ, & sapientię, quia conuenientia suis; quæque finibus suorum operum elegit momenta: Verbum est misericordię, quia spem subueniendi dedit: Verbum est reuerentię, quia honorauit matrem, preces acceptando opportuno tempore exaudiendas: Verbum est instructionis, quia omnia ex diuino consilio & voluntate se facere docuit.

Patrum expectationes de hora, quã Christus uocat suã recenſentur.

ANNOTATIO VIII.

ANtiqui Patres aliter verba hactenus à nobis exposita interpretantur, & cum præcedentibus connectunt. Triplex enim est eorũ expositio. vna est Grego. Nis. Orat. in dictum illud

illud Pauli; Tunc & ipse subiectus erit &c. legit verba hęc per interrogationẽ, vt sit sensus, adhuc mihi imperare vt mater vis? nondum venit hora, quando mei iuris ero? existimat enim Greg. B. Virginem hoc miraculũ Christo imperare voluisse; cui Christus respondit: se obedire illi minime teneri. Quid mihi, & tibi, adhuc mihi imperas. nõdum tibi videtur hora venisse, quando mei iuris ero? venit, iam hora hæc. Iste sensus violentus est, & ni fallor, eximiam Virginis sacratissimę perfectionẽ imminuit. Satis commodè, vti existimo in superioribus B. Virginem nihil hac petitione impetrare voluisse ostendimus: quo iam stabilito hęc certè expositio non procedit. Reliqui Doctores verba hęc affirmatè, non per interrogationem dicta exponunt. Altera ergo expositio est communior, vt hora hęc sit passionis tempus, quę sępe in Euangelio hora eius dicitur. Ioan. 7. Nemo misit in eum manus, quia nondum venerat hora eius. Ioan. 13. Sciens quia venit hora eius. Ioan. 17. Pater venit hora; clarifica filium tuum. Erit ergo sensus cum præcedẽtibus quid mihi, & tibi? hoc opus quod petis diuinitatis meę est, in hoc non te agnosco matrem: nondum venit hora passionis meæ, quando patiar in ea natura, quam à te accepi, quando vt homo moriar, tunc te matrem recognoscam. Ita Athana. in Apolog. de fuga sua, & Aug. tractat. 8. in Ioan. Grego. lib. 8. epist. 42. Porrò hęc expositio eo nititur fundamẽto, quod superius refutauimus, nimirũ verba hęc esse reprehensionis, quasi mater opus, quod diuinitatis erat iussisset. quo fundamento sublato expositio nõ videtur accommoda. pręterea etiam eo posito, adhuc non apparet, qua ratione in passione agnouisse matrem dicatur. nam non solum in miraculis, quæ erant diuinitatis opera, sed nec in ipsa passione, quam vt homo subibat matrem recognouit. Nec enim in eo opere se matris voluntati subiecit, in omnibus quii operibus ad redemptionem ordinatis, siue quæ faciebat vt Deus, siue quæ faciebat, aut patiebatur, vt homo, diuinum tantummodo decretum & beneplacitum sequebatur, vti paulò ante diximus. Quod si dicas, B. Virgo fuit mater ratione humanitatis, in qua passus est, non vero diuinitatis, secundum quam operatus est miracula: fatemur id per quam libenter, inde tamen non sequitur, eum in istis matrem non recognouisse, cum propter matris intercessionem hoc miraculum fecerit, quamuis factum sit secundum naturam, in qua matrem non habet. nec video quomodo sequatur, quod in passione matrem recognouerit, quia in natura humana passus est; quandoquidem multa alia ante passionem etiam in eadem natura humana operatus est: nec idcirco tamen in ijs matrem recognouisse dici potuit. Quamobrem magis legitima tertia expositio videtur, quam in cõmentario secuti sumus, & explanauimus: quam nobiscum probat Iręneus. lib. 3. cap. 18. vbi rectè hanc horam exponens, habet hæc verba: Nondum venit hora mea, dixit, expectans eam horam, quæ prænota est à Patre. consentiunt Cyril. lib. 2. cap. 23. Chrysost. hom. 21. & Ambro. ser. 16. in Psal. 118.

ANNOTATIO IX.

Matris precibus quid Christus concesserit.

NOn est hoc loco silentio prætereundum, quod graues Doctores affirmarunt, nempè ob preces matris Christum citius hoc esse operatum miraculum, ita Ambro. Chrysost. & Cyrillus in extremo superioris annotationis à nobis citati: quod etiam comprobo, & quo sit notius explico. Non ita hoc intelligẽdum, quasi velint dicere citius factum miraculũ, quàm æterna sua dispositione decreuerit faciendum: nemo enim Catholicus id affirmare ausus esset; sed fecisse citius, quàm, si non rogatus esset à matre fecisset; quamquam & hoc sua æterna prouidentia disposuerat. præuidens enim futuram matris dignissimæ intercessionem, decreuit citius, quàm si non esset futura intercessio facere: imò quia tunc facere voluit, vt à matre rogaretur, præordinauit. Vnde cautè admodum & doctè Ambro. affirmans citius hoc propter matrem factum miraculum, adiunxit, etiam opportunum fuisse tempus hoc, quando propter matrem fecit: opportunum profectò non esset, nisi, vti diximus, ab æterna esset mẽte dispositũ.

ANNOTATIO X.

Hæresis Priscillianistarum.

VItandus est hic error Priscillianistarum, cuius meminit Grego. hom. 10. Euangel. qui Christum fatis & cælorum constellationibus, subiectum, omniaque ex necessitate fatali operari arbitrabantur, suamq; hęresim his verbis; *nondum venit hora mea*, tuebantur, vt refert August. tract. 8. in Ioan. Quam cœci isti qui quod potestatis diuinæ est, secundum quam est Dominus cælorum & temporum: & quod prouidentiæ, qua, quæ facturus erat, prout voluit, & conuenire iudicauit, ab æterno disposuit, ad creaturas referebant: vtique in ipsa luce cæcutientes, & in ipsa via errantes. Est quoque temperandum verbum Chrysost. hom. 21. qui hunc confutans errorem, affirmauit ante statutum tempus hoc fecisse miraculum, ne fato subiectus videretur. non absolutè hoc dicendum est, vti diximus, in prædicti annotatione: nam quando fecit, etiam statutum fuit tempus, sed vocat statutum, quo fecisset quidem, licet tardius, si matris preces interpositę non essent. Nõ est hoc Catholicis Doctoribus insolens, qui dum hęreticos insequuntur, & vrgent, nimio zelo & ardore currendi, transcendunt metas, & tunc quidem eorum non verba tantum, sed etiã intentio & mens consideranda sunt.

Dicit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit mater eius ministris, quodcunque dixerit vobis, facite.

COMMENTARIVS.

EXimia est Beatæ Virginis misericordia, filium rogasse, vt opem ferret, satis illis non fuit; sed adhuc filium velle diuinum opus ad subueniendum facere: agnoscens, ministros, vt quod illis à Christo impositum fuerit, sedulo exequantur. disponit, ne fortè sua inobedientia aliquid, quo subuentione filij priuentur, committant; eos ergo alloquens, dicit. Facite quodcunque vobis filius meus dixerit.

ANNOTATIO XI.

Quorsum beata virgo præmonuerit ministros.

LAtet hic, ni fallor, grande mysterium. Nam ex verbis filij potuit mater voluntatem, & propositum subueniendi percipere; quia dictū est, nondum venit hora mea. Ambro. serm. 16. in Psal. 118. ex affectu filij matrem nouisse affirmat: quod intelligendum arbitror, verbis ipsis affectu manifestato. attamen vnde B. Virgo cognouerit Christum ad ministros se conuersurum, & arduum aliquid eis impositurum, non apparet. Si autem hęc non nouisset, vtique non eos præmonuisset, dicens; *Facite quodcunque dixerit vobis.* Iustin. explicat. quæst. Gent resp. 136. hanc præsentiens difficultatem, affirmat Christum dixisse matri, dic ministris, vt faciāt quod cunque dixero illis; at quia adiungere hæc verba durum videtur, maxime quia si à Christo dicta fuissent, ab Euangelista nō essent prætermissa. propterea aliter respondeo; nempè B. Virginem dono intellectus, quod à Spiritu sancto acceperat, & scripturarum lectione nouisse, Deū in miraculis & operibus suæ potentiæ faciēdis, aliquid, quod humano repugnabat iudicio, admiscuisse: Vt enim aquas sanas faceret, salem iussit infundi, 4. Reg. 2. vt ferrum etiā ex aquis extraheret, lignū aquis injici iussit, 4. Reg. 6. Vt aquas dulces redderet, lignum præcepit immitti, Exo. 15. Similiter vulnus Ezechię ex ficis cataplasmate confecto sanauit, Isa. 38. quæ omnia ad rem facere minus videbantur: imò aliquando quæ contra rem faciebant, iubebat, vt in eo virtus diuina magis innotesceret. quod & in narratis, & multis alijs exemplis factum scriptura commemorat. Collegit ergo B. Virgo diuino lumine edocta aliquid simile nūc faciendum, vt se eundem Deum, qui illa fecerat, demonstraret. Disposuit ergo homines, vt qui Christi virtutem non nouerant, audientes quæ rei parum commoda videbantur fortasse contemnere iussa potuissent. Rursus cùm per ministros vinum esset distribuendum, & munus ipsorum hoc esset, ad eos se conuersurum non dubitauit, vti factum est in vtroque. nam ministris Christus imperauit, & rem, quæ ridicula, & nō necessaria videbatur, injunxit. Cur enim vino cum indigerent, aqua hydrias vsque ad summum iubet impleri? sed non aliter virtus diuina manifestanda erat. Habemus huius rei exemplum, quāquam imperfectum. 4. Reg. 5. venit Naaman leprosus ad Elisæum, vt sanaretur à lepra. Propheta rem, quæ videbatur inutilis homini imposuit; nimirum vt septies lauaretur in Iordane: quod ille contemnens, sanitatem non consequebatur. accedunt serui eius, & vt faciat iussa, exhortantur, dicentes; Pater, & si tibi rem grandem Propheta dixisset, facere debueras: obediuit ille & diuina mandatus est virtute. B. Virgo longè sapientior & prudentior his seruis, præuenit, nec vt iubeatur, expectat, sed iussa anteuertens hortatur, & dicit, *quodcunque dixerit vobis facite*: quodcunq; etiā graue, etiam si vobis inutile visum fuerit, facere ne recusetis. Hæc est eximia & prudens misericordia, quæ ne homo in malum incidat, præuenire nouit.

Deus in miraculis ab hominum opinione diuersa admiscet.

B. virginis prudentia.

Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum.

COMMENTARIVS.

Hydriæ quid.

INcipit Euangelista miraculum narrare, & primo loco vasa, in quibus vinum Christus miraculosè fecit, describit. Hydriæ Græcè, Latinè aquales significant, id est, vasa aquę destinata, quibus vinum infundi non solet. erant autem vasa huiusmodi sex lapidea posita, id est, quę non circumferebantur, sed certo in loco cōstituta aquam cōtinebant, ex quibus aqua minoribus vasis hauriebatur, ob idque lapideæ erant tanquam vasa capaciora. Erant autem hæ hydriæ propter Iudæorum purificationem, quibus

In quos vsus apud Iudæos habita.

quibus moris erat in conuiuijs frequenter vti lotionibus: vasa itidem & calices frequenter purificabantur: & in hos vsus magna aquæ copia in capacioribus illis vasis reseruabatur. Hæc purificatio, cuius hoc loco fit mentio, illa est, de qua Mar. dicit Pharisæi, & omnes Iudæi, nisi crebrò lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: & à foro venientes, nisi baptizentur, non comedunt: & alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum, hęc Mar. Harum ergo purificationum causa erant hydrię istę sex positæ: quę quidem purificationes nō erant ex lege, sed ex seniorum traditione. Alię purificationes legis erant, ab immunditia ex tactu morticinij, aut leprosi, aut ex seminis pollutione contracta, & ab his non purificabantur aqua, sed ad vesperam vsque immundities hæc perdurabat. Perpende quàm sapienter & consultò Dei filius miraculum in sui manifestationem facturus, vasa aquæ destinata elegit, ne quis vinum in vasis, non autem de nouo factum fuisse, aut vini partem aliquam, quæ superinfusæ aquæ saporem vini indiderit, ibi reseruatam existimaret: quippe vasa aquam recipere solita, hanc tollebant, suspicionem. Vasa etiam elegit capacia & magna eodem in loco fixa, hinc inde gestari insueta; vt plena vino aliunde portata nemo sibi persuaderet: atque vt copia tanta vini apertè, & sine contradictione miraculi virtutem probaret.

Mar. 7.

Capientes singulæ metretas binas, vel ternas.

MAgnitudinem vasorum describit, vt ex quantitate vini, miraculi vis multo magis eluceścat. Capiebant singulę hydriæ metretas binas vel ternas. Nō est locutio hæc ambigua, quasi Euangelista incerto loquendi modo vtatur; sicut nos dicere solemus, vas hoc duas, aut tres vncias capit, nescientes verè & determinatè quantū capiat. non sic loquitur Euangelista, qui miraculo interfuit, qui Spiritu sancto illustratus scripsit, maximè quia magnam adfert differentiam, si vna addatur, vel auferatur metreta: sed est sermo certus, non ad easdem hydrias, sed ad diuersas referendus, ita, vt aliquæ hydriæ binas, aliquæ ternas, capere dicantur.

ANNOTATIO XII.

Metretæ quantitas.

DIfficile est in his mensuris certum quid statuere, propter varietatem eorum, qui hāc materiam tractant: quod tamen certius & verius esse videtur, hoc est: metretam, quæ & alio nomine cadus & battus dicitur, duodecim continere congios: congius autē sex sextarios, sextarius apud Romanos quidem viginti continebat vncias: apud Atticos vero duodeuiginti, tantus etiam erat sextarius Hebraicus. continebat igitur metreta septuagintaduos sextarios, & singuli sextarij duodeuiginti vncias: ex quo facilè est cuique, quantum hydriæ caperent, computare. Alij non ita sentiunt, sed metretam decem capere existimant congios. Sed quod prius diximus, est probabilius, quanquam siue vno, siue altero modo sentias, tanta fuit vini quantitas, vt miraculum nemo inficiari posset, & hoc ad literalem sensum percipiendū satis est. nam de mensuris disputare pręter institutum esset.

Dicit eis Iesus, Implete hydrias aqua.

COMMENTARIVS.

MInistris, vt hydrias aqua implerent, imperat: iam enim conuiuij maiori parte peracta, consequens erat, vt propter frequentes purificationes vasa ferè essent vacua: hac igitur de causa Christus vsq; ad summū ea impleri iubet. Et potuisset quidem Dominus nulla aqua prius infusa vino ea implere, tamen, vt certius miraculum fieret, & ministros ipsos tāti miraculi testes haberet, aquam manibus eorum infusam in vinum conuertere maluit. Rectè etiam Chrysost. hom. 26. annotat, ne vlli calumniæ locus pateret, Christus aqua vsque ad summum vasa, quæ soli aquæ deputata erant, impleri voluit. Aliam dat Irenę. lib. 3. cap. 11. causam, cuius hęc sunt verba.

Christus multis de causis aqua vsus est in hoc miraculo.

Quam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quamuis enim posset Dominus ex nullo subiacente præbere epulantibus vinum, & ex eo complere esurientes, hoc tamen non fecit. accipiens autē eos, qui à terra essent panes, & iterum aquam faciens vinum saturauit eos, qui recumbebāt; & potauit eos, qui inuitati erant ad nuptias: ostendens quoniam Deus, qui fecit cęlum & terram, & iussit eam fructus facere, & constituit aquas, & dedit fontes, hic & benedictionem escæ, & gratiam potui in nouissimis tēporibus per filium suum donat humano generi. hęc Iren. Nec diffiteor hanc aquę in vinum conuersionem accidisse; vt August. trac. 9. refert propter mysterium, scilicet vt legem illam insipidam, inefficacem, in suauissimum & efficax Euangelium, mutandam significaret. Simul enim miraculum vnū, & veritatem diuinitatis eius probare, & id, quod facturus erat, significare potuit.

Et impleuerunt eas vsque ad summum, & dicit eis Iesus, Haurite nunc, & ferte Architriclino.

Ministrorum obedientia.

MInistri consilio B. Virginis instructi, voci Christi sine murmuratione, aut contradictione vlla obedientes, quamuis deficiente vino, & abundante aqua, inutile quod præcipiebatur, videri poterat; hydrias tamen sex aqua impleuerunt. Et vero Christus expresè non dixit, vt vsque ad summum implerent; tamen ipsi dicto perfectè obedientes ad summum vsque impleuerunt. Vbi ergo cognouit Dominus implere hydrias, potenti sua virtute totam illam aquam in vinum nullis verbis, nullis actibus exterioribus vsus, nulla intercedente mora, conuertit. quo etiam magis virtus eius diuina confirmabatur. iterumq; iubet ministris depromere ex vasis illis, & præfecto mensæ, cui soliti erant vinum ministrare, vt ille conuiuis distribuat: quod factum est, ut per eos miraculum diuulgaretur, qui & ipsius miraculi testes erant, & quę facta fuerant, proprijs uiderant oculis. nec uoluit Dominus statim rem ad sponsum deferri; sed seruato ordine conuiuij, suam potentiam manifestauit: sic enim suauius, & efficacius res hæc euulgata est.

Et tulerunt, vt gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam. vocat sponsum Architriclinus & dicit ei.

MInistri, etiamsi graue quid illis imponebatur (nam cum necdum aquam uinum factam scirent, haurire, & Architriclino tāquam uinum portare iubentur) obedierunt, quod sine diuina interius eorum corda mouente uirtute, non est factum. delatum uinum, Architriclinus, ut moris est, degustat: ne aliquid conuiuis propinet indignum. miratur uini excellentiam, & nesciens quod factum erat, sed uinum ex sponsi dispositione repositum, & in finem conuiuij reseruatū arbitratus, sponsum insimulandi eum gratia, quod ordinem rectum conuiuii non seruauerit, uocat. In primis miranda est ministrorum obedientia. sciebant enim ministri iam uinum esse factū, id quod iussi promere ex colore & odore cognoscere potuerunt. Architriclino uero etiā miranti, & unde hoc uinum esset nescienti, rem non reuelant; quod nō alia de causa eos existimo fecisse, nisi quia à Christo tantum *haurite, & ferte Architriclino*, audierunt. uerbumq; Christi prętergredi non sunt ausi, existimantes forte Christum hoc operatum esse, ne uinum defecisse diuulgaretur. at optimo consilio id Christus fieri uoluit: fide enim maiori digni erant ministri, tanti operis testes, si non sponte sua, sed interrogati, rem totam, uti facta est, aperirent. Quantum ex uerbis his licet coniicere, sponsus in conuiuio non recumbebat, sed generalem omnium habebat curā; si enim discumberet, non ab Architriclino uocatus, sed Architriclinus ad eum uenisse diceretur; si autem recubuisset, non utique eum ut surgeret, & ueniret, uocasset.

Hinc colligitur quod sponsus non recumbebat in mensa.

Omnis

Omnis homo primùm bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est; Tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc.

SPonsum Architriclinus imperitiæ insimulat, quòd peracto fere conuiuio, quando gustus qualitatem vini minus percipere est aptus, vinum optimum apponat; cum tamen omnes alij contrario faciant modo. optimum enim in principio, quando qualitas discerni valet, propinant. Cum legis verbum *inebriati fuerint*, huius conuiuij intemperantiam ne suspiceris, sed Euangelista personam Architriclini, quod communiter in alijs conuiuiis fieri solebat, referentis inducit. Multa alia describere omittit Euangelista, quia ex narratis facile intelliguntur. Sponsus insimulatus negat, inquiritur factum, interrogantur ministri, veritas manifestatur, miraculū diuulgatur, effectus consequens, verbis sequentibus ostenditur.

Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam: & crediderunt in eum discipuli eius.

EVangelista hoc primum miraculum Christi fuisse testatur, quod in Cana Galilęę factum est, quo gloriam suæ diuinitatis manifestauit. Fructus autem miraculi, imo finis præcipuus, propter quē ad nuptias uenit, fides fuit: nam miraculo hoc fidem discipulorum, qui aderant, sibi conciliauit: *crediderunt* enim *in eum discipuli eius.*

ANNOTATIO XIII.

Non fuit Ioannes sponsus in ijs nuptijs.

INquirunt aliqui, an Ioannes fuerit sponsus hic, qui à Christo fuerit à nuptijs auocatus, & virginitatem perpetuam custodierit; & multi nostri temporis graues quidam viri id affirmant, Bedam in huius rei testimonium, imo Augustinum & Hieronymum in suis præfationibus in Ioannē proferentes. Si rationes & argumenta, quibus tanta veritas confirmetur quæras, non inuenies. Bedæ autoritas totum est huius opinionis argumentum. nam Augustin. & Hieron. nihil pro hac sententia faciunt. Præfatio enim illa Augustini nō est, sed potius Bedæ, cuius verbis conflata, sicut etiam illa, quæ Hieronymo tribuitur, quę ex eiusdem Bedæ verbis, aut certè ex alicuius alterius, à Hieronymi phrasi longe distantis, composita est: vt solus Beda sit huius opinionis auctor, imo, si attentè rem, & diligenter inquirimus, contrarium August. & Hieron. sentiunt. August. enim tract. vltimo in Ioan. habet hęc verba; Sunt qui sentirent, & hi quidem non contemptibiles sacri eloquij tractatores, à Christo Ioannem Apostolum plus amatum, propterea quòd neque vxorem duxerit, & ab ineunte pueritia castissimus vixerit: hoc quidem in scripturis canonicis non euidēter apparet; verumtamen id quoque multum adiuuat congruentiam, quod illa vita per eum significata est, vbi non erunt nuptiæ. hæc August. vbi duxisse vxorem, & celebrasse nuptias negat, docet; graues Doctores ita sensisse, rationemq; huius veritatis congruentem adfert. August. ergo non cum Beda sensit. Præterea Hieron. lib. 1. cont. Iouini. probanti Iouinianō melius esse Virginitate Matrimonium, eo argumento, quod Christus Ecclesiæ principatum non Ioanni virgini, sed coniugato Petro commiserit: Respondet Hieron. id factum, quia tūc ætate puerili erat Ioannes: vocatus enim est viginti quinque annorum. Profectò si nuptias celebrasset Ioannes, efficacius opposuisset Ioannē etiam vxorem duxisse. Præterea, si ætate puerili vocatus est, non celebrarat nuptias secundum Hieronymum. Cum igitur hæc Bedæ opinio nullo scripturæ testimonio, nulla traditione, nec antiqui vllius Doctoris fulta sit autoritate, nunquam mihi eā potui persuadere: rem enim alioquin insignem tam diligentes antiqui tractatores nō omisissent. Nec incumbit nobis partem hanc negatiuam probare; ab ijs potius qui rem grauem & notabilem affirmant, probanda erat, & quidem rationibus vrgentibus, quę tamen nullæ sunt. Adde his cum hoc nouū quid tunc temporis esset, vt matrimonium dissolueretur, non dato repudio, & nuptiæ hæ ab ipso Ioanne sint descriptæ; non est verisimile rem tantam, & quæ omnes tunc in admirationem adduxisset, omni ex parte ab Euāgelista prętermissam fuisse. Adde etiam quòd Ioannes vocatus est multo post à Christo, iam Ioanne Baptista in carcerem coniecto, vt habetur Luc. 4. Existimo ergo solidam esse magis & veram sententiam, sponsum hunc Ioannem non fuisse, sed familia-

A

B

C

Universidad de Deusto
Biblioteca

miliarem aliquem, aut secundum carnem cognatum Christi.

An fuerit hoc primum inter miracula Christi.

ANNOTATIO XIV.

AN hoc miraculum fuerit primum omniũ quod Christus edidit, an potius non simpliciter primum, sed eorum, quæ in Cana Galilææ fecit, inquirere aliquis merito posset. nam Euangelistæ verba aliquo modo in vtrumque sensum trahi possunt. Chrysost. hom. 22. refert. aliquos affirmantes hoc miraculum non fuisse absolutè primum, ipse vero ante baptismum nullum feciſſe certo tenet; an vero post baptismum hoc sit primum, in dubio relinquit. Alii qui recentiorum primum fuisse coram discipulis, non tamen absolutè primum: Alij primum in illo loco factum, asserunt. nam Ioan. 4. in eodem loco alterum refertur, tamen absolutè primum nõ fuisse dicunt. Sed re vera, si loquamur de miraculis, quę Christus in sui manifestationem operatus est, hoc primum est. omitto aduentum Magorum, & illa, quæ mirabiliter facta sunt in natiuitate eius: loquor de his, quæ suæ prædicationis initio ad diuinitatis manifestationem operatus est, quę communiter appellantur miracula. ita tenet Ambro. ser. 19. & Theophyl. & Euangelista apertè significat. nam dicit *Hoc initium signorum fecit in Cana*, id est, hoc quod est initium signorum omniũ fecit in Cana. Exponere autem, hoc fuit primum, quod fecit in Cana, violentum est: nec erat causa, cur magis primum, quod fecit in Cana, quam primum, quod in alia ciuitate fecerit, annotatum esset. Præterea quia absolute dicitur, *& manifestauit gloriam suam*, quasi ante non manifestauerit gloriam & virtutem diuinitatis suæ miraculis: hoc est igitur primum miraculum, & initium miraculorum Christi. Rectè autem à nuptijs se incipit manifestare; vt dicit Cyril. lib. 2. cap. 26. descendit enim de cælo Dei filius, vt veluti sponsus spiritalis naturam hominis amplexus, verę sapientię fœtum, sponsam parere faceret.

ANNOTATIO XV.

An eodem die Christus adoratus a Magis & à Ioanne baptizatus fuerit, & miraculum hoc in nuptijs ediderit.

DIfficultas hoc loco se offert, an miraculum hoc eodem die à Christo sit factum, quo & à Magis adoratus, & à Ioanne fuit baptizatus, quamuis non eodem anno. sunt enim qui vno die, licet non eodem anno hæc tria eximia opera facta esse affirment, vt quo die à Magis adoratus, labentibus annis, trigesimum explens baptizatus, vno post anno miraculũ in nuptijs ediderit. idque Ecclesię auctoritate confirmant, quę in quadam antiphona tria hęc simul vno die miracula patrata commemorat. Sed hoc ad locum Matth. 3. magis spectat, vbi de anno baptismi Christi propria est tractatio: nec nos longius discutere in presenti statuimus. hoc solum annotare libuit, Augustinum serm. 37. de tempore, & Ambro. serm. 21. referre aliquos illo die, quo nos Epiphanię festum celebramus, à Magis Christum adoratum asserentes: alios vero baptismum potius illo die celebratũ à Christo: alios vero miraculum hoc cõuersionis aquę in vinum. sed nec ipsi, nec August. & Ambros. eodem die tria hęc esse peracta, affirmarunt. Vetus ergo traditio non erat, tria hęc vno die, sed illo die vnum horum esse factum, quod autem illorum esset, in opinione versari. traditio igitur antiqua omnium consentiens erat, non fuisse vnico die tria simul effecta. Propterea Epiphan. hæres. 51. expresse id negat, quamuis multa ibi alia adferat, quę probari non possunt. hoc tamen nempè non hęc tria simul eodem die facta fuisse, antiquitati est consonum. Ecclesia autem tria hęc vna gesta esse die non affirmat, sed cum incertum sit, quod eorum factum sit, prudenter vnico die tria simul illa celebrat. Non ergo mihi probatur opinio, quę precipue nostra ętate recepta est, vno die hęc esse opera facta, sed post baptismum diebus paucis has nuptias esse celebratas existimo, nec antiquitas Patrum, nec Ecclesia aliud vnquam docuit. Per hęc tamen negare nolumus, esse opinionem illam probabilem. Hęc in presenti sufficiant.

Discipuli Christi an in eum ante miraculũ hoc. crediderunt.

ANNOTATIO XVI.

AVgust. lib. 2. de consensu Euangelistarum cap. 17. dubitationem affert propter vltima verba: *crediderunt in eum discipuli eius*, ergo inquit, ante non crediderant; si autem ante nõ crediderant, non erant discipuli: quomodo igitur ante hoc miraculum dictum est, vocati sũt discipuli eius ad nuptias, si quando vocati sunt nondum crediderãt? Respondet per quandam anticipationem dictum id esse: qui enim futuri erant discipuli, vocantur discipuli, etiam antequam sint: sed hoc mihi non probatur: nam vocati sunt, qui discipuli erant; nec, quando dictũ est *crediderunt in eum discipuli eius* insinuare voluit, ante non credidisse, sed dicuntur credidisse, quia confirmati & aucti sunt in fide. maiorem enim fidem viso miraculo conceperunt de Christo, & firmior facta est eorum fides: quem enim hominem tantummodo putabant, diuinitatem iam habere quandam crediderunt. Dicti autem sunt discipuli, quia ipsi aliquo modo adhæserant, ipsum audierant, & ei fidem aliquam habuerãt. Testimonio enim Ioannis moti erant, vt ad eum venirent. Non est autem nouum sanctæ scripturæ, credendi verbo vti, in ea significatione, qua diximus, nempè firmius, & amplius credere. Ioan. 4. Nisi signa & prodigia videritis, non creditis: & tamen Regulus aliquo modo credebat, qui à Christo filium sanari petebat. & Ioan. 11. Si credideris, videbis gloriam Dei; & tamen iam ante Martha credebat. De hac perfectione fidei discipulorũ Ambro. serm. 20. dicit. Prędicanda fides Apostolorum,

rum, qui viso vno miraculo, crediderunt in omnipotentiam Saluatoris. hæc Ambro. Non arbitror tamen tantam fuisse tunc horum fidem, vt filium Dei Christum crederent, sicut. Matth. 16. Petrus credidisse, & confessus esse dicitur.

ANNOTATIO DECIMASEPTIMA.

Hæresis Seueri refellitur.

HOc Christi miraculo antiqua hæresis confutatur. Seuerus enim, vnde Seueriani dicti, cuius meminit Augu. lib de Hæres. cap. 24. & Epiphan. hæres. 45. vinum bibere prohibebat, affirmans vitem esse soboIem Diaboli, qui in serpentem conuersus, terræ se co mmiscuit. Eandem hæresim tribuit Epipha. hær. 47. Eucratitis, qui discipuli Tatiani fuerant, sed in multis à magistro desciuerunt: & hac de causa forsan Hiero. Amos. 1. Tatiano hanc hæresim adscribit. sed hoc Saluatoris facto conuincitur; Christus enim aquam in vinum conuertit, conuiuis propinari iussit, ipse etiam bibit; Vinum ergo creatura Dei est, & eo vti moderate licet. non credo hãc hæresim multos habuisse sequaces. Fuit autem vinum hoc, vt communiter creditur, rubrum, tum vt miraculum euidentius esset, tum quia illa regio vinis rubris pretiosis abundat: idemq; Ecclesia videtur approbare, dũcanit. Aquæ rubescunt hydriæ. Vinum hoc rubrum in scriptura, sepe sanguis vuæ appellatur. Gen. 49. In sanguine vuæ pallium suum. Deuterono. 32. Sanguinem vuæ biberet mieracissimum, & alias sæpe.

Post hæc descendit Capharnaum ipse, & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus.

COMMENTARIVS.

Quæ ciuitas fuerit Capharnaum.

CAphárnaum Vrbs erat eo tempore celebris, in finibus Zabulon, & Nephtalim, ad ripam maris Galilææ, centum miliaribus ab ipsius maris initio ad occidentem. in littore aduerso ad orientem erat regio Gerasenorum: erat autem frequentissimum Emporium, quo maxima negociantium confluebat multitudo, dicta patria Domini. Matth. 9. quia frequenter ibi inueniebatur, & quia ad eam, relicta Nazareth, vt dicitur Matth. 4. cum matre, & fratribus se transtulit. voluit enim Dominus propter celebritatem oppidi, & propter mores eius corruptissimos ibi habitare, & suę doctrinæ primitias collocare, vt, vbi vigeret infirmitas, ibidem medicus adesset. Post nuptias in hunc locum descendit. erat autem, quantum ad terræ situm, oppidum hoc, in parte inferiori, quamuis supra montem positum, respectu Canæ. ob id descendisse Capharnaum dicitur, sicut quando ad superiora loca ex inferioribus proficiscebatur, ascendisse dictus est. Matth. autem 4. & Luc. 4 descensus quidam in Capharnaum narratur, quando cò habitationis causa descendit. sed non huius in præsenti Ioannes meminit, sed alterius prioris, quem alij omiserunt Euangelistę. hic enim est factus post nuptias ante carcerem Ioannis: at ille post vinculà ipsius, & nunc paucis commoratus est diebus, tunc autem multis, nunc miraculum non legitur fecisse, nec publice docuisse; tunc autem & docuit, & miracula edidit. Post nuptias ergo cum matre, & discipulis, & cognatis secundum carnem, qui fratres dicuntur, descendit Capharnaum, & ibi manserunt non multis diebus. qua de causa huc venerit, Euangelista non narrat, nec quicquam certi possumus affirmare.

ANNOTATIO. XIIX.

COnsideratione dignum est, qui sint hi fratres Christi, & quare sic uocati sint. horũ alterum ex Euangelio habemus: nam Matt. 6. quatuor numerantur, Iacobus, Iose, Iudas, & Simon: & aduerte secundum scribi Græce *ἰωσὴ*, quod latine dicendum est Iose. Sponsus B. Virginis aliter appellabatur, nempe *ἰωσὴφ*, Latine Ioseph. hic autem Iacobus apud Matth. 10. & Mar. 3. dicitur Iacobus Alphei, & sæpe uocatur Iacobus frater Domini; quia ut refert Epiph. in Anchoraro, & hær. 78. cum ipso educatus erat; sorores etiam in Euangelio narrantur Mar. 6. Nonne sorores eius apud nos sunt? quot tamen & quę nomina earum, Euangelium non expres-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sit. Nicephorus tamen lib. 2. histor. cap. 3. refert Hippolytum Portuensem Apostolorum successorem Christi cognationem describentem, & descriptis quatuor prædictis fratribus, duas affirmantem fuisse sorores, unam nomine Esther, alteram Thamar. Epipha. in Ancorato duas etiam affirmat, sed alijs appellat nominibus Mariam, & Salomen. hi sunt dicti fratres Domini.

Quare fratres Domini appellentur.

Alterum autem, quare fratres domini uocentur, non ita definire facile est. Catholico unum est certum, alterum est in controuersia; certum est non ita esse fratres, nec sorores, ut ex eadem sint matre: quia perpetuam Virginitatem B. Virginis ab Ecclesia iam olim declaratam, fideles confitentur; pro cuius defensione contra Heluidium Hæreticum doctè, & diffusè scripsit Illephõsus Toletanus Archiepiscopus. scripsit etiã Hieron. contra hunc hæreticum affirmantẽ B. Matrem uirginem extitisse usq; ad Saluatoris partum, tamen postea ex Ioseph filios concepisse & peperisse. Debilia erant hæretici huius arma contra Ecclesiam. usus est enim argumento quia fratres Christi Euangeliũ appellat, & quia Christus primogenitus dicitur, & quia dictum est Matth. 1. Non cognouit eam Ioseph, donec peperit filium suum. & quia Ioan. 19 Maria mater Christi dicitur cruci astitisse, & alij Euangelistę tese unt Mariam Iacobi præsentem fuisse, igitur eadem est Maria Iacobi, & Maria mater Christi. Hæc exactissimè soluit Hieron. & catholico cuique doctori soluere facile est. in scriptura enim non solum fratres dicuntur, qui ex eodem patre, & matre sunt, sed etiam multis alijs modis, quandoquidem cognati, & sanguine coniuncti fratres etiam dicuntur. nam Gen. 13. Lot frater Abraham dictus est, & tamen filius fratris erat: non ex patre, & matre eadem. Genes. 29. Labã frater Iacob dicitur, qui tamẽ erat auunculus. dicuntur etiam fratres, gente sicut Iudæi omnes fratres dicuntur. Iosue. 1. Transibite armati ante fratres uestros. 2. Reg. 19. Fratres uestri filij Iuda. Actor. 22. Viri fratres, & patres audite. dicuntur fratres societate, & amicitia; dicuntur fratres adoptione, imo proximi omnes dicuntur fratres. plena est scriptura hac uoce in multis, & uarijs sumpta significationibus. Fratres ergo Christi non natura, ut ex eadem matre, & patre nati; sed cognatione, & consanguinitate dicti sunt. Quod autem Christus primogenitus dictus est, id ea ratione fit, quia ante eum nemo alius sit genitus, nõ quòd post eum alij geniti sint: sicut etiam ut Deus primogenitus patris dicitur, at post eum non sunt alij geniti, uti supra exposuimus. Illud autem quod dictum est, donec peperit, significatum est quid non sit factum, sed non sequitur postea faciendum. nam etiam dicitur, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos scabellum: tamen non licet inferre, ergo postquam positi fuerint,

Vox fratres, in scriptura late patet.

non sedebit. Illa autem argumentatio ex diuersis Euangelistis uana est; quod enim unus omisit, alius solet narrare. quã ergo Mariam Ioannes tacuit, alij expresserunt. Opponebat Heluidius auctoritatem Tertulliani, & Victorini, quasi idem quod ipse sentirent Hieronymus de Tertulliano non curat, quia ab Ecclesia cum Montano discessit: Victorinum autem negat unquam quid tale sensisse. Catholicũ ergo est, fratres hos non esse natura, sed cognatione, seu consanguinitate.

Quæ cognatione Christo cum dicti fuerint, quis fratres illius dicti sunt.

Quo uerò gradu consanguinitatis fuerint Christo coniuncti, Catholicorum patrum extant tres opiniones ualde diuersę. Vna est affirmantium fuisse fratres, quia erant filij Iosephex alia uxore. tenent enim hi Doctores Iosephantequam B. Virginẽ sibi desponderet, viduum fuisse, priore uxore, ex qua quatuor illos filios, & duas filias susceperat, sepulta. Habet hæc sententia graues auctores; eam enim affirmant Hippolytus Apostolorum successor, referente Nicepho. lib. 2. Histo. cap. 3. Orige. Matth. 13. Euseb. lib. 2. hist. Eccle. cap. 2. Hilar. can. 1. in Matth. Ambr. lib. de instit. uirgi. cap. 6. & super epist. ad Gala cap. 1. Epipha. hæres. 28. 78. & in Ancorato cum alijs etiam multis. Origẽ allegat Euangelium nomine Petri scriptum, & librum Iacobi, qui modo non extant, & apocryphi sunt. Sed huic sententię obstat auctoritas etiam grauiũ Doctorum cui B. Ioseph uirginẽ fuisse docuerunt, inter quos sunt Hieronymus con. Heluidium, & Augustin. serm. 14. de natali Domini. Bernar. sermo 2. in missus est. Beda in Ioan. 2. & hæc est cõmunis nunc inter Cathol cos opinio: & re uera certa, & legitima sententia, quam alio in loco satis probauimus. & contra prædictam sententiam est argumentum efficax. Nam Mar. 15. dicitur, iuxta crucẽ fuisse mulieres. nempe Mariam Iacobi minoris, & matrem Iose & Salome. ecce Maria dicitur Iose, & Iacobi mater, qui duo dicti erant Mar. 6. fratres domini. ergo non potuerunt esse filij Ioseph: nam uxor, ex qua hi Doctores uolunt natos esse hos filios, mortua erat; alioqui cum desponsit Beatã Virginem, duas habuisset uxores, quod nemo adhuc Catholicus affirmauit. Non igitur hęc prima sententia probanda est: quam tamen graues isti auctores defendere unt, ut contra hæreticos facilius ea ratione agere possent.

Secunda sententia est asserentium, Ioseph sponsum B. Virginis habuisse fratrem Cleophã dictum, cuius uxor dicitur Ioã. 19. Maria Cleophæ, seu Clophæ, ut alij legunt. huius fuerunt filij, qui dicti sunt fratres domini. Iudæi enim Christum filium secundũ carnem Ioseph existimantes, consobrinos eius illos esse arbitrabantur. Ioseph autem habuisse fratrem Cleopham confirmat Eusebi. lib. 3. histo. Eccle. cap. 3. ex Aegesippo, qui temporibus fuit Apostolorum.

&

& Epiphan. hæresi. 78. Hieron. con. Helui. hanc referet sententiam, sed eam argumento alio probat, quia nimirum Maria, quæ dicitur mater fratrum Domini, non dicitur Maria Cleophæ, sed Maria Alphæi. Sed hoc argumentum Hieronymi non est valde firmũ: nam fieri potuit (quod aliqui recentiores dicunt) fuisse dictã Alphæi, quia filia eius erat, Cleophæ autem quia erat eius uxor. potuit etiam fieri, ut binomius esset.

Hieronymi sẽtentia ampletenda.

Tertia sententia, quæ Hieronymo placet, & communiter recipitur inter Theologos est, B. Virginis sororem dictam esse Mariã Cleophæ, ut dicit Hieron. siue à patre, siue à familia, siue gentilitate, siue quacunque alia de causa hoc nomine impositio. ex hac, & ex Alphẽo nati sunt illi, qui dicti sunt fratres domini; unde fratres domini sunt nuncupati, quia consobrini ex duabus nati sororibus erant. idem tenet Historus lib. de vit. & obitu Sanctorum Patrum. refert & Niceph. lib. 2. cap. 3. ex Hippolyto Annam matrem B. Virginis, fuisse sororem Sobe, quæ fuit mater Elisabeth, unde B. Virgo. & Elisabeth erãt consobrinę ex duabus sororibus, & Ioannes Baptista consobrinus secundus cum Domino. isti ergo fratres, ex Maria uxore Alphei, filia Cleophæ, sorore B. Virginis, nati sunt. Si autem dicas uxorem Cleophę fratris Ioseph, & filium Alphei cum secunda sententia, id quoque probabile est. hoc tamen est certum, esse filios sororis B. Virginis. Secunda ergo, & tertia sententia sunt probabiliores; omnium autem probabilissima est, quę Hieronymo probatur.

Et prope erat Pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam.

COMMENTARIVS.

HAec uerba causam continẽt, cur paucis diebus manserit Capharnaum, nempe quia prope erat Pascha Iudæorum. Hebraismus est frequẽs, ut particula copulatiua, locum causalis obtineat, ac si dictum esset; Quia prope erat Pascha, mansit paucis diebus in loco illo. ut enim Exod. 23. & Deut. 16. habetur, ter in anno ex omni loco Iudæi Hierosolymã ascẽdebant adorare in templo (non enim licebat sacrificare, nisi in templo illo) nẽpe in solennitatibus Paschę Pẽtecostes & Tabernaculorum; sed omniũ celeberrimum & quando multitudo maxima concurrebat, erat Pascha: addidit Ioannes (Iudæorum) ut Pascha illud à nostro Christianorum Paschate distingueret. Dicitur autem Iesus ascendisse Hierosolymam, quia, ut in precedenti commentario diximus, Hierusalem respectu situs Galilææ, erat in eminentiori loco. unde proficiscentes Hierosolymis in Galileam, dicebantur descendere: contra uero è Galilæa Hierosolymam ascendere. hac de causa Christus ascendisse dicitur. est autem hoc Pascha proximum, & primum post baptismum Christi, ut dicit Irenæ. lib. 2. cap. 39.

Et inuenit in Templo uendentes oues, & boues, & columbas, & numularios sedentes.

Bis a Christo, Vendentes è templo expulsi sunt.

DVę factę sunt eiectiones à Christo, una prope passionis suę tempus, cuius meminerunt Matth. 21. Mar. 11. Luc. 19. altera initio suæ prędicationis; hanc omiserunt Euangelistæ reliqui; Ioannes tamen eam persequitur. fuit autẽ illa acerbior. quæ post tot Christi prædicationes, adhuc nihil illis proficientibus, facta est: hæc aũt prior suauior. In hac, uerba illa protulit. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, quorum narratio ualde necessaria fuit, ad intelligẽtiam eorum, quæ secuta sunt postea, nempe Matth. 26. quando accusatus est à Iudęis, quasi dixerit; Possum destruere templum, & in tribus diebus excitare illud. & Matth. 27. Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus excitas illud. hæc enim Iudæi opponebant, propter id, quod nunc dixit Christus, quando eiecit eos de templo. Iesus ergo ascendens Hierosolymam, templum adit; cum enim Deus sit, in domum suam se recipit quia domus Dei templũ dicitur. Item ut qui circa Dei cultum abusus manifesti erant, emendaret. inuenit autem ibi uendentes oues & boues, & columbas quæ sacrificanda erant, & numularios, qui minuta moneta maiorem permutant. ementium enim & uendentium usui permutatio hęc necessaria est, à numulo ergo

Universidad de Deusto
Biblioteca

numularius deriuatur, numulus autem minutum quid est, & græcum uocabulum similem habet significationem κέρμασὰς.κέρμα apud Græcos æris minutias significat. pro necessitate igitur contrahentium, hi pecunias permutabant, lucri sui causa. neque in hoc usura est, nec iniustitia, quando lucrum moderatum est. Templum uocat atria ipsius & porticum, ubi populus orabat, & ubi sacrificia fiebant. Vēdebantur autem quæ offerenda erant in templo propter commoditatem maxime eorum, qui foris ueniebant: emebant enim; quæ sacrificanda erant in eodem loco. nam Deutero: 14. mandatum legimus, ut qui longius habitarent, decimas, & primogenita quæ offerenda erant, domi uenderent, eodē pretio empturi alia in loco, quem elegerit Dominus. quod male illi intelligentes, in templo ipso uendebant.

Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo oues quoque, & boues; & numulariorum effudit æs; & mensas subuertit.

Vnde suppeditati funes ut flagellum cōponeret.

FVniculos, quibus animalia forsan ligata erant collegit, & in formam flagelli conponens, negotiatores omnes simul, & animalia boues, & oues eiecit. Græce sic habetur (factoq; flagello ex funiculis) nec hoc satis illi fuit; nam & pecunias numulariorum effudit, & mensas subuertit. quod dupliciter fieri potuit, aut quod subuertit mensas, & inde pecuniarum effusio consecuta est; ut sit sensus, mensas subuertendo, effudit æs, aut quod prius effudit æs, & postea mensas subuertit. Flagellum autem non propter animalia illa tantum abigenda factum est, sed etiam propter homines. ita Cyril. lib. 2. cap. 28. & Chryso. homi. 22. & Anacle. epist. 2. & Iuli. epist. ad orientales Episco asserunt, & Euangelista indicare uidetur. nam dicit, cum flagellum fecisset, omnes eiecit de templo. omnes eiecit, nempe uendentes oues, & boues, & numularios sedentes, qui ante nominati erant. Quæ sequuntur autem legenda sunt per accumulationē; (Ouesque & boues) id est, eiecit etiam oues, & boues. Prudenter autem Christus hominibus eiectis, qui tamen semel pulsi facile redijssent, si in templo oues eorum, & boues manssent, etiam eiecit hæc, ne redeundi relicta uideretur occasio, neq; templo facile egressi essent, si eis permissum fuisset boues & oues, proprijs manibus extrahere: propterea Christus ipse eiecit; ob ac eandē rationē & causam effudit pecunias numulariorum, ut sic eas colligerent, & abirent, ac ne iterum reponerent etiā mensas subuertit. tunc enim malo subuenitur perfectè, quādo etiam mali occasio amputatur.

ANNOTATIO. XIX.

Sacerdotes inter alios, etiam sunt eiecti.

ANacletus epist. 2. Sacerdotes etiam à domino propria manu expulsos de templo affirmat. confirmat idem Pius primus epist. 1. exponuntque sacerdotes uendentes fuisse eiectos. idemque Iulius primus epist. contra orientales episcopos, pro Athanasio, asserit. hinc forsan Beda dicit sacerdotes illos animalia insacrifi A ciū data uiua conseruasse: ac illis mercatoribus, qui in templo erāt, uilius uendidisse, qui quidem iterum pluris alijs uendebant: quod sacerdotū peccatum, si ita est, grauissimum erat, meritoque & ipsi cum ceteris sunt expulsi de templo. hoc autem quod de sacerdotibus dicitur, in euangelio non est expressum.

Et his, qui columbas vendebant dixit, auferte ista hinc.

COMMENTARIVS.

COlumbas non flagello eijcit, caueis enim ligneis concluse minus cōmodē flagello eijci poterant; quod si incluse non erant, si tamen usus fuisset flagello, exterrite hinc inde per templum uolassent. uia commodior eas eijciendi de templo erat, si uendentes eas auferrent, ob id præcepit dicens, Auferte ista hinc. quod facile præ timore executi sunt.

Et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.

HAec verba generaliter omnibus eiectis dicta sunt, quibus causam, cur eijciātur, reddit: quia domum Dei, negociationis domū fecerant. Domus enim Dei ad ea exercenda fit, quæ ad Dei cultum & honorem pertinent, sicut & domus negociationis humanæ, ad peragenda humana negotia: non ergo quæ vnius domus sunt, conuenienter in altera fiunt: nec enim in negociationis domo sacrificia, aut quæ cultus Dei sunt, fiunt. simili ergo ratione quę negociationis domus sunt, non debent in domo Dei fieri. Rectè autem dicit *nolite facere*, quasi dicat; Domus Dei non est ad hoc facta; vos auaritia vestra, & propria voluntate, non vllo Dei instituto ducti facitis eam talē. Rursus *domum patris mei*, vt rectè notat Cyril. lib. 2. cap. 29. Patrem suum vocat, quia ipse est filius naturalis Dei, nos adoptionis; & patrem vocamus nostrum: ille vero suū singulari vocabulo, quia singularis est ipsius filius. Cæterū verba hæc aliquid amplius insinuant. *Domum*, inquit, *Patris mei*: quasi dicat; iure facio hoc, quia domus est patris mei. Incumbit enim filio, honori patris consulere, ipsum defendere, & tueri. Rursus, si patris mei est, mea est; quæ patris enim sunt, filij etiam sunt. Rursus. *domum patris mei*, quasi dicat, quę facio, tanquā Dei filius facio, diuina virtute & potestate facio, secundum quam Dei filius sum. Hęc omnia, uerbis his ad literam significata sunt, quamuis non ab illis tunc credita, nec intellecta: sed non propter illos tantum, sed propter nos dicta sunt, ut quibus causis id fecerit, noscamus: nec solum uerbis diuinam uirtutem professus est, sed etiā id ipsum monstrauit operibus, quibus opus erat illius uerbis nō credentibus, nec ea intelligentibus: & re uera fuit hęc actio diuinę uirtutis, cui nemo illorum cum tot essent, & cum tam seuerè & ignominiosè expellerentur, ausus est resistere, aut contradicere.

ANNOTATIO XX.

Quare vendētes à templo fuerint eiecti.

COnsideratione dignum est, quā de causa A hi negociatores sint de templo eiecti: pro cuius rei declaratione aduertendum est, quod paulo superius in commentario admonuimus. Bis à Christo eiectos esse vēdentes de templo, semel in principio prædicationis, iterum propè passionis tempus. illius Ioannes nunc meminit, huius aūt tres Euangelistę meminerunt. Matth. cap. 21. Mar. 11. Luc. 19. Chrysost. hom. 22. acerbiorem fuisse posteriorem eiectionem affirmat, in qua Christus protulit verba acriora, Domus mea domus orationis est, vos autem B feciſtis eam spelunam latronum. in has vero, quæ prius facta est, verbis lenioribus vsus, dixit; *Nolite facere domum patris mei domum negociationis*. Multum autem inter hæc duo domum negociationis, & spelunā latronum interesse docet Ambro. serm. 17. in Psal. 118. ver. 3. Quare attende negociationem, qui cōtractus quidam est, causa lucri, duobus modis esse vitiosam & malam: Vno quidem, quādo per iniustitiam fit, nempè cum fraude, dolo, vi, precij inęqualitate, similibusve vitijs: tales negocia- C

Negociari duobus modis contingit esse vitiosum.

tiones sic sunt vitioſę, vt simul iniustę, & iniquę sint. Altero modo, quando ex se quidem iusta est. Quæ sine fraude, dolo, vi, aliaue iniustitia exercetur. tamen ratione circunstantię alicuius vitiosa fit. nempè quando exercetur in loco, aut tempore, in quo fieri non debet. nec enim diebus festis, nec locis sacris negotiatio fieri debet: Simili etiam ratione quando à personis exercetur, quibus est prohibita negociatio: talis negociatio quamuis in se iusta sit, & quę si debitis loco & tempore, & à personis non interdictis fieret, non esset vitiosa: efficitur tamen mala propter tales circunstantias: ad hanc etiam rationē reducitur negociatio, quæ in se iusta est, tamen ex auaro procedit affectu. His suppositis dico, qui priorem negociationem in templo exercebant, eos Dominus dixit domū Dei fecisse speluncam latronum. qui vero posteriorem, fecisse domum negociationis, quod minus est graue. Augustr. tract. 10. in Ioan. existimat hos eiectos negotiationem posteriorem exercuisse, quia rē in se iustam faciebant vendentes, & ementes, quæ sine vitio extra templum vendere, & emere licebat. At quia in templo talia exercebant, vitiosè agebant, ideoque eijciuntur. Cyril. lib. 2. cap. 23. affirmat hos esse eiectos propter contemptum, & propter auaritiam, quod plus est, quam quod dicit Augustin. mihi certe videtur probabilius, si dicamus negociatores hos eadē egisse, quæ fecerunt eiecti posterius. quibus dictum est: domum orationis feciſtis speluncam latronum: nō enim est verisimile in posteriori eiectione omnes negotiationes fuisse iniquas, in priori autem omnes in se iustas; sed in vtraq; eiectione arbitror fuisse, qui & vno & altero modo negociabantur. Dominus tamen vtroſq; eiecit ea causa, quia negociabantur, vbi nefas

Universidad de Deusto
Biblioteca

erat negociari: hoc namque potissimum erat. A cur eiecti sunt de templo, idq; expressum est in priori eiectione: in posteriori vero addidit Dominus reprehensionem acriorem propter eos, qui inique etiam negociabantur, grauiusq; in templum Dei delinquebant, & ratione loci, & ratione negociationis iniquæ & iniustæ.

ANNOTATIO XXI.

Cur Christus insigni hoc opere contrahentes e templo expulerit.

NOn immeritò quæri hoc loco posset, cur non verbo & doctrina Dominus vsus sit in his vitijs corrigendis, sed manum etiam tremendam admouerit, idq; in suæ manifestationis initio? Respondeo Dominum se mundo sua prædicatione manifestare venientem, torpentes, & sopitos hominum animos inueniisse: ideo nouo & insolito aliquo opere, eos ad attentionem excitare oportuit: vt nouum quid, & mirandum audituri, nouo etiam, & mirabili facto attenti fierent. hoc enim opere mentes hominum multum ad ipsius verbum audiẽdum, & quis esset, considerandum, incitatæ sunt. & C sicut veniens in mũdum, ortus sui principium tam horribili infantium cæde diuulgauit, vt dormientes Iudæi ad considerandum tempus Christi, quasi è grauissimo somno euigilarent; sic etiam ad suæ prædicationis exordium terribili facto animos facit attẽtos. obduratis enim in peccatis, remedia talia sunt admouẽda. Aliã huius rei causam adfert Cyril. lib. 2. ca. 29. hoc enim facto significare voluit Dominus auferendum illum ritum Iudaicum, & gentes vocandas ad religionem, Iudæos vero incredulos puniendos; quod flagellum significat. hæc tamen ratio magis posteriori eiectioni conuenire videtur. Tertiam assignat Chrysost. hom. 22. cum B enim Iudæi opposituri essent Christo, quod sabbatum non seruaret, legemque contemneret; propterea insigni facto se Dei & templi, & consequenter cultus & religionis zelatorem ostendit; vt qui tanto periculo se exposuerit, pro templi Dei reuerentia, verisimile non esset ab eo illius cultum contemni. Adde etiam, quod ad doctrinam pertinet, abusus publicos, & qui tolerari non debent, non verbis sed facto esse eradicandos. Verba enim in abusibus cõmunibus, & temporis longinquitate inueteratis, maxime qui ex auaritia procedunt, quales hi erant, parum proficiunt.

Recordati sunt uero discipuli eius, quia scriptum est. Zelus domus tuæ comedit me.

COMMENTARIVS.

DIscipuli bene erga Christum affecti in bonam partem eius factum acceperunt: nam recordati sunt illius prophetiæ Dauid Psal. 68. Zelus domus tuæ comedit me; & zelo honoris Dei & templi ipsius, hoc quod factum est, adscripserunt. Tunc cum hæc fiebant, recordati dicuntur discipuli, vt notat Cyril. lib. 2. cap. 30. nõ autem post resurrectionem, vt quidam recentiorum interpretantur: non enim dicuntur recordati huius facti, sed illius, quod scriptum est. Si autem post resurrectionem recordati dicerentur, id Euangelista expressisset, sicut post pauca verba expressit. Venit ergo tunc illis in mentem locus Dauid, qui zelo domus Dei illa protulit verba Psal. 68. Iudæi enim ex frequentibus scripturæ lectionibus, quæ in templo fiebant, & synagogis, multa ex scriptura didicerant. an autem recordati sint tunc discipuli huius verbi, quasi prædictum id sit de Christo; an vero cuiusdam zeli similis, vt sit sensus; venit illis in mẽtem ille zelus Dauid, quod de se dixit, Zelus domus tuæ comedit me, vt fieri solet (dum enim videmus facta alicuius, veniunt in mentẽ facta alterius similia) Euangelista non explicat: tamen potius existimo recordatos esse illius sententiæ, tanquam prædictæ de Christo. nam discipuli iam eum esse Christum in Prophetis & in lege promissum credebant: & hac de causa Euangelista id: annotauit. Est autem illud considerandum, *Zelus comedit me*. quo non solum zelus, sed etiam, quantus sit, exprimitur. Omni enim postposito periculo, quod à Sacerdotibus, & illis, quorum res agebatur, & qui tam ignominiosè expellebantur, creari poterat, Dei honorem tuetur. Magnitudo enim zeli in superandis periculis, & timore postponendo maxime exercetur, vt bene notat Chrysost. hom. 22. Zelus autem vehemens quoddam studium est, quæ diuini sunt honoris, procurandi, & quę ei aduersantur, propulsandi, estq; vt ignis vrens, & consumens iuxta illud etiam Psal. 117. Tabescere me fecit zelus meus.

Psal. 68. Quid sit Zelus & quatus fuerit in Christo.

Respon-

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?

IVdęi, qui se temporalibus emolumentis priuari videbant, nõ considerarunt zelum, sicut discipuli, nec etiam aduerterunt propriam culpam, quę argumento illis esse debuisset, Christum rectè illa fecisse, sed cęci præ auaritia contrà ipsum insurgunt, & rogant, *Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?* sensus hic est, quo signo nobis probas te auctoritatem habere faciendi, quę facis? illud *quia hæc facis* significat idem, ac potestatem habes hęc faciendi. In illa posteriore eiectione dictum est. In qua potestate hęc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem? in hac priori, quod signum ostendis, quia hęc facis? id est, quo signo probas te posse facere, seu te habere auctoritatem & potestatem faciendi talia? Negare non poterant malefacta sua, & in domo Dei tales negociationes non recte fieri cõuicti erant. ideo responsum in ipsum facientem dirigunt: non enim omnium est etiam malefacta corrigere, sed quorum interest, petuntq; non tãtum auctoritatis simplici verbo attestationem, sed eiusdem per signum aliquod probationem. Et verbum *Responderunt* idem significat, quod dixerunt, vt alias sępe fit, non autem quod interrogati fuerint. Signum ergo poscunt in probationem auctoritatis, qua facit talia. Si sanam habuissent mentem, signum satis efficax erat in tanta multitudine, & ubi de emolumentis temporalibus agebatur, & omnes flagello tanquam serui malefactores expellebantur, neminem ausum esse resistere: nec etiam ex sacerdotibus illis, qui erant in templo, & rem uidebant, cuius ipsi auctores erant, & quorum etiam res agebatur, & forsan ipsi quoque flagello ejciebãtur, sed auaritia & turbatio ex indignatione orta, excœcauit eorum mẽtes. Apud alios Euangelistas de posteriori eiectione tractantes, hanc responsionem Pontifices & seniores Iudęorum fecerunt; quod hic non expressit Ioannes, sed generali usus est uerbo *Responderunt Iudæi* particula illa *ergo* illationem significat ex priori facto, nempè eiectos cum se uiderent, propterea hęc dixerunt.

ANNOTATIO XXII.

Expositio alia B. Cyrilli.

CYrillus lib. 2. cap. 31. aliter exponit hæc A verba, nempè Iudæos respondisse ad verbum Christi, quo dixit *domum patris mei*, quasi diceret, filius Dei sum, & mihi incumbit hoc facere: ad quod Iudæi dicunt; Ostende nobis signum & miraculum aliquod, quod tu sis filius Dei. Credendum enim non est tibi, nisi hoc aliquo signo demonstraueris. Sed difficultatem patitur hęc expositio: nõ enim dicunt, signo ostende quòd filius Dei sis: sed quia hæc facis, id est; quod habeas potestatem faciendi, quæ facis. Nec puto illos tunc intellexisse, per illa verba B Christum affirmasse, se esse filium Dei. Non caret tamen probabilitate expositio Cyrilli. Per signum, miraculum aliquod intelligitur, sicut illud Matth. 12. Signum petit, & signum non dabitur ei. Aliqui argumentum exponunt, sed non qualecunque argumentum Iudæi petierunt, sed diuinum, quale est opus aliquod supernaturale. nã auctoritatis diuinæ illud factũ esse non dubitabant. miraculum ergo tanquam signum & argumentum diuinum petebant. At re vera crediturí non erant, etiam si factum fuisset, sicut nec alijs etiam factis crediderunt: & propterea illud à Christo accipere non meruerunt, vt rectè Chrisost. hom. 22. Cyril. lib. 2. cap. 32. dixerunt.

Respondit Iesus, & dixit eis; Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.

COMMENTARIVS.

PEtentibus signum potestatis suę Dominus respondet. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*. Idem est horum uerborum sensus, cum illis Ioan. 8. Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum: id est; cum me crucifixeritis, & occidetis, r esurgam post tres dies', & illa mea resurrectio erit uobis signum,

quo

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo cognoscetis me esse uerum Christum, & Dei filium. Hoc nunc Christus dicit, *Soluite templum hoc*, id est, occidetis me, & soluetis corpus hoc ab anima, quod ego excitabo iterum post tres dies: & tunc erit id uobis signum, quo agnoscetis potestatem meam, qua id facio. Quod dicit *soluite*, non est præcipientis, ut occidant, sed, ut bene dicit Cyril. lib. 2. cap. 32. quod ipsi facturi erant, præscientis, & permittentis: ac si diceret, scio uos occisuros me, occidite; ego tamen suscitabo me ipsum post tres dies: & talis resurrectio erit uobis signum potestatis meæ, qua hæc facio, quia filius Dei sum. Iterum Iudæis signum petentibus, resurrectionem hanc in signum dedit: vt patet Matth. 12. ubi signum Ionæ uocauit.

ANNOTATIO XXIII.

Quare Christi resurrectio in signum Iudæis data est.

CVm multa signa & miracula Christus post hæc verba Iudeis dederit, quibus se filium Dei, suamq; potestatem confirmabat; cur potius resurrectionem suam à mortuis, se in signũ daturum dicit? Respondeo, quia omnia miracula ante mortem suam, sufficientia quidem fuerunt ad id confirmandum, tamen parum efficacia; quia pauci Iudæi conuersi sunt: & hi quidem minus perfectè, quis Christus esset, nouerunt: at resurrectionis prædicatione, multitudo magna conuersa est: & hi tunc perfectè credide runt Christum esse Messiam verum, & filium Dei, vt patet ex Act. 2. 3. 4. 5. vnde resurrectio à mortuis populos conuertit Iudæorum, supra omnia miracula, & fidem Christi auxit, & confirmauit: incredulos autem, qui in sua obstinatione mãserunt, confudit. Propterea dictum est, vt paulo ante dicebamus. Cum exaltaueritis filium hominis, cognoscetis, quia ego sum: & tunc dicit, *Excitabo tribus diebus illud*. & hoc erit signum efficax mundo declarans, quis sim ego.

Lazari resurrectio quomodo non fuerit signum diuinitatis Christi.

Queret iterum aliquis, nonne Lazarus surrexit post quatuor dies? & tamen resurrectio eius non fuit signum diuinitatis eius. Respondeo, Lazarum surrexisse, sed à Christo excitatum, at Christus surrexit, à nemine alio excitatus. Non enim precibus, aut virtute alterius resurgens apparuit; quod argumento fuit eum, seipsum excitasse, quod non potuit facere, nisi Deus esset. & hoc est, quod dicitur, *excitabo illud*. Ego ero, qui meipsum excitabo, sicut ego sum, qui alios excito. hoc miraculum nemo potuit facere homo purus. potuerunt quidem Prophetę virtute diuina mortuos excitare, & omnia miracula, quę Christus fecit facere: at excitare se non potuerunt, quod Christus fecit; ob id hoc argumentum proprium est diuinitatis. Propter efficaciam igitur huius signi, quia de facto declarauit mundo filium se esse Dei, dictum est, *soluite templum* &c. Est adhuc alia huius rei causa, quam docuit Athana. in orat. cont. Arrian. in illud dictum. Quod ex Deo Deus est verbum: comminatoria existimat esse verba, quibus ruinam minatur Iudæorum post resurrectionem suam, vt sit sensus, Soluite templum hoc, id est, vos studebitis soluere hoc templum corporis mei per mortem, vt conseruetis hoc materiale templum vestrum: occidetis veritatem, vt conseruetis vmbram; sed inanes erunt vestri conatus, imo in vestrum conuertentur caput. ego excitabo illud tribus diebus, & tunc vestrum soluetur, & destruetur. nam veritate præsente, figura cessabit. Conquentur isti quod eijciantur è templo, & quærunt, in qua potestate id faciat: peiora patientur postquam Christus suum templum ab illis solutum excitauerit, quando non solum eijcientur, sed occidentur, & templum destruetur. hæc in declarationem Athanasij dicta sint. Vtitur autem Dominus verbis allegoricis & metaphoricis templi, quia de templo agebatur, & eius occasione ad templum corporis sui transfert locutionem, vt ob hanc obscuritatem nihil illi Iudæi intelligant. Nam etiamsi intellexissent, non erant crediturí; quamuis autem verum sensum non intelligerent, perceperunt tamen illis verbis diuinam potestatem suam Christum profiteri, quod tunc satis fuit Christo. Est autem allegoria, seu metaphora continuata: nam soluere templum, & excitare, sunt verba communia templi materialis destructioni, & reędificationi; similiter morti hominis & resurrectioni: solui enim homo dicitur per mortem, & excitari per resurrectionem. similiter soluitur templum, quando vastatur: excitatur, cum reędificatur. Aduertendum denique pro intelligentia verborum, templum Christi corpus esse simul cum anima, nempè humanitatè ipsam, in qua inhabitat diuinitas, non vt in nobis per solam gratiam, sed corporaliter, id est; per realem vnionem. dicitur autem solui non quidem, quòd à diuinitate separetur, sed quia partes humanitatis huius nempè anima & corpus inuicem separẽtur per mortem, & iterum vniantur per resurrectionem: à diuinitate tamen neutra vnquam est soluta.

Humanitas Christi Diuinitatis templũ dicitur.

Dixe-

Dixerunt ergo Iudæi; quadraginta sex annis ædificatum est Templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis, illud?

COMMENTARIVS.

MYsterij profunditatẽ metaphoris, & allegorijs conclusam non intelligentes, signo illudunt, nec potestatem agnoscunt: non solum quantam in rei veritate Christus significabat, sed nec quantam ipsi, quę multo minor erat, percipiebant. nam de templo materiali eum loquutum arbitrati sunt, & negant posse in tribus diebus ab illo reędificari, quod quadraginta sex annis constructum fuit. multo magis negassent posse Christũ se mortuum, & crucifixum post tres dies excitare. hoc enim illo multo maius est incredulis. recte igitur Christus mysterium suum ita celauit, vt sensum aliquem apertum reliquerit, quo possent illi cognoscere eum posse facere, quę faciebat. nam qui poterat templum illud materiale tribus diebus excitare, vt illi intelligebant, iure poterat peccantes contra Dei honorem, templo illo expellere. Discordia est inter auctores de annorum numero, & computatione: nam de fide nihil ex hoc loco probatur. Euangelista enim tantum refert, quod Iudei responderũt, uera tamen illos respondisse, & dixisse nõ confirmat; sicut quando etiam refert eos dixisse Ioan. 8. Quinquaginta annos nondum habes, insinuantes Christi ętatem parum distare ab annis quinquaginta, quę tamẽ multo erat inferior. relatio ergo sola eorum est, quę ab alijs dicta sunt, non confirmatio: quapropter quamuis verum sit quadraginta sex annis ędificatum esse, tamen ex hoc loco id credere non cogimur.

ANNOTATIO. XXIV.

Circa hũc annorum numerum tria notat Augustinus.

AVgustinus aliqua in hoc loco circa numerum quadragesimum sextum annotat. Primum lib. 2. de doctri. Christ. cap: 28. refert aliquos ex hoc loco probasse, Christum in hoc seculo quadraginta sex annos peregisse. Sed hãc sententiam merito reijcit; tum quia vera non est, annum enim trigesimum tertiũ nõ excessit, quam rem inferius cap. 8. tractabimus; tum quia locus hic, nihil ad rem talem facit. Alterũ notat ipse lib: 4. de Trin. cap. 5. & lib: 83. quęstion. quæst: 56. & lib: 2. de doctrina Christ: cap: 16. vbi numero hoc: quo templum illud ædificatum est, significari affirmat totum illud tempus, quo corpus Christi, cuius illud figura erat, in ventre matris fuit ad debitam perductum quantitatem, vt nasceretur; Nam quadraginta sex ducta in se, nempe quadragies sexies seni efficiunt ducenta septuaginta sex, qui numerus dierum cõficit nouẽ menses, & sex dies. totidem autẽ diebus fuit Corpus Christi in ventre B. Virginis. Hæc annotatio August. veram continet doctrinam; non tamen video, qua ratione huic loco accõmodetur: nec arbitror ob eã rationẽ, templi ędificationẽ duasse quadraginta sex annos. Adde nõ fuisse cõtinuam ædificationẽ: nam propter impedimenta nationum cessauit multis annis. Tempore .n. Salomonis, quando nihil opus fuit ab ædificio vacare, septẽ annis, perfectum est; at in corpore Christi perficiendo non fuit interruptio, sed in instanti primo incarnationis fuit totum simul formatum quantum ad partes organicas & membra, vt recte dicit Basil: hom: de humana Christi generatione, postea vero paulatim per nouem menses ad illam peruenit quantitatem in qua nasci solet infantes. Tertium annotat ipse Augus. tract. 10. in Ioan: & animaduersum ab antiquis refert, nempe hunc numerum esse in nomine Adam iuxta literas Græcas, nam Alpha vnum, Delta quatuor, iterum alpha vnum; Mi quadraginta continent, quæ omnia efficiunt quadraginta sex. Rursus in eo nomine omnes quatuor mũdi partes contineri significat. nam si nomina Græca consideres, vnaquęque littera est principium nominum significantium quatuor mundi partes, orientem occidentem &c. sunt hæc ingeniosè dicta, sed meo iudicio, præter scripturę intentum. Libuit tamen ea annotare, ne mysterium grande videremur prætermisisse.

ANNOTATIO XXV.

Templum bis fuit ædificatũ.

DVplex fuit templi ędificatio: Prior facta per Salomonem, qui anno quarto, mense secundo regni sui, inchoauit ædificium: complet autem anno vndecimo, mẽse septimo; vnde ædificatio duravit septem annis, & quinque mensibus, vt habetur. 3. Reg. 6. quod si Chrysost: homil. 22. annis viginti ædificatum fuisse affirmat, non de tulius templi, sed de domus regiæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

regię simul ędificatione id intelligendum est. A De hac ędificatione non est sermo in presenti: nam templum illud fuit funditus euersum, per Nabuchodonosor, vt habetur. 4. Reg: vltimo. vnde nō est probanda sentētia illa cuius Origenes in hoc loco mentionem facit, nempe verba hęc intelligenda de illo templo. cuius ędificatio, si à tempore, quo per Dauid eius prępara tio fieri incępit; exordiamur quadraginta sex conficiuntur anni. Sed violēta expositio hęc est: nā Iudæi loquebantur de templo, quod tunc erat; hoc enim existimabant, si solueretur à Christo tribus diebus reædificandum iri: at hoc non est illud Salomonis, quod omnino erat euersum. B Altera ædificatio facta est post captiuitatē Babylonicam per Zorobabel principem Iuda, sub Iosue summo Pōtifice, Zacharia, & Aggęo Prophetis. ædificandi quidē facultas data est anno primo Regni Cyri, tamē incępta est ædificatio, anno eius secundo, vt habetur. 1. Esdr. 3. perfecta autē est anno nono Darij Histaspis, vt scribit Ioseph lib: 11. Antiqui: cap. 4. & Euseb. lib. 8. prępara. Euang. & Hiero: Danie 9. Ab anno autem secundo Cyri vsque ad annū nonū Darij Histaspis, interceserunt quadraginta sex anni. Cōtra hoc hæc est quod Aggæi. 2. scriptum est, anno secundo Darij fundamenta posita esse. ad quod respōdeat Beda fundamenta partis interioris tēpli posita esse anno 2. Cyri, ut dicitur lib. 1. Esdr. cap. 5 partis vero exterioris, quæ continebat atrium, porticus, & gazophilatium tempore Darij anno secundo & hoc dicitur ab Aggęo. positis enim illis fundamentis per multos annos cessauit ædificiū: Artaxerxes enim sol licitatus ab inimicis ædificationem prohibuit, vt habetur lib. 1. Esdr. cap. 4. totum tamen ędificium completum est anno 9. Darij Histaspis, vt diximus quadraginta sex annorū spatio. hoc templum non fuit euersum, sed durauit annis 580. vsque ad Vespasianum. fuit quidem instauratum & valde amplificatum ab Herode primo Rege alienigena, vt habet Ioseph: lib: 15. Antiquit. cap. vlt. tamen idem erat templum: nec alia censenda est ædificatio hæc, à secunda. Scio alios aliter de his scribere, sed quæ dicta sunt ueriora, et certiora existimo. De hac ędificatione Iudęi in presentia loquuntur, affirmātes; quadraginta sex annis templum illud fuisse ædificatum. Et hęc ad huius loci intelligentiam sufficiant.

Aggei. 2. Quo anno cœperit secunda templi ædificatio.

Ille autem dicebat de templo corporis sui.

COMMENTARIVS.

IVdæi non intellexerunt: verbum Christi illi enim de templo illo materiali uerba sunt interpretati, cum tamen Christus de templo corporis sui loqueretur. Euangelista autem hoc exposuit, ne nos etiam erraremus, arbitrantes cum Iudęis locutum esse de materiali illo templo: & rursus ut ostenderet falsum testimonium, quod impo suerunt passionis tempore Matth. 26. accusantes eum, quòd dixerit: Possum destruere templum Dei, & post triduum reędificare illud. Quanta hæc sit calumnia ex his verbis Ioannis apparet. non enim Christus dixit, possum destruere templum Dei; sed ad eos direxit verbum; Soluite templum hoc, nec dixit templum Dei; Sed templum hoc. Prętera de templo corporis sui Christus locutus est, & poterant intelligere, si voluissent: nam dum dixit templum hoc, certum est gestu ipso, & motu manuum, non illud materiale, sed seipsum demonstrasse; uerba enim magis determinata ostenduntur gestibus, & signis alloquentium, quam scriptura. Cyril. lib. 2. cap. 34. templi nomine suam significasse dicit diuinitatē; nam templum solius est Dei, unde nos templa dicimur spiritus sancti. Sed quamuis verum hoc sit, non uidetur posse ex ijs verbis deduci; nam nō dixit de templo suo, sed de templo corporis sui, quod uerbum non exprimit corpus Christi esse templum sui ipsius. Perpende hoc in loco quantum odium Iudęi ex hoc facto contra Christum conceperint. nam & hęc uerba, usque ad tempus passionis, contra ipsum corde retinuerunt.

Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat; & crediderunt scripturæ, & sermoni, quem dixit Iesus.

NEc discipuli eius tunc uerbum hoc intellexerunt, sed post resurrectionem, quando tertia die eum à mortuis resurrexisse uiderunt, recordati sunt horum uerborum

rum, & crediderunt sermoni eius, id est crediderunt eum hoc idem prænūtiasse, (quod postea factum est,) nempe mortem, & resurrectionem suam. *Recordati* ergo *sunt, quæ hoc dicebat*, id est, uerborum horum. quæ protulit nunc, *& crediderunt sermoni eius*; id est, crediderunt eum per ea uerba prędixisse mortem, & resurrectionem suam, & uera esse quę prius dixit. Euthymi: non legit illud verbum *scripturæ* nec exponit. at ceteri legunt & legendum est: & est sensus, crediderunt non solum sermoni Christi de sua resurrectione; sed etiam scripturæ, in qua & mors, & resurrectio Christi prænunciatæ sunt crediderunt enim eas scripturas in Christo uerificari, & compleri. non enim sensus est, credidisse scripturæ simpliciter: credebant siquidem scripturas esse veras, etiam antequam Christo adhęsissent; sed quando ipsa experientia Christum resurgentem viderunt, cognouerunt, & crediderunt & Christum verbis illis suam mortem, resurrectionemque prænunciasse, & scripturas talia mysteria prędicentes, in Christo finem assecutas esse. quamuis ergo Christus multa dixerit, & fecerit, quę tunc non intelligebantur, non tamen inutilia erant. nam postea intellecta fidem, & Apostolorum & nostram, in ipsum confirmarunt & auxerunt: & propte rea tunc dicta, & facta sunt. Quoniam nec ea quę à Prophetis prędicebantur, ab omnibus tunc intelligebantur, sed postea intellecta, fidem maxime roborarunt.

Cum autem esset Hierosolymis in Pascha, in die festo, multi crediderunt in nomine eius, uidentes signa eius, quæ faciebat.

AD alia narranda, quæ eodem tempore facta sunt à Christo, se Euangelista conuertit. Illo ergo tempore Paschę multa signa fecit; quę autem & qualia sint, nō narrat: propter illa tamen multi crediderunt in nomine, seu in nomen eius, ut habetur Græce. Locutio illa (in Pascha, in die festo) hebraica est quod perinde est, ac si dicas, in die festo paschę. uocat autem diem festum Paschæ, septem dierum tempus, quo festiuitas illa celebrabatur: qui modus loquendi etiam aliàs seruatus est. Ioan. 6. Erat proximum Pascha, dies festus Iudęorum. Credere in nomine, seu in nomen eius, est credere ipsum esse uerum Messiā, & Christum promissum: non enim qui crediderūt Ioanni, aut Prophetis, dicti sunt credidisse in nomine eorum, sed Euangelista nomen eius, Christum & Messiam esse supponens, dicit *Crediderunt in nomine eius*. quasi dicat, ipsum esse Christum promissum crediderunt. Sicut 1. Ioan. 5. Omnis, qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Elegit semper Christus loca publica, & præcipuas solennitates, quando multitudo magna confluebat, ut eius prædicatio, & miracula pluribus prodessent, & aduentus ipsius multis esset manifestus, nec ulla posset ignorantia prętendi.

Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis.

VErbum credendi multa in scriptura significat, tàm latino quàm Græco sermone, sed quantum ad propositum nostrum pertinet, duæ sunt significationes frequentes: prior est, vt significet assentiri intellectu veritati alicui; ita dictum est supra, Vt omnes crederent per illum. & rursus, Quia dixi vidi te sub ficu credis & alibi sępe. Altera est quando significat, committere Rom. 3. Credita sunt eis eloquia Dei. Gala. 2. Creditum est mihi Euangelium. 1. Tim. 1 Quod creditum est mihi. In priori significatione sumptum est in uerbis præcedentibus, cum dicitur; Multi crediderunt in nomine eius: at in posteriori, in his sumitur: *Non credebat semetipsum eis*. id est, non committebat semetipsum eis. & idem est sensus, non fidebat eis, vt securè cum eis uersaretur, sicut cum discipulis, & familia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uiliaribus,& ueris fidelibus.& refertur hoc ad easdem personas,ut sit sensus; Quamuis multi in eum crediderint tunc, tamen Dominus non se eis committebat, nec eis fidebat, ut securè cum eis ageret.utitur autem nostro loquendi modo: nam cum Dei filius esset, nemo ei nocere, si ipse nollet, posset: tamen loquitur ut homo, consideratis ijs, quæ ex parte illorum erant. nam quod ad illos pertinebat, non erat eis fidendum, nec securè se committere Christus poterat. His uerbis significat illorum credentium inconstantiam,quorum multi non solum retrocessuri à cõcepta fide, sed & Christum persecuturi erant.

ANNOTATIO. XXVI.

Quibus,non se credebat Christus.

CYrill.lib.2.cap. 36.& Chrysost.hom. 23. hęc uerba aliter exponunt;nempe non credebat eis,quia mysteria maiora fidei, & occultiora non reuelabat, propter eorum inconstantiam, quam præscibat. Sed huic expositioni, non rectè aptatur uerbum,*Non credebat semetipsum*, de se enim, non de doctrina loquebatur. Quidam nostro seculo hoc verbum exponunt, vt nos,sed referunt non ad eos, qui crediderũt, sed in genere ad Iudæos, & non propter credentes,sed propter alios verba hęc dicta censent,vt sit sensus. Quamuis multos Christus haberet credentes, tamẽ non propterea Iudæis fidebat, vt secure inter eos ageret. Sed violentus est sensus, nam relatiuum *Eis*, respicit, quę præcesserunt proximat at nihil de Iudæis dictum proximè est; *Sed multi crediderunt in eum signa uidentes, at Iesus non credebat semetipsum eis*, necesse est igitur hęc ad credentes referre. Adde locutionis figuram: nam opponitur uerbum verbo; illi crediderunt in nomine Christi, at Christus non credidit semetipsum eis. Adde quòd verba sequentia huic sensui accommodantur, quia nosset omnes, &c. quę ad occulta pertinent, & secreta; at Iudæos multos non credidisse, & Christo infensos esse satis patebat. Non igitur propter hos, sed propter credentes illos, quorum futurum euentum Christus sciebat, hæc verba sunt dicta. Et hanc nostram Euthymius videtur secutus expositionem. nam interpretans hęc verba, sic ait. Neq; credebat, neque tanquam legitimis discipulis confidebat.

Eò quòd ipse nosset omnes, & opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine.

COMMENTARIVS.

CVr non eis confideret, quamuis credentibus, causam explicat Euangelista, dicens; quia cognoscebat Christus omnes. Aliqui legunt omnia, & utramque lectionem sequitur Euthymius. Cognoscebat ergo omnes, sciebat quibus fidendum esset, & à quibus cauendum, & hoc non ex alicuius testimonio, quasi ab alijs notitiã hanc accepisset, sicut solent maiores & prælati ex aliorum relatione multos cognoscere; sed Christus hac non indigebat. Ipse enim sine alterius testimonio, & relatione sciebat qualis vnusquisque esset, & erat scientia hæc certa; quia non exteriora tãtum hominum, quæ sępe fallunt, sed interiora uidebat. *Sciebat enim quid esset in homine*, quod non tantum occulta cordis significat, sed simul quod futurum erat: *quid esset in homine*, non solum intra eum latentia, sed quę homo ipse facturus, & quantum in eo fidendum esset uidebat. Quia ergo talem, ac tantam omnium habebat notitiam, nec exterioribus, nec præsentibus mouebatur: propterea non credebat se illis. Scientia hęc erat diuinitatis Christi, sicut quòd non se crederet eis, humanitatis erat. Rectè ergo Cyril.lib.2.cap. 37. annotat uerbis his Euangelistam Christi diuinitatem significare voluisse. Adde, hoc maxime conuenienter esse dictum, ne merum hominem aliquis intelligeret, quando non semetipsum illis Christum credidisse legeret.

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

ERAT autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo uenisti magister. nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo: Respondit Iesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cùm sit senex? nunquid potest in ventrem matris suæ iterum introire, & renasci? Respondit Iesus; Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat: & vocem eius audis: sed nescis vnde veniat, aut quò vadat: sic est omnis qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei. Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo si dixero vobis cælestia, credetis? & nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet Filium hominis: vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui malè agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius: qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram: & illic demorabatur cum eis: & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Ioãnes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Ioãnem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat: & omnes veniunt ad eum. Respondit Ioannes, & dixit: Non potest homo accipere quicquam: nisi fuerit ei datum de cælo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudiũ meum impletum est. Illum oportet crescere, me aũt minui. Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cælo venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit, hoc testatur: & testimonium eius nemo accipit. Qui autem accepit eius testimonium, signauit, quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Pater diligit Filium: & omnia dedit in manu eius. Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

NARRANTVR in hoc capite duo, nimirum, altissimę doctrinę sermo, quem cũ Nicodemo Christus habuit, & insigne testimonium Ioannis Baptistæ de Christo exhibitum. Sermo autem multa fidei nostrę, & præcipua continet fundamenta; nempe Baptismi institutionem, & necessitatem; Incarnationis mysterium, & eius causam; Christi passionem, & ipsius effectum; Trinitatis articulum, & alia ad hęc pertinentia: quę in ipsa expositione distinctè manifestabuntur.

Erat autem homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorum.

COMMENTARIVS.

Quis fuerit Nicodemus.

COnnectit præcedentibus sequętia. illa particula (autem) multos enim in Christum credidisse propter signa facta in Hierusalem dictum erat in fine præcedentis capitis: vnum autem eorum esse Nicodemum Euangelista insinuans, dicit, *Erat autem homo* nempe de illorum credentium numero. Quatuor circunstantias eius describit, professionem, nomen, dignitatem, genus. Pharisæus erat professione, Nicodemus nomine, princeps dignitate, Iudæus denique genere: nec casu aliquo, aut inutiliter hęc omnia notantur, sed sapienter. erãt enim Pharisęi genus hominum propter sanctitatis, & verę doctrinę, & arctioris obseruantię opinionem, inter Iudęos in honore habiti. horum secta, maxima contra Christum inuidia laborabat; propterea huius professio indicatur, vt inter tot ac tantos persecutores & inuidos, vnum in Christũ credidisse mirabile videatur. Alia de hoc Nicodemo ipse Ioannes narraturus est, capite 7. hic restitit Pharisęis, Christi causam defendęs. & cap. 19. venit ad vngẽdũ Christi corpus. hic est, qui nunc ad Christi doctrinam percipiendam accedit, propterea nomen eius exprimitur. Dicitur *Princeps*, vel quia publicam aliquam gerebat administrationem, vel propter nobilitatem, vel opulentiam, vel quia caput familię, quasi vnus ex primoribus erat. hęc fuit causa cur noctu, & occulte veniret. metuebat enim, vt paulo post dicemus, ac propterea Ioãnes eius principatus meminit. De tribu etiã erat Iudæ, propterea Iudæorum princeps dictus. erat autem tribus hęc, quia de ipsa Christus venturus erat. studiosissima Christi aduentum inquirendi. His igitur de causis has circumstantias Euangelista descripsit. Hic sermo habitus in Galilęa aliquibus videtur, quia post Pascha in Hierusalem celebratum, vt in fine præcedentis capitis dicitur, Christum in Galilęam reuertisse, & ibi à Nicodemo eum putant fuisse conuentum: nam in fine huius historię narratur Christus in Iudęam venisse; sed certius est in Hierusalem habitum hoc esse colloquium, nec id, quod inferius dicitur, ad rem facit, vt ibi dicetur.

Nicodemus ubi conuenerit Christum.

Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei.

Cur noctu venerit Nicodemus.

PRopter metum enim Iudęorum, cum esset princeps, non est ausus publice venire ad Christum, sicut etiã dicitur postea Ioan. 12. Multi ex principibus crediderunt in eum, sed propter metum Iudęorum nõ confitebantur. & Ioan. 19. Ioseph erat discipulus Christi, occultus tamen propter metum Iudęorum. etiam hic noctu venit propter metum: Quamuis enim nondum Iudęi decretum de eijciẽdis e Synagoga Christum confitentibus, edidissent; tamen eos iam ipsi infensos, & odio in eum ferri constabat. Christum etiam confiteri, vile & contemptibile inter eos reputabatur: qua etiam de causa maxime quia Nicodemus doctor erat, eumque pudebat palam ad Christum venire, noctu accessit: & hãc causam Cyril. lib 2. cap. 38. cur noctu venerit, assignat, & reuera ea est legitima. Recentiores non hanc rationem, sed temporis opportunitatem, vt commodius cũ Christo loqueretur, existimant. sed verior est Cyrilli expositio.

Nam

Nam Nicodemi tunc imperfecta erat fides: pudor ergo & timor, ipsum à publico colloquio deterruerunt. Ex vna enim parte tam manifesta signa ipsum, vt ad Christum veniret, impellebant; ex altera timor, & pudor retardabant. commisit se noctis tenebris, vt vtrique scrupulo, & timori, pudorique satisfaceret. Christum igitur sic alloquitur.

Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister.

COnfessionem suam erga Christum manifestat, & hanc sibi sufficere arbitratur. *Rabbi* vocandi casus est, o doctor, & sensus est; O doctor, seu magister, mihi persuasum est te venisse, & à Deo missum esse, vt doceas veritatem: hoc est enim venisse magistrum à Deo, nempe missum esse à Deo, vt doceat doctrinam rectam, & legitimam, & secundum Deum. *Magister* nominandi casus est, & idem significat apud Latinos, quod apud Hebræos Rabbi. ac si dictum esset, O magister, scio te à Deo missum magistrum, vt doceas. phrasis est hebręa, non enim significat, quod magister venerit à Deo, quasi natus sit magister, sed quod sit missus à Deo, vt magister esset, & doceret; sicut & illud Matth. 2. Vbi est, qui natus est Rex? id est, vbi natus est, qui futurus est Rex Iudæorum? non quòd à natiuitate sit Rex, quamuis vere Rex esset à natiuitate, & à Deo magister venerit; tamen nec Magi tunc illud, nec Nicodemus id nunc cognoscebant. Voluit his verbis Nicodemus verum Prophetam à Deo missum confiteri, & separare ab eorum numero, de quibus dictum erat Hiere. 23. Ipsi prophetabant, & ego non loquebar ad eos: & hic sensus est, quem Nicodemus tunc sibi proposuerat. si tamen veritatem rei consideres, altiorem continent hæc verba doctrinam. Venit enim Christus à Deo magister, quia ab ęterno procedens à patre, totã cum substantia accepit sapientiam patris. in eo enim omnes thesauri scientiæ, & sapientię patris sunt, imo ipse est patris sapientia infinita. Rursus missus à patre in carnem eodem instanti, quo carnem assumpsit, omni scientia, & sapientia animam illam sibi vnitam impleuit, vt magister à Deo venerit, eodem temporis momento quo factus est homo. Prętera venit à Deo magister, quia doctrina eius non est humana qualem philosophi, & mundi sapientes habuerunt: sed cęlestis, & diuina, qualem nemo huius seculi principum cognouit, quæ homines ipsos perducit ad Deum. Denique venit magister à Deo etiam vt homo: quia non per doctrinã, & disciplinam didicit, sicut omnes Philosophi; sed per redundantiam diuinitatis, quæ humanitati erat vnita propter hęc vere magister venit à Deo: verum hi sensus tunc à Nicodemo non percipiebantur, sed is, quem iam exposuimus. Matth. 2. Quomodo Christus venerit à Deo magister.

Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

SVæ cõfessionis causam, & probationem adfert Nicodemus. signa enim, quę facis, puta quæ in Hierusalem proxime facta erant, nemo posset facere, nisi esset Deus cum eo; id est, nisi in virtute diuina: quasi diceret, signa tua non sunt Magorum, seu arte Dæmonis facta; non sunt naturalis alicuius virtutis, sed diuinæ potentiæ, quę per te operatur, propterea te à Deo missum, & tuam doctrinam esse ex autoritate, & mandato Dei, profiteor.

ANNOTATIO. I.

Fides & dilectio Nicodemi, vera, imperfecta tamen in principio.

EX verbis ipsius Nicodemi, qualis eius animus fuerit, & qua intentione ad Christum venerit, non est difficile cognoscere. Dispositio animi eius tam ex parte fidei quàm ex parte affectus erga Christum, imperfecta erat; vnde rectè Cyril. lib. 2. cap. 38. ipsum vtroque laborasse popl te affirmauit, nempe fide & dilectione, rectum enim aliquid sentiebat,

L 2 sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed non perfectè. Affectu etiam bono Chri- A
stum prosequebatur, sed non vt par erat. Hæc
omnia sic explico: credebat Christum missum
à Deo, & eius signa diuina virtute facta fatebatur: hęc fides vera, & recta erat, merum tamen hominem, non Dei filium existimabat: vt Cyril. lib. 2. cap. 39. & Chrysost. hom. 23. asserunt, & verba ipsius indicant; *Nisi*, inquit, *fuerit Deus cum eo*, non quòd ipse esset Deus; sed quòd Deus per eum operaretur: hoc iam ad imperfectionem fidei pertinet. Fidelis perfectè si fuisset, dicendum illi erat, Nemo potest facere hæc signa, quę tu facis, nisi esset Deus: nondum tamen Nicodemus hoc assecutus B
erat, fidem ergo habebat, sed claudicantem. Affectus etiam eius erga Christum bonus erat. Si enim non amasset; non ad eum venisset; non verbis beneuolis, & honorificis salutasset, & commendasset; non ipsius amicitiam, & familiaritatem expetiuisset; bonus ergo affectus, sed & is imperfectus erat: nam pluris principatum, & gloriam hominum faciebat, quàm Christum publicè profiteri: minus ergo Christum diligebat, quod Ioan. 12. dictum est de illis, qui metu quodam impediebantur, quo minus Christum confiterentur. Dilexerunt, inquit, magis gloriam hominum, quam Dei. propterea C
Chrysost. hom. 23. huius affectum frigidum fuisse testatur; Non enim ausus est propter Christum, honoris, & gloriæ mundanæ subire pericula. Nec mirum erat, quia eũ nondum perfectè nouerat. Ex hac animi dispositione, qua ad Christum intentione motus venerit, facile intelligimus. Simul enim vtrumque complecti volebat, & Christi amicitiam, & mundi gloriam, & honorem; duobus simul dominis seruire, vnum colere, alterum non contemnere; gratum se Christo, & pharisæis, cæterisque suæ gentis principibus esse cupiebat. quod tamen fieri non poterat. Ex dispositione D
imperfecta, intentio similis subsecuta est; imò & eius confessio imperfectionem dispositionis, & propositi indicat. *Scimus*, inquit, *quia uenisti à Deo magister*. Scire non quęrit, sed se iam scire dicit, quasi id sufficiat, nec amplius scire de Christo oporteat. magister enim cum esset, discipulum agere erubescebat: hæc ad Christi amicitiam comparandam satis sibi esse existimans. Hęc fuit Nicodemi dispositio; eam nosse ad intelligentiam verborum antecedentium, & subsequentium multum confert.

ANNOTATIO II.

An miracula à Christo edita, sufficienter probauerint eius diuinitatẽ.

COnsideranda est etiam Nicodemi sententia. *Nemo potest hæc signa facere, quę tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Posset enim aliquis interrogare, an signa, quę Christus operatus est, ipsum Dei filium esse sufficienter probauerint. Materia hæc grauis & difficilis est,

nec responsione vnica explicari tota potest; sed necesse est multa proponere; vt vni quæstioni plena reddatur responsio. In primis igitur dico, miracula, quæ Christus fecit, vera, & existentia fuisse. Pagani vt refert Origen. lib. 1. con. Celsum, miracula, & signa Christi prestigias, & ludificationes sensuum fuisse asserebãt, quasi non in veritate, & effectu, sed in apparentia illa omnia fuerint facta: qualia multi circulatores faciunt, quę vere non existunt, sed apparent. At hæc paganorum calumnia, manifeste vana & falsa esse, conuincitur. Apparens enim esse non potuit id, quod experiebãtur ipsi, erga quos talia opera fiebant. cęcus se videre experiebatur, leprosus se mundatum sentiebat, & infirmus sanatum se cognoscebat. hæc si apparentia essent, profecto nec cæcus vidisset, nec infirmus sanatus esset: at ipsimet reddentes effectibus testimoninm, vera miracula fuisse comprobabant. Quę fiunt tantum circa sensuum obiecta, possunt aliquando decipere, ex sola apparentia; at quæ in ijs ipsis fiunt, qui sentiunt, necesse est vera esse. Per visum enim apparentem nemo videret, præterea quòd quę apparentia tantum sunt, diu non consistunt, nec omni loco & tempore, nec omnibus apparent; at effectus mirabiles Christi diu durabant, omni loco, & tẽpore, & omnibus talia videbantur. non igitur prestigię, & sensuum ludificationes fuerunt. Dico secundo, Christi miracula virtute naturali fieri non potuisse: hoc etiam aperte ostenditur; tum quia nulla virtus naturalis est, quę visum cęco à natiuitate, uel mortuo vitam restituat; quod & Philosophi antiqui cognoscẽtes, à priuatione ad habitum regressum fieri posse constanter negarunt: tum quia virtus naturalis per virtutem effectui proportionatam operatur: at Christus contraria effectibus aliquando adhibuit; nam cęco lutum imposuit vt visum restitueret. quod naturali ordine, & proportione magis est aptum ad priuationem quam ad restitutionem visus. Præterea virtus naturalis in tempore agit, & per medium, & determinata est; Christus vero sine mora operabatur, & in locis distantibus à se, effectus mirabiles producebat solo uerbo. Adhęc innumera, & multiplicia edebat miracula; cęcos illuminabat; surdis auditum, infirmis mille modis ægritudinum affectis sanitatem; mortuis uitã; à dæmone obsessis liberationem præstabat. virtus naturalis hæc non potest efficere. Vana ergo, & falsa est calumnia eorum, qui temere, & ex cõmento Christi, & efficacię imaginatiuæ, aut cõstellationi cœlesti hęc tribuebant. Dico tertio, virtute Dęmonis miracula Christi fieri nõ potuisse, hoc est cõtra Paganos, & Iudæos. Pagani enim, vt refert Aug. lib. 21. ciui. cap. 8. & Orig. lib. 2. con. Celsum, Magicis artibus miracula Christi tribuebant, quod etiam Iudæos in Euangelio dixisse legimus: tamen id nulla ratione fieri potuit. Quare aduerte,

Christi miracula, virtute naturali facta non peccauit.

Quomodo dæmones miracula fingunt.

te, Dęmones multa posse facere supra humanas A
vires, quæ miracula videantur, & aliquãdo sint. ea vero omnia dupliciter fiunt, aut in apparentia per sensuum illusionem, aut in rei veritate: sed quæcumque huiusmodi Dæmones faciunt, vt doctè annotauit Augus. lib. 3. Trini. cap. 8. nõ aliter faciunt, quàm per virtutes naturales creaturarum, quas illi norunt, & velocissimè, & occultissimè applicant, sicque à multis infirmitatibus sanare verè possunt, sic aquam in vinum conuertere, sicut Magi Pharaonis aquas verterunt in sanguinem, & alia mirabilia fecerunt. Quando autem non est virtus aliqua creaturæ quæ effectum talem efficere valeat, cessat omnis Dæmonis operatio, & ad sensuum illusiones se conuertit. Aliqua ex his quę fecit Christus, si solum effectum consideremus, potuit & Dęmon facere: tamẽ multa fecit Christus, quæ nulla Dæmonis virtute fieri potuerũt; illa nempe, quæ virtute naturali effici non poterant, vt mortuos suscitare, cæco à nativitate visum restituere. Præterea hæc, quæ Dęmon si secundum se considerentur, facere potest, Christus fecit solo verbo sine applicatione alicuius virtutis naturalis. Rursus in instanti, & sine mora vlla, quod Dæmon non potest. Nullum ergo miraculum Christi potuit facere Dæmon, si modum etiam, & celeritatem, quibus Christus operabatur, spectemus. nulla ergo ratione, quæ Christus faciebat, virtuti Dęmonis adscribi poterant, sed virtutis diuinę opera esse certum erat. Et hoc sufficientissimè miracula Christi probarunt; quod recte, & vere Nicodemus cõfessus est, quamuis nondum omnia opera Christus tunc edidisset. Hinc fit, vt calumnia Iudæorum, & Paganorum, magna fuerit blasphemia contra Deum, cuius opera tribuebantur Dæmonibus. vt docet Athan. in explicat: illius; Qui blasphemauerint in Spiritum Sanctum non remittetur, &c. Dico quarto, mi- D
racula Christi si effectus soli considerentur, non probabant eum esse Deum, aut filium Dei. Hoc dictum argumento efficaci confirmatur. nam omnia illa fieri potuerunt à Deo per Prophetam aliquem, qui solum esset homo: nam omnipotẽs Deus sicut per meros homines mortuos suscitauit, & solẽ stare per Iosue, & per prophetam à cursu suo retrocedere decem lineis fecit, & per martyres, & alios sanctos, imo aliquando per peccatores mirãda operatus est; ita potuit etiam per quemuis hominẽ facere illa omnia miracula quæ Christus fecit, & quæ Deus per humanitatem sibi vnitam operatus est: imo E
Ioan. 14. de suis fidelibus, dixit, Maiora horum facient. Si igitur non aliud spectemus in miraculis Christi, quàm effectus ipsos, non probant eorũ factorẽ esse Deum, sed tantũ virtute diuina facta esse, sicuti Nicodemus est confessus. Dico quinto, si consideremus finem, propter quem faciebat miracula, sufficientissi-

Miracula Christi ex fine considerata, probant illum esse Deum.

me probabant esse Deum, & filium Dei. Sciendum est autem, miracula diuinę virtutis in confirmationem fieri alicuius veritatis, quæ humana ratione destituitur. Vt enim dicit Greg. lib. 27 mor. cap. 8. miracula sunt in defectum probationis, & sunt auxilium rationis humanę, vt assentiar alicui veritati, supplentque ergum errorum defectum; sunt enim velut sigillum Dei, vt quod affirmatur, à Deo esse credatur. Sunt autẽ facta miracula non ad eandem semper veritatem confirmandam, sed ad varias & diuersas veritates. Exod. 4. Misit Deus Moysem, vt liberaret populum de Ægypto: ad con- B
firmandam hanc veritatem, se videlicet missum à Deo, vt populum educeret, miracula accepit à Deo: vt fides ei daretur. Exo. 7. misit eum ad Pharaonem, vt diceret, Dimitte filios Israel; vt autem confirmaret se à Deo venisse, vt hæc diceret, miracula edidit. 3. Reg. 18. Elias, vt Deum Israel verum Deum ostenderet, ignem de cælo super holocaustum descendere fecit. 4. Reg. 1. Si homo, inquit, Dei sum, ignis de cælo descendat, & deuoret te, & quinquaginta tuos: & descendit ignis. Hæc, & alia miracula probabant ea esse vera, in quorum confirmationem fiebant. Si enim illorũ dicta falsa essent, & mendacia; vtique diuina virC
tus, non ea opera effecisset: quia nec Deus mendax est, nec mendacij testimonium perhibet. Sciendum præterea neminem Prophetarum, aut hominum, per quos diuina virtus miracula edidit, ea se esse in confirmationem veritatis illius, quam Christus miraculis suis cõfimabat: nempe se esse Messiam, & filiũ Dei verum. hinc est, quod miracula illorum, vel cuiuscunq; alterius etiamsi omnia, quæ fecit Christus, fecisset, non potuissent probare, eos esse filios Dei: quia talia miracula non erant in huius veritatis confirmationem facta; tamen sicut illorum miracula probabant vera esse ea, in quorum probationem fiebant, ita & miracula Christi, imo multo efficacius, probabant ipsum esse filium Dei, quia in hunc finem fiebant, quem sæpe Christus expressit, vt & ipsi Iudęi intelligerent quid per miracula probaret. Matth. 9. Vt sciatis, quia filius hominis in terra habet potestatem dimittendi peccata, Tibi dico, surge. Et attende hęc verba supponere ea quę Iudęi dixerant; Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Respondet, vt sciatis me hanc potestatem, quæ solius Dei est habere esseque Deum, Tibi dico, surge. Ioan. 11. suscitaturus Lazarum conuersus ad patrem, dixit; Pater, ago tibi gratias, &c. propter populum qui circũstat dixi, vt credant quia tu me misisti. Denique in doctrina sua semper se à Patre missum, & filium Dei docuit, & operibus patris se id cõfirmare docebat. Miracula ergo tali ratione, & propter hoc facta, sufficiẽter probarunt esse eum filium Dei, quia virtute diuina facta esse, negari non potest.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hac de causa illi pessimi, & astutissimi Iudæi, A videntes miraculis illis Christũ probare se Dei filium, & cognoscentes, si diuina virtute facta fuisse admitterent, conuinci se vt filium Dei confiterentur; confugerunt ad blasphemiam, vt virtute Dæmonis facta esse affirmarent: & populum auertebant, ne eum à Deo esse crederent, nec voluerunt illum saltem Prophetam à Deo missum asserere. Quia si semel cõcessissent miracula diuina virtute facta esse, filium Dei inficiari non poterãt; cum in eius rei attestationẽ facta fuerint. Sed iam ostendimus virtute Dæmonis miracula talia fieri nõ potuisse. Nouerat dæmon hanc doctrinam, qui miraculum vnum, B & non admodum magnum sufficiens sibi existimauit, vt eum esse filium Dei cognosceret, si tamen in huius rei probationem esset factum.

Matth.4. Matth. 4. Si filius Dei es, die, vt lapides isti panes fiant. certus futurus, si ederetur tale miraculũ, diuina virtute factum iri: Dæmon enim omnino certus erat, sua virtute id fieri nõ potuisse. Concludo miracula Christi considerato fine, propter quem fiebant, sufficientissime probasse eum esse Dei filium, & non tantum diuina virte, vt alios prophetas, sed propria virtute, & po-

Christi miracula probabãt ipsum esse Messiã in lege promissum. testate, vt Dei filium, ea facere. Dico sexto, miracula Christi etiam in seipsis considerata, pro- C babant ipsum esse Messiam, & Christum promissum, suppositis his, quæ per prophetas prædicta erant. Aduertendum est Deum in Prophetis, inter alia signa Christum aduenientem agnoscendi, etiã miracula dedisse, quæ factutus erat, quod declarauit Isa. 35. Ecce Deus veniet, & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorũ patebunt; tũc saliet sicut cervus, claudus; & aperta erit lingua mutorum. alia in alijs prophetijs prædicta sunt diuina ipsius opera. Hæc est causa, cur Ioan. Baptista Matth. 11. mittens discipulos vt veritatem, an Christus esset, ex eius ore discerent; responsum à Christo accepit, Cæci vident, claudi ambulant, &c. quasi diceret, in me implentur, quæ prophetę implenda per Messiam prædixerunt. Hoc argumento Iustin. Mar. in dialogo cum Triphone vtitur, ad probandum Christum verum esse Messiam, quia nullus propheta simul fecit omnia, quæ Christus. hic vnum, ille aliud miraculum fecerunt; at simul tot, ac talia, qualia prædicta sunt, nemo. Idem Athana. de Verbi incarnatione. & corporali eius aduentu, annotauit. & Ambro. Luc. 7. argumentum Messiæ, hæc dicit miracula, quia de illo solo prænuntiata fuerunt. hoc ipsum dominus dixit Ioan. 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quę nemo alius fecit, peccatum non haberent; at nunc excusationem nõ habent de peccato suo. Opera ergo Christi, & miracula, etiamsi in cõfirmationem quod filius Dei, & Christus erat, ea se facere nõ expressisset, ex prophetarum tamen dictis quibus Iudæi fidem, vt par erat habebãt, satis superq;. probabant ipsum esse Christum. His responsionibus materia hæc explicata mihi videtur, cuius explicatio multorum locorum sequentium in hoc Euangelio intelligentię vtilis erit. Concludo, Nicodemũ dixisse verum, sed imperfectè. Nam miracula Christi multo plus probabant, quam ipse credebat: sed in illo initio prædicationis Christi, id confiteri laudabile profecto fuit.

Respondit Iesus, & dixit ei; amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

COMMENTARIVS.

VEnit Nicodemus ad Christum conscientię stimulo agitatus, sibi necessarium esse existimans Christum recipere, & eum confiteri, tamen conscientiæ satisfacere sibi videbatur, si nocte, & secreto veniret, ac Christum doctorem à Deo missum cõfiteretur: nihilq; amplius faciendum credebat: hoc vno facto, in eorum numero, qui Christo adhærebant, & adhæsuri erant, se futurum esse arbitrabatur. Christus autem ipsum instruit, multoque plura ei credenda, & facienda aperit, si conscientiæ suæ satisfacere, & de numero eorum, qui Christo adhærere debent, esse cuperet. Quia vero quodam modo de sua scientia præsumebat, nec discere quęrebat, cum doctor esset, dominus sic respondet, vt eum suammet ignorantiam cognoscere faciat. Prius enim obscure loquitur, vt postquã ignorantia propria ei fuerit cognita, aperiat mysteria veritatis. Respondet ergo, & est responsionis sensus. *Amen amen dico tibi*, id est, rem certã, & constantem tibi dico, & hæc est; nisi homo secundo nascatur, non potest uidere regnum Dei: non satis est vita anteacta, necesse iam est, iterum gigni, seu nasci, si quis vult Messię promisso adhærere, & de numero ecclesię ipsius esse, & tandem ęternam salutem consequi: ne ergo securum te arbitreris hoc tuo aduentu nocturno, & hac tua confessione, denuo oportet te nasci, si regnum Dei videre cupis. Regnum Dei appellat ecclesiã sequentium Christum. Iudęi enim tempus & statum aduentus Messię

się hoc nomine appellabant. Beatus qui mãducabit panẽ in regno Dei. idest beatus *Luc.14.* qui fruetur aduentu Messię, & de numero illorum, qui eum visuri & secuturi sunt, erit. Matth. 12. Si in digito Dei eijcio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei. *Matth.12.* Matth. 21. Auferetur à vobis regnum Dei. Verbum autem *Videre* commune est. videre dicuntur, qui assecuti Christi aduentum de numero fidelium eius facti sunt. Mansuetudo Saluatoris & prudentia, est consideranda. mansuetudo, quia non exprobrat Nicodemo, quod iure exprobrare poterat. non enim dixit, si me à Deo magistrum, & doctorem missum confiteris, cur noctu, & occultè, & non interdiu venis, cur nihil à me, quod discas, queris? at mitissimus Dominus nihil horum opposuit, sed infirmitatem considerans, se ad ipsum curandum conuertit: Prudentia autem, quia sic eum instruit, vt instructione egere, eum prius cognoscere faciat. non enim magni fit sanitas ab infirmo, suam non cognoscente infirmitatem, minusque grata ei est medici operatio: vt igitur hanc nouitatis, seu nouę natiuitatis necessitatem persuadeat eum ignorantiæ conuincit, vt sic facilius veritatem acceptet.

Christi prudẽtia & mansuetudo lucent.

ANNOTATIO. III.

Quatuor mysteria, superiori uersu Verbis subindicantur.

IN eiusdem verbis, quatuor mysteria magni momẽti Saluator insinuat, quamuis nullum eorum tunc Nicodemus perceperit. Primum est, illum statum Iudæorum esse mutandum in Euangelium: & Synagogam in Ecclesiam, vt Iudęus, qui ante fidelis erat, & fide iustitiam obtinebat, iam non sit in eo statu secutus, nec tutus, nec iustitiam consequatur, nisi mutetur in alium statum nempe in Christum credat, & eius doctrinæ obediat. Hoc insinuat Dominus per hanc nouam natiuitatem, per quam nouus fiat homo & veteribus cæremonijs, sacrificijsque relictis, atque antiqua fide conuersa, assuescat nouæ doctrinæ, se subdat nouæ legi, nouum B amplectatur statum fidei, qua credat præsẽtem, quem prius futurum credebat. Merito autem hoc dicitur Nicodemo, qui, quæ vetera erant, sibi sufficere putabat, vt Christo adhæreret. Hunc sensum faciunt illa verba Gala. 6. In Christo neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura. Alterum mysterium in his verbis insinuatum est, in nouo testamento homines collocandos in statu filiorum Dei. hoc enim significat, denuo nasci oportere: natiuitas quippe filiorum est. At vbi noua est natiuitas, noua etiam filiatio est. nasci ergo dũ dicit oportere, indicat filios esse constituendos eos, qui regnum Dei videre debent, quod per C

Rom.8. Euangelium factum est: hactenus enim Iudęi erant in statu seruorum: Rom. 8. non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Tertium mysterium est, ianuam cęli iam in hoc nouo statu esse aperiendam hactenus quippe nemo etiã iustus ingressus erat regnum cęlorum: at in Euangelij statu iusti decedentes purgati, admittuntur iam in regnum. hoc insinuat dicẽs, Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei: si ergo nascatur videbit. Ecclesia. n. euãgelica, regnũ Dei ideo dicitur, quia ianuam cœli aperit; idem enim est regnum Dei, & regnum cœlorum. Quartum est hęc omnia futura esse per Christum: oportet enim per ipsum nasci, filios fieri, videre regnum hoc tacite insinuat. Nicodemo existimãti se partem habere cum Christõ, illa sua confessione, respondens; Nisi quis renatus, &c. ac si dicat, non sunt tales quales estu, qui partem mecum habere debent; Sed oportet eos nasci denuo, filios fieri Dei, & hi sunt, qui soli regnum Dei videbunt. hęc omnia ad literam sub his latent verbis. statum enim Euangelicum significant per Christum instituẽdum, veteri in quo Nicodemus erat abrogato, & mutato. Particula autem illa. *Nisi* necessitatẽ denotat, vt aliter regnum Dei haberi non possit, nisi denuo nascendo. In multisque locis scripturæ, hęc particula hanc indicat necessitatem.

ANNOTATIO IIII.

Quid significet uox illa, Amen Amen,

SIngula hæc uerba explicatione indigent illud primum, Amen, vox est hebręa, & apud Hebręos dupliciter sumitur: vno modo, vt sit nomen substantiuũ, quod vocant, significatq; fidelitatem, & veracitatem. trahitur. n. à verbo אָמַן quod in sexta coniugatione significat credere, inde אֱמֶת pro fidelitate, & ueracitate, qua homo constans est, & verus in dictis, & factis accipitur. sic sumit Isa. Benedicetur in Deo amen, vbi, Amen, regitur à voce, Deo: quasi dicat, in Deo fidelitatis, & veracitatis. qui fidelis, & verax est. Apoca. 3. Hæc dicit amen testis fidelis: id est, hæc dicit Deus qui est veracitas, & fidelitas. Altero modo sumitur loco aduerbij, & id in duplici significatione: altera est, vt sit aduerbium consentiendi, & cõfirmandi dicta alterius, quasi dicatur ita sit, vt dictum est. sic Deuterono. dicitur, Respõdebit omnis populus amen; idest ita fiat, nobis placet, & consentimus huic, quod dictum est. & ibidem, Et dicet omnis populus amen. & Numero: 5. Mulier adulterij causa ad sacerdotes delata, post imprecationem recitatam cogebatur

Isa.65. *Apoc.3.* *Deutero. 27.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

gebatur: respondere; Amen, id est consentio. A Aliqui, aduerbium in his locis optandi esse, existimant, sed potius est confirmandi & consentiendi. Altero modo sumitur, vt sit aduerbium affirmandi, & asseuerandi, quę homo ipse loquitur, quod Latinè dicimus, certe, seu vere. Hieron. Epist. 137. ad Marcellam notat Aquilam vertisse Græcè fideliter, Septuaginta, fiat fiat: parum est in hoc discriminis. Hoc in loco, & frequenter in verbis Domini, sumitur pro Aduerbio affirmandi, quasi dicat: certum est, & verum, quod dico. Apud Ioannem autem geminata vox hæc inuenitur, *Amen Amen*, quæ geminatio rem assertam vehementer con- B firmat: quasi dicat; hoc est certissimum, & infallibile. Merito autem geminatio fit, quia hæc sunt profunda, & alta Dei mysteria, quę multa affirmatione indigent, vt qui audiunt, ex magna affirmatione loquentis, rem considerationę dignam esse intelligant.

ANNOTATIO. V.

Quid significat particula illa, denuo.

ALterum verbum considerandum est illud, denuo. ἄνωθεν duo apud Græcos significat: Vnum, quod Latine dicimus, desuper, seu superne, est enim aduerbium; Alterum, quod Latine dicimus, iterũ, seu denuo. Chrysost. vtrãque refert significationem Hom. 23. sequitur tamen posteriorem, quod nos in nostra versione habemus, denuo, seu iterum. Cyril. autem lib. 2 cap. 40. priorem sequitur significationem, ut sit sensus; nisi quis renatus fuerit desuper, seu superne: tamen conuenientior est prior expositio: nam si dictum esset, Nisi quis renatus fuerit desuper, seu superne, non respondisset Nicodemus, quomodo potest homo nasci, cum sit senex? nunquid iterato potest introire in ventrem matris? si autem audisset nasci debere desuper, non dixisset, debet D iterato introire in ventrem matris. Argumento hoc est, audisse à Domino, nisi quis de nouo, seu iterum natus sit: & probabile est, Dominum esse vsum hebræa voce שׁנית quasi secundo, nisi quis renatus fuerit secundo, & est significantior vox, quam Latina, & Græca. qui pluries enim nascitur, iterũ nasci dici potest: at natiuitas hæc Christi, quę est per baptismum, secunda est, nec iteratur: ob id rectius dicitur, nisi quis renatus fuerit secundo: & huic magis cõsonat Nicodemi responsio. Illud autem, *renatus*, magis ad sensum, quàm ad verbum translatum est: nam E Græcè simplex est verbum, nisi quis natus, seu potius genitus fuerit. nec fuit necessarium vti illa compositione, vt diceretur renatus. nam aduerbium, *denuo*, illam habet geminationem, & in aliquibus codicibus inuenitur, nisi quis natus fuerit, & sic Aug. lib. 1. de peccat. mer. & remis: cap. 30. legit.

ANNOTATIO. VI.

Quid vocet. 1a. Regnũ Dei significetur.

REgnum Dei, non omnes eodem exponunt modo. Primo quidem Chrysost. hom. 23. & Euthymi. ipsummet Christum exponunt, vt sit horum verborum sensus; *Nisi quis renatus fuerit denuo* per baptismi regenerationem, non potest veram, & perfectam habere fidem. *videre* igitur *regnum Dei*, est fidem legitimam, & perfectam habere de Christo, quali Nicodemus nondum denuo natus caruit. Secundo loco Cyr. lib. 2. Ioan. cap. 40. cœlestem beatitudinem exponit, vt sit sensus; nisi quis denuo natus fuerit, non potest esse ciuis cælestis. eodem modo exponit Augus. lib. 1. de peccat. mer. & remis. cap. 30. vbi citat hęresim quorundam distinguentium in hoc loco regnum Dei à vita æterna cuius inferius mentionem nos faciemus. Tertio loco Cyprian. epist. 72. ad Stephanum quę habetur in lib. 2. epist. 1. exponit Ecclesiam Christi, vt sit sensus; nemo potest introire in Ecclesiam Christi, vnusque de numero fieri Ecclesiæ huius, nisi fuerit denuo natus per baptismum, qui est ianua Ecclesię euangelicę. hæc expositio tertia visa est nobis legitima. his enim verbis significare volebat Christus se esse Mes- C siã (cui nemo adhęrere poterat, nec de numero fidelium eius esse, nisi denuo natus per baptismum) Ecclesiamque suam synogogę finẽ imposituram, quam quidem Ecclesiam nomine regni Dei, Iudæi multo ante expectabant.

ANNOTATIO. VII.

Quomodo hęc Christi responsio præcedentibus verbis cohæreat.

VErbis huius sententiæ expositis, connexio deinceps cum præcedẽtibus cõsideranda est. Tripliciter enim Doctores coniũgunt hęc verba præcedentibus. Primo Cyril. lib. 2. cap. 40. Sic dicit esse connexa. Existimabat Nicodemus ad iustitiam, & pietatem sibi sufficere quę fecerat, & confessus fuerat: venit enim noctu, & Christum à Deo missum confessus est: Dominus ad hoc respondet, & responsionis sensus est iste, Non ita vt putas, Nicodeme, pietatem, ac fidem consequeris, nec nudis verbis adipisci iustitiam poteris: non enim quicunque mihi dicit, domine, domine, sed, qui uoluntatem patris mei facit, regnum cælorum possidebit: voluntas autem patris est, vt Spiritum Sanctum homo suscipiat, & inaudito, nouoque modo regeneratus, cœlorum ciuis efficiatur, hęc Cyril. Altero modo exponit Theophy. & connectit: Cũ Nicodemus humilem de Christo habuerit opinionem, eum quodam modo Christus excusat, dicens; Merito de me ita opinaris, quia nondũ es denuo natus. Nemo enim de me rectam, & perfectam habebit fidem, nisi, denuo natus. Chryso. Hom. 23. Cyrilli expositioni accedere videtur. Tertio loco aliqui recentiorum exponunt, ut per hęc uerba respondeat Dominus Nicodemo

codemi interrogationi, quam Euangelista non A expressit, sed in Christi responsione insinuauit. interrogauit autem Nicodemus; Quomodo regnum Dei consequi posset, & Dominus respondet per uerba iam exposita. Et si quidem Nicodemus ea usus est interrogatione, certe connexio verborum aperta est: nam responsio interrogationi recte conuenit, sed quod Euangelista non dicit, uelle sine ulla necessitate, aut auctoritate supplere, probandum non est. maxime cum sensus legitimus tali supplemento peruertitur. Si enim Nicodemus interrogationem hanc fecisset, iam se Christi discipulum incepisset profiteri, nec Dominus ita obscure respondisset, nec ut suam ignorantiam cognosceret, traxisset. quę tamen Dominus fecit, quia ille se doctrina non indigere existimauit. Non ergo expositio, seu connexio hæc stare potest, quæ non sensum scripturæ, sed scripturam suo accommodat sensui. Theophylacti etiam expositio non uidetur legitima; non enim excusandus, sed potius reprehendendus erat Nicodemus. nam etiamsi denuo natus nondum esset per Baptismum, potuit, & debuit maiora profiteri de Christo. Connexio igitur seu expositio ea magis germana uidetur, quã nos in comment ario sumus secuti.

Dixit ad eum Nicodemus, quomodo potest homo nasci cum sit senex? nunquid potest in uentrem matris suæ iterato introire, & renasci?

COMMENTARIVS.

NOn intelligens Nicodemus generationem hanc nouam, imperfectus vtique, & animalis, de carnali generatione verbum interpretatur, & fieri non posse iudicat *Quomodo*, inquit, *potest homo nasci, cum sit senex*? id est, postquam consenuit. Senex dicit quia de se loquebatur, qui senex erat, & vt rem magis repugnantem ostenderet: plus enim distat à generatione senex, quàm puer. maiorem autem repugnantiam & verbis expressioribus exponit; *Potest ne homo iterum introire in vẽtrem matris, & renasci*? quasi dicat, non potest iterum introire in ventrem matris, nec ergo potest iterum renasci. Renasci in Græco idem verbum est, quod superius, gigni, seu nasci. *Responsio Nicodemi notatur.* Quamuis Nicodemi responsio rudis admodum fuerit, dum carnaliter verbum exponit, habet tamen admistam quandam scintillam superbiæ. Non enim discere volens interrogat, quæ est ista noua generatio; sed sibi visus intellexisse, ad carnalem generationem sensum accommodat. Non tamen adeo superbia processit, vt verbis vsus sit negatiuis, dicendo non potest hoc fieri, non potest homo iterum nasci; sed tacitam negationem admirando adhibuit, quod modestię cuiusdam fuit. Has, & similes reddunt hæretici, vt recte Chryso. hom. 23. dicit, ad mysteria fidei responsiones: suo enim captu res fidei metientes, fieri nõ posse existimant, & dicunt; Quomodo hoc fieri potest? quomodo Christus esse potest in sacramento realiter? quomodo Christus vna persona diuina in duplici natura est? quomodo virgo peperit, & permãsit? animales homines non percipiunt, quæ sunt spiritus, & stultitia eis videntur, quę sunt summa sapientia; quia suo captu, & suo iudicio rem diuinam metientes, sententiam suam proferunt: totius Ecclesiæ magisterium spernentes, ideoque multo magis, quàm Nicodemus, qui nondum plene instructus fuerat, reprehendendi.

Respondit Iesus, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.

CLemẽtissimus Dominus Nicodemum non percepisse responsionem videns, eam exponit clarius; & cum causã cur verba Christi non intellexerat, ea esset, quòd hanc nouam generationem futuram arbitratus sit esse carnalem: propterea talem opinionem remouet explicans, hanc generationem non futuram carnalem, qualẽ Nicodemus cõceperat; nempe, vt iterum hõ ex patre, & matre carnalibus gigneretur, & nasceretur, sed spiritualem, nempe ex aqua, & Spiritu sancto. Iterum ergo dicit *Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit, &c.* quasi dicat; Sententiam meam videris minus intellexisse

Universidad de Deusto
Biblioteca

tellexisse,quia de carnali generatione me loqui putasti: accipe igitur eandem responsionem verbis clarioribus. Nisi quis renatus fuerit non ex matre,& patre iterum, sed ex aqua,& Spiritu sancto,non potest introire in regnum Dei. Hæc sententia,præcedentis est expositio: occasione enim denuo nascendi, Nicodemus Christo fidem non habuerat. His autem verbis significat baptismum Euangelicum,per quem regeneratur homo in nouum hominem,& in statu filiorum Dei constituitur, vt hæreditatem regni Dei percipere possit. Habent autem quandam ad testimonium Ioannis (quod Nicodemus forsan non ignorabat) verba hęc relationem: Nam Ioannes dixerat; Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit in Spiritu sancto. Christus ergo se esse eum cõfirmat,de quo Ioannes illud testimonium perhibuit. Hunc etiam baptismum necessarium esse,vt homo in Dei regnum introeat docet,quod Ioannes non expresserat.

ANNOTATIO. VIII.

Patres diuersè legunt uerba superiora.

QVantum ad verba attinet Græce non est renatus,sed natus, seu genitus, vt in præcedenti sententia.verbũ autem, introire, exponit clarius, quod prius dictum est, videre. Considerandum etiam est, in Græco non legi Spiritũ sancto, sed tantũ Spiritu, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu*, & ita legunt aliqui & Greci, & Latini Doctores: inter quos sunt Grego. Nisse. orat. de Sancto Baptismate. Euthymi in præsenti. Cyprian. Epist. 72. & 73. & libro 1. con. Iudæ. cap. 12. & lib. 3. ad Quirinũ cap. 25. Ambro. lib. 3. de Spir. Sancto: cap. 11. qui duplicem affert lectionem; Vnam, nisi quis renatus fuerit per aquam,& Spiritum; Alteram, nisi quis renatus fuerit de aqua,& spiritu; in neutra autem legit Spiritum sanctum. Alij vero legunt (Spiritu Sancto) tam Græci, quàm Latini: inter quos sũt Cyrillus lib. 2. cap. 42. Chrysost. hom. 24. Aug. lib. 1. de peccat. mer. & remis. cap. 30. Greg. lib. 7. Epist. 53. hęc Doctorum antiquorum varietas & maxime Græcorum argumẽto est Græca exẽplaria varia extitisse; in re tamen non est vlla cõtrouersia. Omnes enim intelligunt hoc verbum de Spiritu Sancto,& ex alijs locis scripturę, nẽpe ex Ioannis testimonio, & ex forma Baptismi data à Domino hunc esse Spiritum Sanctum, certum est.

ANNOTATIO IX.

Quare baptismus regeneratio dicitur?

HVnc ortum nouum ex aqua,& Spiritu sancto, Baptismum esse nemo dubitat. quod Paulus ad Tit. 3. confirmat dicens, Saluos nos fecit per lauacrũ regenerationis & renouationis. At cur baptismus regeneratio dicatur, & maxime, si circũcisioni conferatur, quę regeneratio nõ dicitur, non facile est declarare: Nã si respondeas dici regenerationem, quia homo nouus fit nempe spiritualis, veteri statu peccatorũ repudiato; videbitur tunc circũcisio dici potuisse regeneratio. namin ea homo remissionem peccati consequebatur, & de peccati seruitute in statum iustitiæ transferebatur. Aduertẽdum ergo est per Baptismum non solum hominem innouari, vt A statu peccati abiecto nouus fiat in Christo: similiter relicta veteri lege, ad nouitatem Euangelij mores componat. si enim hoc tantum esset, sacramentum solius renouationis diceretur; sed habet quiddam aliud, quod paulo superius breuiter attigimus, nempe, vt in statum adoptionis filiorum inducat, & homines filios Dei faciat. circumcisio hæc non habebat. Omnes enim in statu seruitutis quantumcumque, iustificatos ponebat. hac de causa baptismus generatio, & natiuitas quędam est; vbi enim filiatio est, natiuitas, & generatio est; & ex hoc habet baptismus effectum illum aperiendi ianuam cælorum, & homines capaces faciendi introitus regni Dei; Nam hęreditas filio non datur, nisi quando est in statu filiorum, tunc enim filius perfecte dicitur: filiorum autem hęreditas est. illis olim Iudęis, quia in statu seruorum erant, ianua regni non aperiebatur; baptizatis vero, vt perfectis filijs aperta est: ob id Baptismus generatio quædam est, & sacramentum renouationis & simul regenerationis à Paulo dicitur. Sicut ergo in naturali generatione, generatio vnius corruptio est alterius; sic baptismus generatio cum sit quia per eum homo fit, & nascitur filius Dei; corruptio est, nempe mors quędam veteris hominis, respectu peccati, & respectu veteris legis, moritur enim peccato, moritur & legi, quia per baptismum seruitus peccati, & onus legis ablata sunt; & hac ratione per baptismum commorimur, & consepelimur Christo. ita Rom. 6. dicit Paulus, Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus; consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. vides baptismum esse mortem, & esse viuificationem: nã vnius corruptio, alterius est generatio; quam etiam sententiam ad Colos. 2. idem Paulus confirmauit. Quia vero in baptismo fides infunditur, sacramentum illuminationis dicitur, & ratione variorum effectuum, varia nomina sortitur: tamen ratio propria ipsius, est regeneratio quędam, qua homo ex filio hominis

Rom. 6.

nis fit filius Dei, ex seruitute peccati, & legis in filiorum libertate constituitur. Trium autem scriptura generationum hominis mentionem facit. prima est naturalis, qua homo nascitur in suo esse naturali, vt sit homo, & filius tantum hominis. plena est scriptura testimonijs huius generationis. Misera est natiuitas hæc & generatio, post peccatum parentum. Nam non nascitur homo filius hominis, quin simul etiam nascatur peccator, & filius peccatoris. Psal. 50. In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Duo soli homines sine peccato naturam acceperunt, qua homines essent; Adam & Eua; sed hi non sunt generati, nec nati; nam Adam de terra, Eua de costa Adæ à Deo facti sunt. Fuerunt quidem homines, sed non filij hominis; quotquot autem nati sunt postea, qui ex maris, & fœminæ commistione sunt, peccatores fuerunt, & ex illis post quam peccarunt nati sunt, B. Virgine excepta. Sed hæc consideratio alterius est loci. Secunda generatio hęc est quæ fit per baptismum, per quem deleto peccato natura hominis illa, quæ infecta erat peccato, recipit institiam, & sanctitatem, ac Dei filiorum adoptionem: habet tamen aliquid miserię, quia sic generatus adhuc huius mundi calamitatibus manet subiectus; adhuc mortalis, & pati bilis est. animarum est iste ortus potius, quàm corporum, & adhuc animarum nõ omnino perfecta, quia peccare potest, & peccat renatus. Tertia est perfecta, & integra, ac felix ab omni morte, & miseria libera, quæ est corporum resurrectio. Hanc enim dici regenerationem seu natiuitatem in scriptura certum est. Nam Matth. 19. dicitur; In regeneratione cum sederit filius hominis, quem locum multi, & graues Doctores de corporum resurrectione exponunt. Secundam igitur generationem dominus Nicodemo demonstrat necessariam ei, quicunque introire in regnum Dei, & tertiam generationem consequi desiderat.

Triplex hominis generatio.

ANNOTATIO. X.

Hæresi nonnulæ contra baptismum oriare fuentur.

ABusi sunt hoc seruatoris loco Hæretici. Refert enim Bernar. Epist. 77. ad Hugonem exstitisse quendam, qui ex hoc loco duas inferebat assertiones. Prior erat, neminem posse saluari, qui non sit ex aqua, & spiritu regeneratus, quantumuis cum contritione, & desiderio baptismi, morte prœuentus, recedat. Altera; præceptum hoc, & necessitatem id temporis incepisse, cum hæc verba Dominus protulit, & pronuntiauit Nicodemo. Sed vtraqua assertio est error contra fidem; nam Baptismus aquæ, cum in effectu non potest recipi, si in voto, & proposito recipiatur cum contritione peccatorum, sufficit ad iustitiam, & salutem. quod & concilium Tridenti. determinauit, & declarauit. Nec etiam obligatio baptismi incepit, nisi post resurrectionem Domini, & promulgationem præcepti. de qua re non est cur in hoc loco multa dicamus; esset enim instituti terminos transilire. Satis sit hoc in loco, Dominum, non quod statim, quando hæc dicebantur, sed quod suo aduentu futurum erat, significasse. Tunc enim nondum Baptismus Christi erat institutus. sicut etiam quando Ioan. 6 dictum est; Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis; non tunc obligabat, quia nondum sacramentum sui sanguinis, & corporis instituerat. Alia hęresis prędente antiquior fugienda est, cuius meminit Augus. lib. 1. de pecca. me: & remis. cap. 30. erat que Pelagianorum, qui videntes hoc in loco necessitatem baptismi etiam paruulis impositam (nemo enim exceptus est, siue adultus, siue paruulus, & sine exceptione dicitur; *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto*; Vnde Catholici Doctores hoc loco paruulos baptizandos cõfirmabant (sicut, & nos contra hæreticos nostri temporis confirmamus) videntes, inquã, hoc Pelagiani, & timentes, ne cogerentur affirmare paruulos habere peccatum, vt vere habent, si baptismus necessarius est eis ad vitam æternam, dixerunt; aliud esse vitam æternam aliud regnum Dei: docebantque baptismum non esse ad æternam vitam paruulis necessarium, quia sine Baptismo saluantur, & vitam cõsequuntur æternam; tamen non introeunt in regnum cælorum. Sed hi miserè decipiebantur: idem enim est vtrunque, & qui expellitur à regno Dei, etiam à vita excluditur æterna. quod Matth. 25. aperte confirmat, iustis enim dicitur, percipite regnum, malis autem, ite in ignẽ æternum: excludi ergo à regno mors est æterna; statimque declarat, adiungens; Ibunt hi in supplicium ęternum, iusti autem in vitam ęternã. Euasio ergo conficta & falsa est, ista hæreticorum distinctio regni à vita ęterna. Hac autem sententia aliquot hæreses conuincuntur. primo quorundam, qui dicti sunt Seleuciani, & Hermiani, quorum meminit Augus. lib. de hæres. cap. 59. vbi asserit non in aqua eos baptizasse, in quo autem baptizarent August. non explicuit; Philaster tamen eos in igne baptizasse dicit. Decepti sũt si illo Matth. 3. Baptizabit vos in Spiritu, & igni. qui ignis referendus est ad Spiritum Sanctum qui in eius specie sępe super baptizatos descendit; vel ad ignem probationis, vt Doctores Catholici exponunt, quæ res suo in loco tractabitur. Secundo aliorum qui dicti sunt Flagellantes, qui in proprio sanguine flagellis extracto, baptizari oportere affirmarunt. vtriq; hoc loco confutantur; Ex aqua enim, & Spiritu nasci oportet, nõ ex igne, non ex sanguine flagellis educto. De martyrio autem pro Christo suscepto, alia ratio est longe diuersa. hoc enim supplet, & tenet locum baptismi aquę, vt Ecclesia vniuersa semper tenuit, & declarauit, de quare alibi

Contra Pelagianos sentientes Regnũ Dei aliud esse à vita æterna.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Contra Anabaptistas.

re alibi est disserendum. Conuincuntur etiam hoc loco Anabaptistæ, nostri temporis hæretici, qui paruulis inutilem censent esse baptismum, eosque in eo statu salutis remedio carere asserunt; propterea illos cum ad annos discretionis peruenerint, iterum baptizant; nam sine fide putant baptismum non prodesse. Sed isti hac domini sententia coarguuntur. Nam vel excludunt ab hac Domini sententia paruulos, vel includunt; excludere non possunt, quia generaliter dictum est, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto*. generalis ergo sermo est omnes comprehendens; si igitur comprehenduntur, & baptismus eis est conferendus, vt à tempore Apostolorũ obseruauit Ecclesia, & ipsi Anabaptistę baptizant; profecto renascuntur, & in regnum cælorum admittuntur. baptismus enim regeneratio est: omnis autem regeneratus intrat in regnum cęlorum, sicut non renatus excluditur. Est etiam hæresis impia remedium salutis negans hominum statui, in quo innumerabiles moriuntur. si enim in lege veteri, & in statu naturæ, vbi multo minus gratia abundabat, non defuit his salutis remedium; multo minus in Euangelio, vbi gratia vberior', & abundãtior est, deesse debuit: Isti autem errant non intelligentes locum scripturę; Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Mar. vlt. dictum esse pro adultis, quibus prædicandum erat. de his enim ibi Euangelistã loqui probant verba præcedentia, Prædicate Euangelium omni creaturæ; paruulis autem non prędicatur. at verba præsentia generalia sunt, *Nisi quis renatus fuerit, &c.* ex quibus recte infertur generalis affirmatiua, qui renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto introibit in regnum Dei.

Conuincit hæreticos negantes verba hæc Christi, de baptismo aqui, intelligenda.

baptismo intelligi debere, sed de renouatione, quę fit per Spiritum Sanctum; aquã autem, & spiritum, vnum, & idem significare affirmant. aquam vero ponit, vt exprimatur effectus spiritus, qui est purgatio, & vegetatio interior. Hanc tam violentam, & extortam expositionem ideo excogitarunt, ne alterius conuincerentur erroris; asserunt enim in baptismo aquam non esse necessariam. Sed contra hanc hæresim Ecclesia vniuersalis ab Apostolorũ temporibus pugnat, quæ semper in aqua baptizat; pugnant omnium Doctorum consensus; concilia generalia; figurę baptismi, quæ in aqua elementari præcesserunt; prophetiæ multæ, quibus hæc promissa, & prędicta est aqua; pugnat ipsum nomen: nam baptizare lauare est; verba etiam scripturæ conuincunt. Ephe. 5. Lauacro aquę in verbo vitę lauãs inquit, Ecclesiam. & Act. 8. Philippi factum demonstrat, cum Eunuchum aqua baptizauit. Verba denique nostra non admittunt tam violentam, & temerariam expositionem, cum aperte dictum sit, Natus ex aqua, & Spiritu. Et certe mirum est, cum istimet hęretici baptismum à ratione sacramenti non excludant, quomodo negare possint, aquam necessariam; cum sacramentum sensibile quoddam signum sit, ex re aliqua, & verbo consistens, nec mirum est, si aqua tantam vim habeat. nam vt instrumentum est Spiritus Sancti, in anima istam virtutem exercet, quod enim naturæ propria virtute non potest, efficit omnipotens virtus, quæ per illam operatur, vt antiqui Patres docuerunt. nam & virga Moysis mirabilia operata est, non vtique propria, sed diuina mota virtute; Innumera sunt, quæ de baptismo tractanda essent, sed non est instituti nostri, qui sensum Ioannis literalem pręcipue exponere studemus, ea nunc tradere: maxime quia alio in loco abundanter discussimus & ad alia loca scripturæ magis pertinent.

ANNOTATIO. XI.

FAlso etiam nostri temporis hæretici hunc locum interpretantur; dicunt enim non de

Quod natum est ex carne caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est.

COMMENTARIVS.

PRosequitur explicare superiorem sententiam, quam Nicodemus non percepit: nam carnalem generationem existimans, iterum hominem nasciturum putabat, vt bis natcatur homo. At Christus errorem illius cognoscens, exposuit hanc secundam generationem non carnalem, sed ex aqua & spiritu fieri debere; vnde consequitur, vt per hanc non iterum nascatur homo, sed spiritus, id est, non iterum humanum esse accipiat, sed spirituale quoddam. Tale enim est natum, quale est principium generationis effectiuum; quod ex homine nascitur; homo est: quod ex spiritu nascitur, spiritus est. hoc est, quod in his verbis Dominus dicit; *Quod ex carne nascitur, caro est, quod ex spiritu, spiritus est*: ac si dicat; Tu existimans me dicere, secundo hominem debere nasci carnali generatione, arbitratus & iterum debere nasci hominem, vt bis fiat homo, at cum generatio hæc secunda non sit carnalis, sed ex spiritu; non nascetur homo iterum, sed spiritus, seu non humanum esse, sed spirituale accipiet, iuxta principium generationis

Quid nomine Carnis sit intelligendum.

nerationis suæ. Carnem hoc loco appellat hominem ipsum, secundum esse naturale, & humanum, quod naturali generatione accipitur, sicut superius verbum caro factum dicitur. Vtitur autem hoc vocabulo, vt distinguat à generatione carnali, hanc per quam nascitur spiritus, seu secundum esse spirituale; & discernat esse corporeum, ab esse spirituali, quod est per gratiam. Multum ergo à vero sensu loci huius aberrant, qui carnem hoc loco exponunt de carne peccati, cum nihil de peccato agatur: & quamuis nullum esset peccatum, verum esset, quod natum est ex carne, caro est. Propositum Christi solum est, ostendere terminum carnalis; & corporalis generationis esse similem principio; & quia principium generationis naturalis homo est, homo est qui generatur: at cum principium generationis secundę sit spiritus, quod producitur & nascitur spiritus est: ob id non ponitur Sanctus, sed spiritus, quia id est, quod opponitur carni: non quod esse humanum per naturalem generationem productum destruatur, manet enim natura hominis, sed superadditur aliud esse, aliąque vita spiritualis, & gratiæ à Spiritu sancto producta. Vt enim homo viuit vita vegetatiua, sensitiua, & rationali, nec vna vita perit, eo quòd alia vita simul sit, sed potius perficitur; ita natura humana supra vitam rationalem, & super esse humanum per Spiritum sanctum, accipit aliam vitam diuinam, supernaturalem, incorpoream: nec tamen perit vita naturalis, sed perficitur. Hic est germanus sensus & hęc cum superioribus connexio.

ANNOTATIO XII.

Qua ratione Christus qui de Spiritu natus est, Spiritus dicendus sit.

EX hac vera, & legitima declaratione soluitur facile dubitatio, quam hoc tempore aliqui proponunt, nec satis conuenienter respondere videntur. dubitatio autem est de Christo, qui natus cum sit de spiritu, videtur non caro, sed spiritus dicendus. Respondent in his verbis carnem significare carnẽ peccati, qua ratione Christus caro nõ dicitur; verba ergo hæc nõ sunt de Christo sed de peccatoribus. quæ respõsio quã à vero sensu aberret, ex commentario patet. Responsio vera est, Christum natum dici de Spiritu dupliciter; Prior modus proprius est ipsi, nempe quia spiritus locum viri suppleuit; cum enim viri virtus in eius cõceptione ex virgine non interfuerit, necessarium fuit Deum ipsum, sua virtute & potẽtia supplere; & quod virtus viri operatura erat, meliori, & perfectiori modo efficere, & ita factũ est: quatenus ergo Spiritus sanctus hanc virtutem viri supplebat, vsus est materia; nam ex sanguinibus Beatissimæ Virginis corpus Christi formauit, & organizauit: hac ratione Christus caro natus est; quia quamuis Spiritus fuerit principium, sic tamen erat principium, vt locum teneret humanæ virtutis in materia operantis. Posterior modus est, quia ipsam humanitatem Christi diuinitati copulauit, & etiam repleuit gratia omni spirituali, non quidem supplendo locum viri, sed vti Deus ipse agens secundum suam proprietatem: & sic vere Christus natus est spiritus, ratione huius esse, & vitæ gratiæ spiritualis; quia natus est de spiritu, non supplente locum viri, sed secundum suam rationem agente. Fuit ergo generatio Christi carnis, & spiritus, & vtriusque principium spiritus, sed illius

Auctoris sententia.

locum tenens viri, huius secundum suam rationem agens, & sic Christus simul natus est caro, & spiritus, quod diuinitus Lucas significauit. *Spiritus sanctus superueniet in te & virtus altissimi ombumbrabit tibi*; quæ verba duplicem concursum, duplicemque operationem Dei indicant. Aduerte duo, quæ sequuntur, quod nascetur ex te sanctum; nascetur quidem secundum carnem, quia caro erit, sed sanctum simul quia Spiritus sanctus vtroque modo operabitur in hac ineffabili generatione. Hic est sensus, & legitima solutio, & explicatio propositæ dubitationis. Cyrillus. lib. 2. cap. 43. verba superiora aliter exponit; per carnem enim corpus, per spiritum animam intelligit; vt sit sensus; secundum carnem, de carne nascitur, secundum animam, de spiritu sancto; quia anima est, quæ per Spiritum sanctum reformatur, secundum Deum. tamen violentus est sensus & alienus à proposito Christi. Vult enim terminum assimilari principio, vt sicut, quod ex homine nascitur, homo est, ita quod nascitur ex spiritu, spiritus sit: id est, esse & vitam quandam spiritualem habeat: non ergo sumit spiritum, vt is sit, qui dicatur nasci à parte subiecti, sed in quem nascimur à parte prædicati, & termini, quia euadit homo spiritualis ex hac generatione, quod in commentario explicuimus. Et quamuis esse gratiæ spirituale, in anima recipiatur, tamen totus homo spiritualis dicitur, nec intelligas istam similitudinem omnimodam quasi homo nascatur Spiritus sanctus, sed est similitudo qualis qualis, nempe vt sit spiritus, secundum esse inuisibile, & sanctus per ea dona,

Luc. 1.

Homo quomodo ex Spiritu, spiritus nascatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ Spiritus sancti sunt. quod Basilius homilia de baptismo hunc locum declarans annotauit, dicens. Quemadmodum quod secundum carnem natum est ex aliquo tale est; quale id, ex quo natum est, ita & nos necessario ex spiritu nati spiritus efficimur: spiritum dico non secundum immensam illam, & humano sensui incomprehensibilem Spiritus sancti gloriam, sed secundum eam, quæ in diuisione charismatum Dei per Christum vnicuique ad vtilitatem facta est. hæc Basilius.

Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo.

COMMENTARIVS.

VErba hæc quamuis Cyrillus, & Chrysostomus, ad sequentia referant, tamen superioribus rectius connectuntur. Concludit ergo ex superioribus verbis, non esse in superiori sua sententia, quod admiratione tali, qualem Nicodemus præ se tulit, dignum sit: quasi dicat; non ego dixi tibi rem, quæ fieri non posset. non enim pronunciaui vos carnali generatione denuo, sed spirituali nasci debere; non vt iterum nascatur homo, & ex sene fiat puer; sed vt nascatur, quod non erat, & accipiat, quod non habebat, nempe esse diuinum, & spirituale, secundum quod sit Dei filius. Admiratio Nicodemi ex incredulitate erat; propterea Dominus corrigens dicit, *Non mireris*, si enim ex fide magnitudinem rei admiratus esset, non esset correctus. Nam admiratio bona esset, & nos fideles recte altitudinem mysterij huius admiramur. Admirati sunt Iudæi Ioan. 6. dicentes, Quomodo potest hic carnem suam dare ad manducandum? sed male, quia cum infidelitate. Admirati sunt etiam illi homines dicentes. Matth. 8. Qualis est hic, quia mare, & venti obediunt ei? sed recte, quia cum fide, & ex fide.

Nicodemi incredulitatem detur Christus.

Spiritus vbi vult spirat.

DIxerat natum ex carne esse carnem, natum verò de Spiritu esse Spiritum. Similitudo prior carnis ad carnem, explicatione non indigebat, propterea prætermissa est a Domino; posterior verò spiritus ad Spiritum quia non ita patebat, eam Dominus exponit, ne forte Nicodemus Spiritui sancto similem per omnia futurum eum, qui de Spiritu natus dicitur, arbitraretur, sicut caro carni similis est. Docet ergo Christus natum de spiritu Spiritum esse, similemque Spiritui, de quo natus est, non quidem per omnia. Fieri enim non potest, vt homo Spiritui sancto, qui Deus est, omnino sit similis; sed est similitudo aliqua participata, quæ in tribus posita est. Primum est, *Spiritus vbi vult, spirat*, id est, liber est in suis operationibus, quod vult, facit, nullo retinetur impedimento, nulla premitur seruitute. Hoc alijs verbis Paulus 1. Corint. 12. explicuit. Vnus, inquit, atque idem spiritus diuidens singulis, prout vult. *Sic est omnis, qui natus est de Spiritu*, habet enim libertatem quandam Spiritus, & vbi vult, spirat. 2. Corint. 3. Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Legem implet, tentationes superat, peccata vitat, Diabolum vincit, quod bonum vult, operatur, in libertatem filiorum Dei per Spiritum sanctum euectus, á charitate Dei nunquam inuitus separatur. Talis efficitur, qui ex aqua & Spiritu sancto renascitur.

Natus de Spiritu quomodo per similitudinem dicatur Spiritus.

De Spiritu nati quadruplex donantur libertate.

Aduerte quadruplicem libertatem eum adipisci, qui de Spiritu per Euangelium Christi nascitur. Prima est a seruitute legis illius Mosaycæ: nam qui sub lege illa continebantur, in seruitutis statu erant. Galat. 4. Cum essemus paruuli, sub elementis mundi huius eramus seruientes. ab hac seruitute Christus nos liberauit per Spiritum adoptionis filiorum. vnde eodem in loco Paulus adiunxit, dicens; Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus: quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum Filij sui in corda vestra clamantem, Abba Pater.

hæc

hæc Paulus. Spiritus ergo filij facit filios Dei, & liberat à seruitute legis illius. Altera libertas est a lege ipsa morali, quæ hominum cordibus a natura insita est: non quod obseruantia legis huius ablata sit renatis, sicut ablatum est iugum legis illius Mosaycæ, quæ iam est abrogata: sed quod per Spiritum sanctum renatis collata sit gratia, & virtus, qua eam implere valeant: sine Spiritu enim moralis lex perfectè impleri non potest, peccato vires adimente: ideo qui de Spiritu nati non sunt, seruiunt legi, seu potius legis seruitute premuntur; nati verò de Spiritu eam implere omnino valent Spiritus gratia roborati; idcirco non sunt sub legis seruitute, sed liberi ad eam obseruandam. De hac libertate Paulus Rom. 7. loquens dicit, Quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christum: Tertia est libertas a seruitute peccati, & Diabolo: qui enim est in peccato, diu perseuerare non potest, quin in alia incidat, nec tentanti Diabolo valet omnino resistere: seruire ergo necesse est. hanc libertatem confert renatis Spiritus Dei, de qua Paulus Rom. 6. dicit; Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Hęc cum præcedenti coniuncta est, sicut & seruitus peccati cum seruitute legis. Quarta libertas est à seruitute corruptionis, & mortalitatis, quam Spiritus tribuit renatis, non quidem in hoc sæculo, sed in resurrectione. Rom. 8. Viuificabit mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. de qua ibidem Creatura, inquit, liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Spiritus ergo est, qui de Spiritu nascitur, & sicut hic liber est, ita & ille. In hanc libertatem per Euangelium vocati sumus. Gala. 5. ideoque Euangelium lex perfectæ libertatis dicitur. Iaco. 2. Euangelium autem lex est Spiritus.

Et vocem eius audis.

HOc est alterum, in quo qui natus est de Spiritu, similis est spiritui, de quo natus est. *Vocem*, inquit, *eius audis*. Spiritus in se inuisibilis & insensibilis est; vox tamen eius auditur: loquitur enim Spiritus sanctus per eos, quos inspirat. 2. Pe. 1. Spiritu, inquit, sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Matth 10. Non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri. Act. 6. Non poterant resistere Spiritui, qui loquebatur. Qui ergo audierunt Prophetas, Apostolos, & eos, qui diuino afflati sunt Spiritu; audierunt vocem Spiritus, quamuis non omnes perceperint vocem fuisse Spiritus, sicut omnes qui Christum audierunt, audierunt quidem vocem Filij Dei, licet non omnes crediderint Filium Dei fuisse. *Sic est omnis, qui natus est de Spiritu*. inuisibile est quod latet interius, nimirū gratia, & dona Spiritus, quibus consors effectus est diuinæ naturæ: hæc enim corporeis oculis non videntur, opera tamen mirabilia, & diuina, quæ inde procedunt, apparent, & hominum sensibus obiecta sunt. Hoc res ipsa confirmat. videmus enim, & legimus homines rudes, ignaros, debiles, vitijs deditissimos, Spiritu renatos, euasisse sapiētissimos, fortissimos, omni bonitate, & sanctitate illustres; vt ex operibus ipsis, nouæ & diuinæ mutationis, & natiuitatis internæ efficax appareat argumentum. Vox igitur natorum de Spiritu auditur, sed quod intus est, non videtur. Loquitur autem Dominus in secunda persona, *Vocem*, inquit, *audis*, quia cū Nicodemo loquebatur, qui ex sacra scriptura sciebat, Spiritum Dei per Prophetas locutum esse.

Vox Spiritus sancti quomodo auditur.

Spiritus in renatis, se manifestat horis operibus.

Sed nescis, vnde veniat, aut quo vadat: sic est omnis, qui natus est de Spiritu.

HOc est tertiū, in quo geniti de Spiritu, cum ipso Spiritu, de quo natus est similitudo consistit. Nemo scit quo vadat Spiritus, aut vnde veniat, quantumcumq; vocem eius audiat, id est: nemo vias, consilia, iudicia Spiritus sancti assequitur. Rom. 11. Quam incōprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, quis cognouit sensum Domini? aut quis cōsiliarius eius fuit? Sap 9. Quis hominū poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? hoc est, quod dicitur nunc, *nescis vnde veniat, aut quo vadat*. Est enim metaphorica locutio. *Sic est omnis, qui natus est de Spiritu*: nam homines huius

 sæculi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sicut Spiritus Sancti viæ & consilia, ita & renatorum de Spiritu ignorãtur.

sæculi, vident opera iustorum natorum de Spiritu; at vias eorum nemo nouit, nisi qui eodem Spiritu Dei agitur: cogitationes enim, desideria, fines, intentiones Spiritualium latẽt eos, qui Spiritum Dei non habent. 1. Corin. 3. Animalis homo non percipit, quæ sunt spiritus. Act. 2. Apostoli pleni Spiritu, visi sunt Iudæis incredulis pleni musto, quia licet audirent in eis verba, & voces Spiritus exterius. consilia tamen, iudicia, intentiones, & fines eorum non percipiebant, nescientes vnde venirent, aut quo tenderent. Insipientium oculis, nati de Spiritu, reputati sunt stulti, cum essent prudentissimi; iudicati sunt scelerati, cum essent innocentissimi; existimati sunt sine honore, cum essent filij Dei; visi sunt mori, cum tamen essent in pace. Denique opera renatorum videntur quidem, nondum tamen apparet quid sunt, & quid erunt. Spiritus ergo est omnis qui natus est de Spiritu.

ANNOTATIO XIII.

Patret Superiorem sententiam de vento explicantes.

CYril. lib. 2. cap. 44. Chryso. hom. 25. Theophy. & Euthymi. & inter latinos August. quæstion. nou. & vet. testa. cap. 59. aliter hunc locum interpretantur, vt per Spiritum ventus intelligatur, sitque similitudo quædam; Vt enim ventus suo impetu fertur, & sonus eius sentitur; tamen non videtur, quo vadat, & vnde veniat, sic qui natus est ex spiritu, non videtur in se, sed in suo effectu. Si igitur ventus cum sit corporeus, non videtur nec ratione sui principij, nec ratione sui termini, sed ex sono & effectu cognoscitur; quid mirũ, si hæc generatio Spiritus nõ videatur in se, quæ corporea non est? Placet hæc expositio nostro tempore quibusdam. At alij Doctores antiqui non de vento, sed de eodem Spiritu sancto hæc verba interpretantur. quam expositionem sequuntur Hila. lib. 2. Trini. Hieron. in Epist. ad Hedibi. quæst. 9. Ambro. lib. 2. de fid. cap. 3. & lib. 3. de Spiritu sancto cap. 11. & August. tract. 12. in Ioan. qui non solum eam tenet, sed priorẽ refutare contendit, eandemq; probat Grego. lib. 27. mora. cap. 13. In hac parte recentiorum aliquos miratus sum, non tam quod cum Cyril. & Chryso. de vento exponant, sed quòd sine distinctione Græcos eo modo exponere affirment, quasi verò ea sit omnium Græcorum expositio; cum multi Græci Doctores non inferioris nominis, quàm quos ipsi in hac parte sequuntur, de Spiritu sancto hanc sententiam exponant, & sic expositam Hæreticis opponant, In primis Athana. lib. 1. & 5. de vnica Deit. Trinita. de Spiritu sancto hæc verba interpretatur. Grego. Nazian. orat. 5. Theologi. Basil. lib. 5. con. Eunomi. cap. penult. Grego. Nisse. orat. de sancto baptismo. Hi grauissimi & antiquissimi Doctores de Spiritu sancto exponunt, quorum auctoritas plurimi certè facienda est, cui expositioni accesserunt August. Ambro. Grego. & alij complures. Non est ergo cur illam expositionem Græcorum omnium affirmemus, imo nec cur Græcis simpliciter tribuatur, cum tot & tam graues Doctores etiam Græci de Spiritu sancto, sicut & Latini exponant. Fateor Dionysium Areopag. de cælesti hierarchia cap. 15. priorem insinuasse interpretationem. sed antequam veniamus ad rationes quæ hanc probant expositionem. Aduertendum est, ventum signum quoddam esse Spiritus sancti propter hæc tria: nimirum motionem eius expeditam. Quo enim eum impetus naturalis impellit, illuc sine impedimento fertur; sonus etiam eius auditur, cum ipse sit inuisibilis; denique ortus, & terminus illius ignorantur. potest ergo homo renatus & vento & Spiritui sancto comparari: hinc factum est, vt Doctores vtroque modo præsentem sententiam interpretati sint, nec tamen propter hoc sensus sit diuersus.

Citantur alij qui de Spiritu sancto explicant.

Græci doctores qui de Spiritu sancto interpretantur.

Quamuis autem prior expositio non sit improbabilis, accommodatior tamen nobis visa est posterior, nempè si de Spiritu sancto non autem de vento similitudo procedat, propter rationes sequentes. Primo quidem, quia Dominus prius dixerat natum de Spiritu esse Spiritum, sicut natum de carne esse carnem; oportebat ergo probare & ostendere Spiritum esse eum, qui natus est de Spiritu: quod certe non efficitur propter hoc, quòd natus de Spiritu similis est vento. Obijcere enim posset Nicodemus; Tu Domine dixisti natum de Spiritu esse Spiritum, oportet te ostendere renatum esse similem Spiritui, de quo natus est, non autem vento: nam de vento non nascitur, sed de Spiritu sancto. Secunda ratio, in vnica sententia breuissima, vocabulum vnum in diuersa significatione vsurparetur, *Spiritus, vbi vult, spirat*, &c. *Sic omnis qui natus est ex Spiritu*; in priori parte pro vento, in posteriori pro Spiritu sancto, qui loquendi modus maxime in re obscurissima, & ad hominem, qui nec aperte intelligebat verba, non videtur satis congruens. Voces enim, vt vocant, æquiuocæ, & multarum significationum, nulla ratione sunt miscendæ in sermone, maxime vbi res tractatur difficilis, & apud eos, qui discunt, seu quos docere statuimus. Tertia, quia non solum esset amphibologia verbi, sed improprietas, quæ etiam vitiosa est in docente. Ventus enim non dicitur velle, non habet vocem; qua igitur ratione credibile est, Dominum volentem

Auctor sequitur eorum sententiam qui de Spiritu sancto similitudinem hanc explicant.

Nicodemo

Nicodemo rem obscuram declarare, vti ambiguitate, & improprietate verborum? Quarta ratio quia hoc erat potius Nicodemum in errorẽ inducere, cum audiret: *Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.* Putasset enim generationem esse corporeã, sicut & ventus corporeus est. Adde, quòd non erat illi opus exemplo venti: nam scriptura frequenter meminit Spiritus Dei, qui per Prophetas loquebatur, & multa erat per homines operatus. erat autem Nicodemus doctor. Tandem, in Græco est cum articulo in vtroque loco, qui frequentissimè solet indicare Spiritum sanctũ, vt adnotat Didymus lib. de Spiritu sancto. Demum cum vtraque expositio ad eundem spectet sensum, illa potior est, quæ inconuenientibus caret: porrò in illa opus est admittere amphibologiã, improprietatem, perplexitatem, & locutionis quandam incongruentiam; horum nihil est in expositione posteriori; ipsa ergo est germana, & vera; atque ea de causa plures atque illustriores Doctores Græci & Latini eam secuti sunt, & probarunt, & sensum hunc contra hæreticos opposuerunt, Spiritus sancti diuinitatem comprobantes.

Respondit Nicodemus, & dixit ei, quomodo possunt hæc fieri?

COMMENTARIVS.

NIcodemus rudis adhuc verba Christi non percipit, & licet verbis Christi edoctus nihil iam de generatione carnali cogitet, tamen qua ratione Spiritus effici & nasci possit non assequitur; idcirco ignarus, & admirans interrogat; *Quomodo hæc fieri possint*, vt homo fiat Spiritus. fiatque talis, qualis Spiritus dictus est esse. Prius quidem negando respondit. Quomodo fieri potest, vt nascatur homo, cum sit senex? nunc paulo capacior factus, ignorando interrogat, quasi discere cupiens.

Respondit Iesus & dixit ei, Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?

NOn malitiæ, sed vt Chrysost. hom. 25. annorat, ignorantiæ, & stultitiæ hominem accusat: eo maxime quòd cum insignis doctor esset ab omnibus habitus, nesciret, quæ scire deberet. In Græco legitur sic. *Tu es ille magister ipsius Israelis*, id est; tu es doctor celebris in toto Israel, & apud omnes Iudæos, & hæc ignoras? Merito doctori vitio datur ignorantia; nescire enim quæ sui muneris sunt, reprehensione dignum est, & non solum nescire, sed adhuc doctrinam non capere. bene Cyril. lib. 2. cap. 46. aduertit, Si qui apud eos doctor erat, ita rudis inuenitur, quales eius discipulos fuisse credendum est? non enim discipulus est supra magistrum suum, quamuis autem maior discipulorum ignorantia sit, tamen magistrorum maior est culpa.

ANNOTATIO XIV.

Quare ignoratio regenerationis spiritualis in Nicodemo reprehendatur.

INterrogat Chryso. hom. 25. in quo hęc generatio spiritualis cum Iudaica doctrina communicet, vt Nicodemo ignorantia vitio detur? Respondet primo hanc generationem prædictã in prophetis. Psal. 21. Annuntiabitur Domino generatio ventura: Psal. 112. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua: promissa etiam est aqua mundans ab omni peccato, & inquinamento. Ezech. 36. Secundo figuræ huius præcesserunt in multis miraculis, quæ per aquam facta sunt, vt in mundatione Naaman à lepra, in transitu maris, & Iordanis, & alijs multis. Adde quod Deuter. 30. dicitur; Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Deum. Si igitur circumcisio spiritualis est, cur non generatio? præterea Ezech. 36. Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam à vobis cor lapideum. Si hæc pronuntiata, sunt per aquam & Spiritum futura, cur non percipitur verbum Domini, quod non est obscurius verbis istis? Præterea in scriptura Spiritus Domini legitur per prophetas locutus, vox audiebatur, & esse credebatur, tamen Spiritus non fuit visus; Legitur mutatio interior per Spiritum; nam Saul mutatus dicitur in alterum virum; legitur vnctio Spiritus interior, legitur homines filios Dei futuros, & alia multa, quæ si doctor scripturæ diligenter cõsiderasset, non ita nouum visum esset ei verbum Christi; nempe nasci hominem interius spiritualem per Spiritum, & per aquam. propterea ignorantiæ eum arguit Dominus: & attende quomodo Nicodemum de sua scientia præsumentem Dominus depresserit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Amen amen dico tibi, quia, quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur; & testimonium nostrum non accipitis.

COMMENTARIVS.

Tria in Nicodemo reprehensione digna.

TRia in Nicodemo reprehensione digna erant; ignorantia, quæ enim doctor ex lege scire debuit, nesciebat; incredulitas, quia quæ Christus asserebat, partim negauit, partim in dubium uertit; tarditas, quia tot verbis edoctus, non est intelligentiam assecutus. Præcedentibus verbis eum ignorantiæ Dominus arguit, nunc incredulitatis accusat: & est sensus: Ego, quæ scio, loquor, & quæ vidi, testor, id est, certissima sunt, & verissima verba mea: quia non ex auditu, non ex opinione, non ex alterius relatione, sed ex scientia, & visu dico, & loquor; & adhuc non accipitis testimonium meum, nec verbis meis creditis. Non vult præcipue Dominus ignorantię & incredulitatis Nicodemum arguere; sed potius vt huius ignorantiæ & incredulitatis admonitus, fidem Domino habeat, & etiam si non percipiat, credat. Hac de causa testimonium suum tam mirè commendat Christus. vnde recte Cyril. lib. 2. cap. 47. hæc verba connectens ait; Cum re ipsa rudior, quàm vt posset diuina dogmata capere, longa iam consumpta oratione, Nicodemus videretur, omissa exquisitiori inuestigandi diligentia, simpliciori fide, quod intelligere non poterat, recipiendum ei esse consulit. Dominus enim hominum fidem desiderans, & intendens, non vult semper omnino explicare mysteria, ne potius rei euidentia, quàm verbi obedientia assensum faciat; propterea adhuc re non intellecta, vt credat, suadet. ibidem Cyril. attendamus, inquit, qui docendi potestatem accepimus, melius esse, si simpliciter fidem, quàm profundiori ratione diligentius expositam neophytis tradamus. Recordari autem Nicodemus debuerat propriorum verborum; Scimus quia à Deo venisti magister, credendum ergo ei erat, si magistrum à Deo confitebatur. Sciendum Christum, vt Deum omnia scire in seipso; vt hominem autem, in essentia diuina omnia quæ loquebatur mysteria, videre. Vnde quæ dicebat, optimè & perfectissimè sciebat, & videbat. Loquitur autem plurali numero, vt dicit Cyril. quia Patrem, & Spiritum sanctum in seipso habet; quasi eius testimonium non sit vnius, sed plurium, & ex visu, & ex scientia, iuxta illud Ioan. 8. Iudicium meum verum est, quia ego non sum solus, sed ego, & qui misit me Pater; & in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verũ est. in Nicodemo etiam cœterorum Iudæorum reprehendit incredulitatem, ideo plurali numero vsus, dicit *non accipitis*.

Christus, fidei obsequium, à Nicodemo exigebat.

Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis?

TErtio loco tarditatem ingenij Nicodemi, & Iudæorum arguit, vt ex hoc ad fidem habendam his, quæ non capiunt, inducat. Si *non*, inquit, *creditis, quæ dixi, terrena, quomodo credetis cœlestia?* est argumentum à maiori, negans; Si non creditis, quæ faciliora sunt, nec credetis quæ difficiliora. & perpende verba: nam tacite allicit Dominus ad assentiendum ijs, quę dicta sunt, spe multo maiora cognoscendi, similiter timore amittendi fidem cęlestium, impellit ad habendam sibi fidem de terrenis; quasi dicat, habeo maiora & diuiniora, quę doceam, eorum tamen cognitione & fide priuabitur, qui dictis hactenus terrenis fidem non habuerit. Recte Chrysost. ho. 25. per terrena generationem spiritualem, quæ per baptismum fit, exponit: per cælestia æternam Filij Dei generationem à Patre, cuius comparatione generatio omnis nostra terrena est, quia finita & creata est, omnis autem creatura creatori collata, non solum terra, sed velut nihil est.

ANNOTATIO XV.

Quæ dicantur à Christo Domino, terrena.

CYril. lib. 2. cap. 49. asserit quæ dicta hactenus sunt Nicodemo, de spirituali generatione per baptismum, dici terrena; quia aptata sunt hominum capacitati, respectu fidei mysteriorum aliorum, quæ eleuatiora & altiora sunt; vt mysterium Trinitatis, incarnationis, Eucharistiæ, &c. Vnde non sola filij generatio, sed multa alia mysteria significantur per verbum hoc, Cæ-

Cælestia, & siquidem veritatē rei spectemus, verum hoc est: si autem contextum præsentem, Chrysostomi expositio aptior videtur, vt generationi baptismi, opponat æternam generationē filij. Qui enim generationem hanc creatam, non credit, quomodo æternam, & infinitam generationem credet? Insuper Chrysost. hom. 26. refert expositionem quorundam, interpretātium, per terrena, id, quod de vento positum est exemplum: quasi dicas; si exemplum terrenum non intelligis, quomodo capies cælestia? Sed non probat Chrysostomus, nec nos, qui talem expositionem superius refutauimus. Augustinus tract. 12. per terrena exponit id, quod superius dictum est de templo, in capite præcedenti, & per cælestia generationem hanc spiritualem baptismi: vt sit sensus; Si non creditis, quia templū possum reædificare deiectum, quomodo credetis, quòd per Spiritum possunt homines regenerari? Sed dura expositio videtur, ad ea, quæ tam remota sunt, verbum reuocare. Nostro seculo aliqui ad aliquot parabolas ex terrenis desumptas quas in solemnitate paschali forte docuerat, hoc verbum referunt; Sed hoc solidum non est, quia sine auctoritate affirmant, quæ in Euangelio non leguntur. Rectior est ergo expositio Chrysostomi & Cyrilli quam secuti sumus.

Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo.

COMMENTARIVS.

Ostendit Dominus sibi fidem habendā quia testis est oculatus eorū quæ refert.

COnnexio, & sensus verborum hic est. Dixerat in superioribus quomodo credetis, si dixero cælestia? id est, non credetis, si cælestia dixero: tacite hanc incredulitatem exprobrat, dicens; Cælestia mihi non credetis, cum tamen re vera nemo sit qui ea valeat, sicut ego, enarrare: Quia nemo ascendit in cælum, vt ibi videret cælestia, nisi ego, qui eram in cælo, & descendi: & propterea nemo, sicut ego, cælestia enarrare valet. Prudentissimè animum præparat ad credenda cælestia, quę dicturus est, & confirmat ad fidem eorum, quæ dicta sunt. Loquitur autem de se in tertia persona, sub nomine Filij hominis, vt vnitatem siue identitatem suæ personæ significet. Nam qui est Filius hominis, ille idem est Filius Dei, qui est in cælo. Hic est sensus & connexio, sed in annotationibus sequentibus magis explicabitur.

ANNOTATIO XVI.

Diuersæ verba hæc explicantur, & connectuntur præcedentibus.

ALiter atque aliter connectunt hæc verba antiqui Doctores. Cyril. lib. 2. cap. 49. sic connectit, & explicat; Mihi non creditis, sed testes multos mecum poscitis: cælestia ergo quomodo credetis, quorum neminem testē possum producere? quia nemo ascendit in cælum. Hæc expositio violenta videtur; nam Nicodemus testes doctrinæ Christi nunquam requisiuit; non erat ergo cur Dominus se testes non habere, & sine testibus sibi credendum esse diceret. Chrys. hom. 26. aliter copulat, nempe, cum Nicodemus dixisset; Scimus quia à Deo venisti magister, sic respondet; ne arbitreris me magistrum, vt multos prophetarum, qui à terra sunt, ego autem de cælo venio, quo nullus propheta ascendit, ego illic habito. Sensus hic verus est; tamen connexio nō videtur conueniens: illud enim valde remotum est, & multæ sententiæ iam intercesserunt. Aug. lib. 1. de pec. meri. & remis. cap. 31. aliter coniungit, & exponit, vt per verba hæc ostendat modum, quo fiat generatio hæc spiritualis, cumque dictum esset, quomodo possunt hæc fieri? respondet; *Nemo ascendit in cœlum*, &c. id est, sic fiet generatio spiritualis, vt fiant cælestes homines ex terrenis, quod adipisci non possunt, nisi membra Christi efficiantur, vt ipse ascendat, qui descendit, quia nemo ascendit, nisi qui descendit. hæc August. sed durus sensus videtur, & verbis difficile accommodatur. Rectior, & aptior mihi connexio visa est, quam in commentario secutus sum, vt infidelitatem cælestia non credentium arguens, ad ea credenda disponat, vt sit totus hic sensus; Cęlestia non credetis, si terrena non creditis, & tamen omnium sum dignissimus, cui cælestia enarranti fidem habeatis; Quia nemo ea experientia nouit, sicut ego. *Nemo*, enim, *in cœlum ascendit, nisi qui è cælo*, etiam, *descendit Filius hominis*, insinuans his verbis sibi maiorem deberi fidem; quam omnibus Prophetis, quibus tamen etiam cælestia loquentibus, Iudæi & Nicodemus credebant: ac si dicat; Cælestia credidistis alijs, quorum nemo ascendit in cęlum, vt ea videret, & enarraret; ego autem in cælo sum, & de cælo descendi, & quæ vidi, doceo. Simlis est sensus illorum verborum Ioan. cap. 1. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. His ergo verbis se Filium Dei super omnes Prophetas Christus ostendit.

Verus sensus, & apta verbo rum connexio.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XVII.

Veritas superiorum verborum examinatur.

DIfficilior est alia, quæ ex eisdem verbis oritur, dubitatio; dicitur enim, *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo*. Christus autem quando hæc verba protulit, nondum ascenderat in cælum. quomodo ergo dicitur, *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo*, quasi ipse, qui descendit iam ascenderit. Ascendere enim ratione diuinitatis non potuit, ratione humanitatis nondum ascenderat; qua igitur ratione hoc verum est? Laborant recentiores in soluenda, & explananda hac difficultate. Aliqui respondent Christum ascendisse in cælum ratione humanitatis, quia ab incarnationis instanti vidit diuinam essentiam, sicut beati, & hoc est ascendisse in cælum. Sed quamuis doctrina sit vera, solutio tamen non tollit difficultatem: nam hoc in loco ponitur, tanquam prius sit ascendisse in cælum, posterius vero descendisse. est enim sensus; ille descendit, qui prius ascendit; at prius fuit, Deum descēdisse de cælo, & fieri hominem, quàm Christi animam fuisse beatam, & vidisse Deum. non igitur de eo ascensu potest hoc verbum intelligi. Adde quòd impropriè dicitur ascendisse in cælum, quia anima vidit Deum.

Alij hunc ascensum ratione diuinitatis exponūt; ascendere autē asserunt significare idē, quod intueri, & videre cælestia: Christus autem ratione diuinitatis vidit cælestia omnia, & hoc est ascendisse in cælum; descendit autem, quando homo factus est. at ne deseruisse, quæ prius habebat, crederetur, additum est; Filius hominis, qui est in cælo. Quæ expositio non admodum etiam satisfacere videtur; Nam ascendere in cælum non solam cognitionem dicit, sed præsentiā quandam, secundum quam fuit vere in cælo.

Difficultatis resolutio ex sententia Auctoris.

Sed quia ego puto huius loci sensum longe aliū esse; pro eius intelligentia sciendum est; Christū Deum & hominem, dictum esse ascendisse, & descendisse, & esse in cælo: non tamen ratione vtriusque naturæ, sed cum sit vna persona in duplici natura, per communicationem idiomatum, quam vocant, recipit prædicationes vtriusque naturæ. Idem enim est Christus, qui est Deus, & qui est homo; idem qui natus ex matre in tempore, & ab æterno ex Patre genitus; sed non ratione vnius naturæ; sicut idem homo videt, & idem ambulat, sed non ratione eiusdem instrumenti vtrumque facit. Filius ergo hominis, qui Christus est descendit de cælo, & ascendit, & est in cælo; tamen non ratione vnius, & eiusdem naturæ. Dicitur quidem esse in cælo, quādo hæc loquebatur, ratione diuinæ naturæ; dicitur descendisse de cælo, ratione diuinæ, vt principij; ratione humanæ, vt termini: Nam Deum descendisse de cælo non est aliud, quàm Deum, qui in cælo est, hominem factum esse. solius enim naturæ diuinę ratione non descendit, quia vbique est; ratione vero humanæ non descendit, quia non erat in cælo; ratione igitur vtriusque dicitur descendere, vti dictum est. Sed tota difficultas est in verbo, *ascendit*. Dico ergo hoc dictum esse propter homines, quorum nemo in cælum ascenderat, vt cælestia ibi videre, & intueri posset; quia hominum cum in terra sint, nemo in cælo esse poterat, nisi ascenderet: Christus autem non dicit se ascendisse, sed esse in cælo: & est hic sensus; *Nemo ascendit in cælum*, id est, nullus homo in cælo fuit, eo ascendens, nisi Filius hominis. At ne intelligeretur fuisse in cælo, quasi ipse fuerit in terra vt homo, & in cælum ascenderit, additum est; *nisi Filius hominis, qui est in cælo*, & de cælo descendit, ac si clarius diceret; nemo fuit in cælo, nisi Filius hominis, qui est in cælo, & de cælo descendit. at quia de hominibus loquebatur, fuisse in cælo, exposuit per verbum ascendendi, quia in cælo esse non poterant nisi ascendendo: propterea tamen de se loquens addidit; *qui est in cælo*, ne eum ascendisse vt hominem arbitraremur: & in præsenti loquitur, vt se semper in cælo esse significet ratione diuinitatis suæ. Hic est legitimus sensus. nihil enim aliud his conabatur probare verbis, quam neminem vnquam mortalium, qui in mundo sunt, fuisse prius in cælo, vt descendens postea de cælestibus visis loqueretur, præter seipsum, qui semper est in cælo, & assumpta carne descēdit. His verbis tres hæreses refutātur, & tria catholica dogmata confirmantur. Primū dogma contra Nestorium pluralitatem personarum in Christo affirmantem; Nisi enim esset vnica persona, dici non posset, Filius hominis est in cælo; & hoc annotauit Cyril. lib. 2. cap. 49. Alterum contra Cherintum, & alios diuinitatem Christi negantes; Si Deus non esset, eum nec descendisse, nec esse in cælo, verum esset. Tertium est contra Manichæos veram Christi humanitatem negantes: nam si vera humanitas non fuit, quomodo Filius hominis esse potuit?

Superioribus verbis tres hæreses refutatur.

ANNOTATIO XIIX.

Quomodo Iesus in cælum ascendant, cū inde non descenderint.

ALiam dubitationem mouet August. tract. 12. in Ioan. quomodo dictum sit, *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit*, cum iusti omnes ascendant, & ascensuri sint, qui tamen de cælo non descenderunt. Respondet iustos quidem ascendere, sed vt membra Christi: vnum enim corpus mysticum cum Christo faciunt, ita vt verum sit, Christum solum ascendisse. aliquando enim in sancta scriptura Christus totum corpus mysticum significat. Sed difficilis est solutio hæc: nam Christus in propria sua persona loquitur, non de mystico corpore, quod verba sequentia probant, descendit de cælo, & est in cælo. hęc enim Christo in sua persona conueniunt. Aliqui videntes hæc verba de Christi persona dicta, aliter respondent. Christū videlicet ascendisse propria virtute; iustos vero virtute alterius, nempe Christi

Christi. Sed neq; hæc solutio ad rem facit, quia non agitur hoc loco de ascensu iustorum, qui futurus est per resurrectionem, nec illud verbum, ascendit est temporis præsentis, sed præteriti, vt ex græco textu patet. Christus enim de his, quæ ante suum aduentum gesta erant, loquebatur; & verum est, neminem eorū, qui ante ipsius aduentum fuerunt, cælos ascendisse, & vidisse cęlestia, vt postea descendēs illa enarrauerit: quod autem postea iusti ascenderint, non est huic sententiæ contrarium, nec de Angelis sermo est; qui sæpe, de cælis ad terram, & de terra ad cælos in ministeriū à Deo missi ascenderāt; sed de hominibus, de quorum magisterio, & doctrina hic agitur.

Hæreses non nulla hinc oriæ refutātur.

Sunt autē hoc in loco duo, contra hæreticos aduertenda. Vnū est, quosdam his verbis hęresim confirmasse quandam; asserebant enim Christū carnē de B. Virgine non accepisse, sed eā habuisse in cælo, nō huius naturæ nostræ, sed spiritualem, & ante secularem, & cum ea descendisse, transisseque per B. Virginem, non aliquid de ea sumendo, sed veluti aqua per canalem quendā pertransiens. Hanc hęresim tribuit Greg. Nazian. Apollinari, & hoc loco eum vsum esse refert in Epist. ad Nectarium. Tertul. lib. de car. Christi, tribuit etiam Valentino. Sed hic locus potius hæresim talem euertit. Si enim hanc carnem de cęlo tulit, & non eam de Virgine accepit; filius hominis, vt hic dicitur, dici non posset. Alterum est contra quosdam alios, qui oppositam hæresim ex hoc loco deduxerunt. Dicebant enim, si non ascendit, nisi qui descendit, ergo Christus non ascendit cum corpore post resurrectionem, quia cum corpore non descendit. Hoc refert Aug. lib. de agone Christi: cap. 25. & optimo respondet argumento, dicens ascendere, seu descendere non conuenire nisi personæ; corpus non ascendit, sed cū corpore ascenditur. Exemplum ponit; si quis de monte descendit nudus, & ascendit vestitus, verum est dicere, idem ascendit, qui descendit, quamuis nudus descenderit, & vestitus ascenderit; sic de Christo intelligendum est. Bona est solutio argumenti. Quanta autem horum sit dialecticæ ignorantia, in scholis philosophicis adolescentes intelligunt, est enim fallacia figuræ dictionis, quam vocant. Adde, non de ascensione Christi, secundum quam post resurrectionem in cælos ascendit, hic agi, vt iam diximus; vt in hoc etiam hæc hæresis vana esse probetur, tanquam vano, & minimè solido innixa fundamento.

Et sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

COMMENTARIVS.

Fidem sibi habere persuadet, ex eo quod sine illa, nemo poterit æternā vitam adipisci.

ALtero argumento Nicodemum ad credendum inducit; primum enim erat, quia nemo cælestia ita narrare potuit, sicut ille, qui est in cælo, & de cælo descendit; nunc adhibet secundum sumptum ex necessitate fidei ad vitam consequendam: Et est sensus: vt Mihi credatur necessarium est: nam ego exaltandus sum, vt, qui in me credit, vitam habeat æternam: eum ergo, qui vitam æternam habere, & ab æterna morte liberari cupit, mihi credere oportet. Illa coniunctio, *Et*, copulat cum superiori sententia; quasi dicat, non creditis mihi cælestia; & tamen ego sum in cælo, & de cælo descendi, & cælestia experientia noui; & rursus ego sum exaltandus, vt, qui credit in me, nō pereat, sed habeat vitam æternam: ex qualitate ergo loquentis, quia de cælo sum, & ex fidei necessitate ad vitam, mihi credere debes. Dum autem ad fidem sibi habendam hortatur, etiam ea, quæ credenda sunt, reuelat; tale est hoc nempe ipsum esse exaltandum, vt credentes in eum salui fiant. Vtitur autem figura ex scripturis sumpta, vt facilius Nicodemus doctrinā assequi possit, erat enim legis peritus; ex ipsa autē figura manu duci aliquomodo poterat ad fidem habendam dictis Christi: nam Moysis facto mysterium aliquod magnum significari, dubitare non poterat; quis enim non intelligeret, serpentē æneū in ligno appensum, nihil ex se ad sanandos serpentū venenosos morsus profuisse, Deumq; qui mille alijs modis sanare poterat, illud præcepisse; quia magnū aliquod futurum significaret mysteriū? Vt igitur vel ex hoc mirabili facto facilius Christus quod docet, persuadeat, mortem suam, & crucifixionē his verbis indicat. Non solum autem in hac figura genus mortis significatur, & fructus eius; sed etiam à quibus esset occidendus, & exaltandus, *Exaltari oportet*, inquit, *filium hominis*, à quibus, si petas, non exprimit: tamen figura innuit, seu pręsignauit. Moyses enim Iudæorum populum repræsentauit, à quibus exaltatus est Christus, & crucifixus: quod Ioannis. 5. Dominus aperte dixit. Cū exaltaueritis filiū hominis, tunc

Dominus cum legis perito agens, merito hoc scriptura loco usus est.

cogno-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cognoscetis, quia ego sum. Historia huius facti Num. 21. habetur. Deus enim propter Iudæorum impias murmurationes & blasphemias, immisit in eos ignitos serpentes, quorum morsibus, postquam multa Hebræorum millia perierant, iussit serpentem æneum pro remedio erigi, quem quicunque aspicerent, ab eo liberarentur exitio: hoc mortis & crucis Christi, in salutem nostram, figuram prætulit.

ANNOTATIO XIX.

Christo cur familiare fuerit seipsum filium hominis appellare.

DIgnum est consideratione, cur Christus seipsum filium hominis appellauerit. Respondeo multis, & grauibus de causis id esse factum, quarum nonnullas in medium profero. Prima est, vt nō solum eius incarnatio, sed etiam incarnationis modus significaretur. Potuisset Dei filius carnem accipere de nouo creatam, aut de iam creata partem capere, sicut Euam de Adę corpore eduxit: quod si fecisset, homo vere esset, tamen non filius hominis, sicut nec Adam, nec Eua filij hominis dici possunt, sed homines tantum. Filius enim hominis non est, nisi qui nascitur ex homine, vt ergo indicaret Christus se non tantum carnem accepisse, sed etiam id fecisse nascendo; ob id filius hominis dici voluit: doctrina hæc est Tertul. lib. de carne Christi, & Irenæi lib. 3. c. 21. qui Christum dictum filium hominis, & non tantum hominem affirmāt, quia natus est, quia parentes habuit, quamuis non sit natus, aut conceptus de viro, sed de sola fœmina, virtute Spiritus sancti supplente.

Altera causa est, vt hoc nomine, coniunctio, quam nobiscū habebat, exprimeretur. quia enim filius hominis est, & quidē ab Adam descendēs, consecutum est, nos esse etiam secundum carnem fratres eius; nisi enim filius hominis esset, frater noster secundum carnē nō esset: fratres enim sunt qui patrem aliquem communem habent, quamuis ab eo multis gradibus distent. hac de causa nos omnes fratres sumus, quia ab vno parente originem trahimus. hæc ratio & doctrina est Pauli dicentis: qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno omnes: propter quòd non confunditur eos fratres appellare, dicens; Narrabo nomen tuum fratribus meis. sensus horum verborum est, Christum, qui sanctificat, & nos omnes, qui per eum sanctificamur, esse ab vno, nempe communi parente Adamo, qua de causa nos omnes appellat Christus fratres, non autem angelos; quia hi nō habent communem cum Christo, secundum carnem patrem.

Vnde fratres Christi dicamur.

Hebr. 2.

Hoc nomine manifestatur impletas esse promissiones Patribus factas.

Tertia causa est, vt hoc nomine promissiones factæ patribus iā completæ ostendantur: promissum quippe fuit patribus non solum Dei filium carnem accepturum, sed de semine eorum futurum. dictū enim est Dauid; De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. & Abrahæ; In semine tuo benedicētur gentes. Quando igitur dicitur filius hominis, quod promissum fuerat, declaratur implerū. Quarta causa est, vt filiationis nouæ, quā facturus venerat, signū aliquod daret; quia enim filius Dei factus est filius hominis, homo effectus est filius Dei. id docuit Paulus dicens, Misit Deus filium suum, factū ex muliere, factū sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. duo hic posteriora; respondent duobus prioribus sic; factū sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. factum ex muliere, vt adoptionē filiorum reciperemus.

Galat. 4.

Nomen hoc significationem & humilitatem denotat.

Quinta causa est, vt de se humiliter loqueretur: submisse enim de se loquens ait; Filius hominis descendit: subiectionē quandam habet nomē hoc: etiā relatione ad homines, filius enim patri subiectus est: quod Christus non recusauit, Luc. 2. Erat subditus illis. homo ergo factus, subditus hominibus fuit: his de causis se filium hominis sæpius appellauit. Aliqui hebræā phrasim esse putāt, quod etiā si ita esset; non vacat mysterio, cur ea phrasi tam frequenter sit vsus, cum posset vti prima persona, dicendo, Ego descendi, aut Ego hoc dixi, maxime cum ea phrasis vix in tota scriptura reperiatur, vt loquēs quis de se ipso filium hominis se nominet. Hoc tamen adnotādum est, frequenter se appellare filium hominis, cum de se ea dicit, quæ conueniunt ei, vt homo est, ad distinctionē eorum, quæ ei competunt, vt filius est Dei. hoc vero, & si vt plurimum, non tamen semper seruatur: nā aliquādo dicitur filius hominis etiam, quando quod loquitur, ei inest vt filio Dei: cuius rei paulò superius habuimus exemplū filius hominis, qui est in cælo. Vbi se ipsum appellat filium hominis proferens ea quæ ei competunt, vt est filius Dei: esse enim in cælo tunc quando in terra loquebatur, ratione solius diuinitatis conueniebat ei. Illud autem non est probandum, quod recentiores quidam adnotant, nimirum quando dicitur filius hominis, intelligendum esse dici filium virginis: nam homo cum sit cōmunis generis, sexum vtrumq; complectitur. Hæc tamen adnotatio reijcienda est: nā quamuis Christus dominus ex sola virgine sine viri sit coniunctione conceptus, id non impedit quominus dicendus sit filius Dauid, filius Abrahæ: vt Matthæi 1. & multis in locis scripturæ appellatus, & de illorum semine futurus promissus est: immo vti diximus, vna ex causis, propter quas filium hominis se appellauit Christus, ea est, vt filium Patriarcharum se esse significaret iuxta fœdus illis promissiones.

Auctor non probat communem ratione.

ANNOTATIO. XX.

COnnexionem aliam horum verborum, adducit Cyril. lib. 2. cap. 50. Cum, inquit, causam

Qualis sit horum verborū cum præcedentibus connexio.

causam attulerit, quare ad sublimiora sibi sermo non exeat, ad ea descendit, quæ obumbrate à Moyse facta fuerunt: non enim ignorabat potius eum figuris, quam spiritali doctrina, ad veritatis posse cognitionem deuenire: hæc Cyril. ac si dicat: Quia Nicodemum rei spiritalis incapacem vidit, figuris vtitur corporalibus. Connexionem tamen hanc, illa particula Et, non admittit, vt cōsideranti notum est. Nostro seculo nonnulli illam particulam loco causæ positam interpretantur, quasi dictum esset; Quia exaltauit Moyses serpentem, etc. & tunc connectunt, vt, cum dictum sit, descendisse de cælo, cur descenderit causam explicet, sitque sensus; Filius hominis, qui est in cœlo descendit, quia oportet eum exaltari, sicut Moyses exaltauit serpentem, etc. non est improbabilis connexio. particulam enim copulatiuam pro causali sæpe in scriptura poni certum est, estque hebraismus frequens: connexio tamen in commentario exposita mihi magis probatur: nam illa verba superiora non attulit Christus, vt significaret se descendisse, sed vt fidem faceret Nicodemo, tanquam is, qui de cœlo veniens cælestium sit certissimus testis. Si autem causam cur venerit connecteret, velut extra propositum, & ex occasione quadam hæc tam nobilis sententia esset in medium allata, quod non est probabile, sed eam proposuit Christus non ex occasione, sed ex præcipuo instituto, vt Nicodemum inuitaret ad fidem, sine qua vitam æternam non posset consequi, quam regnum Dei prius appellauerat.

ANNOTATIO XXI.

In serpente æneo, mirifice sacramēta omnia Incarnationis & mortis Domini, adumbrata. Incarnatio.

NVlla erat figura in veteri testamento, quæ omnes partes mysterij aduentus Christi ita exprimeret vti hæc; propterea Dominus eam proponere voluit. Primo quidem in ipso serpente æneo Christi incarnatio, & aduentus exprimitur. Serpens enim ille apparebat, & similis erat serpenti, sed vere non erat, quia Christus sumpsit carnem, in similitudinem peccatoris, tamen re vera non erat peccator. Ad Philip. 2. In similitudinem hominum factus; non quòd non esset verus homo, vt mentitus est Manichæus, sed quòd apparebat homo peccator similis alijs, cum non esset: quod Rom. 8. apertius dictum est; Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati: eius igitur incarnatio in serpente significatur, vt annotat etiam Cyril. lib. 2. cap. 50. Secundo significatur eius incarnationis modus. serpens ille igne conflatus est, ob id in Hebræo dicitur non æneus, sed ignitus, est nomen שָׂרָף quasi igneus; sic Christus de Spiritu sancto conceptus, qui ignis dicitur. Tertio eius mors, & passio indicantur: serpens enim ille exaltatus est in ligno, quod factum est, vt facilius, & à pluribus veneno infectis videri posset; sic Christus exaltatus est in cruce: Crucifixio enim eius sæpe exaltationis vocabulo nominata est. Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero à terra. Ioan. 5. Cum exaltaueritis filium hominis. & hanc significationem notat August. lib. 1. de pec. mer. & remis. cap. 32. Quarto exprimitur causa aduentus & mortis: ille enim serpens æneus cōflatus, & exaltatus est, vt morsu serpentum ignitorum saucij sanarentur; sic Christus carnem sumpsit, mori voluit propter peccata hominum, vt à peccatis homines liberarentur. Quinto exprimitur fructus: qui aspiciebant serpentem sanabantur, qui nolebant aspicere, peribant; sic qui in Christum hominem crucifixum credunt, liberantur à peccatis, & vitam habent æternam, qui vero non credunt, pereunt. Mar. vlt. Qui crediderit saluus erit, qui non crediderit condemnabitur. Sexto significatur efficacia; vnus ille serpens ad salutem multorum à varijs serpentibus sauciatorum positus est, & tā qui prope, quàm qui procul, tam qui ab vna parte, quam qui ab altera aspiciebant, sanabantur: sic Christus vnus in salutem omnium varijs infectorum peccatis, per fidem est constitutus. Rom. 10. Christus ad iustitiam omni credenti: & tam patres antiqui à principio mundi, quā qui nunc, & qui futuris erunt temporibus, in hoc nomine salutem habent. Septimo morbi qualitas exprimitur: à serpente enim erant illi tacti, erant autem serpentes igniti, sic appellati, quia morsu suo vehementissimum calorem corpora consumentem efficiebant; ita serpens Dęmon peccatū induxit, quod ignis est consumens spiritualia bona, & sitim rerū excitās terrenarum. Octauo qualitas ostenditur sanitatis; nam morte vitam, contrarium contrario effecit, sic per æneum serpentem dedit sanitatem; dicit enim Dauid Kimki, in lib. radicum, & testimonio sapientum comprobat, tactis morsu serpentum, aspectum æris candentis causam potius esse mortis. in quo miraculi vis enituit: quod enim causa mortis erat, id profuit ad salutem. Deniq; ille serpens dictus est poni in signum, vox enim Hebræa נֵס signum, seu vexillum significat; sic Christi crux vexillum est Christianorum erectum contra acies inimicorum Dæmonum, & tale futurum vexillum prædictum est. Isa. 5. Eleuabit signum in nationibus procul. Iere. 4. Leuate signum in Syon. de hoc Luc. 1. Positus est in signum, cui contradicetur. Adde quòd præcepto Domini erectus est serpens, quia Patris voluntate verbum carnem assumpsit, & homo factus Patris præcepto, mortem crucis pro nostra salute subijt; idque in huius mundi deserto, sicut & ille serpēs conflatus, & erectus est in deserto.

Incarnationis modus.

Passio & mors.

Causa mortis.

Fructus mortis.

Efficacia & vis suæ mortis.

Morbi genus cui medebatur.

Qualitas sanitatis collata.

ANNOTATIO XXII.

NOn est sine consideratione prętereundum, cur Deus hanc Crucis mortem, & exaltationem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cur Dominus mortem crucis præalijs elegerit.

tionem Christi in remedium peccati, præordinauerit, cum multis modis alijs, etiam sine morte liberare nos potuerit, sicut & potuit sine serpentis ænei exaltatione Iudæos sanare. Sacri Doctores multa hoc loco vere, & docte dicunt, quorũ aliqua breuiter in præsenti collegi. Primam huius causam Hiero, ad Gala. 3. & Dama. lib. 4. de fide cap. 12. adferunt, Nempe, vt medicina morbo responderet; Fuit lignum causa mortis, sit ergo lignum causa vitæ. Hanc causam nos dupliciter accommodare possumus; vno modo ex parte hominis, altero ex parte dæmonis hominem seducentis: ex parte hominis, sic; Inobedientia primi hominis ruinam mundo intulit; fuit autem inobedientia hæc in ligno, quia mandatum Dei trangressus est circa lignum; obedientia ergo hominis Christi reparauit nos, & quidem obedientia in ligno, quia præceptum patris adimpleuit in ligno: ad Rom. 5. Per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, per vnius obeditionem iusti constituentur multi. at de qualitate obedientiæ ad Phil. 2. Factus, inquit, obediens ad mortem, mortem autem crucis. repetitio hæc, nõ solum auget Christi obedientiam, quæ extenditur vsque ad crucem, sed etiam simul insinuat fuisse obedientiam in ligno, sicut inobedientia præcessit in ligno; vt quia ille in ligno, circa rem facilem non obediuit, abstinendo à pomo, obedientia respondeat in ligno circa rem difficilem, vt moriatur in cruce; in quo maxime Dei potentiam admirari oportet, qui per lignũ quod erat mortis causa attulit vitam, & multo perfectiorẽ ea, quam per lignum perdidimus. Altero modo hæc eadem causa ex parte Dæmonis accomodatur proposito. Hic enim de homine victoriam in ligno, & per lignum reportauit; conueniebat ergo eum, qui iniuste in ligno vicerat, in ligno, & per lignum iuste superari spoliisque priuari: quam causam Ecclesia Sancta docet, dum canit; Vt, qui in ligno vincebat, in ligno quoq; vinceretur. In quo diuina sapientia commendatur, quia eisdem artibus, quibus hominem capere tentat Dæmon, ipse capitur, & incidit in foueam, quam fecit, vt in adinuentionibus suis pereat, quod Aug. lib. cur Deus homo, cap. 6. annotans, maximam asserit sapientiam esse, eisdem armis aduersarium vincere, quibus ipse sibi victoriam præparabat.

Vt Medicina morbo respondeat.

Vt qui in ligno vicit, per lignum superetur.

Vt factus pro nobis maledictum, à maledicto nos liberaret. Galat. 3.

Deutero. 28.

Alteram huius rei causam Paulus etiam docuit ad Gala. scribens, Christus, inquit, nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum, quia scriptum est; Maledictus omnis qui pependit in ligno, vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu. Obscura sententia sed maxime ad rem faciens, & ob id declaranda. Deuter 28. maledixerat Moyses omnibus legis illius transgressoribus. Maledictus, inquit, omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Christus veniens Iudæos, & Gentes saluaturus, & in vnam Ecclesiam congregaturus, debuit ab obligatione legis illius, quæ Iudæis propria erat, liberare; vt nouum sibi populum faceret, & salutem etiam gentibus communicaret: cum autem legis illius transgressoribus maledictio inflicta esset, hoc effecit, vt in se susciperet maledictum, & liberaret nos à maledicto. Nam qui suscipit maledictum, quo non tenebatur, iure liberat à maledicto eũ, qui iure tenebatur: nulla autem mors erat, propter quam lex maledictum inferret, nisi mors ligni. Deuter. 21. Maledictus omnis, qui pependit in ligno; propterea ergo Christus crucem, suscepit, vt maledictum legis in se sustinens, quod re vera ad illum non pertinebat, qui innocens erat, liberaret, iureque solueret ab obligatione legis illius, vt iam maledictum non comprehenderet eos, qui talem legem non obseruarent: Soluta autem lege illa, gentibus & Iudæis omnibus legem vitæ communem dedit. hæc est causa, cur crucis mortem elegit, & hic est apertus sensus verborum Pauli, quę allegauimus. Notat autem Amb. ad Gala. 3. in illis verbis non dici Christum natum maledictum, sed factum; quia maledictio ad eum iure non perueniebat, quia innocens erat, sed sponte pro nobis susceepit, vt a legis illius maledicto liberaret in se credẽtes. Aug. toto lib. 14. con. Faustum, locum illum Deut. citatum à Paulo discutit, & de morte crucis intelligendum probat, non de suspensione, quæ fit etiã in ligno: & re vera ita est, sed ad præsens propositum satis hæc dicta sint.

Deuter. 21.

Vt Christi mors magis nota fieret.

Tertiam causam Athanasius. libr. de incarnat. Verbi & corporali eius aduentu, exponit, quo in loco hanc discutit quæstionem, nempe cur crucis mortem Christus elegerit, & quatuor adfert huius rei causas, quarum vna hæc est cæteris prætermissis, vt mors Christi esset omnibus nota: cum enim resurrectio ipsius futura esset vnus ex præcipuis fidei articulis, vnumque potissimum probandæ eius diuinitatis argumentum; mors debuit esse manifestissima, & certissima, vt nemo mortem fictam esse affirmare auderet: talis fuit crucis mors, quæ non solum notissima, sed acerbissima erat, vt tanto mirabilior esset resurrectio, quanto acerbior, & horribilior fuerat mors. Possent aliæ multæ causæ adferri, sed satis sit has attigisse, quæ primum locum tenere videntur, quibus addenda est hæc; Crucis mortem præter acerbitatem fuisse tunc abiectissimam, & summe contemptibilẽ, hominibus sceleratissimis infligi solitam. Cum ergo Christus omnium peccata in se punienda susceepisset, supplicium tale subire elegit, vt grauitas peccatorum nostrorum, pro quibus patiebatur, in eo vindicaretur.

Sic

Sic ènim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

COMMENTARIVS.

MIrabilis est hæc sententia, cuius cum superioribus connexio hæc est. Cum filium hominis, vt serpentem, in ligno exaltandum dixisset, causam huius exaltationis exponit, tacite falsas opiniones aliquas, quæ ex verbis præcedentibus concipi poterant, removens. Cum enim dictum sit, *oportet*: ne quis aut necessitati fati id adscriberet, quasi vitari non posset aut diuinæ impotentiæ, quasi Deus aliter hominem saluare non valeret, aut infirmitati Christi, qui se ab aduersarijs defendere nequiret; aut culpæ ipsius, quia pro proprijs culpis pateretur, maxime quia crucis pœna sceleratis infligi solita erat, & se vt filium hominis dixisset exaltandum; propterea hæc omnia tollens, & veram causam efficientem, ac primam aperiens, addit, *Sic enim dilexit mundum Deus* id est, exaltandus est filius hominis, quia tantus est Dei erga homines amor, vt dederit filium suum exaltandum pro ipsorum salute: ac si clarius dicas; ò Nicodeme, dixi filium hominis oportere exaltari: ne arbitreris hanc exaltationem ratione culpæ meæ, & peccati futuram, quia exaltandum dixi, vt serpentẽ in ligno: nec tribuas necessitati fati alicuius, quasi id vitari non posset, quia dixi, oportet; nec impotentiæ diuinæ adscribas quasi aliter saluti hominum nequiret Deus consulere: nec infirmitati adscribas, quasi me defendere non valeam, quia dixi me filium hominis; sed scito causam esse, quia sic Deus dilexit mũdum, vt me vnigenitum filium, factum filium hominis, dederit exaltandum pro mundi salute. Non igitur culpa, non necessitas, non impotentia, non infirmitas sed Dei immensus amor causa est tanti mysterij Hæc est connexio & sensus, vbi expresse iam mysterium aperit Trinitatis, reuelata patris & filij persona; similiter & incarnationis, dum se, quem filium hominis dixerat, filium vnigenitum esse ostendit: causam etiam incarnationis, & mortis docet immensum Patris amorem erga mundum: finem seu fructum qui duplex est, ne homo pereat, ideſt, vt à peccato, & æterna morte eripiatur: neque hoc tantum sed vt simula peccato, & æterna morte liber, æternam vitam adipiscatur. Particula *Vt*, secundo loco posita, limitat præcedens verbum in hunc sensum, Sic Deus dilexit mundum vt filium suum daret ad hoc, vt omnis, qui credit in eum non pereat. potuisset quidem Deus dare filium suum, vt mundum iudicaret, & damnaret; non autem, vt qui credit in eum non periret: & tunc non ex dilectione, sed ex iustitia dedisse diceretur; at dare filium suum ad hoc, vt qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, ex nimia dilectione erga mundum factum est. quod sequentibus verbis exponit.

Dei amor erga homines, præcipue causa fuit incarnationis, & mortis Filij.

Quot & quæ ta Sacramenta Dominus subindicauerit superioribus verbis.

ANNOTATIO XXIII.

Verba præcedentia non Euangelistæ sed Christi Domini sunt.

ALiqui recentiorum hæc verba, & sequentia omnia vsque ad finem huius colloquij, non Christi, sed Euangelistæ esse dicunt, nescio quo argumento ducti; nisi quia in tertia persona sit sermo, quasi vero & præcedentia in tertia persona non sint dicta. Omnes antiqui Patres verba Christi esse dicunt, & vt talia exponunt Cyrillus libro 2. capi. 51. Chrysostomus homilia 26. Basilius homilia in Psalmum 7. vbi legit. Qui credit in me, non iudicatur, quod argumento est à Christo esse dicta, cum sentire. Ambrosius libro 1. de pœnitentia capite 10. & 11. & magnitudo sententiæ, Christi verba esse probat, & maxime quia ad eundem pertinent contextum. Adde Ioannem Euangelistam non esse solitum similes sententias verbis Christi interferere, maxime quando dubium aliquod suboriri poterat, eius ne, an Domini essent; cum totum ipsius Euangelistæ studium fuerit in describendis sermonibus Christi. Adde etiam phrasim ipsam, & verborum altitudinem, auctorem suum indicare Christum Dominum. Magnitudinem enim amoris Patris erga mundum, causam aduentus proprij, iudicium

contra non credentes, ipsius Christi erat reuelare. Fateor Athanasium videri huius fuisse sententiæ, vt non Christi, sed Euangelistæ sint verba Serm. 3. contra Arianos vbi sic habet. Ioannes item, Non enim misit Deus filium suum, vt iudicaret mundum, sed vt mundus seruaretur per eum. Saluator quoque idem de se ipso loquitur, Ad iudicium ego in mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. hæc Athanasius. Perpende qualiter distinguat verba Euangelistæ à verbis Saluatoris, quamuis vtraque Ioannes describat: idem sentire videtur oratione contra Arianos; Quod ex verbo Deus est verbum. tamen in oratione contra gregales Sabellij, oppositum indicat: verbum enim sic Deus dilexit mundum, vt filium vnigenitum daret, ipsius Christi esse dicit.

ANNOTATIO XXIV.

Perpendit quam sit admiratione dignum quod Deus mundū dilexerit, & sic dilexerit.

DVo sunt in expositis verbis omni admiratione digna: & Deum mundum dilexisse, & sic dilexisse. per mundum autem homo hoc loco significatur, & per dilectionem non ea, qua cuncta, quæ fecit Deus diligit, sed ea qua homines, singulari quodam modo eos ad bonum supernaturale ordinans, & extollens, & ad se per trahens, prosecutus est. Quod hac dilectione Deus mundum dilexerit, & sic dilexerit, omni admiratione digna res est. Prius caput explicare ordiamur, fietque manifestum, si partes singulas consideremus. Deum quidem amare, & diligere non est mirabile, immo si non diligeret mirabile esset. Vt enim recte Augustinus libro 15. Trinitatis capite 20. dicit, sicuti necessarium est Deum intelligere, sic etiam necessarium est amare: sicut etiam necessarium est ipsum esse, & viuere; est enim Deus natura intellectualis, cuius proprium est intelligere, & amare; cumque sit actus purus non aliquando amat, & intelligit, aliquando vero non, sed semper amat, semper intelligit. nulla enim imperfectio, in Deo est, esset autem si posset amare, & aliquando non haberet in se actum amandi; semper ergo & necessario amat. Præterea obiectum amandi bonum est, cum igitur Deus sit bonum infinitum, amor profecto tanto respondens bono erit infinitus. non hoc miramur, quod Deus amet, & quod se amet; sed quod homines, & quidem tali amore, amet.

Prima admirandi causa est, quia cum Deus in se omne bonum habeat, & sit, nihilominus mundum amat.

Causa autem prima admirationis est, si quis Deus sit consideremus, quod Exodi 33. expositum aliquo modo inuenimus. Ostendam tibi, inquit, omne bonum, quod Augustinus lib. 8. Trinitatis capite 3. explicans, dicit. Tolle hoc, tolle illud, respice bonū ipsum si potes, hoc est Deus: significat per hoc omnem rationem bonitatis in Deo esse, immo ipsum bonum esse Deum: hoc igitur est mirabile, Deum, qui in se habet omnem bonitatem, omnem perfectionem, omnem rationem amabilitatis, estque in se bonum, & amabile infinitum, amorem extendere extra se ad homines, quasi non haberet in se obiectum, quod totum suum infinitum amorem adæquaret. Fuit autem amor hic antiquus: Amauit enim nos ab æterno; tam vetus est amor erga homines, quam proprius amor erga se. Ephes. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem: effectus quidem amoris huius in tempore fuit; tamen amor erga nos sine tempore. quod Aug. lib. 12. ciui. cap. 17. pulchre docet, consilium scilicet Dei æternum fuisse de his, quę futura erant, opus tamen nouum: & Cyril. lib. 1. Thesau. cap. 5. Creator, inquit, ab æterno, tamen opere apparuit in tempore; mirus profecto amor hominum vnà cum Deo æternus.

Secunda ratio, qui libere & non necessario amat.

Secunda causa maioris est adhuc admirationis, si consideremus Deum sine necessitate vlla mundum dilexisse. Si enim aliter facere non posset, non ita miraremur, ad necessitatem quandam, & naturam referentes; tamen amauit mundum liberè, & sponte, cum posset non amare, nec diligere; seipsum quidem necessario amat, & diligit, nec potest non amare; neque hęc est impotentia, sicut nec impotentia est non posse mori, sed magna potentia; & ex hoc amore necessario Spiritus sanctus æqualis Patri, & Filio procedit: at mundi amor necessarius illi non fuit; poterat non amare; poterat mundum non facere, & hominem factum potuit supernaturali bono non diligere: tanto ergo magis mirandum est, quod dilexerit.

Tertia quia sine vlla sua vtilitate, dilexit.

Tertia adhuc maior causa est, si consideremus absque vtilitate sua vlla dilexisse. Si enim ex mundi, aut hominum dilectione vel exiguam reportaret vtilitatem, etiamsi necessarius amor non esset, non ita mirabilis foret; quia cogitare possemus cum propter vtilitatem dilexisse propriam. solet enim homo hominem propter propriam diligere vtilitatem: at non sic Deus fecit; amauit, & dilexit hominem ob nullum proprium suum commodum. Deus enim nulla re extra se indiget, omnem intra se sufficientiam, & perfectionem habet: creataque omnia perfectius sunt in Deo, quàm in seipsis, vt docet Diony. cap. 5. de Diui. nomi. sicut argentum perfectius est in auro, quam in se, & nummus inferior in superiori. quod etiam Aug. ser. 4. de verb. Domi. & Ansel. in prosolo. cap. 17. docent. Nullā ergo in se à creatura, nec ab homine vtilitatem Deus capit. Irenę. lib. 4. cap. 28. Deū dicit fecisse Abraham sibi amicum non ob propriam, sed propter ipsius Abrahæ vtilitatem. Cyril. lib. 1. The. cap. 6. Superflua, inquit, Deo est productio creaturarum, quantum ad Dei perfectionem pertinet; hoc enim erat Deus, antequam nos creati essemus, quod nunc etiam

etiam est; nihil ei attulimus, à nihilo ad esse producti; & si ad nihilum redigeremur, nihil ei detraheremus. hæc Cyrill. Aug. lib. 12. ciui. cap. 17. dicit, Deum ab æterno voluntatem habuisse faciendi creaturas; at in tempore fecisse, vt ostenderet se eis non indiguisse, sed sine eis ab æterno omnino beatum, & perfectum extitisse. Attende hęc tria prædicta, quod Deus extra se ab æterno amauerit; quod sponte, & quod sine vtilitate, communia esse amori, quo Deus diligit cuncta, sed amorem erga homines hunc, de quo agimus mirabiliorem hæc eadem faciunt. Non enim satis Deo fuit amore naturali, sed etiam tanto, quantus est supernaturalis, homines diligere, cū is amor neque necessarius, neque vtilis ei esset.

Quarta, quia nulla in homine præcessit ratio, nullumque meritum ob quod diligendus esset.

Quarta causa admirationem auget: dilexit enim hominem nulla præcedente in homine ratione, aut merito, propter quod amaretur. Aduertenda est inter diuinum, & nostrum amorem differentia: nostrum præcedit ratio in eo, qui amatur, propter quam diligitur: Amor enim noster inuenit, quod amet, non autem facit; at diuinus non sic: non enim inuenit in amato rationem amandi, sed ipse amabilem facit hominē & amat. Vt enim in naturali amore, quo cuncta amauit, vt essent, nullum naturale bonum in creatura præcessit, quod amaret, sed Deus amando fecit; sic in amore supernaturali; quo diligit homines, nullum præcessit supernaturale bonum, sed Deus amando fecit. Vnde Aug. in expos. Epist. ad Rom. annotat illud verbum, *Dilectis à Deo*. Non, inquit, dicitur, diligentibus Deum, sed dilectis à Deo; quia enim dilecti sunt, propterea diligentes fiunt. mirabilis est profecto in hoc amor Dei erga homines.

Quinta, quia præcesserunt demerita, quibus homo odio potius dignus fuisset.

Quinta mirè auget præcedentem; non enim solum non inuenit Deus in homine, quod amaret bonum, aut meritum propter quod diligeret; sed inuenit malum, & demeritum, propter quod odio, & pœna prosequeretur: quam rationem ad Rom. 5. annotat Paulus, dicens, Cōmendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est: ac si dicat: mira est in hoc Dei charitas erga homines, quod cum odio, & pœna digni essent, eos dilexerit.

Sexta, quia dilexit quos præscuit ingratos fore.

Sexta autem multo maior est. Si enim odio digni tantum essent homines, tamen dilecti à Deo grati futuri essent, aliqua ex parte admirationis causa cessaret; at non sic est: sed cum præcognouisset plurimos ingratos futuros tanto amore, immo maiorem eorum partē ingratam, etiam postquam amoris sui effectum experti essent, peccatum peccato accumulantes, adhuc tamen dilexit mundum, & filium pro ipsismet futuris ingratis, dedit. quod Chrysosto. hom. 26. annotans dicit; Commendat Deus charitatem suam, quod pro ingratis filium dederit.

Septima, quia

Septima ratio admirationem excedit, quando consideramus Dei amorem, cum summa sapientia, & æquitate esse coniunctum: si enim in Deo appetitus, passiones inordinatæ, aut ignorantia aliqua esset, dici posset amasse ex ignorantia, quia hominum imperfectionem non nouit, aut ex passione, quæ, quod amabile non est, sæpe amore dignum apparere facit, & hac ratione non esset, cur vehementer admiraremur; at non sic euenit; Summa sapientia & scientia, sine vlla ignorantia; summa æquitas, sine deordinatione passionum est: cum tanta ergo sapientia, & æquitate mundum dilexisse, prædictis omnibus existentibus, mirabilem supra omnem modum facit amorem. At obijciet aliquis, talis amor temerarius videtur. Inconsideratè enim est amare, quod nulla amandum ratio persuadet. Respondeo non ita esse, quamuis enim in ijs, quæ amantur nulla causa inueniatur: tamen in ipso amante summa ratio est diligendi. vt enim aduertit Chrysos. hom. 7. in Epist ad Timoth. infinita Dei bonitas radix est, & ratio amandi homines, omni dilectione indignos. Est enim tanta diuina bonitas, vt ipsa sola sufficiat ad rationem, & causam amandi, non expectata, nec requisita causa, ex parte eorum, qui amantur. Solemus inter homines aliquos inuenire, qui etiā ignotis, & indignis benefaciunt, de quibus affirmamus esse eos tam bonos, ac clementes, vt etiam ignotis & indignis, ipsa bonitate inducti, benefaciant; multo hoc verius de nostro Deo prædicamus; qui tam bonus est, vt inutilibus, indignis, immeritis benefaciat, eosque diligat: non hoc igitur ab ratione alienum aut stultum, sed sapientissimum potius ac rationi congruentissimum iudicandum est. Vnde recte Paulus ad Tit. 3. hanc Dei dilectionem vocauit, χρηστότητα, quam latine dicimus, benignitatem, Apparuit inquit, benignitas, & humanitas Saluatoris. Basili. autem reg. breui. resp. 214. eam definit esse, qua benefacimus ijs qui opus habent, etiamsi nulla ratio eis suppetat obtinendi. his ergo de causis mirabile est Deum dilexisse mundum.

dilectio hæc summa cum sapientia & æquitate, est coniuncta.

Quomodo in iustis non sit, Deum iniustos, & indignos diligere.

Alterum autem, quod mirabile esse diximus, est Deum sic dilexisse, id est tanta amoris vehementia, & conatu mundum dilexisse. illa enim particula, *Sic*, vehementiam, & magnitudinem diuini amoris exprimit, quam magnitudinem ipsemet Ioannes sequentibus declarat verbis, quorum singula perpēdenda sunt. Primo *Filiū*, dedit, non alium hominem, non Angelum, non mundum alterum, sed quod maius his omnibus est, Filium dedit: quod verbum annotarunt Cyril. lib. 2. cap. 51. & Chrysost. hom. 26. ex quo dono infert Paulus ad Rom. 8. Qui proprio, inquit, Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo cum illo nō omnia nobis donauit? magnitudo amoris exprimitur cognoscitur. Secundo, *suum*, non alienum, sed *suum* dedit: nos nihil datiuus omni ex parte nostrum,

Quam sit mirabile Deum tanto affectu, & amoris conatu mundū dilexisse.

Singula verba expenduntur.

quia quæ habemus, omnia ab illo accepimus, nempe à Deo, & adhuc ipsius sunt. Matth. 7. Si vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, nota illud (bona data.) præterea filij hominum plus sui, quàm patrum sunt; nam substantia filiorum alia est à substantia parentum: quamuis ergo homo filium suum det, non suum perfectè dat. At Pater æternus Filium suum dedit, suum verè, quia eiusdem est substantiæ cum ipso, ex se habet eum, non ab alio accepit: hunc suum Filium dedit ex amore. Tertio, *Vnigenitum*, si plures haberet, & vnum daret, non ita magnum esset, vt fuit, vnicum filium quem habet, & hunc non adoptionis, sed naturalem, dare. Quarto, *dedit*, non vendidit, precio à mundo accepto, non mutuauit, non commutauit, sed donauit. Quinto cui dedit, seu pro quo, intellige hominem. inauditum hoc est, vt filius pro seruo, innocens pro iniquo, iudex pro reo, creator pro creatura detur. Sexto si suppleas ad quid dedit, intellige exaltandum; hic enim sensus est, dedit exaltandum, quis vnquam tale quid vidit, aut audiuit, aut imaginari potuit? Si dedisset, vt nobis imperaret, vt à nobis coleretur, magna esset gratia tantum nobis Filium in Regem donare: at exaltandum in cruce, tanquam sceleratum, dare, omnes profecto limites amoris transcendit. Septimo. *Vt omnis qui credit in eum*, nouum id est; cur non saltem par ratio fuit, vt omnis, qui credit etiam exaltetur pro eo? quis hoc si factum esset, admiratus non commendaret Dei amorẽ, quòd exaltationem à seruo posceret pro Filij exaltatione? & tamen non hoc fecit; sed Filium exaltari voluit in cruce, à nobis autem rem facilimam petijt, vt omnis qui credit in illũ. Ipse quidem moritur in cruce, nos commorimur in Baptismo; ipse pendet, nos fide viua in eum respicimus. Octauo, *Non pereat*, quis non ex tantis præmissis verbis magnum aliquem fructum Christo prouenturum expectasset? non sic res habet: sed tota vtilitas nostra est, ne nos pereamus; sed erepti à perditione, vitam consequamur æternam. Nono hic, de quo dicitur, ne pereat, homo est, non Angelus qui prius creatus est quàm homo; perfectior natura, quàm homo, reparabilis, vt homo. Si enim Deus etiam eum eripere voluisset, potuisset vtique, noluit tamen Deus: nusquam enim Angelos apprehendit; sed relicta maiori, & perfectiori creatura ad minorem se conuertit, & ne hæc pereat, tantas facit expensas. Decimo tandem, quia potuit Deus facere ne homo periret, sed vitam haberet æternam sine tot expensis, & absque eo, quod Filium suum exaltandum in cruce mitteret, vt aliàs explicabimus. Profecto mirus est hic amor, cuius magnitudinem verbis exprimere non valens Euangelista vnica indicauit dictione, *Sic dilexit Deus mundum*. Hæc dicta sint pro huius sententiæ explicatione.

Filius Dei pro nobis exaltandus datus est, sed non potuit ut exaltaremur in cruce pro vita æterna consequenda.

Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum sed vt saluetur mundus per eum.

COMMENTARIVS.

PEr particulam, *Enim*, hac sententia causam præcedentis contineri, significatur: dictum quippe erat, Deũ ex dilectione erga mundum misisse filium suum, ne mundus periret, sed haberet vitam æternam. huius sententiæ causam adfert, quia inquit, non misit Deus filium suum ad ferendam sententiam contra mundum, sed ad saluandum eum. Insinuat Euangelista mundum iuste damnari, iustamque in eum sententiam ferri potuisse: quòd si Deus ad iudicandum mundum, misisset filium, iam non ex dilectione erga mundum, sed ex iustitia dedisse dictũ fuisset, quam contra eum exercere iuste decreuisset: sicque mundus perijsset propter sua peccata, sine quibus nemo tunc inueniebatur. Verum non sic factum est, non enim misit filium ad ferendam damnationis sententiam, nec ad damnandum, sed ad saluandum: propterea ex dilectione datus dicitur, ne homo pereat, sed vt habeat vitam æternam. venit ergo filius Dei in mundum, non vt iudex, sed vt saluator; non ad iustitiam contra mundum exequendam, sed ad misericordiam effundendam: ideo mundus non perit, sed habet vitam æternam; ideo etiam ex dilectione Patris erga mundum, non ex iustitia contra eum missus est.

ANNOTATIO XXV.

De duplici Christi Domini aduentu.

ADuertenda sunt aliqua ad maiorẽ prædictorũ explicationẽ. duos videlicet aduentus Christi esse, priorem, quãdo carnem sumpsit & homo factus est; posteriorem, quando in vltima die veniet in gloria. Clementissime vtrumq; Deus sic disposuit vt prius veniret ad saluandũ, & liberandum hominem à peccato, & ad dandam gratiam, vt Deo conciliatus eius posset præcepta

cepta seruare; postea autem veniret ad iudicandum, & exigendam rationem operum secundũ suam iustitiam. Si prius non venisset ad redimendum, neminem inuenirer, quem saluaret: omnes enim erãt in peccato, & digni damnatione: prius ergo liberat ex misericordia, & dat, vt possint recta facere, postea exiustitia iudicaturus est; quod etiam annotauit Chrysost. hom. 27. Vnde recte Grego. hom. 30. in Euan. Quis eius, inquit, iustitiam ferret, si prius, quàm nos per mansuetudinem colligeret, culpas nostras per zelum rectitudinis examinare voluisset? Aug. etiam in Psal. 17. in illud Iudica me Domine. Da mihi, inquit, per misericordiã bonam voluntatem, & hanc postea per iustitiam iudica. Aduertendum rursus, quando Christus venit, aliquos homines iustos inuentos; Simeon iustus erat, Zacharias iustus erat, alij etiam multi; omnis tamen eorum iustitia data erat virtute aduentus ipsius ad saluandum; Si enim venturus esset ad iudicandum, & non ad redimendum, nemo ab Adam vsque ad vltimum hominem liber esset à peccato, nec iustus inuentus esset in terra. Aduentus ergo eius ex misericordia ad saluandum causa est, & fuit, vt iusti inuenirentur in terra. Aduertendum insuper illud, *Vt saluetur per ipsum mundus*, comprehendere illa duo, *Non pereat, sed habeat vitam æternam*: saluat enim mundum, cum non solum facit ne pereat homo; sed etiam vt habeat vitam æternam. Aduertendum postremo ex Cyril. lib. 2. cap. 52. totam hanc sententiam habere quandam contrapositionem cum illa superiori, Sicut Moyses exaltauit, &c. Moyses enim fuit merus iudex, non saluator; leges imposuit, non tamen vires ad seruandum dedit: nec peccata in quibus homines inuenit deleuit; vt ergo se Christus, nõ vt Moysem, venisse demonstret, ne forsan Nicodemus ex illis verbis colligeret, venisse ad simplicem aliquam legem dandam, aut ad iudicandũ, quia sæpe in scriptura Deus ad iudicandum venturus legebatur; ob id addit, *Non misit Deus Filium, vt iudicet mundum*, missionis nomine aduentum eius per carnem significans.

Antithesis huius cum superiore alia sententia.

Iudicare triplici acceptione sumptum in scriptura.

Primo quidem modo pro actu iustitiæ, secundũ quam iudex iudicat, vel probando vel reprobando, vt iudicare sit, ferre sententiam tam approbationis, quã reprobationis: sic accipitur in illo loco Psal. 7. Dominus iudicat populos. Isa. 11. Nõ secundum visionẽ oculorum iudicabit. sic Christus dicitur vẽturus iudicare viuos, & mortuos. secundum hanc significationem vox communis est: nam non solum iudicatur innocens quando eius innocentia declaratur, & liberatur ab iniusta oppressione, & quod suum est recuperat; sed iudicatur nocens, cum damnatur: iudicari enim est bonorum, & malorum. Altero modo sumitur pro quodam actu iustitiæ, vt idem sit iudicare, quod discutere, & examinare: sic Basil. exponit illud Psal. 25. Iudica me, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. hoc iudicium precedere solet sententiam: prius enim iudex iudicat discutiendo, quã ferẽdo sententiam. Tertio modo sumitur pro quodam actu iustitiæ, nempe vt idẽ sit quod damnare seu condemnatoriam sententiam ferre in aliquem. sic Dicitur Psal. 5. Iudica eos Deus. & Ioan. 5. Qui vero mala, in resurrectionem iudicij, id est, damnationis: hæc ex Basilio. Quantũ igitur ad præsentem spectat locũ, Cyril. lib. 2. cap. 52. videtur de condemnatione exponere, vt sit sensus, Non misit Deus filiũ suum, vt condemnet mundum. ita Aug. de agone Christi. cap. 27. etiam exponit. Chrysost. hom. 27. generaliter sumit hoc verbum, sicut sumitur, quando in secundo aduentu venturus dicitur iudicare, vt sit sensus; Non misit filium suum in hoc priori aduentu iudicem, vt mundum iudicet; significans quod si venisset iudex, seu ad iudicandum, nemo saluus esset, sed omnes perirẽt. Accommodatior tamen est prior expositio. Ex antitheto enim vno, nempe, *sed vt saluetur mundus*, deprehenditur alterum, nempe, *vt iudicet*: debet enim esse contraria vtriusque significatio. si autem accipias verbum iudicandi absolute, non fit contraria significatio: nam fieri potest, vt veniat ad iudicandum, & simul saluandum; cum in fine seculi iudicaturus sit bonos, & simul saluaturus. positum ergo est in hoc loco pro eo, quod est ferre sententiam contra mundum: certum enim erat, omnes esse peccatores, Dei gratia remota.

Iudicare in hoc loco significat ferre sententiam.

ANNOTATIO XXVI.

BAsilius Hom. in Psal. 7. explicans illud, Dominus iudicat populos, annotat tribus modis verbum hoc iudicare, in scriptura vsurpari.

Qui credit in eum, non iudicatur; qui autem non credit, iam iudicatus est; quia non credit in nomine vnigeniti filii Dei.

COMMENTARIVS.

PRobat præcedentem sententiam, nempe se ad iudicandum non venisse, sed ad saluandum, ne pereat homo: Nam vel credit in Christum, vel non, at neuter in hoc priori aduentu iudicatur. qui enim credit, non iudicatur, id est, non exercet Deus iustitiã suam contra eum, sed misericordiam, remittens peccata, & donans gratiam credentibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prima gratia datur gratis, & sine merito hominis.

hoc autem non est iudicare, sed misereri. Ioan. 5. Qui credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transit à morte in vitam: id est, quia in iudicium non venit, nec iudicatur, ideo transit de morte in vitam. Vbi aduerte gratiam primam, qua credentibus peccata remittuntur, & Deo conciliantur, & ad filiorum Dei adoptionem admittuntur, non dari ex iustitia, sed ex misericordia Dei. Nemo enim ex iustitia dignus est gratia, & venia: misericordia est, quæ remittit peccata, & dat primam gratiã, si cõsideremus ipsum peccatorem. nam quamuis Christus de iustitia remissionem meruerit peccatorum nostrorum, si tamen peccator seu homo ipse consideretur, ex misericordia iustificatur credens igitur, qui ad Christum conuertitur, non iudicatur. Si quis vero non est credens, & iste non iudicatur à Christo: iam enim ille iudicatus est, seu sententia lata condemnatus, & morti adiudicatus æternæ, etiamsi Christus non venisset.

Explicat quomodo non credens iam sit iudicatus.

Explico, in Adam omnes peccauimus, nascimur omnes peccatores, Deus à principio tulit mortis sententiam contra omnes peccatores, quamuis nondum sit, contra omnes executioni mandata; misit filium, vt eos, qui crederent in eum saluos faceret. iam aliqui credunt, aliqui non; qui credũt, à sententia lata liberãtur, & ex misericordia Dei eis peccata condonantur; qui vero non credunt, Christus veniens non fert sententiam contra eos; iã enim lata est à principio. Ac si diceret Christus; Ego veniens in mundũ, inueni omnes homines sub æternæ mortis sentẽtia lata à Deo: veni, vt qui in me crederent, salui fierent, qui vero non, sub veteri damnatione manerent: qui ergo credunt non iudicantur, immo à sententia dãnationis lata liberantur: qui vero non credunt, à me non damnantur, nec contra eos sententiam statuo, quia iam lata est, sed ipsi volunt sub sententia, & mortis iudicio permanere. Hæc eadẽ inferius apertioribus verbis dicuntur; cum in huius capitis fine dicitur; Qui incredulus est filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. & cap. 5. Qui credit in me, in iudicium non venit, sed transit de morte ad vitam: perpende verba, *Manet ira Dei, & transit de morte*, quasi diceret; non meo aduentu factus est filius iræ, nec sub morte: iam enim ipse homo in tali erat statu, & ego veni vt eum liberarem; non igitur missus sum, vt iudicem mundum. Hoc ad Colos. 2. Paulus optime exposuit, Donans, inquit, vobis omnia delicta, delens, quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. Omnes sub hoc chirographo eramus: qui crediderunt, condonationem acceperunt; qui non crediderunt, sub eo manserunt. Exemplum sit, serpens ille æneus, qui omnibus morsu serpentum tactis in se aspicientibus, erat ad salutem propositus; qui aspiciebant, sanabantur; qui secus, moriebantur. non quòd serpens æneus occideret eos, sed quia ipsi iam causam mortis habebant, & remedio vti noluerunt. Hoc est, quod dicit, *Iam iudicatus est*, id est, iam sententiæ damnationis est ipse subiectus, & adiudicatus: *Quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei*, id est, quia non accipit salutis remedium, per quod ab illa sententia mortis liberaretur. Augustin. tract. 12. ponit exemplum de medico, qui omnes infirmos sanare venit; qui nolunt opera eius vti, moriuntur; non propter medicum, quasi venerit, vt illi moriantur; sed propter infirmitatem, quam ipsi contraxerunt, & per medicum sanari noluerunt. Hanc expositionem significare videtur Irenæus lib. 5. cap. 27.

Exemplo manifestatur doctrina.

ANNOTATIO XXVII.

Traduntur diuersa eiusdem loci Patrum expositiones.

LOcus expositus difficultatem multis ingessit. Aug. lib. de agone Christ. cap. 27. & Hilar. in illud Psal. 1. Non resurgunt impij in iudicio, aliquos referunt his verbis deceptos, negasse diẽ iudicij vniuersalis futurum. dicebant enim; si credentes non iudicantur, non credentes autem iam iudicati sunt, nemo igitur superest iudicandus. Variè ad hoc sacri doctores responderunt. Hilar. loco citato, per credentes, pios, per non credentes, impios intelligendos affirmat; horum, neutros iudicari dicit: at superesse alios medios inter impios & pios, qui credunt cum pijs, sed male viuunt cum impijs, & hos iudicandos in vltimo iudicio affirmat: probat autem id ex sequentibus verbis; *Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum*, &c. quæ verba censet dicta, vt qui sint iudicandi, significẽtur. Augustin. loco citato aliter respondet; Fatetur enim esse iudicandos non credentes, verba autem hæc, *Iam iudicatus est*, dicit more prophetico esse dicta. Solent enim ad rei certitudinem significandam, prophetæ futura prædicere tanquam præterita; sic factum censet in præ-

in præsenti; Vt enim certissima damnatio non credentium significetur, dicit, Iam iudicatus, id est, iam damnatus est. Alij Doctores aliter respondent; distinguunt enim duos actus iudicandi; quorum vnus est discussionis, quo causa discutitur, & examinatur; alter est, quo facta discussione sententia fertur: iudicare igitur dupliciter contingit, aut discutiendo, aut sententiam ferendo: negant ergo iudicio discussionis esse impios iudicandos in vltimo die. Nã eo ipso, quod non credunt, causa eorum iniqua est, & damnationi obnoxia; ideoque iudicati iam sunt; tamen iudicandos affirmant iudicio sententiæ, quia sententia contra eos feretur damnationis. Hæc doctrina est Basil. hom. in Psal. 1. in illud, Non resurgunt impij in iudicio. Non, inquit, veniunt, vt conuincantur, sed vt ferant damnationem. Eadem est doctrina Ambro. serm. 20. in Psal. 118. vers. 2. vbi eadem verba Psal. 1. eodem exponit modo; & demum latius persequitur Grego. lib. 26. mora. cap. 20. & forsan de hoc iudicio discussionis loquebatur Hilar. quando pios, & impios iudicandos negauit. Hiero. super illa verba Iere. 25. (Iudicium Domini cum gentibus) hunc locum Ioan. adducit, & exponit: dicit enim, Iudicium Domini cum gentibus, id est, infidelibus, quia non omnes æqualia habent demerita (nam non credentium quidam minus, quidam plus peccauerunt) iudicio ergo opus est, & discussione, vt quantum vnuscuiusque sit demeritum pateat; & hac ratione iudicandas dicit gentes, vt diuersis afficiantur supplicijs; at quantum ad damnationem ipsam, an damnandæ sint nec ne, iudicio non indigent. quia eo quòd non credunt, iudicatæ sunt; & sic Ioannem exponit. Quæ doctrina Hieronymi est vera, & per eam sunt exponendæ, & limitandæ Doctorum citatę sententię. Iudicio enim discussionis etiam impij sunt iudicandi, vt quanto vnusquisque sit dignus supplicio, appareat omnibus: sicut & merita piorum indigent discussione; tamen impij non indigent discussione in hoc, an damnandi sint, quia eo ipso, quòd non credunt, causam damnationis habent. Chrysost. hom. 27. aliter exponit, eiusque existimo legitimam huius loci expositionem, nempe, sicut qui homicidium committit, iam iudicatus dicitur, quia lege lata contra homicidas morti est addictus, quamuis nondum sententia iudicis lata sit; ita qui non credit, causam in se damnationis habet, & legi dãnationis subiectus est, propter peccatum, quo detinetur, & propterea iudicatus dicitur; sententia tamen adhuc non est lata vsque ad alterius seculi iudicium. Iudicabuntur ergo non credentes in vltimo iudicio, quia mortis sententiam à iudice latam sustinebunt, quamuis à diuina lege iam sint iudicati, & morti addicti; ob idque dicitur, qui non credit iã iudicatus est: nam duplex iudicium est, nempe legis, & iudicis. Nomine autem non credentium hi intelliguntur, qui vel non credunt, vel non, vt credendum est, credunt; quare comprehenduntur hic qui fidem habent, sed mortuam sine operibus: hi enim ad Adam veterem adhuc pertinent.

Commendatur, doctrina Hieronymi.

Chrysostomi expositio præfertur aliis.

Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem.

COMMENTARIVS.

DEclarat qua ratione, qui non credit iudicatus & damnatus est, *Hoc*, inquit, *est iudicium*, id est, hæc est forma, & ratio, qua iudicatus, & damnatus dicitur, quia venit lux in mundum, & multi elegerunt potius in suis tenebris permanere, quam lucem recipere. erant ipsi in tenebris, propterea que iudicati, & damnationi adscripti. lux enim non attulit tenebras, sed homines in eis inuenit: venit autem vt fugatis tenebris, vitæ lumen communicaret, quod recipere nolentes in suis potius tenebris manere elegerunt: propterea damnati iam, & iudicio adscripti dicuntur: non quod eos lux damnationi adscripserit, vel adiudicarit; sed quòd ipsimet sese à damnatione eripi, & lumen recipere noluerint. Christus hic lux est. Ioan. 12. Ego lux veni in mundum, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Nota quam vere dictum sit, Christum ad saluandum venisse, non ad damnandum; nam lux venit sponte sua, nemo suo merito obtinuit, nemo sua potestate attulit, aut sua diligentia inuenit, vt Chryso. hom. 27. recte annotat. Rursus, *Dilexerunt homines tenebras*, liberum illis erat lumen recipere, oblata est lux hominibus; at ipsi dilexerunt tenebras, nempe Dei ignorationem, & errores, in quibus erant. hæc est ratio & causa, propter quam damnatus dicitur, qui non credit.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

De quibus intelligenda proxima verba. de fidelibus, an de infidelibus.

HIlar. in illud Psal. 1. Non resurgunt impij in iudicio, hunc locum multo aliter exponit; nempe de credentibus, qui dilexerunt quidē lucem & Christum, sed magis tenebras, & vitia, & hi iudicandi sunt. In hoc ergo contextu iuxta hanc expositionem, vt supra etiam meminimus, tres distinguuntur ordines. Primus piorum credentium in Christum; secundus impiorum non credentium, illi dicti sunt non iudicari, hi vero iam iudicati; tertius supereſt ordo eorum, qui credunt cum pijs, & male viuunt cum impijs, & hi iudicandi sunt: & hunc esse horum verborum sensum affirmat, sic exponens. *Hoc est iudicium*, id est iudicium fiet in his, qui dilexerunt magis tenebras, quam lucem; dilexerunt quidem lucem, sed magis tenebras, & hi sunt fideles peccatores. Ambro. in eundem locum psalmi hanc refert expositionem, & non probat; sed asserit hunc locum ad non credentes referri, de quibus dictum est, iam iudicati sunt. connexa enim sunt hæc verba præcedentibus, vti exposuimus in commentario. Cyril. lib. 2. cap. 54. & Chryso. hom. 27. cum Ambro. de non credentibus seu infidelibus hunc locum etiam exponunt. similiter & Cypri. lib. 1. contra Iudæos cap. 7. & lib. 3. ad Quirinum cap. 31. at Gloss. interlin. Hilario accedere videtur: exponit enim per tenebras vitia & peccata. Sed re uera hæc expositio Hilarij non potest sine magna verborum violentia defendi. Si enim per tenebras exponamus vitia & peccata, quæ credentes magis dilexerunt, verba sequentia accommodari non possunt: nam causa, cur magis tenebras dilexerint, affertur illa; *Quia opera eorū mala erant*: esset autem causa eadem cum eo, cuius exprimitur causa; Dilexerunt vitia, quia opera eorum erant vitia, & peccata; oportet ergo per tenebras, ignorantiam Dei & veritatis, intelligamus, quæ infidelitas est, quam sequi maluerunt infideles; quia opera eorum mala erant: ne autem talia opera detegerentur per veritatem, vti paulo inferius exponemus, lumen lucis huius recipere noluerunt. Addo his, nunquam in scriptura vitia & peccata tenebras vocari. Tenebræ enim in scriptura, aut Dei ignorationem, quę infidelitas est; aut ipsum infidelem significant. 1. Pet. 1. Qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum; id est de errore, infidelitate, & Dei ignoratione. & Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, id est, homines sine Dei cognitione. nunquam peccata dicuntur tenebræ, sed opera tenebrarum, & etiamsi peccata tenebræ dici possint, in hoc tamen loco non possunt talem habere significationem, propter causam expositam. Diligere ergo plus tenebras, quam lucem, est præponere Dei ignorationem & errorem, veritatis cognitioni, & fidei, quam Christus lux mundum illuminans docuit. Hic igitur locus Ioannis de infidelibus intelligitur.

Qua ratione infideles dilexerint magis tenebras quā lucem.

Sed ex hoc difficilis suboritur dubitatio; Qua scilicet ratione infideles dici possint diligere magis tenebras, & errorem, quàm veritatem. Nam nemo infidelium putat se esse in tenebris, sed veritatem existimat esse, quod credit; nec Christi doctrinam cognoscit esse lucem. Respondeo ita esse. non enim locus hic sic intelligendus est, quasi infidelis cognoscat doctrinam Christi esse veram, & lucem, nolitque eā recipere; suum autem errorem cognoscat esse errorē, & velit in eo manere, sicut fit in luce, & tenebris sensibilibus. Multi enim fugiunt lucem, & tenebras eligunt, cognoscentes tenebras & lucem: non sic in infidelibus fit; sed dicuntur diligere tenebras magis quam lucem, quia potuerunt facile suum errorem cognoscere, & in veritatis venire notitiā; noluerunt tamen inquirere, & attendere. Sunt enim multi, qui timentes conscientiæ scrupulū, ne, si aliquid verum credant, prohibeantur id retinere, quod diligunt, hi veritatē nolunt inquirere, nec oblatam aduertere. Eorum igitur ignoratio culpabilis est, & affectata. Scire autem dicuntur quia scire potuerunt, & debuerunt. qua ratione dicitur Ioan. 7. Et me scitis, & vnde sim scitis. cum tamen postea cap. 8. dicatur; Neque me scitis. Scire dicti sunt, quia scire potuerunt. Hoc est ergo diligere tenebras, potius quam lucem; quia potuerunt cognoscere se esse in tenebris, & lucem esse Christi doctrinam, & tamen noluerunt; ne si cognoscerent, opera, quæ diligebant, iniqua, & mala esse intelligerent, & à veritate redarguerentur. Hic est sensus horum verborum, & simul sequentium, quæ cum his connexa sunt. Ita euenit Iudæis incredulis, & multis gentibus infidelibus, quę maluerunt suis prauis operibus inhærere, & ne male se agere à propria conscientia & ab alijs etiam conuincerentur, nec veritatis fidem inquirere, nec oblatam recipere voluerunt: Nam fides non inducit necessario ad assensum audientes, nisi adsit voluntatis affectus inclinās intellectum. Adhuc tamen aduertendum est, multo aliter gentiles, quam Iudæos se habuisse: Gentes enim erant prius in tenebris infidelitatis & nolentes recipere lucem fidei, manserunt in tenebris, in quibus erant: at Iudæi ante Christi aduentum non erant in tenebris, quia fidem habebant: at dum noluerunt recipere Christum, fides conuersa est in tenebras, & in eis manere voluerunt: in quas non à Christo, sed à seipsis coniecti sunt, nolentes adhærere Christo, & sententiæ damnationis rei effecti sunt: quod in sequenti annotatione magis explicatur.

Erant

Erant enim eorum mala opera: omnis enim, qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.

COMMENTARIVS.

REm difficilem creditu visus est sibi Christus dixisse. nam tenebræ sua natura non diliguntur, maxime lucis collatione: priuatio enim est non esse, hoc autem per se nemo diligit; proptereā causam Dominus adiungit, & explicat, qua ratione tenebrę non solum dilectæ, sed etiam magis, quam lux ipsa amatæ sint: causa ergo est, quia opera hominum mala erant: qui autem mala agit, odit lucem, & non venit ad eam: non propter ipsam lucem, sed quia lux opera mala reuelat, & manifestat, vnde argui, & reprehendi possint: odio ergo habetur lux, propter reprehensionem, quæ sequitur ex lucis effectu: sic etiam tenebræ, non propter se diliguntur, sed quia operiunt mala opera, ne videantur, & redarguantur: qui ergo mala agit, lucem odit & fugit, & tenebras diligit, neutrum propter se; sed propter mala opera quæ facit, dum ea non argui, sed celari, & occultari cupit. Verba hæc sunt similitudo lucis corporeæ, ad lumen fidei, & veritatis Christi. Vt enim qui male agit, lucem sensibilem fugit, & tenebras ne videatur quærit; sic, qui mala opera etiam occulta, quantum ad sensum, faciunt, fugiunt lumen veritatis internum, quod talia opera manifestat, & arguit. Qui male agit, eum lucem odisse intellige, in quantum male agit. nam aliqui male agentes lucem quærunt, non, vt malum cernatur, sed quia inde lucrum, aut gloriam quærunt. Hic est sensus: Qua autem ratione hoc sit intelligendum, in annotatione præcedenti explicuimus. affectus enim hominum vitijs inhærens, & ea relinquere recusans, impedit, ne intellectus fidei veritati assentiat, & mauult homo credere, quod eius malefacta excuset, quam quod condemnet; cum re vera quod condemnat, veritas sit, quod excusat, ignoratio: quamuis autem homo ipse non intelligat, tamen potuit & habuit vnde discerneret, si malo affectu impeditus non fuisset.

Diliguntur tenebra, quia opera mala occultant.

ANNOTATIO XXIX.

Qua ratione impij, quia eorum opera mala erant, non venerint ad lucem.

CHrysost. homil. 27. dubitationem circa rationem positam affert, nempe, non venerunt ad lucem, sed magis dilexerunt tenebras, quia erant opera illorum mala: potius hæc ratio videtur causa, cur venirent: Nam si lux ad damnandum venisset, tunc iusta causa, cur ad lucem non venerint, allata videretur; quia opera mala erant eorum: damnari enim timebant; at cum lux ad saluandum venerit; potius causa veniendi est, quia opera eorum mala erant. Addamus exemplum, si quis diceret; Serpentem æneum multi noluerunt aspicere, quia morsu serpentum affecti erant, non rectam videretur causam assignare: quia potius causa hæc est, vt aspicerent, quia serpens ille non ad nocendum, sed ad saluandum exaltatus est. Similiter si quis diceret: noluerunt venire ad medicū, quia infirmi erant, potius enim infirmitas causa est veniendi. Respondet Chrysost. non esse hæc verba intelligenda de his, qui tantum peccata, & mala opera habebant: hi namque potius ad lucem veniebant, vt sanarentur: sed de his, qui talia opera amabāt, nec ab eis se auertere, sed potius perseuerare cupiebāt, illorum vtilitate, aut delectatione tracti. hi sunt, qui noluerunt veritatem Euangelij recipere, ne ab ea redarguerentur, & talia opera repudiare vt improba compellerentur: ob id non dicit Dominus, qui male egit, odit lucem, sed, qui male agit, insinuans affectum peccati potius quam peccatum; & exemplum est non solum de præterito, sed etiam de futuro, nempe qui male vult agere, lucem fugit, & tenebras quærit. Multi erant Gentiles, quibus ebrietas, carnis peccata, & alia iniqua placebant, quæ in sua secta erronea illis licebant: tamen Euangelica veritate damnabantur: noluerunt hi Euangelium recipere, vt recte dicit Cyril. lib. 2. cap. 55. ne lux Euangelica malam eis induceret cōscientiam eorum, quæ placebant, & licere existimabāt: Mala enim conscientia accusatrix est, & quietem perturbat, quam in suis illis operibus, quibus delectabantur, habebant. quod etiam notat Chrysost. libr. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ. Similiter lex, & veritas Christi pœnas comminatur æternas, talium operū auctoribus. Multas enim circumstantias, & multa opera damnat Euangelium, quæ sine fide reputantur bona: Propterea homines erga hæc affecti, inhærere suis opinionibus re ipsa falsis, reputatis tamen ab illis veris, maluerunt, quàm veritatem Christi recipere: Quod Christus Ioan. 7. aperte docuit, dicens, Me odit mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt: hoc etiā Iudæis, de quibus ista sententia præcipue dicta est, com-

Universidad de Deusto
Biblioteca

est, competit: Volentes enim sua mala opera continuare, noluerunt Christum recipere, quod Ioan. 5. dicitur. Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem capitis? ambitio enim, auaritiaque eos retraxit à fide Christi recipienda. Locus igitur iste ex his, & ex illis, quæ paulò superius dicta sunt, patefactus videtur.

Quomodo sit intelligendum quod infideliũ opera mala erant.

Mouet alteram dubitationem loco allegato Chrysost. qua ratione dictum sit, Erant opera, scilicet infidelium, mala; nam inter eos multi inuenti sunt modesti, temperati, iusti, & alijs insignes virtutibus. multa ad hoc respondet Chrysostomus, sed, quia ad loci huius intelligentiam non pertinent, relinquimus; non enim loci præsentis est discutere, an omnia opera infidelium sint peccata, an vero sint aliqua opera, quæ honesti rationem talem habeant, vt dici possint bona moraliter. dabitur occasio forsan alibi hoc discutiendi. pro intelligentia autem loci huius ea disputatio necessaria non est: Nam Christus solum dicit multos non credidisse, quia opera mala eorum erant, nõ quòd omnia opera erant mala: satis erat aliqua mala esse, quæ placebant, quæ relinquere nolentes, elegerunt in sua manere infidelitate, ne talium operum malam conscientiam ex veritatis cognitione habẽtes, à propria arguerentur, & perturbarentur ratione. Præterea quia Christus non tantum loquitur de ijs, qui prius infideles erant, sed etiam de Iudæis, qui fidem habebant, & propter mala opera increduli facti sunt, seque in tenebras abdiderunt, vt superius diximus.

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

COMMENTARIVS.

ALteram partem similitudinis ponit, quæ priori opposita est. Qui malafacit opera, tenebras diligit; at vero qui bona, ad lucem venit, quia per lucem non arguuntur eius opera, sed manifestantur esse secundum Deum, siue secundum Dei legem facta. hoc autem non est arguendum, sed laude dignum. Veritatem hoc in loco, legem iustitiæ & rectitudinis vocat. Lex enim recta & iusta, veritas dicitur. Psal. 118. Lex tua veritas. & omnia mandata tua veritas. Facere ergo veritatem, est operari secundum legem iustitiæ, rectitudinis & honestatis. In Deo facta opera dicit, non quòd Dei virtute opera sint facta: licet enim id verum sit, tamen ad præsentem locum non facit. sed in Deo facta opera sunt, quæ secundum Deum, & diuinæ voluntati. & legi conformia sunt. hæc enim phrasis est scripturæ, & præpositio (in) talem etiam habet significationem. 1. Corint. 7. Nubat in Domino, id est, secundum Domini voluntatem, & legem. Psal. 110. Factã in veritate & æquitate, id est, secundum veritatem. Psal. 118. Qui ambulat in lege Domini, id est, secundum legem. Lux enim opus bonum iuxta diuinum præceptum, & legem esse factum ostendit. Attende rursus non esse sensum, Qui bona facit, eum venire ad lucem, vt opera eius manifestentur esse recte, & secundum legem Dei facta, sed est sensus; Qui bene vult operari, venit ad lucem, vt per eam cognoscat opera sua recte, & secundum Deum esse facta: ita experientia docet eos, qui bene agere student, libenter amplecti doctrinam veritatis; per quam intelligant se recte, & secundum Deum operari. Christi enim doctrina, quæ mala, quæ ve bona sint opera, & quæ secundũ Dei voluntatem, quæ vera contra eandem sint, perfecte tradit: ne ergo intelligas hæc verba de operibus bonis iam factis, sed de faciendis; cum facere veritatem dicantur, qui student, & desiderant æqua iustaque facere.

Quid veritatis nomine significetur.

Opera in Deo facta dicuntur quæ secundum Deũ fiunt.

ANNOTATIO XXX.

Quid Aug. intelligat per opera in Deo facta.

AVgustinus tract. 12. illud, *In Deo esse facta*, exponit ita vt idem significet, ac virtute Dei esse facta. hanc enim præpositio *In*, habet in scriptura significationem. Philip. 4. Omnia possum in eo, qui me cõfortat: sunt multa huiusmodi testimonia. consentiunt huic expositioni multi ex recentioribus, ea tamen difficile accommodari potest. Non enim lux quærit veritatis, vt cognoscat homo, se Dei virtute opera facere; sed vt sciat, quomodo bene, & secundum Deum operari debeat. hoc enim est, quod Dominus significare intendit hisce verbis, ideo quæ diximus in commentario magis conueniunt: quibus Euthymius suffragatur. Idem Augustinus dignam consideratione dubitationem proponit. nam ex præcedentibus verbis deducitur, aliquos ante Christi fidem bona opera, & in Deo facta habuisse. dicuntur enim venisse ad lucem Christi, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta: difficile autem est in infidelibus, & peccatoribus hæc bona opera inuenire ante lucẽ Christi, & fidem eius. Multum laborat Aug. in hoc nodo soluendo, explicatius tamen eius sententia sic potest exponi. Christus lumine suæ doctrinæ illuxit peccatoribus; horum aliqui ex illa doctrina nouerunt opera sua mala esse, & iniqua; sed quia diligebant ea, & eis inhærere cupiebant, lucem non receperunt: & hi dicuntur tenebras dilexisse magis, quam lucem. Alij peccatores noscentes mala sua opera, & peccata, noluerunt in eis perseuerare, sed dolentes de eis venerunt ad lucem Christi. Ecce, nemo iustus inuentus est, sed omnes peccatores: tamen magnum est inter eos discrimen; illi enim per lucem Christi se male agere intelligentes, lucem spreuerunt, quia in suis malis operibus perseuerare voluerunt; hi vero, quia per lucem se male agere cognouerunt, non spreuerunt lucem, sed potius ad eam venerunt: hi dicuntur facere veritatem, non quod fecerint, sed quia incipiunt eam facere; lux manifestat opera facta in Deo, non illa, quæ fecerant, quia peccata erant; sed hanc peccatorum displicentiam, quæ est veritatis initium in virtute lucis factum. Si enim Deus sua virtute non iuuisset, non venissent ad lucem, nec eis peccata cognita displicuissent.

An inter infideles reperiantur opera in Deo facta.

Augustini sententia quatenus vera sit expenditur.

Hæc est sententia, quam August. proponit, quæ videtur aliqua ex parte dura: nam exponit facere veritatem eum dici, cui displicet peccatũ, quia displicentia initium est bonorum operum, & ad veritatem pertinet. præterea de hac ipsa displicentia exponit verbum, vt manifestetur, quod in Deo sint facta; cum re vera Dominus loquatur de operibus, non de initio operum, quanquam aliqua ex parte expositio quandam habet conformitatem cum nostra. Legitimus ergo sensus horum verborum hic mihi videtur; vt sicut quando dictum est, *Qui male agit, odit lucẽ*, non de præterito intelligitur, sed de eo, qui voluntatem habet male agendi, siue perseuerandi in actionibus iniquis, vel noua mala committendi; hic enim non venit ad lucem, & in apertum, ne mala manifestam habeant reprehensionem: sic nunc dicitur facere veritatem de futuro, nempe qui studet, & vult bene facere, & secundum legem rectitudinis & iustitiæ operari, venit ad lucem, vt cognoscat se recte, & secundum Deũ operari: quasi dictum esset; qui vult male facere, fugit lucem, qui vero bene, venit potius ad lucem vt in ea videat & cognoscat, qua ratione recte & secundum Deum operetur. Fateor hanc voluntatem, qua quis vult æ quo seruire, & amplectitur lucem, esse à Deo, sed non hanc voluntatem significant opera facta in Deo, sed potius quæ post lucem acceptam fiunt: illud enim præteritum non significat, quod facta sint ante lucem, vt Cyril. lib. 2. cap. 56. exponit, sed quòd lucem amplectitur, vt per eam, quæ operatus fuerit, recte esse facta cognoscat. & hic est sensus horum verborum verus & legitimus. De historia Nicodemi nihil aliud Euangelista narrat, quamuis verisimile sit eum aliqua respondisse; ex alijs autem locis eum credidisse habemus.

Post hæc venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram.

COMMENTARIVS.

POst colloquium cum Nicodemo habitum, quod Hierosolymis contigisse credo, Iesus cum suis discipulis in territorium aliud Iudeæ se transtulit.

ANNOTATIO XXXI.

An Nicodemus Christũ Hierosolymis conuenerit.

QVæ in precedenti narrantur historia, in Galilæa fuisse facta, deducunt aliqui ex his verbis: nam dicitur post hæc venisse Christum in Iudæam, ergo hæc quæ proxime dicta sunt non fuerunt acta in Iudæa, sed in Galilæa. sed aduertendum est, non dici in Iudæam, sed, *in Iudæam terram* venisse, vt significetur fuisse in Iudæa, & vt existimo in Hierusalem, vbi colloquium cum Nicodemo habitũ est, & inde venisse in terram, id est, territorium Iudææ: vocabulum enim Græcum in ea aliquando accipitur significatione. moueor multum ad id asserendum, quod cumà Galilæa in Iudæam venit, nunquã dictum est, in Iudæam terram, sed tantum in Iudæam, immo fere semper ascendisse dicitur; at in hoc tantum loco dictum est, *in Iudæam terram*, quasi ex vno in alium locum Iudææ se transtulerit. Illud autem improbabile est, quod sine vlla auctoritate aliqui nostri temporis fingunt, post colloquium videlicet cum Nicodemo venisse in Galilæam, & iterum ascendisse in Iudæam, vbi factum est, quod modo narratur: sed hoc non probant; immo ex textu contrarium colligimus; nam dicitur, *Post hæc*, id est post colloquium cum Nicodemo venit, in terram Iudæam.

Et illic morabatur cum eis, & baptizabat.

COMMENTARIVS.

COmmoratus dicitur in Iudæa terra, quia multis ibi mansit diebus, vbi sui Baptismi fecit initium. Baptizasse autem dicitur, non quod ipse per se baptizasset: nam in capite

capite sequenti, neminem baptizasse dicitur. hictamen baptizasse narratur per discipulos suos: & non sine causa Euangelista Christum baptizasse dicit, sed vt significaret, iam Christum exercuisse suum baptismum: si autem diceret baptizasse discipulos, Baptismū Ioannis aliquis existimaret eos contulisse; vt ergo significaret Christum instituisse Baptismum suum, ipsiusque præcepto vsum eius cæpisse, quamuis per discipulos Baptismus ministraretur, Christum tamen baptizasse dicit.

ANNOTATIO XXXII.

An Christus caperit hoc loco baptizare in aqua et Spiritu sancto.

CHryso. ho. 28. existimat, hunc baptismum, A quo Christus per discipulos baptizabat, esse eundem cum Ioannis baptismo in aqua tantum, non in Spiritu, motus illo Ioan. 7. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus: ac contrarium tenent Cyril. lib. 2. cap. 17. & August. tract. 5. & 13. in Ioan. & re uera ita est tenendum. Si enim esset baptismus Ioannis, non erat, cur fieret contentio inter Iudæos, & Ioannis discipulos de baptismo; nec erat, cur discipuli eum apud Ioannem deculissent, quod baptizaret; nec Ioannes respondisset; Nemo potest accipere quicquam, nisi quod datum est desuper ei, quasi baptismum Christi suo præferens. Et ita conueniens fuit, vt proprium tunc Christus haberet Baptismum; & sic à Ioannis distingueretur. Locus autem Ioannis non est contra hanc veritatem: nam ibi agitur de visibili Spiritus sancti missione sub ignis specie, qualis in discipulos venit: inuisibili enim missione in Spiritu, & per gratiam multò ante Spiritus sanctus datus est: nam post resurrectionem & ante ascensionē dictum est; Accipite Spiritum sanctum: Baptismus ergo hic nō erat Baptismus Ioannis in aqua in pœnitentiam, sed in aqua, & Spiritu inuisibili per gratiam, & in nomine Christi collatus.

Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi.

COMMENTARIVS.

CEdebat Ioannes Christo, minor maiori, eius enim baptismum præsentem intelligens, a Iordane recessit, vbi primum baptizabat, qui locus erat nobilior & celebrior, & in locum minus celebrem secessit, vbi etiam erat copia aquæ, vt commodè baptismum ministrare posset. Locus autem erat Aenon iuxta Salim, nomina hæc duarum vrbium sunt. Aenon oppidum est quatuor miliaribus distans à Sichen ciuitate, à multitudine aquarum sic dictum. nam עין Aena nubem apud Hebræos significat; sed quia, vt ex Ezech. 47. constat, est alterum Aenon terminus Damasci, quod Hasar Aenon dicitur; id est, atrium Aenon, additum est ab Euangelista *Iuxta Salim*, vt ab hoc distingueret oppidum, in quo Ioannes baptizabat.

ANNOTATIO XXXIII.

Salim quæ ciuitas fuerit.

HIeron. in Epist. quadam ad Euagrium, A hanc Salim eam esse ciuitatem affirmat, quæ Gen. 33. dicitur Salē, & quā Iacob transisse dicitur, quæ erat vrbs Sichimorum in terra Chanaan; nec refert, inquit, vtrum Salem, an Salim dicatur, vocalibus enim Hebræi non vtuntur, vnde facile variari possunt. Aliqui Salem putant esse, quæ postea Hierusalem dicta est, sed Hieronymus id non recipit. Ambro. in enarra. Psal. 27. ex nominum horum Aenon, & Salim significationibus, quædam mysteria contemplatur; quæ ad literalem nostram intelligentiam facere non videntur.

Et veniebant, & baptizabantur: nondum enim fuerat Ioannes missus in carcerem.

COMMENTARIVS.

ETiam baptizante Christo adhuc Ioannes baptizat, & ad eum populi veniunt: nec a baptizando destitit, quousque in carcerem missus est. hoc enim illa particula, *Nondum*, significat, vt notat Chrysost. hom. 28. Diuino autem factum est consilio, vt incipiente

piente Christi baptismo, Ioannis baptismus non omnino cessaret, sed expectaret carcerem, ne in Christum populi insurgerent rati ipsius causa Ioannem non baptizare. Voluit enim Dominus id potius Herodi adscribi, ne ante tempus persecutio oriretur. Simul etiam, quia hoc suo facto Ioannes Baptismum Christi probabat, & suo excellentiorem cōfitebatur. Si enim à celebri loco, in quo baptizabat, non amplius baptizans recederet, existimassent omnes eum loco cessisse, quia baptizare noluit, aliter non cessurus; at dum cedit loco, & in alium minus celebrem baptizandi causa se transfert, aperte baptismum Christi approbat, & vt excellentio rem confirmat.

Quare Ioannes baptizauerit etiam postquam Christi baptismus cæperat.

Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.

DIscipuli Ioannis non tam zelo virtutis, quam ambitione quadam magistri gloriam & simul suam quærentes, dum vident plures Iudæos ad Christi, quam ad Ioannis baptismum concurrere, & præferri baptismum eius baptismo magistri; cum Iudæis contendūt, & quæstio orta est inter Iudæos à Christo baptizatos, & Ioannis discipulos de purificatione, ideſt, de baptismo. Discipuli enim baptismum Ioannis nobiliorem baptismo Christi, & illum, non hunc suscipiendum esse contendebant, Iudæi vero contrarium defendebant. Rectius autem hæc verba superioribus connectuntur in Græco textu, in quo non legimus, *Facta est autem*, sed, *Facta est igitur*, vt quod superius legimus, nempe Ioannem cessisse loco celebriori occasionem fuisse huius contentionis significaret Euangelista. Cū enim Ioannē à loco recessisse, & ad Christi baptismum plures concurrere viderent, ecce tibi statim exorta contentio. Solent aliquando hæ inter spirituales homines contentiones existere, miscenturque profana diuinis, quæ sunt valde periculosa, eoque magis, quo zelo virtutis occultari facilius possunt: quales etiam postea inter baptizatos à Christo non propter baptismum, quia vnus erat, sed propter baptizantes ministros obortas lites, acriter reprehendit Paulus. 1. Corinth. 3. Permittit autem Deus mala, vt bona eueniant. Ex hac enim contentione duo bona consecuta sunt; alterum quod Iudæi confirmati sunt magis in Christi baptismo: quod enim oppugnantibus alijs, defenditur, constantius tenetur: alterum quia hac occasione egregium, & insigne de Christo tulit Ioannes testimonium, quo & discipuli eius, & omnes alij Christo magis adhæserunt, & veritas manifesta est, quod paulo post exponemus. vnde rectè Cyrillus lib 2. capite 59. dicit. Hanc contentionem diuina factam dispensatione contenderim. hinc enim excitatus ad longum, & exquisitum de Christo sermonem Baptista, quanta sit inter baptismum & baptismum differentia, plane ostendit.

Duo bona ex hac contentione sunt orta.

ANNOTATIO XXXIV.

Quid nomine purificationis sit intelligendum.

CYril. lib 2. cap. 38. aliter hunc locum exponit. per hanc enim purificationem aspersiones, quæ secundum legem fiebant ad purificandum intelligit: dum enim Ioannis discipuli, inquit, baptismum Ioannis illis purificationibus meliorem esse contendebant; Iudæi autem non valentes se defendere à discipulis Ioannis, qui iam sublimiores quam Pharisæi videbantur, & baptismum legalibus purificationibus præponebant, Christi baptismum laudibus efferre cæperunt; non quidem quia ita sentirent, & ex animo id facerent, sed ad Ioannis depressionem, vt depressis, confusisque Ioannis discipulis, victores ipsi viderentur. ita exponit hūc locum Cyrillus. At Chrysosto. homi. 28. contentionem hanc de ipso baptismo interpretatur, & Iudæos ex animo, Christi baptismum prætulisse affirmat. idem Euthym. & ita mihi quoque visum est in commentario. Quod autem dicitur, contentionem ortam esse de purificatione, id significat contentionem scilicet esse, vtra maior, & perfectior esset purificatio, baptismi Christi an Ioannis: de effectu autem contendunt. per hunc enim baptismi excellentia cognoscitur, vt melior is sit, qui maiorem purificandi vim habet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei.

COMMENTARIVS.

NOn est dubiũ, quin discipuli Ioannis Baptistæ ad ipsum venerint, postquã contra Iudæos prævalere non potuerunt. existimabant enim quòd Christus baptizaret, pluresque ad eum concurrerent, ægre laturũ magistrum, facturumque, aut dicturum aliquid, quo suam opinionem fortius tueri possent: Non solum autem nihil inde consecuti sunt, sed contrarium potius eis euenit; nam magister Iudæos defendit, & contra discipulos sententiam tulit. Re vera autem quamuis sententia desiderio, & opinioni eorum tunc contraria fuerit, eorum tamen saluti fuit valde conueniens; Nam fidei veritatem ignorantibus manifestauit, & quod iustum erat, iniquam habentibus causam ostendit. cuius testimonium tanto certius, & credibilius erat, quanto causa hæc magis ad ipsum spectabat: de eius enim baptismo erat contentio, & in causa propria contra se humiliter quidem, sed verè iudicauit.

Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

Singula verba discipulorum expenduntur.

VErba discipulorum ad Ioannem, indignationis & irritamenti plena sunt: indignati enim Christi baptisma suo præferri, magistrum quibus modis possunt, ad iracundiam & indignationem incitare conantur: perpende singula verba. Primo *Rabbi*, magistrum vocant, vt eum hoc nomine ad ipsos tuendos & defendendos inducant; Est enim magistri discipulorum doctrinam, & assertiones protegere, tanquam propria. Secundo, *Qui erat tecum trans Iordanem*, deprimere nituntur ipso verbo Christum: non dicunt Christum, aut saltem, quem tu Christum vocas; quia contra se tunc facere visi essent, nec dicunt, quem baptizasti, vt rectè Chryso. hom. 28, notat, ne in memoriam, Patris vocem de cælo delapsam, reducant; sed, qui tecum erat trans Iordanem, quasi vnus ex alijs, quos baptizasti. Tertio, *Cui tu testimonium perhibuisti*, quasi dicerent; quem tu beneficio affecisti, & honore prosecutus es, vt hoc verbo ad iram, velut in ingratum impellant. Quarto, *Ecce hic baptizat*, quasi dicerent; vsurpat tuũ officiũ, & addunt aliquid veritati, *Ecce, hic baptizat*, cum re vera non ipse, sed discipuli, ipsius nomine baptizarent: sed, vt irritent animum eius, dicunt. *Ecce, hic baptizat*, Quinto, augent rem, vt magis commoueant, *Omnes veniunt ad eum*, quasi dicerent, te derelinquunt, & ad eum conuertuntur: tua res agitur, tuo honori consulimus. hoc autem verum non erat, non enim omnes veniebant ad Christum: cum ad Ioannem multos venisse narratum sit. Isti nolentes confitentur Christi baptismũ ab omnibus præferri, & fiunt præcones veritatis, quamuis non eo animo id faciant, sed vt potius sese veritati opponant.

ANNOTATIO XXXV.

Redarguitur Donatistarũ hæresis contra Christi baptismum.

COntuincunt hęc verba hæreticos antiquos, & recentiores. Fuit antiqua hæresis Donatistarum affirmantium eundem, & eiusdem esse efficaciæ baptismum Ioannis, & baptismum Christi. Refert, & impugnat hanc hæresim Augustinus lib. 2. cõtra litteras Petilia. cap. 34. & sequentibus, & libr. 5. de Bapts. cap. 9. & sequentibus, & alijs in locis, meminit etiam huius hæresis Cyril. libr. 2. in Ioan. capit. 57. Hi hæretici, etiamsi baptismum Ioannis à baptismo Christi non distinguebant, efficaciam tamen baptismi Christi non minuebant, sed baptismum Ioannis supra modum extollebant, asserentes vtrumque peccata remisisse, & in peccatorum remissionem tam à Ioanne, quam à Christo propria baptismata collata fuisse. Multo peius nostri temporis hæretici sentiunt, qui non solum vnum, & eundem in ministerio, & efficacia faciunt Christi, & Ioannis baptismum: sed neutrum remittendi peccata virtutem habuisse contendunt, in Christi baptismum blasphemantes. Alij item antiqui magis debacchantes, Christi baptismum inferiorem Ioannis fecerunt baptismo, vt refert idem

Conuincuntur hæretici dicentes baptismum Christi inferiorẽ fuisse baptismo Ioannis

idem Cyril. lib. 2. cap. 57. quo in loco vere, & A
piè habet hæc verba; Videbat Spiritus gratia illuminatus Euangelista, quàm necessarium esset ea narrare, quibus quantum Christi baptismus Ioannis baptismo præstaret, aperiretur: perspexit non multo post aliquos futuros, qui aut nullam inter baptismum, & baptismum differentiam facerent, aut ob imperitiam, & lapsum hominum meliorem esse baptismum Ioannis putarent: causas tam turpis temeritatis euertens, ipsum Baptistam exponit, huius quæstionis fragilem nodum suis discipulis dubitantibus dissoluisse. hæc Cyril. Et re vera totus hic contextus B
has hæreses refellit, ac tollit. Si enim vnus, & idem esset baptismus, nulla erat contentionis causa, nec occasio; immo discipuli Ioannis argumentum contra Hebræos, quod solui ab illis non posset, habuissent, quo Ioannis baptismum magnificarent, quẽ Christus probabat, & quo vti volebat. Præterea si æqualis esset vterque efficacię, facile Ioannes discipulis satisfacere potuit, æqualem efficaciam significando. at non sic factum est, immo Christum prætulit, vt sponsum, vt filium Dei, & vt eum, in quem credere oportebat. Quid est, quod in differentia C
baptismi, differentiam tantam miscet personarum? nisi vt concludat, quantum est inter sponsum, & amicum sponsi; inter filium Dei, & merum hominis filium; inter eum, in quem, & eũ, per quem est credendum; tantum inter vnius, & alterius baptismum esse discriminis: Nec opus erat hac noua decisione, si discipuli, quę magister ante dixerat, memoria retinuissent. nã prius docuerat Matth. 3. Ego baptizo vos in aqua in pœnitentiam, qui post me venturus est, fortior me est, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. Si fortior est, qui post Ioannem baptizat, baptismus eius potentior, & efficacior est; si ille in aqua, hic autem baptizat in Spiritu sancto, maior est huius virtus, quàm illius: Aduenięs enim Spiritus sanctus vltra aquam plus efficiet, quã ipsa sola aqua. Præterea Ioannes venit præparare populum. Luc. 1. Præibis ante faciem Domini parare vias eius, ergo baptismus Ioannis præparatorius est baptismi Christi: fieri igitur non potest, vt sint vnus, & idem baptismus, aut æqualis efficaciæ. quod enim præparatur à præparante distinctum, & ipso est perfectius. Sunt sexcenta scripturæ loca, & antiquorum Patrum testimonia, quibus hæc hæresis conuincitur, sed quæ dicta sunt in præsenti sufficiant, in alium enim locum longiorem, & exactiorem huius veritatis discussionem mittimus.

Respondit Ioannes, & dixit, non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo.

COMMENTARIVS.

IOannes intelligens se à discipulis Christo præferri, & vt seipsum Christo anteponeret, induci, respondet, id nulla ratione fieri debere, nec posse. Nemo, inquit potest sibi maiorem præstantiam, & auctoritatem accipere, quam sit ei de cœlo, id est, à Deo concessa. His verbis vanos discipulorum conatus reprimit, affirmans se cœlestem mensuram nec velle, nec posse excedere: & attende, non loqui eum de hominum conatibus, & affectibus vanis. possunt enim conari mensuram datam excedere, & multi nomen Christi iam vsurpauerant; multi prophetarum officium sibi vendicauerant, cum non essent; tamen in rei veritate, nec tales fuerunt, nec quod attentarunt consecuti sunt. Simile quid docuit Paulus ad Romanos 12. Sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Simile quid etiam Dominus respondit Pilato, Ioan. 19. Potestatem non haberes aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.

ANNOTATIO XXXV.

Ioannes de seipso superiora verba protulit.

CRysost. ho. 28. hæc verba de Christo enun A
ciata exponit, vt sit sensus; Non posset Christus auctoritatem hanc baptizandi accipere nec mihi anteferri; nisi id de cœlo esset à Deo concessum. Cyril. lib. 2. cap. 60. de seipso hæc verba Ioannem protulisse dicit, & conuenientior est expositio; tum quia verba sequentia, huic sensui magis connectuntur; tum quia si de Christo loqueretur, non vsus esset voce, *Homo*, Nõ potest homo, maxime, quia in Græco sine articulo legitur, vt significetur, nõ de Christo sed de quouis homine loqui: nec etiã dixisset, *Nisi datum esset ei de cœlo*, cũ vere Christus esset Deus, qui ex se habet quidquid habet. Verba igitur de mero sunt homine: immo habet sermo hic quandã submissionẽ contrariam verbis discipulorum:

Universidad de Deusto
Biblioteca

hi enim Ioannem efferre conantur, at ille contra, *Non potest*, inquit, *homo*, quasi dicat; Ego homo sum, vt vnus reliquorum: quod habeo, A de cœlo est; at Christus homo quidem est, sed ille homo, non vt vnus ex alijs, sed Dei filius est.

Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum.

COMMENTARIVS.

EXponit mensuram sibi de cælo datam, & hanc ex verbis ipsorum discipulorum: nam ipsi dixerunt. *Cui tu testimonium perhibuisti*, assumit hoc eorum verbum dicens; vosipsi mihi testes estis, & confirmatis me dixisse, *Non sum ego Christus*, sed eius præcursor, & qui missus sum vt præirem: quasi diceret; mensura mihi data est, nempe præcursoris officium, ego autem Christus non sum; hanc non possum excedere mensuram, nec Christo me anteponere, aut æquare. Discipuli testimoniũ allegarunt, sed quod & quale esset, quia contra eorum erat intentionem, non expresserunt; at Ioannes suis verbis eos conuincit. Vos, inquit, dicitis me testimonium perhibuisse, testimonium autem hoc est, in quo mensurã meam aperui, & Christum ostendi. Tacite discipulos arguit, quasi diceret; iam ex me audieratis illum esse Christum, & me esse præcursorem; illum Dominum, me seruum; non igitur erat cur turbaremini, si baptizantẽ & ab omnibus mihi prælatum viditis. Reprehendit etiam tacite eos, quòd se tentarent vt aliquid diceret; aut faceret contrariũ his, quę testificatus erat, & ipsi nouerant: quasi diceret; Cum vos ipsi sciretis quid ego iam de Christo testatus sim, non erat cur ad me veniretis, sperantes contrariũ aliquid dicturũ.

Ioannes discipulos conuincit proprijs eorum verbis.

Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.

Ioannes ostendit se nõ ægrè ferre, sed potius gaudere, quod omnes ad Christum currant.

IOannem ægre laturum, quod Christus baptizaret, & plures ad eum concurrerẽt, quasi id sibi Christus vsurpasset, discipuli arbitrati sunt. Ioannes vero id se nõ ægre ferre, nec aliquid in eo iniquum committi; sed potius quod iustum est, fieri, & se de hoc summopere gaudere, respondet. Vtitur autem similitudine corporalium rerum, quæ talis est; Sponsus, & amicus sponsi non sunt æqualis conditionis: ad sponsum sponsa pertinet: amici autem munus est, honoris gratia in sponsalitijs sponsum comitari, ipsum cum sponsa colloquentem audire, & in hoc gaudere; non autem sponsam sibi appetere. per hæc significat Christum sponsum esse ecclesiæ, se autem amicum Christi, non sponsum. non ergo ægre ferre debebat, neque iniustum aliquid existimare, quod plures ad Christũ venirẽt: hoc enim erat sponsam suo sponso copulari; neque ei inuidere oportebat: nam id esset velle sponsam sibi vsurpare: immo gaudendum erat, quod Ecclesia, quæ sponsa est, suo sponso vniretur. ad Ioannem pertinebat Christo sponso adstare ministrando, testimoniũ perhibendo, eum cum sponsa Ecclesia iam colloquentem, & docentem audire, & in hoc gaudere. Ambro. lib. de benedictione Patriarch. cap. 4. hanc vocem sponsi, nuptialem vocem interpretatur, qua nuptiæ celebrantur.

Hoc ergo gaudium meum impletum est.

VNde hæc verba inferãtur, pauci cõsiderant; cũ illatione tamẽ dicuntur, *Gaudium ergo meum impletum est*: inferuntur autem partim ex similitudine posita, partim ex verbis discipulorum: ex similitudine quidem; cum sponsus non sit Ioannes, sed amicus sponsi, sequitur ipsius esse tantum adstare, & vocem audire sponsi, & in eo gaudere: ex discipulorum autem verbis, quia ipsi retulerunt Christum iam baptizare, omnes ad eum venire, quod idem est ac Christum iam sponsam Ecclesiam conuocare, cum ea colloqui, ipsi vniri. Hoc ergo audiens Ioãnes, quia iam ipsi adstiterat ipsum ostendendo, eique præcursoris

soris officium ministrando, infert; *Hoc ergo gaudium meum impletum est*, quasi dicat; ad me, vt ad amicum pertinet audire vocem sponsi, ei adstare, & de voce eius ad sponsam suam gaudere. iam adstiti de ipso testimoniũ perhibẽdo; vos autem mihi ipsum baptizare, ad ipsum omnes venire retulistis, hæc iam vox eius est, qua suam sponsam alloquitur: hoc vnicum supererat, quod expectabam, & quod ipsius est; non meum, qui non sum sponsus, sed eius amicus. *Gaudium ergo meum impletum est*, id est, completa sunt ea, de quibus gaudere ad me spectat; tantum igitur abest vt ægre seram ea, quæ refertis, vt hæc sint, de quibus me conuenit gaudere. Vocem sponsi audiuerat etiam Ioannes: nam & miracula, & prædicationem Christi, ex relatione aliorum, etiam antequam in carcerem coniectus esset, cognouit; vnde merito impletum gaudium suum dicit. His verbis insinuat Ioannes suum officium iamiam cessare, & imminere tempus locum dandi Christo, eique cedendi, vt notat Chryso. hom. 28. quod verbis sequentibus magis exprimitur.

ANNOTATIO XXXVI.

De duobus sponsalijs à Filio Dei celebratis.

DVplicia celebrata sunt à Dei filio sponsalia: Priora cum natura humana, quam in vnitatem personæ assumpsit, vt persona Verbi sponsus, natura humana sponsa dicatur, quæ ipsi vnita Verbo inseparabiliter est. hanc diuinam vnionem nuptias vocauit Grego. ho. 38. Euang. Interceſſit autem quidam velut paranymphus in his sponsalijs, Angelus Gabriel ad B. Virginem, in hoc negocio missus. Has nuptias Euangelista iam nobis celebratas aperuit, dicens, Verbum caro factũ est. Posteriora sponsalia sunt quæ Christus Deus, & homo cum Ecclesia iniuit, eam in tantam euehendo dignitatem, vt sponsa sibi esset: harum nuptiarum Paulus ad Ephes. 5. meminit, non solum celebratas iam, sed etiam à mundi principio prænuntiatas docens; Propter hoc, inquit relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, Sacramentum hoc magnum; ego autem dico in Christo & Ecclesia.

Nuptiarum collatio cum vnione Christi & Ecclesiæ.

Est autẽ magna quędam analogia ad nuptias, & spõsalia corporalia, & terrena. Nã in his vnio corporum, & animorum fit; Ecclesia autem ita vnitur Christo, vt vnum corpus mysticum cum eo faciat, & simus vnusquisque membrum de membro, vt docet Paulus. 1. Cor. 12. Est etiam ligamen magnum animorum, & spirituale fidei & charitatis vinculum. In his rursus fidelitas spõsi, & sponsæ magna est: Neque enim Christus Ecclesiam, neque Ecclesia Christum vnquam deA seret. Est rursus proles numerosissima, quia innumeras gentes Ecclesia peperit Christo: præterea est conuiuium, quod in nuptijs fieri solet: tantumque est in his sponsaliis, vt Christus ipse sit cibus, & sanguis eius sit potus. Multa alia dici possent, sed hæc sufficiant, quia ad sensum literalem non sunt valde necessaria. Duo tantum referam, quæ docuit Chryso. hom. 23. in. 2. Corint. vnum, in hoc seculo tempus esse desponsationis; nondum enim est omni ex parte vnio perfecta, qualis erit in futuro seculo. quod Dominus illa parabola decem virginum Matth. 25. significauit, Exierunt omnes obuiam sponso, & sponsæ, sed quæ paratæ erant, intrauerunt ad nuptias; nempe alterius seculi, & clausa est ianua. propterea non tam vir, quam sponsus Ecclesiæ dicitur Christus. Alterum longe aliter in hisce nuptijs euenire, quam in terrenis fieri soleat. Nã in terrenis ante futurarum nuptiarum stipulationem virginitas est, post vero non manet; at in sponsione cum Christo contrarium fit: nam antequam anima Christo despondeatur, corrupta est; at Christo copulata, virginitatem consequitur spiritus. Fuit autem hæc sponsio Christi cum B Ecclesia multo ante prædicta per prophetas; Ose. 2. Sponsabo te mihi in fide, & iustitia. & Salomonis cantica plena sunt harum nuptiarum promissionis vaticiniis. De hac loquitur Ioannes Baptista, & recte quidem, quia ipse paranymphus quidam fuit, spõsum indicans sponsæ.

Illum oportet crescere, me autem minui. Qui de sursum venit, super omnes est.

COMMENTARIVS.

SImilitudine sponsi, & amici sponsi, Ioannes nisus est discipulis persuadere, Christum esse se præstantiorem, meritoque omnes ad eum concurrere, eiusque baptismum suo præferri: ad se autem vt ad amicum sponsi pertinere de his gaudere, tanquam de coniunctione, & colloquio sponsi & sponsæ: idque gaudium iam esse impletum. Alia ratione id ipsum persuadet: *Oportet*, inquit, *me minui, & illum crescere*, quasi diceret; hacte-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nus meum nomen celebrius extitit; hactenus multi me sponsum, & Christum existimarunt; sed iam tempus est, vt veritas discernatur, vt ego cadam à nomine & opinione, quã populus de me falso concepit, ille autem ascendat ad nomen, quod illi debetur. Rationem huius rei hanc reddit, quia, *Qui de sursum venit, super omnes est*, id est: non mirum, si id ita fiat, quia de sursum venit, id est, Deus est: qui autem Deus, & homo est, super omnes nos, qui de terra sumus, est. Connectuntur verba hæc rectè superioribus, quasi dicat: ex quo meum gaudium impletũ est, oportet illum crescere; Quamdiu enim nõ loquebatur sponsæ, non prædicabat, non baptizabat, occultus erat, & minor videbatur; at postea quam loqui ad sponsam per opera, & prædicationem incæpit, quod quidem ad meum gaudium, vt ad amicum pertinebat, & quod ego summo desiderio expectabam; crescet nomen eius apud omnes, & qui maior visus sum, minor videbor, vt veritas postulat. His verbis, vt recte annotat Chrysost. homil. 28. consolatur discipulos, & eorum animos ad futura disponit: nam multo celebriorem adhuc Christum fore prædicit, in dies nomen eius illustrius, suumque obscurius futurum. *Minui, & crescere*, non ad Christum, nec ad Ioannem propriè pertinet, sed ratione opinionis aliorum: vnde recte dicit, *super omnes est*, non de futuro, sed de præsenti loquitur; quia semper Christus super omnes est, etiam quando minor videbatur: & est argumentum efficax, quasi dicat: super omnes cum sit, iustum est, nomen eius super omnes celebrari.

ANNOTATIO XXXVII.

Defenditur Christi diuinitas contra Arianos.

CYrillus lib. 2. cap. 64. recte hunc locum exponit, & discutit contra Arianos. Aduerte autem Græcam vocem, *πάντων*, ambiguam esse; nam & generis masculini, & neutri esse potest, super omnes, & super omnia. Cyril. in neutro genere accipit; vt sit sensus, Super omnia seu super omnes res est; & ita Ariani intelligere etiam videbantur. ne autem illo verbo. *De sursum venit*, diuinitatẽ Christi fateri cogerentur, respondebant illam particulam, de sursum, non exponendam quasi de Patris substantia processerit; sed quod de cœlo venerit. Cui responsioni Cyrillus aduersatur dicens. Si non aliud illa significaret particula, non recte diceretur super omnia, seu super omnes, esse creaturas; nam & Angelus potuit sic de cœlo descẽdere, tamen nõ super omnes esse diceretur: igitur diuinitas vera per talem particulam exprimitur, vt de sursum sit, quia de patris substantia verus Deus procedens, nostram in terra assumpsit naturam. Multis alijs Cyrillus veram hoc verbo diuinitatem A Christi significari comprobat. Et certe si Ioannis propositum consideremus, particula id significat, quod maxime sequens sententia confirmat, nempe super omnes est: quod autem addit Cyrillus, particulam id significare, de cœlo, id est, de Patris substantia; puto non ex tali particula, nec ex eo quod sequitur recte deduci. nam etiam si Pater carnem assumpsisset, verum esset dicere, quod de sursum, & super omnes est, satis igitur fuit hoc verbo diuinitatem Christi B significari, qui, *De sursum*, dicitur venisse, quia Deus est, cuius sedes cœlum est: nec adhuc concluditur ex sola particula, nisi ratione verbi adiũcti: non enim super omnes diceretur esse, nisi, qui de sursum venire dicitur, Deus esse significaretur. Euthy. præter hanc alteram adhibet expositionem, *Super omnes est*, id est, nullo indiget, & sic neque meo indiget testimonio, & ea est expositio Chryso. homi. 29. tamen, quæ dicta sunt magis probantur.

Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est: & quod vidit, & audiuit, hoc testatur.

COMMENTARIVS.

Doctrina talis est, qualis magister illius.

CHristum sibi anteposuerat præcedentibus verbis, his autem doctrinam simul, & personam, & sibi, & omnibus antefert. & est sensus, Qui principium habet de terra, seu qui de terra factus est, de terra est, id est, non erigitur, nec in maiorem præstantiam extollitur, quam conueniat ijs, qui de terra sunt, & doctrina eius etiam de terra est; id est, non est altior, quàm ea, quæ de terrenis principijs deduci potest. Nam vnusquisque ex his, quæ percipit, & sibi sunt cognita, sumit cognitionem: At qui de cælo venit, id est, qui naturæ est superioris, & diuinæ; ille super omnes est: sicut cælo nihil est altius, subli-

sublimior etiam est doctrina eius, quia quæ vidit, & audiuit, ea testatur, & refert: cum igitur de cælo veniat, cælestia, quæ vidit, & audiuit, narrabit. Duo illa verba priora, etiamsi repetitio quædam videatur, tamen non eundem sensum efficiunt, sed respondent duobus sequentibus; *Qui est de terra*, respondet ei, *Qui de cœlo venit*, quod autem repetitur, *De terra est*, respondet ei, *Super omnes est*. vt sit sensus; Qui originem, & naturam habet terrenam, de terra est: id est, non confertur nisi terrenis, & inter ea habet suam præstantiam; at qui de cœlo venit, id est, naturæ diuinæ, & cælestis: hic super omnes est, & nõ inter eos, qui de terra sunt, sed inter, & super omnes habet suam præstantiã. Ioan. 8. hoc idem Dominus dixit, Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Doctrina autem, & scientia sequitur naturam, terrenus de terenis; cælestis & diuinæ naturæ magister, de diuinis loquetur: nam quilibet, quæ sibi cognata sunt cognoscit. Fere similis est sententia verbis superioribus Christi, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cælo. His autem duobus, *Quæ vidit, & audiuit*, insinuat Christum filium Dei à Patre procedentem, qui videre dicitur, quia vere suam, quæ Patris est, essentiam videt: audire autem, quia essentiam & scientiam habet a Patre: propterea sæpe Christus dicit in sequentibus, quæ loquitur, se audisse à Patre, vt inferius explicabimus. Cyril. lib. 2. cap. 67. hos duos sensus expressos esse dicit, quia scientia visu & auditu efficitur. hoc tamen in Christo locum non habet, ideo accommodatius est, quod diximus. Christus autem venisse de cœlo dicitur, quia naturæ diuinæ est, & carnem sumpsit. venire enim est carnem sumere. Nec dicitur, de cœlo est; sicut dicitur homo de terra esse; sed, *De cœlo venit*, ne ex cœlorum substantia intelligatur, sicut homo ex terra; sed venit de cœlo, quia naturæ diuinæ est, quæ cœlum inhabitat: de terra autem esse, est, naturam habere terrenam, & corpoream, qualis est homo, qui terrena loquitur: quia quamuis multa, quæ Dei sunt, proprio intellectu assequatur, terrã tamẽ non excedit, quia ex principijs terrenis tota eius cognitio deducitur, nempe ex motu, mutatione, & alijs, quæ terræ communia sunt; nec enim sermo est de fide, & cognitione reuelata: quam homo non habet ex se, nisi edoctus ab eo, qui de cœlo venit. Per hæc ergo verba Ioannes, & Christum, & doctrinam eius sibi, & omnibus anteponit; tacite discipulos exhortans, vt se ad eum audiendum, qui cœlestia vidit, & testatur, conuertant.

Et testimonium eius nemo accipit.

CVm doctrinam Christi commendauerit tamquam cœlestem, & diuinam, increduIos nunc miratus arguit: quasi dicat; de cœlo venit, cœlestium est oculatus testis; & tamen nemo accipit testimonium eius; nemo credit ei. Verba hæc paucitatem credentium illius temporis significant. nemo inquit credit: credebant quidem tunc iam aliqui, tamen collatione eorum, qui tãto testi credere debuerant, nemo dicitur credidisse. quòd autem aliqui crediderint, statim manifestat. Vnde recte Cyril. lib. 2. cap. 68. His, inquit, verbis concutiens quasi caput Baptista, & pedes manibus cædens, incredulitatem hominum magnam admiratur. hoc idem dixerat Christus Nicodemo superius; Quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Fuit autem prudens Euangelistæ consilium in hoc, quòd post ea, quæ ipse facta narrauit, aut post ea, quæ Christum dixisse retulit, adiungit Ioannis testimonium, quasi ea confirmans contra incredulos Iudæos.

Miratur Ioãnes quod tot ac tantis Christi testimonijs fides non habeatur.

Qui autem accepit eius testimonium, signauit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.

INcredulitatem Iudæorum arguens, & credentium paucitatem verbis præcedentibus admirans, quanti referat, ei credidisse nunc docet. *Qui*, inquit, *testimonium accepit*, & ei credidit, *signauit, quia Deus est verax*, id est, ipsa fide, quam habuit, velut sigillo quodam suo, Deum esse veracem confirmauit; sicut cum quis narrat ea, quæ ipse solus vidit, si quis dictis eius fidem habeat, ipsa credulitas est signum, & sigillum quoddam, quo qui credit, confirmat se reputare eum veracem: si enim talem non iudicasset, fidem eius dictis non habuisset. Fides ergo, & credulitas audientis, velut sigillum est, quo confirmat loquen-

Fides credentis testatur veracem eum esse qui loquitur.

loquentem esse veracem: sic qui credidit Christo, ipsa fide Deum veracem confitetur. Adiungit causam, quia, *Quem misit Deus, verba Dei loquitur*, qui igitur ei credit, non meri hominis, sed Dei verbis fidē adhibet. A contrario autem si argumentum deducas, crimē incredulorum comperies: nempe, qui non credit ei, mendacem facit Deum, quia verbis eius non credit. nam quem misit Deus, verba Dei loquitur. Vtrumque Ioannes Euangelista 1. epist. cap. 5. exposuit, vbi totus his explicatur locus, Qui credit, inquit, in filium Dei, habet testimonium Dei in se; qui non credit filio, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de filio suo.

1. Ioan. 5.

ANNOTATIO IIXL.

Quomodo qui Christo credit fide sua testetur Deum esse veracem.

IN declarationem superiorum verborum aduertere oportet, quod nisi Christus sufficientissimis testimonijs se à Deo missum, filiumque Dei esse, & Dei verba loqui ostendisset; quamuis re vera ipse Deus esset, qui ei non credidisset, non propterea Deum mendacem fecisset: at cum miraculis, & diuinè patratis operibus & scripturarum testimonijs, suam diuinitatem probauerit, & se esse filium missum à Deo, doctrinamque suam Dei esse confirmauerit; rectè sequitur, vt qui ei non credit, Deum mendacē faciat, quia verbis eius, quę eius fuisse potuit & debuit credere, non habuit fidē. Attende rursus nō esse dictum, mendacē Deum existimat, aut opinatur, aut dicit; sed facit: quia non tam assensu, quàm opere increduli Iudæi Deum mendacem fecerunt. Quia si vnusquisq; interrogatus esset; tu credis Deum esse mendacē? respondisset; nullatenus, immo veracē credo; adiunxisset tamen; sed ego Christum non esse missum à Deo, nec filium Dei, nec verba eius Dei esse verba credo: talia incredulus diceret, qui licet mente Deum veracem crederet, tamen opere ipso mendacem faceret, dum re ipsa verbis eius non haberet fidem, quæ Dei esse verba & potuit, & debuit intelligere. propterea dictum est mendacem facere Deum. potuisset quidem Ioannes Baptista hoc quod nos deduximus, expresse dicere; nam audierāt Iudæi vocem Patris de cœlo, miracula Christus ediderat, doctrinam sparserat suam, tamen quia adhuc non compleuerat Christus sui testimonium perhibere, propterea noluit hoc exprimere. At Ioannes Euangelista id aperte enuntiauit, de eo, qui testimonio eius perfecto non credit, affirmans; mendacem facit Deū, quia nō credit. contentus est Baptista de his, qui crediderunt, affirmare, qui credidit Christi verbis, *Signauit, quia Deus verax est*. fides enim credentis sigillum est, confirmans Dei veracitatē. vt hoc enam argumento discipulos ad credendum Christo inducat. Rationem autem, propter A quam qui credit signauit Deum esse veracem; eam dicit esset, quia qui missus est à Deo, verba Dei loquitur; ergo qui ei credit, verbis Dei credit. Ambro. in expo. Rom. 3. siue auctor illorum commentariorum, aliter exponit: inquit enim sic; Deus verax est, quia misit Christum, sicut promisit, & sic vincit, cum iudicatur, quia dedit, quod daturus negabatur; dum enim non creditur ei, mendax iudicatur. Hæc doctrina vera est, sed ad sensum præsentem non facit, quia sermo est de his, qui Christi verbis nō credunt, qui alia etiam de causa præter eam, quam ponit Ambrosius Deum mendacem facere dicuntur. Cyril. lib. 12. Thesau. cap. 15. ex his verbis Christum Deum esse infert; Qui, inquit, dictis Christi credit, Deum veracem signat, ergo Christus Deus est. Hæc deductio re vera legitima est, vt etiam ipsemet lib. 2. Ioan. cap. 69. exponit. Nam missio est diuina processio; missus enim à Deo dictus est Christus, quia de Patre procedens, homo factus est: vnde si à Patre missus est, vnius est cum ipso substantiæ, & sic Pater in eo est, & verba eius, verba Dei sunt. Hæc omnia vere deducuntur, & sensus verus est, quem misit ille, verba Dei loquitur, quia ipse Deus est, & verba eius verba Dei sunt. Tamen quia proteruus hæreticus respondere posset, vt verba Dei loquatur, sat est missum esse à Deo ad docendum, licet Deus non sit. Moyses enim verba Dei loquebatur, & si quis ei fidem non habuisset, mendacem Deum fecisset, tamen Deus non erat: propterea hæc verba vt proteruos quoque conuincant, sunt cum superioribus connectenda, quia de cœlo est, & quæ vidit, testatur: Hæc diuinitatis sunt argumentum: missus ergo est, sed vt Deus, & Dei filius, & verba Dei loquitur, non vt Moyses, qui quæ Deus præcipiebat loquebatur, sed quia ipse est Deus, qui loquitur. Hic est huius loci sensus, in quo mire Ioannes Christi doctrinam commendat, & quanti sit momenti, fidem ei habere, manifestat.

B

C

D

Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum.

COMMENTARIVS.

Missio filij Dei num fuit sine mensura.

DIxerat, quem misit Deus, hoc verbo intelligens filium Dei: nunc causam dicti sui reddit. *Non enim dat Deus spiritum ad mensuram*, ac si dicat, dixi misisse Deum, nempe filium

filium qui de cœlo venit, & super omnes est: non enim dat Deus ad mensuram, nec beneficia limitata impertit hominibus, siquidem filium suum qui super omnes est, dedit eis. Spiritum, bona spiritualia significare, quorum auctor est Spiritus sanctus, certum est ex Matth. 6. Quanto, inquit, magis Pater vester dabit Spiritum bonum petentibus se. quando ergo bona tribuit spiritualia, & ad vitam ac salutem æternam pertinentia, dicitur Spiritum dare. Ad mensuram autem Deus dat Spiritum, quando gratiam, fidem, & alia dona hominibus infundit, quæ finita sunt; at quando filium suum dedit, non ad mensuram dedit. donum enim hoc infinitum est, de quo dono, sequenti capite dicitur; Si scires donum Dei. Hic est sensus verborum, & cōnectuntur rectè cum superioribus: Dictum enim est de cœlo venisse, & missum esse à Deo, nempe Dei filiū: rectè ergo sequitur, quia nō ad mensuram Deus dat Spiritum, sed sicut ipse infinitus, & omnem excedens mensuram est, ita & donum eius infinitum & absque mensura est. Alijs verbis hanc sententiam docuit Paulus dicens; Deus, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, conuiuificauit nos Christo. Diuitem in misericordia vocat, quia dedit filiū, vt nos viueremus: hoc idem est non dare ad mensuram Spiritum. Obserua, quod etiam obseruandum superius annotauimus, hoc Ioannis testimonium verbis Christi ad Nicodemum esse conforme, & propterea Euangelista, post illam Nicodemi historiam, facit huius mentionem. Est autem iste loquendi modus metaphoricus: dicitur enim, ad mensuram dare, qui velut mensurando finitum aliquid impertit, quod Deus non fecit, qui ex inexhausto suæ diuinitatis thesauro, infinitum nobis donum liberalissimè largitus est.

Ephes. 2.

ANNOTATIO XXXIX.

Diuersæ superiorum verborum expositiones.

CYril. lib. 2. cap. 72. Chryso. hom. 29. Euthym. & alij multi, hæc verba de Christo, & quidem ratione diuinitatis exponunt: ac si dictum esset; non dat Deus ipse ad mensuram spiritum filio: dedit enim ei Deus totam Spiritus operationem, dum suammet communicauit substantiam. Aliqui nostro tempore de Christo etiam, sed ratione humanitatis, explicant; non enim Christo homini, Deus dedit dona Spiritus cum mensura, vt sanctis hominibus; sed totam plenitudinem donorum, vt nullum ei desit, & in tota perfectione, quantam potuit natura humana capere. Alij non de Christo exponunt, sed absolute dicta putāt quasi dictū sit; non est limitata manus Domini, sed maius, ac maius dare potest: & connectunt sic; vt Ioannes reddat rationem, cur Christus sit maior ipso, Non, inquit, mensurata est diuina potentia; potest enim adhuc maiorem me mittere. Sed hæ expositiones violentæ videntur, veram quidem doctrinā A continent, sed ad locum præsentem non faciūt, nec est lectio, seu interpretatio Cyril. & Chrys. conformis textui: nullus enim textus habet, dat ei Spiritum, sed absolute, dat Spiritum. propterea duæ priores expositiones non sunt multum probabiles: tertia vero non rectè connectitur præcedentibus, nec sequentibus: ideò quam in commentario posui expositionem, legitimam & propriam esse arbitror. Potest etiam alia expositio adferri; Dixerat generaliter, & sine exceptione, *qui accipit testimonium eius*, tacite indicans verbum Christi commune futurum omnibus Iudæis, & gentibus; ideo huius causam exponens inquit, *Non enim dat Deus spiritum ad mensuram*, omnibus enim verbū salutis in Christo est propositum, & pro omnibus saluandis missus est. hanc expositionem adiunxi quia sequentibus, & antecedentibus rectè consonat & connectitur.

B

Auctor adiūgit aliam interpretationē.

Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius.

COMMENTARIVS.

CLarius explicat, quomodo non ad mensuram Deus det spiritum, *Pater*, inquit, *diligit filium, & omnia dedit in manu eius*, id est, in dilecto filio suo posuit omnium hominum salutem. Perpende quantum donum, & quomodo non ad mensuram dat Deus: nam filium suum dilectissimum dedit nobis in saluatorem, & redemptorem, non vnius aut alterius, sed omnium. Attende dictum esse, *Pater diligit filium*; tum vt præstantiam & magnitudinem doni magis explicet: dedit enim Pater filium suum, eumque sibi dilectissimum; tum vt ex amore datum esse filium significet; iuxta id, quod dominus Nicodemo dixit; Sic

Deus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, quo etiam doni excellentia augetur. mensuram ergo omnẽ excedunt; tum quod Pater filium dederit; tum quòd filium, quem sine mensura diligit; tum etiam, quòd ex dilectione erga nos; demum quod ad omnium generalem salutem. Hæc phrasis, *Dedit omnia Pater in manu*, significat omnium redemptionem & salutem, & quæ ad hæc spectant, in filio, non vt Deo solum, sed vt Deo & homine Christo (vt talis enim redemptor est) posita esse. sic dicitur Ioan. 13. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus. & Ioan. 17. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam. & Matth. 11. Omnia tradita sunt mihi à Patre meo.

ANNOTATIO XL.

Duæ Cyrilli interpretationes proponuntur.

CYril. lib. 2. capit. 33. dupliciter superiora verba exponit; vno modo, vt sit sermo ratione diuinitatis, nempe, Omnia quæ habet Pater, dedit filio, vt omnia significent essentialia Patris; quasi dicat; omnia, quæ patris substantiæ sunt, dedit filio: altero modo, vt ratione humanitatis Christus dicatur accepisse omnia, id est virtutem, & potestatem super omnem creaturam; vt dominium, quod habet Pater, & ipse filius, qua ratione est Deus, communicauerit sibi, vt homini. Sed neutra expositio mihi videtur conueniens. prior defendi non potest: Non enim dicitur Omnia, quæ Pater habet, dedit filio. sic enim possent ad substantialia Patris verba referri; sed dicitur, *Dedit in manu eius*, id est, in potestate eius. substantialia autem Patris, non sunt sub potestate filij, igitur *Omnia*, ad substantialia Patris referri non possunt; sed necesse est, vt referantur ad creaturas, quæ sunt sub diuina potestate: & tunc verum est Patrem dedisse omnem creaturam sub potestate filij, vt Deus est. Nam communicans ei essentiam simul dominium, & potestatem, quam ipse habet, dedit filio. At non hoc ad rem nostram facit: nam sermo est de filio in carne, sub cuius potestatem omnia data sunt. Posterior expositio vera doctrina est; habuit enim Christus, etiã vt homo, à diuinitate suæ humanitati collatum dominium, & potestatem super omnem creaturam in terra, & in cœlo. tamẽ non hoc est, quod hæc verba prætendunt. Loquitur enim Ioannes de hominibus, & ijs quæ ad eorum salutem pertinent; propter quæ Deus filium suum dedit: Nec obstat illa generalis particula, *Omnia*: nam ex materia subiecta declaranda est. Ioan. 17. etiã dicitur, Vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam. illud Omne, non omnem creaturam significat, sed omnem hominem saluandũ. Similiter dedit potestatem omnis carnis. Locutio est de opere redemptionis, quod totum Christo à Patre commissum est. Recentiores verba superiora aliter connectere, & exponere videntur, tamen, quæ data est expositio, legitima censenda est.

A

B

Qui credit in filium, habet vitam æternam.

COMMENTARIVS.

EFfectum aduentus Christi, quem illis verbis; *Pater dedit ei omnia in manu*, significauerat, his verbis exponit: & respondent hæc verba illis Christi, *Vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*, vt tota sententia hæc, *Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius: qui credit in filium, habet vitam æternam*, consonet illi sententiæ Domini, *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum daret, vt omnis, qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam*. Circa literam attende, qui credit in filium, habere dicitur vitam æternam; nõ quod statim ac credit, vitam æternam habeat; sed est tempus pro tempore, habebit scilicet vitam æternam suo tempore, quando à seculo recesserit. Aliqui recurrunt ad gratiam quæ est vita æterna inchoata, sed non est id necessarium, nisi dicamus habere vitam æternam quia per gratiam ius habet ad eam possidendam.

Qui incredulus est filio, non videbit vitam.

NOn saluat filius nisi credentes in se: Qui ergo non credit non videbit vitam. Recte dicitur *Non videbit*, ne si dictum esset non videt, spes videndi dari censeretur; at non videbit, priuat etiam spe futuri. Vnde recte Chryso. hom. 30. hoc annotans, id, inquit verbum posuit; *Non videbit vitam*, vt denotaret perpetuitatem. Quamuis autem intelligi debeat eadem vita æterna, tamen generalior est sermo, *Non videbit vitam*, quia nec in hoc

sæculo vitam spiritualem gratiæ, nec in futuro æternam videbit. Est autem hebraismus, videre, & experiri, & consequi, quod in bonum, & in malum aliquãdo accipitur: in bonũ sumitur vitam videre pro eo, quod est frui vita æterna. 1. Pet. 3. Qui vult vitam, & dies videre bonos, id est, frui diebus bonis: in malum Ioan. 8. Mortem non videbit in æternum, id est, æternam non experietur mortem. Cypri. lib 2. contra Iudæos cap. 27. legit eodem modo partem vtramque sic; Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui dicto audiẽs non est in filium, non habet vitam. At Græcè sic legimus; *Non videbit vitam*, & ea est legitima, & germana lectio. Forsan id dictum est, vt magis à vita remoueri incredulum Ioannes significaret, qui non solum non habebit, sed nec videbit vitam: plus est habere, quam videre: at nec quod minus est, incredulus assequetur.

Videre in bonũ & in malum sumitur in scriptura.

Sed ira Dei manet super eum.

NOn tantum incredulus vitam non videbit, sed etiam iudicium damnationis subibit, etiam hæc verba *Incredulus filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*. respondẽt illis Domini, *Qui non credit, iam iudicatus est*, vt etiam Chryso. hom. 30. annotat. proprerea non dicitur, Qui non credit eum iram Dei incurrere, quasi ante sub ea non sit, sed manere sub ira & damnatione, sub qua prius erat, quia iam iudicatus est. Christus enim aduenies homines peccato obnoxios, & iræ filios inuenit: qui crediderũt, à peccato & ira, ad vitam æternam liberati sunt; non credentes vero, manent sub peccato, & ira Dei veteri, à quibus non liberantur. non ergo solum vitam non videbunt, sed manent in suo peccato, & iræ Dei subiecti, quia damnationis lege tenentur, & in ea permanent. hoc Paulus Ephes. 2. docuit. Eramus, inquit, natura sicut & cæteri filij iræ, Deus autem, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo. Ecce eramus omnes filij iræ: eramus mortui peccatis: qui igitur in Christo per viuam fidem non viuificantur, non solum vita priuantur, ne eam consequantur, sed manent sub peccato, & sub ira Dei.

ANNOTATIO XLI.

Patres diuersis modis locũ hunc explicãt.

AMbro. lib. 1. de pœnitentia cap. 11. *Ira*, inquit, *Dei manet super eum*, quod manet, vtique iam cœpit, & ex delicto aliquo cœpit, quia ante non credidit; vbi ergo quis credit, ira Dei discedit, vita autem accedit. hæc Ambr. Et rectè perpendit vim verbi, *manet*, sed in hoc non placet eius expositio; quia non credidisse Christo, existimat esse peccatum, propter quod qui non credit, dicitur manere sub ira: at non sic est; nam antequam fides prædicetur, homo in peccato est, & iræ obnoxius; immo vt dicit Paulus; Nascimur filij iræ, & in peccato: antequam igitur accedat peccatum infidelitatis, homo filius est iræ, & peccato infectus, propter quod ira Dei dignus est. Cypri. lib. 2. con. Iudæ. cap. 27. legit in futuro, manebit, & ita videtur legere Cyril. lib. 2. cap. 75. at textus noster habet in præsenti, & rectior est lectio, vt significetur iam etiam in hoc sæculo iram Dei esse cõtra nõ credentem. Dicitur autem, *manet super eum*, vt significetur peccatorem nec posse, nec vires habere liberandi se ab ira Dei. est enim super eũ quasi in loco eminentiori, quo non potest peruenire ad eam repellendam, quia inferior est. quod etiam Chrysost. homil. 30. annnotat, dicens; Non dicitur ira manet in eo, sed super eum, hoc est, nunquam ab eo discedet.

A

B

Notãda sunt duo; prius est, totũ hoc Ioannis testimonium esse cõforme prædicationi Christi factæ ad Nicodemũ, propterea que Euangelistã narrasse, vt apud incredulos Iudæos, qui Ioanni multum deferebant, Christi doctrina tam alta & profunda confirmaretur. Alterum est, discipulos Ioannis à suo magistro mysteria fidei altissima audisse, nempe Christi diuinitatem, & incarnationem, redemptionem, fidei in eum necessitatem, fructum aduentus Christi, & fidei in eũ: vt his tantis illustrati mysterijs, à nimio amore & sequela sui, illos auerteret, & ad Christum sequendum, & confitendum omnino conuerteret. Hæc in caput tertium dicta sunto.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT QVARTVM.

VT ergo cognouit IESVS, quia audierunt Pharisæi, quòd IESVS plures discipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes (quanquam IESVS non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam, & abijt iterum in Galilæam: oportebat autem eum transire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. IESVS autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat autem quasi sexta. Venit autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei IESVS: Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Respondit IESVS, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquã viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Respondit IESVS, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quã ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam: vt non sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei IESVS: Bene dixisti, quia non habeo virum. Quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes non est tuus vir. Hoc verè dixisti. Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt: & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate: nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit qui dicitur Christus: cum ergo venerit ille, annuntiabit nobis omnia. Dicit ei IESVS: Ego sum qui loquor tecum. Et continuò venerunt discipuli eius: & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & videte hominem qui dixit mihi omnia quæcunque feci: nunquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eum. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare: quem vos nescitis: Dicebant ergo discipuli ad inuicem: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Iesus: Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me:

sit me: & perficiam opus eius. Nonne vos dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam: vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter sermonem eius. Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus quia hic est vere saluator mundi. Post duos autem dies exijt inde, & abijt in Galilæam. Ipse enim Iesus testimoniũ perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum. Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia Iesus aduenisset à Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum, vt descenderet, & sanaret filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum Regulus: Domine, descende priusquàm moriatur filius meus. Dicit ei IESVS. Vade, filius tuus viuit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus, & ibat. Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nuntiauerunt dicentes, quia filius eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus: Filius tuus viuit. Et credidit ipse & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit IESVS, cum venisset à Iudæa in Galilæam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt ergo cognouit Iesus, quod audierunt Pharisæi, quod Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quam Ioannes (quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam.

COMMENTARIVS.

PErsequitur historiam Euangelista, & posteaquam discipulos Ioannis apud magistrũ conquestos esse de baptismo Christi, & quod plures baptizaret narrauit, refert nũc baptismi eius famã etiã ad Pharisæos, qui erant Hierosolymis peruenisse: fama autem rei veritatem superabat: nam Christus non baptizabat, sed discipuli eius: solent tamen res in ore narrantium augeri, & multiplicari. Delatum autem esse ad Pharisæos, Christum per se baptizare, insinuat Ioannis parenthesis **Quamquam ipse non baptizaret*, quasi diceret; non est res, vti se habuit, relata. vt ergo nouit Dominus iam huius rei notitiam ad Pharisæos peruenisse, à Iudæa recessit. Pharisæi dicũtur audiuisse, at Dominus cognouisse, quia illi ex nuncijs, & hominum relatione; at Christus sine nuncio, qui omnia etiam antequam fierent nouerat, intellexerunt. Reliquit Iudæam amputans inuidiam Pharisæorum, & tempori opportuno passionem suam reseruans, vt dicit Cyrillus libro 2. capite 76. Quamuis enim suæ diuinitatis potentia omnia aduersantia repellere potuisset; tamen se quoque esse hominem, suamque veram humanitatem in multis demonstrare voluit; vt nos etiam suo instrueret exemplo, qui aliquando aliorum furori, & indignationi locum dare debemus. Hæc autem inuidia Pharisæorum, quod plures baptizaret quam Ioannes, non erat ex zelo, & amore erga Ioannem, quem etiam odio prosequebantur, & Herodi tradi curauerant, vt patet Matth. 17. sed ex propriæ laudis amore. Se enim minoris haberi æquo animo ferre non poterant: si ergo Ioannem persequebantur cum pauciores baptizaret, timendum erat eos multo peiora contra Christum, qui plures baptizabat, & cuius nomen celebrius reddebatur, facturos: propterea reliquit Iudæam; hoc tamen in sequenti commentario magis explicabitur.

ANNOTATIO I.

Christus per Discipulos, nõ per seipsum baptizauit.

DVbium in illo verbo, *Quanquam Iesus non baptizaret*, occurrit; nam Ioannes ipsum baptizaturum prædixisse videtur Matth. 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. Tertul. libro de Baptis. ad hoc respondet dicens; Ecce Dominus venit, & non tinxit: legimus enim, & tamen is non tingebat, verum discipuli eius: quasi vero ipsum suis manibus non tincturum Ioannes prædicasset. non vtique sic intelligendum est, sed simpliciter dictum more communi, sicut est. v. g. Imperator posuit edictum, aut Præfectus iustibus cecidit,, nunquid ipse proponit, nunquid ipse cædit: semper is dicitur facere, cui præministratur; ita erit accipiendum verbum Ioannis Baptistæ; ipse vos tinget pro eo, quod est per ipsum vel in ipsum tingemini. hæc Tertul. & recte respondet, siue enim per hunc, siue per illum ministretur baptismus, baptismus est Christi, & ipse est, qui baptizat, cæteri sunt ministri. Hac ratione vtitur Paulus 1. Cor. 3. ad probandũ ministrorum differentiam, siue in Sacramentis, siue A in doctrina ministranda, non inducere varietatem aliquam in susceipientibus, quasi qui baptizatus est, aut credidit per vnum, melior propterea sit eo, qui baptizatur, aut credit per alterum. Sunt enim vnius Christi omnes ministri, fides, & baptismus eius sunt. Hac etiam ratione vsus est sæpe Aug. contra eos, qui hæreticos rebaptizandos existimabant. Si enim Christi baptismus est, ipse est qui baptizat, siue bonus, siue malus sit minister, baptismus non vitiatur. Christus enim est qui baptizat. non ergo baptizabat, quia suis manibus proprijs non conferebat baptismum, tamen verè baptizabat, quia qui baptizabant, ministri eius erant. B

Cur Christus noluerit per se ipsum baptizare.

Sed percontabitur non immerito aliquis, cur Christus noluit per se baptizare. Cyrillus libro 2. in Ioannẽ capite 17. respondet id factum, vt vel ex hoc meliorem suum esse baptismum confirmaret, quam erat baptismus Ioannis. Ioannes enim per seipsum baptizabat, Christus non per se, sed per discipulos tamen plures ad Christum veniunt. Adde & in hoc Ioannis baptismus parum efficax ostendebatur, qui non nisi per ipsum Ioannem conferri potuit. His alias adiungere possumus rationes, cum enim in nomine Christi baptismus conferendus esset, vt per eum nomen Christi celebre fieret, magis hoc per alios, quam per eundem Christum faciendum videbatur. Rursus, quia si per se baptizaret, minister forsan crederetur baptismi, vt cæteri; at, vt ipse baptismi cognosceretur auctor, non per se, sed per alios in eius nomine conferri voluit. Hæc ratio est Augustini tractatu. 5. in Ioannem. Chrysostomus homil. 28. aliam dat huius causam; nimirum quia hic baptismus non erat proprius Christi, sed Ioannis, non autem erat expediens, vt per se Ioannis baptismum exhiberet, A sed superius annotatione 27. hanc opinionem reiecimus; existimat enim Christi baptismum illum fuisse eundem, qui Ioannis erat. At maiorem difficultatem auctoritas Gregorij Nazian. nobis ingerit; nam in orat in sancta lumina, Christum postquam à Ioanne baptizatus est, eundẽ Ioannem baptizasse affirmare videtur. August. autem Epist. 108. adhuc amplius dicit, nempe Apostolos à Christo ipso prius baptizatos, ad alios baptizandos esse missos: & loquitur de hoc baptismo, de quo dicitur, quod plures baptizabat. Respondeo vtramque doctrinam Gregorij & Augustini esse probabilem, nec locus hic obstat. Nam intelligi debet, Christum communiter, & vulgo non baptizasse per se, sed per discipulos.

Et abiit iterum in Galilæam.

COMMENTARIVS.

RElicta Iudæa abijsse iterum dicitur in Galilæam. particula, *iterum*, secundum hunc in Galilæam regressum esse ex his, quos Ioannes describit, insinuat. Prior enim est, quando cum Philippo post Andreæ, & Petri vocationem è Iudea venit in Canam Galilææ. tempore autem Paschatis in Iudæã reuersus, eiecit vendentes de templo, miracula fecit, eumque Nicodemus Hierosolymis conuenit: post hæc in alium Iudææ locum migrans baptizabat per discipulos, Ioanne baptizante in Ænon, ibique mansit vsq; ad Ioannis vincula, quando in carcerem traditus ab Herode in Galilæa fuit; tunc cognoscens ad Pharisæos delatum esse, se plures baptizare, quam Ioannem, in Galilæam iterum abijt; & hic est secundus regressus.

ANNOTATIO II.

Cur Christus, Ioanne in carcerem coniecto, in Galilæã secesserit.

DE hoc secundo regressu Matth. 4. Mar. 1. Luc. 4. facta est mẽtio. Hi enim tres Euangelistæ dicunt, cum Ioannes traditus esset, nempe in carcerem coniectus, tunc reuersum esse in Galilæam, quamuis noster Ioannes de Baptistæ vinculis nihil dixerit; sed tantum narrat, Cum cognouisset Dominus Pharisæos audisse eum plures discipulos facere, abijsse in Galilæam, tunc autem iam erat traditus Ioannes, & inuidia Pharisæorum manifestata: nam non tantum odium Herodis, quod à Ioanne reprehenderetur, causa fuit, vt Ioannes traderetur, sed etiãm inuidia Pharisæorum, vt Matth. 17. patet; ac propterea traditus Ioannes dicitur, nempe à Phariſæis Herodi, sine quorum auctoritate non esset ausus tantum virum apprehendere. Ex hoc eorum facto inuidia in Christum acrior detegebatur, cum plures baptizaret, & celebrior iam fieret; propterea recte dictum est superius, cum audierunt Pharisæi, quod plures baptizaret, tunc Christum recessisse: nam ex inuidia contra Ioannem, maior contra Christum futura certo timebatur, vt re vera factum fuit. Ista est historiæ veritas, ex qua liquet cæteros Euangelistas prætermisisse, quæ Ioannes inter priorem, & hunc regressum posteriorem in Galilæam narrauit; & ab hoc posteriori historiam texuisse: recte autem Lucas addidit; In virtute Spiritus in Galilæam regressum esse Dominum, quod verbum Ioannes omisit. Reuertebatur enim, vt in Galilæa initium suæ publicæ prædicationis faceret, sicut prædictum erat, quod Matthæus cap. 4. A significauit dicens; Secessit in Galilæam, & relicta ciuitate Nazareth venit, & habitauit in ciuitate Capharnaum, in finibus Zabulon, & Nephtalim, vt adimpleretur, quod dictum est per Isaiam prophetam. Quod autem in hoc regressu etiam per Nazareth transierit, & eam reliquerit. paulo inferius in hoc capite Ioannes significat. B

Universidad de Deusto
Biblioteca

Oportebat autem eum transire per Samariam.

COMMENTARIVS.

SAmaria regio est inter Iudæam, & Galilæam sita, vt refert Iosephus lib. 3. de bello. cap. 2. cum igitur Christus in Iudæā profectus in Galileam transire destinasset, recte dicitur transeundum ei esse per regionem Samariam. Cyril. lib. 2. cap. 77. & Chrysost. hom. 30. illud verbum, *Oportebat*, considerant: ne enim Iudæi conqueri possent, quod ad gentes docendas iret, qui ad Israel missus esset, *Oportebat*, inquit, quasi diceret itineris necessitas id postulabat, vt illac iret. Transiens autem conuenienter virtutem suam exeruit, vt Sol quocunque proficiscitur illuminat.

ANNOTATIO III.

Quæ fuerit, & vnde dicta Samaria.

SAmaria nomen est Prouinciæ, atque etiam ciuitatis cuiusdam sic appellatæ. de prouincia Samariæ frequens est in scriptura mentio 3. & 4. lib. Reg. quæ totam tribum Ephraim, & mediam Manassem continebat: erat partim campestris, partim montuosa. habens aquas supra modum dulces. Aliqui Samariam dictam a filio Chanaam Samaræo. Gen. 10. putant: id incertū est. Erat etiam nomen ciuitatis, quam vt habetur 3. Reg. 16. Amri rex Israel ædificauit super montem emptum à quodam dicto Somer, nomen autem antiqui Domini imposuit ciuitati Somer, inde Samaria dicta. Regia sedes erat Regū A Israel, postquam decem tribus à Iuda recesserunt, & totius prouinciæ caput, ac metropolis. Isa. 7. caput Ephraim Samaria. Euersa est ab Hircano funditus: sed restituta ab Herode Antipatro, & vocata Sebaste, vt refert Ioseph. li. 15. Antiquit. cap. 11. Hier. in Epitaphio Paulæ ibi condita ossa Elisæi, Abdiæ, & Ioannis Baptistæ affirmat. tempore Christi extabat ciuitas, modo autem nullam ibi habitationem superesse ferunt; hoc in loco non pro ciuitate, sed pro ipsa prouincia sumitur, quando dicitur Christum per Samariam transiuisse.

Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar.

COMMENTARIVS.

ERat vrbs Samariæ inter alias nominata Sichar. veniens ergo in Galilæā per Samariā, ad hanc diuertit vrbē, quę in via posita erat, vt particula, *Ergo* hanc esse in medio itinere positā insinuet, quasi veniētibus è Iudæa in Galileam ista ciuitas media occurreret.

ANNOTATIO IV.

Quæ fuerit Ciuitas Sichar, siue Sichem.

SIchar, vt notat Hieronymus in Epitaphio A Paulæ, proprio vocabulo Sichen dicta erat; at Christi tempore corruptum erat, & dicebatur Sichar, vulgari autem vocabulo vsus est Euāgelista. Sita erat in confinibus tribus Ephraim prope montes dictos Hebal, & Garasin: qui alio nomine Iosu. 20. dicitur mons Ephraim, eratque monti huic adeo proxima Sichar, vt in monte sita, in eodem loco Iosue dicta sit, à Sebaste seu Samaria vrbe duodecim, ab Hierusalem triginta milliaribus distabat. Fuit hæc ciuitas ab Abimelech Iudic. 9. euersa, etiā sale super eam dispersō, B instaurata tamen à Ieroboam. 3. Regum 12. primo rege Israel, & caput regni Israel ab eo constituta; ibi enim habitauit ipse, & quo tempore Alexander venit in Iudæam, erat Metropolis Samaræorum, vt refert Ioseph. lib. 11. Antiquitat. Multa memoranda in hac ciuitate Sichen facta scriptura vetus narrat: cum enim Abraham Dei iussu ex Mesopotamia in terra Chanaā venisset, primum venit Sichen, ibique primo altare ædificauit Domino, & terræ illius promissionem accepit: vt habetur Gen. 12. & 13. Iacob etiam reuertens ex Mesopotamia cum vxoribus, & filijs in Sichen fixit tabernaculum, & ibi emit partem agri, à filijs Emor. Genes. 33. Ibi Dina corrupta est à filio regis Sichen, & facta est occisio magna à filijs Iacob. Gen. 34. Sichen constituta asylum, & refugium fugitiuis Ios. 20. Ibi decem tribus propter stultitiam Roboam recesserunt à Iuda, 3. Reg. 12. Ossa Ioseph in Sichen sepulta sunt, vt habetur Ios. vlt. Hier. de locis Hebr. eandem dicit Sichen, & Salem. vnde sequitur Melchisedech typum Christi, etiam huius vrbis Regem fuisse. profectò vrbs satis celebris, multo celebrior propter hoc Christi miraculum facta est. temporibus Hieronymi vastata erat, & iuxta eā ędificata ciuitas dicta Mamertha, & postea Neapolis. Hæc est Sichar, in quam Christus venisse narratur.

In scriptura multa commemorantur facta in ciuitate Sichar.

Iuxta

Iuxta prædium, quod dedit Iacob Ioseph filio suo, erat autem ibi fons Iacob.

COMMENTARIVS.

HIstoria nota est Gen. 33. Iacob reuertens è Mesopotamia venit Sichem, & ibi ab Emor Filijs partem agri centum emit agnis: quando autem mortuus est in Ægypto præter duplicem hæreditatis sortem, hanc agri partem dedit Ioseph, Gen. 48. & dicebatur prædium Iacob, prope hoc prædium erat sita Sichar. *Erat autem ibi fons Iacob*, nempe prope, aut intra prædiū, *Fons Iacob*, quia à Iacob extructus erat, extra Sichem fons hic erat, duplici, vt fertur, arcus iactu distans, in eo prædio Ioseph ossa sunt sepulta.

Iesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.

FAtigatus Dominus ex itinere, quod pedes confecerat, sedit supra fontem. illud *Sic*, Chryso. hom. 30 exponit non in sella, non in loco honoratiori; sed in terra, vt contingit. Alij exponunt, id est, sic fatigatus vt erat. mihi videtur potius causam insinuare, *sedebat*, *Sic*, id est propterea sedit. videtur enim poni loco dictionis Hebrææ, כֵּן, seu, לָכֵן dicitur autē supra fontē, id est prope fontē, est dictio hebræa, עַל. Fatigatus ergo erat, & propterea, iuxta fontem sedit: hoc enim est proprium iter agentium vt cum defessi sunt, sedeant, & refrigerij causa ad fontem quiescant: hoc Dominus noster fecit.

Hora autem erat quasi sexta:

IVdæi dies in duodecim horas, & noctes in totidem diuidebant, vnde hora quasi sexta prope meridiem fuisse significat. Aliqui dictionem, *autem*, pro causali interpretātur, vt causam hæc verba contineant, quòd fatigatus sederit. nam multo tempore iter fecerat, & æstus solis feruebat. melius tamen legitur, si sit continuandi dictio, & historiæ prosecutio: quasi dicat; & hora quasi sexta, vt causam contineat eorum, quæ sequuntur. mulier enim venit aquam haurire, & discipuli cibos emere, quia hora instabat prandij.

Iudæi quomodo horas computarent.

Venit autem mulier de Samaria haurire aquam.

PRudenter Dominus Samaritanam lucraturus ad fidem, opportunitatē captat; quando & necessitas continui potus eam trahit ad fontem, & Christi defatigatio colloquendi præbet occasionem, nemoque adstat, qui possit impedire colloquium. Fœlix Samaritanæ necessitas, quæ eam pertrahit ad salutem, & diues paupertas, quæ per se cogit, vt faciat, quod per ministros fieri solet: sed nisi fatigatus Christus sederet expectans, nullam mulieri vtilitatem suus ad fontem adferret aduentus. Temporales necessitates, & indigentia, solent salutis consequendæ dare occasionem, quando diuina misericordia, vt peccatorem conuertat, illis vti disponit. Videtur venisse casu, sed qui omnia dispensat, mentem illius arcano ducebat impulsu, vt tunc veniret, quando fons vitæ Christus ibi esset præsens. Hoc exemplo videmus actiones humanas à Deo dirigi, quæ proponimus agenda ita disponente, vt plerumque aliud agentes, incidamus in ea, quorum nulla erat cogitatio. Rebecca veniebat ad fontem, non vt ibi Abrahæ inueniret seruum, qui vt ipsam hero suo desponderet venerat, sed vt aquam ouibus potandis hauriret; & quamuis casu venisse sit visa, disponente Deo veniebat, & quem nesciebat, in hunc ignara incidit. Gen. 24. venerat Rachel ad fontem, non vt futurum sponsum Iacob inueniret, sed vt paternas oues adaquaret, verum Deus suo consilio omnia ordinabat. Gen. 29. Et Pur purissa illa, Act. 16. in sacellum, quod iuxta flumen erat, paternæ religionis gratia venerat, de Paulo & Barnaba Apostolis prorsus nescia, & tamen salutem disponente Domino per ipsos inuenit. quæ enim salutis nostræ sunt, sæpe nobis insciis à Domino disponuntur. Recte ergo Cyril. lib. 2. cap. 80. dicit Dominum fecisse ad modum iacientis retia, vt passeres capiat.

Dei prouidentia disponit actus nostros, et dirigit sapientissimè.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit ei Iesus, da mihi bibere.

SItiebat Dominus; corporales enim noſtras induit paſſiones, & qui ſine carne poterat nos ſaluos facere, voluit tamen propter nos fieri homo; quique ne ſitiret, impedire, & ſitientem ſe, ſine alterius miniſterio potuit ſatiare, propter mulieris ſalutem eius auxilio dignatus eſt indigere. *Da*, inquit, *mihi bibere.* vox eſt deprecantis, & qui imperare potuit Angelis, vilem adulteram, & infidelem mulierem rogat. adeo enim hominum diligit ſalutem, vt quod noſtra ſummopere intereſt, quodque omnibus modis iubere poteſt, etiam precibus flagitet.

Diſcipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent.

SI diſcipuli adfuiſſent, non per ſe, ſed per eos aquam petiſſet; at hi in ciuitatem, quæ prope erat, vt cibos ad manducandum emerent, abierant; ea de cauſa ipſemet aquã a muliere petit. Verba hæc cauſam exprimunt, cur mulieri dixit, da mihi bibere. *Diſcipuli enim abierant*, quaſi diceret; cauſa cur loqueretur cum muliere erat, quia diſcipuli præſentes non aderant. Humana cauſa eſt, quæ exterius apparebat; tamen diuina, & altior latebat ratio: nam & Dominus ipſos voluit abfuiſſe diſcipulos, vt colloquij occaſionem acciperet, & per id mulierem traheret ad fidem. Ieiunus autem cum eſſet, nec vllos cibos ſumpſiſſet, bibere petijt, non re vera vt biberet, qui nec per multum temporis poſtea bibit, nec oblatos à diſcipulis cibos accepit; ſed vt ſermone iam ſuo, mulieris mentem inciperet illuminare. Attende diſcipulos abijſſe ad emendum, non ad mendicandum.

Dicit ergo ei mulier illa Samaritana.

Expenditur verba ſingula.

ILla particula, *Ergo*, illationem quandam denotat, & inſinuat aliquid præter ſimplicem reſponſionem. Nã ſepe dicitur, *Dixit ei mulier, dicit ei Ieſus*, & non apponitur talis particula: quod argumento eſt, eã hoc loco aliquid innuere, & ita eſt. Duo enim indicat, alterum relationẽ ad ſuperiora verba, quia mulier nihil Chriſto dixiſſet, niſi ille ab ea bibere petijſſet; quaſi dicat: cauſa quod mulier ei ſit locuta, ea eſt, quia Chriſtus bibere petijt. alterum relationẽ ad ſequentia: verba enim, quæ ſequuntur, quandam inſimulationem continent, cuius cauſa eſt Chriſti petitio: vt ſit ſenſus; petijt Chriſtus bibere, & propterea mulier cum reprehendere, & inſimulare eſt auſa: Nec dicitur tantum: *Dicit illa mulier*; ſed, *Illa mulier Samaritana*, quia niſi Samaritana eſſet, non reprehendiſſet; ac ſi clarius dictum eſſet; mulier illa, quia Samaritana erat, & quia Chriſtus ab ea bibere petijt, verba ſequentia, quæ inſimulationis ſunt, protulit. Hic eſt legitimus ſenſus; perpende autem humilitatem, & patientiam Chriſti, in vnius fœminæ pauperculæ ſalute quærenda.

Quomodo tu Iudæus cum ſis, bibere à me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana?

ODerant, & contemnebant Iudæi Samaritanos vt idololatras, qui cum vero Deo ido la adorarent, commerciumque eorum abhorrebant: mulier ergo hoc exprobrat ei, contemptumque communem ſuæ gentis in Chriſtum retorquet, dicens: Vos Iudæi, commercium nobiſcum refugitis omne, quomodo tu, Iudæus cum ſis, modo petis bibere à me, quæ ſum Samaritana: intelligebat mulier non eſſe commercium, ſi parum aquæ ſitienti porrigeret, ſed hac occaſione obijcit ei Iudæorum aduerſum gentem ſuam communem auerſionem; & hic eſt ſenſus legitimus.

ANNOTATIO V.

Superiora verba ſuntne exprobrantis an reprehendentis.

VErba eſſe corrigentis Chryſo. hom. 30. exiſtimat, quaſi mulier eum correxerit, quia arbitrabatur non licuiſſe Chriſto, quem Iudæũ exiſtimabat, commercium vllum cum Samarita na habere: ac propterea corripientis ſunt verba; A Quomodo tu, cum ſis Iudæus, à me quæ ſum Samaritana, bibere petis, faciſque quod tibi non licet? Cyrillus lib. 2. cap. 81. verba putat eſſe dubitantis, quærẽtiſque cauſam; Cur cum ſit Iudæus, cum Samaritana conuerſetur? tamen conſor-

conformior mihi videtur data expoſitio; quamuis enim dictio illa, *quomodo*, in ſcriptura vtrũque ſenſum, & alios etiam admittat; in præſenti tamen potius vox eſt exprobrantis, vti diximus, & adhuc inferius magis explicabitur. Mulier autem hæc Chriſtum Iudæum nouit; tum ex loquela, tum ex habitu, vt dicit Chryſo. hom. 30. ſicut & Petrus ex loquela Galilæus agnitus eſt Matth. 26. quamuis enim hebraicè omnes loquerẽtur, tamen ſermonis prolatio, nationes etiam A eodem idiomate vtentes diſtinguit: Ex habitu, vt dicit etiam Cyril. lib. 2. cap. 80. nam Num. 15. præcepit Deus Iudæis, vt in palliorum angulis fimbrias facerent, & hyacinthinas vittas apponerent, quas cum viderent mandatorum Domini recordarentur; adde etiam, vt ab alijs diſtinguerentur nationibus. Vt enim animam fide, corpus circumciſione; ſic etiam exteriori habitu eos ſignauit, vt ſuos. hac ergo ratione mulier nouit Chriſtum Iudæum eſſe.

Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.

COMMENTARIVS.

NOn ſunt verba Euangeliſtæ, vt aliqui volunt; ſed mulieris cauſam ſuæ exprobrationis exponentis: quaſi diceret; quomodo tu Iudæus petis à Samaritana? nam vos Iudæi refugitis commercium noſtrum, non dignamini nobiſcum tractare, & propterea dicit, *Iudæi non coutuntur Samaritanis*, quaſi dicat; vos eſtis qui nos refugitis, nos contemnitis: non autem dixit, non coutuntur Samaritani Iudæis, cauſam auerſionis animi in Iudæos reiiciens. Coutiautem non eſt vox Latina vſitata, idem tamen ſignificat, quod communicare, ſeu habere commercium.

ANNOTATIO VI.

Patres diuerſis modis ſuperiora verba intelligunt.

CHryſoſtomus hom. 30. hoc propterea dictum putat, *Non coutuntur Iudæi Samaritanis*, vt peccatum in Chriſtum reijceret: quaſi ipſius ſit culpa, quod coutineretur cum Samaritana. ſed expoſitio data rectior eſt: cuius argumentum id eſt, quod diſcipuli abierant in ciuitatem, vt emerent cibos, nec illi vendere, nec iſti emere renuerunt. non enim hoc commerciũ cenſebatur, quod neque mulier ignorabat; ſed voluit Chriſto Iudæorum arrogantiam, qua Samaritanos contemnere videbantur, exprobrare, quamuis Iudæi zelo religionis id facerent: Nec exprobratione contenta, etiam aquam petitam B negat. Chryſo. hom. 30. dubiũ proponit, qua ratione petierit Chriſtus bibere ab ea, cum lex non permitteret? Refert ſolutionem quandã, nempe petijſſe, quia negaturam ſciebat. hãc reijcit, ideo, inquit, minus petere oportebat; qui enim alios inducit ad præuaricandum, ipſe magis peccat. Reſpondet autem Chryſoſtomus, quod iã tunc huiuſmodi præuaricari obſeruationes nihil referebat. Sed iſta ſolutio non videtur ſatisfacere: Nam lex adhuc non ceſſauerat; ſi ergo lege id erat prohibitum, referebat profecto non præuaricari eam. Cyril. lib. 2. cap. 80 exactius exponit, nempe legem ſolum prohibuiſſe tactum immundi; tamen Iudæos ſuperſtitioſos multum extendiſſe, & dilataſſe has prohibitiones, & multa miſcuiſſe ſuperſtitioſe; tale autem erat hoc; C non ergo erat contra legem, & ita re uera eſt: Si enim contra legem eſſet aquam bibere datam à Samaritana, multo magis eſſet contra legem cibos ab illis emere. Commercia, & fœdera A prohibuerat Deus cum infidelibus; tamen non erat commercium, ſi emerent cibum, aut acciperent potum, dum iter per eorum fines facere contingebat. Nam multi inter infideles tunc negotiorum cauſa commorabantur; tamen non erat contra legem, ſi aliquid emerent, aut acciperent ab eis.

Auctoris ſententia.

Verum quantum ad locum præſentem ſpectat, nec de hac extenſione, quam Iudæi ſuperſtitioſe fecerant, ſermo eſt; ſed quia ex odio ſingulari contra Samaritanos abſtinebant etiam à multis, in quibus, ab alijs infidelibus, non ſeparabant. Summopere enim Samaritanos, & contemnebant, & deteſtabantur ſuper alios omnes infideles, propter cauſas, quas ſtatim adiungemus: Chriſtus autem, & diſcipuli, qui hoc odio eos non proſequebantur, quando maxime ſine aliorum ſcandalo fieri poterat, hæc non curabant, vtpote non ex lege, ſed ex particulari, & proprio profecta odio, & ob id Dominus bibere petit; at mulier exprobrans, hunc contemptum, & horrorem Iudæorum in Samaritanos, hæc reſpondit.

ANNOTATIO VII.

Samaritanorum origo.

SAmaritanorum origo. ex lib. 4. Reg. cap. 17. deducitur. Regio hæc ante captiuitatem per Regem Aſſyriæ factam, à tribubus decem habitabatur. Ieroboam enim primus Rex decem tribuum in Samaria ſedem collocauit; tranſlatis autem decem tribubus, ne regio illa inculta periret, miſit Rex Aſſyrię gentiles, qui eam colerent, & vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

& vt dicit Epipha.hær.8.in fine,dicebantur Chutei, & sic vocat eos Iosephus. Cum autem isti gentiles Deos patrios adorarent,veri Dei spreto cultu, immisit Deus leones in eam regionem, à quibus lacerabantur incolę;eamque ob causam Salmanasar Iudæorum sacerdotes misit,qui eos ritum legis Mosaicæ docerent.tanquam id esset contra lacerantes bestias remedium, eaque ratione plaga cessauit,hinc factum est Samaritanos illos cultũ Iudæorum admisisse, tamẽ simul suorum Deorum superstitionem retinuisse, vt partim Gentiles,partim Iudæi fuerint. Seducti sunt postea varijs erroribus à quodam, qui à Iudæis ad ipsos transfugit,vt habet Epipha.hær.9. & Hierony. Dialog.contra Luciferianos. Hos etiam decepit postea Simon magus Act.8.Isti simul idola, & Deum Israel colebant. præterea receperunt tantum quinque libros Moysis, vt dicit Origenes tom.4.in Ioannẽ,circumcisione vtebantur, Messiam expectabant, quæ Moyses docuit:cum his tamen, & ritus gentium exercebant: propterea Samaritani sicuti inter nos hæretici reputabantur à Iudæis, adeo vt Iudæi in aliquem conuicium iactare volentes, Samaritanũ appellare soliti essent, vt notat Hiero. Epist. ad Algas. quæst. 5.& ex scriptura patet: nam conuicij causa Christum vocarunt Samaritanum, eratque summum inter eos odium.Eo etiam factum est,vt quando Iudæis permissum fuit reædificare templum, noluerint Samaritanos, tanquam Ethnicos admittere in consortium. Quãuis autem ex vtraque parte esset mutuum odiũ, tamen Iudæi præcipue auersabantur Samaritanos, eosque despiciebant, vt transgressores legis,& idololatras.

Ob quas causas Iudæi detestabantur Samaritanos.

Fuerunt autem multę causæ,cur Iudæi tanto Samaritanos odio prosequerentur; Prima, quia oriundi erant ab Assyrijs, à quibus durissima seruitute oppressi fuerant. Secũda quia Samaritani possidebant regionem ad Iudæorum hæreditatem pertinentem. Tertia,quia Samaritani Deos alienos colebant, & ceremoniis Mosaycis gentium ritus miscebant. Quarta, quia solis quinque libris Moysis receptis, cæteros reijciebant. Quinta,quia postquã Iudęi reędificare cœperũt templũ,Samaritani nõ admissi ab eis ad ędificiũ, omni vi conati sunt illud opus impedire, vt habetur lib 1.Esdr.cap.4.Sexta,quia sacrificabant extra templum in monte Garisim, vbi etiã ædificauerant templum, & sacerdotes instituerant, & sacrificia,vt refert Iosephus lib.11. Anti.c. 7. & 8.vnde extitit inter eos de templi præstantia disceptatio;adeo vt delata fuerit ad regem Ægypti, qui adiudicauit sententiam Iudæis,vt refert Iosephus lib.13.Antiquit.cap.4.quę contentio etiam tempore Christi perseuerabat. Septima, quia erant scandalum quoddam Iudæis: nam quicumque ob violationem legis Mosaycæ,aut propter alia flagitia non poterant tutò in Iudæa viuere, transfugiebant ad Samaritanos: & hac fiducia audacius legem violabant, vt refert Ioseph. libr. 11. Antiquitat. Octaua, quia modo Iudæos, modo Assyrios se esse profitebantur: quando enim erant res Iudæorum prosperæ,Iudæos se esse fatebantur. Vnde vt refert Ioseph. lib.11.Antiqui. cap. vltimo,cum viderent Alexandrũ Magnum beneficentia vti erga Iudæos, se esse Iudæos dixerunt: at è contrario, quando Antiochus Epiphanes Iudęos infectabatur,atq; eorum legem, & religionem delere conabatur, se Iudæos negarunt,vt idem Ioseph.lib.12.Antiquit.perhibet.His de causis Iudęi summo odio Samaritanos prosequebantur;& tamẽ,vt diuina virtus,& misericordia splendeat, Christus adueniens magis istis,quàm Iudæis acceptus fuit.Biduo enim magnam eorum multitudinem conuertit, miraculo vnius fœminæ Samaritanæ, & solo verbo: præterea cum decem leprosos mundasset,vnus gratus inuentus est, & hic erat Samaritanus. Rursus in illa parabola incidentis in latrones, Samaritanus erat, qui misericordiam fecit cum illo. Primo anno post passionem Domini Philippo prędicante, conuersa est Samaria, & recepit verbum Dei, tantique sunt æstimati, vt Petrus & Ioannes ad eos confirmandos venerint Act.8.vt, qui longè erant, prius accesserint ad Christũ, quam,qui prope;&,qui peiores erant,meliores multo facti sint; vt gratia, & Dei virtus cognoscatur. Hinc patet verborum sensus, *Non coutuntur Iudæi Samaritanis:* propter causas enim prædictas non erat commercium inter eos,sed ista fœmina plus æquo rigida, etiã aquæ modicum sitienti porrigere,commercium reputabat.

Respondit Iesus,& dixit ei,Si scires donum Dei, & quis est,qui dicit tibi, da mihi bibere; tu forsitan petisses ab eo,& dedisset tibi aquam viuam.

COMMENTARIVS.

REsponsionis sensus hic est. *Si scires donum Dei,* nempe filium proprium datum à Deo, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam:& est cum articulo, donum illud insigne, & magnificum. Et rursus, si simul scires, qui sum ego, qui peto à te aquam ad bibendum,nempe me esse Dei filium,qui veni,vt omnis,qui credit in me,non

me, non pereat sed habeat vitam æternam; profectó tu potius à me peteres, & ego non negarem,vt tu negasti mihi; sed darem tibi aquam perfectiorem, nempe aquam viuam. Hæc verba deductionem quandam,& consecutionem habent;nimirum; si hæc duo intelligeres,tu peteres ab eo;& rursus.si peteres ab eo,ille daret tibi aquam viuam: sunt igitur duæ consecutiones,& vtraque est explicanda. Prior continet duo; si scires donum Dei, & simul quis est,qui dicit tibi;ex his duobus sequitur;tu peteres ab eo,sic autem declaratur. Si mulier nouisset donum Dei,suum filium dantis,vt omnis,qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam; Christum autem non nouisset, quis esset, non petijsset ab eo quicquam. Nam etiamsi illud nouisset, tamen Christum non cognoscens, sed arbitrans Iudæum esse, non erat cur aquam viuam ab eo petijsset; è contrario autem, si nouisset Christum esse filium Dei, tamen non nouisset datum à Deo, vt omnis, qui credit in eũ, non pereat,sed habeat vitam æternam;non esset adhuc ausa petere aquam viuam: sicut nec in die iudicij mali Christum videntes, & quis esset cognoscentes, petent; at si vtrunque cognouisset,Christum scilicet filium Dei esse, & rursus veniisse,vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed vitam habeat æternam, non vt iudicem, sed vt saluatorem: tunc petijsset profecto salutem. Vt si quis infirmus cognosceret aliquem esse medicinæ peritum, simul etiam exercere officium medici; profectò peteret sanari ab eo. Attende præterea, si donum Dei hoc cognosceret datum, non vt Iudæus solum, sed vt omnis homo etiam infidelis Gentilis, & Samaritanus, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam; sciret etiam omnem hominem periculo,& damnationi æternæ mortis subiectum, & propterea donum hoc esse à Deo datum; rectè sequitur quod peteret sibi salutem à Christo, qui est is, qui datus est, & venit, vt omnis saluetur per ipsum.

Duo proponũtur Samaritanæ cognitu necessaria vt aquam viuam peteret.

Hinc sequitur declaratio posterioris consecutionis; Si petijsset, ille daret,quia non venit, vt iudicet mundum, sed vt saluet, non vt mortificet, sed vt viuificet. Aqua viua Spiritum sanctum significat; qui per Christum dandus erat credentibus in eum, quod inferius Ioan.7.exponitur,Qui credit,inquit, in me, flumina aquę viuę de ventre eius fluent. hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi,erant credentes in eum. Breuiter ergo sensus est;Si fide perciperes,me esse Dei filium,qui veni,vt omnes saluem,qui in mortis sunt damnatione,tu peteres à me salutem,& daretur tibi. Illa particula,*forsitan*,Græcè est,ἄν,& est affirmatiua,Latinè vtique, & habetur in vtroque loco,vtiq; petijsses & vtique daret: at interpres in vno loco vertit,& per modum dubitantis, *forsitan*,vt liberum arbitrium hominis significaret, quod ita petit, vt possit non petere; & ad exprimendam promptitudinem ex parte Dei dantis,remouit dubitationem. Sed hæc ad textum non pertinent.

Si suprædicta nosset Samaritana, peteret & acciperet Spiritum Dei.

Connexio autem huius sententiæ cum præcedentibus est consideranda. Samaritana prætexens Iudæorum in Samaritanos detestationem & auersionem,aquam Christo negauit, cui Christus appositè respondet, Si intelligeres iam non esse istam separationem Iudæorum, & Samaritanorum, & Gentilium; sed vnum communem redemptorem, & saluatorem, in quo nec est distinctio Iudæi, & Samaritani,& Gentilis, sed omnes in vna fide, & religione iam sunt consociati: non prætexeres profectò causam hanc, quod Iudæi non communicant Samaritanis; immo tu ipsa à me, quem Iudæum appellasti, & verè secundum carnem sum, peteres, nec communicare refugeres. Ego autem quia saluator omnium sum, & neminem excludo siue Iudæum,siue Samaritanum,darem tibi aquã viuam, quam peteres, si me cognosceres:nec facerem sicut tu, quæ negasti propter hanc Iudæorum, & Samaritanorum distinctionem. Hæc nondum percipiebat Samaritana perfectè, tamen verborum magnitudine alliciebatur ad fidem, & ad maiora de Christo concipienda, quam prius conceperat, quẽ Iudæum, vt vnum ex cæteris, reputauerat. Loquitur autem de se in tertia persona, quia linguæ hebrææ phrasis est, & habet etiam admixtam modestiam, & grauitatem talis locutio. hic sensus literalis legitimus est.

ANNOTATIO IIX.

Patrũ interpretatiões tranſiuntur.

QVamuis expositionem in commentario explicatam legitimam esse existimem, A tamen alias Doctorum illustrium expositiones narrare non prætermittam, si fortè lectori aliqua ea-

Universidad de Deusto
Biblioteca

qua earum magis placeat. Aug. tract. 15. Ioan. A
hoc donum, Spiritum Sanctum interpretatur, vt sit sensus; Si scires Deum tam magnum donum hominibus præparasse, qualis est Spiritus sanctus, & scires me esse, per quem hoc donum communicandum est; tu ab eo petijsses, & dedisset tibi illud donum. Hæc expositio est etiam Magni Athan. lib. de incarna. Christi. Cyril. lib. 2. cap. 82. Per donum hoc, ipsa dona Spiritus sancti intelligit, ac si dicat; Si scires magnitudinem donorum, quæ præparauit Deus hominibus, & me esse datorem, tu petijsses, & dedissem tibi talia dona. Mihi magis probatur nostra exposi- B
tio: nam, si per donum, aut Spiritum sanctum, aut dona eius exponamus, hic sensus non cohæret recte sequentibus verbis. nam dicitur; daret tibi aquam viuam, quam certe distinctam esse indicat, ab hoc dono Dei, al às enim dixisset, dedisset tibi donum hoc. non ergo Spiritus sanctus intelligitur per hoc donum, de quo dicitur; *Si scires donum Dei*: neque gratia seu dona ipsius: in vtraque enim expositione aqua viua & donum hoc, vnum & idem significant, cum tamen aliud donum, aliud aqua hæc significare videantur. Sensus ergo est; *Si scires donum Dei*, C
nempe filium Dei datum à Patre, vt omnis qui credit etc. & simul scires me esse hoc donum, peteres, à me, & ego darem tibi aquam viuã, nempe Spiritum sanctum, per quem vitam haberes. Præterea quamuis Spiritus sanctus sit donum datum hominibus, est tamen donum ex dono; nam nisi datus esset filius, nec datus esset Spiritus sanctus. Dominus ergo potius de dono hoc primo, & radice omnium donorum loquitur infideli mulieri; prior enim est articulus hic, & causa alterius. Confirmo ex illo Ioan. 7. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ vi- D
uæ; hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Illud, *Qui credit in me*, dicitur nunc, Si *scires donum Dei*, etc. id est, si crederes in me; hoc autem est credere vnigenitum datum à Patre, & Christum esse illum vnigenitum; statim sequeretur donatio Spiritus sancti, qui est hæc aqua viua. Aliqui nostræ ætatis auctores per hoc donum exponunt beneficium, quo Dominus afficiebat ipsam Samaritanam, quod ad eam se conuerteret, & eam ad fidem dignaretur attrahere. sed hæc expositio non videtur ad rem facere. Christum autem donum esse nemo dubitat. datus enim gratis est, à Patre pro nostra salute. Ioan. 3. Vt filium suum vnigenitum daret. Isa. 7. Nobis natus, nobis datus, natus nobis vt homo, datus vt Deus. quando enim filium dedit in carne, nobis donauit: Spiritus sancti autem donum est nobis datum ratione gratiæ, & aliorum donorum: tamen particulari quadam ratione dicitur donum, quia à Patre & Filio voluntate, & amore procedit; de qua re non est hic locus proprius tractandi.

ANNOTATIO IX.

Quid nomine aquæ viuæ, sit intelligendũ.

NOn conuenit inter antiquos Patres in expositione huius aquæ viuæ. Sunt enim in quatuor sententias diuisi. Prima est Cypria. Epist. 63. & Ambro. Ser. 31. hanc aquam viuam baptismi aquam interpretantium, quæ aqua virtutem habet animas vitæ restituendi. quam expositionem Aug. li. 2. contra Crescon. Gramm. cap. 13. & 14. Illud Ioan. 7. Flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent, edisserens, tacitis eius auctoribus non recipit. Vtitur autem August. argumento hoc, Quia non omnes, qui baptismum recipiunt, viuificantur: baptismus enim ab aliquibus male accipitur, nec eo viuificantur; at hanc, quã Christus promittit, aquã viuã, nemo accipit, qui non viuificetur. quidquid sit de argumento, expositio non videtur accõmodata huic loco. nam si Samaritana tunc sciuisset donum Dei, & quis esset, qui secum loquebatur, vtique aquam viuam accepisset, nec tamen baptizata tunc esset. Non nego baptismum esse aquam viuam, qui viuificandi vim habet eos, qui vt oportet, eum recipiunt, sed de hoc non est sermo præsens. Secunda expositio est Orige. tom. 13. in Ioan. & Basil. hom. in Psal. 28. & Theodore: in Psal. 1. qui hanc aquam viuam, sacram doctrinam interpretantur, quæ in Euangelio continetur: quam expositionem eodem argumento possetAugustinus refutare, quia multi sacra doctrina imbuti peccatis mortui sunt. Quo non obstante, verum est in scriptura sacra hanc doctrinam aquam salutis appellari, Eccl. 15. Aqua sapientiæ salutari potauit eum. At neq; hæc expositio accommodata satis huic loco videtur. nam scientiam hanc habenti, promittitur aqua viua. *Si scires*, inquit, *daret tibi aquam viuam*, distinguitur ergo aqua hæc à scientia, & cognitione. Tertia expositio est Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 82. & 85. qui gratiam Spiritus sancti, qua animæ viuificantur, hanc viuam aquam esse affirmat. quæ expositio, non videtur plenè explicare totum contextum, in quo de aqua hac fit sermo, nec magnitudinem promissionis, nec gratiæ virtutẽ, & efficaciam: non tamen in totum reijcienda expositio est, vt paulo inferius declarabitur. Est ergo quarta expositio, Athana. lib. de incarna. Christi. Basil. hom. in Psal. 45. in illud. Fluminis impetus lætificat. Chryso. hom. 30. Hieron. in illud Isa. 55. Sitientes venite ad aquas. & Aug. tract. 15. in Ioan. qui hanc viuam aquam ipsum Spiritũ sanctũ interpretantur, quæ etiã expositio est Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto c. 19. & 20. E

Auctor resituit dubitationem.

In huius difficultatis resolutionem, verba hæc, & sequentia sunt consideranda. Dicitur enim, *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam eternam.* aquæ ergo sunt duæ; Prior quæ viua dicitur, & quam daturum se Christus promittit, & hæc fit in eo, qui accipit fons.

fons. Altera est aqua, quæ ab hac aqua, & fonte A
emanat, & salit in vitam æternam. Aqua ergo viua, quæ fons fit in accipiente, Spiritus sanctus est; aqua verò, quæ à fonte hoc fluit & emanat, significat gratiam, & dona Spiritus sancti, quæ participatio quædam sunt ipsius, ideoque aquæ etiam & viuæ dicuntur. Hæc duo distinguit Paulus Rom. 5. Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctũ, qui datus est nobis. *Charitas*, inquit, *diffusa est*, hæc est aqua manans & fluens, *Per Spiritum sanctum, qui datus est*, hic est fons aquæ viuæ. Similiter etiam Ioan. 7. *Flumina aquæ viuæ fluent*, aqua B
hæc viua Spiritus sanctus est: subiungitur enim hoc dixit de spiritu, quem accepturi erant. rursus *Flumina*, hæc sunt gratia, hæc dona Spiritus Sancti, & sic Athana. 99. ad Antiochum. q. 113. per flumina, dona interpretatus est Spiritus sancti. simul ergo complectamur tertiam & quartam expositionem, & sensus perfectus erit. Aqua enim hæc viua, Spiritus sanctus est, qui fit in accipientibus fons aquæ, nempe gratiæ, & donorum, ac virtutum mirabilium. Vnde Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 19. & 20. vtramque visus est coniungere: nam modò Spiritum sanctũ, C
modò gratiam interpretatur hanc aquam. Non solum ergo hæc expositio accommodatur hisce verbis, sed perfectè significat magnitudinem promissionis, & huius aquæ excellentiam. datur enim ipsemet Spiritus sanctus, qui inhabitat, & manet in ipsis credentibus. Rursus etiam conuenit cum multis scripturis, in quibus Spiritus sanctus aquæ effusæ comparatur. Ioel. 2. Effundam de Spiritu meo. Tit. 3. Per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè. Item est proprior similitudo; nam vt aqua lauat sordes corporis, tanquam D
efficiens causa, & munditiem tanquam formam inducit; sic Spiritus sanctus lauat animas, efficitque in eis mundiciem, quæ eius gratia est. Concludamus ergo aquam hanc viuam, de qua hic in propositis verbis loquitur, esse Spiritum sanctũ. Hæc enim vt sequẽtibus verbis dicitur, fit in accipientibus fons gratiæ & donorum, quæ etiã aquæ dicuntur, quia participatio quædam sunt Spiritus sancti, & per ea homo spiritualis efficitur. Duæ ergo sunt aquæ; Altera Spiritus sanctus ipse, qui & aqua, & fons aquæ dicitur: Altera est gratia & effectus Spiritus sancti, quibus E
anima munda, decora, & Spiritalis efficitur: & vtriusque fit mentio in hoc colloquio. Aqua autem viua promissa in præsenti sententia, ipse est Spiritus sanctus, qui fons & principium est gratiarum omnium. Quare autem aqua, & viua dictus sit, in annotatione sequenti exponitur.

Tres similitudines aquæ cũ Spiritu sancto.

ANNOTATIO X.

POstea quam aquam viuam Spiritum sanctum esse ostendimus, cur aquæ illique viuæ comparetur declarandum est. Aquæ confertur propter tres similitudines, quarum prima est; Sicut aqua sordes & maculas corporum eluit; sic Spiritus sanctus sordes animarum, quæ sunt peccata, & multo magis animas maculant & deformant, quàm quæcunque sordes, aut maculæ corpora. De hac lotione dicitur Isa. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Syon, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius, in Spiritu iudicij & ardoris. vbi Basil. & Hier. hunc Spiritum, interpretantur Spiritum S. iuxta illud Luc. 3. Baptizabit vos in Spiritu sancto & igne.

Ne quis tamen existimet esse perfectam similitudinem, nosse oportet in hac ablutione quatuor differentias esse inter ablutionem, quæ fit aqua, & eam, quę fit Spiritu sancto.

Primæ similitudinis Quatuor sunt differentiæ.

Prima est, aqua ita lauat corpora, vt sordes, ac maculas tantum auferat; non tamen ipsis corporibus nouam aliquam munditiem imprimat præter eam, quam in se ipsis habebant: Sit exemplum; lauatur vas terreum sordidum, aqua sordes aufert; at vas terreum in suamet terrea munditie manet. Non sic Spiritus sanctus lauat animas: postea verò quam peccata, & ipsorum sordes eluit, manet anima in sua mũditie naturali à peccatis munda, sed vltra hanc imprimit munditiem quandam multo præstantiorem ea, quæ prius erat: nam infundit gratiam, quæ est participatio quædam diuinitatis, per quam vt dicitur. 2. Pet. 1. Efficitur homo diuinæ consors naturæ. Velut si aqua non solum sordes à vase terreo remoueret, sed simul inauraret. hoc significat illis verbis. Psal. 50. Lauabis me, & super niuem dealbabor. quid est super niuem dealbari? quid enim niue candidius est? vtique significat supra naturalem mundiciem animas accipere à Spiritu sancto candorem multo maiorẽ, & perfectiorem, ac puriorem niue. Secunda differentia est, aqua quidem lauat corpus, sed non efficit pulchrum, & decorum. Si enim homo deformis est, quantuncunque lauetur, mundari quidem potest, sed nõ decorari, ac pulcher fieri; at Spiritus sanctus ita lauat animas, vt pulchras ac nitidas efficiat. Sunt quidem animæ in sua substantia pulchræ, & cunctis visibilibus pulchriores; at pulchritudo à Spiritu sancto indita, multò maior est, quam tota pulchritudo earum naturalis, tantaque est vt à Deo adamentur. iuxta illud Psal. 4. Concupiuit Rex speciem tuam, quod Hieronymus de spiritali animarum pulchritudine, quæ per gratiam Spiritus sancti fit, exponit. De hac gemina venustate nempè naturali, & quæ à Spiritu sancto confertur intelligitur illud Cant. 1. Ecce pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. bis pulchra dicitur, quia anima in sua substantia pulchra, multò maiorem à Spiritu sancto accipit pulchritudinem. Tertia differentia est. Aqua lauat, sed corrumpit, debilitat, destruit, & cõsumit. Videmus enim

vestes,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vestes, dum abluuntur, mundari quidem, sed consumi. aquæ enim qualitates corruptiuę sunt: at Spiritus sanctus non sic se habet, sed lauat & roborat animas, maioresque vires accedunt, quo magis lauantur: quod Paulus sentiens Philip. 4. dixit, Omnia possum in eo, qui me confortat. Quarta differentia est, aqua lauat, sed non manet in corpore loto, sed recedit vnà cum sordibus; at Spiritus sanctus lauat animas, & permanet. Ioan. 14. de Spiritu sancto dicitur; Apud vos manebit, & in vobis erit. Est autē mirabilis modus, quo Spiritus sanctus est in his, quos ipse lauat. Non enim est tantum per præsentiam quandam, sicuti Deus dicitur esse in omnibus; sed per quandam veluti vnionem, & assistentiam, quæ in hoc seculo cognosci perfectè non potest, iuxta quam dicitur habitare in homine, & hominem templum esse Spiritus sancti. 1. Corin. 6. vt quod magis est, opera hominis ei tribuantur. Matth. 10. Non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. & Rom. 8. Spiritus postulat pro nobis, & 1. Thesa. 2. Qui operatur in vobis, qui credidistis. Lauat ergo Spiritus sanctus animas, & in hoc similitudinem habet cum aqua, quæ lauat corpora, sed in ea similitudine prędictę quatuor differentiæ obseruantur.

Secunda similitudo aquæ cū Spiritu sancto, in quatuor tamē alijs dissimilis.

Secunda similitudo, propter quam aquę comparatur, ea est, quia sicut aqua fœcundam facit terram, & arbores, easque facit fructificare; sic Spiritus sanctus facit fœcundas animas, vt fructificent. de hisce fructibus Spiritus sancti, habetur Gala. 5. Fructus, inquit, spiritus est charitas, gaudium, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo etc. Est itē similitudo. vt enim aqua multiplices fructus efficit, sic & Spiritus sanctus. 1. Corin. 12. Diuisiones gratiarū sunt, vnus autem Spiritus: & rursus, Hæc omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis. Adhæc vt aqua vna varijs plātis, herbis, cæterisque inseruit, diuersos fructus, multiplices flores, coloribus, & odoribus, & figuris iuxta cuiusque naturam distinctos efficit; sic Spiritus sanctus miro modo diuersis, & aliquando contrarijs complexionibus, & conditionibus hominum naturalibus se accommodat. Sunt enim homines aliqui vehementes, aliqui temperati, alij solitudini dediti; alij conuersationem hominum amantes, alij seueri, alij placidi, milleq; modis differentes, & tamē omnes iusti, & sancti, eodemque ducti, & nutriti sunt Spiritu sancto.

Aduerte tamē, in hac similitudine, esse quoq; quatuor differentias. Prima est, aqua siccas arbores reuiuiscere non facit, nec sterilem terrā fœcundat; at Spiritus sanctus animas mortuas peccato, vitæ reddit, impartiturq; vitam quandam cælestem, & diuinam, perfectiorem ea, qua naturaliter viuunt, de qua vita dicitur Coloss. 3. Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. & Galat. 2. Viuo ego iā non ego, viuit autem in me Christus. Est autem superior & excellētior vita hæc naturali vita, qua viuit anima, cū sit alterius ordinis superioris. Hanc autem vitam Spiritū sanctum efficere docet Dominus. Ioan. 6. Spiritus est, qui viuificat: & in symbolo confitemur, Spiritum sanctum Dominum, & viuificantem. Facit etiam idem spiritus animas fœcundas, ferentes copiosum fructum vitæ æternæ. Ioannes. 15. Qui manet in me, hic fert fructum multum. Secunda differentia est. Aqua fœcundat terram, & arbores, & cætera ad fructus producendos, ad quos earum virtus naturalis se extendit. Vitem enim vt faciat vuas, ficum vt producat ficus, & sic in singulis: at Spiritus sanctus animam fœcundat, vt faciat fructus supra totam suam virtutem naturalem. Nec enim intellectus credere, nec voluntas Deum, vt oportet diligere, nec homo virtutum actus perficere, nec virtus humana opera ea, quæ miracula dicūtur efficere possent, nisi Spiritus sanctus fœcundaret. 2. Corinth. 3. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis. Tertia differentia est. Aqua non mutat fructus arborum; nec enim facit arborem producentem fructus malos & lethiferos, ferre bonos & salutiferos; nec siqua est fructuū amarorū, fructus dulces profert. At Spiritus sanctus hanc miram efficit mutationē; vt qui prius fructificabant morti, vt dicitur Rom. 7. fructificent Deo; & qui prius opera digna æterna pœna faciebant, postea digna æterna vita faciant; & qui prius ambitiosi, auari, superbi, & moribus efferi viuebant; euadant humiles, liberales, mansueti cæterisque virtutibus insignes, mutenturq; in alios viros: quam mutationem prædixit Isa. cap. 15. Vitulus, inquit & vrsus pascentur simul & catuli leonum requiescent, & leo vt bos comedet paleas. quem locum Eusebi. lib. 7. de demonstr. Euang. cap. 9. de gentium moribus effert, in alios longe cōtrarios eosque optimos per Euangelium conuersis exponit: Quam mirabilem mutationem Orige. libr. 2. contra Celsum, affirmat, vnum esse ex potissimis argumentis nostram religionem esse veram & à Spiritu sancto datam probantibus. Quarta differentia est. Aqua fructus edere facit arbores, non solum ijs naturales, sed etiam limitatius, nimirum singulas singulos. Ficus enim ficus, & vitis vuas, & cæterę hos, aut illos fructus ferunt. At Spiritus sanctus singulas animas innumeros ferre fructus facit. implet enim vnam hominis animā multis donis, virtutibus, & gratiis, ex quibus opera & actus varij, & differentes inter sese, omnes tamē egregij & diuini procedunt. Spiritus sanctus ergo aquæ similitudinē habet in eo, quod fœcundat. in hac tamen fœcunditate quatuor vti diximus existunt discrimina.

De Tertia similitudine aquæ cum Spiritu sancto.

Tertia tandem similitudo propter quam Spiritus sanctus aquæ confertur ea est; quod aqua extinguat

extinguat sitim; similiter & Spiritus sanctus. hoc tamen paulo inferius explicabitur, vbi sedandæ sitis sit expressa mentio à Domino. Hæc autem omnia accommodantur gratiæ à Spiritu sancto emananti: ipsa enim etiam aquæ similitudinem habet, sed secundario, cum per eam Spiritus sanctus efficiat omnia, quæ dicta sunt.

ANNOTATIO XI.

Spiritus sanctus propter tres causas viua aqua dictus est.

Cur autem Spiritus sanctus viua aqua dictus sit, superest exponendum. Sunt autem huius tres causæ. Prima, quia vitā habet in se ipso, qua viuit, immo ipsa vita diuina est: viuit enim cum Patre, & Filio, & omnes tres vna & eadem vita sunt, sicut vna essentia, & substantia. Altera est ab effectu, quia vitæ auctor est: ipse nanque viuificat animas nostras, quæ peccato mortuæ erant: ipse etiam viuificabit corpora nostra mortalia. Roma. 8. Viuificabit mortalia corpora nostra, propter spiritum eius inhabitantem in nobis. Hæ duæ causæ sunt propter quas Spiritus sanctus viuus, & vita dicitur; at non propter quas viuæ aquæ confertur. Nā non omne quod viuit, aquæ viuæ simile est. idcirco adiungitur tertia causa, quæ sumitur ex August. tract. 15. in Ioan. vbi aquam viuam eam appellari dicit, quę ita fluit, vt suo sit coniuncta principio à quo ortum habet: aquam autem mortuam vocari quæ diuisa, & interrupta est à suo fonte. iuxta hoc Spiritus sanctus aquæ viuæ recte comparatur. ita enim in animas fidelium descendit, vt a suo principio nunquam seiungatur, cū maneat, à Patre & Filio procedens, in vnitate eiusdem naturæ, & substantiæ nunquam diuisus: sicque nobiscum vnitur, vt nihilominus apud Patrem, & Filium perpetuò perseueret.

Gratia etiam Spiritus sancti viuæ aquæ cōparatur.

Possumus etiam gratiam ipsam Spiritus sancti, sicut aquæ, ita & viuæ conferre, non quod ipsa sit in se viuens, cum non sit substantia per se subsistens; sed quid animæ inhærens; non quod viuificet quasi auctor, & causa vitæ; sed quia est velut forma ipsa, qua viuitur secundum spiritū. hac ratione Cyrillus lib. 2. cap. 82. gratiam spiritus viuam appellat, quasi viuificantem. Et quia suo etiam principio est cōiuncta, nosque coniūctos efficit. pendet enim semper à Spiritu sancto & per eam Spiritus sanctus in nobis inhabitat, & nobiscum vnitur, & nos coniungimur ipsi. 1. Corin. 6. Membra vestra templum sunt Spiritus sancti. Non solum nos gtatia coniungit Spiritui sancto, qui est bonorum spiritualium & gratuitorum principium, vt dicunt, appropriationis, sed toti Trinitati, quæ est principium efficiens. Ioan. 14. Ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus: & Christo ipsi, Deo & homini, qui principium est meritorium, qui sua morte, & passione Patri nos conciliauit, & gratificauit. 1. Cor. 12. Vos estis corpus Christi. Gratia ergo viuæ aquæ similis est.

Dicit ei mulier, Domine neque in quo haurias habes, & puteus altus est, vnde ergo habes aquam viuam?

COMMENTARIVS.

NOn intellexit verbum Christi mulier; nam aquam viuam, quam Christus promittebat, esse materialem de terra emanantem arbitrabatur, ideò obiecit; puteus hic profundus est, nec habes in quo haurias, vnde ergo habes aquam hanc viuam? id est, ex hoc puteo ista aqua esse non potest, quia profundus est, & non habes, quo haurias; alius ergo locus est, vbi hanc aquam te habere oportet, dic vnde hauries, & manifesta hunc locum. Quamuis mulier verbum Christi non intellexerit, tamen affectus eius iam mutabatur, & intellectus illuminabatur, diuinaque virtus paulatim, & suauiter operabatur. Quē enim ludæum vocauerat, cuique veluti insultauerat, iam Dominum vocat, nec verbum contemnit irridendo, præsertim cum aquam ab ea prius petijsset; aut reiiciendo, vt incredibile, sed dubitando, & ignorando opponit. Vnde habes aquam hanc, quia non video quomodo de hoc puteo tu possis haurire. Non intulit ergo non habes aquam, sed intulit, *Vnde habes ergo aquam?* & hæc illatio continet duas enunciationes; prior est illatiua, ac si dixisset: Ergo ex alio loco, vel aliunde necesse est te habere aquam hanc: altera est interrogatio quædam, quasi diceret; Quis locus hic est? totum hoc vna connexuit sententia; vnde ergo habes aquam?

Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filii eius, & pecora eius?

DVo obiicit mulier verbis Christi aquam viuam promittentis: vnum de loco, vnde eam haberet, quia de illo puteo haurire non poterat, quod præcedentibus verbis

Universidad de Deusto
Biblioteca

fecit; alterum his verbis proponit, & sensus est; Si tu habes aquam hanc viuam, quam promittis, maior es quam Iacob: nam hic dedit nobis puteum hunc: nec meliorem aquã habuisse eum credibile est, cum ipsemet de hac biberit, & filij eius, & pecora: si habuisset meliorem, non vtique ipse, & filij bibissent de hac aqua: Si tu ergo habes aquam hanc viuam, maior es quam Iacob. Hæc verba non protulit affirmatiuè, quia difficile ei videbatur, quem Iudæum vnum ex cæteris opinata est, præponere Iacob ipsi, nec tamen inficiando protulit dicens: Tu non es maior; sed vsa est interrogatione. Iam enim lumine diuino tacta, maiorem de Christo incipiebat opinionem concipere, quam prius habebat. Sed dicet aliquis, vnde infert hæc verba. *Nunquid tu maior es?* Respondeo; Christus dum dixit, *Tu petüsses, & ille daret tibi aquam viuam*, significauit aquam suã esse, multo perfectiorem, quam illa erat: nisi enim perfectior esset, non esset dictum; *Tu petüsses*; nam mulier abundantem ex eo puteo aquam habebat, nec erat, cur peteret, nisi aquam illam promissam, multo præstantiorem intelligeret: propterea facta obiectione de loco, quia hæc aqua nec ex illo, nec ex alio puteo hauriri posse videbatur; alteram erga personam promittentem facit obiectionem, quia esset tunc maior, quam Iacob; vt sit integer sensus; Nec scio, vnde habeas, nec qua ratione habere possis intelligo: Nam si haberes, esses profectò tu maior quã Iacob, quod credibile non videtur; non ergo aquam hanc viuam dare potes. hæc mulier absolutè non protulit, sed interrogatione, & dubitatione vsa est; quia etsi difficile, tamen non impossibile iudicauit. quod sanè iam lumen diuinum efficiebat in eius mente. Attende rursus mulieris prudentiam, quia rem non impossibilem iudicabat, spe quadam iam impulsa aquam hanc habendi, Iudæam se quodam modo profitetur; hac ratione Christum, vt ei aquam daret, inducens. Iacob enim patrẽ quoque suum vocat, quasi diceret; ego etiam sum Iudæa, vt tu, & ambo communem habemus patrem, & cui exprobrauerat prius, *Tu Iudæus cum sis*, eum iam reueretur, & se eodem nomine nobilitat. iã enim spem, lumine affecta diuino concipiebat, sed imperfectè, cito in magnam fidem, spem, & charitatem à Christo extollenda. Cyril. lib. 2. cap. 84. verba connectit, vt prioribus verbis existimauerit Christum magicis artibus aquam ex puteo sine hydria extracturum; hanc tamen opinionem posterioribus his verbis correxerit: tamen sensus hic difficile accommodatur, idcirco expositio allata probabilior est.

Samaritana, quam se prudenter gesserit.

Quorsum Samaritana Iacob patrem etiam suum, dicat.

Respondit Iesus, & dixit ei, omnis, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.

COgnouit mulier ex Christi verbis, aquam ab eo promissam excellentiorem esse ea, quam ipsa ex puteo hauriebat; excellentiam tamen, & præstantiam eius nondum perfectè assequebatur; elementarem enim aquã esse existimabat, & nondum certa omnino erat, Christum aquam, quam promittebat, dare posse. Prosequitur ergo Christus in his duobus mentem illius illustrare. Hoc posterius efficit verbo assertionis geminato, nẽpe, *Aqua, quam ego dabo ei*, & iterum, *Aqua, quam ego dabo ei*, quasi diceret, ne dubites ò mulier, me hanc habere, & dare posse aquam, ego dabo, in mea est potestate, mihique eam dare incumbit. Prius autem facit discrimen magnum inter has aquas assignando, quod quidem est triplex. Primum verba proposita continent, quorum sensus est: Aqua putei huius non extinguit perfectè sitim: nam qui eã bibit, eũ sitire iterum necesse est; aqua verò, quam ego dabo, & quam ego promisi tibi, sitim aufert omnem; nam qui eam biberit, nõ sitiet in æternum. Perpende Christi artificium, allicit enim mulierem ad credendam, desiderandam, & petendam aquam promissam, per hoc, quod sitim expellit in æternum, vt mulier, quæ quotidiano labore hauriendi aquam putei, propter sitim frequentem, premebatur; spe à tanto onere se liberandi, facilem se ad credendum, & quærendum, quod promittebatur, exhiberet. Hoc est vnũ discrimen, quo aquæ à Christo promissæ præstantia declaratur, quoq; eã non materialem, elementaremue esse insinuatur. taciteq; Christus se maiorem, quàm Iacob significat, mulieriq; consentit dicenti, es tu maior quàm Iacob? Aqua hæc sitim in æternum extinguens, Spiritus sanctus est credentibus in Christũ datus, qui omnẽ sitim & animæ, & corporis aufert, vt in annotatione sequẽti explicatur.

Christi sapientia lucet in hoc colloquio.

ANNO-

ANNOTATIO XII.

Quomodo verum sit quod non sitiet in æternum, qui bibit ex hac Christi aqua.

EXplicatione indiget, quod dicitur, aquam hanc nempe Spiritum sanctũ sitim in æternum extinguere: id enim annotatione decimaprimum in hoc loco tractandum. Aduertendum igitur est, sitim duplicem esse, alteram, quæ corporis est, & aqua materiali sedatur. alteram quæ est animæ: desideria enim & concupiscentiæ, sitis quædam sunt. Si loquamur de siti corporis, est quædam similitudo aquæ naturalis, cum aqua viua spiritus sancti, qui etiam, sicut & aqua elemẽtaris, solet corporis extinguere sitim, immo & famem. Legimus enim, & audiuimus nonnullos viros hoc spiritu plenos, ita esse in æternorũ contemplationem raptos, vt nec sitim nec famẽ, immo nec incommoda grauia corporis sentirent & per multos dies ieiuni absque cibo & potu perseuerarent, quodque mirabilius est, fastidirẽt cibum, & potum, sicut fastidire solent, qui saturi, & cibo ac potu repleti sunt. Nec incredibile hoc videri debet. Si enim circa res temporales, & caducas amor nimius, aut lætitia, aut reliquæ vehementes passiones, id efficiunt; vt homo per multum temporis nec sitiat, nec famescat: quanto magis Spiritus sanctus per gratiam suam, id operabitur? Interest tamen, quod eorum qui affectibus hisce famem & sitim non sentiunt, corporeæ vires debilitantur, potu, & cibo deficientibus: at Spiritus sanctus roborat, & vires sustentat, ne homo succumbat, sed integer, & fortis perseueret. Exemplo id comprobatur Eliæ, qui semel pane & aqua refectus, fortis quadraginta dierum iter ieiunus confecit. multa exempla virorũ insignium huiusmodi habemus. Videre enim licet homines delicatos, infirmos, debiles, vel minima incommoda corporis ferre non valentes, superueniente Spiritu robustos, expeditos, agiles, facilè quæ corpori sunt grauia supportantes, euadere. Hoc tamen non semper efficit Spiritus sanctus, sed quando, & quantum, & quibus cum vult. Est ergo similitudo quædam aquæ viuæ cum aqua elementari, etiam quantum ad sitim corporalem. Quamuis autem Spiritus sanctus sitim corporis, & famem ijs, quos replet, auferat, non id ita efficit, vt non amplius sitiant, & famescant. Nam & illi viri, de quibus dictum est iterum eisdem passionibus subduntur, & Elias ipse famem & sitim passus est: & Christus caput nostrum, post ieiunium quadraginta dierum esurijt; cum in hoc seculo sitis hæc à sanctis per Spiritum sanctum non ita remoueatur, quin iterũ sitiant: quod igitur Dominus promittit, de futuro seculo intelligere oportet. Sitim enim in æternum aufert, quia huius vitæ modico transacto, resurgent virtute Spiritus sancti illi, quos ipse prius potauerat, omnino incorrupti, nec in æternum sitient, nec alijs passionibus, & miserijs subiecti erunt. Hoc non facit aqua elementaris, non enim sitim in æternum aufert, sed resurgent, qui Spiritum sanctum non biberunt, sitientes in æternum. Aqua ergo hæc viua Spiritus sancti, dicitur auferre sitim in æternum ad modum medicamenti, quod febricitanti porrigitur, ad febrim & sitim expellendam; quod non tunc facit, quando accipitur, sed interuallo temporis facto; ita hæc aqua viua, sitim in æternum auferre dicitur. Loquitur autem Dominus de siti corporis, vt doctè dicit Aug. tract. 15. in Ioan. & sic est huiusmodi sentẽtia intelligẽda prætermissis alijs, quæ recentiores imaginantur.

Extinguit hæc aqua etiã sitim animæ.

Quantum autem ad sitim animæ attinet, etiã Spiritus sanctus virtutem habet eam extinguendi, sed nõ modò, sed vti diximus de siti corporis, in futuro sæculo; quando nimirum omne desiderium implebitur; quãdo totus hominis appetitus satiabitur; & fiet illud, quod prædictum est Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua: & quod promissum est à Domino Matth. 5. Quoniã ipsi saturabuntur. In hoc autem sæculo hæc sitis non omnino extinguitur, immo quædam augetur per Spiritum sanctum. Iusti enim & sancti, quo Dei gratia, & Spiritu sancto magis implentur, eo vehementius Deum desiderant, ipsique seruire, & inhærere concupiscunt, iuxta illud Eccles. 24. Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibũt me, adhuc sitient: iustorum enim est sitire, & esurire semper iustitiam. Sitis autem desideriorum & affectuum prauorum, quæ superbos, ambitiosos, carnales, auaros, cæterosque operarios iniquitatis vexat; extinguitur per aquam hanc Spiritus sancti, cuius virtus adeo etiam in hoc sæculo potenter operatur, vt iustis & sanctis, quæ prius placebant, & cupiebãt, summopere displiceant, fiantque molesta, quæ dulcia videbantur ante huius aquæ potum. Nequetamen hæc sitis ita perfectè in hoc sæculo remouetur, quin aliqui motus, & leues affectus praui insurgant, cum & iusti venialiter peccent. Sitis etiam illa concupiscentiæ carnalis, quæ militat contra Spiritum, non penitus aufertur: Paulus enim ad Roman. 7. Sentio, inquit, in membris meis legẽ repugnantem legi mentis. At per aquam hanc fit, vt vel minuatur; vel vires accrescant, quibus facilius feratur, nec valeat iam victoriam de Spiritu reportare. Dixi autem, minuatur; vel facilius feratur, quia per gratiam aliquando vere motus hic concupiscentiæ minuitur; aliquando & si non minuitur, augentur vires, vt facilius feratur: sicut qui dat vim potum ferenti pondus, non minuit pondus, sed facilius portatur, & leuius videtur viribus auctis ex vini potu. Hęc in hoc sæculo fiunt, vbi luctandum, pugnandum, & laborandum est pro iustitia; at in futuro omnis sitis depelletur in æternum, virtute huius aquæ viuæ haustæ: illic satietas sine fastidio, illic quies æterna, illic quod nunc dicitur eueniet; *Qui biberit ex hac aqua* nunc, *Non sitiet*, tunc, *in æternum*.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

COMMENTARIVS.

PRęcedentem sententiam auget, sensus talis est; Non solum qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed etiam hæc aqua fiet in eo, qui biberit, fons aquæ salientis, id est salire facientis eum in vitam æternam. tanta erit huius aquæ virtus in bibente, vt suo impetu eum impellat, & extollat in vitam æternam, & ex mortali, & corruptibili; ac terreno; faciat immortalem, incorruptibilem, & cælestem. Hoc efficit Spiritus sanctus, qui fons est in credentibus in Christum, tantæ virtutis, vt eos in cælum perducat, & a corporis etiam morte in vitam æternam resurgere faciat. Rom. 8. Suscitabit corpora vestra mortalia, propter inhabitantem Spiritum in vobis. Hisce verbis alia duo discrimina vltra primum, quod in superiori sententia expositum est, inter aquas hasce narrantur; Aqua enim putei non fit fons in eo, qui bibit, nec vitam æternam confert; aqua verò Christi fit fons aquæ salientis in vitam æternam. Spiritus sanctus enim fons fit in nobis aquæ donorum gratiæ, & virtutum, quibus dignos nos facit vita æterna, & per ea in vitam perducimur.

Quatuor annotantur in litera explicatione.

Adnotanda sunt aliqua: primũ particula illa *Sed*, Græce, ἀλλὰ non diuersitatis in hoc loco, sed augmenti est. Solet enim in scriptura in ea accipi significatione. Ioan. 16. Absq; Synagogis facient vos, sed venit hora, vt qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo, id est, quin potius, seu, immo venit hora. & Ioan. 17. Sed quia hæc locutus sum vobis. Sunt multa eiusmodi exempla. Alterum est, duo hic esse; fontem, & aquam fontis: fons est principium, & hic est Spiritus sanctus; aqua manans gratia, & dona ipsius sunt. Tertium est metaphoram esse sumptam ab aqua materiali. hæc enim tantum ascendit, quanta est altitudo principij a quo emanat: hoc idem reperire est in aqua ista spirituali: fons enim à quo gratia oritur. Spiritus sanctus est qui est vita æterna, ascendet ergo, & ascendere faciet habentem vsque ad vitam æternam, vt sicut à Deo procedit ita extollat hominem, vt Deo ipso fruatur, cuius fruitio vita æterna est. Quartum est, aquam, & gratiam Spiritus sancti dici salire in vitam æternam, quia salire nos facit, dignosque efficit, vt vitam æternam consequamur, quod habet ab impetu & virtute principij, cui nos coniungit, nempe Spiritui sancto, toti Trinitati, & Christo.

ANNOTATIO XIII.

Quid nomine fontis hoc loco intelligatur.

SPiritus sanctus verè fons est vitæ æternæ, à quo gratia, & dona, & bona omnia spiritualia emanant, de quo fonte dictum est. Psal. 35. Apud te est fons vitæ. Hunc fontem variè Patres interpretati sunt, vt refert Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 19. Aliqui enim Patrem ipsum interpretabantur, qui est fons, à quo vita, qui Filius est, procedit. Alij Filium ipsum esse hunc fontem intellexerunt, à quo emanat vita, qui est Spiritus sanctus: quam expositionem secutus est Athana. lib. de incarnatione Christi, quamuis Ambrosius tacito nomine, interpretationis huius meminerit. Alij tertio loco fontem hũc Spiritum sanctum esse dixerunt, à quo emanat in nos vita gratiæ: & hanc interpretationem probat ibi Ambro. cap. 20. eaque ad rem nostram facit: qui enim in credentibus fit fons aquæ, ipse est, qui dicitur esse apud Deum, nempè Filium, & Patrem. Obijciet aliquis cum Spiritus sanctus Deus sit, qua ratione dici potest, fieri. Respondeo non dici absolutè fieri in nobis, sed fieri in nobis fons aquæ, quia nobis sua dona communicat, & per gratiam in nobis est, sicut dicitur Deus factus adiutor noster, non tamen quòd factus sit absolutè. Fons ergo est Spiritus sanctus, nõ relatione ad Patrem & Filium, quia Pater & Filius non habent vitam à Spiritu sancto: quin potius Spiritus sanctus accipit vitam à Patre & Filio; sed fons dicitur relatione ad nos, quia nobis impartitur aquam hanc suæ gratiæ, & donorum. Possumus etiam affirmare gratiam animabus infusam, fontem esse; quia ab ea fluunt virtutes in potentijs, dona, & opera digna Deo. hoc tamen in loco non significatur nomine fontis nisi Spiritus sanctus: aqua autem huius fontis sunt gratia, & cætera omnia, quæ gratiam infusam consequuntur.

A

B

Dicit

Dicit ad eum Mulier, Domine da mihi hanc aquam, vt non sitiam, neque veniam huc haurire.

COMMENTARIVS.

QVamuis mulier nondũ aquã hanc promissam perfectè perceperit, multũ tamen diuino illustrata lumine profecerat. nã dictis Christi fidem habuit, credens fieri posse, Christum aquam dare meliorem illa, quam ipsa hauriebat, & quam qui biberet, non sitiret in æternum: & quantum ex verbis ipsius superius expositis licet colligere, maiorem Christum quam Iacob credidit. nam qui aquam hanc viuam daturus erat, maiorem quam Iacob futurum ipsamet erat fassa. Profecit etiam in affectu: nam hanc sibi dari petit, confisa verbis Christi: ille daret tibi, si tu petijsses; *Da mihi*, inquit, *hanc aquam*, sed vt imperfecta intellectu, ita etiam erat imperfecta affectu: vtilitate enim temporali inducta, hanc aquam cælestem petit; ne inquit, toties huc veniam haurire. Non mirum, si imperfectum est desiderium, vbi adhuc imperfecta erat fides.

Dicit ei Iesus, Vade voca virum tuum.

PRudentissimus, & sapientissimus medicus Dominus, eam statuens sanare, causam infirmitatis considerat. capere diuina, & spiritualia mulier non poterat, quia graui carnis peccato oppressa, & cæca tenebatur; vt igitur illuminetur, ad causam morbi medicus se conuertit, & vt peccatum suum agnoscat & confiteatur, ipsam mulierem illuminandam inducit. Atque hæc est causa, cur Dominus tanta verborum multitudine qui simul sanare & illuminare potuit, est vsus, vt nos ipsos, & qualiter alijs mederi, & qui infirmi sunt, qua ratione sanari, & illuminari debeant, instrueret, *Vade*, inquit, *voca virum tuum*, sciebat non habere virum, sed adulterum, eam tamen proprium fateri peccatũ inducit, & humilitate hac confessionis disponit, vt illuminetur: propterea, vt incipiat saltem ipsa confiteri, quærit, & infirmitatem eius adiuuans tanquam pientissimus medicus, quod non cogitabat malum, in memoriam reuocat, & loquendi & aperiendi occulta dat occasionem. Hæc verba, & cætera huius colloquij, August. lib. 83. quæstion. quæst. 64. Spiritualiter exponit, subtiliter quidem, & doctè.

Quorsũ Christus tot verborum ambagibus vsus sit in hac collocutione.

Respondit mulier, & dixit, non habeo virum.

NEgat mulier se virum habere, & id verum erat. Multum valet in animis hominum vtilitatis spes: cum enim aquam hanc sibi dari vehementer optaret, ne vllam dilationem pateretur, se virum non habere confessa est: ne abire, & iterum venire cogeretur, & vtilitate allecta, verum manifestat.

Dixit ei Iesus, bene dixisti, quia non habeo virum, quinque enim viros habuisti, & nunc, quem habes, non est tuus vir, hoc vere dixisti.

PErsequitur Dominus, quod mulier incepit, & principium confessionis eius confirmans, quod defuit, & occultum erat, supplet & manifestat: *Dixisti bene*, id est, verum est, quod dixisti, te non habere virum, sed aliud tacuisti: nam viros habuisti quinque & quem nunc habes, tuus non est vir, propterea tu confessa vere es, te non habere virum. Bis repetit Dominus bene dixisti, non habeo virum. primo quidem confirmans eius dictum; secundo post datam causam, quare bene dixerit: ac si diceret; Vere dicis te non habere virum: nam habuisti quinque, & vnum modo habes; sed hic non est tuus: & hoc rectè dixisti te non habere virum, quia habes quidem, sed non est tuus. Illud, *Quia*, non est causalis dictio, sed declaratiua. bene dixisti te non habere virum, seu quod non habes virum: & bene dicere pro eo dictum est, quod est verum dicere. Magna prudentia, & suauitas Christi hæc est; non arguit, non inuehitur contra eam, non adulteram vocat; sed modestissimè eius peccatum manifestat: Adulterij enim occulti significatio, imperfectæ fœminæ satis magna erat correctio: nec opus erat acerbitatem adiungere verborum; maxime quia hoc reuelabat, non tam vt illius insimularet incontinentiam, quam vt suam ei manifestam faceret dignitatem, & excellentiam, eamque ad sui fidem alliceret.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XIV.

Nonnulli legũt quinque, alij sex viros habuisti.

ORige. in Ioan. tom. 13. refert Heracleonem legisse sex viros habuisti. ipse vero legit, vt nos legimus, quinque viros habuisti. & similiter Athanasius. quæst. ad Antioc. quæst. 58. & hæc est communis & recepta lectio. Hiero. epist. ad Rusticum de viuendi forma, videtur legere sex viros; sic enim, inquit; Quid Samaritana vilius? non solum ipsa credidit, sed post sex viros inuenit Dominum: tamen Hieronymus coniunxit adulterum cum quinq; viris; propterea dixit post sex viros inuenisse Dominum. idem etiam Hieron. in epist. ad Gerontiam de monogamia sic inquit. Dicemus huic mulieri, quod Dominus Samaritanæ; viginti duos maritos habuisti, & iste, à quo sepeliris, non est tuus. at hæc verba dicebat Hieronymus, applicans cuidam, quæ cum altero & vigesimo viro nuptias celebrauerat, non tamen quod vellet ita esse in Euangelio legendum. Lectio ergo tenenda est, *Quinque viros habuisti*.

In sensu etiã superiorũ verborum explicando nõ conuenunt doctores.

In sensu etiam varij sunt Doctores: nam Irenæ. lib. 3. cap. 19. dicit, præter primum, cæteros non viros fuisse, sed adulteros; tamen re vera hunc sensum literalis textus pati non potest. nam dicitur; *Quinque viros habuisti, & hic, quem habes, non est tuus*, quasi reliqui quinque fuerint sui; & ita communiter exponunt Doctores, & id probat Athanasius loco citato dicens; Hæc mulier viros iuxta Samaritanorum legem quinque habuit, mortuique iam erant, postea vero scortabatur; nemo siquidem cum ea vt cũ vxore legitima cohabitare volebat; illa vero cũ concupiscentiam suam refrænare non posset, clã apud se habuit, cum quo consuetudinem habebat, & non erat hic manifestus, aut legitimus maritus, sed eum secum occulte habebat. hæc Athan. Siue autem lex Samaritanorum fuerit talis, vt vltra quinque habere non licuerit, siue talis lex non fuerit; hoc certũ est illam quinquies matrimonium contraxisse; virosque legitimos habuisse quinque, sextus autẽ adulter erat. Probabile quidem est, quod Athanasius dicit: Si enim licuisset cũ pluribus coniungi, forsan adulterum non quæsiuisset: argumentum tamen est magnæ incontinentiæ in muliere, quæ tot erat copulata viris, & tamen non legitimum habebat virum. Consideranda est Christi prudentia; peccata Samaritanæ detecturus, noluit suos adesse discipulos: sic enim sunt corrigenda occulta peccata, vt peccantis fama, & opinio non lædatur, quando vtrumque simul fieri potest; hoc nos Dominus præsenti docuit exemplo.

ANNOTATIO XV.

Contra Tertullianum secũdas nuptias damnantem.

HOc loco abusus est Tertul. lib. de Monogamia ad probandum secundas nuptias esse damnosas, & solam monogamiam licere, quia Dominus hunc, quem post quinque habebat, hominem, non esse maritum contendit. tamen sententia hæretica est, & in hoc Tertul. à catholica veritate recessit; vnde Hiero. lib. de scripto. Eccle. illum librum contra Ecclesiam scriptũ esse censet. locus autem hic non solum pro eo non facit; sed etiam contrarius illi est: nam Dominus dum asserit hunc non esse virum eius, tamẽ quinque habuisse, probat non solum secundas, sed etiam quintas nuptias; aliter non solum hic sextus, sed nec quatuor alij viri eius fuissent. Est quoque Basil. in epist. ad Amphiloch. can. 4. vbi videtur quartas, & quintas, & vlteriores nuptias damnasse, nec matrimonia censuisse, sic intelligendus; esse quidem matrimonia, tamen argumentum esse incontinentiæ contrahentis, nisi aliqua particularis adsit causa: nam secundum fidem Catholicam non est determinatus numerus nuptiarum. Quod si Patres pœnitentiam imponebant bigamis, & trigamis, id propter incontinentiam, quam præ se ferebant, factum erat; tamen non separabant eos quasi matrimonia non fuissent. nec locus hic contrarium probat, immo pro veritate facit: nam quintas probat Dominus nuptias. quod si sextus non vir dicitur, vel ob id est quia vt dicit Athana. prohibitum erat lege Samaritanorum sextas celebrare nuptias; vel quod probabilius est, quia non eas celebrauerat cum hoc sexto. contingit enim sæpe viduas aliquem habere in adulterum, nolle tamen habere in virum.

Dicit ei mulier, Domine video, quia Propheta es tu.

COMMENTARIVS.

VEra Christum narrasse, simulque se peccasse fatetur, *Video*, inquit, *quia Propheta es tu*, non dicit simpliciter, *Propheta es tu*, sed, *Video, quia Propheta es tu*, id est, ex ipso effectu, & opere cognosco te esse Prophetam: nã occulta mea vere manifestasti. In eo ergo, quod dicit, *Video te esse Prophetam*, suum adulterium fatetur. Illud, *Quia*, est dictio, non causam, sed declarationem denotans. Sæpe enim loco quód, interpres vtitur, quia, Mulier ista, ei quem secreta, & occulta scire experiebatur, contradicere, suumque negare peccatum non est ausa: expressis tamen verbis confiteri pudor forsan impediebat; modeste veritatem

ritatem aperit, dicentis verba confirmans. Vti autem simplicibus verbis parum visum ei est, propterea duo simul effecit & veritatem est confessa, & veritatis auctorem affecit honore. Non solum vera dicis respondit, sed Domine, tu es Prophera, qui vera dixisti, & ex Spiritu diuino locutus es. Magnum saluris est argumentum correctionem acceptare, & veritatem submissè recognoscere: sicut è contrario correctionem contemnere, damnationis est indicium, vti Salomon Eccle 21. Odisse, inquit, correctionem vestigium est peccatoris; id est, qui odit, nec vult corrigi, peccato suo vult inhærere: vides iam mulierem magis atque magis interius proficere.

Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet.

COntentio erat communis inter Iudæos, & Samaritanos de loco, in quo Deo vero Israel sacrificandum erat: nõ enim omni in loco sacrificare licebat. præcepit enim Dominus Deut. 12. dicens Ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomẽ suum ibi, & habitet in eo, venietis, & offeretis in loco illo holocausta, & victimas vestras, decimas, & primitias manuũ vestrarum. & vota, atq; donaria, primogenita boum, & ouium. hoc erat præceptum Domini. Iudæi ergo locum adorationis, id est, sacrificij, templum Hierosolymitanum affirmabant esse: & id verũ erat, vbi Salomon, & reges sacrificia Deo accepta obtulerunt, & vbi erant summi Sacerdotes; at Samaritani, vt superius retulimus, ex Iosepho. libr. 11. Antiquitat. capit. 7. in monte Garisin, loco totius Samariæ eminentissimo prope Sichar templum ædificarũt, in quo Deo Israel sacrificia offerebant, & eum esse locum, quem Dominus elegerat, iuxta illud Deu. 12. Cum Iudæis contendebant, eratq; controuersia continua, & permolesta inter eos, & valde communis, vter locus esset adorationis. Adorationẽ hoc in loco oblationem, & sacrificiũ appellat, vt ex loco allegato Deutero. constat. Mulier ergo hæc Propheram credens esse Christum, resolutionem huius controuersiæ petit; siue quia desiderio hoc sciendi tenebatur; siue quia scrupulo aliquo agebatur; ne forsan, vbi non oportebat, Deo sacrificium offerret; siue forsan, vt colloquium de sua incontinentia inceptum interrumperet, propositis hisce, quæ ad Prophetam sibi pertinere visa sunt. Sæpe enim accidit, quando aliquid non admodum libenter audimus, aliquam solemus excitare diuersam quæstionem, de qua dum fit sermo, quod erat auditui minus gratum, relinquatur. Erat adhuc mulier imperfecta, & propria errata audire, & multum in ea materia morari, vt imperfectis euenire solet, molestũ duxit. Samaritanorũ etiam partes agens, controuersiam communem, & celebrem proponit; & in proponendo suam auget, & firmat causam, contrariam vero debilitat: hoc enim humanum est artificium, *Patres*, inquit, *nostri adorauerunt in monte hoc* quasi dicat; nos habemus magnam causam, vt in templo hoc adoremus, quia patres nostri adorauerunt in hoc monte, vbi est nostrum templum; *Et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet*, quasi diceret; vos sola vestra opinione, patrum auctoritate non fulti, dicitis in templo Hierosolymitano adorandum. Patres vocat Abraham, Isaac, & Iacob, primos Iudæorum patres, quasi hoc argumento suas probans partes, & Iudæorum causam deprimens, quod patres suos non imitentur.

Quorsum Samaritana de adoratione mẽ sceat sermonem.

ANNOTATIO XVI.

Mons Garisin ob multã celebris.

CRyso. hom. 31. refert sui temporis traditionem fuisse, illum esse montẽ, in quo Abraham filium suum Isaac sacrificare erat paratus. Est etiam iste mons in quo vt patet ex Deut. 37. benedictiones datæ sunt seruantibus legem, vt etiam dicit Cyril. lib. 2. cap. 80. & in quo Iacob rediens cum filijs ex Mesopotamia, Dominum adorauit; vt dicitur Genes. 33. erat enim locus, & mons celebris dictus Garisin. Hac ratione A suam tutatur mulier causam, nec altius de Christo sentit, quam quod sit merus homo, propheta tamen. Nam cum cæteris coniungens, *Vos*, inquit, *dicitis*, forsan id fecit, vt hac ratione cum ad respondẽdum, & difficultatem soluendam induceret, quasi causæ vtrique communi consulturus. Neque enim mihi probatur, quod dicit Cyril. lib. 2. cap. 90. eam Samaritanorum more gloriari, & Iudæorum arrogantiam deprimere voluisse:

Universidad de Deusto
Biblioteca

voluisse; sed existimo eam sciendi causa quæsisse, & argumentum pro sua parte soluendum, proposuisse: nimirum, quia Patres adorauerunt in eo monte: Iudæi autem non videbantur ei, pro sua causa talē habere probationē. Hoc mihi A persuadet id, quod sequitur; nam cum Christum non respondisse videret, ad tempus Messiæ refert negotium, ille, inquit, edisseret nobis omnia: fieri potest mulierem credidisse Messiam, quem vē turū putabat, Samaritanorū opinioni cōsensurū.

Dicit ei Iesus, mulier crede mihi, quia veniet hora, quando nec in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem.

COMMENTARIVS.

Fidem sibi haberi postulat, & contentionem super adoratione ortam, breui tollendam prædicit.

MVlta respondet Dominus ad propositam sibi mulieris interrogationem. Primo omnium sibi fidem haberi à muliere petit, *Crede*, inquit, *mihi*, sine hac enim, vt recte Chrysost. hom. 32. notat, diuina mysteria percipi non possunt. *Crede*, inquit, *mihi*, nec iniustum petit; qui enim occulta manifestauerat, & prophetia credebatur, veritatē etiā in his de quibus interrogabatur, & respondebat eū scire, credendum erat. petit etiā sibi credendū vt quæ dicit certissima esse, & verissima affirmet: quando enim aliquid narrantes, mihi credite, dicimus, rē esse verā confirmamus. Rursus quia mulier causam suā patrū auctoritate defendebat, Christus sola suorū dictorum auctoritate, sine alterius testimonio credi volebat, propterea fidem postulat: ac si dicat; tu me maiorem Iacob propter aquam viuam quam petis iudicasti, crede ergo mihi, si credis Iacob & patribus. Hæc tria vnico illo verbo insinuantur. respondet ergo ad interrogationem primo illam contentionem cessaturam, & è medio tollendam: nec enim in illo loco, nec in Hierosolymitano tēplo adorandus erit Deus. His verbis quæ de futuro sunt; *Veniet*, inquit, *hora*, (quamuis enim græcè verbum sit præsens, tamen id sæpe etiam pro futuro ponitur, & sic habet versio cōmunis:) prædicit vtrumq; cultū, & Samaritanorū & Iudæorū tollendum, & hac ratione cessabit contentio. At ne putaret cultum & adorationem omnino cessaturam, inquit, *Adorabitis Patrem*, vt sit sensus; Veniet hora quando adorabitis Patrem: erit quidem cultus Dei, sed non qualis in hoc vestro, & in illo Iudæorum templo: quia vterque cultus cessabit, & nouus quidā multo perfectior succedet: hanc perfectionē huius cultus insinuat illud verbum, *Patrem*. vt enim dicit Cyril. lib. 2. cap. 91. dum Patrem vocat, ad filium erigit considerationem, & ita est: nam in Christiano cultu non absolutè Deus adoratur, sed etiam distinctè Pater, Filius, Spiritus sanctus, & tres adoramus in vna Deitate personas; quod nec Iudæus, nec Samaritanus fecit. Rursus adoramus Christiani Deum, & Patrem, quia sumus in statu adoptionis filiorum, & clamamus Abba pater, & edocti à Christo inuocamus; Pater noster qui es in cælis. Hæc ergo perfecta adoratio de medio tollet, & Samaritanorum ritum, & Iudæorum cultum.

ANNOTATIO XVII.

Locutus est Christus de Samaritanorum & omnium gentiū, falsa adoratione.

ATtende per Samaritanorum adorationem etiam intelligi gentium omnium idololatriam: hi enim quamuis Deum Israel adorarent, tamen idololatræ erant, & more idolatrarum viuebant. cessare ergo debuit & idolatria, & Iudæorum cultus in Christi Euangelio, vt prophetatum est Miche. 1. Omnia idola eius ponam in perditionem. Isa. 2. Eleuabitur Dominus solus, & idola penitus conterentur. De Iudæorum cultu auferendo dicitur, Psal. 39. Sacrificiū, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi, tunc dixi, ecce venio. & Isa. 1. Quid mihi multitudinem victimarum vestrarum? Aduertendum adhuc est, non solum prædictis his verbis Christum significare voluisse vtrumque cultum cessaturum; sed etiam, vti diximus, nouam hanc religionem, & adorationem Euangelicam, & adhuc etiam tertium quoddam, nempe amplitudinem huius religionis, & cultus, vt non in vno loco, & prouincia; sed in toto orbe adoratio, & sacrificium essent Deo exhibenda: non vt in Iudaismo, & Samaritano illo cultu, qui vno certo concludebatur loco: ac si dictum esset; nō iam restringetur in hunc, aut ad illum locū adoratio Dei; sed per totum orbem diffundetur, & hac ratione cessabit omnis talis contentio. Hūc locum ita exposuit Basili. lib. 2. de Baptis. cap. 8. Potestatem, inquit, dedit Dominus adorandi in omni loco, vbi dixit, nec Hierosolymis, neque in monte isto adorabitis Patrem: dilatat, & deducit ora- A

Vbique Deo sacrificandū prædicit.

cit orationem Dei ab arcto Hierusalem ambitu, in omnem totius orbis locum. hæc Basilius, explicans locum Pauli; Volo viros in omni loco orare, exponitque non hoc intelligi de omni loco etiam immundo & indecenti, qui humanis sunt vsibus necessarij; sed de eo, qui ad id deputatus fuerit; Paulumque id tantum voluisse significare docet, quod Dominus in his verbis significauit; Dei cultum non esse restringendum ad vnam ciuitatem, aut locum determinatum, & hic sensus est horum verborum; quamuis simul etiam alia duo, quæ dicta sunt, eisdem verbis exprimantur. Consonat huic illud Malach. A 1. Non est, inquit, mihi voluntas in vobis, dicit Dominus Deus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis, vsq; ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: & magnum est nomen meum in gentibus. Hæc tria his verbis prædicuntur, Iudæorum sacrificia cessatura, gentiū Idolatriam tollendam, & conuertendam in veri Dei cultum, & oblationem mundam; & hæc nō vno in loco coarctanda, sed in totum orbem à solis ortu, vsque ad occasum dilatanda.

Vos adoratis, quod nescitis, nos adoramus, quod scimus.

COMMENTARIVS.

Iudaorum religionem præfert ritibus Samaritanorū.

SEcundo respōdet Dominus, præfertque cultum Iudæorum, Samaritanorum ritui: ne enim mulier illa, parem esse vtriusque & Iudæi, & Samaritani causam, cum vtriusque remouendus esset cultus, arbitraretur, adiunxit secundum responsum. Cultus Iudæorum, quem suum vocat, *Nos*, dicens, quia secundum carnem Iudæus erat, multo est præstantior vestro. & causam huius apponit: Iudæus adorat quod scit, Samaritanus autē, quod nescit; id est Iudæorum cultus ex fide vera est, quia vnicum credit esse Deum, sicuti vere est: Samaritanorum autem cultus ex infidelitate, & errore, ac ignorantia est, quia non habet veram de Deo fidem. Quamuis enim Deum Israel, Deum esse credat; tamen cum eo multos recipit Deos; qui autem Deum vnicum non credit, rectam fidem non habet, & Deum ignorare dicitur, quia vere de Deo non sentit. præstat ergo Iudæorum cultus, cultui Samaritanorum, sicut fides infidelitati, & veritas præstat errori. His verbis duo insinuat Dominus; alterū est, Iudæos in contentione illa proposita, veram & rectam, causam tueri: in templo enim Hierosolymitano, verus erat cultus: vnde ille locus probandus est, non autem vbi cultus erat falsus. Alterum est, vtrumque quidem cessaturum, tamen non eadem de causa: nam cultus ille Samaritanorum, & Gentium idolatria ablata est, quia mala, & falsa, & impia. at Iudæorum cultus, non vt falsus, non vt malus, qui tunc verus, & sanctus erat; sed vt imperfectus, & vt figura & vmbra, adueniente perfecta veritate, vt paulo inferius dicemus,

Quia salus ex Iudæis est.

PRobat Christus Iudæos veram Dei cognitionem habere: quia salus ex Iudæis est; id est, promissiones salutis per Messiam futuræ Iudæis factæ sunt, & ex ipsis in alios sunt diffundendæ: Christus enim de eis secundum carnem venturus est, qui omnium est saluator, prædicatores veritatis, & legis Euangelicæ, & complementi prophetiarum annunciatores per orbem mittēdi, ex ipsis sunt Isai. 1. De Syon exibit lex, & verbum Dei de Hierusalem. in ipsis igitur vera est Dei cognitio.

ANNOTATIO XVIII.

De qua Salute loquatur Dominus.

CYril. lib. 2. cap. 92. salutem hanc Christum exponit. Chrysost. hom. 32. Christum & veritatem etiam Euangelicam, & dogmata aliqua si quæ vera gentes habuerunt, interpretatur; sed legitimus sensus is est, vt & Christum salutis auctorem, & Euangelicam doctrinam, & legem, & promissiones, ex ipsis esse dicantur, quia omnia hæc ipsis sunt prædicta, ipsis sunt promissa, & per eum, qui ex eorū venit carne, impleta. Quod A autē se Christus adorantibus coniungat: non est cur Arianus se contra nos aliquid habere existimet; Si enim vt homo mortuus est, vt homo etiā orauit: ita similiter vti homo suāmet adorauit diuinitatem. Late hoc Cyril. lib. 2. c. 92. prosequitur. Hoc ex loco Ariani filiū minorē Patre probabant, vt refert idem Cyril. & Amb. li. 5. de fide cap. 3. sed hic locus aperte ostendit sermonem esse de filio, ratione humanitatis: nam, inquit,

Nos

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nos adoramus, nempe nos Iudæi; at Christus secundum solam carnem Iudæus erat, non secundum diuinitatem. addit Ambro. in sequentibus verbis non esse dictum, adorabimus, sed *Adora* A *bunt*, vt se ab hac adoratione, quatenus Deus est, excludat; quod etiam lib. 5. de fide cap. 3. notat idem Ambrosius.

Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate.

COMMENTARIVS.

TErtio respondet Dominus, & exponit qualis sit ista adoratio futura, quæ erit remotis illis montis, & templi Hierosolymitani cultibus. Est autem illa particula, *Sed*, diuersitatis; quasi diceret; Non adorabitis in monte hoc, nec Hierosolymis, sed adoratio erit in Spiritu, & veritate. hic est contextus: Cum autem prius dixerit, *Veniet hora*, tamen non expresserit, an proxima hæc hora, an distans, & longinqua esset, repetit idem verbum, & adiunxit, *Nunc est*, ac si dicat, dixi, Veniet hora, nunc autem addo, iam est hæc hora. paulatim enim procedit reuelare mysteria: & prudenter non addidit tunc illud, *Et nunc est*, ne Samaritana audiens montis cultum remouendum, turbaretur nimis, propterea futuro vsus est tempore; at nunc de vera adoratione loquens, addit, *Nunc est*, vtrunque tamen verbum, *Venit*, & illud, & hoc, in Græco præsens est, *Venit*, sed quod sæpe futuri vim habet. Orig. hom. 13. dat causam quandam, cur addatur, *Et nunc est*, & non prius additum fuit, potius tamen ad sensum spiritualem, quam ad literalem pertinet. Attende; verbum, *Veri*, inquit, *adoratores adorabunt*, insinuat multos adhuc adoratores remansuros, qui post Christi aduentum non sic adorabunt, tam ex Iudæis, quam ex Gentibus; tamen non erunt neque hi, neque illi veri adoratores; sed, ij solum qui in spiritu, & veritate adorabunt. Iudæi ergo, qui olim veri adoratores erant, sacrificijs, & oblationibus, & cerimonijs à Deo institutis, adhuc in eis perseuerantes post Christi aduentum, non veri, sed falsi, & impij sunt adoratores.

Quid sit in spiritu, et veritate adorare.

Superest explicare, quæ sit hæc adoratio, quæ futura nunc dicitur in Spiritu, & veritate. Si autē contextum obseruamus, duo hæc opponuntur duobus illis, nempe adorationi Samaritanorum, & adorationi Iudæorum: nam dicitur, *Nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis, sed in spiritu & veritate*; quasi hæc duo, duobus illis opponat'. ex sensu igitur illorum, explicatio horum dependet. Adoratio in primis Samaritanorum erat in falsitate, & ignorantia; adorabant enim, quod nesciebant, quia de Deo non recte sentiebant; erit ergo adoratio opposita, quæ est in veritate, quando recte, & vere de Deo sentientes adoramus. Iudæi autem adorantes quod sciebant, in veritate adorabant, & adoratio erat eorū in rebus corporalibus, quæ erant vmbræ, & figuræ futurorum. Omnia enim illa animalium sacrificia, ceremoniæ, & ritus, instituta erant à Deo, & data illis, tanquam futurorū figuræ, & signa: tale fuit templum illud, & omnis cultus illorum exterior; Erit ergo oppositа adoratio, quæ non in corporalibus figuris, & vmbris futurorum fit, sed in spiritu, id est, in Spiritus sancti gratia, fide, charitate, & actibus, ac operibus ex his procedentibus: & hęc est adoratio in spiritu, quando non corporeas res, vmbras, & figuras offerimus, nec in his seruimus Deo, sed in actibus virtutum, qui ex Spiritus sancti gratia procedunt. Et hæc est adoratio Euangelica, quod in annotatione sequenti fusius explicabitur. Ista expositio est Ambrosij lib. 3. de Spiritu sancto cap. 12. & Cyril. lib. 2. cap. 93. spiritum enim contra figuras, & veritatem contra falsa dogmata distinguit: & eandem Hilar. tenet lib. 2. Trini. Ambr. tamen magis eam explicat, & probat.

ANNOTATIO XIX.

Contra impugnantes Ecclesiæ ritus, et ceremonias.

FAlluntur hoc loco nostra tempestate Hæretici, vt & olim falsi sunt. In primis recentiores, quia adorandus Deus in spiritu est, ideo omnes ceremonias, & ritus Ecclesiasticos tollunt, A & sola conscientię mundicia, adorandum Deum existimant: cæterū errant grauiter, non intelligentes quid per Spiritum hoc in loco sit intelligendum. Nam ipsi absolute Spiritum interpretantur

tur, vt à corpore distinguitur, & actum animæ tantum spiritualem significat: si autem hæc est adoratio in Spiritu, certè quando Paulus ad Ephes. 3. adorabat dicens; Huius rei gratia genua flecto ad Patrem, in Spiritu non adorabat: genuum enim flexio corporis est, non animæ; nec etiam adoratio erat in Spiritu illa Petri Act. 9. quando submittens quoque genua orauit; nec illa confessio erit in Spiritu de qua dicitur Rom. 10. Ore confessio fit ad salutem: nec erat illa manuum impositio, in Spiritu sancto Act. 3. vbi dicitur; Imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum: nec B prædicatio Pauli erat in Spiritu, quia corporea res erat.

Non igitur adoratio in Spiritu excludit actus corporis: nam. 1. Corin. 12. operationes Spiritus varias distinguit Paulus, quæ corporeæ sunt; vt interpretatio sermonum, opera virtutum, genera linguarum, gratia sanitatum, & ad Roman. 12. Siue ministerium in ministrando, qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortatione, qui tribuit in simplicitate, & multa alia ibi numerata. 1. Corin. 14. Psallam Spiritu, psallam mente: quæ omnia in Spiritu sunt, C & fiunt, & multa corporalia opera Paulus exhibuit in Euangelio prædicando, de quibus dicit ad Rom. 1. Testis est mihi Deus, cui seruio in Spiritu meo in Euangelio. Concludamus ergo non excludi opera externa per adorationem Spiritus, quando ea fiunt, & procedunt ex interiori Spiritu, fide, dilectione, & gratia. Eleemosynæ ergo, peregrinatio, ieiunium, & reliqua, quæ ex fide, dilectione, pœnitentia procedunt, in Spiritu fiunt, & in Spiritu adoramus, & seruimus Deo, quando hæc sic facimus.

Quid de antiqua Iudæorū adoratione Subiatum sit.

Iudæus olim etiam seruiebat in Spiritu, quando ex fide, & gratia, & dilectione similia faciebat opera; nec hæc adoratio ablata, sed perfecta est in Euangelio, vbi perfectior fides, copiosior gratia, maiora dilectionis argumenta sunt. Sic Prophetæ, & multi iusti adorarunt, & seruierunt tunc Deo. Quandam autem adorationem Iudæus particularem habebat, à Deo illi ad tempus datam; nempe sacrificia quædam animaliū, & ceremonias quasdam exteriores, non quidem data, & instituta, quasi actus exteriores, ex interiori virtute procedentes; sed vt essent signa, & E figuræ futurorum mysteriorum: non enim Deus iussit illi populo, vt faceret holocausta, & victimas, & cæteras ceremonias, quasi ea fidei, dilectionis, & interiorum virtutum actus essent; quamuis, qui ea fide, & dilectione exhibuissent, rectè, & in Spiritu facere dicti fuissent; sed vt essent figuræ eorum, quæ per Christum futura erant, & in hoc Iudæorum cultus à Gentium cultu differebat: Non enim gentes, illa holocausta & ritus faciebant quasi futurorum signa, sed quia grata Dijs suis existimabant. Iudæus non A sic habuit à Deo mādatum; nec enim illa à Deo instituta sunt, quia placerent in se, sed vt figura eorum, quæ ei placebant; quibus aduenientibus illa cessarunt. hæc erat adoratio in figuris corporeis, & materialibus, videlicet in animalibus, in templo illo vnico, in tot ceremonijs. hæc omnia abstulit Euangelium, manetque adoratio in spiritu, non in illis figuris corporeis. Quod si in Euangelio sunt opera exteriora, sunt & ceremoniæ aliquæ, non sunt quasi figura, nec ea fiunt, vt in figuris Deum colamus; sed quatenus sunt actus quidam exteriores interioris fidei, dile- B ctionis, cæterarumque virtutum. Genua ergo flectimus quia actus est interioris humilitatis; castigamus corpus cum Paulo ieiunijs, & flagellis, quia actus sunt pœnitentiæ spiritualis. Vt enim pecunia, quæ datur pauperi, exterior res est; tamen ipsius erogatio est in spiritu, quia ex misericordia procedit; sic etiam exteriora sunt multa, erga quæ opera virtutis interioris exercemus, & ad Spiritum propterea referuntur. Ceremonijs etiam vtimur, quia actus sunt reuerentiæ erga Deum, atque etiam ad excitandam mentis deuotionem, & ad rerum spiritualium, quas C tractamus, aliquam expressionem ordinantur. hæc enim omnia ad Spiritum pertinent. Sed de ceremonijs plura tractare instituti nostri præsentis non est. Multum ergo errant hæretici non intelligentes quid sit in spiritu operari, seruire, adorare; & confundunt Iudaicam illam adorationem cum ea, quæ est ex Spiritu, non distinguentes vnum ab altero.

Quid sit in Spiritu adorare.

Quantum ad literam attinet Hebraismus est, adorare in Spiritu; nam solet Hebræus apponere præpositionem effectiuo casui, percutiam in gladio, viuit homo in pane, id est, gladio percutiam, pane viuit; sic adorare in veritate, adorare D in spiritu, id est spiritu, & veritate. Hoc autem est; recte, & vere sentientes de Deo ea facere, quæ ex diuina Spiritus sancti gratia, & dilectione procedunt. Neque ab hac adoratione remouentur sacramenta nostra, & sacrificium, sed vmbræ, & figuræ illæ corporeæ; maximè cum nostra sacramenta causæ sint, & instrumenta Spiritus sancti, ad Spiritum hunc, & gratiam conferendam; sacrificium vero nostrum non vmbrā, non figuram; sed ipsam in se veritatem habet.

Ex hac vera expositione conuincitur etiā aliorum hæresis, quæ non solum nostris temporibus, sed etiam olim viguit. Massiliani enim eam habuerunt, vt refert Aug. in sermone cont. Arianos, & Donatistas, & meminit idem Aug. Epist. 50. ad Bonifacium. Vsum enim tēplorum negabant, quia dictum est; *Nec in monte hoc adorabitis, nec Hierosolymis*. Errabant autem isti locum non intelligentes. his enim verbis Dominus significare voluit, ritum illum, & cultum in falsitate, & figuris cessaturum, nec adorationem esse restringendam ad vnum locum determinatum,

quare

Universidad de Deusto
Biblioteca

quale templum,& mons ille erat;sed diffundendum per totum orbem, & quod figuræ illæ finẽ habituræ essent, & ita est. Nos enim non habemus templa,vt figuram futuri, sicut Iudæi; sed vt locum decentem, & honorificum, in quem conueniat multitudo, & vt oportet, ministeria diuina peragantur: quæ profectò summa cum reuerentia tractanda sunt, & non vbiq; locorũ: neque etiam habemus templa vt Samaritani, existimantes Deum loco circumscribi, & determinari,qui vbique est;sed vti diximus, vt locum Deo dicatum, in quo reuerenter diuina tractantur mysteria, quæ in spiritu fiunt, quamuis exteriora sint. Cum enim simus homines,loco,& tẽpore conclusi,indigemus, vt modo nostro Deo seruiamus,locis & temporibus determinatis. Sanè si templa non essent,diuinæ voluntati conformia,non ita acriter Paulus. 1.Corin.11.reprehẽderet eos, qui minus decenter in eis operabantur,dicens,Nunquid domos non habetis admãducandum,aut Ecclesiam Dei contemnitis?Cessauit ergo templum illud vnicum & determinatum,figura & vmbra futurorum,& propterea restrictio illa ablata est;sed non prohibita sunt tẽpla,vt loca, in quibus diuina mysteria decenter, & reuerenter tractentur, & propterea multa in toto orbe sunt, vbi cultus verus Dei est; & hac ratione etiam post Christi ascensum, Petrus, & Ioannes Acto. 3.ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Extitit, & alia hæresis antiqua circa eadem verba, de qua sequenti annotatione differendum est.

ANNOTATIO XX.

Diuersa Patrum expositiones traduntur.

QVamuis,quæ in cõmentario expositio allata est,sit vera,& legitima;tamẽ vt rectius intelligatur,& discutiatur, Patrum antiquorum alias expositiones referre oportet. nam ex eis etiam quantum Hæretici nostri temporis, quos in præcedenti annotatione impugnauimus deciantur,manifestius apparebit.

Primo loco Athanasius epist.ad Serapionem; Quod Spiritus sanctus non sit creatura, prope finem, per spiritum,Spiritum sanctum,per veritatem,filium Dei intelligit:adoratio ergo in spiritu, & veritate erit, adorare Patrem in filio, & Filium in Spiritu sancto, quod est totam Trinitatem Patrem Filium & Spiritum sanctum adorare;vt hæc duo Spiritus,& veritas, sint ex parte obiecti adorationis,eius scilicet quod adoratur, sitque tota Trinitas:cuius expositionis meminit etiam Ambro.lib.3.de Spiritu sancto cap. 12.& probat,sed difficile est hæc accommodare huic contextui.

Secundo loco idem Athana.quæst.ad Antio. quæst. 60. aliter exponit, vbi posita interrogatione qui sint adoratores in Spiritu, & veritate? respondet. Hi sunt, qui in desertis montibus,& qui in speluncis, & cauernis terræ habitabant, qui citra congregationem Ecclesiæ, per bona opera Dei,spiritu illuminati, in spiritu, & veritate adorant Deum, & Patrem,qui in cælis est, qui irreprehensibiliter viuunt,& Deum simul religiose,& reuerenter adorantes,omni pietate,& honestate virtutum relucent, nec opus habent Ecclesia, aut loco huic rei destinato; sed ipsi semetipsos templa faciunt,quouis loco bonis operibus,& vbique Deum placant. hæc Atha. Hæc expositio aptior est,quam præcedens; non enim spiritum & veritatem interpretatur, pro his qui adorantur, Filio & Spiritu sancto;sed pro principio ex parte adorantis, vt ex spiritu & veritate, adoratio procedat, quod conforme est nostræ expositioni. Tamen in eo, hæc expositio non placet, quia non videtur restringenda ad eos solos, qui in montibus degunt. Apostoli enim inter homines viuebant, & tamen in spiritu, & veritate adorabant,& eos, qui in templis adorant, etiam in spiritu & veritate adorare certum est.

Tres Basilij expositiones proponuntur.

Tertio loco Basil.lib.de Spiritu sancto c. 26. tres dat expositiones. Prima est,vt per spiritũ,ipsum Spiritum sanctum intelligamus, qui dicitur & habet rationem loci, & templi in quo adoramus,& qui in spiritu adorat velut in loco sancto adorat. Altera est, vt teneat rationem principij, sitque in nobis non per subsistentiam suam,sed per gratiam, quæ nostram insufficientiam complet, & facit vt idonei simus ad adorandum; & in hoc cum Ambro.& Cyril.vt paulo post dicemus,conuenit. Tertia est,vt per spiritum & veritatem, Filium, & Spiritum sanctum intelligamus;in veritate enim,id est,filio,adoratur Pater qui est in filio, vt in imagine sua viua, & filius adoratur in spiritu, qui est ei coniunctus, vt lux cum imagine, vt sit visibilis. denique adoratio Trinitatis est adoratio Patris in spiritu & veritate,vti Athanasius dicebat.

Quarto loco Origen. libr. 1. Periarchon cap. 1. & libr. 6. cont. Celsum, magis ad sensum accedens, Veritatem exponit, vt distinguatur à figuris; Spiritum autem vt distinguatur à corporibus. Adorabant enim in sacrificijs corporalibus, & figuris, illi; at nos in spiritu, non in corporalibus illis sacrificijs; in veritate,non in figuris. Vnde secundum Orig.nec Iudæus adorabat in veritate,nec in spiritu; sicut nec Samaritanus,quia in corporibus, & figuris adorabãt. Eadem est expositio Chryso.hom.32. & Euthymij,vt adoratio hæc sit in conscientia, candoreque cordis,non in corporibus, & figuris; spiritũ ergo corpori, veritatem figuræ opponunt. At cum in adoratione Iudæum Dominus à Samaritano distinxerit, quia vnus nescit, alter scit quod adorat,non videtur posse expositio accommodari,quia nullam distinctionem facit vtriusque,quæ tamen facienda est. Non enim Iudæus relinquitur nisi propter figuras; Samaritanus autem, propter errorem. Spiritus ergo opponitur corporeis figuris,veritas autẽ falsis dogmatibus.

Vera Christi verborum interpretatio.

Propterea quinto loco est expositio Cyril. lib.2.cap. 93. Is veritatem intelligit eam, quæ contra falsa dogmata fidei est; Spiritum autem, qui contra vmbras, & figuras illas corporales legis;vt idem sit; *Adorare in Spiritu,& veritate*, ac adorare in vera fide & gratia, seu dilectione exclusis erroribus, & figuris corporeis. Hanc tenet Ambro.loco proxime citato. Per Spiritum enim gratiam Spiritus sancti exponit: & per veritatem, rectam & veram scientiam, seu cognitionem Dei, nec discrepat ab hac Hilar. lib. 2. Trini.per veritatem enim hanc,scientiam;& per Spiritum,Spiritus sancti gratiam intelligit. Nec refert exponere Spiritum sanctum, aut Spiritus sancti gratiam;licet enim in Spiritu sancto dicamus aliquid facere,vt.1.Cor.12.Nemo potest dicere Dominus Iesus,nisi in Spiritu sancto. semper eius gratia, & donum intelligitur, ratione cuius dicitur in nobis esse. Hanc expositionem secuti sumus in commentario, vt veritas contra falsa dogmata,Spiritus contra corporeas figuras illas,& vmbras dicta esse intelligantur: quæ expositio magis consonat contextui, & proposito loquentis Domini, qui & falsitatem Samaritanorum dogmatum, & Iudæorum vmbras, & figuras à suo cultu futuro repellendas, stæuit significare. Ab hoc cultu igitur, nemo sacrorum doctorum opera exteriora, & ceremonias,ex interiori Spiritu proficiscentes excludit, quod nostri hæretici faciunt;sed omnia opera,etiam, exteriora quæ ex interiori Spiritu fiunt,ad eundem pertinere Spiritum sacri Doctores semper senserunt.

Hoc etiam loco sicut,& multis alijs, abutebantur hæretici Ariani probantes Spiritum sanctum minorem Patre, quia in ipso adoramus Patrem,quibus doctè respondet Ambro. lib.3. de Spiritu sancto:cap.12. quamuis enim admitteremus de Spiritu sancto hæc verba intelligenda, vt esset sensus; In Spiritu sancto adoramus, nihil haberent Ariani, quod vere obiectarent. nam locutio hæc causam infert, vt in Spiritu sancto adoratio fiat,id est,per ipsum: Sicut omnia esse condita in Filio, nõ facit eum minorem, quia causam per quam facta sunt significamus, iuxta legitimam expositionẽ solutio aperta est, de ipsius enim Spiritus sancti dono intelligenda sunt verba, quod illis Rom.1. confirmatur verbis, Cui seruio in Spiritu meo; si Spiritum sanctum ipsum, & non ipsius donum intelligeret Paulus,non addidisset,illud,meo; & tamen hæc verba in eodem dicta sunt sensu,in quo illa Pauli; *Adorare*, enim, *In Spiritu*, & seruire Deo in Spiritu,idem sunt.

Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum.

COMMENTARIVS.

CVr adoratores veri in spiritu,& veritate adoraturi sint causam subdit. Quia Pater hos quærit,illud,*Nam &*,idẽ est,ac etenim,seu namque; locum habens vnius causalis dictionis. Cyril. libr. 2.cap. 93. interpretatur sic; quærit adoratores tales,id est,isti grati sunt ei. Aliqui exponunt,Tales vult adoratores, id est ex diuina voluntate id procedit, vt adoratio hæc sit futura in spiritu, & veritate; tamen sensus legitimus hic mihi videtur;Pater tales quærit adoratores,id est,isti tales sunt proportionati, & conuenientes adoratores:nam quod sequitur, causa est,cur Pater hos quærere dicatur, nimirum quia spiritus Deus est,vt statim exponemus,sicuti dicimus,princeps habet seruos,quales postulat officii dignitas;ita nunc dicitur,tales postulat,seu quærit Pater sui adoratores.

Spiritus est Deus: & eos, qui adorant eum in spiritu, & veritate oportet adorare.

Quia Deus Spiritus est, in Spiritu & veritate est adorandus.

CVr Pater tales postulet,seu quærat adoratores, rationem adiungit. Quia Deus Spiritus, & incorporeus est, adoratores, igitur non in corporibus, & rebus materialibus,sed in spiritu,& veritate, quæ etiam spiritualia sunt,oportet adorare;vt sit proportio inter adoratum,& adorationem,& qualis qui adoratur, talis sit etiam adoratio. Spiritus hoc in loco,vox communis est Trinitati, naturam, non personam certam significans, vt dicit Athana, lib. de communi essentia Patris,Filij,& Spiritus sancti:estque constructio hæc;Deus est Spiritus;id quod denotat articulus appositus Deo,& ablatus à Spiritu. Deus enim;quia incorporeus,& immaterialis est,Spiritus dicitur: per hoc significãtur actiones & operationes hominis exteriores, nisi ex Spiritu procedant fide,dilectione gratia; Deo non esse gratam adorationem:at si ex eis procedant;Spiritualis adoratio sunt. Non ergo

Universidad de Deusto
Biblioteca

illa antiqua,& corporea sacrificia iam placent, quæ tunc exhibita erant, & placebant, quia figura futurorum erant: hoc iam ablato,& illa cessarũt:placent tamen ieiunia, eleemosynæ,peregrinationes,& similia quæ ex Spiritus Dei gratia, fide, & dilectione procedunt,sic enim spiritualia sunt in suo principio,& radice seu causa, & quandam cum Deo habent proportionem,qui Spiritus est.

Percuntabitur aliquis,ex eo quod Deus Spiritus est, sequitur quod in Spiritu adorandus est;tamen non sequitur, quod in veritate. Respondeo Dominum probare præcipue voluisse hanc adorationem in Spiritu: nam adoratio in veritate non indiget probatione. Si enim in adoratione falsitas est, adoratio mala est, & Deo non conueniens, quamuis etiam aliquo modo sequatur: nam qui adorat Spiritu, cum Spiritus sit Deus, verior est ista adoratio,cum Deum Spiritum confitetur,qui in Spiritu adorat, & in Spiritu censet adorandum.

Dicit ei mulier, scio quia Messias venit, qui dicitur Christus, cum ergo venerit ille, annuntiabit nobis omnia.

MVlier verba Christi non assequens,solutam suam quæstionem non putauit;idcirco ad aduentum Messiæ contentionis sententiam refert,*Scio*,inquit,*quia venit Messias*,id est,Messiam venturum scio,ille cum venerit;omnia nobis declarabit, & omnem remouebit contentionem: Illud *Venit*, quamuis præsens sit, vim tamen futuri habet: illud *Quia*,declarationis est; scio quia veniet,aut scio venturum: nam Samaritani quinque libros Moysis recipientes, Christum venturum credebant: in eis enim libris eius promissio continetur,iuxta illud Ioan.5. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, etenim ille de me scripsit. Illud autem,*Qui dicitur Christus*,vox est Euangelistæ interpretantis verbum Hebræum. Messias enim apud Hebræos,idem quod apud Græcos Christus significat. sperabat autem Christum legem,& doctrinam expositurum, vt doctorem insignem; & in hoc rectè sentiebat.quamuis aliter multo docturus esset,quam ipsa putabat. Habebat Samaritana Christum docentem,& annuntiantem,& non agnoscebat,aliquam tamen percipit ex Christi præsentia motionem;nam mota est desiderio aduentus Christi, immo dum dicit annuntiabit nobis,præsensit etiam quodammodo se eum visuram: & verò non est deceptus intellectus,nec suo desiderio affectus frustratus est.

Dicit ei Jesus, Ego sum qui loquor tecum.

QVod Iudæis instanter petentibus:Si tu es Christus,dic nobis palam, iustè negauit, mulieri infimæ conditionis,& adulteræ,& Samaritanæ misericorditer concessit: Iustè quidem tunc illis negatum est,quia iam ex operibus mirandis, & ex ipsius verbis sæpe repetitis,id potuerant cognoscere; nec voluntate credendi,sed persequendi quærebant:at hęc nec miracula viderat,nec audierat doctrinam,eum à quo instrueretur desiderabat;veruntamen non digna erat tanti reuelatione mysterij;nisi diuina misericordia,qua,quibus vult miseretur:nec hominum expectat merita,pręueniisset.*Ego*,inquit,*sum* Christus,*Qui loquor tecum*,sed nec ad verbum hoc exterius tam cito illa crederet;nisi in mẽtem eius omnipotentis virtus intraret, simul enim aures verbo exteriori ferit, & animæ eius mentem,& affectum cælesti lumine, & dono spirituali imbuit, vt quod exterius audiebat,interius perciperet,& crederet.

Et continuo venerunt discipuli eius, & mirabantur, quia cum muliere loquebatur.

INterrumpit historiam Euangelista,vt id,quod post dicta Christi euenit, narret. Cum muliere hæc verba Christo loquente discipuli redeuntes è ciuitate,vbi cibos emerant superuenerunt.qui quamuis quid diceret,non audierunt;tamen eum Samaritanæ loqui percipere,& cognoscere potuerũt: & propterea mirati sunt quod cũ muliere loqueretur. Non mirantur discipuli cũ muliere colloqui Christũ,quasi aliquid siniſtrum cogitarent; sed

sed quia insolitum erat Christo loqui cum mulieribus, præter eas quæ coniunctæ sanguine sibi erant, aut notæ. Nec hactenus Christum ignotis cum mulieribus, maxime remotis arbitris loquentem viderant, propterea mirati sunt, tanquam nouum quiddam, insolitum,& insperatum.

ANNOTATIO XXI.

Quid potissimum discipuli mirati fuerint.

CYpri. lib. de singularitate clericorum. isto loco vtitur, vt consortium cum mulieribus à clericis vitandum esse probet; eius verba sunt hæc. Et vt de Apostolis breuiter probem, quantum eis fluxa familiaritas potuit displicere, qui compulsi sunt, & de ipso Domino loquente cum fœmina dubitare, nisi eos maiestatis notitia probata compesceret,sicut Euangelista refert dicens; Inter hæc venerunt discipuli eius, & mirabantur, quod cum muliere loqueretur; nemo tamen dixit illi, quid quæris, aut quid loqueris cum ea? hæc Cypria. qui nostrę expositioni accedere videtur. Cyril.lib.2.ca. 97. & Chrysost. hom. 32. affirmant, miratos esse discipulos humanitatem Saluatoris incredibilem, quod cum tali muliere loqueretur, quæ Samaritana, & vilis erat;non tamen aliquid siniſtrum cogitasse: Et hoc posterius verum est:tamen admirationis causa magis ea mihi uidetur, quam cum Cypriano attuli. illa enim Cyrilli & Chrysost. locum haberet expositio, si cum articulo legeretur, Cum muliere illa: at non sic dicitur, sed, *Cum muliere*: vt sit sensus; Miratos fuisse, quod cum ignota, & sola loqueretur muliere: Ex circumstantijs enim loci, & temporis etiam admiratio pensanda est. Est quoque exemplum Saluatoris prudens pro his, quibus ex officio incumbit, vt cum mulieribus colloquantur, ipsarum saluti consulentes, vt in loco publico,& patenti, vt omnis siniſtra suspicio tollatur, sermo cum illis habeatur.

Nemo tamen dixit, quid quæris, aut quid loqueris cum ea?

COMMENTARIVS.

PRoprium est admirantium aliquem effectum,scire velle causam,& rationem eius,& propterea vtuntur interrogationibus: at discipuli admirati quidem sunt cum muliere colloquium, sed causam præ domini reuerentia non quærunt scire: propterea nec interrogant, quid quæris ab ea? aut quid loqueris? Non enim omnis,qui loquitur cum aliquo,aliquid ab eo quærit: propterea dicitur,*Quid quæris, aut quid loqueris?* neutrum discipuli scire quærũt,sed in magistri voluntatem omnia referunt. Recte Cyril.lib.2. cap. 98. mirari nos debere admonet humanitatem Christi,qui cum muliere loquebatur: discipulorum quoque prudentiam, qui nihil hac de re interrogandum esse, non ignorabant. Hoc loco vtitur Basil.in reg.fusius disputatis ca.48.contra curiosos; qui quæ ad eos scire non pertinent,solicite scire quærunt, à qua curiositate discipuli se continuerunt: nihil enim horum scire ad ipsos attinebat.

Hoc loco vtitur Basilius contra curiosos.

Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in ciuitatem & dicit illis hominibus.

PErsequitur interruptam Samaritanæ historiam. Mulier igitur illa audito verbo Domini,& fidem tanti mysterij concipiens,relicta hydria abijt ad suos in ciuitatẽ,& annunciat,quod factũ est,multum mutata ab illa,quæ erat in principio: quæ enim nec parum aquæ,vt biberet,Christo propinare voluit, iam propter eum & hydriam relinquit, & funem.& cui toties venire ad fontem,etiam vt sibi aquam hauriret,graue erat;iam redire ad ciuitatem, & iterum ad fontem vbi Christus manserat reuerti, non laborem,sed requiem reputabat. Mirabilis est verbi Domini mente & affectu concepti efficacia, quæ corda saxea emollit,& incredulorum mentes, & peccatorum voluntates,ad se potenter, & cito conuertit. Illa dictio illationis, *Ergo*, significat quod præcessit,causam esse sequentis sententiæ:ac si diceret, quia audiuit à Christo quod ipse esset Messias: propterea relicta hydria abijt. Causa autem,propter quam mulier hæc in ciuitatem abierit,ea est,vt ciues suos tanti boni participes faceret,vt & ipsi viderent, & crederent in Christum. dubiũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Samaritana charitate nouit accersit suos ciues.

enim non est, quin qui mouit cor eius vt crederet, simul & ad alios conuocandos impulerit. quod recte Cyrillus lib. 2. cap. 99. annotat dicens, charitate, quæ virtutum optima est accensa bonum, quod ei contigit, cæteris quoque cursu præbere studebat: nec mirum, occultius enim Christus secum loquebatur, dicens, gratis accepistis, gratis date. Non ergo imitandus ille seruus, qui talentum obruit, sed multiplicanda sunt quæ accepimus, quod probè nobilis illa mulier fecit, quæ Samaritanis omnibus quæ accepit, proposuit. hæc Cyrillus. Abijt autem cito, ne si moram faceret, Christus recederet: nam videns discipulos venisse de ciuitate, arbitrata est cibos emisse, ibique saltem commoraturum tantisper, do nec cibum caperet, & forsan, hydriam reliquit in vsum ipsius, & discipulorum: & ne iusto diutius tãto bono ciues priuaret, si prius domum hydriam reportaret. Temporalia enim contemnens, præponit diuina & cælestia: quæ autem suis ciuibus prædicauit, sequuntur.

Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci, nunquid ipse est Christus?

PRudenter Samaritanos suos ad Christi fidem trahere studet: non statim Christũ adesse prædicat, vt recte Cyrillus lib. 2. cap. 100. aduertit, ne à suis, quibus mores eius cogniti erant, in insaniam potius esse conuersa putaretur; sed primo miraculum narrat; & sic eos ad fidem disponit. Ne autem fides ei negaretur, si tantum, quod factum erat, narraret, ad experientiam eos inuitat, *Venite*, inquit, *& videte hominem*, confidebat enim si ad Christum venirent, eum doctrinæ, & potentiæ suæ verbo illos conuersurum, vti factum est: cumque crederet ipsa Christum esse, eos ad probandum inuitat, an Christus sit. Non enim sibi tantum auctoritatis ausa est arrogare, vt doceret, & Christum esse affirmaret; quod non ex incredulitate, sed ex humilitate fuit, qua illos fidem tanti mysterij consequi sua narratione indignam se iudicauit. Nec dicit ite, & videte: sed, *Venite*, vt credibiliora faciat, quæ affirmat; se etiam cum eis venturam pollicetur, simul etiam, quia fidem, & feruorem ex Christi verbis conceptum, non facile remittebat; sed ad eum à quo tanto est affecta beneficio iterum redire gestiebat, oblitaque sitis & famis, parem magistro vicem reddebat.

Magna Diuina gratia virtus, & efficacia.

Mira virtus gratiæ hæc est, vt indoctam, & incapacem, & peccatricem fœminã, tam cito in veritatis Christi conuertat apostolam, & fiat Christi prædicatrix, ad eumq; trahat multos, cui paulo prius, ad bibendum aquam negauerat. Existimo quamuis Euangelista in generali describat eius prædicationem, tamen mulierem omnia sigillatim narrasse suis ciuibus, nempe qualiter ei dictum sit, quinque habuisti viros, & hunc non esse suum; nec suo honori pepercit, vt nomen Christi celebraret, sicut Paulus; qui, vt Dei misericordiam magnificaret, anteactæ vitæ suæ mala, quæ contra Christum fecit, aperuit. & simul etiam, vt suis prodesset: vno ergo momento, & fidem concepit, & magnos progressus in ea fecit. Euangelistam enim omisisse aliqua certum est: nam mulier suis indicauit locum, vbi erat Christus, & alia multa distinctius; aliter non venissent Samaritani, nisi locum scirent, & ipsum inueniendi eũ conciperent ex his, quæ à muliere audierant. Nec est mentita, dicens, *Dixit mihi omnia quæcumque feci*, sunt enim modi communes loquendi hyperbolici: dixit enim Christus, quæ præcipuè in vita fecerat, licet non omnia sigillatim.

Exierunt ergo de Ciuitate, & veniebant ad eum.

ILla dictio illationis *Ergo*, vt superius etiam annotauimus, præcedentem sententiam causam esse sequentis insinuat: ac si diceret: propter mulieris dictum exierunt Samaritani, vt venirent ad Christum, fidem dictis eius habentes: nam ipsa dixit, *Venite & videte*, propterea exierunt illi, & veniebant, vt viderent. Qui sua virtute mulierem impulit, vt relicta hydria ad ciues suos inuitandos, & ducendos abiret, etiam illos, vt venirent, & fidem mulieri haberent, commouit.

Et verò digna est omni laude Samaritanorum facilitas, qui vno vilis mulieris dicto tantam

tantam fidem tribuerunt, vt relictis omnibus, extra ciuitatem ad videndum Christum conuolarent, & quem sui non receperunt, alienigenæ & extranei amplecterentur.

Interea rogabant eum discipuli dicentes, Rabbi manduca.

REuertitur ad discipulorum historiam; dum Samaritana abijt, suosque conuocat populares: discipuli ignari eius, quod factum, & quod futurum erat; nempe cito fidelium magnam futuram messem, cibis emptis vesci cupientes, rogant magistrum, vt manducet. In eo, quod rogasse dicuntur, (quod amoris fuit vehementis erga Christum) eum manducare nolle cognouerunt; Non enim aliter rogassent eum: Cum enim Christus cito venturos Samaritanos prænosceret, quamuis ex itinere fatigatus, nullam tamẽ corporis rationem habuit, vt populi saluti consuleret, distulitque corporalem suam refectionem, vt locum spirituali populorum pastui relinqueret: magnum prælatis exemplum præbens, & discipulis, qui orbis erant futuri magistri, vt dicit Cyril. lib. 2. c. 105.

Ille autem dixit eis: ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.

ROgantibus discipulis, vt cibo corporali se reficeret, cur non id tunc faciat, respondet. est autem causa quia alius instabat cibus, nempe animarum conuersio, qui anteferendus est oblato illi cibo, quem vt sumeret: rogabant, illum autem cibum discipuli ignorabant: non enim Samaritanos iamiam venientes ad dominum, & multos ex eis. propter mulieris verbum credentes videbant; & propterea rogabant. Illud, *Quem vos nescitis*, causam quandam habet implicitam, ac si dictum esset; quia nescitis, quid proxime futurum est; propterea rogatis me, vt manducem, non rogaturi, si quod ego scio iam adesse, sciretis. Mihi hæc verba insinuare videntur, Dominum discipulis significasse, vt ipsi manducarent, ipse tamen cibo abstinuit, & propterea illum rogabant, vt manducaret, at ipse respondet, *Ego cibum habeo manducare*, quasi diceret; Vos sine me manducate, ego enim cibum alium expecto: Solus enim dominus ieiunare, discipulorumq; lassitudini, & fami consulens, disciplinæ rigorem in se exercere volebat, quamuis nemo sine ipso escas acceptauit. Quantum animarum conuersionem appetat, & ea delectetur Christus, indicat, dum illam cibum vocat, cibo corporis præferendum; hunc enim differre, non illum voluit. Vera est doctrina Grego. in libros Regum lib. 6. cap. 3. exponentis dictum illud Samuelis ad Isai patrem Dauid, Mittite, & adducite eum: neque enim discumbemus priusquam ille veniat. Inquit Grego. cum spiritualia instant negotia, exteriora differantur, quia cum magna mentis quiete disponenda sunt.

Quantũ Christus delectetur animarũ conuersione.

Dicebant ergo discipuli ad inuicem, nunquid aliquis attulit ei manducare?

NIhil vltra cibum corporalem altius discipuli cogitantes, verbum Christi non intellexerunt: sed verba de eo, quem cogitabant, & apperebant cibo, & interpretati sunt, & inter se dicunt. *Nunquid attulit ei aliquis manducare?* quasi cibum non caperet, quia iam allato sibi cibo ab aliquo, refectus esset. Valde depressa hæc erat cogitatio: nam si de cibo corporali dictum esse putarũt, saltem an ministerio Angelorum cibus allatus ei esset, sicut cum Helia factũ est, interrogare debuerunt: at non hoc inter se quærunt, sed an dum in ciuitatẽ ipsi abierant, aliquis homo cibum ei attulerit. Erant enim discipuli adhuc rudes, & spiritualium nondum satis capaces. Nec verba adhuc Christi recte perpenderunt: non qui dixit, manducaui, sed, *Cibum habeo manducare*, quæ verba non præteritum, sed futurum potius, & iamiam præsens significant, nec manducasse, sed cito manducaturum exprimunt. Hæc etiam verba indicant solum Dominum à cibo abstinere voluisse, discipulos vero ad manducandum inuitasse, aliter ratio ista non procederet, *Nunquid attulit aliquis ei manducare?* nam hæc causa soli Christo conueniebat. si enim attulit ei aliquis cibum, solus ipse non indigebat cibo; discipuli vero ieiuni cum essent, cibo reficiendi erant. Tenendũ ergo est, Dominum eos ad vescendũ induxisse, ip

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum tamen abstinere decreuisse. Verba etiam sequentia idipsum probant, in quibus de proprio cibo loquitur, & causam propter quam edere noluerit, affert: ipse igitur solus, abstinere statuerat, quamuis sciret discipulos cibum non aliter accepturos, quam si etiam ipse manducaret, aut eum cibo iam esse refectum, eis constaret.

Dicit eis Iesus, meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.

NOn intelligentibus discipulis cibum hunc, propter quem illum corporalem differebat, apertis verbis manifestat. *Meus*, inquit, *cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me*, & opus eius perficere. hic est cibus, quem me habere dixi, & propter quem a cibo hoc vestro nunc abstineo: cibus hic corporalis communis est, & meus, & vester, & hominum: at hic alius mihi est peculiaris. Græcè illud, *Vt perficiam*, notam habet copulandi, ac si diceret; meus cibus est facere voluntatem eius, qui misit me, & perficere opus eius; seu vt faciam voluntatem eius, qui misit me, & perficiam opus eius. sicque legit Aug. lib. 83. qq. quæ. 64. nempe cũ particula copulandi. idem est sensus, siue hoc, siue illo legas modo: hæc enim duo, facere patris mittentis voluntatem, & opus eius perficere, cibum suum Christus appellat. His verbis non negat se vti cibo corporali debere, sed huic esse cibum spiritualem præferendum; nec venisse in mundum propter cibum corporalem, sed propter hunc, qui est voluntatem facere eius, qui misit eum, & opus eius perficere.

Quid sit facere voluntatem Patris, et quid opus eius perficere.

Duo supersunt nunc exponenda; nempe quid sit facere voluntatem eius, qui misit eum, & quod est hoc opus perficiendum. Sciendum ergo salutem hominum, quæ constitit in liberatione a peccato, & morte æterna, & reconciliatione cum Deo, & vitæ æternæ consecutione, esse volitam, & simul factam à Deo: ipse est, qui voluit hominem salvum facere: ipse est, qui id effecit. de voluntate dicitur. 1. Tim. 2. Qui vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. de salutis effectu. 1. Timoth. 4. Speramus in Deum viuum, qui est Saluator omnium hominum. plena est scriptura huiusmodi testimonijs. Salus ergo hominum voluntas Dei est, & opus Dei est; voluntas quidem, quia saluare voluit; opus vero quia salutem effecit. nisi autem Deus salutem voluisset, & operatus esset, nemo saluus esset. Nulla enim creatura potuit homini salutem conferre: propterea opus Dei hoc est, & dicitur. Hanc voluntatem, & hoc opus, Deus sic est executus: filium enim suum misit in mundum, vt homo fieret, & homini facto mandauit, & commisit, vt eam voluntatem, & opus hoc impleret, & exequeretur: quod Christus Dominus fecit, tum per manifestationem veritatis Dei factam hominibus prædicatione, & operibus miraculorũ, quibus trahebat ad fidem, & veram Dei cognitionem; tum per institutionem, quia docuit, quæ facienda ad salutem erant, instituendo legem gratiæ, & sacramentorũ; tum demum per redemptionem, quia pro omnium peccatis satisfecit, & hac satisfactione sua, nos liberauit à peccato & morte, & conciliauit Patri, & vitam nobis meruit æternam, quantum est ex se. Deus igitur est causa prima, qui nostram voluit salutem, & eam effecit; Christus vt homo, est, per quem hanc suam impleuit voluntatem, & opus hoc executus est: quod docuit egregiẽ Paulus ad Ephes. 1. Qui prædestinauit nos, inquit, in adoptionem filiorum per Iesum Christum, in ipsum secundum propositum voluntatis suæ, in laudẽ glorię gratiæ sue, in qua glorificauit nos in dilecto filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. hæc Paulus. Deus ergo est, qui sua voluntate proposuit saluare; Deus est, qui in adoptionem filiorum prædestinauit; Deus est, qui glorificat & gratificat nos; sed hæc in dilecto filio suo executus est, in eius sanguine nos liberauit, nos redemit; suam veritatem, & viam ad se perueniendi omnibus aperuit.

His suppositis facile est nunc hæc duo verba exponere. Christus voluntatem Patris facere dicitur, quia ea fecit, ad quæ facienda eum misit; nempe vt homines ad Dei cognitionem traheret doctrina, & miraculis, & vt reliqua omnia ad salutem hominis pertinentia exhiberet. propter hæc enim venit, & missus est, & propterea dicit, *Vt faciam voluntatem eius, qui misit me*; ac si dicat; vt faciam ea, quæ, qui misit me, vult me facere, & ad quæ

quæ facienda me misit. Dicitur etiam perficere opus Patris, quia salutem nostram operatus est; quæ appellatur opus Dei, quia Deus est, qui salutem operatus est, & fecit; at Christus vt homo, est, per quem Deus eam fecit. Præterea quia Deus re vera incœpit solus salutem operari, initium enim salutis fuit filium Dei hominem fieri; hoc autem opus solus Deus fecit. solus Deus est, qui misit filium, & carni copulauit; filius autem homo factus salutem inceptam perfecit, id est, per ipsum Deus salutem perfecit. Hæc in annotationibus sequentibus copiosius declarabuntur, & exponentur.

Christus quo modo opus Patris perfecit.

ANNOTATIO XXII.

Voluntas in scripturis trifariã sumpta.

NOn eodem modo verba superiora Doctores exponunt, ideoque sciendum est. Voluntatem in scriptura multimodis sumi, tamen præcipue trifariam; Primo significat ipsam potentiam, & facultatem animæ, qua volumus, aut nolumus. sic dicitur. 1. Cor. 7. Qui statuit in corde suo firmius non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis. Secundo modo, significat facultatis ipsius actum, per quẽ nolle, aut velle dicimur. Rom. 10. Voluntas cordis mei, & obsecratio. Matth. 18. Non est voluntas apud Patrem vestrum, id est, non vult Pater vester. Tertio modo significat id ipsum, quod volumus, seu nolumus, quod obiectum voluntatis appellant; quæ enim volumus, etiam voluntatem appellamus. Matth. 6. Fiat voluntas tua, id est, fiat id, quod vis. & Matth. 11. Quicunq; fecerit voluntatem Patris mei, id est, quæ vult Pater meus: & de hac voluntate hic loquimur. Nam voluntatem, qua Deus vult, & actũ, quo vult, nemo potest facere; sunt enim ipse Deus. Christus igitur voluntatem eius, qui eum misit, facere dicitur, quia id facit, & fecit, quod vult is, qui eum misit.

Christus aliter vt Deus, & aliter vt homo Patris voluntatem fecit.

Sciendum rursus Christum posse considerari, & vt filius Dei est, ratione suæ diuinitatis; & vt homo, ratione suæ humanitatis; & vtroque modo Patris fecisse, & facere dicitur voluntatem. Sed magna est inter vtrunque modũ differentia: nam vt Deus est, facit omnia, quæ vult Pater facere, & vult quęcunque Pater vult. Cũ enim vna sit vtriusque essentia, potentia, & voluntas, & intellectus, quæcunque Pater intelligit, vult, facit, hæc eadem etiam & filius, indiuisibiliter, & inseparabiliter intelligit, vult, & facit, quia cum vnica sit voluntas, vnica potentia, vnica essentia; vnicus vtriusq; & indiuisus est actus. de hac voluntate dicitur Ioan. 8. Quæ placita sunt ei, facio semper; vt exponit August. tract. 40. Et Ioan. 5. Quæcunq; ille facit, hæc similiter & filius facit. De hac volutate, qua prout Deus est, Christus vult facere, & facit quæcumque Pater vult, & facit, præsentem locum exponit Orige. tom. 15. in Ioan. & eandem expositionem refert Cyril. lib. 2. cap. 105. sed re vera hæc expositio verbis accommodari non potest. Nam loquitur Christus de se, vt homo est; cum dicatur, *Cibus meus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me*, & certum est non dici, missum, nisi quia homo factus est: vt homo ergo dicitur voluntatem mittentis facere. Præterea, quia facere voluntatem Patris, non est cibus filij, vt Deus est, sicut nec cibus est Patris facere, quod vult filius. cibus enim perficit comedentem; at facere, quæ vult, non ponit perfectionem in Deo, sed in rebus factis; aliter Deus esset perfectior, quia mũdum creauit. Non ergo hic loquitur Christus de se, vt Deus est, sed de se vt homo est: sic enim, & voluit humana voluntate, quæ voluit Pater, & fecit; sed non eodẽ modo sicut voluit & fecit, vt Deus. vt homo enim habebat voluntatem creatã sicut & animam: humanitas enim ipsius creatura erat in tempore facta; propterea multa voluit Deus, quæ Christus humana sua voluntate non voluit, nec fecit; nam Deus voluit creare mundum & creauit; at Christus vt homo nec voluit, nec creauit, quia nondum erat humanitas illa facta, quæ postea conformauit se diuinæ voluntati; tamen prius nec voluerat, nec secerat. multa etiã voluit & fecit Deus, antequam homo fieret, quæ vt homo, nec voluit tunc, nec fecit. Cum igitur hic sermo sit de Christo, vt homo est, & hic dicitur facere voluntatem Patris, non debemus intelligere generaliter dictum esse facere voluntatem Patris, quia omnia, quæcunque voluit Pater & fecit, eadem Christus homo voluerit, & fecerit. nam hoc habet, vt Deus est, non autem vt homo. Interpretandum igitur hoc est; Christum facere voluntatem mittentis, quia facit, & fecit, quæ Deus voluit per ipsum facere; sicut homo dicitur facere voluntatem Dei, non quod faciat, quæcunque vult Deus, sed quia facit, quæcunque vult Deus ipsum facere. Voluit autẽ Pater Christum prædicare, homines illuminare, & ad Deum conuertere, vitam in salutem hominum exponere, & alia, quæ per Christum ad salutem nostram facta sunt: hæc Christus dum exequitur, voluntatem dicitur Patris facere: & sic Cyril. & Chrysost. hom. 33. & Euthy. exponunt, vt paulo post ostendemus. Recte autem hæc expositio contextui cõnectitur: nam vnum ex his, quæ Pater voluit Christum facere, & propter quæ misit eum, erat, vt euangelizaret, & veritatem sui aduentus prædicaret. Matth. 4. Alijs, inquit, ciuitatibus oportet me euangelizare, quia ad hoc missus sum;

De Christo homine intelligendum est quod faciat voluntatem patris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum; & dum hoc fecit, voluntatem eius, qui misit eum, fecit. Cum igitur tempus esset hoc exhibendi; quia Samaritani veniebant audituri Euangelium, propterea dicit. *Cibus meus est facere voluntatem eius, qui misit me*, id est prædicare verbum, ad quod missus sum.

ANNOTATIO XXIII.

Diuersa Patrum sententia de opere per christum perficiendo.

QVod autem opus sit hoc perficiendum diuersè Doctores interpretãtur. Orig. tom. 15. in Ioan. hoc opus Patris dicit esse hominem, ad quem perficiendum, & saluandum missus est filius Dei in carnem. Obijcit autem sibi Orige. Si Christus venit ad perficiendum opus Dei, id est, hominem, ergo Deus fecit opus suum imperfectum, quod perfici postea oportuit per Christum. Respondet suæ obiectioni. Deum quidẽ hominem perfectum fecisse, ipse tamen ad imperfectum sese reduxit suo peccato, & ideo missus est Christus, vt opus hoc peccato imperfectum perficeret. Ista doctrina vera est in hoc, quod asserit Deum hominem fecisse perfectum, non solum naturalibus, sed etiam donis gratuitis gratiæ, & virtutum; quod Salomon Eccles. 7. docuit, Fecit, inquit, Deus hominem rectum. Nec in hoc sequendus est Clemens Alex. lib. 6. Stromat: qui docuit hominem creatum non esse perfectum, sed solum aptum ad perfectionem habendam. quod si de perfectione vltima, quæ est in beatitudine, loqueretur, verũ esset. de hoc tamen non est locus amplius disserendi; satis sit doctrinam Origenis in hoc veram esse, sed non recte accommodari. Si enim in proprietate verbi permaneamus, non dicendum esset, *vt perficiam opus eius*, sed vt reficiam, seu reparẽ opus eius: Non enim quod primo perfectum erat, & à perfectione decedit, dicitur perfici, sed refici, & reparari. propterea Christus restaurasse, reconciliasse, reparasse dicitur in scriptura. Non igitur obiectioni suæ ipsemet perfectè satisfacit. Præterea Dominus hoc opus declarauit, nec tamen per illud hominem interpretatus est, vbi vero habemus Christi declarationem, non est cur ad nostros recurramus sensus. Ioan. 17. Ego te clarificaui super terram, opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam. profectò si quis hoc loco hominem interpretaretur, violenta esset nimis interpretatio: nec igitur in præsenti sententia homo intelligendus est esse hoc opus. Adde obiectionem, quam contra se Origenes mouit, nõ habere multum roboris; non enim sequitur; opus hoc nunc perficitur, ergo ante erat imperfectũ: nam, non solum perfici dicitur, quod ex imperfecto fit perfectum, sed quod ex perfecto fit perfectius: & iusti, qui in hoc sæculo perfecti sunt perficiuntur in dies, & tandem gloria superueniente perficientur. Rursus, quamuis sequeretur esse imperfectum opus, quod perfici dicitur, non est cur reformidemus concedere opus aliquod à Deo vna actione imperfectum produci, alia tamen actione ab eodem perficiendum: nam prima die mundus imperfectus est creatus, sequentibus autem ab eodem Deo est perfectus, quia sic voluit: Angeli etiam creati sunt à Deo, sed non habentes totam perfectionem, quia arbitrij flexibilis erant, postea tamen ab ipsomet perfecti, diuina sapientia omnia disponente prout vult. Quamuis ergo hominem imperfectum creasset, sine gratia, quod fieri potuit, non erat inconueniens: nam postea eum ipsemet perfecit, semper tamen, quod fit, aliquo modo perfectum est, in eo, quod fit. Hæc dixerim huius occasione obiectionis, ad nostram verò expositionem id facit per opus hoc non esse hominem intelligendum. Aliqui hoc opus legem antiquam interpretantur, quæ opus Dei est, & hanc Christus impleuit; iuxta illud, Non veni soluere legem, sed adimplere Matth. 5. sed nec hæc expositio verbis hisce accommodari potest: longe enim aliud est perficere legem, ac implere legẽ: id perficitur, quod erat, & postea manet; at lex illa non manet, sed abolita est; non ergo perfici dici potest. Aliter Chryso. hom. 33. & Cyril. lib. 2. cap. 105. & Euthymius exponunt; idem enim interpretantur per hæc duo significari, nempe perficere opus, & facere voluntatem patris; hoc autem est hominis salus. Hæc expositio vera quidem est, sed aliquanto confusa, indigetque explicatione aliqua.

Hominum salutis opus fuit quod Christus perfecit.

Aduertendum igitur, opus hoc Dei esse hominum salutem, quæ consistit in satisfactione pro omnium peccatis, & conciliatione cũ Deo; Hanc quantum est ex se Christus perfecit suis actionibus, & operibus, quæ in carne fecit: quæ opera, dupliciter considerantur. Vno modo in quantum erant iniuncta à Patre Christo homini, nam voluit Pater Christum prædicare, miracula facere, pati, mori, & alia omnia, quæ ad salutem ordinata erant, & sic Christus hæc exequens dicebatur facere voluntatem Patris, quia ea faciebat, quæ Pater voluit eum facere. Altero modo inquantum hæc erant effectiua salutis hominum; nam his operibus satisfaciebat, reconciliabat hominem Deo, soluebat precium nostrorum peccatorum, homines à Dæmonis, & mortis vinculo liberabat; & hac ratione per hæc dicebatur perficere salutem, & opus Dei. Eædem ergo sunt actiones, & actus, quibus faciebat Dei voluntatem, & perficiebat opus Dei; tamen non eadem ratione, sed quatenus erant ex voluntate Patris, dicebatur facere volũtatem Patris; quatenus erant efficientes salutem, dicebatur perficere opus Dei. Et quamuis opus hoc sit volitum à Patre, & efficiendo nostram salutem, faciebat id, quod volebat Pater, tamen semper actio ipsa habet has duas considerationes, & ad voluntatem Patris, & ad opus, quod fit per eam, & ratione vnius dicitur per eam voluntas Patris fieri, ratione alterius dicitur perfici opus Patris. Recte autem vtrumque coniungitur; si enim tantum diceretur voluntatem Patris facere; non significaretur actus eius efficaces fuisse salutis faciendæ; si diceretur autem tantũ, perficere opus eius, non constaret esse id secundum voluntatem Patris. Vtrumque ergo rectè coniungitur. Esse autem hæc duo distincta manifestum fiet, si consideremus actiones Apostolorum, & sanctorum Doctorum. Apostoli prædicarunt, annuntiarunt mundo veritatem, vitam exposuerunt pro Christo; isti fecerunt voluntatem Dei mittentis; tamen non perfecerunt salutem hominum, nec opus Dei, quia ipsi non fuerunt causa salutis, sed notam fecerunt salutem mundo: at Christus non solum fecit voluntatem Patris, sed per hæc eadem effecit nostram salutem; propterea ipse dicitur vtrunque fecisse; cum & voluntatem Patris fecit, & opus ipsius perfecit, quantum ex se est. Hoc dico, quia si salutem, non omnis homo consequitur, id non est, quod salutis remedium, & salus in se non sit facta; sed quod non applicatur huic vel illi eorum vitio. Vt qui liberauit, & dedit precium pro omnibus seruis liberandis vnius ciuitatis, libertatem perfecit: quod si quis velit in seruitute manere, id non facit quin liberatio ex se non sit iam facta. Hic est sensus horum verborum.

ANNOTATIO XXIV.

Cur Christus Patris voluntatem facere, dicat esse cibum suum.

QVa autem ratione cibum suum hæc Christus appeller, exponendum superest. Duplicem esse cibum, vnum corporis, alterum animæ per quandam similitudinem, & analogiam ad corporis cibum, multa loca scripturæ testantur, & sancti Doctores passim tradunt; nec est cur in hoc confirmando immoremur. Cum igitur cibus spiritualis animæ per similitudinem ad cibum corporis dicatur, hæc similitudo est considerande. Est autem multiplex; prima sicut cibus corporis delectat appetitum, quando præsens est, & absens excitat desiderium & famem; ita etiam cibus spiritualis, mentem & animam delectat sumptus, & quando non habetur desideratur; Vt autem cibum corporis vocamus res has corporeas, quæ comeduntur, & digeruntur; sic res sacræ, & diuina mysteria cibi sunt spirituales animæ, quæ consideratione, & affectu velut comeduntur, & intus assumuntur. Non enim tractamus nunc de cibo animæ respectu naturalium obiectorum, quæ per scientias humanas habentur; cibi quidem erisi sunt; sed quantum ad locum præsentem spectat, loquimur de rebus ad Spiritum, & salutem spiritualem ordinatis, quæ animam reficiunt, sicut cibus corpus.

Quatuor similitudines inter cibum corporis & cibum animæ.

Est igitur prima similitudo in delectatione, & desiderio, de quo Psal. 18. dicitur. Iustitiæ domini rectæ, lætificantes corda, &, iudicia domini vera, dulciora super mel, & fauum. in qua delectatione, & gustu, magnum est vtriusque cibi discrimen. quod annotat Grego. ho. 36. Euan. Res enim corporales quanto magis comeduntur, tanto maius generant sui fastidium, & satietatem; at res spirituales quo magis eduntur, maius excitant sui desiderium, & appetitum. Altera similitudo est, cibus corporalis sustentat, & conseruat vitam corporis: cibo enim spreto deficit vita corporalis; ita etiam cibus spiritualis vitam spiritualem conseruat. Iustus enim, si negligenter viuit, nec curat mentem & affectum spiritualibus reficere cibis, non perseuerat; sed cadit à iustitia, tentationibus peccatorum superatus.

Tertia; cibus corporalis vires reficit, confortat, & auget, cibus animæ hoc idem facit respectu virium animæ. Spiritualium enim exercitio anima robustior fit, & fortior, ad perfectius operandum, & ad superanda maiora pericula. hanc similitudinem ponit Basil. Isa. 1. in illa verba, Ieiunia vestra odiuit anima mea.

Quarta similitudo, Cibus corporis ad debitam perducit quãtitatem, & staturam: nisi enim pueri cibo vterentur, aut nimis modico, non crescerent, nec ad mensuram staturæ debitæ peruenirent; sic frequentes cibi spirituales, animam perficiunt, & ex imperfecto, euadit homo perfectus. Sunt enim in Spiritu sua certa augmenta, & staturę; cum sit status incipientium, proficientiũ & perfectorũ. vt ergo cibus corporis delectat, conseruat, roborat, perficit; ita etiam cibus animæ hæc eadem operatur: & propter hanc similitudinem & analogiam, cibus vterque vocatur.

Quinque dissimilitudines inter vtrumque cibum.

At ne occasione similitudinum erremus, considerandæ sunt dissimilitudines, quarum prima est; Cibus corporis vitã supponit: mortuis enim cibi non prosunt, immo nec omnibus viuis: nam vita aliquando in ea dispositione est, vt cibus non solum non prosit, sed aliquando obsit; at cibus animæ non talis est; nam viuo semper prodest, & mortuo vitã dat. Loquor autem de morte animæ, quæ per peccatum fit, quæ hoc cibo reparatur, & reuiuiscit: nam pœnitentia panis quidam est spiritualis, teste Dauid. Psalm. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte; hæ suscitant iacentem animam à morte peccati in vitam gratiæ. Secunda; Cibus quidẽ corporis vitam conseruat, vti diximus, tamen quantumcumque conseruet, non præseruat à morte; siue enim multum, siue parum comedamus, tandem moriendum nobis est; at cibus spiritualis conseruat vitam spiritualem gratiæ, & à morte in æternum præseruat; cum iusti cibum hunc nõ spernentes dutent in gratia, nec eam vnquam amittant, etiamsi corpore moriantur. Tertia; Cibus corporis auget, perducitque ad certam mensuram, tamen non semper: nam postea quã ad certum terminum corpus perduxit, cessat augmentum, & continuatur nutritio, vt quod auctum est conseruetur; at non sic cibus spiritua-

lis

Universidad de Deusto
Biblioteca

lis se habet; sed in hoc sæculo auget, & nutrit, A quia iustus semper fit iustior, nec est status determinatus viatori, in quo proficere non possit; tanta est amplitudo & largitas iustitiæ nobis per Christum datę, vt sanctus adhuc magis sanctificari, & iustus adhuc magis iustificari, valeat; ita vt status cibi huius, quando nutriet, & non augebit, sit in æterna beatitudine, quãdo iusti non amplius iustiores fient, sed iustitiæ suæ præmio fruentur. Ex quo quarta dissimilitudo sequitur Cibi enim corporis cessant in hoc sæculo; nam in altero non est manducare, nec bibere; at cibus spiritualis nõ cessat; immo tunc perfectissimè ha B betur: de quo cibo dicitur Lucæ 12. Faciet eos discumbere, & transiens ministrabit illis. Quinta tandem est; quia cibi hi corporales non faciũt vitam æternam; immo multis occasionem dant eã perdendi, & contrahendi mortem ęternã; at cibus spiritualis dat, & ducit in vitã æternam. Magna igitur est vtriusq; cibi in tanta similitudine differentia & dissimilitudo, vt ex dictis apparet.

Quomodo Christus duo hac cibum, & cibũ suum esse dicat.

His igitur suppositis, ne frustra dicta esse videantur, oportet explicare, qua ratione hæc duo voluntatem Patris facere, & opus eius perficere cibum, & suum Christus appellet; non enim C omnes similitudines, quæ in nobis locũ habent, veras esse in Christo existimandum est. In primis cibus corporalis, & spiritualis dicebatur cõseruare vitam vtramque, quia cibo non sumpto, vita vtraque perit: hæc in Christo similitudo locum non habet. opera enim Christi non conseruabant gratiam humanitatis eius, quasi gratia non esset, si talia non fierent. non sic certè est, quia gratia animæ Christi procedebat ex vnione ad Verbum, quæ indissolubilis erat diuino decreto, & beneplacito; vnde opera non conseruabãt D gratiam; sed potius gratia, & vita spiritualis conseruabat, & causa erat operum. Vt enim alias dicemus, Christus, vt homo, propter vnionem ad Verbum, peccare non poterat. Dicebatur deinde cibus vterque vires tam animæ, quam corporis roborare, reficere, & augere. hoc in Christo non apparet, qui robustior non fiebat per actus, quos cõtinuo meritorios, & spirituales, implens voluntatem Patris faciebat, qui ab instanti incarnationis vsque ad vltimum mortis fuit gigas viam suam currens, nec cibo vires has spirituales refecit, aut auxit. Rursus cibus vterque dicebatur perficere, & augmentum præbere; at in Christo aliter euenit, cum per opera, gratia ipsius animę nullum susceperit augmentũ; semper æque perfectus, & æque Deo gratus ab instanti incarnationis. Quod si dictus est creuisse scientia, & sapientia, id fuit quantum ad ostensionem, quia quotidie magis ac magis quid intus esset, manifestabat, quod alibi tractandum est. Opera quidem & actus eius merita erant nostræ redemptionis, vt idem multis modis mereretur; tamen perfectioni eius augmentum non attulerunt.

Supereſt igitur vna similitudo ex prædictis, nẽpe delectationẽ & desiderium afferre, & hoc ita est. Cibum enim suum vocat Patris voluntatem facere, nos saluare, nos redimere: quia sicut appetitus corporis maxime cibum desiderat, & eo habito delectatur; ita Christus desiderabat diuinam voluntatem complere, nostram salutẽ operari, & id faciens maxime delectabatur: de quo gustu dixit; Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum. & ita Chrysost. hom. 33. exponit hanc similitudinem. Maximas ergo tenemur illi gratias agere, & ei inseruire, qui cũ tam acerbum esset redemptionis opus, nihilominus tanto, tamque vehementi gustu appetebatur à Christo, vt cibum appellaret, omni corporis sui cibo præferendum. non negat enim Christus cibum corporis sibi esse sumendum, & esse hanc voluntatem Patris, vt comederet; sed postponendum hunc cibo illi, nec se propter istum, sed propter illum venisse. Habes qua de causa cibũ vocet, sed quare suum, adiunxit percontabitur aliquis? Dico, quia perficere opus Dei, quod est salutem hominum facere, solius fuit Christi: qui solus redemptor est. propterea dictũ est Isa. 63. Torcular calcaui solus; quæ verba Hieron. ibidem, & Athana quæst. ad Antioch. quæst. 110. exponunt; quia nec homo nec angelus sufficiens fuit salutem facere: propterea dictus est solus calcasse torcular. Hoc idem his verbis nunc dicitur; Meus cibus est perficere opus eius. Facere autem voluntatem Dei, commune est multis, vt à principio diximus. omnes enim voluntatem Dei facere tenemur; tamen facere voluntatem eius, qui misit eum, solius est Christi, qui solus à Patre missus est; vt faciens eius voluntatem, perficiat humanam salutem: propterea dictum est; *meus cibus est*, &c.

Nonne vos dicitis, quod adhuc quattuor menses sunt, & messis venit? ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem.

COMMENTARIVS.

CVidam tacitæ obiectioni respondet. nam posset dici, non esse tunc tempus perficiendi hoc opus Patris mittentis. Si enim tempus adesset, sane quidem cibum corporis esse differẽdum non diffiterentur, vt operi huic vacaretur; propterea adiunxit Dominus

minus hæc verba, quasi diceret. Cibus meus præcipuus est vacare operi mittentis me: hoc autem est tempus, & adest hora vacandi huic operi; vtiturque metaphora, conuersionem hominum ad fidem messem appellans, quod etiam alias fecit Luc. 10. Messis quidem multa, operarij vero pauci. & est sensus: Messis hæc mea, quæ opus est Patris; nõ est sicut messis frugum; nam hæc quattuor mensibus distat; at mea tamen ecce adest; *Leuate* enim *oculos vestros, & videte regiones; quia albæ sunt ad messem.*

Metaphorica locutione hanc significat Samaritanorum iam iam venientium propinquam conuersionem. Habet adhuc ista sententia argumentum quoddam, quo Christus se iure à cibo illo abstinere probat; quasi dicat, Nonne vos dicitis, ideſt, curam vos geritis de messe materiali, multo tempore prius quam veniat: nam dicitis post quattuor menses veniet. iure ergo potiori curam geram ego non distantis, sed iam iam imminentis messis spiritualis. discipuli enim vt fieri solet, paulo ante dum iam pullulantia semina viderent, dixerant post menses quattuor erit messis. propterea Dominus hoc eorum verbum assumens argumentatur, se æquiori iure non absentes, sed præsentes messes considerare. Quibus etiam verbis eos exhortatur, & inducit ad opus hoc, vt qui considerant de longinquo cibũ corporis, considerent etiam proximum cibum animæ; insinuans gentium iam aduentare conuersionem: similiter & populorum, ad quam ipsi erant mittendi. Metaphora autem vtitur ista, quia sermo erat de cibo, qui ex futura messe pendet. & si vti diximus tanta cura de cibo corporis geritur, vt tam distans messis consideretur; multo magis messis, ex qua cibus est spiritualis, consideranda est, cum sit iam præsens. Illa autem locutio, *Adhuc quattuor menses sunt, & messis venit*, est phrasis hebræa pro eo, quod Latinè dicimus; post menses quattuor erit messis. Similis phrasis habetur Genes. 40. Tres adhuc dies sunt, & recordabitur Pharao ministerij tui; & iterum; Tres adhuc dies sunt, & auferet Pharao caput tuum. & Ionæ 3. Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur. Hic est sensus horum verborum, & cum præcedentibus connexio.

Nonnulla quæ his verbis subindicantur.

ANNOTATIO XXV.

MVlti, ex his verbis tempus, in quo hæc Samaritanorũ conuersio facta est, colligentes, asserunt ad finem mensis Martij fuisse, quia post quatuor menses messis fit; quæ secundũ hãc computationem in mense Iulio fieri deberet. Tamen in contrarium duo obstant, vnum est, quia in Palæstina regione multo citius, nempe ad finem Maij metitur. Alterum est scripturæ testimonium: nam vt ex Exodi 34. & Leui. 23. deducitur, messis erat inter Pascha, & pentecostem, quod non fieri mense Iulio, sed Maio compertũ est. ex quo sequitur hanc historiam ad finem Ianuarij potius actam esse, decem fere mensibus A postquam Dominus ejecit in Hierusalem de templo ementes & vendentes tempore Paschatis, quando fuit cum Nicodemo factum colloquium, post quod Christus in terram Iudææam baptizare profectus est, & ibi vsque ad hoc tempus commoratus, & hæc sequentibus magis consonant. Cyril. lib. 2. cap. 106. incunte vere. hoc factum esse dicit; tamen quando initium hoc veris sit, non expressit: non enim idem est initiũ veris in omnibus regionibus; sed tardius aut citius pro vario regionum situ: si autem situm Palestinæ considerabimus, inuenientur certa esse, quæ dicta sunt.

Quo mense euenerint quæ hic referuntur.

Et, qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam.

COMMENTARIVS.

INduxerat verbis præcedentibus discipulorum animos, ad hanc hominum messem considerãdam, nunc etiam ad metendum inuitat. Futuri enim erant operarij & messores mundi. Allicit ergo eos magno & insolito præmio proposito, quod multum differt à præmio, & mercede messorũ temporalium. nam qui temporalia semina metunt, mercedem accipiunt, & laboris stipendium, fructus tamen sibi non congregant, sed domino; operarij enim fructus non percipiunt, sed Dominus. præterea qui congregant fructus, sibi quidem recondunt in horrea, sed ibi non permanent, quia vsu consumuntur, nec durat gaudium quod

Quid inter Christi operarios et reliquos messores intersit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod ex illis proceſſit. gaudent quidem dum congregant, dum habent in horreis, tamen eis conſumptis gaudium ceſsat; at non ſic eſt in meſse ſpirituali, ſed qui metit habet mercedem; quia pro labore præmium habet à Deo. Rurſus præter mercedem ſibi ipſi congregat, quia fructus cedunt in magnam vtilitatem meſsorum: fructus autem ſunt homines conuerſi, & ſalui, opera & labore prædicantium, & Apoſtolorum: cedunt autem in vtilitatem vltra mercedem eſſentialem, quia non tantum gaudet vllus homo fruge, etiam copioſiſsima temporali percepta, quantum gaudēt Apoſtoli, & Prædicatores in æterna gloria ijs, qui opera ſua, & labore conuerſi ſalui ſunt. Præterea fructus hic non reponitur in horreo conſumendus, ſed in vita æterna, vt gaudium fructus duret etiam in æternum. iure ergo propter hanc meſsem cibus corporalis differtur. Hæc verba non propter ſe, ſed propter diſcipulos Dominus protulit. ipſe enim mercede hac nō indigebat, qui ab inſtanti incarnationis erat beatus, & ex vnione ad verbum omnis ei gloria debebatur. diſcipulis hoc conueniebat, quos tanto præmio ad meſsem orbis iam iam aduentantem diſponebat, & eorum animos alliciebat. De gaudio metentium collecto fructu argumentum magnum habemus, ex verbo Domini Luc. 15. Gaudium eſt in cælo coram Angelis ſuper vno peccatore pœnitentiam agente; igitur maius gaudium de æterna eius ſalute erit: nam ſi gaudent Angeli, & illi, quorum opera non factus eſt fructus, quanto magis gaudebunt, quorum opera labore, & ſudore peccatores conuerſi ſunt, & ſalutem ſunt adepti. De mercede habemus Dan. 12. Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, ſicut ſtellæ in perpetuas æternitates fulgebunt.

Vt, & qui ſeminat, ſimul gaudeat, & qui metit.

DIfferentiam aliam conſtituit inter meſsem ſpiritualem, & materialem: in hac enim ſæpe accidit, vt vnus ſeminet, alius autem metat, & qui ſeminat, non gaudeat fructu, ſed ſolum, qui metit; moritur enim ſæpe ſeminans, nec fructu gaudet, ſed ſolus is, qui metit; at in hac meſse non ita fit; eſt quidem vnus, qui ſeminat; alius, qui metit, tamen vterque gaudet eodem fructu. Patriarchæ, & Prophetæ, qui prima fidei principia labore, & ſudore iactarunt, ſunt velut ſeminatores; Apoſtoli, qui populos per Patriarchas, & Prophetas diſpoſitos ad Chriſtum conuerterunt, ſunt velut meſsores; tamen fructu, nempe ſalute conuerſorum, tam hi, quam illi gaudent. Hæc particula, *vt*, non causam, ſed conſequentiam ſignificat, quod ſæpe in ſcriptura fit, & poſtea annotabimus; vt ſit ſenſus; Congregat fructum in vitam æternam, ex quo ſequitur, vt, & qui ſeminat, & qui metit, ſimul fructu gaudeat. ſi enim fructus conſumeretur, gauderet ſolus metens, at cum maneat in æternam vitam, non ſolus meſsor, ſed ſator etiam fructu tali in æterna vita gaudebunt. Hæc ſententia in ſequentibus verbis magis explicabitur: nam quæ ſequuntur, ad eam pertinent.

In hoc enim eſt verbum verum, quia alius eſt, qui ſeminat, alius eſt, qui metit, ego miſi vos metere, quod vos non laboraſtis, alii laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis.

PRouerbium erat apud Iudæos; vnus ſeminat, & alius metit; quo ſignificabatur ſæpe vnum eſse, qui laborat, alterum vero, qui laboris gaudet fructu. Cum autem Dominus de hac meſse locutus fuerit, quæ eſt in hominum conuerſione, & differentiam à meſse materiali conſtituerit, quod in illa, ſimul qui ſeminat, & qui metit gaudet, & his verbis vnum eſse metentem alium ſeminantem indicauerit; hoc nunc exponit, & prouerbium refert, & declarat, & eſt ſenſus. Prouerbium illud, vnus eſt, qui ſeminat, alter, qui metit, in hoc verum eſt, quia reuera vnus eſt, qui metit, alter qui ſeminat; nempe quantū ad perſonarum multitudinem, in eo quod dicit, *In hoc eſt verum*, ſignificat non in omnibus eſſe verum: nam in hoc quod vnus laborat, & alius laboris fructu gaudet, non eſt verum; quia, qui ſeminat, & qui metit meſsem hanc ſpiritualem, ſimul gaudēt. in materiali meſse in vtroque verum eſt prouerbium. quomodo autem verum ſit exponit: nam, *Ego vos miſi metere, quod vos non laboraſtis*, nec ſeminaſtis: Patriarchæ enim, & Prophetę, qui prima fidei initia

Prouerbio vulgari vtitur Chriſtus & illud exponit.

initia plantarunt, & populos ex infidelitate conuerterunt, fuerunt vt ſeminatores; at Apoſtoli miſſi ad conuerſionem horum, ad Chriſtum recipiendum, & in eum credendum, vt meſſores, qui metunt aliorum ſemina; iam enim Iudæi ex Prophetarum, & Patriarcharum doctrina, & prædicatione credebant in Deum, ſperabant in Chriſtum, quæ futura erant myſteria in figuris, & vmbris conſitebantur. omnia hæc, vt ſemina, & germina erant, meſſis erat in venturo Chriſto futura, vt in ipſum crederent, & eum reciperent. Miſſi ſunt Apoſtoli ad hanc velut meſſem, propterea dicitur; *Alius eſt, qui metit, alius qui ſeminat*; & in hoc verum eſt prouerbium, quia differentes ſunt perſonæ ſeminantis, & metentis; ſed non eſt in eo verum, quod vnus laborat, alter fructu gaudet. quia in hac meſse vterque fructu gaudet. Et re vera ita fuit: populus enim diſpoſitus prophetijs, figuris, lege, & alijs, quæ primi illi iactarunt, & poſuerunt, faciliorem habuit viam ad fidem Chriſti recipiendam; ex quo fit, vt ſæpe Euangeliſtæ teſtimonio prophetarum, & legis in confirmationem eorum, quæ prædicauerunt ſint vſi; ita hunc locum Irenæ. lib. 4. cap. 40. latè, & doctè exponit, & Gregor. lib. 9. mora. cap. 16.

Apoſtoli reſpectu Iudæorum meſſores, gentium vero etiam ſeminatores fuerunt.

Notat Aug. ſermo. 42. de ſanctis hanc meſsem Iudæos tantum ſignificaſſe: in his enim ſeminatum erat, & conuerſio eorum, vt meſſis fuit; quia iam per Patriarchas, & Prophetas populus ille diſpoſitus erat; at reſpectu gentium, Apoſtoli ſeminatores fuerunt. nulla enim fidei diſpoſitio, immo & errorū, ac infidelitatis tenebræ, & morum corruptela, ac peruerſitas erant; in his laborarunt & ſeminarunt. Et hoc verum, eſt, eaque ratione Irenæ. libr. 4. cap. 41. exponit verbum, illud Paul. 1. Cor. 15. vbi ſe plus quam omnes laboraſſe dicit, quia miſſus eſt ad gentes, in quibus nulla diſpoſitio fidei præceſſit; ſed prorſus legem Dei, & Deum ignorabant, miſſus eſt ſeminare ſimul, & metere, & ſeminare quidem in terra, non ſolum vbi ſemen Dei iactum non erat, ſed quæ peſſimis, & contrarijs ſeminibus, & arbuſtis plena erat. Attende circa verba præterita hęc, *Miſi vos, introiſtis*, ſignificare iam inceptam meſsem per eos, quia iam in Chriſti nomine baptizauerant; tamen perfecta meſsis Iudæorum completa eſt, poſt Domini aſcenſionem. Rectè autem Dominus meſsem vocat, vt vnam, & eandem fidem eſſe oſtendat Patriarcharum, Prophetarum, & Euangelicam; eundemque Deum, & veteris & noui teſtamenti auctorem; & ſe eſſe eundem Chriſtum, qui à Prophetis prænunciatus, promiſſus, & figuratus erat. Non eſt autem vllo modo probanda doctrina Origē. tom. 13. hunc locum ſic exponentis. Angelos corpora hominum formare, & animos introducere, vt fiant homines, & hos dici labores aliorum, in quos Apoſtoli introierunt; ſed falſa eſt hæc doctrina, & à ſenſu Ioannis aliena.

Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia, quæcunque feci.

AD hiſtoriam Samaritanorum perſequendam reuertitur Euangeliſta, & multos ex eis credidiſſe narrat: propter teſtimonium mulieris affirmantis Chriſtum ſibi omnia, quæcunque feciſſet, aperuiſſe. Et attende hos credidiſſe antequam ad Chriſtum acceſſiſſent, & credidiſſe dicuntur, non ſolum mulierem vera narraſſe; ſed etiam credidiſſe in eum, id eſt, crediderunt illum eſſe verum Chriſtum, & Meſſiam. Laudanda eſt profecto horum in credendo promptitudo, & facilitas, qui antequam ad Chriſtum accederent, fidem dederunt, etiam plus credentes, quam mulier illa prædicabat. hæc enim non affirmauit omnino Chriſtum eſſe, ſed, Venite, & videte, inquit, an Chriſtus ſit; at hi ſine mora crediderunt ipſum eſſe. ſed magis eſt miranda, & cōmendanda Chriſti virtus, & efficacia, qui antequam videretur, & priuſquam ſuæ doctrinæ verbum diffunderet, eorum corda conuertit: ſicut Sol, qui antequam ſupra orizontem aſcendat, efficacia ſui ſplendoris mundum incipit illuminare. More hebræorum repetit eadem verba, quæ mulier dicebat, *Dixit mihi omnia, quæcunque feci*; Latine potius diceretur; teſtimonium perhibentis, Chriſtum dixiſſe ei omnia, quæcunque fecerat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cum veniſſent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret, & manſit ibi duos dies, & multo plures crediderunt propter ſermonem eius.

ROgatur Dominus à Samaritanis & ibi duos manet dies, & exaudit preces, quarum, vt fierent ipſe auctor erat: niſi enim diuina virtute eorum corda mouiſſet, & pedes claudi ad veniendum, & lingua ad rogandum muta extitiſset. Multo plures crediderunt propter verbum, & ſermonem eius, nempe Chriſti, quam crediderant propter mulieris verbum; iam enim Soli fulgentiſsimo appropinquauerant: & quod tam multiplex ſermo, & tam multa, ac inſolita miracula apud hebræos non fecerant; ſimplex verbum in Samaritanis effecit, nullo alio miraculo edito: miracula enim propter infidelitatem fiunt; vbi ergo tantam fidem ſolo ſermone inuenit, miracula non erant neceſsaria; in quo eorum fides magis etiam commendatur. Illa particula, *ergo*, illationem quandam denotat: nam dictum eſt; Exierunt è ciuitate ad illum: venerunt igitur, quia exierunt.

Et mulieri dicebant, quia iam non propter tuam loquelam credimus, ipſi enim audiuimus, & ſcimus, quia hic eſt vere ſaluator mundi.

Qui Samaritanorum credentium dixerint hæc verba.

VErba ſunt hæc non omnium Samaritanorum credentium, ſed eorum, qui antequam accederent, propter verbum mulieris crediderant, cum autem acceſſiſſent, & Chriſtum ipſum audiſſent, confortati & confirmati in fide dicebant mulieri; Iam non credimus propter verbum tuum, quaſi dicerent; prius credidimus propter tuum ſermonem, ſed nunc maius habemus teſtimonium credendi, quam tuum, non indigemus minori, vbi adeſt maius, His verbis ſignificant ſe quamuis nunquam propter Samaritanam credidiſſent, propter verbum Chriſti, quod audierunt, credituros. Quid autem credant exprimunt, Credimus hunc eſse verum mundi ſaluatorem. Illuſtris eſt profecto confeſſio omnia complectens, *Hic eſt verè ſaluator mundi*: fortis, & conſtans fides eſt, quæ non indiget miraculo, ſed probatione relicta, verbo ſimplici Chriſti fidem integram præbet. *Audiuimus*, inquiunt, quia fides ex auditu, *Scimus*, autem, vt fortem, & certam, & omni dubio liberam fidem ſe dediſſe oſtendant: vtuntur verbo ſcientiæ, tamen fides erat; quia, quod credebant, nondum videbant, hominem enim ſolum videbant, ſed mundi ſaluatorem credebant. Illud verbum, *Loquelam*, non loquacitatem ſignificat, vt aliquando verbũ Græcum, λαλιὰ ſonat, ſed ponitur pro λόγος, id eſt, propter ſermonem. Bis repetita particula, *Quia*, non cauſam, ſed declarationem infert. poſita autem eſt vtrobique loco quod. In ſcientijs, & opinionibus humanis ſæpe accidit, vt alicui veritati aſſentiamus, moti vna, aut altera ratione probabili; at poſtea rationibus, & argumentis fortioribus accedentibus, ita roboratur aſſenſus, vt iam non ex priori illa ratione dependeat, ſic etiam multi initium credendi habuerunt ex miraculo aliquo; at poſtea lumine diuino à Deo ita ſunt illuſtrati, vt non iam ex miraculi efficacia eorum fides: ſed ex luminis virtute perſeveret, & hæc perfectior, & purior eſt fides, quæ minus vtitur ratione, aut argumento credendi; quod iſtis Samaritanis conceſsum eſt.

Poſt duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam.

COmpletis duobus diebus, quibus propter preces Samaritanorum in ciuitate illa prædicans, & conuerſionem eorum ad fidem adiuuans, manſerat, proſequitur iter inceptum: nam ex Iudæa receſſerat, vt in Galilæam veniret, ex itineris autem neceſsitate, quia Samaria media erat, per eam tranſierat: perfecto igitur negotio, cuius cauſa commoratus fuerat, & iter inceptum diſtulerat, viam in Galilæam proſequitur. Quæ autem Chriſtus Samaritanis prædicauerit, & locutus fuerit, Euangeliſta ſilet, fructum manſionis eius, & prædicationis in tanta conuerſione ſignificaſse contentus; nec eſt cur, quæ ipſe tacuit ſciens, nos, quæ neſcimus, humanis diſcurſibus, amplificemus, aut inquiramus.

Ipſe enim Jeſus teſtimonium perhibuit, quia propheta in ſua patria honorem non habet.

QVam hæc verba connexionem habeant, ex alijs eſt Euangeliſtis explicandum. huius regreſſus in Galilæam ex Iudæa meminit Matthæus cap. 4. & refert relicta ciuitate Nazareth veniſse in Capharnaum. hoc nunc Ioannes ſubindicauit. *Abijt*, inquit, *in Galilæam*; & quia ciuitatem ſuam Nazareth relinquit ad eam non diuertens, propterea dicitur, *Teſtimonium perhibuit, quia in patria ſua Propheta honorem non habet*. quaſi diceret, abijt in Galilæam, & in Nazareth patriam non diuertit, ſed in vlteriorem locum tranſiuit: quia in patria ſua propheta honorem non habet, ideſt, propter eorum infidelitatem: ſciebat enim eos non credituros ei. Nam prouerbium commune in eis eſt verificatum, in patria Propheta honorem non habet; quod prouerbium ipſemet Dominus de eiſdem pronuntiauit; non quod Dominus honorem ex eis quæreret; ſed propter fidē quæ eis erat ad ſalutem neceſsaria. Exactior declaratio huius loci ex annotatione ſequenti habetur.

ANNOTATO XXVI.

Patres diuerſis modis hæc interpretantur verba.

AVguſtinus tract. 116. ſic continuat hæc verba, quaſi ſint dicta Samaritanorũ collatione: duobus enim diebus manſit apud Samaritanos, & multi crediderunt, & venit in Galilæam quam patriã vocat, & manſit ibi biduum. tamen credentes non inuenit, & ſic teſtimonium perhibuit, quod in ſua patria Propheta honorem non habet. Violenta videtur expoſitio: nam verba non Galilæam, ſed propriam patriam ſignificãt. Chryſoſt. hom. 34. duplex patriæ ſolum Chriſti numerat: alterum, in quo carnem ſumpſit, & hoc erat Nazareth: alterum, in quo diutius commoratus eſt, & hoc Capharnaum erat, dicit ergo Chryſoſt. non de Nazareth dictum hoc eſſe, Nemo Propheta in patria honorem habet, ſed de Capharnaum: ad hanc enim Dominus in hoc regreſſu non diuertit, in Nazareth vero potius receptum eſſe affirmat honorificè. Cyri. autem lib. 2. cap. 113. de Nazareth hoc dictum eſſe aſſerit: quæ patria Chriſti, quia ibi nutritus erat, reputabatur: ad hanc enim Dominus nunc non diuertit, ſed alio viam direxit: & re vera hæc expoſitio probabilior eſt: nam habemus teſtimonium Mat. 4. qui poſt Ioannis vincula regreſſum hunc eundem à Iudæa in Galilæam narrans, dicit reliquiſſe Nazareth; præterea Lucæ 4. & Matth. 13. legimus de Nazareth dictum eſſe, Nemo Propheta in patria ſua honorem habet, hoc igitur in loco, eadem Nazareth intelligẽda eſt: tamen eſt attendendum, quando à Ioanne dicitur Dominus teſtimonium perhibuiſſe, Prophetam in patria ſua honorem non habere, ſic intelligendum eſſe quod Dominus noluit ire in ciuitatem ſuam Nazareth: & cauſam hãc eſſe à Domino tunc expreſſam; *quia Propheta honorẽ non habet in patria ſua*. ac ſi diceret, propter incredulitatem eorum, quam futuram ſciebat, noluit eò diuertere: & hoc prouerbio vtẽs Dominus tunc pertranſiuit: poſtea Dominus iterum hoc prouerbio vſus eſt: nam poſt hanc hiſtoriam aliquanto interceden te tempore iuit Nazareth, nolenſque ſigna in ea facere, quamuis rogatus, dixit: Nemo in patria Propheta honorem habet, & hæc narrat Luc. 4. & Matth. 13. Eſt autem cautè attendendum quod quamuis idem ſit regreſſus à Iudæa in Galilæam, cuius meminerunt Mat. 4. Mar. 1. & Luc 4. cum hoc, quem refert Ioannes; tamen hiſtoria, quam refert Lucas, & coniunxit cũ hoc regreſſu, fuit poſtea, & per anticipationem narrauit, nempe qualiter fuit in Nazareth, & ea quę tunc acciderunt, vt rectè annotauit Aug. lib. 2. de conſen. Euang. cap. 42. at in hoc regreſſu non diuertit ad Nazareth, ſed eam reliquit, vt dicit Matth. poſtea vero poſt aliquod tempus, venit Nazareth, & factum eſt, quod narrant Lucas, & Marcus, tuncque dixit ipſiſmet Nazaræis, Propheta in patria ſua honorem non habet; at nunc non ipſis Nazaræis id dixit, ſed de Nazaræis id teſtatus eſt diſcipulis ſuis, quaſi reddẽs cauſam, quod ad Nazareth non diuerterit. Scio aliquos aliter dicere; ſed hæc mihi ſententia probabilior viſa eſt; ſenſus autem litteralis illius; *Ipſe teſtimonium perhibuit, quod in patria Propheta honorem non habet*, hic eſt. Ipſe Dominus dicto, & facto ſuo confirmauit prouerbij illius communis veritatem; Nemo Propheta in patria ſua honorem habet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cum ergo veniſset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidiſſent, quæ fecerat Hieroſolymis in die feſto, & ipſi enim venerant ad diem feſtum,

COMMENTARIVS.

HOnorificè à Galilæis excipitur; nam ipſi venerunt ad diem feſtum Paſchæ in Hieruſalem, & reſtes oculati fuerunt, & doctrinæ, & ſignorum, quæ tunc operatus eſt, & quomodo è templo eiecit vendentes, propter ſigna igitur hæc, quæ viderant tunc, venientem nunc excipiunt cum honore. Multum in hoc Samaritanorum fides commendatur, cum enim nullum vidiſſent ſignum, non ſolum exceperunt, ſed in eum crediderunt; at hi propter ſigna exceperunt eum; tamen an in eum crediderint; non exprimitur: Iudæi vero etiam in multis ſignis nec crediderunt, nec exceperunt, ſed eum perſequebantur. Qui Galilæi ſint iſti, non deſcribit Ioannes in particulari, ſed eos eſſe dicit, ad quos primo regrediens diuertit.

Samaritanorum fides commendatur.

Venit ergo iterum in Cana Galileæ, vbi fecit aquam vinum.

ILla particula, *Ergo*, ſi recte percipitur, ſententiæ ſenſum valde illuſtrat: nam illationẽ tacitam inſinuat, & eſt ſenſus; Quia patriam propriam reliquit, nec ad eam diuertere voluit, propterea venit in Cana, quæ erat proxima Nazareth, locus enim ad diuertendũ illo die commodior non erat, tum quia vicinus, tum quia notus ibi ex miraculo, & ex familiaribus, & conſanguineis ibi commorantibus erat. Adiecit autem miraculum, vt ab altera Cana diſtingueret, quæ longius aberat à patria. Fieri etiam poteſt nõ ſolum propter diſtinctionem poſitum eſſe illud, *Vbi fecit aquam vinum*, ſed etiam, vt ſignificaret ibi eſſe iã fidei iacta ſemina aliqua, ad quæ augenda, etiam nouo miraculo nunc accedere voluit.

Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum.

MIraculum deſcribit, quod in Cana Dominus operatus eſt. *Erat*, inquit, *quidam Regulus*, Capharnaum, cui erat filius, & hic infirmabatur. *Regulus* dicitur, non quaſi rex paruus, ſed vt Hieron. Iſa. 65. exponit, quaſi regius, ſeu de aula regis ſiue palatinus. Chryſo. vero hom. 34. ſiue quod regio eſſet genere, ſiue quod aliqua principatus dignitate fungeretur. Interpres noſter legiſſe videtur, βασιλίσκος propterea vertit Regulum; at Hieronymus & alij legunt, βασιλικὸς; propterea vertunt aulicum palatinum, aut de genere regio, aut miniſtrum Herodis, ſiue Cæſaris. Hieronymus loco citato videtur eum gentilem eſſe affirmare, ſicut erat Centurio, & Chananæa; immo Chryſo. refert aliquos exiſtimantes eſſe illum Centurionem. de quo Matth. 8. facta eſt mentio, quamuis id ipſe non probet: alij Iudæum affirmant. Origen. tom. 15. in Ioan. incertum eſſe aſſerit, quis iſte, & qualis fuerit; certius tamen arbitror fuiſſe Iudæum; id ipſum enim indicant Saluatoris verba, *Niſi ſigna, & prodigia videritis, non creditis*: nam verba ſunt Iudæorum infidelitatem, & duritiem exprobrantis. Hoc tamen certum eſt ipſum nobilem, & diuitem fuiſſe; habebat enim ſeruos, & familiam numeroſam, vt ex verbis ſequentibus patet. Hinc deduci poteſt, quam parui momenti ſit apud Deum nobilitas, & diuitiæ, quando deeſt fides, & Dei gratia. Ecce hic regius, & diues, ſed modicæ fidei, quis, & qualis fuerit ignoratur.

Regulus iſte quis & qualis fuerit.

Hic cum audiſſet, quia Ieſus aduenisset à Iudæa in Galilæam abiit ad eum, & rogabat eum, vt deſcenderet, & ſanaret filium eius; incipiebat enim mori.

CVm audiret Regulus Chriſtum veniſſe iam in Galilæam, egreſſus à patria Capharnaũ venit ad eum, & rogat vt deſcenderet, & ſecum veniret, & filium eius ſanaret, erat

erat enim morti proximus. Quantum ad litteram attinet, aduertendum eſt, verbum, *Deſcenderet*: erat enim locus, vbi Chriſtus erat, nempe Cana in ſitu eminentiori, quam Capharnaum; hæc enim magis erat maritima, & propterea inferior, quamuis eſſet in monte poſita. veniens ergo à Cana in Capharnaum, deſcendere dicebatur. Illud autem, *Incipiebat mori*, græcè ad verbum haberi, futurus erat mori, ideſt, erat iam deſperatus à medicis, morti proximus; & eſt particula, *Enim*, quæ cauſam inſinuat, quaſi diceret; Venit ad Chriſtum, & rogabat, vt deſcenderet ipſe ad ſanandum, quia iam nulla ars medicinæ illi prodeſſe poterat, ſed erat lethalis morbus; hac de cauſa á Chriſto petebat illum ſanari.

Quantum ad ſenſum ſpectat, iam Chriſtus & ex miraculo facto in Cana, & ex ijs, quæ tempore paſchæ fecerat in Hieruſalem, celebris erat, & magna pollere virtute credebatur. Fama igitur aduentus eius facile ad loca vicina diffundebatur, quando aliquò perueniebat, vnde Regulus exiſtens Capharnaum, potuit audire facile, veniſſe eum in Cana, quæ non multum diſtabat, maxime quia neceſſitas diligentiores facit homines, in inquirendis ijs, à quibus auxilium ſperant. Rogabat autem, vt deſcenderet ſecum Chriſtus: forſan nobilitas, & diuitiæ eum audacem ad id petendum faciebant, ſeu quod probabile eſt, amor vehemens filij, quem in tanto periculo poſitum videbat: nam quo vehementius aliquid deſideramus, & appetimus, eo confidentiores, & audaciores ad ea, quibus obtinere, & conſequi id poſſumus, efficimur. Fidem aliquam hunc habuiſſe Regulum affirmat Grego. hom. 20. Euang. nec id negari poteſt, niſi enim credidiſſet Chriſtum ſanare poſſe etiam ſi filius morti eſset proximus, & deſperatus, vtique ad eum non veniſset, nec rogaſſet, vt deſcenderet. ſed valde parua, & debilis erat, quod ex aliquibus deducitur; Primo, vt dicit Gregorius, quia præſentiam eius rogat, quaſi abſens ſanare non poſſet; Secundo id colligit Chryſoſt. hom. 34. quia veniente Chriſto in Galilæam acceſsit; ſi enim perfecte credidiſſet, in tanto filij periculo Iudæam petere non neglexiſſet; quod ſi timuerat, ne Chriſtus è Iudæa non veniſset adhuc hoc ex imperfecta fide erat; Tertio colligit idẽ Chryſo. quia ob incredibilem filiorum amorem, non modo, quibus confidunt, medicis, ſed & quoslibet compellare parẽtes ſolent, ne quid in aduerſa filiorum valetudine omittant, & hac de cauſa ad Chriſtum venit. Alia ſunt argumenta imperfectæ huius fidei, quæ ex ſequentibus verbis deprehenduntur.

Regulus vnde motus vt Chriſtum adiret.

Dixit ergo Ieſus ad eum, niſi ſigna, & prodigia videritis, non creditis.

VErba ſunt hæc reprehẽſionis paruæ fidei, & incredulitatis huius Reguli: & illa particula, *Ergo*, ſuperiorem ſententiam cauſam reprehenſionis continere denotat. quaſi diceret Euangeliſta: quia accedens ad Chriſtum debilem fidem, & cum multa infidelitate coniunctam oſtendit: propterea audire meruit verba hæc à Chriſto, quæ ſequuntur, reprehenſionis. *Dixit ergo Ieſus ad eum*, ac ſi clarius dictum eſset, parum credidit, ergo dignus reprehenſionem audire fuit. Eſt autem ſenſus: Vos non creditis, niſi ſigna, & prodigia videritis, ideſt, prius vultis videre ſigna, & prodigia, quam credere; parum hoc eſt, non ſufficiunt vobis multa ſigna facta ad credendum, ſed adhuc ſignorum, & prodigiorũ abundantiam quæritis ad credendum. Reprehenditur Regulus, quia audierat multa Chriſtum feciſſe, quæ ſufficere debuerant, vt crederet Chriſtum perfectè ſanare poſſe, & tamẽ non credebat, quod non illius ſolum, ſed Iudæorum vitium commune erat: propterea numero vtitur plurali, quandam inſinuationem ad Samaritanos faciens, qui ſine miraculis crediderant.

Sciendum Chriſti miracula fuiſſe opera quædam miſericordiæ, quibus hominum infirmitatibus ſubueniebat: ſimul etiam argumenta fidei, quibus ſuam diuinitatem probans eos ad ſui fidem conuertere ſtudebat, quod etiam ad opus miſericordiæ pertinet; immo maius opus, quo maior eſt infirmitas animæ, maxime infidelitas, quã corporis. Quamuis autem miracula Chriſti vtrumque in ſe complectebantur, tamen ſic erat diſpoſitum, vt miracula præcipue propter fidem fierent; quod ſi corporibus Chriſtus medebatur, eò tendebat, vt animas ſanaret, & ad fidem alliceret: eaque de cauſa nunc etiam factum eſt, vt

Chriſti miracula erant fidei argumenta, & opera miſericordiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

roganti Regulo filij sanitatem, ipse Dominus ad eius infidelitatem remouendam, & fidem perfectam inducendam prius se conuerteret. Solicitus erat pater de infirmitate filij,& venit ad medicum,ignarus se maiorem pati infirmitatem;medicus salutis ita rogantem patrem pro filio exaudit,vt ad eius infirmitatem,quæ maior erat, neque tamen ab ea liberari rogabat,se misericorditer conuerteret: ad has enim infirmitates sanandas potius venerat,& ob eas miracula erant facienda,& corporum ægritudines tollendæ.

ANNOTATIO XXVII.

Quæ ratione Regulus reprehendi merito potuit,quia sine miraculis non credidit.

DIfficilis hoc loco occurrit difficultas: qua scilicet ratione Dominus Regulum hunc reprehendat, quod sine miraculis non credat in eum;cum tamen ipsemet doceat, & fateatur Iudæos non habituros peccatum non credentes ei, si non fecisset miracula. Ioannis 10 Si non facio, inquit,opera Patris mei, nolite mihi credere. & Ioan.15.Si non venissem,& opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Non igitur dignus reprehensione videtur Regulus, si ad credendum miracula expectet. Præterea, quia per Prophetas Christum miracula facturum multa prædictum erat, idque in signum quoddam, vt eum agnoscerent, Deus dedit, quod ex multis locis constat.estque insignis locus ille Isa.35. Deus, inquit, veniet & saluabit nos; tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt;tunc saliet velut cervus claudus,& aperta erit lingua mutorum; non igitur Iudæi obligati videbantur credere Christum esse,nisi miracula viderent.

Quatuor positionibus ostendit peccasse Iudæos qui Christo non credebant, etiam ante eius miracula.

Huius difficultatis resolutio necessaria est, verum vt non solum huius loci, sed aliorum multorum intelligentiam habeamus nonnulla oportebit proponere: Primum est;Iudæi, qui certam notitiam habuerunt testimonij Ioannis Baptistę de Christo perhibiti, tenebantur sub graui peccato credere eum esse Christum, quem Ioannes, ostendebat, & non credentes lethale peccatum committebant.hoc superius in cap.1. annotationibus tractauimus, & facile probatur illo Ioan. 1.Fuit homo missus à Deo, hic venit,vt testimonium perhiberet de lumine. si à Deo missus est in testimonium, profectò dignus erat fide, & sufficientem à Deo accepit auctoritatem, vt ei crederetur,aliter vanum esset eius testimonium.

Secundum est.etiam seclusо hoc testimonio, prædicatio Christi sola sine miraculis obligabat Iudæos sub graui peccato ad credendum, hoc ex Ioan.15.verbis probatur.Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum nō haberent,nunc autem excusationem non habēt de peccato suo; igitur prædicatio, & sermo Christi obligabat eos ad credendum,& non credentes peccabant. Ratio autē huius est; nam Christus verus Deus, & homo,quando prædicabat, & sermonem suæ doctrinę affundebat,non solum exterius aures, & sensus mouebat,sed diuino motu interius corda excitabat,ita vt,qui vellent, possent credere; nec eis deerat auxilium necessarium, nisi libero suo repugnassent arbitrio. Et hæc est vna inter alias causa, quòd Dominus Samaritanos sine miraculis conuertit, & discipulos, seu credentes in eum aliquos,ante miracula habuit, vt sermonem, atque prædicationem sufficientem fuisse ad credendum ostenderet: & quod defectus nō credendi non ex parte sua, sed ex Iudæorum malitia proueniebat constaret; qui non solam doctrinam,sed etiam multa, & magna miracula habuerunt.

Tertium est quod Iudæi audito Ioannis testimonio, aut sermone Christi etiam ante miracula, quæ de ipso prædicta erant non credentes non excusabantur à peccato, ea de causa quia nondum Christus illa miracula operatus fuerat: Nam tanto iam testimonio accepto,expectare debebant, quæ supererant etiam facienda, &, vt credere debuerunt Ioanni, & Christo ipsi prædicanti,ipsum esse Messiam,simul credere debebant facturum omnia, quæ per Prophetas prædicta erant: quo dicto respondetur ad argumentum superius factum.Erant quidem prędicta miracula in scripturis,sed non erant expectanda vt crederent;sed tanto testimonio statim habenda erat fides, & expectanda ea,quæ imple ta nondum erant,aliter ad credendum expectan da essent mors, & resurrectio, quia & hæc prædicta erant de vero Messia. hoc ex ipso facto comprobatur; nam Luc. 3. Iudæorum populus credidit Ioannem esse Messiam, & tamen miraculum non fecerat; & Act.5.duos paulo ante in Messiā receperant,& tamen illi nihil operati fuerant:quo facto ipsimet Iudæi testimonium contra se perhibuerunt,non posse à peccato excusari non credentes, quia nondum miracula, aut nondum omnia, quæ erant prædicta, fecerat.

Quartum sit, quamuis à principio peccarunt, non credentes in eū post Ioannis testimoniū, & post prædicationē Christi;longe tamē maius,& grauius peccatum fuit,postquam Dominus apertis miraculis doctrinam suam confirmauit non credere: hæc enim erant argumenta diuina, & Dei sigillum Christum verum ostendentia. & hoc est peccatum infidelitatis toties à Christo redargutæ. In præsenti autem Regulus hic non tam reprehenditur, quod ante signa non crediderit; sed etiam quod post multa signa iam facta,adhuc non credat, velut prodigia, & noua alia maiora signa expectans, cum quæ facta audierat, illi sufficere debuerint.

Dicit

Dicit ei Regulus,Domine descende priusquam moriatur filius meus.

COMMENTARIVS.

REgulus totus amore erga filium nimio præpeditus. Verbum fidei non percipit,sed suam fidei debilitatem ostendit:videns enim Christum morandi causam nectere, dum eum,& Iudæos infidelitatis arguit;solicitat, vt cito descendat, ne interim filius eius moriatur,quasi, si moreretur iam amplius à Christo sanari non posset: hoc enim verba eius insinuant;quod etiam annotat Chry.hom.34.Nimius appetitus rerum terrenarum, verbum fidei multum impedire hoc factum Reguli probat.

Dicit ei Iesus,vade filius tuus viuit.

CLementissimus humanæ salutis medicus,oblatum medicamentum videns nihil profeciſse,alterum adhibet,& quem reprehensione non sanauit, beneficio conuertit, exemplumque ijs,qui salutis animarum gerunt curam,præbet,vt multis,ac varijs modis homines alliciant.& quod vna, aut altera via non sunt consecuti, alijs certe rationibus obtinere contendant.*Vade*, inquit, *viuit filius tuus*, non est opus me descendere,vade tu,&, vt credas me absentem posse sanare, *Filius tuus viuit*,idest,sanus est. hoc significat hæc locutio, *Filius tuus viuit*, idest non morietur, vt tu times, sed vita fruitur, & incolumis est. Perpende sapientiam Christi si descendisset,& sanasset,adhuc Reguli fides infirma mansisset:credidisset enim sua præsentia illum sanasse,neque tamē potuisse absentem sanare: porrò si non sanasset,nec descendisset,quam conceperat fidem,amisisset. Sanat ergo, ne modicam quam habebat fidem amittat; non autem descendit, vt fides eius perficiatur, credatque etiam absentem sanare potuisse; & hac via & morbo filij,& Patris infidelitati medetur.

Quare Christus qui ad Centurionem venit, ad Reguli domum venire noluerit.

Ex hac declaratione facilis est solutio cuiusdam dubitationis, quam Chryſ. hom. 34. mouet,nempe quare Centurioni Matth. 8. non petenti respondit; Ego veniam, & curabo eum.Regulo autem huic roganti,vt descenderet,non annuit. Respondet,quia ille perfectus erat in fide,& credebat etiam posse absentem sanare;at hic infirmus erat in fide,& absentem sanare posse non credebat.Vera solutio est,quam & nos exposuimus,quia hac ratione fidem huius perficiebat,illa autem fidei perfectionem in Centurione exercebat, & vt alijs in exemplum nota esset faciebat.Greg.hom.28.Euang. causam dat moralem: vt scilicet nobis det exemplum in benefaciendo debere considerare Dei imaginem in homine, cui benefacimus,vt propter Deum benefaciamus.Sunt multi, qui nobilitate, aut diuitijs,aut dignitate hominum mouentur,vt pro eis aliqua operentur;at Dominus hæc negligens noluit ire cum eo;ne,quia Regulus erat,id facere videretur.

Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus,& ibat.

Quid Regulus de Christo crediderit.

NOn in eum credidisse dicitur,quia necdum fidem conceperat,ipsum esse vere Christum,sed credidit sermoni eius.& fidem hanc opere demonstrauit: nam non amplius rogans vt descenderet, ibat & reuertebatur Capharnaum. Aduertendum est pro loci huius intelligentia, hunc Regulum credidisse quidem sermoni Christi, quod vera narraret;non tamen,quod ipse causa esset sanitatis,& sanum fecisset tali verbo filium,sed quasi annuntiasset salutem filij,& incolumitatem futuram: vt solemus dicere de infirmo;erit saluus,non morietur;ita hoc Christi verbum Regulus intellexit. quem enim hominem sanctum existimabat,dignum fide iudicauit; tamen nondum intellexerat, Christum sua virtute tunc sanasse filium,hoc enim postea intellexit,& cum intelligeret, vere credidit. Ad modum medici Christus dominus se habuit, qui medicamentum porrigit infirmo, quo non statim,sed tempore suo morbus recedat; tale fuit hoc Christi verbum respectu morbi infidelitatis Reguli,non subito infirmitatem fidei sanauit,sed conuenienti tempore,quando nimirum iam à Christo recesserat; & id prudentissimè factum est, ne, vt humanæ gratiæ ei agerentur, miraculum factum esse aliquis existimaret. propterea voluit Regulo absenti miraculum notum esse.

Iam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Jam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt dicentes, quia filius eius viueret.

VT Regulum á solicitudine de filij periculo liberarent, & tanti gaudij citius participem facerent, & ne amplius Christum secum descendere procuraret. serui occurrunt ei, antequam ipse Capharnaum peruenisset, & filium bene iam valere nuntiant: cum enim serui sine mora sanitate filij cognita iter caperent ad eum, antequam Capharnaum accederet, peruenerunt; vt eodem plane tempore & Regulus è Cana, & serui è Capharnaum egressi fuerint hero obuiam ituri.

Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit:

REcordatus verbi Domini Regulus, nec plane tunc intelligens, qua ratione filius viuere diceretur: an quod futurus esset incolumis, an quod ipse tunc sanitatem effecisset, vt hoc cognoscat, quærit, qua hora sanitatem filius recuperauerit. Particula illa, *Ergo*, consecutionem indicat, quasi horam quærat, quia Christus ei dixit. Viuit filius tuus, propter hoc enim verbum sanitatis recuperatæ horam inquisiuit.

Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris: cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus, filius tuus viuit.

HOram septimam respondent fuisse, in qua ab infirmitate liberatus est, ex hoc cognouit hanc eandem horam fuisse, in qua Christus dixerat, *Viuit filius tuus*, Hic etiam particula, *Ergo*, consecutionem significat, nempe eandem esse horam, in qua Christus dixit, Viuit filius, & in qua filius sanus factus est, ex seruorum responsione cognouit. Hora septima est à Solis ortu: nam diem, vti diximus, Hebræi in duodecim æquales horas & noctem in totidem diuidebant: hora ergo septima erat prima hora post meridiem. Græce legimus, cognouit ergo pater, quia in illa hora, in qua dixit ei Iesus, & est hebraismus pro eo, quod dicimus, cognouit pater, quod in illa hora dixit ei Iesus, interpres sensum considerauit.

Et credidit ipse, & domus eius tota.

ILla particula illationis præcedens, *Cognouit ergo*, non sola verba exposita, sed etiam hæc continet, vt sit sensus; Ex illa seruorum responsione consecutum est, vt cognosceret eandem esse horam sanitatis receptæ, & verbi Christi prolati, & id cognoscens crederet ipse, nec solus ipse, sed simul tota domus. Credidisse intellige in Christū: nam cognouerunt virtute eius sanitatem esse restitutam filio, & ex miraculo crediderunt illi omnes ipsum verum esse Christum. Vide quanti referat fides, & boni mores maiorum; facile enim inferiores sequuntur. conuerso patre familias tota simul conuersa est eius familia.

Decipiuntur homines in rebus diiudicandis.

Non est silentio prætereundum quantum mundi homines decipiantur in iudicio rerum. quis non credidisset, quando filium Reguli infirmantem vsque ad mortem vidisset, male actum esse cum filio, & cum Patre? quis non eos infelices reputasset, & tamen talis infirmitas magnam attulit domui toti fœlicitatem. Nam occasione eius & fidem pater cum tota domo recepit, & filius simul sanitatem. sæpe Dominus hæc temporalia mala permittit, vt maiora bona accumulet. voluit autem filium familias, sic dimittere in infirmitate, & iam à medicis desperatum relinqui, vt idcirco ad Christum veniret pater, ab eoque & quod medici non præstiterant, & quo plus indigebat, consequeretur. Infirmatur ergo filius vsque ad mortem diuino consilio, vt occasio potioris salutis fieret familiæ vniuersæ.

Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset à Judæa in Galilæam.

NOn hoc secundum Christi miraculum Euangelista esse affirmat, sed hoc esse secundum, quod fecit, cum à Iudæa reuerteretur in Galilęam; duos regressus significās, & in

& in vtroque duo miracula facta. Regrediens à baptismo fecit miraculum conuersionis aquæ in vinum: regrediens modo à festo Paschatis, quando multum in Iudæa immoratus fuerat, hoc miraculum facit secundum. Sunt enim duæ illæ aduertendæ particulæ, *Iterum* &, *Secundum*, *iterum* ad regressum refertur, *secundum* autem, ad signum, vt sit sensus: Hoc secundum signum fecit Iesus in Galilæa, cum secundo reuerteretur à Iudæa. ex quo loco sane colligitur hunc secundum esse regressum, vt superius affirmauimus contra aliquos: nisi enim esset secundus, non erat cur Euangelista diceret, *Iterum*, volens autem parem numerum, & miraculorum, & regressuum facere. propterea dixit, *Hoc iterum secundum*. Multa iam miracula fecerat in Hierusalem, nunc autem, quæ regrediens fecit in Galilæa numerantur; quo loco, quod superius annotatione sexta & vigesima diximus, confirmatur non esse ingressum in Nazareth, illamque historiam Luc. 4. de Nazaræis esse narratam per anticipationem; nam ibi dicitur, Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in Patria tua; at in hoc regressu nondum illa facta erant in Capharnaum. hoc enim est secundum miraculum, non in Cana, sed in Galilæa factum; cum non dicitur, quod fecit in Cana, sed quod fecit absolute, reuertens, nimirum ex Iudæa in Galilæam. Adiunxit autem hoc verbum Euangelista, vt significaret hanc historiam esse gestam ante omnia miracula, quæ cæteri Euangelistæ facta esse in Galilæa describunt.

CAPVT QVINTVM

POST hæc erat dies festus Iudæorum: & ascendit IESVS Hierosolymam. Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ; sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset IESVS iacentem, & cognouisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem nō habeo, vt cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei IESVS: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum. Quis est ille homo qui dixit tibi Tolle grabatum tuum & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, ne sciebat quis esset. IESVS enim declinauit à turba constituta in loco. Postea inuenit eum IESVS in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abijt ille homo, & nuntiauit Iudæis quia IESVS esset, qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Iudæi IESVM, quia hæc faciebat

faciebat in sabbato. IESVS autem respondit eis: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere; quia non solum solue bat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque IESVS, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumq; enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Sicut enim Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius quos vult, viuificat: Neque enim pater iudicat quenquam: sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum. Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam: & in iudicium non venit, sed transiet à morte in vitam. Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint viuent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso: sic dedit & Filio habere vitam in semetipso: & potestatem dedit ei etiã iudicium facere, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc: quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filij Dei: & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Non possum ego à meipso facere quicquam. Sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Si ergo testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Alius est, qui testimonium perhibet de me: & scio quia verum est testimonium eius, quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico, vt vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Ego autem habeo testimoniũ maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea: ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me: & qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me. Neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam abinuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?

Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Jesus Hierosolymam.

COMMENTARIVS.

MIraculum in hoc capite describitur, cuius occasione Iudæorum calumniam passus Christus, insignem contra eos habuit sermonem. Primo loco Euangelista tempus, & locum miraculi narrat, *Post hæc*, inquit, quæ in superiori capite dicta sunt, *Dies festus Iudæorum*, id est, Pascha omnium festorum celeberrimum erat, & Dominus, qui in Galilæa tunc erat, ascendit Hierusalem ad hoc festum celebrandum: Tribus enim temporibus in anno ex omni loco Iudæi Hierosolymam ascendebant ad adorandum in templo, & vnum horum erat Pascha. Ascendere dicitur, quia, vti sæpe diximus, è Galilæa in Iudæam ratione situs eminentioris ascensus dicebatur. Tempus igitur, quando, quæ sequuntur, gesta sunt, Pascha erat; locus autem Hierosolyma: quando autem audis, *Post hæc* non intelligas, quasi nihil aliud sit à Christo in Galilæa gestum, præter Reguli miraculũ: nã hoc medio tempore, multa fecit Christus, quæ alij narrant Euangelistæ in Galilæa fecisse. Miracula enim edidit, discipulos vocauit, sermonem habuit illum in monte: post hęc igitur accedente tẽpore Paschatis, venit Hierusalem. Rectè Ioannes hoc caput superiori connectit, vt ex collatione Samaritanorum, qui sine miraculo crediderunt, & domus Reguli, quæ vno est opere conuersa: Iudæorum malitia & obstinatio manifestetur; qui multo maiori miraculo, non solum non sunt conuersi, sed potius contra Christum, tanquam contra transgressorem legis inuecti, vt annotauit Cyril. lib. 2. cap. 122. vt inde cognoscas quam iusto Dei iudicio sunt á Deo repulsi, & puniti.

ANNOTATIO I.

Quod festum fuerit cuius meminit Ioannes hoc loco.

CVm multa sint Iudęorũ festa de quibus omnibus dicemus cap. 7. nec hoc in loco quod illorũ fuerit præscribatur: varia est sententia Doctorum de hoc festo. Cyril. li. 2. cap. 123. Chry. ho. 35. festũ fuisse Pentecostes existimant, quod proximum fuit Paschati illi, quando è templo eiecit Dominus vendentes, vt retulit Ioannes in cap. secundo. Irenæus autem lib. 2. cap. 39. Pascha hoc opinatur fuisse sequens illud, quando eiecti sunt vendentes; Et certe, si consideramus omnia, quæ gesta sunt à Christo, postquam eiecit vendentes difficillimum est inuenire, quomodo hoc festum sit Pentecostes, quod tali Paschati proximum erat. Et, vt omittamus, quæ alij Euãgelistæ narrant, perpendamus ea solum quæ Ioannes describit, & fieri non posse, vt sit festum hoc Pentecostes, facile comperiemus. In primis post eiectos vendentes celebratum est colloquium illud cum Nicodemo; post id egressus est Dominus in Iudæam terram, & baptizabat, & ibi dicitur commoratus, non autem dicetur commoratus, nisi multis ibi mansisset diebus, & constat vsque ad vincula Ioannis eum mansisse; postea Iudæorum furorem declinans, reuertitur in Galilęam, transit per Samariam, & tunc dicitur, quattuor menses sunt, & messis venit. Hoc profecto verum esse non posset, si ista omnia post illud Pascha, & ante Pentecosten acta sunt: nam messis erat ante Pentecosten, & tunc esset tempus messis, non autem quattuor distaret mensibus. venit postea in Galilæam, & Reguli filium sanauit. omnia hæc post Pascha quo eiecit vendentes facta sunt; at fieri omnino non poterant ante proximum festum Pentecostes. Præterea Dominus è Iudæa propter Pharisæorum furorem recessit in Galilæã. probabile est ergo aliquot diebus abesse voluisse, quod si ita esset vt Cyrill. dicit, decem, aut duodecim dierum spatium solum esset, quod profectò non erat furori illorum locum dare. Tenendum igitur est cum Irenęo, fuisse Pascha sequens post illud, quo sunt vendentes eiecti, vt vno anno gesta sint omnia prædicta, & quæ etiã alij Euangelistæ narrant in Galilęa post hãc regressum à Iudæa in Galilæam facta. Quod si Cyril. & Chrysost. festum pentecostes hoc fuisse asseruissent, non illud proximũ post Pascha, quo eiecti sunt vendentes, sed post aliud sequens Pascha, verisimilior esset eorum sententia. Sed tunc non facile cum alijs Euangelistis concordia fieret. Probabilior est igitur Irenæi sententia, esse hoc festum paschatis, quod Ioannes non explicuit, quia cum locutus fuisset de præcedenti Paschate, & multa narrauerit, & dixerit, quæ non nisi longi temporis spatio fieri poterant, satis se explicuisse arbitrabatur, si diceret, *Erat dies festus Iudæorum*; maxime quia hoc erat festum omniũ celeberrimum, & primum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethesda quinque porticus habens.

COMMENTARIVS.

LOcum determinatum miraculi ostendit. Multæ piscinæ erant in Hierusalem diuersa nomina sortitæ, vt vna ab altera in sermone discerneretur, vna erat hæc, quæ ad aliarum distinctionem hebraicè appellabatur Bethesda, seu, vt alij legũt, Bethsaida; vocat Ioannes hanc piscinam probaticam, id est pecualem, hoc enim dicitur apud Græcos προβατικὴ, quasi pecualis siue ouilis à πρόβατον, quod significat ouem; piscina autem, non quia pisces habuerit dicitur: nam etiam si non haberent, dicebantur piscinæ, Græcè πολυμβήθρα, quasi natatorius locus, erant autem circumcirca porticus quinque, propter pauperum, & infirmorum commoditatem, qui gratia sanitatis consequendæ illuc se recipiebant. Exactiorem declarationem huius loci ex sequenti annotatione require.

ANNOTATIO II.

Quid Probatica significet.

DVo hoc in loco consideranda occurrunt. Primũ circa vocabulum probatica, alterũ circa Bethesda. Recentiores illud *Probatica* non cũ *Piscina* coniungũt, vt lectio nostra habet, sed per se legunt sic; Est Hierosolymis apud probaticam, seu in probatica; Græcè enim in datiuo cum præpositione legitur, & exponunt piscinã hanc fuisse apud probaticum, id est, forum pecuarium, aut domum, seu receptaculum, in quo oues, & pecudes in sacrificium conseruabantur; at antiquiores non sic legunt, sed in recto, vt probatica piscina legatur. sic Cyril. lib. 2. c. 122. Chryso. hom. 35. Theophyla: exponunt. & Hieron. lib. de locis hebraicis etiam legit in recto, sensus autem in vtraque lectione idem est. Piscina enim hæc *Probatica* dicitur, quia apud probaticum siue forum, siue receptaculum erat, quamuis Hieron. loco citato dicat eam dictam probaticam, quia carnes pecudum sacrificandæ ibi lauabantur; Dici etiam potest *Probatica*, nõ quia carnes lauabantur, nec quia prope forum, aut receptaculum pecudũ erat; sed quia erat ad portam, quæ dicebatur pecudum. Vna enim portarum erat Hierosolymis, per quam solam greges introducebantur, & dicebatur porta gregis, seu porta ouis: vnde piscina dicta est probatica, quia ad portam ouis sita erat. Siue ergo hoc, siue illo modo legas, aut interpreteris, parum sensus variatur, & parum etiam ad rem præcipuam, quę narratur, facit.

Quomodo legendum sit Bethesda, an Bethsaida.

Alterum est de nomine Hebraico: nã duplex lectio habetur, Bethsaida, & ita Cyr. & Chrys. si vere interpretes traducũt, legũt. at Hieronymus legit Bethesda. Euthymius legit Bethsaida, & simul negat esse legendum Bethesda. recentioribus lectio Hieronymi placet. Varia autem est vtriusque vocabuli apud Hebræos significatio; A nam Bethesda significat domum effusionis, cõponitur enim à בַּיִת quod domum significat, & שֶׁפֶךְ quod significat effusionem, quasi domus effusionis. Hebræi enim domum vocãt locum omnem, in quo recipitur aliquid. dicta ergo est hæc piscina domus effusionis, seu decursus aquarum, quia aquæ pluuiales confluebãt in eam: siue vt aliqui volunt, quia aquæ templi ad vsum sacrificiorum, & aliorum per canales è tẽplo in hunc locum effluebant. Bethsaida autem non eodem modo exponitur, quia nec eodem modo, seu non eisdem litteris in Hæbræo scribitur. Quidam legunt חֶסְדָּה quod in Chaldæo B significat misericordiam, quasi Bethchesda, ideſt, domus misericordiæ, quia in ea domini misericordia in sanando exercebatur. Euthymius quantũ ex eius traductione apparet (nã vertit domum piscationis) legit cum צ Tsade à צַיִד quod significat venationem, inde Bethsaida, ideſt, domus venationis, & sic vocabatur patria Petri, & Andreæ. Mihi lectio antiqua Græcorũ posse retineri videtur, vt legamus Bethsaidam; tamen non est interpretanda vox, vt Euthymius exponit, nempe Domus venationis, nec piscationis; nam tunc scriberetur in Hebræo cum צ & esset nomen patriæ Petri; sed scribi debet cum ס Samech, & idem tunc significat cum Bethesda, ideſt, domum effusionis; nam venit etiam ab אסר quod effusionem significat; tamẽ amitti tur illud א vt fieri sæpe solet, & propter Græcam pronuntiationem sumiturillud iod, & pronuntiamus Bethsaida, pro Bethsada. in conuersione enim Hebraicorum nominum propriorum litteræ sæpe amittuntur, & aliæ assumuntur, vt idiomati accommodentur alieno.

In his

In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum.

COMMENTARIVS.

VSum porticuum dictarum narrat; erant enim gratia eorum, qui spe recuperandæ sanitatis ad piscinam confluebant: quorum quatuor describit genera. Erant languidi, nempe ægroti, qui febribus, aut morbo aliquo laborabant, hi languentes dicuntur; erant cæci, claudi, aridi, id est, qui manum, aut membrum aliquod virtute destitutum habebant; hoc enim significat nomen Græcum ξηρὸς, id est, aridus, cui membrum non deest, sed virtute est destitutum: & sic Matth. 12. dicitur. Habens manum aridam, id est, virtute destitutam. sic etiam brachium totum, aut crura, aut aliqua pars corporis arida esse potest, hi aridi dicuntur. denique omnis infirmitas corporis, seu membrorum defectus, etiam quibus ars, & natura subuenire non poterant, in hac piscina sanabantur, quod diuinæ virtutis solius esse potuit. *Quatuor ægrotantium genera referuntur.*

Angelus autem Domini secundum tempus descendebat in piscinam, & mouebatur aqua.

HIstoriam prosequitur. Angelus descendebat certo quodã tempore & aquam mouebat. Græcè non habetur, *Domini*, sed ad declarationem id appositum videtur, aut forsan erat in textu, & quia apertum erat esse angelum Domini, ablatum est quasi non esset Euangelistæ. siue legatur, siue non, sensus idem est. similiter Græcè non habetur, *Autem*, sed particula causalis (enim) vt hæc sententia causam reddat superioris. Multitudo magna infirmorum illic erat, quia angelus descendebat, & aquam mouebat, & sanabatur primo ingrediens. hac de causa multi concurrebant, quisque spe suæ sanitatis allectus. Illud autem, *Secundum tempus*, idem est, ac certo, & determinato tempore descendebat: non enim erat vis illa sanandi perpetua, sed certo tempore Angelus descendebat, & aqua mota ab eo tunc sanabatur ingrediens. Hoc tempus incertum fuit; cum hora certa futuri motus, vt Chrysost. homil. 35. annotat non fuerit. an autem semel in anno, an sæpius, incertum est; non est improbabile id aliquoties in anno factum fuisse: & forsan festis maxime solemnibus, quando Iudæi vndique ad templum concurrebant. Cyril. lib. 2. cap. 125. semel in anno, idque in festo pentecostes factum affirmat, quod probabilius iudico, tamen nihil certe statuere possumus. nam de hoc miraculo, & de hac piscina, nullus extat scripturæ locus, præter hunc Ioannis, ex quo solo huius rei cognitio requirenda est. *Non constat quo tempore descenderet Angelus,*

Et qui primus descendisset in piscinam, sanus fiebat, à quacunque detinebatur infirmitate.

MOta ab Angelo aqua, qui primus descendebat, sanabatur à quacunq; detinebatur infirmitate: siue cæcus, siue claudus, siue multis simul laboraret infirmitatibus, extemplo ac in aquam piscinæ descendebat, sanus erat, nec tunc alius sanabatur; Vnus enim dumtaxat, isque primus, singulis his temporibus sanitatem consequebatur. Hanc historiam Ioannes præmisit, vt Christi miraculum exponeret. Cyril. lib. 2. cap. 125. plures Angelos videtur affirmare descendere solitos, & aquam mouere; tamen intelligendus est non quod ad vnam motionem multi descenderent: nam Euangelista singulari vtitur numero; sed loquitur Cyril. de multis motionibus factis, propterea Angelos pluraliter appellat, quia non semper vnum, & eundem ad hoc officium missum esse existimat, quamuis etiam hoc incertum sit. ex Euangelista vnum, & eundem esse, qui certis temporibus descendebat, probabilius deducimus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO III.

Reiciuntur Anabaptistæ non recipientes historiã hanc.

ANabaptistæ nostri temporis hæretici historiam hanc languidi apud probaticam piscinam non recipiunt, commentum quoddam esse dicentes; tum quia huius piscinæ quinque porticus habentis nulla in veteri testamento fit mentio; tum quia Iosephus Hebraicarum antiquitatum diligens scriptor nihil de ea scribit, nec rem tanta dignam memoria scriptor suorũ amator prætermisisset; demum quia 2. Parali. 4. victimæ in conchis ad hoc à Salomone constructis lauabantur in templo, nec opus erat in hac lauari piscina. Sed argumenta hæc futilia sunt, & nullius roboris ad negandam historiam ab Ecclesia perpetuo receptam, & ab antiquissimis Doctoribus suis commentarijs, & scriptis illustratam. Quamuis autem in scriptura veteri nihil

Eorum rationes soluuntur.

de hac piscina aperte dictum sit; non tamẽ propterea negatum est: non enim omnium, quæ in Hierusalem facta sunt, scriptura vetus meminit, piscina namque ista à principio quando facta est, non erat adhuc memorabilis, quia nec tunc miraculum incepit, nec quinque illis porticibus, quæ propter miraculum constructæ sunt, adornata erat. Hoc enim aliquanto post tempore factum esse credibile est, quamuis ignoretur, quando miraculum hoc inceperit, & qua ratione. Vetustior ergo scriptura silentio eam, vt alia multa, propterea pertransiuit. Ridiculum autem est Iosephum præponere Ioanni Euangelistæ; quasi si Iosephus scripsisset, & non Ioannes, verum esset, quia vero Ioannes & non Iosephus scripsit, propterea falsum. Quamuis autem Iosephus suorum amator fuerit, inimicus tamen nominis Christiani erat, & ea, quę in fauorem Christianorum cedebant libẽs dissimulabat; tale hoc est. Si piscinæ illud miraculum narrasset, veritas
D miraculi Christi videbatur ei cofirmari; maluit autem Iudæus infidelis, & perfidus aliquid populi honorificum cum detrimento Christiani nominis occultare, quam dum aliqua ex parte suum magnificat populum, Christi veritatem probare. Nec hoc est solum, multa enim numeratu digna tacuit eadem de causa; nec enim Herodis illius facti meminit, quando tot infantes occidit; nec aduentus Magorum; nec complurium aliorum, quæ apud eius gentem diuinè Christus gessit. Vanum igitur, & futile est argumentum hæreticorum. Illud autem de lotione
E victimarum in piscina, affirmauit Hieronymus de locis Hebraicis, & grauissimi nostro seculo auctores defendunt, affirmantes bis victimas lauari; prius in piscina, quando multum immundæ erant; iterum perfectius in conchis. Sed siue hoc fit, siue non, historia neganda non est; ad Doctorum enim opinionem pertinet, quod lauarentur victimæ; at veritas piscinæ Euangelij est historia. Si quod sentiam in hac parte licet dicere, probabile mihi est quod aliqui Recentiorum
A affirmant, nempe victimas non in piscina has lotas, sed in conchis illis: cum autem esset ingens aquarum copia ex mari illo æneo, & ex conchis, & innumeris purificationibus intra templum, necesse erat aquam hanc aliquibus subterraneis vijs, & aquæductibus effluere, & in hunc vsum erat hæc piscina ad radices montis, in quo templum erat fundatum, sita: in quã omnis hæc aquarum copia per fistulas, & aquæ ductus occultos, seu subterraneos, influebat. quam sententiã
B Aristeas vetustissimus auctor tenet in lib. de septuaginta interpretibus: & Hieron. eodem forsan debet intelligi modo, quando affirmauit victimas lauari in piscina, eaque de causa aquas rubras apparuisse: nõ quod eo in loco, sed quod aquis illius piscinæ lauarentur: nam postquam in templo lauabantur carnes, aquæ omnes in piscinam illam emittebantur.

ANNOTATIO IV.

Vnde Piscinæ virtutem sanandi habuit.

ESt præterea considerandum, quia virtute
C aquæ hæ sanabant: nam, qui ingrediebatur primus, *A quacunque detinebatur infirmitate, saluus fiebat.* Chrysost. hom. 35. respondet Angelum descendentem aquæ motæ sanandi virtutem tribuisse, non quod motus ille sanitatem faceret: erat enim velut signum quoddam descensus Angeli, & virtutis in aquis iam existentis ad sanandum, vt dicit Cyril. lib. 2. cap. 125. Hæc responsio vera est: Angeli enim boni non propria, sed diuina virtute miracula faciũt, & per eos Dominus sæpe ea operatur: & est doctrina Gregorij hom. 34. distinguentis Angelorum officia ex scripturis, & affirmantis eos Virtutes appellari, per quos Deus omnipotens miracula operari dignatus est. Angeli mali, seu Dæmonia operantur quidem magna, & mirabilia, sed applicando virtutes naturales, vt docet Augustinus lib. 3. de Trin. cap. 8. & quæ non possunt virtutes creaturarum naturalium attingere circa rerum immutationẽ, non faciunt: at boni Angeli diuina virtute operantur, & transmutant res supra omnem virtutem creaturarum naturaliũ. Angelus igitur hic, diuina virtute, per aquas illas, tanquã per quoddam diuinæ virtutis instrumentum, sanabat; vti enim 4. Reg. 5. aquæ Iordanis virtutem sanandi à lepra per Elisæum tanquam Dei ministrum acceperunt; ita & aquæ virtutem habebant instrumentalem, per quam Angelus sanabat. Vnde rectè Ambro. lib. 1. de Spir. sancto. cap. 7. dicit, Angelum hunc per aquas has sanantem, figurã extitisse Spiritus sancti per aquas baptismi animæ sanitatem conferentis. & lib. 2. de sacramentis cap. 3. piscinam hanc baptismo confert: de qua re paulo inferius aliquid dicemus.

Ex his

Reijcitur historia de ligno quod aquæ piscinæ virtutem sanandi præ-

Ex his, vt mihi videtur deducitur, non esse recipienda, quæ aliqui nostro tempore in hac parte affirmant; nempe virtutem hanc aquæ inditam, à ligno iacente in fundo huius piscinæ, ex quo postea crux domini est fabricata; Angelus autem reuerentia ligni huius inductus, descendebat de cælo, & mouebat aquam. Alij non à ligno, sed à victimis, & hostijs sacris, quæ ibi lauabantur, hanc esse virtutem asserunt. Sed si hoc vtrumque esset, perpetua, esset sanandi virtus, & non certis temporibus. Adde, si hostiæ ipsæ non habebant talem virtutem, nec aquæ in templo, in qua lauabantur, profecto nec aquæ huius pi-
B scinæ habuerunt. Denique illud de ligno, est sine vlla auctoritate dictum; immo vanum, ac falsum est dicere, ligno illi, antequam Christus Dominus in eo pependisset, exhibitam esse reuerentiam. Multa contra hæc dici possent, sed superua caneum censeo, postquam rei veritas ex Sacris Doctoribus iam est exposita.

habebat;

ANNOTATIO V.

Quare vnus tantũ ex tot ægrotis salutẽ recipiebat.

INquirendum supereſt, quare vnus tantum in
C illa piscina sanabatur? in cuius resolutionem sciendum, diuina miracula fuisse opera potentiæ, misericordiæ, & sapientiæ. Potentiæ quidẽ, quia virtutem omnem naturalem, & creatam superabant; Misericordiæ, quia humanis defectibus per ea subueniebatur: sanabantur enim infirmi: illuminabantur cæci, & alia huiusmodi per ea fiebant; Sapientiæ autem, quia sæpe per ea homines instruebantur circa diuina mysteria, & quæ futura erant, in eis figurabantur: quod docet Aug. tract. 44. de Verb. Domini. igitur, quatenus erant opera potentiæ, intellectum ad fi-
D dem inducebant; quatenus vero erant opera misericordiæ, affectum hominũ ad credendum alliciebant; nã fides etiã ex voluntate pendet; quatenus vero erant opera sapientiæ, hominem in diuinis rebus instruebant. Si miracula fuissent tantum opera potẽtiæ, mirari deberemus, cur vnus solus sanaretur, cum eadem facilitate tota multitudo sanari potuisset. Si tãtum essent opera misericordiæ, admirationis quoque esset causa cur tantæ misericordiæ Deus vnicum ab infirmitate liberaret: at quia erant simul opera sapientiæ, non est, cur ita miremur, sed mysterium potius nobis per hoc significatum inquiramus. Erat enim hoc piscinæ miraculum, vt bene docuit Ambro. lib. 2. de Sacram. cap. 2. figura aduentus Domini nostri Iesu Christi: qui sanaturus erat humanam generationem, ipse est Angelus testamenti descendens, & mouens piscinã aquarum, quia in hunc mundum passurus venit, & per passionem suam, & mortem humanum genus infirmum sanaturus, hoc est quod miraculum præfigurabat, & idcirco vnicus sanabatur: nam in vno homine infirmo melius totum humanum genus repræsentatur; quam in multis, ad exprimendam morbi vniuersitatem, & vnitatem. Omnes enim peccati morbo laborabant, omnes sub eadem mortis damnatione tenebantur. hac eadem de causa Luc. 19. in illa parabola de eo qui incidit in latrones, à quibus vulneratus, & spoliatus est, vnus tantum homo, nõ multi repræsentantur. hac etiam de causa 3. Reg. 17. ad vnicum filium viduæ suscitandum mittitur Elias, & 4. Reg. 5. vnus Naaman sanatur ab Elisæo: hæc enim omnia propter figuram fiebant, ad institutionem futurorum: hæc igitur causa est, cur vnus solus sanaretur in piscina. Amb. loco citato alteram assignat causam huius rei; vt in eo ostendatur, quanto maior futura erat gratia Baptismi supra vetus testamentũ: in eo enim vnus, in hoc omnes sanantur. Eandem causam Cyril. lib. 2. cap. 125. assignat dicens legem illam veterem, vni soli populo datam, propterea vnus ad hoc significandum sanabatur. sed causa prior legitima est, ex qua sequitur solutio alterius difficultatis, nempe, quare Christus Dominus vnũ solum sanauit; ea autem est, vt hoc facto significaret se esse illum eundem Deum, qui prius sanauerat, & eum, qui tali miraculo præfiguratus erat, & qui humanum genus sanare de cœlo veniebat. Maxime autem humanum genus in hoc paralytico figurabatur, & exprimebatur, propte rea forsan Dominus hunc sanandum elegit.

Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua.

COMMENTARIVS.

IIs narratis, quæ ad miraculi intelligentiam necessaria videbantur, ipsum miraculum describit, & à persona, cuius gratia gestum est, incipit. Inter alios multos, qui sanitatis recipiendæ gratia ibi expectabant, vnus erat ægritudine triginta octo annorum laborans. Græcè non habetur, *Sua*, sed habens in infirmitate; ad sensum parum refert, siue apponatur, siue dematur. Mira profecto huius languidi tolerantia, qui vt Chrysost. homil. 35. annotat, totum hoc tempus expectabat, & cum incredibilis esset multitudo, & se posteriorem relictum esset expertus, tamen à spe futuri præteritis non

Languidi patientia commendatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

territus est:in quo Iudæorum dura corda deprehenduntur, qui hominem auxilio destitutum per tot annos aliquem,qui eum,vt in piscinam citius descenderet,iuuaret,non adhibuerunt. Ipsius etiam languidi summa paupertas probatur, qui nec pecuniam, qua hominem in adiutorem per breue tempus conduceret,haberet.Si enim habuisset,credibile non est sanitati eam voluisse prę ferre.Rectè in hoc homine totum humanum genus post peccatum figuratur,quod diuturno peccati morbo laborans, neminem, qui ad sanandũ adiuuaret,suo precio potuit comparare;sed infirmus, inops, & pauper tamdiu iacuerit, donec sine precio vllo dato, filius Dei homo factus venit, qui eum sanauit; de qua paupertate & inopia dictum est,Psal.48. Non dabit Deo placationem suam, & precium redemptionis animæ suæ,& laborabit in æternum. Quem locum exponit in hunc sensum Basil.in homil.in eundem Psalmum.

Hunc cum vidisset Iesus iacentem, & cognouisset, quia iam multum tempus haberet,dicit ei.

QVem naturæ virtus, & humanum auxilium destituerat, in hunc diuina bonitas oculos suæ misericordiæ conuertit, & potentia eius infinita non destituit. Venit Christus, postquam Hierosolymam ascendit, in locum hunc; vidit oculis corporeis & interioribus suæ misericordiæ iacentem infirmum;cognouit,quem nihil latet,tempus infirmitatis esse diuturnum,& ad eum se conuertit sanandum. estque causalis locutio,vt sit sensus; Quia vidit iacentem ne ope vlla, & infirmitate antiqua laborantem,& virtute destitutum,propterea,*Dicit ei*,i. ccedit,& loquitur, vt sanet: sensus est facilis, *Multum tempus,haberet*, nempe in infirmitate, quamuis phrasis non sit latina, sed græca parum refert dummodo sensus habeatur.

Vis sanus fieri?

Quare Christus infirmũ interrogat, an velit sanus fieri.

DOminus,non quia dubitaret de languidi voluntate,interrogauit; sed, vt eius arbitrium aliquo modo excitaret, & ad recipiendum tantum beneficiũ disponeret, dum enim sanitatem in memoriam reducit, desiderium excitat in eius voluntate, & in propriæ impotentiæ, & inopiæ cognitionem inducit intellectum; quod etiam consecutum est.nam desiderium, & impotentiam suam statim ad hanc interrogationem confessus est languidus. Hac etiam interrogatione nobis Dominus significat, se arbitrio hominis libero vti in salute conferenda: saluat quidem & iustificat Dominus homines indigentes,& impotentes,sed volentes: & quia gratia ipsius est etiam velle, propterea hoc ipsum excitat nunc hac sua interrogatione.non autem petit ab infirmo aliquid supra captum eius;nec enim dixit. Vis vt te sanem? quia nondum de Christo tantam ille habebat opinionem,& notitiam; sed, vis sanari? vt rectè Chryso.hom.35. annotat. vbi aliam causam huius dominicæ interrogationis adfert; nempe interrogasse propter nos, vt ex responsione infirmi eius tolerantiam cognosceremus, qui tot annis illic perseuerabat.Etiam mihi hæc causa placet, propter nos scilicet dictum id esse,non verò vt tolerantia infirmi sola cognoscatur; sed vt ex ipsius ore impotentia, & infirmitatis grauitas, & antiquitas ostendatur:& ex hoc resultet notitia magnitudinis miraculi,& hac ratione magis fides confirmetur. Propter infirmum ergo, & propter nos hac est vsus Dominus interrogatione.Cyril.lib.2.cap.124.tres causas affert,cur Dominus interrogauerit,quæ cum his,quæ dictæ sunt magna ex parte conueniunt.

Respondit ei languidus; Domine hominem non habeo, vt, cum turbata fuerit aqua,mittat me in piscinam, dum enim venio ego,alius ante me descendit.

PRudenter profecto languidus respondet: nouit enim Dominum non interrogasse an sanari vellet,quod de eius voluntate dubitaret: nam erat notissima,nec interrogatione tali opus erat; propterea non dicit, volo Domine, sed ex quo interrogatio illa principio procederet,animaduertit, & in id dirigit responsum: Vsa est autem illi interrogatio,ex quadam animi commiseratione procedere, quia Christus illi condoluit. Solemus enim ex animi quibusdam affectibus interrogationes aliquas formare, quæ non eò fiunt,vt interrogantes sciamus,cum ea, quæ interrogamus sint manifesta; sed potius vt animi affectus exprimamus.sic Gen.3.Interrogauit Dominus Adam,Vbi es? & Gen.4. dixit ad Caim, Vbi est Abel frater tuus? vt indignationem contra eos manifestaret.& Deuter.32. Vbi sunt Dij eorum,in quibus habebant fiduciam?est interrogatio exprobrationis cuiusdam.Ioan.8.Vbi sunt qui te accusabant? est animi benuoli, & liberare volentis.Sunt multæ huiusmodi interrogationes,quæ non fiunt,vt id,quod significatur,responsum habeat,quasi dubiũ sit, sed alia significant.Non solum interrogationes animũ, & affectum loquentis exprimunt,sed insuper aliqua alia denotant,sicut in eisdem patet exemplis positis.Vbi est frater tuus?significat,tu putas te posse à me abscondi, arbitratus es me mortis,& occisionis fratris nescium?at deceptus es.non solam ergo animi indignationem,sed etiam scientiam facti significant. similiter Adam,vbi es? non petit vt explicet,vbi sit,sed vt causam fateatur,propter quam se absconderit:idcirco Adam respondit; nudus eram, & abscondi me; quæ responsio non esset ad rem, si interrogatio illa non significaret aliud,quam quod in verbis exprimitur. Ita nunc languidus,ex hac Christi interrogatione duo intellexit,vnum est sibi esse dictum,Vis sanus esse?ac si dictum esset,sæpe te huc venientem vidi,cur nondum sanus es? quæ enim sibi nota sunt, facile is putat alijs esse etiam manifesta. huic respondet causam exponens, & dicit: *Hominem non habeo*, quasi diceret, causam mihi videris interrogare, cur tanto tempore nondum sanitatem sim consecutus,scito eam esse,quia hominem non habeo,qui mihi sit auxilio,solus enim ad piscinã primus peruenire non valeo.Alterum,quod languidus concepit ex huiusmodi interrogatione,fuit quædam Christi commiseratio, qua sibi ille condolere videbatur, & propterea Dominum verbo honorifico vtens appellat, multisque verbis miseriam suam exponit, vt Christum,quem merum hominem existimabat, alliciat, & inducat ad auxilium ferendum.& hoc rectè Cyril. annotauit lib. 2.cap.125.dicens, Ex hac interrogatione languidum spem concepisse futurum sibi Christum vtilem, vt in piscinam citius alio descenderet.Est autem aduertendum huic languido vires non omnino defuisse:nam dicit. *Dum ego venio,alius ante me descendit*,ergo sine homine poterat venire & se mouere; tamẽ non poterat illo motu citius alijs peruenire, ideo nunquã potuit sanitatem consequi. Tale est hominis arbitriũ in peccato cuius languidus hic figurã gerit:non est omnino extinctũ,aut ita debilitatũ,vt nullum bonum,& honestũ opus facere sine gratia possit: nam morale aliquod bonum operari potest,etiam post peccatum:quod Orig.tract.35.in Mat. probat ostendens infideles aliquid boni honesti facere posse viribus arbitrij;tamen nõ tale,vt possit ad salutem, & liberationẽ à peccato peruenire nisi adiuuante,& sanante diuina gratia, de qua re alibi diffusius egimus,nec locus hic maiorem patitur tractationem.

Interrogamus quandoque nõ vt sciamus sed vt animi affectus manifestemus.

Languidus duobus respondit ex Christi verbis tantũ lexit.

Dicit ei Jesus,surge,tolle grabatum tuum, & ambula.

LAnguido suam impotentiam confitenti, & auxilium Christi desideranti,Dominus mirabiliter confert sanitatem,& tribus verbis vtitur,*Surge*, inquit,hoc verbo sanat, & vires perfectas languido confert: quas vt cognoscat, simul dum sanat,præcipit vt surgat,vt se sanum esse cognoscat. At quia surgendo sanitatis receptæ perfectionem cognoscere non poterat,vt tollat grabatum suum imperat,vt sic quantas vno instanti vires acceperit,experiatur;& gloria sanantis manifesta sit omnibus, per quam hominum fidem quæ ad salutem erat eis necessaria conciliet.Hac enim de causa iubet.vt ambulet,& tollens grabatum per ciuitatem incedat,vt ipso facto præco, seu prædicator tanti miraculi fiat, & adhuc virium receptarum illustrius sit argumentum,quæ tantæ erant, vt qui ad piscinam non poterat citius alio infirmo peruenire, & homine indigebat, qui ipsi esset auxilio,iam in momento ita fortis euaserit;vt ipse alijs auxilio esse posset: & non solum ambulare,sed simul lectum,& grabatum per se ipsum valeret portare.Cætera in annotatione require. Grabatum nomen est Græcum significans lectum in quo iacent infirmi.

ANNOTATIO VI.

Christi verba, humana & diuina esse constabat.

IN exactiorem sententiæ superioris explicationem aliqua sunt annotanda. Primum est, verba Christi non fuisse humana tantum, sed diuina simul, cum enim Christus homo simul, & Deus esset, ipsius verba erant, & hominis pariter, & Dei. vt hominis erant, exprimebant mentis ipsius conceptum, id quod nostris verbis, & locutionibus est etiã cõmune; quæ enim mente concipimus, & quæ fieri volumus, verbo exteriori aperimus; at vt erant Dei verba, non solum hoc, sed etiam virtutem quandam efficiendi, quod significabant, habebant; quando id Christo placebat: verbo enim significabat, quod fieri volebat, & verbo eodem, vt instrumento efficacissimo eadem faciebat, non quod eo indigeret, qui sola voluntate cuncta poterat facere, sed, vt se esse, qui illa faceret, nobis significaret.

Verba Christi quantum à nostris differant

Multa, ex hoc sequuntur; primum est, Verbum Christi, à verbo nostro differre plurimũ; nostrum est expressiuum eorum, quæ in mente habemus, & quæ fieri, seu facere volumus; tamen eorundẽ nõ est effectiuum; at Christi simul significatiuum, & simul effectiuum, quando ita volebat, erat. Alterum est, cum nostrum verbum sit tantum significatiuum, non loquimur, nec sermonem dirigimus, nisi ad ea, quæ sunt aliquomodo significationis capacia; nemo enim cum lapidibus, cum aquis, cum insensibilibus loquitur, dum suis vtitur verbis; at cum Christi verbum esset etiam effectiuum, rectè loquitur etiam cum insensibilibus, & significationis non capacibus, quia in eis, quod verbo exprimit, verbi virtute operatur, & efficit. Hac ratione ventis, & mari imperauit, & obedierunt ei, & imperauit febri, & recessit. Verbo vsus est significatiuo propter nos, vt eum esse, qui ea faciebat, intelligeremus, tamen verbi efficacia, & potentia propter ipsa insensibilia fuit.

Tertium est, verbũ Christi erga homines, quando ipse vult, non indiget probationibus, quia non solum mentem suam explicat; sed simul audientium mentem illuminandi, & affectum mouendi, inclinandique vim, & efficaciam habet; Viuus enim est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior gladio ancipiti. hac ratione vnico verbo, quando ita id fieri voluit hominum corda, ad se conuertit. Quartum est, homines non rectè posse præcipere alijs ea, quæ nequeunt facere, vanum enim est præceptum eius, qui alicui præcipit id, quod facere non potest; at Christus potuit iure præcipere, quæ homines suis viribus facere non potuerunt; nam verbo vires addebat, vt, quod præcipiebat, etiam facile & suauiter fieri posset. hac de causa iussit Deus multa homini, quæ post peccatum non potuit sui arbitrij viribus facere, tamen eas dedit vires, & gratiæ robur, vt iugum, & præceptum leue, & suaue fieret.

Paralytico aptantur quæ superius sunt dicta.

A Hæc applicemus omnia verbis, & sententiæ præsenti. Si tantum ad verborum significationẽ respiciamus, quid difficilius, immo quid omnino id fieri non posse certius, & manifestius, quã paralytico seu languido, qui ad piscinam propinquam accedere vix poterat, præcipere, *Surge, tolle grabatum, & ambula*? potius visus esset illudere infirmo; at, si consideramus diuini Verbi efficaciam, non solum difficile, sed potius facile fuit. dum enim surgere iubet, ipsum omnino sanat, vt surgere, & tollere grabatum, & ambulare facile, & suauiter posset. Simile quid

B annotauit Gregor. hom. 9. in Ezech. vbi Dominus iussit Prophetæ surgere, qui re vera non poterat: Ita enim loquitur Gregorius. Iacenti Prophetæ Deus iussit, vt surgeret, sed omnino surgere non posset, nisi in hunc omnipotentis spiritus intrasset. hoc idem nunc dicere nos possumus. Languido Christus iussit, vt surgeret, tolleret grabatum & ambularet, sed hic nec surgere omnino posset, nisi diuina verbi eum virtus perfectè simul sanasset.

Quare Christus tot ijs fidem sibi haberi exigebat.

C Alterum hoc loco annotandum est; Christi fidem ad salutem æternam consequendam necessariam tunc etiam fuisse, qua de causa Christus opera sua multum omnibus nota esse studebat: non quærens gloriam suam, nec propriam vtilitatem; sed nostram, quia ipsum nosse, & in eum credere nobis erat necessarium: sic enim æternus Pater humani generis salutẽ disposuit. Hac igitur de causa, & infirmo iubet, vt surgat, vt cognita sanitate in auctorem credat sanitatis; & eadem de causa iubet, vt portans grabatum

D per mediam incedat ciuitatem; erat enim infirmus maxime omnibus notus propter diuturnã suam infirmitatem, & impotentiam, vt omnibus miraculum notũ fieret; & forsan propterea Dominus hunc sanandum elegit, cuius infirmitas magis cognita, sanitatis acceptæ illustrius fieret argumentum; idcirco enim, vt paulo inferius dicemus, Sabbato id factum est, vt omnium oculos, & mentes factum hoc ad se conuerteret, cũ omnes in Sabbato non licere onus portare scirent. Factus est ergo languidus velut Apostolus quidam, per vias publicas gloriam Christi tanti miraculi auctoris non verbo, sed facto diuulgans. Irenæ lib. 2. cap. 42. & Aug. tract.

E 20. dicit Dominum præcepisse huic infirmo, vt in domum suam abiret, id potius pertinet ad historiã Paralytici, de quo habetur Matt. 9. quę ab hac presenti diuersa est, hoc tamen ex discursu probabili humano, non ex lectione Euangelica habetur. Legimus enim tantũ dictum *Ambula*, & postea, *Et ambulabat*. quare ibi etiam Irenæ: hunc hominẽ paralyticum esse existimat, & fieri potuit; tamen ex Euan. non constat: id etiã affirmat Chrys. ho. 36. & Amb. lib. 4. de fid. c. 3. & Hilar. lib. 7. de Trin. qui omnes vocant paralyticũ.

Et statim

Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat.

COMMENTARIVS.

VErba Christi superiora duo continebant, & efficaciam ad sanandum, & simul præceptũ ad operandum: nam iussit languido tria facere; propterea Euangelista effectũ vtrumq; verborũ describit, *Statim*, inquit, *sanus factus est*, hoc autẽ est, qua parte verba effectiua erant, languidus etiam sanus factus obediuit in omnibus, quæ ei sunt præcepta: surrexit, tulit grabatum, & ambulauit. Tam subita mutatio diuinam affuisse virtutem conuincit, propterea Euangelista celeritatem annotat dicens, *Statim sanus factus est*, nec timuit languidus Iudæorum calumnias, nec se legem transgredi, dum in Sabbato portat onus, arbitratus est tanti auctoris præcepto securus.

Erat autem Sabbatum in die illo, dicebant ergo Judæi illi, qui sanatus fuerat, Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.

TEmpus quando miraculum factum est Euangelista describit: nam ex temporis occasione, quia Sabbatum erat, calumniandi ansam Iudęi acceperunt: sciebat Dominus futuram calumniam, tamen eam permittit, nec impedire voluit; nam occasio facta est errorem eorum confutandi, veram doctrinam docendi, & miraculum hoc amplius euulgandi; quibus & virtus, & innocentia Christi apud homines illustrior, & manifestior efficeretur. *Dicebant ergo*, hæc particula illationem ex præcedenti sententia adfert. Sabbatum erat, & propterea Iudæi hominem illum insimulabant dicentes; *Sabbatum est, non licet tibi grabatum*, nec onus vllum tollere, non absolute dicunt, Non licet tibi grabatum portare, sed causam, cur nõ liceat, exprimunt: *Sabbatum*, inquiunt, *est*, & propterea non licet tibi hoc, eum transgressionis diuini mandati accusantes, Erat enim magna apud eos Sabbati ex diuino mandato obseruantia.

ANNOTATIO VII.

Sabbatum vnde dictum.

LActantius lib. 7. cap. 14. nomen Sabbati originem ab Hebræo trahere existimat, nempe à שבע quod septem significat, inde Sabbatum quasi dies septimus dicitur. Sed hoc ex ignorantia Hebræi sermonis dictum videtur: nam שבע quod significat septem, scribitur cum Ain, at Sabbatum cum Taph. Plutarchus in Simposiacis sentire videtur nomen Sabbati à verbo Græco σαβάζω, quod tripudiare more bacchantium significat, trahere originem; eo quod eo die ad largius bibendum Iudæi se inuitarent. Sed vera etymologia est à verbo שבת quod quiescere significat, deriuari, eo quod septima die Deus quieuit, vacauitque ab opere

A creationis mundi, & eo die ab omni seruili opere vacare Iudæis præcepit. Quæ quidem etymologia constat Exod. 20. Memento, inquit, vt diem Sabbati sanctifices, sex diebus operaberis, & facies opera tua, septima autem die Sabbatũ Domini Dei tui est; sex enim diebus fecit Deus cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septima, idcirco benedixit diei Sabbati. Hinc constat ficta, & vana esse, quæ dixit Apion, quem refert, & refellit Iosephus lib. 2. contra eundem non longe à principio, dictum esse Sabbatum, eo quod Iudæi ex Ægypto redeũtes inguinum vlcere laborassent, & die septima quieuissent.

Respondit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, tolle grabatum tuum, & ambula.

COMMENTARIVS.

DOcta profecto responsio ista est, qua languidus ille, cur in Sabbato portet onus importunis percunctationibus satisfacit, & est sensus; Ego non sponte, ac propria voluntate motus hoc facio, sed iussus ab eo, qui me sanum fecit, & qui tantam habuit virtutem, vt me tam inueterato, & incurabili morbo laborantem celerrimé, & perfectè

sanaret,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sanaret, visus mihi est dignus, cui in omnibus obedirem. Vt enim diuina virtute sanauit, credidi diuina etiam virtute hoc præcepisse, & sicut sanitatem, ita & mandatum tanquam à Deo accepi. Vera iste languidus dicebat; & sufficientem causam, si Iudæi saperent, exponebat: erat enim opus, & mandatum diuinum, & sicuti opus diuinum experiebatur in sanitate recipienda; ita etiam obedire tenebatur mandato diuino in his, quæ ei iniungebantur; rectèque indicauit se non esse Sabbati transgressorem, qui diuinis obediebat mandatis, & laudandus certè in hoc maxime est languidus, qui nihil timens quamuis seuera valde contra Sabbati transgressores pœna esset sancita, mandantis præcepto acquieuit. Hic mihi sensus videtur litteralis

ANNOTATIO VIII.

Interpretationes aliquot proponuntur.

CYril. lib. 2. cap. 128. exponit in hunc modum; A quo sanitatem recepi, hoc mihi iniunctum est, potiusque ei obedire debui, quã Sabbatum seruare: nam ille, nisi Deus esset, hãc sanitatem non dedisset. Sed hæc expositio non mihi eo probatur, quia nondum languidus diuinitatis Christi fidem habebat, nec an Christus is esset, nec nomen eius sciebat, adde etiã quia per opus Sabbatum non soluebatur; vt paulo post dicemus. Augustin. tract. 19. sic exponit; A quo tantum accepi beneficium, debui eius seruare præceptum. Sed nec hoc videtur probandum, quia non propter beneficium etiam maximum, diuinum est negligendum præceptum. Mihi data expositio legitima videtur; vt homo hic se hac ratione defendat, vt cum virtute diuina sit opus factum, iure optimo existimauerit eadem virtute sibi tale factum præceptum; non quod Deum esse crediderit, sed quod diuina virtute vtrumq; fecerit; & re vera quod diuina virtute præcipitur, non est contra præceptum: nam diuinũ præceptum est Non occides; at si diuina virtute præciperetur alicui, vt alium occideret, non ageret contra præceptum tale. Eadem ratione quamuis onus portare non liceret Sabbato; tamen, si diuina virtute id præciperetur alicui, contra præceptum non ageret; immò, si non portaret, diuini mandati esset transgressor. Habuit autem languidus iustam causam existimandi, sibi virtute diuina talia mãdari, quia per illum mandata sunt, cuius diuinã in sanitate recepta experiebatur virtutem, & potestatem.

Interrogauerunt ergo eum, quis est ille homo, qui dixit tibi, tolle grabatum tuum & ambula?

COMMENTARIVS.

PArticula, *Ergo*, ex præcedentibus inferri, quæ sequuntur, significat, cum dixisset, qui me sanum fecit, ille mihi dixit, propterea Iudæi interrogant. *Quis est ille homo, qui hoc dixit*, Iudæorum nequitia non potuit occultari, nec intus contineri, sed foras erumpit. Languidus enim non dixit, Ille homo, qui me sanum fecit, sed, *Qui me sanum fecit*, non ausus est determinare, an homo dicendus esset, qui tanta virtute pollebat, magnum aliquid concipiens quod certum erat, protulit, dicens. *Qui me sanum fecit*, at inuidi, & calumnia pleni Iudæi, quod eis non constabat, affirmarunt, dicentes, *Quis est ille homo*, Adhuc magis malitia dilatatur. sciebant sanitatem mirabiliter eum recepisse: non enim negare poterant, omnibus nanque cognitus erat propter tanti temporis longitudinem infirmus ille, qui repente sanus apparebat, quod ipsimet confirmant: non enim dicunt; Nemo te sanum fecit, tu hæc fingis, sed tacẽtes admittunt verè sanum esse factum, & præ inuidia non interrogãt; Quis est ille qui te sanum fecit: sed *Quis est ille homo, qui tibi dixit, tolle grabatum tuum?* cũ multo magis illud esset inquirendum, quis esset, qui tanta virtute vti potuit, sed non hoc calumniandi ansam, sed illud, *Qui dixit, tolle grabatum*, dabat: propterea vnum, non alterum inquirunt: ex quo intentio eorum peruersa manifesta fit. Calumniã quærebant, non Dei honorem, & gloriam; si enim hoc eos mouisset, vtique quis esset, qui sanauit, interrogassent, vt diuinam virtutem, & potentiam in eo recognoscerent.

Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat, quis esset. Iesus enim declinauit a turba constituta in loco.

DVm dicit Euangelista illum hominem nesciuisse, quis eum feciisset sanum, insinuat, quod interrogantibus responderit, se nescire: causam autem, cur nescierit, subiunxit Ioannes; nam Christus, cum primum miraculum fecit, à loco illo, in quo erat multitudo, se subduxit; nec tempus concessit, vt agnosci posset; tum ne propter gloriam hominum id feciisse videretur: tum, vt dicit Cyrill. vt interim Iudæorum furor efferuescere ret. Erat autem in loco illo magna multitudo & infirmorum, & eorum, qui, vt tempus descensus Angeli expectarent, illuc concurrerant.

ANNOTATIO IX.

Nõ legis Zelo sed odio Christi mouebantur Iudæi, vt interrogarent languidũ quis eum sanum fecisset.

MAgnum est argumentum, non zelo, sed A odio Iudæos motos esse ad inquirendum quis esset: si enim zelus eos mouit, cur non contra languidum tanquam Sabbati præuaricatorem inuecti sunt? cur non eum reprehenderunt male feciisse, dum illius dictis obediuit? maxime, vt dicit Chrysost. hom. 36. quia languidus erat qui vere videbatur cõtra legem illam agere, qui onus portabat, non qui iussit; cur non ab incepto auerterunt? hæc si Iudæi feciissent, Euangelista fidelissimus non tacuisset; at illi solam calumniam in Christum quærebant: Tum enim sanasse hominem non dubitabant; tamen expecta B runt, donec pleniorem huiusce notitiam essent assecuti, in quo adhuc est aliud malitiæ eorum potens argumentum. Si enim legis Dei zelo inducti essent, cur non diligentiam adhibuerunt, vt inquirerent, quis is esset? cur non iniunxerunt languido, vt, quis esset, quæreret, & indagaret? siue enim quia tanti miraculi auctor, siue quia legis violator erat, inquirere eũ oportebat. hanc tamen diligentiam non adhibuerunt; malebant enim miraculi auctorem, quem Christum opinabantur, occultari, ne ex tanto opere illustris euaderet apud populum, quam transgressionis accusare, cuius eum non sperabant conuincere posse. At Dominus non permisit se latere, qui per miraculum fidem populorum augere cupiebat; voluitque se à calumnia falsa eorum defendere, ne huiusmodi mendacijs deceptus populus, de eo, non vt par erat, sentiret.

Postea inuenit eum Iesus in Templo, & dixit illi.

COMMENTARIVS.

NOn casu Dominus inuenit eum, quem nec casu inter multos elegerat ad sanandum; sed ex animi proposito eum conuenit, vt & ipsius spirituali consulat saluti; cuique corporis sanitatem apud piscinam contulerat, animæ salutẽ in templo præstaret. Rursus vt per eum se auctorem miraculi esse Iudæi apertè cognoscerent, & nominis eius notitia reuelaretur. Laudandus est languidus, qui tanto beneficio accepto, ad Dei templum confugerat; Non enim dubitabat à Deo hoc totum prouenisse, & forsan ab ipso Deo petebat, vt quis esset, qui eum sanum fecerat manifestaret. Sed qui eum inuenit in templo, diuina sua virtute ad templum, in quo inueniretur, attraxit. voluit autem Christus in templo manifestare se esse, qui sanum illum fecerat; vt ostenderet non dæmonis virtute, sed Dei veri, cuius erat illud templum, se feciisse miraculum; nec se solum auctorem miraculi manifestat, sed simul salutis consultorem: dixit enim illi, quod in sequenti sententia explicatur.

Ecce sanus factus es.

OPtimi medici est à contracto morbo infirmum liberare, & simul ne iterum incidat præseruare. Hoc Dominus mirabili doctrina exhibet, sanitate enim præstita documentum præseruandi tradit. Primo loco beneficium acceptum in memoriam reducit. *Ecce*, inquit, *sanus factus es*, illa particula, *Ecce*, multa indicat. primo quidem magnitudinem beneficij, *Ecce*, quasi diceret: à tam diuturno, & desperato morbo, quo laborabas, sanus factus es. Secundo mirum modum, quo sanatus es, quasi diceret; ecce modo inexpectato, & inaudito, ac insolito sanitatem consecutus es. Tertio continuam memoriam beneficij, quasi dicat, *Ecce sanus factus es*, ideſt, attende, & memoria perpetua conserua, ne vnquam excidat te sanum factum esse. Quarto cautelã, quasi dicat, *Ecce sanus factus es*, aduerte te sanum factum, sed sic, vt iterum possis ægrotare, & sanitatem amittere; propterea esto cautus. nec dicit, Ego te sanum feci, vt notat Chrysost. hom. 37. ne exprobrare beneficium videretur. sed tacite insinuat, *Ecce factus es sanus*, non tu sanitatem feciisti, nec procurasti,

Christus vno hoc verbo multa iam sano subindicat quibus in posterũ receptã tueatur sanitatẽ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

curasti,nec merito tuo consecutus es;tu scis,tu vidisti, à quo eam acceperis. Hæc omnia proponit, quia horum consideratio documentum est, quod valde prodest ad sanitatem tuendam, & disponit ad secundum documentum,quod sequitur.

Iam noli peccare.

ALterum documentum sanitatis tuendæ tradit,dum causam morbi precedentis aperit,ac si diceret;infirmitas tua grauis,& vetus fuit ex peccato;hoc enim causa fuit infirmitatis,à qua liberatus es,cognita ergo causa,facilior est præseruatio. Caue,inquit, ne iterum pecces;ne peccatum redeat ad te; ad quod multum prodest documentum primum,si in memoria semper retinueris,qua ratione factus sis sanus; & à quanta miseria, quam propter peccatum contraxisti,sis liberatus. Duo his verbis insinuantur;in eo enim quod dicitur; *Iam noli peccare*; significatur hunc hominem non solum peccasse,sed peccatum continuasse,in eoque perseuerasse, propterea & infirmitatem contraxit, & tandiu in ea durauit.illa particula *Iam*, hoc exprimit,quasi dictum esset;hucusque peccasti,iam, idest,deinceps,postquam sanus factus es muta vitam,ne amplius peccare velis. Alterũ, quod hic insinuatur est, liberatum esse etiam à peccato animę languidum,sicut prius fuerat à morbo corporis,*Iam noli peccare*,quasi dicat;liber es à peccato,in quo hactenus fuisti, noli iterum relabi,& in id,in quo fuisti hucusque recidere. Et aduerte nouo se miraculo Christum manifestantem; nam occultissimam causam infirmitatis huius hominis reuelat,quem & à culpa liberat,quod sanè maius fuit,quam à morbo corporis sanasse.

Christus hoc verbo significat languidũ hactenus in peccato durasse,et modo ab illo liberũ eius gratia euasisse.

Ne deterius tibi aliquid contingat.

TErtium documentum præseruationis est;si iterum peccaueris,si peccatum repetieris:scito non priorem morbum,sed multo peiorem te contracturum. Si igitur primum documentum sanitatis tuendæ non prodest,nempe recordatio accepti beneficij tãti, hoc cape;illud amoris,hoc timoris est.Et attende verbum, *Tibi contingat*, licet non statim venerit,tamen quando minus expectaueris, quando magis tibi tutus videberis, veniet peius hoc,& deterius,quam prius. Hoc etiam annotauit ex hoc loco Basil. lib. mora.reg.11, cap. 1. solet Deus in suis peccatis perseuerantes punire, dum minus timent. quod Matth. 24.dicitur.Sicut inquit,in diebus Noe,ita erit aduentus filij hominis: sicut erant in diebus ante diluuium comedentes,& bibentes,& nuptui tradentes vsque ad eũ diem,in quo intrauit Noe in arcam,& non cognouerunt,donec venit diluuiũ.Hæc sunt, quæ Dominus huic languido in sui manifestatione dixit;quia vero sunt verba fœcundissima,& doctrinæ plena,in sequenti annotatione sunt fusius explicanda.

ANNOTATIO X.

Peccatum causa fuit ob quam languidus iste tandiu ægrotauit.

MVlta sunt in expositis verbis considerada,quorum primum illud est,causam infirmitatis huius languidi peccatum fuisse, quo perseuerãte,etiam infirmitas perseuerauit & protracta est,donec venit ille medicus, qui & causam cognoscere,& simul eam potuit remouere: hoc enim insinuatur illis verbis,Iam noli peccare;quasi diceret. Quia peccasti, & hactenus in peccato perstitisti, morbus hic à te contractus, durauit,ablata est causa,ablatus est morbus; ne igitur repetas causam,ne in peiora incidas. In veritatis huius explicationem aduertẽdum est,corporis infirmitates, quamuis non semper ex peccatis proueniant, sed ex alijs causis; tamen certum est,sæpe etiam ex peccatis procedere,quod hæc verba probant. Causas alias, propter quas infirmitates veniant, in alium locum differimus tractandas; in præsenti autem solum considerabimus, quæ ex peccatis sunt. Si igitur scripturas,& sacros Doctores diligenter inspiciamus, inueniemus tripliciter infirmitatem ex peccato, seu ratione peccati prouenire.

Infirmitates trifariam ex peccatis proueniunt.

Primo modo infirmitas est ex peccato, nimirum quãdo naturalis causa infirmitatis est actio aliqua, quæ verè est peccatum, sicut qui ex nimia potatione,ex frequenti ebrietate morbum contrahit; hic morbus ex peccato dicitur esse, quia causa morbi est actio quædam, quæ verè est peccatum:sicut etiam quando ex incontinẽtia incidit aliquis in morbos, quales solet tale vitium inducere. De hac ægritudine habemus exemplum. 2.Reg.13.in Ammon,qui præ nimio amore erga sororem vitioso,& inordinato in ægritudinem incidit; & de huiusce infirmitatibus meminit

meminit Basi.in regul.fusius disputatis cap. 55. & Chrysost.hom.37.in hunc locum. Altero modo infirmitas est ex peccato,quando non quidé est ex actione aliqua, quæ naturaliter morbum inducat,sed est propter peccatum,quia nimirum aliquod commisit peccatum homo, propter quod Deus infirmitate corporis illum castigat. Exemplum est Num. 12. Maria soror Moysis propter murmurationem lepra percussa est;murmuratio non facit lepram,sicut ebrietas morbũ, sed propter illam à Deo lepra immissa est. sic etiam 1.Cor.11.Inter vos,inquit,multi infirmi, & dormiunt multi.hæ infirmitates, & multorũ funera non ex peccato, sed propter peccatum erant.

Tertio modo fieri potest,vt simul sit infirmitas ex peccato, & propter peccatum, quando Deus infirmitate punit illud peccatum, ex quo infirmitas effecta est.nõ enim semper mala pœnæ sint ex Dei vindicta, & ira. Quando igitur propter peccatum infirmitas est, siue sit ex peccato,siue non,dicimus propriè infirmitatem esse ex peccato,seu peccatũ causam esse infirmitatis.

Quadrifariã contingit vt Deus propter peccata infirmitates immittat.

Quod autem Deus propter peccatum immittat infirmitates corporis quadrupliciter contingit. Vno modo propter correctionem,& emendationem peccantis, vt infirmitate correctus ad Deum conuertatur,& resipiscat. Psalm.15.Multiplicatæ sunt infirmitates eorum,postea acceleraverunt. 1.Cor.11. Dum iudicamur à Domino corripimur,vt non cum hoc mundo damnemur. Altero modo in purgationem;sæpe enim remissa culpa manet reatus pœnæ temporalis, manent & reliquiæ peccati; Deus ergo infligit pœnas,& afflictiones corporis ad purgationem perfectã. talem fuisse Lazari illius pauperis infirmitatem. Luc. 16.probat Chrysostо. hom.1.ad populum Antiochenũ;purgatus enim est in hoc sæculo,vt purus inueniretur in altero. hac ratione Iustinus quæst.genti. resp.79. Iosiam iustũ Regem,quia non obediuit voci Prophetæ 2.Paralip. 30. vulneratum dicit in bello,& obijsse,vt in hoc sæculo purgaretur. quod dicimus enim de pœnis peccatorum remissorum, dicimus etiam de leuibus, & venialibus peccatis, quæ sæpe à Deo purgantur, hisce infirmitatibus. Tertio modo sunt in cautelam peccati, ne homo incidat in ipsum.sunt enim quandoque corporis morbi vel ut medicina à peccatis præseruans, & hoc fine à Deo interdum infliguntur.talis fuit infirmitas Ezechiæ,qui Isa.38.dicitur infirmatus vsque ad mortem.vbi causam Hieronymus annotauit,ne post incredibiles triumphos eleuaretur, & peccaret. Talem fuisse Pauli infirmitatem, quando 2.Cor.12.dicit. Datus est mihi stimulus carnis meæ,ne magnitudo reuelationum extollat me; docent Hieronymus in epist.ad Eustochium de cust.Virginitat.& Chrysost.hom.6.de laudibus Pauli; exponentes stimulum illum fuisse carnis infirmitatem. & Basil.in regul.fusius disp.cap. 55. dicit hanc ægrotationem Pauli medicinam fuisse à peccato præseruantem. Quarto modo sunt pœna punitiua peccati:solet enim Deus aliquando incipere in hoc mundo punire peccata corporis infirmitatibus, & continuare in altero seculo ęternis pœnis,vt docet Greg lib.15.mor. cap.29.quamuis incipiat autem Deus hoc in seculo punire,& vlcisci; tamen misericordia est, quia dum incipit in hoc seculo,peccatorem monet,vt,antequam vlterius procedat,cõuertatur; at non conuerso pœna est iam & vindicta. Talé fuisse inauditum, & horrendum illum morbum Herodis infantium occisoris docet Euseb.lib.1. Histor.cap.8. Similis etiam fuit morbus Antiochi 2.Mach. 9 & Ioram 2.Paralip.21. Et nunc insanabilibus, & grauibus morbis aliquos Deũ punire probabile est. His omnibus modis infirmitas est propter peccatum, siue ex peccato, siue non ex peccato sit; nempe in correctionem, purgationem, cautelam,& vltionem. Huius languidi infirmitatem propter peccatum fuisse certum est, non quidem in cautelam futuri, nec in purgationem,sed in correctionem, vt à peccato emendaretur, & in quandam punitionem temporalem;quia quamdiu culpa durauit,protracta est pœna; an tamen ex peccato fuerit contracta nimirum ex aliqua actione vitiosa, ebrietate,aut alio simili vitio,incertum est. Non mirum ergo si triginta octo annis in infirmitate elapsi erant, nec si à medicis sanitatem non obtinuit. Quis enim de manu corripientis Dei liberare, & eripere potuit,causa correctionis durante?propterea in tantam redactus est paupertatem, vt non haberet, quod homini erogaret in pretium auxilij,quo in piscinam mitteretur, nec ab vllo misericordiam consequeretur qui id ministraret;quia, quando Deus decreuit castigare, media omnia, quibus possit homo euadere, efficacia non sunt.

Diuturna languidi infirmitas non fuit satisfactoria.

Alterum in his verbis considerandum est; hãc totam triginta octo annorum afflictionem, & infirmitatem non fuisse satisfactoriam culpæ ab ipso languido commissę:quia quandiu homo in peccato manet,etiam si omnes mundi pœnas patiatur, non satisfaciet pro culpa;necesse ei est ex diuina gratia, & misericordia culpam remitti. Christus solus est, qui pro omnium culpis pœnam passus est satisfactoriam:propterea, vt rectè annotauit Chrysost.hom. 37. non dictũ est ei.Ecce iam satisfecisti pro peccatis tuis,ecce iã dignus es,qui sanitatem recipias,sed, *Ecce sanus factus es*, non ex te, nec propter te, sed ab alio, & propter alium, non merito, & satisfactione tua,sed alterius gratia.

Iteratum peccatũ grauius fit.

Tertium in his verbis considerandum est: dũ dicitur, *Noli amplius peccare,ne deterius aliquid tibi contingat*, insinuari, si peccatum repetierit, tale tunc peccatum grauius futurum. Non enim aliter deterius contingeret: grauior enim pœna, culpæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

culpæ grauiori debetur: quod & Basil. in lib moral. reg. 11. cap. 2. ex hoc loco annotauit, & ita est reuera. Est enim certa doctrina, peccatum sequens cęteris paribus esse grauius, propter maiorem ingrati animi erga Deum significationē: post peccatum enim expectat Deus ad pœnitentiam ex magna misericordia, quando ergo iterū peccat idem repetendo, aut simile committendo peccatum, grauior est culpa, quo qui peccat Dei misericordia ad pœnitentiam expectantis & inuitantis magis abutitur; & multo grauius est, si præcedentis peccati obtinuerat remissionē & iterum peccet; & adhuc grauius, si admonitus A & correctus à Deo resipuit: nam & ipsa correctio Dei est beneficium. Si ergo languidus peccatum repetijsset, grauissimum fuisset, quia à Deo expectatus, correctus, sanatus, remissionē consecutus, & admonitus ne iterum peccaret; ni hilominus peccatum commisisset. Propterea grauiori multo dignus erat pœna, vt rectè dictū sit, *Noli peccare, ne deterius contingat tibi*, quasi diceret; quia culpa tunc grauior multo erit, & ad maiorem iram, & vindictam, Dei iustitiam contra te prouocabis. Multa alia in his verbis B considerari possent, sed dicta ad explicationem facis esse videntur.

Abiit ille homo & nunciauit Judæis, quia Jesus esset, qui fecit eum sanum.

COMMENTARIVS.

COgnouit languidus suæ sanitatis auctorem, & eū Iudæis prius, quis esset qui eum sanum fecerat quærentibus, manifestat; non malo animo, nec sinistra voluntate, vt merito Cyril. lib. 2. cap. 131. & Chrysost hom. 37. & Aug. tract. 17. dixerunt. nō enim credibile est tanto beneficio à Christo affectum animā, & corpore sanatum, tam mira ad monitione edoctum, tanto timore terrefactum, tam graue peccatum sine mora, contra tā magnificum benefactorem nemine vrgente commisisse. Cyril. dicit hoc motum proposito abijsse, vt medicum ostenderet, si quis forte illorum, sanitate indiguisset. Chrysost. vero, vt tanquam gratus, auctorem beneficij profiteretur. Quod autem non pessimo consilio id fecerit, Euangelista insinuat, dicens, *Nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum*, non autem dixit; qui iussit me onus portare, vt bene Chrysost. hom. 37. notat: hoc enim quærebant Iudæi accusantes; at hic annuntiat, qui fecit eum sanum, vt auctor sanitatis tantus non lateat. Hoc enim ex Christi Domini inspiratione fecit; vt & miraculo tanto fides conciliaretur, & occasio miræ doctrinæ euulgandæ daretur.

Propterea persequebantur Judæi Iesum, quia hæc faciebat in Sabbato.

MAlis, & peruersis animis, etiam bona fiunt malorum occasio: quod enim rectissimo consilio fecit languidus, quod re vera eis ad fidem in Christum potuit prodesse, in persequendi occasionem, & causam, Iudæorum peruersitas conuertit. & cum amare, venerari, credereque deberent quia sanum hominem fecerat, persecuti sunt, quia in Sabbato sanum fecit: plusque potuit temporis circumstantia ad persequendum, quam tantum opus ad sequendum Christum eos inducere sua iniquitate & malitia excæcatos, quæ eos ad calumniandum Saluatorem impellebat. Illud autem, *Hæc*, in plurali numero dictum insinuat, non ad hoc factum solum, sed etiam ad alia referri: nam in Sabbato multa similia fecit Dominus. Verbum est Euangelistæ generale. Iudæi, inquit, persequebantur Dominum, quia ista nempe hoc, & alia miracula in Sabbato faciebat. insinuat enim Euangelista ante hoc miraculum alia etiam facta fuisse à Christo in Sabbato, quæ ab alijs Euangelistis narrantur, & talibus ad persecutionem Iudæi inflammati sunt.

ANNOTATIO XI.

LOci huius intelligentia postulat, vt aliqua breuiter de Sabbati obseruantia considere mus; & an Christus Sabbati præceptum fuerit transgressus, vt Iudæi falso sunt calumniati, & A cur ea opera in Sabbato fecerit, explanemus. Sunt igitur aliqua aduertēda: primum illud est, Iudæos, & postea hæreticos in eo quod miracula Christus Sabbato fecerit, fuisse scandalizatos, eumq.

Iudei & hæretici Christo imputant quod miracula in Sabbato faciebat. illud soluat.

eumque legem violare iudicarunt. de Iudæis ex A
Euangelio id constat. Luc. 13. Archisynagogus ille indignatus dixit; Sex dies sunt, in quibus oportet operari, in his ergo venite & curamini, non in die Sabbati. Ioan. 9. Non est hic homo à Deo qui sabbatum non custodit: & hoc ipso loco idem habemus. De hæreticis refert Tertul. libr. 4. contra Marcionem, Marcionistas Patrem Christi, esse alium à Deo veteris testamenti, hoc argumento inter alia probasse, quia Christus sabbatum non seruauit. Alterum aduertendum est, diem septimum, qui Sabbatum, id est, requies dicitur, multis de causis à Iudæis obseruari & sanctificari Deum voluisse, quarum aliquot à sacris Doctoribus annotatas adiungo. Vna est Athanas. orat. in illud; Omnia tradita sunt mihi à Patre meo, vt Iudæi memores essent creationis, quia sex die bus creauit Deus vniuersa, & septimo vacauit, & per hanc frequentem memoriam in veri Dei fide, & cognitione conseruarentur, & perseuerarent; hæc causa deducitur ex Exod. 20. Memento, inquit, vt diem sabbati sanctifices, sex diebus operaberis, & facies opera tua, septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: sex enim C
diebus fecit Dominus cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt; idcirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificauit eum.
Secunda causa est Cyril. lib. 4. in Ioan. cap. 51. & Ambr. Epist. 72. ad Irenæ: vt esset figura æternæ quietis; hæc enim est perfectum Sabbatum, ab omni labore liberum: exponuntque hi Doctores omnia illa, à quibus in sabbato hoc abstinendum erat, ea significare, figuramque eorum esse, quæ in æterna gloria sunt: sequitur autem requies illa huius seculi labores, sicut Sabbatum reliquos dies quibus operatus est Deus. D
Tertia est August. lib. 4. super Genes. ad litterā cap. 10. vt esset figura quietis illius, quæ aliquando futura erat, Christi in sepulchro: nam integro die sabbati Christi corpus fuit in sepulchro. primus & tertius integri non fuerunt, sed per sinecdochen quandā computantur. Quarta est Gregor. Nisse. lib. con. Iudæos cap. de Sabbato, quia illi Iudæi erant valde negotiationibus dediti tē poralibus, & lucris, in quibus fiunt innumeræ fraudes; voluit igitur Deus diem eligere, in quo ab omnibus his vacarent, & minorem peccandi occasionem haberēt, Deoque & ipsius legi liberius attenderent, & hunc elegit, in quo ipse vacasse dicitur. Quinta causa desumitur ex Deut. 5. vt illius tam insignis beneficij, quo populus ab Ægyptiaca liberatus est seruitute, memor semper esset. dicitur enim ibi, Memēto quod seruieris in Ægypto, & eduxerit te Dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento; idcirco præcepit tibi, vt obseruares diem sabbati. Hæc, & alia ex scripturis, & doctoribus sacris deducū tur, quæ ad præsens institutum sufficiunt; ex quibus constat præceptum sabbati, ex parte mora-

Quare Sabbatum tam celebre fuerit apud Iudæos.

A le, ex parte ceremoniale esse. qua ratione enim, vt Deo vacarēt, vt memores tantorū beneficiorum essent, institutū erat, ad mores pertinebat; qua ratione vero dies septima potius, quā secunda, aut tertia, aut alia instituta est, hoc potius ad figuram & ceremoniam quandam pertinebat.

Quatuor de causis cessauit Sabbatū Iudæorum.

Tertium in hoc loco aduertendum est, Sabbatum illud Iudæorum quantum ad ceremonia le, & diei septimæ obseruantiam Christo aduenie nte per Euangelium cessasse; & translatum esse in diē octauum, qui Dominicus dies dicitur, in quo Christus Dominus & redemptor noster B
resurrexit; quam cessationē multo ante Prophetæ prædixerant, & inter alia testimonia illud est Isai. 1. Neomeniam, & sabbatum, & alias festiuitates non feram. quo in loco Hieron. sabbati, & veteris illius legis cessationem prædictam annotat. de qua re sunt etiā alia multa testimonia. Huius autem cessationis multas causas doctores sacri afferunt. Prima est Athanasij orat. in illud: Omnia tradita sunt mihi à Patre meo; in cuius declarationem sciendum est duo insignia, & maxima opera Deum erga humanum genus exhibuisse, creationis nempe, & recreationis; Creationis, quia creauit vniuersa, & homini subiecit C
cuncta sensibilia: Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Recreationis, quia hominem per peccatum depressum, & in summam miseriam, & æternam mortis seruitutem redactum reparauit, liberauit, & saluum fecit per redemptionis gratiam; & quem suo verbo creauit, eodem verbo carne sumpta recreauit. Ex quo fit, vt duæ sint velut humani generis ætates; vna creationis, quę à mundi incepit principio, & velut terminata est in Christo. altera incepit in Christo domino duratura vsque ad seculi consummationem. ad illam ætatem celebratio illius beneficij pertinebat; at Euangelium celebrat recreationem, in quo initium accepit. propterea diem sanctificat Dominicum abiecto sabbato; non quod pereat memoria illius beneficij, sed quod significet iam illam ætatem completam, & nouam multo perfectiorem aduenisse. Hæc est ratio, & causa ab Athanasio allata, & confirmat doctrinam illo Psal. 21. Annuntiabitur Domino generatio ventura; annuntiabunt cæli iustitiam eius populo, quem fecit Dominus. Illi ergo creatorem in sabbato, at nos redemptorem iam in die Dominica profitemur. Addit secundo loco Athanasius subtilem considerationem, nempe in obseruantia eiusdem sabbati significatam esse cessationem ipsius; iubebat enim ab opere cessare insinuans eam habituram finem, & aliam obseruantiam venturam; & propterea Euangelium non retinuit sabbati obseruantiam, quia Euangelium non cessabit: non enim sicuti legi successit Euangelium, ita Euangelio succedet alia lex, aut aliud Euangelium, vt doctè annotauit Cyr. lib. 10. in Ioan. cap. 25. sed status iste mutabitur in æternum statum gloriæ. Hæc igitur est alia cau-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sa, & secunda ordine ex eodem Athanasio, cur sabbatum cessauerit, & ab Euangelio non sit cõtinuatum; quia scilicet in eo cessatio ciusdem legis, & ipsiusmet sabbati significatur aduentu nostri Euangelii, quod in Euangelio locum non habet. Tertia causa est, quia cum illud sabbatum esset figura mortis Christi, & quietis in sepulchro, adueniente veritate cessare debuit, sicut, & circumcisio, & alia, ob eandem causam non continuatur cum die Dominica eius obseruantia: quia sabbatum seruare, est Christum nondum mortuum profiteri. dominicam autem diem sanctificare, est eius resurrectionem venerari: hæc vero duo repugnant. Hæc causa est Gregor. lib. 11. Epist. 3. vbi contra quosdam inuehitur, qui cum die dominica, sabbatum seruabant, dicitq. eos Antichristum imitari, qui simulans se mori, & resurgere, dominicum diem faciet seruari, &, vt Iudæos attrahat, simul sabbatum retinebit. Quarta causa est, quia illud Sabbatum erat etiã in memoriam ab Aegyptiaca seruitute liberationis, qui fuit illi populo particularis, & totius humanæ redemptionis figura: cum igitur iam non sit illius populi distinctio, sed vna ecclesia, in qua non est distinctio Iudæi, & Græci; non est cur particulare illius populi beneficium celebretur. hoc enim est profiteri adhuc non esse vnam Ecclesiam, in qua Gentium, & Iudæorum non sit distinctio: item non esse lapidem angularem vtraque facientem vnum, & maceriem diuisionis dissoluentem. Dies igitur Dominicus celebratur, in quo facta est vniuersalis gentium, & Iudæorum liberatio, cuius illa Aegyptiaca erat figura, & in qua celebratur recreatio, quæ secum habet memoriam creationis coniunctam. His de causis sabbatũ cessauit in Euangelio, omissis aliis multis, quæ dici adhuc in hac parte possent.

Quæ opera in Sabbato erãt prohibita.

Quartum hoc loco aduertendum est, per præceptum obseruantiæ Sabbati, vt apparet Exod. 20. 31. & Deutero. 5. non omnia opera exteriora fuisse prohibita, sed seruilia, qualia sunt artiũ mechanicarum, & negotiationes, vt dicit Irenæ. lib. 4. cap. 19. & quæ ad ministerium, & seruitutem pertinent per seruos. & ancillas fieri solita, quæ omnia seruilia dicuntur; non tamen omnia exteriora hæc opera in Sabbato cessasse manifestè patet. quatuor enim genera operum non cessabant, nec prohibita erant: primo quidem opera diuina virtute facta in sabbato fiebant: quod probat Epiphan. hæres. 66. in catalogo dogmatum Manichæi ex Iosue 6. Præcepit ibi Dominus, vt septem diebus muros Hiericо circumambularent, & septimo muri corruerunt. apertum est sabbatum vnum esse dierum, in quo circumuros ambularunt, nec tamen obseruantiam sabbati sunt transgressi. Præterea 4. Reg. 4. Elisæus mortuum suscitauit ipsum tangendo, ipsi septies incumbendo, nec legem est transgressus in tactu mortui. Et Tertull. lib. 4. cont. Marc. id in sabbato factum dicit, nec violauit sabbatum, quia opus erat diuina virtute factũ. Secundo loco nõ erant prohibita opera exteriora, quę in cultum, & religionem Dei fiebant, quod Epiphan. probat Exod. 25. 27. candelabrum enim septem habebat lucernas, & singulis diebus in templo accendebantur, oportebat ergo in Sabbato accendi, nec tamen soluebatur: & re vera extra templum, nec lucernam licebat accendere in sabbato. Ministri etiam alia opera in templo faciebant, quibus non violabatur sabbatum, quia in cultum Dei erant. quod Mat. 12. dicit Dominus: Non legistis quia sacerdotes sabbatum violant, & sine crimine sunt? occidebant enim animalia ad sacrificium, & alia ministeria exercebant. Tertio loco opera, quæ ad sanitatem corporis necessaria sunt, non erant prohibita, qualia quæ medicinæ sunt, & quæ ad vitam necessaria, vt Tertullia. libr. 4. contra. Marci. & Irenæus lib. 4. cap. 19. docent, non solum quæ ad ipsos homines, sed etiam quæ ad iumenta eorum pertinebant, quod Dominus Luc. 6. quando manum aridã sanauit, ostendit dicens: Si licet sabbatis benefacere, an malè? & Luc. 13. Vnusquisq. vestrũ sabbato non soluit bouẽ suum, & asinum à præsepio, & ducit adaquare? per hoc excusauit Dominus discipulos vellentes spicas ad manducandũ in sabbatis, quia non habebãt, quo vescerentur, & confirmauit exemplo Dauid, qui panes propositionis in necessitate manducauit, quibus vesci solis licebat sacerdotibus. Cũ enim ista præcepta fuerint diuina quidem, sed positiua, non erant seruanda contra præcepta naturalia, qua de causa 1. Machab. 2. decreuerunt Iudæi contra inuasores etiam in sabbato bellare in sui defensionem, quam rationem Tertul. lib. 4. cont. Marcio. & Iren. lib. 4. cap. 20. annotarunt. Quarto loco, quæ ad animam pertinebant, vt dicit Tertul. loco citato, etiamsi corporalia erant, non prohibebãtur in sabbato; qualis erat circumcisio, quæ etiam fiebat in sabbato, vt habetur Ioan 7. & ad hoc etiam referuntur sacrificia, & victimæ pro populo; nam animalia ducebantur ad templum, & portabantur necessaria ad oblationes, & victimas. Liquet ergo illam sabbati obseruantiam, non remouisse omnia opera exteriora, & corporalia, etiamsi aliquod ministerium habere viderentur.

Ex dictis constat Christũ Sabbatum nõ soluisse.

His igitur expositis, facilè est duas propositas difficultates soluere. Vna erat, an Dominus sabbatum seruauerit? & dicendum est, seruasse quidem, nec per omnia illa miracula, quæ in sabbatis operatus est, vnquam soluisse. In hac assertione catholici conueniunt, & quidẽ multis id rationibus confirmatur. Primo, quia nõ erant seruilia opera, sed diuina virtute facta; si Iosue, & Elisæus sabbatum non sunt transgressi, quia opera illa diuina facta fuerunt virtute, multo minus Christus Dominus sabbatũ soluit, cuius opera multo diuiniora erãt. Secundo erãt opera religionis ad cultũ Dei maximè pertinẽtia: erãt enim argumenta diuinitatis, & veritatis fidei, & ad manifestandam Dei promissionem, & hominum fidem conciliandam. Ioan. 11. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt glorificetur filius Dei per eam. Ioan. 9. Vt manifestentur opera Dei in illo. Tertio erant opera sanitatis, & medicinæ, si autem licebat medico in sabbato manum abscindere propter sanitatem; cur non licuit Christo sanam facere? etsi opera mechanica licita erant propter sanitatem eandem, qualia opera Pharmacopolæ, & Chirurgi faciunt, cur nõ Christo licuit verbo modico, luto & saliua sanitatem mirabiliter operari? Quarto erant opera ad salutem animæ ordinata, efficaciora quam victimæ, & holocausta illa. Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti. opera autem hæc erant, per quæ hæc cognitio parabatur. Nulla ergo ratione opera hæc erant prohibita, immo multis modis ab illa prohibitione excepta. In hac parte autem non est recipienda doctrina Iustini, quæstion. Gentil. resp. 28. qui hac via respondet, Christum legem non fuisse transgressum, quia iam in Christi baptismo lex illa abrogata erat; nemo autem legis transgressor dicitur, quando iam lex vim non habet. sed doctrina hæc contra communem Doctorũ sententiam est, qui non tunc sed post passionem & resurrectionem cessasse legem asserũt; de qua re alibi est dicendum. Vera responsio est, quam iam explicuimus videlicet quod etiamsi lex tũc in sua viguisset obseruantia, opera tamen illa Christi non erant contra legem propter quatuor illas causas allegatas. Ex his facile est locũ Ioannis præsentem exponere. languidus enim hic non violauit Sabbatum, dũm onus portauit, vt rectè Epiphanius loco citato dicit. erat enim maxime ad cultum Dei pertinens opus: nam per id diuina virtus maxime elucebat. si enim distulisset, & die sequenti post sabbatum onus portasset, non visus esset in momento tantas vires post tam diuturnum morbum recepisse; vt ergo notum esset breuissimo momento, non solum sanum factum esse, sed tantum roboris accepisse, propterea statim grabatum portare iussus est: si autem Sabbatum non esset, non tam omnium in se oculos conuertisset, nec opus Dei manifestum foret. Erat ergo ad Dei cultum, & virtutis eius manifestationem, vt statim, & Sabbato id fieret. Et in hoc conuincuntur malitiæ illi accusatores, nam admittẽtes sanum illum factum fuisse, quia omnibus notissima infirmitas erat, diuina virtute factum negare non poterant; nec igitur inficiari debuerunt illud esse opus ad Dei gloriam, & cultum, & consequenter non erat prohibitum in sabbato. Falsò ergo, & malitiosè dixerunt. *Non licet tibi tollere grabbatum*, cum sciuissent diuinæ virtutis opus illud esse.

Cur Christus in Sabbato operã illa faciebat quæ poterant in alijs diebus præstari.

Altera difficultas etiam soluitur, cur Dominus sabbato ea voluerit opera facere, cum potuisset alijs diebus. Ex eisdem dictis responsio elicitur, nempe, vt in hoc Christus sua opera esse diuina monstraret, per quæ Sabbatum non soluebatur. Rursus, vt dicit Irenęus loco citato, vt errorem eorum confunderet, docens talia opera non esse prohibita. præterea, vt animos hominum ad considerationem magis intenderet; sed hæc in expositione sequentium perfectius explanabuntur.

Iesus autem respondit eis, pater meus vsq; modo operatur, et ego operor.

COMMENTARIVS.

His verbis Iudæos à languido, quis eum sanum fecisset, admonitos, ad Christum venisse, eumque, quod sabbatum violasset insimulasse, Euangelista insinuat. quibus Dominus respondit rationem afferens, cur sabbatum non violauerit. & est sensus; Sicut Pater meus operatur etiam in sabbato, ita etiam ego operor: ille non soluit, nec violat sabbatum, nec ego. Deum patrem operari dicit, *vsque modo*, idest, etiam in sabbato propter conseruationem, & gubernationem mundi, rerumq. productiones: conseruat enim, gubernat mundum, ipsius opera sunt generationes, & rerum productiones etiam in Sabbato; & sic exponunt hanc operationem Cyril. lib. 2. cap. 133. & Greg. Nazianz. orat. 4. theolo. & Chrysost hom. 37. Nonnulla his verbis indicantur; vnum est, quod annotat Cyrill. loco citato, nempe hoc Christum dixisse in sabbato, quod ex illo verbo probat, *Vsque modo*, seu, vsque nunc operatur Pater, quod aliter non haberet vim, & efficaciam, nisi illud, *modo*, significaret Sabbatum; ex quo patet eadem die peracta esse hæc omnia, & miraculum, & inuentionem languidi in templo, & simul hanc Iudæorum accusationem. Alterum est, quod notat Chrysost. hom. 37. his verbis significari æqualitatem quandam dignitatis cum Patre, aliter non procederet similitudo argumenti, Si Pater operatur, & ego operor, nisi æqualis esset vterque. Tertium est, verba hæc efficaciam accusationis Iudæorum totam destruere; nam accusatio eorum tota nititur in mandato Exodi, vbi Dominus sabbatum obseruari iussit, quia Deus sex diebus creauit omnia, septimo quieuit; propte-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pterea ab operibus quiescendum est in sabbato. Ad hoc Christus tacitè respondens dicit, Deum non simpliciter quieuisse. nam nunc etiam operatur; in mundo enim multa operatur: quiescere igitur dictus est, non quod ab omni opere vacauerit, nunc enim in sabbato multa operatur, nec sabbatum suum violat. *Ita*, inquit, *& Ego operor*, qui etiam Deus sum, nec propterea sabbatum violare sum dicendus. Cætera lege in annotatione.

ANNOTATIO XII.

CYrillus lib. 2. cap. 133. hanc sententiam aliter exponit, vt sit sensus causalis; nempe, quia Pater meus operatur, ego etiam operor, seu propterea operor: non ergo est, cur me accusetis, sicut nec patrem accusare potestis. cum enim Pater per me operetur, si Pater operatur, etiam ego operor. est autem vera doctrina, cum enim sit vnius, & eiusdem substantiæ, & potentiæ Pater & filius, si Pater operatur, Filius etiam operabitur: nam eadem est operatio vtriusque, sicut eadem essentia, & potentia: nec enim pater sine filio potest operari. Opera autem hæc Christi miraculosa erant, ratione suæ diuinitatis, in qua vnum est cum Patre; propterea operante patre, operatur filius, & est expositio conueniens. Hanc videtur secutus Athan. serm. de Deipara, annotans indiuisam Patris, & filij operationem in his uerbis significari. & serm. 3. cont. Arrian. annotat illo verbo, Vsque nunc, seu, *Vsque modo*, significari filium æternaliter in patre esse. nã vsque nunc indicat semper cum eo esse. Cæterũ quamuis id verum sit, tamen verba hæc solum hoc probant; filium à principio, quo pater operari incepit, cum eo etiam operari usque nunc; vti enim Pater à principio operari incepit, & vsque modo non cessat, sic & filius: si enim dictũ esset, Pater vsque nunc est, & ego sum, tunc æternam coexistentiam significasset; at hoc in loco de operatione exteriori sermo est. Siue ergo in causali sensu, siue secundum similitudinem verba exponas, idem est fere sensus, eadem doctrina. accommodatior tamen est expositio commentarij, quæ non ex causa, sed ex similitudine procedit.

Verborum sensus magis examinatur.

Aduertendum autem est in hoc loco, sæpe Christum accusatum transgressionis huius variè respondisse: nam aliquando se defendit, quia erant opera pietatis, quæ in Sabbato non erant prohibita. Luc. 14. Cuius, inquit, vestrũ bos, aut asinus in puteum cadet, & non continuo extrahet illum in die etiam sabbati? & tamen non per hoc efficitur transgressor: multo ergo minus, qui homines liberat aliquando, quia erant opera necessitatis cuiusdam. Matth. 12. vbi allegauit illud de Dauid, qui comedit panes propositionis: sic discipuli ex necessitate vellebant spicas in Sabbato: aliquando, quia erant in cultũ, & religionem Dei. Matth. 12. de sacerdotibus, qui in templo soluunt Sabbatum. Hæ omnes erant humanæ responsiones, quibus se hominem defendebat, & Iudæorum errorem confutabat circa intelligentiam illius præcepti. At hoc in loco præcipuam defensionem exponit ratione suæ diuinitatis, cuius opera non violant sabbatum. cæteri ergo Euangelistæ rationes humanitatis describunt; at noster Ioãnes, quod diuinitatis eius est. Obijciet aliquis his verbis Christum defendere quidem opus suum, quo sanauit in sabbato; at illi accusabant, quod onus portaret languidus ex mandato Christi. Respondeo ad vnum opus omnia pertinere: nam quod illud oneris tulerit, erat effectus operis Christi, qui per sanitatem receptam illud in eo operabatur, vnde ad diuinam referebatur virtutem.

Christus, de Sabbati transgressione accusatus, diuersis modis respondit.

Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat Sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

COMMENTARIVS.

VErba sunt Euangelistæ narrantis, quid ex hac Christi sententia, & defensione consecutum sit. nempe audientes Iudæos responsionem, non solum à persecutione non cessasse, sed potius nouam ansam, & quidem acrius persequendi Christum accepisse: nam vltra Sabbati præuaricationem opponebant, quod se æqualem Deo faceret; & patrem haberet Deum, non quocunque modo, sed ipsi æqualem. Verba hæc significant Iudæos eum occidere propter sabbati violationem quæsiuisse; at noua hac oblata causa multo magis, vt id perpetrarent, inflammatos esse. Dum enim dicitur, *Propterea magis quærebant interficere*, significare videtur etiam prius quæsiuisse interficere. Illa autem particula, *ergo*, infert ex præcedenti sententia, illationem, quam iterum verbis expressioribus significat, dicens; *Quia patrem suum dicebat Deum*, & ne quis arbitraretur patrem suum dixisse Deum, quasi ipse adoptionis filius fuerit adiunxit; dixisse Deum se habere patrem sibi æqualem.

ANNO-

ANNOTATIO XIII.

Christus apertis verbis fatetur se Dei Filium & Patri æqualem esse.

NVllam sanè Iudæi habent excusationem, quod Christus, non sit apertè locutus. Ecce ipsi quærunt interficere, quia fatentur eum affirmasse, se Patrem habere Deum sibi æqualem: & profecto verum est: nam illa verba, vt iam diximus, *Pater vsque nunc operatur, & ego operor*, non aliud significant. illatio enim hæc, Si Deus operatur, & non propterea soluit Sabbatum, ita ego; nullius esset efficaciæ, nisi æqualitate supposita. Cumque veritas cognita eos à persecutione retrahere debuisset; ardentius propter eorum malitiam, & peruersum animum sunt inflammati. Vtuntur sacri Doctores hoc fortissimo testimonio contra Arianos, qui minorem Patre Filium affirmarunt, & aduertunt, hæc verba non esse nomine Iudæorum relata, sed esse Euangelistæ asserentis, quia Christus patrem suum dicebat Deum sibi æqualem; idcirco Iudæos quæsiuisse eum interficere: ergo verè id dicebat Christus. Ita annotarunt Hilar. lib. 7. de Trinit. & Ambro. lib. 2. de fide cap. 4. Iudæi autem hoc dictum vere intellexerunt in illis verbis, *Pater meus operatur vsque modo, & ego operor*. vnde rectè Aug. tract. 17. dicit, interfectores Christi intellexisse, Arianos autem nullatenus. Duplex ergo est testimonium contra Arianos; & verbũ Christi, & verbum Euangelistæ narrantis, causam, propter quam illi persecuti sunt Christum, suæ cum æterno Patre æqualitatis significationem fuisse.

Respondit itaque Iesus, & dixit eis, amen amen dico vobis, non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.

COMMENTARIVS.

PArticula, *Itaque*, sequentis cum præcedenti sententia connexionem indicat: videns enim Christus Iudæos indignatos, & eum interficere volentes propter eius factũ, & dictum, nimirum quia Sabbatum soluere illis videbatur, & quod Patrem suum dicebat Deum, respondit; & prius facti, scilicet Sabbati solutionis reddit rationem, calumniamque repellit hac proposita sententia. Cuius sensus est, *Amen amen dico vobis*, idest rem certissimam, & verissimam asseuero, & vobis annuncio; nihil facio, quod non faciat Pater meus, & ab eo accipio, & habeo, quidquid ego Filius facio. qui ergo me transgressionis accusat, eiusdem transgressionis Patrem insimulat. Aduerte, Filium à se nihil facere, nisi quod viderit Patrem facientem, non aliud significare, quam quidquid Filius facit, non solum facere, sed simul etiam Patrem facere, & à Patre habere illud ipsum, quòd facit: vna enim est operatio Patris, & Filij, Filius tamen eam habet à Patre; creat enim Pater, creat Filius simul, vna est vtriusq; creatio; Filius tamen habet à Patre, quòd creat. idem est in cæteris actionibus. Ne autem putaret aliquis Filium esse velut instrumentum Patris, addit, *Nisi quod viderit Patrem facientem*: operatur cum Patre, & à Patre, videns tamen & sciens, quod operatur, sicut & Pater; ita enim ad calumniam de Sabbato respondet, vt diuinitatis suæ simul doctrinam non deserat. immo vt Hila. libr. 7. Trinit. docet, hisce verbis confirmat, & auget dicens; non solum quod facio facit Pater, sed non possum aliud facere, quam quod Pater facit, ab eoque accipio, quod facio. exactiorem explanationem in annotationibus habes.

ANNOTATIO XIV.

Quid sit à semetipso aliquid facere aut dicere.

DVæ in his verbis difficultates occurrunt: nempe & sensus eorum, & cum superioribus connexio. Quantum ad sensum attinet, sciendum est à semetipso aliquid facere, aut dicere, in scriptura idem significare, ac auctoritate & potestate propria, non ex alterius instinctu, suggestione, aut virtute illud facere, aut dicere. Ita Ioan. 11. sumitur, quando de Caipha dicitur, Non à semetipso hoc dixit; nam ex Spiritus sancti instinctu, & suggestione locutus erat. similiter & Ioan. 18. A semetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? & Ioan. 15. Sicut palmes nõ potest fructum facere à semetipso, idest, non potest propria virtute fructum producere. Filius ergo Dei non à se facit, quia virtute Patris facit, non solum hoc, sed nihil facit, nisi quod videt Patrem facientem, quia non solus facit, quæ facit, sed simul cum Patre. duo enim hæc hisce verbis significantur. Filius Dei igitur non à semetipso neque solus vt Deus est, operatur, quia omnia, quæ facit, potentia, & virtute, quam à Patre ab æterno accepit, operatur, & vnà cum ipso Patre operatur; quia vna est vtriusque operatio Patris, & Filij indiuidua, sicut vna est

 virtus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

virtus, & potentia. Hoc igitur est, quod nunc dicitur, *Filius non potest à se facere quicquam*, Non est autem hæc impotentia, sed summa potentia; sicut non posse mori, non posse corrumpi, & annihilari, omnipotentia est, quia nihil est, quod possit ei nocere. ita similiter non posse à se facere quicquam, non est impotentia, sed summa potentia, quia id non aliud est, quam eandem, & vnam habere potentiam cum Patre, vt nihil fieri possit ab vno, quod pariter non sit ab altero; & sic à Patre procedere, & accipere, vt totam eius virtutem, & omnipotentiam habeat, per quam sit ei æqualis, & inseparabilis: quod doctè Ambro. sermo. 20. in Psal. 118. vers. 4. annotauit dicens; Non possum ego à me ipso facere quicquam. nonnulli hæretici solebant hinc facere quæstiones, quasi infirmus esset Filius, qui à se nihil faceret; quasi secundum diuinitatem quoque subditus, & paterno subiectus imperio. nec aduertunt, quòd hoc quoque magis potestatis diuinæ vnitas comprobatur, quo putant inter Patrem, & Filium esse distantiam potestatis: nihil à se facit Filius, quia per vnitatem operationis, nec Filius sine Patre facit, neque sine Filio Pater. hæc Ambrosius. Quare autem dictum sit; Non potest facere ex semetipso Filius quicquam, statim exponit, *Nisi*, inquit, *Quod viderit Patrem facientem*, illa particula. *Nisi*, nō est exceptiua; tunc enim sensus esset omnino falsus, *Non potest facere à se quicquam, nisi quod viderit patrem facientem*, id est, hoc, quod viderit Patrem facientem, potest à se ipso facere. non sic est intelligendum hoc, sed particula hæc sensum facit, ac si legeremus particulam aduersatiuam *Sed*, huius enim loco sæpe ponitur; ac si dictum esset, Nō potest facere à se quicquam, sed quod viderit Patrem facientem; id est, facit semper, quod videt Patrem facientem. Hæc verba significant duo illa propter quæ non à semetipso facit; duo enim verba sunt, *Viderit & facientem*, quæ continent duas enuntiationes; facit enim, quod Pater facit; in quo solitudo excluditur, non enim sine Patre facit Filius: & facit, quod videt facientem; quia ab eo accipit virtutem faciendi. nam quando dicimus, facio, quod video aliquem facere, significat quandam communicationem faciendi ab eo, quem facere videmus. Quia igitur Filius facit illud idem, quod Pater, sed virtutè faciendi accipit à Patre; propterea dicitur facere, quod videt Patrē facere; & hoc est non à semetipso facere. Et ne aliam Patris actionē, aliam Filij intelligas, dicitur, quod videt Patrem facientem, non autem quod videt fecisse. Et rursus dicitur, *Quod*; vt vnum idemque intelligas, opus fieri simul à Patre, & Filio. Aliquid etiam particulare indicat in eo, quod dicitur, *Nisi viderit*: nam ea ratione dictum est, quia ipse est verbum, & scientia cognoscens omnia quæ sunt Patris: & propterea non dixit, non potest

Superiorum verborum sensus ex dictis deducitur.

facere, nisi quod Pater facit, sed quod viderit Patrem facere. Facit ergo omnia, quæ viderit Patrem facere, quia facit omnia, vt verbum omnia Patris videns, & per quod omnia Pater facit. hic est sensus horum verborum.

Qualiter proxima verba præcedentibus connectantur.

Connexio autem hæc est. Accusauerant Iudæi Christum, quod Sabbatum non seruaret, defenderat se verbis illis; *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*, æqualitatem cum Patre significans; inde noua accusatio exorta est, quod se æqualem Deo faceret, propter verba illa, *Pater meus operatur, & ego operor*: his accusationibus respondet. quantum enim ex Euangelistæ verbis deduci potest, Iudæi aliqua verba protulerunt, ad quæ respondisse dicit Christum, quòd si non verbo, saltem corde in Christum inuecti sunt, propter hæc duo. ad calumniam Sabbati primo respondet, quamuis in ipsa responsione etiā insinuet æqualitatē eum Deo Patre; tamen non ita expresse, sicut in sequentibus verbis. nam quamuis nihil se facere posse dixerit, nisi quod viderit Patrem facientem; non idcirco sequi videbatur, se esse æqualem: quia ad æqualitatem necesse erat non tantum hoc, sed etiam omnia, quæ Pater facit, videre, & facere. hoc verbis sequentibus efficit, quamuis re vera hisce verbis æqualitas etiam & processio Filij a Patre in vnitate essentiæ, & potentiæ significentur.

ANNOTATIO XV.

Superior sententia humanitatis, vel diuinitatis ratione sit intelligenda.

CYril. lib. 2. cap. 135. & Chryso. hom. 37. ratione humanitatis superiorem sententiam interpretantur. consentiunt recentiorum aliqui, idque confirmant; tum quia si de diuinitate interpretemur, erit nimis subtilis interpretatio, quod etiam Cyrillus dicit; tum quia si Christus de diuinitate locutus esset, Iudæi non intellexissent. hæc expositio non videtur satis accommodata, nec argumenta vllius sunt ponderis. Quamuis enim Christus vt homo nihil faceret, nisi quod sciret Patrem velle (in hunc enim sensum isti verba præsentia exponunt) is tamen sensus non conuenit cum verbis propositis. Dicendum enim erat (Filius non facit, nisi quod viderit Patrem volentem) at dicitur, *Nisi quod viderit, Patrem facientem*, quo significatur non sola conformitas operationis Christi cum Dei Patris voluntate; sed vnitas etiam operationis; vt quod facit Filius, simul etiam faciat Pater. quod non est nisi ratione diuinitatis: non enim orabat Pater, non ambulabat, non denique ieiunabat; quamuis hæc omnia Christus faceret, videns & sciens Patrem ea velle. Miracula verò & opera diuinæ virtutis, quæ faciebat Filius, hęc verè faciebat Pater, quia vna est vtriusque virtus, sicut vna essentia. de his dictum est nihil facit Filius, nisi quod viderit Patrem facientem. Adde non esse dictum (nihil facit) sed, *Nihil potest facere*, ad significandam necessitatem vnius

&

& individuæ operationis procedentis ex vna, & individua virtute & essentia. Quod si subtilis est interpretatio, altitudo materiæ id postulabat: loquebatur enim Christus de sua diuinitate: iam enim inceperat de ea loqui, idque Iudæi intellexerant. Si autem hęc non perceperunt, multa alia etiam dixit Christus, quæ nec illi intellexerunt, at non propterea dicta nō sunt. Non enim propter Iudæos tantum, sed etiam propter nos loquebatur Christus. Adde graues & multos doctores antiquos, ipsum etiam Cyrillum, de diuinitate interpretatos esse, vt paulo inferius dicemus.

Qua ratione de Christo Deo verborum sensus conflet.

Quanquam alij nostri seculi, de diuinitate no biscum interpretantur; illud autem, *Non potest à se facere quicquam*, sic exponunt, non potest solus facere quicquam: quę expositio vera non est: nam si id significaret, *Non à se posse facere*, Pater etiā diceretur, non à se posse facere, quia etiam nō solus facit, sed cū Filio; at nemo sanè doctus id concedet: Pater enim à se operatur, sicuti à se est; Filius à Patre operatur, sicuti à Patre etiam est: Pater enim Deus est, Filius autem Deus idē, sed de Deo, quia essentiam & virtutem, qua est, & operatur cū Patre, habet à Patre. concludo ergo, Filium dici non posse quicquā facere à se, nisi quod viderit Patrē facientem, non propter concordiā voluntatis humanæ ad diuinā, vt Cyri. & Chrysost. interpretantur: sed per vnitatē operationis procedētis ab vnitate substantiæ, & virtutis: & propter processionē Filij à Patre. Sic ergo calumniam Sabbati Christus repellit, vti diximus in commentario, vt simul diuinitatem suā confirmet, quam verbis paulo ante prolatis significauerat dicens; *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*. immo idipsum declarat docens, sic operari cum patre, vt à patre id accipiat, quamuis æqualitatē cum Patre expressius ostendat sequenti sententia. Hæc est legitima expositio, ex qua sequitur rectè Greg. Nazian. orat. 4. Theolog. ex his verbis collegisse, eandem esse Patris, & Filij auctoritatem; verè etiam ex eisdem verbis Basil. in Apologia de sua discessione, quæ est epist. 141. intulisse, eandem esse naturam, & substantiam vtriusque. doctè etiam Hilar. lib. 7. & 8. de Trinit. & Aug. tract. 20. ex eisdem verbis processionem filij à patre docuisse. & tandē Ambro. lib. 4. de fid. cap. 3. errorem Arrianorum ex eisdem conuicisse. Arriani enim dicebant, Si filius non facit, nisi quod videt Patrem facientem ergo minor est Patre, quia discit ab eo. Hoc idē refert Greg. Nazian. orat. 4. Theol. at ex eisdem verbis confutantur. Non enim dicitur filius similia facere ijs, quæ facit Pater, sed illud idem, quod facit Pater. Non enim vnum mundum fecit Pater, & hunc videns, alium fecit filius; sed unum, & eundem fecit Pater, & fecit filius; non ergo hoc est discere facere, sed unà cum patre à patre procedendo facere.

Quorundam recentiorum loco rejicitur.

Multa alia in hæc uerba annotat Ambrosius. Hoc tamen nos annotamus, vt non esse probandam lectionem aliquorum recentiorum docemus legentium: Non potest facere filius, nisi uidenit patrem facientem. quæ lectio meo iudicio Arriana est: omnes Græci, & Latini doctores sacri legunt, ut uerè est legendum, *Nisi quod viderit patrem facientem*. Illo etiam uerbo, *Viderit*, insinuatur filium Verbum esse patris, omnia patris cognoscens, & non casu, sed ex eadem scientia cum patre operans. Ex his colligimus, uerba hæc non humilitatis, ut Cyrill. & Chrysost. locis citatis exponunt, sed maiestatis, & diuinitatis, sicut & superiora esse. nam Filium Patri consubstantialem, unius & eiusdem potentiæ, & uirtutis ab eo procedentem exprimunt. Est autem consideranda egregia doctrina Athanasij sermone 4. cont. Arrianos, vbi docet, cur Christus his locutionibus in sua exprimenda diuinitate sit vsus; Non possum facere à me ipso quicquam. & Omnia tradita sunt mihi à patre; & quæcunq. sunt istius generis sententiæ. Ne quis, inquit, uidens filium habere omnia, quæ pater habet, ex indiscreta similitudine eorum, quæ habentur, Sabelliano more deceptus, impiè sentiat, existimetque, Filium Patrem esse; ea de causa hoc verbum prolatum est, Datum est mihi, Accepi, Traditum est, & alia huiusmodi, nulla alia de causa, quam vt ostenderet se Patrem non esse, sed patris Verbum, & æternum Filium, qui quidem ob similitudinem Patris, quæcunque Pater habet, perpetuo habet; verum quia Filius est, ideo ex Patre perpetuo habet, quæcunque habet. Quod autē hæ voces, Datum est, Traditum, & alia similia, non diminuant Deitatem Filij, sed potius ostendant eum plane Filium; potes vel ex ipsis verbis intelligere. Si enim omnia illi tradita sunt, primum quidem alius diuersusque est ab his omnibus, quæ accepit: cum enim omnium sit hæres, intelligendum est solum illum esse Patris Filium, suumque proprium ratione substantiæ. Hæc, & alia Athana. his etiam verbis idem probare possumus. Si enim hæc minuerent Deitatem, non dictum esset, quod sequitur; *Quæcunque Pater facit, hæc & Filius similiter facit.*

Quæcumque enim ille facit, hæc & filius similiter facit.

COMMENTARIVS.

POstquam accusationem transgressionis Sabbati repressit verbis præcedentibus, posterius aggreditur, & dicti sui reddit causam; Aequalitatem cum patre ex operibus compro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

comprobans, dixerat, *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*, hoc confirmat, & declarat: confirmat quidem dicens, omnia quæ facit Pater, similiter facit & filius; si igitur Pater operatur, etiam filius operatur; &, si Pater operatur in Sabbato, & vsque modo, etiam filius. Declarat autē, quia prius non dictum erat expresse, omnia quæ facit Pater, facit filius; at modo dicitur generaliter omnia cum patre facere. Præterea prius non expresserat modum, potuisset que aliquis dicere, sicut & Arriani dixerunt, Pater vt causa principalis, filius vt minister, operatur: at hoc remouens dicit, *Similiter facit*, idest, eadem potentia, eadem virtute, & maiestate operatur Filius, qua Pater. hoc enim aduerbium, *Similiter*, non tantum copulam, sed etiam æqualitatem significat, vt eadem virtute, & maiestate operentur. Nec huic obstat, quod pater à se, Filius a patre habet potentiam, & essentiam; nam eadem est in vtroque; proptrea sicut idem est Deus, ita eadem dignitate, & auctoritate operantur. In quo etiam conuincuntur Arriani. nam non dicitur, quæcunque operatur pater, similia operatur filius, sed hæc similiter operatur filius, vt notat Aug. tract. 18. eadem enim operatio idem opus est vtriusque. Conuincuntur hac etiam generalitate, *Quæcunque facit Pater, facit similiter & Filius*, Nam si filius à patre esset factus, iam non quæcunque facit Pater, faceret filius, cum idem seipsum facere non possit. Apertè igitur Arrianorum ignorantia ostenditur, qui his verbis vtebantur contra nostram Catholicam veritatem, dicentes filium facere omnia, quæ Pater facit, sicut ministrum; vt refert Athan. in disputatione cum Arrio. in concil. Nic. cum manifeste dictum sit, omnia similiter facit; & vniuersalitas illa, & particula, *Similiter*, conuincunt ministrum, & creaturam non esse; sed verum Deum vnius potentiæ cum Patre. Pro exactiori superiorū & etiam sequentium sententiarum intelligentia aduertendū est, Christum perfectam diuinitatem & æqualitatem cum patre ideo tam apertis, & multiplicatis verbis ostendere, ne propter carnem assumptam aliquid de eius maiestate perdidisse alicui videretur: quod ita non est, Sic enim homo factus est, vt eandem essentiam, & æqualem virtutem habeat cū Patre à quo procedit. Aduerte filium omnia operari, quæ pater operatur, tamen non omnia filius operatur per carnem, de qua materia legenda est annotatio vigesima.

Dicit vt Christus, eadem potentia & maiestate qua Pater facit, se etiam facere omnia.

Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit.

DVo hactenus in hac responsione posteriori Dominus dixit; vnum est, filium non facere nisi ea, quæ videt Patrem facientem. alterum est, omnia quæ facit pater, filium etiam facere. hoc secundum primo non videbatur connecti: nam ex eo quod filius non potest facere, nisi quod viderit patrem facientem, solum sequitur, nō facere, nisi quæ pater facit; omnia autem facere, quæ facit pater, non deducitur. Diceret enim aliquis, patrem non ei ostendere omnia quæ facit, sed aliqua. propterea Dominus hæc verba subiungit, & causam reddit, cur dictum sit; *Omnia, quæ facit Pater, Filius similiter facit*, & hanc causam insinuat particula, *Enim. Pater*, inquit, *diligit filium, & omnia, quæ facit ei demonstrat*, & nihil celat eum ex omnibus, quæ facit, propterea filius omnia facit, quæ Pater. Verbis apertioribus idem declaro. Dixi vobis me nihil facere, nisi quod video patrem facere, & dixi omnia, quæ facit pater, me etiam facere; nemo existimet me non omnia facere, quæ pater facit, quasi non omnia quæ pater facit, videam: non enim sic est: nam pater diligit filium, & ideo nihil ei occultat, sed omnia demonstrat, quæ ipse facit: & sic filius omnia facit, quæ pater facit. Hic est sensus & connnexio cum superioribus. Dicitur autem pater demonstrare filio omnia quæ facit, quia cognitionem, quam habet filius, pater dat: communicat enim pater filio scientiam cum essentia; & hoc est demonstrare: sicut filium discere, seu videre facientem patrem, est accipere cognitionem à patre. Ita explicant Augustt. tract. 21. & Cyril. lib 2. cap. 137. Huius demonstrationis vniuersalis Dominus argumentum sumit ex amore; non quod amor causa sit, cur pater demonstret filio omnia quæ facit: nam naturæ diuinæ est patrem generare filium, & omnia ei nota facere, sicut naturale est etiam ipsi patri cognoscere omnia: nec habet pater omnia cognoscere, quia diligit se; sed est argumentum ab humano modo sumptum, respectu hominum illorum, qui se amant. hi enim mutuo sibi omnia communicant, nihil sibi occultant, & cum

Cōcludit Christus se omnia facere qua Pater facit.

& cum re vera Pater summè diligat filium, vtitur hoc argumento vt signo, & probatione propter nos; non autem quod causa sit, cur omnia demonstret. Est ergo amor hic non causa rei, sed causa cognitionis nostrę: nam per hunc probat rudibus, & incapacibus, patrem omnia demonstrare filio. quod autem pater diligat filium, non indigebat probatione: nam ex terminis ipsis nota videtur: inter patrem enim, & filium naturalis amor est. Maiorem huius sententiæ explanationem ex sequenti annotatione require, ideo autem vtitur hoc argumento dilectionis paternæ, ne propter carnem assumptam aliquis existimaret minus diligi à patre, ideoque non omnia ei manifestare, quæ ipse Pater facit.

ANNOTATIO XVI.

De connexione horum verborum cum superioribus.

CYrillus libr. 2. capit. 136. aliter connectit verba superius exposita. Illud enim, *Pater diligit filium*, eo referendum censet, vt Dominus probet se non esse sabbati transgressorem; sitque hoc nouum aliud argumentum; si enim transgressor esset legis paternæ, non vtique diligeretur à Patre, quoniam pater non diligeret filium legem patris contemnentem: cum autem Pater diligat filium, argumentum est se non esse legis paternæ transgressorem. Sed hæc expositio, & connexio contextui vix accommodari potest: nam causam continent hæc verba eorum, quæ proximè dicta erant à Domino, nempe, *Nihil facit filius, nisi quod videt patrem facientem, & omnia, quæ pater facit, filius facit.* huic continuo causa annectitur; *Pater enim diligit filiū.* Non ergo hęc ad transgressionem pertinent, nisi remotè, quia ex eis etiam consequitur non esse sabbati transgressorem; tamen immediatus, & proximus sensus is non est, sed qui ad immediatè præcedentia refertur. Hanc autem Cyrilli cōnexionem non esse legitimam etiam verbum sequens probat. *Omnia demonstrat ei*, quorū nullam connexionem Cyril. adfert, sed tantum verba exponit, & expositio vera est; tamen non applicatur contextui, propterea quæ in commentario diximus, legitima esse censui. Cæteri expositores parum de connexione horum verborum dixerunt. Et sane aduertendum est, quod supra etiam diximus, hæc omnia dici de Christo Deo & homine, sed ratione diuinitatis, ne propter carnem diuinitas illius aliquid minus habere videatur.

Æternitas cū actus temporis differentias simul comprehendit.

Aliqua occurrunt dubia, & difficultates in hac superioti sententia, quæ facilem habent solutionem, si vnum hoc aduertamus; nempe æternitatem omne tempus comprehendere. Quod enim æternum est, fuit, est, & erit, & excedit omne tempus, ante, & post: vnde fit, vt quæ æterna sunt, omnibus differentijs temporum explicemus prout ratio locutionis postulat: nam in præsentibus rebus æternum exprimimus tempore præsenti, in futuris autem futuro, in præteritis præterito; cum tamen actus æternus sit supra omne tempus. sic solemus dicere Deus cognoscit nostras cogitationes; & de præteritis hominibus loquimur. cognouit eorum cogitationes; & de futuris, cognoscet eorū cogitationes. Non est hæc differentia in Deo, qui ab æterno, & semper, & simul omnia cognoscit; sed cum illa æterna cognitio non sit transiens, sed manēs, & toto tempore, & vltra existens, pro rerum indigentia, de quibus loquimur, varijs temporum differentijs exprimitur: hoc tamen semper intelligentes, vt quando dicimus cognoscere, non negemus cognouisse, quando dicimus cogniturū, non negemus ab æterno iam nouisse; quando dicimus nouisse, non negemus etiam cognoscere. Præterea ad exprimendam permanentiam æternam actus diuini, qui non transit, solemus vti tempore præsenti, dicimus enim, Pater generat filium, non quod modo generet, & ante non; sed quod perpetua sit, & perfecta semper filij generatio; Pater diligit filium, non quod ante non dilexerit, sed quia ab æterno perpetuò diligit. Hæc duo sunt valde annnotanda pro sequentibus, & pro præsentibus verbis: Dicitur nunc, *Pater demonstrat filio, quæ facit*, non quod ab æterno non demonstrauerit, antequam fierent omnia, sed quia actus ille semper est, nunquam transit, nec transibit. Rursus dicitur, *demonstrat ei*, quia loquitur de præsentibus, *omnia quæ facit*, propterea accōmodat verbum præsens, *demonstrat*, & sicut de ipso patre dicimus, cognoscit, quæ facit, ita etiam demonstrat filio; non quod tunc tantum cognoscat Pater, & non ante; sic etiam demonstrat, non quod non ante demonstrauerit, sed nunc etiam, & ante; at quia de re loquitur præsenti, verba accōmodat secundū tempus.

Ex dictis nonnulla soluuntur dubitationes.

Cessat ergo dubitatio Aug. tract. 19. quando inquit, demonstrat, an quando facta sunt, an antequam fiant? Respōdeo enim sicut Pater cognoscit, quæ facit, quando fiunt, quando facta sunt, antequam fiant, & semper; sic etiam filio demōstrat semper, & incessanter, quia ab æterno est demonstratio, quando essentiam communicauit. Ad hanc autem perpetuitatem significandam, vtitur tempore præsenti; quod magis est perpetuitatis, & æternitatis expressiuum. Eadem ratione soluitur dubium de primo verbo, *Diligit filium*, plus enim in hoc exprimitur, quam si dictum esset, dilexit, aut diliget; æterna enim & cōtinua dilectio explicatur potius præsenti verbo. Eadem ratione soluntur dubium circa præcedentem sententiam; *Non potest filius facere, nisi quod viderit patrem facientem*; *Viderit*, futurum est, at iam

iam vidit ab æterno filius, quæ facienda erant à patre; sed accommodat verbum æternitatis rebus, de quibus loquitur; quidquid faciet pater, videbit filius, quidquid fecit, vidit; quidquid facit, videt; tamen actus est vnus, & hic æternus. Hac doctrina soluuntur difficultates, quæ in verbis sequentibus aliquos molestant, vbi res eadem magis explanabitur.

Et maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini.

COMMENTARIVS.

HÆc in confirmationem, & quandam probationem dicta sunt: ne enim aliquis oponeret sic; Hactenus non sumus experti te facere omnia, quæ pater facit, cum opera Dei multo sint maiora, quam quæ hactenus tu fecisti; propterea adiungit, *Maiora his demonstrabit*, & non tantum similia ijs, quæ facta sunt, sed multo maiora, ita vt vos in admirationem rapiant. Quæ autem sint hæc maiora, statim explicat, nempe miracula magna magis potentiæ diuinæ expressiua. Plus enim mortuum suscitare, quam paralyticum sanare fuit, vt post dicemus. Illa particula, *vt*, non causam, sed consecutionem indicat, quoniam hæc opera facta non sunt eo fine, vt in admirationem illos induceret, sed vt ad fidem traheret. est igitur consecutio, erunt tanta opera, vt vos in admirationem inducant: estque exaggeratio, erunt opera tam insignia, vt incredulos, & persecutores nolentes admirari faciant: quo etiam verbo incredulitatem eorum perseueraturam prædicit. His etiam verbis calumniam Sabbati repellit: non enim diligeret Pater filium, nec maiora opera demonstraret, si transgressor esset legis eius: at non sic est: nam demonstrabit ei maiora.

Futurum tempus præteritii vt præsens non excludit.

Dubium tamen occurrit, qua ratione dictum sit, *Demonstrabit opera*, futurum enim videtur præsentem ignorantiam indicare. At non ita est, & facile ex annotatione præcedenti respondemus: actum æternum varijs exprimi temporum differentijs, prout rebus, de quibus agitur, accommodatur: & quia de futuris operibus sermo est, vtitur futuro, *Demonstrabit*, non quod ante, & ab æterno non demõstrauerit, sed quod semper, ante, nunc, & in futurum perpetua sit cognitio. Non est hoc nouum in scriptura. nam Ioan. 16. dicitur de Spiritu sancto: Quæcunque audiet, loquetur, & de meo accipiet, & certum est ab æterno audisse, & accepisse; ita nunc dicitur, *Demonstrabit*. non ergo est, cur exponamus hæc verba de Christo homine vt exposuit Aug. tract. 21. hanc vocem veritus: nam difficultas nulla est, vt apparet. & rursus de Christo etiam homine non potest intelligi; nam à principio incarnationis omnia ei demonstrauit Pater, quæ futura erant, propterea Augustinus recurrit ad corpus misticum Christi, ratione cuius dicta censet hæc verba, sed violenta est expositio. Nos eundem sermonem continuamus de Christo, qua ratione Filius Dei erat, sicuti dictum est; & nobiscum de diuinitate Cyril. lib. 2. cap. 138. exponit.

Sicut enim Pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius, quos vult, viuificat.

QVæ sint hæc maiora, quæ Pater demonstrabit filio, exponit, causam reddens; cur dictum sit, maiora demonstrabit; *Nam sicut Pater mortuos suscitat & viuificat, sic etiã filius quos vult*, supple mortuos. *Viuificat*. & attende quam cautè Dominus loquatur; ne propter futurum illud demonstrabit, aliquam imperfectionem vllus suspicaretur. in probatione vtitur verbo præsenti significante perpetuitatem. *Sicut Pater suscitat, & viuificat*, id est, potestatem habet viuificãdi; *Sic & Filius*. Probat Christus se omnia facere, quæ pater facit, & patrem omnia, quæ facit, demonstrare filio, per opera Dei maiora. Si enim facit, & ostendit filio, quæ maiora sunt, & quæ propria sunt Dei; consequens est demonstrare omnia: vnum autem opus est mortuos suscitare, & viuificare, hoc facit Pater, hoc idem facit Filius: & aduerte similitudinem: *Sicut pater mortuos viuificat*, non vnum, aut alterum; sed qui viuificantur, omnes ab ipso viuificantur: sic & filius. Et ne intelligeremus suscitasse, seu viuificasse filium mortuos, sicut & prophetæ aliquando suscitarunt, propterea

pterea addit, *Quos vult*, quandoquidem solius Dei est, viuificare quos vult, & propterea sicut pater, ita & ipse viuificat. Recte igitur Chrysost. hom 37. notat hoc verbum *Quos vult*, æqualem potestatem filij cum patre significare. propria enim virtute, & voluntate facit, sicut, & pater. & vtitur verbo præsenti, quæ locutio indefinita est, omne tempus respiciẽs vt idem notat Chryso. quandocumque Pater suscitat, aut viuificat, etiam similiter Filius vna cum patre suscitat, & viuificat. Non mirum ergo si dictum est, maiora demonstrabit: nam maiora faciet pater, maiora etiam faciet filius, qui vna cum patre semper operatur, etiam in carne existens.

ANNOTATIO XVII.

Viuificare quadrifariã sumptum in scriptura.

ATtendenda est autem verborum geminatio suscitat, & viuificat. Viuificandi enim verbum in scriptura quatuor habet significata. Primo quidem, viuificare est vitam dare ijs, qui prius eã non habuerunt. Iob. 33. Spiritus, inquit, Dei fecit me, spiraculum Omnipotentis viuificauit me. Secundo viuificare est eos, qui prius viuebant, & mortui sunt, ad vitam reuocare. Rom. 4. Qui viuificat mortuos, & vocat ea, quæ non sunt. siue vt iterum moriatur, sicut viuificatus est Lazarus, siue vt iterum non moriantur, sicut viuificabuntur omnes in die iudicij, siue resurgant ad gloriam, siue ad pœnam. Est ergo generalis significatio, vt viuificare sit vitam post mortem impartiri. Tertio viuificare est de morte naturali ad vitam gloriosam, & beatam suscitare. Ro. 8. Viuificabit mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. Ad hanc vitam non resurgent omnes, sed iusti & sancti, in quibus est Spiritus Dei. Quarto viuificare est, de morte spirituali peccati ad vitam gratiæ reuocare. Gala. 3. Si data esset lex, quæ posset viuificare. cum hæc ita sint, & Deus viuificet omnibus modis expositis, in præsenti tamen sententia, accipitur secundo modo. Sic omnes in vltimo die viuificandi sunt; Sic ante illum diem diuina virtute multi à mortuis reuocati sunt.

Quorsum addidit Dominus, viuificat, cum prius dixerit suscitat.

Obijciet aliquis, videri superfluum verbũ hoc *Viuificat*, cum enim dictum esset, suscitat mortuos, non erat cur adderetur, *Viuificat*, qui enim suscitantur, viuificantur. Respondeo in scriptura frequentissimè verbum suscitari hoc idem significare, quod reuocari de morte ad vitam, tamen non est hæc significatio perpetua. nam aliquando dicuntur mortui suscitari, etiam si ad vitam in corpore non reuocentur. 1. Reg. 28. dixit Samuel. Quare inquietasti me, vt suscitarer? & iterum, dixit Mulier. Quem suscitabo tibi? & iterum, suscita mihi Samuelem. non ergo superuacaneum est verbum additum, sed vt expressius significaretur virtus Patris, qui sic mortuos suscitat, vt etiam viuificet. Nec repetitum est verbum suscitandi, quando dictum est, sic & Filius quos vult suscitat mortuos, viuificat. quia viuificare mortuos, idem significat, quod suscitare, & viuificare.

ANNOTATIO XVIII.

Cur de filio dicatur, quos vult viuificat.

INterrogabit nõ immerito aliquis; cur Filius dictus est viuificare, quos vult, non autem Pater, cum etiam Pater quos vult viuificet? aut cur adiectum est verbum hoc, *Quos vult*, cum dicendum videretur, sicut Pater suscitat mortuos & viuificat, sic & Filius suscitat mortuos, & viuificat? Vltra ea quæ diximus in commentario, duas huius rei causas adiũgimus. pro prioris explicatione sunt aliqua adnotanda. Primo, hæc sententia, *Viuificat quos vult*, insinuat potestatẽ generalẽ omnes mortuos suscitandi; nemo enim dici potest suscitare mortuos, quos vult, nisi is, qui potestatem habet suscitandi omnes: vnde fit, vt hoc verbum significet potestatem æqualẽ filij cum Patre, vt in commentario adnotauimus. Secundo, hæc eadem sententia indicat restrictionem quandam respectu actus viuificandi: qui enim dicitur viuificare quos vult, quamuis potestatem habeat omnes suscitandi, eam nõ in omnes exercere significatur, sed in aliquos, quos pro suo arbitrio elegit viuificandos. Rom. 10. Cui vult misereatur, & quem vult indurat.

Tertio, Christus potestate habebat omnes mortuos suscitandi eandem cum Patre; & omnes suscitabit, & viuificabit cum Patre in die vltimo, quando veniet iudicare. 1. Corin. 15. sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificabuntur: in hoc tamen seculo non est vsus ea potestate in omnes, sed in aliquos, quos voluit suscitare in diuinitatis, & potentiæ suæ ostensionem. His tribus suppositis ad id, quod interrogatum est, respondeo, de patre dictum esse absolutè, *Suscitat, & viuificat mortuos*, quia potestatem habet omnes suscitandi; at de Christo adiectum est, *Quos vult*, quia vltra potestatem generalem, quam habet vt Deus cum Patre, in hoc seculo existens in carne, & per carnem aliquos suscitauit, quos ipse voluit, & suscitandos elegit in diuinitatis propriæ argumentum & manifestationem: hoc enim est vnum ex operibus, de quibus paulo ante dixerat. *Pater maiora ei demonstrabit, vt vos miremini*, mortuorum nanque viuificatio magnam Iudæis excitauit admirationem; non ergo hæc sententia est tantum intelligenda de extremo iudicio, quando omnes suscitandi sunt, & viuificandi per

Universidad de Deusto
Biblioteca

di per Christum, & vult Aug. tract. 21. non enim dicendum erat, *Quos, vult viuificat*, sed absolutè *Viuificat*, sed etiam de ea, quæ facta est per eum in hoc sæculo, de qua dictum est Ioan. 11. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt glorificetur Filius Dei per eam. quamuis rectè etiam deducitur; si quos voluit, suscitauit, posse mortuos omnes suscitare, vt dictum est supra. Sensus ergo sententiæ huius Euangelicæ est; Filius viuificat, quia eandem habet cum Patre potestatem; *Quos* autem, *vult, viuificat*, quia in aliquos à se electos potestate hac vtetur per carnem suã suscitando. Hæc est prior causa, cur Filius sit dictus quos vult viuificare. Posterior est, vt significetur Filius non solum per voluntatem diuinam, quam habet eandem cum Patre; sed etiam per voluntatem humanam mortuos posse viuificare. Christus enim, qui est Filius Dei in carne existens, potestate diuinitatis, quos volebat vt Deus cum Patre, & quos volebat vt homo suscitabat, & viuificabat: ideo dictus est viuificare quos vult, quia propriam habebat voluntatem vltra eam, quã habebat vt Deus communem cũ Patre. & secũdum eam etiam voluntatẽ poterat vti diuina potentia ad suscitandũ, quos volebat, & in die vltimo vtetur ad viuificandum omnes.

Neque enim Pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio.

COMMENTARIVS.

HOc est alterum opus, quod Pater demonstrabit Filio in carne existenti vltra mortuorum viuificationem, nempe iudicium generale omnium hominum: Filius enim in carne iudicabit omnes homines. Est enim Christus Dei Filius & homo constitutus iudex à Patre viuorum, & mortuorum; exercebitque hoc iudicium in humanitate, & per humanitatem suam: quia visibiliter vt homo feret sententiam in omnes bonos, & malos, quod iudiciũ proprium est Christo, qui solus est homo; non Patri qui naturam humanam non suscepit: ideoque dicitur neminem iudicaturus per se, sed per Filium in carne. illud, *Omne*, refertur ad personas, nempe dedit omne iudicium, idest, omnium iudicium: ita enim esse intelligendum, indicat quod præcessit, *Non iudicat quenquam*, id est, neminem iudicat, quia omnium iudicium dedit Filio. hic est sensus huius sententiæ. Connexionẽ autem particula causalis *Enim*, ostendit, causam enim hæc sententiæ præcedentis continet; nimirum quia omne iudiciũ Pater dedit filio, inde est vt Filius quos vult viuificet, & potestatem habeat mortuos suscitandi. Ratio enim iudicij postulat eos qui iudicandi sunt ad se trahere, & vocare; cum ergo Filius in carne, & per carnem iudicaturus sit omnes: consequitur eum posse per carnem mortuos, quos vult viuificare, habereque potestatem suscitandi omnes iudicandos. Verum hæc in annotationibus exactius explanantur.

ANNOTATIO XIX.

Quomodo verum sit quod Pater dederit filio omne Iudicium.

DVæ occurrunt graues difficultates. Prima A est, qua ratione sit intelligendum, Patrem dedisse Filio omne iudiciũ. Sunt enim sacri Doctores dissentientes; quidam primo loco, de potestate iudicandi, quam Pater ab æterno Filio cum essentia dedit, hæc verba interpretantur: quam interpretationem secuti sunt Hilar. lib. 7. Trini. Ambro. lib. 2. de fide cap. 4. Chryso. hom. 38. Alij secundo loco, de potestate data humanitati Christi, quam vt homo accepit a Patre, quia factus est iudex omnium, intelligendam censent: in hac sententia sunt Cypria. lib. 2. con. Iudæos cap. 28. & lib. 3. ad Quiri. cap. 33. & Augustinus tract. 21. in Ioan. adeoq; hæc sententia ab Augustino probatur, vt lib. 1. Trini. cap. 13. non solum eam amplectatur, sed priorem sustineri non posse contendat. Idque duobus inter alia argumentis efficit. Primo quidem, quia dictum est. *Pater non iudicat quenquam*, non ergo de iudicio ratione diuinitatis intelligere id possumus. nam Pater etiam iudicat omnes cum Filio, est enim commune toti Trinitati iudiciũ. Secundo, quia dictum est dedisse Filio iudicium hoc, non ergo vt Deo, quia sic habebat iam hanc potestatem. hæc sunt ex August. Tertio loco est sententia Cyril. lib. 2. cap. 140. qui cum Augustino ratione humanitatis interpretatur; tamen in hoc differt; quòd Augustinus de potestate interpretatur, quæ humanitati est data distincta à B potestate diuina, quam habet communem cum Patre; at Cyrillus non sic, sed de potestate diuina, quam humanitas accepit per vnionem diuinitatis; quamuis Augustinus non ita distinctè hanc potestatem vltra diuinam in Christo fatetur. Secundum Cyrillum ergo humanitas accipiens diuinitatem, accepit etiam potestatem iudicandi,

dicandi, & per eam iudicaturus est Christus homo viuos, & mortuos. Conuenit ergo Cyrillus cum prima sententia; qua de potestate diuina, & ratione diuinitatis hæc verba intelligit; cum secunda autem, quia acceptam hanc potestatem dicit à Christo ratione humanitatis. Hæc sunt, quæ Patres senserunt.

Duplex Iudicandi potestas in Christo.

Pro huius difficultatis explanatione aduerte, Christum duplicem habere potestatem iudicandi: vnam vt Deus est, & ratione diuinitatis suæ, alteram, vt homo est. Si de priori loquamur, sicut Christus vnam & eandem habuit cum Patre essentiam, ita vnam & eandem potestatem iudicis. Deus enim ratione diuinitatis suæ iudex est omnium supremus, & ipsius est absolutè iudicare omnes. Hoc tamen iudicium, quod commune est Patri & Filio, & Spiritui sancto, quamuis vnum & idem sit, quia ab vna potestate procedit; tamẽ aliter per Filium, aliter per Patrem, & Spiritum sanctũ exercetur. Filius enim quia humanam naturam sibi soli vnitam habet, hoc iudicium exercet per eam, tanquam per instrumentum coniunctum. Pater vero & Spiritus sanctus idem exercent iudicium per humanitatem, sed tanquam per instrumẽtum separatũ, quia humanitas non est illis vnita. Vna ergo est potestas Patris, Filij, & Spiritus sancti, vnum etiam iudicium, & actus iudicandi per humanitatem: sed hoc iudicium exercetur à Filio per humanitatem, tanquam per sibi vnitam, & in qua subsistit: à Patre vero, & Spiritu sancto per eandem, sed tanquam per eam, quæ ipsis non est vnita: sicut etiam quando suscitabat mortuos Christus vt Deus, simul cum Patre, & Spiritu sancto, vnica quidem erat potestas, vnica operatio, & per humanitatem exercita: tamen à Filio D aliter, quam à Patre, & Spiritu sancto, propter vnionem humanitatis solam cum Filio. Si igitur de hac loquamur potestate, & iudicio, Pater dedit Filio vt Deo potestatem ab æterno, quando genuit: dedit vt homini potestatem hanc in tempore, quãdo vniuit diuinitatem humanitati, hoc tamen est discriminis quod solus Pater dedit Filio vt Deo potestatem hanc, quia solus genuit eum: at non solus dedit potestatem humanitati: quia non solus ipse, sed tota Trinitas vniuit diuinitatem humanitati: tribuitur tamen Patri, quia ipse est primum principium. Si de hac potE estate, & iudicio interpretemur sententiam propositam cum prima, & tertia sentẽtia superioribus: tunc dicimus patrem dictum esse non iudicare quenquam, non quod non habeat potestatem eandem cum Filio, vel quod non iudicet cum Filio: sed quod potestas per humanitatem, quæ soli filio vnita est, exercenda est: nam Filius in carne, & per carnem sibi vnitam iudicat, Pater vero extra carnem, & per carnem non sibi copulatam. Hæc de potestate, quam Christus, vt Deus habuit dicta sunt.

De Iudiciaria Christi potestate, vt homo est.

Alteram habuit iudicandi potestatem, vt homo, quam August. docere videtur, & scholastici Doctores verè docent. sicut enim humanitas Christi præter scientiam diuinam, quam habuit ex deitate sibi vnita, accepit scientiam infusam, qua vt homo sciebat; sic præter potestatem iudicãdi communem cum Patre, habuit potestatem propriam humanitati collatam, quam vtiq. non habuisset, nisi Deus esset: hæc autem est secundaria, & velut subalternata diuinæ potestati, & per hanc iudicabit, & exercebit iudicium: non quod sint distincta iudicia, sed vnum, quod respectu potestatis humanæ Christi, est eius proprium, respectu potestatis diuinæ est commune cum Patre, quantum ad substantiã actus ipsius, quantum ad modum vero, quia per carnem coniunctam sibi iudicat, est etiam proprium Christi. Augustinus ergo de hac potestate locum hũc intelligere videtur, & est sententia probabilis, ita tamen vt sententiæ Patrum citatæ non sint improbabiles censendæ. nam, & contextui accõmodantur, nec repugnant doctrinæ Augustini: immo simul sunt hæ duæ potestates; nec argumenta Augustini adeo sunt efficacia, vt solui nõ possint. Ad primum enim respondeo; Patrem dictum non iudicare quemquam, non quod non iudicet, sed quod non exerceat iudicium per seipsum, sed per humanitatem non sibi copulatam: Filius autem iudicat per seipsum, nimirum per humanitatem sibi vnitam, sed eadem potestate diuina. Ad secundum dico, sicut Pater dat Filio essentiam, & Filius accipit, nec propterea Filius accipit, quod non habebat, nec minor est Patre; ita etiam dat potestatẽ, & filius eam accipit vna cum essentia. Idem dicendum est de operatione: Filius enim vt Deus accipit operationem, & iudicium à Patre, sicut etiam quod dicitur creare habet à Patre. Denique ita oportet intelligere Filium accepisse iudicium à Patre, vt nulla ratione iudex esset, nisi etiam Deus esset, iudicabitq. vt Deus, & homo simul, siue id faciat per potestatem solam diuinam, siue simul per potestatẽ creatam. Hæc est vera doctrina, & accommodata verbis propositis.

ANNOTATIO XX.

Cur non dicitur, Pater non viuificat, sicut dicitur. non iudicat quemquam.

ALtera non minus grauis difficultas circa eandem sententiam occurrit, nempe, cur sicut dictum est; *Pater non iudicat quenquam*, non etiam dicitur. Pater non viuificat quenquã? Nam sicut iudicabit omnes per Christũ, ita per eundem suscitabit, & viuificabit omnes. Quod si non dictum est, non suscitat quenquam, sed Pater suscitat, sic & Filius; cur etiam non sic dictum est, sicut Pater iudicat, sic Filius, aut sic, Pater omne iudiciũ dedit filio, ab; que eo, quod diceretur, Pater non iudicat quemquam: quod igitur est discrimen hoc inter viuificationem mortuorum, & iudicium futurum hominum?

Aduertẽda est doctrina quę pro responsione,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non omnia quæ Christus in carne operatur, facit per mediam carnem.

& intelligentia multorum, quæ dicta sunt, & in A
ferius dicentur proderit. Quidquid facit Pater, facit etiam Filius existens in carne; sed non omne id efficit per carnem seu per humanitatem. Filius quidem in carne est eiusdem substantiæ cum Patre; non enim est in seipso mutatus, vel diminutus per carnis assumptionem. Si ergo eiusdem substantiæ est cum Patre, eiusdem erit virtutis, & potentiæ, & omnia quæ facit Pater, simul etiam facit filius, non tamen omnia hæc facit Filius per carnem. Creat enim Pater animas modò hominum, & Filius in carne simul cum Patre creat; sed non per humanitatem tanquam per instrumentum; sed sola diuinitate sua. Concurrit modò Pater cum omnibus causis inferioribus tanquam causa prima eas conseruans, eis cooperans: concurrit Filius in carne existens etiam ad idem opus, tamen non per carnem ea facit; sed per solam diuinitatis potentiam. non ergo omnia quæ facit Filius in carne, facit per ipsam carnẽ: & vt vno verbo dicam; Filius in carne habet omnipotentiam Patris, non tamen omnia opera huius potentiæ per carnem exercet. Attẽde rursus, mortuorum viuificationem, & iudiciũ hominum generale, Filium facturũ in carne, & per carnem. Ea enim vtetur, vt instrumento ad viuificandum, & iudicandum. Est autem inter vtramq. operationem discrimen: quamuis enim Filius Dei in vltimo die omnes mortuos viuificabit in carne, & per carnem; tamen non omnes absolutè, quotquot viuificati sunt, per ipsum in carne, aut per carnem viuificati sunt. Antequam enim carnem acciperet, multi sunt suscitati, & viuificati per potentiam diuinitatis, quos viuifica- B
uit filius vnà cum Patre, sed nõ in carne, nec per carnem, quam nondum susceperat. modo etiam ante diem iudicij post eius aduentum sunt: multi suscitati per Apostolos, & viros sanctos multos quos filius in carne suscitauit vnà cum Patre per potentiam deitatis, tamen non per carnem: quia non est vsus carne, vt instrumento eos suscitandi; Quos verò ipse in hoc sæculo suscitauit, hos in carne, & per carnẽ suscitauit. Propter hoc ergo non est dictum, Pater non suscitat quemquam, quia Pater suscitat, & suscitauit multos vnà cum Filio, etiam nondum in carne existẽte; & postquam est in carne, suscitat simul cum ipso, & non per carnem: in die vero vltimo iudicii, omnes suscitabit Filius in carne, & per carnem vti diximus. Iudicium vero hominum die extremo totum faciet filius in carne, & per carnem: quia hactenus neminem sic Deus iudicauit etiam ante carnem assumptam, nec etiam iudicabit vsque ad illud tempus: Omne enim iudiciũ reseruatum est filio in carne, & per carnem. hac igitur de causa dictũ est, *Pater non iudicat quenquam*, quotquot enim sunt, fuerunt, & erunt, subesse debent iudicio visibili Filij in carne, & per C
carnem; neque ante illum diem, vllus sic est iudicatus. ideo Pater non iudicat quenquam. Denique vt breui sermone totam concludamus responsionem: Filius habet potentiam viuificandi & potentiam iudicandi paternam, & hanc quidem exercebit per carnem sibi vnitam, illam vero nõ, sed partim ante carnem, partim in carne, partim per carnem ante vltimum diem, ideoque dictum est, *Pater non iudicat quenquam*, non autem dictum est, Pater non suscitat quemquam.

Vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.

COMMENTARIVS.

SEntentia hæc refertur ad duas præcedentes, nempe viuificationem mortuorum, & iudicium generale hominũ, quæ Pater dedit, & demonstrat Filio. causa autem finalis adducitur, & ea est vt filius Dei latens in natura illa agnoscatur, & agnitus ab omnibus honorificetur, sicut Pater honoratur; nẽpe honorificetur vt Deus, adoretur vt Deus. quãuis enim in natura sit humana, non desijt esse Deus Patri æqualis, & consubstantialis; tamen non est ab omnibus cognitus, ideo nec honorificatus. propterea habuit seu exercuit aliqua diuinitatis opera per carnem; vt diuinitas ibi latens manifestaretur, crederetur, & honorificaretur. Opus autem, quo ab omnibus cognoscendus, & honorificandus est, præter viuificationem mortuorum, maxime hoc iudicium futurum est, quando nimirum omnis caro ad eum veniet, & ipsi incuruabitur omne genu: quando mali, & qui infideles extiterunt, etiam nolentes credent, & contremiscent, & diuinitatem eius confitebuntur. Propterea ergo datum est ei omne iudicium in carne. Potest etiam exponi de honore exhibendo etiam ante iudicium, vt sit sensus secundum Chrysost. hom. 38. Dedit omne iudicium filio, vt omnes saltem metu futuri iudicij, per Christum, ipsum honorificent tanquam Deum: quos enim beneficia non alliciunt, timor pœnæ attrahit; potius dicamus totum hoc verbo complecti.

Contra Sabellianos hæreticos.

ANNOTATIO XXI.

ABurebantur hoc loco Sabelliani, qui Patrem à Filio non distinguẽtes in vnã con- A
fundebãt utriusq; personã. Dicebãt ex hoc loco id colligi, Si honorificandus est filius sicut pater, ergo filius est pater. Respondet doctè Chryso. hom. 38. potius distinctio ex his verbis colligitur. Si honorificandus est filius, sicut honorificatur pater, igitur filius non est pater: honorare enim filiũ honore patris, quasi ipse sit pater, hoc est, confundere patrem, & filium, non autem honorificare filium, sicut honorificatur pater.

Contra Arrianos.

Peruertebant etiam locum hunc Arriani referente Cyril. lib. 2. cap. 141. illud, *Sicut*, asserebãt non esse aduerbium æqualitatis, sed similitudinis: nam Matth. 5. dicitur. Estote misericordes, sicut pater vester misericors est, vbi non æqualitas, sed similitudo notatur. Respondet Cyril. rectè docens quãdo aduerbium hoc inter ea quæ B
sunt diuersi generis ponitur; tunc similitudinem non æqualitatem significare: sicuti dicimus, argentum splendet, sicut Sol: at quando inter ea, quæ sunt eiusdem generis, tunc æqualitatem denotare: sicuti dicimus; venerãdus est Paulus: sicuti Ioannes, idest, æquali est veneratione honorãdus. Pater igitur, & filius cũ eiusdem sint generis, quando dicimus filium venerandum sicut patrẽ, adorationis æqualitatẽ significamus. Nec ergo aduerbium hoc identitatem personarum contra Sabellium, nec similitudinem adorationis, sed æqualitatem, & idẽritatem, & honoris adoratiõnis indicat, cum vnica adoratione, totam Trinitatem adoremus.

Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum.

COMMENTARIVS.

NOn solum pater filium honorificari vult, sicut ipse honorificatur: sed eius honorem ita necessarium, & debitum constituit; vt qui filium non honorificet, nec etiam patrem honorificet. Si autem non honorare filium Dei in carne, est patrem non honorare; & negare honorem filio, est negare honorem Patri; sequitur, vt qui contumelia afficit filium, afficiat etiam contumelia patrem. Perpẽde quanti criminis Christus Iudæos reos faciat, qui eum transgressorem legis reputabant. Aduerte in illis verbis, *Qui misit illum*, tacita causa redditur, cur, qui non honorat filium, non honorat patrem, nempe, quia ipse misit illum. Missio duo innuit; vnum est processio à Patre; alterum est carnis assumptio: non enim filius patrem mittere dicitur, quia à filio non procedit pater; sed pater filium; quia ab ipso patre procedit. nec satis est processio hæc æterna, sed præterea est terminus exterior, nempe carnis assumptio. Idem est ergo dicere, *Qui misit illum*, ac si dictum esset; quia sic homo factus est, vt à patre procedat ipsi consubstantialis, propterea in carne adorandus est adoratione æquali, quia æqualis à Patre procedit.

Ex hac doctrina soluitur dubitatio; Deus misit prophetas; non tamen honorificandi erant prophetæ, sicut Deus, sed vt legati a Deo; & qui non honorificabat vt legatos, nec Deum honorificabat; at non satis est sic honorificare Christum, sed additur, sicut Patrem; & qui sic non honorificat, nec patrem honorificat, quia missus est, non vt prophetæ missi sunt, sed vt procedens filius à patre. propterea enim dictum est, *Non honorificat patrem, qui misit illum*, & non dicitur. Non honorificat Deum, qui misit illum. Attende rursus dictum esse, *Qui misit illum*, quia antequam mitteretur, ignotus erat: non ergo mirum, si non honorificatus est vt filius Dei: at quando missus est; iam manifestatus est: propterea honorificandus est in carne tanquam Dei filius, ipsi patri æqualis, & consubstantialis.

Aliter honorificãdus filius missus, quam propheta etiã missi à Deo.

Amen amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam.

PRosequitur Dominus eandem materiam de viuificatione, & iudicio: cum enim ipse sit qui viuificandi habet potestatem, & ipse sit iudicaturus omnes; ostendit, quale iudicium subibunt honorificantes eum, & credentes, dicens hos vitam æternam habituros. Sermo hic est de æterna vita, in qua resurgent iusti. Nec obstat, quod verbo præsentis temporis vtitur, *Habet vitam æternam*, sæpe enim tempus pro tempore ponitur; sicut etiã superius dicitur, Suscitat Pater mortuos; & tamen de præsenti non suscitat, sed est sensus; ipsius est suscitare mortuos: sic dicitur credens habere vitam æternam, quia ius habet, & ipse est, qui viuificandus est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Duo in his verbis notanda.

Sunt autem duo in verbis annotanda. Vnum est, nouam sententiam à Domino proferri de necessitate, & efficacia credendi in eum: qui enim credunt, viuificandi sunt in hoc iudicio, propterea noua vtitur asseueratione, *Amen amen dico vobis.* Alterum est, fidem in eum duobus expositam esse verbis; vnum est. *Qui audit verbum meum*, hoc commune erat credulis, & incredulis, & necessarium ad fidem, quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, secundum distinguens credentes ab incredulis. *Et credit ei, qui misit me*, non dicitur, qui credit in me. Non propter rationem Chrysost. homil. 38. & Euthym. quia si sic locutus esset, gloriari videretur quæ ratio solida non est: nam Ioan. 7. dicitur, Qui credit in me, flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent; sed quia hæc locutio explicat magis qualis sit futura fides hæc credentium; nam qui credit ei, qui misit Christū, credit in mittentem, & in missum, & in hoc significatur Trinitatis mysterium: credit etiam Christum esse missum, in quo incarnationis mysterium indicatur: & his articulis fides Christi maxime definitur, nimirum vt credamus eum esse Dei filium, patri consubstantialem, & hominem propter nos factum. Nec excluditur ab hac fide dilectio, & opera ipsius; sed Christus de fundamento ipso, quod tunc nondum iactum erat, agebat: hoc autem fides est in eum. Si autem dilectio excluſa esset, non diceret idem Ioannes 1. Cano. 3. Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus.

Et in iudicium non venit, sed transit de morte ad vitam.

CAusam, cur credens vitam æternam sit habiturus, reddit: hæc enim particula. *Et*, sæpe apud hebræos vim causalis obtinet, quia, inquit, *Non venit in iudicium*; id est, non iudicatur secundum ea, quæ commisit; nam per fidem in Christum viuam remittuntur ei commissa; *sed de morte*, corporis, in qua est, *transit ad vitam*, beatam. Non credentes autem veniunt in iudicium, quia pro peccatis damnationi iam sunt deputati, nec per fidē Christi liberati sunt, quia ea caruerunt: hi de morte corporis transeunt in mortem æternæ damnationis: quamuis enim ad vitā corporalem resurgant, potius vita talis mors est. In Greco, *Venit*, est præsentis temporis, *Transit*, præteriti, sed vim habet vtrumque futuri. Cum enim hebræus sermo non habeat præsens, sed præteritum, & hoc sæpe pro futuro, & præsenti vsurpetur; facile tempus pro tempore in Græca locutione secundum phrasim hebræam sumitur. Chrysost. homil. 38. & Cyril. libr. 2. cap. 142. hanc expositionem sequuntur,

ANNOTATIO XXII.

Nonnulle Patrum expositiones.

AVgust. tract. 22. aliter hæc exponit verba, vt qui credit dicatur non venire in iudicium, quia in vltimo die non subibit damnationis iudicium, & in hoc conformis est nostra expositio. At transisse de morte ad vitam dicitur, quia de peccato ad vitam gratiæ sit translatus, iuxta illud 1. Ioan. 3. Translati sumus de morte ad vitam, tamen rectius cum Chrysost. & Cyril. expositum est, vt de morte corporis, & vita æterna hæc intelligamus; & totum vti diximus, sub futuro tempore legamus, *Non veniet in iudicium, sed transibit de morte in vitam.* Et quamA uis sit verbum præteriti, idem est sensus: nam transisse de morte ad vitam dicitur, quia deputatus est iam, vt de morte corporis transeat ad æternam vitam, quamuis nondum sit mortuus: & idem est sensus Ioannis in illis verbis allegatis. Translati sumus de morte ad vitam; quia status credentium is est, vt de morte ad vitam æternam sint suscitandi: nam iste totus contextus de morte corporis est, & de resurrectione à tali morte; nec est, quod admittamus amphibologiam in eodem contextu.

Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint, viuent.

COMMENTARIVS.

COnfirmat eum, qui audit, & credit verbum eius in vitam transire posse à morte, explicando se tātæ virtutis esse, vt voce possit mortuos suscitare: & ne rebus futuris, & distantibus videatur præsentia probare, inquit, *Amen amen dico vobis venit hora, & nunc est* id est, citissimè, & hoc tempore fiet, vt mortui audiant vocem filij Dei, & audientes viuent. hoc dicit propter mortuos, quos voce sua erat suscitaturus; propterea non vniuersaliter loquitur omnes mortui, sed mortui audient: & non dicitur, qui credent, sed, *Qui audierint.* Est hebraismus, id est, ad quos peruenerit virtus vocis filij Dei, perueniet autem, ad quos ipse voluerit, illique viuent: ita hunc locum exponit. Chryso. hom. 38. & Euthy. Qui ergo tantam potestatem habet, non mirum si dicat, & faciat vt qui credunt, transeāt de morte ad vitam Et attende dici vocem filij Dei, quia vox, non vt meri hominis, sed vt Dei filij, tantam habebat efficaciam. Dicit autem tempus venisse iam, & adesse; quia prædicatio verbi incepta erat per ipsum, & continuanda per Apostolos.

ANNOTATIO XXIII.

Cyrillus tres proponit superioris sententiæ expositiones.

CYril. lib. 2. cap. 143. tres refert superioris sententiæ expositiones. Vna est, vt de mortuis morte peccati intelligamus, qui prædicatione verbi Christi ad gratiæ vitam reuocati sunt. quæ sententia est August. lib. 20. ciui. cap. 6. & serm. 64. de verb. domini. & tract. 22. Altera est, quam nos cum Chrysost. & Euthym. secuti sumus; vt verba hæc de mortuis iam iā per Christum excitandis, ad vitamque reuocandis exponantur. Has duas ipse Cyril. dicit, exquisitas non esse, propterea adfert tertiam, quæ talis est; vt priora verba, *Mortui audient vocem filij Dei*, procedant de vltimo iudicio, quando omnes resurgent boni, & mali: posteriora autem, *Qui audierint, viuent*; de his, quibus verbum prædicandum erat: qui enim crediderint viuent, quia vitam æternam habebunt.

At ista expositio, quam exquisitam Cyrillus arbitratur, meo iudicio graues difficultates patitur. primo quidē, quia dicitur, *Venit hora, & nūc est quando mortui audiēt vocem filij Dei*, si de vltimo iudicio sermo esset, nō adderetur, *Nunc est*; non enim solet Dominus talē particulam adiungere, nisi quando de rebus proximis loquitur. Præterea quia paulo inferius agens de iudicio vltimo, non vsus est tali particula; *Hora venit & nunc est*, vt re vera distingueret hanc sententiam ab illa; hæc enim de proximis rebus, illa de distantibus est: Deinde quia locutio esset nimis impropria, & violenta, *Mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent*, si referamus ad distinctas voces, & ad distincta subiecta, vt refert Cyril. nam priorem sententiam ad mortuos, & vocem vltimi iudicij refert; posteriorem verò, ad viuentes in peccato, & audientes verbum fidei, cum tamen locutio de eisdem loquatur mortuis, & de eadem voce.

Alia Chrysostomi expositio quam sequitur. Auctor.

Propterea probabilior est Chrysostomi expositio, qui ad eosdem mortuos, & ad eandem vocem refert; qui audierunt enim mortui vocem Christi, surrexerunt. dicti autem sunt audisse vocem, quia virtus vocis Christi ad eos peruenit operando resurrectionem. Voce enim, vt diuinitatis instrumento vsus est, quando & Lazarum, & alios suscitauit mortuos. Hanc secuti sumus, & ea legitima videtur; cum tertia violenta sit, & magis spiritualis, quam literalis: nam si de credentibus esset sermo, non dictum esset, *Audient mortui, & qui audierint, viuent*, cum paulo ante dictum sit, non satis esse audire, sed simul credere: at quia de his, qui vocis efficacia suscitati sunt, loquebatur, propterea dicitur, *Qui audierint.* Præterea, quia dicitur, *Audierint vocem Filij*, Dei, vt suam propriam vocem significaret, qua suscitauit mortuos, non autem verbum prædicationis Apostolorum: nam de mortuis agitur corporaliter, & de suscitandis: non ergo ad mortem spiritualem, & vitam hæc referenda sunt: variaretur enim sententia, & à scopo intento esset recessus.

Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso.

COMMENTARIVS.

CAusam adfert, quare, qui audierint vocem Flij, viuent, cum mortui sint. Et sensus est; Quia, *Sicut Pater habet vitam in semetipso*, & propterea mortuos suscitat, *Ita etiam dedit filio vitam habere in semetipso*, propterea poterit etiam mortuos suscitare. habere vitam in semetipso est, non participatam vitam habere, nec dependentem vitam ab alio, vt Cyril. lib. 2. cap. 144. & Aug. tract. 22. exponunt, sicut sol lumen dicitur habere in se respectu eorum, quæ illuminantur ab eo; & ignis calorem in se collatione eorum, quæ ab eo calefiunt; causa ergo prima vitæ, quæ alijs dat vitam, & ipsa non recipit vitam ab alia vi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex his bene inferetur, filiũ habere eandẽ vitam cũ Patre.

ta pendentem, dicitur habere vitam in semetipso; talis est Pater, talis est Filius, qui eandem vitam habet, quam pater.

Rectè Chrysost. hom. 38. ex hoc loco concludit contra Arianos necesse esse, fateri filiũ eiusdem esse vitæ cum Patre, nec aliam habere differentiam, quam quod vnus est pater, alter filius; tamen omnia præter hæc esse eadem in vtroque; si enim alia vita esset filij, tunc dependens esset, & participata à vita patris, iamque non haberet vitam in semetipso, sicut habet pater. His verbis probat non solum se ad vitam mortuos reuocare posse, vt Lazarum & alios, sed ad æternam vitam, sicut & pater potest: quia habet vitam in semetipso, & his verbis confirmat illam sententiam, qua perhibuit credentes in se transituros de morte in æternam vitam.

Non idem est vitam in semetipso & a semetipso habere.

Attende autem longe aliud esse habere vitam in semetipso, & habere vitam à semetipso. Filius habet vitam in semetipso, sed non habet à semetipso, sed à patre, quod his verbis insinuatur. Si enim, *Pater dat filio habere vitam in semetipso*, ergo filius habet à Patre hanc vitam: habet ergo in semetipso, et non à semetipso. Creaturæ nec in semetipsis, nec à semetipsis habent: non à se, quia ab alio vitã receperunt; non in semetipsis quia ab alio pendent. sicut enim lumen à sole in corporibus receptum pendet à sole ipso; sic omnis vita, & esse creatum pendet à suprema causa, quæ Deus est: Deus à nemine dependet: vnde vita eius, quæ vna est, & prima, nullo alie[illegible]get, propterea in semetipso Deus est, & viuit.

ANNOTATIO XXIV.

Diuersa Patrũ explicationes proponuntur.

DIscordes videntur antiqui Doctores in huius expositione sententiæ, & re vera sunt; sed non est tanta discordia, quantam aliqui existimant. Aug. tract. 22. & Chrysost. hom. 38. hæc verba Christo vt Deo conuenire putant. Cyrillus, autem. lib. 2. cap. 144 vt homini, & ratione humanitatis assumptæ; sed qua ratione hæc dicantur attentè est considerandum. Non enim negat Cyril. Christi, vt Dei esse vitam in semetipso habere, hoc enim nemo Catholicus inficiabit, nec in hoc discordat ab August: sed dicit, hæc verba, *Pater dedit Filio habere vitam in semetipso*, conuenire Christo ratione humanitatis, quia humanitas est, quæ recepit diuinitatem filij vitam habentis in semetipso. Christus ergo, vt homo, dicitur habere vitam in semetipso, quia habet sibi vnitum filium viuentem in semetipso: & hac ratione pater dedit homini vitam habere in semetipso; quia dedit Filium suum, vt vniretur humanitati. propterea Cyril. dicit Patrem in incarnatione dedisse Christo homini, vt vitam in semetipso haberet. hæc est vera Cyrilli sententia. At August. aliter sentit, nempe ratione diuinitatis suæ filium dici à Patre habere vitam in semetipso, quam Pater dedit, quando ab æterno genuit; non ergo est differentia inter Doctores hos, vitam hanc esse diuinitatis; sed qua ratione Pater dicatur dedisse filio: & vtraque expositio est vera doctrina, & verbis aptari conuenienter potest; tamen secuti sumus Augustini, & Chrysost. expositionem. Fatemur quidé Christum Deum, & hominem esse, qui loquitur hæc omnia, sed modò aliqua profert ratione humanitatis, modò aliqua ratione diuinitatis, quia Deus simul, & homo est. qua ratione Deus est, inquit, se habere vitam in semetipso, sicut habet Pater: & hanc datam ei esse à Patre. Nam, vt Deus est, ab æterno vitam habet à Patre: vt homo ergo, &, vt Deus accepit à Patre habere vitã in semetipso: vt homo, per vnionem ad verbum in tempore: vt Deus, per naturalem generationem ab æterno. Vtroque igitur modo exponere possumus, & vtrumque sensum verba admittunt. at locutio magis propria est, si procedat, vt Deus est; quia sic à solo Patre vitam habet: ut autem homo est, non à solo Patre, sed à tota Trinitate: nam tota Trinitas humanitati communicauit, & vniuit filij personam. Cum igitur verba hæc de Patre procedant, *Dedit*, inquit, *Pater Filio habere vitam*, in eo sensu exponi debent, qui soli conuenit Patri: quandoquidem exponi in eo sensu rectè, & aptè uerba possunt.

Et potestatem dedit ei iudicium facere.

COMMENTARIVS.

SI diligenter superiora verba consideremus, duæ sunt assertiones in confirmationem eius veritatis: (Qui audit verbum meum, & credit ei, habet vitam æternam) vna assertio est, in iudicium non venit; altera transit á morte ad vitam. Vt hanc secundam assertionem exponeret, & confirmaret, adiunxit, quæ hactenus dicta sunt: quibus ostendit, se posse

se posse viuificare, & à morte ad vitam reuocare. His vero verbis præsentibus priorẽ assertionem confirmat, quod in iudicium non venit. Vt totus horum verborum sensus brevibus expositus verbis hic sit: Credentes in me non venient in iudicium condemnationis, sed à morte in vitam reuocabuntur æternam, possum autem, hæc ego facere: nam potestatem habeo viuificandi, quia vitam habeo in memetipso, sicut pater, & potestatem habeo iudicandi, quia ego sum ante cuius tribunal, omnes sunt iudicandi. Hic est contextus legitimus.

De omnipotentia per carnẽ exercenda sermo est.

Attende, si iudicandi nuda potestas consideretur, à patre ab æterno, vt Deus, eam accepit. Vnam enim cum Patre, & Spiritu sancto potestatem habet supremam iudicandi, & per eam iudicabit de facto viuos, & mortuos: at non de hac in præsenti sermo est, sed de potestate iudicandi visibiliter, & corporaliter humanitati communicata. nam Christus vt iudex visibiliter apparebit, & viuos & mortuos iudicabit: propterea non sola nuest, vt sit sensus; Dedit potestatem iudicandi, nempe, vt per humanitatem exercenda sensibile exerceret, & in humanitate sua fieret iudex omnium. de hac materia diffusius egimus supra in annotatione 19. Hoc loco iudicium generaliter sumitur, quo & mali damnantur, & boni probantur, in vltimo illo die.

Quia filius hominis est.

COnnectuntur verba hæc immediatè præcedentibus. *Dedit ei potestatem iudicium facere quia filius hominis est.* causam enim continent, cur Deus iudicem cõstituerit *Quia* inquit, *filius hominis est*, quasi dicat, homines voluit Deus per hominem iudicare, & sicut per hominem saluauit hominem, ita etiam per hominem eundem iudicabit. Sicut enim diuina misericordia multum commendatur in hoc, quod per hominem homines saluauit, & non solum salutem, sed etiam honorem deperditum recuperauit (maximè enim honorificum naturæ humanæ fuit, vt in ea victor Dæmon vinceretur) sic iustitia Dei valde iustificatur in eo, quod homo iudicat hominem, & non quicunque, sed ille idem, qui vitam exposuit pro homine, vt condemnatio malorum omnino iusta appareat. quis enim iustissimam sententiam negabit eam, quam contra peccatores is proferet, qui in cruce suum sanguinem pro eorũ salutem fudit? vt ergo Deus est vitã habet in semetipso, & supremam potestatem cum patre, quam per humanitatẽ exercebit, quia filius hominis est, accepta etiã potestate humana, vltra diuinam. Sic enim visibili iudicio omnes iudicabit.

ANNOTATIO XXV.

Diuersa doctorũ traduntur expositiones.

VErba præcedentia variè à doctoribus connectuntur; & communiter varia est eorũ expositio. Primo loco Chrysost. hom. 38. cum sequentibus coniungit, *Quia filius hominis est, nolite mirari*, vt sit sensus; Nolite mirari cum me hominem videatis, & audiatis, me vitam in me ipso, & potestatem habere iudicãdi. Multum mouit Chrysostomum ad hanc sententiam à superiori separandam, hæresis Pauli Samosatensis, Christum merum hominem affirmantis: ne ergo occasionem arriperet confirmandi hæresim suã, si audiret; Dedit potestatem iudicium facere, quia filius hominis est; sic enim ipse Paulus legebat, propterea hæc verba Chrysostomus separauit, & sequentibus coniunxit. Sed hoc certè non est magni momenti; nam nihil aliud haberet ille ex his, præter quam, quod homo Christus esset, & hoc verum est; at esse simul Deum multa alia verba conuincunt, immo etiam hęc eadem. nam, si homo hic, Deus non esset, potestatem iudicandi non acciperet; nam potestas hæc Dei est, & accepisse dicitur, vt homo, quia per humanitatem exercenda sensibiliter est. Secundo loco Cyril. lib. 2. c. 144. in alio extremo est. cõnectit enim cum superioribus, sed nõ solum cum immediatè præcedentibus, sed cum anteriori etiam sententia, nempe, *Dedit vitam habere in semetipso, & dedit potestatem iudicium facere, quia filius hominis est*: nam vt homo per vnionem vtrumque accepit, & vitam hanc, & potestatem, vt in annotatione præcedenti declarauimus, & vti diximus, est expositio probabilis. Tertio loco August. tract. 22. cum superioribus copulat, sed cum immediatè præcedentibus, *Dedit potestatem iudicium facere, quia filius hominis est*; & hoc secuti sumus in commentario, & legitimus hic videtur sensus: nam iudicium hoc per humanitatem exercendum erat, & vt homo, iudex viuorum, & mortuorum est. propterea causa est, qua iudicium facere datum ei est, quia hominis filius est; at vitam in semetipso habet, non quia homo est. Propterea rectè Aug. cum immediatè præcedentibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus connectit: idem tamen Christus est, qui uitam habet, & potestatem iudicandi habet; illud, vt Deus, hoc particulari modo, ratione exercitij sensibilis, vt homo.

Quomodo hæc potestas Christo data dicatur.

Hoc loco aduerte hanc potestatem, quam, quia homo est, Christus sibi esse datam dicit, secundum Cyrillum non esse aliam, quam eam, quæ ei ab æterno est à patre; sed data homini dicitur, quando coniunctio cum humanitate facta est. quomodo autem data sit, sequens verbum explicat. *Dedit*, inquit, *potestatem iudicium facere*, ideest, dedit, vt iudicet visibiliter, & sensibiliA ter mundum, vnde potestas æterna est; sed temporaliter in vnione data est ad iudicandum. Recentiores de potestate communicata humanitati Christi, quæ est alia à diuina, & tamen subordinata, intelligunt; & vera est doctrina; sed locus hic etiam de ipsamet potestate diuina, quam Christus per humanitatem exercebit, intelligitur conuenienter: potestas enim humanitati inhærens, velut instrumentum quoddam est diuinæ, & æternæ potestatis. legenda sunt, quæ scripsimus in annotatione 19. superiori.

Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii.

COMMENTARIVS.

DIxerat iudicij potestatem sibi datam á patre: at quia audientium cordibus verbum hoc incredibile visum est, vel forsan, dũ hæc audirẽt, gestu aliquo exteriori, vt incredibile, refutarunt, adiunxit, *Nolite mirari hoc*, ideſt, ne vobis hoc incredibile videatur, quia non solum hæc mihi data est potestas, sed veniet profectò tempus, quando iudicium hoc fiet; nam omnes mortui audient vocem filij Dei, & procedent, seu prodibunt ex sepulchris, & resurgent, sed non eodem modo omnes: qui enim bona egerunt, resurgent in vitam æternam, qui vero mala, resurgent in damnationem. Hic est sensus horum verborum; illud enim procedere in resurrectionem commune est omnibus mortuis, sicut & cõmune est audire vocem filij Dei. Hieron. Epist. ad Pamachi. contra errores Ioannis Hierosolymitani. Audient, inquit, auribus, & procedent pedibus, at resurrectio vitæ bonis, resurrectio dãnationis, & æternæ mortis propria est malis. Hoc loco vita non pro vita sumitur, quæ morti corporali contraria est; hac enim ratione omnes resurgent in vitam: nam nemo resurgit, nisi iterum viuat; Sed sumitur pro vita beata, & glorioſa, vita namque damnatorum mors potius est, vt rectè August. lib. 6. ciui. cap. 12. dicit, quod etiam superius annotauimus. Dicit autẽ, *Audient vocem filij Dei*, quia diuina virtute suscitandi sunt mortui; & hæc vox est illa, de qua 1. Thessal. 4. ipse Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descender de cælo; & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Ita hanc vocem exponit Cyrillus libr. 2. cap. 145. quamuis enim sit Archangeli, est tamen ex iussu, & præcepto Dei, & diuinæ eius potentiæ instrumentum. Ex his patet, quod supra dictum est, credentes scilicet non venire in iudicium, sed de morte in vitam tranſire. Qui autem dicantur credentes, qui non damnantur, sed vitam habent æternam, exponit nunc Dominus; nimirum non qui solam habent fidem, vt hæretici commentantur; sed qui bona egerunt, qui fidei, charitatis opera coniunxerunt. Et non addidit. Venit hora & nunc est, sicuti prius dixerat, quia hæc resurrectio non erat breui futura.

ANNOTATIO XXVI.

Cũ dicit Christus Nolite mirari ad quod opus referatur.

CYrilus lib. 2. cap. 145. verbum, *Nolite mirari hoc*, refert ad miraculum languidi, vt sit sensus. Nolite mirari me languidum hunc fanasse, quia multo adhuc maiora sum facturus. Sed non videtur hoc aptari posse conuenienter: non enim illi mirabantur tale factũ, sed potius accusabant, & arguebant; & præterea quia multA tæ sententiæ interceſſerunt iam in verbis Christi, rectius Augu. tract. 22. ad præcedentia immediatè refert de potestate iudicij sibi data, & forsan aptior erit expositio, si ad vtrunque referatur, nẽpe ad potestatem iudicij, & ad potestatem viuificandi mortuos, & reuocandi in æternam vitã: hæc enim duo continuo contextu dicta sunt, &, quæ

quæ sequntur, ad hæc duo referuntur nam: *Audient*, inquit, *vocẽ filij Dei, & procedent in resurrectionem*, hæc est potestas suscitandi; *qui bona egerunt*, ad vitam, *qui vero mala*, ad damnationem, hæc est potestas iudicij, His etiam verbis declarat, qua ratione illud superius verbum sit intelligendum, *Quos vult viuificat*: si enim de vita æterna exponamus, quos vult viuificat; vult eos viuificare, qui bona egerunt: si vero exponamus de viuificatione illa miraculosa; non pro meritis eorum, sed pro sua absoluta suscitabit voluntate.

ANNOTATIO XXVII.

Infantes comparebũt ne in iudicio?

ADuertenda est generalis sententia: *Omnes, qui in monumentis sunt*, prodibunt in resurrectionem; infantes enim, & præmaturè etiam in maternis vteris mortui, surgent; vt Iustinus quæstion. Gentil. resp. 13. & Augu. lib. 22. Ciui. cap. 13. asserunt, & est communis catholicorum sententia. & probat August. illo 1. Corinth. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificantur; surgent autem, vt Iustinus dicit, ratione præditi, seu rationis vsum habentes; & secundum August. in ea corporis magnitudine, quam, si vixissent, habituri essent: an tamen in iudicio apparebunt, non ita vt prius, certum est. Gregor. Nisse. in orat. de infantibus præmaturè abreptis disputat, & inclinare in eã sententiam videtur, vt in iudicio non sint compariturí; tamen Aug. lib 5. hyppogno. & epist. 107. ad Vitalem, & alijs in locis tenet, ad iudicium venturos esse, & propter peccatum, quod ab Adam contraxerunt, damnationis sententiam subituros; & ea est vera sententia. In hoc tamen non A est probandus August. lib, 5. con. Iulian. cap. 8. quod sentit eos torquendos, cuius contrarium tenet Greg. Nazianz. in Orat. in sanct. Baptis. & Gregor. Nyssen. loco citato, eaque est communissima sententia. hæc enim pæna ijs infligenda est, qui mala opera egerunt. Quod si dicas, cur Dominus nihil de ijs in verbis præsentibus locutus est: nam distinxit eos, qui mala egerunt, & qui bona fecerunt; dico id esse factum, quia de iis, qui crediturí erant in eum, aut fidem eius nõ recepturi, loquebatur, quos iudicio damnationis terrere, & beneficio resurrectionis vitæ allicere intendebat; tamen omnes generali sententia concluſit, qui in monumentis sunt, suscitandos. Mortuos corporaliter significat illo verbo, *Qui in monumentis sunt*, ne de morte animæ, quę per peccatum est, intelligeremus. quamuis re vera non omnes mortui sunt in monumentis, sed ab eo, quod frequentius est, generalem vsurpat locutionem. Hæc diffuse tractare non est instituti nostri, quamuis aliqua alia de resurrectione in cap. 11. adferemus.

B

Cur Christus futuri iudicij meminit, quãdo se filiũ Dei esse manifestat.

Vnum tamen hic non est prætermittendum, cur Dominus de hoc iudicio futuro faciat mentionem, quando se Dei filium esse, & verum Christum manifestat? Respondeo id meritò factum esse; nam Iudæi multum errabant, aduentum vnum Christi, & hunc glorioſum tanquam regis, & iudicis expectantes, ideoque in humilitatem eius præsentem impingebant: propterea Dominus admonet se iterum venturum, & sacturum iudicium hoc, nec modo esse tempus iudicandi: tamen horam hanc certissimè venturam. latius hęc explicauimus capite primo, Ioãnis Baptistæ testimonium secundum exponentes, propterea nunc satis sit attigisse.

C

Non posum ego à me ipso facere quicquam, sicut audio, iudico.

COMMENTARIVS.

DIxerat sibi iudicium datum, & re vera iudicaturum omnes secundum opera illorum, & hoc, quia filius hominis est. His verbis tacitæ obiectioni respondet. posset enim aliquis objcere, iudicium hoc, & discretio esse non potest: quomodo enim homo omnium opera hominum noscere, & discernere poterit, vt proferat certum iudicium? Respondet, *Ego à me ipso non possum facere quicquam*, ideſt, non vt homo tantum facio, quæ facio; sed, vt filius Dei, vnius cum patre naturæ; non humana scientia, aut potentia sola vtor, sed simul diuina. *Sicut audio, iudico*, Christus audiebat vt Deus, quia sciẽtiam habebat à patre, eandem cum patris scientia: audiebat vt homo, quia scientiam humanam habebat á diuinitate communicatam; iudicabat ergo, sicut audiebat, & nõ à seipso solo, non ergo ignorare aliquid poterat, quo iudicium minus rectum ferretur.

ANNOTATIO XXVIII.

Superior sententia de Christo Deo, & homine vera est.

VErba hæc, & secundum diuinam, & secundum humanam naturam in Christo vera sunt. ipse enim, vt Dei Filius est, nihil à semetipso facit, sed sicut audit, iudicat; quia omnia, A quæ facit, omneque iudicium à Patre habet, à quo ab æterno essentiam, & sapientiam accepit. Audire enim, est à Patre scientiam accipere. non aliam, sed eandem omnino, quæ patris est. Et hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc sentẽtia in hoc sensu est eadẽ cum superiori; Non potest Filius facere à semetipso quicquam nisi quod viderit patrem facientem. in quo sensu exponitur ab Ambro. Serm. 20. in Psal. 118. versic. 4. & Aug. tract. 22. Chrysost. hom. 38. & Cyril. lib. 2. cap. 146. Potest etiam intelligi de ipso Christo vt homo est, ipse enim nihil à se facere potest, quia quidquid fecit Christus, non solus homo facit, sed simul Deus; & quæ scit, audit, quia scientia eius humana à diuina procedit, & ipsi est conformis, & in hoc sensu exponit etiam Cyrillus loco citato. Hiero. lib. 2, aduersus Pelagianos dicit Ecclesiam hæc verba intelligere dicta à Christo ratione humanitatis assumptæ, & est accommodata expositio; nam verba hæc connexa sunt immediatè præcedentibus, in quibus quia hominis Filius est, se iudicium habere, & iudicaturum dixerat; in quo iudicio nunc dicit se non à semetipso operaturum, sed, quæ audit, iudicaturum. Loquitur ergo de se, vt homo etiã est, sicut & vt homo, etiam iudicaturus est. Resolutio huius difficultatis hæc mihi videtur, vt simul vtranque expositionẽ coniungamus: Christus enim potestate diuina, & humana, & scientia diuina & humana iudicabat, & vtraque erat à Patre. Cyril. autem quamuis interpretetur de Christo vt homine etiam, tamen alterum sequitur sensum, & alteram connexionis rationem. Sensus eius, & connexio est, vt se legis obseruatorem ostendat contra Iudæorum superiorem calumniam, *Ego*, inquit, *sicut audio, iudico*, id est, A secundum sensum verum legis iudico, &, *A me ipso non facio quicquam*, nihil ei contrarium facio: nam Christus licere pietatis opera in sabbato facere, nec esse hoc contra legem, sed secundum legem iudicabat, & hoc verum erat iudicium, vt paulo inferius dicetur, sicut igitur audiebat in lege, iudicabat. Iste sensus, & connexio violenta mihi videntur: nec enim cohærent sententiæ, vt ordo verborum postulat, & verborũ significatio multum distrahitur. Ipsemet Cyrillus etiam exponit verba ratione diuinitatis, & aliter connectit: in quo Chrysost. consentit, sed B cum iam superius, sensum hunc explicuerimus, & ab his verbis præsentibus alienum ostenderimus, non est quod in connexione recitanda immoremur. Aliqui illa verba, *Sicut audio iudico*, in hunc sensum interpretantur, quasi dicatur; nõ ad libitum, & indiscretè, sed pro meritis causę profero iudicium, ideo iustum est. Sed hęc expositio non facit ad sensum, nec ad propositum præsens: nam hæc verba respondent præcedentibus, *A me ipso non facio quicquam, sicut audio, iudico*, quasi dictum sit, non facio à me, quia sicut audio, iudico: id est, non ex mea scientia sola, sed ex diuina accipio omnia, vt iudicem: neq. hæc verba reddunt causam, cur iudicium sit iustum: nam hoc sequitur postea, vbi altera causa adfertur iustitię: sed respondent tacitę obiectioni, vt in commentario expositum est, vt ostendat nihil se posse latere, & ex hac parte iudicium non impediri. C

Et iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me.

COMMENTARIVS.

ALteri tacitæ respondet obiectioni, cùm dici possit: Si, vt homo iudicaturus est omnes, iudicium rectum non est; nam humana voluntas non potest ita iustitiam, & æquitatem in tot hominum causis, quamuis omnia homo cognosceret, amplecti. Exclusa igitur obiectione priori scientiæ, quia falli non potest, excludit hanc etiam obiectionem iniquitatis; & dicit iudicium meum etiam iustum erit; nam non quæro voluntatem meam, id est, non facio secundum humanam solam voluntatem, sed secundum diuinam, in qua iniustitia esse non potest. Hæc phrasis; *Non quæro voluntatem meam, sed eius, qui misit me*, significat se operari secundum humanam voluntatem, ita tamen, vt diuinę sit conformis: & quæ faciebat non ea ratione facere, quia vt homo volebat, seu vt humanæ suæ voluntati satisfaceret; sed propter diuinam voluntatem, & beneplacitum; non quod haberet voluntatem aliquam à diuina discordem, cui nolebat satisfacere, sed quod omnia quæ volebat, & faciebat. ideo volebat, & faciebat, quia erant secundum diuinam voluntatẽ. Loquitur vt homo, & de humana voluntate, & actibus eius; vt homo autem voluntatis, actus, & opera, beneplacito diuino cõformabat; & sic volebat, & operabatur vt homo, vti cognoscebat se vt Deum velle. Ad patrem autem refert, vt se non solum Dei filium, sed vnam cum Patre, & eandem habere, vt Deus est, voluntatem ostendat.

Si ego

Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.

PRæclara diuinitatis suæ mysteria Christus Iudæis aperuerat; vt in superiorum expositione verborum videre licet: nunc propter eorum incredulitatem suæ doctrinæ veritatem testimonijs nititur confirmare: & quia illos paratam in mente obiectionem habere cernebat, nempe: Tu de te ipso loqueris, nullum sententiæ testem, aut argumentum adfers, non credimus tibi, nec verum reputamus, quod tu loqueris: præuenit Christus vel hoc ipso etiam se Deum ostendens, qui mentes occultas cernebat, & dicit, *Si ego perhibeo testimonium de me ipso*, nec aliud adfero, quam humanam dicentis auctoritatem, *Testimonium meum non est verum.* Intelligenda est sic sententia, quasi diceret, si ego solus de me perhibeo testimonium, testimonium meum non est verum. ille de se ipso testimonium solus perhibet, qui dicta sua non aliquo argumento, nec probatione confirmat: qui enim de se loquitur, & argumentis efficacibus, quæ dicit, probat, non de semetipso testimonium solus perhibet: argumenta enim, & ratio simul testimonium perhibent. Similiter qui secum aliquem testem producit, non de se ipso solus testatur. Dicitur autem testimonium, quod de semetipso aliquis solus perhibet, non esse verum, non quod in se verũ esse non possit; sed quod fide dignum non sit, nec acceptandum, vt verum. Et sic Athanas. exponit hoc verbum in orat. cõtra gregales Sabellij. Verum enim, fide dignum exponit. Attende Christum loqui vt hominem: testimonium autem perhibere solum de se, non esse aliud quã, humana tantum dicta proferre, & non aliquo argumento confirmare, quam sola humana auctoritate loquentis. Erit ergo sensus huius sententiæ, Si ego de me ipso testimonium perhibeo, nec alio argumento, aut testimonio, quæ affirmaui, probo, quam his verbis exterioribus, quæ protuli, aut rationibus solis humanis, solaque auctoritate mea exteriori, quæ apparet; testimonium meum non est legitimum, nec dignum fide, nec verum reputandum, quamuis re vera verum sit; at non sic est, quia non solus ego de me testor sed diuinis argumentis vtor, operibus nempe, & signis diuinitatis. Hic est sensus: nec est contrarium illud Ioan. 8. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est; nam loquebatur, vt Deus, qui non humanis verbis, sed diuinis factis de se testabatur. Hæc in annotatione magis explicantur.

ANNOTATIO XXIX.

Diuersæ Patrum expositiones superioris sententiæ.

CYril. lib. 2. cap. 147. hanc superiorem sententiam nempe, *Testimonium meum non est verum*, sic exponit, vt dicta sit per quandam commentiam, vt aliquando solet fieri, ac si diceret: Sit sane, vt vos dicitis, si non alia profero testimonia. Verba Cyrilli sunt hæc: Scio vos dicturos: Tu de te ipso testimonium perhibes, & ideo testimoniũ tuum verum non est, nec moleste fero hæc verba, quippe quæ per ignorantiã fundatis: neque volo propter testimonium meũ vos mihi credere, alius est, qui de me testimonium perhibet, hæc Cyrillus. Chrysostomus porrò hom. 39. & Euthy. aliter interpretantur, vt sit A sensus: *Non est verum*, id est, vobis nõ reputatur verum: videbat enim mentes eorum dicentes, & obijcientes, Testimonium de te ipso perhibes, testimonium tuum non est verum: propterea prẽuenit eos, & quod mente conceperant, aperuit: non ergo dicit non esse verum. sed, quod illi in sua mente habebant, ostendit. sed hæ expositiones non omnem tollunt difficultatem: nã quæ Chrysostomi est, verbis accommodari non potest: Non enim dicit, quia de meipso testimonium perhibeo, propterea testimonium meum non est verum, tunc enim posset exponi non reputatur à vobis verum: sed dicitur, *Si perhibeo de me ipso testimoniũ, testimonium meũ non est verũ*, quod minus conuenienter exponitur, non reputatur verũ. Adde hæc verba, quamuis occasione forsan internæ cogitationis, & obiectionis illorum dicta fiat; tamen Christus est, qui suo nomine ea profert, & asseuerat. Cyrilli autem expositio aptior videtur, tamen adhuc patitur difficultatem. Tertia expositio est Athanasij orat. contr. gregales Sabellij. & Ambrosij libro 5. de fide cap. 5. Hi exponunt more humano loqui Christum, & vt homo est, cuius testimonium solum, non est fide dignum, nec idoneum, vt recipiatur. Et hæc est vera expositio, & legitima, sed explicatione indiget.

In Christi operibus & verba humanitas & vera diuinitas eluicebant.

Aduerte igitur opera Christi esse & diuina & humana; cum enim homo esset, & Deus: quædã humana, quædam diuina opera exercebat, sicut autem humana opera erant argumẽtum, & probatio

Universidad de Deusto
Biblioteca

batio naturæ humanæ,& eum esse verum homi A & verba, quæ de me loquor,omni fide digna,& nem ;ità & diuina opera erant argumenta, eum esse verum Deum . quando igitur in illa humana natura opera diuinitatis faciebat, diuinitas quæ erat in eo,perhibebat testimonium de homine,quod erat verus Deus;quando autem ille de se loquebatur verbis duntaxat humanis, dicens se esse Deum & Dei filiũ, tunc de se perhibebat testimoniũ, quia humanis verbis solis testabatur de se; at quando simul operabatur,vt Deus,iam non solus homo reddebat testimoniũ,sed Deus in illo, & per illum operans . hoc est ergo quod dicit;Si ego vt homo,de me ipso tantum testimo B nium perhibeo, id est, non vtor ad meam diuinitatem probandam alijs argumentis & probationibus,quam verbis & operationibus humanis;testimonium meum non est fide dignum,nec verum reputandum;at non sic est quia alius etiã reddit testimoniũ ; vtor enim operibus diuinis, & diuinitas,quæ in me est,mirãdis signis de hoc homine,qui apparet, testatur esse Deum. Iam ergo non solus ego vt homo, verbis testimoniũ perhibeo,sed etiam Deus in me manens suis operibus id testatur; propterea testimonium meum

verissima sunt, quia Deus operibus suis,& ego homo verbis meis, testimonium perhibemus. In hoc sensu dictum est illud Ioannis, 8. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est . Ista est expositio ad mentem Athanasij.& Ambro. & ea est legitima , & conformis illi sententiæ.Ioan.10. Si non facio opera patris mei,nolite mihi credere,Si autẽ facio,si nõ vultis mihi credere , operibus credite;id est, si non alia argumenta habeo diuinitatis meæ, quam vobis prædico, nisi humana verba;nolite credere , tunc enim testimonium solus de me perhibeo,at si facio opera Dei,iam non solus testor ego de me,sed Deus ipse,qui in me est. Si exponamus cum Cyrillo, hæc verba sunt prolata per modum permittentis ; *Non est verum*,id est,sit sanè vt vos dicitis,testimonium meum nõ esse fide dignum; at rectius per modum asserentis dicta sunt,vt more hominum loquatur quorum testimonium , cum de se loquuntur fide dignum non est , quando nullo alio nititur argumento quam loquentis assertione . Adhuc hoc in sequenti sententia magis explicabitur.

Alius est, qui testimonium perhibet de me :

COMMENTARIVS.

CVm dixisset:Si solus de me testimonium perhibeo,testimonium verum non est, adiungit alium etiam esse , qui testimonium perhibet de ipso . hic alius est pater . In cuius explicationem sciendum , Christum in vnitate suæ personæ duas habere naturas, diuinam & humanam,duoque operationum genera,vnum secundum diuinam , alterum secundum humanam,sed magnum est vtriusque discrimen:Nam sicut natura diuina non sibi erat propria, sed cum patre communis , quæ secundum eam operabatur;non Christi solius,sed patris simul opera erant: quando enim mortuos suscitabat, infirmos sanabat, aliaque huiusmodi edebat miracula, quia secundum naturam diuinam primariò ea efficiebat,erant & sua, & patris simul opera ; tamen quia natura humana sibi propria erat, quia non personæ patris,sed suæ tantum erat vnita:quæ secundum eã faciebat,sua erant opera propria,vt quando incedebat,fatigabatur,sitiebat,orabat, similiaque opera hominis exercebat:opera hæc hominis,non erant testimonium diuinitatis suę , sed illa priora, quæ erant diuinitatis:quæ quoniam & sibi,vt Deus erat,& patri erant communia. hinc factum est,vt ea modo patri,modo sibi ratione suæ personæ attribueret: aliquando enim patrem dicebat de eo testimoniũ facere:& operari quæ faciebat:aliquando vero ipsemet ratione diuinæ suæ personæ,propter naturam eandem cum patre,dicebat de se, vt homine , ferre testimonium,& operari mira illa opera,vt eandem se habere cum patre naturã, & non solum hominem esse ostenderet. Ex hac doctrina,sententia præsens manifesta est ; Cũ enim vt homo dixisset;Si ego tantum testimonium perhibeo de me,testimonium meũ non est verum. Addit alium etiam esse, qui simul testimonium ferret , nempè patrem ipsum: quia ratione diuinæ naturæ edebat miracula, diuinitatis testimonium perhibentia, cum autem sibi potuisset etiam adscribere hęc opera,& testimonium;tamen patri tribuit vt alium testem esse confirmet:nã pater distincta erat persona:& sic sunt duo testes,nempe ipse cum patre. *Alius*,ergo patrem significat, cum quo ipse etiam vt Deus de homine testimonium perhibet : & sic non solus ipse sed vnà cum patre testimonium perhibuit. Hic est sensus huius sententiæ .

ANNO-

ANNOTATIO XXX.

De quo sit intelligenda hæc Saluatoris sententia.

CHrysost. hom. 37. & Euthym. hunc alium esse Ioannem Baptistam interpretantur: sed non videtur legitima interpretatio; nõ enim Christus sibi præponeret Ioannem Baptistam ; cum enim dixisset, *Si ego*, vt homo, *testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verũ non est*, non adiecisset, *Alius est*, qui testificatur, nempe Ioannes Baptista ; diuinitatis ergo testimonium esse oportet, quod profert. Præterea non sibi coniungeret Baptistam dicendo, *Alius*, nempe à me testimonium perhibet , sed Patrem A ipsum, qui alius dicitur : maxime quia quæ sequuntur non cohærent huic sensui , sed magis contradicunt . Nam testimonium Ioannis adfert potius ad hominem argumentando,quia ipsi eo vsi erant. Rectius Athanas. lib. 2. de vnita Deitate Trinitatis, per aliũ Patrẽ interpretatur, adnotatque dictum esse alium Patrem propter distinctionem personalem filij . eandem interpretationem complectitur Cyrillus lib. 2. cap. 147.His consensi in commentario.

Et scio,quia verum est testimonium eius,quod perhibet de me.

COMMENTARIVS.

SEnsus est: alius est , qui mecum testificatur de me, *Et scio,quia verum est testimonium eius*, id est,ego etiam testificor,& illius probo testimonium, vt non ego solus , sed duo simus.Idem est sensus cum illis Ioan.8.Si ego iudico,iudicium meum verum est,quia non sum solus,sed ego,& qui misit me Pater:& non ex opinione,sed ex scientia testor.

Vos misistis ad Ioannem,& testimonium perhibuit veritati.

ANtequam hoc testimonium,quod alius de ipso perhibet,producat,sententiam suã eorundem Iudæorũ facto comprobat, ac si dicat ; Vosmet mihi testimonium quodam modo accumulastis: Nam, *Misistis ad Ioannem*, vt eius testimonium inquireretis , ille autem , *Perhibuit testimonium veritati*, id est, respondit veritatem, nempe negando se esse Christũ,& me eum ipsum esse confitendo. Attende verborum energiam , vt Chry.hom. 39. aduertit, *Vos*, inquit, *misistis*, id est, vos iudicatis Ioannem dignum fide , & idoneum testem. Adde etiam;à vobis ipsis inducti estis ire,non ego misi vos ad eum,sed vos ipsi ire seu mittere voluistis: ille autem, quem vos elegistis , verum testimonium perhibuit , dicendo non sum ego Christus, medius vestrum stat , quem vos nescitis , ipse est: non igitur est, cur iudicetis me solum testimonium de me proferre, nec cur illud repellatis.

Ego autem testimonium ab homine non accipio, sed hæc dico, vt vos salui sitis :

NE hoc testimonium putarent esse, propter quod dictum erat, *Alius est , qui testimonium perhibet de me*, propterea dicit,*Ego autẽ non accipio ab homine testimonium*,idest,non hæc narro, quasi velim Ioannis testimonio meam tueri sententiam; non indigeo vllius hominis testimonio: quod si hæc de Ioanne dixi, id propter vos ipsos facio , vt salui sitis, id est, vt vestrismet factis doctrinam meam confirmem , & impellam vos ad veritatem cognoscendam, & recipiendam, per quam salutem consequamini:nam quem vos voluntate vestra elegistis, vt de Christo perhiberet testimonium , ille ipse testatus est veritatem, nempe me esse Christum . Non hoc expresse dicit Dominus , sed tacitè; nam sciebant Iudæi , de quo Ioannes testimonium perhibuerat ; & hoc verbo amplius significauit, quam si diceret, testimonium perhibuit de me ; dicens enim testimonium perhibuit veritati, insinuat non solum testimonium perhibuisse de ipso , sed adhuc verum fuisse testimonium eius, seque verum esse Christum.

Tã de sequentibus quam de præcedentibus intelligit, cum ait,Hæc dico.

Attende autem hæc verba,*Hæc dico*, non solum referri ad superiora, nempe ne putetis hæc de Ioanne me narrasse, quod velim vti eius testimonio, sed etiam ad inferiora, & sequentia,quibus commendat Ioannẽ,præmittit tamen se non hęc dicere,quod eius captet testimonium. Superius capite primo explicuimus Ioannis testimoniũ non fuisse Christo necessarium, sed à Deo missum esse propter Iudæorum incredulitatẽ, & imbecillitatem:

Universidad de Deusto
Biblioteca

sufficientissima enim testimonia Christus habuit præter ipsius, propterea dicit superius, *Vos misistis*, quasi diceret. Ego non remisi vos ad Ioannem, & nunc dicit, *Ego non accipio testimonium ab homine*, quo verbo insinuat tacitè se esse Deum, dum generaliter testimonio hominis indigere se negat: Nec hoc est contra ea, quæ inferius dicuntur de Apostolis, qui testimonium reddiderunt de Christo iam ad cælos ascendente: nam præsens sermo est de testimonio Christi præsentis, & suam doctrinam cõfirmantis: præterea Apostoli testimonium reddiderunt per miracula, quæ non hominis, sed Dei erant testimonium: at Ioannes nullum signum tale fecit. Hoc satis probat verba illa *Alius est, qui testimonium perhibet*, non de Ioanne intelligenda, quod adhuc in sequentibus magis confirmatur.

Ille erat lucerna ardens, & lucens.

HÆc, vti diximus in superiorum explicatione, connectuntur cum ijs verbis, *Hæc dico, vt salui sitis*. Laudat enim Ioannem, & arguit Iudæos licet hæc omnia nõ propter se, vt ipsius testimonio se tueri velit, dicit; sed propter ipsos Iudæos, vt ipsorum dictis & factis conuicti, veritatem salutis recipiant. Laudat ergo Ioannem, & idoneum testimonium fuisse confirmat: ne autem dum dixit, *Vos misistis ad Ioannem*, aliquis arbitraretur Dominum dicere, Ioannem testem dignum fide non absolutè fuisse, sed respectu eorum, qui talem putabant: propterea adiunxit non ex opinione Iudæorum tantum, sed verè fuisse Ioannem testem dignum omni fide. *Ille*, inquit, *Erat lucerna ardens & lucens*, ac si diceret; Rectè quidem fecistis in eo, quod Ioannem vobis testem elegistis, Erat enim lucerna ardens, & lucens: id est, omnia habens, quæ ad sibi aliorum fidem comparandam necessaria sunt. eratque testis omni dignus fide, omnique exceptione superior.

Expendit auctor verba hæc quæ de Ioanne dicuntur.

Notanda sunt verba: in hoc enim, quod dicitur, *Erat lucerna*, insinuat mandatum, seu missum esse Ioannem: lucerna enim instrumentum quoddam est, quo vtimur, vt luceat alijs; sic Ioannes venit, vt veritatem alijs, tanquam Dei minister indicaret. Lucerna etiam vt dicit Cyril. lib. 3. cap. 1. ab alio lumen accipit: accenditur enim lucerna: sic Ioannes à Christo lumen recepit. idem notat Ambro. serm. 14. in Psal. 118. versic. 1. Lucerna prætrea, vt dicit Euthym. sole adueniente cessat; sic Ioannes Christo iam prædicante suo testimonio finem imposuit. Est autem cum articulo, lucerna illa, vt rectè dicit Cyril. vt ad prophetiam reuocaret Iudæos. Psal. 131. Paraui lucernam Christo meo. Ioannes erat lucerna hæc. August. etiam tract. 23. hanc sic interpretatur prophetiam: dicitur, *Ardens & lucens*, ardens in se, quia veritatem sciebat, cui erat testimonium perhibiturus; lucens, quia alijs veritatis huius erat idoneus, & fide dignus prædicator: lucet enim qui veritatem alijs sufficienter demonstrat. potest enim aliquis scire veritatem; sed alijs non satis vt oportet, eam demonstrat; nec argumenta habet sufficientia ad persuadendum: talis lucerna ardens est, sed non lucens: non sic Ioannes, sed Christum nouit, ac manifestauit. & fide dignus Christi fuit index ac testis, lumenque tale ac tantum emisit; vt potuerint Iudæi videre si voluissent. Greg. hom. 11. in Ezechi. sic exponit. *Erat lucerna ardens*, per cæleste desiderium, *Lucens*, per verbum: illud ergo ad vitam, hoc ad doctrinam refert Gregorius, & id rectè dicitur: & tam hoc, quam illud Ioannes habuit. Arsit in se per sanctimoniam morum, & scientiam; luxit alijs per manifestationem doctrinæ, & mirum exemplum vitæ. Hæc sunt, quæ dignum fide efficiunt testimonium.

Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius.

COnfirmat lucernam hanc illuxisse, & lumen veritatis emisisse. *Voluistis*, inquit, *Exultare in luce eius*: nam á principio dignum fide iudicastis, & vt hominem à Deo missum recepistis: lucebat ergo ille; sed *Ad horam*, & breui tempore id fecistis. quo verbo arguit, & insimulat Iudæos, quod Ioanni non crediderint. Ille ardebat, & lucebat, & vos lumen recepistis eius; sed citò vestra inconstantia eum repulistis. Misistis ad eum, vt ad fide dignum testem, vt inquireretis de Christo; at postquam respondit, eius testimonium spreuistis.

ANNO-

ANNOTATIO XXXI.

Superiorem sententiam diuersis modis Patres exponunt.

CYrillus lib. 3. cap. 1. superiora verba aliter exponit; nam ad baptismum refert, dicens: Mirati Ioannem in principio lucem eius hoc modo accendistis, sed postea nec ipsi ab eo baptizati, & baptizari cæteros prohibentes, ad hoc vsque insaniæ delapsi estis, vt Dei nuncium increparetis; misistis enim ad eum, qui diceret, quid ergo baptizas? hæc Cyrillus. sed expositio prior, quam sequitur Chrysost. homil. 39. est conuenientior; nam de testimonio, quod de Christo perhibuit, sermo hic est. Ex his verbis Domini Aliquet dignos reprehensione fuisse Iudæos, quod Ioannis testimonio non crediderint, eosque peccasse grauiter, dum tantæ luci non adhibuerunt fidem. Cyril. hæc verba affirmat insinuare Ioannem in figura legis contentum; vt enim illud verbum, erat ille *Lucerna*, reuocat ad Prophetiam Psal. 131. ita & hoc verbum, *Ardens, & lucens*, reuocat ad figuram Leuitici 14. Lucerna enim in tabernaculo lucens Ioannem significabat. ipse Cyrillus diffuse figuram hanc explicat.

Ego autem habeo testimonium maius Ioanne.

COMMENTARIVS.

CVr se testimonio Ioannis ex parte sua non indigere, nec eum in testem producere dixerit, causam exponit; quia, *Habeo*, inquit, *testimonium maius Ioanne*, id est, maioris auctoritatis, quam sit Ioannis testimonium. Et hæc verba connectuntur illis; Vos misistis ad Ioannem; ac si dictum esset, vos vti testimonio Ioannis voluistis, Ego autem non produco testimonium hoc, habeo enim testimonium maius. Quod autem dicitur, *Maius Ioanne*, intelligendum est, maius testimonio Ioannis: nam testimonium testimonio, non personam personæ comparat.

Opera enim, quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea, ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.

EXponit, quod sit testimonium maius testimonio Ioannis: & verborum hic est sensus; *Opera quæ ego facio, ipsa, perhibent de me testimonium*, Intellige maius, quam sit Ioannis testimonium, & ne opera, quæ, vt homo faciebat, existimaret aliquis ea esse testimonium dicit, *Quæ mihi Pater dedit, vt ea perficiam*, id est. Ea opera dico de me testimonium perhibere maius Ioannis testimonio, quæ facio vt Deus, quæ operor per potentiam diuinam à Patre acceptam, cuius autem rei testimonium hæc opera perhibent? nimirum, me esse à Patre missum. Verba sunt consideranda, *Opera*, inquit, *quæ dedit mihi Pater vt perficiam ea*, hæc sunt opera diuinitatis quæ virtute, & potentia faciebat, quæ à Patre sibi data est. perficienda dicit, loquens vt homo, cui Pater iniunxit, vt ea opera faceret: & simul potentiam dedit, per quam faceret: nempe per diuinitatem vnitam illi humanitati. At ne quis existimaret se tantum ex commissione aliqua hæc opera facere, adiunxit, *Opera, quæ ego facio*, id est, non tantum accepi à Patre opera, sed simul ego opera hæc facio, quia Deus sum: non quod alia sint opera, quæ dedit pater, alia quæ ipse facit, sunt enim eadem: sed quod à Patre accepit vt homo, propter vnionẽ & ipsemet facit, quia vt Deus eandem, cum Patre diuinitatem, & naturam habet. Percontaberis, quis est, qui perhibet hoc testimoniũ? & quis est de quo perhibetur? opera enim testimonium ipsum sunt. Respondeo ipsemet Christus, vt Deus est, perhibet de se vt homine testimonium, per opera quæ facit supra hominem, nempe miracula, quæ sunt opera Dei. ac si dicat, si nihil appareret in me nisi humanum, esset qui de me testaretur homo, at cum opera per hãc humanitatem faciam, quæ Dei sunt, testimonium reddo me esse Deum, qui in hac lateo humanitate, & quia hæc, quæ facio, vt Deus, communia sunt etiã Patri. Pater vnà cum filio reddunt testimonium, vt non vnus, sed duo sint testimonium ferentes, sed de vno, nempe de filio homine facto. quod autem testantur id est, esse scilicet filium Dei à patre missum, qui in illa est humanitate, nec merum esse hominem, qui apparet, sed simul filium Dei.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXXII.

Quæ non dicit opera sua testari quod æqualis sit Patri, sed quod ab eo missus sit.

CHrysost. hom. 39. potuisset inquit, dicere Christus, testimonium perhibent de me, quod æqualis sim Patri, at noluit: sed minus expressit quia misit me Pater, quia hoc prophetatũ erat: & quia, si hoc semel esset admissum, consequebatur etiam admittendum eum esse æqualem Patri. Dices, qua ratione opera hæc, erant maius testimonium Ioannis testimonio? Si enim Ioannes à Deo missus est, & opera etiam à Deo procedunt, æqualis auctoritatis esse videntur. Dico si constitisset, & manifestum esset Ioannẽ à Deo missum, & testimonium eius à Deo esse, vtique æqualis esset auctoritatis: nam difficultas credendi ex eo procedit, quia obscurum est, A an à Deo, quæ dicuntur & proponuntur, procedant: Si enim nobis, & omnibus constaret Deum esse, qui per homines docet, quæ fidei sunt; omnes crederent, quia Deum mentiri non posse certum est: miracula autem fiunt, vt quæ dicuntur, esse Dei credantur. Illud ergo, quod magis probat virtutem diuinam, maius testimonium, & efficacius est. Ioannes ergo à Deo missus erat. tamen non ita certum erat hominibus eum esse à Deo, vti erant opera mira, quæ fecit Christus; propterea maius fuit testimonium ex his operibus sumptum, quam testimonium Ioannis, tantam certitudinem, quod à Deo esset, non habentis.

Et, qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me.

COMMENTARIVS.

DIxit alium esse, qui de eo testimonium perhibet, & his expositis: quæ occasione Ioannis dicta sunt, quis sit hic alius, qui testimonium perhibet, explicat. *Pater*, inquit, *qui misit me, testimonium perhibuit de me.* hoc testimonium est illud in Baptismo redditum, quando vox de cælo audita est Patris dicentis, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et attendenda est particula. *Et*, quæ dictio est accumulans; ac si diceret: etiam Pater perhibuit testimonium de me. accumulatur autem hoc Patris testimonium, non Ioannis testimonio, sed testimonio, quod ipsemet Christus, vt Deus, de se reddebat vt homine per opera diuinitatis: vt sit sensus, Operibus meis, quæ Patris diuinitate facio, testimonium perhibeo de me, qui homo foris appareo, quod sim filius à Patre missus: & Pater etiam meus testimonium perhibuit iam de me, quando sua voce hoc idem declarauit, me esse suum filium.

ANNOTATIO XXXIII.

De quo Patris testimonio Christus loquatur.

VErba hæc graues Doctores superioribus A stus baptizatus est, interpretantur: hoc enim fuit connectunt, & non de Patris testimonio apud Iordanem exhibito, sed de testimonio Patris per eademmet opera, quæ Christus faciebat exponunt, vt sit hic sensus; *Opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me*; & simul etiam Pater, qui misit me, testimonium perhibet mecum per eadem opera, vt simul sit Pater mecum testis de me, sicut etiam mecum operatur. Hanc connexionem, & expositionem adferunt. Hilar. lib. 9. Trini. August. tract. 23. & videtur etiam idẽ sentire Cyrillus lib. 3. cap. 2. at illud verbum, *perhibuit*, duriusculè accommodatur; dicendum enim erat, Pater testimonium perhibet de me, sicut dictum est; *Opera quæ facio, testimonium perhibent.* Chrysost. homil. 39. & Euthym. de testimonio Patris apud Iordanem, quando Christ proprium Patris testimonium, & hanc interpretationem sumus in commentario secuti; tũ quia planior est, & verbis accommodatur; tum quia sequentibus optimè connectitur, in quorum expositione hæc interpretatio magis confirmabitur. Aliqui hoc tempore de testimonio per Prophetas & scripturas cæteras veteres exhibito exponunt: scriptura enim illa tota testimonium Christi est, quam si attendissent Iudæi illi, profectò instructi fuissent, vt Christum agnoscerẽt. Non est improbabilis expositio, tamen difficultatem patitur hanc. nam hoc testimonium non magis est Patris, quàm Filij, & Spiritus sancti ipsius, qui locutus est per Prophetas. Media igitur expositio legitima visa est.

Neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens, quia, quem misit ille, huic vos non creditis.

COMMENTARIVS.

NOtandus est huius loci sensus, in cuius gratiam sciendum ex Deutero. 18. & Exod. 20. populum Iudæorum quando ei in deserto legem Deus dedit præ timore, & terrore sonitus, & lampadum ignis procul stetisse, nec ausum esse ad Deum accedere, ob idque petijsse mediatorem aliquem, quem se audire polliciti sunt; quorum verba, cum referret Moyses Domino, respondit se acceptare pactum, & vocem populi promisitque se locuturum per mediatorem quendam; ea lege vt si eum non audirent, vltionem de eis sumeret. Moysis verba sunt hæc. Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus Deus tuus, ipsum audies, vt petisti in Oreb, quando concio congregata est, atque dixisti; vltra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar; & ait Dominus mihi, bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi: qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. Hoc fuit pactum inter Deum, & illum populum. hic Propheta suscitandus, per quem Deus verbum locuturus erat populo. Christus erat, quem audire populus recepit sub pæna diuinæ vltionis, ne Deus eis loqueretur amplius sub specie illa horribili lampadum, & tonitruum, & buccinæ. Ex hac historia totus pendet huius loci sensus, & connexio. Cum Patrem testimonium reddidisse de eo dixisset, arguit eos vt immemores, & contemptores pacti, quod pepigerunt cum Deo in monte Oreb, & dicit: Vos, *Eius vocem non audistis nec speciem eius vidistis*. Alludit ad verba, quæ tunc populus dixit, nempe, vocem eius non audiam, & ignem hunc non videbo: sensus ergo est, obtinuistis, quæ per patres vestros olim præ timore petijstis: non enim vocem horribilem Patris audistis, neque speciem terribilem eius vidistis, verbum tamen & pactum eius, ad quod vos obligastis, nõ seruatis: acceptastis quidem pactum eius nempe vos audituros, quem ille miserit Prophetam de gente vestra; at verbum & pactum eius non manet in vobis, quia quod pepegistis, implere non vultis: ecce enim ego sum, quem ille misit. & vos non mihi creditis, nec auditis me sicut promisistis. Quibus verbis apertè se esse Messiã Christus significat, & diuinam vltionem propter eorum incredulitatem ex Dei pacto, tacitè comminatur. Hic est legitimus sensus, à quo reliquæ expositiones multum recesserunt, cui sensui maxime consentit, quod sequitur, Scrutamini scripturas etc. hæc enim sententia ad veterem illam historiam pertinet.

ANNOTATIO XXXIV.

Patrum diuersæ explicationes.

SEntentia superior variè exponitur à Doctoribus propter eius obscuritatem. Hilar. lib. 9. de Trini. hanc sententiam ad totam superiorem refert; nempe, Propterea vocem eius non audistis, nec speciem vidistis, nec verbum eius manet in vobis, quia mihi non creditis; quasi dictum sit; Si mihi credieretis, vocem Patris audiretis, & speciem videretis: qui enim videt me, videt & Patrem; similiter, qui audit me, audit & patrem, & verbum patris in eo manet. Chrysost. hom. 39. & Cyril. lib. 3. cap. 3. exponunt; Velle Dominum probare, & confundere Iudæos se de cognitione Dei gloriantes, quod Patrem verè non cognoscant; & sic interpretantur; *Vocem eius non audistis, nec speciem vidistis*, quia A Deus spiritualis est, nec vocem aut speciem habet propriam, sicut habet homo, per quam cognoscatur: nam vox illa, aut species, quam audierunt, & viderunt Prophetæ, propria non erat Dei, sed signa quædam, & propterea dicitur; *Vocem eius non audistis vnquam.* Mihi, quamuis ita sit vere, Deum non habuisse vocem, aut speciem potius videtur Dominum noluisse negare, quæ in scripturis recepta erant: nouam enim calumniæ occasionem daret: in scriptura autem vox & facies, seu species Dei leguntur, quamuis propriæ non sint, & sic Deus visus, & auditus dicitur sæpe. Athana. sermo 4. contra Arianos verbum refert ad Christum, qui est Verbum patris, & dicit rectè cõiungi cum specie, & forma Dei,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia ipse est imago, & character viuus Patris: A tamen hoc non potest accommodari, quia quando hæc loquebatur, nondum erat prolata illa vox Patris. Aliqui ad vocem in baptismo referunt, quam isti existentes in Hierusalem non audierant, quod Hila. lib. 9. Trini: insinuat; sed nec hoc facile aptatur verbis: nam dicitur, *Non audistis vnquam*, quod aduerbium, non ad vnam vocem, sed generaliter ad omnes refertur. Hæc sunt, quæ sentiunt Doctores: iudicium lectoribus relinquo; mihi legitima videtur expositio in commentario posita. Speciem Dei vocat eam, in qua apparebat: & vocem, uerba, quæ sentiebantur, ut Exo. 20. & Deutero. 18. constat.

Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me, & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis.

COMMENTARIVS.

TEstimonio operum, & paterno accumulat etiam scripturas sacras. Vos, inquit, scrutamini, & inquiritis scripturas, quia putatis in obseruantia earum vitam politam æternam; & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me, & tamen vos non vultis venire ad me, vt hanc vitam habeatis. Malitiam eorum arguit, significans eos proprio scripturarum studio conuictos esse de veritate Christi, prę malitia tamen nolle eum recipere, nec in ipsum credere, quamuis per Christum vita hæc æterna consequenda esset. Ex hoc loco constat Iudæos scripturas de Christo inquisiuisse, quamuis animo calumniandi, earumque lectione conuictos de veritate Christi (non enim testimonijs tot, ac tantis, quod respondere possent, inuenire poterant) non volebant adhuc obstinati credere in eum, nec ipsum confiteri, etsi scirent in Christo vero, & promisso positam vitam hanc æternam, quam ex scripturarum obseruantia se habituros esse arbitrabantur. hoc significat illud verbum, *Et non vultis venire ad me*, quasi causa sit voluntatis malitia, non autem quòd scripturarum testimonia non indicauerint veritatem eis. Scripturæ dicuntur testimonium perhibere de Christo, non solum quia promissus est in scripturis Christus; sed quia ex signis, & circumstantijs multis in scriptura expressis, agnoscere potuerunt Iudæi illum esse Christum promissum. Hoc est, quod dicitur, *Testimonium perhibent de me*, & sum generali vtitur scripturarum vocabulo, & legem, & Prophetas significat; tota enim scriptura plena est testimonijs Christi.

ANNOTATIO XXXV.

Diuersæ expositiones superiorum verborum.

SEntentia hæc duplicem habet sensum ex ambiguitate verbi græci & latini, *Scrutamini*: nam legi potest per modum imperandi, & exhortandi, vt Christus eos impellat ad studium scripturarum, quia ipsæ testimonium præbent de Christo, & in hoc sensu interpretantur Chryso. hom. 40. immo Athanas. in quadã epist. quæ est in fine voluminis operum. & Basil. lib. de bap. cap. 4. & Euthym. & est cõmunis interpretatio. Cyril. vero lib. 3. cap 4. quamuis asserat eam esse tritam, & communem expositionem, tamen non sequitur, sed exponit verbum per modum indicandi. id est, inquiritis, & legitis scripturas, & cum illæ testimonium perhibeant vobis de me, non vultis credere, quantumuis existimetis A vitam æternam positam in earum obseruantia, & per Christum hanc vitam obtinendam.

Hæc expositio verbis ita accommodatur, vt prior vix possit aptari; nam si per modum exhortandi dicta essent hæc verba, dicendum potius erat, Inquirite scripturas, in quibus putatis vitam habere, & venietis ad me, vt vitam habeatis; cum autem dicitur, *Non vultis venire ad me*, indicatur illos scrutari iam scripturas, & cum testimonium perhibeant de Christo nolle tamen eos ad ipsum venire, à quo vitam æternam habe rent, si venirent. Illud, *Vt*, finem, non solam consequentiam significat; vt sit sensus; *Non vultis venire ad me*, tanquam ad Messiam, vt per me vitam hanc consequamini. Non est solus Cyrillus in hac

in hac interpretatione; cum & Irenæ. lib. 4. c. 23. A hoc verbum. *Scrutamini* non per exhortandi, sed indicandi modum interpretetur; Hunc enim locum citans in capitis illius principio, & loca veteris scripturæ aliquot enarrans, subiunxit hæc verba; Inquirant hi, qui omnia scrutari dicuntur, id tempus, in quo deficit princeps. his verbis Irenæus significat verba Ioannis, modo indicandi esse prolata, sicuti etiam Cyri. legit. Euthym. censet illam particulam, *Et*, *Et illæ testimonium perhibent*, &c. abundare; nam legenda est sententia quantum ad sensum sine tali particula. immo Irenæus lib. 4. cap. 23. legit hanc sententiam sine tali particula; at non video cur abundet, nec cur ommittenda sit; sensus enim lucidior est cũ tali particula.

Claritatem ab hominibus non accipio, sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.

COMMENTARIVS.

NE verba illa, *Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis*, ex ambitione, & humanæ alicuius gloriæ appetentia prolata esse existimarent, vt forsitan iam illi corde conceperant; hanc falsam Dominus remouet suspicionem, & causam cur dicta sint, veram exponit: *Non*, inquit, *claritatem ab hominibus accipio*, id est, humanam gloriam nihili facio, humanas laudes, & honores propter me ipsum non curo, nec eas accepto, vnde quæ dixi, *Non vultis ad me venire*, non quia à vobis magni fieri & laudari cupiam dixi; sed quia noui vos non habere vitam, quæ est dilectio Dei, & vt hanc acciperetis: propter vestram ergo vtilitatem locutus sum hæc, non autem propter me; ego enim hominibus non indigeo, sed propter salutem ipsorum eos quæro. Verbum, *Claritatem*, apud Græcos δόξα est, modo interpres vertit gloriam, modo claritatem: paulo enim inferius vertit gloriam, tamen idẽ est semper vocabulum Græcum. & eadem significatio.

ANNOTATIO XXXVI.

Varijs modis exponitur superior sententia.

PRiorem partem sententiæ Chryso. hom. 40. & Cyril. lib. 3. cap. 5. exponunt, & connectunt, sicut in commentario dictum est, & est legitimus sensus, & connexio; posteriorem partẽ non connectunt quidem eodem modo, nec exponunt. Chryso. enim & Euthymius hæc verba dicta censent, vt argueret, & reprehenderet eos, qui zelo Dei, & tanquã Deum diligentes, Christum persequi videri volebant: contra quos dicit; Noui vos, quod dilectionem Dei non habeatis, nec ex eius amore me persequamini; cum A Deus tot testimonijs me ab se missum esse confirmauerit. Erit ergo sensus hic; Non hæc dixi, vt quæram hominum gloriam, sed vt vos arguam, quod, quæ facitis, nõ ex dilectione Dei faciatis. Non sic Cyril. exponit, sed sensus secundum eũ iste est; Nõ hæc dixi propter humanam gloriam, sed vt cognoscatis dilectionem Dei non esse in vobis, qua priuati, quomodo poteritis ad me, qui filius sum Dei venire? facilior sensus, & connexio nobis videtur, quam in commentario explicuimus.

Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me, si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.

COMMENTARIVS.

EOs dilectionem Dei non habere, nec propter Dei amorem opera sua facere, his verbis satis declarat Dominus, *Ego veni in nomine patris mei, & non me accepistis*, nec credidistis mihi. Venire in nomine Patris, non est tantum missum esse à Patre; sed ita missum, vt testimonia efficacissima, & argumenta sufficientissima suæ missionis haberet. *Veni*, inquit, *In nomine Patris, & non accepistis*, non quia non ego fecerim omnia ea, ex quibus me à Patre missum cognoscere tis; sed quia noluistis: ergo vos non habetis dilectionem Patris, nec ex Dei amore facitis, quæ facitis. Præterea, si alius venerit, vt re vera veniet, in nomine suo, non à Deo missus, sed à sua propria malitia inductus, eum recipietis; si autem amor Dei in vobis esset, non deberetis hunc recipere; si igitur, quem misit Deus, non recipitis, quem non misit recipitis non est dilectio Dei in vobis.

Atten-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Attende,cum Dominus ad defectum dilectionis Dei illos quod eũ non receperint,reducit;insinuat non ex ignorantia probabili ea facere,sed ex errore grauissimo,& inexcusabili,aut ex scientia:nam Christũ vel nouerunt,aut vnde facile noscere possent,habuerunt: illum autẽ,quẽ recepturi erant, non esse à Deo,similiter habituri erant vnde assequi possent.Noluit autem Dominus expresse dicere alium venturum,sed tacite,*Si*, inquit,*alius venerit*, quibus verbis comminatur pœnam Iudæis,in spiritum erroris tradendos esse, vt tanquam Christum recipiant eum, qui verè Antichristus erit,quia verum non receperunt.

ANNOTATIO XXXVII.

Quid sit in nomine Patris venisse.

DVo hoc loco considerandа occurrunt. A Vnum est circa illud verbum, *In nomine Patris mei*, Athanasius enim de vnita Deitate Trinitatis lib.2.& 5.exponit hoc verbum sic, vt Christus dictus sit in nomine Patris venisse,quia Deus erat sicut & Pater,nomenque Dei vtrique commune.Erit ergo sensus,Veni in nomine Patris mei,non solũ missus,sed ita missus, vt Deus essem,nomẽ idem cum Patre commune habens, quod ex operibus communibus cum Patre demonstrauit;nam eadem operatus est,quæ & Pater,& hac ratione intelligitur illud Psal.117.Benedictus qui venit in nomine Domini. & inde B vrget Athanas. Arianos, Si venit in nomine Patris, ergo habuit nomen commune cum Patre, non illud proprium, nempe vt pater esset, sic enim confusio personarum fieret:sed id nomen, quia Pater Deus est. si ergo nomen habet idem quod Pater,ergo & essentiam,& naturam. Et re vera hic est sensus legitimus.Venit enim,*In nomine Patris*,quod non tantum missum esse à Deo, vt Prophetæ missi sunt,significat;sed venisse tanquam filium Dei naturam eandem habentem,& nomen cum Patre,sicut & opera eadem;propterea non dicitur missus sum à Deo,sed *Veni in nomine Patris*, quod nemo Prophetarũ etiam eorum,qui à Deo missi sunt,de se protulit nec affirmauit.nec Ariani proterui hinc euadebant quando dicebant, quia Patris auctoritate, & à Deo missus erat,id esse dictũ;non tamen quod Deus esset idem cum Patre, quia responsio non soluit argumenti efficaciam; plus enim est in nomine Patris venisse,maxime adiunctis etiam,quæ præcesserunt, Omnia,quæ facit Pater,facit & filius, venit enim cum eadem virtute, & potentia patris. Eodem modo cum Athana. exponit Hilar. lib.9.de Trini.Ambro.autem 2.Thessalo.2.hæc verba considerans dicit: Venire in nomine Patris est seipsum profiteri filium Dei: & inde deducit Antichristum non se filium Dei prædicaturum,sed Deum;quia in nomine suo dicitur venturus.quasi hoc verbum, *In nomine suo veniet*, significet,quod non ab alio missus veniat, sed tanquam Deus ipse à nemine procedens: se ipsum enim esse Deum mentietur; idcirco in nomine suo veniet. Sed non existimo hunc esse huius verbi sensum,sed,*In nomine suo veniet*,quia re vera nullam habebit diuinam virtutem,sed sua malitia finget se à Deo missum, vt Dei filium, sicut falsi Prophetæ in suo nomine veniebant,quia re vera à Deo non mittebantur.Et hoc est quod dicitur nunc, *Si quis veniet in nomine suo*, id est, re vera non à Deo missus,nec Dei habens potestatem,sed sua se fingens propria nequitia talem,recipietis illum.

Retentiorum sententia de illo alio,qui venit in nomine suo.

Alterum verbum est,*Si alius venerit*.recentiores de quibusdam,qui pauco post tẽpore à Christi ascensione finxerunt se Christum, & deceperunt turbas,hoc dictum exponunt. de vno enim Aegyptio refert Iosephus lib. 2. de bello Iudaico,cap. 12. qui triginta millia Iudæorum decepit.& de Simone Mago habetur Act.8.qui multos decepit;tamen cõmunis sanctorum interpretatio est de Antichristo, qui verè vltimis diebus se Christum prædicabit, multosque decipiet,& huic multitudo Iudæorum datura est fidẽ, Deo iusto suo iudicio propter eorum perfidiam permittente.Ita exponunt Irenæus,lib.5. capit.25. Hieronymus ad Algasiam,quæstio.11.Ambro. lib.1.de Spiritu sancto cap.14.Hilarius lib,9.de Trinitate,& lib.de vnitate Patris, & Filij. Cyrillus libr.3. capit.6.& Chrysostomus hom.40.& iste est legitimus sensus.

C

Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non queritis?

COMMENTARIVS.

CAusam infidelitatis eorum aperit, eisque tanquam sapientissimus & clementissimus medicus eam manifestat,cum quadam insimulatione, vt si fortè causa cognita & aperta,resipiscant, & ad medicum confugiant. Simile mihi hoc videtur ac si infirmus grauj, & diuturna ægritudine laborans multis,& efficacibus remedijs sanitatis acceptis,

ceptis, tamen adhuc à mala quadam consuetudine, quæ causa morbi est, nolens recedere in medicum culpam reijciat, & dicat; nullum hactenus remedium efficax adhibuisti, iam enim sanus essem si adhibuisses; contra quem medicus iustè, & miseranter insurgat dicens; quomodo tu potes sanari, qui à praua hac consuetudine, à qua morbum contraxisti, non recedis? ita nunc Dominus, quia incredulitatis causam Iudæi in corde suo in Christum reuocabant,quasi non crederent, quia se nondum Christum esse verum probauerat, nec vnde id credere possent, ostenderat; propterea in eos inuehitur, postquam iam testimonia suæ veritatis narrauit,& eos arguit dicens, *Quomodo credere potestis, qui gloriam* propriam quæritis, non Dei? non ego sum in causa,qui efficacissima credendi iam adhibui argumenta, sed vos,qui ab ambitione vestra, quæ cæcitatis vestræ causa est, non abstinetis. Hic est sensus, & connexio verborum.

Quid sit gloriam ab inuicem quærere.

Adhuc tamẽ sunt verba explicanda.Gloriã ab inuicem accipere,est nomen sanctitatis & doctrinæ, ac virtutis ab hominibus quærere: non tam studiosum, & doctum, & virtute præditum esse, quam talem ab hominibus reputari; qui autem plus studet verè virtutem, & doctrinam amplecti, quam ab hominibus talis videri, hic gloriam quæ à Deo est quærit: nam apud Deum gloriam habet, qui talis est; non autem qui talis tantum reputatur. pluris ergo isti faciebant tales ab inuicem haberi, quam tales apud Deum esse; ideo dicti sunt accipere gloriam ab hominibus, & non quærere gloriam, quæ est à Deo. Qui verè virtutem, & legis obseruantiam, & iustitiam habet, iste testimonium, & nomen suum habet ab ipso Deo, & propterea dicitur gloria hæc à Deo esse; quia Deus est, qui præclaram habet cognitionem de homine, quando verè iustus est, & qui auctor est veræ virtutis, & iustitiæ, cui non incumbentes,non quærunt gloriam, quæ à Deo est. vno verbo sensus est, Hi plus apparere tales hominibus volebant, quam verè, & coram Deo esse.

Ex ambitione cæcitas Iudæorum orta.

Sciendum est Iudæos videri voluisse sapientes, ac prudentes, & legis obseruatores apud alios:nimium autem opinionis suæ minui reputabant,si á Christo discerent,& eius discipuli fierent, quem literas nunquam didicisse credebant: minus legis obseruatores ab alijs haberi timebant, si Christum sequerentur, qui legis rigorem seruare non videbatur: elegerunt ergo potius non credere, nec eum confiteri; idcirco ambitio excæcauit eos,& magno fuit impedimento,ne crederent, & ad Christum venirent:passiones enim animi vitiosæ, & affectus inordinati sæpe excæcant, & detinent mentem, ne veritatem cognoscat, atque etiam ne cognitam exterius profiteatur. Hilari. lib.9 de Trini:aliter hanc legit sententiam,nempe, *Quomodo potestis credere, qui honorem ab hominibus accipitis, & honorem eius,qui solus Deus est,non quæritis?*& tunc sensus est,eos pluris fecisse gloriam,& honorem proprium apud homines,quam honorem Dei veri: id est,plus ipsos ab alijs honorari,quam honorare Deum verum.

ANNOTATIO XXXVIII.

Qua ratione ambitio quæ in voluntate residet fidem intellectus impediat.

DVbitare non immerito aliquis posset,qua A ratione, cum fides sit intellectus, ambitio autem voluntatis, impedimentum hæc esse possit credendi, & causa Iudæis his fuerit incredulitatis erga Christum, Sciendum; veritates, quibus per intellectum assentimus in duplici esse differentia; quædam habent sufficientem sui ostensionem,aut probationem,& hæ sunt, quæ aut tam clarę,& euidentes sunt,vt per se pateãt, quas Philosophi vocant propositiones per se notas; aut habent probationes, & argumenta quę necessario concludunt,& conuincunt,quales sunt veritates scientiarum, quæ etiamsi per se ipsas,& solæ propositæ non innotescant intellectui, tamen si ratio, & argumentum accedat, ita fiunt manifestæ, vt intellectus repugnare nõ valeat: aliæ sunt veritates, quæ nec per se ita sunt notæ,vt intellectus per se solus valeat assentiri, nec habent probationes ita necessarias, vt intellectus dissentire non possit; tamen habent aliquam probationem inducentem,& inclinantem intellectum ad assentiendum, & hæ sunt veritates, de quibus dicimur habere opinionem: eis enim assentimus, non quod necessariã probationem habeant; sed quod probatio sit rationabilis,& inductiua intellectus,sed non conuincens. In illis veritatibus prioribus intellectus non indiget auxilio voluntatis; nam siue homo velit,siue nolit,dissentire non valet:in posterioribus autem sæpe indiget auxilio voluntatis, quæ ipsummet inducat ad assẽsum,& suppleat, quod probationi deest. Hinc fit, vt quando be-

B

nc

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne affecti sumus erga aliquem, facilius credamus, quæ dicit, etiamsi rationibus non ita vrgentibus vtatur: quos autem odio habemus, non facile eorum dicta recipimus: quamuis rationes forsan, & probationes vrgentiores habeāt, quando neutræ sunt necessariæ. nam voluntas inducit intellectum, vt illis assentiatur, non autem istis. Hæc omnia sunt ex Philosophia sumpta, nec est cur diffusius hæc tractemus, sed proposito nostro applicanda sunt.

Veritates fidei quomodo à voluntate iuuantur.

Veritates fidei nostræ non sunt prioris generis: non enim sunt per se manifestæ, nec demonstrationibus, aut probationibus necessarijs fides procedit: quod Basil. hom. in Psal. 115. docuit dicens: Fides nō per rationales methodos, nec per Geometricas necessitates animum ad assensum trahit; sed per actionem virtutis. hęc Basil. Sunt ergo posterioris generis, nō quod probationib. vllis innitatur fides, sed quod non ita eius veritates pateant intellectui, vt nisi voluntas adiuuet, solus ipse valeat assentiri. habet quidē fides probationes pro his, qui nondum credunt; tamē neque hæ necessariæ sunt, sicut demonstrationes scientiarum: nec qui credūt, propter eas credūt; sed propter lumen fidei à Deo infusum intellectum inclinante ad assensum, ita vt nō sufficiat, nisi voluntas concurrat simul, vt velit homo credere: nec etiā probationes nō credenti sufficiūt; nisi adhuc intellectus illuminetur, & voluntas etiam accedat, quod non facit, nisi etiā adiuta à Deo. hac ratione fit, vt fides sit meritoria, quia libertate non priuatur, cui dum credit, hominis voluntas inniti tur, iuxta illud 2. Cori. 10. Captiuantes intellectum in obsequium fidei. Captiuat voluntas intellectum, quia inducit, vt credat ea, quorum non habet necessariam probationem. Si igitur ita est, vti re vera est, vitia volūtatis & animi affectus multum possunt contra fidem: nam voluntatem auertunt ab affectu pio captiuante intellectum; idcirco quando vitia, & passiones contrariæ sunt ijs quæ fidei sunt, impediunt ad recipiendam fidem, & impellunt ad receptam deserendam; quod exemplis simul, & auctoritate sanctorum illustrabimus.

Corrupti mores impediunt fidem & iam receptam expellunt.

Grego. Nisc. Orat. 3. de resurrectione, Qui sibi, inquit, conscij sunt turpissimarum & fœdissimarum actionum, quibus graues pœnas meriti sunt, odio iudicij tollunt resurrectionem, & pro eo quod cupiunt & optant, varias cogitationes sibi fingunt. hæc Grego. Vides hos nolentes credere corporum resurrectionem (viuebant enim pessimè) timentesq; iudicij seueritatem in resurrectione; idcirco inducti sunt vt potius non crederent resurrectionem, vt à timore se liberarēt, & licenter vitijs indulgerent. Aug. lib. 21. Ciui. cap. 18. nonnullos dicit æternitatem pœnarum interni negasse, vt suis perditis moribus hanc pollicerentur impunitatem. Ambr. lib. 1. de pœnit: cap. 15. Nouatianum amissi Episcopatus dolore ab Ecclesia discessisse refert. Chryso. hom. 7. in Ioan. Paulū Samosatensem amore fœminæ cuiusdam à fide apostatasse dicit; quod permultis nostri temporis hæreticis euenit: vitijs enim carnis tracti à fide Catholica recesserunt, vt sibi licere carnis indulgentiam, quam concupiebāt, persuaderent, quam Catholica fides damnabat. Grego. lib. 20. Mora. cap. 12. Auaritiam aliquos retinere dicit, ne ad fidē conuertantur. quod hodie etiam experimur. malunt enim multi in suis hæresibus hærere, quam dum ad veritatē Catholicam reuertuntur, Ecclesiarum bona temporalia, quæ iniquè rapuerunt, restituere. Vitia enim detinent intellectum in errore sibi conformi, & à contraria auertunt veritate. Hoc etiā fuit, quod olim idololatras homines fecit, & in idolatria retinuit; quod Athan. in orat. contra Idololatras docuit. & Grego. Nazian. in orat. ad Nemesium, cuius hæc sunt verba, Stulti idolorum cultores, qui hoc vitijs vestris subsidium excogitastis, vt flagitiosos mendaces, sicarios, versutos, & flexuosos, periuros, raptores, cinœdos, adulteros, pędicones vobis deos fingeretis; nec eo cō tenti, vitijs etiam ipsis sacra instituistis, alios nimirum atque alios alijs, alijsque sceleribus flagitijsque nobiles, & præpotentes diuinis honoribus afficientes; ex quo illud efficitur, vt non solū impunitum maneat quoduis crimen, sed etiam laudabile, atq; honestū habeatur velut Deo, qui id coluit, gratum & iucundum. hęc Grego. quorū magna pars in nostri temporis hæreticis vera esse cernitur, quod maxime dolendum est. Sexcenta sunt huiusmodi testimonia, sed pro dictorū declaratione, & cōfirmatione hæc sufficiant.

Ex dictis ad interrogata respondet.

Facile est ex his soluere propositā difficultatem. est quidem intellectus credere, sed cum lumen fidei non adeo veritates credendas manifestet, & earum probationes nō ita sint necessariæ, vt intellectum cōuincant. sicut à scientificis demonstrationibus conuincitur, fit, vt voluntatis actus ipsius, in quā, electio sit ad fidē necessaria, quam nec ipsa voluntas habet sine auxilio gratiæ. Vitia ergo, & passiones exorbitantis voluntatis, auertūt, & impediunt intellectū à veritate. Videbatur istis Iudęis, si Christū admitterent, fore vt eo in precio nō haberentur, in quo prius habebantur: non etiam eam doctrinæ & sanctitatis opinionem conseruaturos, quam sibi apud vulgus comparauerant; & quamuis verè decepti hoc essent, tamen ita sibi persuaserant. propterea noluerunt fidem habere Christo, malētes sibi persuadere Christum non esse, ne sibi id persuasi, quę cupiebant, amitterent. Ambitio ergo eorū, & vana gloria detunuit intellectū, ne tantæ doctrinæ, tantis Christi probationibus assensum præberet. Fecit hoc idem auaritia, ne scilicet lucra, quæ ex oblationibus aduenie bant ipsis, amitterent, vt in parabola vineæ Mat. 21. ostenditur, tamen hoc in loco ambitionis mentio facta est.

Noli-

Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud Patrem, est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.

COMMENTARIVS.

ABstulit Christus hactenus Iudæis defensionem vnam, qua se tuebantur, ne ipsi crederent; & vt ipsum persequerentur, nempe zelum Dei, & dilectionem eius: ostenditque dilectionem Dei non esse in eis, nec ad hanc eos posse confugere; sed potius ambitionem, & humanæ gloriæ cupiditatem causam esse, quam diuinæ dilectioni anteferebant. nunc alteram remouet defensionem, conuertitque in ipsos; tuebantur enim se Moyse, quasi eius præcepta, & verba obseruarent, eaque causa Christo contradicerent. Contra hanc eorum defensionem dicit Dominus; ne putetis me accusaturum vos apud patrē, quasi mihi soli increduli fueritis: nam Moyses ipse, quo vos tuemini, in quo speratis, ipse vos accusat iam tanquam eos, qui etiam ipsi sitis increduli, & infideles: non ergo est, quod vos Moyse tueamini. Phrasis est frequens, non quod accusaturus non sit; sed quod non solus, sed cum Moyse. Mar. 9. Quicunque me susceperit, non me suscipit, sed eum, qui misit me; id est, non me solum suscipit, sed etiam eum, qui misit me. & Matth. 10. Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. & 1. Corint. 15. Abundantius omnibus laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum; id est, non soli vos estis, qui loquimini, non ego solus laboraui, sed gratia simul. Et habet verbum præsens energiam, *accusat*, quasi iam ipse vos accusat. Accusare Moysem non est aliud, quam peccatum Iudęorum, quod incredulitate contra Moysem commiserunt, eos dignos damnatione coram Dei iudicio facere. Hac etiam ratione Christus accusabit malos, quia peccata contra fidem, & legem Christi, eos dignos damnatione facient; nō autem dicuntur accusare, quasi peccata ad iudicem deferant, vt solet in humanis fieri accusationibus.

Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.

CVr Moyses eos accuset, explicat. quia Moysi non habebant fidem, & simul hoc exponit, & probat, quasi dicat: Moysi non creditis, quod eo argumento probo; quia, si ei credideretis, mihi etiam fidem adhiberetis; nam ille de me scripsit. Si igitur mihi non creditis, de quo ille scripsit, iam scriptis, & verbis eius increduli estis, & hac ratione vos accusat Moyses. illud, *Forsitan*, Græcis est frequens particula expletiua, & vim potius affirmandi habet, vt alias diximus; propterea multi antiqui Doctores sine tali particula hanc legunt sententiam, nempe Irenæus lib. 4. cap. 3. & Cyprianus lib. 1. contra Iudæos cap. 18. & August. hom. 45. de Verbis Domini.

ANNOTATIO XXXIX.

Expenditur sensus superiorum verborū.

MOyses scripsisse dicitur non obiter, & præter propositū, sed magno consilio & ex suscepti operis præcipuo instituto. August. lib. 16. con. Faust. cap. 22. dicit omnia propter Christum Moysem scripsisse, propterea q; non esse dictū, Et de me ille scripsit, sed *De me* ille *scripsit*: nihil enim scripsit, quod non ratione Christi scriptum sit, Multa de Christo Moyses scripsit in Pentateucho, tamen locus vnus, quem sacri Doctores interpretantur à Christo esse nunc intellectum, est ille Deuter. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum. ita Cypria. lib 1. con. Iudę. cap. 18. Ambro. ad Coloss. 1. et August. lib. 16. contra Faust. cap. 22. & Cyril. lib. 3. cap. 9. affirmant, quem locum diffusè Cyrillus discutit; tamen ita hoc intellige, vt simul etiam alia omnia non prætermittantur. Irenæ. lib. 4. cap. 3. exponit; *Si crederetis*, inquit, *Illi & mihi crederetis*, quia, inquit, sermones illius mei sunt. sed magis ad sensum est, si exponamus, sicut ipsemet Dominus expositi, quia de Christo scripsit. Sunt quidem sermones Moysi, sermones Dei, & filij Dei, qui per eum loquebatur; sed sunt etiam sermones de verbo & Christo, quia de eo dicti sunt; & hoc est, quod nunc dicitur; nam verba illa, *De me enim scripsit*, causam explicant, cur, si crederent illi, crederent etiam Christo; non autem satis erat sermones fuisse Dei, & Christi tanquam loquentis per Moysem; nisi etiam sermones tractarent de eodem Christo, vt per eos credere Iudæi in Christum possent.

Deutero. 18.

Si

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?

COMMENTARIVS.

COncludit causam incredulitatis, erga Christum, quia Moysi non credebant. Si, inquit, Moysi scriptis non creditis, nec meis verbis credetis. Argumentum est à maiori negatiuè, non absolutè: sed secundum opinionem illorum. illi enim pluris faciebant Moysem, quam Christum, si ergo Moysi quem tanti faciebant, & tamen scriptis eius tam antiquis, & tanta veneratione habitis, fidem nō habebant, nec Christo, nec verbis eius nouis, quem parui faciebant, fidem habere poterant. Moysi, & scriptis permanentibus & antiquis, verba noua, quæ transeunt, & se, qui minoris habebatur opponit.

ANNOTATIO XL.

Iudæorum defensiones euertit Dominus.

ATtende egregium Domini in hoc colloquio artificium; aufert enim duas eorum defensiones, vtrisque veras causas infidelitatis eorum annectendo; nam defendere se poterant zelo, & dilectione Dei; huic opposuit, Dilectionem Dei non habetis in vobis; non est ergo hæc causa, cur non credatis mihi; sed potius causa, est ambitio vestra contra Dei dilectionem. Iterum defendere se poterant legis Mosaicæ obseruantia, cæterum opponit dicens, Moysem accusaturum eos; non ergo est hæc causa, sed potius contraria, quia Moysi non crederent; eorū igitur ambitio, & incredulitas verbis Moysis, eiusque scripturæ, causa erant, cur Christo non crederet. Et vltima respondent principio: Accusabant vt legis Mosaicæ transgressorem, quod Sabbatum A non custodiret; concludit autem Dominus eos esse trāgressores, & incredulos legi, & Moysi hic est sensus. Sed dubium est, quomodo hi Iudæi Moysi scriptis non credidisse dicantur. Respondeo non esse hoc intelligendum, quasi cognoscerent Christū esse illum eundem, de quo Moyses locutus erat, & non reciperent, eo quod putarent Moysem non vera locutum; sed dicuntur non credere Moysi, quia potuerunt facile ex illius scriptis illum verum esse Christum cognoscere, & noluerunt attendere, odio contra Christum & malitia impediti. hac ratione igitur dicuntur non credidisse Moysi. Ignorantia enim nimis crassa, immo affectata à peccato infidelitatis non separatur.

CAPVT SEXTVM.

POst hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis, & sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his, qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum. Cum subleuasset ergo oculos IESVS, & vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum, Vnde ememus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum. Ipse enim sciebat, quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis eius Andreas frater Simonis Petri, Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? Dicit ergo IESVS, Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. Accepit ergo IESVS panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite

ligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis, quæ superfuerunt his, qui manducauerant. Illi ergo homines, cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant, Quia hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum. IESVS ergo cum cognouisset, quia venturi essent vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. Vt autem serò factum est, descenderunt discipuli eius ad mare, Et cum ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum: & tenebræ iam factæ erant: & non venerat ad eos Iesus: Mare autem vento magno flante, exurgebat. Cum remigassent ergo, quasi stadia vigintiquinque, aut triginta, vident Iesum ambulantem super mare, & proximum naui fieri: & timuerunt. Ille autem dicit eis, Ego sum nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in nauim: & statim nauis fuit ad terram, in quam ibant. Altera die turba quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis IESVS in nauim, sed soli discipuli eius abiissent: aliæ vero superuenerunt naues à Tyberiade iuxta locum, vbi manducauerant panem, gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia IESVS non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Iesum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus, & dixit: Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater signauit Deus. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Respondit IESVS, & dixit eis, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit. Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est. Panem de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis IESVS: Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim verus Dei est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis IESVS: Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet vnquam. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditis. Omne quod dat mihi pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiiciam foras: quia descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. Hæc est enim voluntas eius, qui misit me Patris; vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me: vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi: & dicebant, Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cœlo descendi? Respondit ergo IESVS, & dixit eis: Nolite murmurare inuicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptum

Universidad de Deusto
Biblioteca

in prophetis : Et erunt omnes docibiles Dei . Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me . Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem . Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam . Ego sum panis vitæ . Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt . Hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum : & panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita. Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes : Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis IESVS, *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis . Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam : & ego resuscitabo eum in nouissimo die . Caro enim mea verè est cibus & sanguis meus, verè est potus . Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo . Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem : & qui manducat me, & ipse viuet propter me . Hic est panis, qui de cœlo descendit . Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt . Qui manducat hunc panem, viuet in æternum . Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciens autem* IESVS *apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio* IESVS, *qui essent non credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat, Propterea dixi vobis quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo . Ex hoc, multi ex discipulorum eius abierunt retrò: & iam non cum illo ambulabant . Dixit ergo* IESVS *ad duodecim : Nunquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: & nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei. Respondit eis Iesus, Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem Iudam Simonis Iscariotem: hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim.*

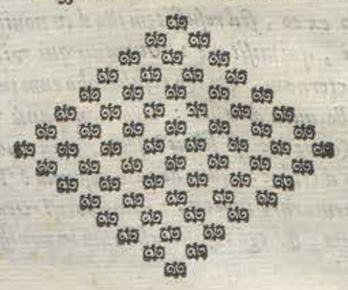

Post

Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis.

COMMENTARIVS.

DEscribit Ioannes miraculum Christi, & sermonem miraculi occasione habitum. Miraculum alij Euangelistæ narrarunt, sermonem vero omiserunt; eaque ratione a Ioanne narrandus suscipitur, cuius præcipuũ institutum est verba ipsius Christi describere, quæ cæteri Euangelistæ siluerunt; quod si miraculum ab alijs narratũ, quod moris eius non est repetit, id propter sermonem factum est, vt dicit Chrys. hom. 41. occasione enim miraculi sermonem hunc insignem habuit Dominus. Adde etiã hoc miraculũ, ipsius sermonis sensum valde illustrare, vt in sequentibus cõstabit, quamquam etiã in eo narrando, quæ alij omiserunt, enuntiat. Tempora ergo distinguens, inquit, *Post hæc*, quæ in cap. superiori facta sunt, *Abijt Iesus trans mare Galilææ* quod alio nomine dicitur, mare *Tyberiadis*.

Quando & quo hæc facta sint.

Quando, *Post hæc* dicitur, non oportet intelligere, quæ in hoc capite narrantur continuò esse facta post languidi sanationem: nam hæc vti iam diximus, in Hierusalem fuit facta tempore Paschatis, aut secundum Cyrillum tempore pentecostes, at hoc miraculum vti Ioannes, paulo post docet, gestum est prope sequens Pascha : multi ergo interceserunt menses inter miraculum superius, & hoc, quod modo refertur: quo tempore multa miracula fecit Dominus in Galilea; sermonemque habuit illum celebrem in monte; duodecim elegit Apostolos; Ioannes occisus est; fama miraculorum Christi ad Herodẽ peruenit: denique ea omnia gesta sunt, quæ narrant Euangelistæ vsque ad miraculum quinque panum, cuius Matth. cap. 14. Marc. cap. 6. Lucas cap. 9. meminerunt, quæ noster Euangelista, vtpote diligenter ab alijs relata prætermisit: verba, & sermones Christi præcipuè memoriæ tradere, conatus. Sic ergo intelligendæ sunt particulæ, *Post hæc*, Abijsse autem dicit Ioannes, sed qua occasione abierit silet, at alij Euangelistę expresserunt; nam Matth. 14. dicitur occiso Ioanne Baptista audisse Herodem famã Iesu, & dixisse pueris suis . Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis. cum autem hoc audisset Dominus, secessit cũ discipulis suis in desertum locum Bethsaidæ, quod Ioannes nunc dicit, *Abijt trans mare Galilææ*. Quamuis autem Matthæus post prædicta verba describat occisionem Ioannis, non narrat eam; quasi tunc, sed iam multo ante factam: sicuti etiam alij Euangelistæ: quando ergo dicit Dominum audisse hæc & secessisse, referendum est, vt tunc secesserit, quando nouit Herodem miraculorum eius habuisse notitiam, & quæsiuisse videre eum. nisi dicamus quod quamuis mors Ioannis multo ante acciderit, quam fama miraculorum Christi ad Herodem peruenisset, tamen vtrumque simul relatum est Christo, nempe & Ioan. occisum, & Herodem famam Christi audisse, vt sentit Euthym Matth 14. & Beda Marc. 6. & Luc. 9. abijt ergo sæuitiæ tyranni cedens, hominem se in hoc verum demonstrans. Marcus cap. 6 aliam etiam expressit causam, nempe, vt pusillum cum discipulis quiesceret, venientibus enim discipulis ex prædicatione, & narrantibus, quæ egerant dixit, Venite in desertum locum, & quiescite pusillum: erant enim, qui veniebant, & redibant multi, & nec spatium manducandi habebant, hæc Marcus . Mare Galilææ est. quod alio nomine dicitur Tyberiadis, a ciuitate celebri ad littus eius adiacente, quod etiam alio nomine dicitur lacus Genezareth. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO I.

Christus binas panes multiplicauit vt turbas satiaret.

BIs dominus miraculum multiplicationis panum fecit; Primo quidem, quando Ioannes narrat, & hoc idem describserunt, Matthæus cap. 14. Marcus cap. 6. Lucas cap. 9. ita docent Aug. tract. 24. Chrysost. hom. 41. & est consensus communis . Secundo quando ex septem panibus & paucis piscibus turbas refecit, & hoc posterius gestum est, cuius solum Matthæus cap. 15. & Marcus cap. 8. meminerunt. ad prius A ergo reuertamur, quod nunc describitur. Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 45. & Chrysost. hom. 59. in Matth. & Hieronymus Matth. 14. hoc miraculum post cædem Ioannis ab Herode factum putant; nam Matth. 14. dicitur; Post quã occisus est Ioannes, accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius, & sepelierunt, & venientes nuntiauerunt Iesu, quod cum audisset Iesus, secessit in nauicula in desertum locum : tamen

Miraculum hoc quando factum fuerit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc sententia habet magnam difficultatem: nam cum constet ex Ioanne miraculum hoc prope Pascha celebratum, consequeretur, mortē Ioannis factam esse illo ipso tempore, cuius contrarium Ecclesia celebrat; nam mense Augusti decollatio Ioannis peragitur, quod si attentè Marcum cap. 6. & Lucam cap. 9. legimus, non est difficile inuenire, non eo tempore Dominum abijsse in locum, vbi hoc fecit miraculum: nam narrat Dominum Apostolos ad prædicandum misisse, & eodem tempore Herodem famam Iesu audientem dixisse; Ioannes Baptista surrexit à mortuis; & cum hæc narrasset, statim tractat, & describit Ioannis cædem. Apertum est autem non narrasse, vt id temporis factam; nam prius dixerat Herodes, Ioannem surrexisse à mortuis, ergo antequam Herodes hoc protulisset, iam erat Ioannes occisus. Narrat ergo historiam cædis velut ex occasione quadam, non quod tunc facta esset; continuans autem historiam dicit, reuersos esse Apostolos, & narrasse omnia, quæ egerant, & docuerant, tunc ait Dominus, Venite seorsum in desertum locum. Ex his manifestum profectò est, hoc miraculum factum post missionem Apostolorum, & Apostolos missos fuisse etiam post Ioannis occisionem, antequam ad Herodem fama Christi perueniret. hoc autē medio tempore, dum Apostoli mittuntur, Herodes audiuit Christi famam: reuersis igitur Apostolis, & renuntiato ad Christum, quod Herodes dixerat de illo; abijt cum discipulis in desertum. Ex Marco igitur, & Luca apertè deducemus historiam occisionis Ioannis narratam, non vt tunc factam: nam prius Herodē de Christo pronuntiasse referunt, Surrexit Ioannes à mortuis. Erat ergo iam occisus Ioannes; sed verborum illorum occasione historiam multo ante gestā narrat: quando ergo dicit Matthæus discipulos Ioannis, postquam sepelierunt eum, venisse, & nuntiasse Iesu, & cum id audisset Iesus, secessisse in locum desertum, intelligere oportet, cum Euthymio, vti diximus in commentario, non tunc venisse, cum primum sepelierunt; sed post aliquod tempus; & simul Christo & occisionem, & verba Herodis multo post cædē de Christo prolata renuntiasse. Dici etiam potest verbum illud Matthæi (quod cum audisset) referendum esse ad historiam præcipuē institutam; nempe cum audisset, quæ Herodes dixerat, audiens famam eius, non autem ad ea, quæ narrarunt discipuli de morte Ioannis: ex Marco enim, & Luca, & Ecclesiæ traditione in festi celebritate, habemus non continuo post Ioannis occisionem hoc miraculum fuisse.

Quomodo concordes sint Euangelistæ circa hanc Domini profectionē.

ANNOTATIO II.

CVm Ioannes noster Christum trans mare Galilææ abijsse dicat, vbi peractum esse miraculum hoc narrat, difficultas ex alijs oritur Euangelistis: nam Matthæus cap. 14. & Marcus cap. 6. in desertum locum abijsse dicunt. nec hoc tantam facit difficultatem, quantam Lucæ testimonium, qui cap. 9. refert abijsse in locum desertum, qui est Bethsaidæ; at Bethsaida est citra mare, seu lacum, venientibus è Iudæa sita; qua igitur ratione dicitur Christus abijsse trans mare, vbi celebratum est miraculum istud? immo inter Marcum, & Lucam videtur quædā repugnantia; nam secundum Lucā dicitur abijsse in locum desertum Bethsaidę, vbi miraculum fecit; at secundum Marcum completo miraculo cogit discipulos, vt ascenderent nauiculam, & præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam.

Quod sit & qualemare Galilæa.

Pro huius difficultatis resolutione, sunt nonnulla consideranda. Primum est mare Galilææ esse lacum quendam iuxta regionem Galilææ, per quam transit Iordanis fluuius, qui terræ sanctæ orientalis est terminus, habetque secundum Iosephum lib. 3. de bello Iudaico. c. 18. centum stadiorū longitudinem, quadraginta latitudinē; quamuis Ægesippus lib. 3. cap. 26. longitudinē centum quadraginta stadiorum esse affirmet: octo autem stadia milliare Italicum conficiunt. Dicitur autem Mare iuxta Hebræorum morem, qui congregationes aquarum siue salsæ, siue dulces sint, vocant mare; quod annotauit Hiero. in traditi: Hebra. in Genes. in principio. & ex Gen. 1. habetur, Congregationes, inquit, aquarum appellauit maria. Nomina diuersa habet à locis prope ripam sitis; dicitur enim mare Galilææ, quia iuxta regionem hanc lacus iste est; Tyberiadis vero, à ciuitate celebri in principio eius sita. hæc olim, vt dicit Hiero. Ezechi. 47. dicta est Chinereth, siue Chineroth, quę Iosuæ 19. vocatur Chenareth, vnde etiam mare Chinereth dicitur, Num. 34. & Iosu. 11. sed destructam, Herodes in honorem Tyberij Cesaris reparauit, & nomen imposuit Tyberiadis. dicitur etiam stagnum Genazareth, siue Genesar, à terra quadam continente sic appellata, quæ ad littus eius adiacet, cuius regionis latitudo est viginti stadiorum, & longitudo triginta secundum Iosephum loco allegato, in qua regione ipse Iosephus Capharnaum sitam asserit; nam à fontis nomine ciuitas sic est appellata, ex quo fit vt Chinereth non sit idem, quod Genesar, seu Genezareth, cum hoc sit regionis nomen, illud autē Ciuitatis, vt ex Hieronymo diximus. Nisi etiam dicere velimus Tyberiadem non esse eandem, quæ olim dicebatur Chinereth, esseque nomen regionis idem cum Genesar, seu nomen esse vrbis, & regionis citra lacum ad littus Galilææ.

Bethsaida fuit.

Alterum annotandum est, Bethsaidam, quæ erat Apostolorum patria, sitam esse inter Tyberiadem, & Capharnaum: erat autem Capharnaū in fine lacus ad ripam citra ipsum lacum venientibus à Iudæa & Galilæa; non enim necessarium his erat transfretare, vt venirent Capharnaum, sed ad ripam regionis Galilææ sita erat,

In lacus

In lacus autem principio erat Tyberias ex oppo sita parte, ita tamen, vt propter curuitatem, & sinum quendam lacus, iter breuius, & commodius esset nauigatio, sed non necessaria: nam ascendendo per ripam iter terrestre confici poterat ad Tyberiadem venientibus ex Iudæa, & Galilæa, quamuis Iordanis fluuius per pontem transiri debuerit. Inter Tyberiadem ergo & Capharnaum, in sinu & curuitate hac erat Bethsaida ciuitas Apostolorum, non multum à Capharnaum distans. Aliqui recentiorum alteram Bethsaidam ex aduersa parte lacus dicunt, hancque esse, quam Philippus Tetrarcha in vrbis speciem ampliauit, nomenque Iuliadis à Iulia filia Cæsaris nuncupauit, vt refert Iosephus lib. 18. Antiqui. cap. 3. & eius meminit Plinius libr. 5. cap. 15. & hac distinctione Euangelistarum loca in concordiam adducunt, vt Lucas de Bethsaida vltra lacum meminerit, in cuius desertum abijt Iesus, & miraculum fecit, & huius deserti mentionem faciant Matthæus, & Lucas; at miraculo facto iterum transfretasse in Bethsaidam dicatur, nempe eam, quæ Apostolorum patria erat. Sed quia apud antiquos, & graues auctores non inuenitur hæc distinctio Bethsaidæ, non probo hanc responsionem; & quamuis esset vera distinctio, non satisfacit propositis difficultatibus: aliter respondent nonnulli nostro seculo; sed vera, & legitima responsio hæc est, quam peritus locorum facile acceptabit.

Vera difficultatis resolutio.

Antequam igitur perueniatur Tyberiadem, est Capharnaum. proficiscentibus autem erat ad ripam Bethsaida Apostolorum patria, & superius versus Tyberiadem antequam ad eā; & ad pontem Iordanis perueniretur, erat locus deser-

tus Bethsaidæ. huc Dominus nauigauit; nam quamuis pedes venire potuisset, tamen commodior erat, & breuior via nauigio propter curuitatem, & sinum stagni. & ascendit ad locum desertum relicta Bethsaida, cuius locus ille erat inter Bethsaidam, & Tyberiadem situs, & ibi miraculum perfectum est; eoque peracto iussit discipulos transfretare versus Bethsaidam ipsam, ipse autem in eo loco mansit. poterat quidem iter confici pedibus, sed propter sinum, vti diximus, erat facilior via per aquam. Et hac ratione concordia multorum habetur: nam Apostoli facile relicto Domino abierunt: existimarunt enim peditem venire voluisse, quia non multum distabat; turba etiam sequi eum pedibus potuit, quia via patebat & terra, & aqua, & hinc patet intelligentia huius loci. Quando enim Ioannes dixit, *Abijt trans mare*, illa dictio, *Trans*, non significat ripam oppositam stagno, sed ripam ex eadem parte; tamen sinu interiacente stagni, ad quem per aquam transitus facilis erat. patet etiā intelligentia Luc. 9. non enim dicitur, In desertum qui est Bethsaida, sed qui est Bethsaidæ. ad eam enim ciuitatem pertinebat, sicut loca vrbiū circumuicina: nec erat ex opposita parte ripæ supra Tyberiadem; hac enim ratione turbæ sequi pedibus non possent, longumque esset iter, adeo vt vix, quæ Euangelistæ dicunt, fieri possent: patet etiam ratio, quare Ioannes dicat nunc mare Galilęę, quod est Tyberiadis; nempe vt insinuet locum miraculi, qui fuit supra Bethsaidam patriam Apostolorum in deserto loco versus Tyberiadem, in quem nauicula peruenit Christus, propter sinum, & veluti dorsum lacus, quod transfretasse dicitur.

Et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his, qui infirmabantur.

COMMENTARIVS.

NArraturus Euangelista miraculum, quo magna hominum multitudo quinque panibus satiata est: qua ratione hæc multitudo, & vnde conuenerit premittit: ne si nulla mentio fieret vnde hæc tanta multitudo in deserto comparuerit, aliquis hæsitaret: simul etiam causam adiungit, quæ tantam multitudinem in desertum locum, Christum sequi permouerit. *Videbant*, enim, *Signa, quæ faciebat super iis, qui infirmabantur*, hac de causa ex oppidis circumuicinis multi ad eum confluebant, pars vt sanaretur à suis infirmitatibus, pars vt infirmos, & ægrotos ipsos deferret; pars etiam, vt credi facile potest, vt viderent mira opera Christi. Vtilitate enim corporis magis, quam animæ ista multitudo concurrebat; quod Euangelista non dissimulauit, causam multitudinis congregatæ exprimens.

ANNOTATIO III.

Christi miracula, tribuit de causis, in vtilitatem & beneficium hominum facta.

ATtende omnia miracula Christi in tollendis humanis miserijs, & morbis depellēdis fere gesta esse, quod optimo consilio factū est. cuius tres possumus assignare causas: vna est ratione fidei conciliandæ, vti enim in 38. anno-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne necesse est, & intellectum illustrare docendo, & voluntatem afficere inducendo: multum autem ad hoc prodest vtilitas propria addiscentis, & audientis: facile enim persuademus ijs, quos benevolos habemus, benevoli autem beneficijs fiunt. hac igitur ratione Dominus noster beneficijs, quorum ea magna sunt quæ ad vitam, & salutem conducunt, attrahebat eorum affectum, vt verbum doctrinæ facilius intellectui imprimeret. Altera huius causa est, vt finem sui aduentus sensibilibus effectibus ostenderet: venerat enim e cælo animæ morbos, & mortem peccati expellere: idcirco sanandis corporum ægritudinibus, & mortuis suscitandis id significaret; vt medicus A animorum, tam insignis & nouus corporum medicus, esse cognosceretur: præterea corpora etiã suo tamẽ tempore, nempe vltima resurrectione perfecturus erat, velut ergo quoddã signũ eius, quod futurum erat, hæc miracula præmittit. Tertia causa est, vt principium aduentus sui, etiam mundo manifestaret: non enim ex iustitia, sed ex summa misericordia venerat redimere, propterea eam misericordiam his exterioribus operibus explicabat. at Iudæi effectum misericordiæ considerantes, nec oculos mentis ad potentiam sanantis, vt diuinitatem eius crederent, attollentes, hac vtilitate sola exteriori permoti, ipsum sequebantur.

Subiit ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis.

COMMENTARIVS.

OMittit Euangelista, quod alij narrant. Matth. 14. & Mar. 6. ascenderunt in nauiculã ipse cum discipulis, & abierunt in locum desertum seorsum, & viderunt eos abeũtes, & cognouerunt multi, & pedestres de omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & præuenerunt eos. Ex annotatione secunda facile intelligitur, qua ratione potuerit illa multitudo pedestris concurrere ad locum in quem Iesus transfretauerat: nam transfretatio erat non totius latitudinis lacus, sed sinus cuiusdã. Illi ergo pedites peruenerunt, immo præuenerunt; nauicula enim non multum itineris conficiebat, quia forsan nec ventus secundus erat, nec multum remigando laborabant, vnde illi potuerunt præuenire, si non omnes, saltem magna pars. Dominus autem è nauicula egressus montem cum discipulis ascendit, adhuc multitudine confluente. Notanda est illa particula illatiua, *ergo*, insinuat Ioannes causam, cur montem ascenderit. Cum enim multa turba præueniisset eum, esset que in loco, vbi è naui descendit, & adhuc multi confluerent: vt paululum cum discipulis quiesceret, & reliquam turbam venientem expectaret, sanaturus ægrotos, & eos omnes cibaturus; montem hac de causa solus cum discipulis ascendit. Ex hoc loco etiam probari potest Dominum non transfretasse in oppositam stagni ripam: sic enim non potuissent illi qui ipsum sequebantur, quando nauim ascendit, maxime cum multi infirmi essent, illo eodem die peruenire ad locum, in quem Dominus transfretauit: poterant quidem pedestres eum sequi, & ad Tyberiadem peruenire, vbi per pontem Iordanis transitus patebat; sed non tam breui spatio temporis id fieret, præsertim tanta multitudine existente, & vti diximus, infirmis multis, quibus non ita citò transcurrere facile erat: locus igitur erat citra Tyberiadem.

Hinc colligitur Dominum vltra fluuium non transisse.

Erat autem proximum Pascha dies festus Iudæorum.

TEmpus describit miraculi edendi, nempe prope Pascha Iudæorum, festum celeberrimũ. Vides ex hoc loco Ioannem annum fere integrum silentio præterijsse: nam historia de languido tempore Paschatis gesta fuit, vti diximus, modo autem sequens pascha proximum esse dicitur. hoc anno multa gesta sunt à Christo, quæ alij narrarunt Euangelistæ: est autem hoc pascha tertij anni prædicationis Christi, hoc enim miraculum gestũ est instante iam anno tertio, & est hoc pascha secundum à celebratione nuptiarum; vnde probabile est, quod August. sermo. 1. de Epiphania dixit, Hoc miraculum panum esse celebratum eodem die, quo nuptiæ, sed non eodem anno. Cyril. lib. 3. cap. 11. existimat hoc festũ esse tabernaculorum dictum scenophegia, quod mense Septembri celebrabatur: sed huic opinioni duo obstant; Vnum est verbum Euangelistæ expressum; dicit enim Pascha fuisse proximum, quod nulla ratione illi festo valet accommodari. Cyrillus quidem non legit Pascha, propterea verisimile est eam asseruisse sententiam: tamen omnes alij Doctores, & Græci, & Latini codices id legunt; qua lectione admissa sententia Cyrilli sustineri non potest. Alterum est, quia cum ipse historiam languidi tempore pentecostes gestam

Hoc miraculũ eodem die quo miraculum nuptiarum, non tamen eodem anno factum creditur.

stam affirmet, immo etiamsi Paschate fuisset facta, tam breue tempus erat ad festum tabernaculorum, vt non possent ea esse gesta, quæ alij narrrant Euangelistæ.

Cum subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum.

MVlta prætermittit Ioannes, quæ alij Euangelistæ referunt, Primo Matthæus, & Marcus dicunt exijsse, id est, è montis secreto ad turbas videndas prodijsse; Secundo addunt tactũ esse misericordiæ affectu: Tertio causam Marcus assignat, quia erant velut oues non habentes pastorem: Quarto dicit Lucas illum excepisse eos placidè, & humaniter, obuiam processisse: Quinto Marcus refert, cœpisse eos docere multa. Sexto addit Lucas de regno Dei, Septimo Matthæus, & Lucas addunt ægrotos, & qui curatione indigebant, sanasse. Octauo secundum Matthæum, & Marcum; Erat hora tarda, & dies inclinabat, accesseruntque discipuli dicentes, dimitte illos, vt euntes in vicos, & villas proximas emant cibos sibi, quos manducent. Nono secundum Matthæum, & Marcum, dicit Iesus, date illis vos manducare. Decimo secundum Marcum respondent, Euntes emamus panes ducentis denarijs, & dabimus eis. Vndecimo, quod Ioannes nunc refert; *Cum subleuasset oculos, & vidisset* maximam multitudinem, ad Philippum conuersus ipsum interrogat: iam enim docuerat, iam miracula ediderat, infirmos sanauerat, nunc animum ad corporalem refectionem illorum applicans, oculos subleuat, vt multitudinem cibandam maximam videat, non solis corporeis oculis, sed etiam interioribus ad miserendum. Illa particula, *Ergo*, insinuat causam precedentem ab alijs narratam Euangelistis: tractarat enim iam cum discipulis de cibo præbendo, responderant discipuli maximam esse multitudinem, vt ducentorum denariorum precio cibus illis, vel pro singulis modicus comparari non posset; iamque, vt inquirerent, quot panes ibi essent, iusserat; hac de causa subleuat oculos multitudinem contemplans, vt ei prouideat: & nota verba, *Multitudo maxima venit ad eum*, dignum censuit ijs consulere, qui ad illum venerant; quamuis enim propria traxerit eos vtilitas, tamen animo benevolo ad eum conuenerant, nec tam illorum merito, quam benignitate, & misericordia sua propria inducebatur ad subueniendum.

Series regesta ex Euangelistis collecta.

Vnde ememus panes, vt manducent hi?

AD Philippum conuersus interrogat, qua ratione comparari pecuniæ possint ad cibos emendos pro multitudine cibanda. Hic est sensus, *Vnde ememus*, id est, qua via pecunias, seu prætium inueniemus, quo cibos emamus? Percontabitur aliquis, quare ad Philippum potius, quam ad alios conuersus est, vt hoc interroget? Pro cuius intelligentia sciendum, Dominum, vt paulo ante ex alijs Euangelistis retulimus, cum alijs etiã discipulis hoc idem tractasse; nam dixit, Date vos illis manducare. Rursus iussit, vt quot panes haberent, inquirerent, quod totum optimo est factum consilio; erant enim discipuli soliciti de victu, & vestitu, cum pauperes essent, nec haberent vnde sibi id compararẽt, nisi ex eleemosynis, & plus nimio huic curæ indulgebant, minusque Christi prouidentiæ & potentiæ, quam par erat, confidebant. Proponit igitur Dominus hoc miraculo præter alia eos abstrahere ab hac solicitudine nimia, & inducere, vt se committerent diuinæ eius prouidentiæ, & virtuti; solicitudo enim hæc ex modica eorum fide procedebat. Vt igitur hoc perficiat, iubet eos inquirere, quot panes habeant, & vt ipsi dent manducare; vt hac ratione cognoscentes se nihil habere, non solum, quod pro tanta multitudine, sed nec etiam quod sibi ipsis satiandis sufficeret, & postea experientes diuinam eius virtutẽ, ipsius postea fidant prouidentiæ & nimiam solicitudinem deponant. Hoc ità esse indicant verba Matth. c. 16. Quid, inquit, cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? nondum intelligitis neque recordamini quinque panum, & quinque millium hominum, & quot cophinos sumpsistis? Ex his facile est respondere, cur nunc ad Philippum conuertatur post discipulos, quibus iam de hoc locutus erat. Puto id esse factum, vel quia tunc non aderat cum illis, vel quia Philippus inter omnes plus hac solicitudine premebatur, vel vtraque simul de causa; plus autem solicitum esse Philippum id indicat, quando enim

Cur potius Philippum quam cæteros interrogarit.

Quid hoc miraculo statuerit docere.

Satisfacitur posita dubitationi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

do enim interrogatur, *Vnde ememus panes*, respondit ducentos denarios nõ sufficere, vt modicũ quis accipiat. alij vero responderant ducentis denarijs emi cibos posse: quod argumento est Philippum maiori solicitudine premi circa victum, magisque esse timidum. hæc igitur est causa, ad quam reducere possumus, quod Cyril. & Chryso. respondent. Chryso. enim hom. 41. id factum dicit quia nouerat Dominus, qua doctrina magis discipuli indigerent; erat autem tũc temporis Philippus imbecillis fidei, ideo vt eum instruat, interrogat. Cyril. lib. 3. cap. 13 idem fere respondet, Philippum sæpe quæsiuisse, & interrogasse, sed non fuisse ita acutum, vt altiora posset penetrare: propterea ei dictum est postea Ioan. 14. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me. Aliam possumus huius etiam excogitare causam, nempe Philippum fuisse in hisce quæ ad victum comparandum pertinebant, peritiorem & intelligentiorem. cuius rei argumento illud est eum iudicasse non sufficere ducentos denarios ad comparandum cibum turbæ tantæ, sicut cæteri discipuli existimarunt. Dominus autem interrogare hunc voluit, vt subsidium humanum vndique deesse omnibus illis constaret, quandoquidem nec qui intelligentior erat inter eos inuenire potuit.

Hoc autem dicebat tentans eum, ipse enim sciebat, quid esset facturus.

NE ex ignorantia aliqua interrogasse videretur, Euangelista causam interrogationis exposuit, vt, inquit, eum tentaret: nam ipse quid facturus esset, sciebat: decreuerat enim miraculum edere, quale paulo post edidit. Tentat Christus Philippum, vt omne humanum remedium deesse cognoscens, virtutem Christi diligentius aduertat: ipsiusque diuinæ prouidentiæ exemplum attentius consideret: & discat cum alijs omni solicitudine rerum temporalium deposita, Christo confidere.

ANNOTATIO IV.

Tentare quid sit, & quomodo fiat.

TEntare aliquẽ propriè loquendo non aliud est, quam periculum facere, siue scientiæ, siue virtutis, siue alicuius alterius, quod in illo latet. Fit aliquando hæc tentatio, aut propter eum, qui tentat, nempe quia ex tentatione experientiam capit illius, quod in tẽtato ignorabat; aut propter eum, qui tentatur: quod dupliciter fit. V no modo, vt is in malum aliquod, & peccatum inducatur, qua ratione Dæmon tẽtat homines, non vt ipse experientiam accipiat, parum enim hoc curat, sed vt in peccatum impellat: hoc modo Deus neminem tentat, vt dicitur Iacobi. 1. Altero modo, vt is, qui tentatur, ad bonum aliquod promoueatur, sic Deus tentat, vt vel homo suam imbecillitatem cognoscat, & diuinam virtutem inquirat; vel vt ipsius virtus exerceatur, & adhuc perfectior fiat; aut vt alij etiam illius exemplo, instruantur; sic Deus Iob tentauit & Abraham, vt exerceret, & alijs notam faceret eorum virtutem, tantoque exemplo proficerent; de qua re alio in loco diffusius est tractandum. tentat nunc Philippum Dominus, non vt ipse discat, aut experientiam accipiat virtutis Philippi; sciebat enim cordium scrutator eum in fide & fiducia esse debilem, nouerat quid esset responsurus; sed propter ipsum Philippum interrogat, non vt fidem eius notam alijs faciat; sed vt & ipsum humanum remedium deesse aduertere faciat, & sic discat Christo se totum committere, & solicitudinem superuacaneam temporalis victus deponere, tanti facti edoctus experientia.

Respondit ei Philippus, ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat.

COMMENTARIVS.

ALij discipuli secundum Marcum responderant; Euntes emamus panes ducentis denarijs, & dabimus eis: at Philippus vti de victu magis solicitus respondit non sufficere ducentos denarios pro panibus, etiamsi vnusquisque modicum quid accipiat. Summam hanc denariorum viginti nostros scutos aureos paulo plus minusue conficiunt. Philippus Christi virtutis immemor, solà humana subsidia considerauit, non ad diuinam potentiã conuersus est, sicuti conuersa est beatissima Christi mater vino in nuptijs deficiẽte.

Dicit

Dicit ei vnus ex discipulis eius Andreas frater Simonis Petri, est puer vnus hic, qui habet quinque panes ordeaceos, & duos pisces, sed hæc quid sunt inter tantos?

ANntequam Philippum interrogasset, dixerat discipulis. Quot panes habetis, ite, & videte: vt narrat Marcus; facta diligentia aliqua inuenerant hunc puerum in turba illa habentem panes quinque, & duos pisces; siue puer hic esset vnus de turba, qui pro aliorum commoditate hæc deferebat; siue esset pro discipulorum vsu, quamuis verisimilius sit, vnum fuisse de turba, qui aliorum cibos conseruabat, inuentus est à discipulis puer hic: responsione autem Philippi facta, vnus ex discipulis Andreas frater Petri responsum Domino retulit. Omisit Euangelista noster, quod Marcus Dominum discipulis dixisse narrauit, & solum, quod responderunt, describit. misit autem Christus discipulos, vt viderent, quot panes haberent, vt eos cognoscere faceret, omne humanum deficere subsidium; nihil enim inuenerunt apud se: apud eos verò, qui de turba erant, puerum repererunt habentem quinque panes ordeaceos, & duos pisces: sed Andreas humana considerans addidit, *Sed hæc quid sunt inter tantos?* quasi dicat omne humanum deficit subsidium; nam & hoc tam modicum est, vt multitudini collatum; quasi nihil esset reputari debeat. *Inter tantos*, dicit, quod alias inter tot, siue inter tam multos dicimus, sed & illa phrasis Latina est, & probata.

Dicit ergo Iesus facite homines discumbere: erat autem fœnum multum in loco, discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.

OMisit Euangelista, quod narrat Matthæus; audito enim Andreæ responso, dixit; afferte mihi eos huc. cum igitur allati essent panes illi quinque, & duo pisces, iussit homines discumbere. Illa particula, *Ergo*, hoc insinuat, nempè allati sunt panes, & pisces. Iussit ergo, vt facerent discumbere; *Erat autem in loco fœnum multum*, propterea aq; aptus locus erat ad discumbendum. Secundum autem Marcum præcepit illis, vt accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum, & discubuerunt in partes per centenos, & quinquagenos. Numerus secundum Matthæum erat quinque millia virorum exceptis mulieribus, & paruulis. illa secunda particula, *Ergo*, illationem facit ex præcedentibus, vt sit sensus; propterea discubuerunt, quia discipuli iussi à Domino illos discumbere fecerunt, & loci commoditas erat propter fœnum multum. Ioãnes quasi quinque millia virorum esse dicit. Lucas fere quinque millia, at Matthæus, & Marcus absolute quinque millia, sed in hoc nulla est repugnantia. Nam in Græco textu etiam hos duos Euangelistas particulam minuentem appositisse legimus, vt numerum non omnino fuisse completum significarent, sed parum aliquid deesse, & quamuis talis particula non esset apposita, adhuc nulla est contradictio; nam & in scriptura, & in communi loquendi modo, numerum absolutum ponimus, etiamsi aliquid desit, maxime in magnis suppurationibus, qua de causa interpres Latinus talem particulam omisit.

Cõcordes sunt Euangelista in numero comedentium.

Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset distribuit discumbentibus, similiter & ex piscibus quantum volebant.

DIscumbentibus iam hominibus accepit Dominus manibus suis panes, præmissaq; ad Patrem actione gratiarum diuidere incepit, & per Apostolos distribuere discumbentibus. & ex piscibus itidem, *Quantum volebant*, id est, vsque ad perfectam refectionem, vt nihil amplius desiderarent. non enim modicum singulis datum est, sed plenè, & perfectè singuli cibati sunt. Secundum Matthæum, & Marcum, & Lucam, accepit quinque panes, & duos pisces, & aspiciens in cælum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes; discipuli autem turbis, & manducauerunt omnes, & saturati sunt. ne enim modicũ singulis, aut non omnibus datum arbitraretur aliquis, propterea omnes Euangelistæ adiiciunt. Manducauerunt omnes quantum volebant, & saturati sunt.

Sex dominus circa hos panes, & pisces fecit; accepit eos primo in manus suas, vt se miraculi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Notat Author fœx quæ à Domino Christo panibus & piscibus facta sunt.

raculi, & multiplicationis auctorem ostenderet, Secundo aspexit in cælum, vt se de cælo esse, & à Patre cælesti potestatem talem habere significaret: Gratias tertio egit in quantum homo, pro diuino beneplacito, quo tantum miraculum in hominum salutem, & spiritualem, & corporalem facere decreuit; nostrum enim bonum Christus reputabat sibi proprium, ideirco pro nobis gratias agit: Quarto benedixit secundum Lucam panibus illis, & piscibus, virtutem multiplicationis imprecando, & impartiendo: Quinto fregit, & tali fractione multiplicauit, Tandem sexto dedit discipulis, vt discumbẽtibus diuiderent. Hæc autem non sine magno consilio Euangelistæ annotarunt: voluerunt enim ea, quæ Christus in Eucharistia pane sacratissimo fecit, præsignare, vt inferius dicemus.

ANNOTATIO V.

Non nihil textus dissidunt in lectione.

PRo maiori superiorum declaratione aliqua A
sunt annotanda. Primum est Græcos textus habere, *Cùm gratias egisset, distribuit discipulis, discipuli vero accumbentibus.* & ita Cyrillus & Euthymius legunt. Rursus etiam illud, *Volebant*, aliqui textus habent in singulari, vt ad Christum referatur, qui pro sua voluntate distribuit; hæc tamen sensum non mutant. nam etiam si per discipulos distribueret, ipse dici potest distribuisse, & quantum voluit distribuit: voluit autem illos, quantum voluerunt manducare. Basil. autem in lib. Moral. regula 38. cap. 1. legit. Distribuit discumbentibus, & quantum volebant. B

Noluit panes de nouo creare vt magis manifestaretur miraculum.

Alterum est noluisse Christum panes de nouo creare, sed præexistentes multiplicare, vt hoc miraculum sua virtute factum esse magis innotesceret; Si enim creati fuissent ad eius preces, Deũ illos panes misisse dixissent turbæ, sicut oratione Heliæ pluit; & sicut in deserto missæ sunt coturnices; at dum ipse manibus suis panes accipit, & multiplicat, in eo esse virtutem tantam nemo dubitare poterat. qua etiã ratione in nuptijs noluit vinum creare, sed aquam cõuertere in vinũ. Factum est etiam hoc ad mysterij significationem: vti enim inferius dicemus, omnia hæc propter doctrinam de sacratissimo Eucharistiæ pane facta sunt, in qua non nouus panis creatur, sed panis iam factus assumitur, qui diuina virtute in Christi substantiã, seu corpus conuertitur.

Tertium est, voluisse Dominũ panes non proprios, sed eos, qui apud vnum de turba inuenti sunt multiplicare; vt tota virtus ipsi, non panibus aut artificio alicui latenti humano, aut dæmoniaco tribueretur.

Quomodo panum multiplicatio facta.

Quartum est, diuina virtute multiplicatos esse panes hos, & pisces, siue conuersa materia adiacente aeris in substantiam panis, & piscis; vt dicit Euthymius; siue omnipotẽtia Dei ad fractionem panis nouis partibus substãtię creatis. Hæc autem multiplicatio primo facta est in manibus Christi vt dicit Aug. tract. 24. Secundo addit Chryso. hom. 54. etiam in manibus Apostolorum. Tertio addit Hilari. lib. 3. Trini. in manibus discumbentium. Ambro. in Lucam vtrumque cõiuxit, in manibus, & Apostolorum, & discumbentiũ. Veritas est, & in Christi manibus & Apostolorum & discumbentium, virtute tamen vna Christi operante factam esse multiplicationem; tum vt tãtæ multitudini opportuna ministratio fieret; tum vt virtutem diuinã singuli cognoscerent, & non cibis precio cõquisitis, sed diuina potentia multiplicatis cibatos se esse experirentur.

Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis, colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum, ex quinque panibus ordeaceis, quæ superfuerunt his, qui manducauerant.

COMMENTARIVS.

Quare colligi voluit tot cophinos ex fragmentis quæ superfuere.

COlligere iubet Dominus Apostolos, quæ abundarunt fragmenta, vt miraculi virtus, & magnitudo notior sit, & manifestior, quo ex tanta inopia, tam magna, & abundans facta est copia; & vt ipsi magis in fide, & fiducia confirmentur, vt notat Chryso. hom. 41. & probat ex Matth. 16. & Mar. 8. vbi Dominus eos arguit, reducens in memoriam hoc miraculum. Propterea, inquit, duodecim cophini sunt iuxta numerũ Apostolorum, quos iã duodecim esse constat, ex fine huius capitis; vbi dicitur Dominus ad duodecim dixisse: Nunquid vultis abire? Voluit etiam Dominus vt dicit Cyril. lib. 3. c. 18. misericordiæ virtutẽ commendare: qui enim largitur, semper abundat; auaro autẽ & nihil danti, semper deest. collegerunt autẽ Apostoli post distributionẽ duodecim cophinos: forsan etiã voluit Dominus se hoc facto Moyse superiorẽ ostendere. hic enim non proprijs manibus

bus manna porrigebat, sed de cælo Angelorum opere factum descendebat, & nihil poterat in alterum diem asseruari; at Christus suis manibus panes multiplicauit, & distribuendos dedit: & vt asseruari posse significaret, fragmenta in cophinos duodecim colligi iussit: & verisimile est hæc fragmenta collecta, non esse omnia ea, quæ ex refectione superfuerunt: multa enim ipsos comedentes sibi reseruasse in cibum futurum, siue in testimonium tanti miraculi, vt fieri solet, probabile est. Ex ijs ergo, quæ relicta sunt, collecta fragmenta impleuerunt duodecim cophinos; quod Euangelista insinuauit dicens; quæ superfuerunt ijs, qui manducauerant, id est, quæ reliquerunt manducantes. comederunt enim multa, & multa sibi reseruarunt: tanta tamen eorum erat copia, vt impleti sint nihilominus duodecim cophini. Lactantius lib. 4. c. 15. testimonium Sibyllę adfert hoc miraculum prædicentis. Multa in spirituali sensu dici posent cum Cyril. & Augustino, & alijs; sed non est instituti nostri in his multum immorari. Illud autem, *Fragmentorum*, coniungitur verbo, *Impleuerunt*, vt sit sensus; Impleuerunt fragmentis duodecim cophinos.

ANNOTATIO VI.

De Cophinis.

COphinus Græcum est nomẽ, genus quoddam cistæ significans, in vsu erat apud Iudæos, vnde Martialis Iudæum cistiferum vocat, idque ex Iuuenali. 3. & 6. Satyra constat; Latine corbis ex viminibus contextus, quo res aridæ facile continebantur; in qua significatione in præsenti accipi probabile est: in tanta enim multitudine multos huiusmodi cophinos extitisse, quibus aliqua sibi necessaria portabant credendum est. Est etiã cophinus mensuræ genus, quo arida mensurabantur, tres congios capiens; singuli autem congij decem librarum plus parumue minus mensura sunt; vnde cophinus triginta A libras capiebat; apud aliquos etiam, quamuis raro, liquidorum mensura reperitur; at hoc in loco non mensuræ, sed cistæ, aut canistri genus quoddam est, nec est probabile, quod aliqui dicunt non fuisse ibi cophinos aliquos, sed verba hunc habere sensum, superfuisse nempe quantum duodecim cophini capere possent; sed id verba Euangelica non admittunt: nam impleuisse duodecim cophinos Apostoli dicũtur. Re vera ergo erant cophini, non quidem mensuræ, sed cistæ, aut canistra, vt dictum est, quorum capacitas id temporis nota erat.

Illi ergo homines cum vidissent, quod Iesus fecerat signum, dicebant, quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.

COMMENTARIVS.

Beneficentiæ vis.

QVanta sit beneficientiæ virtus, hoc miraculum probat: non tam enim miraculi potentia, quam qualitas, quia cibus erat, tam benevolos fecit populos, & eorum oculos ita illuminauit; vt Christum illum esse prophetam, qui in mundum venturus erat, confiterentur, regemque sibi præficere decernerent. Rectè ergo docuit Greg. 2. parte pastor. cap. 7. dicens Egentis animum prædicantis sermo non penetrat, si hunc apud eius animum misericordiæ manus non commendat: propterea Euangelista sapienter illam apposuit particulam illatiuam, *Ergo*, vt doceat, quia cibati fuerunt tam largè, & mirabiliter, idcirco confessi sunt Christum prohetam esse, non qualemcunque; sed magnum illum, qui in mundum venturus erat. Hic locus satis apertè probat eos speras-se aliquem insignem prophetam venturum ante Messiam, quod superius discussimus, quando de testimonio Ioannis cap. 1. tractauimus. Est autem Græcè cum articulo propheta, vt singularis, & insignis ille significaretur, qui à Iudæis expectabatur.

Iesus ergo cum cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.

TAntam Christo hoc miraculum populorum illorum conciliauit beneuolentiam, & opinionem, vt non solum regnum ei offerre, sed nolentem, & repugnantem etiam regem facere agressi essent, nisi Dominus omnium præscius antequam id tentarent, in

montem

Universidad de Deusto
Biblioteca

montem solus secederet. non dicit Euangelista, cognouisse Christum, quòd turbæ decreturæ, & volituræ, sed quòd venturæ erant, quia id animo conceperunt, & facere statuerunt, antequam autem venirent, fugit Dominus. Secundum Euthymium, postquam dimissæ fuerunt turbæ & tanti virtutem miraculi considerarunt, decreuerunt reuerti, & facere regem. Nouit Christus priusquam turbæ id cogitassent, sed qui pro hominum salute mori veniebat, regnum visibile huius mundi spreuit: si enim regnare, vt reges mundi huius voluisset, non horum populorum operam expectasset, nec Iudæorum tantum; sed totius orbis imperium iure sibi debitum nulla hominum requisita ope consecutus esset. Cedens ergo multitudinis futuræ concitationi, solus in montem, vnde cibaturus populos descenderat, passu veloci tanquam fugiens recessit: ad diuinæ contemplationis mõtem docens eos velociter ascendere debere, qui mundi honores, & pompas vitare pro Dei amore cupiunt. Omisit Euangelista noster aliqua, quę alij narrarunt: nam secundum Matthæum, & Marcum, Cum cognouisset, quod venturi essent, vt facerent regem, statim coegit, seu compulit discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum. Addit Marcus ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret turbas, dimissis autem turbis, fugit in montẽ solus. Matth. & Marc. addunt orare. Abijt, inquiunt, solus in montem orare. nondum enim turbæ eum Regem facere decreuerant; propterea qui futura nouerat, eorum præuenit cogitationes. Duæ ergo causæ sunt abeundi in montem, vna vt oret, & hanc Matthæus, & Marcus narrarunt: altera, ne rex fieret à turbis, & hoc dicit Ioannes qui propterea eum refert fugisse. Alij vero tantum abijsse dixerunt: qui enim fugit, etiã abit; dicitur autem dimisisse turbas, quia signo aliquo, vt fieri solet, eis, vt recederent, seu velle se abire, & aliò recipere significauit.

Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare, & cum ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum.

PRius, vt ex Matthæo, & Marco patet, cõpulit discipulos intrare in nauim, postea montem solus ascendit. Ioannes vero quod posterius factum est, narrauit prius per quandam præoccupationem, vt dicit Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 47. Attende non esse idẽ, *Vt sero factum est*, & id quod Matthæus dicit. *Vesperè facto*, & Marcus, *Cum iam hora multa fieret*. hæc enim quæ Matthæus, & Marcus asserunt, antequam miraculum fieret, gesta sunt: significantque iam diem inclinasse, quando accesserunt discipuli, & cibatæ sunt turbæ; at conuiuio peracto factum est, quod Ioannes refert, dicens, *Vt sero factum est*, iam enim erat noctis crepusculum. intrantes ergo nauim iter Capharnaũ versus direxerunt, transfretantes à parte altera stagni quæ propter sinum, & dorsum lacus oppositum, sinus quadam ratione dici potest, vti explicuimus paulo ante in annotatione secunda. Greca autem significatio, est magis propria: est enim imperfectum tempus, veniebant Capharnaum. Nec est contrarium quod dicit Marcus, nempe iussisse Dominum, vt transfretarent Bethsaidam. nam inter locum, vbi celebratum est miraculum, & Capharnaum media erat Bethsaida, & Dominus verè præcepit, vt appellerent Bethsaidam, donec turbas ipse dimitteret, discipulique illuc iter direxerunt; tamen Dominus postea apparuit in aqua, vti dicetur paulo post, antequam Bethsaidam attingerent, tandem Capharnaum sic Domino volente peruenerunt. Et hoc est, quod Euangelista noster narrat.

Et tenebræ iam factæ erant, & non venerat ad eos Iesus, mare autem vento magno flante exurgebat.

IAm tenebras esse noctis, & nondum Christum apparuisse dicit: interim autem vento magno lacus intumescebat. Matthæus, & Marcus addunt, nauiculam iactaram fluctibus in medio mari, fuisseque ventum contrarium eis: & secundum Marcum ipse solus erat in terra videns eos laborantes in remigando: iam enim Dominus de monte descenderat ad littus. Dominus etiamsi ad tempus suos deserere videatur, dũ tribulationes, & persecutiones nõ impedit; tamen re vera nec ad momentum deserit, sed continuo fauet, & iuuat,

& iuuat, vt vincant. Laborabant Apostoli vento contrario remigantes, mare intumescebat, sed Christus ad littus eos videbat remigantes, & ne perirent, aut deficerent, præsto erat: vt tamen eos probaret, & virtutem eius in liberatione experti, in fide & dilectione proficerent, venire differebat.

Cum remigassent ergo quasi stadia vigintiquinque, aut triginta, vident Iesum ambulantem supra mare, & proximum naui fieri, & timuerunt.

POst multum in remigando laborem, vento contrario flante, & media nocte transacta: nam secundum Matthæum, & Marcum erat quarta vigilia, vident Iesum ambulantem super aquas, & proximum fieri nauiculæ; non tamen eum subito agnouerunt, immo Phantasma, id est, dæmoniacam quandam ad terrendum visionem, secundum Marcũ reputauerunt; idcirco timuerunt, & secundum Matthæum, & Marcum exclamauerunt. Videor mihi videre Dominum hoc cum suis discipulis facientẽ, quod solent matres suauissimæ cum filijs paruulis facere, quos, vt ad se venire compellant, & arctiori amoris vinculo sibi copulent, terriculamenta aliqua illis procurant, vt paruuli perterrefacti ad matres ipsas extentis brachijs confugiant. Christus igitur omniũ matrum erga discipulos amorem exuperans, tarda hora noctis venit, & phantasma dignatus est apparere discipulis, vt sic terrore compulsi fide, & dilectione ad ipsum exclament, ad ipsum confugiant, & ipsi copulentur.

ANNOTATIO VII.

Cur non cum celeritudine proferat quot stadia remigassent.

QVod Matthæus, & Marcus dixerunt, nauiculam esse in medio mari, Ioannes dixit remigasse vigintiquinque, aut triginta stadia, nec mirum est tot stadia remigasse, & adhuc in medio stagno esse. nam vento compellente, vt fieri solet, non recta semper navigatur, & à terra solent nautæ nauim remouere, ne allisa alicui saxo frangatur. Tota autem latitudo stagni, vt superius diximus, si recta mensura constituatur, est quadraginta stadiorum. Sed percontabitur aliquis cur Euangelista, qui ex Spiritus sancti instinctu, & reuelatione loquitur non certam distantiam signauit, sed sub quadam disiunctione loquens, incertum reliquit, an viginti quinque, an triginta potius stadia discipuli confecissent; certum enim est non esse pauciora viginti quinque, nec plura triginta: an autem hoc vel illud, non determinauit. Non quod Spiritui sancto incertũ id esset, qui omnia nouit vt Deus, sed quia aliqua more humano suos loqui vult, maxime quãdo parum ad rem pertinet, & intentioni præcipuæ nullum fit detrimentum: hoc tamen non absque diuino consilio factum est; tum ne mysterium aliquod arbitraremur positum in numero stadiorum, si determinatus poneretur; tum quia in hac disiunctione veritas magis describebatur. nam in spatio illo, quod est à viginti quinque stadijs, vsque ad triginta, hæc omnia peracta sunt. Vident ambulãtem, fit proximus, & alia facta sunt, quæ narrant Euangelistæ: propterea Ioannes vtrumque terminum descripsit, vt omnia concluderet, quæ acta sunt. dici etiam posset triginta stadia remigasse, tamen si via seu iter consideretur, viginti quinque fuisse: nam vento vrgente quinque stadia ab itineris rectitudine diuerterant.

An hæc historia eadem sit cum illa quã Matthæus & Marcus retexunt.

Sciendum rursus non esse sine controuersia, an hoc miraculum seu hæc historia eadem sit cũ illa, quam narrant Matthæus, & Marcus. Chrysostom. enim hom. 42. eandem esse negat. at Augustinus lib. 2. de consensu Euang. capit. 47. & Euthymius, eandem esse affirmant. Et quidem sunt multa dissimilia, quæ non omnino improbabilem faciunt Chrysostomi sententiam; tamẽ argumenta efficaciora probant eandem esse historiam; quamuis Ioannes multa omiserit, quæ alij narrarunt: omnia tamen, quæ omissa sunt, accommodantur eidem narrationi, propterea probabilius est eandem esse hanc, & illam. huius rei exquisitiorem discussionem ad illa remittimus Euangelistarum loca.

Ille autem dicit eis, ego sum, nolite timere.

COMMENTARIVS.

SEcundum Matthæum, & Marcum primo dixit, Confidite, ego sum, nolite timere, fiduciam petit, vt spem salutis concipiant, optimumque spei salutis concipiendæ subiunxit argumentum, *Ego sum*, à quo nihil mali vobis timendum est, & qui possum ab omni li-

Universidad de Deusto
Biblioteca

berare periculo; fiducia ergo in me expellat timorem conceptum, *Nolite timere*, Verba non tantum significantia, sed etiam effectiua fuerunt: nam et fiduciam induxerunt, & timorem expulerunt adeo, vt Petrus ausus sit etiam se aquis intumescentibus committere, vt alij narrant Euangelistæ. Aduertendum est autem Dominum petere illorum expulso timore fiduciam in ipsum, quia tempestas nondum cessauerat, nec voluit Dominus statim fluctus quiescere, vt in ipsum iam agnitum fidem, & fiduciam conciperent, & exercerent, & vt locum daret tantæ fidei, & fiduciæ Petri, qui iussus à Domino fluctibus se peditem commisit.

Voluerunt ergo accipere eum in nauim, & statim nauis fuit ad terram, in quam ibant.

POst verba præcedentia historia Petri celebrata est, quam alij Euangelistæ narrant: postea accessit Dominus ad nauiculam, & discipuli, *Voluerunt accipere eum in nauim*, idest cupidè susceperunt: vt enim incognitum, & phantasma prius existimantes eum auersabantur, ita cognita eius voce cupido animo susceperunt. Solet enim verbum hoc *Voluerunt*, apud Græcos hanc habere significationem, & sic concordat cum alijs Euangelistis: nam ingressus est in nauim secundum Matthæum, & Marcum. Illa particula, *Ergo*, illationem significat, vt sit sensus; Cum iam cognouissent, voluerunt accipere, quem tamen prius nondum agnitum auersabantur, & statim nauis appulit ad terram, in quam ibant.

ANNOTATIO VIII.

Alia proponitur expositio.

POssumus etiam aliter exponere, scilicet quã A do Dominus illa protulit verba, discipuli voluerunt accipere in nauim, nitentes nauiculam accommodare, vt intraret, sicuti fieri solet, tamen non intrauit & tunc quod dicitur de Petro factum est, postea vero ingressus est nauiculam, & tunc factum est, quod dicit Ioannes, *Statim*, idest, breuissimè, & temporis momento cessauit ventus, & iter, quod supererat, quamuis lõgum esset, confectum est. Iuxta hanc expositionem interpretari possumus dictum esse, *voluerunt accipere*, quia tunc non acceperunt in nauim. Græcum enim vocabulum vtramque admittit expositionem. posteriorẽ secutus est Chrysostomus hom. 42. nam arbitratus est non intrasse nauim, aliamque esse hanc historiam, tamen re vera postea intrauit, modo autem distulit, vt fieret, quod cum Petro legimus factum. postea vero intrauit, & sequitur, quod Ioannes dicit, *Statim nauis fuit ad terram*, nam supponit, quod alij narrant Euangelistæ.

Concordia Euangelistarũ ostenditur.

Aduerte terram hanc, in quam ibant, vt superioribus, & inferioribus verbis, dicit Ioannes Capharnaum esse, nec est contrarium, quod dicit Matthæus, Appulit in terram Genesar, & Marcus in terram Genesareth: nam vti in principio capitis ex Iosepho diximus Genesar, seu Genesareth, regio quædam parua est, in qua sita est Capharnaum. Ioannes ergo singularem locum descripsit, ad quem appulit; cæteri vero communem, nec etiam est contrarium, quod supra dictum est ex Marco nempe iussisse Dominum, vt præcederent ad Bethsaidam, non enim significat vt illuc appellerent, sed vt iter caperent Capharnaum, seu versus Bethsaidam, quæ erat media non multum ab ea nauim remouentes; at tempestas eos recedere fecerat. Alia narrant Euangelistæ, quæ omisit Ioannes, & nos prætermittimus quia non eos interpretari suscepimus in præsenti, sed solum Ioannem.

ANNOTATIO IX.

Miracula Christi quatuor.

VIdes hic quatuor simul Christi miracula. Venit primo Christus ambulãs super mare: Iussu Domini incedit Petrus super aquas, quod vt virtute non propria aut alterius, sed sua factum esse Christus probaret, cum mergi cæpisset eum manu sustinet: Tertio ventus sine mora sedatur: Quarto momento temporis multum itineris, quod supererat, conficitur. In his multa ad sensum spiritualem spectantia Doctores piè, & verè considerant; tamen hoc considerandum mihi visum est, quod ad doctrinam proxime à Christo tradendam facit. Dominus enim ante mirabilem doctrinam de carne sua sub specie pãnis in Eucharistia porrigenda omnia hæc de panibus, & de discipulorum timore, suaque per aquas transmeatione operatus est: non solũ vt diuinam suam potentiam significaret, sed vt ea, quæ futura erant in hac mirabili Eucharistiæ institutione præsignaret. modica quinque panũ quantitate maximam satiauit multitudinẽ, vt in Eucharistia carnis suæ efficaciam ostenderet, quæ vna pro mundi totius cibo sufficiens futura erat; at quia post institutionẽ tanti sacramẽti, & post tanti beneficij collationẽ futurum erat, vt mortẽ passurus esset, & in ea morte discipuli maxime conturbãdi, tamẽ conturbatio breui duratura, & in gaudium resurrectionis conuertenda erat, hæc A etiam Dominus præfiguravit: solus enim manet discipulis in nauiculam conscendentibus, quia paulo post sacramenti institutionẽ relictus est à suis, Abierunt, inquit, omnes & reliquerunt. solus intumescente mari videtur, quia solus passus est mortem, in qua phantasma apparet, cum non sit, quia cum sceleratis reputatus est, qui verè innocens erat: discipuli in nauicula sunt, quia non erat illa hora eorum passionis, timent tamen in Christi passione. Venit Petrus ad Iesum, sed dubitans, submergi incipit, manu tamen Saluatoris liberatur: quia ipsum sequens negat, & cadit, sed ne pereat virtute Christi sustinetur. cito cognoscitur à discipulis nec tam phantasma videtur, quia cito surgens eos conuenit, & consolatur. nauicula statim ad portum appellit, & ventus cessat, quia iam Christus resurgens non amplius moritur, non est passibilis, non iam fluctibus persecutionum in se agitatur. Multa dici possent in hac explicatione, sed satis esse, quæ dicta sunt, iudicamus, vt causam intelligamus propter quam Dominus hæc voluit simul miracula conficere, & lætitiam conuiuij timori, tempestatisque periculis miscere.

Altera die turba, quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi, nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent: aliæ vero superuenerunt naues à Tyberiade iuxta locum, vbi manducauerant panem, gratias agentes Deo.

COMMENTARIVS.

NArrat, quæ turba illa fecit, postquam Dominus nocte illa transfretauit cum discipulis Capharnaum. *Altera*, ergo. *Die*, ab illa, qua saturati sunt, id est, post noctem, in qua Christus per mare ambulans ad discipulos peruenit, turba rediit ad locum eundem Christum quærens; quando enim discipuli transfretarunt, viderat turba vnam fuisse nauiculam, & discipulos ingressos; Christum autem solum mansisse, & in montem abiisse; propterea ergo turba venit existimans ibi Christum inuentum iri; at non inuenerunt quia ambulans supra aquas erat sequens discipulos, donec ingressus nauim cũ illis peruenit Capharnaum: a Tyberiade autem nauiculæ superuenerunt illo die iuxta locum, in quo celebratum est miraculum. Hæc omnia narrat Euangelista, vt præmittat causam, cur turba venit quærens Christum Capharnaum: manserat enim ibi propè locum vbi gestũ erat miraculum illa nocte. mane autem facto ad eundem locum redijt, quia vidit die superiori discipulos abijsse, & Iesum mansisse, nec tunc alia nauis erat, qua Christus transfretare potuisset; quando verò die sequenti venerat turba, naues superuenerunt à Tyberiade; hic est sensus. Illud enim, *Vidit quia nauicula*, non est referendum, ad alteram diem, sed ad superiorem, vt sit sensus, Altera die turba venit: viderat autem die superiori, quando discipuli recesserunt, non esse nisi vnã nauiculam, & in eam ingressos solos discipulos manente Christo; propterea arbitrati sunt altera die eum inuenire eo in loco posse; tunc autem quando venit turba naues à Tyberiade superuenerunt ad locum, vbi manducauerant agentes gratias Deo, id est, vbi manducauerunt, & gratias pro tam mirabili beneficio accepto Deo egerunt. Græcus textus haber, gratias agente Domino: id est, postquã gratias egit Dominus, ac si dicat, vbi manducauerant à Christo cibati; qui cum egisset gratias panes distribuit, & sic Euthymius interpretatur. Appositum est autem hoc verbum, vt distingueret miraculosam manducationem à communibus. Perpende quam diligenter turbæ vestigia Christi obseruabant; considerabant enim solos discipulos transfretasse, & solum Christum mansisse, & cum nulla nauicula supersesset nocte illa, inde conijciebant Dominum eo in loco adhuc esse, nec enim cogitauerunt de eo, quod mirabiliter factum est. Narrat autem Ioannes alias superueniisse naues, ne contrarius videatur sibi, qui nullam aliam nauiculam cum dixisset, postea turbam in nauiculas ascendisse narret: hæc enim ad diuersa tempora sunt referenda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO X.

Prosequitur magis declarare superiora verba.

IN Græco textu legimus,(gratias agente Domino)ideſt vbi cibati ſunt illo mirabili cibo, quem Chriſtus agens gratias Deo, diſtribuit: hoc enim apponitur ad diſtinctionem cæterarũ manducationum. Nauiculę ſuperueniſſe dicuntur à Tyberiade,vt Capharnaũ nauigarent,quod eo etiã probatur: nã turba aſcendit in nauiculas & venit Capharnaum;ergo illæ nauiculæ transfretabant Capharnaũ:ſi autem hoc ita eſt, vt videtur,locus vbi miraculum factum eſt,non erat in oppoſita ripa ad Berhſaidam,ſeu Capharnaũ; A eſſet enim ſupra Tyberiadẽ;ſed in loco citra Tyberiadẽ nempe inter eam, & Bethſaidam, nã dicuntur, naues ſuperueniſſe ad locum, vbi geſtum eſt miraculum,ac ſi geſtum eſſet in ripa omnino oppoſita,non ſuperueniſſent illuc nauiculę:nam non erat via illa transfretandi Capharnaum, ſed potius diuertendi.nauiculę ergo euntes Capharnaũ, & peruenientes ad locum miraculi,indicant miraculũ factum infra Tyberiadem, nempe inter eã, & Bethſaidam,vti iam diximus: propter ſinũ enim, & ſtagni dorſum transfretaſſe dictum eſt.

Cum ergo vidiſſet turba, quia Jeſus non eſset ibi, neque diſcipuli eius, aſcenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quærentes Ieſum.

COMMENTARIVS.

VIdens turba non adeſse Dominum,nec diſcipulos quamuis non inueniſſent rationem,& modum,quo diſcedere potuiſſet, experientia tamen victi eum non adeſſe, & cum ſimul oblata eſſet commoditas nacuicularum proficiſcentium Capharnaum, hac de cauſa aſcenderunt in eas, *Et venerunt Capharnaum, quærentes Ieſum*: inducti autem ſunt, vt Capharnaum Dominum reuerſum eſſe crederent; tum quia illuc die proxima transfretantes diſcipulos viderant; tum quia frequentiſſimè Dominus illuc ſe recipiebat.facile autem exiſtimarunt fieri potuiſſe aliquam nauiculam nocte ſuperueniſſe, & in ea transfretaſſe, aut peditem nemine eorum cognoſcente iter terreſtre confeciſſe.

Et cum inueniſſent eum trans mare, dixerunt ei, Rabbi quando huc veniſti?

MIrantur turbę eum inuentum trans mare;neſciebant enim,quo tempore venerit, quia nocte illa non videbatur illis venire potuiſſe, quia nauim non viderant,in noctis principio,& maxime quia maris tempeſtatem ſenſerãt:nec etiam iter terreſtre cõfeciſſe poterat ipſis ignorantibus:nã multitudine tanta exiſtente;iter neceſſe erat plenũ fuiſſe hominibus,maxima noctis parte: die autem ſequenti id fieri non poterat,quia ipſi ſummo mane venerant:petunt ergo mirabundi,*Quando huc veniſti?* cum potius debuiſsẽt petere,quomodo veniſti vt potentiam eius cognoſcerent,at hi adhuc rudes nihil niſi humanum cogitant.Et notat Chryſo.hom.42 inconſtantiã, & mutabilitatem turbæ; volebant paulo ante Regem eum facere,miris acclamationibus confitebantur eum eſse verũ Prophetam,qui in mundum venturus erat;iam refrixerant,& non vt regem faciãt quærunt,ſed vt iterum manducent. habent autem verba, vt dicit Euthy.adulationem quandam,quaſi dicerẽt;*Magiſter quando veniſti huc?* nos te perpetuò obſeruauimus,te ſequi quærimus,miramur ergo,quando veneris, cum difficile fuerit nobis ignorantibus huc te veniſse.Aſentabantur iſti,vt iterum menſa eis apponeretur,qualis ſuperior.

Reſpondit eis Ieſus,et dixit,amen amen dico uobis,quæritis me non quia vidiſtis ſigna,ſed quia manducaſtis ex panibus,& ſaturati eſtis.

MEntem eorum detegit,& arguit,vt cibum potiorem animæ præbeat, & altiorẽ ac vtiliorẽ menſam apponat. Quæritis me non propter ſigna,& miracula,quæ meã potentiam oſtendunt,ſed propter cibum,quia ſaturati eſtis,et iterum ſaturari vultis:ſi me propter ſigna quæreretis,tũc vt me cognoſceretis & in me credere tis,eſsetis me ſecuti: at non propter ſigna,vt me cognoſcatis,ſed propter cibos venitis,vt iterũ ſaturemini. Rectè exponit Aug tra.25.non quæritis me propter me,ſed propter vos.Quia his verbis occulta cordium

cordium eorum reuelabat, vſus eſt aſſeueratione, vt oſtenderet ſe non ex coniecturis humanis, ſed ex certa ſcientia eos noſſe, *Amen amen dico vobis*, vt in his etiam verbis ſuam diuinitatem oſtendat. Reprehendit etiam eos, quia debuiſſent potius quærere propter ſigna, vt crederent in eum, non propter ſigna, vt manducarent: cum enim diſcipulus eſt rudis & craſſus, obiurgatorius eſt etiam ſtimulus adhibendus, vt notat Chryſoſtomus hom.43. adiungens etiam eos arguiſſe,vt ſe eorum laudes, & vanam gloriam ſpernere, nihilque aliud, quam eorum ſalutem quærere ſignificaret: leniter tamen arguit eos tanquam adhuc incapaces, nec in reprehenſione perſtat, ſed ſtatim doctrinam adiungit, vt animam paſcat.

Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.

CIbum alium oſtendit meliorem, & præſtantiorem, ac vtiliorem cibo,quẽ ipſi quærebant: hic enim cibus quamuis miraculoſus, tamen perit, corrumpitur,dum comeditur, & ad vitam hanc tantum mortalem, & tandem corrumpendam prodeſt; at cibus eſt alius, qui non perit, ſed prodeſt ad vitam æternam, eamque efficit.*Operamini*, ergo hunc cibum,id eſt,ſtudium,& curam impendite huic cibo acquirendo, qui non corrumpitur, vt ille, ſed in æternam manet vitam. Non negat Dominus etiam curam impendendam, & laborandum pro cibo corporali; ſed non hanc ſolam, nec præcipuam, nec æqualem eſſe debere curam,ſed eam, quæ pro cibo eſt ſpirituali,quod turbæ iſtæ non faciebãt. Eſt enim phraſis hebræa ſæpe vſitata, vt particula negatiua ſolitudinẽ excludat. 1. Reg. 16.Non te ſpreuerunt,ſed me;id eſt,non te ſolum.Ioan.12.Qui credit in me,non credit in me,ſed in eum,qui miſit me;id eſt,non ſolum in me credit.Ita nunc,*Operamini non cibum*, id eſt, non ſolum cibum corporis, ſed præcipuè cibum vitæ æternæ. Occaſionem autem capit Dominus de cibo ſpirituali tractandi à cibo corporali, vt notat Aug. tract. 25. quod etiam cum Samaritana fecit ex aqua illa materiali,aquam viuam & ſpiritualem docendi ſumens occaſionem,vt ſic audientes facilius, & efficacius diſcant. Attende autem non eſſe ſenſum, *Operamini cibum*, id eſt, facite cibum hunc, ſed laborate, & ſtudete huic cibo acquirendo. nam ſtatim dicit; *Quem filius hominis dabit vobis*, vt aliud ſit opus,quod ipſi debent adhibere,aliud cibus ipſe:& hoc eſt conſiderandũ pro recta intelligentia ſequentiũ.

ANNOTATIO XI.

Contra hæreticos negantes laborandũ eſſe pro victu comparando.

HAc ſuperiori ſententia abuſi ſunt hæretici. Chryſoſt. hom.43. refert aliquos occaſione huius ſententiæ ociоſitati vacare negantes eſſe laborandũ pro victu corporis acquirendo.hos Theophylact. nomine ſuo appellat,nempe Meſſallianos, & videntur hi eſſe quos Aug.de hæreſib. cap. 57.vocat Pſallianos. Sed ſi horum Doctorum teſtimonia conſideramus,non videtur iſti eadem affirmaſſe. Nam Meſſalliani,vt ex Chryſoſtomo & Theophylacto apparet,generaliter locuti ſunt non eſſe laborandum pro victu corporis acquirendo;at Pſalliani,vt refert Aug. negabant monachos debere vitæ ſuſtentandæ cauſa laborare,nec eis licere,ſed vacandum operibus, quæ monachi profitentur: longe autem ab illa hæc aſſertio differt, quamuis vtraque ſit hæretica.Baſilius in reg. breui. reg.207. introducit monachos dubitantes circa hunc locum Ioãnis,in quo Dominus ſignificare non eſſe operãdum pro corporis victu videtur.Et reſpondet laborandum eſſe proprijs manibus, vt habeat vnde tribuat patienti neceſſitatem, vt dicitur ad Ephe.4. Hiero. epiſt.ad Ruſticum, hunc habere morem refert monachos Aegyptios,vt laborent A manibus, non tam propter victus neceſſaria, quam propter ſalutem animæ, ne monachus otiaus vagetur. Scripſit autem Auguſt. libellum de opere monachorum,ſed veritas catholica eſt licere Chriſtianis, etiam ipſis monachis manibus laborare,etiam victus cauſa.ad Ephe.4.Qui furatur, iam non furetur, magis autem laboret manibus,vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti;id eſt,laboret,vt non ſolum ſibi,ſed etiam alijs ſubueniat. 1. Theſſal. 4. Operemini manibus veſtris,ſicut præcepimus vobis. Paulus etiã Apoſtolus, qui erat in ſtatu perfectiori, quam ſint Monachi, labore manuum ſuarum ſibi victum comparauit, vt patet ex Act. 18. & 20. & 1. Corint. 4.Licet ergo etiam Monachis idem opus; nec locus hic id prohibet, in quo ſolum præcipit Dominus vt curam præcipuam in cibo acquirendo animæ collocemus;non tamen propterea cura, & labor corporis eſt omnino relinquendus; nam & hoc eſſet cibum animæ etiam relinquere:verba enim hæc, vti diximus in commentario, non negant cibo corporis acquirendo etiam operam dandam, ſed non ſoli, neque præcipuè.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quem filius hominis dabit vobis,

COMMENTARIVS.

TAcitæ obiectioni respondet; posset turba obijcere, quærimus à te cibum hunc, qui perit, quia nouimus te potuisse eum nobis dare; at cibum hunc æternæ vitæ non quærimus, quia nescimus talem cibum te posse nobis præbere. Hanc obiectionem remouens, & simul ad quærendum hunc cibum ab ipso inuitans dicit; *Quem*, æternæ vitæ cibū, *Filius hominis dabit vobis*, id est, ego etiam hunc æternæ vitæ cibum dare possum, immo dabo, & paratus sum volentibus vobis dare, sicut potui dare, & dedi vobis priorem cibum; ne enim, quia dictum est, *Operamini*, errarent arbitrantes se posse cibum hunc conficere, dicit, Ego dabo; aliud enim est opus, seu opera, quæ exiguntur, alius cibus, qui promittitur. Suam in hoc diuinitatem ostendit, nisi enim Deus esset, cibum vitæ eternæ dare non posset. Dicet aliquis, cur sic locutus est, *Filius hominis dabit*, cum cibum vitæ æternæ non præstet, nisi in quantum est filius Dei? Respondeo voluisse significare se suam carnem, se eundum quam erat Filius hominis, daturum in cibum vitæ æternæ, ac si diceret; carnem meam in cibum vitæ æternæ dabo vobis.

Hunc enim Pater signauit Deus.

Cibum hūc dare potest quia Deus est.

CAusam reddit non solum cur Filius hominis (se enim hoc nomine appellat) cibum hunc dare possit, paratusque sit dare, sed etiam cur caro ista, secundum quam erat Filius hominis, cibus possit esse vitæ æternæ: ea autem est; quia, *Hunc Pater signauit Deus*, id est, huic homini Pater, velut sigillo diuinitatem impressit, & vniuit: propterea adiecit Euangelista vltimo loco, *Deus*, vt sigillum hunc esse Patris diuinitatem, quæ in filio est, & humanitati vnita est, significaret; quod non significabatur, si tantum dictum esset, *Pater signauit*, aut, *Pater Deus signauit*, sed diuisit vtrunque, vt id perfectius exprimeret, ac si diceret Pater signauit, diuinitate sua. Non mirum ergo, si hic homo cibum dare vitæ æternæ & simul cibus vitę æternę esse potest: nam simul est Deus & vnitam habet diuinitatem humanitati; quod Act. 10. dicitur, Vnxit Deus eum Spiritu sancto: dicitur nunc, Deus Pater signauit eum. hæc vnctio, & sigillatio est diuinitatis vnio, & coniunctio illi humanitati facta, per quam ille homo Christus est cibus efficax vitæ æternæ, quia per hanc homo ille sigillatus dicitur, cum sit homo, & Deus; & est optima causa, cur dare valeat vitę æternæ cibum, quod Dei proprium est, & cur caro illa sigillata diuinitate, sit etiam cibus vitæ æternæ. Hic est sensus legitimus huius integræ sententiæ, per quam docet Christus se dare posse cibum efficacem vitæ æternæ; ad quem inuitat omnes.

ANNOTATIO XII.

Diuersa alia expositiones proponuntur.

ALiter alij verba superiora exponunt. Chrysost. hom. 43. duas adfert expositiones. Prior est, vt sit hic sensus. *Hunc enim Pater signauit Deus*, id est, hunc misit in salutem totius mundi: sed hæc expositio non rectè accommodatur: nam illud, *Hunc*, demonstrat filium hominis, qui Christus est ratione humanitatis. hic autem non est missus, sed filius Dei missus dicitur. Altera expositio est, vt idem sit sensus cum illo verbo superiori Ioannis 3. *Signauit*, quia Deus verus est, ideſt declarauit, & testatus est: ita nunc dicitur Pater signasse, quia declarauit, & testimonio suo confirmauit hunc esse verum Deum. Vtramque expositionem sequitur Euthymius: sed nec ista expositio est exquisita; non enim, cur vitam æternam dare Christus possit, ea est proxima causa, quia Pater eum declarauit, & testatus est Deum esse; sed quia re vera est Deus; propterea perfectior explicatio est Aug. tract. 25. quam secuti sumus in commentario. *Pater signauit hunc* hominem, quia diuinitatem illi humanitati, velut impressit per vnionem, qua homo ille Deus est; quamuis Augu. aliter connectat verba; & rectè quidem sigillatio, & signatio dicitur, quia filius, qui imago, & character Patris est, illi est vnitus, & coniunctus humanitati; propterea dicitur humanitas habere sigillum, & characterē Patris. Addidit autem, *Signauit Deus*, vt hanc sigillationem, & signationem diuinitatis esse significaret; ac si diceret, *Pater signauit*, sua diuinitate, seu charactere suæ diuinitatis, qui filius est; Hanc etiam expositionem probat Hilar. lib. 8. de Trini. doctè annotans, sigillum imprimi in materia diuersa, quæ sigillata dicitur; sic humanitas sigillata est diuinitate Filij. Eandem sequitur Cyril. lib. 3. cap. 29. quamuis etiam aliam adiungat, vt Filius ratione diuinitatis dicatur signari à Patre, quia patris substantiam accipit; tamen accommodatior est expositio, vt ratione humanitatis dicat se signatum à Patre per diuinitatem quæ illi est humanitati vnita; quamuis vera sit doctrina Cyril. quam & Hilarius sequitur loco citato, sed ad Euangelistæ mentem priorem expositionem facere fatetur.

ANNOTATIO XIII.

Quis cibus sit iste de quo Dominus loquitur.

PErcontabitur aliquis, quis est iste cibus vitæ æternæ, de quo dicitur, *Operamini cibum, qui permanet*, & quem ego dabo vobis? Rectè ad hoc Cyrillus lib. 3 cap. 28 & August. tract. 25. respondent esse eundem cibum, de quo loquitur Dominus paulo inferius, quando dicit, Ego sum panis viuus, & caro mea vere est cibus. ipsi autem Doctores, nempe Cyrillus cap. 36. & Augustinus tractatu 26. talia verba exponunt de Christi carne nobis in sacramento Eucharistiæ exhibita. Hic igitur est cibus, cui acquirendo est studium impendendum: Verba etiam adiuncta consonant: hunc enim nempe filium hominis signauit Pater qui Deus est. non erat cur hāc humanitatem sigillatam diceret diuinitate; nisi quia humanitatem, & carnem hanc cibum vitæ æternæ futurū dicebat, quem effectum caro non faceret, nisi diuinitati esset coniuncta, & vnita. Fidem autem hunc cibum non esse, verba quæ sequuntur probant; Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. distinguit opus à cibo, distincta enim sunt illa duo, *Operamini cibum*, nempe, opera, & cibus; illud ad Iudæos pertinebat, nempe operari, & cibus ad Christum datorem. Fides igitur à cibo distinguitur, vt verbis sequentibus exponemus; in quorum atque adeò in totius huius textus expositione, multo magis hæc veritas demonstrabitur, & confirmabitur.

Dixerunt ergo ad eum, quid faciemus, vt operemur opera Dei?

COMMENTARIVS.

PArticula, *Ergo*, insinuat propter verba Christi superiora, Iudæos respondisse, quæ sequuntur: cupidi enim cibi huius vitæ æternæ, & audientes exhortationem Christi, vt incumberent cibo huic acquirendo, petunt; quæ sunt ista opera, quibus cibū hunc consequemur? Et attende eos appellasse, *Opera Dei*, vt significarent se interrogare de operibus hisce, quæ ad cibum hunc habendum necessaria sunt. Cum enim audissent cibum esse vitæ æternæ, & Deum signasse Christum, vt cibum hunc daret, rectè opera Dei appellant ea, quæ oportebat operari cibo huic consequendo. Merito autem à Christo discere quærunt, opera huius cibi, quem eiusdem cibi datorem audierant; nec negarunt dare posse eum cibum, qui tam mirabili virtute dedisse cibum corporalem experti erant; nec se consecuturos desperarunt ab eo, quem iam erga se ipsos liberalissimum senserant: solum opera hæc scire volunt, quia eis dictum erat, *Operamini cibum qui permanet*, hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XIV.

Traduntur aliæ interpretationes.

CYril. lib. 3. c. 30. verba hæc ex arrogantia quadam processisse affirmat; quasi enim omnia scirent, & nihil sibi discendū superesset ita interrogarunt, vt sit sensus; satis nobis præcepta Moysis sunt, non minus scimus, quam oporteat scire eos, qui Dei opus facere volunt, quid igitur nouū, & inauditū docere nos potes, quod in scriptura non sit? hæc Cyril. sed non videtur accommodari posse hæc expositio contextui; nam cum tanto beneficio à Christo affecti adhuc sperarent nouum cibum eumque vitæ æternæ, credibile non est arrogantia vsos, maxime, quia erant homines de turba, & non quales erant illi Pharisæi, & legis doctores, quorum erat de lege præsumere. Præterea quia Christus non eos arguit, sed potius docendo respondit: deinde quia verba talem sensum non faciunt. Si enim ex arrogantia locutio esset, alijs verbis vsi essent, nō his, quibus significarēt se hoc opus scire cupere. Rectius Chrysostomus hom. 44. & Euthy. exponunt hos interrogasse quidem tanquam discipulos, & ostendisse se desiderare scire; tamen non animo faciendi ea opera, sed vt sic ad cibi prioris suppeditationem eum iterum attraherent: sintque verba quasi ex gula profecta.

Immerito damnatur horum intētio qui Dominum interrogant.

Rectè Doctores hi sentiunt circa sensum verborum, sed non video, qua ratione intentionem istorum Iudæorum damnare possint, quasi ex gula interrogent, & fictione vtantur; cum nullum verbum Euangelistæ id significet, immo cōtrarium contextus insinuet: iam enim de gula à Domino reprehensi erant, quando eo animo venerant, vt iterū saturarentur; nec est, cur perseuerare eos dicamus adhuc in ea auiditate, cum cibus præstantior de nouo sit promissus. potius ergo huius cibi desiderio interrogasse credendum est, quo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

est. quorum interrogationi Dominus non ita nudè utrespondisset, si animos eorum, non solũ gula, sed fictione & dolo plenos vidisset. fateor quidem eos cibum hunc materialem, & corporalem etiam existimasse, & quodam appetitu sensibili, & carnali motos interrogasse; animo tamẽ faciendi, & operandi ea quibus cibum hunc cõsequi possent, quod ex sequentibus apparet. Verior ergo est expositio August. tract. 25. affirmantis hos, qua ratione implere possent, quod præcipiebatur, interrogasse. cui expositioni nostra magis accedit, quam esse legitimam totus contextus & verba probant.

Quæ appellentur opera Dei.

Verumtamen quare appellent, *Opera Dei*, Euthymij expositio non placet, quam etiam recentiores sequuntur; *Opera Dei*, scilicet dici, quæ sunt Deo accepta, vt sit sensus; quid faciemus, vt operemur opera Deo accepta, & secundum voluntatem eius? nec etiam probanda est expositio illorum, qui exponunt, *Opera Dei*, quæ Deo auctore fiunt; etenim quamuis verum sit opera Dei esse Deo accepta, & ipso auctore fieri, tamẽ non est iste sensus. cuius argumento id est, quia nõ consonat hęc interrogatio sic exposita verbis Christi; nõ enim dixit Christus operamini opera Deo accepta, & grata, sic enim nõ erat cur illi interrogarent quia sciebant ex lege; sed operamini opera quibus cibum vitæ æternæ consequamini. hæc isti quærunt dicentes quid faciemus, vt operemur hæc opera? Appellant ergo, *Dei*, quia cibum vitæ æternæ per ea se acquisituros sperabãt. & quia audierãt, *Hunc Pater signauit Deus*: intellexerant enim ex hoc ad Deum hoc opus pertinere, & sic omnia consonant nempe & verba Christi præcedentia, & sequentia, simul etiam interrogatio eorum. Quantum ad verba attinet, Græcè potius verbũ est præsentis, quid facimus? sed æquiualet futuro, quid faciemus? nam tunc nondum sciebant opera vt facerent. Verum est solere aliquando has interrogationes fieri tempore præsenti ad significandum promptitudinem faciendi, quid facimus? id est doce hæc opera, ecce facere sumus parati. Matth. 13. Vis imus, & colligimus ea? Luc. 9. Vis, dicimus ignis descendat, & consumat eos? id est, statim ac volueris, prompti sumus exequi, ita nunc, quid facimus? sed hoc sensum non mutat.

Respondit Iesus, & dixit eis, hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.

COMMENTARIVS.

DOcet eos Dominus, hoc opus Dei esse, vt credant in eum, quem misit Deus; & vtitur verbo eodem, quo vsi erant, appellans opus Dei, vt ad interogationem se respondere ostendat. de se loquitur in tertia persona, nec opera legis postulat, sed fidem, quæ est primũ fundamentum Euangelij, qua à lege illa distinguitur. Verbis his non solũ docet quod opus Dei sit, sed simul etiam explicat rationem efficacem, vt fiat opus, credere enim in eum, qui à Deo missus est, iustũ est & necessarium. Ista autem locutio credere in eum, qui missus est à Deo, significat credere Christũ esse verum Messiam, & filium Dei missum in salutẽ mundi: turbæ enim etiam in ea significatione intelligebant verba Christi petentis, vt crederent in eum, tanquam Messiam & filium Dei; est autem hoc opus necessarium, vt cibum carnis suæ accipiant, quicunque accepturi sunt. Et si contextum totum perpendas, vti paulo ante dicebã, inuenies opus à cibo distingui; nam turba audiuit duo, nempe cibum vitæ æternæ, & opus ab eis exhibendum, vt cibo fruerentur; opus hoc scire petunt, vt cibum accipiant, quod Dominus docet dicens esse fidem in eum. superest ergo cibus distinctus à fide in eum credentibus ministrandus, hic vero non est alius, nisi caro Deifera ipsius in sacramento ministranda, nec fidem cibum esse, nec Christum fide creditum. nam fides in Christũ opus reputatur post quod cibus vitæ succedit. Et hæc est legitima expositio, cæteræ sunt violentæ. Cyrillus lib. 3. cap. 31. superiora verba ex arrogantia dicta exponens, accommodat hanc Christi responsionẽ interrogationi eo animo prolatæ: sed vti superius diximus, hanc intentionẽ, & arrogãtiam nulla verba Euangelij probant: sine probatione autem non est cur in malum conuertamus, quod in bonum sensum trahi potest, maxime quando sensus verbis, & contextui respondet, & consonat.

ANNOTATIO XV.

Fides aliquando inter opera numeratur.

PAulus semper opera à fide distinguit, vt fides non inter opera cõputetur: legis enim obseruantiam opera vocat. huic non obstat fidem modo quodam opus dici largè, quia fides factum quid est: vnde Aug. lib. 5. de prædestin. sanct. cap. 7. hanc difficultatem proponens de Paulo

Paulo distinguente opera à fide, & Christo fidẽ inter opera computante, respõdet fidem, & opera sic distingui, vt regnũ Iuda, & Israel; nã Israel etiam Iuda dicitur, quia omnes Israelitæ sunt; ac si dicat, opus cõmune est, & fidei, & alijs, quę cõmuniter opera vocantur; sed distinguitur fides ab operibus, quia fides est prima origo, & principium cæterorum. Sed de hac materia fidei, & operum non est locus iste differẽdi; sufficiat pro huius sententiæ expositione Dominum appellasse fidem opus Dei, vt accommodaret se turbæ petenti quæ essent opera Dei, vt cibum hunc habere possent. *Hoc*, inquit, *Est opus Dei*, id est, quod petitis opus Dei, hoc est. Verum etiam est, si sermone generali vtamur, esse opus Dei cum & gratia, & gloria opera sint Dei, quia ab ipso efficiuntur, & donantur; at quando opera à fide distinguimus, legis obseruantiam, & mandatorum impletionem nuncupamus opera. petitau tem Dominus fidem, non quod opera excludat, sed quod opera nihil ad cibum obtinendum faciant, nisi fides hęc, quæ fundamentũ est, adsit.

Dixerunt ergo ei; quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi?

COMMENTARIVS.

PEr illam particulam, *Ergo*, significare vult Euangelista, propterea verba sequentia dicta fuisse, quia verba Christi audierunt, *Vt credatis in eum, quem misit ille*. Responsionis igitur Iudæorum sensus est; Si tibi credere debemus, ergo fac signum, quod videamus, & videntes credamus tibi: illa enim illatiua particula talem insinuat sensum. At, vt negent aliquod signum hactenus fuisse datum tanta fide dignum, propterea vtuntur interrogatione, *Quod tu signum facis?* quasi dicerent, hactenus nullum fecisti. Duo igitur his verbis significantur; ratione interrogationis negant signum hactenus factum; ratione illius illationis inducunt, vt faciat signum, si credi sibi velit. Attende non negare hos Christum dedisse signum, iam enim experti erant; sed negant sufficere ad tantam fidem concipiendam, vt credant eum esse Messiam, & Dei filium. Et hic est legitimus sensus, &, quæ sequuntur, huic consonant.

ANNOTATIO XVI.

Confirmatur sensus superioris sententiæ.

CHryso. hom. 44. & Euthymi. perseuerant in sua expositione, vt hi ex quia moueantur, vt iterum cibum extorqueant. Cyril. etiam arrogantiam horum prosequens in alium diuertit sensum. sed ni fallor sensus expositus est legitimus, & reliqui accommodari vix possunt; non enim negant signum datum à Christo; non etiã quærunt cibos corporales his verbis; sed ad verba Christi respondent petentis, vt credant eum esse filium Dei missum à Patre, & verum Messiã: signum autem ad tantam fidem conciliandam datum negant, & dari sibi, vt credant, petunt. Et Euangelista, si attẽtè consideretur, hunc sensum insinuauit, quando dixit: *Dixerunt ergo*, per particulam hanc motos esse significans ad hæc dicenda, non alio, quam eo, quòd Christus fidem tantam postulabat. Attende autem verbum; *Vt videamus*, audierant multa signa Christi, sed ipsi non ex auditu, sed ex visu signum quærunt, & tale, ac tantũ, vt credant, & tantã fidem cõcipiant.

Quid operaris? patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est, panem de cœlo dedit eis manducare.

COMMENTARIVS.

PRosequuntur eundem sensum: nempe signum tantæ fidei dignum non esse à Christo datum, & interrogatio hæc, *Quid operaris?* est quasi parui facientium signũ Christi collatum tantæ fidei. *Quid*, inquiunt, *tu operaris?* quasi dicant, opus tuum, quod fecisti, non est tanti momenti, vt tantam fidem postules: nam maius opus tuo quod nobiscum fecisti, acceperunt nostri patres in deserto (intelligũt isti Moysem, vt ex responsione Christi patet) & tamen Moyses non tantam sibi fidem poposcit, nec patres nostri crediderunt in eum, vt tu postulas à nobis. Allegant verba Psal. 77. Panem cœli dedit eis manducare, & hoc exemplo vtuntur, non vt prædicti Doctores dicunt propter gulam, nec propter legis arrogantiam, sed vt opus proferant simile ei, quod Christus fecerat; quasi dicant;

tu quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

tu quia dedisti nobis manducare in deserto, petis, vt credamus in te, hoc profectò non est signum dignum tanta fide: nam maius fecit Moyses in deserto, qui tot annis cibo de cœlo, non isto terreno pauit patres nostros, & tamen nostri patres tanto signo accepto non propterea crediderunt in Moysem. Iste est sensus.

ANNOTATIO XVII.

Manna cur dictum.

CIrca vocem Manna, quod apud Hebræos A est מן aduertendum est, aliquos recentiorum Hebræi sermonis peritos exponere, vt idem sit, quod donum, à verbo מנה quod significat distribuere, donare, præparare, quasi sit cibus Dei munere datus; Sed hæc nominis ratio, & Etymologia, est cõtra scripturam. Exod. 16. Filij Israel videntes cibum illum adinuicem dixerunt, מן הוא ignorabant enim quid esset; si significasset donum, esset sensus, donum hoc, tunc autem ratio subiecta non haberet locũ: ignorabant enim, quid esset; nec etiam verba præcedentia dixerunt adinuicem, rectè accommodarentur. Colligitur ergo ex ipsa scriptura esse vocem admirantis, & interrogãtis quid hoc? & ita verterunt Septuaginta, & Hieronymus. Nec obiectio recentiorum alicuius est roboris dicunt enim מן non significare apud Hebræos, quid, sed מה mah, dico id esse falsum; cũ apud Hebræos vtrumque significet Quid, & Psal. 60. legimus, Misericordiam eius, & veritatem quis requiret? legimus Man & ita verterunt Septuag. quamuis aliter alij vertant, tamen Septuaginta auctoritas sufficere debet; qui hebræi sermonis peritiam natiuam habebant: non enim ita vertissent nisi apud hebræos id significaret. Accedat etiam auctoritas Iosephi, qui lib. 3. de antiquit. cap. 1. expresse dicit, Man in nostra vernacula lingua, est vox percontatiua. Non video, qua ratione non sit vel solus hic auctor in reddenda sui sermonis interpretatione omnibus his nostris linguarum peritis præponendus, vt omittam Septuaginta, & Hieronymum, quorum sententia potius est præferenda. Non est ergo, cur ad solutiones aliorum recurramus: Aliqui enim respondent esse vocem Chaldæam: Man enim apud Chaldæos significat quid, vt patet Dani. 3. Quis Deus poterit vos liberare; at hoc non satisfacit: tunc enim lingua Hebræorum erat puriſſima. Alij esse illud, nun, adiectum euphoniæ causa asserunt, sed hoc sine vllo fundamento dicitur. Verius cum Septuag. Iosepho. & Hiero. dicimus etiam apud hebræos significare, quid: & scriptura ipsa, vti diximus, ipsam vocis indicat interpretationem. Rectè autem ab admiratione, & ignoratione cibo illi nomen imponitur; erat enim figura cibi nostri sacratissimi, qui est mysterium omni admiratione dignum, & omne superans humanum ingenium, & rectè respondet Euangelica lectio; audito enim hoc mirabili cibo cœperunt Iudæi mirari, & adinuicem dicere quomodo potest hic dare carnem suam ad manducandum? & si fidem adhibuissent, merito admirati, verius dicere potuissent quid hoc? quemadmodum patres eorum de cibo illo dixerũt. B C

Dixit ergo eis Iesus, amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo.

COMMENTARIVS.

PRæposuerant Iudæi cibum Moysi, & Moysem ipsum Christo, & eius cibo: Dominus veritatem docens, & aperiens deprimit primo totum illud, quod ipsi magnificantes protulerant, & secundo seipsum multo superiorem, & cibum suum excellentiorem ostendit. Primo igitur, quia illi cibum Moysi præposuerant extollentes, quod de cælo esset, propterea hoc Dominus negat dicens non dedisse Moysem panem de cælo, *Moyses*, inquit, *non dedit vobis panem de cœlo*, nã ille cibus de cœlo dictus est, quia de regione aeris, seu de nubibus descendebat, sicut dicuntur volucres cœli; non tamen, quod de cœlo ipso, vbi Deus habitare dicitur, descenderit: non igitur Moyses dedit vobis panem de cœlo, vt putatis. Responsio hæc Domini indicat Iudæos significasse, seu intendisse in suis verbis, Moysem dedisse eis panem de cœlo, propterea respondit Dominus, *Non Moyses dedit vobis panem de cœlo*: propter verba enim illorum hæc dicta esse, indicat illa particula *Ergo*, *Dicit ergo eis Iesus*.

Panis Moysi non fuit de cœlo.

Sed pater meus dat uobis panem de cœlo uerum.

DEpresso facto Moysis suum opus extollit, *Pater*, inquit, *Meus*, non sic, sed *dat panem verum vobis de cœlo*, dat panem verum, & de cœlo ipso; vbi Deus habitat: maius igitur est

tur est opus, quod ego faciam, quam quod Moyses fecit. Non dixit ego do vobis, *Sed Pater meus* vt se in hoc filium Dei ostenderet eandem habentem cum patre potentiam. nam dum dicit, *Pater meus dat*, non excludit se à dando: prius enim dixerat, quem filius hominis dabit vobis; quod Iudæi etiam perceperunt; nam post hæc dixerunt da nobis hunc panem, intelligebant ergo his verbis non negare illum dare hunc cibum posse. Rursus dicit, *dat vobis*, vt significet paratum esse dare illis, & iam iam daturum, sicut etiam superius dicitur, venit hora, & nunc est, quando nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis patrem. Et venit hora, & nunc est, quando mortui audient filij Dei vocem, ita & nunc maxime, quia iam aderat Christus ipse, qui in panem dandus erat fidelibus. Dicit autem, *Panem de cœlo verum*, id est, verè cælestem; refertur enim ad illam vocem, *De cœlo*, vt dicatur ergo verus panis de cœlo quia non de aere, non de elementari regione, sed de ipso cælo, vt sit verè cælestis; non vt manna de nubibus. est autem Christus ipse, qui panis iste est de cœlo, vt dicitur Ioan. 3. Filius hominis, qui est in cœlo. Perpende autem quanto artificio Dominus hos attrahit: ciborum enim, & vtilitatis propriæ cupidos esse sciebat, propterea spe cibi, & panis tanti allicit, & ea ratione sermonem ad ipsos conuertit dicens, Moyses nõ dedit vobis, Pater meus dat vobis. erant enim imbecilles adhuc, & tales promissionibus potius, quam rationibus attrahuntur, quod & cum Samaritana factum legimus. cætera in annotatione require.

Pater cum filio dat verum cibum de cœlo.

ANNOTATIO XVIII.

SVperiora verba Cyril. lib. 3. cap. 33. in hunc A sensum exponit, nempe Dominum reprehendere Iudæorum temeritatem, quia Dei opus homini tribuebant: nam cum Deus auctor fuerit cibi illius, quem Patres in deserto manducarunt, ipsi faciebant auctorem Moysem: propterea dicit eos arguens; *Non Moyses dedit vobis panem*, sed expositio hæc non videtur accommodari posse. Sic enim dicendum fuisset, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater, aut Deus dedit vobis illum panem; at non sic dicitur, sed ad alium refert panem. *Sed Pater*, inquit, *dat vobis panem de cœlo*, non ergo id est, B quod Dominus negare intendebat. Necerat, cur id negaret, aut reprehenderet; sciebant enim Iudæi non virtute sua Moysem illud manna fecisse, nec esse auctoré miraculi, sed Deum ipsum, sicut & aliorum miraculorum, quæ in Ægypto fecerat: existimabant enim Deum per Moysem edidisse miracula sicut per alios Prophetas. Maiora quidem miracula arbitrabantur Deum edere per maiores Prophetas, & hac de causa præponebant Moysem, non tamen vt primum auctorem miraculi. Præterea, si id Christus intendisset, dixisset potius; Moyses non dedit vobis manna; at ego do vobis panem de cælo, vt se Moysi præponeret in hoc, quod Moyses nõ dedit, ipse vero dat. Rectius Euthymius interpretatur negationem hanc factam in eo, quod Moyses non dedit panem de cœlo, sed de aeris regione, & terrenum, seu materialem cibum; at Christus, & Pater dant de cœlo vero. & ita Aug. tract. 25. etiam exponit, quod nos secuti sumus in commentario.

Cur additum est verum.

Quare autem adiunctum sit illud, *Verum*, Cyrillus lib. 3. cap. 34. & Augustl. loco allegato duas adferunt causas; vna est dici panem verum, idest, non figuram, vt distinguat à Manna, quod huius panis erat figura. quam etiam dat Chrys. hom. 44. Altera causa Cyrilli, & Aug. est, dici *Panem verum*, quia dat vitam. Causa vtraque accommodata est, sed ad sensum mihi magis facere videtur, quã in commentario adduximus, vt dicatur panis de cœlo verus, id est, verè cœlestis, non vt manna, quod non erat verè de cœlo, sed de loco elementari, & naturæ corruptibilis. Christus autem in sacramento mirabili nobis datus, verè cœlestis est panis. Quando autem audis de cœlo, non locum tantum existimes signari, sed simul etiam naturam diuinã, & supermundanam. verbis sequentibus, quis hic panis sit, exactius explanabitur.

Panis enim verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.

COMMENTARIVS.

PRobat ex effectu panem esse de cœlo verè, seu cœlestem, & diuinum, quia hic panis de cœlo descendit, & vitam dat mundo. Græcè legitur Panis Dei est, id est, verè cælestis, non elementaris, quia de cœlo descendit, & quia *Vitam dat mundo*, non Iudæis tantum, vt manna illud, sed mundo; & dat vitam, non vt mãna, quod nemini dedit vitam, sed erat cibus iam viuentium, at panis hic vitam dat. Et considera vim verbi, *De cœlo descendit*,

Ab effectu panis de cœlo esse probatur.

manna

Universidad de Deusto
Biblioteca

manna non descendit,sed mittebatur;erat enim inanimatum quoddam; at hic panis descendit ipse de cœlo,qui non solum sit de cœlo,datus,sed ipse descenderit,in quo diuinitas insinuatur.Sunt igitur duo argumenta,quibus probat esse panē Dei,seu verum,cæle stem, & diuinum,quia descendit de ipso cælo:& quia vitam dat mundo:quæ non essent, nisi panis hic cœlestis esset. Hanc vitam, æternam intellige; de ea enim sermo est;vt ex præcedentibus, & sequentibus constat.Panis ergo tria habet super manna,& quod verē cœlestis, & quod descenderit de cælo,& quod dat vitam,eamque æternam.

Panis quam Christus promisit in tribus excellit manna.

Dixerunt ergo ad eum, Domine semper da nobis panem hunc.

ALlecti spe tanti panis quandam concipiunt fidem,& sibi hunc dari petunt panem, non vt semel,sed vt semper eum habeant. illa particula *Ergo*, insinuat eos motos esse,vt hunc peterent panem ; tum ex excellentia ipsius ; tum ex promptitudine, quam Christus significauit dicens,Dat vobis Pater:nam vti superius diximus, quando dictum est,*Pater dat vobis*,intellexerūt patrem dare per ipsum Christū medium: propterea ipsum rogant,vt panē hunc donet.& est cum articulo *Da nobis illum panem hunc*,id est,illum de cælo verum.Appellant autem eum Dominum, vt sic ad dandum inducant. Huic simile Samaritana fecit,quæ audita excellentia illius aquæ viuæ dixit,Domine da mihi hanc aquam.Fides aliqua in his Iudæis lucet:crediderūt enim panem hunc dare Christum posse;tamen imperfecta erat: nondum enim spiritualia capiebant, sed de cibo corporali cogitabant, existimantes aliquem cibum futurū quo vitam corporum sustentarent, multo perfectiorem,& excellentiorem, quam fuit illud Manna,& in hoc recta est Cyril. lib. 3. ca. 35. expositio. propterea dicunt,*Semper da*,non enim arbitrabantur vnicum,& eundem panem omnem famem ablaturum, sed frequenter sicut manna multiplicandum.

Iudæi Samaritanæ similes.

Dixit autem eis Iesus, ego sum panis vitæ qui uenit ad me,non esuriet; & qui credit in me,non sitiet in æternum.

PEtentibus panem hunc ostendit, & modum habendi docet, simulque volentibus offert,hæc enim tria his verbis efficit.*Ego inquit, sum panis vitæ*:panem agnoscite.*Qui venit ad me & qui credit in me,non esuriet,non sitiet*:modū habetis consequendi,& habendi panē, nempe si ad me veniatis,si in me credatis.Simul etiā,*Qui ad me venit*,ideſt,qui credit,habet panem hunc:nemini denegatur, si crediderit; paratus enim sum me ipsum dare in escam & potum omni ad me venienti,& credenti . Panis vitæ dicitur non solum quia viuificat, & dat vitam, & hanc æternam ; sed etiam , quia vitam habet in se:est enim panis viuus, & viuificans. Attende panis huius perfectionem;potus nanque,& esca simul est,vt nullo alio ad refectionem indigeat,qui hunc panē habet.illud autem *In æternum*, ad vtrumque est referēdum verbum,non esuriet in æternum, nec sitiet in æternum:maiorem autē hæc verba exprimunt perfectionem, quam si tantum diceretur panis vitæ æternæ:nam declarant ita esse panem vitæ æternæ,vt tollat omnem famem & sitim , non vt cibus corporis, qui vitam mortalem sustentat quidem aliquo tempore , sed non tollit famem & sitim; nam qui semel comedit,& bibit,iterum esuriem,& sitim paritur;At panis hic vitam æternam confert,& omnem simul famem,& sitim in æternum tollit.

Tria hic verbis docet Christus.

Est autem aduertendum hoc verbum *Non esuriet, nec sitiet in æternum*, dictum esse à Domino,vt responderet verbo illorum,*semper da nobis*.existimabant illi futurum hūc panem, qualis panis est materialis, qui semel comestus, non tollit famem pro toto vitæ tempore, propterea iterum iterumque recipitur; at Dominus auertit eos ab hac opinione docens hunc panem non esse talem; qui enim manducat semel,nec esuriet,nec sitiet in æternum. Similis est illa sententia dicta Samaritanæ,Qui biberit ex aqua ; quam ego dabo ei , non sitiet in æternum.Duo autem petit Dominus , vt hunc panem accipere valeant; nempe vt veniant ad eum,& vt credant in eum.per aduentum,confessionem exteriorem intelligit,ad quam opera referuntur: per fidem autem , interiorem mentis assensum,& affectū iuxta illud Rom.10 Corde creditur ad iustitiam;ore autem confessio fit ad salutem: prius ponit quod facilius est, posterius quod difficilius; vtrumque tamen necessarium. Neque intelli-

Panis Eucharistici quanta sit perfectio.

intelligas ex hac diuisione,qui venit tantum,non esuriet;&,qui solum credit , non sitiet, quasi qui venit,& non credit,non sit habiturus famem : vtrunque enim est necessarium, nec ista diuidi possunt ; sed distinctio fit hæc verborum, vt effectus distincti panis huius, & vt etiam non vnum esse,quod Dominus requirit,significentur. Eadem verba Dominus repetit,*Ego sum panis viuus*,& tunc exactius discutientur, modo autem id annotandum superest, non in hac vita verbum hoc impleri . *Non esuriet*,neque, *sitiet*, sed in æterna vita ; quam panis hic Christi dat,& efficit:sicuti superius cap. 4. exposuimus dum de Samaritana loqueremur.

Sed dixi vobis,quia & vidistis me, & non creditis.

DVo responderant Iudæi dicenti Domino,Hoc est opus Dei,vt credatis in eum et c. Vnum,Quod tu facis signum, vt videamus,& credamus tibi ? Alterum patres nostri manducauerunt manna in deserto,quo verbo,Christi miraculum deprimebant. Dominus ad hæc duo respondet. Ad primum quidem.*Vidistis*, inquit,*Me, & non creditis*;quasi diceret,multa signa mea habuistis,quibus me videre,& agnoscere Christum esse potuistis,& tamen non creditis; non ergo verum est quod dicitis , Quod signum facis,vt videamus,& credamus tibi:quasi vero si videretis signa, crederetis;iā vidistis & tamen nō creditis.Signa hæc,quibus hi Iudæi agnoscere potuerunt sunt, non tantum miraculum panum;sed etiam quia tunc multos infirmos verbo curauit,quod Moyses non fecit. Ad secundum respondit, Panem à se promissum , præferendo Mannæ dato per Moysem , simul etiam se esse panem hunc declarando . Videns autem eos etiam post tam mirabilem doctrinam in sua infidelitate persistere eandem repetit sententiam,non vt eos iterum confundat , sed vt secretiorem doctrinam tradat , & fidei causam in altius reuocet principium.Non enim signa tantum,aut prædicatio sola exterior inducere hominem ad credendum valent:nisi adsit virtus Patris. Est enim fides donum,& opus Dei summis precibus ab eo petendum.Sensus ergo est,Dixi vobis prius vos etiam signa habuisse,quibus me vidistis,& agnoscere potuistis,& tamen non creditis : Scitote, omne quod dat mihi Pater ad me venit,& nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum. Signa ergo non sufficiunt , vt vos putatis : est enim credere donum datum à Patre , & illi credent, quos mihi Pater dedit,& traxerit:necesse est ergo à Patre petere,vt credatis.Hic est sensus.Est enim connexa hæc sententia,cum sequenti,& occasione sequentis doctrinæ repetita est.Vna tantum difficultas occurrit in hac expositione: nam Euangelista non retulit Christum prius respondisse Iudæis hæc verba , *Vidistis me,& non creditis*, quomodo ergo nunc,inquit,Christus,*Dixi vobis* quasi prius idem dixerit.Respondeo Ioannem breuitatis studiosum non retulisse prius hæc verba , quia reperenda erant à Christo , satisque erat illi repetitionem narrare . Exemplum habemus , Ioan.11.Martha dicit Mariæ,Magister adest,& vocat te,& tamen Euangelista non narrauerat Christum dixisse Marthæ , vt vocaret Mariam;cum autem refert Martham vocasse Mariam, ex Christi præcepto,simul significauit Christum prius præcepisse.Est etiam in eodem capite exemplum alterum expressius , dicit enim Dominus Marthæ , Nonne dixi tibi,quia si credideris,videbis gloriam Dei?& tamen Euangelista non narrauerat prius, quod Dominus se iam dixisse asserit.Ita nunc factum est.

Duabus Iudæorū responsionibus Christus satisfecit.

ANNOTATIO XIX.

SVperiorem sententiam variè connectunt, & exponunt Doctores . Cyril.lib.3. cap. 38. percontatur vbi Dominus hanc protulerit sententiā,*Dixi*,inquit,*Vobis,quia vidistis, & nō creditis*.respondet per Isaiam eam dixisse.cap.6. Audite audientes,& nolite intelligere,videte visionem, & nolite cognoscere. Sed violenta hæc videtur cōnexio:loquebatur enim Dominus illis ipsis,qui præsentes erant. Euthymius dicit, Dominum ea verba protulisse prius , sed non esse scripta.huic in cōmentario nos consensimus,idque confirmauimus exemplo: & vltra hoc sensum verborum explanauimus , & exposuimus. Aliqui nostro tempore exponunt illud,*Dixi vobis*,ad præcedentem sententiam referentes; dixi vobis me esse panem vitæ,sed tunc ratio subiuncta non accommodatur,quia vidistis me, & nō creditis; si enim videntes non crediderunt,mul-

Universidad de Deusto
Biblioteca

to minus crederent, etiamsi diceret. Alij respondent esse dictum in illis verbis, quæritis me, non quia vidistis signa: & hoc quidem verè dicitur, tamen qua ratione verba hæc connectantur, nō exponunt: quæ in commentario diximus, ea esse legitima & quantum ad sensum, & quantum ad connexionem existimamus.

Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet.

COMMENTARIVS.

COnnexa hæc est superiori sententiæ, fidei causam in altius reuocās principiū supra signa, & supra verba exteriora, nempe virtutem, & operam Patris, vti diximus in expositione proximæ sententiæ. Quos ergo tanti cibi promissione non adduxit, terrore, & minis attrahere studet, ostendendo eos omnes venturos ad se, & credituros, quos Pater ei dedit, qui ergo non venerint, nec crediderint non sunt ei à Patre dati: nec enim quisquā à Patre dabitur, qui nō venturus sit. Illud, *Omne*, in neutro genere, exactius vniuersitatem significat, quam in masculino. ponitur etiam vt significet omnem sexus, status, conditionis, & nationis differentiam. *Omne*, siue masculus, siue fœmina, siue diues, siue pauper, Iudæus, Gentilis &c. insinuat etiam his verbis Dominus fidem, qua ad Christum venitur, esse donum Dei, nec solis humanis viribus acquiri posse, quod paulo inferius dicitur. Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum; vt nemo existimet sine Dei auxilio id posse efficere. Insinuat etiam his verbis multos credituros in Christum, ne Iudei putarent neminem crediturum, ac si dicat, quamuis vos non credetis, scitote innumeros ad me venturos. Quibus etiam verbis, vt rectè Cyril. lib. 3. cap. 39. annotat, Gentium conuersionem significat, immo, & Iudæorum in fide iacturam prædicit, & comminatur.

ANNOTATIO XX.

Dubium ex superioribus verbis, soluitur.

CHrysost. hom. 44. & Euthymius mouent hoc loco dubitationē. Si omnis, inquiunt, quem dat Pater, venit ad Christum, & nemo alius; quibus ergo non dat Pater, vt veniant, in culpa non erunt, cum non veniant, quia datum non est eis à Patre: nemo enim alius venire potest, nisi quem traxerit Pater. Chrysost. respondet duo; Alterum est, non tolli his verbis arbitrium hominis: liberum enim est venire, & non venire; propterea qui non veniunt, in culpa sunt. Alterum vero est, per hæc verba id solum velle Dominum docere, neminem humana virtute, & conatu credere posse, & venire ad Christum, nisi cælesti virtute iuuetur; necessarius tamen est humanus conatus, & actus arbitrij simul cum cœlesti virtute. Ista Chrysost. doctrina vera est, si non aliud lateat, quam quod his verbis exprimitur: Arbitrium enim humanum non tollitur, quamuis sine gratiæ auxilio ad credendum in Christum non sufficiat. Cæterum non satisfacit responsio difficultati: eadem enim quæ prius restat difficultas. Si nemo venit, nisi cui Pater dat; qui ergo non venit, in culpa non erit, quia non habet, nec accipit id, sine quo venire non potest. Euthymius expressius respōdet, & re vera, ea est responsio & doctrina, quam Chrysostomus intendebat: dicit igitur, Deum dare vt credant ijs, qui aliqua præparatione se faciunt dignos, vt eis hoc à Patre detur, ijs vero non dat, qui se indignos exhibent; non igitur à culpa liberātur, qui non veniunt; quia si eis non datum est, id propter eorum culpam non est datum, cum possent se dignos facere vt eis daretur: quod ergo detur vel non detur à Patre, è libero humano pendet arbitrio. quod quamuis sine auxilio gratiæ non possit venire, potest per se ipsum dignum se facere, vt ei detur, vt veniat. Eadem est doctrina Cyril. lib. 3. cap. 39. eos enim, qui se faciles præbēt ad credendum, dignos vocat fide, & vt eis detur, vt credant. & lib. 4. cap. 6. filium Dei dignis hominibus reuelatum iri dicit. Est autem hæc doctrina non istorum tantum, sed aliorum doctorum maxime Græcorum, qui libero arbitrio humano multum tribuebant, nondum Pelagiana tunc hæresi grassante, maxime Chrysostomi temporibus. Augustinus autem multis in locis multo aliter sentit, & docet: nempe non solum à Deo dari hominibus, vt credere possint, sed etiam vt velint credere, & credant, & ipse est, qui dignos facit, & præparat, & facultatem dat credendi: nec humanum arbitrium sine diuino auxilio potest se præparare, & dignum facere, vt à Deo accipiat fidem. Videndus est Aug. lib. 1. de prædest. Sanct. cap. 5. & 6. vt omittamus sexcenta loca, vbi hoc discutit, & affirmat.

Liberum hominis arbitrium à Deo dirigitur ad credendum.

Hac posita doctrina dubitatio proposita fit difficilior; nam si Deus etiam præparat arbitrium hominis, vt velit, & credat; qui ergo non volūt nec credunt, non videntur esse in culpa. Pro solutione huius difficultatis, et simul pro sententię huius Euangelicæ quam exponimus, declaratione, aliquot sunt responsiones adhibendæ, eo sup-

eo supposito, me non intendere materiam hanc à proprijs fundamentis discutere, & omnia quæ tractari possent in medium proponere, sed ea solum, quæ satis esse visa sunt ad verba Domini explananda, & difficultatem oppositā tollendā.

Prima igitur responsio est. istæ duæ enuntiationes valde differunt, Omne quod dat mihi Pater ad me venit, & omne, quod venit ad me, id mihi dat Pater, hęc posterior significat omnē venientē ad Christū datū esse à Patre; at illa prior significat eos, qui dati sunt à Patre, venturos ad Christum: hæc autem duo longe esse diuersa patet. qui enim dicit, omnis, qui venit, datus est à Patre, non propterea significat omnem datum à Patre venire, at qui dicit; quodcumque dat mihi Pater ad me venit, significat neminem esse ex his qui à Patre dati sunt, qui non veniat. Ex quo patet non esse probandum, quod docet Chrysostomus, nempe his verbis Dominū tantū significare voluisse, neminem venire posse ad Christum, nisi gratiæ auxilio adiutum. hoc quidem verum est, tamen nō solum id Dominus significare voluit, alias dicendum sic fuisset, Omne, quod venit ad me datum est mihi à Patre; at non sic, sed aliter dictum est, *Omne, quod dat mihi Pater, veniet ad me*, quia non solum qui venit datus est à Patre, sed si à Patre datus est, certissimè veniet, quia à Patre habet vt venire possit, & simul vt de facto veniat.

Secunda responsio est; hæc enuntiatio, Omne quod dat mihi Pater ad me veniet, non tollit, quin alij etiam veniant, qui non sunt à Patre dati, sed solum significat omnes datos à Patre venturos ad Christum: si enim alij etiam venirent nō dati à Patre, dummodo veniant omnes, qui à Patre dati sunt vera est enuntiatio, Omne, quod dat mihi Pater ad me venit; at quia re vera nemo alius est, qui veniat, nisi is, qui à Patre datus est, propterea Dominus paulo inferius, addidit; Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum, vt non solum omnes, quos Pater dat, veniant; sed etiam nemo veniat, qui non sit à Patre datus. hæ enim duæ veritates mutuo se iuuant; & sententiam complēt. Si enim tantum dictum esset, Nemo venire potest, nisi datus à Patre, non significaretur venturos omnes, qui à Patre dati sunt: si autem hoc etiam solum dictum esset, Omne, quod dat Pater veniet, non significaretur neminem venire alium, qui à Patre non sit, dum vtrumque asseritur, perfectè ostendit Dominus neminem venire, nisi qui à Patre datus est, & omnem, qui à Patre datus est, efficaciter, & infallibiliter venturum. Et proposita à principio dubitatio ex vtraque hac simul enuntiatione procedit. Si enim qui venit, datus est à Patre, & qui non datus est à Patre, non venit, qua ratione qui non venit in culpa esse potest?

Discrimen eorum qui ad Christum veniunt.

Tertia responsio est, non est eadem ratio eorum, quibus datum est, vt veniant; & eorum, quibus non est datum: nam quibus datum est, vt veniant, ex gratia habent, & dono Dei, non ex aliqua dignitate arbitrij aut præparatione humano conatu solo effecta: iam enim non esset donum, & gratia, si dignitas in humano præcessisset arbitrio, quæ non esset, ex eodem Dei dono. At quibus non datur: vtique non sine culpa eorum non datur, & propterea quod non detur, ipsis imputatur, quia sine culpa non sunt; & in hoc doctores citati Græci non probantur, quia parem vtrorumque fecerunt rationem, arbitrij conatui dantes, & quod se dignū fide faciat; & quod se fidē recipiēdi efficiat indignū, quod re vera non est. fecit quidē se indignum, vt à Deo reciperet fidē, sed non contra, se effecit dignum, vt acciperet. sicut si duodecim homicidij rei coram Principe in dicendi trahantur, sex eorum vitam condonaret, alijs eandem minime. quibus dat, ex gratia dat, quibus negat eorum culpa existente negat. hæc est doctrina ad mentem Augustini, & quam existimo in hac parte veram.

Prædestinatio non est in causa cur multi ad Christum non veniant.

Quarta responsio; non igitur dubitatio proposita difficultatem habet. Admitto enim neminem venire, nisi à Patre sit datus, non inde tamen sequitur in culpa nō esse si non veniat: nā non sine culpa, & demerito eius factum est, vt ei non detur à Patre, nec propterea sequitur, vt quibus datū est, merito eorū datū sit, sed sola dantis æterni Patris gratia, & dono. Nec ideirco arbitrium tollitur humanum: qui enim venit, libero arbitrio venit, non quidem solo, sed auxilio à Patre dato iuuante, qui autem non venit, solo suo arbitrio venire renuit. Sequitur etiam contra nostræ tempestatis hæreticos verba Ioannis interpretantes in eum sensum, vt per hæc verba Dominus causam, cur non veniant, in æternam prædestinationem reuocet, sed decipiuntur; prædestinatio causa non est, cur non veniant, nempe quia prædestinati non sunt, sed culpa eorum, & vitium, sine quo in æterna prędestinatione reiecti nō sunt. Quare autem Dominus hac forma loquendi vsus sit, & de sensu litterali, in commentario expositū est, nec est cur repetamus. Cætera omnia, quæ de hac materia dici possent, præter institutum nostrū sunt, nec ad expositionē præsentē necessaria.

Et eum, qui venit ad me, non eiiciam foras.

COMMENTARIVS.

COnformem patri voluntatem suam profitetur. Pater mihi dat eos, qui ad me veniunt, nemoque horum deerit: ego etiam singulos venientes non eijcio foras; id est, accipio in meam gratiam, salutem eis confero, redemptionis fructum communico.

Universidad de Deusto
Biblioteca

loquitur in singulari, vt nec vnum ex ijs, qui veniunt se excludere significet. August. tract. 25. & Cyril. lib. 3. cap. 40. exponunt hoc, *Foras*, de damnatione, quæ opposita est æternæ saluti, de quo dicitur Matth. 13. Malos foras miserunt, & Matth. 25. Intra in gaudium domini tui, quod rectè dicitur, cum & verba sequentia id declarent, & sæpe in lectione Euangelica exclusio à cœlesti regno, & æterna vita dicatur foras emissio, & tenebræ exteriores. Ad hoc cætera pertinent, quę in hoc seculo saluandis communicantur: generaliter enim omnia ea bona, quæ fidelibus dantur, significat, dum dicit, *Non eijciam foras*: quia mihi vnietur per gratiam; admittetur in meam tutelam; participabit meum cibum; erit de domo mea non solum in æterna gloria, sed etiam in Ecclesia hac militanti. Aliqui textus habent verbum præsentis, *Non eijcio*, tamen Cyril. Chryso. Aug. exponunt de futuro; & ita re vera est legendum; non solum enim de præsentibus, sed generaliter de futuris est sermo, sicut dictum est supra; Omne, quod dat mihi pater, ad me veniet, & hũc non eijciam foras.

Quia descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.

RAtionem, & causam assignat, cur non sit venientes ad se missos à Patre eiecturus; *Quia*, inquit, *Descendi de cœlo, vt voluntatẽ Patris faciam*: cum igitur voluntas patris sit, vt venientes ad me recipiam, & foras non eijciam, hoc faciã. Quando dicit, *Non vt faciam voluntatem meam descendi*, loquitur, vt homo; nec hoc dicit, quasi contrariam voluntatem habeat vt homo à voluntate Patris, est enim conformis, & vult etiã quæcunq; Pater vult: sed tali vtitur verbo, quia prior est voluntas Patris, & causa cur ipse velit; nam quoniam Pater vult, propterea vult Christus vt homo, tamen vult idem quod Pater; sicut, qui vult omnia quæ sunt prius ab alio volita, dicere potest non facio voluntatem meam, sed alterius, non quod nolit ea, sed quod propterea vult, quia alter vult. In quo Christus ad diuinam voluntatem, & beneplacitum refert hominum salutem tanquam ad primam, & supremam causam, à qua omne bonum procedit, & cui ipse, vt homo, suam etiam subijcit voluntatem.

Diuina voluntas hominum salutis causa.

Hæc est enim voluntas eius, qui misit me Patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.

DIxerat se descendisse, vt voluntatem patris faceret, modò quæ ea sit, exponit. Hæc autem est, vt neminem ex his, quos mihi dedit, perdam; sed in die nouissimo resuscitem eos: ac si diceret, hæc est voluntas patris mei, vt neminem eorum, qui veniunt ad me, quosque dedit mihi, perdam, seu foras eijciam. Non de quacunque resurrectione sermo est, sed de ea, quæ est ad gloriam, vt paulo post explicat. Est autem hebræa phrasis frequens. *Omne, quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo*, id est, nihil seu neminem ex datis á Patre perdam. Hac sententia exponit, quod superius non expresserat, quando dixit, Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet, & qui venit, non eijciam foras; Quanti enim sit momenti ad eum venire, & ab ipso non eijci, istis & sequentibus explicat. circa literam aduerte aliquos legere, Hæc est autem: sic Aug. tract. 25. & Chrys. hom. 44. & ita habent exemplaria Græca: at Cyril. lib. 4. cap. 1. legit, Hæc est enim; & vtraque lectio conueniens est; Si enim legamus; hæc est autem; explicatio est voluntatis paternæ; si legamus; hæc est enim; causa est, cur non sit foras eijciendus, qui venit ad Christum: & continuatur cum superiori sententia, quæ etiam eandem continet causam; sed quia non completa est, in his completur, & perficitur, dum explicatur, cur non sit eijciendus.

Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me, vt omnis, qui uidet filium, & credit in eum habeat uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

HAnc patris voluntatem declarat explicando, qui sint ij, qui à Patre dati sunt, quid etiam sit non perdere ex eo: prius enim solum dixerat, voluntatem patris esse, vt neminem

neminem eorũ, qui dati sunt perdat, sed omnes resuscitet; explicat nunc, qui sint hi dati, & qua ratione nõ sint perditi; Voluntas igitur patris est, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: dati ergo à Patre sunt credentes in filium: dare autem vitam æternam, est non perdere. causam adiungit cur habeat vitam æternam, quia ego suscitabo eum etiam si mortuus fuerit. particula *Et* vim habet causæ. Nota qua ratione modo Christus vt homo, modo vt Deus loquitur: vt homo descendit, non vt faciat voluntatem suam; vt Deus, ipse est, qui resuscitat in nouissimo die omnes à Patre datos. illud, *Omnis qui videt*, de corporali visione dicitur propter eos, qui tunc Christum præsentẽ sensibiliter videbant, & eius doctrinam audiebant; quibus, si credant, vita æterna promittitur: vt sit sensus, Omnis, qui quamuis videt me hominem, tamen credit in me, confitendo meam diuinitatem, habebit vitam æternam, & ego eum suscitabo in nouissimo die, vt vita possit æterna frui. Suscitabit etiam Christus incredulos, non ad vitam beatam, sed ad damnationem, de qua nunc resurrectione non loquitur; huius autem meminit quia dixerat, se esse panem vitæ æternæ, ne forsan arbitrarentur non esse morituros credentes in eum, & panem hunc manducantes, aut dum se morituros arbitrantur, sententiæ veritatem non reciperent; propterea exposuit, morituros quidem corpore credentes, & panem hunc accipientes, sed huius panis virtute ad vitam æternam reuocandos. Attende etiam non sola patris voluntate homines saluandos, quasi, quos dederit Pater, hi salutem consecuturi sint, quia dati sunt; sed necesse est simul venire, & credere in Christum; quod non est sine arbitrio humano, quamuis id per se venire non possit, nisi adsit etiam gratia, & auxilium Dei Patris, propter Christum eius filium datum. & hac ratione, qui non credunt, à culpa non liberantur: qui enim non credit, non vult credere, quamuis qui credit, non valeat per se solum credere.

Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset, ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.

DIctis Christi mira, & vtilia docentis non solum fidem Iudæi audientes non habuerunt, sed etiam murmurarunt contra eum, eo quòd dixisset, *Ego sum panis viuus qui de cælo descendi*. Aduerte Christum non hæc duo coniunxisse, nempe, *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*, sed prius dixisse, *Est panis viuus, qui de cælo descendit, & ego sum panis viuus*, postea verò addidit; *Descendi de cælo*, cæterum Iudæi sensum considerantes & vtrunque copulantes murmurarunt, contra verba Christi, ac si dixisset, *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*,

Et dicebant nonne hic est filius Ioseph, cuius nouimus patrem, & matrem? quomodo ergo dicit hic, quia de cælo descendi.

HÆc est eorum murmuratio, & detractio contra Christi dignitatem: offendebantur eius humanitate, Deum non credebant interius, quem exterius hominem videbant, & natum sicut alios arbitrabantur; sed culpa non carent. Si enim filius est Ioseph, cuius patrem, & matrem nouerant, quomodo tantam multitudinẽ saturare potuit quinque panibus? quomodo tot eorum infirmos tanta facilitate sanare? hæc non ex patre, & matre, quos putabant se nouisse habebat. aliud igitur latere necesse erat, altiorem originem, & naturam sortiebatur; & non aliam, quam eam, cuius est sanare ægrotos, vitæ restituere mortuos, & mundum sustentare. propterea enim hæc fecit Christus, vt se aliam habere naturam ostenderet præter eam, quæ exterius apparebat.

Respondit ergo Iesus, & dixit illis, nolite murmurare in inuicem: nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum.

VEritatem dictorum suorum confirmat Christus, eorumque murmurationes, quãuis tacitas arguit, vt & in hoc nihil se latere posse ostendat. Et est sensus, Nolite murmurare, quasi rem aliquam falsam, & incredibilem ego pronuntiauerim, si enim non capitis verba hæc, non ideo vera non sunt, sed quod non habetis in vobis lumen illud di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

lud diuinum,quod neceſſarium eſt, ad veniendum ad me, & ad credendum verbis meis. Nemo enim venit ad me,niſi à Patre tractus, & à Patre illuſtratus:at vos cum non ſitis tales,non capitis verba mea,quæ veriſſima ſunt. Eſt ſimile ſicut ſi ruſtici ad audiendum cõcionantem de rebus,& myſterijs altiſſimis , ad quæ capienda neceſſe erat prius multa in ſcholis didiciſſe,à ceſſiſſent:illi autem hac præparatione carentes non intelligerent,ac propterea inter ſe de veritate illorum dubitarent;ſanè concionator ille dicere poſſet,Ne murmuretis:nemo enim meam doctrinam intelligit,niſi, qui ſatis diu eſt in ſcholis verſatus;non eſt doctrinæ meæ falſitas,& incredibilitas,ſed veſtra ignorantia cauſa, quód non capiatis, nec aſſenſum præbeatis:ita nunc dicit Dominus , *Nolite murmurare*, nemo enim mihi credit,nemo mea verba capit,niſi qui á Patre tractus eſt,qui ab eo illuſtratus eſt; vos autem culpa veſtra lumen hoc non habetis. His verbis inſinuat eos debere potius lumen à Deo petere,quam murmurare.potuiſſet Dominus dicere;nolite murmurare , vos enim non venitis ad me,nec verba mea capitis,quia mali,& duri, & proterui eſtis;noluit tamẽ ſic loqui,ſed paternæ tractionis meminiſſe;tum vt ſuam doctrinam cæleſtem,& diuinam commendaret;tum ne fidem in eum hominis arbitrio ſoli tribuere videretur,quaſi homo per ſe ſufficeret;tum etiam,vt eos ſic terreret,quaſi deſtitutos paterno , & diuino lumine: denique, vt doctrinam ſuam non falſam , nec contra Deum,ſed veram & ſecundum diuinam voluntatem ſignificaret.

Et ego reſuſcitabo eum in nouiſsimo die.

SEcundo argumento veritatem dictorum confirmat , & eorum murmurationem arguit:& eſt ſenſus,nolite murmurare,& meam doctrinam iudicare falſam; tum quia vos non habetis lumen diuinum à Patre communicatum,ſine quo ad me venire,& meam doctrinam capere non poteſtis ; tum etiam quia ego ſum , qui credentes in me ſuſcitabo in die nouiſsimo;qui autem talem ac tantam poteſtatem habet, profectò non eſt de terra , & filius hominis tantum , ſed ſimul etiam de cœlo deſcendit. Rurſus ſi ſuſcitaturus ſum credentes in me,vitæ panis ſum:non enim ſuſcitat mortuos , niſi qui vitam dare poteſt æternam.Quibus verbis & terret,& allicit,& ſe Patri æqualem oſtendit;ne enim,cum dictum eſſet, nemo poteſt venire ad me , niſi Pater traxerit eum , exiſtimarent illum eſſe patre minorem,propterea,*Ego*,inquit,*Suſcitabo eum*,quod non eſt minoris poteſtatis,quam trahere,immo eiuſdem.

ANNOTATIO XXI.

Manichæi vt de libero arb. tractat confutatur.

MAnichæi, vt refert Chryſo.hom.45. & ipſum inſinuat Aug. tract. 26. hoc loco abutebantur, vt liberum hominis negarent arbitrium,quaſi id trahi dicatur , quod vi , & violentia venire cogitur. Sed ſtulta eſt argumentatio hæc;tum quia & verbum non ſemper violentiam aliquam ſignificat ; tum quia & apud auctores prophanos trahi ſæpe idem ſignificat , quod inclinatione vehementi in aliquam rem duci.trahi enim multi appetitu gloriæ, alij appetitu ſcientiæ dicuntur ; & vt Auguſt. poetam allegat, Trahit, ſua quenque voluptas ; non tamen vi trahuntur, aut neceſſitate aliqua : tum etiam ſcriptura , infinitis pene locis huic vi & neceſſitati aduerſatur, dum ſæpe inuitat peccatores, vt veniant ad fidem, & ad diuinæ legis obſeruantiam;ſi autem vi,aut neceſſitate traherentur,non eſſet,quod venire inuitarentur, & admonerentur. Vtitur autem ſcriptura hoc verbo, vt efficaciam diuinæ vocationis explicet, quæ homines ſuis vitijs maxime immerſos, & diuturno tempore in eis enutritos,nihil niſi carnale ſapientes , & appetẽtes,temporis momento conuertit; vt omnibus, quæ ſummopere & diu dilexerunt, relictis,Chriſtum ſequantur.Hæc efficax, & ſolius diuinæ dexteræ mutatio,tractio dicitur;nõ quod vi , & neceſſitate ad Deum trahantur , ſic enim minus efficax eſſet motio ; ſed quod ab his,quæ ſola & vehementiſſimè diligebantur,& propter quæ omnia prius contemnebantur, volens,& libens homo ad omnino contraria repentè conuertatur; quod experientia compertum eſt frequentiſſimè . dum homines inimici crucis Chriſti,perſecutores , carnales, iam diu vitijs dediti, vno verbo in ſpirituales viros omnia præterita damnantes, & abominantes , diuinæ lucis radio conuerſi ſunt,quo argumento vtitur Orige. lib. 2.con. Celſum in fine ad probandam Chriſti diuinitatem ex Gentium conuerſione, cuius verba ſunt ; At ego neſcio, an homo auſus vniuerſum orbem ad ſui cultum,ſuamque doctrinam attrahere, potuiſſet ſine Deo tantum ſucceſſum habere,ſuperareque omnia ſuæ doctrinæ obſtacula, etiam Reges,Imperatoreſque , Senatum ipſum Romanum,

Cur Deus trahere hominem in ſcripturis dicatur.

Romanum, & omnes omnium populorum principes. quomodo enim homo natus; & nullius præſtantioris naturæ particeps tantam ad ſe conuertere multitudinẽ , & quod magis mirum eſt, non ſapientum tantum modo, verum etiam affectibus magis,quam rationi obſequentium;ita vt mox vice verſa fiant è brutis prudentes ? Sed quoniam potentia Dei Chriſtus erat , & Patris ſui ſapientia.ideo talia fecit : & facit nunc quoque. hæc Orig. Ex qua doctrina elicere poſſumus cauſam aliam, cur verbo trahendi Euangeliſta ſit vſus, nempe vt in ea tractione etiam vis, & violentia magna illata, & inferenda ſignificaretur:ſed non hominis arbitrio,vt Manichæi impiè arbitrabantur,ſed vitijs erroribus conſuetudinib.& moribus prauiſſimis : dæmonibus,nominis Chriſti inimicis, & perſecutoribus: vis eſt his illata,& diuina potentia ſuperatis erepti ſunt homines,vt ad Chriſtum ſponte,& libenter venirent:de qua violentia dictum eſt Matt. 11.Regnum cælorum vim patitur , & violenti rapiunt illud.propterea etiam Ioan. 12. dictum eſt ; Si exaltatus fuero, omnia traham ad me ipſum.

Sed percontaberis , quare tractio hæc tribuitur Patri , cum Filius , & Spiritus Sanctus etiam trahant,vnicaque ſit tractio , & communis perſonis tribus ? de filio enim dictum eſt Ioan. 12. Omnia traham ad me ipſum, Aug.lib.1. de prædeſti.Sanct. cap. 8. hoc proponit , & reſpondet tribui Patri propter originẽ, quia ab ipſo filius, & à Patre & Filio Spiritus Sanctus procedit.tamen hæc reſponſio totam difficultatem non tollit: nam , vti diximus,etiam filio tribuitur : non igitur cauſa eſt origo , ſed particularis eſt ratio propterquã hoc in loco Patri datur tractio: hæc autem mihi videtur ea eſſe, quam in commentario explicuimus.Cyril.lib.3. cap. 39. ea ratione factum affirmat,vt diuinæ opus naturæ eſſe oſtẽ datur credere, & venire ad Chriſtum ; quod ſic declaro;magis enim exprimitur opus eſſe diuinę naturæ, quando Patri tribuitur : nam cum ipſe Chriſtus homo ſit & Deus,non ita facile declaratur,quid ſit,quod facit vt Deus; quid uero ut homo,quã cum patri tribuitur:quando tale non eſt id de quo eſt ſermo,vt manifeſtum ſit Dei eſſe proprium. vt igitur diuinum opus ſignificaret eſſe uenire ad ſe & per hoc doctrinæ ſuæ ueritatem confirmaret : propterea hoc in loco id tribuit Patri; contra murmurantes enim, & incredulos id exprimere neceſſarium uidebatur. Aliæ difficultates , quæ ex hac ſententia exoriuntur, in præcedenti annotatione ſunt declaratę.

Eſt ſcriptum in prophetis,erunt omnes docibiles Dei.

COMMENTARIVS.

COnfirmat Dominus ſententiam ſuperiorem,nempe neminem venire ad ſe,niſi tractũ à patre.confirmatio,eſt ex teſtimonio prophetico,quia ita eſt á Prophetis prædictum,futurum tempus in quo Deus docturus eſſet, & illuminaturus homines; vt Deus doctor,& magiſter,homines autem diſcipuli eius futuri eſſent,quod quidem in fide reuelata per Chriſtum impletum eſt, *Erunt* , inquit , *omnes docibiles* , id eſt docti , & eruditi à Deo.teſtimonium eſt Iſa. 54.Ponam vniuerſos filios tuos , doctos à Domino.in Hebræo, לִמּוּדֵי יְהוָה eſt participium paſsiuum , ſeu potius nomen verbale paſsiuæ vocis in regimine. id eſt, diſcipulos Domini , ſiue doctos Dei , & ibi Hieronymus hunc locum Ioannis adducit , tanquam illius prophetiæ complementum. Adfert etiam prophetiam Hieremiæ. 31. Dabo legem meam in mentibus eorum , & ſuper cor eorum ſcribam eam,& nequaquam docebũt ſinguli proximos ſuos & fratres ſuos,cognoſce Dominum;ſed omnes ſcient me à minimo vſque ad maximum. Multa ſunt huiuſmodi teſtimonia prophetarum,quibus Deum docturum homines prædictum eſt. Qua ratione hæc ſententia ſit intelligenda verbis ſequentibus exponitur. allegat autem Dominus teſtimonium prophetæ cuius apud illos maior erat auctoritas.

ANNOTATIO XXII.

Docibilis & actiuè & paſsiuè in ſcriptura inuenitur.

ADuerte latinum verbum(docibiles) in hoc loco poſitum eſſe in paſſiua ſignificatione quaſi ab eo doctos & eruditos;at in alio loco in actiua ſignificatione ſumitur, nempe 2.Timo.2. Seruum Domini non oportet litigare , ſed manſuetum eſſe ad omnes,docibilem, patientem; docibilem vocat docentem alios,quod 1.Timo.3. verterat, Oportet Epiſcopum hoſpitalem docto rem; eſt enim vocabulum Græcum in vtroque loco idẽ διδακτικόν. At in hoc loco Ioannis aliud eſt Græcum vocabulum διδακτοὶ,quod paſſiuam habet ſignificationẽ , iuxta Hebraicum verbum Iſaiæ לִמּוּדִים . Aduertendum rurſus , teſtimonium hoc à Domino allegatum ad verbum eſſe in Iſaia vti dictum eſt.Sẽſum verum,nempe docẽdos homines à Deo multi Prophetæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cur dictum sit. In prophetis scriptum est.

phetę tradiderunt. propterea Dominus vsus est plurali numero. *Scriptum est in prophetis*: quãuis etiam propter vnicum testimonium dici potuit, *In prophetis*, quia est in vno prophetarum, more loquendi Hebræo; vel quia omnes prophetæ in vnum librum, qui dicebatur Prophetarum collecti erant. Quæret aliquis quare dictum sit, omnes docendos, & illuminandos esse, cum non omnes illuminatos videamus? Respondendum est, sicut & respondimus in illa primi capitis sententia; Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; omnibus enim doctrinam, & lumen paratus est Dominus communicare, nisi vitia eorum impedimento sint.

Omnis, qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.

COMMENTARIVS.

TEstimonium allatum suo accommodat proposito, cum enim dictum esset neminem venire ad Christum, nisi à patre tractum, & allegasset prophetiam dicentem fore; vt homines à Deo docerentur, deducit dicens: Omnis talis, qui doctus fuerit à Patre, venit ad me; ac si dicat, hæc verba prophetiæ de his dicta sunt, qui ad me venturi sunt, & in me credituri, nemo igitur venit ad me nisi doctus à patre. Attende audire, & discere significationem exprimere vnius verbi, nempe doceri à patre. Doceri enim est audire, & discere; audit is, qui per reuelationem mysteria fidei apprehendit: discit autem, qui his, quæ audit assensum præbet. Non semper omnis, qui audit discit; at omnis, qui discit audit; qui vero audiuit, & didicit, edoctus est à Patre, & hic venit credendo: non enim aliud est audire, & discere, quam credere: credere autem in Christum est venire ad eum; quamuis etiam venire comprehendat confessionem fidei, & obedientiam mandatorum Christi; at in hoc loco magis propter fidem positum est, de qua præcipuus est hic sermo, cætera tamen non excluduntur. sunt autem hæc à Deo audire, & discere; ipse enim est, cuius gratia reuelantur diuina mysteria: ipse etiam est, cuius gratia, & auxilio liberum hominis arbitrium iuuatur, vt credat, & quod credit, confiteatur & faciat: quibus verbis, & arbitrium hominis, & simul gratiæ adiutorium comprehenduntur, quod doctè Augustinus lib. 1. de gratia Christi, contra Pelagianos, & Cælestinos cap. 14. explicat dicens, Omnis qui didicit venit, quisquis non venit, profectò non didicit: quis autem non videat, & venire quenquam, & non venire arbitrio voluntatis; sed hoc arbitrium potest esse solum, si non venit; non potest autem nisi adiutum esse, si venit: & sic adiutum, vt non solum quod faciendum sit, sciat, sed quod scierit, etiam faciat. ac per hoc, quando Deus docet, non per legis litteram, sed per spiritus gratiam ita docet, vt quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat. hæc Augustinus.

Doceri quid sit.

ANNOTATIO XXIII.

Nulla institutio nisi Deus interius docuerit, sufficit.

ADuerte, per hæc, & præcedentia verba non tolli prædicationem externam hominum in Ecclesia; nam ad Rom. 10. Fides ex auditu, & auditus ex prædicatione Apostolorum, & eorum qui missi sunt: nec tollitur magisteriũ Ecclesiæ, quæ est columna, & firmamentum veritatis. 1. Timo. 3. sed docet Dominus his verbis omne exterius magisterium non sufficere ad credendum, nisi interius Deus illuminet, & moueat cor ad credendum, iuxta illud 1. Cori. 3. Neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Ephes. 1. Deus, qui est pater domini nostri Iesu Christi, gloriæ det vobis spiritum sapientiæ, & reuelationis, in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri. A Docet etiam his verbis, quamuis exterior sit prædicatio, & magisterium, tamen verbum, & doctrinam non esse hominum, sed Dei ipsius, qui per ministros suos loquitur. 1. Thessalo. 2. Gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cũ accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non vt verbũ hominum, sed sicuti est verè verbum Dei, qui operatur in vobis, qui creditistis. Perpende duo, verbum esse Dei, quod per prædicatores, annuntiatur, & in ipsis audientibus Deum operari fidem, hac vtraque de causa fideles didicisse, & audisse à Deo dicimur. His B igitur verbis explicuit, & confirmauit Christus superiorem sententiam; Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.

Non

Non quia patrem viderit quisquam, nisi is, qui est à Deo, hic vidit patrem.

COMMENTARIVS.

NE quis arbitraretur ita patrem audiri, sicut discipuli magistros homines audiunt, qui ipsos videntes eorundem verba percipiunt; adijcit dicens, non ita intelligendum esse, qui à Patre audiuit, & didicit, venire; quasi aliquis viderit patrem, vt ab ipso audierit; aut visurus sit, vt audiat. nemo enim talis est, nisi Filius solus, qui est à Patre, hic est, qui videt, & videt patrem. Quibus verbis significat omnes ex auditu docendos, non ex visu: si enim visus esset, fides non esset. nam quod credimus, non videmus. significat etiam se solum esse eum, qui nouit ex visu patrem, & cuius auditui oportet nos obtemperare. His etiam verbis aliud insinuat, nec etiam Prophetas vidisse, quamuis docti fuerint à Patre: nam mentionem eorum fecerat, testimonium eorum allegando; at nec hi viderunt, idcirco ipse est omnibus Prophetis superior. Similis est illa sententia Ioan. 1. Deum nemo vidit vnquam; vbi multa de hac re diximus pagina 119. & sequentibus. Illud, qui est à Patre, significat, qui natus est à Patre. Spiritus sanctus non excluditur, vt illic scripsimus; sed non exprimitur, quia audientes capaces adhuc non erant tantæ doctrinæ, qui nec ipsum Filium nouerant.

Visus excludit fidem.

Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.

DVobus argumentis eorum murmurationes confutauit; priore quidem obiecit eis defectum luminis, & doctrinæ paternæ, ipsorum culpa, sine quibus nemo venit ad Christum; altero se esse, qui suscitabit in nouissimo die credentes, edocuit; quod non fieret nisi vitæ panis esset. primum horum explicuit, & confirmauit prophetiæ testimonio, & eius declaratione, nunc secundum confirmat; Ego resuscitabo eum in nouissimo die; & dicit, *Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam*. Assertione vtitur geminata loco argumenti; cuius enim tot ac tanta viderant signa, debuit profectò eius verbum tanta assertione prolatum, magnum eis esse veritatis argumentum. Repetit autem Dominus sæpe hanc sententiam, se scilicet esse panem vitæ, & credentes in eum habere vitam æternam, vt vel ipsa frequens repetitio eos moueat ad fidem, vt & factis, & dictis, & ipsa dictorum repetitione tantam confirmet veritatem, nullumque veritatem annuntiandi relinquatur argumentum. *Qui credit ergo in me vitam æternam habet*, non quod tunc quando credit habeat in re, sed in nouissimo die. Quando vero credit habere dicitur, quia ius ad rem habet fides enim viua fidelis est velut pignus, & ius quoddam ad vitam æternam.

Fides viua est velut pignus vitæ æternæ.

Ego sum panis vitæ.

CAusam annectit, cur credentes in eum habebunt vitam æternam, quia, *Ego*, inquit *sum panis vitæ*, qui credentibus in me, panem vitæ, qui sum ego, ministro, eosque me ipso cibo. *Panis vitæ*, dicitur non solum, quia viuit in se, quod nullus alius cibus habet; sed quia causa est vitæ, & panis est viuificans. Dicitur enim Christus modo panis viuus, modo panis vitæ, viuus, quia in se vitam habet, vitæ, quia alios viuere facit.

Panis vitæ cur dicatur.

Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de cœlo descendens, vt, si quis ex ipso manducauerit, non moriatur.

EXplicat cuius, & qualis vitæ panis sit, eum præferens mannæ dato patribus, quod nõ præstitit vitam immortalem: nam mortui sunt, quotquot illud in deserto manducauerunt; at qui panem Christi manducauerit, non morietur. Et attende quod, *Patres vestri*, dicit, non nostri: quamuis enim secundum carnem descendebat ab eis, tamen quia tunc secundum suam loquebatur diuinitatem, ab eis se separat, dicens, *Patres vestri*, quasi dicat;

ælium

Universidad de Deusto
Biblioteca

alium ego patrem habeo, qui ipse Deus est, vestrorum patrum, & omnium dominus. Et est cum articulo, *ego sum panis ille*. Obijciet aliquis cum etiam, qui hunc panem Christi manducant, moriantur, sicut & illi, qui manna manducarunt: non videtur, quæ sit differentia huius panis & mannæ. Respondeo; qui manducat hunc Christi panem mori quidem corpore, tamen virtute eius in vitam postea suscitari æternam, & immortalem, & huius vitæ gratia datur: non enim panis hic ad vitam hanc corruptibilem sustentandam confertur, sed ad immortalem & æternam ac beatam, & eam efficit post hanc corruptibilem; at manna illud, datum erat dumtaxat ad vitam hanc corruptibilem tuendam, neq; tamen eam ita tueri potuit, vt à morte præseruarētur: mortui enim sunt illi, nec virtutem habet eos suscitandi, & ad vitam reuocandi. Est ergo differentia, quod manna à morte nō liberat, quia mortui sunt illi, nec virtute mannæ suscitabuntur: at qui manducant panem Christi, liberantur à morte, quia etiamsi moriantur manducātes, virtute eius panis suscitabuntur ad æternam, & beatam vitam. Rectè ergo Cyril. lib. 4. cap. 10. dicit illud manna nullam perpetuę vitę dedisse virtutem, at panis hic Christi ęternæ vitæ relinquit in manducante virtutem: vt quamuis moriatur, virtute tamen Christi manducati, & in eo per gratiam, & spiritum manentem suscitandus sit in æternam vitam. Et hic est sensus.

Vehementius Christus Eucharistiæ vitam promittitur æternæ.

ANNOTATIO XXIV.

AVgust. tra. 26. multo aliter superiora verba exponit: videns enim etiam eos, qui Eucharistiam, & panem Christi manducant, mori, vt etiam illi, qui manna manducarunt in deserto, affirmat verba hęc sic intelligenda, & connectenda, vt Dominus murmurantes velit terrere, & reprehendere exemplo patrum. Patres autem vestros dicit, non omnes, qui manducauerunt manna, sed murmuratores contra Deum, qui ita manducauerunt manna, vt fide non apprehenderint, quod per manna significabatur, hi mortui sunt: id est, perierunt à Deo morte puniti, & castigati; at qui manducauerunt cum fide eius, quod significabatur, nec murmurarunt in Dominum, non perierunt. Non ergo Dominus hoc in loco comparare vult manna pani suo vitæ, sed reprehendere eorum murmurationes, & terrere eos exemplo patrum, quos illorum appellat, quia similes ipsis erant in infidelitate, & murmuratione. At expositio hæc violenta videtur; quantum enim ex verbis, & contextu licet colligere, comparatio fit panis huius Christi ad manna, vt ex hoc ostendat, qua ratione panis vitæ dicatur.

Aliqui nostro seculo collationem hanc admittentes & ex alia, parte æqualem esse mortē omnibus manducantibus corporalem videntes, A sic explicant, Manna vitam ad quam institutum est à Domino, non effecit perpetuam; nam cum pro sustentando corpore datū fuerit, à morte nō liberauit; at panis Christi est ad vitā animæ, qui est in gratia, & spiritu institutus, & hanc à morte præseruat; durat enim vita gratiæ etiam in altero sæculo. Hæc expositio non recentiorum tantum, sed Euthymij etiam est; & quidem vera est doctrina, tamen expositio violenta; nam de vita æterna loquitur Christus, & hanc probare intendit, de qua dicitur. *Ego resuscitabo eum in nouissimo die*, hoc autem, & animæ, & corporis est, & B eam panis hic tribuit, & efficit eo modo, quem in commentario exposuimus. Et illa est expositio legitima. Rectè autem Chryso. hom. 45. verba Domini ponderat; *Patres*, inquit, *Vestri manducauerunt manna in deserto*. ille enim panis paruo tempore durauit, dum in deserto vixerunt, in terra autem promissionis non acceperunt mā na. Bona est cōsideratio, sed his adiungendū est, si manna efficaciam habuisset vitæ æternæ, vtiq; in terra promissionis datum etiam esset; nō enim peioris conditionis fuerunt hi, quibus potior sors terræ obtigerat, cum præcipue ibi cultus diuinus perfectior extiterit. Manna igitur illud nō huius erat efficaciæ, sed pro sola corporis necessitate subleuanda, quæ maior fuit in deserto. C

Auctoris expositio.

Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.

COMMENTARIVS.

Christus quomodo est panis viuus.

COnfirmat se esse hunc panem, & probat, quod dictum est, panem hunc datum esse, vt qui manducat non moriatur. Causa autem hæc est: quia *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi*, profectò causa hæc est optima, & efficacissima. *Ego*, inquit, *Sum panis viuus*, id est vitam habens in me. non ergo mirum, si viuere facio manducantes me: qui enim panis est viuus, panis etiam vitæ est; id est, dans vitam. Secundo, *Sum viuus panis*, non quocunque com-

que communi modo, sed *Qui descendi de cœlo*, id est, viuo vita cœlesti & diuina, quæ æterna est, si ergo panis sum, manducantem pasco: si viuus sum, vitam præsto; si viuo vitam immortalem, & æternam, ac cœlestem, viuere alios facio simili vita: & ideo, si quis manducat hunc panem, viuet in æternum. Rectè ergo dictum est prius, vt si quis ex ipso manducet, non moriatur; intellige in æternum. Hic est sensus.

Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

PAnem hunc magis explicat, hactenus enim se esse panem docuit, modo vero carnem suam, hunc panem quem se daturum promittit, esse aperit: & in hoc passionem suam pro mundi salute futurā prædicit. Et est sensus, *Panis, quem ego dabo, est caro mea*, quam ego daturus sum pro vita, & mundi salute. Illud enim, *Pro mundi vita*, coniungitur cum carne: id est, caro, quæ pro mundi vita in mortem danda est, hæc ipsa panis est, *Quem ego dabo*. Hunc sensum confirmant Græci codices, qui sic habent. *Panis, quem ego dabo caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita*. Ita etiam legit Cyril. libr. 4. cap. 12. quamuis Chryso. hom. 45. & Aug. tract. 26. legant, vt nos habemus. Idem tamen sensus est. Non sine magno mysterio passionis suæ meminit, hunc promittens panem: nō enim caro eius in cibum & panem datur, nisi post suam mortem, & passionem, & vt memoria quædam passionis eius: quamuis paulo ante passionem sacramentum hoc sit institutum. Et perpende, *Ego dabo pro mundi vita*, carnem, quia sponte mortuus est, oblatus, quia voluit. Rursus, si caro hæc panis est, iam non de fide sola verba posumus intelligere: nam fides in totum Christum est, totus Christus manducatur fide: quæ est ista manducatio carnis, & corporis, nisi ea, qua realiter caro eius in sacramento sumitur, quod carnem solam ex vi sacramenti continet?

ANNOTATIO XXV.

Christus duobus modis cibus est.

DVobus modis Christum cibum esse, ac potum docent Sancti, quod scripturæ, & veritati est conforme: dupliciter enim Christum participamus; vno modo secundum virtutem, cuius nobis effectus cōmunicatur; hac ratione, qui credunt in eum fide perfecta & viua, ipsum mānducant, & eis est cibus; quia virtus eius in eis operatur infundendo gratiam, remittendo peccata, & dona impartiendo Spiritus, siue quantum ad principium, siue quantum ad augmentum; vt in his, qui de nouo ad ipsum à peccato conuertuntur, & in his, qui iam conuersi ab eodem perfectionem Spiritus, augmentumque suscipiunt. His omnibus per metaphoram, & similitudinem, cibus & potus Christus dicitur; quia animam reficit, confortat, & recreat, sicut cibus, & potus materialis corporat mortuis autē spiritualiter per peccatum dat vitam, quod corporales cibi non faciunt. Altero modo cibus est Christus, non secundum virtutem tantum, sed etiam realiter; quia ipsemet miro, & ineffabili modo sub panis, & vini speciebus nobis secundum suam datur, & communicatur substantiā. *Manducatio sacramentalis* quam manducationem sacramentalem sacri Doctores vocant, in qua Christus panis dicitur, quia non solum animam secundum suam virtutem reficit, sed etiam secundum suam substantiam nobis communicatur sub veri panis speciebus contentam. Spiritualis manducationis meminit Paulus 1. Cor. 8. Eandem spiritualem escam manducauerunt, & eundem potum spiritualem biberunt. de reali & sacramentali dicitur 1. Cor. 11. Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum; Quas duas manducationes non ita intelligere debemus, quasi inuicem separatæ prosint. Illa enim spiritualis necessaria semper est, & prodest, quamuis non adsit sacramentalis; at hæc vtilis non est, nisi adsit simul spiritualis, quæ est per fidem in Christum. Non ergo Christus in cibum secundam suam substantiam se nobis communicat, quasi sine fide, & dilectione velit nos talem suscipere cibum, sed vult nos fide, & affectu, & puritate disponi, vt simul & mente, & corpore cibum hunc manducemus, propterea Paulus 1. Cor. 11. præcipit, vt probet se ipsum homo, & sic de hoc pane edat; qui enim non probatus suscipit, non ad vtilitatem, sed nocumentum sibi suscipit. A B C

Vtraque manducatio simul esse potest.

Hac igitur veritate suppositā, percontari posset aliquis verba Ioannis, quæ frequentissima sunt de hoc pane, tam quæ exposuimus, quam quæ exponemus, vtro sint exponenda sensu; an spirituali illo, an etiam sacramentali; maximè cum non desint, qui exponant, & exponenda contendant spiritualiter tantum. quibus non assentior; immo maxime miror Catholicos quosdam viros in eam incidisse opinionem contra communem veterum Patrum sententiā, & contra argumenta veritatis fortissima, & contra manifestam verborum Euangelicæ huius lectionis seriem; quod vt sit perspicuum, sunt aliqua prius præmittenda.

De quo Christi corporis esu agat hic Euangelista.

Vnum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Contra sacramentarios hæreticos pro realitate corporis Christi in eucharistia.

VNum est hæreticos Christi præsentiam realem in sacramento negantes, non habere ex hoc loco aliquid, quod eorum errori faueat: quamuis Catholici aliqui hæc verba spiritualiter de cramento hoc nullum in isto capite habuisset verbum; non ideo sequitur, per scripturam non confirmari Christum in Sacramento esse: cum habeamus trium Euangelistarum, & Pauli expressa testimonia, in quibus suum corpus Dominum, & sanguinem realiter communicasse sub speciebus panis, & vini apertũ est; dum accepto pane dixit, Accipite, & manducate, HOC EST CORPVS MEVM: Accepto vino, Bibite, HIC EST SANGVIS MEVS, quæ verba vniuersalis Ecclesia, & omnes sacri Doctores iam inde ab Apostolorũ tempore de hac reali mãducatione intellexerunt. Quod ergo hæc verba Ioannis ali qui spiritualiter intelligenda censeant, nullum debet turbare Catholicum; quia illi ipsi, qui sic exponunt, constantissimè Christi veritatem in Eucharistia confitentur, & verba Christi in cœna de reali præsentia, & Christi veritate intelligenda affirmãt: facile esset innumeram testimoniorum afferre multitudinem, si id institutum præsens postularet.

Alterum est sacros Doctores cognoscentes manducationem hanc sacramentalem coniungendam esse cum spirituali, vt vtiliter fiat, tunc que Christum realiter in sacramento sumptum proficere, ad salutem, quando fides est perfecta sumentis, verba hæc de spirituali manducatione exposuerunt; non quod negarent realem mãducationem in sacramento, sed quod eam spirituali coniungendam docerent: aut etiam quia nouerunt Christum posse etiam spiritualiter mãducari, & prodesse, etiamsi realiter non manducetur in sacramento. Huius argumento est illoſmet Doctores, qui spiritualiter vno in loco exposuerunt, alijs in locis expresse eadem verba sacramentaliter intelligenda censuisse; nõ quod sibi essent contrarij, sed quod vtrumque simul intelligentes pro occasione eorum, quæ tractabant, diuino se munichant testimonio, quod tum fiet. Errant ergo grauiter, qui istorum testimonia ita proferunt, quasi ipsi sacramentalem manducationem à sensu verborum Ioannis excluserint; cum potius eam adiungendam cum spirituali manducatione docuerint, & sic vnam ineluserint, vt alteram non excluserint. Hac ratione intelligenda sunt verba eorum aliquando affirmantiũ, panem hunc esse cibum mentis: nolunt enim negare realem Christi manducationem, sed docere eam institutam esse, vt mentem reficiat, quamuis corpore sumatur; & hoc est valdè attendendum pro veritatis recta intelligentia.

Tertium est Dominum in hoc suo miro sermone intendisse ita manducationem sacramentalem, & realem docere, vt eos ad spiritualem induceret, sine qua realis hæc non prodest, sed obest: erant enim increduli, quibus cum loquebatur; idcirco dum ad cibum hunc inuitat, simul ad fidem exhortatur, vt credant in eum; sic habituri ipsum vitæ cibum, non sola fide, sed re ipsa. Prima igitur verba superius exposita adiunctam habent spiritualem manducationem per fidem, vt credant; at hæc posteriora realẽ manducationem expressius, & manifestius continent, quando dicitur, *Panis, quem ego dabo, caro mea est*; prius etiam hanc eandem significauit manducationem, sed minus distinctè, dum fidẽ in se ipsum ab eis postulabat; at hæc iam vltima distinctè, & adeo apertè vt ipsi intellexerint realem carnis eius manducationem, sed mysterium ignorantes, & nimis crassè sentientes, ad modũ carnis communis manducandam arbitrantes, dixerunt. Quomodo potest hic carnem suam dare ad manducandum?

His igitur suppositis, ad sacrorum Doctorũ testimonia, & rationes, seu argumenta, quibus veritas hæc confirmatur, accedamus, non quod omnia testimonia in medium proferre velim, sed nonnulla ex primis, & præcipuis Ecclesiæ patribus, ex quibus, quid illis temporibus in Ecclesia sentiebatur, iudicari potest.

Tertullianus.

Est igitur, vt à Latinis incipiamus, primum testimonium Tertul. lib. de orat. exponens enim illud verbum, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, inquit, Spiritualiter potius intelligamus, Christus enim panis noster est, quia vita Christus, & vita panis; Ego, inquit, sum panis vitæ; & paulo supra, Panis est sermo Dei viui, qui descendit de cœlis; tum quia & corpus eius in pane censetur, Hoc est corpus meum; itaque petendo panem quotidiannm, perpetuitatem postulamus in Christo, & indiuiduitatem à corpore eius. Hæc Tertul. perpende carnem Christi, & carnem Verbi, quod appellat sermonem Dei viui, esse illum panem, de quo dicitur. Hoc est corpus meum, & verba Ioannis cum verbis Matthæi de Eucharistia coniungit, & hunc panem in oratione peti docet.

Hilarius.

Accedat secundum testimonium Hilar. lib. 8. de Trini. cuius etiam inferius fiet mentio, exponit enim verba illa. Qui carnem meam edit, & sanguinem meum bibit, in me manet, & ego in eo, de hac manducatione reali in Eucharistia; & quandam explicat vnionem, secundum quam corporaliter in nobis est Christus, appellatque naturalem, de qua inferius dicemus. Verba Hilarij causa prolixitatis vitandæ prætermittimus, quæ sunt expressa.

Cyprianus.

Tertium testimonium est Cypri. qui in expositione orationis dominicæ explicans illud, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, sic dicit, Panis vitæ Christus est, & panis hic omnium

nium non est, sed noster est, & quomodo dicimus, Pater noster, quia intelligentium, & credentiũ pater est, sic & panẽ nostrum vocamus, quia Christus noster, qui corpus eius contingimus, panis est: hunc autem panẽ dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo grauiore delicto, dum absti nẽtes & non communicantes à cælesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur, ipso prædicante, & monente; Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi; si quis ederit de meo pane, viuet in æternum. panis autem, quem ego dedero, caro mea est, pro seculi vita quando ergo dicit in æternum viuere, si quis ederit de eius pane (vt manifestum est eos viuere, qui corpus eius attingunt, & Eucharistiam iure communicationis accipiunt) ita contra timendum est, & orandum, ne dũ quis abstentus separetur à Christi corpore, procul remaneat à salute, commina e ipso, & dicente; Nisi ederitis carnem filij hominis, & bibe ritis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. hæc Cyprianus. Cuius est tam apertum testimonium, vt nihil sit opus ad explicationem eius adiungere. Hanc eandem intelligentiam latius prosequitur, & confirmat idẽ sermone de cœna Domini de hac sacramẽtali manducatione exponens hæc Ioannis verba; vbi etiam de panis conuersione in carnem Christi tractat. Alijs etiam inlocis idem docet, vt Cyprianus in hac fit etiam expositione perseuerans.

Augustinus

Quartum est Augustini, quo se muniunt aduersarij. tract. 25. in Ioannem. Hoc est, inquit, manducare cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, vt quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducasti. Sed vt scias quantum isti in testimonio Augustini errent, putantes ipsum excludere à verborum istorum sensu, realem manducationem, audi eundem paulo inferius tract. 26. explicantem verba illa, *Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt*, vbi exhortans, ne nos hunc panem vitæ sine fide, & innocentia manducemus, inquit. Videte fratres, panem cœlestẽ spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate, peccata, & si sint quotidiana, vel non sunt mortifera antequam ad altare accedatis, attendite quod dicatis, dimitte nobis debita nostra. hæc Augustinus. Vide aperte Augustinum, manducationem spiritualem eam appellare, qua cum fide, & puritate Christus in sacramento sumitur. Quando ergo dicit, quid paras dentem & ventrem? id solum significare voluit, hanc manducationem, qua Christus in sacramento sumitur, non esse sicut est ciborum communium esus. sed cum fide, & mentis innocentia sumi debere, aliter non prodesse panem hunc.

Paulo etiam inferius explicans illud, *Vt, si quis ex eo manducauerit, non moriatur*, inquit, Quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum: qui mãducat intus, non qui manducat foris: qui mãducat in corde, non qui premit dente. hæc Aug. Comparat manducantem tantum sacramentum sine fide & affectu ei, qui cum tali dispositione accipit, & hunc percipere effectum sacramenti, non illum docet: tamen vterque sacramentũ accipit, & realiter Christum suscipit. Et hunc esse sensum ipse Augustinus verbis, quibus nemo contradicere valet, cõfirmat paulo inferius exponens. *Qui mãducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet*, inquit sic; Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, procul dubio nec mãducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem, licet carnaliter, & visibiliter premat dẽtibus sacramentũ corporis, & sanguinis Christi; sed magis tantæ rei sacramentum ad iudiciũ sibi manducat, & bibit; quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta, quæ aliquis non dignè sumit, nisi qui mundus est. hæc Aug, quis ergo vel proteruus neget Augustinum hæc Ioannis verba de sacramẽto exposuisse, vbi Christi caro realiter sumitur, & sanguis eius bibitur; id que solum docere voluisse, quando dixit, fide esse manducandum hunc panem, non esse parandos dentes, & ventrem, nempe fidem esse necessariam, & mentis puritatem, quibus cibus hic sumi debet, vt prosit, & dignè manducetur, sine quibus non prodest, sed obest. quod etiam Dominus ipse docuit, Iudæos ad fidem exhortans, qua cibus hic sumi debet, non tamen excluditur cibi esus realis: & verò iniuriã facit Augustino, qui aliter eum allegat, cum ipse expresse hanc veritatem sentiat, & doceat. Sunt etiã multa testimonia Augustini alijs in locis eandem confirmãtia veritatem, quorum vnum atque alterum proponam breuitati studens. serm. 46. de verb. Domini: exponens verba. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem*, &c. sic inquit; Qui iam manducant carnem Domini, & bibũt sanguinẽ eius, cogitent quid mãducent, & quid bibant, ne sicut Apostolus dixit, iudicium sibi manducent, & bibant; qui autem nondum manducant, & nondum bibunt, ad tales epulas inuitati festinent. Aperta est hęc mens Augustini Catechumenos exhortantis, vt ad baptismum properent, vt possint carnẽ hanc manducare, & sanguinẽ bibere; baptizatos vero quibus licet manducare & bibere, vt studeant digne manducare, & bibere: quod fit, si spiritualiter simul cum fide, & puritate manducent. Huic accedat testimoniũ aliud irrefragabile ipsius, lib. 21. Ciui. c. 25. vbi verba, *Ego sum panis viuus, et hic est panis qui de cœlo descendit; & qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem*, de hoc sacramento; sine controuersia vlla exponit; vt certum fit Augusti num in hac sententia fuisse perpetuum. & lib. 3. de consen. Euang. cap. 1. dicit Ioannem inter cæteros

Universidad de Deusto
Biblioteca

ueros Euangelistas prætermisisse scribere de hoc sacramento, in nocte illa cænæ, quia in hoc capite late scripserat. Sed non est prætereundum, recentiorum aliquos, non rectè intellexisse verba quædam ipsius in tract. 26. Ioan. inquit enim; hunc cibum, & potum intelligi vult Societatem corporis, & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia in prædestinatis, & vocatis, & iustificatis, & glorificatis sanctis, & fidelibus eius: hæc verba sic intellexerūt aliqui, vt velit Augustinus dicere potum, & cibum esse corpus Ecclesiæ; & hac ratione abusi sunt loco isto hæretici nostri temporis aliqui; sed subsistere non potest talis intelligentia, cum sit contra ipsa verba Augustini, quæ sequuntur. His autem verbis id significat Augustinus quod verissimum est in hoc cibo significari corpus Ecclesiæ, quia vt ipse paulo inferius dicit, in rebus sit, in quibus multa in vnum conueniunt, vt ex multis granis panis, & multis vuis vinum; tamen non est corpus hoc cibus, sed ipsa caro Christi, quæ in talibus speciebus rerum continetur. vt sensus sit iste, Caro Christi cibus nobus fit sub speciebus significantibus corpus Ecclesiæ, vt cibum hunc Ecclesiæ esse cognoscamus. Hunc sensum verba sequentia ipsius declarant: sic enim habet. Quorum, inquit, primum iam factum est, id est, prædestinatio, secundum, & tertium factum est, & fiet, id est, vocatio, & iustificatio, quartum vero nunc in spe est, id est, glorificatio: huius rei sacramentum, id est vnitatis corporis, & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in dominica mensa præparatur, & de mensa dominica sumitur, quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. hæc Aug. & post pauca: Dominus noster Iesus Christus corpus, & sanguinem suum in rebus commendauit, quæ ad vnum aliquod redigūtur ex multis. hæc Aug. est ergo corpus, & sanguis Christi in illis speciebus sed hæ species continent mysterium, quia Ecclesiam representant. Et hæc est aperta Augustini sententia.

Ambrosius. Quintum testimonium est Ambro. lib. 6. de sacramentis cap. 1. vbi verba, *Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem, &c.* & illa, *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi*, de hoc sacramento, & de hac manducatione exponit, cuius testimonium paulo inferius adferemus quando explicabimus verbum illud, Ego sum panis, qui de cœlo descendi: nunc autē audi eius verba, Nisi quis māducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meū, non manebit in me, nec habebit vitam æternā. forte dicas, quomodo vera? qui similitudinem video, nō video sanguinis veritatē? primo omniū dixi tibi de sermone Christi, qui operatur vt possit mutare & conuertere generalia instituta naturæ. deinde vbi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius, sed audientes quod carnem suam daret ad manducandum & sanguinem suum daret bibendum, recedebāt solus tamen Petrus dixit, Verba vitæ æternæ habes, & ego à te, quo recedā? ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptoris, ideo in similitudinē quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam, virtutemque consequeris. hæc Ambro. Vide multa digna consideratione, primo verba hæc de sacramento intelligi, secundo conuersionem panis & vini virtute Christi factam, tertio carnis naturam sumi, sed ne horror sit cruoris, sub alienis speciebus accipi, quarto virtutē eius carnis etiam in alienis speciebus sumptæ. est igitur & Ambrosij aperta sententia.

Hieronymus. Sextum testimonium est Hiero. in epist. ad Hedibiam, quæst. 2. sic habet: Nos audiamus panē quem fregit Dominus, deditq; discipulis suis esse corpus Domini saluatoris ipso dicente ad eos Accipite, & comedite, Hoc est corpus meum; & calicem illum esse de quo locutus est, bibite ex hoc omnes, Hic est sanguis meus noui testamēti qui pro multis effundetur. Iste est calix, de quo in Propheta legitur, Calicem salutaris accipiam. & alibi. Calix meus inebrians quā præclarus est. Si ergo panis, qui de cœlo descendit, est corpus Christi, & vinū, quod discipulis dedit, est sanguis illius, Iudaicas fabulas repellamus. & post pauca, nec Moyses dedit vobis panem verum, sed dominus Iesus, ipse conuiua, & conuiuium; ipse comedens, & qui comeditur, illius bibimus sanguinem, & sine ipso potare nō possumus, & quotidie in sacrificijs eius de genimine vitis verè rubentia musta calcamus. hæc & alia Hieron. Vides eum verba hæc Ioannis interferentem verbis Euangelistarum, qui de cœna Domini locuti sunt, quos certū est de sacramentali manducatione tractare, nec aliter Ioannem exponit Hieronymus, quam Matthæum, & alios Euangelistas referentes verba Domini, Hoc est corpus meum accipite, & manducate; bibite hic est sanguis meus.

Athanasius. Vt autem ad Græcorum sententiam conuertamur, multa etiam eorum testimonia adferri possent, tamen ex præcipuis aliquot proponam. Primum est Athan. lib. de incarnatione Christi, qui sic, inquit. Docuit nos vt posceremus in precibus nostris panem nostrum, ἐπούσιον, da nobis hodie, hoc est futurū, cuius primitias habemus, quia in communionē corporis Dominici admittimus, quemadmodum ipse dixit, Panis quem ego dabo, pro mundi vita est. hæc Athanasius. Perpēde panem Eucharistię esse primitias cœlestis panis, & de illo verba Ioānis interpretatur. Sed est aliud etiam expressum eius testimonium in expositione illius dicti Matth. 12. quicumque dixerit verbum in filium hominis &c. sic habet. De esu corporis disputans, ac propterea multos scandalizatos conspiciens ita locutus est, hocciene vos scandalizat? quid si igitur filium hominis spectaueritis ascendētem, vbi prius erat? spiritus est, qui viuificat, caro non prodest quicquam. verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt, & vita. hic enim de vtroque carne & spiritu locutus est, & spiritum à carne discriminauit; vt non solum in eo, quod oculis apparebat, sed naturam quoque inuisibilem credentes disceremus ea, quæ loqueretur, non carnalia esse, sed spiritualia; quod enim hominibus corpus eius sufficisset ad cibum, vt vniuersi mundi alimonia fieret? sed propterea ascensionis suæ in cœlū mentionem fecit, vt eos à corporali intellectu abstraheret ac deinde carnē suam, de qua locutus erat, cibum è supernis cœlestem, & spiritualē alimoniā & ab ipso donādam intelligerent: quæ enim locutus sum vobis, inquit, spiritus, & vita sunt; quod perinde est, ac si diceret; corpus meū, quod ostenditur, & datur pro mundo, in cibum dabitur; vt spiritualiter vnicuique tribuatur, & fiat singulis tutamen, præseruatioque ad resurrectionem vitæ eternæ. hæc Athanas. Aduerte totum contextum hunc Ioannis de hoc pane exponentem, & hanc manducationem spiritualem vocantem; quamuis verè caro Christi sumatur, quia non ad modū aliorum ciborū sumitur, sed virtute spiritus, & diuinitatis, quæ illi est vnita carni.

Basilius. Secundum testimonium est Basil. in libr. mor. 2. regu. 21. cap. 1. & 2. his verbis, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, probat necessariam esse Eucharistiæ sumptionem: & his etiam verbis adiūctis alijs, quæ post hæc sequuntur, connectit verba Pauli, vt homo se ipsum probet, & sic de hoc cibo edat. Copulat etiam verba Saluatoris, Hoc est corpus meum: Hoc facite in meam commemorationē, & cætera verba cœnæ; quibus apertè significat eandem materiam continere, & de eodē cibo tractare, qui est Christus, sub panis, & vini speciebus cōtentus. Hinc colligitur, qua ratione sit ipse intelligendus, qui in Apologia pro sua discessione, quæ est epist. 141. sensum alium adhibuit dicens; Carnem, ac sanguinem, totam suam mysticam in carne conuersationem vocauit; doctrinamque illam, quæ ex vita ipsius actuali, & naturali, & theologica constat, manifestauit, per quam nutritur anima, & ad rerum cœlestium contemplationem interea exercetur, & imbuitur; & hoc est fortasse, quod in dicto Christi innuitur, hæc Basil. & sum ptum est hoc ex Orig. hom. 7. in Leuit, sed sensus est spiritualis, nec per hunc excluditur literalis. simul enim vterq; stat, nec sibi contrarius est Basilius, sed valde cōsonus. Et sic sunt intelligendi, si qui similes sensus à patribus afferuntur: non enim negant verum & litteralem hunc sensum, sicut etiam in aliorum locorum scripturæ sæpe Doctores Sacri faciunt, qui literalem sensum nō semper persequuntur, sed spiritualibus vtuntur expositionibus; vel ita aliquos adhibent sensus, vt alios non remoueant. quod etiam pro Origene

ne dicimus; sic enim citato loco exposuit, vt sensum hunc de Eucharistia non iret inficias. quod argumento eo etiam probatur, quia ipsemet homil. 7. in Nume. talem sensum adhibuit, dicens, Antea in ænigmate fuit baptismus in nube, & in mari; nūc autē in specie regeneratio est in aqua, & Spiritu sancto: tunc in ænigmate erat manna cibus, nunc autem in specie cato Verbi Dei est verus cibus: sicut & ipse dixit, quia caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. hoc Orig. nihil potuit dici expressius, vt videant isti, qua ratione Doctores sint intelligendi; qui enim in vno loco vnum sensum spiritualem secutus erat, in altero literalem sequitur; estque tertium hoc Origenis testimonium, hanc expositionem communem confirmantis.

Clemens Alexandrinus. Huic accedit quartum, & simile testimonium Clementis Alexan. lib. 1. Pædagogi. cap. 6. qui cum aliquos verborum Ioannis sensus adferat, huius etiam meminit dicens: Verbum est omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor, Comedite, inquit, meam carnem, & bibite meum sanguinem; hęc apposita, & conuenientia alimenta nobis suppeditat Dominus, & carnē præbet, & effundit sanguinem, & ad incrementū nihil deest infantulis. O admirabile mysterium, veterem & carnalem nos iubet exuere corruptionem, quemadmodum & vetus nutrimentum, alterius noui Christi dietæ effectos participes: illum si fieri posset recipientes, in nobis ipsis reponere & saluatorem intra pectus comprehendere, vt carnis nostræ affectiones integras, perfectasque reddamus. hæc Cleme. expresse verba Ioannis de hoc cibo sacramentali interpretans; post quæ verba ad alios sensus spirituales, se conuertens subiunxit. At non vis sic intelligere, sed fortasse communius. hoc quoque modo audi, Carnem nobis allegorice sanctus significat Spiritus, & cætera, quæ sequuntur

Damascenus & alij. Quintum est testimonium Damas. libr. 4. de fide cap. 14. hęc verba eadem de Christo in sacramento exponit: cui adiungimus Chrys. hom. 45. & Cyril. lib. 4. cap. 14. & lib. 10. cap. 13. vbi probat nō posse intelligi de sola manducatione per fidem, & Euthy. qui cum verba priora de manducatione, quæ per fidem fit, exposuerint, cum iam ad verba hęc ventum est, *Panis quem ego dabo caro mea est*, de Christo ipso in sacramento in cibum dato exponunt: nec aliter sententias has, quæ sequuntur, quam de mystica benedictione, & miraculoso hoc cibo interpretantur. Hāc eandem expositionem sequuntur Leo serm. 6. de ieiunio septimi mensis: & Innocent. 3. lib. 4. de Sacram. altaris, quibus multa alia etiam testimonia adiungi possent, sed ex his facile est vnicuiq. intelligere Patrum sacrorum hanc fuisse communem interpretationem. Qua de causa Sacrum Tridentinum Concilium sess. 13. multis his sententijs vsum est in eodem sensu, ipso facto talem expositionem cōprobans, & multo ante Conci.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ephesinum in epist. Synodali ad Nestorium, verba illa, Nisi manducaueritis carnem filij hominis etc. de sacramentali manducatione intellexit, quæ omnia sufficientissimum sunt argumentum hunc sensum confirmans.

Quomodo internoscendum est quâ de scriptura propria vel figuratè loquatur.

Sed accedant rationes, & argumenta efficacia ex ipsomet Ioannis contextu sumpta. Ante omnia annotanda est regula Aug. libr. 3. de doctri. Christiana c. 16. ad discernendas locutiones scripturæ proprias à metaphoricis: Quãdo enim nihil flagitiosum præcipitur, sed potius vetatur, & quod ad vtilitatẽ pertinet, iubetur, locutio propria est, nõ metaphorica; sed Dominus dum suã carnem manducandam dicit, nihil flagitiosum; sed quod vtilissimũ est, præcipit: propria igitur est locutio. Aug. autem ibi figuratam hanc apellat in eo, quod non sensibiliter caro manducãda est more ferino: hoc enim flagitium esset, tamen realiter accipienda est; Et re vera regula sensum literalẽ cognoscendi optima, & necessaria est; vt quando nihil contra fidem, nec contra mores bonos sequitur, verba in propria significatione sumantur; at in præsenti re ita est; non solum enim nihil contra mores, nihil contra fidem est, si realem manducationem exponamus, imimo ex Euangelio, & ex Paulo habemus hunc esum carnis Christi realem. verba ergo tam expressa, nõ minus quam illa ex Euangelio, & Paulo, non ad metaphoram sunt trahenda, sicut nec illa.

Rationibus ostenditur eadem veritas confirmatur.

Accedamus iam ad Ioannem. Primo quidem nouum cibum, & manducationem his verbis magnifacit, & promittit; at manducatio per fidem noua non erat; nam & Iudæi multo ante per fidem Christum manducarunt, dicente Paulo 1. Cori. 8. Eandem escam manducarunt, & eundem potum spiritualem biberunt. noua ergo est esca, quã nemo Patrum in deserto mortuus, nec eorum, qui ante tempus illud fuerunt, manducauit. Secundo credentibus in se promittit se daturum hunc cibum; prius igitur est credere in Christum, & postea cibũ hunc accipere: quo argumento vsi sumus superius, dum explicaremus verba illa, Quem filius hominis dabit vobis. & est attendenda argumenti huius efficacia: nam dictum est, qui credit in me, habet vitam æternam; & vltra hoc, cibus hic, seu panis illi promittitur. Tertio, quia hunc panem præfert Manæ: hoc enim manducantibus non præstat vitam æternam, ille autem panis est vitæ. ergo conuenire debent manna, & panis iste in manducatione: nam vtrumque ore corporis manducabatur: differentia enim non constituitur nisi inter ea, quæ conueniunt, & similia sunt. Quarto, si de fide sola sermo est, seu de mãducatione, quæ per fidem fit, vt quid tot ac tam multiplicatis sententijs vtitur, in quibus de pane, & potu, & carne sua, & sanguine manducando & bibendo sermo est; cum satis, superq. fuissent verba, quibus ut crederent in se exhortabatur, & credentibus vitam promittebat æternam? Quinto quia si de manducatione per fidem sermo esset, nulla esset causa, cur caro læpe cibus dicta sit: nam fides nõ in carnem, sed in totum Christum est, & diuinitas, & tota humanitas fidei est obiectum, & fide percipitur, & manducatur: singulari igitur modo caro cibus dicitur, nimirum quia in cibum verũ, & realẽ datur. Sexto, quia tunc esset sermo totus metaphoricus, si de fidei manducatione sermo iste esset; at Dominus cum tanto scandalo auditorum, & discipulorum non esset vsus continuata metaphora, nisi quia reuera de cibo reali, & vero loquebatur. Septimo, cum Iudæi cibum realem carnem Christi futuram intelligerent, nec modum, quo id fieri posset, comprehenderent, propterea que scandalizarentur, Dominus non remouit scandalum; aperiendo se de fide in se loqui; sed potius confirmauit potentiam carnis suæ dicens: Si videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius, quasi se posse modo ineffabili, & supra naturam illud efficere: non erat necessaria hæc responsio, si de fide sermo esset. Octauo, quando sunt verba expressa, & quæ remouent omnem metaphoram, locutio propriè est exponenda; at Caro, inquit, mea verè est cibus, sanguis meus verè est potus: qua ergo ratione aliquis dicere potest carnem esse cibũ metaphoricum, cũ dicatur verus cibus? Adde non esse vllam rationem, nec argumentum alicuius roboris, quo se tueri valeant, qui hanc intelligentiam excludunt: nec auctoritatem vllã alicuius momenti. Gratis ergo, & temerè tam receptus antiquus, & probatus sensus relinquitur. Alia argumenta idẽ probantia sunt. Sed in expositione verborũ sequentiũ ea melius explicabuntur. Hæc est causa, cur Dominus diuini huius cibi doctrinã traditurus, miraculo insigni turbam dispoluit, vt qui quinq. panibus innumeram potuit satiare multitudinẽ, non minori, quam quæ ante erat, quantitate panis remanente; crederetur posse miro modo carnem suã omnes credentes cibare, ea non consumpta. Hac etiam de causa meminit mannę, quod figura fuit huius sacratissimi cibi, vt quantum figuratum figuræ præstaret, exponeret. Cætera in his, quæ sequuntur, dicemus.

Litigabant ergo Iudæi adinuicem dicentes, quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?

COMMENTARIVS.

INtellexerant Iudæi verbum Christi de reali carnis suæ manducatione loquentis, sed carnalem eam arbitrati, sicut & communium ciborum, inter se altercantur, & contendunt,

tendunt, quomodo fieri possit, vt caro Christi sit cibus hominum futura. Contentio, & altercatio mutuam verborum pugnam affirmantium & contradicentium significat; quam uis ergo carnali modo intelligerent, inter eos tamen altercatio erat, alijs id fieri posse negantibus, alijs forsan miraculo præcedenti permotis affirmantibus; vtrisque tamen rei mysterium ignorantibus, & non credentibus. Vox istorum, *Quomodo*, incredulitatis est, sicut & illa superior Nicodemi, Quomodo possunt hæc fieri? sed maiori hi digni sunt reprehensione, qui paulo ante miraculum tam insigne viderant; Si enim antequam factum esset eis dixisset Christus his quinque panibus vos estis saturandi omnes, & plus superesset, quam præcesserit; profectò illi eadem incredulitate respondissent, quomodo potest hic quinque panibus tantam cibare multitudinem? id tamen viderunt & experti sunt; sed mi seri audientes verbum hoc Christi, obliti sunt tanti operis, & miraculi; nec in memoriã reduxerunt, quomodo quinque panibus omnes fuerunt saturati; nec attenderunt, quis esset hic. Si enim, quis ille esset, vt debuerunt, nouissent, non dubitassent hunc posse carnem suam dare ad manducandum sed dum *Hic* dicunt, meri hominis communem habuisse opinionem ostendunt. Stultum est proprio ingenio diuinam mensurare potentiam; si enim inter homines ipsos videmus, vt rectè Cyril. lib. 4. cap. 13. dicit, hominem aliquando vnum operã ea facere, quæ alijs prius incredibilia videbantur, quia scientia, aut arte aliqua pollet, quæ alijs est ignota, quanto maiora operabitur Deus, cuius scientia, & potentia infinita est? stulti igitur fuerunt Iudæi, qui suo iudicio eius potentiam metiebantur; quam incredibilia eis, operatam esse, iam nouerant. Illa particula *Ergo*, causam altercationis fuisse verba Christi dicentis carnem suam in cibum dandam, indicat: nec ante altercati erant, quando dixerat se esse panem vitæ, eis dandum: quia nondum sensum perceperant, nempe realem cibum Christi corpus futurum: sunt enim verba hæc multo expressiora.

Stultitia Iudæorum.

Dixit ergo eis Iesus, amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

ILla particula *Ergo*, totam sententiam explicat sequentem: causam enim indicat, cur hæc verba Dominus respondit. Dicebant illi; *Quomodo potest carnem suam nobis dare hic ad manducandum?* nec id fieri posse credebant; propterea ergo Dominus sententiam eandem confirmat, terrorem incutiendo, quasi diceret; vobis dixi carnem meam me daturum in panem, & non creditis; ego dico vobis iterum, & augeo sententiam; *Nisi manducaueritis meam carnem & biberitis meum sanguinem*, vos non habituros in vobis vitam: perpendite quantum vobis ista vestra incredulitas noceat: vos enim æterna priuabit vita, nisi fidem præbueritis meis dictis, & cibum hunc manducaueritis. Consonat hoc verbum *Non habebitis vitam in vobis*, illi, *Pro seculi vita*, non igitur Dominus realem cibum corpus suum futurum esse negat, sed necessarium ad vitam æternam consequendam docet; quamuis modum mirabilem manducandi illis incapacibus, & rudibus non explicet. Simili locutione vsus est Dominus cum Nicodemo. Ioannis. 3. cum enim dixisset, Oportet nasci denuo, & Nicodemus incredulus respondisset; quomodo potest homo nasci cum sit senex? Dominus sententiam suam auxit. Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Quærit Dominus, & postulat a nobis fidem mysteriorum, non scientiam, & intelligentiam; propterea non explicat hunc modum, vt intelligant, sed rem comminatione æternæ mortis confirmat, vt timore trahat ad fidem. Hæc verba in sequentibus annotationibus accuratè explanabuntur.

ANNOTATIO XXVI.

Contra hæreticos qui ex his Domini verbis vtramque speciem inferunt.

HIc locus difficilis est: hæretici enim eo se munient, vt Eucharistiam sub vtraque specie iure diuino sumendam defendant: nonnulli autem Catholici nostro tempore, vt argumentihæreticorum efficaciam euadant, totum Ioannis hunc contextum de manducatione spirituali quæ per fidem fit, exponunt; quasi propter hæreticorum sophismata & fallaces sententias, sensus

Universidad de Deusto
Biblioteca

legitimus scripturæ sit relinquendus. Tota patrũ antiquitas de sacramentali manducatione verba intelligenda cognouit, & censuit; illorum tamen animos hæreticorum tale argumentum non mouit, vt Eucharistiam sub vtraque specie necessario sumendam, saltem in dubium propter hæc verba reuocarent: quod profectò argumentum hæreticorum vanum esse demonstrat. Si enim efficax esset, quomodo tot antiqui Patres, hæc verba de Eucharistia exponentes, tali dubitationi non obuiarunt, qui in scrutandis omnibus fuerunt diligentissimi? Primo igitur loco sensum verum huius sententiæ aperiamus, ex quo nihil hæreticos, ex his verbis pro se adferre posse apparebit; postea de re ipsa nonnulla dicemus.

Sensus verborum Christi.

Quantum igitur ad sensum pertinet, primo loco valde est aduertendum, non dictum esse à Domino manducandam esse eius carnem, & bibendum sanguinem, vt sub duplici specie sacramentali panis, & vini, se sumi debere significaret; sed vt tria nobis magni momenti per hæc verba indicarentur; Primum est mysteriũ mortis, & passionis suæ, ex qua cibus hic haberet efficaciam, & cuius est memoriale: ac si dictum esset, Nisi manducaueritis me, qui sanguinem meum sum pro vobis effusurus, & carnem meam morti traditurus, non habebitis vitam in vobis. non ergo distinctio hæc verborum, actus distinctos denotat, sed vnum, quo Christus post passionem, & mortem suam sumendus est. hic vnus actus, cibus & potus dicitur, quia in eo is sumitur, qui morte carnis & sanguinis sui effusione vitam nobis est consecutus: sicut in manducatione spirituali, qui fide viua Christi mortem, & passionem credit, vno actu mentis perfecto, simul dicitur manducare, & bibere. pari ratione, qui sub vna specie Christum sumit, actu exteriori sacramentaliter manducat & bibit, quia eum accipit qui sanguine, & morte sua nobis vitam, & salutem effecit. Hoc primum docuit Amb. lib. 4. de fid. cap. 5. dicens, ideo his verbis carnis, & sanguinis meminisse, vt suæ sacramentum passionis ostenderet.

Alterum, quod his verbis significatur est, ita Christum siue sub vna, siue sub altera sumatur specie, esse accipiendum in sacramento; vt mente, & fide interiori mortem eius, & passionem recolamus; Is ergo manducat, & bibit, qui quamuis sub vna specie Christum sumat, mente tamen interius passionem eius, & mortem simul fide & affectu complectitur: est enim hoc mysterium memoria passionis eius, quæ quamuis in duplici representetur specie in sacrificio Missæ, tamen in participatione satis est, si vna pars accipiatur: qui enim olim de sacrificio participabant, non totum sed partem aliquam capiebant; ita nũc fit in his, qui cõmunicant, & maiori ratione, quia in parte quauis totus Christus continetur. Hoc secundũ est Augustini lib. 3. de doctr. Christ. cap. 16. cuius hæc sunt verba, Nisi manducaueritis, inquit, carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. facinus vel flagitium videtur iubere: Figura est ergo præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter, atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit. hæc Aug. quæ verba aliqui non intelligentes, existimarunt Augustinum censere huiusmodi sententiam, de spirituali manducatione, quæ per fidem fit, esse intelligendam; at non ita est, immo dicit esse communicandum passioni eius, id est, Sacramento passionis eius vtendum, quod est Eucharistia; sed vt vtiliter fiat mente, & affectu passio carnis, & sanguinis effusio sunt intus recolendæ: dicit autem figuram in verbis esse, quia caro, & sanguis non in propria specie, sed in aliena sumuntur, & in memoriam passionis eius. quando enim dicitur, facinus videtur, intelligitur de sumptione carnis, & sanguinis in propria specie. potius Augustinus egregiè nobis exponit, cur manducare, & bibere dictum sit; vt nos nempe, qui panem hunc comedimus, in mortem eius, & passionem intus teramur per viuam fidem, cuius repræsentationes exterius gerimus; tunc enim ad vitam hunc cibum verè sumimus.

Tertium, quod his verbis significatur, est perfecta refectio cibi huius, quæ in cibo, & potu consistit; Vt enim Christus se esse cibum perfectum ostenderet, nomine manducandi, & bibendi vsus est, & manducationem carni, potum sanguini accommodauit: non enim aliter hæc distingui poterant; non ergo significare voluit se sub vtraque specie sumendum necessario, sed se esse cibum perfectum, & completum, ad vitam necessarium. hac de causa Matth. 5. dictum est; Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, id est; qui toto, & perfecto desiderio, & affectu bene operantur, & mandatorum operibus incumbunt. Hic est vnus sensus verus, & legitimus, horum verborum.

Et disiunctiuus est hoc loco particula.

Secundo loco aduertendum particulam *Et*, sensum disiunctionis habere, Nisi manducaueritis carnem, vel biberitis sanguinem, non habebitis vitam, & tunc ad distinctas species sacramentales referuntur verba; nec infertur necessitas communicandi sub vtraque specie. Hunc sensum multa confirmant; Primum intentio Saluatoris: solum enim id prætendit, se verè nobis realiter in refectionem communicandum, & hoc Iudæi capere non poterant; quod autem sub specie potus, aut sub specie cibi, id non est præcipuum propositum. Alterum est Ecclesiæ totius à temporibus Apostolorum consuetudo, vt enim paulo post dicemus, sub vna specie communio in Ecclesia semper fuit, ab Ecclesiæ primordijs probata. Igitur ipsa, cũ sit optimus interpres scripturæ, probat verba

hæc

hæc esse distinctiue intelligenda. Tertium est ipsemet Christus, qui verbis sequentibus, & antecedentibus dixit, Qui manducat hunc panem viuet in æternum; non ergo necessarius est potus sub speciebus vini, sed in panis esu vita est etiam posita. Quartum est ipse Paulus, 1. Cor. 11. qui cum dixisset prius sic; Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, postea vsus est disiunctione, Quicunque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè; in Græco disiunctiua dictio est. Quintum frequẽs phrasis scripturæ, in qua particula hæc talem habet apud Hebræos significationem: Ioannes autem hebraismis abundat, vt fermonibus Christi quantum fieri potest, se accommodet. Ex multis testimonijs aliquot exempli gratia producã. Exo. 21. & 15. Qui percusserit patrem, & matrem, morte moriatur; sic enim in Hebræo legitur; at sensum respiciens interpres vertit disiunctiue: similiter ibidem, Qui maledixerit patri, & matri, morte moriatur. Iob. 31. Si declinauit gressus meus de via, & si secutus est oculus meus cor meum, & si in manibus meis adhæsit macula; si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum. Multa huiusmodi sequuntur, quę certum est sensum facere disiunctum, vt si vel vnum horum faciat, pœnam patiatur. Simile est Ezech. 18. In montibus comederit, & vxorem proximi sui polluerit, & egenum, & pauperem oppresserit, & rapinã rapuerit, & pignus non reddiderit etc. morte morietur. Clarum est, vel propter vnum horũ morte puniendum æterna peccatorem. Simile illud Psal. 129. De quo non implebit manum suam, qui metet, & sinum, qui manipulos colliget. Sunt sexcenta huiusmodi testimonia. Ita nunc factum est, vnde hanc responsionem connectere possumus cum præcedenti, vt vna sit responsio, vnaque expositio, verba esse sub disiunctione intelligenda; at Dominum recto, & optimo consilio vsum fuisse hac disiunctione, nempe vt tria illa superius prædicta nobis indicaret. Hac ratione huius loci integer, & perfectus habetur sensus, nec est necessarium ad recentiorum responsiones confugere, quamuis etiam sint laudandæ; dicunt enim cibum esse, & potum in vna specie, quia ibi totus est Christus, sicut frustum panis vino intinctum potus, & cibus est; sicut lac, & ius simul cibus sunt, & potus. Vt ergo integer Christus significetur, dicitur manducandus, & bibendus. Sed hæc responsio aduersariorum patet calumnijs negantium sanguinem bibi, quando cum corpore sumitur sub panis specie: quod & inter Catholicos Innocentius lib. 4. de Sacra. altaris, cap. 1. docuit dicens, Sanguinem non bibi, quando sub specie panis sumitur Christus, nec corpus sub specie vini manducari. Alij respondent hoc esse præceptum toti Ecclesiæ, non autem singulis, & hac ratione Sacerdotibus necessaria est sub vtraque specie sumptio. Alij alias adferunt responsiones, sed existimo, id quod diximus, verum exponere sensum, veramque esse responsionem.

ANNOTATIO XXVII.

De communione sub vtraq; specie qua Catholici tenenda.

FAcilius nunc est, quæ de communione sub vtraque specie sunt tractanda, discutere & determinare. Nostri enim temporis hæretici iure diuino cõmunionem sub vtraque specie præceptam pertinaciter affirmant, eoque ritu, vt tali vtuntur; vt autem, quæ in hac parte Catholico sentienda sint, perfectè quidem, tamen vltra institutum nostrum, qui Ioannis Euangelium exponendum suscepimus, non admodum diuagantes, proponamus; aliquot assertiones ordinatè explicabo.

Vetus consuetudo communicandi sub vtraque specie.

Prima est, antiqua consuetudo à temporibus Apostolorum fuit in Ecclesia sub vtraque specie communicandi; in hac assertione nulla est controuersia. Constat hæc vetus consuetudo ex Paulo 1. Cor. 10. & 11. Multi, inquit, vnum corpus sumus, qui de vno pane, & vno calice participamus; & Probet se ipsum homo, & sic de hoc pane edat, & calice bibat. Constat etiã ex Dionys. de cælest. Hierar. cap. 3. par. 3. de Sacerdote enim populo communionem ministrante dicit, Panem indiuiduum in frusta concidens, & singularem calicem omnibus impertiens, vnitatem signanter multiplicat. Cypri. sermo. de lapsis huius etiam consuetudinis testis est. Ambro. etiam vt refert lib. 9. Histor. trip. cap. 30. Theodosio ad communionem accedenti respondit, Quomodo huiusmodi manibus recipies sanctum Domini corpus? qua temeritate sacrati sanguinis poculum ore tuo suscipies? in re tam manifesta, & indubitata non est, cur plura congeramus testimonia. hanc assertionem probat Concilium Constantien. sess. 13.

Vetus item mos est communicãdi sub vna specie.

Secunda assertio non minus antiqua Ecclesiæ consuetudo est, etiam sub vna sola specie cõmunicandi. In Ecclesia enim modo sub vna, modo sub vtraque etiam à temporibus Apostolorum ritus inoleuit. hæc assertio scripturarum testimonio etiam comprobatur. Lucæ 24. post resurrectionem duobus discipulis in castellum Emmaus profectis Dominus apparens, panẽ accepisse, & benedixisse, fregisse, & porrexisse illis dicitur; qui in fractione panis, eorũ oculis illuminatis, cum cognouerunt. Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 15. & Auctor imperfecti. in Matth. hom. 17. & Theophyl. eo loci de communione Eucharistiæ exponunt; & quamuis alij aliter interpretentur, negari hoc non potest, hos graues, & antiquos Doctores communionem sub vna specie non esse contra Domini præceptum sensisse,

fisse, alias sub vna communicasse specie hos discipulos interpretati non fuissent. Adde esse sententiam hanc Aug. omnium verissimam: nam & ex effectu, quia illuminati oculi sunt illorum in hoc pane, & ex ipsis Christi actionibus, similibus his, quas in cœna exercuit, hic panis Eucharistiæ esse probatur Præterea. Act. 2. Erant, inquit, perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Nemo ratione vtens negare hoc loco potest panem hunc esse Eucharistiæ: si enim cibus esset communis vtique cum doctrina, & orationibus medio loco non tungeretur, & tamen calicis non fit mẽtio. Præterea 1. Corin. 11. Quicunque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Disiunctionis sermo hic est, quia panis solus, aut calix sumi poterat; si enim simul semper acceptus, aut accipiendus esset; non erat cur disiunctione vteretur: vix enim, aut nunquam accidere potest casus, quando panis dignè, & calix indignè, aut è contrario accipiatur. Præterea 1. Cor. 10. Multi vnũ corpus sumus, qui de vno pane participamus. Illud autẽ, quod in nonnullis Latinis codicibus additum est, & de vno calice, non est in Græcis codicibus; & Ambro. non id legit nec exponit. Ex his igitur locis scripturæ, constat consuetudo hæc sub vna communicandi specie. constat etiam ex antiquis concilijs cano. 14. Concil. Nicæ. vbi habetur, Diaconũ non debere ministrare corpus Domini præsentibus Episcopis, aut Sacerdotibus, in absentia vero proferat, & edat. Vides de corpore fieri solo mentionem, non de calice; non enim calix asseruabatur. Præterea in Conci. Rhemen. de quo habetur de consecr. d. 2. cap. Peruenit, reprehẽditur abusus laicorum corpus Domini infirmis deferentium. Conci. etiam Tolet. cap. 11. instituit infirmis præ siccitate corpus Domini accipere nõ valentibus, solũ sanguinẽ ministrandũ. Præterea Carthagin. 4. quod refertur 26. q. 6. cap. De hisphreneticis in mortis articulo Eucharistia infundi eorum ori præcipitur, quod verbum sanguinẽ dandum significat solum. Sunt multa huiusmodi antiquitatis testimonia; sed sanctorum Patrum accedit auctoritas, quæ huius rei est manifestũ testimonium, & argumẽtum irrefragabile. Ignatius in Epist. ad Ephes. solius panis meminit dicens. Frangite panem qui est medicamentum mortalitatis, antidotum non moriendi, sed viuendi per Iesum Christum. Cypria. in sermo de lapsis exactus est in hoc docendo; nam meminit communionem tripliciter sumi solitam, & sub vtraque, & sub sola panis, & sub sola vini specie; quod & exemplis, & historijs admirabilibus illustrat. Ambro. etiam in orat. funebri Satyri fratris sui, refert semel mare ingressum in capsula sibi, quam ad collum ferebat, sacram Eucharistiam reportasse, vt communicare posset;

A hoc non fieret, nisi sub panis sola specie communicandi ritus probatus esset. Aug. Epist. 180. ad Honora. de Eucharistia agens solius meminit panis. Leo etiam Epist. ad Maioricum, & Ioannem Episcopos prohibuit sub vna specie communicare, vt paulo post dicemus, propter errorem quorundam. Ergo erat talis consuetudo. Greg. lib. 3. Dialog. cap. 3. refert Agapitum redeũtem in Græciam muto corpus Domini ministrasse, statimque locutum. Sunt multa huiusmodi testimonia, sed breuitati nostræ hæc sufficiant.

Fuit aliquando communio sub vtraque specie propter hæreticos in præcepto.

B Tertia assertio, Olim propter insurgentes hæreses prohibita fuit sub vna specie communio, & iniunctum Catholicis, vt sub vtraque communicarent. hæc satis comprobatur ex Leone Epist. proximè citata, in qua statuit, vt sub vtraque communio daretur propter Manichęos, qui veritatem corporis Christi negantes non communicabant in vini specie, ne verũ sanguiné confiterentur: præcepit ergo Leo ad veritatis fidei confirmationem sub vtraq; communicare fideles, ne facto simili, error illorum probari videretur. multis post annis hæc in Ecclesia durauit consuetudo; tamen hæc Leonis prohibitio, veterem communicandi sub vna specie consuetudinem fuisse, probat.

Non est iuris Diuini Communio sub vtraque.

Quarta assertio; De iure diuino non est sub vtraque specie communio. Sequitur ista ex præcedentibus, si enim à temporibus Apostolorũ communio modo sub vna, modo sub vtraque specie data est in Ecclesia, de iure ergo diuino sub vtraque cõmunio esse non potest: non enim Apostoli id permisissent, nec tot sacri Doctores probassent. Rectè ergo Sacrum Concil. Triden. sess. 13. eos vt hæreticos damnauit, qui iure diuino communionem sub vtraque præceptam, & necessariam affirmant; Diuino quidem ipre cõmunio pręcepta est, an sub vna vero, an sub vtraque, quibus personis, & temporibus, & ritibus sit ministranda, reliquit Christus sponsæ suæ Ecclesiæ, pro rerum varijs statibus, & euentibus determinandum: sicut & ieiunium, & confessionem præcepit, non tamen hæc determinauit, & merito: adhuc enim suæ Ecclesiæ curam gerit Christus, eamque gubernat; ideo non erat cur omnia antequam ad Patrem ascenderet, determinaret. Hæc assertio, quamuis Catholico probatio necessaria non sit, confirmatur. Primo quidem testimonio, quo vtitur Concil. Triden. ex hoc Ioannis contextu: sæpe dicitur, *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum, & hic est panis vitæ*, si ergo manducantes panem viuunt, sub solo pane communio fieri potest: ea enim de causa Dominus de solo pane locutus est, vt sub vna specie communicari posse doceret. Secundo, species panis & vini non est, quæ dat vitã, sed quod sub ea continetur, sed totus Christus sub vna specie

cie continetur, non ergo erit minor efficacia sub vna, quam sub vtraque. Tertio ex figuris Eucharistiæ compluribus, quæ vnam speciem indicãt, vt patet in manna, quo vsus est Dominus in exẽplum; in panibus propitiationis; in pane Gedeonis; in alijs multis. Quarto loco accedat efficax argumentum; quia aduersarij non habent vllam probationem, qua iure diuino hoc esse præceptum ostendant; statuere autem aliquid iuris esse diuini sine efficaci probatione; & maxime contra vniuersalem Ecclesiam, vanum, & valdè temerarium est. Hoc ostendo sic: hoc enim diuinum ius; aut ex verbis Christi deducunt; aut ex facto Christi, quia communicauit discipulos sub vtraque specie; aut ex ipsa institutione, quia sub duplici specie instituit Sacramentum; aut ex aliqua vrgenti ratione ex scriptura deducta, non enim superest alia via probandi; nam Ecclesiæ ritus antiquus eorum contrarius est errori; at si singulas has consideremus partes, nihil, quod eis faueat, sed potius quod contradicat, & aduersetur, inueniemus. In primis quantum ad verbũ Domini, non extat verbum aliquod, quod hanc ad rem faciat, nisi hoc Ioan. 6. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem; illudque Matt. 26. Bibite ex eo omnes. at illud Ioannis in commentario satis explicuimus longe alium facere sensum, quam eum, quẽ isti existimant, nec opus est vt ea quæ dicta ibi sunt, repetamus. illud autem Matt. 26. ad discipulos solos dirigi, docet Marcus. 14 dicens, Et biberunt ex eo omnes; non igitur generale fuit præceptum verbum illud, Omnes, etiam futuros obligans, sed Apostolos, quos voluit sub vtraq; specie communicare, eos sanctissimo Sacerdotio dignatus, quos sub vtraq. communicare specie debere, nemo negat catholicus. aliud Domini verbũ non reperitur, quo talis communionis necessitas ostendatur. Secundo factũ ipsum Christi non est argumentum huius præcepti, quod docet August. Epist. 118. de hoc eodem Christi facto loquens; nam si tale factum esset præceptum, sequeretur esse iure diuino necessarium, vt in azymo fieret consecratio; nam & ipse in azymo consecrauit: sequeretur etiam prius lauari pedes communicantium oportere; nam & ipse prius lauit: sequeretur etiam nocte, & post cœnam esse communicandum, quia ita Christus fecit, & tamen vniuersalis Ecclesia non hæc seruat; nam & ieiunis dat communionem, vt Aug. etiam probat eodem loco; nec lauantur pedes communicantium, nec damnat Græcos in fermentato consecrantes, multoque tempore in fermentato tota Ecclesia consecrauit: Non igitur ex Christi facto efficax sumi potest argumẽtũ, vt ad omnia, quę Christus fecit, obligemur. Adde post resurrectionem Christum, vnam speciem dedisse discipulis, vt supertius ex Luc. 24. collegimus. Tertio Christi institutio non ob-

Efficax contra aduersarios argumentandi ratio.

A stat: est enim doctrina catholica hoc mysterium esse Sacrificium quoddã, quod in oblatione consistit: & esse simul Sacramentum, quod participatur, & communicatur: vt igitur Sacrificiũ est, consecratur in duabus speciebus, vt in hac diuisione passio Christi representetur: & hoc faciendũ Dominus Apostolis præcepit, & ijs omnib⁹, qui Sacerdotij munus erant obituri: et hæc est diuina institutio; vt autem Sacramentum est, nõ in communione sub vtraque specie consistit, sed in parte aliqua oblationis, sicut in veteribus sacrificijs, non totum quod Deo offerebatur, participandum offerentibus dabatur; non igitur ex hac institutione communio sub vtraque specie probatur. Scio horum aliqua hæreticos negare, nec sacrificium hoc recipere; sed nobis satis fit veritatẽ Catholicã proponere, & defendere; si enim omnia hæc discutere niteremur, ab instituto proposito nimium recederemus. Quarto ratio nulla tuetur aduersarios, quæ ex scriptura sumatur; illa enim. 1. Cor. 10. Multi vnũ corpus sumus, qui de vno pane edimus, & de vno calice participamus; potius pro nostra est veritate; nec enim legitur in Græcis codicibus de vno calice, & quamnis legeretur, non inferretur communio sub vtraque, immo contrarium potius: si enim, qui vnam particulam sacrificij participabat, de toto sacrificio participasse dicebatur; ita qui vel vnius speciei partem capit, de toto sacrificio, quod in pane, & calice consistit, participat. Cætera omnia de sacrificio, & de Eucharistia diffusè tractauimus in his, quæ de Eucharistia scripsimus: & typis Deo propitio mandabimus.

Quibus rationibus inducta Ecclesia communionẽ sub vna specie sanxerit.

Quinta assertio; optimo iure Ecclesia sub panis specie communionem fidelibus præcepit, ea licemque prohibuit; potuisse verò id Ecclesiam statuere, ex his, quæ dicta sunt, certũ est. Si enim non est iure diuino necessaria, Ecclesia potuit, qua ratione communicandum sit, determinare; at recto & sancto consilio multis de causis id fecit, quarum nonnullas in medium libet adferre. Vna est propter sanctissimi huius Sacramenti reuerentem, & decentem cultum; cum enim infinita pene multitudo populorum, ad hoc accedat percipiendum Sacramentum, inter quos variæ, & multiplicis conditionis, ætatis, & sexus sunt homines, sanguis sine effusionis manifesto & frequenti periculo, ministrari non potuit; id quod etiam ipsa experientia nunc apud eos docet, qui specie vtraque vtuntur in communione. Secunda causa fuit fidelium omnium in hoc Sacramento percipiendo vniformitas; multi enim sunt & fœminæ, & viri, & adolescentes à vino abhorrentes, quibus siue euomendi periculo non potest ministrari; his necessarium erat, aut abstinere, aut sub vna specie communicare; cur abstinendum esset, causa non suberat: non enim tanto remedio priuandi erant, cuius

esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse participes poterant; ne ergo varietas in hac communione esset, statuit modum communem omnibus. Tertia propter errores vitandos; vti enim Leo Manichæorum causa statuit sub vtraque communionem, ita postea subortæ sunt hæreses affirmantium non posse sub vna specie ministrari; ne igitur Catholica veritas obscuraretur, statutum est vt sub vna specie fieret communio. Quarta propter asseruationem Eucharistiæ, & delationem ad infirmos: species enim vini non ita facile conseruari, & deferri possunt. denique vt perfectius omnes intelligant, rustici & idiotæ perfectè, & integrè Christum esse etiã sub vna specie. Hæc in præsenti sufficiant: cætera enim aliis in locis exactius tractanda relinquimus.

ANNOTATIO XXVIII.

An infantes communicare teneantur.

ALtera circa hæc eadem verba non prætereunda silentio difficultas occurrit, breuiter tamen pro instituto explicanda, an hæc sententia comprehendat infantes. Ad quam respondendum est, primo olim etiam paruulis Eucharistiam esse ministratam, quod satis ex Cypriano serm. de lapsis constat, vbi hanc illius temporis consuetudinem narrat, & exempla memoranda describit; cuius testimonium citat Aug. Epist. 23. ad Bonifa. nec in hoc est vlla controuersia. Respondetur secundo istam sententiam etiam paruulos comprehendere; verba enim generalia sũt & necessitatem omnibus, & singulis imponunt, & ita tenet, & docet Aug. lib. 1. de peccat. mer. cap. 20. & sequentibus. Respondetur tertio paruulis nõ esse necessariam actualem huius sacramenti communionem, sed vt hæc sententia in ipsis verificetur, satis est si modo aliquo hoc mysterium & sacramentum participent; id docet August. loco proxime citato, cuius doctrina hęc est; Paruulos per baptismum susceptum etiam huius sacramenti Euchatistiæ fieri particeps, quod hac ratione fit; nam per baptismum fiunt de corpore mystico Ecclesiæ, ad vnitatemque Christi fidelium pertinent; hoc autem sacramentum huius vnitatis corporis signum est, & ideo hoc sacramentũ modo aliquo participant; nẽpe quãtum ad rem significatam, & dicti possunt carnẽ Christi manducare, & bibere sanguinẽ eius: vera enim caro, & verus sanguis Christi in hoc sacramento vnionis realiter continetur; qui ergo ad rem significatam pertinet, per illud idem sacramentum, quo vnus efficitur, nempe baptismum, efficaciam sacramenti Eucharistiæ etiam participat, & sic eos Domini sententia complectitur. Hæc est vera Augustini sententia, quam eandem habet Innocen. 1. in Epistо. ad Concil. Mileuit. quæ est inter Augustini epistolas. 92. quamuis non tot verbis sit expressa. Hinc error Bohemorum manifestus est, paruulis vtramque speciem actualis communionis ministrantium, tanquam eis ad salutem necessariam; cum re vera non ita sit, quia per baptismum huius sacramenti participes sunt facti, nec actualem communionẽ necessario Christus ab eis postulauit; qui actu voluntatis proprio nondum mouẽtur: satis fuit illis baptismus per quem ipsi incorporantur quia baptismi sacramentum, quod ianua est sacramentorum virtute Eucharistiam cõtinet, & ipso recepto, virtute Eucharistia recipitur. Respondetur quarto, adultis maior incumbit necessitas, quibus aut manducatio realis, aut certe in voto necessaria est: dico in voto, quando susceptionis actualis facultas non suppetit; nec mirum, si vnum sacramentum non eodem modo omnibus est necessarium: nam & baptismus hoc idem habet: cum enim vnus, & idem sit, eademque sententia Domini Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei; tamen paruulis necessaria est realis baptismi susceptio, adultis vero si facultas deest, sufficit baptismi suscipiendi votum. Respondetur quinto potuit Ecclesia actualem paruulis negare susceptionem, vt pote eis iure diuino ad salutẽ non necessariam; & propter reuerentiam & decentiam tanti sacramenti, recto consilio negauit. Et hæc de præsenti difficultate sint satis: ad sensum enim Euangelicæ sententiæ hæc videntur sufficere.

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

COMMENTARIVS.

POst sententiam negantem, qua Iudæos terrore perculit, nempe, Nisi manducaueritis, & biberitis, carnem, & sanguinem, non habebitis vitam in vobis; sententiam affirmantem adijcit, vt beneficij tanti spe alliciat ad fidem: duri enim, & proterui prius sunt timore tractandi. *Qui manducauerit*, inquit. *meam carnem, & biberit meum sanguinem habet vitam æternam*: non igitur solum prodest caro, & sanguis Christi suscipientibus, ne pereant; sed simul vt vitam consequantur æternam: causam adiungit, quia, *Ego resuscitabo eum in nouissimo die*. Illa particula *Et*, vim causalem habet, vt sæpe apud Hebræos fit; vitam ergo æternã Christum

Christum suscipientes habent, quia quamuis moriantur ad tempus, ipse eos in nouissimo ad æternam vitam suscitabit. Vim, & efficaciam diuinitatis suæ in hoc verbo manifestat: Dei enim est mortuos suscitare, & maxime ad æternam vitam.

Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.

TOta ista sententia cum sequenti causam reddit, cur, qui manducat & bibit carnem & sanguinem eius, habet vitam æternam, ab eodem Christo suscitandus. Est autẽ ista sententia cum sequenti connexa, nec vna sine altera integram facit probationem; qua autem ratione connectatur, in sequenti explicabitur commentario. Probat ergo primo loco verbum illud superioris sententię; *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem*, reddens causam cur dicta sit manducanda caro, & bibendus sanguis eius; quia, inquit, *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus, verè est potus*, ac si dicat; dixi manducandam carnem meam, quia caro mea verè est cibus; dixi bibendum meum sanguinem, quia sanguis meus verè est potus. hoc non aliud significat, quam carnem, & sanguinem adaptanda diuina potentia esse, vt sint cibus, & potus; quod factum est, quando in nocte cœnæ Sacramentum mirabile instituit, in quo carnem propriam sub speciebus panis, & sanguinem sub speciebus vini constituit, vt realiter manducari, & bibi possit, & ore sumpta cibus animarum fiant: dicit autem, *Verè est cibus, verè est potus*, vt rectè dicit Euthymius, quia non parabolicè, nec ænigmaticè, sed verè, & realiter caro; & sanguis Christi manducatur, & bibitur. Rursus eadem de causa non dicit, ego sum cibus, sed distinctè; *Caro mea cibus est, sanguis meus potus est*; vt in hoc futuram suam passionem, & mortem insinuet, in qua sanguis erat à carne separandus, vt notauimus supra ex Ambro. lib. 4. de fid. cap. 5. cuius passionis cibus hic, & potus futurum erat memoriale viuum, & admirandũ. si de spirituali manducatione tantum sermo esset, non erat cur ista verba ita distinctè, & affirmata proferrentur. Illud enim geminatum veritatis aduerbium, tropum & metaphoram excludit omnem. Eodẽ modo exponit Ambrosius lib. 6. de Sacra. c. 1. cuius verba recitabo, quia veritatem Christi in Sacramento, & conuersionem panis egregiè confitetur; Quomodo, inquit, vera? qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem? Primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur, vt possit mutare & conuertere generalia instituta naturæ: deinde vbi non tolerant sermonem eius discipuli, sed audientes, quod carnem suam daret manducandã, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant; ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset horror cruoris, sed manerer gratia redemptoris, ideo in similitudinem accipis sacramentum, sed verè naturæ gratiam, virtutemque consequeris, hæc Ambro. Cyrillus lib. 4. c. 16. veritatem hanc contra figuram exponit, vt non sit sicut Manna.

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.

POstquam probauit suam carnem manducandam, & sanguinem bibendum, quia verè potus, & verè cibus sunt: persequitur probationem eiusdem illius sententiæ, & intendit alteram partem probare, nimirum; qui manducat & bibit, habet vitam æternã, quia ego resuscitabo eum; & ad probationem proponit, seu potius tacita quadam illatione deducit, hanc sententiam, *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum in me manet, & ego in eo*; id est vnitur mecum, & ego cum illo. Sequitur hæc sententia ex præcedenti; si enim caro mea cibus est, & sanguis potus, qui eã sumit, & accipit intra se, vnionem quandam habet mecum; ex ratione enim cibi, & potus hanc mutuam deducit permanentiam. Sed latet eximius in his verbis sensus, qui explicabitur, si discrimen latum huius cibi à communi obseruemus. Qui enim cibum, & potum communem accipit, dicitur quidem cibum, & potum intra se habere, tamen non manet ipse in cibo. & potu; immo nec cibus, & potus in eo manent: nam corrumpuntur, & conuertũtur in substantiam eius qui manducat, & bibit; at Christi cibus non talis est, primo quidem manet in manducante, quia

Cibi communitas ex Christi corporis discrimina.

non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non transit caro Christi in substantiam manducantis, sed permanet. Secundo non accipit vitam a manducante, sicut accipiunt cibi communes, sed ipse potius dat vitam animæ manducantis, qua ratione Ambro. lib. 6. de sacra. cap. 1. panem viuum dici affirmat: propterea manet in manducante, quia ipsi ita vnitur, vt non corrumpatur: & manducans manet in eo, quia vitam accipit ab ipso cibo, & ab ipso Christo, cuius caro cibus, & sanguis potus est: vnio igitur quædam est, quia cibus, & potus est, tamen magnum est & latum discrimen; cibus enim est manens, & continens ipsum manducantem. Præterea attendenda sunt verba, Non dicitur manet in carne mea, & caro mea manet in ipso, sed ego in ipso, & ipse in me; denotans ipsum suppositum diuinum, & personam: ac si dicat; qui carnem meam manducat, quandam vnionem habet cum ea, & ratione carnis meæ in me manet, & ego, qui Deus sum, in eo maneo: qui enim carnem, & sanguinem bibit, habet in se Deum ipsum carni, & sanguini vnitum: quibus verbis significare intendit efficaciam huius cibi, vt in sequenti sententia explicabitur. Quid ergo non efficiet cibus, & potus hic, si vt par est accipiatur, cui est vnitus Dei filius, & cui est coniuncta diuinitas & omnipotentia Dei? ex his deducit postea, qui manducat, vt debet, habere vitam æternam.

ANNOTATIO XXIX.

Hilar. lib. 8. de Trini. hanc vnionem naturalem appellat, quia realiter caro, & sanguis Christi nobiscum vnitur & coniugitur. Cyril. etiam lib. 10. in Ioan. cap. 13. naturalē Christi participationem dicit, per quam efficimur membra Christi iuxta illud; 1. Corin. 6. Membra vestra, membra sunt Christi, docetque fide, & dilectione coniungi Christo, sed non carni eius, nisi per hanc manducationē, secundum quam nos in eo, & ipse manet in nobis verè, & realiter, & propter hanc vnionem Christum vitem, nos palmites dici affirmat. Cuius aliquot verba recitabo, multis alijs ad rem hanc pertinentibus omissis. An, inquit, fortassis putat ignotam nobis mysticæ benedictionis virtutē, quæ cum in nobis fiat, nonne corporaliter quoq. facit communicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare; cur enim membra fidelium membra Christi sunt, nescitis, inquit, quia membra vestra membra sunt Christi, membra igitur Christi, membra meretricis faciam? absit: Saluator etiam dicit, Qui manducat meam carnem, & bibit meū sanguinem in me manet, & ego in eo. Vnde considerandum est non habitudine solum, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse verum & participatione naturali; nam quemadmodum, si quis igne liquefactam ceram alij ceræ similiter liquefactæ ita miscuerit, vt vnum quid ex veriſque factum videatur; sic communicatione corporis, & sanguinis Christi, ipse in nobis est, & nos in ipso: non poterat enim aliter corruptibilis hæc natura corporis ad incorruptibilitatē, & vitam traduci, nisi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur. non credis mihi hoc dicenti, Christo (te obsecro,) fidem præbe. *Amen amen dico vobis nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. qui manducat meam carnem, & bibit meū sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Auditis aperte clamantem non habituros vitam, nisi sanguinem eius biberimus, & carnem manducauerimus. In vobis autem ipsis dicit, idest, in corpore vestro: vita autem iure, ipsa vitæ caro intelligi potest; hęc enim nos in nouissimo die suscitat. Hæc, & alia Cyril. perpende qualem vnionem hic doctor confitetur, & qua ratione hæc verba Ioannis, & hanc permanentiam nostram cum Christo exponat, Quanquā Doctores hi non sic sunt intelligendi vt velint ex Christo sumpto, & sumente vnum ens fieri naturale; indigna enim est illis doctrina hæc, sed hoc dicere voluerunt; Præter vnionem, quæ ratione charitatis, & fidei sit; adesse etiam intra nos ipsos verè, & realiter Christum ipsum; qui causa est eiusdem fidei, charitatis, & gratiæ.

Christus est in nobis etiā participatione naturali.

Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, & ipse viuet propter me.

COMMENTARIVS.

Concludit probationem totam, & est sensus; sicut ego vt homo, quia missus sum à viuente Patre, idest, habeo diuinitatem Patris viuentis humanitati meæ vnitam, & viuo propter ipsum: humanitas enim mea accipit vitam ab ipsa diuinitate, & á Patre ipso; ita qui me manducat, a me accipiet vitam, quia mihi vnitur, & in me manet. Aduerte: Christus erat & Deus, & homo: quatenus Deus viuebat propter Patrem, quia essentiam

essentiam, & cum ea vitam habebat à Patre; vt homo etiam viuebat propter Patrem: nam vitam vt homo accipiebat; quia enim ille homo Deus erat, & Dei filius, propter vnionē diuinitatis vitam viuebat gratiæ, gloriæ, & naturalem; hanc enim omnem diuinitas humanitati communicauit. Solet autem tribuere Christus. quæ diuinitatis suæ sunt, ipsi Patri, & propterea dixit, se, vt hominem, viuere propter Patrem: & de hac loquitur in præsenti. illud autem *Misit*, incarnationis mysterium significat, Sicut ego homo factus à patre viuente: idem est ac si dicat, sicut ego, qui sum filius Dei, eandem vitam habens cum Patre, factus tamen homo, meæ humanitati propter vnionem, vt Deus do vitam; ita ei qui me manducat, quia mihi vnitur, & coniungitur per carnem meam, dabo vitam. Sermo est, non de vita gratiæ, & gloriæ sola; sed etiam de æterna, quæ est per resurrectionem, & quidem est omniū causa, tamen præcipue de æterna est sermo, quæ in resurrectione gloriosa corporum datur. Non est autem vnitas similis omnino: non enim vnitur manducans hypostaticè Christo, sicut humanitas propria verbo; at non ex qualitate vnionis, sed ex vnione sola colligit effectum eundem; nec dicit, *Viuet* propter carnem, sed, *Propter me*, nempe Dei filium, cui per carnem vnitur, & accipit in se Christum, vt in eo manere dicatur. Similis est discursus Pauli ad Rom. 8. Si Spiritus inquit, eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis. Diuinitatem vocat Spiritum: Si diuinitas, inquit, quæ erat in Christo suscitauit eum, vt hominem, quia vnita erat, & inhabitat in eo; ita etiam suscitabit vos, si inhabitat in vobis, nempe per gratiam. non enim eadem est inhabitatio, sed idem inhabitans, & ideo idem erit effectus vitæ, & resurrectionis æternæ. Tota ergo, & integra probatio ex duabus præcedentibus sententijs conficitur: ad probandam illam, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum*, probatio hæc est, *Caro mea cibus est, sanguis meus potus est*, igitur māducari, & bibi potest: & rursus, *Qui manducat, & bibit, manebit in me, & ego in eo, quia caro mea est, & sanguis meus est*, & qui ea recipit, mihi vnitur: sicut igitur mea humanitas viuit propter vnionem ad diuinitatem Patris, quæ etiam mea est, quia ipsa diuinitas est vita ipsa; ita & qui per carnem meam vnietur mihi, vt oportet recipiendo cibum, & effectum, nempe gratiam, hoc enim est dignè manducare, viuificabitur, & suscitabitur à me in æternam vitam. Hic est sensus totius huius sententiæ, qui magis in sequenti annotatione explicatur.

ANNOTATIO XXX.

Arianorum sophisma solvitur.

Ariani hoc vtebātur loco in sui erroris defensionem, vt auctor est Ambr. lib. 4. de fide c. 5. & Basilius lib. 4. con. Eunomium, & in Apologia de sua discessione, quæ est Epist. 141. argumentabantur enim; Si viuit propter Patrē, ergo minor est Patre, à quo vitam accipit. Dupliciter Sacti Doctores ad hanc vanam argumentationem respondent; vno modo verba hæc esse ratione humanitatis intelligenda; Christus enim, vt homo, viuit propter Patrem: quia à diuinitate, quæ sua, & Patris est, vitam habet: ita Basil. respondet. & Ambro. & Aug. etiā tract. 26. qui hæc verba de vita humanitatis censent intelligenda. At Cyril. lib. 4. cap. 18. & Hilar. lib. 8. Trini. & Chrysost. homil. 46. qui verba de Christo etiam vt filio Dei exponunt, aliter respondent; nempe filium dictum esse viuere propter Patrem, non quod vitam accipiat, quam ante non habebat; non quod aliam vitam habeat ab illa, quæ est Patris; sed quia eandem habet per æternam natiuitatem à Patre, & sicut essentiam, ita & vitam à Patre accipit eandem, vt vna vita viuant, sicut vna essentia sunt. Illud autem *Propter*, non finem significat, sed principium; vt idem sit, viuit propter Patrem, idest, viuit per Patrem: ita enim legit Hila. seu viuit à Patre. Probant hanc responsionem Ambro. & Aug. quantum ad doctrinam: vera enim est doctrina filium Dei vitam habere à Patre, & viuere per Patrem, seu à Patre; tamen quantum ad Ioannis sensum potius de Christo, vt homo est, verba intelligenda censent, & ita mihi videtur, quod & Basilius constanter affirmat: quod magis verum esse apparebit, si expositiones alias in medium proposuerimus, non enim eodem modo exponunt Doctores.

Verba Domini varie à patribus exponuntur.

Ambrosi. loco iam allegato horum verborū connexionem duplicē enarrat, vt sint duæ comparationes, vna in prioribus, verbis, Sicut misit me viuens Pater, ita & ego viuo propter Patrem: altera in posterioribus, Qui māducat me, ita viuet etiam propter me. Altera connexio, vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

sit vnica comparatio sic: Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, ita Et, qui manducat me, viuet propter me: Hanc posteriorem probat, tamen vtranque ita intelligit, vt ratione humanitatis procedat. si enim sint duæ comparationes, tunc prioris sensus iste est. Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, id est, sicut a Patre descendi, & missus sum homo factus; ita etiam propter Patrem, vt homo viuo. Posterioris autem talis erit sensus, qui mã ducat filium hominis, viuet etiam propter filium hominis. Si autem sit vnica comparatio, tunc sensus est; sicut Pater viuificat Christum hominem, ita & Christus habens eandem diuinitatem patris, viuificabit manducantes se. Has expositiones adfert Ambro. posteriorem Aug. tract. 26. sequi videtur: sic enim exponit, Sicut quod ego viuo propter Patrẽ facit eximantio mea, ita etiam, quod viuat propter me facit participatio, qua manducat me: interpretatur enim etiam de Christi vita, vt homo est. Tertia adfert Amb. expositionem, similiter & Aug. vt priora verba de Christo ratione diuinitatis intelligantur, quam, vti diximus, secuti sunt Hila. Cyril. & Chrysost. hanc Cyrillus magis explicat, & talis est. quamuis me Pater misit, & homo factus sum, viuo tamen propter patrem; id est, genitoris naturam ad vnguem conseruo: sic qui carnis meæ manducatione me recipiet, viuet profectò totus ad me reformatus, qui viuificare possum, quoniam ex viuo Patre sum. hæc Cyril. Sed non video, qua ratione hic sensus verbis accommodari facile possit, quod lectori iudicandum relinquo. facilior sensus, & veritati litteræ accommodatior est, vt vna sit comparatio, & in hoc probo Cyrillum, Chrysostomum, & alios Doctores, tamen sic exponenda est; Sicut ego, vt homo, quia missus sum a Patre viuente, id est filius Dei eiusdem vitæ & diuinitatis cum ipso, vitam vt homo accepto a diuinitate, seu a Patre, seu a me, vt Deo (idem enim hæc significant) propter vnionem: ita, qui me manducat propter vnionem, quia in me manet & ego in eo, suscitabitur, & viuet propter me. manet enim, qui Christum manducat in eo, ratione gratiæ ex manducatione acceptæ per quam dicitur Deus inhabitare, & manere in homine; & quamuis moriatur homo, sicut etiam Christus mortuus est, Deus, qui in eo inhabitat, suscitabit eum ad æternam vitam, non quod vti diximus, sit vnionis æqualitas: robur enim argumenti consistit in identitate inhabitantis Dei, qui est idem, & eiusdem potentiæ. Respondent autem sibi inuicem sententiæ; illi enim verbo, *Misit me viuens pater*, respondet illud, *Qui manducat me*. Nam sicut Christus ex missione a patre habet vnionem cum diuinitate patris viuentis: sic ex manducatione habet manducans vnionem, & permanentiam quandam cum Deo. Illi autem, *Viuo propter patrem*, respondet, *Viuet propter me*, vt enim Christus vt homo a diuinitate, cui vnitur, accipit vitam, sic homo manducans ab eadem filij diuinitate communicata in carne, habet vitam æternam.

Hic est panis, qui de cœlo descendit, non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt, qui manducat hunc panem, viuet in æternum.

COMMENTARIVS.

COncludit Dominus repetitque sententiam primam, cuius occasione multa dicta sunt; *Hic est panis, qui de cœlo descendit*, qui viuere facit in æternum, & non sicut manna quod non potuit præbere vitam æternam: nam mortui sunt omnes, quotquot illud manducarunt, nec virtute illius vnquam ad vitam resurgẽt æternam, vti Augustinus recitè explicuit libr. de vtili. pœniten. cap. 1. dicens. Manducauerunt manna, & mortui sunt, id est, manna quod manducauerunt, non eos a morte potuit liberare. Modo seipsum, modo carnem suam vocat panem: non enim caro a sua persona vnquam separata est; propterea vbi caro est, ibi & ipse Christus filius Dei est, qui ratione suæ carnis nobis est panis vitæ factus, quatenus sub speciebus panis nobis seipsum in carne sua cibum præbet. Vnius autem speciei meminit, quia in altera specie totus est, & si manducetur vitam dat. Explicuimus superius qua ratione hæc sint verba intelligenda. Sed dubitationem mouet Ambrosius, & rectè soluit lib. 6. de sacram. cap. 1. Ego, inquit, sum panis, qui de cœlo descendi, sed caro non descendit de cælo, sed in terris assumpta est de Virgine; quomodo ergo panis descendit de cœlo? quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est diuinitatis & corporis. Hæc Ambrosius. quamuis ergo caro, & humanitas de cœlo non descenderit, is tamen qui vnitus est carni de cœlo est, propterea dicitur descendisse panis de cœlo.

Seipsum Christus, & carnẽ suam, panem vocat.

ANNO-

ANNOTATIO XXXI.

De transubstantiatione contra hæreticos nostræ ætatis.

HÆretici nostri temporis, qui veritatem Christi in sacramento confitentur, panis substantiam nihilominus manere post consecrationem affirmant; eo inter alia decepti argumento, quod panis etiam post consecrationem dicitur. Argumentum autem hoc nullius esse efficaciæ apertè convincitur, & veritas Catholica manet firma; quæ panis substantiam post consecrationem non manere, sed totam in Christi corpus conuersam, & transubstantiatam docet; nec hoc in præsenti tractare intendimus, sed argumentum aduersariorum, quod ex panis nomine sumitur, multipliciter etiam scripturæ testimonijs soluimus.

Primo solet scriptura rem conuersam in aliam, nomine priori appellare, non quod res eadem maneat, sed vt rem, in quam est conuersa, ex illius conuersione factam esse significet Exod. 7. Virga Aaron dicitur deuorasse virgas Magorum; iam virgæ non erant, sed serpentes, sed idem retinent nomen, vt serpentes ex conuersione virgarum facti esse significentur. similiter Ioannis. 2. Cum gustasset Architriclinus aquam vinum factam; iam tunc aqua non erat, sed vinum, tamen aqua dicitur, vt quale vinum esset significaretur. ita post consecrationem panis dicitur, non quod ibi sit panis substantia, sed Christus, in quẽ panis est mutata substantia.

Secundo scriptura solet appellare rem nomine eius, quod apparet exterius, quamuis verè talis substantia non sit. Gen. 18. Tres viri apparuisse dicuntur, cum tamen Angeli essent; & Thob. 12. Dictus est vir Raphael; & Act. 1. Astiterunt duo viri; quia viri speciem habebant, sed re vera angeli erant. Cum igitur Christus sub speciebus panis appareat, panis dicitur; quamuis panis ibi substantia non sit.

Tertio, quod nutrit, panis dicitur, quamuis substantia panis non sit, Psal. 77. Panem cæli dedit eis; & tamen manna panis substantia non erat, Eccles. 15. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus. Cum ergo Christus sit cibus optimus animę in sacramẽto, panis dicitur. Adde ex August. Epist. 23. ad Bonifacium, species ipsæ panis, dicũtur etiam panis vt continens pro contento accipiatur, vt solet fieri sæpe in locutionibus communibus. Argumentum igitur horum, nullius est roboris.

Hæc dixit in Synagoga docens in Capharnaum.

COMMENTARIVS.

LOcum in quo mirabilem habuit Christus concionem describit, non occultum aliquem, sed publicum, iuxta illud Ioan. 18. Palam locutus sum mundo: Ego semper docui in Synagoga, & templo, quo omnes Iudæi conueniunt, in occulto locutus sum nihil. Erant multæ Synagogę in oppidis Iudæorum, quo Iudæi conueniebant ad orandum, & ad lectiones scripturæ audiendas. Matt. 4. Docens in Synagogis eorum. Matth. 6. Qui amant in Synagogis eorum, & in plateis stantes orare. Templum vnum erat, & id in Hierusalem, in quo solo sacrificare licebat, & simul ea facere, quæ in Synagogis efficiebãtur. In Synagoga igitur Ciuitatis præcipuæ, & celebris Galilęæ dictæ Capharnaum, hic Christi sermo est habitus: qui enim pro salute omnium veniebat, loca publica, & celebria ad docendum eligebat.

Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt, Durus est, hic sermo, & quis potest eum audire?

VEritas ad salutem necessaria non est dissimulanda propter incredulorum scandalum exemplo Domini; durum vocant sermonem, quem ad credendum difficilem existimabant, similitudine & metaphora sumpta a cibo, qui præduritia mandi non potest; & quod propriæ erat culpæ: nam eorum incredulitate, & vitio dentes ad mandendũ etiam mollia ineptos habebant, in cibum ipsum reijciunt, vt rectè annotat Cyril. lib. 4. cap. 21. vitium etiam suum aliorum iudicio defendunt. *Quis*, inquiunt, *Audire eum potest?* ac si dicant: non nobis solis durus est, & ad credendum difficilis, sed omnibus; nemo enim audire eum potest. Tertul. lib. de carnis resurrect, *Durum*, exponit intolerabilem. Chrysost. hom. 46. difficilem intellectu, vtrumque videtur coniungendum: etenim ad intelligendum difficilis, & ad exequendum arduus, vt ipsi apprehendebant, videbatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Duo audiuit vet Christi offendebant.

Pro exactiori intelligentia aduertendum est duo esse, quæ horum aures offendebant: alterum est carnem Christi manducati dare posse æternam vitam, esseque supra manna datum Patribus, & in cibum mundi sufficientem futuram. Alterum est carnem Christi manducandam, & sanguinem bibendum sensibiliter, sicut & caro animalium manducatur; ita enim verbum intelligebant, & hoc horrorem incutiebat: sicut etiam si quis nobis carnes humanas mandendas, & edendas proponeret, horrorem & nauseam, vel solo sermone faceret: & propter hoc dictum est ab his, *Quis potest eum audire?* hæc fieri non posse vi debantur, & de his dictum est, *Durus est hic sermo*, id est credibilis non est, nec ad intelligendum idoneus, nec ad audiendum suauis. Hic est sensus verborum in quo istorum error comprehenditur, & superbia: nam quæ non intelligebant, proprio iudicio metiebantur; nec à tanto magistro discere cupientes, qua ratione intelligẽda, & faciẽda hęc essent, interrogarunt. à tantæ enim virtutis, ac potestatis auctore, quantum Christum erant experti, nihil falsum nihil abhorrens proficisci posse scire debebant; ideo à crimine non excusabantur.

Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, hoc vos scandalizat?

NOuum diuinitatis suæ profert argumentum; nemine referente tacitas discipulorum cogitationes, & murmurationes mutuas reuelat, & arguit, vt vel in hoc eius potentiam cognoscant, & fieri posse, quæ dicebantur, ac mysterium in eius verbis credant: hoc appellat Ioannes scire. *Apud semetipsum*, id est, propria scientia cognoscere, nemine referente. Dixit autem eis, *Hoc vos scandalizat?* ac si dicat: maiora audietis, & videbitis, parum hoc est, vt tam cito scandalizemini. Simile est illud Ioan. 1. Quia dixi, vidi te sub ficu credis, maius his videbis. Dominus non retractat, quæ dixit; sed maiora adhuc promittit, vt magnitudine ipsa ad credendum alliciat: qui enim vera loquitur, quamuis audientes repugnantes videat; confirmare, & augere ea soler. scandalizati autem isti dicuntur, quia in hoc Christi sermone offenderunt, & à Christi sequela, & disciplina retrocesserunt, seu retrocedere iam animo inceperunt; scandalum enim offendiculum est, in quod impingit aliquis, & cadit: non verbum eos scandalizabat; sed ipsi suo vitio in ipso scandalizabantur, & offendebant; erat enim scandalum non actiuum, sed passiuum, quod vocant.

Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius.

REspondet Dominus ad illud primum, in quo isti scandalizabantur, nempe, quomodo fieri potest, vt caro Christi vitam æternam dare posset; quomodo cibus toti mũdo sufficeret: hæc enim fieri non posse videbantur, dicit igitur Dominus scandalum illorum reprehendens, quasi maiora adhuc supersint, *Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius*, Hæc sunt per reticentiam, & aposioposim quandam dicta, quæ est quando ex affectu aliquo reticetur in verbis aliquid, quod est in mente; quod in præsenti facit Dominus: nam supplere oportet, vt dicit Cyril. libr. 4. cap. 22. *Si videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius*, quid dicetis? ac si dicat: Vos scandalizamini, quia dixi me daturum carnem meam in cibum vitæ æternæ, visusque sum vobis id facere non posse, nec carnem meam id efficere valere; quid igitur dicturi estis, cum videritis hunc filium hominis ascendentem, vbi erat prius? id est cum meam diuinitatem cognoueritis, & hanc carnem diuinitati vnitam esse intellexeritis, vtique tunc non me aliquid, quod fieri nequeat, dixisse cognoscetis; maius enim est carnem meam vnitam esse diuinitati, quam cibum esse vitæ æternæ: immo, cum vnita sit diuinitati, non mirum est si cibus esse possit toti mundo, & cibus quidem vitæ æternæ. Ex suo ad cœlos ascensu, vbi prius erat, suam ostendit diuinitatem, carnemque illam vnitam diuinitati, vt credant

credant eam effectricem esse æternæ & cælestis vitæ, quippe quæ vnita est diuinitati, & ad cœlos ascensura erat: qui enim potuit carnem efficere suam deiferam, & cœlestem, vt quæ terrena erat, ad cælos ascenderet; potuit etiam efficere, vt cibus esset cælestis, & vitæ æternæ. Apertè se Deum profitetur carni vnitum, & in cœlis existentem, vt se omnia facere posse ostendat. Illa autem particula *Ergo*, emphasim quandam habet, & scandalum eorũ vehementer arguit. Sensus enim est; Vos in hoc, quod dixi, scandalizati estis, ergo quando me ascendentem vbi eram prius, & me Deum esse, & carnem meam vnitam diuinitati intelligetis, scandalizabimini ne? profectò non, sed potius confundemini, & admirabimini. Athanas. enim illud dictum Matth. Quicunque dixerit verbum &c. hoc verbum explicans dicit; propterea ascensionis suæ Dominum meminisse, vt eos à corporali intellectu abstraheret: ac deinde carnem suam, de qua locutus erat, cibum è supernis cælestem, & spiritualem alimoniam, & ab ipso donandam intelligerent. Cyril. lib. 4. cap. 22. addit; Dicit se ascensurum illò, vbi prius erat, vt audientes intelligant de cœlo quoque ipsum descendisse, & sic non vt homini, sed vt Deo viuificam carnem suam esse facilius credant.

ANNOTATIO XXXII.

CHryso. hom. 46. hæc verba connectit cum illis, descendi de cælo; de quo isti murmurauerant, vt sit sensus, Quid ergo dicetis, si videritis filiũ hominis ascendentem, vbi erat prius & vnde descenderat? murmurabitis tunc? profectò non erit locus murmurandi. Sed dura expositio videtur, Illa enim multum à præsenti sententia distant, quæ ad proxima referuntur, nempe ad scandalũ; quia dixerat, *Caro mea verè est cibus & sanguis meus verè est potus*, tunc enim illi dixerunt; *Durus est hic sermo*, ad quod Dominus respondit; *Hoc vos scandalizat?* & persequens adiunxit, *Si ergo videritis filium hominis, &c.* verba igitur hæc referũtur ad scandalum, de carne, & sanguine in cibum & potum vitæ dandis; & ita refert Cyril. lib. 4. cap. 22. cuius expositio hæc est, vt Dominus scandalum horum discipulorum tollere velit ea ratione, quia caro illa ex vnione ad diuinitatem extollenda erat in eam proprietatem, vt in cœlos ascenderet, cum esset naturæ terrestris. non ergo mirum, si effici etiã possit cibus vitæ ab eadem diuinitate; sitque sensus. Si ergo videritis filium hominis ascendere, vbi prius erat, quid dicetis? scandalizabimi tunc? profectò non, sed potius diuinitatis potentiam cognoscetis. Hanc expositionem secuti sumus in commentario. Dicitur autem idem Christus ascendere ratione humanitatis, vbi erat prius ratione diuinitatis; idem enim est suppositum seu persona, & propterea idem est, qui erat in cœlo, & qui ascendit, sed ratione diuersarum naturarum.

Altera huius expositio.

Alia expositio mihi occurrit huius sententiæ, quam in cõmentario non sum persecutus, quod à communi expositione recedere noluerim, cũ sit valde probabilis, quanquam & hæc alicui fortasse non improbabitur, vt his verbis Dominus istorum arguat scandalum, ostendens eos viam sibi ipsis præcludere, & se ineptos facere mysterijs diuinis percipiendis, & audiendis: Et est sensus; Hoc vos scandalizat, quia dixi meam carnem manducandam, & sanguinem bibendum, Si ergo videretis, vt re vera videbitis, & scietis, me ascendentem in cœlum, tunc magis scandalizabimini, in hoc ipso, quod dixi: Si enim, cum me præsentem videtis, & mortalem, non creditis cibum & potum carnem, & sanguinem meũ esse posse; quando non videbitis præsentem, sed in cœlum ascendere vitam immortalem victurum intellexeritis, profecto hoc minus credetis, dicentes; quomodo caro, quæ est in cœlis, & immortalis, cibus nobis erit, & sanguis eius potus? & tamen necessarium est vobis ista credere. Dominus ergo inducit eos, vt incipiant credere, quæ nunc dicuntur. Si enim, quæ ventura sunt, expectant, nec præsentibus habẽt fidem, magis sibi credendi viam obstruunt. propterea Dominus eos instruit ostendens id fieri posse, quia spiritus, & diuinitas carni illi vnita est, quæ viuificat per carnem, non ipsa sola caro, vt in sequenti sententia dicemus. Hæc expositio magis accommodatur verbis: nam illa particula *Ergo*, quæ illatiua est, infinuat maius futurum scandalũ, nisi præsens tollat, & nisi nunc credant: & re vera impletum videmus verbum Domini: Nostris enim temporibus sunt, qui scandalum hoc sibi faciant, dicentes; quomodo, qui est in cœlo, potest esse sub panis speciebus in terra? quomodo immortalis potest manducari? & mentis suæ cœcitate, & superbia negãt veritatẽ diuinã non intelligentes, quòd tanto tẽpore prius Dominus his incredulis Iudæis obiecit, & prædixit. Hæc est expositio, quæ non improbabilis mihi visa est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Spiritus est, qui viuificat, caro non prodest quicquam.

COMMENTARIVS.

Aliud scandali partem Christus remouit.

REspondet Dominus ad illud secundum, in quo isti scandalizabantur, carnem sensibiliter ad modum ferarum manducandam esse intelligentes, & connectitur hæc præcedenti sententiæ: dixit enim se ascensurum in carne, vbi erat prius, significans se Deum esse, carnemque suam vnitam habere diuinitatem. persequitur, Spiritus est, qui hanc vitam tribuit, non caro sola, caro ex se non prodest ad hanc vitam æternam dandã; at Spiritus, & diuinitas, cui caro hæc vnita est, ipsa est cuius ratione caro est effectrix vitæ. Spiritum appellat diuinitatem carni vnitam, seu carnem vnitam diuinitati: carnem autem solam per se vocat carnem, qualem isti intelligebant; hæc autem non prodest ad æternam vitam, sed vnita diuinitati prodest ad vitam; nam, *Spiritus est, qui viuificat*, per eam. Quibus verbis remouet illud secundum, in quo scandalum isti patiebantur; nam carnem Christi puram, vt cęterorum hominum arbitrantes, non solum vitam non posse dare credebant, sed sensibiliter & carnaliter manducandam putabant. Quod Dominus etiam his verbis reiecit; si enim caro ipsa non propter se, sed propter vnitam diuinitatem futura est cibus vitam efficiens, non ergo carnalis modus, & sensibilis est cogitandus; sed qui carni diuinitati copulatæ conueniat, qualis est is, quem Dominus postea instituit: ita enim vera nobis caro datur, vt tamen non carnaliter, & sensibiliter, sicut cibi communes, manducetur.

ANNOTATIO XXXIII.

Verba Christi proxima veritatis simè communioni Sacramẽtali. & non solum spirituali conueniunt.

EX his verbis argumentum sumunt, qui ad spiritualem manducationem, quæ per fidẽ est, verba Ioannis trahunt: exponunt enim spiritum viuificare, quia verba sunt hæc spiritualiter intelligenda. Et de manducatione secundum spiricum interpretantur. Sed quantum hi à recto sensu, & sanctorum Doctorum doctrina aberrent, apertè ostendi potest. In primis demus illis secundum sensum spiritualem hæc esse intelligenda, inde tamen non sequitur de manducatione, quæ per fidem est, verba hæc procedere: nam manducatio qua Christus in sacramento accipitur, non carnalis, sed spiritualis censenda est: interrogo enim ego hos, qui Catholici sunt, & multos etiã hæreticos, qui veritatẽ Christi in sacramento non negant, quando Christus Mat. 28. dedit Apostolis corpus suum manducandum dicens, Accipite, & comedite, Hoc est corpus meum, eratne illa manducatio carnalis, an spiritualis? vtique carnalem respondere nemo audebit: erat ergo spiritualis; & tamen non sola fide Christus manducabatur, sed verè, & realiter, tamen in sacramento, & insensibiliter; non ergo sequitur, Spiritus est, qui viuificat, verba mea spiritus sunt; ergo manducatio hæc est spiritualis, quasi sola fide fiat. Rectius Chrysost. hom. 46. exponit quidem spiritualiter verba esse intelligenda; tamen non propterea de manducatione, quæ per fidem est, sed de ipsa reali, quæ in sacramento fit, verba hæc interpretatur, & in hoc rectè sentit. Eius tamen expositio non videtur legitima; sic enim exponit, vt per carnem intelligenda sit auditio carnalis; per spiritum, auditio spiritualis, sitque sensus; *Caro non prodest* A *quicquam*; id est, auditio carnalis, quæ secundũ carnem sit, & proprio iudicio metitur omnia, non prodest; sed quæ secundum spiritũ fit, qua non vt sonant materialiter verba, nec secundũ proprium iudicium carnale sentiuntur, sed secũdum spiritum, quo diuina mysteria noscuntur. hæc est auditio spiritualis, quando quis secundum Deum audit, & sapit, & hæc viuificat; non auditio carnalis cum quis carnaliter sapit. Sensus ergo erit idem cum illo. 2. Corint. 3. Spiritus viuificat, litera occidit. at magis propria est, & accommodatior expositio, quam sequitur Cyril. lib. 4. cap. 23. & 24. nempe caro, si sola esset, non prodesset ad vitam; at quia Spiritus, & diuinitatis est caro, ipsique coniuncta, prodest, & efficax est ad vitam; diuinitas enim, per ipsam dat vitam. Hanc eandem sequitur Augu. tract. 27. etiam explicat exemplo illius. 1. Corinth. 8. Scientia inflat, charitas ædificat; cuius sensus est, quod sola scientia, nisi charitati sit vnita, inflat; at si adsit charitas, non inflat scientia, sed potius per eam multa bona operatur charitas. sic caro, si sola adsit, nihil prodest; at vt est diuinitatis organum, prodest ad vitam; per eam enim spiritus diuinus operatur: isti autem increduli solam carnem carnaliter comedendam cõfiderabant. hæc Aug. nec propter hoc verbum manducationem hanc realem & verã carnis in sacramento excludit, sed potius eam verbis applicat. idem docet lib. 10. Ciui. c. 24. eandem ante hos Doctores explicuit Athanasius lib. de incarnatione Christi cuius verba hæc sunt. In communionem corporis Domini admissi sumus, quemadmodũ ipse dixit, Panis quem ego dabo, pro mundi vita est,

est: Spiritus enim viuificans est caro Domini, A quoniam ex Spiritu viuificante est concepta; quod enim ex Spiritu nascitur, spiritus est. hæc Athanas. Eadem verba habet Damas. lib. 4. de fide cap. 14. & idem Athanas. in illud dictum Matth. Quicunque dixerit verbum, &c. eodem est interpretatus modo. Ante hos etiam Tertul. lib. de resurrect. carnis, eandem adhibuit expositionem, quamuis subobscurè, vt nisi aduertat lector, in contrarium videatur sensum exponere. Abutebantur hoc loco hæretici, quos arguebat, affirmantes non esse suscitandam carnẽ B in resurrectione; dicebant autem, caro non prodest quicquam: respondet Tertul. nihil hæc verba ad rem illorum facere, exponit autem sic dicens; Sermonẽ constituens viuificatorem, quia spiritus, & vita sermo, eundẽ etiam carnem suã dixit, & quia sermo caro erat factus; proinde in causam vitæ appetendus, & deuorandus audi-

Hæresis ex Christi verbis exorta.

tu, & ruminandus intellectu, & fide digerendus. hæc Tertul. Perpende verba, quia Verbum caro factum erat, vita non carni sed Verbo tribuenda erat, vt causæ: cumque verbum in carne causa sit vitæ, non caro; non carnalis sensus, & manducatio intelligenda est, vti illi intellexerunt; sed quæ sit fide, & intellectu; id est, non corporis cibus, sed animæ est, & ita re vera est: nam licet realiter caro Christi accipiatur, cibus est animæ, & fide, ac mentis affectu suscipi debet; non carnali appetitu, vt caro communis accipitur. & hic est verus Tertulliani sensus, & certe elegans expositio Tertul. est. quare cibus hic non carnali modo, sed spirituali, & mente sit accipiendus: quia etiamsi caro realiter accipiatur, non ipsa est, quæ per se viuificat, sed propter vnitum Verbum, quod spiritus est, & spiritualiter est manducandum. Ex his igitur Doctoribus, verus Christi verborum sensus elicitur.

Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt & vita.

COMMENTARIVS.

PErsequitur causam scandali accepti remouere, docens non carnali modo esse intelligenda verba superius prolata de carnis suę mãducatione, quasi caro sit mãducanda sensibiliter, vt carnes cõmunes, & quasi sic comesa caro ipsa, vitam præstet æternam. Sensus verborum hic est, *Verba, quæ locutus sum*, non de re carnali, sed spirituali & viuifica sunt. Carnem suam, vt rectè Cyril. lib. 4. cap. 24. annotat, spiritum vocat propter vnitam diuinitatem: verba autem dicit Spiritum, & vitam ratione materiæ, de qua tractant, vt non de carnali aliqua re, vt illi intelligebant; sed de carne spirituali, & viuifica, & modo spirituali accipienda dicta intelligantur. Attende spiritualem hanc intelligentiam, & manducationem non excludere, vti sæpe diximus, realem manducationem in Sacramento; sed carnalem illum modum, quo cibi communes accipiuntur, & quem isti existimabant; quod sacri Doctores cõmuni sententia aduerterunt. & Aug. doctè in illud Ps. 98. Adorate scabellum pedum eius; obseruauit dicens, Durũ illis visum est, quod ait, Nisi manducaueritis carnem meam, non habebitis vitam æternam; acceperunt illud stultè, carnaliter illud cogitauerunt, & putauerunt, quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis, & dixerunt, Durus est hic sermo; ipsi erant duri, non sermo; etenim si duri non essent, sed mites essent, dicerent sibi, non sine causa dicit hoc, nisi quia est ibi aliquod latens sacramentum; manerent cum eo lenes, non duri, & discerent ab illo, quod illis discedentibus, qui remanserunt, didicerunt. nam cum remansissent cum illo discipuli duodecim illis recedentibus, suggesserunt illi tanquã dolentes illorum mortem, quod scandalizati sunt in verbo eius, & recesserunt; ille autem instruxit eos, & ait illis; Spiritus est, qui viuificat, caro autem nihil prodest; Verba, quæ locutus sum vobis, spiritus sunt, & vita; spiritualiter intelligite, quod locutus sum, nõ hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent: sacramentum aliquod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos, & si necesse est illud visibiliter celebrari, oportet tamen inuisibiliter intelligi. hæc Augustinus. Perpende Augustinum spiritualem intellectum ponere in eo, quod etiamsi caro ministretur, & visibiliter Sacramentum sub speciebus visibilibus celebretur; tamen intellectu percipiendum est, quod latet; nec caro in partes diuisa manducanda est, sed tota inuisibiliter: Dominus autem his verbis illam stultam manducationem illorum remouit, non autem realem manducationem in sacramento; in hoc tamen non placet sententia Augustini quod dicit hæc verba, & superiora: *spiritus est qui viuificat*, dicta fuisse solis duodecim,

Esus spiritualis non sacramentalem sed corporalẽ excludit.

post

Universidad de Deusto
Biblioteca

post cæterorũ discipulorũ recessum quandoquidẽ ex verbis potius contrariũ deducitur illud enim verbum *Hoc vos scandalizat*, continuari videtur cum his, quæ sequuntur: quod certum est illis scandalizatis fuisse dictum: post quę Euangelista narrat illos recessisse. ad duodecim autem post eorum recessum id solum dictum legimus, Nunquid vultis & vos abire? quod autem August. dicit, dolentes duodecim Christo suggessisse, quod illi abierint, Euangelista non narrat: sic igitur res facta videtur, nempe sermone completo turba recessit, aliquanto vero tempore discipuli manserunt cum Apostolis, quibus dictum est à Domino, quod narrat Ioannes, eo autem audito, etiam illi abierunt, manentibus duodecim. & contextus hoc indicare videtur, & communiter expositores verba exposita illis etiam incredulis dicta esse censent. quod etiam in sequentibus magis confirmabitur.

Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.

PArticula illa aduersatiua *Sed*, sensum declarat, & connexionem: ac si dicat, murmurationis, & recessionis istorum ego non sum causa, nec mea verba, quæ sunt Spiritus, & vita, sed eorum incredulitas, quia credere nolunt. Verbum, *Non credunt*, non præsentem fidem solam negat, sed permanentem infidelitatem indicat, vt verba sequentia probant, quasi diceret, non sunt de numero eorum, qui crediturí sunt, nec de ouibus meis vitio suo. causam enim murmurationis, & defectionis discipulorum in eorum reijcit infidelitatem, & à se repellit; quippe qui nihil dixerit, propter quod hi murmurare aut deficere debuerint. Si enim aliquid difficile dictum erat à magistro, humiliter eos quærere, & discere oportebat. dum dicit, *Sunt quidam ex vobis*, constat adhuc esse præsentes eos, qui recesserunt postea, vt supra dicebam.

Sciebat enim ab initio Iesus, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum.

HAec per quandam parenthesim ab Euangelista sunt dicta, reddente rationem, cur dixerit Christus; Sunt quidam ex vobis, qui non credunt: sciebat enim ab initio qui crediturí erãt in eum, & quis esset traditurus eum. quia igitur sciebat, qui essent crediturí, qui vero non, propterea dixit, quosdam esse non credentes. Ab initio incarnationis suæ vt homo, & ab æterno vt Deus hæc sciebat. Et attende hæc verba Euangelistæ non solum causam reddere, cur dixerit quosdam esse, qui non credunt; sed etiam causam reddere sequentium, in quibus prædicit etiam vnum ex duodecim Diabolum esse. propterea Euangelista hoc verbum interposuit: ac si diceret, non mirum si omnia hæc Christus dicit, quia ab initio sciuit ea. Hoc argumento probatur, illud *Non credunt*, non tantum significare incredulitatem præsentem, sed etiam futuram, nempe non credunt, id est, non sunt de numero qui crediturí sunt in me. Illud *Non credunt*, refertur ad discipulos descíscentes; illud *Traditurus eum*, refertur ad vnum ex duodecim, de quo inferius loquitur Christus. nam hæc parenthesis ad superiora, & inferiora etiam refertur.

Et dicebat, propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.

COntinuat Euangelista verba Christi, quæ coniuncta sunt superioribus: at Euangelista per parenthesim narrationem interruperat, post quam ad continuanda verba Christi reuertitur, & ideo non dicit, dixit Iesus, sed *Dicebat*, quasi persequens eandem sententiam. verba ergo Christi sunt hæc, *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credũt, propterea dixi vobis; quia nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei à Patre, meo.* repetit verba sua Dominus, quæ paulo ante dixerat, etiam prius quam isti obmurmurarent; & descíscerent: & dicit se propterea dixisse prius. *Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre*, quia nẽpe sciebat multos futuros, qui à Patre dati non sunt, & hos non esse venturos, non quod causa sit Pater eorũ incredulitatis, quia eos non dedit, sed ipsorũ malitia, & culpa, vt doctè annotat Cypria. epist. 55. seu lib. 1. epist. 3. qua culpa existente, Pater eos non dat, & ea præ-

uisa nec dedit. Sapienter autem Christus repetit verbum, vt eo confirmet credentes, cum audiunt, quòd credant esse secundum Dei patris voluntatem, & beneplacitum, qui vero non credunt, Dei voluntati contrarios esse, nec partem habere cum Deo, tanquã eos qui à Deo electi non sint. Allegat autẽ dictum præcedens, ne tanquam ignarum futurorũ, hos illũ admisisse aliquis arbitaretur. Hanc sententiam superius explicuimus.

Ex hoc multi discipulorum abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant.

HAec audientes discipuli illi, qui murmurarunt, á Christo descíuerunt, nec eum secuti sunt, vt ante solebant. Non omnes discipulos fuisse indicat Euangelista, sed multos. Aduerte, quamuis Christus ab initio hæc sciret, eos tamen ad disciplinam suam admisit, ne quis vel patrem, vel ipsum in causa fuisse, cur isti non crederent, existimaret.

ANNOTATIO XXXIV.

Quinam discipulorum abierint retrò

DIscipulos hos, qui recesserunt non esse de numero duodecim, res est aperta: nã post eorum recessum, Dominus ad duodecim est conuersus dicens, Nunquid & vos vultis abire? qui autem fuerint, certo determinari non potest. Augustinus in Psalm. 98. Eos de numero septuaginta discipulorum fuisse est arbitratus. Scandalizati, inquit, sunt discipuli eius septuaginta ferè, & dixerunt, Durus est hic sermo. Epiphan. lib. 1. Tom. 1. cap. vltimo. idem dicit affirmans Lucam inter eos fuisse, & postea à Paulo conuersum. Idem lib. 2. Tom. 2. cap. 51. affirmat etiam inter eos fuisse Marcum postea à Petro conuersum. Euthymius de numero illorum septuaginta hos etiam esse censet. Non est improbabilis hæc grauium Doctorum sententia; nam duodecim solos remansisse ex ipso Ioannis contextu constat: ad hos enim tantum Dominus est conuersus, quos non sine causa Euangelista duodecim expressit; tum vt eorum nemo scandalizatus significaretur; tum vt aliquos recessisse indicaret. Nec mirũ si hi defecerunt. nam & fratres Christi increduli exiterunt, & inuidia sunt eum prosecuti, qui tamen postea conuersi insignes fuerũt viri: sic fieri potuit, vt & ij tunc increduli, postea conuersi veri euaserint discipuli Christi. Alijs nõ improbabile videtur, vt putent hos de numero fuisse eorum, qui frequentius Christum sequebantur, non tamen de numero septuaginta, qui nunquam recesserunt; & mihi ista opinio visa est probabilior, quia verbis Euãgelistæ accommodatior est, vt in commentario exposuimus. Verba enim illa. *Sciebat ab initio Iesus, qui essent credentes, & quis esset eum traditurus*, indicant eos non fuisse de numero credentium; at per credentes certũ est non intelligi, qui de præsenti credebant, nam & Iudas tunc forte credebat; sed eos, qui perseueraturi erant in fide. Rursus verba adiuncta in confirmationem, *Nemo potest venire ad me; nisi datum ei sit à Patre meo*, idipsum indicant, non enim à Patre datos illos esse significare voluit Dominus.

Dixit ergo Iesus ad duodecim, nunquid & vos vultis abire?

COMMENTARIVS.

NEApostoli dum alios descíscentes vident, in superbiam aliquam laberentur, quod ipsi in fide permanerent, aut humanam gratiã aliquam à Christo captarent, quasi eius vtilitati deseruirent, eos Christus in humilitate continet, & in doctrina instruit: *Nunquid*, inquit, *Et vos vultis abire* sicut & illi abierunt? quasi diceret, Ego vestra opera non indigeo, nec propter me discipulos quæro, sed propter eosmet: non meam rem, sed vestrã agitis, dũ mihi adhæretis & fidem habetis. Et vt notat Chryso. ho. 46. non dicit abite, ne eos contemnere videatur, sed interrogat, vt eos in libertate relinquat, ne pudore aliquo permanere cogantur. Hac interrogatione, vt notat Cyril. lib. 4. cap. 27. ad rectæ fidei confessionẽ duodecim suos prouocat: immo, vt magis adhæreant, & firmiores sint inducit, dũ quantum sit ab eo recedere detrimentum cogitare & cognoscere ipsos facit. In Græco articulus est, *Dixit ad duodecim illos*, nempe electos Apostolos, & à reliquo discipulorum cœtu separatos: propterea enim duodecim dicit Euangelista, ne vllum eorum de numero fuisse deserentium Christum aliquis suspicatus esset. Particula *Ergo*, illationem indicat, quia illi abierunt, propterea dixit Dominus ad duodecim. Cypri. lib. 1. epist. 3. quæ est in nouo volumine Epist. 55. his verbis Domini libertatem arbitrij recte probat,

Reson-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.

Insignis Petri erga Christū amor & confessio.

REspondet Petrus, & responsio eius ad duo refertur: alterum est verbum Christi eis dictum, *Vultis abire*: ad quod respondet non solum se abire nolle, sed nec habere, ad quem se conuertat alium. Magnus profecto amor Petri, & eximia cõfessio: amor quidem, dum neminem se dicit habere, quem Christo præponat, & propter quem deserat ipsum: confessio, dum neminem etiam alium esse, per quem vita æterna sit consequenda, fatetur: ac si dicat, Nullus est alius, à quo sit speranda vita æterna, nec qui rationem eam assequendi docere valeat, præter te. Alterum est causa, propter quam abeundum erat: illi enim abierant, quia visus est eis sermo Christi durus, & qui audiri, & sustineri non possit, ad hoc referens responsum suum dicit, *Verba habes vitæ æternæ*, ac si dicat: illi abierunt, quia verba tua eis sunt intolerabilia, & dura visa; at nobis non sic visa sunt, sed verba vitæ æternę: nec igitur habemus, quem tibi præponamus, & ad quem confugiamus: nec verba tua dura nobis videntur, sed vitæ æternę; non ergo est cur à te recedamus, & abeamus. Particula *Ergo*, verba hæc á Petro propter Christi verbum proxime narratum dicta esse significat. Nomine cæterorum duodecim Petrus respondet, vt docent Cyril. lib. 4. ca. 28. & Chrysost. hom. 46. & ipsa verba id indicant, *Ibimus*, inquit, & postea adiunxit, *Credimus, & agnouimus*: Cum enim in se talem sentiret affectum, facile reliquos condiscipulos eundem habere sibi persuasit. Verba vitæ æternæ habere Christum dicit, repetens verbum ipsius Christi, Verba quæ ego locutus sum, spiritus, & vita sunt; Est autem sensus, verba doces, quæ obseruata vitam æternam præstant, & quibus fidem habere ad æternam vitam consequendam necesarium est.

Et nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.

PErsequitur suam confessionem Petrus, non solum tu verba vitæ habes, sed, *Nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei*, vt qualis es tu, talia sint verba tua; *Credimus*, propter fidem, quam habemus verbis tuis, *Cognouimus*, propter opera mira, quæ operatus es, quibus te Dei esse filium demonstras: hoc enim ista duo verba significant; primum enim ad assensum ex auctoritate loquentis, secundum ad cognitionem propter miracula refertur, vt modis omnibus se certos esse eum esse filium Dei ostendat. Hæc verba refert Petrus ad illud Christi, Sunt ex vobis, qui non credunt; propterea respondet, nos non hi sumus, credimus enim, & cognouimus te filium esse Dei, nõ vt illi dicebant, Nonne hic est filius Ioseph? Illud *Quia*, non causam, sed declarationẽ indicat; nouimus, quod tu es, seu te esse filium Dei: in Græco cum gemino articulo verba leguntur: *Tu es ille Christus, ille filius Dei*, vt verum Christum, & filium Dei ab alijs, qui aliqua ratione Christi & filij Dei appellati sunt, differre significet, vt notat Cyril. lib. 4. cap. 29. interpretans Petrum confessum esse Christum verum Dei filium.

ANNOTATIO XXXV.

Credimus, & cognoscimus differunt.

CYrillus ibidem inter hæc verba, credere, & A cognoscere, differentiam constituit; vt credere, simplicem fidem, cognoscere fidem ex ratione aliqua sumptam dicat, quod nos in commentario diximus ad miracula referendum; qui enim ex miraculo credit, cognoscere dicitur. Ad de etiam cognoscere, certitudinem quandam assensus, & intelligentiam insinuare; quod etiam Augustinus tract. 26. annotat dicens positum esse prius credere, quam cognoscere, quia res fidei prius creduntur, quam cognoscantur, & intelligantur: allegat autem Cyrillus illud Isa. 28. Nisi credideritis non intelligetis. Ex his sequitur, vt cognoscere certiorem, & maiorem intelligentiam, quam credere adferat. Est autem præterea sciendum in Græcis codicibus legi in præterito, Credidimus, & ita legit Augustinus, tract. 26. at in Latinis in præsenti legitur, & ita Cyprianus legit epist. 55. & 69. & ita videtur legendum; nam fidem præsentem Petrus professus est. Credibile enim est, etiam eos qui recesserunt prius credidisse. Sciendum rursus ex Chrysost. hom. 46. & Cyrillo lib. 4. cap. 29. Petrum Christum confessum esse filium Dei naturalem, non adoptionis: Chrysostomus autẽ addit non fuisse laudatum à Christo, vt factum est Matth. 16. causam non adfert; factum tamen id esse existimo, quia his verbis potius Dominus discipulos in humilitate continere intendebat: ne A alijs recedentibus, ipsi tanquam perseuerantes superbirent; laus igitur instituto præsenti vtilis non erat.

Cur Christus hoc loco Petri confessionem non laudauerit.

Respondit eis Iesus: nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est?

COMMENTARIVS.

QVia Petrus ad illud Christi, *Sunt ex vobis qui non credunt*; nomine omnium duodecim responderat, *Nos credimus*, propterea Dominus hæc addit verba, ostendens verba sua etiam in ipsis duodecim vera esse, & propter ipsos etiam esse dicta; quasi diceret, dixi ex vobis esse, qui non credunt; tu autem Petre ab hac incredulitate omnes hoc duodenario contentos numero excipis, quasi meum verbum non habeat in vobis locum: sed deciperis, nam: *Nonne vos ego duodecim elegi, & tamen vnus ex vobis diabolus est?* quasi dicat etiam ex vobis est, qui retrocedat, & desciscat: nam à me duodecim electi estis & tamen vnus deficiet, & recedet de vobis. Hæc verba multum continent Apostolos in disciplina, & humilitate, diligentioresque faciunt periculo proposito cadendi, vt dicit Cyrillus lib. 4. cap. 30. eum vnum inter eos de numero non credentium, & eorum qui à Patre non sunt, ostendit. dũ enim determinatè, quis sit non exposuit, se posse deficere singuli existimare potuerunt. Adde ex Chrysost. hom. 46. propter ipsum Iudam hoc etiam esse dictum, cuius malitiam prædicit quidem, tamen non quis is sit indicat: hoc ne impudentius contenderet, illud, ne maiori licentia peccaret. Diabolum vocat, quia minister erat ipsius, per quem Christum diabolus impugnabat, & pugnaturus erat. His verbis suam quoque diuinitatem ostendit, qui occulta, & ventura nouit. Libertas arbitrij etiam ex hoc loco constat; electus enim à Christo sua libertate & vitio corruit.

ANNOTATIO XXXVI.

Diabolus triplicem exercet calumniam.

DIabolus nomen Græcum est idem significãs, quod Latinè calũniator, seu delator. A propterea merito Diabolus dictus est. non his contentus calumniatus est etiam postea Deum, vt dicit Chrysost. hom. 2. in 2. ad Corinth. apud gentes, dum eis curam, & prouidentiam rerum inferiorum non habere Deum aliquẽ mentitus, multa vitia illis persuasit: calumniatus est etiam apud Iob; ignis, inquit, de cœlo descendit, & occidit oues, &c. voluit enim causam malorum in Deum iactare, vt sic Iob contra eum irritaret. Recte ergo calumniator dicitur, qui Deum calumniari tentauit, & tentat.

Deum mirè apud homines calumniatus est.

Secundo calumniatur homines apud Deum, B vt eum contra eos prouocet, cuius calumniæ meminit Chryso. hom. 3. de patientia Iob, exemplo probans ipsius Iob, cui imposuit apud Deũ quod propter bona temporalia, & mercedẽ illi inseruierit. Nunquid, inquit, gratis colit Deum Iob? idem docet Chrysosto. hom. 2. in 2. ad. Corint. vbi hanc duplicem refert calumniam, contra Deum, & contra hominem.

Calumniator homines apud Deum.

Tertio loco homines apud homines calumniatur, vt eos inuicem fœuire faciat. Innumera habemus exẽpla, sic Christianos, à principio apud gentes calumniatus est, imponens illis infinita scelera, & crimina, vt Gentes in eos insurgere impelleret, de quibus calumnijs tractat Tertul. in Apologet. His igitur de causis per excellentiam quandam dictus est Diabolus.

Calumniatur denique homines apud homines.

Eurhy-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Euthymius refert aliquos dicentes hoc in loco non accipi tanquam proprium nomen, vt significet illum, quem Antonomastice Diabolum appellamus, sed vt appellatiuum commune nomẽ significans insidiatorẽ; vt sit sensus, Vnus ex vobis mihi, & factis, ac verbis meis insidiatur; at ipse in eam inclinat sententiam, vt sit nomen proprium, Iudæ tamẽ accommodatum; ministri enim, & mali homines, quia instrumenta sunt, & operarij Diaboli, eodem nomine nominantur; & ita etiam sentit Cyril. lib. 4. cap. 30. & Grego. lib. 13. mora. cap. 17. vt dictus Iudas sit Diabolus, quia operarius, & minister Diaboli, per quem Diabolus ipse in Christum insurrexit, & occidere procurauit, & ita dictum est; cui consonat illud Ioan. 13. Cum iam misisset Diabolus in cor, vt traderet eum Iudas, & post buccellam introiuit in eum Sathanas; nec in scriptura aliter sumi solet ab Euangelistis, & Apostolis. Vnde nec audiendi sunt recentiorum aliqui, qui vertendum censuerunt, vnus ex vobis calumniator seu insidiator est; rectius & verius legimus, Diabolus est. Non solum autem Diabolus dicitur in hoc loco, quia minister futurus ipsius erat, sed quia eum etiam in hoc imitatus est; vt enim dicit Basil. homi. Quod Deus non sit auctor malorum. & Aug. lib. 11. super Gen. ad liter. cap. 26. Deus creauit Angelum bonum & rectum; at ipse vitio suo Diabolum se fecit, & calumniatorem; ita etiam Iudas electus à Domino bonus factus est, & iustus, tamen ad Diaboli partes suo arbitrio, & malitia se conuertit. Nõ enim dicendum est Iudam, quando electus est, malum fuisse, vt aliqui sentiunt, existimantes Aug. tract. 27. id affirmare, qui re vera nihil tale dicit, sed electum esse, cum cognitus esset malus futurus; at ipsum tunc bonum fuisse docet Cyril. lib. 4. cap. 30. & Hiero. lib. 3. con. Pelagianos hunc locum Ioannis tractans. Idem affirmat & Tertul. lib. de anima cap. 4. adiungens eum bonum perseuerasse vsque ad loculorum officium, immo verba hæc Domini id ipsum indicant, *Elegi*, inquit, *Ego vos duodecim*, quasi dicat; Ego vos feci duodecim meos discipulos, & me sequentes, & credentes; at vnus ex vobis non ex me, sed ex se retrocedet, & Diabolus est. Aduerte etiam, vt ex sequentibus patet, hoc Dominum dicere propter id, quod futurum erat, nempe, quia eum traditurum nouerat; quod Iudam tunc, quando hoc Christus protulit, nec cogitasse, credendum est; quamuis enim tunc malus erat, & fur, tamen de tradendo Christo adhuc nihil ei in mentem venerat, & propter hoc præcipue dicitur, *Diabolus est*: quamuis enim præsentis sit temporis, futuri habet significationem; nam sequitur, Sciebat enim, quis traditurus esset eũ. Hæc electio, de qua Dominus loquitur, est illa, qua ex numero magno discipulorum, duodecim in Apostolos electi sunt; cuius meminit sanctus Lucas ca. 6. Vocauit, inquit, discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit. Statimque nomina eorum recenset, inter eos autem Iudas est, vnde eum Apostolum fuisse, certa res est; postea peccato suo morte punitus ab Apostolatu cecidit, & eius locum Matthias occupauit, vt numerus duodenarius sacratus Apostolorum integer perseueraret.

Iudas cur sit appellatus Diabolus.

Iudas cum à Christo electus esset, bonus erat.

Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariote, hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim.

COMMENTARIVS.

EVangelista exprimit eum, quem Dominus suis his verbis insinuabat: iam factũ enim euenerat, quãdo hæc narrabat Ioãnes. Et nota causam, *Hic enim traditurus erat*, quasi diceret, quia eum traditurus tunc erat, propterea dixit, *Vnus ex vobis Diabolus est*, Non ergo propter malitiam tunc Iudę præsentem: sed propter futurum traditionis scelus, dictus a Christo diabolus est. Hic erat vnus ex duodecim Apostolis, propterea vera fuit Christi prædictio. Ioannes hæc narrat, vt diuinitatem Christi etiam in hoc commendet, qui futura sciebat. addidit autem, *Iscariote*, vt eum ab alio Apostolo, qui etiam Iudas vocabatur, discerneret. Sentiebat Iudas tunc suam læsam conscientiam, quia furabatur, quæ in Eleemosynas ministrabantur; verbo tamen Christi, quod propter se dictum facile potuit ex suo facto cognoscere, non est commotus, neq; emendatus: adeo malitia, & maxime auaritia cor hominis obdurat, & insensibile facit, & excœcat.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

POst hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, Scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant operatua, quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Dixit ergo eis Iesus, Tempus meum nondum aduenit: tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego autem non ascendam ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est. Hæc cùm dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto. Iudæi ergo quærebant eum in die festo: & dicebant, Vbi est ille? Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant, Quia bonus est: alij autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum. Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes, Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit? Respondit eis Iesus, & dixit, Mea doctrina, non est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in illo non est. Nonne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit, Dæmonium habes: quis te quærit interficere? Respondit Iesus, & dixit eis, Vnum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem: non quia ex Moyse est, sed ex patribus: & in Sabbato circunciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi: mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem sed iustum iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis, Nonne hic est quem quærunt interficere? Et Ecce, palam loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid verè cognouerunt principes, quia hic est Christus? Sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit vnde sit. Clamabat ergo Iesus in templo docens, & dicens, Et me scitis, & vnde sim scitis: & à meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum: & si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax: sed scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit. Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum

Universidad de Deusto
Biblioteca

manus, quia nondum venerat hora eius. De turba autem multi crediderunt in eum: & dicebant, Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit? Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & miserunt principes & Pharisæi ministros, vt apprehenderent eum. Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & vado ad eum, qui misit me. Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? Nunquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes? Quis est hic sermo quem dixit, Quæretis me, & non inuenietis: & vbi sum ego, vos non potestis venire? In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones eius, dicebant, Hic est verè propheta: Alij dicebant, Hic est Christus. Quidam autem dicebant, Nunquid à Galilæa venit Christus? Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices & Pharisæos. Et dixerunt eis illi; Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Responderunt ergo eis Pharisæi, Nunquid & vos seducti estis? nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos (ille qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis,) Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei, Nunquid & tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & vide, quia à Galilæa propheta non surgit. Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

Post

CAPVT SEPTIMVM.

Post hac autem ambulabat Iesus in Galilæam, non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere.

COMMENTARIVS.

MVlta Christi verba, & sententias, quibus suam demonstrat diuinitatem caput hoc continet; superiori autem in hunc modum connectitur. *Post hæc*, inquit, quæ Dominus operatus est miracula: & post altissimum sermonem de eius carne, & sanguine in cibum, & potum vitæ æternæ dandis; in Capharnaũ publicè habitum, Christus Dominus *Ambulabat in Galilæam*, id est, per loca, & oppida Galilææ; nec in Iudæam abire, seu redire volebat propter Iudæorum odium, quia eum occidere quærebant. Recto cõsilio causam, cur in Iudæam non iret, Euãgelista expressit: ne enim aliquis obtrectator obijceret, quod Cur in Iudæa Christus meritus non est. lucem fugiens Iudæam declinarit propter Pharisæos, & scribas in lege peritos, in Galilæa morari inter imperitos eligens, causam adiecit Ioannes, quia inter Iudæos tutus non erat: quærebant enim eum interficere. Dominus autem tempus à Patre præfinitum passionis & mortis expectans, illorum furori locum dabat; eorum ergo perfidia & rabies i causa erat, cur Dominus inter Galilæos moram faceret. Poterat Dominus, si sua vti voluisset potestate, eorum reprimere furorem, vt aliquando fecit; tamen quia formam serui accepit, voluit etiam se hominem demonstrare, ac diuinam cohibere potentiam; vt nobis daret exemplum, quibus persecutiones interdum licet subterfugere; vt enim August. tract. 28. dicit, Qui potestatem habuit omnes superandi persecutiones, voluit declinare propter suos fideles, quibus talis non inest potestas, vt doceat aliquando esse declinandas; quia in media pericula temerè non est irrumpendum. Aduerte tamen ita Dominum declinasse pericula, vt hoc intermedio tempore à suo cursu non deflecteret: nam & miracula operatus est multa, & suæ veritatis doctrinam aperuit; vitæ enim incolumitas, vt Deo inseruiamus, quærenda est, & sic pericula sunt cauenda, vt Dei gloriam fugiendo non prodamus, & propter vitam viuendi causam perdamus. Quærebant autem Iudæi interficere eum propter illud opus paralytici apud piscinam sanati; de quo cap. 5. dictum est.

ANNOTATIO I.

Quæ Dominus in Galilæa gesserit alij Euangelistæ recensent.

SVnt aliqua annotanda, Primum est hoc tempore, quo Dominus in Galilæa propter Iudæorum sæuitiam dicitur commoratus, multa fecisse, quæ cæteri narrant Euangelistæ, nempe Matthæus cap. 15. 16. 17. 18. vsque ad principium decimi noni. & Marcus cap. 7. 8. 9. post illa omnia hoc medio tempore facta. & à Ioanne prætermissa, gestum est, quod Euangelista noster in hoc capite narrat. Non igitur vacauit Dominus, nec à sui officij cursu, ne latum vnguem deflexit, quamuis in Iudæam non venerit.

Diuersi legendi modi.

Alterum annotandum est circa litteram: triplex enim lectio inuenitur: Prima, vt in ablatiuo legamus, in Galilæa, & in Iudæa, & huic respondent Græca exemplaria, quæ nunc habentur; quasi dictum sit; Conuersabatur in Galilea, non enim volebat commorari in Iudea. Altera lectio A est, vt vtrunque in accusatiuo legamus, & hanc lectionem habent Latini codices. August. tract. 28. ita legit, immo Cyril. lib. 4. cap. 31. Chryso. hom. 47. ita legisse videntur, si fidelis est interpres, & re vera hæc mihi vera lectio videtur: verbum enim ambulare est motum significans: vt sit sensus, Ambulabat in Galilæam, id est, per Galilæam: non enim vno in loco consistebat, sed à loco in locum proficiscebatur, quod rectè dicimus in Galilæam ambulare, nec in Iudæam ambulare volebat: id est, per loca illius prouinciæ. In hunc sensum superius cap. 3. legimus venisse in terram Iudæam, id est, iter fecit per Iudæam, de vno in alterum locum permeando: & vera, & antiqua Græca exemplaria ita legisse probabile est. Tertia lectio, vt primum sit in ablatiuo, secundum in accusatiuo: Ambulabat in Galilea, B

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec volebat in Iudæam ambulare, hæc etiam lectio minus probatur; media videtur magis legitima, quamuis siue vno, siue altero modo legamus, sensus idem sit.

Tertium annotandum est, verum non esse, quod aliqui sine vlla auctoritate fingunt, Christum iuisse in Iudæam, & redijsse in Galilæam, propterea que nunc dictum esse, *Ambulabat in Galilæam*; putant enim tempore huius paschatis ascendisse in Hierusalem, & nunc venisse in Galilæam; sed ex Euangelio nihil tale habemus, & an eo Paschate, quod fuit tertij anni prædicationis eius, Dominus ascenderit, incertum omnino est. Non ergo interpretari licet ambulasse in Galilæam; quasi post concionem illam capitis sexti venerit in Iudæam, & nunc reuersus dicatur; sed probabilius est post concionem illam immediate ambulasse in Galilæam, id est, per regionis illius loca, nec voluisse venire in Iudæam. Immo mihi vnum videtur valde probabile, Euangelistam causam assignare voluisse, cur in Iudæam non veneric, cum Pascha esset, quādo omnes ascendere tenebantur; quasi diceret, non venit in Iudæam in Paschatis festo, quia Iudæi eū occidere quærebant; non enim in Iudæam venisse hoc pascha te, etiam indicat verbum illud, *Post hæc*, nempe post ea, quæ gesta prius in sexto capite narrantur.

Quartum est annotandum, aliquos loco illius, *Nolebat ambulare in Iudæam*, legere, Non poterat ambulare in Iudæam; & ita Euthymius exponit, & Chrysost. hom. 49. dictus autem est non posse ambulare in Iudæam, quia tutus ibi non erat; non quod potestatem non haberet, si ea vti voluisset, sed quod, si vt homo tantum, & non vt Deus ageret, ibi tuto commorari non posset propter inimicorum insidias, quas vt homo solus, humano more procedēs, nō posset declinare. Cōmunis lectio est, *Nolebat ambulare.*

Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenopegia.

COMMENTARIVS.

TEmpus describit, vt causam cur Hierusalem venerit, & ad ascendendum in Iudæam à fratribus sit inuitatus, significet; hoc enim tempore ex omni parte Iudæi Hierosolymam confluebant ad adorandum in templo. Scenopegia festum erat Tabernaculorum, vt in annotatione exactius declaratur.

ANNOTATIO II.

De festis Iudæorum.

NOn inutile, neque à nostro instituto alienum existimo, Si dierum festorum, qui apud Hebræos in honore habebantur, breuem aliquā, & dilucidam fecero mentionem: multa enim loca apud Ioannem, cæteroſque Euangelistas hac facili, & compendiosa enarratione, facilius intelligentur.

IN primis festa omnia communi vocabulo Sabbata in scriptura appellantur, Leui. 19. *Sabbata mea custodite*. solemnitas eorum à vespera diei præcedētis in vesperam sequentis perdurabat, vt constat Leui. 23. celebritas autem, & cultus festorum sita erant in oratione, sacrificiorum oblatione, cessatione ab operibus seruilibus, & animarum afflictione. *non* quod omnia hæc in singulorum celebritate, sed quod aliqua saltem exigerentur, & fieri deberent.

Diuisio festorum.

Festinitatum ergo apud Hebræos celebratarum, quædam erant ex diuino præcepto, quædā ex humano instituto indictæ. illarum quædam erant hebdomadarię, vt Sabbata; quædam menstruæ, vt Neomeniæ; quædam annuæ, & hæ fuerunt sex. prima dicebatur Pascha, seu Phase. secunda Pentecoste. tertia festum Tubarum. quarta festum expiationis. quinta Scenopegia, seu festum tabernaculorum. Sexta, collectæ, seu Cœtus. Hæ vero nempe à Iudæis institutæ erant annuæ, & hæ præcipue, nimirum festum Iudith, festum Mardochæi, festum encæniorum, festum pridie Mardochæi, festum à Simone Machabæo institutum, & festum ignis. de horum singulis ordinatè quantum ex scriptura consequi licet, dicemus.

De

De sabbato.

Quatuor erāt propria Sabbatis celebritates.

PRimum festum, quòd septeno quoque die celebrabatur, erat Sabbatum, de cuius etymologia; institutionis causis, obseruantiæ qualitate; & cessatione dixmus superiori cap. 5. Quibus nunc adiungimus, quatuor huic festo singularia, quorum primum est; non solum ab omni opere seruili vacandum tunc esse iuxta Domini præceptum Exo. 20. quod alijs festis commune erat, sed etiam (quod Sabbato proprium fuit) abstinendum à cibis coquendis, & condiendis, vt præceptum est Exod. 16. adeo, vt nec ignem accendere liceret, vt constat Exod. 25. hæc enim pridie Sabbati fiebant, idcirco hic dies dicebatur parasceues, quasi præparatorius, ad cuius vesperam incipiebat Sabbati festum, quando iam omnia parata esse oportebat.

Non licebat Sabbato iter facere.

Secundum est non licuisse iter facere Sabbato Exod. 16. nullus inquit egredietur de tabernaculo suo die septimo, sed Sabbatizabit populus, die septimo. Ad hoc alludens Dominus Matth. 24. dicebat Iudæis, Orate, ne fuga vestra fiat hieme, aut Sabbato. Quod teste Origene lib. 2. de princip. cap. 4. Iudæi nonnulli superstitiosè, & ridiculè obseruabant, cum tamen non ita strictè esset prohibitum, quin liceret breue quoddam spacium extra vrbes peragere: quod ex act. 1. deducimus, vbi montem Oliueti à Hierusalē distare habemus iter sabbati, ideſt quantum die Sabbati conficere licebat, hoc autem spacium vnius erat milliarij Italici. Hinc est vt constat ex Iosu. 3. Archā Domini antecessisse totum populum per duo millia cubitorum, quæ vnius milliarij spacium conficiunt, quod factum Origenes dicit, refertque Oecumen. Act. 1. vt quando Sabbato quiescendum esset, possent Iudæi ex suis tabernaculis orandi causa in tabernaculum Archæ venire.

Iuge sacrificium geminatum in Sabbato.

Tertium est, iuge Sacrificium, quod singulis diebus offerebatur, Sabbato duplū fiebat, vt habemus Num. 28. Præceperat enim Deus Exod. 29. & Num. 28. singulis diebus duos agnos in holocaustum offerri, vnum mane, alterum vespere: quòd idcirco iuge Sacrificium appellatū est, vespertini autem concrematio tota nocte perdurabat, vti legimus Leui. 6. Philo lib. de victimis, causam huius institutionis existimat esse ad significanda perpetua beneficia, quæ toto tempore die, ac nocte à Deo accipimus, quod verum quidem puto: tamen aliud adiungendum est, nempe hoc iuge Sacrificium figuram fuisse nostri Euangelici Sacrificij, quod quotidie in missa offert Ecclesia, Hoc Christus semel in cruce visibiliter, & cruenter quasi sacrificium matutinum obtulit, quando seipsum agnum immaculatum Patri acceptissimum holocaustum exhibuit: nobis autem sub speciebus panis & vini modo incruento iugiter vsque ad seculi consummatio-

Sacrificium Missæ.

nem offerendum quasi Sacrificium vespertinū reliquit: huius enim seculi tempus nocti comparamus cum Petro. 2. epist. c. 1. Donec dies illucescat, & oriatur Lucifer in cordibus nostris. quātuis autem idem sit agnus, caro nempe & sanguis Christi, modus tamen oblationis noster diuersus est ab eo, quo obtulit Christus. Hanc significationem, & figuram ex Danie. 12. deducimus, qui de vltimo læculi tempore loquens iuge Sacrificium cessaturum prædixit, quo verbo nostrum Missæ Sacrificium, vt Sacri doctores sentiunt, præsignauit. Sacrificium igitur iuge, figura nostri, Sabbato, vti diximus, geminabatur.

Panes propositionis recentes apponebātur in Sabbato.

Quartum est, panes propositionis, quos perpetuo Deus in templo super mensam asseruari iubebat, Exo. 25. Sabbato mutabantur, recentesque collocabantur, vt legimus Leui. 24. hæc plena sunt diuinis misterijs, quia omnia in figura contingebant illis, ab eorum autem explicatione supersedemus, ne longè ab instituto diuageniur: illud tamen vnum non prætermittam, nimirum Sabbatum inter cætera maximè præsignasse statum beatitudinis æternæ, in qua completa erit vocis huius significatio: Sabbatū enim quietem significat, quæ in patria illa vera, & perfecta est. ita docet Augustinus lib. 22. ciuit. cap. 30.

Sabbatum figura beatæ status.

Quatuor ergo illa, quæ propria Sabbato diximus, ea, quæ in beatitudine sunt, maxime repræsentant. Primo quidem Sabbato cibi nō prę parabātur, sed præparatis vescebatur, quod suo facto Deus confirmauit: nam Manna non pluebat Sabbato, sed die præcedenti quantum pro sabbato etiam opus erat colligebatur, Exo. 16. Sic in cælesti gloria fiet: nam fruemur bonorum operum fructu, quæ in hoc seculo velut in die parasceues fiunt: non enim operum, sed præmij locus ille est, quod Dominus Ioan. 4. significauit dicens, *Congregat fructum in vitam æternam.* Secundo non licebat tunc extra vrbes iter facere, nisi modicū, quod pro nihilo reputatur. quo significatur beatissima & sempiterna illa mansio: non enim nunc habemus ciuitatem permanentem, sed futuram inquirimus; ad quam post quàm peruenerimus, non iam vnquam ab ea discedemus. Tertio iuge Sacrificium geminabatur in Sabbato, iustus quidem in hoc seculo redemptionem habet solius animæ, corpus vero corruptioni adhuc subiectum est Rom. 7. Mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. illic vero vtriusque est perfecta redemptio. Rom. 8. Gemimus expectantes redemptionē corporis nostri. quod Isaias cap. 40. significauit dicens, *Recepit de manu Domini duplicia.* Quarto Sabbato renouabantur panes propositionis, & recentes in mensa apponebantur; quia in gloria fiet copiosa, & plena renouatio reiecta omni vetustate, quam per peccatum contraximus: tunc implebitur illud Psal. 102. Renouabitur vt Aquilæ iuuē

tus tua. & illud Apoca. 21. Ecce noua facio omnia. verè ergo Sabbatum figura erat beatitudinis, quam speramus.

Sabbati obseruantiæ causa.

Fuit autem Sabbatum maximæ obseruantiæ apud Iudæos; tum quia eo facto recolebant beneficium creationis, quod erat inter ea, quæ à Deo populo illi collata sunt, quæque ipsi per reliqua festa celebrabant, primum & maximum; tum quia eodem festo Dei veram, sempiternãque diuinitatem, omnia idola damnantes, profitebantur. Quoniam signum exterius præcipuum quo verus Deus discernitur, & quo eius sempiterna virtus declaratur, est omnium rerum creatio; qui igitur Deum creatorem veneratur, & recolit, eundem verum, & solum Deum confitetur. Hæc causa est, cur toties vetus testamentum Deum creatorem repetit. Psal. 95. Dij gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Psal. 113. Benedicti vos à Domino, qui fecit cælum, & terram. Psal. 123. Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum, & terram: sunt quam plurima huiusmodi testimonia. Rectè ergo dixit Philo lib. de victimis, in principio, Sabbati obseruantiam fuisse in æternitatis Dei honorem. Qui enim Deum creatorem cõfiteatur omnium, eundem æternum affirmat, hæc de Sabbato.

De Neomenia.

NEomenia græcum nomen est: idem significans, quod latinè nouiluniũ: Iudæi enim menses, & annos secundum lunæ motum computabant: prima ergo dies Lunæ menstruæ, erat prima mẽsis, & Nouilunium, seu Neomenia appellabatur: tuncq; festum celebrabatur, quod à noua luna Neomenia etiam dicebatur. ab Hebræis autem vocabatur חדש quod significat nouũ, quasi sit initium, & nouus mensis. Nos Calendas appellamus græco vocabulo, quod vocationẽ significat, quia prima die mensis Pontifex apud gentes vocato populo, quot dies nonæ à calendis distarent pronunciabat. Huius festi institutio, & Sacrificia in eo offerenda recensentur Num. 28. vtebantur Iudei eo die tubis, vt legimus Num. 10. Meminit huius festiuitatis Iosephus lib. 3. Antiqui. cap. 10. Nec in eo Hebræi tenebantur cessare ab operib⁹ seruilib⁹.

Causæ celebritatis Neomeniæ.

Celebrabant autem Iudæi festum hoc in memoriam perpetuæ diuinæ gubernationis, quasi gratias Deo agentes pro continuis beneficijs ab eius manu prouida, & omnium gubernatrice procedentibus: simul etiam deprecantes, & effligitantes, ne in futuro ea destituerentur; idcirco hoc festum celebrabatur in Nouilunio, quod vtrunque contineret tempus, cum sit præteriti finis, & futuri initium. Quod etiam in figura illis contingebat: vt enim dicit August. lib. 19. con. Faust. c. 10. nouilunij festum indicabat nouitatem spiritus, & Euangelij per Christum legi imposito fine, & idololatria expulsa, efficiendã, de qua dictum est Gala. 6. In Christo neque circuncisio aliquid valet, neque præputium; sed noua creatura. & Tit. 3. Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti.

Quare non in plenilunio, sed in nouilunio festum agebatur.

Veruntamen non absq; mysterio festum hoc non in plenilunio, quando lunæ virtus magis viget, sed in eius defectione celebrandum Deus præcepit. cuius rei ratio ex quadam doctrina Gregor. Nazian. orat. 2. de Paschate, maxime elucidatur: erat quippe populus ille in idololatriam nimium procluis, vtpote ab idololatria abstractus, & idololatris circundatus; idcirco dedit illi Deus sacrificia, & cæremonias, quæ sic Deo vero populum coniungebant, vt quandam etiam similitudinem, & vicinitatem cum ijs, quę idololatræ agebant, haberent: hac enim ratione suaui & dulci manu ab illis gentium ritibus ablactabatur; suo post tempore ab ijsdem omnibus ablactandus. cõcessit igitur multa similia ritibus gentium, sed in veri Dei cultum persecta, & cõmutata. vnde doctè & acutè dicit Gregorius legem illam velut maceriem quandam inter Deũ, & idola fuisse. Ex ijs causam propositæ difficultatis facile est intelligere: erant Hebræi propensi ad sacrificandum lunæ cum gentibus, quam cœli reginam appellabant, vt constat Ierem. 14. Prophetamq; audire detrectabant ea Sacrificia prohibentem: concessit igitur Deus, vt lunæ tẽpore sacrificarent sicut & gentes; sed non vt gentes ipsi lunæ Sacrificium offerrent, sed vero Deo lunę, & cœli auctori: vtque hoc significaret, non in plenilunio, quando gentes sacrificare consueuerant, sed in lunæ defectione, ne lunæ virtuti quasi diuinitatem habentis, sed ipsi vero Deo, beneficia, quæ acceperant, & quæ sperabant, adscriberent. hæc de Neomenia.

De Phase, & Azimis.

QVamuis Pascha cum azimorum festo tanquam vnum coniungamus, duæ tamen erant celebritates, vt constat Leui. 23. *Mense*, inquit, *primo quarta decima die mensis ad vesperam Phase Domini est, & die decima quinta solemnitas est azimorum*: à priori autem nẽpe phase, seu Paschatę, posterior festiuitas Pascha etiam dicebatur. De phase agitur copiosè Exo. 12. volens enim Deus de Ægypto Hebræos educere, & de manu Pharaonis eripere, iussit decima quarta mensis Martij; qui apud illos ab eo tempore Domini præcepto primus anni mensis esse cœpit, vt in qualiber domo agnus immolaretur, cuius sanguine postes, & superliminaria ostiorum vngerentur; vt Angelus illa nocte ad interficienda Aegyptiorum primogenita venturus, pertrãsiret, & illęsas relinqueret domos agni sanguine tinctas: idcirco hoc festum dicebatur phase, idest transitus, quia Angelus percutiens transibat

transibat per domos Hebræorum, primogenitis eorum parcens: in tanti beneficij memoriã præcepit Dominus Iudæis, quotannis festum celebrare, & decima quarta die mensis Martij ad vesperam agnum per singulas familias immolare, cosque nõ crudo, nec aqua cocto, sed igne assovesci quibusdam adhibitis ceremonijs, quę loco allegato præscribuntur. Fuit autem præceptum Deuter. 16. in Hierusalem tantum, non autem alibi Phase immolare. Dicitur etiam Pascha, quod nomen idem significat, quod Phase, sed hoc Hebræum, illud vero Caldæum est, vt testatur Philo lib. 3. de vita Moysis; de hoc tamen fusius dicemus cap. 13. vbi de Paschate tractandi occasio maior datur.

De Azimis.

AZimorum festum simul cum festo Agni incipiebat, nempe ad vesperam decimæ quartæ mensis Martij, & per septem dies perdurabat; quorum primus, qui erat decimus quintus, & vltimus erant feriati: in quibus nullum seruile opus facere licebat, omnibus tamen septem à decima quarta lunæ, vescendum erat azymis, nec fermentatũ panem edere licebat, vt constat Exo. 12. & Leui. 23. & Deuter. 16 ideoque festum hoc afflictionis dicebatur, quia nimirum panis azimus afflictionis est, vt pote nec gutturi, nec sanitati corporum conueniens: cuius ratio, & explicatio habetur Deutero. 16. *Septem* inquit, *diebus comedes absque fermento panem afflictionis; quoniam in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris dies egressionis tuæ*. de hoc tractans Iosephus lib. 3. Antiqui. cap. 10. & Philo lib. de sacrificijs Abel, & Cain. Institutum est autem azimorum festum Exo. 12. Leui. 23. & Deutero. 16. in memoriam illius facti, quando in exitu de Aegypto præparauerant massam, vt panes coquerent pro via; superueniente autem primogenitorum occisione, adeo eos vrgebant Aegyptij ad egrediendum, vt fermentandi tempus non concederent: secum autem massam portantes infermentatam, igne coquentes comedebant.

De Pentecoste.

PEntecostes festum quinquagesimo die à festo Paschæ celebrabatur, idque nomen Græcum significat: nam πεντηκοστὴ idẽ est, quod latinè quinquagesima. est autem in fœmmino genere, quia suppletur ἡμέρα, idest dies, quasi quinquagesima dies. A quo autem die Paschæ incipe rentur dies hi quinquaginta numerari, habemus Leui. 23. & Deutero. 16. Sic enim legimus, *Numerabitis ab altero die Sabbati, in quo obtuleritis manipulum primitiarum septẽ hebdomadas plenas vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, idest quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium nouum Domino*. A secundo ergo die azymorum, quod etiam affirmat Iosephus libr. 3. Antiquit. c. 10. quando manipulus segetum offerebatur, & cuius festiuitas incipiebat à vespere primi dici, numerabantur dies hi quinquaginta, quorum quinquagesimus erat festum Pentecostes: quod etiam festum hebdomadarum appellatum est. Num. 18. Deuter. 16. & 2. Machab. 12. Offerebant autẽ singulæ familię eo die duos panes noui tritici, quod tunc meti incipiebat, primitias Deo, vt legitur Leui. 23. & Deuter. 16. ideoq; festum etiam primitiarum dicebatur: ter quidem in anno primitiæ offerebantur Deo, Primo spicarum, & segetum die secunda azimorũ. Secundo panum ex nouis granis, in die Pentecostes. Tertio frugum mense Septembri: præcipuæ erant, quæ in hoc festo Pentecostes offerebantur, ideo appellabatur festum primitiarum. Fiebant etiam tunc Sacrificia, quæ præscribuntur Leui. 23. de quibus latius tractat Iosephus lib. 3. Antiquit. cap. 10.

Causa institutionis Pentecostes.

Quæ autem huius festi causa fuerit, non facile patet. Quidam ex recentioribus institutum existimant in memoriam legis, quam Hebræi ac cepisse dicunt die quinquagesima ab exitu de Ægypto, Deo eam tradente Moysi in monte Syna. In qua sententia duo sunt consideranda, Vnũ est legem datam esse quinquagesima die ab exitu de Ægypto. Alterum est festum Pentecostes, institutum in huius rei memoriam. Prius quidẽ habet graues Patres antiquos fautores. nam Cyprian. serm. de Spiritu sancto. Hiero. ad Fabiol. mans. 12. August. quæst. ex nouo testam. cap. 95. & epist. 119. cap. 16. Leo serm. 1. de Pentecost. & Chrysost serm. 2. de eodem festo id affirmarunt. Augustinus autem in quæstio. citatis id ex scriptura deducit. nam die tertia mensis tertij, nempe Maij datam dicit legem Exod. 19. Populus autem egressus est decima quinta die mensis primi scilicet Martij Exod. 12. ab hac autem die vsque ad illam, quinquaginta dies intercedunt inclusiue. Quæ quidem computatio patitur difficultatem: nam Augustinus rationem habuit mensiũ solarium, Iudæi vero & scriptura non hos, sed lunares computat, quos constat minores esse solaribus; vnde ab exitu de Ægypto, qui fuit decima quinta lunæ mensis Martij vsque ad tertiam diem lunæ Maij, non sunt quinquaginta dies, sed quadraginta septem. præterea Augustinus à decimaquinta die, quando sunt egressi de Ægypto, computat dies Pentecostes, cum computandi sint à decima sexta, quæ erat secunda Azimorum, vti diximus, & ex scriptura ostendimus. Quamobrem quidam alij diem illum tertium Exod. 19. quando lex data est, interpretantur, non quidem tertium diem mensis, sed tertium ab eo, quando locutus est Moyses populo, sicq; erat sextus dies lunæ mẽsis Maij: tunc autem à die egressus exclusiue, dies quinquaginta numerantur. Quod si ita computes,

Quomodo lex data dicatur die quinquagesima.

tunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

tunc erit festum Pentecostes, seu hebdomadarum eodem die, quo data est lex: nam à secunda Azimorum inclusiue, seu à decima quinta die exclusiue, quod idem est, vsque ad sextam diem inclusiue Maij, sunt quinquaginta dies mensium Iunatiũ, quando data est lex, & quãdo celebrabatur Pentecostes festum: hoc ergo modo locum habet doctrina Patrum quinquagesima die ab exitu de Ægypto datam esse legem, & tunc celebratum esse festum Pentecostes, & verum est illud prius dictum.

Posterius vero, nempe in memoriam beneficij legis acceptæ hoc festum esse institutum, ex scriptura nullo pacto deducitur: nam Leui. 23. & Deutero. 16. huius festi perfecta continetur institutio, & traditio; nec tamen vlla sit legis mentio, quod profectò non parum probabilitatis efficit hanc non fuisse causam: non enim res tanti momenti prætermissa fuisset à scriptura, si eam causam Deus festi huius esse voluisset: hæc enim verba sola legimus Deuter. 16. *Celebrabis festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionẽ Domini Dei tui.* quibus verbis non alia causa festi exprimitur, quam quædam gratiarum actio pro frugum, seu segetum vbertate à Deo accepta: quod Iosephus lib. 3. Antiq. cap. 10. sensit dicens. *Æquum rati Deum, huius vbertatis auctorem per gratitudinem honorari bor dei primitias offerunt in hunc modum.* post quæ verba minutissimè, quæ in hoc festo agebantur, describit. Philo etiam lib. de decalogo, non longe à fine, non dissimilia verba habet. inter sacros autem doctores Chrysost. hom. 4. in Acta. in eadem sententia esse videtur, sic enim dicit. Quæ est hæc Pentecoste? cum falx mittenda esset in messem cum fructus essent colligendi. vides typum? vide iam veritatem; cum falx sermonis iam esset adhibenda, cum colligendæ fruges, tunc spiritus ille velut acuta falx aduolauit. hęc Chrysost. quæ omnia probabile efficiunt, causam institutionis non illam fuisse, nempe propter legem quinquagesima die datã: Doctores autem antiqui id solum affirmasse videntur, nempe legem datam die quinquagesima à Paschate, idq; figuram fuisse aduentus Spiritus sancti, ac Euangelij promulgationem, non tamen dixerunt festum illud Iudæorum fuisse institutum in memoriam legis acceptæ: longe enim differũt, dicere datam esse legem in die Pentecostes, idque in figuram aduentus Spiritus sancti, & Euangelij promulgationis, & dicere institutum esse festum in memoriam legis: illud affirmarunt Sacri doctores communiter, non autem hoc.

De festo tubarum.

FEstum tubarum primæ die septimi mensis, qui dicitur September, agebatur, eratque solemne, ab omnique seruili opere abstinendum erat, sic habetur Leui. 23. & Num. 19. vbi appellabatur festum vociferationis, & clangoris, quia clangebatur tubis. Quo autem genere tubarum tunc vterentur Iudæi, non est expressum in illis locis, est tamen locus Psalmi. 80. *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.* qui intelligendus videtur de hoc festo: non enim erat Neomenia dies solemnis, nisi hæc, quæ erat prima dies mensis Septembris, quæ quia coniuncta erat cum festo tubarum solemni, dicta est insigniter solemnis: vt enim supra diximus, cæteræ Neomeniæ erant quidem festi dies, tamen non solẽnes, nec ab opere seruili cessare oportebat. Neomenia igitur solemnis erat illa, in qua festum hoc celebrabatur. quod si hunc locũ Psalmi sic exponamus, tunc quo tubarum genere vterẽtur Hebræi, deducimus, nempe buccina, seu tuba cornea, hoc namque significat vox hebræa, שופר sophar, cæteræ enim tubæ, quibus in a- lijs festis vtebantur, dictę erant חצוצרות chatsotseroth quibus clangebant in cõibus Neomeniis, vt habetur Num. 10. quod etiam ex Iudæorum traditione constat qui in hoc festo tubis corneis bucinare solent.

Causa institutionis festi tubarum.

Quæ autem causa, & ratio fuerit institutionis huius festi difficile est determinare, cũ nihil certi ex scriptura habeamus. Recentiores quidã existimant institutam esse in signum liberationis, illius, qua septimo quoque anno serui donabantur, remissioque fiebat ijs, qui ære alieno oppressi erant, vt legitur Exo. 21. & Deuter. 15. quinquagesimo etiam quoque anno perfecta erat liberatio: nam res venditæ, vt domus, vineæ, prædia ad primos dominos reuertebantur, dicebaturque annus Iubilæi: quando clangebant buccina, clangorque incipiebat prima die Septembris, vt habetur Leui. 25. hæc opinio non videtur mihi admodum probabilis, quoniam Leui. 23. quando hoc festum institutum est, dicitur memoriale, quasi in memoriam, & recordationem eorum, quæ gesta erant, institueretur; quod liberationi huic accommodari non facilè potest. Adde festum hoc, si ea esset causa, non debuisse celebrari, nisi septeno quoque anno, non autem singulis, cum liberatio hæc non fieret singulis annis. Communis hebræorum sententia est, hoc festum institutum esse in memoriam liberationis Isaac, quando aries cornibus suis inter vepres hærens pro Isaac patre Iudæorum cõmuni immolatus est, & idcirco cornea tuba clangore in hoc festo Iudæos vsos fuisse. non est hæc sententia improbabilis, est tamen alia quædam, cui consentire videntur Basil. & Theodor. in illum locum Psal. 80. *Buccinate in neomenia tuba.* quæ talis est, institutum esse hoc festum in memoriã diuinæ contestationis factę in mõte Syna, quando legem dedit Deus populo per Moysem, tunc enim Deo loquente populus audire sibi videbatur

tur sibi sonitum buccinæ, seu tubæ corneæ, vt habetur Exod. 19. hanc sententiã confirmat, quod dictum est supra de Pentecoste, nimirum eam non esse institutam in memoriam legis datæ. hęc omnia probabilia sunt. nec certi aliquid statui potest.

De festo expiationis.

HOc festum erat celeberrimum, & maximæ venerationis apud Iudæos. quod Domini præcepto decima die mensis Septembris agebatur, vt constat Leui. 16. & 23. quando non solum ab omni seruili opere vacandum erat, sed oportebat vnumquenque animam suam, ieiunijs, alijsq; pœnitentiæ operibus affligere. Huic festo singulare erat, quòd tunc summus Sacerdos ingrediebatur Sancta sanctorum, nec præter hunc diẽ licebat illi ingredi, vt habetur Leui. 16. & ad Hæbr. 9. quando ipse orabat, & pro se, & pro populo, offerebatque tam pro suis, quam pro populi peccatis. Multę cæremonię, & miranda significationis hoc die fiebant, quas legere facile quisque potest Leui. 16. in hoc enim passio, & mors Christi, per quam expiati, & mundati à peccatis sumus, maxime repræsentabatur. huius festi institutionis causam ipsa scriptura docet Leui. 16. *Erit*, inquit, *vobis legitimum sempiternum, vt oretis pro filijs Israel, & pro cunctis peccatis eorum semel in anno.* Aliqui recentiores existimant institutum esse in memoriam expiationis, & veniæ, quam Populus misericorditer obtinuit, de peccato, quod adorando vitulum in deserto cõmisit. Hęc causa non nititur firmo fundamento: immo videtur scripturæ sensui parum consona, sic enim non esset expiatio, sed gratiarum actio: quòd si expiatio aliqua esset, potius pro præteritis, & alienis populi peccatis fieret, cum tamen verè pro peccatis proprijs sacerdotis, & populi tunc existentis celebraretur: vera ergo causa est, quam ex scriptura proposui.

Causa institutionis solemnitatis expiationis.

De scenopegia.

SCenopegia vnum erat ex celeberrimis Iudęorum festis, quod decima quinta mensis Septembris celebrabatur, septemque diebus perdurabat quorum primus erat celeberrimus, & sanctissimus, & in eo ab omni seruili opere vacandum erat, cuius festi, cæremoniarum, ac Sacrificiorum, quæ singulis ex illis septem diebus fiebant, mentio habetur Leui. 23. & Num. 29. & apud Iosephum lib. 3. Antiquit. cap. 10. His septem diebus extra domos, & loca tecta, Iudęi in tabernaculis ex ramis arborum in vijs, seu plateis in hunc finem extructis habitabant, in memoriam illius temporis, quando educti de Ægypto per desertum in tentorijs, & tabernaculis degebant. Hac de causa hoc festum in Hebræo dictum est, חג הסכות id est festum tabernaculorũ, Græcè autem σκηνοπηγία à tabernaculis figendis: nam σκηνὴ idem significat, quod scena, vmbraculum, siue tabernaculum, & πήγνυμι figo, quasi extructio tabernaculi, & est in Græco in singulari numero generis fœminini. Nec est legendũ scenophagia cũ aspiratione, vt aliqui legunt tradentes derivationem à verbo ἐσθίω ideſt comedo, quia in tabernaculis comedebant. huic tamen etymologiæ vox hebraica obstat. Euthymius hoc festum institutum esse affirmat in memoriam diei, quo primum Moyses diuinum fixit tentorium, quod à Beseleel ædificatum est Exo. 40. Scriptura vero sacra aliter docet, cum Leuit. 23. dicatur, *Vt discant posteri vestri, quod in tabernaculis fecerim habitare filios Israel, cum educerem eos de Ægypto.*

Causa institutionis scenopegia.

Hoc est festum, cuius Euangelista noster meminit, quando dicit proximum fuisse festum scenopegiæ, cum hæc, quæ narrat de Christo, gesta sunt: ab illo ergo tempore, quando acciderunt in capite proximo narrata, ad hoc, cum factum est, quod nũc describere incipit, quinq; fere menses interceſſerunt, nempe à Paschate ad festum scenopegiæ: quæ enim hoc medio tempore Dominus fecit, quæ multa, & magna fuere, Ioannes prætermisit vtpote à cæteris Euangelistis narrata; cum maximè intentus sit ijs describendis, quæ ad Christi diuinitatem probandam magis faciunt, quæque cæteri non narrarunt.

Exponuntur verba Euangelistæ propositi.

De collectis.

POst septem dierum festum, quod tabernaculorum dicebatur, erat octauus celeberrimus, in quo ab omni etiam opere seruili vacandum erat: egressi namque die septimo de tabernaculis, & in domos proprias reuersi die hoc octauo conueniebant per familias suas, & quandam pecuniæ partem pro vniuscuiusque arbitrio pro sumptibus, & expensis templi offerebant; idcirco hoc festum dicebatur collectę, seu cœtus, de quo legitur Leui. 23. & Num. 29. hoc festum cum esset proximum tabernaculorum festo ad idem refertur, vt nimirum festum scenopegiæ octo diebus celebraretur, septem primis in tabernaculis habitabatur, octauo vero fiebat collectæ: & hoc consonum est verbis Ioannis, quæ sequuntur, In nouissimo, inquit, die rum quod inferius explicabitur.

Quibus festis hebræi ascendebant in templum.

INter has festiuitates diuino præcepto institutas tres erant, in quibus omnes masculini sexus ex qualibet parte terrę promissionis in tẽplũ, quod erat Hierosolymis ad adorandum & sacrifi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sacrificandum ascendere tenebantur, nempe tempore Paschatis, Pentecostes, & scenopegiæ, vt legitur Exo. 23. & 34. cum enim extra templum Sacrificium offerre non liceret, ne populus dispersus multo tempore Sacrificio priuatus ad idola, in quæ pronus erat, conuerteretur; præcepit illi Deus ter in anno in templum conuenire, vbi erat Sacrificium, & legis explicatio, & Summum sacerdotium. Sic nanque sub vera religione, & Dei cultu legisque obseruantia facilius continebatur. Quamuis autem multi excusarentur propter infirmitatem, paupertatem, viæ longitudinem, aliasve rationabiles causas, prout ratio naturalis dictat, ab hoc triplici aduentu; tamen semel saltem in anno omnes qui poterant, ascendebant vndique, idque in Paschate, quod erat omnium festorum celeberrimum, & sanctissimum, vti colligitur ex Act. 2. tunc enim Phase celebrabatur in memoriam liberationis de Ægyptiaca seruitute: elegit autem Deus cætera duo festa, in quibus etiam voluit omnes ascendere in templum; tum quia erant celeberrima; tum quia primitiæ, & collectæ offerebantur, quæ in vsus, & sumptus templi erant necessaria.

Quere in his tribus temporibus ascendebant.

De Enceniis.

HOc festum, & quæ proxime explicabimus, non ex diuino præcepto, sed ex humano instituto agebatur. erat autem festum enceniorum in memoriam restaurationis altaris, quod cum esset à gentibus prophanatum, reædificatũ est à Iuda Machabeo quando hoc festum incepit, & institutum fuit vt à posteris solemniter celebraretur. Sicut habetur 1. Machab. 4. enceniа enim innouationem, & dedicationem significant; agebatur autem prope finem mensis Nouembris. Quia vero, quæ ad hanc festiuitatem pertinent, cap. 10. Ioannis copiosè dicendum est, nunc supersedeo. Hoc loco ea tantum quæ ad solemnitatem eius spectabant explicabo. Quibus igitur cæremonijs, & quo solemnitate hoc festum sanctificabatur, scriptura subindicat: nam lib. 2. Macha. cap. 10. sic de hoc festo scriptum est, *Qua die templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri vicesimæ quintæ mensis, qui fuit Casleu. Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum recordantes, quod ante modicum temporis diem solemnem tabernaculorum in montibus, & speluncis more bestiarum egerant: propter quod thyrsos, & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundare locum suum. Et decreuerunt cõmuni præcepto, & decreto vniuersæ genti Iudæorum omnibus annis agere dies istos.* Ex his verbis deducimus festum hoc celebratum esse in modum, & similitudinem quandam festi scenopegiæ, quæ similitudo in eo sita erat; tum quia octo diebus perdura bat; tum etiam quia sicut scenopegia erat in memoriam tabernaculorum, in quibus patres per desertum habitarunt, ita hoc festum agebatur cum quadam recordatione temporis, quando exules à patria in montibus habitabant, & in eis festa sua celebrabant; qua de causa quamuis non habitarent in tabernaculis, sicut in scenopegia facere solebant, tamẽ thyrsos, & ramos virides illis diebus præferebant, Deo gratias agentes. quod dignatus fuerit templum restituere, ipsumque mundare, in quo possent festa sua celebrare, & sacrificia offerre. Ex hoc loco facile est alterũ intelligere, qui legitur lib. 2. Macha. c. 1. vbi Hebræi habitantes Hierusalẽ Hebræis Ægyptiincolis in hæc verba scribunt. *Facturi igitur quinta & vicesima die mensis Casleu purificationem templi; necessarium duximus significare vobis, vt & vos quoque agatis diẽ scenopegiæ.* sensus est hic, vt & vos agatis purificationem, quasi seu in modũ scenopegiæ. est enim phrasis hebræa solent namque Hæbræi frequenter supprimere particulam similitudinis caph. inter multa autem exempla illud est Isa. 66. *Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum, Qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem; Qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat, Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo.* In his quatuor sententijs, quæ similitudinem significant in hebræo deest particula similitudinis expressa, sed est supplenda in latino, & græco sermone: ita etiam in hoc loco factum est. Hinc est quod in quibusdam codicibus græcis legitur ὡσ. quæ est particula similitudinis, quasi dictum esset, facite purificationem, sicut scenopegiam. Aliter enim sensus non videtur satis accommodatus: nam Hebræi Hierosolymitani non inducebant Ægyptios ad celebrandam scenopegiam, quam iam hi celebrauerãt, & cuius celebrationis tempus iam trãsierat; sed ad agendam purificationem, in modũ scenopegiæ, vti supra declarauimus. hæc de solennitate Enceniorum dicta sint. Iosephus lib. 12. Antiquit. ca. 11. affirmat suo tempore hoc festum appellatum luminum festum, quia vt ipse credit, ex insperato tanta eis illuxit festiuitas.

De festo Iudith.

DEcretum est ab Hebræis diem illum, quando Iudith Holoferné occidit, & populũ ab obsidione liberauit, inter festos, & sacros adnumerari: sic enim legimus Iudith. 16. *Dies victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero sanctorũ dierũ accipitur, et colitur à Iudæis ex illo tẽpore, vsque in præsentem diem.* Quibus cæremonijs vterẽtur, incertũ est, licet tamen coniectari eisdem aut multum similibus cæremonijs celebratum esse festum à posteris, quibus primi Patres à principio celebrarunt: de quibus legendus est locus proxime allegatus.

De

De festo Mardochæi.

INsigne beneficium acceperunt Iudæi tempore Assueri regis, cum enim calumnijs Aman cuncti Hebræi, qui sub illius dominio degebant, morti essent adiudicati, Mardochæi patrui reginæ Hesther, eiusdemq; Hesther opere, & cõsilio, ac intercessione factum est, vt à tam graui periculo populus Hebræorum diuinitus liberaretur, malo in aduersarios conuerso, & persecutoribus occisis, vt scriptum est in lib. Hesther. Quapropter institutum est solemne festum magna cum lætitia, & gratiarum actione à posteris celebrandum decima quarta die mensis Adar, qui est Februarius. appellabaturque festum Mardochæi, vt constat ex lib. 2. Machab. cap. vltimo.

De festo pridie Mardochæi diei.

PRidie festi Mardochei, nempe decima tertia die mẽsis Adar, seu Februarij aliud festum agebatur in memoriam & gratiarum actionem pro quadam victoria diuinitus concessa. libr. 1. Machab. cap. 7. & libr. 2. cap. vlt. vbi refertur victoria illa insignis, quam Iudas Machabæus contra Nicanorem regis Syriæ ducem, qui infinito penè militum numero ciuitatem inuaserat, ope diuina obtinuit. Duce enim, copiosaque militum multitudine interfectis, mirabiliter patriã liberauit. Quapropter publico consilio, & mandato festum quotannis celebrandum institutum fuit, quod Syriaca voce idem significante, quod Latinè, pridie Mardochæi diei, appellatum est, vt legitur. libr. 2. Machab. cap. vlt. non tantum quia pridie illius festi, nẽpe decima tertia Adar, seu mensis Februarij celebrabatur; sed etiam, vt existimo, quia non minus fuit hoc beneficium, quàm illud, quod tempore Mardochæi acceptũ est, quando ab imminente, & generali interfectione totus populus diuina ope fuerat ereptus. Meminit huius festiuitatis Iosephus lib. 12. Antiquit. cap. 17.

De festo à Simone instituto, & festo ignis.

LIbro 1. Machab. capit. 13. Simon Machabæus, postquam ab arce Syon hostes, qui eam possederant, potenti manu expulit, eamq; purificauit; festum instituit vicesima tertia die Aprilis, qui mensis erat secundus, quotannis celebrandum. Vltra hæc refert etiam scriptura festum sacri ignis, quem post babylonicam captiuitatem in aquam crassam mirabiliter conuersum inuenerunt, vt habetur lib. 2. Machab. cap. 1. quæ omnia facile est cuique in locis scripturæ allegatis perlegere, in præsenti ea numerasse sufficiat: ad nostrum enim institutum hæc, & alia pluribus verbis prosequi non facit.

Dixerunt autem ad eum fratres eius.

COMMENTARIVS.

COnsanguinei secundum carnem Christi, *Fratres*, dicti sunt. Hi ascensuri Hierusalem celebrandæ solemnitatis causa, Christum etiam ad veniendum inuitant.

ANNOTATIO III.

Qui hoc loco fratres Domini vocantur, non fuerunt de numero duodecim.

QVi sint hi fratres in ca. 2. annotatione octaua & decima ostendimus: porro vnum hic aduertendum superest, horum neminem fuisse de duodecim numero, idque & locus præsens Ioannis, & alia etiam scripturæ testimonia probant: de his enim fratribus verbis sequentibus dicitur, *Non credebant in eum fratres eius*, at de duodecim paulo superius dictum est. *Nos credimus, & cognouimus, quia tu es filius Dei*; igitur hi fratres non erant de numero duodecim, quia non credentes de credentium numero esse non possunt: confirmatur hoc idem ex Matth. 12. Ecce, inquit, mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te, & extendens manus in discipulos ait, Ecce mater mea & fratres mei. erant ergo fratres hi extra numerum Apostolorum, qui semper Dominum sequebantur, non autem illi: præterea Actorum. 1. ibi Apostoli nominantur, & inter eos Iacobus Alphæi, Simon, & Iudas, adijcitur: hi erant omnes perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius: erant ergo hi fratres alij ab Apostolis, nec de numero erat vllus eorum, ita tenet Hiero. ad Galat. 1. de Iacobo fratre Domini, qui vnus erat ex fratribus, quem à numero duodecim excludit affirmãs, alios etiã præter duodecim esse dictos Apostolos: & hanc eandem sententiam tueri videtur Augustinus tract. 28. & Chryso. ho. 47. & iuxta doctrinam Hieronymi intelligendus est Cyrillus lib. 4. cap. 32. vbi aliquos ex his fratribus fuisse postea Apostolos affirmat; non quidem de numero duodecim, sed de numero illorum, qui etiam dicti sunt Apostoli: nam satis indicat Cyrillus non fuisse hos fratres de numero duodecim, dum dicit fuisse postea Apostolos, quasi tunc non fuerint; at duodecim tunc Apostoli erant. Est igitur Cyrillus in eadem sententia cum Hieronymo & Augustino & Chrysostomo, fratres hos non fuisse de numero duodecim.

Transi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua, quæ facis.

COMMENTARIVS.

ERat hoc festum tabernaculorum vnum ex tribus, quando tota Iudæorum multitudo in Hierusalem in templo adoratura conueniebat. Exhortatur igitur fratres Dominum, vt ascendat in Hierusalem, & ibi etiam opera insignia, & miraculosa edat; causam autem exponunt, nempe *Vt discipuli tui videant, quæ facis opera*. Et attende particulam *Et*, & verbum *Quæ facis*: non enim exhortantur, vt faciat opera miraculorum quandoquidem ea iam in Galilæa operabatur, sed monẽt, vt, sicut in Galilęa faciebat, faceret etiam in Hierusalem, vbi erant quoq; discipuli eius, ideſt, studiosi & eius doctrinæ sectatores; vt exponit Chryso. hom. 47. vt etiã isti videant opera talia: est ergo sensus; Tu mira operaris in Galilæa, ascende in Iudæam, & similia opera etiam illic fac, vt discipuli quos ibi habes, videãt opera hæc mira, sicut vident Galilæi, & discipuli, quos in hac regione habes. Hæc fratres dicebant eo animo, vt certiores fierent, an is verè esset Christus: in Hierusalem enim erant Pharisæi legis doctores, & periti scripturarum, ac principes Iudæorum, qui rectum & legitimum iudicium huius rei facere posse videbantur.

ANNOTATIO IV.

Cur Dominus à fratribus Hierosolymã fuit inuitatus.

QVo animo, quaque intentione fratres hi ad hunc ascensum in Iudæam inuitauerint Christum, variè doctores exponunt. Primo loco Euthymius, dicit hos fratres finxisse quidẽ bona suadere, tanquam cognatos, & familiares, finem tamen eorum prauum esse ab inuidia procedentem: conabantur siquidem cum in Iudæã pellicere, vt ab illis occideretur, qui eum interficere quærebãt; causam vero prætexebant, quod oporteret discipulos quoque eius, qui ibi erant siue turbas, quæ illum in Iudæa sequebantur, intueri signa quæ ipse ederet. hæc Euthymius. sed tam deprauatam in his fratribus voluntatẽ affirmare argumenta nulla conuincunt, propterea id parum verisimile duco.

Secundo loco Chryso. hom. 47. hæc, & sequentia dicta esse per quandam insimulationẽ affirmat, quasi eum timiditatis, & ambitionis insimularent, qui gloriam hominum ex vna parte ambiret, ex altera timiditate quadam retineri videretur, ne loca celebertima frequẽtaret; ideoque dicunt, *Transi in Iudæam*, vbi templum, vbi sacerdotes, vbi legis doctores sunt; si cupis gloriam captare hominum, ne timidus in hac priuata regione commoreris. At dices quid hos mouit, vt Christũ sic insimularent? Chrysost. respondet, indicat, quia suspitionem, inquit, habebant, an verè opera hæc Christus faceret. Existimo significare velle Chrysostomum dubios esse fratres, an opera illa Christi, essent opera diuina virtute facta; propterea eum exhortari, vt in Iudæam veniat, vbi rectè ea discerni posse credebant. Ex incredulitate igitur mouebantur isti fratres, non ex inuidia, secundum Chrysostomum: probabilior est hæc expositio, quam præcedens; tamen non satisfacere videtur: nam verba non indicant dubitationem, aut suspicionem de operibus Christi.

A Tertio loco Aug. tract. 28. affirmat hos ambitione quadã motos inducere & exhortari Christum ad hanc mundi gloriam quærendam, quasi ipsius gloria in eos etiam tanquã fratres, & proximos secundum carnem redundaret; & videtur Cyril. lib. 4. c. 32. idem sentire; fratres enim hos, Christum ad vanam mundi gloriam, & ambitionem exhortatos esse, dicit; in locis autem celeberrimis maior gloria ex similibus operibus poterat ab hominibus comparari; & id temporis maxime quando tanta multitudo illuc vndique conuenerat. In hac igitur sententia Augustini & Cyrilli, fratres de Christi operibus non dubitabant, nec suspitionem habebant, an verè ea faceret. Probabilis est expositio, sed aliquid difficultatis supereſt; nam in ea non rectè accommodatur causa ab Euangelista adiuncta, *Non enim credebant in eum fratres eius.*

Auctoris sententia.

Propterea mihi legitima expositio ea videtur, quam in commentario expressi, quam magis libet explicare. Fratres hi videbant opera Christi mira, nec ea negare poterant, ipsum tamen esse Messiam, & Christum verum non credebant; exhortati sunt ergo eum, vt in Iudæam ascenderet, vbi sciebant esse peritissimos legis, qui rectum de his iudicium proferre scirent, vt ibi an sit verus Christus discerneretur; in Galilęa enim erant rustici, & ignari homines, quibus legis iudicium non incumbebat. hac de causa Christo persuadere conati sunt, vt ascenderet illuc; prætexunt autem causam, vt & discipuli, quos ibi habebat, videãt opera ipsius, & addũt alia, quæ sequuntur: non ergo ambitio, nec inuidia eos mouit, sed incredulitas, non quod de operibus dubitarent, sed quod an Christus esset, incerti essent, desiderabantque certiores de hac re fieri. Et huic expositioni consonant rectè, quæ sequuntur.

Nemo

Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit in palam esse.

COMMENTARIVS.

PErsequitur exponere causam á fratribus allatam cur in Iudæam ascendere debeat, illicque sua opera facere; qui enim quærit celebris esse, in loco celebri operatur, quasi dicerent; tu quæris te omnibus manifestum facere, & ab omnibus prædicari ex operibus miris; ne igitur in obscura Galilææ regione lateas, sed abi in Iudæam, illicque opera hæc fac, quibus tibi eximiam laudem comparare possis: ille enim est celeberrimus locus: illuc tota Iudæorum vndique multitudo confluit, hoc maxime solemni tempore; nemo enim in occulto opera facit, per quæ manifestandus & celebrandus est; immo vult omnibus fieri manifestus, & celebris.

ANNOTATIO V.

Palam esse quid hoc loco significet.

DVo sunt hic aduertenda. Alterum est illud Palam, nomen esse in Græco vim aduerbij habens παῤῥησίᾳ significans, quod apud latinos libertas loquendi, sumiturque passiue hoc in loco, vt is sit in partilia, de quo publicè, & palã loqui, ipsum q. celebrare licet, quod inferius repetitur; nemo tamen de eo palam loquebatur id est, liberè, & publicè, & iterum; Ecce palam loquitur, id est, liberè, & impunè loquitur. Recte igitur connectitur hæc sententia cum superiori; Ito, inquiunt, in Iudæã, & ibi fac opera, quæ hic facis, vt videãt discipuli, quos illic habes, opera hæc, & liberè, ac impune te celebrẽt, omniumq. voces tibi cõcilies. Si enim vis ab omnibus celebrari, fac opera tua omnibus manifesta. Ista est communis expositio, rectèque vertit interpres in palam esse; nam quod palam fit & dicitur, libere fit & dicitur: non igitur est ad rem expositio quam recentiorum aliqui proferunt, vt sit sensus; Si vis liberari à persecutionibus Iudæorum, vade in Iudæam, & opera hæc exerce: nam παῤῥησίαν apud Græcos non quamcunque libertatem, sed in dicendo, loquendo reprehendendove significat.

Quo animo verba superiora Christo à fratribus dicta sunt.

Alterum est, Chrysostomum hom. 47. his verbis à fratribus insimulatum esse ambitionis & timiditatis Christum, affirmare; quasi quæreret celebris fieri, & ex altera parte in occulto moraretur; hoc timiditatis, illud ambitionis est. Cyril. lib. 4. cap. 32. illos ad vanam gloriam exhortatos esse Christum asserit, quasi vero ipse hæc signa faceret, vt humanam laudem captaret & A probabilis est expositio. sed mihi magis placet, quod in commentario dixi, & adhuc explicatius repeto, non quidem eos in vanam gloriam Christum inducere voluisse, nec Christum propter vanam gloriam illa signa facere arbitratos esse; sed quod verum est in hac parte sensisse, & protulisse. Christus enim ab hominibus nosci & credi volebat, quia id ad eorum salutem necessarium erat, vt tanquam verus Christus reciperetur, idque fratres sciebant; non enim ignorabant Christum suis signis se esse Messiam ostendere, & vt talem recipi voluisse, neque hoc ambitioni tribuebãt, sed quod ipse existimaret eam cognitionem esse necessariam hominibus: dicũt ergo fratres, Si tu quæris ab hominibus recipi, & coli tanquam Christus & Messias, fac tua opera loco & tẽpore celebri, vt omnibus nota sint; ita enim futurum est vt Messias habearis: non enim semper qui opera facit, & ab alijs notus est se cupit, ambitiosus est, maxime cum in bonum finem optaret ab alijs cognosci. Non ergo ambitionis Christum insimulabant, sed quod ille intendebat, verè ea ratione commodius fieri posse iudicabant, si in Iudæam abiret. In hoc tamen isti fratres arguendi sunt, quod Christum sui officij admonere voluerint eumque taxare, quasi non prudenter faceret, qui cum ab omnibus cognosci cuperet, non se in locum celebrem conferret: quod factũ est, quia tunc in eum, vt paulo post dicit Euangelista, non credebant. Hæc mihi probabilior vila est expositio.

Auctoris sententia.

Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo.

COMMENTARIVS.

PErseuerant inducentes Christum, vt in Iudæam abeat; tum vt discipuli eius etiam hæc videant opera; tum quoniam qui se omnibus manifestare cupit, loci celebritatem quærit; tum denique his verbis, *Si facis hæc*, id est, cum tanta opera facias, non est æquum, vt pauci ea cognoscant, mundo te ipsum debes notificare, non Galilæis duntaxat; vt per opera talia mundus, id est omnes Iudæi te cognoscant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO VI.

CHryſoſt.hom. 47.& Euthymius hæc verba dubiè exponunt, Si *hæc facis*, ſi vere habes virtutem talia faciendi, mundo te manifeſta: ſuſpicabantur enim miracula illa phantaſticè fieri. quæ expoſitio difficultatem habet: nam tot infirmorum ſanitates reſtitutæ,& alia huiuſmodi quæ ſenſibus proprijs,& longo tẽpore permanere omnes experiebãtur, phantaſtice eſſe facta credi non permittebant: potius ſuſpicati potuiſſent,an diuina virtute, vel dæmonis artificio ea facta fuiſſent;quãuis nec hoc eos ſuſpicatos eſſe ratio vlla probet. Rectius ergo Cyr.lib.4.c. 32. & Auguſt.tract.28. affirmate dicta hæc eſſe verba exponunt, Si *hæc facis*, id eſt, cum tanta facias opera, manifeſta te omnibus; tot enim, & tanta facta, vt omnibus nota fiant, poſtulant. Hanc ſeeuti ſumus in commentario expoſitionem: ſolet enim hæc particula *Si*, in hac vſurpari ſignificatione. Ioan. 14. Si diligitis me, mandata mea ſeruate, Nõ dubitabat Chriſtus de dilectione Apoſtolorum erga ſe, ſed ſenſus eſt affirmatiuus cũ quadam illatione, ac ſi diceret; cum me diligatis mandata mea vos oportet ſeruare, hoc enim poſtulat dilectio erga me. Ioan. 18. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire: id eſt, cum me ſolum quæratis, hos abire permittite

A

Neque enim fratres eius credebant in eum.

COMMENTARIVS.

CAuſam, cur hæc omnia fratres dixerint, eam eſſe dicit, quia non credebant in eũ; Signa vera eſſe non dubitabant, tamen eum eſſe Dei filium, & verum Meſſiam in lege promiſſum nondum credebant: in Iudæam ergo eum remittebant, quo tota Iudæorum multitudo conuentura erat, vbi peritis & doctores legis erant, vt ibi, quis eſſet, decerneretur; quod eis in Galilæa fieri non debere, nec poſſe videbatur; quia igitur non credebant eum eſſe Chriſtum, propterea hæc fratres eius dicebãt. An omnes fratres eius, nempe quatuor illi, quorum capite ſecundo mentionem fecimus, an eorum aliqui hæc dixerint, certum non eſt; eos tamen omnes hæc dixiſſe probabile eſt.

ANNOTATIO VII.

Cur fratres Chriſti dicantur in eum nõ credere.

QVare Euangeliſta eos non credidiſſe narrauerit, non omnes eodem modo exponunt. Cyril. lib.4. cap. 32. dicit, ne tam friuola, & deiecta verba credentes dicere viderentur, eo ab Euangeliſta dictum eſſe, *Neque enim credebant in eum*: id eſt, ideo tam friuola, & deiecta dixerunt, cum ad vanam gloriam prouocantes, quia non credebant in eum: ſi enim credidiſſent, eum vtique nouiſſent, nec ſic ei locuti fuiſſent. Chryſo. hom. 47. aliter reſpondet: nempe dictũ eſſe nõ illos credidiſſe propter duo; prius eſt quia nimia, & aſpera, & intempeſtiua quadã confidentia locuti ſunt; alterum, quia an quæ faceret, Dominus verè faceret, in dubium reuocabant: quæ A duo ſi credidiſſent, vtiq; non feciſſent. Mihi viſa eſt potius alio referẽda hæc incredulitas; nempe non credebant eſſe Chriſtum, propterea vt in Iudæã iret vbi id diſcernendũ eis videbatur, inuitabant, cum & ipſi id ſcire cupiuerint: Quamobrẽ increduli quidem erant, quia vnde ſcire poſſent, iam habebant; tamen non adeo increduli, vt id fieri poſſe omnino negarent; ſed dubij eum ad locum certiorem remittebãt. Hac igitur de cauſa dictum eſt, *Non credebant in eum fratres*: reſpexit enim Euangeliſta cauſam impellentem eos, vt hæc dicerent, nempe incredulitatem; ex qua procedebat tanta loquendi audacia, & indiſcreta confidentia.

Dixit ergo eis Ieſus, tempus meum nondum aduenit, tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum.

COMMENTARIVS.

TEmpora hæc ad aſcenſum in Hieruſalem referuntur. eſtq. ſenſus; Nondum eſt tempus commodum, vt ego proficiſcar in Hieruſalem, vobis omne tempus cõmodum eſt, & aptum, vt quando libuerit illuc ire poſſitis. Hoc dicit Dominus, quia Iudæi vitæ ipſius tendebant inſidias, eumq. interficere quærebant, propterea more humano loquẽs, inquit, *Nondum aduenit tempus meum*, id eſt mihi aptum, & commodum non eſt: vobis quibus nihil imminet illic periculi, quodcunq. tempus eſt opportunum, & liberè illuc aſcendere poteſtis. Hæc reſpondet Dominus, quia fratres in Hieruſalem aſcendere eum inu-

tabant,

tabant, & exhortabantur; verum Dominus ſe excuſauit, propterea Euangeliſta appoſuit particulam *Ergo*, vt cauſam reſponſionis indicaret eam eſſe, quia tunc fratres proficiſci Hieroſolymam eum hortabantur. Perpende humilitatem Saluatoris; potuiſſet expreſſe eos arguere dicens, vos impudenter me officij mei admonetis, quaſi quæ mihi facienda expediant, ignorem. potuiſſet etiam eis reſponſum negare quaſi incredulis, & audacibus; non tamen hæc facit, ſed cauſam cur tunc quando inuitabatur, non aſcenderit, reddit, quia *Nondum aduenit tempus meum*. Iiſdem tamen verbis fratres tacitè arguit, quaſi diceret; ſcio quid mihi faciendum ſit, nec veſtro indigeo conſilio: non aſcendo nunc, quia nondum eſt meum tempus. Tempus vocat ſuum, quando cum minori periculo humano more loquendo aſcendere poterat, id autem fuit quando iam furor Iudæorum deferbuerat; qui primis feſti diebus eum auidè expectabant, vt in ſequentibus patebit.

Saluatoris humilitas.

ANNOTATIO VIII.

Diuerſæ patrum expoſitiones.

VAriè verba ſuperiora exponunt Doctores. Primo loco Cyril. lib.4. cap.33 hæc tempora ad manifeſtationem refert, vt ſit ſenſus; *Nondum aduenit tempus meum*, quando me ſum gentibus, & mundo toti manifeſtaturus; omnia facio ſecundum Patris ordinem. Gentibus ſum manifeſtandus, poſtquam à Iudæis repellar; hoc tempus nondum aduenit; at veſtrum, quando ad meliora proficere poſſitis, ſemper eſt paratum; quia nunc etiam vos poteſtis proficere, & ad me lius reuocari. hæc Dominus dicit, quia illi eum ad manifeſtandum ſe mundo exhortabãtur. Ad hanc exhortationem refert Cyrillus reſponſionem iſtam. Secundo loco Auguſt. tract. 28. de tempore glorificationis Chriſti exponit, Nondum, inquit, eſt tẽpus glorificationis meæ, prius enim oportet me humiliari, & mori, & per hanc humilitatem ad gloriam meã aſcendere; tempus autẽ gloriæ veſtræ in hoc mundo eſt, ideo ſemper eſt paratum. Refert Auguſt. hanc reſponſionem ad id, in quod fratres inducebant, nempe vt gloriam quæreret. Tertio loco Euthymius ad tempus paſſionis refert in hunc modum. Tempus, A quo conuenit, vt ego in Iudæam vadam occidendus, ad quod vos laboratis, nondum eſt. quid me vrgetis ante tempus? tempus autem, quo vos in Iudæam abeatis, ſemper eſt in promptu; mihi impedimento eſt tempus, quod nondum adeſt. vobis autem nihil eſt impedimento, cum iam vna cum Iudæis ſentiatis, hæc Euthymius. quam expoſitionem adhibet Chryſo. hom. 47. ſed ſub dubio; hanc tamen ſuperius exclufimus, dum oſtendimus fratres hac peruerſa animi intentione non hæc eſſe locutos. Quarto loco idẽ Chryſoſto. exponit, Qui eſtis vos, qui mihi conſulitis, & me docetis? tempus meum nondum B aduenit. quibus verbis inſinuat expoſitionem, quam nos in commentario ſumus amplexi, vt ad id hæc verba referantur, quod diſcipuli eum aſcendere tunc Hieruſalem occaſione feſti exhortabantur; quorum intentione relicta, Chriſtus ad verba reſpondet, nondum eſſe ſibi aptũ tempus, ſicut erat tempus illorum; indicans pericula grauiſſima quæ illic eum manebant, non autẽ eos: humano enim more loquitur: qui quatenus Deus erat, nullum periculum formidabat.

Non poteſt mundus odiſſe vos, me autem odit: quia ego teſtimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala ſunt.

COMMENTARIVS.

CAuſam cur tempus ſuum nondum aduenerit, & illorum ſit paratum, exponit; quia vos mundus non odit, *Me autem odit*, propterea vos ſine periculo verſari vbique & ſemper poteſtis, ego autem minimè. Cauſam autem odij explicat; quia opera eius mala reprehendo; mundus ergo reprehenſionem nolens admittere, reprehenſorem occidere quærit. Tacitè cauſam, cur non odio eos habeat mundus, inſinuat; quia ipſi non reprehendunt, nec teſtimonium perhibent de mundo, quod mala ſunt opera eius. Mundum vocat malos homines, quibus mundus plenus erat, ſed præcipue Iudæos, quos fratres etiam nonnine mundi ſignificarunt. *Manifeſta te mundo*. Dicit ergo ſe Iudæis exoſum, quia eorum mala opera corrigebat, quam correctionem, cum fratres non adhibuerint, à tali odio liberi erant, libereque cum eis conuerſari ſemper poterant. Dicit autem, *Non poteſt vos mundus odiſſe*, non quod omnino impoſſibile ſit, ſeu vt Grego. Nazian. orat. 4. Theolo. exponit, quia inconſentaneum eſt, vt ſimiles ſibi ſimiles odio proſequantur in eo, in quo ſimiles ſunt. Solet aliquãdo ſimilis ſibi ſimilibus vt dicitur, figulus figulo inuidere, ſed non in eo,

Universidad de Deusto
Biblioteca

in quo similitudo consistit, est inuidentia, nec id est odij ratio. His verbis Dominus suam innocentiam indicat, qui propter iustam causam persecutionem iniustè patiatur; similiter Iudæorum malitiam ostendit, qui innocentem odio habeant; & simul fratrum incredulitatem taxat, quod in eadem sint incredulitate, in qua & illi; eaque de causa odio non sint habiti, ac proinde securè vbique degere valeant.

ANNOTATIO IX.

Cyrillus lib. 4. cap. 34. hæc verba sicut & nos exponit; quanquam non vt causam præcedentis sententiæ, sed vt nouam aliam responsionem interpretatur; at accommodatior est expositio, vt hæc verba sint causa, cur tempus suum nondum aduenisse, illorum autem esse paratum Dominus dixerit; & sic Chrysostomus hom. 47. & Euthym. exponunt, & connectunt: tamen in hoc non mihi probantur, quod in eum interpretantur modũ, *Mundus non potest odisse vos*, quia idem sentitis, & ad idem tenditis cum ipso, nempe, vt ego occidar. Iam enim sepius diximus nullam rationem esse, ex qua talis fratrum intentio constet. rectius dicimus eos non odio habitos à mundo, nempe Iudæis, quia non credebant, vt & ipsi, in Christum, nec vita seu opera mala eorum ab his reprehensa erant; sed omnes humana sapiebant, humana quærebant. Nec est ista sententia Saluatoris contraria ijs, quæ experimur, & quæ scriptura testatur; inter malos enim sæpe sunt odia, iurgia, & persecutiones mutuæ, nec etiam omnibus malis licebat ire tunc liberè, & securè in Iudæam; sed sentẽtia Domini est secundum materiam præsentem restringenda, vos non habetis impedimentum eundi, sicut ego habeo: non enim vos quærunt Iudæi interficere, sicut me: quia vos mala opera eorum non arguistis, sicut ego facio & feci: & vos in eadem estis incredulitate erga me, in qua illi. Similis enim in eo, in quo similis est, vti diximus in commentario alteri non aduersatur, nisi ex causa aliqua dissimili. Et nota causam vnam, cur Iudæi quærebant interficere, non quia sabbato curabat, quamuis id prætexerent, sed quia eius correctionem sustinere nolebant, iuxta illud Sapie. 2. Contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis &c.

Causa propter quam Iudæi occidere quærebant.

Vos ascendite ad diem festum hunc, ego enim non ascendam ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est.

COMMENTARIVS.

NE ex verbis dictis fratres hi, ab ascensu in Hierusalem ad festum peragendum retraherentur, neve Christum omnino non ascensurum conciperent, vtrumque retinet, *Ascendite vos*, inquit, *ad diem festum hunc*, celebrandum; ne prætermittatis mei causa vel vlla alia ascendere, cum vestrum tempus semper sit paratum, at ego nondum ascendam; idest, nunc vobiscum non ascendo, quia tempus adhuc meum, quando me ire oportet, nondum est impletum: quo tamen impleto, ascendam. Non negat Dominus se omnino non ascensurum, sed tunc cum eis non iturum, at expectaturum temporis sui opportunitatem, qua superueniente etiam erat venturus. Exhortatur fratres, vt legis cæremonias, & festa obseruent; nondum enim legis tunc obseruantia cessauerat; ne autem scandalizarentur, quod ipse nollet ire, non absolutè negauit, sed nondum sibi esse opportunum dixit, insinuans se etiam ad diem festum venturum. Per diem festum, totum celebritatis tempus significat, quod octo diebus durabat. inferius enim dicitur, die festo mediante ascendisse in templum, & tamen quarto die ascendit, vt ibi dicemus.

ANNOTATIO X.

Quomodo verum est Christũ non ascendisse ad festũ variæ auctorum sententiæ.

DIfficultas est, qua ratione dictum sit, *Ego non ascendam*, seu *Non ascendo*: sic enim aliqui legunt, cum tamen legamus Christum ascendisse. Porphyrius vt refert Hieronymus lib. 2. cont. Pelagianos propter hæc verba Christum inconstantiæ, & mutationis arguebat, quod cum dixerit se non iturum, postea mutato proposito iuerit.

Primo igitur loco aliqui ea de causa verba hęc de textu tollunt sed temerè, & falsò essent enim etiã tolleda, quæ sequitur: *Tempus meum nondum est impletum*, & tamen omnes Antiqui expositores tam illa, quam ista legunt & exponunt, & codices omnes latini & Græci ea habẽt.

Secundo loco alij tollunt pronomen, *Istum*, vt legamus, Ego non ascendam ad diem festum, quasi

quasi Dominus non dixerit se ad illum diem festum non ascensurum, sed ad aliquem nõ ascensurum. Quod præterquam temere etiam & falsò asseritur, vanum, & ridiculum est: nam Dominus de eodem festo loquebatur, ad quod fratres exhortabatur. Præterea, quia si demitur pronomen, & legamus, *Non ascendam ad diem festum*, significat se nec ad illum, nec ad vllum alium ascensurum: nam negatio fit generalior ablata pronominis restrictione. Vanum igitur plane est hæc verba abradere, cum verus textus habeat *Non ascendam ad diem festum istum*.

Aliter igitur tertio loco respondet Cyril. lib. 4. c. 35. legit enim verba negatiuè, sicut Latinè sonant; *Non ascendam*, & interpretatur; Non ascendam ad celebrandum diem hunc festum, volens iam significare solemnitatum, & legis abrogationem; quamuis enim permitteret fratribus vt celebrarent, ipse tamen se nolle iam ea seruare indicabat; quod si postea ascendit, non id celebrandi causa factum est, sed vt doceret. Vera igitur est Saluatoris enuntiatio; *Non ascendam ad diem festum istum*, nec contraria facto, quia postea ascendit. propterea forsan dictum est, non ascendam ad diem hunc festum, vos ascendite; & non dictum est absolutè non ascendam, quę Cyrilli expositio patitur difficultatem; nam verbis sequentibus, *Quia tempus meum nondum est impletum*, hæc causa non aptatur huic, quod celebrare nolit diem festum. Deinde fratres maximum scandalum passi fuissent, si cum legis celebritatem tantam contemnere intellexissent; vna enim ex causis, propter quas Dominus legem illam seruare voluit, ea fuit, ne in ipso Iudæi grauiter scandalizarentur, quod legem Dei contemnere visus esset: præterea quia dicitur inferius ascendisse ad diem festum.

Quarto loco Augustt. tract. 21. aliam responsionem sequi videtur; nempe, *Non ascendam ad diem festum hunc*, gloriam meam quærens, ad quam fratres exhortabantur, *Quia nondum est tempus impletum*, quando meam gloriam sum adepturus; sed huic expositioni obstat verbum præcedens, *Vos ascendite ad diem festum, ego non ascendam*: negat se ascensurum ad diem festũ, ad quem fratres ascendere exhortatur, & tamen nõ eos inducit ad vanam gloriam. Adde quod superius hanc expositionem reiecimus. Aliam idẽ Augustt. adhibet expositionem explicans illa verba, *Vbi est ille?* nempe non ascendam ad primum vel secundum diem festum, ad quem vos me inuitatis: quarta vero die ascendit; sed quia hoc nõ existimo ita fuisse factum, vt inferius dicemus, istam expositionem non probo.

Quinto loco aliqui nostro tempore sic exponunt, *Non ascendo ad diem festum*, idest, nondum deliberaui, nec statui quid facere in hac parte debeam, an ascensurus sim, nec ne. Sed ista expositio suis digna est auctoribus, qui sicut in alijs multis à fide Catholica recesserunt, ita & in hoc errant: Nouerat enim Christus etiam à primo incarnationis suæ exordio omnia, quæ suis temporibus facturus erat, propterea sæpe dicebat, nondum venit hora, nondum tempus: quia tempus, in quo prius disposuerat & sciuerat facienda, nondum aduenerat.

Sexto igitur loco est expositio legitima & vera Chrysostomi hom. 47. & Euthym illud, *Non*, absolutam negationem non esse, sed limitatam, & restrictam, affirmationis aliquid habentem, quod Latinè dicimus, *Nondum*, est enim Græcè οὔπω, quæ vox est eadẽ in illis sequentibus, *Nondum tempus meum est impletum*, & tamen interpres vertit, *Nondum*. Inferius etiam, Nemo iniecit in illum manus, quia nondum venerat hora eius: & iterum, Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus: & superius cap. 2. Nõdum venit hora mea. & cap. 20. Nondum ascendi ad Patrem meum: in his omnibus & alijs eadem est dictio Græca: sensus igitur est; Vos ascendite, ego nondum ascendo, seu non ascendam nunc vobiscum; ascendam tamen postea: & huic sensui accommodatur verbum sequens, *Quia tempus meum nondum est impletum*, nempe modo impletum non est, implebitur tamen postea, & tũc ascendam. Tempus suũ appellat, vt in superiori sentẽtia quando minori periculo humano loquens more, poterat comparere.

Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa; vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto.

COMMENTARIVS.

QVanto tempore manserit in Galilæa, postquam ascenderunt fratres eius, incertũ est: sicut etiam quando fratres ascenderint, postquam hæc locutus est Dominus. id vnum constat mansisse Dominum in Galilæa, donec fratres iter caperent Hierusalem; postquam vero ipsi profecti fuerunt, Christum ascendisse; an vno, an pluribus diebus post illorum profectionem, ignoratur; ascendit tamen, non in manifesto vti solebat, magno comitatu, & omnibus notus; at nunc ascendit non omnino occultus: venit enim cum discipulis, *sed quasi in occulto*, quia non omnibus se manifestabat, in publicum

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt solebat, prodiens. Hæc non ad viam tantum, sed etiam ad locum, quo ibat, pertinent: in Hierusalem enim non manifestus, sed occultus paucis notus illis primis diebus mansit. Attende Dominum venisse Hierusalem, ita vt primo die festiuitatis adfuerit; sed occultus & non manifestus; tamen quarta die, vt inferius dicetur, in templum publicè docturus ascendit: Nec obstat, quod cum fratres profecti essent; venisse dictus sit. nam solebant Iudæi citius venire in Hierusalem vno, aut pluribus diebus ante festum, vt fieri solet etiam apud nos, quando ad celebrandam insignem solemnitatem multi in locum aliquem concurrunt; & hac ratione fieri potuit, vt quamuis fratres prius profecti sint, Christus tamen peruenire Hierusalem potuerit adeo tempestiuè, vt etiam primo solemnitatis die interfuerit. Hoc significauit Euangelista dicens ascendisse Christum ad diem festum *In occulto*, vt distinguat ab illo alio ascensu ad docendum in templum publico, qui factus est cum ibi esset. Quod paulo inferius exactius discutietur. Recto consilio latuit Christus; tum, vt Iudæorum furori aliquantulum cederet, qui tunc maximus erat, quando expectabatur venturus & docturus, nempe primis diebus; tum vt sui excitaret desiderium: denique vt suam potentiam ostenderet, qui Iudæis ipsum illis diebus inquirentibus, & contra eum murmurantibus apparuit, & tamen nihil ei nocere potuerunt. Si enim á principio apparuisset, Iudæorum furor non fuisset alijs notus, ideoque postea miratæ turbæ dicebant, Ecce palam loquitur, & nemo in eum manus mittit.

Quare Dominus latere voluerit.

Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant, vbi est ille?

PArticula *Ergo*, causam, & illationem indicat, nempe, quia in occulto ascendit, nec se omnibus manifestum primis diebus exhibuit, propterea quærentes, *Dicebant; Vbi est ille?* vox est requirentium, & inuenire cupientium; ea de causa Euangelista duplici verbo est vsus, *Quærebant*, & *dicebant*, vt significaret Iudæos inquisiuisse eum, vt inuenirēt, vbi esset; qui enim inquirunt, vt inueniant, solent interrogare multos, vbi est hoc? Vocem hanc eorum esse, qui eum insequebantur, & interficere quærebant, affirmant Chrysost. homil. 48. & Cyril. lib. 4. cap. 37. ille ex summo odio affirmat sic locutos esse, *Vbi est ille?* quasi nominare non sustinentes; hic vero asserit id ex arrogantia magna esse factum, quasi eum contemnentes. & hanc sententiam verbum illud Euangelistæ probat. *Iudæi*, inquit, vocat enim Iudæos, non omnes, qui erant ex Israel, sed qui de Iuda, & qui erant in Hierusalem, de quibus paulo post dicitur, propter metum Iudæorum: hi enim erant primi, & qui Christum maxime persequebātur. Vox ergo ista erat principum Iudęorum, & Pharisæorum, qui Iudæi dicti sunt, vt à Galilæis distinguerentur: Dici tamen probabiliter potest, cum vox hæc à multis sit prolata, *Vbi est ille?* a quibusdam bono animo, ab alijs malo esse profectam; nam sequitur quosdam de turba eum bonum, quosdam malum esse dixisse, quidam ergo ex contemptu, quidam ex veneratione dicebant, *Vbi est ille?* nam vox *Ille*, vtrumque sensum facere solet; omnes requirebant, non tamen eodem affectu, eademque interrogatio non ex vno processit animo: accommodatior tamen est expositio prior.

Et murmur multum erat in turba de eo: quidam enim dicebant, quia bonus est: alii autem dicebant non, sed seducit turbas: nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum.

DVm Iudæi inquirerent, & nemo inueniret Christum: turba mutuo contendebat in partes contrarias diuisa: quidam enim partes Christi, quidam contrarias agebāt; hi vt bonum defendebant, illi vt seductorem accusabant, nemo tamen audebat loqui publicè, & liberè, *Propter metum Iudæorum*, id est, principum, & primorum, qui erant Hierosolymis, & maxime insequebantur Christum: dum autem dicitur nemo liberè loquebatur, tam hi, qui contra Christū, quam qui pro Christo erant, comprehenduntur: quantum enim ex verbis colligere licet, prohibuerant Iudæi omnem de Christo sermonem, & con-

tentio-

tentionem, vt eius memoria omnino ab omnium mentibus deleretur; propterea nemo audebat publicè, & liberè loqui. Illud *Palam* est in Græco eadem illa dictio, quæ superius exposita est in illis verbis: Quærit in palam esse. Chrysostomus homil. 48. illud verbum, *Seducit turbas*, vocem esse dicit principum Iudæorum; at rectius ad turbas refertur: inter quas erat contentio & murmur, dum quidam pro Christo, quidam contra Christum sentiebant, & occultè inter se loquebantur.

Iam autem die festo mediante ascendit Iesus in templum, & docebat.

CVm solemnitas octo dierum spatio celebraretur, die quarta, quæ medium tempus est, Christus ascendit in templum, vt Euthymius refert. Et attendendum est non dici ascendisse Hierusalem, sed in templū: ille enim ascensus fuit prior, hic posterior: ille occultus, hic publicus; ille ad diem festum, hic ad docendum. Omnia hęc Euangelista descripsit: priorem enim ascensum factum esse narrauit, postquam fratres è Galilæa profecti sunt, isque occultus fuit: posterior autem est ascensus in templum, & de hoc nunc Euangelista loquitur. Nec placet, quod Augusti. tract. 28. dicit, exponere enim videtur hunc ascensum de Galilæa in Hierusalem, quasi die quarta venerit ad festum; sed iam hic ascensus narratus est ab Euangelista superius: & hic fuit prima die festi, nempe venit Hierusalem, tamen occultus mansit, nec docuit publicè vsque ad quartam diem; quod his verbis dicitur.

Et mirabantur Iudæi dicentes, quomodo hic litteras scit cum non didicerit?

QVid docuerit Christus, Euangelista prætermisit: doctrinam tamen insignem fuisse insinuat, dum Iudæos, qui ipsum insequebantur, & vt occiderent quærebant, in admirationem conuersos esse narrat, dicentes, *Quomodo litteras scit, cum non didicerit?* cæci Iudæi, non quid dicat & doceat considerant, vt veritatem assequantur, sed quomodo docere possit. Et verò consideratio ista, si vti fieri debuit facta fuisset, eos ad credendum inducere sufficiens erat; magnum enim veritatis, nempe Christum á Deo esse, argumentum erat, sine disciplina vlla, tantam & tam mirabilem proferre doctrinam: laudabilis tunc esset admiratio; at dum in sua perstant infidelitate, & inutile faciunt quod in maximam debuit vtilitatē conuerti, arguendi & insimulandi sunt maxime. *Litteras*, scientiam sacræ scripturæ appellant, & eam, quæ diuinorum est mysteriorum; hæc enim Græcè Grammatica vocatur, latinè litteræ. 2. Tim. 3. Quia ab infantia sacras litteras nosti. Act. 4. Comperto quod homines essent sine litteris. Quidam hanc admirationem eorum esse existimant, qui Christi sermonem susceperunt, & in prætio habuerunt; at verius est illorum fuisse, qui increduli erant, & hæc proferebant, non vt laudarent; sed vt potius Dæmoni tribuerent; aut saltem, an à Deo esset, in dubium reuocarent; nam paulo inferius isti dixerunt, dæmonium habes; & rursus his dixit Dominus; Cognoscetis an mea doctrina à Deo sit, quasi id dubitassent; & ita Chryso. hom. 48. & Cyril. lib. 4. cap. 41. sentire videntur. Hi Iudæi doctrinam negare nō poterāt, at laudare fugiētes, quomodo eam habuerit, mirantur & in dubium reuocant, an ex Deo sit, quam omne humanum ingeniū excedere agnoscebant.

Respondit eis Iesus, & dixit, mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me.

EOrum quamuis occultas voces sentiens Dominus, vt vel in hoc suam diuinitatem ostenderet, ipsorum admirationi respondit, & vnde has litteras & doctrinam acceperit, expositum. *Doctrina*, inquit, *Mea*, quam habeo, & quam audistis, *Mea non est*; id est, à me non est, sed ab eo *Qui me misit*: significat hanc doctrinam esse Dei patris; ab ipso enim eā accepit. non ergo est cur admiremini dicentes, *Quomodo scit cum non didicerit*; quia à Deo Patre hæc mea doctrina est; non à dæmone, vt suspicamini. Doctrinā affirmat suam; quia eam habebat: non suam, quia non eam à se habebat, sed a Patre. Cætera in annotatione require.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XI.

Vtrique Christi significatur, ea superiora conuenire.

SVperiora verba vera sunt, de Christo vt filius Dei est, & etiam vt homo est; vt enim Deus est, habebat eandem omnino scientiam, & doctrinam, quam Pater habet; vt enim vna est essentia, ita & vna est vtriusque scientia, & doctrina; hoc tamen discriminis est, quod Pater à nemine, filius eam à Patre habet: & propterea verum est, quod dicit. *Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me*; dicit suam & non suam: sed non modo eodem interpretanda sunt hæc; sua enim erat, quia verè eam scientiam, & doctrinā habebat, & habet; non sua autem, quia sic eam habet, vt à Patre accipiat. Vt homo autem est, scientiam habet, & doctrinam, non eandem cum Patre: sicut enim natura est diuersa, ita & doctrina & scientia tali naturæ inhærens diuersa est: diuersam dico scientiam & doctrinam, in se ipsa. est enim accidens & habitus infusus. ex parte vero eorum, quæ sciebat & docebat, eadem est cum scientia Patris propter identitatem eorum, quæ scit & docet Christus: quæ enim scit & docet Christus vt homo, sunt eadem cum his, quæ scit, & docenda vult pater. Hæc igitur doctrina, quæ Christi hominis est, suam dicit, quia ipsi inest, non suam autē, quia à diuinitate, quæ vnita est procedit & emanat. Propterea verè dicitur *Mea doctrina*, quam vt homo habeo, *Non* A *est mea*, sed Patris, quia ab eo accepta est, & ab eo mihi data, & communicata. Tribuit Christus Patri, quæ diuinitatis suæ sunt, cum posset dicere; doctrina, quam vt homo habeo, à me ipso, qui Deus & filius Dei sum est; at Patri tribuit & rectè, vt notat Chrysost. hom. 48. ne ingenitus, neue Deo contrarius, neue se extollere videretur; vt modestiam seruans neminem se iactare debere doceret, & vt auditorum imbecillitati consuleret. Cum igitur hæc sententia duos admittat sensus veros, & quæ ad rem facere possunt, sacri Doctores modo vnum, modo alterū, B aut hi vnum, hi alterum sequuntur. Ambro. lib. 2. de fide cap. 4. & lib. 5. cap. 3. de Christo vt homine hanc sententiam exponit. similiter August. lib. 1. de Trini. cap. 12. idem Aug. lib. 2. cap. 2. de diuina scientia, quam habet vt Deus interpretatur: affirmat tamen vtroque modo intelligi posse. & tract. 27. in Ioan. etiam de diuina scientia exponit; sicut & Cyril. lib. 4. ca. 42. & Chrysost. hom. 48. Vtrouis modo exponas sententia eadē est, & in vtroq. sensu suam scientiam diuinā, seq. Deum, seu Dei filium esse his verbis Christus significat: simulq. facto comprobat, quæ occultè C dicebantur reuelando. ad contextū autē præsentem magis facit, si de scientia quam habuit, ut homo, interpretemur, quæ quidem erat à Deo.

Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur illi non cognoscerent talem doctrinam, cuius esset, tacitè & miro artificio detegit, *Si quis*, inquit, *Voluntatem eius*, qui me misit, ideſt, Dei Patris, *Facere voluerit*, is facile cognoscet a quo mea sit doctrina: nēpe an a Deo, an a me ipso: id est, a me excogitata, aut inuēta, aut quæsita, Deoq; cōtraria. A seipso vocat, quod opponitur a Deo esse, vt rectè exponit Chrysost. hom. 48. ac si dicat: cognoscet an mea doctrina sit Dei, an vero ipsi contraria. Rectè ergo sequitur illos nolle facere Dei voluntatem, quandoquidem non cognoscebant, a quo esset doctrina Christi. Tacitè ergo arguit Dominus, & causam, cur non credant, nec intelligant eius doctrinam indicat; quod Chrysostomus hom. 48. & Cyril. lib. 4. cap. 43. aduertunt: ac si diceret, deponite iram, inuidiam, odium, quæ contra me, & contra Dei voluntatem concepistis, & tunc intelligetis meam doctrinam, a quo sit: hæc vos impediunt a recta & vera intelligentia: qui enim Dei voluntatem quærit facere, & quæ ei aduersantur omnino fugere, cognoscit meam doctrinam esse Dei, & non humanum inuentum contrarium ipsi, vt vos putatis. Attende, eum qui vult Dei facere voluntatem, dici cognoscere Christi doctrinam, quia dispositus est, nec impedimētum habet cognoscendi; tamen lumen diuinum necessarium est, quo id assequatur; sicut qui diceret, qui oculos sanos habet & apertos, videt, quæ ei obiecta sunt, non tamen propterea negatur lumen exterius, sine quo non fit visio.

ANNOTATIO XII.

AVgustinus tract. 29. verba hæc aliter exponit, vt is voluntatem Patris dicatur facere, qui in Christum credit, iuxta illud Ioan. 6. A Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. erit ergo sensus; qui credit in me, cognoscet de doctrina mea, an à Deo sit, iuxta illud Isa. 7. Nisi credideritis, non intelligetis. Fidei enim mysteria hoc habent, vt prius credantur, quam cognoscantur. Similis sensus est illorum verborum, vt superius annotauimus cap. 3. Qui A diligit veritatem, venit ad lucem, & qui mala agit, odit lucem. Hæc expositio est valde probabilis; tamen accommodatior est illa Cyrilli & Chrys. quam in commentario sumus secuti.

Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit.

COMMENTARIVS.

NOn est contentus Dominus causam, cur doctrinam eius Iudæi non cognoscant aperire. & simul modum cognoscendi tradere, quæ in superiori sententia fecit; sed probat doctrinam suam Dei esse, vt ex probatione etiam ipsi id intelligant. Est autem probatio hæc, *Qui à semetipso loquitur*, id est, qui doctrinam propriam & à Deo alienam & separatam loquitur, is honorem proprium quærit, vt ab auditoribus in pretio habeatur, ab illisque gloriam, & laudem consequatur: at ex aduerso, qui non quærit proprium honorem, nec gloriam, sed Dei, profectò a se ipso non loquitur, sed à Deo. Hoc argumentum probat verba superiora intelligenda esse de scientia humana Christi, quæ à Deo erat: nam his verbis solum intendit se esse a Deo missum, & quæ secundum eius sunt voluntatem docere, ab eoque doctrinam accepisse, & id, hoc argumentum confirmat. Christus autem vt homo non ex sua prædicatione, & doctrina, quærebat humanam gloriam & honorem, sed Dei Patris; ad cuius voluntatem obseruandam homines exhortabatur, & cuius honori in omnibus consulebat; non igitur doctrina eius aliena erat à Deo.

Qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in eo non est.

ALteram partē argumenti proponit; est enim argumentum ab opposito consequentis ad oppositum antecedentis, vt Dialectici dicunt; ac si dictum esset; homo est, ergo animal est, at non est animal, ergo nec homo: Ita nunc, A semetipso loquitur, ergo proprium commodum & honorem quærit; at non quærit proprium honorem, igitur non a semetipso loquitur, sed ab eo, cuius honorem quærit. Hoc nunc dicit, cum enim superius vnam proposuisset partem, qui á semetipso loquitur, quærit propriam gloriam, infert à contrario, *Qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum*, non autem propriam, *Hic*, profecto, *est verax & non est iniustitia in eo*. Non intulit Dominus hic à Deo est, sed verax est, & iustus, seu non est iniustitia in eo, vt doctrinam & opera sua defendat. hæc enim duo calumniabantur Iudæi; doctrinam quidem quia seducebat turbas; opera quia Sabbatum non custodiebat. Contra vtramque calumniam intulit, qui gloriam Dei, a quo missus est, non autem propriam quærit, hic verax est, quia doctrina eius vera est: mendacijs enim non glorificatur Deus. iniustitia etiā in eo non est, quia opera eius iusta sunt; non enim à transgressoribus honorificatur Deus. Perpende quam prudenter, & appositè hæc Dominus intulit: nam inter illos multi contra doctrinam dixerant, seducit turbas: alij quærebant eum interficere prætextu violationis Sabbati, propter Paralytici illius miraculū Ioan. 5. vt paulo inferius explicabitur. propterea Dominus hæc duo inferre voluit, verax est, & in eo iniustitia non est, simul etiā vt occasionem haberet, ex hoc verbo Iudæorū peruersum & iniquum animum reprehendēdi, quo propter opus mirabile, ac plane Diuina virtute Sabbato perfectum, vitæ ipsius insidiabantur. hic est horum verborum legitimus sensus. Tacitè vt Cyrillus lib. 4. cap. 44. dicit Pharisæos illos arguit, qui propriam quærentes gloriam, mendaces & iniusti erant: mendaces quia hominum traditiones diuinæ legi contrarias docebant; iniusti, quia diuina mandata transgrediebantur Matth. 15. Cur transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras? erant etiam mendaces & iniusti contra Christum: mendaces, in dissuadendo populo, ne in Christum crederet; iniusti, in morte innocentissimo Christo machinanda. Hæc autem omnia acciderunt, quia non Dei, sed propriam gloriam quærebant, proprijs commodis consulentes.

Iudæi Christi doctrinam & opera calumniabantur.

Non

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non ne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? quid me quæritis interficere?

VErba hæc sic superioribus connectuntur. Cum se veracem, & iustum in doctrina, & operibus dixisset, arguit nunc Iudæos iniustitiæ & transgressionis, in eo, quod eum quærant interficere; & est sensus, nonne legem habetis, quam vobis dedit Moyses, cur nemo ex vobis seruat eam? si enim seruaretis, non quæreretis me interficere: nam insontem & innocentem interficere lex prohibet. Si verbum illud vltimum præponatur, clarior efficitur sensus sic, Iniustitia in me non est, quid me quæritis interficere? nonne Moyses legem dedit, cur eam seruare non vultis? sicut si quis iniustè inter nos ab alijs iniurias patiatur, persecutoribus dicat; Nonne Deus prohibet iniuria proximum afficere? nonne legi Dei subiecti estis, cur non seruatis, cur non facitis, quæ Deus præcipit? ita nunc dicitur. illa enim verba, *Et nemo ex vobis facit legem?* interrogatiuè habentur, & faciunt sensum, cur non seruatis legem Moysis, cur ei contrauenitis, dum me innocentē, veracem, & iustum occidere quæritis? Et rectè Dominus eos arguit, quod contra legem Moysis agant, dum ipsum occidere quærunt; tum vt ostendat se non esse contrarium Moysi, vt ipsi opponebant; tum vt eos potius Moysi contrarios declaret, & crimen in ipsosmet retundat, quod illi imponere studebant. Ad incredulos & persecutores hæc verba Dominus dirigit, propterea dixit, *Nemo facit legem.*

ANNOTATIO XIII.

Varius superiorum verborum sensus.

SVperiorem sententiam obscuram esse nemo A ibit inficias, quæ quidem variè exponitur, & connectitur, à diuersis. Primo Chrysost. hom. 48. Dicit in duobus Christum à Iudæis esse reprehensum; & in doctrina, quod se Patri æqualem faceret; & in operibus, quod Sabbatum violaret. Verbis prioribus ad doctrinæ calumniam respondit, docens suam doctrinam à Deo esse, idque probauit; ad alterum nunc se conuertit, & eos maioris arguit transgressionis, estque sensus; Vos me legis transgressionis accusatis; at maioris estis transgressionis rei; dedit enim vobis Moyses legem, & non seruatis eam, quam non leuiter, sed grauiter trāsgredimini: quæritis enim me interficere, quasi diceret; Ego si solui legem, hominem liberaui, infirmo sanitatem restitui, vos autem soluitis innocenti mortem parando. Ista est Chrysostomi expositio, & similis est Cyrilli. lib. 4. cap. 46.

Secundo loco Augustinus tract. 30. aliter exponit; vt sit sensus, vobis Moyses dedit legem, & non seruatis; si enim seruaretis, in ipsa me agnosceretis, & non occidere quæreretis. quamuis sensus iste alius sit à superiori, tamen connexio eadem videtur, vt Dominus ad calumniam his verbis respondeat, qua tanquam legis transgressorem occidere quærebant. Quamquam sic etiam connecti potest, vt Dominus ad eos, qui interficere eum studebant, se conuertens arguat; ostendens eos id tentare, quia legem Moysis nō seruabant. Tertio loco aliqui recentiorum hæc verba connectunt, & exponunt sic; vt probet Dominus, quæ paulò superius dixerat, qui faciat voluntatem Patris cognoscet de mea doctrina an à Deo sit, quibus verbis insinuauit illos non A facere voluntatem Patris. Id nunc ostendit dicens; Nonne vobis Moyses dedit legem, & tamen eā nemo seruat, quod vel eo patet, quia me interficere, quæritis; non ergo mirum si non cognoscatis doctrinam meam, à quo sit, quia legē & Dei voluntatem non facitis. Quarto alij aliter exponunt, & sic coniungunt, Moyses dedit vobis legem, & ei non paretis, non tamen propterea succensetis Moysi, qui talia vobis mandauit; nam ille, quæ iussit Deus, fecit; cur ergo me quæritis interficere, quia quæ vobis displicent & minus grata sunt dico? nam & ego non à me ipso hæc, sed à Deo accepi, & patris mandata annuntio. Quinto item alij nostro tempore aliter interpretantur, vt Dominus his verbis eos arguat, quod non zelo legis ipsum interficere quærerent; vt sit sensus; Moyses vobis legem dedit, & non seruatis, sed contemnitis eā: quid ergo me zelo legis occidere quæritis? non enim zelus illius, sed aliud vos mouet; si enim zelus esset legem seruare studeretis. Sexto denique alij sic explicant; non mirum, si meam doctrinam non recipiatis, quandoquidem legem Moysis, quem vos mihi præfertis contemnitis & trāsgredimini, quod eo maxime patet, quia me quæritis interficere. Hę sunt expositiones doctorum. Lōgum esset & inutile, si contra singulas agere tentaremus; quamuis contra aliquas id efficaciter fieri posset. Mihi ea legitima videtur, quam in commentario adhibui: cum enim se veracem, & iustum esse ostendisset, eos arguit & in ipsos inuehitur, qui mortem illi machinabantur, nullam legis Moysis & Dei rationem habētes, cuius zelum ipsi falsò prætexebant,

Respon-

Respondit turba, & dixit Dæmonium habes, quis te quærit interficere?

COMMENTARIVS.

NOn ad turbam Dominus dirigebat verba superius dicta, sed ad Pharisæos, & Iudæorum primos, qui id facinus conceperant, & exequi procurabant: turba vero sceleris tanti ignara, arbitrans sibi hoc peccatum imponi, in Christum inuehitur acerbè, & iniuria afficiens à se facinus tale repellit. *Dæmonium habes*, &, *Quis te quærit interficere?* ac si dicant; Dæmon te instigat, vt hæc dicas: nam nemo nostrum te quærit interficere. Dæmonio hoc tribuunt, quia ipsius est mendacia & falsa testimonia & calumnias imponere, & propterea in eum, quod Dæmonis spiritu ducatur, conuitium iactant.

ANNOTATIO XIV.

CYril. lib. 4. cap. 47. dicit vocem hanc esse A bat, sed Pharisæos, legis doctores, & Iudæorum eorum, qui interficere quærebant, scientes principes. Dices, cur non igitur ad eos distinctū, enim crimina sibi illata, ad negationem refugerunt, vnde negatio hæc, malignitatis fuit, impietatem que impietati addunt, quasi mendacem eū appellantes: hæc Cyrillus. Idem Chrysost. hom. 48. quod si obijcias, quia hi de turba erant, respondet omnes eum interficere quæsiuisse, quia dictum est, nemo ex vobis facit legem? sed profectò difficile est creditu omnes etiam de turba Christum interficere voluisse, immo contrarium Euangelica lectio habet: nam inter eos erant, qui dicebant, *Bonus est*. Existimo igitur eos, qui B ita responderunt, non fuisse de numero eorum, qui occidere quærebant: erat enim turba humilis, cuius non erat legis transgressiones vindicare. Illi Pharisæi, & Principes erant huius criminis rei, propterea que turba ita acerbè & asperè respondit, quia se talis sceleris immunem sentiebat: nec Dominus eam huius accusare intendebat, sed Pharisæos, & Iudæorum principes. Dices, cur non igitur ad eos distinctū, & singularem habuit sermonem? respondeo ex quadam egregia doctrina Grego. lib. 13. Mora. cap. 3. cuius hæc sunt verba. Nisi prædicator sustineat, quando proferre congruè correptionem possit; auget in eo malum, quod insequitur: sæpe enim contingit, vt talis sit, qui nulla increpationis verba sustineat. quid igitur in huius culpa prædicatori agendum est, nisi vt in sermone admonitionis, quem pro communi salute omniū auditorum facit, tales culpas ad medium deducat, quales eum perpetrasse considerat, qui & præsto est, & de se solo adhuc argui non potest, ne deterior fiat; & cum generaliter contra culpā inuectio intenditur, correptionis verbū libenter admentem ducitur, quia potens prauus ignorat, quod sibi hoc specialiter dicatur. hæc Greg. ex quibus, quare Dominus generali reprehensione in suos sit inuectus persecutores, facile patet.

Quomodo prædicator aliquū publicè arguere possit.

Respondit Iesus, & dixit eis, vnum opus feci, & omnes miramini.

COMMENTARIVS.

INconstantis & ingratæ turbæ conuitium spernens Dominus, ijs, qui verè occidere eū quærebant, respondet, causam eos nullam interficiendi habere demonstrans. Est autem aduertendum à tempore illo, quando Dominus paralyticum sanauit, grabatumque tollere Sabbato iussit. Iudæos Christum interficere decreuisse, vt in eo capite declaratum est; nec cessauit hæc istorum iniqua, & impia intentio; sed magis ac magis in eis augebatur, eratque perpetua memoria huius facti; quamuis quando hæc loquebatur Dominus, iam sesqui annus ab illo facto interfesserit: nam gestum fuit Paschatis tempore, & vt alij dicunt, Pentecostes; tamen post illud Pasca, aliud est celebratum, cuius Ioannes non meminit, & post hoc agebatur festum Tabernaculorum, quando hęc loquitur Dominus, qui annus erat tertius suæ prędicationis; sequenti enim proximo Paschate occisus est. Dominus igitur hoc factum nunc repetit, quia in eorū memoria præsentissimū erat, & propter id mortem ei parabant. Repetit autem, vt eos contra legē agere, nullamq; causam ipsum interficiendi habere coram toto populo demonstret, suamq; innocentiā significet. Verbis igitur propositis causam, quam occidendi prætexebant, proponit; estque sensus; dixi vos iniquè, & contra legem me occidere quęrere, hāc vobis iniustitiam ostendo, *Vnū opus*, inquit, *Feci*, nempe Paralyticum sanaui Sabbato, & propter hoc, *Omnes miramini*, id est, pertur bati estis, & tumultuamini, quasi Sabbatum & legem sim transgressus. In sequentibus ostendit hanc causam non esse iustam. Et attende, *Vnum*, inquit, *Opus feci*, quasi diceret, non habetis quicquam aliud contra me, nisi hoc vnum; rursus vno opere turbati estis omnes; ideſt plurimi. Admiratio hæc non est in bonam partem, sed in malam, quia tumultuabantur, & perturbabantur contra Christum, vt exponit rectè Chrysostomus hom. 48.

Propterea

Universidad de Deusto
Biblioteca

Propterea à Moyse dedit vobis circuncisionem, non quia ex Moyse est, sed ex Patribus, & in Sabbato circuncidit is hominem.

COMMENTARIVS.

EVidenti argumento probat se non esse transgressorem legis Mosaicæ de Sabbato custodiendo, eò quod hominem Sabbato curauerit. Supponit autem vnum, in quo tota argumenti vis consistit, nempe Moysem dedisse Iudæis circuncisionẽ; propterea quia à Patribus erat præcepta, non quasi ipse primus esset institutor, vnde principaliter ad legem Moysis non pertinebat: ante ipsam enim circuncisio fuit, & tanquam iam institutã ipsis restituit, erat enim intermissa in deserto; præceptum vero Sabbati proprium erat Moysis, ipse enim primus tale præceptum imposuit, quod ante non seruabatur. Est ergo sensus, Vos vtimini circumcisione non tanquam à Moyse instituta, sed á Patribus; non enim erat proprium opus legis, sed Patrum, & propterea ille vobis dedit eam; & tamen in Sabbato, quod Moyses præcepit circumciditis, nec legem Moysis vos transgredi putatis, quia quod fecerunt Patres, facitis. Concludit verbis sequentibus: si igitur circumciditis hominem in sabbato, nec ex hoc sequitur transgressio legis Mosaicæ, quia à Patribus fuit illa circumcisio, cur mihi succenseris, quasi ego legem Mosaicam sim transgressus, quod hominem totum saluum fecerim, cum sit hoc opus multo maius, quam circumcisio? Et attende, quomodo ad ipsos referat factum. Vos circumciditis in sabbato, non solum quia ipsi circuncidebant, sed quia ipsi declarauerant esse in Sabbato circuncidendum; nec enim Moyses id expresè docuit. immo dum sabbatum præcepit, nec expressit circumcisionem in eo debere fieri, videri alicui posset, quando circumcisio exercenda occurrebat Sabbato, potius esse transferendam; at non sic faciebant, & rectè: præferebant enim circumcisionem sabbato, & declarabant non esse tale opus contrarium sabbati obseruantiæ, quia erat opus Patrum.

ANNOTATIO XV.

REcentiorum complures verba, *Non quia ex Moyse est, sed ex patribus*, per quandã parenthesim, & velut verbi correctionem dicta censent; ne aliquis opponeret, Moysem nõ fuisse primum circumcisionis auctorem; non tamen, quod illa verba ad argumentum aliquid faciant: nam sententiæ sensum hunc esse putant. Moyses dedit vobis circumcisionem, & circumciditis in Sabbato, nec propterea legem transgredimini. Patitur autem hæc interpretatio per multas difficultates, ratione illius dictionis, *Propterea*, quia tali expositioni aptari non posse videtur, vt paulo inferius explicabitur. idcirco meo quidẽ iudicio isti sensum non assequuntur. Rectius & verius Cyril. lib. 4. cap. 49. & Chrys. hom. 48. & Euthym. hæc verba ad argumentum pertinere arbitrantur, quamuis non eodem modo exponant: vis enim argumenti in hoc consistit, per circumcisionem, quæ non est propria Moysis, sed Patrum, factam in Sabbato, non est legis Mosaicæ transgressio, ergo neque erit per opus Christi miraculosum, quod maius est, quã circumcisio. distinguit enim Dominus circumcisionem à lege Moysi, & Sabbatum ad Moysem, & circumcisionẽ ad Patres refert; vt si per opus illud Patrũ non fit transgressio legis Moysi, nec per hoc opus mirum sanationis, vt in cõmentario expoſuimus, fiat; & tunc rectè accõmodatur particula *Propterea*, vt ex sequẽti annotatione

A constabit. Si autẽ illorũ expositiones sequamur, nec particulã hãc, nec vim argumenti cõstare, facile intelliget, qui attentè verba considerauerit.

ANNOTATIO XVI.

Vox Propterea varie explicatur.

MIrum est quantam expositoribus illa particula, *Propterea*, ingerat difficultatem; tam his, qui verba illa, *Non quia ex Moyse, sed ex patribus*, per correctionem quandam dicta censent; quam illis, qui ad vim argumenti facere existimant, præcipue tamen prioribus. variè igitur exponitur. Euthymius enim superuacaneam censet, & vulgari modo positam, & nihil ad sensum facere. hæc responsio non est probanda: nõ enim in sacra scriptura leuiter illa particula ponitur, maxime cum hæc sit de numero earũ, quæ multum in oratione valent, sensusque ac sententias variare solent. Theophylactus superioribus connectit; vt sit sensus; Omnes miramini, propterea seu propter hoc opus quod feci: nam Græcè legi potest relatiue, idẽ enim est ac latinè, propter quod, quod & vnius dictionis, & duarũ vim habet, & tunc sensus est: Vnum opus feci, & omnes miramini propter hoc. Mihi Chry. ho. 48. idẽ videtur sẽtire; at quia codices omnes & Latini, & Græci cum sequentibus connectunt & cõmunissimè exponunt Doctores, non placet ab hac cõi lectione discedere. Tertio igitur loco recentiorũ aliqui illud, *Propterea*, sic connectũt cũ sequentibus, vt non sit causæ significatiuum, sed velut attentionem excitans sequentium, ac si dictũ esset:

set: *Vnum opus feci, & omnes miramini propterea Moyses dedit*, idest propterea attendite, & aduertite, quæ dicam. sed hi nec cum sequentibus, nec cum præcedentibus connectunt, & necesse est verbum aliquod supplere, quod iam non est verba exponere, sed multiplicare, nec talis dictio in scriptura vnquam sic posita reperitur. Quarto alij totam sequentem hanc sententiam cum superiori coniungunt; vt sit sensus; Vnum opus feci, & vos miramini, propterea Moyses dedit vobis circuncisionem, vt circuncisio facta in sabbato faciat, ne vos miremini, nec me legis transgressorem existimetis. Violenta est, & non vera hæc expositio: nam non fuit hæc causa, cur Moyses dedit circuncisionem: Quod si dicant, *Propterea*, non causam, sed euentum indicare, quasi ex eo quod Moyses dedit circuncisionem, & fit in Sabbato, id consequatur, vt probetur Christus non esse legis transgressor, certè violentum est; Nam particula quæ euentum indicat, connectitur cum ipsa re, quæ euenit, non cum eo, à quo euentus fit. Quinto loco alij particulam ornatus causa positam affirmant, vti Latinè verum

A enim vero, & fauet his quod notat Rabbi Dauid, nempe particulam עַל־כֵּן cui respondet propterea seu Græcè διὰ τοῦτο aliquando idem significare quod profectò, verè, sanè, maximè quando in principio sententiæ ponitur; at in toto nouo Testamento talis particula in ea significatione non reperitur. Sexto alij vice particulæ tamen, seu attamen hanc positam dicunt. Omnes hi nostræ ætatis auctores eo mouentur maximè, quia illa verba media, *Non quia ex Moyse, sed ex Patribus*, per quandam parenthesim, & velut per correctionem dicta putant, nõ autem, quod ad vim argumenti faciant. sed superius ostendimus maxime id ad argumentum facere. Quare septimo loco Cyril. li. 4. c. 49. omniũ optimè hanc particulam exponit, cum sequentibus connectens, & causæ reddendæ appositã interpretãs, vt sit sensus; Idcirco, seu ea de causa dedit vobis Moyses, circũcisionẽ, nõ quia erat ex se, sed quia erat ex Patribus; & tamen vos in Sabbato circumciditis, quãuis illa sit Patrũ, Sabbatum autẽ sit Moysis. Hũc nos in cõmentario sensum amplexi sumus, & verissimũ legitimũq. reputamus.

Si circuncisionem accipit homo in Sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato?

COMMENTARIVS.

AD præcedentem sententiam hæc pertinent; concludit enim ex superiori sententia argumentum; *Si homo accipit circuncisionem* patrum, *in Sabbato*, & non hinc sequitur, *Vt soluatur lex Moysi* præcipientis obseruantiam Sabbati, non debetis mihi succenſere nec me transgressorẽ Sabbati iudicare, *Si totum hominem sanum feci in Sabbato*. maius enim opus est hæc curatio, quam Patrum circumcisio; & si circuncidentes Sabbato non existimatis vos transgredi legem Moysi, profectò nec me debetis iudicare eam esse transgressum. Circuncisionem distinguit à lege Moysi, tanquam ea sit Patrũ; ad legem enim Moysi id pertinet, quod ipse primus instituit, qualis erat Sabbati obseruantia. Quod si quis Iudæis obiecerit, circuncisionem fuisse institutam à Deo, & propterea obseruari debere ab eis etiam in Sabbato, obiectio friuola esset; nam etiam Sabbati obseruantia à Deo erat; si ergo Deus non sibi fuit aduersarius, dum per patres circuncisionem octauo die, & per Moysem Sabbati obseruantiam præcepit, quia in ea obseruantia non erant prohibita diuina opera, sed humana & seruilia, ita etiam de opere Christi iudicandum erat, quod non minus, immo magis erat Dei opus, quam circuncisio. Illud autem, quod dicitur, *totum hominem saluum feci*, opponit circuncisioni, quæ non totum hominem sanabat: immo si ipsa sola circuncisio consideretur, corpus lædebat, quamuis animam sanauerit virtute fidei venturi tunc Christi; si autem consideretur medicamentum, quod vulneri sanando tunc adhibebatur, quod etiam opus quoddam erat, nec totum corpus sanabat, sed particulam quandam: at Christus Paralyticum totum sanum fecit; & quantum ad totũ corpus, quod morbo graui vexabatur, vt nec incedere ad piscinã liberè valeret, & quantum ad animam simul quia eum liberauit à peccato: propterea enim dixit illis Ecce iam sanus factus es, noli amplius peccare. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO XVII.

Expositiones Doctorum.

CHrysostomus hom. 48. illa verba, *Vt non soluatur lex Moysi*, exponit in sensu causali, nempe circumciditis hominẽ, ne lex Moysi soluatur, scilicet præceptum circuncisionis. &

A communiter hanc Recentiores expositionem sequuntur, sed rectè Cyrillus lib. 4. cap. 50. eam reijcit: non enim ipsi circuncidebam, vt lex Moysi non solueretur, immo contrarium potius fieri

Universidad de Deusto
Biblioteca

videbatur: nam circumcisio non erat lex Moysis sed Patrum, sabbatum autem erat Moysis. sanè si illi non circuncidissent Sabbato, dicendum erat, non circuncidunt, vt nō soluatur lex Moysi; dum autem dicitur, *Circunciditis vt non soluatur lex Moysi*, indicat esse sensum, vt nō soluatur sabbatum quod erat singulare institutū Moysis, nō autē Patrum. propterea ipse Cyrillus, censet verba hæc sequentibus coniungenda, vt sit sensus, circunciditis hominē in Sabbato, cur igitur mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci, *Vt non soluatur lex Moysi*, id est, succensetis mihi, vt legē Moysi defendatis de sabbato, qua si zelo illius vos mihi indignemini? Mihi ista connexio non placet, quia aliquantulum violenta videtur, sed superioribus verba coniungenda existimo cum Chrysost. & alijs, sed nō in eo sensu, quem hi doctores sequuntur, nempe vt illa particula *Vt*, causam reddat, sed vt sit nota consecutionis posita loco *Ita vt*, quasi dictum esset, circuncisionem accipit homo in sabbato, ita vt non soluatur propter eam lex Moysi, scilicet de sabbati obseruantia. in hac etiam significatione accipitur superius Ioan. 5. Maiora inquit demonstrabit opera, vt vos miremini, id est, ita vt vos miremini, ibi eadem est particula Græca ἵνα. est etiam locus. 2. Cori. 1. Quæ cogito secundum carnem cogito, vt sit apud me EST & NON? idest non secundum carnem cogito, ita vt apud me sit est, & non. sunt alia etiam exempla. Sensus ergo est, circunciditis hominem, & non inde sequitur, vt soluatis legem Moysi de Sabbato, nec vos legis existimatis transgressores eo quòd circuncisionē Patrū in Sabbato accipitis.

Particula vt loco ita posita.

Illud etiam adnotandum est Chrysostomum & Euthymium illud, *Totum hominem sanum feci*, sic exponere, vt totus sanus factus dictus sit, quia & anima, & corpore sanatus est: nam & à peccato liber, & à morbo corporis ereptus simul fuit. existimo dictum esse totum hominem sanatum esse, ne sanitas in parte corporis versari putaretur, sicut circumcisio, nō tamen est Chrysostomi improbabilis expositio; nā poterant opponere Iudæi circumcisionē fieri Sabbato, quia erat pro salute animę, quamuis cum corporis læsione esset. Christus ergo se non animam solam, sed corpus etiam sanasse respondet; circumcisio enim vnam partem sanabat, alteram lædebat, & vulnerabat; at Christi opus integrum hominem saluum fecit. cur igitur illa circumcisio Sabbatum non soluit, opus autem Christi soluit? Cyril. lib. 4. cap. 50. exponit id dictum esse respectu medicinæ, quam adhibebant, vt à vulnere circuncisionis sanarent, vt sit sensus; Vos Sabbato medicinam adhibetis, vt vnam corporis particulam sanetis, ego autem totum sanaui hominem; & id quidem verum est; tamen Dominus non sumit argumentum ex medicina, quæ adhibebatur vulneri sanando, sed ex circuncisione ipsa, quæ erat opus quoddam ex suo genere seruile, & tamen exercebatur Sabbato; & in hoc est præcipua vis argumenti. potest etiam nomine circuncisionis totum comprehendi, quod in ea adhibenda efficiebatur; nempe abscissio, & medicamentum, præcipuum tamen opus circuncisio erat: hoc enim est de quo dicitur, *Moyses dedit vobis circuncisionem*, non quia ex Moyse, sed ex Patribus.

Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum iudicium iudicate.

COMMENTARIVS.

EXcludit Dominus vanam argumenti responsionem, quam Iudæi adhibere poterant dicentes, Circuncisio est Patrum, & à Moyse etiam confirmata, propterea Sabbato circuncidimus, nec transgressionem legis existimamus Patrum auctoritate suffulti. id Dominus per præocupationem diluit, *Nolite iudicare secundum faciem*, id est, in acceptione personarum, *Sed iustum iudicium iudicate*. id est; considerate opera ipsa, quæ sabbato fiunt. Circunciditur homo ex vna parte, ex altera vero homo triginta octo annos habens in graui infirmitate breui temporis momento ita sanatur, vt grabatum valeat per vias portare: quis neget diuinius, mirabilius, potentius esse hoc opus? si ergo licuit vobis illud in sabbato exercere, cur hoc mihi non licuerit? vos ad personas recurritis, scilicet, circuncisio Patrum est, opus hoc tuum est, quem nos multo Patribus inferiorem existimamus: hoc iā est iudiciū in personarum acceptione accipere: nam opera sunt, per quæ fit transgressio, si aliqua est, non personæ ipsæ. Aduerte illud, *Secundū faciē*, in Græco est secundum aspectū, seu visionē. Idē est sensus, Facies enim est, quæ videtur, propterea iudicare secundū faciē & visionē, idē est. Exactiorē huius sentētiæ declarationē in annotatione require.

Secundum faciem iudicare quid significet.

ANNOTATIO XVIII.

CYril. lib. 4. c. 51. Chrys. hom. 48. & Euthy. Secundum faciem iudicare exponunt, vt idem sit, quod iudicium proferre in acceptione personarū, nempe quando id consideratur in causa, quod ad causæ iustitiā nō pertinet. Et hæc est legitima expositio, non ea, quam recentiorū aliqui adhibent, vt id sit iudicare secundū visionē, seu faciem, ideſt, superficialiter, & non re omnino &

no & intimè considerata, & perspecta, sed ad rē præsentem hæc non facit, quod ex antitheto facile colligitur. Alias dicendum fuisset, Nolite iudicare secundum faciem, sed maturè et exactè omnia perpendite; at non sic dicitur; *Sed iustum iudicium iudicate*. quod verbum præcedens declarat intelligendum de personarum acceptione; huic enim opponitur iustum iudicium. propterea vt rectè Cyril. docet, proprijs verbis legis Dominus vtitur, vt legis auctoritate inducat ad tale iustum iudicium. sunt autē verba legis Deutero. 1. Quod iustum est, iudicate etiā paruum au dietis vt magnum: nec accipietis cuiusque personam. Præterea quia si is esset sensus, euadere poterant Iudæi dicentes, illam circumcisionem esse Patrum, & Moysis; at hoc opus sanationis non esse patrum; propterea Dominus ad iudiciū remota personarum acceptione ex lege ipsa diuina exhortatur. In quo autem ista acceptio personarum consistat, & quomodo sit applicanda verbis; adhuc declaratione indiget. Chryso. Cyril. Euthymi. & August. tract. 30. sic explicant, vt sit comparatio inter Moysem, & Christum, sitque sensus; Si vos à transgressione Sabbati liberatis, qui Sabbato circumcidit; me autem condemnatis, qui Sabbato sanaui, quia Moysem plurimi, me autem nihili facitis, iudicium vestrum in acceptione personarum est. At hæc explicatio mihi non videtur verbis accommodari posse; nō enim Moyses est, qui dictus est circumcidere, sed ipsi circuncidebant Iudęi, quibus cum loquebatur: & ipsi erant, qui se legis Mosaicæ propter circumcisionē transgressores nō esse censebant.

Verus Christi verborū sensus.

Verus igitur sensus hic est, Lex Moysis præcipit, vt Sabbatum seruetur: Patres octauo die circumcidendum infantem præcipiunt, quod & Moyses confirmauit, fieri autem potest, vt dies octauus sit Sabbatum, tunc si circumcisio non fiat, Patrum institutio non seruatur; si vero fiat, lex Moysis violari videtur. in hac ambiguitate vos Iudæi declaratis, & rectè factum est, esse die octauo circumcidendum, nec per hoc solui legem Moysis, nec enim opus Patrum credi debet prohibitum fuisse à Moyse, cur ergo creditus opus hoc, quod multo maius est, esse prohibitum? si enim dicatis, illud erat Patrum, hoc tuū est, quem vulgarem hominem existimamus & reputamus; iam profecto accipitis personam: nam cum agitur de opere ipso, vos ad personas recurritis, & excellentiam personarum opponitis, relicta ea, quæ est operum; Est enim hoc meum multo perfectius, & potentius. hic est sensus. Posset vna obiectio fieri; quod circumcisio fuit ex diuino mandato; nā præcepit Deus, vt octauo die circumcisio fieret; at hoc opus tuū non est ex diuino præcepto: Vt obiectionem hanc refellamus, sciendum est Deum non præcepisse Sabbato circumcisionem fieri debere, præcepit quidem octauo die puerum circumcidendum, Sabbatum autem accidere sæpe octauo die poterat; cum ergo ex alia parte præceperit Sabbati obseruantiam, & vtriusque præcepti Deus auctor fuerit, profecto erat ambiguum, vtrum esset implendum; at Iudæi diuinam mentem declarantes censuerunt relicto Sabbato debere fieri circumcisionem, nec esse contra Sabbati obseruantiam. prætulerunt enim Patrum institutionem tanquam antiquiorem, & maioribus datam, ab eisque obseruatam. Cum ergo nunc in Christo opus nouum, & omnem humanam viderent superantem virtutem, quod non nisi diuinū esse poterat; debuerāt etiam iudicare multo minus hoc esse in Sabbato prohibitū; nā vt circumcisio à Deo instituta fuit, ita hoc opus à diuina virtute processerat; quale illi Patres nunquam fecerant; illud ergo præferre propter Patres fuit maxima personarum acceptio. Et hic est legitimus, ni fallor, sensus totius argumenti.

Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis, nonne hic est, quem quærunt interficere? ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt.

COMMENTARIVS.

QVidam de turba ex vna parte scientes Iudæorum maiores quærere Christum, vt eum ad supplicium traderent: ex altera vero parte videntes illum non solum palam, & liberè loquentē, sed etiam eosdē principes, quòd eum occidere quærerēt iniustitiæ accusantem, miratisunt, qua ratione factū sit, vt cum paulo ante ad mortem inquireretur, nunc liberè loquatur, & reprehensione in eos vtatur, seque defendat; & nemo non solum in eum manum mittat, sed ne verbo contradicat. Vt enim notat Euthymius, aderant multi ex his, qui eum interficere quærebant. Particula *Ergo*, causam huius admirationis indicat, ac si dicat; quia viderunt, & audierunt Christum liberè loquentem, & arguentem, propterea mirati hæc dixerunt. Euangelista hos non de Galilæis, nec de ijs, qui ex locis extra Hierusalem venerant, sed de Iudæis ipsis, qui Hierusalem habitabant fuisse narrat; ea de causa, vt quomodo scire potuerint Christum ad mortem quæri, insinuet. Cū enim continuè in urbe habitarent, facile intelligere potuerunt, quod principes, iam multo tempore patrare parabant: similiter etiam, vt in hoc duritiem, & incredulitatem Iudæorum, qui de Iuda erant, ostenderet. hi enim omnium maximè increduli, & infensi con

Universidad de Deusto
Biblioteca

tra Christum fuerunt, qui ad fidem promptiores, & ad Christum recipiendum paratiores esse debuerunt; de eorum enim tribu secundum carnem Christus futurus erat.

ANNOTATIO XIX.

GRæci codices habẽt, quidam de Hierosolymitis, seu Hierosolymitanis, & ita Chrys. hom. 49. & Euthymi. legunt. Latini codices habent de Hierosolymis. parum hoc refert; idem enim est omnino sensus. Chrysost. hos reputat fuisse de numero eorum, qui in Christi necem principibus consenserant: propterea que Euangelistam mentionem fecisse Hierosolymitarum, vt eos miserabiliores fuisse cæteris significaret. Sed non video, qua ratione id probetur: cũ enim essent de turba, quamuis de numero eorum, qui increduli erant, nõ videtur quomodo neci Christi consenserint; nondum enim principes de nece Christi cum turba aliquid tractauerant; nisi velit Chrysostomus dicere, eos neci consensisse, quia Principum de Christo occidendo propositum, approbabant, sicut solent homines de vulgo probare, aut reprobare suis priuatis iudicijs facta Principum; & hoc est probabile; tamẽ ipsi non erant, qui quærebant Christum interficere. Hinc patet verba illa, *Dæmonium habes, quis te quærit interficere?* nõ fuisse omnium de turba, sed multorum simplicium, qui tale facinus ignorabant; nisi fortè dicamus eos sciuisse, & dissimulare voluisse: hæc enim omnia probabiliter dici possunt.

Nunquid vere cognouerunt principes, quia hic est Christus?

COMMENTARIVS.

COmmune est omnibus insoliti, & insperati euentus, causam inquirere. hoc turbæ accidit nunc videre, nempe Christum paulo ante diligenter ad necem quæsitum, & contra quem adeo Principes conspirauerant, vt nemo è turba liberè de eo loqui ausus esset; modo liberè loqui, & in ipsosmet principes inuehi, neminemque illorum vel verbo se opponere ausum esse: mutationis ergo insolitæ, & insperatæ causam inquirunt. Erat autẽ vera huius causa diuinitatis Christi virtus, ac potentia, qua aduersarios ita reprimebat, quando ei placitum erat, vt obmutescere eos faceret; sed isti hanc non cognoscentes, nec inuenientes, causam sibi aliam excogitant. *Nunquid*, inquiunt, *Cognouerunt iam Principes*, hũc esse Christum, depositoque odium conceptum, quo eum prius nõ cognoscentes prosequebantur? Perpende duo in his verbis, vnum est, quanta fuerit rabies Principum contra Christum, & quanta ipsius Christi virtus, qua eos repressit, vt isti Iudæi huius effectus talem excogitauerint causam: ac si dicerent, maxima diligẽtia, & rabie iste ad necẽ quærebatur; & nunc tam liberè loquitur, & reprehendit, aduersarijs obmutescentibus, cuius causa alia profectò esse non videtur, nisi quia nouerunt iam hunc esse verum Messiam, & Christum. Et addunt illud aduerbiũ *Verè*, vt insinuent eos tractasse, & in controuersiam vertisse an esset Christus; at iã veritatẽ resolutã nouisse, & assecutos esse. Alterũ est, istos de turba, qui hoc proferebant, deceptos valde fuisse: putabant enim Principes odio habere Christũ, & ipsum ad necem quærere zelo veri Christi, quia nempe se Christum faciebat, cum non esset; si autem zelus talis fuisset, vtique rectam causam sibi proposuissent; si enim iam nouerant verum esse Christum, sequebatur profectò vt odium deponerent, & ad necem non quærerent, sed potius ipsi se submitterent. At non hunc zelum Principes habebant, fingebant quidem, vt turbas deciperent; sed aliter se res habebat; maxime enim persequebantur eum quia nouerant esse Christum, quod Dominus Matth. 21. illa insigni parabola docuit. Hic est hæres, venite occidamus eum, qua de re cap. 11. inferius exactius tractabimus. Hæc ad sensum horum verborum explanandum satis sint.

Sed hunc scimus vnde sit, Christus autem, cum venerit, nemo scit, vnde sit.

INcredulitas, & malitia istorũ nõ sinit eos in hac causa inuẽta quiescere, & permanere. Effectus mirus, quẽ experiebãtur, hanc causam indicare videbatur; at incredulitas & odium cõtra Christum repellit, & contra inuentã causam obiectionẽ inuenit. *Christus, cũ venerit, nemo scit vnde sit; scimus autem, vnde iste sit*, ergo iste Christus esse non potest. Iã rem eò perductã esse fatentur, vt si nescirẽt, vnde iste esset, Christũ esse reciperẽt, & consentirẽt. Ignorantiã miseri homines ad Christum recipiendũ quærunt. Nescire oportet, inquiunt, vnde sit, vt verus sit Christus. Magnã confessionẽ veritatis vis elicuit ab istis; nihil enim contra vitã & mores; nihil contra doctrinã opponunt, quia omnia Christo conueniebãt; nihil in illo inuenerant, quod Christũ dedeceret, hoc solum inuenerũt, quia sciunt, vnde sit;

sit; si nescirent, omnia rectè se haberẽt. Attende hac obiectione eos inuentam causam repulisse; nempe quod principes Christum agnouerint, ac si dicerent; cum hic non sit Christus, quia scimus vnde sit, non est verisimile, causam hanc, quam excogitauimus, veram esse; nempe nouisse verè principes hunc esse Christum. Isti scire se, vnde sit Christus, dicunt, quia ex quibus parentibus sit ortus, & progeniem eius scire se putabant, sicuti in c. 6. dictum est, Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus Patrem, & matrẽ? Particula enim *vnde*, non locum, sed originem significat. Existimabant autem neminem, quando Christus veniret, cognosciturum eius parentes, sed repente ignotis progenitoribus mundo appariturum. Vnde hoc sibi falsò persuaserint, incertum est; forsan ex locis scripturæ male intellectis; quale est illud Isa. 53. Generationem eius, quis enarrabit? & Micheæ. 5. Egressiones eius à diebus æternitatis. sciebant quidem venturum de progenie Dauid, & de loco Bethlehem; tamen in particulari ex quibus parentibus, ignoratum iri credebant. Nec est contra. hoc quod Ioan. 9. dicunt. Hunc nescimus, vnde sit: horum verborum enim alius est sensus, nempe nescimus, an à Deo missus sit, nec est contradictio. quamuis Chrysost. hom. 49. eos sibi contradicere existimauerit, tanquam furore ebrios, & insanos. Adde verba illa esse Pharisæorum, hæc autem vulgi imperiti, & scripturarum ignari.

Clamabat ergo Iesus in templo docens, & dicens.

NOn sine magna causa Christus clamat, cũ enim videret illos omnia, quæ Christus facturus erat, de ipso confiteri, hoc vno autem impediri, quia scirent vnde esset; propterea clamat, quasi victoriam ex eis reportans: & quare clamet, illatiua particula ostendit *Ergo*, nempe propter dicta eorum, qui nihil aliud opponunt, præter scientiam, quia sciunt, vnde sit, & noscunt parentes, & progeniem eius. Clamore autem hoc docet se etiam hoc habere, quod requirunt, nempe se nescire eum, vnde sit; vt nulla re deficiente Christum negare eum esse non valerent; propterea dicitur, *docens, & dicens*. Audiamus, quid dicat.

Et me scitis, & vnde sim scitis, & à me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis: ego scio eum, & si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax, sed scio eum, quia ab ipso sum & ipse me misit.

VEram suam originem docens, ostendit Christus eos nescire, quis sit, & vnde sit ipse: & repetit eorum verbum, vt contradicat, & falsum esse demonstret: & est sensus; *Et me, & vnde sim, scitis*, id est, affirmatis vos scire me, & vnde sim, quia parentes meos scire vos putatis, & tamen ego *A me ipso non veni, sed misit me, qui verus est*; id est, Deus implens quæ promiserat; & hunc vos nescitis; ac si clarioribus verbis dicat, Ego non sum merus homo, qualem me esse arbitramini, sed filius Dei missus à Patre propter promissiones implendas, quas fecit Patribus vestris, & hunc, *vos nescitis*, id est nescitis esse patrem meum. non est ergo verum, quod putatis, nempe vos me, & à quo sim, scire, qui filium Ioseph me esse existimatis; at ego, *scio eum*, quia ego sum ab ipso, id est, genitus ab eo, & verus filius eius, & missus in carnem homo factus. quia, *Si dixero*, me nescire eum, *Ero mendax*, sicut & vos estis mendaces, dum dicitis scire me, & vnde sim. Perpende, qualiter Dominus ostẽdit eos nescire, vnde sit, nec etiã cognoscere quis ipse sit; quia originẽ habet cœlestem, & à Patre est, quem nemo vidit præter ipsum filium, & qui affirmant se Patrem eius scire, mentiuntur; sicut ipse mentiretur, si negaret se scire eũ. Mira doctrina, qua Christus suam diuinitatẽ, & originem aperit, in se promissiones patribus promissas docet, proprijs ipsorum verbis eosdem conuincit. hic est verus, & legitimus sensus. Græcè non habentur illa verba, *Ego scio eum, & si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax*, nec antiqui Latini codices habent, nec Chrysost. nec August. exponunt; forsan relicta, quia in Octauo capite repetuntur; sensui tamen præsenti accommodata sunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XX.

Multiplex interpretatio Doctorum.

VAriè superiora verba Doctores exponunt. Primo loco Chrysosto. hom. 49. verba hæc. *Et me scitis, & vnde sim scitis*, Christi esse dicit affirmantis, illos verè scire eum esse Christum, & à Deo missum: quod si postea dicitur, *Nescitis*, id est, quia operibus, & verbis negabant: & hac ratione tollitur contradictio, quando alijs in locis dicitur, neque me scitis. Tamen expositio hæc difficile veritati accommodatur, sunt enim verba turbæ dicentis, Nescimus vnde sit: quæ turba tunc non cognoscebat verum esse Christum. Secundo loco Iustin. Mar. in explicationibus quæst. Gen. quæst. 140. notat ignorationem voluntariam interdum scientiam dici, & allegat hunc locum exponens dictum esse, *Me scitis, & vnde sim, scitis*, id est, scire potestis ex tot signis, & doctrinis à me dictis, & factis: quod si alio in loco nescire hi dicuntur, id est quia verè ignorabant; licet eorum vitio ignoratio tribueretur; doctrina hæc vera est, non tamè facilè accommodatur. Tertio loco Aug. tract. 31. hæc verba Christi esse dicit affirmantis eos scire, & ipsum, & vnde sit ipse; sed ex parte, nempe quantum ad humanam naturam; at ignorare ex altera parte, quantum ad diuinam, quã eis explicat. Recentiores alias adferunt expositiones, sed non videntur aptari contextui ita facile posse. Isti enim Iudæi nec quantum ad humanam naturam Christum nouerant: nam filiũ Ioseph esse putabant, quod falsum erat, & principium erroris ipsorum: non ergo Dominus eos scire affirmat, quasi quantum ad naturam humanam eum cognoscerent, in qua veram originem non sciebant; & propterea docet se non habere alium Patrem, præter Deum, à quo est, & à quo missus est. Verba ergo illa, *Me scitis, & vnde sim scitis*, sunt per quãdam ironiam dicta, quasi eos multum aberrare significaret, dum dicunt, Hunc vnde sit scimus, per hoc progeniem eius indicare volentes; statim autem veram suam progeniem aperit, isti enim progeniem à Patribus describebant, & propterea filium Ioseph appellabant; Dominus ergo se à Deo esse, & Patrem habere Deum docet. Illud autem *Nescitis & ego scio eum*, significat illos nescire Deum esse Patrem Christi; qui enim nescit vnum esse Patrem alterius, dicitur nescire illum, licet personam cognoscat, & consequenter nescire originem, si illũ nescit esse Patrem. Illis verbis, *Ab ipso sum, & ipse me misit*, vtramq; naturam suam, & originem aperit æternam. Ab ipso sum, vt Deus & Dei filius; & ipse me misit, quia homo factus sum ab eo missus.

Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius.

COMMENTARIVS.

NOuerunt Christum affirmasse filium se esse Dei, & verum Messiam, ea de causa, quibus exosus erat, apprehendere eum quærebant, sicut Ioan. 5. dictum est. Propterea magis quærebant eum interficere, quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se ei faciens. non igitur accusare poterunt Christum, quod eis locutus non fuerit, & quis ipse fuerit, disertis verbis non docuerit: Hoc notat illa particula *Ergo*, quasi dicat Euangelista, quia dixit se esse à Deo Patre & scire Deũ, quem ipsi nesciebant, propterea quærebant eum apprehendere; & vnde debuerunt conuerti à malitia, & cæcitate ad fidem, & amorem; inde argumentum obdurationis, & multiplicandi sceleris sumunt; at diuina virtute repressi sunt conatus eorum; non quòd mori timeret, aut nollet; sed quod in tempus à Deo constitutum mortem differret: *Nondum*, enim, *Venerat hora* mortis, & passionis eius. Illa particula *Et nemo misit*, loco aduersatiuæ posita est; vt sit sensus; quamuis quærerent eum apprehendere, tamen nemo misit in eum manus.

De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant.

TAm mira doctrina Christi non sine auditorum fructu omnino fuit; nam multi de turba crediderunt in eum, nempe esse verum Christum, & messiam à Deo missum; tantoque affectu crediderunt, vt fidem in mente conceptam, occultare non valerent, sed in confessionem oris prorumperent, & dicerent, quæ sequuntur. Vno ergo verbo Christi, & hi conuertuntur, & illi obdurantur; sed quod conuertantur, virtus est verbi; quod obdurentur, vitium est audientium; sicut & eodem lumine, & sani vident, & lippi cæcutiunt; sed,

sed, quod illi videant, virtus est luminis; quod isti cæcutiant, vitium est oculorum; sed non est æqualis ratio culpæ: nam lippus sine culpa est, quia vitium est naturæ; at obdurati in maximo sunt scelere & damnatione, quia vitium est voluntatis.

Christus, cum venerit, nunquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?

A Signis, & miraculis multis, quæ Christus ediderat, argumentum sumunt, ad credendum hunc esse Christum: & sensus est. Christus, quem speramus venturum, non faciet plura signa, quam hic facit. Ipse igitur verus est Christus: nam Christus non habebit maius argumentum probandi se esse Christum, quam hic habet; hic est sensus. Attende Euangelistam non referre hæc verba quasi prolata ab ipsis postquam credidérunt: non enim dicerent, *Christus cum venerit*, iam enim venisse credebant, sed relata tunc tanquam argumentum, quo moti sunt ad credendum: ac si dictum esset, multi crediderunt, quia dicebant, *Christus cum venerit*, non faciet plura signa, ergo hic est Christus. quòd si postquam crediderunt, hęc pronunciarunt, tunc interpretabimur in hunc sensum, nempe esse modum quendam loquendi ex quadam suppositione, & conditione scilicet: si quando Christus venturus esset, non faceret veniens plura signa; vel Christus, quem nos venturum professi sumus, non faciet plura signa quam hic. hunc sensum Chrysost. hom. 49. & Euthymius sequuntur.

Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & miserunt principes, & pharisæi ministros, vt apprehenderent Iesum.

HAsce voces quamuis submissas, & velut inter se solos loquentium, audierunt Pharisæi, qui timore ne turba crederet in eum, attentissimè omnia obseruabant; quæ autem audierunt ad principes scilicet Sacerdotum (sic enim Græcè habetur) retulerunt, & eorum auctoritate quæ prima erat accedente, tam hi, quam illi ministros mittunt, vt Iesum capiant: non enim ausi ipsi sunt venire, ne turba in eos insurgeret; nec eum apprehendere differre volebant, ne si dimitteretur, tota turba in eum crederet; liberumque postea illis non esset facere, quod cogitauerant, & quærierant. Qui ergo tenebantur turbam dirigere, & illustrare, vt veritatem cognoscerer, remouent, et deterrent à veritate sequenda; vt verum sit, quod Dominus illis obiecit, Matth. 23. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi, qui clauditis regnum cælorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.

Dixit ergo eis Iesus: adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado ad eum, qui misit me.

MInistris eum apprehendere venientibus dicit Dominus, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado*, ad Patrem. Hebraismus est, ac si dicat; post modicum tempus, quo vobiscum permanebo, vadam ad eum, qui me misit; nondum est tempus me comprehendendi, cito veniet tempus hoc. Similis phrasis est Ionæ. 3. Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur. Et est præsens loco futuri tẽporis vadam ad eum qui me misit. Consideranda sunt verba, *Vado*, inquit; ideò est mihi liberum est mori, pono animam meam, quando, & quia volo. Rursus mors mea non est, qualem vos putatis; *Vado ad eum qui me misit*, hominẽ merum me esse vt cæteros creditis, non sic est; vadam ad eum, qui me misit: quia Dei filius sum, & sic moriar, vt cito resurgam, & humanitatem meam ad dexteram Patris mei collocem: vobiscum autem sum hoc modico tempore inter vos agens vt doceam, vestram salutem operer, ad eamque acceptandam vos exhorter. *Modicum tempus*, vocat, quia proximo Paschate erat passurus. Illa particula *Ergo*, indicat, quia eum comprehendere veniebant, Dominum hæc protulisse. quibus verbis non solum illos docuit, sed furorem eorum repressit adeo, vt relicto eo compuncti ad eos, à quibus missi erant, redierint.

Quæ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæretis me, & non inuenietis.

PRophetica & simul cõminatoria hæc verba sunt, quibus prædicit, & comminatur, quod Iudæis incredulis, eiusque doctrinam contemnentibus post ipsius ad Patris reditum euenturum erat. *Quæretis*, inquit, *Me*, id est verum Christum vobis promissum inquiretis, *Non* tamen *inuenietis*, idest, ad ipsius agnitionem non peruenietis: me enim reiecto, qui verus sum Christus, omnis, qui alium quærit, non inuenit. Fiet ergo, vt loco veri Christi in pseudochristos incidatis: studijsque & laboris vestri in quærendo non solum nullus sit fructus, sed etiam damnum, nimirum error. me enim repudiato, poteritis quærere Christum, sed non inuenire. Hoc Iudæis post Christi ascensionem accidit, surrexerunt enim pseudochristi, de quibus Matth. 24. dicitur, Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut ecce illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi. quo in loco Hieronymus adnotat captiuitatis Hierosolymitanæ tempore tres nomen Christi sibi vsurpasse, eosque verisimile est incredulorum Iudæorum diuisas multicem partes ad se traxisse. Modo etiam Iudæi inquirunt, & adhuc inquirent Christum; non tamen quamdiu sic quæsierint, inuenient. Spreta enim veri Christi prædicatione, Christus verus inueniri non potest. Hæc verba dicta quidem sunt ministris Iudæorum, sed in eis omnes increduli Iudæi comprehenduntur, qui quotidie quærunt Christum in lege, & Prophetis: quorum iam vera est illis ablata intelligentia, nec ad ueri agnitionem Christi perueniũt, impleturq. quod dictum est. *Quæretis me, & non inuenietis.* Christus dicit Iudæos quæsituros eum, quia dum quærunt Christum, re ipsa quærunt illum, qui verus est Christus; quamuis eum negent esse Christum.

Fraus Iudæorum in Christo inquirendo labor.

ANNOTATIO XXI.

Varia expositiones doctorum.

VArie hunc locum, & antiqui, & recentiores Doctores exponũt. Primo loco Chrysost. hom. 49. sic interpretatur; Desiderabitis me habere præsentem, & non habebitis: quod impletum maxime esse dicit, quando in Hierosolymitana captiuitate desiderarunt in suis afflictionibus eum habere liberatorem, & auxiliatorem, nec habuerunt. Huic consentit Euthymius. Hæc expositio doctrinam veram continet; scripturis & Patribus conformem, nimirum peccatores, qui non resipiscunt, frequenter non exaudiri à Deo in suis calamitatibus clamantes. Id docet Hiero. in illud Hieremi. 11. Clamabunt ad me, & non exaudiam. id ipsum affirmat Basil. in respon. breui. resp. 261. probatque illo Isai. 1. Cum extẽderitis manus vestras, auertam faciem meã: cum multiplicaueritis orationes, non exaudiam. Grego. etiam lib. 19. mora. cap. 15. Confirmatque illo Prouerb. 1. Ego quoque in interitu vestro ridebo. Neque solum hoc est, quin potius etiamsi resipiscant per pœnitentiam, non semper Deus exaudit, quantum ad pœnas temporales: ita factum legimus cum Dauide. 2. Reg. 12. remissis enim adulterio, & homicidio, non obtinuit etiam pœnitens sibi condonari puerum natum. 2. etiam Reg. 24. quando numerauit populum etiam dolens de peccato punitus est. Potuit ergo fieri hos Iudæos, quia increduli fuerunt, morte plexos esse à Deo, nec exauditos etiam si clamarent, & quærerent Christum; sicque factũ est, vt quærerent, & non inuenirent, etiam si pœnituerit eos peccati, & incredulitatis suæ. Doctrina ergo cui nititur Chrysost. vera est, eius tamen expositio non mihi videtur satis accommodata; nam vel loquitur de fidelibus, aut de incredulis Iudæis; si de fidelibus, obstat quod refert Eusebius lib. 2. histor. cap. 5. nempe diuina prouidentia credentes Iudæos ante bellum à Iudæa fuisse extractos, ne cum incredulis perirent: Si autem loquitur de incredulis, non est probabile eos Christum desiderasse, quem intestino odio prosequebantur. nec tanquam Christum, sed potius vt seductorẽ, & hominem iustè damnatum habebant; Hæc igitur expositio non videtur legitima.

Qui peccatores in calamitatibus non exaudiantur.

Secundo loco Augustinus. tract. 31. impletum hoc esse dicit Act. 2. quando Petro prædicante multi compuncti sunt, eosque tanti facinoris, nempe Christi morti interfuisse, pœnituit, dixeruntque viri fratres, quid faciemus? Ecce hi quæsierunt Christum, at non inuenerunt, quia veniam desperarunt. Si ex loco citato Act. 2. aliquos eorum, qui compuncti corde sunt, quosque patrati sceleris pœnituit, desperasse, posset Augustinus probare, probabilior eius expositio videretur; tamen ex eo loco non id deducitur, nec verisimile est compunctos & pœnitentes desperasse, maxime cum in eam compunctionẽ vix sine fide venire potuerint; Petrusque ipse remedium facile & efficax statim proponeret, Pœnitentiam, inquit, agite & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus Sancti. non igitur hæc expositio accommodata videtur. Verissima quidem

Mortis Christi efficacia.

dem est doctrina Augustini, Christi mortem efficacem esse ad delenda peccata crucifigentium eum, immo multos etiam conuersos, & veniam obtinuisse non dubito; tamen aliquos eorum, qui compuncti sunt corde Petro predicante desperasse, non censeo probabile.

Tertio loco aliqui nostræ ætatis auctores sequentes Rupertum sic exponũt, Quæretis me in sepulchro detinere, & resurgentem comprehendere, tamen non inuenietis; quia neutrum poteritis efficere. Hæc expositio minorem habet probabilitatem: Iudæi enim nunquam quæsierunt Christum post ipsius resurrectionem comprehendere, tum quia non crediderunt resurrexisse, & si qui crediderunt, non id tentarunt scientes id esse vanissimũ; tũ maxime quia loquitur Christus de eo, quod post suam ad Patrem ascensionem futurum erat, nec amplius post mortem eũ in loco aliquo quæsierunt, sicut fecerant, quando viuus inter eos conuersabatur.

Quarto loco alij aliter exponunt, vt hic Domini sermo ad pios dirigatur. qui post eius ascensionem credentes in eum, quæsierunt, & desiderarunt eum videre, & prædicantem audire in terris, sicut ante fecerat, quando ipsi non credebãt ei; non tamen inuenerunt, quia id non sunt assecuti. Hæc expositio est omnium improbabilissima; dato enim, quod aliqui tale habuerint desiderium, de quibus forsan illud dicitur. Luc. 17. Venient dies, quando desideretis videre vnum diem filij hominis, & non videbitis. hoc tamen in loco longe diuersus est sensus; loquitur enim nunc Christus cum incredulis, & ministris persecutorum eius, quos deterrere oportebat: sicut etiam paulo post idem fecit cum ipsis Iudæis, quando Ioan. 8. dixit, Quæretis me, & in peccato vestro moriemini. propterea subiunxit, Vbi ego sum, vos non potestis venire. quod si Apostolis dixit. quæretis me, non apposuit alterum, nempè non inuenietis, aut in peccato vestro moriemini, sicut dixerat, quando Iudæis locutus fuerat; ideo aliter sunt verba dicta Apostolis interpretanda, vti fecimus tomo secundo fol. 70. Videtur igitur expositio adducta in commentario omnium accommodatissima.

Aduerte ergo hanc Iudæorum inquisitionem esse valde reprehensibilem, quia cum infidelitate, & ex infidelitate est; ideo non merentur inuenire. Christum enim in lege & Prophetis prædictum & promissum fatentur, negant tamen venisse, propterea venturum expectantes quærunt, frustra autem venturus expectatur, qui iam venit. Ante eius quidem aduentum verè expectabatur, & quærebatur; Malach. 3. Veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis: at modo non sic, idcirco quærunt, & non inueniunt. Contra euenit gentibus: hæ enim nullam Christi notitiam habentes non quæsierunt, diuina tamen gratia & misericordia Euangelium est illis reuelatum, & in dies reuelatur, & impletur, quod dicitur Rom. 10. & Isaiæ. 65. Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui ijs, qui me non interrogabant. Si autem aliqui Iudæi deposita animi obstinatione contra Christum, studerent veritati, eamque audire non detrectarent, vtique bene quærerent, & inuenirent: quod multi facient vltimis diebus, quãdo implebitur, quod dictum est Oseæ. 3. Reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid Regem suum in nouissimo dierum.

Et vbi ego sum, vos non potestis venire.

COMMENTARIVS.

ADiungit tertiam comminationem: sensus est, cum post meum ad Patris reditum, vos adhuc sitis in vestra incredulitate mansuri, nec me vnquam inuenturi, quia ad mei agnitionem, & fidem non estis peruenturi; profecto hoc etiam eueniet vobis, vt à regno meo excludamini, nec mea sitis diuinitate fruituri: *Vbi* ergo *Ego sum*, id est ad cœlum, vbi vt Deus semper sum, & vbi meorum est regnum, vbi mecum sunt regnaturi, *Vos non potestis venire*: illuc enim nemo sine fide in me intrare potest. Christus vt Deus erat in cælo, & illuc tendebat tunc vt homo; propterea paulo ante dixerat; Vado ad eum, qui misit me. & Ioan. 8. Quo ego vado, vos non potestis venire. vt igitur se Deum & hominem ostenderet, vtroque loquendi modo vsus est.

ANNOTATIO XXII.

Verbum Sum, diuinitatem indicat.

EVthymius præsens verbum *Sum*, loco futuri positum arbitratur, ac si dictum esset, vbi ero, vos nõ potestis venire. at Aug. tract. 31. rectius sentiens interpretatur tanquam præsens, vt se Deum significaret, qui iam, & semper erat, quo vt homo ibat, hocque secuti sumus in commentario: Si enim loco futuri positum esset, non dictum esset, vbi ero, sed quo vado, sicuti Ioan. 8. & 13. dixerat. Augustt. tract. 31. Ioan. illud nõ potestis venire, ad præsens tempus refert, quando increduli erant; ac si diceret, non potestis modo venire, cum sitis increduli, postea venturi

estis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

estis, quando credetis. Accommodatius tamen Chryso. hom. 49. etiam futurum interpretatur: erant enim isti increduli futuri, de quibus prædictum erat. Quæretis, & non inuenietis, & quamuis hic sermo dirigeretur etiã ad eos, qui postea crediderunt, adhuc futurum complectitur, Non potestis venire, nec poteritis, quandiu increduli fueritis. Ioan. 6. Nemo potest venire ad me. Ioan. A 15. Sine me nihil potestis facere, non pro præsenti, sed pro omni tempore posita sunt, hæc verba. Recentiores suam sequentes expositionem verborum præcedentium sic interpretantur, non potestis venire viribus proprijs, mea tamen gratia poteritis. Violenta mihi videtur expositio, nec accommodatur adductæ interpretationi præcedentiũ verborũ, quam legitimã esse ostendimus.

Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos, quo hic iturus est, quia non inueniemus eum? nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? quis est hic sermo, quem dixit, quæretis me, & non inuenietis, & vbi sum ego, vos non potestis venire?

COMMENTARIVS.

VErba Christi prophetica erant, nec ministri sensum, sed nudum corticem perceperunt, ideo intelligentiam indagantes, sensum excogitant inter se, dubitantes an id significare Christum voluerit, nempe se ad gentes docendas iturum, quæ cum sint per totũ orbẽ dispersæ & diuisæ, si Christus ad eas diuerteret, à Iudæis etiã quæsitus, inuẽ ba dubitantes iterum, *Quis est sermo*, id est, quid hic sermo significat? *Quæretis me, & non inuenietis*, &c. Gentes, quia dispersæ vndique erant per orbem, appellant *Gentium dispersionem*: est enim hebraismus, ac si dicerent; in gentes dispersas. quo vocabulo etiam significant, Christum abiturum in gentes dispersas; nec habiturum inter eas locum firmum, & stabilem, sed modo ad has, modo ad illas diuersurum; sic enim quamuis quærerent nunquam inuenire possent. hi sensum verborum Christi non perceperunt, tamen comminatoria esse intellexerunt.

In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat, dicens.

DIes erat octauus, in quo festum collectarum agebatur, eratque dies celeberrimus, sicut primus: nec erat dies septimus, vt Theophylactus existimauit, sed octauus, vt habetur Leui. 23. propterea autẽ, quia celebrior erat intermedijs diebus, dicitur magnus, sicut dies octauus festi apud nos, celebrior est diebus, qui intra octauam celebrantur. Clamat ergo Dominus in templo, vt cordibus auditorum, qui iamiam discessuri in propria loca erant, verba tenacius infigat. clamat etiam, vt se liberè, & intrepidè loqui, & docere significet; quod veritatis est magnum argumentum. clamat rursus, vt surditatem, & duritiem Iudæorũ in credendo reprehendat. clamat demum quia hoc erat vltimum festum ex his, quæ in hoc seculo celebrauit, quando Iudæorum multitudo conuenire tenebatur Hierusalem: nam Paschate proxime venturo passus est. Eos igitur clamore hoc valde admonet suæ salutis, ne opportunitate tanta neglecta pereant. Vnde Ambro. serm. 19. in Psalm. 118. vers. 1. ideo nunc clamasse dicit, quia homines ad magna, nempe regnum cælorum, vocabat.

Quare Dominus clamare voluerit.

Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.

HOminibus commune est bonum, quo perficiantur, & in quo quiescant, desiderare: nemo enim in hoc seculo ita est omnibus numeris perfectus, qui non adhuc impleri, & perfici possit, & cui multa non desint, hinc omnes desiderant, & appetunt, quod omni ex parte satiet: quamuis multi errent in electione eius, quod tale est, vt satiare valeat. Inuitat Christus igitur omnes sitientes id est, eos omnes, qui summum bonum, & suam perfectionem desiderant, & quærunt, vt veniant ad eum per fidem; promittens hanc

tens hanc eis perfectionẽ, & hoc bonum quo omnis extinguitus sitis, *Si quis*, inquit, *Sitit, veniat ad me*, per fidem viuam, *Et bibat*, & accipiat aquas, quas ego dabo; hæ enim sunt, quæ omnem perfectionem adferunt, & omnem sitim extinguunt. Alijs verbis hoc idem Dominus Matth. 11. significauit; laboris enim & oneris nomine hoc humanum desiderium explicuit; quia sudorum, & laborũ multorum est causa. Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Isaias multo ante ad hoc idem exhortatus est, cap. 55. Omnes sitientes venite ad aquas, Hæ enim sunt, quas Dominus hoc loco promittit. Chryso. hom. 50. & Euthymius, & alij antiqui Patres de siti doctrinæ hæc exponunt verba, sed rectius, & accommodatius interpretabimur de doctrina, & de quouis bono gratiæ, & generaliter de bono spirituali & beatitudine, quæ satiat omni ex parte; quæ quidem in hoc seculo communicatur, sed in futuro completur.

Qui credit in me, sicut dicit scriptura flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.

QVare sitientes ad se venire inuitet exponit; nam, *Qui credit*, inquit, *In me*, magnam copiam, & abundantiam aquarum habebit, adeo vt, *Flumina aquæ viuæ de eius, ventre fluent*, ac si dicat; non erit sicut, qui corporaliter sitiens ad aquas accedit materiales; hic enim aquæ partẽ accipit, & ebibit de fonte: at qui in me credit, fiet in eo fons, à quo flumina aquæ viuæ fluent præ abundantia, & copia fontis. Quo verbo significat credentes accepturos tale bonum ac tantum, vt non ipsis tantum sufficiat, sed in alios etiam deriuetur: ventrem, cor & interiora hominis significare docet Chrysost. hom. 50. & ita est, datur enim interius Spiritus sanctus, qui fons est viuus, à quo innumera, & perfectissima dona, & virtutes, velut flumina multa procedunt; quę in corpus, & in omnes inferiores potentias, & actus, & operationes extenduntur, & vsque ad proximos, & alios multis modis deriuantur & dilatantur. iusti enim alijs multipliciter prosunt, Gregor. libr. 15. mora. cap. 15. *Flumina*, inquit, *Fluent aquæ viuæ de ventre eius*, riuuli ergo sunt fluminis dona Spiritus sancti; riuulus est fluminis Charitas; riuulus est fluminis Fides; riuulus est fluminis Spes. hæc Grego. testimonium autem scripturæ allegat propter Iudæos, qui scripturam profitebantur, & vt se esse eum qui in scripturis erat promissus, significaret.

ANNOTATIO XXIII.

Vbi nam in scriptura verba Christi reperiantur.

LAborant Doctores anxiè hoc testimonium A in scriptura quærentes: sunt autem variæ eorum sententiæ. Primo loco Chryso. hom. 50. non inueniens tale in scriptura testimonium, dicit verbum hoc, *Sicut dicit scriptura*, non esse sequentibus coniungendum, quasi in scriptura esset prædictum, *Flumina de vẽtre eius fluent aquæ viuæ*, sed esse annectendum superioribus sic, qui credit in me, sicut dicit scriptura; docet enim ei esse credendum, non signis & miraculis solis, sed scripturarum testimonio; quia ipse est, quẽ scripturæ testantur: hoc idem Euthymius dicit, scriptura autem multipliciter testata est de Christo, B & in ipsum credendum esse præmonuit. idem docuit Theophyla. sed expositio ista violenta est, & incongrua: idcirco aliorum sententia est, verba esse sequentibus copulanda: vt sit sensus: scripturam dixisse, flumina aquæ viuæ emanatura, de ventre credentium in Christum: & si sic exponamus, tunc est difficultas, vbi sit tale scripturæ testimonium. Secundo igitur loco Hieronymus in prologo Pẽtateuchi sequentibus copulas arguit Septuaginta interpretum versionem, quod in ea non habeatur tale testimonium, quod tamen in Hebræo, & in sua versione legitur. hoc autẽ dicit esse in prouerbijs, locum tamen particularem non exprimit. Recentiores locum hunc Prouer. 5. esse dicunt, vbi sic habetur: Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. sed, cũ hæc verba sint in versione Septuaginta & non in sola Hieronymi, non videtur hic locus, quẽ Hieronymus prætendit. Tertio loco Cyprianus. lib. 1. Epi. 3. & in nouo volumine 63. testimoniũ Isa. 43. Dedi in deserto aquas, & flumina in inuio, vt darẽ potũ populo meo, electo meo; affirmat impletum esse, cũ dixit: *Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*. Quarto loco aliqui recentiorum non fixum, & determinatum locum à Domino allegari affirmant: multa autem sunt veteris scripturæ testimonia hanc abundantiam, & copiam aquarum spiritualium prædicentia, præsertim Isa. 41. 42. 43. 44. Ezech. 36. & Ioe. 2. Quinto loco Orig. hom. 12. in Numer. hunc locum Ioannis accommodat illi sententiæ Prouerb. 5. Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui. Insinuat ergo hunc locum esse

à Do-

Universidad de Deusto
Biblioteca

à Domino significatum, quando dicit; sicut scriptura dicit.

Origenis sententia approbatur.

Mihi certè sententia Origenis omnium videtur probabilissima, & verissima, nempe locũ hunc Prouerb. 5. à Domino significari hisce verbis. In cuius declarationem attende, secundum Hebraicam lectionem sic haberi. Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta de medio putei tui. In Hebræo fluenta legimus כְּוֹלָיִם à verbo בּוֹל, quod est fluere, vnde nomẽ fluẽta. fluenta autem putei appellat Euangelista flumina aquę viuæ: idem enim fluenta, & flumina aquæ viuæ significant, quæ fluunt ex fonte: hæc enim aqua viua est, quæ ex fonte fluit, & deriuatur. Dominus autem in hunc modum allegat locum scripturæ, ac si dictum esset; qui credit in me, illa fluenta de medio putei proprij emanantia, quæ scriptura dicit bibenda, fluent de ventre, eius seu venter eius, erit puteus ille, de cuius medio fluenta illa fluent bibenda. Allegat enim scripturam simul interpretando, & accommodando credentibus in eum. Non ergo debet intelligi locus hic, quasi velit scripturam dicere, qui credit, fluent flumina de ventre eius; sed sic, qui in me credit, de ventre eius fluent illa fluenta, quæ scriptura dicit bibenda de medio putei proprij. Rectè autẽ Hieronymus dicit in Septuaginta non haberi locum hunc; nam ipsi verterunt: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteis tui fontis. ex quibus verbis non habetur sensus Domini. Nec obstat ibi de matrimonio sermonem esse: nam sub eo cortice sensus literalis præcipuus continetur, quẽ Christus adfert, & accommodauit credentibus in se. Hic mihi videtur legitimus sensus.

Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.

COMMENTARIVS.

VErba sunt Euangelistæ exponentis Christi sententiam, quam interpretatur de Spiritu Sancto, qui communicandus erat ijs, qui in ipsum erant crediturí & credebant. Hic est fons aquæ viuæ, cordibus credentium infundendus, & maxime Apostolorũ, à quo flumina copiosa aquæ viuæ redundarent, qui & ipsosmet credentes irrigarent & exterius effluentia mundum vniuersum vitæ doctrina replerent, & ariditatem sterilẽ humore fœcundissimo fouerent. hic est Spiritus sanctus, qui flumen dicitur: à quo tota hęc Dei ciuitas, quæ est Ecclesia, donis, virtutibus, & gratijs repletur, de quo Dauid Psal. 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: vt exponit Basil. hom. in eundem Psalmum. & attende sensum Euangelistæ: credentibus enim erat datus Spiritus sanctus: nemo enim in gratia Dei est, nisi in eo Spiritus sanctus sit, tamen loquitur, de illa abundantia, & effluentia, quę post Christi ascensionem cõmunicanda erat: vt verbis sequentibus exponit.

Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.

ADhuc Euangelista verba Saluatoris exponit; & cur, cum de Spiritu loqueretur, vsus sit futuro, *Fluent flumina* declarat. quia, inquit, nondum erat hic Spiritus datus donec Iesus glorificaretur resurrectione, & ascensione sua. tunc erat credentibus hic spiritus dandus, propterea futuro vsus est Dominus, Fluent aquæ viuæ, & propterea dictũ est, quem accepturi erant credentes. quia tunc nondum acceperant, quando hæc à Christo dicebantur. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO XXIV.

ANnotanda sunt aliqua in superiori sententia. primũ est quantũ ad verba; in Græcis enim codicibus nunc habetur: *Nondum erat Spiritus Sanctus, quia Iesus nõdum erat glorificatus*, & ita legit Euthymius. At communis lectio habet, vt nos legimus. & sic Chrysostomus, hom. 50. legit, & Aug. lib. 2. con. Crescon. cap. 14. imo & tract. 32. in Ioan. quamuis aliqui eum falsò in priorem citent lectionem, decepti quibusdam verbis, nempe Non enim non erat Spiritus Dei, qui erat apud Deum, sed nondum erat in eis qui crediderant in Iesum: nam hæc verba dicit exponendo Euangelistam: qui non dicit non esse Spiritum, sed non esse datum. longeque differunt dicere, nõ esse, & non esse datũ; & hic est verus sensus Augustini. & paulo superius dicit nõdum erat datus Spiritus: quem Spiritum nisi Sãctum? Vides legisse *Nondum erat Spiritus datus*, & non *Spiritus sanctus*. Idem dicit Hieronymus Epist. ad Hedibi. quæst. 9. qui eandem sequitur lectionem: Mendosa est igitur lectio illa, & legendum est; Nondum erat Spiritus datus: quod si illo legeretur modo, adhuc sensus idem esset, vt non esse diceretur, quia datus credentibus non esset.

Secundo annotandum est, quantum ad sen-

sum

Glorificatus quid significet

Secundo annotandum est, quantum ad sensum illius verbi, *Glorificatus*, Chry. loco citato, hanc glorificationem exponit mortem ipsius Christi: vt sit sensus; quia nondũ Christus mortem subierat, nec reconciliatio humani generis facta erat, propterea nõdum erat datus Spiritus, qui donum est: nam donum amicis datur, & reconciliatis. Et ita dicit Euthymius. Hieron. etiã epist. ad Hedib. q. 9. hanc glorificationem mortem interpretatur; & cur glorificatio dicta sit, rationem explicat. tunc enim mirabilia suæ potentiæ exercuit; sol obscuratus est; terra tremuit; sepulchra aperta sunt: tunc triumphauit de inimicis. glorificatio igitur, inquit, est patibulũ triumphantis. Aug. vero tract. 32. resurrectionẽ eius, & præcipue ascensionem intelligendam censet, post eam enim Spiritus sanctus datus est. Non negat mortem esse glorificationem quãdam, similiter & resurrectionem; tamen hoc in loco ascensionem in cælos glorificationem appellat; quod ex ipso effectu satis probatur. post ascensionem enim misit die pentecostes hunc Spiritum, qui cordibus fidelium diffusus, fluuios miræ suæ virtutis effudit.

Auctoris sententia.

Annotandum est tertio ex Hiero. loco citato. ante huiusmodi glorificationem datum esse Spiritum sanctum; nam remissio peccatorum facta fuit multis, & Spiritus sanctus fuisse dicitur in Simeone, & in Prophetis, immo post resurrectionem dedit Spiritum sanctũ discipulis, vt peccata remitterent; tamen plenitudo Spiritus sancti data est post ascensionem, quando visibiliter descendit, & dona sua communicauit quantum ad effusionem, & abundantiam; tunc nanq. donum linguarum, operationes virtutum, gratiæ sanitatum, tunc scientia, fortitudo, & gratiæ omnes datæ sunt. Et hæc est donatio, quam faciendam dicit credentibus, quod si nunc non habent singuli omnia hæc, sunt tamen in Ecclesia ipsa, cuius fideles sunt membra; & quamuis non omnia singulis dentur, omnibus tamen iustis datur Spiritus sanctus, vt ex ipso flumina fluant, licet non sint in singulis æqualia.

Adnotandum est quarto hoc nõ ad necessitatem, quasi aliter fieri non posset, referendũ esse; sed, vt dicit Aug. tract. 32. ad diuinum beneplacitum, quo ita voluit & decreuit, vt non daretur Spiritus, nisi postquam esset Christus glorificatus. Hic idem est sensus illorum verborum Ioan. 16. Expedit vobis vt ego vadam, si enim non abiero, Spiritus sanctus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos: ac si dicat, quando glorificatus fuero ascensione mea, mittam vobis Spiritum sanctum, fontem aquæ viuæ, qui in vobis existens, emittet aquæ huius, copiosa fluenta.

Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones eius, dicebant, Hic est vere Propheta. Alij dicebant, Hic est Christus: quidam autem dicebant, nunquid à Galilæa venit Christus? nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? dissensio itaque facta est in turba propter eum.

COMMENTARIVS.

QVid ex Christi doctrina consecutum sit, narrat Euangelista. variæ turbæ opiniones extitorum: quidam eum esse Prophetam dicebant, non qualemcunque, sed illum quem venturum sperabant, de quo diximus cap. 1. ibi (Es tu Prophera) & in Græco habetur articulus *Hic est vere Propheta ille*, & sic legit Euthymius. alij maiora sentiebant. *Hic est Christus*, huic confessioni, quæ vera erat, alij opponebant scripturam; quia Christus de semine Dauid, & de Bethlehem venturus erat; at Christum Galileum putabant, ignorantes eũ natum fuisse in Bethlehẽ de semine autem non dubitabant; quia sciebãt esse de familia Dauid, sed de loco; propterea enim scripturam citant, vtrunq; complectentem, vt de Dauid, & de Bethlehem dicatur; vt probent non satis fuisse, quod ille esset de Dauid, quia deesse credebant locum natiuitatis. Bethlehem dicunt castellum Dauid, vt distinguant ab altera Bethlehem, quæ erat in Galilæa. Facta igitur est rixa, & dissensio inter eos, qui de turba erant, singulis suas defendentibus partes. Diuina eluescebat veritas in crassissimis & densissimis tenebris, & caligine eam adumbrante, donec ab ea luce vincerentur, & euanescerent.

Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum, sed nemo misit super eum manus.

ET hi de turba erant, sed omnium pessimi, de numero illorum, quos superius retulimus dicentes contra Christum, Seducit turbas. hi apprehendere voluerũt, tanto in Christum odio flagrabant, vt sine auctoritate vlla à maioribus accepta, sibi id vsurpare

Universidad de Deusto
Biblioteca

tentarent:sed virtute Christi tempus statutum expectantis, eorum impius & insanus repressus est conatus

Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Pharisæos, & dixerunt eis illi; Quare non adduxistis illum?

MInistri missi fuerant ante diem hunc nouissimum festiuitatis, eisque locutus est Dominus,quæ iam explicuimus. *Adhuc modicum tempus vobiscum sum,* &c. tamen nihil illo die tentarunt facere,miris Domini verbis allecti; expectarunt autem sequentem diem hunc,quando adhuc mirabilem Domini doctrinam perceperunt:responsum autem iã differre non valentes,ad eos,à quibus sunt missi,re omnino infecta, & intentata reuertuntur. Videntes autem Pontifices & Pharisæi eos venientes, nec quod in mandatis habuerant executos esse,dicunt eis;qua de causa *Non adduxistis illum?* Pontifices appellat eos, qui summo Sacerdotio functi erant;non enim iam ad vitam secundum legem, sed in singulos annos dabatur pro Præsidum voluntate: hi superius dicti sunt principes nempe Sacerdotum;nunc autem Pontifices appellantur. Particula *Ergo,* causam indicat, cur venerint. Venerunt ergo ad eos, qui miserunt,quia ministri erant: venerunt autem non vt deferrent,& accusarent illum,sed vt responsum suis heris redderent.

Responderunt ministri, nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo.

CAusam,cur non adduxerint ministri exponunt: nec impotentiam allegant dicentes,quia non potuimus:nec turbæ timorem,quia non sumus ausi;sed innocentiam ipsius, & doctrinæ virtutẽ. *Nunquam sic,* inquiunt, *locutus est homo,sicut hic* locutus est. Illud, *Sic,* & doctrinam commendat,& modum ac virtutem: ac si dicerent:mirabilia loquitur, & tanta virtute, & energia animos allicit audientium; qualia, & quanta virtute nemo hominum locutus est. Verbi Christi perpende virtutem, quæ non tantum ministrorum furorem repressit,sed animos eorum ita etiam effecit constantes, vt omni postposito timore ad Pontifices,& Pharisæos reuertentes nullam excusationem prætexerent; sed liberè veritatem annuntiarent,quos adhuc nulla miracula traxerant. Magnum profectò cæcitatis,& inuidiæ illorum,qui eos miserant,fuit hoc argumentum.

Responderunt ergo eis Pharisæi, nunquid & vos seducti estis?

NOuerunt Pharisæi ex responsione ministros, si non omnino ad Christum conuersos,tamen valde propensos;& propterea in eos inuehuntur. Hoc indicat illa particula *Ergo,* nempe;quia propensi in Christum,ex responsione visi sunt,propterea à Pharisæis reprehensi sunt. Dixerunt ergo Pharisæi,qui zelum religionis maiorem prætexebant,quam cæteri, *Numquid & vos seducti estis?* id est, nunquid etiam vos sicut multi de turba,hunc creditis esse Christum;& erratis,atque ab illo seducti, & decepti estis? Verbis hi ice Christum seductorem esse conuitiantur.

Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis; sed turba hæc, quæ non nouit legem.

APropensione illa & credulitate in Christum ministros remouere Pharisæi hoc argumento tentant;quia nemo ex primoribus Iudæorum, nec ex Pharisæis, qui legis obseruantiam profitentur,credidit in Christum,sed turba legis ignara,quasi diceret; si Christus esset Pharisæi docti & periti legis, & Iudæorum nobiles,qui iudicio & intellectu pollent, eum recepissent: nam ex lege ipsa Christus agnoscendus est. Et rectè argumentabantur,si isti legẽ obseruassent,& non odio,inuidia,auaritia,ac ambitione obcœcati essent:à quibus vitijs turba magis libera,lumen veritatis facilius suscepit. Aliqui etiã ex his crediderant,sed quia occulti erant propterea dicitur,neminem ex principibus, & Pharisæis credidisse;ignorabãt enim eos Pharisæi. Sententiã iustæ suæ dãnationis nolentes Pharisæi pronuntiant: qui cum scientiam legis profiterentur, & duces essent ignorantium,non viderunt,nec videre voluerunt;paruulis, & ignaris ipsis videntibus,& credentibus. Et impletum est verbum Domini Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus,& reuelasti ea paruulis.

Maledi-

Maledicti sunt.

TVrbam credentem maledictum incurrisse declarant, quod Deus contra legẽ non obseruantes instixit; hoc etiam argumento ministros à credendo deterrent, ne & ipsi maledicti sint; cum re vera ipsi potius omni essent maledictione repleti; qui nec legem obseruarunt; nec eos, qui obseruare studebant, permiserunt; & contra legis auctorem insurrexerunt. Sic cæco illi Ioan. 9. in sua confessione perseueranti maledixerunt. Est autem maledicere, mala alicui imprecari; maledictum autem declarare, est manifestare aliquem esse subiectum pœnis,& malis quæ Deus contra transgressores legis comminatus est. Hoc in loco non maledicunt, sed maledictam turbam à Deo esse declarant; sunt enim verba indicantis, non deprecantis, quod formidabilius est.

Dixit Nicodemus ad eos (ille, qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis) nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat?

INter tot Christi persecutores aderat defensor vnus, occultus tamen. Dicit autẽ Euangelista hunc fuisse Nicodemum, qui venerat nocte ad Iesum; tum vt personam manifestet; tum etiam vt occultum fuisse discipulum insinuet. Vnum ex illis Pharisæis esse narrat, quia non omnes Pharisæi increduli erant in Christum, vt isti prius falsò dixerant. Verbum autem defensionis generale est. Lex nostra non damnat aliquem prius, quam audiat ipsum pro se loquentem, & diligenter cognoscat ore & confessione propria quid fecerit: vos Christum non audistis, nec ab eo cognouistis, quid doceat, quid faciat; non igitur damnandus est non auditus. Tacitè eos legem transgredi indicat. Dices, quomodo isti iudicabant Christum? dico, quia mortis reum, tanquam seductorem pronuntiabant,& eos,qui eũ confitebantur, maledictos esse à lege declarabant. Iterum percontaberis, vbi in lege habetur neminem damnandum inauditum? Respondeo expresse id in lege non contineri, tamen legem vocat, legis obseruantiam, & praxim: erat enim Iudæorum praxis, vt sententiam non pronuntiarent in aliquem, nisi diligentia facta, an verè reus esset,& contra legem deliquerit, in quo ipsius confessio requirebatur,nisi contumax esset; non quod necessaria fuisset: nam conuictus testibus iudicabatur; & hanc praxim ex naturæ lege sumpserunt,& obseruabant, sicut, & hodie vbique obseruatur in iudicijs. propterea dicit legem non iudicare quenquam inauditum, id est, nemo legis nostræ sententiam patitur, nisi prius audiatur:nec iudex reos non auditos damnat.

Responderunt, & dixerunt ei; nunquid & tu Galilæus es?

NOn veritatis zelo, sed humano affectui Nicodemi sententiã imputarunt, & quod sano,& æquo animo dictum erat, in malam interpretati sunt partem; & dicunt, *Nunquid tu Galilæus es?* Christum Galilæum appellabant: volentes autem taxare Nicodemum, quod humano affectu, non ratione ductus Christo faueret. dicunt; Es tu forsan Galilæus', quia Galilæis tanquam tuis, faues? Non hæc dicunt,quod Nicodemum Galilæum esse arbitrati essent, sed ex quodam animi furore conuitium iactant, quod Galilæo auxilium præstaret tanquam Galilæus, passione animi non veritate ductus. Non autem appellant Galilæum, quasi Christi discipulum, sicut Iulianus Christianos Galilæos appellabat; sed Galilæum dicunt,quia Galilæi partes ageret. Græcè,non, *Galilæus,* sed *ex Galilæa,* legitur, & hoc magis hanc nostram confirmat expositionem.

Scrutare scripturas, & vide quia à Galilæa propheta non surgit.

DEfendunt se Pharisæi, & cur non sit necessarium eum audire, respondent. Et sensus idem est, ac si dicerent, Res est manifesta,& indubia, non est opus ipsum audire, certum enim est non esse Prophetam. *Scrutare* enim *Scripturas,* & inuenies à Galilæa Prophetam non surgere: id est, nec Prophetam extitisse vllum, nec secundum scripturas vllum extare debere de Galilæa. Certum ergo est, cum hic Galilæus sit, prophe-

tam non esse; omnes igitur, qui eum recipiunt vt prophetam, maledicti sunt: & ipse qui se Prophetam facit damnabilis est, nec vlla est opus discussione. Si isti prophetam esse posse de Galilæa negabant, multo magis negabant Christum. Cætera ex annotatione require. Nicodemus hos legis transgressionis tacitè arguit, ipsi vero ignorantiæ legis, & scripturarum eum insimulant.

ANNOTATIO XXV.

IN Græcis codicibus nō habetur *Scripturas*, sed tantum *Scrutare*, nec Chryso. nec Euthy. vel Theophylac. legunt. legit tamen August. & Nonnus, & codices latini, & sensus idē est. Aduerte in aliquibus codicibus Græcis haberi *Non surrexit* in præterito; & ita legit Euthymius; at nostri codices in præsenti; & si sensum respiciamus, idem est; nam illi significare voluerunt nullum Prophetam ex Galilæa surrexisse, nec etiam suscitandum; aliter verba eorum nullius roboris essent: si enim non surrexit, surgere in posterum poterat; voluerunt ergo negare futurum prophetam vnquam de Galilæa, & ita præteritum illud interpretandum est, quem sensum latinè verbum præsentis temporis exprimit. quod aliquando omne tempus complectitur, sicut quando dicimus, auaritia excœcat mentem, non solum præsens, sed quodcunque significamus tempus. In hoc autem falsum protulerunt; nusquam enim in scriptura reperitur non futurum prophetam de Galilæa, quamuis nullus fuisse legatur: nec argumentum valet, hoc scriptura non dicit futurum; ergo non erit: non enim omnia quæ futura sunt, scriptura prædixit. Verbum autem surgendi; de insignibus viris solet in scriptura vsurpari. Matth. 11. Non surrexit maior Ioanne. Luc. 7. Propheta magnus surrexit in nobis. Deu. 13. Si surrexerit in medio tui propheta. Perpende autem quanto miseri Iudæi odio Christū prosequebantur, vt cum tot, ac tanta miracula ediderit, quanta nemo edidit Prophetarum, nec nomen simplicis prophetæ ei tribuebant; quod Euangelista significans prophetam sine articulo posuit. Recentiorum aliqui annotant hos Iudæos falsa protulisse, quia prophetæ aliqui Galilei extiterunt, vt Thobias, Elisæus, & Delbora: tamen hæc obiectio efficax non est; nam Thobias in Hebræorum canone non est; Delborā autem fuisse Galilæam, scriptura non exprimit, immo ex Iudi. 4. contrarium deducitur; Elisæum autem fuisse ex Abelmeola ostendit scriptura. 3. Reg. 19. at hæc Ciuitas non ad Galilæam, sed ad Samariam pertinebat. erat enim in monte Aulone sita in finibus mediæ tribus Manasses, vt constat ex terræ sanctæ descriptione. Vnde in hac parte nihil contra scripturam isti Iudæi locuti sunt; in hoc tamen sunt grauiter decepti; nam Christus natus est in Iudæa, quamuis nutritus esset in Galilæa, de quo mysterio cap. 1. prope finem egimus.

Surgere viri insignes inscriptura dicuntur.

Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

COMMENTARIVS.

MVltum potest verbum iustitiæ, & veritatis, etiam ab vno inter multos malos prolatum. Ecce breuis Nicodemi sermo totum dissoluit consilium impiorum; & quamuis non effecit vt mutarent, tamen obtinuit, vt differrent sententiam; re enim infecta, vnusquisque in domum recessit propriam. Hæc verba cum sequentibus in capitulo octauo vsque ad illa, Ego sum lux mundi, Chrysost. non interpretatur, sed omittenda censet. similiter & Euthy. vnde statim post verbum illud. *A Galilæa Propheta non surgit*, sequitur, *Iterum locutus est Iesus; Ego sum lux mundi, &c.* id tamen quam rectè faciant in sequenti capite, annotatione altera tractabitur.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM

IESVS autem perrexit in montem Oliueti. & diluculò iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem Scribæ, & Phariſæi mulierem in adulterio deprehensam: & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hæc mulier modò deprehensa est in adulterio. In lege autē Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant, tentantes eum, vt possent accusare eum. IESVS autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra: cum ergo perseuerarent interrogantes eum, erexit se & dixit eis, qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audientes autem hæc, vnus post vnum exibant, incipientes à senioribus, & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigens autem se Iesus dixit ei, Mulier vbi sunt qui te accusabant? nemo te condemnauit. Quæ dixit, Nemo Domine. Dixit autem Iesus, Nec ego te condemnabo: Vade & iam amplius noli peccare. Iterū ergo locutus est eis Iesus, dicens, Ego sum lux mundi: qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Dixerūt ergo Phariſæi, Tu de te ipso testimonium perhibes: testimoniū tuum non est verum. Respondit Iesus, & dixit eis, Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum; quia scio vnde veni, & quo vado: Vos autē nescitis vnde venio, aut quo vado. Vos secundum carnem iudicatis: ego non iudico quenquam: & si iudico ego, iudicium meum verum est; quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me Pater. Dicebant ergo ei, Vbi est Pater tuus? Respondit IESVS Neque me scitis, neque Patrem meum: si me sciretis forsitan & Patrem meum sciretis. Hæc verba locutus est IESVS in gazophylacio, docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius. Dixit ergo iterum eis IESVS, Ego vado & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quo ego vado vos non potestis venire. Dicebant ergo Iudæi Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, Quo ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis, Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego nō sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non crediderit is quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dixit eis IESVS, Principium, qui & loquor vobis: Multa habeo de vobis loqui, & iudicare: sed qui me misit verax est, & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt, quia patrem eius dicebat Deum. Dixit ergo eis IESVS, Cum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à me ipso facio nihil: sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et qui me misit mecum est, & non reliquit me solum: quia ego quæ placita sunt ei facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat ergo IESVS ad eos, qui crediderunt ei Iudæos, Si vos manseritis in

sermone meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis IESVS, Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum: filius manet in eternũ. Si ergo vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Scio quia filij Abrahæ estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem loquor: & vos quæ vidistis apud patrem vestrum facitis. Responderunt & dixerunt ei, Pater noster Abraham est. Dicit eis IESVS, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Deo: hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei, Nos ex fornicatione non sumus nati: vnum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis IESVS, Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me: ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. Vos ex patre diabolo estis: & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo. Cum loquitur mẽdacium ex propris loquitur, quia mendax est, & pater eius. Ego autem quia veritatem dico, nõ creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Nonne benè dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit IESVS, Ego dæmonium non habeo: sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me. Ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat & iudicet. Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo Iudei: nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est, & prophetæ: & tu dicis, Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. Nunquid tu maior es Patre nostro Abraham? qui mortuus est, & Prophetæ mortui sunt, Quem teipsum facis? Respõdit IESVS, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus, qui glorificat me: quem vos dicitis, Quia Deus vester est, & nõ cognouistis eum, ego autem noui eum. Et si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: & vidit, & gauisus est. Dixerunt ergo Iudei ad eum, Quinquaginta annos nondum habes & Abraham vidisti? Dixit eis IESVS, Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides vt iacerent in eum. IESVS autem abscondit se, & exiuit de templo.

Iesus autem perrexit in montem Oliueti: & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos.

COMMENTARIVS.

ABeunte vnoquoque in suam domum, vti dictum est in fine capitis precedentis (erat enim iam diei terminus), Dominus propria carens domo, & á nemine inuitatus, in montem Oliueti egressus est, ibi autem pernoctãs, diluculo venit iterum in templum, hominum salutem esuriens: cumque populus doctrina eius mirè allectus, ad eum veniret, *Sedens eos docebat.* Modo Christus stans, modo sedens docet; nam superius magno festiuitatis die, stabat Iesus & clamabat; modo autem sedens docet, quando enim aliquid vehementer, & insolita voce proferendum erat, stabat, vt modo solet inter nos fieri.

ANNOTATIO I.

MOns oliueti à multitudine oliuarum sic appellatus est, Græcè mons Oliuarum dicitur; prope Hierusalem erat, distans Sabbati iter; id est, quantum Iudæis in Sabbato licebat ambulare, seu viam facere, quod erat spatium duorũ milliarium Italicorum, seu sexdecim stadiorum. situs erat ad orientalem ciuitatis partem, ad cuius terminos inter ipsum, & ciuitatem erat torrens Cedron, ad latus autem Bethania domus Marthæ, & Mariæ collocata erat. Hunc in montem Dominus sæpe veniebat; tum vt oraret; tum propter domũ Marthæ & Mariæ, quæ eum hospitio excipiebant. Euthymius hunc populum venientem illos esse dicit, qui eum aut Prophetam, aut Christum esse credebant. hos Dominus recipit, & docet. Fieri etiam potuit, multos ex aduersarijs etiam concurrisse. Populi diligentia siue ad bonum siue ad malum est consideranda; venit enim diluculo Christum venientem obseruans.

ANNOTATIO II.

EVthymius à verbis illis vltimis capitis præcedentis inclusiue, *Abijt vnusquisque in domum suam*, vsque ad illa exclusiue, *Iterum ergo locutus est eis Iesus; Ego sum lux mundi*: dicit in exactioribus exemplaribus, aut non inueniri, aut obelo confossa esse, eoque illegitima videri; & huius esse argumentum, quod nullus ea sit interpretatus. Huic assentiri videtur Chrysost. hom. 51. & Theophyla. qui in suis commentarijs hæc omnia omiserunt. Hoc argumento permoti Anabaptistæ inter alia multa, quæ temerè à Sanctis scripturis, hanc etiam reiecerunt de adultera historiam. Videtur Eusebij testimoniũ huic fauere; qui lib. 3. Histor. ca. 39. loquens de Papia Ioannis ipsius auditore, hæc subiunxit verba. Papias historiam quandam subiungit de muliere adultera, quę accusata est à Iudęis apud

A Dominum: habetur autem in Euangelio: quod dicitur secundum Hebræos, scripta hæc parabola. Quæ verba ostendunt non solum Papiæ temporibus, sed multo post non fuisse in Ioannis Euangelio hanc historiã; sed in Euangelio quodam apocrypho, secundũ Hebræos. Nõ desunt etiam nunc Catholici, qui eandem secuti sententiam, apocryphum censent historiam; alij autem cautius loquentes, affirmant additã fuisse Ioannis Euangelio, sed postea receptam ab Ecclesia factam canonicam; hæc tamen contentio nostro iam tempore inter Catholicos cessauit. Concilium enim Tridentinum libros omnes Canonicos, & inter eos Ioannem cum cæteris Euangelistis enumerans, habet hæc verba. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris, & canonicis non susceperit, anathema sit. Liber igitur Ioannis integer, prout in consueta editione Latina habetur, sacer est & canonicus; Igitur hæc historia canonica est censenda; nec hoc solum sequitur, sed esse partem historiæ Euangelicę Ioannis. nam Ecclesia Euan C gelium hoc Ioannis cum hac historia tanquam Euangelij parte proponit, & recipit. Nec hoc etiam sine antiquitatis testimonio affirmamus: nam antiqui Patres ita legerunt, & probarunt. Ambro. epist. 76. ad Studium, totam hanc historiam interpretatur, affirmans esse ex Euangelio secundum Ioannẽ, immo eã etiam celebrem historiam vocat. Celebris, inquit, quæstio, & semper decantata solutio. Idem in epist. 58. ad eundem. Hieronymus etiam lib. 2. con. Pelagia: habet hæc verba, In Euangelio secundum Ioannẽ in multis & Græcis & Latinis codicibus, inue- D nitur de adultera muliere, quę accusata est apud Dominum, &c. vbi Hieronymus totam historiã narrat, & vtitur eo testimonio contra Pelagianos, affirmantes aliquos esse posse sine peccato, quod si Hieronymus asserit, in multis esse codicibus,

Historia de adultera pertinet ad Ioannis Euangelium.

cibus, insinuans in aliquibus non esse; non id fa- A cit, quod in dubium vertat esse Ioannis histo-riam, sed ne aliquis de ea dubitet, dum eam in aliquibus, non reperit legi: propterea dicit, in multis tam Græcis, quam Latinis reperiri; vt certum sit veram esse, & legitimam. Et vtitur hoc testimonio, tanquam legitimo. August. etiam tract. 33. eam exponit, sicut & cæteras partes Euangelij, nec in dubium vllum reuocat. Similiter Sedulius antiquior ipso lib. 4. de opere Paschali hanc versibus tanquam Euangelicam historiam decantat. Chrysost. etiam, qui visus est non exposuisse, postea hom. 60 in Ioannem habet hæc verba. Quod autem non discendi gratia interrogent, multis in locis perspicuum est; vt cum rogarunt, an liceret censum dare Cæsari; an lapidanda esset adultera; & cum de ea, quæ septem viros habuisse deprehensa erat, percontati sunt. Vides Chrysostomum inter exempla ex Euangelio sumpta, hoc numerasse, vt probabile B sit Chrysostomi hanc commentarij partem abla tam esse ab aliquo, qui apocryphum eam credebat historiam. Idem sentit Gregor. lib. 1. Moral. cap. 6. Illud autem quod de Eusebio narratur; in primis in Eusebio talia verba vt citata sunt, non leguntur Græcè, sed in hunc sensum; In lucem protulit & aliam historiam de muliere accusata apud Dominum de multis peccatis, quã continet Euangelium secundum Hebræos. hæc sunt verba Eusebij de Papia loquentis. Alia igitur erat illa Historia Papiæ ab hac Ioannis; nam vnius peccati hæc adultera accusata est. Adde non esse efficax argumentum hæc historia est in Euangelio secundum Hæbreos, ergo est apocryphum: nam multa in Euangelijs apocryphis narrantur, quæ communia etiam sunt canonicis Euangelijs ab Ecclesia receptis, & hæc historia vnum horum esse potuit. non igitur de huius veritate historiæ & quod sit Canonica, & quod à Ioane narrata, dubitare licet Catholico.

Addiucunt autem Scribæ, & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dicunt ei.

COMMENTARIVS.

SCribæ legis peritiam, Pharisæi legis & religionis obseruantiam, profitebantur. Vtrique simul veniunt, vt illi scientiam, hi Christi religionem tẽtent: vna enim hæc causa vtrunque complectebatur. Turbæ veniunt, vt discant; Scribæ & Pharisæi, vt decipiãt; illæ docentur, & illuminantur; hi confusi, & pudore affecti recedunt.

Magister hæc mulier modo deprehensa est in adulterio, in lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare, tu ergo quid dicis?

MAgistri nomine eum ad respondendum inuitant, quasi Magistri muneris sit respõdere difficultatibus, quæ circa legem & scripturam occurrunt. Quid Moyses de adulteris statuerit, proponunt; quid autem ipse sentiat faciendum inquirunt. At non immerito aliquis percontabitur, cum ipsimet fateantur Moysem huiusmodi adulteram lapidare præcepisse, quare petunt, *Tu quid dicis?* si enim id facerent, vt Christus aliquid contra legem Moysis diceret vnde arguere eum possent, potius tacere, quid Moyses dixerit, debuerant; sic enim facilius aliquid contra legem ipsius dici posse sperarent. Respondeo, hos eò esse motos, quia iam Christum legem Moysis declarantem viderant: nam opera sua, quibus infirmis mirè medebatur, Sabbato fieri posse non minus, quam circuncisionem, nec per hæc legem illam solui dicebat; sperabant etiam in hoc casu aliquid circa hanc legem dicturum, maximè, quia de saluanda fœmina aut occidenda agebatur. vnde ipsi etiam calumniandi ansam arriperent; & hoc indicant illa verba *Tu ergo*: Est enim tacita quædam illatio, ac si dicerent; tu legem Moysis declaras & limitas, tu Christus esse diceris: cum ergo hæc facias, in hoc casu quid sentias, doce & manifesta. Græcè *Modo deprehendimus*, id est, in ipso facto deprehensa est.

ANNOTATIO III.

Quali pœna olim apud Iudæos adulteri plectarentur.

LEgem hanc de adulteris interficiendis Leui. 20. & Deuter. 22. legimus; tamen mortis genus nempe lapidationem Iudæi ex quadã consequentia, simul etiam traditione obserua- A bant: expressum enim non est hoc mortis genus, sed Deutero. 22. vbi Dominus adulterum, & adulteram interfici iubet, adiunxit. Si puellam virginem desponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate, & concubuerit cum ea, educes vtrumque ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur. propterea Iudæi hoc etiam mortis genus ad adulteram etiam referebant. Ita A etiam Iudæos obseruasse, & ex traditione legem interpretatos esse, patet ex Daniele cap. 13. vbi Susanna tanquam adultera, lapidanda educebatur.

Hoc autem dicebant tentantes eum, vt possent accusare eum.

COMMENTARIVS.

FInxerant discendi gratia se interrogare, & sententiam eius petere, at non sic erat; tentandi enim gratia veniebant, sperantes aliquid dicturum, quod rigorem legis tẽperaret, vnde accusare tanquam transgressorem possent. Quid autem his persuaserit, vt aliquid tale responsurum Dominum sperarent, in præcedenti commentario diximus; nempe quia iam in his, quæ ad sanitates hominum procurandas, & exercendas pertinebant, eum legem Sabbati declarasse viderant; eumque nouam adferre doctrinam nouerant; sperabant aliquid etiam noui in hoc casu, vbi de vita adulteræ agebatur, dicturum & docturum.

ANNOTATIO IV.

Quo animo Iudæi adulteram ad Christum adduxerint.

AVg. tra. 33. & Euthymius hos dicunt ad A me, quę ad sanitatem & salutẽ pertinent humanam, & simul quia nouã doctrinam adferebat, & se Christum prædicabat. Gregorius lib. 1. Moral. cap. 6. dicit eos tentasse, vt aut immansuetudinis, si damnaret; aut iniustitiæ, si dimitteret, arguerent. sed non video, qua ratione hoc accommodari possit; isti enim tentabant, vt accusarent contra legem, & vt legis transgressorem, morti traderent; at immansuetudo hæc non erat tale crimen, immo nec erat immansuetudo censenda, si legem seruandam respondisset. Non ergo hoc isti intendere videbãtur. Ambrosius Epi. 58. B & 76. dicit tentasse, vt si absolueret, legem soluisse videretur; si damnaret, propositum sui mutaret aduentus. sed eadem ratione ista responsio non videtur locum habere, potius ergo dicendum est, vti exposuimus.

Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram.

COMMENTARIVS.

DOminus non verbis, sed facto ipso eos nõ zelo legis, nec ad interrogandum, nec ad iudicium legis, in adulteram exequendum motos esse, respondet. dum enim, *Inclinans se digito scribebat in terra*, illos legis esse transgressores, & cor eorum à Deo recessisse significat, alludens ad illud Hiere. 17. Recedentes à te in terra scribentur. hoc ergo factum idem est, ac si verbis dixisset, Vos accusatis mulierem deprehensam in adulterio, qui profectò maiora scelera commisistis: vos zelum legis & Dei prætexitis, qui grauius contra legem & Deum, quam hæc mulier, peccatis. Cum autem factum non intelligerent, verbis postea expressit, vt statim sequitur. Cætera ex annotatione require.

ANNOTATIO V.

Cur Dominus scribere voluerit.

CVr Dominus scripserit, & quid scripserit, A variè explicant Doctores. Quantum igitur ad primum, nempe causam cur scripserit, August. lib. 4. de consen. Euang. cap 10. tres adfert causas. Prima est, vt significaret illos in terra scribendos, non in cœlo, sicut discipulis dixerat Luc æ 11. Nomina vestra scripta sunt in cœlis. Secunda, vt ostenderet, se in terra miracula facere; quia cum Deus esset, se humiliauit, vt homo fieret: miracula enim quædam signa sunt, quæ in terra fiunt. Tertia, vt indicaret iam adesse tempus, vt in terra, quæ fructum daret, non in lapide

Universidad de Deusto
Biblioteca

de sterili sicut ante, lex eius conscriberetur. Hanc causam dat tract. 33. adiungens etiam significare voluisse se eundem illum esse, qui legem digito scripserat in tabulis, non autem sic nouam scribendam, sed in terra fructifera. Hæ sunt causæ ex Augustino.

Ambrosius Epist. 76. ad Studium, duas adfert causas: prior est, Scribebat, inquit, in terra digito; quo scripserat legem, peccatores in terra scribuntur, iusti in cœlo. His verbis Ambrosius indicat causam, cur scripserit, vt eos nempe peccatores & transgressores significaret. Similem indicat causam in Epi. 58. Altera causa est, Scripsit, inquit, vt gemino testamento Iudæos scias esse damnatos. Euthymi. dicit scripsisse, vt se nolle attendere indicaret, tanquam qui eorũ cognoscereet machinationem; dicitque eos, qui indigna & importuna rogantibus respondere nolunt, solitos esse scribere in terra. Hæc Euthymius; sed hanc consuetudinem nullibi me legere memini. Aliqui nostri seculi scriptores Dominum scripsisse dicunt, vt ad se iudicium hoc non pertinere monstraret, sed nõ video, cur hoc scriptura tali fieri debuisset. Alij quia verecundabatur ex adulteræ præsentia, sed hæc non est probanda; nam solus postea cum ea locutus est, & eam absoluit; nec cum peccatoribus conuersari, vt eos lucraretur, dedignatus est Christus, qui etiam passus est pedes suos à muliere peccatrice vngi.

Mihi ea causa videtur, quam explicui in commentario, nempe, vt eos esse legis transgressores indicaret, alludens ad locum Hieremiæ; & simul eos, non Deum ante oculos habere, sed terrena, & propriam sequi voluntatem, ac si diceret; quæ terrena sunt, cogitatis, nec Deum ante oculos in vestris iudicijs, & operibus habetis; quamuis id fingatis, & prætexatis. hęc est causa scribendi.

Quid scripserit in terra Dominus.

Sed quid scripserit, Doctores variè exponunt. Hiero. lib. 2. con. Pelagia: habet hæc verba. Accusabant scribæ, & Pharisæi iuxta legem adulteram lapidare cupientes; at *Iesus inclinans se digito scribebat in terra*, eorum videlicet, qui accusabãt, & omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in propheta; Recedentes à te, in terra scribentur. hęc Hieronymus. quibus etiã verbis; nostra expositio, de causa cur scripserit, insinuatur. Ambro. epist. 56. quid, inquit, scribebat, nisi illud propheticum Hiere. 22. Terra terra scribe hos viros abdicatos, quod de Iechonia lectum est. In Epist. autem. 79. etiam alia scripsisse narrat, nempe festucam, quæ in oculo fratris tui est, vides, trabem vero, quæ in oculo tuo est, non vides. Nihil tamen certi, quid scripserit, statui potest. Litteras scripsisse etiam significantes, probabile est; & quæ ad eorum arguenda peccata pertinebant: aut sententiam aliquã, quæ contra peccatores esset. Huic fauet, quod in aliquibus textibus Græcis habetur, hoc Digito scribebat in terra, *μὴ προσποιούμενος*, id est, non fingens; quia verè scribebat & significabat aliqua. Quid quid de hoc sit, id certè negari non potest, nẽpe illos nõ propter ea, quæ scripta erant, aufugisse; sed propter verbum dictum eis: nam Euangelista subiunxit, *Audientes hæc, vnus post aliũ abijt*, quod probat, non propter scripturam, quæ non auditur, sed propter verbum recessisse.

Cum ergo perseuerarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis, qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.

COMMENTARIVS.

FActũ Christi non intelligentes, & studio tentandi soliciti interrogare perseuerabãt; at Dominus factum suum verbis exprimit, & ita prudenter respondet, vt & legem non offendat, & potentiam, quam supra legem habebat, mulierem absoluendo exerceat. Si enim diceret absoluendam, contra legem illis visus esset agere: si diceret damnandam, nihil supra hominem se habere significaret: vtrumque igitur sapienter coniunxit. *Qui*, inquit, *est vestrum sine peccato, lapidem primus in eam mittat.* Non verat expresse mittere lapidem, & ideo non habent aduersarij, quod accusent; sed eum, qui sine peccato est, incipere iubet; & nemo audet lapidare. Absoluitur mulier, & lex non læditur Moysis.

ANNOTATIO VI.

Sine peccato significat duo

GRegorius lib. 1. Moral. cap. 6. & August. tract. 33. ad mansuetudinem referunt hoc & clementiam quam voluit seruare. mihi magis ad sensum accedere videtur, vt ad potentiam referamus: voluit enim se supra legem esse ostendere: nam liberare adulterã à legis pœna, misericordię quidẽ est, sed plus habet potestatis. illud, *Sine peccato*, Græcè vnum est nomen *ἀναμάρτητος* latinè Sine peccato, sicut censet Hiero. lib. 2. contra Pelagia. seu à peccato immunis. quod dupliciter intelligitur, aut qui sine peccato nunc est, aut qui ita purus est, vt nequeat peccare. & hæc est propria significatio apud Græcos quasi latinè impeccabilis, & qui peccatis nõ est obnoxius. Et sic Hieron. videtur exponere, & Euthymius. tamen hoc loco existimo priori modo sumi.

mi. volebat enim Dominus eos confundere, qui cum sceleribus & iniquitatibus pleni essent, zelum legis contra fœminam vnius peccati causa prætexebant: indecens enim est, vt legis transgressor iudicet alium transgressorem, maxime leuiorem, esse autem obnoxium peccato, dummodo merus homo sit, non habet hanc indecentiam, & incongruitatem. iusti enim omnes obnoxij sunt peccato. Inuenitur etiam apud Græcos hoc nomen in ea significatione, vt significet purum, & qui de præsenti peccatum non habet: si enim in ea significatione sumeretur, vt significaret impeccabilẽ, nemo hominũ iustè aliũ iudicaret, quod Dominus his verbis significare noluit.

Et iterum se inclinans, scribebat in terram.

COMMENTARIVS.

DAt verecundiæ, & confusioni locum, vt accusatores abeundi spatium habeant, dũ vnusquisque propriam respicit conscientiã. hac enim de causa iterum se inclinat vt annotat Hieronymus libr. 2. contra Pelagianos, & Aug. tract. 33. Probabile est etiam id factum esse secundò, vt causam, quã supra in commentario attulimus, verbis iam expositam, & à Iudæis ob id perceptam confirmaret.

Audientes autem hæc, vnus post vnum exibant incipientes à senioribus, & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans.

HIsce auditis verbis recesserunt singuli incipientes à senioribus vsque ad vltimos, nec vnus remansit præter Dominum, & mulierem in medio stantem, vbi prius posita erat. In nonnullis Græcis codicibus habetur, *Redarguti à conscientia propria.* Hanc fugam non verbum tantum exterius, sed virtus diuina Christi ipsorum excitans conscientias, & timorẽ, ac pudorẽ incutiens, operata est. Ambrosius epist. 58. cur seniores primi exierint causam exponit. Vel quod ipsi, inquit, plura haberent crimina, qui diu vixerant; vel quia priores vim intellexerunt sententiæ, quasi prudentiores, & cœperunt sua peccata deflere, qui alieni criminis venerant accusatores.

Erigens autem se Iesus dixit ei: mulier vbi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnauit?

REcedentibus accusatoribus, erigit se Dominus & petit; non quia ignoret, sed vt modum, quo eam liberam pronuntiet, ostendat. Liberatur enim non quia non peccauerat, sed quia accusator deerat, vt rectè annotauit Ambrosius epist. 76. vt nullam inde Iudæi accusandi Christum haberent occasionem; immo in eos potius accusatio posset retorqueri, qui priores liberam dimiserant. Dicit ergo, *Vbi sunt qui te accusabant?* id est, ecce nemo te accusat, nemo te condemnat.

Quæ dixit, nemo Domine. dixit autem Iesus, nec ego te condemnabo, vade, & iam amplius noli peccare.

REspondente muliere, neminem adesse accusatorem, neminem qui damnet: dicit Dominus prudenter, *Nec ego te condemnabo*. non dicit ego te absoluo, ne illi contra legẽ fecisse arguere possent: sed rẽ eandẽ alijs exprimit verbis, *Nec ego te condemnabo*, non vt illi, qui propria remordente conscientia, iudicium ferre non sustinuerunt; sed diuina mea misericordia, & simul potentia, quam supra legem exerceo, nec legis Mosaicæ præceptis istis adstringor. At ne hæc indulgentia tibi sit licentia peccandi, vade quidem libera à pœna, sed deinceps à peccato abstine, & pænam mortis in vitæ tuæ emendationem, mea potestate commuto. Dum dicit *Noli*, voluntatis illius arbitrium indicat. Aduerte quamuis Christus his vsus sit verbis, *Nec ego te condemnabo*, tamen verè absoluit, & id indicauit dicens, *Vade*, quod diuina potestate fecit; non enim liberum erat Iudæis dispensare in pœnis, à lege Moysis statutis: Dominus autem dispensat, at ne occasionem arriperent Iudæi accusandi, ex verbis; propterea sic locutus est, vt simul absolueret, & nullam accusandi daret occasionem; ostenderetque suam potentiam, & nihil inde contra legem dicere videretur. Leo. serm. 11. de passione Domini; Volens, inquit, per omnia demonstrare, non venisse vt iudicet, sed vt saluet mundum, dixit, *Nec ego te condemnabo.*

Iterum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iterum ergo locutus est eis Iesus dicens, ego sum lux mundi.

IVdęorum tentatione peracta Dominus doctrinā suam persequitur: particula autem *Ergo*, causam & illationem indicat, nimirum; cum post miram illam doctrinam, Si quis sitit veniat ad me, quam die præcedenti docuerat, & turbas ita commouerat, vt alij Propheram, alij Christum esse proclamauerint: Pharisæi autem, & scribæ, & principes Sacerdotum id negauerint, dicentes esse Galilæum, nec à Galilæa Propheram surgere; propterea in hac varietate, & dissensione, quis sit, apertè docet dicens, *Ego sum lux mundi*, non Iudeæ, non Galileæ, non Palestinæ, sed mundi totius. quibus verbis significat omnes, quotquot ipsum non confitentur, esse in errore, & ignorantia: doctrinam autem suam veram esse lucem Dei. In capite primo hanc exposuimus sententiam ibi, *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem*, erat Christus & est vt Deus, lux; tamen hoc in loco de se, vt in carne, est, loquitur; in quam, doctrina sua mundum illuminaturus, venit: lux tamen mundi non esset in carne, nisi Deus esset in seipso.

Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

DOctorem se ostendit dicens, *Ego sum lux mundi*, nunc & ad doctrinam exhortatur, *Qui sequitur*, inquit, *me, non ambulat in tenebris*: & fructum proponit, quo allicit, *Habebit lumen vitæ*. sensus igitur est hic; qui me non sequuntur, in tenebris ambulant, nescientes æternæ vitæ viam, qui alia non est lux præter me; solus is, qui me sequitur ambulat in luce, & lumen habet vitæ, quo cognoscat viam, quæ ad æternam conducit vitam. Ignorantia Christi tenebræ sunt mortis, quia in æternam mortis damnationem conducunt; ipsius cognitio, & fides, & sequela ad vitam perducit æternam. Dum enim dicit, *Qui sequitur me non ambulat in tenebris*, insinuat omnes non sequentes in tenebris ambulare. quanta cunque enim homo bona moralia operetur, si deest lumen fidei in tenebris ambulat; qui autem sequitur Christum bene operando in fide, in lumine ambulat, & in via est æternæ vitæ. Cyprianus lib. de zelo, & liuore, hæc exponens verba, inquit; qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ, sequitur autem Christum, qui præceptis eius insistit; qui per magisterij eius viam graditur; qui vestigia eius, atque itinera sectatur, qui id, quod Christus, & fecit, & docuit, imitatur. hæc Cyprianus.

Quinam Christum sequantur.

Dixerunt ergo ei Pharisæi, tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.

MVlta signa fecerat Dominus apud Iudæos: scripturæ enim testimonijs eos conuincerat in seipsis illi diuinam experiebantur virtutem; dum omnes suos contra illum conatus irritos, vanosque effectos cernebant: ministros proprios testimonium reddentes intrepidè, nunquam sic locutum esse hominem, audierant; se in adulteræ iudicio omnino confusos, & conuictos nouerant; & tamen impudenter obijciunt, *Tu de teipso testimonium perhibes*, ideo *Testimonium tuum non est verum*, id est idoneum ad veritatem confirmandam, quasi paralyticus ille natura insanabilis, non fuerit testimonium efficax diuinitatis Christi probandæ. Tanta erat horum nequitia, vt in media luce cæcutirent. Illa partiuantiam profitebantur; ideo ipsi religionem zelantes, hæc dicunt.

Respondit Iesus, & dixit eis, & si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, quia scio, vnde veni, & quo vado: vos autem nescitis, vnde venio, & quo vado.

HVic obiectioni respondet Dominus duo. Alterum est, obiectioni factę contraria op ponit, *Et si ego*, inquit, *testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum*, id est, quamuis verum sit me testimonium perhibere de me ipso, tamen verum est testimonium meū. Alterū est probatio huius assertionis: probat enim testimonium suum verum esse, & probatio

probatio hæc est, *Quia ego scio vnde veni, & quo vado*, id est ego testimonium perhibeo ex scientia, non ex ignorantia, non ex opinione, nec ex auditu; certa & experta loquor. Attende hæc verba *Scio vnde ueni, & quo uado*, idem significare, ac si diceret: principium, & rationem mei aduentus scio, & quia hæc scio, propterea dico me lucem esse mundi. Scio enim me esse Dei filium, qui carnem sumpsi, vt hominibus viam salutis facerem, eosque docerem: si enim talis non essem, non lux mundi essem, at sum talis; & quia scio me talem, propterea testificor, & verum est meum testimonium quia ex scientia loquor. at vos nescitis hęc, nec quis sum, nec mei aduentus institutum & rationem; propterea meum non accipitis testimonium. Verba hæc similia sunt illis, Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis; tamen nescis vnde venit, aut quo vadit. id est, spiritum ignoras, & operum suorum institutum & rationem nescis. Modus enim locutionis est, quo significat se scire quis ipse sit, & sui aduentus rationem; illos autem vtrumque ignorare. Attende testimonium dici verum dupliciter, vno modo quantum ad veritatem rei, quia ita est vt dicitur: altero modo, quantum ad qualitatem, vt sit idoneum & dignum fide; & hac ratione non omne quod verum est, idoneum est. Christus igitur dicit, testimonium suum esse verum, quantum ad vtrumque ex parte sua, quia ex scientia est, & quia filius Dei est omni dignus fide; tamen defectus est ex parte eorum, quia nesciunt vnde veniat, aut quo vadat; & ea de causa non admittunt eius testimonium; quia de se testificanti non credunt, nisi adsint testimonia; propterea ergo Dominus persequitur probare, & adferre testimonia.

Testimonium sit verum duobus modis.

Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam, & si ego iudico, iudicium meum verum est.

PErsequitur probare suum testimonium esse verum, & idoneum: & differentiam inter se, & eos ponit. *Vos*, inquit, *Secundum carnem iudicatis*, id est secundum sensus, & ea, quę apparent exterius; ex his enim exterioribus homo sumit argumentum, & iudiciū, quo discernit vnum ab altero; & quis sit vnusquisque dignoscit. 1. Reg. 16. Non iuxta intuitum hominis ego iudico; homo enim videt ea quæ apparent; Dominus autem intuetur cor. Isa. 11. Non secundum visionem oculorum iudicabit: neque secundum auditum aurium arguet. hæc hominis sunt, & hoc est secundum carnem iudicare. Vos igitur secundum carnem iudicatis, supplendum est, ideo vestrum testimonium non semper est verum, nec idoneum; ob id etiam non accipitis testimonium vnius; at ego non iudico, nec ista iudicia exercere veni, sed homines saluare, & à peccato liberare. quod si iudico, nempe, dum me ipsum profero testimonium, me esse Christum, & lucem mundi, meum testimonium est verum, & idoneum; non vt vestrum, quia non carnaliter iudico, sed secundum naturam diuinam, in qua solus non sum, sed ego, & Pater. Hæc ad verba sequentia pertinent, hic tamen est sensus.

ANNOTATIO VII.

EVthymius & Chrysostomus hom. 51. *Non iudico quenquam*, exponunt, & connectunt multo aliter, nempe sic: Ego non damno vllum, quia non veni iudicare mundum, & connexio hæc est: vos carnaliter, & crasso modo iudicatis, secundum ea quæ sensibus apparent. At quia poterant dicere Iudæi, cur ergo non arguis nos, & damnas, quod sic iudicemus? huic tacitæ obiectioni respondet, quia non iudicare, nec damnare nūc veni. Sed dura est expositio, & connexio: non enim tacitæ obiectioni respondendum est, nisi sit probabilis, & verisimilis; at improbabile erat Iudæos id obijcere voluisse, cur nos non damnas? cum nihil tale cogitarint. Adde quod non vitio dat, quod secundum carnem iudicent, sed differentiam ponit inter hominum iudicium A & suum. Illi enim secundum sensuum cognitionem iudicant, cognitionis originem à sensibus sumentes, at ipse non sic, sed secundum diuinam naturam, & cognitionem. nec iudicium hoc sumitur pro damnatione, sed generaliter pro iudicio etiam discretionis: quo vnum, ab alio discernimus, & vnum bonum, alium non talem iudicamus, siue benè, siue malè, siue rationabiliter, siue temerè id fiat. Humana ergo iudicia secundū carnem fiunt, quia ex sensibus sumuntur, tanquam ex origine: & loquimur de iudicijs practicis, quæ circa res humanas, & personas B fiunt: Christus autem dicitur neminem iudicare, quia non venit, vt in homines hæc iudicia faceret, & vnum ab alio discerneret, & quis esse declararet: omnes enim erant peccatores, venit au-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem, vt omnes saluaret; ipsi se discernunt, dum A hi salutem accipiunt, hi repellunt.

Sensus igitur & connexio accommodatior est, vt in commentario diximus, Vos iudicatis secundum carnem, at ego non iudico homines, nec personas; quia non veni, ad hoc. quod si meipsum iudico, testimonium præbendo me esse lucem, id non secundum carnem iudico, sed secundum diuinam naturam, & meum est testimonium verum, & omni dignum fide. Tertullianus lib. de Trinitate illud *Vos secundum carnem iudicatis*, coniungit superioribus, & interpretatur sic; Vos non aliam in me naturam, & natiuitatem cognoscitis, quam quæ secundum carnem est, ideo nescitis vnde venio, aut quo vado: & iuxta hanc expositionem possumus quæ sequuntur sic interpretari; ego non veni iudicare vos, neque iudico, tamen si iudicarem, meum iudicium esset verum, & idoneum; non vt vestrum. non est improbabilis interpretatio hæc, accommodatior tamen videtur, quam adhibui in commentario.

Quia solus non sum, sed ego, & qui misit me, Pater.

COMMENTARIVS.

RAtionem, & causam, cur eius iudicium sit verum, exponit. Quia, quando iudico, nõ est vnius iudicium, sed duorum, nempe patris, & meum: & etiam secundum vestrã legem duorum testimonium verum est. Hoc dicit Dominus propter Iudæos, vt ex lege conuincat etiam suum testimonium verum, & idoneum esse. Deinde, vt ostendat se esse Deum, eiusdem substantiæ cum Patre, ac si diceret; meum testimonium verum est, quia secundum naturam iudico, in qua ego, & Pater vnum sumus. Rursus, vt ostendat se patris habere testimonium. Denique, vt occasionem accipiat de sua diuinitate testandi, dum meminit patris. Tamen vis rationis, & probationis in se hæc est. Iudicium meum verum est; quia secundum naturam iudico diuinam; in hac autem non solus sum, sed simul pater; & in hoc etiam verum & idoneum est testimonium, cum sit duorum.

Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est; ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater.

COnfirmat propter illos sententiam testimonio scripturæ Deuter. 17. & 19. In ore duorum, vel trium, stet omne verbum, Ecce duo sumus, ego & Pater; & tam ego, quam pater, de meipso testimonium perhibemus. Obijciet aliquis; illud Deutero. intelligitur de duobus testibus, non computato eo de quo redditur testimonium; Si enim ego testor rem aliquam de me, mihi necesse est duos alios adferre testes. Respondeo ita esse, propterea intelligenda sunt ista sic. Christus enim erat & homo, & Deus; ratione diuinitatis, per opera ipsius diuinitatis propria reddebat testimonium de se homine, proband o sub illa humanitate Deum latere. si enim opera sola humana fecisset, tunc non computaretur in testimonium, & hac ratione dictum est cap. 5. Si testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum; id est, si vt homo solus, & humanis operibus de me testor, testimonium meum idoneum non est; at quia operibus alijs diuinis testatur de se, ideo in testem computatur; non quod duæ sint personæ; vna enim est in duplici natura; sed quod de se homine ipsemet, vt Deus, testificetur: & hoc est, quod nunc dicit. Vnde Tertul. lib. de Trinit. hoc verbum, *Testimonium meum verum est*, Christo tribuit ratione diuinitatis; quia igitur, vt Deus loquebatur dicit, *In lege vestra scriptum est*, quòd vt magis innotescat, sit exemplum: si quis aliquid affirmet de se, nec alio probet, quam auctoritate dicentis, de se testimonium perhibet; at quando ratione, & argumento vtitur, iam ipsa ratio in testimonium computatur, & suimet dicti testimonium per rationem probat. multo ergo magis per naturam diuinam reddebat Christus testimonium de se homine, quòd in eo lateret Deus. Hic locus contra Sabellium personarum distinctionem conuincit. Cætera ex cap. 5. require, vbi de hoc testimonio, & quomodo Pater testificatus fuerit, egimus, vbi Ambro. lib. 5. de fide cap. 5. allegauimus hæc verba exponentem de Christo, ratione diuinitatis de se testimonium perhibentis.

Dicebant

Dicebant ergo ei; vbi est Pater tuus?

FIcta & malitiosa interrogatio hæc est. Sciebant enim eũ Deũ appellare Patrem; iam enim Ioan. 5. audierant, & propterea interficere studebant, quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se ipsi faciens. Vt igitur iterum id ipsum exprimat, se fingunt carnaliter, & sensualiter hæc omnia intelligere, quasi patrem aliquem carnalem allegaret, qui simul cum eo testimonium perhiberet; ideo vbi sit petunt, quasi ipsum audire vellent; sicut quando cæco non credentes, natum esse sine visu, patrem eius adduci ad se fecerunt. Petunt ergo, *Vbi est pater tuus?* illa particula *Ergo*, indicat sequelam; quasi diceret; quia nõ se solum; sed simul patrem suum secum testimonium de se perhibere asseruit, propterea petunt, vbi sit pater eius: testimonium ipsius audire velle fingentes; vt hac occasione ad expressam confessionem inducant.

Respondit Iesus; neque me scitis, neque patrem meum: si me sciretis, forsitan, & patrem meum sciretis.

PRudenter respondet Dominus: suam enim diuinitatem, & verum patrem indicat, veritatemque rei sic aperit, vt omnes intelligant; & tamen ex verbis calumniandi occasionem nemo possit accipere: *Neque*, inquit, *me scitis, neque Patrem meum*. sensus est, oportebat vos prius scire me, vt me agnito patrem meum, quem mei testem vobis obtuli, nosse possetis; at vos nescitis me, nec ergo scitis patrem meum. vnde non est, cur interrogetis vbi est pater. non enim eum agnoscetis, nisi prius me noscatis. Attende, cũ dicit, *Neque me scitis*, aliam se naturam habere ab ea, quam illi foris videbant & sciebant, fatetur: quam ipsi nesciebant, non videntes, nec credentes eum esse Deum. dum autem dicit, *Neque patrem meum*, significat se secũdum hanc naturam, quam nesciebant, & non credebant, habere patrem: cum ergo nescirent eum esse Deum, nesciebant etiam patrem eius. Non contentus est negatiua locutione, sed vsus est affirmatiua, *Si me sciretis, & patrem meum vtique sciretis*, id est, si me quis sim sciretis credendo, vtique me esse Dei filium, & me Deum habere Patrem crederetis: neque opus esset vobis interrogare, *Vbi est Pater tuus?* me enim agnito Pater simul agnoscitur. Aduerte illud *Forsitan*, non esse dubitantis, sed dictio est affirmatiua, aut orationis expletiua, vt supra adnotauimus.

Hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio docens in templo, & nemo apprehendit eum, quia nec dum venerat hora eius.

GAzophylacium idem significat quòd Latinè thesauri custodia; arca erat, in qua dona populi in vsus templi oblata reseruabantur; & porticus, seu atrium, in quo arca erat, eo nomine etiam appellabatur; vt autem ex Luc. 21. constat, erat in atrio maiori, quo fœminis ingredi licebat; nam & vidua illa minuta misit in Gazophylacium. Hoc in loco pro arca illa, quæ erat iuxta Altare, vt constat 4. Reg. 12. sumitur, vt sit sensus. Hæc locutus est Dominus, dum doceret in templo in Gazophylacio, id est, iuxta Gazophylacium, & arcam donariorum, quæ erat in atrio maiori. Potest etiam accipi pro ipso atrio. Hoc autem dictum est, vt & frequentiam hominum Euangelista significet, & Christi in prædicãdo libertatem: similiter etiam, & facilitatẽ Iudæorum ad comprehendendum eũ. Facile enim in eo loco apprehendere poterant, sed nemo misit in eũ manus, diuina impediente virtute, *Quia nec dum venerat hora eius*. his verbis significat Euangelista Iudæos intelle xisse Christum Patrem suum Deum esse dicentem, seque lucem mundi, tanquam Dei Filium affirmantem, & cum occasionem apprehendendi, quã desiderabãt, & ex verbis Christi, & ex loci commoditate haberent; nemo tamen illorũ apprehendere est ausus; non quia nollent, cum id vehementer cupierint, sed quia Christus noluit, horam suam expectans.

Gazophylacium quid sit.

Dixit ergo iterum eis Iesus.

CVm videret Dominus Iudæos intellexisse, quæ docebat, & tamen adhuc nolle credere, immo illos seruentiori contra eum inuidia ardere; repetit in eos verba comminatoria, quæ capite septimo contra eorundem ministros pronunciauerat. Notandæ sunt duæ particulæ. Vna est, Ergo, hæc significat causam, propter quam Christus sententiam sequentẽ protulit, ac si diceret Euangelista; cum Iudæi doctrinã intellectã negli-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gerent,maioriq.eũ comprehendendi cupiditate flagrarent,idcirco Christus,quę sequuntur,adiunxit;nimirũ,Ego vado,quæretis me,&c. Altera particula est *Iterum*, hæc refertur ad eandem sententiam semel capite septimo pronunciatam, quã Dominus nunc repetit.

Ego vado.

HOc est vnum ex ijs quæ capite septimo dicta sunt. Sensus est, Vanus est conatus vester,quo me comprehendere quæritis: nihil enim in me efficere potestis,nisi quod volo,& quando volo. Ecce ego vado ad Patrem per mortem,& resurrectionem meam. Sũ quidem proximus morti,& recessui ad Patrem,sed quia ego volo,efficietis iamiam,quod desideratis,sed me volente,& permittente. Christus mortem suam hoc verbo frequenter significat;tum vt suam mortem voluntariam,& non vt cæterorum hominum esse indicet, vt cum passus sit,non Iudæorum potestati,sed diuinæ dispensationi adscribatur: ipsi enim iam pridem occidissent,si potuissent;potuerunt autem, quando id eis Christus permisit; tum vt suam resurrectionem breui futuram ostendat,quia per mortem & resurrectionem ascendit ad Patrem,cumque vtrumque cito futurum esset,idcirco dicit, *Ego vado.*

Quæretis me.

HOc etiam verbum dixerat ministris Iudæorum, quo significat post suam in cælos ascensionem Iudęos in sua permansuros incredulitate. Futurum enim erat, vt negato,& repulso vero Christo,quem præsentem habuerunt;quærerent, & expectarent adhuc venturum,indeq. semper in errore versarentur: nã quęrere & expectare venturũ,qui iam venerat,nihil aliud est,quam errare,& in falsos Christos loco veri Christi incidere.

ANNOTATIO VIII.

AVgust.tract.38. Verbum superius in hunc interpretatur sensum, nępe Iudæos post Christi ascensionem quæsiuisse eum non in eius persona,sed mystice in membris ipsius. quæsierunt enim discipulos,persequentes eos. Sic Paulus ante suam conuersionem inquirebat fideles Christi,vt vinctos perduceret in Hierusalẽ: hoc ipsum increduli Iudæi fecerunt. Chrysost. & Euthymius eodem modo exponendum hoc verbũ censent, sicut expositum fuit ab eis capite septimo; nimirum Iudæos incredulos quæsiuisse Christum,quando tempore captiuitatis in magnis illis tribulationibus,& afflictionibus recordati sunt Christi, & eum auxiliatorem, & defensorem habere desiderarunt. Prior expositio Augustini non videtur satis accommodata;nam præcedentia, & sequentia verba, Ego vado, & quo ego vado vos non potestis venire, non de mystico corpore, sed de ipso vero Christo procedunt;consequens est,vt eadẽ ratione hoc verbum illis connexum procedat. Posterior expositio non omnino etiam conueniẽs est propter ea, quæ diximus capite septimo, quibus hoc ipsum adiungimus, quod Hieronym. adnotat in illud Psal. 108. In generatione vna deleatur nomen eius,nimirum omnes,qui Christum crucifixerũt id temporis, quando Romani venerunt, fuisse iam mortuos. Christus autem, quamuis incredulos Iudæos omnes comprehenderet hoc suo sermone,præcipue tamen in eos inuehebatur, quibuscum tunc loquebatur. Cætera in capite septimo inuenies.

Et in peccato vestro moriemini.

COMMENTARIVS.

ME repudiato, & negato, qui verus sum Christus: non solum errabundi me quæretis,sed quod pęnis est, *In peccato vestro moriemini*: nemo enim peccatorum suorum remissionem habere potest,nisi in me credat;qui igitur in me non credunt, morientur in suo peccato,non eo solo,quod committunt,quia in me non credunt; sed etiam in ijs omnibus, quæ vltra hanc incredulitatem perpetrarunt,cum nullius peccati venia sine fide in me obtineri possit.

In,duplici modo in scriptura sumitur.

ANNOTATIO IX.

ADuertendum est præpositionem illam, *In*, duobus modis in scriptura accipi. primo causaliter, Isa. 43. Seruire me fecistis in peccatis vestris,id est, propter peccata vestra. Threno. 4. Christus Dominus captus est in peccatis nostris, id est propter peccata nostra. Altero modo, vti dicunt, concomitanter. Ioan. 9. In peccatis natus es totus, id est natus est cum peccatis,seu in statu peccati, & habens peccata. Psal. 50. In peccatis concepit me mater mea. iuxta hæc mori in peccato duobus modis contingit: Altero quidem, vt idem sit in peccato mori, quasi propter peccatum mori, seu morte plecti. Altero modo, in peccato mori, id est in statu pec-

Mori in peccatis accidit dupliciter.

tu peccati,seu peccato non deleto morte præueniri. Hæc duo aliquando separantur: contingit enim hominem mori propter peccatum,sed non in peccato;& è contrario mori in peccato, & nõ propter peccatum. Ille propter peccatum, non tamen in peccato moritur,qui ob culpam aliquã præcedentem à Deo, aut ab hominibus occiditur,cuius quidem culpæ eum pœnitet,& à Deo remissionem habet. tales apud homines multi occiduntur propter scelera commissa,qui quidem per cõfessionem,& contritionem veniam à Deo obtinuerunt; hi propter peccatum, sed non in peccato moriuntur. Hoc etiam apud Deum fit: non enim semper remittit Deus totam pœnam, etiam si culpæ veniam det in hoc sæculo. Exemplum habemus in Iosia illo Rege iusto. 2. Paralip. 35. quem occidi Deus permisit in bello, quia voci Prophetæ non obedierat, vt refert Iustin. respon. qq. gen. respon. 79. huiusmodi fuerunt multi ex illis,quorum meminit Paulus. 1. Cor. 11. Ideo inter vos imbecilles,& infirmi, & dormiunt multi. Alij in peccato, & non propter peccatum moriuntur: qui enim naturali morte diem claudunt, peccatorum pœnitentia non facta, in peccato moriuntur, non autem propter peccatum. longe peius est mori in peccato, quàm propter peccatum, quamuis enim vterque moriatur;ille tamen de morte transit in æternam mortem; hic autem de morte in æternam vitam,etsi tormentis, & morte turpissima mori contingat. Sunt alij tertio loco, qui & in peccato, & propter peccatum moriuntur, tales fuerunt illi populi Sodomorum à Deo puniti,& illi,qui in deserto occisi sunt ab Angelo: tales hodie etiam multi esse possunt,siue à Deo,siue ab hominibus occidantur,qui mortem subeunt propter peccata,quorum eos nulla tangit pœnitentia. In ijs erravit Origę. hom. 1. in Ezechi. dicens eos, qui in hoc sæculo à Deo sunt puniti & occisi; etiam sine vlla facta pœnitentia,non puniri in altero sęculo,quia Deus non castigat bis in idipsum. hûc errorem nomine auctoris tacito refellit Grego. lib. 15. mora. cap. 29. vbi doctè dicit hos non castigari bis,sed vnam esse pœnam, quæ incipit in hoc sæculo per mortem temporalem, & continuatur in altero per æternam.

His igitur suppositis, vt ad nostræ sententiæ expositionem deueniamus,aduertendum est aliquos particulam *In*, exponere causaliter,in hunc sensum;*In peccato vestro moriemini*, idest, propter vestrum peccatum morte estis puniendi: sic interpretatur Euthymius. Augustinus vero tract. 38. exponit concomitanter, nempè cum vestro peccato moriemini, nulla obtenta remissione, aut venia. Vtrumq. autem verũ est,cum multi Iudæorum occisi sint à Romanis tempore captiuitatis: de quibus prædictum erat. Isa. 65. Numerabo vos in gladio, omnes cæde corruetis, quia vocaui,& non respondistis, locutus sum, & non audistis. & Luc. 19. Ad terram prosternent te, & Filios tuos, qui sunt in te, eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ. quod tamen hoc in loco præcipuè intendit Dominus est, in peccato,id est nulla obtenta peccati remissione illos morituros,nisi crediderint: hoc enim longè peius est,quàm mori propter peccatum: maximè cum Dominus generaliter contra incredulos Iudæos loquatur, quorum non omnes occisi sunt propter peccatum: omnes tamen in peccato mortui sunt, ex quo factum est, vt omnes illi damnarentur. Huic sententiæ sic expositæ respondet, quod sequitur; *Quo ego vado, vos non potestis venire*: venire autem ad locum, quo Christus vadit, non prohibet mori propter peccatum tantum; sed mori in peccato, & cum peccato. idcirco hanc Augustini expositionem tanquam accommodatiorem, & veriorem in commentario secuti sumus.

ANNOTATIO X.

CIrca eandem sententiam aduertenda sunt aliqua; Primum est positum esse singulare pro plurali, nępe, *Peccato*, pro *peccatis*, id quod verba paulo inferius sequentia, in quibus Christus hanc sententiã interpretatur, ostendunt. vtitur enim plurali dicens; dixi vobis, *Quia moriemini in peccatis vestris*, ratio etiam id ipsum confirmat: nam increduli Iudæi non habuerunt remissionem non tantum infidelitatis, quam contraxerunt non credentes Christo; sed nec etiam aliorum peccatorum, quæ contra legem, & mores commiserunt. vbi enim fides Christi non est, nullius peccati culpa remittitur; in peccato ergo infidelitatis, & in cæteris omnibus criminibus mortui sunt sine fide. Alterum est in capite septimo Dominum vsum esse alio verbo. dixit enim, Quæretis me, & non inuenietis, nunc autem dicit, *Quæretis me, & in peccato vestro moriemini*. quantum ad rem ipsam idem vtrunque est, qui enim non inuenit Christum per fidem, necesse est in peccato mori; quantum autem ad verba, terribilius est hoc, *In peccato vestro moriemini* explicat enim, quàm graue sit malum, quamtumque nocumentum adferat in Christum non credere, nec ipsum inuenire; nam qui non inuenit per fidẽ, in peccato morietur. Tertium est commune esse Iudęis, & gentibus fidem Christi non habentibus mori in peccato: nemo enim est sine peccato, antequam credat; Cumque sine fide non sit remissio peccati; reliquum est, qui sine fide est, in peccato mori. Act. 4. Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo salui fiant, præter nomen & fidem Christi. Est tamen discrimen inter Iudæos & gentiles. illi enim vltra peccata cætera hoc addunt, quod in Christũ non credunt, nec crediderunt, quem audierunt prædicantem, & viderunt miracula operantem

Infidelitas Iudæorum grauior quã gentium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quem etiam nunc vident toto orbe acceptum, eiusque Euangelium diuulgatum; de quo peccato illud est Ioannis 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quę nemo alius fecit, peccatum non haberent. Gentes autem, quibus Christus non prædicauit, nec hodie eius Euangelium est publicatum, habent quidem peccata contra legem naturæ, quorum remissionem non obtinebunt sine fide: hoc tamen quod non credunt in Christum, non est illis peccatum, quia credere non possunt in eum, quem non audierunt. Rom. 10. Quomodo autem audient sine A prædicante? quia fides ex auditu est. Si tamen gentibus aliquibus Euangelium prædicatur, vt oportet, & non credunt; hæ profectò reæ erunt peccati huius infidelitatis, quod non credunt: de quibus Paulus. 2. Corinth. 2. dicit, Bonus odor Christi sumus Deo in ijs qui salui fiunt, & in ijs, qui pereunt; alijs quidem odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitam. Hi ergo, quibuscum locutus est Christus, nec crediderunt; in peccato infidelitatis, & in cæteris peccatis, quæcumque vltra infidelitatem, siue ante siue post habuerunt mortui sunt.

Quo ego vado, vos non potestis venire.

COMMENTARIVS.

PErgit repetere verba dicta in capite septimo; & cum dixisset eos in peccato suo morituros, simul etiam mortem propriam indicauit; dissimilitudinem ponit inter se, & illos. Ego quidem vado, quia moriturus sum, & á vobis occidendus; sed vos moriemini etiã; at non putetis vos posse venire; *Quo ego vado:* lõge dissimilis est terminus meus, ad quẽ vado, ab eo qui vos expectat; nõ enim potestis venire, nec venietis, quo ego iã vado, seu cito iturus sum. ac si diceret, ea via, quam nunc sequimini me persequendo, & infidelitatem continuando non potestis venire, quo ego vado. Cur mortem suam hoc verbo explicet, superius expositum est in præcedenti commentario.

Dicebant ergo Iudæi, nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, quo ego vado, uos non potestis uenire?

MInistri Iudæorum in capite superiori hæc verba Christi audientes, & non intelligentes, sic interpretati sunt. Nunquid, inquiunt, abiturus est in dispersionẽ gentium, quia dicit, quo ego vado, vos non potestis venire? At principes, qui eos miserunt, longè aliũ sensum conceperũt, dicũt enim, *Nunquid interficiet seipsum?* Sic enim euadet manus nostras, nec poterimus eum inuenire, nec à loco quo vadit extrahere, vt mortem, quam intendimus ei inferamus. Hac siniſtra interpretatione Iudæi, non solum quod animo conceperant, & in votis habebant, nempè Christi mortem, indicarunt; sed etiam studium, quo eum comprehendere quærebant, significarunt; tanto enim desiderio eum occidendi flagrabant, vt non aliter eorum manus Christum euadere posse crederent, quam per mortem sibi illatam à seipso: etiam si enim in dispersionem gentium abiret, adhuc ibi se eum comprehensuros esse sperabant.

ANNOTATIO XI.

OBijcit August. tract. 38. istis, quia poterant A etiam ipsi se ipsos interficere. Christus autem non dixit; vos non venietis, sed venire non potestis. Respondet eorum interpretationem stultam fuisse; Et re vera ita fuit; tamen non secundum eum sensum, quem intendit Augustinus. sciebant enim se posse seipsos interficere, at non intendebant talem sensum; sed significare id volebant, si se ipsum interficeret, eos amplius non posse eum quærere & inuenire, vt occiderent, & mortem quam quærebant inferrent. Cogitare autem de Christo, non posse aliter manus eorum euadere, nisi se interficeret, idque Christum significare voluisse, stultissimum fuit.

Et dicebat eis, vos de deorsum estis, ego de supernis sum.

COMMENTARIVS.

VErba hæc non esse responsionem Domini ad Iudæorum impiam suspicionem indicat Euangelista illo verbo, *Et dicebat:* solet enim Ioannes; quando verba sequentia responsionem, aut illationem præcedentium indicant, dicere; dixit ergo eis; at quando sermonis continuatio sunt, particula tali non vtitur. propterea igitur dicit nunc, *Et dicebat eis*

bat eis, quia verba sequentia non referuntur ad Iudæorum verba proxima; non enim digna erant responsione, sed continuantur cum verbis Domini, ac si non essent interposita illa Iudæorum. Vnus igitur continuus est sermo Christi ex præcedentibus, et his sequentibus; quamuis Iudæi inter se loquentes interruperint. Hoc quidem verum est propter Iudæorum siniſtram intelligentiam hæc verba esse à Domino adiuncta, non vt respondeat ipsorum dictis ineptis, sed vt quod pronunciauerat contra eos, explanet. Dominus igitur apertioribus verbis exponit illud, *Quo ego vado, vos non potestis venire*, à quo occasionem siniſtræ, & impiæ interpretationis Iudæi acceperant. *Vos*, inquit, *De deorsum estis, ego de supernis sum*, id est, vos estis terreni, & de numero eorum, quæ in terra loco inferiori sunt; at ego sum de supernis, personæ & naturæ diuinæ, cuius sedes & habitatio cœlum, & supremus locus est; qui in terra, & terreni sunt, cœlum ascendere non possunt; ego autem cum cœlestis sim, & diuinæ naturæ, tanquam in proprium locum ascendere valeo, & ascendã. ita Tertu. lib. de Trini. hæc verba exponit, & legit sic, *Vos de inferioribus estis, ego de sursum sum* & diuinitatem Christi his verbis probat. Propterea ergo dictum est; Quo ego vado, vos nõ potestis venire. Christus de supernis dicitur propter personam, & propter diuinam naturam vnitam suæ humanitati. est enim vnica persona vtramque habens naturam, ideo dicitur de supernis. Rectè enim Tertul. ibidem annotat dicens; Idcirco nũc Christus in vnã partem solius diuinitatis incubuit, quoniam cæcitas Iudaica solam in Christo partem carnis aspexit; & ideo in præsente loco, corporis fragilitate, quæ de mundo est, silentio præterita, de sua sola diuinitate locutus est, quæ de mundo non est; vt inquantum illi inclinauerant, vt hominem illum tantummodo crederent; in tantum illos Christus ad diuinitatem suam considerandam traheret. Hæc Tertul. hac igitur ratione Christus de sursum est; homo autem terrenus, & de deorsum; quia in terra suam habet originem: persona enim in terra generatur, & vnus est de terrestribus: quorum virtus, & potentia naturalis non valet eos in cœlum erigere; quod si iusti facti ascendunt, id est, propter Spiritum sanctum in eis existentem, qui eos trahit in cœlum, quem cum isti non haberent, sed in sua naturali virtute relicti essent, cœlum nulla ratione ascendere poterant.

ANNOTATIO XII.

EVthymius exponit dici hos Iudæos de deor A est, & de terra loquitur. His verbis naturam ipsam significat. quod si iusti ascendunt, id est, propterea quod in eis virtus est cœlestis, & Spiritus inhabitat in eis, ratione cuius cœlestes homines dicũtur: sicut & Christus; qui quamuis naturam humanam haberet, propter vnionem tamen ad verbum, dicebatur de supernis; quia persona, in qua erat, de supernis erat. Circa litteram aduerte legendum esse *De deorsum estis*, & antiqui codices ita legunt, & lectio hæc Græco verbo conformis est.

Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.

COMMENTARIVS.

NOn ad eundem sensum hæc verba pertinent, ad quem præcedentia, sed ad alium, & ex vtroque simul constat explanatio illius, *Quo ego vado, vos non potestis venire*: igitur in priori sententia naturam voluit exprimere, quæ terrena est, nec valet cœlum ascendere. in hac autem exprimit qualitatẽ, & de mundo dicuntur; quia, quæ mundi huius sunt, sapiunt, quærunt, & ambiunt, spretis his, quæ ad Deum pertinent. in hac enim significatione sumitur apud Ioan 15. Si de mundo fuisseris, mundus quod suum est diligeret: quia vero de mundo non estis, propterea odit vos mundus atque ita hæc verba & præcedentia cum illis Ioan. 3. conueniunt. De terra est, & de terra loquitur, illud enim. *Vos de deorsum estis*, idem est, quod de terra esse. hoc vero, *De mundo estis*, idem est, quod de terra loqui,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui,quia & natura,& affectu mundi huius erant;propterea quo Christus ibat, ipsi venire nullo modo poterant. Et hic videtur legitimus sensus.

Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris, si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

EX proximis verbis deducit,& declarat,quod superius dixerat,nempè *In peccato vestro moriemini*. Sensusque est, cum de mundo sitis, *Moriemini in peccatis vestris*: qui enim de mundo sunt,peccatores sunt, nisi in me credideritis, & mutaueritis vos ipsos: qui enim non credit,*Quia ego sum*, id est me esse Dei Filium, verumque Christum in lege & Prophetis promissum,in peccatis suis morietur. Dominus absolutè dixerat, *Moriemini in peccatis vestris*,nunc adiunxit,*Si non credideritis,quia ego sum*;tum vt explicet causam, cur in peccato morientur,nimirum quia in ipsum non credunt; tum vt liberum eorum arbitrium significet,nempe ipsos sibi esse causam,quod in peccato morientur,quia non credunt; posseque efficere,vt in peccato non moriantur,si credant.

ANNOTATIO XIII.

AVgust.tract.38.verba superiora,*In peccato vestro moriemini*, ad reprobos & obstinatos refert. hæc autem *Nisi credideritis, moriemini in peccatis*, ad eos qui conuertendi erant. Huic obstat, quod Dominus subiunxit: *Dixi vobis*, quasi illud idem, quod dixerat repetens, & declarans: voluit enim significare ita illos in suis peccatis morituros, quod ipse non esset causa, sed illimet propter voluntariam suam incredulitatem: simulque docet eos, qui crediderint in peccato non moritutos esse. Aduerte igitur, quę ab hominis pendent arbitrio,& prius quam fiant, prædicta sunt, non ideo sunt quia prædicta fuerunt, quin potius, quia futura erant, idcirco prædicta sunt. quia enim Petrus voluntate sua ter negaturus erat Christum, idcirco prædixit Christus trinam eius negationem; quod si negaturus non fuisset, nunquam id prædictum esset. Præscientia enim non determinat, quod futurum est, sed ostendit quod fiet: quod autem futurum est, certissimum est, non quòd præscientia imponat necessitatem, sed quod in scientia sua Deus non fallitur. Hæc Dominus verbis superioribus, & præsentibus significat: quia enim falli non potest, quodque futurum erat, nouit, ideo dixit, moriemini in peccato vestro; at quia ipse non erat causa infidelitatis eorum, sed ipsi suo arbitrio veritatem repellebant, propterea subiunxit, *Nisi credideritis, in peccato vestro moriemini*, ac si diceret; dixi vos morituros in peccato, quia scio vos non credituros: quod autem nõ fitis credituri, vos estis in causa, nec per me, sed per vos ipsos stat, & stabit, quominus credatis. Quod autem modo in plurali peccata dicat, postea in singulari nihil refert; numerus enim pro numero sumitur; & in Græco textu vtrobique est in plurali, *Dixi vobis, quia moriemini in peccatis vestris: si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.* Et ita Chrysostomus, & Euthymius legunt. & inter latinos Aug. tra. 38.& Cypria.lib.1. con. Iudæ: cap. 5. & ita est legendum. quo argumẽto superius probauimus illud prius dictum, *In peccato vestro moriemini* positum esse pro plurali numero: nullam enim peccatorum remissionem non credentes consequentur, sed in suis morientur peccatis; quod si credant, omnium, etiam infidelitatis præcedentis, remissio promittitur. Quod autem dicitur *Ego sum*, aliqui supplendum putant; nempè Christus promissus; alij dictum putant, tanquam diuinitatis expressiuum; vt sit sensus; *Quia ego sum*, idest, me esse Deum, & Filium Dei, cui propriè competit dicere *Ego sum*. Vtrunque accommodatur sententiæ; tamen multo magis posterior sensus. Verbum enim diuinitatis est, vt ex sequentibus apparet.

Hominis liberum arbitriũ à præscientia Dei non cogitur.

Dicebant ergo ei, tu quis es?

COMMENTARIVS.

ACsi nihil vnquam audissent; cum toties dixisset se esse à Patre missum, se Dei Filium, se eum, qui in Prophetis, & lege prædictus est; se lucem mundi: impudenter occatione illius verbi, *Nisi credideritis quia ego sum*; cum non expreserit, quis esset; interrogant, *Tu quis es?* ac si dicerent, Dicis oportere credere te esse: expone, quis sis in particulari. Non enim diuinitatẽ in verbo illo expressam agnouerunt, quæ verè significabatur. Petenti enim Moysi à Deo, quis esset Exod. 3. dictum erat Ego sum qui sum. Est enim proprium Dei sine vlla circumscriptione, aut limitatione dicere, *Ego sum*, quippe qui omnem

nem eorum, quæ sunt, & esse possunt perfectionem in se eminenter habeat, nullique temporum mutationi subiaceat.

Dixit eis Iesus, Principium qui & loquor uobis.

DOminus interrogationi respondet verbi prædicti significationẽ magis exprimens. *Principium*, inquit, sum. nomen *Principium* positum est per modum aduerbij, hoc enim Græca vox indicat, quasi diceret; à principio ego sum, qui nullo concludor tempore; qui omnia præcedo; apud quem non est fuisse, & fore, sed semper esse. *Qui & loquor vobis*, id est, qui etiam hoc ipsum vobis annuncio, & prædico, quando dixi *Ego sum*. non ergo Iudæis interrogantibus responsionem negat; nec alia ab ijs quæ dixerat, profert, sed id ipsum repetit clariori sermone: qui enim á principio est, semper est, solusque dicere absolutè potest *Ego sum*; nec hoc etiam Iudæi intellexerunt. Aduerte ibi *A principio*, supplendum esse verbum *Sum*, non solum quia interrogatus erat, *Quis es*, verbumque interrogationis solet in responsione suppleri; sed etiam quia hebraismus est: frequenter enim verbum substantiuum in hebræo sermone non exprimitur, quod in fine annotationis expositum, magisque confirmatum inuenies.

ANNOTATIO XIV.

MVltum laborant expositores nostri temporis, in huius sententię interpretatione: præcipua autem causa est, quia Græca verba nõ respondent latinæ versioni. nam in græco illud, *Principium*, habetur in accusandicasum πὰ ἀρχήν. præterea illud *Qui*, Græcè habetur ὅτι, quod est relatiuum neutrius generis: si diuidatur sic, ὃ τί, aut est coniunctio causalis, siue declaratiua, idem significans quod latinè *Quia*, seu *Quod*, si non sit diuisa, nempe, ὅτι. Vnde alij legunt *Quod*, alij, *Quia*, nec referri potest Græcè ad principiũ, quod est fœminini generis. Sequẽtes igitur Græcum codicem, hanc sententiam variè exponunt.

Primo loco Chrysostomus hom. 52. Theophy.& Euthymius, illud, *Principium*, seu, πὰ ἀρχήν, tanquam aduerbium, idem significans, quod latinè, sanè, aut, omnino, sumunt; & orationem defectiuam esse censent, vt sit sensus; Sanè indigni estis audire, quod vobis loquor; seu superua caneum est, quod vobis loquor, cum sitis indigni sermone meo. Hæc est prima expositio, quã profectò neminem auditurum credo, cui nimis dura, & violenta non videatur.

Secundo loco Nonnus Græcus auctor exponit loco aduerbij, primo, seu prius, seu ab initio. Coniungit autem cũ sequentibus sic; sum quod ab initio, seu prius vobis dixi, & sæpius inculcaui. Illud ergo *Principium*, loco aduerbij, inprimis, seu ab initio positum est. Sic enim septuagin ta loco aduerbij *Prius*, vsurparunt. Genes. 13. Quod legimus nos in loco altaris, quod fecerat ille prius, pro ptius dicũt, πὰ ἀρχήν, similiter Gen. 43. vbi legimus propter pecuniam, quam retulimus prius. Huic expositioni recentiorum aliqui consentiunt, nempè sum id, quod à principio vobis loquor; nam semper à prædicationis initio, quis sim manifestaui. Huic expositioni Nõni & aliorum obstat, quia nunquam in tota scriptura reperire est locum, in quo simulem traiectionem legamus, nempè à principio quod loquor, loco eius, quod loquor à principio: est enim inusitatissima locutio. Adde etiam huiusmodi responsionem iuxta eum sensum videri extra rem factam, videbaturque Dominus subterfugere docere, quis esset.

Tertio loco alij nostra ætate loco aduerbij positũ affirmant, tamen sine vlla traiectione interpretantur: censent enim significare orationis exordium, loco eius, quod dicimus, primo, seu ante omnia. coniungunt autem sententiam hãc cum sequenti supplentes verbum, in hunc sensum. ante omnia, quia & loquor vobis; supple, & non creditis; propterea multa habeo de vobis dicere, & iudicare. Non ergo respondet Dominus ad interrogationem, vt qui indigni sint responsione, sed eos seuerè pumendos dicit, qui tot habuerit apud ipsos sermones, & tamen non credant. At neque hæc locutio vsitata est in scriptura, nisi quando multa dicenda sequuntur. Adde non connecti responsionem interrogationi: nã iuxta hanc interpretationem nihil respondet Christus, ad id, quod interrogabatur, quis esset. Adde etiam hoc supplementum potius esse sententiam facere, quam interpretari.

Quarto loco alij aliter exponunt; vt Dominus non respondeat, sed confirmet, quod dictũ est; *Si non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.* Et est sensus, omnino sic est, vt loquor vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Hæc expositio eandem habet difficultatem cum præcedenti. Vlterius etiam sensus hic non potest accommodari verbis, vt consideranti facile est intueri. Hæ igitur sunt expositiones, ex quibus apparet communem sententiam esse, illud *Principium*, loco aduerbij exponendum, quamuis aliqui loco (sanè, aut omnino); alij loco (primo, seu, imprimis) ponant. Similiter illud *Qui*, aliqui exponunt relatiue (quod); alij

loco

Universidad de Deusto
Biblioteca

loco causalis dictionis (quia); alij loco dictionis declaratiuæ (quorum); alij rursus sententiam à sequentibus diuidunt; alij coniungunt; & eorũ, qui diuidunt alij supplenda verba censent; alij nullum supplent; & iudicio meo nulla eorum expositionum legitima videtur, nec verbis Euangelij accommodatur, vt paulo post dicemus; sunt enim duræ, aut sensum non aptum facientes. Omitto libens alias recentiorum expositiones, quia eiusdem farinæ sunt.

Quinto igitur loco est expositio Ambro. quã multis in locis perpetuò sequitur, & contra Hæreticos ea vtitur, præcipuè autem lib. 3. de fide cap. 4. vbi legit, *Principium, qui & loquor vobis*; & lib. 5. cap. 5. vbi legit; *Ego sum principium, quod & loquor vobis*. & lib. 1. Exam. cap. 2. & 4. vbi legit, *Initium, quod & loquor vobis*. eodem modo legit, *Initium, quod & loquor vobis*. libr. de Thobia c. 19. Hic Doctor insignis exponit Christum respondisse se esse principium, & initium rerum omnium, quia Deus erat; quod principiũ loquebatur etiam cum illis per humanitatem assumptam. In eadem expositione est etiam perpetuus Augustinus in multis locis lib. 10. Ciui. cap. 24. & lib. 11. cap. 32. dicens Christum respondisse, se esse Principium, & lib. 5. de Trini. cap. 13. vbi legit *Principium, qui & loquor vobis*, & dicit Christum interrogatum, quis esset; respondisse, se esse Principiũ, qui & loquebatur. & lib. 1. con. aduersarium legis, & Prophetarum cap. 3. & multis alijs in locis; & tandem tract. 38. hæc verba exponens; quo in loco tacitæ obiectioni respondet: nã in Græco nouit, *Principium* esse in accusandi casu, propterea que non rectè coniũgi sic; quis es tu? ego sum Principium. ideo aliter connectit, nempe, vt cum dictum sit, Nisi credideritis, quod ego sum, moriemini, respondeat interrogationi tacitæ huic; quem te esse credemus? & responsio est Principium; id est credite me esse Principium. Sed hæc grammaticalis constructio dura est; nam non dicitur est, si non credideritis me esse, sed, quia ego sum; nec illi petierũt, quem credemus te esse? Sed, quis es tu? Non igitur recta est constructio; credite me esse Principium, sed oportebat dicere, Ego sum principium. Quidquid autem sit de hac constructione, expositio eadem est, cum Ambrosij expositione; quam sequuntur Beda, Rupertus, & Bernar. libr. 5. de consideratione, & multi nostro seculo. Cui expositioni fauet. Primo quidem auctoritas latinæ versionis antiquissimæ, quam à tot sæculis Ecclesia secuta est; quod ex Ambro. & August. satis patet. Secundo auctoritas Hieronymi, qui vt ex procœmio ipsius in Euangelia liquet, versionem Latinam Euangeliorum diligentissimè correxit, & emendauit ad veritatem codicum Græcorum puriorum; & tamen hunc locum tam insignem reliquit intactum. Tertio ipse contextus verborum quod, si verba consideremus, manifestum fiet. Post hanc enim totã sententiam dicit Euangelista, his verbis Christum dixisse, se Patrem habere Deum, Iudæos vero non id ex verbis his intellexisse: necesse igitur est, vt in hac sententia, & sequenti eum sensum afferamus, in quo Christus se Patrem habere Deũ affirmet. hunc non video in vlla aliarum expositione, præter hanc. Si enim dicas in illis verbis, qui misit me, verax est, id dici, non satisfacit responsio: nam non sequitur, quia missus est, Patrem habet Deum, licet re vera id ita sit: Ioannes autem loquitur de verborum significatione, quia verba ipsa id exprimunt. Sæpissime autem dicebat se missum, tamen non propterea ex verbis Iudæi vnquam deduxerunt significare se Patrem habere Deum. Quod si iterum dicas id significari, dũ dicit se esse id, quod ab initio dixit: ab initio autem affirmauerat, se Patrem habere Deum; nec hoc satisfacit: nam Ioannes in his verbis, se Patrem habere Deum dixisse, docet; at dum dicit, Sum id, quod dixi, cum dixerit se Christum; se lucem mundi; se panem viuum; se filium hominis, non est cur hoc determinatè intelligatur. Necesse igitur est verbis istis id determinatè contineri, quod in hac expositione rectè habetur: dum enim dicit, se esse Principiũ, suam diuinitatem manifestat, quia Deus est: dum dicit, missum se esse, ostendit se esse Deum, de Deo, Deum procedentẽ de Deo, qui est Dei filius de Patre. Quod si dicas Spiritus sanctus etiam est Principium, & procedit, dico Spiritum sanctum esse quidem principium creaturarum vnà cum tota Trinitate; at non est principium notionale, quia non de Spiritu sancto procedit alia persona, sicut à Filio procedit Spiritus sanctus. Principium ergo æternum, & intra Deum, solus est Pater, & Filius: Principiũ autem de Deo procedens, solus est Filius: Adde etiam, si subtiliter, verè tamen, & non extra rẽ, consideremus in illo verbo, *Qui & loquor vobis*, significari esse *Principium*, tanquam filium: nã dicitur, *Qui etiam loquor vobis*, quid est, *Etiam loquor*, nisi, qui, cum sim Verbum, quo ab æterno locutus est Pater, homo factus, etiã loquor vobis? Filius enim est verbum, quo loquitur Pater, ipsum etiam verbum loquitur nobis. Hoc igitur argumentum, ex verborum contextu sumptum probat expositionem hanc, & repellit eos, qui ita exponunt, vt Dominus ad interrogata non respondeat. Quinto id confirmat violenta & extorta connexio & interpretatio, quæ reperitur in prædictis expositionibus; aut enim supplent verba ex proprio capite; aut peruertunt locutionem; aut eam reddunt incongruam.

Aliqui recentiores parum considerate obijciunt huic expositioni, nempe Christum non esse principium, quia procedit à Patre, & habet principium. Sed vanitatem, & falsitatem huius obiectionis ipsemet Ioan. conuicit, qui Apocal. 3. de

3. de Christo loquens dicit. Hæc dicit amen, testis fidelis, & verus, qui est principium creaturæ Dei; vbi hoc idem verbum habetur, ἀρχὴ.

Alterum eidem expositioni magis aduersatur nempe Græca exemplaria, in quibus, *Principium* in accusandi casu legimus, & illud *Qui* non refertur ad principium. Aliqui vt hanc oppositionem euadant, & latinam tueantur lectionem, textum græcum corruptũ esse censent, id quod mihi nulla ratione probatur. Vt enim omittam Chryso. Euthymium Theophylactũ Nonnum, ceteros q; antiquos Græcos ita legentes, Augustini auctoritas id conuincit: nam fatetur Græcè legi in accusandi casu, nec est verisimile Ambrosium aut Hieronymum alia exemplaria habuisse. Nec momenti alicuius est, quod Ambrosius & Hieronymus verterunt *Principium qui & loquor*: nam Augustinus etiam si legisset in Græco accusandi casum, vertit *Principium qui & loquor*, sensum potius contemplans, quàm verba, id quod Ambrosius Hieronymus & antiqui interpretes fecerunt; non igitur quia Ambrosius & cæteri legerunt, *Principium qui & loquor vobis*, argumentũ est alia exemplaria habuisse, quam quæ nunc sunt, sed sensum interpretatos esse. quod etiam constat, quia modo *Qui*, modo *Quod*, legerunt: eadem igitur exemplaria græca habuerunt cum Chrysost. & cæteris. Propter hæc omnia in eam veni expositionem, quam in commentario proposui, sic enim & lectioni græcæ, & versioni latinæ, remotis omnibus detorsionibus, & locutionũ improprietatibus satisfacere mihi visus sum. Græca enim lectio seruata sermonis proprietate idem significat, ac si latinè diceremus, *A principio quod & loquor vobis*, illud autẽ *A principio*, non coniungitur sequentibus, sed per se sensum facit, nempe à principio sum ego: est enim phrasis hebræa, Psalm. 92. A seculo tu es. in hebræo deest verbum *Es*, & dicitur, ab æterno tu, id est semper tu es: ita nunc dictum est, à principio ego; id est semper sum ego, nec mutor, sed idem perseuero. hoc autem est explicatio illius verbi prædicti *Ego sum*: ideo enim absolute est, quia semper est, nec mutationem futuri, & præteriti habet. statim adiungit, *Quod & loquor vobis*, id est quod quidem etiam vobis loquor, & annuncio: dixi enim iam *Ego sum*. Hic sensus idem fere est cum eo, quem versio latina facit, & quem Ambrosius, & Augustinus secuti sunt, quamuis verba non sint eadem; non enim eam verba, quã sensum considerarunt. Est autem hebraismus nomẽ pro aduerbio ponere. Psal. 78. Loquar propositiones ab initio. in hebræo pro illo (ab initio) habetur, קֶדֶם sine præpositione. & Psal. 118. Initio seu ab initio, cognoui de testimonijs tuis, habetur idem nomen קֶדֶם sine præpositione loco aduerbij positum. Apud græcos & latinos etiam aliquando nomen pro aduerbio ponitur, & ita factum est in hoc loco.

Multa habeo de uobis loqui, & iudicare.

COMMENTARIVS.

PErsequitur suam enarrare diuinitatem: cum autem dixisset, *Loquor vobis*, nempe, quæ ad salutem pertinent docendo; nequis nihil aliud loquendum, aut faciendum superesse existimaret, adiunxit; *Habeo multa, de vobis loqui & iudicare*, id est, quamuis me modo loquentem docendo, & instruendo audiatis, & vestra peccata dissimulantem videatis; scitote me habere multa de vobis loqui; id est, multa vestra peccata aliquando loquar, manifestabo & iudicabo. non enim tantum doctor & saluator sum; sum etiam iudex, & ad me pertinet iudicare vos. terret eos Christus, ne impunitam existiment suam incredulitatem futuram. *De vobis loqui*, id est contra vos loqui, ac cur modo non iudicet, nec contra eos insurgat, causam adnectit in sequenti sententia.

Sed, qui me misit verax est; & ego, quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.

CAusam, cur modo non loquatur de eis hæc multa, & cur eos non iudicet, exponit: Et est sensus, *Qui misit me verax est*, ac si dicat, Deus verax est, quæ promittit, facit: promisit autem me prius, vt mundum saluem, non vt iudicem, missurum; cum ergo verax sit, oportet me non iudicare, nec damnare, nec accusare modo, sed saluare; vt quod promisit Pater impleatur, sitque verax in sermonibus suis. Hæc est causa, cur modo, non loquor, nec iudico multa, quæ de vobis habeo. At dicere poterat aliquis; quomodo verax est, qui te misit, si non iudicas? respondet, quia ego non alia loquor, nisi quæ audiui ab eo & quæ mihi ipse dixit: si igitur loquerer ego de vobis hæc multa, & iudicarem, hæc profectò à Patre audissem, & ipse dixisset: si autem ipse dixisset, iam verax non esset, quia non faceret quod promisit. cum igitur verax sit, non est, cur modo vos accusem, & iudicem: si enim hæc facerem, Pater in suis dictis, & promissionibus verax non esset. hic est sensus. Attende illa verba, *Quæ audiui ab eo, hæc loquor*, conuenire Christo ratione diuinitatis: nam

eum

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum dicit, *Quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo*, insinuat se audisse antequam veniret in mundum: si enim ratione humanitatis loqueretur, diceret, quæ audio ab eo loquor in mundo, aut quæ audiui loquor. at hæc locutio; *Quæ audiui loquor in mundo*, indicat eum audisse, prius quam veniret in mundum. fateor in rigore verborum posse etiam accommodari Christo ratione humanitatis: audiuit enim vt homo a Patre quæ loquebatur, iuxta illud Ioan. 12. mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar; tamen hoc in loco, in quo Christus de sua diuinitate tractabat, vt ex precedentibus, & sequentibus constat, ad diuinitatem referenda potius sunt. erit igitur sensus. *Quæ audiui* a patre vt Deus, Hæc homo factus, *Loquor in mundo*.

Et non cognouerunt, quia patrem suum dicebat Deum.

VErba sunt Euangelistæ narrantis Christum verbis superioribus significasse se patrem habere Deum, Iudæos vero non intellexisse: hoc autem Ioannes annotat vt significet Christum respondisse verè ad interrogata, non tamen ita expresse & clarè, ne Iudæorum furorem vehementius inflammaret; ex quo, vti superius diximus, falsam esse illorum expositionem constat, qui negabant in præcedenti sententia Dominũ ad interrogationem, quis esset, respondisse. In codice Græco non habetur *Deum*, nec *eius*, sed *non cognoscebant, quia Patrem eis dicebat*. Existimo legendum etiam *Deum*; illud *eius*, corruptio est literæ: nam legendum est, *Quia patrem eis dicebat Deum*.

Dixit ergo eis Iesus, cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.

QVia ex his prolatis iam verbis non cognouerunt quis esset; cum tamen idipsum esset eis significatum, prænuntiat Christus se ab eis crucifigendum, & tunc eos cognituros quis esset. Quando, inquit, in cruce me vt hominem exaltaueritis, *Tunc cognoscetis, quia ego sum*, id est, me esse filium Dei. humanitate enim mea per vos morti tradita, tunc velut referabitur diuinitas mea. Et ita factum est, à morte enim Iudæi inceperunt cognoscere filium Dei fuisse, quem crucifixerant, ex signis mirabilibus, quæ in morte operatus est. Tunc multi reuertebantur percutientes pectora sua Luc. 23. Et Centurio, & qui cum ipso erant, timuerunt valde dicentes, Verè filius Dei erat. Similiter ex resurrectione, & aduentu Spiritus Sancti, & Apostolorum prædicatione, infinita Iudæorum multitudo cognouit Christum, & filium Dei eum fuisse: quod Act. 2. patet, quando prædicante Petro compuncti corde, dicebant, Quid faciemus viri fratres? Fuit autem tanta virtus signorum, vt & increduli etiam, vt dicit Euthymius agnoscerent, quamuis propter duritiam suam confiteri noluerint: nam Matth. 28. quando Custodes venerunt in ciuitatẽ, & renuntiauerunt principibus Sacerdotum vniuersa, quæ acciderant; congregati cum senioribus consilio accepto, pecunias militibus dederunt, dicentes, Dicite, discipuli nocte venerunt, & furati sunt nobis dormientibus. Profectò qui tanta mortuus operatus est, homo merus esse non poterat. Mortem crucis exaltationem vocat, quia in altum erigebatur, qui crucifixus erat.

Et à meipso facio nihil sed sicut docuit me Pater hæc loquor.

PErgit explicare quæ post ipsius exaltationem reuelanda erant. cognoscetis inquit, à me nihil esse factum; sed quæ docuit me Pater hæc locutum fuisse. præcedens sententia ad personam refertur, nempe cognoscetis quia ego sum; idest me Christum esse vobis promissum. hæc autem ad doctrinam, & explicationem cognitionem personæ pertinet, nimirum, cognoscetis nihil me locutum esse, quod nõ sit a Patre, & sic manifestabor esse filius Dei, & doctrinam meam constabit esse à Deo. Quomodo filius audiat à Patre & Pater doceat: superius cap. 5. exposuimus. Vt homo, audit; quia sciẽtia humanitati infusa est á Deo: vt Deus autem; quia vnà cum essentia accepit ab æterno scientiam. Verba hæc igitur ad doctrinam magis referuntur; sicut Ioan. 7. dicitur; Cognoscet de doctrina mea, vtrum ex Deo sit. Priora autem verba ad personam, vt sit sensus, Tunc cognoscetis, & me, & doctrinam meam.

Et,

Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum.

NE filium à Patre diuisum, & ita missum, vt à mittente sit separatus, aliquis existimaret; propterea adiunxit, se ita missum à Patre, vt semper sit cum Patre; ita operari, vt filium, vt simul pater cum eo operetur. ac si claris verbis dictum esset. Sum filius Dei, vnius & eiusdem substantiæ, & potentiæ cum ipso; cuius vna est indiuisa essentia, potentia, & operatio; ne igitur, quia me hominem videtis, patre minorem factum putetis, aut diuinitatis detrimentum passum cogiteris. Pater mecum est, mecum operatur. Rursus ne imaginemini diuinitatem diminutam in humanitate: sum enim ita homo, vt sim integrè & perfectè Deus vnus cum patre. Hic est sensus; explicat enim his verbis, quod dixerat se missum a Patre, & se audisse à Patre, ne inde aliquis diuinitatis minorem conciperet opinionem: & sic Chrysostomus hom. 52. & Euthymius exponere videntur.

Quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper.

EX effectu probat se solum non esse relictum, quia, *Quæ placita patri sunt*, facit semper. Idem est sensus ac illorum Ioan. 5. Quæcunque Pater facit, hæc similiter facit & filius: nihil ergo facio, quod non sit patri placitum, & quod simul non operetur, propterea solus non sum. Loquitur igitur ratione diuinitatis suæ, vt exponit Aug. tract. 40. Alij ratione humanitatis exponunt; quia nihil facit, vt homo, quod non sit operatio diuinitatis; quæ communis est Patri, & Filio. Euthymius vtrumque probat sensum; tamen mihi magis videtur sensus legitimus Augustini, nempe loqui Christum ratione diuinitatis, qui, cum sit filius Dei, semper dicitur facere quod vult & facit Pater; non solum quando in humanitate est, sed antequam eam sumeret. Semper enim facit, & fecit, quod patri placitum est, & simul facit. Dicit autem, *Facio, quod placitum est* Patri, & non dixit, quod facit Pater; vt ostendat, non solam operationis vnitatem, sed etiam voluntatis, vt talibus verbis Iudæos doceret, se nihil committere accusatione dignum; sed omnia esse secundum Deum; non vt illi calumniabantur.

Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

VIrtus diuina Christi hoc argumento comprobatur. Altissima loquitur, nouis signis non comprobat, nec argumentis confirmat; & tamen corda Iudæorum, quos voluit conuertit, & ad fidem pertrahit. Hæc igitur eo loquente, non propter signa, non propter argumenta; sed simpliciter docente, & tam ardua, & profunda tradente, *Multi crediderunt*, non vnus, aut alter. Hoc profectò non esset, nisi diuina eius virtus credentium corda excitasset, & traxisset.

Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei Iudæos; si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.

IVdæos in se credentes Dominus confirmat promissionibus; in tanta enim contradictione & persecutione nominis sui, noui fideles confirmatione indigebant. Si, inquit, permanseritis in ea fide, quam sermone meo nunc concepistis, *Eritis verè discipuli mei*. Hoc dicit propter eos, qui crediderant, sed cito recesserant, de quibus Ioan. 6. Multi ex discipulis eius abierunt. Hi imperfectè dicti sunt discipuli; vt enim qui vnam, aut alteram doctis lectionem audit, nec postea gymnasium frequentat, discipuli nomen non habet, sic is, qui ad modicum tempus habet fidem Christo, & eam postea negat, & recedit. Ille igitur est verus discipulus, qui permanet in doctrina, non hic, qui cito recedit: ob id dictum est, Si permanseritis, verè discipuli mei eritis.

Et cognoscetis veritatem.

POsset percontari aliquis, quam vtilitatem consequentur hi discipuli? Ad hoc Dominus secundam adfert promissionem, *Cognoscetis veritatem*: Veritatem non quamcunq; sed cælestem & diuinam, in qua hominum est salus; hæc ipse est Christus. Ioan. 14. Ego

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum via veritas,& vita.qui non solum veritas dicitur, quia ipse est Doctor cælestis doctrinæ,sed quia ipse est,quem vmbræ,& figuræ illæ legis significabant:ipse est in quo, & per quem omnes Dei promissiones Patribus olim factæ implentur. Si ergo vos permanseritis in fide sermonis mei,tanquam veri discipuli docebimini,& cognoscetis me,qui sum cælestis doctrinę doctor:cognoscetis in me,& per me omnia,quę figuræ,& vmbrę legis vestræ significant,& eum in quo sunt omnes Dei promissiones. Cætera ex annotatione require.

ANNOTATIO XI.

Fides, & cognitio credere, & cognoscere differunt.

AMbro.serm.10.vers. 3. in Psal. 118. rectè A in his verbis annotat fidem à cognitione, seu credere, & cognoscere distingui;nam credenti promittitur cognitio:Si enim inquit manseritis in meo sermone credentes,cognoscetis veritatẽ. Idem etiam annotat.Cypria.lib. de bono patientiæ;sed aliter explicat hanc cognitionem, quam Ambrosius : hic enim perfectam intelligentiam diuinorum mysteriorum Christi interpretatur, qualis est hominum perfectorum, quorum non lac, sed solidus est cibus ; nec enim omnis credens,nec statim ac credit, hanc habet cognitionem:ille autem cognitionem patriæ exponit, vt C credenti, & perseueranti promittatur cognitio, vt quod videt in ænigmate & speculo, videat facie ad faciem : tunc enim perfectè,& ex integro cognoscitur veritas,qui Christus est; quando & eius diuinitas, & humanitas apertè conspiciuntur. Mihi vtraque simul expositio coniungenda videtur;vt credentibus illis vtraque promittatur cognitio : nam illi Iudæi tunc simplicem habebant fidem, nempe esse eum Christum, & missum à Deo ; at post mortem, & resurrectionem multo explicatiorem, & ampliorem per Spiritum sanctum, & Apostolorum prædicationem assecuti sunt. Veritas igitur opponitur erroribus & ignorantijs contra Deũ;opponitur etiam figuris, & vmbris legis:credunt ergo qui confusam quandam & generalem habent fidẽ;at qui perfectius diuina penetrant mysteria cognoscunt, & multo perfectius illi,qui sunt in patria;& tã illã, quam istam Christus suis donat credentibus.

Et veritas liberabit vos.

COMMENTARIVS.

TErtia promissio credentibus promissa est liberatio. Non, inquit, inutilis vobis erit ista veritas cognita,& quæ cognoscenda promittitur;nam à seruitute vos in libertatem vindicabit. Non hæc liberatio à periculis est, sed à seruitute ; quamuis enim qui à periculo eripitur,similiter & qui à statu seruitutis extrahitur, liberari dicatur : tamen in hoc loco libertas posterior significatur ; hoc enim Græcum verbum indicat, ἐλεύθερος, quo notat Chrysostomus hom. 53. voluisse etiam Dominum Iudæorum frangere superbiam,dũ eos seruos esse insinuat.Hæc vero libertas est, qua credentes à statu seruorum,in statum adoptionis filiorum liberantur;de qua ad Gala.4,tractat Paulus;quæ libertas tres complectitur libertates;nempe á legis veteris,peccati, & corruptionis seruitute.propterea Euangeliũ lex perfectæ libertatis dicitur Iaco.1.nam in veteri erat libertas à peccato non quidem virtute legis,sed fide venturi tunc Christi.non tamen erat libertas filiorum, nec libertas corruptionis;at verè in Christum credens,á seruitute triplici liberatur;nempe à seruitute peccati;legis illius,& corruptionis , quorum explicationem in annotatione require.Rectè autem dicitur,*Veritas liberabit vos*: Christus enim est,qui liberat:ideo dictus veritas;quia vmbras remouet legis , eius figuras terminat, & promissiones implet, ideoque ab eius seruitute liberat.

ANNOTATIO XII.

AVgust.serm.48.de verb.Domi.rectè anno A tauit verbum latinum liberandi esse ambiguum;nam liberatur homo à periculis, & à seruitute. Apud Græcos autem non hæc ambiguitas est ; vno enim verbo liberatio prior, altero posterior exprimitur : hoc autem in loco à seruitute liberatio significatur,per quam homo, qui credit,seruus esse desinit,& in statum liberorum extollitur. hoc idem tradit tract. 41. in Ioan. & vera est doctrina. At quæ sit ista seruitus,nõ eodem modo exponitur ; in scriptura enim multiplicis seruitutis fit mentio , & quantum ad præsens spectat,triplex est. Prima est seruitus illa legis,vt enim ad Gala.4.Paulus docet, qui sub lege erant,in statu seruorum viuebant . Duo, inquit,sunt testamenta; Vnum in monte Sinai, in seruitutem generans . Altera est seruitus peccati;qui enim in peccato est, seruus est dæmonis, seruus est peccati ; vt non possit quidquid boni vult facere, sed necesse est eum lege peccati teneri,nisi per gratiam liberetur. de hac dicitur ad Rom.6. Gratias autem Christo, quod serui fuistis peccati. Tertia est corruptionis , qua in hoc sæculo miserijs, & laboribus, & pœnis ratione corporis sunt etiam iusti subiecti;de qua dicitur. Rom. 8. Creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Ab hac triplici seruitute Christus , qui veritas est, suos liberat credentes . de prima liberatione dicitur Gala.4. Non sumus ancillæ filij , sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit; de statu enim seruorum,in adoptionem filiorum liberantur iusti per Euangelium. de secunda ad Ro. 6. Liberati à peccato,serui facti estis iustitiæ. de tertia Rom.8.Liberabitur à seruitute corruptionis. Duæ in hoc sæculo , tertia in altero tantum fit.

A His igitur suppositis Aug.locis citatis.Chryso.hom.53. & Euthymius, de libertate à peccato,hunc locum exponunt. Athanas.autem in sermo.3. contra Arium, & Cypri. in lib. de bono patientiæ , de libertate corruptionis , quæ fit in gloria,interpretantur. at re uera libertas de qua hic agitur est filiorum adoptionis,in qua omnes tres comprehenduntur. libertas enim illa à peccato erat in lege veteri , & dabatur credentibus tunc in Christum ; at libertas nunc promittitur generaliter danda credentibus ; Igitur non sola est à peccato libertas , sed perfecta, vti diximus in commentario,suis temporibus danda.de qua. B 2. Corin. 3. Vbi spiritus Domini , ibi libertas ; nempe perfecta; nam in filijs adoptionis datur libertas peccati,& legis illius.& in hoc seculo spes libertatis corruptionis : si enim filij ; & hæredes per Christum;propterea dicitur: *Si manseritis in sermone meo*.

Responderunt ei,semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam,quomodo tu dicis,liberi eritis?

COMMENTARIVS.

INtellexerunt Iudæi seruos se à Christo appellari,& de libertate à seruitute loqui:propterea respondent se esse liberos , quia filij Abrahæ sunt, neque vlli vnquam seruierunt.Illud autem, *Quomodo tu dicis liberi eritis ?* est cum quadam indignatione prolatum ; quasi ægrè tulerint libertatem promissam tanquam seruis : Non est autem hæc responsio credentium,sed incredulorum , & persecutorum Christi , vt ex responsione sequenti constat.quamuis Aug tract.41.vocem illorum credentium fuisse affirmet.id,quod etiam prius sensit Orig. tom.22. in Ioan. Abraham allegant primum progenitorem , qui liber fuit , non seruus , & magnus vir ac propheta , plurimique suis habitus temporibus. hæc autem verba,*Nemini seruiuimus vnquam*,non ad eorum patres,sed ad proprias referunt personas;nam & Christus cum illismet loquebatur,non cum patribus:sciebat enim , & erat omnibus notum & in confesso,patres in Ægypto seruiuisse : similiter & in Babylone; at ipsi nemini tunc seruiebant;quamuis enim sub Romanis essent,tamen non erant illorum serui,nec in hoc mentiti sunt,vt Chrysosto. hom.53.& Euthymius affirmant . Et quamuis non sint mentiti,tamen non intellexerunt Christum:existimabant enim de humana, & ciuili seruitute eum loqui:quam seruitutem Christus suo aduentu non abstulit,vt docuit Paulus 1.Corinth.7.Vocatus,inquit,es seruus?non sit tibi curæ :pertinet enim hæc ad seruitutem corruptionis,cuius libertas dabitur quidem,sed non in hoc seculo.

Respondit eis Iesus, amen amen dico vobis,quia omnis, qui facit peccatum,seruus est peccati.

POterat Dominus opponere , & seruitutem legis,& seruitutem corruptionis ; tamen omnium pessimam obiecit, nempe seruitutem peccati ; illas autem dissimulauit, quia credentes in eum nondum ab eis liberati erant:hæc autem obiectio multum eos deprimebat,eorumque superbiam,& malitiam confundebat;qui se semen Abrahæ, & liberos iactabant, & contra Christum mala cogitabant. Vt igitur eos seruitutis conuincat, generalem statuit assertionem , *Omnis,qui facit peccatum , seruus est peccati.* ac si dicat ; nihil vos iuuat esse semen Abrahæ:omnes enim,quicunque,& qualiscunque,siue nobilis , siue diues,siue princeps,siue subditus,qui peccatum facit,seruus est,non hominis , sed peccati quod peius est;& quanto homo superior est peccato,tanto seruitus humana hæc,quam

Universidad de Deusto
Biblioteca

vos non admittitis, est minor seruitute peccati: nam humilius est, & vilius seruum esse peccati. Attende hæc, & sequentia verba esse syllogismum Domini, efficaciter probantē esse eos seruos, & talis est. *Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati*: vos facitis peccatum, ergo serui estis peccati. primam partem probat, *seruus non manet in domo*: illam autem mediā partem, nempe, vos facitis peccatum, confirmat; quia *Quæritis me interficere* sine causa, vt in sequentibus declarabitur. Attende per peccatum, arbitrium hominis seruum manere peccati, & Dæmonis; quia non habet potestatem, nec vires, vt resistat peccato, & Dæmoni; nisi enim diuinum gratiæ adsit auxilium, in eo est statu, vt nequeat à peccato commisso sua se purgare virtute; nec valeat omne in posterum cauere peccatum; nec omnem dæmonis vincere tentationem, sed succumbere necesse est nouis peccatis. Hoc Paulus Rom. 6. appellat dominari peccatum in homine, & regnare in corpore; Non, inquit, regnet peccatum in vestro mortali corpore. Et iterum, Peccatum vobis non dominabitur. de qua libertate Augustinus meminit. lib. 24. Ciui. cap. 11. & multis alijs in locis. Aduerte Christum his verbis significasse legem illam neminem liberasse à peccato: qui enim libertatem à peccato tunc consequebantur, eam virtute fidei vēturi Christi obtinebant: eo igitur iam adueniente non credentes in eum, non hoc priuilegio fidei gaudent, sed sunt sub sola lege, qua cessante, & abolita, necesse est eos esse omnes sub peccato.

Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum.

His verbis Dominus confirmare videtur alsertionem præcedentem. Qui facit peccatum, seruum esse: & confirmatio hæc est, serui est non manere in domo domini in æternum; at filij semper manent; cum igitur peccator non maneat in domo Dei in æternum, quia quamuis ad tempus sit de populo Dei, & de eius ecclesia, tamen mittendus est in tenebras exteriores damnationis. & inferni; filius autem semper manet in domo, quia semper ad populum Dei, & ecclesiam pertinet, & post seculum hoc in cœlestem recipiendus est domum. Ergo, qui peccatum facit, seruus est. Totius huius discursus primam partem exprimit Dominus, in qua totum reliquum concluditur, & ex quadam analogia, & proportione ad seruos ciuiles sumitur argumentum, & maximè apud Iudæos, apud quos post septem annos, & anno etiam Iubilæi, omnes serui liberabantur; & á domibus dominorum mittebantur, vt habetur Exo. 21. Deutero. 15. apud nationes autem alias serui venduntur, & de domo in domum transeunt; & quamuis non vendantur, saltem vendi, & domo à dominis priuari possunt, at filij proprias retinent semper domos: nam hereditas eorum est, non autem seruorum. ita & iustorum hæreditas Dei est. Attende in Ecclesia Dei peccatores, quamuis exterius dominentur, sunt tamen tanquam serui; at iusti, vti filij apud Deum. quod Gregorius docet eleganter exponens illud Eccles. 10. Vidi seruos in equis, & principes quasi seruos ambulantes super terram, lib. 31. Mora. capit. 10. hunc Ioannis locum adducens.

Si ergo filius vos liberauerit, vere liberi eritis.

Concludit, quod superius dixerat, nempe liberandos esse, qui credunt in eum. Cum igitur, inquit, serui sitis, tunc profecto liberamini, & in libertatem vindicamini, quando filius vos liberauerit: filius enim Dominus est, & Domini est liberos facere seruos. ac si dicat, ne vos miremini, si dixi vos liberandos, quia serui estis: nec si dixi, veritas uos. ac si dicat, ne vos miremini, si dixi vos liberandos, quia serui estis: nec si dixi, veritas liberabit vos, quia veritas hæc, filius & Dominus est, cuius est libertatem dare. Se sub tertia persona filium appellat Dei, qui potens est à seruitute etiam peccati liberare. Attende autem quamuis his verbis, & præcedentibus de seruitute peccati agat; etiam de seruitute legis loquitur: exprimit autem seruitutem peccari propter illos, vt eos deprimat, & conuincat, tacitè vero etiam insinuat á seruitute legis liberandos, in libertatem adoptionis filiorum, quam dat verus, & naturalis filius Dei. & hoc est, quod dicit, *Verè liberi eritis, si vos filius liberauerit.* id est, Eritis filij adoptionis Dei, facti per me, qui sum filius verus, & naturalis. filius enim facit filios, quamuis non in eadem æqualitate, & forma. quod Paulus ad Galat. 4. docuit dicens, Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.

ciperemus. Nota misit filiū suum, vt filios faceret adoptionis, & à lege liberaret, & quasi seruos redimeret. hoc est quod nunc dicit; quamuis propter illos de seruitute sola & libertate peccati expresse sit locutus. Verè autē annotat Chry. ho. 53. dici filium, vt distinguat à seruo; qualis fuit Moyses legislator, qui liberos facere non potuit, cum seruus esset; at Christus filius, filios & liberos facit. Dicit, *Verè liberi*, seu perfectè; quia ista libertas humana, & ciuilis debilis est, & imperfecta, quæ potest admittere secum seruitutem peccati. Rectè igitur his verbis Athana. serm. 3. con. Arianos probat Christum esse filium Dei naturalem, non creaturam, cum ipsius sit à seruitute liberare.

Scio, quia filii Abrahæ estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.

Supererat illa assertio media probanda, nempe vos facitis peccatum: hanc nunc confirmat; estque sensus, parum vos iuuat esse semen Abrahæ; scio quidem vos esse illius semen, tamen *Quæritis me interficere* sine culpa: nam nulla alia de causa id facere vultis, nisi quia meum sermonem non potestis recipere: hoc autem graue est peccatum. hæc magna est iniquitas; non ergo vos dixi seruos, quia filij sitis seruorum; scio enim quia estis filij Abrahæ; sed propter iniquitatem, quam perficere paratis, & quæritis: hoc autem Abraham non fecit, nec in hoc filij aut semen eius estis; neque hæc libertas impedit, quominus serui sitis propter peccatum. Attende illud *Sermo meus non capit in vobis*, id est, non habet locum in vobis. Est metaphora vasis iam pleni, quod liquorem amplius capere nequeat: aut ita stricti, & angusti, vt copiam superinfusam non recipiat. ita in his ob eorum plenitudinem, quia occupati & pleni erant malitia & peccatis; propter intellectus angustias ratione incredulitatis eorum, sermo Christi purus, sanctus, ac diuinus, locum non habebat. Chryso. homil. 53. annotat non esse dictum. Non capitis sermonem meum, sed *Meus sermo non capit in vobis*, vt indicaret sermonis, & doctrinæ ipsius magnitudinem. Vana autem est, & impia interpretatio Heracleonis Manichæi, vt refert. Orige. tom. 21. in Ioannem, dicentis, non capere sermonem in eis, quai natura erant inhabiles, & incapaces, decipitur hæreticus valdè: nam vitium erat malitiæ, non naturæ, aliter non essent reprehensione digni.

Ego, quod vidi apud Patrem, loquor; & vos, quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis.

Causam, cur eum Iudæi interficere quærerent, doctrinam suam esse dixerat, quia non capit in eis. Ne igitur aliquis in doctrinam, non in Iudæos culpam referret, idcirco his verbis eam defendit, & illos arguit, causamque esse docet, cur in eis non capiat sermo. *Ego*, inquit, *Quæ apud Patrem vidi, loquor*, id est doctrina, & sermo meus est cœlestis, & diuinus; nam ea loquor, quæ apud Deum vidi. His verbis suam ostendit diuinitatem, qui filius Dei est, apud Patrem semper existens, & in essentia vnà cum Patre omnia videns, quæcunque, vt homo loquitur. non ergo est vitium in doctrina mea; at vos, *Quæ apud vestrum Patrem vidistis*, hæc *facitis*, propterea, *non capit in vobis sermo*, hic, *meus*. Dominus patrem istorum diabolum intelligit, eos autem, quæ faciunt, vidisse apud diabolum dicit, quia, quæ faciebant, diaboli instinctu interiori faciebant, iuxta illud Ioan. 13. Cum iam diabolus misisset in cor, vt traderet eum Iudas. Vbi attendendum est, non eadem ratione Christum dici videre apud patrem quæ loquitur, & hos videre apud diabolum, quæ faciebant. Christus enim in diuina essentia, & vt Deus, & vt homo videbat omnia, quæ docebat, & ex diuina etiam Patris voluntate ea loquebatur: at isti non in dæmonis essentia videbant, nec enim erāt filij dæmonis, sicut Christus erat filius Dei, sed dicti sunt vidisse apud diabolum; tum propter exemplum, quia sciebāt diabolū innocentes iniquè persequi, tum quia, quæ faciebant, eius instinctu & instigatione faciebant. nec hoc tantum, sed simul etiam cognoscebant se male facere, & iniquè persequi Christum; & consequenter illud esse diaboli opus scire potuerunt: multa enim fieri possunt Dia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

boli instinctu, quæ tamen non vt talia cognoscuntur; at isti vtrunque habebant; idcirco dicti sunt facere; quæ apud illum videbant. Et perpende Christi innocentiam, & istorũ malitiam. Christus quæ apud patrem Deum videbat loquebatur; at illi, quæ apud dæmonem videbant faciebant; nam & opere ipso quærebant interficere. Perpende rursus horum culpam; vnde enim gratias summas agere debuerant, quia quæ apud Deum videbat notificabat, inde eum interficere procurabant.

Responderunt, & dixerunt ei, Pater noster Abraham est.

EXistimantes Christum aliquos patres eis voluisse objicere, quos iniquos fuisse, & peccasse, negare non poterant, se suo primo patre defendunt, qui innocens, & catus fuit, & omnium illorum communis pater. *Abrahã*, inquiunt, *pater noster est*. non exprobres, nec obijcias nobis alios patres, hic est primus & communis pater omnium nostrum, iste sicut liber, ita & iustus, Deoque gratissimus fuit. Attende verba Euangelistę, non satis ei fuit dicere *Responderunt*, sed adiunxit, *Et dixerunt ei*: sunt enim in hoc Euangelista multum particulæ, & singula verba consideranda. Respõdisse eos dicit, quia propter verba Christi ad eos dicta, ipsi hæc protulerunt; at dixisse etiam adiecit, vt eos his verbis suã iniustitiam, & nequitiam occultare, iustitiam vero, & innocentiam præ se ferre voluisse, indicaret. quod Christus cognoscens eorum responsionem refutat, & apertè malitiam, & nequitiam eorum detegit.

Dicit eis Iesus, si filii Abrahæ estis; opera Abrahæ facite; nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Deo: hoc Abraham non fecit.

ILlorummet verbis eos redarguit. Si inquit, *filij estis Abrahæ*, ipsum imitemini; filiorum enim est patres imitare: at non sic facitis; nam vos *Quæritis me interficere*, hominem innocentem, & benefactorem vestrum, quia, quæ audiui à Deo, vobis aperui; tale opus non fecit Abraham: non igitur est, quod vos Abrahæ innocentia, & iustitia tueamini, quia contraria sunt opera vestra operibus illius. Attende sermonem esse causalem, *Interficere hominem qui veritatem locutus sum*; id est, quia veritatem locutus sum, nec qualemcumque veritatem, sed, *Quam audiui à Deo*. Attende rursus ex consequentia verborum apertè deduci patrem suum Deum appellare: nam præcedentibus verbis dixit se loqui, quæ vidit apud Patrem, nunc autem, quæ audiuit à Deo, ergo pater eius Deus est. Videre, & audire dicitur; tum quia vt homo scientiam communicatam habebat à diuinitate; tum quia vt Deus ab æterno omnia accipit à Patre. Non negat eos esse filios Abrahæ natura, sed imitatione, qua carentes, necesse est alium habere patrem ex imitatione, vt statim ostendit.

Vos facitis opera patris vestri.

ALium patrem habere, cuius opera imitantur, dicit; nam Abraham non fecit, quæ isti faciebant. Quis hic sit pater, nondum explicat, & prudenter; si enim statim aperuisset, non ita eos capaces habuisset rationis; at dum prius eos ab Abraham auellit, quia ipsum non imitantur, & inde colligit alium eorum esse patrem, quem imitantur; fortius, & euidentius diabolum eorum esse patrem concludit.

Dixerunt itaque ei, nos ex fornicatione non sumus nati, vnum patrem habemus Deum.

NOuerunt Iudæi ex his Christi verbis, non de patre secundum carnalem generationem, sed de spirituali patre eum loqui; & sicut dum patrem secundum carnem intellexerunt, se Abrahæ excellentia defenderunt & iactaruntita & nunc spiritalem patrem intelligentes, Deum se patrem habere gloriantur, & dicunt, *Nos non sumus ex fornicatione*; id est, idololatræ, & Deos falsos sequentes; sed verum Deum adoramus, & hunc patrem

patrem imitationis, & spiritus habemus. non igitur habes, quod nobis objicias, neque secundum carnem, neque secundum spiritum. Frequentissimè scriptura idolatriam fornicationem appellat; & quando Synagoga Iudæorum idola colebat, fornicari dicebatur, tuncque idolatrantes filij fornicationis erant; nam mater eorum Synagoga fornicabatur. Ierem. 3. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis. Oseæ. 2. Quoniam fornicata est mater tua. Ezechi. 16. Reuelata est ignominia tua, in fornicationibus tuis. Sunt huiusmodi sexcenta loca. de hac autem fornicatione Iudæos locutos esse, indicant verba sequentia, quæ ab hac se fornicatione defendentes dicunt. Hæc enim posterior est antithetum prioris sententiæ, vnum nempe patrem habemus Deum; id est, vnum Deũ patrem habemus, non multos Deos colimus. Attende istos fateri se patrem habere Deum, non qualem Christum se habere affirmasse dicebant: nam Christum asserentem patrem naturalem, & æqualem habere Deum accusabant; at ipsi patrem cultu, veneratione, & imitatione Deum appellant.

ANNOTATIO XIII.

ORigen. tom. 22. in Ioan. hæc verba; *Nos ex fornicatione non sumus*; de carnali fornicatione exponit; simulque dicit, esse per iniuriam quandam contra Christum dicta. quasi dicerẽt, Nos potius habemus patrem Deum, quam tu, qui te iactas patrem habere solum Deum, & ex virgine natum, cum sis ex stupro genitus; at nos patrem habemus verè Deum, qui non negamus patres habere carnales, à quibus non ex fornicatione geniti sumus. Euthymi. quamuis nomen non citet, huius meminit expositionis, & interpretatur de fornicatione carnali; quod autem sint per iniuriam illata, refert solum; at nec probat, nec reprobat. Sed re vera est violenta expositio, & verbis non facile accommodatur: nam verba illa, *Deum habemus patrem*, nullam habent connexionem, si de fornicatione carnali exponamus, sicuti in commentario dictum est. Reliquum autem de iniuria illata, verba non indicant, nec consentiunt testimonia Euangelica, ex quibus constat Iudæos semper filium Ioseph Christum appellasse.

Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset: diligeretis vtique me; ego enim ex Deo processi, & veni.

COMMENTARIVS.

CVm se patrem habere Deum iactarent, quasi ipsum imitarentur, & diligerent, eos etiam excludit ab hac gloriatione Christus. Et est sensus, *Si Deus pater vester esset*, vt dicitis, *me diligeretis*: nam ego filius eius sum. Qui autem diligit patrem, diligit etiam filium, at cum filium odio habeatis, & persequamini; profectò vos nec patrem habetis Deum, neq; eum diligitis. Negat Christus eos habere Deũ patrem, non quod non crederent in Deum, sed quod non diligerent, nec imitari studerent; hoc enim est habere Deũ patrem. Dicit autem se à Deo processisse, & venisse, vt doctè, & verè Aug. tract. 42. exponit, quia vt Deus à patre est per æternam generationem, hoc enim est procedere, & homo factus est in tempore per carnis assumptionem, & hoc est venire. His enim verbis, se verum Dei filium naturalem profitetur, simul & hominem.

ANNOTATIO XIV.

Origenes confutatur.

ORige. tom. 22. Ex Deo processi, & veni, to. A tũ ad incarnationem refert, vt eximanitio Christi, sit egressio & aduentus eius: Non hac expositione contentus, impugnat eos, qui filij generationem æternam hoc verbo significari dicunt; sunt autem argumenta eius homine tam docto indigna. Si enim, inquit, filius Dei à patre processisse, & egressus esse diceretur, vt Deus est, tunc Pater priuaret se substantia illa, quam dedit filio; & rursus corporeus, & diuisibilis esset. Quibus vnico verbo respondemus, processisse filiũ à patre, non quod alia substantia, sed quod alia sit ab eo persona; nec est diuisio in substantia, sed distinctio in personis; egressum autem hunc æternum, & processionem, esse filij generationem, & dici, scriptura docet. Michę. 5. Egressus eius à diebus æternitatis. & Ecclesiast. 24. Ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam. Ecce prodijt ante omnem creaturam filius. Doctius ergo August. tract. 24. non solum id do-

Universidad de Deusto
Biblioteca

id docet, sed sic exponit hunc locum; aliter enim A
satis erat dicere Ex Deo veni; vt autem vtrumque exprimeretur, vtroque est vsus vocabulo; *Ex Deo processi*, & *veni*, vti exposuimus in commentario. Et hac ratione vtitur Hilarius libro 6. de Trinitate ad probandum primum verbum, *Processi*, de æterna generatione esse exponendum.

Neque enim a meipso veni, sed ipse me misit.

COMMENTARIVS.

HEbraismus est, quod affirmando protulit, idem ad maiorem veritatis expressionẽ, negando confirmat: *Neque enim à me ipso veni sed ille me misit*, non á seipso venit, sed missus à Patre, quia ita homo factus est, vt à Deo procederet. Quibus etiam verbis expressius docet, legationem suam esse, secundum patris voluntatem, vt qui ei contradicunt, Deo Patri contradicere, non autem eum vt patrem imitari concludat

Quare loquelam meam non cognoscitis, quia non potestis audire sermonem meum?

INuehitur in eos, quod non cognoscant, se esse Dei filium à patre missum, cum habuerint multa argumẽta cognoscẽdi. Et est sensus, Vos, qui, *Non potestis*, seu nõ vultis, *Meum, sermonem audire*, sed ipsum maxime aduersamini, cur non agnoscitis meam locutionem esse filij Dei à Patre missi? Sunt autem aliqua ad intelligentiam huius sententiæ animaduertenda. Primum est interrogationem hanc habere magnam energiam: quasi diceret nullum vobis est argumentum, quo hãc meam locutionem esse filij Dei negare possitis. sunt autem multa, & sufficientissima, vt negare non valeatis, & tamen adhuc non potestis meum audire sermonem. Alterum est hoc verbum *Non potestis*, non significare impotentiam absolutè, sed voluntatem obduratam, & auersantem; quando enim aliquid facere abhorremus, & vehementer renuimus, dicimus nõ possũ hoc facere; ita hi auersabantur maxime, & summo odio persequebantur doctrinam Christi, ideo dicit, *Non potestis audire sermonem meum*. Tertium est sermo ad totam Christi doctrinam refertur, quam isti non poterant audire, at loquela & locutio, ad hanc singularem sententiam, qua se à Deo processisse, & venisse dixit; vt sit sensus, cur non agnoscitis hanc meam vocem, *A meipso non veni, sed ille me misit*, vos qui tanto odio meam doctrinam impugnatis; si enim agnosceretis vocem esse filij ipsius Dei, vtique non odio haberetis, sed audire possetis sermonem meũ. Quartum est, totam hanc esse vnam integramque sententiam, *Quare loquelam meam non agnoscitis, quia non potestis audire sermonem meum?* & interrogatio est vltimo loco ponenda, vt sit sensus, vos qui non potestis audire sermonem meum, quare non agnoscitis meam locutionem, cuius sit, cum habueritis, vnde facillime id agnoscere tis. Illa enim particula *Quia* Græce ὅτι, non causam indicat, sed loco *Cum*, posita est. similis enim est phrasis Ioan. 2. Quod signum ostendis nobis, quia ista facis? id est, cum hæc tanta facias, signo aliquo comproba tuam potestatem, seu cur non signo te posse ea facere ostendis?

ANNOTATIO XV.

EVthymius aliter exponit hæc verba: nam A
priorem partem legit sub interrogatione, *Quare loquelam meam non agnoscitis?* posteriorem vero tanquam causam, cur illi non agnoscant loquelam eius. nempe, vos non agnoscitis loquelam meam, *Quia non potestis audire sermonem meum*. hanc expositionem ante ipsum secutus videtur Origen. tom. 22. in Ioan. & simul ponit differentiam inter audire, & agnoscere; vt audire sit ea, quæ dicuntur, intelligere, agnoscere autem intellectis assentiri. critque sensus; cur locutioni meæ non assentimini? causa est quod nõ intelligitis, nec percipitis sermones meos. In primis mihi magis placet lectio & expositio quam adhibuimus in commentario, vt vnica sit sententia tota sub interrogatione: sensus enim sic accommodatior est, istam autem Origenis explicationem non puto in præsenti locum habere, nec enim verum est Iudæos sermonem Christi non intellexisse: nam perceperunt Christum docere se esse Dei filium, patri æqualem, vt patet Ioan. 5. tamẽ credere noluerunt: audire ergo nõ posse dicuntur, quia non solũ noluerunt credere quæ dicebat, sed summopere doctrinam auersabanturtotam. reprehenduntur autem, quod non agnoscãt locutionẽ, id est, cuius sit locutio, & doctrina,

ctrina: sicut, si aliquis alterum rogaret aliquid A
faciendum, rogãsque esset persona insignis, qui cum preces non exaudiri suas sentiret, diceret; cur non agnoscis vocem meam, qui preces meas spernis, nec exaudis? quasi diceret, exaudires, & faceres rogata, si vocem meam agnoscerès, nempe personam rogantem scires. Talem puto esse horum verborum sensum.

Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere.

COMMENTARIVS.

EXclusit ab illis patrem Abraham, & patrem Deum; nunc quem imitentur patrem, explicat, & eo fortius confirmat, quo nec Abraham, nec Deum eos imitari, comprobauit: simul etiam causam, cur nõ audiant sermonem eius exponit. *Vos*, inquit, *ex patre diabolo estis*, non Abraham, non Deum, sed diabolum patrem vestrum habetis; quod inde patet, quia studia, & mores eius imitari quæritis. hoc est desideria eius facere. & est Hebraismus; sæpe enim, vti annotauimus, particula copulatiua ponitur loco causalis; ac si diceret; ex diabolo patre estis, quia studia & mores eius imitamini. Estque argumentũ ab effectu: dæmonis enim instinctu moueri & agitari illos inde patet, quia opera illorum similia sunt eius operibus. Aug. lib. con. Adiman. cap. 4. hunc locum exponens, tripliciter in scriptura filios dici docet, natura, doctrina, imitatione. lib. autem 1. retract. cap. 22. se corrigens, addit alios duos, scilicet filios gehennæ, & adoptionis. hoc in loco Ioannes de filijs imitatione loquitur, & de filijs ex quadam instigatione, & motione. Aug. autem dicit filios diaboli dictos, vel quia ab eo iniquitatem didicerunt, vel quia ipsum sunt imitati. Adde etiam, quia ipso impellente operabantur.

Filij in scriptura varie vocantur.

Ille homicida erat ab initio.

MOres, & studia diaboli describit, vt inde eos talia facientes, eum habere, & imitari patrem manifestet. *Ille*, inquit, *homicida fuit à principio*, nempe à seculi exordio homicidia concupiuit, homicidia procurauit. Nemo æquale homicidium committere vnquam potest, ac ille perpetrauit, qui omnes homines morti subiecit: inuidia enim diaboli mors introiuit in orbem terrarum: nec hoc contentus Cain in necem Abel iusti excitauit, & infinita postea homicidia ipsius instigatione perpetrata sunt, & quotidie perpetrantur; vt non aliud sitire, quam humanum sanguinem videatur. Hic mos, hoc est studium diaboli, quod isti imitantur, necem Christo iusto meditantes; non loquor de nece animarum, quæ fit per peccatum, quãuis enim etiam diabolus sit homicida animarum, tamen ad sensum præsentem non hoc facit, sed sermo est de homicidio corporum, quod isti Christo inferre parabant, & in eo diaboli erant imitatores.

Et in veritate non stetit.

HOc est alterum diaboli studium, in veritate non stetisse. Veritatem appellat, quæ alio nomine veracitas dicitur, qua quod verum est loquimur, & opponitur mendacio: in hac Deus creauit diabolum, sicut cũ aliis virtutibus omnibus, sed non permansit in ea; nã ad mendacium se conuertit; & primos homines mendacio decepit, dicẽs, Nequaquam moriemini, cum tamen aliter sentiret, & aliter res ipsa se haberet. multas alias accepit à Deo diabolus virtutes, in quibus nõ permansit: proprio arbitrio ad malum se conuertens; at dominus huius meminit, quia Iudæi in eo diabolum, sicut in homicidio imitabantur; quod probandum, & ostendendum Dominus suscepit, vt patrem habere eos diabolum conuincat.

ANNOTATIO XVI.

Veritatis nomine quid intelligatur.

SVperiorem sententiam nõ eodem modo doctores exponunt propter illud, *Veritate*. Chrysost. hom. 54. veritatem exponit vitæ recti tudinem, quæ omnem virtutem complectitur: sic enim aliquando in scriptura vsurpatur: dictusque est dæmon non stetisse in veritate, quia A
in ea iustitia & sanctitate, in qua creatus est, non permansit. hanc expositionem sequitur Leo. sermo. 10. de quadrag. Secundo loco Euthymius conuenire videtur in interpretatione veritatis, tamen aliter sententiam exponit: nempe, *Non stetit in veritate*, quia non quieuit in via virtutis, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed omnem bonã odit conuersationẽ, quod non ad diabolum refertur respectu sui, sed relatione etiam ad homines, quorum vitam studiosam insectatur. Tertio loco August. lib. contra Adiman. cap. 4. veritatem, legem exponit: nec enim Diabolus in lege sibi data stetit, nec etiam Iudæi. Quarto loco alij veritatem, fidelitatem interpretantur, dictusque est dæmon non stetisse in veritate, quia non fuit fidelis Deo, nec eam præstitit, quam illi debuit obedientiam. Hãc expositionem insinuat Cyprianus libro de orat. dominica in principio, explicans Pater noster. Quinto loco, Origenes tom. 24. in Ioan. hanc vetitatem exponit eam, quæ opponitur falsitati: & diabolum dicit in veritate non stetisse, quia deceptus est in falsis dogmatibus, vocat Orige. dogmata, iudicia practica intellectus, quæ sequitur, & acceptat volũtas ad operandum: propter quæ, qui malè operatur, dicitur ignorans, & errans: qui vero benè, prudens censetur & verus. Nulla harum expositionum contextui ita facile & propriè accommodatur, sicut ea, quam in commentario adduximus: vt veritas hæc mendacio opponatur, dictusque sit in veritate non stetisse, quia cum à Deo verax in dictis, & factis sit creatus (virtutem enim talem infusam habuit) parum in ea perseuerauit: nam cum primũ à gratia cecidit, ad mendacia & dolos se conuertit: quæ etiam modo & per se, & per homines nefarios exercet: Sequẽtia enim verba hanc probant interpretationem. Similiter & contextus ratio: nam Dominus non omnem diabolimalitiã; sed eam partem, quam isti imitabantur in ijs, quæ contra ipsum Christum perpetrabant, describere intendit. Nec hanc expositionem sine graui proferimus auctore; eam enim secutus est Irenæ. lib. 5. cap. 22. & cap. 23. vtroque enim loco ita est hanc sententiam interpretatus, vt non stetisse in veritate dictus sit, quia mendax est, & mendacium loquitur. Recte autem August. lib. 11. Ciui. cap. 13. 14. 15. aduertit illud verbũ *Non stetit*. id enim indicat diabolum in veritate fuisse factum, tamen non perseuerasse: si enim nũquam in veritate fuisset, non esset dictus non stetisse, seu non permansisse: idcirco hoc loco vtitur contra Manicheos, affirmantes diabolum natura esse malum, & semper fuisse malum, deceptos illo loco 1. Ioã. 3. Ab initio diabolus peccat: quæ tamẽ verba nõ significant, vt ibi Aug. docet, creatum esse in peccato, sed abinitio, quo peccatũ incepit, ipsum peccare: seu quia fere ab exordio mundi peccat: parum enim in rectitudine durauit: eum autem in rectitudine ante fuisse creatum, verba præsentia probant.

Auctoris explicatio.

Quia non est veritas in eo.

COMMENTARIVS.

DIabolum in veritate non permansisse, ex ipso effectu probat, *Quia veritas in eo non est*, id est mentitur, & mendacia infinita profert. quod illis Iudæis satis ex ipsa notum erat scriptura; in qua inter alia nomina hoc fortitur, vt sit spiritus mendax. Rectè Aug. lib. 11. Ciui. cap. 14. annotat, nempe hoc argumentum, & probationem esse ab effectu. Quod si aliquis velit etiam causam verba hæc continere, tunc sensus erit; causa quòd non steterit in veritate ea est, quia, quam veritatem accepit, in ea iam non est. sicut si diceres, in sanitate homo non permansit, quia sanitas in eo non est, quam tamen habuit ante; at prior sensus est accommodatior, & verior.

Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius.

HÆc Verba sensum eum confirmant, in quo verba illa, *In veritate non stetit*, interpretati sumus: nam hæc præcedentem sententiam explicant, & augent. Et est sensus; quia dictum est, non esse in eo veritatem, seu ipsum mentiri, & mendacia dissemina-re; exponit, quam propriũ sit, & quam coniunctum mendacium diabolo, postquã in veritate non steterit; quando enim mẽtitur ex proprijs mentitur. quid autẽ sit ex proprijs mentiri, ex causa subiuncta à Domino declaratur. sunt autem duo; vnum, quia mendax est, id est, cum loquitur mendacia, loquitur, qualis ipse est; vt talis sit sermo, qualis est, qui loquitur. ipse est mendax; mentiri ergo illi est consentaneum. sicut enim scriptoris est scribere, & doctoris docere, ita mendacis mentiri. Quibus verbis significat Dominus officium eius esse mentiri, & hanc consuetudinẽ habere; vt enim non est scriptor, nec doctor, qui vnum, aut alterum actum facit, sed qui ex habitu, & frequenti consuetudine id facit, & tunc ex proprijs facit; sic dæmon se habet ad mẽdacia. propterea recta ratio subiungitur, *Quia mendax est*: non enim dicitur mendax, nisi qui habitum talem habet ac consuetudinem. Altera causa est, cur dictus sit ex proprijs loqui, cum mentitur, quæ in sequenti explicatur verbo *Et pater eius*. non sufficit primum, & mendax sit; nam multi inter homines ex cõsuetudine mentiuntur, & mendaces sunt; tamen non dicuntur ex proprijs

Mentiri est diaboli officiũ.

prijs loqui; sed adhuc alterum habet dæmon, quia & mendax est, & simul pater mendacij; id est, primus inuentor, & auctor mendacij; propterea ipsius proprium dicitur mendacium. Ita August. tract. 42. & Chrysost. hom. 53. exponunt. homo enim, cum mentitur, alieno vtitur inuento; at dæmon proprio; ideo ipse cum mentitur ex proprijs loquitur, quia mendax est, propter consuetudinem & officium: pater propter inuentionem, & primam causam mendacij. Cur autem Dominus in hac dæmonis exaggeranda malitia mentiendi sit immoratus, in sequenti intelliges commentario.

ANNOTATIO XVII.

ALiqui olim Hæretici suos tuebantur vanos errores verbo hoc Ioannis, *Diabolus mendax est, & pater eius*, relatiuũ enim *Eius*, ad diabolum referebant, vt esset sensus; diabolus, & pater ipsius diaboli mendax est; diabolumq; patrem habere affirmarunt. Epipha. hæresi. 38. hanc hæresim Caianis tribuit, qui diabolum patrem Iudæorum, & hunc alium habere patrem: & iterum hunc alium asserebant, & his verbis vtebantur Ioannis. Aug. tract. 42. hanc eandem hæresim tribuit Manichæis; hi enim diabolum habere patrem, nempe malum ipsum, docebant, & his eisdem vtebantur verbis. Hieronym. Isai. 14. eandem hæresim tribuit alijs quibusdam dicentibus, draconem, qui mari dominatur, & dicitur Leuiatam, esse patrem diaboli, adfertq. hæc Ioannis verba. Sed omnes hi decipiũtur; nam relatiuum *Eius*, refertur ad mendacium, de quo dicitur; *Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius*, nempe mendacij. In quo non rectè sentit Nonnus, qui ad diabolum retulit. In scriptura autem primus inuentor dicitur Pater. Gen. 4. Genuit Adam Iabel, qui fuit Pater habitantium in tentorijs, & nomen fratris eius Iubal, ipse fuit pater canentium cythara, & organo. Sic dæmon pater mendacij dicitur: non autem quod patrem habeat, aut genealogiam, qui à solo Deo creatus est & quidem bonus, ipse vero suo arbitrio in malum declinauit.

A

Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.

COMMENTARIVS.

SEnsus est; Diabolum mendacij patrem imitamini, mendacijs illius credentes, & mendacia eius sequentes; ideo vos mihi non creditis, quia ego veritatem dico, quã vos non vultis, quia patrem mendacij sequimini: diabolus enim Christum non esse Dei filium, nec Messiam, nec à Deo missum, nec vera eius esse miracula, eis suggerebat, quæ erant manifesta mendacia; ipsi eius suggestiones sequebantur. Christo autem contraria, quæ vera erant, docenti, fidem non habebant; eadem dicentes, quæ dæmon suggerebat, & cum ipso mentientes. His verbis eos mendaces esse confirmat, & diabolum imitari etiam in hoc, sicut in homicidio, de quo iam dictum est, quæritis me interficere. In vtroque ergo mores dæmonis, & studia eius sequebantur. Ecce, cur Dominus ita immoratus est mendacio dæmonis amplificando, nempe, vt veritatem suam commendaret, & se diabolo aduersarium esse ostenderet. est enim veritas mendacio contraria. Illa particula *Si*, Græcè est *quia*; & ita interpretanda est.

ANNOTATIO XVIII.

Varia lectio.

IN Græcis codicibus, & Latinis antiquissimis non legitur *Si*, sed quia. & ita legunt & exponunt Orige. tom. 25. Chryso. hom. 13. & Euthy. & Aug. tract. 43. vt sit causa, cur non credãt ei, quia veritatem loquitur. Obijciet aliquis, qua ratione fieri potest, vt aliquis nõ credat alicui, quia veritatem loquitur: nã si cognoscit veritatem dicere, liberum non est ei interius negare, & opposito consentire; si autem non cognoscit, iam non videtur non credere, quia veritatem ille loquitur. Respondeo in multis isti sciebant Christum vera dicere; nam in suismet conscientijs experiebantur peccata, quorum illos insimulabat, & propter hanc veritatem cognitam odio eum ita prosequebantur, vt esse Dei filium non crederẽt: odium enim & inuidia excœcant intellectum, vnde verè dicitur, Quia veritatem dico, non creditis, nempe, quia vos reprehendo, & arguo, & dignos reprehensione vos esse cognoscitis; propterea doctrinæ meæ fidem non adhibetis. Rursus illud ipsum, quod non credebant, ideo non credebant; quia verum erat, sed ipsi affectata ignorantia nesciebant; qui enim suis vitijs, & affectibus inhærere cupiunt, quorum malitia

Iudæi Christũ in multis verum dicere agnoscebant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

litia non ita aperta est, timentes, ne si veritas inquiratur, talia opera damnatione digna sint inuenienda, nolunt quærere veritatem, sed crassa ignorantia contenti, sua desideria exequuntur. Ahi fugiunt doctores, & prædicatores propter veritatem; tales erant isti. erat enim Christus contrarius operibus illorum: non ergo crediderunt illi, ne si crederent, veritate compellerentur damnare, quæ faciebant. Superius cap. 3. plura de hac re diximus.

Quis ex vobis arguet me de peccato?

COMMENTARIVS.

Tribus de causis docenti non creditur.

IN eos culpam reiecerat, quod non crederent, hoc prosequitur Dominus explicare, & confirmare. Aduerte autē tribus de causis fidem non haberi alicui dicenti; aut propter vitam eius parū honestam, qua indignus efficitur, vt ei credatur; aut propter doctrinam, quia falsa est, vel improbabilis; aut propter nequitiam, & culpam ipsorum auditorum, non credentium. Dominus igitur remouet duas causas primas, & inde infert tertiam. de prima dicit, *Quis ex vobis arguet me de peccato*; dixi vos non credere; at ne reijciatis causam huius incredulitatis in me, vos ipsos compellos mei iudicium vobis ipsis relinquo; conuincite me de peccato. scio vos me legis transgressorem appellare, huius transgressionis, alteriusue cuiusuis criminis, aut peccati me conuincite; non verbis & calumnijs agite, sed facto, & veritate; profectò nemo id vnquam facere poterit, igitur non est in me causa vlla, cur mihi non credatis. Verbum arguere, non significat reprehendere in hoc loco, sed argumento & ratione, conuincere, & probare. sic Ioan. 16. dicitur: Arguet mundum de peccato. ad Tit. 1. Potens sit eos, qui contradicunt arguere. Sic etiam apud prophanos auctores sumitur, vt videre est in Aristotelis libris de Elenchis. verbum enim Græcum id significat. Magna hæc est Christi innocentia, quæ iudicium, & examen non vnius, aut alterius, sed omnium operum suorum, in manu persecutorum constituit; at potuerunt aduersarij per iniurias, & contumelias peccatum per calumniam imponere; sed eorum nemo probare, nec eum peccati conuincere voluit, adeo vera, & manifesta erat Christi puritas, & innocentia.

ANNOTATIO XIX.

Christus propter duo peccare non potuit.

ADuertendum, Christum non solum non peccasse, sed nec peccare potuisse; erat enim impeccabilis, duplici ex capite; Priore quia Deus erat, peccare enim naturæ non est, sed personæ; cum igitur illa persona esset diuina, & ille homo Deus verus esset, peccare nulla ratione poterat: hanc causam impeccabilitatis Christi tradiderunt Athanas. libr. de incarnatione Christi, & corporali eius aduentu, prope finem. similiter Cyrillus lib. 10. in Ioan. cap. 40. Damascenus lib. 3. de fide cap. 21. & Anselm. lib. 2. cur Deus homo, cap. 10. & 16. Altero ex capite etiam peccare non poterat, nēpe quia anima beata erat, & Deum videbat: beati autem etiam si meri sint homines peccare non possunt, vt docet Augustinus lib. 22. Ciui. cap. 30. Christum autem Deum vidisse ab instanti incarnationis, & animam eius diuinam essentiam aperte intuitam esse, docent idē Augustinus libro 4. de consen. Euang. cap. 10. & Alcuinus lib. 2. de Trini. cap. 11. Christus igitur etiam vt homo, tum propter vnionem ad verbum; tum propter animæ visionem diuinam non poterat peccare: vna enim harum causarum satis erat: ipse autem vtramque est cōplexus. Sed attendendum est hus verbis, non tantum significari in Christo non esse peccatum, sed etiam nec esse aliquid, vnde merito argui posset peccati: nā multi carent aliquo peccato in rei veritate, tamen habent aliquid, vnde apparenter argui, & insimulari ab hominibus possint, quod cognoscens Paulus, admonebat Episcopum debere esse irreprehensibilem, non habentem vnde argui, vel probabiliter possit. talis erat vita Christi, omni ex parte peccati expers, & ita innocens, & exēplaris, vt non esset, quod vel probabiliter ei posset à tot aduersarijs, & persecutoribus opponi.

Si veritatem dico vobis, quare vos non creditis mihi?

COMMENTARIVS.

RIecta prima causa, quam Iudæi, cur ei non crederent, prætexere possent; reijcit secundam, nēpe ex parte doctrinæ. *Veritatem*, inquit, *dico vobis*, ac si diceret; non etiam

potestis causam vestrę incredulitatis in meam reijcere doctrinam; veritatem enim dico vobis. Si igitur nec in me peccatum est, nec vos inuenire potestis, nec in mea doctrina falsitas, sed in me innocentia, & in doctrina veritas est, *Cur non creditis mihi?* ideest; quæ causa est vt non credatis. Infert veram causam in sequentibus. Attende illud, *Quare non creditis mihi*, ita intelligendum, vt ad vtrunque referatur, nempe nemo ex vobis potest arguere me de peccato, & veritatem dico, cur ergo mihi, cuius vita inculpabilis, & doctrina vera est non creditis? Insinuat his verbis nec ipsum, nec doctrinam eius causam esse posse, cur non credant. Attende rursus illud *Veritatem dico vobis*, non solum significare simplicem veritatis enuntiationem: nam non omne verum est probabile, & credibile, sed veritatis enuntiationem cum ipsius veritatis demonstratione: vt sit sensus; dico veritatem, multis signis, & argumentis efficacissimis ostendens eam, vt quicunque voluerit, eam agnoscat, & intelligat esse veritatem Dei. hoc est enim veritatem dicere, & docere. hoc sequenti verbo significat.

Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

INfert causam incredulitatis illorum eā esse, quia cum ex Deo ipsi non sint, verbā eius, quæ verba Dei sunt, non audiunt; & præmittit probationem conclusioni. sensus enim est: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis; nam *Qui ex Deo est, verba Dei audit*, non igitur Christus, non doctrina eius, sed ipsorum malitia causa est, quod non credant, quia ex Deo non sunt. illos appellat ex Deo esse, qui Dei instinctu aguntur, & ipsius voluntatem facere studeant, iuxta illud. Rom. 8. Qui Spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. quod ipse Ioannes explicuit. 1. Canon. 3. Qui ex Deo natus est, non peccat, quia semen Dei manet in illo. & iterum; Qui peccat ex diabolo est; id est diabolum imitatur, eius instinctu & exemplo mouetur, & ducitur. Ex Deo non esse, idem est, ac ex diabolo esse: nam hæc verba sunt consona illis: Vos ex patre diabolo estis. Audire dicit non solum propter auditum exteriorem, sed propter fidem doctrinæ, & mandatorum eius obedientiam: hoc enim est perfectè audire verba Dei; causa ergo incredulitatis eorum est malitia, & nequitia ipsorum. Sap. 2. Excœcauit eos malitia eorum: secundum quam filij diaboli, & eū habere patrem dicuntur. Contra vero, qui ipsum audiunt, ex Deo sunt, quia ipsius inspiratione, & gratia mouentur, & eo auctore verbum recipiunt. His verbis Dominus Iudæorum verbum confutat dicentium: Nos patrem vnum habemus Deum: probat autem eos potius patrem habere diabolum. Cætera ex annotatione require.

Audire verba Dei quid sit.

ANNOTATIO XX.

Diuersa patrū expositio.

AVgust. tract. 42. & Gregorius hom. 18. in Euangelia hæc verba de prædestinatis, & reprobis interpretantur, vt illi ex Deo, hi non ex Deo sint dicti; tamen hæc expositio accommodari vix potest sententiæ huius veritati; nam Dominus causam propriam, cur illi verbis suis fidem præsentem non adhibuerint; docere prætendit: huius autem causa non erat, quia reprobi erant; sicut nec contra, causa credendi erat, quod prædestinati essent; nam multi inter illos erant, aut esse poterant non credentes, & à Christo his verbis reprehensi, qui tamen postea crediderunt, & salutem sunt consecuti; contra vero aliqui tunc credebant, quos probabile est recessisse postea; nam Ioan. 6. credentes discipulos defecisse nouimus. Non igitur propria causa in reprobationem, aut prædestinationem referenda A est, sed in præsentem Dei gratiam, & spiritum; nam & reprobi multi aliquo tempore filij Dei, & ex Deo sunt; sicut prædestinati, aliquo tempore filij sunt Diaboli, & ipsum patrem habent, & sic Orige. tom. 25. hunc locum exponit; quem nos in commentario secuti sumus. qui enim Dei spiritu aguntur, hi credunt; qui vero malo spiritu mouentur, & ipsum sequuntur, hi non credunt; quod si mutentur, & nouum acceptent Dei spiritum, credent. In quo decepti sunt illi, quos citat Orige. dicentes esse diuersarum naturarum homines, vt hi ex Deo, illi non ex Deo sint, sed errant. Vnius omnes sunt naturæ, & omnes Dei sunt, & ex Deo quantum ad creationem; ad varias autem voluntatis electiones hæc pertinet distinctio. B

Universidad de Deusto
Biblioteca

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?

COMMENTARIVS.

REprehensione Christi commoti Iudæi, quia eos patrem diabolum, non Deum habere dixerat; similiter Christi innocentiã ægerrimè ferentes, quia protulerat, *Quis vestrum arguet me de peccato*, respondent. propterea Euangelista appoluit particulam *Ergo*, vt duo præcedentia causam, cur sic responderint, esse significaret, & responsio contumeliosa quædam est calumnia. Et est sensus; Hisce tuis verbis confirmamus, quæ alias tibi obiecimus, *Quia dæmonium habes, & Samaritanus es*: de his te sæpe arguimus, & hæc iterum tibi propter hæc quæ dixisti, obijcimus. Sunt aliqua attendenda in horum verborum declarationem. Primum est, quod notat Origen. tom. 26. & Chrysostomus hom. 54. hos Iudæos frequenter inter se loquentes Christum Samaritanum, & dæmonium habentem appellasse: quamuis Euangelista huius nullam ante fecerit mentionẽ, præter illud, quando cap. 7. Turba dixit dæmonium habes. Alterum illam particulam *Nonne*, quandam taciturn habere illationem, quasi dicerent; Ex his tuis verbis deducimus, eo confirmamus id, quod ante nos de te sæpe diximus, te esse Samaritanum, & dæmonium habere. Tertium est, & hoc ad veram verborum intelligentiam pertinet; hæc non esse solum per modum iniuriæ, & contumeliæ cuiusdam illata, vti solemus in aliquos contumelias iactare, quas non quod ita sentiamus, nec quod affirmemus proferimus, sed vt iniuria quadam alterum afficiamus; at illi Iudæi afficere quidem iniuria Christum voluerunt; tamen re vera hæc duo opposuerunt per modum affirmationis, se ita sentire significantes, & eum insimulantes. Hoc ipsa verba indicant, *Nonne bene dicimus nos*. hoc idem verbũ Christi probat; si enim simplex contumelia esset, vtiq; non respondisset, attamẽ respondit, & repulit à se obiecta, quia eum horũ duorũ arguere tentarunt: & in hac parte vera est sententia Orig. duo hęc crimina Iudęos obiecisse Christo, affirmantis. Quartum est eos dixisse Christum dæmonium habere; tum propter sublimitatem doctrinæ, quia supra humanum captum loquibatur, loquebatur: propterea Samaritanum vocant. Et est integer sensus. Tu dicis *Quis arguet me de peccato*: tu dicis nos diabolum habere patrem, non Deum; quod te quærimus interficere; at nos in nostra opinione magis per hæc cõfirmamur, *Quia Samaritanus es*, qui nos veri Dei cultum habentes, dicis filios diaboli; & dęmonium habes, qui tibi occulta aperit; quomodo ergo dicis; *Quis arguet me de peccato*? Hic est verus, & legitimus sensus. At isti miseri Iudæi, cum tam grauia opponant crimina, nullo argumento probant, sed eo solo, *Nos bene dicimus*, in quo manifestissimè confitentur se probare non posse, & vel nolentes verbum Christi verum esse fatentur: *Quis arguet me de peccato*? ideſt, nemo vestrum conuincet me alicuius peccati.

Respondit Iesus, ego dæmonium non habeo sed honorifico patrem meum.

CVm vanè, & sine fundamento vllo, furore potius correpti, quam ratione ducti, Christo Iudęi crimina hęc duo opposuerint, simplicibus verbis ea refellit Dominus, *Ego* inquit,

inquit, *Dæmonium non habeo*, falsum mihi, & mendacium imponitis. Rursus non tantum non habeo dæmonium, *Sed* etiam *Honorifico Patrem meum*, nihil docendo, nihil faciendo, quod non sit in eius honorem, gloriam, & secundum eius voluntatem: non ergo sum Samaritanus. Samaritanus enim non honorificat Deum, qui idola colit, qui falsa dogmata profitetur, at ego nihil tale facio, sed Deum verum, qui Pater meus est, honoro; Samaritanus igitur non sum. Percontabitur aliquis, cur non respondit, non sum Samaritanus, sicut dixit, non habeo dæmonium? Respondeo id sapientissimè factum esse, illi enim re ipsa dæmonium habere opponebant: propterea respondit, *Dæmonium non habeo*; at esse Samaritanũ, re ipsa non obijciebant, sed moribus, & studijs esse Samaritanum, propterea non respondit, Samaritanus non sum; sic enim non repellebat calumniam: nam illi interpretati fuissent, non esse Samaritanum natione; esse tamen studijs, & moribus. propterea Christus rem ipsam considerans respondit, *Honorifico Patrem meum*, quod Samaritanus moribus non facit. Non autem dicit *Dæmonium non habeo*, & honorifico patrem, sed dixit, *Sed honorifico Patrem*, quia hoc eodem verbo etiam declarat, se dæmonium non habere; qui enim dæmonium habet, Patrem non honorificat. Hoc igitur verbo, & confirmat se dæmonium non habere, & simul se Samaritanum esse refellit. Rursus etiam non dixit, honorifico Deum, non solum, vt se esse Dei filium ostendat, sed vt quantum à ritu, & cultu Samaritanorum abst, significet. Illi enim Deos alios colebant, cum vero Deo; at Christus habens verum Deum patrem, quomodo alios, qui falsi erant, contra proprium patrem potuit colere? aut qua ratione illorum cultum aduersarium patri suo recipere? Hic est sensus, cætera ex annotatione require.

Cur non respondit Dominus se non esse Samaritanũ.

ANNOTATIO XXI.

NEgare, non possum, multos, & graues Doctores in ea fuisse sententia, vt Dominus, cum duo illi essent obiecta, & quod Samaritanus esset, & dæmonium haberet, ad vnum tantum respondisse, alterum tacendo concessisse. Ita habent Aug. tract. 43. & Gregorius. hom. 18. Euang. Hierony. epist. ad Asellam in fine secundi tomi. & ante eos Origenes tom. 26. qui tres rationes adfert, cur Dominꝰ id negare noluerit. Prima est, vt se illum verum Samaritanum ostenderet, qui in parabola Luc. 10. significatus est. qui alligauit vulnera iacentis in via. Secunda, vt etiam se esse ostenderet, qui omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret, ijs qui sine lege erant, tanquam sine lege esset. Tertia quia Samaritanus custodem in lingua hebræa sonat, & se esse verum custodem significare voluit. Hanc tertiam rationem citati Doctores cum Origene assignant; omnia hæc spiritualiter dicuntur; non autem sensum ipsum literalem exponunt. Si enim Christus Iudæis concessisset esse Samaritanum, cum istæ omnes rationes, & explicationes A sint analogicæ, visus esset eorum significationi consentire, quod nullatenus conueniens erat. Præterea, quia hæc non sunt Christo per solam iniuriam, & contumeliam dicta, vt Chrys. hom. 54. & Grego. & Hiero. sentire videntur; tunc enim non erat responsio vlla adhibenda alia, nisi, *Vos inhonorastis me*, quod postea subiungitur; sed sunt Christo opposita tanquam crimina, de quibus eum Iudæi insimulabant. Idcirco conueB nientissimum fuit vtrunque à se repellere: nec in hoc Origeſibi est consonus, qui cum illud concessisset, nempe hęc duo esse tanquam crimina obiecta, in explicatione responsionis locutus est secundum expositionem contrariam; nisi forte non ex propria, sed aliorum mente, vt videtur, hoc posterius dixerit. Hi autem Doctores mihi in eam sententiam venisse visi sunt, quia non expresse negatum est Samaritanum esse, sicut negatum est dæmoniũ habere: quod tamen qua ratione sit factum, & quam consona, & legitima sit expositio nostra, ex ipso commentario superiori apparet.

Et vos inhonorastis me, ego autem non quæro gloriam meam.

COMMENTARIVS.

QVia duo illa crimina tanquam vera opponebantur, cum quadã tamen contumelia & iniuria: postquam Dominus ea repulit à se negando & veritatem probando, adiunxit; Vos me iniuria, & contumelia afficitis; ac si diceret; Immerito, & iniquè me inhonoratis, & iniuriam, ac contumeliam mihi infertis, cum ego patrem honorificem; at ego non curo quia non veni vt gloriam meam quærerem, & ab hominibus honorarer; veni enim ministrare: & animam meam ponere, contumelias, & iniurias pati: non autem repellere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

pellere,& vindicare. Hoc dicit dominus, ne illi imbecillitati, & infirmitati tribuerent, quòd tantæ iniuriæ vindictam non faceret,idque adscribat mysterio sui aduentus, qui non venit vt iudicaret,sed vt saluaret.

ANNOTATIO XXII.

ALiqui codices Græci, & Latini in præsenti legunt, *Inhonoratis*. sensus idem est. Chry.hom.54.verba, *Non quæro gloriam meam.* refert ad id, quod dictum est illos non habere Deum patrem; tamen accommodatior est sensus,si verba hęc ad id,quod proxime dictum est, referantur, *Inhonoraſtis me*, quædam enim erat accusatio contra illos,quod iniuria eum affecissent; idcirco ne aliquam vindictam, aut gloriæ, & honoris restaurationem, quasi humanam gloriam, & honores ambiret, affectasse videretur, aut ne eũ talia pati,quia se vindicare non posset, existimarent. propterea dictum est tale verbum, *Nõ quæro gloriam meã:* loquitur enim vt homo.

Est,qui quærat,& iudicet.

COMMENTARIVS.

HIs verbis,& vanos eorum conatus, & non impunitos futuros Christus ostendit; ac si dictum esset,Ego gloriam meam non quæro,ne autem putetis vestris contumelijs,& falsis accusationibus vos gloriam meam impedire posse, aut vos etiam impunitos fore existimetis, quia ego vindicare me non curo:scitote esse,qui quærat gloriam, & simul,qui iudicet. Deus nempe pater me glorificabit, meum nomen innumeris gentibus, & populis,venerandum,& colendum olim manifestans;& idem iudicabit damnando, & vindicando omnes eos,qui me spreuerint,& contumelia affecerint. Alludit ad locũ Deutero.18. Ponam verba mea in ore eius,& quicunque non audierit, quæ loquetur in nomine meo,ego vltor existam. Non est autem hoc verbum contrarium illi Ioan. 5. Pater non iudicat quenquam; nam hoc verbum est de iudicio inuisibili, quo semper iudicat Deus malos, & bonos;at illud Ioan. 5. est de iudicio sensibili, quo Christus homo in die vltimo sedebit,veniens è cœlo iudicaturus viuos,& mortuos. Merito autem patri dat hoc iudicium,*Est qui iudicet.* nõ enim expectauit Deus vltimũ illum diem,vt improbos Iudæos iudicaret; nam etiam hoc in seculo paulo post Christi ascensionem seuerè eos per Roma nos puniuit,& in altero æterna morte damnauit. Gentes autem,& eos, qui ex Iudæis crediderunt,& in hoc & in altero seculo quamplurimis cumulauit honoribus,& beneficijs. Remisso igitur ad patrem hoc iudicio,ipse iniuriæ immemor ad doctrinam se conuertit.

Amen,amen dico vobis,si quis sermonem meum seruauerit,mortem non videbit in æternum.

TImore, &spe eos & terret,& allicit ad fidem sibi habendam. *Si quis*,inquit,*Meum seruauerit sermonem,mortem in æternum non videbit*, id est; æternam mortem non experietur. Damnationem enim, mortem æternam appellat; quamuis enim omnes resurgent, qui ad pœnam suscitantur,mortem subire dicuntur. Hæc verba spe alliciunt: At si à contrario sensu argumentum ex verbis sumas, qui igitur non seruauerit, mortem æternam experietur: timore & terrore percellit,vt credant. Hæc sententia cum præcedentibus recte connectitur;cũ enim esse verã suam doctrinam dixerit,& ex veritate Iudæos arguerit incredulitatis. *Si veritatem*, inquit, *dico vobis,quare non creditis mihi?* & interruptus fuerit sermo Domini Iudæorum oppositione;ea iam explosa,sermonem suum continuat, vtilitatẽ suæ doctrinæ proponens,quæ á morte liberat æterna. Adde hanc sententiam etiam illorum conatibus,qui interficere Christum quærebant,obuiare;quam enim vanè interficere quærebant eum,cuius sermo, & doctrina tantæ est virtutis, vt à morte præseruet æternæ? Quomodo hoc intelligatur cap. 6. exposuimus, vbi de pane illo coelesti similis est enuntiata sententia.

Dixerunt ergo Iudæi,nunc cognouimus,quia dæmonium habes.

PRopter tale verbum Christi,confirmari se in sua opinione respondent, nempe eũ dæmonium habere. Nõ his verbis negant se ante id cognouisse; sæpe enim id affirmauerant;sed indicant illud idem esse sufficiens argumentum id affirmandi, etiam si nullũ aliud

aliud præcessisset. Solemus enim dicere, nunc noui te amicum, nunc intelligo te virum doctum, id est,vel ex hoc solo nosco te amicum,te virum doctum. sic *Nunc cognouimus quia dæmonium habes*,id est,vel hoc solo satis ostendis te dæmonium habere, etiam si nihil aliud dixisses, vel fecisses. Similis est locutio Gen. 22. Nunc cognoui,quia timeas Deum; id est, vel hoc solo ostendis te Deum timere,vt si ego alias nõ nouissem, hoc solo cognoscerem. hic est enim huius loci sensus. Percontabitur aliquis, cur hæc Christi verba isti dæmonio tribuebant? Respondeo id factum;quia omnibus prophetis, & Patribus anteponere se videbatur,quos cum illi homines Dei fuisse crederent, Christum autem inferiorem multo reputarent, alienum à Deo talem putabant sermonem;similiter alienum ab omni homine, cum homo non possit mortem impedire, propterea dæmonio tribuebant, qui in Dei iniuriam plura iactat,quam potest. quod enim dictum supra naturam audiebant,Deo no lentes tribuere,dæmonio dabant.

ANNOTATIO XXIII.

DVo occurrunt annotanda;alterum est Euthymium illud verbum,*Nunc cognouimus* interpretari, nunc magis cognouimus; sic enim solemus dicere, quando in concepta opinione magis confirmamur. simile videtur illud Ioan. 16. Nunc cognouimus, quod scis omnia. & est accommodata expositio. quæ tamen in commentario posita est, magis mihi probatur, quia exprimit Iudæorum loquelæ immodestiam: vel enim ex hoc solo cognoscere se potuisse quòd dæmoniũ haberet,iactarunt. Alterum est,qua ratione hæc verba Christi, *Si quis sermonem meum seruauerit,&c.* dęmonio isti tribuebãt; ad quod respondet Orige.tom.27.id dici,quia omne peccatum dæmonio tribuebant; at hoc non satisfacit, quamuis enim, qui peccat dæmonis instigatione peccet, non tamen propterea dicitur dæmonium habere: singulare ergo aliquid hoc verbũ significat. Euthymius aliter respondet,nempe id esse dictum, quia se maiorem Deo quodãmodo faciebat; nam sermo Dei non liberauit Prophetas à morte,at nec hoc probabiliter dicitur; nam tunc intulissent contra eum, es tu maior Deo? at non dixerunt,nisi,es tu maior Abraham? nec valet responsio Euthymij,non id dictum, ne Deo comparare eum aliquo modo viderentur: nam Christus dicebat, verba sua esse Dei, ideo nullo modo se Deo præferebat: neque enim negare poterant Iudæi Deum, si vellet, posse à morte præseruare, at quod in commentario diximus, accommodatius nobis visum est.

Abraham mortuus est,& Prophetæ,et tu dicis,si quis sermonem meum seruauerit,non gustabit mortem in æternum?

COMMENTARIVS.

IMpugnant dictum Christi,& probant esse a dæmonio, non á Deo, quia Abraham, & prophetæ omnes mortui sunt, qui tamen omnes erant à Deo. quomodo igitur erit is a Deo, qui dicit,sermonem suum a morte liberaturũ in æternum;quandoquidem omnes illi,qui à Deo erant,mortui sunt? vti diximus,non intellexerunt verbum Christi,quod de æterna damnatione erat;quam,sermonem Christi seruantes,nec viderũt,nec gustarunt.

Nunquid tu maior es patre nostro Abraham,qui mortuus est, & prophetæ mortui sunt?

SEcundo argumento idem dictum impugnant,si tuus sermo à morte in æternum liberat seruantes eum, esses maior Abraham,& Prophetis, qui omnes mortui sunt;at tu non es maior illis;igitur non est verum hoc quod dicis,sed ex dæmonio loqueris,& eius verbum hoc est. Non hæc asserendo, sed interrogando pronuntiant; est enim maior in interrogatione energia, vt Christo iactantiam, & superbiam imponant; quasi non esset improbabile eum se prophetis, & Abraham prælaturum; ita enim solemus loqui hominibus, qui omnia audent; Vis, te regem facere? quasi dictum esset; non sine causa de tua superbia præsumimus,te ipsum regem te facere velle. similiter in ea interrogatione ex parte sua indicant se certissimos esse, eum multo inferiorem esse, quam Abraham,& Prophetas. ac si dicerent; es tu maior, quam Abraham? quod longe à nostra opinione de te abest, & quod nobis certissimum est, te non esse. Hic est verborum sensus: Abraham patrem vocant, hac se cognatione iactantes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quem te ipsum facis?

LOcutio communis est, qua vt dicit Chrysost. hom. 54. superbiæ, & iactantiæ Christum insimulant, qui multo maiora de se loqueretur & iactaret, quam ipse esset. si autem fidem eam isti assecuti essent, qualem habere & potuerunt & debuerunt, magna admiratione & veneratione, animique deuotione dicerent, *Quem teipsum facis?* cum esses, & sis Deus immensus, nullius indigens, quomodo te ipsum hominem, & quidem nostræ miseriæ participem te fecisti? at non sic increduli verbum hoc protulerunt, sed iactantiæ, & superbiæ eum accusant. Et hoc est tertium argumentum eorum, quo dictum Christi impugnant, quasi ex superbia, & iactantia dæmoniaca dictum.

Respondit Iesus, si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.

AD obiecta Iudæorum Christus respondet, incipiens ab vltimo, quo eum superbię, & iactantiæ insimulabant, verbumque eius ex vana gloria dictum esse affirmabant. Et responsio est, nullam iactantiam, nec vanam gloriam, dictis suis inesse; & est sensus, Si ego, vt homo me glorificarem, profectò parū aut nihil glorię consequi possem; quæ enim homo facere potest sua virtute, pauca sunt; At quæ ego facio, nō sunt hominis meri, sed Dei, qualia sunt innumera signa quæ feci: non ergo me glorifico, nec iacto, qui non vt homo, sed vt Deus facio, & operor. In maiorem declarationem aduerte. Isti opponebant iactantiam Christo, tanquam mero homini, qui se suis verbis solet iactare; at Christus iactantiam à se repellit dicens; Si ego, vt homo, id est, ex operibus hominis solius, gloriā quærerem, profectò parui esset momenti; at non ex humanis operibus mea gloria est, sed ex diuinis, quæ feci & facio, non ergo iactantiæ potestis tribuere verba, sicut nec opera, quæ non hominis, sed Dei, cui iactantia non inest, sunt. Perfectus huius sententiæ sensus ex sequenti sententia pendet. Chryso. hom. 54. exponere aliter videtur, sicut expo fuit illud; Si testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Sed legitima interpretatio est, quam proposuimus; & eadem ratione supra exposuimus illud; Testimonium meum non est verum.

Est pater meus, qui glorificat me.

QVæ ipse facit, vt Deus, patri solet tribuere, vt se filium esse Dei declaret, sensus est, Non ego vt homo, & humanis operibus me glorifico, & declaro me esse Dei filium, & Christum verum, sed pater me glorificat, id est, diuinitatis operibus, quæ nemo faceret, nisi Deus. non ergo ambitionis, aut iactantiæ humanæ me insimulare potestis. Glorificare se, appellat declarare, manifestare se esse Dei filium, & Christum verum, qualis re vera erat. id si operibus humanis solis faceret, gloria eius nihil esset, quia id consequi homo humana potestate non posset: At non sic Christus se glorificabat, sed vt Deus, qui vnà cum patre operibus diuinitatis, seipsum, quis esset, ita manifestabat, vt non nisi maxime increduli negare possent. Dicit ergo. Si hæc facio, & dico, non est, quod humanæ ambitioni tribuatis, cum sint opera, quæ Deus in me facit.

Quem vos dicitis, quia Deus vester est, & non cognouistis eum.

RESpondet ad alia duo argumenta, quæ ex eo sumpta erant, quia maiorem se faciebat, quam Abraham, & Prophetas, & dicebant; Quem te ipsum facis? Respondet autem primo, quis sit, explicando quem appellarit Patrem suum; & est sensus; Dixi patrem meum glorificare me; scitote autem hunc meum patrem esse eum, quem vos dicitis esse Deum vestrum, & re vera non cognoscitis eum. His verbis, se esse Dei filium naturalem significat: quem enim patrem suum appellat, illorum esse Deum dicit, distinguens inter se & illos, quia ipse erat filius, illi autem serui; & quia se iactabant patrem habere Deum eos deprimit. *Vos*, inquit, *dicitis*, Deum esse vestrum, & re vera non cognoscitis eū, id est, re uera vester non est. Cognitionem hoc loco appellat non eam, quæ solum actum dicit intellectus, sed quæ simul actum habet voluntatis, qua homo affectu, & imitatione in Deum fertur, quam mali, & iniqui homines non habent, vti 1. Regum 2. dicitur: filij Heli,

Heli, filij Belial nescientes Deum. Et qui dicit se nosse Deum & mandata eius non seruat, mendax est. Est enim hoc verbum, *Non cognouistis*, Deum, antithetum illius; dicitis Deum vestrum esse: at vos non cognouistis: id est non est vester Deus. Ipsi autem Deum suum dicebant, non propter solam cognitionem, sed propter affectum, cultum, & imitationem, quia in eum credebant, eius mandata seruabant; sic enim nostrum & vestrum scriptura Deum appellat, vti paulo superius; si Deus vester esset, diligeretis me. & Matth. 5. Vt sitis filij patris vestri. Ose. 1. Ego non ero vester, & vos non populus meus

Ego autem noui eum, & si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax, sed scio eum, & sermonem eius seruo.

SE ab illis distinguit. Vos, inquit, non nouistis eum, at *Ego noui, & si dixero* me non nosse, *Ero mendax*, sicut vos estis mendaces, dū dicitis vos eū nosse. Statim exponit, quare se nosse dicat, quia *scio eum*, rectam, & veram habens ipsius cognitionem, & mandata eius seruo & facio, quæ mihi locutus est. Hinc sequitur eos non nosse, quia mandata eius nō faciebant. Nam duo hæc simul necessaria sunt, vt aliquis nosse Deum dicatur. Eos igitur mendaces vocat, quia se Deum nosse, & habere Deum pro patre affirmabant; cum tamen mandata eius non seruarent. Mendacij huius Ioannes etiam 1. Cano. 2. meminit; Qui, inquit, dicit se nosse Deum, & mandata eius non seruat, hic mendax est. Christus, vt homo, sermonem Patris seruabat; quo verbo non solum se vt Deum, sed etiam, vt hominem, patri conformem habere voluntatem significat, & omnem ambitionem, & iactantiam à se repellit; modo enim vt Deus, modo vt homo loquitur; vt se vnum esse, qui simul Deus sit & homo, ostendat; ne vnam naturam alteram minuere, aut veritatem eius tollere demonstret. Mendaces eos appellat, non motu vindictæ, sed zelo diuinæ gloriæ, qui diuinitatem eius dæmonio tribuebant, Deique gloriam in iactantiam & ambitionem, conuertebant, & superbè Deū patrum iactabant. Simul etiam, vt hoc verbo maiestatem suam aliqua ex parte ostendat. Erant autem isti mendaces, quia suum patrem Deum appellabant; hoc enim erat nosse Deum, cum re vera mandata eius non seruarent, sine quorum obseruantia nemo absolutè dici debet nosse Deum. Erant etiam in multis alij mendaces, nempe, dum Christū dæmonium habere, & Samaritanum esse dicebant, aliaq; crimina imponebant, quorum multa etiam contra suas proprias proferebant conscientias.

Vt Deumquis nosse dicatur, duo requirūtur.

ANNOTATIO XXIV.

HIs verbis abutebatur Eunomius, vt refert Cyril. lib. 1. Ioan. cap. 4. probans filium Dei non esse verbum; quia si filius seruat verbū, & sermonem, igitur ipse non est verbum; nec hæreticus aduertit suam fallaciam: Nam filius loquitur, vt homo, & hic sermo, quem seruat, est mandatum Patris: ipse autem est sermo, & verbum æternum mentis paternæ. De hac tamen re superius cap. 1. diffusius egimus, Mendacium autem hoc in loco in propria significatione vsurpat; in qua significat falsum, quando aliter dicimus, quam res se habeat, ac aliter, quam in corde sentimus. qua ratione isti mendaces erant; quia non solum Deum non cognoscebant, nec Patrem eum habebant, sed simul etiam idipsum sciebant: nam se mandata eius non seruare, non ignorabant. Mentiebantur, ergo dicentes, se patrem habere Deum, & eum nosse, aliter loquentes, quam res se haberet, & aliter etiam, quam in corde sentirent.

Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, et vidit, & gauisus est

COMMENTARIVS.

RESpondet ad obiectionem de Abraham, quo se Patre iactabant dicentes, es tu maior patre nostro Abraham? & priusquam diuinitatem suam verbis expressis docear, se non aduersarium Abrahæ, sed valde concordem ostendit; & adeo ab Abrahamo ipso magnifactum, & dilectum, vt summo desiderio Abraham concupierit videre, & nosse diem eius. *Pater*, inquit, *vester Abraham*, quem mihi obijcitis, summo affectu desiderauit, & gestiuit videre *Diem meum, vidit & gauisus est*. Eos alienos ab Abraham patre suo conuincit,

qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui non eo sunt die gauisi, sed eum maxime persequebantur. Dies hic incarnationis est, quando Verbum Dei filius, homo factus est. Nouerat ex diuina reuelatione Abraham, Dei filium carnem sumpturum de sua progenie, at summopere desiderabat scire tempus & diem, quando hoc futurum erat, id Deus ei aperuit, & tunc gauisus dicitur. Exultatio autem hæc est summum gaudium & desiderium, quod præ magnitudine intra animum contineri non potest, sed quibusdam corporis motibus, & gesticulationibus exprimitur. Merito autem Abraham gestiuit, & animo ac corpore desiderium concepit, quia de corpore, & carne eius filius Dei sumpturus erat carnem, quem ille tunc fide constantissima complectebatur, & vehementissima dilectione prosequebatur.

ANNOTATIO XXV.

DIem hunc non omnes eodem modo exponunt. Chrysost. hom. 54. diem passionis Christi interpretatur. Hiero Danie. 8. & Grego. hom. 18. Euang. intelligunt illum diem, quando mysterium Trinitatis reuelatum ei est. Gen. 18. vbi tres vidit, & vnum adorauit. Aug. autem tract. 43. diē incarnationis exponit, qui ei est per reuelationem manifestatus, nempe tempus determinatum aduentus eius. hanc etiam interpretationem adhibet Irenæ. lib. 4. cap. 15. adiungēs cap. 16. his verbis significari & Abraham, & omnes Prophetas, qui reuelationem aduentus eius habuerunt, ab ipsomet verbo vēturo in carnem accepisse. Hanc in commentario secuti sumus interpretationem, & accommodatior videtur; aduentus enim eius in carnem, principium est omnis gratiæ diuinæ hominibus collatæ, & dies est exultationis totius vniuersi.

Dixerunt ergo Iudæi ad eum: quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?

COMMENTARIVS.

IRridentes verbū Christi opponunt; *Nondum habes quinquaginta annos, & vidisti Abraham*, qui tot retrò seculis fuit. Huius annorum numeri meminerunt, non quod Christus quinquaginta esset annorum, qui trigesimum tertiū non excedebat, sed vt significarent, quantum intercederet temporis inter eum, & Abraham, quando, etiamsi haberet ætatem multo maiorem ea, quam agebat, Abrahamum vidisse non poterat. Numerum ergo hunc exponunt, vt ætati Christi adiungentes annos, adhuc eius verbum falsum fuisse conuincant. Nec fideliter verbum Christi referunt; non enim dixit, se Abraham vidisse, sed Abrahamum vidisse diem eius; at ipsi hoc fieri non posse existimantes, nisi & ipse Abrahamum vidisset, quia hoc ad calumniandum accommodatius erat, id assumunt, sed decepti fuerunt; nam multa videri possunt, antequam fiant, & sint. Abraham enim vidit reuelatione Dei filium in carne assumenda, at nondum tunc erat Dei filius homo. Christus vero admittens eorum obiectionem respondet, præcipuo eorum errori mederi volens, quo merum hominem illum existimabant.

ANNOTATIO XXVI.

Christus non erat prope quinquagenarius, vt sensit Irenæus.

IRenęus lib. 2. cap. 39. & 40. ex hoc loco colligit Christum post quadragesimum ætatis suæ annum prædicare cœpisse, & prope annum quinquagesimum esse passum; nō enim dicitur, nondum habes quinquaginta annos, nisi ei, qui quinquagesimo anno proximus est. Seniores Asiæ hanc à Ioanne ipso audiuisse doctrinam refert, intelligens Papiam ipsius Ioannis discipulum. sed argumentum Irenæi non est efficax; potius enim locus hic contrarium probat; nam numerus hic positus est tanquā excedens, & superans ætatē Christi, ac si diceret quantumcunq; tibi annos accumules, Abraham non vidisti. ita enim solemus loqui. eius autem sententia ab omnibus reijcitur, tanquam quæ Euangelistarum historiæ nulla ratione accommodari valeat; nec multum est curandum de auctoritate Papiæ, de quo refert Eusebi. lib. 3. Histor. cap. 39. Papiam ex verbis Ioannis non satis intellectis aliqua tradidisse, quæ alijs errandi fuerunt occasio, & inter eos numerat Irenæum. Chrysost. hom. 54. legit; nondum habes quadraginta annos, & Euthymius reliqua exemplaria ita habere refert, & probat; tamen communis & vera lectio habet, *Quinquaginta*. Quantum autē ad Christi ætatem attinet, aliqui in extremo quodam sunt, affirmātes in trigesimo anno, qui fuit decimus quintus imperij Tiberij, esse passum. Ita habent Tertul. lib. con. Iudæos, & Africanus, lib. 5. temporum, quorum meminit Hiero. Danielis 9. idem etiam

etiam secutus est Lactan. Firmianus lib. de vera sapientia cap. 10. At nec ista sententia accommodatur historiæ Euangelistarum; eo enim anno Ioannes prædicare incepit. Communis sententia & vera est, Christum passum anno trigesimo tertio suæ ætatis, nempe completo trigesimo secundo, & iam trigesimo tertio inchoato principio decimi octaui Imperij Tiberij: nam inter secundum & quadragesimum annum imperij Augusti, quando natus est, & decimum octauum Tiberij nondum expletum, quādo mortuus est, triginta tres non impleti numerantur secundum veriorem, & probabiliorem supputationem. Ita docuit Ignatius epist. ad Trallianos, & Epiphani. hære. 78. & alij, quos ipse Irenæus. lib. 2. cap. 39. refert, quos quam plurimi etiam nostro seculo sequuntur: quamuis non sit improbabile, anno trigesimo tertio impleto, & inchoato quarto, passum esse: sed de hac re alibi latius tractabitur.

Dixit eis Iesus: amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.

COMMENTARIVS.

SVam diuinitatem palam docet, *Antequam*, inquit, *Abraham fieret ego sum*. Verbum hoc, vt notat Chryso. hom. 54. diuinitatem exprimit, *Ego sum*. August. tract. 43. notat de Abraham dictum esse, *Fieret*, quasi Abraham sit factus, sed in verbo Græco hoc non habet locum: nam ambiguum est, potuitque verti, *Antequam Abraham esset, ego sum*; quamuis verū sit, si Abraham aliquando non fuit, inferri, ergo factus est. Ex eodem verbo, quia Exod. 3. Deus dixit ego sum, qui sum, nouerunt Iudæi illum non tantum se Abrahamo antepone re tempore, sed Deum se esse proferre. Verbum hoc *Sum*, maxime Deo proprium est; tum propter amplitudinem significationis: Deus enim omnem entis rationem, & perfectionē in se habet, creaturæ autem determinatam quandam, ideo sunt homo, leo corpus, viuens aut quid aliud, at absolutè, & vniuersaliter non dicuntur *Sunt*; quia maxima pars ipsius esse non est in eis; Deus est, qui absolute est; tum propter simplicitatem; omnis enim creatura compositionem habet; at Deus simplicissima est natura, verbum autem hoc est simplex; cætera verba composita, & resolubilia. si enim dicas ille amat, si resoluas, compositionem inuenies, nempe, ille est amans: tum demum propter æternitatem, quæ inuariabilis est; quod fuit enim, non est; quod erit, nondum est; at quod est, non habet mutationē, & dum præsens est, inuariabile est Sic Deus non mutatur, semperque est. His de causis Deo proprium est dicere, *Ego sum*. de hac re in Theologicis multa scripsimus.

Sum, Deo maxime conuenit

Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum: Iesus autem abscondit se & exiuit de templo.

VIsus est illis Christus blasphemiam protulisse, idcirco vt blasphemum lapidare eū tentabant; at Dominus sua se abscondit diuina virtute, & exiuit de templo, vbi hæc facta sunt, tempus à se suæ passionis statutum expectans. rectè Aug. tract. 43. annotat similes ad similes se conuertisse: ad lapides se conuertunt, quorum corda erant duriora & insensibiliora lapidibus. de pœna in blasphemum habes Leui. 24. quam pœnam ipsi Iudæi potius incurrerant, qui in Christum Deum blasphemauerant. At rei ac nocentes, pœnam qua digni erant, parant, & tentant inferre innocenti, immo ipsi Deo. Abscondere se dictus est, quia se illis reddidit inuisibilem diuina virtute, vt interpretatur Euthymius.

ANNOTATIO XXVII.

ILlud verbum *Exiuit de templo*, nec Augustinus, nec Chryso. nec Euthym. legunt, ex quo liquet eos in exemplaribus Latinis, & Græcis, id non repetisse. At Nōnus non solum hæc verba, sed alia etiam legit, nimirum *Exiuit de templo, & transiens per medium eorum sic præterijt*: hæc vltima nostri codices nec Græci, nec Latini habent, sed solum, *Exiuit de templo*, & sic nos interpretati sumus. Ad rei veritatem parum refert, siue legas, siue non; certum enim est exijsse de templo, & euasisse è manibus illorum.

CAPVT

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT NONVM.

ET præteriens IESVS vidit hominem cœcum à natiuitate: & interrogauerunt eum discipuli eius, Rabbi, quis peccauit, hic aut parentes eius, vt cœcus nasceretur? Respondit IESVS; Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari: quandiu sum in mundo, lux sum mundi. Hæc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo: & linuit lutum super oculos eius, & dixit ei: Vade laua in natatoria Siloe (quod interpretatur missus). Abijt ergo & lauit, & venit videns. Itaque vicini, & qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant; Nonne hic est qui sedebat & mendicabat? Alij dicebant, Quia hic est. Alij autem, Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat, Quia ego sum. Dicebant ergo ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit, Ille homo, qui dicitur IESVS, lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi, Vade ad natatoriam Siloe, & lauа. Et abij, & laui, & vidi. Et dixerunt ei, Vbi est ille? Ait; Nescio. Adducunt eum ad Pharisæos, qui cœcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit IESVS, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi, quomodo vidisset: Ille autem dixit eis, Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video. Dicebant ergo ex Pharisæis quidam, Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit: Alij autem dicebant, Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum, Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi, de illo quia cœcus fuisset, & vidisset: donec vocauerunt parentes eius qui viderat: & interrogauerunt eos dicentes, Hic est filius vester quem vos dicitis quia cœcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Respondерunt eis parentes eius, & dixerunt, Scimus quia hic est filius noster, & quia cœcus natus est: quomodo autem nunc videat, nescimus: aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. Ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudei, vt si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt; Quia ætatem habet, ipsum interrogate. Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat cœcus: & dixerunt ei, Da gloriam Deo, nos scimus quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille, Si peccator est, nescio: vnum scio, quia cœcus cum essem, modo video. Dixerunt ergo illi, Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis, Dixi vobis iam, & audistis: quid iterum vultis audire? nunquid & vos vultis discipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei, & dixerunt; Tu discipulus illius sis, nos autem Moysi discipuli sumus: Nos scimus quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus vnde sit. Respondit ille homo & dixit eis, In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem

tatem eius, hunc exaudit. A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cœci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam. Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus est totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit IESVS quia eiecerunt eum foras: & cum inuenisset eum dixit ei; Tu credis in filium Dei? Respondit ille & dixit, Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei IESVS, Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est: At ille ait, Credo Domine: Et procidens adorauit eum. Et dixit ei IESVS: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant: & qui vident, cœci fiant. Et audierunt quidam ex Pharisæis qui cum ipso erant: & dixerunt ei, Nunquid & nos cœci sumus? Dixit eis IESVS, Si cœci essetis, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis, Quia videmus. Peccatum ergo vestrum manet.

Et præteriens Iesus vidit hominem cœcum à natiuitate.

COMMENTARIVS.

EGressus è templo, miraculum à seculo non auditum edit; vt sermonem paulo ante suæ diuinitatis habitum confirmaret; & ora persequentium confundens, opere ipso se non vana, & mendacia dixisse, comprobaret. hoc autem factum, statim ac è templo egressus est, fecisse, ipse Euãgelista illa particula Et indicauit: continuat enim præcedentibus sequentia; ac si dicat, egressus de templo, *Et præteriens* per viam, *Vidit hominem cœcum à natiuitate*, id etiam affirmant Chrysost. hom. 55. Theophylact. & Euthymi. Illud autem, quod Euangelista dicit, vidisse cœcum Chrysost. hom. 55. rectè interpretatur, nempe, dili gentius in eum oculos cõuertisse; ita vt singulare quid in eo cogitare visus esset: hocque occasionem dedit discipulis, vt quod sequitur, interrogarent. Circumstantia autem *A natiuitate*, posita est ad miraculi magnitudinem explicandam.

Et interrogauerunt eum discipuli eius Rabbi; quis peccauit hic, aut parentes eius, vt cœcus nasceretur?

HAnc cœcitatem pœnam peccati alicuius esse rati discipuli neque scientes, an propter peccatum proprium, an propter alienum, nimirum parentum, esset inflicta, Dominum vt omnium gnarum, interrogant, vtrius peccati cœcitas ista pœna fuerit, an propri; an parentum. Vitium est cõmune hominum in aliorum calamitatibus Dei Iudicium agnoscere, & peccatorum pœnas censere, quod & amici Iob fecerunt. Exactiorem intelligentiam ex annotatione require.

ANNOTATIO I.

Quorundam expositio reijcitur.

CHryso. hom. 55. Theophylactus, & Euthymius hæc verba non esse interrogantium, sed dubitantium discipulorum tradunt: vt sit hic sensus; cum audissent discipuli paralyticum illum propter peccatum morbum contraxisse; ei enim dictum est Noli amplius peccare, videntes autem cœcum hunc à natiuitate, & ob id peccato cœcitatem tribui non posse, dubitantes dicũt paralyticum illum morbum propter peccatum contraxisse docuisti, at quid de cœco hoc dicis? non enim peccato hæc cæcitas tribui potest: nam ipse antequã nasceretur peccare non potuit, propter peccatum autem parentum filij non puniãtur; quid igitur respõdes de huius cœcitate, quæ à natiuitate est, & peccato tribui non potest? sed hæc expositio violenta nimis videtur, & contraria verbis Euangelistæ, qui dicit discipulos interrogasse Christum: præterea exprimitur ipsa interrogatio, rursus adhibetur respõsio. certè si dubitatio esset, his verbis nõ essent vsi discipuli, quę apertam interrogationẽ indicant. Adde ex verbis dictis ad Paralyticum, non sequebatur omnẽ infirmitatẽ esse propter peccatũ. Si enim Christus id dixisset, tũc hoc à discipulis obijci ei poterat; at non id Christus, sed illũ hominẽ dũtaxat, propter peccatum infirmatum fuisse affirmauerat.

Recta

Universidad de Deusto
Biblioteca

Altera verior interpretatio.

Recta igitur & verbis consona expositio est, vt sit interrogatio facta à discipulis. Ita exponunt August. tract. 44. & Hieron. epist. ad Castrutium. & Cyrillus lib. 1. Ioannis cap. 9. & Ambrosius epist. 75. ad Bellicium. Procedit autem interrogatio, partim ex scientia, partim ex ignorantia: ex scientia quidem propter duo, prius est, Deum propter peccata sæpe infirmitates corporales immittere, quod cap. 5. ostendimus; alterū est, non solum propter propria, sed etiam propter parentum peccata Deum castigare temporalibus calamitatibus filios. 2. Regum 12. propter adulterium Dauid infans occisus est à Deo. Gen. 19. propter sodomitarum vitia & scelera, etiam filij infantes arserunt. & Num. 16. propter peccatum Dathan & Abiron, terra etiam filios deuorauit: cum enim filij sint pars quædam parentum, in ipsis hi puniuntur, quod docent Augustinus lib. 6. quæstionum. Vet. testamenti capite 8. & Gregorius lib. 15. moral. cap. 31. de quare alibi diffusius tractabitur, satis nobis nunc sint scripturæ exempla. In his duobus discipuli rectè sentiebant, & ex scientia interrogatio procedebat: at ex alia parte ignorantia erat: existimabant enim non infligi has pœnas, nisi propter peccata, ac propterea quærunt vtro peccato iste puniatur proprio, an alieno: nam puniri eum pro peccato arbitrati sunt, vt Hieronymus, & Ambr. rectè exponunt, additque Ambrosius dicēs, Stolida interrogatio, quæ calamitates corporum, meritis adscribit peccatorū: forsan isti discipuli existimarunt perpetuas calamitates, qualē istam videbant esse, pœnas peccatorum: nam iustos, in probationem ad tempus pati, ex scriptura apertum erat, historiam enim Iob non ignorabant.

Chrysostomi argumēta solu[untur].

Non sunt tamen silentio prætereunda argumēta, & obiectiones Chrysostomi, & cæterorū, qui hæc verba interrogationem continere negant: nam ex responsione verus sensus verborū Euangelistæ efficitur manifestus. Duplex autem est argumentum Chrysostomi, Alterum quia si verba essent interrogationis, stulta esset interrogatio: an hic peccauit, vt cœcus nasceretur? quia ante natiuitatem peccare non potuit. Alterum argumentum est, quia altera pars, an parentes peccauerint, esset etiam absurda: nam propter alterius peccatum nemo punitur, vt patet Ezechiel. cap. 18. Filius non portabit iniquitatem patris. propterea Chrysostomus censet non esse hæc verba interrogationis, sed dubitationis in hunc sensum, cum hæc cœcitas nec peccato huius, nec parentum adscribi possit, quid dicemus in hoc casu? at neutrum argumentum procedit, nec efficax est.

Ad primum variæ responsiones adferri possunt. In primis Cyrillus lib. 1. Ioan. cap. 9. refert. quorundam hæresim, quæ animas corpora præcessisse, & ante ea peccata commisisse, propter quæ in similia corpora male affecta detrusa sunt affirmarunt, & in hoc errore discipulos fuisse asserit, & propterea interrogasse, an hic peccauit, quia cœcus natus est? nempe ante corpus. Sed non est verisimile, vt rectè dicit Theophylactus, discipulos Domini qui veram tunc in Christum fidem habebant, tali esse deceptos errore, nec Dominus eos vera doctrina priuasset. Fuit quidem hæc hæresis multorum, vt refert Hieronymus epist. ad Demetriad. de virginitate seruāda, ibi dicit eos vsos esse hoc loco Ioannis ad suum errorem confirmandum; tamen discipulos Christi tunc ea fuisse infectos, nulla ratio probat.

Aliqui recentiorū secundo loco respondent, Iudæos animarum trāsmigrationem credidisse, & hac ratione potuerunt discipuli interrogare, an hic peccauerit, nempe an huius anima in alio corpore aliquod commisit peccatum, propter quod in tale corpus visu priuatum detrusa sit. sed nec hoc de discipulis domini, iam à Christo multo tempore instructis, (erat enim iam proximum mortis Christi tempus) credēdum est. Adde, quæ diximus superius cap. 1. Iudæos tunc huius transmigrationis errorem habuisse, esse falsum, nec vlla ratione probari. Tertio loco posset aliquis affirmare discipulos in eo fuisse errore, in quo aliquos extitisse refert Aug. lib. 1. de peccat. meri. cap. 16. nempe infantes peccata actualia habere, sicut & adultos, eorumq; animas vsu rationis esse præditas, vt peccare possint. At neque hæc responsio probabilis est: non enim præsumere de discipulis Domini sine vrgente ratione similes vanitates, & errores debemus. Omissis igitur his responsionibus, vera, & legitima responsio hæc est. Sciebant discipuli infantes in peccato esse conceptos, nec esse vllum etiam in minima constitutum ætate, qui non sit peccator, & peccato affectus: nam Psal. 50. legerant, & audierant sæpe; In iniquitatibus conceptus sum, & in peccato concepit me mater mea. & Iob. 9. Non est mundus, nec infans vnius diei, & scripturæ sæpe clamant, omnes esse peccatores, & neminem iustificari posse apud Deum. à quibus sententijs neminem excipiebant, sicut re vera, nemo excipiendus est, quantum est ex humanæ generationis, & potestatis ratione: & quamuis ipsi forsan nescirent, quid esset hoc peccatum infantium, sciebant tamen eum peccasse, & in peccato conceptum, & natum: propterea petunt, an propter eius peccatum sit cœcus natus: nam in vtero existens peccator erat, & verè in Adam peccauit, & peccatum conceptus contraxit. Et non fuit stulta interrogatio, quamuis non intelligerent forsan perfectè peccatum hoc paruulorum: nam in rei veritate sæpe Deus propter hoc peccatum infantes pœnis corporalibus affligit, vt eos declaret esse peccatores: quod rectè docuit August. lib. 22. Ciuit. cap. 22. Et hac ratione soluitur argumentum Chrysost. primum.

Alterum autem argumentum facile soluitur ex his

ex his, quæ paulo ante diximus ex scripturis, in quibus etiam infantes, propter parentum peccata punitos esse constat, quia in eis parentes puniuntur. Nec illud Ezechielis testimoniū contrarium est huic veritati: quando enim filij affliguntur propter patres, habent etiam ipsi, vnde iustè puniri possint, vt non sine peccato proprio puniātur; peccatum autem infantum, quamuis originale, iustè quacunque pœna puniri potest: & hoc est quod dicit Ezechiel, neminem puniri, nisi qui proprium habeat peccatum; quamuis non semper propter illud, sed propter parentum peccatum puniatur. Sed exactiorem, ac longiorem hæc doctrina postulat tractationem, quam alio in loco Deo iuuante trademus. Ex his sensus legitimus propositorum verborum patet.

Respondit Iesus, neque hic peccauit, neque parentes eius.

COMMENTARIVS.

REsponsio Domini duo continet, alterum est, tacita quædam instructio discipulorum suorum; alterum est declaratio, vel causa, propter quam iste natus est cœcus: prius verbis propositis exprimitur. Errabant discipuli existimantes, huius cœcitatis causam non esse aliam, quam peccatum; sed cum nescirēt vtrum esset, an proprium cœci nati, an vero parentum, interrogarunt Dominum; at Christus respondit esse falsum eorum fundamentum: neutrum enim peccatum causa fuit, vt hic cœcus nasceretur instruens eos, non semper huiusmodi calamitates pœnas esse peccatorum. dicit igitur *Neque hic peccauit, neque parentes eius.* Restringenda sunt verba responsionis per interrogationem, nempe *Neque hic peccauit, neque parentes, vt cœcus nasceretur*, non quod peccata non haberent, sed quod non propter eorum peccata natus sit iste cœcus: peccauit igitur hic, peccauerunt etiam parentes, sed non propterea natus est cœcus.

ANNOTATIO II.

CYrillus lib 1. Ioan. cap. 9. absolute exponit hæc verba, neque hic peccauit, neque parentes eius, nempe ante corpora. prosequitur enim expositionem suam, quam in præcedenti annotatione retulimus, tamen rectius August. tract. 44. & Chrysostomus hom. 55. & Euthym. limitant secundum interrogationem esse factam responsionem, nempe *Non peccauit hic, neque parentes, vt cœcus nasceretur*. Ratio etiam probat hanc expositionem: nam non necesse erat parentes ante corpora peccasse: nam propter peccata in corporibus commissa potuit fieri, vt natus esset cœcus, non ergo de peccatis ante corpus commissis loquitur. Sensus igitur est, quem in commentario attulimus. Neque etiam in his verbis continetur, quod dicunt Chryso. & Euthy. nempe non puniri homines propter patres: sed specialis, & determinatus est sermo hic, nempe hanc cœcitatem non esse propter peccatum cœci nati, nec parentum eius: inde tamen non sequitur, ergo non est pœna vlla illata propter peccata parentum: hoc enim nec rectè, nec verè sequitur, sed hanc discuteremateriam. vti diximus, alterius est instituti.

Sed vt manifestentur opera Dei in illo.

COMMENTARIVS.

HOc est posterius, nempe causam cur hic cœcus sit natus, reddit: ea autem est, vt opera diuinitatis meæ in ea cœcitate expellenda declarentur, & mundo manifestentur. ac si diceret clarius; vt me Deum esse, in eo sanando ostendam; quia tale opus faciam, quod à solo Deo esse potest. Similis est illa sententia Ioan. 11. Infirmitas hæc non est ad mortem; sed vt glorificetur filius Dei per eam. Multa fuerunt opera, & miracula Christi, quę Iudæi impij dæmonis virtuti adscribebant, at hoc opus tantum fuit, vt coacti sint dicere, nisi hic homo esset à Deo, non posset hæc signa facere: nouerunt ergo esse opus solius virtutis & potentiæ Dei, quamuis in sua incredulitate pertinaces non cognouerint Christum esse ipsum Deum. Igitur hæc cœcitas huic cœco à natiuitate est inflicta, non in pœnam peccati eius, aut parentum, sed vt in eo illuminando declarem meam diuinitatem, & cognoscar Deus, vt verè sum. Cætera in annotatione require.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO. III.

Vtquid in scriptura significaro soleat.

PArticulam *Vt*, aliquando causam, aliquando consecutionem dicere, res est in scriptura manifesta. Ioann. 9. In iudicium veni in hunc mundum, vt & qui non vident, videant: & qui vident, cœci fiant. non causam, sed consecutionem hæc verba habent: nempe ex meo aduentu factum, seu consecutum est, vt aliqui excœcati sint, at nō veni ea de causa, vt cœci fierent, sed vt viderent, Ioan. 17. Veni, vt vitā habeant, & abundantius habeant, causam significat. Sunt sexcenta huiusmodi testimonia. Theophylac. ergo hoc in loco particulam consecutionis, non causæ esse censet, vt sit sensus; ex huius cœcitate consecutum est, vt in eo opera Dei, fierent manifesta. Sed hæc expositio accommodari non potest: nā Apostoli causam, cur cœcus natus esset, quærebant, & hanc Dominus, non peccatum, sed suæ diuinitatis manifestationem esse, respondet. Meminit Chryso. homi. 55. & Euthymi. vtriusque huius interpretationis, & in eam inclinant partem, vt sit particula causæ: & ea est vera interpretatio. Finalis enim causa, propter quam Deus hanc permisit & voluit à natiuitate cœcitatem, ea fuit, vt in ea sananda diuina virtus eius ostenderetur: opus enim tam mirum non potuit esse nisi Dei. Rectè autem annotat Chryso. non Patrem, sed se ipsum appellare Deum, quasi diceret, vt meam diuinitatem, meque esse non merū hominem, sed simul Deum, mūdo per tale opus manifestem.

ANNOTATIO. IIII.

Cæco nullam iniuriam illatā esse certum est, quod ita sit genitus.

CVm igitur non peccatum, sed deitatis manifestatio causa sit huius cœcitatis, dubitabit aliquis, qua iustitia id fieri possit, vt tanta pœna alicui infligatur, & non propter peccatum. Hanc dubitationem Chrysost. hom. 55. & Euthymius mouent, quid autem respondeant, vltimo loco dicemus: multa autem respondere possumus, quibus nulla hūc cœcum iniuria affectum, si propter Christi manifestationem id passus est, ostendamus. Dico igitur primo, quamuis non sit propter eius proprium, aut parentum peccatum hæc cœcitas; non tamen fuit sine eius peccato, propter quod iustè Deus multo maiora mala potuisset infligere, & quidem iustè: Est enim doctrina Catholica aduertenda, vel propter originale peccatum, quod in Adam peccantes contraximus, iustè pœnas quascunque temporales exigere ab omnibus posse Deum: nunc etiam infantes multos morte, alijsque calamitatibus affici, vt docet Aug. lib. 22. Ciui. cap. 22. quod igitur non puniat omnes, nec pluribus affi ciat calamitatibus, misericordiæ est beneficium, non iustitiæ debitum. Cum igitur huic cœcitatem immisit propter diuinam gloriam, non est factum sine iustitia, cum maiora potuisset infligere propter peccatum eius, & parētum; vt autem aliquid iustè fiat, satis est, si sine iniustitia, quāuis non propter iustitiam, fiat; sicut qui multos habet debitores, à quibus misericorditer debita non exigit, si contingat aliquando pro his, quæ ad suum pertinent honorem, partem debiti ab vno exigere, iniuste nō facit, quia maiora ille debebat; hæc est vna responsio,

Iuste quæ fieri dicimur.

Dico secundo, quamuis nullum esset peccatum, nulla tamen iniustitia in hoc facto esset. pro cuius explicatione attendendum est, quando Deus alicui cœcitatem, aut infirmitatem aliquā immittit, nō sic debere nos hoc intelligere, quasi auferat ei aliquid, quod suum erat, ipsique debebatur, sed quod nolit ea donare, sicut donauit alia; omnia enim, quæ habemus bona, dona Dei sunt gratis, & liberaliter data; quando ergo alicui non dat visum, aut sanitatem, aut longam vitam, non aufert debita, sed non donat. quæ donare potuit. hæc non est iniustitia, sed donationis suæ terminus. sicut si Princeps gratis alicui donaret redditus, honores & officia, nollet tamen donare domos, & villas, sicut alijs donauit; nō est iniustitia, sed nolle liberalius cū eo agere: ita nobiscum facit Deus, cuius dona sunt, quæcunque habemus; quamuis ergo peccatum non esset, iniuria non esset; sicut nec iniuria afficit animalia bruta, quibus similia mala insunt, & tamen non peccarunt.

Dico tertio, quamuis non esset peccatum, & debitum esset, non idcirco iniustitia esset, immo maxima iustitia. si enim pro bono publico homines vitæ, & bonorum iacturam patiuntur, & Principes pro conseruatione communi subditos suos periculis certis vitæ exponunt, multosque labores, & calamitates subire faciunt, & id iustè; multo potiori iure in hoc casu iusta est cœcitas, quam passus est iste, non solum pro communi bono, id est, pro fide in Christum concilianda, in qua salus hominum est, sed etiam pro Dei honore & gloria, vt Deus ipse glorificetur ab hominibus. Nō solum ergo iniustitia non est, sed si fieri posset, vt isti ante cœcitatem diceretur; ecce cœcitas hæc futura est pro gloria Dei, & pro manifestatione veræ fidei, tenebatur ille ex iustitia acceptare; nam plus est vita, quam visus, & maius malum mors, quā cœcitas; & tamen martyres pro fide, & Dei gloria, obligabantur mortem subire,

Quarto tandem respondeo, etiamsi nihil horum, quæ dicta sunt, interuenirent, adhuc iniustitia nō esset, nec iniuria vlla: quia per hāc cœcitatem consecutus est multo maius bonū, nempe visū mentis per fidem, & vitā animæ; si enim medicus vulnerat corpus propter sanitatem corporis, quid mirum si Deus id faciat propter animæ sanitatem? Collyrium enim ad tempus visum aufert, vt perfectiorem efficiat: Deus autem visum

visum etiam ad tempus huic abstulit, nō solum, vt visum restitueret eundem, sed cum magno fœnore; nam fidem mentis oculis huius hominis infudit, & gratiam, quæ vita est animæ. Hanc vltimam responsionem Chrysost. & Euthym. citati superius afferunt. Vide quot ex capitibus omnis iniuria, & iniustitia ab hoc facto excluditur. Recta ergo & iusta causa cœcitatis est Dei manifestatio, in qua & Dei honor, & hominum salus consistit; non quod aliter non potuerit manifestari, sed quia id ita voluit. Summa igitur misericordia vsus est Dominus cum hoc cœco, qui per breuem cœcitatem tantum à Christo consecutus est beneficium; & qui prius iudicabatur infœlix, profectò maxime fœlicem, & beatum in Domino esse cognouimus.

Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est, venit nox, quando nemo potest operari; quandiu sum in mundo, lux sum mundi.

COMMENTARIVS.

TAcitam causam subiungit, cur hæc opera Dei sint manifestanda; quia, inquit, oportet, dum inter homines sum visibilis, & cum eis conuersor, opera Patris mei operari. hæc autem sunt miracula & signa, per quæ diuinitas mea est declaranda; ac si clarius dicat; habeo opera Patris mei multa, quæ faciam; hæc autem, donec inter homines ago vitam, facienda sunt; venit enim, & instat nox mortis meæ, quando non erit opportunitas hæc faciendi; donec ergo inter eos viuo, tempus est opportunum, propterea hoc nunc opus Patris aggrediar. Addit rationem quare, *Donec dies est*, id est præsens, & visibilis est, hæc opera debeat facere; quia *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi*, id est, dū inter homines viuo, lux sum eorum, docens ea, quæ ad salutē æternam eorum pertinent. Si igitur lux veni in mundum, vt illuminarem & docerem, dum sum in mundo opportunum est tempus faciendi opera hæc, per quæ homines instruuntur, & cognoscunt veritatem salutis. Metaphorica est locutio sumpta à tēpore opportuno operandi; in die enim homines operari solent, nocte cessant, & vacant ab opere; sic tempus præsentiæ suę in hoc seculo, diem appellat, quia opportunum erat tempus docendi, & opera, ac signa visibiliter faciendi, at post mortem ascēsurus est in cælos, nec visibiliter amplius cū hominibus conuersaturus; propterea nec per se iā docebit homines, nec miracula hæc edet sicut ante; non quod per Apostolos suos non hæc operetur semper, & per prædicatores, sed quod per se visibiliter non amplius hæc sit facturus; hoc enim iniunctum est ei à Patre, vt per se ipsum hæc faceret, sicuti fecit: ad hæc autem facienda opportunū tempus erat, dū dies, & præsens inter nos erat. Duo verba sunt attendenda, *Oportet*, & *non potest*. illud non necessitatē dicit, sed præceptum, quod vt homo à Patre accepit, hæc operandi, & statutum ac firmam voluntatem Patris, vt hæc fierent. hoc autem non dicit impotentiam, sed negat opportunitatem. *Non potest operari*, id est, non est opportunum iam tempus operandi; vtitur enim verbo quo solemus vti quando inter nos dicimus, nocte nemo potest operari. Opera autem hæc miraculosa, modo patri, modo sibi tribuit, quia vna est vtriusque potentia; at quia hoc in loco loquebatur, vt homo, dum dicit, *Me oportet*, & *donec dies est*, propterea ad patrem refert opera hæc, vt opera esse diuinitatis significet.

ANNOTATIO V.

Diei & noctis nomine quid significetur.

SVperiorem sententiam non eodem modo omnes interpretantur; communis expositio est vt diem appellet totum tempus huius seculi, in quo homines credere possunt, noctem autem seculi alterius tempus, quando non erit occasio conuertendi se ad Deum, & credendi. iftaq; duo *Dies*, & *Nox*, nō ex parte Christi, sed ex parte hominum, sunt accipienda. eritq; sensus; Me oportet operari opera Patris, donec dies est, & tēpus credendi in me; venit nox mortis, & alterius seculi, quando iā non poterunt amplius homines in me credere; quādiu ergo sum in mundo, nempe vsque ad seculi consumationem, sum lux mundi, & oportet me operari, vt homines in me credant. Hæc expositio est Chryso. hom. 55. & Euthym. & August. tract. 44. at mihi dura videtur, & non ad rem intentam facere; verba enim illa, *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi*, præsentiam eius sensibilem, qua cum hominibus conuersabatur eos docens & instruens, significant;

Universidad de Deusto
Biblioteca

quamuis enim semper sit in mundo, & lux illuminans; tamen id virtute, & potestate facit, non autē sensibiliter præsens, vt doctor per seipsum instruens. de qua præsentia dicit; quamdiu sum in mundo, quia nō erat sic futurus semper. Præterea illud, *Nemo potest operari*, connectitur illi, *Me oportet operari*, & de operibus miraculorum intelligitur; sicque continuatur; eum operari debeam, tempus mihi opportunum eligo; in nocte enim non est operandi opportunitas. Aliqui recentiorum restringunt hæc vocabula, non ad tē pus huius seculi, & alterius, sed ad tempus horum Iudæorum, vt diem appellet, dum nondum sunt excæcati: noctem autem quando excæcati sunt; vt sit sensus, oportet me hæc opera, & signa facere *Donec dies est*, id est, antequam isti Iudæi sint excæcati; *Venit nox*, excæcationis eorum, & tunc non hæc facienda sunt. Sed non video probabilitatem huius expositionis, nec veritatem; nam tunc excæcati erant, & tamē Christus operabatur, & etiam post resurrectionem excæcati manserunt, & adhuc per Apostolos miracula hæc operabatur Christus.

A

Rectius igitur, & accōmodatius exponemus, vt Christus loquatur de his, quę per seipsum operaturus erat, & quæ à Patre inter homines factu rus accepit: præsentiæ autē huius tēpus per metaphorā diem appellat, absentiā autem noctem; & sicut Sol illuminat, quando præsens est, quando absens non iam per seipsum vt ante, sed per lunam, quæ lumen habet à Sole, & data est in potestatem noctis; sic Christus donec inter nos fuit, per se docuit & verbo & opere; at absens per lunam, quæ est Ecclesia ab ipso illuminata, in qua Apostoli, Martyres, & reliqui fideles sunt, & fuerunt. Et hæc expositio rectē accommodatur; nam instabat iam nox hæc absentiæ, & mortis eius. cumque à Patre haberet in mandatis vt lux esset mundi per doctrinam, & opera; cœcum hunc præsentem illuminare voluit, dum adhuc inter nos agebat, & opportunitas erat, vt per hoc opus officium lucis exerceret. Hæc enim sententia tota est à Domino prolata in confirmationem illius sententiæ opera Dei in hoc cœco esse manifestanda; quasi iam instaret tempus noctis, & passionis, adhuc tamen pars diei superesset, in qua tanquam lux, operibus hisce illustraret mentes hominum.

B

Hæc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius.

COMMENTARIVS.

INstructis discipulis, menteque illuminatis, tanquam vera lux, & mentes & corpora illustrans; ad miraculum & opus Dei operandum se conuertit: & luto ex sputo fuo, & puluere terræ confecto, liuit oculos cœci nati. Tres sunt hæ operationes; vna, exterpuere; altera lutum conficere, tanquam materiam, ex qua oculi formandi erant; tertia oculis hominis illius lutum apponere. Oculos appellat illam imperfectam oculorum partem, quæ erat in concauitate, in qua oculi esse solent: non enim sensorium perfectum, & integrum erat. Exactiorem declarationem in annotatione inuenies.

ANNOTATIO VI.

Cur hunc cæcū Dominus solo verbo nō illuminauerit.

POtuisset Dominus verbo cœco visum restituere, sicut & cum illo fecit Luc. 18. qui interrogatus à Domino, Quid tibi vis faciā? & respondens, Domine vt videam, vnico verbo illustratus est, Respice, & statim vidit. at non sic hūc illuminare voluit; fuerunt enim vt dicit August. tract. 44. miracula Christi & facta, & verba: facta quidem, quia per ea aliqua fiebant; verba autem, quia per eadem facta mysteria multa significabantur. Tale hoc fuit opus, factum quidē, quia cœco visum dedit; verbum, quia per tale factum multa nobis tradere, & ostendere disposuit Christus. Quorum primum illud est, eos, qui opera eius dæmoni tribuebant, conuincere, talia opera solius esse diuinæ virtutis, quod dupliciter hoc facto probauit. primo quidē effectu ipso: cœcū enim à natiuitate, qualis iste erat, nulla virtus naturalis potuit sanare, idcirco nec dæmon, qui non aliter opera sua mirabilia facit, quam applicando virtutes naturales creaturā, vt docet. Aug. lib. 3. Trin. cap. 8. Cū igitur nulla virtus naturalis sit, quæ potētiam visiuam restituat, ergo nec dæmon id potuit facere. Ita docuit Athana. in illud Matt. 12. Qui peccauerit in Spiritum sanctum &c. docens hunc potētia priuatū visiua, nulla ratione à Dæmone potuisse illuminari. Altero modo id etiā probauit in modo sanandi, dū contraria adhibet medicamenta; quamuis enim daremus dæmonem alicui cœco visum restituere, id tamē faceret applicando virtutem aliquam accommodatam visioni, at non per contrarias virtutes: hoc autē facit Christus, qui luto ad excœcandum potius apto visum restituit; per hoc significare volens, nēpe se diuina virtute operari; Et hanc causam huius rei adfert Chrysosto. hom. 4. in 1. Epist. Corinth. Secundo

B

id factum est, vt hoc facto se esse eundem, qui à principio totum hominem fecerat, ostenderet. fecit Deus à principio hominem de limo terræ, nunc partem quandam etiam limo quodam terræ reparat; vt dum eadem materia vtitur ad partem reparandam, credatur ille esse, qui de eadem materia totum fecit: sicut si magnus quidam artifex statuam insignem faceret, & vt ille ipse auctor statuæ crederetur, reliqueret vnam partem imperfectam; quam omnibus perficiendam proponeret; vt dum nemo inueniretur, qui id valeret efficere, ipse superueniens & perficiens, ipsa perfectione, se fuisse totius auctorē probaret. sic fecit Christus in hui⁹ hominis creatione: reliquit oculos imperfectos, quos nulla ars, nulla vis naturalis potuit perficere, etiamsi ad multos annos imperfecta expectauerit; superuenit tandem idem artifex, & perficit, eadem materia vtens, qua à principio erat vsus; hac que perfectione se totius hominis auctorem manifestat. Hanc rationem huius mysterij adducunt Ambrosius epist. 75. ad Bellitium. & Chrysostomus. hom. 56. in Ioan. & ante eos Irenæus. lib. 5. cap. 15.

A

Vndesumenda sit hominis dignitas.

B

Cur pulueri saliuam addere voluerit.

Sed non est hoc vnum silentio prætereundū: nam posset aliquis obijcere his sacris Doctoribus; Deus ex solo puluere terræ fecit hominem; quid est, quod nunc addit puluerī saliuam, & lutum facit? sciendum illud Gen. 2. Fecit Dominus hominem de limo terræ, Hieronymum sic vertisse limum terræ. Grego. autem lib. 9. Mora. cap. 28. & August. lib. 2. de Genes. contra Manichæ. cap. 7. explicant hunc limū, de quo homo formatus est, fuisse lutum, nempe terram aquæ commixtam. At huic repugnat vocabulum Hebræū עָפָר quod puluerem significat, quod repetitur Gen. 3. Puluis es; & in puluerem reuerteris; & inde verbum עָפַר id est, puluerem spargo. & sic Septuaginta verterunt, ἀχοῦν, & sic interpretantur Basil. hom. 11. in Gene. & Chrysostomus ibidem hom. 12. & aduertunt causam esse, vt per hoc induceretur homo in humilitatem; est enim ex puluere terræ factus, qui est pars inutilior terræ, & fragilior. In quo non est audiendus Philo, qui lib. de opificio mundi tradidit, ex præcipuis terræ partibus, hominem esse factum, vt dignitas eius commendaretur. sed fallitur; non enim in vili materia eius dignitas commendatur, sed in anima ad imaginem Dei facta. Gregorius autem, & Augustinus citati, etiamsi videantur contrarium dicere; at re vera non dicunt, immo de puluere factum esse docent; & luto comparant in hoc, quod sicut lutum ex aqua, & terra fit, ita homo ex anima & corpore; & ea ratione dicitur ex limo factus, tamen si materiam ex qua fit homo quæramus ab eis, respondebunt ex sola terra; anima enim non fit ex materia, sed totus homo dicitur vt lutum, quia ex materia, seu corpore & anima conficitur, sicut lutum ex aqua & terra. Apud Hebræos autem lutum dicitur טִיט. Si igitur vera hæc est doctrina, tunc consideratione indiget, cur nunc Christus nō sola terra, sed simul saliua cōmixta vsus est. Respōdeo cum Aug. tract. 44. mysteriū diuinę incarnationis hoc facto significatū esse, vt per hoc instruat hominem quidem sola terra factū, at non sola terra reparatū, sed saliua communi sta. Saliua è capite descendens, filium Dei significat à Patre procedentem; hic naturæ humanæ vnitus, medicina factus est, vt homo cœcus mortis tenebris lumen vitæ reciperet. Et hoc est tertium, cur Dominus vsus sit luto, vt qua ratione totus homo sit sanatus, & humanum genus vitæ lumen recepit, ostenderet. Quarto loco Ambro. lib. 3. de Sacram. cap. 2. addit in hoc facto etiam significari, si volumus mentis oculos nostræ sanari, debere lutum super eos ponere, nempe considerare nostram miseriam, fragilitatem, imperfectiones, & peccata; à cognitione enim sui incipit Christiana perfectio. Sed hæc iam ad spirituales sensus spectant.

C

D

Et dixit ei; vade, & laua in natatoria Siloe (quod interpretatur missus).

COMMENTARIVS.

POstquam liniuit oculos cœci luto, ad natatoriam Siloe mittit lauandum: non enim priusquam lauaretur, visum restituit. Euangelista autem nomen, *Siloe*, interpretatur, apud Hebræos enim, missum significat. Dices, quomodo nouit cœcus hic Christum esse, qui liniebat oculos eius, qui ei hæc præcipiebat? respondeo vel ex turba, vel ex discipulis intellexisse Christum adesse, & ad eum accessisse, locutumque esse, quamuis Euangelista non narrauerit; multa enim omittunt Euangelistę, quę præcipua sunt describere contenti. Latent in his verbis multa, quæ in annotatione tractantur.

ANNOTATIO VII.

SVnt aliqua in superioris sententiæ declarationem annotanda. Primo, Hieronymum lib. 8. de Siloe sic dicere, Siloe fons est ad radices montis Syon, qui non iugibus aquis, sed incertis horis, diebusque ebullit, & per terrarum concaua, & antra saxi durissimi cum magno

A

Universidad de Deusto
Biblioteca

fontis venit. hæc Hieronymus qui Siloem eundem esse fontem, qui dictus est Gichon גִּיחוֹן videtur sentire tamen, quantum existimo, potius Siloe, nomen est piscinæ & receptaculi, in quod aquæ fontis Gichon recipiebantur, vt Gichon sit nomen fontis, vnde aqua procedebat in natatoriã, seu piscinam, Siloe autem non fontis, sed ipsius piscinæ, & natatoriæ sit nomen. Fons autem Gichon est, ad quem Salomon in regem vnctus est. 3. Reg. 1. & quem Ezechias obturari fecit, ne inimici, & hostes potum inde haberent. 2. Paralip. 32. dictus sic à vetbo גָּוַח significãte erumpere, aut irrumpere, quasi aquę impetu quodam inde erumperent. est etiam nomen vnius fluuij, qui è paradiso egrediebatur. Gen. 3. ex hoc igitur fonte aqua leniter fluẽs in Siloem descendebat, quæ erat natatoria, seu piscina, ex qua postea aqua in hortos deriuabatur, inde dicta est piscina hæc שִׁילוֹחַ à verbo שָׁלַח mitto, id est missus, vel quia aqua mittebatur, & descendebat è fonte Gichon in eam, vel quia aquæ in hortos deriuabantur; figuram gerens Christi, qui à Patre procedens, silentio & sine strepitu, id est, inuisibili processione & immutabiliter, homo factus est, & ex eo omnis gratiarum riuus in fideles deriuatur. Et propterea Euangelista Hebraico nomine retento, adhibuit interpretationem, vt Christum per Siloe significari indicaret; & eius virtute, nõ autem aquę illius cœcum illuminatum doceret; vt notat Chrysostomus hom. 56. Irenæ. lib. 4. cap. 19. asserit in diebus Sabbatorum multos curari solitos in Siloa. Silon, inquit, multos in diebus Sabbatorum curauit, & propter hoc assidebant ei multi in die Sabbatorum. hæc Irenæ. Forsan existimauit esse Siloam piscinam illam probaticam, at re vera non est: hæc enim in ciuitate, illa extra erat. Nec probat Irenæus in Siloa esse ante miracula facta: nec verisimile est, si ita fuisset, Christum missurum cœcum ad eam, sic enim non ipsi, sed piscinæ virtus miraculi tribueretur, vnde nec diuinitas eius agnosci posset. Non igitur hæc est probanda sententia.

Secundo annotandum est, cur Dominus miserit hunc cœcum, oculis luto delinitis ad natatoriam hanc, vt visum reciperet; distabat enim per milliare ab vrbe. Ad hoc respondet Chrysostomus hom. 56. id factum, vt miraculum Christi diuulgaretur: homo enim cœcus media ciuitate, luto oculis impositio incedẽs, omnium pertranseuntium oculos ad se conuertebat; quos veniens & reuertens cũ visu testes oculatos tanti facti habebat: non enim aquæ virtuti id tribui poterat; Hoc verum quidem est, sed adhuc maius aliquid significatum existimo: Ambro. igitur Epistol. 76. & lib. 3. de sacramentis cap. 2. dicit aquas Siloe baptismum significare, ad quem sanandus mittitur, luto super oculos impositio. lutum autem exponit Ambro. epist. 76. doctrinam

Baptismus per aquam Siloe significatur.

A Euangelicam, quam, qui recipit per fidem, necesse est, si illuminari vult, aquas recipiat baptismi. In lib. 3. de Sacram. exponit peccatum, cognito enim peccato per Christi doctrinam, ad baptismi aquas accedit, vt remissionem consequatur. Vt ergo mysterium aquarum baptismi significaret, mittitur hic, secundum Ambrosium, ad Siloem. Augusti. etiam tract. 44. Catechumenum per inunctum, & per Siloe baptismum exponit, hæc rectè, & verè mihi dici videntur.

Auctoris expositio.

B At causam propriam huius facti eam esse existimo nempe Dominum voluisse significare, quid suo hoc aduentu, Iudæis eum non recipientibus, futurum erat: nimirum multo amplius excæcãdos, quam prius: si enim cœcus hic ad natatoriam non venisset, non solum visum non recepisset, sed oculi in peiori statu quam ante erant, luto deliniti mansissent. Talis fuit aduentus Domini his, qui eum non receperunt, nec venerunt ad Siloe, idest Christũ missum à Deo. obdurati enim magis & cæcitate obscurati euaserũt, quod paulo post Dominus explicuit. Veni in iudicium vt, qui vident, cœci fiant: idest, qui sibi videre videbãtur, nec me receperunt, cœci facti sunt. quã

C cæcitatem Isa. 6. prædictã legimus, Excœca cor populi huius, quo loco ad hoc probandum vsus est Paulus, Rom. 11. Iutum ergo & terra imposita oculis mẽtis eorum fuit aduentus Christi, eorum vitio & culpa, quia ad Siloe noluerunt ire, id est, ipsum recipere, at recipientibus eum illustrati sunt oculi luto doctrinæ, & aduentus sui; idcirco enim Euangelista Siloe interpretatur, vt Christi figuram gerere indicet, Non solum autem excœcationẽ incredulorum significauit Dominus, sed ruinam, & vastationem etiam temporalem per Romanos futuram insinuauit, tacite

D interpretans verbum illud Isa. 8. Pro eo, inquit quod populus iste abiecit aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasin, & filium Romelię, propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas Regem Assyriorum &c. Cortex litteræ est, quia populus decem tribuum abiecit Regem Iuda, noluitque esse sub eo, qui per aquas Siloe significatur quia Salomon in Siloe, seu Gichon, vnctus est, & maluit Réges alienos, propterea traditus est in captiuitatem Assyrijs. At sensus præ-

E cipuus est, quia abiecit populus Christum missum à Patre, traditus est in vastationem, & ruinam, & captiuitatem Romanis. Ita Basil, & Cyril. ibi hunc Isaiæ locum exponunt. & Euseb. lib. 7. de demonstr. Euang. cap. 2. Hoc est quod Dominus voluit nunc insinuare, in luto, & Siloe, ipsos excœcandos magis atque etiam puniendos, quia eum aduenientem, & velut saluam terrę coniunctã, hominem factum non receperunt.

Tertio annotandum est, quanta fuerit huius hominis in hoc facto obedientia, & fides: obedientia quidem, dum passus est oculos luto deliniri,

liniri; dum per mediam ciuitatem luto delinitus A incedit: dum longum spatium viæ peragit adhuc cœcus: nihil respondit, nec obmurmurauit, nec cur sic facis, nec cur aliter non me sanas, dixit; sed promptè, quæ Christus fecit, & iussit, accepit, & executus est: magna profectò obedientia. Faciliora iussit Heliszus Naaman, vt sanaretur à lepra & obedire noluit, donec à seruis suis maxime rogaretur. 4. Reg. 5. Fides vero quia cum nondum Christum Dei filium esse, nec Messiam crederet, lutum sibi impositum, & aquas communes ad visum recipiendum profutura sibi existimauit, cum potius hæc visui noceant, & inutilia saltem ex sua natura sint. At virtus Christi ipsius cor excitabat, & ad hæc exequenda prompt exhibebat.

Abiit ergo & lauit, & venit videns.

COMMENTARIVS.

PRæcepto Domini obtemperans; abijt ad natatoriam Siloe, & lauit oculos, visuque statim recepto, reuersus est in ciuitatem. Breuitate verborũ, & promptissimam hominis obedientiam, & efficacissimam Christi virtutem in sanando, Euangelista significauit: vt enim ille sine excusatione obediuit, ita & Christus obedientem sine mora illumi nauit, & Euangelista breuissima oratione narrauit.

Itaq; uicini, et qui uiderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant; nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat? alii dicebant: quia hic est; alii, nequaquam: sed, similis est ei.

CVm iam ætatis esset perfectæ homo hic, quando visum recepit: simul & mendicus, complures eum annos mendicasse, multisque notum esse certum est; tantæ tamen rei nouitas præ admiratione multos dubitare fecit, an ipsemet esset, quibusdam non eundem, sed similem, vt euenire solet, alijs eundem esse affirmantibus. Illud *Quia mendicus erat*, ponitur vt causa sequentium, nempe quia dicebant; *Nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat?* Vicinos, & familiares, eundem esse affirmasse, eos autem, quibus minus ante notus erat negasse, probabile est.

Ille vero dicebat; quia ego sum.

HEbraismus est; repetitur vox ipsiusmet cœci, ac si dictum esset, ille vero dicebat, se eundem esse, qui prius cæcus sedebat, & mendicabat. Simile est illud Ioan. 18. Dixi vobis, quia ego sum. Non patitur homo illustratus tantum latere beneficium, tamque insigne Dei opus occultari, & hoc etiam præter visum receptum, nouum est Dei beneficium, vt tantæ fiat veritatis prædicator.

Dicebant ergo ei, quomodo aperti sunt tibi oculi?

CVm se esse eum, qui cœcus prius erat confiteretur, consecutum est, vt quærerent, quomodo illi essent oculi aperti. Effectuum mirabilium, & insolitorum causas, & productionum modos velle scire, naturale est; maxime huius rei causarum naturalium omnem ordinem excedentis. nec dicunt, quomodo visum recepisti? Sed *Quomodo oculi sunt tibi aperti?* quia non huic potentia sensitiua seu visiua sola, sed etiam sensorium, & instrumentum videndi restitutũ est. Sunt enim cœci, quibus organum videndi integrum est, potentia tamẽ visiua propter aliquã organi intemperiem, aut impedita est, aut destructa; at isti cæco etiam organum ipsum deerat; hoc enim luto restauratum est. Vnde Cypri. lib. de bono patientiæ, dicit Christum luto formasse oculos, quod miraculi magnitudinem maxime commendat. Idcirco dicunt, *Quomodo tibi aperti sunt oculi?* solent enim palpebræ esse conclusæ, quando sensoria desunt.

Respondit ille homo, qui dicitur Iesus, lutum fecit, & unxit oculos meos, et dixit mihi, uade ad natatoriam Siloe, & laua, & abii, & laui, & uideo.

BReuissimis, & compendiosis verbis totam narrat historiam, plusque quam interrogaretur respondit. nam modum illi quærebant, at ipse, & modum, & auctorẽ tanti ope-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ti operis manifestat, quod & animi grati, & nouam illorum interrogationem impedire volentis, fuit: nisi enim reuelasset auctorem, secundam sine dubio audisset illorum interrogationem. Cum vero auctoris perfectam nondum haberet notitiam, hominem appellat Christum, nihil altius de eo sentiēs quod meram hominis excederet naturam; quamuis diuinam in miraculo virtutem agnosceret. quia autem Christus tunc celeberrimi nominis erat, idcirco dicit, *Ille homo, qui dicitur Iesus*, quod certe, vti diximus, ex aliorum vocibus audiuit, sicut & ille cæcus, qui à turba prætereunte nouit, quod Iesus esset, qui transiret. Lutum fecisse refert, quia sensit; at ex saliua factum tacet, quia nesciebat, nec sensu id perceperat, vt Chrysost, hom. 56. perhibuit.

Et dixerunt ei: vbi est ille? ait nescio.

QVia Iudæorum insaniam, & furorem paulo ante declinauerat Dominus, inuisibilis eis factus, idcirco requirunt *Vbi est ille?* non animo recto, vt audirent, & crederent; sed vt deferrent, & accusarent, quod sequens factum indicat. nam cœcum ad Pharisæos ducunt; at homo Christi verbo obediens, statim ac iussus est ire in Siloe natatoriam, à Christo discessit, nec vbi esset, scire poterat. ideo interrogatus, vbi esset, nescire se respondet.

Adducunt ad Pharisæos eum, qui cæcus fuerat, erat autem sabbatum, quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius.

ADducunt cœcum ad Pharisæos, vt diligentius interrogaretur, quia eis videbatur, aut saltem dubij erant, an Sabbatum violasset Dominus. propterea adiunxit Euangelista, *Sabbatum*, fuisse, *quando lutum fecit, & aperuit oculos* cæci; vt ea de causa à Iudæis adductum esse cœcum ad Pharisæos indicet. Et ita Chrysost. homil. 56. & Euthym. horum prauum animum exponunt.

Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi, quomodo vidisset, ille autem dixit eis: lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video.

CAusam interrogationis particula *Ergo*, indicat; nempe, quia Sabbatum erat, quando lutum fecit, quod in præcedenti sententia dictum est. In quo peruersitas eorū manifestatur. Non enim eos magnitudo tanti miraculi induxit ad interrogandum, sed malitia prætextu Sabbati ad accusandum, & calumniandum. Non refert omnia, quæ cæcus respondit Euangelista, sed breuitatis causa aliqua recenset, quia iam prius totam, & integram responsionem descripserat: probabile est respondisse, lutum fecit, & posuit super oculos meos, & dixit mihi, &c. nisi velimus dicere cœcum, cum præsentiret, se accusandi gratia ad Pharisæos adductum, vel eos animo calumniandi interrogare, non respondisse, lutum fecit, sed *Lutum posuit mihi*, quia illud ex coniectura sciebat, hoc autem sensu percipiebat. Certum, relicto incerto, prudenter respondet, ne ei, à quo beneficio tanto affectus erat, ex indiscreta responsione aliquo modo noceat, eumque lædat.

Dicebant ergo ex Pharisæis quidam, non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit.

NOn omnium Pharisæorum hæc erat sententia. Attende autem insipientiam, & malitiam istorum: duæ enim erant in hoc casu illationes, & consecutiones; vna est, visum cæco à natiuitate restituit, ergo hic à Deo est; altera, in sabbato parum luti confecit ad sanādum ergo non est à Deo. Quis est tam iudicij expers, qui non videat priorem consecutionem esse fortiorem multo & potentiorem, quam posteriorem? nam ex tanto facto multo verius concludebatur, esse à Deo, quam quia parum luti confecit, non esse à Deo, quod etiamsi non ad tantum opus faciendum confecisset, non propterea sequebatur esse contra sabbati obseruantiam, cum sit minime considerationis ex saliua parum luti conficere: & esto fuisset in maiori quantitate, licebat medicis propter sanitatem incertā, & dubiā tuendam, medicamenta etiā sabbato conficere, at malitia excœcabat eos vt relicta via certiori, & veriori veritatis, ad vanas rationes, & pueriles se conuerterent.

Illa

Illa particula *Ergo*, illationem indicat sequentium, nempe ex eo, quia audierunt lutum posuisse super oculos hominis illius sabbato; ideo intulerunt, *Non est hic homo à Deo*.

Alii autem dicebant; quomodo potest homo peccator hæc signa facere? & schisma erat inter eos.

MAgis hi sapiebant, qui in partem contrariam opponebant sic. Si sabbatum transgrederetur, & peccaret in hoc opere; non faceret tantum signum, quantum hoc est. nō enim audebant, nec poterant hi negare auctorem huius operis esse à Deo missum, & virtute diuina id efficere, licet id imperfectè senserint; quia hæc dubitantes, & admirantes proferebant, quod sine vlla hæsitatione, & constanter affirmare debuerant. His ergo, non à Deo esse propter Sabbati prætextam violationem; alijs propter miraculum à Deo esse contendentibus; dissensio, & schisma factum est inter eos. *Schisma* appellat dissensiones, & opiniones inter se differentes, quo vocabulo vsus est. 1. Corin. 11. Paulus, Audio, inquit, inter vos scissuras esse. Hic locus exactius exponetur in annotatione nona, vbi explicabitur illud: *Peccatores Deus non exaudit*.

Dicunt ergo cæco iterum tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? ille autem dixit: quia Propheta est.

CVm inter se dissentirent; illi, qui pro Christo sentiebant, ambiguitatis iudicem cœcum ipsum constituunt, sperantes eum, qui Christi virtutem erat expertus, illis patrocinaturum. Esse autem vocem hanc eorum, qui Christum à Deo esse affirmabant, Chrysostomus hom. 57. probat: quia non dicunt; quid dicis de eo, qui Sabbatum soluit? sed de eo, qui oculos tibi aperuit: præterea qui contra Christum sentiebant, non ad eum, qui beneficio erat affectus, se conuerterunt, quem bene de benefactore sensurum, & locuturum arbitrati sunt. Idem sentit Euthymius. Particula *Ergo*, tacitam causam, & illationē indicat, nempe quia dissentiebant, idcirco ad cœcum ipsum se conuertunt, vtri parti faueret, scire cupientes. Cœcus autem Prophetam esse dicit, quo verbo à Deo esse, & diuina virtute miraculum editum confitetur; quamuis autem nondum perfectam tunc fecerit confessionem; fuit tamen vera, & recta licet sine articulo *Propheta* ponatur.

Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset, et vidisset, donec vocauerunt parentes eius qui viderat.

COntra Christum sentientes, vt dicit Euthymius non crediderunt cœcum natum fuisse hominem illum. Et notanda est particula *Ergo*: nam ex superioribus deducit sequentia; vt sit sensus; illi qui à Deo esse Christum negabant, audientes cœcum illi fauere parti à Deo esse dicentium, cum non haberent aliud refugium, negarunt factum; nam eo admisso, non supererat, quo se tuerentur, sed à Deo esse factum consentire cogebantur; At quo magis veritatem oppugnabant, eo veritas magis confirmabatur: vt enim dicit Chrysostomus hom. 57. huiusmodi est veritatis natura, vt vnde magis oppugnatur, inde magis confirmetur; & quo magis obtegitur, eo clarior euadat. Parentes hominis aduocant, vt ab eis veritatem inquirant; Quo facto se ipsos condemnant; si enim veritas constabat, vana erat parentum aduocatio; si autem incerta erat, cur sententiam protulerunt dicentes; non est hic homo à Deo, qui Sabbatum non custodit. Præterea, quod valde annotandum est; si iudicarunt Sabbati esse transgressorem, quia lutum fecit; cur non crediderunt illum hominem cœcum fuisse, cum potius id credere deberent, vt causam accusandi haberent, quod lutum fecerit; At senserunt re vera plus posse miraculum ad confirmandum esse à Deo, quam lutum illud ad probandum, à Deo non esse; ideo miraculum occultare voluerunt. varia est profecto, cœca, & inconstans malitia.

Veritatis vis & natura.

Et interrogauerunt eos dicentes: hic est filius vester, quem vos dicitis, quia cæcus natus est? quomodo ergo nunc videt?

HEbraismus est, ac si clarioribus verbis dicamus; *Hic est filius vester?* & si est vester filius, estne *Cæcus natus?* & si cœcus natus est, *Quomodo igitur nunc videt?* tres enim

sunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt hæ interrogationes, vt ex responsione parentum manifestum est. Forsan sperabant Iudæi parentes timore perculsos aliquid contra veritatem dicturos, quo miraculum obscuraretur. Tu autem attende, quomodo Iudei etiam nolentes diuinę veritati inseruiunt: nam & testes veritatis conuocant, testimonium enim parentes pro veritate perhibent.

Responderunt eis parentes eius, & dixerunt; scimus, quia hic est filius noster, & quia cœcus natus est; quomodo autem nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus; ipsum interroga; ætatem habet; ipse de se loquatur.

AD tres interrogationes factas parentes respondent. Fatentur in primis esse filium suum, & natum cœcum; at quomodo videat, ignorare: & adhuc adijciunt, nescire se quis eius oculos aperuerit. Timore autem Iudæorum inquisitionem in ipsum filium conuertunt, ætatem legitimam, vt in iudicio inquiri possit, habere affirmantes, quo verbo eius confessionem legitimam fore testificantur: quod etiam Iudæorum animos magnopere confundit.

Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos; iam enim conspirauerant Iudæi, vt, si quis eum confiteretur esse Christum extra Synagogam fieret; propterea parentes eius dixerunt; quia ætatem habet, ipsum interroga.

VErba hæc sunt Euangelistæ explicantis parentes timore Iudæorum dixisse se nescire, quomodo, aut quis aperuerit oculos eius, inquisitionemque in filium conuertisse: vnde autē timor hic esset, etiam enarrat; quia iam *Conspirauerant*, id est, communi consensu decretum statuerant, vt quicunque confiteretur Christum esse, excommunicatus extra Synagogam eijceretur. Ne autem ex timore omnia, quæ parentes dixerunt, processisse crederemus, repetit Euangelista ea tantum quæ ex timore responderunt, nempe; *Ipsum interroga, ætatem habet*: respondeat, quis, & quomodo aperuit oculos eius. Insinuat Euangelista, parentes sciuisse, & intellexisse, at præ timore respondere noluisse. Dices si respondissent Iesum aperuisse oculos, & luto id fecisse, non propterea sequebatur eos Christum confiteri; non igitur erat cur timerent. Respondeo, si nihil aliud dixissent, certè non extra Synagogam eiecti essent, tamen timuerunt, ne si tantum opus Christo tribuerent, aliquam saltem suspicionem Christum confitendi in illorum animos inducerent; quando enim aliquid valde timemus, etiam, quæ proxima sunt, vel aliquam habere propinquitatem cum illo videntur, refugimus.

Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat cœcus, & dixerunt ei; da gloriam Deo, nos scimus, quia hic homo peccator est.

TEstimonio parentum conuicti sunt, vt crederent cœcum natum esse, nec amplius dubitarunt de facto; vocant ergo iterum hominem, non iam vt inquirant, sed vt auertant à Christi veritate, & eius fide; & dicunt, *Da gloriam Deo*, id est, fatere veritatem, quā nos testificamur; nempe esse hunc hominem scelestum, & peccatorem. *Da gloriam Deo*, formula est, qua vtebantur olim Iudæi, quando ab aliquo veritatis confessio exigebatur, vt apparet Iosu. 7. Da, inquit, gloriam Deo, & confitere, & indica mihi; significantes Deum maxime in veritate manifestanda glorificari. Ita nunc hi dicunt. Veritas autem, quam ab eo exigunt, ea est vt dicat, & pronuntiet, quod ipsi sentiunt. *Nos*, inquiunt, *Scimus, quia homo hic est* impius &, *Peccator*: confitere hoc tu, & da gloriā Deo, & nostro testimonio crede: nos enim scimus talem esse. dæmoniaca profecto hæc est superbia, quasi fide dignius

gnius sit ipsorum falsum & impium testimonium, quam testimonium Dei tanto miraculo Christum approbantis. Deus enim testatur opere suo Christum esse a Deo, at ipsi testimonio diuino se opponūt. *Nos*, inquiunt. *Scimus, quia hic homo peccator est*, & hoc confiteri cœcum volunt, dicentes, *Da gloriam Deo*, quod, vt Aug. tract. 44. dicit, erat maxime contra Dei gloriam. absente autem Christo, vt notat Chrysost. hom. 57. dicunt hæc, *Nos scimus, quia hic homo peccator est*, at cum audierunt à Christo, Quis ex vobis arguet me de peccato? nihil probare potuerunt. Proprium hoc est detractorum vitium, vt contra absentes loquantur, ne forte ab innocentibus, si adsint, redargui possint.

Detrahentiū consuetudo.

ANNOTATIO VIII.

Da gloriam Deo, quid significet.

CHrysost. hom. 57. verbum hoc, *Da gloriam Deo*, in hunc modum exponit. Recognosce hoc opus mirabile à Deo acceptum, non ab hoc homine; nam nos scimus esse eum peccatorem. Quam expositionem etiam sequitur Greg. lib. 2. in lib. 1. Reg. cap. 2. & Euthymius; nec est insolita hæc forma loquendi in scriptura etiā in eo sensu; nam 1. Regum. 6. illi Sacerdotes, & Diuini Philistinorū dixerunt; Dabitis Deo Israel gloriam; id est, recognoscetis Deum Israel huius vestræ afflictionis, & pœnæ auctorem, & placet multis hæc expositio: At non videtur mihi satis accommoda contextui verborum. primo, quia A responsio cœci non consonat huic sensui; supervacanea enim videtur pars illa, *Cum cœcus essē, modo video*, nec erat ad rem. secundo, quia non ausi fuissent Iudæi hi opus Deo tribuere, ne eo dato, Christum à Deo esse, conuincerentur. nā opus factum esse à Christo negare non poterāt. Nihil igitur de miraculo dicunt, sed sicuti prius dixerunt, *Non est à Deo, qui Sabbatum non custodit*, ita nunc; *Da gloriam Deo*, & confitere verum, nempe hunc esse peccatorem, cuius rei nos tibi testimoniū perhibemus. Nō nego probabilē esse expositionē Chrysostomi, sed quam secuti sumus in cōmentario, visa est accommodatior.

Dixit ergo eis ille; si peccator est, nescio; vnum scio, quia cœcus cum essem, modo video.

COMMENTARIVS.

QVod illi malitiose tacuerant, cœcus exprimit, illi peccatorem esse affirmarunt, & vt talem confiteretur, à cœco petierunt; ipse respondet; de eo quod dicitis esse peccatorem, nescio; hoc tamen scio feciſse opus mirabile, quia me cœcum natum illuminauit: hoc expertus sum, hoc testificor, illud *Nescio*. Non dubitando se nescire, dicit; nam vt paulo post apparet, esse à Deo sciebat, sed illud iudicium, ad se pertinere negat: idem enim est, quod dicit, *Nescio*, ac si dicat, nec affirmo, nec nego; hoc enim ad me nō pertinet, quod autem meum est testificari, hoc manifesto, nempe *Cum essem cœcus*, me videre. Refutat eorum petitionem, vt fateatur eum esse peccatorem, dicens, ad se hoc nō pertinere id affirmare, vel negare; nec de hoc se esse interrogandum, sed de facto, quod ipse palam fatetur. Attende verba hæc, *Cœcus cum essem, modo video*, sic interpretanda, vt ex sequentibus verbis constat; nimirum, *Cœcus cum essem*, mihi visum restituit, aut fecit me videre; quasi diceret, nescio an sit peccator, scio tamen eum hoc mihi beneficium contulisse. Si sensus præcedentis sententiæ, *Da gloriam Deo*, esset, Recognosce hoc miraculum esse à Deo, & hoc opus, non ab hoc homine, non esset hæc responsio accommodata.

Dixerunt ergo illi, quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos?

NOta particulam *Ergo*, cum ille peccatorem confiteri nollet, quin potius miraculū repeteret, tacite auctorem commendans: idcirco miraculum calumniari conati sunt, cum alia via eum in suam sententiam inducere nequirent. *Dixerunt ergo*, iam non interrogant de re, quam calumniari non poterant, quia visum cœco à natiuitate dare, diuinum erat: sed de modo; vt respondente, lutum feciſse, & posuisse super oculos, quòd Sabbatum non custodierit, insimulent. Incredibilis est horum malitia; tantum opus Dei, tam leuiter calumnia offuscare volebant; tentarunt primo negare factum, quia diuinum agnoscebant; id non valentes, testium multitudine conuicti, factum calumniantur ex modo, quia lutum fecit; cum modus hic faciendi multo illustrius, & mirabilius efficeret, & redderet miraculum.

Respon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit eis: dixi vobis iam, & audistis, quid iterum vultis audire?

PErtæsus homo vanas Pharisæorum interrogationes, respondit; *Dixi iam vobis, & audistis, quid*, seu qua de causa *Iterum audire vultis?* si quod dixi semel non audisse tis, merito iterum quæreretis; at, cum audieritis meam responsionem, non est cur amplius audire quæratis. In Græco textu habetur; *Dixi vobis iam, nec audistis*, & ita legunt & exponunt Chrysostomus hom. 57. & Euthymius interpretantes sic, *Dixi vobis, nec audistis*, id est, nec credidistis. At re vera legitima lectio est nostra, *Et audistis*: hæc enim ratio & causa est, cur secundo non deberent interrogare, quia iam semel audierant. Adde in eadem significatione sumendum est verbum, *Quid iterum audire vultis?* tum quia esset in verbo ambiguitas nimis proxima, vt in vno loco credere, in altero audire significaret; tum quia illud aduerbium *Iterum*, seu secundo, indicat in eadem significatione sumi verbum audiendi, si enim prius non audierant, non diceretur, quid secundo audire vultis? legendum est ergo, *Dixi vobis iam, & audistis*, ac percepistis dictum meum, *Quid est, quod*, secundo *Audire vultis?*

Nunquid & vos vultis discipuli eius fieri?

PRudenter iudicio meo se gerit cœcus hic; nouit enim eos summo odio prosequi Christum, factaque eius calumniari: dissimulat ergo se id intelligere, & eorum frequentes interrogationes calumniandi causa factas, bene interpretari ostendens, dicit; *Nunquid*, forsan tam auidè hæc iterum audire quæritis, quia etiam, *Vos discipuli eius fieri vultis?* Miro artificio eos pupugit, quasi diceret, cum tantus sit homo hic, qui oculos cœci nati aperire potuit, vosque istis homines religionem maxime profitentes, profectò non aliud mihi vestra ist hæc tam exquisita diligentia de vobis pollicetur, nisi vos omnia hæc inuestigare, quia *Discipuli eius fieri vultis*, & propterea omnia prius diligenter inquiritis, ne aliquid temerè facere videamini. Tacita est, & acris reprehensio eorum, qui persequebantur, quem vt magistrum debuerant sequi. Chrysostomus hom. 57. & Euthymius illam particulam *Et, nunquid & vos*, indicare asserunt, cœcum hunc se discipulum Christi confiteri, ac si diceret, nunquid etiam vos, sicut ego volo vultis eius fieri discipuli? id credo verum esse, sed simul etiam addendum videtur, non se solum, sed alios multos significare voluisse, qui Christum sequebantur, & profitebantur.

Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: tu discipulus illius sis, nos Moysi discipuli sumus

NOn potuerunt superbi homines ferre, an discipuli Christi fieri vellent, interrogari. cœcum conuitiati sunt, & contumelijs affecerunt. conuitium autem fuit; *Tu sis illius discipulus, nos* autem *Moysi sumus discipuli*: verbum *maledixerunt* apud Græcos potius sonat conuitium, quam imprecationem mali, vnde illud: *Tu discipulus sis*, per conuitium est dictum, idque indicat cœcum in præcedenti sententia significasse se velle esse discipulum Christi, idcirco conuitiantes ei, idipsum, vt conuitium & contumeliam improperant. Sane cœcitas eorum conuincitur; quod enim erat maximi honoris, tanquam conuitium inferunt, Vnde rectè Gregorius. lib. 23. Moral. cap. 1. annotans sæpe bonum dici male, hoc vtitur exemplo: bonum isti protulerunt, nempe discipulum esse Christi, sed male, quia non studio benefaciendi, aut honorandi, sed conuitiandi dixerunt, quod fuit malitiæ, & ignorantiæ simul. Basilius reg. breuior. resp. 24. Conuitium, inquit, seu maledictum est omne verbum, quod eo animo profertur, vt ex eo contumelia, seu ignominia alter afficiatur, licet verbum ipsum per se non videatur contumeliosum, atque hoc manifestum est ex Euangelio, *Maledixerunt ei, & dixerunt, tu discipulus illius sis*. hæc Basilius. si tamen rem consideramus, tale sit semper super nos maledictum, vt Augustinus tractatu quadragesimo dicit.

Nos

Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus, unde sit.

CVr se Moysi discipulos iactent, & Christum auersentur, causam adijciunt: quia sciunt Moysi locutum Deum esse, & à Deo illum esse missum; at vnde sit Christus, id est, an à Deo sit missus nesciunt: profectò maiora, & efficaciora signa habuerant, vt intelligerent, & scirent Christum esse à Deo, quam vt scirent Moysi locutum esse Deum; & tamen impij, & increduli illud scire, hoc se nescire, dicunt; nec fuit tam cauta impietas, quin sibi ipsi noceret: nam si nescitis vnde sit, id est, an Deo sit, nec ne, quare tam asseueranter profertis, à Deo non est, homo peccator est?

Respondit ille homo, & dixit eis: in hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos.

MOdestè eorum ignorantiam affectatam, aut dissimulatam arguit, quia dixerunt, *Nescimus vnde sit*. Et est sensus; valde miror quomodo vos ignoretis vnde sit homo, cum ex tanto miraculo facile cognosci possit, vnde sit. Illud *Mirabile*, modestè quidem, sed efficaciter dictum est; & continet sententiam integram; ac si diceret; vix credi potest vos ignorare, vnde hic homo sit: est enim ignorantia nimis indigna vobis, qui tantam scientiam profitemini; aperire enim oculos cœci nati, opus est clare indicans, a quo sit homo, qui eos aperuit. Illud in hoc, Græcè ἐν τῷ particula est, loco certè, aut sanè. Illud *Et*, & *aperuit*, positum est pro causali, quia aperuit oculos, ideo mirabile est vos nescire.

Scimus autem quia peccatores Deus non audit; sed, si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit.

CVr mirabile sit eos ex tanto opere id ignorare, exponit: Nam trita, inquit, est sententia, quam ego, qui sum vulgaris homo, & idiota, & omnes mei similes scimus; nempe Deum non exaudire peccatores, sed eos, qui colunt eum, & voluntatem eius faciunt. Si igitur iste exauditus est á Deo, cum tantum opus non nisi á Deo proficisci potuerit: profectò peccator non est, sed cultor Dei & voluntatem eius facit. Nota duas partes hominis iusti, & qui est a Deo; Vna est, quod sit cultor Dei quantum ad fidem, & religionem; altera est, vt impleat diuina mandata. Fides, & charitas operans faciunt hominem iustum, & a Deo. In Græco vtroque loco, vbi legimus, *Audit, & exaudit*, idē est verbum. *Iusti viri quas sint partes.*

A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cœci nati; nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam.

PRobat exauditum esse à Deo ex opere, quod à seculo nemo fecit, quod indicat opus esse Dei, & non qualecunque, sed quale nemo Prophetarum, qui à Deo sunt missi, fecit: oculos enim cœci nati nemo vnquam aperuit. Concludit ex hoc esse à Deo. Si enim à Deo non esset, non posset quidquam facere ex miris signis, quæ facit, nedum oculos cœci nati aperire. Facile in hoc cœco agnosces Spiritū Dominī: nec enim tanta in idiota potuit esse sapientia, qua Doctores conuinceret; & illis dicētibus, non scimus, contradiceret, nos, inquit, scimus; nec tam intrepidus animus liberè inter persecutores Christū confiteretur, & defenderet, cum ab omnibus etiam parentibus esset derelictus; nisi in eum ille intrasset Spiritus, de quo dicitur Matth. 10 Non estis vos qui loquimini, sed Spiritus patris vestri. hoc spiritu afflatus, & confortatus, iam non dicit, nescio an peccator sit, sed palam à Deo eum esse confitetur.

ANNOTATIO IX.

GRauis est difficultas circa intellectum illius sententiæ, *Peccatores Deus non exaudit*; si enim generaliter exponatur, vt nec in miraculis faciendis, nec in alijs quibuscunque impetrandis peccatores rogātes audiantur à Deo, apparebat facile eius falsitas: nam peccatores à Deo exaudiuntur in multis. quod Basilius lib. de constitutio. Monast. cap. 2. docet, & probat illa parabola Lucæ. 11. Amen dico vobis etiam si non dabit illi surgēs, eo quod amicus est, propter importunitatem surget, & dabit illi quot-quot habet necessarios. hoc idē docet Aug. li. 2. contra epist. Parmen. ca. 8. & probat illo Lu. 18. de publicano peccatore petente remissionem, & obtinente. Nec solum spiritualia, sed etiam temporalia petentes exaudiuntur sæpe peccatores; oratio enim est aliquando impetratoria, etiamsi meritoria non sit, & multis scripturæ testimonijs

Universidad de Deusto
Biblioteca

id notum est. Nã Ionæ 1. illi idololatræ petierũt liberari à Deo, à tempestate illa, & obtinuerunt. Quod si sententiam hanc non generaliter interpretemur, sed restringamus ad miracula, & opera huiusmodi, de quibus cœcus hic loqui videbatur; nempe Deum ad peccatorum petitionem non facere miracula, nec opera huiusmodi, quale fuit cœcum natum illuminare, etiam sententia hæc falsitatis redarguetur: nam certum est per malos quoque & peccatores Deum miracula facere. Matt. 7. Multi, inquit, dicent in illa die; Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, dæmonia eiecimus, virtutes multas fecimus? quibus dicetur, nescio vos. Quo loco vtitur Iustinus explic. quæ. Ge. resp. 5. ad hoc idem confirmandum. Eandem doctrinam tradunt August. lib. 83. quæst. quæst. 79. & Gregor. lib. 9. epist. 58. immo etiam hæreticos miracula facere docet idem Gregor. lib. 20. mora. cap. 9. ex quibus omnibus deducitur difficile esse huiusmodi sententiam cœci tueri.

Deus etiam per peccatores miracula operatur.

Theophylactus hanc interpretandam censet non generaliter, sed particulariter de operibus miraculorum, quæ Deus non facit orationibus, & petitionibus peccatorum. Sed hãc responsionem posterior obiectio impugnat: peccatores enim etiam miracula edere certum est. August. autem lib. 2. contra epist. Parme. cap. 8. & tract. 44. in Ioan. & ante eum Origen. hom. 5. in Isai. dicunt hanc sententiam esse falsam, & ab homine nondum per fidem illuminato pronunciatam, & opponunt contra eam priorem obiectionem factam superius: nam hanc sententiam generaliter dictam accipiunt. Alij eam non generaliter exponunt, sed cum Theophylacto de miraculorum operibus, & veram esse affirmant hac ratione & sensu; Deum non facere miracula per peccatores in confirmationem innocentiæ ipsorum. tunc enim esset mendacij, & falsitatis reddere testimonium, quod Deus non facit. Christus autem non vtcunque miracula edebat, sed confirmans per ea se esse à Deo, seque voluntatem eius facere, & hoc modo certum est, nisi talis esset, non potuisse quicquam simile facere. Si autem hanc sententiam sic exponamus, vera est, & accommodari contextui rectè potest: cœcum enim de his operibus loqui verba ipsius sequentia probant, *Nisi hic esset à Deo, non posset facere quicquam*, nempe quicquam simile quale fecerat. Rursus cœcum in eo sensu protulisse sententiam hanc, nempe non posse Christum facere quicquam in suæ confirmationem innocentiæ, id probat quod omnibus notum erat, Christum miraculis illis confirmare, se esse verum Christũ & filium Dei à patre missum; si autem peccator esset, & non verus Christus, nec talis qualem se profitebatur, non posset talia facere. Superius cap. 3. diffusius egimus de his Christi miraculis, quæ ad huius responsionis explicationem multũ faciunt: hæc tertia responsio probabilis est, &

A B C D E

Authoris expositio.

olim eam sum secutus.

Nunc autem non improbabiliter alio modo respõdendum mihi videtur; in cuius explicationem præsupponenda est doctrina vera, quã docet Aug. lib. 83. quæstion. quæst. 79. malos quidem, & peccatores miracula virtute diuina facere, sed non aliquo proprio opere, sed signo iustitiæ, vt signo crucis, nomine Iesu, aut aliquo simili, quo fides vera declaratur; vt per id probetur veritas illius, cuius signum est illud, in quo miraculum fit: cum enim in nomine Iesu miraculũ fit, fidei illius, cuius nomine fit, cõprobatur. hoc probat Aug. illo Mar. 9. Magister vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, qui nõ sequitur nos, & prohibuimus eum: Iesus autem ait, Nolite prohibere eum. Ille igitur illo nomine miracula edens Christi fidem confirmabat; ex illo enim signo declarabat, propter quem opus illud, & per quem fieret, nempe Christum. Hac ratione infideles, & heretici miracula edere possũt & ediderunt, sed signo aliquo sanctæ Ecclesiæ & Christi, vt non ipsi, sed is, cuius signum est miraculo illo probaretur: at peccator nullus sua simplici oratione, & petitione obtinuit à Deo miraculum; nec tale vnquã audiuimus, vidimus, aut legimus, sed solos iustos & Dei amicos impetrasse talia scimus. Hoc igitur est, quod nunc cœcus noster dicit, *Deus non exaudit peccatores*, vt eorum voluntate, & petitione signa faciat, sed iustos & sibi amicos & gratos. Hoc affirmabat cœcus, quia in tota scriptura veteri nusquã legitur Deus ad orationẽ, & petitionem peccatoris edidisse miraculum, idcirco dixit, *A seculo non est auditum*, & verum dixit. Cum autẽ certissimũ esset Christũ solo suo verbo, nõ aliquo signo adhibito, nec nomine inuocato, sed factis quibusdã propríjs, vt tactu, saliua sua, voce, imperio, oratione, miracula fecisse; rectè deduxit eũ non esse peccatorem: supponebat autẽ miracula esse vera miracula, & diuina virtute facta: cœcum enim natũ illuminare solius Dei erat, similiter & mortuos suscitare, quorum iam Christus aliquos suscitauerat; nisi igitur à Deo esset missus, & secundum voluntatem eius faceret, & iustus esset, talia opera non fecisset. Ex hac doctrina superius posita non solũ sequitur huius sententiæ interpretatio, sed sophisma Donatistarum detegitur, qui vtebantur his verbis: *Deus peccatores non exaudit*, vt probarent sacramentum baptismi collatum ab hæreticis non valere, & esse reiterandum referẽte Aug. lib. 5. con. Donatis. cap. 20. sed respondet August. Baptismum secũdum formam Ecclesiæ consuetam, non esse opus hæreticorũ, sed Christi; nec id esse exaudire peccatores, quia nihil ipsi conferunt ex suo: si enim ipsi suo merito, aut oratione effectum Baptismi operaturi essent, vtique nihil facerent: at non id ita fit, sed Baptismo Christi simile est, sicut quando mali nomine Iesu, aut signo crucis, quæ sua non sunt, miracula edunt.

Respon-

Responderunt, et dixerunt ei: in peccatis natus es totus, et tu doces nos?

COMMENTARIVS.

TAm manifestam, & conuincentem redargutionem ferre non valentes, nec habentes quid responderent; ad conuitia furore perciti se conuertunt, superbiam suam aperientes. *Tu*, inquiunt, *Natus es totus in peccatis, & nos doces?* Natum totum in peccatis dicunt, quia non solum quantum ad animam natum in peccato existimabant, iuxta illud Psal. 50. In peccato peperit me mater mea; id enim commune erat multis; sed quia percussum cœcitate corporis natiua propter peccatum putabant: peccatum ergo culpa quidẽ animam, pœna verò corpus infecerat; propterea totum in peccato natum appellarunt, quasi ipsi etiam nõ essent toti in peccatis nati, qui in anima peccati maculã habebant, & corpus multis miserijs subiectum propter peccatum sortiti erant; sicut & omnes nascũtur homines. Est autem vanum, & superbum argumentũ, quia cœcus natus erat, etiamsi propter peccatum esset; idcirco non posse veritatem nouisse, quam ipsi ignorabant; quia vero non simplex responsio, sed simul cõuitium fuit, propterea dicitur, *Responderunt, & dixerunt.*

Et eiecerunt eum foras.

NOn sunt contenti solis conuitijs, sed cognoscentes cœcum illum Christum confiteri, in suam iam peruersam, & erroneam sententiam eum pertrahere posse desperantes, è Synagoga eijciunt, eum excommunicant, & á consortio Iudæorum, qui tunc fideles habebantur, separant. Felix cœcus, qui primus pro nomine Iesu contumeliam passus, & absque Synagogis factus est; quod Ioan. 15. Apostolis futurum Dominus prædixit. Cœcus autem, qui nec verbis ipsorum à veritate auerti potuit; nec etiam huius timore pœnæ motus est, maluit eijci è Synagoga, quam ab eius confessione, qui tanto eum beneficio prosecutus erat, recedere.

Audiuit Iesus, quia eiecerunt eum foras, & cum inuenisset eum, dixit ei.

NOn destituit Dominus, qui propter confessionem eius conuitia, & contumelias passus erat, & adhuc pœnam eiectionis sustinebat, sed eum excipit. *Audiuit*, ergo Dominus, quia non sola diuina scientia id nouit, qua nemine referente omnia scit, sed etiã, quia manifestum fuit omnibus huiusmodi factum, adeo vt fama ad aures exteriores Christi peruenerit; eumque non casu reperit, sed consilio, & misericordia quæsitum inuenit; & quod ei ad perfectam deerat fidem, magnificentissimè donauit.

Tu credis in filium Dei? respondit ille, & dixit; quis est Domine, vt credam in eum?

NOn tam ad intellectum, quam ad voluntatem refertur interrogatio; vt sit sensus; Vis tu in filium Dei credere? semper enim Deus hominum arbitrio in eorum salute, & fide concilianda vtitur. Ille paratum se exhibet, si modo sciat; doceri petit. *Quis est* inquit, *Domine*, filius Dei? eum si mihi demonstraueris credere in eum paratus sum. Dum Christus interrogat hominem exterius, virtute sua, vt agnoscere possit, & velit Dei filium seque paratum ad credendum exhibeat, operatur interius. Est autem cum articulo: *Tu credis in ipsum filium Dei*, vt de filio vero & naturali se loqui manifestaret. Aliquando in scriptura verbum actionis ad voluntatem refertur Ioan. 10. Propter quod opus me lapidatis? id est, vultis me lapidare. & Ioan. 13. Tu mihi lauas pedes? id est, vis lauare. ita nunc *Tu credis*. id est vis, & paratus es credere.

Et dixit ei Iesus, & vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est.

QVod petit cœcus, concedit Christus, ostenditque, quis sit filius Dei, & diuino vtitur artificio. *Vidisti*, inquit, *eum*, non dicit, Ego aperui tibi oculos, nec ego sum, sed modestè & efficaciter opus factum ei proponit. *Vidisti*, inquit, eum; quasi diceret; qui cœcus natus es, iam vidisti eum, á quo illuminatus es; ex tuo ipso visu recepto facile cognosces, quis sit filius Dei: nẽpe ipsemet, à quo visum recepisti, *& qui tecũ loquitur*, se ipsum in tertia persona indicat, non tã propter modestiã, quam vt in illa carne, quæ videbatur, diuinitatẽ filij Dei latere doceret; quasi nõ id tãtũ esset, quod exterius videbatur, sed id quod per se latebat, & per illud quod exterius apparebat, videbatur, & loquebatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

At ille ait, credo Domine, & procidens, adorauit eum.

EFficacia verbi Christi illuminatus interius credit, & exteriori verbo fidem profitetur. *Credo*, inquit, *Domine*, nempe te esse Dei filium verum: nec verbo contentus, ipso facto, & cultu, vt Dei filium reueretur, & colit: *Procidens*, enim, *adorauit eum*. Illuminatus perfectè corpore, & multo perfectius mente, non vt prophetam, sed vt Christum, & Dei filium verum recipit, & veneratur.

Et dixit ei Iesus, in iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non uident, videant, & qui vident, cæci fiant.

GRæca non habent *Ei*, sed, *Dixit Iesus*, vt sermo non ad solum cœcum, sed ad præsentes, qui multi aderant, dirigatur: siue ergo ei, siue multis hoc dictum sit; certum est de multis etiam qui tunc aderant hæc esse dicta. Adorante igitur homine illo, eius dominus fidem contemplans, profert hanc sententiam, cuius est sensus; Meo in mundum aduentu vnum hoc consecutum est, iudicium nempe, & discretio multorum in partes cõtrarias, vt illi, qui non videbant, & simplices, ac ignorantes erant, visum mentis receperint credentes; qui vero videbant, quia scientiam scripturarum, & legis profitebantur, cœci facti sint per incredulitatem. Hoc propter cœcum illum dixit, cui datum est, cum idiota & simplex homo esset, in Dei filium credere, & eum agnoscere; cuius etiam multi similes fuerunt, at illi legis Doctores, & Pharisæi sapientes, & scripturas tota die scrutantes, visum mentis, quem habebant, perdiderunt, & incredulitate excœcati sunt. Particula Vt, non causam, sed consecutionem indicat; cum non propterea venerit, vt aliquis excœcaretur, sed culpa eorum ex aduentu hoc est consecutum. Similis est sententia illa Luc. 2. Hic positus est in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel. Dictum est hoc in confusionem, & terrorem Pharisæorum & legis doctorum, qui legis scientiam profitentes, aduenientem Christum nõ agnouerunt, pleni doctrina cum essent: at rustici & ignorantes agnouerunt, & receperunt.

ANNOTATIO X.

EVthymius duas huius sententiæ refert expositiones; vna est, vt *Iudicium* hoc in loco sumatur pro supplicio & condemnatione; sitq; sensus; Ex meo aduentu consecutum est supplicium, & damnatio aliquorum, nempe quod illi qui vidẽt, & sibi sapere videntur, cœci facti sunt culpa sua, & vitio; at illi, qui non videbant, visum acceperunt per fidem. Ista interpretatio est Chrysost. hom. 58. tamen non facile accommodatur verbis: tunc enim iudicium non complecteretur, nisi eos, qui cum viderent, cœci facti sunt, qui soli damnationem hanc cœcitatis receperunt: cum autem verbum hoc sit generale, cõplectens vtranque partem, vt iudicium sit vtrisque commune, & his, qui excœcati sunt, & ijs etiam, qui viderunt; idcirco adhibet alteram interpretationem, quæ accommodatior est; vt hoc iudicium sit discretionis vnius ab altero. In aduentu autem Christi est hæc discretio hominum maxime facta, vt hi excœcarentur; hi vero lumẽ reciperent. Hanc expositionem secuti sumus in commentario, & ea est Augustt. tract. 44. Sed dices. A quo est hoc iudicium, & discretio facta? Respondeo, à Deo; iustitiam suam cum illis, misericordiam autem cum his exercẽte. Iustè enim superbos Pharisæos, excœcari permisit, & misericorditer paruulos illuminauit: iuxta illud Mat. 11. Confiteor tibi pater Domine cæli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. quâ sententiam huic præsenti accõmodat Augustinus in quæstionibus noui & veteris testamenti capite septuagesimotertio.

Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant, & dixerunt, nunquid & nos cæci sumus?

COMMENTARIVS.

NOn dixit tantum Euangelista audisse quosdam ex pharisæis, sed adiũxit, *Qui cũ ipso erant*, vt hac adiunctione ex ore proprio Christi, eos audisse tunc, cũ proferebatur sententia, significaret. nisi enim hoc adiunctum esset, aliquis existimare posset, eos audisse, quia ab alijs relata talia verba perceperũt, sicut audisse dictus est Dominus, eos è Synagoga cœcũ eiecisse. Aliqui igitur ex Pharisæis, qui tunc aderant, talem sententiã audientes dixerunt Christo, *Nunquid & nos cæci sumus?* deridẽtes hæc opponũt, & est sensus. Ecce nos videmus nunc; iuxta tuam autẽ hanc sententiã oportebat nos esse cœcos, quia ante etiã videmus,

vidimus, nec cœci fuimus sicut iste, vt nunc videremus. Sententiam Christi de visu, & cœcitate spirituali, ipsi de corporali interpretati sunt per irrisionem, & contemptum. Illud, *Et sumus & nos*, copulant cum illo cæco; ac si dicerent: fuimus nos etiam cœci sicut iste, cum nũc videamus? tu enim dicis cæcos visuros; & videntes, cœcos tuo aduentu futuros.

ANNOTATIO XI.

DVplex expositio huius sententiæ esse potest. Vna est, vt Pharisæi intellexerint verbum Domini, quod erat de spirituali cæcitate, & visu, & talem sensum percipientes, in eodem responderint. *Nunquid & nos sumus cæci* mente, qui ante videbamus? Altera est expositio, vt non intelligentes, aut se non intelligere fingentes verbum Christi de visione corporali, & cœcitate interpretentur & respondeant per quandã irrisionem; Ecce nos videmus, qui prius videbamus, & cœci nunquam fuimus. Chrysost. hom. 58. & Euthym. in hoc inclinare videntur: nam eos de corporali cæcitate, & uisione intellexisse exponit. Vtraque est probabilis expositio, accommodatior tamen posterior.

Dixit eis Iesus: si cæci essetis, non haberetis peccatum; nunc vero dicitis, quia videmus, peccatum ergo vestrum manet.

COMMENTARIVS.

DOminus eleganti artificio verba irrisionis illorum in sermonem conuertit serium. & est sensus; *Si fuissetis cæci*, ea cæcitate, qua ego intelligo nunc, id est, ignorantes, & idiotæ, ac simplices, *Non haberetis peccatum*, nempe infidelitatis; at vos dicitis videre, id est, esse de numero videntium, idcirco cœci estis, ideſt, infideles, peccatumq; infidelitatis vestrum manet. Illi dicebant, se videre corporaliter, tamen Dominus applicat verbum visioni mentis, quia re vera existimabant se doctores, & sapientes, & propterea excæcati sunt, quia potuerunt cognoscere veritatem, & noluerunt. Illud autem, *Si cæci essetis*, intelligendum est de numero eorum, de quibus dictum est. Veni, vt qui non vident, videant, tales enim visum receperunt; non autem de numero eorum, qui cum vidissent, cœci facti sunt; hi enim peccatum habent, dicit autem, *peccatum vestrum manet*, non tantum propter peccata cætera, vltra infidelitatem quorum remissionem non obtinuerunt; Infidelis enim in sua infidelitate nullius peccati obtinet remissionem, ideo eius peccata manent; sed etiam propter ipsum peccatum infidelitatis, & excæcationis culpa eorum contractum, in quo adhuc perseuerabant. Illud *Quia*, non causam, sed declarationem significat; vt sit sensus. dicitis vos videre, ergo peccatum vestrum infidelitatis manet, quod si fuissetis cœci, nõ illud haberetis, aut propter fidem quam recepissetis sicut cœcus hic, aut propter ignorantiam probabilem, excusationem haberetis.

CAPVT DECIMVM.

AMEN amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit: & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis IESVS: Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum IESVS. Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium. Omnes quotquot venerunt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

runt fures sunt, & latrones: sed nõ audierunt eos oues. Ego sum ostiũ, per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Fur non venit, nisi vt furetur, & mactet, & perdat. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propria, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Sicut nouit me Pater, & ego agnosco patrem: & animam meam pono pro ouibus meis. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient. Et fiet vnum ouile, & vnus pastor. Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumã eam. Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso. Et potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à Patre meo. Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis, Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis? Alij dicebant, Hæc verba non sunt dæmonium habentis, nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? Facta sunt autem Encænia in Hierosolymis: & hyems erat. Et ambulabat IESVS *in templo, in porticu Salomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi: & dicebant ei, Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus dic nobis palam. Respondit eis* IESVS: *Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me: sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ, vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me: & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum: & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus. Sustulerunt lapides Iudæi vt lapidarent eum. Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo: propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Iudæi, De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis* IESVS, *Nonne scriptũ est in lege vestra, quia Ego dixi dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quẽ Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemas: quia dixi filius Dei sum? Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite: vt cognoscatis, & credatis, quia pater in me est, & ego in Patre. Quærebant ergo eum apprehendere: & exiuit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem in eum locũ, vbi erat Ioannes baptizans primum, & mansit illic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant, Quia Ioannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.*

Amen

Amen amen dico vobis.

COMMENTARIVS.

VErba ista esse superioribus connexa, & ad vnam, eandemque verborum continuationem pertinere, nemo est qui dubitet; qua ratione autem coniungenda sint, & quid Dominus per ea significare voluerit, non æque facile intelligitur, cum tamen sententiæ totius sensus inde maximè pendeat. Est igitur attendendum Pharisæos illo facto impio, quo cœcum à Christo illuminatum propter eius confessionem eiecerunt, duo mundo significasse: Vnum est, eos Christum non verum Messiam, sed Pseudoprophetam, ac seductorem reputare, & talem ab omnibus esse habendum iudicare, quales tunc proximis diebus aliquos experti erant seditiosos, & seductores, de quibus Act. 5. & apud Iosephum lib. 20. de Antiqui. cap. 4. & 5. facta est mentio: Alterum est; quod ex priori consequebatur, omnes eos qui ipsum confitebantur, & in eum credebant, esse seductos, & errantes, quales apud nos sunt hæretici, aut apostatæ à fide; idcirco eos à Synagoga veluti à fidelium numero separatos eijciebant, Dominus ergo causam hanc, tãquam rem magni momenti suscipiens, has imposturas tamquam veritati diuinę contrarias, repellere decreuit: & qui vel parua data occasione solet multa in audientium vtilitatem docere; tanta nunc proposita loquendi opportunitate, silentio rem præterire noluit, cum vita hominum æterna sit, vt cognoscant verum Deum, & quem misit Iesum Christum. Primo igitur eorum cœcitatem redarguit, quod non videant, nec agnoscant veritatem, quam idiotæ, & humiles erant assecuti. contra eorum autem impositiones, duas contrarias statuit veritates certissimas. Vna est, se non solum seductorem, & Pseudoprophetam non esse, sed potius eos omnes esse seductores, & pseudoprophetas, qui per ipsum non intrant, tanquam verum ostium ouilis; illos vero esse veros, & legitimos pastores, & prophetas, qui per ipsum intrant: Altera est, eos qui in eum credunt, ipsumque recipiunt, non solum non esse extra numerum fidelium, immo neminem esse de ouili Dei, nec inter oues, & fideles computandum, qui in eum non credit, nec per ipsum intrat. Parabola igitur de fure, & pastore, & ostio priorem veritatem harum docet, quod valde est attendendum, eo enim tendit, vt ostendat se esse velut ostium ouilis, per quod non intrantes, fures sunt, & latrones, qui vero intrant, pastores sunt. Nec hæc parabola assumpta est, vt Dominus se esse pastorem significet; hoc enim postea ipse adiunxit, ne ostium solum esse crederetur, quasi non esset etiam pastor; nunc autem ostium se esse declarat, per quod intraturi sunt, qui pastores in ouili sunt Dei, & qui non intrant, latrones sunt; & hoc ea ratione factum est, quia illi Iudæi tanquam Pseudoprophetam habebant eum & proclamabant: in quo etiam insinuat, nisi ipsi in eum crediderint, & non credentes, potestatem in oues Christi exercere voluerint; futuros etiam latrones, & fures non pastores. cum autem quę dicenda erant magni sint momenti, vtitur asseueratione in arduis docendis familiari, dicens, *Amen amen dico vobis.*

Quomodo Parabola hac superioribus sit connectenda.

Parabola seorsus exponitur

ANNOTATIO I.

Cõmunis sensus reijcitur.

CHrysost. hom. 58. Euthymi. & Theophylactus quos multi sequuntur, sic connectũt, & exponunt hanc parabolam, vt Christus se esse verum pastorem per eam significet, idque ea occasione, quasi obiectioni tacitæ Pharisæorum respondeat. Cum enim eos dixisset cæcos, & qui non viderent; poterant respondere; nos tibi non credimus, quia seductor es, non verus Christus, & pastor; idcirco Dominus se esse verum pastorem hac parabola docet. Sed hæc communis expositio non probanda videtur. Primo quia non propter ea, quæ obijcere poterant Pharisæi verbis illis, *Vt qui videant cæci fiant*, hæc Dominus docet; sed propter principale negotium, quo eijcientes à Synagoga, credentes in eum, facto ipso Christum seductorem declarabant, omnesq; credentes in eum, seductos, & veluti hæreticos iudicabant; hic enim cœcus fuit primus, in quem

non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non verbis solum, sed etiam opere ipso propter Christum inuecti sunt. Idcirco Dominus protulit ea verba nempe eos esse cæcos,& rursus adiũxit doctrinam contra impostũras eorum, non verbo tantum prolatas, sed ratione etiam confirmatas. Secundo, quia in hac parabola id solum Dominus voluit ostendere,se non esse seductorem;sed eos potiũs, qui ouibus præesse volunt,& ipsum non recipiunt,nec in eum credũt, esse seductores,fures,& latrones;quod si adiunxit se esse pastorem, id non ad scopum parabolæ pertinet. Tertio, quod si is esset scopus, concludenda erat parabola sic; Ego sum pastor; at non est talis conclusio,sed Ego sum ostium. Hęc omnia in prosecutione expositionis multo magis declarabuntur, & confirmabuntur.

Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro. qui autem intrat per ostium, pastor est ouium.

COMMENTARIVS.

PArabolam proponit. Qui in ouile inquit, ouium per ostium intrat, pastor est; qui vero aliunde ascendit, fur est. & latro. ostium igitur ouilis discernit pastores à furibus, & latronibus: fures, quia latere, & securè rapere quærunt, ostium fugiunt, ne in eos pastores insurgant, & deprehendantur: latrones aditum, & ingressum facilem per ostium non sperantes, ab ostio diuertunt: vtrique ergo viam sibi facientes, septa aut maceriem transiliũt; ideo ascendere aliunde dicuntur. at pastor ingressum facilem habens, nec latere quærẽs, cum nihil timeat, non ascendit aliunde, sed intrat per ostium. Fures, vt docet Hiero. Oseæ 7. insidiantur, & occulta fraude decipiunt; latrones audacter aliena diripiunt. Adde fures rebus; latrones etiam vitæ insidiari: Hæreticos furibus Ecclesiæ, Tyrannos latronibus comparare possumus. Fur arte, latro potentia nocent. Et attẽde verba, *Qui intrat per ostium, pastor est ouium*, intellige de ijs, qui intrant propter oues ipsas; de his enim est sermo; nam oues etiam præter pastorem intrant per ostium.

Quo differãt fur & latro.

Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas.

COnditiones pastoris prosequitur, vt à fure, & latrone adhuc magis secernatur: simul etiam quia aliquibus harum vsurus est postea, vt se esse verum pastorem, & Christum manifestet. Nam primus, & princeps pastorum Christus, aliqua habet communia cum pastoribus suis, quos vt ministros, & vicarios in ouili constituit. Primo igitur accedenti ad ostium pastori aperit ostiarius, non autem furibus, aut latronibus. Secundo ingredientis pastoris vocem oues discernunt, & pastorem agnoscunt, ex consuetudine, & frequentia vocis: hoc enim significat *Vocem eius audiunt*, id est; eum ex voce discernunt. Tertio proprijs nominibus oues vocat. Quarto educit eas ad pascua. Hæc sic intellige; ingreditur pastor ouile, vt ad pascua educat oues, nominatim eas vocat, & ipsæ pastoris voces agnoscentes obediunt, & veniũt ipsum sequentes. Est igitur prima conditio pastoris, ingressus per ostium; secunda, ostiarius aperit; tertia, ab ouibus ex voce agnoscitur; quarta nominatim vocat eas; quinta, ex ouili ad pascua educit.

Pastoris proprietates.

ANNOTATIO II.

QVid per ostium, & ostiarium hoc in loco intelligendum sit, tractant Doctores. Chrysost. hom. 58. Ostium diuinas scripturas legis, & Prophetarum interpretatur; cum per has ingressus fit Christus, prænisse sunt enim scripturæ, in quibus, quæ futura erant in Christo, & per Christum prædicerentur; vt aduenies Christus per ea agnosceretur, quæ prædicta sunt, hoc igitur est ostium. Ostiariũ autem dicit esse Moysem, cui leges diuinæ concreditæ sunt. Idem Euthymius cum alijs sentit. At Aug. tract. 45. Christum ipsum ostium, Spiritum Sanctum autem dicit esse ostiarium, tract. 46. quam expositionem amplectuntur aliqui: hi enim omnes parabolam de pastore vero, qui Christus est, exponunt. Ista tamen expositio maxime Chrysostomi non videtur accommodari posse; Cum enim Christus se esse ostium interpretetur, non video qua ratione aliud præter Christum alicui exponere liceat; quod si aliud ostium ab hoc discernas, erit profectò in verbis Christi confusio, dum vnum ostium in primis, alterum in proximis verbis intelligit

Ostij, & ostiarij nomine quis intelligendus.

Christus ipse ostium.

telligit, cum non explicuerit, quod sit illud primum. Ipse ergo est ostium, quatenus per ipsius fidem ingressus patet in ouile Ecclesiæ pastoribus, & ouibus, & per ipsum discernuntur latrones, & fures à veris pastoribus Ecclesiæ, & semper discreti sunt etiam ante aduentum eius; nam qui creditur nunc venisse, prius venturus credebatur. Hoc igitur est, quod statuit docere, se esse ostium hoc, adeoque à veritate abesse calumniam Pharisęorũ eum seductorem dicentium, vt ij sint potius seductores, qui non ipsum recipiunt; ij vero veri pastores, & Prophetæ, qui eũ confitentur, & confessi sunt. Adde scripturas nõ esse ostium Christi, sed ipsum Christum esse earum ostium, quod constat ex Prouerb. Beatus vir, qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei, ostium hoc Christus est, per quem ad Deum ingredimur; fores, & postes ostij huius, scripturæ sunt; ad quarum studium & obseruationem Spiritus sanctus exhortans dicit; Beatus ille, qui intentus est postibus & foribus ostij mei; id est, vigilat & considerat scripturas, vt dũ videt impleri, quæ prædicta sunt in eis, sciat & discernat tempus aduentus Christi: sicut qui intentus est foribus, & postibus ostij clausi, quando motum, aut strepitum percipit, iam aperiri ianuam agnoscit. Christus ergo ostium ipsum est, clausum scripturis legis, & Prophetarum, velut foribus, & postibus. Præterea Moyses non aperit ostium scripturarum credentibus in Christum, sed potius Spiritus sanctus ipse. Nec solis scripturis Moysis continebatur Christus, sed etiam prophetarum: non igitur ipse est ostiarius. Ostium igitur Christus est, non sui quia de se non loquitur in parabola, vt velit significare, se esse pastorem: solum enim docere conatur se non esse seductorẽ, sed eum, per quem in ouile Ecclesiæ ingrediendum est; & qui per eum intrat, verum esse pastorem: qui vero aliunde furem, & latronem. Veri igitur pastores, & prælati per Christum intrant, his Spiritus sanctus aperit ianuam, quia fides ipsa, per quam ingreditur, donum est Spiritus sancti; potestatem veram eis impertit, vt quæ faciunt rata sint; oues etiam vocem agnoscunt, quia verus pastor doctrinam antiquam, & iam in Ecclesia receptam docet, & per legitimam potestatem & veram doctrinam pascit, & ad pastum educit oues: &, si vt debet officium exercet, nominatim vocat; quæ postea omnia exactius declarabuntur.

Spiritus sanctus Ostiarius est.

Prouer. 8.

Et cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, et oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius, alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum.

COMMENTARIVS.

SExta conditio boni pastoris est, ante eductas, & emissas oues vadit, eas ducens, & viam dirigens ad pastum, & oues sequuntur eum anteeuntem, quia vocem agnoscunt. Nã pastor sonos & voces emittit, oues vocans, quas agnoscentes, ipsum præeuntẽ, & ducentẽ sequuntur. Alienum autem non solum non sequuntur, sed potius fugiunt, quia vocem eius non agnoscunt; non enim assuetæ sunt vocibus alienorum. Possumus hæc verba in duas conditiones distinguere, veri pastoris, vt sit sexta oues præire, septima autem oues sequi. Possumus etiam vnam, & eandem conditionem, ex vtraque perfectam facere. & erit sexta.

Alia Pastoris proprietas.

ANNOTATIO III.

ATrende pastores, & sequi, & antecedere solere oues, seu greges. quando enim educuntur ex ouilibus, aut in aliquem locum transferuntur, præcedit dux viæ pastor, dirigens ad pastum, vel locum in quem ducuntur, & hic est pastor notus ouibus, vt vocem eius audientes ipsum sequantur: Alij etiam sequuntur oues, ne aliqua ouis defessa maneat, aut aliqua de causa recedat à grege: indigent enim oues & greges, non ductore solum, sed & custode. Hinc est, quod in scriptura aliquando vnum, aliquando alterum legimus. Psal. 77. De post fœtantes accepit eum. & 2. Reg. 7. Ego te tuli de pascuis, sequentem greges. Est enim vilius officiũ sequi, & solet esse seruorum, atque famulorum. Psal. vero 79. dicitur. Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph: Verbũ deducis נהג Septuaginta verterunt ὁδηγῶν, à verbo ὁδηγέω, quod significat duco, seu dux sum, inde ὁδηγός, id est dux, qui præcedit, & viam demonstrat. & Ierem. 17. Ego autem non sum turbatus te pastorẽ sequens. Ecce pastor præcedit. de hoc igitur pastore dicitur, Ante eas vadit. Hinc sequitur obiectionẽ Chrys. hom. 58. non esse validam, inquit, enim solere pastores sequi, non præcedere. nec responsio eius videtur satis accommodata, dum ait pastores quidem sequi non præcedere, sed vt Christus se omnium ad veritatem inueniendam ducem ostendat, contrarium pastoribus morem seruat, quæ responsio non videtur legitima: nã ex si-

Pastoris est sequi, & etiã antecedere greges.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex similitudinibus pastoris materialis, se verum pastorem esse ostendit: oportet ergo materialē pastorem oues præcedere; nisi enim præiret potius se non esse verum pastorem probaret. Recētiores nescio quæ in hac parte sine auctoritate docent; veritas ex scriptura, & experientia ipsa satis patet. Sunt enim qui præeunt, & sunt qui sequuntur. illi vt dirigant, hi vt custodiant: dirigere est proprium eorum, qui noti sunt ouibus; nō enim sequuntur, nisi cuius vocem, aut habitum ex frequenti sensatione cognoscunt.

Pastor ouium custos, & dux dicitur.

A

Hoc prouerbium dixit ei Iesus; illi autem non cognouerunt, quid loqueretur eis.

COMMENTARIVS.

NOn intellexerunt Pharisæi, quid Dominus in parabola superiori significare voluerit; quamuis enim verborum corticem perciperent; tamen sensum prætensum non sunt assecuti. Habet enim parabola seu similitudo, præter communem verborum intelligentiam, latentem quandam significationem, quæ ex collatione, seu similitudine intelligentiæ prioris accipitur. Hanc non perceperunt increduli illi homines, & rectè hoc est à Domino factum, vt se esse cœcos, & non percipere, quæ dicebantur, vel ipsa experientia discerent, & quod verbo non credebant, opere ipso probarent.

ANNOTATIO IV.

Prouerbium quid significet.

PRouerbium hoc loco Græcè dicitur, παροιμία, Est autem dictum commune, quod per hominum ora passim circumfertur, quod alio nomine Adagium vocamus. Hoc autem loco, non in hac sumitur significatione, sed vt idem sit quod parabola. Græcè παραβολή, quasi comparatio & similitudo, frequenter enim vnum pro altero vsurpatur, & prouerbium parabola, & parabola prouerbium dicitur in scriptura, apud Hebræos autem est משל Prouerbium igitur, parabolam significat in hoc loco, cuius cum alter sit sensus, præter eum, qui ex communi vocū significatione concipitur, explicatione indiget, aut diligenti studio, vt intelligatur, opus est. Verbum autem hebræum commune est, & prouerbio, seu adagio, & parabolæ: nam Ezechiel 18. pro adagio sumitur. Quid est quod parabolam vertitis in prouerbium? In hebræo est verbum cum nomine, vt solent sæpe Hebræi facere, ac si barbarè diceremus, quid est, quod prouerbium prouerbiatis? non enim latinum verbum habemus, sed nomen: id est, frequenter hoc prouerbium profertis. at Psalm. 18. Inclinabo in parabolam, aurem meam. In hebræo idem est nomē & pro parabola accipitur: explicare autem differentiam inter parabolam, prouerbium & exemplum, & diffinire singula, non est nostri hoc loco instituti.

A

Exod. 18.

Dixit ergo iterum eis Iesus, amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium.

COMMENTARIVS.

CVm non intelligerent allegoriam sententiæ præcedentis; dignatus est Dominus explicare, & hoc illa particula *Ergo* indicat, ac si diceret; cum non assecuti essent Pharisæi sensum, propterea Dominus hæc iterum, & secundo loco adiunxit, vt quæ non erant intellecta, exponeret. Asseueranter igitur se ostium ouium esse dicit; vt enim per ostium aditus, & ingressus patet in ouile; sic per Christum, & fidem in ipsum ingredien-dum est in Ecclesiam Dei; & in regnum cæleste: qui enim de Christo non rectè sentit, ab ouili hoc excluditur, nec ei patet ingressus. quibus verbis significat illos Pharisæos esse extra Dei, & Christi Ecclesiam; quamuis sibi maxime præcipuum locum in Synagoga tenere viderentur. Cœcum autem illum, ab eis reiectum non esse verè exclusum ab ouili Dei; hic enim per ostium verum intrauit, illi autem ostium hoc per quod oportebat ingredi respuerunt. Hinc patet causa, cur Dominus se ostium esse dixerit: quamuis enim pastor sit, vt inferius docebit; tamen quia parabola hæc eo tendebat, vt Pharisæos ostenderet de ouili Dei non futuros, nisi in Christum crederent. decipique valde, putantes de synagoga merito eiectum cœcum, quia in eum crediderat; cum ipsi potius extra synagogam veram essent: propterea dixit, *Ego sum ostium*, Si enim pastorem se diceret, non videretur ex-

Quomodo Christus ostium.

tur excludere eos ab ouili, sicut manifestè excludit, quando ostium se esse dicit; qui enim non intrant per ostium, fures sunt. Et attende non simpliciter ostium se esse dixisse, sed *Ostium ouium*: vt veritatem etiam secundam superius narratam doceret, nempe non ostiū tantum pastorum, sed etiam ouium esse; vt nec inter oues quidem Dei sit, qui per ipsum non intrauerit. Et rursus omnes intrantes esse oues, siue pastores sint, siue tantum oues. Hæc verba satis probant ostium illud, de quo superius mentio facta est, non esse scripturas, sed ipsum Christum: Nec eam sententiam esse pronuntiatam propter Christum, sed propter alios ministros, & pastores, qui veri non sunt, nisi per eum ingrediantur: vt ex eo Pharisæos argueret, qui se veros pastores, & prælatos existimabant; cum tamen Christū, qui ostium est, reiecerint, cœcumque illum exclusserint; qui verè per ostium intrauerat. Esse autem hęc verba explicationem præcedentis parabolæ præter contextum ipsum, indicat illa particula *Ergo*, quæ eo posita est, vt significet Dominum hanc posteriorem addidisse sententiam, quia Iudæi non intellexerant priorem. Si autem non esset hæc explicatio prioris, non rectè, nec accommodate ista connecterentur. Ostium igitur Christus est, per quod oues, & pastores oportet in Ecclesiam Dei ingredi.

Quare Christus ostiū dicitur ouium.

Omnes, quot quot venerunt fures sunt, & latrones.

PRosequitur parabolæ explicationem contra pastores falsos, quos Latrones conuincit esse, quia se ostium ouilis, & ouium faciebant, & eas à vero Christo auertebāt, sibi pastoris officium vsurpantes. Restringenda est autem sentētia hæc generalis per præcedentem, vt sit sensus; Omnes, qui venerunt se pastores ouium dicentes, aut Christū se esse iactantes, quia per ostium verum non intrarunt; fures fuisse, & latrones. cum nō aliud sit ostium præter Christum, & qui per eum non intrant, oues non sunt, multo minus pastores. Hoc dicit propter nonnullos, qui ante eius aduentum, se tanquā Christum, & Messiam populo annuntiarunt, vel quod proprium Christi erat, sibi vsurparunt: quales fuerunt Theodas, & Iudas, de quibus habetur Act. 5. & si qui sunt alij. hi enim decerperunt multos Iudæorum, eis persuadentes, se esse promissum Christum, aut quod Christi erat profitentes. hi sunt fures, & latrones; at Christus est verum ostium, & qui per ipsum non intrat, de ouili non est. In Græco habetur, quotquot venerunt ante me, & ita Chryso. Euthymius, & cæteri Græci legunt.

Christus de eis loquitur, qui se veros pastores mentiebantur.

ANNOTATIO V.

Contra Manichæos, hoc Ioannis loco abutentes.

MAnichæi Prophetas contemnentes & dā nantes, hoc loco abutebātur, Quia quot quot ante Christum venerunt, fures & latrones fuerunt, vt auctor est Aug. lib. 5. contra aduersarium legis, & prophetarum, cap. 4. sed verbū sequens, vt rectè Chrysost. hom. 58. dicit, hanc hæresim conuincit: Nam sequitur, oues non audierunt eos, quod in laudem ouium dictum esse nemo negabit: at oues audierunt Prophetas, & si non audissent, essent maxime reprehendendæ: non igitur sententia hæc propter eos dicta est. Qua vero ratione Prophetę ab hac sententia excludantur, non eodem modo omnes exponunt. Aug. loco citato dicit excludi illo verbo, *Venerūt*: veri enim prophetę non venerunt, sed missi sunt: Pseudoprophetæ autem à se ipsis venerunt, iuxta illud Ierem. 23. Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Hæc ergo sententia secundum mentē Aug. omnes generaliter falsos prophetas concludit. idem dicit Hiero. Oseæ. 7. & ante eos eandem explicationem adfert. Clem. Alexan. lib. 1. Stromat. vt venire dicantur, quia non missi, sed à se ipsis venerunt: nec tantum Pseudoprophetas cōprehendit in ista sententia, sed & illos Philosophos, qui dogmata erronea, & falsa tradiderunt, se hominum magistros & doctores facientes. Sed hæc expositio non firmo innititur fundamento: nam venire etiam dicuntur, qui missi sunt. Ioan. 1. dicitur de Ioanne, Hic venit, vt testimonium perhiberet de lumine, qui tamen paulo ante dicitur à Deo missus. Præterea non esse sic limitandam sententiam, probant sequentia verba, cum dicitur, *Quotquot venerunt, fures sunt: ego veni, vt vitam habeant.* si, propterea quia venerunt, dicuntur fures, non erat dicendum *Ego veni*, sed ego sum missus. quam obiectionē sensit Aug. tractat. 45. & aliter limitauit. Alii qui nostro seculo limitant hanc sententiam sic, *Quotquot venerunt*, se Christum seu Messiam esse annuntiantes, fures fuerūt: sed nimis esset tūc restricta hæc sententia, nec constat aliquos tales præcessisse, qui se Christū iactassent, & mentiti essent. Iudam enim, & Theodam Christum se pro-

A

B

Quos dicat fures & latrones.

se professos esse non legimus. Accommodatior erit expositio, si non de omnibus Pseudoprophetis, nec de his solis, qui se esse Messiã mentiti sunt interpretemur; sed de illis etiam, qui, quod A Christo erat proprium, modo aliquo vsurpabant; quales illi duo fuerunt, de quibus Act. 5. legimus. hi enim omnes non per ostium intrabant, quod verè est Christus.

Sed non audierunt eos oues.

COMMENTARIVS.

ILlos fures, & latrones fuisse, signo quodam probat veri, & falsi pastoris, quia oues eos non audierunt: prædicarunt quidem, & annuntiarunt se esse Christum, & Messiam aut se eas habere virtutes, quæ Christi futuri erant; sed oues vocem eorum, tanquam alienorum, non audierunt, nec eos secuti sunt: quamuis enim aliqui eos receperunt, vt habetur Act. 5. tamen omnes cum ipsis perierunt; electi autem, & fideles veri non audierunt eos, nec voci ipsorum auscultarunt: si autem veri fuissent pastores, oues vocem eorum audissent.

ANNOTATIO VI.

AVg. tract. 45. magnam difficultatem mouet, qua ratione dictum sit, Oues non audisse ac Pseudo prophetas, fures, & latrones illos, cum certũ sit multos ex electis aliquo tẽpore deceptos extitisse, sicut multi sunt reprobi, qui aliquo tempore veritatem sequũtur: modo autem multi sunt electi, qui inter infideles aut inter peccatores adhuc viuunt pessimè, multi etiã hæresibus sunt obcœcati, qui tamen conuertendi sunt ad veritatem. sicut è contrario non desunt, qui nunc bene viuunt, male postea victuri, & malo fine vitam finituri: ergo oues B vocem latronum audire potuerunt, & sequi. Recitat August. quorundam responsionem: nempe tunc non esse oues, quando fures audiunt, & sequuntur. Huic opponit Aug. illud Ezech. 34. Errantem ouem non reuocastis, ouis igitur erat, A etiam quando errabat. Idcirco alteram ipse adhibet responsionem: oues non audisse eos, quia non in ea voce audienda perseuerarunt: quamuis enim aliqui electi ad tempus falsos doctores, & Pseudoprophetas audiant; respiscunt & recedunt ab eis, ad suumque verum reuertuntur pastorem. hæc Aug. Possumus etiam aliter respondere, vt non de electis tantum, & prædestinatis hæc exponamus: nam oues fideles omnes sunt, siue reprobi, siue electi, & ad ouile tã hi, quam illi pertinent: oues igitur non eos audisse dicuntur, quia illi, qui populum à lege, & Prophetis auertebant, paucos sui erroris defensores, & discipulos habuerunt, breuique omnes perierunt: at verum Christum non pauci, sed innumeri populi ex Iudæis, & Gentibus erant audituri, nec nomen eius vnquam cessaturum.

Ego sum ostium, per me, si quis introierit, saluabitur.

COMMENTARIVS.

ITerum repetit se esse ostium; prius enim esse ostium dixerat ratione pastorũ, vt parabolam explicare, & alios omnes, qui Pseudochristi extiterũt, reijceret. nunc iterũ repetit se ostiũ esse; vt probet esse ostiũ respectu ouium, sicut & pastorum, omniumq. qui in ouile intrant. *Qui per me*, inquit, *introierit vitam* habebit, & *saluabitur*, & sumitur similitudo ab ostio ouilis: Sicut enim oues in ouile per ostiũ intrantes, ibi conseruantur, & tutę, ac securę manent à lupis vitæ earum insidiantibus; sic qui in Ecclesiam per Christum intrant, vitam habent, & ab hostium potestate liberantur, extra quam Ecclesiam salus, spiritualisque vita non est. Argumentum veri ostij est, quando per ipsum in ouile verum salutis intratur, illi fures ostia fuerunt, non ouilis, sed macelli; perierunt enim omnes illi, qui illos sunt secuti, vt patet Act. 5. ad hoc enim alludit Dominus dicens, *Per me si quis introierit, saluabitur*. quasi ostium sit non macelli, sed ouilis, vbi non mactantur, sed saluantur oues.

Et ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.

NOn solum, qui per Christum ingreditur in ouile Ecclesiæ, salutem & vitam consequitur, sed in omnibus suis actionibus, & operibus, siue occultis, siue manifestis dirigitur, & prosperatur; iuxta illud; Omnia, quæcunque faciet, prosperabuntur. & est metaphora ab ouibus, quæ siue ingrediantur, siue egrediantur, quocunque se conuertũt, inueniunt pascua; tanta est fœcunditas, & vbertas ouilis Christi, quæ est sancta Ecclesia. Phrasis est Hebræa egressum, & ingressum appellare omnia negotia, & opera hominis. sic

sic. 2. Reg. 3. Ioab dixit ad Dauid; Ignoras Abner filium Ner, quoniã ad hoc venit ad te, vt deciperet te, & sciret exitum tuum, & introitum tuum? id est omnia opera tua, siue quæ in secreto, siue quæ in manifesto agis. & 3. Reg. 3. Ego sum puer parvulus ignorans ingressum, & exitum meum; id est nesciens, quæ me oportet facere, siue in his quæ ad me, siue in his, quæ ad regni administrationem pertinent. & Psal. 120. Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum; id est, in omnibus operibus tuis, siue quæ ad te, siue quæ ad alios spectant, siue publica, siue secreta protegat, & conseruet te. sic etiam nunc dicitur, vbique inueniet pascua diuinæ doctrinæ, & gratiæ, iuxta illud Psal. 22. Dominus regit me, nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. & Ezech. 34. In pascuis vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua eorum. quæ verba Hieronymus de militante, & triumphante Ecclesia exponit. *Ingressus & exitus nomine quid scriptura significet.*

ANNOTATIO VII.

Ingredi & egredi multi sariam exponi tur.

AVgust. tract. 45. duplicem superioris sententiæ adfert interpretationem; Vna est, vt per exitũ opera exteriora, per ingressum, opera interiora intelligantur; in vtrisq; enim à Deo oues Christi pascuntur. Et conformis est hęc expositio illi, quã Chaldaica paraphrasis adhibet il lis verbis Psalmi, Dominus custodiat introitum tuũ, & exitũ tuum. introitum, inquit, idest, legis studium; exitũ, idest, negotiationem. similé ferè expositionem adfert Basil. lib. de Spir. sancto. ca. 8. Altera est, vt per introitum intelligamus ingressum per viuam fidem in Ecclesiam militantem, vbi pascua salutis sunt; per egressum, morté B temporalem, per quam fit transitus in Ecclesiã triumphantem, & regnum cælestę, vbi sunt perfecta pascua, & perennia. Et conforme est illud Hieronymi super Ezec. 34. quod in cõmentario A adduximus. Sunt istæ interpretationes quantum ad doctrinam veræ, & quantũ ad sensum probabiles, nec in re diuersæ sunt ab ea, quam in commentario posuimus, præter id, quod phrasis illa est hebræa, significans veluti generalitatẽ quandam operationum, & actionum. Euthy. exponit, *Egredietur, et ingredietur*, idest, ad omnem mundi locum, vt significetur Ecclesiæ dilatatio. Aliqui recentiorũ exponunt, *Egredietur, et ingredietur*, id est, liberè, & securè conuersabitur, iuxta illud 1. Reg. 18. De Dauid, qui ingrediebatur, & egrediebatur in conspectu populi; id est, familiariter, & liberè conuersabatur. & Act. 1. In omni tẽpore, quo intrauit, & exiuit inter nos Iesus; id est, nobiscum est familiariter conuersatus, quamuis hæc omnia vera sint, mihi tamẽ magis probatur, quod in commentario dixi.

Psal. 120.

Fur non venit, nisi vt furetur, & macłet, & perdat: ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant.

COMMENTARIVS.

SE esse verum ostium ouium, non autem illos, qui ante eum venerunt, probat: quia illi in ruinam, & destructionem ouium venerunt: perierunt enim, qui eos secuti sunt: alludit verò ad illud Act. 5. At ipse venit *Vt vitam habeant & abundantius habeant*, nempe vitam habeant gratiæ in hoc seculo, & abundantius in futuro æternã consequantur. Viuit enim iustus in hoc seculo vita gratiæ, perfectiorem postea etiam per Christũ consecuturus vitam, beatam nempe, in gloria. sic Aug. tract. 45. & Chry. ho. 58. exponunt. adhuc in hoc seculo vita gratiæ datur, & abundantius datur, quia iustus in gratia augetur, & magis, ac magis crescit. 1. Thes. 4. Sic & ambuletis vt abundetis magis. Rursus *Vt vitam habeant*, id est liberentur à malis, *Et abundantius habeant*, id est, fruantur bonis: Venit enim, vt, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic exponit Olimpiodo. in Eccle. ca. 2. Rursus *Vt vitam habeant*, quam per fidem in me venturum habebant, *Et abundantius habeant*: nam maior, & copiosior est Euangelii, quam quæ in lege dabatur gratia. Omnia hæc vera sunt, & per Christum data, & ad huius sententiæ veritatem pertinent. *Quid sit vitã habere, & abundantius habere.*

Ego sum pastor bonus.

NE ostium solum Christum esse aliquis existimaret, quasi alius esset pastor, qui per eum intraturus esset, adiunxit se esse etiã pastorem, & quidem bonum, non quemcunque, sed illum verum, & principem pastorum. Et nota artificium Spiritus sancti; si enim pastorem solum diceret, non excludebat alios á ratione pastoris, qui per ipsum non intrant; si ostium solum prędicaret, alium esse pastorem & Christum suspicari aliquis posset, ideo vtrumque coniunxit: illud tamen ex parabolæ instituto, hoc vero ex data occasione, & hic est legitimus sensus huius totius contextus. Pastorem autem bonum se dicit, vt non solum à latronibus, & furibus se separet, & distinguat; sed ab alijs, qui curam

Universidad de Deusto
Biblioteca

veri pastoris non habent,& mercenarij dicuntur,& ab ijs etiã qui boni sunt,per ipsum tamen intrant in ouile ouium. Est autem articulus Græcus appositus duplex, nempe Ego sum ille pastor,ille bonus;vt hoc significet Dominus se esse illum verum pastorem promissum in prophetis.Suscitabo super ea pastorem vnum,qui pascat ea,seruum meum Dauid ipse pascet ea,& ipse erit eis in pastorẽ:quæ verba de Dauidis persona intelligi nequeũt qui tunc mortuus erat,sed de Christo,qui ex eius semine erat venturus, vt sacri Doctores.& Hebræi ipsi intellexerunt.ad hoc alludens dicit;Ego sum pastor ille bonus insignis & pastorum omnium princeps:promissus olim venturus.de quo 1.Pet. 5.Cum apparuerit princeps pastorum.& 1.Pet.2.Eratis sicut oues errantes,sed conuersi estis nunc ad pastorem,& Episcopum animarum vestrarum.lege quæ in annotatione consequuntur.

Ezech. 34.

ANNOTATIO VIII.

Quotuplex Pastorum species in scriptura reperiuntur.

QVi alijs præsunt, & eorum curam gerunt, A in scriptura dicuntur pastores per quandam metaphoram, & similitudinem pastorum, qui ouium custodiæ incumbunt.Horum autem pastorum quatuor genera in eadem scriptura reperimus.Primum est eorum, qui cum nullam habeant legitimam potestatem,& auctoritatem supra alios, eam sibi ipsi vsurpant, intruduntq; se in officia gubernandi, regendi & docendi, quæ ad ipsos non spectant,& ad quę vocati verè non sunt. de his dictum est Zachar. 11. Ecce ego suscitabo pastorem,qui derelicta non visitabit;nec B dispersum quæret,horum sub alio nomine meminit Ieremias cap.14 Falsè,inquit,vaticinati sunt Prophetæ;non misi eos;non præcepi eis;non locutus sum ad illos.& Matt. 7.Attendite vobis à falsis Prophetis. contra hos dictum est Hebr. 5. Nemo assumit sibi honorem, nisi qui vocatur à Deo,tanquam Aaron.

Secundum genus pastorum est, qui legitimã habent potestatem,& auctoritatem, eam tamen non administrant,vt oportet,quos Basilius orapro Santo Mamante vnico verbo describit, nempe qui non ouibus,sed sibi prodesse cupiunt. & C Aug.tract.46.Ioan.qui ob honorem,inquit,aut lucrum temporale alijs præsunt. de huiusmodi Ezech.34. Ezech.dictum est; Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos, nonne greges à pastoribus pascuntur?lac comedebatis; & lanis operiebamini,& quod crassum erat, occidebatis, gregẽ autem meum non pascebatis;quod infirmum fuit, non consolidastis; & quod ægrotum non sanastis; quod confractum est,nõ alligastis; & quod abiectum erat non reduxistis; & quod perierat, non quæsistis;& cũ auctoritate imperabatis eis, & cũ potentia. Hi pastores veri sunt,quia legiti- D mam habent potestatem,non vt primi, qui non veri,sed falsi sunt pastores; quanquã autem veri sint, mercenarij tamen dicuntur: tales erant illi principes Sacerdotũ,Scribæ,& Pharisæi, de quibus dictum est,Matt.23.Super cathedram Moysi sederunt scribæ,& Pharisæi:quæcunque dixerint vobis,seruate,& facite, secundum vero opera eorum nolite facere. quasi diceret, quia veri sunt pastores,& potestatem habent,obedite eis; quia vero mercenarij sunt, eorum opera nolite imitari:malos enim principes & Prælatos,habentes potestatem legitimam honorare, eisque obedire,sed non illos imitari debemus.

Quales Pastores fuerint scribæ & pharisæi.

Tertium genus pastorum est eorum,qui & legitimam habent potestatem, & eam vt par est, & vt expedit, administrant, non sibi, sed gregi prodesse cupiẽtes;hi pastores boni sunt, de quibus scriptum est Ierem. 3.Dabo vobis pastores iuxta cor meũ. Horum omnium pastorum mentionem facit Dominus in hoc sermone, primos appellat fures,& latrones, non ingredientes per ostium:secundos vocat mercenarios,qui vident lupum venientem,& dimittunt oues,& fugiunt: tertios dicit bonos esse pastores, qui animam ponunt pro ouibus suis.

Quos Christus fures, quos ad mercenarios, et quos Pastores appellet.

Vltra hæc tria pastorum genera reperitur in scriptura aliud quartum, sub quo vnicus est pastor,nempe Messias,seu Christus in lege, & prophetis promissus venturus, de quo dictum est Ezech.34.Suscitabo super eos pastorem vnum. & Za. 13.Framea suscitare super pastorem meũ. & ibidem;Percute pastorem, & dispergentur oues. alia testimonia in cõmentario produximus.

Christi sequi est ostẽdere se bonum illum pastorem, & messiam esse.

His igitur notatis,attendendum est, pro vera intelligentia huius contextus,Christum se bonũ pastorem appellare,& talem esse confirmare;nõ tantum vt à furibus, & latronibus, & mercenarijs seipsum discernat; sed etiam vt à bonis pastoribus distinguat,ostendatq; se esse bonum pastorem,non quencunque,sed illum vnicum promissum in lege,& prædictum per prophetas,nẽpe verum Christum & Messiam,quem inter alia cognomina,hoc ipsum etiam habiturum,prædictum erat. Hoc est ergo, quod nunc dicit, *Ego sum pastor bonus*, ille nempe vnicus pastor per Prophetas prænunciatus.Hunc esse sensum legitimum huius contextus multa probant,primum est causa,ob quam Christus totum hunc habuit sermonem: ea enim fuit, quia Iudæi ejecerant è Synagoga cœcum illum, eo quod Christum confitebatur, quasi iudicantes, & declarantes Christũ esse pseudoprophetam, & falsum Christum: propter hoc Dominus cœcum defendens probat potius eos esse extra veram Synagogam, & ecclesiam; hoc autem confirmat, dum se ostium ouium, & se esse verum pastodum se ostium ouium, & se esse verum pastorem dicit: quæ ad rem non facerent, nisi de pastore illo promisso,& vnico loqueretur. Vtitur enim his nomimbus, ouilis, ostij, & pastoris, occasione electionis è synagoga, à qua velut ab ouili,

ouili, exclusserunt cœcum. Alterum est verbum A illud *Quotquot ante me venerunt, fures sunt, & latrones*, quod haud dubie intelligendum est de ijs, qui falsò nomen Christi, aut aliquid, quod Christi futurum erat, sibi vsurparunt cum igitur ab his se secernens dicit, *Ego sum pastor bonus*, non quencumque bonum pastorem, sed illum vnicum significat, cuius officium falsò sibi tribuerunt fures, & latrones. Tertium est,quod inferius sequitur, *Alias oues habeo,quæ non sunt ex hoc ouili,& illas oportet me adducere*, quis nõ intelligit hoc esse peculiare pastori illi, nempe Christo? Quartum est, quod Dominus ad pro- B bandum se esse bonum pastorem, adducit. *Cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ,sicut ego cognosco patrem &c.*hoc nemo hominum dicere verè potuit, nec poterit, præter illũ vnicũ pastorem Christum:igitur sententia hæc, *Ego sum pastor bonus*,in eum est interpretanda sensum,vt significet Christum esse bonum pastorem illum vnicum,quem venturum prophetæ prædixerant: talis enim à Iudæis legis,& scripturarum peritis, futurus credebatur, & expectabatur; eaque de causa, vt in commentario adnotauimus, cum duplici articulo græcè legitur, *Ego sum ille pastor, ille bonus*.hinc est quod Dominus bis hanc sententiã repetit,Ego sum pastor bonus. prius quidem vt se à furibus, latronibus, & mercenarijs secernat:posterius vero, vt se etiã à bonis quibuscumq; pastoribus longe differre doceat, vtpote qui sit vnicus,& princeps omnium pastorũ: hoc enim nomine appellatus est à Petro 1.epist.c.5.

Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.

COMMENTARIVS.

PRobaturus se esse bonum pastorem primo se à mercenario secernit &, vt id efficiat, vnam differentiam inter vtrunque constituit, nempe bonum pastorem, vitam omnibus periculis exponere in ouium defensionem, tutelam, & salutem:hoc autem mercenarius non facit,vt in sequenti sententia exponitur. *Animam*, hoc loco vitam corporalem intelligit,quod sæpe in scriptura fit.Matt.2.Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri.Ioan.13.Animam meam pro te ponam.

ANNOTATIO IX.

Quomodo commendatur pastor animam pro ouibus ponens, cum hoc non liceat.

POsset aliquis obijcere circa hanc sententiam A nempe metaphoram pastoris, mercenarij,& ouium non accommodari conuenienter præsenti institutio. Pastor enim non ponit animam suã pro ouibus: nam pluris facit homo vitam temporalem quam oues omnes,quas possidet. Iob 2.Pellem pro pelle,& cuncta quę habet homo, dabit pro anima sua:& quod magis vrget si animam ponat pro ouibus, pro quarum conseruatione mori non recusat,non rectè facit, nec laudandus est:vita enim temporalis maius bonum, & præstantius est,quã pecuniæ, & res tẽporales, non ergo virtutis ordo seruatur, si pro eo quod B minus est,maius exponitur.Vnde sicut pro honore,ita & pro rebus tẽporalibus vitiosum est vitã commutare temporalẽ:qui igitur pro hisce ouibus dat animam suam,bonus non est pastor.Ali qui hoc iusti argumento de solis pastoribus spiritualibus,nẽpe qui per similitudinem pastores dicũtur,hanc sententiã intelligendam censent,quorum opinioni, & expositioni contextus obstat: nam Dominus metaphoram prosequitur in tota sententia:*Mercenarius*,inquit,*videt lupum venientẽ,et fugit,et dimittit oues,et lupus rapit,et dispergit:bonus*,autẽ *pastor,et cuius sunt oues animã dat*,& vitæ periculo se exponit pro ouium defensione. Non ergo negari potest, hęc omnia sumpta ex metaphora,& id mihi probabiliusvidetur. C

Difficultatis solutio.

Quod autem in contrarium allatum est, facile soluitur: duo enim respondeo; Vnum est non dici pastorem bonum,eo quod benè & rectè secundum virtutẽ agat;sed quia, quod officij sui est,accuratè perficiat. exemplum habemus Luc. 16.in Villico illo iniquitatis,qui prudenter egisse dicitur, cum iniquè & iniustè sit operatus donando, quæ Domini erant: ita & bonus pastor dicitur,quia ouibus maxime cõsulit: sæpe enim in scriptura rebus male gestis bonæ significãtur, vt docet Greg. lib.3.Moral.cap. 16. bonus ergo Prælatus pastori confertur, qui animã ponit pro ouibus,etiamsi hic non in hoc laudandus sit,quasi rectè egerit.sicuti nec rectè egit Villicus, quẽ nihilominus iusti quodã modo imitari iubentur.

optâ esse.

Alterum est,quod magis ad rem facit;non semper esse vitiosum vitam dare, & periculo vitæ tẽporalis se exponere pro ouibus, & rebus temporalibus defendendis. Quando enim temporalia ad honestum finem ordinantur, & diriguntur, licet eas desiderare,acquirere,conseruare,& pro eorum defensione vitæ periculo se offerre:neq. id est maius pro minori, sed potius pro maiori exponere: nam temporalia ad honestum finem ordinata, rationem boni honesti habent: hac de causa licet ea defendere cum periculo vitæ etiam probabili,eaque recuperare cum eodem periculo, debitis circumstantijs adhibitis: de hac tamen re non est locus hic plura dicendi,dicta autem ista sunt, vt ostendamus bonum esse posse pastorem, etiam secundum virtutem, qui pro ouibus vitam exponit temporalem, & id satis est ad metaphoram conseruandam, quæ maxime ad contextum facit. Non est autem quærenda similitudo in omnibus: id enim vitiosum, & præter loquentis institutum est: cogeremur enim dicere,quæ falsa sunt.cum pastor ouium materialium,nõ diligat eas amore benevolentiæ,

Licet quandoque pro temporalibus vitam exponere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uolentiæ, sed vtili, & propter seipsum. Prælati vero non debent diligere subditos eo amore solo, sed præcipue propter vtilitatem, & bonum eorundem subditorum. non est ergo metaphora sic extendenda, vt ad dissimilia trahatur, sed ea tantum complectitur, quæ sermone exprimuntur. hoc vltimo adnotandum est, animã dare pro aliquo non semper esse mori pro eo, sed aliquando etiam significat vitæ periculo se exponere, quod satis constat Act. 15. vbi de Paulo, & Barnaba, qui tunc viuebant, dicitur; Qui animas suas tradiderunt pro nomine Domini nostri. *Animam ponere, non semper mori significat.*

Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues.

COMMENTARIVS.

NOn sic se habet mercenarius; sed vitam propriam ab omnibus liberam periculis conseruat, etiam cum detrimento ouium: nam dum lupum venientem videt, non expectat, sed fugit, & dimittit oues in periculo; lupus enim venit nemine resistente, & oues rapit & dispergit; aliquas earum rapit, & mactat; cæteras autem, quas rapere nõ potest, dispergit, quia timore, & terrore omnibus perculsis, vnaquæque in suum locum fugit, fuga salutem quærens. Non sic facit verus & proprius pastor; sed lupo occurrit, ac vitæ subiens periculũ resistit, & oues defendit. Quod egregius ille pastor Dauid, de cuius semine pastor hic bonus secundum carnem natus est, faciebat: qui 1. Re. 17. dixit ad Saul, Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo, vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum, & illi consurgebant aduersum me; & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos. hoc profectò non mercenarij, sed veri pastoris erat. Mercenarium describit Dominus; *Qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ*, hæc duo ad idem pertinent; posterius enim est explicatio prioris, idcirco sine aliqua copulatione posita sunt. *Qui non est pastor*, nempe, *Cuius oues propriæ non sunt.*

Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus.

CVr mercenarius fugiat causam adiungit; quia ipse mercedem solam quærit, proinde quando pereunt oues, ipsi non pereunt, sed Domino, cuius sunt; siue ergo viuãt, siue pereant, nec lucrum, nec damnum ei referunt, quia solam mercedẽ ex custodia ouiũ habet; propterea fugit, & vitæ propriæ consulit. Hoc significat ista phrasis, *Non pertinet ad eum de ouibus*, id est, non pereunt in damnum ipsius, nec viuunt in lucrum. Mar. 4. Non ad te pertinet, quia perimus? id est, non tua res agitur. Aliqui vertunt, & oues non sunt illi te pertinet, quia perimus; & sic Græcè habetur, & sic interpres vertit. Luc. 10. curæ; seu, non est cura illi de ouibus; & sic Græcè habetur, & sic interpres vertit. Luc. 10. Non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare. quamuis autem sic legamus, ad eundem sensum refertur; Nam mercenarij etiam curam gerunt de ouibus, sed dicuntur non esse illis curæ, quia non ipsis, sed dominis pereunt.

ANNOTATIO X.

Mercenariorũ nomine Pharisæos significat.

ADuertenda sunt aliqua in exactiorem superioris sententiæ declarationem. Vnum est, per hos mercenarios Dominum significasse illos Pharisæos, & primos Iudæorum, curam plebis gerentes; qui auaritiæ, & ambitioni dediti erant decimantes mentam & ciminum, & primos accubitus quærentes; hi non ouium vtilitati, sed propriæ studebant. Ita exponit Aug. tract. 46. & Basil. in orat. de S. Mamante. Esse etiam similes in Ecclesia Euangelica improbabile non est, de quibus ad Philip. 2. dicitur. Quæ sua sunt, quærunt, non quæ Iesu Christi. Tria ergo genera hominum distinguit; quosdam, quos fures & latrones, quosdam, quos mercenarios appellat; illi Pseudoprophetæ, qui cum auctoritatem non habeant, eam sibi vsurpant; hi prælati veri, sed debito modo suum officium non administrantes, sunt; à quibus se primo loco secernit, dum se esse asserit pastorem bonum illum, qui animam ponit pro ouibus, quia eius propriæ sunt: postea à bonis etiam pastoribus se esse diuersum docet, quos tertio loco significat. Secundo est aduertendum; hinc dubitationem suboriri; Si enim mercenarius est, cuius oues propriæ non sunt, omnes nostri Prælati, & pastores mercenarij sunt, quia oues ipsorum non sunt; non enim sunt fideles oues huius, aut illius prælati, sed Christi, cuius est Ecclesia. Vnde Ioan. 20. dictum est Petro; Pasce oues meas; non tuas. & Matth. 16. Aedificabo Ecclesiam meam; nõ tuam. & 1. Corin. 3. Sic nos existimet homo, vt ministros, & dispensatores. quid ergo? dicemusne Apostolos, & successores omnes eorum mercenarios? Respondeo; qui propriæ vtilitati temporali studet, & officium suscipit non propter oues præcipuè, sed propter honorem, aut lucrũ, aut bonum aliquod proprium, mercenarius est, qui facile imminente periculo, & cessante lucro dimittit *Prælati Mercenarij non sunt, quamuis oues non suum, sed Christi sint.*

dimittit oues, quia non habet iam, quod in eis pascendis sibi proposuerat: cæterum qui vtilitatem ouium in officio præcipuè quærit, & commoda propria temporalia postponit, non mercenarius, sed proprius est pastor: quia & si verè oues eius non sint, ita eas tamen tractat, ac si suę essent; & propterea vicarij, ac ministri Christi dicuntur, vices eius gerentes; quia sicut Christus tanquam verè suas gubernat, ita vicarij eodem affectu in eas feruntur, quo is, cuius sunt vicarij. Charitas enim qua diligitur Deus facit, vt quæ Dei, & Christi sunt, velut propria reputentur: inde fit, vt hi vitam, & sanguinem pro ouibus fundant. Exemplum est in illo Dauid, quod in commentario attulimus, pascebat gregem, non suũ, sed patris; at quia patris erat, adeo suum reputabat, vt in vrsum, & Leonem rapientes etiam ouẽ vnam insurgeret, & de ipsorum ore eriperet; talis Petrus, talis Paulus, tales Apostoli, & multi postea eorum successores; tales etiam diuina gratia habet nunc Ecclesia nostra multos.

Tertio aduertendum est, Gaudentium hæreticũ, vt refert Aug. lib. 2. contra epist. eiusdem ca. 8. hoc loco fuisse abusum, ad probandum non esse vlla ratione concessum in persecutione fugere: quia *Mercenarius fugit, & dimittit oues*, nec intelligebat iste hæreticus aliquando fugiente pastore, non dimitti oues, nec lupum rapere, aut dispergere. Fugit Paulus per murum dimissus, tamen non propterea lupus fideles dispersit, aut rapuit; Aliquando enim quæritur solus pastor, non oues, & tunc si pastor fugiat, in periculo nõ manent oues; aliquando etiam, si nõ solus quæratur, fugit corpore, sed non animo, nec cura, nec prouidentia, vti August. dicit: addens aliquos corpore non fugientes, fugere & dimittere oues, vt qui iustitiam deserunt timore, vel affectu, quamuis corpore adsint, verè fugiunt, & mercenarij sunt: de hac tamen materia non est nostri instituti plura disserere. Sunt enim casus, quando, & Prælatis licet fugere corpore, nec tamen, verè fugiunt, nec mercenarij sunt; nobis exemplũ Pauli, & doctrina Christi nunc sufficiat. Mat. 10. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. de qua re extant multæ doctrinæ sanctorũ, & præcipue Apologia Athanasij de fuga sua. *Luporum nomine qui sint intelligendi.*

Quarto est aduertendum, per lupum non solos hæreticos, tyrannos, & nominis Christi persecutores intelligi, sed quoscunque, qui fideles à iustitia auertere conantur, qui timorem aliquem sua potentia Prælatis incutere solent: sed non satis est pastoribus, si non fugiant lupos, quando terrentes inuadunt, sed adhuc cauere debent, ne cum lupis amicitias ineant, in ouium detrimentum; quod rectè annotauit Anacletus Papa in epist. 1. Turpe profectò est pastoribus, lupos habere amicos in suarum ouium damnum. hi enim & si corpore non fugiant, & dimittant oues, corde tamen, & animo, quod peius est, longe fugiunt, & in grauiori periculo relinquunt oues, quando lupus, & tutus, & securus inuadit.

Ego sum pastor bonus.

COMMENTARIVS.

REpetit se bonum pastorem, vt postquam à mercenarijs, & furibus distinctum se esse probauit, ab alijs omnibus etiam bonis pastoribus secernatur: seque esse illum vnicum, & verum pastorem promissum ostendat; ea enim de causa hoc verbũ repetitur.

Et cognosco oues meas.

QVatuor argumentis à signo sumptis, se esse verum & bonum illum Pastorem probat; quorum primum est, *Et cognosco oues meas.* in his sententijs particula *Et*, loco *quia*, posita est; est enim Hebræa phrasis, vt superius annotauimus. Nota vna ex ijs, quæ supra numeratæ sunt, quibus pastor à latrone, & fure secernitur, hæc est. est igitur pastoris veri, suas oues cognoscere, nemo tamen cognitionem habere potest, quam Christus vnicus ille pastor habet suorum electorum. Pastores enim oues suas non cognoscunt distinctè, nisi aliquo signo exteriori notentur, quo vti solent, vt eas agnoscant, & inter alias, quæ suæ non sunt, distinguant; at mirabilis noster pastor Christus hoc habet proprium, tanquam verus, & proprius pastor, qui nouit oues suas, etiam nullo signo distinctas. Multi enim sunt, & fuerunt inter infideles, & peccatores, qui oues sunt Christi, nullum in se, quo ab alijs dæmonis ouibus secernantur signum habentes; & tamen nouit eas Christus, & ad se trahit. 2. Tim. 2. Cognouit Dominus, qui sunt eius. Cognoscere enim oues, quando errant inter oues diaboli, cum nullum in se signum distinctionis habent; immo quod magis est, etiam antequam fiant, & generentur: hoc proprium est huius vnici pastoris. De hac cognitione distincta, & perfecta loquitur Dominus, vt ex verbis sequentibus constat, qua non tantum exreriora ouium, sed etiam intima cordis perspicit, & quid vnicuique expediat, intelligit. Est autem aduertendũ, quam- *Christus oues suas quomodo cognoscat.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis generaliter oues Christi sunt credentes in eũ; tamẽ particulariter hic loquitur de electis,& prædestinatis,qui oues in ęternũ sunt futurę;illas nouit,sed particulari modo has, quia & intellectu,& affectu in ipsas fertur,quæ nunquã sunt auellendæ ab eo,licet ad tẽpus errent;& hoc significat verbũ sequens.Hæc est prima conditio,& nota pastoris boni.

Et cognoscunt me meæ.

ALterum argumentum est à secundo signo, oues etiam meæ me cognoscunt. Electi, & prædestinati Dei infallibiliter cognoscunt etiam pastorem Christum, quia licet ad tempus errent,tamen tandem suum verum agnoscent pastorem, & cognoscent,sicut etiam cognitæ sunt. hoc Paulus 2.Tim. 2. declarat dicens; Ex quibus est Himenæus, & Philetus, qui á veritate exciderunt dicentes resurrectionem esse iam factam, & subuerterunt quorundam fidem; sed firmum fundamentum Dei stat habens signaculũ hoc; cognouit Dominus, qui sunt eius. ac si diceret; multi exciderunt à fide, sed quos elegit Deus, & prædestinauit, tandem excidere non possunt, nec vllus contra eos prævalebit, quia eos nouit Dominus, & nemo de eius manu eripiet. Rom. 11. Non repulit Dominus plebem suam, quam præsciuit. Act. 13. Crediderunt, quotquot præordinati erant ad vitã æternam. Oues ergo Christi cognoscunt ipsum,hæc nota vnici illius pastoris est: nemo enim hominum etiam eorum, qui boni pastores sunt, hoc habet:fieri enim potest, vt oues non cognoscant eum. non enim necessarium est hunc vel illum cognoscere, ad salutem, & vitam æternam;cognoscere autem Christum necessarium est,& vt oues eum agnoscant. necesse quidem est agnoscere prælatos, & pastores in Ecclesia, tamen qui hunc non agnouit, quia forsan tunc errabat, agnoscet alium successorem; at Christum necesse est agnoscere: est autem hæc nota effectus prioris, propterea enim oues cognoscunt me, quia ego cognosco eas.

Vnius Christi proprium est ab ouibus suis cognosci.

Sicut nouit me Pater,& ego agnosco Patrem.

QVales sint cognitiones præcedentes explicat Christus,& est talis sensus; *Cognosco oues meas*,sicut cognouit me Pater, *Et cognoscunt me meæ*, sicut ego noui patrem,loquiturque vt homo. Est autem similitudo proportionis, non æqualitatis: non enim dictio *Sicut*, semper æqualitatem indicat,vt aperte probat illud Domini apud Matth. 5.Estote perfecti,sicut pater vester perfectus est. Cõsideremus igitur, quomodo Pater nouit Christum: sic enim proportionis similitudine Christus nouit suos. Pater igitur sic nouit filium, si loquamur, vt Deus est,quia intelligendo, & cognoscendo totam suam ei donauit,& communicauit substantiam, & vitam, vt homo autem est, sic Christus homo à Patre cognitus est,vt non fuerit sterilis,& inutilis cognitio, sed simul affectiua.& factiua:quia eam humanitatem summis donis,& perfectionibus,vitaque spirituali affecit: sic & Christus nouit suos,non sterili cognitione, & speculatiua, qua etiam inimicos nouit; sed affectu,& efficientia,quia pluribus beneficijs, & virtutibus insignibus ac donis, suos repleuit,& replet electos,eosque viuificat.*Sicut* igitur *nouit me Pater*, sic ego oues meas.Cõsideremus rursus, quomodo filius nouit patrem. Vt enim Deus est, recognoscit, quod accepit à Patre,& redamat ipsum,non tamen vitam,aut aliquid ei communicat,quia Pater a filio non accipit quicquam in se:vt homo autem Christus nouit Patrem eius voluntatem in omnibus implendo,ipsius honori in omnibus consulendo,nomen eius celebrando,sic etiam oues,& electi cognoscunt Christum amando,reuerendo,obediendo,colendo,& celebrando;at nihil ei vitæ,aut perfectionis addunt, nihil in se accipit ab eis Christus.Luc. 17.Postquam feceritis hæc,dicite,serui inutiles sumus.His igitur propositis verbis declarat Christus, non qualemcunque se esse pastorem,sed Messiam,& verum Christum Dei filium,nemo enim alius sic cognoscit,aut cognoscetur ab ouibus. Quis enim oues viuificat,vti Christus?quis seipsum dat ouibus. quis eas,vt ita dicam,deificat,& cõsortes diuinæ naturæ facit,sicut ipse?Rursus est alia similitudo,*Sicut nouit me Pater,& ego noui Patrem*, vt nec à Patris cognitione, & affectu diuellatur filius, nec Pater etiam ab ipsius filij cognitione, & affectu: ita erit firma, & certa hæc cognitio inter me, & oues, quæ in æternum manebit.

Reciproca Christi,& ouium sicarum cognitio expenditur.

ANNO-

ANNOTATIO XI.

Interpretatio Chrysostomi & Euthymij reijcitur.

CHrysostomus hom.59. & Euthymius multo aliter hanc sententiam exponunt,& cõnectunt; non enim referunt hanc similitudinem ad cognitiones præcedentes, sed vt sit noua sententia;qua Christus,vt Deus æqualem se habere cognitionem cum Patre asserit,Sitque sensus.Sicut nouit me Pater, ita ego æqualiter cognosco patrem, hoc autem dicitur,ne cum præcesserit; *Ego cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ*, aliquis existimet, æqualem habere oues cognitionem cum ipso: propterea adiunxit se æqualẽ habere cognitionẽ cũ Patre, ad quam oues non possunt peruenire. Sed accõmodatior multo est allata expositio in commentario;nõ enim verisimilis erat hæc dubitatio: nec ex verbis illis aliquis eã æqualitatem concipere potuit.Potius dicendũ est,cum præcedentia illa verba adhuc nõ exprimerent eã cognitionem qua à mercenarijs, aut ab alijs pastoribus bonis discerneretur: propterea adiunctam esse hanc sententiam,vt se verum Christum, & principem pastorum declararet ex propria quadam cognitione, & hæc videtur legitima expositio, & consonat,quod paulo post sequitur:*Ego cognosco eas,& sequuntur me, & vitam æternam do eis*, quasi hæc duo posteriora sint effectus huius cognitionis. Simile etiã illud est Ioan.6.Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, viuet propter me.

Et animam meam pono pro ouibus meis.

COMMENTARIVS.

HOc est tertium argumentum á signo discernente mercenarios à bonis, & proprijs pastoribus,& multo magis fures,& latrones,qui non solum vitam propriam non exponunt pro ouibus;sed potius ipsarum vitæ insidiantur. Christus autem verus,& proprius pastor vitam suam pro ouibus exposuit:hoc enim loco anima,vitã temporalẽ significat.Tamen aduertendum est etiam hoc signo ab omnibus pastoribus etiam bonis,Christum secerni;quia non quouis modo Christus animã posuit pro ouibus,sed eo,quo nemo alius posuit,nec ponere potuit, vt hoc argumentum esse verum Christum, & principem pastorum probet;quod in quatuor maxime apparet.Primo quidem Apostoli,& Martyres vitã exposuerunt pro ouibus Christi;sed eorum mors ouibus in redemptionẽ & remissionem peccatorum non profuit:solaenim mors Christi peccatum delere potuit,gratiam restituere,& cœlum aperire.ipse ergo est,qui maxime pro ouium vtilitate animam posuit, ratione effectus, quia maxime profuit.Secundo & hoc est valde perpendendum, homo vitam pro alio exponere potest,& exposuerunt multi;sed hi,qui exposuerunt, erant morituri. etiamsi pro alijs eam non exposuissent, potius dicendi sunt, mortem pro alijs cito subijsse,& vitam diminuisse;at Christus non sic;ex vnione enim ad verbum,caro illa immortalis futura erat,& ei impassibilitas,& immortalitas debebatur;at pro nobis, & ouiũ salute,se passibilem,& mortalem fecit;dispensatiue impediendo, ne eius gloria ad carnem se extenderet;se ergo mortalem,& patibilem pro ouibus fecit;idcirco ipse solus est, qui pro eis vitam verè exposuit;id Paulus insinuat dicens.2.Corint.8.Propter vos egens factus est,cum esset diues.Tertio homines potius pro se moriuntur,quam pro alijs, quia plus sibi prosunt,quam illis.Mors enim Martyrum plus eis profuit,quia gratiæ, & glorię pondus illis contulit;nobis autem ad exemplum, & satisfactionem pro temporalibus pœnis profuit,maius tamen est gratiæ & gloriæ bonum,quod sibi per mortem conciliarunt. Vnde Aristoteles gentilis docuit;qui pro amico moritur,plus amare se, quam amicum, quia sibi bonum honestum comparat; amico autem vitam temporalem, pro cuius defensione vitam exponit;at Christus non sic; mors Christi nobis plus profuit, quia ad remissionem peccatorum,ad gratiæ consecutionem,ad æternam vitam necessaria fuit; horum nihil sibi per mortem comparauit, ex vnione enim omnia sibi debita erant,nec pro se moriens ei erat opus;quod Isa.7 dicitur.Paruulus natus est nobis,& filius datus est nobis.Quarto denique quia nullius vita in totum alteri profuit:multum tempus vitæ intercedit inutile alijs,etiam in his,qui mortem subierunt pro altero: non enim tota vita Apostolorum nobis profuit,sed illa pars vitæ,quam pro nostra vtilitate expenderunt;at Christus ab instanti suæ incarnationis nobis profuit:nam & tunc nostram redemptionem sua dilectione me-

Quomodo vnicũ Christo singulare fuerit, animam pro ouibus ponere. Collatio mortis Christi, & Martyrum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

me meruit. Ipse igitur est, qui propriè, & perfectè animam suam posuit pro ouibus suis, de quo solo prædictum est Isa. 53. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.

Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere.

QVartum argumentum est à quarto signo boni pastoris, & proprij: hoc est, errantes oues quærere & reducere, quod per Ezechi. 34. Dominus ostendit, malos pastores arguens, Quod abiectum, inquit, erat, non reduxistis, & quod perierat, non quæsijstis. Habebat Dominus multas oues errantes inter gentes, quæ non erant de ouili Synagogæ: has per suos Apostolos quæsiuit, reduxitque ad ouile suum. His verbis vocationem gentium significat, vti Sacri Doctores explicant. Basil. hom. 28. in Psal. 28. in principio. Grego. hom. 14. in Euang. similiter & August. tract. 47. & Chyso. hom. 59. Adduxisse Christus dicitur, quia per Apostolos ab eo missos, eas oues reduxit, & conuocauit. *Oportet*, inquit, *Me adducere*. illud *Oportet*, Patris præceptum, & mandatum significat: habuit enim Christus homo Patris mandatum conuocandi, & reducendi Gentium nationes ad ouile Dei, pro quibus etiam mortuus est.

ANNOTATIO XII.

Quibus olim conuenerit ecclesia gentium cum Synagoga Iudæorum.

NEmo dubitat hoc ouile, fuisse Synagogam Iudæorum, in qua erant tunc cultus, & religio Dei; sed difficultas est, quia dum dicit; *Oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili*, insinuat aliud esse ouile, ad quod illæ pertinebant oues. Quod igitur hoc erat? Aduertendum est, ante aduentum Domini nostri, Ecclesiam sanctam in duos populos fuisse diuisam; in Synagogam, quæ erat Ecclesia Iudæorum; & in Ecclesiam gentium, quæ erat cõuocatio iustorum, & fidelium, qui de Iudæorũ semine non erant: quamuis enim inter gentes maxima ex parte Ecclesia perierat, quia idololatria, & veri Dei ignorantia vbique regnabat; tamen non in totum perijt; nõ enim deerant aliqui, quamuis rari, & pauci, in quibus veri Dei fides, & mandatorum naturalium obseruantia vigeret: Iob enim, qui fuit ab Abrahamo quintus, fidelis, & rectus erat, & huiusmodi alij, tunc & postea inuenti sunt. Hi ad Ecclesiam gentium pertinebãt, quamuis, vti dixi, maximam partem ouium erasse, extra veram illam Ecclesiam notum sit. Istæ duæ Ecclesiæ, & populi, in tribus conueniebant, in multis autẽ differebant. Conueniebant primo in fidei necessitate: nemo enim siue ex vno, siue ex altero populo, remissionẽ peccati, & gratiã consequi potuit, sine vera fide Dei supernaturali. ad Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. verum quidem est, non fuisse in omnibus æqualem fidei explicationem necessariam; quidam enim fidem distinctiorem, quidam obscuriorem habebant: de qua re non est opportuna nunc tractatio. Hoc satis sit, fidem omnibus ad salutem fuisse necessariam, quod ab exordio mundi semper fuit vt Aug. epist. 99. rectè docet. Conueniebant secundo quia tenebãtur obseruare mandata naturalia, quæ in Decalogo continentur. Necessariũ enim A fuit semper omnibus præcepta naturalia implere ad iustitiam, & reus erat peccati, qui transgrediebatur. Conueniebant tertio in cultu, & religione: semper enim Ecclesia gentium habuit cultum exteriorem aliquem, quo Deum coluit, vt constat ex Iob, qui Deo sacrificabat; & ex patribus illis qui præcesserunt, ante quam Iudæorum populus separaretur: quamuis cultus Iudæorum fuerit in multis ab illo diuersus, in his tribus vterque populus, & vtrumque ouile conueniebat; at in multis erat discrimen. Primo B quidem in fide: nam gentes solum obligabantur credere in vnum Deum Saluatorem, & diligentium se remuneratorem, vt patet ad Hebr. 11. at populus Iudæorum obligabatur credere distincte venturum Christum, & Messiam de semine suo; hunc credebant, & sperabãt. Fuit autem ex priuilegio etiam aliquibus ex gentibus reuelatum hoc mysterium de venturo Christo, vt ex historijs constat. Secundo erat discrimen in præceptis cęremonialibus, & iudicialibus, quę Deus illi Iudæorum populo imposuit, & seruare tenebatur; inter quæ vnum fuit de circuncisione; C hæc autem fideles ex gentibus non tenebantur implere: quamuis enim gentes ad Iudaismum transire tunc poterant, & circuncidi, si vellent; tamen non obligabantur; fide enim, & obseruantia mandatorum naturalium, Dei virtute, & gratia, sine qua fieri non poterat, exhibita, saluabantur etiam sine circuncisione, & cæremonijs illis. Tertio in antiquitate; Ecclesia enim gentium à principio mundi incepit, & vna processit vsque ad Abraham, in quo Iudaismus per circuncisionem incepit, remanente Ecclesia diuisa. Quarto in religionis amplitudine, & perfectione; in Ecclesia enim gentium abundauit error, & Dei ignoratio, vt vix fidelis inuentus fuerit post-

Discrimen inter gentiũ Ecclesiam, & Synagogam Hebraorum.

rit, postquam diuisus est ab ea populus Iudæorum; at in Synagoga abundauit fides, religio, Dei cultus, vt verè dictum sit Psal. 76. Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. multis etiam fuit beneficijs diuinis populus hic cumulatus super gentes, Psal. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: propterea tunc Ecclesia gentium sterilis mulieris similitudinem obtinebat, Synagoga vero fœcundæ, quæ vices post Christi aduentum in contrarium sunt commutatæ, vt prædictum est Isa. 54. Lætare sterilis, quæ non paris, canta A laudem, & hymnum, quæ non parturiebas, quia multi filij desertæ magis, quam eius, quæ habebat virum. ea de causa gentium Ecclesia dicta est tunc deserta, & in ea habitare dracones, & struthiones, & locus inaquosus, & multa alia, propter raritatem summam fidelium, & inopiã diuini cultus: hoc est ouile alterum à Synagoga, ad quod tunc pertinebant oues hæ adducendæ; quamuis maxima pars earum erraret, etiã à suo ouili proprio, donec à Christo reuocarentur, & adducerentur in ouile, non illud antiquum, sed nouum, vt statim dicet Dominus.

Et vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.

COMMENTARIVS.

PRædicantium, & Apostolorum voces, quos ad Gentium oues conuocandas misit hoc loco significat. audient, inquit oues hæ tam errantes, quam si quæ intra ouile illud fuerint, vocem Christi, per Apostolos clamantis, non solum auditu aurium, sed cordium, quia fide, & dilectione, & obedientia, conuertentur ad pastorem suum verum, & fiet vnũ ouile ex vtroque; nam ex Synagoga Iudæorum, & gentium Ecclesia, vna vniuersalis, & catholica fiet Ecclesia, extra quam non est salus; vbi iam non est distinctio Iudæi, & Græci, sed vnum est ouile, vnus populus, vna fides, vnica religio, eadem sacramenta, vnum sacrificiũ; & sicut vnum erit ouile, erit etiam vnus pastor, vnum caput religionis, & vnicus supremus gubernator. Hoc non solum ad Christum Dominum refertur, sed ad suos vicarios, quos in ouili visibili militantis huius Ecclesiæ habet. Vnus enim est pastor Petrus post Christi ascensionem, vnicus etiam pastor successor Petri Romani Episcopi qui vices Christi in terris gerens, vnius ouilis pastoris munere fungitur, sub quo inferiores militant multi; nõ toti ouili, vt ille, sed singuli singulis ouilis partibus præsidentes. Et perpende artificium: Ecclesia vna à principio per millia aliquot annorum vsque ad Abraham processit, diuisus est postea in eo populus, vt duo essent ouilia: per Christum autem sublata diuisione, ad vnitatem reducta est Ecclesia, in qua in ęternum manebit. hæc conuocatio, & vnio prædicta est per Ezechi. Assumam, inquit, filios Israel de medio na- *Ezech. 37.* tionum, ad quas abierũt: & congregabo eos vndique, & adducam eos ad humum suam, & faciam eos in gentem vnam in terra in montibus Israel, & rex vnus erit omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes, nec diuidentur amplius in duo regna, &c. quæ verba Theodoretus ibi verbis Domini, quæ nunc explicamus, applicat. & quamuis Hieronymus exponat de populis Iudæ, & Israel, qui in Roboam diuisi sunt, & post captiuitatem coniuncti, tamen accommodatior est, & verior explicatio Theodoreti; tũ quia decem tribus nunquam fuerunt restitutæ, vnde dici non possunt congregatæ in vnum; & quamuis ita factum esset, id figura fuit huius mysterij in Christo, & per Christum perficiendi.

Vnius Pastoris nomine, non solus Christus sed etiam eius Vicarij intelliguntur.

Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam.

OBiectioni tacitæ respondet, vt rem magis explicet, & declaret; Dixerat enim duo; nempe se ponere animam suam pro ouibus suis: & rursus habere alias oues, oportereque eas adducere, & vocem eius audituras, futurumque vnum ouile, & vnum pastorem. Obijceret aliquis, quomodo si animam tuam pones, poteris postea adducere oues has, vt vocem tuam audiant ac eris vnus pastor vnius ouilis? Respondet, quia ita Pater voluit me ponere animam, vt rursus eam assumerem; ita mori me decreuit, vt cito resurgerem, & hac ratione dicta mea constant, nec inter se pugnant; Ponam enim animam, & verum erit, me pro ouibus animam ponere: iterum sumam illam, & resurgam, & sic adducam, & congregabo oues meas, & audient vocem meam, & erit vnum ouile, & vnus pastor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

stor. Quod autem dicit, *Propterea diligit me Pater quia pono animam meam, vt iterum sumam eam*, eundē sensum facit, ac si diceret: in hoc Patri placeo, ac eius volūtatem facio, seu propter hoc Pater sibi in me complacet, quod pono animam, & rursus assumo; quod morior, & resurgo: non quod hæc sola causa sit, propter quam Pater diligit filium & in eo sibi complaceat, cum multæ aliæ, & antiquiores sint, sed quod hoc Patri placet in Christo: diligere enim appellat complacere in ipso. Hic est sensus, & connexio huius sententiæ.

ANNOTATIO XIII.

Superiorum sententia quatuor interpretationes reijcitur.

ELaborant expositores in hac interpretanda, & connectenda sententia. Inprimis Chrysost. hom. 59. verba hæc ex humilitate esse dicta à Christo homine censet, vt sit sensus; Pater dilexit me propter oues, vt nempe meam vitam exponerem pro eis; non quod alijs rationibus non sit à Patre Christus dilectus; hoc autē dicit Dominus, ac si alijs verbis diceret; Vos me seducto rem, & legis transgressorem iudicatis, at ego etiamsi nihil inueniam in vobis, propter quod vos diligam, hoc tamen titulo diligo, quia Pater dilexit vos, ita, vt me animam pro uobis vellet ponere. Secundo loco Euthymi. sic exponit: Dilexit me Pater propterea, quia animam meam pono, id est, hæc causa est propter quam etiā me Pater diligit, licet complures aliæ nō desint. Tertio, aliqui nostris temporibus aliter exponunt, propterea me dilexit Pater, quia animam pono, id est, ex volūtate, & dilectione Patris est, quod animam meam pono pro ouibus. Sed hæ expositiones videntur violentæ. nam non dictum est, propterea dilexit me Pater, quia pono animam pro ouibus: sed quia pono animam, vt iterum sumam eam. Quod enim aliqui interpretandum censent, particulam *Vt*, tanquam notam consecutionis, & separatam sententiam facere, vt sit sensus, Dilexit me Pater, quia pono animam, & rursus adiungatur, vt sumam eam, id est, consequitur, vt sumam eam; est manifesta euersio verborum & sententiæ: nihil enim de ouibus meminit hic. Et rursus totum hoc, scilicet *Pono animam, vt sumam*, est, propter quod dicitur, *Pater dilexit me*. Alij recentiorum quarto loco hanc veritatem sentientes, sic interpretantur, ac si dictum esset: Ego pono animam meam, & propterea dilexit me Pater, quantum ad effectum hunc, vt resurgam, quasi gloria resurrectionis sit ex merito passionis. Hoc tamen est etiam ordinem verborum ad libitum disponere, & scripturas ad proprios interpretantium sensus trahere. Adde hanc phrasim, diligit me Pater, vt sumam iterum animam; in eo sensu, quem hi interpretantur, non reperiri in scriptura, adeo vt quamuis ordo non inuerteretur, expositio non esset probanda. nullam præterea connexionem accommodatam expositiones hæ adferre videntur. propterea mihi expositio, & connexio in commentario posita, legitima videtur; nempe idcirco Pater sibi in me complacet, seu hoc in me Patri placet, quod ita animam meam pono, vt rursus eam sumam: & magno consilio non absolute dixit; Pono animam meam; sed ad Patris dilectionem, & quod illi ita complacitum fuerit retulit, vt mortem suam non ex odio Patris, aut culpa propria, sed secundum eius voluntatem esse significaret. Quamuis autem Pater in Christo homine propter vnionem sibi summè complacuerit. Matth. 17. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: non obstat tamen quominus sint multæ aliæ causæ complacendi, vt hoc complacere ordinem ad multas habeat causas, quemadmodum & meritum Christi se habuit; meruit quidem Christus redemptionem hominum, vel sola vnione quia homo ille Deus erat, vel vno actu bono, vel vna gutta sanguinis; tamen multis titulis vnum, & idem meruit, singulis per se efficacissimis; ita etiam quod complacuerit Patri in Christo homine, se habuit. Complacuit enim Patri in Christo, etiam in hoc quod mortem subijt & ita animam posuit, vt rursus eam assumeret. Et ex his intelligentia sententiæ superioris facilis est.

Auctoris explicatio.

Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.

COMMENTARIVS.

EXplicat sententiam præcedentem, & quia duo in ea continebantur, horum vnum modo exponit, alterum verbis sequentibus. Primum erat, *Pono animam meam, vt iterum sumam*: docet se non mori, vt cæteros homines, qui necessitate naturæ moriuntur, nec in potestate eorum est animam in corpore detinere; sed expellitur etiam ipsis nolentibus. Rursus animam expulsam à corpore, non possunt reuocare, nec in corpus reducere; at Christus non sic. nemo animam illius à corpore separare valebat, nisi ipse separaret, & post

& post separationem ipse potestatem habuit iterum coniungendi eam corpori. Nam diuina persona vnitam sibi habebat animam, & corpus; quando autem voluit, inuicem separauit, & quando placuit, inuicem ea coniunxit; à se tamen nunquam remouit, ad modum hominis habentis ensem in vagina, qui quando vult exerit ensem; tamen quia vna manu vaginam, altera ensem tenet, potest quando voluerit iterum mittere in vaginam. ita quodammodo Christus fecit; habuit semper Dei filius humanitatem sibi vnitam, tamen per mortem animam à corpore veluti ensem à vagina separauit; vtraque tamen parte vnita suæ diuinæ personæ manente, per resurrectionem iterum animam corpori copulauit: quod non faceret, nisi Deus esset, qui semper manebat, & perseuerabat idem, animam, & corpus inter se separata, sibi habēs vnita; sicut manet homo idem, ensem districtum, & vaginam habens. Merus autem homo se suscitare non posset, quia per mortem iam desinit esse hominis persona, quę ante erat, propterea ab alio suscitandus est, at Christus seipsum suscitauit. Fuit igitur Christi mors hoc modo voluntaria, non solum quia voluntate acceptauit mori, hac enim ratione mors martyrum etiam voluntaria erat; mori enim pro Christo elegerunt, tamen mortis vulnere inflicto non erat liberum Martyri animam in corpore detinere, quod tamen poterat Christus. propterea dicit, Nemo tollit à me, ego á me ipso pono. nec à crimine mortis Christi propter hoc interfectores liberantur: nam causam efficacem mortis, quantum in se est, ipsi dederunt, vt nisi ille homo Deus esset, mori esset ei necessarium. Hanc voluntariam mortem significauit Isai. cap. 53. Oblatus, inquit, est, quia ipse voluit. Hec est explicatio illius verbi, *Pono animam vt iterum sumam*, quæ non tam explicatio est, quam etiam probatio quædam simul, vt ostendat etiamsi moriatur, & animā ponat, posse tamen rursus eam sumere. Hoc loco vtitur Ambro. lib. de bono mortis cap. 10. ad probandam animæ immortalitatem, vbi multa de hoc docet.

Explicat Christi mortem & resurrectionē.

Christi mors aliter quam martyrum mors dicitur voluntaria.

Hoc mandatum accepi à patre meo.

ALterum verbum superioris sententiæ exponit, nempe, cur dictum sit, Propterea dilexit me Pater; causa est: Quia hoc mandauit mihi Pater, vt ponerem quidē animam, sed tamen iterum eam sumerem, & ideirco hoc illi in me placet, quia secundum eius voluntatem, & mandatum est. Christus enim, vt homo tanquam inferior, & obediens Patri, eius præcepta seruauit.

ANNOTATIO XIV.

An Christus præceptū moriendi habuerit à Patre.

MVltis in locis Euangelij Ioannis hæc occurrit difficultas; An Christus præceptū, & mandatum Patris habuerit de ijs, quæ ad hominum salutē facturus erat, & maxime de morte subeūda. Eam hoc in loco iudicauimus discutiendam, qui primus est, ad quem cætera occurrentia loca postea referemus. Chryso. hom. 59. negat omnino Christum vllum habuisse præceptum, aut mandatum Patris: sed omnia liberē, & spōtè sola charitate fecisse, in qua sententia semper perstitit: nam hom. 68. & 75. in hoc Euangelium, idem repetit; quibus in locis non est contentus eam affirmare, sed adhuc argumentis confirmare nititur, quæ paulo inferius recitabimus. explicat autem implere mandatum aut præceptū nō esse aliud, quam voluntatem Patris respectu voluntatis humanæ Christi: Christum autem implere mandatum Patris idem esse, ac concordiā voluntatis suæ humanæ cum voluntate Patris, vt idem velit cum Patre; sed propter audiētium infirmitatem, humilibus dicit vsum esse verbis. Non solus est Chryso. in hac sententia, sed, quod valde miror etiam Basilius lib. de Spiritu Sancto cap. 8. vbi negat Christum habuisse præceptum, & verba Ioānis exponit esse intelligenda sic; Voluntatis actum, quem Pater ab æterno cō municat cum essentia Filio, dictum esse mandatum aut præceptum; nam, quæ vult Pater, filio communicauit. Conuenit igitur cum Chrysost. in hoc, quod negat Christum habuisse præceptū; tamē in explicatione differt. Chrysostomus enim concordiam voluntatis Christi humanæ cum voluntate Patris, vocat implere mandatum Patris; at Basilius etiam ad diuinitatem refert, vt traditio voluntatis paternæ, ab æterno filio exhibita, sit hoc mandatum. cum Chryso. sentit Euthy. Aliter Cyrillus sentit lib. 10. in Ioan. ca. 20. vbi affirmat Christum vt homo erat, habuisse præceptum Patris, & impleſſe eius mandatū. similiter & Aug. tract. 82. in Ioan. idem dicit Ambro. lib. 5. de fide ca. 5. Clemens autem Alex. lib. 4. Stromat. in altero extremo est; negat enim mortem Christi ex Patris voluntate fuisse, sed ex permissione, quod multum distat à præcepto, & mandato. Hæc tria antiqui Patres in hac difficultate scripta reliquerunt; at quia secunda sententia Cy-

tia Cyrilli, & Augustini certa ei vera, eã explicare, & confirmare conabor.

Christus vt homo præceptum habuit faciendi quæ ad salutem hominum erant necessaria.

Sit igitur prima responsio; Christus vt homo, habuit Patris, seu diuinitatis præceptum, & mandatum ea omnia faciendi, quæ ad salutem hominum operabatur, nempe prædicandi, miracula faciendi, sicuti prædicauit, & fecit, nihilque horum faciebat, aut dicebat, nisi ex præscripto, & mandato Patris. Hanc primam responsionẽ multis, & efficacibus rationibus comprobo. Primum quidem argumentum sumitur ex scripturarum testimonio, Deutero. 18. vbi de Christo venturo secundum omnes catholicos Doctores Deus sic loquitur; Ponam verba mea in ore eius, & loquetur, quæ præcepero ei. Ioan. 12. Qui misit me Pater, ipse mandatum mihi dedit, quid dicã, & quid loquar. Ioan. 14. Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Ioan. 15. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione. Perpende parem facere rationẽ præcepti Patris respectu sui, ac præceptorum suorum respectu discipulorum: quia vtraque erant præcepta. Sunt huiusmodi alia etiam testimonia, cum igitur verba sunt scripturæ expressa, nec aliquod absurdũ sequatur, si seruemus propriam eorum significationem, non video, qua ratione ad improprias significationes recurrendũ sit. Nec valet responsio Chrysostomi dicentis, verba esse humilitatis propter infirmitatem audientium. Nam propter humilitatem non est veritas relinquenda, quæ maxime ex verborum significatione sumitur. Si enim sunt verba humilitatis, ergo admittit Chrysostomus verba significare verum, & proprium præceptum, infirmitati autem audientiũ potius contrarium id erat. nam cum audissent, eum esse filium Dei, & verum Deum potius scandalizati essent in verbo præcepti & mandati. Non igitur ea de causa ita locutus est Dominus, sed quia veritas erat. Accedat his, locus Pauli rem hanc conuincens ad Philipp. 2. Factus obediens vsque ad mortem. Christus obediens fuit, & ex obedientia est mortuus, ergo habuit mandatum: non enim esse potest obedientia, neque vllus potest vlla ratione obedire, nisi adsit mandatum, & præceptum, & qui tollit mandatum, seu præceptum Christo, tollit eius obedientiam, quod in solutione argumentorum, manifestius fiet. Secundum argumentum sumitur ex multis, propter quæ conuenientissimum fuit hoc præceptum dari Christo, quorum aliqua sumuntur ex parte Dei, aliqua ex parte Christi, aliqua ex parte Iudæorum, aliqua ex parte nostra; ex parte quidem Dei valde conueniens fuit; tum, quia sic voluntas saluandi hominem magis significatur nobis, vt non satis illi fuerit Filio, quem sciebat etiã, vt hominem esse suæ voluntati summè conformem, significare quod faciendum erat; sed adhuc præcipere dispo-

Probatur ex scripturis.

Probatur ratione sumpta ex parte Dei, Christi, & hominum.

A

B

C

D

E

sueret; tum vt in hoc significaretur, quantum homo subditus sit, & Deo subijci teneatur, cum humanitas verbo vnita, ita sit Deo subiecta, vt præceptum acceperit, & mandatum. Ex parte autẽ Christi fuit etiam conuenientissimum; tum, quia sicut Adam ex inobedientia Dei præceptum transgrediendo, totam destruxit naturam humanam; ita Christus obedientia sua Patris præceptum seruando, totam reparauit: & in eo maxime obedientia Christi erga Patrem ostenditur, quod præceptum ardium mortis seruauit: & Adam inobedientia vituperatur, qui leue præceptum, & facile non custodiuit, quam collationem Paulus ad Rom. 5. tradidit, nempe obedientiæ vnius, ad inobedientiam alterius: tum etiam; quia Christus ea ratione maxime humilitatem exercebat si formam serui accipiens mandatum, & præceptum quoque acceptaret vt homo. Ex parte autem Iudæorum fuit etiam conueniens: hac enim ratione os eorum obturabatur, qui Christum præuaricatorem diuinæ legis appellabant: at Christus in eo, in quo maxime transgressionis accusabatur, Dei mandatum & præceptum seruabat, eaque ratione se etiam Dominus aliquando defendebat, quod voluntatem Patris faceret. Ex parte etiam nostra id fuit conueniens; vt in eo cognoscamus quanti sit faciendum Dei præceptum, & quanto honore amplectendum. Spreuit præceptum Dei homo primus, honorificauit homo secundus exemplũ nobis dans, vt nos etiam honoremus debitam exhibentes obseruantiam, suoque exemplo docuit, qualiter nos præcepta, quæ daturus erat, obseruare deberemus, sicut etiam ipse Patris seruauit mandata. Ex his omnibus veritas primæ responsionis comprobatur.

Aliter Christo quam reliquis hominibus præceptum impositum fuit.

Altera responsio est, Christo non est impositum præceptum à Patre, sicut nobis. Explico; hominibus præcepta dantur, malis quidẽ propter coercitionẽ, iustis, & bonis propter directionem & instructionem: Christus nec coercitione, nec directione indigebat, etiam vt homo: cuius intellectus plenus erat omni scientia, & cuius voluntas erat conformissima diuinę voluntati, nec declinare à rectitudine, nec ab eo, quod Deus volebat, poterat. Præterea hominibus dantur præcepta propter exercitium, & perfectionem virtutis, & meriti personæ facientis. Maius enim est meritum cæteris paribus in actione quæ ex obedientia, & mandato fit; at Christus non ea ratione mandatum habuit, cuius perfectio, & sanctitas non habebat argumentum; quia ab instanti incarnationis fuit summè Deo gratus, nec quicquam sibi de nouo meruit, aut gratię acquisiuit. Non igitur præceptum habuit his de causis, sed propter alia, quæ in secundo argumento pro prima responsione attulimus; quibus & hoc addimus. Opera Christi, si conferantur ad personã operantem, esse æqualis meriti, & quidem infiniti,

Qua ratione maiora Christi opera, maioris essent perfectionis, & meriti.

niti, quia, qui ea operabatur, Deus erat, & homo, infinitè gratus Patri propter vnionem; at si inter se comparentur, vnum esse maioris meriti, quam alterum comperiemus: plus enim fuit fundere sanguinem suum, quam ieiunare. hac igitur ratione opera Christi perfectiora erant, quæ obedientiæ, & maioris humilitatis erant: & idcirco ex præcepto operabatur, non propter se, qui sibi nihil meruit, quantum ad animæ perfectionem, sed nobis, pro quibus meruit redemptionem: nõ vno modo tantum, aut vno merito, sed multis modis, & multis meritis; vt vbi abundauit delictum supra modum abundaret gratia Saluatoris & eius meritum, & iustitia.

Christus habuit præceptũ moriendi.

Tertia responsio est; Christus, vt homo etiam præceptum habuit vitam exponendi pro nostra salute: ad hoc enim præcipuè missus est, vt sanguine suo hominẽ liberaret; & hoc verba Ioannis apertè probant. Hoc, inquit, mandatum accepi à Patre meo, nempe ponendi animam pro ouibus, & iterũ sumendi. & illud Luc. 24. Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriã suam. & quæ in hoc Euangelio inferius exponemus, hoc idem confirmant; nec audiendus est in hac parte Clemens citatus in principio, aut certè declarandus est. Nam mors Christi dupliciter comparatur, aut ad interfectores eius eam inferẽtes; & hac ratione non est in præcepto, immo contra præceptum, quia Deus præcipit; Non occides; & sic permissa est à Deo; aut confertur ad Christum acceptantem, & sic fuit in præcepto, nec hæc doctrina est noua, nec vlla ratione negari potest. Nam Martyres ex præcepto tenebantur mortem subire pro fide; at interfectores contra præceptum Dei agebant occidendo; cum Deus præcipiat; Non occides; at si occidere aliqui tentẽt contra iustitiam, vt ab ea nos auertant, tunc Deus præcipit, vt potius mortem subeamus quã à iusto, & quod est à Deo præceptũ, recedamus.

Quarta responsio est; hoc præceptum, & diuinum mandatum tunc perfectè innotuit Christo homini, quando humanitas illa vnita fuit verbo; sicuti enim omnium scientiam infudit, ita tunc hanc ordinationem manifestauit, tum per scientiam infusam, tum etiam per visionem in verbo; immo tunc Christus homo acceptauit Patris mandatum, & conformissimam in omnibus, quę facienda disponebantur, exhibuit voluntatem: quod maximi meriti pro nobis fuit, & summi erga Patrem, & erga nos amoris.

Soluuntur difficultates quæ in contrarium adducuntur.

Superest, vt nonnulla argumenta contra hanc doctrinam facta soluamus; ex quorum solutione res hæc lucidior fiet. Primum argumentum est Chryso. hom. 59. argumentatur enim ex verbis præsentibus. A me ipso pono animã meã; ergo non ex mandato Patris. Hoc argumentum non videtur efficax, moriendi enim mandatum est acceptandi mortem illatam à persecutoribus quod Christus vt homo fecit: ponere autem à se animam, est habere potestatem separandi eam à corpore, vt igitur homo acceptauit, & obediuit Patris mandato, quod exequebatur per potestatẽ diuinam, nec hæc pugnant inter se; sicut rogatus vt homo, voluit ad preces aliquorum per diuinam potentiam miracula facere, sic iussus à Patre vt homo, voluit data mortis causa à persecutoribus animam à corpore separare, nec impedire inimicorum gladium. Alterum argumentum facit idem Chrysost. eodem loco; Christus est pastor bonus; ergo ex se operatur, nec indiget hortatore. Hoc argumentum firmum non est: non enim præceptum habuit Christus, quia hortatore indiguerit, quia nec instructione, nec directione, nec incitamento opus ei erat; sed accepit mandatum propter ea, quæ diximus in secunda responsione. Tertium argumentum est eiusdem hom. 68. qui mandatum inquit accipit, non est sui dominus: at Christus viuificabat, quos volebat: ergo non ex mãdato operabatur. Hoc argumentum, habet aliquid veritati minus consonum. Si enim intelligat Chrysostomus Christum viuificasse quos volebat, etiamsi non esset secundũ voluntatem Patris, hoc est falsum: sæpe enim Christus dicit Non veni, vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me: si hæc verba vera sunt, vti sunt, inferat modo Chrysostomus, ergo non erat sui Dominus. simile est illud Matth. 20. Sedere ad dexteram, vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. Dicendum igitur, Christum vt hominem habuisse voluntatem conformem diuinæ voluntatis præcepto, nec propter ea desiuit esse sui Dominus, id est, liberi arbitrij, quia sponte, & non coactè se Deo conformabat: vti etiam beati, qui domini suæ voluntatis dicũtur, nec tamen diuinæ voluntati, ac præcepto contrauenire possunt. Quartum argumentum est eiusdem hom. 75. quia Christus legislator erat: ergo non tenebatur lege. Hoc etiam non est firmum: nam Christus aliqua præcepta condidit, quę nobis dedit: at ipse, vt homo, alia à Patre, quo vt homo minor erat, habuit præcepta: sicut & modo princeps non tenetur legibus suis, at tenetur legibus superioris se: oportet ergo inter præcepta distinguere, habuit ipse præcepta Patris, prædicandi, operandi, moriendi particularia: ipse autem alia nobis dedit, quod Ioan. 15. docuit, Si præcepta mea seruaueritis, sicut ego seruaui præcepta Patris mei. Quintum argumentũ adiungere possumus, quia Christus, peccare non potuit; ergo præceptum non habuit, Sed hoc debile est: præcepta enim pro his fiunt etiam, qui non possunt peccare: Nã Deus præcipit multa Angelis suis sanctis, quæ ex mandato faciunt, nec peccare possunt: neque vero est de ratione præcepti peccatum, vel non peccatũ, sed quod ex superioris potestate procedat, & ex inferioris obedientia acceptetur. Cõcludo hanc

Præceptum vt peritur etiam in ijs, qui peccare non possunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

disputationem hoc argumento; vel potuit habere preceptum Christus, vel non; si quis neget habere potuisse, facilè falsitatis conuincetur: cum enim Christus, vt homo, sit minor Patre, subditus Patri, obediēs Patri, negari nulla ratione potest, Patrem potuisse præcipere: Si igitur id fieri potuit, non video quibus verbis expressioribus scriptura id esse factū significare potuerit, quam ijs, quæ sæpissime habentur, & in principio adduximus. Rationes autem istæ allatæ in contrarium probant potius fieri non potuisse, idcirco etiam ex hac parte efficaces non sunt. Hæc diffusè aliquantum discussa sunt, vt multis locis exponēdis, hac vna annotatione satisfaceremus.

Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos; dicebant autem multi ex ipsis: dæmonium habet, & insanit; quid eum auditis?

COMMENTARIVS.

ITerum dissensio facta est inter Iudæos, qualis illa, cuius capite nono facta est mentio; & schisma, inquit, erat inter eos. Hæc dissensio ex verbis, miraq. doctrina Christi, illa vero ex mirabili facto, quo cœcum natum illuminauit, orta est. quidam autem in tantum incredulitatis, & blasphemiæ prolapsi sunt, vt, quod ad lumen erat institutum, eorum vitio magis eos excœcaret; & quod ad diuinam virtutem recognoscendam efficax erat, in eam obscurandam conuerterint. Dæmonio enim Verbum diuinum tribuunt, asserentes eum dæmonium habere, quod eum insanire faceret, & dicere quę dicebat. Hic est enim sensus: *Dæmonium habet, & insanit,* id est dæmonium habet, quo arreptus insanit, & sermones non ex propria mente, sed ex diaboli agitatione effundit; qua blasphemia cæteros non ex propria mente, sed ex diaboli agitatione effundit; qua blasphemia cæteros ab audiendo arcebant, *Quid,* inquiunt, *Auditis eum,* qui verba dæmonis ipsum insanire facientis, loquitur? quæ stultus non capit, per insaniam dicta putat. Erat autem multorum hæc impia vox, vt notat Euangelista.

Alii dicebant; hæc verba non sunt dæmonium habentis: nunquid dæmonium potest cœcorum oculos aperire?

ALtera Iudæorum pars Christi causam defendebat argumento optimo ducta. Cuius opera dæmonio non possunt adscribi, profectò nec verba; at hic cœcum natū illuminauit, quod dæmonium non potest facere; ergo verba eius non sunt verba dæmonium habentis, nec loquitur virtute dæmonis, qui virtute dæmonis non operatur. Christus Dominus iniurias illorum contemnens, & vtilitatem, fidemue horum desperans, discessit, eos in sua contentione relinquens.

Facta sunt autem Encænia in Hierosolymis, & hyems erat.

NOn continuo hæc, quę modo narrantur, facta sunt, sed aliquot interceserunt dies. Quæ enim in capite nono, & huius decimi superiori parte gesta describuntur, acta sunt paulo post festum Tabernaculorum, seu Scænopegiæ, vt ex capite septimo, & octauo constat; at hoc in fine mensis Nouembris, quando festum Encæniorum, id est renouationis celebrabatur: hoc enim Græcum vocabulum est, idem significans, quod apud latinos renouatio, seu innouatio. Die enim vigesima quinta Nouembris, qui apud Iudæos erat mensis nonus, peragebatur illud festum, quando tempore Machabæorum altare a Gentibus prophanatum destructum est, & nouum ædificatum: constitutumque est, vt singulis annis festum hoc venturis temporibus celebraretur, quæ quidem ex 1. Machabæorum. cap. quarto nota sunt: & ex Iosepho lib. 12. Antiqui. cap. 11. ea ratione Euangelista addidit, *Et hyems erat:* iam enim initium hyems instabat: nam post quatuor, vel quinque dies erat initium Decembris, vbi hyems incipit. Sunt autem hi menses apud Iudæos lunares, cætera ex annotatione require.

ANNO-

ANNOTATIO XV.

Encæniorum festū triplex.

TRiplex fuit apud Iudæos Encæniorum festum: Primum, quando à Salomone fuit primo templum ædificatum. Secundum, quando destructum à Babylonijs post captiuitatem fuit reædificatum. Tertium, quando altare solū, quod prophanatum erat à Gentibus, sublatum fuit, & nouum erectum tempore Machabæorum. Primum celebrabatur septimo mense qui est September, vt constat. ex. 3. Reg. 8. Secundū tertia die mensis Februarij, qui erat apud Hebræos duodecimus, & vocabatur Adar, vt aperte constat ex. 1. Esd. 6. & inde deprehenditur mendosus locus apud Iosephum lib. 11. Antiqui. cap. 4. vbi dicit fuisse vigesima tertia mensis vndecimi qui dicitur Adar: duplex autem est mendum, vitio prelı adscribendum; vnum quia mensem vndecimum dicit ab Hebræis appellatum Adar; cum certa & indubitata res sit ex scriptura Hester. 3. & 8. Adar esse vltimum, & duodecimum, qui apud nos est Februarius; alterum, quia dicit die vigesima tertia fuisse festum celebratum; cum tamen scriptura. 1. Esdr. 6. tradat die tertia id fuisse gestum. Tertium autem fuit vigesima quinta Nouembris, qui est mensis nonus, vt constat ex 1. Machab. 4. cum igitur hæc tria sint Encæniorum festa, dubiū est, quod istorum fuerit præsens festum. Nonnus Græcus auctor primum esse affirmat; Chrysostostomus autem homil. 60. Theophyl. & Euthymius secūdum fuisse sentiunt; Alcuinus autem in homilia huius lectionis, & Beda, tertium; quos in commentario sumus secuti. In primis illud primum non fuisse, certa res est; nam id celebratum est septimo mense paulo post festum Tabernaculorum; at hoc præsens tempore hyberno, vt Euangelista docet: non igitur illud esse potest, quod erat in primo mense autumni. de secundo, & tertio est difficultas; nam vtrunque ad hyemē pertinere videtur: secundum enim erat ad finem fere hyemis tertia Februarij; tertium autem ad initium, scilicet sub finem Nouembris, & loquor iuxta computationem mensium Iudæorum: nam vigesima quinta mensis lunaris, non est vigesima quinta mensis solaris; tamen Decembris lunaris, non plus distabat à vigesima quinta Nouembris lunaris, quam distat Decembris solaris, à vigesima quinta Nouembris etiā solaris: Diuidebant enim etiam ipsi in quatuor tempora annum Lunarem, & tres menses singulis temporibus dabant. Ex his patet non esse efficax argumentum, quo Recentiorum aliqui probant, non posse hoc festum, de quo hic agitur, esse secundum; quia hoc affirmant fuisse tempore veris; tamen non ita se res habet; Nam ex scriptura liquet, fuisse tertia Februarij, qui mensis ad hyemem pertinet; quamuis sit prope ver. Nec est etiam firmum, quod alij asserunt, nempe ea de causa non posse esse tertium, quia id celebratum est in Nouembri, qui ad autumnum pertinet: cum iam fuerit finis mensis, & terminus vnius potest ad principium alterius referri; & ita solemus communiter loqui, immo potius hyemem dicimus adesse, quando incipit, quam quando desinit. Adde, festum per octo dies celebratum esse, potuitq. ad hyemem petinere, quæ incipit mense Decembri.

Quod illorum fuerit, cuius Ioānis hoc loco meminit.

Auctoris sententia.

Mihi probabilior est visa Alcuini, & Bedæ sententia, vt hoc festum sit tertium: & id mihi duo maxime persuadent: Vnum est, quia quæ gesta narrantur ab hoc tempore vsque ad Passionem Domini non possunt accommodari tēpori quod intercedit, à secundo festo vsque ad Paschā: nam à tertia die Februarij vsque ad Pascha, quod erat decima quarta Martij, pauci dies intercedunt, cum tamen ab hoc festo vsque ad Pascha, quando passus est Dominus, vt ex historia Ioannis, & aliorum Euangelistarum patet, multa facta sunt, quæ tanta dierum paucitate facta fuisse, non est probabile: post hoc enim festum Dominus recessit in Galilæam ad locum, vbi Ioannes baptizabat, & ibi dicitur mansisse: nec mansisse diceretur, nisi aliquot eō moratus esset ibi diebus, vbi multa gesta sunt, quæ cæteri narrant Euangelistæ; postea venit Bethaniam, & Lazarum quatriduanum suscitauit; postea abijt in locum dictum Efren, & ibi morabatur cum discipulis, morari non diceretur, nisi per multos ibi dies esset: rursus ante sex dies Paschæ iterum venit Bethaniam; hæc omnia profecto plures indicant dies, quā sint, qui intercedunt inter secundum innouationis festum, & Paschā. Alterum mihi persuader, quia non inuenitur in scriptura singulis annis agi festa Encæniorum, præter tertium, quod perpetuò celebrandum institutū est. vt patet. 1. Machab. 4. quod si celebrata sunt, est valde verisimile tēpore Christi nō celebrari vllum præter tertium. quod si illa aliquādo peracta sunt per singulos annos, quod ex scriptura non habetur, illud festum primum vsque ad captiuitatem celebratum esse videtur: at post captiuitatem loco illius successit festum reædificationis. Cum enim iam primum templum fuisset destructum, non videtur, cur festum celebraretur aliud præter restaurationis, cui successisse tertium probabile est, quod tempore Christi obseruari ex Iosepho lib. 11. Antiqui. cap. 4. etiam constat. Hæc sunt, quæ mihi visa sunt probabiliora.

Quæ sumhyemis memoneavit.

Est autem circa illud verbum *Hyems erat,* notanda regula Gregorij lib. 2. Moral. cap. 2. aliquando in scriptura circunstantias temporum, & locorum, & alias etiam describi, in significationem, & ostensionem aliquam, & ea ratione hæc descripta est. *Hyems,* inquit, *Erat:*

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt frigidas Iudæorum mentes igne charitatis destituras significaret; quamuis ad literam positum esse videatur, tamquam causa sequentis verbi, *Deambulabat*, quia cum hyems esset, frigus erat: solent autem homines, cum frigent, deambulare.

A

Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis.

COMMENTARIVS.

QVamuis à Babylonijs illud templum fuerit funditus euersum, tamen reædificatum, & restauratum est postea, & in memoriam veterem idem Salomonis nomen porticus hæc retinuit. Hanc porticum eam esse aliqui existimant, cuius fit mentio 3. Reg. 6. viginti cubitorum longitudinem, & decem latitudinem habentis; sed cum hæc porticus, quæ alio nomine dicitur vestibulum, interior fuerit in atrio Sacerdotum, non videtur verisimile Salomonem in eam intrasse, & ibi orasse, aut populi voces audisse, vti isti Doctores dicunt. Verisimilius est fuisse eam porticum, cuius meminit Ioseph. lib. 6. de bello Iudaico sexto capite. collis enim partem orientalem vbi ædificatum erat templum, muro Salomon circumcinxit, & planitiem aggere muniuit, & in planitie porticum extruxit. hæc erat prope atrium virorum, quod proximum fuit atrio Sacerdotum. In hac igitur porticu ambulabat Christus intra templum.

Qua Porticus fuerit ista

Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei.

IN ambulantem circundant, vt stare faciant, & commodius alloquantur eum. hoc enim illa particula *Ergo*, indicat, quasi diceret; quia ambulabat, circundederunt eũ, vt nulla ex parte Christus diuerteret, sed sistens auditum sermonibus eorum præberet: nos quid dicant audiamus.

Quousque animam nostram tollis?

FIngunt desiderium vehemens agnoscendi eum, cum tamen dolosè accedant, *Quousque*, inquiunt, *animam nostram tollis?* id est; quamdiu nos suspensos, & incertos tra his? nimiũ te nobis manifestare differs, idcirco anxios & suspensos tenes, & discrucias. In his verbis duo mendacia proferunt. Vnũ est eos esse anxios, & suspensos præ desiderio cognoscendi, an sit Christus; in quo mentiebantur, Si enim anxij & suspensi fuissent, non dixissent toties, dæmonium habet; à Deo non est; à Galilæa non surgit; hæc non sunt animi dubij, & suspensi, & anxij; sed increduli & obstinati. Alterum est Christum esse causam huius dubitationis, & anxietatis eorum, quia nondum, quis sit aperuit. *Quousque* inquiunt, *tollis?* tu tollis; tu es in causa; & hoc etiam mendacium erat; nam Christus iã sufficientissimè aperuerat, quis ipse esset, vt statim eis respondet, Non mirum est, si animus dolosus, & fraudulentus in mendacia prorumpat.

Verba hæc Iudæorum, mendacij & fraudis plena.

Si tu es Christus, dic nobis palam.

NOn vnum, sed tria mendacia fraudulenta hæc verba continent: vnum est, *Dic*, inquiunt, *nobis palam*, quasi dicerent; hactenus non es palam, & liberè, aperteque locutus, te esse Christum; hoc vero mendacium superiora capita manifestant, quibus satis apertè indicauit. Alterum est, *Dic palam*, quasi dicerent; si dixeris palam, credemus tibi, nec amplius suspenso animo erimus: hoc etiam esse mendacium, vel quod paulo post secutum est, probat. Tertium est, si hactenus non credidimus, id fuit in causa, quod tu non es locutus palam: iam enim credidissemus tibi si locutus fuisses. Hæc tria mendacia verbis istis significari, facile est vnicuique intelligere: Præter mendacia autem fraus est, vt Chrysostomus. hom. 60. & August. tract. 48. annotarunt. hanc autem fraudem rectè explicuit Alcuinus: Existimabant enim Iudæi Christum futurum Regem temporalem, in solio Dauid sessurum visibiliter in hoc seculo, vt superius diximus: quærebant igitur, vt se Christum confiteretur, vt calumniandi statim causam arriperent, quod se Regem faceret, & ad Cæsarem deferrent: qui enim se Regem facit, contradicit Cæsari, at Dominus fraudes eorum intelligens, & declinans, ita se apertè Christum fatebatur eis, vt ex verbo non haberent, quod deferrent; idcirco frequentius se esse Dei filium, & á Patre missum, & in scripturis promissum dicebat: quæ aperta erat confessio

confessio quod esset Christus, idque Iudæi intelligebant; at nomen dissimulabat, quia illi non vt intelligerent, sed vt accusarent, quærebant. hac ergo fraude modo dicunt, *Si tu es Christus dic nobis palam.* Attende autem non ea de causa sola, quia fraudulenter interrogabant, Christum noluisse id expresse respondere, sed ne tanquam legis transgressorem eũ punitum esse Iudæi postea iactarent: idcirco operibus, quæ accusari non poterant, potius quam verbis respondebat, & loquebatur. Hanc causam reddit Chrysostomus hom. 77. in Ioan. cur Dominus non loquebatur de se magna, & sublimia frequenter.

Quare interrogatus Christus operibus respondebat.

Respondit eis Iesus, loquor vobis, & non creditis.

MIrabili artificio, vno verbo se esse Christum, confitetur, & fraudem illorum declinat, & simul mendacia ipsorum reuincit. *Loquor*, inquit, *vobis*, ac si diceret; ego nihil aliud facio, quam loqui & manifestare quod petitis. In Græco est de præterito, dixi iã vobis. ecce fatetur se esse Christum, & tamen verbo non exprimit: dixi & tamen non creditis. Et perpende quomodo conuincit eos mendacij, dixi, & vos non creditis; non igitur verum est, quod insinuatis, me non esse locutum palam: nec est verum, si locutus fuissem, vos credidissetis; nam dixi, & tamen non credidistis, nec modo creditis; nec est verum à me vos teneri suspensos, & anxios; nam iam ante hunc sermonem locutus sum apertè, & palam: Vnico igitur verbo, & veritatem aperit, & omnia eorum repellit mendacia, simulque eorum laqueum declinat.

Iudei conuincuntur mendacij.

Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.

ADhuc eos magis conuincit; ipsi enim petebant, vt diceret, & verbo solo manifestaret, vt crederent, hactenusque esse locutum negabant; adiungit ergo Dominus; non solum verbo manifestaui, quis essem, sed operibus: nam *Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei*, id est, virtute diuinitatis ostendendo me esse Dei filium, illa perhibent testimoniũ me esse verum Christum filium Dei; quomodo igitur dicitis, me non esse locutum palam? quomodo petitis verbum, vt credatis? quandoquidem & sermonibus, & miris operibus manifestaui me vobis, & tamen adhuc non creditis. Christus dicit se in nomine Patris opera fecisse, quia faciebat opera virtute diuinitatis, in confirmationẽ huius veritatis se esse Dei filiũ à Patre missum: hoc enim significat in nomine Patris opera facere.

Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis, oues meæ vocem meam audiunt.

CVm causam suæ incredulitatis imprudenter Iudæi in Christum reijcerẽt, postquã eos mendacij conuicit, causam veram eorum incredulitatis aperit. Et est sensus; non est, cur vos in me causam incredulitatis reijciatis, quasi non fuerim locutus: nam verbo & opere abunde me manifestaui: non sum ego causa, sed vos ipsi, & nequitia vestra, quia non estis de numero ouium mearum; nam *Oues meæ vocem meam audiunt*, mihi fidem habent, & voci obediunt; si tales vos esseris, vtique crederetis, at non creditis, *Quia ex ouibus meis non estis*; hæc est causa istius incredulitatis vestræ, non ego, nec taciturnitas mea, quam falsò mihi imponitis. Attende duo, vnum est, in scriptura aliquando audire vocem, significare auditum exteriorem, & interiorem apprehensionem, qua, quid dicatur, percipitur; & hoc bonis, & malis commune est. Psal. 94. Si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra; alterum est vltra prædicta, etiam assensum, & obedientiã voci præstare. Isa. 64. Omnes cæde corruetis, quia locutus sum, & non audistis. hoc posteriori modo in hoc loco accipitur. Alterũ annotandũ est, dum dicit, *Vocem meam audiunt*, significare ipsum prius loqui, prius conuertere se ad oues; Si enim non se conuertisset pastor ad oues, nunquam oues secutæ essent pastorem, nec eum adesse, nouissent; gratia est, quæ præuenit homines.

Audire vocẽ, quid significet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XVI.

Christus, neminē nisi suorum quos intelligat.

AVg. tract. 48. has oues, de quarum numero istos incredulos Christus esse negat, interpretatur electos, & eos, qui æternā salutem consecuturi sunt, quos prædestinatos appellamus, de quibus dicitur Act. 13. Crediderūt, quotquot prædestinati erant ad vitā æternā. & 2. Timo. 2. Omnia sustineo propter electos. erit igitur superiorum verborum sensus; non creditis, quia non estis de numero eorum, qui æternam sunt salutē consecuturi, qui electi, & oues meæ sunt. Aduersum hanc expositionem aliquæ difficultates occurrunt. Vna est, quia tunc ratio, quam Christus adfert, adæquata non videtur; Vos inquit, non creditis, quia non estis de meis electis; nam etiamsi electi non essent, credere poterunt; multi enim crediderūt, & credūt in Christum, qui tamen electi non sunt, nec saluabuntur, sed cadent, & peribunt; non igitur ea causa propria est, cur non credant, quia electi nō sunt: credebat enim tunc Iudas, & electus non erat. Altera est, quia non videtur causa vera: nam poterant esse oues & electi, & simul non credere tunc, quando Dominus hæc verba proferebat: multi enim erant in Christum crediturī, & electi inter eos, qui tamen in Christum prædicantem nō crediderunt, quod ipsemet Augustinus tract. 92. In Ioan. docet. quomodo igitur dici potest, *Vos non creditis quia non estis de ouibus meis, & oues meæ vocem meam audiunt.* cum oues, & multi electi tunc non crederent? Tertia est, quia si causa, cur non credebant, erat; quia electi & prædestinati non erant, iam non fuisse in eorū potestate credere videbatur, excusareque se potuissent dicentes; non credimus, quia Deus non nos elegit, nec de numero tuarum ouium fecit.

Theophylacti sententia impugnatur.

Theophylactus has oues aliter interpretatur, forsan difficultates has præsenties; & dicit oues esse iustos, & viros bonos; vt sit sensus; Non creditis, quia non estis probi, nec virtutē & iustitiā sequimini, sed mali & improbi estis. Sed habet difficultates, & ista expositio; Prior est, quia non omnes, qui in Christum credunt, viri probi sunt; sunt enim quorum fides mortua est, hi credunt, fidemque habent; sed non secundum eam virunt; credebat Petrus in Christum, quando negauit eum, sed tunc iustitiam non complecteba tur. Altera est, quia de his ouibus paulo inferius Christus dicit, Vitam æternam do eis, & nemo potest eripere eas de manu mea: hæc nō de omnibus, qui iustitiam sequuntur, dicta sunt; sed de his, qui in ea perseuerant vsque ad finem, qui electi dicuntur: verum quidem est omnes iustos oues esse, vt docet Hiero. lib. 2. contra Iouini. & Aug. lib. 6. con. Iulian. cap. 3. & lib. 2. de doctri. christiana cap. 6. at non omnes iusti permanent in iustitia, idcirco non omnibus vitam æternam dat pastor verus Christus,

Auctoris sententia explicatur.

Mihi Augustini sententia verbis Domini accommodatior videtur. Sunt autem pro obiectis difficultatibus aliqua aduertenda: Vnum est, nō esse hanc Domini sententiam generalem ad omnes tunc non credentes, sed ad illos Pharisæos obstinatos, obcœcatos, & similes, quorum Dominus damnationem præuidebat: & sic soluitur secunda difficultas. Alterum annotandum est illud verbum *Vos non creditis*, non solam, & simplicem incredulitatem significare: sed maxime culpabilem, quia abundantissima habuerant, & efficacissima media, vt conuerti potuissent, vt sit sēsus; Tot profectò habuistis remedia, tot, ac tā ta argumēta quibus credere potuissetis, vt iam credidissetis, si de numero electorum, mearumque ouium fuissetis: nunquam enim oues futuræ in tantam obstinationem prolapsæ sunt. & quamuis reprobatio causa non sit adæquata, quia etiam reprobi multi credunt, est tamen causa, & hoc satis est: nam multis, quia reprobi sunt, etiam ad tempus credere non datur, quales hi erant, quibus cum loquitur Dominus, & hac ratione soluitur prima difficultas. Tertium est annotandum: Deum neminem excludere à numero ouium, & electorum Christi, nisi culpa ipsius hominis quando igitur dicit, *Vos non estis de ouibus meis*, culpa, & malitia eorum significatur propter quam Deus reprobauit eos: & hac ratione soluitur tertia obiectio: & sententia Augustini omni ex parte vera, & legitima permanet.

Et ego cognosco eas, & sequuntur me.

COMMENTARIVS.

DIxerat eos nō esse de ouibus suis, & probauit ab vno effectu, *Oues*, enim, *Mea audiunt vocem meam*: addit alterum argumentum, ne quis enim obijceret forsan, hi oues tuę sunt, sed tibi ignotæ; addit, non sic est, *Ego cognosco eas*, nemo est inter meas oues, quem non cognoscam. Est autem cognitio hæc non solum mentis, sed affectus: quod tertium argumentum probat, *Et sequuntur me*, obedientes verbis, & mandatis meis, vnde constat, eos oues non esse: effectus est enim hic præcedentis cognitionis; idcirco oues Christum sequuntur, quia ab ipso cognoscuntur, ipsius cognitio, ouium est tractio: verbum enim *Cognosco*, non solam cognitionem intellectus, sed etiam affectum, & dilectionem significat hoc in loco. Amos 3. Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ.

Et

Et ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum.

LIbenter quacunque data occasione Christus multa loquitur in audientium, & nostram vtilitatem; vt homines ad sui sequelam attrahat, & eos qui audire & sequi renuunt, deterreat. Quid oues eius eum sequentes assequantur, & quo in periculo non credentes versentur, aperit. ne quis ergo de numero ouium Christi else parum referre existimaret; adiūxit, ouibus his meis, qui me sequūtur *Vitam æternam ego do.* Magna est hæc potentia, & Dei propria, vitam dare æternam, & magnum est præmium ouibus Christi: quod si hoc non allicit, terreat quod sequitur. Si oues non sunt, in æternum peribunt, nemo dicat, ouis non sum, solum mihi æterna vita negabitur, tamen nullum malum inde mihi impendet; decipitur profecto, in æternum peribit, morte æterna mulctabitur. Ea est causa, cur cum Dominus dixisset *Vitam æternam do eis*, addidit, *Et non peribunt in æternum*, vt significaret, oues liberari ab æterna morte, & vitam æternam habere; contra vero, qui oues non sunt, non solum vitam æternam non assequi; sed in mortem æternam detrudi. Verbum præsentis temporis certitudinem rei significat; non quod statim det, sed quod tempore promisso certissimè dabit: & rursus ita iam esse constitutum, & determinatum. Solemus enim dicere; Iste vir mercenariis, & his, qui ei inseruiunt, dat singulis mensibus decem aureos: non quod tunc det, sed quia constituit dare, & præstituto tempore certissime, & sine mora det.

Et non rapiet eas quisquam de manu mea.

ALiud subiungit, quod cum ouibus facit. Nemo, inquit, rapiet oues meas de manu mea: procurabant Iudæi auertere homines, ne in Christum crederent; conati sunt Tyranni credentes à fide Christi tormentis auertere; tentat dæmon innumeris artibus idem efficere; sed de Christi manu, & potestate nemo oues tollet, nec impediet, quominus ad vitam æternam perueniant, & ad ipsum conuertantur.

ANNOTATIO XVII.

Superiorum verborum sensus expenditur.

CHryso. hom. 60. & Euthymi. hunc locum ita exponunt, vt nemo oues Christi rapere posse dicatur, quia nemo impedire valebit, quin oues, quæ Christi sunt futuræ, ad ipsum conuertantur, & eum sequantur; quod occasione ea dictum est, quia illi Pharisæi, ne in Christum crederent, populos deterrere conabantur. Alcuinus & ante eum Basil. lib. 1. contra Eunomium aliter interpretatur, vt sit sermo de ijs, qui semel ad Christum sunt conuersi, & vere oues eius sunt permāsuræ: hos nemo rapiet de manu eius, quia nulli tentationi in extremo vitæ succumbent, sed victores euadent. Forsan Alcuinus ita est interpretatus, quia existimauit non posse dici rapi oues de manu Christi, nisi quæ iam semel sunt in eius potestate. Alij de gloriæ statu hæc intelligunt, vt continuentur superioribus, *Vitam æternam do eis, non peribunt in æternum*, quia nō potest vllus de manu mea rapere, nec à statu vitæ æternæ remouere. Mihi omnia hæc simul in hac significari sententia videntur, vt dictum sit, Nemo rapiet de manu mea, quia nec impedire poterit, quominus pastoris vocem oues hæ audiant, ipsumque sequantur, nec à sequela auertere in perpetuum, nec vita æterna priuare valebit. Nec verbum illud, *Rapiet de manu mea*, obstat, quia oues etiam antequam ad Christū conuertantur, ad manum eius pertinent, & de potestate eius sunt; quamuis tunc à vero pastore ad tempus errent. *Nemo*, ergo, *Rapiet*, quia non sibi eas semper adscribet, nec adiudicabit, quia ad suum pastorem tandem venient, & sub eo perpetuò vitam agent.

Pater meus, quod dedit mihi, maius omnibus est.

COMMENTARIVS.

PRobat duplici argumento, neminem posse rapere de manu oues eius. Prius est; Pater dedit mihi vnum, quod est maius omnibus; nemo ergo præualere poterit cōtra me, nec de manu mea rapere, cum ego habeam in me; quod est fortius, & maius, non solum ijs, qui rapere conabuntur, sed omnibus. Loquitur, vt homo, & sic Patrē dedisse ei id, quod maius est omnibus, dicit; quia diuinitatem illius humanitati coniunxit, & fecit, vt homo ille Deus esset. Huius loci, & sequentis maiorem explicationem annotatio continet.

Et

Et nemo poteſt rapere de manu Patris: ego, & Pater vnum ſumus.

ALterum argumentum eſt, *Nemo poteſt de manu Patris rapere*, cum Deus ſit; igitur nec de mea manu rapere poterit, quia *Ego, & Pater vnum ſumus*, vnius eſſentiæ, & poteſtatis: ſi igitur nemo de manu Patris rapere poteſt, nec de mea poterit. Expreſſis verbis, ſe Dei filium Patri conſubſtantialem ſignificauit. Hanc ſecundam adiunxit rationem, vt prior manifeſtior eſſet; nam poſſet aliquis exiſtimare, accepiſſe á Patre maius omnibus, nempe contradictoribus, & perſecutoribus; tamen non abſolute maius omni re creata: aut quod ſi maius omnibus quæ modo ſunt, tamen non quæ fieri poſſunt; præterea non exprimebatur hoc maius omnibus, ita eſſe datum, vt à Patre non eſſet diuiſum; propterea rationem hanc verbis ſequentibus addidit, ſe à Patre accepiſſe maius omnibus; id nempe, quod ſupra totum, quod creari poteſt, eſt; & ita accepiſſe, vt indiuiſum maneat in Patre, & filio, quia vnica eſt diuinitas & eſſentia vtriuſque, ſecundum quam Pater, & filius vnum ſunt: nemo ergo de manu Chriſti rapiet oues; quia vt homo eſt habet à Patre diuinitatem, cui eſt vnita humanitas; vt Deus, eſt vnum cum Patre.

ANNOTATIO XVIII.

Lectio Græcorum.

SEntentia hæc in Græcis codicibus non ſic habetur, ſed genere mutato, *Pater, qui dedit mihi, maior omnibus eſt*, & ita Chryſo. Theophy. & Euthymi. exponunt, & legunt; & tunc ſenſus videtur facilis: eſt enim argumentum tale Pater, qui dedit mihi oues has, maior eſt omnibus; igitur nemo de Patris manu rapere poteſt; ſed ego, & Pater vnum ſumus, vnius nempe potentiæ, & eſſentiæ; igitur nec de mea manu poteſt vllus rapere. Latini tamen Patres aliter legunt, ſicuti nos in commentatio legimus & expoſuimus. Ita Hilari. lib. 7. de Trini. Tertul. lib. aduerſus Praxeam. & Ambro. lib. 3. de Spiritu ſancto cap. 18. & Hiero. Ezech. 18. & Aug. tract. 48. ita etiam legit Concil. Lateran. 2. vnde deſumpta decretalis illa Firmiter. de ſumma Trinitate & Fide Catholica. & hi omnes Patres locum hunc conſtanter Arianis oppoſuerunt. cum autem idem ſenſus ſit, ſiue vno, ſiue altero modo legamus, legendum exiſtimo ſicut Eccleſia latina iam à tot ſeculis prælegit.

ANNOTATIO XIX.

Chriſtum Patri conſubſtantialem eſſe, ex hoc loco Ioan. oſtenditur.

ATtende illa verba; *Ego & Pater vnum ſumus*, eſſe intelligenda de vnitate virtutis, & potentiæ: de hac enim ſermo eſt: vt ſit ſenſus, nemo de manu, & poteſtate Patris poteſt eripere; ergo nec de mea, quia vnius, & eiuſdem ſumus manus, virtutis ac potentiæ. Ita exponit Baſil. lib. 1. con. Eunomi. & ſic exponendum ex cõtextu probat. Eodem modo interpretatur Ambroſius lib. 3. de Spiritu Sancto. cap. 18. & lib. 1. de fide cap. 1. & Chryſoſtomus hom. 60. vbi annotat inferri optimè; Si vnius ſunt potentiæ, & virtutis, eſſe etiam vnius & eiuſdem ſubſtantiæ ac eſſentiæ; eaque ratione Patres oppoſuerunt hæreticis Arianis hoc teſtimonium, vt probarent Patris, & Filii conſubſtantialitatẽ, quo ſæpe vſus eſt Athana. ſermo. 4. contra Arianos, & in alijs multis locis. Notat etiam Ambro. lib. 3. de Spiritu Sancto cap. 18. non ſolam ſubſtantiæ vnitatem, ſed diſtinctionem etiam perſonarum ſignificari contra Sabellianos: *Sumus*, enim, perſonarum pluralitatem indicat: ſicut & *Vnum*, ſubſtantiæ, & virtutis vnitatem. Idem Hiero. Iſa. 6. Vnum, inquit, ad naturam; ſumus, ad diuerſitatem perſonarũ refertur. Conabantur autem hæretici Arriani vim huius teſtimonij infringere, vana & falſa reſponſione dicẽtes, Patrem, & filium vnum dici per concordiam voluntatis, ſicuti dictum eſt Ioannis. 17. Vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus, quam reſponſionem refert, & refellit doctè, & efficaciter Auguſt. lib. 2. con. Maximin. cap. 12. & lib. 3. cap. 22. oſtendens non eſſe dictum, vt ſint vnum nobiſcum, ſed vnum inter ſe, ſicut & nos vnum ſumus, quia aliter nos vnum nobiſcum ſumus, aliter Pater, & filius: nec eſt comparatio æqualitatis, ſed ſimilitudinis; ſicut Matthæi. 5. Eſtote perfecti, ſicut Pater veſter perfectus eſt; probatque ea, quæ diuerſi ſunt generis, vnum inter ſe non dici. Sed his omiſſis, contextus iſte hanc falſam repellit interpretationem, vt rectè annotat Baſil. lib. 1. con. Eunomium; nam de manu Patris neminem rapere oues poſſe probauerat, quia maior eſt omnibus; inde infert, ergo nec de mea rapiet; & illationem confirmans dicit; quia, *Ego, & Pater vnum ſumus*; nempe in eo, quod præceſſit, ſcilicet virtute, manu, potentia, & conſequenter in eſſentia; quod etiam Iudæi intellexerunt, quando viſus eſt eis Chriſtus blaſphemaſſe. & ne huic Iudæorum intelligentię ſoli inhæreamus, conſulamus, quæ Chriſtus reſpondit illis opponentibus; Homo cum ſis, facis te ipſum Deum; eorum enim intelligentiam nõ correxit, ſed potius confirmauit, & comprobauit, dicens; vt credatis, quia Pater in me eſt, & ego in Patre. quæ verba Athana. loco citato dicta eſſe affirmat propter verbum illud; *Ego & Pater vnum ſumus?* præterea adiecit; quem Pater ſanctificauit, & miſit in mundum, vos dicitis, quia blaſphemat. igitur vere illis verbis ſignificauerat Chriſtum ſe eſſe filium eiuſdem naturæ, & potentiæ cum Patre, adeo vt apprehẽdere iterum eum Iudæi tentauerint. Antecedentia igitur & ſequentia, manifeſte probant, illam interpretationem eſſe impiam & mendacem, quam nec Ariani ſuſtinere, aut defendere potuerunt. quo magis miramur aliquorum noſtro ſeculo in conſiderationem, immo temeritatem, ſuſcitare tentantium falſam hanc interpretationem, à tot ſacris Doctoribus explosam, & ipſa contextus ratione conuictam, qui non ratione ducti, ſed vt magis aliquid ſingulare inter Catholicos dicere videantur, hæc temerè produnt.

Suſtulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum.

COMMENTARIVS.

SE Dei filium Patri æqualem, verumque Deum eſſe, Chriſtus viſus eſt Iudæis affirmaſſe, nec in hoc ſunt decepti: ac cum hominem merum putarẽt, tanquam blaſphemum iudicantes, lapidare eum voluerunt, particula *Ergo*, cauſam lapidandi indicat eam eſſe, nempe propter præcedens verbum, *Ego & Pater vnum ſumus*, quo diuinitatem veram eandemque cum Patre habere ſignificat.

Reſpondit eis Ieſus; multa bona opera oſtendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?

EOrũ animos furore turbatos ſedat, & pacat, ſimulq. veritatem dictã confirmat: & eſt ſenſus, Multis bonis operibus vos cumulaui, ſanatis multis veſtris ac varijs infirmis, & mortuis ſuſcitatis, quæ omnia opera ex meo Patre ſunt, id eſt, virtute Patris ſunt facta, & ſimul me eſſe filium eius oſtendunt, *Propter quod opus eorum me lapidare vultis?* ac ſi clarius diceret, operibus multis bonis in vos collatis, me eſſe filiũ Dei affirmo, non minus factis, quam verbis loquor: quod enim ſermone aſſero operibus etiam teſtificor, vt neceſſe ſit vobis lapidare volentibus, propter opus bonũ me lapidare: *Propter quod ergo opus bonum*, & beneficiũ horũ *Me lapidatis?* oſtẽdere bona idẽ ſignificat, ac afficere beneficijs, ſeu benefacere; nam oſtendere ſiue bonum, ſiue malum apud Hebræos idem ſignificat, ac facere, ſiue bonum, ſiue malum. Pſal. 4. Quis oſtendet nobis bona. Pſal. 70. Quantas oſtendiſti mihi tribulationes. & Pſal. 59. Oſtendiſti populo tuo dura. Perpende mirum Saluatoris artificium: iratus enim homo non conſiderat, quæ bona accepit, ſed quod malum ei illatum eſt: idcirco contra conferentem quantumuis benefactorem inuehitur; iræ ergo medicamentum eſt, irato ante oculos bona accepta proponere; propterea Dominus, vt eorũ temperet furorem, ante ipſorum oculos repræſentat, quæ bona eis contulerat; vt iterum aliquanto pacatioribus factis, quod in furorem eos, & iram impulerat, confirmet, & verum eſſe manifeſtet; ac non iraſcendum eis, ſed potius credendum eſſe demonſtret.

Bona, aut mala oſtendere, apud hebræos ſignificat benefacere, aut male facere.

Reſponderunt ei Iudæi, de bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia, & quia tu, homo cum ſis, facis te ipſum Deum.

REſpondentes Iudæi fatentur ſe bona opera à Chriſto accepiſſe, negant tamen ſe pro vllo bonorum illorũ opere eum lapidare, ſed propter blaſphemiam hanc, nempe, quia, cum ſit homo, affirmat ſe Deum eſſe, vero Deo æqualem, & veri Dei conſubſtantialem filium. Miſerj iſti Iudæi, hominem eſſe impedimento quominus Deus eſſet, reputabant, quaſi vtrumque ſimul eſſe non poſſet, nempe Deus & homo. Rectè Athana. in Epiſt. contra omnes hæreſes hunc locum, ediſſerens, ſic, inquit. Obmurmurarant Iudæi, cur, homo cum ſis, facis te ipſum Deum? ſtulti, & animo obcœcati, quippe oporteret eos inuertere ſermonem in hunc modum; tu cum eſſes Deus, homo factus es: nam & opera Deum eſſe declarabant. hæc Athanaſius. Particula *Et, & quia tu, homo cum ſis*, declaratiua eſt, loco, *id eſt*, quia homo cum ſis, facis te Deum.

Reſpondit eis Ieſus nonne ſcriptum eſt in lege veſtra: ego dixi, Dii eſtis?

BLaſphemiæ notam ſibi inuſtam Dominus repellit, & infirmitati illorum ſe accommodans argumento vtitur a lege eorum ſumpto. Eſt autem argumenti locus à Minori, quod Dialectici appellant, Si quod minus ineſſe videbatur, ineſt; inerit etiã id, quod magis

magis videtur; tale autem est; si scriptura homines communes appellat Deos, quia sermo Dei ad eos factus est, nec vlla est blasphemia tales dicere Deos; multo profectò minus erit blasphemia, & multo verius sine vlla blasphemia is dicetur Deus, quem non sermo Dei sanctificauit, sed quem Deus misit in mundum. Huius argumenti partem verba proposita continent, nempe testimonium legis, in quo homines appellantur Dij, & est Psal. 82. Attende autem Christum loqui vt Deũ, & Dominum legis, ipsiusque datorem: propterea enim dicit; *In lege vestra scriptum est*, id est in lege vobis tanquam seruis imposita: non mihi, qui filius sum; & Dominus. In sequenti sententia hæc perfectè explanabuntur.

ANNOTATIO XX.

Legit nomine, quandoque tantum libri Moysi, quandoque etiam tota scriptura significatur.

LEgem appellat totam scripturam veterem; aliquando enim lex restrictè sumitur, vt solos quinque libros Moysis significet, in qua significatione dictum est Luc. 24. Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & Psalmis, & Prophetis: aliquando latius vsurpatur, vt lex comprehendat etiam Prophetas, & Psalmos, & totum vetus instrumentum. Ioan. 15. Vt sermo eorum impleatur, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. hoc loco Psalmi sub lege comprehenduntur. & 1. Corint. 14. In lege scriptum est, Quoniam in alijs linguis, & labijs loquar: hoc autem est apud Ha. 58. Ita etiam fieri solet, vt aliquando sub Prophetis etiã Psalmi comprehendantur; nam & hi Prophetiæ sunt. Matth. 11. Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. & ca. 22. In his duobus pendet Lex & Prophetæ: aliquando Psalmi à Prophetis, & lege separantur. Luc. 24. In lege, Prophetis, & Psalmis. In præsenti loco, lex generaliter sumitur; vt omnem veterem scripturam significet: ideo testimonium, quod est ex Psalmo, in lege scriptum esse dicitur.

Dij qui dicantur in scriptura.

Sed superest explicatio testimonij allegati, qui sint hi, qui Dij esse dicti sunt. Recentiorum alii qui existimãt Iudices Deos esse dictos, sed expositioni huic non fauet, quod postea infertur, *Si dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est*: non ergo iudices sunt hi, qui dicũtur Dij, sed ij, quibus Deus legem suam dedit, & doctrinam suam manifestauit, quales erant filij Israel, quos præ omnibus nationibus Deus erudiuit, & eis legem, & disciplinam dedit. Sermo enim haberi ad aliquẽ dicitur, quando Deus ei loquitur, & verbum suũ aperit. Nec videtur verum, quod aliqui dicunt, sermonem dictum esse haberi ad Iudices, quia in officio, & munere sunt constituti à Deo: talis enim loquendi phrasis in scriptura non reperitur: sed sermo Dei habetur, quando alicui Deus loquitur; siue per se, siue per alios. Forsan, qui hæc dixerunt, considerarunt verba prima Psalmi: Deus stetit in Synagoga Deorum, Deus autem Deos dijudicat. Vbi per Deos iudices significantur: tamen postea Dauid ad omnes filios Israel verbum extendit dicens. Ego dixi Dij estis & filij excelsi omnes. pronuntians statum Euangelicum, in quo adoptionis filiatio perfecta promissa est. & sic Augustinus hunc locum de filijs Israel verè, & doctè interpretatur in commentario super eundem Psalmum.

Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi: filius Dei sum?

COMMENTARIVS.

COlligit modo & componit argumentationem, si scriptura inquit, appellat Deos homines eos, *Ad quos sermo Dei factus est*, id est, ea de causa, quia lex & doctrina Dei data est eis, *Nec scriptura solui potest*, id est, mendax, aut irrita esse non potest, vt Hil. lib. 4. de Trinitate exponit: si igitur hoc verũ est, & falsum aut irritũ esse non potest, quomodo vos dicitis, me blasphemare dicentem, *Filius Dei sum*, qui innumeris partibus illas excedo: nam me Pater sanctificauit, & misit in mundum: profecto non hæc est blasphemia, sicuti nec illa, quam scriptura profert. Hebraismus est, *Vos dicitis quia blasphemas*, &c. id est vos dicitis me blasphemare, *Quia dixi filius Dei sum*. hæc est argumentatio, cuius sensus est iste; Qui verè filius, & Deus est, profectò non blasphemat dicens, filius Dei sum: si non est blasphemia appellare Deos aut Dei filios, eos qui sermonem Dei receperunt. Pater dicitur filium sanctificasse, quia sanctitatem, qua ipse sanctus est, filio communicauit. dicitur autem misisse in mundum, quia quem ab æterno sanctificauit, carne induit, vt sit filius Dei, & simul homo.

ANNO-

ANNOTATIO XXI.

Patrem sanctificare Christum quid significet.

SAnctificandi verbum non eodem modo à sacris Doctoribus exponitur: aliqui enim ratione diuinitatis, aliqui ratione humanitatis Christum sanctificatum esse asserunt. priorem expositionem sequitur, Augustinus tract. 48. cuius explicatio hæc est. Christus vt Deus est, sanctificatus dicitur, non participatione, sed origine, quia eandem sanctitatem habet, quam Pater, sed ab eo acceptam; & Pater eum sanctificat, ipsi ab æterno essentiam, & diuinitatem communicando: & tunc sensus est; Quem nõ sermo Dei, sed Pater ipse sanctificauit, suam ei ab æterno diuinitatem, ac sanctitatem communicando, misit que in mundum carne assumpta factum hominem, hic profectò non blasphemat se filium Dei esse affirmans. Idem est igitur dicere, sanctificauit Pater, atque à Patre procedit, & eandem ab eo accepit sanctitatem, non ab vlla creatura sanctificatus, sed à Patre, & ipsius Patris diuinitate. Missus autem in mundum dicitur, id est, homo factus est. Sensus ergo verbis clarioribus est; qui sanctus sum per essentiam à Patre procedens, & habens sanctitatem, cum ipso communem, & homo simul factus sum, & in hunc mundum veni per carnem, non blasphemo, quando, etiamsi homo sim, dico, filius Dei sum. Ita Augustinus exponit quem secuti sumus. huic tamẽ expositioni vnum obstat, nempe verbi improprietas; nam sanctificari eorum esse videtur, qui non ex propria natura sanctitatẽ habent, sed aliunde accipiunt; idcirco aliter exponit Athana. lib. de incarnat. Christi in principio. & Hilari. lib. 7. Trini. & Chrysostomus hom. 60. hanc sanctificationem Christo, vt homo est, tribuẽtes. Christus autem, vt homo, sanctificatus dicitur à Patre per diuinitatem vnitam humanitati in persona filij: sanctificatus est enim Christus homo, nõ vt cæteri homines, sed ipsa diuinitate, vt sit homo, & Deus. quæ expositio satis est accommodata, hoc tamẽ difficultatis habet: quia verba indicant sanctificationem antequam mitteretur in mundum, dicitur enim, *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum*, quasi prior esset sanctificatio, quam missio in mundum, quod non potest intelligi nisi de sanctificatione ratione diuinitatis; sicut etiam missus dicitur non quidem vt homo, sed vt Deus, cuius missionis terminus fuit, esse hominem factum, propter hæc, expositioni Augustini libentius consentio. Nec est admodum durum, Patrem dici sanctificare filium, vt Deum, & filium sanctificari; quia per generationem accipit sanctitatem à Patre: nam dicitur discere à Patre, & Pater dicitur demonstrare filio: quæ verba remota imperfectione, accommodantur diuinis personis, propter originem; idem in hoc verbo dici potest. Attendendum autẽ est, quando dicitur, Sanctificauit, & misit in mũdum, insinuari missum esse in mundum ad sanctificandũ: ex quo licet eius diuinitatem colligere: nõ enim alios sanctificat, nisi qui per se sanctus est: quæ enim ex participatione sunt, ab eo pendẽt, quod per se tale est: nisi igitur Deus esset Christus, qui per se sanctus est, alios sanctificare non posset, quod insinuat Augustinus tra. 48. in Ioannem.

Explicant alij Christum sanctificatum ratione humanitatis.

Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.

COMMENTARIVS.

QVia autem dicere poterãt illi; vnde scimus, seu quo probas te esse à Patre sanctificatum, & missum, adiungit dicens, se non verbis tantum, sed etiam ipsis operibus id ostendere; Et est sensus, *Si non facio opera Patris mei*, id est, quæ ostendunt me esse Dei filium, & Patrem habere Deum, qualem verbis profiteor, *Nolite credere mihi*, id est, aliquam excusationem haberetis, mihi non credendi: Est enim phrasis hæc loquendi communis, ad ostendendam abundantiam probationum, vt nequeat aduersarius vlla ex parte se tueri, aut euadere.

Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis, & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre.

ALteram ratiocinationis partem exponit: Si autẽ facio opera Patris, & vos mihi verbis asserenti, non vultis habere fidem, saltẽ credite operibus: si sermo meus nõ vobis persuadet, persuadeant opera, vt cognoscatis ex eis, quis sim, & tunc credatis, me esse vnum cum Patre, vnius naturæ & essentiæ, ratione cuius Pater in me, & ego in Patre sũ. Verba hæc, eundem sensum habent cum illis, Ego, & Pater vnum sumus; vt rectè Athanas. serm. 4. contra Arrianos docuit: & in illorum probationem, & explicationem, dicta sunt a Domino, propter vnitatem enim naturæ, & substantiæ vtriusque, Pater in Filio, & filius in patre dicitur. Particula *Etsi*, vna est: etiamsi mihi non credatis, credite operibus id est, etiamsi propter mea dicta mihi non credatis, propter opera tamen Patris, quæ facio vt Deus, credite.

Quare-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quærebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum.

QVia repetiit se esse verum Dei filium, Iudæi rursum eum apprehendere, & lapidare quærebant. Hanc enim illationē, & causam particula *Ergo*, indicat: At Dominus sua virtute diuina euasit de manibus eorum: nemoque eum potuit detinere. Quando signum, & miraculum magnum faciebat, ad tempus propter populi laudem, & plausum fugiebat; quando vero magnum aliquid de se loquebatur, secedebat propter Iudæorum furorem & rabiē, vt ex sua absentia cessaret, aut temperaretur, vt Euthymius dicit. In Græco codice est particula rursus seu iterum, nempe, quærebant ergo iterum apprehendere, iam enim antequā hoc proferret idipsum quęsierant, eū lapidare volentes.

Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primum, & mansit illic.

IOannes baptizare incepit in Bethabara, seu Bethania, vt in cap. 1. narratum est, postea recessit in Ænon iuxta Salim, vt constat ex cap. 3. modo Dominus furori Iudæorum cedens in Bethabaram abijt; vbi prius Ioannes baptizabat. Aliqui illud *Primum*, seu prius exponunt, priusquam in carcerem coniectus esset, tamen verus sensus est, vbi primum baptizare incepit, prope desertum; in quem locum Dominus nunc recessit, vt aliquos ad se conuerteret Ioannis memoria dispositos, eaq; ratione Euangelista dum locum describit, Ioannis baptismi meminit, quā recedendi causam sequentia verba confirmant. est autē Dominus aliquot diebus ibi commoratus, donec ascendit ad Lazarum resuscitandum.

Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem signum fecit nullum.

DVm illic mansit, veniebant multi ad eum, qui & ipsius & miraculorum eius notitiam habebant, dicebant autem, Ioannes nullum miraculum fecit. Hoc maxime illos impellebat, vt ad Christum venirent, & conuerterentur: Ioannes enim cum tantus esset, non fecit miraculum, hic autem multa, & magna edidit; certe igitur hic maior est Ioanne. Ecce quo inducebantur, vt crederent, & rectè memoria Ioannis ad fidem profuit; nam ex collatione vtriusque veritas discernebatur.

Omnia autem, quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant.

ECce alterum argumentum credendi, nempe quia quę Ioānes prædixit de Christo, verificata erant, igitur hic est Christus: nam si vera fuerunt cætera, quæ prædixit, etiam hoc verum esse oportebat. Profectò isti recto, & sincero iudicio agebantur, ex comparatione enim Ioannis & ex complemento multorum prædictorum, optimè deducebant esse Christum verum: prædixit autem Ioannes, Christum fortiorem futurum propter magna miracula edenda, & ita euenisse experiebantur. Ex complemento horum deducebant verum esse, quod dixerat, ipsum esse Christum. Testimonium ergo Ioannis etiā post obitū eius profuit, & sic viuus ac mortuus Christum prædicauit, ipsique fideles conciliauit: id tamē totum nō sufficeret, nisi Christus sua diuina virtute horum corda mouisset, quia neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.

ANNOTATIO XXII.

CHrysost. hom. 60. exponit hanc sententiam sic. Omnia, quæ de illo dixit, vera erant, vt sit approbatio Ioannis testimonij, nēpe Ioannes nullum signum fecit, tamen non propterea eius testimonium indignum est fide, quia cætera A quæ prædixit, vera fuerunt. Tamen accommodatior est expositio, vt sint duæ rationes. & argumenta, quibus isti ad credendum in Christum inducti sunt, & sic exponit Euthy. eamque expositionem in commentario secuti sumus.

Et multi crediderunt in eum.

COMMENTARIVS.

HIs argumentis persuasi, & diuinæ virtutis auxilio illustrati, & tacti; multi crediderunt in eum; Iudæis interim in sua cœcitate, & malitia obduratis, vt, qui non vident, videant, & qui vident, cœci fiant. In Græco legitur, & multi ibi crediderunt in eū, quam particulam versio latina non habet.

CAPVT

CAPVT VNDECIMVM.

ERAT autem quidam languens Lazarus à Bethania, de castello Mariæ, & Marthæ sororum eius. Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes, Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit, quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis suis, Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit Iesus, Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit: quia lucem huius mundi videt. Si autem ambulauerit in nocte, offendit: quia lux non est in eo. Hæc ait. Et post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed vado, vt à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, saluus erit. Dixerat autem IESVS de morte eius: illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifestè, Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos, Eamus & nos, vt moriamur cum eo. Venit itaque Iesus: & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentē. Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam, quasi stadijs quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad IESVM, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi IESVS, Resurget frater tuus. Dicit ei Martha, Scio, quia resurget in resurrectione in nouissimo die. Dixit ei Iesus, Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me etiamsi mortuus fuerit viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi, Vtique Domine ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti. Et cum hæc dixisset, abijt, & vocauit Mariam sororem suam silentio, dicens, Magister adest, & vocat te. Illa vt audiuit, surgit cito, & venit ad eum; nondum enim venerat Iesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vidissent Mariā quia cito surrexit, & exijt, secuti sunt eam, dicentes, Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Maria ergo cum venisset vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius: & dicit ei, Domine si fuisses hic, non esset mortuus

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuus frater meus. Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum: & dixit, Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine veni, & vide. Et lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi. Ecce quomodo amabat eum? Quidam autem ex ipsis dixerunt, Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt hic non moreretur? IESVS ergo rursum fremens in semetipso venit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait Iesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat, Domine, iam fœtet: quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus, Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. IESVS autem eleuatis sursum oculis dixit, Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis: sed propter populum, qui circunstat, dixi: vt credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamauit, Lazare veni foras. Et statim prodijt qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus, Soluite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus. Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant; Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic: omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis; Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit nobis, vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, quod Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. IESVS ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abijt in regionem iuxta desertum in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat pascha Iudæorum: & ascenderunt multi Hierosolymam de regione, ante Pascha, vt sanctificarent seipsos. Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur adinuicem, in templo stantes. Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices, & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit, vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

Erat

Erat autem quidam languens Lazarus à Bethania de castello Mariæ, & Marthæ sororum eius.

COMMENTARIVS.

HIstoriam illius insignis miraculi quando Lazarũ resuscitauit, quando & impij Iudæi Christum interficere animũ obfirmarunt, texit Euãgelista: incipitque personas & loca describere; quo igitur tempore erat Dominus trans Iordanem, vt in fine superioris capitis narratum est, Erat quidam languore laborans Lazarus nomine de Bethania, quæ erat castellum & vicus Mariæ, & Marthæ sororum eiusdem Lazari. Bethania, vti supra diximus, erat prope Hierusalẽ ad radices mõtis Oliueti, per milliaria ferè duo Italica ab vrbe distans, in quo sorores hæ cum fratre habitabant; an autem castellum de earũ dominio fuerit, an vero dictum sit earum, quia in eo natæ sunt, incertum est. Illud *De castello* est per appositionem dictum: Erat de Bethania, castello nempe Mariæ, & Marthæ.

Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur.

Cur Ioannes toti sorori Lazari circumstantias referat.

NOn sine causa Euangelista, quæ hæc sit Maria, hoc nomine describit, quod pedes vnxit Iesu, & capillis suis terserit. Nec hoc ea sola de causa factum est, vt discernatur ab alijs, quæ eodem vocabantur nomine: multæ enim dictæ sunt Mariæ in Euangelio; si enim nihil aliud quã inter eas discernere vellet, satis erat dicere sororem esse Lazari, & Marthæ. Nec propter id tantum factum est, vt eam esse declararet, quæ postea in conuiuio post Lazarum resuscitatum in Bethania vnxit, & terserit eius pedes: nam ex ipsamet historia ab ipso Euangelista narranda id constabat: non enim solet Euangelista ante narrare, quam gestum sit. cum enim capit. 7. de Nicodemo loqueretur, dixit eum esse, qui nocte venerat ad Iesum: nam id iam cap. 3. descripserat; at in capite tertio non dixit eum fuisse, qui defenderat Christum in concilio quodam contra Iudæos, quia tunc narratum id nondum erat; quando autem hæc facta sunt, quæ narrat Ioannes, nondum Maria vnxerat pedes in illo conuiuio, in quo Lazarus vnus erat de discumbentibus. Solent quidem Euangelistæ vti anticipatione, sed non quando ipsimet narraturi sunt, quæ per anticipationem dicuntur. Vera igitur causa, proprer quam Euangelista hæc dicit, ea est, vt ostendat eam esse Mariam, quæ, quando ista facta sunt, iam vnxerat pedes Domini, in domo Simonis, cuius historiæ meminit Lucas cap. 7. ac si diceret Ioannes; hæc Maria soror Lazari illa eadem est, quæ antequam hoc gestum esset, quod modo narro, vnxerat pedes Domini, & capillis terserat in domo Simonis, & cui Dominus peccata remiserat. quibus verbis inducit Ioannes lectorem ad Lucæ Euangelium, vbi historia latius est descripta; & id factum est, vt eadem Maria hæc esse significaretur, cuius frater infirmabatur, & quæ vnxerat iam Dominum.

ANNOTATIO I.

An eadem sit Maria cuius meminit Ioannes, & meminerunt alij Euangelistæ.

MAgna apud veteres Patres, & recentiores nonnullos est controuersia, an eadem sit mulier quæ Luc. 7. dicitur peccatrix, vnxitque & terserit pedes Domini: & illa, quæ similiter vnxit, cuius meminerunt Matthæus. 26. & Marcus 14. cum hac, quam Ioannes isto capite, & sequenti duodecimo describit: quidam enim tres: quidam duas: quidam vnam, & eandem esse cõtendunt. Orige. tract. 35. in Matthæ. tres esse probare nititur: idem affirmant Chryso. hom. 61. in Ioan. & Nicepho. lib. 1. Histo. cap. 27. cum alijs multis. Alij duas tantum contendunt, vnam, cuius Ioannes meminit; alteram, de qua alij Euangelistæ mentionem fecerunt, quæ Magdalene appellatur. quibus fauet locus Clemen. Rom. lib. 3. Constitut. Erant, inquit, nobiscum mater Domini, & sorores eius, præterea Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Martha, & Maria sorores Lazari. Huius sententiæ est Hieronym. Matth. 26. & idem Chryso. hom. 81. in Matth. cum alijs multis. Alij eandem esse sentiunt, cuius distinctas historias diuersi Euangelistæ, & diuersis in locis descripsere: hanc tuetur Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 78. & 79. Innocen. lib. 2. de

Universidad de Deusto
Biblioteca

sacram.altaris cap.56.Grego.hom.33.in Euangeli. cum alijs etiam multis. Exactiorem huius rei discussionem in locum Lucę remittimus: sufficiat nobis nunc Ecclesiæ auctoritas, quæ vnā, & eandem mulierem fuisse declarat, vt constat ex Romano officio, quod in Ecclesia latina recitatur, in quo eandem esse Mariam Magdalenē, & Lazari sororem, & mulierem peccatricem le-

Ecclesiasticum officium vnam tantū recipit Mariā Magdalenā.

A gimus. Non est ergo quod iam hoc in dubium reuocemus, quamuis argumēta secundę opinionis probabilem valde illam videātur facere: nec est res hæc, quæ ad fidei, aut morum perfectionem multum faciat: eaque de causa Euangelistę historiam narrasse contenti, parum curarunt expressam huius rei facere mentionem.

Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur miserint nuntium sorores ad Christum, particula *Ergo*, indicat; nempe cum frater infirmaretur; idcirco sorores, quibus frater curæ erat, miserunt ad eū, qui sanare poterat: Distabat locus, vbi tunc erat Dominus, nempe Bethabara á Bethania Lazari, iter duorum ferè dierum, quātum Christum conficere solitum esse probabile est.

Domine, ecce, quem amas, infirmatur.

HOc est nuntium à sororibus missum ad Christum. *Domine*, honoris causa dicitur; honore namque præuenimus, quos rogamus, *Ecce infirmatur*: Vox est significantis & notum facientis, quod ignorasse eum arbitrabantur, *Quem amas*, causa est impetrandi; cum enim subuenire possis, & ames, subuenturum te speramus. cætera ex annotatione require.

ANNOTATIO II.

Nonnulla referuntur rationes quæ possent Christum ad misericordiam inclinare.

BReue quidem, sed sapiens, & prudens A
nuntium hoc est; quod ex multis licet conspicere; Primo quidem, quia cum multas causas haberent, quibus animum Christi ad sanitatem præstandam inducere possent, potissimam elegerunt. Vna earum, quas adferre poterant, erat ipsarum preces, nempe infirmatur Lazarus; rogamus, vt eum sanes; preces autem amicorum multum valent ad impetrandum ab amicis, tam pro se, quam pro alijs, etiam apud Christum. Luc.4. Socrus Simonis tenebatur magnis febribus, & rogauerunt pro ea, & imperauit febri, & dimisit illam. Altera causa est ipsamet cōsanguinitas etiam sine precibus; Deus enim, & homines solent multa facere pro his, quos coniunctos sciunt amicis, quos diligunt. 3. Reg. 11. propter Dauid pepercit Deus Salomoni, ne regnum eo viuente diuideretur. & Ge.18. propter decem iustos, Sodomitis omnibus parcere paratus erat. Sufficiens igitur causa nunc erat Lazaro obtinendi sanitatem, eum esse fratrē earum, quas Dominus diligebat, vnde potuissent dicere, Domine frater noster infirmatur. Tertia causa erat ipsius infirmi erga Christū amor; petere enim solemus pro ijs, qui indigent, & impetrandi causa est, si ij quibus petimus, benevolo sint animo, & grato erga eum, à quo impetrandum est; vt enim inquit Ambro. lib.2 de offic. cap.7. amor vnius inducit alterum ad redamandum. & Aug. lib. de catechizan. rudibus. cap.4. Rudis, inquit, est animus, qui dilectionem, quam nolit impendere, nolit rependere. Poterant ergo dicere, Domine, ecce qui te amat, infirmatur: ita Luc.7. factum est, Dignus est, vt hoc ei præstes; diligit enim gentem nostram. Quarta causa est ipsius subuenientis amor, hæc est omnium potissima: quando enim, qui subuenturus est, amat eum, qui indiget, etiamsi nulla cæterarum adsit causa, sufficit; quando vero deest, cæteræ vix animos eorum, à quibus beneficia sperantur, mouent. Efficacior est enim amor subuenientis, vt benefaciat, quam amor indigentis, vt benefiat ei; ad hoc enim & preces, & cætera tendunt, vt voluntatem subuenientis inclinent erga eum, cui subueniendum est. Prudenter ergo, & sapienter hāc causam exprimunt, *Ecce quē amas infirmatur*. Secundo, in hoc nuntio sapien B
tia, & prudentia cernitur: huic enim causæ potissimæ, preces suas non admiscent; ipsa enim erat per se efficacissima, solam ergo indigentiam, & infirmitatem exponunt; vnde rectè Aug. tra.49. dixit; Amanti sat est nuntiasse. Tertio quia non orant vt veniat, vt enim Greg. lib.6. Mora. c.17. dicit, amor etiam mentes pigras ad opus excitat, nec calcaribus indiget. eadem de causa, nec rogant vt sanet; amantis electioni omnia prudenter committunt; Non tamen tantum fidei C
erat in hoc nuntio, quantum inerat prudentiæ humanæ; nam tamquam ad merum hominem mittunt nuntium, eum certiorem faciētes, quasi nescium infirmitatis. *Ecce*, inquit, *Infirmatur*, vox est significantis, & scire facientis, quasi dicerent; scito infirmari, quem amas. credebant autem posse sanare, si vellet. hæc fidei imperfectio, in sequentibus apparebit.

Verè fidles Christi amoris memineruut.

Legationis prudentia exponitur.

Audiens

Audiens autem Iesus dixit eis; infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam.

COMMENTARIVS.

NOn vnum, sed duos, vel plures missos esse verbum illud insinuat, *Audiens dixit eis*. est autem responsum Christi breue, sed plenum diuina sapientia: nam instructionem, & consolationem continet; instruit quidem: tum significando infirmitatem sibi esse iam notam, nec eam vt ipsæ sorores, & nuntij putabant ignorabat, quod satis Dominus indicat, dum causas infirmitatis aperit; tum etiam docendo se esse filium Dei, non merum hominem, vt arbitrabantur; quod ostendit in verbo illo, *Vt glorificetur filius Dei per eam*. Consolatur etiam primo sanitatem promittendo, *Non est ad mortem hæc infirmitas*, id est, non morietur ex hac infirmitate, sicut solent homines mori ex infirmitatibus, non amplius in hoc sæculo victuri; at Lazarus non sic infirmitatem habuit, quia etiamsi mortuus est, tamen cito ad vitam eandem est reuocatus. vnde Augustinus tract.49. rectè dicit; *Infirmitas non est ad mortem*, quando nec ipsa mors, fuit ad mortem: habet enim mors duo, vnum est, animā à corpore separare, & compositum dissoluere, alterum est vitæ huius seculi finem imponere. infirmitas Lazari ad mortem fuit, quia anima eius à corpore separata est: ad mortem autem non fuit, quia terminus vitæ huius non fuit; nam iterum est etiam corpori coniuncta, & reuixit in hoc seculo, sicut ante viuebat. Consolatur secundo, & simul instruit aperiendo causam. & finem infirmitatis: *Est pro gloria Dei*, id est idcirco hæc infirmitas permissa est, vt ea Deus glorificetur, & dum Lazarus ad vitam reuocatur, Dei virtus, ac diuinitas in sanante, & suscitante cognoscatur, vt in eum homines credant. Quod autem additur, *Vt glorificetur filius Dei per eam*, explicatio est præcedentis verbi *Pro gloria Dei*, & ita factum est. Nullū enim extitit miraculum Christi quale hoc in quo ita se esse Dei filium ostenderet, & tot credentes sibi conciliaret; vt verè per hanc infirmitatem filius Dei glorificatus dicatur. Magnum hoc est consolationis argumentum ipsis fororibus scilicet fratris sui Lazari infirmitatem in maximam gloriam Dei cessuram: & in hunc finem esse à Deo permissam.

Explicatur quomodo Lazari infirmitas ad mortē non fuerit, quamuis ipse mortuus sit.

ANNOTATIO III.

Diuersa lectiones superiorū verborum.

IN lectione huius sententiæ, & expositione, A
aliqua ex parte varij sunt Doctores. Ambr. lib.4. de fide cap. 6. sic legit, *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius eius per eum*, & refert vtrumq; relatiuum ad Patrem, vt glorificetur filius eius, scilicet Dei, per eum, scilicet, per Patrem: & in hoc sensu locum hunc obijciebant Arriani Catholicis, vt probarent minorem esse filium Patre, cum per Patrem glorificari dictus esset. quorum obiectio vana est: eodem enim argumento probarent Patrem minorē esse filio: nam Ioan. 17. dictum est, Pater clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Hilar. lib. 9. Trinit. eo- B
dem modo legit, *Pro gloria Dei, vt filius Dei glorificetur per eum*, sed relatiuum refert ad Lazarum, vt filius Dei glorificetur per Lazarum, id est occasio fiat illi diuinitatem suam, & se esse Dei filium manifestandi. Aug. autem tract.49. solum legit, *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei*, non autem legit, *Per eum*, neque *per eam*. Chrysostomus hom. 61. legit *Per eam*, referēdo ad infirmitatem, & ita nunc legimus, & est accommodatior lectio, sibi enim inuicem respondent hæc verba. *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt per eam glorificetur Dei filius.*

Diuersa Patrum explicationes.

Sciendum est rursus, Doctores non eodem modo exponere hæc duo, *Pro gloria Dei vt glorificetur filius Dei per eam*, aliqui exponūt, vt vna pars sit alterius declaratio, illudque *Dei*, referatur ad filium, cum enim dictum sit, pro gloria Dei, explicat, vt filius Dei glorificetur per eam: sic August. tract. 49. exponere videtur, & tunc apertè Christus se esse Deum confitetur. huic fauet expositioni, quia non est in ista sententia aliqua particula distinguens: nō enim dictum est, pro gloria Dei, & vt glorificetur filius Dei per eam. Alij secundo loco etiam vnam partem alterius expositionem interpretantur, sed priorem partem ad Patrem, posteriorem ad filium referunt, nempe pro gloria Dei Patris: hæc autem est vt glorificetur Filius per eā; gloria enim filij, Patris gloria est. ita Hilari. libr. 9. Trinit. Ambro. lib. 4. de fide cap. 6. & Chryso. hom. 61. exponunt. & huic fauet illud Ioan. 14. vt glorificetur Pater in filio: glorificatio enim filij est glorificatio Patris qui misit eum. Alij tertio hanc partem exponunt de filij passione, vt glorificetur filius Dei per eam, quia hoc miraculum

Universidad de Deusto
Biblioteca

in causa fuit, vt Iudæi mortem Christo omnino inferre decernerent: diuidunt enim hæc, quasi dictum esset cum particula, *Et* pro gloria Dei, & vt glorificetur filius Dei, & tũc sensus est; Hęc infirmitas est pro gloria Dei; id est, vt suam in ea diuinitatem Deus ostendat: & vt filius Dei per eam morte, & cruce glorificetur.

Auctoris explicatio.

Mihi accommodatior videtur expositio, vt de glorificatione ea sit sermo, quæ per miracula facta est, qua Christus suam manifestauit diuinitatem mundo, quod maxime in hoc miraculo factum est, de quo dicitur; Totus mundus abit post eum: si dimittimus sic, omnes credent in eum. & rursus posterior pars sit prioris explicatio, ne intelligeretur infirmitas ita dici pro Dei gloria sicut omnia, quæ fiunt, in Dei gloriam tendunt. Hoc enim pro Dei gloria erat vt modo quodam singulari, scilicet vt Christus ostẽderet se esse Dei filium per eam: non nego cæteras expositiones etiam esse probabiles.

Sciendum est præterea Chrysost. hom. 61. & Euthym. particulam *Vt*, exponere consecutiue, vt sit sensus, Infirmitas non est ad mortem, sed consequetur ex ea gloria Dei: non enim causam, sed quod euenturum erat significat; at verius est contrarium, causam enim finalem indicat: est enim in hunc finem, infirmitas hæc illata, & mors subsecuta; non vt moreretur sicut cæteri, quorum vltimus vitæ finis aduenit, sed vt glorificaretur, & notus fieret Dei filius per eã: de causa enim huius infirmitatis Dominus agebat. Quamuis enim respectu causarum naturalium hæc glorificatio sit consecuta, tamen si ad diuinam prouidentiam conferatur, in glorificationem Dei erat infirmitas ordinata, quod doctè tradit Gregor. Nisse. lib. de creatione hominis. cap. 26. dicens expectasse Christum alios duos dies, vt mortuus quatriduanus esset, & in eo tantum miraculum operaretur: Diuina enim prouidentia effectus inferiores in superiores fines, & causas ordinat, vt idé Gre. lib. 8. de Philosophia ca. 8. docet: Deus enim vsus est naturalibus causis, mortem & infirmitatem inducentibus, tanquam ministrantibus diuinæ suæ dispositioni, in eum finem, vt glorificaretur Dei filius.

Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum.

COMMENTARIVS.

Quorsum Euangelista memineritamoris Christi erga hos fratres.

EVangelista hanc dilectionem Christi erga sorores, & Lazarum exponit: primò ne quod non statim ad sanandum ierit, sed duobus expectarit diebus vllus adscriberet voluntati; quasi noluerit; sed mysterio, vt maius miraculum, & illustrius fieret; tum, vt verum esse, quod sorores dixerunt, confirmaret; Ecce quem amas: amabat enim Lazarum, & sorores eius; tum etiam, vt amorem hunc, & dilectionem, qua eas Christus prosequebatur, notam relinqueret fidelibus. demum quia ex notitia dilectionis huius aliqua, quæ narranda sunt, efficiuntur manifestiora; qualis autem hæc fuerit dilectio, in annotatione inuenies.

ANNOTATIO IV.

Dilectio Christi erga homines quadruplex.

QVatuor dilectionis genera considerare licet in Christo: Vna dilectio est, qua vt Deus ab æterno dilexit homines, eadem dilectione cum Patre; hæc enim causa fuit, vt homo fieret pro nostra salute. Altera est humana, qua vt homo diligebat, sed naturalis: dilectio autẽ & amor naturalis est, qui alicui vinculo, naturali innititur; vt quando amamus alios, vel quia sanguine coniunctos, vel quia familiares, vel quia benefactores, vel simili vinculo naturali nobis colligatos habemus: hic amor non defuit Christo vt homini, in quo vera natura erat humana. Tertia dilectio est etiã humana sed moralis, quæ innititur virtuti, & bonis moribus, ac honestis, qua virtuti deditos, & probos diligimus propter honestatem, quam etiã Christus, vt homo eadem de causa habuit. Quarta est Spiritualis, qua diligimus propter Deum, ita vt ratio amandi sit Deus ipse, qui finis est supernaturalis noster, & hæc est dilectio charitatis. Hæ tres Christo inerant, vt homini, prima, vt Deo: hæc prima erat æterna; sicut & Deus est æternus: reliquę tres temporales, quia homo in tempore factus est, sed adhuc antiquior vna altera: illa enim, quæ charitatis est, fuit ab instãti incarnationis quando adeo nos dilexit charitate, vt mortem pro nostra salute libentissimè acceptaret: cæteræ vero dilectiones non omnes fuerunt ab instanti incarnationis, sed temporaneæ saltem quantum ad actus, sicut & apud nos. Naturali enim quadam dilectione acquisita prosecutus est aliquos, qui sibi familiares fuerũt, vel à quibus aliquod temporale recepit beneficium: erat enim mortalium omnium gratissimus. Lazarum ergo, & sorores his omnibus modis diligebat, nempe vt Deus, & vt homo. vt Deum dilexisse res aperta est, non solũ dilectione illa, qua sic dilexit peccatores, vt pro eis homo fieret, sed qua diligit

Non omnes hæ dilectiones ab instanti fuerunt in Christo.

Christus, qua duplici hac dilectione, hos fratres dilexerit.

diligit iustos, & Patri gratos: tales enim erant hi. diligebat etiam vt homo naturali amore, quia familiares erant, & hospitio solitæ eũ recipere. Morali autẽ dilectione propter honestatem, quia studiosi erant valde: charitate etiam amabat propter Deum ipsum, sicut & alios homines, quos charitate diligebat. Euangelista autem particularem amorem, & dilectionem significare voluit, nempe naturalem, & honestam seu moralẽ, qua vt familiares, & amicos, & studiosos, tanquam homo diligebat. Christus enim omnia nostra sumpsit præter peccatum, & ea, quæ ad peccatum tendunt, qualis est ignorantia, & carnis contra Spiritum pugna, & aliqua huiusmodi; at dilectiones hæ nihil habent cum peccato commune, nec coniunctum.

Vt ergo audiuit, quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.

COMMENTARIVS.

MAnsit duobus diebus, postquam nuntium accepit: vti diximus ex Grego. Nisse. lib. de creatione hominis cap. 26. vt mortuum quatriduanum suscitaret; cum enim infirmitas hæc esset pro Dei gloria, eò est perducta à diuina prouidentia, vt miraculum gestum illustrius fieret, & per illud sanantis virtus maxime nota euaderet. Hi duo dies computandi videntur eo numerato, in quo perlatum est nuntium, quando etiam Lazarus est mortuus, post quos proficiscens die quarto peruenit Bethaniam, & suscitauit quatriduanum.

Hi duo dies quomodo computandi.

ANNOTATIO I.

CHrysost. hom. 61. & Euthymi. existimant ab illo die, quo nuntius venit, alios duos expectasse, & quarto venisse, mortuum autem Lazarum fuisse eodem die, quo nuntius venit, id autem ideo dicunt, quia Christum existimant quindecim stadijs tunc à Bethania distasse, quæ vno die conficiuntur: nam octo stadia vnum milliare conficiunt Italicum, sed hoc non videtur dici posse: erat enim quando nuntium accepit trans Iordanem, vt Aug tract. 15. affirmat, & ex historia constat, verbum etiam Christi id indicat, *Eamus*, inquit, *in Iudæam*, erat ergo tunc extra fines Iudææ. Et ratio id ipsum confirmat, Iudæorum enim persecutiones deuitans locum distantem eligere debuit, vno ergo die non potuit tantum itineris confici. Existimo probabilius quod nuntio accepto expectauerit duos dies, illum nempe quo nuntium accepit quando Lazarus mortuus est; & sequentem; tertio autem dixit discipulis Lazarum mortuum esse eodemque tertio profectus est in Iudæam, ac peruenit quarto die mortis & sepulturæ Lazari, quo die eum etiam suscitauit. Aliqui Lazarum non eodem die mortuum & sepultum dicunt, id quæ probant quia quatuor dies habentem in monumento Christus inuenit: nec verisimile existimant, eodem die, quo mortuus est fuisse sepultum, quod mihi non probatur: nam Martha fœtorem corporis obijciens quatriduanum esse dixit, ad fœtorem autem à morte ipsa dies numerantur: nec est inconueniens eodem die mortuum, & sepultũ esse: id enim sæpe fit, maxime quando in principio diei moritur infirmus. Hæc probabiliora videntur, quamuis parum referat hoc, dummodo sciamus Dominum quarto die Lazarũ suscitasse, & duos expectasse, vbi nũtium accepit: à quo autem termino computandi sint, ex locorum distantia pendet, existimo probabiliora esse, quæ diximus in commentario.

Deinde post hæc dicit discipulis suis; eamus in Iudæam iterum.

COMMENTARIVS.

TRansactis diebus duobus, discipulos, vt iterum veniant secum in Iudæam, inuitat; erat enim Bethania in Iudæa. Sciebat Dominus timiditatem eorum, ideo id prædicit, & vt eorum ignauiam tacite arguat; & ne re insperata turbarentur postea, quando in Iudæam peruenissent.

Dicunt ei discipuli; Rabbi nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc?

COnsulebant quidem Christo, sed magis sibi, quod sæpe inter nos accidit, vt sub specie charitatis erga proximum res nostras agamus. Particula *Nunc*, significat paulo ante; nam in festo Encæniorum proxime elapso. Iudæi lapidare Christum voluerunt, vt ex capite decimo constat.

Respon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit Iesus; nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt: si autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

DOminus metaphora quadam timiditati eorum medetur, ostendens nondum esse suæ mortis, & passionis tempus: & idcirco adhuc non esse timoris causam. Metaphora autem hæc est: dies duodecim horas habet: & qui ambulat in vna harum, etiamsi vltima sit, quia adhuc lux est, & nondum tenebræ superuenerunt, securè ambulare potest sine offensionis periculo: nam in quæ impingi solet, manifesta sunt & declinare facile vnusquisque potest. At quando nox aduenit, minus securè homo ambulat: cum enim deficiente lumine offendicula non videantur, facile impingit. Duodecim horis diei tempus vitæ suæ Dominus significat, quando nemo ei nocere, nec eum comprehendere potuit: quia quæ disposuerat secũdum diuinum beneplacitum, omnia erat complexurus: noctẽ vero tempus passionis appellat, de quo dixit, Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Erat quidem iam vicina nox, quia imminebat passionis tempus; tamen adhuc hora erat diei, quando nemo ei nocere poterat, nec in eum manus inijcere. Hoc est ergo, quod dicit quasi clarius respondisset sic: dixistis nunc, me interficere Iudæos quæsiuisse, scitote sicut non vnam, aut alteram horam, sed duodecim habet dies, nec idcirco quia decem, aut vndecim transierunt, propterea dies est completa, vt non liceat securè ambulare, ita etiam supereſt mihi tempus, quamuis paruum, in quo licet securè, & sine periculo ire in Iudæã, & vos etiam liberè mecum potestis venire; nam vestrum periculum, & securitas ex meo periculo, & securitate pendent, hic est sensus. Similis est sententia apud Luc. admonenti bus enim quibusdam, vt fugeret ab Herode quærente eum interficere, respondit, Dicite vulpi illi; ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor; veruntamẽ oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare. ac si dicat, nemo potest me ante tempus á me decretum, & statutũ interficere, aut impedire; quamuis faciam quæ facturus sum, & hoc tempus nondum aduenit, adhuc cras, & hodie dæmonia eijcio, quæ facturus sum, & hoc tempus nondum aduenit, adhuc tempus est operandi opera Patris, nondum mortis meæ tempus aduenit. Per id est

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipſis perficiendis illuſtrior facta eſt mundo. Chryſoſtomus hom. 61. & Euthymius huic percontationi reſpondent; diſcipulos putaſſe Chriſtum in ænigmate locutum eſse; ſed reſponſio hæc non videtur ſatisfacere, nec accommodari verbis.

Tunc ergo Ieſus dixit eis; Lazarus mortuus eſt.

CVm non intellexiſſent diſcipuli verbum, apertè, & ſine vlla verborum metaphora rem Dominus narrat; *Mortuus*, inquit, *eſt Lazarus*; particula *Ergo*, illationem ex præcedentibus indicat, nempe quia non intellexerunt ſenſum verborum præcedentium; idcirco verbis claris idem exprimit, vt intelligant.

Et gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi.

COniungendum eſt vltimum verbum primo; gaudeo me ibi non adfuiſſe, & hoc propter vos, vt credatis; ſi enim adfuiſsem, aut ſanaſsem eum, occaſio tanti miraculi ſublata fuiſset, fideſque veſtra minus promoueretur; aut ſi non ſanaſsem, veſtra periclitata eſset fides; nam me non potuiſse ſanare arbitrati fuiſsetis; gaudeo igitur me non adfuiſse, & hoc veſtri cauſa, quia non ſolum nihil fides veſtra detrimenti paſsa eſt, ſed maximè augebitur, quando mirabile videbitis opus, quale nunquam factum eſt, nempe quatriduanum, & fœtentem mortuum verbo ad vitam reuocatum. Gaudere licet in malis, quæ hominibus à Deo immittuntur, non propter eorum malum; ſed propter eorundem, aut aliorum ſpiritualem ſalutem, aut profectum, quando per ea ad Deum conuertuntur, vel in melius proficiunt.

Gaudere licet quandoque in malis proximi.

Sed eamus ad eum.

QVamuis tamen mortuus ſit, *Eamus ad eum*. Homines ſolent infirmos amicos viſitare, mortuos deſtituere; nihil enim viſitatione ſua eis præſtare valent; at Chriſtus etiam mortuos viſitat, ſicut & viuos; tam facile enim eſt ei mortuis vitam, quam infirmis ſanitatem conferre. His verbis inſinuat Chriſtus velle ſe reuocare eum ad vitam, velut à ſomno aliquis excitatur ad vigiliam; id enim ſignificat verbum hoc, *Eamus ad eum*.

Chriſtus inuiſit mortuos, ſicut nos ægros.

Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiſcipulos; eamus & nos, & moriamur cum illo.

CVm verbis ſuis à reditu in Iudæam Chriſtum abducere diſcipuli non poſſent, ſed eum animo redeundi obſirmato viderent, vnus ex eis reliquos ad ſequendum exhortatur dicens, *Eamus & nos, & moriamur cum illo*: ſentiebat enim illos omnes adhuc trepidantes, & animo non omnino ad ſequendum firmo. Particula *Ergo*, illationem indicat, quæ fit partim ex verbo Chriſti, *Eamus ad eum*, partim quia ægrè ferentes, & tardos condiſcipulos videns hæc protulit, *Eamus & nos*. Verba ſunt dilectionis erga Chriſtum, & fortitudinis; dilectionis quidem quia ſine Chriſto vitam contemnebat propriam; fortitudinis, quia à periculo, quod animo conceperat, non retardabatur, quominus ſequeretur magiſtrum; Sed tamen fides imperfecta erat; nondum enim virtutem, & potentiam Chriſti, à qua cunctis periculis, quos volebat, liberare poterat, agnoſcebat; nec verbo Chriſti omnimodè habuerat fidem, *Qui ambulat in luce nõ offendit*: quod in Græco codice notius eſt; nam legitur; *Eamus, vt moriamur cum illo*, quaſi ſibi perſuaſiſſet moriendum eſſe in reditu ad Iudæam. Thomas Didymus dictus eſt à Græcis, quod apud Latinos Gemellus ſeu qui ſimul cum fratre naſcitur; idem autem apud Hebræos ſignificat Thomas, vt in cap. 20. declarabitur.

Verba Thomæ à dilectione, & fortitudine orta.

Venit itaque Ieſus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem.

QVo die mortuus eſt Lazarus, eodem in monumento poſitus videtur; erat autem dies à morte, & monumento quartus, quo Dominus Bethaniam peruenit, & quo etiam eum à mortuis ſuſcitauit.

Erat

Erat autem Bethania iuxta Hieroſolymam quaſi ſtadiis quindecim: multi autem ex Iudæis venerant ad Martham, & Mariam, vt conſolarentur eas de fratre ſuo.

MIlliaribus duobus Italicis vno ſtadio minus, diſtabat Bethania, vbi hæc geſta ſunt, à Hieruſalem. huius paruæ diſtãtiæ idcirco euangeliſta meminit, vt facile Iudæos ad conſolandas ſorores è Hieruſalem venire potuiſſe, oſtenderet. Charitatis opus eſt mœſtos conſolari. & quoniam nobiles erant ſorores hæ, ideo multi Iudæorum ad eas conuenerant.

Martha ergo, vt audiuit, quia Ieſus venit, occurrit illi: Maria autem domi ſedebat.

CVra domus, & rei familiaris Marthæ incumbebat, idcirco prior aduentus Domini nuntium audire potuit: nã Maria ſedebat, conſolationes aduentantium excipiens. prius autem Martha audiuit, quam vidit: celeberrimi enim hominis aduentum fama tacere non potuit; ſed greſſus eius præueniens, ad aures Marthæ peruolauit; nam quæ læta ſunt, prænuntiare vnuſquiſque ſatagit.

Dixit ergo Martha ad Ieſum; domine, ſi fuiſſes hic, frater meus non fuiſſet mortuus.

PArticula *Ergo*, tacitam indicat illationem, nempe quia ipſa prior venit, Maria autem domi manſit, idcirco ipſa Dominum prior alloquitur. Attendendum autem eſt verba hæc Marthæ ex triplici capite orta fuiſſe. Vnum eſt fides; credidit enim ſi adfuiſſet Dominus, fratris mortem impedire potuiſſe, & ab infirmitate liberare; ſed erat imperfecta hæc fides, nondum enim ſciebat, abſentem etiam ſanare potuiſſe, quæ ſi credidiſſet, vtiq; dixiſſet ſic; Domine, ſi voluiſſes, frater meus non fuiſſet mortuus. Alterum caput eſt, ſpes, & fiducia quædam: fidebat enim, & certa erat de clementia Chriſti, quod ſi adfuiſſet, ſanitatis beneficium fratri non denegaſset: neque tamen hæc ſpes, & fiducia erat perfecta virtus; aliquando enim eſt maioris clementiæ diuinæ, ſanitatem corporalem negare, quam concedere; idcirco hæc temporalia non ſunt abſolute petenda, nec deſideranda; niſi quando ad maiorem Dei gloriam, & ad ſalutem ſpiritualem conducunt. Martha autem ſolam clementiam conſiderauit Domini, tamen, quod deſiderabat, non admodum perpendit, & decepta eſt; cum multo vtilius, & conducibilius fuerit mori Lazarum, cum per talem mortem filius Dei glorificandus eſset: ſi autem præſens fuiſset Chriſtus, quod maioris gloriæ diuinæ eſt, fecilset. Tertium caput eſt dolor, & animi triſtitia de morte fratris; conquerebatur enim de abſentia Chriſti, quaſi ea fuiſſet cauſa illius; erat autem etiam imperfectio in hoc; ſi enim ſciuiſſet Dominum etiam abſentem nihil ignoraſſe, & omnia potuiſſe; noluiſſe tamen ſanare, quia non expediebat, non adeo doluiſſet. Laudanda tamen eſt modeſtia Marthæ, vt dicit Chryſoſtomus hom. 61. non enim eiulatibus, & clamoribus eſt vſa, vt aliquæ in his caſibus facere ſolent: ſed temperatè, & modeſtè dolorem animi, qui iuſtus erat, de morte fratris expreſſit: nec enim ſciebat, quid diuina prouidentia in illa morte ſtatuerat, quod ſi ſciuiſſet, omni ex parte diuinæ voluntati ſuam conformaſſet.

Martha verba ex fide, ſpe, & animi triſtitia orta ſunt.

Commendanda Marthæ modeſtia.

Sed & nunc ſcio, quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus.

ADiungit Martha priori ſententiæ ſequentem; ſi adfuiſſes, mortuus non fuiſſet frater meus: ſed non propterea diffido te poſſe iuuare, immo certa ſum Deum tibi daturum, quæcunque ab eo popoſceris, adeo vt nunc etiam poſſis fratrem à morte reuocare, ſi à Deo popoſceris. Maior eſt fides hæc, quã præcedens; plus enim erat confiteri Chriſtum poſſe ſuſcitare mortuum, quam ſanare infirmum; & facere ne moreretur; tamen adhuc eſt imperfecta fides quia Chriſtum non confitetur Deum, ſed purum hominem: nec propria id virtute facere poſſe, ſed petitione, & oratione, qua, ſi à Deo peteret, impetraret, vt notat Chryſoſt. hom. 61. ſi enim perfectam fidem habuiſſet, dicere oportebat; ſcio,

Proficiebat in fide Marthæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

scio quæcunque tu volueris, facies. Modestam petitionem verba hæc continent; nõ enim expresse rogat, vt à Deo poscat, sed potentiam eius confitetur: amanti autem satis est posse, & nosse: iam autem sciebat esse mortuum, ideo solam potentiam confitetur; ab amante vero sciente, & potente superuacaneum iudicauit aliquid petere: sensus igitur est, Domine, potes, si vis, me iuuare; quia, quæ vis à Deo, habes, si petas.

Dixit illi Iesus, resurget frater tuus.

Verba sunt consolantis, et docentis.

SImul & consolatur, & docet vnico verbo. promissio resurrectionis consolatio est; at dum absolute dicit, *Resurget frater tuus*, non autem dicit, poscam à Deo, se habere potestatem significat: suamque diuinitatem exprimit, vt non necesse habeat poscere, & orare Deum, cum ipse sit Deus. Hoc autem institutionis est, & doctrinæ.

Dicit ei Martha scio, quia resurget in nouissimo die.

EXistimauit Martha verbum Christi esse communem quandam consolationem, qua homines solent in similibus casibus mœstos consolari, resurrectionẽ futuram in memoriam reuocantes, maxime quia tunc erat Saducæorum secta, negantium resurrectionem, vt patet Matth. 22, crediditque Martha, Christum velle eam consolari certitudine resurrectionis fraternæ, quasi Christus diceret; Scito certã, & veram esse mortuorum resurrectionem; ideoque hilari animo esto & tristitiam depone, quia resurget frater. Argumentum enim consolationis in similibus casibus, resurrectionem esse, docet Paulus. 1. Thessalo. 4. Nolumus, inquit, vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini, sicut & gentes, quæ spem non habent. in hunc sensum verbum Christi Martha est interpretata adhuc rudis, & imperfectæ fidei, idcirco respõdit; scio resurrecturum in die vltimo, neque adhæreo sectæ illorum, qui futuram negant resurrectionem, quare nec indigeo hac instructione.

Dixit ei Iesus, ego sum resurrectio, & vita.

Ostendit Christus se Deum esse, qui vitã omnibus viuẽtibus donet.

APertis verbis Dominus eam instruit, & imperfectam fidẽ eius corrigit, docetque se non indigere poscere quidquam à Deo, sed se esse Deum, qui mortuos suscitare, & vitæ pristinæ restituere possit. His igitur verbis, quis sit ipse, aperit; sequentibus autem ad veram, & perfectam hanc fidem exhortatur, *Ego*, inquit, *sum resurrectio, & vita*, id est; ego ad veram, & perfectam hanc fidem exhortatur, *Ego*, inquit, *sum resurrectio, & vita*, id est; ego ipse sum, qui suscitare, & viuificare possum, & suscito, ac viuifico eos, quos volo; & qui suscitabo, & ad vitam reuocabo omnes, qui suscitandi, & viuificãdi sunt; non opus est mihi poscere à Deo, qui sum ipsemet Deus. Hebraismus est sensum causalem efficiens, *Resurrectio, & vita*, id est causa resurrectionis, & vitæ, & effector earum in vniuersum; qui omnem resurrectionem, & vitam efficio. Hoc articuli Græci significant. *Ego sum ipsa resurrectio, & ipsa vita.*

ANNOTATIO VII.

PRimo loco considerandum est, vitam in hac sententia non accipi pro vita, quæ contra mortem distinguitur, & communis est bonis, ac malis: & ad quam credentes, & non credentes sunt suscitandi, de qua dictum est. 1. Corin. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificabuntur; tunc enim superuacaneũ esset addere; *Ego sũ vita*: nã si resurrectionis fons, & causa est, vtique est causa vitæ; nemo enim resurgit à mortuis, nisi reuocatus ad vitam, nec sine vita constat resurrectio: de hac enim resurrectione loquebatur, de qua dixerat; Resurget frater tuus. vita ergo in hoc loco, accipitur pro vita beata, & fœlici, ad quam resurgent credentes in Christum, de qua dicitur Ioan. 5. Qui bona fecerunt, procedent in resurrectionem vitæ, & ita accipi verba sequentia probant: Omnis, qui credit A in me, viuet, etiamsi mortuus fuerit. Si generaliter vita acciperetur, non esset promissio credentium; nam credentes & non credentes omnes viuent. Est igitur resurrectio communis credentibus, & non credentibus, bonis, & malis. Vita autem propria credentibus, fide viua, & perfecta. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, vti Paulus. 1. Corin. 15. dicit. sensus igitur verborum est; Ego sum causa generalis resurrectionis, qui mortuos omnes ad vitam reuocabo, & adhuc sum causa vitæ, & felicitatis his, qui immutandi sunt; vti enim docet Aug. lib. 6. B de Ciui. cap. 12. damnatorum vita, quæ in cruciatibus est, morti potius comparatur, idcirco mors æterna in scriptura appellatur: beatorum vero fœlix, & beata resurrectio, vita æterna dicitur.

Secundo annotandum est, Christum Dominum

Christus causa est, vt etiã mali, & impij resurgant in corpore.

nium omnibus esse causam resurrectionis, siue bonis, siue malis; sua enim morte mortem omnium superauit, & ex gratia Christi factum est, & fiet, vt omnes resurgant, tam boni, quam mali; ita docet Tertul. lib. de resurrect. carnis, & probat illo verbo. 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. idem etiam docet Cyril. lib. 4. in Ioan. ca. 51. & confirmari potest illo Rom. 5. Sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem; sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ; & illo etiam 1. Corin. 15. Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: quòd igitur mali resurgãt, gratia, & meritum, & virtus est Christi; ideo nunc dicitur; *Ego sum resurrectio*. Percontaberis, quid vtilitatis adfert resurrectio malis, vt ex Christi dicatur gratia, & merito procedere? Respondeo in magnum cedere detrimentum & grauiorem pœnam illis, sed hoc culpa eorum fit: nã ea vita perpetua data est, vt perfectè in anima, & corpore fælices essent, quod si malè vixerunt, ipsi, quod optimum erat, in suam verterunt perniciem. Simile quid inquirit Iustin. lib. explicat: Gen. quæst. 3. de fide. Quam, inquit, vtilitatem malis affert habuisse fidem? Respondet, multum detrimenti, quia maiori afficientur pœna. 2. Pet. 2. Melius erat illis non cognouisse viam iustitiæ, quam post cognitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. & tamẽ fides donum Dei est, ex gratia Christi procedens. Medicina vtilis est ad sanitatem, at si quis sumpto medicamento, quæ necessaria sunt, non curat, nocet vehementer.

Quid vtilitatis præstet malis resurrectio.

Christus resurrectionis causa quadruplex.

Tertio annotandum est, Christum esse causam resurrectionis nostræ secundum quadruplex causæ genus. Primo quidem est causa prima, & suprema effectrix resurrectionis; & hoc habet, vt Deus est; ipse enim prima causa est suscitandi, & reuocandi mortuos ad vitam. 1. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit. Secundo est causa meritoria, qui suo merito, & iustitia omnium hominum liberationem à morte obtinuit, & hoc habet, vt homo: vt enim Adam suo demerito, & inobedictia omnes nos morti addixit; ita secundus Adam Christus homo sua iustitia à morte reuocauit ad vitam. 1. Corin. 15. Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. & Rom. 5. idem docet Paulus obedientiam Christi, & iustitiam opponendo inobedientiæ Adæ. Tertio est causa instrumentalis, & hoc habet, vt homo; erat enim illa humanitas instrumentum, & organũ quoddam diuinitatis, per quod miracula edebat, quod Athana. ser. 4. con. Arrianos docet; Per carnem, inquit, cœcum illuminauit, & Lazarum resuscitauit, eadem ratione per carnem in die nouissimo suscitabit omnes. Quarto est causa etiam, vt homo exemplaris; ad exemplar enim ipsius caro A iustorum surget gloriosa, & impatibilis, de hoc exemplari dictum est Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ, cõfiguratum corpori claritatis suæ, quod etiam Ambro. 1. Corin. 15. docet dicens, Prior resurrexit, vt esset forma credentibus sibi; verè igitur dictũ est; *Ego sum resurrectio, & vita*, vt Deus, & vt homo, modo iam expositio.

Duæ hæreses contra resurrectionem refutantur.

Quarto annotandum est, verbo hoc resurrectionis duas hæreses à sacris Doctoribus conuinci, Vna est eorum, qui resurrectionem futurã quidem, in anima tamẽ sola, affirmabant, negantes corporum resurrectionem. huius hæresis meminit Photius lib. de septem Synodis cap. 5. Irenæus autem lib. 1. cap. 23. tribuit eam Basilidi B hæretico. Tertullia. lib. 5. con. Marcion. tribuit etiam Marcioni. Hi hæretici, vt refert. Epiphani. hæres. 64. decepti sunt illo verbo Matth. 22. In resurrectione erunt sicut Angeli Dei; at hæc hæresis, vt Photius, & Epiphanius doctè considerarunt, vel solo hoc verbo resurrectionis conuincitur: Non enim dicitur surgere, nisi quod cecidit, nec ad vitam redire, nisi quod mortuum est; at homo compositus ex corpore & anima, mortuus est & cecidit; igitur is est, qui surget: anima C enim immortalis est, nec moritur, vnde Hiero. in epist. con. Mineri: & Alexan. Resurgere, inquit, dicitur, qui prius moriendo cecidit. Tertullia. etiam Lazari exemplo eandem hæresim refutat; non enim est dictus Lazarus surgere, nisi quia assumpto corpore ad vitam reuocatus est. Multa sunt testimonia scripturæ pro hac veritate Catholica. Iob. 19. In nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Luc. 21. Capillus de capite vestro non peribit. Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ. sed hæc omittamus, cum non sit nostri instituti hæc diffusius tractare: satis est verbum Domini annotasse. Locus autem ille Matthæi ab hæreticis allegatus, longe aliũ habet sensum: vt enim dicit Epiph. secundum subiectam materiã comparatio illa procedit: In resurrectione, inquit, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli, nimirum in eo, quod nullis vacabunt, nec incumbent nuptijs.

D

Altera hæresis eodem conuincitur verbo, & exemplo: Eutyches enim, vt refert Gregorius li. 4. Mora. cap. 29. affirmabat futurã integram resurrectionem, sed corpus assumendum spirituale, non carneum, & osseum, quem errorem Hieronymus epist. ad Pammachium, & Oceanum, inter Origenis errores numerat; Sed hoc eodem verbo refutatur: non enim resurgeret homo, nisi eadem substantia quæ cecidit surgeret, & qui mortuus est, vitæ redderetur. Adde loca allegata contra priorem hæresim: nam Iob pelle tua iterum se circundatum iri confitetur, & oculis suis Christum se conspecturum sperat, Luc.

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

24. Corpus suum Dominus palpandum obtulit, dicens, Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Hæc pro loci præsentis declaratione sufficiant.

Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet; & omnis, qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum.

COMMENTARIVS.

FIdem hanc perfectam adhuc explicat, & dicit; Omnis *Qui credit in me etiam si mortuus fuerit, viuet* iterum, si autem adhuc inter viuos est, non morietur in æternum: quia quamuis temporaliter mortem subibit, ad vitam reuocabitur æternam. Non hic, vti diximus de ea vita loquitur, ad quam omnes etiã mali surgent, sed vita, quæ verè vita est: illa nimirum beata & fœlix. Illud autem *Qui viuit*, idem significat ac qui nondum est mortuus; vt sit generalis sententia; omnes credentes in me, siue mortui sint, siue adhuc viuãt in seculo, non morientur in æternum, sed ad tempus, restituendi tamen postea in æternã, & glorioſam vitam. Quibus verbis ad fidem allicit tanta facta promisione. Per fidem autem, non nudam fidem intellectus, sed perfectam, quæ est cum obedientia mandatorum eius & charitate, intelligere oportet, vt alias ostendimus; Nec satis est credere ipsum Christum esse Messiam, nisi simul credamus ipsum esse Dei filium, & verum Deum omnis resurrectionis, & vitæ causam primam, vt probat Hilarius lib. 6. Trinitatis vbi locum etiam hunc adducit.

Credis hoc? ait illi; vtique domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti.

AD fidem hanc exhortatur Dominus Martham, *Credis*, inquit, *hoc?* non quod ignoret, sed vt ad fidem hanc perfectam prouocet: Martha autem, mysterium tantum non assequens, ad fidem, quam de ipso conceperat, recurrit dicens; *Ego* Domine *credidi, quia tu es Christus* ille *filius Dei*, qui venturus erat in hunc mundum, & qui expectabatur promissus nobis. Existimauit Martha se credidisse omnia, quæ Christus dicebat, dum credidit ipsum esse verum Messiam promissum. & verè credebat, sed implicitè: fidem igitur adhibet dictis Christi, sed implicitam, & generalem. Sicut si rusticus aliquas fidei propositiones quas non assequitur, interrogatus, respondeat, credo sanctam Ecclesiam; ita nunc Martha, ego credidi Domine, te esse verum Christum, & omnia, quæ dicis vera esse; at non distinctè ea percipiebat, nec Christum filium Dei appellat intelligens esse filium Dei Patri consubstantialem, qui carne assumpta homo factus est, sicut nos credimus, & confitemur; sed filium Dei supra omnes prophetas & iustos, non discernens, nec assequens quamuis esset filius Dei. Iudæi enim Messiam filium Dei futurum etiam expectabant, at non omnes huius mysterij distinctam habebant notitiam. In Græco codice sic legimus; Tu es Christus ille filius Dei, qui venturus erat: parum distat hoc in sensu à nostra lectione; idem enim est dicere, Tu es Christus filius Dei, qui iam venisti, cum ante esses promissus, & expectatus.

ANNOTATIO VIII.

Martha non intellexit perfecte verba Christi.

AVgustinus tract. 49. existimat Martham intellexisse verba, & respondisse se ea omnia quæ de resurrectione sunt dicta credidisse, quando credidit Christum esse verum Dei filium: propterea enim quia filius erat Dei, est resurrectio & vita, credentesque in eum non morituntur in æternum. Hilari. lib. 6. Trini. hæc verba, *Tu es filius Dei*, sic exponit, nempe ipsam credidisse verum esse Dei filium, sicut & nos credimus. Chryso. autem homil. 61. & Euthym. non assecutã esse verba Christi, sed magnificũ quid concepisse, & vnũ interrogatã, aliud respondisse asserunt. Si autẽ legamus verbũ in præterito, vt etiã Græcus codex habet, Ego credidi, profectò verum non erat, eam credidisse, fuisse verũ Dei filium, qualem nos credimus, & qualis verè est: vt enim ex verbis superius expositis cõstat, merũ reputabat hominẽ: si vero legeremus (Ego credo) vt aliqui legunt, affirmantes Græcum verbum talem posse admittere interpretationem; facilius id dici posset, nempe tunc quando hæc loquebatur, credidisse esse verum Dei filium, esseque sensus; Vtique Domine credo, te esse resurrectionem & vitam, quia credo esse Dei filium; tamen

tamen sequentia non indicant talem fidem Martham tunc concepisse. Existimo igitur expositionem probabiliorem eam esse, quæ in commentario posita est; interrogata enim de tali fide, implicitè omnia ea confitetur, nondum assecuta sensum distinctum, & explicitum, sed affirmasse omnia sibi visa est, dum retulit fidem, qua credidit eum esse verum Messiam; idcirco non respondit Martha aliud ab eo, quod interrogabatur à Christo, vt putat Chrysostomus, etiam de resurrectione & vita nihil dixerit, de qua Christus interrogabat: respondit tamen aliter, quia, quod distinctè interrogabatur, ipsa implicitè confitetur. Hac etiam ratione filium Dei confessa est, nesciens tamen, nec distinguens, qualis esset filius Dei; erat enim adhuc imperfecta fides. Dominus autem verba hæc dextrinæ protulit; quæ etiamsi tunc non percipe-rentur, postea tamen intelligenda erant, & prædicanda.

Et, cum hæc dixisset, abiit, & vocauit Mariam sororem suam silentio, dicens; Magister adest, & vocat te.

COMMENTARIVS.

VErba Marthæ significant Christum ei, vt Mariam sororem vocaret, iussisse: id enim retulit, *Dicens, Magister adest & vocat te*, & ea est causa, cur abierit relicto Christo eo in loco, in quo ei occurrerat. Breuitati enim Euãgelista studẽs, miro artificio vtitur, vt & breuis, & simul in scribendo plenus sit; multa narrat; multa insinuat, & conuenienter omnia disponit. Erat autem Maria non sola, sed multis comitata Iudæis eam consolantibus, ea de causa Martha silentio, eam aduocat vt solam sciat se à magistro vocari; hoc enim nomine solebant Christum appellare.

Illa vt audiuit, surgit cito, & venit ad eum: nondum enim venerat Iesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha.

AMoris magnitudo, quo Dominum Maria prosequebatur, nullas admisit moras. *Surgit, & citò venit ad eum*: venit autem, quia nondum Christus intrauerat castellum, sed manebat in loco, vbi cum Martha collocutus erat expectans Mariam. Non est autem ingressus, quia ad locum monumenti Lazarum resuscitaturus venire decreuerat: erat autem ille locus inde vicinior, quam si in castellum intrasset: rursus enim iterum egrediendum illi erat: & quia ea de causa multi Iudæi conuenerunt, vt ex sequentibus patet, quo miraculum manifestius, & illustrius factum est.

Iudæi ergo, qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam, quia cito surrexit, et exiit, secuti sunt eam, dicentes; quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi.

NEsciebant Iudæi Christum adesse, & vocasse Mariam, ideo repentinos eius passus & ita celeres, vt nec verbum vllum præsentibus dixerit, non alteri causę tribuerunt, quam quod dolore tacta nimio, ad monumentum, vt ibi ploraret profecta esset, idcirco secuti sunt eam. Mansio igitur Christi extra castellum multos conuocauit Iudæos, coram quibus gestum est miraculum.

Maria ergo cum venisset, vbi erat Iesus, videns eum, cecidit ad pedes eius, & dicit ei; Domine, si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus.

AGnoscebat pedes Maria, quos vnxerat, & lacrymis rigans suorum obtinuerat remissionẽ peccatorum. Ad pedes hosce dolore oppressa prosternitur, & verba, quæ soror protulerat, enuntiat; quibus enim communis erat causa mœstitiæ, & non dissimilis fides, communia etiam fuerunt verba.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Jesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudaos, qui venerant cum ea plorantes: infremuit spiritu, & turbauit se ipsum.

VIdens Dominus Mariam, & Iudæos plorantes, omnibus omnia factus, & dolentibus condolens, ac patientibus clementissimè compatiens, *Infremuit spiritu*, id est, fremitum edidit intra se, non in aliquem circunstantium conuersus. Rursus etiam se ipsum turbat; excitauit enim in parte sensitiua affectus, & propassiones corporeas, quibus motus, & turbatus interius vsque ad exteriorem vultus commotionem prorupit: illud indignantis, hoc condolentis, & compatientis fuit: indignabatur enim contra infidelitatem Iudaicam, propter quam Lazarus mortuus, & sororibus his sanctis afflictionis causa data est: nam mors hæc acciderat, vt filius Dei manifestaretur, quæ manifestatio necessaria non erat, si Iudæi tot iam signis & miraculis, conuersi fuissent. Nec Lazarus mortuus esset, si illi iam credidissent. Compatiebatur autem præsentium dolori, & lacrymis. Plura in annotatione require. Notanda tamen est particula *Ergo*, indicans, idcirco Dominum esse indignatum, & commotum, quia vidit Mariam, & circumstantes etiam commotos, & lacrymantes.

ANNOTATIO IX.

Quæ sint turbatio, & fremitus Christi.

QVis hic Christi fremitus, quæ turbatio fuerit, variè exponunt Doctores. Primo loco Chryso. hom. 62. & Euthym. exponunt fremitum esse cohibitionem quandam, qua affectũ commiserationis repressit, ne vlterius prorumperet, & in lacrymas se effundens vocem lacrymantium emitteret: solemus autem, quando huiusmodi motus, & affectus reprimimus, toruum, & austerum vultum facere; *Infremuit*, ergo, *spiritu*; id est, affectum commiserationis repressit, & cohibuit vultu, & intuitu austero, & toruo: spiritum enim affectum hunc interpretantur. Sed hæc expositio mihi probabilis non videtur propter duo. Vnũ est, quia illorũ est cohibere, & reprimere huiusmodi affectus, qui eos inuoluntariè patiuntur, ipsisq; nolẽtibus insurgũt, & propterea conãtur quoquo modo eorum impetum reprimere; at Christus non sic hos patiebatur affectus animi, sed voluntariè eos, quando, quomodo, & quantum volebat, assumebat, vt paulo post dicemus; non ergo erat, cur eos cohiberet, & vultu toruo reprimeret. Alterum est, quia quando infremuit, nondum commiserationis affectum assumpserat; non enim dixit Euangelista, turbauit se ipsum, & infremuit; sed prius infremuit, & postea turbauit se.

Secundo loco Theophylactus eandem cohibitionem interpretatur; hoc tamen à Chrysostomo differens, quod per spiritum, non affectum ipsum humanum, sed diuinitatem interpretatur, per quam cohibuit huiusmodi in humanitate affectum. Meminit Euthymius huius expositionis, sed eisdem argumentis refelli potest, quibus & prior. Adde etiam, si diuinitate repressisset affectum hũc, non diceretur infremuisse; nam humanitatis fremere est, non diuinitatis.

Tertio loco Eusebius Emisenus in quadam sua homilia de hac lectione sic exponere videtur, vt idem sit infremuisse, quod ingemuisse, vt nos doceret super peccantes gemere debere; de quibus gemitibus dicitur Rom. 8. Postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; at hæc expositio verbi proprietatem seruare non videtur; verbum enim Græcum, ἐνεβριμήσατο, non gemitum, sed potius comminationem quãdam significat, quod latinè vertitur fremere; gemitus autem, & fremitus, quamuis in aliquo conueniant, nempe quia sonitus, & voces inarticulatæ sũt, & tracto, ac emisso spiritu, & anhelitu fiunt; tamẽ gemitus doloris signum, & tristitiæ est, & suauius emittitur; at fremitus est indignantis indicium, & cum quadam austeritate vultus profertur, seu potius erumpit. & sic Mar. 14. dicitur, Fremebant in eam, nempe indignatione commoti, quod liquorem tantæ æstimationis effuderit.

Auctoris mens positio.

Mihi igitur legitima expositio ea visa est, vt spiritus hoc in loco sumatur, sicut Ioan. 13. Turbatus est spiritu; id est, intra se ipsum infremuit, non in circumstantes, sicut illi dicuntur in Magdalenam infremuisse, quia in eam signo indignationis expresso se conuerterunt; non sic Christus fecit, ideoque infremuisse spiritu dicitur, vt significetur in se ipso emisisse fremitum, non in aliquem circumstantium: interius ergo, & intra se infremuit, quamuis exterius sonitum ediderit frementis.

Causa, cur Christus infremuit.

Fuit autem hæc indignatio contra eum, qui causam huius mortis inuexit, propter quam hos lacrymantes aspiciebat; solemus enim quando aliquem miseria & afflictione vexatum, causa iniustitiæ alicuius videmus, primo quidem indignari in eum, qui afflictionis iniustæ fuit causa; postea passo, & afflicto condolemus. Ita nunc Christus infremuit contra Iudaicam perfidiam Phariseorum, & Scribarum illorum, propter quam Lazarum mori dispositum est, ex cuius morte tot lacrymæ, & afflictiones processerunt. Aliqui in dæmonem hanc indignationem referunt,

referunt, sed ea causa à præsenti instituto longe petita est, propior est, & verbis paulo post sequentibus magis consona, quã dedimus. Cyril. lib. 9. in Ioan. c. 13. commationem quandam in mortem exponit. hoc autem non ita facile accommodatur, sicut id quod iam diximus.

Christi turbatio, et tristitia.

Post indignationem hanc Christus compassionis & tristitiæ, propria voluntate sumpsit affectum; *Turbauit*, inquit, *se ipsum*: turbatio hæc motus est corporeus interior, quo viscera commouentur ad compatiendum, quiq; lacrymas excitat. hunc motum non inuoluntariè, sicut nos, passus est Christus, qui quando voluit eum accepit: huiusmodi compassionis motu lacrymas præcedente Gen. 43. Ioseph videns Beniamin dixit, Misereatur tui Deus fili mi, festinauitque domum, quia commota erant viscera eius super fratre suo, & erumpebant lachrymæ, & introiens cubiculum fleuit. ita nunc Christus turbatur, sed voluntariè, quia viscera calore cõpassionis commouet, sic autem commotus, vnũ profert verbum. *Vbi posuistis eum?* quo prolato, statim lachrymatus est. Assumpsisse autẽ Christũ huiusmodi humanos, & sensitiuos affectus, certa res est; Nec locus dubitandi de hac re Catholico datur. Matth. 26. Cœpit contristari, & mœstus esse, & dixit; Tristis est anima mea. Mar. 14. Cœpit tædere, & pauere. Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est. docent etiam sancti Doctores, inter quos est Ambro. lib. 2. de fide cap. 3. & Aug. lib. 14. Ciui. cap. 9. cum alijs multis; Veritatem enim susceptæ carnis in his multum demonstrabat: Eos etiã instrumenta quædã virtutis esse, & sanctè aliquãdo exerceri posse docebat. affectus enim in Christo aliter, ac in nobis fuere. In his autem affectibus vnum nobiscum habebat commune, sed in pluribus differebat: illud commune erat, quando hos affectus siue timoris, siue tristitiæ, siue alium quemcunq; Dominus assumebat, semper præcedebat obiectũ aliquod, quod sibi per considerationem proponens, affectus tales in se efficiebat: Nos enim non timemus, nec tristamur, nec alio commouemur affectu, nisi prius aliquam rem, & obiectum concipiamus, quod talem affectum excitat: idem etiam faciebat Dominus; at multo aliter quam nos; Primo quidem nostri affectus liberi non sunt; quando enim nolumus, sæpe insurgunt, & quando volumus, sæpe deficiunt, propositoque obiecto impedire non possumus: at in Christo non sic; liberos enim habebat affectus, quando volebat, & quantum volebat, etiam obiectis propositis: erant enim voluntarij sicut loqui, sicut ambulare motus sunt voluntarij. ita docet August. lib. 14. Ciui. cap. 9. & Gregor. lib. 3. Mora. cap. 11. propterea Matth. 26. dicitur, Cœpit contristari, quia sua voluntate assumpsit tristitiam. Eadem de causa ibi Hieronymus non passiones, sed pro passiones appellat, & nunc etiam dicitur seipsum turbasse. Secundo hi affectus in Christo non præueniebant rationem, nec subuertebant, sed sequebantur, & ei semper subdebantur. tunc timebat, aut contristabatur, quando ratione iudicabat esse timendum, aut dolendum, aut simili motu afficiendum: & tamdiu afficiebatur, & eo modo, quo ratio dictabat; at nostri affectus præueniũt sæpe rationem, & aliquando adeo insurgunt, vt subuertant eam, & ad ijs consentiendum quæ non licent, attrahant. Tertio in nobis affectus humani sæpe ex iniustis, & turpibus, aut vanis, & falsis, seu apparentibus obiectis procedunt: Timemus enim non timenda, & afficimur ijs, à quibus remouendus esset affectus; at nihil horũ in Christo fuit, in quo nihil erat, quod non esset sanctum, purum, & diuinæ voluntati conforme. Hæc satis sint pro huius loci explicatione; præter institutũ enim nostrũ esset amplius in his morari.

Affectus animi instrumenta sunt virtutis.

Et dixit, Vbi posuistis eum?

COMMENTARIVS.

NOn ignorabat, vbi esset, qui absens mortuum esse nouit, & qui à mortuis reuocare venerat; sed id, tum propter significationem; tum propter mysterium interrogat: propter significationem quidem, vt annotat Chryso. hom. 62. vt miraculum ab omni calumnia liberaret, ne aliqui calumniarentur ex cõmuni aliquo consilio factum, vt mortuus fingeretur, & sic crederetur suscitatus, propter quã causam multa adhuc facta sunt, vt omnibus mors Lazari esset prius manifesta: propter mysterium autem, vt se non causam mortis hominum dedisse ostenderet. Ita hunc locum exponit Seuerianus, vt refert Gregor. lib. 8. epist. 42. quasi Dominus per mysterium exprobraret mulieribus Euæ culpam memorans, & dicens. Ego virum in paradiso posui, quem vos posuistis in sepulchro. sed illud ad literalem sensum, hoc ad spiritualem facere videtur: sicut & id, quod dicit Ambrosius lib. 2. de pœnitentia. cap. 7. vbi hæc, & sequentia verba doctè, & piè, vt solet, spiritualiter exponit. quod autem ad litteram facit præter id, quod prius diximus, illud est; in gestis suis, modo se Deum, modo se hominem Christum significare voluisse, vt vtrã que verè habere naturam comprobetur; ideo recte Athanasius in oratione ad Maximum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Philosophum de diuinitate Christi; percontatur, inquit, humanitus, vbi Lazarus situs sit; sed tamen excitat eum prorsus diuinitus.

Dicunt ei, Domine veni, & vide.

INtellexerunt sorores Dominum interrogasse, vbi positus esset: animo ad monumentum eundi: idcirco respondent, *Veni, & vide*, non ad verba, sed ad intentionem interrogantis responsionem accommodantes, vt fieri solet. Hoc etiam paruæ fidei est, si enim credidissent perfectè, non *Veni & vide*, sed Tu omnia nosti, respondissent. Vt annotat Epiphanius in Ancorato

Et lachrymatus est Iesus.

ACcepto responso iter ad monumentum direxit, & lacrymas effudit; turbauerat enim se interius commiserationis, & compassionis affectu, & ad lacrymas vsque commotionem, & turbationem erumpere siuit; vt cum plorantibus plorans, misericordiæ suæ daret argumentum.

ANNOTATIO X.

Causa lacrymarū Christi.

CAusa huius tristitiæ, & lacrymarum inquirenda est; variè enim Doctores in hac parte loquuntur. Primo Basil. orat. de gratiarum actione negat Christum propter mortem Lazari fleuisse; quia, inquit, sciebat de proximo suscitandum; sed fleuisse asserit, vt nobis daret exemplum modestiæ, temperantiæ in similibus casibus. Et in homi. de mœrore & tristitia, reprehendit excessum hominum in his fletibus, & iterum repetit Christum propter nostrum exemplum fleuisse; quā etiam fletus causam dat Aug. tract. 49. Secundo Hilari. lib. 10. Trinit. consentit non fleuisse propter mortem Lazari, sed adducit aliam causam, cur non propter eam fleuerit, nempe, quia illa erat pro gloria Dei manifestanda; nec etiam fleuit, inquit, eadem de causa, qua absens fuit; nam dictum est; Gaudeo, quia ibi non eram; ad ostensionem autem suæ humanitatis fleuisse affirmat; at ipsemet Hilari. in Psal. 68. adfert causam aliā, cur fleuerit, nēpe propter Iudæorum infidelitatem, qui tāto miraculo adhuc crediturі non erant, idemque sentire videtur Epiphani. in Anchorato; dicit enim lacrymatum esse Dominum, propter hominum obstinatam duritiem, nimirum Iudæorum illorum perfidiam. Tertio loco Ambr. lib. 2. de pœniten. cap. 7. fleuisse dicit propter lacrymas Mariæ scilicet ex affectu, & pietate quadam. conformis est in hoc Chrysost. hom. 62.

Pro hac difficultate soluenda, aliqua respondeo. Vnum est, quamuis verum sit ad humanitatis suæ ostensionem, & ad nobis præbendum exemplum fleuisse Christū, tamen necesse est causam, & obiectū aliquod interfuisse, de quo cōtristatus est, & propter quod flebat; Sicut enim comedit, & alias operationes fecit ad ostensionem humanitatis, tamen necessarium erat illas actiones habuisse obiecta, circa quę versabātur: non enim comedebat sine cibo, nec ambulabat sine loco, in quem tendebat; ita etiam nec tristabatur sine obiecto aliquo, & re proposita, circa quam est tristitia. Secundum est, non esse improbabile fleuisse mortem Lazari, vt suas lacrymas cōformaret sororibus & Iudæis plorātibus, nec rationes allatę in contrarium efficaces sunt. Quod enim mox suscitādus esset, & quod mors illa esset pro gloria Dei, nō impediebāt, quominus esset aliquod in se malū pœnæ, quod absolutè, & sine circumstantijs consideratum effectiuū erat tristitiæ. hac enim ratione Dominꝰ ipse pro nobis de sua morte, & passione mœstus factus est, & timuit; quamuis pro Dei gloria, & nostra salute moriturus, & mox resurrecturus erat. Sibi enim proponebat mortem, & passionem absolute, & sine circumstantijs, vt ex hac consideratione tristari, mœrere, & timere posset: quod in sequenti capite exactius declarabimus; ita nunc mortem amici, & sibi chari absolutè considerauit, & contristatus, & lacrymatus est. Nec video cur hoc negari debeat, immo verum esse videtur; nō enim Dominus decipere voluit sorores, & Iudæos, qui omnes eum propter Lazarum flere arbitrati sunt, sicut & ipsi flebant, & est Augustinus in hac sententia lib. 1. Hypogno. contra Pelagianos dicentes, Deum mortem fecisse, atque etiamsi homo non peccasset cum tamen mortalem futurum & moriturum. Argumentatur autem August. contra hoc, quia Dominus mortuum Lazarum fleuit, non autem quod ipse fecit, dolere debuit. Quidquid sit de hoc argumento, tamen sententia eius est, fleuisse Lazarum mortuum. Idem sentire visus est Irenæ. lib. 3. cap. 32. dicens: Christum lacrymatum esse super Lazarum. Tertium est, non solam Lazari mortem fleuisse, sed præsentem sororum afflictionem, & lacrymas, ex quadam compassione, & affectu, & in hoc placet sententia Ambro. & Chrysost. quam causam indicat Euangelista dicens: *Vt vidit*, Martham, & Mariam, *Iudæos plorantes, turbauit se ipsum*; ac si diceret, propter lacrymas, & afflictionem sororum, propter quas Iudæi etiam plorabant, ipse etiam pro sua benignitate, & pietate cōtristari voluit, & lachrymatus est. Quartum est, probabile esse multa alia sibi

sibi Dominum ante oculos proposuisse, nempe infidelitatem Iudæorum, damnationem, & reprobationem eorundem, humanas miserias, & huiusmodi alia, quæ omnia simul causam dederunt lacrymarum. tamen distinguenda est causa turbationis, & lacrymarū, à causa fremitus & indignationis: illarū enim causa exposita est, nempe mors Lazari, sororū afflictio, & calamitas ipsius: at huius fuit infidelitas, & dura perfidia Iudaica, vnde hæc mala sunt orta, vt superius diximus.

Dixerunt ergo Iudæi; ecce quomodo amabat eum.

COMMENTARIVS.

CVm lacrymantem Iesum Iudæi viderent, existimantes eum mortem Lazari flere, vt verè flebat, dixerunt, rectè argumentantes ab effectu ad causam, *Ecce quomodo amabat eum*, id est multum certè amabat Lazarum; quando tantus Propheta, & tantorum operum effector, quasi homo quidam communis propter eum lacrymatur. Dilectio interior per exteriora opera, & signa cognoscitur, & commendatur. *Ecce quomodo amabat*, Vox est admirantium magnitudinem dilectionis Christi erga Lazarum; & admiratio procedebat ex maxima opinione, quam de Christo conceperant: eis enim videbatur tanto homine indignum flere, nisi grauissima ex causa, idcirco amoris magnitudini tribuerunt.

Quidam autem ex ipsis dixerunt; non poterat hic, qui aperuit oculos cœci nati, facere, vt hic non moreretur?

ILli amoris magnitudinem, hi autem impotentiam admirantur; existimant enim impedire mortem Lazari non potuisse, & causam admirationis exprimunt, nēpe quia, *Aperuit oculos cœci nati*, quod non videtur minoris potentiæ, quam infirmum à morte præseruare, idcirco admirantes dicunt, Mirum est, quomodo, cum aperuerit oculos cœci nati, non potuerit facere, ne hic moreretur: hunc enim sensum verba faciunt. Non dicunt autem non potest suscitare mortuum, quia hoc multo maius erat, quam oculos cœci aperire; sed quod minus est assumunt, nempe facere ne moreretur, hoc enim minus videbatur illis, quam cœcum illuminasse. Hi Iudæi inducti sunt, vt crederent Christum non potuisse impedire mortem Lazari, quia eum lacrymantem viderant, quasi de Lazari morte doleret. Sic enim argumentabantur, Lacrymatur: ergo dolet de morte: non igitur potuit, ne moreretur, impedire. At errarunt isti valde: nam potuit facere, ne moreretur, sed non fecit, vt mortuum suscitaret: non effecit, quod minus erat, vt faceret maius, & in hoc filius Dei glorificaretur. Rectius, & verius argumentati sunt priores, qui dilectionem erga Lazarum nouerunt; quam posteriores hi, qui ex eo, quod non fecit, fallò facere non potuisse collegerunt. Nec vitio caret, & reprehensione talis argumentatio; nam ex facto cœci nati deducere facile erat, infirmum præseruare potuisse, si voluisset. Sicq, oportebat eos discurrere. Oculos cœci nati aperuit; ergo potuit hic facere ne moreretur, quod si non fecit, & amabat eum, vt ex lacrymis constat, igitur aliquod in hoc latet mysterium, & forsan suscitare disposuit. In Græco codice legitur, vt & hic non moreretur; id est, vt etiam hic non moreretur, sicut fecit, vt cœcus illuminaretur, & ita legendum videtur.

Iesus ergo rursus fremens in semetipso venit ad monumentum.

PArticula *Ergo*, causam fremitus huius & superioris, simul etiam sententiam declarat: nam illationem habet ex præcedentibus, & sensus est. Quia isti incredduli in sua perfidia manebant, impotentiæ tribuentes, quod Lazarus mortuus fuerit; iterum infremuit & indignatur, quasi fremitum ingeminans, cum & Iudæi infidelitatem ingeminarēt. Hoc facto, venit ad monumentum; in quod Iudaica perfidia Lazarum detruserat. Hic est sensus, & connexio. Dicitur autem fremere in semetipso, quod prius dixerat, infremuit spiritu. hoc enim indicat Euāgelista dicēs: *Rursus fremens in semetipso*, quod nostrā superiorē expositionē maxime confirmat: dicitur autē, *In spiritu*, & *In semetipso* infremuisse, quia in neminem circumstantiū exprimebat indignationē hanc: non enim fremuit aduersum illos, sicut Mar. 14. dicuntur discipuli fremuisse contra mulierem illā; sed fremitū emisit in seipso, contra infidelitatē & perfidiā ipsam Iudaicam; sicut & nos solemus aliquando fremitū aliqua ex causa coram alijs edere, sed non in eos, & hoc est in semetipso fremere.

Erat

Universidad de Deusto
Biblioteca

Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei.

DEscribit Euangelista monumentum, *Erat*, inquit, *Spelunca* quædam, in qua iacebat mortuus, & lapis erat spelunce ori superpositus, quo spelunca claudebatur: huiusmodi sepulchris vtebantur Iudæi, vt etiam nunc, aliquæ nationes vtuntur.

Ait Iesus tollite lapidem.

POtuit virtute propria lapidem remouere, qui potuit mortuum de sepulchro facere exire: at vt miraculum fieret manifestius, ipsis iubet, vt tollant: vt eum tollentes, proprijs sensibus, & mortuum videant, & eius fœtorem sentiant, oculisque ac sensibus tanti miraculi virtutem agnoscant. Hanc causam huius rei adfert Ambro. lib. 1. Examer. cap. 7. & lib. 2. de pœnitentia c. 7. cui alteram spiritualem adiungit Orig. & tom. 28. spiritualem aliam adducit: litteralis tamen ea est, quam diximus.

Dicit ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat; Domine iam fœtet, quatriduanus est enim.

MArtha nescia futuri miraculi, & adhuc imperfectæ fidei, Christi præcepto humiliter resistit, ac modestè tollendum esse lapidem negat, ne fœtor erumpens adstantium sensus offendat: Fœtere autem facile sibi persuadebat, quia quatriduanus erat mortuus. Hæc verba indicant non solum quatuor dies in monumẽto habuisse Lazarum, vti supra dictum est, sed à morte ipsius solos quatuor intercessisse dies; ex quo fit, vt quo die mortuus est, eodem sit in monumento positus. Permisit Christus hæc verba à Martha proferri, vt adstantibus mors Lazari quatriduana innotesceret, vt tanto illustrius fieret miraculum. Non autem sine mysterio Euangelista addit tot verba, nempe, *Soror eius, qui fuerat mortuus*, cum alias sæpe solo nomine Marthæ vsus sit; his enim verbis significare voluit miraculi magnitudinem: nam erat Lazarus ita iam corruptus, vt nec sorori propriæ gratus eius fuerit aspectus.

Dicit ei Iesus, nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?

REprehendit Dominus Marthæ incredulitatem, & fidei inconstantiã; non enim credebat fratrem suscitandum ante diem nouissimum'. Verba autem reprehensionis sunt, *Nonne dixi tibi*: quasi diceret; reprehensione tanto magis es digna, quanto plus es à me iam edocta. dixi enim tibi, *si credideris, videbis gloriam Dei*, id est, videbis miraculum insigne diuinitatis meæ, in quo mea diuinitas cõprobabitur, & innotescet; hoc est videre gloriam Dei, nempe opera diuinitatis magnifica videre, quibus ostendebat Christus, se esse filium Dei; qua ratione etiam dictum est supra in capite primo, Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre. Interrogabit aliquis, quando hoc ei dixit Dominus? Respondeo, quando ei occurrit, & cætera quæ scripta sunt audiuit, tamen hoc Euangelista non narrauit, breuitati studens, quia iterum repetendum erat; satisque duxit nunc narrare; sicut superius fecit, quando Martha dixit, Magister adest, & vocat te, nec ante narrauerat, iussisse, vt vocaret. Ita respondet Euthy. & est legitima responsio; quamuis alteram etiam adferat, nempe verba illa narrata, Qui credit in me, &c. hunc habuisse sensum: responsio prior tamen est vera, & propria.

Tulerunt ergo lapidem.

ADhuc perseuerante Domino in suo præcepto, ministri tulerunt lapidem, hoc indicat particula *Ergo*, ac si diceret; quia Dominus in proposito suo permanebat, & Marthæ obiectionem repulerat, idcirco ministri Christo obedientes lapidem tulerunt. Vnum est, quod annotauit Origen. tom. 28. nempe Martham sua incredulitate retardasse miraculum Christi: distulerunt enim ministri lapidẽ tollere propter verba Marthæ. quod Origenis dictum non est intelligendum, quod extra tempus à Deo constitutum, & dispositum factum fuerit miraculum: nam in hoc etiam fuit præuisum, quod Martha obiecit, & retardauit, sed intelligendum sic est, Dominum tardius disposuisse facere miraculum propter

propter Marthæ verba, quam statuisset, si ea non intercessura essent, quamuis modica mora hæc fuerit.

Iesus autem, eleuatis sursum oculis, dixit.

OCulos extollit in cœlum: vt hoc facto exteriori, se virtute cœlesti, & diuina facere, quæ facturus erat, significaret: seque esse eius filium, qui in cœlis habitare dicitur, qui est glorioſus Deus, quem etiam allocuturus, oculos conuertit: solemus enim oculos in eos figere, quibus cum loquimur: locuturus ergo cum Patre, ad cœlum oculos erigit.

ANNOTATIO XI.

Quid oculorum eleuatio in cœlum significet.

OCulorum eleuatio ad cœlum, & in signum, & in professionem fit. In signum quidem eleuationis mentis in Deum: quando enim interius mentem ad Deum attollimus, siue contemplationis, siue petitionis, siue gratiarum actionis, siue alterius cuiusuis actionis gratia, oculos etiam corporis in cœlum, interiorem contemplationem significantes, figimus. In professionem autem: nam sicut mentis conuersione ad Deum profitemur animam ab ipso Deo pendere, & ipsius subesse dominio, & prouidentiæ, ita etiam oculorum in cœlum motionem corpus nostrum eiusdem Dei subesse dominio, & prouidentiæ confitemur: sicut enim tam anima quam corpus, ipsius est, ita vtroque ad eum conuertimur; vt enim mens in anima, sic oculi in corpore se habent; hinc est eleuationem oculorum hanc in cœlum esse actum religionis, & latriæ, quo colimus, & veneramur Deum, ipsumque confitemur, à quo omnia humana bona procedunt: ea igitur de causa in scriptura prohibetur oculos ad idola leuare. Ezech. 18. In montibus non comederit, & oculos suos ad idola non leuauerit: è contrario autem ad Deum attollere, laudi ducitur. Psal. 122. Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis. In scriptura bis extulisse oculos Christum in cælum legimus: semel etiam ex Ecclesiæ traditione habemus, quamuis probabile, & indubitatũ sit, sæpius id accidisse. Primo quidem nunc Lazarum suscitaturus, oculos sursum dicitur extulisse: Secundo (& hoc ex Ecclesiæ traditione habetur) quando in nocte cœnæ sub panis, & vini speciebus suum corpus, & sanguinem obtulit. Ecclesia enim in canone refert, Eleuatis oculis in cœlum ad te Deum Patrem, benedixit, & fregit; Tertio quando peracta cœna, & habito sermone illo mirabili Ioan. 17. orauit ad Patrẽ & subleuatis oculis in cœlum dixit, Pater clarifica filium tuum. Neque vero insigni caret mysterio oculos in cœlum sustulisse vicinum morti, & passioni. Voluit enim significare iam adesse tempus redeundi ad eum, qui misit illum, vt qui descenderat de cælo, ascenderet in cælum: istaque est causa, cur etiã in hoc miraculo oculos extulerit, quod in alijs feciſſe miraculis non legitur, nimirum significans, id quod facturus erat, occasionem & causam futurum Iudæis, vt eum morti traderent, & rediret in cœlum. Attende oculorum eleuationem cæremoniã quandam esse exteriorem, qua vsus est Dominus, & qua vtitur Ecclesia ipsius exemplo propter causas dictas: non igitur exteriores cæremoniæ sunt reprobandæ, vt Hæretici nostri temporis temerè, & nullo consilio reprobant.

Christus sæpe oculos in cælum leuauit.

Cæremonia ecclesiæ probanda.

Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me.

COMMENTARIVS.

ERat Christus vna persona, nempe Dei filius, habens duas naturas diuinam & æternam secundum quam erat Deus; humanam, & in tempore factam secundum quã erat homo. Vt igitur hanc vtranque naturam habere se ostendat, in vnica & eadem sententia verbum quoddam profert vt Deus: & quoddã vt homo; vt sicut vna persona Deus erat, & homo, ita vnica sententia verbum Dei, & verbum habeat hominis. Patrem appellat, vt Deus; Auditur, & gratias agit vt homo. Auditus autem dicitur à Patre, vt homo, quia voluit, vt homo Lazarum suscitare; & hoc idem voluit Pater voluntate diuina, vt fieret; gratias agit vt homo, pro hoc beneficio; nam Deum voluntati humanæ annuere, vt quod homo vult, Deus velit, & faciat, beneficium est homini collatum, gratiarum actione dignum. Agit ergo Christus, vt homo, gratias Patri, quia vt homo exauditus est, dum quod voluit humana voluntate facere, hoc ipsum voluit Deus Pater. exactiorem interpretationem in annotatione perlege.

ANNOTATIO XII.

Quomodo Christus audiuit à Patre.

PRimo loco interrogare aliquis posset, si Christus auditum se dicit à Patre, ergo aliquid petiuit à Patre: nō enim exauditus dicitur, nisi qui petit: quando igitur Christus petijt, vt nunc dicat se auditum? Aliqui ita factum esse existimarunt, nempe prius preces fudisse ad Patrem pro Lazaro suscitando, pro quarum exauditione nunc gratias agit: sed hęc responsio non habet solidum fundamentum: Ioānes enim verborum, & actionum Christi diligentissimus scriptor tanti momenti rem nō prætermisisset, si verè facta fuisset: præterea quia Martham dicentem, quæcunque petieris à Deo dabit tibi Deus, correxit; ostendens se non indigere precibus, & petitione: non igitur conueniens videbatur, precibus hisce vti, ne Martha in suo errore confirmaretur. Adde argumentum non procedere, nec efficaciam habere: Auditus est, ergo petijt. in scriptura enim Deus audire non solum dicitur, quando quod petitur facit; sed etiam quando id facit, quod homo vult aut desiderat, etiam si non petat: de priori audiendi modo plena est scriptura, satis autem constat. 1. Ioan. 5. Quodcunque petierimus secundum eius voluntatem, scimus, quia audit nos: de posteriori Psal. 9. habetur, Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua. & Iob. 31. Desiderium meum audiat omnipotens. non igitur quia nunc Christus à Patre auditus dicitur, preces fudit aliquas pro Lazaro suscitādo, sed dicitur exaudit⁹, quia Pater voluit facere sua omnipotētia, quod Christus, vt homo, & voluntate humana volebat, nempe Lazarum suscitare; ita Origen. tom. 28. exponit. Chryſ. autem homil. 63. qui Christum fudisse preces affirmat, hanc actionem gratiarum appellat preces, hoc tamen difficile accommodatur, iam enim exauditus erat, quando gratias egit.

Quomodo Christus gratias egerit Patri.

Interrogabit iterum aliquis; Nemo dicitur gratias agere, nisi pro accepto beneficio, si igitur gratias agit Christus, ergo beneficium accepit aliquod à Patre. Respondeo ita esse, in primis Christus beneficia accepit, vt homo, in se, & in sua humanitate: fuit enim primum, & insigne beneficium illi, humanitati collatum vnio, & assumptio ad diuinā personam, ex qua vnione infinita dona in eam effluxerunt præter beneficium creationis, (nam anima, & caro illa à Deo facta sunt) pro quibus beneficijs gratias egit, in instanti primo suæ creationis. Quæcunque etiam opera faciebat, & miracula edebat, beneficia erant Dei, qui per eam humanitatem efficere tanta opera dignabatur; quamuis autem iam à principio egerit pro omnibus tunc acceptis, & accipiendis, postea tamen successu temporis agebat, quando ita expedire iudicabat. Rursus in suis membris accepit multa dona, & beneficia à Deo, de quibus Psal. 67. dicitur. Ascendēs in altum captiuam duxit captiuitatē: accepit dona in hominibus. & pro his etiam egit gratias Deo, non solum in illo suæ incarnationis exordio, sed etiam postea, vt habetur Matth. 11. Confiteor, inquit, tibi Pater, Domine cœli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Non ergo mirum, si nunc gratias agat, quia beneficium in suis membris, & in sua etiam humanitate accepit; Beneficium enim magni fi humanitati fuit, vt Deus vellet facere, quod humana voluntas disponebat: beneficium etiam grande fuit Lazaro, sororibus, multis etiam Iudæorum, qui per hoc miraculum crediderunt. Rectè ergo gratias agit, vt homo, Patri Deo.

Cur Patri gratias egerit Christus.

Inquires iterum, cur Patri agit gratias, & non sibi, cum sit Deus vnus cum Patre? Respondeo, sibi etiam vt Deo gratias agebat vt homo: non enim diuidebat se à Patre in hac gratiarum actione; sed ipse, vt homo solus agebat gratias Patri, & sibi vt Deo, & Spiritui sancto: exprimitur autem Pater, (vti alias etiam diximus) vt se esse filium Dei significaret, distinctionemque personarū Patris, & filij indicaret: nam se esse Deum vnà cum Patre, verbis proxime subiunctis exprimit, ne aliquis gratias agere, vt homines cæteros suspicaretur, quamuis satis se à meris hominibus distinguebat, dum Deum patrem appellabat. Est enim obseruandum in veteri testamento sæpissime legi, Patres ad Deum preces fudisse, & ad Deum frequentissimè fuisse conuersos, neminem tamen vnquam cū Deo colloquentem, eum nomine patris in vocasse, qua appellationis nouitate super omnes Prophetas, & Patriarchas significabat Christ⁹ se esse Dei filium; immo nec nobis in Euangelio concessit Christus, vt absolutè Patrem vocaremus, sed Patrem nostrum, quo verbo adoptio exprimitur: distincti enim ab eo sumus, qui non adoptione, sed natura est filius: idcirco Ioan. 20. dicebat. Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.

Ego autem sciebam, quia semper me audis.

COMMENTARIVS.

GRatiarum actione completa, duos errores, quos audientes poterant concipere, remouet: dum enim audirent gratias agentem Patri, quia auditus est: suspicari possent, sent, & dicere, nesciebat igitur se auditum iri à Patre, idcirco gratias agit, postquam auditus est. Rursus, dum gratias agit, quia nunc auditus est, possent etiam opinari, non igitur semper auditur, ideoque quando auditur, tunc agit gratias. Hos errores duos præcauet Christus propter adstantes adhuc cum Patre loquens, priorē in verbo *Sciebam*, posteriorem in verbo, *Semper*, & est sensus, ò Pater has ego gratias ago tibi nunc, quia audisti me, non quod nescirem prius me à te auditum iri, nec quod aliquando à te non exaudiar: sciebam enim iam ante, me audiri à te semper, & quæcunque volo, & quandocumque volo, etiam vt homo, eadem te velle, & facere semper; nec his de causis has ago tibi vt homo gratias, sed alia de causa, quā mox adiungit: Interrogabit aliquis, quo modo Christus dicit se semper audiri à Patre, cum in horto petierit calicem transferri à se, & non sit exauditus. huius responsionem inuenies ca. 12. annotat. 9. adiunctis ijs, quæ in eo commentario scribuntur.

Sed propter populum, qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti.

CAusa, propter quam, o Pater, has tibi ago nunc publicè gratias, ea est, vt populus, qui adest, & coram quo opus tam insigne, tua virtute molior, credat me esse filium tuum à te in hunc mundum missum: credent autem dum vident me virtute tua, & voluntate tua talia facere, quæ facio; vident autem tua me virtute ea facere, dum te confiteor, & tuæ potentiæ hoc tribuo factum, nec dæmonis aliquo, aut humano ministerio, sed nomine tuo, & in nominis tui manifestationem, & confirmationem operor: ea est causa, cur oculos ad te attollo, cur has publicè tibi ago gratias.

ANNOTATIO XIII.

Doctorum interpretatio.

AMbro. lib. 4. de fid. cap. 3. & Chryso. hom. 63. & Euthymius, verba illa *Sciebam quia semper me audis*, ad diuinitatem referunt, ratione cuius filius semper à Patre auditur, quia vna est vtriusque voluntas, qua quæ vult filius, simul vult & Pater; estque iuxta hanc intelligentiam verborum sensus; *Sciebam, quod semper me audis*, id est, hęc dico, nempe gratias ago tibi, nō quod indigeam precibus vllis; scio enim me esse vnum Deum tecum, vnamque habere voluntatem, vt quæ volo semper velis etiam & tu; Hæc expositio est a accommodata; accommodatior tamen videtur, si dicamus eum loqui, vt homo est: nam hæc verba declarant præcedentia, in quibus aguntur gratiæ, quia auditus est vt homo; ad eandem ergo pertinent auditionem: Explicat enim nō sibi nouum esse, nec inopinatum, audiri etiam vt hominem, quia sciebat iam à principio incarnationis facturum Patrem, quæcunque ipse humana sua voluntate voliturus erat, distincteque omnia tunc nouit, & gratias tunc egit. Non igitur pro re noua, aut inopinata, nec nouę gratiæ aguntur, quasi non actæ fuerint, sed factū hoc est propter populum circumstantem, vt credant à Deo esse, dum in Patris testificationem, & manifestationem tantum, & tā mirabile opus facit. Cum enim dicit; vt credant, quia tu me misisti; significat se hoc, quod facturus erat, miraculum facere, non solum virtute diuina, sed ad confirmandum, & attestandum se esse filium Dei, missum à Patre, quod superius cap. 3. late explicuimus.

Hæc cum dixisset, voce magna clamauit; Lazare veni foras.

COMMENTARIVS.

CLamat, vt omnibus innotescat se esse, qui mortuum suscitat: clamat etiam, quia Lazari resurrectio figura quædam erat futuræ resurrectionis nouissimæ, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Clamor autem hic futuram vocem illam significabat Archangeli, quando omnes surgemus, quod annotat Ambro. lib. de fide resurrectionis. Sed prior causa litteralis est. *Lazare* inquit, *Veni foras*, imperantis vox est: *Veni*, nec dicit in nomine Patris, vt notat Chryso. sed tanquam potestatem in se habens, *Veni*, nomineq; proprio eum vocat, vt suo imperio illum suscitari indicaret. Tantæ enim virtutis erat, vt vocaret ea, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt; cui mare, & venti, mortui & viuentes obediunt.

Et sta-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et statim prodiit, qui fuerat mortuus.

NVlla mora facta, non solum quatriduanus mortuus ad vitam reuocatur; sed quasi viuus extitisset, vocemque iubentis, vt egrederetur è monumento audisset, prodijt. Inaudita profectò vocis hæc virtus est, vt animam trahere loco in quo morabatur; & corpus recipiendæ animæ disponere; simulque vtrunque vnire, & coniungere; & vt reuocatus ad vitam mandato obediret, efficere, vnico momento potuit. Virtus hæc altissimi Dei est, cuius instrumentum vox illa erat. quæ cum debilis sonus ex natura sua sit; ratione mouentis, & loquentis, quod tota naturæ potentia non potuit, assecuta est.

Ligatus manus, & pedes institis; & facies illius sudario erat cooperta.

Plura miracula in Lazari resurrectione.

HOc nouum est, & distinctum miraculum, vt doctè annotauit Basil. Orat. de mœrore, & tristitia; Opertis enim oculis, & ligatis manibus, & pedibus, nemine auxiliante, de spelunca egreditur. Rectè proinde idem Basilius inquit; O res admirationis plena, fascijs constricti erant pedes, nec tamen impedimento fuerunt mortuo; maius erat robur impedimento. hæc omnia facta sunt in maiorem miraculi attestationem; nam profectò, etiam si viuus fuisset, de monumento prodire sic impeditus solus, & tam celeriter non posset, nisi virtus adfuisset diuina.

Dixit eis Iesus soluite eum, & sinite abire.

PRæcipit ipsismet Iudæis, vt soluant, & oculis suis videant, manibusque contrectent ligamina, quibus tenebatur, quibusque constrictus incedere nemo poterat, ipsumque viuentem, conspiciant; abireque iubet, vt ab omnibus videatur viuus, & sanus. Commodior enim singulis dabatur occasio videndi, si non in vno loco staret; & verò vitæ receptæ ipse incessus maius, & illustrius erat argumentum: omnia enim hæc facta sunt, vt omnis occasio calumniæ, & falsa suspicio tolleretur: quod Ambro. lib. 1. Exam. cap. 7. rectè docuit dicens; Suscitaturus Dominus Lazarum iussit, vt Iudæi remouerent lapidem de sepulchro, vt mortuum videntes, postea resuscitatum crederent: Deinde vocauit Lazarum, & resurrexit, & ligatis manibus, ac pedibus exijt foras: nonne poterat remouere lapidem, qui poterat mortuum resuscitare? & qui poterat defuncto vitam reddere, non potuit nexus soluere vinculorum? cui vinctis pedibus gressum dedit; huic non potuit ruptis vinculis incessum reddere? sed vtique aduertimus, quod voluit primo demonstrare mortuum, vt oculis suis crederent, deinde resuscitare, tertio iubere, vt ipsi vincula funeris soluerent, vt intus ista fides infunderetur infidelibus, & per gradus quosdam credulitas nasceretur. hæc Ambro.

ANNOTATIO XIV.

QVatuor sunt, quæ miraculum resurrectionis Lazari inter cætera celebertimum efficiunt. Quorum primum illud est, quod omnium miraculorum, quæ in suæ diuinitatis manifestationem Christus gessit, maximum est, auctore Augustino. serm. 52. de verb. Domini. Quod etiam Dominus verbis illis significauit. *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam*, quasi diceret, hoc opere mea diuinitas est maxime confirmanda, & ex infirmitate hac procedet argumentum illius efficacissimum: Si miracula quidem diuinæ potentiæ comparamus, vnum altero non est maius, quia ab eadem omnipotentia effecta sunt, immo, vt dicit Augusti. tract. 17. in Ioan. miracu- A la non sunt dicenda. Deum enim, cuius est infinita potentia, quique ex nihilo fecit omnia, mortuos suscitare, aut alia huiusmodi opera facere, mirum non est. Respectu vero virtutis creatæ, & potentiæ rerum factarum opera sunt, & dicuntur miracula. Nam quo magis opus quoddam virtutem creaturæ superat, eo non solum miraculum, sed etiam maius miraculum censetur: inter ea quæ naturalem & creatam potestatem, ac virtutem maxime excedunt, resurrectio mortuorum est; idcirco hæc inter miracula primum locum tenet. Nam tres mortuos à Christo B suscitatos legimus, inter quos Lazari resurrectio mirabilior fuit, quippe quæ virtutem creaturæ magis transcendebat. Adde prophetas mortuos

mortuos aliquos suscitasse, quatriduano vero, & fœtido solus Christus vitam restituit, tanto ergo mirabilius hoc opus, quanto rarius fuit, ideo inter cætera miracula hoc maximum est. A

Quare Christus in fine prædicationis Lazarum suscitauit.

Merito autem Dominus tantum opus in fine prædicationis finem reseruauit; tum propter Iudæorum incredulitatem: nam sicut Medicus potentiora medicamenta in principio morbi, non adhibet, sed quo magis is ingrauescit, eò efficacioribus vtitur remedijs, ita Christus crescente, & inualescente Iudæorum infidelitate, & peruicacia maiora edidit miracula, veritatemque firmioribus argumentis persuadere conatus est; tũ B etiã propter Discipulos, & propter eos, qui in ipsum credebant, vt sic eorum fidem magis confirmaret, & roboraret. Nam imminebat passio eius, & mors, quæ illis scandalo grauí futura erant; vt ergo significaret se non necessitate, aut infirmitate, aut culpa, sed sponte, & diuino mysterio mori, idcirco morti proximus maximum perficit opus, & veritatis grauissimum profert argumentum.

Secundum, quod huic miraculo est singulare, illud est, quod plures ad Christum conuertit, quàm cætera omnia: Iudæis enim magnam admirationem mouit, & auctorem verum esse Christum quam plurimis persuasit. Hoc Euangelista verbis illis significauit. *Multi ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant, quæ fecerat, crediderunt in eum.* turba etiam ex omni loco Hierosolymis id tẽporis celebrandi Paschatis ergo congregata obuiã venit Christo cũ ramis acclamãs, *Benedictus, qui venit in nomine Domini rex Israel*, verbis enim hisce Messiam esse palam confitebatur, quod factum est propter id miraculũ, referente Euangelista paulo inferius, *Propterea uenit ei obuiã turba, quia audierat eum hoc fecisse signum.* Denique omnium animos adeo commouit, vt aduersarij furore perciti, & veritate conuicti dicerent, *Totus mundus abit post eum.*

Tertium, quod hoc miraculum celebre facit, illud est, nemini eorum, quibus Christus vitam, aut sanitatem restituit, perfidos Iudæos quicquam mali inferre ausos fuisse præter Lazaro, quem, quia multi propter illum credebant in Christum, occidere cogitarunt, & nisi diuina vir- A tute eos impedisset, vtique interfecissent. quod argumento est miraculum hoc maxime omniũ animos commouisse, lumenque veritatis eorum oculos perstrinxisse. Nec hoc tantum contra Lazarum cogitarunt; sed quod horribilius est, ipsi persecutores iam ante contra Christum accensi, eo miraculo adeo exarserunt, & inflãmati sunt, vt communi consilio, & firmo animo illum interficere decreuerint, testante Euangelista, *Ab illo die cogitauerunt, vt interficerent eum*: timuerunt enim, si eum dimitterent, omnes in eum credituros esse. Quodque illorum animos illustrare, & ad veritatem agnoscendam, attrahere debuit, ipsorum vitio, & prauitate magis excæcauit, & auertit. tanta est inuidiæ, & odij vis: quæ, quorum corda possidet, eos magis, ac magis ad scelera, & flagitia excogitanda, & perpetranda impellit. B

Quartum, quod hoc miraculum spectabile facit, illud etiam est, totam fere diuinæ dispensationis rationem in eo repræsentari: Lazarus enim figuram, & formam gessit peccatorũ omnium, vti affirmant Irenæ. lib. 5. cap. 13. Aug. tract. 49. & Gregor. lib. 22. Mora. cap. 9. Eius etiam resurrectionem eam, quæ omnium futura est in die vltimo significasse docent Tertul. lib. de resurrect. carnis & Ambro. libr. 2. de pœnit. cap. 7. Propter hunc venit Christus ex Galilæa vbi tuto conuersabatur in Iudæam, in qua occisus est. quia propter peccatores carnem induit passibilem, & de cœlo, vbi immortalem agebat vitam, ad nos carne sumpta descendit, & occidi pro nobis voluit. Lazarum etiam suscitaturus fletu, fremitu, lacrymis, oratione vtitur, & potestiemo potestate, & imperio excitat, & de sepulchro extrahit: peccatores enim passione, & morte sua à peccato liberauit, & in Patris gratiam restituit. Secundo vero aduentu potestate, & dominio à corporum morte in æternam vitã eripiet: quos enim passione & morte redemit, potestate, & maiestate mortuos suscitabit. hæc singula in cõcionibus diffusè persecuti sumus, quæ ad præsens institutum non faciunt, idcirco supersedemus. Illud adnotandum est Epiphanium in catalogo dogmatũ Manichæi referre ex traditione haberi Lazarũ triginta fuisse annorũ, quando suscitatus est, alioſque superuixisse triginta. C D

Multi ergo ex Judæis qui venerant ad Mariam, & Martham, et viderant, quæ fecit Jesus crediderunt in eum.

COMMENTARIVS.

IAm impleri incipit, quod prædixerat Dominus, Infirmitas hæc est, vt glorificetur filius Dei per eam: ecce propter hoc tam mirabile opus multi Iudæorum, qui illuc visitandi sorores causa cõuenerant, in Christũ crediderunt. Particula illa *Ergo*, causam, cur crediderunt, indicat, nempe præcedens miraculum. Narrat autem Euangelista hos credentes de eorum fuisse numero, qui venerant ad consolandum, & visitãdum sorores Lazari, vt per

hoc exprimat mortem Lazari occasionem dediſſe, vt iſti crederent, ſicque eam verè pro gloria Dei euenisſe.

Quidam autem ex ipſis abierunt ad Phariſæos, & dixerunt eis, quæ fecit Jeſus.

NOn defuerunt perfidi & obſtinati, qui quo conuerti debuerunt, peiores facti ſunt: aliqui enim ex Iudæis peruerſo, & iniquo animo abierunt ad Phariſæos, & narrarunt quæ fecit Dominus. Plures extitiſſe credentes quam deferentes, & calumniatores Euãgeliſta indicat, dum eos multos, hos vero quoſdam fuiſſe dicit. Calumniatores iſtos, & delatores de numero eorum fuiſſe, qui dicebant. *Nonne hic, qui aperuit oculos cæci nati potuit facere, vt & hic non moreretur?* affirmat Euthymius.

Aduerte incertum plane eſſe, quid hos Iudæos impulerit ad annũciandum Phariſæis, quod fecit Ieſus, ſignum An nempe odium, quo vnà cum illis Dominum proſequebantur; an potius timor, ne de numero eorum, qui in Chriſtum crediderant, Ieſumque confitebantur, eſſe viderentur: vt enim ſupra dictum eſt, Iudæi iam conſpirauerant, vt ſi quis eum Chriſtum confiteretur, extra Synagogam fieret. Probabile eſt hoſce timore id feciſſe: nam erant de turba, in qua pauciſſimi Chriſtum oderant. Ex hoc cauſam conijcere poſſumus, cur potius ad Phariſæos, quam ad Pontifices abierint, cum hi illis maiores, & principaliores fuerint. Nam Phariſæi erant obſeruantiores, & legis zelũ vehementiorẽ præ ſe ferebant: ad illos ergo iſti adierunt, a quibus magis ſibi timuerunt. Fieri etiam potuit hos nec timore, nec odio motos, ſed quadam vana gloria, & ambitione, vt ſe legis zelum habere oſtenderent, & á Phariſæis pluris fierent, maxime quia nouerant ſe eis rem gratiſſimam facere: affectus enim huiuſmodi plurimum poſſunt, & animum à veritate agnoſcenda auertunt, & in errores & iniquitates impellunt, vt pluries diximus. Siue vnũ ſiue alterum ſit, hoc certum eſt Iudæos iſtos de numero eorum fuiſſe, qui tanto viſo miraculo non crediderunt: eodem enim facto quorundam cor emolleſcit ad fidem, quorundam obduratur ad incredulitatem, & nequitiam, ſed non eadem cauſa; illi nanque diuinæ lucis radio oculos mentis diuina adiuti virtute aperuerunt: iſti vero proprij arbitrij malitia clauſerunt.

Collegerunt ergo Pontifices, & Phariſæi concilium.

CVm audirent Pontifices, & Phariſæi ſignum mirabile, & inexpectatum, quod Dominus fecerat, & multitudinem propter id in eum credẽtium: mortẽ ei inferre differendum amplius non eſſe cenſuerunt; idcirco conuocant concilium, & in vnum conueniunt; vt quod omnibus ſit ſuffragijs & ſententijs, firmius, & efficacius ſit. Particula *Ergo*, cauſam, cur conueniunt, indicat, nempe propter ea, quæ de Chriſto narrata eis fuerũt.

ANNOTATIO XV.

Quale concilium contra Chriſtum.

COnuocant concilium inter ſe Pontifices, & Phariſæi, vt quid agendum ſit deliberent: multi enim ſimul rem exactius diſcutiunt quàm ſinguli, & quid in negotijs agendum ſit, prouident. Sunt hic quinque, nempe concilium, perſonæ conuocantes, & conuocatæ, cauſa conuocationis, & finis. Concilium eſt multorum conuentus, qui in grauibus negotijs, & difficilibus caſibus cogitur, & rectè, ac iuſtè id fit, quando cætera iuſta ſunt. Perſonæ cõuocantes ſunt Pontifices, & Phariſæi. Pontifices quidem vt pote, apud quos erat auctoritas, & doctrina rerum Eccleſiaſticarum, idcirco ipſorum erat conuocare, Phariſæi vero tanquam inſtigatores: conuocati ſunt autem legis doctores, & primi Iudæorum, hique vnà cum Pontificibus, & Phariſæis conuenerunt. Hoc etiam rectè fit, vt negotia Eccleſiaſtica per eos tractentur, & diſcutiantur, apud quos eſt auctoritas, & ſcientia: neq; enim ſeculares immiſceere ſe debẽt in rebus religionis definiendis & decernendis: erat enim negotium hoc de Meſſia, & Chriſto vero agnoſcendo, Eccleſiaſticum & ad religionem maxime pertinẽs.

Negotia recte ſanctiua per perſonas recte ſanctitas diſſinienda.

Cauſa concilij.

Cauſam autem huius congregandæ, & conuocandæ multitudinis illa particula *Ergo*, indicat: *Collegerunt ergo*, nempe cum audiſſent Chriſtum tãtum feciſſe miraculum, multoſq; in eũ credere, idcirco conuocati ſunt Pontifices, & Phariſæi cum cæteris; vt mutuo in re tam graui deliberarent, quid agendum eſſet: & hoc quidẽ rectè fit: ſunt enim euentus graues in re publica conſiderandi, & tractandi, & conſilium cõmune capiendum; ne ſi negligantur, damnum, & detrimentum communitas patiatur.

Finis concilij.

At ſi finis huius congregationis conſideretur, omnia hæc tria, quæ in ſe bona erant, & prudenter fiebant, peſſima inuenientur, tanto amplius, quanto ea erant in ſe bona, & laudabilia: finis enim huius conuocationis eſt contra Chriſtum Dominum, vt conſtat ex ipſa conſultatione, quæ ſubſecuta eſt. Hic finis peſſimus inficit tria præcedentia: tanto enim peius concilium congregatur contra innocentem, & contra Chriſtum, quanto magis congregandum erat pro ipſo: ſimiliter tanto damnabilius Doctores, & Pontifices conueniunt contra Chriſtũ; quanto magis ipſorum erat eum agnoſcere, & recipere, & populo demonſtrare. Rurſus cauſa eos penitus damnat. *Collegerunt ergo*, quis vnquam audiuit tale? quia mortuum quatriduanum ſuſcitauit, propterea conuenerunt contra ipſum; cum cauſa hæc eos mouere debuiſſet, vt conuenirent ad eum recipiendum, & venerandum. Si quod homicidium perpetraſſet, iuſta fuiſſet cauſa conueniendi contra eum; at mortuum ad vitam reuocantem nemo damnare tentaſſet, præter eos, qui diabolica nequitia pleni erant, quibus rectè dictum eſt; Vos ex patre diabolo eſtis. Breuibus igitur verbis has partes Euangeliſta indicat; *Collegerunt*, ecce concilium; *Pontifices, & Phariſæi*, ecce perſonæ conuocantes & cõuocatæ, *Ergo*, ecce cauſam, illatio enim ex præcedentibus fit: finem vero ſequentia demonſtrant. In aliquibus textibus, maxime qui in miſſalibus leguntur, habetur, *Aduerſus Ieſum*, ſed hæc particula nõ eſt Euangeliſtæ, ſed ad intelligentiam ex ſequentibus appoſita; verum enim eſt, aduerſus Ieſum conuenisſe.

Et dicebant; quid facimus?

COMMENTARIVS.

AVdiamus, quid conuenientes diſcutiant, & conſulant. *Quid*, inquiunt, *facimus?* vox hæc eſt ſe mutuo accuſantium, & inſimulantium negligentiæ, & tarditatis in decernendo eo, quod contra Chriſtum faciendum eſt, ſeque mutuo incitantium, & ſtimulantium, vt citò, & ſine mora Chriſtum tollant de medio. Et eſt ſenſus; nimia tarditate, & periculoſa negligentia detinemur in hoc negotio decernendo. Quanto conſultius, & vtilius miſeri, & cœci iſti conſultores ſuam damnaſſent in credendo duritiem, & perfidiam dicentes; quid facimus, nimio profectò, & lethifero ſomno premimur, tandiu Chriſtum recipere differentes; graui nos exponimus periculo, eius vocem non audientes.

Quia hic homo multa ſigna facit.

CAuſam tarditatis, & negligentiæ ſuæ in Chriſto de medio tollendo exponunt; *Quia multa ſigna facit*, quaſi dicerẽt; ipſe non ceſſat ſigna efficere, & maiores ſemper progreſſus in ſuis operibus, quibus ad ſe homines trahit, facere; nos autem nihil efficimus, ſed eum liberè quæcunque vult agere dimittimus, in noſtra inertia perſeuerantes. In ſequenti annotatione hanc ſententiam accuratius expoſitam inuenies.

Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent noſtrum locum, & gentem.

TArditatis ſuæ periculum, & neceſſitatem præſens capiendi conſilium, remediumque adhibendi, proferunt, quæ talis eſt. Iſte homo non ceſſat ſigna facere, continuo maiora, ac maiora in ſui teſtimonium miracula, & opera edendo; ſi autem nos dimittamus eum ſic, negligamuſque negotium iſtud, omnes in eum credent, quòd ſi omnes in eum crediderint, maius malum euenier nobis, nimirum, venient Romani, locumque noſtrum id eſt ciuitatem occupabunt, & tollent etiam gentem, nos omnes in captiuitatem redigentes, quaſi Regem alium ſequamur præter Cæſarem; non igitur negligendum eſt hoc negotium, ſed opportunum, & inſtans conſilium capiendum.

ANNOTATIO VII.

Vitioſa conſultatio contra Chriſtum.

COeca, & impia conſultatio hæc eſt; cœca quidẽ, quia errarunt in diſcurſu, & illatione: deduxerunt enim omnino contraria ijs, quæ ex principijs, & argumentis eorum conſequebantur, illos autẽ errare cõtigit quadrupliciter. Primo quidem ſic iſti deducunt: *Iſte homo multa ſigna*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ta signa facit, igitur oportet in eum insurgamus, A nec differamus amplius eum de medio tollere. hic discursus continetur in illis verbis, *Quid faciemus, quia hic homo multa signa facit*, at cœcus prorsus est, & deprauatus discursus; nam ex hoc principio, *Hic homo multa signa facit*, quod ipsi fatebantur non erat inferendum, ergo inuehamur in eum, & obsistamus ei, sed potius recipiamus eum, & credamus ipsi, vt annotat rectè Augu. tract. 49. & Chryso. hom. 63, sic enim admoniti iam fuerant. Isaiæ 35. vbi ea miracula describit, quæ facturus erat Messias venturus, vt per ea ipsum agnoscerent, & reciperent. Christus etiam capite precedenti eos ad hoc induxerat; *Si mihi*, inquit, *non creditis, operibus credite.* Alter discursus cœcus fuit, *Si dimittimus*, inquiunt, *eum sic, omnes credent in eum*, profectò decepti sunt; immo quia non dimiserunt sic, sed occiderunt, omnes crediderunt in eum. Hoc multo ante prædixerat Isaias. cap. 53. Si posuerit, inquit, pro peccato animã suã, videbit semẽ longæuum. hoc idem ipse Christus eis significauit, cap. 12. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad me ipsum. Tertius discursus est; si credi C derint omnes in cũ; *Venient Romani, & tollẽt Gentem, & locum*, ratio recta non hoc inferendum esse dicebat; sed venient Romani, & credent etiam in eũ nam qui cœcos illuminabat, & mortuos suscitabat, & Iudæos ad se conuerterat, Romanos etiã potuisset ad se trahere: non enim Romani habuerunt Deorum falsorum vllum, quos ipsi tanquam veros colebant talem, quem vel per mendacium talia fecisse miracula, fatentur; maxime quia multis testimonijs scripturarum prædictum erat gentes venturas, & credituras in Christum. Isa. 2. Fluent ad eum om- D nes gẽtes, & ibunt populi multi. & cap. 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splẽdore ortus tui. suntq. multa huiusmodi testimonia. Quod si Romani non crederent, & vi eos opprimere vellẽt, profectò eius, qui mortuos suscitabat, auxilio fidere debuerant, se contra Romanos præualituros. Nam innumeras Gentes contra eos insurgentes, vnius Prophetæ interuentu à Deo dispersas, & superatas esse experti erant. Vna Iudith Holophernem occidit, & exercitum eius dissipauit. Elisæus latrones excœcauit. He- E lias quinquagenarios duces igne de cœlo immisso consumpsit. hæc omnia ex scripturis non ignorabant Iudæi: nemo autem tanta opera fecerat, nec talia; quanta & qualia Christus fecit. Quartus discursus est tacitè insinuatus; Si non dimittimus sic, Romani non venient, nec tollent locum, & gentem. Decepti sunt etiam in hoc, & errarunt; immo quia non dimiserunt, sed occiderunt; propterea venerunt Romani, & tulerunt locum, & gentem: hoc enim prædixerat Daniel. cap. 9. Occidetur, inquit, Christus, & ciuitatem eum sanctuario dissipabit populus cũ duce venturo. quod etiam Dominus eis significauit dicens, Luc. 19. Non relinquent in te lapidem super lapidẽ, eò quod non cognoueris tempus visitationis tuæ. Et multo ante etiam Isaias cap. 65. Numerabo vos in gladio, & omnes cæde corruetis, pro eo quod vocaui, & non respondistis: locutus sum, & non audistis: & faciebatis malum in oculis meis. idcirco rectè dicit Aug. lib. 4. Ciui. cap. 34. Si Iudæi Christum non occidissent in suo regno permansissent. Vide quam cœca consultatio, & quam stulta. Iusto autem B Dei iudicio factum est, vt excœcarentur, qui cõtra Deum consilium inierunt, & non solum excœcarentur, sed quibus vijs fugere mala tentarent, eisdem in ea prorsus incideret, & in laqueo suo comprehenderentur, vt rectè annotat Basil. sermo. de humilitate, & est egregia doctrina Gregorij. lib. 6. Moral. cap. 12.

Quid euenerit inuentibus consilium contra Deum.

Non solum autem cœca, & stulta, sed impia fuit consultatio hæc; finem enim medio postposuerunt, & tẽporalia spiritualibus prætulerunt, quod est summa peruersio. vt dicit Augustinus lib. 4. doctri. Christia. cap. 27. dicunt enim, *Omnes credent, & venient Romani, & tollent locum.* Perpende hoc, aut enim existimabant verã esse hanc fidem, esseque verum Christum, aut non; si vera fides, verusque Christus erat, elegerunt magis conseruare temporale regnum, quã credere, & quam veram fidem in Christum habere: nam verborum hic est sensus, ne tollant Romani locum nostrum, faciamus, ne credant in eum: Si autem non existimabant esse veram fidem potius dicendum erat; si dimittimus sic, credent omnes in eum, & religio vera destruetur, & fideles peribunt, maius enim erat damnum spirituale, quam temporale. At hi non curarunt spiritualia, sed temporalia, ac si diceret inter nos Princeps aliquis, impediamus heresim, ne pereat iurisdictio nostra, & potestas, quasi hoc esset, quod ante omnia se conseruare proponeret; profectò non sic dicendum est; sed ne diutius cultus tollatur, & ne pereant animæ. Ethnicorum est, res fidei, & religionis accommodare temporalibus: Christianorum vero, & fidelium, temporalia accõmodare rebus religionis, & spiritualibus, quarum detrimento omne temporale postponendũ damnum est. Sive ergo veram fidem, verumque Christũ, sive falsam existimarint, conuincuntur isti prætulisse tẽporalia spiritualibus: in quo etiã valde decepti sunt. Nam vera religio, & fides non destruit sed cõseruat regna tẽporalia, idcirco iustam eis Deus pœnã inflixit. vt enim Aug. tract. 49. dicit, quia temporale regnum spirituali prætulerunt, vtrumque amiserunt. Nec isti cœci cõsiderarunt in scriptura numquã Deum eos punisse, quandiu verum cultum, & mandata eius seruarunt, sed quando ea neglexerunt, vt annotat,

Impia consultatio contra Christum.

annotat Chryso. hom. 64. & ex historia Achior A Iudith. 5. facile id poterant Iudæi scire. debuerunt ergo examinare, an verè credendum erat; si enim considerassent, & credidissent, certi profectò esse debuissent ex scripturis se à Deo non puniendos, sed conseruãdos, & multiplicandos fore. Vides igitur quam cœca, impia, & peruersa hæc fuerit consultatio. Hæc omnia sub breuissimis verbis istis contineri visa sunt, idcirco in declarationem litteralis sensus sunt annotata.

Vnus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis.

COMMENTARIVS.

DIscutiẽtibus alijs causam hanc, & quid decernendũ esset, non inuenientibus, vnus ex eis, qui erat illius anni summus Pontifex, Caiphas nomine, sententiam fert; & quid sentiendum, & agendum sit, decernit. Dicitur autem *Pontifex anni illius*, quia quamuis summum sacerdotium ad vitam secundum legem Exod. 28. duraret. & filij succederent parentibus, tamen auaritia, & ambitio id mutauerat: dabatur enim in singulos annos, modo huic, modo illi pro Principũ, & Præsidum arbitrio, vt refert Iosephus lib. 18. Antiquit. cap. 3. idcirco Caiphas Pontifex anni illius dicitur. Iste auditis cæteris, protulit, quæ sequuntur.

Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit nobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.

EOs arguit ignorantiæ, quod nesciant, quid vtile, & expediẽs sit inuenire, & decernere. *Nescitis*, inquit, *quicquam*, & causam, seu ignorantiam explicat; quia non cogitatis, nec aduertitis, nec perpenditis nobis expedire vnum potius mori, quam totum populum & gentem perire: ac si diceret; pro communi salute, ne omnes pereant, vnum etiam innocentem & sine vlla aliqua culpa occidere expedit. Attende hoc in loco difficultatem istorum totam in eo maxime versatam esse, quia viam tollendi de medio, & interficiendi Christum non inueniebãt, cum in eo culpa non esset reperta; si enim peccatum inuenissent, propter quod iure occidi posset, concilio, & consultatione tanta non erat opus: nec esset cur nescire isti dicti essent. at cum innocens esset Christus, & ex alia parte eum interficere vellent, qua ratione, quoue colore id fieri posset, non inueniebatur. Solus Caiphas consilium inuenisse visus est, nempe pro communitatis, & populi salute, ne gens, & Iudæorum natio periret: expedire etiam sine vlla culpa hominem vnum innocentem interficere. Hic est sensus, quem Caiphas intendebat.

ANNOTATIO XVII.

Iniqua, & falsa Caiphæ sententia.

ATtende Caiphæ sententiam in eo, quem ip A se conceperat sensu, iniquã fuisse & falsam. Falsam quidẽ, quia innocentẽ nec licet, nec expedit occidere pro temporali Reipublicę salute; rursus quia expediens, & vtilis illis ista occisio non fuit iuxta eorum sensum; nam temporalem populi conseruationem intendebat; cui occisio Christi fuit potius contraria, cum propter eã vastati sint, & euersi. Iniquam, quia contra iustitiam est innocentem occidere, peccauitque grauissimè Caiphas cum omnibus consentientibus, talemque sententiam probantibus, de qua prædictum est Psal. 40. Verbum iniquum constituerũt aduersum me. in hunc sensum verba Caiphæ interpretatur etiam Chry. hom. 64. Attende iniustitiã hos Iudæos commisisse, nõ solum quia innocentem morti tradere decreuerunt; sed etiã quia pro re illis tunc incerta, mortem certò inflige re statuerunt: quamuis enim certa res esset, nõ tamen licebat, nec expediebat, multo minus in causa incerta, qualis ea tunc erat. *Venient Romani, & tollent Gentem, & locum*. In hoc Caiphæ decreto apparet, & constat innocentia Christi: cõfessi sunt enim multa signa facere, nec causam vllam mortis se in eo inuenire; excogitarũt autem sibi expedire vnum mori pro omnium salute, nec inter se vbi serio res agebatur, seductorem, aut dæmonium habentem, aut blasphemũ, aut legis transgressorem esse proponunt; sciebant enim ipsi omnia hæc facta esse ab ipsis, nec posse Christum horum conuinci. In Græco, & in latinis exemplaribus legitur; *Expedit nobis*, aliqui Latini textus habent, *Expedit vobis*, sensus idem est. Aliqui adnotant, dici, *Vnus moriatur homo*, nimirum sic interpretantes, vnus qui Deus est moriatur homo, scilicet in quantum homo, hæc tamen annotatio solida non est, quia Græcè legitur, vnus homo moriatur. B

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit.

COMMENTARIVS.

VErba sunt hæc Euangelistæ adnotantis verba Caiphæ, nõ ab illomet profecta esse, sed à Spiritu sancto, qui per os eius prophetauit, quod futurum erat, nempe mortem Christi vtilem futuram, & expedientem saluti hominum, vt verbis sequentibus explicatur. Cur autem Dominus per eum prophetasse sit dignatus, causam adfert; quia *Erat Pontifex anni illius*: quamuis enim homo iniquus, & sceleстus tamen dignitas sancta erat, quod rectè aduertunt Aug. tract. 49. & Chryso. hom. 64. nempe non tolli dignitatis sanctitatem per vitam malam ea fungentis. Sacerdos male viuere potest; tamen sacerdotium in eo sanctum est, & quæ potestatis eius sunt, vitia non inficiunt, nec tollunt.

ANNOTATIO XVIII.

Qua ratione Caiphas prophetasse dictus sit.

OBijciet aliquis, quomodo Caiphas dictus est prophetasse, & à spiritu Dei hæc pronuntiasse, si impia & falsa protulit? Respondeo prophetasse quidem Caiphã, tamen sensum Spiritus sancti non percepisse, nec intendisse; sed alium sensum longe diuersum in eis verbis cõcepisse. In cuius declarationem attende; sicut vna dictio plures habere significationes, ita & vna oratio plures sensus, à diuersisque auditæ variè accipi, & intelligi possunt. Exempla habemus in scriptura Ioannis. 2. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: Christus de morte & resurrectione sui corporis loquebatur: Iudæi autem de templi materialis euersione & reædificatione dictum intelligebant. Simile est Ioan. 13. Quod facis, fac citius. Christus traditionem à Iuda excogitatam significabat; Discipuli vero de cibis emendis pro Paschæ præparatione sermonẽ interpretabantur. Hæc enim eo facta sunt, quia tales sententiæ diuersos patiebantur sensus: sunt multa huiusmodi exempla. Hoc idem in hisce verbis propositis euenit, quæ duos admittunt sensus. Vnus est expediens fuisse vnum morti tradere pro liberando toto populo, & ne tota gens in captiuitatem Romanorum traderetur. Alter est, mortem vnius nempè Christi necessariam, & conuenientem fuisse pro hominum salute, vt à peccato & morte liberarẽtur. Priorem sensum prætendebat Cayphas, quando hæc verba protulit; Posteriorem intendebat Spiritus sanctus, & ad eum mouit Caypham, vt ea verba proferret. Inter vtrumque sensum triplex est discrimen. Primum Caiphas intendebat dicere expedire, vt Christum interficerent pro populi liberatione; at Spiritus sanctus non sic, sed mortem Christi esse expedientem. Hæc autem longè sunt diuersa; nam iusto persecutio illata, & martyri mors inflicta expediunt, & optima sunt; at persequi & occidere, pessimũ est ipsis persecutoribus. Matt. 26. Filius hominis vadit, sicut scriptum est de illo, væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur: Bonum erat illi, si natus non fuisset. Sic Spiritus sanctus mortem pati Christum, & mortem ab ipso acceptatã expedientem, & necessariam dixit, & hoc ita erat; Caiphæ vero, & Iudæis, eum interficere, pessimum fuit. Secundum discrimen est, Caiphas intendebat temporalem liberationem, nempe ne Romani venirent, & tollerẽt gentem & locum, & ad hoc euitandum iudicauit expedire occidere vnum, nempe Christum; At Spiritus sanctus loquebatur de liberatione à peccato, & morte æterna, & salute spirituali animæ & corporis. Tertium discrimen, Cayphas per gentem populum Iudaicum intelligebat: nam id vocabulum aliquando ita accipitur, Luc. 7. Diligit gentem nostram, & Ioan. 18. Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi; At Spiritus sanctus vniuersaliter etiam gentiles significabat: tali quando enim sic accipitur, Luc. 2. Lumẽ ad reuelationem gentium. Pro salute ergo gentis totius, Iudæi & gentilis mors Christi necessaria fuit, quod Euangelista significans, *Non solum*, inquit, *pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi &c.* Græcè habetur cũ articulo (non solum pro ea gẽte, nempe Iudaica) significat per hoc Euangelista etiam pro omni gente Christum mortuum. Longè ergo diuersi sunt hi duo sensus. hinc duo sequuntur. Vnum est Caipham dictum esse prophetasse, tamen non fuisse prophetam, vt notat Orig. tom. 30. non solum propter rationem Origenis nempe, quia vnus actus nõ facit habitum, sicut non dicitur artifex propter vnum opus; sed etiã, quia non intelligebat Caiphas sensum Spiritus sancti: ad prophetiam enim necessaria est intelligentia. Vnde Ambro. serm. 15. in Psalm. 118. dixit Caipham vnum intendisse in his verbis, & aliud significasse, vti iam diximus. Alterũ est Caipham peccasse in hac sententia, quia proponebat sensum iniquum, & malum; at Spiritũ sanctum non participasse eius peccato, quia ipse sensum sanctissimum intendit eisdem verbis, quibus Caiphas abusus est in malum sensum proferendo. Propterea Chrysost hom. 64. dicit, cor Caiphæ non fuisse motum à Spiritu sancto, sed linguam, quia ille pessima intentione loquebatur. Dicitur autem prophetasse propter sensus Spiritus sancti.

Quod

Quod Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum.

COMMENTARIVS.

EXponit Ioannes, quid in verbis suis Caiphas prophetauerit, & quem sensum in verbis illis Spiritus sanctus prætenderit. Hic autem est; Christum in salutem Iudæorum moriturum esse, hoc est mori pro gente, nempe pro natione illa Iudaica: rursus non solum pro Iudæis, sed etiam pro gentibus, vt nempe multos filios Dei, electos, nempe, & prædestinatos in Dei filios, qui tunc erant in varijs erroribus, & inter gentium nationes dispersi, congregaret in vnum ouile, & vnam Ecclesiam, in qua viuerent, & salutem consequerentur. Hæc duo Caiphæ verba exprimunt; sed ipse, quid diceret non percipiebat: nam dum dixit, *Mori pro populo*, Spiritus sanctus per populum, Iudaicam nationem intelligebat; dum vero dixit, *Ne tota gens pereat*, Spiritus sanctus per Gentem, gentiles significabat, qui erant dispersi ab ouili Domini errantes: inter quos erant innumerabiles electi morte Christi conuocandi, & saluandi: at Caiphas per Gentem non gentiles, sed ipsos Iudæos significabat: per populum enim intelligebat multitudinem ipsam Iudæorum, per Gentem, nationem; nempe, ne si totus populus Iudæorum periret, natio ipsa Iudaica eradicaretur, & aboleretur. hic est sensus. Vbi attende mortem Christi fuisse necessariam, & vtilem mundi saluti; occidere vero eum fuit graue peccatum: sicut mors martyrum gloriosa est, iniquum tamen eos interficere. Illud Spiritus sanctus prædixit, hoc Caiphas expediens iudicauit: idcirco Spiritus sanctus verum prædixit, iste falsum, & iniquum decreuit.

Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum.

PLacuit omnibus decretum, & sententia Caiphæ; idcirco ab eo die firmiter proposuerunt, & constituerunt eum interficere. Particula *Ergo*, causam indicat, nempe propter Caiphæ consilium, quod ab omnibus illis est receptum conuenerunt, & citra vllam iam controuersiam firmarũt Christum Dominum interficere. Adhuc in decreto isto cœci isti sunt; omittũt enim vnum, quod maxime erat consultatione dignum, nempe qua ratione comprehendere possent, quem sæpe lapidare, & comprehendere volentes, non potuerant: quomodo occiderent eum, qui cœcos illuminabat, & mortuos suscitabat; si enim hæc poterat, quæ faciliora erant; poterat certè excœcare videntes, & viuos occidere. Helias nõ ea fecerat, quæ Christus, & tamen quinquagenarios venientes ad eum apprehendendum, igne de cœlo misso cum omnibus suis combussit: debuerunt profectò existimare Christũ non minora posse: & propterea inquirere, an quod decreuerant, executioni possent mandare; at malitia, & odio excœcati, & stimulati, omnia præcipitãt, nihil sibi obstare, quod peruersum eorum animum impedire posset, cogitabant.

Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.

COgnito Iudæorum impio, & nefario proposito, quia nondum erat suæ passionis tempus; recessit in regionem, iuxta desertum Iudææ in ciuitatẽ paruulam, vbi Iudæorum frequentia non erat; & ibi cum suis discipulis moras trahebat, tempus suæ dispositionis expectans.

ANNOTATIO XIX.

CIuitas hæc dicta est Ephrem. textus Græci habet Ephraim. Aliqui existimant eam esse quæ dicta est Ephron, de qua legitur. 2. Paralip. 13, sed non videtur ita esse; nam Ephron. erat vltra Iordanem, idcirco non erat ciuitas Iudææ, vt constat. 1. Machab. 5. at hæc erat iuxta desertum Iudææ; nec enim Dominus nunc Iudææam deseruit, nec trans Iordanem profectus est, sed in desertum, ideo non videtur Ephrem, seu Ephraim esse eadem, quæ Ephron. præterea Ephrõ in Hebræo habet primam litteram ain ע, at Ephrain, א, Aleph, immo etiam in vltimis litteris est differentia; alia igitur hæc ciuitas esse videtur.

Proxi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Proximum autem erat Pascha Judæorum, & ascenderunt multi de regione Hierosolymam ante Pascha, vt sanctificarent se ipsos.

VLtimum hoc est Pascha anni quarti à baptismo, quando Dominus est passus, quod proximum cum esset, multi de regione illa Hierosolymorum ante tempus ascenderant, vt votis se sanctificarent. erant hæ sanctificationes Nazaræorum: quidã enim pro sua deuotione vouebant Deo diebus, quos eligebant, quædam pœnitentiæ, & sanctitatis opera facere, & hi dicebantur Nazaræi, quorum vota, & opera, ac leges describuntur Num. 6. multi ex his ascenderant ante Pascha, vt vacarent his sanctificationibus, & Pascha purius, & deuotius sanctificati peragerent; hi sunt, qui nunc dicuntur ascendisse, vt se sanctificarent, & vouerent Deo iuxta leges præscriptas Nazaræorum.

Quærebant ergo Jesum, & colloquebantur adinuicem in templo stantes: quid putatis, quia non venit ad diem festum?

EXistimabant Iudæi etiam Christum venturum ante Pascha, & quærebant eum: particula *Ergo*, causam indicat, cur eum quærerent: cum enim venissent multi, Iesum etiam venturum sperabant, idcirco quærebant, maxime quia non erat solitus expectare ipsius Pascatis diem; cum autem non inueniretur, colloquebantur inter se stantes in templo, quo multitudo conueniebat; inuicem autem interrogabant, *Quid putatis, quia non venit ad diem festum?* sensus est; putatisne nõ venturum ad diem festum hunc? modus est communis loquendi, quando inter se colloquuntur homines de futuro aliquo euentu. Aliqui exponunt in hunc sensum; quid causæ putatis esse, quod non venerit ad diem festum istum? sic Euthymius interpretatur: sed cum nondum dies festus aduentasset, non erat, cur quærerent, cur non venerit. Sensus prior est legitimus, & huic consonant, quæ sequuntur, verba. Hi de numero eorum videntur esse, qui venerant, vt se sanctificarent, eumque quærebant videre: tum propter solitam doctrinam; tum maxime propter miraculum illum insigne Lazari. argumento est, quòd quando audierunt venisse Iesum Hierosolymam, occurrit multitudo maxima videre eum propter miraculum hoc. Chrysostomus hom. 64. malo animo hos quæsisse affirmat, sed quod diximus, est probabilius.

Dederant autem Pontifices, & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit, vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

QVod contra nefarios, & sceleſtos, & latrones viarum fit: impij homines contra innocentẽ, & mortuis vitæ restituentem, facere non erubescunt. Hæc verba Euangelista adiunxit; tum vt rem ipsam narraret: tum etiam, vt causam, cur de aduentu ipsius illi dubitauerint dicentes, putatisne venturum, significaret: dubitabant enim an venturus esset, quia mandatum hoc iam erat promulgatum, & hoc probat expositionem superiorem esse legitimam; nam cum sciuissent hoc mandatum emanasse, non dixissent, quæ causa est, cur non venerit.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

IESVS ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi: & Martha ministrabat, Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: & domus impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus, Quare hoc vnguentum non venijt trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum: sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo Iesus, Sine illã ut in diem sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est: & venerunt non propter Iesum tantum, sed vt Lazarum uiderent, quem suscitauit à mortuis. Cogitauerunt autem Principes sacerdotum vt & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, et credebant in Iesum. In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum cum audissent, quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est: Noli timere filia Sion: ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc non cognouerunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea et obuiam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abijt. Erant autem quidam gentiles ex his qui ascenderant, vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum dicentes, Domine volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ. Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. IESVS autem respondit eis dicens, Venit hora, vt clarificetur Filius hominis. Amen amen dico vobis nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Si quis mihi ministrat me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cœlo dicens, Et clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij dicebant, Angelus ei

locutus

Universidad de Deusto
Biblioteca

locutus est. Respondit Iesus, & dixit, Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, Oportet exaltari filium hominis? quis est iste Filius hominis? Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant, & qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem: vt filij lucis sitis. Hæc locutus est Iesus: & abijt, & abscondit se ab eis. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: vt sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è synagoga non eijcerentur: dilexerunt enim gloriam hominum, magis quam gloriam Dei. Iesus autem clamauit, & dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me: Et qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni: vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum: non enim veni, vt iudicem mundum: sed vt saluificem mundum. Qui spernit me & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et scio quia mandatum eius vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus.

COMMENTARIVS.

ACcedit iam Dominus ad subeundam mortem, Agnus ad victimam, pro totius mundi peccatis immolandus. Venit autẽ Bethaniam, vt inde solemni pompa in Hierusalem locum supplicij ingrediatur. Meminit autem Euangelista miraculi narrati; tum vt causam, cur Bethaniam primo venerit, reddat; tum etiã vt causam, cur tã honorificè susceptus, cœnaque sit ei facta, indicet. Notanda est particula *Ergo*, causam enim cur non Hierusalem sed Bethaniam primo venerit significat: vt sit sensus; cum Pontifices mandatum dederint contra eum, vt apprehenderetur, à Hierusalem diuertit, ac Bethaniam venit, vbi Lazarum suscitauerat, & multos benuolos habebat, ac securè poterat agere: hac enim de causa, vti diximus mentio facta est miraculi facti. Tempus autem, quando venit Bethaniam, fuit *Ante sex dies Paschæ*, id est sexto die ante Pascha. dies hi sex sic intelligendi sunt, vt excludantur dies Paschæ primus, & dies quando venit, vt sex dies interceſſerint inter diem aduentus eiusdem, & primum Paschæ diem, dies enim aduentus eius in itinere consumptus erat, nec computatur in numero dierum aduentus eius in Bethaniam: iuxta hanc

hanc computationem peruenit Bethaniam die veneris, & vsque ad diem veneris sequentem, qui fuit primus Paschæ, sex interceſſerunt dies, aliqui die sabbati, peruenisse existimant, sed verba sequentia non facile id admittunt.

Fecerunt autem ei cœnam ibi.

COena ei facta est, à quibus autem sit facta, Euangelista non explicuit. Chrysostom. hom. 64. & Euthymius censent a sororibus ipsius Lazari, & probabile est, nec obstat in domo Simonis leprosi factam fuisse, vt paulo post dicemus: nam id fieri potuit propter loci commoditatem: erat enim cœna solemnis, & ampla, ad quam multi conuenturi erant, idcirco verisimile est locũ amplũ quæsitũ esse, qui fuit domus Simonis: qui erat forsan vicinus, & familiaris, seu consanguineus sororibus. Dici etiam non improbabiliter potest ciues illos Bethaniæ cõmorantes communi consensu, cœnã hanc ei paraſse in domo Simonis, propter loci amplitudinem, & commoditatem quod indicare videtur Euangelista dicens, eum venisse Bethaniam, & cœnam ei factam esse: dum enim personam nõ exprimit, tacitè insinuare videtur, loci homines eam fecisse. Hæc verba probant Dominum venisse Bethaniam die veneris, & non sabbati: si enim sabbato venisset, cœna ei præparari non potuisset, quia sabbato cibos præparare non licebat. Venit ergo die Veneris, cognitoque eius aduentu præpararunt cœnam, ad quam die sabbati inuitatus fuit, & exceptus, & hac ratione potuerunt existentes in Hierusalem aduentum Christi in Bethaniam scire, venireque ad videndum eum, & Lazarum,

Et Martha ministrabat, Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo.

SOrores deuotæ, & gratæ, non potuerunt virorum abesse conuiuio. Vna enim ministrabat Domino, altera pedes eius vnxit, & caput: frater autem discumbebat, veræ resurrectionis testis existens: siue igitur sorores, siue alij cœnam hanc parauerint, cum in recognitionem, & celebritatem miraculi ea sit facta, etiam in aliena domo sororum obsequium non defuit.

Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici, pretiosi.

CVm sororem ministrare, & fratrem discumbere mensæ Christi Maria videret, indignum, si ipsa otiosa maneret, iudicauit; obsequium etiam suum solicita præstat. hoc enim particula *Ergo*, indicat, ex præcedentibus illationem quandam faciens, ac si diceret Euangelista, cum Martha ministraret, & Lazarus discumberet; idcirco altera soror Maria suo etiam obsequio interesse decreuit. Accepit igitur libram vnguenti ex nardo pura, & præciosa confecti, & in alabastri vase, vt refert Matth. 26. contenti, vt Dominum vngeret.

ANNOTATIO I.

De nardo & eius differentijs.

DE nardo scribit Dioscorides, lib. 1. cap. 6. & Plinius lib. 12. cap. 12. frutex est grauis, & crassa, sed breui, ac nigra, fragilique radice, quãuis pingui, situm redolente vt Cyperi, aspero sapore, folio paruo & denso; cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas, & folia celebrant. Nardo delibuta oleo fit vnguentum prætiosissimum maxime quod ex spicis conficitur, quo antiqui capita vngebant, vt poetis celebre est. Tibullius, inquit, Illius puro distillent tempora nardo. & iterum, Iamdudum Tyrio madefactus tempora nardo. quem locum ali qui corruptum existimãt, & loco *Tyrio*, legendũ existimant, *Syrio*, abundat enim Syria nardo, cuius pars Iudæa est. Prædicti auctores differẽtias varias nardorum referunt, inter quas est pseudo nardus, qua vnguenta impura conficiuntur, & A non sincera, ea de causa Propertius puram nardum appellauit, vt verum, & pretiosum vnguentum significaret, quod Euangelista verbo Græco expressit, *Nardi*, inquit, *Pistici*, pisticũ enim Græcè fidele significat, vt nardum veram, purã, & sinceram fuisse ostenderet, ex hac enim vnguentum prectiosum conficiebatur. Aug. tract. 50. pisticam interpretatur à loco, vnde afferebatur, tamen vera interpretatio est quam Euthymius sequitur, vt sit pistica pura, & fidelis, non falsa, & Pseudonardus, quam pisticã Propertius appellauit puram, & Plinius, sinceram. Apud B Marcum. 14. legimus, nardum spicatam; tamen in Græco codice legimus pisticam, quod si spicatam legamus, id significat fuisse vnguentum valde pretiosum: hoc enim erat, quod ex nardi spicis conficiebatur.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore vnguenti.

COMMENTARIVS.

VNguenti pretium, & perfectionem indicat effectus, quia effusum domum totam odore repleuit; quod idcirco narrat Euangelista, vt significet inde occasionem Iudam indignationis suæ accepisse; nam ex odore perfectionem vnguenti, pretiumque cognouit, & trecentis denarijs venūdari potuisse iudicauit. Matth. cap. 26. & Marcus 14. super caput effudisse narrāt, sed non est vlla in hoc contradictio; nam & super pedes, & super caput effudit; quod enim vnus prætermittit Euangelista, alium narrare nouum non est. Recte autem Aug. lib 2. de consen. Euang. cap. 79. perpendit: prius vnxisse pedes vnguento, quod autem superfuit super caput effudisse vase ipso fracto, vt nihil superesset, & hac ratione conuenit cum Marco referente. fracto alabastro effudisse super caput eius; si autem prius in caput effudisset, vngere pedes non potuisset, iam vase confracto: prius ergo sunt vncti pedes, postea totum vnguentum fracto alabastro est effusum in caput. Est autem attendendum, quamuis Ioannes narret, vnxisse pedes Mariam, & tersisse, intelligendum tamen est, prius tersisse; & postea vnxisse non enim vngebat, vt tergeret. Luc. 7. Lacrymis lauit, & capillis tersit, & postea vnxit; at lacrymę hic defuerunt, quia non nunc ad Dominum à peccato conuertebatur, vt prius: tergebat autem a puluere pedes, vt vngeret postea vnguento.

ANNOTATIO II.

Concordia Euangelistarū in vnctione Christi.

COntrouersia est inter antiquos Doctores, an hæc vnctio sit, cuius mentionem Mat. 26. & Mar. 14. fecerunt. Orige. tract. 35. in Matt. qui plures asserebat mulieres, quæ Dominum vnxerunt, ita affirmat. & Chrysosto. hom. 64. id etiam insinuat; At Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 79. vnam, & eandem mulierem esse tradit, & defendit, vt re vera fuit; nec enim est verisimile intra duos, vel tres dies, duas distinctas ad vngēdum Dominum mulieres concurrisse, tot circumstantijs similibus interuenientibus; & quod rem nostram magis confirmat, id est, quod argumenta, quibus duas fuisse Doctores confirmant, tobur habere non videntur.

Dicunt enim primo, quod Matthæus, & Marcus narrant, factum esse biduo ante pascha post ingressum Domini in Hierusalem, at quod Ioannes describit ante ingressum cum esset in Bethania; & si hoc ita esset, certe duas vnctiones fuisse nemo negare posset; tamē non propterea sequebatur, duas fuisse mulieres: vna enim, & eadem bis potuit Dominum distinctis vngere temporibus & locis. At re vera argumentum falso nititur principio: nec enim Euangelistæ illi affirmant biduo ante Pascha vnctū fuisse, quod ex verbis ipsorum constat; quia dicunt Dominū discipulis dixisse, Scitis post biduum pascha fiet, & tunc congregatos esse principes, vt Iesum dolo tenerent, statim addunt, cum esset in Bethania, mulierem hanc accessisse: quæ verba non connectuntur immediatè præcedentibus, sed Euangelistæ caulam, & occasionem, quam Iudas cum tradendi accepit, describere volentes, hæc verba adiunxerunt, reuersiq; sunt ad describendū, quod ante præcesserat in Bethania ea de causa, quia vnguētū hoc occasio fuit Iudæ tradendi Dominū, indignanti vnguenti prætiosi effusionem. Si igitur rectè, & attentè legamus illos Euangelistas, nostram non infirmant sententiam, non est autem noua Euangelistis hæc narrationis forma. nam Matth. 14. & Mar. 6. postquam narrarunt Herodem dixisse, Ego Ioannem decollaui, & surrexit, à mortuis, historiam decollationis describserunt, quam certum est tunc iam peractam fuisse; Ex occasione enim verbi Herodis, quod factum iā erat, illa narrarunt, ordinemque temporis non seruantes, ad præterita reuersi sunt describenda: ita nunc factum est; nam propter Iudæ traditionem, quæ facta est post biduum illud, huius vnctionis mentionem fecerunt, quæ præterita iam erat.

Objciunt secundo Doctores isti: nam Matheus, & Marcus referunt vnxisse caput, & Ioannes vnxisse pedes. Sed debilis est hæc probatio, ad quam respondet Aug. lib. 2. de consen. Euange. cap. 79. Vtrunque else factum, & prius vnctos else pedes, postea caput: in cuius vnctione vas fractum est, vti in commentario exposuimus.

Opponunt tertio; nam Ioannes refert Iudam indignatum fuisse, reliqui vero Euangelistæ discipulos indignatos. Sed neque hoc argumentū efficax est, ad quod respondent Aug. & Chryso. locis citatis Iudam, & discipulos indignatos fuisse,

fuisse, licet non eadem de causa; Iudam quidem ex auaritia, quamuis zelum pauperum fingeret; at discipulos ex misericordia in pauperes: prior ergo Iudas indignatus est, & hoc refert Ioannes; postea discipuli zelo ipsius decepti, indignati sunt. Aliter etiam respondet Augustinus scripturam sæpe numero plurali pro singulari vti, habemus apertum exemplum Math. 27. Idipsum, inquit, latrones, qui crucifixi sunt cum eo, improperabant ei; at Luc. 23. vnius mentio facta est; quam ipsi auctores responsionem ad hoc dabūt, nos respondebimus etiam eis ad eorum obiectionem. Hieronymus Matth. 26. vtranque hanc responsionem adhibet, & probat; at accommodatior, & verior prior est.

Opponunt quarto: nam Euangelistæ illi duo non expresserunt nomen mulieris; sed hoc facilem habet responsionem: non enim omnia referunt singuli Euangelistæ; expressit autem Ioannes, quod alij nō explicuerant: merito autem illi nominis non fecerunt mentionē, quia nō ex primo instituto eam conscribebant historiā, sed vt Iudæ proditionis rationē, & causam indicarent; at Ioannes eam narrandam suscepit, idcirco nomen exposuit, nec præter ordinem, aut temporis rationem, sed suo loco, & tempore gestam describsit. Vna igitur est mulier, & vnica vnctio, non duæ (vt aliqui sibi persuaserunt nostri temporis auctores) cuius hi tres Euangelistæ fecerunt mentionem.

Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariothes, qui erat eum traditurus.

COMMENTARIVS.

PArticula *Ergo*, causam huius indignationis indicat, nempe, cum domus tota vnguenti odore esset repleta, nouit auarus discipulus vnguenti præstantiam, & valorem, doluitque, & indignatus est non esse conseruatum, vt postea in manus eius perueniens (nam ea, quæ Christo offerebantur, ipse seruabat) posset vendere, & pretij partem sibi vsurpare. Dicit autem Euangelista Iudam, *Qui traditurus erat eum*, vt distinguat ab Apostolo Iuda Thadæo, & simul etiam vt insinuet ex hoc tempore concepisse Christum tradere, eo excitatum, quod occasionem tantam rapiendi, & lucrandi amiserit.

Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis, & datum est egenis?

FAcile vitia virtutū specie operiunt mali, & ouina veste se contegunt lupi. Auarus & raptor misericordiæ viscera in pauperes fingit: erubescebat enim se prodere, & irā ac cordis rabiem ex lucri occasione amissa, zelo exteriori charitatis vestiuit: impius, ac ingratus discipulus vnguentum trecentis denariis æstimauit, magistrum autem triginta tradidit. vnde Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto. cap. 18. Rectè, inquit, O Iuda proditor vnguentum passionis eius trecentis denarijs æstimas, & passionem eius triginta denarijs vendis, diues in æstimatione, vilis in scelere.

Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea, quæ mittebantur portabat.

NOn est passus Dominus latere, quod iniquè Iudas occultauit, sed animi malitiam, quam dissimulauit, Euāgelista aperuit, *Non*, inquit, hæc dicebat, *Quod de egenis pertinebat ad eum*, id est, quod aliqua cura premeretur aut affectu aliquo erga pauperes tangeretur: sed quia consuetus erat furari ex his, quæ in eleemosynam Domino offerebantur, cum ipse haberet loculos, & munere accipiendi oblata, simulque conseruandi, & ministrandi fungeretur, sperabat ergo bonam partem denariorum sibi rapere, sed spe ista vnguento effuso frustratus, indignatus obmurmurabat. Attende Dominum eleemosynas accepisse, & pecunias habuisse, vt necessaria emeret: quandoquidem enim cum discipulis incedebat multis, ne grauis, & onerosus esset hospitibus, hinc inde collata in expensas quotidianas asseruabat, hancque curam Iudę demandarat, quā ille infidelissimè gerebat: sibi enim, quæ erogabātur, & dabantur Christo, subripiebat. Illud, *Quæ mittebantur, portabat*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Græcus codex distinctius habet, nempe iniecta, seu intromissa: id est, quæ reseruanda, & reponenda erant, ipse conseruabat; non autem significat, quæ mittebantur Christo, ipse portabat, vt latinum verbum significare videtur, Græcè autem dicitur τὰ βαλλόμενα.

ANNOTATIO III.

Quare Dominus Iudæ conseruandi pecunias munus iniunxit.

PErcontabitur aliquis quare Dominus, cum Iudam futurum furem præsciret, seruare marsupium permiserit? Hiero. lib. 3. cont. Pelagia. respondet Dominum præsentia iudicare, nō futura; elegit enim Saul, quamuis malum futurum nosset; ita Iudam elegit, eique marsupium tradidit, qui bonus tunc erat. Aliter respondet Euthymius, nempe propter eius imbecillitatem id factum, vt inde suam fouens auaritiam in præceptoris non incideret proditionem: permittuntur enim minora mala, vt maiora euitentur. Idē respondet Chryso. hom. 64. dicens voluisse Dominum omnē illi proditionis tollere materiam; sufficientes enim loculi erant, vt eius satisfacerent cupiditati. Aliam ante hos Doctores etiam causam reddidit Orig. hom. 4. in Cantica; nempe Dominum noüisse illum esse cupidum, &, vt à cupiditate cessaret, possessionem aliquam dedisse; at ille medicina non est sanatus.

Dixit ergo Jesus: Sine illam.

COMMENTARIVS.

POtuisset Dominus, & Iudæ malitiam detegere, & discipulorum indiscretum zelum reprehendere; tamen eos ratione voluit potius instruere, quam reprehensione eorū animos exulcerare; maxime quia iam scandalum crucis graue imminebat; suauiter ergo defendit Mariam ab indignatione, & murmuratione Iudæ. *Sine*, inquit, *illam*, id est, nec indigneris contra eam; permitte facere, quod facit; quando enim hæc verba Christus dicebat, adhuc Maria vngebat; Iudas enim ante finem vnctionis murmurare inceperat, vt à proposito deterreret; idcirco Dominus dicit, *Sine illam*. Aliqui textus habent, *Sinite*, & ita Chryso. legit, & legendum videtur; nam simul discipulis, & Iudæ respondebat. & statim sequitur verbum plurale, *Habebitis*, tamen Græcus codex, qui modo habetur, habet in singulari; quia Ioannes solius meminit Iudæ, idem est sensus; tamē prior lectio magis placet. Vno enim verbo vsus est Christus, & id plurale fuit, quia multos alloquebatur.

In diem sepulturæ meæ seruauit illud.

ADfert Dominus argumentum defensionis; quia, inquit, hoc vnguentum, *In diem sepulturæ meæ seruauit*, id est, vnctio hæc facta est in officiū sepulturæ meæ: Vnxit enim me, sicut mortuum corpus ad sepeliendum vngi solet: si autem ego mortuus essem, vtique non indignaremini, quod corpus meum hoc vngeret vnguento: nec igitur modo indigne mini, quia idem est officium: ac si dicat; hæc vnctio loco illius est, quam corpori meo in sepulturam exhibitura erat. Significat Dominus his verbis proximam mortem suam, cuius hæc vnctio signum erat. Cæteri Euangelistæ hunc sensum Ioannis magis explicant. Matthæus inquit. Mittens hæc, vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. & Marc. præuenit vngere corpus meum in sepulturam: quæ omnia verba non sic sunt intelligenda, vt Maria nouerit Christum iam iam morti proximum, eoque consilio vnxerit præueniens, quod postea non erat factura: nondum enim Maria hæc sciebat; tamen spiritu Sancto ducebatur, vt faceret id, quod sepulturæ erat officium, & mortis inditium. Loquitur autem Christus more communi vsus verbo præterito: nam erat cito moriturus, & vnctio illa mortis præsagium erat, & signum: ita enim solemus loqui quando euentus rerum tribuimus ijs, quibus euenerunt, tanquam si fuissent effectuum illorum causæ. 3. Reg. 17. Ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum; & tamen Elias non ea de causa ingressus erat. Gen. 20. Induxisti super me & super regnum meum peccatum grande, nec tamen Abraham id intendebat. & Caiphas prophetasse dictus est; cum non intelligeret, quod futurum erat, ita nunc Maria in sepulturam hoc vnguentum seruasse dicitur, quia reuera ita erat, quamuis ipsa non ea intentione seruasset, nec effudisset. His verbis Dominus satisfacit obiectioni discipulorum,

lorum & Iudæ. Dicebant enim perditionem esse hanc effusionem; at Dominus non perditionem, sed officium esse docet; & quamuis ipsa non intelligeret, satis erat ex intentione Spiritus sancti; talem esse effusionem, & ipsam Mariam in Christi deuotionem, vt refrigeraretur, fecisse. Aduerte multos latinos textus antiquos habere, *Sine illam, vt in diem sepulturę seruet illud*; at Græcus habet, *Sine illam, in diem sepulturæ seruauit illud*, idem tamen est sensus: nam verba illa hunc sensum faciunt, sine vt seruet illud; id est, sine seruare, seu seruasse illud in diem sepulturæ.

Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis.

RE spondet alteri obiectioni Iudæ, & discipulorum de pauperibus. Pauperes, inquit, semper erunt apud vos, quibus poteritis benefacere, opportunitas pauperibus benefaciendi continua est, & durabit; at mihi benefaciendi non semper erit opportunitas; iam enim morti sum proximus; dum igitur hoc breue superest mihi tempus, sinite illam mihi benefacere, non deerit tempus, & occasio cæteris benefaciendi. Loquitur Christus de præsentia sua visibili, qua inter nos vixit mortalis, & passibilis, & hominum obsequijs egens. Aliqui secundum verbum legunt de futuro, *Habebitis*, & Græcus codex, & latini multi ita legunt, nempe de præsenti primum, de futuro secundum. idem tamen sensus est: sunt enim præsentia indefinita, quæ præsens & futurum complectuntur; quamuis legitima lectio ea videatur, quæ primum verbum præsentis, posterius futuri habet.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est, & venerunt non propter Iesum tantum, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis.

TVrba, quæ erat Hierusalem, nouit Dominum adesse Bethaniæ, venitque multitudo magna non tantum vt Christum post tantum miraculum editum, sed vt etiam Lazarum suscitatū videret. Insita quædam enim est mortalium cordibus curiositas huiusmodi noua, & mirabilia inquirendi. Qui erant de Hierusalem, tempus commodum habuerant Lazarum videndi iam enim dies aliquot interceſserant ab eius resurrectione; at turba hæc multa, longe illo tempore aberat, propter Pascha autem conuenerat tunc primum Hierusalem, idcirco audiens rei nouitatem tantam, & Christum, Lazarumque adesse certatim veniebat Bethaniam. Particula *Ergo*, relationem habet ad superiora verba, ante historiam vnctionis huius, ad quam Euangelista describendam diuertens, non potuit narrare, quod ex aduentu Christi in Bethania factum est: modo autem describit dicens, Cum venissent Bethaniam proximo tempore paschatis, quando multa turba Hierusalem conuenire solet, cumque turba nouisset eum ibi adesse simul & Lazarum, (erat enim locus vicinus Hierusalem) venit miraculi magnitudine tracta, vt videret mortuum suscitatum, & tanti miraculi auctorem.

Cogitauerunt autem Principes sacerdotum, vt & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.

EX his, qui veniebāt, multi propter tantū miraculū ad Christū conuertebantur, at Principes sacerdotum in peius prolapsi, *Cogitarunt*, non solum Christum, sed *Et Lazarum interficere*, quia multi videntes eum, magnitudine miraculi, & præsentia moti, in auctorem eius credebant. Dæmoniaca hæc est iniquitas, innocentem Lazarum occiderevelle, itemque ea de causa, quia propter illum multi credebant in Christum. Perpende quales hi erant Pastores, non errantes oues ad verum pastorem reuocare, sed errare eas facere, & occidere studebant; Magna autem est in ista cogitatione dementia; quasi non posset etiam occisum, qui potuit quatriduanum, suscitare. Illa particula *Et*, augmenti est, vt sit sensus, non solum Christum, sed simul etiam Lazarum interficere cogitarunt. Verbum autem *Cogitauerunt*, Græcè est ἐβουλεύσαντο id est, consultarunt, & consilio communi decreuerunt, sicut superius dictum est. *Ab illo die cogitauerunt, vt interficerent eum.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

In craſtinum autem turba multa, quæ venerat ad diem feſtum, cum audiſſet, quia uenit Ieſus Hieroſolymam, acceperunt ramos Palmarum, & proceſſerunt obuiam ei.

IN craſtinum, id eſt, die ſequenti a cœna venit Dominus Hieroſolymam, quod turbam de Chriſto cogitantem, & loquentem, latere non potuit, Deo iſta diſponente: cum enim vidiſſent, qui venerant Bethaniam, Chriſtum iter verſus Hieruſalem capientem probabile eſt præcurriſſe, & certiores eos, qui Hieruſalem manebant feciſſe, breuique temporis ſpatio totam vrbē famam peruagatam eſſe: occurrit igitur ei turba multa extra ciuitatem cum ramis palmarum in ſignum lætitiæ, & triumphi; acclamationibuſque perhonorificis verum Regem Regum recepit.

ANNOTATIO IIII.

Quare cum ramis palmarum turba obuiam uenit Chriſto.

AVg. tract. 50. Euthy. & Theophy. ramos A hos palmarum in ſignum victoriæ turbā portaſſe exiſtimant, Erat enim cōſuetudo palmā victoribus dari; at quæ victoria hæc eſſet, non eodem explicant modo. Euthymius enim interpretatur victoriam, quam de morte conſecutus erat ſuſcitato Lazaro. Auguſt. vero, quam conſecuturus erat de Diabolo, & morte, & peccato in cruce; at huic obſtat turbam non intellexiſſe id temporis hanc victoriam, quam Chriſtus obtinuerat, aut obtenturus erat; idcireo hac intentione ramos hos afferre non poterat, Mihi non improbabile videtur Iudæorum more etiam palmarum ramos afferti ad lætitiam magnam ſignificandam, licet non præceſſiſſet hoſtium victoria, ſic Simon in arcē templi ingreſſus eſt in hymnis, & canticis, & ramis palmarum, vt habetur. 1 Mach. 13. & feſtum tabernaculorum celebratū fuit cum ramis palmæ. 2. Mach. 10. & Ioſephus lib. 3. Antiqui, cap. 10. refert Judæos ſolitos celebrare hoc tabernaculorum feſtum cum ramis mirti, ſalicis, & palmæ; hoc enim Hebræis letitiæ magnæ, & communis ſignum erat; nec ſolius palmæ ſed aliarum etiam arborum ramos portabant, vt ex alijs etiam conſtat Euangeliſtis. C Quod ſi quis contendat, victoriam ſignificari vt & in citatis ſuperius locis victoriæ quædam memoria contineatur, quia hæc omnia Iudæi celebrabant, memores victoriæ; qua Dominus omnibus inimicis, & hoſtibus ſuperatis, eduxit eos in templum, & in terram promiſſionis, nō renuo: & tum dicere poſſumus, turbam hanc ramos palmarum etiam in victoriam attuliſſe, quam ſperabant certiſſimam ſe conſecuturos eſſe, per verum Meſſiam, quem regem temporalem futurum credebant; vera tamen victoria erat, quam Chriſtus in cruce facturus erat. Annotandum rurſus eſt hunc Domini ingreſſum fuiſſe ante figuratum Exodi. 12. Præcepit enim Dominus agnum, decima quarta lunæ immolandum, in domum propriam vniuſcuiuſque adferri prius, nēpe decima die eiuſdem menſis, quo die vnuſquiſque cum lætitia agnum immolandum in domum excipiebat: Chriſtus igitur verus agnus, pro totius mundi peccatis decima quarta huius menſis die immolandus; hodie, quæ eſt decima dies, cum lætitia & pompa magna Hieruſalem. B vbi erat occidendus, ingreditur. Attende rurſus, Ioannem multa omiſiſſe, quæ alij narrarunt Euāgeliſtæ. Nam Chriſtus videns Ciuitatem fleuit ſuper illam, & mala ventura vaticinatus eſt; quæ etiā nos prætermittimus, quia cæteros Euangeliſtas modò interpretandi munus nō ſuſcepimus. Illud tamen non eſt prætermittendum, hoc feſtum eſſe manifeſtationis ipſius Chriſti, quo ſe verum Meſſiam, & Chriſtum mundo manifeſtauit eo iam tempore, quo per mortem diſceſſurus erat, ad modum Solis, cuius Eclipſis tunc maxime perſpicitur, & agnoſcitur, quando dimotis, & repulſis nubibus, paulo ante nitidus lucet, ſic Chriſtus mortis ſuæ Eclipſim paſſurus, verus ſol iuſtitiæ, mundo prius nitidus clareſcere voluit, oſtendens hoc facto non neceſſitate, ſed voluntate mortem, & paſſionē ſubire; niſi enim tam frequentis turbæ Deus mentes illuminaſſet, & corda ſua mirabili virtute, qua mortuum Lazarum ſuſcitauit, mouiſſet; eum non agnouiſſent, nec ipſi obuiam cum tanta lætitia, & honore, vt par erat proceſſiſſent.

Et clamabant hoſanna.

COMMENTARIVS.

QVi ramos palmarum afferebant, ſimul etiam clamabant hoſanna. Verbum eſt Hebraicum, nec eſt vna dictio, ſed duplex, nempe verbum הוֹשִׁיעָ quod ſignificat ſaluum fac, ſeu ſalua, & נָא quæ eſt interiectio quædā deprecantis, quod Latinē dicimus, ſalua obſecro, qua voce ſaluatorem eum confitebantur, & ſalutem ſe ab ipſo ſperare proferebant. quod in annotatione libet proſequi copioſius.

ANNO-

ANNOTATIO V.

Quid ſignifiet Hoſanna.

SVnt hoc loco nonnulla annotanda. Primum A eſt, non eſſe hanc vocem Hoſanna, interiectionem nihil ſignificantem, ſed animi quandam deprecationem indicantem, vt exiſtimauit Aug. tract. 51. nam eſt verbum tertiæ coniugationis, apud Hebræos idem ſignificans quod ſalua, ſeu ſaluum fac; eſtque adiuncta interiectio אָנָּא ſeu נָּא quæ eſt deprecātis, vt ſit ſenſus; Sal ua obſecro. Aug. autem toti dictioni Hoſanna tribuit, quod erat vnius partis proprium.

Alterum eſt, non eſſe verum, quod recentiorum aliqui plus nimio ſubtilia inquirentes dicunt, particulam נָא eſſe vnum ex Dei nominibus; at veritas eſt, B quā Hieronymus in Epiſt. ad Damaſū, vbi copioſe de hac re tractat docet, nimirum eſſe interiectionem deprecantis, quæ dicitur אָנָּא, & נָא quod latinè ſignificamus verbo obſe cro, ſac obſecro.

Tertium eſt, aliquos legendum eſſe cenſere Hoſiana הוֹשִׁיעָ נָא eſt enim in tertia coniugatione, v- bi verba habent literam iod, & ita Hiero. in Epiſto. citata cenſet corruptè legi Hoſanna; nam verbum hoc ſumpſit Turba ex Pſal. 17. O Domine ſaluum me fac, benedictus C qui venit in nomine Domini; In hoc autem loco cum iod legitur; ad hoc tamen dici poteſt, turbam locum quidem Pſalmi huius recitaſſe; tamen non exactè ſingulas literas retuliſſe: nam etiam addiderunt filio Dauid, quod in illo Pſalmo non eſt, & ita etiam potuit fieri, vt verbum hoc ſine Iod recitauerint; nam in Hebræo ſermone vtroque modo pronuntiatur, & legitur: nam Pſal. 85. Saluum fac ſeruum tuum: ſine iod, dicitur הוֹשִׁיעָ & Hieremias 31. Saluum fac populum tuum: habetur etiam ſine iod. Nulla igitur eſt corruptio ſermonis etiam ſine iod, D vt communiter nunc recitat Eccleſia, & in Euangelijs legimus.

Quartū eſt, multas huius dictionis datas fuiſſe interpretationes à veteribus, quas recitat Hiero. loco citato. & Chryſoſt. hom. 37. in Matth. aliqui enim gloriam, aliqui redemptionem, alij aliter interpretati ſunt: ea tamen vera eſt, & legitima, quam ipſe Hiero. adducit, nempe, ſaluum fac obſecro; eſt enim verbum יָשַׁע in tertia coniugatione ſignificans ſalutem facere, à quo verbo, nomen Ieſu tractum eſt, & hæc ſignificatio ex Matth. habetur, Vocabis, inquit, nomē E eius Ieſus; ipſe enim ſaluum faciet populum ſuū: vbi ſine dubio Angelus vſus eſt hoc eodē verbo.

Quintum eſt, hoc verbo non precari turbam ſalutē Chriſto à Deo, quaſi ſit ſenſus: ſaluū fac Chriſtum, vt noſtro tempore aliqui ſentiunt, eo decepti, quia dictum legunt, Hoſanna filio Dauid Matth. 21. exiſtimantque eſſe caſum verbi, ſaluum fac filium Dauid, & re vera interpretatio non eſt legitima; ſalutem enim ab eo petebant, ſaluum fac, vt rectè Hiero Matth. 21. & in Epiſt. ad Damaſ. docet interpretans ſaluum fac, nempe populum, aut mundum ſine limitatione enim ab eo ſalutem exorabant. Hanc veritatem id probat, quod in Pſal. 117. vnde hæc ſumpta eſt acclamatio, non habetur filio Dauid, ſed abſolutè; ſalus petitur: O Domine ſaluum fac, ſalua obſecro, nempe nos omnes; non autem auſi fuiſſent Iudæi hanc ſalutem ad Chriſtum ipſum conuertere. præterea idem confirmat, quod ſi ſalutem ipſi precarentur, non erat aliquid, in quo à cæteris hominibus eum diſtinguerent; nec quod Iudęorum illi primi ſcandalizati dicerent, Audis quanta iſti dicunt? adhuc confirmatur: nā hanc acclamationen eſſe ex Spiritu Sancto ipſemet Dominus comprobauit, allegans verſum C Dauid: Ex ore infantium perfeciſti laudem. Erat igitur vox, verum Chriſtum, & Saluatorem confitentium, alludentium que ad nomen eius: Ieſus enim dictus eſt, non à ſalute ſibi conſequenda, ſed à ſalute danda mundo. Saluator enim, non ſaluatus dicitur. Ita etiam nūc ſaluum fac, id eſt, ſaluos nos fac. Nec obſtat ille caſus, filio Dauid, immo veritatem hanc noſtram probat: nam ſenſus hic eſt, ac ſi dicerent, Hoſanna filio Dauid, id eſt iure ac merito filio Dauid, acclamamus, ſaluum fac, ſaluanos: liberauit enim Dauid ſæpe populum, ita & nos filius eius promiſſus liberabit. Eſt enim cum articulo, illi filio Dauid. Hebræus autem ſermo conciſus eſt, & breuis valde. Et hæc eſt vera interpretatio, omiſſis alijs, quas nonnulli adferunt.

Sextum eſt, non eſſe probandum, quod Recentiores affirmant, ſcilicet hanc vocem relictam ab Euangeliſtis, Hoſanna, quia erat propria acclamatio Iudæorum, ſicut Romanorum. in triumphe, ſed hoc falſum eſt: non enim hoc verbo vſi ſunt Hebræi, niſi quando ſalutem a Deo ipſo petebant, nec in victorijs tali acclamatione vſos legimus: relicta autem eſt, ſicut & alia multa, quia eius ſignificatio, vt inquit Hieronymus in alio idiomate perfectè exprimi non valet; tum etiam propter tantæ celebritatis memoriam.

Benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Iſrael.

COMMENTARIVS.

LAudis vox eſt, ſicut quando etiam dicimus, Benedictus Dominus Deus Iſrael: Deus enim benedicit homini bona ei faciendo; at homo benedicit Deo, eius laudes, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

perfectiones decantando; homo autem homini, tum benefaciendo, tum bene ei precando, tum demum laudando. Verba hæc laudis sunt. *Benedictus, qui venit in nomine Domini*, dicitur autem venire in nomine Domini, sicut supra Ioan. 5. dictum est; Ego veni in nomine Patris mei; quia non solum à Deo missus erat, sed cum diuina potestate, & virtute veniebat, per quam sanitates operabatur, & mortuos suscitabat. Regem autem Israel appellant, quia talem futurum Messiam sperabant.

Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum.

Cæteri Euangelistæ distinctius hoc narrant, idcirco Ioannes prætermisit; misit enim discipulos, vt soluerent asinam, & pullum, & adducerent ad eum, adducentesque discipuli vestimenta sua posuerunt super eos, vt mollius, & decentius sederet Dominus; sedit que super asellum, id est, pullum. Inuenisse autem dicit, quia misit discipulos in castellum, qui inuenisse asinam, & pullum dicuntur.

ANNOTATIO VI.

Concordia Euangelistarũ circa asinam, & pullum asinæ.

TRes Euangelistæ super pullum asini sedisse referunt; Matthæus autem super asinam, & pullum. Hiero. Matth. 21. existimat sedisse super vnum tantum, nempe pullum, nec ei videtur verisimile super duos sedisse, modo super vnum, postea super alterum propter breuitatem viæ; distabat enim quindecim stadijs Bethania. Euthymius eodem loco idem tenet, immo vnum animal interpretatur fuisse, qui asinus, & pullus asini dictus est; asinus quidem natura, pullus vero ætate. At Chrysostomus hom. 65. in Ioan. super vtrumque sedisse, modo super vnum, modo super alterum sentit; idemque Theophy. in Matt. Auctor vero imperfecti, hom. 37. in Matt. super asinam sedisse tantum dicit. Placet recentioribus quibusdam prima sententia; at reuera probabilior, & verior multo est media, nempe super vtrumq; sedisse; primo super asinam, quæ Iudæorum populum significabat; postea super pullum, in quo ingressus est Hierusalem: eaque de causa meminerunt huius tres Euangelistæ: per quem Gentes indomitę, & iugo legis non assuetæ significabantur. Hanc sententiam verbæ prophetiæ allegata ex Zacharia probant: Ecce, inquit, Rex tuus sedens super asinam, & super pullum asinæ: ecce super vtrunque sedisse affirmat. probant etiam verba Euangelij Matthæi 21. solui vtrunque iussit, & dicere; Dominus his opus habet. Rursus adduxerunt asinam, & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt: vtrunque texerunt vestimentis, super vtrunque sedere fecerunt. Illud enim desuper, ambiguum est in Græco, an super vestimenta, an super animalia, sed parum hoc refert: Cum enim vtrique vestimenta imposuerint, quando dicitur; sedere fecerunt desuper, intelligendum est super vtrumque, quem instruxerant. Prçterea significatio mysterij hoc idem confirmat; nam asina Iudaicum, pullus Gentilium populum significabat, vterque autem ad Dei, & Christi populum pertinebat. Præterea cũ verba prophetæ, & Mathæi indicent super vtrumque sedisse: hoc enim nec Hieronymus negare potest, nempe verba Matthæi, & Prophetæ multo magis, ostendere super vtrunque sedisse, quam super vnum tantũ, oportebat causam vrgentissimam esse, propter quam interpretari deberemus, & explicare in eo sensu, vt super vnum tantum sederit; at hæc ratio, & causa non est; Dicere enim breue esse spatium viæ, nihil habet efficaciæ: nam propter mysterium hoc factum est à Domino, non propter viæ commoditatem: maiora enim spatia pedes conficere solitus erat. nihil igitur est, quod remoueat a plano, & proprio sensu verborum scripturæ. Dicent recentiores tres Euangelistas mentionem fecere, aselli, seu pulli. hæc responsio nihil cõcludit; tritum enim est, quod vnus omisit aliũ narrare, & sæpe Ioannes refert, quæ alij tres Euãgelistæ omiserunt. Dicunt ijdẽ in Hebræo apud Prophætam loco asinæ legi חֲמוֹר quod non asinam. sed asinum masculini generis significat; at hoc ad rem non facit; nam Matthæus & Propheta super duo animalia sedisse referunt; siue ergo asina, siue asinus fuerit ad veritatem scripturæ sustinendam id non facit. Adde secundum doctissimos, & peritissimos linguæ huius, vtrunque sexum hoc nomine significari & est locus expressus 2. Reg. 19. vbi in genere fœminino legitur. Adde verborum consecutionem, & cõnexionem indicare etiã rẽ ipsam; adduxisse enim asinam & pullum, discipuli referuntur; pullus non patrem, sed matrem sequitur, & agnoscit; quando ergo simul fuisse dicuntur, non asinus sed asina significatur. Græcum autem vocabulum ὄνος ambigui generis est. Quod autem Euthymi. dicit vnum esse animal asinum & pullum, est cõtra scripturam expressam; nam Matthæus plurali numero ea exprimit, tanquam distincta: & cõmunis Doctorũ sententia ita interpretatur. Multo durius, & periculosius id est: quam si assereret super vtrumque sedisse, sicut veritas postulabat. Attendendum est autem olim apud Iudæos in maiori fuisse pretio vsum huius iumenti, quam hodie

hodie est: solebant enim nobiles insidere asinis. Iud. 10. Iair. habebat triginta filios, sedentes super triginta pullos asinarum. & Iud. 12. Abdon habebat quadraginta filios, & triginta nepotes, sedentes super septuaginta pullos asinarum.

Sicut scriptum est; noli timere filia Sion: ecce Rex tuus venit super pullum asinæ.

COMMENTARIVS.

PRophetia est Zachariæ 9. nec recitat Euangelista omnia verba, vt moris est, sed ea, quæ ad rem, de qua agitur, faciunt. Propheta autem dicit, Exulta satis filia Sion pro quo Euangelista sensum respiciens, *Noli*, inquit, *Timere*, quod verbum mansuetudinẽ Christi, & clementiam, qua non ad iudicandum, sed ad saluãdum venerat significat, & quo Iudæus, & totus mundus ad deponendũ timorem, & capiendam lætitiam & exultationem inuitatur. Erat autem Christus Rex, sed non qualem Iudæi illi arbitrati sunt.

Hæc non cognouerunt discipuli eius primum, sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt; quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei.

NE quis arbitratus esset hanc prophetiam discipulos tunc intellexisse, quando pullum, & asinam soluerunt, & adducentes vestimentis suis adornarunt. Christumq; super ea sedere fecerunt, idcirco Euangelista hæc verba addit: Non, inquit, tunc intellexerunt totum illud, quod fiebat, fuisse prædictum; at *Quando glorificatus est Iesus*, id est, post ascensionem Christi in cœlos, misso Spiritu sancto illustrati sunt, nouerunt hoc totum fuisse prædictum, & hanc prophetiam in eo veram fuisse. Illud verbum *Hæc scripta erant de eo, & hæc fecerunt ei*, idem significant, ac si diceret; Recordati sunt hæc scripta fuisse de illo, & hæc eadem fuisse facta sicut scripta erant Hebraismus mihi videtur, ac si Latine dicas, hæc, quæ fecerunt ei, seu, quæ facta sunt ei. scripta erant de illo; Aliqui *Hæc fecerunt ei*, ad ministerium discipulorum referunt, nempe hæc fecerunt ei ministrantes; nam adduxerunt ei asinum, & pullum, & vestimentis apparărunt. Euthymius refert ad Iudæos, qui eum receperunt cum hymnis, & ramis; potius tamen ad vtrosque referendum est; vt sit sensus, *Hæc fecerunt ei*: id est omnia hæc, quæ facta sunt à Iudæis, & discipulis, de eo prius erant scripta; quod Augustinus tract. 51. insinuare videtur.

Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis.

CAusam Ioannes explicat, propter quam mota est tanta multitudo, vt Iesum ita honorificè exciperent. nempe quia turba, quæ adfuit Bethaniæ, & audierat vocem illam magnam Christi Lazarum vocantis, videratque mortuum suscitatum, reddebat palam testimonium omnibus, Christum tale ac tantum opus fecisse. Particula *Ergo*, tacitã habet illationem hanc nempe, quia turba multa fuit Bethaniæ, & vidit miraculum, & audiuit vocem Christi, idcirco perhibebat testimonium, affirmans Christum Lazarum mortuum suscitasse: & turba conuocauit turbam, eamque excitauit.

Propterea & obuiam venit ei turba, quia audierunt, eum fecisse hoc signum.

AVdiens tota multitudo, & turba Iudæorum, quod pars turbę testabatur, venit ei obuiam, dignum tali honore & laude censens, verumque Christum confitens eum, qui mortuum quatriduanum suscitare potuit. Fuit quidem exterior causa mouens miraculum hoc, sed nisi virtus Christi eorum corda mouisset, & mentes illustrasset, adhuc in sua cœcitate mansissent. Sic factum est in Euangelij prædicatione: opera enim exteriora, quamuis vrgentissima, & maxima non sufficiunt, nisi Spiritus Sancti virtus interius cor excitet, illustret, & adiuuet.

Tha-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos; videtis, quia nihil proficimus; ecce mundus totus post eum abiit.

SVam confusi Pharisæi imbecillitatem contra Christum agnoscunt, oreque proprio confitentur, dum mundum, id est, totam populi multitudinem, Christum sequi, & recipere proprijs vident oculis, & audiunt auribus, nec vlla valent ratione impedire. Verba sunt ista indignantium, ac ægrè ferentium, quod ex Luc. 19. constat, Quidam inquit, Pharisæorum de turbis dixerunt ad illum; Magister, increpa discipulos tuos; & ita Augu. tract. 51. hæc Ioannis verba interpretatur; at Chryso. hom. 65. vocē eorum, qui benevoli erant Christo, esse affirmat, qui ipso euentu rerū conatus iniquos persequentiū reprimere studebant. Euthymi. vtramque expositionem probat. Legitima videtur prior, vt ex verbis Lucæ colligitur. Particula *Ergo*, causam indicat, nempe, quia viderunt turbam obuiam venientem Christo, & audierunt magnificas eius acclamationes propterea hæc inter se Pharisæi confusi, & dolentes, indignantesque proferebant.

Erant autem quidam Gentiles ex his, qui ascenderant, vt adorarent in die festo.

GEntiles multos venire solitos Hierusalem deuotionis gratia, vt adorarent in templo Deum Iudæorum, certa res est: habemus enim Actor. 8. exemplum de Eunucho Candacis Reginæ Aethiopiæ. & 2. Macha. 3 Heliodorus adorauit, & obtulit oblationem. Reges etiam Gentium dona mittebant, vt constat de Ciro, & Dario lib. 1. Esdræ. De horum numero erant isti, qui aderant quādo Dominus tanta est exceptus pompa. Chryso. hom. 65. hos Gentiles esse affirmat, qui fieri proselyti volebant. Interlinearis glossa, proselytos iam, & circuncisos fuisse affirmat, sed nulla ratio vnum, aut alterum affirmare nos compellit. Ex Euangelio solum habemus Gentiles fuisse, quos in templum solitos tunc ascendere, etiam si circuncisi non essent, nec circuncidi vellent, certum est: ad oblationes autem & sacrificia Gentiles admittebantur, non tamen ad esum agni, nisi circuncisi iam essent, & Iudaismum profiterentur, vt constat Exodi 12.

Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes: Domine volumus Iesum videre.

PArticula *Ergo*, qui essent hi Gentiles aliqua ex parte explicat, nam ex præcedentibus deducit, quæ sequuntur; ac si dictum esset erant Gentiles, & propterea, *Accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ* gentium, prope quam gentes habitabant, & quā multi Gentiles incolebant, de quorum numero hi erant: nam Euangelista ea ratione meminit Philippum esse de Bethsaida Galilææ, vsusque est particula illatiua, vt significaret hos esse de illorum numero, & idcirco accessisse ad Philippum, qui cum esset de Galilæa, & vicinus, aliquam cum eo habebant familiaritatem, aut cognitionem. hic sensus legitimus videtur. Exponunt igitur Philippo, se desiderio videndi Dominum teneri, aditumque quærere id assequendi. Perpende quanta reuerentia Gentiles prosecuti fuerint Christum: non enim per se ipsos accedere ausi sunt. Hos non interfuisse quando cum pompa ingressus est Dominus, apparet; quia nondum Iesum viderant, sed venisse postea videntur, idcirco quærebant eum videre.

Venit Philippus, & dicit Andreæ, Andreas rursus, & Philippus dixerunt Iesu.

PHilippus Andreæ refert tanquam maiori, vt dicit Chrysost. hom. 65. at nec ipse solus est ausus, sed ambo simul referunt Domino. Chrisost. vtrumque per se discipulū illud retardasse affirmat, quia audierant à Christo; in viam gentium ne abieritis. Perpende discipulorum ordinem; cedebat enim vnus alteri, & rursus omnium reuerentiam erga magistrum, vt nihil facere præter eius voluntatem voluerint.

Iesus autem respondit eis, dicens: venit hora, vt clarificetur filius hominis.

MAgnum mysterium hic aduentus Gentilium significabat, quod Apostoli tunc non intellexerunt, nouit tamen, quem nihil latuit, Christus; erant enim gentes ad eum venturæ, & conuocandæ, post mortem tamen, & resurrectionem suam; dum enim in terris erat, non missus fuit, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel; at morte sua gentes omnes congregaturus erat ad se, nomenque suum toti orbi manifestaturus. Hi igitur gentiles venientes, & desiderantes eum videre, velut oratores taciti erant totius gentilitatis, significantes, tempus imminere iam mortis, & passionis, vt per eam gentes videant tandem Saluatorem, idcirco ad Apostolos isti accedunt, quia per eos verbum Christi prædicandum eis erat. Dominus ergo, quando adesse gentiles quærentes eum videre audiuit, futuram gentium conuersionem, & mortis suæ imminentis indicium, & velut prognosticum agnouit, ideo de sua morte, & gentium vocatione copiose locutus est dicens, *Venit hora*, quasi dicat; gentium hic aduentus, adesse iam horam, & tempus quando filius hominis clarificandus est, & notificandus, non Iudæis solum, sed gentibus omnibus, significat: hoc autem tempus, & hora est mortis, & passionis, post quam prædicandum est nomen meum mundo, & clarificandus sum gentibus, & populis: hic est sensus legitimus; promissio enim gentium implenda erat post ipsius Christi mortem. Eiectis enim, & repulsis incredulis Iudæis, caput gentium, & Iudæorum fidelium effectus est, locumque perfidorum Pharisæorum, & Sacerdotum principum, cæterorumque incredulorum occuparunt, & impleuerunt infiniti gentium populi. Dicit autem, *Clarificetur filius hominis*, id est, qui apparet filius hominis, noscatur esse simul verus Dei filius, & mundi salus, vt omnes eum venerentur, & adorent.

Amen amen dico vobis; nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.

SImilitudine explicat hanc clarificationem, et exponit simul qualiter futura sit, nempe per mortem. Vt enim granum frumenti seminatum nisi corrumpatur, et mortificetur, non multiplicatur; sed vnum, et solitarium manet; ac si mortuum fuerit multiplicatur, granaque multa facit; sic Christus granum cadens in terram, id est, filius Dei homo factus, si non mortuus fuisset, in sua perfectione solus mansisset: at per mortem suam multiplicem fructum attulit fidelibus, iuxta illud Isa. 53. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum. Granum igitur cadens in terram, Christus ipse est, mortificandum, vt, inquit, Augustinus tract. 51. in infidelitate Iudæorum, multiplicandum in fide omnium populorum. & attende vnū, quod recte annotauit Orige. hom. 8. in Hierem. Iudęos existimasse morte Christi se effecturos, vt nomen eius obscuraretur: at contrarium illis euenit: ipsa enim morte in multis clarificatus est, Venite, inquit, mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. At contra, Christus inquit, si mortuum fuerit granum frumenti, multum fructum affert. Iudæi ergo nolentes inseruierunt Christo, vt in gentibus, & populis innumeris clarificaretur. Quando ergo quærunt occidere Iudæi, gentiles veniunt videre Christum. Magnum mysterium in hoc, vti diximus, continebatur. Attende Christum Deum, & hominem granum esse cadens in terram, & nisi mortuus fuisset, humanum genus redemptum non esset; non quia non potuisset saluare, sed quia id ita diuina voluntate dispositum erat, vt morte sua mundum redimeret, & sic intelligendum est, *Ipsum solū manet*, id est, in sua tantum perfectione Christus mansisset, neminemque à morte liberasset: mors enim eius non ex absoluta necessitate erat, quia vnico opere meruit salutem hominum; sed ex ordinatione diuina, sic enim Deus disposuit. Hac ratione est accommodanda similitudo grani: nam & granum poterat multiplicari sine coruptione sui; at Deus hunc ordinem

Granum frumenti Christi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

naturalem instituit, immo & potuit Deus sine grano multiplicare gramina, sicut etiam potuit homines saluare sine filij incarnatione. Sunt igitur hæc ex diuino beneplacito dispositа. Attende rursus aliud esse cadere in terram, aliud mori: cadere in terram, significat ipsius incarnationem, cui adhuc mori opus fuit, vt nos saluaret: Nihil enim nobis nasci profuisset, nisi mortuus esset.

Qui amat animam suam, perdet eam, et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.

CONnexionem huius sententiæ cum præcedenti non est facile intelligere. Mihi ea esse videtur, vt velit Dominus sententiam præcedentem, quam de se, & morte sua pronuntiauit, extendere ad omnes eos, qui in ipsum crediturі, eumq; secuturi erant; nempe vt necesse sit eos etiam mortificari ad afferendum fructum adeo, vt nisi mortificentur, non solum fructu priuentur, sed perituri etiam sint. Non autem præter rem hanc facit extensionem; nam cum dixisset, se si mortuus fuerit, multum fructum allaturum; continuo hunc fructum exprimit, insinuans multos, & innumerabiles futuros, qui commorituri sint ipsi, & propter ipsum sanguinem suum fusuri, quales sunt Martyres glorioſi, quorum omniū magnus est fructus: nec enim inutiliter moriuntur sed maximo cum fænore, vt ex hoc cognoscant discipuli, mortem Christi, non detrimentum, sed lucrum esse incomparabile. hæc est connexio. Sensus autem hic est, *Qui animam suam amat*, id est, qui vitam hanc temporalem conseruare vult, potius quam in me credere, & qui vult appetitui suo indulgere, & desideria huius vitæ perficere, potius quam mea mandata exequi, mihique obedire, perdet eam, quia mortem æternam contrahet; qui vero odit eam in hoc mundo, exponendo eam pro me, mortemque eligendo potius, quam negare me, quique suis desiderijs, & appetitibus contradicit, vt meis obediat mandatis; hic profectò custodit eam in vitam æternam; non enim est odium hoc, sed potius custodia; nam sic conseruat eam, vt in æternum viuat.

ANNOTATIO VII.

Quid sit amare, & odio habere animam suam.

AVgust. tract. 51. prioris partis huius sententiæ, nempe, *Qui amat animam suam, perdet eam*, duos adhibet sensus. Vnus est, vt de vero amore intelligatur, nempe, qui verè animam suam diligit, & verum bonum ei vult, perdat eam, exponendo morti propter Christum, & negando ei desideria propria contra legem Dei. Alter sensus est, de falso, & malo amore; nempe, *Qui amat animam suam*, vitam conseruare temporalem potius eligendo, quam me confiteri, & illi satisfacere potius, quam mihi obedire, iste *perdet eam*, per æternam mortem. Posteriorem hunc probat sensum, & merito, quia pars posterior huius sententiæ priorē sensum nō admittit: nam sunt duæ oppositę partes, qui odit animam suam, & qui amat animam suam; vt igitur, *Qui odit in hoc mundo, seruat in vitam æternam*, ita qui amat in hoc mundo, eam in mortē inducit æternam: amare igitur sumitur in malam partem, sicut odisse in bonam. Attende rursus dupliciter contingere amare, & odisse animam. Vno modo quantum ad realem effectum; sicut fecerunt, qui vitam temporalem pro Christo exposuerunt, velut Martyres; hi in odio habuerūt animam in hoc mundo; qui vero elegerunt potius viuere, quam Christum confiteri in persecutionibus, vitam amarunt; & in hoc sensu videtur Aug. tract. 51. hæc verba exponere. Altero modo, non in effectu ipso, quia occasio moriendi pro Christo nō est, sed in similitudine quadam. Ille enim odit animam, qui suis resistit appetitibus, nec facit ea, quæ vellet, vt mandatis Christi satisfaciat, quales cōfessores multi, & serui Dei sunt, & fuerunt, ille autem amat animam, qui indulgere potius vult suæ voluntati, quam legi Christi, in hoc sensu exponit Chrysost. hom. 66. Euthymius vtrunque complectitur, & ea est legitima interpretatio: Christus enim generaliter loquitur de his omnibus, qui ipsum secuturi, & qui mortis eius erant futuri fructus. Attende rursus ex his verbis occasionem accepisse, aliquos errandi grauiter. Existimarunt enim licere sibi manibus proprijs mortem inferre, vt dicit Aug. tract. 51. quam hęresim tenuerunt quidam dicti Circumcelliones, quos non sola Catholica fides, sed etiam ratio naturalis redarguit, & conuincit. Verba etiam, quæ sequuntur veritatem apertè ostendunt.

Si quis mihi ministrat, me sequatur, & vbi sum ego, illic & minister meus erit.

COMMENTARIVS.

AD doctrinam superius expositam exhortatur, nimirum vt animam odio habeant in hoc mundo, & opportunè quidem; erat enim iam proximus passioni, & morti, in qua discipuli scandalum passuri erant, quibus medicamentum præseruans exhibuit, docens mortem istam fructum maximum allaturam; Atque etiam eum, qui salutem æternam concupiscit, mortem modo aliquo subire debere, significans. Post hanc igitur doctrinam verbis superioribus exhibitam, exhortatur eos nunc ad hanc mortem subeundam: quasi diceret; ne scandalizemini in morte mea, quia fructus est, & vita mundi, immo vos exhortor, & inuito, simul etiam omnes eos, qui mei ministri, & serui esse volunt, vt me sequantur; ego præcedo primus, post me veniant: non enim erit viæ error, nec terminus mors, vbi dux ego, qui vita sum, præeo: nam perueniet, qui me sequitur illuc, *vbi ego sum*, id est, ad cœlestem gloriam; Non dicit, vbi ego ero, significans se Deum esse, qui est in cælo, similiter animam eius beatam esse, & Deo frui. Veniet ergo minister me sequens, ad fruendum diuinitate mea, qua ego fruor. Si sequendus est Christus, igitur non licet se occidere; Christus enim mortem illatam passus est sponte ipse vero sibi mortem non intulit. Vti igitur diximus, Circumcelliones hæc verba condemnant.

Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus.

OMira clementia, & humilitas Saluatoris nostri: ne enim dedignaretur aliquis vocem audire ministerij, *Si quis mihi ministrauerit*, postquam dixit (qui me sequitur, illuc perueniet, vbi ego sum) verbū ministrandi repetit, & quod in eo offendere aures poterat, remouet; ac si diceret, dixi vobis, Si quis mihi ministrat; non humile, & abiectū vobis hoc verbum videatur; quia qui mihi ministrat, a Patre meo, qui Deus est, honorificabitur: Si non vile, sed glorioſum est à Deo Patre honorificari, nec vile profectò, sed glorioſum valde, & honorificum est mihi ministrare. Honorat Deus ministros Christi, dum eos facit honorabiles, & in eam prouehit dignitatem, & altitudinem, vt honorificentur ab hominibus, & Angelis. Perpende in quantum honorem, & gloriam Apostoli sunt prouecti, vt piscatores, & humiles cum essent, ipsorum nunc imaginibus, & reliquijs Reges, & Principes genua flectant, dici non potest quanto honore in cœlis, ab Angelis afficiantur, quam honorificè à Deo ipso tractentur, quos filiorum sibi charissimorum, & nomine, & hæreditate cumulauit; vt verum illud sit Psal. 138. Nimis honorificati sunt amici tui Deus.

Nunc anima mea turbata est?

Quomodo anima Christi turbata est.

HOrum, & sequentium verborum connexio, & sensus maxime sunt consideranda; in cuius gratiam sciendum, horum Gentilium aduentum duo significasse, & repręsentasse Christo: vnum, gentium vocationem, & conuersionem ad fidem eius; alterum mortem ipsius imminentem, post quam erant vocandæ, & venturæ gentes. occasione igitur aduentus, & repræsentationis huiusmodi, Dominus duo etiam effecit; vnum est de fructu isto futuro per mortem suam tractare, & hoc verbis pręcedētibus fecit; alterum est ad mortis suæ, & passionis iam iam imminentis considerationem se conuertere, & hoc nunc Ioannes describit; præ desiderio autem subeundi mortem, per quam tot, ac tanti ferendi erant fructus, modo quodam eam præuenit excitans in se timorem, & horrorem ipsius, vt vel sic iam pati incipiat. turbat ergo se timore mortis & passionis, & turbatus verba hæc, & quæ sequuntur, pronuntiat, *Nunc turbata est anima mea*; ac si diceret, Isti gentiles mihi suo aduentu mortem meam proximam prænuntiant, & significant, idcirco nūc turbata est anima mea. occasione ergo gentilium eum videre cupientium, mortis, & passionis imminentis consideratione assumit, seque timore, & horrore turbat; & hoc præ nimio amore, & desiderio nostræ salutis, & gentium vocationis, velut pati, & mori gestiens.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc est connexio,& sensus verborum. Damascenus.lib. 3.de fide ca.23.illud aduerbium, *Nunc*, significare affirmat voluntarias, & spontaneas Christi propassiones, ac si diceret, *Nunc*, quando volo, *Anima mea turbata est*.

Et quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora, sed propterea veni in horam hanc; pater clarifica nomen tuum.

In Christo voluntas naturalis & deliberata quomodo se habuerint.

VErba sunt ista Christi hominis timore,& turbatione, quam ipse voluntariè,& sponte assumpsit, commoti; indigent autem declaratione. Sciendum igitur, Christum præter diuinam etiam humanam habuisse voluntatem, vt multa loca scripturæ, & ratio ipsa demonstrant; humana autem voluntas, quam vt homo habebat, in naturalem, & indeliberatam diuiditur; non quod hæ duæ sint voluntates cum vna sit potentia, seu facultas, sicut vnus est intellectus: sed ratione diuersorum obiectorum, modo naturalem, modo deliberatam appellamus. Naturalis quidem voluntas dicitur, quæ fertur in rem aliquã secundum se ipsam consideratam: deliberata vero, quæ fertur in rem non solam, sed cum circumstantijs suis per intellectum propositam: quod exemplo declaro. Mors ipsa, & passio considerari dupliciter potest. Vno modo vt mors, & passio est, & sic habet rationem mali. Est enim quoddam pœnæ malum. nec secundum se appetibile est: voluntas igitur, quæ in hanc rem sic cõsideratam fertur naturalis dicitur: & quia in hac consideratione mors quoddam est malum, volũtas auersatur mortem, & renuit eam. potest iterum considerari apposita circumstantia, nempe esse hanc mortem secundum diuinam voluntatem, eãque mundi esse redemptionem, & hac ratione habet rationem boni, & voluntas eam acceptat; illa dicitur volũtas naturalis, hæc deliberata, sæpeque contingit, vt quæ nolumus voluntate naturali, velimus voluntate deliberata: Christus igitur, vt in affectu suo nõ tantum sensitiuo, sed etiam rationali pateretur, & timorem, pauorem, tristitiam propter nos in se excitaret, vtebatur hac voluntate naturali: id est, sibi proponebat res eas, quæ timoris, & tristitiæ causæ, & obiecta erant, & hac ratione contristabatur, pauebat, & timebat; vt autẽ Patri se conformaret, deliberata vtebatur: Sicque volebat, & prosequebatur, quæ naturali voluntate auersabatur: hanc autẽ luctam, & agoniam in se ipso exercebat propter nos. Verba igitur præsentia sunt ipsius hominis positi in hac agonia, turbat se timore & dicit, *Quid dicam?* verbũ est hominis positi inter duas voluntates in contrarias partes tendentes: naturali enim voluntate mortẽ auersabatur: at deliberata acceptabat, *Quid dicam?* id est, hæret anima mea hinc inde agitata, *Pater saluifica me ab hac hora*, vox est ex naturali voluntate procedens qua mortem, & passionem horribilem in se consideratam auersabatur, & timebat; idcirco petit à Patre liberari à morte. Saluum inquit me fac, ne in hanc horam veniam, at voluntas deliberata in aliam trahit partem: proponit enim ratio, mortem hanc assumptam esse pro humana salute, & missum esse à Patre, vt morte sua saluet mundum, *Propterea*, inquit, *Veni in horam hanc*; id est mors hæc redemptio est hominum, ad hoc veni, & missus sum a Patre. Sequitur voluntas deliberata, *Pater clarifica nomen tuum*, id est; mortem accepto, mori volo, pati placet, *Clarifica nomen tuum*, in morte & passione mea, quam libens subeo, ostende me esse filium tuum, sicut ante mortem innumeris, & mirandis tuæ potentiæ operibus clarificasti. Hanc clarificationem petit non propter se, sed propter nos; quorum salus est ipsius clarificatio, vt innotescat nobis nomen eius; hic est sensus legitimus.

ANNOTATIO VIII.

Refertur quorundam expositio.

THeophylactus aliter exponere superiora verba videtur, quæ expositio aliquibus placet hoc tempore, nempe vt Christus in timore positus proferat hęc verba, sitque sensus: quid dicam? dicamne Pater saluifica me ex hac hora? minime; nam propterea veni in horam hanc. Sed huic expositioni multa obstant, Primo nam ipsi legunt per interrogationem verba, *Saluifica me ex hac hora?* quæ tamen omnes textus Græci, & Latini sine interrogatione habent. Secundo, quia

A dò, quia falsum efficiunt sensum; nempe, minime dicam saluifica me ex hac hora, immo dixit, Transeat à me calix iste, & ea voluntate cui timorem inerat, non acceptabat mortem, nec mori volebat: constat autẽ in præsenti de ea voluntate habere sermonem; nam turbatus, & timens hæc priora verba pronuntiat. Tertiò, quia verba in hoc sensu non connectuntur aptè; non enim dicendũ erat, *Sed propterea veni*, sed (quia propterea veni in horam hanc.) Quartò, quia hæc expositio non exprimit, quod verè erat in Christo, quando huiusmodi sibi propassiones excitabat, nempe actus voluntatis naturalis, & actus voluntatis deliberatæ, sequentes duas intellectus considerationes, nempe obiecti nudi, & obiecti circunstantijs coniuncti, vti in commentario explicuimus; idcirco eam esse puto legitimam expositionem, quam Chrysost. homilia 66. & Euthymius secuti sunt, quamuis non ita eam illustrauerint, vti nos fecimus. Eadem etiam est expositio Aug. tract. 52. quamuis connexio, quam Chrysost. & Aug. adferunt, non sit eadem cum ea, quam in commentario proposuimus, hæc tamen diuersitas non tollit sensus identitatem. Connexionem autem nostram legitimam esse putamus.

ANNOTATIO IX.

Duplex Christi deprecatio.

VIdes hic duplicem deprecationem, vnam de vitanda morte verbis illis expressam, *Saluifica me ex hac hora*, alteram de expetenda verbis sequentibus significatam, *Clarifica nomen tuum*, vtraque repetica est in horto. Luc. 22. Transfer calicem hunc à me, veruntamen non mea, sed tua voluntas fiat. Vtraque etiam est voluntatis humanæ, sed prior ratione affectus naturalis, posterior ratione voluntatis deliberatæ, illa conditionalis, si vis, inquit; hæc absoluta, nõ, inquit, mea sed tua volũtas fiat. Velle enim voluntatẽ Patris fieri, humanæ fuit voluntatis, sed deliberatæ, idcirco ratione huius est exauditus, non ratione illius; quia etiamsi petierit calicem transferri à se, sub conditione tamen petijt, & Patris volũtatem absolutè fieri voluit, & rogauit; propterea responsum est à Patre, *Et clarificaui: & iterũ clarificabo*. quæ responsio facta est deprecatio ni procedenti à voluntate deliberata. Hinc facile est locum Pauli ad Hebr. 5. intelligere, loquens enim de Christo ait, Qui in diebus carnis suę preces, supplicationesque ad eum, qui posset eum saluum facere à morte, cum clamore, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Preces, & supplicationes hæ sunt, quas & ratione naturalis affectus, & humanæ seu deliberatæ voluntatis effudit. non est autem exauditus ea parte, qua mortem effugiebat, quod voluntate naturali petebat; sed qua parte expetebat mortem, fierique Patris voluntatem volebat,

B quod ex deliberata voluntate procedebat: hoc est, quod dicitur exauditus est pro sua reuerentia, id est pro voluntate, qua Patrem reueritus est, eiusque voluntatem fieri rogauit, & voluit. Fuit enim maxima erga Patrem reuerentia, mortem, quam naturalis voluntas summopere detestabatur, acceptare, pro voluntate Patris. Hic est sensus huius loci Pauli, quem ante nos protulit Photius apud Oecumenium in catena huius epistolæ, scio alios aliter exponere. Ex ijs facile est respondere ad id quod supra cap. 11. proposuimus, & in hunc locum remisimus, nimirum, qua ratione Christus ibi dicat, *Scio, quia semper me audis*, cum non fuerit exauditus in oratione translationis calicis. Respõdeo Christum exauditum fuisse in omnibus, quæ absolute petijt, non autẽ est exauditus in translatione calicis, quia nõ absolute petijt, immo petijt non exaudiri, sed patris voluntatem fieri, verè ergo in omnibus exauditus est, etiam in illa translatione calicis, quia petijt eam sub conditione voluntatis paternæ, quę voluntas non fuit, rursus petijt non exaudiri ratione affectus naturalis, sed pro voluntate deliberata, quæ erat conformis paternæ voluntati.

Explicatur locus Ecclesiastes.

C Quomodo autem petierit cum conditione, qui nihil ignorabat, alterius est loci discutere. Errarunt enim hæretici antiqui ansam, & occasionem ex hoc accipientes impugnandi veritatem, contra quos Ambro. lib. 2. de fide, cap. 3. Basi. lib. 4. contra Eunom. Aug. epist. 121. cap. 14. doctè responderunt. Hoc vnum adiungam ijs, quæ dixi, nempe Psal. 21. prædictum esse, Christum non exaudiendum ratione humani & naturalis affectus, Clamabo, inquit, & non exaudies, & non ad insipientiam mihi. quasi diceret; clamo & peto, quæ exaudiri nolo, quia clamo naturali affectu, deliberata autem voluntate volo Patris voluntatem fieri, ideo non est ad insipientiam mihi. Sic septuaginta hoc verterunt, licet in Hebræo aliter nunc legatur: hunc locum Psalmi Iustinus in dialogo cum Trypho. de hac Christi oratione & petitione interpretatur.

Impugnantur hæretici antiqui.

Non est autem silentio prætereundum, quare Dominus affectu & voluntate hac naturali mortem vitare petierit: communis quidem doctrina, & vera est; quia mortem ipsam tanquam malum quoddam, & acerbissimam pœnam, vt verè erat, considerabat. hæc enim mali considera tio timorem, & tristitiam naturali affectui incutiebat, sicque voluntas effugiebat, & auersabatur. Vltra hanc communem doctrinã, est alia interpretatio, quam adfert Origen. lib. 2. cõtra Celsum, exponens enim illud Luc. 22. Transfer à me calicem, quod simile est huic, *Saluifica me ex hora hac*, sic inquit; Non me fugit alia quoque interpretatio huiusmodi, quòd videns Saluator, qualia populus, & Hierusalem patientur in vindictam à Iudæis perpetrati contra se facinoris, non ob aliud, quam propter beneuolẽtiam, qua

Quare Christus petiit calicem à se trãsferri.

Explicatur locus Pauli quo modo sit exauditus Christus.

D

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

populum illum prosequebatur, voluit vitare futuram passionem dicens, Transfer à me calicem: quasi diceret; quandoquidem propter à me epotum supplicij calicem tota gens à te deseretur, precor Pater, si fieri potest, vt transeat à me calix hic, ne populus meus propter audax in me facinus, à te deseratur. hæc Origenes. nō est hoc improbabile. Dominus enim potuit vltra mortis acerbitatem, hoc quoque considerare, quo se affligeret, quodque naturalis affectus auersaretur. idque confirmare possumus eo, quòd paulo ante hanc populi vindictam etiam obortis lacrymis deplorauerat, quando Luc. 19. videns ciuitatem fleuit super eam: & quando crucem baiulans Luc. 23. filias Hierusalem huius tantæ futuræ calamitatis admonuit; quippe qui nimium de ea dolebat, in huius confirmationem facit, quod

A Grego. Nazian. apolog. 1. & Hieron. Ionæ. 1. de Iona adnotarunt, Hic enim à prædicatione Niniuitarum gentilium fugiebat, quia reuelante domino populi reprobationem, gentiumque conuersionem significari sciebat. dolebat autem, vt dicit Hieronymus, non quidem gentium saluti inuidens, sed populum suum perire nolens, fugiebatque tantum malum in ipso significari, hæc de Iona prædicti doctores tradunt, quod proposito præsenti non est dissimile. Ionas enim figuram mortis Christi gerebat, qui etiam in se præsignauit dolorem hunc & affectus naturalis auersionem, qua Christus mortem, ne populus ita periret, auersabatur, & refugiebat, qua de causa dixit, & petijt, Transfer à me calicem, & *Saluifica me ex hora hac*, vltra causam à principio expositam, nempe passionis suæ acerbitatem.

Quare Ionas fugit.

B

Venit ergo vox de cœlo, dicens.

COMMENTARIVS.

NE audientes verba hominis turbati, & timentis, quamuis suam voluntatem diuino beneplacito conformantis errorem conciperent, merumque hominem cæteris similem existimarent, Vox opportunè de cœlo venit Patris dicentis, & confirmantis, quod petebat, nempe clarificationem. Et attende diligenter, si solum consideres, quod petebat Christus, & quod responsum ei est, diuinitas Christi probari non videtur: nam homo merus petere potuit à Deo clarificationem, & vocē audire exaudientis; at dum Christus in sua petitione Patrem appellat, & à Patre exaudiri petit, responsio non solum indicat exauditum esse, sed esse Patrem, qui respondebat, & ipsum esse filium, qui Deum patrem vocabat: nemo enim respondet alteri, nomine alieno vocatus; at Deus tanquam pater vocatus, respondet: Pater igitur erat, & est: Semper ergo Christus humilibus admiscet diuina, ne verbis hominis occultetur Deus. est autem particula *Ergo*, notanda: indicat enim consecutionem quandam, nempe quia filius petijt à Patre clarificari, idcirco vox de cœlo venit significans clarificationem. In textu Græco non legitur illud, *Dicens.*

Et clarificaui & iterum clarificabo.

SIcut ante mortem, & passionem clarificaui, nempe dum operibus potentiæ, & virtutis diuinæ (inquit Pater) ostendi te esse filium, ita etiam in morte clarificabo. quod factum est; tum in ipsa morte, in qua signa miranda facta sunt in sole, & terræ tremore, lapidum concussione, veli scissione, & alijs, quibus multi commoti reuertebantur, & filium Dei confitebantur; tum etiam post mortem: nam suscitauit eum Pater post triduum gloriosum, & immortalem; innumeraque postea sunt facta filium esse Dei testificantia; idcirco dicit Pater, *Et clarificaui, & clarificabo iterum.*

ANNOTATIO X.

Quomodo clarificatus sit Christus à Patre.

CLarificatio est manifestatio quædam honorifica. Pater autem in Christo nomen suum clarificasse dicitur, quia se esse Patrem, illumque filium suum esse, operibus diuinitatis suæ declarauit. superius autem diximus Christum, quæ diuinitatis suæ sunt, sæpe tribuere Patri, aperuimusque causas, propter quas id fit factum. Clarificatio autem, quam his verbis exprimit Pater, & quam in præcedentibus petit filius, ea esse videtur, quę in morte effecta est, quādo signis multis, & miris eum, qui in cruce moriebatur, filium Dei esse ostendit, & sic interpretatur Euthy. at Chryso. hom. 66. exponit de his signis, & virtutibus, quę factę sunt post resurrectionē, per quas mundo manifestatum est nomen Patris, & Filij. Verius tamen exponemus, si de vtraq; claritate intelligamus; petit enim, vt in morte clarificetur, & post mortē per resurrectionem, & alia multa, quibus gētibus, & populis nomen Dei innotuit in Christo, & per Christum; & responsum accepit; clarificabo iterū, sicut & prius clarificaui. Expositionē hanc id persuadet, quia ista verba gentilium occasione dicta sunt, quibus nomē Patris etiā clarificari petit, quod post mortē factū est. Cum igitur & de morte, & de gētibus sit hic sermo, vtriusq. clarificationis mētio videtur facta.

A

Turba

Turba ergo, quæ stabat, & audierat, dicebat; tonitruum esse factum; alii autem dicebant; Angelus ei locutus est.

COMMENTARIVS.

TVrba non omnis vocem distinctè percepit, quidam enim sonitum magnum, tantum audierunt, idcirco tonitruum esse existimarunt; alij distinctius percipientes voces humanas agnouerunt, & significationem non intelligentes Angelum ei locutum esse putarunt: in scriptura namque legerant Angelos Prophetis locutos esse. Particula *Ergo*, consecutionem indicat; quia vox de cœlo venit, idcirco quidam de turba tonitruum esse, alij vero Angelum locutum arbitrati sunt. Ex hoc contextu deducimus, quando Christo relatum est à duobus discipulis adesse gentiles, vt viderent eum, non eum fuisse in loco manifesto, vt videri ab omnibus posset; tamen egressum esse foras, vocemq; de cœlo, tunc emissam; argumento id est, quod sequitur: turbis enim dixit, non propter me hæc vox venit.

Respondit Jesus, & dixit; non propter me hæc vox venit, sed propter vos,

BReuissimis verbis vtrumque turbæ errorem remouet: dum enim vocem affirmat, tonitruū fuisse negat: dum non propter se venisse docet, sed propter eos, Angelum esse, qui ei locutus sit, inficiatur: nō enim, inquit, Angelo ego indigeo, qui mihi aliqua nuntiet, qui omnia noui; non venit propter me, sicut veniebat propter Prophetas, ad annuntiandum eis, quæ Deus volebat; at *Hæc uox non propter me venit, sed propter vos*, vt me esse Dei filium, & de cœlo descendisse credatis. Ita Chrysostomus hom. 66. exponit, & rectè nec Christus pluribus errorem remouet illorum, qui Angelum esse arbitrati sunt, satis esse iudicās, si modo credant se esse de cœlo, & quæ facit, ex voluntate Dei facere, testimoniumque de cœlo accipere: turba enim rudis, capax non erat tunc altioris doctrinæ; verba tamen, quæ subiungit illum esse supra hominem indicant, multa autem facta sunt, quæ etiamsi quando efficiebantur parum vtilitatis afferre videbantur; tamen postea ad fidem declarandam, & confirmandam maximum apportarunt emolumentum.

Nunc iudicium est mundi.

EXponit Dominus hanc clarificationem suam futuram per mortem, & passionē, quæ in tribus claris, & illustribus operibus consistit, quorum vnum his verbis exprimitur, *Nunc*, inquit, *Iudicium est mundi*, id est: adest iam tempus, quando morte, & passione mea ferenda est sententia pro mundo contra dæmonem, & iusto iudicio eripiendus homo, qui traditus prius fuerat dęmonis potestati, ab ipsius dominio, & subiectione, & imperio, qua liberatione ego à Patre clarificandus sum, dum mundus me suum agnoscet liberatorē, & saluatorem. Exactiorē leges in annotationibus duabus sequentibus, declarationē.

Primū opus, quo clarificatus est Christus.

ANNOTATIO XI.

Quomodo mundus iudicatus sit.

VT autem, quod sit hoc iudicium, exactè manifestemus, sunt aliqua annotāda. Primo ex Augustino lib. 3. de lib. arbitr. cap. 10. vbi docet, quia homo à dæmone vinci se permisit, iustè à Deo ipsius dęmonis potestati traditum, & eius subditum esse imperio, ac dominio. Est autem potestas hæc dæmonis per peccatum in homines tanta, vt nemo hominum proprijs viribus se à peccato, in quod dęmon eos detrusit, valeat liberare; nec eius tentationibus in peccatum nouum impellentibus in vniuersum eripere; nec mortem, in quam per peccatum coniecit, superare. hac ratione propter peccatum regnabat dæmon in hominibus iusto Dei iudicio. Nō autem hæc verba Augustini dicentis, iustè traditum esse hominem dæmoni, sic sunt intelligenda, vt iustitiam, aut ius habuisse dæmonem in hominem ex se ipso existimemus: non enim habuit ex se, sed quia Deus iustè hominem ei tradidit, & potestatem in hominem permisit, quemadmodum cum iudex propter crimen hominis tradit eum tortori, tortor ex se ius non habet in reum, sed iudex iustè illum tradit, & ex iudicis potestate tortor habet potestatem reum puniendi. Qua ratione etiam intelligendus est Gregorius lib. 18. Mora. cap. 3. dicens; potesta-

A

Explicatur doctrina Augustini & Gregorii.

tem dæmonis in hominem iustam esse, voluntatem tamen iniustam, nimirum, quia mala intentione punit hominem, quem Deus iustè ei tradidit puniendum.

Secundo annotandum est ex eodem Augustino eodem loco, & lib. 13. Trinitatis cap. 12. & 13. & Leone serm. 5. de passione Domini, ac Gregor. lib. 17. Moral. cap. 18. potuisse Deum liberare hominem ab hac dæmonis potestate, & imperio sua virtute, & potentia, intellige sine vlla iniustitia in dæmonem commissa; sicut & Princeps post traditum reum tortori puniendum, nulla tortori facta iniuria, aut iniustitia liberare potest, & absoluere reum; tamen noluisse hac virtute & potentia vti; sed voluit potius agere rem via, & ratione iustitiæ; perinde ac si dæmon propriam iustitiam in hominem habuisset, & iustè hominem suo subdidisset imperio, vt autem hoc fieret, homo factus est; & Christus homo factus, via & ratione iustitiæ mundum liberare de manibus, & potestate dæmonis contendit.

Tertio est annotandum ex eisdem Doctoribus citatis hanc iustitiam, & causam in hoc esse positam: propter peccatum enim Deus dæmonis potestati hominem tradidit, donec autem in peccatores sæuit dæmon, diuinæ huius iustitiæ limites non transgreditur; at venit filius Dei homo factus, liber ab omni peccato, plenus innocentia, dæmoni non subditus; dæmon vero suæ concessæ potestatis terminum iniquè transilijt. Sæuijt enim in Christum tentando, occidere procurando, quasi vnus esset de ijs, qui maxime sibi subditi erant, propterea dæmon damnatione factus est dignus. Causa igitur coram supremo agitur Deo: Christus homo ex parte vna, innocens, immunis ab omni peccato, dæmonis potestati non subditus: ex altera parte dæmon nullâ in eum potestatem habens, tamen iniustè opprimens, tentans, occidēs, & vt reum, iniquum que ac sceleratum puniens: propterea sententia fertur à Deo contra dæmonem, ea autem est, vt qui manum immisit iniquè in eum, qui ipsius dominij non erat, dominio priuetur eorum, quos prius sub se habebat, sicque iusto iudicio homo eripitur à dæmonis potestate per Christum, ferente sententiam Deo contra dæmonem.

Qualis sententia contra diabolum.

Ex his liquidus est sensus verborum. *Nunc*, inquit, *iudicium est mundi*: hominem enim mundū vocat; iudicium mundi vocat sententiam iustam quæ ferenda erat à Deo, quo mundus liberaretur, & eriperetur à dæmonis potestate, non propter iustitiam, & innocentiam mundi, quia reus erat; sed propter Christi iustitiam & innocentiā, qui sibi mundum de dæmonis dominio ereptū applicuit, & iuri suo restituit: & tanquam ad rem iam suam pertinentem illuminare, conuertere, & attrahere disposuit. Mors igitur Christi est per quam iudicium hoc est factum, & omne ereptū est dæmoni in hominem dominium: qui enim ipsi adhærent, non necessitate, sed voluntate subijciuntur; cum in Christo liberationem habeant. & hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XII.

Expositiones Augustini, & Chrysostomi expenduntur.

AVg. tra. 52. hoc iudicium liberationem redemptorum à dæmonis potestate interpretatur: quos enim Christus suâ morte redemit à dæmonis captiuitate, qua per peccatum captiui tenebantur, eripuit. Chrysost. autem homi. 66. & Euthymius iudicium hoc, punitionem dæmonis, & vltionem mundi esse affirmant; quia enim dæmon mortem Christo, cui nō debebatur intulit, punitus est, punitioque eius fuit vltio mūdi: vltus enim est Christus mundum contra dæmonem, qui eum in peccatum detrusit, & per peccatum in mortem. Hæc omnia vera sunt, tamen non exprimunt sententiæ proprietatem: nā liberatio fieri poterat ex potestate Dei, & non secundum ordinem iustitiæ, sed solius misericordiæ; at hęc liberatio, de qua hic loquitur Christus, est ex iustitia facta: præterea, punitio effectus est iustitiæ; prius enim est iudicare secundum iustitiam: nam ideo punitus est dæmon, quia iudicatus est secundum iustitiam. Idcirco vera, & legitima expositio mihi visa est, vt iudicium mundi dicatur sententia, quam tulit Deus secundum suam iustitiam contra dæmonem; liberando mundum, seu priuando dæmonem dominio, quod exercebat in mundo, propter iniustitiam, quam contra Christum commisit, vt in commentario expositum est.

Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

COMMENTARIVS.

Secundum opus, quo clarificatus est Christus.

QVid ex supradicto iudicio prouenire debebat, explicat, & hoc est alterum opus, quo Christus est clarificandus à Patre. Sensus est, Ex hoc mundi iudicio, *Nunc*, id est, mea iā imminēte morte, futuro, fiet, vt *Princeps mundi huius*, diabolus, qui sub suo dominio, & principatu mundum detinebat, eo priuetur, & mundus eripiatur, & in pristinam libertatem, quam ante peccatum habuit, restituatur; vt valeat iam Deo, non autem Principi mundi inseruire. Hoc est Principem eijci foras. Quis sit hic principatus diaboli;

Diaboli, & quo modo sit eo priuatus, in annotatione proxima explicuimus. Nomine mūdi omnem hominem intellige; quantum enim est ex parte peccati Adæ, omnes sub diaboli potestate, & principatu fuerunt; nemoq. potuit, nec à peccato se liberare: nec diabolo tentanti resistere; nec mortem, in quam diaboli inuidia inciderat, superare, Christus morte sua hoc iugum confregit; hunc principatum destruxit, à tam misera seruitute mundum eripuit. cætera in annotatione sequenti inuenies.

ANNOTATIO XIII.

De diaboli principatu.

PEr Principem huius mundi diabolum significari omnes Doctores affirmant, hoc quippe nomine sæpe appellatus est. Ioan. 14. Venit Princeps huius mundi. Ioan. 16. Princeps huius mundi iam iudicatus est. & in præsenti loco, Princeps huius mundi eijcietur foras. Quare autem dictus sit Princeps, & huius mundi, & quomodo sit foras eiectus, in his tribus exponendis non omnes sunt concordes. Quantum ad primum Cyril. libr. 10. in Ioan. cap. 40. duobus modis hunc explicat principatum. Vnus est, cū dici Principem, quia homines errantes, & decepti illum tanquam Principem coluerunt, & venerati sunt, iuxta illud Psal. 95. Dij gentium dæmonia. Cum enim diabolus per superbiam principatum appeteret, nec in cœlo habere posset, eum in terra quæsiuit, vt dicit Gregor. Nazian. in orat. de calamitatibus animæ suæ. quem enim principatum & excellentiam verè non habebat, fictā saltem, & in opinione hominum prę superbia assequi studuit, & ideo totum orbem idolatria, & falsis cultibus, ac superstitionibus repleuit, & hic est eius principatus. Alter modus, quo Princeps dictus est, prouenit ratione peccati, & hunc amplectitur August. lib. de Agone Christiano cap. 3. & Basil. hom. Quod Deus non sit auctor malorum, & hic est verus modus exponendi hunc principatum, atque iis sententijs Euangelicis accommodatus. Pro cuius explicatione, licet iam superius multa dicta sint, id adnotandum superest; in principatu duo considerari. Vnum est finis, quem Princeps intendit; alterum potestas perducendi ad finem eos, quorum Princeps est. Finis diaboli est, homines à Deo auertere per peccatum: Potestas autem est, qua eos tentat, inducit, & pertrahit ad peccandum. Ante redemptionis quidem gratiam, propter primi Parentis peccatum, homines erant sub dæmonis potestate, ita vt eos in peccata pertraheret, suoque fini consentire faceret, cui nemo eorum resistere, nec se à peccato eripere valuit: hoc enim virtutis est Christi, per quā principatus diaboli destructus est: quantum autem est ex parte peccati primi hominis, nemo est nec fuit, qui hanc diaboli potestatem vincere potuerit. hic est igitur principatus diaboli, & propter hoc dictus est Princeps.

Quare diabolus dictus est princeps.

Duo in principatu sunt potestas, & finis.

Quare diabolus huius mūdi princeps dictus est.

Quantum ad secundū, nempe cur huius mundi Princeps dictus sit, respondit Basil. homil.

A Quod Deus non sit auctor malorum: per mundum totam hāc machinam sensibilem significari, cuius diabolum dictum Principem affirmat, quia in hoc solo sæculo, & mundo potestatem habet tentandi, & pertrahendi homines ad peccatum. August. tract. 95. in Ioan. per mundum homines malos significari asserit, in quos habet prædictam potestatem, quosque Paulus Ephes. 6. tenebras appellat, Aduersus mundi, inquit, rectores tenebrarum harum. Mihi legitima ratio, & significatio hæc videtur, nempe mundum homines omnes significare in peccato natos, & B in peccatis viuentes, quantum enim ex parte primi hominis, vti diximus (remota, seu non confiderata gratia redemptoris) omnes sunt peccatores, nalci in peccato, & viuere in peccato necesse erat; nemoque diaboli laqueos, & imperium effugere poterat, nec se de manibus illius liberare: eius enim potestati propter illud peccatum, iusto suo iudicio Deus omnes homines illi tradidit; & hoc est, quod scriptura sæpe dicit, & pronunciat sine limitatione omnes esse peccatores. Rom. 3. Causati sumus Iudæos, & Græcos omnes esse sub peccato, sicut scriptum est, C non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinauerunt, simiter inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonū, non est vsque ad vnum. & iterum; Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Galat. 3. Conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Rom. 11. Conclusit Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Principatus ergo diaboli est in omnes homines, quantum est ex parte hominum. Hunc principatum Christus destruxit, ab hoc nos eripuit, & ad se transtulit. In præsenti igitur loco consideratur, quod est ex parte hominum, & ex parte peccati, & sic dicitur mundi huius princeps Diabolus. Cauenda est autem D hæresis antiquā asserentiū, diabolum dici principem huius mundi, quia vere est Dominus & factor harum rerum sensibiliū, quæ hæresis fuit Carpocratis, vt refert Irenæus libr. 3. cap. 24. idemque affirmarunt Manichæi, vt scribit August. libr. de hæresi. cap. 46. vanissima est, & blasphema horum doctrina, quam satis aperte confutat illud Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. & illud Psal. 94. Ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundauerunt manus eius.

Hæresis antiqua refutatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quo modo diabolus sit suo principatu priuatus.

Quantum ad tertium, nempe quomodo foras sit hic Princeps eiectus, Augustin. tract. 52. & Grego. libr. 17. Mora. capit. 20. sic exponunt; nempe diabolum eijciendum de cordibus fidelium, ne animas per peccatum possideat, sed tantum exterius tentet. Hęc expositio nec satis aperta, nec perfecta videtur; ideo in huius rei declarationem aduerte; eijci diabolum seu Principē huius mundi foras non aliud esse, quàm principatu suo, quem in homines propter peccatum exercebat priuati, & spoliari. Duo autem in principatu considerari possunt, nempe, potestas, & possessio. Sunt enim hæc valde distincta. Contingit enim aliquem possidere Regnum non suum, tuncque hic possessionem non autem potestatem habet: ille autem, qui Dominus est, potestatem habet, non possessionem. priuari ergo principatu euenit, quando vtrumque, aut vnum illorum aufertur. Per Christi ergo aduentum diabolus fuit toto suo principatu priuatus quātum ad potestatem, quam in homines ratione peccati obtinebat, non solum respectu fidelium & iustorum, qui Christo adhærent, sed respectu omnium etiam peccatorum, & infidelium. Nam per Christum facta est liberras, & potestas cuilibet peccatori & infideli à peccati statu emergendi, & diaboli tentationi resistendi, ipsumque vincendi, non vt ante, nempe secluſa gratia redemptionis, quando necessatio sub peccato tenebatur, & in peccatum trahebatur. vnde per Christum, iugum & seruitus, & dæmonis potestas fracta, & ablata sunt: & quantum est ex parte Christi, omnes liberati sunt, & erepti à dæmonis principatu. Sicut si quis supremus Princeps absolueret subditos, & vasallos alterius inferioris Principis à iuramento & obligatione subiectionis; diceretur vere potestatem Principis inferioris destruere, & priuare eum principatu, foraque eijcere, quantum ad dominium, & potestatem; quamuis multi illorum manere vellent sub eo, quia iam non ex necessitate, nec ex subiectionis obligatione, sed spontanee illi manerēt; sic Christus diaboli principatum destruxit, & foras eum misit, quantum ad potestatis rationem: non ergo iam homines sub iugo peccati sunt, nisi qui volunt, cum à Christo virtus & gratia liberationis volentibus sit oblata. At quantum ad possessionem non est penitus foras emissus & eiectus, quia multi adhuc manent, & manebunt sub peccato, & infidelitate, quia volunt. noluit enim Deus inuitos liberare. hinc est, quòd Regnum diaboli non est destructum quantum ad possessionem omnino. Est tamen magna ex parte, etiam quantum ad possessionem, suo principatu diabolus priuatus & eiectus per Christi aduentum: nam ferè orbem totum possidebat, idolatria & cultu diaboli per totum orbem grassante. At per Christi aduentum, regna plurima & prouinciæ, eiecta idolatria & impio cultu, Christi religionem complexæ sunt; in quibus & quantum ad potestatem, & quantum ad possessionem eiectus est foras diabolus, & quotidie eijcitur, & eijcietur. quod si in his diabolus aliquam exercet potestatem tentandi & inducendi ad peccatum, iustos enim etiam tentat, hic profecto non est principatus, sed seruitus Diaboli. ipse enim inseruit iustis, & exercet eos, dum tentat; dumque occasionem subministrat maioris meriti, & coronæ, de qua re legendus est Ambr. lib. 1. de pæniten. cap. 13. quod si aliquos ruere facit, nec id est potestatis, & principatus; sed voluntatis hominis illi cedentis: per redemptionis enim gratiā ita instructus erat, vt nō succūberet.

Quare in Christi aduentu diabolus dicatus sit à suo principatu ejectus.

Vnum his posset aliquis obijcere; quod erit ad maiorem huius rei declarationem: Nonne ante aduentum Christi hæc Dæmonis potestas destructa fuit, cum fuerint multi iusti & sancti homines, cur dictum est igitur, *Nunc Princeps eijcietur*, quasi non ante eiectus sit? Respondeo quotquot iusti fuerunt ante aduentum, propter Christi redemptionem futuram tales facti sunt, & Dæmonis potestas etiam à mundi principio fuit destructa, propter Christum venturum; dicitur tamen eiectus diabolus nunc in aduentu & morte Christi, vt significetur ipsum Christum esse causam veram, propter quam illius potestas destrui incepit. rursus quia quantum ad possessionem multo latius & efficacius erat eijciendus diabolus per prædicationem Euangelii propagandam per totum mundum, & per vberiorem gratiam omnibus offerendam, & impartiendam post Christi aduentum.

Et ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.

COMMENTARIVS.

Tertiū opus, quo clarificatus est Christus.

HOc est tertium opus, quo clarificandus est Christus. & est sensus, diabolo per iudicium eiecto, & à suo principatu expulso, ego traham ad me omnes, & mundum ipsum in meam potestatem, & principatum conuertam, vt iam nō ille, sed ego sim huius mundi princeps. Matth. 12. Quomodo potest quis intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem, & tunc domum eius diripiet; hoc autem fiet, si exaltatus fuero, id est quando in cruce moriar: morte enim mea hic principatus accedet mihi, Isa 9. Factus est principatus eius super humerum eius. Christi ergo morte & iudicium mundi, & eiectio diaboli, & tractio mundi ad ipsum Christum simul facta sunt. Ordo inter hæc est, non temporis, sed causæ & effectus: Ex morte enim processit iudicium, ex iudicio dæmonis expulsio, ex hac vero mundi ad Christum attractio.

ANNOTATIO XIV.

Quomodo Christus exaltatus, omnia ad se traxerit.

PArticula *Si*, græcè ἐὰν non conditionem, sed tempus significare loco, *Cum*, seu, *Quando*, notat Aug. tract. 52. immo Cypria. in expositione Symboli ibi (resurrexit à mortuis) & Ambro. serm. 122. in Psal. 118. legunt, *Cum exaltatus fuero*. Eadem particula si, etiam aliud significet, nempe causam: mors enim quædam fuit causa, per quam, & propter quā ad se traxit omnia. Quantum autem ad rem pertinet, non est paruæ difficultatis verum & legitimum sensum attingere huius sententiæ, *Omnia traham ad me ipsum*: dubium enim est, quæ sit ista tractio, & quomodo sit generalis omnium. Senserunt antiqui Patres hanc difficultatem, & variè soluerunt. Primo loco Iustinus in explicat: quæstio. genti. respo. 29. Si omnes, inquit, ad se tracturum Dominus Christus, postea quā exaltatus esset, promisit, cur non omnes ad fidem eius confugerunt? Respondet sic: ex fine suo omnis sermo iudicatur, finis autē huius verbi, omnes ad se esse tracturum, tunc aderit, cum omnem principatum, potestatem, & virtutem sustulerit. 1. Cor. 15. hæc Iustinus, qui hanc sententiam in fine sæculi implendam censet, quando iudicaturus veniet omnes. Secundo loco Augustinus tract. 52. in Ioan. tres responsiones adhibet huius difficultatis. Prima est, si legamus, *Omnia*, ita vt generalis hæc particula nō ad personas, sed ad integritatem partium referatur, nimirum non quod omnes traxerit homines, sed omnes partes hominis, nempe carnem, animam, & spiritum, seu mentem, omnia hæc tracturum se promittit. Altera responsio est, si legamus *Omnes*, & ad personas referatur, tunc de prædestinatis censet intelligendum, quos omnes ad se trahet Christus, cui expositioni consentit Grego. lib. 6. Epist. 15. & hom. 22 in Euange. Tertia est, si legamus *Omnes*, sed vox communis non ad singulas personas, sed ad personarum genera referatur, nimirum quia ex omni natione, sexu, statu, conditione personarū multi tracti sunt, quomodo illud dicimus, omne animal fuisse in arca Noe, quia ex qualibet specie aliqua fuerūt. Sic Augustinus huic difficultati satisfacere visus est. Tertio loco Ambrō. Epist. ad Rom. ca. 1. aliter exponit dicens; *Omnia traham ad me*, id est, omniū cognoscar Dominus, allegat illud Ioan. 8. in simili sensu; Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum: Quarto loco idem Ambro. serm. 12. in Psal. 118. aliter exponit. Aduerte, inquit, quemadmodum trahat ad se, Pater volo, vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Ioann. 17. & ad latronem Luc. 19. Hodie mecum eris in Paradiso, aduerte quomodo omnia trahat, exaltatus est in cruce, & totus credidit mundus. hæc Ambro. vt autem ex sequentibus eius verbis constat, mundum totum appellat Iudæos, & gentiles, quibus est Euangelium annunciatum, quamuis non singuli horum crediderint. Quinto loco Leo. serm. 13. de passione hanc vniuersitatem multo aliter interpretatur. Refert enim ad figuras, & prophetias sic dicens; dicente Domino, *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me*, nihil legalium institutionum, nihil propheticarum recedit figurarum, quod non totum in sacramenta Christi transierit: nobiscum est signaculum Circuncisionis, sanctificatio chrismatum, consecratio Sacerdotum, nobiscum puritas sacrificij, Baptismi veritas, honor templi, vt merito cessarint nuntij, post quam nunciata venerunt, hæc Leo. & in Serm. 8. de passione amplius dilatat hanc sententiam, nempe ad omnia etiam elementa, quæ in Domini passione signa dederūt, Terra enim tremuit, sol obscuratus est, velum templi scissum est. Extendit etiam ad totum mundum, qui fidem Christi recepit. Existimo hunc insignem Doctorem maximum fundamentum suæ expositionis fecisse, quia dictum est *Omnia*, & non *Omnes*. Sexto loco Cyprianus in expositione symboli in illo articulo; Resurrexit à mortuis, quamuis de generali voce huius sententiæ nihil dicat; tamen tractationem extendit ad mortuos, sic dicens; Rediit victor à mortuis, inferni secum spolia trahens, eduxit eos, qui tenebantur à morte sicut & ipse prædixerat, vbi ait; *Cum exaltatus fuero à terra omnia ad me traham*, hæc Cypria. Chrysost. & Euthy. tractione de fide interpretantur. similiter Athana. in serm. de passione Domini. & Basil. hom. in Psal. 45. in illud Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra, de generali vocabulo nihil dicunt. Hæc sunt, quæ antiqui Patres in explicandis his duobus, nempe tractione, & vniuersitate dixerunt, quos ex allegatis constat varios inter se fuisse.

Adiungam quæ mihi visa sunt probabiliora iuxta ea, quæ in commentario expolita sunt. Illud primo adnotandum est græce non legi *Omnia*, sed *Omnes*, vt ad personas referatur, & quāuis legeretur *Omnia*, personas nihilominus & homines significaret: hanc enim phrasim scripturæ esse constat. Ioan. 6. Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet. Ioan. 17. Omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternā. Rom. 11. Conclusit Deus omnia in infidelitate. Gala. 3. Conclusit scriptura omnia sub peccato. quibus in locis certum est ad homines referri, ac si dictum esset; omnes homines conclusit sub peccato, aut in infidelitate. ita hoc loco, *Traham omnia*, id est, omnes homines ad me. Hoc supposito existimo hanc tractionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem connexam esse cum eiectione seu expulsione Principis huius mundi, eo enim eiecto, & priuato suo principatu, mundus totus, nempè omnes homines, quibus diabolus dominabatur, transierunt in principatum, & Regnum Christi; tam credéres & boni, qui Christum secuti sunt, & diabolum deseruerunt, quàm mali, & infideles, qui diabolo volentes adhæserunt. Omnium enim est Dominus & princeps Christus, quamuis qui diabolum sequuntur, sint velut subditi rebelles & inobedientes, non tamen propterea desinunt esse serui Christi, & ad ipsius iurisdictionem pertinere; quia omnium est redemptor, & omnium peccata in se punienda suscepit; omnibus libertatem, quantum est ex se obtinuit, & omnes tandem à morte reuocabuntur 1. Corin. 15. Sicut in Adā omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur; propterea omnium erit iudex, & omnis caro ad eum veniet. Nam omnis carnis Princeps est & Dominus: omnia ergo traxit morte sua, quia omnes homines de suo fecit principatu, & seruos sibi constituit, soluto pro eis pretio, & diabolo iudicato, damnato, & spoliato. De hac generali omnium comprehensione est illud Ioan. 17. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; potestatem habet omnis carnis, id est, omnium hominum tanquam redemptor, princeps, Dominus, & iudex eorum. Non enim malos punire, & bonos remunerari posset, nisi principatus eius generalis esset, & omnes ad se traxisset, & suos fecisset; transferens ad se, quos diabolus sub suo principatu habebat. Sic est ista tractio, & generalitas exponenda. Multos quidem, immo innumeros ex his traxit etiam ad se conuertendo & illuminando, & perficiendo, qui partes eius sequuntur, & amici ipsius sunt: Alios non sic traxit, tamen traxit etiam eos, quia seruos sibi fecit, potestatem veniendi ad se eis obtinuit, & denique ad suum tribunal omnes à morte ad vitam reuocatos iudicandos trahet. De qua generali tractione illud est Ioan. 5. Omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Omnes tamen audient vocem eius, quia omnes vocandi, omnes trahendi, & iudicandi; sicut omnes redempti, omnes serui illius facti sunt. Hæc de huius sententiæ explicatione. Superest vnum dubium, quod Iustinus & Chrysostomus locis citatis proponunt. Cum enim hanc sententiam exponerent de tractione ad fidem, opposuerunt, quod dictum est Ioan. 6. Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum, dicentes; si Pater trahit, quomodo nunc dicit se tracturum? Respondent esse vnam & eandem tractionem vtriusque, cum vna sit essentia, & virtus, quos enim trahit Pater, trahit etiam Filius, vnde non sunt contraria hæc loca. Vera est solutio & doctrina.

Hoc autem dicebat significans, qua morte esset moriturus.

COMMENTARIVS.

EXplicat Euangelista verbum illud Christi, *Si exaltatus fuero*, dicitque eo verbo significare Dominum voluisse mortem crucis, quam subiturus erat; quod fecit Euāgelista, vt ostenderet Christum præsciuisse omnia, nihilque ei præter opinionem, & scientiā euenisse; sciebat enim se mortem & mortem crucis passurum, ne quis Paganus diceret, si sciuisset talem mortem sibi inferendam, non se exposuisset, nec tradidisset illorum manibus; at non sic factum est, sciebat enim se in cruce exaltandum.

ANNOTATIO XV.

Refutatur Celsus iudans.

CElsus, vt auctor est Origen. lib. 2. con. eundem: Christum imprudentiæ, aut impotentiæ arguebat, quòd præscius talia non vitauerit. Si enim præsciuit, inquit, aut vitare potuit, aut nō, si potuit & nō vitauit, imprudens fuit; quod si nec impotens, nec imprudens fuit, consequitur non præsciuisse, quæ passurus erat. At iste impius Iudæus errauit. Præscire enim mala pœnæ & non vitare, etiam cum facultas adest, non semper est imprudentiæ, sed aliquando sapientiæ, & prudentiæ; mala enim pœnæ, quæ propter honestum conseruandum, & promouendum sustinentur, non vitare, laudabile, honestum, & prudentiæ opus est. Cum igitur mors Christi in Dei gloriam, mundi salutem, ipsius Christi nominis exaltationem, cederet; etiam præscium non vitasse, cum posset, summæ sapientiæ fuit. Fortis etiam vir propter honestum, subit periculum grauia, etiam præscius futurorum, etiamsi vitare posset, sed cum dedecore & vitio timiditatis mauult enim fortiter agere etiam mortem subeundo, quam vitam conseruare inhonestè, & indecorè, & hoc laudabile est. Origenes exemplis Philosophorum contra Celsum agit, tamen quę dicta sunt, satis ad responsionem ineptæ, & impiæ huius obiectionis sufficiunt.

Respon-

Respondit ei turba; nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum, & quomodo tu dicis: oportet exaltari filium hominis? & quis est iste filius hominis?

COMMENTARIVS.

INtellexit turba de morte sua loqui Christum, idcirco obijcit eum contraria, & pugnantia loqui. Et est sensus; Tu dicis, & prædicas Christū te esse, & ex alia parte exaltandum, & mortem subiturū affirmas: hęc simul stare non possunt; nam ex lege habemus Christum in æternum mansurū; lex autem vera est: quòd si respondes, quando dicis oportere exaltari filium hominis, te nō esse hunc filiū hominis, quis igitur iste sit, aperi nobis; modo enim dicis te exaltandum; modo exaltandū filium hominis. Legem isti appellant diuinam scripturam complectentem legem, & Prophetas, vt diximus cap. 10. Multis autem in locis hæc Christi æternitas prædicta est. Psalm. 72. Sit nomen eius benedictum in secula, ante solē permanet nomen eius. Psal. 109; Tu es Sacerdos in æternum. Dan. 6. Potestas eius, potestas æterna, & regnum eius, regnum omnium sæculorum. Sunt multa huiusmodi testimonia, sed isti cœci nō considerarunt, etiam in lege eius exaltationem prædictam. Psal. 21. Foderunt manus meas, & pedes meos. Isa. 53. Si posuerit pro peccato animam suam. Danie. 9. Occidetur Christus. nec intellexerunt hanc mortem non repugnare eius æternitati, nec regni perpetuitati; nam cito resurrexit, morte in sempiternum victa; nec nouerunt hunc filium hominis esse simul filium Dei, exaltarique secundum hominis, nō autem secūdum Dei naturam, nec morte ipsam personam eius perire, quæ semper erat. Vna igitur veritate intellecta, cæteris ignoratis, mentes eorum confusæ erant.

ANNOTATIO XVI.

AVgu. tract. 52. turbam mortem crucis per verbum exaltationis à Christo fuisse significatam, intellexisse, malitia eis ministrante intellectum affirmat; mortem enim crucis ei machinabantur, idcirco facilè intellexerunt. Aliqui recentiorum consentiunt turbam mortem crucis intellexisse, causam tamen eam esse putant, quia verbo tali mors crucis appellari solebat; quæ ratio mihi non probatur; Tunc enim Christi verba apertè crucis mortem indicassent: at Euangelista non apertè significatam, sed insinuatam docet; hoc enim intendit Ioannes docere, cum dicit, *Hoc dixit significans, qua morte moriturus esset*; si enim èxpresse id dixisset, non erat cur Ioannes hoc adiungeret, & interpretaretur. Euthymius asserit, & Chryso. hom. 67. sensisse videtur, turbam mortem concepisse ex hoc verbo, nō tamen mortis genus; cum enim diceret exaltationem à terra, è viuis excessum existimarunt, idcirco respondent, quomodo si Christus est, exaltabitur, quia Christus non moritur, sed manet in æternum. Nec hoc mihi probatur; nam quo verbo mors, eodem genus mortis intelligēdum erat; nam si ex verbo exaltandi, mortem turba concepit, simul genus mortis intelligere oportebat. Probabilius igitur est, quod Aug. dicit, hoc tamen adiecto, turbam intellexisse mortis genus non ex malitia propria, sed quia sciebant ex vna parte Pharisæos, & principes illius vitæ insidiari, ex altera verbum hoc exaltandi audiebant, ex vtroque simul nouerunt Christum de crucis morte loqui.

At grauius dubiū est, qua ratione turba retulerit, quæ Christus non dixit; non enim legimus Christum dixisse, oportere exaltari filium hominis. Respondent aliqui, Christum solitum esse vti hoc vocabulo, Filius hominis; propterea isti nunc repetunt. Sed hæc responsio videtur improbalis; nisi enim nunc Christus protulisset verbum, *Oportet exaltari filium hominis*, non id tam asseueranter opposuissent, dicentes, *Quomodo dicis, oportet exaltari filium hominis? & quis est iste filius hominis?* Idcirco respondeo Ioannem seruasse morem scripturæ frequentem, quando enim bis aliquod verbum pronuntiatur, nempe à dicente, & referente, non solet nisi semel describere; aliquando in persona dicentis, aliquando in persona referentis, per vnum insinuans alterum. Exemplum habemus ex ipso Ioanne cap. 11. Dixit Martha, Magister adest, & vocat te, tamen nō legimus vocasse, sed dum describit verbum Marthæ, insinuat Christum dixisse prius, Voca fororem tuam; ita nunc verbis hisce indicat Christum dixisse, *Et ego si exaltatus fuero à terra omnia traham ad me*, & *Oportet exaltari filium hominis*; quod verbum, quia repetendum erat, Ioannes prætermisit, donec turbam verbum Christi repetentē referret.

Dixit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dixit ergo eis Iesus: adhuc modicum lumen in vobis est, ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant.

COMMENTARIVS.

NOluit Dominus eorum soluere obiectionē, sed ad simplicem, & sine contradictionibus fidem sibi, verbisque suis præstandam exhortatur; terrorem eis incutiens, cito ipsis defuturum magisterium, & doctrinam veritatis; periculoque expositos esse incidendi in tenebras spirituales ignorantiæ, & erroris. Et est sensus; Adhuc modicum tempus supereſt, in quo lumen est in vobis, nempe, qui vos veritatē doceat, & viam vitæ vobis tradat. Ambulate igitur, dum hanc lucem vobiscum habetis, ne si hoc modico tempore, quo vobiscum lux est, veritatem recipere neglexeritis, incidatis in tenebras, à quibus vos non liberabitis vnquam, comprehendent enim vos. hic est sensus. Se Christus lumen appellat, quia veritatem, & viam salutis docet; modico tempore in illis futurum lumen dicit, quia per mortem iam proximam amplius eum visuri non erant, nec vocem eius audituri. Et quamuis magisterium non defuit, quandoquidem Apostoli prædicarunt, & multos docuerunt, & conuerterunt; tamen id non impedit, quominus ipsi se exposuerint periculo incidendi in tenebras, & errores; & multi etiam ex his, quia lumen hoc neglexerunt, in cœcitatem, & errorem mentis abire permissi sunt; seductique à suis Pontificibus in sua cœcitate perierunt. Quamuis enim Deus peccatoribus multis parcat, tamen rectè eis dici solet; ne legem Dei contemnatis, ne æterna mors vos comprehendat. certa autem res est, multos eorum, qui Christo prædicanti, & miracula facienti credere noluerūt, post mortem ipsius iusto Dei iudicio in reprobum datos esse sensum, & obstinatiores factos in sua cœcitate & malitia, à tenebris comprehensos perijsse. Et hoc est, quod Dominus eis nunc prædicit, & vt præcaueant, monet.

ANNOTATIO XVII.

Christus lumen.

AVg. tract. 52. Superiorem sententiam aliter exponit, vt modicum sit adiectiuum luminis, sitque sensus. *Adhuc modicum lumen est in vobis*: nam Christum in æternum mansurū scitis, Ambulate dum lumen habetis. At hæc expositio Græcis verbis accommodari non potest; ibi enim legimus, Adhuc modicum tēpus; & sic Chryso. Theophy. & Euthymi. legunt, & exponunt. & quamuis non legeremus tempus, sed solum modicum; ad tempus referendum esset, nec coniungi lumini deberet: nam est cum articulo græco, qui adiectiuum illud ei cohærere obstat. Lumen igitur ad Christum referendum est, qui lux est veniens in mundum, & illuminans omnem hominem. Annotat autem Chryso. homi. 67. lumen dici hoc in loco, vt mortem suam translationem quandam esse significet; vt enim Sol non perit, quando ab Orizonte recedit, ita & Christus post mortem manet: nam persona æterna est. Hæc doctrina vera est; quantū tamen ad sensum attinet, lucem se Christus appellat propter doctrinam, & prædicationem, qua homines ad æternam vitam instruebat. quod autem sit hoc modicum tempus, Chryso. hom. 67. explicat esse totum tempus vitæ huius, etiam post Christi mortem. Multi enim, inquit, conuersi sunt post Christi mortem: sensus ergo talis est, *Adhuc modicum tempus lumen in vobis est*, id est, dum hanc vitam agitis, hoc tempore ambulate; at rectius Euthymius de tempore modico exponit, quod supererat vsque ad passionē eius: vt sit sensus; Adhuc modico tempore ego vobis salutis viam demonstro, & vos instruo, ambulate dum me habetis præceptorem, & doctorem, ne me discedente visibiliter à vobis, ab alijs seducamini, & tenebræ vos comprehendāt. Nec argumentum Chrysost. efficax est. Fateor enim esse multos conuersos post Christi recessum ad Patrem; multos tamen excœcatos, & in sua infidelitate obstinatos perijsse, negare non possumus: qui vero Dei gratia, & misericordia resipuerunt, quantum ex eorum parte fuit, periculo incidendi in similes tenebras se exposuerūt. Dominus igitur periculi eos admonet, quod re vera magnum erat, dum præsenti Christo credere noluerunt. Connexionem autem huius sententiæ cū superiori sic explicat Chryso. vt Christus velit significare mortem suam non obstare, quominus maneat in æternum, sed dura mihi videtur; non enim opus erat tunc tanta exhortatione, quanta vsus est Christus in his verbis; propterea connexio, quæ in commentario posita est, legitima videtur; monet enim eos, vt depositis obiectionibus, & contradictionibus, credant verbis eius, caueantque valde, ne si hoc negligant facere, cito in tenebras labantur spiritus, à quibus nunquam liberentur.

Et qui

Et qui ambulat in tenebris, nescit, quo vadat.

COMMENTARIVS.

NOn parum damni, & detrimenti est à tenebris comprehendi. vt enim qui in tenebris exterioribus ambulat corporaliter, nescit, quo vadat: non enim videt viam, in qua ambulat, & dum existimat se tendere domum, incidit in præcipitium; qui enim viam non potest discernere, nec terminum cognoscit; sic qui ambulat in mentis errore & ignorantia, nescit, quo vadat: existimat enim se viam, & iter facere salutis, & tamen iter est mortis. Timendum est igitur in tenebras labi mentis, imminet enim mortis æternæ periculum. Attende, qui in errore, & infidelitate est, ipse quidem ignorat, quo vadat: nam putat se peruenturum in salutis portum, & tamen mortem inueniet; at fidelis, qui in luce ambulat, rectè scit quo ille vadat: nos enim scimus, qui infideles omnes finis expectet: pereunt enim omnes, qui veram fidem non habent.

Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filii lucis sitis.

ECce alterum argumentum, quo vt sibi credant, suadet Dominus: primum erat, ne in tenebras incidant, nesciantque, quo vadant, quod ad timorem pertinet; hoc secundum amoris & spei est ex fructu lucis. *Dum*, inquit, *lucē*, id est, me inter vos *Habetis, in lucem credite*, eritisque filij lucis, id est, filij videntes, quo, & qua ambuletis. Filium lucis appellat videntem, qui oculos habet lucidos, vt videat, & tenebras expellat; non enim satis est habere oculos, nisi lumen adsit; filius ergo lucis est, qui videt: habet enim oculos sanos, & in luce versatur. Insinuat etiam hoc verbo Dominus, credentes in se filios Dei fieri, iuxta illud Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatē filios Dei fieri. si igitur Christus Deus, & lux est, qui in eum credunt, filij Dei, & lucis sunt: eamque lucem participabunt, quam Christus habet.

Hæc locutus est Iesus, & abiit, & abscondit se ab eis.

QVo abierit Matthæus. 21. explicuit: Relictis, inquit, illis abijt foras extra ciuitatem in Bethaniam, ibique mansit, mane autem reuertens in ciuitatem esurijt. His enim paucissimis diebus Dominus extra ciuitatem nocte recedebat, ne ante tempus à Iudæis caperetur, mane autem reuertebatur. Iudæi enim metu turbæ propter miraculum Lazari, non audebant in die eum comprehendere; similiter, quia conati erant alias eum capere in die, & non potuerunt; idcirco noctem, & tenebras, vt pote tenebrarum filij quærebant. Qui enim male agit, odit lucem.

Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum.

FInem impositurus Euangelista miraculis narrandis Christi, quæ coram populo Iudæorum in suæ doctrinæ confirmationem fecit, optimo vtitur epilogo, illorū exaggerans incredulitatem, ne quis eam imperfectioni miraculorum adscriberet. Cum tot inquit ac tanta miracula Christus fecerit, quæ omnia digna fide erant, adhuc tamen Iudæi in eum non credebant, in sua infidelitate pertinaces. Verbum *Non credebant*, non simplicem fidei negationem significat, quod non crederent; sed continuam, & perseuerantem infidelitatem, quæ perfidia est. vox Græca τοσαῦτα numerum, & magnitudinem indicat, nempe tot, & tam magna. Et re vera vtrumque miracula Christi habebant, & numero copiosissima, & magnitudine maxima, & omni digna admiratione, & fide erant; tantoque erat damnabilior, & inexcusabilior incredulorum perfidia. Aliquos credidisse certum est, multo tamen plures increduli erant, vt more communi loquendi dicat, Iudæos tunc non credidisse.

Vt sermo Isaiæ impleretur, quem dixit.

TEstimonio Prophetæ horum perfidiā comprobat: & sensus est, Non crediderunt in eum, cum tot ac tanta fecisset signa, ex quo fit, vt verissima fuerit sententia, quam de eis pronuntiauit multo ante Isaias. Particula *vt*, non indicat causam finalē, quasi eos

non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non credidisse dicat,ea causa,vt impleretur prophetia,sed denotat euentum, nempe inde factum est,vt verissima sint, quæ Isaias prædixit: nec hoc adducit Euangelista tantum, vt veritatem prophetiæ doceat sed etiam, vt Iudæorum perfidiã damnet & accuset; quæ tanta erat,vt Isaias tot seculis superior eam prædixerit,& abominatus fuerit. sitque sensus,Isti Iudæi,tot,ac tantis signis non crediderunt;iure ergo Isaias tantam perfidiam detestatus est,omniaque, quæ ipse prænuntiauit, vera fuerunt. Alia etiam de causa hoc testimonium citatur, nescilicet Iudæi suam perfidiam occultarent aut defenderent se,negantes perfidos esse,testimonio prophetæ vtitur,qui eos perfidos,ac infideles prædixit,& arguit,plura in annotatione sequuntur.

ANNOTATIO XVIII.

Diuina præscientia aut prædictio non fuit causa infidelitatis Iudaicæ.

ATHanasius serm. de passione & cruce Domini,hunc locum Ioannis doctè discutit & declarat. Refert primo loco quorundam hæresim,quam ex verbis hisce conceperunt,asserentes Iudæos idcirco non credidisse, quia prædictum erat per Prophetam, eos non esse credituros: dicebant vlterius Iudæos causam non fuisse incredulitatis suæ,sed eum,qui prædixit: nec etiam peccasse,culpamue contraxisse in ijs, quæ fecerunt,sed potius laude dignos, eo quod non vt delinquentes, sed vt obsequentes scripturis ista fecerunt. Verba enim hæc Ioannis in hunc sensum interpretabantur, vt idcirco non credidisse dicantur, quia Isaias talia prædixit, quæ, si non fuissent prædicta,vtique credidissent. Athanasius tanquam impiam,& falsam hanc damnat doctrinam,& merito: Nam Iudæos peccasse graviter non credentes,ipsemet docuit Christus læpe.Ioannis 15. Nunc, inquit excusationem non habent de peccato suo.Ioan.16. Arguet mundũ de peccato,quia non crediderunt in me.Esse etiã eorum malitiam, & propriam voluntatem causam, docuit Christus. Ioan. 5. Quomodo potestis credere,qui gloriam ab inuicem capitis? Scrutamini scripturas, in quibus vitam æternam habere putatis,& non vultis venire ad me. Et multis alijs in locis similia habentur. Rectè autem dicit Athanasius non fuisse eos incredulos, quia Propheta prædixit,sed quia Prophetæ quæ futura erant nouerunt, & ipsi tales sua malitia futuri erant,propterea eorum incredulitatem prædixerunt.si enim ipsi aliter se habituri fuissent, & credituri essent, vtique nouissent Prophetæ,nec eorum infidelitatem prædixissent. Præscietia enim hæc non facit res tales, sed quia res tales futuræ erant, ipsi, qui nouerunt futura, prædixerunt. quando igitur Ioannes dicit nõ credidisse, vt sermo Isaiæ impleretur,non causam,cur non crediderint,indicat,sed eorum infidelitatem, vt omnibus nota sit, nec occultari,aut negari possit,testimonio prophetico comprobat.ita Athanasius respondet.Et est vera,& docta respõsio. Particula enim *Vt*,in scriptura sæpe,non causã,sed euentũ & consecutionẽ significat.Psa.50. Tibi soli peccaui,& malum coram te feci,vt iustificeris in sermonibus tuis.Certa,& indubitata res est,nõ peccasse Dauid,& malũ fecisse,hac de causa,vt iustificaretur Deus in sermonibus suis; sed ex illius peccato consequebatur, Deum iustificari in suis promissionibus.& 3.Reg.17.Ingressus es ad me vt interficeres filium meum.certa res est non fuisse Eliam ingressum in domum mulieris illius, vt filium interficeret.& Ioan.9.dixit Christus in iudicium veni, vt qui vident cœci fiant. doctrinam hanc & responsionem,etiam Chrysostom. hom.67.& Euthymius & inter latinos Augusti. tract.53.sequuntur. Aliqui tamen nostro tempore nouam responsionem excogitant,vt particula ista etiam causam finalem,non quidem principalem, sed accessoriam significet, vt sit sensus; Deum permisisse hos Iudæos in infidelitatem labi, vt vera esset Isaiæ prophetia, & hanc probant sententiam similibus locis scripturæ, in quibus talis particula causam accessoriam indicat, Matth. 1. Hoc totum factum est, vt adimpleretur, quod dictum est per prophetam dicentem. Ecce virgo in vtero habebit.& Ioan.16. Vt consummaretur scriptura, dixit,Sitio.Huiusmodi sunt multa loca in quibus facta hęc dicuntur, quia in scriptura prædicta erãt: nõ quod hæc sola causa sit, sed accessoria: non enim incarnatus est,vt scriptura impleretur,sed propter redẽptionem nostram, simul etiam, vt promissa impleret.Ita dicendum in hoc loco existimant. At hi non attendunt Ioannem non dixisse, hos permisisse Deum non credere,vt impleretur sermo, sed hos non credidisse, vt impleretur sermo.infidelitatis autem huius prophetia nec principalis, nec accessoria causa fuit:longe enim differunt ea quæ rectè fiunt,ab ijs, quæ malè: illorum enim causa Deus est, horum autem arbitrium humanum: Ideo quãdo Christus aliqua faciebat,dici potest fecisse, vt scriptura impleretur, quasi ea sit causa accessoria:at de peccatis,& male factis, qualis erat horum infidelitas, nequaquam id dici potest. Quod si dicas Deũ iustè permisisse fateor.Ioannes tamen non dixit Deum permisisse, sed eos non credidisse, & de infidelitate non de permissione adiunctum est, vt sermo Isaiæ impleretur. Vera igitur responsio, & doctrina est, quam olim sacri Doctores secuti sunt. Quæ in annotatione sequenti exactius discutienitur.

Domine,

Domine,quis credidit auditui nostro?

COMMENTARIVS.

HÆc sunt Isaiæ verba, quæ recitat Euangelista, & habentur apud Prophetam cap. 53.quorum exactior declaratio ad illius libri commentariũ spectat; tamen quia a Ioanne referuntur,sine declaratione non sunt omnino prætermittenda. His verbis Isaias paucitatem eorum Iudæorum,qui erant Christo crediturí, non solum ante mortem, sed etiam post Apostolorum prædicationem prædicit, & in hoc sensu allegantur à Paulo ad Rom.10. quamuis á Ioanne in præsenti referantur propter eos, qui Christo ipsi prædicanti non crediderunt.Perpauci enim fuerunt credentes considerata pene infinita nõ credentium multitudine. Verbum illud *Domine*, in Hebræo nunc non legitur,tamen Septuaginta habent,& credendum est, eos legisse,& in vero Hebræo textu ita legi debere: nam & Paulus, & Euangelista cum Septuaginta legunt, non ergo probandi sunt, qui secundum Hebraicam veritatem non esse legendum sentiunt.Verba autem hæc Prophetæ. non ipsius nomine,aut Apostolorum;vt aliqui existimant,sed nomine Christi cum Patre loquentis dicta sunt. Christus enim Patri loquens,*Quis*, inquit, *Credidit auditui nostro?* id est,verbis nostris, quæ ipsorum auditibus suggeremus. Erant enim verba Christi verba Dei,& Pater in ipso,& cum ipso loquebatur,sermones ergo suos cum Patre facit communes,& raritatem,ac paucitatem credentium sermonibus, & verbis Dei miratur. ac si dicat;rari sunt crediturí verbis,quamuis sint verba Dei.Sermonem autem auditum appellauit,quia auditu percipitur, vt significaret se locuturum carne assumpta ad aures exteriores Iudæorum,& sensibiliter: non igitur sermonem suum vocat auditum suum, quia ipse audiat,sed quia ipse alios audire faciat,ita 1.Thessa.2. dicit Paulus. Cum accepissetis à nobis verba auditus Dei,id est,quæ Deus audire vos facit. Vtitur autem verbo præteriti,*Quis credidit*,loco futuri;tum, quia commune est Prophetis, ad certitudinem exprimendam futurorum,vti præterito;tum, vt dicit Augustinus lib. 3. con. Maximi. cap. 14. quia Prophetæ vident futura in Dei præscientia, in qua iam præsentia, & facta sunt; quibus etiam verbis Christus Deum se vnum cum Patre significat; dum communem vtriusque dicit esse sermonem:quis auditui,& verbis nostris credet?

Et brachium Domini,cui reuelatum est?

SVnt hæc etiam verba apud Prophetam raritatem credentium indicantia. Christus autem se brachium Domini appellat, loquiturque de se in tertia persona, prænuntians raros futuros,qui brachium Domini, nempe se in carne agnoscent. Et perpende, quam appositè se brachiũ Domini dicat:per brachium enim potentia significatur, Christus autem non solum est potentia & virtus Patris,per quem omnia facta sunt; sed etiam venit ad nos in virtute,& potẽtia operibus multis,& magnis diuinitatis:idcirco brachiũ Domini se appellat.Et est sensus,Rari admodum sunt, qui meam diuinitatem agnoscent, & confitebuntur ex Iudæis,quamuis ego opera diuinæ potentiæ multa, & magna sim effecturus apud eos,& hoc verbum respondet illi;*Cum tãta signa fecisset, non credebant.Cui*,enim *brachium Domini reuelatum est?* Est igitur Christus brachium dictus, quia à Patre procedit. quia virtus est ipsius, quia in carne apud nos virtutis,& potentiæ opera exercuit.

ANNOTATIO XIX.

Brachium Patris filius dicitur.

BRachium hoc esse Dei filium docet Hieronymus in expositione Isaiæ, & Eusebius lib. 3. de demonstratione Euangelica cap. 2. & Augustinus tract. 53. & ante eos Athanasius in lib. de communi essentia Patris, & Filij & Spiritus sancti: quo nomine in alijs locis scripturæ etiam appellatus est Isa. 51. In brachio meo gentes sperabunt.& cap. 52. Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium; non quod corporeus sit Deus, sed metaphoris spiritualia explicantur; Vt enim filium Dei, carne sumpta diuinæ potentiæ opera facturum significaret Propheta, brachium appellauit; operamur enim brachijs. Attende tamen

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sabellius, vt refert Augustinus tract. 53. ex hoc nomine collegisse vnicum esse suppositum, & personam Patris & Filij, sicut vnum sunt suppositum brachium & corpus. Nec considerauit hæreticus in metaphoricis locutionibus id solum accipiendum, in quo, & propter quod metaphora, & similitudo consistit: similitudo autem non in vnitate suppositi est, nec scriptura ea ratione filium brachium appellat, sed propter hoc, quia sicut homo brachio operatur, ita Deus verbo, & filio cuncta fecit; omnia enim per ipsum facta sunt; quam metaphoræ rationem indicat Hieremias cap. 32. Tu, inquit, fecisti cœlum, & terram in fortitudine tua magna, & in brachio tuo excelso. Alteram etiam dat causam Athanasius loco citato, nempe vt consubstantialitas filij cũ Patre significetur: vt enim brachium procedit à corpore, sed vnica est substantia cum eo, ita filius à Patre procedit, vnica tamen vtriusque est substantia. Est tamen adhuc verbum perpendendum; *Cui*, inquit, *reuelatum est brachium Domini*? ergo velabitur brachium hoc, & ita est: nam diuinitas filij carne velata erat; quo verbo Propheta, seu Christus per Prophetam suam prædicit incarnationem, vt enim Leo epistola 22. ad clerum Constantinopolitanum dicit; humanitas velamen fuit diuinitatis. Dicitur autem *Cui reuelatum est*, quia Deus est, qui reuelat, & illuminat, homo enim suis viribus non potest fidei mysteria assequi; tamen quia ipsius hominis est, Deo illuminanti oculos claudere, propterea raritatem, & paucitatem credentium scriptura miratur, culpa tacitè in audituros reiecta. In eisdem verbis annotat Tertullianus lib. con. Praxeam; bis dici Domini, & Domine; non enim dicitur, & brachium tuum, sed, *Brachium Domini*, vt distinctio personarum Patris, & Filij significetur. His igitur verbis prophetæ raritas credentium Iudæorum; & incredulorum multitudo etiam post miracula multa prædicta est. Et hæc sufficiant pro huius loci explicatione.

Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias.

COMMENTARIVS.

INcredulitatem Iudæorum testimonio Prophetæ probauit Euangelista; nunc causam incredulitatis altero eiusdem Prophetæ testimonio confirmat, quod testimoniũ paulo inferius declarabimus. Attende autem horum verborum sensum esse talem; *Propterea isti, non poterant credere, quia Isaias dixit; Excæcauit oculos eorum*. id est, quia excœcati sunt, sicut Isaias prædixit. non enim est causa incredulitatis prædictio Isaiæ, sed id quod Isaias prædixit, nempe excœcatio, & obduratio populi: quia enim excœcati, & obdurati erant, propterea non crediderunt. Particula igitur illa *Quia*, causam indicat, sed non ipsam prædictionem Prophetæ, quia ipse dixit, sed id quod prædixit. Et in hunc sensum interpretanda sunt verba, *Non poterant credere*, quia Isaias dixit, Excœcauit oculos eorum, & indurauit cor. id est, quia excœcati, & obdurati erant, sicuti Isaias prædixit. Certum autem est, dum excœcati, & obdurati erant, eos credere non potuisse. Qui ad prædictionem particulam *Quia* retulerunt, non causaliter, sed consecutiue interpretati sunt. Sed non est hæc legitima expositio; causam enim incredulitatis Ioannes docet: nam prius incredulitatem, posterius causam ostendit, & vtrumque testimonio Prophetæ comprobat. Hæc tamen in sequenti commentario magis explanabuntur. qua autẽ ratione, non potuisse credere dicti sunt, in sequenti annotatione expositum inuenies.

ANNOTATIO XX.

In sacra scriptura posse, & non posse sex modis dicta legimus.

VT multa scripturæ loca, inter quæ vnus est iste noster, facile intelligantur annotanda est doctrina Gregor. Nazianz. orat. 4. de Theologia vbi sex modos tradit, quibus aliquid posse & non posse fieri, dici contingit, tam in communibus locutionibus, quam in scriptura sacra. Primus est secundum defectum certi temporis, ac personæ habita ratione, vt quod puer luctari nõ possit, aut catulus cernere, aut aduersus aliquem decertare: luctabitur enim aliquando, & cernet; decertabit etiã aduersus alterum, etiamsi aduersum hunc nequeat. ad hunc modum mihi videtur illud reduci. 1. Ioan. 3. Non potest peccare, quoniam ex Deo natus est; & illud Matth. 7 Non potest arbor mala fructos bonos facere: nempe dũ talis est; sed potest, qui natus ex Deo est, gratiam, per quam natus est, amittere, & arbor mala malitiam deponere. at dum tales sunt non possunt facere habita ratione ad illud tempus & circumstantiam. Secundus modus de eo, quod sæpenumero contingit, vt illud Matth. 5. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. fieri

ta. fieri enim potest, vt quædam ciuitas abscondatur, maiore aliquo monte luminibus obiecto. Tertius modus est, secundum æquum: quod enim minime est æquum, nec rationi consentaneum, dici solet fieri non posse, vt est illud Matthæi 9. Non possunt filij thalami ieiunare, quandiu præsens est sponsus. Quartus modus est secundũ voluntatis auersionem: quod enim abhorremus, facere non posse dicimus; vt est illud Ioannis 6. Non potest mundus odisse vos. & Matth. 12. Quomodo potestis loqui bona, cum sitis mali? sub hoc quarto modo comprehenditur. quod difficile & arduum est, hoc enim dicimus aliquando impossibile: nam quod abhorret voluntas difficile, & arduum est facere. Quintus modus est secundum naturam: quod enim secundum naturæ potentiam fieri non potest, id impossibile dicimus. Vt est illud Ioan. 3. Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? & Mat. 19. Non potest camelus transire per foramen acus: hæc enim fieri non possunt secundum naturam. Sextus modus est, quando nulla ratione fieri potest; sic dicimus non posse Deum esse malum, non posse fieri, vt sex & quatuor non conficiant decem. tale est illud Ioan. 5. Non potest facere filius, nisi quod viderit Patrem faciẽtem; cum enim vna sit vtriusque essentia, & potentia, nihil facit Pater, quod non & filius faciat. Hos sex modos doctè, & verè, ex scriptura, & cõmuni loquendi modo colligit, & comprobat Gregorius, ad quem autem horum referendum sit, quod nunc dicitur considerare oportet. Quod vt facilius assequamur, inquiramus, qua ratione excœcatus & obduratus, non posse credere dicatur. Nam talis modus aptabitur loco præsenti: vt enim ex commentario constat, sensus verborum Ioannis hic est; Non poterant credere propter excœcationem, & obdurationem ab Isaia prædictam. idem igitur sensus est, ac si dicas; excœcati, & obdurati erant, idcirco credere non poterant. Quomodo autem excœcatus, & obdũratus credere non possit, non eadem ratione exponunt Doctores. Augustinus tract. 53. eos non potuisse credere sentit, quia re uera absolutè non poterant, non quod Deus non posset illos illuminare, & conuertere; sed quod non haberent illi à Deo auxilium, quo se possent conuertere: qui modus ad quintum reduci potest. Iudæi ergo voluntate sua in eam se coniecerunt cœcitatem, & obdurationem, quia voluerunt; at postquam tales extiterunt, iam non eis liberum fuit, nec potuerũt resipiscere, & credere, iusto Dei iudicio, propter illorum malitiam & prauitatem excœcati. Hæc est mens Augustini. Aliter Chrysostomus hom. 67. & Euthym. sentiunt; nempe & excœcatos, & obduratos absolutè potuisse credere, si voluissent; & dictos non posse, propter auersam voluntatem eorum, quia abhorrebant nimium à credendo, quod autem maxime nolumus, dicimur non posse facere, sicut & illud Ioan. 6. Non potest mundus odisse vos, modus hic est quartus secundum annumerationem Gregorij. Augustini sententia non mihi multum probatur, quia nititur huic fundamẽto, obduratos, & excœcatos omni auxilio diuino destitui, quo conuerti possint. quod non video ratione sufficienti probari posse; nemo enim in hoc seculo ita destituitur auxilio Dei, vt conuerti nequeat, quamuis propter peccata aliqui multis auxilijs priuentur, & ijs sine quibus difficillimum erit conuerti, at non impossibile. de qua re non est hic locus plura tractandi. Modus Chrysosto. mihi magis probatur, nempe non potuisse credere, quia præ excœcatione, & obduratione valde abhorrebant credere in Christum, auersissimeque erant eorum voluntates ab eo, id tamen non fecit, vt absolutè non potuissent credere: potuerunt enim credere; sed vti diximus, difficillimè; tum multis destituti auxilijs; tum nimia obduratione, & voluntatis auersione. Hæc doctrina probabilior, & communior est, & est similis sensus illius. Ioan. 5. Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem capitis? Sententia tamen Augustini non est improbabilis. De hac autem excœcatione, & obduratione in commentario, & annotatione sequentibus tractabitur.

Excœcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.

COMMENTARIVS.

HAec sunt Isaiæ verba, quæ habentur cap. 6. vbi quantum ad verba spectat, attende Ioannem non tam verba, quam sensum ipsum, vt sæpe Euangelistæ faciunt, allegasse: in hebræo enim sic habetur, Excœca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Septuaginta autem aliter verterunt, nempe; Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt. quam versionem Matthæus cap. 13. & Paulus Act. 28. secuti sunt, & ea verba retulerunt; quæ res probat sensum Spiritus sancti non esse solum eum, quem verba Ioannis præ se ferunt, sed simul quem verba Matthæi. Rursus vnum & eundem sensum esse, siue legas, vt in Hebræo legimus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

gimus, siue, vt Ioannes allegat, siue vt Matthæus, & Paulus referunt. Verba enim diuersa sunt, sensus tamen idem est; idcirco nulla est repugnantia, nec contradictio. sensus enim præcipue est attendendus. Existimo ego hanc verborum varietatem Spiritus sancti consilio factam esse, vt ex vna lectione sensum alterius sine errore comprehenderemus, vt paulo inferius constabit. Esse autem Deum, qui nunc dicitur excœcasse, & obdurasse, docet Paulus, qui ad Rom. 11. hunc eundem locum sub alijs verbis allegauit, sensum etiam respiciens. Dedit, inquit, illis Deus spiritum compunctionis, oculos, vt non videant, & aures, vt non audiant. Ecce vides Deum esse, de quo Isaias dixit: Excœca cor populi huius, & aures aggraua; & Ioannes etiam, Excœcauit oculos eorum, & indurauit cor. quod enim futurum erat, prænuntiauit Propheta, quamuis sub forma illa loquendi; Excœca, & obdura: non enim imprecabatur Iudæis excœcationem, sed quam futuram nouerat, sub illa forma prophetis consueta prædicebat. Ioannes autem modum mutauit loquendi, Excœcauit, & obdurauit, vt exponeret Isaiam non imprecatum fuisse, sed prænuntiasse. Ne autem verba Ioannis alijs occasioni errandi essent, existimantibus Deum causam esse excœcationis, & obdurationis, quasi ipse iniecisset eis tenebras, & cor eorum molle indurasset; idcirco Matthæus, & Paulus aliter hæc verba retulerunt, vt ex eis intelligeremus, qua ratione Deus excœcasse, & obdurasse dictus fuerit. Auribus, inquit, grauiter audierunt, & oculos ipsi clauserunt. ecce ipsi sunt causa suæ excœcationis, & obdurationis, quia oculos clauserunt nolentes lumen veritatis recipere; ipsi aures aggrauarunt, & cor obdurarunt odio prosequentes loquentem dominum. Quando igitur dicitur Christus, seu Deus excœcare, et obdurare, intellige id dictum ex accidenti quodam, quia ipse locutus est, ipse verbum veritatis docuit, lumen fidei suæ sparsit, non vtique vt illi excœcarentur, vel obdurarentur; at ipsi sua malitia nolentes recipere, excœcati dicuntur verbo & lumine Christi, qui nihil minus, quàm excœcationem eorum proponebat. Hoc expressit Salomon cap 2. Excœcauit, inquit, eos malitia eorum. Excœcatio ad intellectum, obduratio ad affectum pertinet. Iudæi enim nec veritatem intellectu perceperunt, nec affectu voluerunt percipere.

ANNOTATIO XXI.

Quid sit excœcatio, & obdurare.

DVo in præsenti loco declaratione indigẽt. Vnum est, quæ sit ista excœcatio, & obduratio Iudæorum. Alterum, qua ratione Deus excœcasse, & obdurasse eos dictus sit. Sunt autem hæc difficilia quidem cognitu, sed necessaria ad loci præsentis, & multorum, quæ in scriptura occurrunt, intelligentiam; quam si nostri temporis Hæretici assecuti essent, non tam grauiter in hac parte errassent, nec de Deo impiè sensissent, docentes Deũ causam esse peccati. quantum igitur ad primum spectat, attende neminem propriè excœcari dici, nisi qui prius videbat: excœcare enim est cœcum facere, & excœcari cœcum fieri; cœcus autem non fit, nisi videns. Iudæus igitur, si excœcatus est, prius videbat, & ita est; nam ante Domini aduentum veram fidem habebat, scripturarum sensum assequebatur, Christũ venturum, aliaque multa diuinitus reuelata credebat, vt vere videns fuerit, & inter vidẽtes & fideles computatus; Gentes enim in tenebris; Iudæi in lumine ambulabant. Adueniente autem Christo, quem venturum Iudæus credebat & sperabat, lumen hoc amisit, & ex vidente cœcus factus est. Dum enim in venientem non credidit, fides in eo non mansit: nam præsente Christo, credere in venturum fides non est, sed error. debuerat autem Iudæus transitum quendam facere, & quem venturum credebat venientem recipere, in eumque credere, & hac ratione fidem conseruasset; at veniente non recepto, omnino fidem amisit, & excœcatus est. Erat autem fides illorum ante aduentum talis, vt si sapijssent Iudæi, potuissent venientem agnoscere: nam multa signa à Deo acceperant vt eum possent discernere. lumen ergo habebat Iudęus, sed amisit, excœcatus igitur est. Adde etiam excœcatum dici non solum, quia lumen amisit, sed quia à lumine nimis remotus est, sic enim solemus aliquem excœcatum dicere, vt sit nomen etiam augmẽti, & cuiusdã habitus in luminis priuatione: non enim solum non viderunt, sed in hac priuatione luminis nimium inhæserunt, & nimis à veritate recesserunt plurimis erroribus contra veritatem conceptis. Ecce qualiter excœcati dicantur Iudæi illi. Dicuntur etiã nostri tẽporis Iudæi excœcati; quamuis nunquam ipsi viderint, quia tamen parentes, à quibus descendunt, viderunt. solet autem totum corpus, & multitudo pro vno

vno reputari. sic Matthæi 23. dicitur. Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt; quamuis non id facerent illi ijdem, quibus Christus tunc loquebatur. hæc de excœcatione.

Obduratio autem ad voluntatem, & affectum pertinet: dicitur autem voluntas obdurata, ratione habita ad aliud; quando non solum non inclinatur, vt illud velit, sed aliquo contrario affectu multum impeditur, & detinetur, ne illud velit. Sit exemplum; est aliquis, qui pacem cum inimico inire non vult, non hoc solo obduratus dicitur; sed quando multa adsunt, quæ eum detinent, ne id faciat, auertuntque voluntatẽ eius à pace, & in contrariam partem impellunt; hic obduratus dicitur, metaphora sumpta à corpore duro, quod non facile tactibus cedit. sic affectus obduratus resistit precibus, & rationibus inducentibus, vt aliquid velit, & acceptet. Cor Iudæorum ante Christi aduentum non erat obduratum, ne Christum reciperet; At quando prædicantem, miracula facientem, vocantemque ad se omnes audierunt, & viderunt; tunc increduli obdurari cœperunt. obdurarunt autem affectũ eorum, ne in Christum inclinaretur, ambitio, auaritia, superbia, odium capitale contra Christum: hæc omnia, quorum passim diuina scriptura mentionem facit, in contrariam partem voluntates eorum auerterunt; & ita obdurarunt, vt miraculis stupendis, & vocibus apertis Christi non cederent. Ecce qua ratione obdurati dicuntur. Hæc excœcatio igitur, & obduratio est, quã prædixit Isaias, & quam Euangelista dicit causam esse, quòd non crediderint, nec credere potuerint.

Objiciet aliquis vnum, nempe incredulitatem potius videri causam excœcationis, & obdurationis, quam contra, excœcationem, & obdurationem causam, quòd non crediderint. Rectè objicitur, sed vt res hæc declaretur, aduerte Ioannem non adferre excœcationem, & obdurationem tanquam causam, quod non crediderint, sed quod credere non potuerint. Verum est enim, dum Christo fidem non adhibuerunt, excœcatos, & obduratos fuisse: hæc tamen excœcatio, & obduratio effecit postea: vt quamuis plura, & magna miracula Christus ediderit, quamquam apertè eis locutus fuerit, adhuc non crediderint; à principio igitur nõ crediderunt, & lumen amiserunt, & indurari cœperunt; quæ excœcatio, & obduratio tanta fuit postea, vt nec insuscitantem mortuum quatriduanum crederent. Et hoc est, quod Ioannes nunc dicit. loquitur enim de incredulitate eorum post tot signa; *Cum*, inquit, *tanta signa fecisset, non credebant.* Perpende, *Non credebant*, id est, adhuc in sua infidelitate perseuerabãt, & perfidi erant, & huius perfidiæ, & obstinatæ infidelitatis, causa erat eorum excœcatio, & obduratio. Non enim, vti dixi-

Quare Deus excœcare, & obdurare dicatur.

mus, excœcati erant, quia lumen fidei amiserant; sed quia nimis disiuncti erant à veritate multis erroribus, & falsis opinionibus contra Christum conceptis, quem dœmoniacum & seductorem, & legis transgressorem reputabant. De obdurationc autem hoc est peculiare, fuisse prius ambitiosos, & auaros; tamen hæc non obdurarunt eorum cor, sed postquam Christum audire primo noluerunt, cœperunt obdurari corda eorum, & effectum est ne postea vlla ratione acceptarent, immo vt eum morti traderent. Hæc de illa priori difficultate proposita; posteriorem autem, ne prolixitas indistincta, confusionem generet, ad sequentẽ annotationem remittimus.

ANNOTATIO XXII.

POsterius illud propositum examinandum nunc est, nempe qua ratione Deus excœcasse, & obdurasse dictus sit. Aduertendum maximè est, effectum tribui alicui, & in scripturis, & in communi vsu loquendi tripliciter. Vno modo, quando impedire cum potuisset talem effectum, noluit, maximè autem cum impedire ad eum pertineret. hoc modo illud Act. 20. dictum est; Mundus sum à sanguine omnium; non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis; significans si non annuntiasset, mundum se à sanguine non fuisse futurum. & illud Ezechiel 33. Si speculator venerit, & non insonuerit buccina, sanguinem de manu speculatoris requiram. iuxta hanc significationem dixit Ambrosius. Si pauperem fame pereuntem non pauisti, occidisti.

Altero modo tribuitur alicui, quando id fecit, vnde occasio nata est, ex qua effectus ille euenit: quamuis ille non intenderit talem effectum, nec quod fecit, ad talem effectum esset ordinatus; hoc modo dictum est illud. 3. Reg. 17. Ingressus es ad me, vt interficeres filium meum. sciebat mulier illa Eliam non interfecisse, nec vt misse, vt filius interficeretur; tamen aduentum Eliæ occasionem fuisse, quod filius eius mortuus est, existimabat: credidit enim se tantum Prophetam in domum suam, non vt debebat, honorificè recepisse, & ea de causa culpam contraxisse, propter quam in filio puniretur, idcirco effectum tribuit Eliæ; vt interficeres, inquit, filium meum. Iuxta hoc locutionis genus dicimus; quando aliquis visitat infirmum, & admonet status, & periculi, vt corrigatur; si infirmus irascatur, & præ ira morbus ingraueścat, & moriatur; mortem visitãti tribuimus, & eum occidisse infirmum affirmamus, quia occasionem, quamuis remotã, nec ad talem effectũ ordinatã dedit. Tertio modo tribuitur effectus illi, qui veram causam, vnde effectus sequitur, exhibuit; sicut qui gladio occidit, aut id adhibet, vnde mors

Universidad de Deusto
Biblioteca

sequitur; ad quem modum, qui iuuat, & consulit, aut mandat, reducitur.

His suppositis, vt proposito applicemus. Sciendum, tripliciter posse vnum excœcari ab altero. Primo modo quia impedire potuit, ne visum amitteret, & in cœcitatem incideret: noluit autem, sed permisit. Altero modo, quia fecit aliquid, quod occasio fuit illi errandi, & visum amittendi. Tertio, quia ipsum visum abstulit, immittendo errorem, & deceptionem. Sint horum exempla (loquimur enim de spirituali excœcatione intellectus) Est aliquis, qui vidit vnum alteri falsam doctrinam tradentem, quam auditor suscipiens excœcatur, & errat, nec tamen ille impedit cum posset; talis eum excœcasse dicitur. Rursus est aliquis prædicator, qui veram doctrinam prædicat, vt doceat veritatem; tamen aliquis auditor ignarus non rectè percipiens falsum concipit sensum; similiter odio, vel aliqua alia iniqua affectione dispositus, non recipit, nec vera existimat, quæ prædicat; talis excœcatur, & prædicans dicitur excœcasse. Rursus est alius, qui falsa prædicat dogmata, & talia audientibus persuadet, iste excœcat verè, & causa est propria excœcationis. Qui etiam inducit audientes, vt talia recipiant, etiam excœcat. Hæc eadem de induratione dicimus; indurat enim, qui cum possit emollire animum alterius, negligit; indurat etiam, qui aliquid facit, vnde alius occasionem obdurationis accipit: solemus enim dicere, quando aliquis rogat alterum, & preces fundit, vt aliquid faciat, si iste nolit, & in suo perseueret proposito, induratum esse à rogante; non quod rogans verè duritiem effecerit, sed quod ille occasionem pertinacius suo inhærendi proposito acceperit: indurat etiam, qui inducit, & veram causam adhibet, vt aliquis in suo iniquo proposito perseueret. Cum igitur hi tres sint modi, & Deus excœcare, & indurare dicatur, quo horum modorum excœcare, & indurare dictus sit, inquirendum est. In primis nemo Catholicus, nec pius dubitat, Deum non excœcare, nec indurare modo tertio, quasi ipse sit causa, qui errorem immittat, & decipiat hominem, & humanos affectus induret, & obstinatos ac pertinaces faciat: longe hæc à Deo, & Christo domino absunt; Si enim Deum peccare posse impium est affirmare, quia bonus est, & bonitas infinita; impium etiam est affirmare causam esse veram, & propriam peccati; hoc enim infinitæ bonitati repugnat; quòd Matth. 7. docuit nos Christus dicens; Arbor bona non potest malos fructus facere, qua igitur ratione fons ipse bonitatis malos fructus faciet, si quod participatione bonum est, nō potest facere? Iacob. 1. monet nos Apostolus; Nemo cum tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur, Deus enim intentator malorum est, & neminem tentat. Sensus est. Sicut ipse tentari nequit, à malo, quia malum in se non valet recipere, ita etiam neminem tentat ad malum. Plena est scriptura huiusmodi testimonijs. est de eadem materia docta, & elegans homilia Basilij, cuius titulus est; Quod Deus non sit auctor malorum.

Primo autem modo Deus excœcat, & indurat, quia non prohibet, cum possit, ne homo incidat in errores, & indurationes, sed dimittit eos incidere: & hac ratione August. tractat. 53. intelligendus est, & est communis doctrina Catholicorum: declaratione tamen indiget, quam adhibebimus si tamen prius obiectioni cuidam respondemus. Dicet enim aliquis, qui potest impedire malum, & non impedit, causa mali est, & peccat; igitur Deo imputabitur peccatum, quia cum possit non prohibet? Respondeo duo: Vnum est Deum non dici non prohibere, aut non impedire, quia nihil faciat, quominus malum non fiat: non enim sic est; nam hominibus semper id præstat, quo ipsi possint, si velint, in malum non labi. is autem, qui præstat quod alteri satis est, vt malum caueat, si velit, à culpa est immunis, etiāsi ille alter in malū labatur. quamuis igitur Deus sua omnipotentia posset omne malū, & peccatum impedire, tamen cum hominibus ea exhibeat, quibus possint si velint, malum cauere; culpa, aut propria causa mali, Deo tribui non potest, sed ipsi homini. Alterum est, non semper etiam apud homines, qui potest impedire malum, aut effectum aliquē si non impediat, causa dicitur illius propria, nec ei culpa imputatur, nisi adsit etiā aliud, vt illi incumbat ex officio, aut particulari aliqua ratione id impedire: multa enim fiunt in ciuitatibus homicidia, quæ si ciues omnem adhiberēt diligentiam, non euenirent, nec perpetrarentur, sed ea cura non incumbit, nisi publicis personis, idcirco non ipsis culpa imputatur. Cum igitur Deus non teneatur impedire homines omnino ne peccent, & errēt, & obdurentur, cum sit summa hæc gratia, qua ipsi efficiuntur indigni, immo iustè possent denegare id auxilium, quo possunt non peccare, si velint: non est cur vlla ratione Deo malum hoc imputetur. Obijcies iterum, quare ergo excœcare, & obdurare dicitur? Respondeo, vt nos timeamus scientes propter peccata nostra sæpe Deum negare nobis suum auxilium, quo impedirentur mala: & sinere in cœcitatem mentis, & voluntatis obdurationem labi; quamuis non neget propter suam misericordiam auxilium, vt liberum sit nobis, si velimus, in ea mala non præcipitari. Deus igitur excœcare, & obdurare, similiter decipere, immittere spiritum erroris, in scripturis hac ratione, & modo dictus est.

Præter hunc autem modū etiam secundo dicitur excœcare, & obdurare, quia nimirū ea facit, quæ occasio sūt, peccatoribus, & malis cœcitatis & obdurationis, quamuis non ea intentione à Deo fiant, quem modum doctè, & eleganter tradit Hiero. epist. ad Hedibiam. quæst. 10. hoc vtens exemplo. Sol lumen suum expandit, quo calefacit, ex diuersa tamen corporum dispositione fit, vt vnum rarefiat, alterum obduretur; mollescit enim cera, indurescit lutum. sic vno diuino opere bono, mali ob suam malitiam peiores fiunt, boni vero meliores: nam vitam bonis, & malis Deus impertit, temporalia bona his, & illis communia facit, vt bene operentur; at mali vita longiori, & temporalium copia peiores fiunt, boni vero meliores. Hac ratione Christus sua doctrina, & miraculis excœcasse, & obdurasse Iudæos dicitur: nam illi auari, inuidi, & superbi odium maius contra eum conceperunt, & inde magis occasionem errandi rapuerunt, vt dicerent esse seductorem, & dæmoniacum; Et quod omnibus, vt verum cognoscerent, & salutem complecterentur, à Christo factum est, ipsi in suam pernicie conuerterunt. Non igitur Christus causa fuit, sed ipsi sibi causa fuerunt erroris, & obdurationis, iusto Dei iudicio id permittente. bonis enim malum ad bonum prodest; at mali etiam bona in malum conuertunt, & in licentiam, & occasionem peccatorum. Ex his facile est cognoscere, quæ sit causa vera, & propria excœcationis, & obdurationis tertio modo, ipsimet nimirum improbi, qui oculos aperire, recusant, & affectū conuertere, cum nunquā denegetur auxiliū diuinū, quo possint resipiscere. Sic igitur Deus excœcat, & indurat, vt nōipse causa sit tertio modo, sed homo & ipsius malitia; idcirco rectè Matthæus, & Paulus, vt in cōmentario dixi mus, interpretati sunt, verba hæc. Clauserunt, inquiunt, oculos, & grauiter audierunt. Sunt multa, quæ de hac materia dici possent, sed ad intelligentiam sententiæ huius hæc sufficere videtur.

Vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.

COMMENTARIVS.

VErba sunt eiusdem Prophetæ superioribus coniuncta, & particula *vt*, non ponitur causaliter, sed consecutiue. vt sit sensus; Excœcati, & obdurati sunt Iudæi, ex qua excœcatione, & obdurationē prouenit, vt oculis mentis non viderint, nec corde intellexerint; id est, non agnouerunt, nec crediderunt: mens enim per cœcitatē non agnouit, & voluntas per obdurationem intellectum ne crederet, auertit. Intelligere enim corde, quod credere est, ad effectum simul, & cognitionem refertur; videre autem oculis, ad agnitionem pertinet: ac si diceret; non agnouerunt Christum, nec in ipsum crediderunt: non agnoscentes autem, nec credentes, non sunt conuersi à vijs suis prauis ad verum medicum, nec à peccatis liberati, & sanati sunt. Vide quanta mala sint ob excœcationem, & obdurationem consecuta. Illæ negationes etiam duo verba posteriora complectuntur. ac si diceret; non intellexerunt, & non intelligentes, non sunt conuersi, non conuersi autem, non sunt sanati.

ANNOTATIO XXIII.

Expositio Augustini nō probatur.

AVg. tract. 53. Verba duo, *Conuertantur, & sanem eos*, affirmatiuè legit, in hunc sensum. Excœcati, & obdurati sunt, vt non videntes, nec intelligentes tanquam à Deo puniti, & castigati, hac ratione conuertantur, & sanentur. Sed non est expositio sensui Prophetæ conformis; omnia enim verba negatio complectitur modo exposito, quam etiam expositionem Augustinus probat. Retulit autem Ioannes hæc etiam verba, vt incredulos in Christum terrore percutiat, & ad ipsum conuertat, docens sanari non posse, nisi deposita excœcatione, & obduratione, in Christum ex corde credant.

Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo.

COMMENTARIVS.

VErba sunt hæc Euangelistæ. Relatiua autem illa *Eius*, & *Eo*, ad Christum referuntur, in quem Iudæi non credebant, cum tanta signa fecisset; vt sit sensus; hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam Christi, & locutus est de Christo. Hoc factum fuit in illa magnifica, & illustri visione cap. 6. quando vidit Dominum sedentem in solio maiestatis suæ, & alia, quæ ibi referuntur. Gloriam appellat illam splendoris, & maiestatis speciem, diuinitatis quoddam exterius signum, qua etiam ratione Moyses dictus est gloriam

Universidad de Deusto
Biblioteca

riam Dei vidisse, quibus verbis diuinitas Christi confirmatur. Interrogabit aliquis; quid Isaias tunc locutus est de Christo? Respõdet Euthymius hoc esse, quod modo refert Ioannes, nempe excœcarionem, & obdurationem Iudæorum futuram Christi aduentus tempore. Iterum interrogabis, quare Euangelista hæc adiunxit verba. nonne satis erat testimonium Isaiæ adduxisse? Respondeo hoc factum, vt diuinitatem Christi testimonio eodem comprobaret, & eo infidelitatem Iudæorum magis conuinceret, & damnaret; simul etiam fidelium corda, ad legenda, quæ de eius morte, & passione iam iam narrare incipit, disponeret; Scandalum enim mortis eius tollitur, quando oculus mentis in eius diuinitate figitur.

ANNOTATIO XXIV.

Qua Trinitatis persona in visionibus veteris testamenti apparuerit.

DIfficilis est controuersia inter antiquos Patres, an in visionibus illis veteris testamenti, quæ sub speciebus sensibilibus fiebant, Pater apparuerit. Hilarius enim lib. 5. de Trini. tenet generaliter Filium semper apparuisse patribus, nunquam autem Patrem. consentit huic sententiæ Tertul. lib. aduersus Praxeam. similiter Ambro. Luc. 1. cap. de Angeli apparitione. & ante eos Clemens lib. 5. Constituit. cap. 16. Contrariam partem tuetur Irenæ. lib. 4. cap. 37. docens etiam Patrem apparuisse, & visum esse. idē etiam sentiunt Athana. lib. de communi essentia Patris Filij & Spiritus sancti. & Basil. lib. 5. con. Eunomi. hi duo doctores etiam de hoc loco Isaiæ tractantes, Patrem visum dicunt sedentem in solio; at quia Ioannes tribuit hoc filio, & Paulus Act. vlt. Spiritui Sancto, respondet Athana. lib. de incarna. Christi, id dictum esse, quia vna est vtriusque essentia, quod vna persona facit, facit altera, & qui videt Patrem, videt Filium. Cyril. autem lib. 3. in Ioan. cap. 19. & lib. 12. Thesau. cap. 2. & Ambr. lib. 3. de Spiritu sancto cap. 23, tenent filium apparuisse in hac visione Isaiæ, & Ambr. respondet Patrem, & Spiritum sanctũ dici visum ratione vnius essentiæ. Quod enim dicit Athanasi. de filio, qui visus dicitur, quia vnius est essentiæ cum Patre, hoc Ambrosius respondet de Patre, qui visus dicitur ratione vnius essentiæ cum Filio; tamen speciem illam filij fuisse existimat, non Patris, vt Athanasius sentit.

Auctoris sententia.

Negandum non est probabiles esse Patrum tantorum sententias; mihi tamen probabilius videtur Patrem esse etiam visum in veteri testamento, nec esse generaliter verum, filium semper apparuisse, non Patrem. Et, vt omittam alia multa, illud vnum mihi multum persuadet. Deutero. 18. relatum a Moyse; quando enim Deus dedit legem, & sub ignis, & tonitrui specie apparuit, populo timente accedere, Deumque per se audire detrectante, ac petente audire per tertiam personam loquentem; Dixit Deus Moysi. Bene sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, ponam verba mea in ore eius, & qui non audierit, ego vltor existam. Hæc verba de Christo sunt, tunc incarnando, per quem nobis locutus est Deus verbum salutis; qui igitur loquebatur Pater est, qui hæc promisit, & qui suscitauit eum mittendo; ipse etiam est, qui iudicat incredulos, testante ipso Domino. Ioan. 8. Ego non quæro gloriam meam, est, qui quærat, & iudicet, quibus verbis significauit Patrem, à quo missus erat. superius etiam Ioan. 5. iterum loquens de Patre dixit, Vocem eius non audistis, & speciem eius non vidistis, quæ de Patre esse intelligenda, cuius vocem audire timuerunt, in eorum expositione ostendimus. Negari igitur vix potest, Patrem visum fuisse patribus sub specie aliqua sensibili.

Si autem de hac visione Isaiæ loquamur, existimo speciem illam, quæ in solio sedebat, non vnam solam personam, sed tres representasse, vt non imago Patris, aut Filij tantum, sed totius Trinitatis fuerit. sicut, & Abraham tres vidit, & vnum adorauit. mihique hoc persuadeo; Primo quia Seraphin, qui adstabant, tribus acclamationibus vtebantur; Sanctus, Sanctus, Sãctus Dominus Deus quod profectò indicat speciem illam totius Trinitatis fuisse; at quia vnus Deus est. idcirco in singulari loquitur; Vidi Dominũ sedentem. Secundo, quia nisi fuisset imago totius Trinitatis, nõ esset ad Spiritum sanctum relata à Paulo, vti diximus: nõ enim respõsio Athanasij & Ambro. satisfacit; nempe ratione vnius essentiæ Trinitatis, imaginem modo vni, modo alteri tribui personæ; nam quamuis vnica sit essentia Trinitatis, nihil prohibet imaginem vnius personæ, non alterius esse signum. colũba enim illa in baptismo Christi Spiritum sanctum solũ repræsentabat, nec dicimus Patrem descendisse in specie columbæ, vel Filium, sed solum Spiritum sanctum; ita in hac visione Isaiæ, nisi imago etiam Spiritum sanctum, & Filium repræsentasset, nunquam filio à Ioanne, Spiritui sancto à Paulo adscripta esset; at quia totius Trinitatis imago erat, hinc est, quod Ioannes ad Filium, Paulus ad Spiritum sanctum referunt. ibi enim visus est Filius, visus est Spiritus sanctus sub illa specie. ita autem visum dicit Ioannes Filium, vt non excludat Spiritum sanctum. similiter & Paulus filium non excludit, nec etiam Pater est excludendus, non tantum propter vnitatem essentiæ, vt Athan. & Ambro. sentiunt, sed etiam propter speciem ipsam, quæ tres personas repræsentabat modo diuino, & ineffabili. Hæc satis sunt pro huius loci explicatione.

Verum

Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt e Synagoga non eiicerentur.

COMMENTARIVS.

POst Iudæorum incredulitatem qui, cum tanta Christus fecisset signa, non credebant, narratam, & testimonio Propheræ conuictam; Aliorum fidem reprehẽdit. & est sensus: Non solum Iudæi, cum tanta signa fecisset, non credebant, sed multi etiam ex maioribus. & primoribus eorum credebant quidem, tamen non confitebantur metu Phariseorum, ne è Synagoga eijcerentur; illi in fide, hi in confessione defecerunt, quæ necessaria est ad salutem. Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. Notanda est rabies Pharisæorum contra Christum, quam etiam primi Iudæorum formidabant; erant enim in rebus ad religionẽ pertinentibus maximæ auctoritatis apud Iudæos, quibus sacerdotum Principes multum in his deferebant. Aduerte hos credidisse in Christũ, quia ipsum verum Messiam existimabant, vt verè erat; tamen reprehendi ab Euangelista, quia cum fide Dei charitatem non habebant, diligentes plus gloriam hominum. vt inferius dicetur, quod hæreticos nostri temporis conuincit, negantes fidē esse posse sine Charitate; at hos Ioãnes credidisse affirmat, dilexisse autem negat. Particula, *Verumtamen*, aduersatiua est, & facit sensum hunc: quamuis maior pars Iudæorum non crediderit in eũ, tamen aliqui crediderunt ex primis, sed hi adhuc imperfectè nimis, quia non confitebantur. Illa etiam particula *Et*, indicat etiam alios præter Principes credidisse, sed hi, & illi metu Phariseorum non confitebantur, & propterea dicebant Pharisei superius Ioan. 7. Nemo ex principibus credidit in eum; credebant quidem, sed occulta erat eorum fides, deficiente exteriori confessione præ metu, & ideo Pharisæi ignorantes talem fidem, illos credidisse negarunt.

Dilexerunt enim gloriam hominum, magis quam gloriam Dei.

CAusam, cur non confiterentur, exprimit Euangelista; nempe quia prætulerunt magni fieri ab hominibus potius, quam à Deo, hoc est diligere magis gloriam hominum, quam gloriam Dei. Idem est sensus cum verbis illis superioribus, cap. 5. Accipitis gloriam ab inuicem, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis. Gloriam hominum appellat claram notitiam, & honorificam opinionem, quam de aliquo homines habent; gloriam autem Dei existimationem etiã bonam, & magnam, quam habet Deus de homine, iuxta illud ad Rom. 4. Habet gloriam, sed non apud Deum. Isti autem principes pluris fecerunt apud homines magnifieri, quam apud Deum; cum enim se è Synagoga eijci, & contemni à suis timerent, si Christum confiterentur, noluerunt confiteri. Ita hunc locũ exponit Aug. lib. 5. ciui. ca. 19. vbi ostendit Apostolos contrarium fecisse, qui pro nomine Iesu contumelias, iniurias, flagella, & mortem pati, & nihili ab hominibus fieri elegerũt.

Iesus autem clamauit, & dixit, qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.

REctè Euangelista hæc verba coniunxit superioribus, ostendens occasione incredulorum, & trepidantium ea Dominum protulisse; nihil enim eum latebat. Magnifacit autem fidem, quæ in ipsum habenda erat, vt ex hoc incredulos terreat, grauitate infidelitatis eorum considerata; & trepidos roboret, ad confessionem proposita excellentia fidei, idcirco clamat liberè, & palam loquens vel ipso clamore illorum metum, & occultam trepidationem arguens, & dicit, *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me*, id est, qui mihi credit, ne existimet se homini soli fidem dare, sed simul Deo: non est humana fides, & diuina illorum, qui in me credunt; credere enim mihi, credere etiam Deo est. Perpende ergo eius, qui non credit, à sensu contrario, infidelitatem non esse contra hominem solum, sed etiam contra Deum. timeat etiam non tantum incredulus, sed simul, qui occultat, & dissimulat fidem: non enim fidem humanam sed diuinam celat, & occultat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tat, reuſque vterque efficitur contra Deum, tam qui non credit, quam qui credit, & non audet confiteri. Huiuſmodi verba non ſunt negationis abſolutæ, ſed vti ſæpe iam diximus, exaggerationis cuiuſdam in hunc ſenſum. Qui credit in me, non tantum credit in me, ſed etiam in eum, qui miſit me. Simile illud eſt Mar. 9. Qui me ſuſcipit, non ſuſcipit me, ſed eũ qui miſit me, vt non hominis ſolius ſed etiam Dei hominem conſiderent, qui ſuſcipiunt, & credunt. Quibus verbis, ſe non hominem tantum, ſed ſimul Dei filium, à Patre miſſum teſtatur: idcirco qui in eum credit, credit in Patrem, qui miſit eum, Ita exponit Ambro. lib. 5. de fide cap. 5. repellens vanam quorundam obiectionem dicentium, in Chriſtum non eſſe credendum, quia dixit ipſe; *Qui credit in me, non credit in me*; nec attendebant hoc dictum eſſe, vt non in ſolam humanitatem, quæ exterius apparebat, ſed ſimul in diuinitatem eius oculos mentis conuerterent.

Et qui videt me, videt eum, qui miſit me.

NE quis exiſtimaret ſuperiorem ſententiam; *Qui credit in me, credit in eum qui miſit me*, in eo ſenſu pronuntiatam eſſe, ſicut dici ſolet; qui credit Prophetæ miſſo a Deo, credit in Deum, non tamen quod ipſe Propheta ſit Deus; addit; *Qui videt me, videt eum, qui miſit me*, id eſt, non ſum ego ſicut Prophetæ à Deo miſſi; eſt enim in me ipſamet diuinitas Patris huic vnita humanitati, quia ego ſum Filius eius, eandem cum eo habens deitatẽ, & ſubſtantiam. Prophetæ quidem à Deo fuerant miſſi, ſed in eis non erat diuinitas, ſicut eſt in me. Qui ergo videt me, etiam Patrem videre dicitur, quia in me eſt eius ſubſtantia. Senſus eſt de viſione corporali, non quod Deus oculo corporeo videatur immediate, & per ſe, ſed mediante humanitate, cui diuina ſubſtantia Patris, & Filij eſt vnita, vt in annotatione explicatur.

ANNOTATIO XXV.

Quomodo in Chriſto videri pater dicitur.

VErba hæc Chriſti, *Qui videt me, videt Patrem*: poſſunt vera cenſeri de viſione corporali; qui enim videbat oculis corporeis Chriſtum, Deum videbat; non quidem per ſe, & immediatè, quia Deus inuiſibilis eſt, oculo corporeo, ſed mediatè: Sicut dicimus nos videre ſubſtantias, mediis tamen accidentibus, & videre perſonas hominum, cum non niſi figuræ eorum noſtris ſe oculis obijciant: ita videbatur Deus, ſed per humanitatem vnitam diuinitati; & ſicut Deus dicebatur pati, & crucifigi, quia humanitas crucifigebatur propter vnionem: ita etiam eadem de cauſa, & ratione videbatur Deus, ſicut etiam videbat, & loquebatur, & audiebat Deus: omnes enim hæ enuntiationes veræ ſunt, cumque eadẽ eſſet diuinitas Patris, qui videbat Chriſtum, videbat Patrẽ ratione vnius diuinitatis, & hoc commune fuit credentibus, & non credentibus; quamuis qui credebant, nouerant ſe, dum videbãt Chriſtum, ſimul videre Patrem & Deũ; at qui non credebant, id non agnoſcebant.

Huic expoſitioni repugnare videtur illud verbum Græcum, θεωρῶν, quod ſignificat potius mentis viſionem, & contemplationem; & ſic interpretantur Chryſo. hom. 68. & Euthymius, & Ambro. lib. 5. de fide cap. 5. & Aug. tract. 54. quamuis de viſione, & contemplatione, quæ per fidem eſt, exponant, nempe qui credit in Filium, credit in Patrem ſimul. Idem etiam ſentit Orig. lib. 7. con. Celſum, & hom. 3. in Canti. vbi abſurdum putat affirmare, qui videbant Chriſtũ oculo corporeo, poſſe dici videre Patrem; tamẽ non video, qua ratione id negari poſſit, modo enim aliquo, qui videbat Chriſtum, Deum videbat, vti diximus, qui enim videbatur, Deus erat, ergo qui videbat eum, Deum videbat. Nec iſta expoſitio de fide accommodari poteſt: Chriſtus enim in illa viſibili humanitate diuinitatem vnitam, & latentem ſignificare volebat, ſeque non merum hominem, ſed ſimul eſſe Deum; quod multo magis perfectè, & verè ſignificatur, loquẽdo de viſione corporali, vti diximus, qua, qui videt filium, videt & Patrem, quia vnius ſunt ſubſtantiæ. Iam enim præcedentibus verbis dixerat de fide, *Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum, qui miſit me*: nunc ſe conſubſtantialem ſignificat Patri ex viſione vtriuſque inſeparabili. Si igitur de fide exponamus, eſſet repetitio, non probatio præcedentis ſententiæ. Nec obſtat verbum Græcum; poſitum enim eſt loco verbi ὁρᾶν, quo vſus eſt Ioan. 14. Qui videt me Philippe, videt & Patrẽ meũ: & cõſultò vtitur nunc hoc verbo θεωρῶν, vt ſignificet, qui eũ videt, vti debere mentis ſpeculatione, & contẽplatione, vt latentẽ agnoſcat diuinitatem. Poſſent etiã hæc verba exponi de viſione mẽtis, & intellectus clarâ, qualis eſt beatorum; qui enim videt clarè Chriſtum, videt ſimul in eo Patrem, vt ſit ſenſus; Si me apertè agnoſceretis, & intueremini, videretis etiam Patrem; at quia de præſenti loquitur, & cum hominibus, Qui videt me, videt & Patrem, idcirco accommodatior eſt expoſitio prior.

Ego

Ego lux in mundum veni, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.

COMMENTARIVS.

CVm dixiſſet ſe Patrem habere Deum, eiuſdem ſubſtantiæ, & vnius naturæ, ábeoque eſſe miſſum; reddit cauſam quare ſit miſſus, & cur, cum ſit Dei filius, in mundum venerit. Et attende quam ſapienter, & artificioſè finem ſuis prædicationibus ad populum imponat; vltima primis coniungens, & totam rationem aduentus exponens. Ego, inquit, qui lux eram, in hunc veni mundum, vt illuminarem omnes, & in me crederent. Erant omnes quidem in tenebris mortis: Ego verè lux eram ęterna ſine principio, veni carne aſſumpta eripere ex his tenebris omnes, qui in me voluerint credere, nec alia via à tenebris vllus liberabitur, niſi per fidem in me: neceſſe enim eſt, præter credentes, omnes alios manere in tenebris. hic eſt ſenſus. Perpende verba, *Ego lux veni in mundum*, indicat lucem eſſe ante aduentum ſuum, non vt Prophetæ, non vt Ioannes: non enim erant hi lux priuſquam venirent in mundum, idcirco lux participata omnes fuerunt; at Chriſtus lux vera erat ſine principio, qui dignatus eſt venire: vt illuminaret eos, qui ſedebant in tenebris, & in vmbra mortis. Perpende iterum verbum, *Vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat*, igitur antequam crederet, etiamſi ſapientiam omnem mundi habuiſſet, in tenebris erat. Rurſus, qui non credit, in tenebris manet, non tantum eſt, ſed manet, quia ſine fide, tenebræ hæ in æternum manebunt: nec enim alia eſt via, nec ratio eas fugandi, & lumen diuinum recipiendi, niſi fides in Chriſtum, per quam ipſum Dei filium, & mundi Saluatorem credimus, & mandatis, ac verbis ipſius obedimus.

Et ſi quis audierit verba mea, & non cuſtodierit, ego non iudico eum; non enim veni, vt iudicem mundum, ſed, vt ſaluificem mundum.

PRoſequitur explicare ſui aduentus rationem, & inſtitutum, & terret non credentes in ſe, vt vel timore conuertantur. Et eſt ſenſus; Veni, vt credentes in me, in tenebris non maneant, qui vero non credunt verbis meis, ego quidem nunc nõ iudico eos, nec ſententiam profero, vt condemnem eos, quia hic aduentus meus non eſt ad iudicãdum, nec ad ferendũ ſententiam contra mundum, ſed ad ſaluandum. Quibus verbis inſinuat eos eſſe damnatione dignos: Nam dum cauſam aſſignat, cur non credentes non iudicentur, nẽpe quia non venit nunc ad iudicandum, ſignificat, ſi veniſſet, vtique eos iudicaſſet, & dãnaſſet. Non ergo miremini ò Iudæi, nec dicatis in cordibus veſtris, immò non credimus tibi; quid enim mali habemus ſi non credimus? hoc non eſt, quod culpa, & quidem grauis deſit; ſed quod non venio nunc ad iudicandum. Non dicit, non iudicabo, ſed non iudico de præſenti; dum tamen præſens tempus exprimit, tacitè ſe iudicaturũ poſtea inſinuat. In Græcis codicibus non habetur, *Cuſtodierit*, ſed crediderit, *Qui audierit verba mea, & non crediderit*, Senſus tamen vnus, & idem eſt.

Qui ſpernit me, & non accipit verba mea, habet, qui iudicet eum.

ATque ſine iudicio manere non credentes exiſtiment adiungit; quamuis ego non iudicem nunc, tamen qui me ſpernunt, nempe mea verba non recipientes, nec mihi credentes, habent qui iudicet, etiam nunc in hoc meo aduentu: non ergo arbitrentur incredduli ſe iudicium euaſuros, quamuis ego nunc eos iudicare non venerim. Patrẽ hũc iudicem intelligit, de quo Ioan. 8. dixerat: Ego nõ quæro gloriam meam, eſt qui quærat, & iudicet. in memoriam reducit his verbis illud patris verbum, & iudicium contra non credentes Chriſto. Deutero. 18. Quicunque non audierit, ego vltor exiſtam. Attende verbum, *Qui me ſpernit, & non accipit verba mea*: Hebraiſmus enim eſt, poſterius eſt prioris declaratio; ille ſpernit, qui non accipit verba, & qui Chriſto fidem non dederunt, iniuria, & contemptu eum affecerunt, ſed iudicium Dei omnipotentis non euaſerunt: puniti enim

ſunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt paulo post temporali, & spirituali pœna in hoc sæculo, & in futuro æterna: quando in captiuitatem & vastationem traditi sunt Romanis propter hoc peccatum, vt alijs in locis diximus.

ANNOTATIO XXVI.

Sermo Christi iudicabit.

DVo sunt hoc in loco annotanda. Vnum, cõmunem fere expositorum sententiam esse vt is, de quo nunc dicitur, *Habet qui iudicet eum*, sit sermo, de quo statim dicitur; *Sermo, quem locutus sum iudicabit illum*; vt verba sequentia explicent hanc præsentem sententiam. Ita exponunt Chrysostomus homil. 68. & Augustinus tract. 54. & Euthymius; tamen mihi non est visa expositio hæc legitima propter duo. Prius est, quia in his verbis, *Habet, qui iudicet*, verbum iudicandi sumitur in eadem significatione, in qua sumptum est in illis verbis, *Ego non iudico eum*: Est enim sensus; Ego nunc non iudico, tamen habet, qui iudicet: ac si dicat; Ego iudex nunc nõ sum, habet tamen iudicem; at sermo non est iudex, nec iudicare dicitur, sicut iudex, & sicut Deus, & Christus iudicant; sermo autem iudicare dicitur, quia est argumentum iudicandi, & ratio, quæ eos dignos damnatione facit, sicut & Regina Austri dicta est iudicatura. Verba igitur quæ sequuntur, non pertinent ad hæc quas explicent ea. Alterum est quia verbum hoc est de præsenti, Ego non iudico, sed habet iudicantem, nempe nunc in hoc sæculo, & tempore huius aduentus; at *Sermo*, qui sequitur iudicaturus dicitur in nouissimo die, non igitur ad hæc verba illa referuntur, propterea expositio commentarij mihi probabilior apparet. Alterum annotãdum est, quod miror neminem annotasse, Ambrosium libr. 1. de pœniten. cap. 11. illa verba, *Si quis audierit verba mea, & non custodierit*, legere affirmatiuè, *Si quis audierit verba mea & custodierit ea, ego non iudico.* ita Nouatiani legebãt, & Ambrosius talem probat lectionem, vt sit sensus; Si quis me audit, & credit, ego non iudico eũ sed potius saluo: quia non veni iudicare, sed saluare; & tunc est eadem sententia cum illa: Qui credit non iudicatur. Et fateor me valde suspicari hanc lectionem esse legitimam; quam sequens sententia confirmat; sequitur enim altera pars opposita, *Qui me spernit, & non accipit, habet qui iudicet.* prior igitur tota pars de credẽtibus erat, nempe qui audierit, & custodierit, non iudico eũ & tunc est integra illa sententia similis illi, *Qui credit non iudicatur, qui non credit, iam iudicatus est.* si autem prior pars esset de non credentibus, dicendum erat, Qui audierit verba mea, & non custodierit, seu non crediderit ea, ego non iudico, quia non veni iudicare, habet tamen, qui iudicet eum. nec erat opus addere, qui me spernit, & non accipit verba mea, horum additio videtur antitheſis superiorum, & proinde legenda sunt affirmatiuè; at quia communis lectio Græca, & Latina aliter habet, nos secuti sumus eam in commentario, tamen hoc annotasse non erit inutile.

Diuersa lectio Ambrosij.

Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die.

COMMENTARIVS.

TAcitè insinuat Dominus se venturũ in nouissimo die, & iudicaturum eos, vt annotat Aug. tract. 54. & est sensus præter iudicium præsens, quod non credentes subibunt, habent aliud in nouissimo die. *Sermo*, inquit, *quem locutus sum, in nouissimo die iudicabit eos*, id est, eos dignos damnatione, & condemnatione apertissimè demonstrabit: iuxta illud Ioannis 15. Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent. Hebraismus est, & supplenda particula coniungens, nempe, *Et sermo quem locutus sum*: solent enim Hebræi illam aliquando prætermittere. Hanc sententiam exponit Athanasius orat. contra Arianos, quod ex Deo Deus est verbum.

Quomodo sermo Christi iudicabit.

Attende verbum iudicandi non in eadem significatione sumi, in qua prius: non enim sermo sententiam fert, nec iudex est, sed ratio, & causa iustissima, & clarissima damnationis eorum. Hæc autem verbo insinuat Dominus aduentum suum secundum ad iudicandum in nouissimo die. Si enim sermo iudicabit eos in nouissimo die, id est dignos manifestabit, & erit ratio, & causa iustæ damnationis: erit igitur qui tunc iudicet, & sententiã ferat, vt iudex. hic non erit alius, nisi cuius sermo eos iudicabit, vt ipse sit iudex, & sermo ipsius causa sit iustam ferendæ contra eos sententiam damnationis, ac si diceret; Qui non credit, nec verba mea accipit, ego non iudico nunc eum, tamen in nouissimo die iudicabo, & eisdem verbis, quibus non credidit, iudicabo, & damnabo eum; non tamen propter hoc nouissimum iudicium euadet præsens, nam etiamsi ego non iudicem visibiliter vt homo,

mo, tamen Pater meus iudicabit, & damnabit in hoc etiam sæculo incredulos Iudæos similiter in futuro. Hic est huius contextus sensus, qua autem ratione sermo iudicaturus sit eos, explicant verba sequentia.

Quia ego ex me ipso non sum locutus, sed, qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar.

CAusam dat vtriusque sententiæ, nempe, *Qui non accipit verba mea, habet qui iudicet eum*, & *sermo meus iudicabit eum*. Et est sensus, sermo meus non est hominis meri, sed Dei; nam quæ ego loquor, Patris sunt; & quæ mihi Pater mandauit, hæc locutus sum; qui igitur est incredulus sermoni meo, verbis Dei contradicit: Dei sermonem negat; idcirco Pater, & ipse sermo ab eis negatus, & spretus ipsos reos, & damnatione dignos efficiẽt: & iudicabunt tanquam contemptores sermonis Dei, & verborum Patris incredulos. Attende hęc verba Christum proferre, tanquam hominem, & propterea dicit, se nihil locutum esse, nisi quod Pater ei mandauit. A seipso loquitur, qui propria auctoritate loquitur. & nõ alterius; at Christus quæ loquebatur auctoritate Patris, & diuina loquebatur. Non dicit autem, qui misit me Deus, & mandatum dedit mihi Deus, sed Pater, vt se filium Dei significet, non solum hominem, quales Prophetæ erant, qui à se ipsis non loquebantur, sed quę Deus, non quæ Pater mandabat eis. commemorat etiam hisce verbis, vt rectè Cyril. lib. 9. cap. 1. annotauit, quæ Deutero. 18. narrantur, vbi dixit Deus; Loquetur quæcunque mãdauero ei, & ponam verba mea in ore eius, hoc nunc dicit Christus; Ecce ego à me non loquor, sed quæ mihi Pater mandauit, sicut promissum est. sermo igitur hic iudicabit incredulos, & inobedientes; superius cap. 10. latè discussimus qua ratione Christus vt homo acceperit præceptum Patris.

Quo argumento sus sit Paulus.

Aduerte hoc argumento sumpto ex qualitate sermonis vsum esse Paulum contra Iudæos, vt quam seuera Dei pœna sint puniendi exponeret, epist. ad Hebr. cap. 10. dicens; Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit. Attende etiam sermonem, qui dicitur eos damnaturus in nouissimo die, non esse intelligendum solum, sed cõfirmatum miris operibus, testantibus esse sermonem non meri hominis, sed filij Dei. Dices; quare dictum est, *Quid dicam, & quid loquar?* respondeo, plus esse dicere, quã loqui; vt igitur Christus pondus sui sermonis exprimeret, dixit Patris esse totum, quod docebat vsque ad minimam sententiam, seu verbum, quod hic loqui appellat. Euthymius existimat, vtrunque idem significare.

ANNOTATIO XXVII.

Expositio Chrysostomi non probatur.

CHrysost. hom. 68. particulam *Quia*, nõ causaliter exponit, sed loco particulæ *Quod*, vt sit declarans, nõ autem reddens causam. eritque sensus; sermo, quem locutus sum, iudicabit eum, sermo nempe his verbis contentus (à me ipso non sum locutus, sed qui misit me, dedit mihi mandatum) sed difficile accommodatur verbis hæc expositio: Christus enim de ijs etiam omnibus loquebatur, quæ prius docuerat, & de tota sua prædicatione, ideo verbo præterito vsus est, *Non*, inquit, *à me ipso sum locutus*, & sic Athanasius loco citato in superiori commentario exponit. particula ergo *Quia* causalis est, nempe sermo faciet illos dignos damnatione, quia erat filij Dei, & non hominis meri, & etiam erat ex præcepto Patris.

Varia expositio doctorum.

ANNOTATIO XXIIX.

ATtendendum est illud, *A me ipso non sum locutus*, Ambrosium lib. 5. de fide cap. 5. exponere ratione diuinitatis dictum, quia filius est à Patre non à se. consentit Augustinus tract. 54. ideo, inquit, à me nõ sum locutus, quia à me ipso non sum; & vera doctrina est. at quia sequitur, sed qui misit me, dedit mihi mãdatum, quid loquar, & hoc hominis est; idcirco verbum hoc, *A me ipso non sum locutus*, exponendum est, vt loquatur, qua ratione homo est, dicitque; ego *Non sum à me ipso locutus*, quasi humana sola voluntate prædicauerim, quæ hactenus dixi, sed à Patre est mihi totus meus sermo demandatus, & præceptus. At ne quis eum non esse locutum à seipso, tanquam Prophetam aliquem existimaret; idcirco dicit, *Pater dedit mihi*, quod nemo Prophetarum, aut cæterorum hominũ dicere potuit, nimirum ego loquor quæ Pater mihi præcepit, quantumcunque ex Deo esset. His ergo verbis se filium Dei significat, sed non propterea quia dicit, *A me ipso non sum locutus*, sed propter verbum adiunctum, *Pater dedit mihi*. Insinuat etiam se Deum esse, quia vnum ex his, quæ

locutus

Universidad de Deusto
Biblioteca

loquutus erat, fuit se esse Dei filium. Chrysostomus hom. 68. *A me ipso non sum locutus*, exponit in hunc sensum; id est, non contraria prædicaui Deo, sed consentientia; & mandatum de diuinitate exponit, interpretando consensum voluntatis. at quia cap. 10. hæc diffusè tractaui, & ostendi Christum vt hominem habuisse Patris præceptum, idcirco nunc prætermitto.

Et scio, quia mandatum eius vita æterna est.

COMMENTARIVS.

COncludit causam damnationis, & iudicij. Sermo meus iudicabit eum, quia mandatum est, & præceptū Patris, & ego *Scio, quia mandatum eius vita æterna est.* id est, in his seruandis quæ mandat, & quæ ego de mandato eius denuncio, posita est vita æterna, vt qui crediderit, & seruauerit ea, vitam habeat æternam, qui vero non, priuetur æterna vita, & mortem incurrat sempiternam. Mandatum vita æterna dicitur: id est, quæ Christo mandauit predicari, causa sunt vitæ æternæ: quia credentibus & custodientibus illa, vita datur æterna: & non dicit: Mandatū eius vita æterna, sed, *ego scio mandatum eius vitā æternā esse*, vt sententiæ grauitatem augeat, eosque terreat testimonio hoc suo, *Ego scio*: simul etiam vt se à Patre distinctam personam, significet; ipsi tamē æqualem, vt qui humilia dixerat, dum mandati meminit, sublimia loquatur, Ego scio. simul etiam illos impugnat, qui deceptorem eum appellabant.

Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

EX prædicta sententia infert, hæc etiam quæ modo loquitur esse verba Patris: Si enim generaliter à se ipso non est loquutus, sed quid dicat, & quid loquatur, de Patris habet mandato: hæc etiam quæ nunc vltimo dicit, nempe se lucem esse, & sermonem suū illos in nouissimo die iudicaturum, & cætera quæ affirmauit, sunt etiam de eodem Patris mandato. hic est huius vltimæ sententiæ sensus.

FINIS PRIMI TOMI COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM IOANNIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

COMMENTARIORVM DOCTORIS FRANCISCI TOLETI, DE SOCIETATE IESV, IN SACROSANCTVM IOANNIS EVANGELIVM

TOMVS SECVNDVS.

NE res plane diuersas vno volumine confunderemus, visum est opus totum in duos partiri tomos. agitur in priore (qui duodecim capita comprehendit) de ijs quæ in vita & prædicatione Domini contigere. agitur in secundo de ijs quæ ad Sacrosanctam eiusdem Domini Passionem, & Resurrectionem spectant: ideoq; à decimotertio capite initium sumit posterior tomus; Cum inde Sacer Euangelista ordiatur miranda illa quæ Christus Dominus sub finem vitæ operari dignatus est.

CAPVT DECIMVM-TERTIVM.

ANTE diem festum Paschæ, sciens IESVS quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad Patrem: cùm dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et cœna facta, cum Diabolus iam misisset in cor vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes, sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit à cœna, & ponit vestimenta sua: & cum accepisset linteum, præcinxit se. deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus; Domine, tu mihi lauas pedes? Respondit IESVS, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo: scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in æternum. Respondit ei IESVS: Si non lauero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus; Domine, non tantum pedes meos, sed & manus, & caput. Dicit ei IESVS; Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis: sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset, qui traderet eum. propterea dixit: Non estis mundi omnes. Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua: & cùm recubuisset iterum, dixit eis; Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me magister & domine: & bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego

Universidad de Deusto
Biblioteca

3

feci vobis, ita & vos faciatis. Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque Apostolus maior est eo, qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim. Sed vt adimpleatur scriptura: Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum. Amodo dico vobis, priusquàm fiat, vt cùm factum fuerit, credatis quia ego sum. Amen amen dico vobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. Cùm hæc dixisset IESVS, turbatus est spiritu: & protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo adinuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu IESV, quem diligebat IESVS. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit? Itaque cum recubuisset ille supra pectus IESV, dixit ei: Domine, quis est? Respondit IESVS: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cùm intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post buccellam, tum introiuit in eum Satanas. Et dicit ei IESVS: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei: Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quòd dixisset ei IESVS: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis vt aliquid daret. Cùm ergo accepisset ille buccellam, exiuit continuò. Erat autem nox. Cùm ergo exisset, dixit IESVS: Nunc clarificatus est filius hominis: & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso: & continuò clarificabit eum. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: & sicut dixi Iudæis: Quò ego vado, vos non potestis venire: & vobis dico modò. Mandatum nouum do vobis, Vt diligatis inuicem: sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quò vadis? Respondit IESVS: Quò ego vado, non potes me modò sequi, sequeris autem postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modò? animam meam pro te ponam. Respondit ei IESVS: Animã tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

Ante diem festum Paschæ.

COMMENTARIVS.

INcipit Euangelista noster passionem, & mortem Domini describere: quæ autem priusquam pateretur, egerit, & docuerit, enarrat. præmittit ergo tempus, quando hæc facta sunt, *Ante*, inquit, *diem festum Paschæ*, sensus est, pridie quam pateretur Dominus: festo enim Paschæ passus est. ante hunc ergo diem, hæc, quæ modo narrantur, facta sunt: cum autem passus sit decima quinta lunæ, die sexta hebdomadæ; consequitur, quinta feria, decima quarta lunæ primi mensis anni, qui apud Iudæos Martius erat, hæc quæ describuntur à Ioanne, gesta esse. Cætera in annotationibus require.

ANNOTATIO I.

Diuersæ lectiones Superioris textus.

QVantum ad lectionem spectat, Græci nũc codices habent; *Ante autem festum Paschã*; tamen vera lectio est Latina nostra, & antiquos Græcos codices ita legisse non est dubitandum: nam & Cyril. lib. 9. cap. 2. & Chrys. hom. 69. Euthymi. & inter latinos Aug. tract. 55. legunt, *Ante diem Paschæ*. Cyril. Euthy. & Aug. legunt ante diem festum. Chrysost. non legit festum, sed *ante diem autem Paschæ*. illud *festum*, non legit, sed credendum est, librũ Chrysostomi mendosum vitio Typographi: omnes tamen legunt, diem. Cyril. adhuc legit. *Ante diem festum autem*. Quamuis autem non legeremus, *diem*, sed tantum, ante festum Paschæ, intelligendum esset, & supplendum illud nomen diem. Aliqui nostra tempestate mysterium excogitant in hoc, quod ante festum dictum sit, quia erat paulo ante festum, sed non pridie: nam festum incipiebat ad vesperam decimæ quartæ lunæ, & hæc fuerunt eo die facta, sed ante vesperum diei. Verũ non habet fundamẽtum firmum hæc doctrina: nam antiqui Patres interpretantur omnes ante diem festum; nec est cur ad has considerationes, & distinctiones recurramus, cum veritas semper certa, & stabilis maneat, etiamsi dictum sit pridie, seu ante diem, vt paulo post aperiemus.

ANNOTATIO II.

Nomen Paschæ vnde ditum, & quid significet.

NOmen Paschæ est Hebræum, vt notat Hieronymus Matth. 26. à verbo פָּסַח quod significat transire; inde est nomen פֶּסַח significans transitum. ex quo fit, non esse probandam etymologiam eorum, quorum ibidem meminit Hiero. affirmantium esse nomen Græcum à verbo πάσχω, quod significat patior. huic enim etymologiæ aduersatur scriptura: nam habemus Exod. 12. dictum Pascha à verbo hebræo transeundi, vt paulo post dicemus. Attendendum tamen hoc nomen potius esse Chaldæum, sicut Græcè, & Latinè profertur: nam dæos פִּסְחָא pischa, inde pascha. Quare autẽ dictũ sit Pascha, id est, transitus, habemus Exodi 12. & docet Hiero. Matth. 26. ab Angelo exterminatore, qui in Egypto occidit omnes primogenitos Ægyptiorum, per singulas domos discurrens: domos enim Iudæorum, quorum vncti erant postes sanguine agni pertransibat, nec quicquam damni inferebat. hic transitus dicitur Pascha, & celebritas huius mysterij, quæ in singulis recolebatur annis, dicebatur Pascha. Nec est in hac parte probandũ, quod Aug. tract. 55. dicit, hunc transitum esse maris rubri, quod sicco pede filij Israel pertransierunt: nam re vera Pascha non hunc transitum, sed illum priorẽ Angeli significat. idcirco agnus in celebritate ista immolabatur, repræsentans liberationem illam primogenitorum ex Israel, per sanguinem Agni.

ANNOTATIO III.

Paschæ, quatuor significationes in scriptura.

SI attentè sacras scripturas consideremus, Pascha quatuor habet significationes. Primo significat agnum ipsum, qui occidebatur, & immolabatur; & hæc significatio est in veteri scriptura, & apud Euangelistas. 1. Esd. 6. Omnes mundi ad immolandum Pascha vniuersis filijs trasmigrationis. 3. Esdr. 1. Immolate Pascha, & sacrificia parate fratribus vestris. Matt. 26. Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Luc. 22. In qua necesse erat occidi Pascha. Secundo, Pascha significat celebritatem diei, in quo immolabatur agnus, qui erat decima quarta lunæ. in hac significatione dicitur Nume. 28. Decima quarta die mensis Phase Domini est, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

decima quinta solemnitas, & Luc. 22. Appropinquabat dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha. Aduertendum autem est aliud esse Pascha, seu diem Paschæ, aliud festum, seu diem festum Paschæ: Nam decima quarta dicebatur Pascha, tamen non dies festus Paschæ; sed dies decima quinta, vt patet ex verbis allegatis Num. 28. Decima quarta Phase est decima quinta solemnitas, & dicitur etiam nunc à Ioanne, ante diem festum Paschæ. Tertio significat Pascha totam solemnitatē, quæ incipiebat à decima quarta lunæ ad vesperam, & continuabatur per septem dies azymorum, quamuis primus dies, qui erat decimus quintus, esset omnium celeberrimus, quemadmodum & vltimus, vt habetur Num. 28. in hac significatione dicitur. 3. Esdr. 1. fecit Iosias Pascha Hierosolymis; & iterū; Non est celebratum tale Phase in Israel: Ioan. 2. Prope erat Pascha Iudæorum; Act. 12. Volens post Pascha producere eum populo. Quarto; quod est valde attendendum pro resolutione eorum, quæ dicenda sunt; Pascha significat etiam animalia, quæ offerebantur illis septem diebus Azymorum: nam præter agnum illum primum, & præter diem, quo immolabatur, etiam tempus totum septem dierum dicebatur Pascha; & similiter animalia quę tunc immolabantur. In hac significatione habemus locum Deutero. Immolabis Phase Domino Deo tuo de ouibus, & de bobus in loco, quem elegerit Dominus. Ecce Phase dicebatur victima ouium, & boum, quæ illis diebus tunc fiebat: illis enim diebus magna animalium copia immolabatur, quæ non nisi à mundis comedebantur, vt patet Num. 28. Contra hanc tamen significationem objciet forsan aliquis, quia in Hebræo non legitur, immolabis Phase de ouibus, & bobus, sed immolabis Phase ouem, & bouem, quasi sint tria, Pascha, oues, boues. Respondeo, sensum eundem facere ac si dictum esset, immolabis Pascha de ouibus, & bobus. Vt enim peritissimi linguæ huius annotant, sæpe in Hebræo sermone, supplenda est particula מִן quæ argumēto est Chaldaica paraphrasis, habet expresse, immolabis Pascha de ouibus, & bobus: & defectum præpositionis, insinuat defectus coniunctionis copulatiuæ: non enim dicitur; Immolabis Phase, & ouem, sed Immolabis Phase ouem, & bouem, vt Phase ad ea, quæ sequuntur, referatur. præter hoc testimonium sunt etiam alia duo manifestiora. 2. Para. vbi habetur. Principes domus Dei dederunt Sacerdotibus ad faciendum Pascha pecora commixtim duo millia sexcenta, & boues trecentos: & in Hebræo est in plurali, Dederunt in Paschata. ecce boues dicebantur Paschata. Iterum ibidem dicitur. Dederunt leuitis ad celebrandum Pascha quinque millia pecorum, & boues quingentos. in Hebræo dicitur, in Paschata. Omnia ergo animalia, quæ illis offerebantur diebus, dicebantur etiam Pascha, & non solum agnus, quamuis ille esset præcipuum Pascha, propter quod cætera sic dicebantur. Aliqui graues Doctores, azymos panes, pascha appellari affirmant; sed quia non est locus in tota scriptura, in quo talis significatio reperiatur, omittimus; quia nunc, quæ ex scriptura habentur, referimus. Ad duas igitur significationes reduci possunt hæ quatuor: nam Pascha aut significat, id quod offerebatur, siue agnus, siue animalia cætera; aut celebritatem ipsam, siue primi diei, quando agnus immolabatur, siue omnium dierum, qui erant præter diem immolationis septem azymorum.

Differunt dies Paschæ, & dies festus Paschæ.

Pascha significat quandoque animalia ipsa quæ offerebantur.

Deutero. 16.

2. Paral. 35.

Pascha nusquam pro Azymis panibus reperitur.

ANNOTATIO IV.

Quomodo conueniant verba Ioannis cum cæterorū Euangelistarum textu.

VT propius ad rem accedamus, soluenda est quædam difficilis dubitatio, & quæ multis occasio fuit errandi: Nam Ioannes tribus Euangelistis videtur contrarius: Cæteri enim primo die azymorum comedisse Pascha Christum affirmarunt; at Ioannes, *ante diem festum Paschæ*, cœnasse asserit: & dubio procul de agno paschali loquitur: dies autem primus azymorum incipiebat decima quarta ad vesperam, durabatque tota decima quinta; si igitur ante diem festum, ergo ante primum diem azymorum; at Euangelistæ ipso die primo azymorum docent comedisse pascha. Verba Matth. 26. sunt hæc. Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Verba Marc. 14. sunt hæc. Primo die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli, quo vis eamus & paremus tibi, vt manduces Pascha? Verba Luc. 22. sunt ista. Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha, & misit Petrum, & Ioannem. Concordant omnes prima die azymorum agnum comedisse: qua igitur ratione dicit Ioannes, *Ante diem festum Paschæ?* hic enim dies erat primus azymorum. Græci postquam in suum schisma lapsi sunt, etiam hunc suis erroribus addiderunt, tres Euangelistas errasse, & à Ioanne correctos esse, & emendatos. Non vident totam scripturæ veritatem labi, si vel minimū in ea admittatur mendacium, aut falsitas, vt recte dicit Augustinus epistol. 19. ad Hieronymum. Vana est ergo, & indocta, ac blasphema in spiritum sanctum, qui locutus est per Apostolos, & Euangelistas, responsio ista. Certissimum est enim vera esse omnia, & consona, eundemque, in omnibus quamuis varijs verbis, contineri sensum.

Diuersis horis agnis esus, & eiusdem immolatio fiebant.

Pro responsione igitur sunt duo potissimum consideranda, & pro intelligentia multorum memoriæ mandanda. Primum est distincta esse tempora immolationis agni, & esus ipsius, non solum quia quo tempore immolabatur, comedi non poterat, quia præparari necesse erat; sed quia comedendi, & immolandi tempus erat determinatum: nam decima quarta lunæ ante solis occasum immolabatur, & comedebatur post occasum. hoc Exo. 12. satis aperte colligitur, si verba hebræa consideremus. nam dicitur; Immolabit multitudo filiorum Israel ad vesperam; & postea dicitur; Edent carnes nocte illa; & paulo inferius; Quarta decima die ad vesperam comedetis azyma; quamuis in vtroque loco Latinè, & Græcè sit eadem vox ad vesperam; tamen apud Hebræos est varia: nam agnus immolandus dicitur בֵּין הָעַרְבַּיִם id est, inter duas vesperas; Est enim nomen duale; at in eodem loco agnus dicitur comedendus nocte, & rursus ad vesperā sed in singulari, בָּעֶרֶב est autem magnū discrimen: nam agnus immolabatur vere in decima quarta lunæ, qui finem habet ad solis occasum: ab occasu enim solis iam incipiebat solemnitas decimæ quintæ, & panes azymi; agnus igitur immolabatur ante solis occasum, & comedebatur post occasum; cum azymis enim comedendus erat, quæ non comedebantur nisi ingrediente decima quinta; propterea dicitur nocte, seu ad vesperam comedendus; at immolandus, inter duas vesperas. Habebant enim duplicem vesperam Hebræi, vt notant peritissimi illorum; vnus erat post occasum solis prope noctem; alter erat post meridiē inclinante iam sole; quod etiam Latina Ecclesia seruat: nam tempus horarum post nonam vocat vesperæ, & ab eo nuncupat horas vespertinas, tempus etiam completorij appellat vesperem; Largire inquit, clarum vesperę; & Hispani etiam post meridiem iam sole inclinante appellant, *tarde*. Erat igitur tempus inter duplicem vesperam ante occasum, & post meridiem, ferè quando nos celebramus vesperas, quo tēpore agnus immolabatur, postea præparabatur, & post occasum cum azymis comedebatur.

Duplex apud hebræos vesper.

Secundus vesper aliquando cum præcedenti, aliquando cum sequenti die numerabatur.

Alterum annotandum est, quamuis apud Iudæos solemnitates celebrarentur à vespere, id est, occasu solis, ad vesperam, id est occasum sequentis diei, & idcirco à vespere, seu solis occasu decimæ quartæ inciperet prima dies Azymorum, quæ erat decima quinta lunæ; tamen illa vespera aliquando computabatur in annumeratione dierum cum sequenti, aliquando cum precedente die: Cum enim esset inter duos dies, finis vnius, & initium alterius, modo ad vnum, modo ad alterum referebatur. idcirco factum est, vt vesper decimæ quartæ, aliquando decimæ quartæ, aliquando decimæ quintæ adnumeraretur. Habemus in scriptura ipsa veteri expressum exemplum Exo. 12. Primo, inquit, mense quartæ decimæ ad vesperam azyma comedetis. rursus; Immolabitis decima quarta die, & nocte illa comedetis; Ecce aperte, nox illa quartæ decimæ annumeratur, & dicuntur quarta decima die azyma comedenda; Iterum dicitur; Septem diebus azyma comedetis, in die primo non erit fermentum in domibus vestris: Ecce vespera, & nox illa, sequenti diei annumeratur: nam vespera decimæ quartæ, non erat fermentum, sed azyma. Ex hac verissima doctrina, quam alijs etiam veteris instrumenti testimonijs confirmare possemus, sequitur concordia, & explicatio Euangelistarum in locis propositis: tam enim Ioannes, quam cæteri Euangelistæ, noctem, & vesperam illam, in qua agnus comedebatur, annumerarunt decimæ quartæ diei lunæ, & decimam quintam appellarunt sequentem diem. Idcirco decimam quartam dixerunt diem Azymorum, non quia in decima quarta azyma comederentur, sed per Synecdochem, quia illa nocte erant azyma edenda, ideo dixerunt diem azymorum: nam noctem illam, & vesperam computabant pro decima quarta, quando Dominus misit discipulos, vt prępararent Pascha illo vespere comedendum: Ioannes etiam dixit. *Ante diem festum Paschæ*, nempe vespere decimę quartę, quē etiam computans cum decima quarta, dixit, *ante diem festum*, id est, decimū quintum: hic enim solemnissimus erat dies, & dicebatur solemnitas Paschæ, vt patet Num. 28. nō solum igitur Ioannes non est contrarius cæteris Euangelistis, sed nec diuersus, imo eadem dicit, & eundem diem significauit, nempe decimam quartam lunæ, tamen vesperam computauit cum decima quarta, sicut & cæteri Euangelistæ. Quod autem aliqui recentiorum dicunt, dictum esse ante diem festum, quia paulo ante vesperam, quando incipiebat decimus quintus dies, hoc factum est; nullo modo accommodari potest: nam Ioannes tractat, & describit tempus, quando lauit pedes, & quando cœnauit, & hoc factum esse narrat ante diem decimum quintum; at lotio, & cœna erant post vesperam, & solis occasum. Vera solutio est, quam explicuimus. Est etiam altera responsio, non minus vera, & legitima pro D. Ioanne explicando, cuius inferius capite vltimo mentionem faciemus; nempe Hebręos vsum scripturæ sequentes, nunquam solitos esse appellare dies, nisi, qui à nocte distinguantur; nec scriptura vnquam diem appellat, nisi eam temporis partem, quæ à nocte secernitur, noctes autem annectit diebus sequentibus. Ioannes igitur quando *Ante diem festum*, dixit, diem non intelexit ab occasu solis, sed ab ortu; quamuis igitur solemnitas festi ab occasu inciperet, tamen dies ab ortu initium suum habebat. *Ante diem*, ergo *festum Paschæ*, fuit nox illa præcedens inter decimam quartam, & decimam quintam diem: cæteri Euangelistæ diem primum azymorum appellarunt, decimam quartam, quia in ea conficiebantur azyma cōmedēda nocte sequenti; à præ-

Euangelistarū concordia.

Ioannis textus aliter explicatus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

parandis igitur azymis decima quarta dies dicta A
est, prima azymorum, & hac ratione verum habent verba Mar. & Luc. Prima die azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. Pascha autem non occidebatur, nisi decima quarta ante solis occasum. ipsam ergo decimam quartam diem azymorum appellarunt, nempe ab azymis præparandis; & quia forsan multi tunc comedebant azyma, ante tempus præceptum: non enim id prohibitum erat. hoc ita esse testimonio Iosephi confirmo, qui lib. 2. de Antiqui: cap. 5. refert Iudæos vocasse dies azymorum octo, hoc autem esse non poterat, nisi etiam decima quarta appellaretur dies azymorum, non quod tunc ex præcepto comederentur azyma; nam decimus quintus erat primus, cuius solemnitas erat ab occasu præcedentis dici, sed quia decima quarta conficiebantur, & comedebantur à multis.

ANNOTATIO V.

Quota lunæ Dominus Ie-sus fecerit Pha-se, & passus fuerit.

HIS velut præambulis quibusdam suppositis, grauissima difficultas occurrit, quota luna Christus Dominus immolauerit agnum, & passus fuerit. Si enim hoc non discutimus, locus iste Ioannis nondum manet perfecte explicatus. quamuis autem antiqui, ac recentiores plurima scripserint, & nos etiam dum materiam de Eucharistia publice legeremus, multa proposuerimus, non tamen silentio nunc rem istam præterire vtile iudicauimus. ad concordiam enim huius loci Ioannis cum cæteris Euangelistis, & intelligentiam multorum, quæ dicenda sunt, hæc discussio necessaria est. prætermissis igitur multis, ea quæ ad præsens institutum necessaria sunt, proponemus. Aduertendum igitur est, præcepisse Deum Iudæis Exo. 12. vt anni initium ab D
eo mense caperent, quo educti sunt de Ægypto, qui mensis fuit Martius: præcepit etiam, vt decima quarta die mensis huius, secundum dies lunares (Iudæi enim diebus hisce suos menses computabant) ad vesperam agnum immolarent in memoriam beneficij tanti, quod à Domino acceperunt, liberationis à seruitute Ægyptiaca; decima quinta autem die vsque ad vigesimam primã, qui sunt septem dies, azymis vescerentur; dicebanturque dies azymorum, per singulosque dies certa quædam sacrificia immolarent; quorum septem dierum primus, & vltimus erant maxime solemnes. incipiebat autem Azymorum festiuitas à vespere præcedentis diei, nempe decimæ quartæ, quando agnus comedebatur cum azymis. Hæc omnia trita sunt, nec est qui ignoret. certum etiam est, & sine controuersia, Christum quinta die septimanæ qui dicitur dies Ionis ad vesperam agnum comedisse Paschalem, sequenti autem die, quæ erat feria sexta passum, & mortuum.

Septem diebus azymorum immolabantur animalia.

Difficultas tamen & controuersia est, an illa

feria quinta, quando agnum comedit, fuerit tunc decima quarta lunæ, & quando passus est, fuerit decima quinta. In qua controuersia sunt quatuor sententiæ diuersæ. Prima est Euthymij Mat. 26. asserentis illum diem, quando Dominus celebrauit Pascha, fuisse decimam tertiam lunæ, & passum decima quarta, quando secundum legẽ celebrabatur Pascha, & Iudæi omnes agnum immolabant. Christus enim anticipauit vno die Paschæ celebritatem, & passus est, quando vere agnus Paschę à Iudæis immolabatur, secundum legem. quæ sententia videtur Cyrilli lib. 12. in B
Ioan: cap. 2. & eam hodie Græci defendunt contra latinam Ecclesiam à multo iam tempore, vt constat ex Nicephoro lib. 1. cap. 28. Secunda sententia est nostro seculo quorundam, qui Christum quidem comedisse Pascha decima quarta, & passum decima quinta die lunæ affirmant; Iudæos tamen celebrasse tunc Pascha, quando Christus celebrauit, negant; sed transtulisse asserunt ad decimæ quintæ vesperam, quando mortuus est Christus: & quidem re vera Christus decima quinta die passus est; tamen Iudæi illam diem computabant pro decima quarta. In C
cuius sententię explicationem attendenda est Iudæorum obseruatio, quam nunc etiam habent; quando enim dies prima lunæ primi mensis incipit feria secunda, quarta, aut sexta, tunc non incipiunt numerare ab illa die, sed à sequenti; & illo anno prima dies mensis aliter computatur secundum numerum verum cursus lunaris, aliter secundum obseruantiam Iudæorum: causa autẽ cur sic dies commutentur hæc est; ne duo festa simul consequantur, in quibus nihil operari licet. esset enim valde onerosum, duobus diebus continuis ab omni opere seruili, & itinere vacare. Si autẽ nouilunium Martij, seu prima dies esset feria secunda, tunc festum Expiationis, quod est decima Septembris, celebrandum esset die Veneris, essentque duo festa successiue, dies nempe Veneris, & Sabbati: si autẽ prima Martij esset feria quarta, idem festum Expiationis esset die Dominica, & tunc Sabbatum, & Dominica essent obseruanda: si autem prima dies esset feria sexta, tunc Scenopægia, quod erat festum Tabernaculorum decima quinta Septembris, celebraretur in Dominica, essentque simul Sabbatum, & Dominica: eadem ratione, si feria sexta esset prima E
Martij, tunc prima dies Azymorum esset dies Veneris, quæ erat decima quinta, tunc autem essent duo coniuncta festa, dies Veneris, & Sabbati. Dicunt igitur isti, quando Christus passus est, tunc nouilunium fuisse feria sexta, idcirco Iudæi transtulerant in sequentem; vnde factum est, vt dies Iouis fuerit vere decima quarta, & dies Veneris, quando passus est, decima quinta; tamen propter translationem non reputabatur, quando Christus Passus est, nisi decima quarta, & quando comedit agnum decima tertia. Christus

An Christus Paschę celebritatem anticipauerit, referuntur quatuor sententiæ.

Secunda opinio quod Iudæi transtulerint festum Paschæ.

Iudæorum obseruatio circa primam diem Mensis Martij.

stus autem voluit comedere agnum secundum A
verum tempus à lege præscriptum, non secundum Iudæorum traditionem, quam Iudæi nunc obseruant. Hæc sententia multum à prima differt: huius enim assertores affirmant, Christum vere decima quarta celebrasse Pascha secundum legem, & decima quinta mortuum; Iudæos vero propter translationem prædictam, festa commutasse; at qui primam defendunt sententiam, asserunt, decima tertia vere die à nouilunio comedisse agnum, & passum decima quarta. Tertia sententia est, Christum agnum comedisse decima quarta, & passum decima quinta, & tunc etiam B
Iudæos agnum comedere solitos, quando Christus comedit; tamen illo tempore, quia occupati erant morti, & neci Christi procurandæ, distulisse esum, & celebritatem agni in decimã quintam; non tamen quod sic facere soliti essent. Huius sententiæ meminit Theophy. Ioan. 18. in illud verbum. Non introierunt prætorium, ne contaminarentur, vt possent comedere Pascha: & aliqui eam Chrysostomo hom. 82. in Ioan. tribuunt, sed eius verba non aperte id indicant. Quarta sententia est communis, nempe vere decima quarta die Christum agnum comedisse, & C
tunc etiam Iudæos celebrasse Pascha. quam sententiam tenet Hiero. Math. 26. & Aug. Epist. 86. ad Casulanum. Ansel. epist. de fermentato, & multi graues antiqui, & recentiores doctores, eam sequuntur. istaq; est vera, & legitima, adeoque firma, vt mirum sit aliquos in contrarias diuertisse sententias. Tres igitur sententiæ priores in vno conueniunt, nempe Christum non edisse agnum, nec peregisse Pascha, quando Iudæi celebrarunt, sed eos præueniisse. est tamen diuersitas; nam Græci præueniisse affirmant, quia comedit decima tertia; recentiores verò, quia Iudæi D
illo anno propter traditionem Paschа in decimam quintam transtulerant, Christum tamen dicunt non vsum translatione, sed comedisse decima quarta. Tertiæ vero sententiæ auctores, quia Iudæi etiam obseruabant ritum eundẽ, sed propter necem Christi in decimam quintam distulerant. Fundamenta harum sententiarum eadem fere sunt, quæ paulo post referemus, & refellemus.

Tertia Opinio: quod Iudæi distulerint esum agni.

Quarta & vera sententia declaratur.

Pro veritate igitur stabilienda, sunt aliquot confirmandæ responsiones. Prima est, Christus dominus non præuenit celebrationis tempus, E
secundum legem statutum, ita, vt agnum decima tertia lunæ comederit. hæc responsio certissima est, omnesque Catholici reijciunt sententiam Græcorum. confirmatur autem apertis testimonijs Euangelistarum, quæ superiori quarta annotatione produximus Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. omnes affirmant die azymorum, quando occidi necesse erat Pascha, & quando immolabant Pascha, dominum misisse discipulos, vt præpararent sibi Pascha; igitur Christus non præuenit tempus. Affirmare autem Euangelistas illos deceptos esse, error est Christiano indignus. Sunt argumenta multa ad hanc responsionem confirmandam; at vbi expressa est scripturæ auctoritas, non est cur tẽpus in ijs, quæ non sunt necessaria, conteramus. Secunda responsio, quando Christus celebrauit Pascha, etiam reliqui omnes celebrarũt, nempe decima quarta lunæ ad vesperam. Ista est contra secundę opinionis translationem: miror autem catholicos hos doctores Iudæorũ nostri temporis fabulis fidem adhibuisse, scripturę testimonijs non consideratis, aut violẽtis expositionibus adhibitis. dicitur enim Mat. 26. Primo die azymorum, quando necesse erat occidi Pascha, quid est quando necesse erat occidi Pascha, nisi quando obseruandum erat ab omnibus? & ne respondeat aliquis, necesse erat, at Iudæi nõ id faciebant: fateri ergo necesse est, omnes illos peccasse, & translationem esse contra legem, quod profectò illi ritibus hisce dedutissimi nunquam cõmisissent. Sed his omissis, audiamus Marc. 14. explicantem; Die azymorum, quando immolabant Pascha; verbum hoc immolantium, & seruantium legem est. tunc ergo, quando cæteri immolabant, celebrauit etiam Christus. Audiamus iterum Lucam; Appropinquauit dies azymorum, qui dicitur Pascha; si trãslatio talis erat, dies ille non dicebatur Pascha. Talis igitur sententia pugnat profectò cum scripturæ testimonijs. Confirmo adhuc; discipuli accedunt, & dicunt; Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Dominus autem mittit illos ad quendam cui dicerent; Apud te facio Pascha: non vtique discipuli accessissent ad eum, nec mitteret ad aliquem cum tali nuntio, nisi quia tunc omnes celebrabant Pascha. Necesse profectò est, vt hoc soluant argumentum, qui tenent hanc translationem. fingunt multa facta fuisse quæ Euangelistę non narrant, sed præterquam quòd hæc ab ipsis confingantur & sine auctoritate dicantur, hus verbis Euangelistarum nunquam accommodabuntur. Opponent nobis Iudæorum hoc tempore obseruationem; fateor: sed interrogati, vnde probant eandem fuisse Christi temporibus consuetudinem, respondebunt; id modò affirmare Iudæos, se antiquissima traditione hanc consuetudinem accipere. Vana est responsio profectò; Iudæos perfidos, mendaces, & qui nihil fere legis obseruãt, accersere in testimonium tantæ veritatis, vbi expressa testimonia scripturæ clamant in contrarium.

Et Christus & Iudæi celebrarunt Paschа die a lege statuto.

At vt Iudæos ipsos mendacij conuincamus, audiamus Iosephum digniorem fide omnibus ipsis: qui lib. 13. Antiqui cap. 16. habet hæc verba. Antiochus erecto trophæo ad Lycum fluuium, vbi Indatem Parthorum ducem profligauerat, hæsit ibi per biduum ad preces Hyrcam Iudæi, quod in id tempus forte quædã Iudęorum festiuitas incurrerat, per quam non licebat eis iter facere.

Iudæorum traditio falsa conuincitur ex Iosepho.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tere. Et verum est, quod ille scripsit: nam pente- A
coste instabat post Sabbatum, quo tempore no-
stris iter facere nefas habetur. Hæc Iosephus. Vi-
de aperte duo festa simul Sabbatum, & Penteco
sten obseruari, & necesse est, si Sabbatum, & Pé-
tecoste simul occurrerunt, etiam Pascha, & Sab-
batum fuisse coniuncta. Falsa igitur recentiorũ
Iudæorum est traditio, & huius sententiæ fun-
damentum. At, vt etiam testimonio ipsorummet
Iudæorum perfidorum nostram veritatem com-
probemus, constat aperte ante nonnullos annos
talem translationem inter ipsos non fuisse, sed si-
mul celebratũ Pascha feria sexta, & postea Sab B
batum, & manipulum messuisse vespere feriæ sex
tæ etiam Sabbato incipiẽte. Rabbi Isaac Arama
auctor libri Achidach Isaac; id est, ligationis
Isaac, vir maximæ apud Hebræos auctoritatis,
super illud Leuit. 23. Cum veneritis in terram,
quam ego do vobis, & messueritis, & cætera, ha-
bet hæc verba; Impossibile est colligere, & de-
metere manipulũ, nisi nocte decima sexta lunæ,
sicut scriptũ est in libro Menahoth; id est ob-
lationum farinacearum in hanc sententiam. quo-
modo igitur fit? legati senatus egrediuntur post
vesperam diei festi, & colligunt manipulum de- C
metiendum prope radices, vt facilius demeti pos
sit; ciuitates proximæ congregantur, vt maior
præcepti merces sit, postquam tenebræ factæ
sunt, metens dicit adstantibus; occubuit ne sol?
idque tribus vicibus, quibus respondentibus oc
cubuisse, iterum per tres vices interrogat, an illa
falx & area sit in hunc vsum destinata? respon-
dentq; rem ita se habere; quod si fuerit Sabbatũ,
interrogat eos, est ne Sabbatum? Est; inquiunt.
Metamne? addit ille, Mete respondent; & omnia
hæc tribus interrogationibus absoluuntur. hæc
iste. Est autem liber Menahoth pars talmud mul D
tis annis post Christum compositus, vbi vides Iu
dæos ante aliquot annos talem non habuisse
translationem, sed celebrasse Sabbatum imme-
diate post primam diem Azymorum, in cuius
vespere metebatur manipulus. Adde adhuc con
tra fundamentum istorum. ipsi enim tribus die-
bus transferunt, feria secunda, quarta, & sexta,
sed necesse erat etiam transferre primam feriam,
quæ dominica est: nam si nouilunium esset pri-
ma feria, seu dominica, necesse erat duo festa si-
mul Sabbatum, & primum Azymorum agi. pa-
rum enim refert, vt vnus altero prior sit. tam E
enim difficilis esset obseruantia diei primi Azy-
morum, & Sabbati, quam Sabbati, & primi die-
rum Azymorum, siue præcedat, siue sequatur,
vt ipsimet de festo expiationis dicunt. Adde rur-
sus ipsos supponere ab omni opere Iudæos va-
casse in die prima azymorum, quod falsum est:
nam Exod. 12. expresse dicitur, licere cibos pa-
rare in die azymorũ prima. Vana ergo est trans-
latio Iudæorum nostri temporis, nec oblationes
nec sacrificia habentium, à paucis retro annis,

Conuincitur etiam authoritate Rabbinorum.

confecta: nec sententia, quæ illi innititur, est pro-
banda, maxime cum Euangelium, vt ostendi-
mus, tam expressum sit in contraria sententia.

Iudæi non distulerunt Pascha festum.

Tertia responsio; Iudæi non distulerunt cele-
brationem Paschæ illo anno propter necẽ Chri-
sti: hæc est contra tertiam sententiam, quæ tole-
rabilior est duabus prioribus; sed tamẽ falsa est,
& sine fundamento: non enim ausi fuissent Pha-
risæi illi, qui legem exactissime profitebantur,
adstantibus tunc ex omni parte Iudæis, contra
præceptum expressum Dei quicquam agere: nõ
enim Christo opponere etiam fingendo, & men-
tiendo potuerunt tantam transgressionem, quan
ta illa esset, Deo expresse præcipiente, vt nocte,
& die illa immolaretur, & comederetur, pascha.
Quarta responsio est; Dominus agnum comedit
decima quarta ad vesperam, quando omnes Iu-
dæi comederunt; & Passus est decima quinta die
feria sexta. Hæc ex aliarum sententiarum expu-
gnatione liquida, & certa manet, quam Ecclesiæ
latina seruat, & Euangelistæ docent. omnes aliæ
sententiæ non alio fundamento sustentantur, ni-
si quibusdam locis scripturæ, quæ solui non pos
se visa sunt, nisi secundum eorum proprias sen-
tentias; at veram & legitimam eorum solutio-
nem nos adferemus, vt omni ex parte veritas
inconcussa maneat.

Explicantur scriptura loca quæ cum vera sententia pugnare videntur.

Primus locus est hic Ioannis, *Ante primũ diem festum Paschæ*, cum igitur festus dies inciperet à
vespera præcedentis, consequitur pridie quam
Iudæi celebrarent, Christum celebrasse. hoc &
Græci vtuntur argumento, & qui festum transfe
runt; illi anticipasse Christum, isti, Iudæos post-
posuisse, affirmant. Sed quam fallax sit hæc con-
iectura, & argumentatio in annotatione quarta
precedenti demonstrauimus, ibique ostendimus
Ioannem vesperam decimæ quartæ adnumerasse
ipsi decimæ quartæ diei, vt ex scriptura veteri
probauimus, idcirco ante diem festum dixisse,
nempe ante decimam quintam, quando etiam
Iudæi obseruabant. similiter, & diem festũ Ioan-
nes dicit. quamuis enim festiuitas ab occasu pre-
cedenti inciperet, tamen dies ab ortu numera-
batur: diem enim à nocte secernunt Hebræi, vt
diximus, in eadem annotatione quarta. Alter lo-
cus est eiusdem Ioannis. *Ipsi non introierunt in prætorium, ne contaminarentur, vt possent comedere pascha*; nondum igitur Iudæi Pascha man-
ducauerunt. Hoc argumentum fortissimum ap-
paret, tamen procedit, quia existimant hi Docto
res, Pascha hoc loco significare agnum Paschalem, vt solet in alijs locis significare: at non ita
est, sed significat sacrificia, & hostias, quæ die-
bus Azymis offerre Deus iussit, quæ Pascha ap-
pellari constat Deutero. 16. & 2. Paralip. ca. 25.
vt ostendimus in annotatione tertia. Aliqui ad
azyma referunt, tamen quia in scriptura non le-
gimus azyma appellari Pascha, neq; necessariam
mundiciem ad vescendum solis azymis, verior
est do-

Ioann. 13.

Ioannis 18.

Comedere pascha quid sit.

est doctrina, & responsio data, nempe significare
hostias, & victimas, quæ illis diebus offerebantur, quibus vesci non licebat nisi mundis. vt con
stat Exod. 12. & Num. 28. & mihi hanc responsionem visus est Chryso. hom. 82. significasse, di-
cens Pascha hoc loco, totam celebritatem signi-
ficare, quod intelligendum est de huiusmodi sa-
crificijs. Tertius locus est eiusdem Ioannis *Erat autem parasceue Paschæ*. Si igitur erat parasce-
ue Paschæ, quando Christus crucifixus est, igitur
nondum erat celebratum Pascha: nam Parasce-
ue præparationem significat. Hoc argumentum
debile valde est: non enim dicitur parasceue Pa- B
schæ, quia erat parasceue ad ipsum Pascha; sed
quia erat Sabbati parasceue, & simul erat vnus
ex diebus Paschæ. Nullius enim festi in tota scri-
ptura dicitur parasceue, nisi Sabbati, quia in solo
Sabbato non licebat præparare, quæ ad esum ne
cessaria erant; propterea que feria sexta præpa-
rabantur, & idcirco Parasceue dicta est. In die
autem Azymorum primo, non erat talis prohi-
bitio, imo expressa concessio. Exod. 12. non erat
igitur parasceue ipsius Paschæ, quasi præparato-
rius ad Pascha, sed quia erat vnus ex diebus il-
lis Paschę, & simul præparatorius Sabbati, quod
satis aperte indicat Marcus cap. 15. Et cum iam,
inquit, sero esset factum, quia erat parasceue,
quod est ante Sabbatum, venit Ioseph, & c.
non erat igitur parasceue Paschæ, sed Sabbati.
Quartus locus est, eiusdem Ioannis. *Erat enim magnus dies ille Sabbati*; igitur in Sabbato illo
erat Pascha, & prima dies Azymorum; propte-
rea enim dici videtur magnus dies Sabbati. Non
video profecto huius argumenti efficaciam: nam
dies septem erant Azymorum, & quia vnus con
currebat cum Sabbato ideò illud Sabbatum di-
cebatur magnum, quia præter celebritatem Sab D
bati consuetam, adiungebatur celebritas azymo
rum; quod autem tunc esset primus dies Azy-
morum, non inde infertur. Quintus locus est
Luc. Mulieres reuertentes mortuo Domino, pa-
rauerunt aromata, & vnguenta, igitur tunc non
erat prima dies azymorum: in festo enim hæc
non licebat facere. Nec hic locus conuincit: nam
Lucas dicit reuertentes parasse aromata, at non
dicit, tunc quando reuersæ sunt parasse; sed vsus
est quadam anticipatione, vt solent Euangeli-
stæ. nam subiunxit quieuisse Sabbato, cum prius
quieuerint, quam parauerint. & ne gratis hæc di E
cere alicui videamur, audiat Marcum cap. 16. di
centem; Et cum transisset Sabbatum, Maria
Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerũt
aromata, vt venientes vngerent Iesum. Non er-
go præparauerant in parasceue, seu feria sexta, si
Sabbato transacto emerunt partem aromatum;
omnia enim prius emerunt, & postea pararunt.
Sextus Locus est Ioan. dicentis Ioseph, & Nico
demum aromata attulisse, & corpus vnxisse, &
deposuisse de cruce, & sepulturæ tradidisse. hæc

Ioannis. 19. Parasceue Paschæ, quid.

Ioan. 19.

Luc. 23. Mulieres quãdo parauerint aromata.

Ioan. 19. Sepelire mortuos etiã Sabbato licebat.

A non facerent, cum iusti essent, si dies prima azy-
morum esset. Inefficax est argumentũ hoc, quan
do ex ipso Ioanne solutio manifesta est. Vt non
inquit, remanerent corpora Sabbato; Erat enim
magnus dies ille Sabbati; insinuat ergo zelo re-
ligionis id esse factum, & hoc non propter festũ
azymorum, sed propter Sabbatum. His acce- *Deutero. 21.*
dat in Deuteronomio esse diuinum præceptum
expressum, ne corpora permanerent in patibulo,
sed eadem die sepelirentur; non ergo contra re-
ligionem, sed pro religione videbantur hi viri
iusti agere, etiamsi in prima die azymorum de-
posuerint. Adde in festis diebus licuisse sepelire
propter necessitatem; habemus exemplum Tho-
biæ. 2. qui cum esset dies festus, & annuntiatum
esset ei cadauer iacere in foro, surrexit, & sepeli-
uit etiam in festo. quæ enim opera pietatis differri non poterant, non prohibebantur; quia & asi-
nus si in foueam cadebat, continuo extrahebatur, etiam Sabbato ne periret. Cum igitur non
debuisset corpus manere in cruce, iuste sepultu-
ræ traditum est, etiam in festo, sicut etiam Iudæi
latrones crucifixos sepulturæ tradiderunt: non
enim, vt canes super terram proijciebantur.
C Vltimus locus est ex diuersis Euangelistis nar-
rantibus facta Iudæorum; nam comprehende-
runt, accusarunt, & alia omnia fecerunt, quæ, si
dies festus fuisset, non fecissent. Hoc argumen-
tum conscientiam Iudęorum videtur defendere,
tamen qui innocentem, & sanctum occidere nõ
timuerunt, non est mirum si & hæc, quæ illis pia
visa sunt, neglexerunt. Adde, festum Encenio-
rum erat etiam solemnissimum, & nouissimus
dies tabernaculorum, & tamen eum lapidare, &
comprehendere voluerunt Iudæi, vt constat Io.
7. & 10. Adde etiam aliquem prætextum hos ha
buisse, seu finxisse: nam crimina aliqua grauia,
maxime quæ erant contra Dei honorem, statim
puniebantur. Exod. 22. Maleficos non patieris
viuere. Num. 15. cum essent filij Israel in solitu
dine, & inuenissent hominem colligentem ligna
in Sabbato, obtulerunt eum Moysi, & Aaron,
quem Dominus lapidare iussit; ita prætexentes
Dei honorem, & legis defensionem, non timue-
runt hæc in festo facere, maxime cum per Ro-
manos occidendus esset. Adde adhuc non defuis
se inter eos, qui id obijcerent, non propter con-
scientiam, sed propter timorem populi: Matth.
26. dicebant aliqui; Non in die festo, ne forte tu
multus fieret in populo. Erat ergo dies festus,
in quo occiderunt, & hæc fecerunt; quamuis au
tem timuerint populum, rabies tamen, & odiũ
omnia impedimenta superauit. Tandem obij-
ciunt, quia cum agnus fuisset figura, tunc de-
buit mori, & pati Christus, quando agnus offe-
rebatur. Hoc etiam non conuincit: nam quam-
uis non fuerit occisus decima quarta, fuit tamen
comprehensus, ligatus, sanguinem sudauit, &
pati incepit, ac quodam modo mori. Merito etiã
tempus

Quamuis Agnus figura Christi esset, non oportuit illum mori quãdo comedebatur agnus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tempus figuræ protraxit, significans figuram finem habituram: veritatem autem supra figuram ipsam permansuram, & duraturam: nouamque legem venturam, nempe Euangelium, cuius festum, & agnus immolabatur, non in die Iudaico, sed nouo. Vt ergo impleret illud, incepit A tunc, sed non consummauit propter hanc noui mysterij significationem. Ex his omnibus certa, & firma manet vetus, & communis sententia explosis contrarijs, & locus Ioannis propositus explanatus videtur.

Sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad Patrem.

COMMENTARIVS.

PRæmittit Euangelista Iesum sciuisse horam passionis, & mortis suæ iam imminentis, tum, ne eorum aliquid, quæ narranda erant de morte, & passione, ei ignoranti, & non consideranti accidisse aliquis existimaret, quod esse non potuit, cum omnia diuina eius prouidentia fuerint disposita; tum, vt amorem Christi erga suos maxime commendaret, qui cum ad Patrem properaret, tamque acerba, & crudelis mors ei immineret, non solum eos amare non destitit, sed maiora dilectionis erga illos exhibuit argumenta; tum demum, vt, quæ de lotione pedum, & de Eucharistiæ institutione, & de insignis docti inæ sermone gesta sunt, diuina quadam ordinatione, & mysterio, non casu, aut inopinatò in hanc horam esse ab eo reseruata, manifestaret. Verba perpendamus. Sciebat venisse horã, & non quando venit hora, tunc primo sciuit; sed ab instanti suæ incarnationis sciebat horam hanc. *Hora* est, quæ nunc aduentasse dicitur, non scientia, quæ antiqua erat. *Hora eius*, dicitur, quia disposita est ab eo, non fatali aliqua necessitate imposita; erat, *eius*, secundum potestatem, non secundum necessitatem. Erat autem hora, *vt transeat*, mortem transitum appellat, quia ab vno termino ad alterum recedebat, manens semper eadem persona, quę filius Dei erat. Alludit autem ad verbi Hebræi similitudinem: sunt enim eiusdem verbi etymologia Pascha, & transire: ac si latinè diceret, Ante diem festum transitus, sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat: ipse enim Pascha nostrum immolatus est, vt nos simul transire faciat. Optimus autem terminus transitus huius est, *ex hoc mundo ad Patrem*: *ex hoc mundo* vbi miseria est, *ad Patrem*, vbi summa est beatitudo. Dicitur autem transire ex hoc mundo, non quod inuisibiliter mundo per prouidentiam adesse desistat, non quod etiam nobiscum in Sacramento non maneat, Matth. 28. dicitur; Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi; sed quod ab hac mortalitate, & corruptione, & ab hominum oculis, & sensibus remotus, in cælis immortalis & pati nescius secundum humanitatem regnaturus proficiscatur.

Singula verba textus expendimur.

Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

SEnsus est, cum horam quam sibi ad patiendum, mortemque pro hominibus subeundam elegerat, aduentasse sciret, quo amore suos, qui erant in mundo prosecutus erat ante, etiam passioni, & morti proximus, prosequi non destitit: quod magnis argumentis, & signis declarauit. *Suos*, appellat discipulos, quos in mundo esse dicit, quia ipso ad cælos recedente, multo tempore in hoc erant seculo permansuri, quasi ea de causa hæc, quæ narranda sunt fecerit, nempe pedes lauit, suæ carnis & sanguinis Sacramentum reliquit, ac doctrina cælesti instituit. Nomine suorum discipulorum omnes etiam electos futuros significauit. Dicitur autem in finem dilexisse, quia amorem inceptum semper continuauit: non enim dicitur, in fine, sed, *in finem*, id est, vsque in finem, vt amoris perpetuitas ostendatur. Attende quam miro artificio Ioannes amorem Christi erga suos electos commendat. amicorum huius seculi amor valde est imperfectus. Sero enim amare incipiunt, cito desinunt, parum amãt. Sero incipiunt, quia magna pars vitæ iam est transacta, quando amici amicitiam ineunt: cito desinunt, quia raræ sunt amicitiæ, quæ vsque ad mortem perueniant; quod si aliquæ tales sunt, morte complentur: parum etiam amãt: nam pauci sunt, qui vitam pro amico exponere sint parati, & qui amici vtilitati vehementer

Perpendit miram Christi amorem erga suos.

menter studeant, at Christus Dominus, etiam vt homo, perfectè suos dilexit discipulos, & electos. cito incepit, qui ab instanti suæ incarnationis intensissimè, suos dilexit, nunquam desijt, nec desinet: nam nec morte amor ille finem habuit. multum, & supra modum amauit; qui morte, & passione sæuissima, & horribili, quando patres etiam filiorum obliuiscuntur, imminente; quamque pro ipsis subibat; adhuc tenerrimè amans, seipsum in cibum, & sacrificium perpetuum dedit. Recte igitur dicitur, *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.*

ANNOTATIO VI.

Christus quos appellet suos.

CHryso. hom. 69. & Euthymi *Suos qui erant in mundo*, ad distinctionem eorum, qui mortui iam erant, positum dicit: præcesserant enim Patriarchæ, Prophetæ, & iusti multi. Cyril. lib. 9. cap. 2. ad differentiam Angelorum dictum censet: est enim Christus omnium Dominus, & Angelorum, & hominum: at erga homines amor hic est, qui nunc narratur. Mihi magis placet ea ratione hoc esse dictum, vt significet causam, cur huius amoris signa, & argumenta à Christo data sunt, nempe quia discipuli, & electi innumerabiles adhuc in hoc seculo remanebant, ipso visibiliter recedente. Vt sic sensus; Cum dilexisset A suos, qui in mundo adhuc erant permansuri, & in hoc seculo victuri, idcirco dilexit eos in finẽ, ostendens, & declarans amorem suum effectibus miris. Illud enim, *erant*, perseuerantiam significat, id est, adhuc erant, adhuc permanebant electi, & sui in hoc mundo. Attendendum rursus illud, *In finem dilexit eos*, Euthy. & Chrysostomũ locis citatis exponere, vehementer dilexit eos; ac si dicat; nihil omisit, quod vehementer amantẽ deceret: cum eos enim relicturus esset, vehementiorem dilectionem ostendit. Cyrillus autem B aliter exponit, *In finem dilexit*, quia mortem subire propter eos non prætermisit. In finem ergo diligere est etiam mortem, quam præuidit, pro eis non recusare. Totum hoc verum est, sed ad literam hic videtur sensus; Quos ante amauit, etiã vsque ad mortem ipsam amare non destitit. Verum est his verbis indicari, vehementiora, argumenta amoris dedisse. discessurus enim visibiliter, vt tenacius eos in amore conseruaret, ardentioris amoris effectibus obstrinxit; idcirco enim amor hic in finem exprimitur, vt magnitudo eius commendetur. Verũ etiã est, ita eos dilectos esse, vt mortem subire nõ detrectauerit, & idcirco amor hic annotatur à Ioanne; tamen sensus est. *In finem dilexit*, id est, vsque ad mortem continuauit, & post mortem etiam perseuerat. Aliud igitur est, quod verba significant, aliud quod insinuant, & propter quod dicta sunt. Significant verba, vsq; in finem, seu mortem dilexisse: dicta sunt autem, quia argumenta dilectionis maiora erga suos discessurus demonstrauit. Nomine autem suorum, discipulos primo loco significat, tum in eis electos omnes futuros, quibus etiam hæc beneficia collata sunt, comprehendit.

In finem diligere quid sit.

Et cœna facta.

COMMENTARIVS.

TEmpus determinate describit, quando hæc facta sunt, Cum, inquit, cœna esset facta; id est, cum iam cœna fieret, omnesque discumberent: hæc enim lotio pedum inter cœnandum facta est. Duplex erat cœna, vna legalis in qua agnus paschalis comedebatur, & hæc præcessit, de qua dicit Paulus 1. Corin. 11. Postquam cænauit dicens; hic calix nouum testamentum est: altera sequebatur cæna communis, cui Christus illa prioriperacta accubuit; & dum cænaret cum eis, interrupta cœna solus surrexit, vt pedes discipulorum lauaret, quibus lotis, iterum discubuit. De hac igitur cæna communi dicitur, *& cœna facta*, id est iam incepta: de his enim, quæ in motu, & successione consistunt, sic loqui solemus. Ita Aug. tract. 55. exponere videtur. Non, inquit, quasi consummatam, & iam transactam cœnam intelligere debemus; adhuc enim cœnabatur; sed quia iam erat præparata, & ad vsum conuiuantium, perducta.

ANNOTATIO VII.

Sententiæ nonnullæ reijciuntur, de tempore quo surrexit à cœna, & lauit pedes discipulorum.

ALiqui ante cænam inceptam etiam legalem, Dominum lauisse pedes discipulorum affirmant; sed hi verbo paulo inferius ipsius Ioannis conuincuntur: dicitur enim; postquam A lauit pedes discipulorum, accepisse vestimentũ, & iterum recubuisse. non diceretur, iterum recubuisse, nisi præcessisset accubitus. Non igitur ante cœnã lauit pedes. Alij post completa omnia, etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam Eucharistiæ institutionem, lotionem fa- A
ctam affirmant, in qua sententia est Cypria. ho-
mi. de ablutione pedum. sed sententiæ huic ob-
stat, quod ad lauandum à cœna surrexisse dici-
tur, & post lotionem iterum recubuisse. Non
erat autem, quod recumberet, si iam vtraque cœ
na completa erat. panem etiam intinctum Iudæ
porrexit, vt narrat Ioannes, nondum igitur cœna
erat absoluta. Alij post cœnã legalem, sed ante
cœnam communem, factam esse asserunt. sed nec
hoc est probandum, & eodem verbo sequenti re
futatur. Surrexit, inquit, à cœna, & iterum recu-
buit. Sedebat ergo, & recumbebat prius, igitur B
incepta erat cœna communis: nam in legali cœ-
na non recumbebant, sed stantes cœnabant. licet
enim in scriptura non legamus expresse stare eos
debere, qui agnum comedebant, tamẽ facile de-
ducitur. Exod. 12. festinanter enim, & cum bacu-
lis in manibus comedere præcipiebantur, ad mo
dum cito iter capientium: non est autem recum-
bentium baculos gestare, nec in recubitu talis fe-
stinatio repræsentabatur.

Communi cœna iã inceptæ, Christus lauit suorum pedes.

Rectius igitur Aug. tract. 55. inter cœnandum
factam esse lotionem hanc censet, & ante Eucha
ristiæ institutionem, & hæc est communis Do- C
ctorum sententia. Vt igitur ordo historiæ huius
certus, & dilucidus, & cum alijs Euangelistis cõ-
cors statuatur, maxime quia Ioannes institutio-
nis Eucharistiæ non meminit, quam alij tres nar
rarant Euangelistæ, tenenda est sententia Aug.
lib. 3. de consen. Euang. cap. 1. qui verè, & doctè
hæc ita connectit. Peracta iam Paschalis agni cœ
na, & communi incepta, illis cœnantibus, surre-
xit Christus, lauitque discipulorum pedes, qui-
bus lotis, iterum recumbens locutus est omnia
hæc, quæ Ioannes narrat, & Spiritu turbatus de
suo loquitur traditore; & interrogat vnusquisq;
nunquid ego sum? & audit Iudas; Tu dixisti. His
peractis Eucharistiam instituit; qua institutа, &
mysterio peracto, iterum de traditore loquitur,
vt refert Lucas, cap. 22. Veruntamen, inquit, ec-
ce manus me tradentis mecum est in mensa,
&c. tunc interrogat Petrus Ioannem; quis est,
de quo dicit? quod refert Euangelista noster, &
Ioannes interrogans Iesum audit, Cui ego pa-
nem intinctum porrexero. Et post hanc buccel-
lam introiuit in Iudam Sathanas, & recessit, quo
recedente, & cœna omnino absoluta, Christus
habet ad suos discipulos mirabilem concionem,
à Ioanne paulo post descriptam. Hic est gestæ hi-
storiæ ordo. Scio aliquos in aliquibus discordes
esse. hæc enim humani ingenij natura est, vt in
ijs, quæ euidentia non conuincit, semper diuersi-
tas opinionum reperiatur. tamen hæc est solida,
vera, & communis doctrina.

Cum Diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas, Simonis Iscariotis.

COMMENTARIVS.

COgitauerat iam ante instigante, & stimulante Dæmone, Iudas Christum inimicis,
& persecutoribus tradere, priusquã à cœna surrexit, & lauit pedes: nõ tamen absq;
diuino mysterio Euangelista hoc verbum interserit, & præmittit ante tanti operis narra-
tionem; sed vt Christi dilectionis magnitudinem, & humilitatis profunditatem cõmen-

Commendantur Christi Charitas & humilitas.

det, qui & eius, qui iam eum tradere decreuerat, pedes lauare non recusarit, & ei scip-
sum in cibum ministrare dignatus sit. Quam rationem annotauit etiam Chryso. ho. 69.
Non solum autem Ioannes, sed etiam Lucas cap. 22. expresserunt, Iudam Diabolo insti-
gante hæc fecisse: id etiam repetit Ioannes paulo inferius, quod non est factum, vt culpa
Iudæ in Dæmonem transferatur: nemo enim propter Dæmonis tentationem à culpa ex-
cusatur, sed vt iudicium contra Diabolum insurgentem in Christum significetur: prin-
ceps enim huius mundi iudicatus est, quia vna cum Iuda, & Iudæis Christo innocenti
mortem intulit. non tamen culpa vacarunt Iudas, & illi. Dæmon enim suadet, non vim
infert, prauas excitat cogitationes, sed voluntatem non cogit; liberum enim relinquit ho
minem. Misit autem in cor Iudæ, quando effusione vnguenti indignatus abijt ad Iudæos,
& de tradendo Domino precio statuto cum eis conuenit.

ANNOTATIO. VIII.

Caianorum hæreses duæ reijciuntur.

HAc sententia conuincuntur duæ hæreses Caianorum, quarum meminit Epipha. in
hæresi. 38. quidam affirmabant Iudam tradidisse Christum, quia Christus malus erat, & legis do- A
ctrinam peruertebat; sed hi non solum errabant, sed blasphemi in Christum erant. Alij Iudam tra-
didisse Christum asserebant, ex reuelatione, & cognitione, quia sciebat, mortem eius salutem es-
se ho-

se hominum, vnde laudandum censebãt Iudam. A
Epiphanius multis testimonijs scripturarum has
hæreses redarguit; at hoc vno satis conuincun-
tur falsitatis: nam si eo spiritu fecisset, & laudan-
dus esset, nõ diceretur instinctu Diaboli fecisse,
nec diceretur ipse Iudas Diabolus. Ioan. 6. Et fi-
lius perditionis Ioan. 17. Adde quamuis illi re-
uelatum fuisset, quod vere non fuit, mortẽ Chri-
sti salutem esse hominum; non licuisset illi eum
tradere, nisi mandatum speciale Dei habuisset.

ANNOTATIO IX.

Quomodo mittere & intrare dicatur diabolus.

AVg. lib. 3. de consen. Euange. cap. 1. dubi- B
tationem propouit: nam hoc in loco di-
cit Ioannes; *Cum iam Diabolus misisset in cor*, &
tamen paulo inferius dicit; *Post buccellam intra-
uit in eum Sathanas*: nec sufficit respondere, aliud
esse, misisse in cor, aliud intrasse: nam non dicitur
intrasse, nisi ratione malarum cogitationũ, quas
stimulante Dæmone concepit, vt dicit Orige.
lib. 3. Periarch. cap. 3. Adde Luc. 22. tunc dici-
tur intrasse, quando ad Iudæos abijt, & de tra-
dendo locutus est. Recte Aug. respondet, intras-
se quidem Dæmonem, quando cogitationes ini-
quas hasce Iudas concepit, tamen multo plenius
à Dæmone possessum postea fuisse, quando ipso
opere abijt, vt traderet. Exemplum adducit; ac-
ceperant quidem Spiritum Sanctum Apostoli
per gratiam, at post resurrectionem dictum est
eis; Accipite Spiritum Sanctum. Plenitudo ergo
iniquitatis, & confirmatio malitiæ verbis sequen
tibus exprimitur, quãdo dicitur; *Intrauit in eum
post buccellam Sathanas.* Aduertendum hoc in lo
co est, non omne malum quod fit, ex Dæmonis
fieri suggestione; nec omnis, qui peccat, semper
Dæmone tentante peccat. multa enim propria
tentatus concupiscẽtia, & allectus exterioribus
bonis homo peccata committit, etiam nullã
opera Dæmonis aut tẽtatione interposita, vt do-
cet Basil. in regu. breu. respon. 75. Chrysost. ho.
54. in Acta. Aug. lib. de Ecclesiast. dogmat. cap.
82. & ante eos Origen. lib. 3. Periarch. cap. 2. Re-
cte ergo nunc Ioannes annotauit hoc malum,
quod Iudas perpetrauit, Dæmone stimulante fe-
cisse; quod ea de causa dictum est, vt diximus in
commentario, vt ex hoc scelere Dæmon reus ho
micidij contra Christum significetur, propter
quod suo est dominio iure priuatus, & punitus,

Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit à cœna.

COMMENTARIVS.

PRofunda sunt hæc Euangelistæ verba. descriptis igitur circũstantijs temporis, quãdo
quæ narraturus est gesta sunt, nempe prope horam passionis, & post cœnam lega-
lem, & inter cœnandum, iamque traditore cogitante, & deliberante eum tradere; nunc
incipit causas explicare Ioannes, quæ Christum ad ea facienda, quæ post cœnam facta
legimus, induxerunt. Quæ autem post cœnam fecit Christus tria sunt; pedum ablutio; sa-
cramẽti, & sacrificij corporis & sanguinis sui institutio; & mirãdæ doctrinæ sermo. quo-
rum duorum, nempe primi & tertij, Ioannes meminit; secundum tanquã à cæteris Euan-
gelistis copiosè narratum, prætermisit; intẽtus his describendis duobus, quæ cæteri omi

Euangelista ter causas proponit quæ Christum induxerunt ad hæc mirabilia facienda.

serunt. Primum igitur, quod induxit Christum, ad hæc tria præstanda, est; scire omnia da-
ta sibi à Patre in manus, id est, hominum salutem, & redemptionem ei esse à Patre com-
missam. Eximia est hæc consideratio: nam ratio, & causa præcipua, propter quam Chri-
stus homo nostram salutem vehementissimè appetijt, & diligentissimè, & efficacissimè
operatus est, illa fuit, quia à Patre suo, quem infinitè diligit, & reueretur, sibi iuncta, &
imposita fuit. Hæc ergo consideratio induxit, vt miranda opera faceret hominibus, ante-
quam discederet. Alterum quod induxit est, scire, & considerare se, à Patre exijsse; id est,
se esse Dei filium naturalem, eiusdem cum ipso substantiæ, & potentiæ. hæc consideratio
induxit, vt faceret, quæ tanto amori erga Patrem debebantur: considerabat enim ex vna
parte, quantum rebus à Patre suo demandatis incumbendum erat; ex altera sciebat se tã-
tæ esse potentiæ, vt posset digna Patre æterno exhibere, idcirco voluit opus suæ omnipo-
tentię pro hominibus à Patre dilectis, & sibi cõmendatis facere, quale opus fuit, seipsum
in cibum eis dare, & sacrificium infiniti, & inexhausti valoris relinquere: amor enim tan
tus erga Patrem non minus postulabat opus à filio, qui omnia poterat, nec se ob impoten
tiam excusandi causam habebat. Tertium est considerare, se ad Patrem vadere, id est, in-
stare iam tempus hominum saluti consulendi: iam enim ad Patrem vadit, & visibiliter ab
hominum conspectibus se remouet, per vicarium hominem iam iam Ecclesiam suam gu

Universidad de Deusto
Biblioteca

bernaturus, assistentiamque hanc visibilem depositurus. Tempus igitur adest opportunum, quantum sibi cordi salus hominum sit, manifestandi. discessurus ergo exemplo doctrina, & opere hominibus consulit. lauat suorũ pedes, summæ humilitatis dans exemplum: mira docet, doctrinamque cælestem instituit, qua intellectum suorum illustrat, & affectum allicit: opus facit, supra omne miraculum, quo victum perpetuum ministrat. Digna profecto hæc sunt eo, qui summè amabat, & reuerebatur Patrem, & qui omnipotens erat à Patreque exierat, atque etiam opportuna quia ad Patrem se recipiebat. Hæc igitur sciens, Surgit à cœna, & lauare incipit pedes, vt & exemplum præbeat & rursus ad cælestis cibi instituendi disponat sumptionem, & tantæ doctrinæ tradendæ capaces faciat. hæc enim tria præambula, ad tria hæc opera referuntur. *Surgit à cœna,* in Græco est significatio expressior. *Surgit è cœna,* id est, inter cœnandum.

ANNOTATIO X.

Non ad Iudæ peccatum, sed ad Christi opera referri debet verba hæc Euangelistæ.

CHrys. hom. 69. totam hanc superiorem sententiam ad Iudam refert in hunc sensum. Iudas eum tradidit, cum sciret Patrem omnia tradidisse Christo in manus, & à Deo exijsse, & ad Deum vadere, quæ omnia summopere Iudæ peccatum aggrauant, quem hæc omnia à proditione non cohibuerunt. Hæc expositio singularis est, cui cæteri expositores antiqui non consentiunt: omnes enim, & merito, ad Christum referunt. Aug. tract. 55. Cyril. lib. 9. cap. 3. Euthymi. imo aliqui Græci codices legunt. *Sciens Iesus, quia omnia tradit ei Pater in manus.* & ita legit Grego. lib. 3. Moral. cap. 11. quamuis autem nõ legamus, sed absolutè, *Sciens, quia omnia dedit ei Pater,* ad Christum sunt verba referenda, nec Iudæ vlla possunt ratione accommodari: nec enim ille tam perfectam fidem habebat, vt sciret omnia tradita Christo à Patre in manus, & à Deo exijsse, & ad Deum tendere; & quamuis habuisset tantam fidem, quam re vera non habebat, nõ ea considerauit, nec sciuit tunc Christum ire ad Patrem: moriturum enim ignorabat, & quem prodere cõstituerat, eum occidendum non cogitauit. Adde, non erat cur tam sublimia verba de proditore Euangelista pronuntiaret. tenendum igitur certissimè est, de Christo Domino esse dicta, id quod series ipsa verborum, & contextus indicat. Surgit, inquit, è cœna, nimirũ sciens omnia ei Patrem in manus tradidisse. Prædicti autẽ Doctores Aug. Cyril. & Euthy. quãuis ad Christum referant, tamen eo dicta censent, vt Euangelista eius humilitatem extollat, qui cum tantus esset, nõ se à lauandis discipulorum pedibus continuit: & re vera ita est; magna enim humilitas eius, qui sciens omnia sibi data esse in manus, & à Deo exijsse, etiam proditoris pedes lauit. tamen si sensum Ioannis consideramus, profecto non hæc ad humilitatem tantum extollendam dicta sunt; non enim erat, cur hac locutionum forma vsus esset Euangelista ad dignitatem Christi significandam: *Omnia tradidit ei Pater in manus,* nec erat, cur adderet; *ad Deum vadit,* non enim hoc facit ad humilitatem extollendam, cum iam sit dictum, *à Deo exiuit.* Mihi igitur legitimus sensus is visus est, quem in commentario expositimus, vt hæc ad institutionem Eucharistiæ etiam referantur, & causam exprimant, quæ Christum induxit, vt hæc opera tam mira recessurus iam ad Patrem ederet. Aduertendum est etiam illud, *Omnia tradidit Pater in manus,* dictum esse propter hominum salutem à Patre Christo demandatam, & ita rectè exponit Chrysost. hom. 69. & ante ipsum Orige. tom. 32. in Ioan. at Cyrillus & Aug. & Grego. locis citatis generalius hanc sententiam interpretantur; omnium enim potestatem dedit filio Pater. & vera est doctrina, vt superius etiam annotauimus; tamen non ad sensum Ioannis, qui de omnium salute hominum, eorumque redemptione Christo à Patre commissa loquitur, cui propter patris dilectionem summam, & reuerentiam, quibus eum Christus vt homo prosequebatur, diligentissimè, & efficacissimè incubuit.

Superiora Euangelistæ verba non tam propter Christi humilitatẽ dicta sũt, quã vt causa assignetur mirabilium quæ fecit ante passionem.

Et ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteum, præcinxit se, deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

COMMENTARIVS.

SIngulas circumstantias minutissimè Ioannes describit. sunt enim omnia plena mysterijs. Dominus lauandi ministerium ita exercere decreuit, vt non solum lauare, quod ministerij erat, sed etiam ministrantis habitum induere, linteo præcinctus, & deposito suo vestimento voluerit: socium autem, vel comitem non accersit, sed solus ipse aquã mittit in peluim, & linteo pedes extergit; quæ præter miræ charitatis erga proximum, & humi-

Circumstantiæ quid mysterij significent.

humilitatis profundæ exemplum, quid in hominum redemptione ipsa fecerit, & adhuc facturus erat, significabat. Ipse enim exinaniuit se, formam serui accipiens, cum in forma Dei esset; &, qui in cælis regnabat, sedens in throno cum Patre, ad nos descendit suam occultans maiestatem, & in nostra apparens humilitate. Ipse est, qui solus torcular nostræ salutis, & redemptionis calcauit. Ipse est, qui solus nostrorum obtinuit remissionem peccatorum, sordesque scelerum abluit, & exterſit linteo suæ humanitatis, quia gratiam, qua lauantur, & gloriam, qua exterguntur, nobis obtinuit. Ipse est, qui solus lauare potuit alios, qui mundus totus, nulla alterius indigebat ablutione, quia iustus est, & iustos faciens, mundus, & mundos reddens.

Venit ergo ad Simonem Petrum.

PArticula, *ergo,* tacitam quandam, vt solet, illationem indicat, quasi diceret; quia cœpit lauare pedes discipulorum, consequens erat, vt ad Simonem Petrum deueniret lauandum, qui inter discipulos erat, quorum pedes lauabat. Particula hæc probat, & indicat, non fuisse Petrum primum, cuius lauare pedes incepit; quoniam hæc deductio, & consecutio, non videretur accommodate posita, *Venit ergo ad Simonem Petrum:* potuit enim ad alium quempiam venire; tamen si exponamus cœpisse lauare pedes discipulorum, consequens est, vt post alios, à quibus inceperat, veniret etiam ad Petrum, quod si ab eo initium cœptum est, dicendum erat; Venit autem ad Simonem: hæ enim particulæ apud Ioannem, vt sæpe annotauimus, magnam habent significationem, & multa occulta indicant, nec temere, & inconsulto, sed ex scientia, & diuino consilio posita sunt: in scriptura enim sacra minutissimæ etiam particulæ magnum continent mysterium, vt annotat Basil. lib. de Spiritu San. cap. 1. maxime autem hoc Ioannes obseruat.

ANNOTATIO XI.

Christus quæ discipulorum lauerit primo.

AVg. tract. 56. asserit à Petro ablutionis initium esse cœptum, primumq; omnium esse lotum, idem Bernardus serm. 2. de cœna Domini; nescio qua ducti ratione, præter eam, quia erat Apostolorum princeps. Contrariam sententiam tenent Orige. tom. 32. & Chrysost. homil. 69. Euthymius etiam, qui non solum negant primum fuisse, sed Iudam fuisse primum affirmant. cuius causam dat Orig. vt medicina, vbi magis morbus vrgebat, citius adhiberetur; additque Petrum vltimum omnium fuisse. In primis quod ad Petrum attinet, eum primum lotum non fuisse, probabilius videtur, idque mihi persuadet; Primo quod dicitur; *cœpit lauare pedes discipulorum,* & adiungitur, *venit ergo ad Petrum.* iam ergo cœperat lauare; & Aug. ipse fatetur, hunc sensum faciliorem esse, & accommodatiorem verbis. quid igitur est quod nos ab hac explicationis facilitate retrahat? ratio enim non conuincit, quia erat Apostolorum primus. non enim hunc ordinem Christus seruabat in humilitatis exemplo: imo hæc ratio contrarium probat, vt qui maior erat, fieri omnium minimus disceret, sicut & paulo post verbis Dominus docuit. Persuadet hoc idem secundo illa particula, *ergo,* cuius significationis vim in commentario expositimus: indicat enim Petrum non fuisse primum, alioquin deductio, & illatio apta nõ esset. Tertio sedendi ordo quia probabilissimum est, Christum in lauandis pedibus discipulorum ordinem discumbentium conseruasse, & non sine ordine modò hunc, modò illum lauisse: in ordine autẽ discumbentiũ Petrus primus non erat post Christum, quod certissimo argumento probatur. Ioannes enim ad latus vnum erat Christi, ad alterum vero Petrus esse non poterat; alias recumbente Christo, non potuisset Ioannem secreto interrogare, seu innuere, vt peteret à Christo, quis esset traditor. necesse est ergo Petrum recubuisse inferius Ioanne, non ergo in ordine discumbentiũ primus erat, & idcirco non credo primo esse lotum. An autem fuerit vltimus, & an Iudas primus, incertum mihi est, nec rationem reperio probabilem, aut efficacem negandi, aut affirmandi. hoc tamen certum est, nec probabiliter negari potest, Iudam fuisse inter hos, qui loti sunt, eiusque ablutos esse pedes; quod quidem negauit Cypria. hom. de ablut. pedum, sed affirmarunt Augu. tract. 56. Cyril. lib. 9. cap. 7. Chrysost. hom. 69. & Orige. tom. 32. & Euangelista ipse satis aperte demonstrat, dum dicente Christo, *Vos mundi estis sed non omnes,* interpretatur, propter Iudam hoc esse dictum, aderat ergo Iudas: nam ad omnes adstantes verbum hoc Christi referebatur, vt doctè annotauit Aug. lib. 2. contra literas Petiliani cap. 22. Accedat etiam his Ioannis contextus, & historiæ series: post hanc enim lotionem iterum recubuit Dominus, & buccellam intincti panis Iudæ porrexit, proditoremque declarauit; an tamẽ corpus Domini, & sanguinem acceperit, paulo inferius discutiemus.

Probabilius est Christum non à Petro incepisse.

Non constat quis in lotione pedum fuerit primus.

Aderat Iudas inter eos qui loti sunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes?

COMMENTARIVS.

NEscius tanti mysterij Petrus, sed lotionem esse communem ad laborem itineris tẽperandum existimans, vt Cyril. lib. 9. cap. 4. annotat; & ex altera parte Christi dignitatem fide viua considerans, ab hoc officio Christum remouere conatur, taciteque argumentum hoc facit; Tu Dominus es, ego famulus, & seruus; non igitur decet, te mihi lauare pedes: hoc enim est seruorum officium erga Dominos suos, non autem Dominorũ erga seruos. Reuerentia, & fides erga Christum, quamuis non secundum scientiam, quia mysterij rationem ignorabat, Petrum ad hæc pronuntianda inducunt: quam reuerentiã, & fidem acceptauit Dominus verbis sequentibus, sed ignorantiam repellit. Perpende autem modestiam Petri, non dicit, Tu nobis lauas pedes? ne alios, qui se lauari permiserãt, arguere videretur; sed ad se ipsum, vt indignum verba conuertit, *Tu mihi lauas pedes?* nondum lauare eum inceperat, sed dicit *lauas?* quia lauare volebat, vt annotauimus cap. 10. Pondus magnum & inexplicabile, singula verba continent, si quis eorum perfectam velit considerare significationem, *Tu*, &, *Mihi*: nam quis dicere poterit quantum inter hoc, *tu*, & illud, *mihi*, interfit discriminis? & rursus, *lauas pedes*, quibus nihil humilius est in homine, hæc magis intelliguntur mente, quam explicantur sermone.

Petri commendatur modestia.

ANNOTATIO XII.

ORigenes tom. 32. vltra modum Petrum arguit, maxime in tribus. Primũ est, quia aliorum, qui se lauari permiserant, factum accusauit: in ea enim est sententia, vt alij prius sint abluti. Sed hæc reprehensio iusta non videtur. vti enim diximus in commentario, non dixit, tu nobis lauas, sed tu mihi, ne alios carpere videretur. Alterũ est, quia voluit pudore iniecto Christum ab opere remouere, quasi rẽ non consentaneam rationi faceret. sed nec in hoc reprehensio locum habet: non enim ad hæc proferenda, & facienda Petrus mouebatur eo iudicio, quasi iudicaret Christum rem pudendam facere; sed potius B tantæ illius maiestatis, & suæ humilitatis consideratione, quæ pauorem quendam incusserunt. nec tam voluit Christum ab opere remouere, quam se ipsum propter suam indignitatem subtrahere. cuius exemplum est Luc. 5. idem enim Petrus in captu piscium copioso dixit; Exi à me, quia peccator ego sum; & statim Euangelista causam annectit; Stupor enim circumdederat eum. Similes excusationes legimus in sanctis, nõ ex inobedientia, sed ex quadã humilitate, & reuerentia profectas. Sic Moyses se excusabat Deo mittente, sic etiam Hieremias. Ex quo sequitur, non esse etiam probandum tertium, quod dicit Origenes; nempe inobedientem fuisse. non enim hæc inobedientia, sed reuerentiæ, & humilitatis pauor est, in tanta maiestatis Christi, & vilitatis suæ collatione, & ad hunc pauorem tantæ maiestatis hoc dictum Petri referunt, Cyril. lib. 9. cap. 4. Aug. tract. 56. Chrysost. autem hom. 69. ad dilectionis vehementiam. Ambro. vero lib. 3. de sacramen. cap. 1. & Cypri. hom. de ablutione pedum, & Basil. etiam reg. breui. resp. 301. ad humilitatem. Et vera est, & legitima causa. Sunt autem fides, & dilectio, ac reuerentia erga Christum, & humilitas ista laudanda; quamuis ignorantia sit admixta, & inconsideratio quædam, quam tanti mysterij pauor induxerat. Aug. tract. 56. qui primum Petrum ablutum censet, affirmat; etiam si ab alio incepisset, nihilominus quicunq; primo lotus esset, hęc eadẽ pronuntiasset, & expauisset sicut Petrus. at nescio qua ratione id probare posset Aug. nõ enim omniũ erat eadẽ fides, cum nec in alijs eos similes Petro legamus.

Petrus defenditur in tribus quæ illi ab Origine imputantur.

Petri excusationis profectio.

Vox Postea, ad quod tempus referenda sit.

Respondit Iesus, & dixit ei, quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.

COMMENTARIVS.

FIdes, & reuerentia Petri, non secundum scientiam, sed ex tanti mysterij ignoratione orta, eum vt se à pedum ablutione excusaret, indu cebant. vt igitur Dominus hãc ei lotionem persuadeat, ignorationem remouet, dicens; Nescis, o Petre, huius rei mysterium, & causam; idcirco mei reuerentia motus lauari recusas; scito te nunc mysterium ignorare, paulo autem post aliquid in hoc facto latere disces, quod si nunc scires, non te excusares. Attende illud, *scies postea*, eo dictum esse, quia paulo post ablutione perfecta, mysterium aperuit; Scitis, inquit, quid fecerim vobis? ita Cyril. libro. 9. cap. 4. exponit

exponit, quamuis Chrys. hom. 69. ad tempus post resurrectionem, & Spiritus sancti aduentum referat. Præmisit autem Christus facta verbis: efficacius enim verba audientium permouent animos, quando facta præcedunt: incepit enim Iesus facere, & docere. Voluit autem Dominus discipulorum animos inducere, vt sibi crederẽt, obedientiamque prius præstarent, quam rationem obediendi intelligerent. Ea enim est perfecta inferiorum erga superiores obedientia, quæ cæca vocatur. de qua Gregorius lib. 2. expositionis in lib. 1. Reg. cap. 3. inquit; Vera obedientia, nec præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit, nescit iudicare, quisquis perfecte didicerit obedire, præceptum in hoc pensari debet, quod maioris est. hæc & alia Gregorius.

Obedientiæ cæcæ commendatio.

Dicit ei Petrus, non lauabis mihi pedes in æternum.

PEtrus verbum Christi nondum penetrans, in sua excusatione persistit, *Non*, inquit, *lauabis mihi pedes in æternum*, id est nunquam patiar, nec feram te mihi lauare pedes, vt recte exponit Aug. tract. 56. Vehementis affectus hæc vox est, *non lauabis mihi pedes in æternum*, excusanda à culpa, quæ à fide perfecta, reuerentia, dilectione, timore, & humilitate procedebat.

Respondit ei Iesus; si non lauero te, non habebis partem mecum.

QVem à proposito ratio non remouit, detrimentum, quod non lotus passurus erat, ad promptam obedientiam conuertit. *si* inquit, *non lauero te, non habebis partem mecum.* non leui detrimento Petrus deterretur, sed quod à Christo separabat, & dilectioni eius, quam ille maximi faciebat, contrarium erat. Ac si diceret; tu propter me, & ex dilectione mei pedum ablutionem recusas, scito te minus me dilecturum, & longius à me futurum, si non te lauero. Atende non habiturum Petrum partem cũ Christo dictum esse, quia nisi lotus esset, carnis & sanguinis Christi sumptione priuatus fuisset, per quam Christus in eo, & ipse in Christo mansurus erat. ad hoc enim præcipue lauabat suorum pedes, vt dispositis, & mundis seipsum in cibum daret, & realiter cum eis vniretur. Et hoc est, quod Petro cõminatur; si non te lauero, non eris particeps mei: nam conuiuium meiipsius modo præparo, ijs solis, quos lauero, daturus. Petrus verbum hoc distincte non intellexit, tunc quando prolatum est, sed id tantum concepit, nihil se cũ Christo habiturum commune, ab eoque esse separandum, nisi lotus fuisset, quod quidem magna erat pœna, postea tamen rei mysterium cognouit.

ANNOTATIO XIII.

Ambrosius & Bernardus docentes necessariam esse pedum ablutionem, reiiciuntur.

MAgna est inter Doctores de huius loci in- A telligentia controuersia, quorum etiam sententias distinguere, & percipere est difficile. Quæ omnia, vt dilucida fiant, sciendum ad tria capita eorum opiniones, & expositiones reduci. Quidam enim sentiunt, hanc sententiam Christi intelligendam esse de ablutione reali pedum, nec tantum dicta esse Petro, sed alijs omnibus, nempe nisi loti fuerint pedes eorum, partem cũ Christo nõ esse habituros. in qua sententia sunt Ambro. lib. 3. de sacram cap. 1. & lib. de ijs, qui sacris mysterijs initiantur cap. 6. & Bernar. serm. de cœna Domini: sed nõ in omnibus hi duo con B sentiunt, adeo vt in hoc capite primo, duæ possint distingui opiniones. Ambros. enim sentit, omnibus baptizatis esse hanc ministrandam pedum ablutionẽ, antequam ad Eucharistiam accedant, & ita ipsemet in sua diecœsi faciebat, quamuis Romanam Ecclesiam, id non seruasse fateatur. prodesseque talem lotionem affirmabat, vt baptizati fortiores contra dæmonem fierent, minusque in pugna contra illum ratione carnalis fomitis, qui in baptizatis remissa culpa manet, succumberent: ad sanitatem ergo spiritualem nõ ad munditiem lauabantur. Bernardus autem vlterius procedit; affirmans ablutionem hanc pedum esse vnum de sacramentis, & prodesse ad remissionem venialium, quibus non remissis, non potest homo ingredi regnum cælorũ: nihil enim coinquinatum illuc intrabit. Hæ duæ sententiæ, multum innituntur illi verbo, *non habebis partem mecum*, propterea necessariã hanc ablutionem, vt pars habeatur cum Christo, opinantur. Sed id verbum potius mihi eorum euertere sententias videtur: nam si necessaria est pedum ablutio, vt partem habeamus cum Christo, igitur baptizatus non potest intrare in regnum cælorũ nisi pedibus ablutis, quod nemo admittet Catholicus. Deinde Ambro. dicit prodesse, vt minus homo succumbat tentãti dæmoni; poterit igitur sine ea vincere, quamuis non ita facile, habebit igitur partem cum Christo. præterea Bernardus

Universidad de Deusto
Biblioteca

asserit valere ad remissionem venialium, & peccatorum, quæ quamuis non sunt ad mortem, istis tamen nondum remissis, nemo ingreditur cælũ. Fateor hoc; sed venialiũ remissionem multis alijs modis consequimur; & quamuis in hoc seculo non remittantur, si recedant morientes in gratia, in purgatorio per satisfactionem tandem soluuntur. Non igitur necessaria est hæc pedum ablutio, vt parte habeamus cum Christo. si igitur hoc verbum Christi generaliter omnibus baptizatis dictum esset, non video qua ratione secundum Ambr. vel secundum Bernar. verum sit illud, *non habebis partem mecum.*

Secundo loco alij Doctores exponunt, verbũ hoc generaliter quidem dictum omnibus baptizatis; sed non realiter de pedum materiali ablutione, sed spiritualiter de interiori mundicie, & sanctificatione, cuius hæc exterior signum erat, interpretantur. vt sit sensus; *Nisi lauero te*, id est, nisi mundiciem interiorem assequaris; cuius hæc signum est exterius, *non habebis partem mecum.* hæc autem omnibus est baptizatis necessaria; nõ enim ita immunes sunt à peccato baptizati, vt nequeant deinceps peccare; quorum peccatorum nisi remissionem consequantur per Christum, quamuis venialia sint; non poterunt ingredi regnum cælorum. Non ergo hæc ablutio materialiter, sed spiritualiter est intelligenda. In hac sententia sunt Cypria. homi. de ablutione pedum, & August. tract. 56. sed non eodem modo procedunt. Aug. enim de sanctificatione à venialibus exponit, quorum mundicies necessaria est, vt ingressus pateat ad regnum: at Cyprianus generaliter de omnibus etiam mortalibus post baptismum commissis interpretatur; dicens hanc ablutionem esse figuram, & signum pœnitentiæ, per quam mundatur baptizatus à peccatis post baptismum commissis. baptismus enim repeti non potest. At in hac sententia probabilior est opinio August. nam dicitur; *qui mundus est, non indiget, nisi vt lauet pedes*, non ergo mortaliũ, sed venialium remissio, & sanctificatio significatur. Huic sententiæ siue cum Cypri. siue cum Aug. senserit, Cyrillus sauet lib. 9. cap. 5. cuius verba sunt ista; Illud quoque puto his verbis significari; nisi quis peccati sordes per gratiam meam lauerit, atque absterserit, regni cælorum non erit particeps, non enim intrabunt impuri in beatas illas mansiones. hæc Cyril. quamuis aliam adhibeat expositionem, quam proxime exponemus. Hæc expositio siue Augu. siue Cypria. non mihi posse accommodari videtur: nam dominus de ipsa reali pedum ablutione loquebatur, ad quam Petrum tali comminatione inducebat, *Si non lauero te, non habebis partem mecum*. Violentum est profectò ad mundiciem hanc spiritualem solam confugere, ratione cuius dictum sit, non habebis partem mecum, cum etiam de reali ablutione sit sermo, & comminatio. Tertio loco est

Cyprianus & Augusti. de lotione spirituali explicantes locum Ioannis etiam reiciuntur.

A sententia aliorum, qui non generaliter hæc verba exponunt, sed soli Petro dicta: & in hac sunt tres expositiones. Prima est Chrysost. hom. 69. quæ etiam est Cyril. lib. 9. cap. 5. nempe ratione rei significatæ dictum esse, *Non habebis partem mecum*; vt sit sensus nisi susceperis humilitatis documentum, quod ego hac lotione pedum tibi trado, non habebis partem mecum; ne autem diceret Petrus; ego suscipiam documentum humilitatis etiam sine ablutione, Dominus non id explicuit, sed vius est hac locutione; si nõ lauero te, non habebis mecum partem. Hoc vltimum est Chryso. sed & ista expositio difficile accommodatur: Nam ad hanc ablutionem realem Christus Petrum inducebat, & hæc erat necessaria, vt partem haberet cum Christo.

Recitantur & alij qui documento humilitatis sensum Dominii loqui.

B

Altera ergo in hac sententia est expositio omnium probabilissima, quæ est Basilij orat. de peccato, vt soli Petro verba hæc sint dicta, & comminatio ista sit propter inobedientiam; vt sit sensus; *si non lauero te*, nec mihi obedieris volenti te lauare, *non habebis mecum partem*, tanquam inobediens; non quod ablutio necessaria esset, sed obedientia, quam tunc exigebat à Petro. Inter C alia multa habet hæc verba Basilius. Hanc ob rẽ eiusmodi iactæ sunt minæ, vt nisi prõptitudine, ac velocitate obedientiæ voluntatem suam correxisset; non illi illæ beatitudines à Deo in eum profectæ, non dona, non promissiones, non etiã illa ipsa Dei, & Patris talis, ac tantæ erga vnigenitum filium propensæ voluntatis declaratio suffecissent, ad præsentem inobedientiam expiandam. hæc Basil. Secundum hanc expositionem ipsemet Basil. duas regulas morales tradit egregias lib. Mora. reg. 12. cap. 2. ex hoc loco Ioannis. Vna est, qui iussis Domini aduersatur, licet id pio, & amico animo faciat, is tamen ob eam causam abalienatur à Domino. Altera est, quod quidquid à Domino dicatur, id summa cum animi expletione debemus suscipere. Idem Basil. in regu. breui. resp. 60. eundem sensum sequens alteram adhibet regulam. Rescindendum, inquit, est quicquid prẽter præceptum Domini ante statutum est. hoc aperte demonstrat in Apostolo Petro, qui ante statuerat, *non lauabis mihi pedes in æternum*, vbi vero affirmatiue audiuit Dominum dixisse, *nisi lauero te. non habebis partem mecum*, confestim sententiam mutauit, & dixit; *Domine non tantum pedes, sed & manus, & caput.* Idem Basil. reg. breui. resp. 233. quartam regulam, & documentum ex hoc loco colligit, nempe ex omnibus rectè factis, si vnum alicui abfuerit, salutem nemo adipiscetur: verba eius sunt hæc; Petrus cum ei talium, ac tantorum rectè factorum testimonium à Domino fuisset datum, atque eo modo appellatus, & beatus laudatus, vbi vna tantum in re, ab obedientia visus est discedere, atque hoc ipsum non ex negligentia, suscedere, atque hoc ipsum non ex negligentia, superbiaue, sed ex reuerentia, honoreque erga Dominum

Vera sententia est Basilij explicantis inobedientiam in Petro reprehendi.

Egregia Basilij documenta.

minum suum, propter hoc ipsum tantum ei dicitur, *nisi lauero te, non habebis partem mecum.* hæc omnia docet Basil. cuius expositio mihi supra omnes alias placet, & accommodata videtur. At quia non dictum est, nisi meis obtemperaueris dictis, aut nisi mihi obedieris, sed, *nisi lauero te*, videtur hæc comminatio, non tam ad inobediẽtiam, quàm ad ablutionẽ ipsam referenda. Ea igitur de causa in commẽtario produxi, quod mihi ad sensum legitimum facere visum est, vt non de regni ingressu, nec de gratiæ priuatione dictũ sit, *Nõ habebis partem mecũ*, sed de priuatione sumptionis corporis, & sanguinis Christi; ad quam B ablutio, & mundicies ordinabatur; quam comminationem Petrus tunc non omnino intellexit, sed quandam à Christo separationem percepit, quæ satis ei fuit, vtpote maxime diligenti, vt permitteret se lauari. Petro igitur soli hæc dicta sunt verba, & de ablutione illa materiali sermo erat, & sensus comminationis est de priuatione esus corporis, & sanguinis Domini, quæ proxime lotis discipulis Dominus communicauit. non ergo est, cur ablutionem hanc pedum, tanquam sacramentum aliquod, nec tanquam remedium obseruemus contra fomitem, quia hæc in Petro completa sunt ad literam. Nobis autem mundities seruanda est, ad hanc sumptionem, non ablutione pedum, sed confessione, & contritione comparanda.

Non habere partem cum Christo, hoc loco significat, a sacramẽti participatione excludi.

Dicit ei Simon Petrus, Domine, non tantum pedes meos, sed & manus, & caput.

COMMENTARIVS.

VEhemens Petrus fuit in recusanda, sed vehementior in permittenda lotione: illud quidem ex quadam humilitate & timore, hoc vero ex dilectione, & amore erga Christum procedebat. totum ergo se lauandum offert, potius quam à Christo vel minimum diuelli patiatur. Vtilis fuit recusatio, quæ tam feruentis dilectionis, & deuotionis ignem accendit. prudens magister erat, qui tam cito in tantum augmentum virtutis promouit discipulum. Petrus hæc offert lauanda, quæ frequentius lauari solent, nempe manus, & caput.

Dicit ei Iesus, qui lotus est, non indiget, nisi vt lauet pedes, sed est mundus totus.

RECusat Dominus liberalem Petri voluntatem, & indicat hanc pedum ablutionem propter spiritualem munditiem, & sanctificationem fieri. Dicit igitur, non esse opus manus, & caput lauari, sed solos pedes. Vt enim, qui ablutus est semel, mundus est, nec est opus ad mundiciem iterum lauari, sed sat est, si pedes lauet, qui propter vicinitatem ad terram, quam calcant, facilimè, & citissimè sordes contrahunt; ita Petrum lotione interiori grauium peccatorum non indigere, sed ea tantum, quæ erat ab aliquibus leuibus culpis, à quibus illa pedum lotio mundabat. Similitudinem igitur verba hæc continent ab eo, qui lotus iam est, qui sola pedum ablutione indiget, propter facilitatem, qua contrahunt sordes, vt totus sit mundus: ita & Domini discipuli loti erant, & mundi interius Christi gratia; indigebant tamẽ aliqua lotione scilicet ea, quæ pedũ est, propter culpas leues, sine quibus, qui hanc terram incolunt, & calcant non viuunt, & idcirco eorũ pedes lauantur. Attende verba, *qui lotus est, non indiget, nisi vt lauet pedes, sed est mundus totus*, hunc facere sensum. Sicut qui lotus est, totus est mundus, quia totum habet corpus mundum, eo solo indiget, vt pedes lauet, qui facile puluere inficiuntur, ita & vos quantum ad munditiem spiritualem mundi estis. Illa autem particula, *sed*, vim habet causalis, ac si diceret; Non indiget lauari, quia totus est mundus. hæc igitur lotio pedum ad interiorem munditiem ordinabatur, eiusque signum erat.

Purgationem venialium lotioni pedũ comparat.

ANNOTATIO XIV.

Duo tempora Apostoli sint baptizati.

AVg. epist. 108. ad Seleucianũ ex his verbis deducit Petrum prius baptizatum fuisse Christi baptismo, quia lotus dicitur, & inde cæteros Apostolos etiam baptizatos, ante Christi A mortem arbitratur. Mihi eius sententia placet, sed ex hoc loco non deducitur. Ista enim verba sunt similitudo quædam, non tam pro solo Petro, quam pro cæteris etiam Apostolis dicta; vt

sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicut qui lotus est, mundus est totus, nec indiget nisi vt pedes lauet, ita & ipsi munditiem habebãt animæ, tamen à quibusdam leuibus purgari indigebant, quæ non impediunt absolutam munditiem, quæ est per gratiam. Et sic Cyril. lib. 9. cap. 7. exponit. Fieri potest, & probabilissimum est, eos iam esse baptizatos, sed non propterea loti nunc dicuntur: imo existimo ante baptismũ mundos etiam fuisse: quando enim vocati sunt à Christo, mundati sunt gratiæ eius virtute, etiam ante aquæ baptismum. Aduerte rursus aliquos verba illa, *sed est mundus totus*, sic exponere; postquam lauerit pedes, totus mundus est; at non sic est hoc intelligendum. sed cum Aug. tract. 56. & Greg. lib. 9. Epist. 39. qui lotus est, non indiget lauari, sed est mũdus totus, sola opus est pedum ablutione. Totum enim mundum dicit, propter totius corporis munditiem: nam pes non impedit, quin simpliciter mundus dicatur; sic iustus purus homo dicitur absolute, etiamsi à venialibus opus illi sit purgari.

A postolorum etiam ante baptismũ mũdi fuere.

Et vos mundi estis, sed non omnes.

COMMENTARIVS.

APplicat similitudinem ad discipulos, *& vos*, inquit, *mundi estis*, idcirco non indigetis nisi pedum ablutione. Mundos appellat propter gratiam, & animæ sanctificationem, quam tunc habebant: nec lotione alia opus erat illis, præter eam, qua à leuibus culpis, quæ facile contrahuntur, purgarentur. Hoc probat, non ad exemplum humilitatis tantum hanc lotionem factam esse, sed simul etiam ad significationem, & purgationem quandã, quæ non alio tendebat, nisi vt dignè cõuiuio futuro corporis, & sanguinis Christi vescerentur. Ab hac munditia excludit proditorem dicens, *mundi estis, sed non omnes*, non eum distincte indicauit, ne alij in ipsum commoti furore insurgerent; dissimulare tamen, & tacere omnino noluit, vt Iudas suæ conscientiæ stimulum, magistrique clementiam, qui eius sciens proditionem pedes lauerit, latereque permiserit, sentiens resipiscere, nosque omnia Christo nota fuisse intelligeremus; eiusque clementiam, & prudentiam cum inimicis imitari pro modo nostro studeremus.

ANNOTATIO XV.

Chrysostomi lectio & interpretatio nõ probatur.

CHrys. hom. 69. legit in hunc modum; Vos mundi estis propter verba, quæ locutus sum vobis: & interpretatur mundos dici, non à quouis peccato, sed ab erroribus Iudæorum. propter Christi doctrinam, tamen adhuc egere sanctificatione. Insinuat autem his dictis Chrysost. non fuisse à graui culpa mundos. At nec eius lectio, nec interpretatio probatur. textus enim Græcus non habet, nisi, *vos mundi estis*. in cap. 15. adiectum est, *propter sermonem meum*, quæ verba non habentur hoc loco, & ita legit Cyril. & reliqui. præterea Apostoli non tantum mundi erant ab erroribus Iudæorum, sed etiam à grauibus, & mortalibus culpis, nec lotio hæc pedum erat ordinata, nisi in leuium peccatorum mundationẽ, quæ facile contrahuntur, sicut pedes facile sordes, & puluerem recipiunt. Et ita Cyril. lib. 9. cap. 7. sentit; nimirum iam discipulos fuisse tunc gratia præcedente sanctificatos. Et est communis sententia Doctorum, ipsaque verba hoc indicant. excipitur enim ab hac generali munditie Iudas solus, & tamen non propter errorem Iudæorum excipitur, quasi ipse erroribus Iudæorum teneretur, nisi propter grauem auaritiæ culpam, & proditionis. Erant igitur cæteri à graui & mortali culpa, & non tantum ab errore mundi. Præterea qui culpa mortali sordidus est, non dicitur totus mundus, nec absolute purus; at discipuli dicti sunt toti mundi, etiam ante pedum ablutionem. hic enim est sensus; qui lotus est, mundus est totus. id est, corpus habet mũdum, sola pedum indiget lotione. loti autem dicuntur discipuli, non solum propter exteriorem baptismum Christi, sed etiam propter ipsam interiorem gratiam, & sanctificationem, qua à grauibus purgati erant criminibus.

Apostolorum præter Iudam mundi erant à culpis mortalibus.

Sciebat enim, quisnam esset, qui traderet eum, propterea dixit, non estis mundi omnes.

COMMENTARIVS.

EXponit Euangelista verbum Christi, cur adiectum sit, *non omnes*, quod propter Iudam proditorem appositũ docet, vt Christum omnia præsciuisse significet. Recte Aug. lib. 2.

lib. 2. contra literas Petiliani cap. 22. ex his verbis Iudam tunc præsentem fuisse colligit. adiungens quando egressus fuit, cæterique manserunt, dictum esse, sine limitatione, Vos mundi estis, vt habetur cap. 15. quod superius annotauimus aduersus sententiam Cypriani, negantis Iudam lotum fuisse, & lotioni interfuisse.

Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua, & cum recubuisset iterum, dixit eis.

PArticula, *ergo*, causam indicat, cur vestimenta sua, quæ deposuerat acceperit, quia nempe lauerat iam eorum pedes, cuius rei causa vestimenta deposuerat, & linteo se præcinxerat; idcirco vestimenta propria iterum accepit, iterumque recubuit: è cœna enim lotionis huius causa surrexerat. Vnico verbo cæterorum discipulorum lotionem Euangelista descripsit, quia nihil particulare erat, præter ea quæ de Petro narrata sunt. postquam autem Dominus recubuit, lotis illorum pedibus, nihil cibi communis sumpsisse eum legimus; discipuli vero cœnam nondum completam continuarunt; ante cuius finem sacramentum Christus instituit, & quæ sequuntur pronuntiauit. Propterea Matth. 26. Cœnantibus inquit eis accepit Iesus panem &c. indicans Christum quidem, quando sacramentum instituit, cœnam suam nondum discipulos expleuisse; quando igitur è cœna surrexisse dictus est, ipse iam compleuerat, nondum tamen cæteri.

Scitis, quid fecerim vobis?

EX facto suo, humilitatis, & mutui inter eos obsequij argumentum deducit efficacissimum. *Scitis*, inquit, *quid fecerim vobis?* non est opus verbo, & sermone explicare, quæ oculis vestris vidistis, & ipsa experientia comperistis. Habent autem hæc verba energiam; ego vobis quid fecerim; quam verborum significationem, & energiam, in qua pondus argumenti, & documenti consistit, ipse statim exponit, nempe ego Dominus, & magister vobis discipulis & seruis laui pedes. humile & vile ministerium exercens; quanto igitur potiori iure, vobis non debet videri vile, alterum alterius lauare pedes.

Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis: sum etenim.

EXplicat duo illa Verba, Ego, & vobis, *Vos*, inquit, *vocatis me Magister, & Domine*: fatemini vos me Dominum, & magistrum esse, & eadem confessione vos seruos, & discipulos agnoscitis, nec opus est me hoc persuadere vobis, quando vos ipsi dicitis, & re vera recte dicitis, quia sum Dominus, & magister, & talis, qualem me confitemini. Ecce igitur, quis ego, & qui vos sitis. Non vtitur Dominus verbis hisce, vt suam iactet magnitudinem; sed vt eos tanto exemplo ad humilitatem exhortetur: licet enim aliquando de se magnificè loqui etiam inter nos, quando ad proximi vtilitatem id confert, quod & Paulum 2. Corin. 11. fecisse legimus.

ANNOTATIO. XVI.

De Christi Domini Magisterio.

QVia Dominus Iesus seipsum Magistrum & Dominũ confitetur pauca de eius Magisterio & Dominio dicamus.

Constat ex diuinis scripturis Christum remisse Redemptorem & Doctorem. quare in illis Saluator & Magister dictus & prophetatus est. Zach. 9.

Venit Christus hominem vt redimeret, & vt fructum redemptionis ipse homo caperet: venit vt doceret, & viam salutis ipsi manifestaret. De priori dictum est Luc. 19. Venit filius hominis saluum facere, quod perierat: de posteriori Ioã. 18. In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundũ, vt testimonium perhibeam veritati: propter illud Saluator, propter hoc doctor & magister dictus est, & per prophetas prænunciatus. Zachar. 9. Ecce rex tuus venit iustus, & saluator. Ioel 2. Lætamini in domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ. Vtrumque enim ad redemptionem necessarium erat, & saluare, & docere homines viam salutis, alioquin illam ignorantes non possemus redemptione frui.

Christus in docendo & homines & Angelos excedit.

Magisterium autem Christi fuit supra omne humanum magisterium, quod ex multis manifestum est. Primo quidem homines sunt magistri, sed prius fuerunt discipuli, & didicerunt, quæ ante ignorabant; at Christus ita fuit Magister, vt nunquam fuerit discipulus: si enim loquamur de eo, vt Deus est, sicut ab æterno à patre habuit substantiam, ita cũ ea habuit & scientiam eiusdem patris, vnde ab æterno Deus, ab æterno sapiens, simul Deus, & simul sapiens est, si

Universidad de Deusto
Biblioteca

est. Si loquamur de eo ratione humanitatis, non-
prius fuit discipulus discens, & postea magister
docens. quia eodem instanti, quo illa est humani-
tas creata, fuit simul verbo Dei vnita, & omni scientia, & sapientia repleta, ita vt nun-
quam quidpiam ignorauerit aut didicerit. in
quo non solum homines, sed etiam Angelos
excelluit; qui quamuis creati simul cũ subsitãtia
scientiam acceperint infusam, tamen multa igno-
rarũt, quæ postea didicerunt. Secundo homines
plura ignorãt, quã sciunt; & eorũ, quæ sciũt, non
omnium certam scientiam habẽt quia multa opi
nãtur, & in multis errant; at in Christo nulla fuit
ignorantia: in eo enim erant omnes diuinę scien-
tiæ thæsauri, nullus error, sed plena, & omni ex
parte perfectissima scientia. Tertio, quia magistri
non tantum est scire, sed & docere, scientiamque
communicare. multum etiam in hoc discriminis
est: homo enim docet exterius mouendo, non
autem intellectum immediatè illustrans, vnde
nisi auditor ingenio polleat, fructum doctrinæ
non accipiet; at Christus docet interius etiam il-
luminando, ideoque rudes & incapaces, facit
capacissimos, & perspicacissimos, linguasque in-
fantium efficit disertas. Quarto homo docet tem
poris interuallo, & assiduo labore discipulus di-
scit; at Christus momento docet, quem, & quæ
vult. Quinto homo non valet persuadere, quæ
docet, nisi vi argumentorum, & demonstratio-
num; at Christus persuadet altissima mysteria, sa
citque credere, quæ ratio non attingit, virtute
propria. Sexto homo non excitat, nec mouet di-
scipulorum affectus ad ea, quæ suadet, & docet
facienda; at Christus rebelles etiam compellit
voluntates, non coactione, sed efficacia virtutis:
sermo enim eius est penetrabilior omni gladio
ancipiti. Hebr. 4. Postremo doctrina Christi est
vitæ æternæ. Ioã. 6. Verba vitæ æternæ habes. ho
minum doctrinæ, præter eam quę Christi est, aut
parum vtiles, aut inutiles, & aliquando noxiæ
sunt: vbi enim fides non est, eius generis sunt do
ctrinæ. Verè ergo Christus magister à suis Apo-
stolis prædicabatur, quia ipse solus Magister
est, & cæteri omnes discipuli eius sunt.

Christi doctrina non solum intellectum illuminat, sed etiã affectum mouet.

ANNOTATIO XVII.

De Dominio Christi, vt Deus est.

EGimus præcedenti annotatione de Magi-
sterio, dicamus modo de dominio Christi,
quia verè Dominus ipse est, & eius dominiũ ita
perfectum vt nullum aliud cum ipso comparari
queat. Si ergo de dominio ratione diuinitatis lo-
quamur, eius magnitudo & perfectio ex mul-
tis cõstabit, in quibus omne hominum dominiũ
excedit. Primo quidem hominis dominium ser
uituti ad mistum est: nam indiget ijs quorum do
minus est; at Deus intra se habes omnes diuitias,
nulla re indiget, quæ sub eius est dominio, ideo-
que Aug. in illud Psa. 69. Deus adiuua me; negat

Dominium hominis seruitutem habet admistam.

A homines propriè & absolutè dominos esse, sicut
Deus est, allegans illud Psal. 15. dixi Domino
Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum
non indiges. Hoc idem repetit lib. 8. super. Gene.
ad liter. cap. 11. imo. lib. 12. Ciui. cap. 17. affir-
mat Deum ea de causa noluisse mundum ab
æterno producere, vt significaret se nulla indi-
gere creatura: & Cyril. lib. 1. Thesau. c. 6. asserit
creaturarum productionem fuisse Deo superua-
caneã quantũ ad hoc, quia nullam ex eis accipit
perfectionem, nec vlla indiget: est ergo domi-
nium Dei vndique perfectum, sine vlla prorsus
B seruitutis admixtione, quale non est hominis do-
minium. Secundo hominum dominium est val
de angustum, nemo est omnium hominum do-
minus, & si esset, non adhuc dominium ha-
beret angelorum: insuper nec plenum ha-
bet dominium eorum quibus dominatur, non
enim animarum est dominus, nec pro libito vti
illis in omnibus quæ vult, potest. at Deus om-
nium est Dominus, & proinde eis suo arbitra-
tu vti valet. Psalm. 118. Omnia seruiunt tibi.
Hester. 13. In ditione tua cuncta sunt posita.
Tertio dominium Dei coniunctum est cum om-
C nipotentia, hominis vero imperium cum im-
potentia & fragilitate: non enim imperare po-
test suis arboribus vt crescant, vt fructus ferant:
non lapidibus vt vno ex loco in alium transfe-
rantur: non animalibus vt se multiplicent, aut
hoc vel illud faciant: non febri, vt recedat: non
ventis vt quiescãt, multiplex deniq; in omnibus
humani dominij infirmitas est; at Deus omnibus
imperat, & cuncta obediunt ei in omnibus, quæ
vult. Matth. 8. Qualis est hic, quia venti & mare
obediunt ei. Mat. 21. Si dicetis monti huic, tol-
le, & iacta te in mare, fiet.

Dominium hominis certis cõtinetur limitibus.

Dominium hominis infirmũ est.

Ex hac differentia consequitur resolutio cu-
iusdam antiquæ difficultatis, nempe an Deus di
cendus sit Dominus ab æterno. Augustinus
libro 12. ciuit. capit. 15. noluit definire. At
Tertul. lib. aduersus Hermogenem in principio,
affirmat in tempore fuisse dominum, quando
creaturæ inceperunt: nam Dominus, inquit, no-
men est potestatis, non substantiæ; in tempore
ergo incæpit esse Dominus: quod confirmat,
quia Gene. 1. per totum caput, dicitur, dixit
Deus, quando omnia creabat, at cap. 2. post
creationem dicitur Dominus: multi in scholis
hanc doctrinam amplectuntur, & est valde pro-
E babilis: mihi tamen videtur non absq. probabi-
litate dici posse, Deum ab æterno Dominũ fuis-
se, etiam nondum creaturis existentibus, quia
creatura, etiam priusquam esset, Dei imperio
subdita erat: homo quidem non imperat ijs, quæ
sub se sunt, nisi postquam sunt, quia infirmus
est, nec plenũ habet dominiũ; at Deus dominus
est etiam antequam sint, quia imperat vt sint, &
ex nihilo in aliquid conuertantur, quod ex Psal.
32. probari potest, Ipse, inquit, dixit & facta
sunt,

Deus An ab æterno Dominus dicatur.

Probabile est Deum ab æterno dominum fuisse.

sunt, ipse mandauit, & creata sunt. non possent
per mandatum fieri, quæ non erant, nisi domi-
nium præcederet, ratione cuius præceptum vim
habet. Rom. 4. Vocat ea, quæ non sunt, tan-
quam ea, quæ sunt. antequam igitur sint, præ-
cedit dominium. Duo ergo in dominio conside-
rare licet, & potestatem, & relationem ad ea,
circa quæ est potestas: quantum ad potestatem
Deus ab æterno est Dominus: quantum ad re-
lationem vero actualem quæ in Deo realis non
est, sed potius creaturæ, referuntur ad ipsum, Do
minus in tempore dicitur. quia ergo propter
potestatem Dominus dicitur, ideo ab æterno
est Dominus, sicut & creator, quia ab æterno
habuit potentiam creandi. Quarto hominis do-
minium est communicatum, seu participatum,
& est subalternatum. Communicatum, quia à
Deo est, Rom. 13. Omnis potestas à Deo est. sub

Duo in dominio considerãda.

A alternatum vero, quia dominio alterius subditur
Colo. 4. Domini, quod iustum est, præstate ser
uis; scientes quòd & vos Dominum habetis in
cælo. Deus autem dominium non ab alio, sed à
seipso habet, & nulli alteri subditur, sed est pri-
mum, & supremum. Christus igitur, qui Deus
erat, recte affirmat se verè Dominum esse. Erat
verè Dominus etiam vt homo, duobus maxime
titulis, vnus erat ratione vnionis humanitatis ad
Verbum: illi enim humanitati propter vnionem
ad Verbum data est omnis potestas, & omne do
minium omnium creaturarum. Alter erat ratio-
ne redemptionis, propter quam vltra dominium
omnium generale, habuit dominium singulare
vniuersorum, quos suo sanguine redemit, & de
tyrannica Diaboli potestate eripuit. de qua re
inferius plura dicemus. Verè ergo Christus &
magister & Dominus erat.

Si ergo ego laui pedes vestros Dominus, & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes.

COMMENTARIVS.

COlligit argumentum. Si igitur ego, cum sim magister, & Dominus, pedes vestros
laui, & hoc feci vobis, qui serui, & discipuli estis; profecto & vos inuicem debe-
tis alter alterius pedes lauare, cum non sit distinctio tanta inter vos ipsos, quanta est in-
ter me, & vos: nã omnes conserui, & condiscipuli estis. Argumentum est à minori; si quod
minus videbatur fieri debere, factũ est, id profecto fiet, quod magis fieri debere videtur.

Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.

COnfirmat argumentum declarans, se lauisse pedes eorum, vt exemplum eis daret
humilitatis mutuæ. & attende clementiam, & suauitatem: multo enim maiora
poterat exigere ab eis: si enim Dominus lauat pedes, profecto ad viliora obligabitur ser
uus, non ad paria: vt quanto superat maior minorem, tanto inferius, & humilius sit mi-
noris officium & ministerium; at non hoc voluit, sed satis, inquit, est, si quod ego feci, id
etiam vos inuicem faciatis.

ANNOTATIO XIIX.

Non præcipitur lotio pedũ, sed commendatur humilitas.

NOn sunt hæc ita intelligenda, vt Dominus A
velit ad literam, & iuxta verborum signi
ficationem ea absolute obseruanda, sed in ani-
mi præparatione, vt si opus fuerit, illa proximis
impendamus; nec dedignemur opus etiam seruile
pro salute animarum subire. Rursus vt supe-
riores sic alijs imperent exterius, vt humilita-
tem interius reseruantes, sibi eos, quibus iubent,
præponant. Sensum horum verborum, huiusque
exempli, eleganter Basilius expressit duobus in
locis. lib. Mor. reg. 70. cap. 10. vbi ex hoc loco id
deducit, qui alios docendi munus suscepit, seip-
sum exemplar reliquis ad res omnes honestas B
præbere, præstareque prius ea, quæ alios docet
debere. Rursus ca. 24. alterum colligit; qui alijs,
inquit, in Ecclesia docendis præest, data sibi po-

Egregia Basilij documenta pro ijs qui præsunt.

testate nequaquam ad subiectorum contume-
liam abuti debere, neque se supra illos efferre,
sed potius gradum illum tanquam materiã quan
dam exercendæ erga eos humilitatis tenere. Hæc
sunt, quæ Basilius ex hoc loco Ioannis annotat.
In multis autem Ecclesijs illa cõsuetudo viget,
vt feria quinta quam dicunt in cœna Domini, su
periores pauperum, vel subditorum pedes lauẽt:
quod nõ eo fit, quasi his verbis id Dominus præ-
ceperit, sed vt tantæ humilitatis Christi exemplũ
renouent, deuoteque colant, & ad humilitatem
omnes exhortentur. Attendendum rursus est, nõ
solum Dominum lauisse pedes propter humili-
tatis exemplum; sed propter munditiem disci-
pulorum, quibus cibum carnis suæ mox erat mi-
nistraturus. quod satis eo verbo probatur, *qui lo-*

tus est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tas est, non indiget, nisi vt lauet pedes, & vos mundi estis, sed non omnes. quibus verbis declarauit se de spirituali munditie, quam tali lotione effecit in discipulis suis, loquit: eamque munditiē à nobis procurari debere significauit, quo dignè ad conuiuiū hoc sacratissimū accedamus; quod Sacri Doctores annotatione duodecima citati docuerunt. Non autem absque causa, & prudentissima consideratione ad humilitatem eos prouocat, præter purificationem factam, & munditiem: præuidebat enim, quod paulo post futurum erat: dum cōtentio facta est inter eos, quis eorum videretur esse maior, vt narrat. Luc. 22. præuenit ergo hoc exemplo, & exhortatione; quæ etiam si non omnino contentionem eorum impediuit, tamen ortam facile sedauit, & in peiora ne laberentur effecit: ea de causa in commendanda humilitate multa insumit verba.

Christus exēplo humilitatis suæ, præuenit futuram inter discipulos contentionem de primatu.

Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque apostolus maior illo, qui misit illum.

COMMENTARIVS.

PRosequitur idem argumentum, vt efficacius humilitatem persuadeat, & cordibus discipulorum tenacius infigat. eis enim superbiæ tentationem imminentem, ita vt de primatu inter seipsos disputarent, præuidebat. quod autem affirmando deduxerat, iterū negando idem colligit. Si dominus lauit; lauet ergo seruus; argumentum est affirmationis. Iterum; seruus non est maior domino, nec Apostolus, & legatus illo, à quo mittitur; nō igitur dedignetur seruus, & legatus facere, quod Dominus, & qui misit, fecit: argumentum est negationis, ad eundem sensum vtrumque tendens. Est autem argumentum ab etymologia; Apostolus enim Græcè idem est ac missus, missus autem, seu legatus, maior eo, qui mittit non est, nec censetur.

Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.

QVia res aperta, & omnibus manifesta erat, idcirco dicit, *si hæc scitis*, ac si dicat; non hæc dico vt vos doceam, seruum non esse maiorem domino, nec apostolum, eo qui misit eum, scio vos hæc scire; si autem vt scitis ita facitis, beati eritis: & ea ratione dico, vt faciatis, & beati sitis. Iusti beati dicuntur spe, & iure, quia ipsorum est regnum cælorum, & beatitudo. Beati in spe, non autem in re: est enim communis locutio, vt constat Matth. 5. sententia hæc non tantū conditionalis est, sed etiam absoluta. facturos enim hæc prædicit, & idcirco beatos futuros, ea de causa in sequenti sententia excipit Iudam, à qua tamen si solum conditionalis esset, non erat excipiendus.

Non de omnibus vobis dico, ego scio, quos elegerim.

NE ignorasse suum proditorem videretur, &, vt eundem pudore, & cōfusione, à proposito retraheret, quodque suum erat faceret, licet nihil esset illi profuturū; excipit ab hac generalitate nomine tacito Iudam, dicens; non vos beatos omnes fore dico, quos hæc facturos scio; scio enim, quos ego elegi, nempe quales sint, qualesque futuri. scio etiam non omnes hæc facturos, nec beatos futuros, nec ignorans elegi, sed sciens omnia, & quia scio, propterea hoc dico.

ANNOTATIO XIX.

Communis sententia, de æterna electione explicat hunc locum.

OBscurū esse hunc locū censet Cyril. lib. 9. cap. 10. & merito. Aug. tract. 59. ad electionem regni cælorum hoc verbum referens, existimat Iudam electum non esse, vt sit sensus; *Scio, quos elegerim*, & scio non omnes electos: conciliatque hūc locum cum illo Ioan. 6. Nonne ego vos elegi duodecim? dicēs ad apostolatum duodecim electos, tamen ad regnum, & beatitudinē non omnes. & communis hęc expositio videtur, tamen re vera si quis attente cōsideret, & sequētibus conferat, longe alium sensum esse, inueniet. Loquitur enim Christus de ea electione, quam fecerat, quando Luc. 6. dicitur; Vocauit ad se discipulos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit. nec à numero horum electorum Iudam nunc excipit, imo complectitur, & est sensus; *Scio, quos elegerim*, id est, Ego scio, qualis sit nunc, & qualis futurus vnusquisque eorum, quos elegi, & meos discipulos, & familiares feci: & quia scio hoc, idcirco dico, non de omnibus me ista pronuntiare, quia non omnes tales sunt, nec erunt. similis est locutio Luc. 7.

Auctor sentit Christum loqui de electione ad Apostolatum.

Luc. 7. Si hic esset propheta, sciret, quæ, & qualis mulier est, quę tangit eum, quia peccatrix est. ita nunc dicitur, *Scio, quos elegi*, nempe, qualis vnusquisque sit, & an bonus, an malus, an beatus futurus, an non, nec ex ignorantia, sed ex certa scientia elegi. Non igitur de electione æterna, quam vt Deus fecit, sermo est, sed quam fecit in tempore, vt homo vocatus, & ex multis eligens duodecim. nec erat, cur modo de electione æterna ageret, & diceret; Scio, quos ab æterno elegerim, & scio me non elegisse omnes. dura erat locutio hæc, & minus efficax vt Iudam ipsum à sua cogitatione remoueret. diceret enim, non me elegisti, & ideo non sum quales alij electi. noluit tamen Dominus occasionem hanc tunc vlli dare talis sermonis, sed culpam in eum reijcere, & se non ignorasse futura, ostendere, vt tanto magis clementia eius fieret manifesta, qui etiā si præsciret futurum malum, ab electione non repulit. Hic igitur est sensus; *Nō de omnibus vobis dico; scio enim quos elegerim*, id est, quis, & qualis vnusquisque eorum, quos elegi, & qualis dum eligerem fuerit is, noui. Huic expositioni sequens sententia consonat, & facilius accommodatur.

Sed, vt adimpleatur scriptura, qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum.

COMMENTARIVS.

TAcitè obiectioni respondet, nempe si sciebas omnes, quos elegisti, quales futuri essent, quare proditorem elegisti? respondet, Scio, quos elegerim; sed vt impleatur Prophetia, seu scriptura, adde, elegi etiā proditorem futurum; sic enim prædictū est Psal. 40. *Qui manducat mecum panem*; id est, vnus ex meis discipulis, & familiaribus, *leuauit calcaneum contra me*, id est, me supplantauit, dolo, & fraude me cadere fecit: hoc enim est supplantare, plantam, seu pedem inter alterius crura immittere in luctā, aut cursu, & eum cadere facere: metaphorice significans eos, qui dolis, & fraudibus alterum in ruinam impellunt; quod Iudas fecit, qui osculo pacis prodidit Christum, & sub specie discipuli magistrum occultè persecutoribus vendidit, à quibus morti traditus est.

ANNOTATIO XX.

Diuersa ratione bona, & mala in scriptura prædicuntur.

COnsiderandum est hoc loco, longe aliud esse, quando scriptura hominum facta, & peccata quæ sunt facturi, prædicit, & quando opera illa quę Christus, vt homo effecturus erat præscribit. Ea enim mala quæ homines facturi sunt, idcirco prædicta sunt, quia futura erant: nō enim idcirco mala faciunt homines, quia prædicta erant, sed prædicta sunt, quia ipsi facturi erant, vt latius cap. 12. explicuimus. at quæ Christus fecit, non sic sunt prędicta: vt enim Christus homo ea de causa cuncta faciebat, vt patris æterni impleret voluntatem, ita etiam faciebat, vt impleret, quæ prædicta sunt: nam multa, quæ æternus Pater voluit, ipsum facturum scripturis, & prophetijs prædixit, & præsignificauit. Idem ergo est dicere, elegit Iudam, quamuis sciret proditorem, quia nouit patrem æternum id voluisse, ac dicere, elegit proditorem, quia scriptū erat hoc: nam voluntas Patris manifestata est in scripturis. Sensus igitur horum verborum liquet; nempe, Christus homo elegit sciens futurum malum, vt impleatur scriptura; id est, vt impleret voluntatem Patris, quam prædixit, & significauit per Prophetas. Particula igitur, *vt*, in hoc loco non tenetur consecutiue, vt arbitratur Cyril. lib. 9. cap. 10. sed causaliter, longeque alia ratio est illius, loci, Non credebant in eum, vt impleretur sermo. mala enim, & peccata non prædicta sunt, vt fiant, sed quia futura erāt verum, quę Christus faciebat, cuncta erant à Patre prædicta, vt fierent, eaque faciebat Christus, vt voluntatem Patris faceret. Multa sunt huiusmodi loca, quæ de Christo dicuntur. Ioan. 19. Vt consummaretur scriptura, dixit, Sitio, Matth. 1. Hoc totum factū est, vt impleretur, quod dictum est. Sunt alia etiā testimonia. Valde igitur consideranda est, & attendenda distinctio eorum, quæ prædicta sunt: nam per diuinam præscientiam, mala præuisa sunt, quia futura; bona vero sunt, quia præuisa à Deo. Christus igitur, vt homo elegit Iudam, & ad apostolatum vocauit, quia ita Patrem disposuisse, & voluisse sciebat.

Quod si interroges. Cur Deus voluit proditorem, & iniquum futurum ad Apostolatum eligi? quæstio est, cui soluendæ multum inhærere non debemus, vt doctè, & piè respondet Cyril. lib. 9. cap. 10. & Hiero. lib. 3. contra Pelagianos. posses enim eadem ratione petere, cur fecit Angelos, quos sciebat futuros Dæmones; cur fecit Adam, quem sciebat peccaturū; cur creauit homines, quos damnandos præsciit: hoc sit nobis satis, nullum à Deo creatum hominem, aut Angelum, vt

Deus quare voluit Iudam eligi Apostolum, quem nouit fore proditorem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lum,vt peccet, aut malum faciat; non esse etiam electum Iudam,vt proderet;ipsorum est vitium liberique arbitrij culpa,quod peccent:quod malum faciant;at Deus noster malo illorum ad bonum vtitur.Iudæ enim proditione,cuius ipse Iudas suo vitio fuit causa,vsus est Deus, vt instrumento quodam ad filij mortem, qua mundum redimeret;sicut etiam odio, & iniquitate Iudæorum vsus est, vt ipsis Christum occidentibus, morte sua nostram mortẽ superaret. Deus enim malis etiam ipsis in bonum vtitur, ideoque ea permittit,vt bona ex ipsis eliciat. Quantum autem ad locum ex Psalmo allegatum attinet, vt à Ioanne citatur,habetur in Hebræo, nec multum differt à Septuaginta interpretatione, Magnificauit super me supplantationem.hoc tamen annotandum est, non esse sensum, quem Aug. tract. 59.adfert,nempe supplantare esse conculcare,& opprimere.nõ enim verbum Hebræũ, עָקַב id significat,sed quod vere verbũ latinum, supplãtare,pede interiecto alterius pedes impedire, vt cadat;quod maxime in lucta fit. Vnde metaphora est translata ad eum, qui fraude, & dolo, alteri causa est ruinæ, & in hac significatione est frequens verbum in scriptura veteri: sicque Chrysostomus & Euthym.exposuere.

Psal. 40.

A modo dico vobis,priusquam fiat,vt,cum factum fuerit, credatis,quia ego sum.

COMMENTARIVS.

CVr hæc prædixerit,exponit,vt ipsa expositione eos cautiores,& ad fidem promptiores faciat.Dico,inquit,nunc hæc vobis,vt cum impleta videritis, credatis me esse. verum Christum promissum,Deique filium,qualem me esse prædicaui vobis. Nõ solum, vt recte Cyril lib.9.cap.11.annotat,hoc intelligitur de proditione Iudæ,sed etiam de ipsius Iudæ perditione,vt quando Apostoli viderent Christum traditum,& Iudam mortem laqueo sibi intulisse,recordarentur verborum Christi,qui vnum futurum proditorem, & hunc non esse mundum reuelauit,nec saluatum iri,prædixit, hacque ratione in fide confirmarentur.Tali enim confirmatione,propter scandalum crucis futurum, quo eorum fides debilitanda erat,multum indigebant. His etiam verbis exhortatur Dominus tacitè, vt recordentur,& teneant memoria, quando eum morientem viderint, hæc omnia prædicta esse: hæc enim consideratio proderat multum, vt Christi mortem voluntariam cognoscerent,nec necessitate aliqua,sed voluntate,& ex mysterio pati. Hæc autem verba, (Hæc dico vobis, vt credatis tunc, quando factum fuerit) idem significant, ac si diceret, quando impleri,quæ prædixi,videritis,in fide state fortes,& firmi, credentes me esse Dei filium,& Christum.Credebant quidem tunc,quando hæc dicebat,sed propter periculum imminens passionis futuræ dicit,*Vt credatis*, id est, vt tunc tentatione insurgente, in fide perseueretis.Illud aduerbium,*A modo*,Græcè ἀπ' ἄρτι,aliquando.posthac,seu deinceps,aliquando confestim,seu cito significat:ita sumitur in præsenti,confestim,& cito,dico priusquam fiat.

Christus futura prædicebat, vt suorum fidem confirmaret.

Amen amen dico vobis; qui accipit, si quem misero, me accipit, qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.

QVia dixerat,non esse seruum maiorem Domino,nec Apostolum eo, qui misit eũ, argumentoque à Minori,quod appellant, ostenderat eos debere inuicem lauare pedes,ne propter hanc humilitatem eos paruipendendos aliquis existimaret: aut ne ipsimet contristarentur ex hoc ministerio arbitrantes futurum,vt minoris fierent ab alijs,idcirco Dominus huic cogitationi medetur.Non sic, inquit,erit; quamuis enim dico vos seruos, & legatos,ac nuntios esse, & lauare pedes inuicem iubeo; scitote tamen me eo vos in loco ab omnibus haberi velle,vt qui recipit aliquem,quem ego misero, me ipsum recipiat,& qui me recipit, sciatis ab eo recipi eum,qui misit me:Ergo de primo ad vltimũ,qui meos legatos recipit,recipit Deum,& honor,qui eis impenditur,Deo impenditur,& qua iniuria eos quis afficit, Deum eadem afficit. Sermo generalis est,vt eos, & omnes alios,qui mittendi erant,complecteretur: quibus omnibus præceptũ cõmune est, vt alter

Non parui pendendi qui humilibus operibus incumbũt.

vt alter alterius lauet pedes.Hoc in loco obseruandum est documentum insigne, nempe Dei ministros humilitatem debere seruare,si opus est etiã subditorũ lauando pedes;tamẽ non debet vlli id esse argumento, aut occasioni contemptus eorum, sed tanquam Christum,& Deum debet eos venerari;nempe,vt superiores,& prælatos omni humilitate,obedientia,& reuerentia prosequi.nec ex his verbis colligas parem reuerentiam deberi ministro,quæ debetur Domino,& Christo;sed quod reuerentia exhibita ministro, aut contemptus in eum refertur,cuius est minister: ministrosque non vt meros homines, sed simul vt Dei,& Christi ministros recipiendos esse.Hic est verus sensus,& connexio verborum cum præcedentibus.

Documentum pro Superioribus & subditis.

ANNOTATIO XXI.

LAborant interpretes in connexione horum verborum cum superioribus.Non enim cohærere sententia videtur.Cyril.lib.9.cap.12.exponit sic, vt nouo quodam argumento velit Iudam à suo malo retrahere proposito;nempe terrore, & minis,quas incutit non expressis verbis, sed à cõtrario sumptis,scilicet à contumelia,quã Patri irrogabat non recipiendo filiũ.Si enim qui recipit Christũ,recipiteũ,à quo missus est,igitur, qui non recipit, iniuria,& contumelia afficit mittentem Patrem. Violenta videtur interpretatio, nec accommodari potest:nã non de se loquitur, sed de his, quos mittit ipse, de quibus non erat, cur loqueretur,si tales minas Iudæ incutere volebat.Chrysost. hom.71.aliter connectit vt duplici argumento consoletur discipulos ad ea ferenda incommoda,quæ missi in orbem terrarum passuri erant. Vnum argumentum fuit ipsius memoria; id est, tenete memoria, quæ ego passus sum; hoc insinuatur illis verbis, Si scitis, beati eritis:id est, scitis,quæ ego feci: alterum est humanitas, qua recipiendi erant in orbe:nam accepti sunt tamquam à Deo missi; inueneruntq. infinitorum hominum domos sibi patere,in quibus beneuolè ac liberaliter recepti sunt.Sed difficile est hunc sensum accommodare:nihil enim de his,quæ passuri erant,hoc in loco agitur, sed de exemplo humilitatis ex lotione pedum. Aliqui recentiorum aliter connectunt,vt cum Apostolis iusserit pedes inuicem lauare,moneat nunc omnes fideles, vt ipsos reuereantur, & officia humilitatis ipsis impendant. Sed neque hæc expositio bene aptatur; ad discipulos enim totus hic sermo dirigitur.Est igitur verus sensus,& cõnexio,vt dimisso sermone de proditore,occasione illius verbi,Beati eritis, sententiam prosequatur de lotione mutua pedum.Et cum dictum esset eos, vti seruos, & nuncios debere inuicem lauare pedes,quando & Dominus,& qui misit, eorum lauit pedes; ipsos consolatur,ne ex hac humilitate, siue ex hoc,quod serui, & missi dicti sunt, se minoris esse habendos, aut contemnendos ab aliquo existimarent: propterea cæteris omnibus eos magno in precio habere,æstimare,& reuereri,& colere præcepit.Amen amen dico vobis, qui recipit, si quem misero, & me, & eum qui me misit, recipit. Humilitas ergo vera honor est maximus.

Tres expositiones Superiorũ verborum,reiciuntur.

Verus sensus proponitur.

Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit,amen amen dico vobis,quia vnus ex vobis tradet me.

COMMENTARIVS.

VIdens semel ac iterũ Iudam suæ impiæ cogitationis tacitè admonitum,nempe dum audiuit:*Non estis mundi omnes*,& rursus,*Non de omnibus dico*, nihil profecisse, sed potius in sua pertinacia confirmatum hærere; contristatus est,præ nimia sua charitate, & salutis hominum desiderio,dum eius perditionem considerauit. Hoc est turbari spiritu, id est,interius contristari,& eius animam dolore,& tristitia affici, vt exponit Athanasius lib.de incarnat.Christi. & tertio iterum eum admonet multo manifestius dicens, *Vnus ex vobis me tradet*.Primo quidẽ occultè,& tacitè id fecerat,quãdo dixit.*Mundi estis non omnes*; Secũ do apertius;*Qui manducat mecum panem,leuauit contra me calcaneum*.At tertio palam, non tamen nominata persona,*Vnus*,inquit,*ex vobis,me tradet*,hoc est protestari,palam testari, & affirmare rem omni obscuritate,& ambiguitate verborum deposita:Merito autem Dominus tristitia, & dolore cordis verbum hoc profert. Magistro enim dulcissimo, & patri amantissimo flebile erat,& lacrimabile vnum ex discipulis, & filijs tam miserabiliter labi, & in præcipitum mortis æternæ propria malitia,& culpa ruere, nec vlla persuasio-

Spiritu turbari quid sit.

Protestari quid sit.

ne velle reuocari. De huiusmodi Christi propassionibus, & humanis affectibus dictum satis est capite vndecimo.

ANNOTATIO XXII.

An Superiora verba ante Eucharistiæ institutionem dicta fuere?

EXistimant aliqui, ante horum prolationem A verborum post ea, quæ proxime narrata sunt, Dominum sacramentum sui corporis, & sanguinis instituisse, & discipulis distribuisse, sicut cæteri Euangelistæ narrarunt. his autem peractis hęc verba protulisse. At. Aug. lib. 3. de consens. Euan. cap. 1. quę supra annotatione. 7. secuti sumus, censet hæc verba ante sacramenti institutionem esse prolata, continuarique præcedentibus, quæ etiam ante institutionem sacramenti dicta sunt, idque probabilius est. quod insinuare & Ioânes videtur, dum inquit, *Cum hęc dixisset, turbatus est*, significans superioribus verbis sequentia esse coniuncta. Cyril. lib. 9. cap. 13. hanc turbationem indignationem, & iram interpretatur aduersus tantam Iudæ impietatem, qui tot beneficijs ab impio proposito diuelli noluit, & probabile est: nam minas adiunxit, Væ, inquit, homini illi. sicut Medicus morbum tenacem viu cere non valens, quadam indignatione in ipsum fertur. Aug. tract. 60. turbatum dicit suæ passionis tristitia, sicut supra dictum est. Nunc anima mea turbata est: & hoc etiam, probabile est, tamen probabilior mihi visa est expositio, & causa in commentario posita.

Cyril. & August. aliter turbationem Christi explicant.

Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.

COMMENTARIVS.

Quærit Apostoli mutuo se aspicerent.

PRopter hoc verbum discipuli mutuo se aspiciebãt, hæsitantes de quo diceret. Mutuus hic aspectus erat ex desiderio cognoscendi quis esset: oculos enim in seipsos inuicem conuerterunt, vt si ex signo aliquo vultus id cognoscere possent. Marcus cap. 14. plura scribit; Cœperunt, inquit, discipuli contristari, & dicere singulatim. Nunquid ego? & Math. cap. 26. addit Iudam etiam dixisse. Nunquid ego sum Rabbi? quod existimo Iudam interrogasse, quia cæteros interrogantes videbat. Ne enim detegeretur, si solus sileret, tutius duxit etiam cum alijs interrogare: dubitabant igitur singuli, quamuis nemo eorum, præter Iudam, à sua propria conscientia accusaretur, nec talis proditionis sibi conscius esset; tamen propter verbum Christi etiam innocentes hæsitarunt: & id insinuat particula, *ergo*, nempe, quia Christus id dixit, hæsitarunt, quis esset, etiam dubitantes de seipsis. *Salubre Basilij Documentum.* Ex quo loco pulchrum elicit documentum Basilius in reg. breui. reg. 301. qualiter plus aliquando alijs quam sibi credendum est. verba eius sunt hæc; Multi sunt morbi, quos nõ sentiunt, qui in illis sunt, tamen ij maiorem adhibent fidem medicorum peritiæ, quam suo ipsorum stupori. similiter etiam in morbis animi, peccatis videlicet, licet quis se ipsum non reprehendat, quod peccatum suum non sentiat, nihilominus adhibere ijs fidem debet, qui res eius prouidere melius possunt, quam ipse, quod animaduertimus factum fuisse ab Apostolis, quo tempore cum de sua erga Dominum sincera animi affectione nihil dubitãtes, dici sibi audiuissent; Vnus ex vobis me tradet, maiorem domini verbis, quã suæ conscientiæ auctoritatem tribuerunt, altercabanturque ac dicebant, Nunquid ego sum Domine? sed apertius hoc ipsum videmus in Petro; qui cum ex vehementi humilitate ministerium Domini Dei, ac magistri sui nollet admittere, tamen vbi illud audiuit, nite mihi lauero te, non habebis partem mecum, hisce Domini verbis summa adhibita fide dicit; Non tantum pedes, sed & manus, & caput. Hæc Basilius, à quo eandem sententiam mutuatus est Chryso. hom. 71.

Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.

Verba hæc quomodo præcedentibus connectantur.

POst verba superiora, quibus turbatus spiritu proditorem manifestasse dictus est, Dominus Eucharistiam corporis, & sanguinis instituit, & ministrauit: qua re peracta secundum Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 1. iterum de proditore locutus pronuntiauit: quod scribit Luc. cap. 22. Ecce manus tradentis me mecum est in mensa; admirans hominis obdurationem, qui cœlesti cibo, & potu accepto, adhuc in suo persi-

sisteret nefario proposito; adiunxitque comminationem; Filius hominis vadit, secundum quod definitum est, veruntamen væ homini illi, per quem tradetur: & ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset. Hæc ex Luca. prius ergo singuli interrogant Christum, postea rem inter seipsos discutiunt. Huic inquisitioni connectuntur, quæ modo narrat Ioannes. *Erat*, inquit, *recumbens in sinu Iesu vnus discipulus*, nempe is, *quem diligebat Iesus*; Hac autẽ periphrasi se ipsum Ioannes describit: discipulus enim hic dilectus, Ioannes erat qui hæc scripsit. Dicitur autem recumbere, in sinu Iesu, quia ad latus eius in mensa recumbebat, recumbebant enim, qui erant in mensa, super dexteram, qui autem ad sinistram sequebatur, dicebatur in sinu præcedentis recumbere. Dicitur autem Dominus Ioannem diligere, quamuis alios etiam diligeret discipulos, quia maioribus dilectionis signis erga eum vtebatur, quoniam omnium ætate minimus, & maximæ puritatis, & honestatis erat, particulari etiã quodam humano amore prosequebatur eum, sicut & Lazarum, & sorores dilexisse dictus est. vt supra cap. 11. explicuimus. Dicet aliquis, quid particula, *ergo*, insinuat, & quam indicat illationem. *Erat ergo recumbens?* Respondeo, sæpe Ioannem illationem præmittere, sequentium, vt sit sensus; quia Ioannes recumbebat in sinu, & erat proximus Iesu, idcirco Petrus innuit, vt interrogaret eum; quam particulam iterum repetit, in verbis sequentibus.

Quomodo in mensa recumbuerunt.

ANNOTATIO XXIII.

An Ioannes præ alijs dicatur dilectus dilectione charitatis.

INquirunt aliqui, an dilectio ista, qua Ioannes dilectus est præ cæteris, fuerit charitatis; si enim hæc esset, consequeretur eum cæteris sanctiorem fuisse, cumulatioremque habuisse gratiam. Hieronymus in epist. ad Heliodorũ, de vita heremitica, & epist. ad Principiam in epitaphio Marcellæ, id videtur sentire, quamuis non expresse asserat. Euthym. & Chryso. hom. 71. consentire videntur: propter raras enim eius virtutes plus esse dilectum affirmant, & Cyril. lib. 9. cap. 15. propter puritatem dilectum plus alijs docet. sed hi omnes Doctores non sunt sic intelligendi, vt velint affirmare Ioannem sanctiorem alijs, maioreque Dei gratia cumulatum fuisse: qui enim talis est, à Deo, & Christo plus alijs diligitur. nec credendum est Ioannem hoc verbo vsum fuisse in ea significatione; sed dilectus magis dicitur, quia familiarius Christus cum eo agebat: sæpeque fit, vt familiarius aliquem tractemus, & suauioribus amoris signis erga eum vtamur, quem non ideirco magis diligimus. hoc autem Christus fecit, quia virgo erat, quia honestissimus, quia adolescens, & ætate minor, alijsque de causis nobis ignotis, & hac ratione aliqui hanc exponunt dilectionem; & vera est doctrina; at mihi videtur quod dilectio quam erga Ioannem habere dictus est Dominus, sit cuiusdam amicitiæ humanæ: non enim omnes quos charitate diligimus, eos tanquã amicos amicitia humana, & honesta complectimur. habuit hanc Christus erga Ioannem, quem præter dilectionẽ charitatis amore humano, & honestæ amicitiæ B etiam prosecutus est supra omnes alios: ex qua non licet inferre, Ioannem meliorem esse, & sanctiorem alijs. fieri enim potest, vt charitate diligamus plus alios, & tamen amicitiæ huius amore non prosequamur eos. habuisse autem Christum hanc etiam humanam dilectionem ostendimus cap. vndecimo, & Sacros Doctores intelligo hoc modo locutos fuisse.

Non Charitate dicitur Ioãnes magis dilectus, sed humana amicitia.

Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei, quis est, de quo dicit?

COMMENTARIVS.

PEtrum innuisse, & dixisse Ioanni dicitur; innuisse quidem gestu, & vultu, vt à magistro peteret; dixisse autem, quia verbo vsus est, dicens; *quis est, de quo dicit?* Sic exponunt Cyril. lib. 9. cap. 15. & Chrysost. hom. 46. in Ioan. vbi huius verbi mentionem facit. noluit enim Petrus expresse Ioanni dicere; interroga magistrum, sed nutu, & signo indicauit, quod inter nos fieri aliquando solet. Petrus ergo verbo interrogauit Ioannem, quis esset; & innuit gestu vt magistrum interrogaret. Aug. tract. 61. nullum verbum protuliisse Petrum asserit, sed totum nutu, & signo indicasse; tamen accommodatior est, & verior prior expositio, quia dicitur, innuisse & dixisse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXIV.

Quorsum Petrus interroga verit quis esset proditor.

CYril.lib.9.ca.15. dicit Petrum nomine omnium interrogasse, tanquam eis præsidentem; sed quia non video, quo argumẽto hoc probari possit, verisimilius credo pro se interrogasse: certum est Petrum non ex curiositate aliqua id scire voluisse: qua tamen de causa id quæsierit, & quate per Ioannem, non est ita manifestum. Chrysost. hom.46. in Ioan. hanc proponẽs dubitationem respondet; nunc quæsiuisse, quia de se ipso dubitabat, & timebat: nam audierat iã Mat. 16. Vade post me Sathana; quòd si quando Ioan. 6. audiuit. Vnus ex vobis Diabolus est, non timuit de se, mirum non est; nondum enim verbum à Mat. relatum audierat. Quæ minus probabile sit, quod ex timore id interrogauerit. Mihi magis probatur, Petrum animi affectione qua Christum prosequebatur fretum, nihil de se tunc dubitasse, nec timuisse: quod mihi persuadeo, quia paulo post ab ipso Christo audiens expresse; Ter me negabis, respondit; Non te negabo. Si ergo ita constans erat in sua opinione, etiam Christo ita loquente, multo magis, quando generaliter loquentem audiuit. nõ ergo quicquam de se tale cogitauit, non quidem ex superbia, sed ex amore erga Christum: puto igitur illum scire voluisse ex zelo, vt impediret, si posset modo aliquo: quo zelo legimus eum in militem insurrexisse, & auriculam abscidisse. Per Ioannẽ autem interrogat, tum, vt Chrys. hom.71. dicit, quia sciebat eũ à Christo particulari quadã deuinctum dilectione; amicorum autem est secreta sibi manifestare; tũ, quod mihi magis probatur, quia Christo erat Ioannes proximus, & secretò rem scire desiderabat, quam causam simul cum priori adfert Euthymius Matth. 26. & verbis sequentibus ipse indicat Ioannes, & hæc etiam causa videtur, cur non per se ipsum interrogat, sed per tertium; secretò enim loqui tunc cum Christo non poterat; quamuis Chryso. hom. 71. dicat timore factum esse, quia reprehensus paulo ante erat, quod pedes Christum lauare prohibuerit.

Quare Petrus magis à Ioanne quam ab alio de proditore quæsierit.

Itaque, cum recubuisset ille supra pectus Iesu, dixit ei, Domine quis est? respondit Iesus, ille est cui ego intinctum panem porrexero.

COMMENTARIVS.

INsinuat causam Euangelista, cur ipse potius interrogauerit Christum; *Cum*, inquit, *ille recubuisset supra pectus Iesu*, esseque proximus sinui, & lateri eius, Dominum de proditore interrogat, accipitque signum secretum agnoscendi, panis buccellam condimento intinctam: nondum enim expleta erat communis cœna.

Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ.

POrrexit igitur Christus buccellam Iudæ, & Ioanni suum reuelauit proditorem. fuit enim panis hic communis, iamque præcesserat communicatio corporis, & sanguinis Domini, cui Iudas etiam interfuit, vt paulo inferius dicemus. Fuit autem buccella omnibus manifesta esse tamen signum, & notam proditoris, soli Ioanni notum est.

ANNOTATIO XXV.

Per buccellã panis quare Christus Ioanni proditorem manifestauit.

QVare per panis buccellam suum proditorem Dominus reuelauerit, merito aliquis percontabitur. Ad quod respondent primo Cyrill. lib. 9. cap. 16. & August. in Psal. 40. id eo factum, vt quod Prophetatum esse dixerat, impleret. Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum. Chryso. hom. 61. secundam adfert responsionem; vt hac via, & modo etiam suum reprehenderet proditorem, qui mensæ communicationem non reuereretur, tradereque vellet eum, cuius mensæ assidebat. Hæc duo probabiliter dicuntur: mihi tamen id eo factum esse videtur, vt significaret Dominus, quomodo eum traditurus erat: tradidit autem Iudas osculo pacis magistrũ suum, idcirco Dominus signo pacis, & amicitiæ ipsius; futuram proditionem reuelat: vt & personam proditoris, & qualitatẽ proditionis simul manifestaret. Quod autem intinctum dedit. Aug. tract. 62. respondet factum, vt fictionẽ animi illius significaret. Mihi ea causa videtur, quia nuda panis buccella inter conuiuantes nemo alterum inuitare solet, nisi fuerit intincta: hæc causa literalis est, nec est necessarium omnium factorũ quærere spiritales significationes. Aduertendum autem est, hoc signum Ioannem accepisse, sed nec Petro, nec vlli tunc reuelasse Christo prohibente, quamuis scriptura nihil amplius exprimat; in quo omnes expositores consentiunt.

Auctoris sententia.

Et post

Et post buccellam introiuit in eum Sathanas.

COMMENTARIVS.

IN Iudam dæmon ingressus dicitur, non, vt tanquam dæmoniacũ eum corporaliter agitaret, nec, vt de nouo malas, & nefandas cõtra magistrum cogitationes persuaderet; iam enim tentationibus hisce consenserat, sed commotus, & indignatus, quia se signari proditorem præsensit, locum omnem cordis Dæmoni instiganti aperuit, animoque suo obsirmauit Christum tradere, & quod conceperat, opere complere. Intrat ergo Sathanas in eum, velut quandam in eo stabilem possessionem accipiens: nam à Christo nunc se Iudas discipulatui renuntians, separauit, ab eoque omnino recedere decreuit. Sicque intelligendus est Ambro. lib. 2. de Cain, & Abel. cap. 4. dicens, vbi se Sathanas immisit in cor Iudæ, Christus recessit ab eo, momentoque eo, quo illum recepit, hunc amisit: deniq; sic scriptum est, *Post buccellam introiuit in eum Sathanas*, intellige hoc de completa, & integra separatione. Et eadem ratione intelligendus Chryso. ho. 71. dicens, Donec in aliorum numero fuit, non est ausus in illum ingredi, sed extra oppugnabat; postquam vero palam factus est, licenter iam irrupit; neque enim inemendabilis erat amplius in aliorum numero tolerandus, ideoque ejicitur. Quibus verbis significat Chrysostomus hanc Dæmonis possessionem in animum Iudæ, qua iam in totum à Christo recedit, & eius consortio renuntiat. Non autem huius ingressus buccella causa fuit; quæ bona, & signum dilectionis ad emendationem erat: ille vero bonum sua malitia & peruersitate, in malum conuertit: bonum enim male vtentibus nocet. Nam & cibus vitæ, male accipientibus mors est. Hac ratione buccella nocuit, quia male accepit beneficium, vt docet Aug. tract. 62. propter ingratitudinem, qui tot beneficijs ingratus à suo malo proposito non destitit. idemq; dicit Cyril. lib. 9. cap. 16. beneficium enim ingrato nocet, non ex se, sed ex ingratitudine accipientis: animus enim iniquus beneficio efficitur peior. præterea, quia Iudas se iam manifestum alijs arbitratus est, videns Petrum ad Ioannem conuersum, & Ioannẽ secretò cum Christo colloquentem, post hæc autem sibi soli buccellam datam, cum sibi maxime conscius esset, existimauit iam suam iniquitatem alijs reuelatam esse; idcirco in malo omninò obsirmatus est, vt fieri solet. licentiosius enim peccat homo, quando peccatum, quod occultè perpetrabat, iam ad aliorum notitiam, peruenisse cognoscit. *Intrauit*, igitur, *Sathanas in eum*.

Quid sit Sathanam in Iudam introire.

Beneficia ingratis nocent.

Et dicit ei Iesus, quod facis, fac citius.

VIdens Dominus inemendabilem Iudæ malitiam, & firmum proditionis propositum, ne ille existimaret, se timore aliquo eum beneficijs affecisse, nempe lotione pedum, communione corporis sui, & buccella intincta, quasi his omnibus sibi timens eum retrahere vellet, & non potius illi consulere, idcirco, dicit, *Quod facis fac citius*, id est, ne me existimes timore aliquo te tot beneficijs retrahere à mala tua cogitatione studuisse, *quod facis*, id est, quod facere iam decreuisti, exequere cito, & celeriter: non contradico, nec obsisto, nec timeo. Rursus, ne existimaret Iudas se à Christo non posse impediri, & suas fraudes inanes reddere si vellet, propterea dicit, *fac citius*, quasi dicat; *quod facis*, vtique facere, nisi me permittente non posses, ne me tibi resistere non posse arbitreris, *fac citius*, nõ prohibeo: si enim prohibere vellem, non valeres efficere. Rursus ne ignorasse, quis recumbentium esset eum proditurus, Iudas putaret; idcirco hæc verba profert: quasi dicat; scio te esse, & tuam sciens proditionem, tibi consului; nec ergo ignorantia, nec vllo timore, à malo proposito tuo te auertere curaui, sed tuo bono; nec potentia mihi deest te impediendi si vellem, fac igitur, quæ facis. hæc enim tria his verbis indicantur. Est autem modus quidam loquendi, *quod facis fac citius*, ad significandum nihil illius facta curare, nec timere. Comparatiuum, *citius*, est loco, *cito*, comparatiuum enim pro absoluto positum est. Attende autem his etiam verbis Dominum, Iudam inemendabilem à suo expulisse consortio; non igitur sunt verba præcipientis, quasi eum inducat ad malum, sed permittentis propter causas tres prædictas, & simul etiam incorrigibilem à cætu bonorum excludentis. In

Christus Dominus his verbis tria indicare voluit.

Citius bro Cito ponitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis. In Græco est particula, *Ergo*, dixit ergo ei, & sensum habet notandum; quasi diceret; quia iam Sathanas intrauit in eum, & inemendabilis effectus est; idcirco eum excludit à se, & permittit facere, quæ vult.

ANNOTATIO XXVI.

An Christus proxima verba dixerit Iudæ an vero Diabolo vt Cyrillus vult.

CYril. lib. 9. cap. 17. hæc verba non Iudæ, sed Diabolo dicta censet, quia dictum est, *Intrauit in eum Sathanas*. suntque verba potius minantis quam hortantis: nam quemadmodum, inquit, si vir fortis, aduersus quem fremens quispiam feratur, ipse vero viribus suis fretus casurum illum non dubitet, magnaque voce militans dicat, quod facis, fac citius, vt meæ dexteræ vires experiaris, non tam properantis mori verba esse diceremus, quam præscientis potius, quia cadet aduersarius. Sic Dominus noster velocius currere Diabolum ad ea, quæ præparauit, iubet, vt citius victus, atque vinctus à tyrannide sua orbem dimittat. Hæc expositio non mihi videtur conformis verbis Ioannis: nam subiunxit; *Hoc autem nemo sciuit discumbentium ad quid dixerit ei.* non dicit Ioannes. *Ad quid dixerit* sed *ad quid dixerit ei*; quo verbo docet, verbum hoc dictum esse Iudæ: & rursus in principio dicitur; *dixit ergo ei Iesus*, nempe Iudæ; non ergo ad Sathanam hæc sunt verba referenda, sed ad Iudam, quem A iam Sathanæ ministrum firmum, & stabilem factum agnouit Dominus. & sic expositores interpretantur. Amb. lib. 2. de Cain & Abel. cap. 4. dicit sententiam hanc esse præcipientis, non vt malũ faceret, sed vt à consortio suo recederet. quod facis, inquit, fac celerius. Quid illud? vt, quia introierat in illum Sathanas, ipse abiret à Christo; eijcitur itaque, & excluditur, eo quod iam cum Domino Iesu esse non posset, qui cæperat esse cum Diabolo. hæc Ambro. Tertio loco Chrysost. hom. 71. dicit, non esse hoc verbum imperantis, neque consulentis, sed exprobrantis, & reuocantis ad emendationem. Quarto loco Aug. tra. 62. dicit esse verbum non imperantis facinus, sed prædicentis malum Iudæ, nobis vero bonum. Recentiorum aliqui existimant esse verba præcipientis, vt Christus iubeat, quod facit, citius facere, nempe tempore statuto à Patre æterno, sed violenta est expositio. Verba sunt permissionis, & expulsionis, vti expositum est in cõmentario.

Verba sunt prædicentis, exprobrantis, & denig; excludentis Iudam ab aliorum cõsortio.

Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei. quidam enim putabant (quia loculos habebat Iudas) quod dixisset ei Iesus, eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum, aut egenis vt aliquid daret.

COMMENTARIVS.

VErba sunt Euangelistæ narrantis, quod Christus Iudę dixerit, à nemine tunc discipulorum fuisse intellectum, nec ab ipso Ioanne: quamuis enim Ioãnes Iudam esse proditorem, & eum qui traditurus esset Dominum, à Christo intellexisset; tamen illa nocte traditum iri, & ad hoc exequendum à mensa tunc Iudam surgere, & superioribus vertis id Dominum voluisse significare, Ioannes non cognouit. longe enim aliud est nosse, quis eum esset traditurus, & aliud scire, quando id effecturus esset eumque dominum expulisse ab aliorum consortio, tamquam iam tradere volentem. illud Ioanni reuelatum est, hæc vero tunc nemini erant manifesta; Iudas vero nouit, & intellexit, non reuelatione, sed suamet conscientia edoctus. Sermonem autem Christi in varios sensus interpretati sunt discipuli: cum enim duo ministeria Iudas exerceret: nam & temporalium administrationem, & pauperum etiam curam gerebat; aliqui ad rem vnius, aliqui ad rem alterius officij retulerunt: tamen omnes verbum Christi considerarunt.

Nec Ioannes nouit tunc, quorsum Christus dixisset Iudæ, fac citius.

Cum ergo accepisset ille buccellam, continuo exiuit.

REcte dicit, *Cum ergo accepisset*, Particula, *ergo*, illationem indicat: nam cum buccellam Sathanas intrauit in eum, idcirco exiuit, vtpote iam Sathana eum possidente, & instigante ad malum, & ad Christum tradendum impellente. Refertur etiam ad verbum Christi expellentis, quasi diceret; buccella ergo accepta, quam porrexerat Christus, continuò exiuit Christo expellente, & Dæmone intrante; vtrumque enim particula hæc significat. dicitur autem suscepisse buccellam, non solum, quia de manu Domini accepit, sed quia

sed quia simul comedit. interim enim verbum Christi prolatum est, Fac citius, & continuo exiuit, cœnæque est finis impositus, hymno dicto, vt alij narrant Euangelistæ.

ANNOTATIO XXVII.

Cur Iudas continuo exierit.

CYril. lib. 9. cap. 19. recte annotat, cur continuò Iudas exisse dicatur. Magnas, inquit, Diabolus ad imperandum eis, quos omnino iam cepit, possidet vires: timet ne morando locus pœnitentiæ detur, & quasi à remulentia, mentem suam rectius cogitans homo eripiat, ea de causa festinat, & impellit. nam & Iudam, cum post panem separauerit, tum moram, tũ benedictionis virtutem timens, ne scintillam in animo eius accenderet, ac inde illuminaret, & ad meliora retraheret, magna præcipitem agit celeritate. hæc Cyril: Nota Diabolũ timuisse, ne virtute Eucharistiæ sumptæ Iudam pœniteret, si mora daretur ei: quod sane consideratione dignum est, vt quãtum valeat virtus Christi etiã in malo, & abutente agnoscas. Simile quid docet Origc. lib. 2. contra Celsum de Iuda; ex Christi ante acta conuersatione, factum esse dicit, vt criminis vehementissimè eum pœniteret postea, quamuis vitio suo modum non adhibuerit. Verba Origc. sunt hæc. Habuit Iudas vna cum auaritia, perdendique Domini mala voluntate admixtam in anima inA natã ex Iesu, verbis quandam (vt ita loquar) bonitatis speciem, quod ita scriptum est; Iudas proditor, videns eum damnatum, pœnitentia ductus, restituit triginta argenteos Pontificibus, dicens; Peccaui tradens sanguinem iustum; illi vero dixerunt; quid ad nos? tu videris, & proiectis argẽteis in templum, laqueo se suspendit. Quod si auarus ille Iudas, furari solitus, pœnitentia tactus, restituit triginta argenteos Pontificibus, & senioribus, satis apparet Iesu disciplinam efficacem in eo fuisse ad mouendam pœnitentiam, quæ non omnino contempta, & proculcata proditori fuit, sed & ipsa verba (Peccaui tradens iustum) confitentis erant. & vide quam flagrans, & vehemens pœnitentiæ dolor eum corripuerit, vt nec viuere sustineret amplius, sed in templum proiecta pecunia digressus sese præfocaret, ipse sui condemnator, & carnifex: ostendens quantum potuerit Iesu doctrina etiam in peccatore fure, & proditore, non valente in totum contemnere, quę à Iesu didicerat. hęc Orig.

Quam sit efficax virtus Christi, etiam in iniquis.

Erat autem nox.

COMMENTARIVS.

TEmpus notatur, vt dicit Chrys. hom. 71. ad Iudæ temeritatem significandam, qui nec temporis importunitate ab exequendo malo est abductus: & rursus vt temporis hac circumstantia tenebræ, in quibus Iudas versabatur, indicarentur, vt dicit Ambr. lib. 2. de Cain, & Abel: tandẽ etiam vt tempus, quo Christus traditus est, ostenderetur.

ANNOTATIO XXIIX.

An Iudas perceperit Eucharistiam in cœna.

COntrouersia est inter Doctores, an Iudæ A quæst. 2. Aug. lib. 2. con. literas Petili. cap. 22. Cyministrauerit Dominus corporis, & sanguinis sui sacramentum; de qua re non est nostrum institutum tractare, cum Ioannes mysterij huius mentionem non fecerit, breuiter tamen rem attingam. Hilari. can. 30. in Matth. negat Iudæ sacramentum esse datum; tamen communis sententia Doctorum tenet contrarium. ita enim docent Dionys. lib. de Eccle. Hierarch. cap. 3. in principio, Cypri. hom. de pedum ablutione, Hieronymus lib. 2. aduersus Iouini. & epist. ad Hedibiam

ril. lib. 9. cap. 19. Chryso. ho. 83 in Matth. & Leo hom. 3. de passione, cum alijs multis: & maxime id confirmat illud verbum Marci. 14. Biberunt ex eo omnes; & re vera contextus historiæ Euangelicæ recte consideratus id indicat. nobis tamẽ in præsenti sufficiat communis sacrorum Doctorum sententia: noluit enim Dominus eum, qui occultus tunc peccator erat, reuelare; nec prætermittere aliquid ex parte sua eorum, quæ ad illius salutem, & conuersionem facere poterant.

Cum ergo exisset, dixit Iesus, nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo.

COMMENTARIVS.

EXeunte Iuda, de morte sua discipulos Dominus consolatur, & instruit docens, non tam mortem, quam glorificationem esse dicendam, & particula, *ergo*, causam indicat; quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

cat;quia nempe Iudas abiuit,vt eũ traderet,& iam iã ad mortem comprehendendus erat, idcirco dicit;*Nũc clarificatus est filius hominis*,est autem attendendus verus horum,& sequentium verborum sensus,qui talis est. *Nunc clarificatus est filius hominis*;ideſt, nunc ego qui filius hominis videor & sum, clarificandus sum, & manifestandus, quis sim, nempe filius Dei. Loquitur autem in præterito quia id proxime erat futurum. Rursus addit(filius Dei clarificatus est in eo)ecce quomodo clarificabitur,seu glorificabitur filius hominis,dum manifestabitur esse filius Dei,& Deus clarificabitur in eo;id est,filius hominis manifestabitur esse simul filius Dei: quasi apertioribus verbis diceret;nunc est tempus, quando homo hic, nempe ego,cognoscar esse filius Dei,& filius Dei,qui in me latebat,reueletur, & innotescat mundo. Ad eandem personam hæc pertinent:erat enim Christus Dei filius, & homo,in eo; homo ignorabatur Deus esse,& Deus ignorabatur homo esse:vtrumq; manifestabitur,inquit,iã nempe filium hominis esse filium Dei,& Dei filium,simul esse filiũ hominis.hoc est manifestari Deũ in eo; id est,diuinitas in ea humanitate latens agnoscetur. clarificare appellat notam facere rem notitia illustri, & honorifica: tali enim notitia Deus in carne;& caro in Deo nota facta est: in morte autẽ Christi hoc factum est: nam,& hominem illum Deum esse, & Deum hominem illum fuisse, est cognitum ex ipsis mortis effectibus, qua mundum, Diabolum, mortem, & peccatum,superauit: & ex signis miris, qualia nunquam visa,aut facta sunt,quæ in morte sunt effecta,vt capite decimo diximus.

Clarificatus est filius hominis, quia ostensum est eũ esse filiũ Dei.

Clarificari, est honorifica demonstratione notum fieri.

Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso,& continuo clarificabit eum.

PRosequitur sententiam,assumendo quod affirmauit. Si,inquit, Deus clarificatus seu clarificabitur in eo, id est, si clarificabitur Deus in ipso esse, quia Deus est homo, igitur Deus declarabit eum in semetipso,id est, non indigebit declaratione externa, sicut Deus est,ipsemet declarabit,& manifestabit eum in morte sua; quia & si vt homo moritur,tamen diuinitas eius mira opera edet,quibus eum declaret esse Dei filium. Deum clarificare eum in semetipso,idem significat,ac diuinitatem in eo existentem declarare, ipsum hominem Dei filium esse.adhuc adiungit, *& continuò clarificabit eum*, quia eum resurgere faciet:ipse enim;qui mortuus est vt homo, virtute propriæ diuinitatis in eo existentis,se suscitabit, & seipsum clarificabit resurrectione, & alijs miris operibus, quæ subsecuta sunt. Verbis igitur hisce Christus significat adesse iam tempus, quo diuinitas eius manifestanda est mundo,operibus miris in morte gestis,& gloriosa eius resurrectione, & alijs,quæ gesta sunt postea: hæc autem omnia,diuinitas quæ in ipsomet est effecit: vt idẽ sit,qui moritur,idem qui se suscitat, idem qui clarificat, idem qui clarificatur. Hic est legitimus sensus totius huius orationis. Prior clarificatio ad mortem, posterior ad resurrectionem,& opera gloriosa refertur,quæ omnia sunt propriæ diuinitatis virtute facta: vt enim notat Orige.hom. 6.in Exod.exponens illud;Glorioſe magnificatus est: duplex fuit glorificatio Christi,altera gloriosa,altera non gloriosa,sed humilis;vtraque tamen glorificatio est: in morte quidem glorificatus est in humilitate; at in resurrectione gloriosẽ glorificatus est. Verbum Græcum clarificandi,idem est, quod alias vertitur per glorificandi verbum,& idem est sensus.

Diuinitas in Christo existẽs seipsam mirus operibus in morte edidit, manifestauit.

ANNOTATIO XXIX.

CYril.lib. 9.cap. 20. & Chryso. hom. 71. de passionis, & resurrectionis glorificatione, superiorem sententiam exponunt, sicut & nos, quantum ad clarificationem; tamen per Deum exponunt Patrem, qui per Christum est clarificatus; & qui ipsum Christum in morte, & resurrectione clarificauit. Illud autem, *in eo*, &, *in semetipso*,exponũt per eum,& per semetipsum. Pater enim per filium glorificatus, & clarificatus A est,& Pater clarificauit filium per seipsum, non per Angelũ, nec per aliũ,sed per se, nempe quia operatus est ea, quibus clarificatus est filius: ad Patrẽ ergo refertur illud, *in semetipso*,illud,*in eo*, ad filiũ. Aug.tra.63.ad Patrẽ etiã refert; quãuis hanc clarificationem,de qua dicitur, nunc clarificatus est filius hominis,referat ad eam,quæ futura est in vltima resurrectione omnium, quando separatus malis, regnabit in bonis: dicitur autem

Cyrillus & Chrysost. superiora verba referunt ad Patrem.

Augustinus exponit de clarificatione quæ ex mortuorum resurrectione Christo prouenit.

tem nunc clarificatus in figura, quia recedente Iuda solis cum bonis mansit. clarificationem alteram de qua dicitur, *continuo clarificabit eum*, refert ad resurrectionem. Duo ergo illa, *clarificatus est filius hominis*, & *Deus clarificatus est in eo*, ad vltimam refert mortuorum resurrectionem: sed dura est expositio, quod ipsemet Aug. præsentiens, exponi etiam posse affirmat de resurrectione, quæ proxima erat; & idcirco Christum nunc clarificatum se dicere affirmat. Cyrilli autem,& Chrysost. expositio non explicat verborũ proprietatem, nec efficaciam orationis. *Deus glorificabitur in eo, & glorificabit in semetipso.* aliud enim est,glorificabitur in eo,aliud, per eũ, A quod ipsi exponunt,nec ex ea expositione Christum esse Deum aperte deducimus, vt vere in hisce verbis Christus dixit, & docuit. Propterea legitima expositio est, vt ad diuinitatem ipsiusmet Christi referamus. Ipse filius Dei glorificatus est in homine,quando in eo homine in quo latebat, innotuit, & tũc homo agnitus est esse Dei filius: hæc etiam diuinitas in homine latens, & vere existens clarificauit eum, & in morte, & in resurrectione:eũ enim Deus esset, ratione suæ diuinitatis se suscitauit,& moriens,miracula, & opera mira simul edidit, & ideo seipsum illustrauit. & hũc sensum ante nos docuit Hilari.lib. 5. Trini. & B ex parte aliqua repetijt.lib.12.& is est legitimus.

Auctor sensũ cum.D.Hilario.

Filioli,adhuc modicum vobiscum sum.

COMMENTARIVS.

AFfectum paternum erga eos aperit. *Filioli*, inquit,filij diliguntur, at filioli tenerè amantur.Erant tunc filioli discipuli; necdum enim ad ætatem maturam spiritus peruenerant.paterno ergo affectu prosequens eos,ad amoris vehementiam,& sui desiderium excitat,admonens iam iam tempus mortis suæ instare,per quam ab hac sensibili cõuersatione erat separandus.parum,inquit,temporis ero vobiscum,conuersans, & conuiuens,sicut hactenus feci. Quis charitatis illius magnitudinem,& ardorem, vnde hæc verba procedebant,cogitare,nedum explicare poterit?quæ corda,etiam saxea,sermo hic nõ emolliret? quando discedere iam volens verbis suauissimis velut amplectitur, & osculatur filios,quos parturierat, & suamet carne nutrierat. Aug. tract. 64. modicum tempus, interpretatur vsque ad ascensionem: nam etiam eo tempore conuersatus est Dominus cũ discipulis.& verum est;tamen Christus de morte sua loquens,hoc, quod supererat vsque ad eam,significare voluit;post resurrectionem enim nõ sic vt ante conuersatus est. Cyril. lib.9. cap.21.notat etiam filiolos dici,quia omnis homo quantumcunque perfectus,Christi collatione infans,& paruulus est.verum id est;tamen hoc in loco, quia nondum plenitudinem spiritus acceperant, & ad exprimendum tenerum affectum dilectionis, id dictum iudico.

Filioli dicuntur,quia teneriè diligebantur.

Modicum tempus dicit quod vsque ad mortem restabat.

Quæretis me,&, sicut dixi Iudæis,quo ego vado, vos non potestis venire,& vobis dico modo.

POstquam paternum affectum erga eos aperuit,eorum, quæ passuri erant,tacitè illos admonet. *Quæretis*, inquit,*me*, id est, **desiderabitis** me habere vobiscũ in tribulationibus,& persecutionibus,quas post meum discessum patieminí:*non*, enim, *potestis venire*, *quo ego vado*;quod etiam Iudæis dixi: id est, nondum est tempus discessus vestri; oportet vos in hoc seculo manere, in quo multa feretis aduersa, & incommoda. Non posse venire dicit discipulos, quia nondum diuina dispositio obitus eorum erat implera: oportebat per mundum discurrere,verbum Christi gentibus prædicare,& annuntiare, testes Christi resurrectionis esse;nondum ergo veniendum illis erat ad Christum, & ad requiem cælestem,ad quam se Christus recipiebat. Est autem sensus iste *sicut dixi Iudæis, quo ego vado, vos non potestis venire*,ita,*etiam vobis dico*,nempe,quo ego vado,vos non potestis venire. Annotat tamen Cyril.lib.9.cap.22.Iudæis additum esse,*& non inuenietis*,at non discipulis:notat etiam Chryso.hom.71.non esse dictum Iudæis,*Filioli*,sicut dictum est discipulis; vt ex hoc intelligant non ex eodem affectu, nec eadem ratione verbum idem vtrisque esse dictum. Attende autem illud,*vobis dico modo*,insinuat enim hoc verbo, *modo*, non id semper futurum,ac si diceret;modo dico,non potestis,quia aliquando venire poteritis, & venietis: quod paulo post clarius expressit,dicens Petro; Non potes venire modo. Quæret aliquis,quare

Aliter Apostolis quam Iudæis dixit quo ego vado non potestis venire.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Duabus de causis Iudæorum meminit hoc loco.

quis, quare meminit Iudæorum? *sicut*, inquit, *dixi Iudæis*. Respondet Chrysost. hom. 71. vt significet se multò ante præuidisse mortem suam, & ea, quę modo passurus est: non enim ea scit, quia proxima sunt, sed multo prius nouerat. Altera etiam huius est causa, vt ostendat eos passuros etiam, quæ & Iudæi, nempe persecutiones, afflictiones, & pressuras maximas, & necem, quamuis non eadem de causa, nec eodem fructu: illi enim propter peccata, & in pœnam, ac punitionem, principiumque æternæ damnationis; at discipuli passi sunt ex Dei, & Christi dilectione, eorumque passio principium fuit æternæ gloriæ. Attende autem non ad timorem, sed ad fortitudinem his verbis Dominum hortari discipulos, vt rectè Cyril. lib. 9. cap. 22. annotat: magna enim ad patientiam fundamenta iacit præparatio, iuxta illud Psal. 118. Paratus sum, & non sum turbatus.

Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.

PAterno affectu demonstrato futurorum periculorum admonitione præmissa, viuendi normam breui compendio docet. Hoc, inquit, *nouum mandatum do vobis, vt diligatis inuicem*; quod vt mentibus, cordibusque tenacius inhæreret, vsque in vltimum hunc diem reseruauit. *Nouum mandatum* dicit, quia multa mandauerat discipulis suis prius, hoc tamen mandatum non imposuerat, quod nunc discedens expressit, ac si diceret. Nouum hoc, præter omnia alia adiungo mandatum, quod à principio non exposui, sed distuli: nouum etiam, quia tale præceptum nunquam est datũ; est enim de dilectione, qua Christiani hoc nomine, & titulo, quod sub vno capite Christo, & vno corpore sunt, se mutuo diligunt. Attende mandatum hoc Christi ex nimia dilectione, & ex insigni prouidentia eiga suos procedere; si enim referas mandatum ad singulos, hæc duo inuenies: nam quid aliud est dicere, diligite inuicem, quam iniungere omnibus, vt diligant singulos. Ne hæreat cogitatio in eo, quod huic, vel illi dicitur, dilige alios, sed considera omnibus iniungi, vt diligant hunc, & illum, & tunc dilectio nimia, & vehemens Christi splendet erga suos; quorum singulos ab omnibus diligi præcipit. Rursus prouidentia singularis cognoscitur: Si enim seruatur eius præceptum, nemini deerit aliquid: qui enim ab omnibus diligitur, omnium auxilium habet, nulla re indiget: aliorum enim res dilectio facit communes. quapropter recte Chryso. hom. 71. dixit: Si vos inuicem dilexeritis, fortiores eritis. Adde, non tantum fortiores, sed abundantiores, securiores, beatioresque eritis. De nouitate huius mandati annotationem sequentem leges.

Hoc Christi mandatum ex eius charitate & prouidentia, ortum.

Sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem.

SEntentia hæc verba superiora explicat, vt doctè annotarunt Cyril. lib. 9. cap. 23. & Chryso. hom. 71. & particula illa, *vt*, id indicat, ac si diceret; do vobis mandatum, vt inuicem diligatis, nimirum, vt sicut ego vos dilexi, ita vos alios diligatis, sitque mutuus amor inter vos omnes, sicut inter me, & vos. Particula similitudinis. *Sicut*, non indicat aliam similitudinem præter ipsam dilectionem. vt sit sensus: vos diligite alios, sicut etiam ego dilexi vos, vt similes mihi sitis in aliorum dilectione. veluti si quis dicat, scribe, sicut ego etiam scribo; non dicit, vt scribat similes characteres, sed vt scribat, similisque fiat ipsi in eo, quod vterque scribit. ita nunc, diligite alios, & vos inuicem, sicut & ego vos dilexi. Continentque verba in se argumentum efficax inducens ad dilectionem: nempe, si dilexi ego, diligite vos: dignum enim est, vt quos dilexi, vos etiam diligatis. & rursus; si ego dilexi vos, vt quoniã inter vos estis coniunctiores, inuicem diligatis. Aliqui hæc verba exponunt, vt similitudo sit in modo, & qualitate; diligite alios eo etiam modo, quo & dilexi vos, quod in annotatione perfectius exponemus. Aug. tract. 63. sic exponit, sicut dilexi vos ad hoc, vt vos inuicem diligatis. sed hoc non potest accommodari, imperfecta enim maneret oratio. sed sensus est; mandatum do, vt sicut vos ego dilexi, ita etiam vos inuicem diligatis.

Dilectionẽ mutuam Commendat, nõ modum persuadet.

ANNOTATIO XXX.

Dilectio mutua, quare nouum mandatum à Christo dicatur.

COntrouersia est inter Doctores, qua ratione dilectio mutua sit nouum mandatum, A cum in lege olim fuerit præcepta dilectio proximi; Diliges proximum sicut te ipsum. Sunt variæ

riæ Doctorũ responsiones. Prima est Cyril. lib. 9. cap. 23. Respondet enim nouitatẽ, non in dilectione esse positã, sed in qualitate dilectionis, quæ exprimitur in verbo illo; Sicut dilexi vos. nempe vt quemadmodum Christus nos dilexit, nostram salutem, suæ vitæ temporali præponendo (nam cum in forma Dei esset, exinaniuit se, & humiliauit vsque ad mortem, eoque ipso diuitias, honores, & vitam postposuit pro nostra salute) ita & nos omnia hæc bona temporalia, ipsam etiam vitam, si opus est, debemus pro spirituali proximorum salute, posthabere. Hoc dicit Cyril. esse diligere proximum supra se. prius enim dictum est; Diliges proximum sicut te: at nunc præcipitur, diliges supra te; & idcirco nouũ dicitur. Sequitur Euthymi. hanc responsionem, & doctrina vera est, proximos tali esse dilectione prosequendos: tamen non video, qua ratione hoc nouum dicatur; cum etiam ante Euangelium pro salute spirituali proximi, quando opus erat, temporalis vita exponenda esset: mercenarijque erant, non pastores, qui lupum venientem videntes fugiebant, dimissis ouibus: quod non aliud est, quam quod pro vita temporali seruanda, spiritualem subditorum salutem contemnebant. Secunda responsio est Chrys. hom. 71. qui consentit nouitatem in modo consistere, qui exprimitur illis verbis; *Sicut dilexi vos*: tamen modum dilectionis aliter explicat, nempe sicut ego dilexi vos nullis vestris meritis præcedentibus, sed prior incipiens; ita & vos oportet alijs benefacere eosque diligere, non solum amicos, sed etiam à quibus nullo estis affecti beneficio, eos præuenientes. Doctrina vera est, sed nõ video nouitatem quam quærimus: nam dilectio proximi antiqua erat propter Deum. diligendus enim Deus propter se, & proximus propter Deum. Si igitur propter Deum diligendus est, siue merita præcedant, siue non, diligendus est, eo ipso, quo proximus est. Tertia expositio est Aug. tract. 65. qui non ad modum hanc refert nouitatem, sed ad effectum; vt mandatum nouũ dicatur, quia per dilectionem exuit homo veterem hominem, & induit nouum, qui est in Christo, vt nouum præceptum dictum sit, quasi innouans, & renouans hominem. Sed cum hoc præceptum detur iam exutis à vetere homine, nempe discipulis in gratia existentibus, & detur nunc baptizatis in Christo, & renouatis; nouitas hæc non satisfacit. Quarta responsio est, quæ colligitur ex Cyrillo libro & capite superius allegato, nempe quia per Christum omnia noua facta sunt, veteri ablata lege, & nouitate Euangelij stabilita, propter quod nouum hoc mandatum dicitur, quia nouis hominibus, & nouo in statu collocatis datur. Quæ responsio aliquibus nostro tempore probatur; sed neque nouitas hæc difficultatem soluit, cum reliqua etiam præcepta dici possent noua eadem de causa. Quinta A responsio est recẽtiorum quorundam, qui nouũ præceptum hoc dicunt, quia ex nouo spiritu procedit: veteris enim legis spiritus erat timoris, & seruorum; at Euangelicus filiorum, & dilectionis. Sed hæc responsio difficultatẽ nõ tollit: nam omnia mandata decalogi eadem de causa noua dicerentur. Sexta responsio est etiam recentiorum, qui nouum interpretantur, quia antiquatum erat primum, & vetus præceptum, modo autem renouatur per Christum, nouumque dicitur, quasi renouatum. Sed nec hoc placet; vigebat enim in cordibus Iudæorum legis præceptum; Diliges dominum Deum tuum, & proximum, sicut teipsum, & quotidie legebatur, & à multis obseruabatur: quod patet Matt. 22. Vbi accessit legis doctor tentans Christũ, & petens, quod est maximum mandatum, & secundum simile huic. non ergo dici potuit antiquatum mandatum de proximi dilectione. Adde etiam, si antiquatum esset, iam à Christo renouatum, & amplificatum, seu declaratum maxime fuit Matth. 5. Audistis, quia dictum est antiquis, diliges amicum tuum; Ego autem dico vobis, diligite, inimicos vestros. & multa de proximi dilectione iam docuerat, vt non esset, cur modo hoc de nouo iniungeret. Hæ sunt Doctorum responsiones, eligat lector, quæ placuerit.

Prima sententia Cyrilli.

Secunda sententia Chrysostomi.

Tertia est Augustini.

Reliquæ sententiæ. Sunt recentiorum.

Mihi iuxta eam rationem, quam in commentario adduxi, visum est, vt duplici de causa nouũ hoc mandatum dicatur, primo quidem, vti diximus, quia tunc primo iniungebat eis hoc præceptum; altera, quod maxime annotandum censeo, non esse hoc mandatum de dilectione proximi, quod ad omnes homines diligendos extenditur: nemo enim à tali dilectione in hoc seculo excluditur, de qua iam Dominus sæpius locutus fuerat; sed est de dilectione, quam Christiani inter seipsos, eo quod Christiani sunt, habere tenentur: debemus enim nos Christianos inuicem diligere, non tantum tanquam proximos propter Deum; sed vt Christianos sub vno capite, & vnius corporis mẽbra, propter Christũ; & de hac dilectione loquitur Dominus dicens, Inuicem diligite: Quid est, *inuicem*, nisi discipulus diligat discipulum, sicut Christus dilexit eos singulari quadam ratione, tanquam suos, & de suo corpore? Hæc est dilectio mutua Christiana, quæ à principio tanta erat inter Christianos, vt Actorum 4. dictum sit: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Hæc dilectio non est illa proximi, quæ ad infideles extenditur, sed qua mutuo se Christiani prosequebantur, quia Christiani erant, in Christo, & propter Christum. hæc est quam Tertul. lib. de patientia dicit, esse summum fidei sacramentum, id est, signum, & symbolum Christianorum. & Dominus paulo post dicit: In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis. nulla enim natio, nec vllius sectæ professores, ita se tenaciter,

Auctoris sententia de nouitate huius mãdati.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& vehementer dilexerunt, nec diligere debuerunt, sicut inter sese Christiani nominis professores: & ad hanc dilectionem supra omnes gentes, & populos Dominus suos inducit. Ex hac nominis Christiani dilectione procedit, vt Christianus feruenti desiderio anhelet, & quantum fieri potest procuret, ad hoc corpus, & Ecclesiam omnes alios, qui extra sunt, attrahere, & eos nouo diligere titulo, nempe per Christum. Hoc autem nouum est præceptum, tum quia à solo Christo impositum, tũ quia non illud ante Christus iniunxerat, nisi nunc: & hæc responsio mihi omnium probabilissima videtur.

A

In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.

COMMENTARIVS.

Dilectio mutua inter Christianos, noua & singularis.

COnfirmat hæc oratio nostram expositionem, vt de mutua inter Christianos Charitate seu dilectione sit sermo: hæc enim symbolum, & signum est, quo Christus suos dilcerni vult à cæteris gentibus & populis, & vere olim tale fuit. ex historijs enim habemus mirã, & inexplicabilem, qua se mutuo Christiani prosequebantur, dilectionẽ: vt ex vno patre, & matre nati viderentur; quos nec lingua, nec natio, nec patriæ cõsuetudo, nec natiui loci diuersitas, diuidebat. & quam gẽtes admirabantur, vt refert Tertulli. Apolog. cap. 39. dicentes, & murmurantes; videte, quomodo se inuicem diligunt. Hæc est, quam nobis iniunxit Christus; hæc est, quam si seruaremus omnes, sicuti non natio beatior vlla, quam Christiana, ita nec fortior, nec potentior esset: sed vbi maior vnio iuncta est, & esse debuit; ibi Dæmon maiora, & plura schismata seminat, odiaque nutrit, & fouet. Recte autem notat Chryso. hom. 71. non hoc priuilegium miraculis, quæ à malis etiam fieri possunt, sed dilectioni concessum esse. quæ solis bonis, & iustis inest.

Dicit ei Simon Petrus, Domine quo vadis?

Petrus affectu sequendi Christũ, quo vadat, quærit.

NOn discendi, sed magis sequendi Christum desiderio, & cupiditate, Petrus interrogat, quo vadat: paratum se exhibens ipsum sequi, vt annotat Chriso. hom. 72. adhuc enim vehementi erga Christum dilectioni, & affectui suo fidens, verbis illis, *non potestis venire*, plenam fidem non adhibet: sed existimans dictum esse, quia Christus eos recusaturos venire secum propter pericula arbitrabatur; idcirco petit, *Quo vadis?* quasi diceret; quod est hoc iter, quod peragis, tam plenum periculis, & difficultatibus, vt non possim ego tecum venire? Adhuc Petrus passionis, & mortis mysterium ignorabat, nec perfecte assequebatur. Zelus bonus, & affectus laudandus, studium etiam, quo, quæ ignorabat, interrogare enim, & rogare non puduit, commendandum est: vt dicit Cyril. lib. 9. cap. 25. interrogare non puduit, commendandum est: vt dicit Cyril. lib. 9. cap. 25. studere, vt discas, quæ nescias, laude dignum est: tamen hoc in Petro probandum non est, quod suis viribus plus æquo fidebat, &, quod non poterat, præsumebat.

Dicit ei Iesus, quo ego vado, non potes me modo sequi.

NEgat sequelam, sed spem concedit. *Non*, inquit, *potes sequi*, non absolute, sed, *modo*; tum, quia nondum completa erant, quæ de Petro diuina ordinatione dispositæ erant: multa enim per ipsum facienda decreuerat Deus, quæ post ascensionem Christi effecta sunt; tum, vt dicit Cyril. lib. 9. cap. 26. nondum acceperat robur, & vires illas spiritus, quibus mortem intrepidè subiret: oportebat Christum præcedere, & mortem superare, vt Aug. eleganter tract. 66. dicit, & tunc alios ipsum sequi.

Sequeris autem postea.

De morte Crucis loquitur Dominus.

NOn priuat Christus feruentẽ dilectionem Petri spe expressa sequendi, sed quam tacite insinuauerat, aperte declarat, *postea sequeris*. Placet interpretatio Cyrilli lib. 9. cap. 26. mortem crucis hoc verbo significari, quod Petro mortis genus fuit concessum, vt vere secuturus dicatur Christum.

Dicit

Dicit ei Petrus, quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam.

NOn satis sibi iudicauit Petrus sequi postea, ideo respondet, *Quare non possum te modo sequi?* id est, etiam modo possum, quia, *animam meam ponam pro te*, id est, paratus sum pro te mori, nec me vllus mortis timor retardabit. Putabat Petrus, vt ex hoc verbo deducitur, repulsam præsentem se pati propter aliquem timorem, idcirco satis se posse sequi modo existimabat, si mori pro eo paratus esset: non enim intelligebat mysterium mortis Christi, nec quare dictum ei esset; Non potes me modo sequi, nescius eorum, quæ Deus per Apostolos facere in mundo disposuerat. Existimabat autẽ Petrus aliquó Christum abire, quo sine magno vitæ periculo ire nemo posset illorum, sicut quando Thomas dixit: Eamus & nos, vt moriamur cum illo: vt superius cap. 11. dictum est.

Respondit ei Iesus: animam tuam pro me pones? amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

NImiam sui confidentiam Petro Christus improperat. Tantum abest, inquit, vt animam tuam pro me ponas, vt citissimè, antequam gallus cantet, te nosse me sis negaturus, tu animam offers, & quod multo minus, & inferius est, nempe fateri me nosse, non præstabis: non enim semel, aut bis, sed ter, intra breuissimum tempus, nempe antequam gallus cantet, me negabis. Illa interrogatio repetitionis, *Animam tuam pro me pones?* negantis est cum quadam depressione, quasi diceret; longe abes, vt animam pro me ponas. Permisit autem Deus Petrum ad tempus cadere, vt non suis viribus, sed diuinæ virtuti, & gratiæ, qua non iuuante necesse est vinci, & cadere, confidere disceret.

Iesus ter prædixit Petro quod esset eũ negaturus.

ANNOTATIO XXXI.

QVantum ex contextu, & serie Euangelistarũ accuratè consideranti apparet, non semel Dominus Petro hæc verba dixit; imò Aug. lib. 3. de cons. Euang. ter existimat diuersis occasionibus id prædixisse: semel nunc, quando Ioan. narrat, quãdo interrogauit Quo vadis? priusquã è domo egressus esset; postea iterũ sermone completo, antequam in montem ascenderet, quod Lucas narrat; tertio, quãdo completo sermone, egressus est in montem olueti, quod cæteri duo Euangelistæ narrant. nam Matthæus, & Marcus expresse dicunt; postquam in montem egressus est, Petro dixisse, Ter me negabis: & Marcus addit; Priusquam gallus bis cantet, siue igitur bis, siue ter, id certum est, non tantum semel prædictum id esse. Primo loco factum est, quod narrat hoc loco Ioannes, nempe ante egressum, & ante sermonem, aliaque occasione; quod argumento est, non semel à Domino hoc esse dictum Petro; & qui ad eandem sententiam cum alijs Euangelistis hoc pertinere docent, putantes semel prædictum esse, historiæ ordinem perturbant, nec conuenienter accommodant. Aliud ergo est, quod Ioannes nunc refert, cuius cæteri nullam habuerunt mentionem. Nec mirum est, quod dixerit, *Antequam gallus cantet, ter me negabis*; cum bis tantum negauerit ante primũ galli cantum, vt postea Christus dixit referente Marco; nam vel id verbum omissum est à Ioanne, vt solent Euangelistæ, sicut & Matthæus, & Lucas omiserunt, quod probabile mihi est; vel hoc ita dixit Dominus nunc, *Antequam gallus cantet, ter me negabis*. cantum galli intelligens totum cantum, qui multiplicatis vicibus conficitur; at egressus in montem Petro adhuc sibi fidenti expressius dixit, antequam bis cantet, ter me negabis.

A B

Concordia Euangelistarum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT DECIMVM QVARTVM IOANNIS.

NOn turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Si quò minus, dixissem vobis: Quia vado parare vobis locum. Et si abiero, & præparauero vobis locum: iterum venio, & accipiam vos ad meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Et quo ego vado scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quo vadis: & quomodo possumus viam scire? Dicit ei IESVS: Ego sum via, & veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Si cognouissetis me, & Patrem meum vtique cognouissetis: & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei IESVS: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est? verba quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor: Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet: & maiora horum faciet, quia ego ad Patrem vado: & quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam: vt glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis me, mandata mea seruate. Et ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos. Adhuc modicum, & mundus me iam non videt. Vos autem videtis me, quia ego viuo, & vos viuetis. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit IESVS, & dixit ei, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. qui non diligit me, sermones meos non seruat. Et sermonem quem audistis, non est meus: sed eius qui misit me Patris. Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo: ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunq; dixero vobis. Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis: non quo modo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor uestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi uobis: uado, & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia uado ad Patrem: quia Pater maior me est. Et nunc dixi uobis, prius quàm fiat: ut cum factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar uobiscum. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem: & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

Non

Non turbetur cor vestrum.

COMMENTARIVS.

Plura turbabant discipulorum corda.

MVlta discipulorum mentes, & corda timore, & mœrore turbabant. Christum nempe discedentem audire, rursus se non posse, quo ille ibat, venire, sicut nec Iudæi poterant; præterea vnum eorum Christi proditorem futurum; adhæc Petrum, qui primus erat eorum, ante galli cantum ter negaturum Dominum; ex his omnibus tristia, & formidabilia concipientes, contristati sunt, & timuerunt: tristitia de Domini, & Magistri discessu erat; timor vero de his, quæ sibi iam iam superuentura metuebant. Turbatum ergo est cor eorum. Magister autem, & Dominus eos consolari, & instruere, miris modis, & argumentis non destitit: idque diuino sermone ad eos habito, qui omnibus fidelibus in huius mundi pressuris, & periculis degentibus, maximam, & consolationem animi, & mentis illustrationem adfert. Incipit ergo ab hac animi eorum turbatione. Non inquit, *turbetur cor vestrum*, deponite discipuli timorem, & tristitiam, quam de meis verbis concepistis: non est, cur turbari aliqua ratione debeatis. Recte annotat Cyril. lib. 9. cap. 29. nec nimis turbationem reprehendisse, ne turbati, & adhuc turbandi desperarent; nec eam probasse, ne ea absorberentur; sed modestissimè eos admonuisse *non*, inquit, *turbetur cor vestrum*: non ante dicit, nolite turbari; cùm nõ sit in manu hominis turbationẽ omnem expellere, nec vitiosa semper est; quia & Christus turbatus est; sed dicitur, *non turbetur cor vestrum*, id est ratio à recto, & vero, his passionibus succumbens ne dimoueatur: sed si turbatur, & commouetur inferior pars, & sensus, cor tamen & mens, recto & vero inhæreat, & immobilis perduret. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO I.

Discipulorum turbatio qualis fuerit.

ALiqua annotanda in hac sententia sunt. Primum est Chrys. hom. 72. & Cyrill. lib. 9. cap. 29. hanc turbationem timorem interpretari, eumq; conceptũ esse, quia Petro eorum primo dictum audierant: *Ter me negabis*: principem enim Apostolorum tam feruidum ante galli cantum ter negaturum audientes, magnam calamitatis expectationem conceperunt, talique consideratione timore perculsi sunt. Sed, si quæ sequuntur, consideramus, non hoc tantum cor discipulorum turbauit, sed & Christi discessus, & quia dictum audierunt; *non potestis venire, quo ego vado*, & alia, quæ in commentario expressimus; idcirco non solo timore, sed etiam tristitia affecti sunt: talia enim dicta profecto vnumquemque & timore, & tristitia turbassent. Alterum annotandum est, turbationem esse communem omnibus, & singulis passionibus partis appetitiuæ, timori, iræ, tristitiæ, gaudio, & cæteris. Dicuntur autem turbationes, quia coniunctæ sunt cum quadam corporis alteratione: sanguis enim, bilis, & spiritus alterantur, & commouentur, quando affectus hi exercentur; nempe quando timemus, tristamur, lætamur, irascimur: cuius turbationis etiam in vultu exteriori sæpe fit signum, & indicium. Ex ijs motionibus solent aliquando magnæ prouenire in corpore perturbationes, & morbi, vt docet Basil. orat.

Turbatio communis quid est passionibus ap petitus.

A de mœrore & tristitia. ea de causa turbationes dicuntur; & qui timent, & contristantur, conturbantur. In cuius rei maiorem declarationem, est tertio annotandum, in his affectionibus tria concurrere. Primum est motus prædictus corporeus; alterum est actio, seu actus ipsius potentiæ appetitiuæ, quo dicimur timere, aut tristari procedens ex apprehensione obiecti timorem, aut tristitiam, aut similem aliam affectionem apti incutere; tertium est actio, seu actus rationis consentientis, aut dissentientis ei, ad quod affectio ipsa impellit, siue fugiendum, siue prosequendum. Duo priora sæpe nobis nolentibus

Tria in animi passionibus reperiuntur.

B fiunt: nec enim in manu hominis est semper motus illos corporeos reprimere: nec actus ipsos partis appetitiuæ, quamuis hi etiam aliquando in nostra sint potestate; at ratio semper voluntaria & in nostra potestate est, vt consentiat, vel dissentiat. Affectiones sunt partis inferioris, licet non trahant rationem ad se necessario, cum ea semper in hominis sit potestate, tamen multum efficaciæ habent ad inclinandam eam ad se, eaque de causa, quando inordinatæ sunt, timeri debent, ne rationem subuertant. minus enim ra-

C tio, quæ agenda sunt, videt, quando inferior pars turbata est; sicut oculus minus videt, quando instrumentum humore aliquo non naturali affectum est, faciliusque dæmon decipit homi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Discipulorum turbatio ex timore & mœrore constabat.

nem his affectionibus turbatum, sicut aqua turbata, piscator solet capere pisces. Hæc turbatio discipulorum gemina erat; ex vna parte contristabantur de Christi discessu, & solitudine sua; ex altera timebant mala imminentia, ex verbis Domini concepta, turbatioque rationem eorum oppugnabat, & percellebat, vt à recto, & A vero dimoueretur: idcirco Dominus subuenire decreuit roborando, & instruendo, & consolando rationem, ne succumberet; & ideo dicit, *ne turbetur cor vestrum*; in hocque suam diuinitatem ostendit, vt Chrysost. hom. 72. aduertit, qui potuit internam cordis turbationem inspicere.

Creditis in Deum, & in me credite.

COMMENTARIVS.

TRistitia, & timor; omnisque turbatio discipulorum maxime ex eo procedebat, quia ea solum considerabant in Christo, quæ erant humana, discessus nempe eius, ipsorum in hoc seculo mansio, & alia, quæ ex his consequi videbantur; idcirco accommodatum, & optimum Christus adhibet medicamentum, nempe vt remota consideratione rerum humanarum, mentem figant in diuinis: sicut qui transit fluuium, dum aquam labentem intuetur, caput eius & spiritus necesse est turbari; at si conuertat oculos in montem stabilem, cessat turbatio. ita nunc monet Dominus, vt non ea, quæ humanitatis sunt respiciant; sed quæ diuinitatis sunt, intueantur: tunc enim cessabit timor omnis, cum credent eũ, qui moritur, & qui vadit, Deum esse, ab omni periculo liberare potentem, qui si noluisset mori, aut pati, eum nemo cogere potuisset, quo protegente nihil eis nocere ponoluisset mori, aut pati, eum nemo cogere potuisset, quo protegente nihil eis nocere potuerit. Dicit ergo, sicut vos creditis in Deum, & fatemini ab omni eum posse periculo, & malo liberare, credite in me etiam, quia Deus sum. Hebraismus est, sicut & illud Ioan. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor; id est, quemadmodum operatur Pater vsque modo, ita etiam ego operor. sic nunc dicitur, quemadmodum creditis in Deum, ita in me credite. Est ergo sensus; me æqualem, & eundem cum Patre Deum credite, & in hoc mentis aciem figite: & non erit, cur vestrum cor turbetur in omnibus, quæ euenient; me enim volente, & disponente fient. Si me ita potentem confitemini, & consideratis, & ante oculos habetis, nihil est, quod aliquem timeatis, nec de meo discessu tristemini, nec vllũ vestrum malũ formidetis: sum enim ego Deus, qui omnia possum. Vide quantum ratio contra omnes turbationes fide firmetur; nullus enim mœror, nec tristitia, nec timor rationem auertet à vero, quandiu in hoc fixa manebit; nempe Christum illum, qui moritur, patitur, vadit, ipsum esse Deũ, cui nihil mali accidere potest, & qui ab omni malo suos liberare valet. Discipuli vero quæ solius hominis erãt considerantes, in his turbabantur, sicut qui scalam altam ascendit, & deorsum respicit horret. iubet ergo Christus ne deorsum respiciant, sed sursum oculos attollant, sic fiet, vt ratio non turbetur, nec concutiatur.

Diuinitatis fuæ fide, Dominus suorũ turbationi, medetur.

ANNOTATIO II.

Diuersa huius textus lectiones idem tamẽ est sensus.

IN Græco verbum, *creditis*, &, *credite*, vnum est & idem, & ambiguum, vt vel per modum temporis indicantis vertatur, *creditis*, aut etiam per modum imperantis, *credite*: hinc fit, vt aliqui in vtroque loco legant imperantis modo, *credite in Deum, & in me credite*. Ita legit Hilar. lib. 9. de Trini. sic interpretantur etiam Cyril. lib. 9. cap. 30. & Chryso. hom. 72. vt sit sensus; *Credite in Deum, & in me credite*, id est, quam habetis fidem de Deo, habete de me, quia ego sum Deus. Alij legunt, *creditis in Deum, & in me credite*. Ita nostra habet lectio vulgaris, & Aug. tract. 67. idem autem est sensus, siue hoc, siue illo legas modo. Recte autem aduertit Cyril. non esse dicA ctum, credite me esse Deũ, sed, *credite in Deum, & in me credite*, vt fidem Euangelicam à Iudaica distinctam insinuet. Iudæus enim ignarus Trinitatis mysterij, vnum Deum confitebatur, personas non distinguens; at Christianus distinctiorem fidem profitens, ita vnum credit, & confitetur Deum, vt tres in vna Deitate veneretur personas. & eadem est doctrina Basil. lib. 2. con. Eunomi. hanc distinctionem inter nostram, & Iudaicam fidem docens. Ad hanc fortissimam fidem suos hortatur, quæ in perturbationibus hisce firmum est, & immobile fundamentum, ne B labantur, & cadant.

Euangelicam fidem à Iudaica distinguit.

In domo

In domo Patris mei mansiones multæ sunt.

COMMENTARIVS.

PRosequitur, & instruit, ac consolatur eos ex illa parte, qua dictum erat: *Non potestis venire*; & rursus Petro: *Sequeris postea*. Et est sensus: ne etiam contristemini, nec timeatis, quia audistis me vadere, nec vos posse venire, solique Petro promissum aduentum: non hæc dicta existimetis, quasi non sit locus pro omnibus vobis; non enim ita est: nam in domo Patris, quo ego vado, sunt multæ mansiones: non pro me, aut Petro tantum, sed pro vobis etiam, & pro innumeris alijs. Non est hæc causa, cur vos non possitis venire, sed quia necesse est me prius ire, vt vobis præparem locum. Hoc in sequentibus explicat verbis.

ANNOTATIO III.

Cauenda hæresis Iouiniani de æqualitate beatorum.

DVas oportet cauere hæreses in huius loci A intelligentia: vna fuit Iouiniani; qui, vt refert Hieronymus lib. 2. contra eundem, has mansiones de Ecclesia militante interpretabatur, in qua diuersi sunt gradus, & ordines credentium. hoc autem iste fingebat, ne cogeretur fateri, diuersos esse beatorum gradus, nec omnes æqualem habere beatitudinem: ita enim hic hæreticus sentiebat, nempe æqualem esse omnium beatorum gloriam. aduersus quem Hieronymus verè, & catholicè disputans, docet, non has esse mansiones militantis, sed triumphantis Ecclesiæ, & consequenter, diuersos esse ordines beatorum, & B hoc manifeste probari potest. Primo quidem, quia id est, quod Apostoli timebant, ne forte quo Christus ibat, locus non esset pro ipsis; at Christus ad Patrem ibat, & ad cælestem habitationem, *Vado*, inquit, *parare vobis locum*. Secundo ex verbis subiunctis; *Veniam ad uos, & assumam ad meipsum*. de gloriæ igitur mansionibus sermo hic est, quod etiam Ambro. annotat lib. de bono mortis, cap. 12. & est communis Doctorum interpretatio. pro cuius rei intelligentia adhuc aduertendum est, per has mansiones, non solam multitudinem significari, nempe multas C esse; sed etiam diuersitatem, & inæqualitatem: quod Iouinianus ille hæreticus sentiẽs, ad Ecclesiam militantem referebat. Et in hoc sensu Catholici doctores hunc locum intellexerunt, vt non tantum multæ mansiones dicantur, quia plures, sed quia variæ, & inæquales, sicut & iustorum vita, inæqualis est, iuxta sententiam Pauli. 1. corin. 15. Sicut stella differt à stella in claritate, sic erit resurrectio mortuorum. Erit ergo inæqualis beatitudo sanctorum. Has autem mansiones in sensum eundem expresserunt Doctores & patres antiqui, inæqualem multitudiD nẽ intelligentes. ita Irenæ. lib. 3. cap. 21. & Hilar. in Psal. 64. in illud; Beatus, quem elegisti; interpretati sunt. similiter Cyril. lib. 9. cap. 31. & Hiero. loco allegato. & Aug. lib. de Sancta virginit. cap. 26. Basil. lib. de Spiritu Sancto cap. 16. & Gregor. lib. 9. Mora. cap. 39. cum alijs multis, & hunc sensum etiam contextus indicat: non solum enim pro se, & Petro, qui primus erat Apostolorum, sed etiam pro alijs mansiones erant. & tamen certum est, sicut non erant inter se æquales, nec cum Christo, ita nec æquales promittebantur mansiones. Multis locis scripturæ hæc hæresis conuincitur; at nobis satis sit, verũ huius sententiæ sensum aperuisse; vel hoc enim testimonium, & locus allegatus Pauli veritatem satis comprobant.

Mansionũ nomine, & multitudinem & inæqualitatem significari.

Altera hæresis fuit Pelagianorum; cuius memi- *Pelagiani reiciuntur dicentes paruulos sine baptismo decedentes saluari.*
nit Aug. lib. 3. de anima, & eius origine cap. 11. & lib. 5. Hypogno. & tract. 67. in Ioan. affirmabant hi, pueros ante vsum rationis sine baptismo recedentes, saluos fieri, habituroſque mansiones non in regno, sed in domo Patris. dictum enim est, *In domo Patris mansiones multas esse*, quasi domus Patris, & regnum idem non sint; sed hic idem locus eos redarguit: nam hæ mansiones Apostolis promittebantur: Christus etiam venturum se dicit, & assumpturum eos, vt sint vbi ipse est: at Apostolos in regno esse Patris vna cum Christo, nemo negare potest, qui scripturæ auctoritatem recipit, Matth. 26. Cum illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei. Luc. 22. Vt edatis, & bibatis in regno Patris mei. do- *Domus & Regnum Dei, idẽ sunt.*
mus ergo, & regnum idem sunt. imo si licet sic argumentari ex nominum diuersitate, dignius videtur in domo manere, quam in regno: qui enim in domo sunt, propinquiores sunt principi, perfectior ergo status, & gloriæ gradus maior significatur, dum in domo mansuri dicuntur. Quod, si paruuli in domo manent; consequitur beatores eos esse, qui sine baptismo recesserunt, quam qui baptizati sunt; si illi in domo, hi in regno mansuri sunt. Sed sunt ista figmẽta hæreticorum, qui à veritate aberrantes, & in tenebris ambulantes, etiam in prægrandes lapides impingunt.

Si quo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si quo minus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum.

COMMENTARIVS.

COniunguntur priora verba superioribus. *Multæ*, inquit, *mansiones sunt in domo Patris mei; si quo minus, dixissem vobis*; id est, si non essent, certe vos eius rei admonerem, nec vos deceptos esse paterer. Ista ergo verba sic sunt legenda, vt in verbo. *dixissem vobis*, terminetur sententia in hunc sensum; *si quo minus*, id est, si non essent, id certe, *dixissem*. quare autem dixisset, causam adiungit, *quia vado parare vobis locum*, causa vestri discedo, & vado, vt apud Patrem locum vobis præparem. Si igitur non essent mansiones, profecto vos certiores facerem, quandoquidem ea de causa vado. In Græco textu non habetur particula, *quia*, sed absolute dicitur, *vado parare vobis locum*, & hic sensus idem fere est; si non essent mansiones, vobis dixissem, at sunt, & vado, vt præparem vobis locum. Obijcies, si mansiones hæ sunt apud Patrem, quid opus erat præparatione? Respondeo, fuisse quidem mansiones, tamen ianua cælestis erat clausa: nemo enim quantumcunque iustus, & sanctus ingredi potuit regnum cælorum, nisi prius Christus aperiret morte sua ianuam: omnes enim patres antiqui in limbo detinebantur visione diuina priuati, donec Christus precium redemptionis morte sua solueret, nec ingressi sunt regnum cælorum, donec Christus resurgens, & ascendens, viam faceret, hoc est præparare locum, in quo mansiones sunt; aperire ianuam cæli, soluere precium mansionum ipsarum, iter, & viam sternere cælestem. Hæc omnia Christus fecit morte, & resurrectione sua, ideo parauit locũ, vt ad mansiones, ab æterno à Deo iustis destinatas, peruenirí possit.

Quid sit parare vobis locũ.

ANNOTATIO IV.

CYril. lib. 9. cap. 31. & Chryso. hom. 72. Euthymi. & Aug. tract. 68. & ante eos Origenes hom. 27. in Numer. aliter sententiam hanc interpretantur: connugunt enim posteriorem partem priori, in hunc sensum, *Si quo minus*, id est, si non essent mansiones hæ, *dixissem vobis, quia vado parare*, id est, me ire, ad parandum vobis locum: hoc est, quod dixissem. tanto enim desiderio, & affectu vos mecum esse cupio, vt quamuis mansiones non essent, profecto irem, vt pararem vobis eas; at non hoc dico, quia vere iam sunt mansiones. Si autem legamus, *quia*, secundum hanc expositionem est nota declarans, non reddens causam, ac si dicat; dixissem quòd vado parare vobis locum. Hæc expositio patitur aliquot difficultates; prima est quantum ad veritatem sensus, qui talis est; si non essent mansiones, dixissem vobis me vadere, vt vobis eas parẽ. existimo hoc esse falsum; nisi enim mansiones ab æterno dispositæ essent, à Deo, nec Christus homo factus fuisset, nec nobis locum parasset. ideo enim filius Dei factus est homo, & Christus venit in mundum moriturus, & surrecturus, vt homines, quos ab æterno Deus in ipso elegerat, saluos, & mansiones dispositas consequerentur, & ad eas peruenirent. non ergo verum esset dicere, si non essent mansiones, dixissem vobis me ire, vt parem vobis locum. Secunda est; quod hęc expositio sequentibus verbis contradicit, & repugnat: nam sensus maxime secundum Cyril. & Aug. est, si non essent mansiones, dixissem me ire, vt vobis parem locum; at non hoc dico, quia sunt; quomodo igitur statim adiungit, & si abiero, & præparauero? ibat ergo præparare. Volentes præfati Doctores euadere hanc difficultatem, aliter exponunt priorem præparationem, dixissem vobis, vado parare, aliter posteriorem; quod est profecto violentum. nam verba sequentia sunt quædam continuatio præcedentium; Vado parare; & si abiero, & parauero, veniam ad vos. Quis asseret aliud esse vadere, & aliud abire; nemo profecto; ita etiam eadem est præparatio. Euthymius aliter euadit: nam quæ sequuntur, cõiungit præcedentibus in hunc sensum; dixissem vobis me abire, vt parem vobis locum, & dixissem etiam, si abiero, & parauero, &c. sed nemo non videt, sensum nulla ratione accommodari verbis posse, vt proxime dicemus. Tertia est, quia hi Doctores non distinguunt locum à mansionibus, quando dicitur, si non essent mansiones, dicerem me ire, vt parem vobis locum; & re vera idem non sunt. si enim sensus esset, quem hi Doctores sequuntur, dicendum esset, dixissem vobis, quia vado parare vobis mansiones; at non id dictum est: mansiones enim gradus sunt gloriæ, & beatitudinis destinatæ iustis; parare autem locum non est parare, aut ordinare mansiones, sed aperire ianuam regni cælestis, in quo sancti, & iusti gloria fruuntur. aditu enim cælorum non facto, nemo ad gradum gloriæ potuit peruenire. Vera ergo, & legitima expositio videtur, quam adhibuimus in com-

Patrum quorumdam interpretatio.

Refellitur superior explicatio.

in commentario, vt sententia terminetur in verbo, *dixissem*, si non essent mansiones, dixissem vobis, & admonuissem; at vere sunt, & vado parare locum, viam sternere, ianuam aperire, vt ad has mansiones aditus pateat.

Et si abiero, & præparauero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad me ipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis.

COMMENTARIVS.

COntinuat sententiam, eos certos faciens venturos secum, quamuis non modo. *Vado* inquit, *parare locum*, & postquã abiero, & parauero, iterũ veniam ad vos in secundo aduentu, & assumam vos, vt mecum sitis apud Patrem. non igitur est, nec cur tristemini, de meo discessu, qui tam vtilis, & necessarius est vobis, per quem aditus patebit in domũ, & regnum Dei; nec cur timeatis, quia dictum est, vos non posse venire, quia venietis mecum: modo non potestis, quia non est locus paratus, via non est strata, aperta non est ianua; tamen quando hæc facta fuerint, poteritis: imo ego veniam, & assumam vos, vt mecum sitis in æternum.

ANNOTATIO V.

Euthymij sententia expenditur.

EVthymius, vt in annotatione superiori diximus, hanc sententiam connectit, cum superiori, nempe, *Dixissem vobis vado parare vobis locum, & si abiero, & parauero, veniam ad vos*, &c. vt totum hoc ad verbum, *dixissem*, referatur; sed ex sententia ipsa aperte constat; eam à Christo absolute esse dictam & affirmatam: vt cæteri expositores dicunt. & ipsemet Euthymius id sentiens, alteram adfert expositionem, vt satisfaciat difficultati illi, quam in annotatione præcedenti fecimus. Aug. tract. 68. dubitationem proponit, quomodo si dictum est, mansiones esse, & si non essent, dixisset se ire eas parare, nunc dicit se paraturum? Respõdet, mansiones esse quantum ad æternam prædestinationem, at parari à Christo quantum ad effectum, & operationem, vt ad eas iusti perueniant. Cyril. lib. 9. cap. 31. respondet paratas esse mansiones, sed viam non fuisse stratam; erat enim imperuium cælum ante Christi mortem, & resurrectionem, quod nos diximus in superiori commentario: & quamuis verba diuersa sint, sensus idem est Augustini, & Cyrilli, cum eo, quem nos superius expoſuimus: & hac ratione loca alia scripturę cũ hoc conueniunt. Matth. 20. Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. Matth. 25. Possidete paratum vobis regnum. Isa. 64. Quæ præparauit diligentibus se. Christus ergo parare nunc dicitur, quia ianuam aperit, & viam sternit, vt expositum est, & in hoc Doctores idem sentiunt. Hoc diuersitatis est, quod illi Doctores, *parare vobis locum*, referunt ad verbum, *dixissem*, & exponũt; dixissem vobis, me ire, vt facerem, & pararem mansiones; quando autem iterum dicitur, *parauero*, aliter exponunt, nempe impedimenta viæ abstulero, & fecero, vt peruenire ad eas possitis. At mihi eadem significatio vtriusque verbi videtur; Christus enim parauit locum, aperiendo cælum, & soluendo precium mansionum, & viã sternendo; quæ omnia iam sunt expoſita. Vnum aduertendum est, illud. *Iterum venio*, de aduentu secundo intelligi, quando Christus visibiliter venturus est in hunc mundum, & suos electos, in corpore, & anima secum assumpturus. Hoc enim est, quod promittit Apostolis suis, & in ipsis electis omnibus; qui aduentus, licet tempori collatus, serus videatur, tamen æternitati si comparetur, cito venturus dicitur in scriptura, & ita in veritate est. 1. Ioan. 2. Filioli nouissima hora est. 2. Petr. 3. Mille anni apud Dominum sicut vnus dies. Apocal. 1. Quæ oportet fieri cito. Hanc breuitatem Dominus verbo illo præsentis indicat, *Iterum venio*, non dicit, veniam, sed, venio, quasi dicat iam iam proxime aduentus meus adest. Solet etiam præsens aliquando loco futuri poni.

Auctoris placitum proponitur.

Et quo ego vado, scitis, & viam scitis.

COMMENTARIVS.

SCrutator cordium Christus nouit discipulorum desiderium: scire enim cupiebant, quo vaderet, ideoque adiungit hæc verba, vt occasionem, & animum excitaret interrogandi; sicquerem ipse explicatius aperiret, vt recte dicit Chrysost. hom. 72. Scitis quo vado, nec solum hoc, sed etiam viam, qua ad locum, quo vado, peruenien-

dum sit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum sit. noua etiam ratione eos consolatur, quia discedente eo, quem diligimus, maximum adfert solatium scire, quo vadat, & viam, qua ad eum peruenire possimus.

ANNOTATIO VI.

Superiorum verborum difficultas.

OBijcies, verba hæc pugnare cum his, quæ sequuntur. Nescimus, quo vadis, & quomodo viam scire poterimus? nemo enim dicet Christum deceptum, putasse illos scire, quæ nesciebant, aut ipsos mentitos, negasse scire, quæ sciebant. Dico vtranque sententiam veram esse, nullamque in eis esse repugnantiam; quod enim vno modo scitur, altero modo ignoratur: Hoc etiam Philosophi tradiderunt, & consuetudo communis loquendi docet; idque multis modis accidit. In primis nouerant Christum ipsum, qui re vera erat Via, per quam ad cælum patet aditus, tamen nesciebāt ipsum esse viam; sic etiā nouerant Patrem, & sciebant esse regnum cælorum; tamen ignorabant hunc esse locum, & terminum, ad quem Christus iret. propterea verum est, scitis viam; &, ignoratis viam: & vtrique verum dicunt scitis, quo vadā, & nescimus, quo vadas. Hic modus in scriptura reperitur. Ioan. 9. Tu, inquit, credis in filium Dei? quis est, vt credam in eum? & vidisti, inquit, & ipse est, qui loquitur tecum; si dicitur, vidisti, quomodo ipse tanquam ignorans petit, quis esset? viderat quippe, quia nouit eum, qui erat filius Dei; tamen talem esse nesciebat. Hic modus discipulis non ommino accommodatur: iam enim audierant, & nouerant, per Christum salutem esse consequendam, & nouerant Christum ad Patrem iturum. Altero igitur modo scimus aliquid in habitu, tamen ignoramus actu, quia non recordamur, nec mentem applicamus; sic Apostoli sciebant viam, & quo Christus iret, habitu tamen non actu, quia non considerabant; nec quod nouerant, applicabant. & sic Euthymius exponit. Tertio modo scire dicimur, quando scire potuimus, tamen re vera nondum ad scientiam peruenimus; sic dictum est supra Ioan. 7. Et me scitis, & vnde sim, scitis; vt aliqui exponunt, de quo supra egimus. Et hac ratione nunc interpretari possumus. Scitis, quo vado, & viam, quia vnde scire potuissetis, vos docui, & declarau: at ipsi de facto ignorabant; iam enim de morte sua, & de reditu ad Patrem locutus erat; iam se Deū esse declarauerat, & eum, per quem vita æterna consequenda erat, per quæ facile potuissent verba hæc intelligere; & scire, quo nunc vaderet, & viam, qua eum sequi debebant. Aduerte rursus; viam posse ad Christum, & ad discipulos, & nos referri. Via per quam Christus ibat ad Patrem mors, & passio eius est. Luc. 24. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Via, per quam nos sequimur, fides in eum vera, & viua est, per quam credentes salui fiunt. vtranque discipuli modo aliquo sciebāt, modo aliquo ignorabant; præcipue tamen Christus de ea, per quā ad eum locum, quo ipse abibat, & Apostoli, alijque peruenire possent, loquebatur: nam in hunc finem hæc prolata est sententia, vt non desperarent se posse venire, quo ipse abiret, quando & locus, & via nota sibi essent.

Tribus modis contingit aliquid sciri & simul ignorari.

Via diuerse ad Christum, ad Apostolos, & ad nos refertur.

Dicit ei Thomas, Domine nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire?

COMMENTARIVS.

EX affectu, & cupiditate sciendi quo abiret, obijcit Thomas, Nescimus, quo vadis, viam ergo non possumus scire; ignorato enim termino, viam ad illum ignorari necesse est. Thomas etiam de ea via loquitur, per quam ipsi Magistrum sequi possent. Vt autem ignorantiam hanc faterentur, & occasio institutionis daretur, pronuntiauit sententiam superiorem Christus. Thomas ergo, vt induceret Christum, ad explicandum, quo abiret, omnium ignorantiam proponit. *nescimus*, inquit; non ego solus, sed omnes nos. Quam cæterorum ignorantiam facile sibi persuasit Thomas, quia primum eorum Petrū interrogantem audiuerat; quo vadis? nec responsum acceperat. si igitur Petrus ignorabat, cæteros ignorare non dubitauit Thomas; ignorato autem termino, quo vaderet, indubitata res erat viam nesciri. hac ergo ratione omnium nomine generalem denunciat ignorationem. Est autem cum reuerentia, & humilitate digna discipulo erga tantum magistrum prolata sententia: non vt argueret inscientiæ magistrum, qui nesciret eos ignorasse; sed vt suam tantum ignorantiam, & discendi desiderium proponeret: ex vna enim parte non intelligebat qua ratione scire dicti sint; ex altera sententiam Domini veram esse sciebat. interrogat igitur quo modo hæc cohæreant.

Vnde Thomas credidit reliquos ignorasse, quod ipse nesciebat.

Dicit

Dicit ei Iesus; ego sum via & veritas, & vita.

NOn solum ad verba Thomæ respondet Dominus, sed ad animos discipulorum: non enim confirmati erant in promissione Christi, *Si abiero, & præparauero, veniam ad vos, & assumam ad me vt vbi ego sum, & vos sitis*, idcirco declarat viam, & promissionem cōfirmat. *Ego*, inquit, *sum via*, per cuius fidem oportet venire: *ego sum veritas*, quæ ergo promisi, faciam: *ego sum vita*, quia etiamsi mortui fueritis, & occisi, reuocabo vos ad vitam, vt assumamini ad me, quando veniam. Græcè hæc habent singulos articulos. Dicitur autem Christus *Via*: vt enim via est, per quam à termino vno ad alterum fit transitus; ita per Christū à peccato in iustitiam, & ab hoc seculo in æternam beatitudinem veniendum est: nempe fide in ipsum, & obedientia mandatorum ipsius. Ephes. 2. Per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad Patrem. Vnde recte Aug. lib. 11. ciui. cap. 2. homini inquit est iter ad Deum, per Deum & hominem, qui Christus est. *Ego sum veritas*, qui non solum non mentior, nec fallo, sed, quæ promitto, impleo; idcirco non est, cur dubitetis me venturum ad vos, & assumpturum ad me. mihi ergo, & in me credite, quia via sum, & quæ promisi, certo sperate, nec diffidatis, quia veritas sum; at ne aliquando turbemini, cum vos occidi, & necari propter me videritis, dicentes, quomodo ergo ibimus ad te? *Ego sum vita*, qui vos resurgere à morte faciam, vt assumam vos ad me: mors enim non poterit impedire, quominus ad me veniatis, quia ego sum vitæ causa. Hic est sensus legitimus, & accommodatus, quem Chrysost. hom. 72. breuibus visus est verbis attigisse: *Ego*, inquit, *sum via*, quia per me venietis; *veritas*, quia sine dubio hæc erunt, & in me non est mendacium; *vita*, quia nec mors prohibere poterit, quin ad me veniatis, hæc Chrysost. His ergo verbis instruit, dum docet viam; confirmat, dum promissa stabilit; allicit dum vitam promittit.

Christus quomodo via, veritas, & vita sit.

ANNOTATIO VII.

Quatuor Patrum interpretationes.

VErba hæc cum sint admodum fœcunda, A si in se ipsis considerentur plures recipiunt sensus. Vnde factum est, vt Doctores varie, ea exposuerint; & veræ sint omnes eorum expositiones si doctrinam consideremus: tamen ad contextum præsentem, quæ in commentario dicta sunt, maxime facere videntur. Primo loco Cyril. lib. 9. cap. 33. hæc tria sic exponit. Tria, inquit, sunt, per quæ ad æternas peruenien dum est mansiones; Vnum est, varia operatio virtutum; alterum fides recta; tertium spes vitæ. propter primum dicitur; ego sum via; ipse enim legem operum virtutum nobis dedit; propter secundum; ego sum veritas; quia rectæ fidei auctor; propter tertium, ego sum vita. ipse enim nobis vitam restituit. Idem videtur sentire Leo serm. 2. de resurrect. Ego, inquit, sum via, sanctæ conuersationis; veritas, doctrinæ diuinæ; & vita, beatitudinis sempiternæ. Ista vera sunt; tamen non omni ex parte accommodantur: non enim via dici potest per solam operationem virtutum: nisi enim fides adsit, omnis operatio virtutum non est via ad vitam. in via igitur non sola operatio virtutum, sed recta fides in ipsum constitui debet, quod Basilius lib. de Spiritu Sancto. cap. 8. doctè fecit. Quoties, inquit, Dominus appellatur via, ad sublimiorem intelligentiam potius, quam ad vulgarem animo ferimur, audientes enim viam, seriem, & ordinem intelligimus, per opera iustitiæ, perque illuminationem scientiæ ducentem ad legitimum profectum, semper ad anteriora festinantes, & ad ea, quę restant, nosmetipsos extendentes, donec perueniamus ad beatum finem, qui est Dei cognitio, quā Dominus per sese in ipsum credentibus largietur. hæc Basil. Vides vtrunque coniunxisse in ratione viæ operationem iustitiæ, & illuminationem scientiæ, quæ fides est: & ita hæc verba explicat; Ego sum via: quod etiam nos in commentario diximus. Secundo loco Hila. lib. 7. Trini. hæc tria aliter exponit; cuius verba sunc hæc: Non nos in erratica, atque in inuia deducit ille, qui via est; B nec illudit per falsa, qui veritas est; nec in mortis reliquit errore, qui vita est. ac si clarioribus verbis dicat; Ego sum Via non fallax, sed certa, quæ nō ad mortem, sed ad vitam ducit. Vt enim Prouerb. 16. dicitur, est via, cuius nouissima, ducunt ad mortem. Secundum hanc expositionem duo posteriora ad viā referuntur; quæ qualitatem vię declarant: est enim certa, & viuifica. Tertio loco Ambro. lib. de bono mortis cap. 12. aliter explicat. In via, inquit, possibilitas; in veritate, fides; in vita, præmiū significantur: quasi diceret; dum dicit se viam, ostendit per ipsum posse nos venire; dum dicit veritatem, docet per fidem veniendum; dū dicit vitam, ostēdit, quo sit veniendum. Quarto loco Bernar. serm. 7. in cœna Domini. cap. 1. de gradibus humilitatis multa dicit in horum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum explicatione verborum, quæ veram doctrinam continent; sicut etiam prædictæ expositiones, ad rem tamen non faciunt: idcirco omnium accommodatissima expositionum ea videtur, quæ in commentario est allata.

Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

COMMENTARIVS.

ITa se viam esse ostendit, vt simul terminum, quo vadat, exponat. *Nemo*, inquit, *ad Patrem venit, nisi per me*. nempe per fidem in me perfectam & viuam. Terminus igitur, Pater est, quo ipse vadit & quo discipuli venturi erant. Sensus ergo est; ego sum via, & non est alia via perueniendi ad Patrem, & cælestem gloriam, nisi per me Act. 4. Non est aliud nomen datum hominibus sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. Dum dicit, *Per me*, indicat se esse mediatorem Dei, & hominum, per quem habemus reconciliationem, & accessum ad Deum: cuius gratia, & merito, & virtute iustificamur, & saluamur. Est ergo via, vt homo, ad Patrem vt terminum, & ad seipsum, vt vnus est cum Patre Deus.

Si cognouissetis me, & Patrem meum vtique cognouissetis.

OStensis via, & termino, Dominus proponit radicem vnde procedit eos nescire, quo vaderet, seu terminum ignorare. nempe quia eum perfecte non nouerant; *Si cognouissetis me, vtique meum Patrem cognouissetis*, qui enim mei perfectã, & integram fidem habet, Patris etiam fidem habet: vna enim vtriusque est diuinitas, & substantia, quæ sicut diuidi non potest, ita & cognitio, & fides indiuisa est. hæc est ergo causa, cur nesciatis, quo vadam, quia me perfecte non nostis.

ANNOTATIO VIII.

Superior Christi sententia expenditur.

CYril. lib. 9. cap. 34. de cognitione quæ est per fidem, hanc explicat sententiam, vt qui credit in filium, credat etiam in Patrem. Aliter tamen connectit, nempe hanc esse adiectam sententiam; vt ostenderet non satis esse, si vnum Deum confiteamur, vt Iudæi faciunt, nisi personas etiam distinguamus. At connexionem hanc proposito accommodare difficile est. Chrysost. hom. 72. rectius connectit, vt cum dictum sit; Ego sum via, & nemo potest venire ad Patrem, nisi per me, his verbis Patri se æquiparet: solet enim Christus post verba humanitatis, & dispensationis suæ, verba connectere diuinitatis. expo- B

Quibus dixerit Christus, quod non nouerint eum.

nit autem Chrysost. de cognitione per fidem. Sed dubium est, quo modo dicantur discipuli non nouisse eum: nam credebant eum esse Dei filium. Respondet Cyril. lib. 9. cap. 35. non hoc dictum esse propter discipulos, sed generaliter propter omnes. Aug. tract. 70. propter aliquos dictum censet; aliqui enim nouerant, aliqui non, & hoc verum esse credo. Petrus enim, quam fidem confessus erat. Matth. 16. non amiserat. A Chrysost. vero non distinguit, sed propter discipulos etiam dictum censet: non enim perfectam fidem habebant, qui quatumuis filium Dei crederent, nondum tamen eum consubstantialem Patri, ab ipsoque procedentem prorsus intelligebant; sicuti postea nouerunt, quando Spiritus sancti lumen receperunt: qui autem perfectè in filium credit, necesse est Patrem in eo confiteatur, quia vtriusquè vna est diuinitas; & quamuis non distinguat Chrysost. idem tamen cum Aug. sensisse credendus est. Eius autem connexione accommodatior ea videtur, quam in commentario attulimus. Hilar. lib. 7. Trini. legit de præsenti. Si scitis me, & Patrem meum scitis; tamen lectio nostra est conformis Græco exemplari, & quam Doctores Græci sequuntur; quamuis Nonus ita videatur interpretatus; Si cognouistis me, cognouistis Patrem meum: nam & Græcum verbum talem admittit sensum; tamen accommodatior est lectio nostra, quam & Augu. tract. 70. sequitur.

Et amodo cognoscetis eum, & vidistis eum.

COMMENTARIVS.

PRomittit cognitionem hanc, & fidem perfectam cito dandam, *Amodo* enim, id est, deinceps, seu ex nunc cognoscetis Patrem, & me; nempe quando post ascensionem missus est Spiritus sanctus infundens fidem perfectissimam, & integerrimam, qua nouerunt

runt Patrem, ad quẽ Christus, vt homo abibat, & ad quem ipsi perducendi erant, *Amodo* inquit *cognoscetis eum*. at ne se omnino diuersum esse aliquid à Patre significare videretur, quia dixit, se esse viam ad Patrem, cum sit vere vnius cum Patre substantiæ; & ne eos omni cognitione Patris hactenus priuaros visus esset significare, adiunxit, *& vidistis eum*, nempe in me ipso existentem. Viderant enim eum in Christo per humanitatem, quia cum sit vna diuinitas filij, & Patris, qui per humanitatem videbat Deum, videbat etiam Patrem similiter per opera miraculorum: nam etiam Pater illa opera mira per humanitatem efficiebat vna cum filio. Qui ergo videbat Christum, videbat Patrem, tamen non agnoscebat, nisi is, qui perfectam fidem habebat; sicut is, qui uidet eum, qui Rex est, nescit tamen Regem esse, videt Regem, sed Regem non agnoscit: sicuti etiam superius cap. 9. cæco dicenti; Quis est filius Dei, vt credam? & vidisti, inquit eum; viderat prius, sed non agnouerat; vidistis ergo iam, sed amodo cognoscetis per fidem in me perfectam.

Quomodo videndo Christum Apostoli viderint Patrem.

ANNOTATIO IX.

Lectiones diuersæ.

IN Græco textu habetur, *Amodo cognoscitis*, siue nouistis eum: & ita legit, & exponit Cyril. lib. 9. cap. 35. Nouistis ergo per fidem in me habitam, & vidistis per signa, & miracula, quæ in me operatus est. Ita etiam legit Tertul. lib. aduersus Praxeã; & nouistis, & vidistis: at Chrysost. homil. 72. in futuro, sicut nos legit, & ita censet exponendum, vt vnum in futuro, alterum sit in præterito. Similiter & Hilar. lib. 7. Trini. & hanc lectionem cum editione communi sequimur. quamuis vterque sensus accommoda-

Deus visus dicitur ratione humanitatis & miraculorum Christi.

ri possit. Hanc visionem Patris, Chrysost. hom. B 72. ratione carnis vnitæ diuinitati, quæ Patri, & Filio communis est, exponit; non quod in se vi- A deatur, & in sua nuda natura, sed in humanitate vnita naturæ diuinæ in persona Filij. Hilar. loco citato idem sentire videtur. Cyril. ratione operum. & miraculorum, quæ Patris etiam erant, visus dicitur. lib. 9. cap. 53. Vera autem expositio est, si vtrunque coniungamus. Hoc tamen est attendendum quantum ad connexionem, hoc maxime dictum esse, ne filius alienus crederetur à Patre, quasi aliquid extra eum, sicuti via extra terminum; & terminus extra viam est: at nõ sic filius, qui licet vt homo sit via, vt Deus idem est terminus cum Patre, ad quem perueniendum est.

Dicit ei Philippus; Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.

COMMENTARIVS.

AVdiens Philippus Patrem amodo cognoscendum, tantæ cognitionis ardens desiderio dicit, *Domine ostende nobis Patrem, & sufficit nobis*. sufficit, inquit, ad deponendum omnem timorem, & tristitiam: ac si diceret; tu nos de tuo discessu, & alijs quæ dixisti, tristes, & timidos, consolari, & cõfirmare conaris, promissione aduentus tui, & assumptionis nostræ ad te, & præparationis mansionum; at ostende nobis Patrem, & sufficit nobis, vt timore, & tristitia depositis, non opus sit te pluribus vti rationibus.

ANNOTATIO X.

Sufficit nobis, quatuor modis declaratur à Patribus.

VAriè Doctores exponunt illud verbum, *sufficit nobis*. Cyril. lib. 9. cap. 36. duas affert expositiones. Vnam, quam simpliciorem, expressioremque appellat, nempe ad beatitudinem sufficit nobis: quasi diceret; Ostende nobis Patrem, & omnes nos gaudij plenos confitebimur, nihilq; ad beatitudinẽ nobis deesse arbitrabimur. Alteram, quam occultiorem, & curiosiorem dicit, nempe, sufficit nobis ad confundendum Iudæos, & ipsorum obturanda ora, qui te legis transgressorem, & dæmonium habere contendunt; at tu ostende nobis Patrem, & hoc nobis sufficit, vt contra eos præualeamus. Chry- A sost. hom. 73. aliam, quæ tertia est interpretationem profert; nempe sufficit nobis, nec aliud intendimus: non enim vt Iudæi cibum corporalem quærimus, nec studio calumniandi inquirimus, sufficit nobis, id est, solum agnoscere Patrem volumus. Hilari. lib. 7. Trini. adhuc quartam adhibet; dicit enim, Christum tria, in præcedentibus verbis pronuntiasse; nempe cognoscetis me amodo, & Patrem vidistis, & per quod est à vobis visus per hoc est cognoscendus; Philippus autem non ausus contradicere, verbo Christi, respondet *Ostende Patrem, & sufficit nobis. Sufficit*, inquit, vt dicto tuo fidem adhibea-

tmus. In hac Hilarij expositione non inuenio, vnde ipse deducat, Christum dixisse, per id esse cognoscendum Patrem, per quod est visus ab Apostolis; nec in his quatuor expositionibus facile A est accommodatum contextui reperire sensum, idcirco mihi expositio in commentario posita visa est legitima: consona enim, est his, quæ præcesserant.

Dicit ei Iesus, tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?

COMMENTARIVS.

ARguit ignorantiam Philippi, ex qua talis procedebat petitio. Patrem enim à Christo separatum, quales humani patres sunt, existimabat, quorum filij videri, & cognosci possunt, non visis, nec cognitis parentibus; idcirco Patrem sibi ostendi petit, quasi iam nouerit filium, Paterque solus cognoscendus supereresset. Multum autem in hoc deciebatur; filius enim Dei non est à Patre separatus, cum vna, & indiuidua sit vtriusque natura, & substantia, vt, qui videt, & cognoscit filium, videat, & cognoscat simul Patrem. Ex hac ignorantia petit; *Ostende nobis Patrem*, at Dominus ad radicem, & causam petitionis conuersus, dicit, *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?* quasi diceret: putas Philippe te me nouisse, & Patrem tibi cognoscendum supereresse; non sic est; non enim me nouisti, quē profecto debuisses nosse, tanto tēpore à me edoctus: Si enim me nouisses, nouisses & Patrem. Græcè in singulari legimus. *Non cognouisti me*, & ita Chryso. hom. 37. & Cyril. lib. 9. cap. 37. interpretantur. & Hilari. lib. 7. Trini. videtur etiam hanc sequi lectionem, coniunguntque nomen illud verbo sic; non cognouisti me Philippe? parum hoc refert siue ad vnum, siue ad multos referatur sermo; in vno enim multi similes comprehendebantur. Aliter Euthymius hæc verba exponit, vt paulo inferius referemus annotatione. 12.

Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum.

POstquam Ignorationem redarguit, veritatem, docet, dicens, *Qui videt me, videt & Patrem.* cum enim vna sit vtriusq; diuinitas, qui videt me, eū necesse est videre Patrem. Tu existimas te videre me, & non patrem, quasi alia sit natura Patris à mea, & ideo petis videre Patrem, eumque ostendi tibi: scito autem, qui me videt, Patrem etiam videre simul. Græcè est in præterito, & idē est sensus. Duplex est visio, mentis, & corporis; visione corporis Deus non potest videri per se, tamen videtur per aliud. Quando enim olim Deus in corporeis figuris apparebat, videri dicebatur etiam oculo corporeo, non quidem in se, sed in figura repræsentante. ita etiam in humanitate assumpta Deus videbatur: erat enim non per se, sed per humanitatem illam. Cum igitur natura, & diuinitas illi vnita humanitati, sit eadem Patris, & Filij, non poterat videri filius, quin simul videretur Pater; quod esse non posset, nisi vna esset vtriusque natura, & simul etiam homo ille Deus esset. Idcirco ex his verbis multi articuli fidei comprobantur; nempe hominem illum Deum esse; Si enim non esset, nisi merus homo, qui eum videbat, non diceretur Deum videre. rursus Patrem, & Filium eiusdē, & vnius esse substantiæ. Si enim non ita esset, non subitò, qui videt Christum, videret Patrem; & id annotat Hilari. lib. 7. Trini. rursus alium esse Patrem, aliū Filium in personis, quod annotat etiam Basil. hom. 27. contra Sabellianos. Et de hac visione sententia ista procedit; quamuis Hilar. non admittat. Si autem loquimur de visione mentis, tunc aut fides est, aut visio intuitiua: si de intuitiua loquamur, veriſſimum est, qui videt Patrem, videre filium, & qui videt filium, videre Patrem; si autem de fide, quæ etiam in scriptura visio dicitur. 1. Corin. 13. Videmus nunc per speculum, etiam vera est sententia; Qui videt filium, videt Patrem: Qui enim diuinitatem filij confitetur, cum patris diuinitatem fateri necesse est; cum vna, & eadem sit. In omnibus his

Videre Deum spiritualiter & corporaliter contingit.

Articuli fidei ex his verbis deducti.

bus his vera est sententia Saluatoris: magis tamen mihi videtur ad contextum facere, vt de visione ista sensibili intelligatur: nam visionem distinguit à cognitione, quasi viderint, & non nouerint: fides autem, & intuitiua visio, ad cognitionem potius spectant. Erit igitur hic sensus. Existimabat Philippus Patrem esse alterius substantiæ à Christo, idcirco eum videre cupiebat: respondet Christus, non me nouisti: si enim nouisses, me, sciuisses me esse filium Dei eiusdem substantiæ cum Patre, & si hoc nouisses, intellexisses eum qui videt me, videre etiam Patrem: & sicut mea diuinitas per hanc carnem assumptam videtur, ita etiam videtur diuinitas Patris, quæ eadem est, & non quæsiuisses videre Patrem, quasi à me separatum: nam sicut me vides, ita & Patrem iam vides. De hac re superius plura diximus, & hunc existimo sensum esse legitimum.

De qua visione Intelligenda sit Christi sententia.

ANNOTATIO XI.

Contra Praxeam confundentem personas Patris & Filij.

PRaxeas hæreticus, vt refert Tertulli. libro aduersus eundem, negans Trinitatis mysterium, & eandem esse Patris, & Filij personam affirmans, hoc abutebatur loco; si enim, inquit, qui videt filium, videt Patrem, ergo eadem est vtriusque persona. Contra quam hæresim eisdē verbis insurgunt Hilar. libro. 7. Trini. & Basil. hom. 27. contra Sabellianos, & lib. de Spiritu sancto cap. 28. Chrysost. & Cyril. in commentario, affirmantes hisce verbis personas non confundi, sed potius aperte distingui: Nisi enim duæ essent personæ, non esset dictum, si cognouissetis me, cognouissetis & Patrem, &, qui videt me, videt & Patrem. Sententia igitur intelligenda est propter vnitatem naturæ, & essentiæ Patris & Filij; vt qui vnius diuinitatem videt, & eo modo, quo videt; videat etiam Patris diuinitatem. & sic Basil. Chryso. & Cyril. ad vnitatem naturæ, & diuinitatis hoc referunt. similiter, & Athana. in orat. contra Arrianos; Quod ex Deo Deus est Verbum. Vnde non probatur illorum sententia, inter quos videtur Hilar. lib. 7 de Trini. qui ad similitudinem referunt, vt qui vnum videt similē, alterum consimile in eo videat: non enim A ad similitudinem solam, sed ad naturæ identitatem hoc refertur, vt allegati Doctores asserunt, & verba ipsa confirmant, quæ propter solam similitudinem vera esse nequeunt, nisi valde improprie, & violenter. Aduertendum tamen est, per humanitatem assumptam, Patrem & Filium videri ratione Deitatis, quæ vna est vtriusque; filius tamen videbatur ratione etiam personæ, nō Pater: nam persona filij vnita erat naturæ humanæ, non autem persona Patris; at Christus non dicit; qui videt me non videt Patrem: si enim sic loqueretur, occasio daretur errandi, vt existimaretur alterius esse naturæ à Patre; sed considerans vnam diuinitatem vtriusque, quæ erat in natura humana, & per quam mira faciebat opera, dixit; *qui videt me, videt & Patrem.* hoc etiā verbo respondebat Philippi petitioni, & ignorantiæ eius medebatur, qui videre cupiebat Patrē, quasi iam vidisset Filium, & Pater alterius esset naturæ. propterea dicit, si vidisti me, aut putas te iam vidisse filium, scito eadem ratione te vidisse Patrem, quia eadem est vtriusq; diuinitas. Hunc existimo esse sensum horum verborum, & huius contextus. B

Pater et filius videri dicuntur in humanitate Christi, sed diuerse.

Quomodo tu dicis, ostende nobis Patrem: non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est?

COMMENTARIVS.

OStensa veritate, dictum Philippi carpit, quasi ex imperfecta fide procedens. Si igitur, inquit, qui videt me, videt & Patrem, cur ergo petis, vt ostendam tibi Patrem, quasi à me separatum, cum ego in Patre, & Pater in me sit, vnaque sit vtriusque diuinitas? Suaui reprehensione vtitur, dum interrogat, *non credis?* quasi diceret, caue, ne ita dicas: attende, quid petis: nam id dicere & petere, est non credere me esse vnum Deum cum Patre. Obijciet aliquis, Philippum quæsiuisse videre apertè, & distinctè Patrem. Respondeo, si hoc quærebat, petere debuerat Filium etiam sibi ostendi: nam nec filium viderat; at ipse existimabat Filium ostensum esse sibi, & visum; Patrem autem quē videre cupiebat minimè; propterea reprehenditur: nam sicut viderat Filium, viderat etiam Patrem, quantum ad naturam, & diuinitatem, quæ vna est: viderat autem per humanitatem, vt expositum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XII.

Euthymij expositio refellitur.

EVthymius præter communem expositionẽ, totius huius responsionis alteram adfert interpretationẽ: legit enim illa verba; *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me*, non interrogatiuè, sed negatiuè. existimabat enim Philippus se nosse filium, quod Dominus negat, dicens; tanto tempore, quo mecum es conuersatus, non me nouisti. Qui enim videt me, & meã cognoscit naturam, simul videt Patrem: at tu sicut non me vidisti, ita nec Patrem: quomodo ergo dicis, ostende Patrem, quasi me noueris? nonne credis me esse in Patre, & Patrem in me? non igitur meam vidisti substantiam, sicut nec Patris. Subtilis magis expositio est hæc quam vera, multasque patitur difficultates: imo violentiam quandam infert verbis: at quia ipse Euthymius nõ multum probat, nec nos etiam probemus, neq; in ea impugnanda immoremur.

Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor.

COMMENTARIVS.

AB effectu probat se esse in Patre, & Patrem in se, nempe ex verbis, & doctrina sua: quæ satis indicabat eum non esse hominem merum, sed Deum, vnius cum Patre substantiæ, & hoc est, quod dicit, *Verba, quæ loquor, à me ipso non loquor*, id est ostendunt, non me esse hominem merum, sed Dei filium à Patre procedentem, & diuinitatem eius habentem. Verba autem Christi id significabant, non solum quia Christus suis verbis, id exprimebat, & affirmabat, sed quia doctrinę qualitas, & verbi efficacia hominis meri non erant, vel inimicis fatentibus; Nunquam sic locutus est homo. Non solum ergo verba significabant illum à Deo loqui quasi Prophetam, & Sanctum; sed etiam quasi Dei filiũ in quo diuinitas existebat. Attende, Verba illa, quæ per humanitatem proferebantur, fuisse Patris, & Filij, quantum ad verborum substantiam: nam effecta erant à diuinitate, quæ vna est Patris, & Filij, nihilque efficiebat filius, quod non faceret pater: tamen quantum ad significationem filio tribuebantur, quia persona filij erat vnita humanitati illi, non autem persona Patris, & hac ratione Christus dicebat, se esse filium Dei, non autem dicebat, se esse Patrem, quamuis verbum hoc factum esset à filio, & patre: quia à filio procedebat per humanitatem, tanquam instrumentum suæ personæ coniunctum, & à Patre per eandem humanitatem, sed tanquam per instrumentum separatum respectu personæ. de qua re plura diximus superius cap. 5.

Verba filij etiam erãt Patris, sed diuerse.

Quare non dixit, pater loquitur verba sicut dixit facit opera quæ ego facio.

Pater autem in me manens, ipse facit opera.

FOrtius argumentum ex operibus colligit, quam ex verbis: si enim sola verba essent, dicerent increduli, nescimus an verba ista sint Patris; at de operibus, nisi per impiã blasphemiam, & deploratam malitiam, id dicere non poterant. Suscitare enim mortuos, illuminare cæcos, & alia huiusmodi, apertè opera Patris erant. Ex operibus igitur confirmat Patrem in se manere: id est, eandem cum Patre habere diuinitatem, qua eadem facit cum illo. Sensus igitur totus hic est, Pater in me est, & ego in Patre sum; quia vna est vtriusque diuinitas: quod ex eo colligere potestis, quia verba, quæ ego loquor, diuina sunt, nec hominis meri, sed Deo propria. est ergo in me diuinitas patris; at si non hoc vobis satis est, opera considerate, quæ solius esse Dei negare nemo potest, & ex hoc colligetis, me esse in patre, & patrem in me; id est, me eandem cum Patre habere diuinitatem: inde enim procedit, si ego loquor, ipsum etiam mecum loqui: & si operor, ipsum etiam operari. Attende particulam, *Autem*, Græcæ ὁ δὲ, potius verti sed; vt dicamus, *Sed pater in me manens*. Vnum per contabitur aliquis, quod etiam proposuit Chryso. hom. 73. cur non dixit, Verba, quæ loquor, à me ipso non loquor, Pater autem in me manens ipse loquitur; sed dixit, Pater in me manens, ipse facit opera. Respondeo esse Hebraismũ & breuitatis causa sic dictum loco huius sententiæ. Verba, quæ ego loquor, à me ipso non loquor, & opera, quæ operor, à me ipso non operor; sed Pater in me manens ipse loquitur, & ipse mecum operatur; vt communia sint vtrique verba, & opera, sicut etiam natura.

Non

Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est: alioquin propter opera ipsa credite.

COncludit, quod probare intendebat; & est sensus. Si non creditis me in Patre, & Patrem in me esse, id est, si propter verba sola mea, & mihi simpliciter affirmanti fidem non habetis: saltem propter opera ipsa, quæ Patris sunt, credite: hoc enim argumentum fortius est; nisi enim Pater in me maneret, opera talia non facerem. Hinc confirmata manet illa sententia, qui videt me, videt Patrem: huius enim occasione reliqua dicta sunt.

ANNOTATIO XIII.

Diuersa lectiones.

IN Græco exemplari legimus; *Credite mihi, quia ego in Patre, & Pater in me est*. Et ita Euthymius legit. Cyril. autem lib. 9. cap. 39. legit; credite; non autem legit; mihi; sed facile intelligitur. Hilar. lib. 7. Trini. legit sicut Euthymius. Credite mihi; & rursus legit; Pater in me manens, ipse facit opera sua. Aug. autem tract. 71. legit sicut nostra communis habet editio. Hæc varietas nullam in sensu adfert diuersitatẽ, idcirco non est, cur lectio nostra relinquatur.

Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.

COMMENTARIVS.

COnnexio sententiæ huius cum præcedẽti talis est. Exhortatus erat discipulos, vt crederent eum esse in Patre, & Patrem in se, ex operibusque ipsis facile illos posse cognoscere Patrem esse in se. ad hanc eandem fidem præter opera, nouum inducit argumentum, ac si diceret; Si opera, quæ ego facio, non vobis suadent, me esse in Patre, & Patrem in me; suadeant saltem opera, quæ facturi sunt credentes in me, & me esse in Patre, & Patrem in me: nam hi facient opera, quæ ego facio, nempe opera patris, & diuinitatis. Vis, & efficacia huius argumenti in hoc est posita; qui me esse in Patre, & Patrem in me, hoc est, me esse filium Dei, Patri consubstantialem credent, facient opera mira, quæ ego facio, propter fidem hanc. igitur verum est me esse in Patre, & Patrem in me: nisi enim hoc verum esset, qui id credit, non efficeret opera talia per hanc fidem. Et re vera magnum, & validum argumentum ad veritatem Christi confirmandam fuerunt, & sunt opera, quæ virtute talis fidei fiunt, & effecta sunt. Auget argumentum: non enim, inquit, hæc facient, quæ ego facio tantum, sed adhuc maiora his, quæ ego feci. Non significant hæc verba, omnia miracula per credẽtes facta fuisse maiora his omnibus, quæ fecit Christus; sed multa fecisse maiora multis, quæ per Christum effecta sunt. maius enim fuit Petri vmbra sanatos esse infirmos, quam tactu fimbriæ Christi: vt dicit August. tract. 72. nec est generalis hæc promissio, quasi omnes credentes id facturi sint: hæc enim verba ad confirmandam sententiam illam pronuntiata sunt, nempe, Christum esse in Patre, & Patrem in eo, ad quod sufficit, si virtute huius veritatis, & fidei fiant, & facta sint opera diuina; non tamen necessarium est semper fieri, & à quocunque, quod ipse Dominus paulo inferius exponit.

Vis rationis declaratur & expenditur.

ANNOTATIO XIV.

Quid per maiora illa opera intelligant Patres.

INquirunt Doctores, qua ratione dictum sit, maiora esse facturos credentes in eum. Origen. hom. 7. in Nume. sic explicat, Vere, inquit, maius mihi videtur, quod homo in carne positus fragilis, & caducus fide tantum Christi & verbo eius armatus, superet Gigantes, & Dæmonum legiones, quamuis ipse sit, qui vincit in nobis, plus tamen est, quod per nos vincit, quam quod per se vincit. hæc Orig. Opera igitur hæc maiora interpretatur spiritualia opera, quę iusti faciunt, reportantes victoriã contra mundum, Dæmones, & carnem propriam, maiusq. esse virtutis, & potentiæ argumentũ, per fragiles homines hanc victoriam Christum operari, quam per seipsum. Idem Origenes hom. 6. in Isai. aliter exponit, vt hæc opera maiora sint, conuersio tanta, quanta

Universidad de Deusto
Biblioteca

facta est per credentes, & per discipulos. His, inquit, quæ ego feci corporaliter, vos maiora facietis; ego feci resurgere ex mortuis corporaliter, vos resurgere facietis ex mortuis spiritualiter; ego cæcis sensibile hoc lumen infudi, vos spirituale lucem non videntibus dabitis. hęc Orig. huic consentit Aug. tract. 72. in hunc sensum hoc exponens verbum. Maiora, inquit, fecerunt discipuli, quia multo plures conuerterunt, quam Domino ipso prædicante conuersi sunt: quod nō solum in gentibus factum est, sed in ipsismet Iudæis. Chrys. hom. 12. in Acta Apost. loquens de Petro, ad cuius vmbram ponebant infirmos, A & sanabantur, inquit; hoc in Christo non est factum, proinde videre licet, re ipsa impletum esse, quod dixerat; qui in me credit, opera, quæ ego facio, & ille faciet, & maiora horum faciet. hæc Chrysost. & hoc idem probat Aug. tract. 72. vt non solum verum habeat sententia Domini in miraculis exterioribus, sed etiam in conuersione populorum, quæ re vera vnum ex maximis miraculis est. & hæc fuit multo maior, quam quæ per ipsummet Dominum facta est. eius enim diuinitas valde confirmatur, qui per alios tanta operatus est, & cuius fides adeo efficax est, vt mundum totum ad se conuertat.

Quia ego ad Patrem vado, & quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio.

COMMENTARIVS.

Causam reddit ob quam maiora facturi sint Apostoli quam ipse fecit.

CAusam adfert, cur credentes in eum faciant opera, quæ ipse fecit, & maiora. Illud autem primum verbum, *Quia vado*, causa est, cur credentes faciant, quasi diceret; iam ego in hoc seculo visibiliter non ero, nec amplius cum hominibus, vt hactenus conuersabor, idcirco hoc munus meæ manifestationis credentibus in me relinquo, & ipsi facient, & prosequentur facere opera mea. Ita Chryso. hom. 73. exponit. Secundum verbum, *ad Patrem*, causam reddit, cur maiora facient, *quia*, inquit, *ego*, iam, *ad Patrem vado*. tempus humilitatis meæ, & abiectionis completum est, gloriam meam recipiam, non est cur iam vultum abscondam in paupertate, & humilitate, sicut feci, quia passurus, & pro hominibus moriturus veni: ideo opera feci mira, quibus in me homines credere potuissent, si voluissent: at non ea omnia feci, quæ si fecissem, ad me omnes traxissem: non enim locum darem morti meæ, & redemptioni; at nunc ad Patrem glorioſus vado; nomen meum manifestandum est gentibus, & populis: idcirco maiora, & quæ ego non feci, facient discipuli, & fideles mei. Ita exponit Cyril. lib. 9. cap. 41. Tertium Verbum, *& quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam*, vtramque complet rationem. Vado quidem, & ad Patrem vado, non vt ociosus sim, non vt ab opere vacem, sed facturus quodcunque petieritis in nomine meo: id est ad nominis mei inuocationem faciam omnia, per quæ Pater glorificandus est in filio; id est, quibus manifestabitur diuinitas mea, secundum quam Pater est in me: glorificatur enim Pater in filio, dum filius consubstantialis ostenditur ipsi Patri per illa opera, quæ facit filius, qui Christus est. Hæc igitur est causa, cur facietis opera, & maiora; quia ego vado, & ad Patrem, & sic vado, vt faciam quidquid petieritis in nomine meo: quidquid: inquam, per quod mea diuinitas, quam habeo cum Patre communem, manifestanda est. Hæc verba omnia sunt cōiuncta, nec diuidenda: aliqui enim diuidunt, *quia vado ad Patrem*, ibiq; punctū adnotant: alij terminū faciunt ibi; *hoc faciam*: at verus sensus est, vt continuata sit sententia; *hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio*. quasi dicat; iam non est, cur meam occultem gloriam, vt prius, imo faciam per vos omnia, quæ ad mei manifestationem necessaria fuerint, idque ad vestram petitionem, quam facietis in nominis mei inuocatione, & in virtute fidei declarandæ. Attende, *hoc faciam*, se enim Deum ostendit, qui hæc operatur, nec esse discipulos, qui propria virtute efficiunt, sed Christum in ipsis. maiora ergo facient, at non erunt maiores; eadem facient, sed non erunt æquales, quia Christus est, qui per eos facit. Attende rursus, *vt glorificetur Pater in Filio*, non semper miracula fiunt, nisi quando ad fidei manifestationem, & gloriam Dei id opus est. In Græco nō est, *Patrem*, sed quidquid petieritis in nomine meo, hoc faciā: & ita legit Euthymius; at nostra lectio vera est, & ita Chryso. hom. 72. & Cyril. lib. 9. cap. 41. legunt; sed siue legas, siue non, sensus idem est.

Verba hæc quomodo legenda sint.

Si quid

Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.

POstquam ad fidem exhortatus est discipulos, optimo ordine alia adhibet documenta. post primum ergo, quod ad fidei instructionem & confirmationem pertinet, adhibet secundum de inuocatione, & petitione, quæ fidem sequitur. Dixerat credite, in me, & me esse in Patre, ac Patrem in me, hoc est, diuinitatem meam; at quia ego discessurus sum, vosque manebitis in hoc seculo, ne putetis destitutos vos esse in his omnibus, quibus opus vobis fuerit; Petite, inquit à me, & quidquid petieritis in nomine meo, faciam nō minus quam præsens. Post fidem recte ponitur inuocatio; nisi enim fides præcedat, inuocatio esse non potest, Rom. 10. Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Rursus ante cætera omnia merito inuocatio, & petitio statuitur: ad ea enim omnia assequenda auxilium diuinum necessarium est, idcirco ab eo petere oportet. Percontaberis, cū iam dictum sit, quodcunque petieritis Patrem in nomine meo hoc faciam; quare hoc iterum repetitur? Respondeo ad distinctam sententiam hoc pertinere: priora enim illa verba posita sunt, vt ostenderet credentes facturos opera mira, quæ fecit Christus, & maiora: & ratio adiuncta est; quia ad Patrem vadit, facturus ea, quæ petierint credentes, vt pater in filio glorificetur, id est, ad fidei veræ ostensionem. idcirco ad documentum fidei, nempe vt credant in eum, illa pertinent; at verba ista aliam habent sententiam, & documentum generale omnibus credentibus, & non de miraculis, sed de his, quæ vnicuique ad propriam salutem spiritualem necessaria sunt, procedunt: loco enim præsentiæ suæ relinquit, & dat petitionem in nomine suo. Et hic est verus sensus, & connexio. Dicitur autem *petieritis me in nomine meo*, petere Christum, est orationem, & petitionem dirigere ad Christum; petere autem ipsum in nomine eius est, ea quæ rogamus ipsiusmet merito, & virtute, ac fide petere: vt ipse sit, quem petimus, & ipsemet sit, cuius merito impetrare speremus, quod petimus, quod sine fide in ipsum esse non potest. de hac tamen re paulo inferius plura dicenda sunt.

Quorsū Christus repetit se facturū quod petierint in nomine suo.

ANNOTATIO XV.

Diuersæ lectiones non variant sensum.

CHrysost. hom. 73. totam hanc relinquit sententiam, siue quia arbitratus est non pertinere ad textum, siue quia satis exposuisse sibi visus est, propter verba præcedentia similia. prætermisit etiam eandem Nōnus; tamen re vera ad textus veritatem pertinet, & exemplaria Græca, & Latina habent, & Cyril. lib. 9. cap. 42. ita legit, & exponit; nec est eadem sententia, vt aliqui existimant, ad maiorem confirmationem repetita, sed nouum sensum habēs, vt diximus in commentario. In Græco exemplari non habetur illud, *me*, sed dicitur; *Si quid petieritis in nomine meo*. Et ita Cyril. & Euthymi. legunt; at non mutatur sensus, si legamus, *me*, vt nostra habet editio communis, quam secuti sumus in commentario. Aliqui recentiorum omnino legen- A dum censent, vt cum superius dictum sit; quidquid petieritis Patrem; dicat nunc, petieritis me, ostendatque se æqualem cum Patre; at id non, est ea de causa necessarium; cùm verbum, *faciam*, diuinitatem eius probet, quippe qui exaudiat, & faciat ea omnia, quæ petuntur, & Cyril. lib. 9. cap. 42. eo verbo diuinitatem significari asserit. In Græcis autem, vti diximus, exemplaribus, in priori sententia non habetur, *Patrem*, sed re vera legendum est, vti Chryso. & Cyril. etiam legunt: potius non esset legendum in his verbis illud, *me*, vt ad Patrem etiā referatur petitio, vt vnus Deus cum Patre intelligatur: Pater quidem in eo, quòd ipsum petimus; ipse vero, dum, quæ petuntur, facit; & hac ratione Pater, & Filius vnus significantur Deus. B

Si diligitis me, mandata mea seruate.

COMMENTARIVS.

TErtium adhibet documentum, quo in suo discessu discipulos instruit. Post fidem, post petitionem, *Mandata*, inquit, *mea seruate, si me diligitis*: ac si diceret; aliter in mea dilectione non manebitis. si ergo me diligere cupitis, seruate omnia, quæ vobis mandaui, sine quorum obseruatione nemo me diligit. Recte aduertit Cyril. lib. 9. cap. 43. mandata sua dicere, vt se in hoc Deum significet. cum enim prius Patris mandata pronuntiasset. Ioan. 12. nunc sua affirmat. Aduertit iterum cum petitione coniungi mandatorum

Quorsum cū petitione iungat mandatorum obseruationem.

torum

Universidad de Deusto
Biblioteca

torum obseruantiam: ille enim petit, & impetrat, qui eius, à quo petit mandatum & voluntatem facere studet: multi enim non exaudiuntur, quia male petunt, vt dicitur Iacobi. 1. male autem petit, qui mandata nolens custodire petit. Euthymi. exponit. Si diligitis me, mandata mea seruate, quia signum dilectionis est impletio mandatorum. At hæc verba non tantum signum exprimunt, sed necessariam conditionem: qui enim non seruat mandata Christi, non habet dilectionem, quod postea apertius dicitur, qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit.

Hæc promissione consolatur eos in discessu suo.

Et ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis.

Videtur sententia hæc superiori connexa: mandata mea seruate, & ego rogabo Patrem, vt det vobis alium Paracletũ præter me: seruantibus enim mandata promittit hunc paracletum: qui non nisi diligentibus datur. Ita Aug. tract. 74. intelligit esse connexas, docens mandata non posse seruari, nisi in Spiritu sancto. At hæc promissio fit de plenitudine Spiritus Sancti, quã plenitudinẽ præcedit mandatorum obseruatio. sunt etiã verba & argumentum consolandi eos, & confirmandi, vt Christo discedente perseuerent in fide, & dilectione, & obseruantia mandatorum eius. Paracletus hic Spiritus Sanctus est, quem dedit Pater post ascensionem Christi in cælum, loquitur autem Christus vt homo, *Rogabo patrem*, vt det, cum re vera ipse vna cum patre dederit: at vt ostenderet suis meritis, quæ habuit, vt homo & sua intercessione qua etiam intercedit vt homo, factum esse, vt Spiritus Sanctus mitteretur, idcirco dicit, *Ego rogabo patrem*. Rursus vt induceret eos, ad magno, & læto animo ferendum hunc discessum; quasi dicer et, non sit vobis molestus discessus meus: ego enim apud Patrem existens rogaturus sum, vt det paracletum alium vobis, eumque meis precibus dabit. Alium dicit paracletum, vt Cyril. lib. 9. cap. 44. & Chryso. hom. 74. vt personalis distinctio inter filium, & Spiritum Sanctum significetur; est enim filius paracletus, est Spiritus Sanctus Paracletus, sed aliùs, quia distincta persona; vt in hoc, quod vterque paracletus est, consubstantialitas; in eo, quod alius, distinctio personalis insinuentur. si paracletus promittitur, non est, quod tristitia sit de discessu; paracletus enim consolationem promittit: quoniã idẽ significat, ac consolator. Rursus si paracletus dabitur, recedat timor; est enim paracletus etiam exhortator, & incitator, quod ad fortitudinem maxime spectat. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO XVI.

Quare non dixerit ego mittam, sed rogabo Patrem vt det.

A Chrysost. hom. 74, percontatur, cur dictum sit; *Ego rogabo Patrem*, & non potius ego mittam alium Paracletum? Respondet id esse sanctum, vt rem ipsam credibiliorem faceret, quasi arduum esset credere dicenti, ego mittam eum. Ego, tamen, non video hanc credendi difficultatem cum paulò inferius manifeste dicat, quem ego mittam à Patre. Grego. Naz. orat. 5. theolog. respondet id esse dictum, ne Dei aduersarius Spiritus hic esse videretur, neue alterius alicuius potestatis nomine verba facturus putaretur. Sed nec hoc plenè satisfacit, quia vtrumq. inconueniens remoueretur, si diceret. Ego mittam eum. missus enim à Christo nec Deo aduersarius, nec alterius alicuius nomine verba factu-

Ex differentia inter missionẽ filij & Spiritus sancti satisfit proposita dubitationi.

rus existimari poterat. Propterea, quæ in commentario dicta sunt, probabiliora videntur. In quorum declarationẽ aduertẽdum maximè est, inter missionem filij, per quam carnem sumpsit, & homo factus est, & missionem Spiritus sancti, per quam in credentes per dona, & virtutes descendit, esse differentiam notandam in eo; quod illam nullũ hominum meritum præcessit: B nemo enim meruit, nec mereri potuit filium Dei hominem fieri. quoniam omnes homines erant peccatores, filij iræ & mortis: quicunque autem gratiam aliquam obtinuit, eam propter hãc filij incarnationem aut futuram, aut factam obtinuit; meritum ergo nullum sic præcessit, vt à Deo obtinuerit filium eius hominem fieri, sed hoc ex solo gratuito amore processit. Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. At Spiritus sancti missionem meritum præcessit. Christus enim gratis & ex amore homo factus, meruit & obtinuit sua iustitia & merito, vt Spiritus Sanctus mitteretur, non solum in discipulos per dona, & virtutes, sed in quoscunque alios, etiam ante & post aduentum eius in carnem. Incarnationem quidem non præcessit aliquis homo & Deus, qui eã mereretur: at missionem Spiritus sancti præcessit filius Dei & homo, cuius iustitia & merito factum est, vt Spiritus sanctus mitteretur in omnes à mundi principio, in quos quouis modo missus est, & posthac mittetur. Volens ergo nunc Christus hoc significare dicit; *Ego rogabo Patrem*, ac si diceret;

A ceret; quamuis ego vt Deus vna cum Patre dabo, & mittam Paracletum alium, tamen, vt homo rogabo, quia meæ preces, & mea iustitia, tanta est apud Patrem, vt merear exaudiri, & obtineam aduentum & missionem Spiritus sancti pro vobis omnibus.

ANNOTATIO XVII.

Paracletus, vt consolatorem, & exhortatorem significat, nomen est Spiritus sancti.

In eisdem verbis alterum etiam adnotandum occurrit, circa nomen Paracleti. est enim nomen Græcum à verbo, παρακαλέω, quod tria significat. Primo quidem idem quod latinè consolari. Sic habetur. 2. Cor. 1. Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Secundo idẽ quod hortari, seu exhortari. ad Tit. 2. Iuuenes exhortare, vt sobrij sint. Hæ duæ significationes communes sunt toti Trinitati. Deus enim consolatur nos, vt ex loco proximè citato. 2. Cor. 1. constat: hortatur etiam nos, & excitat, ac incitat ad bene agendum. 2. Thessal. 2. Deus & Pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam & spem bonam in gratia, exhortetur, & confirmet corda vestra in omni opere, & sermone bono. 2. B Cor. 5. Pro Christo legatione fungimur, tanquã Deo exhortante per nos. Cum igitur hæ duæ significationes sint toti Trinitati communes, fit vt nomen Paracleti sit etiam commune toti Trinitati, vt docet Basil. lib. de Spiritu sancto. cap. 19. & Hiero. Epist. ad Hedibi. quæst. 9. quamuis de sola priori significatione nempe consolandi meminerit: eadem tamen ratio est de posteriori. Quod autem cõmune est, attribuitur tertiæ personæ, vt nomen Paracleti nomen sit Spiritus sancti vt docet Athana. lib. de communi essentia Patris, & filij, & Spiritus sancti. Sic etiam nomen Spiritus tribuitur Spiritui sancto, quod quidem etiam est toti Trinitati commune. Hoc igitur in loco Paracletus nomen est tertiæ personæ, quæ dicta sic est à consolando, & ab exhortando seu excitando, quia in aduersis & tristibus, qualia multa & ardua passuri erant Apostoli, & fideles Christi, consolatur, & lætificat corda, excitatque & incitat ac exhortatur ad tolerantiam cæterarumque opera virtutum. Præter has autem duas est alia huius verbi significatio. significat enim idem quod latine dicimus patrocinari, & causam alterius defendere ac tueri, inde nomen est Paracleti, ideſt aduocati. sic Christo conuenit, de quo dictum est. 1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud Patrem Christum Iesum: vbi græce Paracleti nomen legimus, in qua quidem significatione proprium est nomen Christi Dei & hominis, non toti Trinitati commune: non enim proprie Deus aduocatus dicitur, cum causam nostram non defendat apud aliquem alium, vt solent aduocati facere, sed ipse est supremus iudex & Dominus: Christus vero vt homo, est vere aduocatus apud Patrem, causam nostram defen-

Paracletus est etiam nomen filij quatenus aduocatum sue defensorem significat.

C dẽs, illiq; patrocinans. Est ergo Christus vt Deus Paracletus, id est, consolans, & exhortans simul cum Patre & Spiritu sancto, & vt homo etiam hæc duo habet. Sed vltra ea singulare illi est, vt homini, quod sit Paracletus, id est, aduocatus noster, sicut & quod sit mediator. Hoc igitur in loco nomen Paracleti est attributum Spiritui sancto in duabus prioribus significationibus.

Cur in veteri lege Spiritus sanctus non dicitur paracletus.

Est quoque hoc in loco adnotandum, quod aduertit Athana. in orat. con. Ariã, quæ incipit; Ex Deo Deus est verbum. Dicit enim in veteri testamento Spiritum sanctum nunquam esse appellatum Paracletum, sed Spiritum Domini, Spiritum principalem, Spiritum sanctum alijsque nominibus, nunquam tamen nomen Paracleti habuisse, nisi in nouo testamento: causam huius Athanasius non expressit: existimo autem duas posse assignari, quarum prior est, quia vetus illa lex per Moysem à Deo data sine sanguine, sine persecutione, sine contradictione introducta & recepta est à Iudæis. neque enim Moyses occisus est propter legis promulgationem, nec Iudæi propter acceptationem; at Christi fides & Euangelium multo aliter inductum est. quandoquidem propter ipsum, primus omnium Christus est occisus: præter ipsum etiam Apostoli, Discipuli, & verbi Prædicatores, & fideles, persecutiones, tribulationes, & mortes crudelissimas passi sunt: nec sine copiosissimo sanguine seminatum est verbum Euangelicum. Spiritus ergo in Euangelio promissus, & Apostolis datus, dictus est consolator, & Paracletus, vt significarentur tribulationes, & persecutiones hæ, propter quas aduenit Spiritus hic ad confirmanda, & lætificanda corda discipulorum & credentium. Vbi enim consolatio est, tristia & aduersa significantur.

Ex lege non erat olim remissio peccatorũ.

D Posterior causa huius est. In statu legis (si lex ipsa in se consideretur, eo remoto, quod ex fide vẽturi dabatur, quod non ad legem, sed ad Euangelicam gratiam anticipatam pertinebat) nõ erat remissio peccatorum, quia lex neminem potuit iustum efficere; non erat ianua cœli aperta, etiam ijs, qui ex fide præcedente iustificabantur; neque erat status filiorum, sed seruorum; non erat gratia etiam fidei extensa per orbem, sed paucis hominibus communicata; nec adhuc donorũ, virtutum, & gratiarum Dei abundantia facta: quæ omnia Christus suo aduentu: propterea E Spiritus sanctus merito paracleti nomen in Euangelio obtinuit, quia iam facta est remissio peccatorum; iam in statum filiorum credentes sunt prouecti; iam cæli ianua aperta; iam per orbem lumen fidei effulsit; iam copia abundantissima donorum Dei facta. Huius futuræ consolationis meminit Isa. 40. Consolamini consolamini populo meus dicit Dominus, loquimini ad cor Hierusalem, & aduocate eam, completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius, suscepit de manu Domini duplicia. Hæc de nomine Paracleti.

Vt ma-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt maneat vobiscum in æternum.

COMMENTARIVS.

MAgna profecto est promissio, habere Spiritum sanctum secum in æternum, vt nec post mortem, nec in vita vnquam separetur; quod & impletum est in Apostolis, qui à gratia illa, quam adueniente Spiritu sancto acceperunt, numquam exciderunt, nec in æternum excident. hoc dicitur propter corporalem absentiam Christi: ac si diceret; non discedet ille à vobis vnquam, sicut ego discedo, nec vnquam de eius separatione dolebitis.

Spiritum veritatis.

QVi Paracletus dictus est, Spiritus veritatis appellatur, vt per id Christus discipulis significet, ab illo non solum consolationem eos accepturos; sed etiam perfectam veritatem docendos. Dicitur enim Spiritus veritatis ab effectu, quia Doctor est & Magister veritatis, eamque hominum cordibus infundit. Est autem, quantum ad præsens attinet, triplex veritas. Prima res ipsa per vmbras & per figuras significata, sic Ecclesia canit; Vmbram fugat veritas. Altera promissionum complementum, sic Psal. 88. Neque nocebo in veritate mea. Tertia diuinorum cognitio ad salutem necessaria, sic Ioan. 19. Veni vt testimonium perhibeam veritati, quam expressit Dominus Ioan. 17. dicens; Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Has tres veritates Euangelium continet, ideo frequenter nomine veritatis appellatur. Ephe. 1. Cum suscepissetis verbum veritatis. Gala. 5. Quis vos impediuit obedire veritati? sunt huiusmodi sexcenta loca. Euangelium enim, quæ sub vmbris & figuris latebant, explicat; quæ promissa erant, exhibet; atque absolutam cognitionem diuinorum ad salutem necessariam præstat: merito ergo Spiritus sanctus Magister, & Doctor Euangelij, Spiritus veritatis appellatur, qui ad hanc veritatem promittitur exhibendam. Hinc est, quod Paulus. 1. Timo. 2. se Doctorem in fide & veritate nominat. non enim fidei cuiuscunque, sed Euangelicæ Doctor erat, quæ vmbras illustrat, & promissiones implet. &. 2. Thessalo. 2. de vocatis ad Euangelium dicit: quod elegerit vos Deus primitias in salutem in fide & veritate.

Veritas triplex.

ANNOTATIO XIIX.

Cur Spiritus Veritatis dicatur, sex rationes adducuntur.

VAriè Doctores exponunt, cur veritatis Spiritus sit dictus; qui si diligenter legantur, non eadem sentiunt etiam ij, qui eadem scribere videntur. Nam multi affirmant Spiritum veritatis dictum, quia est Spiritus filij; at non omnes eandem causam tradunt. Primo loco Cyril. lib. 9. cap. 44. & lib. 10. cap. 33. Spiritum veritatis dici asserit, quia est Spiritus filij, nempe procedens per filium, & in ipso manens: nam filius Veritas dicitur: Ego sum Via, Veritas, & Vita. Secundo loco Iustin. in expositione fidei, Spiritum veritatis exponit dictum, quia est Spiritus filij, tamé dicit spiritũ filij interpretatur, propter connexionẽ in essentia, quia est vna vtriusque substantia, & essentia. Tertio loco Basil. lib. 2. con. Euno. in fine exponit Spiritum veritatis, id est, Filij, idẽ sentiens cũ Cyrillo, propter processionẽ, tamen lib. de Spiritu sancto cap. 18. aliter declarat; nẽpe, quia Christũ manifestauit, iuxta illud; Ille me clarificabit. Quarto loco Chrysost. homil. 74. Spiritum veritatis dictum exponit, ad distinguendum nouum testamentum à veteri, & Euangelium à lege. nam in veteri figuræ erant, in Euangelio veritas ipsa; idcirco promittitur Spiritus veritatis. Ante Chrysost. hoc idem dixit Orige. lib. 2. con. Celsum. à doctrina igitur tradenda, dicitur Spiritus veritatis. Quinto loco idem Chrysost. hom. 76. in Ioan. Spiritum veritatis dictum exponit, quia dignus est fide; nimirum quia vera docet. Sexto loco Euthymi. exponit dictum Spiritum veritatis, id est verum, & præcipuum, vt distinguatur ab alijs, qui idem nomen commune habent; cum & Angelus, & anima, & ventus, & pleraque alia Spiritus dicantur. Mihi ea, quæ in commentario dixi, accommodatiora videntur, cui expositioni multum accedit ea, quæ quarto loco recensita est.

A

B

Quem

Quem mundus non potest accipere, quia non videt, eum, nec scit eum.

COMMENTARIVS.

NE commune hoc bonum, ideoque minoris æstimarent, addit, non omnibus communis erit Spiritus hic; mundus enim non potest accipere eum. Mundum vocat malos, & vitijs deditos, ac incredulos. hi dum tales sunt, Spiritum hunc non accipiunt. cuius & rationem adiungit; *quia non videt eum*, & quia non scit, seu non cognoscit eum: si videret, aut sciret, modo aliquo acciperet; at non videt, nec scit, idcirco nullo modo capere potest. Non videt mundus Spiritum, quia non assumpsit carnem, in quâ videretur sicut filius, qui carne sumpta visibilis factus est; non ergo mundus videt; quod etiam bonis est commune, quia nec ipsi sic vident propterea additur secundũ, nec scit seu cognoscit, nempe mente, & affectu, quibus quod non videtur, accipitur & capitur: hoc enim bonis, & iustis proprium est. Cum ergo mundus, nec videat, nec sciat Spiritum, eum capere non potest. Alia Christi ratio est: visus enim est à mundo in carne, ideo mundus modo aliquo accepit eum; at non sciuit, quia nec credidit, nec affectu recepit: accepit corpore, sed non mente. Spiritum sanctum autem, nec corpore, nec mente. Recte autem Dominus dixit, mundum non posse videre eum, ne carne sumpta putaretur Spiritus sanctus venturus.

Aliud est no videre, aliud non scire spiritum Dei.

ANNOTATIO XIX.

Quid sit non videre & non scire Paracletum.

CHryst. hom. 74. verbum, *non videt eum*, ad corporalem refert visionem; nec sciuit, seu agnouit, ad spiritualem, & mentis cognitionem: sicut nos in commentario exposuimus. Cyrillus autem lib. 9. cap. 44. & Basilius lib. de Spiritu sancto. cap. 22. ad internam visionem totum refert, vt sit sensus, *non videt, nec scit*, quia non habet purum & mundum cor: mundi enim corde accipiunt Spiritum sanctum. Conueniunt omnes mundum appellari homines mundanos, vitijs deditos, & incredulos. Euthymius vtramq; refert, & probat expositionem; at mihi magis placet prior. nam distinguit visionem, à cognitione, & de discipulis loquens verbis sequentibus, non reperit visionem, sed solam cognitionem, indicans nec eos etiam sic visuros Spiritum sanctum: idcirco aptior est expositio, vt non videre commune etiam faciamus omnibus: nemo enim videt Spiritum, sicut visus est Christus; at noscunt boni: Nec cognitio hæc simplicem notitiam dicit: nam mali credentes per fidem cognoscunt, sed dicit notitiam cum affectu, qualis est viua fides; per talem enim capitur, seu accipitur Spiritus.

A

Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit & in vobis erit.

COMMENTARIVS.

MVndo negatur visio, & cognitio; discipulis vero non visio, sed cognitio promittitur, qualis exposita est. *Vos*, inquit, *cognoscetis eum*, non quidem videbitis, sicut me, quia non veniet factus visibilis, tamen agnoscetis eum mente, & affectu; quia apud vos manebit: quia vobiscum interius conuersabitur perseueranter, docendo, instruendo, consolando, curam vestri gerendo: Nec solum apud vos manebit, sed erit in vobis, quia dona preciosa sua vobis infundet. Duo hæc sunt, manere apud aliquem, & esse in eo. Christus quantum ad præsentiam corporalem manebat apud discipulos, tamen non erat in eis: Spiritus sanctus inuisibiliter, vtrumque habet, & manet apud iustos quadam spirituali conuersatione, & protectione; est etiam in ipsis per gratiam, & dona sua, quorum ratione iusti vnionem quandam habent cum Spiritu sancto. In Græco habetur in præsenti. *Vos cognoscitis, quia apud vos manet, & in vobis erit.* Euthy. ita legit, exponitque locutionem esse in præsenti, quia citissimè venturus est Spiritus sanctus; idcirco præsens pro futuro ponitur, sicut etiam dictum est, *Mundus non videt*, id est, non videbit, nec noscet,

Diuersa sunt Paracletum manere apud Apostolos, & in ipsis esse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

scet. potest etiam dici, iam aliquo modo nosse, & manere ratione fidei, & gratiæ, in qua erant tunc discipuli; at postea multo perfectius nouerunt, & in eis mansit.

Non relinquam vos orphanos.

NE audientes discipuli alium Paracletum à Patre eis esse dandum, arbitrarentur se sine Christo mansuros, sicut pupillos sine patre, Spiritumque sanctum tanquam tutorem eis futurum; remouet hanc suspicionem, seu opinionem dicens; *Non vos relinquã orphanos*; ac si dicat, Paracletus alius dabitur vobis, non tanquam tutor loco patris defuncti pupillis datus: nam & ego curam vestri agam, paternum officium non desero. Hoc verbo, suam resurrectionem celerem promittit, & tacitè insinuat; ideo dicit, *Non relinquã vos orphanos*: non autem dicit, orphani non eritis: nam re vera futuri erant orphani Christo mortuo: quo enim tempore mortuus fuit, homo non erat, quamuis anima, & corpus diuinitati essent semper vnita: idcirco ipsi illo mortis tempore, vt pupilli, & orphani fuerunt: tamen cito, & celeriter surrexit; propterea dicit, *Non relinquam vos orphanos*. id est, non permittam vos diu in statu orphanorum manere: me enim patrem vestrum post paululum temporis viuentem recipietis, & me vna cum Paracleto alio habebitis. Hic est sensus. Notant Chrysost. hom. 74. & Aug. tract. 74. his verbis Christum paternum significare affectum erga suos, quos paulo ante filiolos appellauerat.

Breui resurrecturum se promittit.

Veniam ad vos.

NOn est hæc sententia proximæ membrum, quasi rationem, & causam contineat; nempe, Non relinquam vos orphanos, quia veniam ad vos, si enim causa esset Ioannes diligentissimus, & obseruantissimus in his interserendis particulis, non præterisset dictionem causam indicantem: nempe, Veniam enim, aut, quia veniam: præterea non esset adequata causa: aduentus enim parentis, aut recessus non facit orphanos, aut pupillos filios, sed mors, aut vita: etiamsi enim parens non veniat, si tamen viuat orphanus non censetur filius. Hæc dixerim, quia multi hanc sententiam proximæ tanquam eius causam connectunt; at noua est sententia, & separata, quæ proximam auget; Non solum, inquit; non vos relinquam orphanos cito resurgens, celeriterque ad vitã mihi tollendam rediens: sed etiam veniam ad vos, visitabo vos, vobiscum ero realiter, & visibiliter: quod impletum est, quando resurgens suis apparuit cum ipsisque est collocutus, & eos consolatus erudiuit.

Sententia hæc alia est a præcedenti.

ANNOTATIO XX.

HVnc aduentum variè Doctores explicant. Cyril. lib. 9. cap. 45. asserit esse spiritualem, & eum quando vna cum Spiritu sancto descendit in Apostolos, loquiturque nunc Dominus ratione suæ diuinitatis. Et, vt Paracletum hunc ostendat esse secum eiusdem substantiæ, idcirco dicit, se quoque tunc venturum, quando ille venerit: sed non mihi videtur, facile, expositionem hanc textui accommodare: nam præter aduentum Paracleti, quem alium dicit esse à se, aduentum suum promittit, vt sicut est alius Paracletus, sit etiam alius aduentus. Præterea, quãdo dicit, *Non relinquam vos orphanos*, de suo corporali, & visibili recessu loquebatur: aduentus igitur hic ad eandem visibilem præsentiam referendus est; hanc enim discipuli desiderabant, & de absentia eadem contristabantur. præterea in die pentecostes, quamuis omnia, quæ facta sunt, opera fuerunt totius Trinitatis, tamen aduentus Spiritui sancto tribuitur, non Patri, nec filio. Aliter ergo Chryso. ho. 74. aduentum hunc interpretatur, nempe inuisibilem, & spiritualem, quo Christus ascendens in cælum, suos continuo visitat, & dona spiritualia communicat: sic enim ad discipulos venit, non solum in die pentecostes, sed toto vitæ illorum tempore. Hæc expositio easdem fere difficultates patitur. Tertio loco Euthymi. de aduentu visibili post resurrectionem ad discipulos exponit, idemque Aug. tract. 75. sentire visus est, & cõtextui huic ea expositio valde accommodatur: & eam idcirco secutus sum in commentario. Quod enim aliqui nostro seculo docent, vtrunque aduentum miscentes, magis videntur conuenire velle cum Doctoribus, quam quæ ad contextum faciunt, exponere.

De quo aduentu loquatur Christus.

Adhuc

Adhuc modicum, & mundus me iam non videt, vos autem videbitis.

COMMENTARIVS.

NE post resurrectionem venturus videretur; sicut primo venerat, nempe in hoc seculo victurus, & conuersaturus, omnibus bonis, & malis, credentibus, & incredulis manifestus. subiungit, *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt*, id est, post modicum temporis fiet, vt mundus me amplius non videat: per mortem enim meam iam iam futuram, ab oculis hominum me subtraham, & amplius non me videbunt, quia resurgens, non conuersabor in hoc seculo, vt ante; at vos videbitis: nam me ipsum vobis manifestabo, non autem illis. Aduentus igitur hic meus promissus non erit, sicut prior. Obijciet aliquis: mali etiam videbunt in die iudicij Christum, qua igitur ratione dictum est, post modicum, mundus me iam amplius non videbit? Respondeo, loquitur de hominibus in hoc seculo adhuc degentibus, qui amplius non viderunt Christum, vt ante solebant; at in die iudicij erit status mundi mutatus post omnium resurrectionem; sermo autem iste est, de his, qui degunt in seculo.

ANNOTATIO XXI.

Modicũ, quid appellet.

CYril. lib. 9. cap. 46. hanc sententiam separat A à superiori, & de visione quidem sensibili exponit, sed quæ post diem vltimum, & generalem resurrectionem fiet: modicumque hoc interpretatur, totum tempus huius seculi, quod æternitatis collatione vere modicum est. Erit igitur sensus, post modicum huius seculi tempus, mundus, & mali homines amplius me non videbunt, at vos videbitis in æternum mecum mansuri. Magna quidem hæc consolationis causa est; tamen nunc præsenti discipulorum mœstitiæ de eius discessu adhibebat medicamenta proxima; nec ad illum vltimum diem visionem reijciebat, B quam etiã multo ante exhibiturus erat. Quamuis autem modicum sit tempus totum æternitati collatum, tamen illorum dolori, & tristitiæ comparatum, maxima erat dilatio, nec modica dicenda. Chrys. hom. 74. modicum hoc refert ad illud tempus, quod à morte ad eius resurrectionem intercessit; post quod modicum visum erant discipuli Christum, & in hoc seculo per mentis illuminationem, & in altero seculo per claram visionem; visio igitur ista, & eam, quæ in hoc seculo, & eam, quæ in futuro fit, complectitur: post Christi resurrectionem illa, post hoc seculum hæc facta est. Accommodatior hæc videtur expositio, quam prior; tamen cum hæc sententia proximæ coniungatur, vt in commentario expositum est, facilior est expositio, si de visione sensibili facta discipulis post resurrectionem interpretemur. quam interpretationem sequuntur Aug. tract. 75. & Euthymi.

Quia ego viuo, & vos viuetis.

COMMENTARIVS.

PRoximæ sententiæ membrum hoc est, causamque continet promissionis factæ; vos videbitis me post modicum: videri enim non posset, si ipse in morte mansisset, aut si ipso resurgente discipuli mortui essent, vtrunque hoc remouet: videbitis, inquit, me, *quia ego viuo, & vos viuetis*, mors non impediet visionem hanc; non mea, quia viuo ego. id est, cito surgam, & ad vitam me reuocabo; viuetis vos etiam quia non moriemini, nec interficiemini nunc, sicut ego; nec Iudæorum furor impediet quominus per vniuersum mundum Euangelium annuntietis. *Viuo ego & vos viuetis*, consulto non dicit viuam, sed viuo, vt celerem resurrectionem suam significaret, vt annotat Aug. tract. 75. quamuis Euthymius legat de futuro. *Viuam*, & re vera in scriptura aliquando præsens pro futuro vsurpatur; & paulo ante dictum est, Mundus me non videt, id est, non videbit.

Nec mea nec vestra mors impediet quo minus me videatis.

ANNOTATIO XXII.

De qua vita Christus loquatur.

CYril. lib. 9. cap. 46. hanc sententiam separat A à superiori, & de vita futura post generalem resurrectionem interpretatur, vt sit sensus; quia ego viuo, vos viuetis: mea enim vita erit vobis causa, vt ad mei exemplar reformati viuatis. Consentit huic expositioni Aug. tract. 75.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Chryſoſt. autem homi. 74. ad vitam vtramque refert, & ad futuram, quæ erit poſt generalem reſurrectionem : & ad eam, quæ in hoc ſeculo eſt per gratiam : ſeparatque etiam ſententiam ſic, quia ego viuo, erit cauſa, vt vos viuatis. Non nego has expoſitiones, & præcedentes huius contextus eſſe probabiles ; tamen multo accommodatiores mihi viſæ ſunt in commentario allatæ: A hæc ergo ſententia refertur ad præcedentem tanquã eius cauſa, nempe videbitis me, quia mors neutra impediet; non mea, quia ego viuo cito ſurrecturus poſt mortem; non veſtra, quia vos adhuc viuetis conſeruati, & profecti : ſic fiet vt me videatis, quando ad vos veniam. & hanc expoſitionem ſequitur Euthymius.

In illo die vos cognoſcetis, quia ego ſum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.

COMMENTARIVS.

Tria illis promittit quæ cognituri ſunt.

DIes hic, non vnus, aut alter eſt, ſed tempus à Domini reſurrectione in futurum etiam poſt aduentum Spiritus ſancti. tunc, inquit, temporis, poſtquam venero ad vos, cognoſcetis perfectè, quæ modo non bene calletis: cognoſcetis autem tria hæc, nempe me eſſe in Patre meo ; id eſt, me eſſe Dei filium verum Deum, & vnius, ac eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ ; rurſus cognoſcetis in me vos eſſe, id eſt, percipietis diuinæ meæ incarnationis myſterium, per quod factum eſt, vt natura humana dicatur vnita meæ diuinitati, & aſſumpta ad filij Dei perſonam : ratione cuius vos omnes dici quadam ratione poteſtis eſſe in me : percipietis etiam fructum huius incarnationis meæ mirabilem, nempe Spiritus ſancti gratiam, per quam transformemini in ſtatum filiorum Dei, ex ſtatu filiorum peccati, & dæmonis erepti, cuius ratione ego ſum in vobis. Hæc tria myſteria nempe Trinitatis, incarnationis, redemptionis ; quæ ſumma eſt totius doctrinæ diuinæ, cognoſcetis fide perfectiſſima, & pleniſſima illuminatione, vt totum mundum illuminare, & docere, & regere poſſitis. Aliter igitur eſt Filius in Patre, aliter nos in ipſo, aliter ipſe in nobis : ille in Patre per vnitatem eiuſdem eſt ſubſtantiæ ; nos in illo, ratione naturæ ſumptæ, quam nobiſcum communicat ; ille in nobis, ratione ſpiritus, & gratiæ, qui eſt effectus redemptionis.

Aliter Chriſtus eſt in Patre quam nos in ipſo, & ipſe in nobis.

ANNOTATIO XXIII.

Cyrilli interpretationẽ ſequitur auctor ſed in explicando die illo conuenit cum Chryſoſt.

CYril. lib. 9. cap. 47. difficilem hunc locum iudicat, gratiamque diuinam ad exponendum poſtulat, multaque verba in expoſitione conſumit, quæ omnia ad breuitatem redegimus in commentario, ſecutique ſumus eius interpretationem, nempe qua ratione filius in patre, & nos in Chriſto, & Chriſtus in nobis eſſe dicatur: eius enim expoſitio docta, & vera eſt, in hoc vno tantum ab eo differimus; quia ille ad tempus, & ſtatum gloriæ refert, vbi hæc eſt perfecta cognitio: ſicut & Aug. tract. 75. tamen nos ad hoc ſeculum referendum exiſtimamus cum Chryſo. hom. 74. & Euthymio : de his enim, quæ poſt B ſuam reſurrectionem futura erant, Dominus loquitur in hoc contextu. eſt autem cognitio hæc fides, & illuminatio perfectiſſima diſcipulorum, & Eccleſiæ Euangelicæ in ipſis ſignificatæ. in hoc conſentio cum Chryſoſtomo ; at non in eius explicatione ; In Patre, inquit, ſecundum ſubſtantiam ; in ipſis ſecundum concordiam & auxilium eſt ; nimirum ſumus in Chriſto, vt cuſtoditi in cuſtodiente, ipſe in nobis, vt cuſtodiens in cuſtoditis. Verum hoc eſt, tamen maiora myſteria ſunt, quæ his promittuntur verbis, quæ explicat Cyril. & in commentario expoſita ſunt. Vnum annotant Chryſo. & Cyril. & hoc verum, & Catholicum eſt, filium eſſe in Patre per vnitatem ſubſtantiæ, non autem per ſolum dilectionis habitum, ſicut dilectum in diligente, vt fingebant Arriani, diuinitatem veram filij negantes. Aliter igitur in Patre eſt filius, aliter nos in ipſo, aliter ipſe in nobis : quamuis ſi ſubtilitatem Cyrilli, quæ vera & ſolida eſt, ſequamur ; nos in Chriſto ſumus per quamdam vnitatem ſubſtantiæ : nam ratione naturæ humanæ illi copulatæ nos omnes dicimur in eo, nempe in illius perſona eſſe : tota enim natura humana per illam indiuiduam aſſumptam in illo eſſe dicitur ; hoc tamen multo aliter eſt, quam ipſe ſit in Patre ſuo.

Qui

Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt, qui diligit me.

COMMENTARIVS.

Alijs etiam Chriſtum diligentibus, eius viſio promittitur.

NE Apoſtoli exiſtimarent, ſe ſolos viſuros Chriſtum, quia dictum eſt, vos videbitis me, idcirco hanc viſionem fore alijs etiam communem docet, dicens. Si quis eſt alius, vt vere eſt, *qui habet mandata mea*, id eſt, tenet memoria, quæ à me audiuit, *& ſeruat ea*, credendo, & obediendo, *ille eſt, qui me diligit*, & huic etiam ego meipſum manifeſtabo, vt videat me, ſicut & vos : quod factum eſt cum multis alijs diſcipulis, præter vndecim, & cum mulieribus, quibus ſeipſum præbuit manifeſtum: hæc eſt tota ſententia, quæ partim propoſitis, partim ſequentibus verbis continetur. His autem, vt recte annotat Chryſo. hom. 74. Chriſtus inſinuat, non quia illi triſtes de eius diſceſſu erant, ſe ab eis diligi; ſed quia mandata eius ſeruabant, nec in triſtitia illa, quæ magna ex parte timiditatis erat, ſed in mandatorum obſeruantia dilectionem erga Chriſtum ſpectandam eſſe, & propter hanc maxime eum eſſe viſuros.

Et Pater meus diliget eum.

STatum Euangelicum dilectionis deſcribit. Hunc, qui me diligit, Pater diliget. Quid eſt, *Pater diliget eum?* id eſt, iam non dilectione ſeruorum, ſed filiorum diliget : prius enim diligebat quaſi ſeruos, at poſt meam reſurrectionem, & ſtatum Euangelij aduenientẽ, diliget vt filios. hoc eſt dicere, *Pater diliget eum*, iuxta illud 1. Ioan. 3. Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus. non quod abſolute præcedat dilectionem mandatorum obſeruantia: nemo enim ſeruare ea poſſet, niſi à Deo dilectus, ſed ſignificare tantum intendit eos, qui mandata ſeruant, & fidem Chriſti habent, iam non vt ſeruos, ſed vt filios diligi, & relicto ſtatu ſeruorum tranſire in ſtatum filiorum. Loquebatur enim de his, qui in ſtatu prius Iudæorum, & legis erant.

Et ego diligam eum.

NOn ſolum Pater diliget, ſed ego etiam, non vt Deus tantum; ſic enim vna, & eadem dilectione cum Patre diligit: ſed vt homo etiam. ſua enim charitate, quam vt homo habet, ſuos dilexit, & diligit credentes, & ſua mandata ſeruantes; non ſolum continuando amorem, ſed nouis ſemper cumulando beneficijs, quibus multifariam, & continuo ſuos afficit Chriſtus.

Et manifeſtabo ei meipſum.

COncludit ſententiam ; qui habet mandata mea, & ſeruat, ille me diligit, & ei me manifeſtabo. quaſi dicat; dixi vobis, vos videbitis me; ſcitote, non vos tantum viſuri eſtis me, cum & alij non deſint qui mea mandata audierunt, & ea ſeruant, hos Pater diligit, & ego ſimul, quibus me poſt meam reſurrectionem, ſicut vobis, manifeſtabo : illi etiam me, ſicut vos videbunt. quod factum eſt, quando Chriſtus poſt ſuam reſurrectionem multis præter diſcipulos apparuit. & hunc exiſtimo eſſe ſenſum, & cum ſuperioribus ſententijs continuationem.

ANNOTATIO XXIII.

De qua manifeſtatione, & quo tempore facta, Chriſtus loquatur.

AVg. tract. 75. Verba hæc generaliter intelligit dicta propter omnes, qui Chriſti ſeruant mandata, quibus ſe in æterna beatitudine manifeſtabit : de hac enim manifeſtatione, quæ fiet in gloria, verbum hoc interpretatur, & eſt expoſitio probabilis, quia doctrina vera eſt. tamen mihi in hoc toto contextu, de tempore poſt reſurrectionem & de hoc ſeculo loqui videtur, & conſentit Cyril. lib. 10. cap. 1. qui tamen manifeſtationem aliter explicat, nempe eam A eſſe quæ fit per doctrinam fidei, non qualemcunque, ſed perfectam, & plenam, qualis viris perfectis ineſt : vt diſtinguat duas cognitiones fidei, aliã rudem, quæ ſimplicibus fit ; aliam perfectam, quæ fit viris, qui in ſanctitate prouecti ſunt, quibus Chriſtus ſe multo magis manifeſtat : quod intelligere oportet non de cognitione ſpeculatiua, quæ etiam in peccatore poteſt eſſe maior, quam in viro perfecto; Sed practica, & quaſi expetimentali, qua Chriſtum hi no-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uerunt, qui viam spiritus experti sunt. certa enim res est de simplici fide non esse intelligenda hæc verba: nam supponit iam se diligi, & mandata sua seruari, ab ijs quibus se manifestabit. Est ergo is iam de numero credentium, de quo dicit, *Manifestabo ei meipsum*. propterea Aug. ad manifestationem gloriæ. Cyril. ad manifestationem perfectiorem, & pleniorem refert. & huic expositioni Cyrilli, consonat præcedens sententia, *In illa die cognoscetis me esse in Patre*. hanc ergo cognitionem significat nunc dum dicit, *manifestabo ei meipsum*. & est etiam probabilis expositio: at quia non dicitur, Manifestabo ei me esse in Patre, & eos in me, vt ante dixerat, sed, *manifestabo ei meipsum*, videtur referendum verbum ad eam manifestationem, de qua dictum est, videbitis me; quam promittit, & declarat communem etiam futuram alijs præter vndecim, qui seruabant mandata eius, & qui à Patre nouo Spiritu dilectionis etiam vt Apostoli diligendi erant. quæ expositio mihi probabilior visa est.

Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?

COMMENTARIVS.

VNus ex discipulis nomine Iudas, non ille, qui Christum tradidit dictus Iscariotes (hic enim Iudas Thadæus frater Iacobi est) audiens verbum hoc (mundus me non videt, vos videbitis) & de se suisque condiscipulis intelligens illa etiam vltima (manifestabo me ipsi) interrogat Christum dicens. *Quid factum est*, id est, quid causæ est, quod te nobis, & non mundo manifestabis; aut quòd nos te videbimus, non autem mundus. Non intelligebat mortis, & resurrectionis mysterium, nec nouerant Christum surgentem amplius in hoc mundo non conuersaturum; sed manifestandum singulari priuilegio, & ipsis, & quibusdam alijs, idcirco ignorans, & nondum callens sensum verborum perfectum, interrogat causam huius distinctionis.

ANNOTATIO XXIV.

Duæ expositiones superiorum verborum.

CHryso. hom. 74. & Euthymius asserunt, discipulum hunc existimasse, hanc manifestationem futuram in somnijs, sicut mortui apparere solent viuis, ideo turbatus, & grauiter id ferens dicit; quę causa est, cur diligentibus, & mandata seruantibus te manifestabis in somnijs, vt mortui solent, & non mundo? id est, consueto more, vt solent homines alijs se manifestare. certe expositio hæc dura videtur. Cyril. lib. 10. cap. 2. aliter exponit, & longe diuersum sensum adfert; ex charitate enim interrogasse affirmat: cum enim audisset hãc cognitionem spiritualem perfectam, promissam esse sanctis, non autem cæteris, quærit, cum venerit pro salute omnium, cur non sit etiam se multis alijs manifestaturus: non enim distinguebat hanc perfectam cognitionẽ, à rudi cognitione simplicis fidei, quæ communis A est multis, & quæ ad salutem sufficit. at nescio, an Iudas tunc tam perfectam habuerit de redemptione futura per Christum cognitionem, quantam Cyrillus asserit habuisse. Mihi facilior, & accommodatior expositio videtur, si eum dicamus ex ignorantia interrogasse. Erat enim nescius Christum post resurrectionem suam in hoc mundo amplius non conuersaturum; sed videndum tantum ab aliquibus, qui illum diligebant: idque ex priuilegio singulari. Existimabat autem mundum totum omnino Christi cognitione priuandum, nullumque fructum consecuturum ab eo, sicut nec à cæteris mortuis; non enim aliud cogitabat, quam illam singularem visionem sibiipsis promissam, idcirco respondet Dominus, quæ sequuntur. *Auctoris sententia.*

Respondit Iesus, & dixit ei, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

COMMENTARIVS.

OPinionem B. Iudę falsam remouet, docens non sic futurum, vt mundus omni ex parte priuetur Christi cognitione, & mortis eius fructu. quamuis enim discipulis, se ma-

se manifestaturus esset visibiliter, & alijs paucis quibusdam, non autem mundo; tamen alter aduentus supererat inuisibilis, & spiritualis per gratiam, & dona Spiritus sancti; quo venturus erat vna cum Patre in eos omnes qui eũ dilexerint, & eius seruauerint sermonem: vt etiam ipsi cognoscant, & participent fructum suæ redemptionis, & in consortium filiorum Dei admittantur. Hic est sensus huius sententiæ; nempe, si quis Christum prædicatum receperit, & sermonem ac doctrinam eius amplexus mente, & affectu fuerit, eum Pater diliget, id est, adoptabitur in numerum filiorum. Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius; & tam Pater quam Filius & Spiritus sanctus venient etiam ad eum per gratiam inhærentem, ratione cuius Deus dicitur esse in homine, & inhabitare in eo. quando igitur hæc gratia datur, Deus ad hominem venire dicitur: Venire enim Deum ad aliquem, est in eo operari, & aliquem effectum facere, non quod in se moueatur, qui omnia replet, & immobilis, ac immutabilis est. dicitur etiam manere, & inhabitare propter continuam operationem in iusto, & habente gratiam Dei: ipse enim Deus est, qui eam conseruat, promouet, & tuetur, & vna cum arbitrio ipsum iuuans cooperatur. *Promissio se omnibus Christum diligentibus communis.* *Deum venire ad hominem quid sit.*

ANNOTATIO XXV.

Duæ explicationes superiorum verborum, traduntur.

CHryso. hom. 74. in superioris sententiæ A expositione perseuerans, præsentem sic connectit, & interpretatur. nempe, cum beatus Iudas intellexisset appariturũ Christum in somnijs sicut apparent mortui, & non more consueto (ita enim interpretatus est, mundo apparere; id est, modo consueto manifestari) Dominus docet, non sic se manifestatum iri, sed spiritualiter, sicut & Pater solet manifestari. Est igitur sensus; ei, qui diligit, & sermonem meum seruat, non vt mortuus in somnijs apparebo, sed vna cum Patre veniam ad eum, & manebo apud eum. Ita etiã Euthymius exponit, sed sicut prior B dura videbatur expositio, & violenta, ita etiam hæc posterior, & eius connexio. Cyril. lib. 10. cap. 3. aliter cõnectit, & exponit; dicit enim quia sanctus Iudas non intellexit verba superiora; *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit, & Pater diliget eum, & manifestabo me ipsum ei*; quibus verbis non negat, imo affirmat mundo, id est, multis hominibus, & Gentibus fidei cognitionẽ esse etiam communicandã: propterea repetit idem, vt hęc sententia non sit alia, sed repetitio eiusdem, quia prior non fuerat intellecta. At difficile est sustinere, hanc esse repetitionem eiusdem sententiæ, cum longe aliud illa contineat; *Manifestabo ei me ipsum*, quam hæc, *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. illud enim ad cognitionem solam refertur; hoc autem plura complectitur vltra cognitionem. Adde, manifestatio apertam, & claram notitiam significat; aduentus autem hic fieri potest, & fit sine clara notitia. Est igitur sententia hæc separata, & ad diuersas relata personas: illa enim ad eos dirigebatur, quibus præter Apostolos Dominus visibiliter apparuit post suam resurrectionem, quos adoptauit Pater ad Euangelium filij: at hæc ad omnes eos refertur, qui post ascensionem in ipsum crediderunt, quibus non apparuit, sicut cum prioribus est factum: tamen inuisibiliter venit ad eos cum tota Trinitate per dona gratiæ infusa eis, in ipsisque habitat: in quo errabat sanctus Iudas existimans, non ad alios venturum Christũ, nisi ad eos, quibus visio promittebatur illa, à qua fere totus mundus exclusus in hoc seculo est. Hic mihi legitimus sensus, & connexio videtur. *Vera interpretatio.*

Qui non diligit me, sermones meos non seruat, & sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me, Patris.

COMMENTARIVS.

SEntentiã superiorẽ confirmat à contrario; dixerat enim, *Qui diligit me, sermonẽ meum seruabit*, contra vero, *qui non diligit me, sermones meos non seruat*. ne quis autem existimaret sine obseruantia sermonum eius, dilectionem esse posse, saltem patris, adiunxit, *Et sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me, Patris*. ac si diceret, qui sermones meos non seruat, non solum non diligit me, sed nec etiam diligit Patrem, quia sermones mei, non mei, id est non mei tantum, sed Patris etiam sunt: sicut ergo non me diligit, ita neq. patrem: fiet ergo, vt nec pater diligat eum, nec ego, nec ad eum venturi simus. Solet Dominus hoc genere locutionum vti aliquando. Ioan. 3. Qui credit in me, non iudicatur, qui non credit, *Nec obedientia nec dilectio Patri exhibetur, si non filio exhibeatur.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

non credit,iam iudicatus est.Qui ergo diligit me, seruat sermonem:qui non diligit, non seruat sermonem.cumque sermo sit etiam Patris,nec diligit Patrem, nec diligetur à Patre,nec Pater,& filius ad eum venient. Hæc verba adiunxit Dominus,vt in vitium,& culpam hominum reijceret, si ad eum non venerint,& fructum eius redemptionis non participauerint:ipse enim pro totius mundi salute venit.Verba autem hæc: *Sermo iste, quem audistis, non est meus,sed Patris,* eundem habēt sensum cum illo Ioan.7.Mea doctrina, non est mea sed eius,qui misit me;ideſt,non est mea solum nec à me,sed Patris etiam,& ab ipso,à quo accepi naturam,& substantiam.

Hæc locutus sum uobis apud vos manens. Paracletus autem Spiritus sanctus,quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.

NE discipuli verba hæc omnia Christi non percipientes, nec sensum perfectè assequentes turbarentur; Dominus eorum omnium intelligētiam perfectam promittit, per Spiritum Sanctum paracletum à Patre dandum in nomine eius, qui omnia ea docturus erat,& quæ obliuioni tradiderant,suggesturus,ac in memoriam reducturus.Dicit ergo,*Hæc locutus sum vobis apud vos manens*. id est, hæc dixi, dum hoc breui tēpore apud vos maneo:propero enim ad patrem; at quia scio vos nō omnia assecutos esse, nō ea de causa turbemini:quia Spiritus Sanctus venturus, docebit vos omnia misteria aduentus mei, & omnium intelligentiam ministrabit,& quæcunque dixi vobis,suggeret,& in memoriam reducet.hoc enim significat verbum,*Suggeret*, vt Cyril.lib.10. cap. 6. & Euthym. & Aug. tract.77.exponunt.Declarat autem nunc,quis sit paracletus alius,quod ante nō fecerat, nempe esse Spiritum Sanctum.Attende dici patrem mittere in nomine Christi Spiritum Sanctum,quia ad exequenda,quæ per Christum facta sunt,mittit. Christus enim redemptionem perfecit hominum, at Spiritus Sanctus venit vt sanctificaret,& doceret,& deniq; ad complementum perduceret.Mittere enim aliquem in nomine alterius, est mittere ad agendum & tractandum negotium illius. Ioan. 5. Ego veni in nomine Patris mei; id est ad tractandū opus & rem patris.Si quis venerit in nomine suo;ideſt ad negotia propria,nō Dei tractanda,ita nunc mittitur Spiritus sanctus in nomine Christi.Attende rursus. Paracletum Spiritū sanctū nominari;quia eos consolabitur,& confortabit.Sanctum vero dici, quia perfectionem sanctitatis operabitur, & vltra hæc docebit. & illustrabit omnia. hæc etiam in fidelibus efficit idem Spiritus sanctus. Obserua etiam, aliquando Patrem, aliquando Filium dici mittere Spiritum sanctum, quia ab vtroque procedit, de qua re inferius copiosior fiet sermo. Illud,*dixero*, Græcè est dixi. Aduerte postremo, multa dixisse Christum, quæ à discipulis intellecta non fuerant, quando dicta sunt: at Spiritu sancto illustrante postea intellexerunt, quod magno consilio factum est; vt hoc facto significaret,exteriorem cuiuscunque prædicationem verbi diuini, non sufficere ad intellectum,& mentem auditorum conuertendam, & trahendam ad assensum,& intelligentiam; nisi interius Spiritu sancto cooperante : quem poterat Christus tunc dare, sed noluit;vt id intelligerent discipuli, verboque,& prædicationi suæ futuræ non tribuerent hominum conuersionem, & fidem;sed Spiritui inuisibiliter docenti.

Mittere alquem in nomine alterius quid sit.

ANNOTATIO XXVI.

Singula superiorum verborum expenduntur.

ALiqua sunt annotanda breuiter. Primum est, illud verbum,*docebit vos omnia*,referendum esse ad ea, quæ ad mysteria aduentus Christi, & doctrinam eius pertinent, & quæ ad Ecclesiæ institutionem, & erectionem necessaria erant:quorum nihil ignorarunt Apostoli post aduentum Spiritus sancti. quo verbo Tertulli. lib.de præscriptionibus aduersus hæreses impugnat blasphemiam illorum, qui non omnia hæc sciuisse Apostolos affirmarunt, Christum reprehendentes, qui minus instructos discipulos miserit. Sed huius blasphemiæ falsitatem verbum hoc redarguit, *docebit vos omnia*:idcirco ad alteram blasphemiam se conuertebant ijdem hæretici,dicentes;si omnia Apostoli sciuerunt, ergo non omnia tradiderunt alijs, sed sibi reseruarunt in quo

in quo etiam Christum insimulabant, quod parum simplices in bono miserit discipulos. quam blasphemiam Act. 20. refutat Paulus dicens. Mundus sum à sanguine omnium;non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consiliū Dei vobis.Secundo est annotandū Cyril.lib.10. cap.6.illud *in nomine meo*,exponere ratione processionis Spiritus sancti per filium;quasi diceret; Pater mittet per me, quia Pater per filium producit Spiritum sanctum. Sed accōmodatior expositio allata est in commentario. Venit enim Spiritus sanctus ea prosequi, quæ Christus perfecit, quod paulo inferius dicitur, de meo accipiet,& annuntiabit vobis.Posset etiam aliter explicari, nempe Spiritum sanctū dictum esse mittendum in nomine Christi,ideſt propter meritū, & iustitiam ipsius, vt diximus superius in illis verbis, *ego rogabo patrem*. Sicut enim petere patrem in nomine Christi, est petere propter eius meritum;ita etiam Patrem mittere Spiritum in nomine eius, est mittere propter eius meritum. Tertio,annotat doctè Augustl.lib. 4. Trini. cap. 20. non esse dictum, quem mittet Pater à me, sicut inferius dicitur;quem ego mittam à Patre. Eo enim auferendi casu insinuatur processio filij à Patre, quem mittam,inquit à Patre,quia filius habet essentiam à Patre, qua simul cū ipso producit Spiritum sanctum:at Pater nō habet esse tiam à filio, ideo dici non potuit, quem mittet Pater à me, sed in nomine meo. Quartò Chrys. hom.74. videtur legere verba huius sentētiæ sic, apud vos manebit Spiritus sanctus; vt illud,*apud vos manens*,cōiungatur paracleto.at Cyril.& reliqui seiungunt à sequenti sententia, & coniungunt præcedenti, vt Christo conueniat,& id series verborum probat: nam dicitur, *Paracletus autem*, quæ particula diuidit sententiam.Legendum ergo est,*Hæc locutus sum apud vos manens.*

Pacem relinquo vobis.

COMMENTARIVS.

POst prædicta omnia Dominus verbis salutandi, quibus recedentes, quos diligunt, solent salutare, discipulos alloquitur. *Pacem*, inquit, *relinquo vobis*. pax hæc est, de qua Paulus ad Philip. 4. dicit, Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra,& intelligentias vestras in Christo Iesu. Continet autem pax hæc, primo amicitiam cum Deo; secundo tranquillitatem animi,& serenitatem in tentationibus,& persecutionibus; tertio mutuam inter ipsosmet concordiam.hæc homines facit fortes in omni periculo,& in omni molestia adhibet consolationem. hanc Dominus relinquit suis,non diuitias, aut temporales possessiones: super omnes enim diuitias huius seculi, pax eminet. Magnum igitur,& singulare suis relinquit Dominus solatium,& quo multum indigebant in hoc seculo, victuri. Verbum, *relinquo*, hæreditatem indicat, vt Cypri. lib. de vnitate Ecclesiæ exponit, vbi legit, pacem dimitto. In lib. autem 3. ad Quirinum cap.3. legit, *remitto*, quod argumento est, eum non habuisse aliquam Latinam certam versionem, sed Græcis vsum esse exemplaribus : quæ varijs verbis prout occurrebat, Latinis idem tamen significantibus vertebat.

Pax Apostolis relicta quid continet.

Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.

NE pacem relinquere eam, quam solent homines dare temporalem, & mundanam censeretur;addit, *pacem meam*, nempe quam ego veni in mundum stabilire, eam do vobis : ne autem eam precari tantum, aut iniungere videretur, sicut nos facimus, dixit, *Do*, nempe ea auctoritate,& potestate,qua auctor sum pacis huius.propterea etiam subiunxit, *non quomodo mundus dat, do vobis*, mundus enim nudis verbis, & aliquando fictis, & quam ipse non habet, nec quæ sua est, dat; at ego non sic, sed cælestem,& meam, non nudis, aut fictis verbis, sed ex corde, & ipso effectu, propriaque auctoritate vobis do.

Christus dat pacem non solo verbo, vt mundus, sed effectu.

Non turbetur cor vestrum, neque formidet.

VErbum relinquendi, & salutatio ipsa recedentis animos discipulorum noua tristitia, & timore affecerat: idcirco Dominus verba hæc adiecit, vt annotat Chryso. homil. 74. Non turbetur tristitia cor vestrum, nec timore corripiamini, salutationem meam iamiam recedentis audientes.

Audistis, quia ego dixi vobis, uado, & uenio ad uos.

Reuocat in memoriā quæ dixerat, vt suos cōsoletur.

PRosequitur consolari turbatos de præsenti recessu, & cum verbis satis conatus sit repellere tristitiam,& timorem;adhibet rationes & argumenta. *Audistis, quia vado, & venio ad*

Universidad de Deusto
Biblioteca

venio ad vos. hebraismus est, id est, recordamini, repetite memoria, quæ paulo ante dixi, me vadere, & venire ad vos, id est, me quidem vadere, sed citissimè, & celerrimè venturum ad vos post resurrectionem. non est ergo, cur turbemini videntes me discedere, si iam audistis, & certi esse debetis, me ocyus reuersurum ad vos. hoc enim dixerat illis verbis, *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos*, & rursus; *Adhuc modicum mundus me non videt, vos autem videbitis*. Hæc sententia probat illum aduentum, illamque visionem esse intelligendam quæ facta est post resurrectionem: nam Christus discipulos de corporali absentia contristatos, sua futura præsentia consolatur.

Nō negat Dominus se ab Apostolis diligi, sed quid dilectio exhibere debeat, proponit.

Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem.

ALterum adhibet argumentum consolationis. Si, inquit, diligeretis me, gaudere potius, quam dolere deberetis, de meo ad Patrem recessu: qui enim diligit, de bono dilecti delectatur, & gaudet: recessus autem iste mihi vtilis admodum est. Attende non negare Dominum discipulos eum diligere; diligebant enim; sed est quidam locutionis modus communis idem significans, ac si dictum esset; si quod dilectio vestra erga me postulabat exhiberetis, gaudendum erat, non dolendum de meo recessu: cum mihi sit valde vtilis, & commodus. Insinuant hæc verba eos potius de proprio malo contristatos esse, & timuisse, quod propriæ dilectionis erga seipsos est.

Quia Pater maior me est.

CAusam, cur dilectio erga eum gaudium de recessu ad Patrem postulet, exponit; quia vado ad Patrem, quia maior me est: id est, vado exaltandus, & glorificandus deposita iam exinanitione, humilitate, ac paupertate mea, completa dispensatione, quam suscepi. Patrem maiorem appellat ratione gloriæ, & maiestatis, in qua semper erat: non enim se exinaniuerat Pater forma serui sumpta in similitudinem hominum peccatorum factus; Christus autem Dei filius ratione humanæ naturæ inglorius, & egenus factus est, quasi leprosus, & percussus à Deo, & nouissimus virorum, vt dicitur Isa. 23. Ire igitur ad Patrem, quia maior est, significat gloriam, & maiestatem dignam filio Dei accipere in ea natura, in qua se depresserat: vt impleatur illud Philip. 2. Propter quod, & Deus exaltauit illū, & donauit illi nomen super omne nomē: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Vtilis igitur valde recessus hic erat Christo, de quo gaudendum erat, non dolendum ijs, qui eum diligebant. Nihil igitur ex his verbis habent Arriani ad probandum filium ratione diuinitatis minorem esse Patre.

Ad Patrem ire, quid hoc loco significet.

ANNOTATIO XXVII.

Quomodo intelligenda sit illa Christi sententia, Pater maior me est.

VOcant in dubium Doctores, qua ratione A hoc in loco dictus sit Pater maior Filio, cum ipse se æqualem Patri esse docuerit Ioan. 5. & Paulus Philipp. 2. Non rapinam, inquit, arbitratus est esse se æqualem Deo. Non sibi hęc verba contradicunt, cū omnia à Spiritu sancto sint, necesse est vtraque esse vera, vt probè argumentatur Grego. Nazia. con. Arrianos orat. 4. Theologica. Inquirendus est igitur modus, quo hæc simul vera esse possint, Primo igitur loco aliqui hæc verba ratione diuinitatis dicta esse censent, vt nomen maioris, non substantiæ inæqualitatem, quæ vna est, sed originem dicat, quia ab ipso Filius est, non autem à filio Pater. Hanc expositionē illustres Doctores sequuntur, inter quos sunt Athana. Ora. 2. con. Arria. vbi probat vnum esse Christum. Basil. lib. 4. con. Eunomi. docens, non esse maiorem Patrem magnitudine, tempore, virtute, sed ratione honoris, id est, ratione originis, quia generat, vt ipse lib. primo contra eundē explicuit. similiter Grego. Nazian. loco citato, vbi non solum ratione diuinitatis propter originem verba hæc intelligenda censet, sed contendit, non debere intelligi ratione humanitatis: non enim esset Deo Patri honorificum comparari creaturæ, dicique maiorem homine. Hilar. etiam inter latinos lib. 9. Trini. dicit Patrem maiorem filio ratione diuinitatis & ratione humanitatis: ratione diuinitatis, propter natiuitatem: & lib. 11. dicit Patrem maiorem filio ratione diuinitatis, auctoritate, id est, propter originem, quia producit. Idem sentit Origen. hom. 2. in diuersos, seu quisquis est auctor illarum homiliarum. Secundo loco Aug. tract. 78. exponit, maiorem esse Patrem filio ratione humanitatis: in illa enim natura maiorem habebat, in qua ibat ad Patrem; at non secundum diuinam, sed secundum humanam recedebat ad patrem.

trem. ratione igitur huius dictū est, Pater maior A me est. Eandem expositionem habet Leo serm. 3. de Penteco. & ante eum, ac ante Aug. tenuit Athana. in disput. con. Arrian. in Cōcil. Niceno: & in disputa. contra eundem coram Probo. Tertio loco Chryso. hom. 74. quamuis affirmet maiorem esse Patrem Filio, etiam vt Deus est, ratione principij, quia principium est filij; tamen hoc in loco exponit, maiorem dici Patrem, ratione opinionis, quia maior habebatur, & reputabatur à discipulis. quam expositionem tenuit etiam Aug. lib. 1. Trini. cap. 9. Chrysostomus autem ita exponit, & connectit hæc verba. Si mi B hi timetis, quod me defendere non possim, neque confiditis me post mortem iterum vos visurum; tamen dū auditis, me ad Patrem vadere lætandū vobis est, quia ad maiorem vado, qui potest omnia molesta dissoluere. hæc Chrys. quæ tamen expositio dura videtur in sensu, & verbis non facile accommodatur: nam cum de vera dilectione loqueretur, quando dixit, Si diligeretis me, gauderetis vtique, necesse est causam veram esse, & non tantum in opinione: erat igitur re vera Pater maior. Quarto loco Cyril. lib. 10. cap. 9. exponit, Christum quidem loqui ratione humanitatis suæ, sed Patrem appellare maiorem ratione maiestatis, & gloriæ collatæ exinanitioni suæ, & humilitati: Filius enim sumpta carne humiliauit se; vadit autem nunc exaltandus, & glorificandus in hac natura suscepta, vt decet Dei filium. quam expositionem secuti sumus in commentario, & ea videtur contextui maxime omnium accommodata.

Auctor sequitur sententiam Cyrilli.

Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis.

COMMENTARIVS.

QVoddam etiam argumentum consolationis hoc est, præter duo superiora, dum causam, cur recessus sui eos præmonuerit, reddit. Estque sensus: Non vos de recessu meo certiores facio, antequam fiat, vt tristitia aliqua, aut timore vos afficiā; vel vt mihi condoleatis, vel vt vobis consulatis, vt solent hi facere qui timent; sed propter fidem vestram, vt cum fuerint facta, quæ ante à me prædicta sunt, credatis, & fidem diuinitatis meæ firmius cōcipiatis. cognoscentes voluntariè à me omnia facta esse, & ex consilio diuino, non casu, non necessitate: gaudendum ergo est vobis in meis verbis, quæ propter vestram in me fidem pronuntiata sunt. Perpende causam, cur à Domino prædicebantur futura, quam etiam repetit cap. 15. cui conforme illud est Ioan. 2. Recordati sunt discipuli, quia hæc dicebat, & crediderunt.

Princeps mundi venisse Ministris, quos in Christum impulit, vt eum comprehendoret.

Iam non multa loquar vobiscum, venit enim princeps mundi huius.

PRædicit etiam aduentum satellitum, & Iudæorum, vt minus turbentur, & in fide stabiles sint. præuisa enim iacula minus feriunt. *Iam*, inquit, *non loquar multa vobiscum*; id est, non supereset tempus plura vobis dicendi; iam enim, *mundi princeps*, id est, Diabolus, Iudæos incitans, & impellens, vt me comprehendant, & occidant, *Venit*. hoc dicit propter cohortem, quæ vt ipsum comprehenderet iam appropinquabat. Ministri enim erant dæmonis, idcirco ipse venire dicitur. Luc. 22. Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. *Venit*, præsentis est temporis, instantem iam, & proximum aduentum significās. In aliquibus Græcis exemplaribus non habetur illud, *huius*. quare autem Diabolus dictus sit mundi princeps, dictum est supra cap. 12.

Innocentiam suā Christus prodit.

Et in me non habet quicquam.

VEnit quidem princeps mundi, & ministri malitiæ cum eo contra me; at nihil habet suum in me; nulla mei culpa patiar; nihil mali in me est, propter quod me iure comprehendant, quia innocens sum, & morti non sum obnoxius propter aliquod meum peccatum. Non habere Diabolum, & ministros eius quicquam in Christo, est in eo nullam fuisse culpam, nec causam, cur iure infligerent ipsi mala, quæ tamen illi intulerunt comprehendentes, male tractantes & occidentes. Ita exponit Aug. lib. 2. de pec cato. mer. & remis. cap. 31. vbi sic, inquit, Qui sine vllo peccato vel originali, vel proprio moriebatur, dixit: venit princeps mundi huius, id est, Diabolus, qui potestatem habet mortis, & in me nihil inueniet, id est, peccati, propter quod homines mori fecit. Eadem est Cyril. libr. 10. cap. 11. & Chrysost. hom. 74. & Hilar. in Psalm. 58. & libr. 9. Trini. & legitima est expositio.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXIIX.

Diuersæ lectiones nihil de veritate propositi sensus minuunt.

AMbro. lib. de fuga seculi. cap. 4. dupliciter legit hæc verba. Vno modo sic. *In me inuenit nihil.* & ita legit Hilar. lib. 9. Trini. quamuis loco verbi, *Inuenit*, dicat, *Habet*, in me habet nihil. Altero modo, *In me non inuenit nihil.* priorem lectionem exponit, ac si dictum esset, nihil inuenit suum, seu quod ipsius est, & ipse agnoscit, nempe peccatum. posteriorem autem in eundem sensum explicat; Non inuenit nihil, A id est, peccatum, quod nihil est. Mihi sensus idē videtur in vtraque lectione, nec est necessariū, vt, *nihil*, accipiatur affirmatim pro peccato; sed non inuenit nihil, idē est, ac nihil inuenit: apud Græcos enim duæ negationes plus negant. Nostra lectio est accommodatior; *In me non habet quicquam*; vt iure valeat in me irruere. Hoc etiā ad discipulorum consolationem magnopere facit, magistri nempe innocentia in morte.

Sed, vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

COMMENTARIVS.

Moritur Christus, quia mortis præceptum habuit à Patre.

SE non propria culpa aut causa comprehendi, & mori dixerat. Nihil, inquit, in me mundi princeps habet. Causam veram mortis nunc exponit. At, inquit, vt mundus cognoscat, me diligere Patrem, & quæ mandauit, promptè me exequi, *Surgite eamus hinc*, in eum locum, in quē venturi sunt hostes, vt me comprehendant, & occidant. quasi diceret; mortem subeo, quia volo, & quia mandatum hoc accepi a Patre, propter cuius dilectionem paratus sum etiam grauissima perpeti: argumentum huius sit, quod me spōte offerā, & eò vadā vbi comprehendendus sum, seu quo inimicos me quærentes scio, venturos. His dictis Dominus surgit, & ad locum, quo Iudas cum cohorte venturus erat, properare incipit.

ANNOTATIO XXIX.

Patres diuersè legunt superiorem sententiam.

COnueniunt expositores verbis his causam A mortis exponi à Domino, nempe dilectionem Patris, à quo moriendi mandatum accepit; tamen varij sunt in huius sententiæ connexione statuenda. Aliqui enim diuidunt, & separant verba illa; *Surgite eamus hinc.* sententiamque perficiunt in illis verbis, *sic facio.* vt sit sensus; *vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi, sic facio.* supplendum est, idcirco comprehendor, & interficior, non culpa aliqua propria. In qua expositione multi sunt Doctores: ita enim exponunt Chrysost. homil. 74. & Cyril. lib. 10. cap. 11. Euthym. etiam, B & præter hos Grego. Nazian. in orat. de amore pauperum, & Ambro. libro de bono mortis cap. 5. qui omnes illa verba separata legunt. *Surgite eamus hinc.* Alij vero sententiam hanc non separant, sed connectunt, vt sit vna cum præcedentibus verbis; vt cognoscat mundus me patrem diligere, & quæ mandauit facere, *Surgite eamus hinc*, ecce me promptum exhibeo, & sponte inimicis offero. Ita exponit August. lib. 2. de pec. mer. & remis. cap. 31. & tract. 79. & ante eum Hilar. lib. 9. de Trini. cuius expositio mihi C legitima vita est propter duo; Prius est, quia nisi hæc verba connectamus superioribus, manet sententia impe. fecta, & necesse est aliquid supplere, vt re vera supplent, qui eam sequuntur expositionem: At cum his verbis adiunctis sententia sit perfecta, & sensus optimus, non video cur nobis supplere liceat. Supplementa enim verborum fiunt, quando ex his, quæ in contextu habentur, oratio non perficitur. Alterum est, quia horum verborum separatorum sensus allati, non videntur accommodati contextui. Greg. Nazian. sic exponit; Vt, inquit, non tantum hortetur Dominus discipulos, sed omnes nos, vt à terrenis abstrahamur, & ad cælestia conuertamur. quem sensum Ambro. lib. de bono mortis. cap. 5. sequitur, & tanquam proprium profert. & Cyril. lib. 10. cap. 12. at hic sensus spiritualis potius est, quam literalis: nam vere surrexit, & locum mutauit. Chryso. autem homil. 75. & Euthymi. sic interpretantur. Dominus videns eos timidos, & trepidos, è loco illo secessit, & in alium, vbi se tutiores esse existimarent, abduxit, vt verba, quæ sequuntur, quietius audirent. Sed profectò, si verba Domini animos eorum ad tranquillitatem non conuerterunt, locus quicunque multo minus proficere poterat, nec Dominus illos in falsam securitatem adduceret, quibus iamiam se comprehendendum significauerat. Alij, vt Cyril. refert, tricamque dicit expositionem esse, exponunt Dominum his verbis eos esse exhortatum, vt ad locum properarent, vbi capiendus erat, vt diuina Patris voluntas impleretur. Et hæc est vera expositio; quamuis nō existimo eos in eu locum se deduci

Diuersi etiam eandem exponunt.

tunc

Quo abierit Christus surgens à mensa.

tunc intellexisse. Iuxta istam intelligentiam accomodatius verba hæc superioribus connectuntur, nempe vt mundus cognoscat, me ex dilectione Patris mortem subire: Surgite, eamus ad locum, vbi sum comprehendendus. Dices, quo abijt Dominus surgens cum discipulis? Aliqui dicunt in eadem mansisse domo, nec locum mutasse, sed verbis hisce promptam voluntatem suā ostendisse: at hoc non est probabile. Vere enim surrexit, & abijt, & ea est propria significatio verborum. Alij respondent, in aliam domus partē tutiorem recessisse: nam iterum multa locutus est, post quæ dicitur. cap. 18. Egressus est trans A torrentem Cedron: veritas tamen est Dominum egressum domo, vbi cœnauerat, versus locum vbi captus est; quia vero distabat ab eo loco, in quo erat, verisimile est, cum esset iam nox, quando solitudo magna in vijs esse solet, partim ambulantem, partim stantem in loco aliquo viæ commodiori, (erat enim campestris via, & extra ciuitatem) hæc, quæ sequuntur, dixisse: quibus perfectis torrentem transiuit, & in hortum, quo frequentius se recipere solebat, peruenit. Hæc & quantum ad sensum, & quantum ad historię veritatem probabiliora videntur.

CAPVT DECIMVM QVINTVM IOANNIS.

IEGo sum vitis vera: & Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat. Iam vos mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis. Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis: vos palmites. qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit; mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint; quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatus est Pater meus; vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego Patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc locutus sum vobis; vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dicam vos seruos: quia seruus nescit quid faciat Dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos: & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat: vt quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Si mundus vos odit: scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis. Non est seruus maior Domino suo. Si me persecuti sunt: & vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt: & vestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus propter nomen meum: quia nesciunt eum, qui misit me. Si non venissem: & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & Patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum. Sed vt adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis. Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

ANNOTATIO I.

Qui sit scopus Parabolæ de Agricola, vite, & palmitibus.

ANtequam ad Parabolæ sequentis explicationem accedamus, duo declaranda sunt, quorum notitia ad eius intelligentiam, & expositionem assequendam necessaria est. Alterum est, quis sit huius parabolæ scopus, seu finis: alterũ est, qua ratione hæc, quæ sequuntur, superioribus connectantur. Quantum igitur ad primum spectat, hac parabola Christus Dominus discipulos suos inducit, vt sibi adhærere fide, & dilectione studeant, in eaque vnione perseuerent; idque eo argumento, & ratione, quia nisi ipsi sic inhæreant, & maneant in eo, non poterunt fructum dignum Deo facere, quem non vulgarem, aut qualemcumque sed vberrimum adferre tenentur, cum à Deo sint dispositi, & formati, vt copiosius, & abundantius fructificent, reiecto, & præciso vno illorum, nempe Iuda. Ad hoc inducitur parabola, de agricola, & vite, & palmitibus, quorũ aliquos agricola resecat à vite, quia inutiles, & infructuosi erant; aliquos vero purgat, vt vberiorem fructum ferant; ferebant quidem prius, & ideo non sunt resecti, sed purgantur, vt copiosius fructificent. Iudas de illorum numero fuit, ideo resectus est; at vndecim purgati sunt, vtpote fructiferi: tenentur ergo fructum abundantiorem producere; non solum autem non abundantiorem, sed nec vllum producent, nisi in Christi fide, & dilectione manserint; sicut palmes nullum facit fructum, nisi in vite manens. Curandum igitur, & omni studio incumbendum illis purgatis est, vt in Christo permaneant. Hic est scopus totius parabolæ; Vbi attentè considerandum est, parabolam multas complecti sententias, sed non omnes esse scopum, & finem parabolæ, sed ordinari ad scopũ: quod exemplo manifestatur: nam sententia vna huius parabolæ est, infructuosos fideles, qui nõ incumbunt dilectionis operibus, & mandatorum obseruantiæ, præcidi à vite. Sententia etiam altera est, purgari iustos, vt amplius, & abundantius fructificent. Tertia est, neminem fructũ facere, nisi in vite manserit, & Christo per fidẽ inhæserit: tamen non omnes hæ scopus sunt, in quem parabola tendit, nec ad quem significandum dirigitur; sed ea tantum, nempe necessarium esse Christo inhærere fide, & dilectione, vt fructus afferatur. Doctores ergo Sacri aliquando vtuntur hac parabola propter sententias in ea contentas, vt fecerunt Basil. homil. 5. hexamer. Ambro. Epist. 84. Greg. lib. 7. Epist. 32. tamen non propterea senserunt, nec affirmarunt eas esse scopum: parabola enim hæc, primo & principaliter propter discipulos est introducta; secundario in ipsis, omnibus fidelibus generalis doctrina traditur. Et sic intelligendus est Cyril. lib. 10. cap. 14. qui generaliter de omnibus fidelibus parabolam exponit, non tamen id est, quod præcipue, & primo Dominus intendebat. Hic est scopus parabolæ huius, qui in explicatione ipsa multo magis declarabitur. Quantum ad secundum scilicet connexionem attinet, respondeo hanc sententiam recte copulari superioribus; iam enim significato Christi discessu, & ipso iter iam capiente ad mortem, recte monent, ne propter discessum hunc ipsi ab ea fide, & dilectione, qua eum prosecuti erant, separentur, sed firmius, & tenacius ipsi copulentur. Sic enim amici iam discedentes solent suis charis iniungere, ne absentia obliuionem inducat, sed potius viua memoria conseruetur.

Quomodo sequentia præcedentibus connectantur.

Non singula Parabolæ sententiæ pro scopo habenda sunt.

Ego sum vitis vera.

COMMENTARIVS.

Quid nomine veræ vitis, sit intelligendũ.

PEr similitudinem, non per substantiam Christus. *Vitis*, sicut & leo, & agnus dicitur. Confert se Dominus viti, & veræ viti, veram vitem dicimus propter duo; vnum est, vt à falsis

vt à falsis vitibus, & quæ apparent, sed re vera non sunt, distinguamus: vt enim aurum verum, argentum verum appellamus, quod naturam veram auri, & argenti habet, & non tantum similitudinem quandam, sicut aliqua, quæ similia sunt auro & argento, quæ dicimus falsa; ita etiam vitem veram vocamus, quæ naturam habet vitis. Sunt enim falsæ vites & apparentes, quæ naturam vitis non habent, Christus igitur se viti veræ comparat, non illis falsis & apparentibus; non quod sit ipse per naturam vitis, sed quod sit similis viti veræ. Alterum est, vt à vite infructifera, & quę fructus legitimos non reddit, se discernat: verum enim etiam dicimus, quod fidele & verax est: verus amicus est, qui quando oportet, vt amicum decet, se exhibet in opere: arbores dicimus infideles, quæ fructus non reddunt speratos; sic fallax & mendax vitis est, quæ etiamsi per naturam vitis sit, fructum optatum non reddit agricolæ: vera autem, quæ fructum expectatum profert. Verbum Hebræum, אמן vtrumque significat, & verum & fidele: similiter & Latinum, & Græcum; & tali viti se confert Dominus, quæ vera est, quia veram habet naturam vitis, & quæ fidelis est, quæ fructus suo tempore debitos facit. Recte autem tali viti confertur; cum ipse verus Christus, non falsus sit, qualem se aliqui finxerunt. ipse verum fructum, & promissum nostræ salutis produxit. de qua vite prædictum est ab ipsa diuina sapientia, qui Christus est: Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, & flores mei, fructus honoris, & honestatis. ex quibus verbis, cur viti conferatur, deducimus causam, nempe Primo propter fructuum copiam: est enim fœcundissima inter omnes plantas, quod & Dauid Psal. 127. significauit dicens; Vxor tua sicut vitis abundans. Secundo, propter suauitatem fructus; est enim dulcissimus, & suauissimus. Tertio, propter vinum, quod ex eius fructu conficitur, quod lætificat cor, multosque parit effectus similes Christi aduentus fructibus. Quarto etiam, quia inter omnes plantas maxime ramos diffundit, & expandit, vt considerata trunci quantitate, mirum in modum palmites extendat, in quo Ecclesiæ extensio significatur: de qua Psal. 80. in figura illius populi dictum est, Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius. Qua ratione granum sinapis comparatur, quod a principio paruum, in magnam postea excrescit arborem. Quinto, vt vinum illud sacratissimum insinuaret: futurum enim erat, vt sanguinem suum sub vini specie nobis daret, sicut iam discipulis dederat. Est autem Græcus articulus geminus, illa vitis, illa vera, vt eximiæ & excellenti cuidã viti se conferri significet: hi enim articuli aliquando excellentiam indicant, quod Hebræi faciunt per litteram ה he, quasi diceret, sum similis viti, quantum ad naturam, perfectæ, & quantum ad fructus, copiosissimæ. Cætera in annotatione inuenies.

Quare Christus vera vitis se comparet.

Ezech. 24.

ANNOTATIO II.

Dominus Christus vratione humanitatis viti conferetur.

ALiqua in verbis superioribus annotanda sunt, Vnum est, Christum Dei filium viti conferri ratione humanæ naturæ assumptæ; vnde recte Hilari. libr. 9. de Trinit. his verbis mysterium assumptæ carnis insinuari docet, affirmans, idcirco carnem sumpsisse, & tanquam vitem factum esse Dei filium, vt nos tanquam palmites ei inhærere possemus: nisi enim viti similis factus esset, nemo hominum ipsi vniri, & coniungi posset: dum autem nostram induit naturam, nos sibi tanquam palmites per fidem copulauit. In hoc autem errabat Arius, vt docet Athanas. in disputatione contra eum in Concilio Niceno, qui Christum ratione diuinitatis viti collatum asserebat, vt ex hoc Patri inæqualem & inferiorem deduceret, vt paulo post dicemus; at deceptus est: vitis enim propter carnem assumptam dictus est, in qua natura cum hominibus communicat, & ipsi palmites eius sunt. eandem enim naturam vitis, & palmites habent. Quando autem audis Christum ratione naturæ assumptæ dici vitem, ne excludas personam ipsius: nã Dei filius est, qui in natura nostra viti est similis; sed similis viti non esset, nisi qui in ea natura est, Dei filius esset: sicut mortuus est vt homo; at mors eius non esset salutis nostræ remedium, nisi ille homo qui mortuus est, filius Dei esset. Totus ergo Christus filius Dei & homo, viti similis est: sed causa, & ratio, propter quam viti similis est, natura humana est: tamen natura humana virtutem non haberet producendi palmites, & tales fructus, nisi in ea esset diuinitas. Sic intelligendus est Cyril. lib. 10. cap. 13. asserens ratione diuinitatis vitem esse Christum. Hanc doctrinã doctis, & breuibus verbis exponit Aug. tract. 81. Quamuis, inquit, Christus vitis non esset, nisi

Universidad de Deusto
Biblioteca

homo esset, tamen istam gratiam palmitibus nō praberet, nisi Deus esset.

Christus dum viti se compa rat, mortem suam indicat.

Secundo annotandum est, multas esse similitudines inter vitem & Christum, quarum aliquas exponit Athanas. loco citato, & in commentario, quæ visa sunt accommodata, attulimus: tamen propria causa, cur viti nunc se comparet, & inter alias arbores vitis etiam similitudinē elegerit, ea est; vt mortem & passionem suā significet: in prophetis enim passio eius in vite prædicta est. Gen. 49 Ligans ad vitem pullum suum, lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Isa. 63. Torcular calcaui solus. quando igitur nunc vitis similitudinem adfert, mortem & passionem imminentem indicat. rursus; vt purgationem Apostolorum significaret; non enim est arbor, cuius putationi ita incumbat agricola, sicut est vitis.

Doctores diuersè explicāt, cur Christus dicatur vera vitis.

Tertio annotandum est, veram vitem aliter ab alijs exponi. Euthy. duas adducit causas, seu interpretationes, cur vera dicatur. Vna est, vt idē sit vera, quod eximia, incorruptibilis, & spiritualis vitis. sed hæc interpretatio à similitudine recedit; sic enim non diceretur vitis per similitudinem, sed per essentiam: formalis enim locutio hæc est: ego sum vitis incorruptibilis, & spiritualis: alteram causam adducit, vt vera dicatur ab effectu; vitis vera, quæ producit veritatem. sed neque hæc interpretatio admodum probanda est: nam veritas ad vitem materialem referri debet, vt Christus similis sit materiali viti, quæ vera vitis est. Aug. tract. 80. veram dicit vitem, quę à falsa distinguitur, iuxta illud Ier. 2. Ego te plantaui vineam electam; quomodo conuersa est in pranum vitis aliena? Hoc recte dicitur; tamen non est completa ratio similitudinis, quam in commentario exposuimus. Aliqui recentiorum, veram vitem dici asserunt, vt referatur veritas ad similitudinem, sitque sensus; Ego verè similis sum viti, & eius proprietates in me habent similitudinem. Sed huic interpretationi obstat articulus Græcus adiunctus illi voci; vera; Ego sum illa vitis, illa vera; propterea probabiliora sunt exposita in commentario.

Et Pater meus agricola est.

COMMENTARIVS.

ALtera pars parabolæ hæc est, Patrem agricolam esse. Sæpe annotauimus, quæ diuinitatis suæ sunt, Christum sæpe Patri tribuere, vt talia opera diuinitatis esse explicatius significet: & propter alias causas superius expositas. Est etiam Pater per similitudinem, & metaphorice dictus agricola, cuius similitudo in sequentibus exponitur verbis.

ANNOTATIO III.

Arij hæresis reijcitur.

EX hisce duabus parabolæ sententijs Arius contra veritatem catholicam argumentabatur, probare contendens filium alterius esse substantiæ inferioris à Patre; dicebat enim, Vitis, & agricola non sunt eiusdem substantiæ; ergo nec filius, & Pater: ille enim viti, hic agricolæ confertur. Huius argumentationis meminerunt Athanas. in disputa. con. eum. in Concilio Nicæno. Basil. lib. 4. con. Eunomium: Ambro. lib. 4. de fide cap. 7. & Cyril. lib. 12. cap. 13. & omnes hi argumentum in ipsum ex eadem parabola retorquent: nam sequitur; ego sum vitis, & vos palmites: si licet sic argumentari, cum palmites sint eiusdem substantiæ cum vite, erunt ergo Apostoli eiusdem substantiæ cum Christo, vt Deus est, quod quidem Arius negabat. Vana igitur est ipsius collectio: nam parabola non probat aliud præter id, ad quod significandum inducta est: non autem posita est vt significet, qualis sit Filij; aut Patris substātia sed, vti diximus, vt ostēdat discipulos purgandos esse, sicut agricola solet palmites vitis purgare. quod autem vitis sit alterius substantiæ ab agricola, ad sensum propositum non facit. Adde, cum in parabolis similitudo requiratur, sæpe maiora minoribus comparantur; non quod minora sint, sed quod per illa minora melius exprimantur: Christus enim agno comparatur, & reges arietibus, qui agno maiores sunt; non tamen inde sequitur reges esse superiores Christo; id enim tantum ex parabola petendum est, ad quod significandum est proposita. Hęc dixerim, quia etiamsi Christus, vt Deus est, viti conferretur, non inde sequeretur, minorem esse Patre. at Athana. Basil. & Ambro. Christū vt homo est, viti collatū affirmant, quod verū est, vt in annotatione præcedenti exposuimus.

Omnem

Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem, qui fert fructum, purgabit eum, vt plus fructus adferat.

COMMENTARIVS.

In quo consistat vis parabolæ declaratur.

SIgnificationem parabolæ exponit, & breuibus verbis multa concludit: nam sensus integer hic est; Ego sum vitis, & Pater meus agricola est; vos autem, & omnes, qui in me credunt, palmites sunt: sicut igitur agricola solet in vite aliquos resecare palmites, eos nempe, qui cum viti inhæserint, nullos adferant fructus: alios vero, qui fructum faciunt purgat aliqua rescindendo superuacanea, vt vberiores fructus ferant; sic Pater meus faciet: aliquos enim ex his, qui mihi exterius adhęrent, & nomen meū profitentur, tollet, & resecabit à me, quia inutiles, & infrugiferi sunt; alios vero purgabit, vt fructus maiores producant. Priora hæc verba generaliter quidem dicta sunt, tamen peculiari ratione propter Iudam, qui cum palmes esset Christi, inutilis, & infrugifer erat: Christi disciplina abutens; idcirco resecatus est à Deo iusto: nam Apostolatu priuatus, abijt ad locum suum æternæ damnationis, à Christo solutus, & separatus. Quo verbo discipulos in timore continet, vt fructificare in ipso procurent; & simul consolatur docens proditionem Iudæ ex ipsius vitio prouenisse, Dei iudicio iusto reprobati. Posteriora etiam verba sunt generaliter dicta; nam iustos Deus purgat, vt plus fructus adferant; tamen particulari ratione propter vndecim discipulos sunt posita. Est enim, vti dixi, parabola propter discipulos præcipue inducta, quamuis etiā generaliter ad fideles extendatur: quorum aliquos Dominus resecat, vt inutiles & infrugiferos, qui cum fidem habeant, operibus carent, nec digna fide opera faciunt: resecat autem aliquos in hoc seculo, dū permittit in hæreses labi, & ab Ecclesia & Christo separari; omnes tamen tandem resecabit in altero seculo: quos enim sine operibus in iudicio post mortem repererit: à se, & à Christo in æternum excludet. Si autem infrugiferi palmites resecantur, perpende quāto magis nociui, & pernicioſi. Alios vero purgat, nempe eos, qui fidei fructus faciunt: purgat autem aliqua inutilia resecando, & imperfectiones, quæ impedimento sunt iustis, ne plus proficiant, remouendo, vt in annotatione explicabitur: hæc semper fiunt à Deo in palmitibus Christi, tamen primo facta sunt in Apostolis, quorum vnus ablatus, & resectus, alij vndecim purgati sunt. Et attende illud verbum, *In me non ferentem fructum tollet*. insinuat enim iustitiam Dei, qua tollitur, cum in me, id est, in tanta, & tam fœcunda vite positus, fructum non faciat, quod quidem Iudam dignissimum omni pœna reddidit. Cætera in annotationibus tribus sequentibus inquiras.

Dominus in modum Agricolæ nonnullos resecat, alios vero palmites purgat.

ANNOTATIO IV.

Verba textus expenduntur.

PRincipio aliqua sunt quantum ad verba confideranda. primum est hanc locutionem esse hebraismum quendam; solent enim frequenter Hebræi vltra regimen verbi adiungere affixa, & relatiua, quod Græcus, & Latinus sermo non patitur. nam Latinus diceret: *Omnem palmitem non ferentem fructum tollet*, nec adderet, *eum*, similiter; *omnem qui fert fructum, purgabit*, non adiūgeret, *eum*; at Hebræis id est familiare, quod & Hispanus, & Italus sermo admittit. Alterum est, Græca nostra exemplaria habere verba præsentis temporis, *tollit eum*, & *purgat eum*, & Euthymi. & Theophy. ita legunt: at Chrysost. hom. 75. de futuro exponit: quod argumento est eum legisse exemplaria, in quibus verbum erat futuri. Quantum autem ad sensum pertinet, parum refert: nam sunt verba ista indefinitè posita quæ ad omne tempus referuntur. Solemus enim dicere; Pastor custodit oues suas, & custodiet oues, non quod tempus præsens, aut futurum determinemus; sed indefinita est locutio, quæ omni tempori accommodatur. Tertium est, multa alia esse agricolæ officia, quę vere Deo per similitudinem conuenire possunt: ex quibus illud vnum est, agricolam vitem plantare quod vere Pater etiam fecit, quando mittens filium suum in mundum hominem fecit; tamen, quandoquidem parabola non ad hoc docendum inducta est, prætermittitur à Domino: Ea enim in parabolis inquirenda & prosequenda sunt, quæ faciunt

Alia agricolæ munera, quæ Deo per similitudinem conueniunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ciunt ad id exprimendum, propter quod parabola allata est: cætera quamuis similia inuenian tur, relinquenda sunt, quod & Dominus fecit, quia solum intendebat inducere discipulos; vt fructus vberiores in ipso facerent, vti in principio diximus, ad quem scopum parum hæc vel aliæ similitudines faciebant. Quartum est, quando Patrem agricolæ comparat, & tollentem ac purgantem introducit, non excludit se vt Deus est: communia enim sunt opera Trinitatis; tamē vti sæpe diximus, quæ diuinitatis sunt, Patri frequenter tribuit Dominus, vt se esse personam à Patre distinctam, qui carnem assumpsit, esseque filium Dei ostendat. Hæc quantum ad verba dicta sint.

ANNOTATIO V.

Quomode resectio palmitum à vite sit intelligenda.

DIscutiendum supereſt, quæ sint purgatio, & ablatio agricolæ ratione palmitum. Et quidem de ablatione minor est difficultas: tollit enim Deus aliquos fideles, quia cum multo tempore expectatos fructus non faciant, sed male viuant, fide Christi & donis ipsius abutentes, permittit eos labi in hæreses, per quas ab Ecclesia præscindantur, & tollantur à vite; aut damnat æterna morte, per quam perpetuo à Christo resecantur: Resectio autem est, per quam aufertur donum id, quo Christo vt viti inhærebant: & sic resecti, igni traduntur, aut extra Ecclesiam ejciuntur. Cyril. lib. 10. cap. 23. resectionem exponit, per quam æterno igni traduntur: potest etiam aliquando hæc resectio fieri, antequam igni tradantur, nempe in hoc seculo, vti diximus quando fidei ligamen rumpitur: tamen integra, & perfecta resectio fit, quando iudicio æternæ damnationis separantur. De illa quæ in hoc seculo accidit, pronunciauit Paulus. 1. Timo. 1. illud. Milites in illis bonam militiā, habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt. naufragium appellat, quod Dominus ablationē dicit. posteriorem parabola illius ficus Luc. 13. significauit, quæ expectata diu, cum fructus non fecisset, iussa est abscindi. Iudas traditor à discipulorum numero prius ablatus, postea æternæ damnationis iudicio resectus est.

Qua sit palmitum purgatio, & quomodo fiat.

At difficultas de purgatione maior est, nempe, qua ratione Apostoli sint purgati, & iusti etiam in hoc seculo purgentur. In cuius rei explicationem aduerte, in purgatione, duo inesse; vnum est id, à quo purgatur: vt enim palmes, quando purgatur, à vite non præscinditur, tamen aliquæ particulæ superuacaneæ ipsius resecantur; sic in iusto sunt aliqua, quæ remouentur velut superuacanea, & quæ impedicbant, ne maiores fructus faceret; & hæc sunt, à quibus purgatur. alterum est, falx seu instrumentum aliud, quo inutilia resecantur à palmite. Hoc supposito, si de purgatione in generali, quam Dominus cum suis iustis & fidelibus exercet, loquamur, dico multa esse huiusmodi superuacanea. aliqua enim ad intellectum, aliqua ad affectum, aliqua ad res pertinent exteriores. Resecat enim Deus à iustis, quantum ad intellectum, multas ignorantias particulares, vanas cogitationes, inutiles mentis distractiones; quantum ad affectum, vanas cupiditates, nimias & supra mensuram solicitudines, desideria praua, & quæ ad perniciem conducere hominem possent; quantum ad exteriora, resecat aliquando possessiones, amicos, filios, ea quæ chara sunt, quæ detinent iustum, ne in via Domini progressus faciat eximios: denique ea omnia, quæ impedimento sunt iusto, ne fructus abundantes faciat, è quibus interdum Dominus pro suo beneplacito plura aut pauciora resecat. Falx autem, & instrumentum non est vnum, sed Dominus aliquando docendo & illustrando mentem, id facit; aliquando terrore incusso, aliquando tribulationibus & tentationibus & persecutionibus permissis; aliquando desiderio infuso rerum cælestiū, breuiter mille modis, & vijs Dominus suos purgat palmites, vt plus fructus adferant. Nunquam enim in hoc seculo materia resecandi deest. Si autem de discipulis hæc intelligamus, Iudas ablatus est; vndecim autem discipuli purgati sunt, non quidem omni ex parte; cum in hoc seculo purgatio non perficiatur, sed purgati sunt ab ignorantia quadam. Nam Petrus nesciebat, quo Christus vaderet; Thomas ignorabat viam; Iudas alter Patrem videre quærebat. has ignorantias resecuit Dominus. purgati sunt etiam à vana quadam confidentia: nam Petro eorum primo dictum est; Ter me negabis. purgati sunt à carnali quodam affectu, quia nimium intenti & addicti erant præsentiæ sensibili Christi semper ea frui cupientes: Iam autem audiunt Dominum abire ad Patrem, eosque remansuros. purgantur à pusillanimitate, qua recedente Christo, iam fere de sua salute desperabant. multæ aliæ erant imperfectiones, quas Dominus à suis discipulis resecuit hac nocte cœnæ, vt verum sit, vnum abscisum à vite, alios tanquam palmites purgatos à multis superuacaneis, quæ fructum spiritus impediebant. Falx ista statim à Domino exponitur, *propter sermonem*, inquit, *meum*, illustrati enim, admoniti, & reprehensi, afflicti dolore, & mœsti tia sunt. increpatione ergo, instructione, illustratione, castigatione, quæ dolore, & mœstitia de re cessu fit, purgati sunt. Vna ergo falx fuit, nempe sermo Christi; sed purgatio multis modis perfecta est. Hinc fit, vt quando Doctores purgationem hanc Apostolorum exposuerunt afflictiones & tribulationes, vt exponit Cyri. lib. 10. cap. 14. & Euthy. & alij, intelligendi sint ab eis fuisse purgatos, sed non solis: quod doctè insinuauit Chryso. ho. 75. vnico verbo; exponēs enim illud *purgabit eum*, dicit; incitabit ad virtutis viā; incitare

Discipuli Christi quomodo purgati fuerunt.

De falce qua suos palmites Dominus purgat.

tare autem multis fit modis, vti diximus. sequitur etiam non hic sermonem esse de purgatione, quæ fit à peccato mortali, & ab his per quæ homo à Deo separatur: nam Dominus loquitur de iustis, qui fructum afferunt; purgantur autem, vt plus afferant. quod recte intellexit Greg. lib. 7. Epist. 32 quamuis de purgatione, quæ fit flagello exposuerit. Vnde non videtur probanda expositio Cyrilli lib. 10. cap. 14. quam secundo loco adfert, Iudæos incredulos esse hos resectos, & ablatos, qui vero crediderunt ex Iudeis & Gentibus esse purgatos; Iudæos quidem à lege, Gentes vero ab idolatria. Verum hoc est, sed non facit ad propositum Domini in hac parabola, quæ præcipue propter duodecim discipulos introducta est: vti sæpe diximus, & adhuc in sequentibus notius, & manifestius fiet.

ANNOTATIO VI.

Fides sine operibus non sufficit ad salutem.

EX præcedenti Domini sententia manifeste conuincitur antiqua hæresis, quam nostro tempore aliqui suscitarunt; nempe fidem solam ad salutem sufficere; nec eam esse posse sine operibus. Fuit hæc olim hæresis antiqua Eunomij, vt refert Aug. lib. de hæresibus cap. 59. quamuis aliquanto diuersa. affirmauit enim fidem sufficere ad salutem, quamuis mala opera adessent: at nostri temporis hæretici sufficere fidem ad salutem asserunt; negant tamē sine bonis operibus esse posse. At vtrunque errorem Domini verbum conuincit. Ecce palmes inhæret viti, & infructuosus est, ac resecatur: si palmes est & inhæret, ergo fidem habet: non enim adhærere, seu vniri viti posset, nisi fidem haberet: nec resecaretur, nisi vnitus esset viti, & tamen cum palmes sit, sine fructu reperitur, & tollitur; igitur & fides sine opere esse potest, sed ad salutem insufficiens est. Quod etiam iam à multis annorum centurijs annotauit Cyril. lib. 10. cap. 14. hunc eundem locum exponens, & eandem rem animaduertens. Optimè igitur Basil. hom. 5. hexamer. hanc etiam parabolam exponens, per fidem dicit fieri palmites, inserique Ecclesię, ad copiosos autem faciendos fructus inuitari, ne ob inutilitatem damnati, igni tradantur. Conuincitur etiam error Begardorum, & Beghinarū damnatus à Clemente Clement. ad nostrum, de Hæret. negabant enim iustum, cum ad statum venerit perfectionis, amplius teneri opera facere; at Dominus contrarium docet: qui enim fructum afferunt, purgantur vt plures faciant: palmes enim, dum in vite est, fructificare debet, dum tempus est: est autem tempus, dum fide in hoc seculo viti inhæret: fides est, donec ad visionem patriæ perueniatur. Multis testimonijs alijs hæreses eædem conuincuntur; tamen id præter institutum nostrum est, sufficiat locum præsentem annotasse.

Contra Begardos & Beguinos.

Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.

COMMENTARIVS.

POsita diuisione palmitum, in resectos propter inutilitatem & sterilitatem, & in purgatos, vt vberiorem fructum adferant: Discipulos vndecim, iam Iuda separato ab eorum numero, dicit esse eos qui purgati sunt: ac si dicat; Vos fructum afferebatis in me, ideo non estis ablati, sed purgati a Patre, vt vberius fructificetis. estis autem purgati, propter sermonem meum, quem vobis sum locutus. In Græco codice hæc sententia manifestior est: habetur enim idem verbum, ac si latinè diceremus: Omnem palmitem in me ferentem fructum purgabit, vt plus fructus afferat, vos purgati estis. Sic enim clarior est sensus; cum de eadem purgatione, quæ facta à Patre, qui agricola est, hæc verba procedant. Dicit autem purgatos esse per ipsius sermonem per quem non totam Christi doctrinam, quam mundo prædicauit, intelligere oporter; sed præcedentem sermonem: idcirco limitauit, *quem locutus sum vobis*. sermo iste corda discipulorum iam in Christo fructū ferentia, & per gratiam & dilectionem ac fidem vnita, purgauit, vt plus afferrent fructus: purgauit autem à multis imperfectionibus, tum illustrando & docendo, tum increpando, & admonendo, tum instruendo, tum demum affligendo: nam dolore, & timore eos affecit, quibus eorum fides aucta est, & dilectio feruentior, & spes robustior est effecta, quam autem efficax sit sermo Christi ad purgandum, & resecandum imperfectionem, docet Paulus ad Hebr. 4. Viuus, inquit, est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, compagum quoque ac medullarum.

Multis modis discipulos suos Dominus purgauit.

ANNOTATIO VII.

De quo sermone dicat Christus quod suos Apostolos mūdos effecerit.

DE hac purgatione Discipulorum annotatione quinta egimus, ostendentes non esse per solam tribulationem, & afflictionem factam, sed alijs etiam vijs, & modis ex vnico ser-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tione procedentibus. At nunc, quis hic sermo A
sit, considerandum est Cyril. lib. 10. cap. 15. to-
tam doctrinam Euangelicam interpretatur, quã
à principio vocationis habuerunt, per quam à
mundi fœditate separati sunt, ab animoque eo-
rum, vanæ Iudæorum obseruationes ejectæ: qui
ergo purgari voluerint, discipulos sequantur; sic
enim excussa ex animo prima immunditia, per fi-
dem ac charitatem, tanquam palmites Christo
inhærebunt. Ita Cyrillus exponit. Sed expositio
non mihi videtur accommodari posse verbis. Do
minus enim de ea locutus est purgatione, quæ fit
palmitibus iam existentibus, & fructum feren- B
tibus; fit autem, vt plus afferant fructus. Tota au
tem Christi à principio doctrina, per quam di-
scipuli vocati sunt ad fidem, & dilectionem; eos
fecit palmites, vt in vite inhærerent, & fructifi-
carent: at purgatio præsens facta est, post quam
iam viti adhærebant, & fructus producebant.
Sermo igitur hic, non tota doctrina Euangelica
Christi à principio tradita, sed particularis sermo
post cœnam habitus intelligendus est, per quem
ab imperfectionibus multis, vti dictum est, pur-
gati sunt. id quod satis verba ipsa indicant, &
probant: nam dicit, *quem locutus sum vobis*, si- C
gnificans particularem sermonem ad illos habi-
tum, non autem totam doctrinam Christi, quæ
tradita fuit omnibus. Ioan. 18. Ego palam locu-
tus sum mundo; locutus sum in Synagogis, &
templo, quo omnes Iudæi conueniunt. sicut igi-
tur particularis est hæc purgatio, ita & sermo.
Per quam expositionem facile soluitur difficul-
tas, quam proponit Aug. tract. 80. inquit enim;
Cum per baptismum mundati sint, quare sermo
ni tribuit munditiem? Respondet, in sermone etiã
intelligendum esse baptismum, qui sine verbo,
& sermone non perficitur. Sed non est necessaria
hæc responsio, cum difficultas locum nõ habeat:
non enim de quacunque purgatione, & mundi-
cie hic loquitur; fateor quidem mundatos per
baptismũ, per fidem, per eucharistiam etiam, at
supererant imperfectiones superius dictæ, à qui-
bus hic sermo eos purificauit, vt perfectiores, &
mente, & affectu robustioresque fierent: sicut &
iusti modo baptizati sunt, credunt, diligunt, eu-
charistia nutriuntur; tamen à Deo sæpe purgan-
tur, & illuminatione, et tribulatione, & alijs mo-
dis, quibus suos Dominus ad virtutis viam ma-
gno conatu percurrendam solet incitare, eisque
calcaria addere. Et hic est verus sensus huius pa-
rabolæ. Aliud præter hoc occurrit hoc in loco
annotandum, nempe. Cyril. lib. 10. cap. 15. &
Chryso. hom. 75. verba hæc sic exponere. Mundi
estis propter sermonem meum; idest, ego vos
mundaui, & purgaui, & quod prius Patri dede-
rat vt agricolæ, sibi etiam tribuit; vt se vnum
cum patre Deum significet. Hæc doctrina vera
est, filium vna cum Patre purgare, & tollere, vt
Deus est; tamen non videtur necessarium sic ex-
ponere; sed accommodatior est sensus, si in ea-
dem similitudine perseueret, vt sit sensus; Iam
vos purgati estis, nempe à Patre meo, qui agrico-
la est, quosdam palmites tollens, quosdam pur-
gans: purgati autem estis per meum sermonem;
id est, vsus est Pater sermone meo, vt falce, ad
vos purgandum. Vt homo enim nunc loquitur
Christus, sicut vt homo vitis erat. Multum au-
tem commendatur purgatio ab auctore, & in-
strumento: facta enim est à Patre, sermone vni-
geniti filij.

*Quorsum Christus ser-
monis sui tri-
buit mundi-
tiem, quã per
baptismũ ha-
buerunt Apo-
stoli.*

*Alia Cyrilli
& Chrysost.
explicatio re-
fellitur.*

Manete in me, & ego in vobis.

COMMENTARIVS.

HÆc est conclusio Parabolæ, *Manete in me, & ego in vobis.* ac si diceret; cum igitur sitis purgati, vt plus fructus afferatis; perseuerate, & in id vnum incumbite, vt vos in me fide, & dilectione permaneatis, ego verò per gratiam, & spiritum meum in vobis ma-
nebo: aliter enim non poteritis fructificare, nec fructum hunc adferre, propter quem à Patre estis purgati. Hoc in sequentibus exprimit. Obijcies, qua ratione præcipit disci-
pulis, vt ipse maneat in eis, ego inquit in vobis, Respondeo, hoc eis præcipi, quia opera, & studium eorum necessarium erat, vt maneret Christus in ipsis. Vt sit sensus: adhibete om-
ne vestrum studium, vt ego in vobis maneam. simile est illud Pauli ad Titum. 2. Nemo te contemnat. videbatur enim hoc alijs præcipiendum, non autem Tito, sed per hoc significat, non debere eum se alijs contemptibilem facere, nec ea efficere, propter quæ contem-
neretur; ita nunc præcipit Dominus, *Manete in me, & ego in vobis.* id est, ea omnia agite, vt hæc vnio permaneat, & perseuerer, vestri mecum, & mei vobiscum. Euthymi. exponit manete in me, & ego manebo vobiscum. sed hæc expositio non est accommoda sensui parabolæ. Dominus enim eos exhortatur ad vnionem perfectam secum, quæ ex vtra-
que parte perficitur.

*Apostolis quã-
modo præcipi-
tur vt Chri-
stus maneat
in eis.*

ANNO-

ANNOTATIO VIII.

*Duobus modis
contingit ho-
minem in Chri
sto manere.*

MAnere in Christo non vno modo contin- A
git, sicut palmites non vno modo in vite
manent: quidam enim infrugiferi, quidam fru-
giferi sunt. Manent in Christo fideles peccato-
res per fidem, sed vt palmites infrugiferi; manẽt
iusti per fidem, & dilectionem, vt palmites fœ-
cundi: qui manet in Christo modo priori, in eo
Christus non manet; qui autem manet modo po
steriori, in eo etiam manet Christus. Vt igitur
exprimeret, ad quam mansionem suos exhorta-
retur, dixit; *Manete in me, & ego in vobis*, & pau
lo inferius, *qui manet in me, & ego in eo.* Alijs au
tem in locis scriptura de mansione absolute lo-
quens, eam intelligit, quæ perfecta est, per quã
homo in Christo, & Christus in homine manet.
1. Ioan. 2. Qui dicit, se in ipso manere, debet sic
ut ipse ambulauit, & ipse ambulare. & 1. Ioan.
3. Omnis, qui in eo manet, non peccat. Vtro-
que autem modo verbum manendi, quandam
perseuerantiam indicat.

Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, & vos palmites.

COMMENTARIVS.

COnclusionem parabolæ, nempe vt discipuli maneant colligati & vniti secum, mul-
tis argumentis probat: primo à fructus priuatione, quia fructus producere non po
terunt, nisi in ipso manserint: sicut enim non potest palmes abscissus, & à vite separatus
fructum facere, sic nec vos poteritis. purgati igitur cum sitis à Deo, vt vberiores fructus
afferatis, necessarium est vos in me manere, & me in vobis: quia non solum non vberio-
res, sed nec vllos facietis fructus nisi in me manseritis: sicut palmes à vite, & trunco se-
paratus nullũ fructũ facere potest. Hic est legitimus sensus. Illud, *à semetipso*, idem signi
ficat, ac ex sese, & à vite separatus: palmes enim non potest ex se, & extra vitem fructum
facere, sed manens in ea. ex similitudine autem parabolæ positæ, confirmat eos non pos
se fructus edere, sicut nec palmes sine vite. quia, inquit, *Ego sum vitis & vos palmites.* more
enim Hebræorum sæpe tacetur particula causalis: sensus tamen est, ac si diceret, Quia
ego, sum vitis, & vos palmites, ideo vos non poteritis, nisi in me manseritis fructum fa-
cere. hæc enim verba ad eandem sententiam pertinent, in qua dictum est, non posse eos
fructus facere, nisi manserint in Christo, sicut palmes non potest fructus ferre, nisi ma-
nens in vite: quia, inquit, ego vitis sum, vos vero palmites.

*Argumentis
ex eadem pa-
rabola dedu-
ctis, suadet vt
secum vniti
perseuerent.*

Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.

SEcundo argumento eandem conclusionem comprobat à fructuum copia; primum
erat negatiuum, non faciet fructus, qui in me non manet: secundum est affirma-
tiuum; qui vero manet, multum fructum affert; & perseuerat in eadem similitudine pa-
rabolæ, ac si diceret; non potestis facere fructum, nisi in me manseritis, quia ego sum vi
tis, & vos palmites; at si in me manseritis, & ego in vobis, tunc non solum fructum, sed
multum etiam, & copiosum afferetis, ad quem adferendum estis purgati. Necessarium
igitur est vos in me manere, & me in vobis. Efficacia igitur argumentorum ex parabola
sumpta hæc est. Vos à Deo estis purgati sermone meo, vt adferatis fructus vberiores, quos
certè, imo nec vllũ quidẽ potestis adferre, nisi in me manseritis, & ego in vobis: at si in me
manseritis, & ego in vobis, adferetis & fructum eumq; vberem; sicut palmes in vite non
manens nullos fructus facere potest; at si manserit, copiosos affert. sic vos; quia vos palmi-
tes, ego autem vitis sum. Attende autem consultò dictum esse in priori argumento ne-
gatiuo; nisi in me manseritis, non potestis facere fructum, at in affirmatiuo vtrunque po
nitur; qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: nam si non manet in Chri
sto, sequitur nec Christũ manere in eo; at non si manet in Christo, sequitur vt Christus
maneat in eo: nam palmes inutilis manet in vite, & fidelis peccator in Christo; tamen
non Christus in eo, quia Spiritum gratiæ suæ non infundit: est autem vtrumque neces-
sarium ad fructum ferendum; at si vel alterutrum desit, fructus nullus est expectandus.

*Non sufficit in
Christo mane
re, nisi & ipse
in nobis ma-
neat.*

Quia

Universidad de Deusto
BibliotecaDeusto

Quia sine me nihil potestis facere.

Quemodo sententia hæc superioribus sit connectenda.

VErba hæc connectuntur proximæ sententiæ, & argumento affirmatiuo: qua autem ratione connectantur, non est facile inuenire; pendet autem ex verbo præcedenti, quod explicandum modo est. Illud enim, *Hic*, habet quandam vim excludendi, vt sit sensus; qui manet in me, & ego in eo, hic, & non alius multum fructum affert. phrasis est in scriptura frequens. psal. 100. Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat; id est, non alius. Iacob. 1. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit; id est, non alius. Et superius cap. 14. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit; id est, non alius. ita etiam præsentibus verbis dicitur; *Hic fert fructum multum*, & non alius, *quia*, inquit, *sine me nihil potestis facere*, nec vos, nec vllus alius. Exclusionis igitur illius tacitè hæc verba causam reddunt, & sic connectuntur eidem sententiæ, & argumento affirmatiuo. sicut illa (Ego sum vitis, & vos palmites) connectebantur superioribus verbis, & argumento negatiuo, & hæc est legitima connexio: Quod autem ad discipulos sermonem conuertit, nihil refert: nam per eos intelligi vult quoscunque. nemo enim sine Christo quisquam potest fructus iustitiæ adferre. Hæc tamen verba non generaliter sunt intelligenda; non enim Christus significare voluit, sine se non potuisse discipulos comedere, & bibere, aut ambulare: quamuis enim verum sit, si de potentia diuinitatis eius loquamur, sine qua nihil esse, aut operari possumus: hæc tamen verba accommodata sunt materiæ, de qua loquebatur, nempe de fructu iustitiæ, & bonorum operum, quæ in Christo fiunt; nemoque alius potest ea facere præter eum, qui in eo manet; sine quo nihil tale fieri potest. Exactior declaratio sententiæ huius, & superiorum in annotatione proponitur.

ANNOTATIO IX.

Contra Pelagium offenditur, quòd nihil boni meritorij sine Christo possimus efficere.

SVnt duo maxime in his verbis aduertenda. A Vnum est, manifeste hac sententia antiquæ hæresim Pelagianam conuinci. Asserebat enim Pelagius, Christi gratiam necessariam esse, vt facile, non tamen necessariam vt simpliciter operemur bonum; sed arbitrium hominis sua naturali virtute posse quodcunque bonum efficere; vt facilius tamen efficiat, necessariam esse gratiam. quam hæresim tota hæc parabola conuincit, & redarguit: non enim palmes manet in vite, vt facilius fructum proferat, sed vt simpliciter fructum edat; vtique nullum facturus à vite separatus. Rursus non dicit, Sine me nihil facile B potestis facere, aut nihil magnum, sed simpliciter nihil, nec magnum, nec paruum, nec facile, nec difficile; sed nullo modo potestis facere: id circo merito aliquot Ecclesiæ Concilia contra tale dogma vsa sunt his verbis. Similiter & Aug. lib. 1. de gratia Christi contra Celestii & Pelagii cap. 29. & tract. 81. in Ioan. & multis alijs in locis. Alterum est aduertendum, aliquos Catholicos his abuti verbis ad probandum omnia opera infidelium etiam ex suo genere bona, esse vitia, & peccata, quia inquiunt, in Christo non manent, & dictum est, *Sine me nihil potestis facere:* sed locus hic eorum opinioni non fauet: nam de fructu sermo est, quem fideles in Christo faciũt, longe autem aliud est opus frugiferum, & opus simpliciter bonum; frugiferum enim opus est, quod ad vitam æternam refertur, & per ipsum præmium consequimur. nullum autem est tale opus, præter id, quod à palmite in vite manente, & à fideli per fidem, & dilectionem ipsi Christo adhærente procedit. Et hoc est, quod dicit Paulus. 1. Corin. 13. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, & tradidero corpus meum ita vt ardeam, & charitatem non habuero, nihil mihi prodest. Non dicit, mihi nocet, sed nihil prodest, sine fructu mihi est, quia in Christo perfectè non manco, sine quo nihil facere tale possum; at non continuò malum, & peccatum est, quia potest esse bonum aliquod morale. Sunt enim opera mala, bona, & fructuosa: non si fructuosa non sunt, mala sunt; possunt enim esse moraliter bona; sicut si Deus in gratiæ hominem non creasset, non continuò sequebatur, igitur peccator, & iniquus est; quia medium quoddam datur, vt nec sit iniquus, nec Deo amicus & iustus, sed bonus quadam naturali bonitate; ita etiam in humanis actibus fit. Multa in C confirmationem huius veritatis dici possent, sed id à proposito esset digredi.

Non omnia infidelium opera, mala sunt

Si quis

Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes.

COMMENTARIVS.

TErtio argumento confirmat eandem parabolæ conclusionem, nempe, vt in ipso manere studeant, & quos attraxit fructuum vberiorum productione; vt maneant in eo, modo terrore impellit. estque argumentum sumptum à malo, & pœna graui, cui in eo non manentes, expositi sunt. *Si quis*, inquit, *in me non manserit, mittetur foras*, sicut palmes à vite iam separatus mittitur foras: palmes enim resectus foras mittitur, id est, extra vineam, vbi iam ab agricola deseritur, nec amplius adhibet ea remedia, quæ solebat, vt fructũ ferat. Per hoc significat, qui fidem aut dilectionem Christi deserunt, eos foras mittendos, id est, ab Ecclesia, & Christi populo separandos, & Dei cura & prouidentia hac particulari, quam, vt salutem consequantur, gerere Christus solet, omnino destituendos. Hæc est prima pœna, quæ infligitur Christianis malis, aut fidem deserentibus, non quidem in hoc seculo, sed in futuro: tolluntur enim, & delentur de libro, & de populo Dei, cum sint iam extra Ecclesiam, spe omni reuertendi sublata. De hac eiectione sermo est in præsenti sententia, quam separationem Dominus significauit in parabola sagenæ missæ in mare ex omni genere piscium congregantis, quã cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Matth. 13.

Aeternam pœnam commminatur, si in ipso non manserint.

Et aresçet.

PErgit pœnas easdem enarrare ex eadem similitudine palmitis sumptas. Prima erat eijcitur foras palmes; altera est, aresçit. si quem enim humorem habuit à vite, eo etiam, cum separatus fuerit, priuatur: nam à peccatore damnato & separato, si quod habuit donum Dei, tollitur, & aufertur: aliquando in peccatore manet habitus fidei, & spei, quæ dona sunt Dei à vite accepta. In hæreticis etiam manent aliquando habitus aliqui morales, manent aliquæ diuinæ inspirationes & stimuli, vt conuertantur; at cum primum morte interueniente separantur; tolluntur & eradicantur omnia ista, & arescunt, nec amplius humorem vitis recipiunt: dona etiam & talenta, quæ ad conuersionem etiam peccatoribus data sunt, perduntur; quod Dominus Luc. 19. significauit per parabolam illam de mna. Auferte, inquit, ab illo mnam: & cætera; & quod habet auferetur ab eo.

Omni tandem bono priuabitur, qui in Christo non manet.

Et colligent eum.

TErtia hæc pœna est, *colligent eum*, quo verbo significatur ablatio libertatis & potestatis, vt amplius non valeat viti vniri, sed cum impiorum cœtu colligatus maneat in perpetuũ: quod Dominus significauit alias, dicens, Ligatis manibus, & pedibus. Mat. 22. quæ colligatio primo significat libertatis arbitrij ad bonum operandum ablationem: significat secundo consortium pessimorum, sicut enim palmites multi aridi colliguntur, sic mali & iniqui post hanc separationem sibi inuicem colligantur, quod ad grauem illorum pertinet pœnam. hoc idem Matth. 13. explicuit. per manipulos significat etiam tertio sic esse colligendos, & puniendos; vt nunquam euadere manus punientium possint: sicut nec palmes euadere potest manus eorũ qui colligũt manipulos in ignẽ proijciendos.

Et libertatem reuirebit quæ ad bonum redire possit.

Et in ignem mittent.

QVarta hæc pœna est; Palmes collectus in ignem mittitur sic à Christo separati, igne æterno torquebuntur. pœna sensus significatur, de qua Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum. Et attende dictum esse. *In ignem mittent*, quia toti comburuntur, & non pars aliqua tantum, quod scriptura alio solet verbo significare. Psal. 57. In ira absorbet eos. Psal. 68. Nec absorbeat me profundum. Et perpende sententiæ efficaciam. *In ignem mittent*, id est, ad alios vsus esse non possunt, nisi vt in ignem mittantur, quod Aug. tract. 81. annotat ex verbis Ezechi. 15. Ligna, inquit, vitis præcisa, nullis agricolarum vsibus prosunt, nullis fabrilibus operibus deputantur. Vnum de duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis; si in vite non est, in igne erit.

Et ignetorquebitur quia palmes aut in vite, aut in igne.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et ardet.

Vis & efficacia atque duratio ardoris ignis significatur.

QVinta hæc est pœna; vnico enim verbo duo exprimuntur. Vnum ex vehementia ignis huius; vt enim palmes, postquam aruit, igni immissus citissimè ardet, vt non tam vere dixeris ardebit, quam ardet; ita mali immissi ardent. Tanta etenim est vehementia illius ignis, vt sine mora ardeat: nam solet ignis lētus calefacere ligna prius, quam inflammare, vt ardeant; at quando vehementissimus est, statim ardent; sicut & sicca ardere statim etiam solent: hæc vehementia significatur verbo præsenti. Alterum est duratio, ardet sine fine, non ad tempus, sed in perpetuum. Isa. 66. Ignis eorum non extinguetur. Vide quantum Dominus hoc argumentum sumptum à periculo, & malo, cui non manentes in eo se exponunt, auxerit: eleganti ex palmitibus similitudine accepta.

Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis.

Verba Christi maliquo manere, est Christum diligere.

QVarto eos allicit argumento ex promissione sumpto, *si*, inquit, *manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quæ volueritis, petetis*, & impetrabitis *fietque vobis*; id est, in his, quæ pro voluntate, & desiderio petieritis, exaudiemini. Intellige petieritis Patrem, aut me: nā paulo superius expresserat, quis nā sit rogandus. Duo sunt in hac sententia aduertenda; Prius quidem est, non esse vnum & idem, discipulos manere in Christo, & verba ipsius in discipulis manere. manere quidē discipulos in Christo, est fidem Christi habere, hæc enim mansio dicitur: verba autem Christi in discipulis manere, significāt dilectionem, vti superius cap. 14. dicitur. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit, quia manere verbum Dei in aliquo dicitur, quando is verbum Dei recordatur, & implet. Vtrumque igitur exprimitur, fides, & dilectio; vt rectè Cyril. libr. 10. cap. 18. exponit. Verbum autem manendi, vt superius annotauimus, perseuerantiam quandam indicat, iuxta illud. 1. Ioan. 3. Fortes estis, & verbum Dei manet in vobis; id est, perseueranter eius mandata custoditis. Alterum est, non generaliter quodcunque voluerint, & petierint, fient, sed quod recta voluntate, & qualem in Christo manentes habere decet, petierint. in quo duo sunt, nempe, vt nihil iniustum, superuacaneum, inutile, petatur: & rursus, vt ad salutem spiritualem vere sit ordinatum: palmes enim in vite existens, si petere posset, hoc solum, quod ad fructum, & conseruationem in vite confert, peteret: talia sunt, quæ iusti impetrant.

ANNOTATIO X.

Aliud est in christo manere, & aliud verba eius manere in nobis.

CHrysost. ho. 75 illa duo, *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint*, non vt duo distincta exponit, sed tanquam idem significantia; vt velit Dominus explicare, quid sit in ipso manere, nempe verba, & mandata eius seruare: qui enim mandata implet, ille est, qui in eo manet. Cyrillus autem lib. 10. cap. 18. tanquam distincta interpretatur, vt primum ad fidem, secundum ad dilectionem referatur; & hæc videtur legitima expositio: cum enim qui credunt, & fidem sine dilectione habent, in Christo maneāt, sicut palmes etiam sine fructu in vite manet, priusquam tollatur & resecetur; non est, cur exponamus mansionem hanc per fidem, & dilectionem, maxime cum sit distinctum verbum, in quo dilectio exprimatur. Et vero obseruandum est, quando absolute scriptura agit de mansione in Christo, intelligi perfectam, quæ fide, & dilectione fit; at quando apponit verbum particulare quo dilectio significatur, tunc, mansio illa interpretanda est, quę fide fit, cui vt perfecta fiat, superadditur dilectio; quod optima ratione Dominus his verbis facit, vt ostendat, manere aliquos in eo: hoc tamen non sufficere, nisi simul verba eius in eis manserint, vt simul credant, & mandata eius custodiant. Rursus cum duos distinxisset palmites in vite; fructuosos, & inutiles, vtrosque tamen in vite inhærentes; opus fuit id quod commune eis est, & id, in quo distinctionem & differentiam habent, exprimere: idcirco mansionem perfectam duplici verbo distinguit, qui manet in eo, quod commune est, &, in quo verbum eius manet, quod particulare est bonis & iustis, qui palmites sunt fructiferi. Adde in hoc multum exprimi, quanti referat mandata Christi seruare; vt qui non seruat, quantumcunque sit in Christo, & viti inhæreat, nihil ei prosit ad salutem.

ANNO-

In hoc clarificatus est Pater meus, vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli.

COMMENTARIVS.

Argumento à Dei glorificatione sumpto, vt persuadet vt in ipso maneant.

QVinto argumento eos ad eandem rem, vt in ipso maneant, exhortatur, sumpto ex Dei glorificatione. sensus autem est, Ne putetis parum interesse vos in me manere: nam ad Patris mei gloriam multum refert, vt vos fructum vberiorem afferatis, populos & gentes ad eius cultum conuertendo, vtque, *Efficiamini mei discipuli*, id est, meam doctrinam per orbem totum diuulgetis, & disciplinam quam accepistis, profiteamini: hoc ergo vos debet valde excitare, vt omni studio mihi adhærere studeatis. Attende de eo fructu hanc sententiam intelligi, de quo Ioan. 4. dicitur. Qui metit, mercedē accipit, & congregat fructū in vitam æternā: & paulo inferius: Posui vos, vt plurimum fructū afferatis, & fructus vester maneat. Verba sunt obseruanda. Illud, *in hoc*, declaratur illis verbis, *vt fructum plurimum afferatis*, vt sit sensus. Hac re maxime Pater clarificatus est, nempe, vt afferatis fructum plurimum, & discipuli mei efficiamini. Rursus, *clarificatus*, dicitur *Pater*, id est, clarificabitur, vt exponit Euthymi. sæpe enim in scriptura, præterita pro futuris posita sunt: Sensus ergo est; Clarificabitur Pater, si attuleritis plurimum fructum, & simul efficiamini mei discipuli. erant iam discipuli, at tunc perfecte facti sunt discipuli, quando adueniente Spiritu sancto doctrinam Christi perfecte edocti sunt, omnemque acceperunt veritatem, vt eam mundo manifestarent: hæc autem maxime in gloriam Dei cesserunt, vt per orbem nomen eius coleretur, & adoraretur, expulsa dæmonum tyrannide, & idolatria, à qua Dei veritas iniuste detinebatur, vt dicitur Rom. 1. Denique prius est effici discipulos, quam plurimum hunc adferre fructum; tamē solet scriptura aliquando ordinem rerum postponere, & ita nunc fit, vt significet se hoc persuadere velle; nempe, vt sibi inhæreant, & in disciplina perseuerent; quasi diceret clarificatus est Pater, vt plurimum fructum afferatis, quod fiet, si mei discipuli sitis, & in mea disciplina perseueretis, & perficiamini.

ANNOTATIO XI.

Diuersæ superiorum verborum explicationes.

CYril. lib. 10. cap. 19. superiorem sententiam multo aliter exponit; nempe hanc clarificationem esse, quam habuit Pater in filij sui incarnatione, ex qua factum est, vt homines discipuli eius fierent, & copiosiorem redderent fructum, quàm ij, qui in lege erant; de qua copia dictum est Matth. 6. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum, & Pharisæorum. Erit ergo sensus; propterea clarificatus est Pater in me, non vt sibi gloriam propriam acquirat, sed vt vos afferatis plurimum fructum, est autē fructus iste bonorum operum. hæc ex Cyrillo. Chrisost. hom. 75. aliter exponit, nempe in hoc

A videtur, vt hæc glorificatio sit fides, cultus, & honor impensus à tot populis, & gentibus ad verum Deum conuersis: credere enim, colere, & venerari Deū, est ipsum glorificare & clarificare. Fructus autem multus non tantū est discipulorū obseruantia, & studiosa sanctaq; vita, sed simul conuersio tot hominum ad Dei veri cultum, & fidem; atque hæc disciplina, nempe, *vt sitis mei discipuli*, est illa, non tantum, quam acceperunt à Christo præsente visibiliter, sed quā Spiritu sancto superueniente imbiberunt: tunc enim perfectè discipuli fuerunt, quādo totā doctrinam Magistri sui perceperunt; tunc autem consummati, quando eam mundo denunciauerunt, se discipulos illius profitentes: sic est ista sententia intelligenda, & est argumentū potentissimū inducens eos, vt in Christo maneant; quod vnum omnibus his argumentis Christus persuadere nititur.

Auctoris interpretatio.

Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos, manete in dilectione mea.

COMMENTARIVS.

SExto ad hanc vnionem, & mansionem in ipso exhortatur, & est sumptum argumentum ex dilectione, qua eos dilexit. Eo inquit, dilectionis modo, quo Pater me dilexit,

B

ego

ego vos dilexi; procurate ergo ea omnia facere, per quæ in hac gratia, & dilectione, qua vos prosecutus sum, conseruari possitis: plurimi enim facienda est dilectio illa, quæ similis est ei, qua Pater dilexit Christum. Particula *Sicut*, non æqualitatem, sed similitudinem significat, vt sæpe annotatũ est. Est autẽ ista similitudo valde attendenda. Loquitur Christus ratione suæ humanitatis: humanitas autẽ ipsius nullis eius præcedẽtibus meritis dilecta est à Deo, vt personæ filij copularetur; magnus hic profecto amor, & dilectio Patris fuit erga illam humanitatem sanctissimã, eam nempe verbo diuino vnire, quam dilectionem gratis Deus impendit nullis præcedentibus ipsius humanitatis meritis, vt doctè, & verè affirmat Aug. lib. 2. de peccat. mer. & remi. cap. 17. & lib. de correct. & gratia cap. 11. Simili amore gratuito, & nullis eorum præcedentibus meritis, vniuit sibi homo factus Christus discipulos: & est ad rem apposita similitudo. sicut humanitas gratis coniuncta est Verbo, & facta est vitis; sic eidem viti copulati sunt gratis discipuli, & facti sunt palmites; nemo enim discipulorum suo merito consecutus est, vt Christi discipulus, & Apostolus fieret. Ex hac similitudine infertur, æquum esse & iustum, vt ipsi procurent, & omni studio incumbant conseruare tantam dilectionem, quam nullo præexistente merito, acceperunt. Et hoc est, quod dicit, *Manete in dilectione mea*. sunt enim illata hæc verba ex præcedentibus. manete ergo in hac dilectione; id est omnem nauate operam, vt conseruemini in hac dilectione, qua ego vos sum prosecutus. hic est legitimus sensus.

Mira similitudo inter amorem quo Pater diligit Christum & eum quo Christus diligit nos.

ANNOTATIO XII.

Doctorum interpretationes impugnantur.

LAborant expositores inquirentes, in quo sit similitudo ista dilectionis consistat. Cyril. lib. 10 cap. 20. explicat in operibus miraculosis, iuxta illud Ioan. 14. Opera, quæ ego facio, & ipse faciet. vt ergo dilexit Pater filium, communicando virtutem, & potestatem faciendi opera diuinitatis; sic Christus discipulos, quia eis dedit potestatem eijciendi dæmonia, & morbos pellendi, & cætera mirabilia efficiendi. Euthymi. aliter exponit: quomodo, inquit, Pater dilexit me facientem voluntatem eius, sic ego vos dilexi facientes voluntatem meam. Sed neutra expositio est accommodata; nihil enim hic de miraculis, quorum edendorum nondum perfectam acceperant potestatem, nec dilectio supponit mandatorum obseruantiam, imo facit eam, Christusque exhortatur ad mandata seruanda, vt sic in dilectione conseruentur. Expositio ergo, quæ data est in commentario, videtur valde accommodata. Aug. tract. 82. dubium proponit, de qua dilectione sit intelligendum, quod dicitur. *Manete in dilectione mea*, an de ea, qua diligebant Apostoli Christum, vt sit sensus; perseuerate diligere me: an de dilectione hac, qua Christus eos prosequebatur. Respondet de hac posteriori esse verba interpretãda; & vera est responsio, quam verba sequentia probant: & eandem Cyril. lib. 10. cap. 20. sequitur, in hunc sensum exponens, omni studio, cura, & opera, sic à me diligi curate debetis, vt ego à Patre diligor. Idem sentit Chrys. hom. 75. & nos in commentario sic exposuimus, quamuis hanc similitudinẽ aliter explicuerimus.

De qua dilectione Christus loquatur cum dicat, manete in dilectione.

Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.

COMMENTARIVS.

Præceptorum custodia confirmat & auget Christi amorem.

NOn satis fuit Christo ad dilectionem suam erga discipulos conseruandam eos exhortari, dilectionis qualitate, & dignitate proposita, sed modum etiam exponit, quo se in ea valeant dilectione conseruare. *Si præcepta mea*, inquit, *seruaueritis*, in mea hac dilectione permanebitis, nec vos vnquam diligere prætermittam. Christus de perseuerantia, & stabilitate dilectionis suæ erga eos loquitur, quam mandatorum obseruantia efficit. habet etiam aliud hæc obseruantia, nempe dilectionem Christi erga eos augere: diligit enim Christus mandatorum suorum obseruatores, & quo magis ac magis ea obseruare perseuerant, eo amplius etiam dilectio Christi erga eos augetur, ac incrementa suscipit: non enim æqualis est dilectio Christi erga suos omnes, nec erga vnum & eundem toto tempore, sed augmenta recipit; non quod Christus, aut Deus mutetur in se, sed fit mutatio ratione effectuum, qui ex dilectione proueniunt.

Sicut

Sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione.

VIam, & modum hunc manendi in eius dilectione manifestum, facilẽ, & suauem efficere conatur Dominus: & est sensus; dixi vos modo manere, & perseuerare in dilectione mea posse, nempe si mea mandata seruaueritis; non sit autem vobis hic modus difficilis, & arduus, nec rursus eum incertum existimetis: nam hunc ego habui erga Patris mei dilectionem: ille enim me dilexit, & ego in hac dilectione maneo, seruatis mandatis eius: æquum ergo est, cum vos eadem dilectione diligam, vt etiam eundem erga me seruetis modum. hunc autem modum certum vobis persuadere, sicut certus est hic meus, quem ego habui. Attende in hoc non esse inquirendam omnem similitudinem, sed eam, quæ ad rem facit. dilexit Christum vt hominem Pater multis de causis, & titulis, inter quos obedientia Christi fuit erga Patris mandata. & in hoc similitudo est; at discipuli nõ tot titulis diligebantur: nisi enim mandata seruassent, non erat in eis ratio, propter quam diligerentur, imò dilectione Christi priuati fuissent. Attende etiam sermonem esse de permanentia in dilectione, vti superius annotauimus; dilectio enim Dei erga nos, causa est cur mandata faciamus; hæc autẽ obseruãtia dilectionẽ Dei conseruat, & auget. Habes ex his verbis, Christum hominem habuisse mandatum, & præceptum, quod diffuse tractauimus cap. 10. vbi etiam exposuimus, quæ essent hæc præcepta Patris Christo homini facta. Illud, *In eius dilectione*, eodem modo intelligendum est, nempe, qua me Pater diligit.

Pater Christũ amabat, nõ solum quia præcepta seruabat, sed ob plures alias causas.

Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit.

ADhuc nouo vtitur argumento, vt discipulos in mansione hac confirmet, & est septimum, sumptum ex gaudio Christi, sensus autem est. Hæc locutus sum vobis, vt in me maneatis, & mandata mea seruetis, dilectionemque meam hanc erga vos conseruetis, vt gaudium meum sit in vobis, Græce, maneat in vobis; id est, id in vobis perseueret, quod me gaudio afficit. adhuc gauisus sum in vobis, quòd mei estis discipuli, quod in me manetis, locutus sum autem hæc, vt perseueretis tales, & gaudium meum conceptũ de vobis etiam perseueret. Magnum argumentum persuadendi discipulo, est gaudium magistri: idem est sensus huius, *Vt gaudium meum sit in vobis*, & istius, vt gaudeam in vobis. Gaudere autem in aliquo dicimur, quando in eo reperitur, quod gaudij causam, & materiam nobis præbet: sic dicebat Paulus Philip. 2. Implete gaudium meum; id est, curate vt tales sitis, vt ego de vobis, & in vobis gaudeam. & 1. Thessal. 2. Vos estis gloria mea, & gaudium meum, id est, estis mihi materia, & causa gloriæ, & gaudij. Ita nunc dicit Christus, *Hæc locutus sum vobis*, vt verbis meis tales vos permanere efficerem, vt mihi in vobis, & de vobis nunquam desit gaudendi occasio, quod fiet, si in me manseritis; id est, si in fide, & dilectione, disciplinaque mea accepta, perseueraueritis. Gauisum esse Christum in suis discipulis, quod discipuli eius sint, quodque doctrinam eius susceperunt, docet Lucas cap. 10. In illa hora exultauit in spiritu sancto, & dixit; Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Hoc modo Christus gaudium, & exultationem perseuerare vult, vt nimirum discipuli tales continuo perseuerent: hoc est gaudere in eis, & gaudium eius manere, & perseuerare in ipsis; ideo multis rationibus eos, vt tales perseuerent, exhortatur. In annotatione sequenti hic locus accuratius discutietur.

Gaudere in aliquo, est quòd is præbet causam & materiam gaudij.

Et gaudium vestrum impleatur.

OCtauo argumento idem confirmat, connectuntur autem hæc verba præcedentibus, ac si dicat; Non solum gaudio me afficietis, si feceritis; quæ locutus sum, sed etiam vestrum gaudium implebitur, quia id assequemini, quod vos maximo & perfecto afficiet gaudio, & quod vos nunc multum desideratis: vos enim cupitis mecum semper manere, nunquã à me separari: cæterum scitote hac ratione vos id consequuturos, si hæc feceritis, quæ locutus sum, ideoque ea omnia dixi, & docui, vt & ego in vobis gaudeam, & vos, quod summopere desideratis, & in quo perfecte gaudebitis, consequamini. Hic

Si in me, manere curabitis, & me gaudio afficietis, & eodem vos afficiam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mihi huius,& præcedentis sententiæ sensus legitimus videtur. Ex quibus omnibus constat, quam efficacibus, & quam multis argumentis ad hanc mansionem in se, quam per parabolam induxit, suos sit exhortatus discipulos.

ANNOTATIO XIII.

Patres diuersis modis superiorem sententiam interpretantur.

SEntentiam superiorem variè Doctores interpretantur: Varietas autem ex eo procedit, quod verba plures admittunt sensus. ita vt quis proprius, & legitimus sit, non facile diiudicetur. Primo Chryso. hom. 76. & Euthymi. sic exponũt vt sit sensus; Ne discedatis à me, ne ve à cursu desistatis; vt gaudium meum maneat in vobis; id est, vt gaudium, quod habebatis in me, & de me antequam hæc tristia locutus essem, in vobis sit, & perseueret. hoc enim est, quod dicit, gaudium meum sit in vobis, & gaudium vestrum impleatur: vt vobis gaudere, sicut ante, & perseuerare in eodem gaudio semper liceat. Interpretantur autem hi Doctores illud *meum* passiue, id est, gaudium, quod de me habebatis. & hoc idem appellat *vestrum* quia ipsorum erat, tanquam eorum, qui gaudebant; Christi autem tanquã eius, in quo, & de quo, gaudebant. Secundo loco Cyril. lib. 10. cap. 21. breuissimis verbis, prima hac expositione recitata, alteram, quam accuratiorẽ appellat, adhibet vt, *gaudiũ meum*, sit hoc, quod Christus habebat; vt sit sensus; vt gaudeatis de ijs de quibus ego gaudeo; ego autẽ gaudeo de hominum salute; tale ergo sit vestrum gaudium; sic enim fortes ad certamina eritis, & spe saluandorum hominum, libenter pericula subibitis: non parum gaudentes, quòd voluntas Patris, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, pro virili parte vestra impleatur. *Et gaudiũ vestrum impleatur*, id est, gaudium vestrum sit solidum, & sincerum: erit autẽ tale, si de his gaudeatis, de quibus ego gaudeo. Tertio loco Aug. tra. 83. exponit aliter, vt gaudiũ hoc sit, quod habuit vt Deus ab ęterno ex prædestinata & pręuisa salute nostra, quod gaudium in eo fuit semper: tamẽ in nobis nondum erat, quia nondum eramus. Dicitur autẽ esse in nobis, dũ gratia cum salute nobis datur, ex quarum prævisione Christus gauisus est ab æterno. Erit igitur sensus. Hæc locutus sum vobis, vt id, in quo ego ab æterno gauisus sum, sit in vobis; nempe gratia & salus. gaudium vestrum autem, quod habetis de meo consortio impleatur, paulatim proficiendo vsque ad æternam beatitudinem. Quarto recentiorum aliqui aliter exponunt, vt gaudium suum vocet, quod ipse in cordibus hominũ solet efficere, sicut & pax Christi dicitur, quã ipse suis communicat. Est autem gaudium de rebus spiritualibus, & de dilectione Dei, & de spe salutis æternæ; quod gaudium omnem tristitiam de rebus temporalibus superat. Erit ergo sensus; Hæc locutus sum vobis, vt in vobis sit gaudium spirituale & cæleste, quod ego efficio in ijs, qui mei sunt; hoc gaudiũ quod vestrum est, quia vos gaudebitis, est impletum, id est sincerum & solidũ. Alij alias adhibent interpretationes, sed hæ præcipuę videntur. ex quibus colligere licet, illud, *meũ*, varie exponi; in prima enim expositione passiue accipitur, vt sit gaudiũ meũ dictum, quia de Christo, & in Christo gaudium erat; in secunda, & tertia expositione accipitur actiue, gaudiũ meum, quod ego habeo, seu quo ego gaudeo; quamuis iuxta expositionem secundam hoc gaudiũ sit Christi hominis; secundũ tertiam vero sit Christi Dei, & æternum. vtraque tamen expositio salutem hominum respicit, de qua Christus gaudet. In expositione quarta accipitur effectiue, gaudiũ meũ, quod ego efficio, & cõmunico.

Recentiorum explicationes.

Consequenter, diuersis explicãt modis verba illa, & gaudium vestrũ impleatur.

Similiter etiam pars illa secunda, nempe, *Gaudium impleatur*, variè exponitur. In prima expositione impleri gaudiũ, est perseuerare in eis gaudium, quod prius conceperant de Christo; in secunda impleri gaudium est, gaudiũ esse sincerũ, & solidũ non de caducis, & vanis rebus & hoc etiã in quarta expositione. at in tertia, impleri, est paulatim proficere, & promoueri vsque ad perfectũ complementum in gloria. Hęc sunt, quę Doctores sentiunt; mihi ea expositio, quæ posita est in cõmentario probabilior & accommodatior visa est, in qua gaudium meũ exponitur, quo Christus gaudebat: nam distinguit duplex gaudium, suum, & discipulorum; & de suo inquit, vt gaudium meũ in vobis maneat; de illorum vero gaudio dicit, vestrum impleatur. Non igitur potest passiue illud, *meum*, conuenienter exponi. Rursus gaudium hoc erat, quo vt homo gaudebat, & in ijs, quæ ad materiam subiectam pertinent: loquebatur enim de illorum mansione in se, ne à sua disciplina recederent: similiter etiam sermonem faciebat de discipulorum desiderio & affectu, quo ab eo nunquam diuidi desiderabant: quibus data expositio facilius accommodari posse videtur.

Auctoris explicatio comprobatur.

Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.

COMMENTARIVS.

POstquam Dominus ad mansionem in se, & dilectionem erga se exhortatus est suos discipulos, multisque id argumentis suadere conatus est, aliud documentũ tradit, quod

quod consequens erat; nempe, vt inuicem se diligerent; cuius etiam dilectionis modum docet. Connectuntur autem hæc verba superioribus sic; Iniunxerat eis, vt mandata eius seruarent: nam ea ratione in dilectione, quam erga eos habebat, mansuri erant; nunc exponit, quæ hæc sint mandata & præcepta. *Hoc est*, inquit, *mandatum & præceptum meum*. In Græco geminus est articulus, vt sit sensus; inter omnia mandata mea, quæ vobis seruanda iniunxi, hoc est illud præcipuum & insigne, vt diligatis inuicem, sicut ego: id est, eo modo, quo vos dilexi. quis autem modus hic sit, verbis sequentibus exprimit; nempe ita vehementer vos inuicem diligatis, vt vitam pro alterius salute exponere vnusquisque vestrum sit paratus. Est autem generale hoc mandatum singulis Christianis, non autem solis Apostolis. Si igitur in dilectione Christi manere, est mandata eius seruare, & hoc est inuicem sic se diligere; qui non sic diligit fratrem, profecto nec mandata Christi seruat, nec in eius manet dilectione.

ANNOTATIO XIV.

Cur solius Dilectionis, & non diuinæ, sed mutuæ humanæ, meminit.

INterrogare aliquis posset; cur de dilectione mutua meminit, non autem de Dei dilectione, & cur de dilectione, non autem de alijs mandatis? Aug. tra. 83 in hac dilectione mutua proximorum, & mandatum de dilectione Dei & cætera, quæ erga proximum sunt, comprehendi respondet: quæ sane vera est doctrina: qui enim proximum diligit propter Deum, & Deum absque dubio diligit. Qui etiam proximum diligit, non furatur, quæ eius sunt; non occidit; non ea denique facit, quę proximorum dilectioni repugnent; radix enim omnium mandatorum charitas est, vt docet Grego. hom. 27. Euang. Eadem est responsio Chrysost. hom. 76. At mihi ea accommodata responsio videtur, nempe Dominũ intendisse discipulos secum vnire, & inter se ipsos; secum quidem, vt salutem propriam consequerentur; inter se ipsos autem vt singuli aliorũ studerent incumbere saluti: futuri enim erant doctores, & medici salutis spiritualis hominum. Idcirco postquam de mansione in se locutus est, in qua dilectio Dei comprehendebatur, nunc de mutua agit dilectione, per quam efficiebantur soliciti, & studiosi salutis aliorum. Alia præcepta, quæ ad iustitiam pertinent, non expressit, quia ad ea non indigebant discipuli persuasione, sicut nec vt Deum diligerent. Difficultas solum erat in hac mutua dilectione, propterea eam maxime commendauit.

Auctoris sententia proponitur.

Insuper rogabit aliquis, quare hoc præceptũ dicit suum, *Hoc est*, inquit, *mandatum meum*. Aug. tract. 83. respondet idem esse hoc mandatum, seu præceptum, quod hic appellat suum, & quod cap. 14. dixerat nouum; ibi, tanquam non fuerit ante mandatum; hic, tanquam non fuerit aliud ab illo; sed ibi dictum est nouum, ne in vetustate perseueremus; hic dictum est meum, ne contemnendum putemus. Nos in eo loco, quare nouum diceretur exposuimus; meum autẽ hic dici ea ratione putamus, qua superius dixerat, Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea; sicut & ego seruaui præcepta Patris, & maneo in eius dilectione. hunc ergo sermonẽ prosequens adiunxit; *Hoc est* autem *præceptum meum*. ea igitur de causa dicit, *præceptum meum*, qua superius etiam dixerat, præcepta mea; Præcepta autẽ sua appellat, quæ ipse hominibus à se redemptis imposuit; præcepta autem patris, quæ Pater ipsi, vt homini iniunxit. Dices; nonne Deus præceperat multa ex his, quæ Christus præcepit? præceperat sine dubio: nam diligere Deum toto corde, & proximum sicut seipsum, iam ante præceperat Deus; tamen Christus iterum iussit, & mandato Dei, accessit mandatum etiam Christi. suum ergo mandatum iure dicit, quia ipse præcepit, licet non excludat etiam eadem ante præcepisse Patrem; tamen vt à mandatis, quæ Pater ei soli iniunxit, distingueret sua appellauit; ac si diceret; mandata mea, nempe, quæ ego vobis mando, non quæ Pater mandauit mihi.

Cur præceptũ amoris suum, Christus appellet.

Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis.

COMMENTARIVS.

MOdum, quo ipse dilexit nos, declarat, vt nos inuicem sic diligamus. Nulla, inquit, maior est dilectio, quam ea, qua aliquis pro eo quem diligit animam suã ponit & mortem subit. Hoc nos modo dilexit Christus, hoc etiam modo præcipit suis, vt se inuicem diligant, vt pro alterius salute tuenda, & conseruanda, quando opus est, nullum periculum, nulla persecutio, nullum malum temporale eos retrahat; sic suos

Apostolos præparatos esse vult, vt mundo salutem annuntient, & hominum saluti incumbant; sicque huic negotio intendant, vt nec mors, quæ omnia mala temporalia superat, nec mortis genus vllum acerbissimum, eos ab hoc officio retardet. Hunc locum ipse Ioannes explicuit. 1. Canon. 3. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam posuit pro nobis: & nos debemus pro fratribus animas ponere. Græca exemplaria non habent particulam, *quam*, nec multa Latina, sed legunt, Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat; vt sit sensus; non est maior dilectio erga dilectum ea, qua pro eo anima, seu vita exponitur; & ea est lectio accõmodatior. Ali qui non legunt pronomen, *hac*, & tunc recte legitur, particula, *quam*, quod si ponitur pronomen, vt in Græcis habetur, tunc superuacanea est particula, *quam*, nec sensum conuenientem habet.

ANNOTATIO XV.

Vtrũ maiordilectio dicenda sit, qua pro amicis an qua pro inimicis facit vitam exponere.

INquirunt nostra tempestate nonnulli, qua ratione dictum sit; neminem habere maiorem charitatem ea, qua ponitur anima pro amico, cum maior illa videatur, qua pro inimicis ponitur. Bernar. etiam in serm: feriæ quartæ hebdomadis sanctæ Maiorem, inquit, charitatem nemo habet, quamvt animã suam ponat quis pro amicis suis: maiorem tu habuisti Domine ponẽs eam pro inimicis. Relictis autem recentiorum responsionibus, vera, & legitima responsio, & doctrina hæc est. Sciendum triplicem esse quantitatem dilectionis alicuius, vna est, quæ dicitur æstimationis, seu appreciationis; quo enim aliquis plura & maiora postponit pro aliquo, eum dicimus plus, vel minus diligere, & dilectio maior, vel minor est, qui ergo ita diligit alterum, vt res temporales postponat dilecto, potiusque eas quam amicum dimittere sit paratus, multum diligere dicitur. at si aliquis non solum res temporales, sed honorẽ etiam propriũ illi postponat, plus diligit: si autem alius vitã etiam postponat, maxime diligit; Quo enim amicus pluribus præfertur, aut paucioribus, & minoribus, eo plus aut minus diligitur, & dilectio maior, & minor dicitur: & hæc est quantitas æstimationis, seu appreciationis. Altera est quantitas intensionis, quæ consistit in vehementia, & feruore dilectionis; quo enim feruentius, & vehementius aliquem amamus, etiam plus, aut minus amare dicimur. distinguitur autem ista quantitas à precedenti: aliquando enim vehementius amamus, quæ minoris æstimamus & facimus. Parentes enim vehementius amant filios paruulos, tamen pluris faciunt primogenitum etiam prouectiorem. quod eo probatur; quia si vnum dimittere compellerentur, mallent seruare primogenitum: Iuuenes etiã aliquando vehementius diligunt suos socios & sodales, quã parentes; tamen pluris faciunt parentes, maioraque propter parentes dimitterent, quam pro sodalibus, si opus esset. Tertia quantitas est extensionis: quo enim plures aut pauciores diligimus eo dilectio maior vel minor etiam dicitur, quãuis esset eadem vehementia & eadem æstimatio. Sic maior est dilectio diligentis ciues, & externos, quam eius, qui solos diligit populares.

Dilectionis magnitudo tripliciter pensanda.

Deducitur ex dictis dubitationis solutio.

Ex hac certa, & vera doctrina facile est aliquas veritates deducere. Prima est; dilectio ordinata non potest esse maior, quantum ad æstimationem, ea, qua vita exponitur pro amico, vel pro eo, quem diligimus: Cum enim quantitas hæc consideretur ex his, quæ pro dilecto exponimus, & quæ eius bono postponimus, nullumque sit æquale bonum temporale vitæ propriæ; fit vt qui postponat eam, diligat summè, nec habeat vltra, quod postponat. dixi dilectionem ordinatam: nam qui vitam spiritualem pro alio exponeret; hic maius aliquid, quam vitam propriam temporalem, pro amico poneret; sed ea dilectio inordinata esset, nec amicitia vera censeretur: inter ea enim, quæ ordinata dilectione postponuntur pro alijs, summum locum tenet vita propria temporalis; idcirco hæc dilectio est summa, qua nulla maior est quantum ad æstimationem. Secunda veritas sit; non est maior quantum ad hanc æstimationem dilectio, qua vita pro inimico, ea quæ pro amico ponitur. hæc veritas attendenda est: nam per eam difficultas soluitur. Demus vnum pro amico vitam exponere, alterum pro inimico; quantum ad æstimationem non est maior vna dilectio, quam altera: non enim plus dimittit, aut posthabet pro dilecto vnus quam alter: sicut qui dat mille aureos inimico, non plus dat, quam qui totidem dat amico. est quidem dilectio illa, qua pro inimico anima ponitur, extensione maior: est etiam rarior, quia rari sunt, qui ita inimicos diligant; est admirabilior; est aliquo modo perfectior, tamen non est maior quantitate æstimationis, & ex hoc intelligimus facile S. Bernardũ dicentem, maiorem esse charitatem, qua anima pro inimicis ponitur: est enim maior extensione, intelligimus etiam Paulum. Rom. 5. Commendat, inquit, charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, pro nobis Christus mortuus est. & rursus. Vix pro iusto, quis moritur: nã pro bono forsitan quis audeat mori: hæc non probãt maiorem

iorem esse dilectionem Christi quantum ad æstimationem, qua pro inimicis mortuus est, quam, si pro amicis moreretur: non enim aliam vitam exponeret, quã exposuit, sed fuit dilectio rarior, difficilior, perfectior & extẽsior, vti diximus. Tertia veritas; fieri potest aliquam dilectionem esse maiorẽ quantum ad intensionem, & extensionẽ, ea qua quis animam ponit pro alio: nam si vnus pro solo amico animam poneret, non autem pro inimico: alter vero pro amico, & inimico non animam, sed bona temporalia exponeret, huius dilectio esset extensior, quam ea, quæ est maioris æstimationis: idem posset accidere in intensione. Quarta veritas est, Dominus in his verbis, de dilectione loquitur, quantum ad æstimationem: hæc enim est vera quantitas, & præcipua dilectionis; quo enim plura pro dilecto postponimus, eo dicimur magis amare, & diligere: & hãc commendat discipulis, vt ita ament omnes, vt vitam propriam exponere sint parati pro his, quos diligunt. De intensione dilectionis nihil Dominus disponit: satis enim perfectè amat, qui ita amat, vt animam ponat pro eo, quem amat. nec de extensione, quia iam locutus erat, vt in annotatione sequenti dicetur; sed solum de hac æstimatione, & quantum ad hanc, siue pro amico, siue pro inimico, quem diligimus, vitam exponimus, non est maior vna dilectio, quam altera, & hæc est solutio difficultatis propositæ: nihilominus pro exactiori intelligentia eiusdem sententiæ adiungenda est sequens annotatio.

Dominus Christus loquitur de dilectione quantum ad æstimationem.

ANNOTATIO XVI.

Cur Christus amicorum tantum, & non dilectionis quæ pro inimicis vitam exponet, meminerit.

INquirunt præterea recentiores, quare dictũ sit, animam suam ponit pro amicis, & non etiã pro inimicis; at re vera inquisitione dignius erat, quomodo Christus animam pro amicis posuerit, cum Rom. 5. dicat Paulus, pro impijs mortuum esse, & pro peccatoribus. Rursus, quia si mortuus non fuisset, amicus Dei nemo esset inuentus: pro suis igitur inimicis animã posuit, & morte sua amicos fecit. Hæ igitur duæ difficultates sunt dissoluendæ. Ad priorem respondeo, rectè factam mentionem de amicis non de inimicis: ratio enim contextus id postulabat: nã præceperat discipulis, vt inuicem se diligerent, id est, vt omnes mutuo essent amici, neminemque inimicum haberent. his autem verbis quantum diligendi mutuo essent expressit. cum igitur nemo debeat inimicus esse alteri, sed omnes mutui amici, in explicanda amoris huius magnitudine, non erat cur de inimicis fieret mentio. Obijcies; quid si aliquis præceptum Domini transgressus, inimicus sit, & odio nos habeat? Respondeo etiam hunc ex parte nostra amicum habendum esse: eum enim diligere debemus, & ex parte nostra amicitiam conseruare Christianam: atque si opus fuerit, pro eius salute animã ponere, interque amicos reputandus, quantum ex nobis est, quamuis ipse ex parte sua inimicus sit: quod Paulus docuit, dum de pace loqueretur Rom. 12. Si fieri, inquit, potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. nemo igitur ex parte sua, si vult, vllum habet inimicum, sed omnes amici ei sunt, qui omnes propter Christum, & in Christo diligit. siue ergo pro amicis, siue pro inimicis vitam exponat, pro amicis ex parte sua vitam ponere dicendus est: idcirco causa maioris claritatis; in commentario diximus pro ijs, quos diligit, vitam, seu animam ponit: nam integra amicitia non dicitur, quando ex vtraque parte non est mutua: quandam enim amicus relationem habet ad alterum; quamuis autem ex vna parte deficiat, si tamen alter adhuc diligit, nec mutatus est, amicitia omnino perijsse non censetur.

Quomodo dicitur quod Christus pro amicis animã posuerit, cum Paulus dicat pro impijs eũ fuisse mortuũ.

Ad posteriorẽ difficultatem respondeo; quotquot iusti tempore aduentus Christi fuerũt, imo à principio mundi, iustitiam hanc virtute aduentus & mortis Christi consecuti sunt: nisi enim venturus fuisset, nemo iustus, nemo Dei amicus, eique charus inuentus esset; at decreto, & statuto eius aduentu, multi iustificati sunt virtute fidei ipsius, etiam antequam veniret & moreretur: quando ergo venit, & mortuus est, inuenti sunt multi amici, & chari, pro quibus mors illa offerebatur, sicut pro alijs in peccato adhuc detentis: nemo tamen illorum amicitiam illam consecutus erat, nisi mortis eiusdem futuræ virtute: & hac ratione dictum est, pro iustis & iniustis, amicis & inimicis mortuum; nempe amicis & iustis, qui iustitiam virtute mortis eius, antequam eam subijsset consecuti erant: omnes tamen inimici erant ex se, quotquot mortis huius beneficio iustificati sunt, quia in peccato nati, & concepti. Adde ex parte Dei amicos omnes fuisse, qui eos omnes etiam in peccato sic dilexit, vt filium suũ vnigenitum daret; & ex parte Christi ipsius, qui pro omnibus mortem subijt, etiam ijs, qui remedium salutis noluerunt accipere, nec accepturi erant.

Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.

COMMENTARIVS.

OCcasione illius verbi, *Animam ponit pro amicis*, allicit eos ad obseruandam hanc dilectionem mutuam, nouo & honorifico titulo iunctam. *Si*, inquit, *feceritis, quæ vobis præcipio*, si hanc mutuam dilectionem habueritis, à qua omnia pendent mandata, talisque

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac tanta fuerit, vt pro vobis inuicem animas ponere parati sitis; eritis amici mei, hanc q; dignitatem tam excellentem, assequemini: quia enim difficile erat tantam habere erga alios dilectionem, idcirco magna dignitate eos attrahit. Græcè vtrumque verbum est præsens: *Vos amici mei estis, si facitis, quæ præcipio.* tamen vim habet futuri, vt exponit Euthy. quod & in sequenti commentario explicatur.

Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit, quid faciat dominus eius.

PRomissionem factam exponit. *Non*, inquit, *vos dicam seruos*, sicut prius dixi; sed amicos dixero; quod probat ex signo; seruus enim nescit Domini sui secreta, amicus autem est cui secreta reuelantur, & manifestantur, quod ego vobis feci. Est argumentum ab effectu & à signo ad probandam amicitiam. Attende autem his verbis Dominum significasse mutationem status seruitutis legis, in statum filiorum, & amicorum Euangelij: illi enim serui, nos amici; illorum dominus Deus, noster Pater est; illis vt seruis ratione status, vt in cap. 1. declarauimus, non reuelauit Deus altissima Trinitatis mysteria, incarnationis, aduentus Spiritus sancti, & alia multa, nisi sub vmbris, & figuris, & confusa quadam ratione: at nobis explicuit, & declarauit vti amicis, quanquam non de omnibus loquimur, cum aliquibus ex particulari priuilegio Deus ea reuelarit, vt Prophetis, & Patriarchis, id tamen priuilegium fuit præter rationem status illorum, qui tunc seruiebant: at nobis reuelat non ex priuilegio, sed ratione status Euangelij, qui est filiorum, & amicorum; idcirco à minimo vsque ad maximum, hæc altissima, & profundissima, ac secretissima mysteria credenda distinctè proponuntur; ita vt quod insignes illi Prophetæ, & Patriarchæ, tanquam arcanum diuinum conseruabant, nunc pueri, & puellæ per vias lautantes Dominum decantent. Hoc est, quod nunc Dominus docet. Græcè habetur, *Iam non dico vos seruos*, idem est sensus, ac iam non vos dicam: nam sæpe vnum pro altero tempore ponitur. hinc sequitur, vt non ad præterita verba referatur hęc sententia, *iam non dicam seruos*, quasi diceret, non dicam, sicut paulo ante dixi, sed ad statum legis præteritum, quando à Christo, qui Deus est, dicti sunt serui; at nunc in Euangelio amici vocantur, statu illo priore mutato.

Subindicatur mutatio à statu seruorum ad statum filiorum, quem per Christum habemus.

ANNOTATIO XVII.

Quomodo à seruitute eos excludi dicantur, quibus præcepta imponit, & obedire præcipit.

AVg. tract. 85. dubitationem proponit, qua scilicet ratione dictum sit; *Non dicam vos seruos*, cum verè futuri essent serui: nam mandata, & præcepta implere seruorum est; & rursus in die iudicij dicturus est: Euge serue bone & fidelis. Respondet, sicut duplex est timor, seruilis, & filialis; illum perfecta charitas foras mittit, hunc complectitur; ita etiam duplex seruitus; quædam nascitur ex timore illo seruili, quædam verò ex timore filiali. Illa igitur seruilis seruitus est, de qua dicitur; *Non dicam vos seruos*, filialis tamen non excluditur. Cæterum ista responsio non videtur accommodata: nam quod Apostolis nunc dicitur, etiam ipsis iustis creditur is in Christum dicitur, quibus per charitatem datum est amicos esse. multi autem sunt habentes charitatem, in quibus est timor seruilis, non enim eijcitur hic, nisi per charitatem perfectam: at quæcunque dummodo charitas vera sit, amicos facit. Aliqui nostro tempore aliter respondent, non esse dictum, *non dicam*, sed, *modo non dicam*, sed vana est responsio: dum enim dicitur, iam non dico, sensum facit etiam de futuro, & ita Latini omnes codices, & antiqui Patres legunt, & id contextus conuincit, quia de futuro dictum est prius, Si feceritis, quæ præcipio, eritis amici: non enim ad præsens tantum hæc referri possunt. Alij respondent hoc ita esse intelligendum, nempe dicendos amicos esse, non ita tamen, vt non aliquando etiam serui dicantur, sicut Genes. 32. dicitur, Nequaquam Iacob vocabitur nomen tuum, sed Israel. & tamen postea vocatur Iacob, sed neque hæc responsio ad propositum sensum facit.

Christus à seruitute legis ad præclarū Apostolorum & filiorum statū suos traduxit.

Vera solutio est; Christum loqui de seruitute legis, quandoquidem tunc sub lege in statu seruorum erant à qua omnino liberauit Euangelium. non quod serui non simus natura, & vere Dominus nō sit Christus; seruos enim nos esse, & ipsum Dominum recognoscimus; sed ita serui, vt conditione filij, & amici simus, quando igitur dicitur; *Non dicam vos seruos*, intellige, conditione, & statu, vt olim in lege veteri: quod si serui sumus nunc, & erimus, id prouenit quia natura, & debito tales sumus: non enim hoc tollit gratia, sed dat conditionem amicorum. Et sic intelligenda est ista sententia, vt referatur ad statum illum legis. Christus enim vt Deus eos in seruitute

seruitute legis constituit, & idem homo factus per Euangelium, in libertatem vocauit filiorum, & amicorum. Ita doctè olim exposuit hanc sententiam Irenæ. lib. 4. cap. 27. vtens hoc loco con. Marcion. & probans eundem esse Deum veteris, & Noui testamenti, qui primo seruos attraxit, & postea à seruitute liberauit; qui prius seruos per veterem legem fecit, & nūc facit amicos. Non ergo illud, *iam non dicam*, referendum est ad illud, paulo ante dictum; *Non est seruus maior Domino, & vos vocatis me Domine*, quasi diceret; *iam non dicam*, sicut tunc dixi, quando illa dixi, sed ad statum legis; *non dicam*, sicut dixi *seruos vos*, & cæteros omnes, qui sub lege fuerunt. Si enim ad illa verba prius dicta referretur, non posset hoc verum esse, cum paulo inferius repetat, Non est seruus maior domino. Ad statum igitur legis referenda sunt. modo autem seruitus est, tamen non qualis illa: nam serui sumus natura, sed liberi, & amici conditione. Hic est sensus legitimus, & doctrina vera, & obseruanda. Hinc soluitur dubium eiusdem August. seruo bono & probato, secreta Dominus manifestat. Respondeo, id non vt seruo, sed vt amico facit: nam ad amici conditionem ea in parte seruus extollitur.

Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.

COMMENTARIVS.

AD superiorem sententiam hæc pertinent verba: Non dicam seruos, quia seruus nescit secreta Domini; nec enim Dominus seruis sua aperit arcana; sed amicis: idcirco amicos vos modo dixi, dum animam pro amicis ponendam præcipiens, vos amicos esse, & fore significaui, si feceritis, quæ præcipio; quia, quæ audiui a Patre, nota feci vobis; idque ex signo hoc amicitiam cognoscetis, quia secreta Patris mei reuelaui vobis. Illud enim, *Quia*, non causam, sed signum dicit; & est argumentum à signo & effectu. Illud autem verbum, *Dixi*, eo refertur, quia proxime dixerat; *Amici mei estis, si feceritis, quæ præcipio vobis*, & rursus, *Animam ponit pro amicis suis.*

ANNOTATIO XIIX.

Quomodo Christus omnia suis manifestasse asserat, cum multa non aperuerit.

CHrysost. hom. 76. & Aug. tract. 86. & serm. 22 de verb. Apost. inquirunt, qua ratione dixerit Dominus. *Quæcunque audiui à Patre, nota feci vobis*, cum cap. 16. inferius dicat; *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Communis est vtrique Doctori percontatio, tamen diuersa est vtriusque responsio. Chrysost. exponit; dixi vobis omnia, quæ vos audire conueniebat, & similem adhibet responsionem Euthymius. Dixit inquit, omnia, quorum tunc capaces erant. Aug. vero asserit præteritum hoc positum esse ad exprimendam rei certitudinem, tamen vere futurum significare: sæpe enim quæ futura sunt, vt certa esse significentur, verbo præterito exprimuntur: & ita factum nunc est. Nota autem fecit Dominus omnia, quæ audiuit à Patre in patria, quando visionem sui beatificam Apostolis communicauit, de qua plenitudine dicitur. 1. Cor. 13. Cum venerit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, tunc cognoscam, sicut & cognitus sum. Similem responsionem adfert idē Aug. lib. 1. Gen. con. Manichæos cap. 7. Cæterum hæc responsio vix accommodari contextui potest: nam probat amicos esse eiam, quia nota fecit eis secreta: in hoc autem seculo amicos efficit suos Christus antequam ad patriā perducat. Igitur necesse est, hanc rerum à Patre auditarū denunciationem in hoc seculo, & tunc, quando hæc dicebat, factam fuisse Apostolis. Adde adhuc in patria non fieri hanc vniuersalem manifestationē: nemo enim beatorum scit secreta omnia Dei, quæ filius scit: imo nec scit, quidē quæcunque scit Christus, etiam vt homo: nec enim beatis dies vltimus iudicij manifestus est, nec multa alia. Non ergo tollitur tota difficultas per hanc Augustini responsionem; proinde mihi prior expositio declarata magis placet. Aduerte igitur, has & multas generales scripturæ propositiones non esse sic vt prolatæ sunt, generaliter intelligendas, aliàs falsæ deprehenderentur multæ. dicitur enim; Quodcunque petieritis in nomine meo, det vobis. & Matth. 18. De omni re, quamcumq; petierint, fiet illis à Patre meo. & Ioan. 16. Docebit vos omnem veritatē. & sunt huiusmodi permulta, quæ restringenda sunt secundū circumstātias rerum, de quibus est sermo, aut personarum, aut temporum, aut finis, & scopi, in quem proferuntur: ita nunc, quæ audiuit à Patre, id est, quæ secretissima erāt, & soli Patri nota, à quo ipse audiuit, hæc nota fecit discipulis omnia, quæ pro conditione eorum, & munere tunc audire oportebat: ac si diceret; nihil ex secretis Patris mei, quod vobis scire, & intelligere adhuc conueniens & necessarium,

Propositiones vniuersales scripturæ quomodo intelligendæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sarium fuit, prætermisi; sed distincte, non in A vmbris & figuris manifestaui: non fuit autem vtile nec conueniens, omnia nota facere tunc, quæ postea nouerunt: talia enim per Spiritum sanctum declaranda statuerat, quod diuino consilio factum est.

Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.

COMMENTARIVS.

Argumento ab officij dignitate sumpto, eis persuadet mutuam dilectionem.

NOuo argumento ad mutuam exhortatur dilectionem: postquam enim ad eam tantæ amicitiæ dignitate proposita inducere conatus est, nunc argumento sumpto ab officij eorum magnitudine, ad eandem attrahere pergit: ad quod officium, non ipsi suis meritis, sed Christus sua benignitate & gratia, eos extulit: vt totum argumentum sit hoc; Vos ad munus digniſſimum electi estis, vt per mundum vniuersum euntes fructum non qualemcunque, sed permanentem afferatis; & hoc non vos vestro opere assecuti estis: non enim vos me elegistis priores ad me venientes, sed ego voluntate, & gratia mea elegi vos; & rursus dedi ea opera, quibus id efficiatis, quia quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Cum igitur munus hoc, & officium sit altissimum, & digniſſimum, diligite inuicem, hoc enim necessarium est, vt fructum hunc afferatis, & munus tantũ impleatis. Hic est sensus, & connexio. dicit ergo, *Non vos me elegistis*, in Magistrum, quasi priores ad me veneritis; ego enim prior vos elegi, & ad me attraxi.

ANNOTATIO DECIMANONA.

De connexione huius cũ præcedenti sententia.

COnnexionem huius sententiæ cum præcedenti aliter inducit Cyril. lib. 10. cap. 24. nempe, vt Dominus modum adhuc explicet diligendi inuicem, sicut ipse dilexerat: dixerat enim charitatem, & dilectionem esse debere, vt animã ponat quis pro ijs, quos diligit, sicut & ipse fecit; & qui talem habet dilectionem, amicus ipsius est. Ad eandem dilectionem nouo modo, suo nimirum exemplo, eos exhortatur: ac si diceret; iterum dico, vt diligatis, sicut ego dilexi vos: B Ego enim sic vos dilexi, vt præuenerim vos, quoniam non vos venistis ad me, nec elegistis priores me magistrum, sed ego vos præueni, & discipulos elegi prior: imo adhuc plura contuli; vt in sequentibus explicatur. Iterum ergo dico, vt inuicem vos sic diligatis præuenientes, non expectantes vt homines ad vos veniant, sed vos præuenite eos; hoc enim prædicatorum, & ministrorum Christi opus est, & hæc eos dilectio decet, & eis necessaria est. Sic totam hanc sententiam quæ ex his, & sequentibus verbis constat exponit Cyril. & conueniens est explicatio, & connexio; quamuis accommodatior videatur, quæ in commentario posita est, licet in doctrina cum hac explicatione Cyrilli conueniamus.

ANNOTATIO VICESIMA.

Quomodo & Christus suos, & ipsi Christum elegerint.

APosset aliquis opponere illud Deutero. 26. Dominum elegisti hodie, vt sit Deus tuus; & Iosue vltimo; Testes vos estis, quia ipsi vos hodie elegeritis Dominum, vt seruiatis illi. qua igitur ratione nunc dicitur, *Non vos me elegistis*? Aduerte, electionem esse liberam, & spontaneã medij volitionẽ: & hac ratione nos elegimus Deo seruire. & Populus ille Deum elegit, & Apostoli elegerunt Christum, quia sponte, & libere voluerunt ei adhærere, & sponte voluit populus idolis relictis Deo vero inseruire; alia tamen est diuina electio nostram præueniens: non enim homo eligeret adhærere Deo, nec discipuli sequi Christum, nisi Deus, vt id eligerent præueniret, & prior vocasset, ipse enim prior dilexit nos, & de hac dicitur, *Non vos me elegistis*, id est, non estis vos, qui priores ad me venistis, sed ego vos præueni, vt ad me veniretis. Fuit autem duplex electio Apostolorum, prior ad Christi disciplinam, & fidem, altera ad Apostolatum, & dignitatem, & in vtraque præuenti sunt à Christo, & ipsi etiam sponte venerunt. Ratione prioris dictum est, *Non vos me elegistis*, vt in me crederetis C vt mei discipuli essetis: *sed ego vos elegi*: de posteriori dicitur, *Et posui vos, vt eatis*, quod continetur in verbis sequentibus, & hic legitimus mihi videtur sensus, quamuis aliqui ad posteriorem electionem vtrunque verbum referant.

Et posui vos, vt eatis, & fructus afferatis, & fructus vester maneat.

COMMENTARIVS.

AVget beneficium, magnitudinem officij explicans. Elegi vos, inquit, & constitui, id est, in hoc altum, & magnificum officium deputaui nempe Apostolatũ. 1. Tim. 1. Fidelem

1. Fidelem me existimauit ponens in ministerio. 2. Tim. 1. Per Euangelium, in quo positus sum *Vt eatis*, nempe per mundum vniuersum, *& fructum afferatis*. prædicato Euãgelio, & innumeris gentibus ad ipsum conuersis. Mar. vlt. Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. qui fructus maneat, quia nunquam doctrina vestra eradicabitur in orbe, nec peribit, sed manebit semper: portæ enim inferi non præualebunt aduersus eam; imo salus ipsa, quam per Euangelium efficietis, in æternum manebit: nam per vos conuersi, in æterna beatitudine permanebunt. Mar. vltimo; Qui crediderit saluus erit. Cyril. lib. 10. cap. 25. ad Euangelium refert hunc fructum, quod à lege multũ differt. lex non mansit: nam illa abrogata, successit Euangelium; at Euangelium nunquã abrogabitur aduentu alterius doctrinæ; semper erit vsque ad extremum mundi: id verum est tamen etiam effectum Euangelij intelligere oportet, qui fuit animarum conuersio, quarum salus æterna est.

Magnitudinẽ officij Apostolis commissi, commendat.

Vt quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis

ADhuc auget. Non solum, inquit, elegi vos, & posui, seu constitui, vt eatis, fructumque afferatis, eumque talem vt maneat; sed etiam posui vos, vt, *Quodcunque petieritis in nomine meo*, id est, tales vos effeci, & ad hunc promoui gradum, vt quodcunque Patrem meum petieritis, *det vobis*, ac si diceret; non vestris viribus fructum hunc estis allaturi, sed Patris. Ego vero tales vos faciam, vt quæ petieritis in nomine meo Patrem, impetretis hacque ratione fructum afferre poteritis. Hæc verba superius sunt expolita, & adhuc inferius exponentur exactius.

Apostoli hoc roborãtur adiumento, vt probè munus suum obeant.

Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.

COnclusio hæc est; cum igitur electi sitis à me, & ad hoc positi, & in hunc promoti, & elati gradum, & ex mea parte vobis media ministrauerim, *Mando, vt inuicem diligatis*; sic enim, quod ex vobis erit, facietis in hoc munere obeundo: hæc enim est via, per quam fructum multum afferetis, & populos conuertetis, ad quod tanta gratia, & liberalitate mea electi estis nempe, *Si inuicem diligatis*. Hic sensus, & connexio mihi legitima videtur. Euthymius exponere videtur; Hæc annuntio vobis, tamen rectius dicitur, hæc mando vobis. Verbumque Græcum id significat. Hæc igitur sententia velut conclusio est præcedentium, sicut iam expositum est.

Hoc est quod superioribus argumentis nitebatur persuadere.

Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit.

POstquam adhortatus est Dominus suos, vt in eo maneant, & rursus vt se inuicem diligant, ad tolerantiam, & patientiam tertio loco exhortatur. Vt enim fructum in mundo, ad quem electi sunt, afferrent, necessaria erat illa tolerantia, & patientia, sine qua mutua dilectio conseruari non potest: diligere enim diligentes, & benefactores facile est; diligere etiã eos à quibus nec diligimur, nec odio habemur, non est difficile: at eos diligere, à quibus persecutionem patimur, & odio habemur, difficile, & arduum est. Cum autem Apostoli per mundum ituri essent, & hac armati dilectione, verbum prædicaturi, necessaria erat patientia, & tolerantia: nam infinitos contradictores, & persecutores, & osores sui inuenturi erant. Quos igitur Dominus dilectione mutua instruxit, nunc ad patientiam, & tolerantiã inducit multis & efficacibus rationibus; quarum prima est ab exemplo suo, qui prior aduersa sustinuit, & passus est; *Si mundus*, inquit, *vos odit, scitote*, & in memoriam reuocate, *me priorem odio ab eo habitum*. Est autem magna energia in vocibus. Me, inquit, qui innocens sum, qui Dei filius, qui tot beneficijs eum cumulaui, qui de cælo propter eum descendi; & rursus, *me priorem vobis*, non ergo vos priores ad pericula mitto, aut odijs, & persecutionibus expono: prior ego odio sum habitus; tanto ergo exemplo vobis proposito, non est cur retrocedatis à vestro munere, non est, quod vestram dilectionem mutuam hoc remoueat. Iam inceperat odium in Apostolos, id circo dicit, *odit vos*, tamen non odium præsens, sed & futurum indicat maxime Iudæorum, sub quo etiam Gentium odium, & persecutio indicatur. Verba tamen ad Iudæos referuntur, quos hoc in loco per mundum significat, vt docet Aug. tract. 89.

Ad tolerantiam passionũ, suo exemplo Dominus eos hortatur.

Perpendunt̃ singula verba.

Si de

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret; quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.

Præstat cum innocentia pati, quam cum iniustitia honorari; & mundo.

SEcundo argumento eos ad hoc odium tolerandum, & sustinendum patienter confirmat. & argumentum sumitur ex causa & origine: ac si dicat, quia boni estis, & iusti, idcirco vos odit mundus: si essetis mali, & iniqui, similes ijs, qui sunt de mundo, non vos vtique odiò haberet, sed diligeret: sed præstat odium mundi sustinere cum iustitia & innocentia, quam eius potiri dilectione, quæ vana, & incerta est, cum iniustitia, & malitia, hic est sensus verborum. *Si de mundo*, inquit, *essetis*, similes iniquis, & incredulis hominibus vos mundus diligeret; at quia non estis similes eis, sed electi à me, & separati ab ipsis, idcirco vos odit mundus. Si igitur causam, & originem odij consideratis, magna vos consolatione afficiemini, vt mundi odium constanti animo toleretis. Hac ratione vsus est in suis afflictionibus Paulus. 2. Cor. 12. qui eas non patienter solùm ferebat, sed in eis etiam lætabatur. Placeo, inquit, mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo, id est, causam considerans, quia pro Christi iustitia ea patior: & paulo ante etiã gloriatur. Libenter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. hac etiam ratione vsus est Ioannes 1. Canon. 4. Nolite mirari, inquit, fratres si odit vos mundus, nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitam. Multo melius, ac optabilius est, vitam habere perpetuam in nobis, etiam in his temporalibus afflictionibus, quam in æternam mortem pro temporali quadam consolatione incidere. Aduerte malos & iniquos, vt tales sunt, odio habere iustos & bonos, vt sibi contrarios; similes enim sibi diligunt, nisi quando sibi contrarij sunt. nam & mali se inuicem odio habent, seque mutuo persequuntur; malum enim malo contrarium aliquando est; tamen malos similes diligunt mali; bonos autem nemo malus diligit, & sic semper mundus odio habet iustos, maxime eos qui eum arguunt & reprehendunt. Et verò cuiuslibet boni vita, malum arguit & reprehendit.

Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis; non est seruus maior domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.

Serui, magni beneficij & honoris loco habere debent, si æqualem cũ domino conditionẽ subeant.

TErtio argumento ad idem confirmandum vtitur; & tale est: *Non est seruus maior Domino*, nec melior conditio serui, quã Domini: si igitur mundus me, qui dominus sum, persecutus est, & meum contempsit sermonem, æquo etiam animo vos, qui serui estis natura debetis ferre, si vos persecutus fuerit, vestrosque cõtempserit sermones, vt certe pertura debetis ferre, si vos persecutus fuerit, vestrosque cõtempserit sermones, vt certe

Universidad de Deusto
Biblioteca

fet;si enim veniſſet, nec locutus fuiſſet, excuſationem habuiſſent ignorationis ſuæ; at cũ venerit,& prædicauerit,ſeque ſua doctrina manifeſtum fecerit,non habent quo ſe excuſent,nec quod prætexant.Chriſtus enim multis rationibus, & modis ſe eſſe Dei filium,& Chriſtum in lege promiſſum aperuit,vt ex præcedentibus ſatis conſtat. Attende etiam, *peccatum*,hoc,quod eos non habituros dicit,ſi locutus non fuiſſet, non quoduis ſignificare peccatum.nam antequam veniſſet Chriſtus,peccata habebant Iudæi multa, & etiamſi non veniſſet,habuiſſent;ſed ſignificat,*peccatum*,hoc,de quo agitur in præſenti. dictũ enim eſt;hæc facient omnia,quia neſciunt eum,qui miſit me. non igitur habuiſſent peccatum in his, quæ fecerunt,nempe odio & perſecutione & ignorantia: excuſati enim eſſent à culpa, ſi Chriſtum habuiſſent odio, quo licet iniquos proſequi. & proſecuti fuiſſent, & ignoraſſent,ſi tantum ſe Chriſtum feciſſet, & pro Chriſto geſſiſſet, nulla facta eis declaratione per prædicationem,& doctrinam ſuam; qui enim tunc non recepiſſent, ſed reiecciſſent,non peccaſſent,ſicut peccarunt non recipientes,ſed perſequentes eum prædicantem & docentem efficaciſſimè,ſe eſſe Chriſtum. Aug.tract.89. ad peccatum infidelitatis refert, tamen accommodatius ad peccatum odij,& perſecutionis, & ignorantiæ craſſæ, ſeu infidelitatis,ſimul referendum eſt, vt Euthymius exponit:in his enim omnibus peccauerunt, quia locutus eſt;ſi autem non eſſet locutus, a culpa in his excuſarentur.

De quo peccato Dominus aſſerat nullam Iudæos excuſationem habere.

Qui me odit, & Patrem meum odit.

Chriſtus perſequentium Apoſtolos, peccatum exagerat.

GRauitatem peccati huius oſtendit: cum enim dixiſſet, eos non eſſe à culpa immunes,ſed grauiter peccaſſe,quia locutus eſt,& ſeipſum manifeſtauit:explicat,quam ſit graue hoc peccatum. *Qui*, inquit, *me odit,etiam odit Patrem meum;* adde etiam, qui me perſequitur, etiam meum Patrem perſequitur; qui meum contemnit ſermonem, etiam Patris contemnit ſermonem;& iniuriam facit Patri, qui mihi facit:ac ſi dicat; Odium,& perſecutio,& contemptus nõ ſunt in merum hominem, ſed in Dei filium;& culpa,ac peccatum eo grauiora ſunt, quo maior eſt filius Dei,homine mero. hinc etiam ſequitur eos qui Apoſtolos propter nomen Chriſti perſecuti ſunt, & odio habuerunt,ipſi Deo iniuriã intuliſſe:non enim à ſcelere excuſati ſunt,nec ab atrocitate criminis. Hoc argumentum fuit magnæ conſolationis diſcipulorum, in tribulationibus, & perſecutionibus, dum ſe Dei cauſam agere,& non modo ſe affici iniuria,ſed etiam Deum intelligebant.argumentum eſt efficax patientiæ. Si enim Deus diſſimulat, & tolerat, cur non & ipſi duriſſima quæque perferant?

Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.

AB operibus nunc argumentum accipit, eos inexcuſabiles eſſe probans. *Si*, inquit, *non feciſſem opera*;nõ qualiacunque,ſed,*quæ nemo fecit alius*,ante me,à ſuo peccato hoc excuſarentur. Dicit autem ſe feciſſe *in eis*.id eſt, in eorum præſentia, & coram oculis ipſorum,quæ inficiari nullo modo poſſent, quod ipſe Dominus ſtatim explicuit, adiungẽs. Nunc autem viderunt,quaſi ſit vidiſſe,in eis nimirũ feciſſe.Aug.tract.91.exponit,*In eis*,id eſt,erga eos,quia in eorum beneficium miracula facta ſunt, & ipſimet ſunt,qui ſanati, & ſuſcitati ſunt. quod etiam verum eſt; tamen efficacia probationis magis poſita eſt in eo, quod coram ipſis,& in eorum conſpectu facta ſunt opera hæc,*quæ nemo alius fecit*:quia nec tot, nec tanta vllus alius operatus eſt. qui igitur ei non crediderunt,infideliores fuerunt, grauiuſque peccarunt, quam qui Prophetis, & Moyſi ipſi, fidem non habuerunt: nemo enim eorum tot,ac tanta operatus eſt.

ANNOTATIO XXI.

Quæ ſint opera à Chriſto facta, quæ nemo alius fecit.

AVguſt. tract.91. dubitationem proponit, quandoquidẽ & alij fecerunt, quæ Chriſtus fecit, ſuſcitarunt enim Prophetæ mortuos, fecerunt etiam alij, quæ Chriſtus non fecit;multa enim fecit Moyſes, quæ Chriſtus non fecit,ſimiliter & alij Prophetæ; quid igitur eſt, quod Chriſtus præomnibus alijs fecit? Reſpondethãc ſententiam de multitudine miraculorum eſſe exponendam: nemo enim tam multa,& frequentia fecit, de qua multitudine dictum eſt Mar. 1. Afferebant ad eum omnes male habentes,& dæmonia habentes, & erat ciuitas ad ianuam congregata, & curauit multos, qui vexabantur varijs languoribus,& dæmonia multa eijciebat. & Mar. 6. Quocunque loco introibat in vicos,vel in villas, & ciuitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent,& quotquot tangebant eum, ſalui fiebant. Hæc profecto nemo alius fecit. Hoc quamuis verũ ſit,tamen non ſolum propter multitudinem, ſed etiam propter magnitudinem dictum id eſſe exiſtimo; vt Cyril.lib.10. cap. 32. exponit: non enim Moyſes, aut vllus Prophetarum mortuum quatriduanum, vti Lazarum ſuſcitauit: aut cæco à natiuitate lucem hanc intueri conceſſit. hæc ſanè maiora fuerunt, quam quæ fecit Moyſes,& alij Prophetæ. Adde etiam copiam,& varietatem; tam varia enim,& multiplicia nemo fecit; quod argumento erat, ipſum propria poteſtate ea facere. Nemo igitur alius fecit talia. Multa alia in miraculis Chriſti conuenerunt, quibus probabat ſufficienter,ſe ipſum eſſe Chriſtum, ſed de his copioſius dictum eſt, ſupra capite. 3.

Non ſolũ verba hæc de operũ multitudine, ſed etiã de magnitudine ſunt intelligenda.

ANNOTATIO XXII.

Quomodo Iudæi, niſi Chriſtus talia egiſſet opera, à peccato excuſarentur, cum eoſdem paulo ante inde in excuſabiles dixerit, quod eis loquutus eſt.

MAior & grauior difficultas in his verbis latet; dictum enim eſt in ſuperiori ſententia;*Si locutus non fuiſſem;peccatum non haberent, at nunc excuſationem non habent de peccato ſuo.* id eſt, quia locutus ſum, non excuſantur à peccato.Huic videtur repugnare præſens ſententia. *Si opera non feciſſem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent:* nam diceret aliquis;haberent peccatum, ſi locutus fuiſſet; quamuis non feciſſet opera,quæ nemo alius fecit;nam dictum eſt; Nunc autem quia locutus ſum, peccati excuſationem non habent: Quod ſi reſpondeas, vtrũque fuiſſe neceſſarium, vt à peccato non excuſarentur, nempe locutum fuiſſe,& opera feciſſe, reſpõſio nõ tollit difficultatem: nam diuiſæ ſunt iſtæ ſententiæ; oportebat enim,ſi id verum eſſet dicere,Si locutus non fuiſſem,& opera non feciſſem,quæ nemo alius fecit, excuſationem haberent à peccato ſuo;at nunc nõ habent;at non ſic dictũ eſt, imò diſtinctæ ſunt ſententiæ, & inter vtramque alia eſt ſententia interpoſita, nempe, *Qui odit me, odit & Patrem meum.* qua igitur ratione iſtæ ſententiæ conueniant, inquirendum eſt. maiori autem inquiſitione opus eſſet, niſi iã hæc difficultas maxima ex parte ſoluta eſſet ex his, quæ ſuperius cap. 4. annotat. 27. tractata ſunt, ad quæ lectorem remittimus;ſatis ſit,quæ ad præſentis loci declarationem ſufficiunt, annotaſſe. Aduertendum igitur eſt Dominum, &

A ſuæ doctrinæ prædicatione,& diuinis ſuæ potentiæ operibus, teſtimonium ſe eſſe Chriſtum, & filium Dei, Iudæis ſufficiens perhibuiſſe, ita, vt inexcuſabiles eſſent, fidem non habentes, multoque minus excuſabiles ipſum odio habentes, & perſequentes; tamen non fuit æquale hoc peccatum collatione ad vtrumque teſtimonium; fuit enim multo maius teſtimonium operum,ex parte illorum, quam teſtimonium prædicationis, quod ſignificatum eſt illis verbis Joan 10. Si mihi non vultis credere, operibus credite; hinc factum eſt, vt qui prædicationi fidem non
B habuerunt, peccarint quidem, quia peccatum fuit ignorantiæ cuiuſdam craſſæ, & improbabilis: potuerunt enim ex prædicatione, & verbis eius ipſum cognoſcere, accedente ipſius ſermonis efficacia, quæ corda etiam mouebat ex parte ſua:& hoc Ioan. 14.inſinuauit Dominus dicens; Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me eſt?alioquin propter opera ipſa credite. quaſi diceret; debueratis credere ipſi meo ſermoni; at ſi hic non vobis ſatis eſt, opera conſiderate, & propter ea credite: hæc enim apud vos maius teſtimonium ſunt. & ad Iudæos cap. 9. dicebat.
C Loquor vobis,& non creditis: quaſi diceret;verbum meũ vobis ſufficiens debuit eſſe argumentum. Aduertendum adhuc eſt, non eſſe eandem rationem omnium Iudæorum, Turbæ enim, & ignorantes homines non ſolum ſimplici prædicatione, ſed operibus trahendi erant,aliquamq; excuſationem habere potuerunt nondum miraculis editis, qua caruerunt, poſtquam acceſſit tantorum operum teſtimonium: At maiores Iudæorum,principes, & doctores etiam verbis, & prædicationi credere debuerunt, non expectatis miraculis, qui tanto grauius poſtea deliquerũt, quanto etiam miris editis operibus, pertinaciores fuerunt in ſua incredulitate: nec tantum noluerunt credere, ſed etiam perſecuti ſunt, quem ſummè venerari debuerunt.

D Hoc ſuppoſito, reſpondeo; Dominum hiſce verbis voluiſſe tollere omnem excuſationem toti Iudæorum cœtui. Priora enim verba ſunt contra maiores, principes, doctores, & Phariſæos, qui poſtquam locutus eſt Dominus, ſeque annuntiauit, excuſationem non habuerunt, quippe qui credere debuerant.Poſteriora autem ſunt
E contra turbas etiam, & ignorantes,& ſimplices, quibus non credentibus, opera Chriſti tollunt omnem peccati, & incredulitatis excuſationem: quanquam eorum,qui maiores erant, ſupra modum augeat incredulitatem. ſi enim minores à culpa non excuſantur propter opera Chriſti in eis facta, multo minus maiores. Hic eſt legitimus ſenſus harum duarum ſententiarum.

Dubitationis reſolutio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum.

COMMENTARIVS.

AD superiorem sententiam hæc verba pertinent; dictum enim est; si non fecissem opera in eis, peccatum non haberent: pergit; at, *Nunc viderunt*, id est, in eis opera feci; in conspectu illorum, mirabilia edidi; viderunt ea oculis suis, nec negare potuerunt: & tamen, *oderunt & me, & Patrem meum*, supplendum est, peccatum ergo habent, nec excusari possunt. Et attende illud. *Et viderunt*, est enim particula augmenti, id est, non solum locutus sum, & audierunt meos sermones; sed etiam opera viderunt, quibus illos confirmaui, & tamen oderunt me: non solum non crediderunt, sed simul etiam oderunt me. Fuit autem commune odium hoc turbis incredulis, & maioribus Iudæorum, sed his præcipue, qui summo odio Christum habentes, morti eum tradiderunt.

Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.

Gratis odisse, est sine ratione causaue quemquã odio habere. Psal. 34.

DOminus testimonio vtitur Prophetæ, vt eorum odium iniquum, & iniustum, ac sine causa vlla fuisse confirmet; hoc enim prædictum erat. Et attende locutionem, *Sed vt impleatur*. est enim præcedens sententia supplenda sic, sed oderunt me, cum locutus fuissem, & opera fecissem, quæ nemo alius fecit: ex quo impletum est, quod in Psalmo dixit Dauid. Non supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Odisse gratis, est sine causa, & ratione vlla, sed ex malitia, & temeritate, odio aliquem habere. legem appellat librum Psalmorum, vt superius annotauimus. Odium igitur horũ inexcusabile, & ratione ipsa, & testimonio Prophetæ confirmatum est. particula *Vt*, consecutionẽ significat, non causam, quod alijs in locis expositũ est.

Cum autem venerit Paracletus.

Veniet Spiritus Sanctus manifestaturus eorum iniquitatem, qui gratis oderũt me. Psal. 34.

COnnexio huius sententiæ cum præcedenti hæc est; cum dixisset Iudæos odio habuisse eum, & patrem eius sine vlla causa legitima, eiusque denique iniqui odij testimonium multo ante perhibuisse Prophetam: adiungit se discedente venturum Spiritum Paracletum, & testimonium redditurum de eo, eiusque innocentia, ac iustitia, tunc etiam ipsos Apostolos, testesque futuros: non enim sub odio iniquo latere veritas permittenda est, sed manifestanda: quod etiam in illo eodẽ versiculo Psalmi, cuius verba allegata sunt, prædictum est, Non, inquit supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi iniquè; qui oderunt me gratis, & annuunt oculis; id est non permittentur diu gaudere, qui me sunt persecuti iniquè. In Hebræo est, In mendacio. Non gaudebunt in suo mendacio post meam mortem; hoc est nõ supergaudere. & qui oderunt ergo me gratis, & annuunt oculis, inuicem signa irrisionis facientes, & subsannantes, non supergaudebunt mihi. Veniet enim Paracletus Spiritus, & me manifestabit: vos etiam operibus spiritus eiusdem, mihi testimonium reddetis; sicque veritas, ac iustitia propalabitur mundo. Persequentur Iudæi veritatem, sed non oppriment: impugnabunt, sed non expugnabunt. Hic est sensus, & connexio cum præcedentibus, *Cum venerit*, inquit, *Paracletus*, ille superius promissus cap. 14. *Alium paracletum dabit vobis*. Venire autẽ dicitur ratione effectus, & operationis. Vbi enim de nouo aliquid facit, eò Deus venire dicitur, non quod substantia eius mutetur. Attende quatuor appellationibus exprimi Spiritum sanctum qui de Christo perhibiturus testimonium promittitur, dicitur enim, *Paracletus & quem ego mittam vobis à Patre, & spiritus veritatis & à Patre procedit*. Sunt autem singulæ accommodatæ testimonio reddendo de Christo: qui enim de Christo perhibiturus testimoniũ est, recte paracletus vocatur; id est consolator, & exhortator: futurum namque erat, vt ij, qui ob tale testimonium in Christum crediturí erant, maximas paterentur persecutiones. 2. Timot. 3. Omnes, qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur: huiusmodi autem persecutiones solent multum animos hominum auertere, & remouere ab eo, propter quod inferuntur. ideo Spiritus Paracletus venit ita testimonium de Christo perhibiturus, vt animos credentium, fidemque testimonio dantium consoletur, & excitet, hortetur, ac confirmet. de reliquis appellationibus suo loco dicemus.

Quatuor vocibus manifestatur hoc loco Spiritus sanctus.

Quem ego mittam vobis.

VT certum hunc faceret aduentum, Paracletumque ijs, quæ docuit Christus conformem & consentientem, futurum significaret, *Quem ego*, inquit, *mittam*, quasi diceret; certo scio venturum, quia ego sum, qui eum sum missurus: non contraria nec aliena à me efficiet, cum a me ipso sit mittendus. hæc quoque secũda appellatio Spiritus sancti accommodata est testimonio perhibendo: si enim missus est a filio, ab ipso procedit, si autem ab ipso procedit, eum perfectissimè nouit; iuxta illud Ioan. 16. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. & 1. Cor. 2. Nemo nouit, quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei. est autem hoc necessariũ in eo, qui perhibiturus est testimoniũ de aliquo, vt ipsum optimè noscat. superius cap. 14. dictũ est, *quem Pater mittet*; hic dicitur, *quem ego mittam*, non quod duæ sint missiones. Vna enim est missio simul à Patre, & filio, sicut vna est productio, qua Spiritum sanctum producunt; sed vt se ipsum eiusdem cum Patre substantiæ significet; quod de Patre prius affirmauit, id ipsum etiam sibi tribuit: simul etiam vt se missionem hanc non vt hominem, sed vt Deum habere ostendat. Christus enim vt Deus mittit Spiritum sanctũ. Dicit autem, *Quem ego mittam vobis*, quia Spiritus sanctus in discipulis miros effectus facturus erat, ratione quorum effectuum, dicitur eis missus. Fuit autem hæc missio illa, quæ in die pentecostes facta est, quæ partim inuisibilis, partim visibilis fuit: inuisibilis ratione donorum, & gratiarum spiritualium, quæ eis infudit; visibilis ratione signorum exteriorum, in quibus apparuit; in linguis enim igneis visus est. Ratione vtrorumque effectuum dicitur missus: in annotatione cætera lege.

Meritoà Christo mittendus dicitur Paracletus qui eius testimonium perhibiturus est.

ANNOTATIO XXIII.

Hinc Patres deducunt Spiritum sanctũ à filio procedere.

AVg. lib. 4. Trini. cap. 20. ex verbis istis Spiritum sanctum à Filio procedere: & Filiũ producere simul cum Patre Spiritum sanctum deducit: similiter & Hilar. lib. 8. Trini. non enim inter diuinas personas missio est, nisi ratione processionis, vt ea mittatur ab altera, quæ ab ea procedit: ideo filius Patrem nunquam misisse legitur; sed Pater filium. Missio nanque duo habet; alterum est, vt persona quæ mittitur, ab altera procedat: alterum est, vt effectum aliquem tali personæ proprium exterius faciat; hac ratione cum filius Dei procedat à Patre, & exterius carnem sumpserit sibi, seu suæ vnitam personæ, dicitur à Patre missus: Spiritui autem sancto sanctificatio attribuitur. quando ergo animas purgat, & sanctificat, aut aliquem effectum ad id ordinatum facit; dicitur mitti ab ea persona à qua procedit, nempe Patre & Filio. est enim sumpta metaphora à missione sensibili: nemo enim mitti dicitur, nisi ex parte principij sit actio quædam, qua dirigitur, & ordinatur ad aliquid, quo mitti dicitur; & ex parte termini sit effectus, ad quem exequendum talis, qui mittitur, venit: in Deo autem actio ista ex parte principij non est alia, quã ipsa productio, qua talem personam producit; hinc fit vt nunquam persona dicta sit missa, nisi ab ea, à qua procedit: vnde si Filius mittit Spiritum sanctum, consequitur Spiritum sanctum procedere à Filio.

Nec est contrarium huic doctrinæ illud, Isa. 48. Dominus misit me, & Spiritus eius; &. 61. A Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me: ad Euangelizandu pauperibus misit me. ex quorum locorum priori Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 1. deducit; sicut Filius mittit Spiritum sanctum, ita etiam Spiritus sanctus mittit Filiũ, vt æqualitas in essentia trium personarum significetur. Hæc omnia non sunt contraria doctrinæ ex Aug. & Hilario adductæ: nam loquimur de missione diuinæ personæ vt Deus est. sic enim missus est Spiritus sanctus, vt sanctificaret: sic filius Dei, vt homo fieret: at Christus non solum Deus, sed etiam homo erat, & ratione humanitatis accepit dona Spiritus sancti, & infusam gratiam, & sanctificationem. Hac ratione dicitur missus à Spiritu sancto: quod Isaias satis indicauit, dicens; Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me. vnctus autem est vt homo gratia infusa, & donorum communicatione: quando vero homo factus est, assumpsitque naturam humanam, tantum à solo Patre missus dicitur; vt Deus enim missus est ad naturam humanam sumendam: ideo hæc missio à Patre solo est; homo autem factus, Spiritus sancti dona in natura assumpta recepit, & sic à Spiritu sancto missus dicitur. vnde Hiero. Isa. 61. doctè hanc missionem ratione naturæ humanæ dictam interpretatus est: cum autem Spiritus sanctus carnem non assumpserit, missio eius ratione diuinitatis intelligenda est, ideo mitti non potest, nisi ab eo, à quo accepit diuinitatem.

Qua ratione Christus apud Isaiam à Spiritu Domini missus dicatur, cum ab illo non procedat.

Hinc deprehenditur quorundam Hæreticorũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quorundam recentiorū doctrina reijcitur.

expositio, & doctrina falsa, cui inconsiderate ali qui Catholici nostra tempestate adhæserunt: discentes in hac sententia Ioannis, neque in verbis, *Ego mittam*, neq; in sequētibus, *Qui à Patre procedit*, quicquam agi de substantia Spiritus sancti, nec de processione eius; sed de ipso effectu & gratia exteriori. Quæ sententia sustineri non potest; nam ipse Spiritus sanctus dicitur procedere, & mitti, sicut ipse est, qui Paracletus dicitur; effectus eius non appellatur paracletus, sed perso

A na, nec effectus mittitur, sed persona. Verum est non mitti personam nisi ratione effectus, quia ipsa immutabilis est; tamen ipsa est, quæ mittitur: longe enim diuersa sunt, qui mittitur, & id, ratione cuius mitti dicitur. Spiritus sancti persona mittitur, sed mitti non dicitur, nisi quia ex vna parte ab eo, à quo mittitur, procedit: ex altera effectum in aliquo producit, quem ante non efficiebat. Manet ergo firma, & certa Patrum doctrina.

A Patre.

COMMENTARIVS.

CVm se missurum Spiritum sanctum dixerit, superius autem Pater missurus dictus sit, ne aliqua in verbis repugnantia aut in paracleto, quasi nō vnus esset, diuersitas conciperetur, adijcit, *à Patre*, Mittam ego Spiritum sanctum, sed à patre eum mittere habeo: sicut à Patre habeo essentiam ipsam. Hoc igitur verbum explicat, ita filium mittere Spiritum sanctum, vt à Patre accipiat essentiam, qua vna cum Patre producat Spiritum sanctum. Pater igitur a se mittit, quia a nemine procedit: Filius mittit vna cum Patre, & eadem missione, sed a Patre, quia a Patre procedit, & a Patre habet, vt mittat: vnus tamen & idem est Paracletus.

ANNOTATIO XXIV.

Verbo illo à Patre, significatur processio filij à Patre.

HIlar. lib. 8. Trini. hanc vocem, *à Patre*, eo modo exponit, quo in commentario exposita est; vt significet processionem filij à Patre, à quo habet esse & substantiam & omnia, quæ secundum substantiā suam etiam extra operatur. sicut igitur est Deus de Deo & a Deo, nō quod alius Deus sit, sed quod vnus, procedens tamen à Patre: ita producit Spiritum sanctum sed à Patre, quia id accipit à Patre, nempe essentiam qua vna cum ipso producit. ea de causa Aug. lib. 15. de Trini. cap. 17. & 26. affirmat Spiritū sanctum procedere à Patre, & filio, sed à Patre principaliter. principaliter dixit, significare volens originem. nam ita procedit a Patre, vt Pater à nemine habeat producere Spiritum sanctum: at Filius id habet à Patre; propterea dicitur Filius producere à Patre, seu mittere à Patre, principaliter, id est originaliter vt ita dicam. Cyrillus lib. 10. cap. 33. & lib. 11. cap. 1. procedere Spiritum sanctum à Patre per Filium asserit, significare etiam volens ita procedere à Filio, vt filius id habeat communicatum à Patre; tamen eadem est processio ab vtroque. Hoc idem in operationibus exterioribus fit, & similis est phrasis loquendi. Filius enim creat à Patre; id est creat vna cum

A Patre, tamen potentiam habet, qua creat à Patre, & ipsammet creationem. quod Ioan. 5. dictū est; Nihil potest facere Filius, nisi quod viderit Patrem facientem. habetur in Gen. hæc phrasis *Gene. 19.* Pluit, inquit, Dominus à domino sulphur & ignem super Sodomam. Dominus filius pluit vna cum Patre, quia vna est actio: sed filius eam habet a Patre; ideo dicitur Dominus pluere à domino. Sic Hilar. lib. de Synodis hunc locum explicat, & multi alij Patres. Vnde vana est quorundam Hebraizantium interpretatio, qui asserunt Hebraismum esse, nullius mysterij significatiuum. errant (ipsorū venia sit dictum.) Hebraismus quidem est, tamen propter processionem personarum ita Dominum locutum esse, argumento est, quod in alijs rebus exprimendis phrasim istam non reperimus, & præter grauissimorum Patrum auctoritatem ita exponentium, extat Concilium Sirmiense contra Arium congregatū sub Iulio. 1. cuius fit mentio lib. 5. tripar. historia. ca. 3. in quo canon hic statutus est. Si quis illud, quod scriptum est, pluit Dominus a domino, nō de Patre, & Filio perceperit, sed & ipsum à semetipso pluere dixerit, anathema sit. pluit Dominus filius à Domino patre. hæc Concilium.

Patrum nonnulla locutiones explicantur.

B

Spiritum veritatis.

COMMENTARIVS.

PAracletum hunc quis sit ostendit, & Spiritum appellat veritatis. Superius cap. 14. quare Spiritus veritatis dictus sit, exposuimus: est enim hebraismus, quasi dictum esset. Spiritus verus, qui perfectè nouit, & docet veritatem, quæ quidem tertia appellatio

pellatio accommodata est testimonio perhibendo de Christo. Nam doctrina Christi veritas est, tum quia vmbras & figuras legis illustrat; tum quia promissiones implet; demum quia viam Dei perfecte tradit. qui igitur de doctrina Christi testimonium redditurus promittitur, recte Spiritus veritatis appellatur: nouit ergo Christum ipsum quia ab eo missus est, nouit doctrinam eius, quia Spiritus veritatis est, ideo ipsius testimonium est grauissimum. Est autem ambigua locutio apud Græcos quantum ad casum pertinet; cum enim sit neutrius generis, & in recto, & in accusandi casu legi potest, vt referatur vel ad illud, *Cum venerit Paracletus*, qui nempe Spiritus est veritatis, aut ad, *quem mittam*, nempe, *Spiritum veritatis*; siue hoc, siue illo modo legas, sensus idem perseuerat.

Merito Spiritus veritatis appellatur, qui Christi doctrina testimonium perhibiturus est.

Qui à Patre procedit.

QVarta hæc est appellatio, qua Spiritus hic à Patre procedere dictus est; idest consubstantialis est Patri, vt recte deducit Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 16. ac si diceret; Spiritus hic paracletus, quem mittam à Patre, qui veritatis Spiritus est, non est creatura aliqua; sed Patri & mihi consubstantialis. Est etiam accōmodata hæc appellatio testimonio reddendo: nam in eo, qui testimonium perhibere debet, non sola scientia, sed etiam auctoritas necessaria est, vt sit dignus fide: hoc autem habet Spiritus hic: consubstantialis enim est Patri, eiusdem potentiæ & substantiæ, & virtutis cum ipso, qua potentia & virtute talia efficiet opera, vt testimonium suum dignum omni fide faciat. Chrysost. homil. 76. ad scientiam refert, quasi diceret; si procedit à Patre, omnia nouit, vt sit perfectus doctor veritatis, sed hoc magis ad illud, Spiritus veritatis, pertinet.

Auctoritas Spiritus sancti declaratur, vt quales eius testimonium, sit intelligatur.

ANNOTATIO XXV.

Græce absque ratione, hinc sumpserūt occasionem dicendi, quod Spiritus sanctus à solo Patre procedit.

EX hac sententia Græci sisi erroris occasionē acceperunt, eaque multum se tuentur, ac nos impugnant, existimantes Spiritum sanctum à solo Patre procedere, non à filio simul, & Patre; quia dictum est; à Patre procedit: nec aduertunt, non esse dictum à solo Patre, sed à Patre procedere, quod nos fatemur; sed vltra affirmamus, simul à filio procedere, & hoc ipsum in his eisdē verbis significatum est: nam dicitur, *Quem ego mittam vobis*, non mitteret Filius Spiritum sanctum, nisi ab ipso, qui mittit, procederet, sicut filius mittere Patrem non potest, quia ab eo Pater non procedit; at Pater filium mittit, quia ab ipso procedit. Et hæc est causa, cur non dictū est in his verbis; qui à me, & Patre procedit; iam enim ipsum esse, & procedere à filio significauerat, quādo dixit; *Quem ego mittam vobis*. vt autem à Patre etiam eum procedere ostenderet, adiecit, *qui à Patre procedit*, non ergo hæc verba à solo procedere Patre significant, sed potius ita à filio procedere (hoc enim iam significatum erat) vt à Patre etiam procedat: nam non defuerunt hæretici, qui Spiritū Sanctū solius filij esse Spiritum, non Patris affirmarent; ita enim Eunomius asserit, vt refert Basil. lib. 2. con. eundem in fine: contra quem ille, & à Filio, & à Patre procedere docet, & hoc verbo satis conuincitur Eunomius, qui à Patre procedit, loc' igitur presens non Græcorum errori fauet, sed potius eum redarguit, & conuincit, cum à Filio & Patre, Spiritum sanctum procedere ex his verbis constet: quod Cyril. lib. 10. cap. 33. quamuis Græcus

A intelligens fatetur Spiritum esse Filij, & Patris, & à Patre procedere, sed per filium, quod non aliud significat, quam, quod nos dicimus, Filius producit Spiritum sanctum à Patre: id est, habet à Patre producere Spiritum. hoc est Patrē per Filium producere Spiritum sanctum, sicut Deus per Verbum omnia creauit: Omnia enim per ipsum facta sunt. porrò non est aliud per Verbum fieri omnia à Deo, quam Verbum vna cum Patre omnia facere, sed Verbū habere à Patre omnia facere, à quo essentiam, & potentiam accipit: de hac tamen re plura cap. sequenti dicemus, vbi occasionem illa verba dabunt, *De meo accipiet, & annuntiabit vobis.*

B

ANNOTATIO XXVI.

Ex singulis superiorum verborum deducitur natura Spiritus sancti.

SI verba hæc superiora diligenter consideres, *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit*; inuenies, quis sit Spiritus sanctus, & ad quid & quomodo mittendus. In primis habes in his verbis, distinctionem eius personæ à persona Patris, & Filij: nam à Filio mitti, à Patre procedere, ille vero venire dicitur, sicut distincta sunt, mittere, & procedere ab alio, & venire: ita sunt distinctæ personæ mittens, à quo procedit, & qui venit. Habes secundo loco, substantiam eius: est enim Patri cōsubstantialis, quia à Patre procedit: cum autem filius sit Patri consubstantialis, quia à Patre gignitur, sic, vt totæ tres personæ vnius sint, & eiusdem substantiæ. Habes

C

Universidad de Deusto
Biblioteca

tertio loco, ita esse distinctam personam, & con A
substantialem duabus, vt procedat ab vtraque:
nam à filio mitti, & à Patre procedere dicitur,
quod non est aliud, quam ab vtraque procede-
re & mitti. Habes quarto, procedere quidem à
Patre, tamen non dici filium, sed spiritum, eius-
que processionem nō esse generationem. In hoc
Contra Macedonium dicentem quod Spiritus sanctus sit filius. impegit Macedonius hæreticus: non enim capie-
bat, qua ratione productus esset Spiritus sanctus
consubstantialis Patri, & non diceretur filius, &
productio eius generatio; idcirco suo ingenio in-
finitam Dei maiestatem metitus, negauit Spiri-
tum sanctū procedere cōsubstantialem, Deum- B
que esse cum Patre, & Filio: in cuius superbiam,
& intellectus temeritatem, Sancti acriter inue-
huntur, cum debuisset fateri se non assequi pos-
se, nec capere diuinam maiestatem, humilemque
mentem, & affectum præbere, sicut & olim San
cti Patres fecerunt. Athana. epist. ad Serapion.
Basil. lib. 3. con. Eunomium. Gregor. Nazian.
orat. 5. Theolog. eius argumentum proponunt.
Quomodo si productus est & consubstantia-
lis, non est genitus, & filius? omnes respondent,
fidem esse habendam Scripturæ & Ecclesiæ. cū
enim in naturalibus multa sint mirabilia, quorū
ratio ignoratur, stultū est velle nihil esse in Deo,
quod non sit ratione compertum: ita Sancti re-
spondent. Aug. lib. 2. Trini. cap. 3. dubium hoc
proponit, & lib. 5. cap. 20. & lib. 15. cap. 27.
aliquas congruentes rationes adfert. similiter &
Ansel. monolog. cap. 53. tamen vera & certa
ratio ignoratur, vt etiam docet Damasc. lib. 1.
de fid. cap. 10. his etiam nos acquiescamus, fide,
dicentes Spiritum sanctum à Patre & filio non
factum, nec creatum, nec genitum, sed proce-
dentem. In nostris Theologicis prælectionibus
de his multa diximus & scripsimus, hæc in præ-
senti sufficiant. Habes quinto ex his etiam ver-
bis, venturum Paracletum, & veritatis Spiritū,
id est, ad implendū animas cœlesti cōsolatione,
& dona gratiæ infundenda, ac veritatem Christi
manifestandam. Ille ergo omnia efficiet in illis,
ad quos mittitur, & venit, quæ ad cōsolationem, & adhortationem necessaria sunt: & simul
ad veritatis manifestationem, vt paulo inferius
explicabimus. Hinc soluitur dubitatio, quam a- *Cur Dominus tot verbis, vsus sit loquens de Spiritu sancto.*
liquis mouere posset, qua de causa tot verbis
vsus sit Dominus in hoc Spiritu describendo. Re
spondeo id factum, tum vt mysterium Trinita-
tis, quod ad fidem Christianorum pertinet, ex-
poneretur: erat enim opus tertiæ huius personæ
dignitatem ostendere; tum vt quam dignum fi-
de sit testimonium eius, de quo adiungitur, Ille
C testimonium perhibebit de me, aperiret, & de-
clararet. demum, vt discipulos confirmaret ad
testimonium de ipso Christo exhibendum, vt
paulo post dicemus.

Ille testimonium perhibebit de me.

COMMENTARIVS.

HIc igitur Paracletus, de quo tot, ac tanta dicta sunt, cum venerit, perhibebit de me testimonium, operibus miris, & signis exterioribus, quæ operabitur in meæ diui nitatis & doctrinæ confirmationem, & intus in cordibus hominum lumen diuinum, & af fectum infundendo, quo cognoscant & sequantur me, omni errore & mundi vanitate *Quam fuerit ratiom conforme vt Spiritus sanctus perhiberet testimonium de Christo.* postposita. cum enim Deus sit, omnia quæcunque vult, efficere potest, & efficiet. Fuit val de rationi consonum, vt Spiritus sanctus de Christo testimonium perhiberet, ipse enim fuit quodam modo causa, vt filius Dei carnem sumeret, amor enim Patris causa fuit, Ioan. 3. Sic deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. amor autem Spiritus sanctus est. rursus Spiritus sanctus per prophetas locutus prænunciauit mundo aduen- to: debuit ergo de ipso post aduentum testimonium reddere.

ANNOTATIO XXVII.

Præter Apostolorum testimonium, etiā Spiritus sanctus perfert ipsum Christo testimonium perhibuit.

AVg. tract. 93. hoc testimonium Spiritus san A
cti non distingui ab ipso testimonio Apo
stolorum docet, sed Spiritum sanctum per ipsos
testimonium reddidisse mundo de Christo, dum
in eis effecit omnia ea, per quę testimonium per-
hubebant, iuxta illud Matth. 10. Non estis vos,
qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loqui
tur in vobis. & Act. 1. Accipietis virtutem Spiri-
tus sancti iuperuenientis in vos, & eritis mihi te-
stes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria
vsque ad vltimum terræ. Negari non potest Spi-
ritum sanctum per ipsos Apostolos reddidisse te
stimonium veritatis Christi; tamen non tantum
hoc testimonium verba hæc indicant, sed aliud
etiam quod per se Spiritus sanctus de Christo
reddidit, & reddit: nam super baptizatos, visibi-
liter sub ignis specie descendens, baptismo Chri
sti, & ipsi Christo testimonium perhibebat, vt
sint duo testimonia distincta; quod Act. 5. Apo-
stoli ipsi docuerunt his verbis; Nos, inquiunt, su-
mus

mus testes horum verborum, & Spiritus sanctus A
quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.
Ecce duos testes numerant, & se, & Spiritū san-
ctū, de quo etiam testimonio ad Rom. 8. dicitur
Ipse spiritus testimonium reddit conscientiæ no-
stræ, quod filij Dei sumus. nunc etiam interius
fidelium cordibus testimonium perhibet firmās
mentem, & affectum in Christo, & quamuis non
sit iam visibile illud testimonium ignis exterio-
ris, est tamen testimonium Spiritus sancti; tam
insignis, & copiosa, & miranda hominum con-
uersio. non solum ergo testimonium per Aposto
los, & prædicatores perhibuit, sed per se miris
alijs operibus. Et verba hæc id probant, cum di-
citur; *Ille testimonium perhibebit; & vos testimo-*
nium perhibebitis, distinguens testimonia Spiri-
tus sancti & eorum, quamuis per ipsos etiā Spi-
ritus sanctus perhibuerit testimoniū. Quam ex-
positionem afferre videtur Cyril. lib. 10. cap. 33.
Quale autem, & quam dignum omni fide testi-
monium hoc fuerit, verba antecedentia signifi-
cant: est enim missus à Christo, Spiritus veritatis,
& à Patre procedens, cuius sapientia, bonitas, &
potentia diuina est. in testimonio enim hæc ne-
cessaria sunt; Sapientia, vt sciat veritatem; Boni- *Tria in teste necessaria.*
tas, vt eam aperiat, nec decipiat, aut fallat; & Au
ctoritas, qua talis ab alijs iudicetur, qualis est, vt
sit omni superior exceptione. Quid autē potuit
reperiri unquam æquale ei, qui scientiam, boni-
tatem, & potentiam habet cum Deo eandem?

Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

COMMENTARIVS.

NOn Spiritus sanctus tantum, sed etiam vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio meæ prædicationis & manifestationis factæ mundo, mecum estis, & mecum conuersati estis; & ex visu, tanquam oculati testes, omnia, quæ facta sunt per me, testari poteritis; vt omnia adsint testimonia diuina, & humana: quamuis enim sufficere deberet diuinum Spiritus sancti testimonium per opera diuinæ potentiæ; volo vt etiam vos huma num perhibeatis testimonium ex visu, & experientia. Hoc fecerunt postea Apostoli. 1. Ioan. 1. Quod audiuimus, inquit, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & ma- nus nostrę contrectauerunt de verbo vitæ, & vita manifestata est & vidimus, & testamur, & anuntiamus vobis. Rursus. 2. Pet. 1. Hanc vocem nos audiuimus, cum essemus cum il- lo in monte. Act. 2. Hunc suscitauit Deus à mortuis, & huius nos testes sumus, Ioan. 1. Et vidimus gloriā eius. Hac motus ratione Act. 1. dixit Petrus; Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à baptismo Ioannis vsque in diem, quo assumptus est à nobis, testem resur rectionis ejus nobiscum fieri, vnum ex istis. his verbis declarat Perrus, verbum hoc Chri- sti, *Ab initio*, nempe à Ioannis baptismo, quando se mundo manifestare incepit. Hinc con- stat, quod superius dicebamus, esse aliud testimonium Spiritus sancti, ab eo quod est di- scipulorum. cuius hic fit mentio. Græce verbum est præsens, *perhibetis*, tamen pro futuro positum est; & recte versum est, *perhibebitis*, de hoc enim, quod tunc futurum erat, hęc ver- ba procedunt.

ANNOTATIO XXIIX.

Quatuor impedimēta, quæ Apostolorum testimonium Christo perhibendum, retardare poterant, Spiritu sancti testimonio tollun- tur.

MAgno, & plane diuino consilio factum A
est, vt testimonio à discipulis reddendo
præmitteretur, & promitteretur testimonium
Spiritus sancti: hac enim ratione Christus omne
sustulit impedimentum, quod animos discipulo
rum ab hoc officio auertere poterat. hoc autem
multiplex erat. Primum humilitas Christi; nam
de mortuo, & occiso à Iudæis testimonium red-
dere, humile quid, & contemptibile videri po-
terat. Secundum erat difficultas persuadendi; nā
persuadere hominem crucifixum esse Deum, ar-
duum videbatur, & erat. Tertio periculum; nam
eum Christus se propter suam prædicationem à B
Iudęis occidendum iam illis reuelasset, quid non
erat à discipulis timendum eidem testimonium
perhibētibus etiā apud eosdem, qui occiderunt?
maxime quia Dominus pronuntiat ipsis, mortē
subeundam pro hoc testimonio. Quartum erat
quod parum essent idonei, se enim illiteratos,
& humilis conditionis agnoscebant. qua igitur
ratione per vniuersum tantum mysterium prę-
dicare auderent? Hęc maxime eorum animos de-
terrere poterant; at omnia Dominus prudentissi-
mè repellit his verbis præmissis. Testimonium,
inquit, perhibebit Spiritus Paracletus, veritatis,
qui à Patre procedit, & quem ego vobis mittā.
Primo quidem, ne videatur vobis vile, & con-
temptum officium, & testimonium, quod ille,
qui à Patre procedit, & ipsi est consubstantialis,
est perhibiturus. rursus, ne timeatis, nō posse vos
arduam veritatem persuadere: ille enim Spiritus
veritatis, qui omnia scit, qui quæcunque vult
docet

Universidad de Deusto
Biblioteca

docet & persuadet, vobiscum & per vos reddet testimonium: & quod vos vere non potestis persuadere, ille persuadebit, & faciet cognoscere. Spiritus enim est veritatis; vt enim Spiritus omnia penetrat; sic corda hominũ penetrabit, quia Spiritus est; & quia veritatis Spiritus est, quocunque penetrauerit, veritatem ipsam stabiliet, & figet. Nec vos præterea terreat periculum, quod vobis certum imminet. Nam non solum efficiet vos spernere, & contemnere pericula omnia tẽporalia, sed desiderare, & gaudere in eis; quia Paracletus est, & consolator, & incitator, seu exhortator. Nec denique conturbet vos vestra inscitia; nam Spiritum mittam vobis, qui erit in vobis ipsis, qui tales vos efficiet, vt testimonium probatissimum mundo exhibeatis. dabit vobis scientiã & sapientiã, cui mundus non poterit contradicere; dabit potentiam operum, & miraculorum, quia Deus est, & à Patre procedit; faciet vos homines cœlestes atque diuinos, quia Spiritus est; diliget vos, nec derelinquet vnquã, quia ego qui vos amo, qui sum pater, & magister vester, ego sum, qui mittam eum vobis. Appositis mè igitur hæc verba præmissa sunt; tum vt instruerentur discipuli, nulla ratione eos posse testimonium tale perhibere, nec eorum testimonium perhibitum quicquam profecturũ esse, nisi ope Spiritus sancti nixum; tum vt omne impedimentum, quod eos à proposito retardare poterat, tolleret. Hæc autem omnia euentus confirmauit, quæ vel in Paulo ex ipsius verbis impleta esse agnoscimus. Rom. 1. Non, inquit, erubesco Euangelium; virtus enim Dei est: & 1. Corin. 2. Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, & virtutis. rursus 2. Corint. 12. Placeo mihi in infirmitatibus meis, & in contumelijs, & necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo. denique ad Philip. 4. Omnia possum in eo, qui me confortat. Ecce omnia quatuor impedimenta sublata his locis confitetur. hæc eadem in cæteris Apostolis, Spiritus hic operatus est, nec in his solis, quamuis ipsi primitias Spiritus habuerint; sed in multis etiam, & infinitis alijs Christi fidelibus, & verbi ipsius annuntiatoribus.

Supradicta quatuor impedimenta, quæ tuor in locis fatetur paulus sibi fuisse sublata.

ANNOTATIO XXIX.

Cur Christus voluerit, tot ac tanta testimonia ante aduentum, in aduentu, & post aduentũ & discessum eius, sibi perhiberi.

PErcontari aliquis posset, quare tot testimonia habuit Christus? ante enim eius aduentum Prophetæ omnes de ipso testati sunt. Act. 10. Huic testimonium perhibent omnes Prophetæ, præter hos, cum primum natus est, stella perhibet testimonium: similiter & Magi aduenientes, imo & Angeli ipsi annuntiantes Pastoribus testificati sunt: cum etiam prædicationi proximus esset, Ioannes Baptista perhibet testimonium, ad hoc perhibendum missus à Deo. tota adhuc Sanctissima Trinitas de eo perhibet testimonium in baptismo, & in transfiguratione. Pater ipse Matt. 3. & 17. voce de cœlo delapsa testatur. Hic est filius meus dilectus. Spiritus sanctus in specie columbæ super eum descendens. Matt. 3. Ipsemet etiam suis verbis, & operibus, Ioan. 8. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est. præter hęc ipso ad Patrẽ recedente Spiritus sanctus perhibet testimonium: tandem & ipsi discipuli. quorsum ergo ante aduentum, in aduentu, & post aduentum tot habere voluit testimonia, cum potuerit etiã sine his testimonijs veritatẽ persuadere? Respondeo id pluribus de causis factum esse. Prima est, vt difficultas mysterij notior eũ aderet. negari enim non potest arduum esse, & supra omnẽ rationem Angelicã & humanã, Deum hominem esse factũ: nec solum hoc, sed vsque ad crucis mortem descendisse, & se humiliasse, morteq; hac redemisse mundum, quem poterat sola voluntate liberare. hanc difficultatem Isaias nouit, ca. 53. dicens. Domine, quis credet auditui nostro, & brachiũ domini cui reuelatũ est? ac si diceret, Domine arduũ est credere, quæ annuntiamus, brachiũ tuum nempe filium omnipotentem esse absconditum in velo carnis. statim addit causam difficultatis, Non erat ei species, neque decor, id est, quia vidimus eum mortuũ, & contemptũ, quis credet hunc esse filium Dei? vt igitur res ardua in se, & difficilis, nec viribus humanis assequenda, & intelligenda, ostenderetur; idcirco tot, ac tanta sunt cumulata testimonia, vt qui credit, & agnoscit, id sibi, suæque virtuti non tribuat.

Prima causa, vt inde constaret quam esset difficile tantũ assequi mysterium.

Secunda causa, ipsius veritatis necessitas. Salus enim mundi in solo Christo posita erat, nec est aliud nomen sub cœlo, nec salutis remedium, nisi in ipso, & per ipsum; idcirco tanquam de re necessaria, & summi momenti tot concurrunt testimonia: quando enim videmus aliquem in maximo periculo positum, vnamque viam euadendi, solemus complures, & iteratis vicibus eum admonere; sic fecit Dominus Deus cum homine, quem in summo positum salutis periculo videbat, nec alia via euadere posse nisi per Christum.

Secunda, vt assidua mysterij martine, eius necessitas & utilitatis magis commendaretur.

Tertia causa est, vt dignitas ipsius aduentis Christi commendaretur. Si enim multi nuntij alicuius Regis, aut Principis aduentum præcurrere, & sequi solent, multo conuenientius à multis Christi filij Dei annuntiatur, & demonstratur aduentus in mundum.

Tertia, pro commendatione rei dignitate.

Quarta, & vltima causa est, hominum malitia, & cæcitas, quæ tanta est, vt post tot testimoniorum auctoritatem, multi in sua nihilominus incredulitate manserint, & qui crediderunt, tot indiguerint testimonijs, propter quæ, sicut in credentibus diuina clementia, & bonitas commendatur, & illustratur: ita contra incredulos iustitia, & seueritas diuina probatur: qua enim pœna digni non sunt, qui tot testimonis fidem non adhibuerunt? his igitur de causis sunt tot, ac tanta testimonia adhibita.

Quarta, vt homum cæcitas conuincatur, qui nec tot testimonij crediderunt.

CAPVT

CAPVT DECIMVM SEXTVM

HÆc locutus sum vobis, vt non scandalizemini. Absque synagogis facient vos: sed venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo: & hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me. Sed hæc locutus sum vobis: vt cum venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum, qui misit me: & nemo ex vobis interrogat me, quò vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. de peccato quidem; quia non crediderunt in me: de iustitia vero; quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me: de iudicio autem; quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso: sed quæcunque audiet loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius adinuicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: & Quia vado ad patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit Modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem IESVS, quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi: Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur, nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et in illo die me non rogabitis quicquam. Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo. Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Hæc in prouerbijs locutus sum vobis. Venit hora cum iam non in prouerbijs loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. In illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quia ego à Deo exiui. Exiui à Patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum & vado ad Patrem. Dicunt ei discipuli eius. Ecce, nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi vt quis te interroget.

In hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

In hoc credimus quia à Deo existi. Respondit eis IESVS: Modo creditis? Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relinquatis: & non sum solus, quia Pater mecum est. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini.

COMMENTARIVS.

CAusam cur hæc, quæ ad odia & persecutiones eorum pertinent, manifestauerit: & aduentum Spiritus ad testificandum prædixerit: exponit eam esse, ne scandalizentur, & cadant; id est, ne á suo munere, & officio testificandi, & prædicandi Christum rerrocedant. Aduerte; Scandalum offendiculum esse viæ, in quod incidentes impingunt, & cadunt: qui autem admoniti sunt, cautè ambulant, nec facile impingunt. per metaphoram rebus ipsis accommodatur: nam offendiculum, & scandalum magnum erat persecutio Iudæorum & Gentium, Apostolis prædicantibus Christum. Eos igitur præmonet Dominus, quod futurum est reuelando; & adiutorium Spiritus Sancti promittendo, vt sic instructi non offendant. Hoc autem ipsum, quod dicit, nempe se ita locutum, vt non scandalizentur, etiam præmonitio quædam est, vt cautiores sint, non quidem in fugiendis offendiculis, & periculis, sed in paruifaciendis, & contemnendis, & superandis. Particula, *Hæc*, ad præcedentia referri, verbũ sequens præteriti temporis comprobat. *Locutus sum vobis*, refertur autem ad duo prædicta, nempe aduentum Spiritus sancti, & odia, ac persecutiones, & eorum causam: hæc enim locutus illis erat.

Scandalum quid sit.

ANNOTATIO I.

Diuersæ Patrum explicationes.

CYrill. lib. 10. cap. 34. duas adfert expositiones. Prior est, vt illud, *Hæc*, referatur ad persecutiones & odia quę se illis dominus prędixisse ideo dicit, vt minus terreant: Quod enim non expectatum præter opinionẽ subito euenit, magnos etiam plerunque animos turbat; quod autẽ præuisum est, quamuis grauius inferatur, leuius tamen propter præmeditationem videtur. Altera expositio est, vt relatiuum, *hæc*, referatur ad id quod de Spiritu sancto dictum est; sitq; sensus. Hæc dixi, nempe Spiritum Sanctum venturum, & testimonium redditurum, ne scandalizemini, cũ videritis incredulos futuros, vestrisque sermonibus Iudæos fidem negaturos; Si enim ego tot tantaque mirabilia feci; si Paracletus quoque similia faciet, nec tamen Iudæi ad meliora reducentur; nolite conturbari, si oratione vestra conuertere illos non poteritis. Tertia expositio est Euthymij qui illud, *hæc*, ad ea, quæ de Spiritu sancto sunt dicta, refert; tamen longe aliter exponit, nempe; Hæc dixi, ne scandalizemini, cum A videritis malos persequentes, & iniuria vos afficientes, sed potius vt cum cognoueritis Spiritum sanctum vobis auxiliari, bono animo, & viriliter agatis. Quarta est Aug. tract. 93. qui simi liter ad Spiritum sanctum refert, sed aliter exponit, quam Euthym. Merito, inquit, promisso Spiritu sancto, quo in eis operante fierent testes eius, subiunxit; *Hæc locutus sum vobis*, cũ enim Charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, fit pax multa diligentibus legẽ Dei, vt non sit illis scandalum. Hæc Aug. Chrysost. homil. 76. ad Spiritum sanctum etiam refert; tamen simul secundam Cyrilli, & Euthymij expositionem, comple B éti videtur. nobis ea visa est accõmodata, quam in commentario explicuimus, vt illud, *Hæc*, ad Spiritus sancti aduentum, & simul ad persecutiones referatur, quorum prædictio scandalum futurum remouet, tum quia præmonetur periculum, tum quia promittitur auxilium.

Auctoris interpretatio.

Absque

Absque Synagogis facient vos.

COMMENTARIVS.

PRæmissa iam admonitione, & tanto auxilio promisso, explicatius futuras persecutiones enarrat. quasi dicat; Vos admonui eorum quæ sunt futura, vobisque auxiliũ magnũ promisi, ne scandalizemini in persecutionibus, quæ vobis euenient. Scitote enim, Iudæos è suis Synagogis vos tanquam excommunicatos eiecturos; hoc est, *Absque Synagogis vos facient*. priuabunt vos Synagogis, expellentque vos à suis commercijs, & conuersationibus. Apud Græcos vnica est dictio, *Absque Synagogis*, sensus tamen idem est. Hoc ignominiæ maximæ apud Iudæos erat, quod alijs verbis significauit Dominus Luc. 6. Beati, inquit, eritis, cum vos oderint homines, & cum separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum, tanquam malum propter filium hominis. verba hęc Ioannis ad Iudæorum præcipue referuntur persecutionem. Non est autem hoc loco sine consideratione prætereundum; Quis enim non expectasset post promissum Spiritum sanctum tantæ potentiæ, & scientiæ, & bonitatis, & post verbum, *Non Scandalizemini*, dicturum Christũ, in Synagogas vos recipient; omnes ad vos procliues current, beneuolentia, & obsequio afficient: at non hæc dicta sunt, sed *Absque Synagogis facient*, & interficient tanquã impios, & sceleratos; at multo aliter diuina sapientia de rebus iudicat, quam mundana: maius beneficium, & maius opus fuit, discipulos fortes facere in morte subeunda, & lætos aggredi pericula, omniaque huius mundi bona contemnere, quã impedire, ne occiderentur: illud Apostolos fecit beatos, non hoc; illud Reges terræ facere potuerunt, non autem istud. plus igitur Spiritus sancti virtus splendet in morte contemnenda, quam impedienda; in sustinendis læto animo afflictionibus, quam in auertendis; maius beneficium illud est, quam hoc; diuinius opus fuit, per mortem, & afflictiones mundum conuertere, quam per vitam temporalem; inducereque vt crederent, & sequerentur eorum doctrinam, qui sic male habiti sunt à mundo, quam si bene accepti essent.

Dei sapientia & virtus sẽ dent magis in fortitudine qua Apostoli mortem subibant quam si illã Deus impedirit.

ANNOTATIO II.

QVoniam Synagogæ mentio frequens est apud Ioannem, non abs re erit, si aliqua & de vocis significatione; & de rei ipsius vsu, & de origine ac antiquitate dicamus.

Synagoge multiplex significatio.

Synagoga Græcũ est vocabulum, significans idem, quod Latine congregatio: vsurpatur autem in scriptura tripliciter, Primo pro tota illa Iudæorum republica, vt enim nunc Christianorum conuentus dicitur Ecclesia, ita olim Iudeorum multitudo sub vna veri Dei religione, dicebatur Synagoga: in qua significatione acceptum est illud Num. 4. Recẽsuerunt Moyses, & Aarõ, & principes Synagogæ filios Caath. & illud B Num. 16. Ducẽti quinquaginta viri proceres Synagogæ. Aug. in illud psal. 81. Deus stetit in Synagoga Deorum, adnotat Apostolos illum Iudæorum conuentum Synagogam, & ecclesiam appellasse: sic enim in veteri testamento appellatus est; nostram vero Ecclesiam nunquam appellarunt Synagogam, siue propter distinctionem, siue quia Synagoga communis est: nam congregantur animalia, & congregantur aquæ. verbum enim Græcum Συνάγω & Συναγωγὴ commune est, at ecclesia non est nisi hominum, & vtentium ratione: ecclesia namque non congregationem, sed conuocationem significat. Iudæis A ergo vt pote seruorum statum habẽtibus, & sub elementis huius mundi seruientibus, Synagogæ nomen conueniebat, qui timore sicut animalia trahebantur: at Christianis Spiritum dilectionis habentibus quibus diuina sunt reserata misteria, nomen ecclesiæ, & conuocationis congruit.

Secundo accipitur in scriptura nomen Synagogæ pro quocunque siue bonorum, siue malorum cœtu: sic frequenter vsurpatur. psal. 85. Synagoga potentum quæsierunt animam meã. Eccl. 3. Synagogæ superborum non erit sanitas. & 21. Stupa collecta Synagoga peccantium. sunt multa alia testimonia. Tertio accipitur pro loco illo, in quem multitudo Iudæorum conueniebat ad aliqua exercitia Spiritualia. in qua significatione acceptum est illud Luc. 7. Synagogam ædificauit nobis. erant autem huiusmodi Synagogæ in Hierusalem multæ, & in tota terra promissionis, & extra, vt inferius dicemus.

In tres præcipuos vsus erant hæ Synagogæ institutæ, quantum ex scripturis deducere licet. Primus ad prædicationem verbi Dei, & legis Mosaycæ explicationem: singulis enim sabbatis conueniebat tota multitudo Iudæorum in diuersas Synagogas distributa, vt legis doctrinam audiret, Act. 15. A temporibus inquit antiquis habet in

In quẽ vsum Synagogæ fuerint institutæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bet in singulis ciuitatibus Moyses, qui eum prę-
dicent in Synagogis, vbi per omne sabbatum
legitur. Luc. 4. Erat prædicans in Synagogis Ga
lileæ. Luc. 13. Erat docens in Synagogis eorum
sabbatis. Alter vsus erat orare & laudare Deum,
quo autē modo, & quibus verbis orarent, igno-
ramus: hoc vero certum est in Synagogas con-
uenisse ad orandum: nam dicitur Iudith. 6. Con
uocatus est omnis populus, & per totam noctē
intra ecclesiam orauerunt petentes auxilium à
Deo Israel. Synagoga appellatur in hoc loco ec
clesia. & Math. 6. Qui amant in Synagogis ora-
re. Seruabatur autem ordo talis, conuenientes
quidem viri & fœminę, locis tamen distinctis,
primum orabant pro communibus necessitati-
bus, & maxime aduentum Messiæ postulantes:
post orationem vero, primi illorum legis periti
partem aliquā de libris Moysi, & alicuius Pro-
phetæ populo explanabant: his absolutis siquis
inter adstantes erat peritus maxime ex aduenis,
aut alterius Synagogæ, inuitabatur ad dicendū:
qui locum huic muneri destinatum ascendens,
concionem habebat. Constat hoc ex Act. cap.
13. vbi de Paulo, & Barnaba legimus, quòd die
Sabbatorum ingressi Synagogam sederunt: post
lectionem autem legis & Prophetarum, miserūt
principes Synagogę ad eos dicentes, Viri fratres,
si quis est in vobis sermo exhortationis ad ple-
bem dicite: surgens autem Paulus etc. Sic in
in Euangelio Christum sæpe in Synagogis do-
cuisse legimus. fiebant etiam in Synagoga inter
doctores concertationes, & disputationes ad
sensum scripturarum elucidandum conuenien-
tes. vt constat Luc. 2. quando inuentus est puer
Iesus in medio doctorum interrogans, & re-
spondens. His attestantur Ioseph. lib. 2. con-
tra Appionē & Philo lib. 3. de vita Moysis. Mo
ris, inquit fuit sabbatis operam dare Philosophię
principe antecedente, & docente, quæ opus fa-
cto ac dicto essent, reliquis audientibus. ex quo
etiam nunc philosophantur sabbato patrio mo-
re: nam Oratoria in ciuitatibus, Scholæ sunt om
nium virtutum, quibus diuina, humanaque in-
telliguntur, & corriguntur. Quod repetit de
Essæis loquens in illo libro, quem inscripsit. Om
nes probos esse liberos, sic ait, Vnus biblia
sumens legit; Alter vero ex peritissimis minime
nota exponit. lib. etiam de legatione ad Caium,
hoc idem confirmat.

Hinc est, vt merito probri loco duceretur,
quenquam extra Synagogam facere. eum enim
à consortio fidelium separabant, indignumque
iudicabant, vt cum eo in oratione, & verbi do-
ctrina communicarent, & tanquam incorrigibi-
lem vitabant, sicut & nos cum excommunicato
facimus. tali pœna Apostolos puniendos à Iu-
dæis prædicit Dominus: quam timentes aliqui
ex principibus etiam si crederent in Christum,
palam non confitebantur, vt supra cap. 12. di-
ctum est: grauis enim erat infamiæ nota. Ter-
tius vsus harum Synagogarum, quantum mihi
videtur, fuit, corrigere publicè aliqua delicta in
legem: velut enim quædam publicæ pœnitentiæ,
& castigationes fiebant, hoc enim multa loca
scripturæ significare videntur. Matth. 10. In Sy-
nagogis suis flagellabunt vos. vbi Glos. inter
line. adnotat ideo hoc dictum, vt significet præ-
textu religionis Iudæos persecuturos esse disci-
pulos Christi: nam Synagoga, inquit, locus cor
rectionis est, idem habetur Matth. 23. Ex eis fla-
gellabitis in Synagogis vestris. & Mar. 13. In Sy
nagogis vapulabitis, Act. 22. Ego eram conclu-
dens in carcerem, & cædens eos per Synago-
gas. Act. 26. Per omnes Synagogas frequenter
puniens eos.

De Synagogarū Origine & antiquitate.

Origo & antiquitas Synagogarum incerta
est, aliqui recentiores tempore babylonicę capti
uitatis incæpisse existimant. Iudæi enim tunc
temporis templi sancti memores loca instituē-
runt, in quibus conuenientes orarent, & verbum
Dei audirent. Hæc tamen opinio nullo firmo ni-
titur fundamento. vnde existimo multo esse an-
tiquiores: nam Iudic. 20. quando nondum Salo
mon, qui templum illud ædificauit, natus erat,
habemus Synagogam extitisse: dicuntur enim
quadraginta millia virorum conuenisse in Mas-
phat, in ecclesiam populi Dei. quod non aliud si-
gnificat quam in templum, & domum Deo di-
catam. hanc autem non esse domum, & templū,
vbi erat arca, & vbi sacrificium fiebat, certum
est: erat enim tunc in Sylo, vt constat. 1. Reg. 1.
igitur erat Synagoga, & locus aliquis, quo ad
orandum populus conueniebat, idcirco aliqui
Rabini hoc moti argumē to putarūt in Masphat
incœptas esse Synagogas, non quòd illo tempo-
re illa incœperit: nam erat prius, quam populus
illuc conueniret. verisimile ergo est à tempore
Iudicum, cum terra habitari cœpta est, ædificata
loca sacra, in quæ populus ad orandum, & ver-
bum Dei audiendum, & negotia religionis tra-
ctanda conueniret, cum non posset sacrificare
nisi in vno loco determinato, vbi erat arca Dei:
quarum diuisio, & multitudo facta est propter
diuersitatem & multiplicitatem familiarum &
tribuum, quæ sæpe seorsum congregabantur.
Has domos puto significari à Dauid Psal. 25. In
ecclesijs, inquit, benedicam te domine. & psal.
67. In ecclesijs benedicite Deo. & à Salomone ec
clesi. 24. In ecclesijs Altissimi aperuit os suum.
sunt alia multa huiusmodi loca: & hanc antiqui
tatem significare videntur illa verba Act. 15. à
temporibus, inquit, antiquis habet Moyses, qui
eum prædicent in Synagogis. Ædificato autem
templo in Hierusalem, in quo solo, licebat sa-
crificare vt constat Deuter. 12. Synagogæ con-
seruatæ sunt, per loca extra Hierusalem, & in
ipsamet Hierusalem: nam cum matrimonium
tunc temporis commune esset etiam sacerdoti-
bus, &

bus, & vxorum pluralitas non esset prohibita mi
rum in modum auctus est numerus Iudæorum,
& familiarium, vt vix in templo omnes recipi
possent Sabbatis singulis ad verbum Dei audien-
dum: maxime propter diuersitatem & multitudi-
nem aduenarum, qui eò concurrebant. hinc fa-
ctum est, vt numerus Synagogarum adeo excre-
uerit, vt tempore excidij Hierosolymitani, nume
rarentur Hierosolymis quadringentæ, & octua-
ginta Synagogæ, tam pro ciuibus, quā pro adue-
nis Iudæis, qui religionis causa sanctam ciuita-
tem adibant. vnius earum fit mentio Act. 6. Sur-
rexerunt, inquit, quidam de Synagoga, quæ ap-
pellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Ale-
xandrinorum, & eorum, qui erant à Cilicia &c.
præter hanc plurimæ numerantur apud Euange-
listas, & in Actis Apost. quæ erant extra Hieru-
salem in reliquis ciuitatibus, & prouincijs. Matt.
4. habetur de Synagogis Galileæ, Act. 9. de Sy-
nagogis Damasci. 13. de Synagogis Salaminæ,
& Antiochiæ, Pisidiæ. 14. de Synagoga Iconij
17. de Synagogis Thessalonicæ, Beroeæ, Corin-
thi, & Ephesi. imo, vt testatur Philo in legat.
ad Caium, Imperator. Tyberius sciens Iudęos Ro
mæ trans Tyberim habitantes habere oratoria,
in quibus singulis Sabbatis patriam legem edo-
cebantur, non prohibuit. Huiusmodi Synagogæ
non à priuatis Iudæis tantum, sed etiam à genti-
libus pij officij causa, construebantur in eorum-
dem Iudæorum vsum, vt constat Luc. 7. De Cen-
turione gentili, qui Synagogam ædificauerat Iu
dæis. vt autem in templo Pontifices, & sacerdo-
tes principatum gerebāt, sic in Synagogis scribæ
& Pharisæi, qui per illas distributi erant, & dice-
bantur ij, qui Synagogis præerant, Archisyna-
gogi, aut principes Synagogarum: Scribarū enim
erat munus, vt paulo inferius dicemus, lectiones
habere ad populum, & scripturas interpretari,
quod etiam habebant commune cum Phari-
sæis, Matt. 23. Super cathedram Moysi sederunt
Scribæ, & Pharisæi. ideo ibidem arguuntur, quòd
clauserint regnum cælorum populo, nimirum
quia sinistrè scripturam, & legem interpretabā-
tur, auaritiæ & ambitioni dediti: honores, & di-
uitias magis quam populi bonum expetentes, vt
Dominus sæpe illis exprobrauit.

Sed venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.

COMMENTARIVS.

AVget sententiam prædicens etiam gentium persecutionem, ac si dicat: parum di-
co, non solum è Synagogis eijciemini, imo venit hora, vt interficiamini, & sic in-
terficiamini, vt qui vos interfecerit, arbitraturus sit se sacrificium Deo offerre, remque ei
gratissimā exhibere. Interficiemini tanquam Deo aduersarij, & legis, ac religionis peruer
sores. Duo igitur mala imminent, & mors, quia interficiendi estis; & causa mortis, tan-
quam impij, & sceleśti, religionisque diuinæ destructores. ita vt, qui vos occiderit, arbitre
tur se iustam, piam, & gratam Deo rem fecisse. *Venit hora*, positum est pro eo, quod dicimus
veniet tempus. sicut Ioan. 5. Venit hora, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient
vocem filij Dei. Particula, *Sed*, augmēti est, pro eo posita, quod dicimus (imo, seu quin po-
tius) quod supra annotauimus, & paulo inferius in eadem posita est significatione.

ANNOTATIO III.

Superiorum verborum sen sus magis explicatur.

PArticula, *Sed*, in varios sensus induxit Docto
res. Augustinus enim tract. 93. Particulam
diuersitatis, seu aduersatiuam interpretans, hanc
sententiam in hunc exposuit sensum; vt Domi-
nus consoletur discipulos, quasi dictum esset;
eijcient vos è Synagogis, sed vos gaudete, quia
tantam conuersuri estis multitudinē, vt non pa-
tiantur Iudæi persecutores vestri vos viuere, ne
omnes ad me conuertatis. sed dura videtur ex-
positio. Beda eandem significationem particu-
læ sequens, aliter exponit, nempe; sed vos gaude-
te, quia, qui vos occident, non tam odio vestri,
quā religionis, ac legis diuinæ æmulatione id fa-
cient. Ista etiam expositio dura est, & adhuc non
continet causam legitimam gaudendi: nam mi-
nus malum, odium personale proprium reputan
dum erat, quam odiū religionis Christi, & quod
impietas reputaretur, quæ erat summa pietas. Ac
commodatior est expositio Cyrilli lib. 10. cap.
35. exponentis particulam, *sed*, vt sit dictio au-
gens, ac si dictum esset, Non solum eijciemini è
Synagogis, sed etiam fiet, vt interficiamini sic, vt
vestri interfectores sacrificium Deo gratū, mor-
tem vestram existiment. Et hanc expositionem
secuti sumus in commentario: non enim verba
hæc ad consolationem dicta sunt, sed ne terreā-
tur discipuli, si ex inopinato aduersa eueniant,
consolatio vero verbis sequentibus continetur.

ANNOTATIO IV.

AVg. tract. 93. hanc eandem sententiam de
Iudæorum persecutione exponit; hi enim
futuri erant, qui Apostolorum interfectionē ita
iustam existimarent, vt Deo rem gratam se face-
re crederent, quando Christianos, & discipulos

An proxima verba, de persecutione quam Apostoli à Iudæis passuri erant, an de illa quam à gentibus, sint intelligenda.

occidebant, quod cõstat Act. 23. de Paulo. Quidam, inquit, ex Iudæis deuouerunt se dicentes, neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum. Ipsemet Paulus ante conuersionem de seipso dicit. Gala. 1. Supra modum persequebar ecclesiam Dei, & expugnabam illam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coætaneos meos in genere meo: abundantior æmulator existens paternarum mearum traditionum. Idem Aug. lib. 2. con. literas Petilia. c. 92. non solum de Iudæorum persecutione contra discipulos Domini exponit, sed probat non posse de gentibus intelligi, quia hæ non interfecerunt arbitrantes se obsequium præstare Deo, quia nõ verum Deum, sed idola colebant. Idem docet lib. 2. con. Epist. Gaudentij cap. 15. adiungens posse intelligi de Hæreticis, qui quando possunt, Catholicos occidunt. quæ expositio, nempe de Iudæorum persecutione, est etiam Cyrilli lib. 10. cap. 35. tamen non videtur accommodata: nam Dominus ad discipulos dirigit præcipue sermonem, quamuis etiam alij, qui idem reddiderunt testimonium, intelligantur, & loquitur generaliter; *Omnis, qui interficit vos*: at præter vnum reliqui à gentibus sunt occisi, & interfecti. non ergo de Iudæis determinate, sed etiam de gentibus interpretanda est sententia. & quamuis Dominus non expresserit gentes, tamen generalitate vtens eas præcipue indicauit. Prior ergo sententia de electione ad Iudæos pertinet; hæc autem maxime ad Gentes. Nec argumentũ Augustini efficax est contra hanc expositionem: nam etiamsi falsos Deos colerent, veros tamen esse, & his rem gratam se facere putabant, interficientes discipulos Domini: sicut etiam non erat obsequium verum, quamuis Iudæos intelligamus, sed impietas. non enim dicit Dominus, obsequium præstabunt Deo, sed arbitrabuntur se obsequiũ præstare Deo; & sicut falluntur in obsequio, ita etiam falluntur in Dei cognitione. Iudæi autem decepti sunt in obsequio, non in Dei cognitione, quia verum Deum colebant; gentes verò etiam in Dei cognitione, tamen non minus hi quam illi arbitrati sunt, rem Deo se gratam facere: nam zelo religionis etiam gentes interfecerunt Christianos; idcirco plurimi persecutores interficiendos eos censebant non alio crimine, quam quod Christiani erant, quasi falsam, & impiam amplectentes religionem aduersam ei, quã ipsi veram existimabant: quod constat ex multis historijs, & etiã ex illo Act 19. quando illi Ephesij contra Paulum agentes dicebant. Magnę Dianę templum in nihilu reputabitur, & destrui incipiet maiestas eius, quam tota Asia, & orbis colit. his autem dictis repleti sunt ira, & exclamauerunt dicentes; Magna Diana Ephesiorum.

A

B

C

Et hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me.

COMMENTARIVS.

NE discipuli audientes suam interfectionem, Dei obsequium ab interfectoribus reputandum, existimarent verum esse obsequium, Deoque acceptum, & inde nimium turbarentur: declarat non esse obsequium tale. *Hæc*, inquit, *facient vobis, quia non nouerunt Patrem neque me*, id est, non nouerunt Deum esse Patrem meum, neque me esse Dei filium. Zelus igitur eorum ex ignorantia erit: si enim nouissent Christum, non interfecissent discipulos eius eo nomine, quia Christum confiterentur, & annuntiarent; si autem non nouerunt Christum, nec nouerunt Apostolos; ignorantes igitur, qui nam essent, occiderunt eos. Magnum est hoc argumẽtum consolationis, tum quia eos sine culpa ipsorum aliqua interficiendos pronuntiat; præstat autem sine culpa interfici, quam cum culpa: tum quia significat eos propter Patrem, & propter Filium passuros; vt recte deduuere; tum quia significat eos propter Patrem, & propter Filium passuros; vt recte deduuere; cit Aug tract. 93. si autem pro patria, & parentibus, & amicis mori gloriosum est: quanto gloriosius erat pro Deo mortem oppetere: tum etiam quia non agniti erant discipuli, qui essent: ab ignorantibus autem pati multo minus malum est. quod annotat Chryso. hom. 78. exemplo appositio de Principe, qui relicto à tergo omni comitatu, solus ad hospitium peruenit, & incognitus tanquam vnus de vulgo tractatur, iniuriaque afficitur. hic profecto princeps istorum ignorantiam contemnet, eosque irridebit, expectans cito comitibus, & familiaribus aduentantibus illos, qui iniuriam intulerunt, confundẽdos. Admittere autem, ignorantiã hanc Iudæorum, & gentium, ex qua discipulos, & martyres occiderũt; non excusasse eos à grauissima culpa & peccato; quia ipsi discipuli sufficientissimũ perhibuerunt testimonium illis, quo audito potuerunt Christum, & Patrem agnoscere.

Ex causa persecutionis & mortis, eos consolatur.

Mirandũ esse quod mundus in persequendis Christi discipulis, adeo fauserit.

ANNOTATIO V.

VNã causam Dominus interfectionis Apostolorum adfert, tamen non ea sola fuit, quamuis & ipsa fuerit, nẽpe ignoratio veritatis. Proinde admirationis ratio nõ tollitur quare in discipulos Domini etiã incognitos tã seuiter mũdus exarserit. Si enim consideremus eorũ officiũ, erant

A

erant legati summi Dei, & Regis regum. 2. Cor. 5. Pro Christo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos. Si spectamus finem, missi sunt ad annuntiandum pacem hominibus cum Deo, liberationem à peccato, vitæ æternæ promissionem, Luc. 10. Appropinquauit in vos regnum Dei. Si modum contemplemur, non armis, non vi, non potentia; sed humilitate, mansuetudine, patientia, proximorum charitate venerunt. Luc. 10. Primum dicite, Pax vobis. Luc. 9. Vis ignis de cælo descendat? nescitis cuius Spiritus estis. Si vtilitatem eorum conuersationis spectemus, erant maxime fructuosi, & vtiles vniuerso hominum generi. Sanabant enim infirmos, illuminabant cæcos, suscitabant mortuos. Medici in precio apud homines sunt propter sanitates corporum; at nemo eorum, imo omnes simul, vni discipulorum non sunt comparandi. Luc. 10. In quamcunque ciuitatem intraueritis, curate infirmos, qui in illa sunt. Si autem expensarum rationem habeamus, omnia gratis faciebant. Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. imo sibi ipsis manibus victum, & amictum comparabant. 1. Cor. 4. Laboramus operantes manibus nostris; & eleemosynas spõte datas, & eas modicas acceptabant. Si vitam eorum examinemus, nulla flagitia, nulla scelera inuenta sunt, etiam à persequentibus, sed interficiebãtur, quia Christiani erant, vt Iustin. in Apolog. 2. ad Antonin. Imp. & Clem. lib. 4. strom. dicunt. Quid igitur est, quod tales homines mundus ita abhorruit, vt morte turpissima & crudeli, eos damnauerit: nam ignoratio sola sufficiens causa non est: quamuis enim ignorauerit à Deo esse missos, cætera mirabilia ignorare non potuit.

A

B

C

Dæmones excitabant, & impellebant Principes terra contra Christi Apostolos.

Aduertendum igitur est persecutionem contra Apostolos, & Christianos, non ab hominibus solis esse ortam, sed etiam à dæmone: hic excitabat principes, & potestates terrenas in eos, instinctuq; eius, & impulsu eò crudelius in eos sæuiebant, quo dæmonis odium in Christũ maius est, & in homines. Doctrina hæc est Sanctorum. Athana. in Apolog. de fuga sua, persecutionem appellat inuentum Diaboli. & Basil. Epist. 71. ad Alexandri. persecutiones in martyres tribuit dæmoni. præter hos Orige. hom. 6. in Exod. docte id tradit. exponens illud (Equũ, & ascensorem proiecit in mare) Equos hinnientes, Tyrannos, & persecutores Christianorum; ascensorem vero, Diabolum interpretatur. eamque dicit esse causam, cur ita feroces, & sæui in eos fuerint, vtpote à dæmone agitati. hic non ignorantia, sed malitia persequebatur: homines vero, & tyranni illi ignorantes erant, de quibus dicitur; *Hæc facient, vobis quia non nouerunt Patrẽ neque me.* Nesciebant tyrãni, quamuis culpa sua, sciebat tamen ascensor eorum. Hanc doctrinam Dominus etiã docuit. Mat. 16. Portæ inferi non prævalebunt aduersus eam; Diabolum contra Ecclesiam pugnaturum prædicens. Non ergo mirum, si in innocentes homines, & tales inuecti sunt: hos enim acrius insequitur dæmon: quod docuit Iustin. Apolog. ad Sen. Rom. dicens. Dæmones hoc egerunt semper, vt omnes etiam, qui quoquomodo ex ratione degere, & vitia declinare studerent, in odia incurrerent. nihil autem mirum esse, si operam darent, vt ij inuisi essent, qui ex rationis seminis parte degunt, sed eos, qui totius rationis & verbi, id est, Christi cognitionem, & contemplationem in vita sequuntur ducem, multo magis eos inuisos reddere inueniuntur. hæc Iustinus. Non igitur persecutio Apostolorum, vt à solis hominibus, sed simul etiam, vt à Dæmonibus facta consideranda est, atque ita non multum mirabimur, si tam ferociter in eos sæuitum est: & hæc est prima causa huius interfectionis.

D

Exod. 15.

E

Altera est ex parte ipsorum hominum persequentium, qui quamuis à dæmone incitati, suo tamen arbitrio moti concurrerunt: hæc autem fuit ambitio cæca: Existimarunt enim Reges, & principes mundi per religionem Christianam, imperium suum, & principatum tolli, aut minui: quod etiam si ita fuisset, salutem animæ, & cœleste regnum præponendum erat: at decepti sunt: potius enim conseruabatur, & augebatur. hoc ergo existimantes, omnibus vijs impedire religionem Christi conati sunt: hæc igitur fuit causa persecutionis tanto sæuioris, quanto appetitus regnandi vehementior est. Hac de causa Paulus expresse docebat, obediendum esse principibus temporalibus, vt scandalo eorum mederetur, & errorem hunc tolleret de mentibus eorũ. Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, & 1. Timo. 4. Iubet orare Deũ pro eis & 1. Petr. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ, siue Regi quasi præcellenti. Tertul. Apolog. cap. 30. ea de causa dicit Christianos orare pro Regibus, & Imperatoribus. Iusti. Apolog. ad Antonin. Imperatorem, expresse huic errori se opponit, ostendens religionis Christianæ esse præceptũ obediendi Regibus temporalibus, tributaque soluendi, idq; Christum ipsum præcepisse: probatque regna magis stabiliri Christianis præceptis. Hier. epist ad Algas. quæst. 11. exponens illud Thessal. 2. Nisi venerit discessio primum; quia loquebatur de abolitione futura imperij Romani, dicit obscure locutum Paulum, ne illi principes scandalizarentur, & auerterentur à religionis Christianæ affectu. Aug. conc. 31. in illud Psal. 118. Principes persecuti sunt me gratis, multis contendit rationibus ostendere, vanum esse hunc Gentium errorem, & religione Christiana firmius stabiliri regnum temporale. hoc etiam Iudæi contra Christum, vt cum morti traderent, finxerunt, mentientes Christum prohibere dari tributa Cæsari, & se Regem contra Cæsarem facere. Talia persuasit Gentibus Dæmon, vt eas in Christum commouerer. Sed quia poterant principes ex operibus, & doctrina, &

Homines etiã ambitione rerum temporalium excæcati. Christi discipulos persequebantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vita Christianorum suum errorem deprehendere, ideo nullam excusationem habent.

Tertia persecutionis causa erat, quod homines crederent mala omnia temporalia ideo accidere, quia Christi Euangelium prædicabatur.

Tertia causa, quę etiam est ex parte hominũ, fuit timor quidam cæcus, & vanus, quem idem dæmon persuasit illis: credebant enim clades, & afflictiones multas, quæ post Christi aduentum euenerunt, illatas esse à Dijs eorum, propter religionem Christianam. Ita refert Tertul. apolog. cap. 40. & Aug. lib 4. ciui. cap. 2. Timentes ergo mala huiusmodi, & temporalia bona conseruare volentes, insurgebant in Christianos tanquam in malum quoddam commune. Hanc persecutionis causam adfert Orige. tract. 28. in Matth. dicens; Gentes famis, pestium, terræmotuũ, & aliorum communium malorum causas in Christianos retulisse, eaque de causa Ecclesias Christi passas esse persecutiones. contra quem errorem Aug. libros de ciuitate Dei doctissimè, & efficacissimè scripsit. Quarta causa etiam ex parte hominum fuit: morum peruersitas, & vita licentiosissima eorum, apud quos omne scelus fere licitũ erat; correctionem autem Christianam, & comminationem non patientes, tanquam phrenetici in medicos insurrexerunt. Correctio enim, maxime grauium delictorum, superbas mentes, & suis vitijs inhærere volentes, in maximos prouocat furores, vt nihil mali, quod non exequantur, prętermittant, vt hoc iugum excutiant, & stimulum abijciant. scriptura doctrinam istam tradit, sanctique comprobant, & experiẽtia confirmat: nam & in Christum ea de causa mundus insurrexit. Ioan. 7. Mundus me odit, quia ego testimonium perhibeo quod opera eius mala sunt. Sapien. 2. Circumueniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis. Multa sunt huiusmodi testimonia. Hanc causam persecutionis in Christianos adfert Origen. hom. 3. in Exod. Prius, inquit, quam veniret sermo, qui argueret vitia, in pace durabant; sed vbi sermo Dei facere cœpit discrimen, tunc perturbatio magna consurgit, & sine fœdere nascitur bellum. Idem hom. 1. in Psal. 37. hanc eandẽ causam asserit fuisse interfectionis Prophetarũ.

Quarta causa, peruersi hominum mores.

A Chryso. hom. in illud dictum Pauli; Non solum sed & gloriamur, etc. (quæ habetur in tertio tomo) sic inquit; Sermo gladij more penetrans, & vitiosas partes à sanis resecans, magnam vbique seditionem excitabat: plurimas contra fideles inimicitias, & persecutiones commouebat, quo factum est, vt pars ad carceres, pars ad tribunalia, nõnulli ad supplicia ducerentur. hæc Chrys. Eandem causam Clem. Alex. lib. 4. Stromatum significare videtur dicens: Gentibus per Christianismum humanę naturę iniuriam fieri visum esse, & ea de causa Christianos persecutos esse. hęc iniB ria nõ alia videtur fuisse, quã correctio, & admonitio, qua multorum scelerũ arguebantur; quæ ipsi sibi licere putabant, & beneficiũ lucis & veritatis, iniuriã reputabant, quia scelera placebant.

Quinta zelus falsæ religionis.

Quinta etiam ex parte hominum fuit, Zelus falsus religionis: videbant enim totam religionẽ suam labefactari, sacrificia tolli, Deos cõtemni, quibus tot seculis deseruierant; nouam religionem, nouam legem, nouum sacrificium introduci: pluriſque faciebant consuetudinem veterem, etiam nullis rationibus fultam, quam nouam insignibus miraculis & operibus confirmatã. hinc C strages contra discipulos Christi secutæ sunt; putabant enim causam religionis se tueri, & defendere, & pro Deo pugnare, cũ tamẽ pro dæmonibus, & erroribus militarent. Hanc causam insinuauit, imò significauit Dominus, dicens. *Omnis qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo.* Et eandem adfert Chryso. in hom. allegata in Pauli dictum. Non solum, sed & gloriamur etc. His igitur de causis in Apostolos, non obstantibus illis omnibus superius narratis, mundus insurrexit, eosque occidit, ac Christianos persecutus est: quarum vel vna efficax erat, quanD to magis cum tot, ac tantæ essent, præter alia multa, quæ libens omitto breuitati studens. At excusari à peccato, mundus non hoc potuit: nam religio Christiana tot ac tantis est, & fuit signis, & argumentis diuinis comprobata, vt incredulos inexcusabiles faciat, & multo minus ipsi persecutores excusari possunt.

Sed hæc locutus sum vobis, vt, cum venerit hora eorum, reminiscamini, quia ego dixi vobis.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur hæc suis discipulis prędicat, longe aliã esse ab ea, propter quã occidendi sunt, ostendit. hoc, illa particula *Sed*, indicat; ac si diceret; Illi occident vos, quia nõ nouerunt Patrẽ, neque me; at ego prædico, quæ futura sunt alia de causa, nempe, vt reminiscamini, quando illa hora venerit, me omnia ea vobis prędixisse. Illi, vt vobis malum inferant vos interficient: at ego propter bonum vestrum, velut antidoto vos præmuniens id prænuntio, nimirum vt quando venerit hora illa, reminiscamini me ea dixisse vobis. Græce *Hora*, est cum articulo, vt referatur ad horam, de qua paulo ante dixit. Venit hora. Ille autem genitiuus, *eorum*, non ad horam refertur, sed ad verbum, *reminiscamini*, quamuis Aug. tract. 93. ad horam referat. Cætera in annotatione require.

ANNO-

ANNOTATIO VI.

Absque verbis quæ supplet Cyrillus, constat superioris sententiæ sensus.

CYril. lib. 10. cap. 37. propter illam particulam, *Sed*, sententiam quandam supplet, in hunc modum; Non hæc ea de causa dixi, vt vigor vestrę mentis eneruetur, & antequam pericula veniant formidetis, sed vt recordati hæc vobis à me prædicta fuisse, magis admiremini; & in ipso tempore periculorum certior ab euentu rerum, stabiliorque in me fides efficiatur. At non videtur supplendum aliquid, cum satis conuenienter superioribus connectatur, vt sit sensus; Illi interficient vos, quia ignorabunt me, & Patrẽ; sed ego ab eis vos interficiendos prænuntio, vt ipsa interfectionis hora in memoriam repetatis, me ea omnia vobis prædixisse.

Quantum Iuueris discipulos Christi, hanc eius præmonitionẽ memoriæ volueredum patiebantur.

Percontabitur aliquis, quam inde vtilitatem reportabunt, si tunc recordentur Christum ea prædixisse? Cyril. loco proxime citato duas causas, & vtilitates refert dicens. Reminisci iubet prædicta sibi omnia fuisse, vt etiam hinc firmiter esse Deum credant (futura enim nouit) ac facile posse per eum à periculis liberari non dubitẽt. At verba hæc efficaciora sunt, & plura complectuntur. Primo quidem, *Reminiscamini*, tunc, *quia ego dixi*, igitur tunc recordabimini mei, qui pro vobis maiora passus sum; hoc exemplo fortiores eritis, & libentius ad mortem properabitis. Secundo, *Quia ego dixi*, & sicut certum, & verace me in his persecutionibus agnoscetis, ita etiam veracem in promissionibus credetis, & sperabitis: vt enim prędixi vos morte afficiendos, ita etiam prædixi vos sessuros in regno meo super sedes iudicantes, quæ res in illa hora magnam afferet consolationem. Tertio, *Quia ego dixi*, cognoscetis ergo me sciente, & permittente, vos pati, quod etiam ingenti vos lætitia afficiet: multum enim laborantes delectat, quando labores corũ, ijs, pro quibus laborant, notos esse sciunt. D Quarto; *Quia ego dixi vobis*, quia si potui prædicere, potui impedire, cumq; non impedierim, cognoscetis bonum esse, imo optimum vti. Hæc ergo memoria in illa hora multum vos iuuabit, & ita interfectionis dolorem, & timorem minuet, vt potius in gaudium & lætitiam, conuertat. Aliqui recentiorum lectionem nostram reprehendunt, censentes dicendum esse, *recordemini*, nam reminisci, eorum est, quæ exciderunt memoria: falluntur tamen: nam & apud probatos auctores, reminisci pro recordari accipitur.

ANNOTATIO VII.

E INterrogabit aliquis, cum Christus sicut prædicere potuit, ita etiam impedire, si voluisset, ne euenirent potuerit, cur eos interfici permisit? Interrogatio hæc vetus est, & ab ipsis in- A terfectoribus per quendam contemptum, & subsannationem obiecta Christianis: dicebant enim, si vestri curam gerit Deus, & prouidus est, cur non vobis fert auxilium? Ita refert Clemen. Alex. lib. 4. Stromat. In similem impietatem, & stultitiã impegit Celsus Iudæus, vt narrat Orig. lib. 2. contra eundem. Christum enim Deum negabat, quia malis hisce, morti, & persecutionibus fuit subiectus; existimabat enim si potuisset, ea impediturũ fuisse. Hi quidem vnum verè sentiebant, nempe Deum omnium calamita- B tum; & persecutionum scientiã habuisse, nec solã scientiam, sed potentiam impediendi si vellet. Sicut enim nulla persecutio siue Dæmonis, siue hominis fit Deo nescienti, ita nec fieri potest Deo non permittente, vt docet Augu. libr. 20. Ciu. cap. 1. At miseri, & cæci non intelligebãt, hæc non esse verè mala, sed media, quibus summa bona comparantur: dumque suos Deus interficit, & affligi sic permittit, maxime in eos dilectionem exercet. Quod fideles intelligentes summum decus, & ingens Dei beneficium reputarunt pro Christo mori. De qua morte prædC ctum est Psal. 115. Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius: de Martyribus enim Propheta est, vt ibidem Hieronymus exponit. Hoc etiam, vti expositum est, suis insinuat discipulis Dominus, dicens; *Reminiscamini, quia ego dixi vobis.* Ego, inquit, qui maiora sum passus, & hæc recordantes, cognoscetis non malum, sed optimum esse vobis, nempe calicem bibere quẽ ego bibi. Adde quæ dicta sunt in explicatione eius sententiæ, *absque Synagogis facient vos*, plus enim diuina virtus splenduit in non impediendis his malis, quod Paulus docuit dicens, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, non ex nobis. 2. Cor. 4. & Dominus etiam ipsi Paulo respondit. 2. Corin. 12. Sufficit tibi gratia mea, nam virtus mea in infirmitate perficitur. Illud enim, *virtus*, Dei est, & Græce legitur, *mea*, splendet enim diuina virtus magis, dum per afflictiones, & persecutiones, & angustias tanta operatur. Rursus maiora in eis bona efficit, quam sunt ea, quibus per tales persecutiones priuantur. hæc enim temporalia, illa vero spiritualia sunt & æterna. De hoc argumento multa dici possent, tamen ad verborum intelligentiam satis hæc sunt.

Cur Christus noluit suorum persecutiones & mortem impedire.

Temporalia mala, nõ sunt dicenda verè mala.

Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.

COMMENTARIVS.

TAcitæ obiectioni respondet; potuissent enim discipuli dicere; cur prius nobis hæc non es locutus, quando ad te venimus, si eorum nos reminisci iubes? Respondet,

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc non ab initio dixi; non quod ignorarem, sed quia ego vobiscum eram: nondũ opus erat ea dicere, cum vobiscum degerem; at quia iam discedo, nec opportunitas erit vobiscum loquendi, qualis modo est, idcirco nunc loquor. præterea sciebam dum vobiscum eram nihil horum vobis futurum, sed persecutionem omnem in me solum esse conuertendam; vobis autem omnia hæc post meum discessum euenient, non erat igitur, cur hæc vobis antea dicerem.

ANNOTATIO VIII.

Quomodo ab initio hæc non dixisse affirmat, cũ Matt. 10. prædixisse videatur.

DVplex occurrit difficultas in hac sententia, prior est circa sensum, altera circa connexionem cum præcedentibus. Quantum igitur ad priorem spectat, pugnare hæc sententia videtur cum verbis aliorum Euangelistarum, ex quibus constat prius hæc à Domino dicta esse: nam quãdo misit discipulos ad prædicandum, dixit hæc verba relata Matt. 10. Ecce ego mitto vos in medio luporum, estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ: cauete autem ab hominibus, tradent enim vos in concilijs, & in Synagogis suis flagellabunt vos, & ad præsides, & Reges ducemini propter me; & post hoc iterũ Mar. 13. similia verba repetit, & Luc. 21. Trademini, inquit, à parentibus, & cognatis, & fratribus, & amicis, & morte afficient ex vobis, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Cũ igitur hæc dixerit Dominus, priusquam verba præsentia proferret, quomodo dicit, ab initio se non dixisse? Variè Doctores respondent. Chryso. hom. 77. duas adfert responsiones. Altera est illud, *Hæc*, referendum esse ad illa verba. *Omnis, qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo.* hoc enim nũquam antea dixerat, quod præcedentibus formidabilius est: mortem ergo prius dixerat, & annunciauerat, nunc vero genus mortis. hanc sequitur Euthym. sed huic obstat causa, quę sequitur, *quia vobiscum eram*, non enim recte aptatur causa proposito. nam Chryso. dicit, quia vobiscum eram, non dixi, quia in tuto eratis, & vobis licebat interrogare cum volebatis: totumque in me bellum vertebatur, ideo superuacaneum erat hæc ab initio dicere. ita interpretatur causam. Sed hęc omnia habent etiam in eis locum quæ modo dicit: nam eisdem de causis nec debuerat mortem eis prædicere, propter quas nec prædixit genus, & rationem mortis. Altera eius responsio est; Matthæum, & cæteros Euangelistas narrare, quæ pertinent ad gentium persecutionem; ea enim ab initio prædixit, quæ à gentibus passuri erant; at nunc narrat ea, quæ à Iudæis patientur, quæ quidem antea non dixit. quam responsionem sequitur Theophylact. & placet quibusdam nostro seculo; sed non video qua ratione sustineri possit: nam ex verbis Euangelistarum constat, etiam quæ à Iudæis passi sunt, prædici. nam dicitur, In Synagogis vapulabitis. hoc autem à Iudæis factum esse constat. Act. 5. nec gentium erant Synagogæ, sed Iudæorum. & rursus dicitur, Trademini à cognatis, parentibus, fratribus; hæc Iudęorum potius sunt, & tandem dicitur; Eritis odio omnibus hominibus. profecto sub hac generalitate, & gentes, & Iudæi comprehensi sunt. Tertia igitur responsio est Aug. tra. 94. qui illud, *Hæc*, refert non ad interfectionem, sed ad aduentum Spiritus sancti, vt sit sensus; Hæc, quæ ad aduentum Spiritus sancti spectant, non dixi vobis ab initio, quia vobiscum erã, nec indigebatis alterius aduentu; at nunc dico, quia vado ad Patrem. Huic expositioni obstat connexio verborum; nam ad idem referri videntur verba illa, *Hæc locutus sum vobis*, & ista, *Hæc ab initio non dixi*, illa autẽ ad proxime dicta referũtur, nempe ea, quę passuri erant, & quorum hora adueniente recordari iubentur dictorum Christi; igitur hęc etiam ad idem referenda sunt. Quarta responsio est, quam glossa ordinaria sequitur, nępe illud, *Hæc*, referri ad omnia verba Christi, quibus multimode consolatus est discipulos; vt sit sensus; *Hæc ab initio non dixi*, id est, non vsus sum adhuc his verbis consolatorijs, quia vobiscũ eram, & ego vobis erã consolationi. Huic tamen expositioni duo obstant: vnum quia supponit omnia hæc, quæ ad discipulorum pertinent persecutionem ab initio esse dicta, cum re vera non sint: alterum est, quia illud, *hæc*, pari ratione positum est, sicut & prius, quando dicitur. *hæc locutus sum vobis*, vt paulo ante contra tertiam opponebamus expositionem.

Nonnulla Patrum explicationes reijciuntur.

Aliorum recentiorum expositiones reijciuntur.

Aliqui recentiorum quintam adhibent responsionem; interpretantur enim ab initio vocationis, quando vocauit eos ad se, & tunc verum est, hæc ab initio nõ dixisse: nam quæ cæteri narrant Euangelistæ, non fuerunt ab initio dicta, hoc autem initium vocationis interpretantur. Cyril. lib. 10. cap. 38. Chryso. hom. 77. & Euthymi. sed huic repugnat verbum sequens, *quia vobiscum eram*, eadem enim de causa, nec debuerat dicere tunc, quando cęteri narrant Euãgelistę, quandoquidẽ cum eis erat. Adde verum sensum esse, *Ab initio non dixi*, id est, hucusque à principio vocationis, & conuersationis vestræ, vsque modo non dixi. Alij sextam adferunt responsionem, nimirum, quæ cæteri Euangelistæ narrant, fuisse per anticipationem narrata: non enim tunc à Christo dicta sunt, sed modo quando Ioannes narrat. At hæc responsio omnium est improbabilissima: nã præterquam quod communi Doctorum sententiæ contraria est, verbis etiam, sensibusque Euangelistarum accommodari non potest: quamuis enim

enim soleant Euangelistæ vti anticipatione: tamen quando verbis vtuntur tempus, aut locum, aut ordinem determinantibus, non est anticipatio, sed suo tempore & loco, ac ordine res narrata est. Matthæus autem cum narrasset omnia illa, adiecit cap. 11. Et factum est, cum consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis trãsijt inde. Sensus apertus est eum compleuisse hęc loqui, quæ dixit discipulis suis & inde transijsse. eo ergo tempore dicta illa sunt, & postea inde transiuit. præterea Mar. 13. repetuntur eadẽ verba, quamuis sit alia historia: Dominus enim pluries aliquando eandem profert sententiam, vt docet Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 20. sed nec in hoc loco est anticipatio: nam istis verbis causa redditur præcedentis sententiæ. necesse est ergo dicta esse; quando & antecedentia prolata sunt. Nulla ergo est anticipatio, nec censendum est inconueniens Dominũ prædixisse Matth. 10. quando misit discipulos ad prædicandum inter Iudæos, etiam si nihil eorum tunc futurum erat. non enim Dominus significauit tunc ea euentura, sed occasione missionis, & præcepti, vt essent prudentes eos instruxit, eaque prænuntiauit, quę aliquando erant futura.

Auctoris sententia est, tria hoc loco dixisse, quæ ante nũ dixerat.

Solutio igitur mihi huius difficultatis ea esse videtur, nempe quæ hic Dominus dicit, nunquã ante prædicta esse. Tria enim nunc dicta sunt, primum est. *Absque Synagogis facient vos*, hoc nullibi dictum legimus; aliud enim est, In Synagogis vapulabitis; aliud, facient vos alienos à tuis Synagogis, quod longe maius supplicium est: alterũ est, eos esse interficiendos. hoc nullibi prius dictum est: nam verbum illud Luc. 21. Et morte afficient ex vobis; nec generale verbum est omnes comprehendens, nec expressum est: nam discipuli poterant intelligere verbum esse dictum propter aliquos ex alijs, non propter duodecim, quibus expresse dicitur. *Hæc facient vobis.* Tertiũ est; *Qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo.* Hoc certum est non prius esse dictum. Hæc igitur, quæ suis Apostolis determinate, & expresse dicit & manifestat, nunquam ante dixerat, nec rem ipsam, nec eo modo, quo nunc dicit, nec ipsi Apostoli prius talia de se intellexerant. & hic mihi videtur sensus, qui optimè consonat sequentibus: nam non erat tempus præsertim cum vobiscum, inquit, essem, tam aspera, & horribilia prænuntiandi: at nunc necessitas postulat, quia ego discedo, & vobis expedit, & necessarium est, hæc omnia præscire, & antequam fiant, à me ipso nosse.

ANNOTATIO IX.

Verba hæc quomodo præcedentibus cõnectenda.

POsterior difficultas superest, nempe qua ratione connectantur hæc verba. Chryso. hom. 77. sic connectit. Discipuli, inquit, audientes *Omnis qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo*, ita animo defecerunt, vt ne loqui quidem possent; quod exprobrans eis Iesus, inquit, *Hæc ab initio non dixi*, quasi diceret; ne abundantiori tristitia absorberemini, hæc non dixi. Sed hæc connexio non admodum placet; nam Dominus ipse causam exprimit, cur non ab initio dixerit, *quia vobiscum eram*. Cyril. lib. 10. cap. 38 aliter connectit; nempe vt tacitæ cogitationi responderet; quoniam præter spem, inquit, modo magnos sibi futuros audierunt dolores, ne turbati cogitarent secum, & dicerent; fefellit ergo nos spes nostra, qui nos ad iucunda fuisse vocatos credidimus; nunc autem calamitates ac ærumnæ imminere prædicuntur: necessario causam adfert, quare ipsis ista ab initio non exposuerit. Non satis accommodata videtur connexio: nam tali cogitationi non satisfacit responsio, nec causa data, *quia vobiscum eram*, adhuc enim perseuerare poterat cogitatio; fefellit nos nostra opinio. Mihi magis apta videtur connexio hæc, quæ posita est in commentario, nempe docere eos tempus post suum discessum, non futurum simile tempori præsentiæ suæ: ac si diceret, Ego non dixi hæc ab initio, quia non erat necessarium. Ego enim vobiscum erã, & vos pręmonere semper potui, neque me præsente aliquid horum futurum erat; at nunc discedo, & post discessum ista fient; nec opportunitas alia erit vos prænonendi. Tacitæ igitur obiectioni respondet; quasi interrogetur; cur rem tam seriam, & grauem non antea nobis aperuisti? respondet, quia non erat necessarium: non enim futura erant, dum ego vobiscum fui, tempusque semper hucusque opportunum erat pręmonendi; at quia iam vado, opportunitas ista amplius non erit, idcirco nunc dico. Ex qua explicatione sensus etiam sequentis verbi patet, nempe, Quia ego vobiscum erã, id est, qui vos prænonere poteram, vosque mea præsentia tuebar; at post discessum, longe aliter vobis eueniet.

Et nunc vado ad eum, qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me: Quo vadis?

COMMENTARIVS.

AMicè, & beneuolè obiurgat discipulos, quod cum vadat ad Patrem, nemo sit, qui interroget, quorsum, quidue facturus, abeat? *Nunc*, inquit, *vado ad eum, qui misit me*, & quod amicorum & diligentium est, nemo ex vobis facit, nempe interrogare qua de causa

Universidad de Deusto
Biblioteca

causa abeam,& vadam ad Patrem.quam obiurgationem Dominus propterea adhibet,vt causa exposita sui discessus,eos mirum in modum consoletur,& instruat. Connectuntur autem hæc verba superioribus sic;dictum enim erat; *Ab initio non dixi,quia vobiscum eram.* his verbis significans adesse iam tempus sui discessus·ac si diceret;Vobiscum eram hactenus, sed iam non ero vobiscum sensibili præsentia. Addit, (nunc autem discedo,& vos non interrogatis me quo vadis?) Græca habent; *Nunc autem vado,* Illud autem, *quo vadis?* non significat terminũ ad quẽ;sed causam,nempe qua de causa,seu quid facturus, ad Patrẽ vadis?

ANNOTATIO X.

Prædicta Verba quomodo cum superioribus connectenda.

PRiorem partem huius sententiæ aliqui cũ superiori connectũt, vt sit sensus; *Hæc ab initio non dixi, quia vobiscum eram, nunc autem vado ad eum, qui misit me.* Sed talis connexio accõmodata nõ videtur; sensus enim talis esset. *Nunc autem, vado ad eum, qui misit me,* & propterea nunc dixi vobis ista, cui sensui obstat verbum sequens; *Et nemo ex vobis interrogat me, quo vadis?* Hæc enim sententia manifeste probat præcedentem partem eidem esse annectendam, nempe; *Vado ad eum, qui me misit, & nemo interrogat me, quo vadis?* Adde verba illa, *quia vobiscum eram,* sufficientem reddere causam, cur ab initio non dixerit, quæ modo dicebat: nam dum dicitur; *Vobiscum eram,* insinuat, se iam amplius cum illis non futurum, vt prius erat. Recte ergo Græci expositores omnes, & antiqui Latini, istã sententiam connexuerunt, sicut nos exposuimus.

Quomodo dixit nemo ex vobis interrogat me quo vadis? cum Petrus ab illo Cap. 13. quæsierit, Domine quo vadis?

Grauior est difficultas. quomodo dictum sit, *Nemo ex vobis interrogat me; quo vadis?* cum paulo ante Petrus interrogauerit cap. 13. *Domine quo vadis?* & cum ipseme·sæpe dixerit, se ire ad Patrem; si enim ipse exposuerat, opus non erat interrogare. Euthym. duas adfert responsiones. Vna est, cum Dominus non respondisset Petri A interrogationi, debuerant discipuli iterum instare, & interrogare, nec vni interrogationi acquiescere: & hoc est quod Dominus nunc conqueritur, sed dura videtur expositio, cum verba sint absolute prolata. *Nemo interrogat me, quo vadis?* quasi nemo id interrogauerit. Altera respon sio est, vt sit sensus; *quo vadis?* quid agis, seu quid facturus vadis? Hæc enim amici solent petere ab amicis, dum abire decreuisse vident. Eadem est expositio Cyril. lib. 10. cap. 38. sic enim exponit; nemo interrogat qua de causa ita faciat. Huic expositioni consonant, quæ sequuntur; Dominus enim exponit, non quo vadat id est, terminum; iam enim dixerat se, ad Patrem vadere, sed causam, cur vadeat. Et hæc est legitima interpretatio. Aug. autem tract. 94. multo aliter exponit, vt sit sensus: Ibo iterum, quando nemo ex vobis me interrogabit, quo vadis: nam ascendam in cælum vobis videntibus, & sic nemo inquiret, quo vadam. At violenta videtur hæc expositio, nec facile accommodatur sequentibus verbis, nec etiam contextui. Vera & legitima ea videtur expositio, quæ data est à Cyril. Euthym. & posita est in commentario.

Sed, quia hæc locutus sum vobis tristitia impleuit cor vestrum.

COMMENTARIVS.

OBiurgationis eiusdem hæc sunt verba, & ad præcedentem sententiam pertinent, & est sensus: Non solum non me interrogatis, quo vadam, immo potius, quia hæc, nempe discessum meum audistis de quo locutus sum, mœrore, & tristitia estis repleti. Particula, *Sed,* vti superius annotauimus, vim habet augendi, pro immo, seu quin potius, aut supplenda est sic præcedens sententia, Non solum nemo me interrogat, sed etiam mœrore summo affecti estis, quia dixi me discessurum. Illud, *Hæc,* Cyril. lib. 10. cap. 38. ad discessum refert, de quo dictum est. *Vado ad eum, qui misit me,* quod prius etiam dixerat; hoc enim magno mœrore corda discipulorum afficiebat, idque est tristitiam implere cor alicuius, & ad idem refert Aug. tract. 94. & is est sensus legitimus, quasi dictum esset. Ita tristitiæ vos tradidistis audientes meum discessum, vt obliti sitis interrogare, quod interrogatione dignum erat, quorsum, & qua de causa abirem.

Ob eius discessum mœrētes consolatur.

Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, vt ego vadam.

COntristabantur discipuli de Christi discessu, absentiam eius magno sibi incommodo, & nocumento futuram arbitrantes, maxime cum intelligerent, quæ eo absente passuri erant; propterea Dominus eos consolatur affirmans, & asseverans, absentiam eius futuram illis maximo commodo, & vtilitati non vt ipsi putabant, incommodo vlli; & hoc

& hoc est, quod dicit, *Expedit vobis, vt ego vadam.* non expediens tantum, sed vobismet ipsis expediens, & vtilis est meus discessus. Quod vt magis persuadeat, asseueratione vtitur. *Ego veritatem dico vobis.* Est autem particula illa, *sed,* connectenda cum verbo, *expedit,* ac si diceretur; sed verissimè, & certissimè expedit vobis, vt ego vadam: & talis particula sic est superioribus coniungenda, vt sit sensus; tristitia cor vestrum impleuit discessus meus, quasi vobis magnum nocumentum allaturus; at non sic est, quin potius vobis expedit maxime, vt ego vadam. Habent enim hæ particulæ apud Ioannem magnam vim in significando, & aliquando integram continent sententiam, vt in superioribus exponendis experti sumus,

ANNOTATIO XI.

Patrum interpretationes.

CHryso. hom. 77. aliter connectit, & interpretatur hanc sententiam, vt sit sensus; Non ad gratiam loquor, sed licet maiorem in modum contristemini, quod expedit audiendum est; vos quidem vt adessem velletis, vsus aliud postulat; diligentis autem est, cum vtilitatem cognoscit, non permittere vt ea dilecti priuentur. Hæc Chrys. Cyrillus lib. 10. cap. 39. similem sensum adfert. Magno, inquit, vos dolore moueri sentio, quia ego abire constituimnec id iniuria, præsertim cum magnas vobis futuras tentationes audieritis: verum quoniam iucundis, vtilitas præponenda est, veritatem vobis aperiam. *Expedit vobis, vt ego vadam.* Vterque, tam A Chrys. quam Cyril. particulam, *sed,* annectunt verbo, *dico,* supplentes; quamuis contristemini, ego tamen veritatem dicam; *Expedit vobis, vt ego vadam.* Probabilis est expositio, quam etiam sequitur Euthymius, tamen mihi accommodatior visa est in commentario allata: nam Dominus his verbis tristitiæ illorum mederi studet, vt cognita vtilitate maxima, illam deponãt, aut certè temperent. Non ergo est sensus; quãuis tristemini, ego dicam verum. Præterea, quia discipuli tristabantur, timentes absentiam Christi nocumentum ipsis non paruum allaturam, Dominus docet non sic esse; sed potius magnum emolumentum, & vtilitatẽ inde ipsos relaturos.

Si enim non abiero, Paraclétus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos.

COMMENTARIVS.

EXponit suum recessum eis maxime expedire, & est sensus; promisi, & prædixi vobis venturum Paracletũ ad vos, at scitote nisi abiero, non venturum; quod si abiero, ego mittam eum ad vos. Mea ergo absentia aduentum Spiritus sancti vobis concedet; mea autem præsentia, *Si non abiero,* vos eius aduentu priuabit. Annotanda sunt verba Christi magno posita artificio: non enim dicit, *Si non abiero,* non mittam Spiritum sanctum seu Paracletum, sed *non veniet:* cum enim præsens esset cum eis, non videbatur verbum conuenire mittendi, sed dandi, aut veniendi: præsentibus enim non mittimus. ideo dicit, *non veniet ad vos:* quamuis in rei veritate etiamsi præsens esset, vere diceretur mittere, quia Spiritus sanctus ab ipso procedit, & idem Spiritus sanctus effectum in eis faceret nouum; at loquitur iuxta vulgarem modum, cuius illi capaces erant. Rursus non dicit, *Si abiero,* veniet sed, *mittam,* retinens modum similem loquendi, & simul vt eos certos faceret venturum: quasi diceret, ne dubitetis venturum; ego enim sum qui mittam eum. Doctè, & verè Chrysost. hom. 77. annotat contra Macedonium negantem Spiritus sancti diuinitatem, locum hunc, quo eius diuinitas insinuatur: non enim expediens esset recessus Christi, qui filius Dei est, nec compensaretur aduentu creaturæ: necesse igitur est Spiritum sanctum hic promissum Deum esse. Vtitur autem Dominus nomine Paracleti valde apposite, quia tristibus, & mœstis de suo discessu loquebatur, indicans omni eos lætitia, & consolatione replendos adueniente Spiritu sancto, etiam in sua absentia, eosque omnem tristitiam deposituros.

Mira verborum Christi proprietas.

Opportuit Christum discedere prius quam Spiritum sanctum mitteret.

ANNOTATIO XII.

NOn ex impotentia factum est, vt annotat A Aug tract. 94. Spiritum S. Christo præsente non venisse, eiusque ad Patrem recessum expectasse; sed ex diuino cõsilio, & instituto: Nam Christus,

Christus, vt Deus est, Spiritū sanctū mittit, vt autem Deus est, omnia replet, & in terra, & in cælo semper est: siue ergo absens sit, siue præsens humanitas eius in terra, semper potuit Spiritum Sanctum mittere; at dispositum sic Deus, vt non nisi post ascensionem Christi mitteretur. Fuit autē pluribus de causis id conuenientissimè, & prudentissimè factum. Primo quidem, ex parte Spiritus sancti vt eius diuinitas maxime innotesceret: Cum enim manifestanda esset hominibus ex miris signis, & operibus internis, & externis, quę effecturus erat; si tunc Christus adesset, soli ipsi talia opera homines tribuissent, non autem aduenienti Spiritui sancto; at cum absente eo effecta sunt, Spiritus sancti potentia, & diuinitas apertius, & manifestius est commendata.

Secundo ex parte Christi ipsius: si enim præsens tunc esset, missio, & aduentus ipsi non tribueretur, sed existimassent multi solum Deum Patrem propter Christum misisse; at dum recedit, & post recessum Spiritus venit, facilius ab eo missum esse credi potuit. Tertio ex parte officij: adueniente enim Spiritu sancto, discipuli erāt in magistros, ac mundi Doctores promouendi, & per orbis regiones, & prouincias dispergendi; debuit ergo expectari Christi recessus: non enim iam sensibiliter, & corporaliter Christo adesse oportebat, sed quæ didicerant, euntes in mundum vniuersum manifestaturi erant. Quarto ex parte eorundem discipulorum; & est doctrina Aug. tract. 94. & Gregor. lib. 8. Mora. cap. 13. Aduentu enim Spiritus sancti erant perfectissimi homines enasuri, maximaque spirituali perfectione implendi: debuerunt igitur ab hac sensibili cōuersatione Christi separari: erant enim maxime addicti huic familiaritati, quæ quamuis sanctissima esset & vtilissima; tamen iam in Spiritu perfectos, oportebat quod sensibile erat, ad Spiritum conuertere, & Christo non tam sensibus, quam toto Spiritus, & mentis conatu adhærere.

Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.

COMMENTARIVS.

VTilitatem aduentus Spiritus Sancti exponit, *Cum venerit*, inquit, *ille, arguet, mundum*, id est, Iudæos, & gentes fidem Christi non habentes, & opinantes se non esse in peccato, nec indigere iustitia Christi, sed suam, quæ per legem Moysi, aut per opera, quæ secundum legem naturalem fiunt, sibi sufficere: existimantes etiam sub potestate Diaboli se non detineri, sed liberos esse; hos, inquit, omnes Spiritus sanctus adueniens conuincet, redarguet, & à sua opinione & errore ita deturbabit, vt quod rationabiliter opponāt, aut respondeant, non sint habituri. Conuincet autem eos omnes esse in peccato, nec esse aliam iustitiā, qua vere iusti esse possint, præter eā, quæ à Christo est per fidem in ipsum & quam sua morte nobis obtinuit. Conuincet etiam omnes eos hactenus fuisse sub potestate & principatu Diaboli, donec per Christum liberati sunt, Diabolo iudicato & dānato, dominioque suo priuato. Hæc omnia fecit Spiritus sanctus per Apostolos, tum miris diuinæ virtutis operibus, tum verbi efficacia corda hominum penetrantis, quæ omnia in sequentibus magis explicabuntur: magna ergo huius aduentus est vtilitas.

ANNOTATIO XIII.

Arguere, in scriptura duas fortitur significationes.

DVo sunt adnotanda; vnum est de verbo, *Arguo*, alterum de nomine, *mundus*. Quantum ad primum attinet, verbum hoc *Arguo*, Latinè; & ἐλέγχω Græcè, & יָכַח Hebraicè duas habet in scriptura significationes; Prior est, qua significat idem; quod reprehendo, increpo, corrigo, siue verbis, siue factis. in nouo testamento. 1. Timo. 5. Peccantes coram omnibus argue. Tit. 2. Cum omni imperio argue. Apoca. 3. Quos amo, arguo, & castigo. Similiter in veteri testamento. Prouerb. 9. Noli arguere derisorem, ne oderit te, argue sapientem, & diliget te. Psal. 37. Domine ne in furore tuo arguas me. Sunt multa loca alia, in quibus hoc verbum talem habet significationem. Altera significatio est, per quam significat idem; quod conuinco, seu efficacibus probationibus ostendo. Ioan. 8. Quis ex vobis arguet me de peccato? id est conuincet me peccasse. Illi Christum legis transgressionis accusabant; tamen non poterant id ostendere, nec conuincere, cum falsa essent; nec arguere, nec conuincere, cum falsa essent; nec argumentis possent probare. Similiter. 2. Ti. 4. Argue, obsecra, increpa, id est peccantes conuince, & ostende eos peccasse: postea obsecra, vt emendentur, & si opus adhuc fuerit, increpa. In veteri testamento est illud Iob. 6. Cum nullus sit, qui possit arguere me. & Iob. 32. Nemo est, qui possit argūere Iob, nec respondere sermonibus eius. Hæc est duplex significatio verbi huius. Aug. tract. 95. in Ioan. & Ser. 60. & 61. de verb. Domi. hunc

2. Timo. 4.

mi. hunc locum in priori significatione exponit, quasi dictum esset; reprehendet mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio. cuius expositio facile primo accommodari posset: nam de peccato reprehendi aliquis potest; at secundo & tertio, nempe iustitiæ & iudicio difficile accommodatur, vt in sequentibus magis apparebit: propterea Græci interpretes posteriorem sequuntur significationem, inter quos sunt Cyril. lib. 10. cap. 40. Chryso. hom. 77. Euthymius cum alijs, imo idem Augus. lib. Quæst. noui testam. q. 89. Hanc significationem posteriorem amplexus est, locū præsentem exponens, & hęc est accommodatior, quam nos secuti sumus. Quamuis autem Doctores Græci prædicti conueniant in significatione verbi huius, tamen in sensu, & interpretatione longe differunt inter se, expositioque nostra in commentario posita diuersa est ab illis omnibus, quam tamen existimamus esse legitimam, quod in ijs, quæ dicenda sunt, palam fiet.

Arguere est conuincere eū qui contraria tueatur opinionem.

Sunt autem adhuc circa significationem huius verbi, ἐλέγχω duo maxime adnotanda, quę ad perfectam significationis eius intelligentiā sunt necessaria. Vnum est Aristotelem lib. 1. Elench. cap. 1. propriam nobis ostendisse significationē huius nominis, ἔλεγχος, ex qua verbi ipsius significatio facile percipitur; Est, inquit, elenchus syllogismus cum contradictione conclusionis, id est, quando vnus aliquid opinatur, & alter contrarius ei, quod ille opinatur, syllogizat, tunc talis syllogismus Elenchus dicitur. Verbum ergo, ἐλέγχω quod latine est arguo, est conuincere alterum contraria opinantem. quod Paulus optime ostendit, Tit. 1. dicens, Vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Ex qua vera & propria significatione deducimus, arguere mundū de peccato, esse mundū opinantem se à peccato immunem conuincere, & ostendere esse in peccato. Arguere autem de iustitia Christi esse, mundum opinantē esse sua propria iustitia iustum, nec alia indigere, conuincere non aliter iustum vere esse posse, quā iustitia, quę à Christo est. Conuincere demum de iudicio Diaboli, esse, mundum existimantem sub potestate diaboli non teneri, conuincere eum fuisse sub diaboli potestate, nec aliter liberatum, quàm iudicio facto per Christum contra diabolum, quæ omnia inferius exactius exponentur.

Differunt arguere & persuadere.

Alterum quod adnotandum diximus, est, arguere & conuincere non esse idem, quod persuadere. conuincere enim est alterum opinantem contraria ita adstringere, vt non habeat, quod rationabiliter respondeat, nec quo suam tueatur opinionem, vel quo se defendat. at persuadere est trahere in assensum contrarium illi, quod ante opinabatur. Sæpe autem fit, vt qui conuictus est, adhuc nolit credere, nec assentire illi, de quo arguitur, & conuincitur: & tunc quidem conuictus, sed non persuasus est. sicut è contrario fieri potest, vt aliquis sit persuasus sed non conuictus. quando nimirum argumentis probabilibus inductus assentit, quibus resistere posset, tamen quiescit eorum efficacia contentus. aliquando etiam simul est conuictus, & persuasus. hæc dixerim; vt sciamus Spiritum sanctum mundum conuicisse, non tamem toti mundo persuasisse. Loquor autē de ijs, quibus fides est annūciata. multi enim conuicti nihilominus non crediderunt, cuius rei exemplum habemus. Act. 6. Non poterant, inquit, resistere sapientiæ & Spiritui, qui loquebatur. Ecce Iudæi conuicti fuere sermonibus Spiritus sancti loquentis per Stephanum; tamen non persuasi. & Luc. 21. Dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri, nec contradicere. Ecce promittitur conuictio & redargutio, tamen non persuasio. nam Apostoli etiam incredulos & pertinaces arguerunt & conuicerunt, quamuis non omnes ad fidem pertraxerint. Est enim fides voluntaria, nec fit in nobis, nisi volentibus. conuictio autem fit etiam nolentibus. Hæc dicta sunt de verbo *Arguo*.

Spiritus sanctus mundum conuicit, sed non toti mundo veritatem persuasit.

Nomine, *mundus*, Chrysost. hom. 77. & Euthy. Iudæos exponunt hoc in loco significatos, quos de incredulitate arguendos dicit per Spiritum Sanctum vēturum. Cyril. verò lib. 10. cap. 40. & Aug. tract. 95. Ioan. non solos Iudæos, sed etiam gentes significari dicunt, & hæc expositio accommodatior est, & legitima. pro qua nonnulla faciunt. Primo quidem, Diabolus, cuius iudicium est declarandum, dicitur Princeps mundi, non Iudæorum tantum, sed etiam gentium, quotquot sine fide sunt. cum ergo, *mundus*, in eo loco generaliter accipiatur, accipiendus etiā est in hoc loco in eadem significatione. Secundo, quia Spiritus sanctus aduenies in Iudæorum, & gentium vtilitatem est missus: si ergo eius, qui arguit, aduentus communis est, erit etiam redargutio communis. Tertio, quia peccatum, & iustitia, de quibus arguendus est mundus, communia sunt Iudæis, & gentibus, erit ergo etiam redargutio communis. quamuis ergo hæc redargutio Iudæis primo fieri debuerit, & facta sit, gentibus tamen postea per Apostolos facta est: mundus ergo hoc in loco omnes Iudęos & gētes significat, Christi à dei expertes.

Mundi nomine Iudæi & gentes intelligit.

De peccato quidem, quia non crediderunt in me.

COMMENTARIVS.

EXponit Dominus ipse primam redargutionem, cur nempe mundus redarguendus, & conuincendus sit de peccato: & est sensus; arguet & conuincet mundum esse in

peccato

Universidad de Deusto
Biblioteca

Conuincet omnes qui in eius filij non credidit in peccato esse.

peccato, eò quod in me non crediderunt, seu non credunt, vt in græco habetur: id est; conuincet & demonstrabit omnes in me non credentes esse in peccato, quod & factũ est. Nam omnes, qui fide Christi carent, necesse est in peccato esse: cum enim omnis homo in peccato nascatur, & vsum rationis habens peccatum peccato adiungat, nisi prius à peccato liberetur, nec possit à peccato liberari, nisi per fidem Christi; consequitur omnem hominem etiam adultum, fidem Christi non habentem, esse in peccato. hac redargutione conuincetur mundus, nempe in peccato esse, quia fidem non habet, & sine fide Christi à peccato liberari non posse. Hoc Dominus ipse significauit. Ioan. 3. dicens, Non misit Deus Filium suum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum: qui credit, non iudicatur, qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. id est; qui non credit, iam in se habet damnationis causam, nempe peccatum, à quo non liberatur, quia non credit in Filium Dei, qua sola medicina sanari poterat. hoc idem Apostoli prædicarunt. Paulus enim ad Roma. cap. 1. gentes omnes sub peccato esse ostendit, cap. vero. 2. etiam Iudæos, cap. vero 3. generaliter pronuntiat; causati sumus Iudæos & Græcos, omnes esse sub peccato. & iterum; Gratia Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt in eum: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. & Act. 4. Non est aliud nomen datum sub cœlo hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. quotquot ergo in Christum non credunt, aut non crediderunt, vel non credent, omnes sub peccato sunt, & fuerunt & erunt. Ioan. 8. Nisi crediderit is, quia ego sum, in peccato vestro moriemini. Hoc fuit initium prædicationis Apostolicæ in mundo, arguere eum peccati, eò quòd fidem non habuerit, remissionemque & liberationem promittere per fidem Christi, sine qua peccatum manet, nec tolli aut deleri aliter potest.

ANNOTATIO XIV.

Patrum interpretationes.

CHrysost. hom. 77. & Aug. tract. 95. in Ioan. A peccatum hoc, de quo mundus arguendus dicitur, peccatum infidelitatis exponunt: vt sit sensus; eos, qui non credunt, arguendos esse de peccato, hoc est peccare in eo, quod non credant in Christum. quamuis discrimen sit inter August. & Chrysostomum: ille enim Iudæos, & gentes exponit, quibus est Christus annunciatus; hic vero Iudæos, qui in Christum credere noluerunt. Rursus August. exponit mundum huius peccati reprehendendum, Chryso. vero conuincendum, vt iam diximus: vterque tamẽ conuincendum, hoc peccatum esse infidelitatis. Accommodatius tamen Cyril. libr. 10. cap. 40. generaliter intelligit quoduis peccatum. Omnem enim hominem qui non credit, necesse est in peccato esse, cum natus in peccato, & adultus adiungens peccato peccatum, remissionem non possit adipisci sine fide Christi. hæc enim siue explicita, siue implicita necessaria fuit semper, ad remissionem peccati.

Etiã qui Christi Euangeliũ non audierũt, in peccato sunt dum non credunt in eum.

Huic expositioni adhæsimus in commentario, addimusque non solum de ijs, quibus annunciata est fides, & credere noluerunt, esse sententiam hãc intelligendam; sed etiam de ijs, qui nondum audierunt, omnes in peccato fuerunt, & sunt, non habentes fidẽ: quamuis qui audierunt & non crediderunt, nouum aliud addiderint peccatum, nempe infidelitatis quia credere noluerunt; qui autem non audierunt, nec quibus fides annunciata est, non habuerunt peccatum infidelitatis in eo, quod non crediderunt, cum non potuerint sine prædicante credere; tamen alijs peccatis maculati sunt, sine quibus nasci, & viuere non potuerunt: ideo quotquot fidem Christi non habent, arguuntur de peccato; quanquam magis illi qui credere potuerunt, fide eis annunciata, & tamen noluerunt. Sensus ergo prædictæ sententiæ non est hic, nempe arguendum mundum de peccato hoc, quia non credidit; sed absolute conuincendum esse de peccato, eo quod fidem non habuerit, sine qua necesse est in peccato esse. sicut infirmus graui morbo laborans, nec medicinam, qua sola sanari potest, habens, conuincitur morti addictus, eò quod medicinam necessariam non habeat, aut habuerit, qua à lethali morbo liberetur.

De iustitia vero.

Ostendit non esse iustũ aliquem, nec esse posse nisi per Christum.

COMMENTARIVS.

EXponit secundam redargutionem. Conuincet, inquit, mundum de iustitia. Rectè autem connectitur cum præcedenti redargutione: postquam mundus conuictus fuerit peccati, eo quod fidem Christi non habeat, conuincetur de vera iustitia Christi. id est neminem iustũ esse posse vera iustitia, quæ apud Deum iustum facit, nisi per fidem Christi. hic enim est, qui morte sua nobis iustitiam comparauit, nosque Patri reconciliauit, deletoque peccato in gratiam restituit, quam iustitiam per fidem viuam communicat credentibus in se hæc est iustitia, de qua Rom. 1. dicitur, Non erubesco Euangelium: virtus enim Dei est ad salutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco. iustitia enim Dei reuelatur in eo de fide in fidem. & Rom. 3. Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Mundus aliam sibi iustitiam deceptus vindicabat: Iudæi enim ex lege iustitiam quærebant: de qua dicitur Rom. 10. Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti; Gentes autem ex operibus iustitiam captare sibi videbantur: de qua Rom. 4. Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Neutra est vera iustitia, quia à peccato non liberat, hominem Deo non reconciliat. hæc enim à Christo per fidem est: & de hac mundus conuincendus dicitur contra iustitias prætensas ab eo, quod ante fuit per Dauid prædictum Psal. 96. Reuelauit in conspectu gentium iustitiam suam.

Iustitia falsa Iudæorum, & gentium.

ANNOTATIO XV.

Diuersæ Patrum explicationes.

CHrysost. hom. 77. & Euthymius iustitiam A hanc exponunt Christi innocentiã vt paulo ante diximus eam enim Iudæi occultare procurarunt, falsò accusantes, & morti tradentes tanquam legis transgressorem, & Cæsaris Regnum ambientem, populorumque seductorem, vt ex Euangelica historia constat. Spiritus sanctus autem aduenies illam manifestauit, eumque sanctum & innocentem ostendit, & hoc dicunt esse arguere mundũ de iustitia. Aug. tract. 95. iustitiã hanc intelligit, qua fideles iusti sunt, sic tamen connectit, & componit sensum; Reprehendet Spiritus sanctus mundum non credentem per iustitiam credentium, credentium, inquit, comparatio infidelium est vituperatio: ipsa ergo iustitia tanquam argumento quodam reprehendet Spiritus sanctus mundum incredulum. quæ expositio violenta videtur. Cyril. lib. 10. cap. 40. iustitiam fidei interpretatur, in hunc sensum; conuincet mundum seu incredulos, & ostendet illis, quotquot in Christum credunt iustos esse, quorum iustitia est credere, in quem non vident, iuxta illud Ioan. 20. Beati qui non viderunt & crediderunt. Sic enim verba sequentia interpretatur, *Quia vado ad Patrem, & iam non videbitis me*, vt paulo post dicemus. Conuenit cum Augustino in expositione iustitiæ, aliter tamen interpretatur, vti dictum est. Mihi certè legitima expositio ea videtur, quam in commentario proposui, vt sermo sit de vera iustitia, quã Christus sua morte effecit, & nobis fide viua B communicauit, & in hoc consentio Cyrillo & Aug. tamen mundus arguendus de hac iustitia dicitur, quia ipsius mundi prætensa iustitia imperfecta, nec vere iustum facere posse hominem declarabitur: solaq; iustitia hæc, quæ per fidem à Christo est, vera & perfecta ostendetur.

Quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me.

COMMENTARIVS.

CAusam adiungit, propter quam mundus arguendus sit de hac iustitia Christi. In cuius declarationem attende, Christum sæpe mortem suam significasse sub his verbis. *vado ad Patrem*, vt significaret se morte sua Deum nobis reconciliasse Patremque nostrum effecisse, ac filiorum adoptionem, & ius hæreditatis æternæ nobis comparasse. Hoc comprobatur illa sententia, quam Ioan. 20. Magdalenæ apparens post resurrectionem, iussit nomine suo Apostolis annunciare. Vade, inquit, ad fratres meos & dic eis, ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum: ac si diceret; annuncia eis fructum passionis & mortis meæ hunc esse, vt sint Deo reconciliati, eumque Patrem habeant, sintque filij ipsius effecti. ex hoc facile est præsentem locum exponere. Est enim, inquit, Christus, conuincendus mundus de iustitia mea, *quia*, ego, *vado ad Patrem*, id est, quia ego morte mea mundum sum Patri iamiam reconciliaturus, & ad ius filiorum euecturus. Adiungit, *& iam non videbitis me*, vt significet non opus esse vt iterum veniat in mundum passurus, & moriturus: vnica enim morte consummauit iustitiam pro omnibus præteritis, præsentibus, & futuris. Vado inquit ad Patrẽ meum, & vestrum, nec iam videbitis me

Mundum conuincet de Iustitia, quia Ego mundũ sufficientissime mea morte Patri reconciliaui.

tis me iterum in hoc sæculo, sicut adhuc vidistis, quasi iterum opus sit mori, & pati. totam enim iustitiam nunc consummaui, ideo mundus arguendus est, & conuincendus de iustitia statim post hunc meum discessum. Hoc Paulus nobis alijs verbis significauit, ad Hebr. 9. Per proprium, inquit, sanguinem semel introiuit in sancta. & iterum; Ad destructionem peccati semel per hostiam suam apparuit. & iterum; Semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. Hebr. 7. Qui non habet necessitatem quotidie hostias offerre: hoc enim fecit semel se offerendo. Rom. 6. Christus resurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Vado ergo ad Patrem non amplius reuersurus vt prius, quia vnica oblatione Patrem placaui, eique totum mundū reconciliaui: Spiritus sanctus ergo adueniens, mundum de iustitia iam per me perfecta, & consumma ta, arguet & conuincet.

ANNOTATIO XVI.

Aliæ Patrum expositiones.

CHrysost. hom. 77. & Euthym. qui hanc iustitiam innocentiam Christi interpretantur, quam Iudæi occultare, & maculare voluerunt, sic verba hæc sequentia interpretantur; *arguet*, & conuincet mundū de mea iustitia ostendendo me esse innocentem, & iustum, *quia ad Patrem vado, & non videbitis me iam*, in ignominia & abiectione: si autem iustus non essem, nō talis ad Patrem abirem. Aug. & Cyril. locis citatis, de iustitia quæ à Christo credentibus datur, locum hunc exponentes sic connectunt; Arguetur mundus de iustitia, quia ad Patrem vado, & non me amplius videbitis. hæc enim est iustitia credentium, credere in eum quem non vident. Iudicio legentium relinquo has expositiones: mihi accommodatior visa est, quam in commentario sum persecutus, quæ multum cohæret, & precedenti redargutioni respōdet: vt enim mundus arguendus est de peccato, eo quod fidē Christi non habeat, sic arguendus est de iustitia vera, quæ à Christo est, quia ipse vnica oblatione & morte, eam perfecit & consummauit.

De iudicio autem.

COMMENTARIVS.

Paracletus mundo ostendet Christum Iudicem esse viuorum & mortuorum.

EXponit tertiam redargutionem. Mundum de iudicio conuincere & redargui non aliud est, quam mundo ostendere & declarare Christum esse iudicem omnium viuorum & mortuorum: omnesque ab ipso in carne iudicandos. Oportet enim omnes ante tribunal Christi manifestari, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. vt sicut in redargutione de iustitia ostenditur redemptor, ita in redargutione de iudicio, demonstretur iudex: quod per Apostolos fecit Spiritus sanctus. Act. 10. Ipse, inquit, est, qui constitutus est à Deo iudex viuorum, & mortuorum. & in Symbolo; Qui venturus est iudicare viuos & mortuos. Hæc duo per Prophetas fuerunt pronuntiata. Psal. 71. Deus iudicium tuū regi da, & iustitiam tuam filio Regis. Hierem. 17. Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. iustitiam, qua nos Patri reconciliauit; iudicium, quo à se redempros iudicaturus est. Isa. 9. Super solium Dauid, & super Regnum eius sedebit, vt confirmet, & corroboret illud in iudicio & iustitia. hoc est iudicium, de quo Ioan. 5. dictum est; Dedit ei potestatem iudicium facere, quia filius hominis est.

Ierem. 17.

Quia Princeps huius mundi iam iudicatus est.

Quia Diabolus damnatus est, & suo iure priuatus, ideo omnes eius subditi ad principatum liberatoris Christi, pertinent.

RAtio & causa adnectitur, *Quia*, inquit, Diabolus, qui erat, *huius mundi Princeps*, & propter peccatum homines omnes sub suo principatu & potestate detinebat, *iam est iudicatus*, & dānatus, suoque principatu iure priuatus: homines ergo, qui sub eius erant dominio & principatu, ab eo liberati, & erepti, in liberatoris Christi potestatem & principatum translati sunt, ipsiusque iudicio subduntur. Christus igitur est Princeps, Dominus, & Iudex omnium, qui prius erant sub diabolo Principe. Luc. 11. Cum fortis arma tus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet, si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius, in quibus confidebat auferet, et spolia eius distribuet. Coloss. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filij dilectionis suæ. De hoc iudicio Diaboli, diximus iam cap. 12.

ANNO-

ANNOTATIO XVII.

Patrum nonnulla expositiones traduntur.

DOctores hoc iudicium, quo Princeps Diabolus iudicatus est, interpretantur damnationem illam, qua eiectus propter peccatum à paradiso, in infernum est demersus. iudicium autem de quo mundus est arguendus, intelligunt esse hoc idem, quod factum est contra Diabolum. At, quamuis in his duobus conueniant, in expositione varij sunt. Primo enim Augustinus tract. 95 sic exponit; reprehendet mundum, per iudicium & damnationem Diaboli: quia si Angelis peccantibus Deus non pepercit, nec parcet mundo peccanti. Secundo Chrysost. hom. 77. & Euthym. sic explicant; nempe Iudæos esse conuincendos de Dæmonis damnatione & iudicio, vt nequeant iā opera Christi imputare Dæmoni, vt prius fecerant. Tertio Cyril. lib. 10. cap. 40. sic intelligit, nempe redarguet mundum tanquam seductum, & in damnato Dæmone spem suam habentem, & collocantem.

Explicatur magis auctoris sententia in commentario allata.

Mihi accommodatior expositio visa est, quā in commentario attuli. est enim iudicium hoc, de quo arguendus & conuincendus est mundus, quod Christus feret tanquam iudex omnium viuorum, & mortuorum. conuincetur autem mundus, Christum omnium iudicem esse, quia iam Princeps Diabolus iudicatus est, & suo dominio & principatu priuatus, vt homo non amplius sit sub principatu eius, sed Christi, qui Diabolum vicit, & spoliauit. Aliud ergo est iudicium, de quo arguendus est mundus, aliud quo iudicatus est Dæmon: per hoc enim illud demonstrātur. Sicut & peccatum de quo conuincitur mundus, non est illud, quia non credit, sed omne peccatum, in quo manet, quia fidem non habet, per quam est remissio peccatorum: & sicut alia est iustitia, de qua conuincitur, quam Christi euntis ad Patrē, licet per hanc illa ostendatur; sic est aliud hoc iudicium ab eo, quo Diabolus est damnatus. hoc autem est causa, & argumentum conuincendi mundum de illo iudicio. Præterea hoc iudicium Diaboli non est illud, quo à principio damnatus est propter suum peccatum; sed quo priuatus est principatu, & potestate, quam habebat in homines, de quo diximus Ioan. 12. Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eijcietur foras. quia enim sæuijt in Christum tentando, persequendo, occidi procurando, in quem non habebat potestatem, cum expers esset peccati; iustè propterea priuatus est hominibus, in quos habebat potestatem à Deo concessam, propter illorum peccatū propter quod omnes homines in suum dominium transtulit, & suo iudicio supposuit. Vide quæ diximus cap. 12. in verbis allegatis. Attende autem Christum loqui in præterito, *iam iudicatus est*, quia proxima erat mors & passio, propter quam iudicandus & priuandus erat Diabolus suo principatu. quod autem proximum, & certum omnino est, pro facto computatur.

Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.

COMMENTARIVS.

HActenus vnam vtilitatem aduentus Spiritus sancti exposuit, nempe mundi redargutionem; alteram adiungit, nempe completam, & integram doctrinam. *Adhuc* inquit, *habeo multa, quæ vobis dicam, sed, non potestis*, propter imbecillitatem vestram, *modo portare*, nec capere; at cum venerit ille, docebit vos omnem veritatem mysteriorum diuinorum, quam scire vos oportet, & quam ego habeo dicendam vobis. Expedit igitur multum vobis aduentus hic Spiritus sancti qui cum non sit futurus nisi me discedente, consequitur meum discessum vobis multum vtilem esse, & expedientem. Sententia hæc multa insinuat. Primum quidem est, discipulos à Christo hactenus multa fuisse edoctos: nam dum dicitur, *Adhuc*, quandam continuationem indicat, quasi iam docere inceperit: & ita est; nam multa audierant iam diuina mysteria. Secundum est, multa superesse dicenda, doctrinamque nondum completam, & absolutam esse, *Multa*, inquit, *habeo*, quæ dicam, quæ nondum dicta sunt. Nec sensus est, vt aliqui putant, multa possem vobis dicere; sed multa habeo, quæ dicam, vt recte exponit Euthym. & verbum Græcum est, *habeo*. Tertium est causa, propter quam dicta non sunt, nempe ipsorum intellectus tenuitas & imbecillitas: nondum enim erant robusti, vt tot ac tanta, portare possent. sicut discipuli nouitij, qui nondum omnia, quæ magister habet docenda, eodem tempore capere possunt, sed paulatim sunt eis suggerenda, & cum ordine. Non enim sensus est, non potestis portare, id est, æquo animo ferre, & audire, vt Aug. tract. 96. sentire videtur;

Expenduntur nonnulla quæ in his verbis subindicantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur; sed, non potestis capere, seu incapaces estis, vt Græci exponunt. iuxta illud 1. Cor. 3. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis. Quartum est, hanc infirmitatem, & imbecillitatem non fore diuturnam: nam adueniente Spiritu Sancto hæc omnia docendi erant, & efficiendi capacissimi omnium mysteriorum; propterea dicitur, *Non potestis portare modo*, quasi diceret; adieci limitationem dicendo, *modo*, quia modo capere non potestis: postea tamen virtute Spiritus sancti robusti, & fortes efficiemini, vt omnia portare possitis. Obijciet aliquis, verba superioris capitis his repugnare; *Omnia, quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis*; quomodo igitur nunc dicit, *adhuc multa habeo vobis dicere?* Huic obiectioni in illorum verborum expositione satisfactum est: omnia enim tunc dicit patefacta, quæ pro illorum conditione, & statu eos audire oportebat; non tamen absolute omnia, quæ pro Ecclesiæ regimine, & munere Apostolico exercendo, necessaria erant: hæc enim alterius temporis erant, non illius. August. vti illic diximus, præteritum pro futuro positum respondet. tunc enim, & postea manifestauit. Quintum est, ea, quæ adueniente Spiritu sancto postea didicerunt, etiam à Christo dicta esse: nam dum dicit, *habeo multa dicere, sed non potestis portare modo*, indicat postea eos posse portare, & tunc se dicturum, & docturum. quæ enim à Spiritu sancto acceperunt etiam á Christo inuisibiliter per Spiritum sanctum docentem didicisse eos fatendum est.

ANNOTATIO XIIX.

Quæ fuerint illa quæ Christus habebat dicenda, & non dixit.

AVg. tract. 69. temerarium iudicat velle dicere, quæ sint ista, quæ Dominus habuit dicenda, & non expressit suis discipulis, nec id affirmare contentus est, sed adhuc multis rationibus eam temeritatem redarguit. at quia graues Doctores nonnulla saltem eorum, exposuerunt, quos tamen temeritatis arguere, mihi temerarium videtur, idcirco Augustini sententiam non probo: distinguenda igitur sunt tempora. Si enim de illo tempore, quando hæc protulit Dominus loquamur, nemo dubitat quin temerariũ fuisset ea velle tunc explicare, quorum Apostoli capaces non erant, nec Dominus propter eorum ruditatem enarranda censuit; at si de tẽpore post aduentum Spiritus sancti sermo fiat, quando illa iam omnia, quæ dicenda erant, non Apostolis solis, sed Ecclesiæ etiam, sunt manifesta, non video cur temerarium sit, aliqua ex his esse, quæ Dominus tunc habuit dicenda, exprimere; maxime quia promissum est adueniente Spiritu sancto se ea dicturum. Ab effectu igitur & his, quæ dicta sunt, quæ id temporis occulta erant, iam licet interpretari: sicut & multa erant in veteris legis figuris, & vmbris, vel ipsis doctoribus tunc inacessa, & incognita, quæ adueniente veritate, vel mediocriter eruditis sunt manifesta.

Ex Patribus traduntur nõ nulla eorum quæ Christus viuẽs reticuit & Spiritus sanctus manifestauit.

Ea igitur de causa illustres Doctores, quę ista essent, inquisierunt, & nobis aliqua tradiderunt: quorum vnus fuit Grego. Nazian. Orat. 5. Theolog. vbi docet, in veteri testamento Patris diuinitatem esse multis testimonijs distincte, & expresse traditam: Christus autem aduentu suo seipsum, qui filius erat, manifestauit, vt iam duæ personæ in vna diuinitate agnoscerentur: aduenıente ergo Spiritu sancto tertia persona distincta in eadem diuinitate est ostensa, vt iam distincte, & aperte tres personas in vna deitate confiteamur, quod nec Apostoli suo tempore distincte intelligebant: satis enim duxit Christus, si eius diuinitatem, & personas Patris, ac Filij crederent; quamuis verbis suis etiam Spiritum sanctum indicauerit, non tamen ita apertè, & diserte id factum est, vt tunc discipuli mysterium Trinitatis agnoscerent. Hanc Spiritus sancti diuinitatem, & personam, Gregorius vnum affirmat esset ex his, de quibus dictum est, *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*. Iustinus Mar. ante ipsum Grego. aliud etiam nobis exposuit in explicat. quæstion. Gen. resp. 112. Existimabant, inquit, Apostoli regnum temporale Israel per Christum esse suscitandum, & restituendum: Dominus autem explicare noluit, regnum eius non futurum illud temporale, sed spirituale, & cœleste, non Israel solius, sed omnium etiam Gentium. hæc discipulorum ignoratio etiam post resurrectionem satis constat Act. 1. quando Apostoli post resurrectionem dixerunt, Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel; nec Dominus tunc aperire voluit, sed dixit; Non est vestrũ nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutẽ superuenientis Spiritus sancti in vos: quibus verbis hanc rem edocendos per Spiritum sanctum promisit. Hoc esse vnum ex his, de quibus Dominus dicit, *multa habeo vobis dicere* Iustinus docet. Tertium etiam expressit Orige. qui inter Iustinũ & Grego. fuit medius. lib. 2. contra Celsum, & hoc idẽ Didymus lib. 2. de Spiritu sancto asserit; nempe veterẽ illam legem non esse secundum literam, & corticem seruandam, sed se-

sed secundum Spiritum, & significationẽ, quod Petrum ipsum adhuc ignorasse constat Act. 10. quando nõ est ausus occidere illa animalia, quæ per visionem reuelata ei fuerant, nec manducare quia per legem immunda erant: tunc edoctus fuit perfectè de mysterium vocationis Gentium, & cessationis legis illius secundum corticem, & literam: viuebant enim iudaicè discipuli Christo præsente, vt dicit Cyril libr. 10. cap. 41. Hoc vnum dicit Origen. esse de eorum numero, de quibus dicitur, *Multa habeo vobis dicere*. Hæc ad dogmata pertinent. Probabile etiam est, multa, quæ ad regimen Ecclesiæ, & statum eius pertinebant de eorum esse numero: denique quæcunque postea Apostoli Spiritu sancto reuelante didicerunt, tum quantum ad dogmata, tum quantum ad statum, & regimen Ecclesiæ ordinandum & disponendum, credibile & probabile est esse ista, de quibus nunc locutus est Dominus: nam vti diximus, dicturum se promisit: Impleta autem omnia, & dicta esse, iam certum est; nulla igitur temeritas in hoc videtur. Nec argumenta August. efficaciter, quod intendit, probant. Adfert enim quatuor rationes, & argumenta, quorum primum est; Si discipuli, inquit, non fuerunt capaces, quomodo nos erimus? hæc ratio non conuincit, si de tempore præsenti, & post aduentum Spiritus sancti loquamur. erant enim tunc discipuli imbecilles, & in fide imperfecti: vt enim ex historia Euangelica constat, diuinitatem Christi non perfectè cognoscebant, nec mysterium incarnationis adhuc distincte nouerant. postea aduenıente Spiritu sancto multi fuerunt fideles, & nunc sunt, multò instructiores, & capaciores, quam illi tunc erant. Luc. 2. de Beatissima Virgine dictum est, non intellexisse verbum; in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse; at nunc intelligimus, & inquirimus sine temeritate vlla. Nec valet argumentũ; Beatissima Virgo tunc non intellexit, ergo nec nos; quia status sunt distincti, & diuersi: in illo enim statu nec nos intellexissemus: sicut etiam tunc discipuli timidi erant, & fugerunt Christo relicto; at postea multi fuerunt fortiores, quam illi tunc erant. Nõ ergo comparatio fieri debet, nisi seruata paritate, & æqualitate status, quod Apostoli postea aduenıente Spiritu sancto non potuerunt capere, nec efficere, nec nos profecto poterimus; at statu mutato, argumentum non procedit. Secundum eius argumentũ est; Etiamsi portare possemus, tamen res ipsas nescimus, quę portandæ sunt. At nec hoc efficax est: scimus enim res esse, quæ postea reuelandæ erant, & quas Spiritus sanctus aperuit; eas autem iam didicimus. Tertium argumentum est; etiamsi possemus capere, & portare, & sciremus res, tamen quis scit eas res esse de tali numero, de quo illa multa sunt? Nec hoc argumentum validum est; nam statu mutato, impleta sunt iam promissa, & tradita, ac dicta, quæ tunc tradenda, & dicenda promittebantur: non igitur temerarium est post factum, quod occultum prius erat, inquirere. nam occultas causas ex affectibus iam manifestis inquirimus, & scimus, quas ante scire, & inquirere nemo potuit. Cognoscimus igitur res has reuelatas illas esse, de quibus dictum est, *Multa habeo vobis dicere*, quia his verbis dicendę promittuntur, & ex impleta promissione colligimus, quæ dicta sunt, de illorum esse numero. Quartum argumentum est, nihil eorum, quæ tradita sunt postea, de numero eorum esse videntur: nã hæc catechumeni portare possunt; potuissent ergo & tunc discipuli. Sed nec hoc conuincit argumentum. longe enim aliud est tradere quæ recepta sunt in Ecclesia, qualia nunc audiunt catechumeni, aliud noua, & nunquam recepta docere. hoc multo difficilius est, & de his dicitur discipulis, *Nõ potestis portare modo*. Adde Catechumenis adesse iam Spiritum sanctum illustrantem perpetuo suam Ecclesiam, nec ab his etiam eorum omnium distincta fides exigitur, quæ Dominus habuit dicenda: quamuis enim vnum, aut alterum capere possint, tamen nõ omnia, de quibus dictum est, *non potestis portare modo*. Non igitur argumenta Augustini efficacia sunt. Excusandus est autem Augustinus, quia populo rudi loquebatur, cuius non est alta mysteria inquirere; nec recordatus est, tam graues Doctores ista inquisiuisse, quos temeritatis arguere, modestia, & mira Augustini humilitas non pateretur.

Soluuntur rationes quibus Augustinus probat temerarium esse oculta illa rimari.

ANNOTATIO XIX.

Cur Dominus non præstiterit Apostolis sufficiẽtẽ captum, vt portare possent omnia mysteria, etiam ante aduentũ Spiritus sancti.

NOn immerito aliquis circa eandem sententiam dubitare sic posset. Discipulis promittuntur alia multa dicenda aduenıente Spiritu sancto, quia tunc capaces non erant: cum autem eiusdem esset potentiæ Christus, & paracletus, poterat Christus eos fortes ad ea portandũ, & habiles ad ea percipiendum facere: si enim Christus non potuit, nec Spiritus sanctus id efficere posset; cur ergo Christus non fecit? Respondeo, potuisse sine vlla dubitatione Christum eos ita perfectos facere, etiam Spiritu sancto visibiliter non aduenıente, & priusquam ad Patrem ascenderet, sicut facti sunt postea per Spiritum sanctum; tamen magno consilio non id fecisse, nisi per aduenientem Spiritum paracletum. Primo quidem, quia cum tres personæ eiusdem essentiæ, & potentiæ manifestandæ essent in Euangelio, fuit conueniens, vt reseruarentur aliqua opera, per quæ Spiritus sanctus suam diuinitatẽ ostenderet: quandoquidem Pater in veteri testamento suam diuinitatẽ demonstrauerat; Filius in carne se Deum miris operibus ostenderat; reseruata sunt hæc Spiritui sancto, vt filio recedente aduenıens, & per Apostolos ab ipso mira perfe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctione imbutos, opera suæ diuinitatis exercens, se etiam Deum cum Patre, & filio, mundo declararet. Hanc causam attigit Chrysost. hom. 77.

Secundo id factum est propter institutionē: futuri enim erant discipuli magistri, & doctores mundi, oportebat igitur vt in seipsis experirētur modum docendi, & illuminandi alios, non sunt autem omnia mysteria statim nouis fidelibus tradenda, sed paulatim, & ordinate, idcirco eodem modo & ipsi illuminantur. quam causam annotat Grego. Nazian. orat. 5. Theologica hæc eadem verba explicans, Vides, inquit, illuminationes paulatim affulgentes, Theologiæque ordinem, quem nobis tenere præstiterit, vt nec repente, atque confestim omnia in lucem efferamus, neque in finem vsque occultemus: illud enim inconsultum, hoc impium; illud alienos offendere, ac vulnerare queat, hoc nostros à nobis alienare. hæc Grego. Eadem est doctrina Origenis hom. 7. in Iudic. Non, inquit, in initijs statim discipulis de profundis, & secretioribus tradendum est sacramentis, sed morum correctio, disciplinæ emendatio, religiosæ conuersationis, & simplicis fidei prima eis elementa traduntur.

A hæc Origen. Tertio, vt in hoc discipuli suam imperitiam agnoscerent, & non propriæ virtuti, sed diuinæ, perfectionem quam habuerunt, tribuerent: & nos in eis hoc idem disceremus. multum enim humana imbecillitas manifestatur, quando tanto magistro præsente, adhuc multa sunt, quæ capere, & portare non possunt. Multa dici in hac parte possent, sed ad intelligentiam huius sententiæ hæc dicta sufficiant.

Si Apostoli portare potuerunt reuelationem diuinitatis Christi, cur nō possent & cætera.

B Vni tantum obiectioni respondendum est: nā si diuinitatem Christi portare potuerunt, poterant & alia. Respondeo, si singula per se sumas, poterant; at si omnia simul, minimè, donec vires per Spiritum sanctum menti, & affectui eorum adderentur: potest enim homo mille libras ferri portare, si diuidas, modo hanc, modo illam; tamen simul nō potest. & potest intellectus multas difficultates assequi, & percipere diuisas, at simul non potest. discipuli autē multa iam acceperant diuina mysteria, cū quibus alia noua accipere non poterant, nisi auctis viribus per Spiritum sanctum; propterea dicitur, *non potestis portare modo*. Intellige, *modo*, id est, non accepta maiori perfectione, & simul cum his, quę iam didicistis.

Cum autem venerit ille Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem.

COMMENTARIVS.

SVperiori sententiæ coniuncta sunt hæc verba, quibus vtilitas Spiritus sancti aduentus declaratur. *Multa*, inquit, *sunt, quæ non potestis portare modo, cum autem venerit ille*, nēpe Paracletus, qui est, *Spiritus veritatis docebit vos*, omnia hæc, quæ dicenda supersunt. hic est verus sensus. *Docebit omnem veritatem*, nempe ea omnia manifestabit, quæ modo habeo dicenda. & quæ, quia portare non potestis modo, non dico: hacque ratione eritis instructi, & perfecti in omni doctrina mea, quam ego Ecclesiæ meæ manifestare intendo. hæc est, quam omnem veritatem dicit, nempe quæ ad credenda, & facienda, Ecclesiamque regendam pertinent. Aduerte circa literam illud, *cum venerit ille*, non coniungi cum, *Spiritu*. nam Græce Spiritus est alterius generis, quam, *ille*, sed refertur ad Paracletum, *cum venerit ille*, nempe Paracletus additur, *Spiritus veritatis*, tanquam causa sequentis, nempe cum sit, *Spiritus veritatis*, docebit vos veritatem, completamque doctrinam. præterea verbum *docebit*, Græce potius significat, *deducet*, deducet vos in omnem veritatē. & Aug tr. 96. vtroque modo legit, nempe docebit, & deducet. & Ecclesia in quadam oratione de festo Pentecostes canit; Mentes nostras, quæsumus Domine, Paracletus, qui à te procedit, illuminet, & inducat in omnem sicut tuus promisit filius, veritatem. Idem quidem est sensus, tamen aliquid maius in verbo deducet insinuari videtur, quod in annotatione sequenti explicabitur.

Quia Paracletus est Spiritus veritatis, omnia vos docebit.

ANNOTATIO XX.

Tertulliani & Gnosticorum hæresis refutatur.

CIrca superiorem sententiā aliqua sunt adnotanda; primum est errasse Tertullianū in lib. de Monogamia, qui hanc sententiam sic interpretatur, vt ita promissus sit Spiritus sanctus Ecclesiæ vt etiam contraria his, quæ Apostoli docuerunt, alijs temporibus reuelet. hac ratione tuebatur non licere secundas celebrare nuptias, quamuis Apostoli eas probarint: dicebat enim Spiritū sanctū promissum vt doceat omnē veritatem, sic docuisse per Montanum & Priscillam, quos vere Ecclesia vt hæreticos damnauit; & in hoc lapsus est Tertullianus. Verum quidem est, hanc

est, hanc promissionem non Apostolis solis, sed etiam Ecclesiæ esse factam: adest enim Spiritus sanctus semper docens necessaria, tamen in dogmatibus stabiliendis, non contraria sed inter se conuenientia semper docet: aperit quidem, quæ ante non erant nota, aut non distincta habebantur, sed non pugnantia: quæ autem ad ritus, & leges pertinent positiuas, pro temporum, & personarum mutatione, statuit Ecclesia interdū contraria seruanda: non enim omnia omni tempore, & loco conueniunt; at in his, quæ ad credendū pertinent, eadem semper, nec contraria docet; quamuis multa, vt dixi, de nouo explicet, & decernat, quæ prius non erant stabilita: in eis tamen nulla est contradictio. Hac etiam sententia Gnostici hæretici, & alij impij abutebantur, vt refert Aug. hære. 97. vt multas fabulas, ac figmenta, dogmatibus veris religionis nostræ misceret, dicentes impleri hoc; *Multa habeo vobis dicere*, & *Spiritus docebit omnem veritatem*: tamen errarunt grauiter. Spiritus enim non contraria, sed consona docet, & non per quoscunque homines, sed per Ecclesiam suam, & eos, quibus ipsius regimen demandauit quorum primi Apostoli fuerunt, maxime autem Petrus eius Vicarius, cuius successores sunt Pontifices Romani.

Apostoli multis modis à Spiritu sancto edocti sunt veritatem.

Secundo annotandum est, Spiritum sanctum multipliciter discipulos in omnem deduxisse veritatem. Principio, multa quæ à Christo audierant, & obliti erant, in memoriam perfectè reducendo; quo spiritu Euangelistæ dicta, & facta Christi perfectissimè scripserunt, vt nec verbum excideret. Deinde Christi verba, & facta, quorum multa prius non intellexerant, explicando, & declarando. Tum multa alia, quæ Christus non expressit nec docuit, docendo & illustrando; siue quæ ad dogmata, siue quæ ad mores, siue quæ ad regimen Ecclesiæ pertinebant. Demum veteres scripturas, & prophetias, quæ de Christo erant, aperiendo, & verum, ac legitimū sensum exponendo. His modis veritatem Spiritus sanctus omnem docturus, nunc promittitur Apostolis. Ecclesiam autem suam modo etiam docet verum sensum scripturarum in his, quæ ad fidem, & mores, & rectam Ecclesiæ gubernationem pertinent, & necessaria sunt, aperiendo: vt nec in fide, nec moribus, nec gubernatione necessaria deficere, aut errare possit.

Verbum, deducere, quid indicet.

Tertio annotandum est, Verbum, *deducet*, quod codices Græci habent ὁδηγήσει, multa insinuare. In primis non sunt audiendi hæretici, qui hoc verbo tuebantur suum errorem Spiritum sanctum creaturam esse dicentes: nam deducere, inquiunt, est verbum ministerij, vt refert Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 19. at errant; non enim est verbum dedecens Deum, sed maxime conueniens ipsi. quod confirmat illud Psal. 70. vbi de Deo dicitur. Deduxisti populum tuum, sicut oues. Primo igitur hoc verbo insinuatur modus, quo Spiritus docet veritatem: oportet enim hominem cooperari, & quod suum est, facere: non enim semper Spiritus sanctus reuelat mysteria, nisi ex parte nostra opus nostrum accedat. sic Act. 15. legimus Apostolos magnam fecisse inquisitionem ex scripturis, inter se, an lex esset cum Euangelio seruanda: facta autem inquisitione Spiritus sanctus verum manifestauit. hoc est deducere: nā aliud est portare, aliud ducere: ducimus eum, qui sua etiam opera venit: hac de causa Concilia congregantur in Ecclesia, studium, & diligentia humana in inquirenda veritate adhibetur: Spiritus sanctus autem est, qui illuminat, & aperit veritatem. Secundo insinuatur motus quidam, & successio: nam non semel, & statim omnia aperit, sed successu temporis; nec Apostoli in die pentecostes omnia nouerunt: postea enim multa inquisiuerunt; quæ paulatim pro indigentia & temporum, & personarum necessitate Spiritus sanctus Ecclesię reuelat. Sanè modo sunt multa Ecclesiæ reuelata, quæ prius non erant distincta & aperta, hæresibus, & erroribus hominum id postulantibus; deducit ergo nos in veritatem. Tertio insinuatur assistentia, & præsentia Spiritus sancti deducentis; dux est nanque, & gubernator, continuoque adest Ecclesiæ suæ, nec errare sinit. Quarto insinuatur Ecclesiam nunc esse in via, & quasi militare, dux enim viæ, & militiæ esse solet; ambulat nunc, & militat Ecclesia, quam Spiritus sanctus ducit, viam veram demonstrans, contra aduersarias potestates decertans. Quinto insinuatur arbitrij libertas; ducimur enim spontanei, & liberi, non vi, sed efficacia Spiritus sancti. rectè igitur dicitur, *deducet vos in omnem veritatem*.

Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur.

COMMENTARIVS.

SEntentia hæc causam continet præcedentis, id quod particula, *enim*, significat. cuius autem rei causa sit, attentè considerandum est. Dixerat se habere multa dicenda, quorum tunc capaces non erant: Spiritum autem sanctum hæc omnia docturum, & completam, ac integram veritatem, & doctrinam eis traditurum. Diceret aliquis, vnde scimus, illum hæc eadem locuturum, completurumque doctrinam tuam, & hæc quæ habes dicenda,

Spiritus sanctus à filio auditurus dicitur, quia ab illo procedit.

dicenda, docturum? adijcit causam; quia, *non loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet*, nempe à me, hæc, *loquetur*. quasi diceret; quia scientiam, & omnia quæ trader, à me habet, nec sine me loquitur, sicut nec sine me est. Aduerte sicut filius non dicitur facere aliud, quã quod facere Patrem videt, quia potentiã habet cum Patre vnã cum essentia, & simul cum ipso operatur; ita & Spiritus sanctus audire dicitur quæ loquitur, & non à se ipso loqui, quia essentiam, & scientiam habet à Filio, & Patre, & vnà cum ipsis est, & loquitur. Posterior pars nempe, *Quæcunque audiet loquetur*, priorem declarat: est enim antithetum illius, *non loquetur à semetipso*: nam non loqui à semetipso, est audire ab altero, quæ loquitur, & docet: audire autem ab altero non est aliud, quam scientiam, & essentiam ab alio accipere, & vna cum eo loqui, scire, & esse. Attende, rationem hanc vim non habere nisi intelligamus spiritum audire à filio: nam probat Dominus Spiritum sanctum ea locuturum quæ ipse dicenda habet, & completurum doctrinam ipsius, quia non à semetipso loquitur, sed, quæ audit, loquitur: ergo necesse est exponere Spiritum audire à filio, cuius doctrinam completam traditurus est. & inde sequitur aperte Spiritum sanctum à Filio etiam procedere; non enim dici potest audire à filio, nisi scientiam, & essentiam ab ipso accipiat.

ANNOTATIO XXI.

Proxima sententia quomodo superioribus connectenda.

CHrysost. hom. 77. hanc sententiam sic connectit; ne quis Spiritum maiorem filio existimaret, audiens eum docturum multa, quæ Filius non tradidit, adiuncta est sententia; *Non loquetur à semetipso*, sed accipiet à me, quæ loquetur. Sed connexioni huic repugnat particula causalis, *enim*, quæ indicat causam præcedentium. Idcirco legitima est connexio commentarij, quã sequimur cum Cyril. libr. 10. cap. 41. & Ambro. libr. 2. de Spiritu sancto cap. 12. Quantum autem ad expositionem attinet. Ambrosius eodem loco sic interpretatur; Non loquetur à semetipso; id est, non sine Patris, & mea communione loquetur. & lib. 5. de Fide cap. 6. verbum, *audiet*, eodem modo exponit, vt sit sensus; non loquitur, nisi quæ audit, id est, simul ipse, & Filius, ac Pater loquuntur. quæ doctrina est Didimi. lib. 2. de Spir. san. vbi docet propter vnitatem, & communionem substantiæ dictum esse; Filium non facere, nisi quod viderit facientem; Spiritum sanctum non loqui, nisi quod audiet; & filium quod audit, indicare, similiter à semetipso non loqui. In his omnibus inseparabilem operationem propter vnitatem essentiæ significari dicit. At ista interpretatio non est perfecta: non enim hæ locutiones solam communionem substantiæ indicãt, sed processionem: nec enim, quia solus non loquitur, dicitur à semetipso non loqui: nam si Pater esset, qui hæc loqueretur, solus non loqueretur, sed simul Filius, qui eiusdem est substantiæ; tamen non diceretur Pater non loqui à semetipso, nec diceretur audire, quæ loquitur:

Patrũ interpretationes expenduntur.

A igitur non loqui à semetipso, & quod loquitur audire; non tantum significant, solum non loqui, sed procedere etiam ab eo, qui cum ipso loquitur: nam præter vnitatem essentiæ, etiam processio significatur. Cyril. loco proxime citato, & Chrysost. exponunt sic, *Non loquetur à semetipso*, id est, non contrarium loquetur ijs, quæ docui, nec aliena, sed eadem quæ ego habeo dicenda. At nec ista expositio accommodata videtur; nã hoc est, cuius causam sententia ista reddit: nempe docturum Spiritum sanctum non aliena, nec contraria, sed eadẽ, & doctrinam Christi completurum. Sensus igitur huius sententiæ ex Antitheto colligitur, *Sed quæcunque audiet loquetur*, hoc igitur est, nõ à semetipso loqui, audire ab alio, & accipere, quæ loquitur: Audire autem ab alio, est accipere scientiam ab eo: hanc enim cum essentia accipit Spiritus sanctus à Patre, & Filio: & tunc optima ratio est, cur Spiritus sanctus docebit ea, quæ Christi sunt, & doctrinam eius manifestabit, quia non loquitur Spiritus sanctus nisi quæ à Filio audit: ab ipso enim procedit, ab ipso essentiam & scientiam omnem accipit, quia consubstantialis ipsi, & ab ipso procedens est. Iste est legitimus sensus, quem sequitur Aug. tract. 99. recte annotans, Christum audire dici, non solum, vt Deum, quia à Patre accipit scientiam, sed vt hominem, quia vt homo à diuinitate habet scientiam; at Spiritus sanctus cum non habeat naturam assumptã, audire dicendus est, vt Deus, quia vt Deus à Patre, & Filio, à quibus procedit, accipit scientiam.

Verus sensus huius loci.

B

C

Et, quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.

COMMENTARIVS.

PErsequitur hanc aduentus vtilitatem exponere. *Non solum*, inquit, *docebit omnem veritatem, sed quæ ventura sunt annuntiabit*. id est Spiritum prophetiæ, quo futura cognosca

tis, infun-

tis, infundet, vt nihil temere, nec præcipitanter agatis: ad prudentiam enim, & actionum humanarum directionem, nosse futura maxime conducit. hoc etiam, & ipse Spiritus vobis adferet. Appositè autem Dominus hoc argumento animos eorum allicit: vt enim Chryso. hom. 77. inquit, humanus animus rerum futurarum præcognitionis maxime est auidus, & discipuli multa hoc desiderio excitati interrogarunt, vt ex historia ipsa Euangelica constat; non tamen vt humanæ auiditati satisfaceret, sed quia id Ecclesiæ vtilissimum tunc erat, Dominus Spiritum prophetiæ Apostolis, & multis alijs concessit. Attende alia etiam de causa adiunctam esse hanc sententiam, nempe quia dixerat. *Omnis, qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo* significans eos morte afficiendos, ne de hoc soliciti nimium essent, desiderantes tempora determinata scire, & loca, & modum, dicit ne soliciti sitis de his, quæ ventura prædixi: nam Spiritus sanctus aduenies hæc omnia annuntiabit vobis, vt non temere, nec imprudenter in ea incidatis, sed ex diuino consilio.

Duæ ob causas futurorũ cognitionẽ præmittit.

Ille me clarificabit.

TErtia vtilitas aduentus Spiritus sancti hæc est: præter redargutionem mundi, præter doctrinam, qua vos imbuet, & perficiet, erit etiam hoc; quod, *Ille me clarificabit*, id est, manifestabit me, & aduentum meum mundo: hactenus enim veluti incognitus mundo fui; fabri filium me existimauit; at ille me quis sim aperiet, meam diuinitatem, & me esse Dei filium, qui carne assumpta pro mundi redemptione mortem subij omnibus annuntiabit, & manifestabit: vnde futurum est, vt mundus me postea honoret, colat, veneretur vt par est. Ita Cyril. lib. 11. cap. 1. exponit. hoc autem expedit etiam vobis: tanto enim vos illustriores, & gloriosiores efficiemini: quandoquidem gloria magistri est gloria discipulorum, gloria Domini, gloria est seruorum, honor Patris & honor est filiorũ. Attende potuisse filium se clarificare ante aduentum Spiritus, sed noluit; quia moriturus pro nostra venerat salute: hoc opus aduenienti Spiritui reliquit. Glorificat autem Spiritus sanctus filium, non vt seruus dominum, sed tanquam ei consubstantialis, sicut et Pater Filium, & Filius Patrem glorificat, seu clarificat, vt notat Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 18. docens clarificare alterum, & maiori, & minori commune esse; nam & nos Deum, & Deus nos, & Deus Deum glorificat, quamuis non sit eadem clarificationis ratio. Aug. tract. 100. clarificasse dicit Spiritum sanctum filium, & per Apostolorum prædicationem, & infundendo etiam lumen, & charitatem cordibus fidelium, vt Christum agnoscant, & venerentur.

Claritas & gloria Christi in gloriam & vtilitatẽ Apostolorum redundauit.

Quomodo Spiritus sanctus clarificet Filium Dei.

Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

CAusam reddit præcedentis sententiæ, & est sensus; Ille me manifestabit, & clarificabit, quia, quæ diuinitatis meæ sunt, accipiet, & vobis, ac per vos mundo declarabit, & nota faciet. Sunt verba attentè consideranda. In primis hoc, quod appellat, *Meum*, diuinitas est, idcirco Græcè articulus est: *de illo meo accipiet*. Kursus non dicit, *illud meum accipiet*, sed, *de illo meo*, quia hoc verbum *accipiet*, coniungitur cum sequenti, nempe accipiet, vt declaret, & annuntiet vobis; at Spiritus sanctus non omnia, quæ diuinitatis sunt, annuntiauit: nec enim fieri potest, hominem diuinitatis omnem perfectionem assequi fide, quando nec beatis id est datum; idcirco dicitur; *De meo illo accipiet, & annuntiabit*. Deinde nõ est dictum, *De illo meo annuntiabit vobis*, sed, *accipiet, & annuntiabit*; quia ita Spiritus sanctus filij diuinitatem annuntiat, vt eam in se à Filio ipso accipiat: procedit enim à Filio simul, & Patre: & quamuis ab æterno accipiat, & habeat diuinitatem, dicitur tamen de futuro, *accipiet*, vt se accommodet tempori, quando annuntiaturus est. nam æternitas omne complectitur tempus, præsens, præteritum, & futurum, vt supra annotauimus: & ita vnum tempus exprimitur, vt alterum non excludatur, accipiet, & accepit, & accipit. *Accipiet*, autem in futuro dictum est, quia, *annuntiabit*, de futuro. Præterea non intelligas accipere Spiritum sanctum, *de meo*, quasi non accipiat totam, & perfectam diuinitatem; accipit enim eandem, quam habet filius; sed ratione effectus annuntiandi positum est, *De meo*, vti diximus, quia non omnia annuntiauit. Sensus perfectus hic est

Singula herũ verborum expenduntur.

quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia illud meum à me semper accipiens, de illo meo annuntiabit vobis. optimus ergo erit, & certus annuntiator, & clarificator Christi diuinitatis, qui eandem habet cum eo, & ab eo diuinitatem: nihil enim ignorare potest, quæ Dei sunt, qui ipse Deus est.

ANNOTATIO XXII.

Patres exponunt Verbum illud de meo accipiet.

VIdentur Doctores variè exponere illud, *De meo accipiet*, tamen reipsa idem dicunt. Didimus lib. 2. de Spir. san. ad essentiam, & substantiam, seu diuinitatem refert, quam Spiritus sanctus à Filio accipit, & in qua vnum est cum eo: quam interpretationem nos secuti sumus, & est Gregorij Nazian. orat. de fide. Cyril. autem lib. 11. cap. 1. & lib. 13. thesau. cap. 4. ad voluntatem, & scientiam refert, vt sit sensus; non alia annuntiabit quam ea, quæ ego volo, & docui: quia eadē est voluntas, & doctrina, ac scientia mea, & ipsius. Ex hoc recte, sequitur, si eadē est voluntas, erit & substantia: nam voluntas in Deo substantia eius est. Chryso. hom. 77. duas adfert expositiones; vna est eadem cum Cyril. vt ad cognitionem referatur, nempe accipiet de mea cognitione, quia vna est vtriusque cognitio, huic & Euthy. consentit. altera est, quam breuibus attingit verbis, vt, *meum*, sit gratia, quam per carnem Filius operatus est, nempe redemptionem, & salutem hominum: hanc Spiritus sanctus annuntiauit mundo; & ideo accipere, & clarificare dicitur Christum. Huic expositioni A vnum obstat, quia non erat, cur diceret, *de meo accipiet*, sed, *de meo*, aut meum, *annuntiabit*. illud, *accipiet*, indicat id Spiritum sanctum habere à Filio, nempe diuinam naturam, quam mūdo annuntiauit, & hæc est communior expositio.

Aduerte rursus circa eadē verba. Cyril. lib. 13. thesau. cap. 4. refert hæreticos his verbis abusos *de meo accipiet*. idemque refert Aug. tract. 100. quia enim dictū est *Accipiet de meo*, asseruerunt Spiritum sanctum participatione esse sanctum, non natura; nā quod accipit ab altero, participatione, non natura tale est. Filius est à Patre; Spiritus sanctus autem à filio, quasi quibusdam gradibus accipit. At isti errant non attendentes quod accipitur, & quod datur, vnū & idem esse, quod est in dante, vt nec priuetur dans, nec aliud accipiat, cui datur; sic Filius accipit eandem diuinitatem à Patre; Spiritus sanctus autē à Patre, & Filio. Illud autē tempus futurū, qua ratione sit positum, in commentario expositū est: non enim acceptus dicitur, quasi nōdum acceperit, sed quod æternum est, diuersis temporibus accommodatur, iuxta eorum rationem, de quibus sermo fit.

Omnia, quæcunque habet Pater, mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

COMMENTARIVS.

TAcitæ obiectioni respondet, nimirum cum essentia quam Spiritus sanctus accipit, sit Patris: nam à Patre procedere dictus est, cur Filius suam dicit, *De meo*, inquit, *accipiet?* Respondet, eadem est essentia Patris, & mea: omnia, quæ patris sunt, mea etiam sunt: nec excludo Patrem, quando meum hoc dico, sed vnam vtriusque substantiam, & essentiam ostendo. Illud autem, *Omnia, quæcunque Pater habet, mea sunt*, peruerse intelligebat Sabellius, & similes hæretici: inferebant enim, ergo Filius est Pater; at Sophisma hoc est vt recte docet Didymus. lib. 2. de Spiritu sancto: nam qui dicit; *Omnia, quæ Pater habet, mea sunt*, distinctionem supponit inter se, & Patrem; aliter non diceret, *quæ Pater habet, mea sunt*, sed ego sum Pater. Cætera ergo omnia, præter esse Patrem, & Filium, in quibus distinctio est, eadem sunt Patris, & Filij: nam Luc. 16. dixit Pater filio illi prodigo, Omnia mea tua sunt, tamen non inde inferenda est identitas personarum. Nec possessionem aliquam intelligas in his Domini verbis, quando dicit, *Omnia, quæ habet Pater*; sed natiram, & essentiam ipsam. quod enim est Pater, & est in Patre, totum est Filius, & est in Filio, seruata distinctione Patris, & Filij.

ANNOTATIO XXIII.

Contra Græcorum errorē, de processione Spiritus sancti: etiam à Filio.

INter Græcorum errores, quos contra Romanam Ecclesiam à multis iam annis defendunt pertinaciter, hic est vnus, & præcipuus; nempe Spiritum sanctum à solo Patre procedere, nō A à Filio. Conuenerunt quidem Græci & Latini in Concilio Lugdunensi, & Symbolum acceptarunt articulo hoc exposito, *ex Patre, Filioq; procedit*; tamen in errorem pristinum cito relapsi sunt.

sunt. Iterum multo post in Concil. Florentino congregati sunt omnes, & eandem acceptarunt fidem, tamen non in ea perstiterunt, sed ad vomitum reuertentes Spiritum sanctum à solo Patre procedere profitentur, mediaque luce cæcutiunt. Si autem totam eorum causam consideres, non alia inuenies fundamenta, quam duo.

Græcorum fundamenta.

Primū & præcipuū apud eos est, quia in Concil. Nicæno illo magno, vbi Symbolum fidei solemne est stabilitum, nihil addendum, aut mutandum præceptum est, ibi habetur articulus hic; Credo in Spiritum sanctum qui à Patre procedit; non ergo debet apponi, *& Filio*. Alterū est, quia scriptura sacra nullibi habet Spiritum sanctum à Filio procedere, sicut à Patre. nam dicitur, Spiritus veritatis, qui à Patre procedit. Hæc sunt præcipua fundamenta; at quam infirma ista, & debilia sint, satis aperte probatur ex ipsorum Græcorum antiquis, & celeberrimis Patribus. Quantum igitur ad prius fundamentum eorum attinet, aduertendum est maxime, quod Basilius de Nicæno hoc Concilio scribit in quadam epistola, quæ continet exemplar fidei, quam Basilius magnus prædicauit, cui Eustratius Episcopus subscripsit, & est numero inter alias, quæ in eius volumine circūferuntur octaua & septuagesima; ibi de Concil. Nicæno, & Symbolo recitato & relato hæc subiungit verba; Sententia de Spiritu sancto in transcursu sine omni diligentia posita est, propterea quod nondum mota esset quæstio, sed adhuc credentium mentibus securus, ac nullis obiectus insidijs inesset de Spiritu sancto intellectus. hæc & alia Basilius. Perpende Concilium Nicænum causa tractandi de Filij consubstantialitate præcipue congregatum fuisse, ideoque de Spiritu sancto non fecisse diligentem tractationem, sed ea dixisse, quæ erant tunc sine controuersia recepta. Cum autem verba in Euangelio legissent, *à Patre procedit*, ea posita fuerunt in Symbolo nulla alia inquisitione facta: certum enim erat ea esse vera. Quod ergo objciunt Græci, Symbolum hoc Nicænum, vt probent Spiritum sanctum non procedere à Filio, quia dictum est, *à Patre procedit*, cum in eo Concilio non sit tractatū de Spiritu sancto, quia non erat tunc vlla mota controuersia, non est, cur Græci nihil in hac parte adiungendum contendāt. Hæc fuit causa cur antiqui Patres aliqui non fecerunt in suis scriptis expressam de hac re mentionem. At postquam controuersia excitata est, & ob orti errores, eadē Ecclesia, quæ eiusdē est potestatis, in duobus Concilijs generalissimis diligentissima facta inquisitione decreuit, proponendum esse articulum; Qui ex Patre, Filioque procedit; non contraria apponens, sed supplens, & adiungens consona. Nec enim Concilium Nicænum dixit, ex filio non procedere, aut ex solo procedere Patre, sed tantum dictum est, ex Patre procedit, quod verum est.

Ratio sumpta ex auctoritate Græcorum Patrum.

Accedat huic rationi etiam secunda; si contra Concilium Nicænum agit, qui aliud dicit, quam quod ibi definitur, *ex Patre procedit*, egerunt ergo antiqui Patres, quibus refragari nefas est, loquor autem de Græcis, qui affirmarunt procedere à Patre per Filium: hoc enim illud Concilium non habet; at id asseruerunt Athanas. Epist. ad Serapionem de Spiritu sancto. Cyril. lib. 11. cap. 1. & lib. 10. cap. 33. Accedat tertia ratio, nō solum per Filium, sed à Filio ipso simul & Patre procedere, asseruerunt & docuerunt Didymus lib. 2. de Spiritu sancto cuius inter alia multa hęc sunt verba; Non loquetur à semetipso, hoc est non sine me, & sine meo, & Patris arbitrio: quia inseparabilis est à mea, & Patris substantia, quia non ex se est, sed ex Patre, & me est; hoc enim ipsum, quod subsistit, & loquitur, à Patre, & me illi est. & iterum; Neque enim quid aliud est Filius, exceptis ijs, quæ ei dantur à Patre, neque alia substantia est Spiritus sancti præter id, quod ei datur à Filio: tantum Didymus. Præterea Cyril. in epist. Synodali Concil. Ephesini, à Patre, & Filio profluere Spiritum sanctum docet: neque est, quod negent Græci, epistolam esse Cyrilli, quæ à tota Synodo est probata, & ipsius Cyrilli doctrinæ conformis: nam lib. 13. Thesau. cap. 2. habet hæc expressa verba; Ex Filio naturaliter, & essentialiter Spiritum sanctū sicut ex Patre prouenire credimus: & paulo ante; Spiritus sanctus ex ipso Filio, & in ipso naturaliter existit, quibus verbis simul docet, quando affirmauit procedere per Filium, non propterea se negasse procedere à Filio Vti enim diximus superius, quia Filius habet à Patre producere Spiritum sanctum; ideo dictum est ab antiquis Græcis procedere per Filium, quod nos etiam concedimus. His igitur rationibus fundamentum prius infirmum esse, satis constare potest.

Ex scriptura probatur Spiritum sanctū procedere etiā à Filio.

Posterius autem fundamentum non est minus infirmum, & debile, imo debilius multo, quādo ex ipsamet scriptura eorum error conuincitur. Scriptura, inquiunt, dicit; qui à Patre procedit; vnde igitur nos habemus eum etiam à Filio procedere? Respondeo, ex eisdem verbis; nam iam à Fjlio dictum erat, *quem, Ego mittam*, vt ibi explicuimus: & ipse Cyrillus verba illa, *Spiritus veritatis*, exponit Spiritum Filij, quia per ipsum procedit. Non igitur erat opus, cur repeteret, qui ex Patre, & me procedit. iam enim de se procedere asseruerat, & tantum supererat de Patre explicandum. Quod si dicant, non haberi hæc verba in Euangelio, ex Filio procedit, sicut habētur de Patre. Vana hæc obiecto est: nam nec ipsi habēt, per Filium procedere, & tamen admittunt, propter Patrum doctrinam. Sed vera responsio est, etiamsi verba hæc non habeantur, sensus tamen habetur. Simile objciebat Athanasio Arius, quia non erat vocabulū Homousion in scriptura, vt patet ex disputatione coram Probo philosopho,

sopho, & tamen iudicatum est parum de nomine curandum, si modo res, & sensus in scriptura fit. Idem nos nunc dicimus; scripturæ enim à Filio etiam procedere Spiritum sanctum, vel intelligere nolentibus ostendunt: verbaque, quæ hactenus exposuimus, id confirmant; *de meo accipiet*, quid enim est aliud Spiritum sanctum accipere à Filio, quod eius est, nisi ab eo procedere? nunquam profecto poterunt Græci aptè, & conuenienter verbum hoc exprimere accipiendi, nisi processionem fateantur. Sed accedat ipsius Christi confirmatio; *Omnia quæ Pater habet, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet*. Si omnia Patris, præter esse Patrem, habet Filius, & Pater spirat, & producit Spiritum sanctum, ergo & Filius. si enim id Pater habet, & non Filius, iam sequetur aliquid habere Patrem quod non habeat Filius; Insolubile est argumentum hoc. Præterea multis scripturis Spiritus Filij, & Spiritus Patris dictus est; quid est hoc, quod sit Spiritus Filij, & non solius Patris, nec suiipsius? Aliud responderi, nec intelligi potest præter originem, quia ab ipso est. quo argumẽto Basilius ille magnus lib. 2. contra Eunomi. probat ab vtroque esse Spiritum sanctum contra eundem affirmantem esse à solo filio. Multis rationibus, & argumentis hæc veritas confirmari posset, sed longe à nostro instituto diuagaremur; pro huius sententiæ declaratione & confirmatione dicta sufficiant: in nostris enim theologicis disputationibus abundanter aliquando de hac re egimus.

A B

Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me: quia vado ad Patrem.

COMMENTARIVS.

Vt suos consolatur, breui vos iturum se esse promittit.

RAtione ab vtilitate aduentus Spiritus sancti sumpta, Dominus suos consolatus est discipulos de discessu: nunc noua ratione idem efficit, qua imminentem passionẽ, & mortem suam, simul etiam celerem resurrectionem ostendit, vt breuitate doloris, & gaudij longitudine, consolationem recipiant. Sensus est autem, post modicum temporis non videbitis me, quia nempe cito passurus sum, & moriturus; sed post alterum modicum me videbitis, quia cito etiam post mortem resurgam à mortuis, & me vobis videndum exhibebo. Causam sui dicti adiũgit, *Quia vado ad Patrem*, considerãda est causa; vadit enim ad Patrem Christus per mortem, et resurrectionem; vtrumque enim comprehendit hæc via ad Patrem: nam resurgens ad cælos ascendit: at non resurrexit nisi ex morte: dum ergo dicit, *vado ad Patrem*, indicat vtrunque, mortem scilicet, et resurrectionem. Dum autem præsenti verbo vtitur, *Vado*, celerem mortem, simulque resurrectionem significat; quasi diceret, iamiã vado. Totus ergo sensus, ac si clarioribus verbis expositus esset hic est; post paululum non me videbitis, et post paululũ iterum me videbitis, quia iamiam moriar, et resurgam, vt me videre possitis; sic enim ad Patrem vado. Hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XXIV.

Nonnulla expirationes tradantur.

CYril. lib. 11. cap. 3. Chrysost. hom. 78. *Modicum*, prius exponunt de tempore breui instantis mortis, vt sit sensus; parum superest temporis, post quod moriar, & oculis vestris me subtraham: alterum, *modicum*, exponunt de illo tempore breui, quo mansit subtractus ab oculis discipulorum mortuus: post quod breue tempus resurrexit. Et id nos secuti sumus in commentario. Aug. verò tract. 101. quamuis hanc prius expositionem proposuerit, tamen postea mutat, & aliter modica hæc interpretatur; nempe vt primum sit vsque ad ascẽsionem, sitque sensus; post *modicum* tempus, quod est vsque ad ascensionẽ meam, non me videbitis; ac si clarius diceret; breui ascendam ad Patrem, & non me videbitis: secundum autem, *modicum*, ad tempus refert ab ascensione vsque ad diem iudicij, quod modicũ est collatione æternitatis, & modicum in scriptura dicitur, vt superius annotauimus: vt sit sensus; post alterum modicum ab ascensione vsque ad finem sæculi, me videbitis. Illud autem, *quia vado ad Patrem*, coniungit priori modico.

A

Vera iterum ratio proponitur.

Accommodatior est tamen expositio prior; Dominus enim consolatur discipulos, ex his quæ proxima sunt. præterea dura esset locutio in verbis coniunctis, & similibus tantam esse differentiam, vt primum modicum sit breuissimum, alterum longissimum; cum Dominus exæqualitate modicorum argumentum sumat discipulos confortandi. Adde particulare quid in his verbis promitti discipulis, *videbitis me*. illud autem omnibus etiam malis commune est: igitur ad tempus mortis breue, & celerem eius resurrectionẽ hoc posterius modicum refertur. Alio præterea modo exponunt aliqui, vt primum modicum sit ipsius mortis, secundum verò à resurrectione vsque

B

que ad ascensionẽ, vt sit sensus; modico tempore non videbitis me, nempe dum mortuus fuero, & modico tempore me videbitis, quando resurrexero, quia vsque ad ascensionem me videbitis, quia ad Patrem vado. Sed hic sensus verbis non accommodatur: non enim dicitur, *Modicum me non videbitis, & modicum me videbitis*, sed, *modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis*, id est, post modicum tempus me non videbitis, & iterum post modicum videbitis: differunt enim hæ duæ locutiones maxime, hæc *modicum non videbitis*, & illa, *modicum & non videbitis*, interposita coniunctione, prior significat modicum duraturum quod dicitur. Ioan. 13. Modicum vobiscum sum; posterior indicat post modicum, futurum esse quod dicitur. Ioan. 14. modicum & me mundus non videt, id est post modicum fiet, vt me non videat: est enim Hebræa phrasis, Osee. 1. Adhuc modicum, & suscitabo sanguinem Iezrahel, id est, post modicum. Aggæ. 2. Adhuc modicum & suscitabo cœlum, & terram. ita nunc dicitur, *modicum & non videbitis*, id est post modicum fiet, vt me non videatis, & hic est sensus legitimus. Modicum ergo prius tempus est, quod vsque ad mortem intererat: post paululum enim mortuus est; posterius est à morte vsque ad resurrectionem, & hunc sensum secuti sunt Chryso. Cyrillus Euthy. Theophy. & nos in commentario. illud, *iam*, nõ legitur Græcè, quando autem hæc eadem verba repetita ab Apostolis narrantur, nec Græcè nec Latinè legitur; *iam*.

A B

Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem: quid est hoc, quod dicit nobis, modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, & quia vado ad Patrem?

COMMENTARIVS.

NOn intellexerunt discipuli verba Domini; nec enim mortem, & passionem eius imminere, nec celerem eius resurrectionem sciebant; quando enim prædixit Matth. 20. mortem, & resurrectionem suam, adhuc discipuli non intellexerant, quia nõ sibi persuadebant Christum, quem innocentissimum nouerant, quasi malefactorem occidendum esse. Cum igitur hæc non intellexerint, etiam non perceperunt verba præsentia, quibus huius mortis, passionis, & resurrectionis horam iam proximam, & imminentem esse significauerat: maxime cum cœna pacificè & secure peracta, noctisque tempus procedens, omnis periculi suspicionem amouerit. Attende autem verba; duo enim difficultatem, & obscuritatem ingerebant. Vnum est, hoc modicum repetitum, *Modicum & non videbitis, & iterum modicum & videbitis me*, quid modica hæc, post quæ visuri, & non visuri essent eum, significarent, non assequebantur. Alterum est illud, *quia vado ad Patrem*, nesciebant enim, qua ratione coaptaretur hæc causa sententiæ dictæ, nempe quod visuri, & non visuri essent, quia ad Patrem vaderet: denique nec sententiam, nec causam sententiæ perceperunt: idcirco vtrunque inter se mutuo inquirunt, si forte possent sermonem Domini inuicem consultantes intelligere. Dicunt ergo, *Quid hoc est, quod dicit; modicum & non videbitis me, & modicum & videbitis?* similiter, quid est hoc, quod dicit; *quia vado ad Patrem?* non quærunt, qui sit, quod ad Patrem vadat: iam enim audierant sæpe, sed inquirunt, qua ratione, & quo modo coaptetur hoc; non videbitis, & videbitis post modicum, quia vado ad Patrem. Particula, *ergo*, indicat discipulos hæc locutos esse, occasione præcedentis sententiæ Domini, quia sensum eius non erant assecuti.

Quid difficultatis esset intellectu difficile.

Quid est hoc, quod dicit, modicum: nescimus, quid loquitur?

VIdentur superuacanea hæc verba, sed non sunt: cum enim & de sententia, & de causa dubitassent verbis prioribus, ad sententiã se conuertunt, quasi ex ipsius intelligentia pendeat sensus, & intellectus causæ: ac si dicerent; tota difficultas est, hoc *modicum* assequi: si enim nos percipiamus semel, quid sit hoc, *modicum*, tota sentẽtia, & causa sententiæ, *quia vado ad Patrem*, facilis erit intellectu: at quia huius intelligentiam non assequimur, nescimus, quid velit totum hoc significare: hic est legitimus sensus horum verborum. Sciebat Dominus eos non assecuturos huiusmodi verba, tamen ita ea voluit proferre, vt dubitantes & inquirentes, attentius responsionem considerarent, & firmius

Quare obscuris verbis Dominus loquutus fuerit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mius obseruarent: quod enim laboriosè inquirimus, inuentum diligentius conseruamus; & quod interrogamus, seu de quo dubitamus, expositum libentius & attentius audimus, & retinemus. Hac de causa Dominus prius rem significat obscuris verbis, & quæ percipere illi non possent: rursus, vt eis antequam interrogatus esset, responderet, & voluntatem eorum internam respiciens, verba præueniret, sicque suam potentiam, & diuinitatem eis confirmaret, quo fides eorum roboraretur: Eo enim tempore maxime discipuli fidei firmitate indigebant.

Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare, & dixit eis; de hoc quæritis inter vos, quia dixi, modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me.

COgnoscens Dominus voluntates eorum, qui non intelligentes sententiam, & scire desiderantes ab ipsomet intelligentiam, & sensum accipere interrogãdo decreuerant, eos, vti diximus, in fide confirmare volens præuenit, repetitque, quod inter se mutuo dubitantes inquirebant; *De hoc*, inquit, *quæritis inter vos, quia dixi modicum etc.* non repetit totum Christus, sed id in quo ipsi maiorem difficultatem patiebantur, nempe in intelligenda sententia, *modicum videbitis, & iterum modicum & non videbitis*; ex huius enim explicatione facile reliquum intelligebatur, repetit autem vt exponat.

Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos.

His verbis explicat præcedentia illa modicum & non videbitis me.

OBscuram sententiam superiorem declarat Dominus, & primum, *modicum*, exponit. *Plorabitis*, inquit, *& flebitis vos*. Verba hæc proximam, & imminentem habent significationem, ac si diceret; causa lacrymarum, & lamentationis vobis iamiam imminet maior, quam hactenus habuistis; & hoc est, *modicum & non videbitis me:* cito enim mortem subiturus sum, eritque mea vobis mors lamentationis, & lacrymarum causa. Quod dicit, *Amen amen dico vobis*, futuræ rei certitudinem indicat. Flendi verbum Græcum, potius lamentationem significat, & hæc duo magnitudinem indicant doloris, qui tantus futurus prædicitur, vt ad signa exteriora prorumperet. Illud *Quia* declarationis est, loco *quòd*.

Mundus autem gaudebit, vos vero contristabimini.

Quid per Mũdũ intelligat.

CVr dixerit, *flebitis & plorabitis vos*, clariùs exponit, & in hoc mortem suam magis indicat. ac si diceret: dixi *vos flebitis*; Mundus enim, id est, Iudæi mei persecutores gaudebunt, *vos vero contristabimini*, quod enim vobis causa tristitiæ, id lætitiæ & exultationis nostris erit persecutoribus, nempe mors mea: ideoque maior erit tristitia, fletus, & lamentatio vestra, quoniã noua adhuc causa præter mortem meam vobis accrescet tristitiæ: gaudium enim persecutorum meorum mirificè vos cumulabit dolore. Per mundũ Iudæos de morte Christi exultantes exponit Cyril. lib. 11. cap. 5. & Aug. tract. 101. & hæc est legitima explicatio: nam gaudium hoc opponitur tristitiæ discipulorum. Theophylact: per mundum interpretatur iustos omnes, quibus mors Christi futura erat causa salutis, & gaudij; hæc tamen expositio non est accommodata: nam discipulis etiam hoc gaudiũ commune fuit; non ergo erat, cur gaudio mundi opponeret tristitiam discipulorum.

Sed tristitia vestra vertetur in gaudium.

Hæc sententia explicatio est illius, modicũ & videbitis me.

EXponit secundum *modicum*, nempe, *modicum & videbitis me*, dicens; tristabimini quidem, sed non in ea tristitia permanebitis; vertetur enim tristitia in gaudium: non solum cessabit & finẽ habebit tristitia, sed gaudium ei succedet. Resurgam enim, & videbitis me non sine ingenti animorum vestrorum consolatione à mortuis resurgere. Tacite mundi gaudium in oppositam tristitiam conuertendum insinuat, non tamen expressit, quia discipuli contristati quidem sunt de gaudio, quod Iudæi in morte Christi concepturunt, tamen non sunt gauisi de tristitia, & dolore eorum, quo affecti sunt de resurrectione: non enim de malo proximi gauisi sunt, sed de resurrectione Christi. Hic est sensus huius explicationis Domini, suam sententiam exponentis.

ANNO-

ANNOTATIO XXV.

Aliquo dubia explanantur.

PRo perfectiori huius sententiæ expositione, sunt aliquot dubitationes illustrandæ. Prima est, cur Dominus non expresse eis dixit, Amẽ dico vobis, ego moriar, & occidar; sed vsus est hoc sermone, *vos plorabitis, & flebitis, & contristabimini*, per effectũ indicans causam. nec dixit, resurgam: sed, *tristitia vestra vertetur in gaudium*. Respondeo, tacite insinuare mortem, non autem expresse significare voluisse tribus de causis; Prior est, ne eos nimium ante tempus afflige ret, maxime quia cito moriturus erat, & tunc rẽ ipsam aperte erant intellecturi. Altera est, quia intendebat eorum dolori medicinam adhibere, propterea his verbis vsus est, vt præmoniti huius tristitiæ, & fletus, minus præsentem sentirent, sperantes futurum, quod dictum est breui in gaudium vertendum. Tertia est, vt affectũ suum erga eos exprimeret, quo agnito ipsorum fides magis roboraretur: multum enim ad fidem affectus valet: præsertim cum erga eos afficiamur facile, à quibus nos vehementer amari nouimus. hic autem Christi affectus in his verbis expressus, patefactus fuit discipulis in Christi morte: tunc enim nouerunt Christum plus fuisse solicitum in medendo ipsorum tristitiæ, illos consolando, quam de propria morte sua vitanda; quandoquidem corũ tristitiæ eos ante admonuit expresse, & leuamen adferre studuit.

Quomodo Christus vsus sit tribus illis verbis, plorabitis, flebitis, contristabimini.

Altera dubitatio est, cur tribus vsus est verbis, *plorabitis, flebitis, contristabimini*, & postea de sola tristitia dictum est; *tristitia vertetur in gaudium*. Respondeo, tristitiam esse causam aliorum duorum; Est enim animi dolor interior, à quo procedunt lacrymæ exteriores, & hoc est plorare, & procedunt gemitus, & voces lamentationis, & hoc est flere: nam Græcum vocabulum non tam flere, quam lamentari significat. remota autem causa, effectus etiam tolluntur. si ergo tristitia vertenda erat in gaudium, cessatura erant lamenta, & lacrymæ. Tertia dubitatio est; cur admiscuit illud, *Mundus gaudebit*. Respondeo id factum, vt magis suam mortem significaret, quæ vt causa fuit discipulis doloris, ita mundus & increduli Iudæi de ea sunt mirificè gauisi, & lætati. Rursus, vt eos præmoneret, ne dum tantam multitudinem gaudentem in ipsius morte viderent, nimium turbarentur, & hæsitarent. Adhuc, vt significaret discipulis, non solam mortem Christi causam futuram tristitiæ; sed id etiam, quod mundum visuri erant in eius morte lætari: vt sit sensus; *plorabitis, & flebitis*, propter mortem meam, *mundus vero gaudebit*, porrò, *vos*, de hoc mundi gaudio, *contristabimini*. Non significauit autem expresse Dominus hoc mundi gaudium vertendum in tristitiam, sed insinuauit tacite, & à contrario: si enim tristitia discipulorum in gaudium vertenda erat, Iudæorum profectò gaudium à contrario esse mutandum in tristitiam consequebatur. Dominus autem id non expressit, vti diximus in commentario, quia discipuli non erant aliquod percepturi gaudium, de mundi tristitia, se de eius gaudio acerrimum dolorem sensuri.

Quare adiunxerit, mundus gaudebit.

Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius: cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.

COMMENTARIVS.

NOn satis aperte verbis præcedentibus Dominus hæc tria expresserat, nempe tristitiam, & fletum iam esse imminentem, & quasi præsentem, quia de futuro loquutus est, quod incertum esse potest, an sit longinquum, an proximum. rursus hanc tristitiã cito vertendam in gaudium: deniq, hanc tristitiam, & gaudium futuram de morte, & resurrectione eius: sic enim non visuri, & postea eum visuri erant: hæc nunc Dominus exponit. vtitur autem apposito exẽplo, conferens parturienti discipulos mulieri: hæc enim dolet, & tristatur, tamen breui durat tristitia: subito enim genito puero gaudet, & adeo gaudet, vt præteritæ pressuræ non meminerit præ gaudio pueri nati: est ergo tempus partus, & tempus post partum; tempus partus breue est, & præcedit, tempus post partum longum est, & priori succedit: tristitiam ergo breuem, gaudium vero diuturnum esse oportet. Hæc discipulis Dominus sequentibus verbis accommodat, & per ea, quæ obscurius dicta sunt, illustrat.

Christus appositissimo exemplo, iam dicta magis declarat.

Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

ACcommodat exemplum suæ sententiæ. *Nunc*, inquit, *vos tristitiam habetis*. sensus est; iam imminet vobis tristitiæ & lamentationis tempus, quando similes eritis mulieri

Prædictum exemplum discipulis aptat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lieri parienti, quia non me videbitis propter mortem meam. vtitur autem verbo præsenti, nunc habetis, vt imminentem horam doloris illorum, & mortis suæ indicet, quasi iam adesset: quæ enim citissimè futura sunt, adesse dicuntur. & hoc est prius modicum, *modicum & non videbitis me*, dolentes, & flentes propter meam mortem, similesque parturienti; sed cito, *iterum vos videbo*, quia sicut partus tempus breue est, ita breue erit hoc tempus, quo non me videbitis: cum autem me videritis, tunc, *gaudebit cor vestrum*, sicut gaudet mulier partus tempore transacto; gaudebitis autem de mea resurrectione, sicut de nato puero gaudet mulier: & sicut gaudium mulieris non est qualis tristitia; hæc enim brevis, at illud diuturnum est: sic vestra tristitia breuis erit, gaudium autem permanens, ita vt nemo id à vobis possit tollere: in quo excedit gaudium mulieris: quia quamuis puer natus diutius viuat, quam tempus partus & doloris durauerit, moritur tandem; at ego resurgã iam amplius non moriturus, nec amplius dolebitis de mea morte, sed semper gaudebitis de vita. Ita Cyril. lib. 11. cap. 6. Aug. tract. 101. exponunt hæc verba. *gaudium vestrum nemo tollet à vobis*, mortem igitur suam Dominus partui, resurrectionem natiuitati, comparat; simulque docet, hoc tempus partus instare. Iste est horum verborum sensus, & hac ratione explicita sunt verba, post modicum non videbitis, & iterum post modicum me videbitis, quia vado ad Patrem; quibus mors, & resurrectio gloriosa subitò futura significatur. cætera annotatio habet.

ANNOTATIO XXVI.

Parturientis tria sunt tempora.

IN maiorem exempli huius explicationẽ sunt duo annotanda. Vnum est, tria tempora esse distinguenda; primum est proximũ partui, quando iam imminet hora pariendi, & est tempus expectationis partus; quod modicum est, quia cito partus sequitur: alterum tempus est ipsius partus, quando parit, tunc tristatur, & lamentatur mulier: tertium est iam post partum, quando natus est homo in mundum, tunc gaudet, & lætatur. Secundum tempus modicum est, sicut & primum: parum enim durat propter doloris vehementiam, qui diu ferri nõ potest: prouidus enim Deus dolorem in hoc sæculo, aut breuem, aut tolerabilem fecit. Tertium tempus post partum quo gaudet, diuturnum est: tempus ergo, quando loquebatur hæc discipulis, confert tempori proximo partui, & expectationi ipsius, & de hoc dictum est; *Vos nunc tristitiam habetis*; id est imminet iam vobis tristitiæ tempus, nempe secundum, quando flebitis, & plorabitis, simile partus tempori: post hoc erit cito tempus resurrectionis meæ, quando gaudebitis, quod est simile tempori post partum. primum tempus expectationis partus, est modicum prius, de quo dicitur; *modicum & me non videbitis*: secundum tempus nẽpe partus, est modicum posterius, de quo dicitur *modicum & me iterum videbitis*: tempus autem visionis est tempus tertium post partum, quando natus est homo in mundum.

Cur discipulorum dolor partui comparetur.

Alterum est, tristitiam, & dolorem discipulorum, quem de morte Christi conceperunt, recte assimilari, & conferri dolori partus propter multa, quę sacri Doctores aduertunt. Primò propter doloris vehementiam: est enim dolor partus vehementissimus, talis autem fuit dolor discipulorum in morte Domini, de quo dicit, *plorabitis, & flebitis, & contristabimini*. Hanc doloris vehemen tiam exponit Ambro. in Psal. 47. Ibi dolores vt parturientis, vbi locum hunc Ioannis adducit. Similiter Aug. tract. 101. vbi notat idcirco dictum esse de puero, quia masculi partus maiorem incutit dolorem, quam fœminæ. Secundò propter breuitatem: breuis enim fuit dolor discipulorum de morte Domini, sicut dolor partus breuis est. Ita hanc similitudinem exponit Chryso. hom. 78. Tertiò propter ordinem; vt enim mulier per dolorem partus consequitur gaudium magnum de natiuitate pueri, ita & discipuli per dolorem mortis Domini peruenerunt in resurrectionis lætitiam. Ita explicat Cyril. lib. 11. cap. 6. Quartò propter periculum: dolor enim partus periculosus est, & morti proximus; talis fuit illa tristitia, & dolor discipulorum de morte Domini. Matth. 26. Omnes vos scandalum patiemini. & iterum; Expetiuit Sathanas cribrare vos sicut triticum. Quintò propter causæ identitatem: puer enim idem est causa doloris dum patitur, idem causa gaudij dum natus est: sic idem Christus sua morte dolorem discipulis incussit; sua verò resurrectione, magnæ illis fuit causa lætitiæ: resurrectio enim generationi cuidam similis est; vnde illud Psal. 2. Ego hodie genui te, de resurrectione exponitur Actor. 13. Sextò propter gaudij excellentiam, & magnitudinem: non solum enim diuturnum est, nec de eo solo gaudet mulier, quia periculum euasit; sed etiam quod præcipuum est, quia iam filium habet, & natus est homo in mundũ, qui matri sit auxilio & honori, & posteritatis sit causa; sic discipulorum gaudium non solum

solum fuit longius; nec de sola liberatione à tristitia, sed de ipsomet Christo resurgente, qui suis omne bonum attulit. hæc enim præcipua causa fuit gaudij, quod tantum fuit, vt totam priorem tristitiam absorpserit, vt non solum non contristarentur, sed nec meminerint tristitiæ prioris: quod est septimum in quo similitudo consistit, & ad magnitudinem gaudij explicandam dictũ est; eaque de causa à filij seu masculi natiuitate exemplum sumptum est: nam solet natiuitas filiorum adferre gaudium multo maius, quam filiarum. Dictum autem est, *Natus est homo*, non autem puer, vt mysterium resurrectionis significetur, vt notat Chryso. hom. 78. Christus enim non vt in natiuitate infans, sed vir perfectus resurrexit.

Parturientis exemplum in scriptura frequens.

ANNOTATIO XXVII.

ADhuc aduertendum est; parturientis exemplum frequens esse in scriptura, & multis rebus accommodari solet: præter similitudinem enim præsentem, quadrupliciter vsurpatur. Primo quidem ij, quos ira, & iustitia Dei castigat, & punit, parturientibus comparantur. Psal. 47. Ibi dolores vt parturientis: quæ similitudo non tantum vehementiam doloris exprimit, sed & illud, quod sicut partus dolor non est vllis humanis artibus medicabilis; ita & pœna seu afflictio, quæ ex ira Dei punire & castigare volentis prouenit, nulla humana potentia, vel cõsolatione leuatur. Isa. 30. Insanabilis fractura tua. Isa. 15. Plaga mea desperabilis renuit curari, facta est mihi in mendacium aquarum infidelium, id est, videbatur sanari posse, & tamen lethalis est. Secundo hæc similitudo accommodatur etiam prædicatoribus verbi Dei, & prælatis, quorum interest aliorum saluti consulere, & ad Christum conuertere: qui enim alios Christo lucrantur, dicuntur eos parere, & qui Deo accesserunt, filij appellantur; cum animarum conuersio non sine magnis doloribus, & periculis, & sudoribus fiat; propterea exẽplo hoc meritò exprimuntur prædicatores, & prælati. ad Gala. 4. Filioli, quos iterum parturio. Grego. lib. 30. Mora. cap. 10. hanc doctrinam eodem Pauli testimonio confirmat. Cyril. in Illud Isa. 26. *Sicut qui concipit, cum appropinquauit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus à facie tua Domine, concepimus, & quasi parturiuimus spiritum salutis*, applicat Apostolis, qui Spiritum saluti, id est, doctrinam Euangelicam, quam conceperant prius à Domino, in nobis ediderunt parturientes magnis doloribus, & laboribus. Ibidem Hieron. ea accommodat viris etiam Apostolicis.

Exemplum aptatur Iustis & iniustis.

Tertio, hæc eadem similitudo, aptatur viris iustis, & sanctis, qui dum mente concipiunt quæ agenda sunt, opere exequuntur dolore, & sudore: tollenda enim crux est, & sequendus Christus, & qui piè viuere vult in Christo, persecutionem patitur. Verba Isaiæ supra allegata in hac sensum exponunt, & his viris accommodãt Ambro. lib. 2. de interpret. cap. 4. & lib. 1. de Cain & Abel, cap. 10. & eleganter etiam Origen. hom. 10. in Exod. Quarto, hæc eadem similitudo accommodatur mala opera facientibus, & vias mundi sequentibus: nam & hi magna pericula subeunt, multas molestias, & difficultates, laboresque patiuntur, quæ longum esset nunc commemorare, de quibus. Iob. 15. & Isa. 59. Conceperunt dolorem, & pepererunt iniquitatem. & Psal. 7. Ecce parturijt iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. de his dictum est Sapien. 2. Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles, & reliqua. His modis hoc exemplum in scriptura vsurpatum reperitur.

Et in illo die me non rogabitis quicquam.

COMMENTARIVS.

NOn solum post modicum me videbitis, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis; sed etiam id temporis hæc omnia, quæ vobis obscura sunt, & de quibus interrogatis, nempe quæ ad discessum pertinent meum; erunt vobis clara, & manifesta adeo, vt non sit iam opus interrogare, nec dicere, quo vadis? vel nescimus, quid loquitur: vel quid est, quod dicit modicum? Attende hæc dici à Domino, quia discipuli mysterium illud nondum assecuti erant; nec sciebant quantum, & quale esset hoc modicum; nec mortem etiam, nec resurrectionem, nec viam hanc ad Patrem perfecte intelligebant: denique mysteria, de quibus loquebatur, non penetrabant: quia autem paulo ante dictum erat, *Volebant eum interrogare*, propterea post responsionem suam adiungit, tunc gaudium nemo tollet, & tunc hæc omnia intelligetis, & comprehendetis, vt non sit opus quicquam eorum interrogare me, vt hactenus facitis. Hæc promissio impleta est quando à mortuis surrexit, & eis apparuit, conuersatusque cum eis est: tunc nouerunt clarè omnia hæc, quæ modo locutus est. Illa ergo generalis sententia, *Non rogabitis quicquam*, restringenda est ad ea, de quibus sermo præsens est, & dies ille, tempus resurrectionis significat, de quo dictum est: Et gaudebit cor vestrũ. Cætera in annotatione inuenies.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXIIX.

Superiorum verborum interpretationes. Patrũ varia.

VAriè Doctores hanc sententiam exponũt; duo autem sunt, quæ difficultatem, & inter Doctores diuersitatem faciunt. Vnum est verbum, *rogabitis*: nam tam Græcum, quam Latinũ verbum duas habet significationes; significat enim precari seu petere, & rursus interrogare: proinde incertum est vtram significationem in hoc loco obtineat. Illud *etiã in die illo*, ad varia tẽpora referri potest: aut ad tempus post resurrectionem, aut ad tempus post aduentum Spiritus sancti, aut ad gloriæ statum. Hæc duo, variarum expositionum causa fuerunt. Primo loco Cyril. lib. 11. cap. 7. verbum, *rogabitis*, in ea interpretatur significatione, vt significet interrogare, & diẽ ad tempus post Spiritus sancti aduentum refert, vt sit sensus; In illo tempore, postquam Spiritus Sanctus aduenerit, non erit opus vobis quicquã me interrogare, quia edocendi estis omnem veritatem, eritisque meo lumine ita illustrati, vt non sit futurum opus me à vobis interrogari. Secundo Chrysost. hom. 78. verbum in altera interpretatur significatione, vt idem sit, quod precari, quãquam diem ad idem refert tempus, ad quod Cyril. vt sit sensus; Eo tempore non indigebitis me rogare, & in vestris necessitatibus precari; sufficiet enim vobis nominis mei inuocatio apud Patrem, vt me etiam absente omnia ab illo impetretis. Secundum hanc expositionem, quæ sequuntur, connexa sunt huic sententiæ; nempe, *Amen amen dico vobis, quidquid petieritis Patrẽ in nomine meo, dabit vobis.* vt hæc verba sint causa superioris sententiæ: ac si diceret; *Non rogabitis me*, quia, *quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Tertio Aug. tract. 102. vtramq; significationem complectitur; diem autem ad statum gloriæ refert, quando nec opus erit interrogare, nec precari. Quarto loco Euthymi. relata expositione Chrysostomi alteram etiam adfert, quæ etiamsi videatur eadem cum Cyrilli, tamen re vera non est: refert quidem diem ad tempus post aduentum Spiritus sancti, tamen interrogationes non generaliter exponit, sed restringit hic, Non interrogabitis, quo vadis? ostende nobis Patrem, & similia: Cyrillus autem generaliter loqui visus est. Hæ sunt Doctorum expositiones, & re vera singulæ difficultatem patiuntur.

In primis cõtra illam Cyrilli expositionẽ hoc videtur facere, quod Dominus præmiserat, *Iterũ videbo vos, & gaudebit cor vestrũ, & in illo die nõ me rogabitis*; videntur enim hæc ad idem tempus pertinere, quando resurrexit, etiam ante aduentum Spiritus sancti: nam de hoc Spiritus sancti aduentu multo ante mentio facta erat. Secundæ expositioni Chrysostomi repugnare illud videtur præterid quod diximus de die illo, quia dicitur, Non rogabitis me quicquam, & tamen Ecclesia, & omnes fideles, quamuis Patrem precentur in nomine Christi, tamen etiam ad Christum ipsum dirigunt frequẽter petitiones: dicimus enim Christe audi nos, & adiuua nos, & multa oramus ab eodẽ petentes; non ergo dici verè potuit, Non rogabitis me, sed Patrem in nomine meo. Nam si dicas intelligendum esse sic, non indigebitis rogare me, satis est nomẽ meum; id non soluit obiectionem; nam eodem modo dici potuit, non rogabitis Patrem, quia satis est rogare me absentẽ. Tertiæ expositioni illud repugnat, quia contextus de tempore huius seculi procedit, de quo statim subiungitur; Amen, si quid petieritis, & in illo die peteris.

Auctoris expositio.

Cæterum licet hæc ita se habeant, has expositiones probabiles esse non nego: quamuis mihi accommodatior visa sit, quam in commentario proposui, vbi verbũ, *rogabitis*, exposui, interrogabitis, ea ratione motus præter Cyrilli auctoritatem; quòd paulo ante idem verbum præcessit in eadem significatione, cum dictum est, Volebant eum interrogare: rursus in sequenti sententia; quando dictum est, Si quid petieritis Patrem in nomine meo; verbum aliud positum est. Ex hoc cõtextu hoc argumentum deduco; Si ista nostra sententia accipienda esset in sensu precandi, & coniungeretur sequenti, profectò idem verbum esset repetitum sic. Non me rogabitis quicquam amen dico vobis si quod rogaueritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Verbi enim repetitio eandem sententiam compleret; at verbum aliud positum est; non ergo sententia nostra cum sequentibus conueniret, præcedentia autem habent idem verbum; *Volebant eum interrogare*, & Dominus huic voluntati respõdet: igitur hęc sententia connectitur cum præcedenti, & in eadem significatione verbum accipitur. Præterea illum diem, non ad tempus valde à contextu distans retuli, quale est illud gloriæ; nec ad tempus post aduentum Spiritus sancti: nam multo ante præcesserat hæc promissio, multæque sententiæ sunt interpositę, sed ad tempus proxime narratum, de quo dixerat, gaudebit cor vestrum, referri debet: non enim sine vrgenti ratione, & necessitate tempora sunt mutanda ab instituto proposito: de tẽpore igitur post resurrectionem loquitur. Non etiam generaliter exposui, *nõ rogabitis quicquam*, istæ enim generales sententiæ semper intelligendæ sunt iuxta materiam, de qua est sermo: in hoc autem contextu de discessu suo loquebatur, & de interrogationibus, quæ ad eum pertinebant, vt hactenus dictum est. quarum interrogationũ non amplius vlla similis facta est, quando hunc discessum, & quæ obscure dicta sunt, post resurrectionem nouerunt. Nec his contrarium est illud, quod post resurrectionẽ Petrus Dominũ de Ioanne interrogauit, hic autem quid? & Apost. Act. 1. Si in tempore hoc restitues regnũ Israel? hæc

hæc enim non ad ea, de quibus nunc loquitur, pertinebant: propter quas interrogationes Euthym. forsan ad tempus post Spiritus sancti aduentum retulit diem illum; sed id necessarium non est, si exponamus, uti pluribus verbis iam, & in Commentario exposuimus.

Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

COMMENTARIVS.

NOuo argumento discipulos consolatur, & documentũ vtilissimum eis tradit; quod in ipsius absentia seruare debeant: & sensus est, ac si diceret; Non me semper præsentem habebitis, quamuis dixi iterum videbo vos; sum enim ad Patrem iturus; propterea tamen aliquid vobis defuturum ne timeatis; certissimam enim rem affirmo, ac vos securissimos facio, quidquid Patrem petieritis mei ratione, & propter me, vos ab eo impetraturos. Attende in nomine Christi Patrem orare, non aliud esse, quam petere à Patre pro ratione, & causa impetrandi ipsum Christum proponentes: vt enim Deus propter Christum nobis bona tribuit, quia ratione iustitiæ, & meriti ipsius nobis benefacit; ita & nos propter ipsum petimus, quando non merita nostra, nec aliquid nostrum tanquam causam, & rationem obtinendi, sed ipsum Christum ipsiusque iustitiam, & meritum proponimus: hæc causa impetrandi efficacissima est apud Patrem. In annotationibus exactius hoc declarabitur. Si ista sententia superiori connecteretur, vt sentit Chrysost. certè causalis aliqua particula poneretur, vt solet Ioannes facere, & idem rogandi repetereretur verbum: quorum dum neutrum sit, nouam hanc sententiam & separatam esse, Euangelista indicat, vti expositum est.

Quid sit Patrem in Christi nomine precari.

ANNOTATIO XXIX.

Superiora verba diuersis modis explicant Patres.

QVid sit in nomine Christi petere; inquisitione dignum est. Greg. hom. 27. Euang. hoc exponens, in nomine Christi petere, idẽ esse asserit, atque ea, quæ ad salutem spirituale pertinent, petere; quando quidem nomen Christi saluator est: qui igitur, quæ contra propriam salutem sunt, petit, non in eius nomine petit; qui autem, quæ salutis sunt, petit, in nomine Christi, qui Iesus vocatur, petit. sic Grego. exponit hoc verbum, *in nomine meo*. At quamuis verum sit, quæ petuntur non ea esse debere, quæ saluti contraria sunt, id tamen non satis est, vt aliquis in nomine Christi petere dicatur: nam & Apostoli aliqua petierant, quæ non erant saluti contraria, & tamen dicit Dominus; *Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo*; petierant multi Christi aduentum præuenientes, ea quæ saluti necessaria erant, non tamen in nomine Christi petisse dicuntur. Aug. tract. 102. præter hoc vnum alterum adiungit; vt in fide recta Christi petatur; qui igitur, quæ salutis spiritualis propriæ sunt, rectã Christi fidem habens petit, in eius nomine petere dicitur. Arius igitur, Nestorius, Eutyches quæ petebant, non in Christi nomine petebant, quia de Christo nõ recte sentiebant. Tamen etiã hoc non satis esse videtur; cum & Apostoli rectam fidem habuerint de Christo, & tamen eis dictum est; *vsque modo non petistis quicquam in nomine meo*. Cyril. lib. 11. cap. 7. & Chryso. hom. 78. aliud addit, quod rem explicat, nempe vti mediatione Christi apud Patrem. In cuius sententiæ expositione quia legitima est, sciendum est; duo in petitione concurrere, præter eum qui petit, & illum quem petit, nempe quod petitur, & ratio impetrandi quod petitur. Verbi gratia, accedit pauper ad diuitem eleemosynam petens propter Deum; pecunia est quæ ab homine petitur; Deus est, qui vt ratio, & causa impetrandi proponitur. Orabant etiam olim iusti Iudæi Deum dicentes, propter Abraham amicum tuum: hi auxilium petebant à Deo, rationem autem, & titulum impetrandi adferebant Abrahã: quasi dicerent; nos sumus filij Abrahę amici tui, ad nos iuuandum moueat te amicitia Abrahæ patris nostri. Multa sunt huiusmodi exempla: quãuis non semper ratio hæc impetrandi sit aliquid extra eum, quem petimus: Persæpe enim solemus & Deum, & homines rogare, & rationes impetrandi ab ipsismet sumere: cum dicimus, rogote Domine propter bonitatem, propter misericordiam tuam: hæc te moueat ad exaudiendum.

Quæ in petitione concurrant.

Sciendum rursus est, Christum, & esse eum, quem petimus, quando orationes nostras ad ipsum dirigimus, dicentes: Domine Iesu respice in nos, & adiuua nos, & parce peccatis nostris: & esse etiam eum, propter quem petimus, quando nempe orationem ad Patrem dirigimus, & rationem impetrandi Christum facimus, dicentes, Domine adiuua nos propter filium tuum Christum Iesum. Vtroque modo oramus, & orat Ecclesia,

Christus oratur, & propter quem oratur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eleſia, ſed hoc modo poſteriori dicitur in nomine Chriſti petere. Loquimur autem de Chriſto vt homo eſt, & mediator, ac redemptor noſter eſt. Sic enim in nomine eius petimus; vt autem eſt Deus, is eſt, quem petimus vna cum Patre, & Spiritu ſancto: hoc eſt quod Eccleſia frequentiſſimè facit. Memor enim huius Domini mandati expoſitis his, quæ à Deo petit, & orat, adiungit, Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: hoc eſt in nomine eius petere. Eſt autem efficaciſſimus titulus hic impetrandi à Patre, propter duo maxime. Alterum eſt, ſumma dilectio, qua Pater Chriſtum proſequitur: ſolet enim etiam apud nos multum valere amicorum dilectio, & quod propter ipſos etiam abſentes, & mortuos rogamur, prompte facimus: quod ſi dilectio Abrahæ, Iacob, Iſaac, Dauid, etiam mortuorũ potens erat ratio impetrandi, multo magis efficax erit apud Deum eximia dilectio, qua ſuum vnicum diligit filium. Alterum eſt iuſtitia ipſius Chriſti, & meritum: morte enim, & paſſione ſua noſtram obtinuit redemptionem, pro omniumque culpis abundantiſſimè ſatisfecit, & omniũ, quæ à Patre impetranda, & petenda erant, ſoluit pretium. Qui igitur Deum orat, & non virtute propria nititur, nec iuſtitiam propriam impetrandi cauſam & titulum Deo proponit, ſed virtutem, iuſtitiam, meritum, ſatisfactionẽ Chriſti vnigeniti filij ſui, iſte in nomine Chriſti, & quidem efficaciter petit. Et hoc eſt, quod Dominus ſuis mandat, nouum iam ſtatum à veteri diſtinctum inſinuans: illi enim antiqui propter, Abraham, Iſaac, & Iacob, orabant Deum, & impetrare ſperabant quæ petebant, eratq; Deo illorum grata oratio: at ſublimior ſtatus noſter eſt, quando propter vnigenitũ filium Dei mediatorem noſtrum, in cælis regnantẽ petimus & eramus. Aliqui concionatores in nomine Chriſti petere eos exponunt, qui tanquam miſſi ab ipſo Chriſto, Deum petunt, ſicut nuntius aliquis dicitur in nomine ſui principis, aut mittentis dicere, quæ loquitur: quæ expoſitio non videtur probanda: ſic enim Chriſtus eſſet, qui orare diceretur, ſicut princeps eſt, qui per nuntium loquitur.

Modus Orandi Deum per Chriſtum eſt efficax.

ANNOTATIO XXX.

An pro alijs etiam orantes exaudiamur.

DVbitatio quædam in hac Domini ſententia occurrit. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis.* An ſit promiſſio hæc intelligenda, quando aliquis pro ſe tantum petit, an etiam quando petit pro alijs, exaudiaturque in his, quæ pro ſe, & pro aliis petit Patrem in nomine Chriſti. Aug. tract. 102. affirmat intelligendam Domini ſententiam in his, quæ vnuſquiſq; pro ſe petit, quod illo verbo confirmat, quia dictum eſt, *dabit vobis*. Baſilius autem contrariũ ſentire videtur, reg. breui. re. 261. vbi de hac promiſſione tractans, docet aliquos non exaudiri petentes pro alijs, propter malitiam eorum, pro quibus petunt; vti Ieremias. 15. non exauditus eſt propter malitiam populi. & Samuel. 1. Reg. 16. propter malitiam Saul. ſupponit igitur Baſilius hanc promiſsionem eſſe generalem tam pro ſe, quam pro alijs, reddítque cauſam, cur aliquando orans pro alijs non exaudiatur.

Mihi hęc ſententia probabilior videtur, & ſcripturæ cõformior quod, ex ipſomet Ioanne cõfirmo. 1. Epiſt. c. 5. hãc enim promiſsionẽ explicans Hæc eſt, inquit, fiducia, quam habemus ad Deũ, quia quodcunque petierimus ſecundum eius voluntatem, audit nos. & Qui ſcit fratrem ſuũ peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. hæc Ioan. Ex promiſsione igitur iſta, Ioannes ſecuros non facit exauditum iri, ſi petamus pro fratribus, quod argumento manifeſto eſt, generalem eſſe, & tam pro ſe, quam pro alio petenti factam. Adde in ſcriptura iniungi, vt non ſolum pro nobis, ſed etiam pro alijs oremus; igitur exauditio etiam pro ſe & pro alijs promiſſa eſt. Nec argumentum Aug. efficax eſt: nam quando aliquis pro altero orat, & exauditur, quamuis quod petit, conferatur ei, pro quo orat, tamen ipſe, qui orat, eſt qui exaudiri dicitur, & qui impetrat, & cuius petitio fructuoſa eſt: idcirco dicitur, *fiet vobis*, id eſt, quod vos petitis, conſequemini, ſiue id ſit pro vobis, ſiue pro alijs. idcirco Ioan. 14. abſolute dictum eſt; quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.

Deus interdũ petita negando exaudire dicitur.

ANNOTATIO XXXI.

GRauior tamen inde oritur difficultas; quod experimur frequenter multos petere in nomine Chriſti, & non exaudiri; non ſolũ pro alijs, ſed nec pro ſe. In cuius rei declarationem annotanda eſt primo loco doctrina Aug. tract. 73. in Ioan. ex qua nonnullæ in hac parte dubitationes ſoluuntur. ea autem eſt; Aliquando Deum exaudire petitiones noſtras, dum negat & renuit facere, quod petimus; quod tunc fit, quando petimus ea, quæ putamus vtilia nobis futura, & revera non ſunt, ſed potius noxia; tunc concedere petita, potius eſt punire, & noſtræ intentioni, & deſiderio repugnare: nam deſideramus quod vtile non eſt. Dum igitur negat, noſtrę conſulit vtilitati, & re vera exaudit, non quidem voces, ſed animum, & intentionem, quod præcipuum eſt. Exemplum habemus. 3. Regum. 2. Acceſsit Berſabeę ad Salomonem petens Abiſag Sunamitidem vxorem dari Adoniæ, arbitrans ea ratione regnum Salomonis magis confirmari; at ſapiens Salomon id potius in perniciem regni ſui cognoſcens, negauit dicens; Da ei regnum: ac ſi diceret Mater hoc tu petis, vt in me regnum confirmetur, at ſi fiat quod petis, potius eſt petere regnũ pro

illo, hoc autem tu maxime auerſaris. Matrem igitur exaudiuit Salomon etiam negando petitum. Ita nobiſcum Deus facit, & tunc exaudiſſe nos cenſendus eſt. Cæterum quia ignoramus, & quid oremus neſcimus, non intelligimus ſæpe has Dei exauditiones. Ex hac doctrina ſoluere facile poſſumus illud 2. Corin. 12. Paulus ter Dominum rogans audiuit, ſufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. quibus verbis ſignificat Paulus, ſe exauditum eſſe, etiam ſi non impetrauerit, quod petebat; & ſenſus reſponſionis hic eſt. O Paule, tu petis ſtimulum carnis tibi auferri propter gloriam meam, vt magis nomen meum manifeſtes, ſcito hoc potius fieri iſto ſtimulo, & infirmitate tua durante: nam virtus, & potentia mea plus declaratur, quanto per infirmiora inſtrumenta maiora efficit. Contra vero illud Num. 11. petijt populus carnes, quas Deus conceſsit, ſed non id fuit eis vtile, imo pernicioſum: quia adhuc erant carnes in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos. non ergo exauditi, ſed puniti dicendi ſunt.

Quid eſt male petere.

Annotanda ſecundo loco eſt doctrina ipſius Apoſtoli Iacobi cap. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. Non dicit, eo quod mala petatis, ſed quod amplius eſt, & generatius, quod male petatis; nam bona etiam aliquando male petuntur. Deus igitur promiſit dare bene petentibus bona: quo loco Oecumenius recte annotat, ſæpe non exaudiri petentes, nec tamen, propterea Deum deficere á ſua promiſsione, ſed nos potius in culpa eſſe, eo quod non, vt par eſt, petamus. Exemplum ponit in homine, qui intra breue tempus grammaticam ad ſe ventitantes docere paciſcitur; ſiqui porro negligenter ſtudio incumbant, nec grammatici euadant conquerantur quod non didicerint, promiſſo tempore grammaticen, querela eſt iniuſta; ipſi enim in cauſa ſunt quod non didicerint: nã opera eorum neceſſaria erat. Ita fit in promiſsione, & petitione, non accipimus, quia non recte petimus. At dices, Dominus petẽtibus promiſit. Reſpondeo id non abſolute promiſſum, ſed certis conditionibus, quas alijs in locis ipſe Dominus, & Apoſtoli expreſſerunt. Mos eſt autem ſcripturæ, vt etiamſi multa ad vnum effectum neceſſaria ſint, nõ ſemper omnia vno in loco accumuler, ſed in diſtinctis, & diuerſis locis, varijs occaſionibus doceat, vt ſtudium adhibeamus in verbo Dei, & ſparſa ſedulò colligamus. Hac ratione ſalus promittitur timenti Deum, in alio loco credenti, in alio ſperanti, in alio diligenti; non quod ſingula ſeiuncta ſufficiant, ſed ſimul congreganda ſunt. Et hoc ſefellit Hæreticos noſtros fide ſola iuſtificari arbitrantes, quia fidei iuſtificatio tribuitur: nec attendunt miſeri timori, ſpei, penitentiæ, & alijs virtutibus idem promitti, vt aperte ex ſcriptura conſtat: non tamen propterea ſingulas has per ſe iuſtificare dicimus. Petitioni igitur, vt bona ſit, & exaudiri mereatur, aliqua ſunt coniungenda, ſine quibus non exauditur. Eſt igitur tertio loco annotandum ad bonam petitionem, & vt exaudiatur à Deo, opus eſſe primo, vt diuina impleamus præcepta, & voluntatem eius faciamus. quod Ioan. 15. explicuit Dominus, Si feceritis, quæ præcipio vobis, & verba mea in vobis manſerint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis. Aequum enim eſt, vt ſi vult homo Deum facere quod petit, efficiat & ipſe, quod Deus iubet & petit. idcirco Iſa. 1. dixit, Non exaudiam, quia manus veſtræ plenæ ſunt ſanguine. Et Tertul. in Apolog. cap. 30. dicit nos in oratione manus extendere, quia per manuum extenſionem innocentiã ſignificamus.

Quæ requirãtur in petente, vt à Deo exaudiatur.

Peccatores quomodo exaudiuntur.

Hæc autem doctrina ſic eſt intelligenda, non quod peccator non exaudiatur, quando petit, nec etiam quòd non bene petat; nõ enim ita eſt; nam in peccato exiſtentes bene petunt, & exaudiuntur; tamen ſi à peccando voluntatem auertant, & voluntatem Dei, ac præcepta implere in animum inducant: qui enim in peccato eſt, nec ab eo ſe auertere vult, iſte eſt, cui diuina promiſſio non ſit, etiamſi petat, quia voluntatem Dei non facit, nec eius ſeruare intendit præcepta. Secundo opus eſt, vt perſeueranter oremus, & petamus: non enim quia ſemel petentes non exaudimur, propterea Deus in ſua deficit promiſſione: iterum atque iterũ accedere oportet, & frequenter orare. Hoc ipſe Dominus Luc. 18. docuit, & exemplo manifeſtauit, viduæ illius, quæ per multum tempus à iudice illo petebat, vt eam ab aduerſario vindicaret, quæ tandem perſeuerans obtinuit. & Luc. 11. de illo, qui petijt tres panes ab amico ſibi commodari, dicitur; Amen dico vobis etſi non dabit illi ſurgens, quia amicus eſt, propter improbitatem illius ſurget, & dabit illi, quotquot habet neceſſarios. His duobus locis vtitur Baſilius regu. breui. reg. 261. ad hãc noſtrã doctrinam confirmandam; & in lib. de conſtit. monaſti. cap. 2. vtitur hoc poſtremo loco ad probandum peccatorem etiam exaudiri, ſi perſeuerauerit: ponderatque illud verbum (ſi non quia amicus eſt propter importunitatẽ dabit.) quod intelligendum eſt de eo, qui auertit animum à peccando, vt modò dictum eſt. Tertio adhuc opus eſt, vt accedamus cum quadam fiducia, nõ ſolum credentes Deum poſſe facere, quæ petimus; ſed ſperantes ſi ex noſtra parte non defuerit quod neceſſarium eſt, facturum Deũ, quæ petimus, non nobis ſed ipſi fidentes. Hoc docuit Iacobus. cap. 1. Poſtulet, inquit, in fide nihil hæſitans. His accedat reuerentia, & humilitas; ſi enim accedimus ad homines reuerenter, & ſubmiſsè petituri, quanto magis ad Deum. Exemplum habemus Luc. 18. de publicano, & Phariſæo petentibus. Hæc doctrina eſt Baſil. de conſti. mona. ca. 2. cauſam enim aſſignans, cur petens aliquando non exaudiatur, inquit, Non rectè petiſti, quia

aut

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ sint à Deo in nomine Christi petenda.

aut dubitabũdus; aut aliud agens petisti. Quarto opus est, vt non quæcunque petamus; inprimis enim non sunt mala petenda, & quæ contra diuinam sunt voluntatem. Errant ergo, & peccant, qui vindictam inimicorum à Deo petũt, vt nempe auxilium præstet contra inimicos singulares, in eorum vindictam; qui etiam ea petunt, quæ facere malum, & peccatum est illis, de qua oratione Ambro. sermo. 22. in Psal. 118. exponit illud eiusdem Psal. Fiat oratio eius in peccatum; est enim talis petitio peccatum graue. Rursus nõ sunt petenda temporalia, honores, diuitiæ, & alia huiusmodi propter seipsa. Talem etiam orationẽ Ambrosius censet esse in peccatum. dixi propter ipsa: nam quãdo in honestum finem, & vt media ad opera, & fines, quæ secundum Dei voluntatẽ sunt, petuntur, non male petuntur; & hac ratione corporis sanitatem petimus, & à temporalibus periculis liberationem. Illa autem sunt vere petenda, quæ ad salutem spiritualem pertinent. Recte igitur Basil. lib. de constitu. monast. cap. 2. & Aug. tract. 102. annotant Dominum dixisse, *Si quid petieritis*, res temporales in se, non ordinatæ in honestum, & spiritualem finem, non dicuntur, *Quid*, quia modicæ, & exigui valoris sunt: magna, & eximia sunt ab infinito, & omnipotenti Deo petenda. petit ergo bene qui quę ad salutem pertinent, & ad eam referuntur, petit; & hæc perseueranter fide, & spe, & deuote, & à peccato animum auertens petit: hic exauditur à Domino, quando vtile est illi exaudiri: nam differuntur aliquando petitiones in maius bonum petentium. Quando autem pro alijs petimus, ex parte quoque eorum, pro quibus petimus, aliqua necessaria sunt, quorũ defectu non exauditur petitio, vt à principio dicebamus. Hæc satis dicta sint pro huius sententiæ expositione. nunc ad alia transeamus.

Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo.

COMMENTARIVS.

VT nouam rem esse, quam dixerat, significaret, & simul insinuaret, eos nõ omnia impetrasse petita hactenus, quia nõ in nomine eius petierant, propterea dicit, *Adhuc non petijstis quicquam in nomine meo*, Noua res hæc est, quam vobis trado; quod si hactenus non consecuti estis omnia, quæ petijstis à Patre, ne miremini, quia in nomine meo non petijstis.

ANNOTATIO XXXII.

Deus propter Christum etiã veteribus sua dona largitus est.

CYrillus lib. 11. cap. 7. & lib. 9. cap. 44. hunc orandi modum olim legis tempore incognitum fuisse affirmat. In cuius rei declarationem aduerte; à mundi principio nihil à Deo ad salutem pertinens impetratum esse, quod non fuerit virtute ipsius Christi, & propter iustitiam eius olim futuram concessum. Virtus enim passionis eius, etiam antequam pateretur, operabatur in omnes priores apud Deum: hoc tamen non erat petere in nomine Christi, sed dare, & concedere in nomine, & virtute eius. permultis enim Deus olim beneficia concessit propter Christum, qui non habebant notitiam Christi, & quamuis multi fidem habuerint, non tamẽ omnes distinctam assecuti erãt: immò fides ipsa donũ Dei est, propter Christum data omnibus, quibus data est, antequam crederent. Duabus ergo de causis Iudæis non fuit hic modus petendi cõcessus, prior est, quia fidem Trinitatis distinctam non habebant, hæc enim fides est Christianorum propria, vt dicit Basil. lib. 2. con. Eunom. & Cyril. lib. 9. in Ioan. cap. 30. non ergo poterant petere in nomine Filij Patrẽ, qui nondum notitiã habebãt Patris, & Filij. altera est, quia erant in statu seruorum, & nondũ adoptionem filiorum perfectã receperant Galat. 4. Quamdiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo. Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. non ergo petere poterant à Patre, sicut nos docuit Dominus Matth. 6. Pater noster, qui es in cœlis.

Cur Iudæi nõ petebãt in nomine Christi.

Aduerte rursus fieri potuisse, vt etiam antequam Christus aduenerit, aliqui in nomine eius petierint Patrem, nempe qui fidem distinctam Trinitatis, & venturi Christi, & incarnationis, & mortis ipsius habentes, Deum orabant propter illum qui venturus, & pro salute hominum moriturus erat: talem enim fidem habuisse Prophetas & Patriarchas certum est, & docent Cyril. libr. 1. contra Iulianum. & August. de fide ad Petrum cap. 1. imò probabile est, aliquos sic petijsse, & forsan iste est sensus illius Psal. 131. Propter Dauid seruum tuũ, non auertas faciem Christi tui. id est; propter Messiam, & Christum, cuius ego typus sum, auxiliare Salomoni, & custodi vnctum tuum, & filium meum. & illud Psal. 50. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. hæc misericordia Messias est, & Christus futurus, de quo Psal. 88. dicitur, Misericordiam autem meam non auferam ab eo; id est, non priuabo semen tuum venturo Christo de carne tua: Similem petitionem etiam alios Prophetas, & Patriarchas fecisse probabile, est. vt enim virtute Christi impetrabant, etiam antequam carnẽ sumpsit, potuerunt etiam in virtute, & nomine eius petere. nec obstat, quia statum filiorum nondum erant assecuti: nam vere filij erant, quamuis paruuli & in statu seruitutis propter legem: hoc tamen verum est, non fuisse modum hunc petendi communem, vt nunc est in Ecclesia, posteaquam redemptio est completa. Nos etiam petimus in nomine eius, non vt illi: nam petimus tanquàm filij patrem, & in nomine eius, qui iam regnat in cælis: & interpellat actu pro nobis, idcirco addimus semper: Qui tecum viuit, & regnat. qua ratione nemo tunc potuit orare, quia nondum caro factum erat Verbum: & in hoc vera est Cyrilli doctrina; & de hac ratione, ac modo petendi dictum est à Domino: *Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo.*

Petite, & accipietis.

COMMENTARIVS.

EXhortatur, vt rem nouam aggrediantur, promittens vtilissimam futuram. *Petite*, inquit, nempè Patrẽ in nomine meo, *& accipietis*, hisce verbis efficacia huius petitionis multũ exprimitur. nam præter illa duo superius dicta, nempe dilectionem Patris erga Filium; & ipsius Christi iustitiam & meritum; sunt etiam alia duo; scilicet præceptum eius, iussi enim ab eo petimus patrem. Quantum autem hoc valeat, ecclesia significat, quæ orationi præmittit dicens; præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere, etc. Est etiam promissio facta nobis à Christo impetrandi à patre. hæc omnia multum mouent Deum ad exaudiendum nos.

Vt gaudium vestrum sit plenum.

Quando Apostoli habuerint gaudium hoc plenum.

HÆc verba perfectionem petitionis huiusmodi exponunt, vt non noua solum, & efficax, sed etiam perfecta sit petitio. Sensus enim est: *petite in nomine meo*, & sic abundanter *accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum*, & integrum, in nullo deficiens. hoc gaudiũ est, de quo dixerat, *gaudium vestrum nemo tollet à vobis*, attende, igitur gaudium de Christi resurrectione fuisse gaudium magnum, sed non completũ, nec perfectum Apostolis, quia de resurrectione, quæ solius Christi erat, gaudebant. quando autem & ipsis bona maxima ex hac resurrectione prouenerunt, tunc gaudium est completum, quia non de bono tantum Christi, sed de suo etiam gaudebant. quando enim aliquis amicus, aut charus noster bonum consequitur, gaudere solemus de eius bono: porrò quando inde etiam nobis fructus prouenit, gaudium est integrum. Sic dicit Dominus, hactenus gaudium promisi vobis de mea resurrectione; at si petieritis in nomine meo, adeo vberem fructum copiosumque percipietis, vt hoc gaudium impleatur, & integrum sit de me, & de vobis. Hunc existimo sensum esse legitimum.

ANNOTATIO XXXIII.

Quæ horum Verborum expositio verior sit.

AVg. tract. 102. illud, *vt gaudium vestrum sit plenum*, coniungit priori verbo, nempe, *Petite, vt gaudium vestrum sit plenum*, & gaudium hoc ad beatitudinem refert. Cyril. vero lib. 11. cap. 7. verbo posteriori copulat, cum verbo, *accipietis, vt gaudium vestrum sit plenũ*, id est, ita accipietis, vt consequamini gaudium plenum. gaudium autem hoc refert ad præsens sæculum; est enim gaudium de remissione peccatorum, & gratia, cæterisque bonis spiritualibus. Probabilior est expositio hæc, vt connectatur cum verbo posteriori, sitque consecutionis particula, sicut & illud epist. 2. Ioan. Spero me futurum apud vos, & os ad os loqui, vt gaudium vestrum sit plenum. nec solum refertur ad beatitudinem; sed etiam ad hoc sæculum. illudque, *Vt*, non causam, sed consecutionem significat. Cur autem *plenum gaudium* dicatur, expositionem Cyrilli minus probo: nempe, quia de rebus est spiritualibus, & perfectis; sed quia, vti diximus, refertur ad illud *gaudium vestrum nemo tollet à vobis*, quod gaudium erat de Christo resuscitato. Factum est autem plenum & completum, quando ipsi etiam fructum resurrectionis eius consecuti sunt: gauisi enim sunt de Christi resurrectione, suaque propria, qua cum Christo resurrexerunt, aduenientemq; Spiritum sanctum receperunt.

Hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc in prouerbiis locutus sum vobis: venit hora, cum iam non in prouerbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis.

COMMENTARIVS.

ADhuc consolatur eos de suo discessu, promittens apertam locutionem, & sermonem, estque sensus; scio hæc locutum me esse vobis subobscurè, & non distincte, sed velut sub vmbris, & ænigmatibus: venit tamen, & prope est iam tempus, quando palam sine vmbris, & ænigmatibus loquar de Patre meo, nempe mysteria omnia missionis, & aduentus mei. Hoc fecit Dominus post resurrectionem suã per illos quadraginta dies discipulos erudiens, perfectius autẽ in aduentu Spiritus sancti. Attende hæc verba adiunxisse Dominum, quia adhuc discipuli non assequebantur perfectè sensum illius sententiæ, Modicum & non videbitis me, nec quæ in declarationẽ adducta erant: idcirco Dominus promittit omnium horum, & aliorum mysteriorum perfectam, & distinctam intelligentiam. Prouerbium appellat obscurum & adumbratum sermonem, vt notat Cyril. libr. 11. cap. 8.

Post resurrectionem, palã & sine prouerbiis loquitur est.

ANNOTATIO XXXIV.

Explicatur particula Palam.

INquirunt Doctores, quæ sit hora, & tempus, quando palam annunciaturum se de Patre promittit Dominus. Grego. lib. 30. Mora. cap. 5. statum beatitudinis, & gloriæ esse dicit, & probat illo aduerbio, *palam*, quod apertam, & distinctam visionem indicat. Aug. tract. 102. ad tempus aduentus Spiritus sancti refert, quando mysteria nouerunt sine vmbris & parabolis, & probat illo verbo sequenti, *in illo die petetis*, quod ad statum gloriæ non pertinet, vbi non sunt tales petitiones. Cyril. lib. 11. cap. 8. vtranque refert expositionem, & posteriorẽ magis probat. Chrysost. hom. 78. ad tempus refert post resurrectionem, quando ipsemet Dominus discipulos docuit, vt dicitur Luc. vlt. Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. & Act. 1. Per dies quadraginta apparẽs eis, & loquens de regno Dei. Et hæc est vera expositio adiuncta etiam expositione Aug. & Cyrilli: totũ enim tempus à resurrectione tale fuit. Nec argumentum Gregorij efficax est; nam aduerbium illud *palam*, opponitur illis verbis, *in prouerbijs locutus sum*: non igitur claram notitiam Dei, & visionem indicat, sed apertum sermonẽ, vt sensus, & sententiæ percipiantur, non in ænigmate & prouerbijs, quando nescit audiens, quid significare velit, qui loquitur.

In illo die in nomine meo petetis, & non dico vobis, quia ego rogabo Patrem: ipse enim Pater amat vos.

COMMENTARIVS.

INducit discipulos vt ad Patrem conuertantur, & ipsi fidant: ne enim dicerent, quamuis in nomine tuo petentes, à Patre consequamur petita, licet etiam mysteria omnia Patris palam nobis loquaris; tamen adhuc de tuo discessu dolemus, cum tu intercedere, & rogare Patrem pro nobis potueris. Dominus ergo á discipulorum corde hunc præsentiæ sensibilis affectum omni ex parte remouere studens, adijcit ita eos à Patre amari, vt si petierint in nomine eius, non indigeant precibus ipsius, nec vt ipse pro eis roget Patrem. Sensus ergo est; Post meum discessum petetis in nomine meo Patrem, & non dico vobis me rogaturum; id est, non dico vos indigere precibus meis. ipse enim adeo vos amat, vt etiamsi ego non rogem, sitis obtenturi, quidquid petieritis. Non dicit se non rogaturum, sed eos non indigere vt ipse roget Patrem, si in ipsius nomine petant; amor enim paternus sufficientissimus est ad cõcedenda omnia petita. His verbis omnino eos ad diuinitatis affectum, & considerationem transfert. Illud autem verbum, *Non dico vobis, quia ego rogabo Patrem*, alludit ad illud alius Ioan. 14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis; propterea nunc dicit; non dico vobis quod tunc dixi, ego rogabo Patrem: nam non indigebi-

Apostolorum fiduciam corroborat amore quo eos Pater diligit.

digebitis meis precibus, vt impetreris quæ in meo nomine petieritis præ amoris paterni erga vos magnitudine. maiorem intelligentiam in annotatione require.

ANNOTATIO XXXV.

Christus verbo orat pro nobis in cælo.

CHristum in cœlis orare pro nobis Patrem, vt homo est, docent sacri Doctores. Greg. Nazian. orat. 4. Theolog. Ambro. Rom. 8. in illud verbum (qui etiam interpellat pro nobis) & Aug. tract. 102. quamuis id aliqui negent, sed improbabiliter; vt enim in hoc sæculo orabat Patrem pro nobis vt homo, ita & nunc in cœlis, donec redemptionis effectus omni ex parte compleatur: & is est sensus illius Rom. 8. Qui interpellat pro nobis; quamuis Gregorius. libr. 22. Mora. cap. 13. aliter exponat; & illius Ioan. 14. Ego rogabo Patrem & 1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum, de hac oratione in præsenti est sermo. Attende etiam non negare se rogaturum Patrem; non enim dicit non rogabo, sed non dico me oraturum, vt excludat necessitatem orationis huius: quasi diceret; Non dico vobis necesse esse me rogare, nõ quod non rogaturus sim, sed quod opus non sit mea oratione. & re vera nec oratio in terris necessaria erat: nam meritum sufficientissimum redemptionis nostræ fuit passio eius; sed vt charitatem erga nos abundantissimam, & reuerentiam, & honorem erga Patrem, & nobis exemplum omni ex parte exhiberet, orare voluit, & vult.

Diuersa sunt oratio Christi, & meritum eiusdem.

Attende rursus hæc longe esse diuersa, orationem Christi, & meritum, ac virtutem satisfactionis eius. Virtus enim, & meritũ necessaria sunt, & fuerunt, sine quibus nemo à Patre exauditus, nemo à Patre dilectus esset; non quidem necessitate absoluta, sed ex diuino decreto, vt supra explicuimus; at oratio necessaria non est, nec fuit. Hanc diuersitatem docuit Dominus dicens; *Non dico me rogaturum*, sed, *si petieritis in nomine meo*; quasi diceret; oratio mea necessaria non est; at nomen meũ necessarium est: sine eo enim non faciet Pater, quod petieritis, nec vos amabit, cum hæc omnia propter me sint. His igitur ad declarationem necessarijs præpositis, aduerte variè hanc sententiam exponi à Doctoribus. Primo. Cyril. lib. 11. cap. 9. sic exponere videtur, vt non excludatur petitio, sitque sensus; nõ solum quia ego rogabo Patrem, sed etiam quia Pater ipse amat vos. Altero modo exponit Hilari. lib. 6. de Trinit. vt excludatur petitio Christi, sed quantum ad necessitatem: vt sit sensus. Non erit vobis necessaria oratio mea: non quod vere non sit, sed quod necessaria non sit, nec ea opus sit illis. Et iste videtur sensus legitimus. Chrysost. hom. 78. concise exponit in hæc verba; & non rogabo Patrem. Sed hic sensus non potest accommodari: longe enim aliud est, non rogabo, &, Non dico me rogaturum, hoc enim potius significat se rogaturum: tamen id non fore illis necessarium. Euthym. etiam aliter exponit, nempe, eo tempore non dicam vobis, nempe quãdo petieritis, ego rogabo Patrem. Neque hæc etiam expositio verbis aptatur: quare omnium probabilissima est Hilarij, quam in commentario sumus secuti.

ANNOTATIO XXXVI.

Cur Deus vult ab hominibus rogari.

VErum difficultas occurrit; cur Deus ab hominibus rogari velit; difficultatis autem ratio est quia videtur in verbis repugnãtia quædam: si enim Pater ita nos amat, vt Christus docet, & re vera amat, quare expectat rogarie nam tribus maxime de causis petitur aliquid ab homine. Primo quia nescit à quo petitur id, quo petens indiget, ipsa autẽ petitione fit certior; Deus autem omnia scit, nec indiget à nobis de vlla re fieri certior. Secundo solet fieri petitio, quia qui rogatur, non semper amat, aut non ita feruenter amat, vt ipse affectus inducat ad benefaciendũ, idcirco ipsa petitione excitatur: at hoc in Deo non esse hæc eadem lectio indicat, *Ipse*, inquit, *Pater amat vos*. Tertio etiam si sciat, & amet, tamen ad ipsum non pertinet, nec ipsi incumbit prouidere: cum autem Deus voluerit Patem nostrum dici & esse, ei dare filijs incumbit. cum igitur sciat, amet, & ipsius sit, quia Pater est, & possit, quia omnipotẽs est, quare rogari, & peti vult?

Cur ab hominibus aliqua petantur.

Dubitationis resolutio.

Hanc dubitationem proposuit Basil. de constit. monast. cap. 2. ad quam aliquot modis respondeo. Primò quidem multa, & magna Deum etiam non rogatum, nec petitum concedere, tã temporalia, quam spiritualia bona. Doctrina hæc est Basil. loco proxime citato, & Clementis Alex. lib. 7. Stromat; & experientia ipsa confirmatur: quis enim nostrum petijt à Deo animam, corpus, & multa alia naturalia? quis petijt, vt Christianus fieret? nemo, & tamen obtinuit: & sunt infinita huiusmodi: quæ enim non rogatus Deus dat, multo plura sunt, quam quæ rogatus concedit. Deinde aliquando Deus rogatus concedit plus; quàm homo petit, & rogat. Doctrina est Hieron. Isa. 38. quam probat exemplo Ezechiæ, qui infirmus petijt à Deo vitam, at Dominus quindecim annos vitæ adiecit, & victoriam contra inimicos promisit, quod ille non rogauerat. Tertiò, multa Deus vult rogari à nobis, non ex ignorantia, sed ex amore magno, quo nos prosequitur: nõ enim est petitio facta Deo similis ei, quæ fit hominibus; quia quæ Deo fit, magnum est Dei ipsius beneficium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Orationem comitantur plures virtutes.

Est enim oratio, & petitio Deo facta, actus supremæ virtutis inter morales, nempe religionis, quæ dum fit, multarum & insignium virtutum actibus est comitata; fides in primis exercetur: nã qui petit, credit id fieri posse ab eo, à quo petit. similiter spes, nemo enim petit, nisi sperans id factum iri, quod petit. itẽ dilectio, diligitur enim qui benefacturus creditur, & in quo speratur. præterea humilitas, qui enim petit, se indigere ope alterius fatetur. tandem patientia in expectando: magnum ergo est bonum oratio quæ Deo fit, & hoc non ex nobis, sed ex Deo; vt do cte notat Ambro. epist. 84. ad Demetriadem. est enim Deus qui nos facit petere. vnde fit, vt nemo petat à Deo sine fructu: cum aliter hominibus accidat, qui sine fructu, immo aliquando cum detrimento proprio petunt; at petitio Deo facta fructus est magnus, & qui petit à Deo, dũ petit, accipit: ipsum namque petere est accipere. Hinc fit, vt plura & maiora habeamus à Deo bona petentes, quam non petentes, quod tripliciter manifestum fit: nam aliquando aliqua non expediunt, ideoque à Deo nõ conferuntur, dum autẽ petuntur, habemus fructum petitionis ipsius; vt bi gratia Paulus 2. Cor. 12. petijt stimulum carnis sibi auferri, ablatus nõ est, quia non expediebat, Paulus tamẽ bonũ & beneficium obtinuit, nempe petitionis meritum, quo priuatus esset, si non petijsset à Deo. Rursus aliquando petimus, quę expediunt, sed tẽporalia sunt, & parua; at dũ petuntur, magnum accipimus, nempe quod petimus, & adhuc petitionis bonum quod maius est. Deniq; aliquando magna petimus, & accipimus, & tunc duplicatum est beneficium, nempe quod petimus, & petitio ipsa. plura ergo & maiora bona habemus à Deo petentes, & aliquando est maius bonum ipsa petitio, quam quod petimus, ex amore igitur est diuino, vt peti velit. Quarta est; sunt aliquot causæ præter hanc præ-

Maiora à Deo obtinemus petentes quam sine petitione expectantes.

dictam singulares, propter quas Deus vult rogari. Vna est Hieron. in illud Iere. 29. Orabitis me, & ego exaudiam vos, vbi cur Deus orari velit, hanc adfert causam; scilicet vt cum merito donet; nam Deus dignos nos facit suo dono, ipsa bona & debita petitione. est autem egregium, & optabile cum dignitate obtinere quod homo petit, & quærit. Altera est Chrysost. hom. 30. in Genes. vbi hoc idem tractans, Deum id voluisse asserit, vt occasionem daret nobis affectum inflammandi erga ipsum, nosque tenacius cum ipso vniendi; ponitque patrum exemplum, qui expectant peti à filijs, vt amor petitione ipsa magis accẽdatur. Tertia est Basilij de constit. mona. cap. 2. nempe vt sic homo cognoscat donũ Dei, & propriam indigentiam, pluriſque faciat rem datam, nec eam facile amittat: quod enim petitione obtinemus, diligentius conseruamus: paucis verbis hæc Basilij responsio multa complectitur. Quarta est Chrysost. hom. 23. in Matth. vt Deus per orationem nos sibi faciat familiares, vt enim Grego. Nisc. in exhortatione ad orat. dicit, Oratio colloquium est quoddam, & conuersatio cum Deo, ex qua conuersatione intellectus illustratur. Psal. 33. Accedite ad eũ, & illuminamini: affectus inflammatur. Luc. 24. Cor nostrum ardens erat, dum loqueretur nobis. gaudium spirituale animã cõcipit, Canti. 1. Introduxit me Rex in cellam suam, exultabimus, & lætabimur in te. potentiæ roborantur ad opera virtutum, Canti. 1. Curremus in odorẽ vnguentorum tuorum. homo componit vitã suã, vt digne ad Deum accedat. Quare cum tantum sit bonũ nostra petitio, merito Clem. Alex. lib. 7. Strom. dicebat, plus paratum debere esse hominem petere, etiamsi non impetret, quam impetrare non petendo, adeo eximium bonum est petitio si recte fiat. Hæ igitur sunt causæ, cur nos petere velit Deus.

Orationis fructus.

Quia vos me amastis & credidistis, quia à Deo exiui.

COMMENTARIVS.

AMat, inquit, vos Pater, sed propter me, quia vos me amastis, & credidistis me à Deo exiuisse, id est, Filiũ esse Dei, qui carne assumpta in mundũ veni. Aduerte, exiuisse à Patre, idem significat, ac esse Filium Dei à Patre procedentem, vt Cyril. exponit lib. 11. cap. 9. id enim crediderant iam discipuli. Amauit autem Pater discipulos, quando eos ad Christum venire fecit: nemo enim potest venire ad Christum, nisi à Patre tractus, neque verò huius amoris est causa ex parte hominum; nam quia eos amauit Deus, propterea ipsi amarunt Christum, & crediderunt eum à Deo exiuisse. *Pater Amat*, etiam amore consequenti, multa alia beneficia conferens eis, quo suo amore trahit ad Christum; opera enim sua diligit, & de hac dilectione & amore consequente dicitur, *Amat vos Pater* & promptus est ad conferendum vobis multa bona, & elargiendum petita, *quia vos me amastis, & credidistis*, quod etiam ex ipsius amore antecedenti habetis, quod libet in annotatione fusius persequi.

ANNO-

ANNOTATIO XXXVII.

An Deus prior discipulos dilexerit, vel contra.

AVg. tract. 102. dubitationem proponit; hæc enim verba cum illis. 1. Ioan. 4. pugnare videntur, *Ipse prior dilexit nos*, qua igitur ratione dici potuit, *Amat vos, quia vos me amastis*, Si enim hoc ita est, iam ipsi priores in amãdo fuerunt: Adde fidem, & dilectionem, quibus in Christum crediderunt, & dilexerunt eum, effectum fuisse diuinæ erga eos dilectionis. Huic dubitationi satisfactum est in commentario; tamen exactius eam discutere inutile non est. Aliqui recentiorum respondent particulam, *Quia*, non causam, sed effectum indicare, vt sit argumentũ quoddam à signo, & effectu in hunc sensum; Pater amat vos, hoc autem signo id cognoscere potestis; quia vos me amastis, & credidistis me à Deo exisse; quod non potuissetis facere, nisi Pater vos amasset. Certum est particulam hanc aliquando non causam, sed consecutionem indicare, vt supra adnotatum est; communi enim modo loquẽdi dicimus ignem esse, quia fumus est, cum fumus effectus sit ignis; tamen hoc in loco talem non habet significationem, sed causæ: non enim dictũ est, Pater vos amauit, sed, *Pater vos amat, quia vos me amastis & credidistis*, hoc autem præteritum coniunctum præsenti, indicat amorem & fidem discipulorum in Christum præcessisse, amorem Dei erga eos, & ita Cyril. lib. 11. cap. 9. & Aug. tract. 102. exponunt, nempe in sensu causali. Solutio autem difficultatis ea est, non de quouis amore, seu potius non de amore respectu cuiuscunque effectus, hanc procedere sententiam: absolute enim Deus prior amat, quam homo credat, cum ideò credat, & diligat, quia dilectus à Deo prius est; at amor diuinus adhuc procedit, & noua beneficia confert, & huius causa esse potest bonum iam homini collatum: diligit enim iustos Deus, & illis bona confert, & sibi in eis complacet, quia iusti sunt: propter bona enim ex amore suo collata, Deus diligit eos, quibus ea contulit, etiam noua conferendo. Hæc est solutio facilis & vera. Aug. tamen aliter respondet, & vera est doctrina, quamuis subobscura, ideo explicanda est. Aduerte duos esse actus dilectionis, & amoris: vnus est bonum velle alteri, & facere: hoc enim verè amare est, bonum alicui velle, & facere: alter est complacere sibi in bono facto: amamus enim amicum non solum ei bonum optando, sed etiam in bono ipso, quod ineſt complacẽdo; ita Deus amat benefaciendo: nam velle Dei, facere est; & in bono facto, & collato complacendo. De amore complacendi sermo est in præsenti: ipse enim quia dilexit benefaciendo, crediderunt & dilexerunt discipuli: at quia crediderunt & dilexerunt, sibi complacet in eis: ipse ergo Deus dat bonũ, in quo complacet sibi, & hoc ei gratum est. Vera igitur est vtraque propositio, nempe prior dilexit nos Deus benefaciendo & donando, vt crederemus in Christum, & diligeremus eum, diligit postea in eo ipso, quod dedit, complacendo. Ista est responsio Aug. legitima, quanquam & prior vera est: nam propter ea, quæ diligens nobis contulit, amat etiam nos, non solum complacendo in datis, sed noua alia optando, & exhibendo nobis. Sequitur ex hac sententia contra hæreticos nostri temporis, iustitiam in nobis esse inhærentem, & propriam, quamuis à Deo per Christum procedentem. Amat, inquit, vos Pater, quia dilexistis, & credidistis: diligere, & credere in nobis sunt, & actus sunt nostrarum potentiarum, quamuis diuina gratia effecti. in nobis ergo est, quod Deus amat, quod ei est gratum, quamuis id ipse in nobis faciat, & propter Christũ donet: aliud enim est, quod datur, alius est qui dat, & aliud Christi meritum, propter quod dat Pater æternus.

Actus dilectionis duo sũt

Exiui à Patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.

COMMENTARIVS.

OPtima conclusione & compendiosa, sermoni huic imponit finem: cum enim dixisset, eos credidisse ipsum à Patre exisse, nouum argumentum efficacissimũ pro suo discessu facit. Vere, inquit, *à Patre exiui*, per generationẽ æternam, *& veni in mundum*, homo factus, & humilians meipsum vsq; ad mortẽ; æquum igitur est, vt perfectis quæ humilitatem meam concernebant mundum relinquam, & ad Patrem reuertar, ascendens in cælos. Attende, quando dicitur, *Relinquo iterum mundum*; illud, *iterum*, non referendum esse ad terminum, quasi semel reliquerit mundum, & nunc iterum sit relinquendus; sed ad viã vt sit sensus; hanc viam semel feci, descendens de cælis ad terras, æquum est, vt eandem iterum conficiam reuertens ad cælos: sic enim dicere solemus; modo veni Romam Neapoli; ecce iterum Roma Neapolim reuertor. Attende rursus, non esse similem ascensum descensui, nec reditum aduentui: nam venit sine carne, eam tamen assumens; at non reuertitur carne relicta, sed eam glorificatam ad cælos transtulit.

Iterum, quomodo intelligendum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXXIIX.

Patres diuersis modis superiorem sententiam explicant.

CYril. lib. 11. cap. 9. tres interpretationes adfert illius verbi, *Exiui à Patre*, prima est, vt æterna generatio significetur. *Exiui à Patre*, id est, de Patris substantia processi tanquam filius, eandem cum Patre habens substantiam. Altera est, vt incarnatio significetur, *Exiui à Patre*, id est, homo factus sum. Tertia est, vt Dei Patris beneuolentia significetur, *Exiui à Patre*, id est, Patris voluntati conformia facio, & ei gratus sum: nam Iudæi transgressorem legis reputabant. Aug. tract. 102. primam expositionē sequitur, & sequens verbum de incarnatione interpretatur: vt sit sensus: *Exiui à Patre*, ab æterno natus, & *veni in mundum*, carne sumpta de Virgine. Eandem expositionem Hila. lib. 6. Trini. Athana epist. ad Epictetum, in expositione fidei, & Grego. Nazian. hom. de fide. Basil. lib. 5. con. Eunomi. cap. 2. Euthym. & Theophylac. sequuntur. hi omnes exitum à Patre de æterna generatione interpretantur. idem tamen Aug. lib. 1. Trini. cap. 10. & lib. 2. cap. 5. secundam probare videtur interpretationem.

Quæ sit Veior sententia.

Sed re vera prima est legitima. Si enim eius incarnatio significata esset, non erat, cur adderet, A *& veni in mundum*, prior igitur natiuitas significata est verbis illis; *Exiui à Patre*, de qua illud Ecclesi. 24. est; Ego ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam. quæ verba Ambro. lib. 4. de fide cap. 4. de æterna generatione exponit. Est autem scripturę phrasis natiuitatem tali verbo, etiā inter nos exprimere. Isa. 39. De filijs tuis, qui exibunt à te, quos genueris. Hebr. 7. Ipsi exierunt de lumbis Abrahæ. Aduertendum tamen est, aliquando exire à Deo vtrāque simul generationē exprimere, vt à Deo exisse dicatur, quia ab æterno genitus de Patre, homo ex matre in tempore natus est; & sic existimo ibi Ioan. 13. accipi. Sciens, quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit. aliquando solum æternam natiuitatem significat, quod hoc in loco fit, quando posterior natiuitas alio exprimitur verbo, nempe, *In mundum veni*, & hac ratione Aug. concordari in suis dictis potest: semper tamen exire à Patre æternam generationem significat, aliquando solam, aliquando adiunctam temporali: idcirco omnes Doctores hæc verba de natiuitate à Patre exponunt. Et ea est vera doctrina, & sensus horum verborum legitimus. B

Dicunt ei discipuli eius; ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis: nunc scimus, quia scis omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget: in hoc credimus, quia à Deo existi.

COMMENTARIVS.

AVdientes discipuli Dominum adeò clare loquentem, vt sensus verborum ab omnibus perciperetur, eorum etiam dubitationi non interrogatum satisfeciisse, cum gaudio, & admiratione respondent, dicentes; *Ecce nunc palam loqueris*, id est, hic est sermo, quem desideramus, apertus, & sine prouerbijs, vt quid velis significare intelligamus, non vt ille, quem hactenus habuisti: in hoc cognoscimus te scire omnia, quia antequam interrogatus esses à nobis, nouisti nos non intellexisse sermonem, ac propterea voluisse te interrogare: anteuertens eum explicuisti sermonē, ideoque nos vel maxime; *In hoc*, certe, *credimus te à Deo exisse*, & Filium esse Dei, id est, vel hoc argumento etiamsi nunquam credidissemus, nunc crederemus te exisse à Deo: nosse enim omnia, & mentium dubitationes, ac voluntates occultas scire, Dei est. hic est sensus. Attende, *exisse à Deo*, hoc loco ad diuinitatem referendum esse, cuius erat scire omnia, quod supra dicebamus. Attende rursus (nos *in hoc credimus te a Deo exisse*) non significare tunc eos, id credere illo argumento; nam dixerat Dominus, *Amastis me, & credidistis, quia à Deo exiui*, sed sensus est, vel hoc solum satis est nobis, vt credamus te exisse à Deo, non quod ante non crediderint: sed quod hoc sufficeret ad credendum, etiamsi ante non credidissent: quanquam etiam exponi potest, *In hoc credimus*, id est, in hoc fidem nostram confirmamus, & comprobamus te à Deo exisse, & sic Cyril. lib. 11. cap. 11. exponit.

Omnia scire, & secreta cordium aperire, Dei proprium est.

Respondit eis Iesus; modo creditis?

CHristus dictum eorum confirmat, sed vt in hoc etiam suam diuinitatem ostendat, & se omnia præscire demonstret, eorum stabilem fidem & firmam nondum esse, prædicens quæ futura sunt manifestat. *Modo*, inquit, *creditis*, me à Deo exisse. creditis quidem, sed modo; futurum enim est, immo iam tempus adest, vt in hac fide stabiles non sitis futuri; quod verbis sequentibus exponit.

ANNO-

ANNOTATIO XXXIX.

Verus sensus huius sententiæ expenditur.

EVthymius hoc verbum per interrogationem dictū interpretatur, & per modū exprobrantis, vt sit sensus, & connexio hæc; ipsi tanquā gratiam Christo præstantes dixerant; Ex hoc profecto credimus te à Deo exisse, ipse vero exprobrans imperfectam fidem ait; Modo perfecte creditis? atqui tempus, quod iam instat docebit quàm constantes in fide sitis. Probabilis est expositio, sed non videtur satis accommodata. A Nam non est verisimile Dominum exprobrare inconstantiam discipulis, quos tot, ac tantis rationibus, & argumentis consolari studuit. probabilior est expositio Cyrilli lib. 11. cap. 12. voluisse Dominum his verbis docere, nondum eos esse in fide confirmatos, donec induerentur virtute ex alto, proindeque hac prædictione eorū consulit vtilitati, dum se ostendit nihil futurorum tanquam Deum ignorare.

Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relinquatis.

COMMENTARIVS.

AD præcedentem sententiam hæc pertinent. Modo, inquit, creditis; at ecce iam tēpus adest, quando me solo derelicto, & amore Magistri posthabito, metu & formidine perculsi fugiatis, vt vnusquisque vestrum propriæ saluti consulat; quod paulo post impletum est: vt cap. 18. dicitur, Relicto eo omnes fugerunt, & tanquam oues dispersi sunt. Illud primum, *Venit*, præsentis, secundum præteriti est temporis, vt ex Græco sermone constat. Et est sensus; Ecce instat tempus, immo accessit, & adest iam. Illud etiam, *In propria dispergamini*, idem significat, ac separabimini in diuersa loca fugientes; vnus hac, alius illac, quo timor impulerit, vt fieri solet, quando sine vllo consilio fuga multorum fit. quod Isa. 53. dicitur, Omnes sicut oues errauimus, vnusquisque in viam suam. Non autem est sensus eos fugisse in domos suas, sed in diuersa loca, prout occasio dabatur, quod à principio, quando captus est Dominus, fecerunt: quamuis postea ante resurrectionem conuenerint.

Apostolorum fugam prædicit.

Et tamen non sum solus, quia Pater mecum est.

SVam exprimit diuinitatem, quia dixerat, *Me solum relinquatis*, ne arbitrarentur ipsum eorum auxilio indigere, aut ipsum capiendum esse, quasi solum, & derelictum ab eis, adiunxit; *Et tamen solus non sum, quia mecum est Pater*, cuius ego sum Filius consubstantialis, nullius ope indigens, captus & comprehensus, quia volui; non quia solus sine vobis resistere non potui. Simile quid eo tempore respondit Petro, volenti eum defendere, An putas, inquit, quia non possum rogare Patrem, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones Angelorum? Hoc totum Dominus dicebat, vt mortem hanc voluntariam, & ex diuino consilio in hominum salutem susceptam discipuli intelligerent, idemque fideles audituri crederent.

Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis.

COncludit totum sermonem Dominus. Hæc, inquit, omnia, vobis locutus sum, vt per ea vobis persuadeam habere in me pacem, id est, non scandalizari, non turbari in me propter ea omnia quæ ventura sunt; sed fortes, & constantes in me manere, sicut hactenus feciistis. Ita Cyrillus lib. 11. cap. 13. refert illud, *Hæc*, ad omnia in hoc sermone prædicta, & vera est expositio. In Christo pacem habere, est ipsi inhærere, ab eoque etiam tentationibus impellentibus non separari; sed fide, & dilectione coniungi, & in eo permanere.

Pacem in Christo habere quid sit.

In mundo pressuram habebitis, sed confidite; Ego vici mundum.

HVic paci mundus contradicet, vosque persequetur, & affliget, & ab hac mea pace auertere conabitur, sed estote fortes, & sperate victoriam de mundo vos reportaturos, & contra eum præualituros: nam, *Ego vici mundum*. Ego, qui præcedo, vt dux vester; *Ego*, qui vobiscum contra eum pugnaturus sum, vici eum; parum laboris vobis superest, victum vincere, & lapsum superare. vicerat tunc mundum Christus, tamen in mor-

Quando Christus vicit mundum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

te, & passione sua, victoria est pro nobis completa; quando ergo Apostoli pugnarunt contra mundum, iam à Domino victus perfecte erat. Mundum appellat totum id, quod legi Dei opponitur, quod hominem à Deo auertere tentat. Omnia ergo, quæ in mundo sunt, honores, diuitiæ, voluptates, timores, persecutiones, mali homines, dæmones, & quidquid est aliud, quo homo à Deo auertitur, mundus est: hæc omnia Christus superauit, & vicit, quem à voluntate Patris, nec mors, nec tota inferni potestas, auertere potuit: vicit etiam quia potentiam dæmonis, & mundi, quam in hominem habebat destruxit; qui tamen insuperabilis habebatur: nemo illi proprijs viribus resistere potuit; at morte sua Christus imperium, & tyrannidem hanc destruxit, dum hominem eripuit, & gratiam ei consecutus est tantam, vt resistere, & superare omnia talia possit. qui igitur in Christo per gratiam manet, non est quod diffidat, superior factus est omni potestate, & potentia mundi, quia in Christo tantas iam habet vires, vt si velit, prævalere possit: nec voluptas, nec bona vlla, quæ alliciunt; nec omnia mala, quæ terrent; nec dæmon, qui per hæc pugnat, prævalere poterunt in Christo manenti, si viribus datis vti velit. Et hoc est, quod. 1. Ioan. 5. dicitur; Omne, quod natum est ex Deo, vincit mundum. Christus quidem contra totam mundi potentiã suis viribus pugnauit, & vicit; nos in Christo manentes, & suis viribus fulti; quidni certam nobis de hoste victoriam polliceamur? Infœliciſsimus profectò censetur, quisquis tanti imperatoris neglectis præsidijs, patitur se à mundo prosterni, atque penitus superari.

Mundus quid appellet.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM

Hæc locutus est IESVS: & subleuatis oculis in cælum, dixit, Pater venit hora, clarifica Filium tuum, vt Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis: vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti IESVM CHRISTVM. Ego te clarificaui super terram: opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam: & nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate quam habui, prius quàm mundus esset apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abste sunt: quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt, & cognouerunt verè, quia à te exiui: & crediderunt, quia tu me misisti. Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi: quia tui sunt. Et mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt: & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: vt sint vnum, sicut & nos. Cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, vt scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo: vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo, vt tollas

eos de mundo: sed vt serues eos à malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus, veritas est. Sicut tu me misisti in mundum: & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum: vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem rogo tantùm, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum, & cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum. vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste mundus te non cognouit, ego autem te cognoui: & hi cognouerunt, quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum: & notum faciam: vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

Hæc locutus est Iesus: & subleuatis oculis in cœlum dixit.

COMMENTARIVS.

POstquam Dominus sermone suo discipulos instruxit, confirmauit, & consolatus est, ad orationem se conuertit: & vt homo Patrem orat, tum pro sua clarificatione, tum pro discipulorum custodia, tum demum pro omnium fidelium futurorũ conuersione, oraturus autem oculos attollit in cælum, vt se inde venisse, & illuc iam properare significet. Non indigebat oratione Christus, sed quantum nos ea indigeamus, & à quo auxilium petere, & salutem sperare debeamus, ostendit: verbique Doctoribus magnum proponit exemplum, vt non soli sermoni, & doctrinæ studeant, sed adiunctis etiam precibus Dei opem implorent, vt eius gratia, & benedictio fructuosum eorum reddat laborem: nam vt Paulus testatur 1. Corin. 3. Neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Nullum autem sine fructu Christus intermittit tempus: à doctrina enim continuo ad orandum se conuertit, viuendi disciplinæ regulam se constituens, vt Cyril. lib. 11. cap. 14. docet, Siquis pie, ac sancte viuere velit, aut ad fratres vtiliter loquatur: aut in orandi opere sermonis vsum adhibeat, ne inanis verbositas locum habeat.

Christus cum orauerit.

ANNOTATIO I.

Cur Christus in publico orauerit, cum nobis in abscondito orare præcipiat.

HVic Saluatoris nostri facto opponere aliquis posset illud, quod ipsemet Matth. 6. docuit; Tu autem, cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito; Dominus autem manifesto coram omnibus suis discipulis orat. At nulla est in hoc repugnantia, nec factum contrarium est verbo: nam orat Christus, non tantum vt oret, sed vt instruat, & consoletur suos; illud in abscondito fit, hoc autem coram alijs necesse est vt fiat, qui oratione & instruendi & consolandi sunt; ita Aug. respondet tract. 104. Adde illud non ad literam esse intelligendum; cum & publicanus A in templo orauerit, & ab alijs visus sit, & tamen à Domino laudatus est: Sermo igitur est figuraliter intelligendus, vt oremus in abscondito, nullam hominum gloriam, aut laudem prætendentes; sed Dei honorem respicientes: Qui sic orat, etiam si in templo publico, id faciat, in abscondito orat. hoc enim de bonis operibus etiã dictum est à Domino, quæ tamen necesse est in publico aliquando fieri, tamen humana gloria non est expetenda, sed diuina; & id est in abscondito operari, vt doctè, & verè exponit Grego. lib. 8. Mora. cap. 30.

Orare in abscondito quid sit.

Pater.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pater.

COMMENTARIVS.

Verbis & opere se Deum & hominem esse ostendit.

HOc est orationis verbum, & attende mirum artificium. Erat Christus simul Deus, & homo; vna persona diuina in duabus subsistens naturis, diuina & humana; orat ergo, vt homo; hominis enim est, non Dei orare; at loquitur, vt Deus: opere se esse hominem, verbo se esse Deum ostendit: secundum enim diuinam naturam Filius Dei est, & patrem habet Deum, & eum appellat Patrem; at secundum humanam naturam petit, & orat. Efficacissimum autem proponit argumentum impetrandi, quæ petiturus est, dum Patrem dicit. quid enim, qui Filius est, non impetrabit à Patre? talis Filius à tali Patre? solemus in precibus ijs vti appellationibus erga eum, quem precamur, quibus maxime inducitur ad concedenda, quæ petuntur; propterea Ecclesia quando petit, quæ ad potentiam pertinent, omnipotentem Deum nominat; quando, quę misericordiam concernunt, misericordem; quando quæ prouidentiæ sunt, Deum, & Dominum, cæterisque accommodatis vtitur titulis: at hos omnes superat, *Pater*. Recte igitur & docte admodum Cyril. lib. 1. Thesau. cap. 6. docuit, maius est Deo esse Patrem, quam esse dominum; nam dominus respectu creaturæ dicitur: at Pater respectu Filij. maius autem Deo est Filium genuisse, quam omnes creaturas fecisse, respectu quarum dominus est, & nuncupatur. Altissima ergo, & sublimis oratio est, quæ à tanto, & tam eximio incipit verbo; vt non addubites maxima esse quæ petuntur, quibus nimirum impetrandis tantus adhibetur titulus.

Venit hora.

NOn intempestiue petit, *venit*, inquit, *hora*, censetur opportunũ tempus auxilij, quando tribulatio proxima est. Hæc est, *hora illa*, (sic enim Græce legitur cum articulo) de qua sæpe dictum est; nondum venit hora eius. hora hæc iam adest mortis, & passionis, & exinanitionis eius vsque ad mortem crucis: merito in hac hora ratione humanitatis suæ Christus à Patre petit clarificationem sui; quia maxime in morte diuinitas occultabatur; quia multi scandalum etiam ex credentibus passuri erant; quia denique iam mundum relinquebat, nec amplius vt ante visibiliter cum hominibus conuersaturus erat. *Hora*, ergo, *venit*, non fatis cælestibus deputata, sed diuino consilio, & voluntate electa.

Clarifica Filium tuum.

Manifesta Deum me Filium tuum qui in morte abscondetur.

HOc est vnum, quod petit, *Clarifica*, notum fac mundo Filium tuum in carne positum. Completurus iam aduentus sui dispensationem, Patrem tanquam homo orat, vt mundo eam manifestet: neque enim aliter eius dispensatio mundo prodesse poterat. Est autem sensus; ego in hac hora occultandus sum (quis enim Filium tuum agnoscet, passione, & dolore, & morte turpissima laborantem?) ego iam mundum relinquo, amplius cum hominibus vt solebam nõ conuersaturus: visibiliter verbum tuum non amplius prædicaturus, nec miris operibus confirmaturus, sicut hactenus feci; tu ergo Pater manifestum fac mysterium dispensationis meæ mundo, ostende me esse Filium tuum, qui prodicendam, illi est necessaria. Ratione igitur humanitatis suæ orat Christus Patrem, & se ipsum, vt Deus est idem cum Patre; vt illustret, & declaret mundo veritatem, & rationem aduentus sui, in quo & eius diuinitas, & incarnatio, & redemptio & cętera mysteria comprehenduntur ad salutem pertinentia. petit autem, quia iam est morti proximus, & amplius in hunc mundum non est reuersurus, ad instruendos homines verbis, & operibus, vt hactenus fecerat. Hic est legitimus sensus. fecit autem quod erat rogatus Pater, & miris signis in ipsa morte factis, & semper post mortem, et resurrectionem, et ascensionem modis et vijs permultis vsque modo, et faciet ad ipsam sæculi consummationem.

ANNO-

ANNOTATIO II.

NOn est facile Doctorum sensus in hac superiori sententia exponenda assequi, quos tamen percipere, & considerare vtile est. Scien-
Quid Græcis δόξα significet. dum igitur gloriam seu claritatem, Græcis δόξαν, dupliciter vsurpari. Altero modo significat id, quod est præclarum, & laude, ac honore dignũ in aliquo; sic beatitudinẽ, quæ in beatis est, gloriam dicimus eorum; sic quando aliquis assecutus est dignitatem aliquam, aut insigne bonum, dicimus factum gloriosum, & præclarum. Altero modo significat opinionem honorificam, quę de aliquo apud alios habetur. quando enim aliquis consecutus est apud alios opinionẽ bonã, & excellentem virtutis suæ, dicitur gloriam, seu claritatem habere. Hinc est, vt verbum clarificandi, seu glorificandi, aliquando significet notitiam alicuius præclaram habere, & spargere; aliquando vero, afficere aliquem magnis, & præclaris beneficijs, quibus factus est clarus, & gloriosus. Deus hominem, & homo Deum clarificat, seu glorificat; at multo aliter; nam Deus glorificat hominem ipsi conferẽdo beneficia, & bona, quibus efficitur gloriosus; at homo nihil potest Deo ipsi afferre boni; sed glorificat Deum, dum præclaram habet notitiam Dei, & eum manifestum facit ijs, qui ignorant. Christus autem, vt homo vtroque modo est à Patre glorificatus, quandoquidem & beneficia humanitatis suæ præclara accepit per resurrectionẽ, & ascensionẽ & sessionẽ ad dexterã; de qua glorificatione dicitur Ioã. 7. Nondũ erat Iesus glorificatus: & rursus notitia & nomen eius sparsum est per orbem; de hac dicitur Ioan. 11. Vt filius Dei glorificetur per eam: Vt Deus autem vno tantum modo glorificatus est, nempe quo ad notitiã, & manifestationem nominis sui. Cum igitur hæc ita se habeãt,
Quam claritatem Christus à Patre petierit. difficultas est, vtram nunc petat a Patre claritatem: nam si priorem petit, solius humanitatis claritas petitur; si vero posteriorem; erit glorificatio cõmunis humanitati, & diuinitati. Duplex est doctorum expositio: quidam de priori claritate interpretãtur, vt Christus petat se clarificari, sibiq; dari claritatem in humanitate sua. In qua expositione duplex est sententia. Prior Origen. hom. 6. Exod. qui exponens illud, Glorioſe magnificatus, seu glorificatus est, duas Christi glorificationes distinguit: alteram gloriosam, alteram non gloriosam; gloriosa est eius resurrectio, & ascensio in cælos; nõ gloriosa est passio, & mors eius. Fuit quidem mors gloria Christi; quia per eam omnium mortem destruxit, Diabolum vicit, mundi peccatum aboleuit, vitam reparauit, hominem Deo reconciliauit: magnificum profecto opus, & omnipotentia dignum, quod in humilitate, & in dolore factum est; idcirco gloria, sed non gloriosa dicta est. Orige. non hæc expositio, tamen nos mentem eius secuti declaramus. maxime quia Ambrosi. libr. 4. Exam. cap. 2. eam

A secutus licet nomine tacito in eum sensum intelexit, cuius hæc sunt verba. *Pater clarifica filium tuum*, vt ille occasu suo det vitam æternam his, qui perpetuæ mortis vrgebantur occasu.

Augustinus Origenem impugnans impugnatur.

Eandem Origenis sententiam Aug. tract. 104. suppresso auctoris nomine recitat, & impugnat ea ratione: nam mors, & passio non ad exaltationem, sed ad humilitatem pertinet; ideo non est dicendus clarificatus Christus morte sua. probat autem illo Pauli ad Philippen. 3. Humiliauit se vsque ad mortem; postea dicitur; propter quod exaltauit illum Deus, quæ exaltatio B ad resurrectionem pertinet. Hæc impugnatio Aug. efficax non est: quamuis enim mors, & passio in se ipsis claritas & gloria non sint, tamen ratione eorum, quæ per ea gesta sunt, maxima gloria sunt: gloriosum enim fuit Christo, morte humanum redimere genus, & victoriam inimicorum, talem ac tantam reportare: mori profectò infirmitatis est; cæterum morte ea facere, quæ facta sunt, infinitæ potentiæ, & meriti fuisse negauerit nemo. Et præter auctoritatem Origenis, & Ambro. accessit etiam Hilarij qui lib. 3. Trini. fatetur etiam cruce ipsa Christum clarificatum. C Doctrina igitur Origenis vera est; at his verbis accommodata non videtur, vt inferius ostendemus. Altera sententia est ipsius Aug. eodem loco, qui reiecta illa expositione, docet hanc claritatem esse resurrectionem ipsius, & ascensionẽ ad dexteram, petit ergo clarificari à Patre, vt à mortuis resurgat, & in cælos ascendat post humilitatem suam. Conuenit cum Orig. peti claritatem humanitatis suæ, tamen dissentit aliam interpretans claritatem hanc.

Ista expositio siue ea Origenis, siue ea, quæ Augustini est, non videtur contextui aptari facile posse, quia paulo inferius, ex his ipsis verbis concludit; *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Ac si diceret; claritas mea, o Pater, & tua necessaria est ad æternam vitam hominibus consequendam. quibus verbis claritatem vtramque per cognitionem hominum explicat, vt clarificari non aliud sit, quàm manifestari nomen eius mundo. Hoc argumentum attente contextum consideranti efficacissimum est, quod in ipsa expositione fiet manifestum; idcirco posteriorem expositionem communis fere sententia Doctorum amplexa est; vt claritas, quam petit, sit manifestatio, & declaratio nominis sui apud homines. Ita Ambr. lib. 4. de fide cap. 6. tenet. & Basil. lib. 4. con. Eunomi: prope finem. Cyril. lib. 11. cap. 14. Hila. lib. 3. Trini. Cypria. de duplici martyrio, & Euthym. hi omnes in hoc conueniunt clarificationem hanc petitam à Patre, esse manifestationem Christi. Etiamsi autem in hoc cõsentiant, tamen est inter eos varia sententia, quia manifestatio hęc multis modis facta est; ideo in-

certum

Diuersa patrū de Christi claritate sententia.

certū est, an hanc, an illam petat. Primo igitur loco Hilarius exponit eā peti claritatem, quam Pater perfecit signis illis diuinis, quę in morte Christi effecta sunt; quibus cum, qui moriebatur, filium suum esse testatus est. videntes enim signa multi dixerunt; Vere filius Dei erat iste. Secundo Cyprian. aliud adiungit, nempe non illis signis solis se notū fieri petere, sed etiam celeri resurrectione sua; hac enim etiam Pater confirmauit suum filium esse Christum. Tertio loco Cyril. adhuc adijcit; non hanc solam peti clarificationem, sed totam, quæ facta est post mortē vsque modo; Deus enim filium suum illustrat semper & declarat mundo: vt in eius morte, & in resurrectione, & in ascensione, & aduētu Spiritus sancti, & in missione Apostolorum. denique Christus claritatem suam in mundo generaliter nec loco nec tempore determinatis petit: & id nos secuti sumus. Quarto Euthymius quamuis illā primam, quæ Hilarij est, referat; tamen ipse aliā præmisit, nempe claritatem, quæ sit ex ipsis afflictionibus, & passione Christi; vt sit sensus, *clarifica* mūdo, me ex affectu, & amore erga seruos passionem, & mortem subijsse: hoc enim faciet accurrere ad me populos, & gentes, dum nouerint tam eximio amore me eos prosequi. Hæc sunt, quæ Doctores senserunt, eorum sensibus fidelissimè expositis, liberum est lectori sequi, quam sententiam accommodatiorem iudicauerit: singulæ enim sanam doctrinam continent, & Arianorum obiectio per quamlibet earum refellitur. Obijciebant enim isti, vt auctor est Basi. & Ambro. locis citatis; Si Filius clarificatur à Patre, ergo minor est Patre. Non aduertebant vel aduertere cæci noluerunt verba sequentia, *vt Filius clarificet te.* si eorum argumento vti liceret, cū filius clarificet Patrem, erit profectò Pater minor filio. Responsio legitima, & Catholica est, si de priori clarificatione sit sermo, ratione humanitatis clarificatus est, in qua resurrexit, ascendit in cælum, & gloriam recepit; si de posteriori, non procedit argumentum: nam etiā inferior clarificat superiorē: homo nempe Deū, & æqualis æqualem, homo hominē, & superior inferiorem, & Deus hominē clarificare dicitur.

Arianorum obiectio refelli tur.

Verum enimuerò dubitatio vna hoc in loco superest; cum hæc claritas sit illustratio Christi, an sit humanitatis, an diuinitatis clarificatio. Cyrillus enim diuinitatis clarificationem exponit, cæteri humanitatis. Verum est vtrumque: nā declaratur, & manifestatur homo ille, dum agnoscitur Deus esse; & manifestatur Deus, dum agnoscitur homo esse. Vnde rectè Basilius lib. 4. con. Eunom. dixit esse manifestationem dispensationis, ideſt diuinæ incarnationis. Petit ergo Christus clarificari à Patre, id est, vt notum faciat hominibus mysterium aduentus sui, nempe eum esse filium Dei hominem factum, qui pro nostra salute venit in mundum carne sumpta, & in redemptionem nostram mortē est perpessus: hoc totum mysterium salutis clarificari petit. Et hæc est vera doctrina, & legitima expositio, quā in commentario secuti sumus, & quæ in ipsius contextus expositione multo adhuc magis confirmabitur.

Vt & filius tuus clarificet te.

COMMENTARIVS.

Quomodo Filius clarificauerit Patrem.

HAnc sui manifestationem, in quem velit finem exponit; *Vt Filius tuus glorificet te*, id est vt dispensationis mysterio illustrato, nomen Patris mundo manifestetur, & celebretur. Filius dicitur Patrem clarificare, quatenus incarnationis & redemptionis per ipsum factæ mysterio reuelato, & clarificato, multum diuinitas cognoscitur, & perfectio eius commendatur: nam & mysterium Trinitatis ostenditur, & summa bonitas, sapientia, potentia, iustitiaque Dei mundo innotescunt. Christo etiam manifestato, eius doctrina recipitur, qua diuinitas fit notior: ignotus enim erat Deus mundo, maxime gentibus quibus prorsus erat ignotus; sed etiam Iudæis, quibus etiamsi ante notus erat, non tamen ea perfectione qua postea. Propriam ergo clarificationem quærit, & petit vt homo, sed non propter se tantum, sed vt ex ipsa glorificetur diuinitas, quam Patri tribuit vt primo originis principio, á qua filius diuinitatem accipit. Hoc idem aliquando suos docuit, quod ipse nunc seruat. Luceat, inquit, Matth. 5. lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Ecce dicitur, vt videant opera vestra, & clarificemini, sed hæc claritas in eum finem quærenda est, vt Deus clarificetur, & glorificetur; sic gloria mediatoris Christi ab ipso petitur, propter gloriam Patris.

ANNO-

ANNOTATIO III.

An hæc Dei claritas alia sit à claritate filij, de qua superius dictum est.

NEmo dubitat hanc claritatem esse manifestationem, seu illustrationem nominis, & virtutis Dei; non enim aliter Deus ab hominibus glorificatur, aut clarificatur. at difficultas est an sit eadem clarificatio cum ea, quæ facta est de Filio. Cyril. enim lib. 11. cap. 14. vnam & eandē esse dicit: dum enim clarificatur Filius, simul clarificatur Pater. Aug. verò tract. 104. & Origē. hom. 6. Exod. quos in superiori annotatione diximus clarificationem filij exponere resurrectionem, aut mortem eius, tenent aliam esse hāc glorificationem, qua glorificatus est Pater: Christus enim accipiens in se mortis aut passionis gloriam, & claritatem, mundo innotescere fecit Patrem, ergo est alia claritas, distincta & diuersa: illa enim in receptione ratione humanitatis, hæc in manifestatione consistit diuinitatis paternæ. Non solum Aug. & Origē. qui illam claritatem interpretantur, sed & Hilarius, qui claritatem filij exponit notificationem, distinguit has claritates, & ita dicendum videtur. claritas enim, quam petit Filius, est notificatio suæ dispensationis; at ex hac clarificatione consequitur claritas etiam Patris, & diuinitatis. sicut ergo nosse mediatorem, nō est idē quod nosse Deum; duo enim hæc sunt, & aliqui nouerunt Deum, & non mediatorem; ita etiam sunt distinctæ claritates, quod inferius declarat, *Vt cognoscant te solū Deum, & quem misisti Iesum Christum*, illud *cognoscant te solum Deum verum*, pertinet ad claritatem Patris, illud, *& noscant, quem misisti*, pertinet ad claritatem filij; duoque sunt articuli fidei, vnus de Deo, alter de dispēsatione: quamuis sit vna fides & vna claritas ratione habitus, tamē actus sunt distincti, & hoc est, quod nunc dicitur. Fit autem hoc modo clarificatio; Pater declarat Christum, nempe Deum in carne, seu Deū hominem, miraculis signis & modis multis visibilibus, & inuisibilibus; Christus verus filius declaratus, Patrem & diuinitatem declarat doctrina sua, quam nobis de diuinitate relinquit, & per suos discipulos docet, & docuit: qui enim semel Christum recipit, per eius doctrinam quæ diuinitatis sunt, intelligit, & Patrem clarificat. In ipsa etiam dispensationis manifestatione perfecta, diuinitatis etiā multa declarantur, & vtroq. modo clarificato Filio, clarificatur & Pater, & illustrato mediatore, notus fit, qui misit eum.

Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.

COMMENTARIVS.

Petit claritatem quæ decet talem potestatem, qualem ipse accepit à Patre.

QVantam, & qualem claritatem petat, exponit; & est sensus: da Pater tantam claritatem, quantam dedisti potestatem in homines: tu autem non vnius, aut alterius populi, sed omnium hominum ei dedisti potestatem, & ad omnes rediendum misisti, & omnes curæ eius commisisti; notifica ergo me quantum officij, & muneris amplitudo postulat, vt ab omnibus tuus filius, & redemptor agnoscar, sicut pro omnibus missus sum, & omniū salutē operatus sum, vt filius tuus clarificet te; id est, vt omnis caro etiam te clarificet, & honoret. Particula, *Sicut*, non solius est similitudinis, sed simul æqualitatis cuiusdā, quasi inter nos princeps aliquē in dignitatē amplam promoueret, sic autem promotus diceret principi, da mihi diuitias & expensas, sicut dedisti dignitatem, id est pro modo, & mensura dignitatis da diuitias, quibus eam conseruem. Attende autem, in verbis latere argumentum petendi, *dedisti*, inquit, *potestatem*, ac si diceret; Pater, cum dederis potestatem talem, ac tantam, æquum est dare consequentia, nempe manifestationem, & clarificationem. Loquitur Christus vt homo, & omnem carnem, omnes homines appellat.

Vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam.

FInem, propter quem claritatem tantam petat, quanta potestas ei data est, exponit: sensus autem est; ò Pater, peto claritatem hanc potestati æqualem, vt vitam æternam consequantur omnes hi, quos mihi dedisti; quam non poterunt assequi, nisi ego clarificer in eis, ab ipsisque agnoscar; vt igitur hi omnes, quos mihi saluandos, & in quos potestatem dedisti, fructum mediationis, & dispensationis meæ consequantur, clarifica me sicut, peto: hæc enim claritas, quæ fides est in me, est omnibus ad salutem necessaria. Hic est sensus legitimus huius vtriusque sententiæ. Est autem duplex hebraismus in his verbis, vnus est mutatio numeri; cum enim dixisset, *Omne, quod dedisti mihi*, statim dicit, *vt det eis*: nam illud singulare quantum ad sensum plurale erat, quod frequens est in sermone

Hebræo.

Hebræo. Alter est repetitio illa relatiui;satis erat dicere;omni, quod dedisti mihi, det vitam,aut,quod dedisti mihi,det ei vitam, at more Hebræo vtrunque coniunxit. Deum se his verbis,& non solum hominem ostendit;dare enim vitam æternam Dei est,hoc tamen in annotatione declaratur perfectius.

ANNOTATIO IV.

Particula vt, nũ causam sed similitudinem denotat.

ALiqua in his duabus sententijs annotanda sunt. Vnum est particulam, *Sicut*, non significare causam, vt existimat Euthym. quasi dictum esset, clarifica filium tuum, quia dedisti ei potestatem omnis carnis; non enim Dominus solam causam impetrandi hoc verbo exprimere volebat,sed etiam magnitudinem claritatis significare,vt clarificaretur pro ratione muneris à Patre iuncti: cum fuerit constitutus omnium hominum redemptor; apud omnes igitur petit clarificari. Rectius Cyril. lib. 11. cap. 15. similitudinem significare exponit;vnum tamen addendum est,non solam similitudinem, sed simul quandã æqualitatem proportionis indicari, vt clarificatio fit conformis potestati,eique proportionata, & simul quandã causam tacite insinuat,& in hoc verum dicit Euthymius. Alterum est,dubitationem ex his verbis suboriri posse, quia non videtur exaudita oratio:nam Christus non est clarificatus apud omnes, quorum redemptor fuit; Cum sint omnes redempti,tamen non omnes crediderint, nec credant in eum:nec in omnibus est clarificatus,nec omnibus dedit vitam æternã. Ad hoc duplicem adfert responsionem Chrys. hom. 79. prior est, nempe ex parte Christi, & Dei,fidem omnibus esse propositam, vitio autẽ hominum factum esse, vt multi eorum non credant:nemini ergo negatur clarificatio hæc,quantum est ex parte Dei, sicut etiam omnium venit redemptor;tamen nõ omnes salutem consequũtur, quod sanè non Christi redemptioni, sed eorum maliciæ tribuitur. Christus igitur petit clarificationem quantum est ex parte sua & Dei, omnibus proponi,& hoc factum est à Deo,qui omnes vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Hæc est prior,& vera solutio. Altera solutio ipsius est, omnes credidisse secundum partem. quod sic explico: sicut omne animal in arca Noe fuisse dicimus, non quod singula, sed quod ex singulis speciebus, aut generibus aliqua fuerint: sic omnes credidisse dicuntur, quia ex Iudæis,& Gentibus, & ex omni natione multis est Christi nomen clarificatum. Accommodatior,& verior est prior solutio: nam potestas omnis carnis, quæ data est Christo, non sic est restricta, sed omnium & singulorum potestatem habuit:omnibus igitur,& singulis clarificari petit, vt nemini denegetur fides, vel salus quantum est ex parte Dei,quod obtinuit Dominus, & ita annuntiari præcepit. Mar. vlt. Prædicate Euangelium omni creaturæ: nemo excluditur ab hac audienda prædicatione, sed omnes inuitantur: similiter, qui crediderit, & baptizatus fuerit,saluus erit. Adde etiam omnem carnem effectum redemptionis aliquem participasse: nã in Christo omnes viuificabuntur, vt alias diximus.

Christus quomodo sit apud omnes clarificatus.

Quã potestatem dicat sibi Christus datã à Patre.

Tertiò nota, hanc potestatem, quam datam sibi dicit à Patre, non esse eam, quam ab æterno habuit à Patre per natiuitatem: accipiens enim essentiam, accepit potentiam, per quam omnia cum Patre fecit, & omniũ est Dominus: quamuis Hilar. lib. 9. Trini. in eum sensum interpretetur hanc sententiam, & videtur Chrysto. hom. 79. consentire, nec displicet Cyrillo libr. 11. capit. 15. talis tamen expositio non videtur ad contextum facere. Hanc igitur existimo potestatem,& auctoritatem intelligendam,quam accepit vt homo:à Patre enim constitutus est redemptor, & in eius manu omnium hominũ salus est posita. Et ita Aug. tract. 105. & Cyril. loco citato exponunt:vt enim claritas,quæ petitur, pertinet ad dispensationem, ita & potestas hæc; idcirco potestatem appellat omnis carnis,idest,hominũ. illa vero æterna, quam vt Deus habet à Patre, est creaturarum omnium: præterea hæc est, vt omnem carnem peccato corruptam renouet, & recreet,illa vero est, per quam omnẽ carnem, & omnia ex nihilo fecit. Quartum est coniunctas esse sapienter has sentẽtias: quia enim hoc, quod dixit sibi datam esse à Patre potestatem omnis carnis, eius humanitatem indicabat, ne merus homo propterea crederetur, addidit verba diuinitatem significantia: *Vt det eis vitam æternam.* hoc enim vt Deus facit vnà cum Patre.

Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti, Iesum Christum.

COMMENTARIVS.

COnnexa est hæc sententia superioribus, & sensus est iste, clarifica filium, vt filius clarificet te, vt per hanc clarificationem,& manifestationem, qui redempti sunt, vitam æternam assequantur. nam hæc est vita æterna, id est, non aliter ad hanc vitã æternam

nam peruenire poterunt, nisi cognoscant te verum Deũ,& Iesum quem misisti; id est nisi tu clarificeris in eis,similiter & filius tuus homo factus clarificetur. *Hæc est autẽ vita æterna,* non formalẽ sensum,sed causalem facit,nempe hæc est causa vitæ æternæ, & hac sola via consequenda est; nempe fide diuinitatis, & mysterij dispensationis,vt credatur Deus, & credatur Christus:articuli enim fidei ad hæc duo reducuntur,ad veritatem diuinitatis,& ad mysterium incarnationis Christi,per quam redemptio perfecta est: sine qua fide, nemo vitam habet æternam. Illud autem,*Te solum verum Deum,* non excludit Filium,& Spiritum sanctum,sed Deos falsos, quos gentes colebant: per Euangelium autem reuelatum est non esse alium Deum præter Patrem domini nostri,Filium & Spiritum sanctum: non ergo excluduntur, quia idem & vnus Deus cum Patre sunt.

Fides in Deũ & Christum vocatur vita æterna, tanquam causa.

ANNOTATIO V.

EVthym. hanc locutionem in sensu formali exponit, vt hæc sit vita æterna, fides nempe operibꝰ perfecta: est enim vita æterna inchoata. At sensus hic non videtur accommodatus contextui: nam claritatem petit conferri omnibus, vt vitam æternam det eis, id est, petit, vt credant & ad fidem perueniant, vt credentibus Christus det æternam vitam. Aliud ergo est hæc æterna vita, quam Christus dicit se daturum, aliud claritas & fides, quæ à Patre petitur; quando igitur concluditur, *Hæc est vita æterna vt cognoscant te,* non ad idem referri possunt, sed cognitio ad fidem,vita ad beatitudinem referenda est; vt sit sensus causalis;causa vitæ æternæ,& via ad eam perueniendi hæc est, vt credant in Deum,& Redemptorem. Ita exposuit Cyril. lib. 11. cap. 16. explicans enim hanc sententiam habet hæc verba, Radicem,atq; originem æternæ vitæ,fidem, & veræ pietatis virtutem esse affirmat. hæc Cyr. Frequentes autem sunt huiusmodi locutiones in scriptura causalem sensum facientes: sunt enim hebraismi quidã,vt alias annotauimus, & habetur etiam Ioan. 15. Ego sum resurrectio, & vita.

Arianorum error patrum dictis conuincitur.

Annotandum est etiam Arianos his verbis suam hæresim confirmare tentasse;dicebãt enim solus Pater est verus Deus, non ergo filius est Deus. Quibus respondent sacri Doctores, dupliciter hunc locum exponentes contra eosdem Primò, vt sit sensus; *Vt cognoscant te solum verũ Deum,& quem misisti Iesum Christum,* nempe esse verum Deum,vt copula *Et*, Patrem & Christum sub vna deitate coniungat; ac si dictum esset;Vt cognoscant te,& quem misisti Iesum,esse solum verum Deum. Ita exponunt Aug. tract. 105. & lib. 6. Trini. cap 9. & Ambro. lib. 5. de fide cap. 2. & Hilar. lib. 9. Trini. qui non solum exponit sic, sed ita esse exponendum probat. est autem probatio Hilarij, quia aliter videretur sensus imperfectus: nam si de Patre credendum est esse solum verum Deum,de Iesu Christo nihil diceretur credendum; nisi etiam intelligamus esse verum Deum simul cum Patre. qua adhibita expositione locus hic Arianos conuincit. Huic consentit Grego Nazian. orat. 4. Theolog. cuius hæc sunt verba. Hæc verba,*Vt cognoscant te solũ verum Deum*, ad eorum, qui quanquam falsò, Dei tamen appellantur, sublationem dici existi-

Solus Deus dicitur ad differentiam falsorum Deorum.

mo. neque enim adiectum fuisset, *Et quem misisti Iesum Christum,* si ad eum opposita distinctione submouendum,illa;*solum verum Deum,* pertinerent, ac non de communi vtriusque diuinitate sermo esset. hæc Gregorius. Rursus Athan. in disputa. contra Arium in concil. Nicæno eandem habet expositionem dicens sic; Illud igitur, *Et quem misisti Iesum Christum,* coniunctum est, cum præcedenti mẽbro, quasi diceret; *Te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum,* vt cognoscant filium tuum verum Deum,quemadmodum & te Patrem. Idem confirmat lib. de incar. Christi prope finem, sic Athana. respondit Ario,eum locum opponenti,nec contra responsionem habuit,quod obijceret Arius. Hanc expositionem secutus Cyprianus lib. 2. contra Iudæos hoc loco Christi diuinitatem probat. Est igitur expositio hæc, tot ac tantis auctoribus confirmata, probanda & non reijcienda; vt aliqui nostro tempore leuiter,& inconsiderate faciunt,nescitẽtes grauem & magnam Doctorum sic exponentium auctoritatem.

Altero modo alij exponunt Doctores, vt,*Solum verum Deum*, de Patre dicatur, qui solus Deus dicitur ad distinctionem falsorum Deorum: hi enim tantum excluduntur per particulã illam *Solum*, non autem Filius,sicut nec Spiritus sanctus,qui vnus est Deus,non alius Deus à Patre. oportet ergo credere Deum verum, quod ad fidẽ pertinet diuinitatis; credere etiam Iesum Christum,quod ad fidem dispensationis spectat. Ita exponunt Cyril. lib. 11. c. 16. Chrys. hom. 79. Euthy. & Basil. lib. 4. contra Eunomiũ probansi lud,*Solum*, ad distinctionẽ solam falsorũ Deorũ poni,adducitque illud Deut. 32. Dominus solus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Simile etiam illud est Isa. 37. Quia tu es Dominus Deus solus. & Dan. 3. Sciant quia tu es Dominus Deus solus. Ita in præsenti falsos Deos excludens, dictum est, credant te solum verum Deum. Filium autem non excludi,ipse Ioannes docuit 1. epist. 5. Vt simus, inquit, in filio eius; hic est verus Deus,& vita æterna. Spiritus sancti non meminit, quia adhuc perfecta eius notitia tradita non erat;tamẽ exclusus non est,quia idẽ Deus est cum Patre,& Filio,& eius cognitio ad fidem diuinitatis pertinet. Hanc secuti sumus ex

positionem, non quod negemus priorē esse etiā probabilem. Nec argumentū Hilarij conuincit; nam cognoscere Iesum Christū, est credere Deū esse simul & hominē, & filium Dei, qui pro nostra salute homo factus est, cum alijs mysterijs ad redemptionem pertinentibus; vt idem sit cognoscere Iesum Christum, ac credere in Iesum Christum; sicut cognoscere Deum verum Patrē, est credere in ipsum. Annotandum præterea est, aliquos recentiorum hanc cognitionem, de ea, quæ est in patria interpretari volentes, hoc testimonio probare beatitudinem in visione Dei consistere; tamen Cyril. Aug. Chryso. & Doctores A omnes allegati, Hila. & Ambro. & reliqui de fide exponunt, & ita exponendum est. nam hæc cognitio est claritas, quæ petitur, vt habentibus eam detur vita æterna, vt paulo superius in principio annotationis diximus. non ergo ipsa est vita æterna. præterea etiam dicitur, *Cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum*, si autem cognitio hæc est beatitudo, igitur in visione humanitatis constitit vita æterna essentialiter; nam Iesus Christus Deus est & homo. Nihil ergo locus hic ad eam opinionem confirmandam facit, de qua disputandi locus iste non est, & latè in nostris theologicis eam discussimus.

Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi, vt faciam.

COMMENTARIVS.

Quomodo Christus clarificauerit Patrem.

HOc est aliud, quod à Patre petit, nempe gloriam, & claritatem carnis suæ; completo iam dispensationis opere, propter quod se exinaniuerat, & vsque ad mortem obediens factus fuerat. est ergo sensus; Iam ego ô Pater te clarificaui super terram: nam carnem assumpsi, vt testimoniū perhiberem veritati docendo, & prædicando, & annuntiando hominibus salutem. dicit, *Super terram*: nam Pater in cœlis clarificatus erat ab Angelis cū videntibus. Rursus iam, *Consummaui opus quod dedisti, vt faciam*, Opus autem hoc fuit mortem, Diabolum, peccatumque morte sua debellare, & vincere; reconciliare homines Patri, deniq; opus redemptionis, ad quod peragendum missus est, perficere. Loquitur in præterito non solum propter certitudinem rei futuræ, sed quia iam proxima erat, & quod minimum distat, quasi non distare videtur, idcirco dicit, *Consummaui*, opus hoc est illud, de quo Ioan. 4. dictum est. Cibus meus est, vt perficiam opus eius, nempe redemptionem humani generis per mortem. Dicit autem, *quod dedisti mihi*, quia Filius ratione humanæ naturæ factus est à Patre redemptor hominum. Ioan. 13. Omnia dedit ei Pater in manus. Clarificasse etiam dicitur Patrem, quia nomen eius manifestauit, ostendendo se Filium eius ab eo missum, operarique opera eius; Patrem etiam misisse eum ex dilectione, vt omnis qui credit in eum non pereat. Multa alia Christus annuntiauerat, & docuerat, quibus Patrem illustrauerat. & ita Hilar. lib. 3. Trini. exponit. Denique duo officia eius hæc verba continent, propter quæ venit: nimirum; veritatem Dei docere, & mundum redimere; illud fuit clarificare Patrem prædicatione, quod iam fecerat; hoc vero est mori pro homine, quod, quia proximū erat, consummasse se dicit. His ergo peractis, vt homo petit glorificationem suæ carnis, quæ ex dispensatione donec hæc fierent, in humilitate erat; quod in sequentibus magis explicatur.

Duplex Christi officium.

ANNOTATIO VI.

Patrum sententiæ de claritate qua Filius Patrem clarificauit.

AVgustinus tract. 105. hanc clarificationē A exponit eam, quæ facta est per Euangelium, quo Pater manifestatus est: quia vero quando hęc Christus loquebatur nondum facta erat; idcirco Aug. præteritum hoc pro futuro positum esse affirmat, vt solent prophetę facere, ad certitudinem rei futuræ significandam: sensus tamē est; Ego te clarificabo; ea ratione ad hoc asserendum inducitur Aug. quia paulo ante dictū est, *Clarifica filiū tuum, vt filius tuus te clarificet*, igitur hæc Patris clarificatio nondum erat facta, quia Filius nondum erat clarificatus. Accommodatior tamen est expositio Hilarij libr. 3. Trinit. nempe cum hæc Christus loquebatur, iam fuisse clarificatū Patrem: nam miraculis & doctrina, se à Patre missum esse, atque adeo filium Dei multis diuinitatis mysterijs declarauit. Nec argumentum Augustini efficax est: nam illa clarificatio fuit in Iudæa, & à paucis recepta; futura autem erat post Christi mortem, & resurrectionem maxima & amplissima per totum orbem, de qua nō loquitur nunc Christus, sed de ea, quę facta erat. Constat autem, quando hæc loquebatur Christus, Patrem ab eo esse glorificatum ex Ioannis vndecimo. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei. Et Ioannis 8. Honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me: & sunt multa huiusmodi testimonia.

Illud

Illud autem, *opus consummaui*, Aug. pro futuro positum exponit: ac accommodatius est, positum esse vt sonat, quia iam instabat mors eius, & quę citò futura sunt, facta censentur. Aug. autem non solam mortem, sed omnia, quæ postea facta sunt ad salutem hominum, exponit; idcirco pro futuro positum censet. Existimo tamen loqui Christum de his, quæ ipse in mundo hoc visibiliter existens facturus venit, & quæ gessit ante suā exaltationem. Chrysosto. hom. 79. cum August. sentire videtur; tamen in præterito affirmat esse locutum, quia & si nondum omnia facta erant; causa & radix omnium bonorum sequentium, nempe mors passioque eius proxima erat; at prior expositio videtur legitima, & sequentibus conformior.

Et nunc clarifica me tu Pater, apud temetipsum, claritate, quam habui, priusquam mundus fieret, apud te.

COMMENTARIVS.

PRosequitur sententiam, & est sensus: Cum igitur ego te in terra clarificauerim, & opus perfecerim, quod mihi faciendum iniunxisti; reliquum est vt tu Pater me clarifices apud temetipsum in cœlis, ea claritate, quam habui apud te ab æterno; id est, humanitatem hanc meam clarifica, exalta, glorifica, claritate digna filio Dei, qualis ego sum: & da vt claritas, & gloria, quam ego vt Deus ab æterno tecum habeo; communicetur, & extendatur vsque ad carnem meam, quæ propter dispensationem hactenus est suspensa. peracta ergo dispensatione diffundatur, & extendatur in carnem meam. Aduerte hanc clarificationem, quam petit Christus, esse illam, de qua dicitur apud Luc. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam: quod his verbis dicitur, *Oportuit pati*, dicit nunc, *Opus consummaui*, quod autem dicitur, *Intrare in gloriam*, hoc est, *Clarifica me*, quod dicitur, *Suam*, hoc est, *Claritate, quam habui*. Nos quidem non intramus in gloriam nostram, quando glorificamur, quia ab extrinseco nobis aduenit gloria; at Christus gloriam habet in se, quia Deus est, & idem qui Deus est, homo est: glorificatur ergo vt homo ab ipsa gloria, quam habet vt Deus, sicut dicitur; descendit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo: scilicet, qui erat in cœlo ratione diuinitatis; ascendit ratione humanitatis: tamen idem est suppositum ascendens, & quod in cœlo erat. Ita nunc ratione humanitatis clarificari petit, non claritate quæ deforis accedat, sed claritate propria, quam ab æterno habet vt Deus; quia idem est Deus, & homo glorioſus ab æterno in natura diuina, inglorius in carne propter nostram salutem. Doctè ergo annotauit Athanas: hunc exponens locum lib. de salutari aduentu Christi, affirmans hæc verba esse dicta, vt significaret Christus se non esse sequestratū à diuina gloria, quia Deus erat; sed quia versabatur in corpore inglorioso. Illa particula, *& nunc*, vim habet consecutionis, & illationis, ac si diceret, nunc ergo. & illud *Nunc*, vt notat Euthymius non tantū tempus præsens, sed etiam sequens dicit; ac si dictum esset, deinceps, seu ex nunc, seu in posterum clarifica me. Illud etiam, *apud temetipsum*, opponitur illi, *in terra*, ego te clarificaui in terra, tu clarifica me apud teipsum in cœlis ad dexteram. Illud, *quam habui apud te*, significat apud te habui, tanquam filius tibi æqualis, iuxta illud (Verbum erat apud Deum) Cætera in annotatione require.

Claritatē petit quæ Dei filiō decet.

Luc. 24.

ANNOTATIO VII.

Quam claritatem petit filius à Patre.

COmmunis sententia Doctorum hæc verba A exponit de claritate, quam habuit apud Patrem vt Deus, quam petit communicari carni suę; quæ claritas, vt locus daretur redemptioni nostræ, per passionem detinebatur, ne in carnem se diffunderet: vt enim sol lucet in se, & potens est terram illustrare, at nubecula interposita radios retinet ne diffundantur, sole in se semper lucente; ita diuinitas vnita humanitati vtiq; radios gloriæ suæ in totam diffudisset humanitatē, eamque glorioſam effecisset; nisi, vt mysterium redēptionis nostræ perficeretur, dispositū fuisset, ne gloria ad carnem extenderetur, sed maneret mortalis, donec opus consummaretur per mortē: opere autē perfecto, & carne iterū per resurrectionem animæ vnita; gloria diuinitatis in totam redundauit humanitatem, totaque humanitas corpore etiam, & carne glorioſa facta est: non quod illa gloria eadē, quæ est diuinitatis data sit humanitati; nam illa est ipsa diuina essentia;

Universidad de Deusto
BibliotecaCentral

sed ex ea processit gloria participata carni, & humanitati; sicut sol nō dat terræ suam lucem, hæc enim in ipso manet, sed per eam lumen producit in terra. Aliqui hæretici, vt refert Aug. tract. 105. hanc clarificationē sic factam affirmarunt, scilicet, quia humanitas conuersa est in diuinitatem; sed inanis est, & ab omni intellectu alienus talis error; participauit enim humanitas gloriam diuinitatis, sicut terra lucem solis, & sicut beati gloriam Dei; hoc tamen discriminis est, quod gloria humanitatis Christi erat ab interno, nēpe ab eodē suppositō: erat enim idē Deus & homo, quod in beatis nō fit. Hinc processit, vt gloria humanitatis ipsius fuerit super omnem gloriam beatorum, cum illa fuerit coniunctissima diuinitati, quæ est fons, & origo gloriæ. Hæc est doctrina communis, & ita hunc locum sancti interpretantur, nempe Athanas. loco citato Hilar. lib. 3. Trini. Cyril. lib. 11. cap. 17. Chrysost. hom. 79. quam communem explicationem refert Ambro. lib. 4. de fide cap. 6. quamuis citet sententiam exponētium priorem hanc claritatem, cognitionem seu manifestationem, qua hominibus nomen eius innotuit; claritatem vero, quam habuisse apud Patrem dicitur, omnes gloriā diuinitatis interpretari affirmat. Hęc dixerim propter Aug. qui tra. 105. aliter exponit, vt sit gloria humanitatis, quam ab æterno Deus prædestinauit dare illi humanitati;

Hæretici refel luntur.

A vt sit sensus; clarifica hanc carnē meam ea gloria, & claritate, quam ab æterno antequam mundus fieret prædestinasti ei dare. Istam expositionem Tertul. lib. de Trini. refert fuisse Arianorum, qui vt diuinitatem Christi negarent, ita hanc æternā gloriam exponebant; & eam acriter impugnat tā quam verbis Domini contrariam: non enim dicitur, *claritate*, quam prędestinasti, sed *quam habui apud te*. Nemo dici potuit habuisse apud Deum, nisi fuisset apud Deū. Et re vera ita mihi videtur cum cōmuni sententia sentiendum; nemo enim B concederet de vllo beatorum, qui nūc sunt, hanc assertionem; Petrus, aut Paulus habuit ab æterno gloriam apud Deum: impropissima esset locutio & pijs auribus vix audita, nec in scriptura talis loquendi modus reperitur; electi quidem sunt ante mundi constitutionem, vt essent sancti, & glorioſi, tamen ante mundi constitutionem non habuerunt apud Deum sanctitatem, aut gloriā, antequam fuissent. solus igitur habuisse is dicitur gloriam, qui vere tunc erat, & eam habuit. Non ergo de humanitatis gloria, quæ non fuit ab æterno, sed de gloria diuinitatis, quam filius apud Patrem semper habuit, sententia hæc interpretanda est. Vnde doctè, & verè per hanc sententiam Christi diuinitatem, & suppositi identitatem, seu vnitatem, qui erat simul Deus & homo probant, & confirmant Doctores.

Communem sententiam ap probat, & eo firmat.

Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.

COMMENTARIVS.

POstquam Christus petijt vtranque claritatem sibi, nempe nominis sui manifestationem mundo faciendam, & suæ carnis, ac humanitatis glorificationem per resurrectionem, & ascensionem ad dexteram Patris complendam; ad orandum pro suis discipulis se conuertit. Exponit autem primo, pro quibus orat, *Manifestaui*, inquit, *nomen tuum hominibus*, ostendendo me esse filium tuum à te missum; aperiendo causam, propter quam sim missus, amorem scilicet tuum erga mundum; prænuntiando etiam spiritum quem missurus es post discessum meū, & alia, quæ diuinitatis tuæ opera sunt, docendo. Hæc omnia nota feci ijs, *quos*, inquit, *dedisti mihi de mundo*. loquitur Christus vt homo, cui Pater denit discipulos de mundo: elegit enim eos de medio aliorum hominum; liberauit a peccatis; fecit discipulos, & apostolos, omnia hæc opera sunt Dei; nemo enim potuit venire ad Christum, nisi tractus à Patre: dicit ergo Christus; o Pater tu dedisti mihi, & elegisti eos, vt essēt mei comites, discipuli, & apostoli. His etiam verbis Christus multa alia significat. Primo discipulos non solo suo arbitrio venisse ad eum, sed à Patre electos, & tractos. Secundo, se non voluntate humana sola eos, aliaue de causa elegisse, nisi quia diuinæ voluntati id ita placitum nouit; ideo enim Christus, vt homo ad se illos vocauit, quia vt Deus eos vocandos decreuerat. Tertio dominium & potestatem, quam vt homo habebat in omnes, & in suos discipulos, a diuinitate esse, & emanare. Quarto, se humanam suam voluntatem habere cum Patre, diuinaque voluntate conformem. Hæc omnia his verbis indicat, & simul ad impetrandum, quæ petit, conuenientem affert rationem, scilicet quia sibi à Patre dati erant. Aduerte manifestare nomen Patris, esse declarare Deum patrem esse, & Filium habere, vt exponunt Aug. tract. 106. Chryso. hom. 80. & Cyril. lib. 11. cap. 18. Iudei enim Deum esse rerum opificem norant, at Patrem esse ignorabant. Gentibus vtrumq; erat ignotum: nam nec Deum omnium creatorem, nec filiū habere

Quid verba Christi signifi cent.

bere consubstantialem, esseque Patrem assecuti sunt. Dicit autem Cyril. (quod superius etiam annotauimus) lib. 11. thesau. cap. 2. Patris nomen esse verius, quam nomen Dei; hoc enim est dignitatis & operationis cuiusdam, (ab eo enim, quòd omnibus prouidet, Deus dicitur,) illud substantialis proprietatis. Nomen ergo Dei Christus manifestauit, quia Patrem notificauit, simul etiam declarauit eius opera: totum enim ad nominis manifestationem pertinet. Sunt autem hæc verba pronuntiata, vt dicit Chrysostomus hom. 80. de discipulis, quod etiam affirmant Aug. tract. 106. & Euthym. & ex sequentibus constat.

Tui erant, et mihi eos dedisti.

PErsequitur eos describere, pro quibus orat; dixerat autem; tu dedidisti mihi; id explicat; *Erant*, inquit, *tui, & dedisti, eos mihi*, non aliena, sed tua propria dedisti. Discipuli dicuntur fuisse Dei, & Patris, non solum per creationem, totus enim mundus, tam boni quam mali hac ratione ipsius sunt; sed ipsius dicūtur per æternam electionem, quia illos sibi delegerat: quos autem elegerat ab æterno Deus, hos dedit Christo ratione humanæ naturæ, & vt homo est. Cum enim in tempore homo factus sit, potuit vt homo accipere à Deo, quæ antequam homo esset, non habebat vt homo. non tamen quia Pater dedit ideo se dominio priuauit, sicut dans filio vt Deo, essentiam suam ab æterno, non se priuat ea; ita dans electos, & prædestinatos Christo homini vt redemptori, & magistro, ac domino, nō ideo se priuat dominio, prouidentia, & cura, quam habet de eisdem vt Deus.

Dicti singulari modo, Dei esse dicuntur.

Et sermonem tuum seruauerunt.

NOn inutiles, & infructuosi fuerunt; nam, *seruarunt sermonem tuum*, & quæ ego nomine tuo eis facienda præcepi, custodierunt. *Mihi*, eos in discipulos, & ministros dedisti; & vere ministrarunt, & executi sunt, quæ ego tanquam tuus Filius iniunxi, & impo sui. Hac obseruantia ex historia Euangelij constat.

Nunc cognouerunt, quia omnia, quæ dedisti mihi, abs te sunt.

NOn solum seruarunt, quæ eis tuo nomine præcepi: sed etiam crediderunt ea, quæ dedisti mihi, a te esse, nempe opera mea, & doctrinam diuinam esse, & a te nouerūt procedere. Attende Christum miracula, opera Patris appellare: quæ enim diuinitatis sunt, vt sæpe diximus, Patri refert accepta: rursus doctrinam etiam Patri tribuit Ioan. 7. Doctrina mea nō est mea, sed eius, qui misit me. Ioan. 12. Ipse mihi mandatum dedit, quid loquar, & quid dicā. Ioan. 14. Pater in me manens, ipse facit opera. Ioan. 10. Si non facio opera Patris mei, nolite credere. His omnibus significabat se non vt hominem merum docere & operari, sed ea omnia esse a diuinitate, quæ intus latebat, secundum quam erat vnum cum Patre. Hoc est, quod dicit de suis Apostolis nouerunt, id est, crediderunt, quæ mihi dedisti vt homini facienda & dicenda, vere esse à te: id est, à diuinitate tua, quæ in me est, meque esse Dei filium. Dicit autem, *Nunc*, nempe postquam à me iam edocti, & instructi sunt: quia principio hæc non nouerant discipuli, sed post Christi doctrinam. Insinuat adhuc non esse stabiles, iuxta illud paulo ante dictum: Nunc creditis.

Christus & doctrinam, & opera sua Patris esse dicit.

Quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt & cognouerunt vere, quia à te exiui, & crediderunt quia tu me misisti.

CAusam vnde nouerint, quæ dedisti mihi omnia à te esse, ea est, quia doctrinam quam mihi, vt homini dedisti, ipsis communicaui, eā acceperunt & acceptarunt, non vt Iudęi contradicentes, & calumniantes. Acceperunt autem eam sic; nouerunt me à te exijsse, & à te esse missum, hæc duo crediderunt, nempe me esse filium tuum, hoc est, á te exijsse, & venisse in mundum missum à te in carne propter salutem hominum. Hæc duo consonant illis, Hæc est vita æterna, vt credant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Isti nouerunt me a te exijsse, hoc est, credere, & nosse verum Deum: & crediderunt a te missum, hoc est nosse Iesum Christum: hæc annuntiaui, & hæc audientes acceperunt per fidem. Ita hæc duo Cyril. lib. 11. cap. 18. exponit, quamuis illud *Tu me misisti*: sic interpretatur, *Tu me misisti*: vt mandatum tuum annuntiarem: at

Universidad de Deusto
Biblioteca

generalius nos interpretamur, scilicet, *Tu me misisti*, propter salutem hominum, in quo & annuntiatio doctrinæ, & salutis operatio continentur. Quod autem dicitur, *cognouerunt, & crediderunt*, eandem fidei notitiam significat: sed cognitio dicitur, quatenus miraculis & signis confirmata erat, vt supra annotauimus. Hæc omnia narrat Dominus, vt se non immeritò eos Patri cõmendare, & pro ipsis rogare significet, vt Cyril. li. 11. ca. 18. annotauit.

Ego pro eis rogo.

COnditionibus discipulorum descriptis, nunc preces suas exponit, & Patri offert, pro his, inquit, rogo, & preces fundo ad te Pater: quid autem precetur, & roget, inferius exponit. Sciebat Pater, pro quibus oraret, & quales essent ij, pro quibus rogaret; at Dominus expressit hæc verbis suis, vt cognoscant discipuli eximiam erga se magistri dilectionem, & quanta beneficia ab ipso acceperint: qui digni facti sunt Christi precibus apud Patrem commendari & denique, vt pastoribus & prælatis insigne relinqueret exemplum rogandi, & orandi Deum pro ouibus suis.

Non pro omnibus omnia petenda sunt.

Non pro mundo rogo, sed pro iis, quos dedisti mihi, quia tui sunt.

IVstitiam, & æquitatem suarũ precum exponit: non enim pro omnibus sunt omnia petenda; nec pro impœnitentibus venia, nec pro incredulis salus peti debent: pro illis autem iusta est petitio, quibus quod petitur, recte conceditur. Dicit ergo; o Pater, dixi me rogare pro his, quos dedisti mihi, tales preces iustæ sunt: non enim rogo pro mundo, id est, pro perditis hominibus, qui suis dediti vitijs, nolũt me sequi, nec in me credere, sed rogo pro ijs, quos tu mihi dedisti, quia tui erant, id est, quos tu elegisti, & mihi dedisti. si ergo tui erant, & à te electi, & mihi dedisti eos, digni profecto sunt meis precibus, & mea oratio iusta est, & æqua. Illa particula, *Quia tui erant*, non est coniungenda cum verbo rogo, vt sit sensus; rogo pro eis, quia tui erant; sed connectitur cum proxime antecedentibus; nempe, rogo pro ijs, quos tu dedisti mihi, tanquam tuos, & à te electos; significans, si Pater elegit eos, & tanquam suos electos tradidit filio, profecto iusta est petitio filij apud Patrem pro talibus. Ita connectit Cyril. lib. 11. cap. 19. Chrysost. hom. 80. & August. tract. 107. cum cæteris antiquioribus.

ANNOTATIO IIX.

Christus cur pro mundo nõ orauerit.

DVbitare aliquis non immerito posset ex illo 1. Ioan. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, ipse est propitiatio pro peccatis nostris, nõ pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi; quomodo igitur dicitur, *Non pro mundo rogo?* Cyril. lib. 11. cap. 19. hanc dubitationem proponens respondet, Ioannem, qua natione Iudæus erat, ne existimaretur docuisse pro Iudæis tantum Christum propitiationẽ esse, quando dixit, est propitiatio pro peccatis nostris, adiecit, pro totius etiam mundi peccatis, vt etiã Gentes significaret, pro quarum peccatis etiam fuit Christus propitiatio. At Dominus in hoc loco suos separare voluit à non suis, & ijs, qui à Patre tracti non sunt; quibus mediationis suæ bonum non tribuit. Obscura est responsio, & indiget declaratione. Distinguenda igitur sunt hæc duo; scilicet Christi oblatio, seu sacrificium per mortem eius factum pro nostris peccatis, & oratio seu preces fusæ. oblatio enim, seu sacrificium factum est in cruce, at preces etiam ante crucem sicut modo factas legimus, quando nondum captus erat. Vtrunque pro nobis fecit Christus, & Patri se obtulit in sacrificium, & preces pro nobis fudit, & rogauit: sacrificium generale fuit pro omnium, & singulorum peccatis ex parte sua sufficientissimum, non solum prædestinatorum, sed etiam reproborum, quod ex eo constat; nam & reprobis multa condonantur peccata vi tute passionis Christi, quia multi reprobi in gratia ad tempus sunt: quod si non omnia condonantur, crimẽ est ipsorum, non defectus sacrificij Christi. Et hoc est, quod dicit Ioannes in epistola. Si quis peccauerit, habemus aduocatum, ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi; nemo excluditur à virtute passionis, præter eos, qui nolunt, aut culpa sua, & vitio non acedunt ad Christum: non enim nolentibus venire, & in flagitijs manere volentibus salus obtruditur. Hoc est, quod Theologi dicunt, quantum ad efficaciam non profuisse omnibus sacrificium. quantum autem ad sufficientiam fuisse abundantissimum. quod & Cyrillus dicere intendit in sua responsione; tamen cõfundit preces cum sacrificio, seu oblatione, quod re vera longe aliud est: nõ enim preces Christi pro omnibus fuerunt semper, nec eiusdem rationis: nam in cruce pro persecutoribus exorauit Lucæ. 23. Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. quibus certe precibus non com-

Christi sacrificiũ & eius. nõ preces differunt.

comprehendebat discipulos, sed persecutores. Ita modo orat pro discipulis, non pro persecutoribus, quia quod petit nunc his precibus, non conueniebat persecutoribus & incredulis, & vti diximus, non omnibus omnia sunt petenda. Petit Christus his precibus; vt conseruentur à Patre in ea fide, & gratia, in qua sunt, fiant vnum spiritu & concordia; at hæc pro incredulis non sunt petenda, sed vt conuertantur, & pœnitentiam agãt, & remittantur eorum peccata. has preces fudit in cruce Dominus pro incredulis, & persecutoribus, quos nomine mundi hoc in loco significat.

Sensus verborum Christi Domini.

Sensus ergo legitimus est; quia Dominus petiturus erat à Patre conseruationem & vnitatem Spiritus, & coniunctionis inter membra, & cum capite perfectionẽ, & hęc nõ sunt pro incredulis petenda; (quæ enim cõuentio Christi cũ Belial?) propterea dicit, Nõ pro mundo rogo, sed pro his, qui tui erant, quosque dedisti mihi. iam quidem sunt ad me conuersi, iam in me credunt, iam sermonẽ seruant, pro talibus peto, & rogo coniunctionem inter eos conseruari; nõ pro incredulis, etiamsi inter eos aliqui sint, qui cõuertendi sunt: at dum in sua sunt incredulitate, non rogo, nec peto hæc pro eis, sed pro ijs, qui tui sunt, & quos dedisti mihi; pro illis enim alia sunt petenda, vt inferius explicabimus. Hæc est vera expositio; secundum quam non est necesse recurrere ad prædestinatos, vt Aug. facit. tract. 107. pro credentibus enim in Christum hæ preces fusæ fuerunt, quibus conseruationem & vnionem rogat.

Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.

COMMENTARIVS.

Vnitatem naturæ cum patre, hic verbis significat.

QVia iterum dixit, tui erant, & eos mihi dedisti, tanquam homo locutus, propterea verba addit diuinitatis suę: miscet enim Christus semper has sententias propter fidem nostram, vt homo credatur, & Deus. Est autem sensus; dixi o Pater, *Tui erant, & dedisti mihi*. ne vero aliquis hæc verba audiens, me hominem merum esse accipientem à te quæ non habeam iudicet, adiungo; *mea omnia tua* esse, quia à te procedo, & substantiam meã à te habeo, omniaque tua mea sunt; quia tu genuisti me, & omnia tua cõmunicasti. Vt ergo indiuisibilitas, & vnitas intelligatur, & credatur; dico mea esse tua, quia quę habeo simul habes, & tua sunt mea, quia nõ desinunt esse tua eo, quòd mea sunt: eadem enim est substantia, eadem potentia, idem dominium, & imperium Patris & Filij.

Et clarificatus sum in eis.

AD eandem sententiam hæc pertinent, & est sensus, *Clarificatus sum in eis*, id est, hæc, quæ dixi crediderunt, nempe mea omnia tua esse, & tua mea esse, credentes me Dei Filium verum esse, pro his ergo rogo, & meas preces nunc fundo, iustaque petitio est: nam à te electi sunt, & tu dedisti mihi eos, & clarificatus sum in eis, quia nouerunt me credentes esse filium tuum verum, & vt talem coluerunt, & obseruarunt: hic est sensus legitimus; quamuis Aug. tract. 107. ad fideles futuros referat, præteritum pro futuro interpretans; at accommodatius cum Cyrill. lib. 11. cap. 19. & Chryso. hom. 80. ad discipulos hæc pertinere dicimus.

Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio.

Pro eis orat quia mox discessurus erat a mundo.

EXpositis ijs, pro quibus rogauit, explicat modo causam cur roget, & sententia hæc vim habet causæ, solet enim particula, *Et*, causam aliquando indicare Hebræorum more: ac si diceret; quia iam in mundo non sum, hi autem in mundo sunt, id est, iam discessurus sum à mundo; hoc autem quantum ad hanc præsentiam corporalem, secundum quam in mundo conuersatus sum: at hi multo tempore adhuc sunt in mundo sine hac mea corporali præsentia permansuri. Exponit autem causam, quare dixerit, *non sum in mundo, & ego*, inquit, *ad te venio*, id est, quia ego iã peracto, & perfecto munere, & opere meo ad te redeo, vt homo in cælo sessurus, hac de causa tamquam Pater filios corporaliter meos deserens, rogo pro eis. Illa particula, *Iam*, indicat temporis breuitatem, non quod tunc in mundo non esset, sed quod breui futurum esset, vt eos relinqueret à mundo discedens. Est autem maxima causa rogandi pro ijs, qui in mundo sunt, vbi insidiæ, pericula, persecutiones, afflictiones, inimici visibiles, & inuisibiles sunt per multi vbi iustus, quæ bona spiritualia habet, amittere, peccare, & à Deo separari potest.

Pater

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos.

EXponit, quid pro his roget, & petat. Oratio autem, & humanitatis humilitatem, & Deitatis continet gloriam. rogat vt homo, loquitur vt Deus: vtrumque miscet, vt se vtrumque esse significet. Patrem sanctum appellat, quia quæ sanctitatis sunt rogat; vt enim superius diximus, epithetis plerunq; vtimur in oratione, rebus quæ petuntur accõmodatis. *Serua*, inquit, *eos in nomine tuo*, ideſt tua virtute, & potentia conserua hos in gratia, charitate, dilectione, & vita: ne à Iudæis nunc occidantur, ne in tentationibus, & afflictionibus omnino succumbãt; sed constantes & fortes permaneant. Serua eos, non vt diuites sint, non vt voluptuose viuant, non vt temporaliter regnent; sed *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus*, concordes, vnanimes, pacifici inter se, in vno Spiritu, vna fide, vna charitate. De hac concordia dicitur. Act. 4. Erat credentium cor vnum, & anima vna. Similitudo hæc est. non æqualitas; nam Filius, & Pater vnum sunt, quia vna est substantia numero, eademque voluntas; at fideles non hanc possunt habere vnitatem, sed similem, vt idem velint, & idem nolint, concordes sint, vno spiritu moti, & gubernati.

ANNOTATIO IX.

In quo Similitudo inter Apostolos & Deum consistat.

ATHanasius serm. 4. contra Arian. diffuse hanc vltimam discutit sententiam, & inter alia multa, quæ pro veritatis defensione docet; ostendit particulam, *Sicut*, non æqualitatem, sed similitudinem significare, quod superius copiosius tractauimus: allegat autem illud Mat. 5. Estote perfecti, sicut pater vester perfectus est; nec in hoc est multum difficultatis. At in quo ista vnitas consistat, id exponendum est. Cyril. lib 11. cap. 20. similitudinem esse in substantia, & voluntate affirmat; vt sit sensus; sicut nos vnũ sumus substantia & voluntate, ita & ipsi sint substantia & voluntate vnum; at non tanta vnitate. nam Trinitas eiusdem numero est substantiæ, & voluntatis; at fideles non, sed vnius sunt substantiæ specie, & vnum concordia voluntatum. At facilior est expositio, vt hæc vnitas sit fidei & charitatis, ratione obiecti, vt idem sentiant, mutuo se diligant, & ament in Deo; similitudine sumpta ab vnitate Patris & Filij, quamuis non sit æqualitas. Ita dicit Athanasius, & addit aliam similitudinem, nempe, vt quemadmodũ vnitas Patris, & Filij indiuisibilis est, nec vnquam separari inuicem possunt; ita etiã apud suos maneat concordia, & vnio pacis, ac charitatis perpetua; vt sicut inseparabile: sunt natura Pater & Filius, ita sint proportione quadam fideles moribus, & charitate, ac fide semper coniuncti, & indiuisi. Aliud etiã in hac similitudine insinuari videtur, vt quemadmodum vnitas Trinitatis non confundit ordinem, sed vnus est Pater, alius Filius, alius Spiritus: Filius à Patre, Spiritus sanctus ab vtroque, Pater à neutro procedit; ita hæc vnio charitatis non confundit ordinẽ Ecclesiæ: non enim omnes Pastores, omnes Prælati, sed vnus est pastor, alius ouis, vnus Prophetа alius auditor; sunt enim gradus: omnes autem in fide, & mutua charitate concordes, sicut membrorum distinctio, & ordo est, cum mutuo consensu in vno corpore. Inter Apostolos etiam ipsos ordo fuit cum vnitate; quandoquidem Petrus caput est omnium constitutus. charitas ergo vnitatem adfert, tamen ordinem non confundit.

Inter Apostolos ordo fuit, vnitate seruata.

Cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo.

COMMENTARIVS.

CAusam, impetrandique rationem adiungit, & est sensus: quando ego eram corporali præsentia cum eis, *eos seruabam in nomine tuo*, id est, virtute diuinitatis; nunc autẽ dilecto, non igitur priuentur propter meum discessum, hac custodia & protectione nominis tui: sicut nec in mea præsentia priuati sunt. Loquitur vt homo, & seruasse dicit discipulos, non humana, sed diuina Patris virtute, quæ sua etiam erat, tanquam Dei. & vis argumenti hæc est; Si in mea præsentia hac tua virtute seruati sunt, æquum est, vt in absentia etiam seruentur, cum maior subueniendi, & auxiliandi sit causa. Hic est germanus sensus. non autem, quem aliqui adferunt. *Seruabam in nomine tuo*, id est, tanquam mihi à te concreditos: esset enim magna amphibologia in verbo, quod proxime dictum erat; *Serua eos in nomine tuo*. cætera etiam quæ sequuntur, violenter aptantur, si eum sequamur sensum,

sensum, accommodatus & verus sensus est prior. Ex quo cessat id, quod concipere aliquis posset; nempe ego seruabam eos, modo tu serua, quasi vnus alteri succedat in custodia. Hic sensus valde carnalis est, vt dicit Aug. tract. 107. allata expositio hæc omnia tollit, & verum continet sensum: connexa autem sunt verba hæc sequentibus, *Nunc autem ad te venio*: nam integer sensus his expositis, & sequentibus perficitur.

Quos dedisti mihi, ego custodiui, & nemo ex eis periit, nisi Filius perditionis.

QVia dixerat seruabam eos, quando eram cum eis, addit efficacem, & sufficientem fuisse custodiam, & suam conseruationem, ac si diceret; cum eram cum eis corporaliter præsens, seruabam illos tua virtute & potentia, & efficax erat, & sufficiens custodia. *Nemo* enim *ex iis, quos mihi dedisti, periit*, sed à me sunt omnes conseruati, præter vnum, qui Filius fuit perditionis, Iudam nempe. phrasis est hæbræa à vitijs, & virtutibus, quibus dediti sunt homines, eos nominare, vt notat Basil. hom. in Psal. 7. Filius sapientiæ dicitur, qui sapientiam sequitur: Filius perditionis, qui peccatis indulget: vt recte annotat Cyril. lib. 11. cap. 21. Filium dictum perditionis, quia voluntate, & arbitrio suo perijt malum sequens: perditio autẽ hoc loco peccatum significat extremum in æternam damnationem conducens, quale fuit Iudæ, qui perisse dicitur, quia impœnitens vsque ad mortem erat, citoque in damnationem æternam abiturus.

Vitij, & virtutis, cui quis deditus est, filius appellari solet.

Vt scriptura impleatur.

SEntentia hæc magno consilio adiuncta est, tanquam præcedentem illustrans: posset enim aliquis dicere, Si custodia tua erat efficax, & potens, cur perijt vnus? cur non omnes duodecim seruasti, cum omnes a Patre datos fatearis? nam qui dicit; *Quos dedisti mihi, custodiui, & non periit, nisi vnus*, hunc etiam datum à Patre significat; exceptio enim ab eodem fit genere, quo cæteri comprehenduntur. Vt huic obiectioni responderet, & custodiam suam sufficientissimam esse indicaret, adiecit hoc verbum; *Vnus periit Filius perditionis vt scriptura impleretur*, Psal. 108. hæc scriptura & prophetia Dei erat, quasi diceret, vt quod prædixit Pater, impleretur. Erit ergo sensus hic; ego custodiui, quos dedisti mihi, o Pater, & nemo perijt, nisi quem tu prædixisti periturum. quem ego non seruaui, non quia non potui; poteram enim etiam eum seruare, sed quia sciebam te nolle, me eum seruare; volens ergo, quæ tu prædixisti custodire, non seruaui. Dicet aliquis, igitur Iudas in culpa non fuit perditionis suæ. Respondeo hanc consecutionem nullius roboris esse; nam certum est; quod si Deus vellet, nemo peccaret, nemoque damnaretur; at vere nunc multi peccant; Deus autem dat illis auxilium, quo peccare non possent: ideoque peccant, quia eis liberum fuit peccare, quamuis Deus nolit omnino impedire, ne peccent, cum possit id facere; ita etiam potuit Christus Iudam seruare, si voluisset, at non seruauit; nec tamen propterea Iudas culpa vacauit, quia habuit ab ipso Christo talem custodiam, & auxilium, vt si voluisset, non peccasset; at noluit facere Christus totum quod poterat, quia Patrem id nolle cognouit. Prophetia autem non imposuit necessitatem Iudæ, sed quod futurũ erat prædixit: ille ergo perijt culpa sua, & hoc prædictum est, qua prædictione significauit Deus velle se permittere eum damnari, & nolle omnino impedire, quod posset; idcirco nec impediuit Christus vt homo, quod nouit Patrẽ impedire nolle. Et hæc est doctrina vera, & catholica, & germanissimus huius sententiæ sensus; & tunc verba efficax argumentum impetrandi continent; vt Pater seruet eos, quos omnino à Christo seruãdos esse voluit. Non ergo particula, *Vt*, consecutionem, sed causam indicat, iuxta sensum positum.

Iudas cur à Christo seruatus non sit.

Nunc autem ad te venio.

AD præcedentẽ sententiam hęc pertinent verba. *Cum essem*, inquit, *cũ eis, seruabam eos in nomine tuo*, cum autem nunc ad te veniam, & eos relinquã corporali præsentia, peto ne modo destituantur tui nominis, & virtutis auxilio, quo ego eos præsens protegebam, & defendebam. Repetit autem Dominus hæc verba, vt discipuli curam, & dilectionem, quam erga eos habebat, expressius & distinctius cognoscerent.

Et hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et hæc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

COMMENTARIVS.

Tales esse te, quales oportet vt me gaudio afficiatis.

NOuam causam petendi, & rogandi præter discessum suum adfert: connectuntur autem superioribus hæc tali ratione; Iam, inquit, ad te venio, dum autem hoc breue mihi tempus supereſt, visibiliter in mundo existens, *loquor hæc*, nempe omnia, quæ dicta sunt: *Loquor*, autem, & rogo, *vt*, hi, *habeant in seipsis impletum gaudium meum*, id est, tales sint, quales ego esse desidero, & quales me gaudio afficient: nempe si sint vnum, sicut & nos, & si habeant & consequantur, quod rogo. Locum hunc Paulus nobis simili quadam sententia declarat ad Philip. 2. Implete, inquit, gaudium meum, vt idem sapiatis, eandem charitatem habentes vnanimes, idipsum sentientes. Philippenses hęc facientes implebant gaudium Pauli in seipsis, quia ea faciebant, quæ Paulus per ipsos fieri desiderabat, & de quibus gaudebat: quod autem Paulus petit à Philippensibus, hoc Christus rogat à Patre, vt ipse concedat discipulis; id enim opus Dei est, nec sine Deo, discipuli assequi potuerant. Sensus igitur est. Hæc loquor, o Pater, vt concedas discipulis meis idem sapere, eandem charitatem habere, vnanimes esse, idem sentire, & vnum esse: sic enim implebunt gaudiũ meum in se ipsis, seu habebunt gaudium meum impletum in semetipsis: idem enim est vtriusque locutionis sensus. Et hæc est germana huius sententiæ interpretatio; & tunc argumentum est efficax impetrandi à Patre, quo petuntur ea quibus filius gaudebit.

ANNOTATIO X.

Explicatio in commentario tradita confirmatur.

SVperius cap. 14. diffuse similia verba discussimus, variasque expositorum adduximus interpretationes. id autem in præsentiarũ adnotandum est, etiam verba hæc varie exponi; fere autẽ omnes huic vni innituntur fundamento, scilicet, habere *gaudium* Christi, *in semetipsis impletum*, idem significare, ac ipsos gaudere, cuius oppositum nos in commentario diximus, & ex Paulo probauimus: implere enim gaudium alterius, nõ est gaudere, sed in se habere, quo alter gauder, & esse obiectum illius gaudij. nam idem est implere gaudium alterius, & habere gaudium alterius in se impletum. Non ergo his verbis significat Dominus discipulos gauisuros, nec petit, vt ipsi gaudeant, sed vt tales efficiantur à Patre, quales Christus vt homo desiderat & vult, & qualibus ipse gaudet. Qui autem existimarunt his verbis significari discipulorum gaudium, varie exponunt. Qua ratione à Christo dictum sit, *gaudium meum*, Aug. tract. 107. sic explicat, *Vt habeant gaudium meum impletum in se*; idest, gaudeant de mutua inter se dilectione, sicut ego, & Pater gaudemus in eo, quod vnum sumus. Cyril. lib. 11. cap. 22. aliter interpretatur, nempe, *gaudium impletum*, habere idem esse, ac gaudium perfectum & sincerum esse; id autem est si intelligant Christum Deum esse, nec minus absentem, quam præsentem conseruare posse. Sensus ergo est; hæc locutus sum, vt gaudeant perfecto, & sincero gaudio de meæ virtutis diuinæ protectione, quæ adest in præsentia, & in absentia corporali. Neutra expositio ita nobis visa est accomodata, sicut quæ in commentario habetur, quamuis probabiles esse interpretationes non negauerim.

Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.

COMMENTARIVS.

VNum petijt & rogauit hactenus; nempe vt seruentur à Patre, vnumq; sint in fide, dilectione, & mutua concordia: iam alterum rogat, id autem est, vt contra persecutiones mundi à Patre protegantur, & defendantur. Et primo rationem hoc impetrandi a Patre exponit, quæ talis est, quia persecutiones sunt propter Patrem & Christum ipsum passuri, & quia iniustè mundus eas illis illaturus est: iusta est & digna oratio, & petitio, qua ab eo auxilium petitur, propter quem afflictio & malum sustinetur, & qua innocentiæ protectio contra iniquitatem postulatur. Dicit igitur: ego sermonem, & doctri-

nam

nam tuam eis tradidi, & mihi crediderunt, seruaruntque sermonem à me sibi datũ: propterea que, *Mundus*, id est mali, & increduli, qui sermoni, & doctrinæ meæ contradicũt, odio eos habent, sicut etiam me: non enim similes illis sumus; par ergo est causa odij contra me & illos: ego tanquã magister, ipsi tanquam discipuli, propter eundem sermonem tuum odio habemur à mundo, quia de mundo non sumus, id est, non eadem sentimus, nec volumus cum ipso. Attende quod aliud sit de mundo esse, & in mundo esse. In mundo erant Apostoli, & Christus ipse, vt ex antecedentibus constat; tamen de mundo non erant: in mundo esse, est visibiliter in mundo conuersari, & viuere; at de mundo esse, est malitiam mundi, & incredulitatem amplecti. qui ergo viuit in hoc seculo doctrinã Christi sequens, & mandata eius implens, in mundo quidem est, non tamen de mundo: sicut etiam viuere in carne, & viuere secundum carnem, longe diuersa sunt apud Paulum. Viuunt in carne, qui mortalem hanc vitam degunt, at non secundum carnem, qui Spiritus legem obseruant, & carnem ac eius concupiscentias refrænant, & domant. Aduerte autem ex Aug. tract. 108. discipulos tunc non fuisse de mundo; at prius fuerant: nam dictum est paulo ante, *Quos dedisti mihi de mundo*. erant ergo prius de mundo, sed renati, & facti non de mundo: porro Christus de mundo nunquam fuit: natus quidem, sed nõ renatus, quia semper sanctus. Vtitur autem hac similitudine Christus, tum vt discipulos consoletur, quia ei iam similes erant, tum quia ratio est impetrandi à Patre similitudo discipulorum secum, quamuis æqualitas non fuerit.

De mundo esse, & in mundo esse differunt.

Non rogo, vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo.

LIcet preces fundere, & pro alijs etiam a Deo petere mortẽ temporalem, & à vinculis carnis liberationem, vt morte præuenti à peccandi periculis, quibus tenentur liberi, in iustitia susceptа securi decedant. Has preces potuissent discipuli à Christo pro ipsis esse susas arbitrari, cũ de propria sua morte Christus fecerit sermonem, & parem persecutionis, & odij in eos causam fecerit; propterea hæc Dominus adiunxit verba, dicens; *Non rogo vt eos de mundo tollas*, per mortem temporalem ab hoc odio, & persecutione liberando, *sed*, rogo, *vt*, cum adhuc in mundo sint permansuri, *eos à malo serues*: Non rogo, vt eos tollas de mundo nunc, sicut ego à mundo discedo. Hæc autem verba propter audientes discipulos dicta sunt: Deus enim non indigebat istis declarationibus. Attende discipulos debuisse mitti in mundum, & prædicare, multaque pati, & ad magnã perfectionem Spiritus promoueri, sublimemque coronam prius promereri, ideo non erant tunc tollendi de mundo. Attende etiam non solum odium præsens Iudæorum, quo Christi discipulos prosequebantur à Domino indicari, sed etiam futurum, & persecutiones omnes, quas etiam a Gentibus in hoc mundo passuri erant, petitque ab omnibus eos seruari, protegi & liberari. Seruari autem à malo, non est impedire tentationes, & persecutiones, sed auxilium illis præbere, ne succumbant, néue vincantur, sed omnia superent. Est autem articulus Græcus; *Serues ab ipso malo*, quod peccatum est, seu Dæmon peccati auctor. Dæmon enim erat præcipuus auctor persecutionis in discipulos Domini, cuius scopus est, peccato homines inficere.

Quid sit seruari à malo.

De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo: sanctifica eos in veritate. sermo tuus veritas est.

TErtium petit à Patre pro discipulis suis, repetitq; verbum superius dictum. *De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo*, non tamen eadem de causa; nam prius positũ est tanquam causa odij mundani contra discipulos; at nunc repetitur tanquam ratio nouum quid impetrandi, quod rogat. Est autem hoc, sanctificatio in veritate, vt in veritate sanctificentur; & est sensus. O Pater, cum isti discipuli de mundo non sint, sicut & ego non sum de mundo, sintque mei imitatores, & me vt exemplar sequantur, *Sanctifica eos in veritate*, vt sint etiam sancti, sicut & ego sum sanctus. Sanctificare eos in veritate, est per Spiritum sanctum veritatem Euangelicam perfectam infundere, vt fiant doctores, & magistri doctrinæ Euangelicæ; & hoc per Spiritum sanctum, qui non nuda verba, & con-

Sanctificare in veritate, quid sit.

ceptus

Universidad de Deusto
Biblioteca

ceptus doceat, sed gratiam infundat, vt fiant digni magistri, & doctores tantæ doctrinæ, vt sanctè veritatem accipiant, & doceant: cum enim futuri essent orbis magistri, petit Christus à Spiritu sancto dignos fieri doctores, omni instructos veritate & virtute, vt vita respondeat doctrinæ. Hoc est, quod nunc petit, & rogat Christus: & hic est germanus sensus. In Græco habetur; *In veritate tua*; sensus idem est; Quæ autem hæc sit veritas, exponit, *Sermo tuus veritas hæc est*, in qua sanctificandos, & conseruandos rogo. Sermo hic doctrina Christi est, quæ dicitur Patris, quia diuina erat, & ex diuinitatis beneplacito tradita.

ANNOTATIO XI.

Interpretationes nonnullæ superiorũ verborum propoũntur.

CYril. lib. 11. cap. 24. & Aug. tract. 108. Sanctificationem hanc purgationem perfectam à mundi concupiscentijs, & voluptatibus, cæterisque vitijs exponunt: quamuis enim iam sanctificati essent, vt constat Ioan. 15. tamen confirmatio & perfectio petitur; nam qui sanctus est adhuc sanctificatur, Apoc. 22. Veritatem autem ipsum filium interpretantur, qui veritas est; vt sit sensus. O Pater, *sanctifica eos*, sed, *in veritate* tua, id est, per me. quia communis est omnis operatio Patris & Filij. Chryso. hom. 81. duas adfert expositiones. Prima est eadem cum præcedenti quantum ad sanctificandi verbum, vt sanctificentur Spiritus sancti & doctrinæ infusione; at veritatem doctrinam Euangelicam exponit, quæ veritas dicitur; tum quia mendacio omni caret; tum quia vmbras & figuras non habet, sicut lex vetus habebat. Altera expositio est, vt verbum sanctificandi idem significet, quod separare, sitque sensus; Separa eos verbo, & prædicatione, quia futuri erant prædicatores, sicuti dictum est. Act. 13. Segregate mihi Saulum, & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Non est multum dissimilis hæc expositio à nostra; at nos verbum sanctificandi non in ea significatione exponimus, sed vt idem significet, atque consecra eos veritati tuæ: idest, instrue, & perfice in veritate, vt fiant digni, & perfecti magistri veritatis Euangelicæ mundo tradendæ. quod quantum ad sensum in idem recidit. Huic expositioni consonant, quæ sequuntur: nam si exponamus cum Augustino & Cyrillo non distingueretur, hæc petitio à prima, quæ erat, vt vnum sint fide, & dilectione.

Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur sanctificatio hæc petatur adiungit, & supplenda est particula causalis more Hebræorum; quia, *Sicut tu me misisti in mundum, ita ego misi eos*, id est, deputaui, & constitui mittendos in mundum prædicare, & annuntiare veritatem, quam ego annuntiaturus veni à te missus. Sanctificatione igitur hac maxime indigent, vt per Spiritum sanctum instructi & perfecti, munus hoc iniunctum exequi dignè, & fructuosè valeant. Attende efficaciã argumenti; *Ego misi eos*, ipsi non se ingesserunt, nec propria auctoritate hoc munus vsurparunt, *Ego misi eos*, diuina auctoritate ea, qua in mundum à te sum missus: sanctifica ergo eos, ò Pater, tanquam à me, & à te missos. Aug. tract. 108. & Euthymius præteritum loco futuri positum asserunt, *Misi*, id est mittam, quod sæpe in scriptura fit; vel vti diximus *Misi*, quia deputati erant, & nomen Apostolorum habebant, vt per orbem prædicaturi salutis veritatem proficiscerentur.

Et pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.

AVget argumentum, & rationem impetrandæ sanctificationis huius. Non, inquit, solum misi eos, sed *Pro eis ego me sanctifico*, id est, me in hostiã, & sacrificiũ offero per mortem; vt virtute, & efficacia sacrificij huius, & oblationis meæ, efficiantur sancti in veritate, id est, obtineant, & consequantur hanc sanctificationem, quæ per Spiritum sanctum facta est in die pentecostes: *Ego*, igitur, *me sanctifico*, vt etiam ipsi sint sanctificati; ego quidem per mortem, ipsi per Spiritus sancti gratiam, per quam consecrabuntur, & præsicientur veritati prædicandæ. Verbum, *Sanctifico meipsum*, mortis Christi sacrificium significare, á qua omnis sanctificatio hominum virtutem habet, communiter Doctores interpretantur: in scriptura enim verbum in ea significatione aliquando accipitur, vt constat Exo. 13. Sanctifica mihi omne primogenitum, & in multis locis habet eandem significationem. Cyril. lib. 11. cap. 25. Veritatem pro Spiritu sancto exponit; nam Spiritus veritas dicitur; at magis videtur in eadem significatione sumendam esse, in qua prius dicitur; *Sanctifica eos in veritate*; ibi autem Cyril. pro Christo exposuit; at nos cum Chrysostomo pro doctrina Euangelica, vt in superiori sententia dictum est. Iustin. in lib. quæstion. gent. resp. 23. annotat hanc orationem Christi, quæ pro discipulis facta est, non comprehendisse Iudam, nec pro eo fusas hasce preces, & id satis est apertum: nam Iudas iam recesserat, nec præsens erat, immo Christus eum à discipulorum numero excluserat, dicens perijsse tanquam filium perditionis, vt impleretur scriptura. Dicitur autem sanctificare Christus seipsum in ea natura, in qua passus est, & mortuus.

Verbum, sanctifico, quid significet in scriptura.

Iudas non fuit in hac oratione comprehensus.

Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis, qui crediturí sunt per verbum eorum in me.

ORationem, & preces generaliter extendit ad omnes futuros fideles, qui per verbum Apostolorum, & eorum prædicationẽ crediturí erant, nec de ijs solis hoc intelligitur, qui ipsos viderunt, & audierunt Apostolos, sed de omnibus fidelibus, vsque ad mundi consummationem futuris. Nam doctrina ab Apostolis prædicata, eadem perseuerat, & perseuerabit, vt quotquot crediderunt, & credent, per verbum & prædicationem eorum credidisse, & crediturí dicantur. Rogat igitur generaliter Christus pro omnibus suis fidelibus, quos distinctè, & perfectè ac si præsentes essent, videbat in essentia diuina, non solum vt Deus, sed vt homo, sicuti vt homo rogat, & orat. Interrogat Aug. tract. 108. quid dicendum de ijs, qui per eos non crediderant: nam multi erant credentes tunc, qui non ab Apostolis, sed à Christo verbum audierant, vt Nathanael, Centurio, & alij, quos ab hac oratione certum est non esse excluſos. Respondet hos imperfecte credidisse tunc; at postea per verbum Apostolorum crediderunt, aut etiam dicuntur credidisse per verbũ Apostolorum, quia receperunt idem verbum, quod Apostoli prædicarunt. Responsio facilior est, si dicamus omnes credentes in Christum his verbis significari, à maiori autem parte sumptam esse denominationem: omnes enim fere per ipsos crediderunt; nam credentium numerus ante eorum prædicationem paruus fuit, maxime quia & illi etiam multa ab Apostolis didicerunt sibi prius ignota.

Qua ratione comprehendat eos qui crediderunt, sed nõ per Apostolos.

Vt omnes vnum sint.

QVæ petat, & roget pro omnibus credentibus suis exponit. primum est, quod etiam pro discipulis rogauerat, nempe, *Vt vnum sint*, idem sentientes, idem sapientes, inuicem diligentes, vnanimes, & concordes: hoc iam superius explicuimus, & vti diximus Act. 4. impletum legimus. Credentium erat cor vnum, & anima vna, non tantum discipulorum seu Apostolorum, sed omnium etiam tunc credentium, quorum magna erat multitudo. Aduerte, quod supra dicebamus, hanc vnionem charitatis pro credentibus à Patre peti, non autem pro incredulis; his enim fides potius est petenda, vt credant; ideo hæc oratio pro mundo non est.

Sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint.

HOc est alterum, quod petit à superiori distinctum, nempe, *Vt vnum sint in nobis sicut tu in me & ego in te*; intellige vnum sumus. Attende pro vera, & legitima huius sententię intelligentia, dupliçem esse fideliũ vnitatẽ, Prior est inter ipsos. vniti enim sunt, & vnũ corpus faciunt vnitate fidei vnius, eiusdem religionis, & mutuæ inter se charitatis; Altera est cũ Deo, & Christo: per gratiam enim, fidem, & charitatem Deo vnimur, & coniungimur, & in ipso manemus, & ipse in nobis; de qua vnione dicitur 1. Ioan. 4. Quisquis confessus fuerit, quoniã Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in eo. & iterũ; Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Fide igitur, & charitate non solũ inter se vniuntur fideles, sed etiã cũ Deo, & Christo domino. De hac duplici vnione sententia præsens est intelligenda. Illud quidẽ, *Vt omnes vnũ sint*, de priori vnitate, qua inter se vnum sunt fideles concordia & pace, quæ ex fidei vnitate, & charitate nasci-

Fidelium vnitas duplex.

tur. Verba autē ista, *Vt sint vnū in nobis, sicut ego in te, & tu in me*, de posteriori vnitate, qua vnū efficimur cum Deo, & in ipso manemus, & ipse in nobis. Non est aurem æqualis similitudo accipienda, vt Ariani falso intelligebant, sed similitudo sola: nam filius in Patre, & Pater in Filio est per naturæ identitatem, quia vna est natura vtriusque, at nostra est per gratiam: nec enim inter nos, nec cum Deo vnam habemus & eandem naturam, tamen dicimur esse in ipso, & ipse in nobis, & vnum esse inter nos, & cum ipso, & in hoc similitudo est, quia vnitas est, tamen vnitatis ipsius diuersa est ratio: Filius enim & Pater per naturam, nos vero illis vnimur per gratiam. In annotatione cætera inuenies.

ANNOTATIO XII.

Arianorum argumenta refelluntur.

SIcut ex verbis illis superioribus *Vnum sint sicut, & nos vnum sumus*, Ariani argumentum suæ hæreticæ doctrinæ acceperunt, ita ex his proximis etiam fecerunt; vt enim Athana. serm. 4. contra Arianos refert, dicebant sic. Si nos vnum sumus, sicut Pater & Filius, vnum sunt; igitur non erunt Pater & Filius consubstantiales; aut certè nos erimus consubstantiales inter nos. Rursus, si nos sumus in Deo & Deus in nobis; sicut Pater est in Filio, & Filius in Patre, igitur non est dicendus Filius in Patre, & Pater in Filio esse propter identitatem naturæ, sicut nec nos dicimur esse in eo, & ipse in nobis propter naturam eandem. Ad hanc blasphemiam Athanasius loco citato diffusè, & doctè respondet; similiter & Cyril. lib. 11. cap. 26. diximus etiam nos supra his verbis similitudinē quandam significari, & imitationem, non identitatem, sicut quando dictum est Matth. 5. Estote perfecti, sicut Pater vester perfectus est, nō enim creatura Creatori æquari potest, sed per gratiā ad quandam similitudinem extollitur: illa est summa vnio per naturam, nostra est participata per gratiam. Doctè autem annotat Athanas. hanc differentiam in his verbis eisdem significari: non enim dictum est, sint in te vnum, sicut ego in te vnum sum, sed *Sint vnum in nobis, sicut ego in te, & tu in me*, vt diuersa vnitas Patris; & Filij ab vnitate fidelium significaretur. hæc dicta sint contra Arianos.

Sensus verbo rum Saluatoris.

At grauior est difficultas circa huius sententiæ intelligentiam, Athana. enim & Cyril. non aliam vnitatem intelligere videtur in his verbis. *Vt vnum sint in nobis, sicut tu in me, & ego in te*, præter illam, quæ dicta est illis superioribus verbis, *Vt vnum sint*. Verba enim hæc eandem quidem continent vnitatem, sed explicite, & expresse significant, qualis sit vnitas illa, de qua dictum est, *Vt vnum sint*, quam exponens adiungit; *Vt sint vnum, sicut ego in te, & tu in me*; at quia illa particula, *Sint in nobis*, videbatur huic expositioni adferre aliquod obstaculum, ideo Athanas. dupliciter exponit. Vno modo vt sit sensus, *Vt sint vnum in nobis*, id est, exemplo nostro vnum sint, sicut nos vnum sumus: nam ali quando id solet significare; dicitur enim 1. Cor. 4. Hæc tranfiguraui in me, & Apollo propter vos, vt in nobis discatis non inflari; *in nobis*, id est, exemplo nostro. Altero modo, vt sit sensus; *In nobis*, id est virtute nostra: vnum enim esse

1. Cor. 4.

non poterāt, nisi virtute & opera Patris, & Filij, quam etiā significationē in scriptura habet. Psal. 59. In Deo faciemus virtutem, & Psal. 43. In te inimicos ventilabimus cornu, id est, virtute Dei.

At profecto accommodatior videtur expositio, si distinguamus vnitatem hanc, cum & fideles vnum sint inter se, & vnum sint in Deo; & de priori dictum est, *Vt vnum sint*, de posteriori, *Vt sint vnum in nobis, sicut tu in me, & ego in te vnum sumus*: cum enim sint hæ duæ vniones, & verba expressa sint distincta, aptius interpretamur ea, si ad vtranque referamus. Nec est necesse particulam illam, *in nobis*, illis modis interpretari; sed retinenda est similis significatio ei, in qua dicitur, Pater in Filio, & Filius in Patre manere; ita etiam nos dicimur manere in Deo, non secundum naturam, sed secundum gratiam. Vnum igitur sumus in Deo, quia manemus in eo, & ipse in nobis. Illud etiam considerandum est, non dictum esse; vnum sint cum Deo, seu nobiscum, sed, *vnum in nobis*; non enim Deus, & homo in aliquo vno conueniunt, quod vtrique sit commune, sed ipse est vnitas, qua vnum efficiantur in ipso, sicut vnitates vnum sunt in numero, quia in ipso copulantur, non tamen vnū sunt cum ipso, quia non est alia vnitas, qua vnitates, & numerus vniantur. Hæc autem sententia, qua affirmamus maiorem vnitatem in his exprimi verbis, *Vt vnum sint in nobis, sicut ego in te, & tu in me*, quam fuerit expressa in illis, *vt vnum sint*, est Hilarij lib. 8. de Trini. vbi exponens hanc totam sententiam, *Vt sint vnum sicut ego in te, & tu in me, vt & ipsi vnum sint*, dicit profectum fieri vnitatis per hæc verba posteriora: quasi diceret aliam adiungi vnitatem verbis præcedentibus, vt magis vnum fiant, nempe & inter se, & in Deo ipso. necdum tamen sententia hæc satis est exposita: nam superest explicare, quæ sit vnitas hæc, quam explicationem, vt distinctio claritatē adferat, in sequentem remittimus annotationem.

Vnum in nobis, cur dictū sit.

ANNOTATIO XIII.

Vnitatem duplicem Cyrillus distinguit. Animorū & corporum.

VNitatem hanc exponit Cyril. lib. 11. cap. 26. doctè, & subtiliter: distinguit autem vnitatem alteram quantum ad animas, alteram quantum ad corpora: animas quidem vniri asserit vnitate Spiritus sancti: nam omnes credentes in Christum, Spiritum sanctum vnum, & eundem participant, & in ipso vniuntur, & per ipsum in Deo dicuntur esse: non quidem diuinitatem ipsam per se recipientes, sed per gratiam,

tiam, fidem, & charitatem participantes; tamen qui participatur, & qui in eis est vnus, & idem est: vnde quodammodo quantum ad animas, in vnica re indiuidua vnum sunt, nempe Spiritu sancto, & multum similes sunt in vnitate Patri & Filio, qui in vna substantia sunt vnum: quamuis non sit paritas, quia illa natura eadem est in Patre, & Filio naturaliter, at Spiritus est idem in fidelibus per participationem gratiæ. Hanc eandem vnionem docuit Athanasius hunc explicans locum in sermone 4. contra Arianos in superiori annotatione allegato, & de hac vnione habemus scripturæ testimonia 1. Ioan. 4. In hoc scimus, quia Deus manet in nobis ex spiritu quem dedit nobis. Ratione igitur spiritus, Deus in nobis manet, & nos in Deo. 1. Corin. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus efficitur cum eo; id est habet eundē Spiritū, qui est ipse Deus, & quem Pater, & Filius habent, quāuis non ad æqualitatem. Idem Paulus. 1. Corin. 12 Hanc vnitatem Spiritus in singulis distincta operantis, & in singulis prout vult, diuersa dona distribuentis, & vnum corpus ex multis colligētis describit. hæc est vnitas quantum ad animas secundum quam omnes credentes vnum sunt, & inter se, & cum Deo ipso: quamuis enim distinctum sit esse vnum inter se, & esse vnum cū Deo, tamen vnum, & idem est, quod facit omnes credentes vnum inter se & vnum in Deo; nempe Spiritus sanctus à nobis participatus, & in nobis existens per gratiam, fidem, & charitatem, per hunc omnes sunt inter se, & vnum in Deo ipso.

Vnitas corporum, qua, & unde orta sit.

Altera est vnitas corporum quandoquidem etiam credentium corpora vnum effecta sunt in Deo; & hæc vnitas, in qua vniuntur, & efficiuntur vnum, est caro ipsa Christi realiter in sacramento ipsis credentibus data, vt non participatione vnum sint, vt factum est in priori vnitate, in qua dabatur Spiritus sanctus ratione donorum; sed realiter, & substantialiter Christus ipse in cibum detur. Ratione autem huius vnitatis maior est similitudo cum vnitate Patris, & Filij, per hanc enim carnem, & sanguinem Christus realiter in nobis, & nos in ipso, vt dictū est in capite sexto manemus, & vnum quodāmodo corporaliter efficimur, de qua vnitate dictum est 1. Cor. 10. Quoniā vnus panis, & vnū corpus multi sumus omnes, qui de vno pane, & vno calice participamus. Hanc eandem vnitatem non solum Cyril. sed & Hilarius lib 8. Trini. his verbis significari affirmat, & sane vera doctrina est, & expositio legitima. In hoc tamen vno dissentio ab his duobus Doctoribus, præsertim à Cyrillo qui vnitatem talem animarum & corporum significari asserit, verbis hisce, *Vt omnes vnū sint sicut & nos*, quæ repetuntur in sequenti sententia; nec distinguit has vnitates iuxta verba distincta; at mihi videtur sic distinguendū esse, vt verba illa, *Vt omnes vnū sint sicut et nos*, sint interpretāda de vnione animarū, quæ fit ratione Spiritus, participati à credentibus fide, dilectione, & gratia, ac donis, ratione cuius vnum sunt inter ipsos. Verba autem quæ sequuntur, *Vt sint vnū in nobis, sicut tu in me, & ego in te*, exponenda de vnitate, quæ fit ratione eiusdem Spiritus, sed cū Deo, vt vnum sint in Deo, & Deus in eis, & ipsi in Deo sint, hactenusque nihil dictum sit de vnitate corporum, vsque ad verba sequentia, *Claritatem quam dedisti mihi dedi eis*, ibi enim hanc vnionem realem ratione carnis suæ docet. In præcedenti ergo sententia sola vnitas petitur quæ fit ratione vnius Spiritus sancti, qui vnit credentes inter se, & hoc ideo, vt vnū sint inter se, & in Deo ipso: quod magis ad mentem Hilarij accedit, & sequentium expositione confirmatur.

Vt credat mundus, quia tu me misisti.

COMMENTARIVS.

FRuctum ex hac vnione in vnitate Spiritus exponit. Mundus, inquit ex hoc agnoscet, me esse à te missum. Attende mundum hoc in loco, non malos, & incredulos, sed credentes de mundo vocatos significāri: sicut dicitur: Non veni, vt iudicem, sed vt saluem mundum; & erat mundum reconcilians sibi. mundus ergo audiens tam miram, & inauditam vnitatem, vt inter se, & in ipso Deo credentes vnū efficiantur, inducetur facilius, & efficacius ad credendum me esse filium tuum, per quem talis vnio facta est. nemo enim tali vnitate fideles vnire posset, nisi filius Dei, & Deus esset, vti re ipsa factum est, ni si enim filius Dei corpus induisset nunquam homines ad hoc peruenissent, vt vnum essent in Deo, & Deus in eis, & ipsi in Deo manerent. Ita Athana. serm. 4 allegato exponit. particula *Vt*, loco *Ita vt*, posita est, aut certe consecutionem indicat.

Vt credat tu me misisti, expositio expendenda.

ANNOTATIO XIV.

AVgustinus tractatu centesimo decimo, hanc sententiam sic exponit, vt repetendum sit verbum, *rogo*. *Rogo*, inquit, *vt vnum sint*, & rogo, *vt sicut tu in me, & ego in te, vt etiam ipsi vnum sint in nobis*, & rogo etiam, *vt credant, quia tu me misisti*: mundum autem de credentibus exponit, sed dura videtur expositio & nō accommodata; quia hæc sententia

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad id referri videtur, quod dictum est, *Vt sint vnum in nobis*, vt ex hoc nempe mundus credat, quia tu me misisti. Chrysost. hom. 81. & Euthy. interpretantur sic hoc esse dictum, sicut illud (in hoc cognoscent omnes, quod mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem.) ita etiã nunc dicitur: ex concordia doctrinæ mundus cognoscet, id est auditores intelligent Dei esse doctrinam. At non videtur hoc accommodari posse; quandoquidem hæc sententia non ex sola vnitate inter se, sed ex vnitate cum Deo, secundum quam Deus in eis, & ipsi in Deo manent, mundus dicitur creditурus, Christumque esse à Deo missum tanquam filium eius. idcirco verior est expositio Athanasij; mundus enim cui prædicabitur veritas hęc, vel ex hac confitebitur Christum esse Dei filium, cognoscens non posse talem vnitatem fieri, nisi à Deo, vnde in eo qui credit confirmabitur Christum esse Dei filium, & qui non credit, allicietur ad fidem, & non tantum ex dogmatum conformitate: hæc enim duo simul esse necesse est.

Et ego claritatem quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.

COMMENTARIVS.

COnnexio, & sensus huius sententiæ talis est. Postquam rogauit Patrem, vt credentes vnũ faceret, & inter se, & in Patre, & Filio, quæ vnio per Spiritum sanctum efficienda erat, addit se dedisse eis iã claritatem, quam a Patre accepit, qua vnum etiam sint, sicut & Pater & Filius vnum sunt; ac si diceret, Ego iam eos effeci vnum per meam claritatem, quam à te accepi, da tu ò Pater Spiritũ sanctum vt vnum etiã fiant. Claritas hęc est diuinitas ipsius filij, quam vt homo dicit se accepisse à Patre per vnionem hypostaticam hanc diuinitatem vnitam carni suæ dedit nobis Christus in sacramento, quod tunc quando hæc loquebatur iam instituerat, discipulisque communicauerat, pro suisque fidelibus reliquerat; quo maxime vniuntur inter se & in Deo, quantum ad realem quandam, & corporalem vnionem. Animarum autem vnitas, quæ Spiritus sancti vniuntur gratia, maxime in Spiritus sancti aduentu effecta est, & hãc nunc rogat & petit: illam enim, quæ sacramento sui corporis fit, iam dederat, & hoc est, quod hisce verbis dicit, quod etiam verbis sequentibus explicat ipsemet Dominus.

Eucharistia maxime vnit cum Deo fideles.

Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum.

Per Eucharistiam diuinitatem cũ Christi corpore sumimus.

MOdum, quo vnio hæc claritatis, & diuinitatis fiat exponit. *Ego*, inquit, *in eis*, sum per carnem meam in cibum verum, & realem eis datam, *Tu* autem *in me*, es, quia diuinitas tua est carni meę vnita: si igitur diuinitas est in carne, & caro est in credentibus, fit vt in credentibus etiam diuinitas sit per mediam carnem Christi. habent ergo credentes in se, & carnem Christi, & per eam diuinitatem in se; fiuntque vnum, & quandam habent vnitatem per Christum ratione carnis suæ, & sic consummantur in vnum; id est, fiunt vnum perfecte, dum non solum vniuntur inter se & cum Deo quantum ad animas, quod fit per Spiritum sanctum, sed etiam quantum ad corpora ipsa.

ANNOTATIO XV.

Claritatis nomine quid intelligatur.

DIfficilis est hæc sententia intellectu, & laborant Patres in eius sensu inquirendo. Cyrillus lib. 11. cap. 26. & Hilar. lib. 8. de Trinitate exponunt hanc claritatem ipsam diuinitatem Verbi carni vnitam, quam vt homo accepit Christus à Patre, quando Verbum caro factũ est, hãc dedit nobis Deus & Christus, quando suã carnẽ cibum nostrum effecit, & nobiscum per sacramẽtum mirabile realiter vnitus est: & hanc sententiam de hac vnitate interpretantur hi Doctores, quibus nos consentimus. ea enim expositio omnium est maxime accommodata, quamuis, vt superius diximus, hanc eandem vnitatem, isti Doctores verbis superioribus accommodẽt. At in hac parte nobis ea visa est expositio facilior, & aptior, si priores sententias interpretemur de vnitate animarũ, quæ fit per Spiritus sancti gratiam, dilectionẽ & dona cætera. Aug. autẽ tract. 110. aliter hanc claritatem interpretatur, nempe gloriam corporis, & verba præteriti significatiõ habent de futuro, vt sit sensus; immortalitatẽ & gloriam quam dabis carni & humanitati meę, ego dabo eis. Huic expositioni id videtur obstare, quod sequitur; *Vt sint vnũ sicut & nos vnum sumus*, nõ enim hæc gloria ad vnitatẽ seu vnionẽ refertur. Deinde quia hæc potiꝰ petẽda erat à Patre, sicut etiã Christus suammet petijt superius: dicendũ enim erat; rogo vt claritatẽ quã dedisti mihi

mihi, des eis, sicut dictum est; Clarifica me Pater claritate quam habui. Præterea, quia Christus in his verbis & sententijs, rogat pro suis ea, quæ in hoc sæculo futura sunt, & quibus maxime indigent, vt perficiantur. Adde etiam verbũ sequens non accommodari huic expositioni, vt paulo inferius dicemus. Chrysostomus ho. 81. & Euthymius aliter exponunt, nempe claritatem hanc esse; tum potestatem miraculorum, quàm Christus discipulis dedit; tum vnitatem concordiæ, de qua dictum est, *Vt sint vnum*: hæc enim duo, erant efficax cõfirmandæ fidei veritatis argumentum, nempe miracula, & tam mira in eis concordia. Ista expositio quantum ad illud de concordia non videtur accommodata: nam cum roget Patrem, vt eos vnum faciat, non videbatur consonum dicere, Ego dedi eis vnitatem concordiæ: quantum autem ad potestatem miraculorum probabilior est: tamen verba sequentia, *Vt sint vnum, & Ego in eis, & tu in me*, nõ accommodantur. præterea etiam quia hæc verba generalia, & communia sunt credentibus; at miracula non omnibus dantur. Ambrosius lib. 5. de fide cap. 4. quandam aliam visus est indicare expositionem, nempe claritatem hanc esse filiationẽ, quam accepit Christus homo à Patre, postea dedit suis, quando credentes filios Dei effecit, quã uis non sit paritas. Christus enim naturalis, nos adoptionis filij sumus: & est probabilis expositio, tamen omnium accommodatissima est, quã Cyrillus, & Hilarius sequuntur: ideo in commentario ipsis subscripsimus.

Et cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti.

COMMENTARIVS.

EX hac claritate quam dedi eis, duo cognoscent fideles; alterum est, me esse filium tuum à te missum: non enim aliter viri poterant nobiscum, nisi diuinitatem haberem in ea carne, quam dedi eis; alterum est, te dilexisse eos, sicut & me dilexisti, id est, quod beneficium contulisti mihi homini, nempe diuinitatem tuam, dedisti etiam eis, & eos tibi, sicut & me vnire voluisti; quod argumentum est dilexisse te eos simili dilectione qua me, quamuis non pari. Nam diuinitas meæ est humanitati vnita immediate; at cæteris per mediam meam carnem communicatur. Mundum appellat credentes ipsos, qui in hoc quod dictum est, maxime dilectionem Patris agnoscunt, & filij diuinitatem confitentur. Attende agnoscere, seu cognoscere, non apertam cognitionem significat, sed fidem, ipso tamen effectu roboratam; & loquitur Christus de dilectione, qua eius humanitas ita est à Patre dilecta, vt Verbum & diuinitatem ei vnierit, & copulauerit.

ANNOTATIO XVI.

Ea qua cognitione Christus laudetur.

AVg. tract. 110. suam superioris sententiæ expositionem persequens, hæc verba adstatum gloriæ refert. quando nimirum cognoscentur hæc, quæ dicta sunt, quia modo creduntur; at argumentum hoc parum habet efficaciæ. Verbum enim hoc cognoscendi etiam fidei notiam significat, maxime quando ex aliquo signo, & effectu exteriori procedit. Ioannis 6. Nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei. Ioan. 7. Cognoscet de doctrina mea, an ex Deo sit. Qui alias sequuntur expositiones verba hæc etiam accommodant aliter. Ambrosij autem expositioni, multum hæc verba consonãt: ex filiorum enim adoptione data fidelibus, multum Christus filius Dei esse confirmatur, per quem in filiorum adoptionis dignitatem vocati sumus, & Patris erga nos dilectio ostenditur, qui nos filios effecit; quamuis nostra longe sit diuersa à Christi filiatione. At nos sequentes expositionem Hilarij, & Cyrilli verba hæc interpretati sumus, & est accommodata interpretatio cum Cyrillo libro 11. capite. 27.

Pater quos dedisti mihi, volo, vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi.

COMMENTARIVS.

PRecatur Patrem postremo præmium, & beatitudinem, ijs omnibus, qui à Patre dati sunt, de quibus prius dixerat, vt vnum sint, quemadmodum nos vnum sumus: vt hac spe discipuli confortentur in afflictionibus, & laboribus sæculi, & omnes etiam, qui credituri sunt in eum. *Pater*, inquit, *Volo*, id est, maxime desidero, & cupio, vt omnes ij, *quos mihi dedisti sint, vbi ego sum*, nempe in cœlesti regno, vt etiam videant diuinitatem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Volo non imperiū sed precationem denotat.

& gloriam meam, quam mihi dedisti, & huic carni vniuisti. Attende verbum, *Volo*, est non imperantis, sed precantis, & desiderium proponentis: ita exponit Cyprianus lib. de mortalitate dicens, Christum deprecatum esse Patrem hisce verbis. & similiter Chrysost. hom. 81. id indicat, & in scriptura eam habet significationem, vt sit petentis non imperantis: Matth. 12. Volumus à te signum videre. & Mar. 6. Volo vt protinus des mihi caput Ioannis. & cap. 10. Volumus vt quodcumque petierimus, facias. quamuis aliquando sit absolutam voluntatem explicantis. Matth. 8. Volo, mundare. Matth. 20. Volo huic nouissimo dare sicut & tibi. est autem voluntas hæc oratio quædam, & vehemens deprecatio. Rursus dicit. *Vbi sum ego*: nam ratione diuinitatis regnabat in cælis, eratque ibi iuxta illud Ioan. 3. Qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cælo. hoc annotat Augustinus tract. 111. Item, *Vt videant claritatem*, non dicitur, vt habeant, quia nostra beatitudo visio est diuinitatis; Christus quidē diuinitatem habet; beati autem vident; quod Ambrosius lib. 5. de fide cap. 3. simul cum alijs verbis, docte interpretatus est dicens. Si iudicasset quod diuinam sedem Pater omnibus daret, dixisset; Volo vt vbi ego sedeo, illic sedeant mecum; at inquit, *Volo vt sint mecum*, non sedeant mecum. Et, *Vbi ego*, non quomodo ego. Deinde sequitur, *Vt videant claritatem meam*, nec dixit vt habeant, sed vt videant: seruus enim videt. Dominus possidet: sicut & Dauid Psal. 26. dicit, Vt videant voluntatem domini. hæc Ambro. quibus verbis significat hanc sententiam non pro solis Apostolis, vt existimat Chryso. hom. 81. sed etiam pro omnibus saluandis dictam esse. idcirco non dicitur, vt sedeant, ne omnes iudicaturos existimaremus. Verbum etiam, *Volo*, exponit tanquam iudicantis, & absolute decernentis esse, vt loquatur tanquā Deus; quod probabiliter dicitur. Tandem dicit, *Quos dedisti mihi*, iuxta illud à principio dictum; Vt omne, quod dedisti ei, det vitam æternam, vbi notat Cyril. lib. 11. cap. 28. nullos alios saluari, nec beatificari præter datos à Patre, qui prædestinati dicuntur: hi videbunt claritatem, & diuinitatem Christi.

Beatitudo nostra in visione consistit.

Quia dilexisti me, ante mundi constitutionem.

VT homo loquitur, cuius humanitas sic est à Deo dilecta supra omnem creaturam, vt ei sit diuinitas vnita, & ad hanc excellentiam, & dignitatem erecta, vt homo ille Deus esset. Hæc autem dilectio non noua fuit, sed ante mundi constitutionem: fuit enim ab æterno electa, & dilecta illa humanitas, vt Verbo vniretur, quamuis in tempore vnita sit; idcirco ante mundi constitutionem dilectus dicitur, vt homo. Sententia hęc non habet locum ratione diuinitatis. quamuis enim Christus ab æterno à Patre diuinitatem habeat, verumque sit, Patrem dedisse diuinitatem ei, tamen non quia dilexit eum: naturalis enim illa natiuitas est, non ex voluntate procedens; intelligenda igitur est, vt loquatur tanquam homo.

ANNOTATIO XVII.

Vox, constitutio quid significet.

HIeronymus ad Ephes. 1. Vbi simile verbū habetur, (Elegit nos in ipso ante mundi constitutionemm) vim nominis huius explicat (constitutio) est enim Græcè, καταβολή, quam non idem sonare Græcis, quod Latinis constitutionem dicit, sed id inquit dicitur καταβολή, cum quid deorsum iacitur, & in inferiorem locum mittitur de sublimi, vel cum aliqua res sumit exordium; vnde & hi, qui ædium futurarum prima iaciunt fundamēta, καταβάλλειν, id est deorsum initia fundamentorum iecisse dicuntur. Volens itaque Paulus ostendere, Deum vniuersa machinatum ex nihilo, non conditionem, non creaturam, atque facturam, sed, καταβολήν, id est, initium fundamenti ad eum retulit, vt non iuxta Manichæum, & cæteras hæreses, quæ factore, & materiam ponunt, aliquid vnde creaturæ factæ sunt antecesserit creatutas, sed omnia ex nihilo substiterint. hæc Hieronymus.

Pater iuste.

COMMENTARIVS.

POstquam orauit petens præmium, & beatitudinem suis à Patre, iustitiam petitionis exponit: æquum enim erat vt ij essent vbi Christus erat, & viderent claritatem eius, qui

qui non credente mundo crediderunt, & Christo adhæserunt. hac de causa Patrem appellat iustum, quia retributio iustitiæ est. 2. Timo. 4. Quam reddet mihi iustus iudex, non solum autem mihi, sed & his, qui diligunt aduentum eius.

ANNOTATIO XIIX.

Cur Iustum appellat Patrem.

CYril. lib. 11. cap. 29. recte annotat, iustum appellatum Patrem, quia iustitiæ effectus in his verbis significatur: sicut quādo sanctificatio rogabatur, Pater sanctus vocatus est: quæ autem sit hæc iustitia, sic exponit; nempe dictum esse iustum, quia iuste dæmonem, qui mundum captiuum detinebat, nead immortalitatem, ad quam creatus erat peruenire posset, damnauit, & dominio priuauit, vt supra dictum est. sensus igitur est. *O Pater iuste mundus non cognouit*, hāc tuam iustitiam, quam pro mundo erga Diabolum exercuisti, quam si nouisset, omnes ad te accurrissent. Chrysost. hom. 81. aliter explicat hanc iustitiam, nempe iustum dici, quia mundus non A habet, vnde arguat Deum, quod ipsum non nouerit: sua enim culpa noluit credere, & cognoscere. Aliter Aug. tract. 111. sentit. iustum dici, quia iustè mundum, & infideles cognitione sui priuauit: nam quod aliquibus non reueletur Dei veritas, iustitia ipsius est propter eorum peccata; quod verò alijs manifestetur, misericordia est. Nos aliter exposuimus, nempe vt iustitia hæc sit in præmij retributione, quæ credentibus in eum, superiori sententia petebatur: hanc enim reddere iustitiæ est, iuxta illud. 2. Tim. 4. Reddet mihi iustus iudex, non solum autem mihi, sed & his, qui diligunt aduentum eius.

Mundus te non cognouit, ego autem te cognoui, & hi cognouerunt, quia tu me misisti, & notum feci eis nomen tuum.

COMMENTARIVS.

MVltum notanda est particula, *Et*, quæ in Græco textu est, *Et mundus te non cognouit*, id est mundo te non cognoscente, hi nouerunt; seu, cum mundus te non nouerit, ego te noui, & hi nouerunt. suos enim discipulos à mundo distinguit, vt sit sensus; Cum mundus non cognouit, hi nouerunt: inter tot incredulos credere, laude dignum est, & præmio. vt autem hanc cognitionem non eos à seipsis habuisse significaret, sed quia edocti ab eo sunt: propterea dicit, *Ego autem noui te, & hi cognouerunt, quia tu me misisti, & notum feci*, id est, quia ego notum feci eis *Nomen tuum*, nempe te esse Patrem meum, propterea te nouerunt: ex mea enim reuelatione habent, vt te, & me cognoscant: nemo enim nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Filius per se nouit, cæteri ex reuelatione hanc cognitionem sunt consequuti.

Et notum faciam.

ADhuc maiorem diuinitatis, & nominis tui cognitionem, & ampliorem fidem præstabo; quod factum est post resurrectionem, quando eis scripturas diuinas aperuit, & perfectius effectum est, quando misit eis Spiritum sanctum. De hac notitia, quæ facta est per Spiritus sancti aduentum, exponunt hæc verba Chryso. hom. 81. & Euthymi. & est accommodata expositio, adiuncta etiam notitia, quæ facta est post resurrectionem ab ipsomet Christo, de qua præcipue hic loquitur. Aug. vero tract. 111. ad manifestationem gloriæ hæc verba refert, & probabilis est expositio, sed accommodatior est prior.

Vt dilectio, qua dilexisti me, in eis sit, & ego in ipsis.

CAusam huius manifestationis factæ, & faciendæ exponit; vt simili dilectione, qua me dilexisti, eos diligas, vt sicut similes sumus ego & ipsi in tui cognitione, simus etiam in dilectione: vt sicut me tanquam Filium diligis, etiam filiali dilectione eos tanquam filios diligas. Subiungit autem Dominus causam dilectionis huius dicens, *Et ego in eis*, id est, quia ego in eis sum, & inhabito per fidem, viuam: sæpe enim hæ particulæ copulatiuæ apud Ioannem vim habent causæ; quæ est Hebræa phrasis. Sensus ergo est: notum feci, & faciam adhuc nomen tuum in eis, quia sic ero in ipsis: hoc autem facio, vt diligantur à te tanquam filij, quia ego, qui Filius tuus sum, in ipsis sum & habito. Non autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem absque mysterio dicitur; *Dilectio sit in ipsis*, cum potuisset dicere, diligas eos; at vt significet quando Deus diligit ipsam dilectionem, quæ Spiritus sanctus est, esse in dilectis per gratiam, ideo dicit, *Dilectio sit in ipsis*, de hoc latius in annotatione. Sunt autem verba similitudinis non paritatis, aut æqualitatis: vt enim non sumus pares in cognitione Patris cum Christo; sic nec in dilectione Patris, nec in filiatione, de qua similitudine siue æqualitate dictum est. 1. Ioan. 3. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus. Porrò fine optimo concluditur oratio, vt nimirum dilectio Patris, & Christus sit in suis.

ANNOTATIO XIX.

Quid sit Dei dilectionem in nobis esse.

CHrysost. hom. 81. verbum illud, *Dilectio sit in eis, qua dilexisti me*, sic exponit, vt cognoscant dilectionem, qua me dilexisti, & dum id cognoscunt, ego sim in eis: quam expositionem sequitur Euthy. tamen Cyril. lib. 11. cap. 30. aliter exponit, *Nempe dilectio sit in eis, qua dilexisti me*, id est diligantur à te perfectè, sicut ego dilectus sum: quod nos secuti sumus in commentario. Illud autem vltimum verbum, *Et ego in ipsis*, Aug. tract. 111. in sensu causali exponit, vt nos exposuimus. Cyril. & Chrysost. in sensu copulandi; & accommodata est vtraque expositio: probabilior tamen visa est Augustini, quàuis ipse sensum alium sequatur, nempe de beatitudine & gloria sempiterna.

Sed merito interrogare quis posset; Cur non dicitur vt dilectione, qua dilexisti me, diligas eos. Sed, *vt dilectio, qua dilexisti me, sit in eis.* quid est dilectionem Patris esse in eis? Respondeo hac locutionis forma significari discrimen, quod est inter amorem generalem, quo diligit Deus cuncta quæ fecit; & singularem illũ quo credentes in Christum prosequitur. illo enim sic Deus diligit omnia, vt amorem ipsum non communicet eis, ex amore quippe benefacit omnibus, amorem tamen ipsum suum non dat eis. hoc vero singulari amore sic diligit credentes, vt non solum magna eis beneficia conferat, filiosque adoptionis suos faciat; sed etiam ipsammet suam dilectionem, & amorem eis donet, vt in ipsis vere sit. Patris enim dilectio Spiritus sanctus est, quem credentibus dat, vt per eum efficiantur filij, & recipiant bona, quæ ex eodemmet amore, & dilectione procedunt. mirus profecto, & altissimus est hic amandi modus, de quo Ro. 5. dictum est. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. hac igitur de causa dictum nunc est, *Vt dilectio, qua me dilexisti, sit in eis.* petebat enim Christus credentes in se diligi à Patre, non quidem illa dilectione generali, qua bonos, & malos diligit, & suum Solem oriri super eos facit: sed ea, qua efficiendi erant filij Dei adoptionis, & hæredes æternæ vitæ; & vnum, sicut & Pater, & filius vnum sunt, quæ non erant futura, nisi eadem dilectione Patris, quæ Spiritus Sanctus est, collata & donata eis; propterea dicit, *Vt dilectio, qua me dilexisti, sit in eis.* Hoc nos docuit Ioannes ipse. 1. Epist. Videte, inquit, qualem charitatẽ dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus. non enim dicit, videte, quali charitate nos dilexit Pater, sed qualem charitatem dedit nobis. Sic namque nos filios effecit ex charitate, vt eandem charitatem, qui Spiritus sanctus est, dederit, vt per eum filij essemus. Rom. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Gala. 4. Misit Deus spiritum filij in corda vestra, in quo clamatis Abba Pater. Merito autem dicit Ioannes *Videte*, quia profecto omni dignus est consideratione, & perpetua gratiarum actione tantus, & tam singularis amor. hanc dilectionẽ pecit nunc Christus: & verò tantum precatorẽ, quantus Christus erat, tales preces decebant.

Rom. 5.

1. Ioan. cap. 3.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

HAec cum dixisset IESVS, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipse, & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter IESVS conuenerat illuc cum discipulis suis. Iudas ergo cùm accepisset cohortem, & à Pontificibus & Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, & facibus, & armis. IESVS itaque sciens omnia quæ ventura erant super se, processit, & dixit eis: Quem quæritis? Responderunt ei: IESVM Nazarenum. Dicit ei IESVS: Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis: ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: IESVM Nazarenum. Respondit IESVS: Dixi vobis quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum: & percussit pontificis seruum, & abscidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen seruo Malchus. Dixit ergo IESVS Petro. Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum? Cohors autem, & tribunus, & ministri Iudæorum comprehenderunt IESVM, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum. Erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis: Quia expedit vnum hominem mori pro populo. Sequebatur autem IESVM Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum IESV in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ: & introduxit Petrum. Dicit ergo Petro ancilla ostiaria: Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat: & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se. Pontifex ergo interrogauit IESVM de discipulis suis, & de doctrina eius. Respondit ei IESVS: Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt quid locutus sim ipsis. Ecce hi sciunt, quæ dixerim ego. Hæc autem cùm dixisset, vnus assistens ministrorum dedit alapam IESV, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei IESVS: Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Et misit eum Annas ligatum ad Caiphan pontificem. Erat autem Simon Petrus stans & calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Non sum. Dixit ei vnus ex seruis pontificis, cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus: & statim gallus cantauit. Adducunt ergo IESVM à Caipha in prætorium. Erat autem mane: & ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras,

Universidad de Deusto. Biblioteca

eos foras, & dixit: Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Respondérunt & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quenquam. Vt sermo IESV impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus: & vocauit IESVM, & dixit ei: Tu es rex Iudæorum? Respondit IESVS: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & Pontifices, tradiderunt te mihi: quid fecisti? Respondit IESVS: Regnum meum non est de hoc mundo: Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis: Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit IESVS: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis: vt vnum dimittam vobis in pascha: vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? Clamauerunt ergo rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabban. Erat autem Barabbas latro.

ANNOTATIO I.

QVoniam in historia Dominicæ Passionis, tam apud Ioannem quã cæteros Euangelistas, frequens est mentio Pontificis & Pontificum, Sacerdotis & Sacerdotum, Scribarum & Pharisæorum: in quibus intelligendis non paucæ occurrunt difficultates, necesse erit præmittere quis horum vnusquisque, & quæ eius functio fuerit, ne id ipsum toties repetere cogamur, quoties harum personarum mentio occurret.

De summo Sacerdote.

INter Sacerdotes, qui omnes de genere Aaron esse debebant, ille principatum tenebat quem Pontificem appellarunt, qui in sacris literis, Sacerdos, Sacerdos magnus & Summus, Sacerdotum Princeps, & denique Pontifex appellari consueuit. reliqui vero simpliciter Sacerdotes, vel Sacerdotes secundi ordinis dicti sunt; quãuis vt dicemus postea, nonnulli eorũ quandoque summi Sacerdotes, & principes Sacerdotum, appellentur. 4. Reg. 23. Iohas præcepit Helciæ Sacerdoti magno, & Sacerdotibus secundi ordinis. Et cap. 25. abstulit princeps militiæ Saraiam Sacerdotem primum, & Sophoniam Sacerdotem secundum. Quibus locis Pontificem nomine Sacerdotis magni & primi, reliquos vero, Sacerdotes secundi ordinis nuncupari videmus. Quia ergo Aaron primus omnium à Deo fuit Pontifex institutus, & filij eius A in Sacerdotes fuere consecrati, quidquid ad Sacerdotale munus spectans, de Aarone scriptum est, ad Pontificem, quidquid vero de filijs eius, ad reliquos Sacerdotes pertinet.

Quinque pertinebant ad munus summi Pontificis. Primum est, vt ingressus tabernaculum quotidie lucernas quæ erant in eo conciunaret. Exod. 30. & Leuit. 24. Secundum, vt ad altare thymiamatis quotidie incensum adoleret, Exo. 30. & 1. Para. 6. Tertiũ, singulis hebdomadis panes propositionis denuo conficere, & recentes in B mensa apponere, veteres vero quos à mensa amouebat, ipse & filij eius in loco sacro edere debebant, vt præcipitur Leuit. 24. licuit nihilominus Abimelec Sacerdoti, vt quos ipse ab altari abstulerat, Dauidi & socijs edendos traderet, 1. Reg. 21. quia æquum fuit eis vndecunque in illa necessitate succurrere, vt Dominus postea declaraui, Matth. 12. cap. Quartum, in diebus festis, vna cum reliquis Sacerdotibus sacrificia populi offerebat: de quibus nonnihil diximus supra cap. 7. annotatione secunda & huic attestatur Iosephus lib. 6. de bello Iudaico dicens, Pontifex cum sacerdotibus ascendebat ad templum septimo quoque die, & kalendis, & in annuis festiuitatibus populi, & sacrificabat. Quintum, semel in anno die festo expiationis solus Sancta Sanctorum ingrediebatur, ipsumque & altare thymiamatis sanguine vituli aspergens, à peccatis populi, expiabat: pro seipso, domo sua, vniuersoq; populo preces fundebat. Exod. 30. & Leuit. 16. Latius de hoc egimus in citata annotatione de festis.

De functionibus summi Pontificis.

An Pontifex semel in anno tantum ingrediebatur Sancta Sanctorũ.

Vnus est Beatus August. qui inter Patres affirmat. lib. 2. quæstio. in Exod. quæst. 133. Pontificem consueuisse quotidie ingredi Sanctum Sanctorum, quia quotidie incensum debebat adolere in altari thymiamatis. Vnde quod dicitur semel tantum in anno ingredi solitũ fuisse: explicat August. quod semel in anno ingrediebatur expiaturus per sanguinis aspersionem tabernaculum fœderis, & altare thymiamatis; nihilominus quotidie sine sanguine debebat intrare, vt incensum adoleret, sicut ei præceperat Dominus. Cæterum cum Paulus ad Hebr. 9. dicat in priori tabernaculo semper introibãt Sacerdotes sacrificiorum officia consummantes, in secundo autem semel in anno solus Pontifex nõ sine sanguine; videtur certius quod semel tantum in anno potuerit ingredi. Sic sentiunt super hunc locum Chrysosto. hom. 17. in epist. ad Hebr. Theodoret. ibidem & super cap. 1. Threno. Hieronym. sup. cap. 16. Ezech. & Ambrosius lib. 1. in Lucã cap. de ingressu Zachariæ in templum. nec parũ hoc confirmat sententia Philonis & Iosephi, qui inter hebræos fuere peritissimi. ille namque lib. de legatione ad Caium, sic scripsit. Sanctuarium semel quotannis ingreditur Pontifex, ieiunij tẽpore tantum, odores incensurus, & ex more vota facturus; de cætero si quis sacerdos, immo si ipse Pontifex duobus anni diebus, aut eadem die ter, quaterue introierit, capite luet absque venia. quod etiam lib. 2. de Monarchia repetit. Iosephus vero libro 6. de bello Iudaico ait. Superhumerali, & rationali Pontifex vtebatur, solum cum Sancta sanctorum ingrediebatur; quod semel in anno solus faciebat, quo die cunctis ieiunare mos erat. Ratio vero cui Augustinus innixus est vt contrarium sentiret, ex eo vim habuit, quia credidit ipse altare thymiamatis, in quo adolendum erat incensum, esse intra velũ. quod diuidebat Sancta sanctorum à reliquo tabernaculi, itaque iuxta eius sententiam hoc altare erat intra illud spatium, quod dicebatur Sancta sanctorum. tamen si consulamus scripturam reperiemus, tam mensam propositionis, quam altare thymiamatis fuisse extra velum, tamen iuxta illud. de mensa patet ex capite 24. Leuit. de altari vero dicitur Exod. 30. ponesque altare contra velum, quod ante arcam pendet testimonij. id est, pones ante velum: intra velum ergo solummodo erat propitiatorium, id est Arca fœderis, & supra eius operculum Cherubini erant extensis alis: extra velum vero erat altare in quo quotidie iuxta præceptum legis incensum adolebat sacerdos, absque eo quod ingrederetur in Sanctum sanctorum.

De origine successione, & numero summorum Sacerdotum.

Quãuis pro instituto nostro dicta sufficerent, vt posset dignosci quo Sacerdos Sũmus ab alijs degenere Leuitarum differret; libet tamen pauca de Summorum Sacerdotum successione addere: quibus eorum dignitatem & statum melius possit vnusquisque cognoscere. Dignitas hæc à Deo data est Aaroni, vt in eius posteritate perpetuò permaneret, sicut constat Exod. 28. & 29. & 1. Paralip. 26. ita tamen vt in demortui locũ eius primogenitus succederet: sicut factum est, per primos quinq; sacerdotes ab Aarone vsque ad Bozi. Aaroni enim defuncto successit eius primogenitus Eleazarus, & Eleazaro eius primogenitus Phinees, & Phinees primogenitus eius Abisue, & Abisue successit Bozi, vt constat ex libro 1. Paralip. cap. 6. post mortem Bozi trãslatum fuit sacerdotium à familia Eleazari, ad familiam Ithamari fratris eius natu minoris; & quamuis ex scriptura translationis ratio non cõstet, dubitari non potest, quin fuerit graue aliquod peccatũ; quia Dei promissio alioquin stabilis & indeficiens hac vna de causa mutari consueuit: sicut videmus in Heli; qui fuit primus Sacerdos summus de familia Ithamari, & non solum à Deo in Sacerdotem electus est vt dicitur 1. Reg. 2. sed etiam à populo factus est Iudex, illumque per quadraginta annos iudicauit, vt habemus eodem primo Reg. cap. 4. tamen propter grauissima, & impunita filiorum peccata 1. Reg. 2. illi comminatur Dominus, quod sacerdotium ab eius domo esset ablaturus, & de facto abstulit tẽpore Abiathar sacerdotis, vt mox dicemus. redijt ergo Pontificatus ad familiam Eleazari, quando Sadoc factus est à Saule sacerdos, & per aliquot annos officio functus est simul cum Abiathar filio Achimelech, quem eisdem diebus Dauid creauit Sacerdotem Summũ: & in hac familia & posteritate Eleazari duravit Pontificatus vsq; ad reditũ populi ex captiuitate Babylonica, quo tẽpore Pontifices cœperunt, non solum templi, & sacrorum curã gerere; sed etiam Regum officio fungi, & Reipublicæ duces ac Principes appellari: beneque cum illis actum est vsque ad Antiochum Eupatorem regem Syriæ, qui deposito Onia summo sacerdote, cæpit eligere Sacerdotes magnos de genere quidem Aaron, non tamẽ de familia ad quam iuxta Dei institu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

institutionem spectabat populi Principatus, sed plebeios, & viles homines subrogabat, qui nec viribus, nec auctoritate possent se eorum conatibus opponere. Subsecuta est paulo post Assamonæorum familia, quæ teste Iosepho lib. 12. Antiquit. cœpit à Iuda Machabæo filio Matathiæ & ad tantam euecta est dignitatem, & potestatem, quantam in libris Machabæorum videre licet, donec Herodes qui fuit tempore Pompeij, & postea à Romanis in regem Iudææ electus, vt tutius ei esset pro libito gubernare, sequutus exemplum Antiochi, ex plebeiorum fece summos sacerdotes creasset, & passim pro arbitrio deposuisset, alios denuo substituës. Et ex assidua hac & frequenti magnorum Sacerdotum mutatione ortum est, vt qui tandiu Pontificatum gerere debebant secundum legis præscriptū, quandiu vita duraret, paucis annis, & nonnulli etiam paucis diebus eo fungerentur officio, quousque tandem propter auaritiam Romanorum, & Iudæorum qui reges fiebant, & propter frequentes dissensiones, & annui fierent Pontificatus, & pecunijs venderentur: vt latius tractat Iosephus libro 22. Antiquitatum.

Numerus magnorum Sacerdotum.

Numerum summorum sacerdotum diuersè computant scriptores. Iosephus lib. 22. Antiq. capit. 8. numerat tres super octuaginta, & vno plus minusue. hanc credo certiorem esse computationem, quia conformior est iis, quæ ex lib. 1. Paralip. deduci possunt. fuere igitur ab Aaron vsq; ad captiuitatē Babylonicam viginti & duo Sacerdotes; à Iosadec, qui fuit post captiuitatem primus, vsque ad tempora Antiochi Eupatoris regis Syriæ, fuere quindecim; ab Antiocho vsque ad Herodem illum de quo modo loquebamur, numerantur septemdecem, aut decem & octo; ab Herode vsque ad Finasium, qui fuit vltimus omnium summorum Sacerdotum, & suo fungebatur officio quando Titus, & Vespasianus ciuitatem funditus euerterunt, transiere anni centū & septem; in quibus numerati sunt duo de triginta magni Sacerdotes, qui omnes complent numerum octuaginta trium. hoc vnum in hac sacerdotum computatione oportet aduertere, quod Iosephus capite 8. citato, nonnihil differt à diuina scriptura, tam in numero quam in nominibus horum sacerdotum, quod duplici ex capite oritur; vel quia Iosephus inter Sacerdotes magnos illos computat, qui quamuis magni nō essent, quandoque tamen pro magnis supplebāt & eorum fungebantur officio, vt fuit Phinees filius Heli, qui non fuit Sacerdos magnus cum è vita prior patre decesserit, tamen pro patre quā doque ministrabat, quia Heli iam senio confectus, & oculorum lumine orbatus, non bene poterat ministrare. Vel quia scriptura eorum tantum meminit, qui continuata primogenitorum successione Pontificatum gesserunt. Iosephus vero etiam eos numerat qui quamuis primogeniti non essent, tamen Pontificis officio functi sunt: contigit enim aliquando vt primogenito absque liberis decedente, frater eius, & successiue plures ipsius fratres in Pontificatu succederent: quos omnes numerauit Iosephus, scriptura non nullos eorum prætermittente.

An fuerint vnquam simul duo Sacerdotes magni.

Supereſt nunc examinanda difficultas, num aliquando euenerit vt duo simul summi Sacerdotes illo fungerentur officio, an vero semper vnus tantum pro tempore fuerit? Duo sunt scripturæ loca, quæ in hac re negotium facessunt. Primus locus est lib. 2. Regum cap. 15. vbi Sadoc, & Abiathar sacerdots dicuntur, & 1. Para. 24. ne in officij functione contentio inter eos oriretur, Dauid vices eorum destribuisse dicitur. Alter locus est Luc. 3. dicentis; Sub principibus sacerdotum Anna & Caipha, factum est verbū Domini ad Ioannem, quibus verbis aperte indicari videtur vtrumque simul & eodem tempore Pontificatum gessisse.

Primus locus probat absque dubio, tempore illo duos simul sacerdotes Pontificatu functos fuisse, quia & duo erāt Reges in Israel; Saul qui possidebat regnum, & Dauid qui à Deo in regem electus, & à Samuele fuit vnctus. Sed vt rei veritas constet oportebit ea reperere, quæ in libris Reg. scribuntur. Habemus ex lib. 1. Regū cap. 22. quod Saul iratus contra Achimelech sacerdotem magnum, eo quod fugienti Dauidi cibos, & gladium dedisset, occidi fecit, non solum Achimelech, sed simul cū ipso alios octuaginta quinque sacerdotes: vnus tantum Abiathar filius Achimelech, fuga mortem euadens confugit ad Dauidē, qui in locū patris à Saule interfecti, eum suffecit in Pontificatum. aliunde Saul cum omnes sacerdotes interfecisset, elegit Sadoc, vt sacerdotio fungeretur loco Abimelech sacerdotis magni etiam interfecti: & quamuis duo reges hac ducti ratione elegerint sacerdotes, tamen non sine secretiore, & altiori mysterio, Deo sic permittente, quia disposuerat, vt hoc eodem euentu impleretur verbum, quod cōtra domum Heli fuerat comminatus dicens. 1. Reg. 2. Ecce dies veniunt & præcidam brachium tuum, & brachium patris tui, &c. fuit autem tunc impletum: quia quamuis dum viueret Dauid, Sadoc de stirpe Eleazari, & Abiathar de stirpe Ithamari, & de familia Heli fungerentur sacerdotio, illo tamen mortuo, Salomon filius eius deposuit Abiathar, priuans eū Pontificatu, præcipiens ei, vt in villam suam Anatoth, discederet, quo facto subdit scriptura. 3. Reg. 2. Eiecit ergo Salomon Abiathar vt non esset sacerdos Domini, vt impleretur sermo Domini quē loquutus est super domū Heli in Silo. Habes igitur vnde ortum sit, quod tempore illo simul fuerint duo sacerdotes magni. Quæret tamen aliquis

quis, cum Dauid esset in lege peritus, & propheta Domini in omnibus sapiens, quorsum tempore suo permisit duos simul sacerdotes ministrare in templo, præcipiente lege vt vnus tantū primogenitus mortui in locum eius subrogaretur? Respondeo, Dauidem absque legis transgressione id fecisse, quia tanquam verus Propheta intellexit Dominū Heli comminatū fuisse quod scriptum est, 1. Reg. 2. Videbis æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel. quod non fuit impletum in persona Heli, cum ipse non viderit æmulum in templo, sed implendum erat, vt scriptura docet esse impletum, in Abiathar qui erat de familia Heli, & vidit in templo Sadoc Sacerdotem in omnibus auctum & prosperum effectum, donec Salomon eum amouit ab officio. vt ergo sermo Domini impleretur, Dauid neutrum sacerdotio priuauit, sed vtrumque pro tempore in templo ministrare permisit.

Annas & Caiphas non fuere simul summi Pontifices.

De secundo loco maior est difficultas. Augusti. tract. 49. in Ioan. credit Annam & Caipham eodem tempore fuisse Sacerdotes magnos, singulos tamen ministrasse per vices suas, vt Luc. 1. dicitur de Zacharia, Cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum, &c. Beda tamen super cap. 3. Luc. asserit tempore illo annuos fuisse sacerdotes. probabilius tamen crediderim, non simul tempore vtrumque sacerdotio functum fuisse: nam. Luc. 22. dicitur de Domino Iesu, Comprehendentes eum duxerunt illum ad domum Principis Sacerdotum. quæ verba indicant vnum fuisse tunc summum Sacerdotem, in cuius domum ductus fuit Dominus, alioquin si duo essent, Euangelista nomē eius expressisset, in cuius domum ductus fuerit. Insuper Ioan. 11. dicitur de Caipha, Cum esset pontifex anni illius, prophetauit: quibus verbis ostenditur saltem eo tempore Caipham solum pontificatum administrasse. Est igitur considerandum quod ex assidua & frequenti sacerdotum mutatione (de qua superius diximus) noua consuetudo inducta fuit, vt qui semel per annum, vel per tempus aliquod Pontificatum gessissent, quamuis dignitatem relinquerent, Pontificis tamen nomen non amitterent, sicut qui apud nos Episcopatui renuntiat, Episcopi nomen non amittit: quod ita fuisse constat ex Iosepho, qui lib. 2. de bello Iudaico bis aut ter diuersis capitibus Pontifices appellat eos, qui Pontificatu functi fuerant, quamuis tunc non essent Pontifices. Dico ergo Caipham solum id temporis Pontificatu functum, Annam vero superioribus annis functum esse, & quamuis alij essent qui fuerant etiam summi Sacerdotes, non illorum, sed solius Annæ mentio fit, quia erat socer Caiphæ: propterea etiam inter omnes qui fuerant summi Sacerdotes, solum ad Annam ductus est Dominus. locus vero ex 3. cap. Luc. sumptus nō probat, eodem tempore fuisse vtrumque summum Sacerdotem, sed Ioannis prædicationem sub vtriusque sacerdotio completam esse, quod nos etiam concedimus, quia ad talem statum iam sacerdotium peruenerat, vt non solum annui essent sacerdotes, sed frequentius etiam mutarentur, prout videbatur Romanis principibus, qui Rempublicam illam administrabant, vt testis est Iosephus lib. 18. Antiq. cap. 4. qui de vno Valerio Grato refert quanta facilitate Pontifices amoueret, & nouos crearet. potuit ergo Ioannis prædicatio, quamuis non fuerit diuturna, sub vtriusque Pontificatu peragi, non autem quod ambo simul vere essent summi Pontifices. de loco illo quo Beatus Augustī. suam probat sententiam, dicemus inferius. Supererat dicere de vestibus & de consecratione summi Sacerdotis, sed quia hoc esset ab instituto digredi, supersedendum erit, qui tamen scire cupit, legat, quæ scribuntur Exod. 28. & Leuit. 8. & quæ Hieronymus Epist. 128. à Iosepho mutuatus est. de consecratione vero legat cap. 29. Exod. & 8. Leuit. & Philonem. lib. 3. de vita Moysis.

De Sacerdotibus.

De Sacerdotij origine.

EGimus iam de Sacerdote magno, de Sacerdotibus, quos secundos, seu secundi ordinis appellari diximus, tractare nunc oportet. Circa quorum originem illud est aduertendum summos Sacerdotes ab Aaron per lineam primogenitorum descendisse, nimirum summo Sacerdoti Aaron eius primogenitus successit, huic autem ipsius primogenitus, & sic consequenter per primogenitos, à primo primogenito successio trahebatur: quòd si primogenitus deficiebat alicuius, succedebat secundus aut tertius filius, omnes tamen à primogenito Aaron deriuabantur: à reliquis autem Aaron filijs, origo Sacerdotum secundorum descendebat. Fuerunt autem Aaron primo Sacerdoti summo quatuor filij, quorum duobus, nempe Nadab, & Abiu incendio interfectis, eo quòd ignem prophanum, seu non sacrum sacrificio miscuissent: superfuere Eleazar, & Ithamar, à quorum priori summorum Sacerdotum, à posteriori secundorum tota progenies deriuata est. Summi ergo Sacerdotes secundum legem à primogenito Aaron, secundi à secundo genito ortum habuere.

Quæ munera pertinēt ad Sacerdotes.

Sicut secundi Sacerdotes in dignitate, & numero à summo Sacerdote multum differebant, ita etiam in functione, & officio: nam septem sunt quæ ad munera Sacerdotum spectabant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Primo olea conseruare, quorum nonnulla pro lucernis, alia pro vnctionibus sacris vsui erant. Nume. 4. Secundo vasorum quibus in tabernaculo vtebantur, curam gerere. Nume. 4. Tertio, quotidie vna cum Sacerdote magno incensum offerre super altare thymiamatis, & absque Pontifice etiam super altare holocaustorum, vt scribitur Numero 4. & 1. Paralip. 6. & 26. Quarto quotidiana offerre sacrificia. Numer. 4. Quinto, si quando pro populo vel priuatis personis præter consuetum ordinem offerendum esset sacrificium, offerre, vt patet Leuit. 17. & 2. Paralip. 29. Sexto, sacrificia facere, quæ pro singulis festis præscripta erant: scripturæ loca in quibus huiusmodi indicantur sacrificia, ostendimus supra. cap. 7. Annota. 2. Iosephus hoc idem affirmat libr. 6. de bello Iudaico. Septimo pelles Holocaustorum detrahere. Leuit. 1. & 2. Paralip. 29. & quamuis omnia hæc Babylonico exilio fuerint interrupta & fere collapsa, tamen postquam à captiuitate redierunt, omnia Dei mandato fuere innouata: vt habetur Ezechielis. 44. capite.

Sacerdotum in classes distributio.

Dauid, qui in rebus ad diuinum cultum spectantibus solertissimus fuit, tantam suo tempore inuenit multitudinem Sacerdotum ex Eleazaro, & Ithamar propagatam, vt necessarium duxerit illos omnes ad ordinem aliquem redigere; ne multitudo hæc, aut in ministerijs confusionem, aut inter ministros contentionem pareret. omnes ergo per vices suas, & per hebdomadas distribuit ad ministrandum, si quidem vt Iosephus affirmat lib. 2. contra Appionem, in singulis classibus ex vigintiquatuor (de quibus mos dicemus) plus quam quinque millia hominum numerabantur. Distribuit ergo Dauid Sacerdotes omnes, quos ex Eleazari prosapia reperit, in sexdecim Classes, illos vero qui ex Ithamaro originem ducebant in octo, & singulis præfecit Principem vnum, ipsammet classem à Principe illo denominans: ne tamen quis conqueretur, aut ipsum vt personarum acceptatorem incusaret, voluit sortibus definiri, quæ prima, & quæ secunda, & tertia, vsque ad vigesimam quartam, futura esset: immo cum instituisset vt singulæ classes, singulis hebdomadibus in templo ministrarent, sortitus est etiam munus quod singuli Sacerdotum illius classis obirent, verbi gratia quis incensum poneret, quis Sacrificijs assisteret, quis pelles detraheret, &c. hęc omnia constant ex lib. 1. Paralipo. cap. 24. & confirmat Iosephus libr. 2. contra Appionem. hæ Sacerdotum Classes, in scriptura quandoque appellantur vices, & hoc frequentissimè, vt. 1. Esdræ 6. & 3. Esd. 1. libr. 1. Paralip. 24. & Luc. 1. Sacerdos quidam nomine Zacharia de vice Abia. dicuntur etiam turmæ. 2. Paralipo. 20.

An Zacharias pater Ioannis, fuerit Summus Sacerdos.

Ex dictis duo dubia soluuntur, primum est, An Zacharias pater Beati Ioannis Baptistæ fuerit Summus Sacerdos? non desunt graues, & antiqui patres, qui id affirmarunt, & argumentis confirmarunt: nam Ambros. libr. 1. in Luc. cap. de ingressu Zachariæ in templum, & Augusti. tracta. 49. in Ioan. sub finem illius: affirmant fuisse Sacerdotem magnum, eo ducti quod incensum adolebat quod ad solum magnum Sacerdotem spectabat, tum etiã quia dicit Lucas cap. 1. vt Sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ: per vices autem ministrabant Sacerdotes magni qui tempore illo inquit Aug. erant annui. Cæterum Quamuis horum auctoritas sit maximi facienda, probabilius esse crediderim illum non fuisse Sacerdotem magnum; tum quia de illo non dixisset Euangelista erat Sacerdos quidam, sed erat Sacerdos anni illius, vt dixit Ioannes de Caipha, vel alia vteretur phrasi quæ conueniret Summo sacerdoti; tum quia Summus Sacerdos non habebat vices, solum enim tempore Sadoc & Abiathar vt superius diximus, Dauid illis distribuit vices, pro tempore quo simul functi sunt Sacerdotio: ab illo tamen tempore summi Sacerdotis non erant vices, sed vt modo diximus, Sacerdotum secundi ordinis, quos in ministerio Dauid per vices diuisit. Præsertim quod ex Iosepho. lib. 17. Antiq. constat; tunc temporis Ioazarum fuisse Sacerdotem magnum. Nec duo illa fundamenta quibus nituntur sentientes oppositum, quidquam probant: nõ enim erat solius magni Sacerdotis incensum offerre, speciabat quidem ad ipsum, pro ratione muneris sui, quotidie mane quando lucernas concinnabat, etiam incensum offerre super altare Thymiamatis, vt constat Exodi. 30. tamen sicut nec Aaron solus lucernas concinnabat, sed adiutus à filijs iuxta præscriptum Domini Exod. 27. ita nec solus incensum adolebat, sed adolebant etiam Sacerdotes secundi ordinis vt constat. Leuit. 21. Num. 4. 1. Paralipo. 6. & 2. cap. 26. Falsum est etiam vt diximus summum Sacerdotem per vices ministrare, quia cum vnus esset, solus ipse sine socio ministrabat, quando vero. S. Lucas *Luc. 1.* ait quo Zacharias fungebatur Sacerdotio in ordine vicis suæ, significat quod nos iam diximus, Sacerdotes per classes aut vices fuisse distributos, ita vt per sortes singulis obueniret quid quisque eorum acturus esset in ministerio templi. dicitur ergo Zacharias de vice Abiæ, id est de classe Abiæ, quæ erat inter vigintiquatuor octaua, & ab Abia principe illius classis sic dicebatur, vt constat. 1. Paralip. 24. & in ordine vicis aut classis suę, sorte exijt vt Zacharias incensum poneret, sicut sorte exijt vt alij eius Socij & eiusdem classis Sacerdotes alia facerent in eodem templi ministerio.

Qui dicuntur Principes Sacerdotum, & summi Sacerdotes.

Secundum dubium est quid significet Marcus cap. 14. dicens, Adduxerunt Iesum ad summum Sacerdotem Caiphan, summi vero Sacerdotes quærebant aduersus Iesum testimonium. Si enim vnus Caiphas erat summus Sacerdos, quos appellat Euangelista summos Sacerdotes? immo in historia Dominicæ passionis frequenter dicitur summi Sacerdotes, & Principes sacerdotum conuenerunt, &c. dubium ergo est, qui sint isti Principes sacerdotum & summi Sacerdotes? Ex dictis est manifesta responsio, vel vt nonnulli volunt Principes Sacerdotum, & Summos sacerdotes dici, qui functi fuerant Pontificatu, de quibus diximus supra, quod etiam post amissam dignitatem, retinebant nomen: Vel quod verius est & scripturæ conformius, Dauid, vt modo diximus, Sacerdotes omnes in viginti quatuor classes distribuit, & singulis præfecit Sacerdotem vnum. qui illius classis Princeps dicebatur, vel summus sacerdos inter sacerdotes suæ classis: illos ergo viginti quatuor classibus præpositos, appellat scriptura Principes sacerdotum, & summos Sacerdotes. & hac ratione intelligendum est, quod de Principibus sacerdotum dicitur. 1. Esd. cap. 8. immo & ipse Esdras, qui numquam fuit summus sacerdos, Princeps sacerdotum dicitur, quia vnius classis princeps fuit. tales etiam fuere Ioannes & Alexander, de quibus Actorum 4. & denique Scæua, de quo Acto 19.

De Leuitis.

De Leuitarum origine.

DE Leuitis pauca obiter dicere visum est, quia in sacerdotum ministerium fuere deputati, & eorum etiam mentio facta est à Ioãne supra cap. primo nec loquimur de Leuitis large sumptis, quia hoc modo Sacerdotes omnes Leuitæ dicuntur, quia ex tribu Leui originem ducunt: sed de Leuitis agimus qui munera Leuitarum propria obibant. Leui tres filios habuit Gerson, Cahat, & Merari. Cahat vero genuit Amrã, Isaar, Hebron, & Oziel: ex Amram nati sunt Moyses, Aaron, & Maria; ex Aaron Eleazar, & Ithamar, ex quibus sacerdotes omnes, tam supremi quam secundi ordinis originem duxerunt: ex reliquis vero Leui filijs, nepotibus & proneporibus, vniuersum genus sacrorum ministrorum, quos Leuitas appellat scriptura propagatũ est.

Duplex leuitarum ordo.

Duplex fuit Leuitarum ordo, alter Moysis tempore à Deo institutus, alter vero à Dauide rege innouatus. de illo prius, de hoc dicemus posterius. Constat ex tertio capite Numer. primogenitos omnes hebræorum Deo deberi in ministerium, eo quod propter eos omnes Ægyptiorum primogenitos interfecerit; pepigit ergo Dominus cum hebræis, vt loco primogenitorũ sibi assumeret tribum vnam, & hæc esset Leuitica, ex qua templi ministros sibi deligeret. præcepit autem Moysi Num. 1. & 3. vt de his assumeret in ministerium tabernaculi, qui curam gererent de vasis, instrumentis, arca, mensa, velo, cortinis, & denique omnem tabernaculi suppellectilem ferrent, quando castrametandum esset. & eodem cap. 3. Num. munera distribuit singulis familijs Leui. & cap. 4. statuit quid eorum quisque portare deberet, v. g. quis arcam, quis mensam, quis cortinas, & cætera. & capite 8. eis indicitur, vt sint quidem custodes eorum quæ ad tabernaculi ministerium pertinerent, non quod opere quid piam faciant, sed solum vt sint sacerdotum ministri, & adiutores.

De secundo ordine leuitarũ.

In his muneribus obeundis permanserunt Leuitæ vsque ad tempora Dauidis, qui primo illo Leuitarum ordine quodammodo abrogato, ad nouum quendam ordinem tabernaculi ministeria redegit: de genere ergo Leuitarum cum reperisset triginta & octo millia, fecit sacerdotum & tabernaculi ministros viginti quatuor millia, & hi propriè dicebantur Leuitæ: fecit cantores quatuor millia: & totidem ex eisdem Leuitis fecit ianitores: alios vero sex mille constituit Scribas & Iudices quæ omnia habentur 1. Paralip. 23. & sicut sacerdotes omnes diuiserat Dauid in viginti quatuor classes, ita etiam distribuit Leuitas in alias viginti quatuor, quibus nomina imposuit, Gersonitarum, Cahatitarum, & Meratitarum, quia ab his tribus filijs Leui Gerson, Cahat, & Merari, vniuersa Leuitarum multitudo propagata est: & singulis classibus Principem etiam vnũ præfecit, qui illius classis princeps dicebatur, & hi sunt, qui 1. Esdræ 8. Principes Leuitarũ nominantur: hæc fecit Dauid. & Salomon filius eius perfecit & absoluit, vt constat 2. Paral. cap. 8.

De Scribis.

Qui fuerint Scribæ, & quæ eorum functiones.

QVemadmodum græci Philosophos, Chaldæi Magos, & Latini Sapientes appellarunt, eos qui aliqua scientia pollebant, ita etiam Hebręi peritos in lege & doctos in scriptura, Scribas nuncuparunt: & sicut apud nos in omni hominum genere & statu, plures reperiuntur qui Sapientes dici possint, propterea quod in literis progressus fecerint; sic apud hebræos, ex quacumque tribu illi sint, ex quacumque hominum sorte, & secta, si tamen in lege & scripturis sanctis periti essent, Scribæ dicebantur: vnde, & inter Principes, & inter Sacerdotes, inter Leuitas, inter Pharisæos, & inter ipsos plebeios plures reperiebantur Scribæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quantum ex diuinis libris colligere possumus, Scribæ duo munera obibant. Primum erat vt asserit Epiphanius tom. 1. hæresi 15. legem populo proponere, sensus eius eruere, eruto sq; populo manifestare; inde quia legebāt Lectores appellabantur, vt patet 3. Esdræ. 9. quo loco Esdras lector dicitur, qui passim scriba nominatur: & quia non solum legebant, sed etiam exponebant diuinas litteras, legis doctores & legis periti dicti sunt. Vnde hebraicè dicebantur Sopharim, à Sepher quod est liber aut litera, vt sint Sopharim quasi librarij ab euoluendis enarrandisque libris sacris, aut literati: qualis fuit Esdras de quo 1. Esd. 7. Et ipse scriba velox in lege Moysi: & 2. Esdræ 8. Congregati sunt omnes ad Esdram scribam, vt interpretaretur eis verba legis: aut dicti sunt Sopharim à verbo Saphar, quod est recensere, narrare, & nunciare, & exponere, quia vtrumque præstabant. cum enim singulis Sabbatis conueniret populus in templum & Synagogas, vt coram eo pars aliqua legis & prophetarum legeretur: sicut habemus ex c. 11. Actо. & testantur etiam Philo. libr. quem inscripsit, Quod omnis probus est liber. & Iosephus. lib. 2. contra Appionem; necessariū erat esse aliquos qui hoc munere fungerentur, & honorificū erat illud præstare munus, hoc subindicare voluit Dominus quando Matt. 17. dixit, Quid dicunt scribæ quod Eliam oportet primum venire? & Mat. 23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quasi dicat ipsi funguntur munere magistrorum, & legem Moysi populo proponunt, & explicant. hoc idem munus in Synagogis præstari solitum, asserit Beatus Lucas. Actо. 13. loquens de Paulo & Barnaba, qui cum peruenissent Antiochiam Pisidiæ ingressi sunt Synagogam, & post lectionem legis & Prophetarū, (ait Lucas) miserunt principes Synagogæ ad eos, dicentes, Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus & manu silentium indicens ait &c. ecce lectionem legis & prophetarum, & ecce sermonem exhortationis, quæ ad primum munus Scribarum spectant,

Secundum eorum munus fuit Iudices esse vt ciuium causas iudicarent & dirimerent: hoc deducitur ex eo quod Dauid. 1. Paralipo. 23. ex Leuitis, vt supra diximus, delegit sex millia præpositos & Iudices: quamuis enim nonnulli non absque ratione existiment, iudicare idem esse eo loco, quod diiudicare sensus & interpretationes scripturæ, quod ad primum munus Scribarum pertinet, idque ex illo Pauli 1. ad Corin. 14. probatur, Prophetæ duo aut tres in Ecclesia dicant, cæteri diiudicent; id est, duo aut tres legant, vt exponit Anselmus, & alij interpretētur & explicent; tamen absque dubio in iudices electos esse, constat ex his quæ dicuntur sub finem cap. 26. eiusdem lib. 1. Paralipo. Postquam enim per sortes diuisi sunt Ianitores, & Cantores, ait scriptura, Isaaritis vero præerat Chonenias, & filij eius, ad opera forinsecus super Israel, ad docendum & iudicandum eos. quo loco docere & iudicare, tanquam diuersa munera numerantur, sicut à nobis numerata sunt, quod etiam ex Euangeliis confirmatur, quia Matth. 20. dicitur, Tradetur principibus & scribis, & condemnabunt eum morte. Ioan. 8. Scribæ sistunt adulteram coram Domino dicentes, Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidari, tu ergo quid dicis? vterque locus indicat quod ad Scribas iudicium pertineret, ac proinde quod merito iudices esse, tanquam secundum eorum munus assignatum sit.

Quando cœperint scribæ.

Scribæ simul cæperunt cum lege: sicut enim Deus legem per Moysem dedit, ita & per ipsum illam populo exposuit, & præsertim seniores ex Moysis communicatione, illius sensus & interpretationes didicerunt, ita vt paulatim huiusmodi professio in populum irrepserit, vnde Leuit. 10. præcipit Dominus, Omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui, vt habeatis scientiam discernendi inter sanctum & profanum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea, quæ locutus est Dominus ad eos, per manum Moysi. Postea vero Dauid sicut reliquas Reipublicæ partes, ita & hanc quæ ad scribarum & legis doctorum professionem spectabat, reformauit. Epiphan. tom. 1. hære. 15. asserit ipsos etiam vsos fuisse fimbrijs & phylacterijs, vnde Dominus non minus ipsis quam Pharisæis, exprobrauit hypocrisim & ambitionem: illi enim scientia, Pharisæi religione quam simulabant, non Dei gloriam, vel animarum lucra, sed hominum existimationem & gloriam aucupabantur.

De Pharisæis.

Svperest tandem vt de Pharisæis pauca dicamus. Pharisæi à Phares quod separationem vel diuisionem significat, dicti sunt, eo quod à reliquorum omnium conuictu, singulari quadam legis obseruantia, & religionis prolati quadam professione, secernebantur. Vnde vt Iosephus ait lib. 13. Antiq. cap. 8. & 9. & lib. 18. cap. 2. fuit secta quædam & factio quorundam hominum, qui propter hæreses quas sectabantur tantæ erāt apud plebeios auctoritatis, vt quidquid ad diuinum cultum, & solemnes precationes spectaret, iuxta eorum responsa & interpretationem fieret, immo Pontifex Hyrcanus, alioquin populo suo gratissimus, inde cæpit populo displicere, quod ipse & fratres eius Pharisæis infesti essent.

Diuus

Vnde orti, et quando cœperint.

Diuus Hieronymus super cap. 8. Isai. affirmat Scribas, & Pharisæos otiginem traxisse ex duabus familijs Israelitarum, Samai, & Hillel, cæperunt autem, inquit Hieronymus paulo ante Domini aduentum, quod etiam sentire videtur Iosephus lib. 1. de bello Iudaico, cap. 4. quo loco agens de Alexandra matre Pontificis Hyrcani, & Aristoboli, eam dicit fuisse addictissimam Pharisæorum genti, quorum eo loci meminit Iosephus tanquam recens incipientium. De eorū sectis, & erroribus consulendi sunt Iosephus locis citatis, & Epipha. tom. 1. hæres. 15. id tantum dicam quod Hieron. super 23 Matth. asserit. videlicet Pharisæi legentes Numer. 15 vt in quatuor angulis palliorum hyacinthinas vittas facerent, vt etiam hoc vestis signo, à cæteris nationibus dignoscerentur; ipsi fimbrias protrahebant, & in oris earum spinas ligabant, quarum assiduis punctionibus pedes & tibiæ sanguine aspersæ monstrabantur, ea solum ratione vt populis vitam pœnitentem ostentarent. Insuper quia Deutero. 6. Scriptum est, ligabis præcepta mea quasi signum in manu tua, & mouebuntur inter oculos tuos, legem in membranis scribebant, & eas complicantes ligabant in fronte, aut in modum coronæ capiti circumponebāt, vt legis memores semper essent: & hæ sunt phylacteriæ, & illæ fimbriæ (quamuis Epipha. loco citato pro eodem vtrumque reputet) quas dominus frequenter in Euangelio exprobrat Scribis & Pharisæis; quia vtrisque vtebantur, non propter Dei obsequium, non vt exactam legis obseruationē præstarent, sed quia his hominum gloriam, & existimationem ambibant: & quantumuis durissima pœnitentię opera amplecterentur, sacrificia & vota exactissimè exsoluerent, largissimeq; decimarent, vt ait Epiphanius; omnia hæc illis Dominus exprobrauit, quia non virtutis amore sed hypocrysi ducti, illa efficiebant.

Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron.

COMMENTARIVS.

ORatione absoluta ad locum properat, in quo quærendus, & inueniendus ab hostibus erat: qui enim voluntariè mortem patiebatur, nullo timore à periculis retrahebatur, hostibus se promptissimè exponens. sciebat autem Iudā illuc cum cohorte, vt illum comprehenderet. venturum; ideo in eum se transfert locum. Dicitur *Egressus trans torrentem Cedron* id est, transgressus torrentem, qui erat inter ciuitatem, & montem Oliueti, ad quem modo proficiscebatur, ad vallem ipsius montis decurrens. Diuino autem consilio huius transitus Euangelista facit mentionem, vt figuram, quæ in Dauid præcessit, in Christo impletam significarer. Dauid enim filij persecutionem effugiēs, transgressus est torrentem Cedron. 1. Reg. 15. Christus autem, vt in manus persequentium se traderet pro nobis, eundem transit torrentem. Cætera in annotatione inuenies.

ANNOTATIO II.

Quādo facta sit contentio inter discipulos.

DVo occurrunt hic adnotanda. Primum est, non videri probabile, quod dicit Augustin. libr. 3. de consensu Euang. cap. 3. nimirum post hanc dominicam orationem factam esse contentionem, quam Lucas cap. 22. describit: contenderunt enim discipuli, quis eorum videretur esse maior: Si tamen attente aduertamus, inueniemus contentionem hanc inter cænandum factam esse, ipsum indicare Lucam: occasione enim illius verbi, *Manus tradentis me mecum est in mensa*, ortam fuisse significat: nec est verisimile post hanc orationem, Dominum sermonem iterum habuisse ad discipulos: constat autem post contentionem, bonam conciones partem factam esse; Reges, inquit, gentium dominantur eorum etc. illud tamen, quod Augustin. dicit, probabile est, & verum, nempe iterum, prædixisse Petro negationem, & post orationem hanc illa protulisse verba, quę Mat. 26. & Marc. 14. narrant, *Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista*, vsque ad Petri negationis prædictionem: vt enim in capite 13. annotauimus, non semel sed sæpius prædictum est Petro eum Christum negaturum antequam gallus cantaret. Neque etiam oratio hæc, quam Christus habuit ad Patrem, est hymnus ille, cuius Matth. & Marc. meminere: hymnus enim gratiarum actio est post mensam facta, vt sentire videtur Chrysost. hom. 83. in Matth. quod ex textu Græco satis constat; quod enim nos dicimus, hymno dicto, Græcus habet, postquam hymnum dixerunt: quo significatur hymnus communis Christo, & Apostolis fuisse: Oratio autem solius Christi fuit.

Cedron, non græcum sed hebræum nomen est.

Alterum est Cedron non esse nomen Græcũ deriuatum à nomine cedrus arborem significante, sed esse Hebræum, vt constat 2. Reg. 15. & 3. Reg. 15. vbi appellatur קִדְרוֹן Chidron à verbo קָדַר quod significat obscurari; inde tractum est nomen illud proprium quasi obscurum locum significans: est enim nomen vallis illius mõtis oliueti, inter ipsum montem, & Hierusalem, quæ & propter arborum multitudinem, & propter profunditatem, vmbrosa, & velut obscura erat: distabat autem ab vrbe vallis hæc sex stadijs, vt constat ex Iosepho lib. 6. de bello Iudaico cap. 3. hãc vallem præter fluebat modicus fluuius fere semper arescens, & ex pluuialibus aquis auctus, qui dictus est Torrens cedron, vt ex scripturæ testimonijs citatis deducitur, & notat etiam Hieronymus. libr. de locis Hebraicis. quod autem in Græco textu legitur cum articulo pluralis numeri, vitium videtur scriptorum: nam nomen est proprium vallis, & fluuij, & Septuagin. 2. Reg. 15. cum articulo singulari scripserunt. & 3. Reg. 15. sine vllo articulo. Est autem facilis error, articulum masculinum singularem, in articulum pluralem commutare; cum autem habeamus aperta testimonia scripturæ, vbi de hoc torrente fit mentio sub hoc nomine, non est dubitandum, non Græcum, sed Hebraicum esse vocabulum.

Vbi erat hortus, in quem introiuit ipse, & discipuli eius.

COMMENTARIVS.

COnsuetus erat Dominus in hunc locum cum discipulis se recipere, vt constat ex Luc. 22. erat enim hortus hic in villa Gethsemani, cuius Mat. cap. 26. & Marc. cap. 14. meminerunt. hi enim Euangelistæ Christum exisse referunt in villam seu prædium dictum Gethsemani, quod interpretatur, Vallis pinguedinis, seu olei mei, ad radices montis oliueti positum, in quo prædio erat hortus hic, cuius solus Ioannes meminit. in hunc Dominus cum suis intrauit discipulis. Cyril. libr. 11. cap. 31. annotat hortum hunc paradisum significare, vbi hominum ruina incepit, vt etiam in paradiso, & horto passio Domini, quæ salutis fuit causa, sumat initium.

ANNOTATIO III.

Nũ hortuisse fuerit Gethsemani.

MAtthæus, & Marcus venisse in villam, seu prædium dictum Gethsemani referunt: est autem nomen Græcum χωρίον, quod agrum, locum, prædium, villam, fundumue significat: vnde inconsiderate aliqui recentiorum apud illos Euangelistas vertendum esse censuerunt, in locum, non autem, in villam, seu prædium, sicut noster fecit interpres; at non est cur interpretationem reprehendant: nam nomen eas omnes habet significationes. Aliqui existimant hortum hunc Ioannis idem esse, quod duo Euangelistæ villam, seu prædium dixerunt, & id videtur accommodari facile posse: nam & vocabulum, hortus, aliquando villam significare reperitur; tamen probabilius est, hortum fuisse partem illius prædij dicti Gethsemani: hortus enim est locus arboribus consitus, voluptatis gratia comparatus: & quamuis in plurali numero frequentius in hac significatione vsurpetur, vt distingua tur ab horto in singulari, qui locus est oleribus conserendis accommodatus, tamen non est ista differentia perpetua: idem enim etiam in singulari significat. Ea de causa Ioannes huius meminit, tanquam ab alijs Euangelistis prætermissi: si enim idem significare voluisset, cum illis nomen idem repetijsset. hoc tamen non sic factum est, sed vsus est nomine κήπος, quod proprie hortum significat. Erat igitur totus fundus, seu prædium dictum Gethsemani, cuius pars vna hortus voluptatis gratia consitus, & arboribus ornatus erat: in hunc Dominus cum discipulis ingreditur.

Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum, quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis.

COMMENTARIVS.

SI fugisset Dominus, locum notum Iudæ non elegisset: quia vero sponte mortem subibat, eò tendit, quo scit Iudam venturum: nam frequenter Dominus ibi pernoctare cum suis discipulis solebat, ex qua frequentia etiam Iudæ sicut alijs discipulis locus erat cognitus; non ergo fugit Dominus, sed hostem aggreditur. Ingratus autem, & impius Iudas,

Iudas, vel hoc facto reprobatur: ibi enim magistrum quærit, vt tradat, vbi ab ipso didicerat orare; tempusque capiendo Domino aptum iudicat, quando Dominus orat. Euangelista noster hoc loco prætermittit, quod alij Euangelistæ narrarunt, nempe trinam Domini orationem, & sudorem sanguineum, & ad discipulos locutionem, quæ etiam nos interpretari dimittimus, quia solum Ioannem exponimus; & illa omnia proprijs in locis diuino fauore explicare intendimus, quod etiam in multis alijs à Ioanne prætermissis faciemus. *Iuda impietatem exaggerat.*

Iudas ergo cum accepisset cohortem.

MAlitia obcæcatus Iudas, potestate Præsidis ad milites comparandos vtens, existimauit Christum se comprehendere posse, quem sæpe inimicorum manus volentem euasisse erat expertus; sed sani consilij malus capax non est; nec ea considerat, quæ à suo proposito retrahere eum possunt. Cohors, vt Aug. tract. 112. recte annotat, non Iudæorum, sed Romanorum erat militum à præside Pilato accepta, vt nemo tenentibus auderet obsistere, quia legitimæ potestatis auctoritate fiebat.

ANNOTATIO IV.

Quorsum Iudas petierit cohortem, vt Iesum caperet.

HIeronymus Matth. 26. asserit Iudam eadem infidelitate, qua magistrum, & dominum tradidit, putasse signa, quæ Saluatorem viderat facientem, non maiestate diuina, sed magicis artibus facta; & quia fortasse audierat eũ in monte transfiguratum, timuisse ne simili transformatione elaberetur è manibus ministrorum. Non videtur hæc sententia admodum probabilis: nam innocentem Christum Iudas nouit, nec occidendum ab inimicis existimabat, quando eum tradidit; si autem magum arbitratus fuisset eum, nunquam dixisset; Peccaui tradens sanguinem iustum. Rectius Cyril. lib. 11. cap. 32. malitia excœcatum fuisse dicit, nec cogitasse omnia, sed ea, quæ proposito consequendo apta erant, potentiamque Christi multitudine comprehendentium superare sperauit, & credidit. Chryso. hom. 82. præter hæc dicit, Iudam cohortem mercede conduxisse: erant enim viri militares, & pecunia omnia audebant. & Hom. 83. negat iussu Pilati milites venisse ad comprehendendum, sed pecunia conductos, & id probabile est. non tamen Iudam conduxisse eos, sed Principes forsan hortatu Iudæ credibile est id fecisse: quanquam etiam probabilius est, Principes à Pilato impetrasse cohortem, persona forsan non proposita quæ erat comprehendenda; non enim aliter Tribunum cum cohorte tota venire ausum esse existimo, nisi Præsidis auctoritas interuenisset.

Et à Pontificibus, & Phariſæis ministros.

COMMENTARIVS.

NOn solum militum cohorte stipatus venit Iudas, sed simul etiam multis Pontificũ, & Pharisæorum ministris; qui omnes cum cohorte missi sunt à principibus Sacerdotum, & senioribus, vt Iesum comprehenderent, vt habent Matt. & Mar. non enim solis gentilibus confisi sunt, tantus erat ardor, & desideriũ comprehendendi Dominum: immo aliquot ex ipsis principibus Sacerdotum, magistratibus, & senioribus venisse cum turba, expresse docet Lucas cap. 22. Principes autem Sacerdotum appellati sunt, vt docet Chryso. hom. 80. in Matt. qui annis superioribus summi Pontifices extiterant, quamuis id temporis tali dignitate non fungerentur: erant enim iam auaritia, & ambitione iura diuina mutata; quia secundum legem summum Sacerdotium erat perpetuum, quamdiu qui eo fungebatur, viuebat.

Venit illuc cum laternis, & facibus, & armis.

CVm tanta multitudine se posse facere quod cogitabat, Iudas diffidebat, quare nocti non fidens, ne forte aliquo obscuro in loco lateret, laternis & facibus vtitur, etiam contra ventos lumen laternis defendens; ne vero aliquis obsistat, arma adhibet. Cyril. lib. 11. cap. 32. faces, & laternas adductas censet, ne in via in lapides impingerent, aut in foueam caderent: addendũ existimo, vt via non aberrarent, & si forte quem quærebant, latere in obscuritate vellet, inuenirent. Cæcitate mentis neglecta, exterioribus oculis lumen Iudas admouet, vt lumen iustitiæ Christum comprehendat.

Iesus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ieſus itaque ſciens omnia, quæ ventura erant ſuper ſe, proceſsit & dixit eis.

COnſulto Ioannes hæc verba omnibus, quæ de paſſione Domini narranda ſunt, præmittit, vt nihil præter eius voluntatem, & ſcientiã ei euenisſe, omnibus conſtaret, ſed ex voluntate, & conſilio diuino omnia eſſe perpeſſum. Ecce obuiam procedit ipſis comprehenſoribus, nec ſolum ad locum, vbi illi erant proceſſit; ſed & verba, quibus ſe manifeſtum faciat, pronunciat. Redarguebat hoc Chriſti factum impius Celſus imprudentiæ, qui dicebat referente Origene libr. 2. contra eundem; Quis prudens præſciens talia ſibi obuentura, non, ſiquidem potuiſſet, deuitaſſet, ſed volens incidiſſet in ea, quæ præſenſerat? Multis exemplis etiam Gentilium hoc Chriſti opus defendit Origenes; ſed quid opus eſt exemplo, quando & ratio ipſa Celſum ſtultitiæ conuincit? Si enim ducibus, & principibus pro ſalute publica conſeruanda, periculis etiam manifeſtis licet ſe exponere, & hoſtes aggredi; quanto magis Chriſto, cuius mors ſalus erat totius mundi, id licuit, & laudabile fuit. habebat etiam Celſus, qui Iudæus erat, exemplum Iudæ Machabæi; qui cum fuga vitam ſaluare potuiſſet, maluit honorificam mortem, quam turpem fugam eligere, & id merito factum ab omnibus commendatur. Magnum profecto nobis fortitudinis reliquit exemplum Chriſtus, vt quando pro Dei gloria exponenda eſt vita temporalis, non ſolum non fugiamus, ſed ad necem inquirentibus nos ſponte offeramus, quod Paulus imitatus, ſciens quid paſſurus eſſet Hieroſolymis, nihilo ſecius expoſuit ſe periculis, vt habetur Act. 20.

Celſus Iudæus impietatis arguitur.

Quem quæritis: Reſponderunt ei, Ieſum Nazarenum. dicit eis Ieſus; Ego ſum.

NOn tantum ſe voluntariè tradi Chriſtus ſignificare voluit: ſed & poteſtatem ſuam aperuit, qua potuiſſet ſi voluiſſet è manibus eorum euadere; nã eos omnes excæcauit, vt non cognoſcerent eum. cum enim inter ipſos verſatus eſſet, & miniſtris ſaltem Iudæorum, & Pontificibus ibi exiſtentibus ante notus eſſet, & faces ac laternæ non deeſſent, eum non agnouerunt, quia noluit agnoſci, vnde tanquam ignorantes, quis eſſet, interrogat; *Quem quæritis?* ipſi autem non agnoſcentes reſpondent; *Ieſum Nazarenum*, quærimus. Diuina Chriſti factum eſſe virtute, vt quem coram habebant, & ſæpe viderant, non agnoſcerent, vt libere & ex poteſtate ſe tradi ſignificaret, docent Cyril. lib. 11. cap. 33. Chryſoſt. homil. 81. & Euthymius; hoc tamen in expoſitione, & annotatione ſequentibus magis explicabitur.

Stabat autem & Judas, qui tradebat eum cum ipſis.

ADeſſe Iudam cum miniſtris, qui comprehendere venerant, quando interrogauit Dominus, *Quem quæritis?* Euangeliſta narrat, vt magis virtus Chriſti innoteſcat; nam etiam Iuda oſculo eum demonſtrante non agnouerunt: noluit enim Dominus ſigno proditoris diſcerni, ne inuitus tradi videretur. Simul etiam vt Iudam vna cum illis retrorſum cecidiſſe ſignificaret, vt aſſerit Chryſoſt. hom. 82. ideo eum fuiſſe cum ipſis dicit.

ANNOTATIO V.

An Iudas cognouerit Chriſtum priuſquam ipſe diceret, ego ſum

CYrillus lib. 11. cap. 33. & Chryſoſtomus homi. 82. aſſerunt, Iudam etiam vna cum alijs Chriſtum non agnouiſſe, omnibuſque illis cognitionem fuiſſe ademptam diuinitus. & quidem ſi iam oſculatus fuerat Chriſtum, quando hæc interrogauit, vt dicit Auguſt. lib. 3. conſen. Euangeliſt. non videtur ſententia admodum probabilis, quamuis id etiam fieri potuerit. Si vero aliquis diceret, nondum Iudam oſculatum fuiſſe, vt tenet Euthymius Matth. 26. quod non ſine ratione affirmari poſſet, tunc A ſententia Cyrilli & Chryſoſtomi valde eſt conſentanea, tamen quantum ex contextu patet, & licet deducere, verius multo eſt, iam Iudam acceſſiſſe, & oſculum dediſſe, quando Dominus turbas interrogat, & miniſtros; *Quem quæritis?* vnde probabilius eſt Iudam cognouiſſe tunc Chriſtum, vt experimento impius cognoſceret, ſigno ſuo dato nihil ſe effeciſſe, & Chriſtum ſi voluiſſet euadere, potuiſſe: vt enim refert Lucas, Iudas antecedebat eos, qui veniebant comprehenſuri, & appropinquans oſculatus eſt Dominum. Dominus autem ei locutus eſt, quæ narrant Euangeliſtæ, ſigno vero dato eis ſe conjunxit, quibus cum venerat; quos interrogat Dominus, vt ex reſponſione eorum occaſionem acciperet faciendi quæ fecit. poſtquam enim Dominus dixit; *Ego ſum, & Sinite hos abire*, non erat cur Iudas accederet ad oſculandum, omnibus A enim ſe Chriſtus iam manifeſtum fecerat: præceſſerat ergo oſculum. probabilius igitur eſt Iudam nouiſſe Chriſtum, quando interrogatio facta eſt: nihil proinde conſilio effecit ſua proditor, ſed Dominum ſua ſe voluntate manifeſtaſſe, ac tradidiſſe, vt vel ex hoc reſipiſcendi occaſionem ille & cauſam haberet.

Vt ergo dixit eis, Ego ſum: abierunt retrorſum, et ceciderunt in terram.

COMMENTARIVS.

NOn tantum incognitum ſe eis prius præbere voluit, ſed potentiam maieſtatis declarare, qua eos verbo vnico, *Ego ſum*, ita deterruit, vt retrorſum abeuntes ceciderint omnes in terram. Hi armis, & facibus onerati, & confiſi venerant, vt eum comprehenderent: at Dominus contra faces ſe exhibuit incognitum, contra arma eos vno verbo proſtrauit tanta potentia, vt nec dorſum vertere vt fugerent valerent; ſed retrorſum abeuntes ceciderint: quibus aperte oſtendebat ſe comprehendi, quia volebat, nec ex impotentia, aut infirmitate, ſed voluntate & conſilio pati. *Ego ſum*, nomen eſt maieſtatis Dei. ſic enim ſuam contra Pharaonem oſtenſurus potentiam Moyſi præcepit vt diceret; Ego ſum, qui ſum. Exodi capite tertio.

ANNOTATIO VI.

Quidam in ſanctum, alij retrorſum cadunt.

CYril. lib. 11. cap. 33. horum miniſtrorum caſum gentis Iudæorum futuri caſus ſignũ eſſe docet. Recte autem hanc potentiam Domini ponderat Aug. tract. 112. Quid, inquit, iudicaturus facies, qui hoc iudicandus fecit? quod etiã Grego. adnotauit lib. 17. Moral. c. 21. idem autẽ Grego. hom. 9 in Ezechi. quærit cur Paulus, & Ezechiel in faciem ceciderint, at hi retrorſum. ſicque reſpondet. Omnis, inquit, qui poſt ſe cadit, ibi cadit vbi non videt, qui vero ante ſe cadit ibi cadit vbi videt. Iniqui ergo quia in inuiſibilibus cadunt, poſt ſe cadere dicuntur, quia ibi corruntur, vbi quid eos tunc ſequatur modo videre non poſſunt; Iuſti vero, quia in iſtis viſibilibus ſemetipſos ſponte deijciũt, vt in inuiſibilibus erigantur, quaſi in faciem cadunt, quia timore com A punctiuidentes humiliantur. hæc Gregorius qui libr. 31. Morali. capit. 18. ſimilem habet doctrinam, ſed hæc reſponſio ſpiritualis eſt.

Ad literam autem reſpondendum videtur, hos ceciditſſe retrorſum, vt Chriſti potẽtia deiecti tanquam aduerſarij viderentur, veluti qui pugno, aut inſtrumento alterũ repellit, eumq; retrorſum cadere facit; at Paulus, & Ezechiel non repulſi à Deo ceciderunt, ſed territi ipſius potentia; non enim eos auerſabatur Deus, ſed trahebat, idcirco in faciem ceciditſſe dicuntur. Adde hos voluntate quadam propria ceciditſſe: præ humilitate enim velut ſe in terram proſternentes ceciderunt; at illi, vi quadam diuina coacti, & deiecti ſunt; ideo in faciem illi; hi retrorſum ceciderunt. B

Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? illi autem dixerunt, Ieſum Nazarenum.

COMMENTARIVS.

QVos verbo in terram proſtrauit, verbo erigit, & iterum interrogat, quia terrore perculſi nondum eum nouerant. *Quem*, inquit, *quæritis?* quo verbo eis vim, & robur indidit, vt reſpondere poſſent, adeo erant caſu mirabili exanimati. Reſpondent; *Ieſum Nazarenum*, ſic enim Chriſtum appellabant à patria Nazareth, de quo nomine paulo inferius dicemus: nihilo meliores tanto miraculo effecti, ſua malitia obſtinati perſeuerant.

Reſpondit Ieſus: dixi vobis: quia ego ſum.

NOn abſolute, reſpondet, *Ego ſum*, ſed, *Dixi vobis*, me eſſe, ſeu, *Quia ego ſum*, ne alius eſſe videretur is, qui tanta potentia eos deiecerat, & alius, qui modo ſe eſſe Chriſtum manifeſtabat. *Dixi*, inquit, *quia ego ſum*, ego ſum, qui modo me manifeſtum facio vobis, & qui me

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui me comprehendendum trado, ille idem qui vobis cognitionem abstulit, qui mea virtute vos omnes armatos retrorsum abire, & cadere in terram coegi.

Si ergo me quæritis, sinite hos abire.

VErbum hoc Christi diuinæ potestatis fuit, qua furorem eorum reprimens, præcepit, & effecit; ne in aliquem discipulorum insurgerent; neue aliquem comprehenderent, vt recte Chryso. homil. 82. dicit. & est sensus. Dicitis vos quærere Iesum Nazarenum, dixi vobis me esse: me ergo quæritis, non hos meos discipulos, me igitur comprehendite, quem quæritis, hos abire liberos & illæsos sinite. Quanto amore suos prosequeretur ostendit in hoc Dominus, dum in propria afflictione curam illorum non deposuit; fecit hoc, vt significaret per solam suam mortem, salutem hominum efficiendam, ipsumque solum redemptorem esse iuxta prophetiam Cayphæ, Expedit, vt vnus moriatur homo, ne tota gens pereat. me ergo solum capite, cæteros abire sinite.

Vt impleretur sermo, quem dixit, quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam.

VErba sunt hæc Euangelistæ affirmantis impletum esse verbum, quod paulo ante in cap. 17. dixerat Dominus; quos dedisti mihi, non perdidi quenquã, sed seruaui eos, & custodiui: nam neminem satellitum in eos insurgere permisit, quamuis magnam dederint discipuli occasionẽ: vnus enim eorũ Petrus auriculã vnius abscidit, quo facto nisi diuina virtute illi ministri cohibiti fuissent, sine dubitatione vlla omnes fuissent cõprehensi.

ANNOTATIO VII.

Quemodo ex discipulis perditus est nullus.

DVbitatio se offert in verbis hisce Domini ab Euangelista allegatis; nam sententia Domini, *Non perdidi ex eis quenquam*, non de morte temporali, sed de æterna intelligenda videtur: ab hac enim Iudas liberatus non est, sed permissus in damnationem abire; à corporis vero morte nemo discipulorum præseruatus est; qua ergo ratione dicit nunc Euangelista, impletum esse verbum Domini, dum libere abire permittuntur, cum etiamsi comprehensi fuissent, & occisi; non propterea eorum quisquam perdebatur? Ad hanc dubitationẽ primo loco respondet Aug. tract. 112. Si tunc comprehensi discipuli & occisi fuissent, damnabantur, quia non credebant, nec eam fidem habebant, quæ ad salutem erat necessaria. Recte igitur impletum est verbum Domini, dum non sinit eos comprehendi, & occidi, ne æternam contrahant mortem, & perdantur. Hæc responsio dura videtur: nam sequitur eos tũc fuisse in mortali peccato, quod difficile est sustinere: cum testimonio Domini mundi fuerint paulo ante; nec videtur, nec legitur aliquod peccatum mortale, eos hucusque commisisse. Secundo loco Chryso. hom. 82. respondet; Verba Domini de æterna morte intelligenda esse, Euangelistam autem accommodasse etiam temporali morti, à qua nunc custoditi sunt, vt per quandam extensionem vtrunq; significent. At hæc expositio difficilior est; non enim Euangelista verbum Domini in alium sensum ab eo, quem Dominus intendebat, distraheret; quia fidelitati narrationis hoc repugnat, aperireturque ianua infidelibus dicendi, eodem modo esse verba Prophetarum accommodata rebus, ad quarum veritatem confirmandam sæpe adferuntur in Euangelio. Tertio Rupertus recte exponit, vt de morte animæ æterna etiam Euangelista eandem sententiam intelligat, vt sit sensus; Noluit Dominus comprehendi discipulos, & occidi, ne perirent in æternum: nam erant imperfecti, & si comprehensi essent, facile a Christo recessissent, ipsumque negassent: Petrus enim etiã non captus, timore ancillæ ter negauit, quid ab alijs sperandum esset, si capti fuissent; ne ergo æterna perirẽt morte, noluit Dominus eos capi. Et in hanc sententiã intelligendus est Aug. nempe non eã habuisse eos fidem, quę necessaria erat ad salutem. nã paulo post dubitarunt, & si capti fuissent, facile negassent, & alia cõmisissent peccata, propter quæ damnati perpetuò perijssent.

Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit Pontificis seruum.

COMMENTARIVS.

PArticula Ergo illationem significans, insinuat ea, quæ cæteri narrant Euangelistæ; iniecerunt enim tunc audito Christi verbo ministri manus, vt comprehenderent Iesum

sum; propterea Petrus gladium eduxit, vt Christum defenderet, & percussit seruum Pontificis. non in eum vsum gladium habebat Petrus, sed in proprios, & necessarios; at in necessitate pro magistro in arma conuertit. Chryso. hom. 82. dicit, metuentem Petrum, quod futurum erat, iam se armis præmunijsse, sed id non videtur probabile, gladium potius eum existimo, quem in quotidianos vsus secum gestare solitus erat. Iustitiam magnã existimabat Petrus in defensionem Magistri innocentissimi inuasorem percutere, recordatus forsan Moysis, qui Ægyptium occidit, vt iudæum liberaret; & vt dicit Ambro. Luc. 22. recordatus est Phinees; qui virum Israelitam ingressum ad mulierem Madianitidem pro Dei honore confodit. Num. 25. Voluit hoc facto, quod promiserat implere. cum enim audisset, ter me negabis; & ipse respondisset; paratus sum mori tecum; promissionis memor comprehensoribus se opponit. Magnus zelus Petri profecto fuit, quamuis non secundum scientiam, qui vnus, & debilibus armis tot armatis militibus se opposuit, forsan verbo illo non intellecto deceptus. Luc. 22. qui non habet vendat tunicam, & emat gladium.

Quorsum Petrus gladium portabat.

Et abscidit auriculam eius dexteram: erat autem nomen seruo Malchus.

DIligenter Euangelista circunstantias facti huius describit, abscidisse auriculam eius dexteram dicit, quod etiam Lucas cap. 22. retulit, vt ex hoc, quo animo Petrus percusserit, insinuet. vulnus enim letale infligere volebat, ideo caput inuasit. cum autem seruus vulnus declinasset, auriculam dexteram amputauit; non quod Petrus id vulnus intenderet, sed casu ei euenit. peiora intendebat Petrus; si enim auriculam amputare intendisset, læuam abscidisset: nam ea respondet dexteræ percutientis; at dum dexteram amputat, Petrum capiti vulnus parasse indicat, vt notat Chryso. hom. 82. quod illo diuertẽte auricula dextera abscissa est. Nomen serui describitur *Malchus*, & qualitas quia Pontificis seruus erat, vt non qualemcumque inuasisse Petrum, sed vnum ex primis, & præcipuis significet Euangelista. Chryso. hom. 82. dicit nomen huius serui expressum esse propter miraculum Christi, quia ei est auricula restituta, & quia paulo post alapam ab eo accepturus Christus erat. at hoc secundum incertum est; non enim ex Euangelio habetur hunc fuisse, qui alapam impegit Domino. Cyril. lib. 11. cap. 35. & Ambr. Luc. 22 spiritualiter exponunt. At quæ dicta sunt, ad sensum litteralem faciunt. Attende ex Luc. 22. discipulos cæteros videntes, quod futurum erat, id est quando viderunt appropinquare ministros, antequam tamen accederent dixisse, Domine si percutimus in gladio? at Petrus quando accedebant, & in eum irruebant, gladium exemit, & percussit.

Et auricula abscissa, & seruus Malchi quorsum mentio sit.

Dixit ergo Iesus Petro, mitte gladium tuum in vaginam.

MOtum Petri cohibet Dominus etiam minis, vt ex cæteris patet Euangelistis: iubet ergo gladium in vaginam reponere, & à percussione cessare; quantum enim ex his verbis deducere licet, Petrus adhuc, quod inceperat, prosequi volebat. Petrum autem indiscretè fecisse verba Domini indicant Mat. 26. Omnes enim, qui gladium acceperint, gladio peribunt. nõ igitur sine culpa erat Petri percussio hæc. cuius causam reddit Aug. lib. 22. con. Faustum. cap. 77. nempe quia non obseruauit præceptum Domini qui iussus est gladium emere, sed non percutere: oportebat prius à Domino voluntatem eius intelligere, & in quos esset vsus gladius ille cognoscere, & non requisita Domini voluntate percutere, maxime cum sæpe audierit à Domino, mortem, & passionem futuram; at multum excusat, & minuit culpam Petri amor, & zelus erga Christum.

Calicem, quem dedit mihi Pater non bibam illum?

ARguit Petrum indiscreti zeli, significans se non ex impotentia comprehendi, & mori, sed ex diuina dispensatione, quia sic pro hominum salute necessarium erat; illum autem potius impedire velle diuinam ordinationem. Sensus ergo est; desine percutere, o Petre, & me defendere: nescis enim quid facias: nam hoc tuo facto auertere tẽtas,

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod Pater disposuit;non opus esset mihi tua defensione,si vellem me liberare;An putas quod non possum rogare Patrem,& exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum ? quomodo ergo implebuntur scripturæ,quia sic oportet fieri; hæc habentur Mat. 26.Ioannes autem primam sententiam exposuit, & in his adhuc se voluntarie capi Christus significabat;nec potuit tantus furor inimicorum tempus præcludere,quominus hæc dicere vacaret:immo seruũ percussum adduci iussit ad se, & sanauit illum. Luc. 22. Sinite vsque huc,& cum tetigisset auriculam eius,sanauit eum.& tamen nec tãto facto, nec talibus verbis perfidorum incredulitas erudiri,nec sæuitia potuit emolliri. Aliqui textus habent, *Non vis vt bibam illum?* & ita legit Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 5. & tract. 112. Græcus codex nunc habet, *Non bibam illum?* idem tamen est sensus in vtraque lectione.

Cohors autem & tribunus,& ministri Iudæorum,comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum.

Milites cum suo præfecto,qui tribunus dicitur, & Græcè Chiliarchus, quasi supra mille præfectus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Christum, dicentem verba,quæ cæteri narrant Euangelistæ; Tanquam ad latronem existis cum fustibus,& gladijs comprehendere me,sed hæc est hora vestra,& potestas tenebrarum;tunc discipuli relicto eo fugerunt:ministri autem consilium Iudæ exequentes,vt cautè ducerent, & tenerent,eum ligauerunt.

Et adduxerunt eum ad Annam primum:erat enim socer Caiphæ qui erat pontifex anni illius.

Quare ad Annam Dominus ductus sit.

PRimo ad Annam ductus dicitur,quem inde ad Caipham venit:quare autẽ ad Annam ductus fuerit,rationem Euangelista subdidit,quia erat socer Caiphæ, qui illo anno erat Pontifex summus,velut rem gratam Pontifici facere volentes.Chryso.hom.82.dicit ductum ad Annam,vt rem ostentarent:& tanquam triumphum ducerent.Cyril.lib.11.c. 37.dicit id factum,quia Annas erat auctor insidiarum, & pecuniam proditori Iudæ promiserat.Recentiores id factum affirmant, quia illac erat ad domum Caiphæ transeundũ, quo præcipue ducebatur;at Euangelista satis indicat,cur id effectum fuerit, nempe propter generum,qui erat tunc Pontifex, vt quodam honore eum afficerent, vinctum ad eũ perducentes Dominum,quem& ille,& alij summo prosequebantur odio.

Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis,quia expedit vnum hominem mori pro populo.

CAipham illum eundem refert fuisse Euangelista,qui paulo ante consilium dederat contra Christum,vt habetur Ioan.11.recte autem Chrysost.hom,82.annotat Euã

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petrus autem stabat ad ostium foris. exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus Pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.

COMMENTARIVS.

PEtrus, cum non esset familiaris Pontifici, non est permissus intrare, sed mansit foris prope ostium: cum igitur Ioannes Petrum non esse ingressum videret, causam suspicatus, ancillam ostiariam rogauit, vt eum intrare permitteret; aperto igitur ostio ad preces Ioannis, Petrus ingressus est atrium domus Pontificis. Solebant Iudæi ostia domus habere clausa, & custodiam seu curam ancillis committere, quod constat 2. Re. 4. vbi ostiaria domus purgans triticum, dormiuisse dicitur.

ANNOTATIO X.

Voluit Petrus sed non potuit ingredi in atrium Pontifi tis.

CHrysost. hom. 82. affirmat Petrum præ timiditate non fuisse ingressum; quod enim eo vsque venerit amoris fuit, inquit, quòd vero nõ ingrederetur timoris. hæc autẽ narrasse Euangelistam dicit præoccupando negationis excusationem, quæ ex timore processit. At hæc sententia non videtur accommodari verbis; Si enim ex timore non fuisset ingressus, discipulus ille non ad ancillam recurrisset, vt intrare permitteret, sed ad ipsum Petrum se conuerteret, eum exhortans. Si enim intrare nolebat, non erat cur ancillam rogaret Ioãnes, propterea igitur Ioannes se notum Pontifici præmisit, vt causam cur Petrus A non esset ingressus, significaret, ne timiditati tribueretur. Ita sensit Cyril. lib. 11. cap. 40. sic dicens; Non remansisset extra Petrus, nisi ostiariæ obseruatio nõ tutum ignotis faceret introitum, nec depulit mulierculam, licet facile potuisset, quia importunitatis crimini subijci nolebat; extra igitur stabat mœstus, quousque Ioannes dolere ipsum etiam propter hoc non ignorans, intromittendi eius gratiam ab ostiaria impetrauit. hæc Cyril. & est legitima expositio. Idem sentit Euthym. adijciens, laudi datum esse Petro, quod exclusus tanquam incognitus ab ancilla, ad ostium adhuc foris manebat.

Dicit ergo Petro ancilla ostiaria.

COMMENTARIVS.

SOlent similibus temporibus ignoti, & maxime ad alterius preces admissi, diligentius inspici, & considerari, quod & ancilla, cui ostij erat cõmissa custodia, fecit; & discipulum esse Christi Petrum agnoscens, ad eum conuersa loquitur quæ sequuntur proximè. hoc indicat particula, *Ergo*, ac si diceret; Ancilla rogata Petrum admisit, & diligenter intuens discipulum agnouit Christi, propterea que dixit ei: quid autem dixerit, statim exponit Euangelista. Attende, hanc esse primam Petri negationem, quam Ioannes narrat, cuius occasione exponendũ hoc est, ex quo totus iste contextus multum illustrabitur.

ANNOTATIO XI.

De Petri negationibus disputatio.

DVæ difficiles quæstiones in hoc contextu occurrunt. Prior est, quo loco hæ Petri negationes factæ fuerint; Altera, quomodo concordent hæc, quæ Ioannes dicit de his negationibus, alijs quæ cæteri Euangelistæ narrant; nã dissonantia non parua videtur. Apud antiquos Doctores parum, inter nostros autem hęc est magis agitata controuersia. Quidam enim apud Annam omnes tres negationes factas sentiunt; in quã opinione fuit etiam Augustinus tract. 113. & lib. 3. de consen. Euangelistarum cap. 6. quidam apud Caipham; quidam vnam apud hunc; duas apud illum, immo non desunt nostro seculo, qui negationes multiplicent, affirmantes non tantum ter, sed septies Petrum negasse. Christum. A

Tria notantur pro dubij resolutione.

Pro huius autem difficultatis resolutione, & declaratione sunt aliquot annotanda. Primo, Petrum, quando negasse Christum dicitur, non fidem negasse, quasi non crederet ipsum esse Christum, sed confessione sola defecisse; dixit enim se non esse discipulum eius, seque non nouisse eum, cuius verè discipulus erat, & quem verè nouerat; & hac ratione dictus est Christũ negasse. Hæc doctrina est ab omnibus recepta, quam tradit Aug. tra. 113. vbi docet non solum

solum negari Christum, quãdo aliquis negat eũ esse Christum, sed quando aliquis negat se esse Christianum. at discrimen est latum: illud enim contra fidem, hoc contra confessionẽ fidei est. Secundo, Petrus ter tantum negauit Christum. hęc ab omnibus antiquis Patribus est recepta, & Euangelio conformis: Dominus enim trinam prædixit negationem. quod si plures futuræ essent, sicut prædixit tres, prædixisset vtique omnes; nã ea de causa prædicebat, vt Petrus postea Christi veritatem agnoscens, & impleta quæ prædixit, experiẽs, in fide confirmaretur, & ad pœnitentiã se conuerteret. Adde post resurrectionem Dominus ter interrogauit Petrum, Diligis me plus his? adnotantque Patres antiqui eum numerum esse adhibitum, vt trinæ negationi satisfaceret. Tertio, tres negationes hæ factæ sunt in domo Caiphæ, nulla apud Annam. Hæc est Orige. tract. 35. in Mat. & rationibus efficacibus confirmatur; quarum prima est, quia tres Euangelistæ diligentissimè narrarunt tres hasce Petri negationes; omnes autem tres præter Ioannem, solius Caiphæ meminerunt, apud quem omnes negationes factas, descripserunt. aut igitur oportet alias negationes numerare præter descriptas à tribus illis Euangelistis, quod est contra antiquos Patres, & contra verbum Christi prædicentis: aut fateri, omnes negationes esse factas apud Caipham. Altera ratio, quæ præcedentem cõfirmat, est; si aliqua alia negatio facta est præter eas quas Euangelistæ cæteri narrant, maxime est, quam Ioannes describit, quia ipse solus mentionem fecit Annæ; at Ioannes etiam cum tribus alijs Euãgelistis negationes easdem apud Caipham factas narrat: oportet enim diligenter, & attente considerare, vt in expositione annotauimus, quãdo Ioannes dixit, *Erat autem Caiphas, qui consilium dederat*, incepisse narrare, quę apud eum gesta sunt. quod eo argumento probatur: nam vsus est semper vocabulo Pontificis, non erat autem alius tunc præter Caipham Põtifex, quem idcirco dixerat fuisse Pontificem anni illius: quamuis enim multi dicerentur Pontifices, nempe qui fuerant functi eo munere; tamen cũ de singulari loquatur, is profecto intelligendus A est, qui tempore illo Pontificis munere fungebatur. quod Euangelista ex circumstantijs satis indicauit; cum enim diceret, *Erat Pontifex anni illius*, statim dicit; *Erat notus Pontifici; Introduxit in atrium Pontificis; sic loqueris Pontifici? Interrogauit Pontifex*. hæc omnia profecto ad eundem Pontificem referuntur: nec enim Annam Pontificem appellauerat, sed socerum Pontificis. igitur quę de Petro hoc loco narrat, in domo Pontificis, qui Caiphas erat, facta sunt. & hæc est vrgentissima ratio. Tertia est, quæ eandem confirmat; nam interrogatus, & examinatus est Christus: immo Christus alapa percussus dixit; B Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; at hæc ad iudicem pertinebant, qualis nõ erat Annas, sed Caiphas. Quarta etiam ratione confirmatur hoc idem ex verbis, quæ ipse Ioannes subiunxit; his enim narratis, dixit, *Misit autem Annas ligatum ad Caipham Pontificem*, in Græco est Aoristus, qui sæpe pro præterito plusquã perfecto ponitur, vt in eorum verborum expositione dicemus: & apud Hæbreos sæpe præteritum pro plusquam perfecto ponitur: vt sit sensus; miserat Annas ad Caipham, quasi rationem reddens eorum, quæ narrarat. dixi, inquit, C Caipham Pontificem hæc dixisse, & Petrum in atrio negasse; miserat enim Annas ad Caipham. & nota verbum, *Misit Annas ad Caipham Pontificem*: non Annam, sed Caipham Pontificem appellauit, vt ea, quæ dicta erant de Pontifice, & apud Pontificem gesta, de Caipha intelligerentur. Hæc igitur verba, quibus recẽtiores probant negationem factam apud Annam, potius confirmant sententiam nostram: quam Cyrillus etiam sequitur lib. 11. cap. 48. vbi vti diximus in Annotatione 7. legit; statim Annam misisse ad Caipham. Certum ergo est, hæc, quæ Ioannes narrat, esse gesta apud Caipham, quem Pontificem appellat: quamuis parum consideranti videri possint facta apud Annam. Ex his Ioannem cum cæteris Euangelistis in loco negationum Petri esse concordem constat; omnes enim Euangelistæ apud Caipham, qui Pontifex erat, factas esse tradunt.

In domo Caiphæ ter Christum Petrus abnegauit.

Pontifex nomine Caiphæ Euangelista non alium designat.

Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? dicit ille; Non sum.

COMMENTARIVS.

VErba sunt ancillæ ostiariæ loquentis, & interrogantis Petrum, an sit ex discipulis Christi? ille autem negauit dicens, *Non sum*, & hæc est prima negatio secundum omnes Euangelistas. Rectè hic Aug. tract. 113. animaduertit. Ecce, inquit, columna firmissima ad vnius auræ impulsum tota contremuit. vbi est illa promittentis audacia, & de se plurimum præsumentis? vbi sunt verba illa; Quare non possum te modo sequi? animam meam pro te ponam? hoccine est sequi Magistrum, se negare discipulum? siccine anima pro Domino ponitur, vt hoc ne fiat, vox ancillæ formidetur? hæc Aug.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XII.

De prima Petri negatione, quid cæteri Euangelistæ referant.

QVa ratione concordet Ioannes in hac prima narranda negatione, considerandum A
est: nam ex alijs Euangelistis constat & ancillam, & Petrum alia verba dixisse. conueniũt quidem omnes, ancillam quandam esse, quamuis solus Ioannes expresserit fuisse ostiariam; at in reliquis videtur esse discordes. Matthæus enim sic habet: Petrus sedebat foris in atrio, & accesit ad eum vna ancilla dicens: & tu cum Iesu Galilæo eras? at ille negauit coram omnibus dicens; nescio, quid dicis. Marcus autem sic describit Cum esset Petrus in atrio deorsum, venit vna ex ancillis summi Sacerdotis, & cum vidisset Petrũ B
calefacientem se, aspiciens illum ait, & tu cum Iesu Nazareno eras: at ille negauit dicens; neque scio, neque noui, quid dicas. Lucas vero sic narrat: Accenso igne in medio atrij, & circumsedẽtibus illis, erat Petrus in medio eorum, quẽ cum vidisset ancilla quædam sedentẽ ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit, Et hic cum illo erat: at ille negauit dicens, mulier non noui illũ. Hæc omnia dissona videntur, re autem ipsa sunt consona: illud enim in primis præ oculis habendum est, quod sæpe annotauimus, frequenter vnum Euangelistam adiungere, quod alius omisit: hoc C
autem non ad dissonãtiam pertinet, cum omnia simul consistant. Matthæus ergo vnam dixit ancillam, Marcus adiunxit ancillam summi Sacerdotis, Ioannes adhuc eam ostiariam esse expressit: hæc non pugnant, sed conformia sunt, & mutuo se explicant. ita factum est, in referendis verbis ancillę, & Petri; Ancilla enim primo intuita est, & respexit Petrum, & cum intuita esset, ad alios circumstantes conuersa dixit, Hic cum illo erat, & hoc narrat Luc. postea vero ad ipsum conuersa Petrum: Tu, inquit, cum Iesu Galilæo eras? & hoc narrant Matth. & Marc. prosecuta etiam vlterius dixit, Nunquid tu discipulus es hominis istius? hoc refert Ioannes. verba igitur ancillæ hæc sunt. Hic cum illo erat: Tu cum Iesu Galileo, seu Nazareno eras? Nunquid discipulus es tu hominis istius? At Petrus respondit etiam multa, vt opinionem de se conceptam remoueret. Non sum, inquit, neque scio, neq; intelligo, quid dicas ò mulier, neque noui illum. Nõ est igitur vlla in his repugnantia, neque contradictio. Accedat his doctrina Augustini lib. 2. de consen. Euan. cap. 12. moꝛem esse Euangelistarũ non eisdem verbis rem eandẽ explicare, sed seruato eodem sensu varijs vti verbis. ita nunc factum est: quod enim Nazarenum Marc. dixit, Mat. Galilæum retulit: idem enim est sensus, & vtroque modo Christum Iudæi appellabant. In his igitur omnibus consonantia est in prima hac describenda negatione. Vnum tamen dubium supereſt: nam Matth. sedisse dicit Petrum foris in atrio: at noster Euangelista iam ad preces Ioannis eum intrasse affirmat. sed facilis est solutio: atrium enim erat intra domum ipsam, quo Euãgelista, ostio aperto, admissum dicit Petrũ: quod atrium foris dicitur, collatione alterius atrij interioris, quod in superiori parte domus fuisse Mar. insinuat dicẽs, Petrum sedisse in atrio deorsum, idest, inferiori, quod enim appellat Marc. atrium deorsum, Mat. dicit, atrium foris: Ioannes enim tanquam notus, & familiaris admissus est in secretiora loca: at Petrus in atrio communi, vbi milites erant, manebat, intra domum tamen sacerdotis. & hac ratione omnia conueniunt Euangelistarum dicta.

Stabant autem serui, & ministri ad prunas, quia frigus erat. & calefaciebant se: erat autem & cum eis Petrus stans, & calefaciens se.

COMMENTARIVS.

QVæ Ioannes nunc dicit, ad tempus post negationem primam pertinent, quod est attentè considerandum: vt enim ex cæteris Euangelistis patet, Petrus admissus ab ostiaria in atrium, cum ministris ad ignem sedebat, quando ancilla ei locuta est, & respondens negauit: vnde Matthæus & Marcus eum sedisse referunt, quando ancilla accessit, & intuita est eum: ignis enim luce, noctis tenebras illustrante, facilius discerni potuit. postquam autem negauit, exijt foras ante atrium, idest ad vestibulum atrij, vt refert Marc. & tunc gallus primo cantauit: iterum tamen ad ignem accessit, & tũc stabat cum alijs: non enim omnes sedebant. & hoc Ioan. refert; quo loco paulo post secundo, & tertio negauit, vt inferius patebit: & sic concordia est inter Ioannem & Matth. & Mar. hi enim duo sedisse referunt, quando primo negauit, & Ioannes stare dicit: sed illi de tempore ante primam negationem, & ipsius etiam negationis loquuntur, Ioannes vero de tempore post negationem; facta enim negatione paululum secessit, vt ex Marco constat. Ioannes ergo post factam negationem hæc retulit, significans postquam negauit, ad ignem iterum accessisse, & eundem in locum reuertisse. & hic est verus sensus: quamuis sciam verbum standi non semper significare erectum esse, sed adesse, siue sedentem, siue erectum; vt Ioan. 1. Medius vestrum stetit. & Ioan. 6. Turba quæ trans

Euangelistarum cõcordia.

trans mare stabat. & Luc. 8. Foris stant quærentes te. hoc tamen in loco propriam suam retinet significationem; post primam enim negationem se erexit, nec iterum sedit, sed ad ignem accessit stans, quod inferius repetit Ioannes.

Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina eius.

COnuertitur Euangelista ad narrandum ea, quæ Caiphas cum Domino egit, quæ licet eodem tempore facta sint, quo Petrus negauit, tamen dici aut scribi simul non possunt. Cum igitur Christus esset adductus ad Caipham Pontificem, interrogat eum Pontifex de duobus; scilicet de discipulis, & de doctrina; quas autem interrogationes in his duobus articulis fecerit, certum nõ est, non enim eas Euangelista descripsit; Doctores autem probabilibus id coniecturis ducti tradunt. Valde est verisimile, quod Chrys. hom. 82. & Euthymius dicunt, nempe interrogasse, qua ratione discipulos haberet, & congregarer, ac ex hoc insimulasse eum seditionis: de doctrina vero, quid doceret. Perpende autem hoc in loco malitiam, & iniquitatem istorum, vinctum tanquam malefactorem, & criminosum ducunt, & non habent crimen vllum, de quo interrogent; sed ad discipulos, & doctrinam se conuertunt.

Respondit ei Iesus; Ego palam locutus sum mundo; ego semper docui in Synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil.

PRudentissima, & sapientissima videbitur Domini responsio, sicut vere est, si attente cõsideretur; interrogatio enim Põtificis erat plena calumniæ; quia interrogabat Christum, tanquam qui in occulto, & secreto suos discipulos doceret, & qui doctrinam suam occultaret, nec omnibus notam faceret, quod proprium est seductorum, & seditiosorum. Respondet ergo Dominus, non vt Pontificem reprehendat, sed vt veritatem suæ doctrinæ defendat, & vnico verbo sensus totius respõsionis est, Tu me interrogas, & tacite accusas occultam, & secretam me tradere doctrinam, quod verum non est, publicè enim docui, nõ meos hosce paucos discipulos, sed Iudæos omnes, quibus meos aperui sermones, palam locutus sum mundo, liberè, & sine timore, & occultatione; loca publica elegi docendi, nẽpe Synagogas & Templum, in occultis & abditis nihil sum locutus; non igitur est, quod meã taxes doctrinam, quasi qui in angulis, & abditis locis docuerim. Attende palã loqui mundo, non esse aliud, quam loqui in Synagogis, & locis publicis, non in tenebricosis: vt recte Cyril. lib. 11. cap. 44. docet: de discipulis nihil respondit Dominus, quia tota res ex doctrina pendebat, & quia ab hoc iudicio discipulos suos liberare volebat, solumque se iudicandum constituere, immo eos defendit dicens, non solos eos, sed totum mundum, idest Iudæos omnes, eius audisse doctrinam. hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XIII.

Christus quomodo palã sit locutus.

AVg. tract. 113. duo opponit proximæ sententiæ. Vnum est, qua ratione dicat se palam locutum esse mundo, cum multa in prouerbijs locutus fuerit, nec intellecta sint à Iudæis; immo discipuli cap. 16. dixerunt, Ecce nunc palam loqueris, quasi non fuerit ante locutus palam. Respondet palam locutum esse, quia omnibus audientibus locutus est: aliud enim est intelligere & audire, aliud loqui; qui publice loquitur, palam loqui dici potest, etiamsi non omnes intelligãt: & hęc responsio conuenit cum dictis Cyrilli, vt in commentario diximus, opponit A
enim Dominus palam loqui ei, quod sequitur, in occulto, & in tenebricoso loqui. Addit Aug. etiam palam locutum esse mundo, quantum ad intelligentiam, quia ex parte sua omnia intelligi volebat, culpa auditorum factum est ne intelligerent; si enim scire quæsiuissent, vtique intellexissent; prior responsio accommodata est. Aliter ergo in hoc loco accipitur; palam loqui, & in illo; Ecce nunc palam loqueris; illic publicè, hic clarè, & ad intelligentiam loqui significat.

Quomodo in occulto locutus est nihil.

Alterũ quod Aug. opponit est; qua ratione in occulto locutus sit nihil, cum multa solis discipulis

Universidad de Deusto
Biblioteca

pulis tradiderit. Respondet dupliciter. Primo, etiam hæc tradita esse, vt manifestarentur mundo suo tempore, iuxta illud Mat. 10. Quod auditis in aure, prædicate super tecta, & quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. Altero modo quia hæc non erant talia, quæ criminari Iudæi possent, sicut qui loquitur mala in occulto loquitur, ne deteganturnon sic Christus, sed recta semper docuit. Facilior est solutio, si dicamus nihil locutum esse Christum in occulto alienũ, aut contrarium his, quæ in publico, & palam docebat, sed omnia ad eundem finem, & doctrinam tendebant.

Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt, quid locutus sim ipsis.

COMMENTARIVS.

NOn vt Pontificem reprehendat, hæc dicit Dominus, vti superius annotauimus; sed vt calumniam repellat. & veritatem doctrinæ defendat. Responsio igitur ista, calumniæ est repulsio, veræque doctrinæ defensio. *Quid me interrogas?* inquit; idest, recta ratio postulat, vt non ad me conuertaris, quasi clandestinum, & seditiosum doctorem, cum publicè, & palam docuerim: sed ad eos, qui audierunt quæ locutus sim eis. Non refugio, nec refuto iudicium vt cognoscas, & inquiras doctrinam meam, quam docui; sed ab his quære, & pete, qui audierunt; magis enim tu credes eis, quam mihi.

ANNOTATIO XIV.

CYrillus lib. 11. cap. 45. dicit Dominum increpare iuris peritos, quasi legem, qua plurimum gloriabãtur ignorantes: frustra enim quærebant crimina, postquam ligarunt. *Cur*, inquit, *interrogas?* idest, cur ad defensionem prouocas captum, priusquam accusatum. Hæc expositio vix accõmodari potest verbis, ideo ipse Cyril. alteram adhibet, nempe; qui iam dedecoraſtis me, quantum in vobis est, si vera dicam, mentiri me clamabitis: alios ergo de me interrogate. sed neque id omnino accommodatur; nec enim increpationem in his verbis prætendit, nec à respondendo se excusat, quia non erant ipsi crediturí. Chrysost. hom. 82. dicit. Non arrogantis esse hoc verbum, sed de veritate sua confidẽtis, quasi confidens veritati dixerit; *Interroga eos quid me interrogas?* Fateor in his verbis esse confidentiam magnam veritatis, vt dicit Chrysost. quem sequitur Euthym. esse etiam diffidentiam fidei illorum dandæ verbis, & responsioni eius. vt dicebat Cyrill. tamen nec ex confidentia, nec ex diffidentia respõdit hæc verba Dominus, sed calumniam repellens, qua tenebricosæ, & occultæ doctrinæ tacitè arguebatur. Et hæc est vera, & legitima expositio: repulit enim, vti diximus, calumniam callidè impositam, & veritatẽ defendit, idcirco liberam, & acrem reddidit responsionem.

Callida interrogationis calumniam, hac repulit responsione.

Ecce, hi sciunt, quæ dixerim ego.

COMMENTARIVS.

NE excusaret se Pontifex, quia non habebat alios interrogandos, ad ipsos etiam præsentes Dominus se conuertit. Ecce, inquit, hi qui adsunt, sciunt quæ docuerim. Aderant multi tunc ex Pontificibus, Pharisæis, legis doctoribus, & ministris, qui doctrinam Christi sæpe audierant; ad hos conuersus est Dominus, & dicit; ecce præsentes hanc Christi sæpe audierant; ad hos conuersus est Dominus, & dicit; ecce præsentes habes, qui me audierunt, vel ipsi loquantur. O mira innocentia, & veritatis Domini efficacia, remittit testimonium suæ doctrinæ ad inimicos, & persecutores, ac calumniatores, & nemo ausus est loqui, sed confusi, & erubescentes obmutescunt in præsentia Christi vincti quidem & ligati; sed veritatem suæ doctrinæ constanter defendentis. Argumentum hoc est efficacissimum, innocentiæ, & veritatis, vt annotat Chryso. hom. 82. Cyrill. autem lib. 11. cap. 45. rectè dicit. Dominum hæc loquentem aliquos demonstrasse ministros præsentes, qui audierant: existimo etiam sacerdotes, & pharisæos esse demonstratos; erant enim omnes cum summo Pontifice congregati: nemo tamen testimonium ausus est reddere, ne veritatem fateri à propria stimulante & impellente conscientia cogerentur; qua propter potius silere elegerunt.

Egregium innocentiæ Christi argumẽtũ

Hæc

Hæc autem cum dixisset, vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu dicens; Sic respondes Pontifici?

VIsa est Domini responsio vni ministrorum inciuilis, nec qualis honori Pontificis debebatur, idcirco alapam Iesu dedit, rem gratam Pontifici se facere existimans. Sic, inquit, loqueris Pontifici? quasi diceret; sermo tuus iniuriosus est in Pontificem, ideo eius iniuriam alapa propulso. Tria admiranda simul hic concurrunt; serui horribilis impudentia, qui eum, qui mortuos suscitauerat, ausus est alapa percutere; Pontificis iniquitas, qui tantum scelus in sua præsentia commissum à seruo dissimulauit, cum etiamsi responsio Christi non fuisset congruens, non licuerit ministro sic vindicare; tandem incredibilis Christi patientia. Chryso. hom. 82. Exhorrescat, inquit, cælum, contremiscat terra de Christi patientia, & seruorum impudentia. adde & de Pontificis iniustitia.

Tria circa Christi alapã considerãda.

ANNOTATIO XV.

Cur minister alapam Christo impegerit.

CYrillus lib. 11. cap. 46. causam cur ministerhic alapam hanc impegerit inquirens, eã esse dicit; Offenderant, inquit, ministrorum aliqui Principes Iudæorum, qui Christum capere iussi, reuersi sunt admirati, & dicentes, Nunquam sic locutus est homo: quoniam igitur responsio Saluatoris ad memoriam huius rei reducebat Principes dicens, Ecce hi sciunt quæ dixerim ego, ministros testes citans, idcirco ne de animo suo, benevolentiaque in eum suspicati essent Principes cum alias, quia Christum laudassent, fuissent reprehensi, alapa Christum vnus eorũ cædit. Hæc Cyrillus, sed incerta sunt hæc, nec valde accommodate dicuntur: nam cum multi illi fuissent, & multos nunc demonstrasset Christus, eadem de causa à multis esset percutiendus: probabilius est, hunc ministrũ fuisse ex præcipuis inter ministros, qui proximus erat Christo, is adulari volẽs Pontifici, & zelũ honoris eius præ se ferre, sciẽs quanto odio ab omnibus habebatur Christus, ideoque sibi omnia impune licere iudicans, non erubuit hoc flagitium patrare. Chryso. hom. 82. vt supra citauimus hunc ministrum fuisse Malchum, cui ampurata auricula restituta est, perhibet, sed hoc etiam sine vrgẽti ratione affirmatur. Aug. tract. 113. rectè considerauit hoc factum dicẽs; Si cogitemus, quis acceperit alapam, nonne vellemus eũ, qui percussit, aut cælesti igne consumi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptum dæmonio volutari, aut aliqua huiusmodi qualibet pœna, vel etiam grauiore puniri? quid enim horum per potentiam iubere non potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere voluisset, qua vincitur mundus? hæc Aug. Cyril. lib. 11. cap. 46. rectè etiam aduertit nostrũ dedecus, quo propter peccatum dedecorati sumus, Christum in se transtulisse, vt à nobis auferet: Figura huius alapæ præcessit in Michea Propheta, qui alapa percussus est à Sedechia Pseudopropheta, adulante Regi Achab contra veritatem, vt habetur. 3. Regum vltimo.

Respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, quid me cædis?

COMMENTARIVS.

NE si Dominus tacuisset silentio ipso male se locutum esse comprobaret, respondet: ita tamen, vt nullum vindictæ, aut impatientiæ specimen daret. *Si*, inquit, *male locutus sum, testimonium perhibe*, id est, sententiam tuam declara, & confirma, ac ostende me male locutum esse, id autem coram Iudice, & Pontifice, *Si autem bene, quid me cædis?* id est, sine causa me cædis. Mansuete admonet percussorem iniuriæ sibi illatæ, seque vera & recta locutum esse confirmat, & Pontificis iniquam dissimulationem insinuat.

ANNOTATO XVI.

Responsione ostendit Christus nihil Pontifice indignũ dixisse.

CYrillus lib. 11. cap. 47. verbum hoc, *Testimonium perhibe de malo*, interpretatur sic. Ostende, in quo erraui. Illud autem, *Quid me cædis?* sic exponit, quasi percussorem reprehendat, quod prius laudauerat Christum, quando dixerat, Nunquam sic locutus est homo, sed cum vti superius diximus, id sit incertum, probabilior est expositio, id dictum esse, vt magis confirmet Christus, se nihil quod non sit rectum, & verũ dixisse; simul etiam admoneat percussorem criminis sui, & illatæ iniuriæ; præcipuè tamen se recta locutum esse significare intendit, vt paulo

post ma-

Universidad de Deusto
Biblioteca

post magis explicabimus. Aug. tract. 113. interrogat. Cur, inquit, non fecit, quod ipse præcepit; si quis te percusserit in vna maxilla, præbe ei alteram. Respondet, illud præceptum non esse ad literam intelligendum, vt præbeamus alteram maxillam, sed vt animo tranquillo iniurias perferamus: parati potius alteram præbere maxillam, quam iram concipere, aut vindictam desiderare. Respondendo ergo magis ostendit mansuetudinem suam, quam si tacuisset: potuissent enim cogitare illi ægre tulisse iniuriam, nō autem respondisse metu Pontificis; at dum mansuete respondet, tranquillum animum, & compositum aperit, & ostendit; nec minus se paratum exhibuit ad maiora perferenda, quod experientia docuit. Hæc responsio veram continet doctrinam, tamen non attingit legitimam causam, cur nunc responderit Christus; existimo igitur eam esse, quam adduximus in commētario, ne tacens videretur comprobare se male locutum esse, Pontificemque iure eius taxasse doctrinam: qua igitur de causa Pontifici responderat, eadem percutienti etiam nunc respondet, non propter illatam sibi iniuriam, nec præcipue, vt percussorē corripiat; sed vt se vere, & recte locutum esse ostendat: doctrinamque suam publicam, & mundo notam significet, nec verum esse, quod ei imputatū erat, nēpe in tenebris & occulto docuisse.

Cur alteram maxillā Christus non præbuerit.

Et misit eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem.

COMMENTARIVS.

QVia Euangelista Petri negationem reliquerat, vt ea, quæ apud Caipham cū Christo sunt gesta narraret, nunc iterum ad Petri historiam reuertitur; scriptura enim non potest simul narrare, quæ simul sunt facta. Est autem in Græco sensus huius sentētię apertior: non enim habetur particula copulatiua, sed illatiua, & non est præteritum, sed aoristus primus, qui sæpe pluſquam perfecti significationem habet, sensus ergo est: Miserat igitur eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem, est enim locutio reuertentis ad narrationem prætermissam, & particula illatiua indicat, quæ relata sunt, fuisse facta, postquam missus est Christus ab Anna ad Caipham, illic enim non est commoratus, sed per transitum quendam ductus, & sic Cyril. libr. 12. cap. 1. exponit, & est verus sensus.

ANNOTATIO XVII.

Hebræa phrasis præteritō vti tur loco pluſquam perfecti.

SÆpe in scriptura præteritum pro pluſquam perfecto ponitur more Hebræorum, & exē pla complura & in veteri, & in nouo testamento habentur. In veteri quidem est illud Ruth. 1. Visitauit Dominus populum suum. pro visitauerat, & 1. Reg. 9. Reuelauit aurem Samuelis, pro reuelauerat, sunt enim in Hebræo præterita. reperiuntur autem huiusmodi testimonia frequentia. In nouo autem post hæc verba dicit Ioannes; Cognatus eius, cuius Petrus abscidit auricu lam. clarum est præteritum hoc positū pro abscinderat, & Mat. 26. Qui tradidit eum, dedit eis signum, id est, qui tradiderat, dederat signum. & Mar. vlt. qui viderant eum resurrexisse à mortuis non crediderunt, id est crediderant. Sunt multa huiusmodi. Attende autē hoc loco vsum esse Ioānem aoristo primo quod pluſquā perfecti significationē frequentissime habet, immo & Latinus interpres ita vertit paulo superius, vbi dicitur; Qui consilium dederat Iudæis, & Io. 7. Nondū erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Marc. vlt. His qui viderant eum resurrexisse à mortuis. In his locis in Græco sunt aoristi primi, quos vertit, & rectè interpres per pluſquam perfectum, ita & hic vertendus erat: Miserat eum Annas. Hinc patet hanc sententiam fauere opinioni asserentium negationes has, quem admodum & præcedentem, factas esse in domo Caiphæ, quod superius annotauimus.

Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se.

COMMENTARIVS.

REpetit, quod supra dixerat, vt historiam eandem prosequatur. Erat igitur Petrus stans in atrio inferiori Caiphæ, vbi primo negauerat, & calefaciebat se. Vt enim refert Lucas, in medio atrij ignis propter frigus accensus erat; vti superius autem dixi mus, primo sedebat, quando negauit ad voce ancillæ ostiariæ; at vt habetur ex Mar. illinc paululum recessit ad atrij vestibulum, quando gallus semel cecinit, & iterum reuersus est ad ignem cum ministris, & stabat, quando secundo, & tertio negauit: & hoc nunc refert Ioannes.

ANNO-

ANNOTATIO XVIII.

Quomodo hoc loco conueniāt Matthæus & Marcus.

DVbitatio se offert in hoc loco ex his, quæ cæteri Euangelistæ referunt; nam Math. 26. post primam negationem dicitur, Egrediente illo ianuam, & Marc. 14. Exiit, inquit, foras ante atrium. Respondeo Petrum quidem post primam negationē recessisse à loco, vbi sedebat, non quidem extra ianuam domus, sed ad vestibulum atrij, quæ est pars illa coniuncta ianuæ, antequam ad atrium fieret ingressus; verbum enim græcum, πυλὼν significat vestibulum, quod Marcus magis expressit, dicens, προαύλιον, at postea reuersus est ad ignem, aut frigore impellente, aut ne solitarius videretur: id enim maioris suspitionis causam dedisset: postquam autem reuersus est ad ignem, cum alijs stetit, & tunc factum est, quod narrat Ioannes. Aduertendum autem est Aug. tract. 113. affirmare, etiam duas negationes, quas Ioan. hic narrat, factas esse in domo Annæ; & quia Euangelista expresse dixerat, missum esse Christum ab Anna ad Caipham, respondet id verum esse; tamen Euangelistam ad narranda ea, quæ in domo Annæ gesta sunt, reuersum nunc esse, quæ expositio difficile accommodatur.

Dixerunt ergo ei, nunquid & tu ex discipulis eius es? negauit ille, & dixit; non sum.

COMMENTARIVS.

HÆc est secunda Petri negatio: interrogatus enim, an ex discipulis Christi esset, negauit dicens, *Non sum*. à quo autem interrogatus esset, Euangelista non expressit, sed indefinite locutus est. *Dixerunt*, inquit: at alij Euangelistæ explicuerunt, vt in annotatione declaratur.

De secunda Petri abnegatione.

ANNOTATIO XIX.

Quomodo conueniant quatuor Euangelistæ in narranda secunda Petri negatione.

DIssonantia etiam in hac secunda negatione describenda, inter Euangelistas videtur; præter enim illam, quam in annotatione præcedenti explicuimus, & ad concordiam reduximus, nempe quia Ioannes ad ignē Petrū stetisse Mat. vero, & Mar. foras exisse dixerunt; est altera difficilior: nam Mat. & Mar. aliam ancillam præter ostiariam occasionem negationis dedisse affirmant; inquit enim Mat. Vidit eū alia ancilla, & ait his, qui erant ibi; Et hic erat cum Iesu Nazareno, & ille negauit cum iuramento, quia non noui hominem. Mar. autem sic refert. Rursus cum vidisset eum alia ancilla, cœpit dicere circumstantibus; quia hic ex illis est: at ille iterum negauit. At Lucas vnum refert hominem; Alius, inquit, videns eum, dixit; & tu de illis es: Petrus vero ait; O homo, non sum. Ioan. autem plures fuisse affirmat. *Dixerunt*, inquit, *ei*. Aug. libr. 3. de consen. Euang. cap. 6. respondet, Petrum simul esse compellatum ab ancilla, & vno homine, idcirco Ioan. inquit, *Dixerunt*, vtrumque significans. Ancillam autem Mat. & & Mar. Lucas vero virum retulerunt; hoc tamen satisfacere non videtur; nam si ab ancilla, & viro simul compellatus est, quare respondit; O homo, non sum; hæc enim responsio vni datur, nō duobus. Accommodatior solutio est, ancillam nihil Petro dixisse, nec compellauisse eum, sed ad circumstantes conuersam dixisse; Hic ex illis est, & hoc Mat. & Mar. narrant: nec est dissonū ab his, quæ Io. & Lucas dicūt. Lucas enim refert ab vno cōpellatum; Tu ex illis es, & huic respondit; Non sum, ò homo; & hoc idem narrat Ioan. vsus tamē est numero plurali, quia ille vnus pro multis, & multorum nomine locutus est: nā ancilla multis dixerat ex illis esse Petrū; vnus ergo illorum omnium nomine Petro opposuit. Tu ex illis es. Adde etiam quod sæpe annotatum est, frequenter pluralem pro singulari numero vsurpari: nam latrones dicuntur improperasse Christo in cruce, cum tamen vnus illorum id effecerit. adde etiam Ioannem significasse ancillam, quæ quamuis Petrum non est allocuta, affirmauit tamen coram illo, eum ex illis esse. nulla ergo est dissonantia. Quod autem Mat. addidit de iuramento, cæteri prætermiserunt: hoc tamen commune est Euangelistis, quod vnus prætermittit, alium narrare: verū hoc ad dissonantiam non pertinet, sed ad maiorem rei expressionem, sicut etiam illud; Non noui hominem: iurauit enim se non esse ex illis, nec nosse eum. Aduertendum tamen est, Cyrillū lib. 12. cap. 1. asserere, hæc, quæ narrat Ioannes ad tertiam negationem pertinere, omisit enim secundam: in tertia autem multi accesserunt, vt inferius dicetur: cæterum accommodatior est expositio, si hæc ad secundam referantur, & tunc procedunt, quæ dicta sunt.

Euangelistarū consensus.

Dixit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dixit ei vnus ex seruis Pontificis cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam, nonne ego te vidi in horto cum illo? iterum ergo negauit Petrus.

COMMENTARIVS.

HÆc est tertia negatio. describit autem Ioannes personam compellantem, vt explicet, & significet causam, cur vehementer negauerit Petrus; nam vt ex cæteris constat Euangelistis, cœpit anathematizare, & iurare se non esse: hoc autem factum est, quia vrgebat testimonium de visu. *Vidi*, inquit, *te in horto*. rursus quia vehementi timore correptus est: nam ille erat cognatus Malchi, cuius auriculam absciderat. timuit ergo sibi etiam propter vulnus illatum in horto, idcirco constantissimè, & pertinacissimè negauit se esse. Et attende Ioannem supponere verbis alijs iam esse compellatum; nam verba hæc sunt velut replicantis, & opponentis contra Petrum negantem, *Nonne ego te vidi in horto?* hæc Ioannes narrat expresse, illud autem insinuat.

ANNOTATIO XX.

Quomodo conueniant Euangelistæ in referenda tertia negatione Petri.

MAior in hac tertia negatione dissonantia apparet. Matth. quidem, & Marcus inuicem concordes dicunt, Post pusillum accesserunt, qui stabant, & dixerũt Petro, Vere, & tu ex illis es: nam & loquela tua manifestum te facit. tunc cœpit detestari, & iurare, quia non nouisset hominem. similiter dicit Marcus: post pusillum, inquit, qui adstabant, dicebant Petro, Vere ex illis es: nam & Galilæus es. ille autem cœpit anathematizare, & iurare, quia nescio hominem istũ quem dicitis. At Luc. aliter narrat: inquit enim, Interuallo facto quasi vnius horæ, alius quidam affirmabat dicens, & hic cum illo erat: nã & Galilæus est: & ait Petrus, homo nescio, quid dicis. quid autem Ioannes referat, iam expositum est. hæc autem dissona videntur, sed non sunt: simul enim constant. In primis quod Matth. & Mar. dicunt, post pusillum, Luc. dicit interuallũ quasi horæ vnius; id ergo consonum est. Ioan. vero tempus non declarauit, non tamen contrarium aliquid dixit. Quod vero ad personas attinet, hic homo, quem Luc. refert, est idem cum relato à Ioan. Ioannes vero exposuit, quod prætermisit Lucas, nempe fuisse cognatum Malchi. hic ergo cum multis accessit ad Petrum, & ex illis eũ esse affirmauit. Petro autem dicenti; nescio quid dicis, opponit, & cõtradicit; *Nonne ego te vidi in horto?* neganti autem multi tunc dixerunt; ex illis es, nam Galilæus es, & loquela tua te esse Galilæum probat. tunc Petrus se vrgeri nimium sentiens, cœpit iurare, & se deuouere, ac negare nosse Christum, quod Matth. & Mar. referunt: hos enim homines vltimo locutos esse post illum hominem, certum est: quia tunc cœpit iurare, & detestari, quasi se conuinci tot ac tantis testimonijs videns. primo non iurauit, secundo iurauit, tertio iurauit, & se deuouit. Secundum Cyrillum, qui tenet ad tertiam negationẽ etiam verba præcedentia pertinere, facilior est solutio: multi enim prius accesserunt, & rursus cognatus Malchi secundum illos locutus est. & est sententia probabilis, sed probabilior, quam exposuimus. Hic est contextus, & ordo rei gestæ, & totus est conformis, sed non à singulis Euangelistis totus describitur. Quamuis autem Petrus pluribus verbis nunc tertio negauerit Christum, tamen quia vna est series rei gestæ, vnica negatio computatur, sicut in prima, & secunda factũ est. Ex loquela autem Galilæum nouerunt: etsi enim omnes lingua Hebræa vterentur, habebant tamen distinctæ prouinciæ quasdam singulares verborum pronuntiationes, & accentus, quibus facile discernebantur ab audientibus: quod apud Italos, & apud Polonos, & alias multas nationes experientia docet.

Et statim gallus cantauit.

COMMENTARIVS.

OMnes quattuor Euangelistæ huius cantus meminerunt, vt veritatẽ Prophetiæ Domini ostenderent: continuo ergo gallum cantasse omnes referunt. Lucas autem adiunxit, Adhuc illo loquente, gallus cantauit. Marcus autẽ addidit, Iterum cantauit; nam semel cantasse prius dixerat. ad hæc Lucas adiecit; conuersum Dominum respexisse Petrum. cantante igitur gallo recordatum esse Petrum verbi Iesu, tres Euangelistæ narrant. Et tunc respiciente Domino, egressum esse foras, & amare fleuisse: tam Luc. quam

quam Matth. & Mar. tradidere. Nisi autem Dominus respiciens cor eius ad pœnitentiam sua diuina virtute conuertisset, non magis proficeret secundus galli cantus, quam profuit primus, post quem bis, & pertinacius negauit: Ioannes autem solius cantus mentionem fecit. cætera omisit tanquam satis ab alijs enarrata: in his omnibus nulla dissonantia inter Euangelistas est, neque apparet.

ANNOTATIO XXI.

Petri negatio quale peccatũ fuerit.

NOn est prætereundum silentio vnum, nempe qualis fuerit hæc Petri negatio. Variè enim Doctores loquuntur: nam quidam aliqua ex parte peccatum excusant, non quidem negãt peccasse, sed peccati grauitatem minuunt. Cyri. igitur lib. 12. cap. 41. primam negationem exponens inquit, Petrum non negasse Christum tã timore, ne captus esset, aut quia nullam veritatis curam haberet, quam fortassis quia pati omnia volebat, dummodo Christũ videret; ex amore igitur decidit, & pietatis causa negasse videtur, non rectè quidem, nec exquisita ratione probatæ, sed quæ adesse cum Christo, & videre illum faciebat, quod maxime Petrus optabat. hęc Cyril. fatetur quidem negasse, & non rectè egisse, sed id factum asserit, ne impediretur manere, & adesse Christo. hac ratione Cyril. excusat, & interpretatur negationem Petri. Ambro. autem altera via excusat, & exponit; ex timiditate enim negasse sentit, tamen negationem sic interpretatur, vt Petrus inuoluta responsione sit vsus in verbis suis, aliud intelligendo, quam quod audientes percipiebant. Non, inquit, noui hominẽ, quia re vera Christum nemo comprehẽdere, aut perfectè intellectu assequi valet: similiter negat se fuisse cum Iesu Galilęo, at erat cum Dei filio. In hunc modum has Petri responsiones Ambr. pluribus verbis exponit, vt Petrus inuolutè responderit, videri tamen volens negasse ex metu, & ideo peccauit; apertè enim, & non inuolutè veritas erat aperienda, idem sentit Hilar. can. 32. in Matthæum. Hanc sententiam reijcit Hieron. Mat. 26. tacitis nominibus sic dicens, scio quosdam pij affectus erga Apostolum Petrum ita interpretatos, non Deum negasse, sed hominem, & esse sensum, nescio hominẽ, quia scio Deum. hoc quam friuolum sit, prudens lector intelliget; sic defendunt Apostolum, vt mendacem faciant Deum: si enim iste non negauit, ergo mentitus est Christus, qui dixit, Amen dico tibi, antequam gallus bis cantet, ter me negabis. hæc A Hier. & verò argumentum Hiero. est efficax. si enim Petrus illa inuoluta, & ambigua responsione vsus est, visus est negare, sed non negauit: Christus autem absolute negaturum prædixit. Rectius Cyrill. admisit negasse quidem, tamen ex amore, non ex timore; at nec hæc sententia est accommodata contextui: timens enim sibi, & ex fragilitate peccauit; quod etiam ipse Cyril. lib. 12. tertiam exponens negationem concessit, & asseruit, quamuis hoc verum sit, Christum non ita negasse, vt filium Dei non crederet; non enim amisit fidem Petrus, pro cuius stabilita- B te rogauerat Christus; veruntamen peccauit contra fidei confessionem negando se esse discipulum Christi, & se nosse, quę nouerat, vt Aug. tract. 113. dicit. quod Leo serm. 9. de passione confirmauit, dicens. Vidit Dominus non fictam fidem, non dilectionem auersam, sed constantiam fuisse turbatam. Quæ verba intelligenda sunt, non quod charitatis habitus manserit tunc in Petro: nam peccatum illius mortale fuit, & tale vt dicit Aug. tract. 113. quod si tunc absque pœnitentia moreretur, damnationem incurrere-; dilectionem tamen dicit non auersam, quia adhuc amabat Christum, & amor hic tunc nõ erat ex charitate proficiens, sed imperfectus quidem, qualem etiam in peccatore fideli manere nunc experimur: sic est de huiusmodi negationibus sentiendum. Causam autem cur Euãgelistæ hoc Petri peccatum descripserint, Cyrill. rectè annotat lib. 12. cap. 1. dicens. Ea de causa minutius hæc sunt conscripta, vt legentes intelligant qualis ante Christi resurrectionẽ, & aduentum spiritus Apostoli fuerint, & quales postquam ex alto virtutem acceperunt, effecti sunt. hinc enim dicimus, nulla nos desperatione affici debere fragilitatem humanam considerantes; sed confidere potius oportere credentes robur ab illo nos habituros, qui diligentibus se neruos ad virtutẽ, & vires largitur. hæc Cyrillus.

Petrus in negationibus non fidem, sed charitatem amisit.

Adducunt ergo Iesum à Caipha in prætorium.

COMMENTARIVS.

MVlta prætermittit Ioannes, quæ apud Caipham cum Christo gesta sunt, vtpote distinctè, & copiosè ab alijs tribus narrata. A domo autem Caiphæ in prætorium Pilati, Dominum adductum refert. particula illatiua, *Ergo*, maxime significatiua est, & deducit, ac sententiam infert ex his, quæ Mat. 27. habentur. Mane, inquit, facto inierunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

inierunt consilium omnes principes Sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent vinctumque, adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi: Hoc nunc Ioannes per hanc particulam insinuat, ac si diceret, post multa contra Iesum illa nocte facta, mane inierunt consiliũ, & decreuerunt eũ morti tradere; hoc autem per Pilatum præsidem efficiendum erat. *Adducunt ergo*, id est, propterea adducunt è domo Caiphæ ad Pilatum. Est autem prætorium locus in quo ius dicitur à Præside, qui tunc temporis erat Pilatus nomine Cæsaris Romanorum Imperatoris.

ANNOTATIO XXII.

Reijcitur lectio quam sequitur Augustinus.

AVg. tract. 114. & lib 3. de consen. Euang. cap. 7. legit, *Ad Caipham in prætorium*, & conatur exponere verbum hoc, quomodo ad Caipham, & in prætorium simul adduci potuerit, & coactus est fateri, aut Pilatum, & Cayphã in eadem domo mansisse, aut aliqua de causa tunc Pilatum ad Caipham venisse: tamen non est, cur hoc nos vexet: librariorum enim est mendum: à Caipha enim legendum est, & tunc apertus est sensus: è domo Caiphæ, vbi tunc erat, eductum esse, & in prætorium Pilati adductum. quæ autem imaginatus est August. non possunt accõmodatissima, quæ sequuntur, & verbis ipsis. Vera lectio est, quam Cyril. & reliqui sequuntur. Aliqui nostra ætate prætorium exponunt, A domum præsidis, qui tunc Pilatus erat, quia vocabulum vtrumque significat, & domum præsidis, & locum illum, in quo Prætor dicit ius: sed hoc in loco domum non significat, sed locum iudicij: vt enim inferius dicitur, Pilatus egressus est foras, & reuersus iterum in prætorium: & Iudæi ne contaminarentur, nõ sunt ingressi in prætorium: at certum est Pilatum nõ esse egressum è domo in viam, nec illos contaminari potuisse propter ingressum in domum: hac enim ratione quotquot Pilatum visitassent, immundi, & contaminati essent: sed est sermo de loco illo intra domum Pilati, in quo ius dicebatur, & in quo condemnatus est Christus. B

Prætorium, seu erat forensis sententiæ deputatum.

Erat autem mane, & ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt comederent Pascha.

COMMENTARIVS.

Mane erat, sextæ feriæ, & decimæ quintæ lunæ, qui erat primus dies festus Azymorum, vt in cap. 13. declaratũ est, *Et ipsi non introierunt in prætorium*. dum dicit, *Et ipsi non introierunt*, insinuat intrasse ministros, & milites, qui comprehenderunt Dominũ, vna cum ipso Domino vincto: adstabat enim Pilatus tanquam iudex in prætorio, quando traditus est ei Christus à ministris, Iudæis foris manentibus; ne intrantes in die festo illo contaminarentur; nec possent Pascha comedere, quod non licebat edere nisi solis mundis. Perpende autem hypocrisim istorum: immunditiam enim cauent introeundi in prætorium, & non æstimant peccatum grauissimum tradendi innocentem. Pascha aliqui agnũ paschalem exponunt: inter quos sunt Cyril. lib. 12. cap. 2. & Chrysosto. hom. 82. asserentes nondum illos celebrasse, sed distulisse festum: tamen superius cap. 13. hunc locum, & hanc tractationem diffuse discussimus, & ostendimus, Pascha hoc in loco accipi pro sacrificijs, quæ illis diebus festiuis offerebantur, quibus vesci solis licebat mundis. illum locum consulat, qui exactam quærit huius sententiæ intelligentiam.

Pascha nomine sacrificia intelliguntur quæ in diebus azimorum offerebantur.

Exiuit ergo Pilatus ad eos foras & dixit, quam accusationem adfertis aduersus hominem hunc?

PArticula, *Ergo*, causam indicat, cur sit, *Foras*, idest, extra prætorium, egressus, nempe quia illinc contaminarentur, ingressi non erant; & quod iuris est, & omnis iustitia postulat, interrogat, & petit: *Quam*, inquit, *accusationem adfertis aduersus hunc hominem?* idest cuius criminis accusatis eum? nemo enim damnari potest, nisi accusatus, & conuictus alicuius criminis. Isti in prætorium miserant Christum tanquam reum, & conuictum crimnis, propter quod morte erat plectendus, vt á Pilato in eum sententia ferretur; At Pilatus ad iustum rem reuocans, nec catenis, ac vinculis, quibus tanquam reus mortis ligatus tenebatur Christus, adhibet fidem; sed crimen cognoscere, & probari vult: accusator enim probare crimen, cuius reum accusat tenetur.

Respon-

Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.

NVllã causam habentes, quam proferre possent, auctoritatem suam sufficientẽ probationem omnium affirmant, & velut conquerentes de Præside, quod accusationem ab eis, quasi digni fide non essent, petierit; respondent, *Si non esset malefactor*, idest, morte dignus, *Non tibi tradidissemus*, quasi dicerent. Nos iam causam examinauimus, & discussimus inter nos. & cum mortis reum inuenimus, & iudicauimus: non est à te amplius inquirendum, sed omnis fides habenda nobis est, qui nisi talis esset, nunquam eum tibi tradidissemus.

Dicit eis Pilatus, accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum.

NOlens causa non cognita, nec probata Pilatus Christum damnare, respondet; Si vos examinastis, & dignum morte iudicastis, accipite, & damnate eum secundum legem vestrã; quasi diceret, Ego non noui causam, nec scio crimen, propter quod sit damnandus idcirco sententiam ferre non possum; vos, qui nostis, iudicate secundum legem vestram. Particula, *Ergo*, causam indicat, cur hæc Pilatus responderit, nempe quia illi crimen, & accusationem proferre, & manifestare nolebant.

Dixerunt ergo Iudæi: nobis non licet interficere quemquam.

IVdæis non licuisse in diebus Azymorum vllum interficere satis constat Act. 12. Herodem enim apprehendisse Petrum legimus, quia autem dies Azymorum erant, tradidit militibus custodiendum, vt post Pascha produceret eum populo, & interficeretur. Malitiosè isti iudicium refutant, tanquam sibi in tanto festo prohibitũ, vt Christum crucifigãt per Pilatum: id enim mortis genus non erat secundũ legem, nec a Iudæis vnquam obseruatum. Romanorum erat, ideoque se tempore excusant, vt Pilatum inducant ad crucifigendum. & simul turbę concitationem à se auertant. Particula, *Ergo*, causam indicat, cur non accipiant eum, vt secundum legem condemnent, quia id eis pro tempore non licet, in mora autem periculum est. nam Christum in prætorium abduxerunt primo mane Azymorum, significantes maximè referre citissimè Christum plecti, & de medio tolli.

ANNOTATIO XXIII.

Iudæis quomodo non licuit interficere quemquã.

QVa ratione isti Pilato responderint, sibi nõ licere quemquam interficere, variè doctores exponunt. Primo loco Cyril. lib. 12. cap. 6. existimat ratione temporis id esse dictum, non enim licebat tempore solemnitatis iudicia exercere, & sententias ferre ac interficere. idem etiã Aug. tract. 114. docet. idque nos in commentario secuti sumus, & paulo inferius eam esse legitimã expositionem ostendemus. Secundo loco Euthy. exponit dictum esse, quia crucifigi Christum quærebant; id autem mortis genus Iudæis non licebat, non quod esset eis à Romanis prohibitum, sed quod in lege non contineretur, nec A fuisset à Iudæis vnquam obseruatum. Sensus igitur erit; Nobis nõ licet crucifigere quemquam. huic expositioni multa obstant. Primum verba ipsa; generalia enim sunt, & non crucis mortem, sed quodcunque necis genus significant. Secundum, quia non erat responsio apposita; nam diceret Pilatus nonne satis vobis est, pœnam mortis infligere, quam lex vestra concessit, & qua omnes hucusq. malefactores punitis? Tertium, quia dicenti Pilato; *Accipite eum vos*, & excusanti se à sententia ferenda, non respondissent, *Non licet nobis crucifigere*; Erat enim à ratione alienum à Pilato, qui Christum innocentem existimabat, nec vlla pœna afficiendum censebat, petere vt Christum occideret, nedum vt crucifigeret. Quartum, quia crucifigi Christũ non sunt ausi petere expresè, nisi postea concitata turba, & post multos clamores, quod tunc audiens Pilatus abhorruit dicens, *Regem vestrum crucifigam?* Tertio loco Chrysost. hom. 82. vtranque expositionem conjunxit, dictum nempe esse, & B propter mortis genus, & propter tempus: siquidem nec illo tempore, nec illo mortis genere interficere eis licebat; sed quatenus id de mortis genere exponit. eadem argumenta procedunt contra hujusmodi interpretationem. Quarto loco Rupertus, quem aliqui recentiorum sequuntur, asserit potestatem Iudæis valde imminutam: nõ enim eis licebat interficere quenquam, & in hũc sensum verba hæc exponunt. Sed quamuis eis ista concedamus, nempe potestatem talem Iu-

dæis ablatam esse, tamen expositio non potest aptari: nam Pilatus consentiebat, vt secundum legem propriam ipsi damnarent; quando dixit; *Secundum legem vestram iudicate*; porrò quid aliud est hoc dicere, quam consentio, placet, facultatem concedo, vt vos pœnas legis vestræ exequamini, & condemnetis: secundum autem legem eorũ mori Christũ debere, ipsi fassi sunt. *Nos*, dicunt, *legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filiũ Dei se fecit.* diceret igitur Pilatus, iam vobis concessi, vt secundũ legem vestram iudicaretis: inepta est responsio vestra, nobis non licet interficere, ideſt, non habemus facultatẽ interficiendi. Hoc argumẽtum manifestè probat non posse hæc verba, de tali facultate exponi, nempe non habemus facultatẽ: nam Pilatus iam eis concesserat, vt secundum legem iudicarent, sicut olim facere solebant.

Optabant Iudæi Christum per manus gẽtilium morte crucis pleĉi

Ea igitur expositio legitima videtur, vt qua ratione non ingressi sunt prætorium, ne contaminarentur, eadem etiam sibi non licere dicant interficere quenquam, etiam consentiente Pilato. Existimo autem malitiosè eos respondisse; tũ vt Christum per manus Gentium occiderent, existimantes ea ratione inuidiam, & scandalum populi euasuros, si in tanta solemnitate interfecissent; tũ vt morte crucis plecterent, quam ipsi infligere soliti non erant, nec in lege continebatur: & hæc præcipua fuit eorum intentio, vt hoc mortis genere omnem de Christo opinionem delerent, qui tanquam sceleratus occisus erat. Quod si quis obijciat; poterat Pilatus respondere, si vobis non licet nunc, poteritis post Pascha id efficere; huic responsioni iam ipsi tacite respõderant, Christum in die solemni ad prætorium adducentes, eoque facto significantes nulla intercedente mora continuò eum punire oportere & de medio tollere, esseque maximum in mora periculum: & re vera id sibi persuaserant, videntes Christi magnam virtutem, propter quam cautè tenendum traditor consuluerat: si autem mora fieret, oportebat septem alios expectare dies. Hæc sint satis pro huius sententiæ declaratione.

An Iudæi occidendi potestatem habuerint.

At si quis vlterius quærat, An Iudæis tunc facultas fuisset interficiendi. Quamuis hoc ad præsentem expositionem scire non sit necessarium, tamen quia inter allatas expositiones Doctorũ huius rei mentio facta est, adiũgam etiam in hac parte quod sentio. Cyril. lib. 12. cap. 6. videtur sentire Iudæos potestatem habuisse, nec impedimentum esse aliud præter temporis solemnitatem: habet enim hæc verba; Vetari aiunt ab impia cæde Pascha celebraturi: nam aliter ministerium Pilati non quæsuissent. hæc Cyril. vbi affirmat, si tempus Paschæ non esset, ipsi occidissent, nec ad Pilatum confugissent. Euthym. expressius id asserit, exemplo Stephani id confirmans, ac propterea de crucifixione interpretatur locũ: hæc enim non licebat illis. comprobare etiam idem possumus exemplo adulteræ, quam Ioan. 8. Iudæi lapidare volebant; & rursus quia sæpe Christum lapidare tentarunt. hæc videntur esse argumento, eos potestatẽ interficiẽdi habuisse.

Iudæi non poterant sententiam capitis in aliquem ferre sine Præsidis Romani consensu.

His non obstantibus, mihi probabilius videtur per Romanos eis fuisse ablatam potestatem, ita vt non liceret eis sine præsidis assensu, sententiam capitis ferre in eos, qui etiam secundum legem morte plectendi erant. Distinguendum igitur est. Si enim crimina erant contra Romanorum leges, qualia furta, latrocinia, homicidia, seditiones, & alia huiusmodi; hæc Romanus Præses solus vindicabat, nec Pontifices, nec Iudæi partẽ habebant in iudicio isto. Si vero erant crimina contra solã Iudæorum legẽ, vt blasphemia in Deum Israel, & alia, quæ contra legem committebãtur, nec leges Romanorũ prohibebant, si pœna capitis erat infligenda, cum consensu Præsidis fiebat ab illis iudiciũ; si verò minor, & leuior erat, ipsis id facere concessum erat. Hæc omnia probari videntur primo ex responsione Gallionis proconsulis Act. 18. cum enim accusaretur Paulus, respondit; Si esset iniquum, aut facinus pessimum, libenter vos sustinerem; si vero questiones sunt de verbo, & nominibus legis vestræ, vos ipsi videritis. si illi facultatem interficiendi habuissent, nunquam apud Gallionẽ accusassent. Secundo ex Iosepho, qui lib. 20. Antiq. c. 8. de Anano Pontifice loquens, refert eum in iudicando seueriſſimum fuisse, & addit hęc verba: Talis igitur cum esset, tempus oportunum se nactum ratus, mortuo Festo, Albino adhuc agente in itinere, concilium Iudicum aduocat, statutumque coram fratrem Iesu Christi Iacobum, & vna quosdam alios reos impietatis peractos lapidandos tradidit: quod factum omnibus in ea ciuitate bonis & legum studiosis vehementer displicuit, missisque ad regem clam nuntijs, rogauerunt, mandaret Anano, ne quid tale posthac ageret: nam nec nunc quidem rectè egisse. quidam etiam Albino occurrentes docuerunt, non licuisse Anano sine ipsius consensu aduocare concilium; horum verbis ille persuasus, iracundè scripsit Pontifici, daturum sibi pœnas minitans: & Agrippa Rex eam ob causam post tertium mensem ablatum ab eo Pontificatum Damnei filio concessit. hæc Iosephus. ex quibus comprobatur doctrina superior: si enim facultatem talem habuisset Pontifex Iudæorum sine Præside, non erat cur opportunitatem expectasset occidendi, nempe absentiam Præsidis: rursus etiam non licuisse Pontifici sine assensu Præsidis talia facere, persuasisse ei non dicerentur qui occurrentes venerunt; nisi quia re vera Pontifex talem potestatem non habebat. tandem hoc factum legum studiosis displicuit, nimirum quia faciebat, quod ei non licebat, & denique ea de causa priuatus est Pontificatu. Tertio hoc idem probatur: si Iudæi vinctos habuissent in cau-

in causa mortis inferendæ, non erat, cur ad Pilatum venirent, & peterent vnum sibi in Paschate liberari: ipsi enim id potuissent facere. id igitur factum est, quia non erat facultas, nec potestas eis interficiendi, quod si Stephanum occiderunt, & adulteram lapidare volebant, id factum est, quia Romani dissimulabant aliqua talia, præsertim quæ contra eorum leges non erant commissa; aut quia populi furore fiebant, aut quia ex assensu illorum efficiebantur. denique factum, non est argumentum potestatis: nam & Ananus occidit Iacobum, nec id faciendi potestatem habebat. Leuiores autẽ pœnas inferendi potestatem habuisse in his, quæ contra legem erant, probat quod diximus de Gallione. Act. 18. & de verberatione Apostolorũ Act. 5. Hæc sunt, quæ mihi probabilia visa sunt. siue ergo talem potestatem habuerint, siue non, sententiæ Euangelicæ quam exposuimus, sensus constat, nec ex his, pendet, vt dictum est.

Vt sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

COMMENTARIVS.

COnsecutio hæc est, ac si diceret, hinc consecutum est, vt sermo Christi prædictus impleretur: prædixerat enim se mortem crucis subiturum, Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero à terra. & Ioannis 3. Oportet exaltari filium hominis. & Matth. 20. Tradent eum gentibus ad flagellandum & crucifigendum. Verba hæc sunt Euangelistæ ex euentibus veritatem Christi comprobantis.

ANNOTATIO XXIV.

Quis Christi sermo sit impletus.

AVgust. tract. 114. sententiam superiorem exponit in hunc sensum, vt sermo hic sit is, quẽ Christus prædixerat significans, se à gentibus occidendum. Iudæi enim per manus gentium Christum occiderunt, hoc modo ab immanissimæ cædis crimine se immunes facere volentes; & tamen maius fuit eorum scelus, quam gentium. At non videtur satis accommodata expositio: dicitur enim; *Significans qua morte esset moriturus*, longe aliud est, per quos, & *qua morte*, esset interficiendus. genus igitur mortis significatur. nempe crucis, & ita Cyrill. lib. 12. cap. 6. & Chrys. hom. 82. exponunt. Nec hæc sententia comprobat superiora verba, quibus non licere sibi quemquam interficere Iudæi dixerunt, esse de morte crucis intelligenda; sed eos ea dixisse, vt morte crucis plecteretur, quod sicut intenderunt, sunt consequuti.

Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus.

COMMENTARIVS.

PRætermisit Euangelista noster, quod Luc. cap. 23. narrat. Iudæi enim coacti accusationem adferre, ne à Pilato Christus dimitteretur. adiecerunt hæc, quæ sequuntur, eum accusantes. inquit enim Lucas; cœperunt illum accusare dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Pilatus autem interrogauit eum dicens; Tu es Rex Iudæorum? hæc Lucas. Ioannes autem omisit accusationẽ, & Pilati interrogationis meminit. adiungens iterum Pilatum introisse prætorium, quia à prætorio egressus erat propter Iudæos, quos retulit non fuisse prætorium ingressos ne contaminarentur. reuersus ergo dicitur, vt Dominum super accusatione facta examinaret. Particula, *Ergo*, causam indicat introeundi in prætorium, nempe quia accusatus erat à Iudæis, quod Lucas refert.

Et vocauit Iesum, & dixit ei: Tu es Rex Iudæorum?

ERat Dominus in prætorio, quando Iudæi cum Pilato foris loquebantur, & tria, quæ ex Luca narrauimus accusantes opposuerant; Pilatus autem ad prætorium reuertens, Iesum ad se aduocat, & vnum eorum, quorum erat accusatus interrogat; nempe, an sit Rex Iudæorum: ex hoc enim reliqua duo dependebant, nempe prohibitio tributi Cæsaris, & gentis subuersio. Si enim rex erat, eũ sibi tributa vsurpare, & gentis, ac populi obedientiam ad se conuertere consequens videbatur: regnũ enim temporale ex accusatione Pilatus intelligebat, quale est cæterorum Regum. Est autem attentè considerandum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tu es Rex Iudæorum, propter duo interrogatur.

dum, non interrogasse sic; dixistine, te esse regem? hoc enim Iudæi opponebant; Facit, inquiunt, se Christum regem; sed petijt, es ne tu rex Iudæorum? hoc existimo factũ duabus de causis; vna ex parte Pilati; altera ex diuina prouidentia. Pilatus quidem regni, & imperij Cæsaris acerrimus defensor, & custos vigilantissimus cum esset, non satis sibi visum est scire, an dixerit se esse regem, sed an esset: quamuis enim non dixisset, si tamẽ esset, id imperio Cæsaris plurimum obfuturum existimabat. contra vero si non erat, quãuis id dixisset, id parum esse momenti iudicabat. Nec ad hoc petendum leuiter inductus erat: nam opera mira Christi audierat: aderat in Hierusalem, vbi Christus miracula insignia ediderat: & Lazari resuscitatio, & ingressus ille honorificus in vrbem, acclamante populo, eum non latebant. Iudæos etiam regem expectare Christum, omnibus notum erat. hac igitur de causa interrogat, *Tu es Rex Iudæorum?* quasi diceret, mihi satis non est, si neges te dixisse: amplius enim quæro, an sis. ex diuina etiam prouidentia id fiebat: quia Christus verus erat rex, quamuis non de quali interrogabat Pilatus; ea de causa etiam in cruce appositus est titulus, Rex Iudæorum, etiam inuitis Iudæis & reclamantibus; noli scribere rex Iudæorum, sed quia dixit se regem esse Iudæorum: quod autem scripsi, scripsi, respondit Pilatus. hoc autem inferius declarabimus; diuinitus ergo factum est, vt interrogaret. *Tu es Rex Iudæorum?*

Respondit Iesus, a temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me?

Quoriũ Christus à Pilato quæsierit, an à seipso loquerentur.

COnfessurus Dominus se regem verum esse, ne vanæ gloriæ alicuĩ, aut timori impij darent, vtitur interrogatione, vt ex responsione omnibus constet, se id esse cõfessum, vt iudici ex potestate interroganti responderet; idcirco non ignorans interrogat Pilatum: sciebat enim omnia, sed vt ex Pilati ipsius responsione nobis omnibus audientibus, & legentibus, quod dictum est innotesceret. Interrogatio autem, *Tu es Rex Iudæorum?* dupliciter fieri potest. Vno modo, animo discendi veritatem ad credendum, & amplectendum verum, sicut Ioan. Matth. 11. Es tu, inquit, qui venturus es, an alium expectamus? vt discerent enim discipuli Ioannes interrogauit. Altero modo, non discendi, sed iudicandi animo, sicut iudex inquirit, & interrogat vinctũ ac reum. Qualis fuerit interrogatio hæc Pilati, ex ipsius responsione omnibus manifestum Dominus facit, ideoque vtitur interrogatione dicens, *A temetipso hoc dicis?* quasi volens veritatem discere, an tanquam Iudex, qui accusationes aliorum sentiens, & accipiens, de his me examinas, & interrogas, vt à me scias id, cuius me inimici mei accusant. hoc ergo Dominus interrogauit, vt ex responsione ipsius Pilati omnibus notum esset eum interrogasse, tanquam Iudicem examinantem. Hinc etiam constat Christi obedientia, qua pro nobis iudicibus, & potestatibus humanis subdi voluit, & eorum iussis obedire, quamuis iniquis, & peruersis, vt nemo iactantiæ, aut timori tribueret, quod se regem confiteretur.

ANNOTATIO XXV.

Quare Dominus interrogauit Pilatum, diuersa responsa sententiæ.

QVa de causa Dominus Pilatum interrogauerit, difficile est certo exponere. Cyril. lib. 12. ca. 8. hoc factum esse dicit, vt subostenderet Pilato, te omnia scire, nihilque sibi occultum esse; vt hoc argumento diuina eius natura perspecta, non pateretur Pilatus se esse ministrum, & executorem malitiæ Iudæorum. At si hoc Dominus intendebat, potius affirmanter dicendum erat, A te hoc non dicis, sed alij dixerunt tibi de me. Chrysost. homilia 82. & Euthymius in Matthæum 27. id factum esse asserunt, vt Pilatum obiurgaret, quod non interrogaret eum præsentibus accusatoribus, aut ipsis, quod opponebant, probantibus: At nec hoc admodũ A est probabile, nempe voluisse Dominum obiurgare Pilatum. Fateor Pilatum iniquè egisse: non enim, si quis alterum criminis accusat, continuò reus est inquirendus, nisi prius probatio, & indicia producantur; at Dominus nõ id modo obiurgat, sed sponte se summittit iudicio iniquo. Alij qui nostro seculo respondent id factũ, vt se Dominus alienum esse à regno hoc temporali affectando demonstraret: solemus enim vti huiusmodi interrogatione ad eos, qui nos de crimine aliquo percõtantur, cũ videri volumus ab huiusmodi suspitione liberos nos esse debere. & in hũc sensum fere Cyril. hæc verba exponit lib. 12. cap. 8. vbi inquit. *A temetipso hoc dicis, an alij dixerunt?*

runt? cum nemo hoc me crimine vnquam in iudicium adduxerit, vnde hic sermo ad te peruenit? hæc Cyril. his verbis innocentiam suam aperit, & falsam esse accusationem indicat. At nec hæc responsio accõmodata videtur, quia noluit Dominus negare se esse regem, quamuis enim Rex qualis interrogabatur non esset, verè tamen erat Rex; non igitur liberum se à suspitione esse & alienum à regno significabat, maxime quia continuo declarauit se Regem esse. Alij recentiorum subtilius explicare volentes dicunt; Dominum hoc petijsse, vt distingueret regnum temporale à spirituali, quasi diceret; si à temetipso loqueris, sermo tuus est de regno temporali; si nomine Iudæorum, tunc sermo est de regno Messiæ, & spirituali; aliter autem ad vnum aliter ad alterum est respondendum. At nec hoc est accommodatum contextui: nec enim Iudæi regnum Messiæ spirituale credebant, sed temporale: & quale regnum Dauid fuit, tale sperabant regnum Messiæ, quãuis multo perfectius.

Auctoris sententia.

Mihi omnium probabilissima expositio visa est, quam in commentario sumus prosecuti; nempe voluisse Dominum omnibus esse manifestũ ex hac interrogatione, se respondisse Iudici interroganti tanquam Iudici, vt eius obedientia mundo manifesta esset, & se Regem fateri à Iudice interrogatum: non enim animo discendi, & veritatẽ amplectendi interrogauit Pilatus Christum, sed tanquam Iudex persecutorum accusationes prosequens; idcirco iusto Dei iudicio priuatus est lumine, quo veritatem Christi apprehenderet, cuius apprehendendæ mirabilem & sufficientem habuit occasionem, & causam. id autem Dominus constare voluit, vt omnes intelligãt, Iudicis interrogantis non refutasse inquisitionem, sed obedisse, & respondisse, quamuis ille iniquè, & contra ordinem iustitiæ examinaret; quod etiam fecit cum Summo Pontifice adiurante, an Christus esset; respondens ad id quod interrogabatur.

Respondit Pilatus, nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi, quid fecisti?

COMMENTARIVS.

AEgrè tulit Pilatus Christi interrogationem, qua parte dixerat, à temetipso hoc dicis? dedignans, & contemnens discere á Christo. *Nunquid*, inquit, *Ego Iudæus sum?* qui pro me ipso, & quasi res mea agatur, scire id quæram? hoc ad Iudæos pertinet non ad me, qui Gentilis sum; *Pontifices tui & Gens tua te mihi*, tanquam reum, *Tradiderunt*, idcirco quid feceris interrogo, & scire volo, non vt discam, non vt aliquid mihi emolumenti quæram, sed quia mihi incumbit crimina vindicare, & reos ac malefactores punire, qualem isti tui te esse accusant. hic est legitimus sensus.

Respondit Iesus, Regnum meum non est de hoc mundo; si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non est hinc.

POstquam Pilatus se interrogasse tanquam Iudicem, & accusatorum oppositiones exquirentem, expositi ei veritatem: interroganti Dominus respondet, & interrogationi illius, an esset Rex Iudæorum satisfacit; nec absolute negat se Regem esse, ne veritatem occultasse videretur; erat enim Rex Regum; nec rursus affirmat omnino, vt Pilatum à formidine liberet, qui dignitatem Cæsaris in Iudæa tuebatur, *Regnum*, inquit, *Meum non est de hoc mundo*, regnum habeo sed non est de mundo hoc, id est, non est de hoc seculo, quale est regnum Regum mundi; si enim tale regnum meum esset; mei subditi & ministri non permisissent me tradi Iudæis, sed armis pro me decertassent; at non est tale regnum meum. Regnum se Christus habere concedit, sed non quod tollat regnum mundisse regẽ esse, sed non qui alios expellat. vnde recte Aug. tract. 115. inquit, Audite Iudæi, & Gentes, audi circumcisio, & præputiũ, audite omnia regna terrena; non impedio dominationẽ vestram in hoc mundo. regnum enim meum non est de hoc mundo. Idem significãt de hoc, & ex hoc mundo, & hinc. Particula illa, *Nunc*, non est temporis in hoc loco, sed accipitur pro, *Sed*, quam significationem habet tam apud Græcos νῦν quam nunc apud Latinos, ac si dictum esset, *Sed regnum meum non est hinc*, seu, *De hoc mundo*.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dixit itaque ei Pilatus, ergo Rex es tu?

COmprehendit ex verbis Christi Pilatus, ipsum Regem se esse fateri; vt tamen expressam haberet confessionē, quod Christus insinuauerat, apertè ipse deducit. *Ergo Rex*, inquit, *Es tu?* quasi diceret; si regnum habere te affirmas, necesse est te Regem esse: non enim est regnum sine Rege, quod annotatione exactius declaramus.

ANNOTATIO XXVI.

Pilatus intellexit Christū Regē esse, sed non contrariū Cæsari.

CYril. lib. 12. cap. 11. affirmat Pilatum hæc dixisse quasi aliquam culpam attribuerit Christo, quod se regem esse asseruerit: hæc tamē sententia non videtur accommodata, nam si culpam aliquam in Christo cognouisset, non dictū esset illud. *Sciebat quod per inuidiam tradidissent eum*, & quod postea dixit, *Nullā inuenio causam*, & quod lauit manus, iustum appellās Christum: nulli ergo culpæ tribuit hanc confessionem, immo innocentem reperit. Est igitur aduertendum maxime pro legitimo sensu huius sententiæ, & aliquarum sequentium assequendo; Pilatum credidisse Christum regem esse, non tamen eius regnū esse aduersariū regno Cæsaris, sed pertinere ad quandam singularem Iudæorum religionem: vt enim hi Deum colebant, & religionem obseruabant distinctam à Romanorum, & gentium ritibus; existimauit Pilatus regnum hoc Christi esse quid simile, non intelligens perfectè quale esset. idcirco Iudæorū malitiam agnouit, qui accusabant Christum Regem tanquam aduersantem regno Cæsaris, cum tamen non ita esset. Pilatum autem Christum esse regem credidisse id probat, quod perseueranter eum regem appellauit; *Ecce Rex vester, Regem vestrū crucifigam? Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*; idque diuina prouidetia factū est, quia verus Rex erat. Quod autem regnum eius non esse contrarium Cæsari nouerit, manifesto argumento confirmatur: nā si regnum hoc nouisset esse contra Cæsarem, etiamsi non credidisset regem esse Christum; saltem existimasset Christum se facere, & confiteri regem. Cum ergo Iudæorum accusatio vera fuerit, quod se regem faceret, & contradiceret Cæsari, cur Pilatus nō consensit accusationi eorum? iam enim Christus expresse fatebatur se regem esse, huius autem accusabant eum Iudæi, non quod esset, sed quod se Regem faceret. Profecto asserendum est Pilatum nouisse quidem, & credidisse regem eum esse, sed regnum hoc non esse temporale, quale Cæsaris regnum, nec ei aduersarium; & inde Iudæos falsam attulisse accusationem, nempe Christum contra Cæsarem regnum sibi vsurpasse. Ea igitur est causa cur, cum confessus esset se regem, statim Pilatus eum liberare uoluerit, significans esse regem ad religionem Iudæorum pertinentē, sicut erant Prophetæ, & alia illorū singularia officia, non tamen Regem temporalem, qualis Cæsar erat. Huic expositioni, & sensui, quæ sequuntur, sunt accommodatissima, vt in eorundem expositione notum fiet: non ergo Pilatus infert nunc eū esse regē, quasi culpę adscribat alicui; sed vt magis de veritate ipsa certior fieret.

Respondit ei Iesus, tu dicis, quia Rex sum ego.

COMMENTARIVS.

MOdesta affirmatio est, *Tu dicis*: est enim modus loquendi Hebræus, in affirmatione inclinans; quamuis non admodum expressam. Sicut Matth. 26. dictum est Iudæ, Tu dixisti; qua phrasi vsus illic est, ne aperte eum detegeret; hoc vero in loco eadem vtitur, ne vinctus, & ligatus iactare se videretur, simulque veritatem confiteretur; Rex enim erat.

Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.

NE falsam, & ementitam rem dixisse videretur, dum se Regem verum esse, & regnum habere confitetur, id ipsum mysterij explicatione confirmat. *Ego*, inquit, *ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum*, vt ostenderem, & aperirem hominibus veritatē, nempe regni mei, vt homines cognoscerent verum Deum, & quem misit Iesum Christum: ne ergo mendacem me vel seductorem existimes, si regnum meum, & regem me confiteor; cūque regnum meum non esset de hoc mundo, in eum ego venerim, quia ad veritatem manifestandam veni in hunc mundum, cum de hoc mundo non essem. Attende verbis his, se Deum esse docere, carnemque assumpsisse, secundum quam natus est, & in

& in hunc venisse mundum, vt veritatem Dei ostenderet, & regnum Dei manifestaret, ac tyrannidem Diaboli, & dolos eius detegeret: quamuis autem Pilatus non hæc comprehenderit perfectè; tamen diuinitatem quandam Christum profiteri, & regnum non quale Iudæi mentiebantur affirmare, & constanter fateri intelligebat: nam ex his verbis innocentem eum esse, vt ex sequentibus constat, Pilatus comperit.

Omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam.

PRosequitur Dominus eandem sententiam. *Veni*, inquit, *vt testimonium perhibeā veritati*, ne autem existimes, ò Pilate, me non dicere veritatem, sed falsam esse doctrinam meam, quia Iudæi mihi fidem non adhibent; scito me veritatem annuntiare, & vera esse, quæ prædico, & omnes eos, qui veritatem scire, & sequi quærunt, mihi fidem habere, & habituros esse: qui vero non habent, ex veritate non sunt. nec eam sequi volunt; propterea que Iudæos mihi nō credere. non quia ego vera nō loquar, sed quia ipsi ex veritate non sunt. Similis est sententia Ioan. 3. Qui facit veritatē, venit ad lucem. & Rom. 2. Ijs autem, qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio. Eos appellat ex veritate, qui desiderant, & studeant recte agere, & secundum iustitiam, & veritatem operari. Iudæos hisce verbis malitiæ, & mendacij arguit, quasi diceret. Vide ò Pilate, quos audias contra me, qui ex veritate non sunt. Ipsum etiam Pilatum, quantum ex se est, ad veritatem attrahit cognoscendam, & amplectendam: at non verbis multum expressis, ne se hæc dicere; vt à morte liberaretur, aliquis obijceret. Ad hoc verbum Christi forsan alluisit Iosephus lib. 18. Antiqui. cap. 4. qui quamuis Iudæus sic scripsit. Eodem tempore fuit Iesus vir sapiens, si tamen eum virum fas est dicere: erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt.

Iudæorum mēdacium Christus redarguit

Dicit ei Pilatus, Quid est veritas?

NOn assequens sensum verborum Christi plenè Pilatus, interrogat, *Quid est veritas?* id est, quid est ista veritas, quam tu venisti testari in mundo? Magna profecto, & summi momenti interrogatio, si facta fuisset ea deuotione, & affectu, & reuerentia, quibus verbum Domini suscipiendum, & audiendum, & quærendum erat; audisset vtique & percepisset Pilatus, quid esset veritas hæc. at non multi ista faciebat, sed ea quæ huius mundi erant quærebat; & idcirco velut parui faciens dixit, *Quid est veritas?* sensus verus est non intelligo, quæ sit veritas hæc; at ne suam ignorantiam manifestaret, interrogando loquitur; ne vero interrogasse vt discere velle putaretur, responsum non expectat, nec audire meruit.

ANNOTATIO XXVII.

Pilatus quare non expectato responso exierit.

AVg. tract. 105. ea de causa Pilatum exijsse responso non expectato dicit, quia subito venit illi in mentem consuetudo dimittendi vnum vinctum, ideo liberare eum volens properauit. Chrysost. hom. 83. asserit exijsse continuo, quia responsio aliud postulabat tempus, tunc autem volebat liberare eum. At visa est mihi causa legitima, quam assignaui in commentario: noluit enim expectare, ne videretur discendi gratia interrogasse, quia dixerat per contemptū. Nunquid ego sum Iudæus? ita etiam velut parui faciens protulit; Quæ est ista veritas? idcirco non expectauit, nec audire meruit responsum; quamuis autem contempsit regnum hoc, tamen vere innocentiam Christi, & falso, ac per inuidiam accusatum agnouit. propterea liberare eum quærebat.

Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Judæos, & dicit eis; Ego nullam inuenio in eo causam.

COMMENTARIVS.

NOn expectata responsione suæ interrogationis, ad Iudæos extra prætorium egressus, innocentiam Christi manifestat: causam eum damnandi se nullam habere palam

Universidad de Deusto
Biblioteca

lam fatetur, quod falsæ accusationis eorum, & innocentiæ Christi efficacissimum est argumentum. numquam enim Romanus præfectus, vt rectè Cyril. lib. 12. cap. 13. annotat, cupiditate tyrannidis aduersus Romanos accusatum, si quicquam signi daretur, dimitteret: vel minimè enim suspiciones in his, quæ ad temporalia regna pertinent solēt uindicari, tanta est ambitio, & cupiditas humana. Confirmant hæc verba præcedentē expositionem, cum enim Christus confessus esset, se regem esse, cur causam non inuenit, nisi quia regnum hoc non contrarium Cæsari existimabat? si enim id credidisset, quamuis fidem verbis Christi non dedisset, damnasset eum, quod se regem faceret.

Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis, in Pascha, vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum?

CVm innocentiæ titulo eum liberari non posse Pilatus crederet, alia de causa eripere conatur; ac si diceret, Ego non inuenio in eo causam damnationis, sed tanquam innocens absoluendus venit; at si vobis placet hoc efficiam; consueuistis enim vnum reum vinctum in Paschate liberandum petere, dimittam ergo regem Iudæorum; & hac ratione innocentiæ ipsius simul, & honori vestro consuletur: nam ex vna parte liberabitur, ex altera vero reus, & malefactor declarabitur, qui indulgentia, & gratia propter festi celebritatem absoluitur. Attende autem maxime quod, *Regem Iudæorum*, appellat, vt eos permoueat ad liberationem, quasi dedecus illis sit magnum, si is, qui eorū rex est, crucifigatur, in ipsorumque honorem cedat eius liberatio, simul etiam ostendat se par uifacere accusationem eorum censens regnum hoc non esse contra Cæsarem, vt ipsi calumniati erant. Hæc verba Pilatus non turbæ, sed Principibus, & accusantibus illis Pontificibus dixit.

Regem Iudæo vñ quare hoc loco Pilatus eum appellauit.

ANNOTATIO XXVIII.

Recentiorum sententia reiicitur.

ALiqui nostri seculi auctores existimāt hæc verba esse eadem cum ijs, quæ cæteri Euāgelistæ describunt, quando Pilatus dixit, Vultis dimittam vobis; & ideo affirmant hæc, quæ Ioānes refert; non esse coniuncta superioribus, sed multa intercessisse, quæ alij narrant. hoc autem dictum esse à Pilato affirmant postquam ab Herode remissus est Christus: at re vera non videtur id esse legitimè dictum: hęc enim verba protulit Pilatus sicut Ioannes refert, quando egressus ad Iudæos dixit; *Non inuenio causam in eo*, & ita Cyril. Aug. & Chrysost. exponunt, & contextus id significare videtur; immo ratio etiam confirmat. In primis quod cæteri tres Euangelistæ narrant, dictum est turbæ; at hoc Pontificibus, & accusatoribus Principibus, qui eum tradiderant: præterea cęteri scribunt, (vt patet ex Mar. 15.) turbam accessisse, & rogasse, vt vnum dimitteret, Pilatum autem respondisse, vtrum vellent dimitti; at quod Ioannes dicit, ab ipso est Pilato profectū. *Est*, inquit, *vobis consuetudo vt vnū dimittam vobis*. hoc verbum accommodari non potest illis, quæ dicta turbæ referunt Euangelistæ. Certissimè ergo tenendum est hoc quod nūc Ioannes narrat, à cæteris Euangelistis non esse narratum. Postea vero turba ad Pilatum accessit quando iam remissus fuit Dominus ab Herode, vt ab eo peteret vnum dimitti cui Pontifices persuaserant, vt Barabbā peteret, quia iam sciebant & audierant ipsi Pilatum desiderio Christum dimittendi teneri.

Quæ fuerit cōsuetudo vtrum dimittendi.

Altera autem difficultas in his occurrit verbis, quæ nempe sit consuetudo hæc dimittendi vnum tempore Paschatis. Orig. tract. 35. in Mat. à Pilato, et Romanis initium habuisse cēset, qui Iudæis recens subiectis gratificari in hoc voluerunt. vt tempore Paschatis vnum ex vinctis quē cumque petijssent, liberarent. nec alienam à moribus Iudæorum fuisse dicit; nam & Ionathas à populo liberatus est 1. Reg. 14. non autem Origenes asserit hinc habuisse originem, et initium, vt aliqui non rectè intellexerunt; sed hanc consuetudinem non esse alienam ab ipsorum Iudęo rum moribus, vt ex hoc facto Ionathæ deducitur. Cyril. lib. 12. cap. 13. antiquam censet consuetudinem sumptam ex scripturæ testimonio, et quamuis hoc testimonium scripturæ non videatur multum ad rem facere. tamen sententia Cyrilli mihi placet, antiquam fuisse consuetudinem apud Iudęos, etiam ante Romanorum subiectionem, vt in memoriam liberationis ab Ægypto, vnum vinctum Paschatis tempore liberarent. quam Romani, vt eos in pace regerent, conseruare voluerunt. quod indicare videtur illa vox, *Est consuetudo vobis*, siue hoc ergo, siue illo sit modo, cōsuetudo hæc erat illo tempore.

Clama-

Clamauerunt rursus omnes dicentes; non hunc, sed Barabbam: erat autem Barabbas latro.

COMMENTARIVS.

CLamant Pontifices, & Iudæorum primi Christum renuentes, & Barabbam præponentes, qui latro erat, seditiosus, & homicida vt refert Luc. 23. in quo iniquitas, & impietas Iudæorum apparet manifesto. Clamasse rursus Euangelista dicit; nam prius clamauerant, quando Pilatus dixerat; Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum: vt superius dictum est.

ANNOTATIO XXIX.

Barabbæ significatio.

BArabbas filius patris interpretatur, vt dicit Ambro. Luc. 23. & rectè conuenit: Diabolum enim eorum patrem Christus dixerat, hic autem eiusdem patris filius frater eorum erat, talis filius, qualis pater, & fratres. Hiero. Mat. 27. exponit filium magistri, nempe eorum: vtraque est conueniens interpretatio, sed si priorem sequamur, tunc cum vno r & duplici b legendum est; at si posteriorem, cum duplici r. & simplici b, vt prima lōga, secūda sit breuis: parui momenti res hæc est, tamen ad nominis significationē necessaria. Attende post hæc, quæ narrata sunt, multa facta intercessisse, quæ prætermissa sunt à Ioanne, sed à Luca relata: nam post hæc verba cœperunt iterum clamare, vt refert Luc. 23. Inualescebant enim dicentes; Commouet populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc. quibus verbis significabant nulla ratione expedire dimitti, tanquam hominem seditiosum, & populi perturbatorem, & communis pacis, & quietis aduersarium. Inualescebant, id est, maioribus clamoribus inuehebantur, quam prius, ne Pilatus quod proposuerat, & velle significauerat, executione compleret: quod enim rationibus non poterant, quia nullam habebant, clamoribus extorquere tentabant: Audiens autem Pilatus Galilæam, interrogauit, si Galilæus esset, & tunc misit eum ad Herodem; quam historiam refert Lucas: postquam autem remissus est ab Herode ad Pilatum, facta sunt, quæ Ioannes narrat sequenti capite.

CAPVT DECIMVM NONVM.

IVNC ergo apprehendit Pilatus Iesum & flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circundederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant. Aue Rex Iudæorum. Et dabant ei alapas. Exiuit iterum Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam inuenio causam. Exiuit ergo Iesus foras, portans spineam coronam, & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce homo. Cum ergo vidissent eum Pontifices, & ministri clamabant dicentes. Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus: & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei: Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? nescis, quia potestatem habeo crucifigere te: & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus, Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim

qui se

qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adducit foras Iesum: & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autem Gabbata. Erat autem parasceue Paschæ: hora quasi sexta: & dicit Iudæis, Ecce rex vester. Illi autem clamabant, Tolle, tolle crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices, Non habemus regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur. Susceperunt autem Iesum & eduxerunt eum. Et baiulans sibi crucem, exiuit in eum qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè autem Golgotha: vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum. Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum: IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt: quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum. Hebraicè, Græcè & Latinè. Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: Noli scribere, Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit. Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Dixerunt ergo adinuicem, Non scindamus eam sed sortiamur de illa cuius sit. vt scriptura impleretur dicens, Partiti sunt vestimenta mea sibi: & in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu, mater eius, & soror matris eius, Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua: Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam. Postea sciens Iesus, quia omnia iam consummata sunt, vt consummaretur scriptura dicit, Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem sponziam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est: Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo (quoniam parasceue erat) vt non remanerent in cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura & tollerentur. Venerunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit: & verum est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit: vt & vos credatis. Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur. Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt. Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathæa (eò quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum) vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus: Venit ergo & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus: qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mistura myrrhæ, & aloes quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in loco vbi crucifixus est hortus. & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter parasceuem Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

Tunc

Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit.

COMMENTARIVS.

REmisso Domino ad Pilatum ab Herode, factum est, quod Matth. 27. narrat dicens, Iesus stetit ante Præsidem, & cum accusaretur á Principibus Sacerdotum, & senioribus, nihil respondit; tunc dicit illi Pilatus, Non audis; quanta aduersum te dicunt testimonia? & non respondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur Præses vehementer. post hæc adiunxit Luc. cap. 23. Conuocatis principibus Sacerdotum, & Magistratibus, & plebe dixit ad illos Pilatus; Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam inuenio in homine isto ex ijs, in quibus eum accusatis, sed neq; Herodes; nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est illi; emendatum ergo dimittam illum. Post hæc proposuit plebi petens, & rogans, vtrum vellet eum dimitti, cum autem nec sic liberare eum posset, decreuit flagellare, si forte hac pœna accusatores pacarentur, & hoc est, quod Ioannes dicit. Illa autem particula, *Ergo*, indicat causam flagellationis; nempe cum nollet plebs dimitti Iesum sed Barabbam, & ex altera parte dignum morte nihil esset in eo inuentum propter tumultum populi, & clamores Principum pœnam hanc elegit, vt & suæ conscientiæ innocentiam Christi dictanti, & illorum furori aliqua ex parte satisfaceret. tunc impletum est illud Psal. 34. Congregata sunt super me flagella, & ignorani; id est innocens, & sine culpa fui, nec quæ mihi imponebãtur, commiseram. & illud Isa. 50. Dedi corpus meum percutientibus. cætera in annotatione explicantur.

ANNOTATIO I.

Flagellis qui cædebantur.

ALiqua sunt in hac parte annotanda. Vnum est; non esse eandem pœnam flagellari, & virgis, seu fustibus cædi; hæc enim leuior erat, & cum minori fiebat iniuria, illa vero grauior, & turpior: hac liberi, illa serui castigabantur. vnde Marcellus inquit. L. In seruorum ff. de pœnis. ex quibus causis liber fustib⁹ cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. Est autem flagellum, quo aurigæ vtuntur; quod excussum clarum reddit sonum, idemque significat quod lorum, hoc discrimen indicat Paulus. 2. Cor. 11. A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi, ter virgis cæsus sum. Romanos ci B tues Portia lex ab hac liberauit pœna, vt inquit Cicero, vnde Act. 22. dicebat Paulus; Si hominem Romanum, & indemnatum licet vobis flagellare? qui autem vltimo supplicio damnabantur, quia serui efficiebantur, & ciuitatem, ac libertatem amittebant, tanquam serui verberabantur: Christus ergo Dominus, tanquam seruus flagellis cæsus est, per quam pœnam, & magno affectus dedecore, & grauiter vulneratus est.

Alterũ est, flagellationem communẽ fuisse, & Iudæis, & Romanis, quia eo pœnæ genere vtriq. vtebantur, tamen apud Iudæos leuior, ac mitior C erat flagellatio: nam præceperat Dominus Deuter. 25. ne numerus plagarum quadragenarium numerum excederet; at apud Romanos grauior erat, & seuerior, nec erat numerus certus. Dominus ergo noster non Iudaico more, sed Romano, flagellatus est, cuius plagarum, & verberum numerus, quadragenarium longissimè superauit: quantus autem determinatè fuerit, nec scriptura, nec antiqui Patres tradiderunt.

Cur Christus Dominus sit flagellatus.

Tertio annotandum est in causa flagellationis non esse antiquos Patres conformes. Hiero. Matth. 27. ea de causa flagellatum Christum dicit, quia Romanorum legibus sancitum erat, vt crucifigendus flagellis prius verberaretur. verba autem Matthæi id indicare videntur, Inquit, enim; Iesum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur: quasi ea de causa flagellatus esset, vt crucifigeretur. Aug. vero tract. 106. aliam causam assignat. Hoc, inquit, Pilatus non ob aliud fecisse credendus est, nisi vt eius iniurijs Iudæi satiati, sufficere sibi existimarent, & vsque ad eius mortem sæuire desisterent. Consentiunt huic sententiæ Cyrillus lib. 12. cap. 15. & Chrysostomus hom. 83. & re vera Euangelicus textus id probat: habetur enim Luc. 23. dixisse; Corripiam eum, & dimittam. Flagellatio igitur facta est, vt hac pœna inflicta, à morte seruaretur. Ioannes etiam noster postquam flagellatum fuisse refert, narrat Pilatum liberare eum voluisse. Aliqui re- *Christus semel duntaxat flagellatus.* centiorum hoc argumento moti, duas affirmant flagellationes, bilque Christum flagellis cæsum asserunt, semel ad correptionem, quod Luc. narrat. iterum ad crucifixionem, quod refert Matt.

sed opinio

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed opinio hæc præter eius nouitatem, (nemo enim antiquorum Patrum, qui eam diligentissimè, & deuotissimè considerarunt, tale quid asseruit, nec proposuit) etiam contextui accommodari non potest, & est argumentum efficax: quam enim flagellationem Matth. narrat, vt ipsi auctores huius opinionis affirmant, ea est, quæ vltimo est facta ad crucifigendum; at hæc est eadem cũ ea, quam narrat Ioan. quod eo probatur, quod Matthæus tunc coronatum spinis, & veste purpurea circumdatum dicit, & id ipsum Ioannes refert: constat autem hanc Ioannis non esse factam ad crucifigendum; nam vt ex Ioanne habetur, coronatum spinis, & vestitum chlamyde, Pilatus populo Christum ostendit post flagellationem, & voluit eum liberare, multumque recusabit crucifigere: igitur non est facta crucifixionis causa flagellatio, cuius meminit Matth. vt breuibus verbis hoc in argumentum. Matthæus & Ioannes eandem describunt flagellationem, vt ex circumstantijs constat; at quam Ioan. narrat, non fuit ad mortem, sed vt liberaret eum; igitur illa Matthæi eodem fine, & causa facta est: Matthæus autem per anticipationem A quandam crucifixionis fecit mentionem, quod certissimo argumento constat; nam refert tunc coronatum, & chlamyde vestitum, cum tamen habeamus ex Ioanne, hoc factum esse ante latam mortis sententiam; immo cum eum corona, & chlamyde indutũ populo ostenderet, dixisse Pilatũ; Ecce homo, & eũ liberare voluisse. Ad legem autem illam Romanorum respondendum est, iam esse flagellatum Christũ, nec opus erat, vt ea intentione, & causa iterum flagellaretur: B quia flagellatio fiebat ante crucem, vt per eam homo velut à corpore ciuium tanquam seruus separaretur tanto dedecore affectus; id autem ia flagellatio ista effecerat, & forsan Pilatus ea pœna eum affecit, vt liberare posset, si populus placaretur; sin minus, ad crucifigendum disponeret. Adde non esse certum, an ista flagellatio, quæ à Romanis inferebatur ante crucem, fieret cum externis præter Romanos; nam & latrones, qui crucifixi sunt cum Domino, flagellatos non legimus. Multo igitur probabilius est, Christum semel flagellatum esse, nec contraria opinio solido nititur fundamento.

Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum.

COMMENTARIVS.

POst flagellationem milites hæc fecerunt illudentes Domino, quasi regnum affectanti; idcirco per irrisionem regum insignia finxerunt; coronam ex spinis contextam capiti eius imponentes, & purpura induentes. hac enim de causa hæc milites fecisse docent Athana. sermo. de cruce, & passi. & Cyril. lib. 12. cap. 15. regno enim eius illudebant: vnde pro regio diademate coronam spineam imposuerunt, & pro regali purpura vestem illam. Matth. addit. Et arundinem in dextera eius, quæ erat loco sceptri, vt ibi Hieronymus interpretatur.

ANNOTATIO II.

De Coronæ & veste purpureâ.

COrona erat ex iuncis marinis, qui duriores A sunt terrestribus, confecta; quorum spinæ longæ, & acutissimæ sunt, vt experientia ipsa docet. Spinarum numerum determinarunt, nec scriptura, nec antiqui Patres expresserunt: hoc certum est, ex multis fuisse iuncis contextam, spinisque circumcirca abundasse. quantum autem ad vestem attinet Matt. chlamydem esse vestẽ hanc declarauit, quod genus est vestis militaris, qua Imperatores vtebantur super arma: vestem enim alicuius militis Romani attritam, & vsui iam ineptam fuisse probabile est. Addit Matth. coccineam fuisse, at Ioan. purpuream affirmat, ob B quam causam Ambro. Luc. 23. duas vestes esse existimauit, tunicam nempe purpuream, & desuper chlamydem coccineã; in illa martyrum palmas, in hac regiæ potestatis insignia significari dicens: tamen Athanas. serm. de passione & cruce, vtrumque nomen eandem rem, & vestem significare putat, & est communis Doctorum opinio. Attendendum est autem; purpuram propriè piscem esse ex genere concharum liquorem habentem in faucibus, tingendis lanis maxime aptum, de quo Plinius lib. 9. cap. 36. meminit, vestis autem hoc tincta liquore purpura dicitur, regum vestimentum, & ornamentum. Est etiam alius piscis de eodem concharum genere dictus murex, cuius Plinius etiam meminit lib. 9. cap. 35. cuius humore etiam vestes tingebantur, coloris simillimi purpuræ, vnde aliquando pro purpura vsurpatur. est etiam granum fruticis dictum coccus. cuius meminit Plinius lib. 21. cap. 8. quo tinguntur etiam vestes, & similem habent colorem purpuræ, & purpureæ dicũtur propter similitudinem coloris. hoc granum in Hispania, & in Gallia nascitur, inde vestes coccineę dicuntur: solent-

tur, solentque bis tinctæ colorem habere perfectum, & maxime similem purpureo, & hæ sunt in vsu nostris temporibus: rara enim est purpura humore conchilium tincta. Aliqui existimant Hebræis in vsu fuisse vestes tingere vermiculi humore dicti תּוֹלַעַת tolaa de quo Isa. 1. Si fuerint inquit, sicut vermiculus; at incertum hoc est, quamuis probabile existimo potius non differre à cocco ipso: nã semper ferè inuenitur cũ voce שָׁנִי scheni, quod puto significare colorẽ ipsũ, qui efficitur ex cocco, quasi bis tincta sit lana cocco, tolaa autem ipsummet coccum. B Aliqui vermem ex cocco nasci, & eum dici tolaa putant, sed hæc ad alium locum pertinent; A satis nobis nunc sit, coccineam vestem propter coloris maximam similitudinem dici purpureã, quamuis propriè purpura, & coccus idem non sint. Milites ergo regnum Christi irridentes, & quod se regem faceret contumelia accommodata afficientes, talibus insignibus regijs Christum dedecorant. An autem id iussu Pilati factũ fuerit incertum est; ipso tamen permittente id milites fecisse nemo dubitat. Chrysost. hom. 83. Pilatum negat præcepisse, sed milites in Iudæorum gratiam ea fecisse affirmat. Aug. tract. 106. Aut permisit, inquit, facere, aut iussit. Hæc dicta sint quantum ad litteram, quæ enim ad significationem spectant, paulo inferius exponemus.

Et veniebant ad eum, & dicebant; Aue Rex Iudæorum.

COMMENTARIVS.

NOn solo facto sed verbo illudunt Christo domino, tanquam regem eum salutantes *Aue Rex Iudæorum*, Matth. eos genuflexo salutasse expressit. Veniebant, inquit, ad eum, modo enim hic, modo ille accedebat: fingebant se diuersis de causis, & propter varia negotia tanquam ad regem venire, ipsumque sic deridentes alloquebantur.

Et dabant ei alapas.

VErbo salutabant tanquam Regem, sed tanquam seruum, & vilissimum hominem alapis cædebant. Matt. 27. addit adhuc in faciem eius cõspuisse, & arundine, quæ erat in eius dextera accepta, caput ipsius spinea corona circundatum percussisse; quo facto est, vt spinæ capiti infigerentur. Sic milites gentiles regnum Christi deridentes, cuius prophetiam iam Iudæi similibus verbis & factis contempserant. velata enim eius facie alapis & colaphis eum percusserant, dicentes; Prophetiza, quis te percussit. hoc apud Caipham à Iudæis, illud apud Pilatum à gentibus effectum est. Sed magnum profectò mysterium significabatur: Iudæus enim, & gentilis Christo illudunt, eumque cædunt, sed Iudæus velata facie, gentilis aperta, vt in velamine eorum futura cæcitas vsque ad vltimũ tempus signaretur: aperta autem facies gentium conuersionem & illustrẽ fidem indicaret; grauior enim multo culpa Iudæorum, quam gentium in his, quæ in Christum patrata sunt scelera, extitit; grauiorique illi pœna digni fuerunt.

ANNOTATIO III.

Spinea corona, vestis coccinea, et arundo explicantur.

NOn temere nec casu, hæc Christum voluisse pati credendum est. quamuis enim à dæmone, & ministris eius ex summa iniustitia, & odio in eum fierent; tamen diuina prouidentia maxima in eis mysteria operabatur, vt rectè Hiero. Matth. 27. annotat: malitia enim cæca est, vt ad hoc idem propositum docet Athanas. in sermo. de pass. & cruce. nesciens enim quid dæmon faceret, seipsum destruebat. est enim magna potentia, & prudentia Dei, qui dæmonis operibus contra eundem vtitur, vt etiam docuit Ambro. lib. 1. de pœnitentia cap. 13. Vt autem aliqua ex parte hæc explicemus, aduertendum est, quæ isti Iudæi instigante Diabolo per irrisionem Christo fecerunt, nempe coronam spineam capiti imponere, veste coccinea induere, calamum, seu arundinem dexteræ eius tradere, diuina prouidentia permissa quidem esse, sed ordinata, & relata in significationem, satisfactionem, meritum, & eruditionem; quæ quatuor breuiter sunt exponenda. In primis quid hæc tria significauerint, Doctores catholici multifariam explicant, verè quidem, doctè, & piè, tamen non est in animo ea omnia in mediũ proponere, esset enim ab instituto nostro nimium digredi: vnum ex Athana. loco proxime citato referam, nempe Christum dominum omnium nostrum peccata in se suscepisse, vt æterno Patri satisfaceret, & solueret redemptionis pretiũ; factus est enim pro nobis omnium debitor peccatorum: nec his contentus, etiam nostras solicitudines, ærumnas, afflictiones, quæ ex peccato nobis in pœnam inflictę sunt, in se transtulit; vt à pœnis his nos liberaret, vt iam non nobis pœnæ, sed exercitium, & virtutis occasio, ac materia essent. Doctrina est ista Isaiæ. 53. Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum. ecce primum; adiunxit, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. ecce secundum. Rursus vtrorunque causa

Universidad de Deusto
Biblioteca

Diabolus extitit: ipse enim serpentis formam assumens, peccati fuit causa, & per eum peccatum introiuit in mundum, & propter peccatum cætera mala subsecuta sunt. Christus igitur vtraque suscepit delenda, & destruenda, & adhuc de serpente ipso, qui omnium fuit causa malorum, victoriam, & trophæum reportauit: mundi enim principem ipse iudicaturus, & vt fortior dux eũ debellaturus & spoliaturus venit. Hoc magnum mysterium significatum est in hoc facto, quod à militibus instigante Diabolo, & procurantibus Iudæis, & consentiente Pilato, per exercrandam iniquitatem patratum est. per mala enim, etiam bona bonorũ auctor significauit, & ex malo bonum virtute sua elicuit. Nã corona spinea capiti posita, solicitudines, & ærumnas, & labores nostros à Christo esse susceptos significabat: chlamys illa sanguinis habens colorem, peccata hominum nomine sanguinis in scriptura significata, repræsentabat, quæ super suos humeros, & super carnem suam punienda transtulit. Arundo in manu dextera serpentem occidendum, nempe imperium dæmonis destruendum, indicabat; ut enim Atha. & Hier. etiam Matt. 27. & experiẽtia docent, arundinis ictu serpentes venenati occiduntur. in significationem igitur tanti mysterij divina prouidentia hæc ordinauit.

Qua satisfactio ex ijsdem nobis fit consecuta.

Quantum autem ad satisfactionem attentè est considerandum, singula opera, & actus Christi propter vnionem humanitatis ad Verbum tãti fuisse meriti, & valoris apud Deum, vt quilibet actus fuerit sufficientissimum pretium redẽptionis omnium hominum. Vna igitur oratio, vnum ieiunium, vna peregrinatio, vnus actus charitatis, & denique singula opera virtutum, iustum erant pretium, & meritum, quo nos liberaret; at non eo solo diuina, & ineffabilis bonitas fuit contenta, sed vt amoris erga nos magnitudinem ostenderet, voluit filium suum vnigenitũ hominem factum, non vno, aut altero opere satisfacere; sed pluribus, & arduis ac difficillimis, qualia toto tempore vitæ huius, & maximè in vltimo passus est; quod multo ante Dauid Psal. 130. præuidens dixit. Copiosa apud eum redemptio. Huius causas omnes enarrare non est præsentis instituti, vnam tamen dissimulare nõ possumus, quæ ad rem nostram facit, nempe; quia multa & varia, ac multiplicia susceperat in se soluenda peccata hominum, ideo multiplicem etiã pati pœnam voluit: hac de causa factum est, vt passio Christi tam vniuersalis esset: nam in omnibus, in quibus peccant homines, in his Christus patiens satisfecit: peccant rebus exterioribus homines; peccant honore, peccant fama, peccant voluptatibus, peccant corpore, peccant anima. Christus igitur in his omnibus patitur: nam omnibus suis spoliatus est etiam vestimentis; rursus cõtra honorem contumelias, & sputa sustinuit; pro insipiente etiam, seductore, & iniquo, cõtra

Peccatis nostris contraria Christus passus.

famam reputatus est; inexplicabiles dolores est passus cõtra voluptates. in anima autẽ tristitias, & mœrores, ac timores; in corpore vero mortem, & passionẽ perpeti dignatus est, vt nullum genus peccatorum in Christo maneret inultum. Corona igitur hæc, & insignia regia per ludibriũ imposita ad satisfactionem accipiebantur ab eo pro superbis, & ambitiosis, qui mundi dignitatibus, & honoribus allecti, diuina præcepta neglexerant, & neglecturi in posterum erant: nam in hoc facto in honore, & fama præcipuè passus est Christus, dum tractatur à militibus, tanquam qui regnum iniquè ambierit; turpissimis ideirco afficitur contumelijs.

Qua Christus nobis sua ignominia promeruit.

Quantum autẽ ad meritum iterum aduertendum est, Christi opera non solũ fuisse satisfactoria, nimirum quia pro peccatis nostris satisfecit, & ab eis nos debito nostro soluto liberauit; sed simul eadem fuerunt meritoria: non enim solũ à malo eripuit, sed etiam bonum acquisiuit: nec tantum ne perieremus, sed etiam vt vitam ætẽnã haberemus, effecit. porrò fuit abundans, & copiosum meritũ sicut & satisfactio: multis enim modis, & operibus meruit nobis vitam, & gratiam, quæ vno opere potuit quantum ad sufficientiã mereri. inter ea igitur, quę à Patre nobis suo merito consecutus est, id fuit, vt Reges essemus non in regno temporali, & caduco, sed æterno, & spirituali, ac cælesti: regnant enim sancti & iusti in cęlis perfectè, quamuis & in terris participetur regnum hoc, de qua dignitate regia loquitur Petrus 1. Epist. cap. 2. Vos, inquit, estis genus electum, regale sacerdotiũ gens sancta. hanc dignitatem petimus quotidie orantes; Adueniat regnum tuũ. voluit igitur Dominus hoc nobis regnum mereri præter cætera merita sufficientissima, etiam hoc regno ludicro, & derisorio: efficitur ille rex ridiculus, qui verus erat Rex regum, & dominus dominantium, vt nos non ludieri, & derisorij, sed veri reges maiori, perfectiori diutur niori regno, quam cuncti reges mundani efficeremur. pro coronaque regali, & victorię, de qua prędictum est, Psal. 102. Qui coronat te in misericordia, & miserationibus, ipse coronam portat spineam; & pro veste illa, de qua dictum est Isa. 61. Induit me vestimentis salutis. & 1. Cor. 15. Oportet induere corruptibile hoc incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem; ipse indutus est vili chlamyde, & pro palmis victoriæ, & triumphi, de quibus dicitur Apocaly. 7. Amicti stolis albis, & palmę in manibus eorum; ipse calamum, & arundinem vacuam accepit in manu.

Quid ex Christi derisione discendum.

Quantum autem ad eruditionem, multa docemur in hoc Christi facto: sed vnũ illud est, scilicet ad regnum cæleste, quod nobis promeruit, deueniendũ esse per tribulationes, iniurias, cõtumelias, quas sustinere pro Christo, quãdo opus fuerit, paratos esse oportet: si enim qui verus est

Rex,

Rex, talia passus est pro subditis iniquis, qui subditi sumus, & non solum ex nobis ipsis reges nõ sumus, sed carcere potius quam regno æterno digni, qualia nos pati oportet, vt cum ipso vero rege regnemus? Multa spiritualia apud Doctores considerata, & annotata circa hæc inuenies, pro præsentis tamen loci maiore explicatione hæc dicta sint satis

Exiuit iterum Pilatus, & dicit eis, ecce adduco eum vobis foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam inuenio causam.

COMMENTARIVS.

PIlatus prætorio iterum egreditur, vt Iesum iudæis ostendat; & adhuc eo presente se causam non inuenire, nec habere eum damnandi, publicè protestatur. quo facto in seipsum sententiam fert, qui in innocentem tam crudeliter sæuierit. Est autem verborũ sam damnandi eum: si causam inuenissem, nõ erat cur vobis ego eum foras adducerem, sed in prætorio sententiam mortis tulissem: ille enim locus est ferendæ sententiæ; at eum foras adduco, quia sententiam ferre in eum non possum, nulla inuenta damnationis causa. Attende fuisse atrium, in quo flagellatus est Christus, ante prætorium, quo non intrauerãt Iudæi post flagellationem autem iterum in prætorium, vbi manebat Pilatus, est introductus Christus & inde foras à Pilato eductus.

Exiuit ergo Jesus foras portans coronam spineam, & purpureum vestimentum, & dicit eis, Ecce homo.

SPerabat Pilatus vultu, & præsentia Christi vel immanibus tigribus miserabili Iudæos posse placari, vt dicit Cyril. lib. 12. cap. 16. quo facto quanta Christus fuerit passus, facile deduci potest: cum enim sciret Pilatus, Iudæos summa inuidia, & odio contra Christum agitatos, & efferatos esse; profectò animos eorum placatum iri nunquam speraſſet, nisi Christum talem vidisset, vt solo intuitu in eum vel adamantina corda possent emolliri. cum autem tormentorum vi, & vestimentorum commutatione agnitum iri dubitaret, verbo, & digito ostendit eis. *Ecce*, inquit, *homo*, iam non rex Iudæorum, ne forte animi eorum accensi voce hac inflammarentur. Dum autem ostenditur Christus à Pilato inimicis horrendum spectaculum, ipsemet Christus tunc se Patri ostendit, acceptissimum sacrificium pro eodem Pilato, ipsis etiam inimicis, ac omnibus hominibus. Merito, *Ecce homo*, dicitur, qui solus potuit hominem liberare.

Cum ergo vidissent eum Pontifices, & ministri clamabant dicentes, Crucifige, crucifige eum.

DEceptus est Pilatus opinione sua, nesciebat illos diabolico spiritu agitatos, tales esse qualis is est, qui eos excitabat. est autem Diabolus implacabilis, & nulla miseratione commouetur, nec hominum desolatione exlatiatur. Viso igitur Christo, sicut ignis iniecto oleo exardescit, ita inflammati isti sunt: quod Ioannes in illa particula indicauit, *Cum vidissent ergo*, quasi diceret, quia viderunt, in maiorem furorem prouocati sunt, velut feri canes, qui solo visu adlatrant, instanter, & ardenter crucifigi perentes. Bis autem dicunt, *Crucifige crucifige eum*, repetitio enim animi ardorem, & furorem significat. Erant autem hi Pontifices, & eorum ministri, hi enim callidè, vt annotat Cyrill. lib. 12. cap. 17. Ne populi multitudo his factis luberubesceret, recordata forsan miraculorum illius, aut tam miserabili aspectu commota, priores exclamant, vulgusque incendunt, vt impleretur verè, quod dixit Hiere. cap. 10. Quia pastores stultè egerunt, & dominum non exquisierunt, propterea non intellexit vniuersus grex, & dissipati sunt: quoniam enim plebs à principibus, vt oportebat, ad cognoscendum Christum non solum non fuit deducta, sed ad cædem eius inflammata propterea lapsa in baratrum perijt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit eis Pilatus, accipite eum vos, & crucifigite, ego enim non inuenio in eo causam.

INdignantis vox est, vt Chrysost. hom. 83. dicit: succenset enim Pilatus eorum pertinaciæ, qua innocentem hominem morte crucis puniri cuperent, nec tanta sint pœna iã inflicta contenti. Sunt etiam simul verba populi tumultum timentis, furoremque cohibere volentis, vt idem Chrysost, asserit: videbat enim eos audissimos necis Christi, nec audens omnino negare quod petebant, dicit, *Accipite vos & crucifigite, ego enim non inuenio causam*, non quod consenserit, vt crucifigerent, sed perinde est, ac si diceret; si lex apud vos est, quæ insontes summo supplicio excruciet, vos soli hoc facite; ego vobis non consensero. Rectè animaduertit Cyrill. lib. 12. cap. 18. dicens. Mirabitur quispiam rursus Iudæorũ impudentiam, qui nec alienigenæ quidem viri iustitia erubescant, nec recordantur legis dicentis Malach. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore eius. hæc Cyrill. Gentilis ergo idololatra horret damnare innocentem, quem veri Dei professores crucifigi instantissimè petunt.

Responderunt ei Iudæi, nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.

CVm accusatio affectati regni euanuisset, & à Pilato innocentem declaratum esse viderunt, nouum coguntur pessimi Iudæi excogitare crimen blasphemiæ, quod cum homo sit, se esse Dei filium dixerit. lex est Leui. 24. Qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur, lapidibus obruat eum omnis multitudo populi. Sensus ergo est; ò Pilate, ne nos rem iniquam à te petere arbitreris; legem nos habemus, morte puniendum blasphemos, hic autem blasphemus est in Deum: cùm enim homo sit, sicut cæteri homines, qualem vides, se esse filium Dei asseruit, & prædicauit. Non exprimunt legis pœnam, quia non lapidari, sed crucifigi eum cupiebant. Latet dæmoniaca calumnia, verum enim erat, se filium Dei prædicasse, sed tamen Christus miris operibus, & diuinitatis virtutibus, prophetiisque testimonijs id confirmauerat; at isti gentili, & rerum diuinarum ignaro, rem ipsam nudè & ieiunè, omissis testimonijs, & argumentis, proponunt; vt reum esse diuinæ Iesæ maiestatis Christum, qui verus erat Dei filius, Pilato persuadeant: quod apud piscinã paralytico sanato Dominus dixit, & alias etiam repetierat, nunc opponũt.

Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit, & ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum. Vnde es tu?

FEfellit eos opinio, & astutia sua; sperarunt Pilatum nona calumnia, vt Christum crucifigeret permotum iri, ipse vero eo ipso magis á damnando retrahitur, & quem innocentia Christi prius à damnationis sententia ferenda retardabat, nunc diuinitatis ori go asserta deterret: quodque perpetrare antea timebat propter iniustitiam, nunc horrere incipit propter impietatem. vt enim doctè annotat Cyrill. lib. 12. cap. 20. Pilatus multitudni deorum gentium assuefactus, facile fieri posse Christum, quamuis hominem, Dei alicuius filium esse, suspicatus est. Iterum ergo prætorium cum Christo ingressus ipsum secretò interrogat. *Vnde es tu?* ideſt, quæ origo est tua? vnde es natus? quibus es progenitus parentibus? Accessit huic confirmandæ opinioni seu suspicioni Pilati, præter verba Iudæorum, verbum ipsum paulo ante prolatum à Christo se regem esse, non tamen de hoc mundo esse regnũ eius, & natum esse, ac venisse in mundum, vt testimoniũ perhiberet veritati. Hoc Pilati factum Iudæorum damnat tarditatem, & segnitiem inexcusabilem: vno enim verbo audito, veritatem inquirit, & verum scire desiderat, ne quid ignoranter, aut imprudenter contra Deum committat; Iudæi vero tot verbis auditis; tãtis miraculis factis; tam multis propheticis testimonijs clamantibus; audire & intelligere spreuerunt: nec his contenti, verum Dei filium crucifigere totis viribus conati sunt.

Iesus

Iesus autem responsum non dedit ei.

INterroganti Pilato, responsum negat Dominus, qui non à morte eripi quærebat, sed eam pro nostra salute libentissimè patiebatur. Certum est indignum fuisse Pilatum tanto responso, at quæ singularis causa fuerit, difficile est iudicare: duæ mihi præcipuæ extitisse videntur. Vna est, quia non vt humilis discipulus, sed tanquam superbus iudex interrogabat ea, quæ non nisi humilibus corde, & paruulis reuelantur: quod ex verbis sequentibus patet. Potestatem, inquit, habeo crucifigere te; diuina autem mysteria intelligere non ex potestate petendum erat, sed ex humilitate, & deuotione; ea igitur de causa non respondet Dominus. Altera est, quia non ex recto, & vero principio quærebat: idololatra enim & multorum, ac falsorum deorum cultor erat, & ex hac idolatria, ac errore quærebat, sciret quis esset, nempe an filius alicuius deorum suorum. tam vana ergo & impia interrogatio responsionem veritatis non obtinuit. Hanc causam attigit Cyril. lib. 12. cap 20. addens aliam, quæ etiam est Chryso. hom. 83. quia audiens prius veritatẽ; Regnum meũ nõ est de hoc mundo, & omnis qui ex veritate est, audit vocem meam; spreuit, & respuit; nec hoc contentus furori Iudæorum iniquo obtemperauit: indignus igitur fuit responso veritatis. Quartam adfert eleganter Athanasius serm. de passione, & cruce; ne si respondisset, timiditate & formidine mortis inductus, id feciſſe videretur.

Cur Pilato Christus non responderit.

Dicit ergo ei Pilatus, mihi non loqueris? nescis, quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?

SVperbè suam obijciens potestatem, & auctoritatem Pilatus, Dominum accusat quod ei negauerit responsum; quasi diceret: nescis quid facias, dum mihi respondere recusas: nam ego sum, qui possum te crucifigere, & liberare; tua ergo interest maxime respondere, vt ex responso tuo eripi & dimitti valeas; non sum ego quales Iudæi sunt, quibus si non responderis, nihil refert, quia in eorum potestate, mors, & vita tua non sunt, sicut sunt in mea. Rectè Ambrosius sermone 20. in Psal. 118. vers. 4. Pilatum iniustitiæ ex hisce verbis conuincit, Tua inquit, Pilate voce cõstringeris, tua damnaris sententia, pro potestate igitur non æquitate crucifigendum Dominum tradidisti: per potestatem absolui sti latronem, auctorem vero vitæ interfecisti. & paulo superius, Bonus, inquit, iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis; sed iuxta leges, & iura pronunciat; scitis iuris obtemperat; non indulget propriæ voluntati; nihil paratum, & meditatum domo defert, sed sicut audit, ita & iudicat. & sicut se habet negotij natura, decernit; obsequitur legibus, non aduersatur: examinat causæ merita, non mutat. hæc Amb.

Merito Amb. ex ijs Verbis Pilati iniustitiam vedarguit.

Respondit Iesus, non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.

SVperbiam, & arrogantiam Pilati reprimit Dominus, & inde suam innocentiam indicat, ac vnde sit insinuat: non enim diuina benignitas omni eum priuauit responsõ, *Non* inquit, *haberes potestatem*, ac si diceret, ne hanc tibi arroges potestatem, quam in me habes: profectò enim nullam in me haberes nisi de cælo tibi data esset, ideſt, nisi ita Deus disposuisset, & voluisset, vt me tuæ subderem potestati. simul etiam nisi paterer, & cõsentirem à te & ab hominibus occidi; nihil in me facere posses: ego enim ex necessitate nulli hominum subditus sum, nullius subiaceo potestati, nemo mihi nocendi habet facultatem: sola diuina voluntate factum est, vt in tua sim potestate, & vt mihi nocentibus non resistam. Attende, hac voluntaria subiectione significare se nullum habere crimen, propter quod humanæ subiaceat potestati iudicis; indicat etiam se de cælo esse, & filium esse Dei, qui voluntate Patris, non necessitate, non ex peccato voluit hominibus subdi; & in potestate eorum esse.

ANNOTATIO IV.

Potestas duo significat.

POtestatis nomen duas maxime habet significationes; Vna est, qua idē significat, quod auctoritas qualem habet superior in inferiores, vt Rex in subditos, Dominus in seruos, pater in filios, iudex in reos; de qua dicitur Lu. 22. Qui potestatem habent super eos. & Ioan. 2. In qua potestate hæc facis? Altera est, qua significat vim, seu virtutem faciendi aliquid; sic dicitur Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam. Matth. 9. Qui dedit potestatem talem hominibus. Marc. 6. Dedit illis potestatem spiritũ immundorum. posteriorem habuit Diabolus in Christum. Hæc est, inquit hora vestra, & potestas tenebrarum, habet etiam potestatem in iustos tentandi & persequendi eos, auctoritatem vero non habet. Pilato vtraque data erat: nam & Præses erat, cui Dominus se subiecerat, & vim ac facultatem habebat Christum crucifigendi; at neutram habuisset Pilatus in Christum, nisi id datum esset de cælo: non quidem auctoritatem, quia Dei filius nemini subditus erat, nisi quia voluit; non etiam virtutem & vim, quia si noluisset Christus, nulla creata virtus ei nocere potuisset. Pilatus ergo iactauerat potestatem auctoritatis suæ; at Christus & auctoritatem, & facultatem negat eum habere potuisse, nisi de cælo, vnde ipse veniebat, illi datum esset: propterea dicitur; *Non haberes potestatem in me vllam*, modo auctoritatem habes, & facultatem, at nec hanc, nec illam haberes, nisi ex diuina dispositione, & ordinatione id factum esset. Attende verbum; *Non haberes*, inquit, *potestatem in me*, qua si diceret, quantuscunque sis præses, & alijs omnibus præsideas, & in eos auctoritatem habeas, mihi tibi esset potestatis in me, nisi singulari quadam diuina ordinatione id datum esset. In hoc consistit sensus responsionis Christi; nam si in generali locutus esset, *Non haberes potestatem, nisi datum esset desuper*, nihil in hoc significabatur, quod ad rem faceret. Omnis enim potestas à Deo est. Rom. 13. at dum se solum excipit ab hac potestate, quam in omnes alios habebat, se distinctum ab aliis omnibus significat, & particularem diuinam ordinationem, & dispositionem indicat, suamque potentiam, & innocentiam maxime ostendit, quasi diceret; Vide, quis ego sim, tu enim nihil posses in me, nisi diuina dispositio Patris permisisset, quamuis præses esses.

Quomodo in Christum potestas Pilato data dicatur.

Vnum tamen maxime dignum est consideratione; nempe quomodo data à Deo dicatur potestas hæc Pilato. Chrysost. hom. 83. permissionis esse verbum dicit, Aliter, inquit, si non esset permissio, sed concessio, non peccasset Pilatus: tamen responsio, & doctrina hæc exacta non videtur; aliud est enim potestas, aliud vsus potestatis, potestas omnis bona est, & à Deo est; vsus tamen proueniens ex hominis voluntate, non semper bonus, nec à Deo est, sed à propria hominis voluntate abutente potestate. quod do cte annotauit Grego. lib. 2. Mora. cap. 6. & lib. 18. cap. 3. exponens illud. 1. Reg. 18. Spiritus domini malus agitabat Saul. quomodo, inquit, domini est, si malus dicitur? respondet, Domini est, quia virtus, & potestas, quam habet, & exercet bona & iusta est, tamen voluntas mala, quia male vtitur ea. Ita etiam nunc dicendum est; potestas, & auctoritas Pilati à Deo erat data: voluntariè enim Christus se ei subdidit; tamen vsus fuit iniquus, non igitur illud, *Datum est*, permissionis est, sed concessionis respectu potestatis: permissionis autem, respectu vsus potestatis. Iusta igitur erat & à Deo Pilati potestas, & ita docuit Irenæus. lib. 4. cap. 34. Illud *Desuper*, ad Deum referunt, non solus Chrysostomus, sed etiam Cyrillus lib. 12. cap. 22. & Augustinus tract. 116.

Propterea, qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.

COMMENTARIVS.

Quomodo peccatum tradentium grauius dicatur.

MAgis hisce verbis suam innocentiam significat, & Iudæorum malitiam, & culpam ostendit; & sensus hic est, Tanto maius est peccatum tradentium me tibi, quanto tua potestas iustior est, & à Deo; quia dum potestati iustæ me tradiderunt, tanquam inquum, & sceleratum obtulerunt: quasi diceret; si me tradidissent alicui auctoritatem nõ habenti, vt mihi noceret, peccassent quidem, tamen minus quia meam innocentiam non adeo violassent; at tradentes me habenti à Deo potestatem, me vt reum & malefactorem tradiderunt; & in hoc grauius est, & maius eorum peccatum, quam si tantum occidi me procurassent; non autem tanquam reum, & sceleratum. Præterea etiam maius est eorum peccatum, quanto tu potentior es ad mihi nocendum; ac si etiam diceret: si me Iudæi tradidissent non valenti me crucifigere peccassent, minus tamen, quia minus mihi nocuissent, at dum tradiderunt tibi talem aduersum me potestatem habenti, eorum maius est etiam, grauiusque peccatum: tu quidem potestatem habes crucifigendi me, quamuis non ex

non ex te, sed desuper concessam; propterea qui tradidit me tibi, grauius peccauit: nam me tradidit potenti mihi nocere, & me crucifigere: qui enim alterum tradit potentiori ad nocendum grauius peccat, quam qui tradit minus potenti. Hæc verba indicant iniustè eum traditum esse, & sine culpa vlla. rursus ostendunt Iudæorum illorum impiam voluntatem: nam tradiderant Pilato, quia potestatem habebat crucifigendi, quam ipsi non habebant, & tradiderunt iustæ potestati tanquam reum, & malefactorem. Pilatum etiam tacitè accusat, quod contra eum, qui innocens, & iniquè ei traditus est, sæuiat. Pontifices ergo, & primi illi Iudæorum sunt significati hoc verbo. *Qui me tradidit tibi*, sensus ergo, & responsum integrum est. ò Pilate, habes certè hanc potestatem crucifigendi, & dimittendi me; sed ne tibi arroges eam, ne existimes te habere in me potestatem, quia reus sim ego, aut sim tibi vt cæteri subiectus: habes enim, quia est sic dispositum à Deo propter salutem hominum: ex hac autem tua potestate diuinitus data consequitur, vt peccatum tradentium me tibi maius, & grauius sit, quam si non talem, aut tantam potestatem haberes: nam traditus sum tanquam malefactor, cum nõ sim; & traditus ad crucem iniquè, cum innocens sim: tu etiam crimen non effugies iniquè traditum condemnans, & iusta potestate abutens.

Tradentis nomine Pontifices & Primi Iudæorum intelliguntur.

ANNOTATIO V.

Tradentium peccatum cum maius dicitur non cum peccato Pilati cõparatur.

CYril. lib. 12. cap. 22. & Chrysost. hom. 83. Aug. tract. 116. & Euthym. & cæteri expositores; immo & Basil. regul. breui. respon. 46. hanc sententiam sic intellexere, vt maius peccatum dicatur tradentis collatione facta ad peccatũ Pilati, vt sit sensus; peccas tu ò Pilate, sed magis peccat, qui me tradidit tibi: tu enim peccas timore ne Cæsaream maiestatem offendas, illi verò malitia. Sed re vera hæc expositio nulla ratione accommodari potest factæ illationi, scilicet, propterea maius peccatum habet; nam causa maioris peccati alia non est, nisi ea, quæ in verbis ipsis exprimitur, causa autem expressa est, quia potestatem habes desuper datam, propterea maius habet peccatum, qui me tradidit tibi. habere autem potestatem non facit minus peccatum Pilati, immo nisi aliud esset excusans, maius esset peccatum, sicut peccatum Iudicis damnantis innocentem, maius est peccatum pecato tradentis eum: igitur verè Dominus loquitur de peccato eorumdem tradentium, quod eo grauius est, quia tradiderunt iniustè ei, qui iustã potestatem habebat, volentes in hoc ostendere Christum esse malefactorem, & innocentiã eius occultare: similiter quia tradiderunt ei, qui crucifigendi habebat potestatem: minus enim peccatum fuisset, si tradidissent homini non habenti talem, aut tantam potestatem, maxime quia ea intentione tradiderunt. Simile quodammodo locutionis genus est illud Ioan. 9. Nunc dicitis, quia videtis, peccatum ergo vestrum manet; id est, quia vos videris, & cognoscitis veritatem, propterea vestrum permanet peccatum: ac si diceret; propterea peccatum vestrum maius, & grauius est; quia ex malitia est, quam si non videretis. ita nunc, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet, quam haberet, si tibi non esset tanta permissa in me à Deo potestas. Verum est in his verbis, vti diximus in commẽtario, insinuari peccatum Pilati consentientis iniquè tradentibus, tamen non est id peccatum, quo maius peccatum tradentis pronuntiatur. Hęc mihi expositio germana, & accommodatissima visa est.

Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.

COMMENTARIVS.

EX superioris sententiæ expositione sequitur huius sententiæ intelligentia. Quærebat Pilatus dimittere, tamen audiens hanc Domini responsionem, magis eum liberare conabatur: nam cognouit iniquè esse traditum in verbo illo. *Qui me tradidit tibi maius peccatum habet*; cognouit etiam se iniquè acturum, si iniquè traditum damnaret: hoc enim etiam insinuauit Dominus, idcirco quærebat tanquam innocentem eum dimittere liberũ. verbo enim hoc vt dicit Chrysost. hom. 83. perterritus est Pilatus, at Iudæi verbis & miraculis tantis, magis insaniebant. Euangelista non explicat, quomodo quæsierit dimittere eum; tamen ex sequentibus verbis deducimus egressum esse Pilatum prætorio, Christo ibi relicto, & ad populum iterum locutum verba, quibus significabat se velle dimittere, quem innocentem agnoscebat.

Iudæi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris, omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari.

AVdientes Iudæi verba Pilati eum dimittere quærentis, nouam adferunt accusationem; quæ etiam Pilatum tangebat. *Si*, inquiunt, *Hunc dimittis, non es amicus Cæsaris*; nec ea tractas, quæ Cæsaris sunt; ac si dicant, reus etiam tu efficieris apud Cæsarem: *Nam omnis, qui se regem facit*, Cæsari aduersarius est; cumque iste se regem fecerit, contrarius est Cæsari. si ergo dimittis eum, contrarias Cæsari partes agis, & tueris, & læsæ maiestatis reus es. Imponunt Christo Cæsari esse aduersariũ, & regnum eius Cæsaris imperio contradicere; timoremque Pilato grauem incutiunt, ne dum defendit Christum, Cæsarem offendat, & non leuiter, sed in re magni momẽti, quæ ad imperij pertinet conseruationẽ.

Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum.

SVccumbit Pilatus huic oppositioni, & quem timor innocentiæ, & diuinitatis Christi ab eius dãnatione hucusque auerterant, & retraxerant, mundanus timor impellit; magisque Cæsarem, quam Deum reuerens iniquo & impio iudicio cõsentit. Cumque egressus esset è prætorio, vt Iesum liberaret, mutata iam propter Cæsarem non opinione sed voluntate, Iesum foras extra prætorium, vbi manserat, damnandum adduci facit: & plus potuerunt sermones hi de Cæsare apud eum, quam illi, quos etiam audierat, & timuerat, quod filius Dei esset. Quærat ergo Pilatus præmium suum à Cæsare, non à Deo, cui illum prætulit, tanta, & tam apertè cognita impietate.

ANNOTATIO VI.

Infœlix Pilati, & reliquorum qui Christum mori damnarũt, exitus.

SIbi consuluisse Pilatus visus est, dum Christũ occidit, & tamen contrarium ei euenit. refert enim Iosephus lib. 18. Antiquit. cap. 17. Expletis annis viginti in prouncia, à Samaritis apud Vitellium consularem, & Syriæ præsidem, accusatũ, quod plurimos homines immerito occidisset, quasi Romanis fuissent rebelles. Vitellius iussit Pilatum Romam proficisci responsurum A apud Cæsarem ad obiecta per Iudæos crimina; at priusquam perueniret, Cæsar Tiberius vita excessit. Scribit etiam Eusebius lib. 2. Histo. cap. 7. in tot postea calamitates eum incidisse, vt sibi propria manu mortem inculerit. Idem scribit Nicephorus. lib. 2. Histo. cap. 10. addens idem euenisse Annæ, & Caiphæ, & Scribis, & Pharisæis, cæteris, qui se ipsos occiderunt.

Et sedit pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha.

COMMENTARIVS.

SEdit pro tribunali, vt ferat sententiã, locus erat extra prætorium publicus, in quo contra reos sententię ferebãtur. Græcè dictus Lithostrotos, quasi lapidibus stratus: solent enim huiusmodi loca ad perpetuitatem, & ornatum cõfici ex lapidibus. Verbum Hebrai cum non idem significat, sed celsitudinem quasi loci eminentẽ, & excelsum, vt omnibus sit conspicuus à verbo Hebræo גבה quod significat exaltari, seu eminens esse; inde enim nomen hoc deriuatur hẽ muta- to in tau & assumpto aleph in fine. Non sine causa Euangelista nominis meminit proprij loci: significare enim voluit Christum damnatum & contra eum latam sententiam in loco, in quo malefactores, & rei iudicabantur.

Erat autem parasceue Paschæ, hora quasi sexta.

TEmpus describit Euangelista Christi damnationis. Erat, inquit, feria sexta, quæ dicitur parasceues, quia præparabantur in ea cibi in Sabbato comedendi. additur Paschæ, quia erat tempus Paschæ, & festum Azymorum. Pascha enim dicebatur etiam totum illud Azymorum festum, vt in capite 13. ostendimus, cumque esset sexta feria, & simul vnus ex diebus Azymorum, & Paschalis, dicitur Parasceue Paschæ: de hoc tamen latius cap. illo 13. egimus, hora autẽ diei erat quasi sexta, hoc in annotatione exponitur.

ANNO-

ANNOTATIO VII.

Quomodo circa horã sextam, conueniant Euangelistæ.

DVæ sunt difficultates in hoc Ioãnis verbo, *Hora quasi sexta*, Vna est quomodo cum Luca 23. concordet; nam refert horam fuisse ferè sextam, quando Domino crucifixo tenebræ factæ sunt; nam inter tempus quo Pilatus sedit pro tribunali, & contra Dominum tulit sententiam, quod Ioannes horam quasi sextam fuisse dicit; & tempus quando Dominus in cruce fuit positus, mora non parua interfuisse videtur; & tamen vtrumque hora quasi sexta fuisse factum, hi duo referunt Euangelistæ. Magis videtur cum Marco concordare Ioannes. Marc. enim 15. cap. hora sexta tenebras factas recenset; at hoc, quod Ioanni videtur consonum, Lucæ dissonum apparet; hic enim hora ferè sexta tenebras factas describit, adeo vt hi tres Euangelistæ discordes videantur, & tamen non sunt, sed idem omnino diuersis tamẽ loquendi modis tradunt, quod & verbo, & exemplo declaratur.

Aduertendum ergo signa horarum præcedentes, & transactas horas indicare, quando enim apud nos sonus duodecimæ fit, significat horam duodecimam esse transactam, & instare, seu incipere sequentem; totum ergo tempus ab vndecima vsque ad duodecimam, hora est duodecima; cum autem quod parum distat quasi non distare videatur, quando modicum distat sonus vndecimæ, dicimus iam horam esse duodecimam, nempe principium duodecimæ: similiter versus finem iam duodecima pulsata, quando parum est temporis, dicimus etiam esse quasi duodecimam, idest, prope duodecimam completam: ita factum est apud Euangelistas. Ioannes enim dixit esse quasi sextam; id est, parum abesse initium sextæ, iam enim instabat finis quintæ. Luc. vero dixit esse ferè sextam, id est paucum tempus fuisse, quando sexta completa fuit, seu breui tempore post sextant completam; at Mar. ipsam completam narrat, quia terminus sextæ iam erat transactus. Nihil ergo contrarium Euãgelistæ in hac parte continent, immo omnes simul rem ipsam declarãt; nam ex solo Ioanne nõ potuit præcisè veritas cognosci, nec ex solo Luc. vel Marc. cum enim dicit quasi sexta, nescimus an à principio, an à fine horam computauerit: ex cæteris autem perfectam assequimur temporis intelligentiam.

ANNOTATIO VIII.

Qua hora in Dominum lata sit sententia.

GRauior est multò altera difficultas, & quæ maxima antiquorum, & recentiorum exercuit ingenia, quomodo Ioannes cum Marco concordet: Marcus enim narrat hora tertia fuisse Dominũ crucifixum. Ioannes vero hora quasi sexta Pilatum tulisse sententiã. Multis ac variis modis Doctores hanc difficultatẽ soluere sunt conati.

In primis Hier. in Psal. 77. asserit scriptorum A esse errorem, qui in Marco loco sextæ scripserunt tertiam, facileque dicit hunc errorem irrepere potuisse ex similitudine litterarum quibus Græci suos describunt numeros: est enim similitudo inter Gamma, γ. quod significat ternarium numerum, & inter episemum Græcum ϛ. quod significat senarium: aliqua enim in Euãgelistis vitio scriptorum corrupta fuisse, docet exẽplis Hieronymus, quæ, quia ad rem non faciunt, prætermitto. Responsio hæc solido non nititur fundamento; non enim exemplar aliquod ab vllo etiã antiquo Doctore allegatur; in quo apud B Marcum non legatur tertia hora; quæ autem exempla Hieronymus adducit, similia non sunt: nam errores scriptorum irrepsisse certum est; tamen emendati sunt, quia exemplaria alia vera sunt inuenta, nec omnia eodem modo legebãt; at hęc lectio in omnibus reperta est exẽplaribus.

Secundo loco alij, quorum Theophyla. nomine tacito meminit, senserunt esse locum corruptum scriptorum incuria, tamen non locum Marci vt Hieronymus dicit, sed Ioannis nam legendũ erat, Erat hora quasi tertia, non autẽ quasi sexta; sed contra hanc solutionem eadem va- C let ratio, quæ contra præcedentem. fateor tamẽ si admittendus esset scriptorũ error, hanc responsionem probabiliorem esse, quam præcedẽtem; quia non solũ concordat Mar. cum Ioan. sed etiã Ioannẽ cum Luca vt nihil difficultatis remaneat.

Tertio loco Euthymius Marc. 15. aliter exponit, nempe horam tertiam relatam esse à Marco, non vt significet tempus, quando crucifixus est; sed quando à militibus Pilati pati incepit; at hæc solutio violenta est: nam inquit Marc. Postquã iam traditus fuit Dominus, vt crucifigeretur, (Erat hora tertia, & crucifixerunt eum.) hæc verba non aliud videntur significare, præter id nempe horam fuisse tertiam, quando eum crucifixerunt. simili enim locutione vsus est Ioãnes, *Erat*, inquit, *hora quasi sexta, & dicit Iudæis, Ecce rex vester*, idest erat hora quasi sexta, quando dixit Pilatus, Ecce rex vester.

Quarto loco Augustinus maxime in hoc dissoluendo nodo elaborauit, idque in multis locis, præsertim tract. 117. & libr. 3. de consen. Euangelist. capit. 13. & in quæst. Noui. & Vet. test. quæst. 65. & in Psal. 63. in illud, Exacuerunt vt gladium linguas suas, duobusque modis respondet. Vnus est, qui ordine erit quartus, scilicet fuisse horam tertiam, quando Pilatus sedit pro tribunali, tamen à Ioanne dictam esse sextã facta computatione à principio; quando incepit Christus præparari ad mortem, quod fuit hora nona præcedentis noctis, quando à Caipha, & Anna morti fuit adiudicatus. A nona igitur hora noctis vsque ad tertiam diei, sex intercedunt horæ; propterea, inquit, dictum esse, erat sexta hora parasceue Paschæ, id est præparationis veri agni & veræ Paschæ, qui Christus est. At hæc solutio

nec

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec ipſimet Auguſti. valde probatur; eſt enim nimium violenta, quia non conſtat hora nona fuiſſe initium tale, immo potius comprehenſio eius erat computanda tãquam principium, quã multo poſt nonam certum eſt fuiſſe, præterea computatio hęc inſolita eſt Euangeliſtis: rurſus etiam para ſceuen Paſchæ, interpretari paraſceuen Chriſti immolationis, durum eſſe nemo nõ videt; ideo alterum modum ipſe proſequitur, qui erit ordine quintus, nempe Chriſtum duobus modis dici crucifixum, Vno modo linguis Iudæorum, quando petierunt eum crucifigi, dicentes, Crucifige, crucifige eum, & hoc factum eſt hora tertia, idque refert Marcus. Altero modo, quando Pilatus adiudicauit eum crucifigi, & verè eſt crucifixus, & id factum eſt hora ſexta, quod narrat Ioan. Porrò iſte etiam modus durus videtur, nec facile Marci contextui, & verbis accõmodatur: nam premiſit Marcus exutum fuiſſe veſte purpurea, & angariatũ Simonem, & perductum in Golgotha, & datum eſse vinum myrrhatum, & veſtimenta diuiſa, poſtea adiunxit Et erat hora tertia, & crucifixerunt eum. Nemo nunquã ſic locutus eſt, vt poſt tot iã narrata reuertatur repẽte, & ſine aliqua diſtinctione ad id, quod iam multo ante præceſſerat, nec refert quod Marc. repetit, Et crucifixerunt eum. nam hoc potius confirmat Marcum loqui de vera crucifixione. Si enim tantum diceret, Et erat hora tertia; ambiguum erat, an ad proxime narrata eſſet referendum: vt autem ambiguitatem tolleret adiecit, Et crucifixerunt eum, id eſt, hora tertia erat quando crucifixus eſt, ſicut paulo ante deſcripſerat. Placet modus hic Aug. nonnullis, & probabilis eſt propter tanti viri auctoritatem: tamen non tollit magna ex parte difficultatem, nec in eo quieſcere videtur intellectus. Eſt igitur ſextus modus, qui multis placet recentiorum, horas dici diuiſas fuiſſe in quattuor ternarios, ſingulos autem ternas comprehendere horas. Erat autem primus ternarius à prima vſque ad tertiam, & dicebatur prima hora, ſumpto nomine à principio. Secundus erat à tertia vſque ad ſextam, & dicebatur hora tertia, quia à tertia incipiebat. Tertius erat à ſexta vſque ad nonam, & dicebatur ſexta, quia à ſexta incipiebat. Quartus à nona vſque ad vltimam quæ erat duodecima, & dicebatur nona, quia à nona incipiebat. hac poſita doctrina facile eſt nodum hunc ſoluere. Ioannes enim dicit ſediſſe Pilatum, & Chriſtum damnaſſe hora quaſi ſexta, quia nondum incœperat ſexta hora, quæ erat initium tertiæ partis dici; at Marcus hora tertia crucifixum narrat, quia totum illud tempus à tertia vſque ad ſextam, ad tempus tertiæ pertinebat: ſicut ſi in nocte factum hoc fuiſſet, quam in quattuor vigilias diuiſam eſſe ſeu cuſtodias, ſingulas ternas horas continentes, certum eſt: tunc ſi quis diceret, erat quaſi tertia vigilia, alter autem diceret, erat ſecunda vigilia vterque verum diceret; nam ſecunda vigilia tres horas continebat, & totum tempus ad ſecundam vigiliam pertinebat; at quia iã erat tertiæ horæ terminus, & inſtabat vigilia, ſeu cuſtodia tertia, propterea alter dixit, quaſi cuſtodia tertia. ita dicunt iſti doctores factum eſſe à Marco, & Ioanne: horam enim non pro duodecima parte diei accipiunt, ſed pro ſpatio comprehendente tres horas, ſeu tres duodecimas partes diei. Hic eſt modus ſextus, quo multi ad hanc difficultatem tollendam vtuntur; qui modus mihi difficile ſuſtineri poſſe videtur. primo quidẽ nec ex ſcriptura, nec ex antiquo graui Doctore, aut ſcriptore habetur diem diuiſum eſſe in partes illas quatuor, ſicut diuidebatur nox. quod enim allegant hi auctores ex Matth. Exijt pater familias primo mane, & hora tertia, ſexta, & nona conducere operarios, potius eſt contra eoſdem: nam ibidem dicitur exiſſe hora vndecima; igitur in eadem ſignificatione accipitur hora, quando dicitur tertia, ſexta, nona, & quando dicitur vndecima, ſignificatque duodecimam partem diei: hæc enim hora dicitur iuxta illud Ioan. 11. Nonne duodecim horæ ſunt dici? Secundo diuidebatur quidem in quatuor partes, tamen non dicebantur horæ, nec appellabantur tertia, ſexta, nona, ſed prima vigilia, ſeu cuſtodia ſecunda, tertia, quarta: hora autem nunquam reperitur, niſi pro duodecima parte diei, vel noctis & ſic Ioannis primo dicitur hora decima diei, & Ioan. 5. hora ſeptima. & Matth. 20. hora vndecima. Si autem hora ſexta dicebatur, à ſexta vſque ad nonam, quomodo dicta eſt hora ſeptima? etſi hora nona, eſt totum tempus vſque ad duodecimam partem, quomodo dicta eſt hora decima? Tertio, ſi quatuor illæ partes horæ dicebantur, tunc prima, ſecunda, tertia, & quarta appellandæ eſſent: nam tertia, ſexta, nona, potius, partem duodecimam ſignificant, non quartam diei; non ergo hæc opinio, & hic modus ſolido, nec firmo nititur fundamento.

Auctor ſuam proponit ſententiam.

Fateor in hac parte ſi nolumus admittere ſcrupulorum vitium cum Hier. & Theophylacto nihil eſſe, quod ex integro ſatisfaciat; præter modos autem, & reſponſiones expoſitas, forſan non improbabilis erit hæc, quæ accedit vltimæ reſponſioni aliquibus mutatis. Diſtinguendum enim eſt inter horas diei, & horas orationis, & exercitij ſacrorum in templo; nam inuenimus aliquando dici, horam orationis, aliquando horam diei. Act. 2. Cum ſit hora diei tertia. & Act. 10. Vidit quaſi hora diei nona Angelum. Act. 3. Aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. Act. 10. Aſcendit Petrus vt oraret circa horam ſextam, horas diei exiſtimo in duodecim partes eſſe diuiſas, ſingulæque nomen à numero accipiunt; at horæ orationis quatuor erant, prima, tertia, ſexta, nona ſingulæque tres diei horas continebant durabantque ſingulæ vſque ad principium

Chriſtus bis crucifixus.

pium ſequentis, prima vſque ad tertiam dici. tertia vſque ad ſextam, ſexta vſque ad nonam, nona vſq; ad occaſum, & finẽ diei, quam conſuetudinem Eccleſia noſtra retinuit. Marcus ergo horam tertiam dixit iuxta templi, & orationis computationem, quæ vſque ad ſextam diei durabat: Ioã. item horam ſextam orationis expreſſit, finis enim tertiæ erat principium ſextæ, quia Euangeliſtæ mortem Domini deſcribentes, tanquam ſacram rem & myſterium diuinum, horis templo deputatis deſcripſerunt: quæ etiam illo tempore erant receptæ apud omnes Chriſtianos. horis autem Iudæorum, nempe quibus dies in duodecim partes, & in totidem nox diuidebatur non omnes vtebantur: Euangeliſtæ ergo quod erat communius ſecuti ſunt.

Et dicit Judæis; Ecce Rex veſter.

COMMENTARIVS.

COntemnit calumniam eorum Pilatus, quod ſe non eſſe amicum Cæſari, & Chriſtũ Cæſari contradicere iactauerint: & eſt ſenſus; Vos me non amicum Cæſari, ſi hũc dimittam, quaſi regem Cæſari contradicentem, accuſatis; at contemno veſtram calumniam, & ego regem veſtrum appello, & fateor, nec tamen Cæſaris regno propter hoc minus conſulo. Rex enim eſt hic, ſed non qualem vos falsò accuſatis Cæſari contradicentem. hic eſt verus ſenſus.

ANNOTATIO IX.

Reijciuntur aliquot ſuperiorum ſententia expoſitiones.

CYrill. lib. 12. cap. 25. verba hæc dupliciter exponit; Vno modo, vt Pilatus populo aludat ipſi volẽs gratificari, & Chriſtum tradere, quaſi diceret, vos rectè hunc accuſatis, quod ſe regem faceret, & Cæſaris regno conſuluiſtis, Ecce rex veſter, quem volo vobis tradere. non admodum eſt diſſimilis expoſitio Euthymij, Relicta, inquit, diſcuſſione iterum ad eos placandum ſe conuertit; Ecce, inquit, rex veſter, ecce ſtat accuſatus, non eſt abſolutus, ne formidetis. Sed hæc expoſitio non videtur ſatis accommodata; adhuc enim Pilatus in Chriſto defendendo perſeuerat, quod eo probatur; quia poſt hæc lauat manus, vt innocentiæ eius reddat teſtimonium. Altero modo exponit Cyril. verba hæc eſſe dicta, vt populum opprobrio petat, quod tot tantiſque malis eum afficere ſtudent, quem ipſi regem Iudæorum appellant. hæc Cyril. quem puto ſignificare velle tempus illud, quando ingrediens Chriſtus Hieruſalem fuit rex appellatus. Hæc expoſitio accommodatior eſt quam prior. Aliter exponunt recentiores, nempe vt his verbis accuſationẽ Iudæorum irrideat Pilatus, quaſi non ſit veriſimile tam abiectum hominem regnum ſibi voluiſſe vſurpare. Alij aliter, vt his verbis velit accendere animos Iudæorum, vt Cæſari adhæreant, contra Chriſtum eos inflammando, quę expoſitio improbabilis videtur. Alij aliter exponere conantur, ſed legitima, & accommodata expoſitio ea videtur, quæ in commentario poſita eſt, & conformis præcedentibus ſententijs.

Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum.

COMMENTARIVS.

OMnino rationis incapaces, & dæmoniaco ſpiritu repleti communibus vocibus clamant, & à conſpectu etiam rolli petunt, quaſi eum ſuſtinere non valeant, ac crucifigi efflagitant; non iam accuſationem adferunt, nec iuris ordinem quærunt, ſed furore vincere volunt, vt impleatur, quod dictum eſt Iſa. 53. De iudicio ſublatus eſt.

Dicit eis Pilatus; Regem veſtrum crucifigam?

IVdæorum turpem, & impiam exprobrat crudelitatem, quaſi diceret; nonne vobis magnum eſt dedecus Regem veſtrum crucifigi? non veſtro ſaltem honori conſulitis? liberandus erat potius de manibus meis Rex veſter, ne crucifigeretur. hic eſt verus ſenſus.

ANNOTATIO X.

Alia expoſitio nec tradituꝛ.

EVthym. hæc verba Pilatum protuliſſe aſſerit; quaſi ſubſannantem Chriſto, vt Iudæorum ſeritatem curaret. Cyril. lib. 12. cap. 25. aliter exponit, dicit enim Pilatum impium eorum clamorem redarguere, atque opprobrio tribuere. *Regem*, inquit, *veſtrum crucifigam?* id eſt hominem tantæ apud vos opinionis crucifigam? quid enim ei exæquari poteſt, immo verò quid in eo

Universidad de Deusto
Biblioteca

in eo minus filio Dei, atque Rege inuenitur? hęc Cyril. & accedit multum nostrę expositioni, quę legitima, & accommodata videtur; semper enim quantum ad Pilati sensum hoc verbum (Rex vester,) *Regem vestrum crucifigam?* hunc sensum facit, quia Regem existimabat hunc esse, vti diximus superius.

A

Responderunt Pontifices: non habemus Regem, nisi Cæsarem.

COMMENTARIVS.

TAxant Pontifices tanquam primi in populo verbum Pilati, quasi dicerent; attende, quid dicas, ne nobis imponas, quasi nouerimus alium Regem, nec tu nobis eum obtrudas, *Non*, enim, *Habemus regē præter Cæsarē*, quo verbo impellunt Pilatum, vt crucifigat tanquam Cæsari aduersantem; aliter enim eum non futurum Cæsaris amicum, nec Cæsaris partes defensurum insinuant. Cæci Iudæi contra se ipsos sententiam ferunt; si ergo non habent Regem præter Cæsarem, ergo Messias est, quem crucifigi petunt. Gene. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat, qui mittendus est: diuino autem iudicio factum est, vt eis, quibus regnum deferebant, negato vero Rege Christo, ad internecionem sint traditi: à Romanis enim funditus sunt postea euersi.

Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur.

PArticula, *Ergo*, indicat sensum, ac si diceret; Cū vidisset Pilatus, se nihil proficere, nec vlla ratione ab impio proposito illos diuerti posse, timens accusationem apud Cæsarē, tradidit Christū, vt crucifigeretur. omisit enim Ioannes hoc loco quæ Matt. retulit. Videns, inquit. Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis; & respondens vniuersus populus, dixit, Sanguis eius super nos, & super filios nostros; tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur, vt Ioannes refert.

Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum.

ERat tunc Christus in veste purpurea; suscipiunt ergo milites eum. & veste deposita induunt vestimentis suis, & educunt ex prætorio, seu domo Pilati, ad locum extremi supplicij. fuit enim à Pilato traditus per sententiam mortis militibus, & ministris iniquitatis, qui suscepisse, & eduxisse dicuntur seruatorem.

Et baiulans sibi crucem.

MOris erat crucifigendum in locum supplicij crucem sibi deportare, vt ex Plutarcho constat in lib. de sera numinis vindicta. Quemadmodum, inquit, facinorosus quisque vltimo affligendus supplicio, corpore suo propriam fert crucem, ita improbitas in se ipsa suppliciū sibi ipsi struit. fuit autem hæc crucis portatio, & prædicta, & præfigurata; prædicta quidem Isai. 9. Factus est principatus eius super humerum eius; quam sententiam de hac Christi portatione crucis interpretantur Ambro. lib. 3. de fide cap. 4. & Hieron. ibidem. & Aug. sermo. 21. & 71. de tempore. Figura etiam fuit, vt inquit Chry so. hom. 84. Gen. 22. in Isaac ligna portante in montem, quibus immolandus erat. Attende nostra omnium peccata in se punienda & mortificanda Christum significasse, vt rectè Cyril. lib. 12. cap. 28. annotat, dum crucem super suos tollit humeros.

Et prædictum & figuratum fuit Christum crucem baiulaturum.

ANNOTATIO XI.

Quomodo Simon etiā portauerit crucē.

MAtt. refert angariatum quendam dictum Simonem Cyrenæum, vt crucē Iesu portaret; hoc tamen non est contrarium verbis Ioannis: nam principio Christus ipse egrediens ex prætorio baiulabat, vt Ioannes refert; at postea Simon portabat sequens Iesum, & ita concordant has sententias. Athan. serm. de cruce & pass. Hiero. Matth. 27. & Aug. lib. 3. de consen. Euan. cap. 10. cum alijs multis, non quod simul vterque portaret, sed solus Dominus à principio, postea solus Simon: probabile autem est id fuisse factum, quia Iudæi Dominum nimium afflictum præcedenti flagellatione, & percussione videntes, timuerūt ne in via deficeret, aut tardius, quam cupiebant, ad locum supplicij perueniret. Quis hic Simon fuerit, non est huius loci discu-

A

Quid significaret Simonem hunc crucem portare.

tere: mihi id in hoc significari visum est, quod Athanasius loco citato doctè annotauit, nempe Dominum non propriam mortem, sed hominum subire. Significatum etiam est futuros multos, qui Christum Dominum secuturi essent in cruce portanda: innumeri enim Martyres sanguinem pro ipso postea fuderunt, & vnusquisq; crucem habet propriam, quam pro Christo baiulet. Alia annotat Gregorius libr. 8. Moralium cap. 26. de hac Simonis baiulatione, ad locum tamen præsentem Ioannis non pertinent.

A

Exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum, Hebraice autem Golgotha.

COMMENTARIVS.

EXisse dicitur, quia extra ciuitatem crucifixus est, adimplens figuram, vt dicit Paul. ad Hebr. 13. Quorum, inquit, animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra: propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Nomen loci vbi Christus crucifixus est significatur, vt eo in loco crucifixum significet, vbi malefactores crucifigi soliti erant. Golgotha apud Hebræos, seu potius Chaldæos, idem significat, quod apud Latinos Caluaria; ibi enim caluariæ damnatorum, & ossa erant multa.

ANNOTATIO XII.

Golgotha quid significet.

NOmen Golgotha Syriacum est: nam apud Hebræos nomen Gulgoleth: significat cranium hominis, siue viui, siue mortui, inde per synecdochen totum caput: immo & integrum hominem significat. Exod. 16. Gomor per singula capita, id est per singulos homines. A verbo descendit, גלל quod significat voluere propter rotunditatem capitis, ratione cuius facile est volubile. Epipha. hæres. 46. in fine legit Gulgatha, alij aliter. Lectio nostra communis est & verior, tempore enim Christi Hebræa lingua suam puritatem amiserat. Quare autem locus ille Caluariæ dictus sit, rationem esse puto, quā Hieron. assignat Matth. 27. nempe propter damnatorum capita, quæ ibi reseruabantur. Citat Hieron. quandam sententiam affirmantium ibi sepultum Adam esse, & ea de causa dictum locū caluariæ, quia ibi caput est primi hominis. Eandem citat Orig. tract. 32. in Matth. & Basil. in c. 5. Isaiæ, ibi communē traditionem esse affirmat, sed Hiero. non recipit hanc traditionem; & vt verum fatear, mihi probabilissimum est, non ea de causa dictum esse locum Caluariæ, sed propter rationem à Hieronymo traditam, locumque illum fuisse deputatum damnatis supplicio affigendis, eaque de causa duo etiam cum Christo crucifixi sunt malefactores. Quanquam traditionem, ibi Adam fuisse sepultum, non credo esse omnino negandam, sed tanquam probabilissimam recipiendam, propter tot ac tantorum Doctorum auctoritatem, qui eam acceptarunt, & docuerunt: inter quos sunt Athana. serm. de cru. & pass. Chryso. hom. 84. Epipha. lib. contra hæres. hære. 46. in fine. Cypria. serm. de resurre. Christi. Ambro. lib. 5. epist. 19 Aug. tract. 84. in Ioan. & serm. 71. de tempore. Euthym. in Matt. & Theophy. cum multis nostri seculi viris, immo cum ipsomet Hieronymo in epist. ad Marcellam nomine Paulæ, & Eustochij; nec argumentum Hier. roboris vllius est: nam probat Adam in Hebron fuisse sepultum propter illud Iosue. Hebron autem vocatur, Cariatharbe, Adam maximus inter Enachin situs est, cuius loci verissima intelligentia, vt ex Hebræo textu deduci tur, hæc est: erat enim Arbe nomen viri magno corpore, à quo illa vrbs primo nominabatur. & sic legendum est Cariatharbe hominis maximi inter Enachim, id est, homines sic vocatos, quasi torquatos: ibi enim Adam nomen est commune idcirco habet, ך emphaticū, & est declaratio illius, qui dictus est Arbe, nec habetur (situs est) sed inter Enachim ipse; puta ipse Arbe, fuit maximus inter Enachim: fuit autem magno mysterio factū; vt vbi mortuus iacebat primus Adam, qui nos omnes peccato mortuos effecit, ibi pro omnium salute, & vita moreretur secundus Adam.

Probabile est Adam sepultum fuisse in loco caluariæ.

Caluariæ locus quare sic vocatur.

B

Ioſue 14.

Vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum.

COMMENTARIVS.

DVo hi vt alij narrant Euangelistæ, latrones erant: maxima autem fuit Iudæorum astutia, vt annotat Theodoretus serm. 10. de prouidentia, Volentes enim Christi iustitiam modis omnibus occultare, non sunt sola crucis morte contenti, sed cum scele-

C

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratissimis hominibus associant eũ, vt eorum similis reputaretur, immo locum medium ei dant, vt inter sceleratos primum locum eum habere omnibus significent, & impleta est prophetia Isa. 53. Et cũ sceleratis reputatus est. Prætermittit Ioan. aliqua, quæ facta sunt ante crucifixionẽ, de mulieribus plangentibus, & de vino myrrhato, quæ alij narrarunt.

Scripsit autem et titulum Pilatus, & posuit super crucem.

CAusam crucifixionis inscripserunt, vt Matth. refert, vt omnibus notum esset, quare tali affectus est pœna. Probabile est id moris fuisse, quamuis Chrysost. hom. 84. neget titulos cæteris duobus fuisse appositos, nisi forsan id fieri solitum sit, solum in casibus insignibus, qualis iste erat, quod probabilius est. Dicitur autem scripsisse, & posuisse, quia scribi, & poni mandauit.

Erat autem scriptum; IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM.

NOmen, patriam, causam necis titulus exponit: nomen, *IESVS* est; patria, *NAZARENVS*: sic enim ab omnibus appellabatur; causa, *REX IVDÆORVM*, hanc solam cæteri Euangelistæ narrarunt; at Ioan. titulum integrum descripsit, qualis nunc habetur apud nos Romæ in Ecclesia sanctæ Crucis, quamuis sit ex parte vetustate exesus.

ANNOTATIO XIII.

Cur Pilatus Regem Iudæorum Christum inscripserit.

CHrysost. hom. 84. duas adfert causas, cur Regem Iudæorum scripserit; Prior est, vt Christum excusaret; crucifixus enim cum esset cum latronibus, facilè sceleratus, & similis à vulgo, quod tunc erat Hierosolymis copiosissimum reputaretur, & turpis mortis nota inureretur, idcirco titulo inscripsit, Regẽ Iudęorũ. Altera est, vt Iudæos vlciscereturerat enim propter ipsorũ pertinaciam eis infensus, propterea ignominia hac eos afficere voluit, qui suum Regem crucifixerint. ignominia enim populi est tam turpis & ignominiosa mors Regis. Hæc est Augustini in expos. Psal. 56. & est accommodatior confirmãs expositiones datas in verbis illis. Ecce Rex vester, & Regem vestrum crucifigam? & Rex estu? non solum autem ignominiæ notam inurere Pilatus voluit populo, sed simul innocentiam, quam lauans manus confessus erat, scripto etiã manifestare; crucifixum enim Regem verum, magnamque eius innocentiæ iniuriam illatam propter populi furorem significauit.

Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia prope Ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus, & erat scriptum, Hebraice, Græce, & Latine.

COMMENTARIVS.

VIcinitas vrbis causa erat, vt multi venirent Iudæorum ad locum illum; scriptus autem erat titulus Hebraicè, Græcè, & Latinè, non quidem partim Hebraicè, partim Græcè, partim Latinè, sed totus titulus integer tribus idiomatis fuit scriptus, vt legi facile à quam plurimis posset; illo enim tempore maxima multitudo etiam externorum Hierusalem conuenerat. cum enim mors hęc pro omnium salute esset, & omni linguæ, & nationi prædicanda, magno mysterio communi titulo omnibus legendus est propositus.

Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: noli scribere Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.

SEnserunt Pontifices ignominiæ notam, quam illis inurebat Pilatus, Regem scribens Iudæorum, propteteaque ipsum rogant, ne sic scribat, *Sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.* Iterum negant Iudæi regem suum Christum, nec admittere volũt Regem verum.

Respondit

Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.

NOn vult Pilatus immutare titulum, quia aduersari Christi innocentiæ in hac re noluit, nec desuper ei id permissum fuit: stabile nanque, & supra calumniam omnẽ regnum Christi est, etiamsi Iudæi nolint, quantumuis eius gloriam confiteri renuant, vt annotat Cyril. lib. 12. cap. 31. Hanc tituli immutabilitatem Augustinus prædictam esse testatur, tract. 117. sic dicens, O ineffabilem vim diuinæ operationis etiam in cordibus ignorantium. nonne occulta quædam vox Pilato intus quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat, quod tanto ante in Psalmorum libris prophetatum est? Ne corrumpas tituli inscriptionem? Hæc & alia ibi dixit Augustinus allegans titulum Psal. 59. In finem ne disperdas: quod ipse exponit de inscriptione hac crucis non delenda.

Titulum prophetatum Psalm. 59.

Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem,) et tunicam.

QVam ignominiosè Christus sit crucifixus, hinc apparet; nudus enim coram toto mundo fuit in cruce positus, vt impletum sit illud Psal. 68. Operuit confusio faciem meam. Quando enim Adam primus contra Dei præceptum pomum vetitum ab arbore decerpsit, nudum se esse erubuit: Christus igitur secundus Adam culpam illius soluens, ac se ipsum cruci loco ablati pomi restituens, nuditatem illam in se accepit. Manifesta hinc fit auaritia militum, qui vestes Christi non pretiosas sibi diuiserunt; erant autem quatuor milites, qui Dominum crucifixerunt: hi in quatuor partes vestimenta Christi partiti sunt, & vnusquisque partem accepit præter hæc autem vestimenta scissa & diuisa, acceperunt etiam tunicam Christi, quam non sciderunt propter causam, quam Euangelista statim adiunxit. Illud, *Et tunicam*, connectitur cum verbo, acceperunt: acceperunt nempe vestimenta, & fecerunt quatuor partes; acceperunt etiam tunicam. Hæc in annotatione inferiori declarabuntur.

Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. dixerunt ergo adinuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cuius sit.

CAusam, cur tunica secta non sit, adiunxit; erat enim tunica contexta desuper per totum: id est textura à summitate incipiebat, & per totam continuabatur. Si ergo scinderetur, nullius fuisset vtilitatis; tota enim dissolueretur: ea igitur de causa sortem miserunt super ea inter se, cui obueniret.

Vt scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem.

DIuino omnia hæc peragi mysterio Euangelista significat, prophetiam allegans, quæ Dauid est, Psal. 21. prædixerat enim Spiritus sanctus hanc partitionem futuram super vestimenta Christi: tunicam autem non partitione, sed sorte accipiendam: hæc enim omnia prædicta sunt, vt rerum euentibus, ipsum esse qui venturus erat, crederemus; non enim magna solum, sed parua quoque prædicta sunt, vt ab omnibus rectè ad veritatem deducti non erraremus, vt dicit Cyrillus lib. 12. cap. 32. Illa autem particula, *vt*, consecutionem, non causam indicat; quod enim per milites faciendum erat, præuidit, & prædixit Spiritus sanctus, & adhuc in mysterium, & in significationem maximam ordinauit. malefactis enim hominum vtitur etiam Deus in bonum. quod in sequenti annotatione explicabitur.

Et milites quidem hæc fecerunt.

HOc Euangelista adiunxisse mihi visus est, vt significaret non iussu Pilati, nec Iudæorum instigatione hæc esse facta, sed militum propria voluntate: vt enim dicit Cyril. Vestes damnatorum quasi hæreditatis lege ad se pertinentes milites vendicarunt. Chrysost. hom. 84. sic exponit, vt sit sensus; dum milites hæc faciebant, Christus matrem discipulo commendabat: sed dura est connexio: nam quæ sequuntur, ad aliam pertinent sententiam, & posterius sunt facta. Vera & germana est interpretatio assignata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XIV.

De Christi vestium diuisione.

MVlta occurrunt in superioribus sententijs explicanda. Primum est, an vestium diuisio fuerit cum sectione, & scissione earundē, præter tunicam. aliqui enim, quos tacito nomine Euthym. refert, existimarunt, præter tunicam habuisse Dominum quattuor vestes, diuisasque dici, quia singulis quattuor militum singulæ distributæ sunt vestes. Hoc ipse Euthym. non recipit, sed pauciores tenet fuisse, & hanc diuisionem esse sectionem: cum enim duæ essent præter tunicam, quæ erat interius indumentum, vt inter quattuor diuiderentur, necessarium fuit eas scindere. Hoc idem dicit Cyrill. lib. 12. cap. 32. & Chrysost. hom. 84. idemque Augustin. tract. 118. sentire videtur, id ipsum etiam indicat Ioannes. Fecerunt, inquit, quattuor partes; & rursus de tunica, Non scindamus eam, nimirum sicut de vestibus fuit factum.

Cur milites Christi vestes diuiserunt.

Alterum est, qua de causa milites vestimenta diuiserint? Euthym. Matth. 27. dicit per irrisionē diuisisse, quasi de regijs vestimentis aliquid habere volentes, sed opinio hæc non videtur probabilis: non enim tam diligentes fuissent in distributione, vt æqualitatem partium quærerent, & sortes mitterent. Chryso. hom. 84. dicit id factum vt impleretur prophetia allegata ex Psalmo. sed nec hoc admodum probabile videtur: nam propheta prædixit, quia id futurum nouit. rursus ipsi non sciebant prophetias. Verius respondet Cyrill. lib. 12. cap. 32. id fecisse milites, quia soliti erant damnatorum vestes sibi vendicare ministri, & quibus opus illud incumbebat, sicut etiam apud nos fit: vestimenta enim damnatorum, nempe qui comburuntur, aut in partes secantur, ad vindices pertinēt. hinc sequitur non fuisse vestes Christi vilissimas, sed honestas: aliter milites non ita diligenter curassent sibi eas vindicare.

An & intimum vestes sint diuisæ.

Tertium est, an vestimenta solius Christi milites vendicauerint, an etiam aliorum, qui simul sunt crucifixi? Chrys. hom. 84. tenet solius Christi, vt in eo solo impleretur prophetia. idem Euthym. Matth. 27. at Cyrill. loco proximè citato indicat, omnium esse vestimenta à militibus accepta. & id probabilius est, quamuis Euangelistæ non meminerint nisi solius Christi; quia huius historiam describebant, & singula erant, quæ ad eum pertinent, narranda.

Sorte diuisa sunt Christi vestimenta.

Quartum est, an sors facta fuerit super omnes vestes, & non super solam tunicam. Aug. tract. 118. tenet de sola tunica sortitos fuisse, & videtur prophetia id significare. Diuiserunt, inquit, vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. idipsum etiam insinuare videtur Ioann. tamen re uera sors etiam fuit facta super vestimenta: & hoc satis aperte dicit Marcus. Diuiserunt, inquit, vestimenta eius mittentes sortem super eis, quid quisque tolleret. Augustin. autem hęc verba interpretari in suam sententiam laborat; sed certè dura, & violenta interpretatio videtur: nec erat, cur hunc laborem susciperet, cum nihil probabile nos cogat fateri, in solam tunicam factā fuisse sortem: nam Dauid sortis meminit solius tunicæ; non quod negaret, etiam vestimenta sorte esse distributa, sed quod significare vellet, tunicam sola sorte contigisse: at vestimenta præter sortem, fuisse partita & scissa: & id ipsum Ioannes docuit. Hanc sententiam Ambros. Luc. 23. & Theoph. Mar. 15. sequi videntur, etiam super vestimenta sortes missas esse.

Quid vestium diuisione significetur.

Quintum, quid hæc vestimentorum diuisio, & tunicæ integritas significent? hæc enim magno misterio facta, & ordinata à Deo sunt. Cyril. lib. 12. cap. 32. respondet, in hoc significari quatuor orbis partibus ad fidem reductis Christi carnem indiuisibiliter, & impartibiliter communicari in Eucharistia: diuisio ergo vestimento rum partes orbis significat: tunicę integritas carnem Christi indiuisam, & impartibilem communicatam indicat: caro autem Christi per tunicam desuper contextam per totum significatur, quia absque sexuum conuentu, virtute Spiritus sancti, desuper corpus Domini contextum atque confectum de sanguine Beatissimæ Virginis fuit. hæc Cyrill. Augustin. tract. 118. quatuor orbis partes, in quibus Ecclesia est, significasse hāc vestimentorum diuisionem asserit cum Cyrillo; tunicam vero, vnitatem ipsius Ecclesiæ, quæ vna est vbique, repræsentare docet. & communis est Doctorum sententia, in tunica hac indiuisa, Ecclesiam, quæ vna est, fuisse significatam. mihi certè hæc omnia probantur, tamen non displicet hoc, quod etiam ad rem dici posset. Voluit enim Christus in vestimentis ipsis qualitatem passionis suæ significare: habebat enim tunicam, & vestimenta; vestimenta humanitatem significabāt, quæ erant duo, sicut humanitas, corpus & animam continet; hæc secta sunt, quia in humanitate passus est, & corpore, & anima: at tunica prime, & interius vestimentum significans diuinitatem eius, non admisit partitionem, quia nequaquam passio ad eius peruenit diuinitatem; tamē sors facta est super eam, quia propter vnionem, cum esset Deus, & homo, dicebatur pati Deus, quia ille homo Deus erat; at non hoc per passionis receptionem in diuinitate, sed propter vnionem humanitatis ad ipsam per quandam sermonis attribuitionem. Rectè autem accommodantur vestimenta hęc: tunica enim interna erat & occulta: talis erat diuinitas eius inuisibilis. super hanc erat alterum vestimentum non omnino apparens, sed nec omnino occultum, significans animam: erat rursus pallium, exterius

Auctoris sententia.

terius, & superius vestimentum, quod corpus eius omnibus manifestum repræsentabat. Scio per tunicam aliquando animam accipi, sed nihil obstat vnum, & idem, varia in varijs propositis significare, maxime quia, vt statim dicemus, tunicæ nomen non vnum, & idem semper in scriptura significat vestimentum.

Quos et quales Christus vestes habuerit.

Sextum est de numero, & qualitate vestimētorum eius. Euthym. Matth. 27. præter tunicā, quæ erat primum, & internum loco subuculæ apud nos, alia duo habuisse Christum affirmat, quæ vno nomine ἱμάτια apud Græcos dicūtur, nempe, id quod super tunicam erat: præter hæc erat pallium exterius; & hæc videtur communis sententia, & probabilis, quia ex scriptura nihil de hac re habemus definitum, quamuis tunica, quæ Græcè dicitur χιτών, aliquando interna, aliquando etiam exteriorem vestem significat in scriptura: hanc tunicam fuisse lanea omnes fatentur; & à Beata Virgine contextam Euthym. asserit ex Patrum traditione haberi: quæ omnia probabiliter dicuntur, & sine probabilitate negantur. Non est contra hoc, quod Ioan. 13. dicitur, posuisse vestimenta sua, quamuis solum pallium reliquerit: in scriptura enim numerus pro numero ponitur. Nec est etiam contrarium, quod Dominus plures tunicas habere prohibuit; aliud enim est habere plura vestimenta, aliud plures tunicas: non prohibuit Dominus plura vestimenta, sed vestes mutatorias, vt alijs reseruatis, aliæ habeantur in vsu: hoc enim discipulis, & Apostolis vetuit singulari quodam mysterio, quod ad alium locum explicare pertinet.

Quot milites & claui fuerint.

Septimum est de militibus, qui crucifixionis ministri fuerunt; hos enim quatuor fuisse Ioannes solus apertè nos docuit, quare autem quatuor fuerint, ea mihi causa non improbabilis visa est, quia quatuor fuerat Dominus clauis crucifixus; simul enim manus, & pedes affigebantur. quamuis tres solos fuisse clauos multi affirment, tamen probabilius mihi visum est fuisse quatuor, id quod significare satis videntur, Ruffinus lib. 1. Hist. cap. 8. & Theodoret. libr. 1. suæ Hist. cap. 8. singuli autem milites simul occupati erant. idque maxime, cum Christus sit crucī iam in altum constitutæ affixus.

De nuditate Christi.

Octauum est de nuditate Christi; Ambros. enim Luc. 23. nudum fuisse crucifixum asserit. Sic enim, inquit, tegumenta deposuit, & talis ascendit quales nos auctore Deo natura formauit? talis in paradiso homo primus habitauit, talis ad paradisum homo secundus intrauit, hæc Ambro. Aliqui non improbabiliter affirmant, velum quo verenda tegerentur à circumstante quodam appositum. Sed multa ex his ex quadam traditione habemus, non ex scriptura Euangelistarum, nec ex communi Patrum doctrina.

Crucis forma.

Nonum est de forma crucis, quam certum est quatuor habuisse partes. Vnum enim lignum alterum in duas partes intersecabat, vt pars ligni vna esset superior vbi titulus est appositus, & has quatuor partes Augustinus multis in locis expoſuit. Epist. 12. cap. 25. & Epist. 112. cap. 13. & hb. 2. de doctrina Christiana. cap. 41. & tract. in Ioannem. 118. Cum spinea autem corona in cruce fuisse indicat Matthæus. ca. 27. cum enim narraret ad crucifixionem fuisse ductum, dicit, chlamyde exutum, de corona vero nihil dicit, cum tamen paulo ante eius capiti impositam cum chlamyde retulisset.

Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene.

COMMENTARIVS.

PErpende constantissimum Beatissimæ Virginis erga filiū amorem plenū fide, & fortitudine: nō enim timuit, nec erubuit inter tam feros, & tā multos inimicos, quamuis mater eius, qui crucifigebatur, agnoscere tur, assistere; & publico in loco, omnibusq; conspicuo stare. Considera quanto dolore illud cor benedictum premebatur, & velut conterebatur, dum filium suum vnigenitum innocentissimum, & dilectissimum tam atrocem, & turpem mortem subeuntem videret, vt rectè dictum sit, *iuxta crucem* erat, quia anima eius simul cum filio crucifigebatur: tunc enim impleta est prophetia Simeonis; Tuam ipsius animam gladius pertransibit, vt annotat Cyril. lib. 12. cap. 33. Attende sanctissimæ illius Christi animæ compassionem; dum ante se aspiciebat dilectissimam matris animam doloris gladio transfixam, vndequaq. immanissimis persecutoribus circundatam, nec habentem consolatorem. Aduerte plus quam ferinum cor illorum, qui nec matris lacrymis commoti sunt, vt saltem à blasphemijs, & subsannationibus in Christum se continerent, immo hæc simul & vestium partitionem coram ea fecerunt, vt annotat Cyril. lib. 12. cap. 33. Vnde bene Damasc. lib. 4. de fide cap. 15. asseruit, quos dolores Beata Virgo in partu non habuit, iuxta crucem ex compassione in anima sustinuit. & Ansel. in

De Beatissimæ Virginis dolore.

De Christi cē passione.

lib. de excellentia Beatæ Virginis. cap. 5. affirmauit dolores omnium Martyrum leues fuisse, si conferantur cum dolore, quem Beata Virgo pertulit in passione filij: cum hoc tamen, nihil indecorum, nihil quod non summæ modestiæ conueniret, admisit. Vnde improbabilis est illorum recentiorum opinio, qui in Virgine spasmum quendam fingunt; habuit enim mentem diuinæ voluntati in omnibus summè conformem. Ioannes duarum aliarum mulierum meminit: de Maria Cleophæ sorore Beatæ Virginis cap. 2. Maria Magdalena cap. 12. superius diximus.

ANNOTATIO XV.

Quomodo in hoc conueniat Euangelista.

HIs verbis videtur aduersari, quod Mar. 15, dicit, mulieres à longe fuisse aspicientes, inter quas Mariam Magdalenam recenset; similiter etiam Matth. Augustin. libr. 3. de consensu Euang. cap. 21. respondet, à principio fuisse iuxta crucem, quando Ioan. narrat; at postea, nimirum post mortem fuisse à longe simul cum alijs. Mihi hoc non videtur valde probabile: nam si post mortem mulieres recesserunt, non dictæ fuissent, stetisse respicientes à longe; iam enim non erat quod starent aspicientes, si prius iuxta crucem steterant, & Christo mortuo recesserat. probabilius est quod Euthym. dicit à principio à longe fuisse, postea vero accessisse. Nec obstat Euangelistas cæteros, postquam narrarunt Christum mortuum, referre mulieres à longe stetisse; sæpe enim re vna narrata, redeunt ad narrandum, quod omissum est; quia simul multa scribi, aut dici non possunt: hoc dico propter Mariam Magdalenam; nam cæteras, quas à longe stetisse cæteri narrant, non stetisse iuxta crucem existimo cum B. Virgine præter has duas, & idcirco earum Ioan. meminit, tanquam hæ duæ tunc cum ipso Ioanne iuxta crucem steterint; Maria Cleophæ quidem, quia soror erat matris Christi; Magdalena vero propter intensum amorem, quo Christum prosequebatur, sicut & Ioannes. hæ igitur iuxta crucem stabant, dum fierent hactenus narrata de Christi crucifixione.

Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ.

COMMENTARIVS.

COnuertit Dominus á cruce oculos in matrem, & discipulum dilectum Ioannem, qui hæc scripsit. superius explicuimus, cur dilectus Ioannes dictus sit, non autem de matre dicit, quam diligebat; nam nomen ipsum matris, ipsam dilectionem, & amorem supra discipulum indicat. particula, *Ergo*, significat ea de causa illam uidisse, quia iuxta crucem astabat.

Mulier ecce filius tuus.

MAtrem admonet, vt in discipulum parentis auctoritatem habeat, non quod carnis coniunctione Christus sit commotus, vt aliqui asseruere, quos refellit Cyrill. lib. 12. cap. 34. quasi humanus affectus sicut in nobis locum in eo haberet; sed parentes honorandos, & curam eorum gerendam nos docuit: & vt August. tract. 119. dicit. Exemplo suo, suos instruxit ministros; vt à filijs piam curam impendendam esse parentibus docerent. cumque illud lignum, vbi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis, ex hac sana doctrina didicit Paulus. quod docebat, quando dicebat: si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior 1. Timo. 5. Existimo hæc verba cor Beatissimæ Virginis tanquam gladium penetrasse, dum audiuit illud verbum, *Filius tuus*, & curam filij in tanta angustia positi erga se ipsam experta est.

Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua.

COmmendat discipulo, vt filij officium in eam exhibeat, ac si diceret; esto ei vt filius & pro me omnia ei pietatis officia exhibeto. Hoc est argumento, id temporis Beatum Ioseph superstitem non fuisse, quamuis Ambros. Luc. 23. id affirmauerit, vt superius cap. 2. retulimus. Magnum mihi profectò in hoc mysterium significatum videtur: omnes enim

enim nos curæ Beatæ Virginis, & protectioni eius, ac intercessioni commendauit: nobisq. fiduciam dedit, vt tanquam ad matrem, & dominam dilectissimam in omnibus nostris cõfugeremus: est enim post Christum singulare, tutissimum & efficacissimum refugium. Ioannes enim nos omnes repræsentabat.

Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.

SIngularem eius curam in officijs pietatis exhibendis discipulus gessit ex hora illa, nec vllam interposuit moram, in tanto ac tam insigni beneficio acceptando. Felix profectò discipulus fuit, qui à Domino dilectus, in filium Beatissimæ matris Dei adoptari a Christo meruit. *In sua* ergo *accepit*, idest, in numero eorum, quorum curam magnam gerere oportebat.

ANNOTATIO XVI.

Legendum ne in sua, an in suam.

ALiqui legunt, *In suam*, at lectio corrupta est vt ex Græco constat, vbi in plurali numero In propria, seu in sua legitur, sicut illud superius, In propria venit Ioan. 1, sic etiam Ambr. in exhortatione ad Virgines, & Aug. tract. 119. legunt, & ea est legitima lectio. Alij interpretantur. *In sua*, idest, in suam domum, nec multum ab hac expositione discrepare videtur Epipha. hær. 78. exponit enim accepit ad se ipsum, quãuis hoc magis propter mysterium dictum esse censeat, quam quod Ioannes ad se ipsum eam acceperit, sed non est accommodata expositio: nam in eo sensu dictus est accepisse, *In sua*, quo dictum erat, *Ecce Mater tua*: accipere igitur in sua est tanquam matrem venerari, & curam illius gerere in his ministerijs, & officijs, quæ filij matribus exhibent, & ita exponere videtur Aug. non quod Ioanne. propria haberet, qui omnia dimiserat, & secutus erat Christum, sed *In sua*, dicitur recepisse, id est, loco suorum, quorum cura geritur, uti expositum est. Non prætermittam quæ in hæc uerba dicit Ambrosius in exhortatione enim ad virgines sic inquit. *Ex illa hora accepit eam discipulus in sua*. Quid est in sua, cum reliquerit patrem, & Christum secutus sit? aut quo modo in sua, cũ ipsi Apostoli dixerint, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te? Quæ sua habebat Ioannes, qui mundana, & secularia non habebat, quia de mundo non erat? bonus verbi, sapientiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite, quæ Apostoli à Christo acceperunt, Accipite, inquit Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remissa erũt, & quorum retinueritis, detenta. Neque enim mater domini Iesu nisi ad possessionem gratiæ demigraret, vbi Christus habebat habitaculum, hæc Ambro. doctè, & acutè: Beata enim Virgo inter spiritualia bona maxime computatur, quæ Apostoli non reliquere, sed acceperet in temporalibus pauperrimi, sed in spiritalibus ditissimi.

Postea sciens Iesus, quia omnia iam consummata sunt, vt consummaretur scriptura, dixit, Sitio.

COMMENTARIVS.

MVlta omittit Ioannes, quæ, dum in cruce Christus esset, à Iudæis dicta sunt, cæterique Euangelistæ narrant. Vnum autem refert vltimum, quod ab alijs est prætermissum: huius enim verbi à Christo prolati, solus Ioannes meminit. Sciens, inquit, Iesus iam omnia, quæ à Iudæis nempe passurus erat viuus, consummata esse, id est, iam fere esse completa, nec aliud deesse præter vnum, quod in scriptura prædictum erat, vt omnia, quæ prædicta sunt, consummarentur, etiam hoc implere, volẽs dixit: *Sitio*, verè Christus sitiebat, & maxima premebatur, ac vexabatur siti: caro enim illa sanctissima, vt dicit Cyrillus lib. 12. cap. 35. maximis doloribus exsiccata, humido etiam naturali effusione sanguinis consumpto, siti torquebatur: multum enim dolores ad sitim commouendam possunt: innatum enim calorem exagitant, & humidum internum consumunt. Hãc sitim sicut, & cæteras passiones sponte Dominus perpessus est, quam etiam vocibus expressit, vt scriptura impleretur, quæ est Psal. 68. In siti mea potauerunt me aceto, sitim enim ex eius verbo cognoscentes, eum aceto potarunt.

Bis Christo potus oblatus est.

ANNOTATIO XVII.

ATtende bis Dominum potatum fuisse, semel ante crucifixionem, semel post. ante crucifixionem oblatum est ei vinum myrrhatũ, id est felle mixtum, vt narrãt Matth. & Marcus: torquen-

torquendis enim, vt membra obstupescerent, minusq; dolores sentirent, hoc vini genus propinari solebat, quod Dominus, cum gustasset, noluit bibere: non enim passionis, & doloris sensum minuere, sed potius conseruare, vt vehementius pro nobis torqueretur, voluit: post crucifixionem vero aceto potatus est, & huius potationis meminit Ioannes: quomodo autem cum cæteris tribus conueniat, in annotatione inferiori exponemus, vnū tamen hoc in loco discutiendum est, de hac nempe scriptura, quæ à Ioanne allegatur. Conueniunt omnes eam esse Psa. 68. In siti mea potauerunt me aceto; cuius sensus notandus hic est, Cum me sitire intelligerent, acetum mihi loco potus dederunt. & hac ratione accommodanda est prophetia his verbis: nā dicit Ioannes Christū dixisse, *Sitio*, vt impleretur scriptura: scriptura enim non prædixit eum, *Sitio*, dicturū, sed aceto potandum; id est, cū sitiret, acetum illi propinandum loco potus. propterea ergo sitim manifestauit, dicens, *Sitio*, vt scriptura impleretur nempe aceto potandum esse. Illi enim non potassent eum aceto in siti, nisi ex eius verbo sitire illum cognoscerent. At de prioribus verbis versiculi istius, Dederunt in escam meam fel; dubitatio est A se potest, an sint intelligenda de priori illa potatione. Aug. in eo Psalm. metaphorice hæc verba exponit, vt fel significet amaritudines, & dolores. quorum Iudæi causa Christo fuerunt, at non videtur accommodata expositio: cum enim simul hæc sint coniuncta de felle, & aceto, hoc autem ad litteram sit intelligendum: videtur etiam illud eadem ratione accipiendum; non enim aptè coniunguntur, esca metaphorica, & potus materialis; idcirco Euthym. in eodem Psal. de priori illa potatione interpretatur, sed laborat, quomodo esca dicatur, cum potus fuerit, & ab Euan- B gelista bibi dictus sit. Mihi solutio brevis, & facilis esse videtur, esse quosdam potus, qui simul esca, & potus sunt; lac enim, & comeditur, & bibitur, & est esca, & potus, talis erat mixtura illa ex vino, & myrrha, seu felle; Dauid autem, vt hęc duo distingueret, ne quis ad vnicam potationem referret, ideo vnum escam, alterum appellauit potum. 1. Corin. 5. Lac vobis potum dedi, non escam: ecce lac bibitur, & potus dicitur, at Ezechi. 34. Lac, inquit, comedebatis, & lanis operiebamini; ecce esca dicitur, ita factum est in myrrhato vino.

Vas autem erat positum aceto plenum.

COMMENTARIVS.

INdicant verba hæc Euangelistæ his, qui cruci affigebantur, acetum dari solitum: ea de causa erat vas deputatū aceto plenū, quod propinaretur crucifixis etiam cum Christo: erat etiam spongia, & calamus. cum enim essent in cruce, non poterant milites manu vas ipsum porrigere, sed ab inferiori loco spongiam plenam aceto, & ligno, aut calamo longo ligatam ori illorum superponebant, vt fugere possent. Acetum hoc valde probabile est ministrari solitum, vt citius morerentur; nam acetum valde vulneratis nocet, vt igitur myrrhatum vinum à principio propinabant, vt minus dolores sentirent, ita etiā postea aceto potabant, vt citius à tormento illo per mortem liberarentur; quamuis Christo non ea de causa sola propinatum esse Lucas significauerit, sed vt simul illuderent; cū enim sitire se diceret, loco potus, acetum, quod lethale erat, dederunt. dicit enim Lucas. 23. Illudebant autem & milites accedentes, & acetum offerentes ei; & ita lib. 12. cap. 35. Cyril. docet dicens, Pro iuuante, & iucundo potu, nocentem & acerbum attulerunt; & humanitatem, qua moueri videbantur, in impietatem conuerterunt; nam cum petenti dabant, charitatis habitum suscipere videbantur. hæc Cyril. cæteris autem etiam non sitientibus dabatur acetum, propter causam dictam, non vt sitim extinguerent: Christo autē sitienti illuserunt, fingentes se potum dare pro siti extinguenda, cū esset acetū mortis.

Consueuerunt Iudæi acetum dare crucifigendis.

Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius.

QVod vnus accurrens fecit, vt dicit Matth. multi fecisse dicuntur à Ioanne, & Luca, quia nomine multorum effecit. sensus autem horum verborum hic est; spongiam aceto impleuit, & ne dilaberetur imbibitus liquor, hyssopum humilem herbam circumposuit, ita vt spongiam complecteretur hyssopus. eamque inuolueret, & sic spongia aceto plena, hyssopo inuoluta longæ arundini imponitur, vt Matth. dicit, offerturque ori eius.

ANNO-

ANNOTATIO XVIII.

Quomodo circa oblatā spongiam cō cordes sint Euangelistæ.

DIfficultas occurrit ex cæteris Euāgelistis. nā Mat. dicit. spongiam impositam arundini, Mar. circumpositā calamo, at Ioan. hyssopo circumpositam narrat. Luc. autem de modo propinandi nihil dixit. Cyril. lib. 12. cap. 35. respondet totum fuisse verum: nam varij milites acetū obtulerunt, vnus spongiam calamo, seu arundini; alter ligno hyssopi circumposuit. Theophy. & Euthy. vnum fuisse affirmant, & arundinem hanc interpretantur fuisse virgam hyssopi, & si hoc est, concordia est facilis; tamen obstat hyssopum esse humilem herbam, nec habentem calamos B longos, & duros, vt constat ex Dioscori. lib. 3. cap. 28. & Plinio lib. 26. cap. 4. Nec responderi potest, in terra promissionis hyssopos fuisse magnas. nam habemus. 3. Reg. 4. Disputasse Salamonem super lignis à cedro quæ est in libano, vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. A Aliqui dicut spongiam circumligatam hyssopo, loco fili, fuisse ad calamum, seu arundinem, & id verisimilius est; quamuis nec hoc sit admodum probabile. Verius est hyssopo herba circumuolutam fuisse spongiam, ne acetum facile dilaberetur, & sic impositam calamo, & ori Christi oblatam esse: herba enim ista frequens est, & amara: quod etiam accommodatum erat his, quitorquebantur, sicut myrrhatum vinum. Nec est existimandum, tunc occurisse herbam illam ad manum, sed præparatam fuisse cum spongia, arundine, & vase aceti. & hæc est expositio probabilior, & accommodatior, & verior.

Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est.

COMMENTARIVS.

PArticula, *Ergo*, illationem ex præcedentibus indicat; est autē verborum consequentia ista. Sciebat omnia consummata, præter vnum, quod prædictum erat, nempe aceti potationem, quæ vna eius passioni supererat. ea ergo completa, dixit, *Consummatum est*, nempe finis & terminus passioni meæ est iam impositus.

Et inclinato capite.

POst verbum illud, *Consummatum est*, voce magna clamauit, vt refert, Luc. dicens, Pater in manus tuas commendo spiritum meum; post quam vocem caput inclinauit ad mortem, vt significaret, quod ipse dixerat; Ego pono animam meam, nemo tollit à me; idcirco voce magna clamat, vt non virtutis, & naturalis roboris defectu mori videretur, sed sponte animam ponere. Postea etiam inclinat ipsemet sponte caput, & spiritū tradit: cæteri homines non sic iam iam morientes clamant, nec ante inclinant caput, sed potius per mortem, spiritu & vigore omni deficiente, caput suo pondere declinat. vt dicit Cyril. lib. 12. cap. 76. & Chrysost. hom. 84. quod recte Athanas. in quæstionibus ad Antioch. quæst. 76. annotauit dicens; Quidnam illud est, *Inclinato capite spiritum tradidit?* nam omnes moribundi moriuntur primum, & tunc demum inclinant capita. respondet; sola mors adhuc restabat, atque hæc metuens appropinquare non audebat: ideo Christus inclinato capite vocauit eam; antequam enim inclinasset caput, propius accedere verebatur. hæc Athanasius.

Tradidit spiritum.

CVi commendauit, nempe Patri, tradidit spiritum, separando animam à corpore, sed neutrum à diuinitate, cui tam spiritus, quā corpus coniuncta & vnita manserunt. Spiritū animam ipsam appellat, vt docet Athana. lib. de incarnat. Christi & Cyril. lib. 12. cap. 36. cum reliquis Patribus. Matth. dicit. Emisit spiritum. Luc. Expirauit.

Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato, rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, & tollerentur.

DEutero. 27. præceperat Dominus, vt cadauera suspensorum in patibulo eodem die deponerentur: hoc autem citius nunc faciendum erat ante solis occasum, quia ab eo incipiebat sabbati solemnitas; quando enim crucifixus est Christus, erat Parasceue, seu sexta feria. quod si depositio differretur, toto sabbato corpora manssissent

contra

contra Domini præceptum: non enim in sabbato deponi poterant corpora: nam in sabbato non licebat opus seruile facere, quale hoc erat. maxime quia sabbatum illud, præter sabbati solemnitatem, erat etiam secunda dies Azymorum, ideo magnus dies erat. Rogant igitur Iudæi Pilatum, vt crura eorum frangantur, morsque illis acceleretur, vt deponi possint ante occasum: iam enim declinabat dies. De hoc sabbato cap. 13. egimus, & quare magnus dies diceretur, exposuimus.

Venerunt ergo milites, & primi fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo. ad Iesum autem cum veniissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura.

ANnuit eorum precibus Pilatus. Veniunt ergo milites iussa Pilati executuri, inueneruntque duos latrones cum Christo crucifixos viuere: idcirco eorum crura fregerunt, & occiderunt; cum autem Dominus iam mortuus esset, eius crura non fregerunt; non enim frangebantur, nisi vt citius morerentur, vt docet Cyril. lib. 12. cap. 39.

ANNOTATIO XIX.

Cur voluerit Christus eius crura frangi.

ORige. lib. 2. contra Celsum. causam reddit; cur ossium fractionē præuenerit Dominus morte prius accelerata. Eo, inquit, significare voluit, se sponte animam à corpore separasse, & post quædā extra illud dispensata sponte iterum vnisse: integrum enim corpus manere voluit, significans cito surrecturum. vbi Origc. docet maturasse egressum à corpore, & ante tempus, quod naturaliter adhuc viuere potuit, animam separasse, vt sponte mori significaret. Idem de ossium fractione non expectata significat Cypria. in lib. de Idolorum vanitate. Mihi quidem quantum ad mortis præuentionem, ne ossa frangerentur, vt significaret se statim surrecturum, placet doctrina hæc; illud tamen mortem accelerasse, & ante tempus naturale mortuum esse, non probo: existimo enim potius distulisse mortem; cum tanta sit passus: vt nisi virtute diuina anima detenta esset in corpore, multo ante separata esset. distulit tamen, vt pro nobis magis pateretur, & ea, quæ scripta erant, implerentur: in quo magis significatur, tum potestatem habuisse animam suam ponendi.

Non accelerauit sed potius distulit Dominus mortem.

Et vnus militum lancea latus eius aperuit.

COMMENTARIVS.

VEl quia, an mortuus verè esset, miles hic dubitauerit, vt videtur Cyrillo lib. 12. cap. 39. Vel ad Iudæorum gratiam conciliandam, vt sentit Chrysosto. homil. 84. Vnus militum aperuit latus Domini lancea: diuina autem prouidentia, & consilio id est permissum, vt de morte Christi nemo vnquam dubitare posset, & vt quanto manifestior esset mors, tanto certior esset resurrectio. nemo enim Iudæorum ipsum mortuum fuisse dubitare poterat, cuius latus lancea apertum est, quo solo vulnere homo naturali virtute viuere non poterat: nec ex hoc tantum resurrectio certior, sed etiam potentior facta est. Magna profecto, & mira virtus, quæ tale corpus valuit suscitare. Nō est autem sine cōsideratione pertranseundum, quod Dominus non sibi viuo, sed mortuo latus aperiri permiserit, & voluit. quod quidem tribus de causis factum existimo. Primo, vt mortis suæ mysterium significaret: erat enim mors illi voluntaria. moriebatur enim quia volebat. Ioan. 10. Nemo tollit animam meam, ego pono eam. idcirco vulnus lateris non expectauit viuus, ne non voluntate, sed vulneris necessitate mori videretur. qua etiam de causa ante latrones illos secum crucifixos mori voluit, ita vt Pilatus, quod tam cito fuerit mortuus, miraretur. Secundo, vt nos instrueret: nam aqua, & sanguis, quæ ex eius latere fluxerunt, Sacramenta Ecclesiæ, per quæ iustificamur, & maximè baptismum & Eucharistiam, ad quæ cetera tanquam ad principium & finem referuntur, significabant: quæ quidem Sacramenta efficaciam & dilatationem præcipuè ex morte, & post mortem acceperunt. Tertio, vt mortis eius effectus ostenderetur: apertio enim illa lateris, ianuam regni cœlestis peripsius mortem reseratam indicabat, quæ nemini patuit antequam moreretur.

ANNO-

ANNOTATIO XX.

Mortuo Christo latus aperitur lancea.

VErbis istis antiqua hæresis confutatur affirmantium, viuēti Christo latus fuisse apertum, & Ioannem per anticipationem prius narrasse mortem. At hi errant apertè, nec anticipatio eis suffragari potest; nam verba sunt expressa *Cum*, inquit, *Inuenissent mortuum, nō fregerunt eius crura, sed vnus lancea latus eius aperuit.* Hęc hæresis damnata est Clement. de Sum. Trini. mira est profecto impudentia Hæreticorum, qui verba tam expressa Ioannis peruertere nō verentur. exponebant autem præteritum pro plusquā perfecto, nempe, *Aperuerat*, at nec particula *Sed*, nec verba præcedentia talem admittunt sensum, vt cuilibet sana mente legenti manifestum est. Aduertendum præterea est Græcè loco, *Aperuit*, haberi fodit, aut percussit, & ita aliqui interpretantur. Chrysost. autem hom. 84. legit, aperuit, si verus est eius interpres, & facilis esse potuit scripturæ error; nam λύειν, aperuit, νύσσειν, fodit significat. Aug. autem tract. 120. legit *Aperuit*, censetque mysterium esse, quod non sit dictum fodit, aut percussit. Vigilanti, inquit, verbo Euangelista vsus est, vt non diceret latus eius percussit, aut vulnerauit, aut quid aliud; sed aperuit, vt illic quodammodo vitæ ostium panderetur, vnde Sacramenta Ecclesiæ manauerunt, sine quibus ad vitam, quæ verè vita est, non intratur. hæc Augustinus. vtraque lectio est probanda, siue aperuit, siue fodit, sensus enim idem est, siue hoc, siue illo legas modo.

Et continuo exiuit sanguis, & aqua.

COMMENTARIVS.

PRæter naturæ ordinem ex mortuo corpore sanguis, & aqua effluxit, vt annotarunt Cyprianus lib. de duplici Martyrio, & Euthym. in presenti. immo aqua de viuo etiā corpore vera, & elementaris emanare non potuit: mysterium hæc significabāt. Ecclesia enim de latere eius mortui, sicut Eua de dormientis Adæ formabatur: duoque sacramenta, Baptismus quo corpus Ecclesiæ efficitur & mundatur; & Eucharistia, qua corpus formatum alitur, in aqua & sanguine repræsentantur. ista duo sic Doctores sacri interpretantur, vt per aquam baptismus, per sanguinem Eucharistia significentur. id affirmant Cyrillus lib. 12. cap. 39. Chrysostomus hom. 84. Cypria. libello de Passione & resurrectione Christi. his duobus ergo Sacramentis omnia exprimuntur. nam baptisma ianua est, & fundamentum eorum; Eucharistia est consummatio, & complementum: vnde August. tract. 120. Sacramenta omnia emanasse ex latere Domini asseruit.

Duo hæc baptismi & Eucharistiæ Sacramenta repræsentant.

ANNOTATIO XXI.

Vera aqua de Christi latere exiuit.

CAuere oportet errorem ab Innocentio damnatum. Cap. in quadam. de celeb. Missarū; quem nostri temporis hęretici suscitarunt. nempe non veram aquam, sed humorem flegmaticū fuisse, qui vnà cum sanguine effluxit de latere Domini: at hoc esse contrarium veritati, ipsum verbum Ioannis probat; aquam enim fluxisse testatur ex visu. aduersatur etiam veritati baptismi; vt enim docent sacri Doctores, aqua hæc baptismum significabat, sicut sanguis Eucharistiam; at baptismus non humore flegmatico, sed vera conficitur aqua: Quòd si aquam negent è corpore emanare naturaliter potuisse, id nos etiam fatemur, sed supernaturali ratione id factum dicimus, sicut & sanguis ex mortuo iam corpore naturaliter non fluit. Hoc argumento emanationis aquæ, & sanguinis vtuntur aliqui ad probandum, miscendam aquam vino in calicis consecratione, & argumentum probabile est, sed non necessarium; aliæ sunt enim causæ vrgentiores, propter quas id facit Ecclesia, quas non est præsentis instituti discutere.

Et qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius, & ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis.

COMMENTARIVS.

MVlta Ioannes ex his quæ narrata sunt, viderat oculatus testis eorum; huius tamen mysterij præter narrationem communem adhibet particulare testimonium ex visu: de se enim in tertia loquitur persona, sensus tamen est; Ego ipse vidi, qui hæc narro, & de his testimonium perhibeo, & scio me non esse deceptum, sed vera narrare, quæ quidem

Cur Ioannes huius mysterij testem oculatum se prodat.

dem

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem eatenus dico, vt vos credatis, & fideles Christi efficiamini. Attẽde aquam hanc vnà cum Christi sanguine post mortem emissam, significasse aquas baptismi efficaces futuras ablutionis animarum à peccatorum sordibus, non propria, sed mortis, ac sanguinis Christi virtute; idcirco Ioannes tam singulare reddit testimonium: est enim Baptismus ianua Ecclesiæ. Est etiam alia causa, cur Ioannes hac vsus sit verborum confirmatione, nempe quia veritas humanitatis Christi hoc argumento confirmatur, & consonat hæc sententia illi eiusdem Ioannis. Tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis; Spiritus est anima de quo dixit; Tradidit spiritum; Aqua indicat corpus verum naturale; Sanguis autem animale probat; tria ergo hæc veram naturam humanam, quæ ex rationali anima, & corpore naturali, & animali parte constante conficitur, significãt: morienſque Christus suæ naturæ humanæ veræ, efficax dedit testimonium, vt se verè mori manifestaret: ea igitur de causa Euangelista hanc singularem facit comprobationem.

1. Ioan. 5.

Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur; Os non comminuetis ex eo.

QVæ facta narrauit, probat testimonio scipturarum; quod enim ossa eius non essent frangenda, sed latus fodiendum, & aperiendum prophetatum, & prædictum est; vt ex hoc ipso eum verum esse Christum noscamus, in quo impleta sunt omnia, quæ prædicta erant. de ossibus autem non frangendis prædixit Dominus Exo. 12. in figura illius agni Paschalis. Christi mortem, & oblationem repræsentantis; vetuerat enim ne os illius confringerent, quod ad litteram, & corticem in agno illo obseruatum est, vt asserunt Augustt. tract. 120. & Chrysost. hom. 84. at quia illud non propter agnum, sed propter Christum institutum est, quando in Christo est effectum, tunc impletum, & completum perfectè dicitur.

Et iterum alia scriptura dicit; Videbunt in quem transfixerunt.

Christi aduẽtus duplex.

ESt alterum testimonium Zacha. 12. quo lateris illa apertio significata, & prædicta est. Duos Christi aduentus hæc verba prophetica significant; in illo enim verbo, *Transfixerunt*, priorem indicat in carne mortali, quando inimici lancea latus eius transfixerunt, & aperuerunt; in illo autem, *Videbunt*, posteriorem ostendit, quando venturus est iudicare viuos & mortuos; tunc inimici videbunt eum immortalem, & iudicem, quem prius mortalem tanquam reum, & nocentem vulnerarunt, & transfixerunt. Ioannes autem vtitur testimonio hoc, propter transfixionem aduentus prioris; at Apocaly. 1. Hoc vtitur testimonio propter posteriorem aduentum; Ecce, inquit, venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

ANNOTATIO XXII.

Septuaginta interpretes aliter legunt.

ADuerte apud Septuaginta, non haberi huiusmodi prophetiam; nam ipsi verterunt; Aspicient ad me, pro eo quod insultauerunt: ea de causa Euthym. Græcus sequens Septuaginta interpretationem, existimat verba ea fuisse à Iudæis ablata à Prophetis. At verius Hieron. Zach. 12. & lib. de optimo genere interpretãdi vertit; Aspicient ad me, quem tranfixerunt; & notat Septuaginta fuisse deceptos litterarum similitudine, quod sæpe cõtingit; nã Daleth, & Resh. sunt simillimæ apud Hebreos; verba autem efficiuntur diuersæ significationis; nam cum daleth in principio, & resh in fine significat transfigere, & fodere, dacharu דקרו at cum resh in principio, & daleth in fine insultare, rachadu רקדו propterea Euangelista non secutus est Septuaginta, sed veram lectionem Hebræam. Videbunt, inquit, in quem transfixerunt id est me, quem transfixerunt. Est autem locus hic Iudæos conuincens; nam apud Prophetam Deus est, qui loquitur, vt ex antecedentibus, & sequentibus verbis constat. & tamen dicit; Videbunt me, quem transfixerunt; Christus igitur Deus est.

Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathæa, eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Iesu.

COMMENTARIVS.

QVia discipulus erat, quamuis hactenus occultus propter Iudæorum metum, Pilatum rogat corpus sibi ad sepulturam concedi. Mar. addit. Audacter introisse; introis-

non enim timuit Iudæorum inimicitijs, vt prius timuerat, se exponere: persequebantur enim Iudæi eos, qui Christo quauis ratione fauebant. à Matth. Diues, à Marc. nobilis Decurio dictus est. Lucas autem, Virum bonum & iustum, nec consensisse actibus eorum contra Christum refert, adeo vt aliqui, referente Hieron. in Matth. existimauerint propter eum dictum esse, Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum. Dicit autem, *Post hæc*, nimirum postquã mortuus erat Dominus, & latus eius vulnere apertum. Matth. & Mar. Cum sero esset factum, venisse ad Pilatum referunt, quod non de tempore post occasum solis intelligendum est, sed ante occasum; erat enim duplex vespera apud Hebræos, vt annotauimus cap. 13. quando agni immolationis tempus explicuimus. Dicitur ab Arimathæa ciuitate propria. est autem Arimathæa seu Arimathia, vt notat Hieron. de locis Hebraicis, patria Samuelis, dicta 1. Reg. 1. Ramathain, distat à Hierusalem triginta miliaribus Italicis ad occidentem.

Quo tempore Ioseph venerit rogaturus Pilatum.

Arimathæa ciuitas est Ramatham.

Et permisit Pilatus: venit ergo, & tulit corpus Iesu.

NOn licebat damnatorum corpora sine Præsidis consensu honorificè sepelire, ea de causa rogat Ioseph Pilatum. Miratus Pilatus Christum iam obijsse, & accersito Centurione, & interrogato, si iam mortuus esset & re cognita, donauit corpus Ioseph, hæc Marcus refert. Cum igitur id iam á Pilato obtineret, venit, & tulit corpus Domini de cruce, vt sepeliret.

Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mistura m myrrhæ, & aloes quasi libras centum.

COmitem habuit Ioseph in sepultura Domini Nicodemum illum, qui primum, id est, à principio prædicationis Christi venit ad Iesum nocte, cuius historiæ cap. 3. facta est mentio. hic ad vngendum Domini corpus fere centũ libras misturæ ex myrrha, & aloe portauit: nam mos erat Iudæorum, viros magnos, & insignes magna aromatum copia sepelire, vt diutius sine corruptione corpora conseruarentur. cum igitur hi, & nobiles, & potentes, ac diuites essent, sumptuosissimè ac honorificentissimè Christum sepelire decreuerunt, quem præclarum prophetam, & insignem virum credebant. Quamuis autem piæ deuotionis hoc esset officium, ex fide valde imperfecta procedebat, vt dicit Chrysost. hom. 84. si enim celerem, ac breuem resurrectionem nouissent, illumque Dei filium credidissent, de quo Psal. 15. scriptum erat; Non dabis sanctum tuum videre corruptionem; non hæc aromata à putredine præseruantia præparassent; quamuis diuina prouidentia id sit effectum, vt virtus Christi in eo corpore honorificaretur, & qui cum ignominia mortuus erat, cum honore sepeliretur. Hoc officio significata est fidelium deuotio. qui pro Christo mortuo, & passo ingentes erant diuitias profusuri.

Horum virorum obsequium pium quidem, sed ex defectu fidei ortũ fuit.

Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.

INuolutũ est corpus sindone munda, vt Matthæus refert, & linteis ligatũ est cum aromatibus, seruato more sepulturæ Iudeorum: non enim cũ vestibus proprijs, quibus viuus vtebatur, Iudæi mortuum sepeliunt, sicut Itali sepelire solent, sed lineis linteis ligare pedes, & manus, & sindone linea corpus circumuoluere, vt nunc etiam Iudæi faciunt, & aliqui etiam fideles obseruant. hac de causa Hieron. Matth. 27. asserit factum esse, vt in altari corpus Domini non super sericum, sed super linteum pannum ponatur. Sic superius Lazarum legimus sepultum.

Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

ERat hortus in loco, id est prope locum, vbi crucifixus est, quia illa pars agri, & montis, vbi crucifixus est, non erat pars horti, sed proxima horto, nisi velis locum appellari

Universidad de Deusto
Biblioteca

pellari totum illud ſpatium, quod dicebatur Golgotha, in quo & pars illa montis, vbi crucifixus eſt, & hortus iſte concludebantur. Hoc totum Ioannes locum vbi crucifixus eſt Dominus vocat, ideo dicit in loco illo fuiſſe hortum. Nouo autem monumento Dominus ſepelitur; tum vt Cyrillus lib. 12. cap. 42. Chryſo. hom. 84. & Hieron. Matth. 27. & Ambro. lib. 3. de Virginibus, dicunt, ne ſi alij eſſent ibi ſepulti, non Dominus ſed alius reſurrexiſſe diceretur; tum vt dicit Origenes lib. 2, contra Celſum. Quia quemadmodum eius natiuitas omni natiuitate purior erat: ex perpetua enim virgine natus eſt, ita etiam debuit ſepultura inſignem puritatem habere. quod etiam Aug. tract. 120. ſentire videtur dicens, Sicut in Mariæ virginis vtero nemo ante illum, nemo poſt illum conceptus eſt. ita hoc monumento nemo ante illum, nemo poſt illum ſepultus eſt. Idem etiam dicit Hieronymus in Matthæum. tum demum propter reuerentiam, & ſignificationem. Reuerentiam quidem quia illud corpus vnitum erat diuinitati, nec decebat corporibus corruptionis coniungi; Significationem vero, quia cito erat ſuſcitãdum, vt mors illi velut ſomnus fuerit, non vt cæteris mortuis, qui ad immortalem vitam, vltimo die ſurgent. Et rurſus erat mortuum, ſed diuinitati, quæ vita eſt, vnitum, nec omnino carebat vita, vt cætera corpora carent; non ergo mortuis cæteris coniungi debuit.

Ibi ergo propter Paraſceuem Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, poſuerunt Iesum.

OCcaſus ſolis inſtabat, quando ſabbati ſolemnitas incipiebat, idcirco in loco proximo ei, vbi erat crucifixus, ſepultus eſt; ne ſi locum diſtantiorem eligerent breuitate temporis à ſepultura impedirentur. Hæc verba, vt rectè annotat Euthymius, inſinuant voluiſſe illos in alio digniori monumento, quod longius diſtabat à ciuitate, corpus Chriſti collocare, ſed temporis breuitate impediti ſunt.

ANNOTATIO XXIII.

Cur alieno ſepulchro Chriſtus conditus.

QVæret aliquis, Cur in alieno ſepulchro Dominus conditus eſt? Reſpondet Ambro. lib. 3. de Virginibus. Bene, inquit, & ſecundum litteram, alienum ſepulchrum fuit, quia ſuum monumentum Dominus non quæſiuit: habeant tumulum, qui ſub lege ſunt mortis, victor mortis ſuum tumulum non habebat; non enim ille ſepulchrũ mortis deſiderabat, qui de morte trophæa referebat. Aug. ſer. 153. de Tempore. ad hoc idem ſic dicit. Videamus quare Saluator in aliena ſepultura ponatur, & ſuam non habeat; ideo in aliena ſepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur ſalute: mors enim iſta non illi accidit, ſed nobis profuit; mors iſta non illi illata eſt, ſed nobis delata: vt quid ergo illi propria ſepultura, qui in ſe propriam mortem non habebat? vt quid illi tumulus in terris, cuius ſedes manebat in cælis? vt quid illi ſepultura, qui tridui tantum temporis ſpatio, non tam in ſepulchro mortuus iacuit, quam velut in lecto quieuit? ipſa enim temporis breuitas declarat potius ſomnum fuiſſe, quam mortem: ſepulchrum autem mortis eſt habitaculum. Neceſſarium ergo non erat mortis habitaculum Chriſto, qui vita eſt, neque opus habebat ſemper viuens habitaculo de functorum. Rectè hanc vitam nos in ſepulchro noſtro condimus, vt viuificet mortem noſtram, vt cum ipſo à mortuis reſurgamus. hæc Auguſt. ex quibus verbis multas habemus rationes, & cauſas, propter quas alienum ſepulchrum Dominus ſuo corpore fuerit dignatus.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM.

VNA autem ſabbati Maria Magdalene venit mane cum adhuc tenebræ eſſent, ad monumentum, & vidit lapidem ſublatum à monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium diſcipulum, quem amabat IESVS, *& dicit illis. Tulerunt Dominum de monumento, & neſcimus vbi poſuerunt eum. Exijt ergo Petrus, & ille alius diſcipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autẽ duo ſimul, & ille alius diſcipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et cum ſe inclinaſſet, vidit poſita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, & introiuit in monumentum. Et vidit linteamina poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius, non cum linteaminibus poſitum, ſed ſeparatim inuolutum in vnum locum. Tunc ergo introiuit, & ille diſcipulus, qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit. Nondum enim ſciebant ſcripturam, quia oportebat eum à mortuis reſurgere. Abierunt ergo iterum diſcipuli ad ſemetipſos. Maria autem ſtabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret inclinauit ſe, & proſpexit in monumentum: & vidit duos angelos in albis ſedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi poſitum fuerat corpus Ieſu. Dicunt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, Quia tulerunt Dominum meum, & neſcio vbi poſuerunt eum. Hæc cũ dixiſſet, conuerſa eſt retrorſum, & vidit Ieſum ſtantem, & non ſciebat quia* IESVS *eſt. Dicit ei* IESVS, *Mulier quid ploras? quem quæris? Illa exiſtimans quia hortulanus eſſet, dicit ei, Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi vbi poſuiſti eum, & ego eum tollam. Dicit ei* IESVS, *Maria. Conuerſa illa, dicit ei, Rabboni, quod dicitur magiſter. Dicit ei* IESVS, *Noli me tangere. Nondum enim aſcendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum, & Deum veſtrum. Venit Maria Magdalene annuncians diſcipulis, quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. Cum ergo ſero eſſet die illo vna ſabbatorum, & fores eſſent clauſæ, vbi erant diſcipuli congregati, propter metum Iudæorum: venit* IESVS, *& ſtetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et cum hoc dixiſſet, oſtendit eis manus, & latus. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli, viſo Domino. Dixit ergo eis iterum, Pax vobis. Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos. Hoc cum dixiſſet, inſufflauit & dicit eis, Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta ſunt. Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus non erat cum eis, quando venit Ieſus. Dixerunt ergo ei alij diſcipuli, Vidimus Dominum: Ille autem dixit eis, Niſi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et post dies octo iterũ erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit IESVS *ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis. Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis: Respondit Thomas & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus. Dixit ei* IESVS, *Quia vidisti me Thoma credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Multa quidem & alia signa fecit* IESVS *in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt vt credatis, quia* IESVS *est Christus filius Dei, & vt credentes vitã habeatis in nomine eius.*

Una autem sabbati.

COMMENTARIVS.

INcipit Euangelista Dominicam narrare resurrectionem: & qua ratione primo manifestata fuerit describit. Initium autem sumit à tempore aduentus Mariæ Magdalenæ, cui ante ipsos etiam Apostolos visus est. *Vna*, inquit, *Sabbati*, id est prima die hebdomadæ, quæ dies Dominica apud nos dicitur. Vna enim pro prima ponitur, sicut & Gen. 1. Factum est vespere, & mane dies vnus, ideſt primus. & Matth. 28. Quæ lucescit in prima sabbati; Græcè est in vna sabbatorum. & Luc 24. Vna autem sabbati. Sabbatum autem totam hebdomadam hoc loco significat, sicut & Num. 25. Numerabis tibi septem hebdomadas annorum. in Hebræo non hebdomadas, sed sabbata legimus. & Luc. 18. Ieiuno bis in sabbato. A fine enim, & termino, qui sabbatum est, tota hebdomada sabbatum denominatur. habet enim plures significationes sabbatum in scriptura: nam & dies septima, & festa, ac hebdomada, sabbata dicta sunt, cuius nominis etymologia superius exposita est. Græcè in plurali habetur numero, Prima, seu vna die sabbatorum, non quod singuli dies hebdomadæ sabbata dicerentur, vt existimauit Nicephorus. lib. 1. Hist. cap. 33. non enim in scriptura talis significatio reperitur; sed quod numerus pro numero ponatur, quod frequens est Hebræis, per quandam Anallagen, sicut Matth. 12. Abijt Iesus per sata sabbato: in Græco habetur sabbatis; aut etiam quia singuli dies ab hebdomada quę sabbata dicerentur, vt existimauit Nicephorus. lib. 1. Hist. cap. 33. non enim in scriptura talis significatio reperitur; sed quod numerus pro numero ponatur, quod frequens est Hebræis, per quandam Anallagen, sicut Matth. 12. Abijt Iesus per sateris. prima ergo dicitur sabbatorum, ideſt, prima dierum septem, quarum singulæ à sabbato appellabantur; ea de causa pluralis numerus positus est; non quod singuli dies sabbata dicerentur in nominandi casu, sed quod à sabbato in obliquo casu, denominarentur.

Sabbatum totam hebdomadã significat.

ANNOTATIO I.

Difficultates varię circa resurrectionem.

NVlla in re Euangelistæ sibi magis aduersari videntur, quam in historia resurrectionis Dominicæ describenda: cum autem eos esse consentientes, & concordes certissimum sit, insudarunt maxime antiqui, & recentiores Doctores in eis componendis, & adhuc est, quod doctissimorum ingenia exerceat. Nos non omnes difficultates discutere intendimus, qui aliorum Euangelistarum commentaria non explicamus, sed eas duntaxat, quæ ad Ioannis explicationem necessariæ visæ sunt: quarum prima est, circa verbum primum propositum; nam videtur à Matthæo discordare, inquit enim Matthæus, Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum Domini; Si ergo venit vespere sabbati, quomodo Ioannes dicit venisse prima die hebdomadæ, nempe

Prima difficultas, circa verba superiora Ioannis.

nempe Dominica? Varij sunt antiqui, Doctores, & nostro tempore in hoc nodo soluendo.

Primo loco Hiero. epist. ad Hedib. quæst. 4. respondet; Vespere apud Matth. non accipi pro eo tempore, quod est post solis occasum, ante noctis aduentum, quod nos crepusculum vespertinum appellamus; sed pro eo, quod nos Latinè dicimus serò, seu tardè, vt vespere sabbati sit profunda nox sabbati iam media transacta quæ dicitur galli cantus. hanc sententiam Græcum aduerbium confirmat; ὀψὲ enim vtrunque significat, & quod vespere, & quod serò dicimus: idè ergo tempus est cum eo, quod Ioan. narrat: nam dies prima post sabbatum iam appropinquabat, ideo dicitur, Prima die sabbati. hanc sententiã sequitur Ambro. Luc. vltimo.

Secundo loco Augustinus lib. 3. de consensu Euangelistarum cap. 24. aliter soluit. Vespere enim apud Matthæum accipit in sua propria latina significatione pro tempore illo, quod est post solis occasum: affirmat tamen per Synecdochen pro tota nocte, quæ est post sabbatum, esse positum, eritque sensus: Nocte illa, quæ est post sabbatum, quando iam dies prima illucescit, tunc venit Maria: iuxta hanc sententiam manifesta est concordia Ioannis cum. Matthæo.

Recentiorum interpretationes reijciuntur.

Tertio loco aliqui recentiorum vespere accipiunt etiam in propria significatione latina, pro crepusculo vespertino Sabbati, nec admittunt Synecdochen, sed pro illo tempore accipi asserunt: aliter tamẽ soluunt difficultatẽ propositã, nempe vt Matth. non loquatur, nec sit intelligendus de tempore, quando ad sepulchrum venerunt mulieres, sed quando parauerunt aromata, vel ea emerunt, vt venirent: hoc autem fuit vespere sabbati, nẽpe transacto sabbato post occasum solis, tunc licebat operari, & tunc emerunt, & pararunt aromata, vt nocte transacta venirent. Quod si opponas his verbum sequens Quæ lucescit in prima sabbati, respondent ab occasu solis diem sequentem computari, & ideo dici lucescere: probantque ex Luc. 23. vbi sic habetur, Dies erat parasceues, & sabbatum illucescebat, dicitur ergo dies illucescere ab occasu præcedentis. Hæc expositio difficile sustineri potest; nam Matt. sic dicit, Vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalena & altera Maria, videre sepulchrum. non dicitur veniſſe emere, aut parare aromata, sed veniſſe videre sepulchrum. Violentia igitur fit, & detorsio verbis Euangelicis, si illo exponamus modo, & est potius accommodare scripturam proprio hominis sensui, quã hominem accommodare intellectum scripturæ sensui. hoc autem in hac expositione verum est, nempe post occasum solis sabbati iam licuisse operari solemnitate sabbati transacta, id quod etiam Aug. lib. 3. de consensu Euang. cap. 24. docet. Quod autem in ista sententia adductum est ab occasu solis præcedentis illucescere diem sequentem, vt ex Luca collegi videtur, falsum est; illucescere enim dies non dicitur, nisi ab ortu solis, seu prope ortum à crepusculo, seu diluculo; & ita Hiero. Epist. ad Hedibi. quæst. 4. verba Matth. exponit. Quæ lucescit in prima sabbati: qua enim ratione lucescere dici potest, eo tempore, quando tenebræ incipiunt? quod autem Luc. dixit, non est contrarium, immo consonum huic veritati: non enim Lucas dicere intendebat esse Parasceuem, & ab occasu sabbatum lucescere, sed esse Parasceuẽ, & diem sequentem esse diem sabbati, vt per hoc significaret mulieres illas toto die sequenti nihil efficere potuisse ex his, quæ desiderabant. Quod autem celebritas sabbati inciperet à vespera precedentis, longe aliud est, quam diem sabbati lucescere; hoc tamen paulo inferius in hac eadem annotatione fiet manifestius.

Quarto loco alij recentiorum. Vespere apud Matthæum pro tota nocte, quæ est post sabbatum accipiunt, non per Synecdochen, vt Augustinus accipiebat, sed iuxta propriam significationem; dicunt enim Hebræum vocabulum, quo Matthæus vsus videtur, aut loco, cuius posuit Græcum, si Græcè scripsit. esse ערב quod non solum vespere, id est, crepusculum, sed etiam noctem ipsam significat, & tunc sensus Matth. erit, Nocte post sabbatum, quando iam illucescebat sequens dies prima. sed hæc expositio solido non nititur fundamento: primò quidem, quia non probat Matth. illo vsum vocabulo, aut loco illius Græcum accepisse: secundo, si vsus esset illo, potius significare intenderet tempus illud crepusculi vespertini: nam in tota scriptura veteri nõ est locus, in quo illud vocabulum hebræum accipiatur pro nocte, quam Hebræi appellant לילה sed semper pro eo, quod latinè vespere dicunt. immo etymologia id ipsum probat; est enim à verbo ערב quod miscere significat, inde nomen quasi mistum ex luce, & tenebris tempus significans.

Quinto loco alij itidem nostro tempore verbum Græcum in alia accipiunt significatione; nam ὀψὲ non tantum vespere, nec tantum serò, sed etiam extremum, & terminum significat, maximè quando regimini adiungitur; dicimus enim ὀψὲ τῆς ἡλικίας, id est, ad extremum ætatis, seu vergente ætate, ὀψὲ τῆς ἡμέρας, ad extremũ diei; ita nunc etiam dicitur, ὀψὲ sabbati, id est ad extremum sabbati. Iterum annotant, quamuis ab occasu diei præcedentis festiuitas inciperet: vsq; ad occasum sequentis tamen, quantum ad dierum computationem, ab ortu in ortum diem Hebræos more Romanorum numerasse. Nox igitur illa sabbatica erat, & terminabatur sabbatum ad solis ortum primæ diei; vt sensus sit, in extremo sabbati, id est, prope diluculum, aut diluculo, quando prima dies incipit. Ista expositio

in hoc vera est, quod affirmat aduerbium illud talem habere significationem, quam Euthym. Matth.28.Græcus auctor tradit, & sequitur,& linguæ peritis satis est notasin eo verò, quod terminum sabbati sumit prope crepusculum sequentis dominicæ, quasi tota illa nox pars sit, aut fuerit sabbati, expositio vera non est: sabbatum enim complebatur in solis occasu, nec probari vlla ratione potest Hebræos ab ortu in ortum dies suos computasse: rei veritas hęc est,semper Hebræos diem à nocte separasse, nec appellasse diē,nisi vt à nocte distinguitur, iuxta illud Gen. 1.Appellauit lucē diē,& tenebras noctem: noctes autem adiungebātur diebus,nēpè præcedētes sequentibus:nox enim sabbati erat post occasum Parasceues: nam quæ est post sabbatum, erat nox primæ diei, eaque de causa Dominus ab occasu præcedentis diei solemnitates sequētium fieri iussit: quia nox præcedens ad diem sequentem pertinebat: propterea Matth. dicens, Vespere sabbati,adiunxit, quæ lucescit in prima sabbati, ne quis vesperam sabbati propriam intelligeret: hæc enim erat ab occasu Parasceues, at vesper hic sequentis erat dici. Quod si diem sumamus more latino compositum ex nocte, & die,& vigiuti quatuor horarum, tunc ab occasu in occasum secundum Hebręos accipiendus est: at vti diximus Hebræi soliti non erant diem appellare, nisi lucem à solis ortu vsque ad occasum,ideo dictum est Ioan. 11. Nonne duodecim horæ sunt diei? & frequentissimè apud Hebreos simul coniunctum legimus diem & noctem,siue diebus & noctibus,quando significare volunt, quod Latini per diem integrum vigiti quatuor horarum significant.non ergo extremum sabbati erat diluculum Dominicæ. Doctius ergo Aug.lib.de con.Euang.cap.24.Vespere exponens pro nocte interpretatus est, vespere,seu nocte sabbati,id est, quæ est post Sabbatum:similiter & Hieronymus noctem illam post sabbatū accepit; nō quod ipsius pars sit sabbati.

Sexto loco est expositio, quam Euthymius Matth. 28.secutus est, vt vespere significet quidem extremum diei, vt idem sit vespere Sabbati, quod extremo tempore Sabbati,seu completo sabbato,quod est ad solis occasum: ipse autem Euthymius legit plurali numero, Extremo sabbatorum, id est, completis septem diebus quæ à sabbato nomen habent. At ne quis existimaret statim completo sabbato mulieres venisse.adiecit Matthæus, quæ lucescit in prima sabbati,id est, iam.appropinquante, & illucescente prima die: illa enim nocte vsque ad mediam partem domi manserunt, quia erat intempestiuum tempus. Hæc expositio insinuata, immo significata est à Cyrillo.lib 12. cap.44.cuius verba sunt hæc. Exacto iam sabbato, & altero die appropinquante curriculo,venitMaria ad monumentum. hæc Cyril.illud(Exacto sabbato)alludit ad verbū Matthæi, Vespere sabbati;illud autem (appropinquante altero die) ad illud, Quæ lucescit in prima sabbati.Hæc expositio est vera, & legitima, secundum quam Latinus interpres rectè vertit; Vespere sabbati:nam vespere terminus est sabbati, quando iam definit sabbatum, & incipit nox sequentis diei primæ.Dices,quare Matthæus dixit,(Vespere sabbati)cum satis fuisset dixisse,quando lucescit,seu lucescente prima die? Respondeo id factum esse, vt significaret propter sabbatum non ante venisse mulieres; ac si diceret,remoto iam temporis impedimento, quando propter legem non licebat operari,& tēpore iam conueniente appropinquante, seu opportunitate iam oblata veniunt,nempe quando lucescit prima sabbati: tempus enim prius siue prope mediam noctem intempestiuum erat,non propter legem,sed ex ipsa temporis dispositione.

Secundum hanc veram,& accommodatam expositionē, facillimum est Ioannē cum Matthæo concordare. Ioannes enim illud tempus describit,quando venerunt,quod Matthæus significauit illo verbo, Quæ lucescit in prima sabbati:illud autem Vespere sabbati positum est propter rationem aliam, quam paulo ante exposuimus. Verba autem Matthæi fusius explicare, & curiosius sine antecedente sit positum,exponere,instituti præsentis non est. Ioannem enim interpretamur.

Caeteris probabilior expositio.

Maria Magdalena uenit mane,cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum.

COMMENTARIVS.

NOn poterat mulier amore Christi flagrans domi contineri: sed cum primum per tempus sibi licuit, ad Domini sepulchrum quærens quem diligebat,sedula se confert, dilectioni, & pietati simul incumbens. Tempus autē erat diluculo primæ diei,quādo necdum lux densas omnino tenebras depulerat, nec tenebræ adhuc totum aerem occupabant.

ANNOTATIO II.

ALtera difficultas se nobis offert: nam Ioannes cum Marco concors non videtur;hic enim sic habet. Valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum orto iam Sole est autem narratio

Quomodo Ioānes concors sit verbis Marci dicentis, orto iam sole.

narratio Marci de Maria Magdalena, & Maria Iacobi,& Salome. Si igitur orto iam sole venit, quomodo tenebræ adhuc erant? Variè etiā hanc difficultatē Doctores soluunt.Primo loco Aug. lib.3.de consen.Euang.c.24.legit. Oriente iam sole,quod in diluculo verum habet: oriri enim incipit, quando iam radios mittit in orizontem, quamuis nondum apparuerit,nec supra orizontem sit,quando oreus verè dicitur. Hæc lectio difficultatem habet: nam Græci textus non habent, ἀνατείλαντος,de præsenti, sed, ἀνατείλαντος,& sic Euthymius legit,& exposuit orto Sole. Secūdo loco alij legunt de præterito Orto sole,& exponūt.orto vere sole, quia ortus erat, quatnuis recens admodum;tamen Marcum dicunt narrare alium aduentum ab eo quem narrat Ioannes: quater enim venisse Magdalenamad monumētum affirmant,aduentum autem vltimum descri bi à Marco ita Nicepho.lib. 1.Hist. cap.33.numerus tamen hic aduentuum difficile accommodatur.Tertio loco Euthymius legit etiam in præterito, Exorto sole,tamen ad eundem sensum refert,ad quē Augustinus, vt dictus sit Sol ortus, non quod sit supra orizontem, sed quod iam lux eius apparere inceperit, nempe diluculo. Quarto loco aliqui recentiorum particulā deesse textui existimant:nam legēdum erat, Nondū orto sole, sed sine auctoritate vllā hoc affirmatur, cum nullus textus reperiatur, in quo talis sit particula,nec vllus antiquus auctor sic legerit. Quinto aliqui legunt in præterito, Exorto sole,tamen asserunt diluculo egressas esse mulieres domo, peruenisse autem ad monumentum orto sole, hanc interpretationem nec verba, nec rei historia admittit:inquit enim Marcus, Valde mane, orto iam sole veniūt ad monumentum. Ioannes autem eodem verbo vsus venisse dicit, Cum adhuc tenebræ essent. nec erat opus Mar. præmittere (Valde mane) nisi idem intellexisset per verbum sequens (Orto sole) maxime quia propè erat locus,vbi crucifixus est Dominus: & rursus quia præ timore ne impedirentur ab aliquo,tenebras potius quam lucem quærere oportebat, vnde eas potius multo ante diluculum conuenisse, & domo egressas esse, certum est; vt possent ante lucem peruenire, & Dominum vngere.

Caeteris probabilior expositio.

Vera igitur, & legitima est expositio Euthymij.Ortum solem significare tempus diluculi, quando iam lucescere incipit, & diluculum est, seu auroræ tempus. Hæc lectio, aut expositio mihi omnium probabilissima videtur. Lectio quidem quia video textus omnes habere tempus præteritum, *Exorto sole*, & Græcos expositores ita legere, & interpretari; Expositio vero quia eum sensum ferè omnes sequuntur, & historiæ veritati consonat; nam Magdalenam ad monumentum peruenisse cum tenebræ essent, Ioannes apertè docet.

ANNOTATIO III.

Agitur de Euangelistarū concordia circa mulierum aduentum.

DIfficultas in eisdem verbis Ioan. occurrit; nam Matth.& Mar.Magdalenam cum cęteris mulieribus venisse narrant; at Ioan. solius Magdalenæ meminit;cuius resolutio pendet ex historiæ aduentus mulierum ad sepulchrum certitudine & concordia, in qua multa antiquorū & recentiorum laborarunt ingenia: nec adhuc quicquam omni ex parte certum habemus.Si autem omnium,referre opiniones,& eas examinare tentarem,magnam confusionem legentium animis ingererē;ea,quæ mihi certiora,& probabiliora visa sunt,ex varijs proponam, & confirmabo,adiunctis nonnullis alijs,quæ ad legitimā historiam assequendam faciunt: vt ex omnibus in vnum coniunctis vera resolutio constet, id quod aliquibus responsionibus efficiam.

Series historiæ & verū gestū circa Christi resurrectionem.

Ante omnia tamen totam rei seriem ante oculos quatuor Euangelistis ad concordiam redactis proponam,quæ talis est. Sepulto Domino ante solis occasum reuertuntur mulieres, & emunt aromata, vt Sabbato transacto Dominum vngāt,quod Luc.refert: Sabbato autē transacto post occasum solis iterū aromata emūt, & parant; nō enim illa sufficerevidebantur, & hoc narrat Marcus; Statuerunt autem tunc summo mane ante lucem,intempestiua nocte transacta, conuenire,vt venientes vngerent corpus in monumento:non enim in eadem domo erant: inter has erat Maria Magdalena. Adueniente iam tempore conueniunt: velocique passu, vt credibile est,ad sepulchrum se conferunt, cum adhuc tenebrę essent,seu valde mane,seu valde diluculo, vt cæteri referunt Euangelistæ:accedentes iā ad locum viderunt lapidem reuolutum, vt dicunt omnes Euangelistæ;at Maria plus omnibus soli cita alia re nō expectata,sublatum esse Dominicum corpus credēs, sola ad Petrum & Ioannē currens se confert,annūtians, & dicens:Tulerūt Dominū,& nescimus, vbi posuerūt eū:loquitur autē in plurali numero quia à nomine sociarū loquebatur: interim dum ipsa recessit factum est, quod Matth.narrat,Angelus Dominisedebat super lapidē, & locutus est eis;Nolite timere vos: scio enim quod Iesum, qui crucifixus est, quæritis,non est hic:surrexit enim sicut dixit, venite, & videte locum vbi positus erat Dominus, & citō euntes dicite discipulis eius, quia surrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis,ecce prædixi vobis.Illæ autem tunc intrarūt, & hoc narrat Mar. Introeuntes autem viderunt iuuenem sedentem in dextris coopertum stola candida, & obstupuerunt,qui dixit illis: nolite expauescere,Iesum quæritis Nazarenum crucifixum,surrexit non est hic,ecce locus,vbi posuerunt eum:sed ite, dicite discipulis eius,& Petro, quod præcedet vos in Galilæam;ibi eum videbitis,si-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis, sicut dixit vobis. Illæ autem exeuntes fugerunt de monumento, inuaserat enim eas timor, & pauor, hæc narrat Marcus. dum autem illæ consternatæ exeunt de monumento, & ab eo recedunt, venerunt currentes discipuli cum Maria, & intrantes sepulchrum nihil inuenerunt: mulieres autem nihil eis dixerunt præ timore ex his, quæ viderant, & hoc est quod dicit Marc. Et nemini, inquit, quicquam dixerunt; timebãt enim. reuertentibus ergo discipulis cito præ timore Iudæorum, Magdalena manet iuxta sepulchrum, cæteris fœminis manentibus, sed longe à monumento adhuc consternatis, & trementibus, dum autem Magdalena manet, factũ est quod Ioan. narrat. Vidit Angelos, & Dominum in figura hortulani, & eo agnito reuertitur iterum sola ad discipulos: dum autem ipsa reuertitur, cæteris consternatis, factum est quod Luc. refert; Duo viri astiterunt secus illas in veste fulgenti, cum timerent autem, & declinarent vultus in terrã, dixerunt ad illas, (adhuc enim non credebant Dominum surrexisse) Quid quæritis viuentem cum mortuis? non est hic, sed surrexit, recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus peccatorum hominum, & crucifigi, & tertia die resurgere, & recordatæ sunt verborum eius. Tunc exeuntes, vt inquit Matthæus id est regressæ à monumento cum timore, & gaudio magno cucurrerunt nuntiare ea discipulis, quæ prius ipsis fœminis dicta erant; dũ autẽ eunt, in via apparuit eis Dominus. Magdalena interim dum hæ reuertuntur, annunciat discipulis se vidisse Dominum, & resurrexisse. succedunt mulieres annuntiantes idem. At illis, vt refert Luc. visa sunt sicut deliramenta verba ista, & non crediderunt illis. Hæc est tota series, meo iudicio legitima, in qua mira concordia Euangelistarum apparet, & ex singulorum dictis perfecta historia colligitur. His igitur positis ad singulas partes confirmandas accedã, & prætermissis quæ ad cæteros Euangelistas pertinent, maxime quæ ad Ioannem necessaria sunt considerabimus.

Magdalena simul cum aliys mulieribus venit ad monumẽtum.

Est igitur prima responsio. Magdalena venit cũ cæteris mulieribus primo ad monumentum. hæc tanquam certa ab Aug. affirmantur. lib. 3. de consen. Euang. cap. 24. & confirmatur expressis verbis Matth. & Mar. Vespere, inquit, sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, Maria Magdalene, & altera Maria venit videre sepulchrum. idẽ habet Marc. adiungens aliam mulierem Salome. huic testimonio non audentes se opponere, qui solam Magdalenam venisse affirmant, quærunt solutiones, & euasiones, quę improbabiles videntur; nam Ambro. Luc. vltimo, duas Magdalenas docet; vnam venientem solam apud Ioannem, alteram cum cæteris mulieribus apud Matth. huius sententiæ meminit Hiero. epist. ad Hedibi. quæst. 4. sed eam deserit, & merito, vt pote non habentem solidum fundamentum, & quæ magnam in scriptura generat confusionem; multa enim de Magdalena dicũtur in scriptura, quæ si ad duas referantur, maxima obscuritas cõsequitur, cum nullum in scriptura distinctionis vestigium appareat, quia re vera vna est.

Secundo loco idẽ Hier. in eadem Epist. quæst. 5. dicit. Veniisse quidem primo cum cæteris, & hanc historiam narrare Matth. postea vero solã reuertisse, & hanc historiam Ioannem describere. Aduersus hanc sententiam efficax pugnat argumentum; Si enim primo factum est, quod narrat Matth. igitur viderat Dominum in via, & tetigerat: hoc enim Matth. narrat; quomodo igitur nunc reuersa plorat & dicit, Tulerunt Dominũ meum? & hoc idem refert Apostolis, immo quomodo reuersa est ad sepulchrum, cum iam in via surgentem viderit? ad hoc tam efficax argumentum, non videtur solutio Hieronymi satisfacere. inquit enim, Magdalenam præturbatione obstupuisse quasi alienatam. tamen solutio consistere non potest cum non ita obstupuerit, vt rationis particeps nõ fuerit; si autem rationis capax erat, non poterat quem viderat, & crediderat surrexisse, mortuum quærere, nisi conceptam fidem deserens, quod credendum non est.

Tertio loco alij, quorum sententiam refert ibidem Hieronymus dixerunt, primum venisse solam, quod Ioannes narrat, postea cum cæteris venisse, quod refert Matth. at nec hoc sustineri potest; nam si primo venit sola, vt Ioan. refert, vidit lapidem reuolutum, retulitq. discipulis ablatum Dominum, quomodo ergo cum cæteris rediens dixisse narratur, secundum Matth. Quis reuoluet nobis lapidem?

Quarto loco Nicephorus libr. 1. Histor. cap. 33. pluries venisse affirmat. Primo cum Maria matre Domini, & hoc est secundum Matthæum. secundo, & tertio solam, & hoc narrat Ioan. nam bis venisse Ioan. refert, & quando lapidem vidit reuolutum, & nuntiauit discipulis, & quando postea cum ipsis redijt, & illis recedentibus mansit: quarto venit cum cæteris fœminis secundum Lucam, & Mar. sed contra hæc pugnant argumenta facta contra vtranque sententiam, nempe Hieronymi, & eorum, quos citat Hieronymus. Adde falsum esse omnino B. Virginem venisse ad sepulchrum; credebat enim fide perfectissima filium surrecturum, cæteræ ex imperfecta fide venerunt, non credentes resurrectionem. Adde etiam has omnes solutiones nulla ratione probari, sed inuentas esse ad concordiam Euangelistarum stabiliendam, quæ quidem sine his multiplicationibus satis constat. Venit igitur Magdalena primo cum cæteris & hoc idem narrat Ioannes cum cæteris Euangelistis, & in hoc vera est Augustini loco citato sententia.

Secun-

Magdalena sola vidit nuntiatura Petro et Ioãni, quod tulissent dominum.

Secunda responsio, Magdalena, vt vidit lapidem sublatum, nulla alia expectata re, nec diligentia facta, credens Domini corpus sublatum, sola reuersa est ad Petrum & Ioannem annuntians & dicens, Tulerunt Dominum; hæc est Augustini loco proxime citato, & Ioannes eã comprobare videtur, dicens; Vidit lapidem sublatum de monumento; cucurrit ergo, & venit ad Simonem etc. hanc responsionem maxime id confirmat: Si enim cum cæteris est reuersa, cum Matth. dicat, Mulieribus reuertentibus Dominum apparuisse, sequeretur Mariam etiam vidisse; non igitur erat, cur postea cum discipulis reuersa ploraret ad monumentum, & diceret Tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum; aut dicendum est ipsas mulieres iuisse cum Magdalena, & iterum reuertisse ad sepulchrum; à quo iterum recedentes, viderunt Dominum, quod sine vlla auctoritate diceretur, aut potius fingeretur.

Absente Magdalena reliqua mulieres Angelos viderunt, & sepulchrum ingressæ sunt.

Tertia responsio, dum Magdalena abit ad discipulos, & redit, factum est, quod Matthæus & Marcus de cæteris narrant mulieribus; nempe viderunt, & audierunt Angelum sedentem ad lapidem: & ingressæ sepulchrum, seu monumentum viderunt alterum Angelum, & loquentem audierunt, & consternatæ non inuento Dominico corpore, nec adhuc credentes fugerunt à monumento. in hoc dissentio ab Augustino, qui existimat, iam reuersam fuisse Magdalenam, & discipulos cum ea, reuersosque eos esse, quando Angelus apparuit, & ingressæ sunt mulieres, & consternatæ, ac Magdalena vna cum eis; sed vix potest accommodari historia: non enim inueniri potest, quid mulieres fecerint illo medio tempore: rursus nec videtur aptari posse quomodo Magdalena duos angelos viderit in monumento dicentes, quid ploras? si consternata cum alijs fugerit è monumento; idcirco mihi verius, & accommodatius videtur, dum Magdalena vadit, & redit, factum esse quod Matthæus & Marcus narrant Magdalena absente: non enim hi duo Euangelistæ narrarunt regressum Magdalenæ ad discipulos, sed solum aduentum cum cæteris mulieribus; idcirco visi sunt aliquibus sentire etiam Magdalenam ibi tunc interfuisse, & re vera non interfuit: quando igitur Magdalena reuersa est cum discipulis, illæ per aliquantum spatium loci à monumento fugientes consternatæ recesserant, ibi tamen manebant timidæ, & incredulæ, exitum aliquem expectantes: aduenientibus autem duobus discipulis cum Magdalena, nihil ex his quæ acciderant dixerunt præ timore, vt narrat Marcus.

Petro & Ioanne recedẽtibus mansit Magdalena iuxta sepulchrũ plorans.

Quarta responsio: Magdalena duobus discipulis reuertentibus, sola mansit apud sepulchrũ, & respiciens intro, vidit Angelos loquentes, postea Dominum sub hortulani figura, & sola reuertitur annuntiare discipulis iuxta præceptum Domini. In hac etiam dissentio ab August. qui existimat cum cæteris reuersam esse, quod mihi est improbabile: nam si reuersa esset cum alijs, se queretur vidisse etiam Dominum cum alijs, & eius tetigisse, seu tenuisse pedes: hoc enim refert Matth. quod quidem concedit August. sed non video quomodo quæ paulo ante tangere prohibita sit, nunc sit cum cæteris permissa. Existimo ergo solam reuersam esse, vt Ioan. narrat, dicens. Vidi Dominum, & hęc dixit mihi; quod si Lucas dicit; Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc, id verum est, quia etiam Maria Magdalena, & cæteræ annuntiarunt discipulis, nec eis discipuli crediderunt: sed non eodem tempore facta sunt; prior enim Magdalena accessit, Lucas autem non distinxit tempora, sicut & cæteri etiam Euangelistæ non distinxerunt personas, sed simul aduentum, & quæ facta sunt cum mulieribus, narrarũt: immo Lucas ordinem non seruauit: nam post mulierũ aduentum ad Apostolos, & postquam Maria etiam annuntiauit vidisse Dominum, refert aduentum duorum discipulorum ad monumentum; at Ioan. distinctè Magdalenæ historiam describens, qua ratione cæteri sint Euangelistæ intelligendi edocuit, & expressit.

Quando reliquæ mulieres Dominum viderunt.

Quinta responsio; dum Magdalena viso Domino reuertitur ad Apostolos resurrectionem annuntiatura, factum est quod Luc. narrat, scilicet mulieres consternatæ, & incredulæ ab Angelis confortantur, & illuminantur, ac credunt: tuncque cum gaudio reuertuntur etiam ipsæ annuntiantes, quæ viderant, & audierant, sicut dictum erat illis, & in via vident Dominum. Hæc sunt, quæ ad concordiam Ioannis cum cæteris, immo cæterorum inter se Euangelistarum maxime faciunt, & quæ probabilissima visa sunt; quę autem supersunt, ad aliorum Euangelistarum explicationẽ, ac commentaria potius pertinent, & in sequentibus enã eorũ aliqua proferemus.

Et vidit lapidem sublatum à monumento.

COMMENTARIVS.

QVando mulieres peruenerunt, iam Dominus surrexerat: inuenerunt enim lapidem reuolutum, non quod Dominus tunc surrexerit, & vt exiret sit lapis ablatus sed quod prius surrexerit, & vt appareret omnibus corpus ibi non esse, Dominumque surrexisse ablatus sit lapis, vt rectè aduertit Hieronymus Epist. ad Hedibiam quæst.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæst.6.dicens. Non putemus Angelum idcirco veniſſe, vt aperiret Domino reſurgenti,& reuolueret lapidem;ſed poſtquam Dominus reſurrexit,hora qua ipſe voluit,& quæ nulli mortalium cognita eſt,indicaſse quod factum eſt: & ſepulchrum vacuum,& reuolutione lapidis,& ſui oſtendiſse præſentia.hæc Hieronymus.Lapidem hunc ſublatum,& reuolutum eſse ab Angelo Matthæus expreſsit.

ANNOTATIO IV.

Quo tempore ſurrexerit Dominus.

SVrrexiſſe Dominum ante mulierum aduentum nemo negat,quando autem ſurrexerit, apud doctores in controuerſia eſt.Hier.epiſt.ad Hedib.quæſt.3.tempore proximo mediæ noctis tranſactæ, nempe ad galli cantum ſurrexiſſe affirmat,quod tempus ipſe Hiero. veſpere, id eſt ſero à Matth. appellatum exponit : idem ſenſit Ambro. Luc. vltimo. & Cyril. lib. 12.cap.44. Ac Aug.lib.4.Trini.cap.6. diluculo dominicæ, quod eſt tempus primum diei primæ, ſurrexiſſe affirmat, redditque cauſam duplicem, Vna eſt, vt verum ſit,tribus diebus, & noctibus extitiſſe Dominũ in corde terræ,quod per Synecdochen intelligendum eſt, ſumpta parte pro toto ; Primus dies fuit Paraſceues , in cuius parte mortuus, & ſepultus eſt ante ſolis occaſum , & pro vno die computatur cum nocte ſua præcedente annexa; Secundus dies integer fuit, nempe Sabbatum ab occaſu Paraſceues in occaſum ſabbati; Tertius dies fuit tempus ſequens,nox quidem integra ab occaſu Sabbati vſque ad diluculum, dies vero quantum ad principium, quia diluculo ſurrexit, & per Synecdochen totus dies computatur.Vt igitur die tertia dicatur in corde terræ fuiſſe,oportebat aliquam particulam,quamuis breuem accipere; ſurrexit igitur iam diluculo incipiente. Altera cauſa eſt, vt gratiam noui Teſtamenti ſignificaret,in quo remotis tenebris lux diuina ſplendet. Eandem ſententiam ſequitur Hiero.in Pſal.56.exponens illud Exurge gloria mea, exurgam diluculo.quod verè de reſurrectione intelligitur,& ſic Hiero.exponit. Videtur autem hæc ſententia ab Eccleſia recepta;canit enim hymnum, Aurora lucis rutilat, Cum Rex ille fortiſſimus, &c. immo videtur Marcus idipſum tradere;inquit enim,Surgens autem Ieſus mane prima Sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ; ad quem locum Marci Hiero.duas adfert ſolutiones,epiſt. ad Hedib. queſt.3. Vna eſt,illud caput Marci non eſſe recipiendum, quæ ſolutio non eſt probanda. Altera eſt aduerbium illud,*Manè*, coniũgendum verbo ſequens, vt ſit ſenſus; Surgẽs Dominus apparuit manè vna ſabbati,primo Marię Magdalenæ,quo etiam modo Euthym.legit;at hæc euaſio potius eſt,quam ſolutio. ad tempus igitur reſurrectionis referendũ eſt, immo non alia de cauſa præcipua Euangeliſtæ diligentiſſimi fuerunt in deſcribendo tempore aduentus mulierum, niſi vt tempus reſurrectionis Dominicæ ſignificarent , quod fuit illi tempori valde coniunctum . determinatè vero particulam temporis reſurrectionis ſcire non poſſumus , vt rectè Hieronymus dicit in eadem Epiſt.quæſt.6.

ANNOTATIO V.

Contra noſtri temporis hæreticos.

HÆretici noſtri temporis etiam in hoc ſuos miſcent errores;non enim capere poſſunt quomodo lapide ſuperpoſito Chriſti corpus egreſſum fuerit de ſepulchro,niſi lapis emolluerit,aut fuerit ante ſublatus. Quod enim ſuo non aſsequuntur, & metiuntur ingenio,potentiæ diuinæ facile denegant:nec aduertunt id negantes in quę abſurda facilè proruant;nam corpus illud cum mortale erat, egreſsum eſt ab vtero Virginis clauſtro integro permanente ; & Beatorum corpora, ſicut & Chriſti corpus,cælos ſine vlla ipſorum diuiſione permeabunt;& ianuis clauſis ad diſcipulos penetrauit;perſecutores etiam aliquando declinans, per medium illorum ipſum comprimentium ibat.non ſunt hæc omnipotenti impoſſibilia, quamuis ingenijs hominum percipi nequeãt.Fatendũ profecto eſt auctorem ingeniorum humanorum plus poſſe facere, quam humana ingenia valeant per ſe comprehendere. Rectè ergo,& verè Hiero.epiſt.ad Hedib.queſt. 6. etiam lapide illo poſito Chriſtum ſurrexiſſe docuit,cuius verba in commẽtario adduximus, id quod docuerunt omnes antiqui Patres . Iſti vero homines eadem facilitate negandi, Lazarũ ligatis manibus , & pedibus nemine iuuante de ſepulchro egreſsum eſse negabunt; quod tamen factum hiſtoria Euangelica docet.

Cucurrit ergo,& venit ad Simonem Petrum,& ad alium diſcipulum quem amabat Ieſus , & dicit illis.

COMMENTARIVS.

PArticula illa, *Ergo*, cauſam cur Magdalena ad diſcipulos confugerit,indicat:nempe quia viderat ſublatũ lapidem,vnde credidit corpus ſublatũ eſse,quia non aliam cauſam,cur lapis ſublatus fuerit,eſse potuiſse exiſtimauit, niſi vt corpus de ſepulchro efferretur.

retur.Cucurrit ergo ad duos diſcipulos,Petrum tanquam primum,& principem omniũ, Ioannem tanquam a Chriſto dilectiſſimum, annuncians , quod factum credebat: Erant duo hi cum cæteris etiam diſcipulis ſimul congregati;quamuis autem omnes ſimul eſſẽt, hos adijſſe dicitur,non ſolum quia Petrus primus,Ioannes dilectus erat;ſed quia hos nouerat Chriſto fideliores,& animoſiores fuiſſe:nam Ioannes ſecutus eſt vſque ad crucem, Petrus vero vſque ad atrium Pontificis. Attende verba hæc inſinuare Magdalenam viſionem,& locutionem Angeli non expectaſſe,& conſequenter nec ingreſſam ſepulchrum, ſed videns ſublatum lapidem,cucurrit celeriter rei nouitate commota, cæteris in eo loco mulieribus relictis.

Tulerunt Dominum de monumento & neſcimus, vbi poſuerunt eum.

NOndum Magdalene reſurrectionem credebat, *Tulerunt*,inquit, *Dominum & neſcimus vbi poſuerunt eum*,verbum,*Neſcimus*, indicat nomine aliarum etiam mulierum, loqui,vt nomine plurium fidem ſibi conciliet:poſtea vero Angelo loquens dixit: *Neſcio vbi poſuerunt eum*,ſi Magdalena ingreſſa fuiſset ſepulchrum, & Angelos audiſset,profectò retuliſset omnia quæ Angeli dixerunt:nuntium igitur hoc,*Tulerunt Dominum* , probat nihil aliud vidiſse,quam lapidem reuolutum,& inde intuliſse,ſibique perſuaſiſse,fuiſse ſublatum corpus; vt ſentit Auguſt. lib.3.de conſ.Euang.cap.24.Ex his verbis Ambro.lib.3.de Virgin. imperfectæ fidei Magdalenam inſimulat dicens. Tulerunt Dominum de monumento ; erras mulier ; quæ putas ab alijs Chriſtum de monumento fuiſse ſublatum , & non poteſtate propria reſuſcitatum.

Exiit ergo Petrus,& ille alius diſcipulus,& venerunt ad monumentum.

QVi ex diſcipulis Chriſtum magis amabant, & præ amoris magnitudine ſecuti Chriſtum fuerant,audito verbo Magdalenes, veniunt ad videndum : reliqui vero,aut quia nullam fidem mulieri dederunt , aut quia non ſunt auſi præ timore Iudæorum domo egredi,manſerunt.Particula,*Ergo*,cur exierint domo,& venerint ad monumentum,cauſam indicat;nempe propter verbum Magdalenæ,quam amor eorum,deſiderium que erga Chriſtum non omni fide priuauit.

Currebant autem duo ſimul , & ille alius diſcipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum.

PRæ nimio deſiderio,& ſimul forſan præ timore, vt antequam luceſceret perfectè,domum reuerti poſsent,currunt,& greſsus accelerant: Ioannes autem , vtpote adoleſcentior,curſu præuenit Petrum,eo poſt terga relicto , quem tamen non minus deſideriũ, ſed debiliores vires poſteriorem fecerant. Venit etiam Magdalena , & paſsus etiam feciſſe celeres probabile eſt:erat enim & ipſa amore,& deſiderio ardens; & quæ teſtata fuerat vera eſse,ſuo etiam aduentu confirmare volebat .

Et cum ſe inclinaſset,vidit poſita linteamina,non tamen introiuit.

INclinat & incuruat ſe Ioannes,antequam Petrus perueniat, vt ab oſtio ſepulchri , an ibi ſit corpus Chriſti examinet , non tamen introiuit tunc , introſpiciens autem videt linteamina,quibus inuolutum fuerat corpus,ibi poſita;corpus autem nõ videt.Quod Ioannes non introierit,ſed Petrum expectauerit, propter Petri reuerentiam factum exiſtimo,cui vt ſeniori,& vt primas inter omnes Apoſtolos tenenti,honorem deferebat.Gregorius autem hom.22.in Euang.etiam myſterium in hoc facto contemplatur . Synagogam per Ioannem, Eccleſiam gentium per Petrum ſignificari dicit.Venit,inquit , Synagoga prior ad monumentum, ſed non intrauit, quia legis quidem præcepta,& prophetias de paſſione dominica accepit,ſed credere in mortuum noluit;ſecuta poſterior Eccleſia Gentium, mediatorem Dei & hominum Ieſum Chriſtum , & cognouit carne mortuum , & credidit viuentem Deum. hæc Greg. poſsumus etiam his adijcere morale aliquid ; per Ioannem enim omnes Chriſtiani, per Petrum Pontifices Chriſti vicarij ſignificantur: prior

Doctrina eius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

prior ingreditur Petrus, quia dignitate omnes antecellit Christianos Christi vicarius; at posterior peruenit Ioanne, quia fieri potest, vt qui prior est dignitate, sit posterior merito, & sanctitate.

Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina posita, & sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum.

Cur relicta linteamina.

SI linteamina ibi nō reperta fuissent, facile imperfecti in fide suspicari poterāt corpus ablatum, non fuscitatum fuisse; at dū ibi linteamina posita, & sudariū inuolutum, & separatim positum, vt distinctè omnia percipi possent, viderunt; facilè Christi corpus nō in alium locum ablatum, sed surrexisse cognoscere potuerunt: quoniam ea de causa hæc funeralia in monumento relicta sunt, resurrectionem corporis mortui testantia; neque enim, vt rectè dicit Chrysostomus homil. 8. Si qui corpus abstulissent, illa reliquissent, neque si furati essent, sudarium inuoluere, & ponere in vnum locum curassent; sed vt erat, corpus abstulissent; propterea prędixit Ioannes cum multa myrrha fuisse sepultum: myrrha non minus quam pix corpori linteamina coglutinat, vt cum audieris ea in sepulchro relicta, furto abreptum non arbitreris: nō enim fur adeo stultus fuisset, vt in superflua re tantum laborasset, etenim diutius in ea immorandū erat, & deprehendi potuisset; sudarium autem separatim inuolutum in vnum locum est situm, vt intelligeres, non perturbatè, & festinanter id factum esse, vt resurrectionis esset signum. hæc Chrysost. quæ spiritualiter interpretatur Grego. hom. 22. in Euang. doctè, & subtiliter.

Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui venerat prius ad monumentum, & vidit, & credidit.

INtroeunte Petro intrauit etiam alter discipulus, qui primus venerat; sed ante Petrum ingredi non erat ausus. hic vidit etiam linteamina, & sudarium, sed fecit aliud, quod non fecit Petrus: credidit enim, nempe resurrexisse Dominum; Petrus intrauit quidem & vidit; Ioannes vero intrauit, vidit, & credidit. Si credidisset tunc Petrus, non vtique soli sibi Ioannes fidem tribuisset; at quia solus credidit, numero singulari vsus dicit, vidit, & credidit; hoc tamen in annotatione sequenti discutitur.

Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere.

VErba hęc causam continent vnam diuersorum effectuū, ignoratio enim scripturarum, quibus resurrectio Christi prænuntiata est, in causa fuit, quod Ioannes tunc credidit, nō autem prius quam videret linteamina, & vacuum sepulchrum. & est sensus; Vidit, & videns credidit, quia nondum sciebat scripturam; si enim sciuisset prius credidisset, nec expectasset linteamina, & sepulcrum videre. hæc eadem ignoratio etiā quædam causa fuit, quod Petrus non credidit; nondum enim sciebat scripturam resurrectionis; idcirco quamuis viderit linteamina, & sepulcrum vacuum, non credidit quia signum & argumentum hoc necessarium non erat, ideo vnus credidit, alter nō, quia neuter sciebat scripturam, ex eadem enim ignoratione processit, vt vnus tunc crederet, non prius quàm signum videret, alter omnino nec ipso viso signo crediderit: sunt enim verba in plurali legenda, *Nondum enim sciebant*, vt ad vtrumque referantur discipulum.

ANNOTATIO VI.

An vterque Apostolus crediderit resurrectionem.

AVg. tract. 120. Verbum hoc, *Credidit*, ad vtrumque refert discipulum, vt vterque crediderit, tamen negat omnino esse de fide resurrectionis intelligendum, quam neuter tunc habuit, sed referendum esse affirmat ad verbum A Magdalenæ, vt sit sensus; Credidit tunc vterque verum esse, quod Magdalena dixerat, Dominū nempe ablatum esse de monumento: probat autem vno argumento non posse intelligi de fide resurrectionis; quia, inquit, si scripturam nesciebant, igitur non poterant credere resurrectionem futuram; non enim alia erat illis via resurrectionem hanc sciendi. Eandem expositionem confirmat lib. 3. de consensu Euang. cap. 24. & eadem est Theophylacti. Alteram expositionem adhibent Cyril. lib. 12. cap. 44. Chryso. hom. 84. & Euthym. & Grego. Nisse. orat. 2. de resurrect. hi ad vtrumque discipulum referunt verbum credendi: vt vterque viderit, & vterque crediderit, tamen de fide resurrectionis exponunt, vt vterque visis linteaminibus crediderit Christum resurrexisse.

Petro non credente Ioannes credidit resurrectionem.

Mihi duo visa sunt probabiliora, Vnum est verbum, *Credidit*, non esse referendum nisi ad discipulum vnum; hoc enim ipsemet contextus adeo apertè manifestat, vt si Euangelista id significare voluisset, non aliis vsus esset clarioribus verbis. Petrus, inquit, intrauit, & vidit linteamina, ille alter intrauit, & vidit, & credidit. violenta est expositio de priori etiam asserere, vidit, & credidit, cum Euangelista distinxerit. Alterum est credendi verbum esse de fide resurrectionis exponendum, & in hoc consentio Cyrillo Chrysostomo & alijs. verbum enim absolutè prolatum credendi, fidem dicit Christi, & diuinam; si enim præcessisset verbum aliquod, quo ipsi non credidisse verbis Magdalenæ dicti essent, tunc merito exponi posset, eos credidisse dictis illius; at cum nihil tale dictum sit, quando absolutè dicitur credere, fidem veram intelligere debemus: valde enim dura expositio est, *Credidit*, supplendo, quod Magdalena dixit. Adde non erat, cur tam diligenter Euangelista narrasset vidisse linteamina, & sudarium inuolutum in alterum locum positum, nisi voluisset significare argumentum hoc magnum credendi resurrectionem, & credidisse vnum illorū, qui intrarunt; quia ad credendum verbis mulieris satis erat videre non fuisse ibi corpus. Petrum autem non credidisse tunc, indicauit Lucas cap. vltimo, de solo enim Petro dicit, vidit linteamina sola posita, & abijt secum mirans, quod factū fuerat; non credebat, sed mirabatur; at Ioannes credidit tunc, vt ipsemet nunc fatetur. Argumentum autem Aug. inefficax est; crediderunt enim propter verbum Domini, quia sæpe dixerat se resurrecturum, quamuis autem illud non A intellexit antequam videret signum, quod vidit postea, hoc tamen viso credidit, & cognouit. Luc. etiam vlt. Angelus mulieribus hoc verbum in memoriam reduxit; Recordamini, inquit, qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset dicens; quia oportet filium hominis crucifigi, & tertia die resurgere, & illæ recordatæ tunc sunt. ita & Ioannes videns signa, recordari potuit verbi, & tunc intelligere, & credere, quamuis hactenus scripturas, imo & ipsum verbum non perceperit. de Petro autem, qui cum eo venit, non credente, præter dicta etiam illud argumentum facit, quod Mar. refert Angelum mulieribus dixisse. Dicite, inquit, discipulis, & Petro; distinxit enim eum solum à cæteris, quia cū venissent ad sepulchrū, & vidissent, non credebat. Quod si objicias nec Ioannem credidisse, quia dictum est, quando Dominus apparuit discipulis, à principio præ stupore eos non credidisse Luc. vlt. Respondeo, non de omnibus id oportet intelligere; nā Petrus erat inter illos, & duo discipuli reuersi ex castello, qui tunc iam credebant, ita etiam de Ioanne dicimus; à maiori enim parte denominatio sumitur. legitima igitur expositio ea est, quæ in commentario est posita.

ANNOTATIO VII.

Quomodo Apostoli sepulchrum ingressi fuerint custodientibus illud militibus.

HIeronymus epist. ad Hedibi. quæst. 6. Quomodo, inquit, custodiente militum turba Petrus, & Ioannes liberè ingressi sunt sepulchrū nullo pro iubente custodum? ad hanc interrogationem sic ipse respondet, hac videlicet causa. Quia vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulchrum, & ecce terremotus factus est magnus, Angelus quoque Domini descendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eum, eratque aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix; præ timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. igitur qui fuerant tanto timore perterriti, vt putarentur mortui, aut dimisisse sepulchrum, & fugisse credendi sunt, aut ita corpore, & animo obtorpuisse, vt non dicam viros, sed nec mulierculas quidem sepulchrū intrare cupientes auderent prohibere, hæc Hiero. & vera est responsio.

Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.

COMMENTARIVS.

NOn inuento corpore in sepulchro, vnus admirans, alter credens redeunt ad suos condiscipulos: dicuntur autem iterum abijsse: hebraismus enim est, non quod semel venerint, & redierint, & nunc secundo redeant, sed dicitur, *Iterum*, ratione loci, ad quem reuertuntur: nam in locum, quem deseruerant, regrediuntur, Magdalena apud sepulchrum remanente.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.

Magdalenæ mos in monumentum suum.

ADhuc corpus ablatum non suscitatum existimabat, & nescia loci, vbi corpus maneret, vel positum esset, elegit vbi aliquandiu illud mansisse sciebat, stare; *Ad monumentum*, ergo, *Foris*, id est, iuxta monumentum, non intus stans plorabat, solicita, & varia cogitans loca vbi positum esset corpus. sedere autem non potuit, sed *Stabat*, vt si qua ratio inueniendi locum occurreret, celeriter, & cito se conferret; hoc enim est proprium quærentium aliquid, cuius locum determinatum ignorant. Imperfecta fides multum amanti causa erat anxietatis & doloris, à quibus si credidisset, se liberasset.

Dum ergo fleret, inclinauit se, & prospexit in monumentum.

MAgna est amoris vis; cum enim iam vidisset semel, expertaque esset illic non esse corpus, sed linteamina duntaxat agnouisset, cum tamen vbi esset, non inueniret, ne se omni spe inueniendi priuaret, maluit se primo non diligenter quæsiuisse, nec ad amussim prospexisse sibi persuadere: iterum ergo ab ostio monumentum prospicit, & oculos intro conuertit, si forsan videat, quod ante non viderat, corpus. Proprium est hoc quærentium aliquid, & non inuenientium qui ex nimio inueniendi desiderio, cum non habent locum iam, vbi inuenire se posse existiment, ad ea, quæ prius perlustrauerant, se conuertunt iterum perscrutantes; maluntque se non satis diligenter prius quæsiuisse sibi persuadere, quam spem inueniendi quod ardenter desiderant sibi adimere, aut minuere. Hac inclinatione, & oculorum conuersione vel minimum temporis dolorem suũ Magdalena temperauit, dum iterum prospiciens spem aliquam inueniendi concepit. Notanda est particula, *Ergo*, causam enim indicat, cur iterum prospexerit: ea autem est, flebat enim, & dolebat, quia amabat, dolor ergo vt medelam aliquam acciperet, induxit, vt concepta quadam spe iterum prospiceret, si forte inueniret quod quærebat, & à lacrymis, & dolore liberaretur.

Et vidit duos Angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu.

CLementissimus Dominus amantem, & dolentem concepta spe non defraudauit: ecce viam inueniendi, quam desiderabat, reperit: intro enim prospiciens, vidit duos Angelos albis indutos vestibus, iuuenum specie & figura sedentes, vnum in loco vbi caput Domini iacuerat, alterum vbi pedes. non stantes Angelos videt, ne corpus ibi esse suspicetur; sed sedentes, sua sessione ibi iã corpus non esse significantes: si enim corpus adesset, stetissent Angeli adorantes, & reuerentes præsens corpus diuinitati vnitũ.

ANNOTATIO VIII.

De Euangelistarum concordia circa Angelos qui in sepulchro apparuere.

MVltum laborant expositores in concordandis Euangelistis circa Angelos: nam Matth. & Mar. aliter referunt. Matth. enim vnũ dicit sedentem super lapidem: Mar. alterum intra sepulchrum. Luc. duos stantes, Ioan. duos sedentes; at si sequamur, quam à principio proposuimus historiæ seriem, nulla est difficultatis causa; quod enim Matth. & Mar. narrant, ad mulieres pertinet, quando Magdalena recesserat Apostolis nuntiatura, viderunt enim vnum ad lapidem, alterum intra sepulchrum, & conterritæ egressæ sunt, & fugerunt. Quod vero Luc. refert, factum est, postquam fugerunt, & recesserunt à monumento, ideo Luc. non expressit visos esse Angelos in sepulchro, sed stetisse iuxta illas in veste fulgenti, at quod Ioãnes nũc narrat, ad solam pertinet Magdalenam, cui apparent hi duo Angeli, quod quidem factum est ante illud, quod Lucas narrat. Non est igitur vlla discordia, sed magnus in his omnibus consen-

A sus. Augustin. lib. 3. de consen. Euang. cap. 24. hos duos Angelos visos à Magdalena sedentes affirmat, qui postquam locuti sunt ei, & ipsa vidit Dominum, erexerunt se stantes, locutique sunt mulieribus, quæ erant in quodam spatio, quod erat prope sepulchrum, & hoc est, quod Luc. refert. sed id non videtur admodũ probabile: fugerant enim mulieres, & recesserant à monumento ad aliquam maiorem distantiam. Fateor fieri potuisse eosdem Angelos apparuisse eis, qui apparuerant Magdalenæ, tamen in alio loco, nec præsente ipsa Magdalena, quæ nec

B simul cum eis fuit reuersa. Scio alios aliter dicere, & historiam variis texere modis, sed mihi omnibus perspectis, & collatis, quæ dixi visa sunt probabiliora, & accommodatiora, ac magis ordinata, sequatur vnusquisque, quod probabilius visum fuerit, omnia enim hæc sine fidei detrimento, aut iactura dicuntur.

Dicunt

Dicunt ei illi: mulier, quid ploras?

COMMENTARIVS.

NOndum Magdalene Angelos agnouerat, præueniunt eam interrogatione, non quod ignorarent, sed vt causam lacrymarum, & imperfectam eius fidem proprio confiteri ore facerent, & ad loquendum inuitarent, quæ nisi præuenta, ausa non fuisset interrogare, vt dicit Chrys. hom. 85. Attende autem subtilem, & artificiosam Angelorum interrogationem. *Quid*, inquiunt, *ploras?* ac si dicerent: si aliquod hic iaceret cadauer, crederemus te alicuius tibi coniuncti, & chari mortem deplorare; at cum nullum hic sit tale cadauer, nec locus hic sit mortuorum, vbi viuos vides sedere, & velut commorari sme rito quærimus, & interrogamus causam lacrymarum tuarum. Quare ploras? quæ tibi est lacrymarum causa? Tacitè Angeli docent Dominum surrexisse, nec plorandi, sed lætandi, & exultandi causam esse, nec iam inter mortuos, sed inter viuentes quærendum esse Christum.

Dicit eis, quia tulerunt dominum meum, & nescio, vbi posuerunt eum.

NOn intellexit Magdalena verborum sensum, nec interrogationis vim, sed significationem, quam prima facie verba faciebant, percepit; causam idcirco lacrymarum aperuit, si forte ab illis, vbi corpus Domini iaceret, intelligeret. Ploro, inquit, ea de causa, *Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum*, proprium est aliquo vexatis dolore, causam promptè aperire, etiam his, qui subuenire nequeunt: spem enim concipiunt ab illis aliquam accipere posse.

Ploratus Magdalenæ causa.

Adhuc Magdalena non credebat surrexisse Dominum, sed corpus ablatum, & in alio repositum loco arbitrabatur, nescia tamen, quid diceret, rectè respondebat; ploro, quia nescio, vbi sit corpus Domini; si ergo sciret, non ploraret, & ita erat: si enim sciuisset, vbi positum esset corpus, sciuisset animæ iterum copulatum, & gloriosum suscitato Christo effectum: quod si nouisset, non plorasset; at quia nesciebat, plorabat. Rursus plorabat, quia ablatum credebat; at si sciuisset non ablatum ab aliquo, sed à tenebris sepulchri potentia diuinitatis ereptum, & victa morte mortis sepulchrum deseruisse, vtique non plorasset. Denique plorabat, quia nesciebat, vbi esset: at si nouisset ibi iam adesse præsentẽ, profectò nõ fleuisset. Rectè ergo dicit, ploro, quia existimo ablatum corpus Domini mei, & nescio vbi sit positum. Attende autem quam piæ sed cæcæ lacrymæ erant; quia corpus mortuum non inueniebat, plorabat, cum illa esset causa lætandi maxima: gaudebat Christus, quod illic non esset, plorabat Magdalena, quod ibi non inueniretur; desiderabat Magdalena locum, vbi iaceret scire: Christus nullibi iacere volebat.

Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem & non sciebat, quia Iesus est.

CVr conuersa sit Magdalena retrorsum Angelorum responso nullo expectato, Athanas: causam legitimam expressit, in quæst. ad Antioch. q. 78. Cum, inquit angeli sederent Mariæ ex aduerso, aspexerunt Christum ibi à tergo imminentem, illa quidem nõ respiciebat, Angeli verò sedentes è regione viderunt Christum à tergo venientem, qui statim surrexerunt, vidensque mulier Angelos surrexisse, animo perculsa retrò respexit ad videndum, quid Angeli cernerent, & vidit venientem Iesum. hæc est causa, quod Maria retrò conuersa vidit Dominum. hęc Athanasius à quo eandem causam accepit Chrysost. hom. 85.

Dicit ei Iesus; mulier quid ploras? quem quæris?

VErbis Aug. & Amb. eundem locum explicantium exponere optimè possumus, inquit Aug. sermo. 132. Maria de resurrectione ignara non cessat lacrymas fundere, nesciens hanc esse Dominici corporis gloriam, quam putabat iniuriam. cuius inanes mœrores Dominus magis prohibet, quam consolatur. Quid, inquit, ploras? si spirituali

Verbis Augustini & Amb. exponitur locus iste.

prudentia intentionem diuini sermonis intelligas? lacrymarum causam non tanquam ignarus interrogat,sed importunos fletus dolentis obiurgat.Quid,inquit, ploras?cum vacuato monumento non damno funeris,sed merito resurgentis Iesu corpus virtus sibi, nõ facinus vendicasset. Quem quæris? hoc est dicere me iam viuente, pro quo morruo lacrymas fundis?aut me præsente,quem quęris?hæc Aug. Ambro. vero lib.3. de virginibus, sic inquit,Mulier cur ploras?quem quęris?hoc Angeli dixerunt,& hoc Dominus eisdem verbis repetiit,vt sciatis quia Angelorũ verba mandata sunt Domini.Mulier quid ploras? qui non credit,mulier est:nam qui credit, in virũ perfectum resurgit,in mẽsuram ætatis plenitudinis Christi. Mulier, inquit,non de sexu,sed de cunctatione conuitium est, & bene mulier,quæ nutabat,quia virgo iam crediderat.Quid ploras?id est,tu tibi es causa plorandi,quæ es Christo incredula;ploras quia Christum non vides?crede, & videbis. adest Christus,nec vnquam ijs,à quibus quæritur,deest,non lacrymis opus est,sed fide prompta,& Deo digna, noli cogitare mortalia,& non plorabis:noli cogitare peritura, & flendi causam habere non poteris,certè inde ploras,vnde alij gratulantur,quem quęris?non vides, quia Christus adest?hæc Ambro.Vbi attende Ambrosium legisse Angelos interrogasse hæc etiam duo.Quid ploras?quem quęris?at lectio nostra non sic habet,& ea est vera lectio: nam Dominus adiunxit,Quem quęris?quia videns eam loqui cum alijs,fingere potuit eam aliquẽ quærere,& sic legit Hiero.epist.ad Hedibi.q.5.Extat homilia Origen. in secundo tomo celebris subtiliter,& eleganter singula hæc explicans verba.

Illa existimans quia hortulanus esset,dicit ei.

NOn adhuc se Magdalenæ Christus præbuit manifestum,sed alienam figuram exhibebat,non quod propriam mutaret formam,sed quod oculos videntis proprijs speciebus visibilibus non permitteret immutari.contingit enim sæpe quæ a longe videntur, aut quæ non plena luce aspiciuntur.non qualia sunt apparere : non quod in se ipsis mutentur,sed quod species,quibus visus immutatur ad videndum,non eodem modo in oculis aspicientium recipiantur, quod autem fit apud nos ex aliquo impedimento, aut obstaculo, Dominus voluntatis suæ potestate faciebat. In quo errarunt Manichæi, & alij Hæretici Hieronymo referente epistola ad Hedib. quæst. 5. affirmantes Dominum formam,vultumque mutasse,vt pro voluntate diuersus,ac varius videretur.

ANNOTATIO IX.

Quomodo Magdalena putauerit Dominum esse hortulanum.

HIeronymus loco allegato turbationi Magdalenæ adscribit, Christum hortulanum sibi visum esse.Magdalena,inquit,stupefacta miraculo hortulanum putabat, quem tanto studio requirebat. At potius videtur adscribendum Domino, qui non se manifestare statim voluit, adhuc eius affectum inflammans, sicut etiam Luc. Aultimo quando finxit longius ire, duobus illis in viatoris forma apparuit. Cum autem Christum non agnosceret,facile eum dominum horti, seu hortulanum existimabat:erat enim locus ille, in quo stabat,hortus,maxime cum Angelos illi assurexisse vidisset, quos Angelos nesciebat,sed homines existimabat.

Domine,si tu sustulisti eum,dicito mihi,vbi posuisti eum.

COMMENTARIVS.

COnnexio verborum & sensus,hæc sunt.Existimans Magdalena hortulanum eũ esse, nihilq; eorũ, quæ erga corpus Christi facta erãt ignorare, credidit ex simulatione interrogasse quid ploraret,& quem quæreret:quare respondit,*si tu sustulisti eum dicito mihi*, quasi diceret;cũ tu hortulanus sis,huius horti custos assiduus,corpus hic recens positũ & inde ablatum,& ex consequenti causam lachrymarum mearum ignorare nõ pores: hæc autem interrogare videris, vt te rei ignarũ simules:rogo ergo te domine,si sustulisti dicito mihi,nec celes hoc à me.Dominũ appellat,quia facile eos honoramus,à quibus impetrare aliquid volumus. Hiero. loco allegato turbationi quoq; tribuit,quod hortulanum dominum appellauerit: at potius amori & desiderio inueniendi Christum id dandum est: vt enim impetraret ab eo,quod desiderabat,honore illum afficiebat.

Rectè

Rectè,& acutè Aug.serm.133.hanc exponit sententiam dicens,Sancta,& simplex fœmina Christum requirit à Christo,ac deuotione mentis prophetat,& nescit;ait enim Domino de semetipso,*Si tu sustulisti eum dicito mihi*, rectè interrogat,*Si tu sustulisti eum*:ipse enim tulit corpus suum,qui illud protulit de sepulchro; ipse tulit corpus, qui illud iacens, & dormiens sua aspiratione collegit;ipse tulit corpus suum,qui illud diuinitatis virtute gestans portauit ad cœlos. atque inde mulier sapienter interrogat, & requirit; *Si tu sustulisti eum,dicito mihi,vbi posuisti eum*, hoc est, si illud auferens de sepulchro ad paradisum transtulisti:audierat enim illum dicentem latroni;Hodie mecum eris in Paradiso.

Et ego eum tollam.

MAgna vis amoris hæc est; sola sibi persuadebat corpus tollere posse:Et attende sensum, existimabat odio esse corpus ab hortulano sublatum, nolente in suo habere illud horto, ideoque eum in aliquem alium locum extra hortum proiecisse ; ideo dicit, si sustulisti corpus, nolens apud te habere; mihi dicito, vbi sit,*Et ego tollam* illud. Perpende autem efficaciam persuasionis, quasi diceret, facilimam rem peto, vt tantum indices, nolo aliquem tibi laborem imponere,*Ego tollam eum*,minus laborabis in indicando, quam in auferendo laborasti, si in horto tuo habere non vis, *Dicito mihi,ego* non ponam eum in horto tuo, sed *Tollam eum*. A me causam lacrymarum perijsti, animum compatientem indicasti, si meas vis lachrymas exsiccare, *Dicito vbi posuisti eum, vt ego eum tollam*, & sic meis lacrymis finem impones.

ANNOTATIO X.

D. Hieronymi in Magdalenã seuerior.

HIeronym. epist.ad Hedibi. quæst.5.adhuc in sua perseuerans sentẽtia,hęc omnia turbationi tribuit, & reprehendit. Vide,inquit,quẽ custodiebat cohors militũ, cuius sepulchro Angeli præsidebant,ab vno hortulano arbitrabatur ablatum,& ignorans imbecillitatem fœmineam tantarum se virium repromittit,& credit;vt corpus viri, & perfectæ ætatis, quod (vt cætera taceam) centum libris myrrhæ circumlitum erat, existimaret ab vna,& pauida muliere posse portari.hæc Hieronymus. Potuisset profectò Hieronymus Magdalenam excusare,& ab his obiectis defendere si voluisset, cum hæc argumenta potius sint ardentissimi amoris,& pietatis in Christum,vt Origen.& Augustinus locis citatis affirmant. Fateor fidem infirmam fuisse,quia mortuum credebat,& resurrectionis argumenta nõdum percipiebat, tamen amoris audacia non est vituperanda. Quãuis ad obiecta respondere etiã modo aliquo possimus; nondum enim Angelos nouerat,nec centum libris circumlitũ corpus credebat,cuius iã omnia linteamina ablata viderat; nec solam corpus se portaturã promittebat, sibi enim non defuturos adiutores corpore inuento sperabat; at Hieronymus hæc omnia exaggerat, quia iam Magdalenam Dominum resurgentem vnà cum alijs vidisse fœminis existimabat:quam sententiam superius Annot.3.non probauimus.

Dicit ei Iesus; Maria.

COMMENTARIVS.

IAm se Dominus manifestare dignatus est, eam nomine proprio vocat, quo ante vocare solebat, non solum nomen proprium, sed eundem vocis sonum, & locutionis proprietatem edidit, vt quis esset, agnosci posset. Obiurgatio quædam amoris est, vt Chrys. hom. 82. & Cyril. lib. 12. cap. 45. dicunt. ac si diceret; *Maria*, tu me hortulanum putas, & quis sim ignoras, ego autem te ipsam, quæ sis agnosco. O quanta efficacia, & inexplicabilis vnius vocis virtus,Vna vox densissimas mœroris tenebras dissipauit;vna vox mentis cæcitatem illustrauit; vna vox fontem lacrymarum arescere fecit; vna vox ardentissimum expleuit desiderium; vna vox cor omni destitutum consolatione gaudio, & lætitia repleuit. *Christi vocis efficacia.*

Conuersa illa, dicit ei; Rabboni, quod dicitur, Magister.

ILla apertis mentis & corporis oculis, agnouit eum,& omni suspitione remota Magistri vocabulo, vt consueuit ipsum honorat. Rabboni, Latine Magister. plura verba proferre repentina, & vehemens rei insperatæ lætitia vetat: ingens gaudium, & pondus

Universidad de Deusto
Biblioteca

amoris vna vox manifestat, ac vni voci vnam reddit vocem, inexplicabile esse, quod intus latebat vocis vnitate significans. mortuum inuenire desiderabat, viuentem in æternum accepit. Conuersa dicitur, quia oculos hinc inde præ desiderio, & ignoratione voluebat: audita autem voce & agnita, conuersa est, non facie, sed oculis in eum fixis, inuento iam, quem tam anxiè quærebat. Vox, *Rabboni*, Caldaica est, quia illo tempore multæ erant iam permistę voces cum Hebræa, significatque idem quod Magister, vt ipse Euangelista testatur; non vt aliqui dicunt, Magister meus, non enim illud iod, est affixum: vt facile constare potest, vel mediocriter in ea lingua peritis.

ANNOTATIO XI.

Quomodo Patres explicent hæc verba.

CRysostomus hom. 85. interrogat, Quomodo conuersa dicatur, si ad ipsum loquebatur? Respondet sibi videri, cũ dixisset Magdalena, vbi posuisti eum, rursus ad Angelos respexisse tanquam rogaturam, quare obstupuerint, illum quem hortulanum putabat, videntes, ab hisque se ad Christum vocantem conuertisse, quem voce prius, quam visu agnouit. Hiero. epist. ad Hedib. q. 5. inquit, stupore perterrita, huc atque illuc faciem conuertisse, nihil aliud nisi Dominũ videre desiderantem, eaque ratione etiam ab Angelis retrò se conuertit. Mihi probabilius visum est, quod diximus in commentario, dictam esse conuersam, non retrò aspiciendo, vt prius fecerat, sed oculos in eum conuertendo, & fixius intuendo, vt de facie agnosceret, quem voce iam agnouerat. quod autem Hiero. reprehendit Magdalenam hortulanum dominum, Christum vero Magistrum appellantem, non videtur tanta reprehensione dignum; nam Magistrum appellauit, vt modum loquendi consuetum seruaret, vt dicit Cyril. lib. 12. cap. 45. immo hoc verbo se agnouisse eum declarabat. quod non efficiebatur, si dominum appellasset.

Dicit ei Iesus: noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum.

COMMENTARIVS.

CRedidit Magdalena resurrexisse Christum, ipsumque esse, quem videbat, tamen existimabat adhuc cum hominibus conuersaturum, victurumque sicut prius, qualis frater eius Lazarus resurrexerat; idcirco ad illum tactum, cui erat assueta, properat, vt pedes eius osculetur, quem tactum Dominus prohibet, vt fides eius perficiatur, & discat resurrexisse quidem Dominum, sed non mortalem, vt prius, nec amplius in hoc seculo, vt ante victurum, & conuersaturum, sed ad Patrem in cœlos ascensurum; idcirco causam prohibitionis annectit. *Nondum enim ascendi ad Patrem*, quasi diceret, ne me tangas, vt ante solebas; nam non surrexi vobiscum conuersaturus, & conuicturus, vt prius, sed ascensurus ad Patrem, & regnaturus cum eo, quod nondum feci propter vos, tamen cito faciam. Hæc verba cuidam tacitæ interrogationi respondent, ne enim diceret Magdalena, Domine nonne inter nos es sicut ante, cur non te tangam? hoc præoccupãs dicit, sum quidem nunc, tamen non permansurus: vado enim ad Patrem quamuis nondum ascenderim. vnde causa hæc non refertur immediatè ad tactus prohibitionem; sed ad aliud, quod consequebatur: nam si dictum esset tantum, noli me tangere, respondisset Magdalena; nonne te Domine prius tangebam, cum sis iam viuus cur non te tangam? respondisset Dominus, non sum viuus, vt inter vos degam, nec vt quemadmodum prius conuerser, iterum diceret Magdalena, quomodo igitur nunc ad me venis, & in terra videris? huic respondet. Quia nondum ascendi, id est ascensurus surrexi, quamuis propter te, & discipulos nondum ascenderim. Hæc omnia vnica responsione complexus est Dominus. Simile est illud Ioan. 5. Dominus interrogauit paralyticum, vis sanus fieri? ille respondit Hominem non habeo, præoccupans interrogationem secundam scilicet, quare ergo non es sanatus? & quare hactenus non descendisti in piscinam? ne daret locum verborum multitudini, ille vno responso satisfecit multis: hominem, inquit, non habeo: ita nunc Dominus negato, & prohibito tactu consueto, quia potuit interrogari, nonne es qualis prius? nonne inter nos te iam video existentem? Dominus præoccupauit vno verbo hæc omnia

nia dicens, *Quia nondum ascendi ad Patrem*, non sum qualis prius, quod si modo me tibi manifestum facio, non est, quod sim hic commoraturus, sed propter vestram fidem, propter vestram consolationem id facio; propterea nondum ascendi, sed iam iam ascendam. Verba sunt instructionis, vt discat perfectius Magdalena resurgentis conditionem dissimilem esse à priori: cætera in annotatione require.

ANNOTATIO XII.

Diuersa Patrum verborũ Ioannis expositiones.

LOcum hunc difficilem esse confitentur etiã antiqui Patres, inter quos est Cyrillus lib. 12. cap. 50 & maxime difficultas in vno est posita, nempe in causa prohibitionis illis expressa verbis, *Nondum enim ascendi ad Patrem meum*, quam variè Doctores exponunt.

Primo loco Cyrillus loco citato sic exponit. vt Magdalena pedes Domini tangere accesserit, acceptura benedictionem ab eo, at Dominus negat, & prohibet tactum significare volens, deinceps neminem ad corpus suum tangendum in sacramento accedere debere, nisi prius accepto Spiritu sancto, quę nondum miserat, quia nondum ascenderat; ac si diceret, nemo me iam tangere debet, nisi Spiritu sancto accepto, quę mittam post meam ascensionem: cum ergo nondum ascenderim, noli me tangere. Hæc expositio violenta videtur, & verbis non satis accommodatur, patitur præterea difficultates: nam & mulieribus, & Thomæ, & discipulis se præbuit tangendum antequam ascenderet: præterea corpus suum dedit in cœna discipulis etiam antequam ascendens Spiritum sanctum mitteret. huius expositionis meminit Chrysostomus hom. 85. & eam reijcit.

Secundo Chrysostom. alteram adhibet, quæ non est dissimilis à nostra in cõmentario posita; hoc tamẽ differt: quia Chrysostomus existimat Dominũ his verbis admonere voluisse Magdalenam, vt reuerenter accederet, non sicut prius; at mihi potius instruere, & fidem eius perficere voluisse videtur: non enim dubito cum Cyrillo ipsam ad eius pedes procidisse, sicut prius solita erat; quoniam non est verisimile quod aliqui nostro tempore inconsideratè dicunt, amplecti, & collum eius tenere voluisse, cum non solita fuerit Magdalena his tactibus vti, sed ad pedes Christi esse, & eos osculari; non igitur irreuerenter accesit: nec enim est credibile minus reuerenter accessisse, quam mulieres illæ accessere, quibus nulla est facta prohibitio.

Tertio loco Hieronymus epist. ad Hedib. q. 5. sic exponit. *Noli me tangere*, Tibi enim, *Non dum ascendi ad Patrem meum*, quem mortuum queris, viuentem tangere non mereris, si me nec dum putas ascendisse ad Patrem, sed hominum fraude sublatum, nec o tactu indigna es. hoc autẽ dicebat nõ vt studiũ quærentis obtunderet, sed vt dispensationem carnis assumptę in diuinitatis gloriam sciret esse mutatã, & nequaquã corporaliter vellet esse cum Domino quę spiritaliter credere deberet regnare cum Patre. hæc Hieronymus. quæ expositio dura videtur: nam verba illa, *Nondum ascendi ad Patrem*, de reali ascensu faciendo intelligenda videntur: non ergo accomodatè exponitur, Tibi nõdum ascendi. rursus non de resurrectione gloriosa, sed de ascensione ipsa, quę nondum facta erat, verba sonant. adde etiam non esse in verbis hanc asperam obiurgationem, quam Hieronymus exponit, putãs Magdalenam cum cæteris fœminis iam vidisse Dominum, & tenuisse pedes eius, & incredulam adhuc permansisse: hanc tamen sententiam Annotatione 3. reiecimus.

Quarto loco Augustinus tract. 121. aliter exponit, vt sit sensus. *Noli me tangere*, id est, noli sic in me credere, quemadmodum adhuc sapis: existimas enim me imparem Patri, nõdum ascendi ad Patrem; tunc me tangas, quando credideris me Patri non imparem Deum. tangere ergo August. ad tactum, qui per fidem fit refert, idem etiam sermo. 60. de Verb. Domini. at hæc expositio spiritualis non literalis videtur.

Quinto loco Leo. serm. 2. de Ascẽsione, sic, inquit; Dominus Magdalenæ personam Ecclesiæ gerenti cum ad contactum ipsius properaret accedere, dicit *Noli me tangere: nõdum enim ascendi ad Patrem meum*, hoc est nolo ad me corporaliter venias, nec vt me sensu carnis agnoscas; ad sublimiora te differo, maiora tibi præparo, cum ad Patrem ascendero, tunc me perfectius veriusque palpabis, apprehensura quod non tangis, & creditura, quod non cernis. hæc Leo. cuius expositionis meminit etiam Augu. tract. 121. sed hæc etiam spiritualis non litteralis videtur.

Sexto loco recentiorum aliqui exponũt Magdalenam accessisse, vt Dominum tangeret, quia ad Patrem iam iam ascensurum putabat, sicut proficiscentes solemus tangere: at Dominus prohibet docens, nondum esse tempus ascendendi, sed adhuc permansurum se in mundo ad tempus. Si ita esset, vt isti dicunt, verba facilimè accommodarentur; at inprimis obstat: nam Apostoli viderunt verè ascendentem, nec propterea tetigerunt: non ergo erat, cur tangeret, quia ascensurum existimabat. Deinde quia tunc Magdalena nihil de ascensu sciebat ad Patrem, immo existimabat illum vt prius inter homines conuersaturum. Præterea quia etiamsi id esset, non erat Domino tanta causa prohibendi, nec Dominus eã à tactu, tam expresso verbo prohibuisset. Adde si sensus is esset, ne me tangas, quia nondum

ascendi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ascendi, liceret inferre, quando ascendam, tunc tangendi erit tempus, & tanges, quod profectò nemo sanæ doctrinæ intulit. Postremo quia non constat de tali consuetudine tangendi in tota scriptura.

Auctor sequitur Iustini martyris expositionem.

Septimo loco Iustinus Martyr quæst. explicat: q. 48. aliter exponit, quem vltimo reseruaui loco, cum sit antiquitate primus, quia eius expositio legitima visa est, & nos eam in commentario secuti sumus. Facta ergo interrogatione de hac prohibitione tactus, cum tamen se alijs præbuerit tangendum, sic respondit. Illud, *Noli me tangere*, à Saluatore dictum est in hoc sensu, noli me sequi ita, vt mecum semper versere ea ratione, qua antequam in crucē agerer: volebat enim sensim ac pedetentim discipulos à consuetudine aspectus præsentiæque sui corporis abducere, itaq; neq; semper visus est discipulis his diebus, quibus cum eis in terra post resurrectionem versatus est: neque omnino inaspectabilem se eis præbuit, sed vtrunque interuallo, spatioq; adhibito faciebat, vt & videretur ipsis, & non videretur. hęc Iustinus. in commentario pluribus eam expositionem explicuimus. Scio alias adhuc esse interpretationes, sed propositæ sufficiant.

ANNOTATIO XIII.

Dominus permittēs se ab alijs mulieribus tāgi cur Magdalenam prohibeat.

PErcontari aliquis posset, Cur mulieribus Dominus se tangendum prebuerit, non autem Magdalenæ? Hiero. epist. ad Hedib. q. 5. existimat Magdalenam tetigisse Dominum vnà cū mulieribus ante hæc, quæ facta Ioannes narrat. Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 24. tenet post hoc factum reuertētem Magdalenam, vna cum alijs fœminis Dominum tetigisse, sed vtramque sententiā Annotatione 3. reiecimus, probabilius A existimantes, nec ante nec post hoc factum, cum mulieribus cæteris Magdalenam tetigisse, sed so lam reuertisse. Superest igitur inquirendum, cur sit prohibita tangere non autem illæ; immo etiā tenentibus Augustini sententiam considerandum adhuc est, quare modo, non autem postea sit prohibita.

Sententia Auctoris.

Nobis autem secundum sententiam nostram respondendum videtur, Tactum sui Dominum permisisse ad ostendendam suę resurrectionis veritatem, vt qui non credebant, ipso tactu confirmarentur, vt patet in Thoma & discipulis, quibus dicebat, Palpate & videte, quoniam spiritus carnem & ossa non habet sicut me videtis habere: cum autē Magdalena audita voce de Christi resurrectione certa tacta esset, & resurrectionem credidisset, prohibita fuit à tactu concesso solis nondum credentibus; mulieribus autem, discipulisque se tangendum exhibuit, quia dubitabant, & vt certi fierent, tangere eos voluit, & hoc est mihi argumento Magdalenam cum cæteris non tetigisse Dominum, quia non dubitabat eum surrexisse; Ne vero dum surrexisse credebat, existimaret Christum qualis erat primo, surrexisse, propterea audiuit hæc verba; *Noli me tangere nondum enim ascendi*: propter fidem ergo, & illę sunt admisse, & ista prohibita à tactu, sed diuersis rationibus; illę, vt crederent verè surrexisse: ista, vt crederet non qualis erat prius surrexisse. Est autem hoc loco aduertendum Athana. lib. de incarna Christi, affirmare non soli Magdalenæ, sed cæteris mulieribus dictum esse simul, Nolite me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum, & statim post hæc verba illas accessisse, & tenuisse pedes eius, ac eum adorasse. Sed difficile est hanc sententiam verbis Euangelicis accommodare.

Vade autem ad fratres meos, & dic eis; Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.

COMMENTARIVS.

Fratres cur Dominus discipulos nuncupauerit.

CRedenti Magdalenæ resurrectionem iubet eam testem esse & annuntiatricem apud Apostolos, quos vt homo fratres appellat, & quid annuntiare debeat docet. *Ascendo*, inquit, *Ad patrem*, ac si dicat; surrexi è mortuis, & viuo, non iam vobiscum corporaliter victurus, & conuersaturus, sed ascensurus ad cælos. Multa his verbis insinuantur. Primo quidem, ne discipuli audientes Christum viuere, existimarent se ab eo esse desertos, maxime quia in passione eum deseruerant, & increduli fuerant: propterea Dominus eos appellat fratres. *Dic*, inquit, *Fratribus meis*, ac si diceret; quamuis iam viuo; & reminus eos appellat fratres. *Dic*, inquit, *Fratribus meis*, ac si diceret; quamuis iam viuo; & resurrexi, ipsique me deseruerint; tamen adhuc eos amo, adhuc eos tanquam fratres recipio, non vt reos iudico, sed vt meos fratres diligo. Secundo fratres appellat vt se in eadē carne resurrexisse significet, in qua prius erat, & eos secum naturæ socios habebat, quānis non sit eiusdem qualitatis, vt ante. Tertio, ne etiam audientes ascensurum ad Patrem, se reliquendos, nec vnquam ad eum peruenturos, putarēt. *Vado*, inquit, *Ad Patrem meum, & Patrem etiam vestrum*, ac si diceret; sicut ego nunc vado, etiam ipsi postea venient: cum Pater ad quem vado, Pater etiam sit ipsorum. Quarto dicit, *Patrem meum & Patrem vestrum*, ne quia

ne quia fratres dixerat eandem rationē filiationis cum eo habere se arbitrarentur; ipse enim habet Deum Patrem naturalem: at illi adoptionis, idcirco distinxit, *Meum*, & *Vestrum*. vt notat Ambro. lib. 3. de Virginitate. Quinto *Patrem* vocat, & simul *Deum*, vt idem Ambro. annotat; *Patrem meum*, vt naturam ostendat diuinam; *Deum meum*, vt mysterium indicet incarnationis: vt Deus est, *Patrem meum* dicit; vt homo est, *Deum meum* appellat. Sexto gratiam noui testamenti merito suæ mortis obtentam ostendit; vt Deum Patrem habeamus, & per ipsum verum Deum, & hominem, filij Dei adoptionis simus; qui enim Deus noster erat per creationem, per Christum factus est Pater noster per gratię adoptionem. Pauca verba magnam continent doctrinam; docet enim resurrectionem suam, docet resurrectionis conditionem, nempe in eadem quidem natura, sed non eiusdem qualitatis resurrexisse; iam enim immortalis erat; docet mortis suæ fructum; docet suæ diuinitatis, & humanitatis mysterium; eos vt bono sint animo, & timorem deponant, hortatur. Quod autem dicit, *Ascendo*, in præsenti, significat proximam suam ascensionem; Hebraismus est; dic eis verba hæc, quæ profero, Ascendo ad Patrem &c. ac si diceret dic eis, me iam iam ascensurum.

Venit Maria Magdalene annuncians discipulis quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

VEnit Magdalena annuntians discipulis se vidisse Dominum, & referens quæ Dominus ei præceperat dicere. Hebraismus est, *Hæc dixit mihi*, loco verborum quæ superius descripta sunt. eadem enim Magdalena repetijt. Qualiter autem discipuli eam audierint, refert Luc. non enim crediderunt ei, sicut nec mulieribus paulo post venientibus, quas omnes Lucas in vnum coniunxit. Hæc fuit prima apparitio ex his, quas Euangelistæ factas narrarunt, vt Mar. ex constat. Euangelistæ enim eas duntaxat narrarunt, quas Dominus fecit ijs, qui non crediderant, vt fides eorum, & nostra in eis confirmaretur; idcirco non meminerunt quomodo B. Matri apparuerit, cui ante omnes apparuisse nemo dubitat, non tamen ab Euangelistis narratur, quia non fuit ei ad fidei confirmationem facta, quæ firmissima, & constantissima semper in fide permansit. sed ad consolationē, & lætitiam, qua super omnes digna fuit, quæ super omnes diligebat, & doloris gladium perpessa erat: adde etiam ne testimoniū eius alijs suspectum videretur: quia mater erat; propter hęc duo, Euangelistæ apparitionem B. Virgini factam siluerunt.

Cur Dominum Matri apparuisse, Euangelistæ siluerint.

Cum ergo sero esset die illo vna sabbatorum.

ADnarrandam apparitionem discipulis factam Euangelista se conuertit, & circumstantias multas describit, nempe temporis, loci, personarum, modi, & vtilitatis, seu fructus ex ea prouenientis. Incipit igitur à tempore, præmittens tacitè apparitionis causam, quam particula illa, *Ergo*, insinuat, *Cum ergo*, quasi diceret; cum Magdalena retulisset Domini verbum, & annunciasset resurrectionem, illi vero adhuc non credidissent, vt Lucas narrat propterea Dominus ipse suamet præsentia propriam decreuit manifestare resurrectionem: tempus etiam distinctè apparitionis describit, *Die*. inquit, *Illo*, nempe prima sabbatorum, quo die Dominus resurrexerat, *Sero*, id est, iam ad solis occasum, & in fine diei, quo tempore hæc apparitio facta est. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO XIV.

Quomodo Euangelistæ concordes sunt.

HIeronymus epist. ad Hedibi. q. 7. Quærit A quomodo Matthæus & Marcus scribant per mulieres Apostolis mandatum, vt in Galilęam irent, cum Ioannes, & Luc. Hierosolymis ab Apostolis visum esse perhibeant. Respondit promissam esse in Galilæa familiarem quandam & perseuerantem visionem, vt cum eis conuersaretur, & multa de regno Dei tractaret, & eos instrueret, vt habetur Act. 1. at hæc visio fuit obiter, & breuiter facta propter consolationem discipulorum, qui Iudæorum metu erant abscōdici, & clausi. Augustinus lib. 3. de consensu Euāgelista. cap 25. respondet promissam quidem visionem in Galilæa, tamen non negatam esse in Hierusalem, vnde non egit contra promissionē suam, si etiam se manifestauit tā Hierosolymis, quā in Galilæa. Mihi Ambrosius Luc. vltim. perfectius respondere videtur, nempe iussisse Domi

num

Universidad de Deusto
Biblioteca

num discipulos in Galilæam ire, vbi eum visuri A erant; at quia præ timore intra conclaue residebant, se eis videndum obtulit; vt animis confirmatis in Galilæam proficiscerentur. Adde non solum propter timorem illorum, sed etiam propter fidē, vt crederent quia hactenus mulieribus fidem resurrectionis non habuerant: simul etiā ne ægrè nimis ferrent mulieribus visum esse, non autem ipsis, clementissimus ergo Dominus noluit hac eos consolatione priuare. Has duas causas adiecit Chrysosto. hom. 85. præcipua tamen est propter fidem illorum, quia nondum credebant, & hanc, vti in commentario diximus, Euan B gelista insinuat.

Cur Dominus discipulis apparuerit.

Ipsa resurrectionis die, quibus Christus apparuit.

Aduertendum autem ex Aug. lib. 3. de cōsen. Euang. cap. 25 Primo die resurrectionis quin quies apparuisse, quantum ex Euangelio licet colligere. primo Magdalenæ Mar. vltimo. secun do mulieribus ex Matth. tertio Petro ex Lucę vlt. quarto ex eodem Luca duobus discipulis eū tibus in Emaus, quinto Apostolis absente Tho- A ma, & hanc Ioan. nunc & Lucas describunt. Est etiam aliud aduertendum quantum ad tempus pertinet, nempe hanc apparitionem dici serò factam, non quidem nocte, sed iam ad vesperam propè solis occasum: discipuli enim duo mane profecti erant in castellum distans à Hierusalem sexaginta stadijs, id est, septem Italicis milliaribus, vbi Christus eis occurrit, & in castello se manifestauit, inclinante die, ac aduesperascente, id est, iam post duas horas à meridie, quo agnito reuersi sunt velociter Hierusalem, vt cæteris annuntiarent discipulis, quibus annūtiantibus ex tēplo Christus apparet, quod accidit ad Solis oc casum ante noctem: illo enim tempore dies erat iam longiores in illa maxime regione. hæc dixerim, quia si noctu apparuisset, ad primum diem sabbatorum non pertineret apparitio: dies enim terminabatur in occasu, vt superius diximus. Vn de euangelista non noctu, sed serò dixit, Græcè ὀψὲ, idest, dici vltimo, & extremo.

Et fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum.

COMMENTARIVS.

LOcum, & personas describit: discipuli congregati erant domi, & fores clausas habebant, non propter tēpus, quasi nox esset, sed, *Propter metum Iudæorum*, ne facilis adi tus ad eos pateret alicui nocere volenti. Nomine discipulorum non solum Apostoli, sed etiam alij addicti Christo significantur, qui ob eundem metū, simul erant congregati, quibus etiam Dominus apparuit, quod quidem ex Lucæ vltimo colligitur: nam illi duo reuertentes ex castello dicuntur inuenisse vndecim, & qui cum illis erant, & adhuc ipsi duo aderant, eadem autem hora venit Dominus, quamuis vt ex Ioanne habemus, Thomas aberat. Illud, *Propter metum Iudæorum*, refertur ad totam sententiam; Erant congregati in vnum locum, & habebant fores clausas, propter Iudæorum metum.

ANNOTATIO XV.

Persequutiones interdum fugere licitum est.

CYril. lib. 12. cap. 53, annotat discipulos pru A na. Grego. Nazian. Ambro, locis citatis, & Hiero Mat. 10. & 14. sed ne temerè, & ante tempus morti se offerrēt, aut ne peccādi persecutoribus darent occasionem, vel vt saluti aliorum, & prædicationi se conseruarent; vel ob alios honestos fines, quos libēs modo omitto. hinc factum est, vt quando hi sancti causam fidei, & Dei honorem periclitari viderent, prompti morti se exponerent, vt Dei causam defenderent. Tertio discipuli tunc magis mihi ex timiditate quadam imperfecta, quam ex prudentia visi sunt fugisse, quod Euangelista insinuat dicens; *Erant congregati propter metum Iudæorum*; Fateor feciſſe rē, B & actum prudentem, quia verè conseruari eos oportebat prædicationi, & manifestationi nominis Christi per orbem propagandæ, & ita eos Christus illæsos esse voluit; tamen ipsi non ex prudentia fecerunt, nec eum ob finem, sed ex timiditate, & formidine, quæ incredulitati erat con-

coniuncta. sæpe autem euenit, vt aliquis actum A fortem, aut prudentem, aut iustum faciat, sed non ex prudentia, fortitudine, & iustitia, vt docuit Arist. lib. 1. Ethico. & vera est eius in hac parte doctrina, & scripturæ sacræ conformis; iusta enim iustè operari præcepit nobis Dominus in scripturis frequenter, quia iusta non iustè aliquando fieri possunt.

Venit Jesus, & stetit in medio eorum.

COMMENTARIVS.

FOribus clausis ingressus est, vt qualitatem suæ resurrectionis significaret, ne iam vt ante mortalem, & passibilem futurum existimarent. Vana ergo, & indigna Catholi co est doctrina asserentium aperuisse Christum portam, seu fores, vt intrarer; non enim corpus glorioſum corporea habet obstacula; & ita Cyril. lib. 12, cap. 53. & Grego. hom. 26. in Euang. docent, quod paulo superius de sepulchro clauſo lapide diximus. In medio etiam eorum stat, vt ab omnibus facilius videri, & tangi possit; non sedet, sed stat, vt se nō in hoc seculo permansurum, sed alio properare significet. nec existimes Dominum intrasse prius domum, passibusq; pedum se in medio eorum collocasse, sed vno ictu oculi, in medio eorum apparuit corporalis & visibilis in propria sua forma, vt agnosci posset.

Et dicit eis, Pax vobis.

NOn sola forma, & figura propria corporis, sed etiam sermone, ac salutatione ipsa suam confirmat resurrectionem, seque eundem esse demonstrat. Triplici autem de causa vsus est Dominus hac salutatione; Primo, quia sic solitus erat salutare, & talem inunxerat discipulis suis salutationem. Matth. 10. Intrantes domum salutate eam, dicentes; Pax huic domui, & ipse discedens pacem commendauit. Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis, vt ex hac salutationis forma, se esse Christum eundem probaret. Secundo, vt timorem, ac terrorem discipulorum expelleret. In cuius rei declarationem attende, antiquum vsum fuisse, vt ex scriptura patet, iis, qui adueniebant aliunde, maxime si aliqua inerat suspitio nocendi, salutare, & dicere; *Pax vobis*, ad significandum aduentum esse pacificum, non ad aliquid mali inferendum. Iud. 6. Gedeoni timenti mortem ex Angeli aspectu dictum est, Pax tecum, ne timeas, non morieris. 1. Reg. 16. dixerunt Bethleemitæ Samueli inopinā è venienti, Pacificus ne est ingressus tuus? id est venis ad nos castigandos, quia non audiuimus salutationem pacis. & 4. Reg. 9. Ioram dixit, pax est Iehuēita nunc poterant discipuli tanquam qui increduli nimis, & pertinaces fuerant timere, & Christum pœnas ab eis exacturum existimare: Dominus ergo præueniens iucunda pacis salutatione trepidantia corda serenat. *Pax vobis*, ac si diceret, non vos punire, non pœnas exigere, sed consolari, confortare, instruere venio. Tertio, vt significaret fructum mortis, & resurrectionis suæ, nempe pacem, & reconciliationem hominum cum Deo, quam nascente Christo promiserant Angeli canentes; In terra pax hominibus bonæ voluntatis, hanc Dominus surgens effectam impartitur, & communicat his, qui bonæ voluntatis, & electi á Patre erant. Lucas hanc apparitionem describens, plura verba Christi discipulis dicta narrat, quæ exponere præsentis instituti non est.

Pacis salutatione propter tres causas discipulos Christus dignatur.

Et cum hæc dixisset ostendit eis manus & latus.

OPere etiam illorum confirmat fidem: manus enim, & latus ostendit, vt per vulnerum cicatrices eundem, qui crucifixus est, agnoscant: hæc enim signa Dominus relurgens retinere voluit, vt argumenta, & signa essent resurrectionis suæ, in quo etiam mira, & diuina virtus elucebat, quæ corpori sic vulnerato vitam perfectam dabat. palpandum etiam se exhibuit, vt corporis soliditatem, & consistentiam experirentur, vt docet Lucas, ne phantasma apparens esse putarent.

ANNOTATIO XVI.

Christus ob quas causas cicatrices retinuit.

VVlnerum cicatrices, quas Dominus reti- A nuit in suo glorioso corpore, & discipulis demonstrauit; veræ, & non fictæ erant, vt impius Porphyrius affirmabat, vti contra eum docet August. epist. 49. ad Deogratias. q. 1. quas quidem Dominus conseruare voluit cum maximo qui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mo quidem decore, nõ cum deformitate aliqua, vt fidem suæ faceret resurrectionis, vt Aug. dicit; & ex ipso Euangelio constat, quò Prophyrius conuincitur. Si enim ficta, & non vera erant signa, ficto & falso argumento Christus vsus esset erga discipulos, quod blasphemium est asserere. Retinuit etiã in signũ, & trophæum victoriæ, quo mortem, & diabolum vicit, vt docet Ambro. Luc. vltimo. Has etiam cicatrices in cælum secum attulisse asserit Cyril. lib. 12. cap. 58. vt Angelis omnibus ea, quæ gesta sunt, innotescerent, probatque illo. Zacha. 13. vbi Angeli interrogant, Quæ sunt plagæ in medio manuum tuarum? Cum etiam his venturum ad iudicandum vt malos confundat, qui cum pro ipsis crucifixus fuerit, tantã neglexerint salutem, docent

A Theologi; affirmantes etiã eas permansuras semper in glorioso illo corpore, vt redemptionis pretium perpetuò ante beatorum oculos versetur. Aduertendum tamen est Augustũ videri per cicatrices exponere vulnerum signa, qualia manent nunc in plagis sanatis, nempe exterius tantum; at veritas est non tantum exteriora signa, sed etiã foramina mansisse: nam Thomas iussus est mittere digitum in loca clauorum, & manum in latus eius, de Martyrum cicatricibus Augustũ. lib. 23. Ciui. cap. 20. tenet, signa exteriora mansura; non enim quibus abscisum est caput, aut membra, aliter manere possent. Cyril. lib. 12. cap. 58. Negat in Martyribus hæc signa mansura, sed huius rei discussio non est loci præsentis.

Gauisi sunt ergo discipuli viso Domino.

COMMENTARIVS.

HIc est fructus & effectus apparitionis, *Gauisi*, inquit, *Sunt discipuli*, quia viderunt Dominũ: causam enim particula illa, *Ergo*, indicat; gaudiũ hoc fidẽ supponit; non enim gauisi essent, nisi credidissent, crediderũt ergo ipsum resurrexisse, ipsumq; esse Christum tot, ac tantis signis, & argumentis inducti, credentesque ipsum resurrexisse ipsius aspectu gauisi sunt. Alia narrat Luc. facta antequam crederent, & gauderent; nam dubitauerunt existimantes se visum videre, at tandem agnouerũt, crediderunt, & gauisi sunt; & impletum est verbum Domini, quod nocte cænæ dixerat. Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, vt rectè annotant Cyril. lib. 12. cap. 54. & Chrysost. hom. 85.

Dixit ergo eis iterum, Pax vobis.

REpetit salutationis verbum, non eisdem de causis, quibus prius pronuntiauerat, quas superius exposuimus; sed vt significet eos mittendos per vniuersum orbem, ad annuntiandum pacem hanc factam per Christum iuxta illud Isa. 52. Quam specioſi pedes euangelizantium pacem. Et attende particulam *Ergo*, postquã enim crediderunt perfectè; voluit eos Dominus instruere huius mysterij prædicatores, vt non sibi solis, sed toti mundo sapiant, & credant; propterea iterum dicit eis, *Pax vobis*, ac si diceret, iterum pacem do vobis, vt eam toti mundo annuntietis, quod sequentibus verbis ostendit.

Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.

REctè connectuntur hæc verba superioribus: significata enim pace annuntianda, eos huius pacis prædicatores, ac orbis doctores, & salutis ministros ordinat, & instituit, simulq; dignitatẽ muneris, & officij insinuat: sensus enim est; quod munus dedit mihi Pater (Veni enim, vt mundo veritatis testimonium perhibeam ad credentiũ salutem tanquam Apostolus à Patre institutus) hoc ego vobis munus trado, & vos vicarios meos instituo; & rursus, qua auctoritate Pater misit me, eadem vos ego mitto, vt prædicetis, gubernetis, dirigatis mundum in viam salutis & veritatis. Magnum hoc munus est profectò quod enim à Patre filius naturalis, & æternus Dei homo factus suscepit, hoc idem suis communicat discipulis. copiosiorem interpretationem in annotatione inuenies.

ANNOTATIO XVII.

Apostolici muneris dignitas.

MAgna, & multiplex instructio Apostolorum in hac sententia continetur. insinuata in illa similitudinis particula, *Sicut*, in mulris enim similitudo procedit. Primo in fine, sicut Christus missus est ad veritatem salutis annuntiandam mundo Ioannis 18. Ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, sic etiã Apostoli mittuntur Matth. 28. Euntes docete omnes gentes &c. & docẽtes seruare quæcunq; mandaui vobis. Secundo similitudo etiam procedit in

A

cedit in modo. Christus veritatis testimonium exhibuit per opera virtutis diuinæ Ioan. 10. Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, ipsa testimonium perhibent de me; ita etiam discipuli mittuntur cum potestate operum diuinorum, Mar. vlt. Prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Ioan. 14. Opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. Tertio est similitudo in expensis, sicut Christus pro annũtianda veritate sanguinem fudit, & mortem subijt, ita & Apostoli, Ioan. 15. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Quarto est similitudo in amore paterno, vt bene Greg. hom. 26. in Euang. exposuit. vt sit sensus, Pater misit me etiam, vt mortẽ subirem, tamen non id ex odio, aut vindicta Patris in me, sed ex summo amore factũ est: ita & vos subibitis mortem, & sanguinẽ fundetis, nec tamen id ex Patris odio, aut vindicta; sed ex maximo erga vos amore fiet. Sicut enim Pater amat me, ita & vos, & ita etiam ego vos amo, nec ex odio mitto, aut vindicta. Quinto est similitudo in officio, sicut misit me Pater non merum & nudum annuntiatorem, & prædicatorem, sed cum potestate spirituali, & auctoritate, quia Pastor

A sum; ita ego mitto vos non verbi duntaxat prædicatores, sed rectores, & gubernatores in spiritualibus, & ijs omnibus, quæ ad salutem pertinent, vt sitis etiam pastores. de potestate hac Act. 20. dicebat Paulus. In quo Spiritus sanctus vos posuit regere Ecclesiã Dei: successores enim Apostolorum Episcopi sunt. Sexto est similitudo in principio, sicut ego vt homo missus sum à diuina Patris potestate; ita ego eadem diuina potestate vos mitto: non homo me misit, sed Deus, ita etiam vos non merus homo, sed Deus simul mittit: non enim aliter conuenienter hoc munus

B exercere poterant, nisi missi auctoritate diuina. Hebr. 5. Nemo assumit sibi honorem, nisi qui vocatus est tanquam Aaron. Attende tamen hanc similitudinem quidem esse, non æqualitatem: erant enim Apostoli inferiores Christo in natura, & potestate, & officio: erant solum homines limitatam potestatem habentes, vicarij erant, non domini, pro veritate annuncianda sanguinẽ suderunt, sed non pro nostra, nec pro propria redemptione; solus enim Christus generis humani redemptor fuit: Proinde in his non est similitudo verborum requirenda, sed in illis, quæ exposita sunt.

Hoc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis.

COMMENTARIVS.

DEsignatis, & institutis pacis annuntiatoribus, & salutis ministris per totum orbem, donat eis potestatem, qua maxime mundus totus indigebat: cum enim essent homines pleni peccatis, maximè necessarium erat, vt qui eos sanare mittebantur, potestatem haberent remittendi peccata. sicut si quis mitteret aliquem ad visitandos infirmos, & sanitatem annuntiandam, si posset sanandi potestatem dare, vtique eam communicaret misso: ita nunc facit Christus Dominus. Hanc potestatem autem donat Spiritum sanctum dando, quia Spiritus sancti est remissio peccatorum; vt autem signo exteriori significaret se interius illis Spiritum sanctum communicare, insufflat in eos; vt per flatum exteriorem cognoscant interius Spiritum sanctum infundi, cuius virtute peccata remittant. Potuisset dare Spiritum sanctũ sine insufflatione, sed noluit, vt simul instrueret eos, & perficeret: perficeret quidem dando Spiritum sanctum, instrueret insufflando: nam per hanc insufflationem multa significauit in annotatione exponenda. Vbi sunt, qui cerimonias irrident Ecclesiasticas, cum Dominum insufflantem in discipulos legant?

ANNOTATIO XVIII.

Quare Spiritum sanctum dans Christus discipulis insufflauit.

PErcontari aliquis posset. Quare Spiritũ sanctum daturus insufflauit in discipulos. Augustinus lib. 4. Trini. cap. 20. & lib. 10. Genes. ad litteram cap. 5. & lib. 12. Ciui. cap. 24. annotat, flatum illum non fuisse Spiritum sanctum, sed signum ipsius: significasse autem processionẽ Spiritus sancti ab ipso filio: quemadmodum enim flatus ille sensibilis ab eius corpore, ita Spiritus sanctus quem dabat à sua diuinitate procedebat. hæc est vna causa, ex Augustino cur insufflando Spiritum sanctum dederit.

Altera est Cyrilli. lib. 12. cap. 56. vt ostenA deret se esse eundem qui à principio homini animam insufflando dedit, Genes. 2. Inspirauit in eum spiraculum vitę. idem etiam Athanasius ad Antioch. quæst. 64. annotauit. Insufflando enim dedit animam, quæ est principium vitæ temporalis: insufflando etiam dat Spiritum sanctum, qui est principium vitæ spiritualis; vt idem qui fuit creator, cognoscatur recreator, & redemptor.

Tertia causa est Ambrosij sermon. 20. in Psalmum 118. inquit enim, Deum dici inspirasse, & insufflando animam infudisse homini

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gen. 2. vt significaret se non tantum animam qua viueret, sed simul dedisse gratiam, & sanctitatem vnà cum ipsa anima: nam creauit Deus in gratia, & sanctitate ipsum hominē à principio. cum autem per peccatum amiserit gratiam hāc, & per Christum sit restaurata, & restituta; idcirco dum dat potestatem, & Spiritum sanctum ad remittenda peccata, insufflat, vt se deperditæ illius gratiæ restauratorem, & reparatorem significet. ac si diceret, Accipite Spiritum sanctum, quem perdidistis à principio datum, quia potestas hæc est dandi, & communicandi hominibus Spiritum sanctum ad remittenda peccata. Hanc causam & doctrinam accepit Ambrosius à Basilio libro de Spiritu sancto cap. 16. qui eam adfert in huius loci explicationem.

Accipite Spiritum sanctum.

COMMENTARIVS.

POst signum exterius rem ipsam significatam infundit verbi sui efficacia. *Accipite*, inquit, *Spiritum sanctum*. Spiritus sanctus dari hominibus dicitur, quando ipsius dona, & virtutes infunduntur, quæ multa, ac multiplicia esse docet Paulus. 1. Corin. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus: alij datur per Spiritum sermo sapientiæ, alteri secundum Spiritum sermo scientiæ, &c. inter gratias, & virtutes hasce vna est potestas remittendi peccata, nunquam ante Christum hominibus concessa; hanc Dominus nunc suis Apostolis donans dicit, *Accipite Spiritum sanctum*: non autem dixit, accipite potestatem remittendi peccata, sed accipite Spiritum sanctum, & postea adiunxit, *Quorum remiseritis peccata*, vt significaret potestatē remittendi peccata solius Dei esse, & à solo ipso communicari hominibus.

ANNOTATIO XIX.

Tres articuli fidei superiori sententia roborantur.

HAc breui sententia tres articuli fidei confirmantur. Vnus est, Spiritum sanctum esse Deum, cuius est prima, & suprema potestas remittendi peccata. Si enim Spiritus sanctus participatam habet potestatem, non erat, cur daretur hominibus ad peccata remittenda, datus vero est, quia prima, & suprema potestas remittendi est ipsius, & per ipsum communicatur hominibus: propterea his verbis Deum esse verum Spiritum sanctum probant Basilius lib. 5. contra Eunomium. Ambrosius libr. 3. de Spiritu sancto capite 19. & Chrysostomus homilia 6. in 2. ad Corinthios. Alter est ipsum Christum, qui dat Spiritū sanctū Deum etiam esse quis enim communicare Spiritum sanctū potuit nisi Deus? adde etiam quod dicit Ambro. epist. 2. ad Simplicia: hoc verbo ostendere, se esse illum eundē Deum, qui per Prophetas promiserat Spiritum sanctum se daturum. Isa. 44. Effundam Spiritum meum super semen tuum. Ezech. 39. Effundā Spiritum meum super omnem domum Israel. his igitur verbis videtur dicere; Accipite, quod promisi. Tertius articulus est, Spiritum sanctum ab ipsomet Filio procedere; non enim daret, nisi à se emanaret, ita docent Augustinus tract. 121. & Cyrillus lib. 12. cap. 56.

Quamodo nūc detur spiritus qui promissus est post ascensionem dandus.

ANNOTATIO XX.

NOnnullæ se offerūt dubitationes, quarū solutione locus hic expositus perfectè explicatur. Prima est, cum promissus sit Spiritus sanctus post ascensionem dandus Ioan. 16. Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos, si autem abiero mittam eum, quomodo nunc datur ante ascensionem? Chrysost. homil. 1. in Act. Apost. respondet præsens positum esse pro futuro. Accipite Spiritum S. id est accipietis Spiritum sanctum. Sed dura est interpretatio: insufflatio enim illa indicat verba præsentem habere significationem. Idem Chrysostomus homil. 85. duas alias adhibet responsiones; Vna est ex aliorum mente asserentium, non hic dari Spiritum sanctum, sed dispositionem, qua apti fierent ad Spiritum sanctum postea suscipiendum, vt sit sensus; Accipite Spiritum sanctum, id est aptos, & idoneos ad suscipiendum Spiritum sanctum vos facio. At hæc expositio verbis accommodari nulla ratione potest; accipere enim Spiritum sanctum non est idoneos fieri, vt postea accipiant; sed tunc ipsum accipere, & tunc ipsum dari: Violenta enim, & impropria locutio est; accipe hoc, id est, aptum te facio, vt accipias postea. forsan hæc responsio fuit cuiusdam Theodori damnati in quinta synodo Constantinopolitana cap. 12. hic inter alios errores habuit etiam hunc, nimirum quando Dominus dixit, *Accipite Spiritum sanctum*, non dedisse Spiritum sanctum, sed tantum Schemate & figura sufflasse. qui error ibi reprobatur. Alteram adhibet responsionem. Operationes Spiritus sancti multas ac varias esse, nunc autem datum esse quantum ad vnam, nempe potestatem dimittendi peccata; at in die Pentecostes quantum ad potestatem miracula faciendi. Hæc accōmodatior est expositio, & legitima, si adiungamus non solam operationē miraculorum tunc datā esse, sed etiam donum linguarum,

guarum, & sermonem scientiæ, & sapientiæ, & denique donorum plenitudinē, qua effecti sunt magistri, & rectores sufficientissimi & perfectissimi orbis, & ita Hieronymus epist. ad Hedib. quæst. 9. hanc soluit dubitationem. & Augustinus lib. 4. Trini. cap. 20. & Cyrillus lib. 12. cap. 56. vbi annotat Dominum promisisse generaliter Spiritum sanctum post suam ascensionem; at vt se esse auctorem, & eum, qui mittit, & communicat nobis Spiritum sanctum significaret, antequam recederet, voluit ex parte aliqua dare, & velut arrabonem quendam, vt certi essemus implenda omnia promissa, præmitteret; eaque ratione nunc donat Spiritum sanctum quantum ad potestatem dimittendi peccata.

An hæc Spiritus sancti donatio noua fuerit.

Altera dubitatio est; An hæc Spiritus sancti donatio sit noua. Aduerte pro perfectiori intelligentia Spiritum sanctum à principio mundi datum esse hominibus, quantum ad aliqua eius dona, & virtutes: nam gratia, qua peccata dimissa sunt virtute fidei Christi venturi, data est, quæ tamen donum est Spiritus sancti. Similiter confitemur Spiritum sanctum locutum esse per Prophetas. & Psal. 50. Spiritum sanctum tuum ne auferas à me, legimus à Dauide pronunciatum. illud etiam Genes. 8. Non permanebit Spiritus meus cum homine; de Spiritu sancto dato interpretantur Orig. hom. 2. in Psal. 38. Ambr. lib. de Noe, & arca. cap. 3. & Greg. lib. 14. Mora. cap. 29. Non igitur est nouum Spiritum sanctū dari hominibus, immo & Apostolis iam erat datus quantum ad gratiam, & dona multa: & Lucæ 1. Zacharias repletus Spiritu sancto dicitur. & Luc. 2. Simeon responsum accepit à Spiritu sancto. & Ioan. Baptista repletus est Spiritu sancto ab vtero matris; at nunc nouo modo nemini vnquam dato communicatur, nempe quantum ad potestatem remittendi peccata: noua res hæc est; potestatē enim hanc prius sibi soli Deus reseruauerat, at postquam Dei filius homo factus est, eam hominibus communicauit, vt & ipsi possint peccata remittere. Merito autē non ante passionem suam hāc potestatem dedit, nec etiam post suam distulit ascensionem; illud quidem factum est, vt pretium peccatorum prius solueretur, quam peccata remittendi potestas hominibus daretur; hoc autem vt per id significaret mortis, & passionis effectum, esse remissionem peccatorum. in die vero Pentecostes abundantia, & plenitudo noua data est, quanta nemini vnquam prius fuerat cōcessa, quod etiam nouum fuit.

Cur peccatorum remissio Spiritui sancto ascribatur.

Tertia dubitatio. Qua ratione, cum potestas remittendi peccata sit totius Trinitatis, Spiritui sancto tribuitur? Patrem enim Filium, & Spiritum sanctum peccata dimittere nemo Catholicus dubitauerit; cur ergo dicitur Accipite Spiritum sanctum? Respondeo cum Victorino lib. 3. contra Arrium. Sicut sapientia, cum sit totius Trinitatis, tribuitur Filio, non quod solius sit, ipsius, sed vt significemus ipsum esse Verbum Patris, & paterno intellectu procedere; ita etiā opera omnia sanctificationis tribuimus Spiritui sancto quia ex Patris, & Filij voluntate procedit: est autem voluntatis obiectum bonum, idcirco quæ bonitatis sunt, Spiritui sancto tribuuntur: quæ ideo facta sunt in scriptura, vt distinctio personarum significetur, & agnoscantur distinctæ personæ in vnitate essentiæ.

An potestas remittendi peccata bonis tantum conferatur.

Quarta dubitatio est; An potestas hæc detur tantum bonis, & his, qui in gratia sunt: nam dicitur. Accipite Spiritum sanctum: Dico primo, quando Dominus hanc potestatem dedit suis Apostolis dicens, *Accipite Spiritum sanctum*, eos à peccatis, & maculis, quas contraxerant, purgauit; ita Grego. lib. 1. Mora. cap. 8. & Cyril. lib. 12. cap. 56. docuere, & re vera, quando Sacerdotibus cōmunicatur potestas hæc, si dispositi accedant, quales erant iā Apostoli, quando hæc data est eis potestas, Spiritus sanctus quantum ad sanctificationem ipsorum eis datur, tamen id non est necessarium: potest enim euenire, & est persæpe potestas remittendi peccata etiam in peccatoribus, & malis, sicut potestas miraculorum, quæ etiam à Spiritu sancto est, in peccatore existere potest: non enim ipse est, qui tua sanctitate mundat, sed is, cuius virtute data est talis potestas: & sicut potestas iudicandi recta in iudice iniquo, ita & potestas absoluendi in sacerdote malo esse potest.

Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

COMMENTARIVS.

EXponit, & distinctè explicat hanc Spiritus sancti donationem: cum enim ad multa, ac multiplicia opera Spiritus sanctus dari posset, non intellexissent Apostoli, quæ esset, ac qualis donatio hæc; propterea dicit, *Quorum remiseritis peccata*; ac si diceret; do vobis Spiritum sanctum vt potestatem habeatis dimittendi hominibus peccata eorum; non autem dictum est, remittite peccata; sed, *Quorum remiseritis, remissa sunt*, vt suam potestatem participatam esse scirent, & Dei esse supremam, & primam: ac si diceret: quibus peccata remittetis vos, Deus etiam, cuius est suprema potestas, dimittit: non æqualis vobis potestas, sed participata, & subalternata, ac subiecta Deo est: nec enim se pri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uat Deus potestate remittendi, sed simul cum hominibus remittit, ipse quidem potestate suprema, homines vero participata, & delegata, & veluti ministeriali.

ANNOTATIO XXI.

De potestate remittendi peccata contra nostri temporis hæreticos.

QVæ sit hæc potestas remittẽdi peccata hominibus data, percontabitur aliquis; Hæretici enim nostri temporis verba detorquent, in alium sensum interpretantes, nempe hanc potestatẽ esse auctoritatem prędicandi Euangelium, quo peccata dimittuntur, nec vident, aut videre nolunt, longe aliud esse remittere peccata, aliud prædicare Euangelium; nam ante resurrectionẽ discipuli Euangeliũ prędicauerant missi à Christo Luc. 10. Misit eos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem, & locum, quo erat ipse venturus. & paulo inferius, Dicite, inquit, appropinquauit in vos regnum Dei: & tamen potestatem nondum habebant remittendi peccata. Præterea prædicatione Euangelii non remittitur peccatum, opus est alijs rebus ad consequendã remissionem; non ergo potestas prædicandi est potestas remittendi. Adde etiã iam hęc potestas, & auctoritas prædicandi data est illis verbis; Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. quod sequitur, aliud est præter illud, vt optimè Cyr. lib. 12. cap. 56 adnotauit; pertinet enim ad id, quod verbi prædicatoribus pro mundi salute maxime erat necessariũ, vt possent peccata remittere ijs, quibus verbum annuntiabant. Merito ergo Concil. Triden. sess. 14. can. 3. hanc peruersam, & ineptam damnauit interpretationem statuens sic; Si quis dixerit, Verba illa Domini Saluatoris; *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorũ retinueritis, retenta sunt*, non esse intelligenda de potestate remittendi, & retinẽdi peccata in sacramẽto pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit: detorserit autem contra institutionẽ huius sacramenti ad auctoritatẽ prædicandi Euangelium, Anathema sit. Non solum igitur hæreti D ca doctrina damnatur, sed simul veritas Catholica aperitur. est enim potestas hæc remittendi peccata per sacramentum pœnitentiæ, quando accedentes ad Sacerdotes debitè confitentur, peccatorum consequuntur remissionem virtute huius traditæ & donatæ à Christo potestatis. Vnde rectè Chrysost. homil. 85. ad solos Sacerdotes hanc refert potestatem. & Cyril. lib. 12. cap. 56. de potestate remittendi peccata per pœnitentiam hanc interpretatur sententiam, quamuis adiungat etiam Baptismum, vt per duo sacramenta hæc peccata dimittant; tamen de Ba- E ptismo non hic fit sermo, sed de sola pœnitentia: his enim verbis à Christo sacramentum instituitur, quod pœnitentiæ, aut confessionis dicitur.

ANNOTATIO XXII.

Multiplex doctrina ex verbis Saluatoris deducitur.

A SI verba proximæ sententiæ perpendantur, multa, quæ ad rectam huius mysterij, & sacramenti intelligẽtiam pertinent, deducemus. Primum est, *Remiseritis*, quo verbo conuincitur error illorum, qui Sacerdotes nõ habere potestatem absoluendi & remittendi peccata, sed ostendi, & declarandi esse remissa, & peccatores esse absolutos dicunt; at verbum hoc probat potestatem eos habere verè peccata remittendi: longe enim aliud est remittere peccatum, ac declarare remissum esse peccatum: quod maxime ex sequenti verbo confirmatur; B *Quorum remiseritis, remittuntur*, quòd exponi non potest, remittuntur, id est ostenduntur remissa, sed verè remittuntur. ergo in eadem significatione oportet antecedens verbum remiseritis, interpretari, aliter inepta & violenta est interpretatio. Secundum est, *Peccata*, non tantum pœnas, sed culpas etiam remittendi potestas datur. Errarunt aliqui existimantes peccatorum pœnas per Sacerdotes remitti, non culpas; at verbum hoc probat ipsa peccata, & culpas dimitti. Tertium est, non dici, quæ peccata remiseritis, sed, *Quorum peccata remiseritis*; C quia non tantum peccata respicere oportet, sed personas; necesse enim est, qui remissionem consecuturi sunt accedant dispositi dolore commissorum, cum firmo proposito in futurum cauendi, cum fide, & spe Christiana: vnde fit, vt eadem peccata aliquibus remitti debeant, alijs vero minimè: in quo iudicium quoddam discretionis necessarium est, quo discernatur idoneus à minus idoneo, & non temerè, & inconsulto proferatur actus & sententia absolutionis. Qua ratione Concil. Triden. sess. 14. can. 9. absolutionem hanc actum iudicialem remittendi, & absoluendi, & non tantum declarandi absolutum, rectè definiuit, & decreuit: ob eamque rationem dicitur forum conscientiæ.

Quartum est, ex hoc quod dicitur, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur*, Theologi rectè deducunt futuram confessionem distinctam peccatorum: non enim remittit Sacerdos, nisi quæ cognoscit; oportet ergo ei manifestare illa, quorum remissionem consequi optamus: deducunt etiam confessionem esse de iure diuino; si enim tribunal remittendi iure diuino erectum est, eodem iure confessio, & manifestatio peccatorum iniungitur. Hæc tamen longius prosequi, & confirmare, ab instituto nostro nimium esset digredi.

Et quo-

Et quorum retinueritis, retenta sunt.

COMMENTARIVS.

RETinere peccata non aliud est, quam iudicare indignum, & non idoneum peccatorem absolutione, propter ipsius indispositionem, quia non qualis debet, accedit; quod ad eandem pertinet potestatem: nulla quidem peccata retinentur propter se, omnia enim remissibilia sunt, & nullum à potestate hac eximitur; sed retinentur, & irremissibilia fiunt, propter ipsos peccatores, idcirco dicitur; *Quorum retinueritis*, vt ad personas fiat relatio; quæ enim vni remittuntur, alteri retinentur; retinere autem est non dimittere, & remissione indignũ iudicare. quod autem in terra sacerdos claue non errante, & recto iudicio procedens retinet, nec dimittit; Deus etiam in cœlo retinet, nec dimittit.

Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Iesus.

ALteram apparitionem discipulis factam Euangelista describere incipit; occasionẽ autem seu causam præmittit: Thomas vnus de duodecim Apostolis non erat illa prima die resurrectionis cum reliquis Apostolis, quibus apparuit Dominus, eaque causa factum est, vt non viderit tunc eum, quando cæteri viderunt.

ANNOTATIO XXIII.

De nominibus Thomæ.

DIdymus apud Græcos idem significat, quod Thomas apud Hebræos, nempe gemellum, qui vnà cum altero ex vtero nascitur. Hebræa vox est תאום & reperitur in numero plurali Genesis 38. תאומים inde factũ est, vt Thomas duo fortitus fuerit nomina, quando hæc Ioannes scripsit; à Græcis enim dicebatur Didymus, propter nominis Hebræi significationem, retento tamen nomine hebræo: nam etiam Thomas ab alijs dicebatur; ea de causa à Ioanne dicitur Thomas, qui di- B citur Didymus, non solum vt nominis Hebræi significationem explicet Græco vocabulo, sed etiam, quia sic à multis id temporis appellabatur, ideo cap. 11. & 20. & sequenti apponit Euangelista, *Qui dicitur Didymus*.

ANNOTATIO XXIV.

Cur Thomas abfuerit quãdo Dominus Apostolis apparuit.

CHrysost. hom. 86. inquirit causam, cur Thomas non fuerit cum alijs Apostolis illa prima die resurrectionis, quãdo venit Dominus; & respondet nondũ à fuga redijsse, quæ facta fuit, quãdo captus est Dominus: tunc enim quo quisque potuit, sese occuluerat; cæteris autem postea conuenientibus adhuc Thomas aberat. Idẽ dicit Euthym. At hæc responsio non videtur sustineri posse; nam Luc. vlt. mulieres à monumento reuersæ dicuntur nuntiasse omnia illa vndecim, & cæteris, qui cum ipsis erant; aderat igitur tunc Thomas. Verius cum August. lib. 3. de consensu Euang. cap. 25. dicemus adfuisse cum alijs, tamen aliqua de causa tunc exijsse, vt contingit: nam & duo ex discipulis illa die abierant in castellum, & nisi apparuisset eis primo Christus, A non fuissent inuenti cum Apostolis, quando illis apparuit. Hac via facile altera soluitur grauis difficultas; nam videtur Ioan. à Luc. dissentire. Ioan. enim negat Thomam adfuisse tunc, quando primo apparuit Dominus; at Luc. inquit, reuersos illos duos inuenisse vndecim congregatos, & eis narrasse, quomodo in via apparuerit eis Dominus. dum autem hæc loquerẽtur in eadem hora apparuit Dominus, erat igitur ibi Thomas. Euthym. Luc. vlt. respondet in numero vndecim illorum Matthiam computari, qui tunc erat, & licet nondum esset illo tempore Apostolus, erat tamen, quando hæc Lucas scripsit. eritque sensus; Erant congregati vndecim Apostoli, qui nunc Apostoli sunt. Dura videtur expositio: numero enim hoc vndecim, illi qui Iuda discedente manserunt, in Euangelio semper appellati sunt. Rectius Augustinus libr. 3. de consen. Euangelist. cap. 25. respondet, quando illi duo reuersi sunt, & annuntiauerunt se vidisse Dominum, tunc exisse Thomam, nec vidisse Christum: illi enim multis vsi sunt verbis, quibus narrarunt, quæ gesta erant in via; at Thomas non expectatis omnibus recessit. probabi- C le est autem ex incredulitate recessisse. non enim credebat, sed deliramenta omnia putabat: & sicut solet fieri, quando narrantur aliqua, quibus non habemus fidem, maxime cum multiplicantur verba, recedimus, & inchoatum sermonem cæteris audientibus deserimus; ita & Thomas fecit; eaque de causa à Domino sua apparitione priuatus est, vt eius incredulitate ab omnibus agnita, medelam ipse solus reciperet, esset que nobis fidei efficax exemplum, & ipsi humilitatis, & pœnitentiæ magnum argumentum. priorem causam August. tract. 121. & Greg. homil.

Universidad de Deusto
Biblioteca

26. Euang. reddunt nempe cur Dominus eum abesse permiserit, nempe propter nostram vtilitatem; eius enim dubitatione nos confirmati A multum in resurrectionis fide sumus: ipse etiam fide & humilitate, ac deuotione ex casu illo profecit plurimum.

Dixerunt ergo ei alii discipuli: vidimus Dominum.

COMMENTARIVS.

QVo tempore reuersus fuerit Thomas incertum est: probabiliter credimus paulo post eum venisse, & illa eadem nocte vna cum alijs mansisse; cum autem non adfuisset, quando Dominus apparuit, cæteri rem totam cum ingenti animi lætitia enarrarunt, & testimonium resurrectionis reddiderunt. *Vidimus*, inquiunt, *Dominum* resurrexisse; ergo crediderant, aliter non affirmassent, se Dominum vidisse.

Ille autem dixit eis, nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam

MAgna pertinacia Thomæ hæc fuit; vt enim sine causa rationabili credere leuitatis est Ecclesiast. 19. Qui cito credit, leuis est corde; ita causis & argumẽtis rationabilibus credendi adhibitis, fidem non habere pertinaciæ, & obdurationis vitium est. Audierat Thomas & testimonium acceperat Christi resurrectionis à Magdalena, à mulieribus, à Petro, à duobus discipulis, à decem etiam Apostolis, cæterisque simul discipulis: audierat ab ipso Christo, Post tres dies resurgam neque tamen credidit, vt à pertinacia excusari infidelitas eius nulla ratione possit.

Exaggerat Thomæ incredulitatem.

Quod si verba ipsius perpendimus maiori adhuc reprehensione eum dignum inuenie mus; non enim sola infidelitas fuit, dum dixit, Non credam; non sola pertinacia, dum tot testantibus incredulus nihilominus perseuerauit, sed quædam etiam superbia, qua cæteros contempsit. *Nisi*, inquit, *Videro & mittam digitos, & manus*, quasi diceret, vos cito credidi stis resurrexisse, quia vidistis, oportebat mittere digitum in loca clauorum, & manus in latus, & probare an verum esset corpus: ego enim sic faciens credam, nec mihi solum videre sufficiet: nisi enim hæc fecero, etiam si videro, & vos vidistis, minimè credam. Superbia fuit imprudentiæ & leuitatis, discipulos omnes testificantes arguere. Similiter etiam quædam irreuerentia in Christum, dum se iudicat dignum, qui digitum, & manum mittat in loca vulnerum ipsius: Vulnerum autem meminit, vt rectè annotauit Theophylactus quia audierat à cæteris habuisse Christum vulnerum cicatrices: narrarunt enim ei hæc se vidisse, vt ad fidem illum attraherent; propterea dicit, *Nisi videro, & mittam digitum in loca clauorum, & manum in latus non credam*, Perpende autem verborum expressionem, & accumulationem, qua maior significatur pertinacia, & incredulitas: non enim satis iudicauit digitum mittere in vnum locum vnius claui, sed in loca clauorum immittere volebat, & insuper manum etiam in latus: & rursus non alterius digitum, aut manum, *Sed digitum*, inquit, *Meum & manum meam*. Euangelista morbi grauitatem exactè describit, non vt Thomæ notam infamiæ inurat; sed, tum vt resurrectionẽ dominicam confirmet: si enim qui tam pertinaciter eam negauerat postea videns, & tangens credidit & confessus est, nemo iam de resurrectione dominica nisi rationis inops dubitauerit; tum vt medici clementia, & virtus agnoscatur in sanando. Cætera in annotatione inuenies.

ANNOTATIO XXV.

Quale fuerit peccatum Thomæ.

NOnnullæ dubitationes occurrunt, quarũ solutio ad intelligentiam huius sententiæ, & historiæ de Thoma cum primis necessaria est. vna est; Quale hoc fuerit peccatum Thomæ; nemo enim cum à peccato excusat, nemo reprehensione dignum tunc fuisse negat; at quod peccati genus fuerit inquirimus. Et quidem responsio certa est, fuisse infidelitatem, quæ fidei diuinæ certa est, fuisse infidelitatem, quæ fidei diuinæ opponitur, quod Christi verbum ei respondet. Christi verbum ei respondet. *Noli*, inquit, *esse incredulus: sed fidelis*,

delis. vt enim expressius indicaret contra fidem A eo dicebat se velle tactu ipso veritatem corporis egisse Thomam, ideo negatione, & affirmatione vsus est, *Noli esse incredulus sed fidelis*; quasi diceret; Hactenus non fidelis, sed incredulus fuisti. Hoc idem confirmat Cyril. lib. 12. cap. 57. Thomas, inquit, in infidelitatis crimen incidit. idipsum comprobat. Aug. sermo. 159. de tempore, Manus, inquit, quærebat, & latus, & dum curiosus existit in vulnere, mortem incurrit in fide; voluit Dominus, vt videret, ne in incredulitate animam perderet. hæc Aug. Certum igitur est peccatum infidelitatis fuisse; fuit autem cum quadam pertinacia, obstinatione, superbia, irreuerentia, vt in commentario expositum est. B

Quæ sunt illa quibus Thomas fidem habere recusauit

Altera dubitatio est; cum infidelitas sit, quæ credenda sunt non credere, inquirendum est, quæ sunt illa, quæ Thomas non credidit: quibus non creditis infidelis fuit? Primo loco Amb. Lucæ vltimo dicit; Thomam non dubitasse de resurrectione, sed de resurrectionis qualitate: credidit enim surrexisse, sed cum ianuis clausis intrasse audiret, in eadẽ carne in qua prius erat, surrexisse non credidit; forsan credebat surrexisse in corpore spirituali, sicut postea Eutyches tenuit, vt refert Greg. lib. 14. Moral. cap. 29. Ista C Ambrosij responsio non videtur accommodata verbis Euangelistę; nam illi retulerunt se vidisse Dominum, ipse autem non credidit Dominum fuisse, hoc non ad qualitatem, sed ad substantiã pertinet resurrectionis: si enim resurrexisse crederet, eos vidisse Dominum crederet; Apostoli enim de resurrectione, non de qualitate loquebantur. Secundo loco Chrysost. hom. 86. & Euthym. asserunt, Thomam non credidisse resurrexisse Christum, immo impossibile fuisse existimauit. hæc responsio in altero videtur extremo: non enim videtur Thomas impossibilem iudicas D se resurrectionem, qui nõ dubitabat Deo id esse possibile, quandoquidem & quatriduanũ Lazarum suscitatum viderat: quamuis autem non agnosceret diuinitatem Christi, & ideo seipsum suscitare posse non crederet, tamẽ potuit à Deo suscitari: nec Apostoli dixerant vidisse Dominũ seipsum suscitantem, sed vidisse Dominum suscitatum, & viuum, & id negauit Thomas. Rectius Aug, lib. 16. con. Faustum cap. 33. & Grego. ho. 26. in Euang. affirmant Thomam incredulum fuisse, quia Christum surrexisse non credidit: huius enim resurrectionis testimonia habuit ido- E nea credendi. Hanc dubitationem mihi optimè soluere visus est Orige. lib. 2. contra Celsum vbi docet Thomam non negasse vidisse discipulos, quod affirmabant: sed illum, quem viderũt, fuisse Christum in corpore vero suo resuscitatũ. Nam sciebat animas aliquando apparere in corporibus, & proprias formare voces, & tamen non esse corpora vera, sed apparentia, nec esse veram resurrectionem, sed apparentem: talem existimabat hanc Christi manifestationem, idcir probare, non igitur negauit Apostolos vidisse, quæ narrabant, sed ipsum esse Dominum suscitatum in suo corpore. Ferè hoc ipsum Apostoli à principio, quando viderunt Dominum, arbitrati sunt; dicitur enim Luc. 24. Existimabant se spiritum videre, vnde audierunt; Palpate & videte, quoniam spiritus carnem, & ossa non habet. verba Origenis sunt hæc, Assentiebatur Thomas narrantibus se vidisse Christum, quasi non nouum esset conspici defuncti animam; cæterum vt eum resurrexisse in proprio corpore crederet, id non poterat in animum inducere, quapropter non dicit solum, Nisi videro non credam; sed adiunxit illa verba, Nisi misero manum meam in vestigium clauorum, & cõtrectauero latus eius, non credam. hæc autem dicebat, quia arbitrabatur fieri posse, vt oculis se offerret corpus per omnia deposito simile, vocemque oculosque decoros corporis, atque modum, interdumq; quoque amictu non dissimili. hæc & alia Origenes & hæc est responsio legitima.

Incredulitatis diuersa sunt causa.

Tertia dubitatio est de causa huius incredulitatis, vnde scilicet sit orta? Chrysostomus hom. 86. causam ad mentis crassitiem refert. Præter modum, inquit inquirere, & inuestigare crassissimæ mentis est, ideo Thomas accusatur. hæc Chrysostomus. doctrina hæc nec constans est, nec in Thoma locum habet: non quidem semper constat; nam incredulitas ex alijs etiam nascitur causis: aliquando enim ex superbia procedit; superbus nanque ne alteri cedat, & minus illo sibi sapere videatur, mauult non credere, quæ alter affirmat etiam probata. aliquando ex odio, & inuidia prouenit: sæpe enim bona etiam argumento probabili confirmata, homo sibi non persuadet de eo, quem odio, aut inuidia prosequitur. aliquãdo ex timore, aut tristitia oritur: timor enim ea non credere facit, quæ si creduntur, credentem molestia afficiũt: animi enim passiones, & affectus valde immutant intellectum, & perturbant iudicium, in variasque partes trahunt assensum in ijs, quæ ratione necessaria, & demonstratione non confirmantur. quod multis exemplis superius cap. 5. ostendimus. hãc causam infidelitatis Thomæ esse existimo, cum Cyrillo lib. 12. c. 57. timens enim animi dolorẽ vehementem, & tristitiam quibus afficeretur de sua absentia, si credidisset Dominum surrexisse, & apparuisse discipulis, elegit potius non credere: inordinata quidem fuit electio, sed ex amore in Christum procedens. in hoc autem Cyrillo non consentio, putat enim non dubitasse Thomam de diuinitate Christi, id tamen non videtur probabile, si enim credidisset Christi diuinitatem, audiens resurrectionem, non eam negasset. Eius ergo infidelitatis duæ sunt potissimę causę, vna ex parte intellectus erat, altera ex parte affectus. ex parte intellectus, quia non credebat

Infidelitatis Thomæ duæ causæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

debat Christi diuinitatem. Si enim credidisset filium Dei verum, qui mortuus erat, facile audiés resurrectionem fidem adhibuisset. Ex parte affectus fuit tristitia, & dolor, quo affectus est: quia non adfuit cum cæteris, quando venit Dominus: maluit enim non credens ab huiusmodi se liberare tristitia, quam credens resurrexisse dolere de absentia, propter quam surgentem videre non potuit.

Quando Thomæ data est potestas prædicandi, & remittendi peccata.

Quarta dubitatio est, quando Thomas accepit potestatem remittendi, & auctoritatē prædicandi, quæ cæteris Apostolis data fuit in prima die? Cyril. lib. 12. cap. 56. ad hanc dubitationem respōdet: simul cū alijs absentem recepisse, probatque exemplo Num. 11. Eldal enim, & Meldal acceperunt donū prophetandi vnà cum alijs septuaginta senioribus, quāuis absentes fuerint in tabernaculo Moysi: manserāt enim in castris. At quia potestas hęc data est cū sanctificatione, & insufflatione, quę absenti Thomæ non fuit cōmunicata, cum infidelis erat; probabilius videtur dicere datam ei fuisse, quando videns Dominū credidit: non enim omnia scripta sunt ab Euang. quamuis sententia Cyrilli non sit improbabilis.

Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus & Thomas cum eis: venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis Pax vobis.

COMMENTARIVS.

MAgna pertinacia fuit, & incredulitas Thomæ: non enim ad horam aut diem perseuerauit incredulus, sed per integros dies octo; immo in sua permansisset infidelitate diutius, si Dominus ad eum venire distulisset; sed maior clementia, & in suos amor extitit Saluatoris: propter vnum enim, & hunc incredulum, & pertinacem iterum dignatus est apparere, eademque immo maiora suæ resurrectionis argumenta facere. Maius enim fuit digitum Thomæ in loca clauorum, & manum eius in latus mitti, quam tantum se exhibere videndum. Attendendum est autem Dominum non propter solum Thomam venisse, quem absens sua virtute potuisset conuertere; sed propter nos etiam, vt suæ resurrectionis in incredulo, & pertinaci discipulo efficax nobis relinqueret, & prēberet argumentum. Octaua igitur resurrectionis die discipulis domi vna cum Thoma congregatis clausis ianuis iterum apparet, & in medio eorum stat, solitaque sua pace salutat, vt adhuc in hac repetitione similis apparitionis idem esse agnoscatur. Dicitur autem, *Post dies octo*, quia ad occasum octaui diei, & in eius fine apparuit, non autem quod in nono die apparuerit.

ANNOTATIO XXVI.

Quo loco Dominus Thomæ apparuerit.

HIeronymus Matth. vlt. exponens illud (Vn decim discipuli abierunt in Galilæam) hanc apparitionem Thomæ non in Hierusalem, vbi prior fuit, sed in Galilæa censet esse factam. Augustin. vero lib. 3. de consen. Euang. cap. 25. docet in Hierusalem etiam apparuisse Thomæ, vbi primo cæteris apparuerat, & ea videtur probabilior sententia. Vniformitas enim narrationis nempe congregatos esse omnes simul in vno loco, & ianuis clausis, sicut prius erant, indicat eundem fuisse locum: non erat enim, cur ianuis clausis in Galilæa, & omnes simul congregati essent, cum maiorē ibi securitatem haberent. Ratio etiam id confirmat, quia cum omnes ex præcepto Domini in Galilæam profecturi essent, oportebat etiam Thomæ hoc mandatum constare, vt vnà cum cæteris proficisceretur. nec est, cur mirum videri debeat, octo diebus mansisse eos in Hierusalem: erant enim tunc adhuc persecutores Christi obseruantes omnia, quæ fiebant, & discipuli timidi: aliqua ergo mora temporis interponi debuit, quo res veluti in oblitionem à Iudæis tradita videretur, vt omnes simul Domini discipuli cum minori periculo iter in Galilæam facerent.

Deinde dicit Thomæ, infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum.

COMMENTARIVS.

NOn erat opus vti paulo ante diximus Christo aduenire, & iterum apparere, vt Thomæ suam persuaderet resurrectionē: multoque minus se ei exhibere palpandum qui sola voluntate saxea hominum corda emollire, & cæcas illuminare mentes, & euersas po-

sas poterat hominum conuertere voluntates (in quo etiam Thomæ incredulitas apparet qui Christo modum persuadendi præscripsit, quasi aliter ei, nisi digito, & manu in loca clauorum, & latus missis, suam ipsi resurrectionem persuadere non posset,) at Dominus propter nostram instructionem id effecit: hæc enim argumenta illi exhibita nostræ fidei confirmatio sunt. similiter etiam propter ipsius Thomæ vtilitatem: tanta enim Domini clementia confusum fuisse, magnamque, & profundam humilitatem concepisse certum est. Attende autem verba, ex vna enim parte veram suam resurrectionem ostendit, dum se præbet tangendum, & digito, ac manu contrectandum: ex altera parte probat suam diuinitatem, dum omnia nosse manifestat, verbaque, & incredulitatem ac pertinaciam Thomæ non ignorasse declarat: ac si diceret; Scio te dixisse ex incredulitate, *Nisi mittam digitum meum in loca clauorum, & in latus manum meam, non credam*, fiat sicut dixisti, *mitte digitum, & manum tuam*, & cesset tanta incredulitas.

Et noli esse incredulus, sed fidelis.

COnnexa sunt hæc verba superioribus, & referuntur ad verba Thomę: dixerat enim *Non credam, nisi mittam digitum & manum*, Christus ergo verbis eius vtens dicit, *Mitte manum, & digitum*, & crede, & desiste ab ista tua incredulitate, in qua te perseueraturum affirmasti donec hæc faceres: feci quod meum est, ecce me palpandum exhibeo; fac ergo, quod tuum est, & noli veritati resistere, sed ad fidem cor tuum conuerte. Verba hæc sunt cuiusdam suauis & paternæ admonitionis: sunt etiam efficaciæ diuinæ; nā interius cor mouebant vt crederet: ipso enim interius nō mouente affectum, & illuminante cor, nec ipse exterior ad persuadendum sufficeret tactus. In admonendo autem miro vtitur artificio, prius argumentum veritatis adhibet & postea reprehendit: qui enim veritatem concepit, admonitionis capacior est. estque magna reprehensio ignorantem in sui erroris, & peccati cognitionem inducere, propterea Paulus 2. Tim. 4. prius peccantem ex ignorantia cēset conuincendum peccati, & postea increpandum. Argue, inquit, obsecra-increpa, quod ibi Chrysostomus hom. 9. adnotauit. Dum autem dicit, *Noli esse incredulus*, voluntariam eius infidelitatem ostendit: quasi diceret, Incredulus fuisti hactenus quia voluisti, habebas namque vnde credere posses: non credidisti autem, quia noluisti; at modo noli esse iam incredulus, quando argumenta habes, quæ tu ipse perijsti. In Græco sermone concinnitatem quandam habet sententia ex verbi similitudine, ac si latinè diceremus: Noli esse infidelis, sed fidelis. Est autem Hebraismus affirmatione, & negatione simul eandem rem exprimere.

Modus in reprehensione seruandus.

Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus & Deus meus

COgnita resurrectione, non solum hominem, sed etiam Deum verum confitetur, & est sensus: Tu es verè Dominus meus Christus; tu etiam es verus Deus meus. est in nominandi casu vtrumque, & cum articulo Greco, vt verum Dominum & verum Deum non participatione, sed natura significet: & vt rectè Theophy. annotauit; Dominum propter humanam, Deum propter diuinam dicit naturam; vtrumque enim confitetur. Ex affectu autem magno appellat suum, *Dominus*, inquit, *meus, & Deus meus*, vt dicit Ambro. in Psal. 43. Attende Thomam his verbis tacitè incredulitatem suam, & ipsius causam præcipuam confiteri: ac si diceret; Non credidi prius, quia nesciebam te esse Deum meum, at nunc credo te esse Deum, quia resurrexisse te video. prius quia nō credidi tuā diuinitatē, negabam resurrectionem: at nunc videns resurrectionem, confiteor tuam veram diuinitatem. His verbis confitetur Thomas non solum Christum surrexisse, sed se ipsum suscitasse; dum enim diuinitatem eius credit, & confitetur, à seipso suscitasse affirmat. ita docent Hilar. lib. 7. Trini. & Ambro. in Psal. 43. notat etiam ibidem Ambro. dum Dominum eum appellauit, eum esse redemptorem confessum fuisse, & rectè: quamuis enim Christus vt Deus sit omnium Dominus per essentiam, & vt homo Dominus etiam omnium per vnionem hypostaticam, tamen iure redemptionis singulare quoddam habet dominium in omnes eius sanguine redemptos; plus ergo Thomas affirmat, & cōfitetur, quam prius negauerat; resurrexisse enim negauit, at nunc & resurrexisse, & per se ipsum suscitatum, hominumque redemptorem esse clarissimè pronunciat.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXVII.

QVod ad Thomæ confessionem attinet, cauenda est erronea interpretatio cuiusdã Theodori damnati in Synod. quinta Constantinopolitana cap. 12. qui sic interpretabatur verba Thomæ; asserebat enim quando Thomas dixit, *Dominus meus, & Deus meus*, non hæc de Christo pronunciasse, sed miraculo resurrectionis obstupescentem glorificasse Deum, qui suscitauit Christum. hæc Hæreticus dicebat, quia Christi diuinitatem negabat, quam verè Thomas confessus est, Christum ipsum Dominum & Deum suum affirmando. Dubitatio ex superioribus oritur verbis, an Thomas crediderit, cõfessusque fuerit statim ac vidit non expectato tactu: & dubitandi ratio illud verbum esse potest, *Quia vidisti, credidisti*, nõ enim dictum est, quia digitum in loca clauorum, & manum in latus intulisti. Certa res est, & in confesso apud omnes Thomam secundum Domini præceptum tetigisse; hòc enim factum est, vt argumentum efficax resurrectionis veræ nobis omnibus relinqueretur. an tamen ipse Thomas solo visu ante tactũ crediderit, in controuersia est. Euthymius existimat priusquam tangeret credidisse, eamque sententiam refert Aug. tract. 121. nec refutat, ipse tamen in contrariam inclinat: nempe prius tetigisse, & postea credidisse, eaque est sententia cõmunis, quam sequuntur Tertul. lib. de Anima A cap. 28. de vi mortis. & lib. aduersus Praxeam, Hilarius lib. 3. Trini. Ambro. in Psal. 43. & 47. Cyril. lib. 12, cap. 58. Grego. hom. 26. Euan. & ea est legitima, & vera sententia. Vt enim adnotat Aug. in scriptura verbum videndi generaliter vsurpari solet pro quacunque sensatione, quemadmodum dicitur Exo. 20. Cunctus populus videbat voces, & Mar. 15. Vide in quantis te accusant; in qua significatione vsurpatum esse in hoc loco id manifestè probat, quod præcessit: Dictum enim est, *Infer digitum tuum huc, & vide*, non iubetur Thomas digitũ inferre, vt videat oculis, sed vt experiatur tactu, postea sequitur *Quia vidisti, credidisti*, ad eandem debet referri significationem quæ præcessit, nempe quia vidisti digito, & manu illatis in vulnera, id est, tetigisti, & sensibus expertus es me surrexisse, ideo credidisti. Hoc ipsum confirmat confessio Thomæ facta postquam dictum ei est; *Infer huc digitum tuum & affer manum*, si enim ante tactum credidisset, non erat cur Dominus ei præciperet tangere, & post tactum diceret: *Noli esse incredulus sed fidelis*. Tenendũ ergo est Thomam non credidisse, antequam tangeret: verbumque illud *Quia vidisti*, non ad oculorum solam visionem, sed ad tactum etiam esse referendum, vt sit sensus, Quia sensibus tuis expertus es meam resurrectionem, ideo credidisti.

Dicit ei Iesus, quia vidisti me Thoma, credidisti.

COMMENTARIVS.

NE se tanta confessione Thomas extolleret, sed in humilitate potius contineret, & vt omnes qui venturi erant fideles Christus in fide confirmaret, & instrueret, respondit, *Quia vidisti me Thoma credidisti*, ac si diceret, vera est tua fides & laudanda, ac probãda confessio; sed ne te magnum aliquid fecisse existimes, quandoquidem credidisti, quia vidisti, & contrectasti. (Visus enim, vt Aug. notat pro omni sensu generaliter accipitur) sensu ergo prius expertus es resurrectionem, quam proferres tantam cõfessionem, quia vidisti meam humanitatem resurgentem, credidisti diuinitatem in ea latentem: magnũ hoc profectò est, tamen vidisti prius, & argumentum habuisti: maius esset, si antequam vidisses id confessus fuisses. Verba sunt cuiusdam approbationis; veram enim fidem Thomæ probat. *Credidisti*, inquit, quo verbo vt notant Cyril. lib. 12. cap. 59. & Hilar. lib. 7. Trini. probat. Christus verus esse Deus confirmatur: non enim fidem Thomæ repulit, nec reprehendit, Christus verus esse Deus confirmatur: non enim fidem Thomæ repulit, nec reprehensionis verba. *Quia vidisti*, ac si diceret; non rectè fecisti quod tandiu credere distulisti, donec videres; debuisti prius credere, quando audisti resurrectionem meam. cætera in annotatione quære.

ANNOTATIO XXVIII.

Thomas duo confessus est.

AD intelligentiam huius sententiæ maioré assequendam adnotandum est, Thomam duo esse confessum: Vnum est resurrectio Domini, quæ confessio non ex fide, sed ex experien- A tia procedebat: videbat enim viuum, quem mortuum esse sciebat, ex hoc necessario colligebatur ipsum resurrexisse: non ergo hoc fide credebatur, nec meritum in hoc asserendo erat. ideo Mar. vlt.

Mar. vlt. dictum est. Ijs qui viderant eum resurrexisse à mortuis, non crediderant. vidisse dicuntur resurrectionem, non credere, qui Christum viderant. Alterum quod Thomas est confessus, est, Christum Deum esse, & se ipsum suscitasse; hæc autem confessio ex fide erat; non enim oculis patebat, nec experiẽtia cõprehendebatur, sed fide tenebatur; non solum quia non videbatur, cum nec ipsa resurrectio oculis esset conspicua, sed quia nõ colligebatur necessario ex eo, quod videbatur: Non enim ex eo quod aliquis à morte ad vitam reuocatus videtur, necessario deducitur quod ille seipsum suscitauerit, aut quod B Deus sit, & homo; sicut necessario inferebatur, si viuus erat post mortem, ipsum resurrexisse; idcir co Thomæ fides fuit vera fides, laudabilis, & meritoria, quia credidit, quod sensibus non patebat: nec quod ex ijs, quæ sentiebatur necessario deducebatur. Hoc tamen imperfectionis in ea fide fuit, quod Thomas non credidit, nisi quia expertus est, resurrectionem: fuisset autẽ perfecta si credidisset verbis Apostolorum antequam vidisset Christi humanitatem; qui enim credit propter signa, quamuis vera sit eius fides, minus tamen habet meriti, quam si credat simpliciter: tantoque magis reprehẽsione dignus fuit Thomas, A quãto magis habuit, antequam vidisset, testimonia sufficientia & argumenta credendi, & non credidit. Simile est illud Ioan. 4. Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis. Ex his facile est sententiam Domini intelligere, *Quia vidisti*, inquit, *me Thoma, credidisti*, non dicit, quod vidisti, credidisti, eius enim quod videtur non est fides, sed *Quia vidisti me credidisti*, vnum vidisti, & aliud credidisti, sed quod credidisti, non aliter credidisti, quã compulsus experientia eius, quod vidisti; cum potuisses, & debuisses prius credere quam videres. Vera igitur est fides, sed modus quo ad eam peruenisti, imperfectus est. Hinc solB uitur dubitatio, quam mouet Gregor. hom. 26. Euang. qua ratione dictum sit, *Quia vidisti, credidisti*, cum fides sit eorum, quæ non videntur. Respondet aliud vidisse, aliud credidisse. eadem est doctrina Hilar. lib. 7. Trini. & Aug tract. 79. in Ioan. & vera est, sed declaranda sic, nempe fidem esse eius, quod videtur, & adhuc quod non deducitur necessario ex ijs, quæ videntur; qui enim latentis ignis fumum videt, ignem non videt; tamen non fidem, sed scientiam quandam, C aut experientiam eius habet, quia fumus certum signum & argumentum est ignis.

Beati qui non viderunt, & crediderunt.

COMMENTARIVS.

COmmendat ergo fidem venturorum, qui non videntes resurrectionem, vtrumque simul, non vnum per alterum, sicut Thomas fecit, crediderunt; vbi enim minus est experientiæ, & argumentorum, ibi fides maius habet meritum. Quod autem præterito vsus sit, antequam fideles venturi essent, phrasis est frequens Hebræa, & in Prophetis sæpe vsurpata: quæ enim futura sunt, præteriti temporis verbo exprimuntur. Sensus est Beati qui non videbunt, & credent. Non negat beatum Thomam qui credidit: nam fides ipsius laudabilis; & meritoria fuit; sed in hoc beatiores futuros affirmat, qui cum non viderint, credent. Cætera in annotatione lege.

ANNOTATIO XXIX.

ATtendendum est hæc duo valdè esse distin- A nuitur fidei meritum. Thomas autem credidit cta; Vidit, ac credidit; & quia vidit, credidit; hoc enim posterius significat argumentum, & experientiam esse causam credendi; illud autẽ simul esse cum fide aliquam experientiam, aut cognitionem, quæ ex argumentis, & rationibus procedit. Argumentum non minuit meritum fidei, nisi quando propter argumentum creditur, nec aliter crederetur: maior enim est fides, & præstantius meritum eius, qui credit simpliciter, non propter rationes, aut argumenta, quia magis captiuatur intellectus, & est promptior obedientia voluntatis; at quando aliquis habet argu- B mentum, aut rationem eius, quod credit, tamen etiamsi non haberet, crederet, nec argumentum est causa credendi, tunc dicitur videre, & credere: nec propter argumentum, aut rationem minon solum videns resurrectionem, sed quia vidit, & nisi vidisset, non credidisset; propterea in hac parte minus habuit meriti eius fides, quam habuisset, si antequam vidisset, credidisset. Et hoc idem de fide discipulorum, qui non crediderunt, nisi quia viderunt, dicendum est. Hoc tamen Thomas habuit minoris meriti, quia reliquis cæteris discipulis, nihilominus non credebat. Ex altera tamen parte facta est compensatio, quia perfectam Christi diuinitatem, quando vidit resurrectionem, credidit, & confessus est. Poterit tamen aliquis vrgere argumento logico, si beatus qui non videt, & credit, ergo qui vidit, & credidit non est beatus. Respondeo esse Hebraismum; vtitur enim Hebræus positiuo loco comparatiui, quod ex 1. Cor. 7. cõstat. Dico, inquit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

inquit, innuptis, & viduis, bonũ est si sic perman A
serint, quod si nõ se continent, nubant. Nõ licet argumentari ex his verbis, si bonum est sic permanere, & non nubere, ergo non est bonum nubere; cũ sit Hebraismus, ac si diceret; melius est sic permanere: ideo paulo infertius repetijt Paulus, Beatior est si sic permãserit; ita nunc dictum est; Beati qui non viderunt: beatus quidem Thomas, sed in hoc beatiores, qui non videntes crediderunt, id est qui crediderunt, non quia viderunt. Iterum obijcies: nos ergo beatiores sumus Thoma, nostraque fides est perfectior. Respondeo nec hoc esse concedendum, quod exemplo B
manifestatur. Sint duo qui accedunt cuidã domino seruituri, vnus mercede, alter amore; qui mercede accessit, diligẽtissimè, & ingenuo inseruiuit animo; qui vero gratis non item; si vtriusque cõferas obsequia, vtique prior postponendus est, & minus laude dignus quantum ad initia, & modum accedendi; tamen absolutè commendabilior est, & omnino præferendus propter prosecutionem obsequij egregiam, & propter affectum, & obsequiorum magnitudinem: ita etiam quamuis Thomas inferior sit in accessu ad fidẽ, C
tamen & illustrior, & constantior, multoque perfectior fides eius facta est, ideo absolutè beatior est nobis. Neque ex hac sententia inferas cum Hæreticis. Ergo fides solã beatos facit; non enim fides cæteris virtutibus, & operibus confertur in hac sententia, nec comparantur hi, qui credunt, illis qui operantur: sed hi, qui credunt non videntes, illis qui videntes credunt, & beatiores in hoc sunt posteriores prioribus: non tamen propterea solam fidem ad iustitiam, quæ beatitudo dicitur, sufficere sequitur; nam etiam dictũ est, Beatus qui timet, & beatus qui sperat in Domino, & beatus qui misereatur, tamen nec solus D
timor, nec sola spes, nec sola misericordia iustũ faciunt, aut beatum. Solet enim scriptura, quando multa vni conueniunt, singulis per se id tribuere, non quod singula sufficiant, sed quod singula sint ad id consequendum necessaria.

Sola fides non sufficit ad salutem.

ANNOTATIO XXX.

IN exponẽdis illis verbis, *Quia vidisti me Thoma credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt*; secuti sumus communem Doctorum interpretationem, qui de fide, qua Thomas diuinitatem Christi seipsum suscitantis credidit, illud verbum, *Credidisti*, exponunt: & est satis accommodata expositio, eamque in commentario amplectentes multa in declarationem ipsius adnotauimus. At quia altera nobis occurrit exposi- E
tio non minus forsan accommodata, & propria, eam lectoribus proponere libuit. Existimo ergo, verbum credendi tam in ea sententia, *Quia vidisti credidisti*, quam in illa, *Beati qui non viderunt, & crediderunt*, referendum esse ad resurrectionem Domini, quam negauerat Thomas, eritque sensus, O Thoma, quia vidisti me, id est humanitatem meam, credidisti meam resurrectionem, neque resurrexisse, quod prius credere noluisti, beati qui me non videntes, crediderunt tamen à mortuis resurrexisse, dictisque prædicantium fidem adhibuerunt. Quibus verbis significare voluit Dominus Thomam non fuisse beatum, nec habuisse meritum in eo quod credidit Christum resurrexisse, eos vero beatos fore ac meritum habituros, qui cum non viderint, credent. In Thoma enim resurrectionem credere, non ex fide, sed ab experientia procedebat; at in futuris fidelibus ex vera fide, per quam iustificatio fit, futurum erat. Est enim aduertendum Thomam credidisse, & confessum fuisse diuinitatem Christi, & hæc fuit vera fides, & idcirco beatus fuit Thomas: tamen Christus de sola resurrectione sua loquitur, quam Thomas pertinaciter negauerat. Verbum ergo credendi generaliter accipitur pro eo, quod est assentire, siue assensus fit ex fide, siue ex scientia, siue experientia: ideoque Thomas credidisse dicitur Christum resurrexisse, quia assensit eius resurrectioni: similiter etiam crediderunt, qui non viderunt, quia assenserunt, sed assensus illius nõ erat ex fide; horum autem ex fide est, & propterea hi in eo beati, non autem ille. Verbum autem credendi in ea generalitate accipi scriptura ipsa docet, Iaco. 2. Tu, inquit, credis, quia vnus est Deus? & Dæmones credunt, & contremiscunt. hisce verbis Iacobus quorundam conuersorum, ex gentibus errorem repellit; existimabant enim se securos, & iustos sola fide, satisque se fecisse putabant, si relictis multis Dijs, vnum Deum verum confiterentur: cõtra hos inquit Iacobus, Tu credis vnum esse Deum? idque satis tibi esse putas? etiam Dæmones credunt, & tremunt, & tamen non per hoc iusti sunt. hic vides verbum credendi generalem habere significationem: nam fideles vnum esse Deum credunt fide, Dæmones autem scientia. hoc idem Luc. 24. habetur, vbi de eadem resurrectione loquens dicit, Adhuc illis non credentibus, id est, nondum assentientibus eum surrexisse, qui tamen postea assenserunt, & crediderunt experientia ipsa. Hoc idem verbum Thomæ confirmat, *Nisi*, inquit, *Videro fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, non credam*: quasi diceret, si hæc fecero, credam, id est assentiar, & fatebor eum resurrexisse, quamuis non iam fides, sed experientia esset futura: ita ergo locum præsentem existimo exponendum, nempe *Credidisti*, id est assensus es meæ resurrectioni, *Quia vidisti me*, & tactu expertus es meam humanitatem. beati qui non videntes credent, & assentientur, quia hic tuus assensus non ex fide; illorum vero ex fide vera futurus est, ideo in hoc tu non es beatus, illi vero beati erunt.

Altera superiorum Christi verborum expositio.

Multa

Multa quidem, & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum quæ non sunt scripta in libro hoc.

COMMENTARIVS.

NEquis sola hæc argumenta & suæ resurrectionis signa Dominum discipulis suis dedisse arbitraretur; adiungit Euangelista Christum non solum se videndum, & Thomæ palpandum exhibuisse; sed etiam multa alia signa feciſse corã suis discipulis, quibus veritatem suæ resurrectionis confirmaret, tamen non sunt scripta in hoc libro. Hoc dicit Ioannes: tum vt probet, quæ alij Euangelistæ narrarunt; tum vt fidem resurrectionis adstruat, quæ pluribus etiam signis Apostolis innotuit, & manifestata est.

ANNOTATIO XXXI.

CHrysost. hom. 86. hæc verba ad signa refert A
post resurrectionẽ facta, vt sit sensus; Multa alia signa Christũ fecisse coram discipulis ad suæ resurrectionis veritatem confirmandam certum est. Cyril. lib. 12. cap. 61. & Aug. tract. 122 ad omnia miracula Christi ante, & post resurrectionem narrata à Ioanne in hoc Euangelio referunt, vt sit velut quædam miraculorum generalis epilogus. Euthymi: vtramque refert expositionem tamquam probabilem; & negare non possumus vtranque esse accommodatam; tamẽ accommodatior est prior expositio Chrysostomi. Primo quia in capitis sequentis fine, eandẽ ponit conclusionem generalem; esseturque ista superuacanea, & ante tempus posita. Secundo quia dicit, In conspectu discipulorum; at miracula cætera in conspectu aliorum multorum facta sunt. Tertio, quia in hoc contextu non loquitur de miraculis, sed de signis, quibus suam resurrectionem Christus cõfirmabat. Obijciet aliquis. Quare hanc clausulam adhibet nunc Euangelista, cum in capite sequenti etiam de manifestatione resurrectionis loquatur? Respondeo id factum propter confessionem Thomæ, qui visu, & tactu credidit; vt doceat etiamsi propter hæc duo crediderit Thomas; plura tamen alia à Domino exhibita illi esse resurrectionis argumẽta.

Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine ipsius.

COMMENTARIVS.

FInem narrationis prædictorum signorum exponit: & inde causam, cur plura non scripserit, insinuat: ea autem est, quia hæc scribuntur ad fidem Christi conciliandã, vt per fidem salutem credentes assequantur. cum autem quæ sunt narrata sufficiant ad fidem faciendam, quod Christus surrexerit, & ex resurrectione se esse Dei filium confirmauerit; non fuit opus scripsisse plura signa. Duo ergo sunt fines narrationis huius, vnus proximus, nempe fides vera Christi diuinitatis, & humanitatis: in hanc enim signa narrata inducunt. Alter est vltimus, nempe vita æterna, quæ credentibus datur. In nomine autem eius vitam habere credentes, idem significat, ac virtute meriti, & satisfactionis eius per fidem communicatæ salutem accipere. Virtus enim Christi est, quæ per fidem viuificat credentes in eum.

ANNOTATIO XXXII.

ATtende, fidem per quam credimus Iesum A
esse Christum filium Dei, multos articulos continere. Vnus est, Illum, qui proprio nomine vocatus est Iesus, esse Christum, & Messiam promissum in lege, & Prophetis: hoc Iudæi non crediderunt, nec credunt: & de hoc articulo dicitur Matth. 1. De qua natus est Iesus, qui dicitur Christus, & 1. Ioan. 5. Omnis, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Alter articulus est hunc Christum, & Messiam, qui Iesus proprio vocatus est nomine, esse filium Dei, & verum Deum, non hominem merum; de hoc 1. Ioannis. 5. dicitur. Quis est, qui vicit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? Tertius articulus est in nomine Iesu inclusus, nempe Christum filium Dei esse Iesum, & Saluatorem, qui venit nos saluos facere; in his tribus tota fides nostra quasi in principio comprehenditur: de hoc tamen latius in commentario illius epistolæ Ioannis dicemus.

Plures de Christi diuinitate articuli.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis. Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari. Dicunt ei, Venimus & nos tecum. Et exierunt, & ascenderunt in nauim: & illa nocte nihil prendiderunt. Manè autẽ iam facto, stetit IESVS in littore: nõ tamẽ cognouerunt discipuli quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus, Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei, Non. Dicit eis, Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo: & iam non valebant illud trahere præmultitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat IESVS Petro, Dominus est. Simon Petrus cùm audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio venerunt (non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem super positum, & panem. Dicit eis Iesus, Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cùm tanti essent, non est scissum rete. Dicit eis Iesus, Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes quia Dominus est. Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter. Hoc iam tertiò manifestatus est Iesus discipulis suis, cùm resurrexisset à mortuis. Cùm ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus; Simon Ioannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiã Domine: tu scis quia amo te. Dicit ei, pasce agnos meos. Dicit ei iterum; Simon Ioannis, diligis me? Ait illi, Etiam Domine: tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei tertiò: Simon Ioãnis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertiò Amas me. & dixit ei, Domine, tu omnia scis: tu scis quia amo te: Dicit ei, Pasce oues meas: Amen amen dico tibi, cùm esses iunior: cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autẽ senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset dicit ei, Sequere me. Conuersus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus, sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cùm vidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te? tu me sequere. Exiuit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Iesus Non moritur; sed, Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te? Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia verum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

Postea

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis.

COMMENTARIVS.

EVangelista, vt Euangelium suum fine conuenienti concludat, describit quod Dominus antequam se visibiliter à suis ad cælos ascendens abstraheret, cum Ecclesia sua, & fidelibus fecit: nempe vnum Vicarium in terris reliquisse, qui vices ipsius in administratione, & gubernatione Ecclesiæ successiue vnus post alium perpetuò gerat; quorũ primum ipse elegit, & constituit, nempe Petrum. Huius rei occasione hanc manifestationem narrat, non vt resurrectionis veritatem confirmet, quam in fine præcedentis capitis satis esse confirmatam dixit; sed vt quod tunc Christus instituit, manifestet. Iam ergo discipuli in Galilæam ex præcepto Domini profecti erant, vbi hæc manifestatio facta est: dicit ergo, *Postea*, id est, post manifestationem Thomæ vna cum alijs factam, iterum se manifestauit ad mare Galilææ. dicit, *iterum*, id est, secundo, quia loquebatur de Thoma, vt sit sensus; iterum, & secundo etiam Thomæ se manifestauit in Galileæ; quamuis respectu discipulorum tertia fuerit hæc apparitio.

Manifestauit autem sic, erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Cana Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex discipulis eius duo.

DEscribit distinctè hanc manifestationem quo modo fuerit facta, & primo personas exponit: erant enim septem ex discipulis: per filios Zebedæi Iacobum, & Ioannẽ intelligimus. Nathanael nominatur, quia vir erat valde notus, & à principio prædicationis secutus erat Christum: duo verò alij tacito nomine numerantur, siue quia non ex præcipuis Apostolis, siue quia Apostoli non erant: Nathanael autem quamuis Apostolus non esset, tamen, vti diximus, erat discipulus antiquus Domini, & valde notus, ideo proprio nomine eius est facta mentio.

Dicit eis Simon Petrus, vado piscari, dicunt ei, venimus et nos tecum.

PEtrus Magistrum non habens præsentem, vt ante, & ijs quæ ad victum sibi necessaria erant, carens, piscari vadit: hanc enim artem priusquam Christũ sequeretur, exercebat: socios autem in eadem necessitate cognoscens quid facere velit, commonefacit, vt & ipsi veniant ad eum iuuandum, & victum sibi etiam comparent. Facile assentiuntur omnes Petro, *Venimus*, inquiunt, *Et nos tecum*, piscatum. Verba hæc præsentis temporis paratum, & deliberatum animum ad opus significant: *Vado piscari*, id est, accingo me iam ad viam, *Venimus & nos*, id est, ecce nos paratos habes venire tecum.

ANNOTATIO I.

Cur Apostoli ad piscatum reuersi.

QVæstionem proponit August. tract. 122. A Quomodo post vocationem ad Apostolatum ad piscationem, quam propter illum reliquerant, redierint. Respondet non fuisse illis prohibitum salua officij integritate, victum sibi necessarium conquirere; nam etiam Paulus victum sibi manibus comparabat, dum ab ijs, quę sui erant muneris, vacabat; ac si clarioribus verbis dicamus, piscatum reliquerant quantum ad lucrum; non tamen quantum ad sustentationem propriam: non habebant enim, quod ederent, ideo piscabantur propter victum, sicut & alia opera etiam ad victum licebat Apostolis facere. Grego. hom. 24. Euan. hãc proponit quæstionem, & respondet illos redijsse ad piscatũ, quia sine peccato eam exercere poterant; Matthæum verò non redijsse ad telonium, quia hoc exercitium cum peccato exercetur; tamen non est ista responsio completa solutio; quia etiam piscari ad lucrum sine peccato fit; nec tamen Apostoli ad hanc piscationem redierunt, sed propter victum, vt haberent, vnde se sustentarent, quæ sui Apostolici muneris erant non prætermittentes: sic enim Paulus artem etiam scenopegiæ, seu textoriam exercebat. Chrysost. hom. 86. id tunc factum esse dicit, quia Dominus non frequenter cum illis conuersabatur, & Spiritus nondum datus erat, nec habebant quid facerent. Atqui non

Universidad de Deusto
Biblioteca

est etiam perfecta solutio; nec enim ista sufficerent, vt artem repeterent, si esset ad lucrum: ad victum autem etiam post datum Spiritum S. licebat piscari, sicut & alia opera exercere ad sustentationē; quāuis enim dignus esset mercede operarius, & petere à fidelibus suā sustentationē illis licuisset, ne tamē aliqua ex parte graues essēt Apostoli fidelib. quando id saluo officio fieri poterat, malebāt proprijs manibus laborare, & victū sibi comparare; quod insignis perfectionis erat.

Et exierunt, & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderunt.

COMMENTARIVS.

NOn in propriam nauim, quam reliquerant Christum sequentes ascenderunt, sed in eam, quæ alicuius amici, aut familiaris erat, vt Euthymius dicit, aut forsan patris filiorum Zebedæi: noctem autem eligunt ad piscandum, quia id tempus est opportunum: quies enim & tenebræ piscatui accommodæ sunt: strepitu nanq. & hominum aspectu pisces terrentur, & fugiunt. Quod autem tota nocte laborant, & nihil prendunt, non casu aliquo id factum est, sed diuino consilio; vt verbo Domini postea magnam copiam piscium capientes, intelligant, qui futuri erant hominum piscatores, se propria virtute nihil effecturos, neminemque ad rete Sanctæ Ecclesiæ tracturos, quantumcunque laborent, & insudent, nisi virtus Christi adsit: eo autem iuuante, & verbi ipsius potentia operante, innumeram multitudinem esse conuertendam. Nisi enim Dominus ædificauerit Ecclesiam suam, in vanum laborant, qui ædificant: ipso vero ædificante mirum in modum crescit, & augetur, perficiturque ædificium. Hoc tam mira piscium comprehensio verbo Domini facta significabat.

Mane autem facto stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est.

TEmpus matutinum expectat, quod piscibus capiēdis minus est opportunum: quando etiam pisces, strepitu nocturni piscatus sese occuluerunt, cum & ipsi labore defessi nocturno, & spe capiendi deposita à piscatu se retrahebant; tunc est enim opportunitas Christi, quando virtus eius maxime agnoscitur. Vult ergo Deus nostram nos adhibere operam, sed non ipsa sola niti, nec quod sit bonum, propriæ nostræ virtuti adscribere; ideo expectat, vt discipuli laborent, & insudent, cum autem minus iam in suo opere confidunt, adstat Christus, & piscium sit magna comprehensio. propter hoc mane facto ipsis adhuc in naui existentibus Christus in littore stat: non tamen cognouerunt eum, quia in ea forma in qua agnosci ab illis posset, nondum voluit apparere: ex ipso enim volebat opere, & miraculo, prius quam ex forma agnosci, vt fidem, & meritum suorum augeret.

Dicit ergo eis Jesus, Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei, non.

NOndum à suis agnitus more hominum loquitur, vt dicit Chrysost. hom. 86. ac si eum rudes aliquos pisces esset, quasi diceret: Habetis aliquos pisces, quos vendatis? pulmentarium enim idem hoc in loco significat, quod obsonium: quicquid enim vltra panem & vinum cibi apponitur, obsonium, & pulmentarium etiam dicitur. à piscatoribus autem obsonium petens de piscibus interrogare videbatur, propriam inopiam, & inanē eorum piscationem interrogatione hac eos fateri facit, vt in eo, quod futurum erat, diuinam nos cum ipsis agnoscamus virtutem. Puer latinē, & παῖδιον, Græcè puerum, filium, & seruum significat; hoc autem loco pueros vocat, quia officium quasi seruorum exercebant: homines enim similes sic appellari solitos esse hic locus indicat, aut forsan vocabulo blādiori pueros, quasi filios appellat: hoc enim nomine, communiter homines ad nos vocare solemus. Respondent illi, quod verum erat, nempe se pisces non habere.

Dixit

Dixit eis, mittite in dexteram nauigii rete, & inuenietis.

LOcum signat, in quo capturi erant pisces, vt non fortuito locutus eis videretur, sed præscius futurorum: in dexteram autem partem nauigij retia iubet iaci, significās certam fidem, & conuersionem eorum, qui ad dexteram sunt collocandi in iudicio. Crediderunt enim quotquot ordinati sunt in vitam æternam, & credent, qui supersunt, idcirco non dicit; Mittite in dexteram vestram, sed in dexteram nauigij: multi enim ad sinistram sunt nauigij, qui nobis sunt ad dexteram; & è contrario ad dexteram nauigij, qui sunt nobis ad sinistram: multi saluantur, & conuertuntur, quos minus conuertendos sperabamus; & obdurantur, ac retrocedunt, quorum salutem nobis persuasimus. Attendendum est etiam hoc loco discipulos illos laborasse, & insudasse, & quidem multo tempore; nihil tamen cepisse ad sinistram nauigij retia mittentes: minori autem labore & citius magnam copiam ad dexteram capiunt. Hoc significatur, si partem sudoris, & laboris, quam mundi homines rebus mundanis inutiliter consequendis adhibent, studio iustitiæ impenderent; maximos facerent prouentus.

Miserunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.

PRopter verbum Domini miserunt retia dicto obedientes, hoc est dicere *Miserunt ergo*, id est, miserunt, quia audierunt verbum illud *Mittite & inuenietis*: vix dum miserant, quando tanta est multitudo comprehensa piscium, vt rete præ multitudine non possent extrahere. Fuit profectò laudabile nulla interposita excusatione cum tota nocte nihil prendidissent, & pisces nullos ibi esse facile sibi potuissent persuadere, vnius, quem non nouerant dicto rete iterum iacere; sed eius qui non agnoscebatur virtus, corda eorum interius inclinauit, & mouit, vt id facerēt, quod exterius præcipiebat: qui enim iubet Deus, ipse & virtutem dat, vt fiat quod iubet, sine qua, & surda auris ad audiendum, & durum cor ad consentiēdum, & manus debilis, & impotens esset ad operandum.

Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus Petro, Dominus est. Simon Petrus, cum audisset, quia Dominus est, tunicā succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare.

EX copia piscium capta, quos prius inuenire non potuerant & ex celeritate qua ceperunt, accedente diuina illuminatione, Ioānes nouit prior Petro Christum; ingenij enim acumine pollebat, vt Cyril. lib. 12. cap. 63. asserit, & ex signo nouit celeriter Dominū, & nihil dubitans firmo animo id Petro significauit, dicens, *Dominus est*, credidit Petrus dicto Ioannis facile adhibens fidem eodem commotus miraculo, & præamoris, & desiderij feruore moras non sustinens nauigij, quia piscium copia, & aliorum discipulorū multitudine onustum erat, aquis se committit; veste sua contegens nuditatem propter Christi reuerentiam, vt dicit Chryso. hom. 85. peruenitque primus omnium ad Christū. Proprios vtriusque Apostoli mores hoc facto significatos, annotat Chrysost. hom. 89. Petrus, inquit, feruentior, Ioannes intellectu altior erat: ille vehementior, hic perspicacior. Iterum hoc in loco vides Ioannem priorem nouisse, tamen posteriorem Petro peruenisse; sicut cum vterque ad sepulchrum properauit, primus peruenit, posterior est ingressus. Significatur in vtroque facto Pontificem in Ecclesia aliquos doctiores, & sanctiores, aut æque doctos, & sanctos; in dignitate vero neminem superiorem, nec æqualem habere posse. excedit omnes in dignitate, fieri tamen posse, vt in doctrina, & sanctitate excedatur ab iis, quibus præeminet in dignitate & officio.

ANNOTATIO II.

ALiqui recentiorum sicco pede super aquas Petrum ambulantem venisse affirmant; sed non video, quo fundamento, & qua ratione id asserant, cum Euangelista id non solum non significet, sed potius contrarium insinuet: nam dicit misisse se in mare, quo indicat aquis se commisisse, vt natando perueniret: Si enim ambulasset super aquas, alio verbo vsus esset, sicut factum est Matth. 14. quando super aquas venit. propterea Chrysost. homil. 86. Theophylactus Euthymi. & Beda, eum natando venisse affirmant: & id verius est, non autem omnino nudum fuisse Petrum, sed superiores tātum vestes deposuisse certum est: hoc enim apud Græcos

Universidad de Deusto
Biblioteca

significat, ἐπενδύτην, nempe superindumentum quod noster interpres tunicam vertit. Existimo esse vestem illam super quam est pallium quod est supremum vestimentum. Theophylactus asserit significare linteum quoddam, quo Phœnices, & Syrij piscatores se amiciebant, siue nudi A essent, siue vestiti, at verisimilius est vsurpatum vocabulum ab Euangelista, pro quacunque veste, quæ super induitur. nec mirum, quod se vestierit, vt se in mare mitteret; multi enim etiam vestiti natant, maxime quia proximum erat litus.

Alii vero discipuli nauigio venerunt (non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur cæteri nauigio venerint, exponit: quia non longe erant à terra, & ideo celeriter etiam sperabant se posse peruenire ad littus, vbi Dominus erat: trahebant autem rete piscium, & hoc maxime miraculum commendabat, quod prope littus tanta multitudo piscium sit capta, nempe ducentorum cubitorum interuallo à littore: cubitus autem habet pedem cum dimidio, erat ergo trecentorum pedum distantia. Bernar. lib. 2. ad Eugen. rectè hoc mysterium exponit dicens. Sciens Petrus, quia Dominus est, in mare se mittit, & sic venit ad ipsum alijs nauigio peruenientibus, quid istud? nempe signũ singularis pontificij Petri, per quod non nauim vnã, vt cæteri quisq; suã, sed sæculum ipsum suscèperit gubernandum: mare enim sæculum est, naues Ecclesiæ. inde est quod altera vice instar Domini gradiens super aquam vnicum se Christi vicariũ designauit; qui non vni populo, sed cunctis præesse deberet; siquidem aquæ multæ populi multi sunt. ita cum quisque cæterorum habeat suam, Tibi vna cõmissa est grauissima nauis ex omnibus facta, ipsa vniuersalis Ecclesia toto orbe diffusa. hæc Bern. doctè, & verè.

Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas & piscem superpositum, & panem.

MIrificè hoc enim auget miraculum, ignem nulla hominis opera accensum, & piscem superimpositum, & panẽ ad littus reperiunt. Hæc fecit Dominus, ne propter indigentiam cibum prius quæsisse visus esset, qui iam immortalis cibo non indigebat. Hęc tria ignem, piscem, & panem ex nihilo fecisse Euthym. & Chrysost. hom. 86. censent; immo Chrys. addit, non fuisse ex materia subiecta facta, sicut fecerat pisces, & panes illos, quibus turbas satiauit; at incertum est hoc, potuit enim vtroque facere modo. Cyril. lib. 12. cap. 63. asserit piscem ex aquis mira sua virtute extraxisse, id tamen non videtur admodum probabile, quamuis etiam fieri potuit, sed factum esse sicut & ignem, & panem. certum est miraculo, & diuina virtute, non humano opere ea ibi esse posita, modus incertus est, cum multimodè id potuerit facere. Mihi ex materia subiecta facta esse, sicut olim pisces, & panes illos multiplicauerat, probabilius est.

Dicit eis Iesus: afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.

PRæcipit de piscatu partem afferre, vt hac occasione viderent piscium copiosam multitudinem, & magnitudine miraculi eius agnoscerent virtutem. necdum enim Dominus ex forma agnoscebatur, vt dicit Chrysost. hom. 86. eorum enim fidem exercebat, idcirco intellectu potius quam sensu agnosci volebat.

Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus.

NOn solum Petrus traxit, sed ascendit in nauim, vt Euthym. dicit, quia adhuc extra aquas rete non erat, & alios cohortatus est, vt secũ trahant; idcirco ipse solus, quia primus erat, quẽ cæteri secuti sunt, traxisse dicitur. in quo etiam dignitatis, & officij eius significata est præeminentia. erat autẽ, *Rete plenum piscibus centum quinquaginta tribus magnis.*

ANNOTATIO III.

HÆc omnia ex mysterio sunt facta, non solum virtutem facientis, sed etiam nostram eruditionem significantia. Cyrillus li- A bro 12. capite 69. his piscibus multitudinem credentium significari dicit; per centum quidem numerosam Gentium multitudinem; per quinqua-

quinquaginta vero Iudæorum, quæ multo minor exstitit, per tres vero fidem Trinitatis, quæ propria est Christianorum, quam & Gentes, & Iudæi receperunt, omnes hi intra vnum rete vnius Ecclesiæ continentur, quam explicationem citat, & probat Euthym. Possumus etiã hunc totum numerum quinquaginta trium Iudæorum conuersioni accommodare, qui optimè numero fracto explicantur, & non completo, & integro; quia propter infidelitatem maxima pars cecidit, & eorum loco plenitudo gentium intrauit; de qua fractione Paulus ad Rom. 11. dicit. Fracti sunt rami, vt ego inserar &c. hęc mysteria latissimè exponit Augustinus tract. 122. Similiter & Gregorius hom. 24. in Euange. pro præsenti explicatione hæc dicta sufficiant.

Et cum tot essent, non est scissum rete.

COMMENTARIVS.

ET hoc ad miraculi magnitudinem pertinet, similiter & ad significationem, ac erudi tionem; significatur enim vnitas Ecclesiæ indiuiduæ, quæ sub vno capite vna, & indiuidua semper manet. Aug. tract. 122. legit. *Cum tanti essent*, nempe pisces, vt ad magnitudinem referatur, & vox Greca vtrunque significat, propterea non inconsideratè Euthym. interpretatus est; Cum tot tantique essent, *Rete non est scissum.*

Dicit eis Iesus; Venite, prandete.

EOs ad prandium inuitat; erant enim defatigati nocturni piscatus labore, quia vero nemo præ reuerentia accedebat, duobus eos exhortatur verbis, dicens, *Venite, & prandete. Venite*, id est, accedite, nec discumbere formidetis; significans vt dicit Cyril. lib. 12. cap. 63. Post multos labores, quibus vocati vehementer sudabunt, tandem cum Domino recubituros spirituali cibo proposito, qui rationem, & mentem humanæ naturæ excedit. An vero Dominus pransus sit, Euangelista non explicuit; tamen id probabile est fecisse, & id ipsum insinuat Euangelista: Non autem propter indigentiam, sed ad veræ carnis suæ resurrectionem comprobandam, vt dicit Chrys. hom. 86. nam etiam manducauerat prima die resurrectionis cum eis, vt constat ex Luc. vlt. idque eum sæpius fecisse ex verbis Act. 1. facile deducitur.

Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, tu quis es? scientes, quia Dominus est.

DIscubuerunt discipuli verbo Christi obedientes, nondum autem Christus sensibus eorum se manifestauerat, nec in propria apparuerat forma, vt Chrys. hom. 86. dicit; factis tamen mirabilibus, eorum intellectu, & mentibus agnoscebatur. hinc factum est, vt non omni ex parte eum agnoscerent, nec omnem cerritudinem assecuti essent: sciebant enim eum esse mente, & intellectu, aspectus tamen non is videbatur: neque ideo ausi sunt eum interrogare, quis esset, cum scirent eum esse Christum; quamuis in forma solita non appareret. Hęc verba aliquam dubitationem habuisse discipulos indicant, quamuis non eam, quæ impediret, quominus ipsum esse iudicarent; non enim omne dubium impedit actum assentiendi, & iudicandi; Multa enim ita esse credimus, & affirmamus, quorum aliqua imperfecta dubitatio nobis inest: talis erat hæc cognitio discipulorum, propter cognitionem vero, quam verè habebant, timuerunt interrogare quis esset, ne ipsa interrogatione, se omnino eum non agnouisse significarent.

ANNOTATIO IV.

AVgust. tract. 123. exponit verbum interrogandi pro verbo dubitandi positum, vt sit sensus; nemo ausus est dubitare quis esset, quia sciebant esse Christum. Hæc expositio non videtur nec verbis, nec sensui accommodata. Verbis quidem, quia longe aliud est interrogare, aliud dubitare; quamuis enim qui interrogat, dubitet, tamen non omnis, qui dubitat, interrogat, hoc etiam ad exteriorem, illud ad interio- A rem pertinet actionem: præterea verbum dubitandi non potest coniungi cum sequenti verbo, *Dubitare tu quis es?* oportebat enim de tertia loqui persona, dum autẽ dicitur; *Tu qui es?* quamuis sit Hebraismus, tamen ostendit interrogationis significationem, nec vnquam talis phrasis reperitur, dum de tertia persona fit sermo vt dicatur, Dubitarũt, tu quis es? sed interrogarunt, Tu quis es? Adde dictum esse, *Interrogare eum*, non

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem absolutè interrogare; at non dicitur, dubitare eum. Verbis ergo expositio hæc non accommodatur, nec etiam sensui, quia non videtur aptè dictum, Nemo ausus est dubitare, quia sciebant esse Christum; de eo enim, qui scit aliquid, nemo dicit, non est ausus dubitare; satis erat dicere, sciebant esse Christum, aut non dubitarunt, quia sciebant. Illud *Ausus est*, magis ad exteriorem actionem pertinet, vt nemo ausus esset Christum verbo interrogare. Rectè ergo Chrysostomus hom. 86. & Euthy. verbi propriã significationem sequuntur, vt sit sensus; Neminem ausum fuisse interrogare eum. quare autem

A nemo sit ausus; & quomodo cum scirent esse Dominum quid dubij habuerint, in commentario expositum est, & ea videtur legitima expositio. Attende in Græco textu haberi; Nemo discentium ausus est, & placet aliquibus hæc lectio, tamen August. legit: *Nemo discumbentium*, & hæc lectio accommodata videtur: illi enim à Christo inuitati venerunt, & discubuerunt, & tunc nemo eorum ausus dicitur interrogare, nec discipuli in Euangelio discentes appellantur: potius credendum est Græcum textum esse mendosum, & nostram lectionem legitimam.

Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter.

COMMENTARIVS.

VEnisse Iesus dicitur, quia postquam illos discumbere fecit, ipse etiam accessit mensæ, & vt solebat accepit panem, & piscem, & distribuebat illis. Hoc etiam signo, se esse Christum eis significabat. magno autem consilio facie immutata permanebat: se enim Christum esse, & verè surrexisse, ita volebat confirmare, vt discipulis se apud eos mansurum, vt ante, & qualis prius erat surrexisse, nullam existimandi occasionem præberet. Cyril. lib. 12. cap. 63. Spiritualiter hoc exponens inquit, Non ipsi capiunt, quod manducent, sed Christus distribuit, vt hinc quoque intelligamus Christum etiam in futuro sæculo gratiarum nobis largitorem futurum, sicut est in hoc præsenti. Attende non solum de pisce illo miraculoso, & de pane distribuebat; sed etiam de piscibus, quos prendiderant, vt dicit Augustinus tract. 123.

Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum surrexisset à mortuis.

TErtiam hanc apparitionem discipulis factam Euangelista describit, hoc numero finem suæ narrationi imponens, vt Trinitatem personarum in hoc etiam profiteatur, & veneretur.

ANNOTATIO V.

DIfficultas in his verbis occurrit. Qua ratione dictum sit tertiam hanc esse apparitionẽ, cũ primo die resurrectionis quinquies apparuerit. Quod si respondere velit aliquis, de ijs apparitionibus, quæ discipulis factæ sunt Ioan. loqui, difficultas non soluitur: apparuit enim Petro, deinde duobus in castello; tertio decẽ; quarto eisdem cum Thoma: est igitur quinta hæc apparitio. Glossa. interli. ad dies refert hunc numerum, vt primo die quinquies apparuerit, altero die nempe octauo discipulis vna cum Thoma, die tertio his septem; numerus ergo dierum non apparitionum computatur. Aliqui ad eas, quas

B Ioannes numerat referunt; hæc enim est tertia apparitio earum, quas ipse Ioannes numerat. Probabilis est responsio hæc, quamuis per discipulos possumus in hoc loco exponere Apostolos ipsos, & tunc verè hæc est tertia apparitio facta multis Apostolis; prima enim fuit facta decem, secunda vndecim, tertia hæc facta Apostolis quatuor; non ergo numerantur quæ facte

A sunt mulieribus, nec quæ vni Petro, nec quæ duobus discipulis Emaunta proficiscentibus, sed quæ pluribus Apostolis factæ sunt, & tunc hæc est tertia, & has tres Ioannes narrauit: quod si numerum integrum velis, & ordinem habere, hic est. primo Mariæ Magdalenæ; secundo mulieribus; tertio Petro: quarto duobus discipulis: quinto decem Apostolis, hæ omnes prima die factæ sunt: sexto vndecim, nempe Thomæ, & alijs: septimo his septem discipulis: octauo discipulis in monte Galilææ, quod Matth. describit; nono quando ascendit in cælum, quod Mar. nar

B rat: tunc autem eos arguit præteritæ incredulitatis, vt fidem in absentia, donec Spiritus sanctus veniret, cautè conseruarent; quamuis Augustinus lib. 3. de consen. Euang. cap. 25. non admittat hanc Marci fuisse vltimam, sed aliam affirmat, quæ facta est vltimo loco in die ascensionis, & est decima. tamen communis sententia contrarium tenet, quam secuti sumus cũ Greg. homil. 29. Euang. & cum alijs multis antiquis Patri-

Patribus. Præter has Paulus 1. Cor. 15. narrat apparuisse Iacobo, & plus quam quingentis fratribus, hęc verè facta sunt, quo tamẽ ordine, & quãdo Iacobo apparuerit, incertum est; de Cepha, qui Petrus est, in Euangelistis legimus; de fratribus illis quingentis; id in die ascensionis factũ est. post ascensionem autem ipsi Paulo visus est: omnia igitur consona sunt. De Beatissimæ Virginis facta apparitione, quæ omnium creditur prima, Euangelistæ non meminerunt, propter causam superius datam: eas enim duntaxat describebant Euangelistæ, quæ propter incredulitatem remouendam factæ sunt.

Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis diligis me plus his?

COMMENTARIVS.

PRandio peracto, Dominus gubernationem omnium suorum fidelium, & totius Ecclesiæ curam, & regimen committit Petro: impletque quod ante passionem promiserat Matth. 16. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum; ecce nunc tradit, & eum in caput totius Ecclesiæ inter omnes Apostolos eligit: prius tamen de amore, & dilectione inquirit; non quod ignoret, qui omnia scit, sed vt eum maculas præcedentis negationis pænitentia deleuisse cæteris manifestum faciat; & qualis esse debeat, qui curam aliorum suscipit, & quo, modo eos tractare debeat, quantoque amore ipse Dominus suos prosequatur, quos amanti se plus cæteris tradit, ostendat. Quantum ad verba attinet aduerte particulam *Ergo*, esse illationem occultam; ac si diceret, cum prandissent, quia à Christo inuitati fuerant, & eis cibos distribuerat: Post prandium igitur, quod Christo iubente habuerunt, Christus alloquitur Petrum. Rursus dicitur Simon Ioannis, id est, filius Ioannis. Ioannes, & Ioannah idem est nomen: Græci enim, vt suo idiomati Hebræa vocabula accommodent, vltimas mutare solent litteras, abbreuiato autem vocabulo dicitur Iona. Matth. 16. Bariona, idest, filius Iona, idem est ac filius Ioannis. Exactiorem expositionem in annotatione habes.

Cur Petrus de dilectione interrogatus.

ANNOTATIO VI.

BErnar. sermo. 76. in Cantica exponit sic; *Diligis me plus his?* id est, plus quam diligas hos; tamen communis expositio est plus his, id est, plus quam hi diligant me. Nec mihi videtur silentio prætereundum, cur Dominus Petrũ interroget, an diligat plus alijs, cum sit certum Petrum non potuisse de aliorum amore iudicare: qui enim non cognoscebat quantum cæteri diligerent, quomodo poterat respondere & conferre amorem suum dilectioni cæterorum? Mihi vera, & legitima responsio hæc videtur. Voluit enim Dominus Petrum probare in duobus, nõ vt ipse experientiam acciperet ab eius responsio

B ne, qui erat omnium gnarus; sed vt cæteris omnibus eum notum faceret, cognoscerentq; discipuli Petrum, non iã qualem ante esse, sed valdè mutatũ, & dignum effectum, cui tanta gubernatio cõmitteretur. Vnum igitur in, quo probãdus erat, humilitas est: nam ante passionem Dominus ei dixerat; Omnes vos scandalizabimini in nocte ista; ille superbè respondebat, & omnibus se prætulerat; Etiamsi omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor; ab hac superbia iam valdè erat alienus, & ad veram conuersus humilitatem; ideirco Dominus interrogat, vt eam humilitatem notam faciat omnibus; Di-

Petrus de superbo humilis.

A *ligis me plus his?* Non iam Petrus respondet, vt prius, nec se præfert cæteris. Rursus antea dicto Christi prædicentis futura non adhibuerat fidẽ, nunc alter factus, veritatis iudicium ei defert; *Tu scis*, inquit, *quia amo te*. Alterum, in quo probatur Petrus est dilectio; dixerat prius animam meam pro te ponam, & tamen postea negauit ter; ne ergo discipuli crederent illum in eo statu perseuerare, propterea an amet, interrogat. hac ergo interrogatione iam Petrũ mutatum ab illo, qui erat, Dominus alijs innotescere facit; vt sciant non indigno alicui tantam se conferre curam, & dignitatem. Cyril. libr. 12. cap. 64. interrogatum Petrum dicit de dilectione maiori, quia qui maioris culpæ remissionem obtinuerat, maiorem tenebatur remittenti exhibere dilectionem: at legitima causa ea mihi videtur, quæ exposita est, & accommodata contextui: nõ enim interrogabat Christus, an diligeret plus alijs, vt confiteretur talem amorem Petrus: sed vt humilitatem eius alijs manifestaret, qui iam cæteris non se præferre, nec comparare esset ausus, plusque crederet Christo, quam sibi. Sunt & aliæ causæ, cur de dilectione interroget, & inquirat, quas in commentario exposuimus.

Dicit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit ei, etiam Domine, tu scis quia amo te.

COMMENTARIVS.

MAgnam mutationem responsio indicat: iam non dicto Christi contradicit, immo nec interroganti audet absolutè respõdere, nec quod in se experiebatur omnino affirmare, sed testem facit ipsum Christum. *Etiam*, inquit, *Domine*, sed tu nosti; plus tibi quã mihi defero, nec me cæteris præfero, immo nec cõfero, sed te amo, & id te iudice affirmo.

Dicit ei, Pasce agnos meos.

REspondenti Petro, & confitenti amorem erga Christum iniungitur cura fidelium, & est sensus, vt rectè Chryso. hom. 87. exponit, Si me amas, meorum agnorum curam suscipe, & quam animam pro me positurum promisisti, pro his pone. Perpende autem verba, *Pasce agnos*: id est fideles meos, non tuos, non vt rem tuam, sed vt meam tracta. propterea petiui an me amares, quia rem meam tibi commendare volui, & à te tanquam meam tractari, quem amorem in me profiteris, erga eos exerce, ipsisque exhibe. Pasce autem non te, sicut illi faciebant Pastores, de quibus dicitur Ezech. 34. Veh pastoribus Israel, qui seipsos pascebãt. Ille se ipsum pascere dicitur, qui propriam vtilitatem, gloriã, & commodum non ipsorum fidelium, quos gubernat, non Dei gloriam, ex regimine quærit. Vnde rectè Aug. tract. 123. Si me, inquit, diligis, non te pascere cogita, sed oues meas; sicut oues meas pasce, non sicut tuas, gloriam meam in eis quære, non tuam: lucra mea, non tua. hoc idem docuit ipsemet Petrus 1. Epist. 5. Pascite inquit, qui in vobis est gregem Dei prouidentes non coactè, sed spontaneè, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè, neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Agnos appellat credentes in se, tum propter vitæ nouitatem: nam veteri abiecto nouum induunt hominem, qui secundum Deum creatus est, & veteri carnali vita spoliati spiritus nouitatem accipiunt; tum propter innocentiam, quæ in agno representatur; tum demum propter imitationem, & sequelam, quia Christum imitantur & sequuntur, qui est agnus Dei tollens peccata mundi; suo enim nomine fideles suos decorare dignatus est.

Quis dicatur seipsum pascere.

Credentes cur agni sint appellati.

Dicit ei iterum, Simon Ioannis diligis me? Ait illi: etiam Domine, tu scis quia amo te, Dicit ei: Pasce agnos meos.

ITerum Dominus de amore, & dilectione inquirit, & non iam, an plus cæteris amet, interrogat; illud enim ad probandum factum est, sed, an amet. Secundo autem interrogat, vt significet probatum, & constantem debere esse amorem eius, cui committi debet fidelium cura, & gubernatio. Affirmanti autem Petro, iterum agnos demandat, & committit; quo etiam significat maximæ curæ debere esse Petro, quod Dominus non semel sed bis committit. Græci expositores legunt hoc loco. Pasce oues meas, vt semel agni, bis oues committantur: tamen latinorum lectio probatior est, vt bis agnos, semel oues legamus: cuius diuersitatis causa inferius exponetur. Quod autem Dominus vtatur vno vocabo, *Diligo* & Petrus respondeat altero, *Amo*, quod etiam in Græco sermone seruatum est; quamuis Ambro. Luc vltimo differe, & vt distincta significent, poni arbitretur: non tamẽ existimo diuersa significare, sed idem: nam in scriptura hæc verba duo pro eodem accipi docet Aug. lib. 14. Ciui. cap. 7. & id certum est, quamuis aliquando seruetur inter ea discrimen aliquod. pro eodem autem sumi in præsenti indicat, & probat verbum sequens; nam sequitur; *Dicit ei tertiò, amas me?* si diligere aliud significaret, quam amare, non diceretur; *Dicit ei tertiò, amas me?* quia non præcessit tale verbum.

Dicit ei tertio; Simon Ioannis, amas me?

TErtiò idem repetit, vt trinæ negationi trina amoris professio respondeat; quod re& è Cyril. lib. 12. cap. 64. annotat. Est autem in his omnibus interrogationibus semper Dominus nomine proprio vsus, & parentis etiam nomine. *Simon*, inquit, *Ioannis*, nec Petrum appellat, quod nomen dignitatis, & officij erat, volens eum in hoc admonere, vt quamuis in tantam sit dignitatem prouectus, vt super omnes sit fideles, & totius Ecclesiæ caput,

siæ caput, & princeps constitutus præ oculis habeat se piscatorem fuisse, & hominem cõmunẽ: ne se extollat, ne suis id meritis adscribat. qui enim in altiorẽ erigitur, & effertur gradum, obliuisci non debet se hominem esse. & aliquando ex humili, & ignota familia.

Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? & dixit ei, Domine, tu omnia scis, tu scis, quia amo te.

TErtiam interrogationem audiens Petrus contristatus est: timens ne id forsan fieret, quia iterum negaturus esset Christum: didicerat enim experientia Christum prædixisse, Ter me negabis, idque ita factum fuisse. contristatur modo, ne hæc sibi dicantur, quia simile aliquid futurum sit, ideo ex magna humilitate respondet, *Domine tu scis omnia*, etiam quæ futura sunt, non audeo iam de me futura promittere, nec tibi opus est mea responsione, cum nihil tibi sit occultum; id vnum scio me nunc amare te, & te scire amorem meũ. Cæterũ contristor quod cum sciam te omnia nosse; tamen interrogas, an te amem, cũ id tibi sit manifestum, ne forte ea interrogatione mihi velis significare futurum esse, vt aliquando non amem te. Hic est sensus; hac de causa contristatum fuisse Petrum, docent Chrysost. hom. 87. & Theodoretus in sermo. de Charitate, & ea est legitima causa, & sequenti contextui accommodata.

Dicit ei, Pasce oues meas.

VNiuersæ gubernationis Ecclesiæ commissio hoc verbo completur. *Pasce*, inquit, *oues meas*, ac si dicat; commisi tibi filios, committo nunc matres, vt omnium curã geras, omnia gubernes, & regas: matres, seu oues, Ecclesiæ sunt singulæ, quibus singulares pastores incumbunt. Guberna igitur, ò Simon, & pasce subditos, & prælatos omnes, inferiores, & superiores: fideles & fidelium omnium Ecclesias, quæ ad vnum generalis Ecclesiæ corpus pertinent. In scriptura sæpe Ecclesiæ appellantur singulæ fidelium congregationes, quibus pastores singuli præsunt, vt constat ex Apocaly. 1. 2. & 3. & ex multis alijs locis.

ANNOTATIO VII.

NOstris temporibus aliqui pro eodem sumunt agnos, & oues, nempe fideles omnes; tamen cum tanta sit inter agnos, & oues differentia, probabile non est pro eodem esse accepta in ea sententia, quæ tanti momenti est. Rectius Euthym. per agnos imperfectiores, per oues perfectiores fideles interpretatur; at neque hæc expositio rem totam explicat: non enim solum ouis, & agnus in ætatis perfectione differunt; sed & quia hæ matres, illi filij sunt, vt per oues pastores & prælatos ipsos, qui fouent, nutriũt, & alunt singulos fideles, exponamus: quorum omnium cura ad Petrum pertinet. matres portò, & oues dicuntur, quia alere debent verbo, exemplo, subsidio omni spirituali, & temporali subditos, sicut oues alunt agnos. Bernar. lib. 2. de consid. prope finem, per oues ipsos etiã Apostolos significari dicit, nõ solos Episcopos, & pastores Ecclesiarum. siue ergo hoc, siue illo exponas modo, omnium fideliũ nemine excepto Petro cura, & gubernatio committitur à Christo, eo tempore, quo ad Patrem ascensurus erat; manifestè significans Vicarium eum in terra Ecclesiæ suæ instituere. Nec possunt Hæretici hoc tam euidens testimonium Pontificiæ auctoritatis effugere: nõ enim Petro sed suæ Ecclesiæ consulebat, vni totam ipsius gubernationem imponens. Vnde necesse est semper in Ecclesia vnum esse Pontificẽ, qui agnos, & oues gubernet: nec agni, aut oues esse Christi poterunt vnquã, qui non sint sub huius cura, & regimine. hoc tamen longius prosequi non est præsentis instituti.

A

B

Amen amen dico tibi, cum esses iunior cingebas te, & ambulabas vbi volebas, cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet quo tu non vis.

COMMENTARIVS.

QVia contristatus erat Petrus timens, & suspicãs hac trina interrogatione significatum esse ei fore, vt ab hoc amore sit mutandus, nec in eo perseueraturus; remouet Dominus hanc suspicionem & timorem: prædicens futurum esse potius, amorem eo esse perducendum, vt pro eius gloria animam suam sit positurus: ac si clarioribus verbis diceret, ò Simon ne timeas, nec contristeris suspicans te ab hoc amore in me esse recessurum

Universidad de Deusto
Biblioteca

cessurum, nec in eo perseueraturum, quia trina es interrogatione examinatus; non sic fiet, immo amor hic adeo in te augebitur, & inflammabitur, vt animam tuam pro me ponas, & impleatur, quod ante meam dixisti passionem; Animam meam pro te ponam: non ergo tempus futurum erit tibi, sicut præteritum, prius quidem me negasti, postea vero vsque ad mortem confiteberis: prius tuæ obsecutus es voluntati, postea vero pro mea exequenda vitam expones. Hanc sententiam Dominus quadam metaphora exponit sumpta á statibus iuuentutis, & senectutis hominis. Quando enim iuuenis est ipsemet se accingit, & vestit: ambulatque, & proficiscitur quo vult: at quando senex est, non se valens iam præcingere, manus, & brachia extendit, vt ab altero accingatur, & accinctus ducitur. ad eundem modum Petrus prius tanquam iuuenis erat minus expertus, & magis suæ propriæ obsequens voluntati; at iam Christo resurgente in alterum mutandus erat, futurusque senex sapientia, & spiritu, non sola ætate. eratque Martyrium crucis subiturus, quasi ab altero cinctus & ductus. non quo ipse volebat, id est, non quo propria naturalis inclinabat voluntas, sed quo Spiritus ducebat. His ergo verbis prædicit Dominus Petro In senectute mortem crucis subiturum, manusque extensurum, vt clauis, vt dicit Euthymius, affigatur.

ANNOTATIO VIII.

CYril. lib. 12. cap. 65. sic hanc superiori connectit sententiam, nempe Dominum prædicere martyrium Petro, vt eius confirmet responsionem; dixerat enim Petrus; Amo te; Dominus ita esse comprobat; nam qui pro nomine Christi moriturus nuntiatur, supremo amore erga Christum affici declaratur. Chryso. hom. 87. sic videtur coniungere, nempe hac prædictione voluisse Dominum ostendere, non propter diffidentiam interrogasse Petrum, an amaret, sed quod maxime crederet. Hæc connexio accommodatior est; cum enim cõtristatus esset Petrus, timens ne quid in futurum contra amorem hunc commissurus esset, idcirco Dominus remouet suspitionem, & timorem hunc, vt in commentario exposuimus. Adde Dominum hac prædictione significare, & illi, & omnibus illius successoribus, paratos esse debere sanguinem effundere, & vitam exponere pro agnis, & ouibus Christi. Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Addendum est, etiam illud, *Ducet quo tu non vis*, non est positum, quasi Petrus libenter mortem pro amore Christi acceptaturus non esset, quam non solum cum maximo gaudio sustinuit, sed summo etiam desiderio cõcupiuit; sed eo verbo significantur alia duo. Vnũ est, quod Cyril. dicit, neminem sanctorum sponte se ingerere morti, & eam quærere; sed si pro veritate fuerit incussa, libenter sustinere. Alterum vt notat Chrysost. quia quamuis rationalis appetitus accepter, tamen naturalis abhorret; mors enim contraria est naturali appetitui, & sensui; idcirco dictum est; *Quo tu non vis.*

Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.

COMMENTARIVS.

QVod Dominus metaphoricis verbis Petro prædixit, Euangelista proprijs, & apertis exponit; dicens superioribus verbis Dominum significasse Petro, qua morte clarificaturus esset Deum, nempe martyrio, immo cruce; manuum enim extensio crucis mortem indicauit. Non autem casu, sed consilio dictum est clarificaturus, seu glorificaturus esset Deum: mors enim martyrum argumentum erat efficacissimum veritatis diuinæ confirmandæ, per quam Deus clarificabatur, & honorificabatur; idcirco martyrium dicta est, id est testimonium indicans, & aperiens veritatem. Martyres ergo mortem sua tria maxime effecerunt. Vnũ est manifestare, & confirmare veritatem Dei: verum enim esse probabatur, pro quo tot homines vitę irreprehensibilis sanguinem effundebãt. Alterum est honorificare, magno enim cultu, & honore Deum afficiebant, pro cuius gloria, & veritate vitam exponebant. hoc vtrumque verbum clarificandi significat, nempe declarare, & honorificare, vt superius annotauimus. Tertium est se ipsos honorabiles, & spectabiles effecerunt, & apud Deum gloriam magnam, & coronam consecuti sunt. pretiosa enim in conspectu Domini mors sanctorum eius: quę verba de martyribus dicta esse ibi Hieronym. probat. oculis quidem insipientium visi sunt vilem, ac despectam mortem

Martyrum mors tria effecit.

mortem subire; At apud Deum, gloriosa & desiderabilis erat. Nec apud Deum solum, sed apud fideles etiã omnes; magnum ergo præmium in hoc sæculo fuit Petro, tali exitu vitã concludere: vnde rectè August. tract. 123. sic inquit, Hunc inuenit exitum ille negator, & amator, presumendo elatus, negando prostratus, flendo, purgatus confitendo probatus, patiendo coronatus: hunc inuenit exitum, vt pro eius nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum peruersa festinatione promiserat. faciat eius resurrectione firmatus, quod immaturè pollicebatur infirmus: hoc enim oportebat vt Christus prius pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi prædicatione moreretur; præposterum fuit, quod audere cæperat humana temeritas, cum istum disposuisset ordinem veritas. hæc & alia Augustinus.

Et cum hoc dixisset, dicit ei Sequere me.

QVod verbis dixerat, simul facto etiam significat: surrexit enim à loco, vbi discumbebant, iterque faciens, dicit Petro, vt eum corpore ante omnes sequatur: hoc facto indicans morte crucis Petrum eum secuturum; ita Cyri. lib. 12. c. 65. exponit. Adde simili officio pascendi etiam secuturum, ac si diceret; sequeris me officio pascendi, & crucis morte: ideo enim ante omnes sequi iussit, vt omnibus eum præesse indicaret. Non solum autem significat, sed etiam instruit & confortat: instruit quidem insinuans ei, vt verbo, & opere, ac exemplo pascat; sicut Christus ipse pauit, eiusque vestigia in gubernando sequatur: confortat, ac si diceret; ne durum tibi videatur si duceris quo tu non vis, sequere me, & considera me priorem crucifixum esse, & vitam pro ouibus posuisse. Optima vita prælati, & pastoris, est imitatio Christi.

Conuersus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine quis est qui tradet te? hunc ergo cum vidisset Petrus dixit Iesu, Domine, hic autem quid?

COnuertitur Petrus: iam enim cæteros condiscipulos sequentes se habebat, ac Ioannem videns, quem ille multum amabat, de eo Christum interrogat, *Hic autem quid?* id est, scio iam qua morte ego sim te clarificaturus, scire vellem qua etiam morte Ioannes dilectus tuus vitæ huius tempus concludet, quemque exitum habebit. Petrus sciens à Christo Ioannem valdè amari, ea de causa eum multum amabat, & præ amore de eo solicitus Christum interrogat, vt dicit Chrysost. hom. 87. non autem casu Euangelista hæc de se narrat, *Quem diligebat Iesus, & qui recubuit super pectus*, & qui interrogauit occulta. Tria enim hæc sunt maxima priuilegia, & magno consilio nunc describuntur ab eodem met Ioanne, vt ostendat iam Petrum omnibus antelatum; cæteros quidem oues, Petrum vero pastorem effectum: qui super pectus recubuerat, iam post Petrum est. conuersus enim Petrus, illum vidit: qui interrogauit rogatus à Petro, iam de ipso interrogat Petrus: cumq. diceretur dilectus à Christo, iam ipsi anteponitur Petrus, & examinatur, an diligat plus cæteris. Altera etiam est causa, cur ista narrentur, nempe vt quales sint eligendi in Pastores Ecclesiarum, ipsemet Petrus, et successores discant; non qui sibi sunt familiariores, non qui coniunctiores, sed qui oneri imponendo, & muneri subeundo sunt aptiores. ijs igitur de causis ista narrãtur, vt in quantã iam sit promotus Petrus dignitatẽ, omnes agnoscant. Cæterum qua ratione Ioannes dictus sit dilectus á Domino, superius expositũ est.

Ioannis tria priuilegia, priuilegijs Petri inferiora

ANNOTATIO IX.

HAnc interrogationem Petri; *Hic autem quid?* Cyril. lib. 12. cap. 66. & Chryso. homi. 87. exponunt vt vitæ exitum significet; ac si diceret; Quis vitæ exitus hunc expectat? & est legitima expositio: sequentia enim verba eum cõprobant sensum; nam ex responsione discipuli existimarunt non moriturum; quod non facerent, nisi interrogationem de morte intelligerẽt simul cum Petro ipso. At qua de causa Petrus interrogauerit, nõ omnes eodem exponunt modo. Chry. hom. 87. in amorem, quo Petrus Ioannem prosequebatur, refert causam; Amor enim solicitos facit, idque secuti sumus in commentario, adiungentes Ioannem à Petro dilectum propter Christum; cum enim Petrus multum amaret Christum, in quem Christus ipse dilectionis maiora signa ostendebat, eum & ipse familiari prosequebatur amore. Cyril. lib. 12. cap. 66. Videtur ad quandam curiositatem Petri referre. Ambro. Lu. vlt. adhuc depressius in hac parte de

Petro

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petro sentiens, & huius interrogationis causam scrutans, inquit. Post tentationem præsumptionis suæ, Petrus iam non audet voluntatis perseuerantiam sibi pollicere, sed quasi ad solatium sui, consortium quærit alterius. Hæc responsio non videtur probanda: nam Petrus iã à Christo edoctus de futuro exitu non timebat, & quamuis timuisset, non est credendum solatium quæsiuisse tale: ruina enim alterius vitiosum est solatium homini iusto, & timenti Deum. Vera igitur, & legitima causa est, quam Chrysost. tradidit. Aliqui recentiorum illa, quæ Ioannes de se narrat, causam existimant inducentem Petrum ad interrogandum de eo, quem dilectum, & quẽ recubuisse super pectus Domini, & interrogasse eum sciebat, quasi diceret; Hic qui tantis à te est decoratus priuilegijs, quem exitum habebit? sed mihi non probatur: esset enim tunc curiosa interrogatio, nec credere facile debemus tunc Petrum in tantam dignitatem à Christo prouectũ, statim curiosum se exhibuisse: potius ergo solicitudo erat prę amore propter Christum cõcepto.

Dicit ei Iesus, Sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te? tu me sequere.

COMMENTARIVS.

REspondet Dominus Petro de Ioanne interroganti. *Sic*, inquit, *volo manere*, id est, volo superstitem esse eum, sicut modo est, *Donec*, ego *veniam*; hoc autem ad te nihil attinet: aut si volo eum manere, vt re vera volo, donec veniam, *Quid ad te?* ad ea, quæ tibi dixi nihil id facit; siue enim maneat, siue non, qualiscumque exitus eius futurus sit, hæc quæ tibi dixi fient, nec mutabuntur. tu ergo sequere me, & quæ tua sunt, considera, & quæ iniunxi, aduerte: exitus enim illius ad te non pertinet. Attende aduentum hunc, de quo loquitur Dominus, esse illum, quando Iudæos per Romanos deuastauit, & subuertit; in peccati, & infidelitatis eorum pœnam, & vindictam: in scriptura enim sæpe, quando Dominus malos punit, aduenire, & egredi dicitur. De hoc aduentu per Romanos dicitur Iacobi 5. Patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra, quoniam aduentus Domini appropinquauit. Confortat fideles ex Iudaismo conuersos; vt iniurias & persecutiones fortiter sustineãt incredulorum; quoniam cito perituri erant, & per Romanos tollendi. appellat autem aduentum Domini. Ita exponit Oecumenius, qui citans hunc Ioannis locum. exponit eo modo, quo nos exposuimus, referens Chrysostomum in eandem expositionem. Cæteris autem Apostolis martyrio affectis, Ioannes vsque ad illa tempora viuus mansit, aliquanto tempore etiam post, id est, quod nunc prædicit Dominus *Sic*, inquit, *Volo manere*, donec Iudæos puniturus aduenio; insinuans his verbis Petrũ ante Ioannis exitum manus extensurum, & crucifigendum; nec dependere exitum eius à Ioannis exitu. Cætera in annotatione prosequor.

ANNOTATIO X.

VAriè legitur hæc sententia. Aliqui enim legunt *Sic*, vt Aug. tract. 124. & Ambro. li. 7. in Luc. in principio. & Bernar. sermo. de natali Innocen. Alij, *Si*, vt Cyril. lib. 12. ca. 66. Chryso. nom. 87. & Hieron. lib. 1. con. Iouini. Alij autem legunt, *Si sic*, vt Ambro. in orat. funebri, de obitu fratris. Est etiam varietas in verbis: nam aliqui legunt vtrumque verbum in præsenti indicantis; Sic volo manere, donec venio: ita Ambrosius legit. Luc. 7. in principio: Alij vtrunque in præsenti subiunctiui: Si velim manere, donec veniam, vt Cyril. sic enim interpretari videtur. Alij prius in præsenti indicãtis, posterius in præsenti subiũctiui; *Sic volo donec veniam*, vt Bernardus, & Augustest, estque lectio communis. Re vera accommodatior est lectio vniformis, vt vtrunque eodem modo legamus; sic enim in Græco habetur. An vero sit præsens indicans, an subiungens, ambiguum est in Græco: nam verba ad vtrunque modum referri possunt, & hæc fuit causa maxima diuersitatis expositionum. Cyril. enim legit, & exponit conditionaliter. Si eum velim manere, donec veniam, nihil ad te pertinet; vt sit sensus; quamuis ego vellem eum manere superstitem vsque ad vltimum meum aduentum, ad te nihil pertinet, nec tua res agitur, tuum est me sequi; non quod Christus affirmet eum mansurum, sed quod etiamsi mansurus esset, ad Petrum id minimè pertineret. Qui vero legunt non conditionaliter, sed asseueranter, exponunt Ioannem non moriturum vsque ad vltimum tempus, tunc tamen moriturum, vt sit sensus; Volo eum manere vsq; ad vltimum meum aduentum, hoc autẽ si volo, ad te nihil pertinet. de hac sententia in annotatione sequenti tractatur. Alij de vltimo aduentu exponentes interpretantur, *Sic eum volo manere*, id est, sine martyrio, non quod non sit moriturus, sed quod non sit secuturus per martyrium Christum. nec licet inferre, si sic mansurus est donec veniat; ergo post-

postquam venerit, subibit martyrium; hæc consecutio non valet, vt superius ostendimus: nam Matth. 1. dicitur. Non cognouit eam, donec peperit; non tamen infertur cognouisse postquam peperit. Hanc expositionem sequitur Bernardus loco citato.

Multa ab antiquis dicta sunt in huius expositione sententiæ, ex ijs, quæ mihi probabiliora visa sunt, subiungam.

Primò lectio illa mihi magis placet, quę habet, *Si*, quam quæ habet, *Sic*, duo mihi hanc lectionẽ persuadẽt, vnum est, quia dictio Græca id significat; *ἐὰν*: alterum est, quia si legamus, *Sic*, tunc sententia absoluitur, & terminatur in verbo posteriori, nempe, Sic volo manere, donec veniam; at si legamus, *Si*, suspensa est oratio vsque ad eã partem, nẽpe, *Si volo manere, donec veniam, quid ad te?* hanc autem orationem talem esse, vt termineturin his verbis, *Quid ad te?* indicant verba sequentia; repetens enim Ioannes eadem omnia repetijt; *Et non dixit Iesus, quia non moritur, sed, Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te?* si oratio completa esset in verbo *Veniam*, nõ erat, cur repeteretur, *Quid ad te*: hoc enim ad propositum mortis nihil facit; repetitum est ergo, quia oratio in eo cõpletur, & proinde non possumus legere, *Sic*, sed, *Si*, & est hoc efficax argumẽtum.

Secundò existimo probabiliorem lectionem, vt verbum in præsenti indicantis legamus; *Si volo manere, donec venio*; quamuis posterius parũ refert legere, *Donec veniam*, aut, *Donec venio*, & tunc est sensus affirmatiuus: Quãdo enim particula, *Si*, verbo indicanti connectitur, non conditionem puram, sed affirmationem significat: longe enim differunt hæc. Si lego, non est, quod me accuses; & Si legam, non est, quod me accuses: illa enim affirmatio est, hæc conditio sola. quamuis ergo legamus. *Si*, & non, *Sic*, affirmans est sententia; eaque de causa existimo vertisse aliquos *Sic*, sensus enim idem est fere: & hæc est communis interpretatio Latinorum, & Græcorum, vt sensus sit affirmatiuus; id autem maximè confirmat. Si enim esset merè conditionalis, non erat occasio vlla discipulis existimandi Ioannẽ non moriturum; id autem opinati sunt, quia affirmanter prolata fuerunt verba Christi.

Tertio hunc aduentum non illum vltimum existimo, quando iudicare venturus est, sed quando venisse dicitur punire Iudæos per Romanos; non quod in corpore tunc aduenerit, sed ratione effectus; Sic enim etiam Deus descendisse dicitur ad puniendum Sodomam: & est optimum testimonium Iacobi. 5. in commentario citatum, quæ expositio videtur omnium accommodatissima. Aliqui recentiorum illud; *Sic mane re volo*, exponunt; Volo manere Ioannem inter Iudæos, donec veniam eos punire, at verior expositio est: Sic manere, nempe superstitem, & viuum: non enim de loco, sed de vitæ exitu Petrus interrogauerat.

Exiuit ergo sermo iste inter fratres quia discipulus ille non moritur, & non dixit ei Iesus quia non moritur, sed sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?

COMMENTARIVS.

EMendat Ioannes falsam opinionem ex verbis Christi à nõnullis discipulis conceptã; qui in eum sensum ea interpretati sunt, vt significarent Ioannem non moriturum, idque Dominum indicare voluisse Petro existimarunt. Ioãnes autem à verbis Christi talem sensum repellit, ne cæteri omnes, qui audituri erant hæc verba eundem concíperent errorem. *Non*, inquit, *dixit Dominus*, discipulum illum non moriturum, sed hæc verba protulit; *Sic volo eum manere, donec veniam, quid ad te?* quibus verbis noluit Dominus dicere eum non moriturum: non enim sequitur, si voluit Dominus sic manere, donec veniat, ergo non morietur vnquam. hic est sensus legitimus.

ANNOTATIO XI.

ANtiqua controuersia est, an Ioannes adhuc viuat venturus cum Elia, & Enoch in vltimo tempore, an iam obierit. Aliqui existimarunt nondum diem vltimum clausisse, viuereque adhuc mortalem vitam in corpore vsque ad iudicium: ita censuit Theophylac. & Hyppolitus martyr. in orat. de consumat. mundi: cum alijs antiquis, & recentioribus; vt enim Ambrosi. serm. 20. in Psalm. 118. refert, an mortuus fuerit, aliqui dubitarunt; alij mortuum quidem fuisse, sed statim resurrexisse affirmarũt. cuius sententiæ meminit Hierony. in sermo. de assumptione B. Virginis, eamque nec probat, nec reprobat: secutus tamen est eam Nicepho. lib. 2. cap. 42. Communis sententia tenet eum obijsse, ita censuerunt Tertull. lib. de Anima cap. de vi mortis. & Menandro hæretico. Hiero. de Viris Illustrib. & Matth. 20. August. tra. 124. Chrysostomus hom. 1. in Ioan. Euseb. lib. 3. Histor. cap. 31. & ea est sententia omnium probatissima: non enim video solidum aliquod fundamentum, quo nitantur ij, qui nondum obijsse contendunt præter locum hunc; cuius sensus est longe ab istorum opinione diuersus.

Hic

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus quia verum est testimonium eius.

COMMENTARIVS.

COncludit Euangelium suum Ioannes & occasione sumpta à verbo Christi de permanentia eius vsque ad ipsius aduentum, dicit; Hic est ille idem discipulus, qui perhibet testimoniũ de his omnibus, quæ hactenus audistis, & hæc scripsit, id est sic scripsit, vt simul sit testis eorum: quoniam non ex fama, sed ex visu & præsentia loquitur: nec solus inquit ego, sed multi scimus verum esse hoc testimonium: quia scripsit, quæ multi etiam viderunt: nec fallitur in vlla re scripta. Hæc dicit Ioannes, quia iam illo tempore multi erant hæretici, & increduli etiam Apostolis ipsis: & quia ipse vltimo loco scribẽs multa addidit cæteris Euangelistis.

Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

NE quis miraretur, quod multa scripsisset quæ ab alijs Euangelistis narrata non sunt; adiũxit multa superesse alia præter narrata, quæ possent describi, totque esse, & in tanta copia, quod si singula scriberentur, mundus libros capere non posset. Hiperbole est ad exprimendam multitudinem signorum, & operum, ac verborum doctrinæ Christi: solet enim scriptura Hyperbole aliquando vti: ita exponit Cyril. lib. 12. cap. 68. & est similis figura Ioannis. 12. Ecce mundus totus post eum abit.

ANNOTATIO XII.

AVg. tract. 124. hanc capacitatem non ad locum, sed ad animum refert, vt sit sensus non futuros homines capaces tot, ac tantorum factorum. huius expositionis meminit etiã Theophylactus: sed huic expositioni obstant duo. Alterum est diuino lumine potuisse mundum capere Trinitatis, & incarnationis mysterium: potuisset ergo etiam & alia, quæ illis maiora esse non possunt; sine lumine autem diuino, nec quæ scripta sunt capere posset. Alterũ est, quia dicitur, Non posset capere libros, quod ad multitudinẽ rerum scriptarum referri videtur. Aliter videtur exponere Hiero. Matth. 21. in illis verbis. Si habueritis fidem; vt sit sensus; mundus præ infidelitate non posset ferre, nec capere tot miracula, ac tanta, si omnia describenda fuissent. quam expositionem sequitur Nicepho. lib. 1. cap. 24. Sed nec videtur hæc accommodata; nam mundus incredulus, nec quæ scripta sunt, credidit: fideles autem omnia credidissent, sicut & credunt hoc, quod Ioãnes nunc dicit. Adde non dictum esse, non posset capere signa, sed libros. Rectius igitur cum Cyrillo exponemus, dictum esse per hyperbolem ad rei magnitudinem, & multitudinem exponendam. Nec nouum est scripturam huiusceemodi figuris vti, quę communem, & vulgarem loquendi modum obseruat. Scripturas autem vti Hyperbole, docet & exemplis confirmat Aug. epist. 59. ad Paulinũ; & res est satis per se manifesta. Hæc sunt, quæ pro Ioannis expositione scribenda habuimus; quibus multa addere potuimus, sed in alios scripturæ commentarios reseruauimus, vbi accommodatior erit ea explanandi locus. DEO SIT OMNIPOTENTI, ET BEATISSIMÆ MATRI EIVS, LAVS ET GLORIA IN AETERNVM. AMEN.

FINIS.

INDEX.

RERVM MEMORABILIVM QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

A

ABsoluere peccata actus iudicialis est, in quo non tantum peccata, sed personæ & illarum dispositiones attendendæ sunt. Tom. 2. 536. C.

Acetum cur daretur ijs, qui cruci adfigebantur. Tom. 2. col. 471. Com. 1.

Acetum cur Iudæi Christo crucifixo dederint. Tom. 2. 471. Com. 1.

Adam & Christi collatio. tom. 1. 82. D.

Adam sepultus ne fuerit in loco Caluariæ. tom. 2. 257. B.

Admonitio qualis esse debeat. tom. 2. 546. com. 2.

Adolescens ille, qui, Christo capto, relicta sindone nudus aufugit, quis fuerit. tom. 2. 385. A & seq.

Adoptionem filiorum promisit Christus omnibus qui eius doctrinã mente & affectu amplexi fuerint. tom. 2. 130.

Adoptionem expectare filiorum, est illam integram & consummatam, quæ in gloria possidetur, desiderare. tom. 1. 74. A. B.

Adorare in spiritu, & veritate quid sit. tom. 1. 379. com. & fuse tractatur. 383. 384. & 385.

Adorare in spiritu & veritate, antiquis vmbris & figuris opponitur. tom. 1. 382. D.

Adorat in spiritu qui ex fide & dilectione operatur. tom. 1. 386. com. 2.

Adoratio in spiritu non excludit externos ritus. tom. 1. 381. B.

Adorationis sermonem quorsum Samaritana miscuerit. tom. 1. 374. com. 2.

Adorationis locus non idem erat apud Iudæos & Samaritanos. tom. 1. 374. com. 2.

Adulteri morte plectendi erant secundum legem, sed genus mortis non fuit præscriptum. tom. 1. 735. A. 2.

Adulteræ mulieris historia canonica est. tom. 1. 733. & 734.

Adulteram mulierem quorsum Iudæi ad Christum adduxerunt. tom. 1. 737. A. 2.

Aduentus Christi duo sapientissimè à Deo dispositi tom. 1. 121. A. 295. A. 2.

Aduentus Domini, licet tempori collatus serus videatur, tamen si æternitati comparetur, cito venturus dicitur in scriptura. tom. 2. 90. B.

Aduentus Domini, vsque ad quem Ioannes mansurus dicitur qui sit. tom. 2. 579. com. & 582. E.

Aduenire & egredi dicitur Dominus, quando punit malos. tom. 2. 579. in com.

Aduocati nomen proprium est Christi Dei & hominis, non toti Trinitati commune. tom. 2. col. 113. E.

Affectus humani in Christo aliter fuere quam in nobis. tom. 1. 946. C. D.

Affectus humani in Christo non passiones sed propassiones dicuntur. tom. 1. 946. B.

Afflictionum causa considerata, eos qui pro Christo & iustitia patiuntur, magna consolatione afficit. tom. 2. 187. & col. 219. in com.

Agnus Dei Christus appellatus est multis de causis. tom. 1. 143. com. & 146. A.

Agnus paschalis erat figura Christi Domini, nec tamen mortuus est Christus, quando comedebatur agnus, & huius rei causa. tom. 2. col. 18. E. & 19. A.

Agnum comedit Christus decima quarta ad vesperam, quando omnes Iudæi comederunt. tom. 2. col. 16. B.

Agni immolatio & eiusdem esus diuersis temporibus fiebat. tom. 2. col. 8. E.

Agnus immolabatur inter duas vesperas. tom. 2. col. 9 B. & C.

Agni cur credentes in Christum dicantur. tom. 2. 571. com. 2.

Agricolæ officia Deo per similitudinem conuenire possunt. tom. 2. 150. A.

Agricolæ in modum Dominus aliquos resecat vt inutiles, alios vero purgat. tom. 2. 150.

Alapam Christo cur minister impegerit. tom. 2. 397. A. 1.

Alapa Christo data tria habet admiranda. tom. 2. 395. com. 1.

Alapæ Christi figura præcessit in Micheapropheta. tom. 2. 390. B.

Alapam danti, cur Christus alteram maxillam non præbuit. tom. 2. 399. A.

Alogiani dicti sunt hæretici negantes verbum Dei. tom. 1. 17. E.

Universidad de Deusto
Biblioteca

*Altare thymiamatis erat extra velum, & extra illud spatium quod dicebatur sancta sanctorum.to.2.357.E.
Amare vel odio habere animam suam quid sit, exponitur.tom.1.1003.com.2.& A.B.
Ambitio Regum, & Principum & appetitus regnandi fuit causa tam sæuæ persecutionis in Christia nos. tom. 2.222.B.
Ambitio qua ratione fidem impediat.tom.1 521.A.
Amen quid significet.tom. 1.264.B.
Amicitia non dicitur integra, quando ex vtraque parte non est mutua.tom.2.178.B.
Amicorum cur meminerit Christus, & non etiam inimicorum quando egit de præcepto charitatis mutuæ. tom.2.177.D.
Amici quomodo fuerint illi, pro quibus Christus animã posuit. tom.2.178.C.
Amici dicimur in Euangelio, sed qui ad statum legis pertinebant,dicebantur sc. a..om.2.179.com.
Amici sumus nunc & filij Dei conditione & statu, serui autem natura & debito,quod gratia non tollit. tom.2. 180.B.
Amici reputandi sunt omnes ei,qui propter Christum & in Christo diligit.tom.2.178.B.
Amicos diligere,an sit maioris charitatis,quam inimicos. tom.2.175.A.
Amicus est cui secreta reuelantur. tom. 2.179.com.& col.182.A.
Amoris duo sunt actus,bonum velle alteri & facere; & complacere sibi in bono facto. tom. 2.294.A.
Amor Dei antecedens causa est vt credamus & amemur. Amor Dei consequens opera sua diligit,& multa bona elargitur,quia credimus & amamus.to.2.291.in com.
Amor quo Deus amat absolute prior est,quam homo credat aut diligat, sed procedit & noua beneficia confert propter bonum iam homini collatum. tom. 2.293.C. & 291.in com.
Amor Dei generalis quo diligit omnia, quomodo differat ab amore singulari quo credentes in Christum prosequitur. tom.2.351.B.
Amoris quo Pater diligit Christum similitudo & comparatio,cum amore,quo Christus diligit nos.to.2.167.
Amor Patris erga Apostolos.tom. 2. 287.in com.2.
Amoris Christi erga electos suos commendatio. tom. 2. 20.in com.
Andreas discipulus erat Ioannis antequam Christi. tom. 1.163.com.2.
Andreas & Petrus non vna sed multis vocationibus à Christo vocati sunt. tom. 1.171.& 172.
Angelus testamenti Christus dictus, quia testamentum nuntiauit hominibus. tom.1.50.A.
Angeli dicuntur etiam homines, quia Dei Nuntij sunt. tom.1.50.A.
Angeli quæ ministeria in ecclesia exercent. tom. 1.183. D. E.
Angeli non sunt à filio Dei redempti, sed homines tantum. tom. 1.44.C.
Angeli, in mirabilium operatione, multum differunt à Dæmonibus. tom.1.436.C.D.
Angelos ascendentes & descendentes supra filium hominis videre,quid sit. tom. 1. 183.
Angeli qui apparuerunt Magdalenæ, cur sint sedentes. tom. 2. 507. com.3.
Anni & menses lunares fuerunt apud Iudæos. tom. 1. 659.C.893.D.E.
Anni ætatis Christi quot fuerint.tom.1.807.A.B.
Anima Christi quomodo turbata dicatur. tom. 1.1005. com.3.
Animarum conuersionem cur Christus messis nomine nuncupauerit.tom.1.410.com.1.
Animæ salus quouis tempore & occasione est quærenda. tom.1.162.com.2.
Animam pro ouibus aliter Christus exposuit, quam cæteri Martyres. tom.1.878. com.
Animam ponere, non semper significat mori. tom. 1. 872.A.1.
Animam suam amare vel odio habere quid sit,exponitur. tom.1.1003. com.2.& A.B.
Animarum transmigratio, falsò imputatur sectæ Pharisæorum. tom.1.123.E.& 124.
Annas & Caiphas quomodo eodem tempore dicantur Pontifices.tom.2.361.B.
Anticipatio non est in narratione; quando Euangelistæ vtuntur verbis tempus aut locum aut ordinem determinantibus. tom. 2.229.A.
Aoristus primus Græcè plusquam perfecti significationem frequentissimè habet.tom.2.400.A.2.
Apparitio Christi facta Magdalenæ prima fuit omnium quæs Euangelistæ narrarunt.tom.2.522.com.2.
Apparitionum Christi Domini numerus,& ordo. tom.2. 568.A.2.
Apparitio facta septem discipulis in littore etc.qua ratione dicatur tertia. 567. A 2.
Apparitiones Christi factas ijs, qui non crediderunt Resurrectionem,retulerunt Euangelistæ non alias. tom.2. 522. com.2.
Apparuit Christus Dominus Thomę Hierosolymis non in Galilæa. tom.2. 543.A.2.
Apparuisse Christum quinquies ipsa resurrectionis die colligitur ex Euangelistis. tom.2. 523.B.1.
Apostolorum electio duplex ad fidem,& dignitatem apostolatus. tom.2.184.B.
Apostoli qui Christum sequuti sunt vocantem,non leues, sed qui non sequebantur rebelles, dicendi sunt. tom. 1. 171.com.2.
Apostoli tres de ciuitate Bethsaida electi,sunt. tom.1. 174.com.2.
Apostolos,& Baptistam fuisse baptizatos à Christo,probabile est. tom.1.342.A.
Apostoli etiam ante baptismum mundati fuerunt à Christo gratiæ eius virtute. tom. 2.col. 39.A.
Apostoli omnes præter Iudam mundi erant à culpis mortalibus,quando Christus lauit eorum pedes. tom.2.col. 40. annot.15.A.
Apostoli quibus modis purgati fuerint sermone Christi. tom. 2.154. in com.
Apostoli à quibus rebus purgati fuerint.tom.2.152.C.
Apostolorum purgatio similitudine vitis indicatur. tom. 2. col.147.A.B.

*Apostoli quando perfectè fuerunt discipuli Christi.tom 2.166 in com.& annot.11.A.
Apostolorum contentio quis eorum videretur esse maior. tom.2.369.A.2.
Apostoli quomodo videndo Christum viderint Patrem. tom.2.col.98.in com.& in annot.9.& col.99.in com.
Apostoli congregati domi propter metum Iudæorum prudentem actum fecerunt, sed non prudenter. tom. 2. 524.B.2.
Apostoli in die Pentecostes non omnia nouerunt,sed multa postea inquisiuerunt & didicerunt. tom.2.254.C.
Apostolis quomodo omnia nota facta sint à Christo, quæcumque ille audiuit à Patre. tom.2. 182.B.& 247. in com.
Apostoli cur non adeo perfecti facti fuerint à Christo ante aduentum Spiritus sancti,sicut post illum facti sunt. tom.2. 250. annot.19.
Apostoli quibus modis à Spiritu sancto docti sint veritatem. tom.2.col.253.C.
Apostoli Spiritu sancto illustrante multa postea intellexerunt,quæ prius non intellexerant. tom.2. 131.in com.
Apostoli quæ didicerint à Spiritu sancto.tom.2.131.A.
Apostoli, quæ nam docti fuerint à Spiritu sancto, ex ijs, quæ Christus habebat dicenda ante Ascensionem, & non dixit. tom.2.247.annot.18.
Apostoli quæ Spiritu sancto adueniente didicerunt,etiam à Christo didicerunt. tom.2.247.in com.
Apostolici muneris & officij similitudo & comparatio cum munere & officio Christi explicatur. tom. 2. 527.A.2.
Apostolis quomodo præcipiatur, vt Christus maneat in eis. tom. 2.156.
*Apostoli vicarij Christi instituuntur.tom.2.527.com.3.
Apostoli cum charitate, habuerunt etiam ordinem inter se. tom.2.328.B.
Apostoli cur dicantur Filioli. tom.2.70.
Apostoli cur fratres dicti sint à Christo. tom.2. 519. in com.
Apostoli quomodo sciuerint quo iret Christus Dominus, & viam qua iret. tom.2. 91.A.
Apostolorum gaudium,quando fuerit plenum.tom.2.286 in com.& in annota.A.2.
Apostolorum vnitas, quomodo similis fuerit vnitati Patris,& Filij.tom.2.327.A.
Apostoli missi sunt à Christo non solum verbi prædicatores, sed etiam Rectores, & gubernatores in ijs omnibus quæ ad salutem pertinent. tom. 2. 527. com. 3.& 530.A.1.
Apostoli messores, Prophetæ velut seminatores fuere. tom.1.407.com.2.
Apostoli respectu Iudæorum messores,gentium vero etiã fuere seminatores.tom.1.410.com.1.
Apostoli reddituri Christo testimonium,quatuor impedimentis auerti poterant ab hoc officio.tom.2.206.A.2
Apostolorum dolor cur comparetur partui.tom.2.271.C
Apostolorum fructus quomodo manserit. tom.2.186.
Apostoli,quomodo verè fuerint orphani Christo mortuo. tom.2.col.119.in com.
Apostolorum doctrina eadem semper perseuerat; ita vt omnes fideles per verbum eorum credidisse & creditu ri dicantur. tom.2.338. in com.2.
Apostoli, si diuinitatem Christi portare & cognoscere potuerunt,cur non etiam alia mysteria potuerint. tom. 2.252.A.1.
Apostoli quomodo post vocationem ad piscationem redierint. tom.2.557.A.
Apostolos,& discipulos Domini,tam crudeliter mundus persequutus est propter quinque causas. tom. 2. 219. annot.5.
Apostoli maiora fecerunt, quam Christus fecisset, sed non idcirco illo maiores. tom. 2. 107.in com.
Apostoli à gratia Spiritus sancti accepta numquam exciderunt, nec in æternum excident. tom. 2. col. 115. in comm.
Apostolorum nullum esse perditum,quomodo sit intelligendum. tom.2.379.A.
Aquæ viuæ nomine multa in scriptura significantur. tom. 1.356.
Aqua viua Spiritus sanctus dictus tribus de causis. tom. 1.361.B.C.
Aqua viua Spiritum sanctum,& eius gratiam significat. tom.1.357.A.B.C.
Aqua in tribus similis Spiritui sancto. tom.1.358.A.
Aqua à Spiritus sancti lotione in quatuor dissimilis. tom. 1.358.B.C.
Aquæ terram fœcundanti similis est Spiritus sanctus. tom.1.359.C.
Aquæ terram fœcundanti, in quatuor dissimilis est Spiritus sanctus fœcundans animas. tom.1.359.E.
Aqua viua quam Christus dat, quomodo sitim corporis & animæ extinguat. tom.1. 365. 366.
Aqua viua Christi in præsenti seculo incipit, in futuro prosequitur sitim extinguere. tom.1.366. B. C. D.
Aquæ communis collatio cum aqua viua saliente in vitam æternam.tom.1.367.com.
Aqua in vinum per Christum conuersa quid significet. tom.1.211.com.1.
Aqua vera, & elementaris ex latere Christi mortui fluxit. tom.1.477.A.2.
Aqua quæ ex latere Christi fluxit baptismum significabat. tom.2.478.com.1.eumq; efficacem futurum ablutionis animarum à peccatis virtute mortis,& sanguinis Christi. 479. com. 1.
Arbitrium hominis non potest sine Dei auxilio seipsum reddere dignum fide. tom. 1. 580.B.
Arbitrium hominis à Deo habet fidem, & præparationem ad illam. tom.1.580.B.
Archisynagogi qui nam essent. tom.2.218.B.
Arguere non tantum reprehendere,sed etiam conuincere significat in scriptura.tom.1.791.com.1. tom.2. 137. B.C.235.A.2.
Arguere quomodo differat à persuadere.tom.2.237.E.
Argumenta quomodo minuant, vel non minuant meritum fidei. tom.2.549.A.2.& 550.in com.
Arguere mundum de peccato, de iustitia, & iudicio quid sit. tom. 2. 237. D.& 241. in com. 1.& 243. com. 2.& 245. B.
Arescere palmitem quid significet.tom.2.162.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ariani, Diuini Verbi æternitatem & consubstantialitatem cum Patre negantes, confutantur. tom.1.19.C. & deinceps.
Articuli fidei qui ex verbis illis (Philippe qui videt me, videt & Patrē meū,) comprobantur. to.2. 99.in com.
Arundo in dextera Christi, quid significauerit. quæ satisfactio, & meritum inde prouenerit, & quid ex ea discere debeamus. tom.2.433.annot.3. fusè.
Ascendere in cælum quomodo Iustis conueniat, qui à cælo non descenderunt. tom.1.280. E.
Ascensus sui argumento cur Christus confirmet, quod de carne sua comedendæ prædicauit. tom.1.634.com.
Asinam ascendit Christus, & pullum etiam eius, cum Hierosolymam ingrederetur. tom.1.995. B.C.
Asina Iudaicum, pullus gentium populum figurauit. tom.1. 995.D.
Atrium domus Pontificis duplex. tom.2.392.B.
Atrium quod Ioannes introiuit erat Caiphæ pontificis, non Annæ. tom.2.303. A. & 386.com.2.
Audire vocem, duo significat in scriptura. tom. 1. 898. com.4.
Audire verbum Dei, est ei obedire. tom.1.794.com.2.
Autem particula, magnam habet significationem in scripturis præcipuè apud Ioannem. tom.2. col.30. in com.
Azymi panes nunquam in scriptura significantur nomine Paschatis. tom.2.col.8.A.
Azymorum festum diuersum erat à festo Paschæ. tom. 1.660. D.
Azymorum festum, in memoriam celerrimæ egressionis de Aegypto, celebratum fuit. tom.1.661.C.
Azymorum prima die concedebatur præparatio ciborum. tom.2.col.17.B.
Azymorum prima dies quomodo dicatur quartadecima à Matthæo, Marco, & Luca. tom.2. col.10.E.

B

Baptismus Christi à tempore quo cepit fuit in aqua & Spiritu sancto. tom.1.311.312.A.1.
Baptizasse Christum per seipsum Baptistam, & Apostolos probabile est. tom.1.342.A.
Baptizauit Christus per ministros, non tamen per seipsum aliquibus de causis. tom.1.339.A.340.B.341.A.
Baptismus per aquam quæ ex latere Christi fluxit significabatur. tom.2.478. com.1. & 479 com.1.
Baptismus per Siloe significatus. tom.1.827.E.
Baptismus in re, vel in voto, ad vitam consequendam est necessarius. tom.2.272.C.
Baptismus cur noua natiuitas & generatio nuncupetur, tom.1. 269. & 270.
Baptismus in voto sufficit, quando re suscipi non potest. tom.1.271.E.
Baptismus etiam susceptus ante discretionis annos, filios Dei facit suscipientes. tom.1.273.B.
Baptismus aquæ à Christo dicitur natiuitas ex aqua & Spiritu sancto. tom.1.274.A. B.
Baptismi prophetiæ, & figuræ plures præcesserunt. tom.1. 273.274.
Baptismum tempore Messiæ futurum sperabant Iudæi. tom. 1.132.A.
Baptismus post Christi resurrectionem promulgatus cæpit obligare. tom.1.272.A.
Baptismus propter diuersos effectus diuersis etiam nominibus appellatur. tom.1.270.D.
Baptismus Ioannis, secundum sententiam Basilij à Dauid prophetatus tom.1.136.A.
Baptismus Ioannis non erat secundum, sed supra legem. tom.1.134.A. & 136.A.
Baptismus Ioannis in aqua tantum, quia præcursor erat. tom.1.134.com.
Baptismus Ioannis non erat eiusdem virtutis. cum baptismo Christi. tom.1.315.A.
Baptismo Ioannis, quatuor modis Christus manifestatus est. tom.1.147.com.1.
Baptizabat Ioannes etiam postquam cæpit Christus baptizare. tom.1.311.com.3. & 313.
Baptizantem Ioannem cur Pharisæi reprehenderint. tom. 1.131. & 132. &c.
Baptista missus dicitur à Deo, quia præcursor institutus est, vt Dei aduentum nuntiaret. tom 1.51.52.
Baptistæ munus fuit populum disponere, iam disposito Christum indicare, & Christo testimonium reddere. tom.1.49.com.
Baptistæ testimonio Christus vsus est tribus de causis. tom 1.51. & 52.A.B.C.
Baptistæ meminerunt omnes Euangelistæ, quia vir erat magni nominis apud omnes. tom 1.49.com.
Baptistæ opinio vnde tanta fuerit apud Iudæos. tom. 1. 54 D.E.
Baptista lux erat, sed Christo comparatus non erat ille lux. tom.1.57.com.
Baptista lux non erat, quia lucis proprietatibus carebat. tom.1.58.com.
Baptista non ideo missus à Deo dicitur, quia anima ante corpus fuerit in cælo, vt falsò existimauit Origenes. tom.1.50.B.
Baptistam angelum natum fuisse, falsò putauit Origenes. tom.1.49.C D.
Barrabæ significatio. tom.2.425.A.
Beatitudo nostra in visione diuinitatis consistit. tom. 2. 347. in com.1.
Beati dicuntur iusti etiam in spe. tom.2 col.48. in com.2.
Beatorum ordines & gradus esse diuersos probatur. tom. 2. 85. B.
Beati non sciunt omnia secreta Dei, quæ Filius scit etiam vt homo. tom. 2. 182..A.
Beneficia quomodo ingratis noceant. tom. 2. 62.
Bethania, & Bethabara apud Ioannem idem sunt. tom.1. 142.A. B.
Bethania castellum erat duobus milliaribus distans à Hierusalem. tom.1.913.com.1.
Bethsaidæ situs. tom.1.536.E.
Bethesila, & Bethsaida quid significent. tom.1.432.A.B.
Bethabara locus est per quam Hebræi de Aegypto reuertentes transiere Iordanem. tom.1. 141. B.
Bona corporis iustè Deus aufert vt animæ bona prouideat. tom.1.821.A.

Bona opera ex genere suo, quæ infideles faciunt, non sunt omnia peccata. tom.2. 159.B.
Boni cuiusq; vita, malū arguit et reprehendit. tom.2.187.
Boni odio habentur à malis, vt mali sunt. tom. 2.187.
Bonum opus simpliciter, & opus frugiferum quomodo differant. tom.2. 160.A.
Brachium domini cur Christus appellet. tom.1. 1033.A.
Buccella panis intincta reuelauit Christus Ioāni suum proditorē, & huius rei causa affertur. tom.2.60.anno.25.
Buccella panis non fuit causa ingressus dæmonis in Iudam sed solum ea ratione nocuit, quia male accepit beneficium. tom.2.62.

C

Caiphas & Anna quomodo eodem tempore dicantur Pontifices. tom.2.361.B.
Caiphas licet prophetauerit, tribus de causis propheta non est dicendus. tom.1.972.C.
Caiphæ Prophetia duos habuit sensus inter se longe diuersos. tom.1.971.A. B.C.
Caiphæ linguam, sed non cor mouit Spiritus sanctus. tom. 1.972.D.
Caiphæ sententia vt fuerit iniqua & falsa. tom. 1. 969. A.2.
Caiphas grauiter peccauit proferens contra Christum sententiam. tom.1.972.D.
Caiphæ pontificis erat atrium, quod ingressus est Ioannes. tom.2.383.A. & 386.com.2.
Calceis Christus & Apostoli nō vtebantur, sed Sandaliis. tom.1.140. C.D.
Calicem à se transferri quare Christus petierit. tom. 1. 1010. D.E.
Calumnijs Iudæorum optime Christus satisfecit. tom. 1. 690. com.3.
Caluariæ nomen vnde dictum. tom.2.457.B.
Cana duplex reperitur in scriptura. tom.1.187.com.1.
Capharnaum quæ ciuitas fuerit, & qualis moribus. tom. 1.228.com.
Carnis nomine, frequenter scriptura totum hominem significat. tom.1.82. E.
Carnis nomine homo significatur secundum esse suum naturale. tom.1.266.com.
Caro non dictus est homo ante, sed post peccatum. tom.1. 83.E.
Carnem Deus assumpsit, tamen sine peccato. tom.1.84.A.
Caro Christi non apparens, sed vera fuit. tom.1. 85.C.
Carnis nomine, quam verbum assumpsit, & Christi humilitas, & nostra dignitas commendatur. tom.1. 83. D.E.
Caro Christi non ex natura propria, sed ex vnita diuinitate, vim habet viuificandi. tom.1.636.B.C.637.B.
Caro Christi cibus est, sed in multis à communi cibo diuersus. tom.1.622.com.3.
Caro Christi panis, & Christus ipse panis dicitur. tom.1. 627.com.
Caro Christi quomodo dicatur panis de cælo descendens, cum non descenderit è cælo. tom.1. 627. com.
Caro Christi non de cælo allata, sed De B. Virgine sumpta fuit. tom.1.281.B.
Carnem Christi manducare, & sanguinem eius bibere, non intellexerunt Iudæi qua esset ratione facibile. tom.1.631.com.1.
Carnis voluntate, turpis concubitus, voluntate viri honestus, significatur. tom.1. 77.com.
Causa dicitur vnum respectu alterius, tripliciter. tom. 1. 1042.C D.E.
Cæcitas corporea in quo consistat. tom.1.830. com.4.
Cæcitas Iudæorum ex ambitione ortum habuit. tom. 1. 522.com.
Cæcitas Iudæorum in concilio contra Christum congregato. tom.1.968.969.A.B.C.
Cæco nato nullam Deus iniuriam fecit, visu illum priuans. tom.1.819.820.
Cæco cur non solo verbo Christum visum restituit. tom.1. 823.A.2.
Cæco visum restituere oculis lutum applicando, quid significet. tom.1.826.C.D.
Cæci nati fides & obedientia quanta fuerit. to.1. 828. E.
Cæcus natus quantam in respondendo et conuincendo pharisæos, sapientiam ostenderet tom.1.841.com. 4.
Cedron nomen hebræum eiusque significatio. tom.2. 371. A.1.
Cephas Syriacum nomen est, significans lapidem grandem. tom.1.170.com.2.
Cælum quare non paterit Iustis ante Christi aduentum. tom.1.74.D.E.
Cæna duplex legalis & communis. tom.2.22. in com.
Ceremoniæ Ecclesiasticæ. tom.2.530.com.
Charitatis triplex quantitas. tom.2.175.A.
Charitas mutua est via, per quam fructus asserri & populi conuerti possunt. tom.2.186.
Charitas mutua sine patientia conseruari non potest. tom. 2.186.
Charitate simul cum fide necessarium est Christo inhærere vt fructum afferre possimus. tom. 2. 144. A. & 158. in com.
Charitas vnitatem affert, ordinem tamen non confundit. tom.2.328.B.
Charitas Christi erga suos. tom.2.71.
Charitatis, qua pro inimicis vita exponitur, cur non meminerit Christus. tom.2.177.D.
Charitas maior ne dicenda sit quando exponitur vita pro amico, an quando pro inimicis. tom.2. 175.A.
Chlamys coccinea qua Christus Dominus est indutus à militibus, fuerit ne eadem cum veste purpurea &c. tom. 2.43 .B.2.
Christi paternus affectus erga suos. tom.2. col.119 in c.
Christi amor erga nos comparatur cum amore Patris erga Christum. tom.2. 167.
Christi gaudium in suis discipulis. tom.2.col.170.& 331. com.1.& annot.10.
Christus ab æterno diuinitatem habet a Patre naturali natiuitate, non quia Pater eum dilexerit. tom. 2. 347. com.1.
Christum Patri consubstantialem esse ostenditur. tom. 1. 903.C.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christus vt Deus auctor gratiæ dicitur, aliter tamen vt homo. tom.1.107.per totam.
Christus fons est gratiæ, & bonorum omnium, quæ cunctis hominibus collata, et conferenda sunt. tom.1.101.com.
Christus ante Ioannem factus dicitur, quia ei honore, & dignitate prælatus erat. tom.1.100.B.C.
Christi æternitas pluribus in locis prædicta. tom. 1.1026. com.
Christus viuere dicitur propter Patrem, vt homo & vt Deus. tom.1.626.A.B.C.
Christi aduentus duo. tom.1.121.A.
Christi aduentus duo sapientissimè à Deo dispositi. tom. 1. 295.A.2.
Christi aduentus luci comparatus. tom. 1. 302. com.
Christi aduentus tres fines numerantur à Cyrillo. tom.1. 68.com.
Christi duo officia propter quæ venit. tom.2.315. in com.
Christus lux vera est, quia lucis proprietates habet. tom. 1.58.com.
Christus in tenebris lucens soli cõparatur. to.1.46.in com.
Christi incarnatio quomodo facta fuerit. tom.1. 265.B.C.
Christus in incarnatione sua vnctus fuit. to. 1.152.A.B.
Christus de spiritu natus, quomodo spiritus dicatur. tom. 1.265.A.
Christum in nomine Patris venisse, est ipsi æqualem esse. tom.1.519.C.
Christus aliter à Patre, & aliter à Spiritu sancto missus dicitur. tom.2.198.B.
Christus Iesus vnus est, non duo vt Cherintus fingit. tom. 1.151.A.
Christi humanitas ab æterno electa & dilecta vt verbo vniretur. tom.2.347.com. 2.
Christus Dei filius in natura nostra viti est similis, virtutem tamen producendi palmites habet à Diuinitate. tom.2.146.A.
Christus cur & qua ratione veræ viti comparetur. tom. 2.146.in com.& anno.2.145.A.& seq.
Christus & Adam conferuntur. tom.1.82 D.
Christi collatio cum legislatore Moyse. tom. 1. 89. com. 107.com.
Christus legislator, à legislatore Moyse longe differt. to. 1.105.com.
Christi & Moysis Antitheſis. tom.1.297.C.
Christus venit redempturus nos à peccato, quod præcipue residet in anima. tom.1.83 B.
Christi caro non apparens fuit, sed vera. tom.1.85.C.
Christi corpus terrestris & carneæ, non cælestis naturæ, fuit. tom.1 86.A.
Christus nec syderibus nec fato subiectus erat. tom.1. 206 D.
Christi humanitas nullis suis præcedentibus meritis dilecta est à Deo. tom 2.167.
Christus vt homo dilectus est à Patre inter alias causas propter obedientiam erga eius mandata. tom. 2. 170.
Christus quomodo, & in qua natura sanctificauerit se ipsum. tom.2 335 com.3.& 337.com. 1.
Christus vt homo, multa accepit à Deo, quæ antequam esset non habebat vt homo. tom.2.322.com.2.
Christi humanitas quomodo dicatur templum Diuinitatis. tom.1.242.C.D.
Christus & Apostoli non calceis sed sandalijs vsi sunt. tom.1.140.C.D.
Christi calceamentorum corrigiam soluere est ipsum manifestare. tom.1. 137.C.D.& 138.
Christus vt Deus, & vt homo dicitur voluntatem Patris fecisse. tom.1.397.C.
Christus beatus fuit semper in anima. tom.1.791. B.
Christus quot ætatis annos habuerit. tom. 1.807.A.
Christi & omnium eius mysteriorum figura fuit serpens æneus, vt fuse tractatur. tom.1.285.286.
Christus Dominus venit Doctor, & Redemptor hominum tom.2 col.41.A.
Christus solus humani generis Redemptor. tom.2.530.B.
Christi Pastoris proprium est ab ouibus suis cognosci. tom. 1.875.com.2.
Christus animam pro ouibus posuit longe aliter quam Martyres posuere. tom.1.878.com.
Christus hominibus datus singulari ratione Donum appellatur. tom.1.355 E.
Christus vt Deus homines in seruitute legis constituit, & idem homo factus in libertatem vocauit filiorum. tom. 2.181.A.
Christi innocentia. tom.2.138. in com. & 395. com. & 423. com. 1.
Christi prouidentia erga suos. tom.2.71.
Christus plura à Deo beneficia accepit pro quibus gratias egit. tom.1.955.D.
Christus multa in carne, sed non per carnem operatur. tom.1.433.A.
Christus causa est vt omnes tam boni quã mali resurgant tom.1.937.A.
Christus est nostræ Resurrectionis causa in quadruplici causarum genere. tom.1.937.D.
Christus vehementer doluit repulsam Iudæorum. tom. 1. 1011.A.B.
Christus cur non agnitus à discipulis cum illo discumbentibus in littore. tom.2.566.com.2.567.com.1.
Christus Dominus & peccata nostra, & cætera mala quæ propter peccatum subsecuta sunt, suscepit delenda. tom.2.434.A.2.& 435.A.
Christũ manere in Apostolis quid sit. tom 2.155. in com. & 157.A. Quomodo hoc præcipiatur Apostolis. 155. in com.
Christus in quo maneat. tom.2.157.A.
Christum in nobis manere necessarium est, vt fructum afferre possimus. tom.2.157.A.& 158.in com.
Christus quomodo sit in Patre, & in nobis, & quomodo nos in ipso. tom.2.123. in com.
Christus non solum vt Deus diligit suos, sed etiam charitate sua, quam vt homo habet. tom.2.126. in com.
Christi dilectio erga homines quadruplex fuit. tom. 1. 923.A.2.
Christi dilectio ab æterno vna, temporales tres. tom. 1. 924.B.2.
Christi Domini amor erga electos suos commendatur. tom.2.20.in com.
Christi amor erga discipulos maxime notus in eius morte. tom.2.269.B.

Christi & omnium suarum, quales sit reciproca cognitio. tom.1.875.com.3.
Christus nostram salutem operatus est, quia à Patre sibi iniuncta fuit. tom.2.col 26.in com.
Christus quantum animarum conuersione delectetur. tom. 1.394.com.3.
Christus quomodo omnes ad se per crucis exaltationem traxerit, tractatur. tom. 1.1021.1021. A.B.C.
Christus quomodo pro nobis maledictum factus sit. tom. 1.287.E.
Christi virtus quam sit efficax etiam in iniquis & abutentibus. tom.2. col.65 B.
Christi opera non solum fuerunt satisfactoria pro peccatis nostris, sed simul eadem fuerunt nobis meritoria vitæ æternæ. tom.2.436.B.
Christi meritum quomodo abundans & copiosum. tom. 2.436.B.
Christi meritum & virtus necessaria semper fuit et est, vt exaudiamur à Patre; non autem necessaria fuit aut est Christi oratio. tom.2.289.C.
Christus vt homo orat pro nobis in cælo. tom.2. 289.A.
Christus post cœnam generaliter rogauit pro omnibus suis fidelibus. tom.2.338 in com.2.
Christus dicitur ne auditus à Patre, quia ab illo aliquid petierit? tom.1.955.A.
Christus in omnibus, in quibus peccant homines, patiens satisfecit. tom.1.435.E.
Christi nomine petere quid sit. tom. 2. 278. in com. & 279.A.& seque.
Christus vt Deus est ille quem petimus; vt homo propter quem petimus. tom.2.278.B.279.A.
Christi sacrificium & Preces pro quibus fuerint oblatæ, & quomodo quoad hoc differant inter se. to.2.323. B.
Christus cur in publico orauerit, cum præceperit nobis orare in abscondito. tom.2 301.A.
Christus quomodo venerit à Deo magister. tom. 1. 256. com.2.
Christi magisterium. tom.2.col 41.A.& 42.
Christus multa ratione diuinitatis, alia vero ratione humanitatis loquitur. tom.1.492.A. tom.2.95 A.326. com 1.
Christi verba quatuor modis à nostris differentia. tom.1. 443.B.C.& c.
Christus aliquando in persona propria, aliquando vero nomine corporis sui mystici, loquitur. tom.1.280. E.
Christi Doctrina intellectum illuminat, & affectum mouet, non coactione sed efficacia virtutis suæ. tom.2.col. 43 B.& C.
Christi Doctrina quare sit veritas. tom.2. 202.in com.1.
Christus quomodo palam locutus sit mundo. to.2.393.A.
Christi vocis efficacia. tom.2.col.51.com.3.
Christus cur doctrinam & opera sua Patris esse dicat. to. 2.col.322.com.4.
Christus eodem tempore verbis & opere ostendit, se esse Deum & hominem. tom.2.304.com.1.& 328.com.1.
Christus inuisibiliter per Spiritum sanctum docuit Apostolos. tom 2. 247.in com.
Christus cur obscuris verbis loqueretur discipulis. tom.2. 267.com. 1.& 269.
Christus futura prædicebat, vt suorum fidem confirmaret. tom.2.col 52.in com.& col 138.in com.
Christus quanã prædixerit post cœnam vltimam Apostolis de illorum persecutionibus, quæ prius non prædixisset. tom.2.227.tota anno.1.præcipue vero col.229.C.
Christus quænam habuerit dicenda Apostolis, & non dixerit ante Ascensionem. tom. 2. 247 anno. 18.
Christus quomodo nihil in occulto sit locutus. tom. 2. 394.A.
Christus apertis verbis suam manifestat diuinitatem. tom.1.465.A.
Christi præcepta & mandata quæ dicantur. tom. 2. 174. B.& C.
Christi sapientia lucet in colloquio quod habuit cum Samaritana. tom. 1. 363. com. 2.
Christi humilitas in responsionibus lucebat. tom. 1. 678. com. 1.
Christus quid & quare scripserit in terra, cum de adultera fuit interrogatus, tractatur. tom.1.737.A.3.
Christi opera propria quædam, alia communia erant cum Patre. tom. 1. 503. com.
Christus subditus matri, sed non in operibus quæ ad munus Redemptoris spectabant. tom. 1. 194. com. vltimo.
Christi operum quædam nobiscum communia, alia redemptoris propria erant. tom.1.194.com. vltimo.
Christus operibus testimonium perhibebat diuinitatis, & humanitatis veræ. tom. 1. 503.
Christi opera, quare prædicta fuerint. tom 2. col. 50. annot.20.A.
Christus cur præceperit colligi quæ ex panibus superauerunt fragmenta. tom.1.547.com. 2.
Christus cur lachrymatus sit antequam Lazarum suscitaret. tom.1.947.948.A.B.C.
Christus non solo verbo dat pacem, vt mundus; sed ex corde & propria auctoritate efficit. tom.2.134 in com.
Christum cur existimarunt Iudæi dæmonium habere. tom. 1.795.com.1.
Christus sabbati transgressor appellatus, cur diuersis tueatur rationibus. tom.1.464.A.
Christus solus sibi, & nobis mereri potuit. tom. 1. 101, com.
Christus cur tot operibus pro nobis satisfacere voluerit. tom.2.435 D.
Christi quilibet actus sufficientissimum fuit pretium redemptionis omnium hominum. tom. 2.435.C.D.
Christi virtute et iustitia impetratum est, quidquid à principio mundi concessum est à Deo. tom. 2.283.A.2.
Christus vt homo cur orauerit, & oret pro nobis. tom. 2.299. 302.in com.
Christus cur pro mundo non orauerit. tom. 2.323.A.
Christum recipientes per fidem, filij Dei fiunt per baptismum, re vel voto susceptum. tom. 1.70.C.
Christus Dominus quando instituerit sacramentum Eucharistiæ. tom.2.col.41.in com.& 56.in com.
Christi præsentia in Eucharistia comprobatur. tom. 1. 151.C.
Christus & spiritualiter & sacramentaliter cibus est. tom. 1.597.A.
Claritatem, id est, diuinitatem carni suæ vnitam dedit nobis

Universidad de Deusto
Biblioteca

bis Christus in sacramento Eucharistiæ. tom. 2. 341. com. 1.
Christi fidem perfectam habens, habet etiam Patris fidem. tom. 2. col. 95.
Christum negare, & negare se esse Christianum, quomodo differant. tom. 2. 389. A.
Christus cur Apostolos, & discipulos permiserit occidi. tom. 2. col. 225. E.
Christus vt homo, Dominus est duobus titulis. tom. 2. col. 46. A.
Christus iure redemptionis singulare quoddam dominium habet in omnes eius sanguine redemptos. tom. 2. 546. com. 3.
Christi Dei dominium, quibus perfectionibus excedat reliqua dominia. tom. 2. col. 43. E. & seque.
Christus duplicem habuit potestatem iudicandi. tom. 1. 481. A.
Christi mors, quomodo eius gloria fuerit. tom. 2. 305. E. & 306. B.
Christi claritas quam habuit priusquam mundus fieret, & quam petit à Patre quæ sit. tom. 2. 318. in com.
Christus cur ex operibus suis probari dicat se esse à Patre missum, & non potius æqualem esse Patri. tom. 1. 511. A.
Christus quomodo sit apud omnes clarificatus. tom. 2. 311. B. & seque.
Christi humanitas habet gloriam ab interno, nempe ab eodem supposito. tom. 2. 319. B.
Christus quomodo clarificatus sit à Patre, & quam clarificationem petat. tom. 2. 305. C. & D. & 306. D. & 307. A. & seq. & 308. B.
Christi gloria, quæ vnigenitum à Patre decebat, quæ fuerit. tom. 1. 89. com. 90. & 91.
Christi gloria quare superet omnem gloriam Beatorum. tom. 2. 319. B.
Christi claritas & gloria, in gloriam Apostolorum redundat. tom. 2. 258. com. 2.
Christi opera demonstrabant illum esse filium Dei. tom. 2. 103. in com.
Christi miracula quomodo superauerint miracula Moysis & prophetarum. tom. 2. 193. B.
Christus cur nuptijs Cana voluerit interesse. tom. 1. 186. com. 1.
Christus non eodem die, diuersorum etiam annorum fuit baptizatus, adoratus à Magis, & miraculum in nuptijs fecit. tom. 1. 215. E. F.
Christo opportunitas operandi tunc est, quando eius virtus maxime in ipsis operibus lucet. tom. 2. 559. co. 2.
Christus, cur templum appellauerit, domum Patris mei. tom. 1. 236. com.
Christus cur aliquando latere voluerit. to. 1. 683. com. 1.
Christus duplici ex capite peccare non potuit. tom. 1. 791. A. 2.
Christus cur Patri & non sibi ipsi gratias agebat. tom. 1. 956. C.
Christi Domini obedientia, qua etiam humanis potestatibus subdi voluit. tom. 2. 415. com. 2. & 418. A.
Christus sæpe oculos ad cælum leuabat. tom. 1. 954. A.
Christi nomen est efficacissimus titulus impetrandi à Patre propter duo. tom. 2. 279. A.
Christi nomina tractantur. tom. 1. 166. A. B. & c.
Christi nomen tribus personarum generibus olim conuenichat. tom 1. 165. A.
Christus græcè, Messias hebraicè, latinè vnctus dicitur. tom. 1. 163 com. 3.
Christi nomen per excellentiam Domino Iesu conuenit, duabus de causis. tom. 1. 165. C.
Christi nomen cur Dominus retinuerit, & non Messiæ. tom. 1. 166. B.
Christus quare in scriptura appellatus sit vir. tom. 1. 146. com. 1.
Christus Iesus, & ordine inuerso Iesus Christus quare soleat appellari. tom. 1. 167. D.
Christus cur dicitur primogenitus secundum humanam, et secundum etiam diuinam naturam. tom 1. 92. B. C. D.
Christus vnigenitus Patris dicitur, quia ei est consubstantialis. tom 1. 91. C. D.
Christus quomodo dicatur via. tom. 2. 94. in comm. & in annot. 7 A.
Christus quare dicatur veritas & vita. ibid.
Christus multis de causis dicitur veritas. tom. 1. 771. com. 1.
Christus cur lumen seipsum appellet. tom. 1. 1027. A. B.
Christus agnus Dei à Baptista dictus est, multis de causis. tom. 1. 143. com. & 146. A.
Christus Nazareus dictus. tom. 1. 175. com. 2.
Christus quomodo Paracletus sit, vt Deus est, & quomodo etiam vt homo est. tom. 2. col. 114. A.
Christi nomine Patrem petierunt prophetæ, & Patriarchæ etiam ante aduentum ipsius Christi. to. 2. 284. A. 2. diuerso tamen modo ac nos petamus. to. 2. 285. A. 1.
Christi nomine Patrem cur non petierint Iudæi. tom. 2. 283. B. 2. & sequ.
Christi nomine vitam habere quid sit. tom. 2. 554 com. 2.
Christus quomodo dicatur recessisse à Iuda, vbi se Satha nas immisit in cor eius. tom. 2. col. 62.
Christus quare Iudam non seruauerit. tom. 2. 330. com. 3.
Christus cur sæpe mortem suam significauerit illis verbis Vado ad Patrem. tom. 2. 241. in com. 2.
Christus homo præceptum & mandatum habuit. tom. 2. 170.
Christus an præceptum patris habuerit de morte subeunda pro hominum salute, fuse tractatur. tom. 1. 885. 886. A. B.
Christus habuit præceptum moriendi & illa faciendi, quæ ad salutem hominum spectabant. tom. 1. 887. A. tom. 2. 139. com.
Christi mors voluntaria fuit, sed aliter quam mors Martyrum. tom. 1. 886 com.
Christi mors diuersa fuit à morte reliquorum hominum. tom. 1. col. 884 com. 2.
Christus Hierosolymam ingressus sedit super asinam, & super pullum eius. tom. 1. 995. B. C.
Christus cur à Hierosolymitanis exceptus sit cum ramis palmarum. tom. 1. 991. A. B.
Christus in ingressu Hierusalem manifestauit se verum esse Messiam. tom. 1. 992. B. C.
Christus Dominus non præuenisse tempus celebrandæ Paschatis

schatis à lege statutum fuse ostenditur. tom. 2. col. 14. D.
Christus Dominus agnum comedit decima quarta ad vesperam, quando omnes Iudæi comederunt. tom. 2. col. 16. B.
Christus, quam horam dicat suam. tom. 1. 205. E.
Christus Dominus quo abierit surgens à mensa. tom. 2. 141. A.
Christus cur petierit calicem ab eo transferri. tom. 1. 1010. D. E.
Christi anima quomodo turbata dicatur. tom. 1. 1005. com. 3.
Christus cur obuiam processerit comprehensoribus. tom. 2. 375. com. 1.
Christus Iudæos verbo in terram prostrauit; verbo etiam erexit. tom. 2. 378. com. 2.
Christus mortem sibi distulit, non accelerauit, vt plura pro nobis pateretur. tom. 2. 476. A.
Christus Dominus quare ductus sit ad Annam. tom. 2. 383. com. 3.
Christus Dominus cur sit flagellatus, & quoties. tom. 2. 430. A. & in quo loco. 437. com. 1.
Christus non Iudaico more, sed Romano flagellatus est. tom. 2. 430. A.
Christus à Pilato horrendum spectaculum ostensus inimicis, Patri se ostendit acceptissimum sacrificium pro eodem Pilato, & cæteris omnibus. tom. 2. 438. com. 2.
Christus quo tempore à Pilato missus sit ad Herodem. tom. 2. 425. B.
Christus quare Pilato non responderit. tom. 2. 442. com. 1.
Christus cur alteram maxillam non præbuerit seruo se percutienti. tom. 2. 399. A.
Christi dolor animam Matris doloris gladio transfixam aspicientis. tom. 2. 466. in com.
Christus cur nudus fuerit crucifixus. tom. 2. 462. com. 2.
Christi sitis in cruce. tom. 2. 470 com 3.
Christo in passione sua bis potus oblatus est. tom. 2. 469. A. 2.
Christus cur Matri in Ioannem parentis auctoritatem tribuerit. tom. 2. 467. com. 3.
Christus cur voce magna clamauerit & caput inclinauerit antequam moreretur. tom. 2. 474. com. 2.
Christus cur sibi mortuo voluerit latus aperiri. tom. 2. 475. com. 3.
Christus morte sua soluit pretium Redemptionis & mansionum cælestium, & ascendens in cælum viam strauit Sanctis omnibus. tom. 2. 87. in com.
Christus in morte & Resurrectione, à Iudæis cognitus fuit filius Dei. tom. 1. 767 com. 3.
Christus quomodo dicatur pro amicis animam posuisse. tom. 2. 178. C.
Christi passio medicina fuit peccatorum, quod si multis non prodest, eorum est culpa. tom. 1. 143. A.
Christus Dominus cur voluerit monumento nouo sepeliri. item cur in alieno. tom. 2. 483. & annot. 23.
Christum ipsa Resurrectionis die quinquies apparuisse colligitur ex Euangelistis. tom. 2. 523. B. 1.
Christus quomodo figuram hortulani Magdalenæ exhibuerit. tom. 2. 511. com. 2.
Christus post resurrectionem suam, an in littore cum Apostolis prandus sit, & quo fine. tom. 2. 566. com. 2.
Christus cur tot voluerit habere testimonia. tom. 2. 207. E.
Christus cur Resurrectionem suam Iudæis dederit in signum diuinitatis suæ. tom. 1. 241. A.
Christi intercessione, & meritis quæ habuit vt homo, missus est Spiritus sanctus. tom. 2. 111.
Christus cur non dederit Apostolis Spiritum sanctum, quando illis ipsum promisit. tom. 2. 131. in com.
Christus, quare non miserit Spiritum sanctum, nisi post suam Ascensionem, cum semper potuerit mittere. tom. 2. 235. A. 1.
Christus Spiritum sanctum donans Apostolis ostendit se esse verum Deum, qui per Prophetas promiserat spiritum sanctum se daturum. tom. 2. 531. B.
Christus cur non ita perfectos fecerit Apostolos ante aduentum spiritus sancti, sicut postea per spiritum sanctum facti sunt. tom. 2. 250. annot. 19.
Cibus duplex corporis vnus, & alter animæ. tom. 1. 401. C.
Ciborum animæ, & corporis multiplex similitudo. tom. 1. 401. D.
Ciborum animæ & corporis dissimilitudo multiplex. tom. 1. 402. D.
Cibi communis & Eucharistici multiplex differentia. tom. 1. 622. com 3.
Cibum suum quæ Christus esse dicat, facere voluntatem Patris, fuse tractatur. tom. 1. 403. & 404.
Cicatrices vulnerum cur voluerit Christus retinere. tom. 2. 526. com. 2. & A. 2.
Cicatrices vulnerum in corpore Christi glorioso, veræ & non fictæ erant, & sunt. tom. 2. 526. com. 2. A.
Cicatricum in corpore Christi non tantum signa exterius sed etiam foramina manserunt. tom. 2. 528. A. 1.
Circumcisio non Moysi sed antiquioribus Patribus indicta. tom. 1. 696. com.
Circumcisio non erat natiuitas & generatio sicut baptismus. tom. 1. 269. C. D. 270.
Circumcisio sabbato facta illud non soluebat. tom. 1. 695. com. & A. B.
Clamauit Christus vocans ad se sitientes, multis de causis. tom. 1. 715. com. 2.
Clamoris Christi causa & inclinationis capitis ante mortem. tom. 2. 474. com. 2.
Clamare in deserto quid sit. tom. 1. 130. B.
Claritas qua filius Patrem clarificauit quæ fuerit. tom. 2. 308. in com. & 310. B. & 315. in commentario. & A. 2.
Clarificatio Patris distincta est à clarificatione Filij. tom. 2. 309 A. & seq.
Clarificari filium hominis quid sit. tom. 2. 67. in com.
Clarificari Christum à Patre est variis operibus manifestare, quod eius filius sit. tom. 1. 1011 A. 2.
Clarificatio Christi duplex. tom. 2. 67.
Clarificatus est Christus vt Deus vno tantũ modo. ibid. C.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Clarificauit Pater Christum vt hominem dupliciter. tom. 2. col. 305. C.
Clarificatio Christi vt homo est, duplex gloriosa & non non gloriosa. tom. 2. 305. D.
Clarificatio quam petit Christus à Patre quænam fuerit. tom. 2. col. 306. D. & 307. A. & sequent. & 308. B.
Clarificatio, quam petit Christus à Patre, quo fine petat. tom. 2. 307. in com.
Clarificationem conformem & proportionatam potestati suæ petit Christus. tom. 2. 310. com. 1. & 311. A.
Claritas quam habuit Christus priusquam mundus fieret, & quam petit à Patre quæ sit. tom. 2. 316. in com. & 317. A. & seq.
Claritas quam acceptam à Patre dedit nobis Christus quæ sit. tom. 2. 341. com. 1. & A. 2.
Claritas & gloria humanitatis Christi, est participatio gloriæ Dei & quomodo. tom. 2. 318. in commen. & 319. A.
Clarificauit Filium Spiritus sanctus tamquam ei consubstantialis, per Apostolorum prædicationem, & infundendo lumen & charitatem cordibus fidelium. tom. 2. 258. com. 2.
Clarificatio Christi quomodo fuerit apud omnes. tom. 2. 311. B. & seq.
Claritas & gloria Christi in gloriam Apostolorum redundat. tom. 2. 258. com. 2.
Clarificat Deus hominem, & homo Deum sed diuerso modo. tom. 2. 305. B.
Clarificatus est Deus per fructum Apostolorum; & quomodo. tom. 2. 166. in com. & annot. 11.
Claui quibus Dominus crucifixus est quatuor fuere; quatuor etiam milites crucifigentes tom. 2. 465. C.
Cognitio & fides quomodo interse differant. tom. 1. 771. A. 1.
Cognitio dicitur aliquando fides ipso effectu confirmata. tom. 2. 346. com. 1.
Cognitio quam Christus dixit Ioan. 17. esse vitam æternam, an sit intelligenda de ea, quæ est in patria. tom. 2. 315. A.
Cognitio reciproca Christi & ouium suarum qualis sit. tom. 1. 875. com 3.
Cognoscere Deum est ei credere & obedire. tom. 1. 806. com. 2.
Cognitio speculatiua Christi Domini potest esse maior in peccatore, quàm in viro perfecto; non tamen practica. tom. 2. 126. A.
Cohors à quo conducta, & an à Pilato missa fuerit, ad capiendum Christum. tom. 2. 374. A.
Collectæ seu cœtus quod festum fuerit, quando, & qua de causa institutum. tom. 1. 666. D.
Columbæ specie, quare Spiritus sanctus descendit super Christum. tom. 1. 150. B.
Columbam quæ in baptismo Christi apparuit, probabile est non veram sed apparentem fuisse. tom. 1. 150. A.
Columba super Christum in baptismo descendens, an fuerit ab omnibus qui aderant visa. tom. 1. 153. B.
Comprehendere idem aliquando significat, quod apprehendere. tom. 1. 46. in com.
Communio sub vtraque specie non est de iure diuino. tom. 1. 616. C.
Communionem sub vtraque specie esse de iure diuino nulla ratione efficaci probari potest. tom. 1. 617. A.
Communio sub vtraque specie ex verbis Christi non deducitur. tom. 1. 611. B.
Communio sub vtraque fuit olim in consuetudine. tom. 1. 614 B.
Communio sub vtraque fuit aliquando in præcepto propter hæreticos. tom. 1. 616. B.
Communio modo sub vna, modo sub vtraque fiat specie, memoriam præfert passionis Christi. tom. 1. 611 E.
Communio sub vna tantum specie non minus antiqua est quam sub vtraque. tom. 1. 614. D.
Communio sub vna tantum specie iustis de causis indicta ab Ecclesia. tom. 1. 613. D.
Concilia quare congregentur in Ecclesia. tom. 2 254. D.
Concilium contra Christum coactum quale fuerit. tom. 1. 963. A. B.
Concilium contra Christum Hierosolymis coactum; quanta impietate præditum sit. tom. 1. 968. B. C. D.
Concilium cogentes contra Christum in quatuor graues errores ineiderunt. tom. 1. 966. A. & 967.
Concilium Syrmiense quomodo intelligi voluerit, illud Gen. 19. Pluit Dominus à Domino. tom. 2. col 200. B.
Consilium contra Deum ineuntes in illa incidunt quæ vitare conantur. tom 1. 968. B.
Concordia Euangelistæ Ioannis cum alijs tribus in iis quæ dicit Christum non prædixisse Apostolis de illorum persecutione; cum tamen alij videantur assumare quod prædixerit tom. 2. col. 227. tota annotat. 8. sed præcipue. col. 229. C.
Concordia ostenduntur duo loca Ioannis. In quorum vno Petrus interrogasse dicitur Domine quo vadis? in altero dicit Christus, Nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis. tom. 2. 231 B.
Concordia Euangelistarum in annumeranda nocte & vespera illa, qua Agnus comedebatur, decima quarta diei Lunæ. tom. 2. col. 10. A. & col. 16 D.
Concordia Euangelistarum in secunda Petri negatione narranda. tom. 2. 401. A. 2. Item in tertia. 403. A.
Concordia Ioannis cum cæteris Euangelistis in referendis negationibus Petri. tom. 2. 387. A. 2. fuse præsertim prima 391. A. item in com.
Concordia Euangelistarum in referendo modo, quo acetum oblatum est Christo. tom. 2. 473 A.
Concordia Euangelistarum in assignando tempore horæ sextæ. tom. 2. col. 449. A. & in assignando tempore latæ sententiæ & crucifixionis Christi. 449. E. fuse, præsertim. 452. D.
Concordia Euangelistarum de mulieribus iuxta crucem stantibus, vel à longe aspicientibus. tom. 2 467. A.
Concordia Ioannis Euangelistæ cum Matthæo, in describendo tempore quo Maria Magdalene venit ad sepulchrum. tom. 2. 487. tota annotat. 1.

Concor-

Concordia Ioannis cum Marco de exorto sole, quando Magdalena venit ad monumentum. tom. 2. 493. E.
Concordia Ioannis cum Luca de absentia Thomæ, quando cæteris Apostolis apparuit Christus. tom. 2. 537. C.
Concordia Euangelistarum circa mulierum aduentum ad sepulchrum Domini. tom. 2. 494. A. tota anno. 3.
Concordia Euangelistarum circa Angelos, qui mulieribus iuxta sepulchrum Domini apparuere. tom. 2. 494. tota annot. 3. & 507. A.
Concordia Euangelistarum de Apparitione Christi facta discipulis Hierosolymis vel in Galilæa. tom. 2. 522. A.
Confessio distincta peccatorum de iure diuino iniuncta probatur. tom. 2. 536. D.
Contentio inter Apostolos quando facta fuerit. tom. 2. 369. A. 2.
Conuersionis veræ inditium est acceptare correctionem. tom. 1. 374. com. 1.
Cophinus cistam ex viminibus confectam, & genus quod dam mensuræ significat. tom. 1. 549. A.
Correctio non importat contemptum, sed opus Charitatis est. tom. 1. 207. A.
Correctio præsertim grauium delictorum superbas mentes in maximos prouocat furores. tom. 2. 223 C.
Corona spinea Christi Domini ex iuncis marinis confecta. tom. 2. 431. A. 2.
Coronam spineam habuit Christus in cruce. tom. 2. 466. C.
Corpus Christi non cœleste, sed terrestris naturæ fuit. tom. 1. 86. A.
Corpus Christi realiter in sacramento datum, quomodo corpora fidelium efficiat vnum in Deo. tom. 2. 341. C. & 343. com. 1.
Corpus Domini in altari cur non super sericum, sed super lineum pannum ponatur. tom. 2. 482. com. 4.
Corpus Christi glorioſum è sepulchro egressum est, nondum lapide reuoluto. tom. 2. 499. in com. & 500. A.
Corpus glorioſum Christi Domini ianuis clausis ingressum est, & in momento in medio eorum apparuit. tom. 2. 526. com. 1.
Corpora in Resurrectione assumenda non spiritualia, sed carnea erunt. tom. 1. 938. E.
Corpora, eodem die secundum legem deponenda erant, & deponere è cruce die sabbati non licebat, idcirco festinarunt. tom. 2. 475. in com. 1.
Credendi verbum in scriptura generaliter accipitur pro eo quod est assentire, siue assensus sit ex fide, siue ex scientia, siue experientia. tom. 2. 552. B.
Credendi verbum absolute prolatum fidem Christi significat & diuinam. tom. 2. 505. C.
Credere quandoque in scriptura significat firmiori certitudine veritati assentire. tom. 1. 216. E.
Credere & cognoscere differunt. tom. 1. 643. A. & 771. A. 1.
Credere Deo, Deum, & in Deum, quomodo differant inter se. tom. 1. 75. com.
Credere in nomine Christi, est credere quod ipse sit Messias in lege promissus. tom. 1. 75. com. & 148. com. 2.
Credere tenebantur Iudæi testimonio Baptistæ Christo exhibito. tom. 1. 419. C.
Credere tenebantur Iudæi Christi prædicationi, etiam seclusis miraculis. tom. 1. 419. D.
Credere non posse qui excæcati sunt, quomodo verum sit. tom. 1. 1037. D.
Credentium Iudæorum paucitas prædicitur. to. 1. 1034. com. 1. & 2.
Credere magis debemus alijs res nostras prouidentibus, quam nobis ipsis. tom. 2. 56.
Crucis Christi figura, quomodo fuerit serpens æneus, fuse tractatur. tom. 1. 285. 286.
Crucis forma quæ fuerit. tom. 2. 466. C.
Crucis mortem quare Christus præ alijs elegerit fuse tractatur. tom. 1. 287. 288.
Crucis morte afficere non erat secundum leges Iudæorum. tom. 2. 410. com. 3.
Crucem sibi portare solebant crucifigendi vsque ad locum supplicij. tom. 2. 455. com. 4.
Crucem tollens Christus in humeros suos, significauit nostra omnium peccata in se punienda. tom 2. 455. com. 4.
Crucem egrediens è Prætorio Christus solus portauit; postea solus Simon. tom. 2. 455. A.
Crura sibi frangi cur noluerit Christus. tom. 2. 475. A.
Crux à Christo lata prædicta ab Isaia. c. 9. & præfigurata in Isaac ligna portante. tom. 2. 455 com. 4.
Crux Christi cathedra etiam fuit magistri docentis. tom. 2. 467. com. 3.
Crux Christi signum & vexillum est Christianorum. tom. 1. 286. D.

D

Dæmon auctor & excitator fuit tam sæuæ persecutionis in Apostolos & Christianos. to. 2. 221. D.
Dæmones fingunt, sed non faciunt miracula. to. 1. 259. A.
Dæmon festinat, & impellit hominem, ne locus pœnitentiæ detur ei. tom. 2. 65. A.
Dæmoniacum cur Iudæi Christum existimauerint, & appellauerint. tom. 1. 795. com.
Dæmonis tentatio à culpa neminem excusat. tom. 2. col. 24 in com.
Dæmon quomodo, & cur introierit in Iudam post buccellam ei porrectam à Christo. tom. 2. 62.
Dæmoni quomodo fuerit traditus homo propter peccatum. tom. 1. 1013. 1014. A.
Dæmon quomodo suo principatu fuerit spoliatus. tom. 1. 1019. A.
Dæmon reus homicidij contra Christum. tom. 2. col. 24. in com. & col. 26. B.
Dæmon suadet non vim infert. tom. 2 col. 24. in com.
Dæmon timuit, ne virtute Eucharistiæ sumptæ Iudas resipisceret. tom. 2. col. 65. A.
Damnati inuicem colligantur ad maiorē pœnā. to. 2. 162.
Damnatis cuncta Dei dona subtrahuntur. tom. 2. 162.
Dare gloriam Deo, quid significet. tom. 1. 837. A.
Dati à patre, ideſt Prædestinati tantum videbunt Christi diuinitatem. tom. 2. 347. com. 1.
Deducere in veritatem quid sit. tom. 2. col. 254. A.
Dei beneficia multo plura sunt, quæ non rogatus concedit, quàm quæ rogatus. tom. 2. 290. D.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dei cognitio, non tamen personarum distinctio, ex creaturis potuit deduci. tom. 1. 63. & 64. com.
Dei sapientia et virtus magis splendent in fortitudine qua Apostoli mortem subierunt, quam si illam Deus impedisset. tom. 2. 114. in com. & col. 226. D.
Deo per similitudinem agricolæ officia conuenire possunt. tom. 2. 150. A.
Deum ad hominem venire & in eo manere quid sit. tom. 2. 130.
Deum calumniatus est diabolus apud homines, & homines apud Deum. tom. 1. 645. A.
Deum clarificare filium hominis in semetipso quid significet. tom. 2. 67. in com. & annot. 29. col. 7.
Deum creare per Spiritum sanctum quare non dicitur, sicut per Verbum cuncta facere affirmatur. tom. 1. 29. A.
Deum esse Patrem maius est, quam esse Dominum. tom. 2. 304. com. 1. & 322. com 1.
Deum nemo in essentia sua vidit dum esset in via. tom. 1. 113. C.
Deum nemo orat, & ab eo petit sine fructu. tom. 2. 291. B.
Deus aliquando exaudit petitiones nostras negans, & renuens facere quod petimus. tom. 2. 280. D.
Deus an ab æterno dicatur Dominus. tom. 2 col. 44. D.
Deo qua ratione excæcatio & induratio hominum imputentur. tom. 1. 1044. B. C.
Deus à principio mundi beneficia quæ contulit, concessit in nomine Christi, licet tum in nomine Christi plurimi non peterent. tom. 2. 83. A. 2.
Deus, cuncta per Verbum suum creauit. tom. 1. 28. A. B.
Deus cur ab hominibus velit rogari. tom. 2. 290. B. & seq. & 292.
Deus hominem, & homo Deum clarificat, sed diuerso modo. tom. 2. 305. B.
Deus malis ipsis in bonum vtitur, ideoque ea permittit, vt bona ex ipsis eliciat. tom. 2. col. 51. A
Deus neminem creat, vt peccet, sed liberi arbitrij culpa quisque peccat. tom. 2. col. 51. A.
Deus nouit omnes calamitates & persecutiones, quæ à dæmonibus siue hominibus fiunt. eoque non permittente fieri non possent. tom. 2. col. 226. B.
Deus olim in figuris & vmbris apparens, filius erat. tom. 1. 110. A.
Deus omnibus dat auxilium quo peccatum vitare possent; non tamen omnes vult omnino impedire, ne peccent. tom. 2. 330 com. 3.
Deus post Christi resurrectionẽ diligit vt filios, quos prius dilexerat vt seruos. tom. 2. 126 in com.
Deus, quandoque cum articulo, & quandoque sine illo, cur in græco legatur. tom. 1. 20. A. B.
Deus quomodo dicatur venire. tom. 2. 195.
Deus quomodo non deficiat à sua promissione, quando non exaudit petentes. tom. 2. 281. C. & 282. C.
Deus, singulari amore ita diligit credentes in Christũ, vt non solum, sicut ceteris rebus omnibus magna beneficia eis conferat, sed ipsum suum amorem eis donat, ita vt in ipsis sit. tom. 2. 351. C.
Deus suos interfici & affligi permittens, maxime in eos dilectionem exercet. tom. 2. 226. B.
Deus visus est ratione humanitatis assumptæ & miraculorum, quæ per illam efficiebat. tom. 2. 97. in com.
Dextera nauigij pars in quam iussi sunt Apostoli mittere rete, quid significet. tom. 2. 562. com. 1.
Diaboli filij, quomodo apud patrem videre dicantur quæ faciunt. tom. 1. 778. com. 3.
Diaboli iudicium duplex, alterum quo à principio damnatus est propter peccatum; alterum quo priuatus est potestate, quam habebat in homines. tom. 2. 246. A.
Diaboli nomen etiam conuenit eius ministris. to. 1. 647. B.
Diabolum in veritate non stetisse quid significet. tom. 1. 787. B. C.
Diabolum mittere in cor, & intrare in aliquem quid significet. tom. 2. col. 25. B.
Diabolum, nihil habere in Christo quid significet. tom. 2. 138. in com.
Diabolum, quidam voce illa nihil, significari intelligunt. tom. 1. 32. E.
Diabolus cur in Christi aduentu, suo dicatur spoliatus dominio. tom. 1. 1020. C. D.
Diabolus, cur Iudas appellatus sit. tom. 1. 647. B.
Diabolus cur princeps dictus. tom. 1. 1017. A. B.
Diabolus idem est quod calumniator. tom. 1. 645. A.
Diabolus mendacij pater dicitur, quia eius fuit inuentor. tom. 1. 789. com. 1. & 790. A.
Diabolus non dicitur princeps mundi quia eum fecerit. tom. 1. 1018. D.
Diabolus peccati & per peccatum cæterorum malorum omnium causa fuit. tom. 2. 435. A.
Diabolus quam potestatem habuerit in Christum. tom. 2. 443. B.
Diabolus triplicem calumniam operatus est. tom. 1. 645. A.
Didymus cur dictus Apostolus Thomas. tom. 2. 537. A.
Diebus etiam festis puniebantur peccata quædam grauia, maxime contra Dei honorem. tom. 2. col. 18. D.
Diei & noctis metaphora quatuor modis ab auctoribus exponitur. tom. 1. 927. A. B.
Diei & noctis nomine Christus vitæ suæ et mortis tempus significauit. tom. 1. 927. com.
Diei & noctis nomine quid significet Christus. tom. 1. 822. A. 2.
Diem in duodecim horas diuidebant Iudæi. tom. 1. 346. com. 3.
Diem suum appellat Christus diem incarnationis. tom. 1 808. A. 1.
Dies apud hebræos non appellabatur nisi ea temporis pars, quæ à nocte secernitur. tom. 2. com. 10. D. & 491. A.
Dies prima azymorum quomodo appellata sit quartadecima à Matthæo Marco & Luca. tom. 2. col. 10. E.
Dignitas hominis non à materia sed ab illius anima prouenit. tom. 1. 826. A.
Dij qui dicantur in scriptura. tom. 1. 907. B.
Dilectio Christi erga homines quadruplex. tom. 1. 923. A. 2.

Dilectio Christi in mandatorum eius obseruatione maxime spectanda est, & eidẽ merces redditur. tom. 2. 126.
Dilectio Christi vna ab æterno fuit, tres aliæ temporales. tom. 1. 924. A. 2.
Dilectio Dei erga homines, causa fuit aduentus & mortis filij eius. tom. 1. 290. com..
Dilectio Dei differt in causa à dilectione nostra. tom. 1. 293. B.
Dilectio Dei erga nos causa est, cur mandata faciamus. tom. 2. 170.
Dilectio Dei iniusta non est, quamuis ad iniustos, & indignos se extendat. tom. 1 294. B.
Dilectio Dei quantum splendeat in eo quod filium vnicum nobis dederit. tom. 1. 294. D. E. 265.
Dilectio, quæ est Spiritus sanctus per gratiam est in dilectis à Deo tom. 2. 351 com. 1.
Dilectio & amor Christi erga nos conseruatur & augetur præceptorum obseruantia. tom. 2. 167.
Dilectio maior ne dicenda, quando exponitur vita pro amicis, an quando pro inimicis. tom. 2. 175. A.
Dilectio mutua est via, per quam multi fructus afferri & populi conuerti possunt. tom. 2. 186.
Dilectione humanæ amicitiæ Ioannes à Christo fuit dilectus præ cæteris. tom. 2. 57. annot. 23.
Dilectionem Dei commendat, quod dilexerit eos, quos præsciuit fore ingratos. tom. 1. 293. E.
Dilectionem Dei in nobis esse quid sit. tom. 2. 351. B.
Dilectionem, qua nos diligit Deus, non præcedit absolute mandatorum obseruantia. tom. 2. 126. in com.
Dilectionis mandatum numquam fuit antiquatum: tom. 2. 74 B.
Dilectionis mandatum quare dicatur nouum. tom. 2. 71. fuse etiam tractatur annot. 30.
Dilectionis mutuæ cur potissimum Christus mentionem fecerit, cæteris mandatis omissis. tom. 2. 173. A. & B.
Dilectionis mutuæ modus quis esse debeat. tom. 2. 174.
Dilectionis præceptum cur Christus dicat esse suum. tom. 2. 174 A. & B.
Dilectio quam in vltima cœna mandauit Christus Apostolis, quænam sit. tom. 2. 74. D.
Dilectionis, qua pro inimicis vita exponitur, cur Christus mentionem non fecerit. tom. 2. 177. D.
Dilectionis triplex quantitas, æstimationis, intensionis, & extensionis. tom. 2. 175. A.
Dilectio Patri non exhibetur, nisi Filio etiam exhibeatur. tom. 2. 130 in com.
Dilectio, quæ est signum, & symbolum Christianorum, quænam sit. tom. 2. 74. E. & 75. in com.
Dilectum esse mundum à Deo, multis de causis est admiratione dignum. tom. 1. 291. 292.
Diligendus erat proximus etiam ante Euangelium, ita vt pro ipsius salute spirituali vita temporalis, quando opus erat, exponeretur. tom. 2. 73. B.
Diligentibus Christum, & eius sermonem seruantibus, promittitur adoptio filiorum Dei. tom. 2. 130.
Diligere, & amare idem sæpissime significant in scriptura. tom. 2. 571. com. 3.
Diligere in finem quid significet. tom. 2. 20. in com. & col. 21. B. & 22. A.
Diligi semper debuit proximus propter Deum, siue merita proximi præcesserint, siue non. tom. 2. 73. C.
Diligit Christus suos non solum vt Deus, sed etiam charitate sua, quam vt homo habet. tom. 2. 126. in com.
Diligit Deus mundum absque vlla quam ab eo expectet vtilitate. tom. 1 292. D.
Diligit Deus mundum propter suammet bonitatem. tom. 1. 294 C.
Diligit Deus post Christi resurrectionem, vt filios; quos prius dilexerat, vt seruos. tom. 2. 126. in com.
Diligit se ipsum Deus naturaliter. tom. 1. 291. C. D.
Discipuli Christi qui dicantur. tom. 1. 770. com 4.
Discipuli domini appellantur, qui eius sequebantur doctrinam. tom. 1. 671. com.
Discipuli qui in doctrina Eucharistiæ scandalizati sunt, non fuere de septuaginta. tom. 1. 642. A. B.
Discipuli quomodo propter miraculum in nuptijs factum, credidisse dicantur in Christum. tom. 1. 216. C. D.
Discipulorum Christi qui fuerint conuiuæ in nuptijs Cana. tom. 1. 191. & 192. A. B.
Discipulorum nullum esse perditum quomodo sit intelligendum. tom. 2. 379. A.
Diuinitatem carni suæ vnitam (quam appellat claritatem) dedit nobis Christus in sacramento Eucharistiæ. tom. 2. 341. com 1. & 2.
Diuinitatem habet Christus à Patre naturali natiuitate ab æterno. tom. 2. 347. A.
Diuinitatis suæ opera Christus cur Patri tribuat. tom. 2. 147 in com. & col. 151. A.
Docibiles Dei actiue & passiue in scriptura sumuntur. tom. 1. 590. A.
Doctores verbi Dei non soli sermoni & doctrinæ studere debent, sed precibus etiam Dei opem implorare. tom. 2. 302. in com.
Doctrina aliqua tribus de causis respuì solet. tom. 1. 791. com. 1.
Doctrina Christi intellectum illuminat & voluntatem mouet, non coactione sed efficacia virtutis suæ. tom. 2. col. 43. B. C.
Doctrina Christi quare sit veritas. tom. 2. 202. in com. 1.
Doctrina Christi quomodo sua, & quomodo non sua sit. tom 1. 687. 688. A. B. C.
Doctrinæ Christi efficacia etiam in peccatoribus. tom. 2. 66. B.
Doctrinæ occultæ calumniam repulit Christus. tom. 2. 394. com. 3. & 396. A. 2.
Doctrinæ rerum diuinarum tradendæ, nullum tempus inopportunum videri debet. tom. 1. 162. com. 2.
Doctrina talis est qualis & Magister eius. tom. 1. 325. com. 1.
Dominica dies sabbati obseruationi merito successit. tom. 1. 458. B.
Dominium Christi vt Deus est, eiusque perfectiones & excellentiæ. tom. 2. col. 43. E. & sequ.
Dominium Christi vt homo est. tom. 2. col. 46. A.
Dominium duo habet, potestatem & relationem ad ea circa quæ est potestas. tom. 2. col. 45. A.
Dominium quoddam singulare habet Christus iure redemptionis in omnes redemptos. tom. 2. 546. com. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dominum fuisse ab æterno Deum, est valde probabile. tom. 2. col. 44. E.
Domus & Regnum Dei idem sunt. tom. 2. 86. C.
Dona Dei non debita nobis, sed gratuita sunt. tom. 1. 820 B.
Doni nomine Christus seipsum hominibus datum intelligit. tom. 1. 355. A. B. C.
Donum sine mensura dicitur filius nobis datus. to. 1. 329. 330. com. 1. & 3.

E

Ecclesia ante Christi aduentum diuisa erat in populum gentium, & synagogam Iudæorũ. tom 1. 879. A.
Ecclesia gentium & synagoga Iudæorum, in tribus olim conueniebant. tom. 1. 879. B
Ecclesia gentium olim in multis à synagoga Iudæorum diuersa fuit. tom. 1. 880. A. B.
Ecclesia quare nunquam dicta fuerit synagoga. tom. 2. 213. B.
Ecclesia de latere Christi mortui, sicut Eua de dormientis Adæ latere formata est. tom. 2. 378. com. 1.
Ecclesiastica negotia ab ecclesiasticis tractari debent. tom 1. 964. A.
Ecclesiæ Dux, & gubernator Spiritus sanctus. tom. 2. 254. D.
Ecclesiæ vnitas in retis integritate significata. 566. to. 2.
Ecclesiæ in scriptura sæpe appellantur singulæ fidelium congregationes, quibus pastores singuli præsunt. tom. 2. 574. com. 3.
Electio diuina nostram electionem præuenit; non enim homo eligeret adhærere Deo, nisi Deus vt id eligeret præueniret, & prior vocaret. tom. 2. 184. A.
Electio nostra, qua elegimus Deo seruire, quæ fuerit. tom. 2. 184. A.
Electio Apostolorum duplex ad Christi fidem & disciplinam, & ad Apostolatum & dignitatem. tom. 2. 184. B.
Eleemosynas Christus accipiebat. tom. 1. 985. com. 3.
Encænia eodem ritu quo & festum tabernaculorum celebrabantur. tom 1. 667. E.
Encæniorum festum quod fuerit, & quibus ritibus celebratum. tom. 1. 667. C. D.
Encæniorum festum triplex apud Iudæos. tom. 1. 893. A.
Encæniorum festum cuius Ioannes meminit, quale fuerit. tom. 1. 893. C. D.
Aenon quæ ciuitas fuerit. tom. 1. 311. com. 1.
Ephrem ciuitas non est eadẽ quæ Ephron. tom. 1. 973. A.
Episcopi non sunt mercenarij quamuis oues non eorum propriæ sed Christi sint. tom. 1. 872. A. 2.
Episcopi sunt Apostolorum successores. tom. 2. 530. A.
Epithetis vtimur in oratione, rebus quæ petuntur accommodatis. tom. 2. 303 in com. 1. & 308. com. 1.
Ergo particula hæc magnam habet significationem in scripturis, præcipue apud Ioannem. tom. 2. col. 30. in com.
Esse, soli Deo proprium est triplici de causa. tom. 1. 809. com. 1.
Esse Christum in Patre, & nos in ipso, & Christum in nobis quid significet. tom. 2. 123. in com.
Et particula, quandoq; disiunctiuæ vim habet. to. 1. 612. E.
Et particula hæc solet aliquando indicare causam. tom. 2. 326. com. 3. & 350. com. 3.
Aetas Christi quæ fuerit. tom. 1. 807. A.
Aeternitas omnes temporis differentias comprehendit. tom. 1. 473. D.
Aeternitas Christi pluribus in locis prædicta. to. 1. 1026. com.
Aeternitas omne complectitur tempus; & ita vnum tempus de rebus æternis exprimitur, vt alterum non excludatur. tom. 2. 258. com. 3.
Euangelij introductio quomodo differat ab introductione legis veteris. tom. 2. 114. B.
Euangelij prædicatio non remittit peccata. tom. 2. 535. B.
Euangelij Ioannis fines duo proximus, & remotus. tom. 2. 554. com. 2.
Euangelium nunquam abrogabitur. tom. 2. 186.
Euangelij Ioannis initium supplet quod defuit initio libri Geneseos. tom. 1. 5. in com.
Euangelium cur res perfectæ libertatis dicatur. tom. 1. 771. com. 2.
Eucharistia merito panis de cœlo verus dicitur. tom. 1. 574. B.
Eucharistia in tribus excellit Manna. tom. 1. 575. com. 1.
Eucharistia esca simul & potus est. tom. 1. 575. com. 3
Eucharistia vitam dat ea vescentibus, Manna vero illam dare non potuit. tom. 1. 595. com. 1.
Eucharistia quomodo panis viuus dicatur. tom. 1. 595. com. 2.
Eucharistia olim etiam paruulis ministrabatur. tom. 1. 619. C.
Eucharistiæ manducatio sacramentalis præcipitur à Domino. tom. 1. 599. & 600.
Eucharistiæ communio re, vel saltem voto, est omnino necessaria. tom. 1. 620. C.
Eucharistiæ doctrina duabus de causis offendit Christi auditores. tom. 1. 631. com. 1.
Eucharistiæ sacramentum quando fuerit institutum à Christo. tom. 2. col. 41. in com. & 56. in com.
Eucharistiæ sacramentum quomodo corpora fidelium efficiat vnum in Deo. tom. 2. 341. com. 1.
Eucharistiæ perceptione, percipiunt fideles diuinitatem carni Christi Domini vnitam. tom. 2. 341. com. 1. & 2.
Eucharistiæ sacramentum per sanguinem qui ex latere Christi fluxit significabatur. tom. 2. 478. com. 1.
Eucharistici panis quanta sit perfectio. tom. 1. 575. com. 3.
Excæcare quomodo Deus dicatur. tom. 1. 1039. comm. 1042. C. D.
Excæcari, & obdurari quid sit. tom. 1. 1039. 1040. A. B.
Excæcati & obdurati quomodo credere non posse dicantur. tom. 1. 1037. D.
Excæcatio ad intellectum, obduratio ad voluntatem pertinet. tom. 1. 1041. A. B.
Excæcatio an causa fuerit incredulitatis Iudæorum, vel incredulitas excæcationis. tom. 1. 1041. D. E.
Excæcatio vnius tripliciter alteri potest imputari. tom. 1. 1043. A.
Excæcatio & induratio hominum quomodo Deo imputentur. tom. 1. 1044. B. C.

Excusatio quam habere potuissent Iudæi de peccato suo, si Dominus locutus non fuisset, & opera non fecisset, diuerso modo accipienda est, collata ad duplex testimonium Christi, & in ordine ad Maiores & Doctores, & rursus ad turbas & simplices. tom. 2. 193. tota annota. 22.
Exire à Patre quid significet. tom. 2. 295. A. & sequ.
Expiationis festum quando & quibus ritibus celebraretur. tom. 1. 665. B.
Expiationis festum quare institutum. tom. 1. 665. C.
Exultare est internum gaudium motibus corporis etiam exprimere. tom. 1. 807. com. 1.

F

Facere, vox communis est tam ad ea quæ ex nihilo creata, quam ad illa quæ ex aliqua materia facta sunt. tom. 1. 29. B. C.
Facere aut dicere aliquid à semetipso, est propria auctoritate facere. tom. 1. 405. A. 2.
Falx, qua palmites suos purgauit Dominus, quæ fuerit tom. 2. 152 D.
Fel quando fuerit datum in escam Christo Domino. tom. 2. 471. A.
Festa Iudæorum quot & quomodo celebrata fuerint, fuse tractatur tom. 1. 655. A. 2.
Festa Iudæorum quot à Deo indicta, & quot ab hominibus fuerint sancita. tom. 1. 656. A. 2.
Festa Iudæorum communi voce sabbata dicebantur. tom. 1. 655. A. 2.
Festa Iudæorum à vespera ad vesperam perdurabant. to. 1. 655. A. 2.
Festi Iudæorum nomine non Pentecoste, sed Pascha significatur. tom. 1. 489. A. B. C.
Festorum celebritas apud Iudæos, oratione sacrificijs, cessatione ab operibus, & animarum afflictione peragebatur. tom. 1. 655. A. 2.
Festum tubarum prima die Septembris celebrabatur. tom. 1. 663. E.
Festum tubarum quare institutum, fuse tractatur. tom 1. 664. C.
Festum Iudith institutum propter Holofernis occisionem. tom. 1. 668. E.
Festum Mardochæi quale fuerit, & qua de causa institutum. tom. 1. 669. A.
Festum pridie Mardochæi ob memoriam victoriæ contra Nicanorem adeptæ, institutum. tom. 1. 669. B.
Festum à Simone institutum quod & quare celebre. tom. 1. 670. B.
Festum ignis quare indictum Iudæis. tom. 1. 670. B.
Festum seu dies festus Paschæ, differt à Pascha, & die Paschæ. tom. 2. col. 7. A.
Fide adhæremus, & vnimur viti, id est, Christo. tom. 2. col. 154. A.
Fide & dilectione in Christo manere necessarium est, vt fructum afferre possimus. tom. 2. 144. A. & 158. in comm.
Fide Christi carentes omnes in peccato sunt. tom. 2. 239. in com. 1. & col. eadem. B. & sequ.
Fide & charitate non solum inter se, vniuntur fideles, sed etiam cum Deo, & Christo Domino. to. 2. 338. com. 4.
Fidei status, quomodo Christi aduentu, mutatus sit. tom. 1. 56. A. B.
Fidei necessitas, & efficacia. tom. 1. 487. com. 1.
Fidei Euangelicæ à Iudaica distinctio. tom. 2. 84. A.
Fidei articuli, qui ex verbis illis (qui videt me, videt & Patrem meum) comprobantur. tom. 2. 59. in com.
Fidei vinculo disrupto palmes abscinditur à vite. tom. 2. 15. C.
Fidei habitus auferetur à damnatis tom. 2. 162.
Fidei meritum quomodo minuatur, vel non minuatur argumentis. tom. 2. 549. A. 2. & 550. in com.
Fideles omnes credidisse, & credituri dicuntur per verbum Apostolorum. tom 2. 338. in com. 2.
Fideles omnes comprehendit Christus in sua oratione post cœnam. tom. 2. 338. in com 2.
Fidelium vnitas duplex. tom 2. 338. in com. 4 & 340. A.
Fidem exigit Christus in ijs qui ad Deum accedunt. tom. 1. 275. com. 1.
Fidem exigit Christus quia testis est oculatus eorum quæ nuntiat. tom. 1. 279. C. D.
Fidem sibi haberi Christus exigit, quia sine illa nemo potest ad salutem peruenire. tom. 1. 282. in com.
Fidem Christus exigebat à Samaritana. tom. 1. 375. com.
Fidem sibi haberi cur Christus toties postulauit. tom. 1. 444. C.
Fidem sequitur inuocatio. tom. 1. 110.
Fidem habentes absque operibus, tamquã inutiles palmites resecabit Dominus in altero seculo; aliquos etiam in hoc seculo resecat. tom. 2. 150. & col. 154. A.
Fidem & dilectionem Christi deserentes, quomodo foras mittendi. tom. 2. 62.
Fides credentis testatur veracem eum esse qui loquitur. tom. 1. 326. com 3.
Fides qua ratione per ambitionem impediatur. tom. 1. 521. A.
Fides quomodo à voluntate iuuetur. tom. 1. 523. B.
Fides impeditur & tandem prorsus amittitur per corruptos mores. tom. 1. 523. E.
Fides inter opera quandoque annumeratur. tom. 1. 567. A. 2.
Fides viua est veluti pignus vitæ æternæ. to. 1 594 com. 2.
Fides & cognitio quomodo inter se differant tom 1. 771. A. 1.
Fides Christi transfert credentes de statu seruorum ad statum libertatis. tom. 1. 771. com. 2.
Fides Dei & naturalium præceptorum obseruatio semper fuere ad salutem necessaria tom. 1. 879. C.
Fides est necessaria simul cum charitate ad salutem. tom. 1. 939. com. 1.
Fides rationem contra omnes turbationes maxime firmat. tom. 2 83.
Fides sola ad salutem non sufficit. tom. 2. col. 150. & 153. B.
Fides sine operibus esse potest, sed non sufficit ad salutem. tom. 2. col. 154. A.
Fides facit palmites & inserit Ecclesiæ; cauendum tamẽ ne ob defectum fructus igni tradantur. to. 2. col. 154. B.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fides non fit in nobis nisi volentibus. tom. 2. 237. C.
Fides in Deum & Christum Redemptorem vocatur vita æterna tamquam causa. tom. 2. 313. A.
Fides necessaria omnibus ad vitam æternam, quæ sit. tom. 2. 314. in com.
Fides Thomæ in confessione eius fuit vera fides & meritoria, imperfectionem tamen habuit admixtam. tom. 2. 549. E. 1.
Fides est eorum quæ non videntur, nec necessario deducuntur ex ijs quæ videntur. tom. 2. 550. B. 1.
Fides Thomæ qua credidit Resurrectionem, an fuerit perfectior nostra. tom. 2. 551. A.
Fides per quam credimus Iesum esse Christum filium Dei tres articulos continet, quibus quasi in principio tota fides nostra comprehenditur. tom. 2. 553. A. 2.
Fiduciæ in petitione & oratione necessitas. tom. 2. 282. D.
Figura Christi & eius mysteriorum, fuit serpens æneus: vt fuse tractatur. tom. 1. 285. & 286.
Figura immolationis Agni Paschalis, quomodo & quo tempore fuerit impleta. tom. 2. col. 18. E.
Filiationis Diuinæ adoptio quid in scriptura significet. tom. 1. 70. & 71.
Filij Dei erant Iusti sub antiqua lege degentes, sed statum filiorum non habebant. tom. 1. 73. C. D.
Filij Dei sunt, & filiorum statum etiam habent Iusti degentes sub Euangelio. tom. 1. 73. C. D.
Filij Dei missio, donum sine mensura appellatur. tom. 1. 327. com. 2.
Filij quinecupliciter in scriptura dicti; secundum Augustinum. tom. 1. 786. com. 1.
Filij diaboli dicuntur qui eum imitantur. tom. 2. 794. co. 2.
Filioli cur dicantur Apostoli. tom. 2. 70.
Filiorum adoptionem expectare, est integram & consummatam quæ in gloria possidetur, desiderare. tom. 1. 74. A. B.
Filium hominis cur Christus seipsum frequenter appellauerit. fuse tractatur. tom. 1. 283. 284.
Filium hominis, Christus seipsum appellat, quando ea tractat quæ ei insunt vt homo est tom. 1. 284. C.
Filium videntes quomodo Patrem videre dicantur. tom. 1. 1051. 1052. A. B.
Filium mittere Spiritum sanctum à Patre quid sit. tom. 2. col. 199. A. 2.
Filius Dei quatuor de causis verbum appellatur. to. 1. 16. B.
Filius non est dicendus instrumentum Patris. to. 1. 28. D.
Filius Dei, presertim homo factus appellatur lux. tom. 1. 42. B.
Filij Dei in veritate erant, & non in figura tantum, Iustii qui sub antiqua lege degnerunt. tom. 1. 73. A. B.
Filius Dei factus est homo, vt homo fiat filius Dei. tom. 1. 79. com.
Filius Dei factus est caro, non dixit Euangelista, ne errandi occasionem daret. tom. 1. 71. C. D.
Filius erat, qui in vmbris & figuris olim apparebat. tom. 1. 110. A.
Filius an Pater olim Patribus apparuerit, tractatur. tom. 1. 1047. 1048.
Filius quomodo Patrem clarificet. tom. 2. 308. in com. & 310. B. & 315. in com.
Fimbriæ & Phylacteria Pharisæorum. tom. 2. 369. B.
Fines Euangelij Ioannis duo proximus & remotus, scilicet fides vera Christi diuinitatis & humanitatis, & vita æterna quæ credentibus datur. tom. 2. 554. com. 2.
Finis parabolæ de Agricola & vite tom. 2. 143. A.
Flagellatio ante crucem cur fieret apud Romanos. tom. 2. 429. B. & 432. A. 1.
Flagellatio erat in vsu apud Iudeos & apud Romanos, sed apud Romanos multo grauior & seuerior. to. 2. 429. C.
Flagellationis Christi Domini quæ fuerit causa. to. 2. 430. quo in loco facta fuerit. tom. 2. 437. com. 1.
Flagellatus est Christus semel tantum. to 2. 430. C. & seq.
Flagellis qui cædebantur. tom. 2. 429. A.
Flagellum fecit Christus etiam vt homines abigeret è templo. tom. 1. 233. com. 2.
Flagellum fecit Christus ex funiculis quibus animalia ligabantur. tom. 1. 233. com. 2.
Flagellum quid esset. tom. 2. 429. A.
Fons dicitur Spiritus sanctus, quia nobis impartitur aquâ vitę. tom. 1. 368. 1.
Fornicationis nomine scriptura frequenter idololatriam significat. tom. 1. 782. com. 1.
Fratres Domini qui, & quot fuerint. tom. 1. 227. A. 2.
Fratres dicuntur in scriptura etiam qualicumque modo cognati, & qui ex eadem gente sunt. tom. 1. 229. C.
Fratres Christi appellati, qua illi cognatione iuncti sint, fuse tractatur. tom. 1. 230. B. C.
Fratres Christi vnde dicti simus. tom. 1. 283. C.
Fratres Domini non erant de numero duodecim Apostolorum. tom. 1. 669. A.
Fratres Domini quorsum ei suaserint vt in die festo Hierosolymam ascenderet. tom. 1. 671. 672.
Fratres domini quare dicantur non credere in eum. tom. 1. 675. A. 2.
Fratres cur appellauerit Christus discipulos suos. tom. 2. 516. in com.
Fremere Christum, fuit indignationis fremitum emittere. tom. 1. 943. 944. A. B. C.
Fremuit Christus & indignatus fuit contra Iudæorum duritiem & incredulitatem. tom. 1. 950. com. 3.
Fructificare debet palmes in vite dum tempus est. tom. 2. 154. B. & C.
Fructus quem fideles in Christo faciunt, quomodo differat à bono opere simpliciter. tom. 2. 160. A.
Fructus, quem attulerunt Apostoli, quomodo manserit. tom. 2. 186.
Frugiferum opus, quod nam sit, & à quo fiat. tom. 2. 160. A.
Fures & latrones quomodo differant. tom. 1. 855. com. 1.
Fures & latrones qui dicantur à Christo. tom. 1. 861. B.
Fures, Mercenarij, & Pastores qui sint. tom. 1. 868. A. & 871. A. B.
Fugere, & oues relinquere licet aliquando. to. 1. 873. C.

G

Garisin mons ob multa celebris. tom. 1. 373.
Gaudere in malis proximi aliquando licet. tom. 1. 931. com. 3.

Gaudere in aliquo quid sit. tom. 2. 170. & 331. com. 1. & annot. 10.
Gaudium Christi in suis discipulis. tom. 2. 170. & col. 172. C. & 331. com. 1. & annot. 10.
Gaudium Apostolorum quando fuerit plenum. tom. 2. 286. in com. 2. & in annotat. A. 2.
Gazophylacium arca erat in qua dona templo oblata condebantur. tom. 1. 750. com. 3.
Generatio hominis triplex in scriptura reperitur. tom. 1. 271. A.
Gentiles cur illuserint Christo aperta illius facie, Iudæi vero velata. tom. 2. 434. in com. 2.
Gentilium multi, deuotionis gratia Hierosolymam venire soliti. tom. 1. 999. com. 2.
Gloria Christi quasi vnigeniti à Patre, quæ fuerit. tom. 1. 89. com. 90. & 91.
Gloria Dei & commune bonum, saluti & vitæ propriæ debent præponi. tom. 1. 820. D.
Gloria humanitatis Christi quare superet omnem gloriam Beatorum. tom. 2. 319. B.
Gloria humanitatis Christi est participatio gloriæ Dei, sed ab interno nempe ab eodem supposito. tom. 2. 318. in com. & 319. A.
Gloriam dare Deo, quid significet, cum Iudæi illud a cæco nato exigebant. tom. 1. 837. A.
Gloriam ad inuicem quærere, quid sit. tom. 1. 522. com.
Glorificat Christus Patrem, dum se filium eius & verũ esse Messiam manifestat. tom. 1. 803. com. 3.
Glorificatus dicitur Christus per resurrectionem & ascensionem, & tunc Spiritus sanctus datus fuit. to. 1. 721. B.
Golgotha quid significet. tom. 2. 457. A. 2.
Gratia Christi multis modis à gratia Angelorum & hominum differt. tom. 1. 95. C. D.
Gratia & veritas legi opponũtur, & quare. to. 1. 105. co.
Gratia quam fecit Christus, quæ bona secum portet. tom 1. 105. com.
Gratia legi, veritas vmbris & promissionibus opponitur. tom. 1. 108. A. B.
Gratia prima non ex iustitia, sed ex misericordia Dei datur. tom. 1. 299. com.
Gratia animas fœcundans similis est aquæ terram fœcundanti. tom. 1. 359. C.
Gratia aqua viua dicitur à Christo. tom. 1. 357. A. B. C.
Gratia in tribus similis est aquæ. tom. 1. 358. A.
Gratia animas purificans, in quatuor dissimilis est aquæ. tom. 1. 358. B. C.
Gratia Dei cur aqua viua dicatur à Christo. tom. 1. 362. B.
Gratia Spiritus sancti etiam dicitur fons. tom. 1. 368. B.
Gratia inhærens est id ratione cuius dicitur Deus esse in homine, & habitare in eo. tom. 2. 130.
Gratia Christi necessaria non solum vt facile, sed vt simpliciter operemur opus bonum & frugiferum. tom. 2. 159. A.
Gratia Christi an sit necessaria ad opus simpliciter bonum ex genere suo faciendum. tom. 2. 159. in com. & annot. 9. B.
Gratiæ Diuinæ magnitudo ex eo commendatur, quod natos ex hominibus, filios Dei faciat. tom. 1. 77. com.
Gratiæ plenus dicitur Christus, quia nos Patri gratificatus est. tom. 1. 93. com.
Gratiæ plenus dicitur Christus etiam vt homo. tom. 1. 93. com.
Gratiæ plenitudo in Christo, multiplex. tom. 1. 95. C. D.
Gratiæ nomine non intelligitur lex vetus. tom. 1. 103. A. B.
Gratiæ nomine raro in scriptura vita æterna appellatur. tom. 1. 104. A.
Gratiæ & veritatis factor dicitur Christus, non solum quia vt Deus fecit, sed quia vt homo meruit illam. tom. 1. 107. per totam.
Gratiæ animas fœcundanti, aqua terrã fœcundans in quatuor dissimilis. tom. 1. 359. E.
Gratiæ diuinæ virtus & efficacia magna est. tom. 1. 391. com. 2.
Gratiam omnem habemus per gratiam Christi. tom. 1. 103. com.
Græcorum negantium Spiritum sanctum à Filio procedere fundamenta duo referuntur, & reijciuntur. tom. 2. 261. A.
Græci Patres antiqui asserentes Spiritum sanctum à Patre per Filium, vel etiam à Filio procedere referuntur. tom. 2. 262. A.

H

Hæresis præscindit ab Ecclesia, &c. tom. 2. 151. B.
Hæretici exemplo Nathanaelis reprehenduntur. tom. 1. 175. com. 2.
Hæretici fures, Tyranni vero latrones sunt. tom. 1. 855. com. 1.
Hebraismus est, affirmatione & negatione simul eamdem rem exprimere. tom. 2. 546. com. 2.
Hebræorum phrasis est, nuntio quem mittunt, eadem proponere verba quæ ipse dicturus est. tom. 1. 116. com.
Hebræorum phrasis est, affirmatione simul & negatione vti, vt exacte respondeant. tom. 1. 119. com.
Helias, quomodo Ioannes dictus sit à Christo. tom. 1. 123. A. B.
Hic, & ille; habent hæ voces vim quamdam excludendi. tom. 2. 159.
Hierosolymam cur Christus cum ramis palmarum exceptus sit. tom. 1. 991. 992. A. B.
Hierosolymam quibus diebus ter in anno deberent ascendere Iudæi. tom. 1. 232. com. 1.
Historia mulieris adulteræ canonica est. tom. 1. 733. & 734.
Homines in mundum venire, est in mundo nasci. tom. 1. 59. com. 61. E. 62. A. B. C.
Hominum actiones quomodo Dei prouidentia disponat, & dirigat. tom. 1. 346. com. 4.
Homo dictus fuit caro, post & non ante peccatum. tom. 1. 83. E.
Homo propter peccatum quomodo Dæmoni fuerit traditus. tom. 1. 1013. 1014. A.
Horam suam, quam dicat Christus. tom. 1. 205. B.
Horas duodecim continebat dies iuxta Iudæorum computationem. tom. 1. 346. com. 3.
Hora Christi domini quæ dicatur. tom. 2. 20. in com.
Hora sexta quomodo sumatur à diuersis Euangelistis. tom. 1. col. 449. B.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hora non reperitur in scriptura nisi pro duodecima parte diei vel noctis; numquam vero pro quarta parte diei vt aliqui volunt. tom. 2. 452. B.
Hora tertia quam S. Marcus dicit fuisse quando crucifixus est Dominus, quomodo sit intelligenda. tom. 2. 449. E fuse. sed præsertim. 452. E.
Horæ orationis & diei differunt inter se. tom. 2. 452. E.
Hortulani figuram quomodo Christus Magdalenæ exhibuerit. tom. 2. 511. com. 2.
Hortus in quo orauit Dominus antequam caperetur à Iudæis, an fuerit Gethsemani. tom. 2. 371. A. 2.
Hosanna significat salua obsecro. tom. 1. 993. A.
Hosanna non importat nomen Dei. tom. 1. 993. B.
Hosanna vel hosiana legi potest. tom. 1. 993. B. C.
Hosanna dicentes non Christo, sed sibi ipsis salutem præcabantur. tom. 1. 994. A.
Hosanna acclamatio est sumpta ex psal. 117. to. 1. 994. B.
Hosanna acclamatio erat qua vtebantur Iudæi solummodo cum à Deo salutem poscebant. tom. 1. 994. D.
Hosanna in propria lingua relinquitur, quia eius significatio in nullo alio idiomate sufficienter exprimitur. tom. 1. 994. E.
Humana natura tabernaculum quandoque dicitur. tom. 1. 87. B.
Humana natura tota dicitur esse in Christo ratione illius naturæ indiuiduæ assumptæ. tom. 2. 24. B.
Humanitas Christi nullis suis præcedentibus meritis dilecta est à Deo. tom. 2. 167.
Humanitas Christi habet gloriam ab interno, nempe ab eodem supposito. tom. 2. 319. B.
Humanitas Christi ab æterno electa & dilecta, vt verbo vniretur. tom. 2. 347. com. 2.
Humilibus operibus incumbentes non parvipendendi. tom. 2. 52. in com. & seq.
Humilitas Christi in responsionib. lucebat. to. 1. 678. co. 1.
Humilitas vera honor est maximus. to. 2. 54. in ann. 21. B.
Humilitatem commendauit Christus post lotionem pedii, vt præueniret discipulorum contentionem de primatu. tom. 2. col 48. A.
Humilitatis commendatio. tom. 2. col. 45. anno. 18. A.
Hydriæ in quos vsus apud Iudæos habitæ fuerint. tom. 1. 208. 209. com.
Hymnus ille quem dicunt Matthæus & Marcus dictum fuisse antequam exiret Dominus in montem olieti, fuit gratiarum actio post mensam facta. tom. 2. 370. A. 2.
Hyssopo inuoluta spongia plena aceto longæ arundini imposita est, & Christo oblata. to. 2. 471. co. 2. & 473. A.

I

Iacobus frater Domini non fuit adolescens ille, qui relicta sindone nudus aufugit. tom. 2. 386. A.
Idololatriam frequenter scriptura fornicationis nomine significat. tom. 1. 782. com. 1.
IESVS, nomen proprium est Christi Domini, & quare. tom. 1. 166. E 167. A.
Iesus nomen, ab officio Saluatoris, & non aliud ab officio Iudicis, quare Christus assumpserit. tom. 1. 167. B.
Iesus Christus, & Christus Iesus ordine inuerso, quare soleat appellari. tom. 1. 167. D.
Ignis æterni vehementia, & duratio. tom. 2. 163.
Ignorare aliquid & simul scire tribus modis contingit. tom. 2. 91. A.
Ignoratio Iudæorum de Christo, & quicquid ex tali ignoratione processit, maxima fuit culpa. tom. 2. 190. & 219. in com.
Immolatio Agni et eiusdem esus diuersis temporibus fiebat. tom. 2. col. 8. E.
Impetrandi à Patre titulum efficacissimum habet petitio in Christi nomine, propter duo. tom. 2. 279. A.
Impetrarunt omnes virtute Christi & propter iustitiam eius, quicunque à principio mundi aliquid impetrarunt à Deo. tom. 2. 283. A. 2.
Impetrat ille, qui eius à quo petit mandatum & voluntatem facere studet. tom. 2. 111. & 282. A.
In sinu Dei esse, est eandem cum illo habere naturam. tom. 1. 114. D.
In sinu Dei esse, est eius arcana cognoscere. tom. 1. 114. E.
In prepositio duobus modis in scriptura supta. t. 1. 751. A. 2.
In Christi nomine aliquid petere quid sit. to. 2. 110. in com. & 278. in com. & 279. A & seq.
Incarnationem Filij Dei nemo meruit, nec mereri potuit. tom. 2. col. 112. A.
Incredulitas ex quibus causis oriatur. tom. 2. 542. C.
Indurari & excæcari aliquem, quid sit. tom. 1. 1039. 1040. A B.
Infantes, quomodo illuminari à Deo dicuntur. t. 1. 62. D. E.
Infantes resurgent & in Iudicio extremo comparebunt. tom. 1. 497. B. C.
Infantes absque baptismo decedentes non torquentur in sæculo futuro. tom. 1. 498. A.
Infantes quodammodo Eucharistiam participant, quando baptizantur. tom. 1. 619. C.
Infantes iuste propter originalem culpam puniuntur. to. 1. 818. A. 1.
Infantibus olim ministrabatur Eucharistia. to. 1. 619. C.
Infantibus merito Eucharistiæ susceptio prohibita est. tom. 1. 620. D.
Infideles quomodo diligere tenebras magis quam lucem dicantur. tom. 1. 304. A. B. C.
Infidelitas Iudæorum, grauior est incredulitate gentium. tom. 1. 754. E.
Infidelium opera non omnia sunt peccata. tom. 2. 159. B.
Infirmitates corporales trifariam contingit ex peccatis prouenire. tom. 1. 452. A. B.
Infremuisse spiritu Christum, est indignationis fremitum emisisse. tom. 1. 943. 944. A. B. C.
Infremuit Christus & indignatus est contra causam, ob quam Lazarus mortuus fuit. tom. 1. 944. C. D.
Ingratis quomodo noceant beneficia. tom. 2. 62.
Ingressus & egressus quid in scriptura significent. tom. 1. 864. com. 3. & 865. A.
Inimicum, ex parte sua, nemo habet si vult. to. 2. 178. B.
Inimicorum cur non meminerit Christus, quando egit de præcepto charitatis mutuæ. tom. 2. 177. D.
Inimicos diligere, an sit maioris charitatis, quam amicos diligere. tom. 2. 175. A.
Innocentem occidere non licet, etiam pro bono communi. tom. 1. 969. A. 2.

Innocentia Christi. tom. 2. 138. in com.
Innocentiæ Christi Domini efficacissimum argumentum. tom. 2. 395. com. 2. item. 423. com. 1.
Insufflatio Christi dantis Spiritum sanctum Apostolis quid significet. tom. 2. 530. in com. & fuse annot. 18.
Interrogare vt discas quæ nescias laude dignũ est. to. 2. 75.
Interrogationes non semper ex ignorantia, sed multis alijs de causis fieri solent. tom. 1. 442. com. 1.
Inuidiæ incredulitatis causa. tom. 2. 542. C.
Inuidiæ quanta sit vis. tom. 1. 962. D.
Inuocatio & petitio cur ante cetera ponatur. tom. 2. 110. in com.
Inuocatio fidem sequitur. tom. 2. 110.
Ioannem non esse Messiam, multa probabant, tamen apparentes saltem solutiones habebant. tom. 1. 119. C. 120.
Ioannem baptizantem cur Iudæi reprehenderint. tom. 1. 131. & 132.
Ioannem non fuisse sponsum in nuptijs Canæ, fuse tractatur. tom. 1. 213. A. B.
Ioannem & Apostolos à Christo fuisse baptizatos probabile est. tom. 1. 342. A.
Ioannes in initio sui Euangelij supplet quod Moyses reliquit in initio Geneseos tom. 1. 5. in com.
Ioannes cur à verbi antiquitate cæperit Euangelium, dicens In principio erat verbum? tom. 1. 18. D.
Ioannes, multis argumentis tantam sibi apud Iudæos existimationem comparauit. tom. 1. 54. D. E.
Ioannes, tribus de causis, clamare dicitur. tom. 1. 97. com.
Ioannes triplici de causa potuit existimari Messias. tom. 1. 118. B. C.
Ioannes quare respondens legationi Iudæorum, affirmatione & negatione vsus est. tom. 1. 119. com.
Ioannes, quare à Iudæis existimaretur Helias. tom. 1. 121. A. & 126. A. B.
Ioannes, quomodo à Christo vocetur Helias. to. 1. 123. A.
Ioannes vox dictus, tribus de causis. tom. 1. 129. A. B.
Ioannes per baptismum suum quatuor modis manifestauit Christum. tom. 1. 147 com. 1.
Ioannes baptista an Christum cognouerit antequam signũ columbæ accepisset. tom. 1. 154. A. B. C.
Ioannes baptista cur dictus sit lucerna. tom. 1. 507. co. 2.
Ioannes baptista figuratus per lucernam quæ in tabernaculo lucebat. tom. 1. 510. A.
Ioannes qua dilectione dicatur præ ceteris à Christo dilectus. tom. 2. 57. annot. 23.
Ioannes accepit signum, quo proditor indicabatur, sed nullo tunc venelauit. tom. 2. 60. annot. 25. B.
Ioannes non cognouit quando Iudas traditurus esset Christum. tom. 2. 64. in com.
Ioannes Euangelista non fuit adolescens ille, qui relicta sindone nudus aufugit. tom. 2. 385. A.
Ioannes quomodo B. Virginem acceperit in sua. tom. 2. 470. com. 1. & annot. 16.
Ioannes cur singulare testimonium reddiderit de aqua quæ ex latere Christi fluxit. tom. 2. 479. com. 1.
Ioannes vnà cum Petro veniens ad sepulchrum Christi quid significet. tom. 2. 502. com. 5.
Ioannes cur non ingressus sit sepulchrum Christi, ante etiã Petrum. tom. 2. 502. com. 5.
Ioannes vnà cum Petro ciuis ad sepulchrum Christi, solus tunc credidit. tom. 2. 503. com. 3. & 505. B.
Ioannes vt narret Christum reliquisse sibi vicarium, describit manifestationem factam septem discipulis. tom. 2. 558. com. 1.
Ioannes intellectu magis perspicax, Petrus feruentior. to. 2. 562. com. 3.
Ioannes prior agnoscens Dominum, sed Petro posterior ad illum perueniens quid significet. tom. 2. 562. com. 3.
Ioannes à Petro familiari amore dilectus propter Christum. tom. 2. 578. A.
Ioannes Euangelista an adhuc viuat. tom. 2. 581. A. 2.
Ioanni reuelauit Christus proditorem, buccella panis intincta; & huius rei causa. tom. 2. 60. annot. 25.
Ioannis nomen quod gratiam significat merito præcursori impositum fuit. tom. 1. 49. com.
Ioannis testimonio fidem non habentes, grauiter peccauerunt. tom. 1. 55. B. C.
Ioannis baptistæ testimonio, quare Christus vsus sit. tom. 1. 97. com.
Ioannis humilitas commendatur. tom. 1. 130. B.
Ioannis testimonium postremo loco exhibitum Christo, conforme prorsus fuit doctrinæ Nicodemo traditæ. to. 1. 334. A.
Ioannis baptistæ prædicatio sub quibus Pontificibus fuerit. tom. 2. 362. B.
Ioannis priuilegia tria, Petri priuilegijs inferiora. tom. 2. 578. com. 3.
Iona & Ioannes idem sunt. tom. 1. 170. com 2.
Ionas propheta cur fugerit à facie Domini. tom. 1. 1012. A.
Ioseph an viuerit tempore nuptiarum Galileæ, & tempore passionis Christi. tom. 1. 185. & 186. A. B.
Iosephus Christiani nominis inimicus multa dissimulauit quæ in Christi honorem cedebant. tom. 1. 435. D.
Ioseph tempore mortis Christi non viuebat. tom. 2. 467. com. 4.
Ioseph & Nicodemus pie deuotionis obsequium exhibuerunt Christo Domino in eius sepultura, sed ex valde imperfecta fide procedens. tom. 2. 482. com. 3.
Israelita verus quis dicatur. tom. 1. 178. com. 2.
Iudas cur sit appellatus diabolus. tom. 1. 647. B.
Iudas non malus sed bonus erat, quando à Christo fuit electus. tom. 1. 647. C.
Iudas an fuerit inter eos quorum pedes abluti sunt à Christo. tom. 2. 30. B.
Iudas non fuit electus vt proderet, sed eius proditione, cuius ipse Iudas suo vitio causa fuit, bene vsus est Deus. tom. 2. col. 51. A.
Iudas possessus à dæmone post buccellam panis illi porrectam à Christo Domino. tom. 2. 62.
Iudas inemendabilis, à Christi expulsus est consortio. tom. 2. 62.
Iudas inter Apostolos duo ministeria exercebat. to. 2. 63.
Iudas an participauerit Eucharistiam in cœna. to. 2. 65. annot. 28.
Iudas quare petierit cohortem, vt Christum caperet. tom. 2. 373. A.
Iudas cum Iudæis retrorsum cecidit. tom. 2. 375. com. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudæis an cognouerit Christum priusquam ille Iudæis responderet, Ego sum. tom. 2. 371. A.
Iudæ cur Christus pecunias commiserit. tom. 1. 987. A.
Iudæ non diabolo dixit Dominus, quod facis, fac citius. tom. 2. 63. A.
Iudæam deserens cur in Galilæam Christus fuerit profectus. tom. 1. 654. com.
Iudæi, testimonio Ioannis fidem non habentes, grauiter peccauerunt. tom. 1. 55. B. C.
Iudæi Christum non recipientes grauissime peccauerunt. tom. 1. 67. com.
Iudæi an odio in Christum vel in Ioannem moti, ad eum sacerdotes & leuitas miserint. tom. 1. 117.
Iudæi miserunt legatos ad Ioannem quia suspicabantur eũ esse Christum in lege promissum. tom. 1. 117. D.
Iudæi samaritanos oderant veluti idololatras. tom. 1. 347. com. 4.
Iudæi non legis præcepto, sed singulari samaritanorum odio dudũ, illis non contebantur. tom. 1. 350. A. 2.
Iudæi samaritanos dedignabantur multis de causis. tom. 1. 351. D.
Iudæi credere tenebantur testimonio per Baptistam Christo exhibito. tom. 1. 419. C.
Iudæi credere tenebantur Christi prædicationi, etiam ante miracula facta. tom. 1. 419. D.
Iudæi vnum tantum aduentum & illum gloriosum Christi Regis expectabant. tom. 1. 498. C.
Iudæi quibus festis ascendere deberent in templum. tom. 1. 666. E.
Iudæi quærebant Christum occidere, quia eius reprehensiones ferre non poterant. tom. 1. 680. B.
Iudæi decreuerunt Christum occidere, à die quo sanauit paralyticum in piscina. tom. 1. 694. com. 2.
Iudæi qui Christi morti interfuere, obierant iam, quando Romani Hierosolymam vastarunt. tom 1. 752. A. 1.
Iudæi qui Pharisæos adierunt nuntiaturi Resurrectionem Lazari, metu fortassis, & vana gloria moti sunt. tom. 1. 963. com. 2.
Iudæi si prima dies lunæ primi mensis ideſt Martij incidat feria secunda, quarta, aut sexta, non incipiunt numerare ab illa, sed à sequenti; & huius obseruationis causa. tom. 2. col. 12. C.
Iudæi an celebrauerint, Pascha, quando etiam Christus celebrauit. tom. 2. col. 14. A.
Iudæi ne, an gentes fuerint illi, qui persecuti sunt Apostolos arbitrantes se obsequium præstare Deo. tom. 2. 218. annot. 4.
Iudæi Christum comprehensuri ipsum præsentem, & sæpe visum cur non agnouerint. tom. 2. 375. com. 2.
Iudæi cur non petierint Patrem in nomine Christi. tom. 2. 283. B. 2. & seq.
Iudæi cur retrorsum ceciderint. tom. 2. 377. A.
Iudæi nisi diuina Christi virtute cohibiti essent, Apostolos etiam comprehendissent. tom. 2. 379. com. 2.
Iudæi ostium domus clausum habebant, eiusque custodiam committebant ancillis. tom. 2. 387. com. 1.
Iudæi tenuiores pœnas inferre poterant in ijs quæ contra legem erant. tom. 2. 414. A.
Iudæi regnũ messiæ temporale fore credebant. to. 2. 417. B.
Iudæi cur illuserint Christo velato illius facie, gentiles vero aperta. tom. 2. 434. in com. 2.
Iudæis non licebat interficere quemquam diebus azymorum. tom. 2. 410. in com. 3. & 411. B.
Iudæis an per Romanos liceret sententiam capitis ferre, & in quos. & quomodo. tom. 2. 412. A.
Iudæorum incredulitas damnanda magis quam gentium infidelitas. tom. 1. 304. E.
Iudæorum & Samaritanorum cultus prædicuntur cessaturi, sed ratione diuersa. tom. 1. 378. com. 1.
Iudæorum religio Samaritanorum sectis præfertur. tom. 1. 378. com. 1.
Iudæorum ignorantia grauissimum peccatum fuit. tom. 1. 519. com. 1.
Iudæorum cæcitas ex ambitione orta. tom. 1. 522. com.
Iudæorum defensiones ostendit Christus omnino insufficientes esse. tom. 1. 527. A.
Iudæorum calumnijs optime respondit Christus. tom. 1. 690. com. 3.
Iudæorum incredulitas grauior quam infidelitas gentium. tom. 1. 754. E.
Iudæorum repulsam vehementer Christus doluit. tom. 1. 1011. A. B.
Iudæorum incredulitas, non ex prædictione scripturarum, sed ex eorum duritia ortum habuit. to. 1. 1031. A. B.
Iudæorum mos est affirmatione & negatione simul eandem rem exprimere. tom. 2. 546 com. 2.
Iudæorum ignoratio de Christo et quicquid ex ea processit maxima fuit culpa. tom. 2. 190. & 219. in com.
Iudæorum peccatum, cuius excusationem haberent, si Christus non venisset & locutus fuisset, quod nam sit. tom. 2. 191.
Iudæorum excusatio quam habere potuissent de peccato suo, si Dominus locutus non fuisset, & opera non fecisset, quomodo & in ordine ad quos sit accipienda. tom. 2. 193. tota annot. 22.
Iudæorum Peccatum quod commiserunt in Christum comparatum cum testimonio operum multo grauius fuit, quam si comparetur ad testimonium prædicationis. tom. 2. 194. A.
Iudæorum desiderium, vt Christus per manus gentilium morte crucis plecteretur. tom. 2. 411. B.
Iudæorum consuetudo dimittendi vinctum aliquem tempore Paschatis quænam fuerit. tom. 2. 424. A.
Iudæorum peccatum Christum Pilato tradentium respectu cuius maius dicatur. tom. 2. 443. in co. & 445. A.
Iudæorum mos in sepeliendis insignibus viris. tom. 2. 482. com. 3. & 4.
Iudæorum vsus in dierum computatione. tom. 2. col. 10. D. & 491. A.
Iudæos tria mouerunt, vt credere possent Ioannem esse Christum. tom. 1. 118. B. C.
Iudex omnium est Pater, & Iudex est filius diuersa tamen ratione. tom. 1. 482. C.
Iudicandi potestas qualiter Christo homini data sit. tom. 1. 495. A.
Iudicare triplici significatione acceptum reperitur in scriptura. tom. 1. 298. A.
Iudicare cur soli filio, viuificare vero toti Trinitati ascribitur. tom. 1. 483. 484.
Iudicare secundum faciem, est acceptare personas in iudicio. tom. 1. 699. A. 2.
Iudicare secundum carnem, hominum est, non Dei. tom. 1. 746. A.
Iudicat Pater eos qui filio rebelles sunt, iudicio tamen inuisibili. tom. 1. 799. com. 2.
Iudicandorum tres classes, secundum doctrinam Hilarij. tom. 1. 303. A.
Iudiciaria potestas duplex in Christo. tom. 1. 481. A.
Iudicij actus duo, examinare, & sententiam ferre. tom. 1. 301. A. B.
Iudicio discussionis quomodo infideles iudicandi sint. tom. 1. 301. C.
Iudicium duplex est, legis & Iudicis. tom. 1. 302. B. C.
Iudicium in carne & per carnem Christus exercebit. tom. 1. 483. C.
Iudicium pro condemnatione. & pro discretione inter diuersos facta sumitur in scriptura. tom. 1. 847. A.
Iudicium spernentium Christum ad quem spectet. tom. 1. 1055. 1056. A. B.
Iudiciũ duplex quo iudicatus est diabolus. tom. 2. 246. A.
Iulianus redarguitur qui leues dixit esse qui Christum sequuti sunt vocantem. tom. 1. 171. com. 2.
Iumentorũ vsum in maiori pretio apud Iudæos habitum, quam apud nos. tom. 1. 996. D.
Iuste fieri dicitur quod absque iniustitia fit. tom 1. 820. A.
Iusti qui sub lege deguerunt, non in figura tantum sed vere filij Dei erant. tom. 1. 73. A. B.
Iusti omnes, Christi virtute Iustitiam adepti sunt. tom. 1. 297. B.
Iusti est & Deum colere, & eius mandata obseruare. tom. 1. 841. com. 3.
Iusti dicuntur beati etiam in spe. tom. 2. col. 48. in com. 2.
Iusti quas res impetrent. tom. 2. 163. in com.
Iusti singulari modo ipsius Dei esse dicuntur. tom. 2. 322. comm. 2.
Iustus dicitur homo purus absolutè, etiam si à venialibus illi sit opus purgari. tom. 2. col. 40. A.
Iustitia vera vsus est Christus in redimendo homine à dæmonis potestate. tom. 1. 1015. A. B.
Iustitia Christi contra dæmonem in quo consistat, explicatur. tom. 1. 1015. C. D.
Iustitia de qua arguendus erat mundus quæ nam sit. tom. 2. 241. in com. 1.
Iustitia in nobis inhærens & propria est, quamuis à Deo per Christum procedat. tom. 2. 294. C.
Iustitiam, meritum, satisfactionem Christi Deo proponere, est petere in nomine Christi. tom. 2. 279. C.

L

Labor quem homines rebus temporalibus consequendis inutiliter adhibent, studio iustitiæ impensus maximos faceret prouentus. tom. 2. 562. com. 1.
Laborare pro victu acquirẽdo etiam religiosis licet. tom. 1. 561. 562. A. B.
Laborasse Apostolos in sinistra nauigij parte, & nihil prendidisse, quid significet. tom. 2. 559. com. 1. & 562. com. 1.
Lacrymarum Christi ante Lazari Resurrectionem, quæ fuerit causa. tom. 1. 947. 948. A. B. C.
Lapide adhuc superposito ipsi sepulchro, corpus Christi gloriosum ex illo egressum est. tom. 2. 500. B.
Lateris Christi apertio ianuam regni cœlestis per ipsius mortem reseratam indicauit. tom. 2. 475. com. 3.
Latrones & fures differunt inter se. tom. 1. 855. com. 1.
Latus sibi mortuo cur voluerit Christus aperiri, tres causæ afferuntur. tom. 2. 475. com. 3.
Lazari sorores cur ad impetrandam fratri sanitatem solius Christi amoris meminerint. tom. 1. 919. A.
Lazari ægritudo quomodo fuerit pro gloria Dei. tom. 1. 921. A. B.
Lazari infirmitas quomodo non ad mortem dicatur, cum mortuus fuerit. tom. 1. 922. com.
Lazari suscitatio plura continet miracula. to. 1. 959. co. 2.
Lazari suscitati miraculum quadruplici ex capite celebre fuit. tom. 1. 959. A. B.
Lazari suscitati miraculum, cur Christus sub vitæ suæ finem, faciendum reseruarit. tom. 1. 961. A.
Lazari resurrectio plures traxit ad Christi fidem, quam reliqua omnia eius miracula. tom. 1. 961. C.
Lazari Resurrectio figura fuit dispensationis qua Christus hominum genus à sempiterna morte eripuit. tom. 1. 962. B. C.
Lazarum & sorores diligebat Christus quadruplici dilectione. tom. 1. 924. B. 2.
Lazarum solum ex omnibus qui per Christum vitæ aut sanitati sunt restituti, Iudæi interficere cogitarunt. tom. 1. 961. D.
Lectio quædam recentiorum, merito reijcienda. tom. 1. 470. A. B.
Lectores dicuntur scribæ. tom. 2. 367. A.
Legi opponit Ioannes gratiam & veritatem, & quare. tom. 1. 105. com.
Legem appellat Dominus librum Psalmorum. tom. 2. 195.
Legem veterem non esse secundum litteram seruandam, quando cognouerint Apostoli. tom. 2. 248. C.
Legis nomine, Ceremonialia & Iudicialia omnia intelliguntur. tom. 1. 105. com.
Legis nomine aliquando libri Moysis, aliquando vniuersa vetus scriptura significantur. tom. 1. 907. A.
Legis veteris introductio quomodo differat ab introductione Euangelij. tom. 2. 114. B.
Legis veteris status, (si lex ipsa in se consideretur) non habebat remissionem peccatorum, &c. tom. 2. 114. D.
Legis veteris status seruorum erat. tom. 2. 179. in com. & 285. A. 1.
Legis doctores & legis periti dicuntur scribæ. tom. 2. 367. A.
Leuitarum nomen & origo. tom. 2. 365. D.
Leuitarum duplex ordo. tom. 2. 365. E.
Leuitarum principes. tom. 2. 366. D.
Lex vetus non appellatur gratia in scriptura, immo illi opponitur. tom. 1. 103. A. B.
Lex nec continebat nec præstabat gratiã. tom. 1. 105. com.
Lex Moysis non fuit in baptismo Christi abrogata. tom. 1. 461. B.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lex quo die fuerit Iudæis data in mõte Syna.to.1.662.E.
Lex non poterat quemquam à peccato liberare. tom. 1. 775. com. 1.
Libertate quadruplici liber est, qui de spiritu natus est. to. 1. 267. com. 2.
Libertate quempiam donare, proprium est Dominorum. tom. 1. 775. com. 3.
Libertas Euangelica à triplici eripit seruitute. tom. 1. 771. com. 2. & A. 2.
Libertas liberi arbitrij ad bonum operandum, auferetur à damnatis. tom. 2. 162.
Libertas arbitrij insinuatur verbis illis, deducet vos in omnem veritatem. tom. 2. 254. D.
Linteamina & sudarium cur relicta sint in sepulchro Christi. tom. 2. 503. com. 2.
Litteras scire apud Iudæos pro scientia scripturarum sumitur. tom. 1. 686. com. 3.
Loqui solius est intellectualis naturæ. tom. 1. 6. C.
Loqui Patrem ad filium in diuinis, est ipsum gignere. tom. 1. 14. A.
Loqui de se magnificè licet, ad proximi vtilitatẽ. to. 2. 41.
Loquutio propriè non est vox ab irrationali prolata. tom. 1. 7. A.
Loquutio interna vna, & externa altera. tom. 1. 7. A. quomodo inter se differant. ibi. B.
Locutiones scripturæ quomodo cognoscendum, sint ne propriæ an figuratæ. tom. 1. 607. A.
Loquuntur tria genera personarum. tom. 1. 6. C.
Loquuntur Deus, Angelus, & homo, sed exteriorem loquutionem Deus & Angelus aliter exercent, quam homo. tom. 1. 7. C. D.
Lotio pedum discipulorum, quando facta fuerit à Christo Domino. tom. 2. col. 23. B & cæt.
Lotio pedum purgationem venialium significabat. tom. 2. col. 37. in com.
Lotio pedum nec tanquam sacramẽtum aliquod, nec tamquam remedium contra fomitem obseruanda est. tom. 2. 38. A. & fuse tractatur tota annotatione. 13.
Lotio pedum Apostolorum facta est à Christo non ad exemplum humilitatis tantum, sed simul etiam ad significationem, & purgationem quamdam. tom. 2. col. 40. in com. & col. 46. annot. 18. B.
Lotio pedum an fuerit præcepta à Christo Domino. tom. 2. col. 45. annot. 18. A.
Lotio pedum quare fiat à Prælatis feria quinta in cœna Domini. tom. 2. col. 46. annot. 18. A.
Lotionis Pedum circumstantiæ à Christo Domino adhibitæ quid significent. tom. 2. col. 28. in com. & 29. & in com.
Lucem in tenebris lucere, est Christum Doctorem nobis in carne apparuisse. tom. 1. 43. in com.
Lucerna quæ in tabernaculo lucebat figura fuit Ioannis Baptistæ. tom. 1. 510. A.
Lucernæ proprietates quomodo Baptistæ conueniant. tom. 1. 507. com. 2.
Lucis veræ, quæ Christus est, tres proprietates. tom. 1. 58. com.
Luporum nomine significantur quicumque oues à vero in Ecclesiæ tramite auertere conantur. tom. 1. 874. E. C.
Luto Christus visum cæco restituit, vt ostenderet se creatorem hominis. tom. 1. 825. A. B.
Luto cur Christus cæco visum restituat, cum non ex limo sed ex puluere illum creauerit. tom. 1. 825. C.
Luto oculis superposito visum præstare, quid significet. tom. 1. 816. C.
Lutum cæci oculis superpositum, Christi aduentum Iudæis propositum significauit. tom. 1. 828. B.
Luto cæci oculis superposito, Iudæorum cæcitatem Christus subindicauit. tom. 1. 828. B. C.
Lux dicitur verbum Dei, quia fide illuminat homines. tom. 1. 41. in com.
Lux dicitur filius Dei, quia naturale & super naturale lumen hominibus impertitur. tom. 1. 42. A. B.
Lux dicitur filius Dei maxime postquam carnem induit. tom. 1. 42. B.
Lux hominum dicitur Christus, sed non Angelorum, quia non hos, sed illos tantum redemit. tom. 1. 44. C.
Lux erant Apostoli, sed Christo comparati non erant lux. tom. 1. 57. com.
Lux vera dicitur Deus in humanitate quam assumpsit. tom. 1. 59. C. 63. A. B. C.

M

Magdalena bis Christum vnxit. tom. 1. 983. 984. A. B. C.
Magdalena quoties iuerit ad sepulchrum Domini. tom. 2. 494. anno. 3.
Magdalena cum cæteris mulieribus venit primo ad monumentum. tom. 2. 495. D.
Magdalena vna tantum est, de qua loquuntur Euangelistæ. tom. 2. 496. A.
Magdalena cur Petro & Ioanni nuntiauerit lapidem è sepulchro Christi reuolutum. tom. 2. 501. com. 1.
Magdalenæ amor & desiderium Christi videndi. tom. 2. 507. com. 1. & 2.
Magdalenæ ploratus causa. tom. 2. 510. com. 2.
Magdalenæ quomodo Christus figuram hortulani exhibuerit. tom. 2. 511. com. 2.
Magdalena à B. Hieronymo reprehensa excusatur. tom. 2. 514. com. 2. & ante. & 515. A.
Magdalena cur prohibita fuerit tangere Christum Dominum post eius resurrectionem. tom. 2. col. 515. com. 2. & 517. tota annot. 12. & cur alijs mulieribus sit permissum. tom. 2. 519. C.
Magdalena prima omnium fuit ex non credentibus Resurrectionem Christi, quæ illum viderit. tom. 2. 522. co. 2.
Magistri est quæ nondum discipuli perceperunt repetere. tom. 1. 158. com. 2.
Magistrum appellare Christum, fidei indicium fuit. tom. 1. 161. A.
Magisterium Christi. tom. 2. col. 41. A.
Magisterium Christi quomodo superauerit omne humanum & angelicum magisterium. tom. 2. col. 42. tota ann. 16.
Magnificè de se loqui licet, ad proximi vtilitatem. tom. 2. col. 41.
Mala temporalia frequenter maiorum honorum causæ sunt. tom. 1. 423. com. 4.

Maledicere, & maledictum esse, quid sit. tom. 1. 726. com. 1.
Maledicere apud græcos magis conuitium quam imprecationem sonat. tom. 1. 839. com. 3.
Maledictum quomodo Christus factus dicatur. tom. 1. 287. E.
Maledictum ex animo, magis quam ex verbis iudicandum est. tom. 1. 839. com. 3.
Mali diligunt similes malos, nisi quando sibi inuicem contrarij sunt. tom. 2. 187.
Mali, vt tales sunt odio habent iustos et bonos. tom. 2. 187.
Mandata Christi seruare quanti referat. tom. 2. 164. B.
Mandatorum impletio, non solum signum est dilectionis, sed necessaria conditio. tom. 2. 111.
Mandatorum obseruantia quare cum petitione iungatur. tom. 2. 110. & 111. & 282. A.
Mandatorum obseruatio præcedit Spiritus sancti plenitudinem. tom. 2. 111.
Mandatorum obseruantia non præcedit absolute dilectionem qua nos diligit Deus, ex hac enim procedit. tom. 2. 126. in com. & col. 170. in com.
Mandatum dilectionis quare dicatur nouum. tom. 2. 71. fuse etiam tractatur annot. 30.
Mandatum dilectionis nunquam fuit antiquatum. tom. 2. 74. B.
Mandatum dilectionis, quod dedit Christus in vltima cœna, de qua dilectione intelligendum sit. tom. 2. 74. D.
Manducatio sacramentalis Eucharistiæ coniungenda est cum spirituali. tom. 1. 499. C.
Manducatio Eucharistiæ non solum spiritalis, sed etiam sacramentalis præcipitur. tom. 1. 599. & 600.
Manducatio sacramentalis sine spirituali non prodest. tom. 1. 601. E.
Manducatio sacramentalis à Christo indicta cap. 6. Ioan. quod octo rationibus confirmatur. tom. 1. 607. C. D. E.
Manducatio sacramentalis, non carnalis sed spiritualis dicenda est. tom. 1. 635. A. B.
Manducatio spiritualis non excludit sacramentalem. tom. 1. 638. com.
Manducationem carnis, & potum sanguinis sui dum Christus commendat, tria subindicat. tom. 1. 61. B.
Manere Christum in Apostolis quid sit. tom. 2. 155. in com. & 157. A.
Manere in Christo duobus modis contingit. tom. 2. col. 157. A.
Manere in Christo non sufficit, nisi Christus etiam in nobis manserit. tom. 2. 158.
Manere verba Christi in aliquo, quid significet. tom. 2. 163.
Manere, perseuerantiam quamdam indicat. tom. 2. 163.
Manere fructum Apostolorum quid significet. tom. 2. 186.
Manna cur sic appellatum sit. tom. 1. 571. A. B.
Manna non fuit panis de cælo datus. tom. 1. 571. com. 2.
Mansio in Christo, quando absolute ponitur in scripturis, quid significet. tom. 2 col. 158. A. & 163. B.
Mansiones in domo Patris quid significent. tom. 2. 85. C.
Mansiones ab æterno paratæ sunt à Deo, alioqui nec Christus homo factus fuisset, nec nobis locum paraſſet. tom. 2. 87. B.
Mansionis in Christo per fidẽ & dilectionem necessitas ad fructum producendum. tom. 2. 144. A. & 158. in com.
Mare Galilææ quod sit, & quale. tom. 1. 536. B.
Mare Galilææ quatuor nominibus in scriptura appellatum. tom. 1. 536. C. D. E.
Maria non contemnitur, sed honoratur à filio respondente Quid mihi & tibi est mulier? tom. 1. 195. A. B. C.
Maria vera Dei mater est. tom. 1. 202. A. B.
Maria vera & semper Virgo. tom. 1. 202. B. C.
Maria non fuit reprehensa à Christo dicente Quid mihi & tibi. tom. 1. 207. C.
Mariã sine vlla peccati labe semper vixisse, certo credendum est. tom. 1. 208. E.
Maria sine peccato concepta. tom. 1. 271. B.
Maria an vna & eadem sit quæ peccatrix & soror Lazari dicitur, an vero diuersæ tractentur. tom. 1. 917. A.
Maria Magdalena bis Christum vnxit. tom. 1. 983. 984. A. B. C.
Mariæ misericordia opportuna, & perfecta est. tom. 1. 191. com. 2.
Mariæ precibus citius fecit Christus miraculum, quam fecisset in nuptijs. tom. 1. 206. B.
Mariæ Virginis amor erga filium, eiusdem dolor & fortitudo. tom. 2. 466. in com.
Maria Virgo dolores quos in partu filij non habuit, iuxta crucem ex compassione in anima sustinuit. tom. 2. 466. in com.
Mariæ virgini spasmum improbabiliter quidam tribuunt. tom. 2. 467. in com. 1.
Maria virgo inter spiritualia bona maxime computatur. tom. 2. 470. A. 1. & B. 1.
Mariæ virginis protectioni & curæ Christus moriens nos omnes commendauit. tom. 2. 470. com 1.
Maria virgo cur non venerit ad sepulchrum filij. tom. 2. 496. E.
Maria virgo prima omnium vidit Christum post eius resurrectionem, & cur Euangelistæ huius apparitionis non meminerint explicatur. tom. 2. 522. com. 2.
Martha non perfectè & explicitè credebat quæ distinctè ore confessa fuit. tom. 1. 939. com. 2. & A. 2.
Marthæ modestia commendatur. tom. 1. 934. com. 3.
Marthæ fides & spes veræ sed imperfectæ erant. tom. 1. 934. com. 3.
Marthæ fides imperfecta & implicita fuit, quando Christo respondit. tom. 1. 939. com. 2. & A. 2.
Martyres ex obligatione & præcepto mortem subibant. tom. 1. 889. C.
Martyrium supplet vices baptismi. tom. 1. 272. E.
Martyrum mors quomodo clarificaret Deum. tom. 2. 576. com. 2.
Martyrum mors tria effecit. ibidem.
Mendacem Deum quomodo faciat, qui Christi testimonijs non credit. tom. 1. 327. 328. A. B. C.
Mendacium hominis quo differat à mendacio diaboli. tom. 1. 787. com. 2.
Mendacij pater dicitur diabolus, qui eius primus fuit inuentor. tom. 1. 789. com. 1. & 790. A.
Menses & anni per lunas computabantur à Iudæis. tom. 1. 893. D. E.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mentiri diaboli officium est. tom. 1. 787. com. 2.
Mercenarij, fures, & Pastores qui sint. tom. 1. 868. A. & 871. A. B.
Mercenarij qui dicantur. tom. 1. 872. B.
Mercenariorum nomine, Christus Pharisæos auaritiæ deditos significauit. tom. 1. 871. A. 2.
Meritum nullum sic præcessit, quod à Deo obtinuerit Filium eius hominem fieri. tom. 2. col. 112. A.
Meritum Christi semper fuit necessarium, vt exaudiamur à Patre; sed oratio Christi, nec fuit, nec est necessaria. tom. 2. 289. C.
Meritum Christi quomodo fuerit abundans & copiosum. tom. 2. 436 B.
Messias existimatus est Ioannes ex triplici capite. tom. 1. 118. B. C.
Messiam Ioannem non esse, quamuis multa probarent, tamen apparentes solutiones habebant. to. 1. 119. C. 120.
Messiam, nonnulli se ipsos falsò prædicarunt. to. 1. 119. B.
Messiæ aduentum instare, iam Christi tempore, suspicabantur Iudæi. tom. 1. 119. B.
Messis nomine, cur Christus hominum conuersionem appellet. tom. 1. 410. com. 1.
Metreta, qualis mensura sit. tom. 1. 209. A.
Ministris Christi quæ reuerentia debeatur. tom. 2. 53. in comment.
Mirabilium quæ fecit Dominus ante passionem causa tres assignantur. tom. 2. 25. in com.
Miracula Christus edebat, vt suam manifestaret diuinitatem. tom. 1. 203. com.
Miracula cur aliquando nonnulla humano iudicio contraria habebant admixta? tom. 1. 207. B. C.
Miracula Christi non poterant virtute naturali fieri. tom. 1. 258. C.
Miracula Christi non poterant diaboli potestate fieri. tom. 1. 258. E
Miracula Christi ex fine considerata sufficienter probabant ipsum esse Deum. tom. 1. 259. D. E.
Miracula Christi cur Iudæi demoni tribuebant. tom. 1. 261. A.
Miracula Christi probabant ipsum esse Messiam in lege promissum. tom. 1. 261. C.
Miracula omnia Christi, & fidei argumenta, & hominum beneficia fuere. tom. 1. 418. com. 2.
Miracula Christi, opera erant potentiæ, misericordiæ, & sapientiæ diuinæ. tom. 1. 437. C.
Miracula Christi tribus de causis in vtilitatem hominum fiebant. tom. 1. 537. A. 2.
Miraculum multiplicationis panum, eodem die factum est sed non eodem anno, quo miraculum nuptiarum in Cana Galileæ. tom. 1. 539. com. 2.
Miracula Christi non soluum erant mirabilia opera, sed etiã verba quibus mysteria significabantur. tom. 1. 823. A. 2.
Miracula Christi & in facto & in modo faciendi, manifeste docebant non à dæmone sed à Deo facta esse. tom. 1. 823. B. 2.
Miracula à peccatoribus facta, non per orationem, aut opus proprium, sed signo aliquo sancto fiebant. tom. 1. 844. A. B. C.
Miracula Christus faciebat solo verbo. & aliquando solæ voluntate. tom. 1. 844. C. D.
Miracula si diuinæ comparentur omnipotentiæ, omnia sunt paria, tamen in seipsis alia alijs sunt excellentiora. tom. 1. 960. A.
Miracula Christi quomodo superauerint miracula Moysis & Prophetarum. tom. 2. 193. B.
Miraculis panis multiplicati, & sedati maris, quid Christus significare voluerit. tom. 1. 556. B. C.
Miraculo multiplicationis panum, quid docere Christus voluerit. tom. 1. 547. com. 3.
Miraculum in nuptijs factum, an fuerit primum inter miracula Christi. tom. 1. 215. A. B.
Miraculum resurrectionis Lazari, quadruplici ex capite celeberrimum fuit. tom. 1. 959. A.
Miraculum Lazari suscitati, cur Christus sub finem vitæ suæ faciendum seruauit. tom. 1. 961. A.
Misericordia Dei præuenit & complet opera nostra. tom. 1. 159. com. 3.
Misericordia perfecta etiam præuenit petitiones miserorum. tom. 1. 194. com. 2.
Missio Filij, processionem à Patre, et carnis assumptionem importat. tom. 1. 486. com 1.
Missio Filij, per quam homo factus est, in quo differat à missione Spiritus sancti, per quam in credentes per dona descendit. tom. 2. col. 111. B
Missio inter diuinas personas non est nisi ratione processionis. tom. 2. 197. A.
Missio Spiritus sancti est simul à Patre & Filio. sicut vna est productio, qua Spiritum sanctum producunt. tom. 2. col. 198.
Missio in diuinis personis duo habet, alterum est, vt persona quæ mittitur ab altera procedat, alterum est, vt effectum aliquem tali personæ proprium exterius faciat. tom. 2. col. 197. A. & 200. A. 1.
Mittere aliquem in nomine alterius quid sit. tom. 2. 131. in com. & 133. B.
Mitti filium à Spiritu sancto quomodo sit intelligendum. tom. 2. 198. B.
Mittit Filius Spiritum sanctum à Patre, quomodo intelligendum sit. tom. 2. 199.
Modicum post quod visuri erant Apostoli Christum, quid significet. tom. 2. col. 121. A.
Modus mutuæ dilectionis, quis esse debeat. tom. 2. 174.
Mons oliueti qualis, & quantum à Hierosolyma distet. tom. 1. 733. A.
Monumento nouo cur Dominus voluerit sepeliri item cur in alieno. tom. 2. 483. com. 1. & annot. 23.
Mori in peccato duobus modis intelligi potest. tom. 1. 752. A. 2
Mori in peccato, & mori propter peccatum diuersa sunt. tom. 1. 753. A.
Moritur Christus quia mortis præceptum habuit à Patre. tom. 2. 139. in com.
Mors Christi pro ouibus perpessa quatuor modis differt à morte quam Martyres passi sunt. tom. 1. 878. com.
Mors Christi longe diuersa fuit à morte cæterorum hominum. tom. 1. 884. com. 2.
Mors Christi aliter fuit voluntaria quam mors Martyrum. tom. 1. 886. com.
Mors Domini partui comparatur, Resurrectio natiuitati. tom. 2. 171. in com.
Mors Christi quomodo eius gloria fuerit. tom. 2. 305. E. & 306. B.
Mortem crucis Christus cur elegerit, fuse tractatur. tom. 1. 287. 288.
Mortem suam cur sæpe Christus significauerit his verbis, Vado ad Patrem. tom. 2. 241. in com. 2.
Mortem temporalem etiam pro alijs petere quomodo liceat. tom. 2. 334. com. 2.
Mortem Christus sibi distulit non accelerauit, vt plura pro nobis pateretur. tom. 2. 476. A.
Mortem abhorret naturalis appetitus, quamuis rationalis acceptet. tom. 2. 576. B.
Mortem nõ quærunt sancti, sed illatam libenter sustinent. tom. 2. 576. B.
Mortis Christi, & aliorum martyrum collatio. tom. 1. 878. com.
Mortuos sepelire diebus festis licebat. tom. 2. col. 18. A. & B.
Moyses non vidit Deum in propria essentia. tom. 1. 113. D.
Moysis legislatoris cum Christo collatio. tom. 1. 89. com. & 107. com.
Moysis ad Christum antithesis. tom. 1. 297. C.
Mulieres quando parauerint aromata. tom. 2. col. 17. D.
Mulieres quæ & quando iuxta crucem steterint. tom. 2. 467 A.
Mulieres quomodo ingressæ sint sepulchrum Christi, custodientibus illud militibus tom. 2. 506. C.
Mulieres quæ ad sepulchrum Christi venerunt cur illum tangere permissæ sint, Magdalena vero prohibita. tom. 2. 519. C.
Mulieris nomen etiam virginibus in scriptura tribuitur. tom. 1. 202. C.
Mulieris nomine quare Christus matrem compellauerit. tom. 1. 202. D.
Mulierum aduentus ad sepulchrum Domini & rerum gestarum circa Christi resurrectionem historia, ex omnibus Euangelistis fuse explicatur. tom. 2. 494. tota annot. 3.
Mundi nomine, visibilis hæc moles significatur. tom. 1. 66. A. B.
Mundi nomine, quandoque omnes homines, quandoque impij tantum, significantur. tom. 1. 66. A. B.
Mundi nomine iniquos homines, Iudæos maxime Christus appellat. tom. 1. 678. com. 2.
Mundi huius princeps cur dicatur diabolus. to. 1. 1017. D.
Mundo, ratione diuersarum partium, diuersa conueniunt prædicata. tom. 1. 66. A. B.
Mundo esse, & de Mundo esse differunt. tom. 2. 334. co. 1.
Mundus quomodo in morte Christi iudicatus fuerit, explicatur. tom. 1. 1013. A. & quando victus ab illo. tom. 2. 299.
Mundus (id est vitijs dediti & increduli) non potest accipere Spiritum sanctum. tom. 2. 118. in com.
Mundus, qui post modicum non erat visurus Christũ, quid significet. tom. 2. col. 122. in com.
Mundus, pro quo non rogauit Christus, quid significet; & quare pro illo non rogauerit. tom. 2. 323. A. & 315. A.
Mundum fuisse à Deo dilectum, multis de causis est admiratione dignum. tom. 1. 291. 292.
Mundum appellat aliquando Christus Dominus, totum id quod legi Dei opponitur. tom. 2. 299.
Mundum appellat Christus etiam ipsos credentes. tom. 2. 346. com. 1.
Mutatio status seruitutis legis, in statum filiorum et amicorum Euangelij. tom. 2. 179.
Myrrhatum vinum quod nam esset, & cur datum sit Christo, & ille noluerit bibere. tom. 2. col. 170. A. & seq.

N

Nardus quæ sit, & quot eius differentiæ. tom. 1 981. A.
Nasci denuo, est Dei filium per gratiam fieri. to. 1. 263. B.
Nasci ex aqua & Spiritu sancto, est baptismum aquæ suscipere. tom. 1. 274. A. B.
Nathanael, cum Christo dixit Tu es filius Dei, an verum Dei filium crediderit. tom. 1. 179. & 180. & 181. A.
Nathanaelem cur Christus laudauerit. tom. 1 177. co. 2.
Nathanaeli cur dicat Christus, Sub ficu vidi te. to. 1. 179. com. 1.
Nathanaelis humilitas & prudentia commendantur. tom. 1. 185. com. 2.
Nathanael quare non sit electus in Apostolatum. tom. 1. 184. B. C.
Nathanael, quis fuerit. tom. 1. 174. com. 3.
Nathanael secundum quorundam sententiam fuit Bartholomeus Apostolus, sed decipiuntur. tom. 1. 184. C. D.
Nathanael tria confessus est de Christo. to. 1. 179. co. 2.
Natiuitas & generatio noua, appellatur baptismus. & quare. tom. 1. 269. C. D. & 270.
Natiuitatis carnalis meminit Ioannes, vt diuinæ gratiæ magnitudinem commendaret. tom. 1. 77. com.
Natus de Spiritu quadruplici libertate donatur. tom. 1. 267. com. 2.
Natus de spiritu similis est Spiritui sancto. tom. 1. 267. com. 2.
Negare Christum, & negare se esse Christianum, quomodo differant. tom. 2. 389. A.
Negasse ter Petrum se nosse Dominum, antequam Gallus bis cantaret prout refert Marcus, quomodo conueniat cum eo quod dicit Ioan. de negatione Petri. to. 2. 78. A.
Negotiari, duobus modis potest esse vitiosum. tom. 1. 235. B. C.
Neomenia nouilunium significat. tom. 1. 659. C.
Neomenia qua de causa à Iudæis celebraretur. tom. 1. 659. E.
Neomeniam cur magis quam plenilunium celebrauerint Iudæi. tom. 1. 660 A.
Nicodemi fides & dilectio veræ, sed imperfectæ erant. to. 1. 256 A.
Nicodemi fidem exiguam reprehendit Christus. tom. 1. 275. com. 1.
Nicodemus nocte venit ad Christum tribus de causis. to. 1. 253. com. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nicodemus quis fuerit, & vbi Christum conuenerit. tom. 1. 253. com. 2.
Nicodemus non in Galilæa, sed Hierosolymis Christum conuenit. tom. 1. 309. A. 2.
Noctes adiungebant Iudæi diebus sequentibus, diem vero non appellabant nisi vt à nocte secernitur. to 2. 491. B.
Nomen pro aduerbio ponere, frequens est apud hebræos. tom. 1. 766. B.
Nomina Christi Domini tractantur. tom. 1. 165. & 166.
Numularij dicuntur à numulo, quod æris minutum significat. tom. 1. 233. com. 1.
Nunc sicut etiam Græcè νῦν, significat aliquando sed. tom. 2. 418. com. 2.
Nuptias secundas malè Tertullianus damnauit. tom. 1. 372. B.
Nuptiæ spirituales quantum à terrenis differant. tom. 1. 322. B.
Nuptiis Canæ Galileæ cur Christus interesse voluerit. to. 1. 186. com. 2.

O

OBedientia Christi in morte subeunda maxime enituit. tom. 1. 882. A.
Bedientia, perfecta ea est, quæ cæca vocatur. to. 2. 33. in com.
Obedientia & eius documenta. tom. 2. col. 36. C. & seq.
Obedientia Christi erga Patris mandata fuit vna ex multis causis, propter quas Christum vt hominem dilexit Pater. tom. 2. 170.
Obedientia Christi Domini qua etiam humanis potestatibus subdi voluit. tom. 2. 415. com. 2. & 418. A.
Obedientiæ Christi & inobedientiæ Adam, collatio. tom. 1. 888. A.
Obedientiam prius præstare discipulos voluit Dominus, quam rationem obediendi intelligerent. to. 2. 33 in com.
Obscuris verbis quare discipulis loqueretur Christus. tom. 2. col. 267. com. 1. & 269. A.
Occultæ doctrinæ calumniam repulit Christus. tom. 2. 394. com. 3. & 396. A 2.
Oculorum eleuatio ad cælum, actus est latriæ. to. 1. 953. B.
Oculos ad cælum leuamus vel auxilium postulantes, vel pro acceptis donis gratias agentes. tom. 1. 953. A.
Oculos sæpe in cælum Christus leuauit. tom. 1. 954. A.
Odisse gratis quid sit. tom. 2. 195.
Omnia, in scriptura quandoque multitudinem, quandoque etiam rerum vniuersitatem significat. to. 1. 30. in com.
Opera in Deo facta quæ dicantur. tom. 1. 307. com.
Opera bona aut mala ostendere, In scriptura significat illa facere. tom. 1. 906. com. 2.
Opera Christi inter se collata differebant perfectione & excellentia. tom. 1. 889. A.
Opera Christi ostendebant aperte illum esse filium Dei. to. 2. 103. in com.
Opera Christi si ad operantem Christum referantur, omnia erant infiniti meriti & perfectionis. tom. 1. 888. E. 889. A.
Opera infidelium non omnia sunt peccata. tom. 2. 159. B.
Opera maiora iis quæ fecerat Christus, quæ facturi erant credentes in illum. tom. 2. 107.
Opera maiora iis quæ fecerat Christus, quæ facturi erant credentes in illum, quæ nam fuerint to. 2. 105. ann. 14.
Operam nostram adhibere debemus, non tamen ipsa sola niti, nec bonum quod sit nostræ virtuti adscribere. tom. 2. 559. com. 2.
Opera Patris Christus appellat miracula to. 1. 822. com. 1.
Opera quæ virtute fidei fiunt, validum argumentum sunt ad veritatem Christi confirmandam. tom. 2. 106. in co.
Operarij Christi non solum mercedem, sed etiam fructus sibi colligunt, reliqui vero mercedem tantum. tom. 1. 407. com. 1.
Operarij Christi quantum in mercede differant à reliquis operarijs. tom. 1. 406. com. 2.
Operibus, Christus interrogatus cur sæpe respondit. tom. 1. 898. com. 1.
Operum Christi quædam communia nobiscum, alia redemptoris propria erant. tom. 1. 194. com. vlt.
Operum triplex genus. tom. 2. 160. B.
Opportunitas Christi est, quando eius virtus maxime cognoscitur. tom. 2. 359. com. 2.
Opus Dei, est hominum redemptio. tom. 1. 400. C.
Opus Dei perficere quid sit, fuse tractatur. tom. 1. 399. A. B.
Opus Dei perficere soli Christo conuenit. tom. 1. 401. B.
Opus Dei perfecit Christus cum moriens redemit homines tom. 1. 400. D.
Opus frugiferum, & opus simpliciter bonum quomodo differant. tom 2. col. 160. A.
Opus frugiferum illud est quod ad vitam æternam refertur, & per ipsum consequimur præmium. tom. 2. 160. A.
Opus frugiferum non fit nisi à fideli per fidem & dilectionem ipsi Christo adhærente. tom. 2. 160. A.
Opus simpliciter bonum & ex genere suo, an indigeat gratia Christi ad hoc vt fieri possit. tom. 2. 159. in com. & in annot. 9. B.
Orantes plura & maiora habemus à Deo bona, quam non petentes. tom. 2. 291. B.
Orantibus Patrem in nomine Christi, non solum pro se sed etiam pro aliis promissa est impetratio. tom. 2. 279. E. & seq.
Orare in abscondito quid sit. tom. 2. 302. A.
Oratio Christi ex deliberata voluntate orta, semper fuit exaudita. tom. 1. 1010. B. C.
Oratio Christi pro nobis nec fuit nec est necessaria ad hoc vt exaudiamur à Patre; sed meritum & virtus satisfactionis illius semper fuit, & est necessaria. tom. 2. 289. C.
Oratio Christi quando ex naturali voluntate oriebatur, non semper fuit exaudita. tom. 1. 1010. B. C.
Oratio & petitio facta Deo, est actus supremæ virtutis inter morales, & multarum & insignium virtutum actibus coniunctus. tom. 2. 291. A.
Oratio ipsa facta Deo, magnum est Dei beneficium. tom. 2. 290. E & 291. B.
Oratio iungenda est cum mandatorum obseruantia. tom. 2. 110. & 111. & 382. A.

Oratio peccatorum quandoque non exauditur. tom. 1. 711. B. C.
Oratio quas conditiones habere debeat, vt bona sit & à Deo exaudiatur. tom. 2. 282. B. & seq.
Oratio vna scripturæ, plures sensus potest habere. tom. 1. 971. A.
Oratione bona, facit nos Deus dignos suo dono. to. 2. 292. A.
Orationis fructus & vtilitas. 290. E. & seq. fuse.
Orationis perseuerantia necessaria. tom. 2. 282. C.
Orat nemo Deum, & ab eo petit sine fructu. to. 2. 291. B.
Originale peccatum sufficiens causa est, vt pro illo puniantur infantes. tom. 1. 818. A. 1. 819. D.
Orphani quomodo vere fuerint Apostoli Christo mortuo. tom. 2. col. 119. in com.
Orphanos & pupillos non facit recessus Patris, dum ille viuit. tom. 2. col. 119. in comm.
Ostium Christus est & quomodo. tom. 1. 863. com. 2.
Ostium Christus, ostiarius Spiritus sanctus est. tom. 1. 857. 858. A. B.
Ostium ouium cur Christus dictus sit. tom. 1. 860. com. 2. 861. com. 1.
Oues Christi Pastorem suum cognoscunt. to. 1. 875. com. 2.
Oues Christi Petro commissæ, Pastores & prælatos cur significent. tom. 2. 574. com. 3. & A.
Oues Christi non esse, quomodo causa sit non credendi verbis eius? tom. 1. 899. B. C.
Oues suas, quomodo Christus cognoscat. to. 1. 874. com. 2.
Ouili suarū nomine, quos intelligat Christus. to. 1. 899. A.

P

PAcem non solo verbo, dat Christus vt mundus; sed ex corde efficit. tom. 2. 134. in com.
Pacem habere in Christo quid sit. tom. 2. 298. com. 3.
Pacis salutatione cur Christus Dominus vsus sit. tom. 2. 526. com. 2. & 527. com. 2.
Palam esse quid significet. tom. 1. 673. A.
Palmarū Ramos cur turba sumpserit cum Christo obuiam exijt. tom. 1. 991. A. B.
Palmæ, quas turba Christo occurrens portabat, quam victoriam significarent. tom. 1. 991. B. C.
Palmes aut in vite, aut in igne. tom. 2. 162.
Palmes dum est in vite, fructificare debet; idest dum fide in hoc sæculo viti inhæret. tom. 2. col. 154. B. & C.
Palmes in vite fructuosus & infructuosus, per quid distinguatur. tom. 2. col. 164 A.
Palmitem arescere quid significet. tom. 2. 162.
Palmites colligere quid sit. tom. 2. 162.
Palmites tollere & abscindere à vite, quid significet & quomodo fiat. tom. 2. 151. B. & C. & col. 162. in com.
Panes cur potius multiplicare Christus voluit, quam de nouo creare. tom. 1. 547. B.
Panis cur appelletur Eucharistia, cum non sit ibi substantia panis. tom. 1. 619. A. B.
Panis de cælo descendens appellatur Christus, etiam si caro eius non descenderit è cælo. tom. 1. 627. com.
Panis dicitur Christus ipse, & Panis caro eius. tom. 1. 627. com.
Panis multiplicatio pro cibandis quinque millibus hominum, quomodo facta sit. tom. 1. 548. B.
Panis vitæ, Christus cur dicatur. tom. 1. 594. com. 3.
Panis viuus Christus est, & quomodo. to. 1. 595. com. 2.
Parabola de Agricola & vite quem scopum habeat, tom. 2. 143. A.
Parabola multas complectitur sententias, non tamen omnes sunt scopus parabolæ licet ad illum ordinentur. tom. 2. 143. C.
Parabola non probat aliud præter id, ad quod significandum inducta est. tom. 2. 147. B.
Parabola cur sæpe maiora minoribus comparet. tom. 2. 148. A.
Parabolæ Pastoris & ouium explicatur scopus. tom. 1. 853. com.
Parabolæ de agricola & vite, vis & significatio. tom. 2. 150. in com.
In Parabolis ea inquirenda sunt, quæ faciunt ad id experimendum propter quod parabola allata est. to. 2. 150. B.
Paracleti nomen commune toti Trinitati. to. 2. col. 113. C.
Paracleti nomen quare attribuatur tertiæ personæ. tom. 2. col. 113. C. in qua significatione. col. 114. A.
Paracletum manere apud Apostolos & in ipsis esse, quomodo differat. tom. 2 col. 118. in com.
Paracletus Filius, & Spiritus sanctus, sed diuersimode propter personalem distinctionem. tom. 2 111.
Paracletus missus est propter merita Christi, quæ habuit vt homo, & intercessionem qua etiam vt homo intercedit pro nobis. tom. 2. 111.
Paracletus quid significet. tom. 2. 111. & 113. B. & D.
Paracletus quomodo sit Christus, vt Deus est; & quomodo etiam vt homo est. tom. 2. col. 114. A.
Paracletus quare in lege veteri non sit dictus Spiritus sanctus. tom. 2. 114. A. & 131. com.
Paracletus cur dicatur spiritus veritatis. tom. 2. col. 115. in com. sex rationes afferuntur eiusdem nominis eadem pag. in annot.
Paralytici ad piscinam expectantis commendatur patientia tom. 1. 438. com.
Paralytici ad piscinam expectantis infirmitas, satisfactoria non fuit. tom. 1. 454. D.
Paralytico cur Christus præcepit tollere grabatum suum. tom. 1. 444. D. E.
Paralyticus grabatum suum portans in die sabbati, illud non soluit. tom. 1. 462. A.
Paralyticus iuxta piscinam, figura fuit humani generis. tom. 1. 439. com. 1.
Parare locum in quo mansiones sunt, quid significet. tom. 2. col. 87. in com. & in annot. 4 col. 88. C.
Parasceue nullius festi dicitur in tota scriptura, nisi sabbati, & huius causa. tom. 2. col. 17. B.
Parasceue Paschæ quid significet. tom. 2. col. 17. B. & col. 447. com. 4.
Parentum peccata punit quandoq. Deus filium occidens. tom. 1. 815. A. B.
Partem habere cum Christo quid significet, fuse explicatur. tom. 2. col. 34. tota an. 13 sed præcipue col. 37. A.
Particulæ ergo, & autem, in scriptura magnam habent significationem, & multa occulta indicant, præcipue vero apud Ioannem. tom. 2. col. 30. in com.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Partui cur comparetur Apostolorum dolor. to.2.271.C.
Partui mors Domini comparatur; Resurrectio natiuitati pueri &c. tom.2.271. com.
Parturientis tria tempora considerantur in explicatione comparationis Mulieris parientis quam adhibet Christus. tom. 2. col. 271. A.
Parturientis exemplum frequens, & quadrupliciter vsurpatur. tom. 2. 273. B.
Pascere se ipsum qui dicatur. tom. 2. 571. com 2.
Pascha siue Phase in cuius rei memoriam à Iudæis celebraretur. tom. 1. 660. E.
Pascha quod nomen sit. tom. 2. col. 5. C.
Pascha quem transitum significet. tom 2. col. 6. B.
Pascha & dies Paschæ differt à festo, seu die festo Paschæ. tom. 2. col. 7. A.
Pascha significat aliquando sacrificia & hostias, quæ diebus azymis offerebantur. tom.2 col 7. B & col 16 E.
Pascha pro azymis panibus nusquam reperitur in scriptura. tom. 2. col. 8. A.
Pascha celebrarunt Iudæi, quando etiam Christus celebrauit, & hoc fuse tractatur. tom. 2. col. 14. A.
Pascha quod adhuc manducaturi erant Iudæi tradentes Christum, quodnam fuerit. tom. 2. 407. com. 2.
Paschatis quatuor significationes in scriptura. tom. 2. col. 6. B.
Paschatis celebrandæ tempus à lege statutum, non præuenit Christus Dominus. tom. 2. col. 13. E.
Passio Christi, sufficientissima est peccatorum medicina. to. 1. 43. A.
Passio & mors Christi, vitis similitudine indicatur. tom. 2. col 147. A.
Passiones appetitus cur dicantur turbationes. to. 2. 81 B.
Passiones animi tria habent, quorum duo priora sæpe nobis nolentibus fiunt. tom. 2. 82. A.
Passiones partis inferioris multum habent efficaciæ ad inclinandam rationem. tom. 2. 82. B.
Passus est Christus dominus decima quinta die, feria sexta. tom. 2. col. 16. B.
Pastor ille bonus à Prophetis promissus, est Christus. tom. 1. 868. C. D.
Pastorem bonum esse, quomodo soli conueniat Christo. tom. 1. 868. B. C.
Pastorem bonum se esse Christus probat quatuor argumentis & signis. tom. 1. 873. 874. &c.
Pastores, Mercenarij, & fures qui sint. tom. 1. 868. A. & 871. A. B.
Pastores per metaphoram dicuntur quicumque aliorum curam gerunt. tom. 1. 867. A.
Pastoris & ouium parabolæ explicatur scopus. tom. 1. 853. com.
Pastoris est quandoque sequi, & quandoq. præcedere oues. tom. 1. 857. A. 2.
Pastoris quatuor conditiones proponuntur. tom. 1. 855. com. 2. & aliæ duæ. 858. com.
Pastoris munus habebant scribæ & Pharisæi. to. 1. 867. D.
Pastoris parabola quomodo Christo accommodari possit, cum licitum non sit pastorem pro ouibus vitam exponere. tom. 1. 869. A. B.
Pastoris vnius nomine, non vnus Christus sed etiam eius Vicarij significantur. tom. 1. 882. com. 1.
Pastorum quatuor genera in scriptura reperiuntur. tom. 1. 867. A. B.
Pater quomodo per Verbum suum omnia faciat. tom. 1. 28. A. B.
Pater per Verbum suum vnica eademque actione cuncta creauit. tom. 1. 28. B.
Pater cur non Iudicare omnes, sicut viuificare omnes dicitur. tom. 1. 483. 484.
Pater complacet sibi in Filio suo, multis modis. tom. 1. 884. B. C.
Pater ne, an vero Filius olim apparuerit Prophætis. tom. 1. 1047. 1048. A. B.
Pater & Filius quomodo videri dicantur in humanitate Christi. tom. 2. col. 102. A.
Pater non diligitur, nisi Filius etiam diligatur. tom. 2. 130. in com.
Pater quomodo dicatur maior Filio. tom. 2. 134. in com. & anno. 27.
Pater quomodo clarificatus sit à Filio. tom. 2. 308. in co. & 310. B. & 315. in com. & A. 2.
Pater non ideo quia dedit, priuat se dominio eorum quæ dedit. tom. 2. 322. com. 2.
Pater quomodo videretur ab Apostolis videntibus Christum. tom. 1. 1051. 1052. A. B. & tom. 2. col. 98. in com. & in annot. 9. & col. 99. in com.
Pati pro gloria Dei iustissimum est. tom. 1. 820. C. D.
Pati cum innocentia multo melius est, quam cum iniustitia tẽporalibus mundi consolationibus potiri. to. 2 187.
Pati ab ijs qui nos & dignitatem nostram non agnoscunt, minus est. tom. 2. col. 190.
Pati pro Christi nomine, magnum & efficax consolationis argumentum. tom. 2. 190.
Pati pro Christo summum decus, & ingens Dei beneficiũ. tom. 2. 226. B. & seq.
Pati voluit Christus & satisfacere pro hominibus in ijs omnibus in quibus peccant homines. tom. 2. 435. E.
Patientes pro Christo, afflictionum causa considerata magna consolatione afficit. tom. 2. 87 & col. 210. in com.
Patiens & sustinens persecutionem eo quod Christianus sit, glorificat Deum. tom. 2. 190. & 219. in com.
Patientia languidi adpiscinam expectantis commendatur. tom. 1. 438. com.
Patientiæ efficax argumentum est, Deum dissimulare & tolerare iniurias sibi illatas. tom. 2. 191.
Patientiæ & tolerantiæ necessitas ad seruandam mutuam charitatem. tom. 2. 186.
Patrem per Verbum cuncta facere, quare dicatur, & non per Spiritum sanctum. tom. 1. 29. A.
Patrem Deum vocamus in Euangelico statu, quia filiorum statum adepti sumus, tom. 1. 75. & 76.
Patrem esse in Deo maius est, quam esse Dominum. tom. 2. 304. com. 1. & 322. com. 1.
Patrem meum, & Patrem vestrum, &c. cur distinctè dixerit Christus. tom. 2. 522. com. 1.
Patres antiqui detinebantur in limbo, donec Christus morte sua pretium redemptionis solueret. tom. 2. 87. in com.
Patriarchis & Prophetis extra rationem status illorum ex priuilegio reuelauit Deus multa mysteria. tom. 2. 179. in com.
Patris amor erga Apostolos. tom. 2. 287. in com. 2.
Patris voluntatem facere, & eius opus perficere, quid sit. tom. 1. 395. com. 2.
Patri tribuit Christus quæ diuinitatis suæ sunt, vt alia opera explicatius significet esse diuinitatis. tom. 2. 147. in com. & 151. A.
Pax Apostolis à Christo relicta, quid contineat. tom. 2. 134. in com.
Pœnam mortis inferre an Iudæi posent, & propter quæ crimina, & quomodo. tom. 2. 412. A.
Pœnas leuiores inferre poterant Iudæi in ijs quæ contra legem erant. tom. 2. 414. A.
Pœnas temporales non recusare propter honestum finem, laudabile est. tom. 1. 1023. A. 2.
Pœnitentes remissionem peccatorum consecuturi, quas dispositiones habere debeant. tom. 2. 536. C.
Pœnitentiæ sacramentum quando fuerit institutum. tom. 2. col. 535. E.
Peccare non potuit Christus duplici ex capite. tom. 1. 791. A. 2.
Peccata hominum multa & varia, multiplici etiam sua pœna delere voluit Christus tom. 2. 435 E.
Peccata hominum quare prædicta sint. tom. 2. col. 49. annot. 20. A.
Peccata in scriptura non appellantur tenebræ. tom. 1. 303. D.
Peccata non remittuntur nisi in Christum credentibus. tom. 1. 754. A.
Peccata parentum aliquando morte filiorum puniuntur. tom. 1. 815. A. B.
Peccata, quæ commiserunt Iudæi in Christum multo grauiora fuerunt, comparata ad testimonium operum quibus Dominus probabat se esse filium Dei. to. 2. 194. A.
Peccata omnia propter se remissibilia sunt, sed retinentur propter ipsos peccatores tom. 2. 538. com. 1.
Peccata retinere quid sit. tom. 2. 538. com. 1.
Peccati causa Deus quadrifariam solet infirmitates corporales immittere. tom. 1. 453. C.
Peccati seruitus per comparationem ad ciuilem seruitutem declaratur. tom. 1. 775. com. 2.
Peccatorem peccati seruum esse, optimo syllogismo Christus probat. tom. 1. 775. com. 1.
Peccatores ad Deum clamantes quandoque non exaudiuntur. tom. 1. 711. B. C.
Peccatores an à Deo exaudiantur fuse tractatur. tom. 1. 841. A.
Peccatores in multis exaudiuntur à Deo. tom. 1. 841. A.
Peccatores miracula quandoque ediderunt, non tamen proprio aliquo opere vel oratione, sed signo aliquo fidei & religionis Christianæ. tom. 1. 844. A. B. C.
Peccatores non exaudit Deus si postulent miracula fieri in ostensionem eorum innocentiæ. tom. 1. 843. D. E.
Peccator & peccatum iuxta quorundam opinionem, voce Nihil, significantur. tom. 1. 33. B.
Peccator quomodo possit bene petere, & quomodo à Deo exaudiatur. tom. 2. 282. B.
Peccator seruus dæmonis & peccati, quomodo fiat. to. 1. 775. com. 1.
Peccatorum grauitas in cruce Christi ostenditur. tom. 1. 288. E.
Peccatorum remissio cur tribuatur Spiritui sancto. tom. 2. 534. A.
Peccatum cuius excusationem habuissent Iudæi, si Christus non venisset, & locutus fuisset, quod nam sit. to. 2. 191.
Peccatum de quo arguendus erat mundus, quod nam fuerit. tom. 2. 239. in com. & tota annot. 4.
Peccatum iteratum grauius est. tom. 1. 455. F.
Peccatum Iudæorum Christum Pilato tradentium, respectu cuius maius dicatur. to. 2 443. in com & 445. A.
Peccatum Iudæorum qui Christum non receperunt, grauissimum fuit. tom. 1. 67. com.
Peccatum, magis in anima residet, quam in carne. tom. 1. 83. B.
Peccatum non semper sit ex dæmonis suggestione. tom. 2 col. 26. A.
Peccatum trifariam contingit causam esse corporalis infirmitatis. tom. 1. 452. A. B.
Pentecoste, festum hebdomadarum appellatur. tom. 1. 662. A.
Pentecoste quinquagesimo die à Paschate celebrabatur. tom. 1. 661. E.
Pentecostes festum quare institutum. tom. 1. 662. B.
Perditum esse neminem ex Discipulis, quomodo sit intelligendum. tom. 2. 379. A.
Permittentis verbis vsus est Dominus cum Iuda, propter tres causas. tom. 2. 62.
Per, quandoque instrumentum, quandoque genus aliquod causæ subindicat. tom. 1. 27. D.
Persecutionem fugientes Apostoli domi congregati propter metum Iudæorum, prudentem actum fecerunt, sed non prudenter. tom. 2. 524. B. 2.
Persecutiones Christus & Apostoli fugerunt, non timore mortis, sed ob alios honestos fines. tom. 2 523. B.
Persecutiones & pericula quandoque expedit declinare. tom. 1. 654. com & tom. 2. 523. A. 2.
Persecutiones pati propter Deum, est efficax ratio ad impetrandum illius auxilium. tom. 2. 331 com. 2.
Persecutio quælibet Dæmonis siue hominis, Deo sciente & permittente fit. tom. 2. 226. B.
Perseuerantiæ in petitione & oratione necessitas. tom. 2. 282. C.
Persona tantum vna in Christo reperitur. tom. 1. 85. B.
Personarum diuinarum quæ apparuerit olim Patribus. tom. 1. 104. 1048 A. B.
Petebant antiqui propter Abraham Isaac & Iacob, sed nos propter vnigenitum filium Dei. to. 2. 278. A. 2. & 279. C.
Petentes plura & maiora habemus à Deo bona, quàm nõ petentes. tom. 2. 291. B.
Petentibus Patrem in nomine Christi, non solum pro se sed etiam pro alijs promissa est exauditio. to. 2. 279. & seq.
Petere potest etiam peccator, & à Deo exauditur. tom. 2. 282. B.
Petere Christum, & in Christi nomine quid sit. tom. 2. 110. in com. & 278. in com. & 279. A. & seq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petere Patrem in Christi nomine quid sit. tom. 2. 178. in com. & annot. 26. col. 278. & 279. A. & C.
Petimus aliquod ab hominibus propter tres causas. tom. 2. 290. B.
Petitio, vt exaudiatur, duo habere debet. tom. 2. 163. com.
Petitio in Christi nomine, habet efficacissimum titulum impetrandi à Patre propter duo. tom 2. 279. A.
Petitio ipsa facta Deo, magnum est Dei beneficium. tom. 2. 290. E. & 291. B.
Petitio iungenda est cum mandatorum obseruantia. tom. 2. 110. & 111. & 282. A.
Petitio iusta pro illis est, quibus quod petitur rectè conceditur. tom. 2. 323. in com. 3.
Petitione bona, facit nos Deus dignos suo dono. tom. 2. 292. A.
Petitio duo continet nempe quod petitur, et rationem impetrandi illud. tom. 2. 278. A. & B.
Petitionem in nomine suo, loco præsentiæ suæ reliquit Christus. tom. 2. 110. in com.
Petitiones nostras aliquando exaudit Deus, dum renuit facere quod petimus. tom. 2. 280. D.
Petitionis perseuerantia necessaria. tom. 2. 282. C.
Petitio quas conditiones habere debeat, vt bona sit, & à Deo exaudiatur. tom. 2. 282. A. & seq.
Petri amor & confessio insignis. tom. 1. 643. com. 1.
Petri confessio cur non apud Ioannem, sicut apud Matthæum laudata. tom. 1 645. A.
Petri modestia commendatur. tom. 2. 32. in com.
Petri Charitas et dilectio quomodo non fuerit auersa in negatione, prout dicit S. Leo, explicatur. tom. 2. 406. B.
Petri humilitas. tom. 2. 569. B.
Petri dignitas Ioannis priuilegia superat. to. 2. 578. co. 3.
Petri negatio prima ex alijs Euangelistis explicatur. tom. 2. 391. A.
Petri negatio secunda similiter explicatur. tom. 2. 401. A. 2. Item tertia. 403. A.
Petri negatio tertia, quamuis pluribus verbis, vna tamen computatur, quia vna est series rei gestæ. to. 2. 404. B.
Petri nomen, Simoni de nouo impositum fuit, retento tamē nomine priori. tom. 1. 170. com. 2. & 171. A.
Petri nomine cur non appellauerit Christus Simonem, quando ei Ecclesiæ regimen committebat. tom. 2. 571. in com. 4.
Petro quare, & quomodo prædixerit Dominus mortem crucis. tom. 2. 575. com. 1. & annot. 8.
Petro ter prædixit Christus, quòd esset eum negaturus. tom. 2. 77. A.
Petro totius Ecclesiæ curam et regimen committit Christus. tom. 2. 570. com. & 574. com. 3.
Petrum cur interrogauerit Dominus, an plus alijs diligat, quod ille scire non poterat. tom. 2. 569. A. 2.
Petrum cur permiserit Dominus ad tempus cadere. tom. 2. 77. in com.
Petrum ter negasse se Dominum cognoscere, antequam Gallus bis cantaret, prout refert Marchus, quomodo conueniat cum eo quod dicit Ioannes de negatione Petri. tom. 2. 78. A.
Petrus Ionæ & Ioannis, qui idem sunt, filius dicitur. tom. 1. 170. com. 2.
Petrus & Andreas non vna sed multis vocationibus à Christo vocati sunt. tom. 1. 171. & 172.
Petrus, cum Christo dixit Tu es filius Dei viui, verum Deum credidit, & confessus est. tom. 1. 182. A.
Petrus, an fuerit primus cuius pedes lauerit Christus Dominus. tom. 2. col. 29. A. B.
Petrus cur voluerit Christum remouere à lotione pedum. tom. 2. 32. in com. & in annot. A.
Petrus Christum negans, non in fide sed sola confessione defecit. tom. 2. 388. A. 2.
Petrus currens ad monumentum non credidit tunc resurrectionem Domini, sed solus Ioannes. tom. 2. 503. com. 3. & 505. B.
Petrus an sicco pede super aquas venerit ad Christum, quando post resurrectionem illi apparuit. to. 2. 562. A.
Petrus cur de dilectione interrogatus. tom. 2. 169. A. & 270. in com.
Petrus cur secundo & tertio sit à Christo interrogatus de dilectione. tom. 1. 571. com. 3. & 4.
Petrus cur contristatus fuerit, iam tertio à Christo interrogatus de dilectione. tom. 2. 574. com. 2.
Petrus cur de Ioanne interrogauerit, Hic autem quid? tom. 2. 578. com. 3. & annot. 9.
Petrus defenditur in tribus quæ illi ab Origene imputantur, quando se subtrahere voluit à lotione pedum. tom. 2. 31. A.
Petrus & Ioannes venientes ad sepulchrum Christi, quid significauerint. tom. 2. 502. com. 1.
Petrus & successores illius vicarij à Christo relicti, qui vices eius in gubernatione Ecclesiæ gerant. tom. 2. 558. com. 1.
Petrus feruentior, Ioannes intellectu magis perspicax. to. 2. 561. com. 3.
Petrus in negationibus, non fidem sed charitatem amisit. tom. 2. 406. B.
Petrus Ioannem familiari amore diligebat propter Christum. tom. 2. 578. A.
Petrus, non nauim vnam, sed sæculum ipsum suscepisse gubernandum significat, dum se mittit in mare, alijs nauigio peruenientibus. tom. 2. 563. com. 1.
Petrus percutiens seruum Pontificis non caruit culpa. to. 2. 382. com. 3.
Petrus prior Ioanne perueniens ad Dominum licet posterior Ioanne ipsum agnouerit, quid significet. tom. 2. 562. com. 3.
Petrus quorsum interrogauerit, quis esset proditor. tom 2. 19. A.
Petrus quare per Ioannem Christum interrogauerit de proditore. tom. 2. 60. A.
Petrus quorsum gladium portauet. tom. 2. 382. com. 1.
Petrus ter tantum negauit Christum, & semper in domo Caiphæ. tom. 2. 389. A. fuse per totam annot.
Pharisæi & scribæ fuerintne pastores, & quales fuerint. tom. 1. 867. D.
Pharisæi vnde orti, & quando cœperint. tom. 2. 369. A. 1.
Pharisæi qui fuerint, & vnde dicti. tom. 2. 368. D.
Pharisæorum fimbriæ & Phylacteriæ explicantur. tom. 2. 369. B.

Pha-

Phariseis falsò imputatur error de transmigratione animarum. tom. 1. 123 E. & 124.
Phrasis hebræorum est, vt exactè respondeant, affirmatione simul & negatione vti. tom. 1. 119. com.
Phase siue Pascha, festum erat ab Azymorum festo diuersum. tom. 1. 660. D.
Philippi Apostoli humilitas et prudentia commendantur. tom. 1. 175. com 3.
Philippum cur potius quam alium interrogauerit Christus vnde panes emi possent. tom. 1. 542. com. 3.
Pilati infœlix exitus. tom. 2. 447. A.
Pilati iniustitia & arrogantia. tom 2. 442. com. 2. & 3.
Pilati potestas in Christum quæ fuerit. tom. 2. 443. B. & quomodo illi data sit. 444. B.
Pilati verba proponentis, vt Iesus dimitteretur, an coniuncta fuerint cum ijs quæ cæteri Euangelistæ referunt, à Pilato dicta circa eandem dimissionē. tom. 2. 423. A.
Pilato cur Christus non respouderit tom. 2. 442. com. 1.
Pilatus existimauit Christum esse Regem Iudæorum; non tamen eius regnum aduersari regno Cæsaris. tom. 2. 419. B. & 423. com. 1. & 456. A.
Pilatus quo tempore miserit Christum ad Herodem. tom. 2. 425. B.
Pilatus multitudinis Deorum assuefactus, Christum quam uis hominem, Dei alicuius filium esse suspicatus est. tom. 2. 439 com. 3.
Piscationem, quomodo post vocationem ad Apostolatum, repetierint Apostoli. tom. 2. 558. A.
Pisces centum quinquaginta tres capti ab Apostolis, quid significauerint. tom. 2. 563. A. 2.
Piscina in quos templi vsus seruierit. tom. 1. 435 E. & 436. A.
Piscina probatica cur sic appellata. to. 1. 431. 432. A. B. C.
Piscina historiam immerito Anabaptistæ non recipiunt. tom. 1. 435. A.
Piscina miraculum figura fuit aduentus Christi. tom. 1. 438. A. B.
Piscinæ motione quare vnus tantum sanitatem recipiebat tractatur. tom. 1. 437. & 438.
Piscinæ probaticæ virtus vnde proueniret. to. 1. 436. C. D.
Piscinæ virtutem ex ligno in eius fundo iacente prouenisse, fabulosum est. tom. 1. 437. A.
Pisces, ignis, & panis an ex nihilo facta fuerint à Christo. tom 2. 563 com. 2.
Plenitudo gratiæ in Christo multiplex. tom. 1. 95. C. D.
Plenus veritatis dicitur Christus nonnullis de causis. tom. 1. 96. B. C. D.
Pontifex, cuius atrium Ioannes introiuit, erat Caiphas non Annas. tom. 2. 383. & A. 386. com. 2.
Pontifex in cuius atrio Petrus interrogatus ab ancilla Christum negauit, erat Caiphas qui tunc pontificatu fungebatur. tom. 2. 389. D.
Pontifex in Ecclesia neminem habere potest in dignitate superiorem aut æqualem. tom. 2. 562. com. 3.
Pontifex semel in anno tantum ingrediebatur sancta sanctorum. tom. 2. 357. B. & sequ.
Pontifex vnus qui agnos & oues gubernet, in Ecclesia sem per necessarius. tom. 2. 574. A.
Pontificatus munere fungebantur aliquando fratres primogeniti, illo absque liberis decedente. tom. 2. 359. D
Pontifices apud Iudæos dicebantur etiam ij qui semel per aliquod tempus pontificatum gessissent. tom. 2. 361. D.
Pontifices annui esse cœperunt, cum prius quandiu vita duraret illo officio fungerentur. tom. 2 358. & 359. A. & sequ.
Pontifices quare fuerint simul duo tempore Dauid. tom. 2. 360. & 361. A.
Pontificis summi ea sunt omnia, quæ de Aaronne scripta sunt ad sacerdotale munus spectantia. tom 2. 356 A.
Pontificis summi Iudæorum munera, & functiones quinque. tom. 2. 356. A.
Pontificum Iudæorum numerus. tom. 2. 359 C.
Pontificem Iudæorum origo, & successio. tom. 2. 358 B. & 362. C.
Porticus Salomonis, quæ fuerit. tom. 1. 895. com. 1.
Posse vel non posse aliquid heri, sex modis sumptum reperitur in scriptura. tom. 1. 1035. A. 2.
Potentia auctoris plura possit facere, quam humana ingenia valeant per se comprehendere. tom. 2. 500. C.
Potestas diaboli in Christum quæ fuerit. tom. 2. 443. B.
Potestas duo significat. tom. 2. 443. A.
Potestas & vsus potestatis quomodo differant. tom. 2. 444. B.
Potestas omnis carnis data Christo quænam fuerit. tom. 2. 312. B.
Potestas Pilati in Christum quæ fuerit. tom 2. 443. B & quomodo illi data sit. col. 444. B.
Potestas remittendi peccata collata Apostolis à Christo, est potestas emittēdi per sacramentum pœnitentiæ non per baptismum. tom. 2. col. 535. D.
Potestas remittendi peccata cur tribuatur Spiritui sancto. tom. 2. 534. A. & cur malis ministris communicetur. ibidem.
Potestas remittendi peccata quam habent sacerdotes, est potestas vere absoluendi & remittenda, non declarandi remissa. tom. 2. 536. B.
Potestas remittendi peccata solius Dei est, & ab illo solo hominibus communicatur. tom. 2. 531. com.
Potestas remittendi peccata, non tantum ad pœnas sed ad culpas ipsas remittendas valet. tom. 2. 536. B.
Potestas remittendi peccata valde differt ab auctoritate prædicandi Euangelium. tom. 2. 535. A.
Potestatem habere credentes vt fiant filij Dei, est proprius status Euangelici, & quomodo. tom. 1. 73. C. D.
Potestatem remittendi peccata acceperunt Apostoli, & simul purgati sunt à maculis, quas contraxerant. tom. 2. 534 C.
Potestatem remittendi peccata accipientes, si dispositi sint, accipiunt etiam Spiritum sanctum, quantum ad sanctificationem ipsorum. tom. 2. 534. D.
Potestatem remittendi peccata conferens Christus, instituit sacramentum pœnitentiæ. tom. 2. col. 535 E.
Potestatem remittendi peccata cur dederit Christus Apostolis. tom. 2. 530. in com. & Cur hanc potestatem donauerit dando Spiritum sanctum. ibidem.
Potestatem remittendi peccata cur non ante passionem communicauerit Christus, nec post suam ascensionem distulerit, tom. 2. 533. D.

Pote-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Potestatem remittendi peccata soli sibi reseruauerat Deus, & ipsa resurrectionis die primum communicauerit hominibus. tom.2.533.D.
Potus bis oblatus est Christo in passione sua. tom.2.469. A.2.
Præcepta Christi quæ dicantur. tom.2.174.B. & C.
Præceptorum obseruantia conseruat, & auget Christi amorem erga nos. tom.2.167.
Præceptum habuit Christus vt homo. tom.2.170.
Præceptum aliter Christo impositum est quam cæteris hominibus imponitur. tom. 1.888.D.
Præceptum de subeunda morte pro nostra salute, an Christus habuerit, tractatur. tom.1.885.886.A.B.
Præceptum habuit Christus moriendi & ea omnia faciendi quæ ad hominum salutem spectabant. tom.1.887.A. 889.B.& tom.2.139.com.
Præceptum moriendi habuit Christus ab instanti incarnationis. tom.1.889.D.
Præcursores duo duorum Christi aduentuum. to.1.122.B.
Preces Christi, & sacrificium pro quibus fuerint oblatæ; & quomodo quoad hoc differant inter se. tom.2.323 B.
Preces Christi non pro omnibus fuerunt semper, nec eiusdem rationis. tom.2. 304 B.& sequ.
Prædestinati soli, quos sibi datos à Patre appellat Christus vident claritatem & diuinitatem Christi. tom. 2. 347. com. 1
Prædicationi Christi, (seclusis etiam miraculis) Iudæi credere tenebantur. tom.1.419.D.
Prædicatio exterior cuiuscumque non sufficit ad assentiendum, nisi interius Spiritu sancto cooperante. tom. 2. 131.in comm.
Prædicatio hominum est, doctrina vero Dei. to.1.592.A.
Prædicatores quomodo se gerere debeant in publicis reprehensionibus. tom.1.694.A.
Prædicatores verbi Dei non soli sermoni & doctrinæ studere debent, sed precibus etiam Dei opem implorare. tom.2.302
Prædicebat Christus futura, vt suorum fidem confirmaret. tom.2. col 52.in com.& col 138. in com.
Prædictarum rerum à Christo memoria, quantum iuuerit discipulos Domini dum paterentur. tom 2.225.B.
Prædictio operum Christi quomodo differat à prædictione peccatorum, quæ ab hominibus fiunt. tom. 2. col. 49. annot.20.A.
Prædixit Christus Apostolis post cœnam vltimam tria de illorum persecutionibus, quæ prius non prædixerat. to. 2.229.C.
Prædixit ter Christus Petro, quod esset eum negaturus. tom.2.77.A.
Prælati non sunt mercenarij quamuis oues non eorum propriæ sed Christi sint. tom.1.872.A.2.
Prælati quales esse debeant. tom.2. col.45 annot.18. A.
Prælati, quales esse debeant ostendit Dominus in electione Petri .. tom. 2 570. in com. & quales eligendi 578. com. 3.
Prælati & pastores parati esse debent, vitam exponere pro ouibus suis tom.2.576.A.
Prælati & pastoris optima vita est imitatio Christi. tom. 2.578.com.2.
Præparatio ciborum concedebatur prima die Azymorum. tom.2.col.17.B.
Præparatio magna fundamenta iacit ad patientiam. tom. 2.71.
Præscientia Dei, & scripturarum prophetię, non fuerunt causa infidelitatis Iudæorum. tom. 1. 1031. 1032. A. B. C.
Præterita pro futuris in scripturis ponuntur. tom.2.166. in comm.
Præteritum pro plusquam perfecto more hebræorum sæpe ponitur in scriptura. tom.2.399.A.2.
Prætorium quò adductus fuit Christus Dominus, qui locus fuerit. tom.2. 407. com.1. & 408. A 1.
Primogenitus dicitur quis respectu eorum qui postea nascuntur; & etiam quia ipse primo natus est. tom. 2. 192. D.
Primogenitus quare Christus dicatur secundum humanã, & etiam secundum diuinam naturam. to.1.92.B C.D.
Princeps cur diabolus dicatur. tom.1.1017 A.B.
Princeps mundi huius diabolus dictus, & qua ratione. tom.1. 017. D.
Princeps huius mundi, id est diabolus quomodo venire dicatur. tom.2.138.in com.
Principatus diaboli in quo consistat. tom.1.1017.C.D.
Principatu suo quomodo dæmon spoliatus sit. to. 1.1019. A.
Principem huius mundi nihil habere in Christo quid significet. tom 2.138 in com.
Principes sacerdotum aliquando dicuntur in scriptura qui præfecti erant singulis Sacerdotum classibus. tom.2. 365.B.
Principes Leuitarum. tom 2.366.
Principium plura habet significata. tom.1.9.D.E.
Principium quid significet quando Ioannes ait In principio erat Verbum. tom.1.9.D E.
Principium dicitur & est Christus Dominus. tom. 1. 765.A.
Promissio Christi quod credentes in ipsum facturi essent opera mira, quæ ipse faceret, non fuit generalis. tom. 2.106.
Promissio Dei alioqui stabilis & indeficiens, propter peccata tantum mutari consueuit. tom.2. 358.C.
Promissio facta petentibus in nomine Christi, an sit etiam intelligenda, quando petimus pro alijs, tom. 2.279.& sequ.
Propheta in Deuteronomio promissus Christus est. tom.1. 514.com.
Prophetæ & Patriarchæ in Christi nomine petierunt Patrem etiam ante aduentum ipsius Christi. tom.2. 284. A.2.diuerso tamen modo ac nos petamus. tom.2.285. A.1.
Prophetæ nomine, quem intellexerint Iudæi quærentes à Ioanne an esset Propheta. to. 1.125.& 126 & 127.
Prophetia Caiphæ duos sensus longe inter se diuersos habuit. tom.1.971.A.B.C.
Prophetiæ spiritum cur Apostolis Dominus concesserit tom.2.258.com.1.
Propositiones vniuersales scripturæ quomodo intelligendæ. tom. 2. 182. A.& 276.D.

Pro, præpositio est quæ in scriptura duas tantum habet significationes. tom.1.104. C.D.
Protestari quid significet. tom.2. 54.
Prouerbium in scriptura, pro Adagio & pro Parabola sumptum. tom.1. 859. A.2.
Prouidentia Christi erga suos. tom.2. 71.
Proximus etiam ante Euangelium ita diligendus erat, vt pro illius salute spirituali, vita temporalis, quando opus erat, exponeretur. tom.2. 73. B.
Proximus semper diligi debuit propter Deum, siue merita proximi præcesserint, siue non. tom.2. 73.C.
Psalmorum liber appellatur in Euangelio Ioannis Lex. tom.2. 195.
Pueri ante vsum rationis decedentes sine baptismo non saluantur. tom.2. 86.B.
Pullum & asinam ascendit Christus cum Hierosolymam ingressus est. tom. 1. 995. B.C.
Puniebantur statim peccata quædam grauia etiam diebus festis. tom.2. col.18. D.
Puniens Dominus malos, aduenire & egredi dicitur. tom. 2 579 in com.
Purgat Dominus iustos res superfluas triplicis generis recisando. tom 2.152.A.
Purgatio duo habet. tom. 2. 151. E.
Purgationis falx quæ fuerit. tom.2. 152. D.
Purgatio venialium, lotioni pedum comparatur. tom. 2. col. 37. in com.
Purpurea vestis qua Christus Dominus est indutus à militibus, fuerit ne eadem cum chlamyde coccinea. tom.2. 431. B. 2.
Purpura & coccus quid sint. tom. 2. 432. A.2. & seq.
Purpurea vestis Christi quid significauerit quæ satisfactio, & meritum inde prouenerit; & quid ex ea discendum sit. tom.2. 433. annot. 3. fuse.

R

Rabbi excellentius aliquid significat, quam latino idiomate magister. tom.1. 161. A.
Rabbi non significat magistrum meum. tom.1. 161.B.
Ramos palmarum, cur turba populi sumpsit quando exiit obuiam Christo. tom.1. 991. A.
Ratio & Verbum quomodo inter se differant. tom.1.6.A.
Ratio contra omnes turbationes à fide maxime confirmatur. tom.2. 83.
Ratio minus quæ agenda sunt videt, quando inferior pars turbata est. tom 2. 82.C.
Recordari discipulos Christi eorum quæ ille prædixisset, quantum eos iuuerit dum paterentur. tom. 2. 225. B.
Recubitus Christi in mensa qualis fuerit. tom.2.58.in com.
Recumbere in sinu quid significet. tom.2. 58.
Redemptio, opus fuit excellentius creatione. tom. 1.25. in com.
Redemptio hominum & voluntas Dei, & opus Dei dicitur. tom.1. 400. B.
Regem Iudæorum existimauit Pilatus esse Christum, non tamen eius regnum aduersari regno Cæsaris. tom. 2. 419. B. & 423. com. 1. & 456. A.
Reges sunt iusti & sancti ex meritis Christi in regno spirituali, & æterno. tom. 2. 436. C.
Regis Iudæorum titulum, cur Pilatus Christo superposuerit. tom.2. 459. A.
Regna temporalia Religione Christiana firmius stabiliuntur. tom.2. 222. C.
Regnum cœlorum nemo quantumcunque iustus ingredi potuit, nisi prius Christus morte sua aperiret ianuam. tom.2. 87. in com.
Regnum Christi, quale nam futurum esset, Apostoli Spiritu sancto adueniente edocti sunt. tom .2. 248. B.
Regnum cœleste quod nobis promeruit Christus consequemur per tribulationes iniurias etc. quas pro Christo pati debemus. tom.1. 436. E.
Regnum Dei appellat Christus congregationem sequentium eum. tom.1. 261. com.
Regnum Dei tria significat. tom1. 266. A.
Regnum Dei & vita æterna idem sunt. tom.1. 272.B.C.
Regnum & Domus Dei idem sunt. tom.2. 86.C.
Regnum Messiæ temporale futurum credebant Iudæi. tom. 2.417.B.
Reguli domum cur Christus adire noluit, qui cum Centurione iturum se promisit. tom.1. 422. com.2.
Reguli fides qualis fuerit. tom.1. 418.com.1.
Regulus fuerit ne Iudæus, an Gentilis. tom.1.415.com.3.
Regulus paulatim creuit in fide Christi. tom.1. 422. com. 3.& 423.com.4.
Regulus, quia de domo vel de genere regio erat, sic dictus fuit. tom.1.415.com.3.
Regulus quo iure reprehensus, quia sine miraculis non crederet. tom.1.419.A.
Religio Iudæorum & cultus Samaritanorum prædicuntur cessatura diuersis tamen rationibus. tom.1.378.com.1.
Religionem temporalibus bonis accomodare Ethnicorum est, Christianorum vero temporalibus Religioni deseruire. tom 1.968.D.
Religionis statum meliori commutandum, Christus prædixit Samaritanæ. tom.1. 375. com.
Remissio peccatorum non erat ex lege veteri si lex ipsa in se consideretur. tom.2. col.114.D.
Reprehensio non importat contemptum. tom.1.194. D.
Reprehensio qualis esse debeat. tom.2.546.com.2.
Reprobatio quamuis non sit adæquata, est tamen aliqualis causa non credendi. tom.1.900.C.
Reprobatur nemo absque culpa sua. tom.1.900.D.
Responsio exacta iuxta Hebræorum phrasim affirmatione simul & negatione constat. tom.1.119.com.
Resurrectionis Christi Domini tempus. tom.2.499.A.
Resurrectionis nostræ Christus causa est in quadruplici cau sarum genere. tom.1.937.D.
Resurrectionis tam iustorum quam impiorum Christus est causa. tom.1.937.A.
Resurrectio nocebit potius, quam prosit impijs. tom. 1. 937.B.C.
Resurrectio non solum animarum sed etiam corporum fiet. tom.1.938.A.B.
Resurgentes corpora assument, non spiritualia, sed carnea. tom.1.938.E.
Rete plenum piscibus, nec tamen scissum Ecclesiæ vnitatem significauit. tom.2. 566. com.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Retinentur peccata non propter se (sunt enim omnia propter se remissibilia) sed propter ipsos peccatores. tom. 2. 538. com. 1.
Retinere peccata quid sit. tom. 2. 538. com. 1.
Retinet etiam Deus peccata, quæ Sacerdos claue non erranter retinet, nec dimittit. tom. 2. 538. com. 1.
Retrorsum cur ceciderint Iudæi. tom. 2. 377. A.
Reuerentia exhibita ministro aut contemptus, in eum refertur, cuius est minister. tom. 2. 53. in com.
Rex Iudæorum an esset Christus, quare interrogauerit Pilatus; non autem an se dixisset Regem Iudæorum. tom. 2. 415. com. 1.
Rex regum efficitur Rex ridiculus, vt nos veri reges æterni regni efficeremur. tom. 2. 436. D.
Ritus Ecclesiastici contra hæreticos defenduntur. tom. 1. 379. A. 2.
Rogari ab hominibus cur velit Deus. tom. 2. 290. B. & sequ. & 291.

S

Sabbata non dicebantur singuli dies, licet à sabbato omnes denominarentur. tom. 2. 487. in com.
Sabbati plures significationes in scriptura. to. 2. 487. com.
Sabbati obseruatio, cessationis eiusdem sabbati figura fuit. tom. 1. 458. D.
Sabbati præceptum partim morale, partim ceremoniale fuit. tom 1. 457. E.
Sabbati solemnitas occasu Solis finiebatur, post quem licebat operari. tom. 2. 489. E.
Sabbati solemnitas quatuor habebat quæ ei erant propria. tom. 1. 657. A.
Sabbati transgressor dum Christus appellatur, cur varijs se defendat rationibus. tom. 1. 464. A.
Sabbati transgressorem Christum fuisse, dixerunt Iudæi, & hæretici. tom. 1. 456. E.
Sabbato apponebantur recentes panes propositionis. tom 1. 658. B.
Sabbato geminabatur iuge sacrificium. tom. 1. 657. D.
Sabbato cur Christus fecit opera, quę alijs diebus præstare potuit. tom. 1. 462. C.
Sabbato cur successerit Dominicæ obseruatio. to. 1. 458. B.
Sabbato quatuor genera operum licita fuisse. tom. 1. 459.
Sabbato quæ opera prohibita fuerint. tom. 1. 459. D.
Sabbatum vnde dictum. tom. 1. 445. A. E. & 460.
Sabbatum quantum itineris liceret conficere. to. 1. 657. B.
Sabbatum cur fuerit inter festa Iudæorum potissimum. to. 1. 659. A.
Sabbatum aliquando totam hebdomadam significat. tom. 2. 487. in com.
Sabbatum Christus obseruauit exactissimè. tom. 1. 460. E.
Sabbatum figura fuit mortis Christi, & humanæ redemptionis. tom. 1. 459. B. C.
Sabbatum Iudæorum quatuor ob causas cessauit. tom. 1. 458. A.
Sabbatum, pluribus de causis apud Iudæos fuit celeberrimum. tom. 1. 457. B. C.
Sabbatum, quatuor illis quæ ei propria erant, statum beatorum figurauit. tom. 1. 658. C.
Sabbatum quòd sequebatur diem mortis Christi Domini, quare dictum sit magnus dies. tom. 2. col. 17. B.
Sacerdos summus tantum semel in anno ingrediebatur Sancta sanctorum. tom. 2. 357. B. & seq.
Sacerdotes habent potestatē vere absoluendi & remittendi peccata. tom. 2. 536. B.
Sacerdotes in remittendis peccatis, non tantum peccata sed personas & illarum dispositiones respicere debent. tom. 2. 536. C.
Sacerdotes magni fuerintne vnquam duo simul? tom. 2. 360. A.
Sacerdotes summi quare fuerint duo tempore Dauid. tom. 2. 360. C. & 361. A.
Sacerdotes etiam per Christum à templo electi fuere. tom. 1. 233. A.
Sacerdotes summi, cum Pontificatum gererent quandiu vita duraret, cur postea paucis annis, & denique vno tantum anno illo officio fungerentur. tom. 2. 359. A. & C.
Sacerdotis summi functiones & munera quinque. tom. 2. 356. A.
Sacerdoti summo defuncto, succedebat primogenitus illius. tom. 2. 358. B.
Sacerdotis summi appellationes. tom. 2. 355. A.
Sacerdotis summi ea sunt omnia, quæ de Aarone scripta sunt ad munus sacerdotale spectantia. tom. 2. 356. A.
Sacerdotum vices & turmæ. tom 2. 363 E.
Sacerdotum secundi ordinis origo. tom. 2. 362. C.
Sacerdotum summorum origo & successio. tom. 2. 358. B. & 362. C.
Sacerdotum summorum numerus, cur alius colligatur in scriptura, alius vero ex Iosepho, & cæteris. tom. 2. 359. D.
Sacerdotum secundi ordinis ea sunt, quæ de filij Aaron ad munus sacerdotale spectantia scribuntur. to. 2. 356. A.
Sacerdotum in classes 24 distributio. tom. 2. 363. C.
Sacerdotum secundi ordinis munera & functiones septem. tom. 2. 362. E.
Sacerdotes summi aliquando dicuntur in scriptura præfecti singularum classium. tom. 2. 365. B.
Sacramenta Ecclesię per quæ iustificamur, significata sunt per sanguinem & aquam, quæ ex latere Christi fluxerunt. tom. 2. 475. com. 3.
Sacramentum Eucharistiæ, quando fuerit institutum à Christo. tom. 2. col. 41. in com. & 56. in com.
Sacrificare non licebat Iudæis, nisi Hierosolymis. tom. 1. 232. com. 1.
Sacrificia Iudæorum, multum à gentium sacrificijs differebant. tom. 1. 381. E.
Sacrificium iuge figura fuit nostri Sacrificij. tom. 1. 657. E.
Sacrificia Iudæorum quatenus Christi figura, Deo placebant. tom. 1. 382. A.
Sacrificium Christi, fuit generale pro omnium & singulorum peccatis ex parte sua sufficientissimum. tom. 2. 323. B. & seq.
Sacrificium Christi & preces eiusdem differunt, quoad illos pro quibus offerebantur. tom. 2. 323. B.

Sacrifi-

Sacrificium acceptissimum Patri se ostendit Christus, pro suis inimicis, & cæteris omnibus, dum à Pilato horrendū spectaculum ostenderetur Iudæis. to. 2. 438. com. 2.
Salim quæ ciuitas fuerit. tom. 1. 311. A. 2.
Saliua è capite defluens, filium significat à Patre procedentem. tom. 1. 816. C.
Salutem hominum voluit, & effecit Deus. tom. 1. 395. com. 2.
Samaria primo anno post passionem Domini, conuersa fuit ad Christum. tom. 1. 352. C. D.
Samaria nomen est prouinciæ, & nomen ciuitatis. tom. 1. 343. A. 1.
Samaria à Somer dicta. tom. 1. 348. A. 1.
Samariæ condita iacuere ossa Elisæi, & Ioannis Baptistæ. tom. 1. 344. A. 1.
Samaritana quam se prudenter gesserit cum Christo loquens. tom. 1. 363. com. 1.
Samaritana quinquies matrimonium contraxerat, sextus non maritus sed adulter erat. tom. 1. 371. C. D.
Samaritana multiplici matrimonio incontinentiam suam ostendit. tom. 1. 372. A.
Samaritani etiam sperabant Messiam venturum. tom 1 387. com. 2.
Samaritana cur Iacob patrem suum appellauerit. tom. 1. 363. com. 1.
Samaritana Charitate mota, suos conciues accersit. tom. 1. 391. com. 1.
Samaritani nomen ac dæmoniaci, Christus refellit. tom. 1. 798. A. B.
Samaritani verè erant Idololatræ. tom. 1. 375. A. 2.
Samaritanis non coutebantur Iudæi, solum quia eos oderant. tom. 1. 350. A. 2.
Samaritani quare velut Ethnici à Iudæis haberentur. to. 1. 351. B. C.
Samaritanos Iudæi contemnebant veluti Idololatras. tom. 1. 347. com. 4.
Samaritanos dedignabantur Iudæi multis de causis. tom. 1. 351. D.
Samaritanorum religio & cæremoniæ. tom. 1. 351. A. B. C.
Samaritanorum origo. tom. 1. 350. C.
Samaritanorum fides commendatur. tom. 1. 415. com. 1.
Samaritanorum conuersio ad finem Ianuarij facta est. tom. 1. 405. A.
Samaritanum cur Iudæi Christum appellauerint. tom. 1. 795. com. 1.
Sancta sanctorum semel in anno tantum ingrediebatur summus Sacerdos. tom. 2. 357. B. & seq.
Sanctificatus dicitur Christus à Patre, non solum vt homo sed etiam vt Deus. tom. 1. 909. 910. A. B.
Sanctificare quid significet in scriptura. tom. 2. 335. co. 3.
Sanctificare in veritate quid sit. tom. 2. 334. com. 3.
Sanguis & aqua quæ ex latere Christi fluxerunt, sacramenta Ecclesiæ præsertim Baptismum, & Eucharistiam significarunt. tom. 2. 475. com. 3.
Sapientia Dei omnium creatrix, ex ipsarum creaturarum ordine cognosci potest. tom. 1. 68. A. B.
Scandalum quid sit. tom. 1. 631. com. 2. & tom. 2. 211. in com.
Scandalum audientium Eucharistiæ doctrinam, quale fuerit. tom. 1. 631. com. 1.
Scenopegia quando & quomodo à Iudæis celebrata. tom. 1. 665. E.
Scenopegia festum quare institutum. tom. 1. 666. B.
Scientia Christi qualiter eadem cum scientia Patris, & qualiter ab illa diuersa sit. tom. 1. 687. A. B.
Scientia Dei non determinat futura, sed prædicit quæ fient. tom. 1. 759. B.
Scire aliquid & simul ignorare, tribus modis contingit. tom. 2. 91. A.
Scire omnia, & secreta cordium aperire, Dei proprium est. tom. 2. 295. in com. 1.
Scire & videre Spiritum sanctum, quomodo differant. to. 2. 118. in com. & annot. 19.
Scribarum munus quod nam esset apud Iudæos. tom. 2. 215. B.
Scribarum institutio & initia. tom. 2. 368. B.
Scribarum munera duo. tom. 2. 367. A. & D.
Scribæ dicuntur etiam in scripturis, Lectores, legis doctores & legis periti. tom. 2. 367. A.
Scribæ & Pharisæi in synagogis principatum gerebant. to. 2. col. 218. B.
Scribæ vnde dicantur. tom. 2. 367. B.
Scribæ qui fuerint apud Iudæos. tom. 2. 366. D.
Scripsit Christus in terra quid & quare, dum de adultera interrogatus esset. tom. 1. 737. A. 3.
Scriptura nō omnia quæ ad vnum effectum necessaria sunt vno in loco sed in diuersis docere, solet. tom. 2. 281. D.
Scripturæ quomodo Christo perhibeant testimonium. tom. 1. 515. com.
Secreta cordium aperire, Dei proprium est. tom. 2. 295. com. 1.
Sed, quo sensu particulam hanc sæpe vsurpet Ioannes. tom. 2. 190. & 218. in com.
Sententia iusta in mundum & eius Principem per Christum lata fuit. tom. 1. 1015. C. D. 1016. A.
Sepeliebant Iudæi viros insignes magna aromatum copia. tom. 2. 482. com. 3.
Sepelire mortuos diebus festis licebat. tom. 2. col. 18. A. & B.
Sepulchro nouo & alieno, cur voluerit Dominus sepeliri. tom. 2. 483. com. 1. & annot. 23.
Sepulturæ officium quod Christo Domino præstitit Ioseph quid significauerit. tom. 2. 482. com. 3.
Sermo Christi, quomodo iudicaturus dicitur eos, qui Christi verba non recipiunt. tom. 1. 1055. com. 2.
Sermo Christi, quibus modis purgauerit Apostolos. tom. 2. 154. in com.
Sermo Christi fuit falx qua purgauit Apostolos, tamquam palmites suos. tom. 2. 152. E.
Sermo qui purgauit Apostolos, quis nam fuerit. tom. 2. 154. annot. 7. & 155. B. & 156. A.
Serpens æneus, fuit aptissima inter omnes figuras quæ Christum præcesserunt. tom. 1. 285. D.
Serpens æneus quomodo fuerit figura, non solum Christi, sed omnium eius mysteriorum, fuse tractatur. tom. 1. 285. 286.
Seruari à malo quid sit. tom. 2. 334. com. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Serui dicti sunt, qui ad statum legis vet. pertinebant; at nunc amici in Euangelio dicuntur. tom. 2. 179. in com.
Serui sumus natura & debito, sed conditione & statu nunc sumus filij & amici Dei. tom. 2. 180. B.
Seruitus peccati per analogiam ad seruitutem ciuilem manifestatur. tom. 1. 775. com. 2.
Seruitus triplex à qua per Christi libertatem eripimur. tom 1. 772. A. 2.
Seruo bono & probato secreta Dominus manifestat, non vt seruo, sed vt amico. tom. 2. 182. A.
Seruorum & Dei filiorum collatio. tom. 1. 775. in com. 2.
Seruus magni beneficij, loco habere debet, si æqualem habeat cum Domino conditionem. tom. 2. 187.
Sequitur Christum, qui eius obseruat legem. tom. 1. 743. com. 2.
Sichar eadem est ciuitas quæ Sichen, & qualis illa fuerit. tom. 1. 343. A. B. 2.
Sichar multis de causis in scriptura celebris. tom. 1. 343. B.
Signum Iudeis petentibus, cur non aliud quam Resurrectionem dedit Christus. tom. 1. 241. A.
Siloe baptismi figura fuit. tom. 1. 827. E.
Siloe Christum repræsentabat. tom. 1. 827. C.
Siloe non fons sed piscina dicebatur, in quam recipiebantur aquæ à fonte defluentes. to n. 1. 827. A.
Simon & Simeon, etymologia & significatione differunt tom. 1. 163. A.
Simon crucem Christi portans quid significaret. tom. 2. 457. A.
Simon quando & quomodo crucem Christi portauerit. to. 2. 455. A.
Si particula, nõ semper conditionalis, sed quandoque etiam affirmatiua est. tom. 1. 676. A.
Si, non semper conditionalis, sed aliquando causalis est. tom. 1. 1021. A.
Sinum Patris tenere, vel in eo esse, non significat tantum à Deo diligi. tom. 1. 114. C. & 116. A.
Sinus Dei, naturæ identitatem, & arcanorum eius cognitionem, significat. tom. 1. 114. D. E.
Sirmiense concilium quomodo intelligi voluerit illud Gen. 19. Pluit Dominus à Domino. tom. 2. col. 200. B.
Sitim vtramque quomodo aqua viua Spiritus sancti extinguat. tom. 1. 365. 366.
Sitis duplex, corporalis vna, spiritualis altera. tom. 1. 365. A.
Sitis Christi in cruce. tom. 2. 470 com. 3.
Spasmum in Beata Virgine improbabiliter quidam fingũt tom. 2. 467. in com.
Species Eucharistiæ sunt symbolum Ecclesiæ. tom. 1. 603. B.
Spei habitus aufertur à damnatis. tom. 2. 162.
Spinea Christi corona quid significauerit, quæ satisfactio, & meritum inde prouenerit, & quid ex ea discere debeamus. tom. 2. 433. annotat. 3. fusè.
Spiritu turbari quid sit. tom. 2. col. 54.
Spiritu sancto illustrante, multa postea intellexerunt Apostoli, quæ prius non intellexerant. tom. 2. 131. in com.
Spiritu sancto docente Apostolos, docuit etiam Christus per ipsum. tom. 2. 247. in com.
Spiritualis homo quadruplici libertate donatur. tom. 1. 267. com. 2.
Spiritualium hominum viæ & consilia occulta sunt. tom. 2. 271. com.
Spiritui sancto, cur tribuatur potestas remittendi peccata. tom. 2. 534. B.
Spiritum sanctum manere super Christum quid sit. tom. 1. 152. D. E.
Spiritum sanctum mansurum in æternum cum Apostolis, promisit Christus, & impletum est. tom. 2. col. 115. in com.
Spiritum sanctum manere apud Apostolos & in ipsis esse, quomodo differat. tom. 2. col. 118. in com.
Spiritum sanctum cur non dederit Christus Apostolis, quando promisit. tom. 2. 131. in com.
Spiritum sanctum quomodo mittat Filius à Patre. tom. 2. 199. A. 2.
Spiritum sanctum procedere à Patre per Filium, quomodo sit intelligendum. tom. 2. 199. B.
Spiritum sanctum procedere principaliter à Patre, quomodo sit intelligendum tom. 2. 199. B.
Spiritum sanctum etiam à Filio procedere constat ex scriptura. tom. 2. 262. D. & seq.
Spiritum sanctum cur dederit Christus insufflando. tom. 2. 530. in com. & fuse annot. 18.
Spiritum sanctum dari hominibus quid sit. to. 2. 531. com.
Spiritum sanctum verum esse Deum, colligitur ex verbis illis Christi, Accipite spiritum sanctum. &c. tom. 2. 531. A. 2.
Spiritus sancti Diuinitas, contra Macedonium probatur. tom. 1. 25. A.
Spiritus sanctus vna cum Patre & Filio, rerum omnium factor & conditor est. tom. 1. 26. A.
Spiritus sanctus, cur super Christum descendit in specie columbæ. tom. 1. 150. B.
Spiritus sanctus duplici modo in Christi incarnatione concurrit. tom. 1. 265. B. C.
Spiritus sancti vox quomodo audiatur. tom. 1. 270. co. 2.
Spiritus sanctus heroicis operibus se manifestat in renatis. tom. 1. 270. com. 2.
Spiritus nomine an Christus ventum intellexerit, an vero Spiritum sanctum, fuse tractatur. tom. 1. 271. 272.
Spiritus sanctus, & eius gratia, aqua viua appellantur. to. 1. 357. A. B. C.
Spiritus sanctus & aqua in tribus similes. tom. 1. 358. A.
Spiritus sancti purificatio, ab aquę lotione in quatuor est dissimilis. tom. 1. 358. B. C.
Spiritus sanctus fœcundans animas, aquæ terram fœcundanti similis est. tom. 1. 359. C.
Spiritus sanctus animas fœcundans aquæ terram fœcundanti in quatuor dissimilis. tom. 1. 359. E.
Spiritus sanctus tribus de causis appellatur aqua viua. to. 1. 361. B. C.
Spiritus sanctus dicitur fons quia nobis impartitur aquã vitæ. tom. 1. 368. A.
Spiritus sanctus fons est omnium bonorum, dona eius riuuli. tom. 1. 718. com. 2.
Spiritus sanctus etiam ante Christi glorificationem quomodo datus fuerit. tom. 1. 722. A.

Spiritus

Spiritus sanctus missus est propter merita Christi, & eius intercessionem vt homo est. tom. 2. 111.
Spiritus sancti missio, in quo differat à missione Filij per quam homo factus est. tom. 2. col. 111 B.
Spiritus sancti plenitudo non nisi diligentibus datur, & ipsam præcedit mandatorum obseruatio. tom. 2. 111.
Spiritus sancti missionem, præcessit meritum Christi Dei & hominis. tom. 2. col. 112. B.
Spiritus sanctus, cur in veteri lege non sit dictus Paracletus tom. 2 114. A. & 131 in com.
Spiritus veritatis cur dicatur Paracletus. tom. 2. col 115. in com. sex etiam rationes afferuntur, ead pag. in annot.
Spiritus sanctus quæ docuerit Apostolos. tom. 2. 131. A.
Spiritus sanctus venit vt sanctificaret & doceret homines & ad complementum perduceret. tom. 2. 131. in com.
Spiritus sanctus modo à Patre, modo à Filio mitti dicitur. tom. 2. 131. in com.
Spiritus sanctus nisi interius cooperetur, non sufficiet cuiuscumque prædicatio exterior ad mentem auditorum conuertendam. tom. 2. 131 in com.
Spiritus sanctus venit ea prosequi, quæ Christus perfecerat. tom. 2. 133. A.
Spiritus sanctus testimonium perhibiturus de Christo, quatuor appellationibus exprimitur. tom. 2. col. 195.
Spiritus sanctus quomodo dicatur venire tom. 2. 195.
Spiritus sanctus quomodo dicatur mississe Filium. tom. 2. col. 198. A.
Spiritus sanctus, vt Deus est quomodo à Patre, & Filio dicatur mitti. tom. 2. 198. A.
Spiritus sanctus à Patre, & à Filio mitti dicitur. tom. 2. col. 198.
Spiritus sanctus dicitur mitti, ratione effectuum, quos facturus erat in discipulis. tom. 2. 198.
Spiritus sancti missio in die Pentecostes, partim inuisibilis partim visibilis fuit. tom. 2. 198.
Spiritus sanctus consubstantialis Patri significatur, quando dicitur à Patre procedere. tom. 2. col. 202. com. 2.
Spiritus sancti persona est distincta à persona Patris & Filij, vnius & eiusdem substantiæ cum eis. tom. 2. 202. & 203. tota annot. 26.
Spiritus sanctus cur Christo testimonium perhibuerit. tom. 2. 203. in com.
Spiritus sancti processio non est generatio. tom. 2. 203. A. 1. Huius rei congruentes rationes afferunt Patres; vera tamen & certa ratio ignoratur. tom. 2. 204. A. 1.
Spiritus sanctus testimoniũ reddidit veritatis Christi, nõ solum per Apostolos, sed etiam per se. to. 2. 204. A. 2.
Spiritus sanctus cur tot verbis descriptus sit à Christo Domino. tom. 2. 204. B.
Spiritus sanctus quatuor impedimenta sustulit, quæ Apostolos à testimonio perhibendo veritati Christi retardare poterant. tom. 2. 206.
Spiritus sancti virtus plus splendet in morte contemnenda, quam impedienda. tom. 2. 214. in co. & col. 226. D.
Spiritus sancti diuinitas probatur. tom. 2. 234. in com. 2.
Spiritus sancti aduenientis vtilitas. tom. 2. 235. in com. & col. 246. in com. & 258. com. 2.
Spiritus sanctus quare non missus sit, nisi post ascensionem Christi. tom. 2. 235. A. 1.
Spiritus sancti diuinitas absente Christo manifestius est commendata. tom. 2. 235. B. 1.
Spiritus sanctus quæ nam docuerit Apostolos ex ijs, quæ Christus habuit illis dicenda ante Ascensionem, sed tunc non dixit, quia incapaces erant. to. 2. 247. an. 18.
Spiritus sancti diuinitas & persona, vnum ex ijs fuit, quæ Christus habuit dicenda Apostolis ante Ascensionem, sed tunc non dixit, quia illi portare non poterant. tom. 2. 248. A.
Spiritus sanctus quando & per quæ opera, suam diuinitatem declarauerit. tom. 2. 250. E.
Spiritus sanctus non per quoscunque homines, sed per Ecclesiam suam, veritatem docet. om. 2. 253. B.
Spiritus sanctus non solum Apostolis, sed etiam Ecclesiæ promissus est; & in dogmatibus stabiliendis semper inter se conuenientia docet. tom. 2. 253. A. & D.
Spiritus sanctus quibus modis Apostolos docuerit veritatem. tom. 2. col. 253. C.
Spiritus sanctus non semper reuelat mysteria, nisi homo ex parte sua cooperetur. tom. 2. 254.
Spiritus sanctus Dux & gubernator Ecclesiæ. tom. 2. 254. D.
Spiritus sanctus à Filio audire dicitur, quia ab illo procedit. tom. 2. 255. in com. 1. & annot. 21. C. & seq.
Spiritus sanctus à Patre & Filio procedit. tom. 2. 197. & col. 255. in com 1. & 258. com. 3. & 259. com. A.
Spiritus sanctus quomodo clarificauerit Filium. tom. 2. 258. in com 2.
Spiritus sanctus in nobis existens per gratiam facit nos vnum inter nos & vnum cum Deo. tom. 2. 341. C.
Spiritus sanctus Patris dilectio credentibus datur, vt per eum efficiantur filij. tom. 2. 351. C.
Spiritus sanctus promissus à Christo post ascensionem, quare detur ante illam. tom. 2. 531. C.
Spiritus sancti Donatio, an prima die Resurrectionis fuerit. tom. 2. 533 B.
Spongia aceto plena hyssopo innoluta longæ arundini imposita est, & Christo oblata. tom. 2. 471. com. 2. & 473. A.
Sponsalia duo à Dei filio celebrata. tom. 1. 321. A. B.
Sponsalia Christi cum communibus nuptijs comparantur. tom. 1. 321. B.
Sponsus in nuptijs Cana, non fuit Ioannes. tom. 1. 213. A. B.
Stare non semper significat in scriptura erectum esse. tom. 2. 392. in com.
Sum, verbum est soli Deo propriè conueniens. tom. 1. 809. com. 1.
Suos quos appellet Christus Dominus. tom. 2. 20. in com. & col. 21. A. & col. 22. B.
Superbia incredulitatis causa. tom. 2. 542. C.
Superfluarum rerum triplex genus, resecat Dominus à iustis. tom. 2. 152. A.
Supplantare quid sit. tom. 2. col. 50.
Supplementa verborum faciendi sunt, quando ex his quæ in contextu habentur, sententia non perficitur. tom. 2. 140. A.
Surgere aliquem, phrasis est qua vtitur scriptura, cum de insignibus viris loquitur. tom. 1. 728. A.

Suscita-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Suscitare seipsum, signum fuit diuinitatis in Christo. tom. 1.241.B.C.
Suscitare minus significat, quam viuificare. tom. 1. 477. C.D.
Synagoga, & Ecclesia dictus est Iudæorum conuentus, nosier vero numquam dictus est synagoga. tom. 2. 213. B.
Synagoga eijcere, & absque synagogis facere quid sit. tom. 2. 214. in com. & 215. E.
Synagogarum origo, & antiquitas, & multitudo. tom. 2. 216. B. & c.
Synagogæ statum in meliorem mutandum, Christus Nicodemo prædixit. tom. 1. 263. A.
Synagogæ triplex significatio. tom. 2. 213. A.
Synagogæ in quem vsum fuerint institutæ. to. 2. col. 214. B. & col. 215. A. & 216. A. Quis ordo in illis seruaretur. 215. B.
Synagogæ construebantur etiam à Gentilibus. tom. 2. 218 A. 1.
Synagogis qui nam præesient. tom. 2. 218. B.

T

Tabernaculi nomine Beatissima Virgo significatur. tom. 1. 87. D.
Tabernaculum habitationem significat in quo breui tempore quis commoratur. tom. 1. 87. C.
Templorum vsus absque ratione quibusdam hæreticis inuisus. tom. 1. 382. B.
Templorum vsus merito ab Ecclesia retinetur. to. 1. 385. A. B.
Templum cur Christus domum Patris mei appellauerit. tom. 1. 236. com.
Templum diuinitatis, est humanitas Christi. tom. 1. 242. C. D.
Templum Hierosolymitanum bis ædificatum fuit. tom. 1. 244. C.
Templum secundum quo tempore captum, & quo fuerit absolutum. tom. 1. 245. & 246.
Temporalia bona non sunt petenda propter seipsa. tom. 2. 283. A. 1. Non ordinata in honestum & spiritualem finem exigui valoris sunt & c. tom. 2. 284. A. 1.
Tempus suum quod appellauerit Christus. to. 1. 677. A. B.
Tenebrarum nomine, diuersæ res significantur. tom. 1. 45. 46. 47. 48.
Tenebrarum nomine, ignorantia veritatis est intelligenda. tom. 1. 303. D.
Tenebrarum nomine numquam in scriptura peccata intelliguntur. tom. 1. 303. D.
Tenebræ dicuntur homines viam Dei & salutis ignorantes. tom. 1. 45. in com.
Tenebræ in scriptura aut Dei ignorationem, aut ignorantes ipsos significant. tom. 1. 303. D.
Tentare quid sit, & quibus de causis fieri soleat. tom. 1. 543. A.
Tentatio ad peccandum non semper est à dæmone. tom. 2. col. 26. A.
Tentatio dæmonis, neminem à culpa excusat. tom. 2. col. 24. in comm.
Testamenti noui perfectio supra vetus, ex collatione Christi cum Moyse deducitur. tom. 1. 89. com.
Testem suorum operum, quomodo Christus seipsum facit. tom. 1. 747. com. 2.
Testimonia tot ac tanta habere cur voluit Christus. tom. 2. 202. E.
Testimonio Baptistæ Christo exhibito, credere tenebantur Iudæi. tom. 1. 419. C.
Testimonio Baptistæ vti voluit Christus tribus de causis. tom. 1. 51. 52.
Testimonio Ioannis fidem non habentes grauiter peccarunt. tom. 1. 55. B. C.
Testimonio tria sunt necessaria. tom. 2. 206. A. 1.
Testimonium Christo perhibitum à Ioanne an esset æqualis auctoritatis cum operibus Christi. tom. 1. 511. A.
Testimonium duplex perhibuit Dominus se esse Christum, & Filium Dei. tom. 2. 194. A.
Testimonium duplici ex capite potest esse verum. tom. 1. 746. com. 1.
Testimonium operum Christi maius fuit ex parte Iudæorum, quam testimonium prædicationis. tom. 2. 194. A.
Testimonium quod Apostoli Christo reddiderunt, quomodo niteretur testimonio Spiritus sancti; & quæ impedimenta Spiritus sanctus sustulerit. tom. 2. 206.
Testimonium quod Baptista Christo perhibuit, eiusmodi fuit vt Iudæi deberent illi fidem habere. tom. 1. 54. B.
Testimonium quod Christus sibi reddidit, præstantius fuit testimonio Ioannis Baptistæ. tom. 1. 53. D. 55. C.
Testimonium quod Ioannes Christo perhibuit necessarium fuit, ita tamen vt sine illo sufficientissimum esset quod Christus de se ipso perhibuit. tom. 1. 53. C. D.
Testimonium reddidit Spiritus sanctus veritatis Christi, non soli per Apostolos, sed etiam per se. to. 2. 204. A. 2.
Testimonium sibi ipsi perhibere, quomodo Christus potuit. tom. 1. 747. com. 2.
Testimonii singulare cur reddiderit Ioannes de aqua, quæ ex latere Christi fluxit. tom. 2. 479. com. 1.
Testis Christi fuit Baptista, & omni acceptatione maior. tom. 1. 54. B.
Testis vt fide dignus sit, tria habere debet. tom. 1. 54. C.
Timor & tristitia aliquando incredulitatis causa. tom. 2. 542. D.
Timor seruilis non eijcitur nisi per charitatem perfectam. tom. 2. col. 179. B.
Titulus Crucis prophetatus. tom. 2. 462. com. 1.
Thomam credidisse Resurrectionem quomodo intelligendum videatur. tom. 2. 551. E. tota annot. 30.
Thomas an crediderit prinsquam tetigerit corpus Christi Domini. tom. 2. 547. B.
Thomas Apostolus quare duo nomina habuerit. tom. 2. 527. A.
Thomas cur non fuerit cum alijs Apostolis, quando illis apparuit Christus. tom. 2. 537. C.
Thomas duo confessus est, vnum ex experientia scilicet Resurrectionem, alterum ex fide Christum id est Deum seipsum suscitasse. tom. 2. 547. A. 2.
Thomas quando acceperit potestatem prædicandi, & remittendi peccata. tom. 2. 543. A. 1.
Thomæ apparuit Christus Dominus Hierosolymis. tom. 2. 543. A. 2.

Thomæ confessio fuse declaratur. tom. 2. 546. com. 3.
Thomæ fides in confessione eius fuit vera fides & meritoria, imperfectionem tamen habuit admixtam. tom. 2. 549. B. 1.
Thomæ fides qua credidit Resurrectionem, an fuerit perfectior nostra. tom. 2. 551. A.
Thomæ infidelitas circa quæ mysteria fuerit. tom. 2. 541. B. & 542. E.
Thomæ infidelitas voluntaria. tom. 2. 546. com. 2.
Thomæ infidelitatis causa. tom. 2. 542. C. & E.
Thomæ peccatum quale fuerit. tom. 2. 539. in comm. & annot. 25.
Thomæ cur voluerit Christus alia apparitione, & ipsius corporis sui tactu, suam resurrectionem persuadere. tom. 2. 543. com. 1. & 546. com. 2.
Trahere homines ad Deum, cur Christus Patri potius quã Spiritui sancto tribuit. tom. 1. 589. C.
Trahi homines ad Deum dicuntur, non quia violentia, sed quia virtutis diuinæ efficacia ducuntur. tom. 1. 588. E.
Transitus quare dicatur mors Christi. tom. 2. 20 in com.
Transmigratio animarum falsò Pharisæis imputatur. tom. 1. 123. E. & 124.
Transubstantiatio panis in corpus Christi confirmatur. tom. 1. 629. & 630.
Traxit ad se omnes Christus exaltatus in cruce, & quomodo, explicatur. tom. 1. 1021. 1022. A. B. C.
Tribulationes via sunt qua deueniendum est ad Regnum quod nobis promeruit Christus. tom. 2. 436. E.
Trinitas personarum in Deo, nequit ex creaturarum cognitione deduci. tom. 1. 66. D.
Trinitatis opera indiuisa sunt. tom. 1. 25. B.
Trinitatis quæ persona olim apparuerit Patribus. tom. 1. 1047. 1048. A. B.
Tunicam Christi & vestes etiam omnes sortiti sunt inter se milites. tom. 2. 463. E.
Tunicas plures quomodo prohibuerit Christus. t. 2. 465. C.
Tunicæ Christi integritas, & vestium diuisio, quid significent. tom. 2. 464. B.
Turbatio Christi motus fuit compassionis voluntariè à Christo excitatus. tom. 1. 945. A. B.
Turbatio, commune quid est omnibus passionibus appetitus. tom. 2. 81. B.
Turbatio discipulorum ex quibus passionibus constaret. tom. 2. 83. C.
Turbatio discipulorum qualis fuerit. tom. 2. 81. in com. & annot. A.

V

Velata Christi facies cui illuserunt Iudæi & gentiles, quid significet. tom. 2. 434. com. 2.
Vendentes cur è templo non solo verbo, sed tremendo illo facto Christus expulerit? tom. 1. 237. 238.
Vendentes in templo, quare eiecti sint à Christo. to. 1. 235 & 236.
Vendentes in templo, bis à Christo eiecti sunt. tom. 1. 232 com. 2. & 236. A.
Venialia peccata non impediunt absolutam munditiẽ quæ est per gratiam. tom. 2. col. 39. A.
Venire homines in mundum quid sit. tom. 1. 61. E. 62. A. B. C.
Venire in nomine Domini quid sit. tom. 1. 995. com. 1.
Ventus, in quibus cum Spiritu sancto aliqualem similitudinem habeat. tom. 1. 271. 272. A.
Verba Christi, quomodo significarent illum esse filium Dei à Patre procedentem. tom. 2. 103.
Verba Christi, quatuor modis à nostris differunt. tom. 1. 443. B. C. et c.
Verba Dei duo esse finxit Eunomius. tom. 1. 13. A.
Verbum Christi manere, in aliquo, quid significet. to. 2. 163
Verbum caro, & non homo factum est, cur dixerit Euangelista. tom. 1. 83. A. B. C.
Verbum caro, & non filius Dei caro factus est, quare dixerit Euangelista. tom. 1. 81. C.
Verbum caro factum est à tota Trinitate. tom. 1. 86. B. C.
Verbum caro factum dicitur, vt maior extremorum distantia, magis Dei charitatem commendet. tom. 1. 83. C.
Verbi, cur potius quam filij nomine Ioannes vtatur in initio sui Euangelij. tom. 1. 17. & 18.
Verbum Dei fecit omnia, quæ extra facientem sunt. tom. 1 25. E.
Verbum Dei non tantum sensibilium, sed etiam spiritualium auctor & factor est. tom. 1. 26. B.
Verbum Dei lux hominum, sed non Angelorum dicitur, quia non hos sed illos tantum redemit. tom. 1. 44. C.
Verbum Dei, si animam rationalem non sumpsisset, homo non diceretur. tom. 1. 82. C.
Verbum Dei audire, est ei obedire. tom. 1. 795. com. 2.
Verbum Dei vita & lux dicitur, quia vita est illorum tantum quos fide illuminat. tom. 1. 41. com.
Verbum Dei lux dicitur, quia naturale et supernaturale lumen hominibus præstat. tom. 1. 41. A. B.
Verbum Dei, vita dicitur in scriptura. tom. 1. 40. in com.
Verbum Dei qua ratione potuerit ex creaturarum cognitione deduci. tom. 1. 67. A.
Verbum Dei, lux dicitur potissimum postquam carnem induit. tom. 1. 42. B.
Verbum Dei, multipliciter differt ab humano verbo et Angelico. tom. 1. 8. D. E. & 11. A. & deinceps.
Verbum dicitur filius Dei quatuor de causis. tom. 1. 16. B.
Verbum Diuinum omnium rerum creatorem & conseruatorem esse Ioannes significauit verbis illis, Sine ipso factum est nihil. tom. 1. 34. A.
Verbum Diuinum animam sumpsit rationalem, et non tantum sensitiuam. tom. 1. 82. B. C.
Verbum diuinum & carnem & animam, quæ humanæ naturæ partes sunt, sumpsit. tom. 2. 81. E.
Verbi Diuini æternitas significatur à Ioanne verbis illis, In principio erat. tom. 1. 21. A. B.
Verbi Diuini, quinque proprietates deducunt Patres ex illis Ioannis verbis, Verbum erat apud Deum. tom. 1. 11. & 12.
Verbi Diuini æternitatem, consubstantialitatem, & distinctionem à Patre, significauit Ioannes verbis illis, Et Verbum erat apud Deum. tom. 1. 21. & 22.
Verbi diuini duplicem statum, à Salomone expressum, tradit Ioannes in primis sui Euangelij verbis. tom. 1. 24. B. C. D.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verbi Diuini æternitatem, quare prius quam eius substantiam Ioannes proposuerit in initio sui Euangelij. tom. 1. 18. D. E.
Verbi diuini efficacia. tom. 1. 390. com. 3.
Verba efficacius audientium permouent animos, quando facta præcedunt. tom. 2. 33. in com.
Verbum, & ratio differunt inter se. tom. 1. 6. A.
Verbum in humanitate sua, lux vera dicitur. tom. 1. 59. C. 60. A. B. C.
Verbum, nomen est personale & proprium filio Dei. tom. 1. 16. E.
Verbum non est dicendum Patris instrumentum. tom. 1. 28. D.
Verba per humanitatem Christi prolata, erant etiam Patris, sed diuersè. tom. 2. 103. in com.
Verborum supplementa facienda sunt, quando ex his quæ in contextu habentur, sententia non perficitur. tom 2. 140. A.
Veritas est doctrina Christi. tom. 2. 202. in com. 1.
Veritas est qua quod promissum est impletur. to. 1. 96. B.
Veritas legem frequenter significat. tom. 1. 307. com.
Veritatis nomine multa significantur. tom. 1. 96. B. C. D. & 786. A. 2. 787. A. 1.
Veritas omni, quam Spiritus sanctus docturus erat Apostolos, quæ nam fuerit. tom. 2. 251. in com.
Veritatis plenus dicitur Christus, multis de causis. tom. 1. 96. B. C. D.
Veritas, quæ per Christum facta est, quid significet. tom. 1. 105. com. & 108. B.
Veritates, quibus assentitur intellectus, in duplici sunt differentia. tom. 1. 521. A.
Veritas triplex. tom. 2. col. 115. in com.
Veritatis vis & natura. tom. 1. 834. com. 4.
Veritas, vmbris & promissionibus, gratia vero vniuersæ legi opponitur. tom. 1. 108. A. B.
Vere ex veritate esse quid sit. tom. 2. 422. com. 2.
Veracem quomodo Deum facit, qui Christo credit. tom. 1. 327. A. B.
Vesper duplex apud Hæbræos. tom. 2. col. 9. C.
Vesper secundus id est occasus solis, in annumeratione dierum aliquando computabatur cum sequenti, aliquando cum præcedenti die. tom. 2. col. 9. D.
Vesperis vocabulum Hæbræum idest [illegible] numquam in scriptura accipitur pro nocte. to. 2. 480. D.
Vestes Christi, an ita diuisæ fuerint, vt etiam scissæ sint. tom. 2. 463. A.
Vestes Christi cur inter se diuiserint milites. to. 2. 463. B.
Vestes Christi quot & quales fuerint. tom. 2. 465. A.
Vestes Christi an sorte diuisæ fuerint à militibus, an vero sola tunica. tom. 2. 463. E.
Vestium Christi diuisio, & tunicæ integritas, quid significent. tom. 2. 464. B.
Vestes Christi non omnino viles sed honestæ fuerunt. tom. 2. 463. B.
Vestes Latronum qui cum Christo crucifixi sunt, an fuerint diuisæ inter milites. tom. 2. 463. D.
Viam Domini dirigere & præparare, quid sit. tom. 1. 130. com.
Via per quam Christus ibat ad Patrem diuersa modo ad Christum & ad nos refertur. tom. 2. 92. B.
Via veritas & vita, quare dicatur Christus. tom. 2. 94 in com.
Vicarium vnum in terris reliquit Christus, ita vt vices illius successiue vnus post alium gerat. to. 2. 558. com. 1.
Videndi verbum in scriptura vsurpatur pro quacunque sensatione. tom. 2. 548. A. 1.
Vident apud diabolum quæ filij diaboli faciut, quomodo intelligendum sit. tom. 1. 778. com. 3.
Videre Deum, in scriptura quinque modis sumptum reperitur. tom. 1. 111. & 112.
Videre Deum in humanitate assumpta: excellentius est, quam in quacunque alia figura. tom. 1. 112. D.
Videre & scire Spiritum sanctum quomodo differant. tom. 2. 118. in com.
Videre, in bonum & in malum in scriptura accipitur. tom. 1. 334. com. 1.
Vini defectio in nuptijs Cana vnde prouenerit. tom. 1. 191. com. 1.
Vinum à Christo in nuptijs factum, rubrum erat. tom. 1. 228. A.
Vinum myrrhatum quod nam esset & cur datum sit Christo, & ipse noluerit bibere. tom. 2. 470. A. 2. & seq.
Vino vti, malum non est vt Seuerus mentiebatur. tom. 1. 227. B.
Virtutes infusæ & morales auferuntur à damnatis. tom. 2. 162.
Visio duplex mentis & corporis. tom. 2. 99.
Visus est Deus olim, non in essentia, sed in figuris. tom. 1. 112. B. & 113.
Visus excludit fidem. tom. 1. 594. com. 1.
Vita non solum pro temporali, sed pro æterna apud Ioannem sumitur. tom. 1. 935. A. B.
Vitam exponere pro bonis temporalibus, aliquando licet. tom. 1. 870 B. C.
Vitam habere & abundantius habere, multa significat. tom. 1. 866. com. 2.
Vitam in verbo Dei esse. multis modis verum est. tom. 1. 35. A. B. & deinceps.
Vitam in semetipso, & à semetipso habere quam sint diuersa. tom. 1. 491. com. 1.
Vitæ nomine, spiritualem vitam gratiæ & gloriæ significat Ioannes, quando dicit, In ipso vita erat. tom. 1. 36. B.
Vitæ nomine quandoque vitam à verbo Dei nobis præstitam, quandoque illam quæ in ipso Dei verbo est, significatur. tom. 1. 41. in com.
Vitam per peccatum amissam, Deus per Verbum suum nobis restituit. tom. 1. 34. & 35. in com.
Viti cur & qua ratione Christus comparetur. tom. 2. 145. annot. 2. A. & seq. & 146. in com.
Vitis similitudo passionem & mortem indicat. tom. 2. 147. A.
Vitis similitudo significat etiam Apostolorum purgationem. tom. 2. 147. B.
Vitis vera quid significet. tom. 2. 143. & 146. in com.
Vitis vera dicitur Christus propter Patrem, non solum vt homo, sed etiam vt Deus. tom. 1. 626. A. B. C.
Viuere in carne, & secundum carnem differunt. tom. 2. 334. com. 1.
Viuificare plus significat quam suscitare. tom. 1. 477. C. D.
Viuificare quadrifariam in scriptura accipitur. tom. 1. 477. A.
Vna sabbati ponitur pro prima. tom. 2. 487. in com.
Vndecim numero in Euangelio qui dicantur. to. 2. 538. B.
Vnctiones quibus à Magdalena Christus fuit vnctus, quot fuerint. tom. 1. 983. 984. A. B.
Vnctus fuit Christus in incarnatione. tom. 1. 152. A. B.
Vnxit Maria bis Christum Dominum. tom. 1. 983. 984. A. B. C.
Vnigenitus Patris Christus dicitur, quia est ei consubstantialis. tom. 1. 91. C. D.
Vnio Christi & illum sumentis in Eucharistia, quomodo sit intelligenda. tom. 1. 623. 624. A. B. C.
Vnitas Apostolorum, quomodo similis fuerit vnitati Patris, & Filij. tom. 2. 327. A.
Vnitatem charitas affert, tamen ordinem non confundit. tom. 2. 328. B.
Vnitas duplex Animorum & corporum in Deo. tom. 2. 340. D.
Vnitas fidelium duplex. tom. 2. 338. in com. 4. & 340. A.
Vniuersales Propositiones scripturæ quomodo intelligendæ. tom. 2. 181. A. & 276. D.
Vnum sumus in Deo, non cum Deo. tom. 2. 340.
Vocati à Christo quare tam cito responderint. tom. 1. 182. com. 1.
ocantem Christum sequi, non leuitas erat sequentium, sed virtus verbi vocantis. tom. 1. 171. com. 2.
Vocis Christi efficacia. tom 2. col. 514. com. 3.
Volo in scriptura, sæpe significat precationem non imperium. tom. 2. 347. com. 1.
Voluntas trifariam in scriptura sumpta. tom. 1. 397. A.
Voluntas naturalis, & deliberata reperiebantur in Christo. tom. 1. 1007. com. 2. 1009. C. D.
Voluntate carnis, turpis concubitus, voluntate viri, honestus significatur. tom. 1. 77. com.
Voluntatem Dei faciens, quomodo dicatur cognoscere doctrinam Christi. tom. 1. 687.
Voluntatem Patris facere, quomodo à Christo cibus appelletur fuse tractatur. tom. 1. 403. 404.
Voluntatem Patris facere, & opus eius perficere, quid sit tom. 1. 395. com 2.
Vox clamans dicitur Ioannes, vt tria sub indicentur. tom. 1. 97. com.
Vox de cælo cur ad Christum facta fuerit. tom. 1. 1011. com. 1.
Vox dictus est Ioannes tribus de causis. tom 1. 129. A. B.
Vox Spiritus sancti quomodo audiatur. tom 1. 270. com. 1.
Vsus potestatis & potestas quomodo differant. tom. 2. 444. B.
Vt, aliquando causam, aliquando consequutionem significat in scriptura. tom. 1. 819. A.
Vt, consecutionem aliquando significat, non causam. tom. 2. 195.

Z

Zacharias Pater Ioannis Baptistæ an fuerit summus Sacerdos. tom. 2. 364. A.
Zelus quid sit, & quantus in Christo fuerit. tom. 1. 237. comm.

Finis indicis rerum memorabilium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX EORVM TANTVM SCRIPTVRAE LOCORVM, QVI VEL EX PROFESSO, VEL OBITER IN HOC VOLVMINE EXPLICANTVR.

Geneſis.

GEneſ. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. tom. 1. 5 in Com. & 10. D. 29. C.
Gene. 2. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. tom. 1. 83. E.
Gene. 17. Non vocaberis Abram. tom. 1. 170. A.
Gen. 19. Pluit Dominus à Domino ſulphur. & cæt. tom. 2. 200. A. 2.
Gene. 22. Nunc cognoui quia timens Deum. tom. 1. 802. com. 1.
Gene. 24. Rebecca egrediebatur habens hydriam in ſcapula ſua. tom. 1. 346. com. 4.
Gene. 28. Vidit Iacob Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes. tom. 1. 183. A.
Gene. 32. Vidi Dominum facie ad faciem. tom. 1. 112. B.
Gene. 49. Catulus leonis Iuda. tom. 1. 146. B.
Gene. 49. Non auferetur Sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus eſt. tom. 1. 118. A. & 120. B.
Geneſ. 49. Ligans ad vitem pullum ſuum, lauabit in vino ſtolam ſuam etc. tom. 2. 147. A.

Exodus.

Exo. 3. Qui eſt miſit me ad vos. tom. 1. 115. com.
Exod. 12. Decima die menſis tollat vnuſquiſq; agnũ etc. tom. 1. 992. A.
Ibidem. Eſt enim phaſe ideſt tranſitus Domini. tom. 2. col. 6. lit. A.
Exod. 29. Vnctus fuit Aaron Sacerdos. to. 1. 165. A.
Exo. 33. Non videbit me homo & viuet to. 1. 109. B.

Deuteronomium.

Deuteron. 18. Prophetam ſuſcitabit Dominus de medio fratrum veſtrorum. tom. 1. 133. A. 514. com. & 522. A.
Ibidem. Ponam verba mea in ore eius, & loquetur quæcumque præcepero ei. tom. 1. 887. B.
Deutero. 19. In ore duorum aut trium teſtium, ſtabit omne verbum. tom. 1. 747. com. 2.
Deutero. 21. Maledictus omnis qui pendet in ligno. tom. 1. 238. B.
Deutero. 26. Dominum elegiſti hodie, vt ſit Deus tuus. tom. 2. 184. A.
Deutero. 28. Maledictus qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis. tom. 1. 287. E.

Ioſue.

Ioſue. 7. Da gloriam Deo, & confitere. tom. 1. 835. com. 4.
Ioſue 14. Hebron vocabatur Cariatharbe: Adam maximus ibi inter Enacim ſitus eſt. tom. 2. 458. B.
Ioſue vltimo. Teſtes vos eſtis, quia ipſi vos hodie elegeritis Dominum &c. tom. 2. 184. A.

Iudicum. 6.

Iud. 9. Pax tecum, ne timeas, ne morieris. to. 2. 526. com. 2.

Rut. 4.

Rut. 4. Soluebat calceamentum ſuum, & dabat proximo. tom. 1. 138. A.

Primus Regum.

1. Reg. 2. Videbis æmulum tuum in templo in vniuerſis proſperis Iſrael. tom. 2. 361. A.
1. Reg. 16. Pacificus ne eſt ingreſſus tuus? to. 2. 526. com. 2.
1. Reg. 16. Num coram Domino eſt Chriſtus eius. tom. 1. 147. com. 1. & 158 B.
1. Reg. 28. Quare inquietaſti me vt ſuſcitarer. to. 1. 477. D.

Secundus Regum.

2. Reg. 15. Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron. tom. 2. 370. in com.
2. Reg. 16. Habes autem tecum Sadoc, & Abiathar Sacerdotes. tom. 2. 360. B.
2. Reg. 16. Quid mihi & vobis filij Saruiæ? to. 1. 195. A.

III. Reg. *19.*

3. Reg. 19. Vngitur Eliſæus in prophetã. to. 1. 165. A.

IV. Regum.

4. Reg. 2 Et ſanatæ ſunt aquæ. tom. 1. 207. B.
4 Reg. 9. Pax eſt Iehu? tom. 2. 526. com. 2.

Iob.

Iob. 36. Omnes homines vident eum, & vnuſquiſque intuetur procul. tom. 1. 111. E.

Ex Pſalmorum libro.

Pſal. 4. Quis oſtendet nobis bona. tom. 1. 906. com. 2.
Pſal. 5. Iudica eos Deus. tom. 1. 298. B.
Pſal. 7. Scrutans corda & renes Deus. tom. 1. 179. A.
Pſal. 9. Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus. tom. 1. 955. C.
Pſal. 21. Clamabo & non exaudies, & non ad inſipientiam mihi. tom. 7. 1010. C.
Pſal. 21. Annuntiabitur Domino generatio ventura. tom. 1. 273. A. 2. & 458. D.
Pſal. 25. Iudica me Domine, quoniã ego in innocentia mea ingreſſus ſum. tom. 1. 198. B.
Pſalm. 32. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. &c. tom. 1. 178. com. 2.
Pſal. 34. Congregata ſunt ſuper me flagella & ignorani. tom. 2. 430. in com.
Pſal. 40. Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me. tom. 1. 969. B.
Pſal. 44. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. to. 1. 151. E. 166. A.
Pſal. 44. Quia concupiuit Rex ſpeciem tuam. tom. 1. 358. E.
Pſal. 45. Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus. tom. 1. 87. C. D.
Pſal. 47. Ibi dolores vt parturientis. to. 2. 273. C.
Pſal. 50. Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam. tom. 2. 284. B. 2.
Ibidem. Lauabis me & ſuper niuem dealbabor. to. 1. 358. C.
Pſal. 56. Exurge gloria mea, exurgam diluculo. tom. 2. 499. C.
Pſal. 68. Zelus domus tuæ comedit me. to. 2. 237. com.
Pſal. 68. In ſiti mea potauerunt me aceto. to. 2. 470. com. 3. & fuſius. 471. A.
Pſal. 71. Deus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis. tom. 2. 243. com. 2.
Pſal. 79. Qui regis Iſrael intende, qui deducis velut ouem Ioſeph. tom. 1. 858. A. 2.
Pſal. 80. Buccinate in Neomenia tuba. tom. 1. 664. A.
Pſal. 81. Ego dixi dij eſtis. tom. 1. 908. com. 1. & A. B.
Pſal. 84. Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi. tom. 1. 96. B.
Pſal. 88. Miſericordiam autem meam non auferam ab eo. tom. 2. 284. B. 2.
Pſ. 104. Nolite tangere Chriſtos meos. tom. 1. 165. D.
Pſal. 108. In generatione vna deleatur nomen eius. tom. 1. 752. A. 1.
Pſal. 117. O domine ſaluum me fac, benedictus qui venit in nomine Domini. tom. 1. 993. B. C.
Pſal. 118. Et lex tua veritas. tom. 1. 307. com.
Pſal. 120. Dominus cuſtodiat introitum tuum & exitum tuum. tom. 1. 865. com. 1. A.
Pſal. 122. Ad te leuaui oculos meos, &c. to. 1. 953. C.
Pſal. 131. Propter Dauid ſeruum tuum, non auertas faciem Chriſti tui. tom. 2. 284. B.
Pſal. 131. Paraui lucernam Chriſto meo. tom. 1. 507. com. 2.

Ex libro Prouer.

Prou. 5. Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui. tom. 1. 718. B.
Proue. 5. Deriuentur fontes tui foras. to. 1. 718. A.
Prou. 8. Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum. tom. 1. 24. D.
Prou. 8. Beatus qui obſeruat ad poſtes oſtij mei. tom. 1. 857. B.

Eccleſiaſtes. 10.

Eccleſ. 10. Vidi ſeruos in equis, & principes quaſi ſeruos ambulantes. tom. 1. 775. com. 2.

Cant. 1.

Cant. 1. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es. tom. 1. 358. E.

Sapient. 9.

Sapien. 9. Tecum Sapientia tua, quæ nouit opera tua. tom. 1. 24. C.

De Eccleſiaſtico.

Eccl. 21. Qui odit correctionem, veſtigium eſt peccatoris. tom. 1. 274. com. 1.
Eccl. 24. Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris. tom. 2. col. 146. in com.

Eſaias.

Iſai. 1. Neomeniam & Sabbatum & alias feſtiuitates non feram. tom. 1. 458. B.
Iſai. 5. Eleuabit ſignum in nationibus. to. 1. 286. D.
Iſai. 6. Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum. tom. 1. 112. B. & 1046. com. 2.
Iſai. 6. Excœca cor populi huius. tom. 1. 818. C. 2. & 1038. com.
Iſai. 7. Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. tom. 1. 355. E.
Iſai. 8. Pro eo quod populus meus abiecit aquas Siloe. tom. 1. 818. D.
Iſai. 9. Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon. tom. 1. 173. com. 2.
Iſaiæ. 9. Factus eſt principatus ſuper humerum eius. to. 1. 1019. com. & tom. 2. 455. com. 4.
Iſai. 9. Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet & corroboret illud in iudicio & iuſtitia. tom. 2. 243. com. 2.
Iſai. 20. Vadens nudus & diſcalceatus. tom. 1. 139. C.
Iſai. 26. Sicut qui cõcipit, cum appropinquauit ad partum dolens clamat in doloribus ſuis. tom. 2. 274. A. & B.
Iſai. 40. Vox clamantis in deſerto. tom. 1. 98. com.
Ibid. Recepit de manu Domini duplicia. to. 1. 638. E.
Iſai. 43. Dedi in deſerto aquas, & flumina in inuio. tom. 1. 718. A.
Iſai. 48. Dominus miſit me, & Spiritus eius. to. 2. col. 197. C.
Iſai. 53. Quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui reuelatum eſt? tom. 1. 134. com. 1. & 2. & tom. 2. 208. B.
Iſai. 53. Non erat ſpecies neque decor. to. 2. 208. C.
Iſai. 53. De iudicio ſublatus eſt. tom. 2. 454. com. 2.
Iſai. 54. Lætare ſterilis quæ non parturis. to. 1. 881. A.
Iſaiæ. 55. Omnes ſitientes venite ad aquas. tom. 1. 718. com. 1.
Iſai. 61. Spiritus Domini ſuper me. tom. 1. 166. A. & tom. 2. 198. A.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Isai.63. Torcular calcaui solus. tom.1. 404. D. E. & tom. 2. 147. B.
Isai. 64. Quæ præparauit Deus diligentibus se. tom. 2.col.89. C.
Isai. 65. Inuentus sum à non quærentibus me. tom. 1. 714. C.
Isa. 65. Benedicetur in Deo Amen.tom. 1.264.C.
Esai. 66. Qui immolat bouem quasi qui interficit virum. tom. 1.668. C.

Ieremias.

Ierem. 4. Leuate signum in Syon.tom. 1. 286. D.
Ierem. 17. Recedentes à te in terra scribentur. tom. 1.737. com. 2.
Ierem. 17. Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex & sapiens erit, & faciet iudicium,& iustitiã in terra. tom. 2. 243. com. 2.

Ezechiel.

Ezech. 18. Quid est quod parabolam vertitis in proverbium. tom. 1. 860. A. 2.
Ezech. 34. Væ pastoribus Israel qui pascebant semet ipsos. tom. 1. 867. C.
Ezech. 34. Suscitabo super ea pastorem vnum. tom. 1. 867. com.
Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam.&c. tom. 1. 131. B.
Ezech. 37. Assumam filios Israel de medio nationum ad quas abierunt. tom. 1. 882. com. 1.

Ioel.

Ioel. 2. Lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem iustitiæ. tom. 2. 41. B.

Jonas.

Ionæ. 1. Ionas fugit in Tharsim. tom. 1. 1012. A. 1.

Aggæus.

Aggæi. 2. Anno secundo Darij Regis, &c. tom. 1. 246. A.

Zacharias.

Zachar. 9. Ecce Rex tuus venit tibi sedens super asinam, & super pullum eius. tom. 1. 995. C. & tom. 2. 41. B.

Malach. 1.

Malach. 1. Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus,&c. tom. 1. 378. A,

De lib. Machab.

2. Machab. 1. Vt & vos quoque agatis festum scenopegiæ. tom. 1. 668. B.
2. Machab. 10. Contigit fieri purificationem templi in modum tabernaculorum. tom. 1. 667. E.

Matthæus.

Math. 1. Iosias genuit Ieconiam. tom. 1. 142. B.
Math. 1. Vt impleretur quod dictum est per Prophetam, Ecce Virgo concipiet. tom. 1. 1032. B.
Matth. 2. Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? tom. 1. 256. com. 2.
Matth. 4. Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. tom. 1. 261. B.
Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt Iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. tom. 1. 366. B. & 612. D.
Matth. 6. Tu autem, cum oraueris intra in cubiculum tuum & clauso ostio,&c. tom. 2. 302. A.
Matth. 9. Vt sciatis quia filius hominis habet potestatem,&c. tom. 1. 260. D.
Matth. 10. Nolite possidere, &c. neque duas tunicas. tom. 2. 465. C.
Matth. 10. Non estis vos qui loquimini; sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. to. 1. 270. com. 2.
Matth. 11. Prophetæ vsque ad Ioannem prophetauerunt. tom. 1. 123. A.
Matth. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. tom. 1. 106. com. & 113. D.
Matth. 12. Si in digito Dei ejcio dæmonia, peruenit in vos regnum Dei. tom. 1. 263. com.
Matth. 12. Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te. tom. 1. 195. com.
Matth. 13. Alligate ea in fasciculos ad comburendum. tom. 2. 192.
Matth. 16. Tu es Christus filius Dei viui. to. 1. 181. A.
Matth. 16. Beatus es Simon Bar Iona. tom. 1. 170. com. 2.
Matth. 17. Quid ergo dicunt Scribæ, Heliam debere primum venire? tom. 1. 123. B.
Matth. 20. Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. tom. 2. col. 89. C.
Matth. 21. Baptismus Ioannis erat è cælo, an ex hominibus? tom. 1. 134. A. & 135. A.
Matth. 21. Auferetur à vobis regnum. to. 1. 263. com.
Matth. 22. Ligatis manibus & pedibus eius. to. 2. 162.
Matth. 23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. tom. 1. 867. D.
Matth. 24. Orate ne fuga vestra fiat in hyeme vel sabbato. tom. 1. 657. B.
Matth. 25. Possidete paratum vobis regnum. tom. 2. col. 89 C.
Matth. 26. Accipite & comedite Hoc est corpus meũ. tom. 1. 635. B.
Matth. 26. Cum illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei. tom. 2. col. 86. B.
Matth. 26. Dico vobis amodo videbitis filium hominis ad extris virtutis Dei. tom. 1. 121. B.
Matth. 28. Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati. tom. 2. 487. in com. & fuse annot. 1.

Marcus.

Marc. 7. Pharisæi nisi crebro lauerint manus non manducant,&c. tom. 1. 210. com.
Marc. 14. Adolescens autem quidam sequebatur eum, amictus sindone super nudo &c. tom. 2. 385. A.
Marc. 14. Summi vero Sacerdotes, & omne cõcilium quærebant aduersus Iesum testimonium. tom. 2. 365. A.

Lucas.

Luc. 1. Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. tom. 1. 266. A.
Luc. 2. Peperit filium suum primogenitum. tom. 1. 92. D.
Luc. 3. Sub principibus Sacerdotum Anna & Caipha. tom. 2. 361. B. & 362. A.
Luc. 9. Quidam dicebant Ioannes surrexit a mortuis, quidam quia Helias apparuit. tom. 1. 124. B.
Luc. 11. Si non dabit quia amicus est, propter importunitatem surget & dabit &c. tom. 1. 842. A.
Luc. 13. Dicite vulpi illi sanitates perficio hodie & cras. tom. 1. 927. com.
Luc. 15. Accurrens cecidit super collum eius. tom. 1. 159. com. 3.
Luc. 16. Lazarus in sinu Abrahæ. tom. 1. 115. A.
Luc. 19. Venit Filius hominis saluum facere quod perierat. tom. 2. col. 41. A.
Luc. 22. Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. tom. 2. col. 56. in comm.
Luc. 22. Vt edatis & bibatis in regno Patris mei. tom. 2. col. 86. B.
Luc. 24. Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israel. tom. 1. 122. A.
Luc. 24. Oportuit Christum pati & ita intrare in gloriam suam. tom. 2. 318. in com.
Luc. 24. Et cognouerunt eum in fractione panis. tom. 1. 614. E.

Ioannes.

Ioa. 1. Ego nesciebam eum, sed vt manifestetur in Israel veni. tom. 1. 137. A.
Ioa. 5. Pater non iudicat quemquam. tom. 1. 167. B.
Ioan. 7. Hic est vere ille propheta. tom. 1. 127. B.
Ioan. 11. Si credideritis videbitis gloriam Dei. tom. 1. 126. E.
Ioan. 11. Scio quia semper me audis. tom. 1. 1010. B.
Ioa. 14. Qui videt me, videt & Patrem meum. tom. 1. 112. C.
Ioa. 14. Apud vos manebit, & in vobis erit. tom. 1. 151. E.
Ioan. 16. Princeps mundi iam iudicatus est. tom. 1. 1017. A.
Ioan. 16. Quæcunque audiet loquetur & de meo accipiet. tom. 1. 475. com. 1.
Ioan. 19. ad hoc natus sum, vt testimonium perhibeam veritati. tom. 1. 96. D.

De lib. Actuum.

Acto. 13. Calcea te caligas tuas. tom. 1. 140. A.
Acto. 16. Quædam mulier nomine Lydia purpuraria &c. tom. 1. 346. com. 4.
Acto. 22. Viri Patres & fratres audite. to. 1. 229. D.

Epistola ad Rom.

Rom. 1. Reuelatur iustitia Dei de fide in fidem. tom. 1 56. B. 2.
Roma. 3. Causati sumus Iudæos & Græcos omnes esse sub peccato. tom. 1. 1018. B.
Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, &c. tom. 1. 357. A.
Rom. 5. Commendat Deus charitatem suam, quia cum inimici essemus, &c. tom. 1. 293. D.
Ro. 5. Multo magis gratia Dei in gratia vnius hominis Iesu Christi. tom. 1. 103. com.
Rom. 6. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, &c. tom. 1. 270. C.
Rom. 6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. tom. 1. 775. com. 1.
Rom. 7. Quis me liberabit de corpore mortis huius? tom. 1. 270. com. 1.
Rom. 8. Suscitabit corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. tom. 1. 367. com.
Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. tom. 1. 263. C.
Rom. 8. Gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes. tom. 1. 74. A.
Rom. 8. Quid oportet sicut oremus, nescimus. tom. 1. 208. D.
Rom. 9. Non omnes qui ex Israel, ij sunt Israelitæ. tom. 1. 178. com. 2.
Ro. 10. Christus ad iustitiam omni credenti. tom. 1. 166. B.

Prima ad Corint.

1. Corint. 6. Membra vestra membra sunt Christi. to. tom. 1. 623. A.
1. Cori. 10. Bibebant de consequente eos petra. tom. 1. 102. com.
1. Corin. 10. Multi vnum corpus sumus, qui de vno pane participamus. tom. 1. 615. B.
1. Corint. 15. Plus omnibus laborani. tom. 1. 410. com. 1.
1. Cori. 15. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. tom. 1. 82. D.

Secunda ad Corint.

2. Corint. 3. Vbi spiritus Domini ibi libertas. tom. 1. 267. com. 2.
2. Corin. 10. Captiuantes intellectum in obsequium Christi. tom. 1. 523. C.
2. Cor. 12. Despondi enim vos vni viro. tom. 1. 146. com. 1.
2. Cor. 11. Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. tom. 2. 181. A.

Ad Galat.

Galat. 3. Nos redemit de maledicto, factus pro nobis maledictum. tom. 2. 287. E
Galat. 4. Vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum, &c. tom. 1. 267. com. 2.
Galat. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& factum sub lege. tom. 1. 284. A.
Galat. 4. Liberi sumus, qua libertate Christus nos liberauit. tom. 1. 73. D. E.
Galat. 5. In libertatem vocati estis. tom. 1. 74. B. C.

Ad Ephes.

Ephe. 1. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, &c. tom. 1. 395. com. 2. & tom. 2. 347. com. 1.
Ephes. 2. Deus qui dives est in misericordia, &c. tom. 1. 330. com. 1.

Ad Philip.

Philip. 2. Factus obediens vsque ad mortem. tom. 1. 887. D.

Ad Colossen.

Colos. 2. Donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat Chirographum. to. 1. 299. com.

II. Ad Thessalon.

2. Thessal. 2. Quod elegerit vos Deus primitias in salutem in sanctificatione spiritus, & fide veritatis. tom. 2. col. 115. in com.

I. Ad Timoth.

1. Timoth. 2. Qui vult omnes homines saluos fieri. tom. 1. 395. com. 2.
1. Tim. ibidem. Doctor gentium in fide & veritate, tom. 2. col. 115. in com.
1. Timoth. 4. Venient quidam prohibentes nubere. to. 1. 186. com. 1.
1. Timoth. 4. Speramus in Deum viuum, qui est Saluator omnium fidelium. tom. 1. 395. com. 2.

II. Ad Timoth.

2 Timoth. 2. Nouit Dominus qui sunt eius. tom. 1. 873. com. 2. & 875. com. 2.

Ad Titum.

Tit. 2. Nemo te contemnat. tom. 2. 155 in com.
Tit. 3. Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei. tom. 1. 294. D.

Ad Hebræos.

Hebr. 2. Qui sanctificat, & qui sanctificatur ex vno omnes. tom: 1. 283. C.
Hebr. 5. Qui in diebus carnis suæ, &c. & exauditus est pro sua reuerentia. tom. 1. 1009. E.

Epistola Jacobi.

Iacob. 1. Deus enim neminem tentat. tom. 1. 543. A.
Iacobi. 1. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, &c. tom. 1. 270. com. 1. & 771. com. 2.
Iacob. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. tom. 2. 281. B.
Iacob. 5. Patientes igitur estote, & vos, & confirmate corda vestra, quoniam aduentus Domini appropinquauit. tom. 2. 579. in com.

II. Petri.

2. Pet. 2. Nos firmiorem habemus propheticum sermonem. tom. 1. 98. com.

I. Ioannis.

1. Ioan. 1. Vita quæ erat apud Patrem & apparuit nobis. tom. 1. 14. B. 21. in com.
1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud Patrem Christum Iesum. tom. 2. 113. E. & 289. A.
1. Ioan. 2. Fortes estis, & verbum Dei manet in vobis. tom. 2. 163.
1. Ioan. 3. Vt filij Dei nominemur & simus. tom. 1. 75. A. & tom. 2. 352. A.
1. Ioan. 3. Videbimus eum sicuti est. tom. 1. 112. E.
1. Ioan. 3. Qui peccat ex diabolo est, tom. 1. 794. com. 2.
1. Ioan. 3. Translati sumus de morte ad vitam. tom. 1. 487. A.
1. Ioan. 4. Qui soluit Christum ex Deo natus non est. tom. 1. 168. B.
1. Ioa. 5. Qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. tom. 1. 75. com.
1. Ioan. 5. Tres sunt qui testimonium dant, in terra, Spiritus aqua, & sanguis. tom. 2. 479. com. 1. A. D.
1. Ioa. 5. Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se. tom. 1. 327. com. 1.

INDEX HAERESVM QVAE IN HOC VOLVMINE SPARSIM CONFVTATÆ REPERIVNTVR.

B

BAPTISMVM aquæ non significatū à Christo verbis illis Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. affirmarunt nonnulli hæretici. tom. 274. A.
Baptismum re susceptum esse omnino ad salutem necessarium, reijcitur. to. 1. 271. E.
Baptizatos infantes rebaptizandos esse cum ad annos discretionis peruenient, error est Anabaptistarum. tom. 1. 273. A.
Baptismum Ioannis paris virtutis fuisse cū baptismo Christi, error fuit Donatistarum. tom. 1. 315. A.
Baptismum Christi alij dixerunt inferiorem fuisse baptismo Ioannis. tom. 1. 315. B.
Beatos non videre Deum in essentia, sed in quodam eius splendore, hæresis fuit quorundam. tom. 1. 112. E.
Beatos pares esse in gloria, error fuit Iouiniani. tom. 2. 85. A.

C

CHRISTVS ab impio Celso ignorantiæ vel impotentiæ arguitur. tom. 1. 1023. A. 2.
Christum syderibus & fato subiectum fuisse, hæresis fuit Priscilianistarum. tom. 1. 206. D. E.
Christum non esse Dei verbum, sed ad quem Dei Verbum factum est, hæresis fuit quorundam. tom. 1. 85. C.
Christi Corpus naturæ fuisse cœlestis, error fuit Valentini. tom. 1. 86. A
Christi carnem apparentem fuisse non veram, error fuit Manichæorum. tom. 1. 85. C.
Christum hominem tantum fuisse & cæpisse quando à matre genitus est, refutatur. to. 1. 85. A. 150. E. 151. A. 168. B.
In Christo duas fuisse personas, hæresis fuit Nestorij. tom. 1. 85. B.
In Christo duinam naturam humanæ fuisse permixtam. reijcitur. tom. 1. 84 C. tom. 2. 319. A.
Christum à Iuda iustè traditum fuisse, Caianorum hæresis fuit. tom. 2. 23. A. 2.
Christi corpus non surrexisse clauso sepulchro, reijcitur. tom. 2. 500. B.
Christo adhuc viuenti latus lancea fuisse perforatum, reijcitur. tom. 2. 477. A. 1.
Communionem sub vtraque specie esse de iure diuino, refutatur. tom. 1. 610. A.

D

DIabolum Patrem habere & auum, error fuit Manichæorum. tom. 1. 789. A. 1.
Diabolum auctorem fuisse rerum visibiliū, error fuit eorumdem Manichæorum. to. 1. 1018. D.

E

ECCLESIAE, Christum non sufficienter prouidisse per Apostolos, reijcitur. tom. 2. 131. A.
In Eucharistia non esse realem Christi præsentiam, hæresis est recentiorum. tom. 1. 151. C. D. 599. A.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In Eucharistia, etiam posi consecrationem remanere panis substantiam, refutatur. to. 1.629.A.

F

FIDEM absque operibus ad salutem sufficere, hæresis fuit Eunomij, quam, licet diuerso modo, amplexi sunt Recentiores hæretici. to. 2. 153.B.C. 281. E. 551. C.

Filij consubstantialitatem & æternitatem negarunt Arriani, & confutantur. tom. 1. 19. C. D. 20. A. 27. C. 38. B. 91. 92. 114. C. 151. B. 323. 324. 625. A. tom. 2. 124. A. 147. A. 313. C. 339. A. vide etiã Verbum Dei.

I

INFANTES, cum primum nati sunt, vsum habere rationis, reijcitur. tom. 1. 62. D.

Infantes decedentes sine baptismo saluari, error fuit Pelagianorum. tom. 2. 86. B.

Ioannem Baptistam, natura non hominem sed Angelum fuisse, error fuit Origenis. to. 1. 49. C. 50. B.

Ioannis historiam de probatica piscina non recipiunt Anabaptistæ. tom. 1. 435. A.

Ioannis historia de muliere adultera, ab eisdem reijcitur. tom. 1. 733. C. D.

L

LEGIS præcepta non obligare Iustum, postquam ad statum perfectionis peruenit, hæresis fuit Begardorum, & Beguinarum. tom. 2. 154. B.

Liberum hominis arbitrium negarunt Manichæi. tom. 1. 587. A.

Liberum hominis arbitrium, omnia bona propriis viribus præstare posse, Pelagianorum hæresis fuit. tom. 2. 159. A.

M

MARIÆ maternitatem, Manichæi & alij impiè negarunt tom. 1. 202. A. B.

Mariæ virginitatem impijssimi quidam hæretici negarunt. tom. 1. 202. B.

N

NUPTIAS secundas damnat Tertullianus, & reijcitur. to. 1. 372. B.

P

PONTIFICIS Summi potestatem negant hæretici recentiores. to. 2. 574. A.

Potestatem remittendi peccata non habent Sacerdotes, sed prædicandi Euangelium per quod remittuntur, hæresis est recentiorum, & reijcitur to. 2 535. A.

Potestatem remittendi peccata, Sacerdotes non habent, sed declarandi esse remissa, reijcitur. tom. 2. 536. A.

Potestatem non habent remittendi culpas, sed tantum pœnas, reijcitur. to. 2. 536. B.

Prophetas antiquos non admittunt Manichæi. tom. 1. 861. B.

R

REGNVM Dei aliud esse à vita æterna dixere Pelagiani, & confutantur. tom. 1. 272. C.

Resurrectionem corporum negarunt Marcion & Basilides. tom. 1. 938. B.

In Resurrectione non carnea sed spiritualia corpora assumenda esse, falso asseruit Eutyches. tom. 1. 938. E.

Ritus & Cæremonias Ecclesiæ damnantes confutantur. tom. 1. 379. A. 2.

S

SPIRITUS Sancti diuinitatem Macedonius negauit, & reijcitur. tom. 1. 25. A. & to. 2. 203. A. 1. 254. A.

Spiritum Sanctum à solo Patre, & non à filio procedere, error est Græcorum, & confutatur. tom. 2. 201. A. 261. Annot. 23.

Spiritum Sanctum, pro temporum diuersitate reuelasse contraria ijs quæ Apostoli docuerunt, error fuit Tertulliani, & reijcitur. tom. 2. 251. A. 2.

Spiritum Sanctum non fuisse vere datum à Christo dicente, Accipite Spiritum sanctum, error fuit cuiusdam Theodori, & refutatur. tom. 2. 532. B.

Gnostici hæretici nonnullas comminiscuntur fabulas circa verba illa Spiritus docebit vos omnem veritatem. tom. 2. 253. B.

T

TEMPLORVM vsum impie damnarunt Massilliani. tom. 1. 382. E.

Testamentum nouum veteri esse contrarium, error fuit Manichæorum, & reijcitur. to. 1. 109. A.

Trinitatem Diuinarum personarum negat Sabellius. tom. 1. 22. A. & negauit Praxeas. 110. B. & tom. 2. 101. A.

V

VERBVM Dei negarunt hæretici Allogiani. tom. 1. 17. E.

Verbi Diuini consubstantialitatem & æternitatem negarunt Arriani. vide filium Dei.

Verbum Dei aliud esse à filio Dei dixit Eunomius, & confutatur. tom. 1. 13. A. 81. A. 806. A.

Verbum Dei mundum fecisse, negarunt Manichæi. tom. 1. 32. D & 38. A.

Verbum Dei solum fecisse visibilia, asseruit Heracleonta, & reijcitur. tom. 1. 26. B.

Verbum Dei carnem sumpsisse non animam, error fuit Arrij. tom. 1. 81. E.

Verbum Dei sumpsisse animam sensitiuam, non tamen rationalem, error fuit Apollinaris. tom. 1. 82. B.

Verbum quod Angelus ad Mariam loquutus est, dixerunt nonnulli fuisse incarnatum. tom. 1. 79. A.

Vinum bibere vt illicitum prohibebant Seuerus & Tatianus hæretici, sed confutantur. tom. 1. 227. B.

Finis indicis hæresum, quæ præcipuè in hoc volumine sunt confutatæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ERRATA SIC CORRIGENDA SVNT.

PRIMI TOMI.

Pag. 11	Lit. B lin.	6.	quæreris. leg. quereris.
16	C	10.	cum etiam. leg. tum etiam.
17	A	9.	vide tur, leg. videntur.
22	in com.	16.	neque qui manifesto in carne. leg. neque quæ manifesto. eodem modo corrige. lin. 18.
ibidem.		vlt.	ad eandem naturam. leg. ad eandé personam.
24	C	12.	conferamns; Prouerb. leg. conferamus Prouerb.
34	E	1.	origenem. leg. originem.
35	in com.	20.	in carnem. leg. in carne.
40	A	5.	propria. leg. proprie.
42	A	3.	videtur. leg. videntur.
47	A	2.	auctoris. leg. auctor.
50	A	7.	arriculo. leg. articulo. & lin. 11. mouer. leg. mouet.
51	B	5.	principio aduentus. leg. in primo aduentu.
60	C	5.	& ac causam. leg. & causam.
62	D	4.	illumina. leg. illuminat.
63	in com.	5.	diuino de verbo. leg. de diuino verbo.
71	C	4.	fili. leg. filij.
86	in com.		tbernaculum internos. leg. tabernaculum inter nos.
117	C	12.	mhristum. leg. Christum.
207	in com.1.	1.	illis. leg. illi.
234	in com.2.	16.	ob ac. leg. ob hanc.
246	A	1.	contra hoc hæc est. leg. hoc non est.
255	in com.1.	3.	timori. leg. timor.
261	A	4.	adimitterent. leg. admitterent.
264	B	10.	fidelirate. leg. fidelitate.
292	A	6.	adæquaquaret. leg adæquaret.
339	in com.	10.	intellexerunt. leg. intellexit.
417	in com.	5.	haberi. leg. habetur. & in com.2. lin.17. maius. leg. eo maius.
436	A	2.	has. leg. hac.
450	in com.3.	6.	sanatus es. leg. sanatus est.
493	in com.2.	11.	eorum salutem. leg. eorum salute.
549	in com.2.	8.	prohetam. leg. Prophetam.
567	A	2.	udrespondisset. leg. respondisset.
598	A	9.	secundam. leg. secundum.
603	B	11.	nobus. leg. nobis.
604	A	1.	recedebante. leg. recedebant.
633	C	2.	scandalizabimi. leg. scandalizabimini.
645	in com.	10.	eum vnum. leg. cum vnum.
653	A	10.	ne. leg. vel.
656	B	7.	solus. leg. solum.
Pag. 658	lit. C lin.	8.	vescebatur. leg. vescebantur.
ibid.	D	4.	reputarur. leg. reputatur.
661	C	9.	tractans. leg. tractant.
663	D	10.	promulgationem. leg. promulgationis.
664	C	5.	institutam. leg. institutum.
665	A	1.	dele illud (sibi) superfluum.
666	A		טכ;ת. leg. טכוּת.
667	D	8.	quo solemnitate. leg. qua solemnitate.
675	in com.1.	4.	peritis. leg. periti.
677	in com.		antepenult. seu. leg. sed.
691	in com.	penult.	retundat. leg. retorqueat.
705	in com.1.	8.	cognosciturum. leg. cogniturum.
717	in com.1.	1.	extinguitus. leg. extinguitur.
743	in com.2.	4.	qui. leg. quia.
783	in com.2.	3.	ipsum maxime. leg. ipsi maxime.
844	A	11.	fidei. leg. fides.
1032	D in fine.		discutienitur. leg. discutientur.

SECVNDI TOMI.

27	C		Adde; non erat, leg. Adde non esse.
60	in com.2.	in fine.	notum est. leg. notum erat.
163	in com.1.	1.	vnum ex. leg. vnum est.
171	in com.2.	7.	veh. leg. væ.
192	in com.1.	10.	prosecuti fuissent. leg. persecuti fuissent.
222	B	11.	salutem animæ & cœleste regnum præponendum erat. leg. salus animæ & cœleste regnum præponenda erant.
266	in com.1.	17.	qui sit. leg. quid sit.
291	D	3.	Quarta est. leg. Quarto.
243	in com.1.	1.	redargui. leg. redarguere.
298			In Euangelio ante com. 3. Hæc locutus &c. haeatis. leg. habeatis.
357	A	10.	Sancta. leg. Sanctum.
377	B	1.	corrunt. leg. corrunt.
406	D	1.	dicimus. leg. discimus.
464	E	4.	attribuitionem. leg. attributionem.
465	A	11.	ἡμάτου. leg. ἱματου.
482			In Euangel. ante com. 3. Venit autem &c. mi sturam. leg. mixturam.
482	in com.4.	6.	linteum pannum. leg. lineum pannum.
532	A	4.	תאוֹם. leg. תְּאוֹם.
ibidem.		5.	תאומים. leg. תְּאוֹמִים.
566	in com.3.	5.	aspectus. leg. aspectu.
570	in com.	7.	quo;modo. leg. quomodo.

Reliqua, si quæ inter legendum inueneris, quia leuissima erunt, per temetipsum benigne Lector corrige.

REGESTVM.

PRIMI TOMI.

*ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx.

SECVNDI TOMI.

ABCDEFGHIkLMNOPQRSTVXYZAa. abcdef.

Omnes sunt terniones præter Xx primi tomi, & Aa secundi tomi, qui sunt quaterniones, ac *abcde. duerniones.

ROMAE.

EXCVDEBAT FRANCISCVS ZANNETVS.

Anno Domini. M. D. LXXXVIII.

LAVS DEO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca